Stražilovo

PROPERTY OF
The University of Michigan Libraries
1817
ARTES SCIENTIA VERITAS

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ

ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК

ЈОВАН ГРЧИЋ.

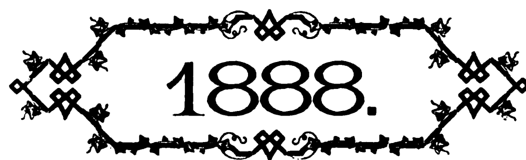

ГОДИНА ЧЕТВРТА.

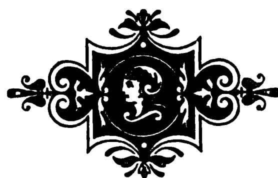

У НОВОМ САДУ

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА

1888.

САДРЖАЈ.

ПЕСМЕ.

1. изворне.

Берса Јосип: Пахуљице, 65; На сутону, 100; Самотни момак, 161; Питаш ме..., 195; Гледао сам море.., 217; Код мене..., 229; Моје пјесме, 276; Шева, 513; ***, 648.

Војислав: Оморика, 147; Циганче, 177; Анђео туге, 193; У споменицу другу Владимиру С. Цонићу, 225; ***, 289; Рајски цветак, 305; ***, 325; У крчми, 343; Плач Афродите над Адонидом, 353; Љубавна прича о дону Лопецу и дони Клари, 389; ***, 403; Вечита хармонија, 465; Нимфа, 497; Два песника, 532; Алхимичар, 717; Овидије, 801; ***, 821.

Гавриловић А.: Цвет, 68; Тајна, 499; На страшном суду, 566; Крај, 577; Последње вече у крчми, 602; Прехвала, 665.

Илијћ, Драгутин Ј.: Очајница, 337; У туђини, 359; *......... *........, 421; Докторева љубав, 467; На растанку, 545; Резигнација, 681.

Јовановић, Вл. М.: Једном пријатељу, 81; Успомене. I. Прве песме, 209; II. Злослутни џепни сат, 321; Господин Добра, 449; Сељак, 481; Песимиста, 718; Гатка о пустињику, 781.

Кошутић Радован: Из „Пламенова." Хој Јеладо! 451.

Љубинко: По селима, 129, 183; Моме другу, 212; У гробу се хладну тако слатко спава, 273; Одзив на Очајницу Драгутина Ј. Илијћа, 370; Успомене на Јулијану Арсенијевићеву, 684.

Манојловић Световар: Порука, 749.

Мијалковић, Сава Д.: Вера, љубав и нада, 580; Бисер дробни, 596.

Рајко: Анђелци, 115.

Симеоновић-Чокић, Јован: Тристогодишњица Ивана Ф. Гундулића, 33; Милој браћи око стола, 180.

Шапчанин, М. П.: На Божић (Архимандриту Иларијону), 1.

2. преведене:

Дирингсфелд Ида: Ћути! (Превео *С. Д. Мијалковић*), 568.

Жмиховка Нарциса: Жудња, (с пољског *Рајко,*) 22; Дар, (*Рајко*), 200.

Леопарди: Неколико пјесама, (превео *Т.*), 502.

Сафир: Поменак, (*С. Д. Мијалковић*), 519.

Словацки Јулије: Последња успомена на Лауру, (с пољског *Рајко*), 163.

Хајне: Кад се двоје...., Имаш бисер... (*С. Д. Мијалковић*), 537.

ПРИПОВЕТКЕ, СЛИКЕ, ОПИСИ, ДРАМАТИ.

1. изворни:

Веселиновић, Јанко М.: *Љубан.* Слика из сеоскога живота у Србији, 17.

Вукићевић, Илија И.: *Јемац.* Приповетка из паланачког живота у Србији, 97, 113, 133.

— — *Прво унуче,* 289, 305, 321.

— — *Под багреном,* 497, 514, 529.

— — *Свој грех,* 749, 765, 783, 801.

Гавриловић Андра: *Андрија Хумски.* Трагедија у пет чинова, 701, 753, 769, 785, 821.

Димитријевић, М. К.: *Чика Зоран.* Приповетка из српскога глумачког живота. 243, 259, 274, 292, 325, 343, 360.

Ђуричић Милан: *Дан рођења.* Успомена, 482, 499.

Јовановић Ђ: *Тата.* Црта из Сарајева, 145.

М.: *Дух времена сад је таки!* Приповетка из српског живота. Први део. 7, 22, 39, 49, 65, 81, 101, 115, 161, 177, 193, 241, 257, 393, 433, 450, 465.

Марин, Милан В.: *Пастир Сава.* Прича из сеоског живота, 545.

Матавуљ Симо: *Анђео младог љета.* Слика из Приморја, 2.

— — *Како је пјевалица излијечио фра-Брну,* 337, 354, 385, 401, 417, 609, 625, 645, 681, 707, 736, 790, 804, 826, 837.

Милићевић, М. Ђ.: *Један дан у министарству унутрашњих послова.* Из бележака. 718.

Николић Милан: *С поља гладац...* Новела из београдског живота, 33.

Савић Милан: *Слике с пута.* I. Гамзиград, 346; II. На Дунаву, 363; III. Под арњевима, 377; IV. У Књажевац, 397; V. Преко Тресибабе, 413; VI. Ниш и Крагујевац, 428.

— — *Четрдесет први.* Приповетка из варошког живота, 370, 390, 403, 422.

Томановић Лава: *На Видов врх.* К путним успоменама, 435.

2. преведене:

Гаршин Всеволод: *Црвени цветак.* Приповетка. С руског превео *Рајко,* 406, 424.

Дигасињски А.: *На што така породица?* Слика из живота. С пољског превео *Рајко,* 166.

Дима А.: *Како је Напуљска општина расвијетлила град.* Превео *Јосип Берса,* 553.

Достојевски: *Божић у прогонству.* (Једна глава из дела „Записници из мртвог дома"). С руског превео *Јован Максимовић,* 70, 85.

Екштајн Ернст: *Афродита.* Роман из старе Јеладе, 580, 596, 614, 631, 669, 710, 726, 740, 759, 774, 811, 832.

Окоњски Владислав: *Климек Борута.* Приповетка из пољскога живота. С пољскога превео *Рајко*, 262, 277, 295, 310. 328.

Свјетла Каролина: *Забављачица.* Приповетка. С чешког превео *Драгутин Кадлец*, 164, 181, 195, 212, 229.

Тавчар, др. Иван: *Посавчева трешња.* Са словеначкога превео *Вељко М. Лукић*, 210.

Тургењев, Иван С.: *Састанак.* С руског превео *Милан Ш. Максимовић*, 225.

Чех Сватоплук: *Јабука.* Приповетка из чешког живота. С чешког превео *П. Падејски*, 372.

Шенкјевић Хенрик: *Хана.* Приповетка. С пољског превео *Рајко*, 452, 472, 485, 504, 519, 533, 550, 562, 577, 593, 611, 628, 649, 686, 723.

. . . . *Данка.* Слика из живота. С немачког превела *Јулка Ђ.*, 566.

ЧЛАНЦИ И РАСПРАВЕ

1. из књижевности и о језику:

Живановић Јован: Језик у Гундулићеву „Осману“, 10, 26, 42, 52, 73, 89.

— — Бранич српскога језика, 29, 78, 189, 313, 573, 637, 679, 694, 795.

— — Има ли јеванђелистара у српско-словенској књижевности? 414, 494.

— — Српски језик у „Потоњем Абенсеражу“, 525.

Красић Вл.: Триод цветни штампан у Мркшиној цркви 1566., 797.

Матић, Андрија М.: У славу и спомен Тодору Павловићу, 587.

Поповић Лука: Српски песници у немачком преводу, 136.

Руварац Димитрије: Први књижевни песници у српскога народа. Прилог историји српске књижевности, 104, 120.

— — Да ли се може јеванђеље поређано по данима читања назвати „јеванђелистарем“? 457.

Савић Милан: Тенденција у лирици. (Пламенови. Песме. Р. Коштутића). 479.

— — Појезија Владимира М. Јовановића, 491.

Томановић Лава: Војислав Ј. Илић. 245.

Цар Марко: О Бајроновој стогодишњици. (1788. до 1888.), 106.

. . . . . Црте из дубровачке књижевности, I. Кратак преглед дубровачке књижевности, 12; II. Иван Фрањин Гундулић, 93.

2. историјски:

Падејски, др. П.: Српске насеобине у Штајарској и Вараждинском пограничном генералату, 361, 375, 394, 410, 426.

— — Неке примедбе на чланак: „Народна традиција и непогрјешими историци“, 571.

Руварац Иларијон: О кнезу Лазару. (Наставак), 27, 44, 53, 94, 107, 122, 138, 148, 168, 186, 200, 217, 233, 249, 264, 281.

— — Прилошци: а., О иноку, с којим је Растко пребегао у Св. Гору, 509; б., О имену и називу првог српског цара, 537; в., Feyezkeo=Сланкамен, 568; д., Трилогија. I. Сиромах Дмитар из Купиника, 603; II. Кнез Криштофор Франкапан и „зал чловик“, 620; III. Јанош, краљ угарски, честита Мехмед-бегу Јахијапашићу, господару српске земље, 654, 674, 690, 731, 744.

Синиша: Народна традиција и непогрјешими историци, 454, 475, 488, 508, 522.

— — Бранич народне традиције, 677, 691.

3. из природних наука:

Бајн Карл: Вулканске снаге. Прерадио А. М. М., 478, 493.

Милованов Стеван: Крвава киша, 604, 622, 636.

Падејски, др. П.: Облик и величина земље. Црта из астрономске географије, 510.

Петровић Мита: О биберу, 693.

Роскоје, Х. Е.: Кемија за последњих педесет година. Превео Ст. Милованов, 267, 301, 317, 334, 349.

4. разни:

Јанковић, др. Паја: За зидање српског народног позоришта, 314.

— — Још једаред за зидање српског народног позоришта, 379.

Матић, Андрија М.: Један листак из историје васпитања, 74.

— — Српско народно позориште, 332.

Падејски, др. П.: Да ли да зидамо позориште? 365.

Поповић Стева: Етичка еволуција. (Поводом Каријеве књиге: „Србија“.), 299.

Симић Светислав: Културна писма из Београда. I., 540.

Херак Јован: Из српских крајева. Бршљаница, 543.

. . . Словенско песништво у нашој књижевности. (Позив на заједнички рад.) 171.

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ.

Српски „Фауст“. Рибар, Спев. Војислава Ј. Илијћа. Приказао *Милан Савић*, 56.

Приповетке Душана Рогића. I. Приказао *Дан. А. Живаљевић*, 124.

Отаџбина. 70. и 71. св., 141.

Професор Карић и српска књижевност. („Србија“, II. св.) Приказао *Дан. А. Живаљевић*, 151.

Монах. Спев Милорада П. Шапчанина. Приказао *Милан Савић*, 269.

О српском језику. Написао Јован Живановић. Приказао *Т. Рђдов О.*, 381.

Историја српског народа. Написао Панта Срећковић. Књ. II. Приказао *И. Руварац*, 399.

Патница. Роман Јакова Игњатовића. Оценио *Драгутин Ј. Илијћ*, 441.

Три збирке народних пјесама. Приказао *Тих. Рђдов О.*, 638.

Prof. G. Zarbarini, Saggio di traduzioni dal Serbo. Приказао *Дан. А. Живаљевић*, 656.

Истинске приче, автобиографија у одломцима, од Драгашевића. Приказао *Дан. А. Живаљевић*, 695.

Писмо уреднику „Стражилова“ од *Јована Живановића*, (о чланку: „Преглед повеснице слов. књи-

жевности“ у „Летопису“), 746; (о „Годишњаку“ за 1889,), 777.

Школе у Срба у Угарској и Хрватској. I. Написао Петар Деспотовић. Приказао *Стева Милованов*, 763.

Венеција. Написао Марко Цар. Приказао *Дан. А Живаљевић*, 779.

Поуке моралне и грађанске, по француском од Пјера Лалоа, за српску омладину удесио Ђ. Козарац. Приказао *Дан. А. Живаљевић*, 815.

Писмо уреднику „Стражилова“ од *Андрије М. Матића* (Одбрана према Ј. Живановићу у ствари календара „Годишњака“), 835.

ЛИСТАК.

Љутица Богдан у природи, од М. К., 60.

Жандари у природи, од М. К., 173.

Књига о магарцима, од М. К., 205.

Вукова писма Никанору Грујићу. Објавио Влад. Красић, I., 221; II. 222.

Писмо Павла Стаматовића Јовану Хаџићу-Светићу, 557.

МУЗИКАЛИЈЕ.

Остојић Тихомир: Еј, да је мени . . . По народну певању за мушки лик, 444.

ЛИКОВИ И СЛИКЕ И ПО НЕКОЛИКО РЕЧИ УЗ ЊИХ.

Ленка Хаџићева, 57, 62.

Иван Франин Гундулић, 91.

† *Др. Јосиф Панчић,* 153, 160.

Никола Милан, 185, 192.

† *Мита Поповић*, 377, 369.

Стражилово — Бранков до, 552.

Вук Стефановић Караџић, 561, 562.

Манастир Привина Глава, 585, 591.

Тоша Јовановић, 601, 606.

Александар Сандић, 617, 624.

Ђорђе Малетић, 653, 663.

Андрија Лукић у улози Циганина, 673, 680.

Милка Гргурова, 688, 698.

У „*Ковчежићу*“, осим омањих просветних и књижевних бележака и смесица, има још и ово:

Славне жене на самрти: 1. Шарлота Кордејева, стр. 64., 2. Роландовица, стр. 79., 3. Лисила Демуленовица, стр. 111., 4. Марија Антоанета, стр. 176., 5. Шарлота Стиглицовица, стр. 207., 6. Марија Стјуартка, 430., 7. Јелисавета, краљица енглеска, стр. 431., 8. Марија Терезија, стр. 559.

Писмо уреднику од дра *Ђ. Дере*, као одговор Симеону Кончару на његову оцену пете свеске дела из Коњевићеве задужбине.

Руско песништво у српској књижевности, стр. 174, 207, 222, 240, 255, 272, 304.

Говор Стевана Лазића на опелу † *Јована Пантелића*, стр. 286.

Пољско песништво у српској књижевности, 319.

Писмо уреднику од *Душана Рогића* као одговор на критику *Дан. А. Живаљевића*, 366.

Прослава стогодишњице Вукове у Београду, 606.

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 1. У НОВОМ САДУ 7. ЈАНУАРА 1888. ГОД. IV.

НА БОЖИЋ.

(АРХИМАНДРИТУ ИЛАРИЈОНУ.)

рими преко снега посланицу ову:
Честита ти Божић и годину нову;
Све празнике жели да проведеш здраво;
Што ти било криво, да ти буде право;
Нека се умире твоје душе вали,
Зрак новога нада нека те разгали!

Кад са сламом поспем моје собе мале,
Сетићу се тебе, усамљени кале;
Моја мис'о теби врло брзо ходи,
У ћелији чућеш моје „Христос с' роди!“
Драго се насмехни, па је лепо прими —
Није баш ни лако путовати зими.

За тренутак духом код тебе ћу бити,
Над тобом, суморним, невидљиво бдити,
Грејати се жаром духовнога плама
И слушат' појање духовних песама;
Осетићу тамјан, кад поспеш по жару;
Кад служио будеш, бићу у олтару.

Можда сам те вређ'о, када нисам знао,
Што шта и ти мени учинио жао?
Један другом својски говорити смемо:
Је ли да се често слабо разумемо?
Говори и писма везани су, тупи —
За то Бог и сиђе, да наш јад искупи.

Будимо голуби; крај години ето.
Нек је нова љубав дар на ново лето.
На што да је душа магловита, прека —
Пред нама и 'нако мањи део века;
Грехота га трошит' у вражди и трењу —
Боље у праштању и у снисхођењу.

На овоме свету и тако смо гости:
Поврат'мо се Оцу невини и прости,
Као што смо били безлобни и нови,
Кад нас мила мајка први пута пови.
На част прхлој земљи, што на њојзи роди,
А ми да певамо: „Христос нам се роди“.

Који с' дуго мрзе, Бога се не боје —
Ево моје руке, ево руке твоје!
Сетимо се мајке, сетимо отаца,
Сетимо се свију драгих умрлаца;
Како б' сретни били, да сад с нама могу
Запевати: „Слава на висини Богу!“

Ал' сад ћути! Пуст' ме; хоћу мало мира,
Да с' наслушам звонâ из твог манастира;
Клепалâ и звечке и јутрење песме
И жубора воде с манастирске чесме;
Да ходим по порти, пун поште и страха,
По гробовма снежним покојних монаха.

Мир пепелу вашем, ви стари монаси!
Светитељски венац по гдекојег краси,
Анђели га носе своји крили перни —
А ми тако пусти, тако маловерни!
Пустоловни, тašти, ружимо се, премо
И вашим подвигам цинички смејемо!

Почивајте мирно испод снега бела!
Ви сте живот дали за ваша начела,
А потомци ваши, ова чеда млада,
Машају се венца без борбе и рада;
Ту су мисли многе, ту је бујне жари,
Ал' истрајност камо калуђерâ стари'?

Ој, Иларијоне! Још дан, још два, па ће
И смиреност твоја поред своје браће;
И ја, песник уди, још за мало летâ
Ишчезнућу, незнан, са овога света!
Па већ кад је живот тако среће мале,
„Мир нека је земљи!“ гргетешки кале!

М. П. Шапчанин.

АНЂЕО МЛАДОГ ЉЕТА.

СЛИКА ИЗ ПРИМОРЈА.

НАПИСАО СИМО МАТАВУЉ.

Освану небо ведро, а земља слеђена. Црква дупком пуна. Над гомилом пламти полијелеј, кроз облачиће миришљава дима блистају се иконе, а одежда на старцу протопопу трепери, као 'но ти од жежена злата. (Њу бијаше послала Русија на поклон нашој цркви баш пред свеце.) Док сунце грану, бјеше одслужена и јутрења и летурђија, а за два пуна сахата нико се не маче са свога мјеста. Послије службе прото започе своје дуго слово. Поздравља паству с новијем годом, желећи јој свако добро, а на сваку честитку старац сјеца главом, као да га анђео из олтара голица по врату....

Док је то бивало, врата се ошкринуше, те се протура у цркву неки поморски војник. Мало га ко и опази, а не позна га нико. Бјеше то момче збојито, румено као јабука. Гледа око себе, а смеје се. Па онда привукоше и њега протове наочари, као змијске очи птичицу. Тако је трајало и трајало. Једва се већ проповједник поклони, а у исти мах загрмјеше прангије у порти и звона зазвонише. Гомила правовјерних покрену се и размрви. Свак задовољно гута напору и хита из цркве. Неколицина, што бјеху ближе војнику, познадоше га. Свакоме се од њих лице намрачи, што он и не опази.

— Ти ли си, Јовица!.. А кад дође? — питају га.

— Задоцнио се вапор, па смо ноћили на Широком, а искрцали се мало прије. Но је ли ми на́на овде, знате ли? Сврнух у цркву ради ње!..

Они се згледнуше. Неки се пољубише с њим, па бјеж! А неки измакоше и без тога. Један постарији човјек започе:

— Мој кумићу... ти не знаш... Бог...

Пак се заплака и отиде.

Момка као да пушка уби. Поблијеђе, а ноге му почеше клецати.

Неке жене примакоше му се. Једна испијена баба залелека:

— Дошао си на весеље, Јово! На весеље мајци!..

Несретник, посрћући, оде уступати испред жена. У два маха заусти: Ма... — Али не мога изговорити.

— Отишла је к Богу на истину! — забугари старица.

— Ма...

Али и њему умрије ријеч у устима, те се стровали на клупу.

Тјеше га женске, и ако им не разабира ријечи, «сјетан с обореном главом, као онај који за матером жали». (Псалам 35. ст. 14.)

А анђео младог љета шапће му:

— Плачи, Јовица, суза не штеди, јер је то једино, што још можеш дати својој мајци! Тужи, дијете, али и помишљај, да нијеси сам, коме тугу доносим, јутрос на уранку, сутра, ондан... и тако до краја у низу дана!...

* * *

У изласку народ се помијеша за трен, пак се одмах разграна: сељачка рука на по се, а на по се капутлије. Хоће чељад да се мало поустави на тратини, да се једно другог нагледа у светачном руху. На све стране разлијеже се: «На здравље»!... «Сретна нова година»!...

Коледа дјеце зађе по тишми; свако носи по наранцу, а старији удјевају у њих ко грош, а ко макар и новчић, и тијем је колендисао малишу.

Сишо Милетић натаче наранцу на мотку, скупи дјецу, па стаде обигравати с њима свакога по ново. Народ се смије и свак вели: «Ка' Сишова работа!»

А и јест му све доликовало! А и бјеше у свем одвојио од осталијех својијех врсника, весела му мајка! Ко је радивоја у сваком тежачком послу,... ко је коловођа, гдје се игра,.. ко ће људски шалу заметнути,.. ко, до Сишо Милетин! Да је уза то Сишо имућнији, онда би му свијећом требало тражити прилику у цијелом Приморју. Али томе не бијаше крив Оста нејак и инокосан након оца, са болежљивом матером, са двије удаваче у кући. За дуго се момче одирало, да намири све, да се дуга отресе, па му Бог и поможе: сестре поуда на вријеме, а оно своје сиромаштине утврди, ако и не умножи. Стара га нагоњаше, да јој доведе замјеницу. Он би јој обично одговорио: «Хоћу, валај, испросити је онога дана, кад ми о томе не споменеш!» А у томе не би много запињао заиста, но гдје би се јавио, одазвали би му се радо.

Да, од свијех дјевојака, што пред црквом гледаху, како он барјактари дјеци, не би се ни једна нашла, да рече: »Не бих пошла за њ!« Ни једна за цијело, па ни од прћијашица, (а што их би у нашој општиници, бјеху све на окупу пред црквом), јер осим свега, Сишо бјеше веома мио женској крви, као што су им обично мили момци здрави и добри. Он зна то, али нити се с тога поноси, нити коју обмањива. То га уздигну још више у женскијем очима. Свака је увјерена, кад би јој Сишо рекао: »Хоћу те«, да не би већ вјером обрнуо.

Једна само као по мало осјећа, да је Сишо љуби, и ако јој он то не исказа. То се не може скрити цури ни најпростијој, а Јања Бркићева не бјеше тупо чељадешце. И она је, разумије се, у тој налози, међу својим другама, па јој се шћеде да крене најпрва.

— Ма куд си нагла, бона? Зар не ћеш мало поиграти? — веле јој другарице.

— Не могу, сеје, душе ми. Стари логом лежи има три дана, маја је сама, а ко ће готовити? — вели Јања, па пође крајем зида црковнога, да се прекрсти пред вратима.

Шкрипе нове мествe на ногу, а нова набрана сукња и гуњић опточен пјевају на њој, што но ријек. Свакоме се очи отимљу пут ње.

Би ли сад што се баш намјери, или је Сишо из далека замотрио, да се она одвоји, еле је момак опколи са својом четом.

Брани се цура, па се смије. А дјеца је облијеколила, скакућу око ње и хватају је за руке, па вичу:

— Колендиши, Јањо, колендиши! Ако не дарива, не удаде се!

Сишо се маши у џеп, па просу на страну по шаке ситна новца Дјеца попадаше по тратини, као врапци на зрње. Онда он брзо извади из гуња здраву велику наранцу, удјену у њу златицу, па то поклони дјевојци:

— Сретна ти нова година, Јанице, душо. У њој се, да Бог да, ти моја назвала!...

Крвца млазну живље кроза срце и оно заигра у њеним грудима, као никад до тад. Надала се зар, да ће, кад било, чути таку ријеч од њега, али се тога јутра заиста не надаше. Нагађала је, може бити, како ће та ријеч бити слатка, а сад јој се учиње, да окрилати. Пође источнијем крајем, метнувши наранцу на срце. Лети, лети, а све јој је ведро и жарко пред очима. Кога год срета, свак јој је мио. Кршћанке*) јој честитају благдан мимогретке, а она се љуби са сваком, и с онијема, које добро не познаје. Младо љеташце, чило и весело, облијеће је и шапуће јој, а све уз корак:

— Срет-на би-ла, мо-ја се на-звала!....

Сишо немаде кад разабирати, видјеше ли други његову мајсторију, али га та помисао збуни. Хтједе у цркву, но га дјеца опет окупише. Сад се присјети, да он друге забуни, те стаче наранцу с мотке, па је хитну у вис. Свак одиже главу. А у то он узе за руку неку своју братанићку и први заврже коло довикујући момцима.

Коме не би до игре, одмаче се, а лацманија се зби у гомилу. Само три њихове, три танане латинке, остадоше одвојене, али не далеко од свога јата. Госпођице зборе живо, кикоћу се и тапшу ногама. Неки чивитар, сух у животу а надутијех образа, укочен и улицкан диже високо клобук над главом, па га спусти, као низ обруч, до кољена и преви се пред њима.

— На здравје, сињорине!

— На здравје, шјор Филе! — одговорише све три, с лакијем поклоном.

Филе се рукова са двјема крајнијема, мрмољећи нешто, а оној у средини рече гласно:

— У осталом, ми би се могли и пољубити!...

Она се трже као увријеђена, али не извуче своју руку из његове, но ће му тобоже оштро:

— Молим, господине!..

— Молим, госпођице!... та ваљда ме разумијете! Ја ћу данас имати високу част, да вас запросим у госпође мајке — у осталом, ако вама не буде противно!

Пак, смијући се »дражесно« и клањајући се, поврати се међу госпоштину, а очима као да их пита: »У осталом, нијесам ли ја човјек љубазан, пун духа и досјетљивости, а?« А оно све, мушко и женско, сложно му потврђују, да јест баш таки, — таман као да их бјеше ријечима питао. Још се неки од чуда пренеразују, како то би из ненада, — премда је свако знало, да се Филе преписује са госпођицом има двије године.

Розина, (тако су је звали, а то би било по простачку: Ружица), не збуни се ни мало, но се поздрави са својим другарицама, пак отиде западнијем крајем. Иде, чисто поиграва, не осврће се ни на кога, ни на што, но снива на јави. Гледа себе у вјенчаном руху, како смјерно, с оборенпм очима греде том истом улицом. С прозора је гледају, пред њом се народ

*) Католичке женске

размиче. Чује, како јој се диве: »Ха, красне невјесте!.. Како јој лијепо слиши бијела хаљина!.. А и дјевер је красан момак, баш према њој!.. Штета, што нијесу пар до вијека!« На то се Розина грко насмјехну и наслони се јаче на дјевера. Он, престрављен, пита је, да је не снађе невидовно зло, а она га само гледну млијечним очима, са чега дјевер поцрвење... За њима су кумови и сватови са младожењом, два и два, а за поворком се вије силан мирис од муска, што је веома мио ситној господи.

У томе прође испред дућана свога вјереника и намргоди се. Учиње јој се, да га гледа у прљавим хаљинама, како се укочањио на прагу и турио руке у џепове. Нека бабускера, дроњава и гадна, носи под опрегачом празну стакленицу пут дућана, а он хитно оде, да је послужи. За тијем јој се предочи нешто горе. Сјети се, да га је гледала прије три године, док још бјеше шегрт, како ваљаше једну бачву од магазе до дућана господарева. Бјеше гологлав; ногавице на кољенима надуле му се, а руке му црвене као два голема рака. И она, кћи једнога царског чиновника, да се уда за чивитара! Али шта ће? Хоће ли сиједе плести? Е, судбино, судбино!... »Него, мора да му радња иде добро, кад хоће да се жени,« тјеши се опет Розина »А није лош, а заљубљен је у мене до ушију, па ће ми угађати! Главно је, да се опростим проклетијех дјевојачких окова.«... Па онда јој се предочи пространа дворница у читаоници, окићена и освијетљена. Муж је прати до врата, пак се уклони у другу собу, гдје се купе старији људи и они, који не умију ни играти ни понашати се у фину друштву. Гизделини се клањају и удварају Филовој госпођи, али се она приљубљује своме вјенчаном дјеверу и у његову се загрљају обрће уза свирку.

У тој сањарији бјеше Розина дошла до пред кућу. Ту се устави и метну руку на чело. Учиње јој се, да чује неки глас. Обазрије се. Не би никога. Онда напери боље ухо и разабра баш јасно пјесмицу Анђелка младог љета, дивну пјесму:

„Тра-ла-ла,
„Ла-ла-ла!

* * *

У најпрљавијем крају заграђа, ондје, гдје бедеми бјеху разорени, прије дана изађе нека женска из једне потлеуше и загледа се у једну повелику звијезду, која трептијаше на истоку, а већ почела бјеше блијеђети. Звона огласише јутрењу. Жена се прекрсти, пак се врати у своју јазбину и повика:

— Устај, Јакове, ено звони!

Нешто се узврпољи на кревету и замумла.

Она га откри.

Оно се покри.

Жена срдито баци покривач на тле, и поче да виче, пропирујући огањ:

— Дижи се, не диг... Немој да се свађамо бар јутрос! Јеси ли се преклињао синоћ, да ћеш данас у цркву?.. Хајде, да не речем: рђо људска, хајде се помоли Богу, не ће ли ти просвијетлити памет! Хајде се помијешај с браћом барем једном у години!...

Јакеља (тако га свак зваше, осим жене), окошт, црн, у жуткасту рубљу, сједи на кревету и гледа крвавијем очима, не као из главе, но као из пећине. Док је жена грајала, он се штипао за палац од ноге и чешкао по глави; а кад она утоли, поче он, промуклијем гласом.

— Е, хоћу, Като, хоћу, де! Али онај... оно...

— Ево ти све, што треба! — обрнуКата мекше и постави на ковчег велику здјелу с водом, па му онда привуче столицу, на којој бјеше преобука и светачне хаљине....

Дијете заплака у колијевци. Жена га узе на крило. Бијаше блиједо, краставо, готово слијепо. Јадна мати поче му тепати, па га подоји.

Јаков се за дуго брљукао, а за дуље облачио, и тако би, по свој прилици, зачамао до сунца, да му жена не поможе и да га не истури ван.

Цибрина га протресе мало, те пође нагло, али се брзо умори и стаде. Поче да пуни лулу, за колико би други и испушио, па опет крену лагано, погнут, као да премишља нешто крупно. Кад хтједе да пређе цесту, што раздваја заграђе од града, видје човјека, гдје гони натоварено магаре, и устави се. И магаре стаде, кад је било поред њега, као да је знало, е ће се заметнути разговор.

— 'бро јутро! — називље човјек.

— Бог ти дао добро! А ти си то, Ловро!

— А ти си то, Јакеља! На здравље ти нова година!

— Вала, брате, и теби! Па куд си то уранио, болан?

— Па ето у млин!

— Па како у млин, данас?!

— Па мени није ништа данас! Ти знаш, е сам ја кршћанин!

— А, да! Ви и немате нове године!

Ловро се наједи.

— Валај – вели му, — паметније је ово магаре, од тебе, губо пијана!

Па као да му то дакаже, ошину живинче и оно откаса.

Јакеља се преви од смијеха, да му лула испаде из зуба, а довикује Ловру:

— Удри брата, удри! Ха ха ха . . .

Ловро се обрће и грди Јакељу на сто начина, а једнако шиба магаре, зар да на њему искали љутину.

Звона сложише по други пут. Јакеља поста озбиљан, прекрсти се неколико пута, и пође право к цркви, али му у тај мах доприје до очију свијетлост са прозора, при дну једне куће. То бјеше палинкара. Јаков јој не бјеше много вјешт, јер је он у вијек јутром свртао у ону крај мора, а у подне у ону, што му бјеше најближа кући.

— Како би било да сврнем? Само једну да попијем, да струним росу са срца? — пита Јакеља Јакељу.

А онај други Јакеља одговара:

— Не би било лијепо, да заудараш ракијом у цркви!

— Хм, а колико је њих већ пило! . . . Та, и господа, кад излазе рано, пију розолина! . . . Хајдемо ми на једну!

И оба Јакеље, у једној кожи, сложно и договорно одоше у палинкару.

Тамо сједи неколико факина (амала). Сви заграјаше, кад он уђе.

— Ха, ево брата хришћанина! На здравље ти нова година! Ево, ко ће платити ракију! Гле, како се нађинђерио, као сват!

— Нијесте погодили, не плаћам! — вели Јакеља зловољан и баци грош на тезгу.

— Дај ми једну!

Крчмар му наточи чашу, пак отвори шкрабију, да му да кусур, али он рече:

— Шта да ми враћаш, дај још једну!

— Па онда имаш двије још!

— Па дај!

— И ти да не платиш ракију јутрос!? — рече један факин, пошто видје, како он сали и трећу.

Јакељи синуше очи.

— Ко да не плати! . . . Ко је рекао, да не ћу платити? . . . Точи, бре, овим људима! . . .

— Брже ли га стиже, ако Бога знаш! — рече један.

— Њега стигне и од једне! — вели онај први. — Чекај, па ћеш видјети, хоће ли бити пића до грлића!

— Браћо, у здравље нашег брата Јакеље Вуликовића! Сретна му нова година, њему и његовој честитој вамилији!

— Живио! — заори се око њега.

Јакеља, дирнут до дна срца, остави на тезгу пуну чашу, отра брке, ижљуби се са свима, пак одговори:

— Браћо. Ја сам . . онај . . трговачки измећар, а ви сте . . . сте факини, дакле, опет нијесмо једнаци, дакле, опет ја сам бољи, али опет ми смо браћа . . . а . .

— Живио! — прекидоше га браћа, и нагну сваки своју.

Тако се обредише неколико пута, све китећи здравицама.

— Пуштајте ме у цркву, . . . ред је, . . . заклео сам се! — рекне он сваки пут, кад наручи пиће.

Један му се загледа у стопала и прсну у смијех.

— Гледајте муназупке! Један стар, глибав, а други новишат! . . .

Он пружи ногу, заврти главом, упријев прстом у слијепо око.

— Па ти слушај жену, њу, Кату, ја, њу слушај . . .

И стаде им, тијем језиком, казивати разговор са женом и ко зна шта још, док се и њима не досади, те га оставише.

Сад се опет зажели богомоље, па, клатећи се с краја улице до другог краја, доприје некако до цркве, баш кад народ поче излазити. Јакеља скиде капу, а тури лулу у уста, пак се присјети, извади лулу и пљуцну, а метну капу, и опет је скиде, узмичући натрашке и напрежући се, да изговори:

— Шта? Шта? Ви изла . . .

— Па, ево, излазимо! — веле му нека момчад, смијући се.

— А што, што?

— Па ето тако, завадисмо се с попом!

— Ха-ха-ха! Као ја с Л'вром! Њег'в магар'ц мудри! . . . По-о-грда, гу-у-ба буњ . . вачка.

Неки његов рођак узе га под руку и одведе га иза цркве, да се с њим брука не бије. Јакеља паде на кољена и поче на прсте бројати: колико ће вијорина напојнице добити од трговаца, којима је измећар. Бројао је за неко-

лико, али га побрка Анђелов глас, који му довикну:

— А што бројиш, Јакеља, болан? Весело, весело! Добро си започео, баш као што си и довршио!

— Хо-хо-хо!

— Биће вина!

— И ракије биће!

— Хо-хо-хо!

И Јакеља заспа праведничким сном.

* * *

У кавани »код дуге«, близу православне цркве, шкиљи једна једина свијећа. Каванар тек што бијеше пропирио огањ, кад неко уђе и засједе, а не назва добро јутро! Каванар се томе не зачуди. Зна, да ће то бити какав мамуран радник, коме је ред ранити. Ту се купе људи најгоре врсте, а газда Јосо је и слуга у исто вријеме.

Онај, што уђе, закуца по столу.

— Одма-а-а! — одазва се Јосо, пак изађе да цијепа дрва.

Онај једнако лупа, па викну:

— Та, дајте бар свијећу и новине какве, докле кафа буде!

— А ви сте! — рече Јосо веома зачуђен, пак потрча, да му донесе, што је искао.

Заиста имао се и чему чудити. Пипе, главом шјор Пипе, у његовој кавани, и то у зору! »Е, шта се не ће још дочекати, ако се узаживе!« помисли Јосо.

А ко бијеше тај Пипе?

Не бијаше, валај, аждаја, но обичан младић, лијепо одјевен, а и он љепушкаст, извијен, црномањаст. Отац му је био богат православни трговац, познат на далеко по Приморју, и честит човјек. Честит човјек, али недозван отац, јер бијеше до краја размазио свог јединка. Тако обично раде Срби у онијем крајевима. Како се који обогати, први му је посао, како ће дјеци угађати, не спремајући их озбиљски ни за што. С тога се ријетко који богат насљедник прида у прибране људе, и баш ријетко је, да уздржи очевину. Ни Пипе не би бијела врана. Пролазио је кроза школе, мале, средње, и велике — и каквијех још има, а све на силу новца. У томе стари умрије. Пипе оста неколико година у Бечу и остави тамо готово све, што је отац стекао, а донесе кући блиједу кожу и рђаве мисли. Ми се, ками, надасмо, да ће он бити наша дика, наша перјаница, а он се поврати, да нам трује неуку младеж. Наша вјера, наши обичаји, оно, за чим тугујемо ево пет стотина година, оно, чему се надамо, — све то Пипу бјеше лудост; он и њему подобни све ће то да замијене нечим бољим, само док испреду то »боље«! — Наши људи с њега помрзише школу. »Ко да шиље дјецу на науке? Зар да обрше ка' Пипе Крстов!« говораху обично.

Пипу не бјеше по вољи ни све остало, како је данас у свијету. Викао је против господе, а сам размажен, као икоји. Викао на чиновнике, а сам се прибио у суд као писар. Љутио се, што људи нијесу озбиљнији, а не оста лацманке у нашем граду, с којом није ашиковао!

Каквијем чудом дође он у зору »код дуге«, он, којега је сунце увијек затјецало у кревету и који је вазда полазио само господску кавану на вељој ложи?

Пипе исти зачуди се, по што Јосо донесе свијећу и новине. »Каква сила диже мене јутрос и доведе овде?« пита се младић збуњен. Узе новине, али му слова играју пред очима, а нешто га покрену, те се примаче ка прозору. Гледа. Народ врви у цркву. Он хтједе да се насмије тој »лудости«, али у тај мах зазвонише звона у јутрењој тишини. Њега прођоше трнци. Врата се црквена отвараху и затвараху свакога часа, те силна свијетлост млазне, па је нестане. Нешто као да му говораше:

— Пипе, Пипе, зар је баш лудост оно, што кријепи овлики народ? Зар си ти мудрији, дрежđећи сам у томе гнусном мјесту, мучећи своју памет, од ове твоје браће, што ће, сад у скупу, уживати у својим срцима? Хајде к њима, дијете, па да видиш, како ћеш се разабрати! Кад се нађеш тамо, пробудиће се твоје успомене из дјетињства, слатке успомене, којијех не можеш ни чим замијенити. Сав онај народ, кад погледа оно велико кандило, и онај златни криволет око пријестонијех икона, помишља на онога, који је то приложио, на твога оца. Кад се буде сложно запојало: »Хвалите имја Господне!« између стотине гласова чињеће ти се, да чујеш и глас матере своје. Та толико си пута слушао њен мили глас, кад би сама по кући пјевала ту дивну пјесму!... Пипе, јадан, лијепа вјера наша, она једина још везује наш раскомадани несретни народ. Она му је душа, јер би се без ње распао. Она нас везује са стотином милиона наше даље браће. Она је, дакле, и наша снага...

Е, Пипе не мога већ одољети, но крену.

Али у тај мах Јосо донесе каву и један листић на служавнику.

— Шта је то?

— Па, ето, знате.. обичај!...

Пипе прочита: »Честита нову годину, Јосо Шкарић, кафетијер«. Пипу би мило, па му даде пет гроша.

— А хоћете ли ви у цркву, господине Пипе? — пита Јосо.

Те просте ријечи падоше на душу Пипову као пласа леда.

Јосо бјеше развукао усне, а у томе подсмијеху младићу се учиње, да види подсмијех свијех онијех, којима је проповиједао... нове мисли. Па надувши образе, издуха млаз дима пут свог десног рамена и тијем отпири Анђела, који га у мало не наведе на добро.

— То је лудост, Јосо. То је за глупаке, да иду у цркву! — рече и пође.

ДУХ ВРЕМЕНА САД ЈЕ ТАКИ!

ПРИПОВЕТКА ИЗ СРПСКОГА ЖИВОТА.

ПРВИ ДЕО.

I.

Ужурбала се цела кућа.

Јест, до душе, у род ће се, и то у род, као у своју рођену кућу. Али на село! Па остати на селу неколико недеља, као што намерава госпођа Ната, то је, као што опет ропта њена кћерка, госпођица Даринка, кад је у вароши „велика беседа“ рад преноса костију Бранка Радичевића, „толико гладних Мисирских година“.

Понда не може госпођа Ната, да не понесе штогод сестриној деци. То ће да буде радост од деце, кад им тетка из вароши разда поклоне!

— Боже мој, секо, — рећи ће, до душе, као и до сад, Ката Нати, — зар то мора бити?

— Немој ти ту мени! — одговориће опет, као и до сад, Ната Кати. — Знам ја, шта је дечја радост. Коме ћу, ако њима не ћу? Да је њихов отац жив..!

— И твоја јединица, — сад ће опет Ката Нати, — нема никога осим тебе.

На то ће најредовније пустити и Ната и Ката који уздисај и сузу у спомен својих покојних, па ће прећи на други разговор...

Тако нешто, ваљда, замишља у себи госпођа Ната и сад, па купи све гдегод шта, као да не ће на пут него, сачувај Боже, на онај свет.

А ето ти и опет, већ по толики пут, госпођице Даринке, јединице јој кћерке, па ће онако срдито и опет, по толики пут:

— Па баш сад?! Та, за који дан ће да буде велика беседа у корист преноса последњих земних остатака Бранка Радичевића! За Бога, мама,...

И опет бадава! И по толики пут бадава! Мати навалила, те навалила:

— Хајдемо! — вели, па: — Хајдемо!... Идем, — каже, — да видим моју Кату. Давно је, — каже, — нисам видила, па сам је се зажелила. Она, да Бог ме, не може никуд. Знам, како је. Не да се кућа оставити ма на ким. Ту је живина, па треба нахранити и скоткати! Ту краве дочекати, па помусти! Па вазда другога којекаква посла. Понда дућан! Истина Бог, није Бог зна шта; ал ако не цури, оно капље. Па не може се, сачувај Боже невоље, затворити... Е, па идем ја њој.

И тако бадава Даринка моли и преклиње, плаче и дури се, да мати одгоди, „бар док прође беседа!“ Шта је госпођи Нати до беседе!

— Ја сам, — вели, — за то већ стара, а ти си ми, кћери моја, још млада.

То је већ сувише! Шеснаест година, па још млада за беседу! А била већ и пре тога као ученица више девојачке школе на беседи сваке године по један пут!

Прохтело се госпођи Нати, да види своју сестру, баш као да јој је, не дај Боже, према глави.

Сад се, Бог ме, „не да већ никако ни преиначити“; јер је и јавила Кати по њену Јовану, кад ономад беше у вароши код ње, јавила јој, да јој се ово дана нада. Тако су јој сад сва деца на окупу, па јој још није била...

Ту је и кочијаш Трива с колима.

Послужавка Криста трчи то у собу то на двориште, а никад празних руку. Мајсторица трчка за њом, да и она што прихвати.

— Да нисмо штогод заборавиле? — пита госпођа Ната, а крсти се и стала на потегу, па се ухватила за лотру, да се попне на кола.

Даринка се већ наместила, а надурила се, бојаги, па јој одговара:

— Све је ту.

— Боже, помози! — прекрсти се и помоли се Ната, па се успе на кола и ували у седиште.

Сео и кочијаш.

Таман Трива притегао узде и замахнуо Бачком

ћиватком, да одудари преко коња, па да потера, а госпођа Ната повика:

— Кристо! Кристо!

— Заповедајте!

— Је л' ту муф?

Муф беше запао под ноге, док се Ната намештала у колима.

— За Бога, мама, шта ће ти опет муф у сред лета? – љути се опет Даринка.

— Ти ћути. Ми ћемо на село. А путу се рока не зна. Може нас тамо затећи и берба... Јеси ли навукла рукавице?... Добро је. Чувај се, да ти их не препали ветар и сунце преко поља, те да не кажу сељани: „Каква ми је и то варошкиња?“ Знаш, тамо је Јелена... Триво, терај!

— Ђи!

Коњи кренуше.

— Стој!... Кристо, оди овамо... Пази, дете моје, на кућу... А и ви, слатка, молим вас, немојте смести с ума, што сам вам казала.

— Не водите бриге! — удари и Криста и слатка у један глас.

— Гле мене! Како бих смéла? — дода још ова друга, што нађе за вредно, да и себице увери госпођу Нату, како је поуздана.

А та слатка госпођа-Натина јесте мајсторица Јула, њена укућанка, још пре неколико година господар кућни, док покојни госпођа-Натин није купио од ње.

А то, што јој сад госпођа Ната и опет меће на душу, јесте ништа и нико мањи ни већи већ главом њезин мацан. Ено га, и он лично изашао, да испрати своју милостиву заштитницу. Заковратио реп, па се вуче и чеше око мајсторице Јуле, као да се и сам препоручи особитој њеној милошти.

Још га од зимус препоручује госпођа Ната мајсторици. А још од зимус говори Даринци, како морају, ако Бог да, на лето ићи теци у Брајковац.

Како онда још не беше ни спомена о преносу Бранкових последњих земних остатака, па је не занимаше ни каква велика беседа у вароши, радовала се Даринка као мала, што ће да се вија са Зорком по планини и по виноградима, да беру цвеће по ливадама, да пију воде на извору...

Прилике је тому зими често. Седе у вече обично код топле пећи. Ако Даринка не везе или не плете што себи или обично браћи, тетка-Катиној деци, узме, на прилику, штогод, па им чита. Прочитали су све три части „Љубомира у Елисијуму“ од Милована Видаковића и „Крв за род“ од Милованова „посинка“ Јакова Игњатовића... Ту је често и мајсторица, па и Криста. („Боље да ми је ту, него да се витла којекуда“, мисли госпођа Ната.) Мајсторица штогод шије, или потплеће чарапе, или скрсти руке, кад је штогод здраво жалостивно, па слуша и по каткад шмркне од жалости. Госпођа Ната окрене пећци леђа, па глади своју цицу и клима главом. Марко се врпољи и увија око ње, или јој се скупи у крило, па жмирка у жижак, или преде, преде, док јој не напреде дремеж на очи... Ако Даринка баш не чита, разговарају, ово било оно се свило... Па том приликом приметиће госпођа Ната, гладећи свог мацана:

„Кад ми одемо у планину, на ком ћемо оставити нашега Марка?... Јел'те, мајсторице, ви ћете нам га пазити!“

„Гле мене! Како не бих јако!“ на то би мајсторица...

*

Већ далеко измакли путници иза вароши, те језде пољем широким.

Сунце прижегло, мислиш, камен се усијао. Коњи касају, а не могу да се обране од силних мушица, што их спопале. Вуку троми на омари ноге по прашини. Прашина завејава у кола, па се мота испод коњских копита као смет у заветрину.

Нигде живе душе. Као да се све, штогод дише, под камен завукло или се у земљу урило, тек зар да нађе хлада. Једва што се овда онда зачује, како крикне од врућине орао на какову бресту у крај друма; само што по каткад зафрчу коњи, да можда истерају насртљиву мушицу, што им се и у нос увлачи; само што зазвечи ланац на огрљаку, кад се коњ који мухне, па тргне, да преухитри зловољнога Триву кочијаша, те га овај не опомене камџијом, да гледа пут преда се.

Госпођа Ната дрема, па клања главом то амо то тамо, те час по па гурне Даринку или се удари о велики штит, што га Даринка држи против сунца.

А Даринка би се и смејала и заплакала.

Једва се око малих заранака раскалаши ветрић с Фрушке Горе. Заћарлијао, па гони несносну запару, те се залеће с травке травци, као да им шапће, да не клону.

Негде се скрила препелица, па пућпуриче... Шева се завитлала у ваздух, па високо тамо кличе танко гласовито... На бресту се гдегде закрши грање, а одонуд излети орао, замахнé крилима, па заплови величанствено по ваздушном мору... Или дивљи голубови и грлице јатомице залепећу крилима за каквом савуљагом, па се витлају око ње, а она их заварава... Над стрништем или над ливадама надлеће се коба. Час се заустави на једној ташци, па лебди и не миче се; час суне на земљу као стрела, те ухвати можда какав плен, што га вреба... Преко пута претрчи ткуница, уплашена

коњским топотом и зврком од кола. Застане над каквом рупом, учлови се, као бојаги, код своје је, па је није ни бриге. А чим кола ближе, а она даље. Ускубури, устумара се, као незван у небрану грожђу, док збиља не нађе и своју кућицу, те стрмоглавце у њу!

Таке забаве имала је Даринка целим путом. Па што сунце ближе у заставу, те што живља планина с поветарцем, и она живља и вољнија. Није дуго тако потрајало, па и заборавила, како јој немило било, што су пошли из вароши пре беседе. Радовала се и селу. Радовала се, да види тетку, браћу, сестру, другарицу Јелену и... Онај господин, што је био ономад с Јованом код њих, кад су путовали од озгоре у Брајковац, уме тако да приповеда, па је тако мио! Сама мама рекла је после за њега: „фини младић!“

Освр̂ћући се то за орлом, то за шевом или грлицом, често би гурнула матер и тргла је иза сна, да је ова преплашено упита, шта јој је.

— Глете! Глете! — засмејало би се девојче, да и њену пажњу на штогод обрати.

А кад хладовина разгалила и госпођи Нати тромост с веђа и дремеж с очију, живнула и она, па се радује Даринчину радовању, те се смеје с њом и тражи, на прилику, с које стране препелица пућпуриче.

Така забава је дивно пристала Даринчину срцу. А преко њега није прешла још никаква бура, ни најмањи облачак; у њему сија увек благо пролећно сунце, па одсјајује непомућено и у веселим очицама и са ведрог чела; па јој се ведрина осмејкује око румених усана увек подједнако, а срдила се а радовала се, или плакала, или се сетила Светозара и Драгиње, о којима је тек зимус читала у „Љубомиру у Елисиуму“... Тек ако ће јој се кад тад поткрасти из груди уздах, а нит зна за што, нит зна камо. Као да је нека слутња или жеља,... шта ли, увлачи се тако нешто по неки пут у безазлено јој срце, које зна да куца још увек само за маму или ближега којега сродника по крви! Тада би на једаред загрлила и изљубила своју маму. Ако није код ње, отрчала би у врт, да мирише цвеће, да га можда узабере, па га брзо за тим забаци или и изгуби. Или би провирила кроз прозор, као да некога од некуда изгледа. Ако случајно прође туда какав гимназијалац, па је поздрави, стискивајућ књиге своје под пазухом, као да би их скрио, она седне за гласовир, те му мâми сад нујне сад брујне звуке, што јој највећма годе, онако и онакве, какви јој ваљда брује и у души...

Пред цветном неком ливадом не мога одолети, него ће сићи с кола, и набрати пуну руку разнога пољскога цвећа. Узе га са собом на кола, да га разабира и сабира.

Неколико ситних стручака јој необично замириса.

— Мама, какав је ово цвет?

— Мајчина душица, рано.

— Гле, гле, како лепо мирише! Јух, ала лепо мирише!... Па за што се, мама, оваково цвеће не негује у лонцима, а негују којекакве кактусе и белагоније и друго још којешта, што није ни лепо, а камо ли му мирис?

— Свет мало пита, шта што вреди, него шта кошта, па по томе и цени. Тако ти је данас време, кћерко.

— Ја ћу да сачувам, мама, мајчину душицу.

Госпођа Ната се милокрвно загледа у своју кћер. Шта ли јој је помислила у тај пар? Тек не мога, а да је не пољуби.

А Даринка прислонила главу на материне груди...

Госпођи Нати од седмеро деце заживела јединица мезимица, па мати гине за њом.

Давно је било, кад „се одбила“ из куће својега оца, покојнога Пере Гојковића као „бисер-грана“, те се привила уза својега војна, Данила Славнића.

Чистит био домаћин и на гласу био чика Пера. А Славнић официр у граници. („Немачко рухо на њему, ал под рухом српско срце!“ говорило се о њему.) Заволи га чика Пера. Толико се пути састајао с њим у Митровици, у оној некада граничарској Митровици, у гостионици „код зеленог дрвета“. А и деца се виђала тамо на официрским забавама. Па се деца још већма заволеше, замилова се Данило и Ната. И чика Пера благослови брачну свезу њихову... Данило Славнић умре као капетан у миру. („Да није у њему срце куцало толико за свој род, можда би пришио био и златну јаку“, казало се у неком листу, оглашујући његову смрт из ненада.) Но и да му је све седмеро деце заживело, хватао би се крај с крајем, како се отац побринуо за своју породицу; а како би овака два самохрана женска грла, мати и кћи, госпођа Ната и госпођица Даринка! Још за живота купио кућу у вароши и и настанио се тамо. Таман да поживи у миру, а капља га обори под земљу... Па кад госпођи Нати дође срцу тешко, не жали пута ни трошка, да проведе код сестре на очеву дому које летње доба или бербу у Фрушкој Гори, те се опомене детињства и старога весеља чика-Перина. Том приликом се и деца боље срађају. А мајке се теше и челике надом, да ће им деца бити боље среће од њих...

(Наставиће се.)

ЈЕЗИК У ГУНДУЛИЋЕВУ „ОСМАНУ".

(НА ЧАСТ БЕСМРТНОМ ПЕСНИКУ О ЊЕГОВУ ТРИСТОГОДИШЊЕМ ПРОСЛАВЉАЊУ.)

НАПИСАО ЈОВАН ЖИВАНОВИЋ.

На прагу скоро тристогодишњега прослављања Гундулићева добио сам пријатељски позив од уредништва овога листа, да напишем што о језику Гундулићеву на част његову о тристогодишњем прослављању његову. Уредник се овога листа задоцнио с позивом, за то и несам могао узети на око језик Гундулића из свију дела његових, него сам у брзини узео само »Османа« за предмет својега расправљања. А и ово мало, што ћу о језику Гундулићеву казати, нека му је бесмртнику песнику на славу и част!

* * *

У старом словенском језику владао је закон гласовни, који се зове непотпуна асимилација, где утиче вокал на консонанат и то наставци *и* и *ѣ* на грлена сугласна. Тај је закон био опћи за све речи, које се мењају. Па тај је закон био опћи и у српском језику још у седамнаестому веку, као што се види и из Гундулићевих дела. Дакле, опћи је закон био гласовни: Грлена пред наставцима *и* и *ѣ* мењају се на непчана сугласна. Данас у српском језику није тај закон опћи, јер се придеви извукоше испод њега аналогијом других падежа. Ево примера, из којих се види, да су и придеви били под истим законом као и супстантива и глаголи:

Вјековите и без сврхе
није под сунцем крепке ствари,
а у *височијех* гора врхе
најприје огњени трије удари. — I., 7.
Проз несреће срећа износи;
из крви се круна црпе;
а они, кијех се боје *многи*,
страх од *многијех* и они трпе. — I., 24.
Коњу и вами стрех опћене
стаху ноћнијех сред покоја
кућарице оплетене
од храстовијех *танцијех* хвоја. — I., 152.
Благодарством *овацијме*
свемогућ се изит нада,
и у кратко простријет вриме
с истока се до запада. — I., 341.
На складање веле медно
кон спјевоца љубовника
од *разлицијех* звијери у једно
купљаше се множ велика. — III., 55.
Од *разлицијех* звијери коже
стери им се згар низ плећи,
дуго с *ницијем* не разложе,
сабља је разлог њих највећи. — IV., 125.
На коњијех сви Бошњаци
сјаху свијетло одјевени,
заточници хрли и *јаци*
копјаници свим храбрени. — IV., 170.
Пак устави коња добра,
слацијех усти русе отвори
и у бесједу благо обра
с поклисаром да говори. — V., 486.
Њих су коњи видјет *таци*,
да не тичу тли, чим језде,
паче рек би, хитри и *лаци*
пружиће се сад на звијезде. — X., 420.
Под именом *слацијем**) тако
блудни Мурат у тој доба
објавити хтећ свакако,
да он роб је свога роба. — XVII., 540.

Али овај опћи закон почиње већ за време Гундулићево врло лагано опадати, те поче грлено слово пред наставцима *и* и *ѣ* у придева остајати стално, угледајући се на друге падеже, где не стоји грлено пред наставцима *и* и *ѣ*, дакле, по аналогији оних падежа, где не стоји грлено слово пред наставцима *и* и *ѣ*:

Гдје начини ваши бојни
и дјела су славна она,
у кијех изглед јес достојни
витешкијех од закона. — I., 121.

---

*) У акад. издању и у Брова стоји: *слацим*, а у Веберову издању: *слацијем*. Ја мислим, да је ово боље у Веберу, јер, тек кад је тај облик прешао из сложене деклинације у пронаминалну, могло се грлено пред наставком *ѣ* претворити у пискаво, па је онда остао и као сложен облик, кад је било песнику потребно, с том променом консонаната, као што се види из китице друге, која гласи:

Туј узрасте, отле изиде
помилован добром *свацим*,
чим га свијетла пуци виде
међу суцим и јунацим. — XVII., 542.

Овде је песнику било потребно ради слика *свацим*, али је свакако боље *свацијем* по јужном говору, јер је тај облик прешао у прономиналну деклинацију из сложене, као што се види из старога словенскога облика, који је гласио **вьсакꙑими**. У прономиналном само облику може бити промене сугласних по закону асимилације као *свацијем*, јер овај облик представља нам замишљени стари словенски облик **вьсацѣми**; а сложен облик ваља да гласи *свакима*, јер стари словенски гласи **вьсакꙑими**. Дакле, бољи је облик *свацијем*, него *свацим*.

Грчкијех цара и деспота
рашкијех кћери господичне,
рајска бјеше *кијех* љепота
бјеху царом љуби сличне. — I., 335.
На глас *тихијех**) од вјетрица
бјеше ранит зора обикла
с вијенцом, ки јој сви ружица
у *рајскијех* пољијех никла. — III., 5.

* * *

Закон гласовни непотпуне асимилације, где се између основе на лабијална сугласна и *j* од наставка умеће епентеско *л*, није био сталап, као и данас што није сталан у неким крајевима јужнога говора. И у старом словенском језику у врло старим споменицима није се епентеско *л* умећало, као: **поставьенъ ꙁемьѫ**, али овде није било ни потребно, јер *ь* није било испало.

Јур на крилијех од вјетара
глас по свему свијету прши,
ко краљевић силна цара
копја сломи, сабље скрши. — I., 90.
Паче сваки у одлуци
за раскоше своје обра:
сабљу о пасу, *копје* у руци,
лук о плећах, коња добра. — I., 140.
Паче у сјевер посред зиме
јездећ мразно *Подунавје*
стераше вам многкрат свиме
снијег постељу, стијене *узглавје*. — I., 156.
Одјећа вас реси лака
свита сама и припроста,
а за *оклопје* у јунака
срце и прси бјеху доста. — I., 161.
Пуне срџбе и чемера
оне у себи буче тиме,
јак на вихру од сјевера
дубје у гори посред зиме. — V., 381.
Придружите у љувезни
с нашијем ваше складне гласе,
да појући слатке пјесни
биће ово *прославја* се. — VIII, 270.

* * *

Кад се реч свршује на два сугласна, онда последње сугласно отпада, као и данас у црногорском дијалекту:

Без помоћи вишње с неби
свијета *ставнос* свијем бјегућа:
сатиру се сама у себи
силна царства и могућа. — I., 15.
На трпезах врху сага
дуге и обилне гозбе чине,
пијућ, докли *свијес* и снага
од вина им свијем погине. — I., 210.
Ну *час* ова, на коју ме
милос царска узвисила,
удахњива смјење у ме,
а за славу царскијех дила. — II., 105.

* * *

У Гундулићеву језику долазе контраховани облици, једини можда остатак из старога хрватскога (чакавскога) дијалекта, који је Гундулић употребљавао. Истина, наћи ћемо још и где који други облик чакавски, али тај је Гундулић употребљавао само слика ради у стиху, као што ћемо мало даље видети, н. п.

Од издајства и од засједа
ограђена је глава у цара,
и у час се згода угледа,
од *ке* не би паметара. — I., 25.
О дјевице чисте и благе,
ке врх горе славне и свете
слатком власти пјесни драге
свијем пјевоцим наричете. — I., 30.
Знам, да би се отприје хтило,
да ја пјевам, ви кажете:
ко се он роди срећно и мило
цару Ахмету прво дијете. — I., 40.
Тим с *ме* трубље да свијет слиша
славу твоју свак час већу,
ти свету дјелуј дјела виша,
а ја пјет их пристат не ћу. — I., 70.
Спахољани, *ки* сред рати
рваху се још смиони,
ко ови почеше уступати
узмакоше прешно и они. — I,, 255.
Тим цар пашу великога
Хусаина смакну онада,
а узвиси славно овога,
да у *све**) мјесто царством влада. — I., 355.

* * *

Некад је била у српском језику четврта врста номиналне деклинације као и у старом словенском језику. То је *ъ*-врста, која се разликовала од прве *ъ*-врсте облицима. За времена Гундулићева био је од те четврте врсте у животу само још вокатив једнине. Од **сынъ**

*) Ја сам се држао акад издања, само сам овај стих споменуо по Веберу. У акад. издању гласи тај стих: „На глас тихи од вјетрица.“

*) Овде је *све* контрахован облик од *своје*, место којега би требало по смислу да стоји *његово*.

у старом словенском језику гласио је ген. једнине: сыноу, датив једнине: сынови, вокатив једнине: сыноу, па таки је вокатив једнине остао у животу и у Гундулићеву »Осману«.

Владиславе, пољачкога
славна краља славни *сину*,
чим тва пуни слава многа
свега света величину. — I., 55.

Данас нема ни једнога облика из четврте врсте, јер су се сви помешали по аналогији са првом ъ-врстом. Али остатак из ове врсте четврте види се ипак и данас у овим сложеним речима: полусестра, полубрат, полуока, полугодишњица, полугрошница.

(Наставиће се.)

ЦРТЕ ИЗ ДУБРОВАЧКЕ КЊИЖЕВНОСТИ.

Ој ти красни Дубровчане,
Наш и данас бели дане
Та са песме из старине
Пуне славе и милине!

И мало Српче већ пева данас широм по српским крајевима коло Бранково, те слави у њему и Дубровник „са песме из старине пуне славе и милине.“ А како је и чим је достао Дубровник те славе, наћи ће се и међу одраслијим читаоцима доста њих, који то не ће знати. Ту се новија књижевност наша љуто огрешила немаром према читавом најсјајнијем периоду прошлости своје. Јер, осим школске књиге за историју срп. књижевности од Ст. Новаковића, и I. Цветника Суботићева, једва да се иначе још где рекла која било о читавом периоду дубровачке књижевности било посебице о ком књижевнику те периоде.[1]) А осим оно нешто огледа у Суботићеву Цветнику, тешко да је иначе бар још онолико из песника дубровачких штампано за Србе, који пишу ћирилицом.[2])

Није тако и у Хрвата. „Матица (илирска) хрватска“, Југословенска академија, па и поједини издавачи издавали су већ у неколико маха и целокупна дела важнијих дубровачких песника. Данас имамо у академину издању једанаест књига дубровачких писаца,[3]) које накупише и за штампу приредише први хрватски и српски знаоци дубровачке књиге (И. Кукуљевић Сакцински, др. В. Јагић, др. И. А. Казначић, др. Ђ. Даничић, Армин Павић, и др.), а „Рад“ југословенске академије мало које године да не донесе какву узорну стручњачку штудију или расправу ма о којој страни оне књижевности. Ко би хтео данас да се позна са старим песницима Дубровчанима, тај ће их најбоље познати по издањима, дакле, југословенске академије, колико их је, дакако, она до сад прикупила, издала и проучила.

Три стотине година се равно навршило, како је угледао света најславнији међу дубровачким песницима, како се родио ***Иван Гундулић.*** Срби и Хрвати данас свуда славе спомен свога великана песника, који је у свом „Осману“ онако лепо опевао победу хришћанства над мухамедовством, који је у својој „Дубравци“ прославио слободу свога милога Дубровника.

I.

Кратак преглед дубровачке књижевности.

Дубровачка књижевност живела је у градовима и по острвима далматинског приморја. Али средиште јој била тадања дубровачка република са својим градом Дубровником на обали јадранскога мора. Књижевност та постаје, расте и опада заједно са слободом, богаством и образованошћу града Дубровника.

Дубровачка књижевност хвата време од друге половине петнаестога века па до осамнаестога; дакле, развија се баш у оно доба, када се турска навала згранула из Азије, па као лавина почела најжешће

[1]) Кад споменемо Косте Руварца: „Значајност дубровачке књижевности“, (у „Скупљеним списима. I.“, Јована Живановића: „Чланке за познавање књижевности наше: I. Приказање. II. Дубровник и комедије Николе Нaљешковића“, („Јавор“, 1874., бр. 6., 7., 8., 16 и 17.), и Ђорђа Магарашевића: „Како је Гундулићева Османа допунио Соркочевић, а како Мажуранић“, („Јавор“, 1880., бр. 32., 33 и 34.), тешко да нисмо све набројали, што је ћирилицом писано о том предмету до тристогодишњице Гундулићеве.

[2]) Још 1827. год. изашао је „Осман“ штампан ћириловским словима у Будиму у две свеске у књизи, којој је натпис: „Разна дела Јефте Поповића“. То би било у Срба прво и до данас једино издање из читаве бар дубровачке књижевности, штампано ћирилицом.

[3]) Stari pisci hrvatski. I. Пјесме Марка Марулића, 1869. — II. Пјесме Шишка Менчетића Влаховића и Ђоре Држића 1870. — III. и IV. Пјесме Мавра Ветранчића Чавчића. 1871. и 1872. — V. Пјесме Николе Димитровића и Николе Нaљешковића. 1873. — VI. Пјесме Петра Хекторовића и Ханибала Луцића. 1874. — VII. Дјела Марина Држића, 1875. — VIII. Пјесме Николе Нaљешковића, Андрије Чубрановића, Мише Пелегриновића и Саба Мишетића Бобаљевића, и Јеђупка незнана пјесника. 1876. — IX. Дјела Ива Франа Гундулића. 1877. — X. Дјела Франа Лукаревића Бурине. 1878. — XI. Пјесме Миха Бунића Бабулинова, Мароја и Орација Мажибрадића, Марина Бурешића. 1880.

да затрпава државе и народе на југоистоку Јевропе, рушећи до темеља сваку културу, која где јаче где слабије баш почела беше да захвата корена.

Дубровник, уживајући безбедност у окриљу угарских краљева (1359.—1526.) оста поштеђен од те навале. И баш у оно доба, када су остале све српске земље коначно потпале под турску превласт, у Дубровнику је најбујније цветала трговина и гомилало се богатство. Поред окриља угарске круне знадоше Дубровчани обезбедити своју трговину по Балкану и код Турака. Те не само да нису ништа имали да трпе због турске инвазије, него као да им, и нехотице, донела користи, што већ свршетком XIV. века многа српска властела мораде да безбедности ради склања своје благо у Дубровник. А од српских владара имали су и пре и после тога силне трговачке и рударске повластице за српске земље и руде. Па кад (1453.) још и Цариград паде, те се сва наука грчка пренесе у Италију, где и пре тога већ песништво и уметност слављаше своје златно доба, па отуд и у Дубровник, постиже Дубровник врхунац своје славе.

Дубровник по свом географском положају, с једне стране тик уз море с друге земљиште по природи својој незгодно за обрађивање (већином каменито и пусто, по најбоље још за маслине), беше упућен на море и бродарство, на трговање и обртност.[1]) Долазећи тим у додир с разним народима и бољима и горима од себе, упознаше се Дубровчани брзо с вишим потребама културног живота. И за кратко време поста Дубровник „пристаништем и заклоном од невоља за целокупно не само трговачко него и духовно опћење двају светова: грчкога и римскога.... Већ средином XIV. в. стојаше Дубровник културом својом напрам суседној браћи на истоку врло високо, те бијаше од њих врло цењен не само као град богат и угледан трговином, него такођер као место од знања и науке. Ако је веровати речима Дубровчанина Церве, год. 1351. посла сам цар српски Душан силни посебно послаништво у Дубровник, с молбом, да му Дубровчани даду на двор српски 20 племенитих младића; а до мало отправи опета у Дубровник на науке primarios et ad litterarum studia aptiores suae gentis iuvenes (најодличније Српчиће вољне науци). Од самога штовања њихове науке основа им цар у Дубровнику јоштер велику књижницу, пуну драгоцених грчких и римскихкњига.“ [2])

Књижевност дубровачку не можемо довољно разумети без познавања тадањега стања просветнога на југозападу јевропском, особито у Италији.

Као што су некад, вели учени Јагић, пре него што беху основана свеучилишта, селили се по свету и учитељи и ученици, тако путоваху тада граматици и ритори као приватни учитељи из града у град. Иван Равенски (на измак XIV. в.) и Филип Де-Диверсис (прве половине XV. в.) беху таке хуманистичке скитнице, који нам знају доста да причају о Дубровнику свога доба, камо долажаху да окушају своје знање и умење.

Путујући Дубровчани, дакле, на разне стране и примајући у свој град разне људе од науке онога доба, заволеше и сами науку и образовање.

А с Италијом није свезивала Дубровник само трговина, него и знање талијанскога језика као и знање латинскога и католичка вера са својим средиштем у Риму.

У први мах угледаху се дубровачки песници слепо на италијанске следбенике Петрарке и онога песничкога правца, којем он беше представник. Али доцније почеше да црпу своју поезију из врела домаћега, дакако, да се ипак не могоше отргнути с извора, на које су их упутили учитељи њихови, а то су књижевности талијанска, латинска и грчка. О оригиналности дубровачке поезије лепо каже учени академик А. Павић пишући историју дубров. драме (стр. 4.): „Ова дубровачка оригиналност није никакве узвишене вриједности, него истом средње; али кад ју узмемо *као плод давности* хрватске, из које нам је *једини* останак, *за нас је и такав плод много вриједнија слатка успомена на ова крвава времена, утјеха у овим тешким, а лијепа нада за* (времена) *будућа.*“

Још од почетка употребљавала се у Дубровнику три језика, *латински* у прози и поезији, *талијански* понајвише у службеним стварима, и *народни* у поезији, у школи па и у државним пословима, све, да бог ме, писмом латинским.

Две је особине у дубровачке књижевности: чист *народни језик* и сама *поезија*. (Научна дела писали су или латинским или талијанским језиком. Та радња дубровачких писаца може нас се, дакако, тицати као мерило у опће за тадању дубровачку просвету, али не, кад је реч о дубровачкој књижевности и као о једном периоду српске и хрватске књижевности.)

Језик у писаца дубровачких је народни *онога* времена, и то у први мах *чакавачки*, доцније све већма овлађује *штокавачки*. У њему је доста разлике према данашњему народному језику; ако те разлике и нису, дакако, тако огромне, захтева се ипак од читаоца, да је познат с науком српскога

---

[1]) Вид. проф. дра П. Матковића у „Раду југословенске академије“, књ. VIII., 81.

[2]) Чит.: В. Јагића: „Трубадури и најстарији хрватски лирици,“ у „Раду“, књ. IX., стр. 202. — Неоцењива је то расправа за познавање почетка дубровачке културе.

језика, па да чита старе Дубровчане као данашње писце.[1]) За историју српског језика је од неоцењене вредности, док у срп. књижевним споменицима из тог доба немамо чистога народнога говора.

Поезија је негована у Дубровнику у свој опширности: лирика, епика и драма са свима својим гранама.

Прво нам се јавља *лирика.* По неколико властелића најпре у Спљету склапају међу собом друштво, па пишу. читају и критикују ту своја дела: ситније љубавне и побожне песме, писма и похвале. Али први дубровачки лирици јесу *Шишко Менчетић Влаховић* (1457.—1501.) и *Ђоре Држић* (1460.—1510.) „То су, вели Јагић, наши трубадури; од њих су научили сви потоњи далматинско-дубровачки песници певати слатким гласом о љубави, као што је од провансалских трубадура научила љубавну дворбу сва средовечна романско-германска лирика.“ У лирским песмама дубров. песника слави се љубав, вера, пријатељство и патриотизам.

У *епској* поезији највише уздигоше до сада *Ивана Гундулића* (1588.—1638.) са својим јуначким епом „Османом“ и *Ђон* (Јуније) *Палмотић* (1606.—1657.) с побожим епом „Кристјадом“. Кад уз њу двојицу споменемо још и *Игњата Ђорђића* (1675.—1737.), споменули смо три најславнија дубровачка песника.

Дубровчани су јако радо имали позориште. Када нигде још у Словенству не беше позоришта, они су имали своје. Наравно, да су тако много неговали и *драму.*[2]) Мало те не све најважније драме старих Јелина преводили су песници њихови, па и сами писаху драме из старе класичне митологије и из библије, угледајући се на Јеврипида. Али нису презирали ни у томе грађу, што им је даваше и њихов друштвени живот и повесница јужног Словенства. Ако је драма дубровачка и била стегнута и укочена старим класичним облицима, ако је и рамала доста за талијанским узорима, као и цела дубровачка поезија, ипак нам је она леп доказ велике образованости у старом Дубровнику. А како је радо тамо негована драма, види се по приличном броју и драматских песника и њихових дела, што се до нас сачувала. Извесно се зна, да их је било и више, али биће и ово по добар део и одабран. Зна се за 27 драматских песника, за 79 драма, којима се знају писци, 8, којима се не знају, 23, којима се знају писци али се изгубиле, 6, којима се не знају писци и које се изгубиле, — свега, дакле, 116 драма.

У историји српске и хрватске књижевности дубровачка се књижевност рачуна у засебан, други период. Али не стоји ни у каквој каузалној свези ни са старом српском књижевношћу (првим периодом), која је живила у српским крајевима, према тадањим потребама, на четири века пре ње, на се мимо њу повукла до сеобе Срба под Чарнојевићем у Аустро-Угарску, остављајући њу са свим у њеним границама, нити стоји у историјској свези и са новијом књижевношћу нашом (трећим периодом), која освиће у осамнаестом веку.

Није ни чудо, да цела стоји према осталима Србима и Хрватима као нека самораст! Што није у свези била нити са старом српском (ако се, као што напред видесмо, не само знало за дубровачку просвету, него се и лепо ценила), нити са старом хрватском књижевношћу, узрок смо навели напред. А што ни на новију српску није ни мало утицала, један узрок ће бити и тај. што није сама из себе, из клице на свом земљишту, у свом духу, ни постала; па и када је најбујније цветала, ако је и покушала, да покаже неку оригиналност, није била у правом смислу *народна* књижевност поред свег тог, што је писана народним језиком. „Све врсте појезије (каже Ст. Новаковић, стр. 144.) биле су већином за учене људе, биле су дело ума и науке... Како књижевност није била раширена у народ, него је живела највише међу образованим грађанима, племићима и појединим круговима пријатељским, то је отуд долазило, да су се о њој најчешће могли бавити племићи или попови, са чега последњег видимо у њој онолике побожности и онолико религијозних библијских тема. За то је она, држећи се све у једном кругу људи, и остала далеко изван светских покрета, и за то и јест њезин утицај на народ врло мален, јер, бавећи се животом чисто личног осећања, није имала никаквих покретљивих идеја као садржину.“

А кад је дошло време, да бар после пада дубровачке републике (1806. г.) когод прихвати ту књижевност, ни политични, ни друштвени, ни културни живот ни народа српскога ни хрватскога не беше толико развијен, да би могао наставити онде, где су престали богати и образовани дубровачки племићи. Осим тога мало је што од оног рада њихова и угледало света штампом. Највећи део чувао се и ширио у рукописима, због чега се много и погубила, осим што је и онај кобни земљетрес, за цело, нешто прогутао.

Почетак опадању дубровачке књижевности доводи се у свезу са оним ужасним земљетресом г. 1667.

[1]) Много смо захвални поштованом свом сараднику г. проф. Ј. Живановићу, да се драговољно одазвао на нашу молбу, те за сад и оволико написао о језику старом дубровачком. Шат не почекамо дуго и на опширнији рад ове руке!

[2]) Читај изврсну књигу професора Армина Павића: Historija dubrovačke drame. Издала Југословенска академија знаности и умјетности. У Загребу 1871. У књижарници Фр. Жупана на продају.

И с пуним правом. Земљетрес тај задао је смртну рану богаству самога Дубровника. А с материјалном пропашћу као да изгубише Дубровчани и вољу, да певају и пишу. Нуз то и српске земље осиротише, те се дубровачке насеобине раселише. А по врх свега језуите их стадоше ударати по глави једностраним васпитањем, стежући и угушујући сваки слободнији лет.

Морамо споменути још, да Далмација никада, до душе, није била без икаква књижевна рада и после тога, али тешко је то заслужило, да се сматра органским наставком старе дубровачке књижевности. Као да доцнији далматински писци увидише, да им ваља тражити темеља за књижевност у народу! Као да иду намерно за тим, да народу даду народну књижевност из самог народа! Честити фрањишканац ***Андрија Качић Миошић*** [1]) (1690.—1760.) захита пуном руком у врело самог народног духа, па пева народу његове јунаке, за које он зна и има срца. Његов „Разговор угодни народа словинскога" прештампаван је већ небројено пута и ћирилицом и латиницом. А сам Вук прича на једном месту, како се, читајући њега, осетио за што је Мушицки у Карловцима распитивао за песме народне, које му се у онај мах чинило као поруга.

Тек ће илирски покрет (1836.) да дигне дела старих Дубровчана из старих рукописних збирака и оно мало, готово заборављених, штампаних извора. Од то доба Хрвати живо прионуше, као што је напред речено, око прикупљања, проучавања и штампања дубровачких писаца, што им служи и на дику и на корист.

Шат тристогодишњица Гундулићева опомене и које српско књижевно или учено друштво, е је време, да се и Срби користе тим „песмама из старине пуне славе и милине!"

Ево нам се већ јавио глас, да ћемо добити *Османа* Гундулићева у редакцији врлога знаоца *Јована Бошковића*. А и београдски академичар Матија Бан прослави Гундулића, други дан Божића, у свечаној седници срп. кр. академије.

А „Стражилово", колико је радо да од своје стране задене цветак који у венац, што га данас плету заједнички, ево, и Срби и Хрвати спомену свог великог песника, радо би и да упозна своје читаоце, колико толико, са дубровачком књижевношћу овим цртама, док не добијемо достојно потпуно издање.

[1]) Види „Стражилово", 1886., Лаве Томановића: „Качић према Српству и Хрвастиу".

КОВЧЕЖИЋ.

ГЛАСНИК.

(Петнаеста Светосавска гимназиска беседа) у корист сиромашним ученицима даваће се у дворани код „царице Јелисавете". Распоред те беседе утврђен је овако: 1. „Где ј' мили дом —", сложио Јосиф Це, за мешовит лик удесио Фрања Петрик, пева мешовити лик гимназиски, — 2. „Fantaisie brillante sur la Somnambula", од Лајбаха (op. 27.), свира на гласовиру гимназиста Бранислав Станојевић. — 3. „Белана", сложио Хорејшек, пева гимназиста Светислав Петковић и мушки лик гимназиски. — 4. „Да л' то —", од Ђуре Јакшића, композиција А. Хочевара, уз гласовирску пратњу пева гимназиста Тодор Николић. — 5. „Полети дер, мој голубе —", од З. Ј. Ј. сложио Роберт Толингер, уз гласовирску пратњу певају гимназисте Владимир Ђерманов и Душан Которан и дечији лик гимназиски. — 6. „Браћа", од Петра Прерадовића, декламују гимназисте Богдан Манојловић и Вељко Миросављевић. — 7. „Бранку", од Драгутина Ј. Илијћа, сложио Јосиф Маринковић, пева гимназиста Ђорђе Павковић и мушки лик гимназиски. — 8. Fantaisie sur Martha par J. B. Singelée, уз гласовирску пратњу свира на виолини гимназиста Ђура Трифковић. — 9. „Бачко коло", сложио и за мешовити лик ове гимназије удесио Роберт Толингер, уз гласовирску пратњу пева мешовити лик гимназиски.

ПОЗОРИШТЕ И УМЕТНОСТ.

(Ленка Хаџићева), дична наша уметница и кроз пуних седамнаест година веран члан српске народне позоришне дружине, изашла је у прошли уторак као Фридерика у „Наследнику" Ожјера-Сандо-а последњи пут пред српску публику и опростила се с њом. Сва публика као из једног срца жали за ваљаном том уметницом. Неколико Српкиња Новосаткиња у знак, да цене и уважавају заслуге Ленкине за напредак српске позоришне уметности, дале су јој при растанку красан дар у спомен а неколико њених другова и другарица обрадовале су је венцем, уз молбу, да их се у новом свом животу пријатељски сећа честита им другарица. И гђа Марија Ђоке М. Поповића, из детињства друга Ленки, послала јој красан дар у опроштај. — Ми ћемо до који број читаоцима „Стражилова" приказати лик те наше приповнате уметнице те том приликом рећи коју о раду њену уметничком, којим се Ленка Хаџићева само дичити и поносити може. Једно само сад можемо као израз жаљења свога за губитком, које српско народно позориште њеним одласком задеси, нагласити, а то је, да је Ленка, нарочито за последњих година, кад је показала, шта уме, уживала општу симпатију српске публике а од праведне оцене изнудила искрено поштовање и признање, да је уметница по божјој милости.

(Афродита.) У 50. броју листа нашег од прошле године на страни 799. јавили смо, да се на Загребском народном

казалишту спрема нова хрватска опера, којој је либрето написао глумац Никола Милан а музику јој компоновао Иван пл. Зајц Како смо сад од пријатеља једног приватним путем извештени, давана је та опера већ неколико пута. Публика је том приликом изразила своје признање како писцу, тако и музичару, па ипак нашло се и таквих, који су писцу „Афродите“ звиждали, и то баш неки од колега пишчевих, које је на то завист подбола. Ми ову вест за сада бележимо са резервом, и не поклањамо јој велике важности, док се боље не известимо. Да „Афродита“ није без вредности, доказ је, што се већ неколико пута приказује са успехом, а колико познајемо досадање радове Николе Милана, можемо смело тврдити, да није могао тако што написати, што би звиждање изазвало. — Исто тако дознајемо, да ће и наша позоришна управа у своје време потражити од г. Милана неколико његових комада, да их може на нашој позорници приказивати. Овоме се од срца радујемо, што ће се и наш свет упознати са умотворима тога ваљаног глумца-уметника и књижевника Србина.

- - -

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— Цветићева „Немању“ превео је Орловски, адвокат у Кракови, прошле године још на пољски језик. Исти је добио дозволу од управе нашега народног позоришта, да може превести на пољски још Трифковићеву: „Избирачицу“, „Љубавно писмо“, „Пола вина пола воде“, и Змајева „Шарана“. Колико се радујемо тому, радовали бисмо се, када би се и наш позоришни репертоар поновио већ један пут и каквом драмом пољском. На нашој се позорници широм башкаре немачки и француски и лошији драматичари, а од словенских једва у свему и свему имамо четири пет.

— Др. Никодим Милаш, архимандрит и бивши ректор Београдске богословије, бавећи се прошле године у тој богословији, прибележио је све, што се тиче њена живота. Завод тај основан је 1836. године; дакле, 1886. навршило му се 50 година. Милаш је написао књигу: „Исторички преглед Биоградске богословије за првих педесет година њенога опстанка 1836—1886“. „У том историјском прегледу обраћена је пажња на постанак богословије и на разне промјене, којима се она подвргавала у течају времена, за тијем на управитеље, наставнике и ученике, који су у њој за то вријеме били, а у закључку приведена је на основу заводских протокола и на основу онога, што је у јавности у разним приликама казано било о богословији“. Књига с таким садржајем о заводу, који је за 50 година непосредно утицао на народ у Србији, на тај стожер српске просвете и живота, занимаће не само свештенство у краљевини и оне, који су како му драго били икад у свези с том богословијом, него у истој мери и свакога интелигентнога Србина. На ту књигу отвара писац претплату. Цена јој је 2 динара, на десет књига скупљачу иде једна на дар. Ђацима се уступа за пола цене. Претплату ваља слати писцу у Задар.

— Никола М. Трифуновић, парох у Београду, позива на претплату на књигу: „Сродничка степеница у законом браку“. Књига ће стајати 60 пара дин. — Рок претплати и овој и Милашевој књизи је, до душе, протекао последњим даном прошле године, али не ће, ваљда, ни сада бити касно.

— Изашла је и друга књига „Патнице“ Јакова Игњатовића.

— Издањем књижаре браће М. Поповића угледале су ово дана света Разне српске народне пјесме, што их је по Боци Которској и околини Дубровачкој скупио и тумач уз њих додао Милан Осветник из Котора. У збирци тој има свега 26 народних песама. Цена јој је 75 новчића.

— Добили смо занимљиву и важну књигу под натписом „Живот и обичаји Срба Граничара, сакупио и за штампу приредио Никола Беговић.“ У пуних тридесет и пет чланака излаже ту честити прота Горњега Карловца све, у чему се огледају особине тога, као што прота вели, дивнога соја и образа, који је искључен био од живога свога стабла.

— Радован Кошутић, stud. phil. у Лавову позивље на претплату на збирку својих лирско-патријотских песама, које су под натписом „Пламенови“ угледале света у „Јавору“. Млади песник приказује своје песме омладини на Балкану и народу српском. Оне су му, вели, програм његовог рада у будућности па их зато предаје јавности, да чује глас критике српске. Претплатна је цена само 20 новчића а новци се шаљу писцу у Лавов на свеучилиште.

— Као XXVII. књига Чупићеве задужбине изашла је прва свеска Милићевићева „Поменика знаменитих људи у српскога народа новијега доба“. После бујно Песнички написане намене и красна предговора долазе по азбучном реду које краћи које подужи а које богме и опширни животописи знаменитих Срба новијега времена и оцена рада им. У свесци је овој слово А до слова Д. Од познатијих заслужних људи, који су век провели делајући за свој род, спомињу се у овој свесци: мајор Миша Анастасијевић, Богобој Атанацковић, владика Платон Атанацковић, глумац Алекса Бачвански, оборкнез Бирчанин Илија, Коста Богдановић, песник Никола Боројевић, Милован Видаковић, Филип Вишњић, Вук Врчевић, Јоаким Вујић, Људевит Гај, Атанасије Герески, Станоје Главаш, владика-песник Никанор Грујић, Димитрије Давидовић, Ђура Даничић. Има осим њих још и других лица, понајвише из према, који су заврeдили, да их се потомство сећа. Милићевић им свима рад региструје и карактерише јасно. Овој је свесци цена два динара, а та ће цена бити и осталима, у које још уђе Милићевићев „Поменик“.

САДРЖАЈ: На Божић. (Архимандриту Иларијону.) Песма М. П. Шапчанина. — Анђео младог лета. Слика из Приморја. Написао Симо Матавуљ. — Дух времена сад је таки! Приповетка из српскога живота. Први део. — Језик у Гундулићеву „Осману“. (На част бесмртном песнику о његову тристогодишњем прослављању.) Написао Јован Живановић. — Црте из Дубровачке књижевности. — Ковчежић. Гласник. — Позориште и уметност. — Књижевне белешке.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваког четвртка на читавом табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. на по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 ф. на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата администрацији „Стражилова“ у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 2. У НОВОМ САДУ 14. ЈАНУАРА 1888. ГОД. IV.

ЉУБАН.

СЛИКА ИЗ СЕОСКОГА ЖИВОТА У СРБИЈИ.

НАПИСАО ЈАНКО М. ВЕСЕЛИНОВИЋ.

Има мученика, који не знају, да су мученици; има паћеника, који не знају, да су паћеници. Они не вичу на судбину, не ропћу на бога; шта више: још се смеју и певају!... Таке људе данашњи век зове само једним именом: л у д а ц и.

Е, о таком једном »лудаку« хоћу да вам причам...

*

Беше то једног зимског дана, баш сам се враћао из Новака. У левој руци носим свежањ књига, које бејах позајмио од тамошњег учитеља на читање, а десну сам турио у шпаг, па корачам нагло... Бога ми сам и морао журити! Три часа требало ми је, да до куће дођем, а, сем тога, и зима јака, да ми, баш ни најмање, није било до шетње... Што се преко дана отопио снег, мрзне ми се под ногама, а чизме, које се такође смрзавау, почеше ме жуљити... Сунце се спушта на заранке; небо бледо, земља бела, а дрвеће оборило гране, под снегом, као да га је род притиснуо... У томе царству белине све беше жалосно. Гладне вране прелећу изнад мене у јатима и тужно гачу; врапци и шеврљуге цвркућу жалосно и скакућући по путу кљуцају у пола смрзлу балегу коњску; пси тужно завијају у селу, што га оставих; само једини имелаш што задовољно гута имелу на једном глогу.

А ја озебао, и ако сам нагло ишао. Које од снежне белине, које од зиме сузим, а сузе ми се леде по образима; по ово мало науснице нахватало се иње; по »зулофима« такође; уши и ноге се и загрејале мало, ама се руке укочиле. Мало сам дивљак, знате, па не носим рукавица, и, ако икад, тад сам се покајао... Шта сам друго знао, него да спустим свежањ крај себе и да руке натрем снегом. То је, узгред речено, лек свима дивљацима, што ни зими не носе рукавицâ...

Земљиште брдовито, и ја се час пењи уз брдо, час спуштај у долину... Већ смотрих село преда мном; чујем лавеж паса и рику стоке, која, гладна, зове свога чобанина, да јој положи; видим снегом покривене куће и стаје, и беле димове, како се мирно вију у висину; ни ветрић да пирне на њих.

Сунце се клони смирају... Но, место да својим последњим зрацима позлати оне беле брежуљке; место да видим један од најлепших призора, ја видех, како оно сјајно сунце зави нека бела копрена, и оно се, онако тамно, спусти за брег.

И тице побегоше; одоше и оне да потраже своја станишта, и... за мало... наста нема, величанствена тишина, у којој се чујаше само, како у пола смрзнути снег рȳшти под мојим чизмама...

Ја се испех на брежуљак, што беше преда мном, и видех, како се са севера заподео бео прамен.

— Хоће мећава, бог и душа! — рекох ја плашљиво.

И нисам се преварио.

Онај прамен расте све већи и већи, али тако нагло: да за мало покри цело небо... Смрче се... Ја пођи што боље могу; моји кораци одјекују у оној тишини, као да тројица корачају...

На једаред духну силовито, спажно, и дрва почеше тужно шкрипати...

Па онда наста тајац...

Прикопчам дугме под грлом, па, корачајући, чекам још силнији ветар... Не чудимо се људима. И сама природа хоће да мучи човека неизвесношћу... Као што осуђеник, са везаним очима, очекује куршуме у своје груди, и бројећи тренутке шапће: »Сад ће!... Сад ће!...« тако исто очекивах и ја, да холуј поново духне... Није ми мио, ал кад мора бити, нека буде, и то што пре то боље! Човек се за час прекали...

И он духну, још силовитији, још страшнији. Ошину ме по лицу; продува кроз одело и ја се стресох, као да ми ко сипа хладну воду за врат... Сагох главу и, готово, почех касати...

Онда осу снег... Поче ме бити са свију страна; не знам, да л' га ветар диже са земље, да л' га обара са дрвећа или из неба пада. Очију не смем да отворим, јер ми трепавице пуне снега, него идем, онако, »на памет«, па где дошао!...

— Ето ти сад! — корео сам самог себе. — Могао си лепо остати, кад те је човек задржавао, па, у топлој соби, при чаши рујевине а у лепом разговору слушати, како на пољу бесни. Али ти хоћеш кући; »не можеш да заспиш, док главу на свој јастук не метнеш«!... Ето ти сад!

И, заиста, никад човеку није милија топла соба, него кад је далеко од ње. Да ми је ко, у онај мах, ма шта заискао, да ме уведе у топлу собу, не би ми било скупо...

Холујина бесни све већма. Снег сипа као из вреће. Осећам лепо, како ми под ногама расту сметови; са лица ми цури зној и меша се са снегом, а одело ми сво побелело.

Ја сам журио; час покасам час коракнем; очију не смем да отворим... У један мах осетих, да ме више ветар не бије. Исправим се, јер сам ишао погурен, отворим очи и погледам око себе: био сам у једном сокаку.

— Хвала богу, стигох у Баталаге! — рекох задовољно.

Одавде ми је пут много познатији.

У овом заклону од вођа̀ беше ми топлије и ја пођох лакше, бришући марамом зној, који ми беше лице облио... Идући тако учини ми се, да се развиди.

Помислим, да се није почело ведрити?

И дигох главу,

Видех сјајне звезде, како трепере, и загледах се у њих. Но оне се подизаху све више и више, док их најзад нестаде у бесконачности; само ме ситан снег бијаше по лицу и отвореним очима... Одмах сам видео, да је то варка мојих засењених очију...

Опет се смрче... И ја корачах премишљајући: да л' да се увратим где, да преноћим, да ли да идем кући?.,. Да се увратим где год, људи би ме примили, јер су све моји познаници. Али ко опет да их буни?... Ништа није горе него гледати, како се женскиње устумара тамо и амо, а човек опет, зевајући и чешући се, зове те невољно у собу... Дакле, да идем правце кући... Па опет — велика незгода! Још имам доста да путујем, а сем тога ваља ми прећи две јаруге веома стрмените и дубоке, а у ово доба има вукова и у селу а камо ли у јаругама...

И таман бејах у највећем премишљању, кад чух, да неко, промуклим гласом, близу мене пева:

„Ој Миљано, миље мо...о...је...е...е!“...

Још се отезаше звук последњега *е*, а исти глас заче бројеницу:

„Кити, кити,
„Сад ће бити!
„Попуцаше жени нити.
„Немој мене, жено, бити!
„Купићу ти нове нити
„И са тобом уводити!“....

Онда опет јекну песма:

„'Ајде, Видо, да видимо о...ов...це!“...
„Видићемо, кад недеља до...о...ђе!“...

Познах, ко је; само се чудих, од куд он овде.

— Љубане! — викнух.

— О-хо-ој!... — одазва се.

— Јеси ли ти?

— Ја, ја сам.

— Где си?

— Е-е-ево ме!

Пођох за гласом и на скоро видех га, где стоји уз плот.

— Од куд ти овде?

— А... а... а... јес' ти го-го-господине?

— Ја сам, Љубане. А од куд ти овде? — упитах по ново.

— До-до-до-дош'о! — рече он.

— А кад си дошао?

— Ј-ј-још да-да-данас.

— А шта радиш?

— Ни-ни-и-ишта!

— Како ништа?

— А... а... а... пијем!...

— Хоћеш ли кући?

— Не-нећу!

— Ја где ћеш?

— Да-а . . . да се и-и-испо-о-ве-дим! . . .

— Шта? Да се исповедиш?

— Ја! . . . Ко-о . . . код Ми-ми-и-и-тра има има до-до-довник! . . .

Ја се сетих, да сељаци у шали казан називају духовником.

— Не рекох му ништа на то . . . После кратког ћутања рече он:

— З-з-знаш шта?

— Шта, Љубане?

— Да-да-дај ми љу-љу-љуљу ду-у-дувана!

— Зар ти је до дувана на овој зими? — рекох ја.

— Ни-ни-и-ије зима!

У шпагу ми беше пола паклића. Ја му дадох.

— Да-а . . дај ми ја-ја-јако дес' пара, да-да ку-ку-купим љу-љу-љуљу!

— Сад не видим. Дођи сутра

— Е . . . е . . . е, до-до-добро . . .

Ви се већ љутите!

Хајд' да вам кажем, ко је Љубан! . . .

Створење, малено као завезак, дугуљасте главе, уска чела, пепељавих очију, збрана лица, испупчених јагодица, крива носа, великих кривих уста, доста широких груди и кривих руку и ногу. Обрва не имађаше никако, бар их ја нисам могао смотрити, кад сам га посматрао. На горњој усни имађаше неколико длачица; из уста, која вавек беху отворена, провириваху дуги и широки жути зуби. Могаше му бити триестри до триеспет година.

Оно беше прљав. Лице, коса, науснице и кошуља беху једне боје, а та боја била је модро жута. Иђаше вазда у једном и истом оделу. Оно не знађаше, шта су чакшире — јер их никад није облачило. Прљаве кошуље, исцепан кожух, по врх кожуха искрпљен гуњ, а по врх гуња висаше му на кајишу кожна торбица (јанџик), то беше сво његово одело. Од потреба носио је штап и то вазда у левој руци. У торбици му беше сва имаовина. Лула, кресиво, кремен, мало труди, неколико палидрваца, нешто корења, неколико лиски дувана, а, по неки пут, и »паклић«, неколико крајцара или никлова и, доста пута, комадић проје.

Сакато, немоћно, јадно, чемерно, мутаво створење, — то беше Љубан.

У селу су га сматрали, . . . како да кажем, . . . као с т в а р, ствар излишну. Нико га није ни у што зарезивао; чак и Цигани, који су свуда презрени, грдили су га. Баш се сећам, како га једаред изгрди чича Пера Циганин . . . Пошао сам био од школе у село и на путу сретнем Љубана. Снег веје, а он пева. Како ме угледа, он ми приђе и поиска дувана. Док му ја давах, крњаши из сокака чича Пера сав крвав.

— Шта је то, чича? — упитах ја.

— А ет', мулим ти, гозподин-учител', тук'о ми мој Зтанко.

Љубан га погледа. У мутном, пепељавом оку његовом плану нека искра. Чело му се намршти и он замуца:

— А . . . а . . . а, . . . оца, оцање-ње-његова!

Циганин дрекну:

— Ух! рђо! . . . Убио ти бог, да ти убије и твоју луду главу и твоје бангаве ноге!

Љубан се насмеја грохотом, па рече:

— Ни-ни-није право! . . . Тре-тре-треб'о је по . . . по . . . сре-сре-ди . . . и . . . ини!

Па се онда опет насмеја, па оде певајући. . .

Нико га није мрзио, али није ни волео. С њиме су се играли и шалили као са мачком или псетанцетом. Ако дође, с њим се започиње шала, а ако га нема, нико га се и не сећа . . .

Где год чујеш песму и бројеницу, знај, да је Љубан. Како није могао говорити, он је певао; уста није склапао, сем кад спава . . .

А људе је волео, и ако они нису марили за њега. Долазио је на седељке, на прела, казану, на славу, на свадбу, само није ишао тамо, где се издаје подушје. То није за њега, јер он није могао да не пева . . . И чим би се појавио, све је трчало њему и викало: »Ево Љубана! . . . Ево Љубана! . . .« Младеж би се окупила око њега и задиркивала га; зачикавала га то на ово, то на оно јунаштво; деца би му претурала његов јанџик, а жене би се зацењивале од смеја још у напред

— Љубане, не мо'ш заиграти ка' ја!

— Мо-мо-могу!

— Изброј-де коју!

И он, тетурајући тамо и амо, стане бројати своје бројенице . . . Међу његовим бројеницама било је много масних, али он их је подвикивао и пред самим девојкама, не с тога, што је био безобразан, него што није ни сам знао, да ту има чега безобразног. Он је био невин као дете.

И пошто би се наиграо и набројао, или пошто би бос по снегу отишао у комшиску авлију и вратио се отуд, онда би тек заискао »љуљу дувана« или »дес' пара, да купи љуљу«.

Чудну игру играла је судбина са овим чо-

вечуљком. Он је родом из Свилеуве. До петнаесте године беше то младић снажан и здрав као јелен... Једном, некако с пролећа, чишћаше он јендек око једне своје њиве. Заморен и ознојен остави посао, напије се воде и легне, да се мало одмори. Брзо је заспао. Кад се пробудио, није могао ни чим маћи, тело му беше узето... Причају сељаци, да су му уста стајала, где је врат, тако му се глава била окренула. У вече га нађу и донесу кући. Још су му родитељи били живи. И они трчаше свуда. Где год би која врачара и картара, ишли су јој. Али ништа не поможе. Он лежаше онако искривљен; шта више и језик му је био узет...

Већ су били изгубили сваку наду, да ће га икад моћи придићи, кад једне ноћи дође на сну његовој матери сед старац и рекне јој: »Ви се мучите и тражите лека вашем детету; али га не ћете моћи наћи, док не одете манастиру Петковици, па да му тамо сед калуђер очита молитву.«

Одмах се дигну, те у манастир. И, заиста, нађу тамо једног седог калуђера. Казаше, шта су снили. И калуђер очита Љубану молитву...

Веле, да се Љубан опоравио, кад се кући вратили. Могао је помоћу штапа ходити, али није могао радити, остао је богаљ. И језик му поче проговарати, али је остао мутав...

Да наставим даље.

Ми идосмо најлак, а снег падаше. Већ ми је до половине чизама. Љубан тетураше које од пића, јер је био прилично напит, које и због великог снега.

— Како ти, Љубане, живиш? — упитах, тек нека се говори.

— Ко?... Ј...је...је л' ја?

— Јест, ти.

— Ка' му-му-мученик...

— А што? Зар те не пазе у кући?

— Ј...ј...јок!

— А што?

— Ми-ми-ми-ирјана, о-о-она —

Онда ућута.

— А шта она? Грди те?

— Ту-ту-туче!...

— Туче?

— Ја!

— А Милан? (брат му.)

— Ни-ни-ништа.

— Како ништа; зар те не брани? упитах ја.

— Ј...ј...јок!... Ве-ве-вели: »У-у-удри бо-бо богаља!«

— А дају ли ти бар да једеш?

— Да-дају.

— А где спаваш?

— У...у...у кући.

— А имаш ли спаваћих хаљина?

— И-и-мам гу-губер.

— А још шта?

— Ни-ниш-ништа!

— Еј, весели Љубане! — рекох.

И опет ућутасмо. Ветар дува изнад наших глава; снег сипа, а ми идемо најлак.

— О-о-oћеш ку-кући? — пита ме он.

— Хоћу, Љубане.

— А...а...а што се не...не...не у-увра-а-тиш Ми-ми-и-тру?

— Не ћу, Љубане!... Волим да спавам код куће.

— А...а...а ме-мени све-е-'едно!

— Е, шта ћеш?

Он застаде.

— Шта је, Љубане?

— Да...да...да за-за-запалим љу-љуљу.

— Како ћеш запалити на овом времену?

— Да...да...да у-укрешем...

И укреса. Ја имадох у мојој кутији неколико цигара. Извадим једну и запалим...

Већ дођосмо на крај села.

— Ти ћеш тамо, Љубане?

— Ја!

— Е, добро. Лаку ноћ!

— Ја...ја ..ја ћу до-доћи су-су-сутра за...за...за љу-љуљу...

— Добро, дођи. Лаку ноћ!

— Ла-лаку но-но-о-оћ!

И он сави за ћошак. За мало па се опет разлеже глас:

„Извир вода извира-а-ла...
„Беле пене измета-а-ла...
„Ој Тамнаво мо-о-ја!...

Па онда дође бројеница, али масна.

— Еј, Љубане, Љубане! — рекох ја и насмејах се.

Сагнем главу, јер ме већ ветар и снег почеше тући. Но за мало, ја опет чух, како хуји изнад моје главе... Био сам у јарузи.

Пребродим здраво и једну и другу. И кад се испех на брег, ја видим, како се светле моји прозори.

Боже, што ти је своја кућа!

А кад стигох, ја само спустих свежањ с књигама на сто, на коме се пушила топла чорба, па се бацих на кревет... Послужитељ дође, те ме изу, а жена ме запита:

— 'Оћеш вечерати?

— Море. каква вечера!... Вечерај ти, ја сам мртав уморан.

— Па скини се бар.

— После.

И заспах...

Сањам, да сам у једној лепој башти, па као та башта окружена китњастим брежуљцима. Сунце сија и греје, а мене подузела нека милина, па раскопчавам прслук, да се надишем ове свежине и цветног мириса... Шарене птичице пролећу и цвркућу, а плави, црвени и бели лептирићи падају на цвеће око мене... Ја као смотрим на врху једног брежуљка лепу кајсију, окићену родом, и пођем да узаберем. Али ми се нешто не да, да узиђем. Бацим жудан поглед тамо и смотрим Љубана, где стоји крај ње. Питам га, како се могао он попети, а он се насмеја, па ми рече:

— Ја јако могу све!

— Па ти не муташ?! — питах га изненађен.

— Јок! Јако више нисам ни сакат, ево види!

И показа ми обе руке, и пође право.

Ја се зачудим, а он се насмеја и запева, а глас му беше умиљат...

— Устај, па скини хаљине, — рече ми жена.

Ја се тргох.

— Шта велиш? — упитах.

— Устани, те свуци одело.

Ја устанем. Извадим часовник и погледам. Једанаест!

Изађем на поље... Холујина беше престала, небо се уведрило, а мраз стегао... Снег клиза испод мојих ногу као сух песак; по небу »плови« пун месец, а звезде се осуле оретко па трепере, као да и оне дрхћу од мраза.

Тишина велика, она зимња тишина, где не чујеш ни лавежа паса ни цвркута тица; само чујеш неке нејасне звуке, које као да сама земља пушта или као да дрво дрвету говори. То је говор природе, којега ми смртни не можемо разумети...

Вратим се у собу и легнем...

* * *

Устао сам рано, па како беше хладно, опет легнем у постељу. Пошто сам мало читао, изађем, да се умијем.

— Знаш, шта је ново? — запитаће ме послужитељ.

— Шта?

— Љубан страд'о.

— Шта велиш?!

— Љубан страд'о.

— Кад?

— Ноћас.

— Како?

— Смрз'о се.

— Ко ти каже?

— Кнешчић. Оде, да јави кмету.

— Ама не може бити?

— Бога ми!

— А где се смрзао?

— Баш у јарузи Баталашкој.

— Еј, весели Љубане! — рекох.

— Био — вели — код Митра, тамо пио код казана, па онда се крен'о кући и тако страд'о...

Дође и кмет, те ми он исприча. А ја њему, како сам га нашао у Баталагама.

— 'Оћеш ићи да видимо? — пита ме кмет.

— Хоћу.

И тако се нас два кренемо.

Још по из далека види се то. Око њега се скупило сељака. Ту му беше и брат.

— Што је то? — пита кмет.

— Ама, ет' ви'ш... Љубан возн'о, бог да га прости!

— Шта ли му је то могло бити?

— А ракија, брате! — рече један.

— Ракија, бога ми! — рече Митар. — Велим ја њемукар синоћ: »Немој ти ићи, Љубане, и ако се изведрило!« Ал он кидис'о: »'Оћу«, вели, »'оћу.« А овамо пијан ка' клин!...

— Ја! — рече други сељак. — Баш је био зорли пијан!

— Море, што је то, — рече трећи, неки шаљивчина, — него видиш ти, како је он нама лепо просинорио, глава у ваљевској, а ноге у шабачкој!

Сви се засмејаше тој досеци.

Баталаге су у ваљевском округу а Свилеува у шабачком.

И ја приђем ближе, да боље посмотрим веселог Љубана... Лежи на леђима; глава му на једном брешчићу, и рекао бих, да је ударио главом о жилу једне букве, која беше искочила. Десна му рука на прсима, а лева спуштена поред тела. Штап му испао из руке и лежи поред њега Очи му отворене и гледе у небо, а лице све помодрило. Модре усне такође отворене. На јарузи се познаваше, где је оклизнуо.

Нагнем се нада њ и прихватим га за чело. Као лед ледено. Из отворених уста не бије никакав задај, а пепељаве му очи превучене

неком беличастом покожицом, која беше и бећа и испупченија на зеницама. Он беше мртав . . .

— Што бар ко не донесе ракије?

— Што не идеш, Митре?

Митар оде и врати се с бардаком у рукама.

— Бог да му душу 'прости!

— Бог да му душу 'прости! . . .

— 'Оћеш ти, учо?

— Нећу . . .

И одох.

По позиву власти лекар са једним чиновником дође и прегледа мртваца. Рече, да је умрьо од удара (капље), али сељаци веле, да је од ракије.

Кроз недељу дана Љубана заборавише, као да га нигда није ни било . . . Такав је свет!

ЖУДЊА.

(НАРЦИСА ЖМИХОВСКА.)

Жа ми је зими цвећа пролетњега,
А кад од цвећа мири лука цела,
Зажелим јоште струк ђурђица бела,
А са ђурђицом пахуљицу снега.

Жеља ми жива моме браци лета,
А кад сам с братом, тражим тебе где си,
А кад сам с тобом, Бога на небеси',
А кад сам с Богом, зажелим се света.

И зло и добро, грех мој с врлинама,
И за чим гинем, и чега се бојим,
И мисли моје, с молитвама мојим,
И цео живот, све је жудња сама.

Рајко.

ДУХ ВРЕМЕНА САД ЈЕ ТАКИ!

ПРИПОВЕТКА ИЗ СРПСКОГА ЖИВОТА.

ПРВИ ДЕО.

II.

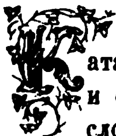

Ката Јаковљевићка села, као обично недељом и свецем после подне, кад посвршава послове по кући, пред свој дућан. Скрстила руке, па гледа, ко пролази улицом.

Дође јој од пре редовно и госпођа Рашићка, те разговарају, на прилику, о врту, о живини и тако што, чему је кад време. Али госпође Јелисавете нема од неко доба, па, ево, ни данас.

Е, па тако седи сека Ката, као што је друге у Брајковцу зову, сама. Седи, па, као што то бива, кад је човек сам, развеле јој се мисли, Боже, на све стране, а све за њеном децом и својом невољом.

Госпођа Ката остала без мужа пре пет шест година. Најстарији син јој, Јован, био већ у по гимназије. Женско дете у седмој осмој ли годиници. А најмлађе, син јој, тек се родило; није оца ни запамтило. Шта ће удовица с троје деце, а у толиком добру? Остао, до душе, леп иметак после Игњата Јаковљевића. Но то треба радити и бар одржати. Да извади Јована из школе? Да га с по пута скрене; па „да извади можда свом рођеном детету очи из главе?“ На преудају није ни помишљала већ и деце ради; а, дакако, још је била држећа и млада доста. Не би ништа. Засуци рукаве, па, што кажу, у се и... И госпођа Ката одби толике општинске бележнике и сеоске трговце, па одржа све, што остало после Игњата. Ако Бог да, даће и најмлађег сина у школе. А неје рада, ни кћер да уда у село. Вели: „Село ти је тек село.“ Ето, она се родила и одрасла на селу, па најволи, да и умре ту; али никад неје марила, да јој се и једно дете мора везати за село. Не ће се кућа Гојковића ископати, док је унучади чика-Пере Гојковића; а прослављиће се име Игњата Јаковљевића, док је његове деце. „Кућа је,“ вели, „жив човек, не цигља ни набој; а жива је кућа најтрајнија и најславнија. Живи Бога хвале!“ Напосле, узмора ли бити, остаће или мезимац на дедину темељу; или ће пустити зета у кућу, као и њен отац, па како Бог да. Тек док јење живе, не пушта узда из руку. Јован нек иде својим путом. „Нек буде господин, да се не пати!“ Шат буде помоћник и заштитник удовој матери, сестрама и брату, док ови сами не стану на своје ноге.

То су најмилије мисли госпођа-Катине, па око тога се врзу, ето, и сад по толики и толики пут.

Него почела већ да се једи. Све се разишло од куће: и деца и девојка и слуга. А већ и краве ће доћи скоро из поља, па и по дворишту треба којешта поспремати.

Сутра је радни дан; а чека сто послова. Па је већ, ето, време, кад се на сéлу и госпође враћају са сéла, кад се и коло око крста разилази, те млађешина треба и пре да хвата повратак.

Не би сирота имала цело после подне, с киме речи да проговори, да не дође какво дете, те не купи за новчић свирајку од шећера, или какав цигару за два новчића, да недељом бар господски пуши у колу пред девојкама или у крчми. Прође и каква дру́га Катина из детињства, прија-ова или сека-она, па је, на прилику, запита:

— Помоз' Бог! Како си, сека-Като?

— Хвала Богу! Како ти?

— Да рекнем, здрава сам до божје воље. Шта ти раде дечица?

— Хвала Богу!

— А да шта ћеш! Јавља л' ти се госпођа Ната из вароши?

— Јавила ми, да ће доћи скоро.

— Нека, нека!... Збогом, сека-Като!

— Збогом пошла, сека-(„имја рек")!...

Баш Ката ушла у двориште, па истерала ћуриће из врта и затвара за собом вратаоца, а кола у двориште.

Загледала се домаћица, ко је.

— Јесте л' ради гостима? — повикаше женски гласови с кола.

— Јух! — цикну госпођа Ката, тек што познаде госте.

Кад је дошла к себи, сети се, да притрчи гостинским колима.

— Гле секе! Гле Даре! Добро дошли! Ко не би био рад тако добрим и милим гостима!? Добро нам дошли!

— Боље нашли! Боље нашли! — отпоздрави и Ната и Даринка у један мах.

Трива већ сишао с кола, па одапиње коњима конопце са ждрепчаника.

Даринка стала на лотру, па хоће да скочи с кола. А Катица претрчала, па је прихваћа.

Госпођа Ната се миголи у тешком пртљагу; хоће да се извуче, па то раскопчава огртач, то чупа с ногу велики завежљај. Баш читав посао!

У том дотрча и Зорка, Катина кћерка. Била код попине Јелене, па видела, да су гости дошли, те потрчала кући; а сва се запурила и задухала што од радости што од умора.

Е, сад грљењу и љубљењу нема, мислиш, краја. Цмок један пут!... Други пут!... Цмок и трећи пут!... И опет!... Све пуца! То је радост, цикот, мислиш, сватови су!

Зорка треба да иде по девојку. Мати каже, биће да је у колу, па нек је тамо потражи. А Зорка управила неки гостински пртљаг, пошла с њим у кућу; па сад не зна, шта ће и куд ће пре. Да га остави, па потрчи по Мацу; или ће најпре да га унесе? Најпосле га спусти на земљу, полети на улицу; понда се опет врати, загрли Даринку. И једва једаред ће истрчати и отићи по девојку.

— Ала је то прашина, слатка, па врућина данас, да Бог сачува! — уздахну госпођа Ната, кад добила времена, да стресе прашину с хаљина.

Ката отрчи у кућу и спрема воде, да се гости умију.

— Триво, — окренула се Ната кочијашу, па му говори: — ти сад поскидај ствари, па дај унутра; а коње испрегни, па одведи у шталу... Има места, је ли, Катице?

— Како не би било? Гле секе! — одвикује она из кухиње.

— Разумем, — вели Трива.

— Дођи, па ћеш вечерати, — опет ће Ната Триви, а то исто или можда мало друкчије рећи ће му бар још који пут. — Сутра се можеш вратити за хладовине, кад хоћеш; пут је добар, а сад ти иде под ногу. Доћи ћеш само пре, него што пођеш, како ћу ти казати, да поздравиш Кристу, нека што чешће посети кућу. Па поздравићеш и мајсторицу..... знаш!... Него обиђи и ти, мој брате, по каткад. Опет је, знаш, друкче, кад се мушка глава даде видити. Па јави се тек кадгод мајсторици, да се знате. Кажи јој, нека отвори почешће собе онако пред вече, кад се стиша прашина по улици; али ни по што немој да остави отворено преко ноћи... (И тако даље....)

Дотле је Трива извукао, као добар кочијаш, коњима уши, па их омутком сена из кола истрљо и по леђима и по ребрима и по ногама. А на Натине речи одазва се:

— Разумем.

— Като, — примети Ната сестри, кад дође до воде и замочи руке, да их пере, — могао би ти Трива штогод помоћи. Нек ти донесе воде, ил нек нацепа дрва... Хајде, Триво дете моје, помози госпођи; видиш, сама је.

— Разумем! — одговори Трива и оде за својим послом.

— Като злато, — опет ће Ната Кати, — а ти мени и не кажеш, где су ти деца?

— Јован је отишао у виноград. Има у поп-Стеве неки гост, Јованов добар пријатељ из Беча. Та, знаћеш га. Тинкин син, ако се сећаш!

— Што јој је муж она лола и бекрија? — спомиње Ната.

— Да, да.

— Нисам ни знала, да је то баш њен син. Каже

Стајић. А мени и не пада на ум, који Стајић. А и он је био с Јованом ономад код мене. Фини младић!

— Па, како се то ујак сад продобрио?

— Шта мислиш? Сам му писао, па му послао и путна трошка, само да дође.

— Бога ти, прекинућу ти реч, зна л' се што, где му је отац?

— Никад ништа.

— Е, то је лепо од поп-Стеве.

— Довео га, да ту проведе вакацију ... Ал не знам, што их већ нема из винограда! ... Владимир ми је био ту пре, него што ћете ви доћи; мало јео, па опет отрчао с децом. Ако није и он код кола. Знаш, да стрепим, кад се игра то коло! Дете, као дете, мота се с другом децом око момака и девојака, провлачи се кроз коло; па се све бојим, удариће га какав напит. Казала сам му, до душе, и сама, да потражи Мацу, па да је пошље кући ... Гле, молим те, које је то доба, па је још нема. Свако се то одмори, бар кад недеља дође; а мени ти се не зна ни благдан и свагдан. Ни на кога се, слатка, ослонити, ни колико отлен дотлен. Само да ти приповедам, шта ми је нарадила. Ономад ...

И сад удари сека Ката да описује, шта јој је „та девојчура“ кад рекла, како пере судове, шта је кад полупала, и тако даље. Почела је од ономад, а, да је све ређала, свршила би с оним пре три године.

— Него шта знам? Код нас ти је на селу тешко наћи слушкињу, па не знам, које новце да јој даш. Нема у нашег света сиротиње; не зна ти наш планинац, шта је то служба. А свако је одевено, враг их и с девојкама, по најновијем журналу; не стиди се прве госпођице. Она ти напуни својих неколико котарица воћа, метне на обраницу, па хајд у варош; па се одене за целу годину ... Понда шта ћу? С њом зло, а без ње и горе.

Ната опет узе да се хвали са својом Кристом. Намерила се на добру девојку ... Трива јој је брат. Он кирија; а она ево је код ње већ четири године. Па има послугу и од Триве. Криста јој је послушна, па радилица, па верна, па ... Ал само ... И сад је за цело хтела да се потужи, како Криста скоро свако боговетно вече изађе пред кућу, па се ту нађе с неким ковачким калфом, па је не можеш довикати с улице. Кад опет оде по воду, као да је себи по смрт отишла. Враг би је знао, шта ради: данас је налога, ... јуче је била замућена вода, ... не знам, шта ће опет сутра бити ... Нема сумње, да је Ната сад и то хтела да каже и да би то рекла, да није ту — „дете“, Даринка; а деца, дакако, не морају свашта чути.

У то дође и Маца, те се разговор и због тога о томе прекиде. Но Ката није пропустила, да избаци неколико муња и громова на Мацу, што није дошла на време, кад зна, да треба ово оно ...

*

У исто доба иду Јован Јаковљевић, Бранко Стајић, његов „друг из Беча“, и Брајковачки учитељ Кнежевић напоредо кроз планинске винограде. О раме пребацио сваки пушку. Али им се види, да несу ловци од заната, него баш од дуга времена, можда, баш и од жеље, да увеличају само једном згодицом више своје благовање на селу. Она двојица ђаци, па хоће да проведу свој школски одмор што слободније, што разноврсније, да се издовоље у свачему, чему им се пружа прилика у убавој Фрушкој Гори. А учитељ се „једва дочепао честита друштва“, па се не растаје од њих.

Што сад иду, па им не пада на ум, да прислушкују сваки шушањ, кад се заталаса гдегод у шушњарку или у бразди, нити да вијају над собом облаке, већ пуштају, да поред њих пролећу чворци, што се надлећу као облаци над грозном планином расплашени то чегртаљкама то бичевима и пиштољима пудара на опрезу; што сад не ће ни на што ни да се осврну, — рекао би, уморили се, ваљда, лов ловећи вазда̂н гором и планином. Но ни целим данашњим својим трудом не би стекли ни колајнице зеленога Нимрода, како се слабо трзали и утргли око лова. Да им се уз пркос учловио гдегод зека, или лис, или јазавац какав, можда би и жртвовали за њихову љубав какво тане. А овако избацили неколико метака у лист хартије, што је задели на суху грану на некој бресква, тек да зар омиришу мало барута.

Иначе прелешкали, разговарајући се то о овом, то о оном, у хладу између четири висока разграната ораха у Јаковљевића винограду цело скоро после подне на мекој трави у крај поточића, што се слива преко лу̂ба дебела орахова дрвета, те шуми и жубори као на некој водојажи, да се мало даље изгуби ромарећи између густиша дивљих ружа, јагодњака, беле лозе, бршљана ...

Разговор њихов врзао се највише око догађаја, што га је омладина у то доба спремала, а цео народ прихватио свом вољом својом и српским одушевљењем.

Како се обрадовао био Бранко, када је пре недељу дана у Бечу на једаред добио од свог ујака поп-Стеве из Брајковца писмо с пет печата, да дође, ако хоће, у Брајковац, да проведе које време! Добро му дошло баш с тога, што је у то време овде доле највише у народу врило о Бранку Радичевићу и његовој прослави. Одмах сутра дан после оног великог концерта, што га је приредило српско академиско друштво „Зора“ у Бечу у спомен великог песника, седне он на лађу, а с њим и Јован Јаковље-

вић, па дођу доле, да баш на извору буду сведоци, колико се у истини прави народ забавља о том догађају...

Сад се три млада пријатеља највише светују о том, како да се и Брајковац и Брајковчани покажу том приликом. „Треба *народ* увести унутра!“

— Да приредимо и ми овде какво сéло у ту цел! — предложи учитељ.

Стајић скочи одушевљено и још одушевљеније прихвати учитељев предлог.

Јован се насмехну и не мога да не покаже своју сумњу.

Кнежевић му доказује, да то може бити.

— Шта? Научићемо Бранково коло, коју декламацију, један говор, довешћемо гајдаша. Ето сéла!

Бранко Стајић примио ствар за готову.

Пред сутон кренули кући.

— Стој! Гледај овај призор! Ђура Јакшић би кликнуо: „И бог му се диви!“ — рече Јован, па стаде.

Стали сви.

Нашли се на врху брдашца. Испод њих се таласа китњаста побрдица, да им мало даље пукне на догледу сремска равница испрекрштана друмовима, ишаранà богатим усевима, окићена убавим селима. Села се мање или више губе што које ближе или даље, па изгледају из далека са својим кућерцима сакривенима у зелена дрвета као у сиву маглу завијена. Само са црквене куле, где изван села где у сред села, изнад свију висе према лазурном небу; а овде онде одбиће се још последњи зрак о позлаћену јабуку, зрак сунца, што се клонило западу.

Око њих планина са својим брежуљцима и доловима; а по овима виногради, вотњаци, беркови, шуме. Ту ти се измешала румена боја лишћа рујева с плавичасто-зеленим лишћем од фење и другим то модријим то блеђим зеленилом, те се све прелива према ведром плавом небу у сутону у најпријатнијим видовима. По доловима се већ спушта мрак.

Под планином се раширило село Брајковац са својим белим кућерциаа и неправилним улицама, тршчаним крововима и ниским гдегде искривљеним плетеним димњацима. Скромна али, као снег, бела црквица лебди, као преставник доброга духа, над сеоцем на пољеђини једног брдашца тик уз Брајковац.

На сред села око крста искупио се народ у чистом свом оделу. А у народу, видиш, око свирца час се таласа, час везе ситно коло сремачко, плаховито оно планинско.

Учитељ запева гласно громовито, да се чуло широм по Брајковцу, па се и они око кола осврнуше и погледаше на брежуљак. Запева познати усклик:

„Ао свете мио и премио,
красно ли те вишњи удесио!“

Стајић застаде. Осети, како га нешто чисто скроз прође, па му пројури кроз сву крв, а коса му се диже. Скинуо шешир, одахнуо, па брише рупцем зној с чела. И нехотице дода уз учитељев усклик:

„Само само да још мрети није!“

Понда се трже.

— Хоћемо ли се ми моћи поутешити, као Бранко, при помисли на смрт? Шта ће „након нас останути“, и кад нам се „тело тек под земљицу вргне“, а некмо ли да траје, „док се поје, док се винце пије, и док срце за срцем уздише“?

— Блажени ништи духом! — примети безбрижно Јован.

— Па да за што више од по века проводиш за скамијама, а над књигом?

— Да се што боље удесим с овим, што постоји, и да живим, — одговори Јаковљевић као у шали. — Таки је, брате, данас дух времена.

Стајић уздахну и не одговори ништа.

Попина Јелена од оздо, испред куће, маше на њих белим рупцем.

А Кнежевић је отпоздравља шеширом, па се распевао, па окрену ону Змајеву:

„Ала ј' леп
Овај свет!...“

*

Из куће Јаковљевића куља дим на димњак. На огњишту се пуши и ври у пуним лонцима, а цврче батаци на угрејаној масти.

У дворишту је све мирно, све, што не носи име човечје... Ал јест! „Мислиш, све је зло само међу људима, међу ближњима!“ рекао би и опет покојни Ђура, као што је један пут и рекао од прилике тако нешто.

Ено, матори се мачак ушуњао у мирно гнездашце спокојних голубова. На очиглед брижних родитеља шчепао им још једини залог узајмне им љубави. Заман им писка!... Ено га, стао испред гнезда на пречагу... Нагао се... Сад ће да скочи на земљу, па да гдегод у окриљу тамне ноћи у самоћи прождере жртву своје мачје неситости... На једаред —

Прас!

Пуче пушка. Пуче ама баш пред кућом у дворишту.

— Јух! — зачу се из кухиње. Маца вриснула, па испустила канту из руку; а баш је беше узела, да долије у лонац у крај ватре.

— Јух! — зачу се у исти мах и из собе у неколико разних гласова.

Ката баш била вадила неке ствари, што их је Зорка радила, па да је похвали пред тетком из вароши и пред сејом. А њих две се нагле радознале. Мали Владимир развашарио своје сиграчке, што му

их донела тетка и сеја. (. . . „Боже мој," рекла је, да Бог ме, Ката Нати, кад ова извадила сиграчке из торбе, „зар је то морало бити?" — „Немој ти ту мени!" рекла је, наравно, Ната Кати. „То је дечја радост! Да коме ћу, ако њима не ћу!? Да је њихов отац жив!" — „И твоја јединица нема оца!" — И опет несу пропустиле, да како, ни Ката ни Ната, да пусте коју сузу у спомен својих покојних. Понда је Ката прешла орману, да покаже Нати ствари, што је Даринка све порадила . . .)

Трива таман замахнуо секиром, да прецепи чвор на цепаници, с којом се већ толико бочи и која га стаде толико зноја, те у мало не удари по својој нози.

Тамо на дрветима иза кокошинца закокота опај кицош гаћан са свиленим перјем и китњастом крестом, што се преко дана шета и ракољи по буњишту око кокошака, мисли, ко је он је. А жустра младица поред њега тако се препанула, да се није могла уздржати; већ се у највећој дреци смота негде у коров, да тамо у највећем страху проведе ноћ, док у јутро галан не кукурекне на буњишту . . .

Испред куће се зачу громки глас.

— Ао, лопове један! То ти је последњи злочин!

— Ето браце из винограда! То је његов глас! — викну прва Зорка.

Све поврви на поље.

— Шта је? Шта је, за Бога?

— Од кад ја вребам арамију! И једва ми се подеси згодна прилика, кад сам се мало и надао! — одговори Јован те наслони пушку уза зид. — Волим овај лов сад, него да сам данас уловио дивљег вепра у спахинском забрану.

Мачак се стропоштао с голубињака и треснуо о земљу, па се купа и тресе у својој рођеној крви. Сачма му је крупна добрано прорешетала самурину на дебелој глави . . .

Страх пређе све. А радости и изненађењу, мислиш, не ће бити краја целу ноћ . .

(Наставиће се.)

ЈЕЗИК У ГУНДУЛИЋЕВУ „ОСМАНУ".

(НА ЧАСТ БЕСМРТНОМ ПЕСНИКУ О ЊЕГОВУ ТРИСТОГОДИШЊЕМ ПРОСЛАВЉАЊУ.)

НАПИСАО ЈОВАН ЖИВАНОВИЋ.

(Наставак.)

Супстантива прелазе из једне врсте у другу.

Тако се супстантив н е б о мењао по шестој врсти, а у Гундулића мењао се и по аналогији пете врсте:

Без помоћи вишње с *неби*
свијета је ставност свијем бјегућа;
сатиру се сама у себи
силна царства и могућа. — I., 15.
Ах, двије врсте противније
и разлике толи у себи
тко сад види, тко ли прије
видје здружит вик под *неби*. — II., 300.
Други, охоло ки под *неби*
врх цара се свијех поноси,
самому се клања теби,
с поклисарим мир ти проси. — III., 130.
Ах, не хвалим непријатеље,
него крипос ка под *неби*
свјетлости има дана бјеље,
и гди год је, хвала је себи — IV., 235.
На ње штиту звијер је она,
проћ мјесецу јасно с *неби*
ка се клања свим приклона,
с писмом одзгар: самом теби. — V., 325.

Супстантив *рать* мењао се у ст. слов. језику по петој врсти, па тако се мења и код Гундулића. Данас се пак та реч мења обично по првој врсти:

Спохољани, ки сред *рати*
рваху се још смиони,
ко ови почеше уступати,
узмакоше прешно и они. — I., 255.
Ах, упути се мирна веће,
мјеште крви злато трати:
Кад слободит мож' без смеће
вјереника, не ишти *рати*. — VI., 240.
Једа бојне Пољаке ће
туђе војске сачувати,
кад се изгубе они веће
у крвавој сврва *рати*. — XI., 700.

Супстантив *пѣснь* мењао се у старом словенском језику по петој врсти номиналне деклинације, па тако се мењао и у Гундулићево време. Данас је пак прешао тај супстантив по аналогији у трећу врсту и гласи *пјесма* или *пјесна:*

О дјевице чисте и благе,
ке врх горе славне и свете
слатком власти *цјесни* драге
свијем пјевоцим наричете. — I., 30.
врх Марице ријеке, која
мнократ брзи тијек устави,

кад Орфео крај ње поја
драге *пјесни* од љубави. — III., 40.
Бојном трубљом мјеште *пјесни*
свеђ је шика и покоји
а гдје сјевер дме несвијесни,
од лавице млијеком доји. — V., 95.

* *
*

У старом словенском језику у *ъ*-врсти био је наставак у локалу једнине *ѣ*; н. п.: свѣтъ, лок. једнине: свѣтѣ. Кад се пак основа свршује на непчано слово или на пискаво *ц*, онда се по закону асимилације *ѣ* мења на *и* у локалу једнине, н. п.: колıа, лок. једнине: коли. Тако је и у Гундулићево време живео оваки локал једнине, само што се помешао у опће са оним супстантивима, којима се основа свршује на непчано сугласно или на пискаво *ц*, т. ј. у Гундулићево време у првој врсти номиналне деклинације изједначио први раздио по аналогији са другим разделом у локалу једнине. Оваки локал долази у »Осману« само у речи *свег* и *место*, иначе се изједначио са дативом, а разликује се од датива акцентом:

А ти сам, ки нам свем *свити* (ст. слов. свѣтѣ.)
краљ си од краља, цар од цара,
за достојан плод водити,
кћер ћеш узет тамна овчара. — II., 315.
Робу је ово доста открити,
дуљит ријечи трijеби није
пред онијем, ки на *свити*
веле може, много умије. — II., 380.
Вријеме мраком од забити
царе и царска крије имена,
само је свијетла вик на *свити*
дјела узможнијех успомена. — III., 280.
Он ће брзо најчестити
у љубави ријет моћи,
а несреће ме на *свити*
вик на сврху не ће доћи. — VI., 160.
Ах, не трпи, да су вриједне
на твој кући, у твом *мјести*
дјевојчице младе једне
дан од твојијех слава смести. — IX., 130.
Кога ни дуг пут, ни вријеме,
ни ина ниједна ствар на *свијети*
није с пригодом разлицијеме
могла изет јој из памети. — IX., 710.
Разми само једно име
од погибне свијем добити
ти у ниједно не би вриме
друго мого стећ на *свити*. — XI., 725.
Ко роб тамни и злочести,
докли одсвуд ми крв прокопа,
на очиту поднијех *мјести*
ружне удорце тешкијех штапа. — XVI., 100.
Многе топрв још ће изити
у ово наше сада вриме,
од ких на изглед на сем *свити*
након нас ће остат име. — XVII., 290.
Роди се ови у Пловдину,
а с ненадне худе чести,
с туђа удорца сад погину
у туђему оди *мјести*. — XIX., 490.

(Наставиће се.)

О КНЕЗУ ЛАЗАРУ.

РАСПРАВЉА И. РУВАРАЦ.

(Наставак.)

У српском преводу Нешријеве повести, који је и г. Панта на уму имао, кад је своју повест састављао, стоји ово: „*Мњење је ствар мога султана* — одговори Евренос бег, — а било ма што мњење човека, као што сам ја, у тому, ипак ћу себи узети слободу, па ћу и ја реч рећи“. „Die Ansicht steht meinem Sultan zu — was aber auch immer die Ansicht eines Menschen, wie ich, hierin sein mag, ich werde mir die Freiheit nehmen und ein Wort darüber sprechen“ ето тако је превео Бернауер и види се из превода тих, да нити је овај ни српски преводилац знао управо, шта је Јевренос хтео рећи тима речма; и ја верујем г. Панти, да се он дуго мучио са приведеним српским преводом, где се каже: „*Мњење је ствар мога султана*“ и да се још више намучио, док је смућкао и место тога изрекао и написао: „Мишљење је лична ствар“! Јест, драги читаоци, није друкчије већ баш тако је отпочео Јевренос бег и изрекао: „Мишљење је лична ствар“; и кад се само сетите, ко је био тај Јевренос, и да је он родом био Грк па се потурчио, нећете се ни најмање чудити, како је с таковом философском или доктринарном дефиницијом могао Јевренос бег отпочети говор свој, односно како је наш г. Панта, који се тада, кад је описивао бој на Косову, створио сасвим у Турчина, те мислио и осећао турски и писао сасвим оријенталним начином, могао написати а управо Јевреносу, родом Грку, метнути у уста ону славну изреку: „Мишљење је лична ствар.“ Но покрај свега тога, што је та Јевреносова а управ Пантина изрека колико славна

толико и по себи мудра, ја бих ти ипак световао, озбиљни читаоче, да не пожалиш труда већ да у Левенклаву потражиш дотично место, да видиш, како је Мурат драгоман превео почетак одговора Јевреносова на питање султаново: А шта ти, драги Јевреносе, мислиш о тој ствари? (а зна се о чему се претресало тада за зеленим столом под шатором султана Мурата.) На то ће одговорити Јевренос: „Мислити и размишљати, то је, царе, твоја ствар, и твоје мишљење је само важно и меродавно. И према твом мишљењу шта вреди и какве вредности може имати мишљење (Bedenken und Rathschläge) моје и подобних мени, који смо твоји робови, нико и ништа. Но кад ме питаш, то ћу и ја казати отворено, шта мислим о тој ствари.“ Тако је од прилике отпочео по Нешрију Јевренос одговор свој и такав је почетак прикладан и има смисла, а оно у српском и немачком преводу казано нема никаква смисла, и ако оно Пантино „Мишљење је лична ствар“ има каква смисла, могло би прикладно бити за професорску катедру и у устима катедралног професора а не у устих Јевренос-бега и на цареву дивану године Мухамедове 791. 3-ћег рамазана. Г. Панта није пропустио поменути, како је Јевренос у свом говору подсетио лале и везире на цара Александра и како се Александар довио, *запалио у цевима салитру и опалио* на слонове, које је инђијски цар Пор пред своје убојне редове поставио био. У српском преводу Нешријеве повести каже се управо: цар Александро — натоварив *топове* на неколико кола и напунивши их *салитром* — поплаши тиме слонове итд. па и у немачком преводу помињу се „*Kanonen mit Salpeter* geladen“. Зашто је г. Панта од Нешријевих топова направио *цеви* и јесу ли цеви те што друго него прави топови? Ако је г. Панта заменио топове цевима само зато, што је некад предавао свеопшту историју, онда је требао још један корак натраг коракнути и са немачким Левенклавом гледом на 8. књигу Квинта Курција написати, да је цар Александар велики „den seinen befohlen, mit ihren Säbeln gedachten Elefanten ihre langen Rüssel abzuhauen und die Schenckel zu verwunden,“ а цеви са салитром напуњене или топове сасвим изоставити — кад се већ и *те турске лудорије* у српској повести о боју на Косову морале поменути.

„И кнез Лазар је у *Самодржи* на неколико дана пре битке био искупио стубове своје државе, који су му дошли и с њима се световао“ — тако продужује Панта, и ја сам уверен, да ће се међу читаоцима мојим тешко и један само наћи, који неће подићи очи своје горе и рећи: „но хвала Богу, кад смо се само опростили турског табора те нећемо морати слушати луде турске приче о турским дивансима у турским таборима! Та да дуже потраја, и ми би свиколици слушаоци уз приповедача Панту помислили, да смо се потурчили и постали Турци. Сад, кад смо се нашли у хришћанском српском стану, ваљда ће и г. Панта престати с турковањем, те ће нам о оном, шта се у српском стану ради, причати српски и по српским изворима.“ Ако се томе надаш и то очекујеш од г. Панте, Србине брате и српски сине, преварићеш се, љуто ћеш се преварити! Панта је и у српском стану остао Турчин и турски приповеда. Чујдер само, како даље прича тај г. Панта.

„И кнез Лазар је у Самодржи *на неколико дана пре битке* био искупио стубове своје државе, који су му дошли, и с њима се световао. Једни су му световали, да се покори Мурату, а други да се с њиме бори. Нешрија спомиње Јоку, т. ј. Вука, да је на том световању рекао кнезу Лазару: „Ја ћу сам први на Турке ићи, не требам за то никога.“ Неки су говорили, да треба дотле ратовати с Турцима, док их не покоре, „јер кад се искупила оволика војска, било би лудо и празно блебетање, да се укине непријатељство.“ Трећи су говорили, да је посве право, да не одлажемо борбу, већ што је можно брже да се у битку пустимо. Опет су неки говорили, да треба најпре послати посланика Мурату, да види, шта Мурат хоће, и да извиди, како стоји турска војска; кад се натраг врати и нама о свему томе јави, онда ћемо се на Турчина дићи, у кланац га утиснути, путове му пресећи, и кад не могне извести ни момка, онда ћемо га потући.“ Кнез Лазар усвоји ово мишљење, пошље Мурату посланике и изда наредбу војсци.“

Не реко' л' ти, Србине брате и српски сине, да је Панта остао онај исти Турчин, који је и у турском табору био и да он и о световању кнеза Лазара са својима турски и по турском Нешрију прича и приповеда. Овде је г. Панта с једне стране мало подрезао и скратио Нешријево причање, а с друге је стране допунио или правије исправио Нешрија самим Нешријем.

У Нешријевом причању о том првом саветовању кнеза Лазара са својима (стр. 44. и 45.) нема ни помена о *Јоки,* т. ј., као што Панта додаје, о *Вуку*. Нешрије спомиње *Јоку* („Es gab unter ihnen einen Ungläubigen, Namens *Joka,* welcher 9000 Leute befehligte) на стр. 69. тамо, где прича о саветовању српских војвода *у очи Видова дне*. Панта је дакле *по свом ћефу* пустио, да Јока искаже оно, што је исказао у очи битке већ на састанку, који је „на неколико дана пре битке“ држан — и сврх тога Панта је идентификовао тога Јоку са Вуком. И за Вука, зета Лазарева, знао је Нешрија и спомиње га на два три места, на стр. 41. одмах у почетку своје

повести (Wilk=Wuk), на стр. 56. (Wulk Oghlu) и на стр. 75. (Lazars Eidam Wulk Oghlu), те је г. Панта дупло погрешио написавши: „Нешрија спомиње Јоку, *т. ј. Вука,* да је *на том* световању рекао кнезу.“ Панта је дакле, хотећи поправити Нешрију, *погрешно,* а подрезујући и скраћујући Нешријево причање, направио је збрку, те читалац, ако хоће да сазна, шта се све предлагало од стране војвода и господара српских на првом њиховом збору у „Самодржи“, мораће опет утећи Левенклаву и тамо потражити обавести о разним предлозима српских војвода, ако то јест држи, да је нужно знати, шта Турчин Нешрија о том казује и прича. Наш Рајић читао је ту Нешријеву повест у Леунклављевој историји, па ју је ипак изоставио из своје повести, држећи, да ни најмање није нужно, да српски читаћи свет зна, шта о том прича турски повесник из почетка XVI. века. Но г. Панта је другога мишљења (а *мишљење је* — као што лепо рече Јевренос бег на царевом дивану — *лична ствар*), и г. Панта прича даље овако:

„Посланици српски оду Мурату и јаве му ово: Ја сам, Лазар, за бој спреман. Нека султан удара, ако јуначки мисли, да не буде, да сам узаман дошао.“ — „Још Лазар“, одговори султан, „није осетио мача османскога, — сада ће га *бѣли* огледати.“ За овим нареди, да посланике проведу преко турске војске, како би им страх у срце улио.“

Као што се види: све луђе за луђим!

И Рајић помиње ту повест „о посолствѣ“ Лазаревом и приопштује (кн. III. 66. и 67.) „сумму всего слова изреченнаго (сербским послаником) пред Амуратомъ“ и шта је на то одговорио Амуратъ, али пре тога приметио је Рајић ово: „у Леунклавія (кн. V. 171.) повѣстствуется, аки бы Лазарь нарочно посылалъ посланики своя, еже укорити Амурата о коснѣніи, и раздражити его къ воинѣ: обаче о посолствѣ таковомъ, ни кто, елико вѣмъ, отъ Історіковъ не воспоминаетъ, кромѣ Турецкихъ баснословныхъ и пристрастныхъ Історій, которыя здѣ Леунклавій предлагаетъ: сего ради и невѣроятно быти видятся.“ „Строго заиста суденѣ!“ приметио је на те Рајићеве речи покојни Петрановић (Далм. Магазин за г. 1839. стр. 87. Nota 20.). Може бити да је и „строго“ али је и „основано“. Но шта је Панти стало до суда Рајићева? Панта је Турчин и Панта верује турскоме повеснику Нешрију безусловно! Штета је само, што је Панта одвећ *скратио* Нешријеву повест, по којој и порука Лазарева и отпорука Муратова мало друкчије гласи, него што је Панта препричао, те читалац мора опет да завири не само у немачки Бернауеров превод већ и у толико пута већ поменуту Левенклављеву историју, ако хоће да зна, како је посланик Лазарев испоручио поздрав Лазарев, и како је цар Мурат отпоздравио Лазара и шта је напослетку рекао посланику Лазаревом, јер г. Панта као модерни и само у идеји Турчин угладио је и дотерао је мало причање масивнога туркеље Нешрија из почетка XVI. века.

(Наставиће се.)

БРАНИЧ СРПСКОГА ЈЕЗИКА.

ПИШЕ ЈОВАН ЖИВАНОВИЋ.

1.) У Rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika, што га издаје југославенска академија, а обрађује г. П. Будмани, долази под *данак* ова реченица: „*Дан* значи вријеме, кад је сунце на небу, и обично *с већим обзиром на* свјетлост него на дуљину.“ Ја мислим, да је у овој реченици „*с обзиром на свјетлост*“ *с обзиром* немачко Rücksicht, Bezug, Beziehung, bezüglich. *С обзиром на свјетлост* то је немачко mit Rücksicht auf das Licht, in Bezug auf das Licht, bezüglich des Lichtes. Ја мислим, да би српскија била та реченица, кад би гласила овако: „*Дан* значи вријеме, кад је сунце на небу, и то обично више по свјетлости него по дуљини.“ Наш предлог *по* служи просто ту исту службу, што и немачко заплетено mit Rücksicht, in Bezug, bezüglich. Каква нам је невоља, да ми од својега простог језика градимо заплетен језик, као што је немачки, који је прошао кроз сито и решето филозофско. Ја ћу овде показати примерима, како наш предлог *по* лепо служи службу као и немачко in Bezug. Вук у „*Ковчежићу*“, на стр. 2., вели: „У поменутијем овдје мјестима биће најмање око пет милиона душа народа, који говоре једнијем језиком, али се *по закону* (религији) дијеле на троје.“ Да је Вук био окужен немачким језиком, по свој прилици би и он казао овде: „али се с обзиром на закон, с обзиром на религију (in Bezug auf die Religion) дијеле на троје.“ Ја ћу овде још неколико примера споменути из синтаксе нашега незаборављенога и неумрлога Ђуре Даничића.

„Немој, сине, говорити криво
Ни *по бабу* ни *по стричевима*,
Већ *по правди* бога истинога.“
Нар. пјес., II, 34.

Како би овде било ружно казати *с обзиром на баба, с обзиром на стричеве, с обзиром на правду.* — „Она је (песма) *по садржању* и *по дужини* налик на јуначке пјесме.“ В. Караџић, нар. пјес., I., 128. Овај је пример са свим налик на пример, који

претресамо и који гласи: *с обзиром на светлост и дуљину.*

Да прославим моје крсно име
По закону и по обичају. — II., 62.
Ако ћу је напит *по старјешству*,
Напиһу је старом Југ-Богдану;
Ако ћу је напит *по господству*,
Напиһу је Вуку Бранковићу;
Ако ћу је напит *по јунаштву*,
Напиһу је војводи Милошу. — II., 50.

Сваки ће примити своју плату *по своjему труду*. Вук. — Нека читалац у овим примерима замени предлог *по* са локалом речима *с обзиром,* па ће одмах осетити, да је то по немачком и да није лепо српски.

2.) У 46. броју „Стражилова" пр. г. вели г. Светозар Мл. Бајић ово: „Да ли је добро од речи *примедба* други падеж множине писати *примедаба* као што се то налази у „Стражилову" о. г. на стр. 271. 540. и 699? Граматичко правило вели: Тврдо слово, кад у једној речи дође пред меко, претвара се у меко, а тако исто и мека слова пред тврдима претварају се у тврда, н. пр. у речима: *примедба, косидба, свадба, женидба, сведоџба* и т. д. Које пак речи, женскога рода, пред последњим *а* имају два сугласна слова једно до другога, оне у другом падежу мн. добијају *а* међу она два сугласна, те би било (као што многи и пишу): *примедаба, косидаба, свадаба, женидаба, сведоџаба*. Али ово није добро, јер у др. пад. мн. нема таких слова једно до другога да се изједначују (пошто је *а* пало међу њих), него се на томе месту претворено слово враћа на свој коренити глас и по томе горње речи треба писати; *приметаба, коситаба, сватаба, женитаба, сведочаба*. За боље уверење ево нека послуже ове три речи *свеска, скаска* и *цетка*, које су постале од глагола *везати, казати* и *цедити*. Код прве две *з* је умекшано у *с*, а код треће *д* у *т*, и та су слова у свима падежима једнине и множине верно задржана, изузевши др. пад. мн., који гласи *свезака, сказака, цедака,* а никако *свесака, скисака, цетака*. Мислим дакле, да не ваља писати ни *примедаба* него *приметаба*."

Г. Димитрије Руварац, парох, да ово спада у његову струку, просуо би неколико оштрих речи на писца ових неумесних примедаба, па би га тим оправио. Али ја мислим, кад су већ ове примедбе ушле у „Стражилово", да ваља на њих и одговорити, а тим радије на ове примедбе одговарам, што ћу и овом приликом показати, да у језику поред закона, што владају њиме, влада још и аналогија. Деветнаестога марта прошле године прошло је двадесет година, како је Јован Бошковић, достојни заменик Даничићев, написао изврсну расправицу у „Вили" баш о овом генитиву *примедаба*. И онда (пре двадесет година) се нашао неко, који је Јовану Бошковићу замерао, што пише *примедаба*, и доказивао по „*правилу*", као и сад г. Бајић, да треба писати *приметаба*. Наравно да је Јован Бошковић у споменутој изврсној расправици доказао научно и *јасно,* да је та примедба неумесна. У тој расправи вели г. Јован Бошковић: „Језик није дело разума или воље кога човека, него је дело природе човечијег рода. Цела природа ради по вечним законима; од туда су и језику закони. А у природи је рода човечијег и слобода, и од туда су језику неправилности. Што и правилности и неправилности у језику долазе од природе човечијега рода, за то изузеци у језику вреде колико и правилности."

Ја бих ово данас овако казао: Језик је дело природе рода човечјега и као што природом владају вочни закони, тако исто владају закони и језиком. У језику нема никаквих неправилности. Оно, што нам се чини, да је неправилно у језику, то долази од туда, што је језик у вечитом развитку, што се језик мења, као што се мењају и сви организми у природи; те за то оно, што се временом изменило и променило у језику, па постало друкчије, није неправилно него је постало опет по законима, који владају вечно језиком. По мом, дакле, мишљењу у језику нема неправилности. Али језиком не влада један закон, него их има више, а међу њима је и аналогија, без које се не би могао развијати језик. Без аналогије не би могло бити развитка у језику. Аналогијом су добили многи језици вековима са свим други облик, него што су га кад год имали. Ко не зна ово, тај може лако погрешити, као и г. Бајић, који мисли, да све мора ићи по једном калупу у језику. Он мисли, ако *свеска* има у ген. множ. *свезака, скаска сказака, цетка цедака,* да онда мора имати и *примедба приметаба*. То је тако исто, као кад бих ја овај лажни закључак казао: По што *свеска* има у ген. множ. *свезака, скаска*: *сказака, цетка*: *цедака,* то мора онда имати и *масло: мазала, весло*: *везала, гусле: гудала, јасле*: *јадала, усне*: *устана, ротква: роткава, бреска*: *брескава*. Као год што је овај мој закључак лажан, тако је исто и г. Бајића. Из овога може видети г. Бајић, колико вреди његово правило, које смо одмах у почетку споменули. Ја ћу овде казати неколико примера, из којих ће се видети, како облици постају по аналогији, а тим ће нам се разјаснити, како је то, да *приповетка* има лепо у ген. мн. *приповедака,* а *гусле* опет *гусала* а не *гудала*. Глагол *хотети* има у тр. лиц. мн. садашњега времена *хоте,* које одговара потпуно ст. словенском облику **хотѧтъ**, али таки правилан облик говори се само у Црној Гори. У осталим крајевима српскога народа говори се *хоће* и тај се облик употребљава данас у књижевности, ма да не одговара

ст. словенском облику хотятъ и ма да је *хоте* правилнији од њега. Како је, дакле, тај облик постао? Постао је по аналогији осталих лица у презенту. По што у свима осталим лицима долази ћ (хоћу, хоћеш, хоће, хоћемо, хоћете), то се ћ увукло и у треће лице множ. по аналогији те гласи *хоће*. *Гроздан, мастан, иостан, санан* имају ном. једнине и *грозан* (грозна винограда), *масан, иосан, сан* и ти си номинативи постали по аналогији других падежа, у којима је основа *грозн, масн, иосн, сан*: *грозна, масна, иосна, сана*. *Босиљак* има у ген. једн. *босиљка*, али у народним песмама има и *босиока*. Од куда дакле *босиока?* Отуда што се облик *босиока* помешао по аналогији међу облике *иратиоца, кудиоца*. Глагол, који гласи у срп. језику у инф. *имати*, има инф. имѣти у старом словенском језику. Од куда да гласи *имати*, кад би требао да гласи и у српском *имети?* Отуда што му се инфинитивна основа *име* помешала са презенатском основом *имае*. По што презенат од глагола *имѣти* гласи *имам, имаш има*, то му се та основа по аналогији увукла и у инфинитив, те данас никако друкчије не гласи него *имати*. *Нокат* долази од *нога* и у старом словенском гласи ногътъ, дакле требао би да гласи и у српском језику *ногат*. А за што не гласи *ногат* него *нокат?* За то што је *нокат* постао по аналогији осталих падежа, у којима долази по закону асимилације *к* пред *т*: *нокта, нокту, ноктом, нокти, ноктима*, и т. д., и т. д. Па тако исто имају *весло, масло, гусле, јасле, усна* по аналогији ном. једнине и генитив. множ. *весала, гусала, јасала, усана* и никако друкчије. Па тако имају и све речи у *а*-врсти, којима се основа свршује на *дб* као *примедба* по аналогији номинатива једнине у ген. мн. *примедаба* према *свадба*: *свадаба* (вид.: „Вила", 1867., стр. 195.). Из свега овога се види, да језик није сталан, непроменљив, него је у вечитом развитку, а оно, што га у развитку потпомаже, то је тај закон аналогија.

ГЛАСНИК.

(Четврти свечани скуп срп. кр. академије у Београду) био је на св. Стевана пр. г. На скупу том прославила је академија тристогедишњи спомен Ивана Гундулића. Место оболелога председника дра Панчића председавао је Ч. Мијатовић. Он је отворио скуп беседом, у којој је напоменуо у кратко песнички значај Гундулићев, његово српско родољубље и његов политички значај за Српство. Кр. академији признаје, да песник Гундулић чини част српском народу, па за то и њему хоће част да укаже, славећи на свечан начин спомен његове тристогодишњице. За тим да реч академику Матији Бану, за кога додаде, да је три пута род Гундулићу: и као Србин, и као Дубровчанин и као писац „Мејриме". — За тим је М. Бан читао врло занимљиву и учену расправу о постању Дубровника, о његову политичком и културном развитку, о његовој песничкој књижевности и о месту, које Гундулић у истој заузима. Нарочито је у појединостима изложио садржину Гундулићевч најглавнијег спева „Османа". — Публика је с великом пажњом пратила развијање ове расправе, која се одликује и неколиким новим изгледима на дубровачку књижевност. А кад је академик довршио своје читање, поздравили су га слушаоци, којих је, као што вели „Видело" бр. 201. пр. г.), по ком ово бележимо, било више но икада до сада на академиским скуповима. Било је доста и госпођа, а и неколико одличних гостију са стране, међу којима и неколико бугарских родољуба. — После Банове расправе прогласи председников заменик, да је академик Матија Бан, испунив све погодбе, које закон прописује, ушао у формална и материјална права, које закон обезбеђује академицима. Помену је за тим по ново песнички и политички значај Гундулићев за Српство, његов утицај на крепљење српске народне мисли, и захваливши публици, што је својим присуством допринела, да се ова свечаност увелича, позвао ју је, да је заврши с усклином: „Слава Гундулићу!" И сви присутни одзваше се громким с понављаним усклином: „Слава Гундулићу!" — За време свечаности стигао је од Шабачког пододбора „друштва св. Саве" поздрав академији у име пододбора и целога Шапца. — При крају отправи академија у Дубровник одбору за прославу тристогодишњице Гундулићеве брзојавом честитање прославе у граду, у ком се Гундулић родио.

(Споменик хајдук-Вељку.) Неготинци наумише, да дигну хајдук-Вељку у Неготину споменик. Састављен је одбор, који ће водити бригу, да се то изведе, и купиће прилоге у ту цел.

(Друштво св. Саве), као што јавља председништво гл. одбора, држаће своју другу годишњу скупштину 17. јан. о. г. у Крагујевцу. Изасланици пододбора и повереници, који се што пре јаве гл. одбору, добиће бесплатан подвоз на срп. железницама у Крагујевац и натраг.

ПОЗОРИШТЕ И УМЕТНОСТ.

(Српско народно позориште). На Богојављење је дружина српског народног позоришта давала овде последњу представу те њом завршила своје овогодишње бављење у Новом Саду. За ове последње две недеље, како нисмо читаоцима „Стражилова" донели извештаја о делању позоришне дружине, приказане су биле редом ове глуме: 22. децембра као новина Мите Калића „Мој цеп"; на сва три дана Божића, дакле три пута узастопце Жила Верна „Пут око земље за осамдесет дана"; 29. децембра „Наследник" (La pierre de touche) Емила Ожјера и Жила Сандоа у преводу Милована Ђ Глишића; 30. децембра Мозеров „Библиотекар", којом се приликом у насловној улови с лепим успехом увео нов комичар по имену Бакаловић; лицем на нову годину први пут Мите Калића „Свекрва" а с њоме и стари

Бенедиксов „Пркос“ у посрби покојног Јована Андрејевића а са познатом пријатном музиком покојног Аксентија Максимовића; 3. о. м. опет је, дакле по четврти пут, изнесен био „Пут око земље за осамдесет дана“; као претпоследња представа давана је 4. о. м. стара Скрибова „Чаша воде“ а за последњу представу и уједно корисницу свију чланова позоришне дружине одредила је била управа занимљиву новину за нас овде, за наше прилике удешену Доницетијеву „La figlia del regimento“, у којој је у насловној улози Милка Максимовићева имала прилике засведочити, да је свој лепи дар за приказивање живахних девојана за ово годину дана обилно развила, а доказала је уједно, да би и у лепом певању кадра била подобро коракнути напред, кад би и ту свој дар постепено развијала те не би прецењивала своју снагу; за вратоломне каденце и фиоритуре у романци другога чина још је глас Милке Максимовићеве и сувише нешколован те крт, а да је у опште још једнако слаб, видило се јасно већ по том, што је ексекутовање лепе т. зв. антре-песме у првом чину прошло без и најмањег ефекта. Гледаћемо у идућем броју коју више да рекнемо о целој минулој сезони позоришној па њемо међу осталим онда прецизније исказати своје мишљење и о певачким способностима те младе наше глумице, која се са одиста похвалном ревношћу дала на то, да се образује за ваљану певачицу, каква би нам у овим мизерним околностима требала као кора хлеба. За овај мах само још јављамо, да је позоришна дружина одавде отишла у Сомбор, где ће се бавити једно два месеца дана.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— Из „Јавора“ од прошле године прештампане су у засебну књигу Слике из хрватског приморја, што их је као кажипут за путовање у приморје здравима и болеснима написао проф. Мита Петровић.

— Добили смо једва јbacked јидаред Песме Војислава Ј. Илијћа, које смо већ давно огласили били, да ће изаћи. О диготи самих песама Војислављевих не желимо овом приликом говорити, — велика већина их је позната читаоцима нашега листа, — примећујемо само, да су заслужиле куд и камо угледније издање, но што је ово. Каква је то артија, саклони боже!

— Дошао нам је наставак Карићеве „Србије“ (стр. 224.—448.). Овде је реч о просветном, моралном и привредном стању. Што рекосмо за то дело, кад му у 50. броју листа нашег приказасмо почетак, то код наставка сад само можемо поновити: препоручујемо га свима и свакоме

— Књижара браће М. Поповића откупила је приче нашег сарадника Сима Матавуља те ће их отштампати у засебну збирку, којој ће бити натпис „Из Црне Горе и Приморја“.

— Читамо у „Срп. листу“: Новом годином 1888. почеће излазити у Фијоренцији у Италији нов књижевни часопис: „Савремена смотра (Rivista Contemporanea)“, којем ће главна задаћа бити, да талијанској публици приказује одабране плодове туђих књижевности, особито словенских. Новоме листу је на челу познати научењак Анђело де Губернатис, бивши уредник часописа: „Међународне смотре (Revue Internationale)“ и сачинитељ: „Међународног речника (Dictionnaire International des Ecrivains du jour)“. Као што дознајемо из једног приватног писма истог проф. Губернатиса, нови лист ће се бавити опширно и српском књижевношћу, о којој ће га извештавати, на позив самог уредништва, наш пријатељ и сарадник „Стражилова“ Марко Цар, који је том листу већ уступио један део своје расправе о Вуку и нашим народним песмама. Радујемо се овом новом потхвату врлога де Губернатиса, који је у својој „Међународној смотри“ с великом симпатијом пратио развитак словенских књижевности, а особито српске, о којој га је у своје време извештавао наш чувени књижевник Стојан Новаковић.

ЧИТУЉА.

† Ђорђе Малетић.

На појутарје нове године отишао је богу на истину ветеран књижевник српски **Ђорђе Малетић**, који је преко пуних педесет година вредно и истрајно радио на просветном напретку свог народа, приносећи на олтар просвете српске сваку жртву, која се од ваљана човека и родољуба само захтевати може. Малетић је радио и урадио врло много као наставник а као књижевник је својим радом извојевао себи сигурно место у историји српске књижевности. Књижевни му је рад доста многостран и обилан те се не даје прегледати и оценити тек у неколико потеза. За то је нужна засебна студија, а „Стражилово“, којем је покојни Малетић преклањске године указао љубав, уступивши му своје примедбе на иконе Ђорђа Крстића, радо је, да се одужи врсном покојнику тим, што ће у току ове године донети опширнију монографију о књижевном раду његову. А и дотле му из дубине душе вапије: Слава ти!

Илија Беара, гимн. професор на Цетињу, научно образован и ванредно ваљан и смеран трудбеник, поболевши умно задао је сам себи смрт други дан Божића, Задарски „Српски Лист“ и Цетињски „Глас Црногорца“ не могу доста да се нахвале прекрасних особина тога покојника, који је заслужио, да га оплаче сваки Србин, ком је на срцу просвета српског народа те уме ценити и уважавати ваљане и скромне умне раднике.

Велимир Валожић, један од најстаријих српских књижара, умрьо је 27. дец. пр. год. у Београду у својој 76. год. Родио се у Лајтомишлу у Чешкој. У Прагу је свршио ниже и више школе. Дошавши у Београд, прими књижарску радњу од Милоша Поповића. Исту је држао пуне 42 године. За то се време поштено одужио својој новој отаџбини Србији, где је дуго времена био једини књижар. Покојник је био поштована личност и доста образован човек. Лака му земља!

САДРЖАЈ: Љубан. Слика из сеоскога живота у Србији. Написао Јанко М. Веселиновић. — Жудња. (Нарциса Жмиховска.) Превео Рајко. — Дух времена сад је таки! II. — Језик у Гундулићеву „Осману“. (Наставак.) — О кнезу Лазару. (Наставак.) — Бранич српскога језика Пише Јован Живановић. — Ковчежић. Гласник. — Позориште и уметност. — Књижевне белешке. — Читуља.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваког четвртка на читавом табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. на по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 ф. на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата администрацији „Стражилова“ у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 3. У НОВОМ САДУ 21. ЈАНУАРА 1888. ГОД. IV.

ТРИСТОГОДИШЊИЦИ ИВАНА Ф. ГУНДУЛИЋА.

Последња труба јекну,
За брда чезну вила,
Слободи српској златној сломљена беху крила!
Сломљене гази кости,
Мачеве пребијене
Косовске војске бојне, неслогом разбијене!

Разметни плачу синци, —
Слободе српске вила
У Дубрави нам српској сломљена вида крила,
А дубровачке виле
На недра син јој пао:
„О лијепа, драга, слатка, Бог те је нами дао!

„Урес си славе наше“,
Слатка си наша сеја,
Та, ти си Аријадна српскога нам Тезеја!
„Узроче славе наше“,
И дико наша веља,
У нас ћеш дочекати „турскога стренитеља“.

Видеће наша слава
И зорин зрачак први,
Турчин ће запливати у својој самој крви.
Српске ће гусле каз'ти:
Осману мркну слава,
„Силни га погна ор'о словински до Дунава“.

О дубраве нам српске
Слављени дични сине,
Слабачак гласак овај до неба нек се вине;
Нека ти хвалу каже
И опет она вила
У дубрави нам српској, у теби што је била,

Што 'но ти чело љубну,
Те духом живим плану,
Што 'но те слављеника на бесмртништво гану,
Звездо нам вековечна,
По српском небу броди,
Што 'но се над дубравом румено-плаво своди.

Ма да је у ком небу
Вишњи ти дворе диг'о
Дивотом њиховом није дивоту твоју стиг'о.
А куд ће ова песма?
Када би теби стигла,
Кад, ево, још се није над прахом овим дигла!

Јован Симеоновић Чокић.

С ПОЉА ГЛАДАЦ...

НОВЕЛА.

НАПИСАО МИЛАН НИКОЛИЋ.

I.

Уђоше код Пашоне. Заглуши их онај кавански жамор, а удари по лицу хапа дима и поквареног ваздуха. Ипак се нико не потужи. Свак радо гута тамо дим и смрад, свак тамо трчи, као да ћир Пашона части.

Није ни чудо! У овим озбиљним, у овим тешким тренуцима, у овој новчаној кризи — треба свет да се мало прође и да растера бригу. А и шта би иначе?... Зар, ако си ожењен, да седиш код своје, можда, џандрљиве жене? Па ако те »бог благословио«, да слушаш вечито дреку своје деце? А неожењен и тако нема друга посла: кавана му је породи-

ца, род и помоз бог . . . Ко не би у кавану, кад је тамо тако лепо, музика свира, а код ћир-Пашоне још и »гарава Јулка« пева, па света — мили бого! . . . Ето, прођи и једну и другу салу, па нигде места!

Панта већ бесни од љутине, на лицу му то читаш. Сад би да се свађа са целим светом, јер — »како то? Он, редован гост, па да нема места?!«

Пера се опет љути на Панту, што се љути: »Кад нема места, нема, — па то ти је. Хајдемо«. Пери и онако није најпријатније у кавани. У кавани, поред толиког света, он, . . . он, чије мисли једнако блуде за њом, . . . за њом, која га је страшно преварила! Волео њу више но очи своје у глави, а она пошла за другога! . . .

Онај трећи? А шта се њега опет тиче?! . . . Још га ни једна није изневерила. Ни једној кавани није редован гост. Где стигне, заљуби се; у коју кавану дође, пије пиво и каву. Ако га не ће ова, хоће она; ако нема места у једној кавани, има у другој, па — равно до Косова.

Јест, али ће код Пашоне вечерас доћи Пантина Љубица, па Панта треба да је ту. Треба да види њене плаве очи, да је поздрави, да јој се насмеши и да стисне њену белу ручицу.

Панта и Пера свађају се, а Стева разгледа око себе и мери онај шарени свет.

Скупио се, па ужива. У таквом мозаику разног рода људи, жена и девојака, лети око час тамо час овамо. Онамо пун сто самих официра, а мало даље десетина војника безбрижно испија пиво. Не далеко од њих шарене се млади академци: свакоме се на лицу чита, да ће осветити крваво Косово! . . . Тамо за једним столом, не знаш, има ли више људи или жена. За другим жена држи дете на крилу и даје му да сркне мало пива. Ако, нека се дете учи!... Ено и попа са својим вернима суши чаше. »Свјакоје диханије да хвалит господа!« . . . . Али ко да наброји, ко да спомене све, кога има у кавани! Та, пре да запиташ: кога нема? — Ето, професора, ђака, трговаца, занатлија, радёника, чиновника, глумаца . . . Овде лепа једна цура, — друштво је слабо занима, јер њен поглед некога тражи . . . Онамо се опет неки весели братац развеселио, па пије ли, пије и шаком удара о сто. Шта ће? Шест дана ради, а седми посвећује господу богу своме! . . . Келнери јуре с пуним рукама. Неко виче пива, неко вина, неко тражи јеловник, лупа чашом, звецка паром о чашу, а највише се ори: »Плати!«

Па где је тај мајчин син, који ће рећи, да Београд није јевропска варош, да Београд не живи?! . . . О, живи, живи! . . . Жив ми буди, Београде, ти си идеал целога српства Теби је идеал — кавана! . . .

Нестаде Панте. Где је? — Свађа се са ћир-Пашоном, за цело, да му намести сто. Пашона нешто млати рукама по ваздуху. Ваљда се брани, — док не зовну једног келнера и рече му, да намести сто.

Пашона је врло »увигјаван« човек. Нико нема толико »увигјавности« колико он. Он даје и bon ton београдским кавеџијама. Зар не? — Полиција забрани »тинглтангл«, — Пашона набави »дамен-оркестар« . . . Демонстрирају! Полиција »у интересу реда и поретка« забрани »дамен-оркестар«. А »патриота« Пашона изумео »гараву Јулку«, да пева »српске песме«; нашао »српски свирачки збор«, да »српски« свирају. И код Пашоне опет света, као у кошници пчела, а све кафеџије удри за Пашоном...

Брзо се нови гости наместе за свој сто, а и сто се не постиде своје многобројне браће.

. . . .

— Гле, ено среће, ено праве љубави! — узвикну Пера и показа младу једну госпођу и њена мужа. А њих двоје седе за трећим столом. — Да сте их само видели! Она узела бадем, пола појела, а другу половину даде своме мужу са свим нежно и умиљато.

— »Нежно и умиљато«! . . . Од кад ти, непријатељу жена, постаде толика сањалица? А шта би рекао, да је ова госпођа или преварила свога мужа, или се спрема да га превари? — одговори му Стеван.

— Ћути, злослутницо!

— Баш си неваљао! — викну Панта и Пера, па га поћоше осуђивати, како тако што сме и може рећи, кад и не познаје госпођу.

— Право да кажем, и не сећам се, да сам видео ни ње ни њена мужа. За госпођу не може се рећи ни да је лепа, ни да је ружна. Нешто средње али ближе лепоти. На њену лицу има нешто мило, нешто, што примамљује. Црне јој живе очи пуне су израза и њима стреља свога мужа. Он седи до ње, а она му по свој прилици нешто пријатно прича, јер сваку своју реч пропраћа осмехом. Да је не би и остало друштво чуло, са свим му се примакла, те им се дах спаја. Према њему се тако похотљиво нагла, да покаже цео свој лепи

и бели врат, а руком се чешће маша за медаљон, што јој ено виси о црвеној трачици. Муж, и ако се по кад кад насмеје, и ако изгледа љубазан, опет сваки његов покрет издаје доста досадна човека и, . . . како да се изразим, неку неверицу, . . . неко сумњичало. А цело оно мажење, цела она брига његове жене, није природна, није својевољна, него усиљена. Она то ради због њега, да му на сваком кораку покаже, како га воли, како јој је он све . . .

Тако Стеван Панти и Пери. Они ни да чују. Ударише, да му доказују, како је овде права и искрена љубав, која се нигде не да сакрити. Да би га убедили, напоменуше, да је муж, према својој жени, доста млад.

— Видим, да није матор, али остајем при своме. Сада још више но пре, — одговори онај, јер се у том тренутку сусрете његов и њен поглед.

— Милане! . . . Милане! . . . — зовну Панта Милана Ивића, а овај баш уђе у кавану. — Седи.

Милан им се придружи. Испричају му целу ствар и замолише га, да пресуди.

— Драге воље, — прихвати Милан, — тим пре, што су ми познати господин Јерић и госпођа му Соса. У колико их познајем, треба да признам, да је госпођа Соса врло племенита жена и да јој се не може ништа пребацити. Познавао сам је и девојком. Има три године, како је пошла за господина Јерића. Они се, истина, нису познавали, али кад је он премештен у Крагујевац, чуо је за девојку, просио је и она је радо пошла за њега . . .

— Врло добро! Он је имао указно звање, она хиљаду дуката. Нашла се проводацика, — па шта ћеш лепше? Је ли тако, Милане? — упаде му у реч Стеван.

— Не знам баш, да ли је имала толико, али је имала новаца.

— То је, видиш, врло лепо. Они се не познају, али се познадоше указ и мираз. Ова се два елемента венчала, али то венчање није могло да стопи две душе у једну; оне су остале стране, јер се не разумеју. Погледајте их. Погледајте њену драж и њену живахност, а погледајте његово хладно лице. Зар се они могу разумети? Погледајте, како њено око гледа свога мужа, али се крадимице отима од његова лица и жудно прегледа по нашем столу и по другима.

— А оно пола бадема? — запита Панта.

— То је варка, превара, с поља гладац. У каванама нема места љубавном мажењу, после три године венчања. То и код куће замени озбиљна љубав. Да је једна девојка потајно дала своме драгану пола бадема, разумео бих; али права љубав код мужа и жене не износи се на пазар. Да је ту праве љубави, као што рече Панта, не би је подгревали у кавани.

— Па да се мало прођу, — додаде Милан.

— Право велиш, јер им је код куће досадно! . . .

И не изговори последње речи, а господин Јерић и госпођа му прођоше поред њихна стола. Господин изађе пре. Госпођа се још једном окрете; поглед се поново сукоби са Стевановим По њену лицу прелети лако руменило.

— Пст! . . . Пст! . . .

. . . »Гарава Јулка« запева: »Миљено . . .«

II.

Грађанска касина приредила је својим члановима игранку Стеван, истина, не игра, и ако је играч, али не прође ни једна забава, на коју не оде. Више га занима свет, него играње. Кад за четворку нема ко vis-à-vis, или играча, е, онда је он ту. Или се у grande balance-у умеша, па се сви чуде, ко греши, јер по један играч редовно остаје без даме. »Од куд ви ту?« запита га која лепа дама. А он њој: »Зар ме нисте видели, да играм?« »Нисам.« »Жалим!«... Једном узео да аранжира кадрил, али му играчи одмах једногласно изјавише неповерење.

Ове вечери није било много света, а и почекало се, док се прикупио. Дође господин Настић са своје четири кћери: све четири једнако одевене, све четири једнако очешљане, све четири једнако (опростите за негалантан израз) — ружне. Ево госпође Љубе Мерићке са госпођицом Мицом. Мајка и кћерка подједнако лепе; рекао би, да су стари а и млађа сестра. Госпођица Мица има лепу хаљину од српскога платна, а дуге црне витице спустила низ леђа. У сали се одмах осети живље кретање, а мајка и кћерка одговарају с лева и десна на многе поздраве.

— Клањам се, лепа госпођице Мицо, — поздрави је Стеван рукујући се с њом, пошто се пре тога поздравио са госпођом. — Треба да правим врло велики комплименат вашој тоалети. Баш сте дражесни у тој хаљини!

— Збиља?! . . . Ала знате да ласкате! Шта ћете, . . . трудим се, да будем што лепша, не бих ли вам се допала.

— Мени?! . . . То ми је мило. Али, молим

вас, поштедите ме тога. Ко зна, могао бих се на послетку и заљубити у вас, па ето белаја. Миливоје ће ме позвати на двобој, па како сам ја са свим невешт оружју, могао би ме и убити. А тога нека ме мили бог сачува!...

Девојка мало поцрвени, па са свим наивно погледа по дворани, као да види, је ли ту онај, који јој је срцу прирастао. Миливоје баш у тај пар уђе у салу, приступи њима и рукова се са госпођицом и са Стеваном.

— Сад вас остављам, јер знам, да сам вам на досади. Идем у трпезарију, да видим, шта ради остарина.

Кад се опет вратио у салу, а оно се прикупило прилично света. Каваљери забављају даме; неки шетају са госпођама и госпођицама. (По неки сретан води две!) Неки опет седе и разговарају се са госпођицама, те се, можда, и по трећи пут заклињу, како их обожавају. Ја се укрутио на дну сале, скрстио руке на прса и гледам овај лепи свет, како се накинђурио, намодио, нацифрао, да буде што лепши! Колико ли су посла имали фризери, фризерке и модискиње?! Колико ли се потрошило помаде, белила, руменила и... А зашто замерати?!... Госпођа Лепосава имала је лепу »роза« хаљину, па што јој је тек струк! Рукави кратки, па јој стегли до половине пуне и обле мишице, да би пре у њих загризао но у најслађу гурабију. У коси јој лепа лептирица, ова се са сваким покретом њене главе залепрша и засветли. Госпођа Лепосава, треба признати, беше краљица ове игранке... Ту је и пријатна и несташна госпођа Целићка у црној хаљини; рукави и огрлица опточени јој златним гајтанима, а у ушима брилијантски обоци као два лешника. Једнако тумара по сали и свакога по малко пецне... Госпођица Лела дошла је у белој полудеколтованој хаљини, да покаже потпуну фигуру свога лабудова врата... Госпођице Велићеве нису баш укусно обучене, али не губе ништа од своје лепоте... А што госпођица Даница има лепе плитке ципелице, цело јој друштво завиди!

— Шта сте се ви ту укочили, господине Стеване? — ослови га госпођа Зорка, која прође поред њега с Пантом. (Пера не иде на забаве, да не види своју неверницу.)

— Уживам, гледајући лепе даме! — одговори јој и упути се с њима. — Не знате, како је пријатно посматрати вас лепе госпође и госпођице!

— Е да?! Па нас после критиковати: »Гле, како ова игра!... Гле, како се она очешљала!... Гле, како оној стоји хаљина!...« и тако даље. Јер ко зна, шта ви све о нама после говорите. Да се ја питам, никако вас не бих пустила на забаву. Ви сте опасан човек; вас се треба чувати!...

— Госпођо, како ме неправо осуђујете! Напротив, ја сам највећи пријатељ и бранич лепога пола. Зар можете и помислити, да бих о вама што ружно могао казати?

— И то би вам још требало! — одговори му госпођа Зорка шаљиво, а Панта га поче код ње оговарати.

Стевану не беше до одбране, јер у тај мах спази своју даму од пола бадема. Дотле је не беше спазио. Вечерас му дошла лепша, но кад је први пут видео. И тоалета јој заслужује особиту пажњу. С леве стране на груди приденула велику жуту ружу. У коси јој опет испреплетен низ бисера. Стеван се, богме, два три пута окренуо, да је боље види.

Засвира сељанчица. Похвата се брзо у коло весела момчадија и лепе цуре. Како лепо играју! А свима на лицу читаш радост и задовољство. Свак се ухватио до свог милог и драгог: Панта игра до Љубице, Миша до Леле, Никола до Злате, Миливоје до Мице... Па се и матори Филетић ухватио до удовице Бишићке и нешто јој шапуће! Од свију младића остао са̂м Стеван.

Мало прогледа коло, па оде у трапезарију и поручи пиво. У трапезарији повели озбиљан разговор о Бугарској, о Русији, Бизмарку, Ристићу, Гарашанину... Стеван обично слабо лупа главу политиком, али сад ипак доста пажљиво поче да слуша и ужива, како мудро претресају висока политичка питања. Један вели: »Не ће проћи ни петнаест дана, а Козаци ће напојити своје коње у Софији. Русија их је доста пустила да се играју, па ће сада као мачка миша — хап!« Па да би показао, како ће Русија Бугаре за јаку, пружи руку и преврали чашу пива. Ово господин Штилић протумачи као предзнак скоре крви...

— Валцер! Валцер! — повикаше по трапезарији. И за тили час опет нестаде момчадије, која беше дотле дошла, да се расхлади чашом пива и да попуши цигару дувана.

Погледа Стеван кроз стаклена врата; већ се вратоломно окрећу. Седне опет уза своје пиво и запали цигару. Али га све нешто мами у салу и чисто би да и он поигра. Не зна, никада тако што није осетио.

— Зар ви, тако млад, па ту седите! Како вас није стид? Еј, младићу, кад сам ја био у вашим годинама! — прекори га господин Марко.

— Кад је тако, баш ћу, за вашу љубав, да се окренем два три пута.

Уђе у салу.

— Госпођице Мицо, хоћемо ли ја и ви?

— Буди бог с нама! За то је ово вечерас киша, — одговори она устајући.

Кад се пођоше окретати, сви само Стевана гледају и чуде се.

Остави госпођицу Мицу, и чак доле на другој страни спази госпођу Јеричку. Потрчи њој, поклони јој се и хајде око сале. Окрену се неколико пута, а музика престаде. Понуди јој руку.

— Госпођо, нисам био срећан, да ме који од својих пријатеља представи вама, с тога сам тако слободан, сâм се представити: Стеван Делић, супленат у великој гимназији.

— Мило ми је, — одговори она са свим нежно.

Настаде мало ћутање.

— Први пут сам вас видео, госпођо, у кавани код Пашоне са господином вашим мужем. И, верујте ми, чешће сам вас се сећао, па се радујем, што ме вечерас срећа послужи, да могу играти са тако лепом и пријатном госпођом . . .

— Врло сте издашни са комплиментима, — одговори она поруменивши и хтеде још нешто рећи у своју обрану, али јој он упаде у реч.

Пређу на обичан разговор о забавама и о друштву. Каже она, да је вечерас први пут дошла у касину, да је од скора у Београду, па јој је још непознато друштво.

— Надам се, да ћете од сада бити наш редован гост.

— То не знам. Мој муж није пријатељ игранкама. Он не игра, па му је досадно седети, док се ја забављам. Сумњам, да ћемо и вечерас остати преко поноћи.

— Зар да нас тако брзо оставите? Грехота!

Она га погледа, као да би рекла: »Па шта ћу?« А на уснама јој се разви благ осмех.

— Смем ли вас замолити за к а д р и л?

— Хвала; ангажовао ме господин поручник Ненад.

— Боже, худе ли сам ја среће!

— Збиља?! . . . Да не будете са свим несрећни, можемо играти заједно л а н с, — рече госпођа смешећи се.

— Сада сам најсрећнији.

— Ето, како ви људи брзо прелазите из несреће у срећу!

— Да, госпођо јер моја срећа беше у вашим рукама. Једном ми је руком узесте, а другом дадосте. Ма чија рука, верујте, не би ме могла толико усрећити! — одговори Стеван и погледа јој право у очи.

Она их брзо обори.

— Хоћете ли, да мало седнемо?

— Драге воље, госпођо. Ваша жеља мени је заповест.

У сали нигде места. Оду у малу собу и седну до клавира.

— Играте ли з а п л е т? — запита је, кад засвира музика.

— Играм.

Ухвате се у коло до Панте. Панта га оштро погледа.

— Госпођо, извините ме, што ћу вас часом оставити, јер треба да саставим к а р у, — рече госпођи после заплета Стеван.

— Охо! Лепо! . . . Ви тек сада тражите кару, а мене већ ангажовали. Пазите, ја не ћу да седим! — рече му она смешећи се и припрети својом великом лепезом.

— За три минута, госпођо, кара ће бити састављена, ма све каре покварио.

— Пазите!

— Не брините се.

— Господин-Стеване! Господин-Стеване!... Шта то вечерас значи? — запита га госпођа Лепосава са канабета под краљевом сликом.

— Ништа, тражим кару за ланс.

— Ако сте сами, можете са мном, ја и тако тражим vis-à-vis, — рече му за леђима господин Недељко.

— Врло добро . . . Сада сам, госпођо, на вашем расположењу.

И седне до госпође Лепосаве.

— Кажите ми, молим вас, како то, да ви вечерас играте, па и кару тражите?! Цело друштво о томе говори.

— Ванредне прилике . . . . Министарска криза! . . .

— Па да нисте и ви кандидат . . . за женидбу? — рече госпођа Лепосава и слатко се насмеја.

— Боже сачувај. Не ће ме ни једна девојка. Баш мало час изјавих љубав једној госпођици . . .

— . . . И она вам одговори?

— Да ме не ће.

— Јадник! Чисто вас жалим, што сте тако

насрећни! Хоћете ли, да вам ја нађем девојку, лепу и богату?

— Хвала, хвала. бојим се, знате, ја својој жени не бих знао бити веран муж . . .

— Ха, ха, ха . . , — зацени се госпођа Лепосава и удари га по рамену својом лепезом.

— Помислите. госпођа-Лепосаво, — рече смешећи се госпођа Целићка, која им приступи — мало час причао ми је господин Жижић, да руже имају чудну моћ; да у њима има електрицитета; особито, рече, жуте руже јако привлаче. И као да ме није преварио. Ето, жута ружа госпође Јерићке вечерас нам је са свим отела нашега господина Стевана.

— . . . Охо! . . . Чарка је започета. плотуни грме, ситуација је критична. Најбоље ретирирати. Ово је по нашој најновијој ђенералштабној тактици . . .

Госпође прснуше у смех.

— Господин-Стеване, честитам! Верујте, мислила сам да не знате играти, а оно ви играч и по!

— Овакав комплименат од лепе госпођице вреди, госпођице Љубице, равно хиљаду дуката.

— А хоћу ли и ја бити срећна, да с вама играм? — рече поново госпођица Љубица.

— До одмора има само трамблан, а ту даме бирају. Дакле, ја кушам срећу.

— »Даменвал« је отплата дуга, — одговори она живо.

После ланса Стеван и госпођа Јерићка беху врло интимни. као да су стари познаници. За време трамблана, он на једна, а она на друга врата. Приближив му се рече: »Вас тражим«. И придену му лепу декорацију.

У трапезарији упозна се Стеван и са господином Јерићем, који му каза, да се познаје с његовим оцем. У Шапцу је, рече, често ишао њиховој кући. И његов му је отац причао, да је он у Паризу на наукама.

После одмора седео је Стеван мало у трпезарији са господином и госпођом Јерићком. У неко доба господин Јерић погледа у сахат и рече својој жени: — Већ је време.

Она се није ни мало противила. Устаде и оде у гардеробу. Дотле он плати рачун.

Стеван их отпрати до степеница, где се рукује са госпођом, а господин Јерић, рукујући се са њим, рече му:

— Изволите нас посетити.

— Бићу тако слободан!

III.

— Знате шта? — рече Панта у неко доба.

— Шта? — запита Милан.

— Да одемо код Албанеза на ћевапчиће Има и добра вина.

— Пристајемо.

Стеван се само противио њихову пристанку и предлогу, али га друштво скоро одвуче до Албанеза.

Албанезови су ћевапчићи на гласу. Ваљда нема Београђанина, који га није посетио. Албанез је опет добар човек и вечито онај исти. Како је пекао ћевапчиће пре петнаест година, тако их и данас пече на оном истом прозору и на оном истом роштиљу. У кафани влада још онај стари мирдурлук, само је пре петнаест година, ваљда, она икона, једини собњи украс, била нова, а данас не знаш, ни који је светац тамо исписан. Нешто виси пред иконом: биће да је некада кандиоце горело пред свецем. Али за то Албанеза препоручују добри ћевапчићи и чисто црно вино.

Уђу у собу до кухине. За једним столом седе три војника и спокојно једу папазјанију. За другим повише њих, — биће ђаци. Они поседају за четврти. Дође неки гарав и неочешљан дечко, побриса сто, а све мрве попадаше по њима. Пружи им парче изгужване и масне хартије, на којој беше исписан »Єловникъ«, у ком се нуди »кромпиръ Паприкашъ«, »Кизео купусъ«, »пилавъ Смесомъ«, »Папасъ яния«, и тако даље, што по грош, што по два...

— Четрдесет! — дере се онај, што пече ћевапчиће.

— Један пут кисео купус! — виче куварици неочешљано момче.

— Еј, бре! — зове га Панта. — Овамо дођи, куд побеже?

— Одмах, одмах!

И нестаде га са киселим купусом.

Поруче доста ћевапчића и литар вина Nr. 8, — од осам гроша.

— Две стотине! — викну момче с врата, па им постави по тањир, виљушку и нож и даде свакоме по парче хлеба. Сланик и алава паприка не дижу се са стола.

— Да не дангубимо, док се испеку ћевапчићи, донеси нам сира, само ако је добар, — рече Милан дечку.

За целе вечере чешће Стеван загледа у сахат. Кад би око осам, устане, да иде.

— Куда, ако бог да?

— Имам врло важна посла, па се журим, да не одоцним.

— Каква посла, какве трице?! — поче Панта и не даде му, да устане. — Одавде се не иде тако лако . . . Еј, бре још литар вина! . . Гле ти њега, како би братац да измакне!

— Ала . . . веруј, Панто; ти знаш, да ја не бегам из друштва . . . Али вечерас морам.

— Батали, седи овде! — додаде Пера. — Посла?! Каква проклета посла још ти имаш?

— Имам, веруј.

— Па да га пустимо! Него да нам каже, какав је то посао, — предложи Милан.

— То не могу.

— Онда седи.

— Седи, седи, — поновише остала двојица.

Седе па ућута. Опет гледај у сахат, . . . равно осам.

— Бога ми, морам ићи.

— Знаш услов, под којим можеш отићи.

— Зло! — помисли Стеван у себи.

Казати им не сме, а отићи не сме. Седне опет, а све гледа, како би умакао: бадава! Онај проклети Милан узео му капут и шешир. Моли, моли, али не помаже ништа.

На послетку извади писмо и љутито га баци на сто.

— Ево, неверне Томе, уверите се! Али што прочитате, нека буде света тајна.

Мислим, да не ћемо вечерас почети издавати међусобне тајне! — рече Милан, отварајући писмо. — Али чујте, молим вас, — додаде, пошто прочита писмо. — Чујте само: »Драги господине. Мој муж отишао је у Ниш Тамо ће се задржати два дана. Слушкиња ће вечерас у позориште; бићу сама. Дођите после осам сахата Чекаћу вас. Ваша С. Ј.«

— Ко је та С. Ј.?

— Зар и то треба да знате? Дозволите, да бар ово буде тајна.

— Каква тајна? Чудна ми чуда! Писала ти нека женска, и ти то држиш као тајну. Кажи, ко је?

— Мир, браћо! — дође Пера ипак први к себи. — Доста! Не водимо га у искушење, да се огреши о светињу тајне и своје части.

То не промаши циља. Стишаше се.

— Е, већ нека, кад инако није, — дода и Панта с благословом.

Стевану се свали камен са срца. Одахну и оде, као да га неко повија.

— Ако смо њега и откупили од издајства, нама ипак ништа не смета, да решимо онај ребус С. Ј., — приметиће Милан.

— Добро је, — кличе изневерени Пера. — Бар да видимо, је ли вера или је невера.

— Хајдемо за њим! — предложи Милан.

— Хајдемо! . . . Да платим! . . .

Стевана већ беше нестало, кад она тројица испадоше од Албанеза. Поделише се на три стране, да га сваки посебице гони, како не би упало коме у очи, а најмање, да их сам Стеван примети. За један сахат опет да се сви нађу код Албанеза. . .

— — — — — — — — —

Није прошао ни један сахат, а сва тројица нашли се на уреченом месту.

— Ја сам га добро видео, кад шмурну у капију, — вели Милан. — Познајем добро кућу. био сам више пута тамо. У њој станује само господин Јерић са својом племенитом супружницом, госпођом Сосом.

— Слаже се! — излети Панта. — На писму је потпис почетних слова њена имена: С. Ј.

— Па то је она, што је пре неко време код ћир-Пашоне, на очи толиком свету, појела пола бадема, а другу полу дала свом мужу, — уздахну изневерени Пера.

— Да, она! Код таких је жена обично, право рече оно Стеван, с поља гладац . . .

ДУХ ВРЕМЕНА САД ЈЕ ТАКИ!

ПРИПОВЕТКА ИЗ СРПСКОГА ЖИВОТА.

ПРВИ ДЕО.

III.

Још кола с гошћама из вароши несу ни ушла честито у двориште госпођа-Катино, а већ је готово цело село знало, да је секаКата добила гошће, јер је готово цело село било на раскршћу, где се играло, као обично недељом, коло. Село мало, а тако отмени гости! Па као да су целом селу дошли!

„Догађај“ је то за Брајковац . . . Има Брајковац, до душе, своју господштину. Али осим господе из среза и суда, којима се и таке мало кад који Брајковчанин обрадује, баш кад дођу, иначе „из бољег

света“ слабо ко усрећи Брајковац, на кога би се осврнули сви, из свију сталежа поштованога Брајковачкога грађанства.

Пре неколико година, а то памте још многи и многи Брајковчани, није Брајковац био тако с неруке ни крупној ни ситној господи. Док је био покојни Игњат Јаковљевић жив, знала су и господа из жупаније пут, који води амо. Сам пресветли господин жупан, кад је требало бирати жупаниске преставнике, изволели су толико пута бити гост за Јаковљевића столом. У последње време гонио је Игњата, кажу, да се да бирати чак у Загреб... А —ски игуман, док је Игњат узимао манастирске воћњаке под закуп, живео је с том кућом као род. Госпођа Ката и данас чува круназне и сребрњаче, све нове новцате, као да су онај час испод чекића, којима је пречешњејши даривао њену децу, кад је долазио којему на крштење.

Па с тога су Брајковчани јако уважавали кућу Јаковљевића, — онда, е, Бог ме, још и данас. Старији свет се особито разабирао за њу. У сека-Катину децу већ сад гледе као у велику господу, па се поносе. „Наша деца!“ „Има и у Брајковцу још неко честит!“ „Биће још ипак и од Брајковца нешто!“

Ето, за што је долазак сека-Катиних гостију „догађај“ за Брајковац. Па сад још тим више, што се слегло на један пут ваздан гостију у село. Ту је Јаковљевићкин Јован. Ту и попин сестрић. Понда, ево, и ове!

Тејка Давина Живковићка прва дошла, да се поздрави с госпођа-Натом. Давина се одавно нешто и својака с Јаковљевићима. Једаред јој донео покојни Игњат некакав лек из вароши, кад она била нешто љуто оболела. Лек јој тај помогао. И Давина побрати Игњата, па га увек звала братом, а он њу сејом. То задржала и Катица, па њена деца и данас зову Давину тејком. Па тако и сви у селу, и старији и млађи. Кадгод је у Игњатовој кући било каква већа посла, било да му дођу гости, било да се кољу свињи, или тако што, Давина је увек ту, да свесрдно послужи. Она је, тако рећи, Игњату и свећу додржала. Има род рођени, па није тако, што кажу, искрен кући, као што је баба Давина Јаковљевићима, од како је...

Па и госпоштина се Брајковачка узбунила.

Госпођа бележниковица, на прилику, видела кроз прозор, кад су прошла кола. Ал како није познала никога на колима, послала Ђуку пандура да распита, ко је то дошао.

Господин бележник, господар начелник, благајник, писар, неколико одборника, дакле све, што се рачуна у Брајковачку високу власт, седели су у засебној соби „код разбијене канте“ у Марковој крчми и прекраћивали дуго недељно време.

На столу, дакако, вина ил' пива пред сваким. Бележник и један одборник играју баш „жандара“, а остали како који.

Писар се наслонио на лактове, па „кибицује“ одборнику. (Бележник, мимогред буди речено, не трпи то ни за живу главу. „Као да ми ту седи!“ вели увек па се удари иза потиљка.)

У који мах писар трже очи на прозор, у тај мах прозврјаше онуд кола, а на колима се залепршаше два женска вела.

Писар мало поскочи са столице.

— Добили смо канда негде гостију!...

Понда се узврпољи, док не нађе некакав изговор, да изађе из друштва и оде на улицу, па да дозна, ко је дошао. Баш му то добро и дошло. „Нема ти“. вели, „несноснијег посла, него гледати како наш бележник игра „жандара“!“ Па ипак увек седи и зева код играча. Него за што и не би?! Често се после картања развезе и пијанка. А он мора ту бити, да декламује. Ко би иначе био у чорби мирођија!...

Млади Брајковачки тржа мало се није сломио преко тезге, како је појурио, да види, „какве су то даме“, што им се „шлајери“ тако herrschaftlich лепршају за њима...

Попина Јелена хтела одмах за Зорком да потрчи пред Даринку. Али је задржала мати.

— Schickt sich nicht, Јелена! Ако им је стало, нека изволе они најпре к нама доћи. Знамо и ми варошки ред. Ал по мени могу и изостати, — рекла јој са свим озбиљно госпођа Рашићка, па је одмах отишла свом поп-Стеви, да му се потужи: — Дошле те варошкиње!

Колико се Јелена обрадовала својој другарици, толико и више криво њеној матери, госпођи Јелисавети Рашићки, што су „те варошкиње“ дошле!

Како је блажено трла руке, кад јој пало на памет, да доведе поп-Стевина сестрића кући! И Бранко, ето, дошао. „Красан младић“,... „паметан младић“,... „озбиљан“.... „фини младић“... Не зна, како ће пред поп-Стевом и својом кћерком да га се нахвали. Још да јој испадне за руком, да и Бранкову матер превари, да дође, те јој се поклони! Ал биће и то. Све је удешено,... по њену рачуну, све. „Та превешће и њу Јеца жедну преко воде, ма да се колико пући“, вели Рашићка за Стајићку. Само да се већ једног дана прошетају деца, Бранко и Јелена, по Брајковцу испод руке поред „оне премудре Кате Јаковљевићке“.

Није друкче, мора се сад радити на врат на нос. Поп Стева мора помоћи.

Опасан је, чини јој се, такмац сада ту...

Нема те жеље, што је зажели госпођа Јеца Рашићка, па да јој поп Стева Радојчић није испунио. Признати се мора: ево дванаест година, како се њих двоје састало, па никад није међу њима пало опоре речи. По Брајковцу се каже: „Куд госпођа Јеца оком, поп Стева скоком.“

Не тају Брајковчани, да је поп Стева и са својом првом женом живео у љубави. Па сад му умре његова мила супруга Анастасија, кажу, да је поп Стева говорио, како никад не ће ни наћи више таке жене. Па се у жалости својој, кажу, био и заверио, да не ће никад довести у своју кућу страну женскињу, „домостројитељку“.

И збиља, поп Стева се сети у тој невољи своје сестре Тинке. Тинка као да се на ново родила, кад је дошла у братовљеву кућу. Како се и не би, јадница, осетила сретном, кад се напатила код свог несретника мужа као права патница. „Да ме је цео Срем клео, не бих наишла“, говораше она једном, али само једном приликом брату свом, „на гору несрећу, него што је мој Арсеније.“

Арсеније њен, треба да је по занату ћурчија. Леп занат, таман за село! Да се држао тога, па да га види Бог — и њега и Тинку и синчића му! Али Арсенију се други занат боље свидео. Карту и чашу заволи већма него спас душе своје, него кућу и породицу. Да је когод дао што за душу његову или за жену му и сина, и њих би метнуо на кеца или продао за вино ил ракију. Него док трајало и његове и женине сиротиње, даде све до последње крпе, а не задовољи неситог мамона, нити зајази продеранога грла својега. Кад неста блага, неста пријатеља, па неста и њега. Куд је, где ли је, Бог би га знао! Говорило се, да се негде удавио. А говорило се, да је заблудео у свет. Тек Тинка дахну душом. Није јој, до душе, лако било ломити руке, перући туђе рубље, ни бости очи, шијући белом свету, па хранити и себе и дете под туђим кровом и на туђем огњишту. Али колико је и то лакше, него трпети пијаницу и убојицу мужа, који сав свој кив, сву своју несрећу у картама и срџбу у пијанству излива на својој „бољој половини“ само за то, што је тако несретна, да је његова жена!

Па је ли чудо, ако се Тинка осетила, као да се други пут родила, па дошла на бољи свет, кад је брат, поп Стева позва, да му буде у кући домаћица? Колико му је покојна Стаза била нежна и верна супруга, колико чуварна и вредна домаћица, Тинка то двојином нежнија сесстра, двојином чуварнија и вреднија газдарица. Колико је попа Стева био задовољан и сретан, како му сестра привређује, толико је уздисао и био несретан за својом покојном...

Дође у Брајковац госпођа Јеца Рашићка. Удовица попадија, као што је била, шта је знала паметније, него што је урадила, те свршила школу за учитељицу, па као учитељица дошла у Брајковац.

Нов ред, нов надзор над српским народним школама; па и поп Стева постао ревностан катихета и месни школски управитељ — сувише ревностан. Мало који дан ће проћи, да он не ће посетити женску школу. Па га — ревност тако занела, да није више ни онако уздисајан супруг, ни онако нежан брат.

У том и Тинкин Александар израстао дечко из основних школа. Мати се дала у бригу, шта ће, куд ће с дететом. Пита сестра брата за савет.

Да га да, вели поп Стева, у Јазак за манастирског ђака... Наопако, зар да га мати жива сахрани? Не да се Тинка ни опепелити. Њега једног, па...! Да их има на одмет, па ни једнога,... само не у калуђере!...

— Шта мислиш, Тинка; да даш Александра у Карловце у гимназију? — проговориће поп Стева један пут сестри, видевши, да ће јој тиме погодити најватренију жељу.

Тинци сину.

— Него дете је, знаш, дете. Неуко је, нејачко је, да га даш тек тако од себе, да га одбијемо као лику низ Дунав, — навија попа. — Данас је чудно време!

— Стотинама деце из бела света уче се и васпитавају тамо, и буду људи... и гора и боља од мог сина. Па за што не би и он? Нек сврши гимназију, па богословију, па, ако Бог и срећа дадне, таман ће ти у добри час доспети за капелана.

— Јест, и ја то мислим... Али... не разумеш ме... Не ћеш да чујеш, како ја судим..: Знаш, ја... Најбоље ће бити, да си ти уз њега. Бадава! Мати је мати. Дете не треба никад да је напуштено и остављено, можда, доброј срећи и само себи, кад му је Бог дао матер, најбољу срећу.

— Па ти мислиш, Стево, да и ја идем с њиме у Карловце?

— Да, ја то мислим.

Тинка обори главу, па се даде у памет.

— Ти не треба да се што бојиш, — узе поп да кује, док је врело. — Узећеш добар стан, па ћеш држати ђаке са стране у стану. Има тамо доста чесних удовица сиротица, и свештеничких, па се тако испомажу.

Тинка оћута. Не подиже главе, а уздахну.

— Поред тога дете може добити и благодејаније у конвикту блаженопочившег патријарха Стефана Стратимировића. Ако се Александер добро узучи, ја ћу сам молити његову свјатост, да се сми-

лује на сироче сироте удовице. Ти си, да Бог ме, као и удовица, кад немаш мужа... Александре, хоћеш ли се добро учити?

— Хоћу, ујо, — одговори дете радосних очију. — Мати, ја хоћу да идем у латинску школу. Ја ћу бити, мати, као год и ује.

Тинка се заплака, па стиште сина на своја недра.

Неки дан после тога отишао је сам попа у Карловце и нашао стан за Тинку згодан, како ће моћи и по неколико ђака држати на стану. А Тинка спремала и себе и дете.

Данас отишла Тинка из Брајковца; а сутра дан се уселила у поп-Стевину кућу госпођа Рашићка, донде госпођа Јеца учитељица, од јако поп-Стевина Јелисавета, са својом кћерком Јеленом.

Од тог доба остао је поп Стева и опет катихета и месни школски управитељ, али тек да у недељи дана један пут или ни један пут оде на катихизацију „и да задржи достојанство над учитељима и школама у месту као свештеник и као природан старешина српске православне црквено-школске општине у Брајковцу". Но од то доба никада га није успомена понела за покојном Стазом, његовом Анастасијом...

Кад би отишао овда онда послом у Карловце, или би походио своју сестру или не.

Једаред био код ње, па дошли нешто у разговор.

— Тинка, — рећи ће поп Стева својој сестри, — ево, ја сам сад конзисторијални присједатељ. Сад би лакше ишло него икад. Ти ни данас не знаш, где ти је муж; а Бог зна, кад и какав ти може од куд искрснути на једаред из ненада. Него тужи га конзисторији. Ја ћу ти написати тужбу, да се развенчаш. Петнаест година га већ нема. Расписаћемо по новинама, да се до извесног рока има пријавити; не пријави л' се, сматра се за мртва. И ти си решена онда брачних обвеза према њему. Можеш се и преудати.

— Мој син ће, — одговори она, — за цело лакше поднети, да је син оца лоле; али да бацим на њега и ту љагу, да му је мати распуштеница, не могу. Преудавати се не ћу, ма се и горе патила.

На том и остало. (Наставиће се.)

ЈЕЗИК У ГУНДУЛИЋЕВУ „ОСМАНУ".

(НА ЧАСТ БЕСМРТНОМ ПЕСНИКУ О ЊЕГОВУ ТРИСТОГОДИШЊЕМ ПРОСЛАВЉАЊУ.)

НАПИСАО ЈОВАН ЖИВАНОВИЋ.

(Наставак.)

* * *

Старински облици датива, инструментала и локала у множини у ъ-врсти номиналне деклинације у борби су са новим облицима, где су се датив и локал са инструменталом изједначили. Старински облик датива множине у борби је с новим обликом скоро пропао, докле старински облици инструментала у подједнаком су животу са новим облицима, као што су још и данас; н. п.:

Испореди: Кажуђ, робом како ухити
и изда *Турком* драга свога
чељад, ки он слободити
пође од ропства турачкога. — V., 222.

са: О дјевице чисте и благе,
ке врх горе славне и свете
слатком власти пјесни драге
свијем *пјевоцим* наричете. — I., 30.
Пак наказни и све срде
по имену звати кликне,
и страшиве клетве и тврде
непослушним *дусим* викне. — II., 145.
Супроћ *Турцим* на бој тешки
тад у помоћ од сусједа
и Коревски бан витешки
с оружјем се диже уреда. — V., 130.
Али душо ма љубљена,
кад ти дођеш, ко ће остати
клетим *Турцим* мјеста опћена
не дат плијенит и харати? — V., 155.

Испореди: Дједа очинијех бојна рука
град под сабљом влада ови:
дјед материн сваки хука
с тешкијем ралом за *волови*
(ст. слов.: **волы**). — II., 280.

са: Он с *јунацим* својим узмаче,
цара остави он најпрви,
он омасти најпрви паче
мач пољачки турском крви. — IV., 110.

Испореди: Скендер-паша с *Арбанаси*
с лијевога му краја стоја,
дванаес тисућ њих се гласи
задојенијех крви од боја. — IV., 150.
Гди иностране круне и кнези,
с ким Пољаци друштва имају,
с војводам и с *витези*
на њих помоћ и они устају. — XI., 40.

са: Знаш, да и ја покој тлачим,

за име добит с бојнијех труда,
међу *коњим,* међу *мачим*
дружићу те вјерна свуда. — V., 140.
Зато и ми, друге миле,
чим сунце одзгар припекло је,
ход'мо, гди сјен дубја диле,
за *трудима* нађ покоје. — IX., 286.
Словима се он оптјече,
у ких писмо шти одзгара:
свак одступај надалече,
могорскога кћи сам цара. — IX., 675.

Локал множине употребљавао је Гундулић у *ъ*-, *о*-, *а*-врсти старински Изједначенога са инструменталом нема код њега у »Осману«.

Јур на *крилијех* од вјетара
глас по свему свијету прши,
ко краљевић силна цара
копја сломи, сабље скрши. — I., 90.
У *погубах* крепци узроком
од послуха вјере чисте,
тијеком пожа, горе скоком,
ријеке пловом проходисте. — I., 130.
Паче сваки у одлуци
за раскоше своје обра:
сабљу о пасу, копје у руци,
лук о *плећах,* коња добра. — I., 140.
У *направах* без процјене,
непријатеље позивају,
не на бијења, нег' на плијене. — I., 200.
Блаж на име он се зове,
и с истока до запада
од светиње глас његове
по *народих* лети сада. — XI., 170.
У *јунацијех,* да бој слиде,
наравна је вазда жеља,
а најлише кад се виде
срећнији од њих непријатеља. — XI., 640.
У писму се уписало,
разнијело се по *језицих,*
и замазат с дима мало
сцијениш расат штета прицих.
Невјесте су удовице,
плачу уз свекра и дјевера;
тко није мртав дно тамнице,
У *веригах* ропство тјера. — XVIII., 110.

Инструментал у *а*-врсти номиналне деклинације употребљава Гундулић старински с наставком *ми:*

А и Сулиман, цар храбрени,
прадјед славни мога дједа,
сабљу опаса врсник мени
и *војскамп* заповиједа. — I., 300.
На очију кад свијем нами
— ах, виђење страшно доста! —
турски мјесец под *ногами*
крстјанскому крижу оста. — XVIII., 100.
Дилаверов двор по сриједи
међу лијепим *обградами*
на износиту мјесту сједи,
ко у прстену драги ками. — XVIII., 205.

* * *

У *а*-врсти номиналне деклинације било је у старом словенском језику три раздела, који су постали по законима гласовним. Друкчије се мењала реч рыба, а друкчије волꙗ. Данас је пак аналогијом од три раздела постао један, у ком имамо падежа измешаних из сва три раздела; н. пр.: рыба има у ген. једн.: рыбы, у дативу јед.: рыбѣ, у инст. јед.: рыбоѫ, у вок. једн.: рыбо, а волꙗ има у ген.: волѩ, дат.: волй, инст.: волѥѫ, вок.: волѥ. У српском језику има данас и риба и воља у ген.: рибе, воље, у дат.: риби, вољи, у инстр.: рибом, вољом, у вокат.: рибо, вољо, т. ј., у српском језику у овој врсти аналогија је уништила закон гласовни, којом је други раздео (воља) у ген. и дативу надјачао први, а у инстр. и вокативу први раздео надјачао други. Закон гласовни, асимилација, по којој утиче непчани консонанат на вокал, данас је у српском језику у трећој врсти номиналне деклинације уништен аналогијом, докле у *ъ*-врсти тај закон још влада, као: робом, коњем. Данас пак у српском језику и у трећој врсти има још речи, којима се основа свршује на *ц*, а имају више од два слога, па се покоравају законима гласовним само још у вокативу једнине. Тако баница има вок. једн. банице по законима гласовним као и у старом словенском језику, па тако и богородица: богородице, Јелица: Јелице. Али и овакве именице почеле су се по аналогији мешати са именицама првога раздела, те имају неке и по првом разделу вокатив једнине, као заручницо, кукавицо. У »Осману« Гундулићеву нашао сам реч госпоја, која се држи још закона гласовних, те се мења у вокативу једнине по другом разделу, као и у старом словенском језику:

За добро имај, о *госпоје,*
ако речем, што је истина:
свијетло и драго сунце твоје
сред тамнице крије тмина. — V., 530.
Дјевојчицам, о *госпоје,*

каква ти си лијепа и драга,
ови слуга донио је
љепше даре, већа блага. — XII., 230.

* * *

У ъ-врсти и у о-врсти меша се други раздео по аналогији са првим разделом у инструменталу једнине:

Тим он желећ, да би стеко
драгу милос прид твим *лицом*,
краљицом те је свом нареко
и љубљеном вереницом. — VIII., 40.
стијези, оклопја с мачим, с штитим
под лаворнијем висе *вијенцом*,
и све што оте придобитим
Прусом, Угром, Чехем, Нијемсом. — X., 500.
Ни ер не доби он с десницом,
ни с јунаштвом, ни с крипости,
нег ли самим женским *лицом*
све те части и милости. — XVII., 550.
Ну ли царска хитрос хрла
чини жеље тве честите,
докли с *вијенцом* око грла
врху земље узвиси те. — XVII., 622.
Овди Даут најприје сврну
с набуњеном војском својом,
и нарипи и насрну
с крвавијем га рват бојом. — XVIII., 322.
И да слацим јур *покојом*
труд замијени, у ком сташе,
вјереницом и госпојом
у пјесних ју кликоваше. — XIX., 170.

(Наставиће се.)

О КНЕЗУ ЛАЗАРУ.

РАСПРАВЉА И. РУВАРАЦ.

(Наставак.)

Не смем нарочито не истаћи једну једину али врло значајну речцу из одговора султанова, а то је оно „бѐли“, и ја знам, да ће ми и сам г. Панта бити захвалан, што сам истакао ту речцу. У српском преводу Нешријеве повести нисам нашао ту речцу, — и колко сам се само намучио, док сам нашао у речнику Ђорђа Поповића (Гласник књ. 59. стр. 43.) да „бели, адј. од турско-арапскога белы, бели, значи: познато, јавно, извесно, зацело, без сумње“. Без сумње је г. Панта употребом те турско-арапске речце хтео показати и дати нам да намиришимо, да он ако не баш савршено а оно од чести и турски зна и разуме.

— „Још Лазар није осетио мача османскога, — сада ће га бѐли огледати“, одговори султан, — вели г. Панта пун унутрашњег задовољства.

„Док је Милан Топлица прегледао турску војску — то опет г. Панта говори — дотлен се у српском логору свршавале и сазреле интриге, нама свима познате, што прича наш народ, што причају и Срби и Турци и тврде староставне књиге. Топлица, вратив се у српски стан, по речима турског летописца Нешрије, кнезу Лазару, који га прими у већу с војводама, рекне: — Стани, Милане! не говори још, причекај мало, док се ја с читаоцима а односно слушаоцима Пантиним не споразумем о Панти и о његовој приповести.

Док је Милан Топлица прегледао турску војску — вели г. Панта. Дакле посланик онај Лазарев, кога помиње Нешрија али му не зна крснога имена ни откуд је био родом он — тај посланик, или, пошто Панта напред помиње „посланике“, тај обор-посланик српског посланства не беше нико други већ главом Милан Топлица, и Панта то отуд зна, што је, пре него што је стао причати повест о боју на Косову, био хришћанин — не могу утврдо казати, да је био Србин, јер неки хоће да знаду, да је он пореклом Бугарин —; но то не значи много, али много значи то, што Панта вели, да дотлен, док је Милан Топлица прегледао турску војску — „дотлен се у српском логору свршавале и сазреле интриге, нама свима познате, што прича наш народ, што причају и Срби и Турци и тврде староставне књиге“. И сад те озбиљно питам, Србине брате и српски сине: кажи по души, да ли сам имао право, што сам рекао, да се г. Панта потурчио, или да се створио Турчином, за кога приче оне о интригама, које су се свршавале и сазревале у српском логору за оно неколико дана, докле је Милан Топлица прегледао турску војску, немају већ више никаква интереса, те пролази покрај њих као мимо ђаурског гробља и хити само, да нам саопшти, шта је Топлица, вратив се у српски стан, *по речима турског летописца Нешрије*, рекао кнезу Лазару.

На стотину наших питања: та какве су, амана ти брате Панто, биле оне интриге, које се свршавале и сазреле у српском логору, док је међутим Топлица Милан прегледао турску војску, што прича наш народ, што причају и Срби и Турци? И који су то Турци, да ли они стари или ови модерни и где живе ти Турци, који знају причати о тим интригама у српском логору? И које су то и из кога су века оне „староставне књиге“, које тврде то, и т. д. и т. д.?

На сваколика та питања наша или преко свију питања тих прелази г Панта, Турчин будући, на речи, које је Милан Топлица, по речима турског летописца Нешрије рекао кнезу Лазару, и које гласе: „Господару! турска војска није толико силна, колико се говори; видио сам је под оружјем; не треба је се бојати, а за овим исприча разговор са Муратом. Чувши то кнез, запита војводе: „Да ли не би било згодније. да одмах ноћас на Турке нападнемо“.

Ако је Топлица Милан, вратив се из турске војске *у очи Видова дне* онако реферисао о тој војсци и оно рекао кнезу Лазару у збору војвода српских, као што г. Панта, држећи се турског летописца Нешрије, пише, и ако је даље кнез Лазар поверовао ономе, што је кнезу Лазару Милан Топлица рекао, онда шта ћеш да мислиш и шта да кажеш, Србине брате и српски сине, за тога и таковога српскога кнеза Лазара? Но најпре да свршимо с Миланом Топлицом. „Кнез Лазар примио је Топлицу, кад се вратио из турскога стана, у већу с војводама а то је *било у очи Видова-дне.* И кнез Лазар чувши то (што му је Милан Топлица о турској војсци рекао) запита војводе: „Да ли не би било згодније, да одмах ноћас на Турке нападнемо?“ Предлог тај није примљен, већ је „усвојена мисао великога војводе Вука, да сутра, на Видов-дан, ступе у бој с Турцима, и кнез Лазар позове војводе на господску вечеру“. Тако пише г. Панта на стр. 341. а напред на стр. 337. написао је исти г. Панта, да је „турска војска прекрилила Косово поље с оне стране Лаба и покрај Ситнице допирући чак до више Звечана, па прекрилила просторију од Мрамора више Приштине до Сухога Јавора и поставила се „глава уз главу, бегови и субаше, ред до реда, један до другога, чета уз чету, куп до купа“ (Нешрије), — и опет на стр. 338.: „И тако је заиста без мало сво Косово била прекрилила турска војска и тако смештена, да је ишла убојна линија дуж Лаба, а остала је заузела све богазе од Звечана, Чечана, Голеша, Сазлије, Ћемер-ћуприје и Дрена, близу Грачанице, те тако Србима нико није могао доћи у помоћ из Босне, ни из Метохије, па ни са источне стране од Качаника, а то је од западне, јужне и источне стране“. И за ту и толику и тако смештену војску на пољу Косову смео је Лазарев посланик Милан Топлица у већу с војводама кнезу Лазару рећи, да „турска војска није толико силна колико се говори; видио сам је под оружјем; не треба је се бојати“ — и тако што рећи уочи *Видова-дне*, кад је војска та турска већ онако смештена била на пољу Косову! — Но кнез Лазар и његове војводе мора бити да су били слепи код очију, кад ни у очи Видова-дне нису могли видити ту турску војску, „која је без мало сво Косово прекрилила била“ и кнез Лазар, место да на такав лажљив извештај свога од Турака очевидно поткупљенога посланика заповеди, да се неверном том посланику глава одсече, а он пун радости, што му је посланик рекао оно за турску војску, пита војводе: „не би ли згодније било, да одмах ноћас на Турке нападнемо?“ О Панто, Панто, и како само да те због таквог причања назовем, о Панто!

Нешрији, старом Турчину, лазун је било и он је могао онако причати о боју на Косову — али ко ће теби, брате хришћанине, да опрости, о Панто!

И да си се бар тачно држао твога љубимца, твога Нешрије, но и то ниси, већ си баш главно изоставио, о Пантелија, Панто!

Нешрија пише на стр. 55.: *Es wird überliefert*, dass der Gesandte Lazars, welcher zu dem Khonkiár (цар Мурат) gekommen war, nachdem er sich über die Stellung und die Verhältnisse des Khon-kiar Kunde verschafft hatte, wieder zu Lazar zurückkehrte und ihn so anredete: „O Hospodar, das türkische Heer ist nicht so stark, wie man sagt, ich habe es bewaffnet gesehen (кад се турска војска одмарала код Кратова), man hat sich nicht vor ihm zu fürchten: *unser Heer ist dreimal so stark*.“ Jener verfluchte Lazar nahm diesen Ungläubigen gütig auf uud fing an aus Uebermuth anzuschwellen, und voll thörichten Geredes zu überschäumen. Auch die Tekkure (господа српска), welche sich in der Umgebung Lazar's befanden, sprachen unanständige thörichte Worte. Wulk Oghlu sprach: „Ich will zuerst allein zu den Türken gehen: ich brauche niemand dazu.“ Kurz ein jeder von den Venetianern, Franken und Walachen sprachen in ihrem Rausche solche leere Worte. Затим приповеда Нешрија, како је цар Мурат пао с војском под Новобрдо (Ђумишхисар), па тек на страни 69. прича Нешрија о оном, шта је рађено у српском стану *у очи Видова дне* и помиње онај предлог кнеза Лазара, да ноћу ударе на Турке.

Г. Панта је дакле, причајући онако, направио збрку, какве збрке нико до данас учинио није, и направио је од кнеза Лаза и његових војвода праве слепце и блуне, а то све само зато, *што је мислио, да причање Нешријево о боју на Косову није скуп турских усмених прича, већ права историја, коју само гдегде српским причама попунити и исправити треба;* као што је он попунио и исправио, на пр. Нешрија није знао име оном посланику, који је послан цару Мурату, да види, шта Мурат хоће, и да извиди, како стоји турска војска — а г. Панта је знао, како се звао тај посланик, и он је лепо написао, да се он звао *Милан Топлица;* даље помиње Нешрија на више места, да је ђаурска војска била много јача (бројно) од турске војске и да се

цар Мурат, чим је пао с војском на поље Косово и с брдашца једног стао прегледати ђаурску војску, зачудио и препао и чудио се, како и откуда је „проклети“ Лазар скупио толику војску — и Нешрија каже, да је у војсци Лазаревој било до пет стотина хиљада момака и то већим делом оклопника, а тројином више, него што је цар Мурат извео на Косово. Г. Панта није тако искрен као Турчин Нешрија, и Панта нигде не каже, колико се хиљада Срба слегло на Косово и да ли је кнезу Лазару „дошло у помоћ војске из Влашке, Угарске, Арбаније, Бугарске и Немачке у толиком броју, да таквог војинства од оног времена никад више није било“, као што пише Нешрија на стр. 41. Све је то лукави Панта прећутао и само је нашао за добро споменути, колико је просторије притисла и прекрилила турска војска на пољу Косову. И ту силу турску, која се слегла на Косово, могао је а и требао је кнез Лазар са каквог повишег места прегледати својим очима, као што је то по речима летописца Нешрије цар Мурат, чим је стигао на Косово, чинио; но кнез Лазар то не учини, већ чувши — као што наш г. Панта прича — из уста Милана Топлице, да турска војска није толико силна, колико се говори, запита војводе: „Да ли не би било згодније, да одмах ноћас на Турке нападнемо?“

— „То би заиста било добро“, одговоре сви, осим великог војводе Вука, који, по речима Нешрије, рекне:

— „Зашто, господару, да плашиш те Турчиће, и шта је то, ако на толико Турака уједанпут ноћу нападнеш?! Сутра ћемо их појединце живе похватати, једне ћемо сапети па продати, а друге поубијати и крв њихову са црном земљом помешати.“ Ова мисао буде усвојена, да сутра, на *Видов дан*, ступе у бој с Турцима, и кнез Лазар позове војводе на господску вечеру, где су „седећи“, вели се у нашој староставној књизи, кнежеви и војводе много и много разговарали о издајицама царства, о Андрејашу и другима, а највише о „Балши“. На то кнез Лазар, по наговору Вука Бранковића, великог војводе, како га у своме писму назива сам Лазар, устане и назове Обилића издајицом са његовим друговима.

Милош плане, рекне цару, да му невера седи до колена, па, по речма турског летописца Нешрије, рекне кнезу: „Ја идем, да убијем турскога цара“ — и имао је уза се сакривен нож, *устане* он и сви се разиђу.“

(Наставиће се.)

КОВЧЕЖИЋ.

ГЛАСНИК.

(Краљевски дар српској кр. академији у Београду.) На св. Јована, 7. јануара о. г. били су (осим оболелога дра Ј. Панчића) сви академичари, који се налазе у Београду, код Његова Величанства краља Милана, заштитника српске кр. академије, да му се први пут поклоне као такови. Краља је поздравио академичар Милан Кујунџић у име председника (Панчића), који је украс науци српској, у име Новаковића у Цариграду), који и у важном државном послу не сустаје у научноме излету, у име Ненадовића (у Ваљеву), који је жив пример стојицизма, и у име осталих милих другова. Краљ је примио поздрав и изјавио, како је наредио, да се поред државне помоћи, ујемчене законом, и и з његове личне благајне издаје академији сваке године десет тисућа динара, са жељом, али без икаква ограничења, да се помоћ та употреби нарочито на расветљење Србије, српскога земљишта, српскога духа, српских особина. На то најстарији по годинама академичар Матија Бан изговори благодарност на краљевској потпори у име академије, у име науке и уметности.

(Болоњско свеучилиште), најстарија велика школа на свету, славиће у јунију ове године осам стотина година, од како постоји.

ПОЗОРИШТЕ И УМЕТНОСТ.

(Српско народно позориште). Равно два месеца дана провела је дружина народног позоришта овде у нашој средини. Дошла нам је наиме почетком новембра прошле а оставила нас почетком јануара ове године. Као свагда досад, тако је и овог пута бављење њено овде живо занимало све пријатеље лепе уметности глумачке те се, рекао би човек, за то време живило неким буднијим, занимљивијим животом. Управа се позоришна савесно трудила, да репертоар што може боље освежи новинама, обзирала се на то, да нам се одличне наше глумачке снаге и овом приликом могу приказати свако са својим умљењем те је тако задужила овдашњу публику на захвалност. Било је, истина, у почетку и запрека, које су мало кочиле точак, но те се набрзо отклониле и онда је све ушло лепо у колосек те јездило глатким путем. Приказано је свега 37 комада а од тих је било четир нове изворне глуме, и то „Кавгa“ од уредника овог листа, „Милош у Латинима“ од М. П. Шапчанина, „Мој ђеп“ и „Свекрва“ од Мите Калића; даље 8 сасвим нових туђих комада, и то: са немачког: „Пит и Фокс“ и „Поклон“; са мађарског: „Црна пега“ и „Мехурићи“; са француског: „Перишонов пут“, „Федора“, „Пут око земље за осамдесет дана“, и „Марија кћи пуковније“. Од старије домаће наше работе јавили се ове године на позорници само Мите Поповића „Стеван, последњи краљ босански“, и ова три Трифковићева: „Пола вина пола воде“, „Честитам“ и „Љубавно писмо“; од туђих старих још из првих времена нашег позоришта подгрејан је био сад „Карло XII. на острву Рујану“; од мало новијих је дошао био на ред неизбежими „Циганин“ и „Сеоска лола“ и такођер неизбежими „Рат у мирно доба“ и „Еј људи, што се не жените!“; од још новијих, што их дружина даје тек од две три године

амо, или од још краћег времена, изнесени су били ови: „Робијашева ћерка“, „Адријена Лекуврерова“. „Завађена браћа“, „Доктор Клаус“, „Дебора“, „Фауст“, „Господар ковница“, „Распикућа“, „Отело“, „Фуршамболови“, „Наследник“, „Библиотекар“. Видили смо ове сезоне по толики и толики пут још и „Новог племића“, „Гренгоара“, „Чашу воде“ и „Пркос“, који нису ни силазили с репертоара, па да их је нужно било тек подгревати. Оно се, додуше, „Нови племић“ мало био утајао, али му је дружина још преклане наново „указала част“ те га стално опет примила у репертоар. Као што се види, било је доста разноврсног а по одзиву публике и по прилично живом — било је досад и живљег! — интересовању за рад позоришне дружине, гесtе одзиву од стране публике, може се судити, да је та разноврсност, можда баш она сама собом, публици годила. Кад би се успех рачунао само по броју реприза у једној сезони, ту би се онда Жила Верна „Пут око земље за осамдесет дана“ морао метнути на прво место и то тако, да међу њиме и осталима остане читав јаз непопуњен. Остало се свако могло само по један пут приказати а „Пут око земље“ богме четир пута и то триред узастопце једно за другим. Према томе бисмо тај комад морали поздравити као необичну добит и досад најсјајнији приновак у репертоару. То бисмо безусловно и учинили, кад бисмо пред очима имали само лукративну страну: благајницу позоришну. Али богме ако нам је стало и до тога, да нам се публици укус не размази те да се не узморамо лаћати слонова и змија, ако хоћемо да јој угодимо, онда баш не можемо најсрдачнијом добродошлицом дочекати „Пут око земље“. Јесте, да је ревни редитељ Миљковић, спремивши га за нашу позорницу овде, доказао, да се код нас већ могу и релативно веће сценеријске тешкоће савладати, кад се човек тако својски заузме за што, као што се он заузео за „Пут око земље“; јесте, да се свако, ко је комад гледао, пријатно забавио те није жалио, и по други, па и по трећи пут га гледати: све је то истина и то се не даје порећи. Али ако „Пут око земље“ и нехотице прокрчи пута у нас целом јату комада „с провалама“ па се крај тога буде Шекспиров „Отело“ и даље, у пркос свем одличном приказивању, морао давати пред празним клупама, онда нам „Пут око земље“, колико је лепо научен, спремљен и удешен, да се у позоришној благајници по који пут и пресипа, ипак задаје мало и бриге. Боже сачувај да бисмо хтели џабајисати се тог комада и анатемисати га, али не можемо пропустити а да управи не метнемо на срце, нека се нипошто одвише не заноси за таквим мамком и лепком, него нека се, ма и силом и против т. зв. опште струје, држи озбиљнога и солиднога пута, шат консеквентним држањем придобије опет српску публику за оно, чиме завод толике културне важности, као што је наше народно позориште, треба да врши своју узвишену мисију. — О раду чланова позоришне дружине можемо се у главном само похвално изразити. Стање особља је било тако повољно, да се боље једва даје пожелити. Ту су још једнако стари наши борци са старом неизнемоглом снагом, ту је наш Ружић, наша Драгиња Ружићка, па Добриновић, којем не знаш у чему пре да се дивиш, да ли као оном старом неопустивом шаљивчини или као изврсном цртачу карактерних улога прве врсте; па Јеца Добриновићка, која у својој струци као комична старица нема премице у Српству нити ће је скоро имати; па смо још за та два месеца имали у средини својој Ленку Хаџићеву, чије ће се Маргите и Дездемоне још дуго и дуго са задовољством сећати сва српска публика; ту је од три године амо и позната одлична иројина Софија Вујићка, која се и у конверсацијоној игри свагда истиче финим и дистингвираним ступањем. Ваљана и разборита приказивача јуначких љубавника и доброћудних стараца има народно позориште од две године амо у Миљковићу; па вратио се и Лукић са својом женом те и једно и друго раде са пређашњом вољом и снагом и доказују, да је с повратком њиховим позориште само добило; Лукићка би са звонким својим и пријатним алтом још позвана била, да уз младу Милку Максимовићеву и Марковића удахне мало више живота у певање, које је код нашег позоришта још једнако пасторче управе; у ревности и озбиљној вољи могли бисмо јој ту за узор ставити младу јој другарицу, која ће крај свег тога, што куд и камо мање гласовног фонда има од Лукићке, трудом и вежбањем стећи квалификацију за добру певачицу према нашим приликама, само ако усхтедне сама познати своја средства, којима располаже, те не буде форсирала глас и у регистре, што их тек с натегом може да докучи, а камо ли да би могла по њима изводити и колорисано певање; како ли јој је оно у концерту Душана Јанковића лепо лежала партија Азуцене у дуетину из Вердијева „Троватора“; ту је глас имао баш подоста јачине и гипкости а Милки Максимовићевој не може нико порећи, да нема музикалног схватања те и укуса у извођењу; нека дакле изображава глас у добру правцу па јој неће изостати успех. Вратио се ове године на своје старо место и М. Димитријевић, пошто је више од године и по дана провео на позорници Загрепског народног казалишта те знање своје глумачко обогатио корисним искуством, а што је најглавније, присвојио себи природност у говору, господску ноншалансију у кретању и фини тон конверсације те се све то сад узело под руку са еминентним приказивачким даром његовим па га чини уметником у правом и одличном смислу те речи. Од преклањске кризе амо ушао је у дружину и необично вредни и даровити Милојевић са женом својом Зорком, из које се с дана у дан све то више чаури салонска дама, пуна т. зв. шика и нужне заједљивости. С комичарем Бакаловићем и његовом женом, који су свако само по једаред ступили овде у Новом Саду, држимо да је народно позориште у добитку; он живахан, окретан, а она особито пријатна појава са лепом позорничном рутином и крепким органом; толико можемо рећи по првом утиску а до њих стоји, да нам за две године, кад се опет састанемо, засведоче још и више. Од млађих снага не можемо а да не споменемо Васиљевића и Кестерчанека као ревносне младе људе, који истински теже за напретком. На крају смо ради нешто још да региструјемо, што је по нашем мишљењу од врло велике користи по артистичну страну нашег народног позоришта, и да изјавимо и жељу једну, која би, опет по нашем мишљењу, такођер лепа плода имала, кад би се у обзир узела од надлежне стране. Прво је благотворна институција редитељства, која је од скоро овде код нас уведена. Управа је Добриновићу и Миљковићу поверила ту часну дужност, да се брину о студирању нових комада и да у опште руководе све, што се збива на чисто артистичну пољу код нашег позоришта. Та се два редитеља одиста енергично латили свога посла а како и један и други имају свега, што је за тај посао нужно, то се сад прикази под њиховим руковођењем одликују заокругљеношћу и ексактношћу. Нека им је обојици за то искрена хвала! Жеља пак, коју желимо да изјавимо, та је: нека би се отворило шире поље глумачкој конкуренцији тиме, што би одличније снаге алтернирале у овој или оној улози, па ма то и не било у истој сезони, кад се већ и онако комади једва једвице могу понављати. И публици је, чисто бисмо с поуздањем смели затврдити, кад и кад баш мило, кад добије прилике, да упоређује. — Срдачно се праштамо са честитом народном позоришном дружином у жељи, да нам за две године дођу опет сви на окупу.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— У 166. свесци Народне библијотеке браће Јовановића довршен је превод трагедије Словенца Јурчића под натписом „Тугомер“, а 167. свеска доноси Стеријину алегорију „Сан Краљевића Марка“, у 168. свесци пак јесте у преводу с мађарског приповетка барона Николе Јожике под натписом „Човек без ласти“. Од тог врсног покојног приповедача Мађара има, колико ми знамо, у српском преводу само још „Абафи“, који је излазио још канда 1871. године у Суботићеву „Народу“ у подлиску; не сећамо се, да ли је одатле прештампан био превод и у засебну књигу.

— Књижара браће Поповића издала је неки дан и шесту књигу приповедака Милорада П. Шапчанина. У тој је књизи красна приповетка „Сањало“, коју је Шапчанин саопштио био још пре једно шест седам година у „Отаџбини“. Тада је писац у изглед ставио био, да ће ту приповетку још наставити, но тога, бар колико је нама познато, није учинио. И овај први део чини додуше за себе потпуну целину, али је ипак штета, што Шапчанин није сасвим довршио „Сањала“. Но ваљда се смемо надати, да ће слављени наш приповедач сетити се својега обећања те нам кад тад још задовољити радозналост о томе, шта је даље било са Гргуром његовим, тим одиста прекрасним идеалним ликом Шапчанинове бујне уобразиље.

— За „Песником и светом“ Јосифа И. Крашевског у преводу Рајкову дође нам ово дана из штампарије браће Поповића и „Јермола“ истог писца у преводу истог преводиоца.

— 152. књига Летописа Матице Српске (четврта свеска за годину 1887.), која је прошле недеље угледала света, доноси на првом месту дивни спев под натписом „Монах“, којега је спевао Милорад П. Шапчанин а оценио и за Летопис препоручио др. Милан Јовановић Батут. Што је згодно и добро дошло, у истој је књизи Летописа остраг у изводима из записника књижевног одбора и одељења Матице Српске саопштена та Батутова оцена у свој опширности те читалац одмах крај спева може читати и темељит суд о њему. Настављен је у овој књизи Летописа низ говора, што се говорили у свечаним седницама у почаст и спомен заслужним покојницима те је ту Мише Димитријевића беседа у спомен дру Димитрију Матићу. Започет је Лазе Костића превод Шекспирова „Хамлета“ а настављене су како српске народне приповетке из Горње Крајине, што их је скупио Владимир Красић, тако и „опет неколико народних игара“, како их је прибрао Мојо Медић Још има оцена Мите Нешковића на предавање дра Војислава Бакића „О механизму у школској настави; у „Гласнику из српског и словенског света“ реч је о свечаној прослави 75-годишњице српске учитељске школе у Сомбору, како ју је описао Никола Ђ. Вукићевић, изнесавши поопширну историју тога завода; у „Читуљи“ оплакује Летопис покојног Срб-Милутина, владику Никанора Грујића.

СМЕСИЦЕ.

(Тургењев као критичар). У Паризу је недавно изашла књига из пера романсијера и дописника листа „Новоје Времја“, по имену Павловскога. Књизи је тој натпис „Успомене на Тургењева“ а у њој је тма божја оштрих карактеристика, анегдота, писама и одломака, који по заслузи праве сензацију. У занимљивој једној глави те књиге прича Павловски пре свега, како Тургењев мисли о Виктору Игу. „Игови романи“, вели Тургењев, лажни су од почетка до краја. Кад сам још био млад, усхитио ме је његов „Последњи дан једног осуђеника“; али сам га после опет читао, па ми се учинио баш гадан. Нема ту ама ниједног лица, које збори својим рођеним језиком; мислио би човек, сви играју још неки мелодрам... Виктор Иго је највећи лиричар света света. Али као романсијер испод сваке је критике“. Тургењев, који је са Виктором Хигом лично општио, приповедао је о њему ову анегдоту: „То вам је човек, који о себи мисли бог зна шта. А овамо је ограничен и таква незналица, да му је тешко наћи равна. Не зна вам тај ниједнога страног језика а није читао ни једнога јединога туђина песника... Једнога смо дана говорили о немачком песништву. Виктор Иго, који није бегенисао, да се пред њим заподене тај разговор, прекине ме у речи, узвикнувши: „Гетово је најбоље дело „Валенштајн“. — „Пардон, „Валенштајн“ није од Гета, него од Шилера!“ — „То је све једно; ја нисам читао ни једнога ни другога; али га боље знам, него икоји, који га зна на изуст“. — Колико је мало Тургењев Виктора Ига ценио као романсијера, толико је штовао Жоржа Санда (мадаму Дидван) и Флоберта. Овај последњи био му је идеал. Њега је сматрао за највећег писца свију времена. И Золи је нешто нагињао Тургењев, али је зато окрутан према Гонкурту. „Тај писац“, распали се је даред на Гонкурта, „апсолутно ништа не разуме, што описује. Лажан је и пун афектације већ на првој страни“. А говорећи о Гонкуртовој „La Faustine“, жести се Тургењев: „Гонкур је хтео да нацрта прва времена велике уметнице, као што је Рашелка, Вијардотовица, Сара Бернардовица, и осећаје, што су их осећале после првог успеха. То је прави галиматијас.. Ја сам тај роман читао са госпођом Вијардотовицом, која то разуме. Она вели, да Бонкур од почетка па до краја товари све саме лажи. То уметница не осећа, а што она осећа, то опет Гонкур не зна“. Ни Балзак није у милости код Тургењева: „Балзак је етнограф а никакав уметник“. Но младом Гију де Мопасанту признаје ведар, свеж, здрав дар: „Тај бар не гледа живот кроз црне наочари. Његове су теорије управо противност теоријама натуралиста“. Најгоре је прошао Алфонс Доде, па то је у литерарним круговима изазвало неки мален жамор. „Доде?“ вели Тургењев. „Да гровна нулитета? Та тај ништа друго и не ради, него мајмунише Дајкенса!“

ЧИТУЉА.

Пре недељу дана умрьо је у Паризу познати француски писац шаљивих игара и лакрдија, **Евжен Лабиш**, од кога и ми у репертоару нашег народног позоришта имамо „Перишонов пут“, што се пре једно месец два дана приказивао и овде у Новом Саду. Лабиш је доживио 73 године.

САДРЖАЈ: Тристогодишњици Ивана Ф. Гундулића. Песма Јована Симеоновића Чокића. — С поља гладац... Новела. Написао Милан Николић. — Дух времена сад је таки! III. — Језик у Гундулићеву „Осману“. (Наставак.) — О кнезу Лазару. (Наставак.) — Ковчежић. Гласник. — Позориште и уметност. — Књижевне белешке. — Смесице. — Читуља.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваког четвртка на читавом табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. на по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 ф. на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата администрацији „Стражилова“ у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.

СТРАЖИЛОВО
ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ
ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 4. У НОВОМ САДУ 28. ЈАНУАРА 1888. ГОД. IV.

ДУХ ВРЕМЕНА САД ЈЕ ТАКИ!

ПРИПОВЕТКА ИЗ СРПСКОГА ЖИВОТА.

ПРВИ ДЕО.

IV.

Пречасни господин парох Брајковачки, поп Стеван Радојчић седи под сеницом у својем вотњаку. Разузурио се, па је на њему место мантије само лака сива кабаница, што је иначе облачи преко мантије, кад путује кудгод колима. На столу је неколико кабанус-цигара, које ће он, кадгод би пушио, пресећи на полак. Половину ће оставити, другу пак опљувати, па заденути у малу своју турску лулицу на подугачком чибуку, запалити и пушити... И сад пуши, па задимио и замаглио у уској сеници својој, да баш видиш, како куља плав дим на врата.

Намештај у тој собици је једна по широка клупа уза зид, застрта неким платном, од кога се иначе кроје панталоне, да изгледа, бајаги, као канабе, и да пречасни не би дерао чакшире о голу даску. Пред канабетом на сред собице омањи сто. У зидовима на све стране поударано неколико то гвоздених то дрвених клинаца. Ту виси пчеларска капа; стара нека реверенда, — ваљ'да, прва поп-Стеви, како се запопио; стара свештеничка капа, коју је попа носио пре дуго, дуго времена, док неје дао начинити нову, а натуцао би је на главу преко ушију, кад је ветар или зима, па мора гологлав да сахрањује, да свети водицу, или да у берби стражари, како беру берачице. Ту је мала тестера за навртање и скрњивање воћака; ту вазда још друга што вртарскога што пчеларскога оруђа, као ножице за скидање гусеница, нож за подрезивање кошница, будак, ашов, мотика и тако даље... У једном углу стоји наслоњена а на вршак изврнута стара плетена а неолепљена кошница и у њој паламарâ, чивијâ, жицâ, чекића, длетâ, кљештâ, и — Бог те пита шта све још! У зазиданом прозору поразбацано неколико старијих и новијих бројева од разних година политичних новина, што их је попа по кадгод од дуга времена, бог ме, и читао. По канабету у истом нереду неколико непотпуних примерака Карловачке „Привреде“, Београдске „Пчеле“, и број „Хришћанског весника“, у кому је позив на претплату, а нерасечен.

То је поп-Стевина и библиотека, и радионица, и читаоница и пушоница.

Господин парох има у сеници тој сву удобност; и, збиља, никад није лепше пожелео. Под њом он чека и дочекује ројеве; под њом после ручка прилегне и дремуца; под њом чита новине и премишља о ономе, што се њега тиче, а мало разабира за оно, што је било и шта ће бити у свету. Он и његова најближа околина с најближим посредним, па и непосредним интересима, што су ту скопчани, — то су његове најмилије мисли. Тек ако ће га кадгод завести мисао за којом новином у пчеларству и воћарству, колико је он могао о њима дознати, кад би отишао куд у варош, или проучити из листова, кад би му који пао у руке. Највећи просветни напредак у своједму господарству припустио је тек у толико, што је наручио неке савршеније ножеве за навртање воћака и неколико ђерзонака кошница — тек „да покуша“. А наопако се једио, што српски пчелари „сваки час“ препоручују по нешто ново, па да је чак и „некаки“ Орлић и Коњовић „и не знам ко“ пронашао новију и згоднију кошницу. „Србин да нешто изуме, кад је паметни Шваба већ све изумео!“ Једва се одважио још и на то, да по упутству наших пчелара води, а то му се признати мора, најсавршеније свој пчеларски дневник. Можда је мислио, да се и он кадгод баци у који српски пчеларски лист каквим дописом из својега уљишта; можда, али — тешко!

Ако је кадгод каквих „виших“ жеља и имао, заситио се црвеним појасом, којим је „као ревностан пастир и душепопечитељ Богом повереног му стада“ одликован и постао „консисторијалним присједатељем.“ Више шта, мисли, не може ни постићи. . . . „Поп је“ вели поп Стева, „поп: а придиковао, а не; те гласао за овог посланика, те за оног; то било автономије, то не било је; па казао: да, па казао: не. Само ч..но, само по чину! Па паки и паки — поп!“. . .

Е, па тако седи јутрос, ето, поп Стева под својом сеницом, па пушта густе димове кроз подсечене бркове; глади дугим сухим прстима браду, по којој се, бог ме, ухватило поприлично већ иње; глади и гледа, како куља дим на врата. Око сенице, чује, зуји и бруји вредан народ по чистом јутарњем ваздуху. А зује и брује данас нешто крупније и мисли у глави пречасног консисторијалног присједатеља. Право рећи, брује му и зује у глави још од синоћ, како му је „његова“ напунила некаквим разговором, па јутрос са неколико убедљивих речи и јаче подбунила. Навалио се леђима на зид, где је већ отрьо креч и углачао га од тешког наваљивања; пребацио ногу преко колена, па мисли.

Дуго и дуго му нису таке мисли долазиле на памет, па се упео свом снагом, те набрао чело, па му се натуштило над дугим проседим обрвама. Хоће најпре да оживи у успомени неке особе и прилике, о којима је, чини му се сад, и чешће могао и требао мислити. ако ничега другога ради, бар да сад не мора лупати главу, као да му је све ново.

— „Како сам нисам дошао на ту мисао? . . . Овај момак није таки, као што сам ја . . .“

Хтеде рећи: „. . . мислио о њему!“ Али га ипак памћење не изневери, кад се опомену, да до сад није ни мислио о њему, бар не озбиљно, ако га се, може бити, кадгод случајно и сетио био!

— „Мора бити кадгод нешто од њега . . . Допада ми се, што је при себи. Жилава нарав! Без ичије припомоћи . . . сам . . . у туђем свету . . . Хм! Мора бити од њега кадгод нешто! Две јаке, до душе, за вратом не ће имати никад, јер . . . за тај хлебац, што га је он себи изабрао, не пријања, баш Бог зна како, мацун и скоруп! . . . Па . . . најпосле, шта су стекли и трудољубиви Орфелин и учени Соларић, па мудри Доситије и преблаги Милован Видаковић . . . и толики други славни и преславни; али се и данас славе! Тек . . . тек . . . Доста је то од њега, . . . за сад . . . доста.“

Поред сенице се нешто закрши, као да неко склања себи с пута ону лозу, што се обично онако уз пркос испружи преко стазе са лозника. Збиља, чу се ход.

Поп Стева склони чибук уза се поред стола, проглади прстима кроз браду и лако се накашља. Узе округли ћелепуш са стола, па га ћуши на потиљак; а лаком кабаницом покри колена, да баш не види, ако је непозван ко, попу у чакширама. Очи упрьо на врата.

На вратима у сред лозника указа се Бранко Стајић. На њему лако летње одело и сламњи шешир. У руци држи некакву књигу, а на бео се штит од сунца наслонио.

— А, . . . ти си, Александре! — примети попа, па се осети слободан; него се ипак не показа тако, да не би сестрић његов могао приметити, како се он спремао кому на дочек, да му се „омладинац“ не може ни од шале подсмехнути.

— Тражи вас, ујо, госпођа Рашићка! — одговори онај.

— Госпо . . . ?! — замисли се чисто поп Стева, као да му је страно то име; понда се сети. — „Јогуница!“ помисли у себи. „Никад друкче! . . . Госпођа Рашићка! Као да пркоси!“

У исти мах му сину друга мисао, па му се задовољније мало разгали лице.

— Да ме ко не тражи?

— Не знам. Ја сам пошао био к Јовану; а госпођа ме замоли, да вас к њој пошаљем, — одговори Бранко.

Попа се дигао, па пажљиво растире и онако већ до најситнијег патрићка догорелу полушку своје цигаре, те је утрну. Метну шешир на главу, па закопчава и око себе намешта кабаницу.

— Што не дате мало проширити или бар повисити, ујо, ту сеницу, кад сте тако радо у њој?

— За мене је, синко, добра и овако. Ја сам је из темеља зидао. Ко после мене дође, може лако дозиђивати, ако му буде уско . . . Ето, видиш; шта би ти било, да си за годину две дана мој капелан, па временом мој наследник и у парохији и у кући? — рече поп Стева поверљивије.

— Хвала, ујо, што се не сетисте, кад је тому било време; сад је касно, — одговори му сестрић с неким прекором.

Поп Стева се уједе мало за доњу усну. Хтео је да наведе разговор на нешто друго; али „оштро омладинац одговара“, па не знаде, шта сад да му каже, већ окрену на друго:

— Хајд' заједно до куће, ако хоћеш к Јаковљевићима.

— Сад не ћу тамо. Идем у воће.

Поп Стева устаде и изађе, па забрави за собом сеницу.

Окренуше један другом леђа, па одоше својим путом.

— „Јогунаст! — рече за њега поп Стева, кад се разиђоше из сенице. — Има оштар језик! Право материно дете!“

Али сестрића увек одржи у милости ујковој ипак то, што се... „без ичије помоћи... сам у туђем свету...“ гура, те редовно свршава своје течајеве.

Изашавши из вотњака и из врта, те идући кроз двориште, не може попа, а да као добар домаћин, овде онде не завири, ма само по старој навици.

Женска, већ не у првом цвету своје младости, али ипак још доста свежа и унегована, изађе преда њ до по дворишта. Натукла лаку повезачу на лице, да јој га зар не препали сунце. Познаћеш је добру домаћицу. Засукала рукаве, па чисто на њој и уредно, као што само може бити. Иде, а спушта рукаве на голе пунане, снажне руке, да и њих заштити, те да не поцрне без невоље.

— Јеси ли разговарао што? — пита попу, а више тумачи, шта мисли, погледом него речима.

Попа застао баш пред великим орахом, па гледи већ по толики и толики пут, како је воћка понела. На њено питање, лагано окрену главу к њој, па је гледи, а, бојаги, ни на крај памети му, шта она пита.

Види она то, па му напомиње:

— А да за то сам га тамо и послала?

— Александра?

— Да, Александра.

— Да,... да! — пуче попи пред очима. — Знам, шта... Нисам... нисам ни речи... Он вели, ти ме зовеш.

— За Бога, — поче она већ мало нестрпељиво, — та, за то сам ти га и послала. Да сте, велим, на само.

— Нисам те разумео... Ни на крај памети!

— Боже мој, — опет она, али сад мало и с прекором, — тако ти лежи на срцу!

— Ето ти је, на! — обрецну се, бојаги, попа. — Хвала ти, Боже! Канда нема више дана него кобасица!... Видиш, овај орах је, чини ми се, први пут ове године добро понео.

— А знаш ли, колико је година том ораху?

— Колико година? Чекај, молим те... Биће... биће... неких једанаест... дванаест... Јест, дванаест!

— Дванаест, управо! Усадио си га, кад сам ја дошла у ову кућу. Онда је Јелици било четири годинице, тек пошла била по петој.

— Бубица једна! Мала је била... — разнежи се попа, па вели за Јелицу. — Да, да! Сећам се... Трчкарала је туда око мене, кад сам га укопавао.

— Па видиш, Стефане,... видиш, сада је већ девојче. Седамнаест јој годиница; скоро ће, у име божје, ићи у осамнаесту. Родитељи, у тим годинама својих кћери, морају већ да помишљају и на зетове. Ја кажем, Стефане, родитељи... Да Бог ме, ти си јој, рећи, као и отац, како си је примио од мене место њена оца. Ја не могу рећи: „моје“ дете! Јер видим, и ти је волиш, као да си је ти родио.

— Јелена,... наша Јелица је моја брига! — рече поп Стева одлучно.

Попа узеде своју Јелисавету, иначе госпођу Јецу Рашићку за руку, па пођоше у кућу.

— Бранко је фини младић! — приметиће госпођа Рашићка. — Па...

— Ух, ух! Немој, молим те, — поче поп Стева с киселим лицем, као да му је ко на жуљ стао, — немој и ти тим незнабожачким, тим револуционарним именом, кад га је Бог и Христос примио у своју општину од крштенога кума под тако лепим именом једнога од просветитеља хришћанских! Већ ми бучи глава од неко доба Свуда Бранко и само Бранко! Успалили сте се као...

Рашићка се насмеши:

— Дух времена сад је таки!

— И ти се под старост повела за духом времена!

— Стефане! — на то ће Рашићка.

— Но, но,... не велим ја тако... Не мораш ти одмах... не знам шта...

— Доста ја већ гутам од неко доба, — загрми Рашићка.

Гром и пакао!

Поп Стева претрну.

Рашићка осети, колико га је заболело, а познаје га скроз и скроз.

— Да говорим толико... не знам већ коме, послушао би ме и учинио би ми. А ти...

Види поп Стева, да је тренутак озбиљан. Но не зна, шта да каже.

А Рашићка се, што би рекао Брајковачки писар, „дочепала ледине“, па тера даље и игра увређену љубав, кује, док је врело.

— Ја радим и ринтам у овој кући... Па, ето, како ми се мука моја награђује. Коме за љубав? Могла сам ја и без тога лепо и красно живити, где хоћу, а овако...

Ух, ух, ух! Поп-Стеви се пође кожа јежити.

— Ја бих моје дете знала и сама усрећити. Овако сам се ослонила на тебе... Сироче моје!

Е, баш није то више ово ни оно. Ево, и сузе пођоше врцати госпођа-Рашићки, сузе, Боже, тешке, несретне...

Поп Стева се растопи, расплини, оде у пару...

(Наставиће се.)

ЈЕЗИК У ГУНДУЛИЋЕВУ „ОСМАНУ“.

(НА ЧАСТ БЕСМРТНОМ ПЕСНИКУ О ЊЕГОВУ ТРИСТОГОДИШЊЕМ ПРОСЛАВЉАЊУ.)

НАПИСАО ЈОВАН ЖИВАНОВИЋ.

(Наставак.)

* * *

Долази кад кад старински генитив плурала код супстантива неподмлађен вокалом *а:*

Недалече *шатор* царскијех,
ки од града слику држе,
глава од чета јаничарскијех
Али-ага шатор вржe. — IV., 77.
Набуњиват једни сташе
хоџу и *цркав* редовнике,
сву господу и све паше,
и закона разумнике. — XIII., 338.
Од *неправад* цијећ прикора,
кијем те плеше брече охоло,
замњело је поље и гора,
свијет вас колик зучи около. — XVII., 645.

* * *

У прономиналној деклинацији мешају се по аналогији облици првога раздела са облицима другога раздела:

Испореди: сумњи, и свеђ му сумња чини
с узрока се бојат *тега,*
како она, да се и ини
упознали не би у њега. — X., 285.
са: Ну још и то кад би било,
ку би од *тога* корист стеко?
једа би се тим пронило
тве краљевство надалеко. — XI., 720.
Испореди: Занио бјеше глас и њега
од лијепости славне свуди;
спјеши се цијећа *тега,*
да ини не отму, што он жуди. — XIV., 205.
са: Јер није у пољској земљи *тога*
мјеста мала ни велика,
ко војводу не има свога
и особна племеника. — XI., 295.
Испореди: Ну Дилавер против њему
коња ободе, скочи хрло:
и копје *овему* и *онему*
сусретиште скрши врло. — XIX., 270.
С овом Мехмет славни узиде
први на сто царства *овега*
Грке расу, смакну и скиде
краља од Босне и херцега. — XX., 215.
Не дорече још *овега,*
А Даут опет викну из гласа:
„Што чините? Давите га!“
и махраму смакну с паса. — XX., 350.
Ти врх свега још *овега,*
да му утврдиш сабљу у руци,
хтје, да имају страха од њега,
сви народи и сви пуци. — XX., 425.
са: Врх ливаде млад уз млада
сједи у цвијећу разликому,
и ријеч с ријечим хитро склада
на ухо шаптом ови *оному.* — VIII., 205.
Тиска један проћ другому
оштра сабља без милости,
и смрт пријети ови *оному*
са свом моћи и крепости. — XIX., 535.

Долази заменица *сај*, која гласи у старом словенском језику сь и која се не говори по другим крајевима српскога народа:

Тад кон лијепе Сунчанице
на седиљке *сеј* љувене
одсвуд млаци и младице
скупише се небројене. — VIII., 225.
У што на час дана блага
танац воде *сеј* госпоје,
и овако се пјесан драга
Владиславу славном поје. — IX., 165.
Изврсностим *сијех* направа
вас запањен паша остаје;
у истину се упознава,
и мни, у војсци опет да је. — XI., 85.
Тер бих чуо од свијех име,
ко свијех видјех војевати,
не бих мого у *сеј* вриме
драже ствари ја слишати. — XI., 110.
Гдје од мрака вјековита
под јазовим зја пучина,
усред свега *сегај* свита
најдубљијех сред дубина. — XIII., 5.
Многе топрв још ће изити
у ово наше сада вриме,
од ких за изглед на *сем* свити
након нас ће остат име. — XVII., 290.

У старом словенском језику има прономен: **кый, каꙗ, коѥ.** У том облику старинском долази иста заменица и код Гундулића. У старом словенском језику мењају се неки облици од те заменице по сложеној деклинацији, као: ген. множ.: **кыихъ,** дат. множ.: **кыимъ,** инструмен. мн.: **кыими,** лок. множ.: **кыихъ.** Сви ти обли-

ци мењају се у Гундулића по аналогији заменичке деклинације; н. п.:

Проз несреће срећа износи;
из крви се круна црпе;
а они, *кијех* се боје многи,
страх од мнозијех и они трпе. — I., 25.
Ах неумрли витезови,
гласовити Турци стари,
с *кијем* добише вас свит ови
моји дједи, ваши цари. — I., 120.
Свиони су њих шатори,
столи златни, на *кијех* сједе,
птица у мору, риба у гори
јестојске их слиједом слиједе. — I., 205.
Паче да та ријека свуди
напуни се и зајази
телесима мртвијех људи,
кијех пољачка влас порази. — I., 262.

* * *

Као што је у старом словенском језику био генитив без предлога *од* уз компаратив, тако је био и у српском језику некад. У Гундулића долази генитив уз компаратив без предлога и са предлогом.

Испореди: Ну кћи краља од Могора
љепша и свјетља *свијех* се указа:
њој из бијелијех прси зора,
сунце истјече из образа. — IX., 380.
Бијелијем перјем главу ките,
под кавадим ноже држе,
пашу сабље племените,
јашу коње *вјетра* брже. — XI., 410.
„Заутра нам је царство у руци,
срести га ћу ја без страха!“
И у овој се већ одлуци
крену бржи *вјетра илаха*. — XVII., 740.
Силна витра јачи и бржи
сјемо тамо скаче и тече,
рве, ваља, ломи, крши,
ноге, руке, главе сијече. — XVIII., 300.
Тер јак пастух, кад се од бијеса
с јасли отргне, *вихра* бржи
тече, скаче, гривом стреса,
главу уздиже, пуха и ржи. — XIX., 395.

са: Нут онога, ком кацига
сњежанијем се перјем кити,
а и коњ под њим бјељи *од снига*,
рек би, сад ће полетити. — XI., 270.
Тим весело напријед ступи
врљи *од вихра*, бржи *од стриле*,
сметај, свађај, буни и упи,
не мимођи варке и силе. — XVII., 705.
Дуљи од вијека часи брзи
чине јој се, мисо је труди,
без господства живјет мрзи,
нова уфања већма буди. — XVII., 745.

* * *

У старом је словенском језику обележје садашњега времена у првом лицу једнине *о*, н. п.: плетѫ (= плет-ом), берѫ (= беро-м) Тако је било и у српском језику. Али од тринаестога века поче се прво лице садашњега времена по аналогији мешати са оним глаголима, који немају обележја за садашњост, а имају пун лични наставак, као што су: *јесам*, *дам*, па добише и обележје *е* за то лице по аналогији других лица, и у седамнаестом веку задржаше још обележје *о* само они глаголи, који су и до данашњега дана задржали, као: *могу* (могѫ = мого-м), *хоћу*, *вељу*, *виђу*. У петнаестом и шеснаестом веку била је, дакле, борба између облика са обележјем *о* и облика са обележјем *е*, па шеснаестога је века та борба свршена са победом облика са обележјем *е*. За то се у Гундулића и не налазе облици са обележјем *о*. Кад изузмемо споменуте глаголе, који су задржали до данас обележје *о* у првом лицу једнине, онда још само долази један глагол с обележјем *о* код Гундулића у »Осману« и тај облик једини долази у стиху слика ради:

Ну што заман веће *стоју*,
није вас знане трijеби учит:
час паклену, вашу и моју
доста вам је припоручит. — XIII., 300.

(Наставиће се.)

О КНЕЗУ ЛАЗАРУ.

РАСПРАВЉА И. РУВАРАЦ.

(Наставак.)

Устајте! Што сте се укипили и тако удивили, та ви, ви слушаоци на миндерлуку, устаните и ви, протеглите се мало и протарите очи, — искашљите се, попите по чашицу добре шљивовице и прохођајте се мало, еда би опет к себи дошли од тешкога чуда и чуђења!

И није чудо, браћо моја драга, што сте се, слушајући то причање Пантино, укочили од чуда и за-

немили! Прошетајте се мало по пољу — а ја ћу да видим,шта управ Нешрија, извор Пантин, пише на стр. 63. „*Man hat erzählt*, dass in dieser Nacht (ноћ у очи Видова дне) von den Ungläubigen einige Wein tranken und sich in gutem Wohlleben befanden. Einer wollte dem andern den Türken verkaufen; es gab Ungläubige, welche sich die Türken im Weingelage zehnmal verkauften,, jeder Verfluchte redete in seiner Berauschtheit grosssprecherisch.' Als Lazar ihre Prahlereien hörte, sprach er: „O Wunder, haltet ihr es nicht für passend, heute einen nächtlichen Ausfall auf die Türken auszuführen?“ Darauf erwiederten Alle: „Ja, es ist sehr gerathen!“ Es gab unter ihnen einen Ungläubigen, Namens *Joka*, welcher 9000 Leute befehligte. Dieser sprach zu Lazar: „Was, potztausend, Hospodar, jagst du diese Türklein in Schrecken, — was verschlägt es dir denn, wenn du auf so viel Türken einmal einen nächtlichen Ausfall machst? Lass die da gehen! Es gilt! -- wir wollen sie morgen einzeln gefangen nehmen; die einen wollen wir fesseln und verkaufen und die andern tödten und ihr Blut mit schwarzer Erde mischen!“ Alle Ungläubigen billigten seine Worte *und ruhten aus.*“

Не треба да напомињем, да и сам преводилац није знао, шта је управо говорио онај *Јока*, кад је одвраћао кнеза и остале војводе од ноћног напада на турску војску. И то је место много разговетније и јасније у Левенклављевој историји, откуд и наш Рајић наводи на стр. 63. — „И вси — хрістіани — бяху исполнени віномъ и неподобныя изблевахy рѢчи аки ума лишени. Лазарь заключилъ бяше, да въ нощи той нечаянное нападеніе на Турки неготовыя учинитъ: но единъ отъ велможныхъ Господъ *Бія* именемъ противста совѢту тому рекъ: Драгій Государю, что боишися Турчиковъ сихъ, яко нощія на нихъ ударити хощеши, молю тя, отложи сія мысли и буди благодушенъ; дню обаче явившусе, въ собственномъ ихъ станѢ нападемъ на нихъ, и повинующимся намъ животъ даруемъ, противящыя ся же остріемъ меча истребимъ. Превозможе совѢтъ Баинъ, яко силенъ бѢ, имѢяше бо 90.000 воиновъ въ командѢ своей.“

У преводу оном дакле, којим се Левенклав служио, назива се Бернауеров и Пантин *Јока* „*Bagia*, ein ansehenlicher und mächtiger Herr, unter dessen Befehl in die *neuntzig tausend* Kriegsleut waren.“ Бернауер је дакле читао Јока а Мурат драгоман Bagia (Рајићев *Баја*) и Мурат каже, да је тај Баја имао под командом својом 90.000 а Бернауер, да је имао само 9.000 момака.

Који од поменуте двојице: дали Мурат драгоман или Немац Бернауер има право, ја не знам, само то једно знам, да наш Панта нема никако право, што је написао „да је *велики војвода Вук*, по речма Нешрије, рекао кнезу: „Зашто, господару, да плашиш те Турчиће и т. д.

Хамер (I. 209.) и Цинкајзен (I. 260.) помињу такође онај предлог, да се ноћу на Турке нападне, но обојица веле́, да је против предлога тога био *Ђорђе Кастриот арбанашки господин,* aus dem übermüthigen Grunde, dass die Nacht die Flucht der Feinde begünstigend, sie ihrer gänzlichen Niederlage entziehen könne — но ни један од њих није цитирао извор, у којем то тако пише. Биће да су они то нашли у Садудину. На тога *Ђорђа Кастриота* вратићемо се, док само г. Панту скинемо с врата.

Нешрија је завршио, — као што је горе наведено — своје казивање о положају неверника ноћи у очи Видова дне, са речма: „Сви неверници послушају његову (онога Јоке или Баје — или Ђорђа Кастриота) реч и *отпочину*. Но г. Панти није до отпочивања већ наљутивши се мало на Нешрију рече: Јок вала, Турчине — ја то боље знам и познајем боље адет српски. Какво отпочивање? Нема о том и не може о том ни разговора бити у српском табору и то у очи битке!

И гурнувши на страну Нешријеву повест а дохвативши се наше *књиге староставне,* отвори г. Панта страну 86. књиге те (Гласник V.) и чита у књизи тој староставној „вечери же бившеи ү день суботнiй спрамои недѣли, во 14. месеца iюнiа, на трапезѣ великаго књаза Лазара, сосѣдащимъ всѣмъ књазомъ и воеводамъ, и по многомъ разговорѣ ѡиз-менникахъ царства а найпаче баiоши — въземь (Лазарь) чашу глаголетъ: „здравъ сине и воеводо мои Милоше, новаа невѣро са совѣтницы твоими.“ Разумѣ же Милошъ сiе бытн отъ Вука сѣдащаго при Лазарѣ, обаче воставъ поклониса кралю, отвѣтсвуетъ: царю, невѣра ти код колѣна сѣди, азъ же несамъ“: разарикса востаетъ отъ трапези глагола: за утра үзриши, тко е вѣра, тко ли е невѣра, азъ бо желаю умрети за та и амурат: цара үбити“. Да ли је г. Панта, читајући ту књигу „староставну“, и сузе ронио, ја не знам, но тешко да је, јер тек што је по тој староставној књизи једном руком написао: „Милош плане, рекне цару, да му невера седи до колена“, већ је другом руком дохватио књигу свога љубимца Нешрије, те је наставио „па *по речима турскога летописца Нешрије* рекне кнезу Лазару: Ја идем да убијем турскога цара — и имао је уза се сакривен нож.“ О Панто, баш си Турчин!

Причајући Панта по „староставној“ нашој књизи, како су кнежеви и војводе на господској вечери „*седећи*“ много и много разговарали и диванисали о издајицама царства, помиње међу тима издајицама и *Андрејаша* (брата Краљевића Марка), којег књига „староставна“ не помиње на том месту и том при-

ликом. Зашто је Панта утиснуо Андрејаша, одмах ћу казати, док само запитам г. Панту, зашто је, рекавши, да се кнежеви и војводе много и много разговарали о издајицама царства, о Андрејашу и другима, додао: а највише о „Балши“, кад зна, или треба да зна, да тада „Балша“ није био у животу, већ је жив био и у Зети господарио синовац његов, Ђурађ Срацимировић, зет кнеза Лазара? И пошто се кнежеви и војводе „седећи“ сити наразговорили о издајицама царства, о Андрејашу и другима а највише о Балши, кнез Лазар, или што су му ти многи разговори о издајицама царства већ досадни постали, или из другог узрока, ја не знам, тек „на то кнез Лазар — вели г. Панта — устане и *по наговору Вука Бранковића, великог војводе, како га у своме писму назива сам Лазар,* назове Обилића издајицом“ и т. д. Но није истина, да сам Лазар назива Вука Бранковића великим војводом, нити је истина, да је кнез Лазар по наговору Вука Бранковића назвао Милоша издајицом — и то ћу тако доказати, да Панта неће смети ни писнути. У писму кнеза Лазара, које помиње Панта и на стр. 341. и на стр. 340. и за које он на овој страни каже, да је то „оријинално писмо кнеза Лазара“, не стоји и не пише „Вѵка велики воивода“ већ стоји: „Дѵка велики воивода“, и то не кажем и не тврдим ја или г. Љуба Ковачевић, већ то г. Панта „имајући исто писмо у рукама“ тврди и уверава (в. књижицу Пантину: „Краљ Вукашин убио цара Уроша“ стр. 27. и 28.). Ако је дакле ко *наговорио* кнеза Лазара (и то ми је био леп кнез и земље господар, који се дао на то наговорити!) да назове Милоша издајицом, и ако је тај наговарач био по казивању Пантином „велики војвода“, онда је тај наговарач био „Дука велики војвода“, који се у оријиналном писму кнеза Лазара помиње и који је поменут и у једном писму „царице Милице и њених синова од г. 1395“, као што је то исти г. Панта у LII. књизи стр. 273. и 274. доказао тако, „да доказ тај не може побити нико.“ Вук Бранковић није био „велики војвода“ већ господар своје области, као што је и кнез Лазар био господар или господин у својој области. И тај „господин Вук“ да ће наговарати кнеза Лазара, да назове издајицом Милоша, за кога Панта не зна, јер не каже у повести својој о боју Косовском, ни ко је. ни шта је, ни откуда је? Тако што може данас веровати и написати само Панта и Панти подобни Бугари, и нико више! У поменутом „оријиналном“ писму пише кнез Лазар властелину Ћир-Богомилу у Скопље између другог и ово: „**Єльма храните да не ѵфатена ѵдеть грѵмата оть Андрешша да те предадѵть Ѯекнрію кеѯнрѵ фракінскомѵ.**“ И на том основу утиснуо је Панта и Андрејаша међу оне издајице царства, о којима су на вечери кнежевој „седећи“ кнежеви и војводе онолико разговарали, да их је од многог говора и разговора већ језик заболео. Њих језик, а мене већ рука боли пишући коментар овај на повест Пантину о боју на Косову. Но шта мари Панта за то, што мене од писања рука боли! — Он прича даље. „Исти Нешрија прича: „да су (те ноћи) неки Срби вино пили и свако добро уживали. Један је другом хтео Турке продавати; било их је, који су, при вину, по десет пута Турке препродавали; сваки се у пијанству хвалисаше . . . Сваки је Србин носио по једно уже. Једни су зборили, да је њихно уже дугачко тридесет лаката, а други су говорили, да је њихно још дуже, па: гледајмо да их лакше похватамо и ужетима повезујемо. Неки су говорили, да је Турчин горопадан и неће га задржати уже, него ево ја имам ланац, њиме ћу Турчина оковати . . .“

„Док су неки у војсци такве маните разговоре водили, „неверни људи“, каже Михајило из Островице — но ја сам већ казао да Михајило не каже то, шта Панта пише да Михајило каже, и зато прећи ћу одмах на оно, што Нешрија додаје, — вели Панта, — да је те исте ноћи некакав неверан злосретко ходао и говорио по (српској) војсци, да он никад није видео, да су Срби Турке путали и везивали, већ је видео, да су Турци Србе одводили у ропство. Бојим се, да вас неће и сада Турци вашим веригама спутати и са собом у ропство поодвађати.“

— „Ћути, проклета лудо, остави се такве беседе“, рекао му опет некакав Србин војник, јер ће кнез чути, па те погубити . . .“

Тако је проведена ноћ у очи Видов-дана 1389. год. у обе војске, вели г. Панта на стр. 342.

„У турској војсци — вели даље г. Панта са скрушеним срцем и духом смиреним — у турској војсци видимо јединство, „једну мисао“: ни царство, ни новац, није ништа — вели Мурат у молитви ноћној: нисам дошао због слугу и робиња, него да се удворим теби, вечни Боже и вечна правдо“. Из овога се види најбоље, вели г. Панта, како је било религијозно одушевљење код Турака. Како је било код Срба, ми смо казали.“

Панте су дакле казали, како је религијозно одушевљење било код Срба у очи Видова дне! Све луде скаске и приповести турске о боју на Косову, које је глупави Турчин Нешрија у почетку XVI. века скупио и записао, све су то дакле наше Панте усвојиле и за сушту историјску истину примиле и на основу тих усвојених глупости они су казали, какво је религијозно одушевљење било у очи Видова дне код Турака и какво код Срба. Јест истина: Панте су казале, и остале су, казавши то, живе, и живећи напредују и удостојавају се свакојаких почасти зе-

маљских: те наше Панте! Но шта да се ја љутим на Панту, кад се Панта не љути на мене? Љутио се он — рече неки дан г. Панта у неком збору и у неком ученом разговору — у први мах на мене, но кад је видео, *да сам ја наумио да га целе године грдим,* престао се љутити он, г. Панта! Па кад је он престао љутити се на мене, нећу ни ја више да се на њега љутим, већ ћу да тихо певам и припевам познату ону народну песмицу:

„Наша дода бога моли,
„Ој Панто, Пантелијо!
„Да ороси росна киша,
„Ој Панто, Пантелијо!
И т. д. и т. д.

А друго: Све кад бих и имао узрока и разлога, да се љутим на Панту, или, као што г. Панта мисли, „да грдим г. Панту“, нема места данас и није данас оправдана та љутња моја (или грдња) на Панту у погледу повести ове Пантине о боју Косовском, пошто је г. Панта, као што сам горе негде поменуо, већ пре три четири године изрекао ону велику истину: „Летописци XVI. XVII. и XVIII. века немају никакве вредности за суђење о догађајима XIV. века“; а тим је сам г. Панта не само својој повести о боју на Косову (XIV. в.) написаној по турском летописцу Нешрији из XVI. и нашој „староставној“ књизи из XVIII. века, већ и свима својима расправама о цару Урошу *смртну пресуду изрекао* те мора и сам сада у души својој признати, да и та повест и те свеколике расправе његове *апсолутно никакве, па ни најрелативније вредности немају.*

Ти се стресаш, читаоче благи, тресеш се од грозоте, мислиш и рећи ћеш можда: Та то је много и преко јего! То је грозно и ужасно!

Ако ће! Но јели то грдња? Ја г. Панту не *грдим* нити сам га икада *грдио:* за мене је Панта *тип*, и ја с тим типичним господином и брзописцем само имам посла, а са г. Пантом Срећковићем, човеком добрим и одушевљеним патријотом нашим, не стојим ја у никаквој размирици. И њему као човеку и патријоти свака част и поштење!

(Наставиће се.)

КЊИЖЕВНОСТ.

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ.

ОРПСКИ „ФАУСТ“.

„РИБАР“. *Спев Војислава Ј. Илијћа.*

Сад ми није ни најмање жао, што нисам онда при оцењивању Војислављеве поезије могао споменути и његова „Рибара“; не беше ми прва свеска „Отаџбинне“ од године 1881. при руци. Тако могу бар том заиста значајном спеву посветити и више труда и више времена.

Шта мислим о Војислављевој поезији, изнео сам пред српску публику већ у овом листу; дужност ми је, да своје мишљење допуним, приказујући, ево, и „Рибара“.

Па шта је тај „Рибар“? Званично је „Рибар“ спев, у главном епско-лирски спев; незванично је пак „Рибар“ излив бујне, песничке нарави, која је њиме хтела себи одушке дати те приказати оне нагомилане велике и дивне идеје, какве мало њима падају на ум. Кад узмем садржај и суштину „Рибареву“, онда — si parva licet componere magnis — могу и покушати, да га у нечем упоредим с големом трагедијом Гетеовом а уједно и Љермонтовљевог „Демона“ узети у обзир.

„Рибар“ се бави такође с начелом, да човека, који к нечем високом тежи, не може ни сам ђаво навести трајно на пут заблуде и порока, ако га и може кад кад на странпутицу намамити.

У „Фаусту“ је то начело изражено потпуно; човек побеђује. У „Демону“ замењује човека ђаво, те побеђује такође, јер остаје себи веран, ма да је једном приликом заишао на странпутицу, те хтео *добра* да чини. Наравно, да је према ђаволском начелу странпутица: добар пут. У „Рибару“ долази и човек и ђаво са собом у сукоб; љубав их је навела на странпутицу, и та је одржала мегдан.

Ми видимо у „Фаусту“ човека умна и научна, који је незадовољан те тако и несретан с тога, што је у скученом и узаном делокругу. Он тежи за нечим већим и вишим, и пошто му сопствена, људска снага није довољна, да оствари своје тежње, одаје се магији, те склапа с ђаволом, с Мефистофелом, уговор: да му Мефистофелес буде слуга на земљи, а он ће му бити на другом свету — ако буде икад задовољан и умирен. Мефистофелес доводи сад Фауста у разна искушења, шта више, и омлади га, како би га навео на љубав те тако и на странпутицу. Но Фауста љубав баш спасава: с једне стране, што су му Маргита и Јелена добри дуси, те се за њега упуштају с Мефистофелом у борбу, ако Маргита и подлегне — Јелена лежи ван домашаја ђавол-

ског —; с друге стране пак, што се Фауст одаје послу и раду, те у њему налази разбибригу, ако и не задовољства и потпунога мира. Фауст дакле ни после љубави према Маргити није постао рђавији — после љубави према Јелени баш никако — као што се Мефистофелес надао, већ на против, још бољи, јер је радио за опште добро. Он је тек у будућности видео себе задовољна и умирена, кад доврши једном велики задатак свој, да од мора отргне земљишта, на ком ће људи моћи сретно и мирно живети. Тако се дакле оствариле речи Господа, и Мефистофелес је изгубио опкладу.

Ленка Хаџићева.

У „Демону“ је хтео Љермонтов да покуша, е да ли се ђаво може изменити, кад на њега силно утиче љубав. По свој прилици лебдише му пред очима примери из индијске, јелинске и хришћанске вере, какве је бог удостојио својом љубави смртне жене, те је то исто покушао и с ђаволом. Али бог остаје увек и у тим случајевима бог, те слабу жену подиже к себи, док ђаво остаје ђаво, те предмет своје љубави сатре и стамани. Према обрицању демоновом, да ће се измирити с небом, ако га Тамара заволи, стоји пример из старе митологије, како се Зевс, ради љубави лепе Ливјанке, која му роди Ијарба, хтеде одрећи божанства. Е па кад се бог може тако силно заљубити, за што се не би могао и ђаво? Нама не остаје онда ништа друго, него да верујемо демону, да је страсно заволео лепу Тамару, и да би учинио све, чему се клео — да је није окусио, те се тако после насладе истрезнио и остао

што је био, ђаво. Услед тога и не верујемо, да је Тамару хтео на тако препреден, на тако демонски начин да заведе и у пакао гурне а да ипак, задовољан с тим успехом, и даље по свету лети „без љубави и без нада“. На ђавола је дакле утицала љубав само тренутно, физички, док је био занесен и заслепљен — та љубав, која је у свом идеалном појму баш начело хришћанске науке и која стоји свагда у опреци с духом порицања и мржње. Ни љубав дакле није могла од ђавола створити анђела, она је у њему пробудила и успламтила неизмерну тежњу према женској лепоти, те је у том заносу и бунилу обрицао више, него што је, по начелу у својој нарави, могао одржати. –

Да пређемо сад на предмет наш, на „Рибара“.

Ако и рибар није тако научан човек као Фауст, ипак је уман и незадовољан са узаног делокруга свог. Уз то пламти у њему љубав према властелинској ћери, лепој Зорки; али он зна добро, да као обичан рибар не може доћи до ње и да му на то треба и достојанства и блага. Једном, кад га је опет силна жеља обузела, приступи му демон и нуди му блага и достојанства, нуди му и Зорку, али да му је уступи после године дана. Рибар не видећи друга начина да дође до Зорке, пристане. Демон га забуњује најпре весељем, заблудом, оргијама, како би га заносио и кварио, те да се можда у одсудном часу не обрати божанству, тражећи тамо помоћи и помиловања. Уплетена лирска песма као да наговештава суштину спева. Рибар се весели, заборавља на себе и на Зорку, ако га кад кад истрезни помисао, шта је све учинио, и шта ће још све учинити; демон га буди:

Демон: Шта си снев'о?
Рибар: Горку судбу моју!
Блаженство, срећу увенулих дана,
И чисте душе — и ругобу своју!
Демон: Зар прошлост има и борица рана
Светлију, лепшу него она што је?
Сети се суза, што си некад лио,
Немоћи, туге — и љубави твоје!
Рибар: Тамом незнања ја сам срећан био!
К'о јасна звезда, што трепти и блиста,
У тамном низу бесконачних снова,
Душа је моја била ведра, чиста,
Чиста, док светлост не засија нова!
Дотле сам само назир'о с висина
Живота људског непојмљиве тајне,
И душа моја плану од милина
Тражећи слике варљиве и сјајне...
А време стиже. Целом својом снагом
Пливах по шумној задовољства реци,
Дарове бога поравнивши благом,
Ја небо дадох — за девет месеци!
О, где су дани, кад сам живот дав'о
За мрски тренутак садашњега доба,
И свет, кога сам некад обожав'о,
И ког сад мрзим, к'о вољнога роба!
Заситив жеље — и жеље сам дао
На грешни олтар подземноме богу,
И пуст тај живот мрак ми је стао:
Јер напред — не бих, а натраг — не могу!

Демон га теши, но видећи, да се рибар ипак колеба, нуди му најјаче средство своје — Зорку. Кад чује рибар њено име, пристаје на све. Демон га одведе њојзи, и он се, као властелин, венча с њоме. Но при свем том је опет незадовољан а савест га мучи и гони. Он тежи невиђеном, нечувеном, непојмљивом, и демон га носи кроз васелену. Враћајући се кући, чује кроз ноћну тишину пољубац и види Зорку с неким витезом. Доцније се докраде до њене постеље, у којој мирно Зорка спава, те мисли о изразу на њеном лицу:

И тајни израз непојмљивих јада
По њеном челу лагано се вије;
Тај чудни израз гледао је сада,
Ког никад дотле приметио није.
Беше л' то печат нечијег растанка,
Што нежну душу успоменом мрачи?
Ил' светли спомен сретнијега данка?
Ил' израз овај браколомство значи?
Ил' можда сумња варљивице ствара
За сопствен живот да му родом плати?
Он залуд књигу познања отвара:
Са *можда* пође — да се к *можда* врати...

Демон се приближује, гледи шта се збива, наговара рибара, да напусти Зорку и да ће и без ње сретан бити. Но рибар неће да га слуша. Сад буди демон у њему љубомору и доказује му, како Зорка није више његова, — већ — демонова (истиче рок). Рибар га сад моли и преклиње, да јој продужи живот, али демон неће. Тад рибар плане:

Ишти ми свега, што ти само треба,
И све ћу вољно у руке ти слати,
И земске даре и дарове неба;
Ал' љубав — *не дам!*
Демон: Ти је мораш дати!
Рибар: Ја кажем — *не дам;* сад нек небо суди!

И палош сину. Рибар низи приђе,
Па упре челик у њезине груди,
Са смрћу готов да у срце сиђе...
Демон: Безумни створе!
Рибар: Ни корака ближе!
Страшног ми бога, што невиност штити;
Спазим ли само ход да ти се диже,
Невеста моја лешина ће бити!

Демон га задржава и хоће речима да га наведе, да одступи; али га рибар и не слуша. Демон гледи у Зорку, види је, како спава, како је лепа и умиљата, и

Ал' нешто страно за његове груди
Задржа удар, што се смрћу свио,
И тавни спомен поче да се буди,
Докле је јоште чисти анђ'о био:

Тихо и благо развлежу се гласи,
К'о свете химне од безбројних тица,
И вечна радост, што небеса краси,
Чистоћом трепти с анђеоских лица;
Па за тим... преступ, и проклетства жртва,
И немир, што га кроз векове прати,
И после свега равнодушност жртва
Спрам свију страсти — што их дивно страти...
Па од куд ужас на његовом лицу?
И за што спомен баш сад да се буди?
Или је љубав оживела клицу
Божанским дахом спрам света и људи?

Мирно је свуда — и с челика зраци
Трепере кроз ноћ. Сатана се прену,
Па крвав поглед на рибара баци,
И оштрим крилом под небо се крену;
И оде... оде, пун туге и јада,
Још уздах само с висине се хори,
Па и он тоне... губи се... и пада,
К'о тајни шумор гранчице у гори...

Рибар остаје сам, али је дубоко уверен, да га Зорка не љуби, те не мари ни за шта, ни за љубав, ни за веру, ни за бога. Тумарајући и лутајући, врати се једном кући и спази Зорку, како с витезом о њему говори. Разјарен од љубоморе, убије Зорку и одбегне, и не знајући, да је онај витез био њен брат. Међу тим се демон докопао самоће; ту хоће с богом да се измири, јер осећа *љубав* у својим грудима:

Ах, моћни душе, којим небо влада,
Љубави чиста, о љубави мила!
Како да појмим узрок оног пада,
У коме тону Демонова крила!
Заљубљен Демон!... И прогонством с нова,
Прогнаник неба — у небо се диже;
И свети занос најчистијих снова
Молитвом благом у небеса стиже!
Заљубљен Демон!... Од Евиних дана
Сунашце јарко заблистало није,
Ни бистра роса, ни зорица рана
На блудног духа, што се у ноћ крије...
Заљубљен Демон!... О бесмртна сени,
Што немо тонеш у пучини јада,
Самртни ропац у крви и пени,
Спасењу твоме уздиже те сада!
Нежна је љубав — кад пламеним мачем
Ноћника враћа у државу сјаја;
Са плачем прогнан — повраћа се с плачем,
На цветно крило изгубљеног раја;
И светли спомен љубављу се лепи,
К'о благи мелем вековечних сана;
И нада сија, да му живот крепи
Будућим миром освештаних дана...

Тако је демон из пакла прогнан, али он још није у небу; он је још међу људима, јер ипак — *мрзи*. Мрзи рибара, јер док је тај жив, не може доћи до Зорке. Али њега озарава тек ово: он *није* љубљен; Зорка и не зна за њега. У тај мах спази рибара, који бесомучно јури преко гудура, бегајући од убијеног чеда свог. Демон хоће да га смрви, да му није више на путу, но задржи се, и пита га, шта је *с њоме?* Рибар се исповеди и хоће да се сјурва у понор. Но изненађени и очајни демон задржи га и одведе га идолу, који се дигао по облику Зоркином:

Демон: Погледај добро! Познајеш ли, ко је?
Рибар: Проклети враже!
Демон: Дај ми срећу моју,
Ил' мрски живот у пакао хити!
Ти дрхћеш... стрепиш, а невесту своју
Мирно си мог'о у заборав скрити!...
Погледај добро! Ово лепо лице
Трепери сада к'о кандило ноћи,
Послано руком једнога убице — —
И плавом небу ја не могу доћи!
Рибар: Са мном ћеш моћи!

И безумној снази
Титанска снага у помоћ се креће;
Он бесно рикну — и к понору гази,
Демона носећ, к'о слабачко дете...
К'о бесни оркан, што се небом гони,
Задрхта... крочи... и у понор оде!
И – све је мирно; само хуком звони
Студени талас падајуће воде...

И бура бесни; са леденом руком
Кидаше пелен с идолове главе,
На четир стране сипајући хуком
Сведоке тужне најстрашније јаве...

Шта је дакле сад? Демон се с човеком сјурвао у понор, да обојица својевољном смрћу покају опстанак свој и дела своја. Човек је смрвљен а демон прекаљен; он иде у ништа, у вечност, у хаос — али није ни ђаво више. Можда ће наћи милости тамо, где је милости тражио... У колико је у почетку делао, у толико се доцније повео за осећајем. *Љубав* је сада могла од сатане створити анђела, као год што је негда *мржња* створила од анђела сатану. Али само *чиста* љубав! Да је дошао до Зорке, као Љермонтовљев демон до Тамаре, он би онда дошао до плода сазнавања на земљи, те се не би удостојио неба, и остао би, што је био, ђаво, као год што је Адам изгубио рај, кад је окусио плод са дрвета од знања добра и зла.

*

Као Фауст, тако је и рибар незадовољан својим стешњеним делокругом; само што су са свим друкчи разлози, који им стварају незадовољство. Фауст зна *све*, што се на земљи може научити; рибар можда не зна ни читати. С тога је потребан други разлог, да је незадовољан, те тако искушењу и приступачан. Тај је разлог у немогућности, доћи до предмета своје љубави. Но Фауст, као немачки научењак, мотри једнако и на будућност, и неповерљив је према оном, што сам није видео и чуо; рибар,

као производ слободне маште, носи на себи међународан тип, не разбира много за будућност, већ грамзи, у себичности својој, за пријатном садашњошћу. Тој себичности својој жртвује и најмилије, што му је на свету, и кад се приближи кобан час, да изгуби Зорку, одупире се демону, јер је онда у тренутку садашњости, ако и горкој и немилој. Фауст пак и не помишља на могућност, да ће Маргита пропасти; он се одаје свом душом неизмерној сласти своје *прве* љубави. И он је до душе узрок, што Маргита страда и пропада, али не тако непосредан, као рибар, па ако Маргита и грозније страда од Зорке, лежи у том, што је ипак грешница, а Зорка није никако. Обојица се пак боре за опстанак својих љубазница, и ако Фаусту није пошло за руком, да избави Маргиту, спасао је њу моћнији од њега, бог. Рибар је отео Зорку од демона, да је после сам убије; но његова тренутна победа над демоном лежи у попустљивости овога — и ту је сад тренутак, где се разилазе „Фауст“ и „Рибар“.

Маргита је тип немачке девојке; она је у простодушности својој тако дивно насликана и приказана, да мора сваког дирнути — нема оног, који је „Фауста“ читао, а да није у Маргити видео умиљато чедо, озарено свим прекрасним личним својствима. Зорку не можемо уврстити ни у који тип; она је чиста појава, која нам наклоност задобија тиме, што што је невина жртва себичности и рибареве и демонове.

Па и демон се разликује од Мефистофела. Овај је ђаво у германском духу „das nordische Phantom“, те се као такав упушта с Фаустом у расправљање и доказивање. Он остаје свугде и свагде себи веран, мрзи све на свету, па ако не успева, узрок је томе његова суштина, „die stets das Böse will und stets das Gute schafft“. Војислављев је демон друкчији. У почетку има својства Мефистофелева, доцније Љермонтовљевог демона и тек при крају постаје прави оригинал.

Кад узмемо све у обзир, особито пак оно *начело*, које сам у почетку споменуо, морамо доћи до закључка, да је *та* тема тако силна и примамљива, да се ње *мора* латити способан песник. Но способност не лежи само у изради и савлађивању тога материјала, она лежи још већма у томе, што песник своме делу даје печат своје оригиналности, а Војислав је и то учинио, ако му онда не беше ни 20 година. Чиста оригиналност његова лежи пак у томе, што је омогућио спасење демоново.

Милан Савић.

ЛИСТАК.

ЉУТИЦА БОГДАН У ПРИРОДИ.

(КРПЕЖ ИЗ ПРИРОДОПИСА.)

„Ала сте ви досадан човек“, рече ми пре неки дан моја суседкиња. „Како вас може занимати живина по дворишту?“

„А како може то да буде, госпођо драга, да вас баш ништа не занима живина по дворишту?“ обрецнух се ја. — „Како да песничка душа не налази насладе у тим силним призорима по дворишту, што се један за другим истичу као оно слике у калејидоскопу („krasnozor“; ово сам с тога написао латиницом, да се види, да ту лепу грчку реч нисам ја „изопачио“ на српски.)? Та авлија пуна живине — то вам је „одмереног крока“ песма дидактичка о Пенелопиним „тицама-мудријашицама“; то вам је „идила“ невиних кокица, питомих голубова и гегавих патака; то вам је досадна „драма“ за сујетног пауна; то вам је једно „романтическо позоришче“ из живота браца петла и снаш' квочке наше; то вам је место, на ком се јуначки мејдан дели, што се свршује „поразом“ каквог фићфирића, а „бракосочетанијем“ јунака-победиоца; то вам је трагикомедија о „васпитатељским качествима“ чика-копуновим. Не замерајте ми дакле, штована госпођо, ако у медену сласт посматрам ту живу пародију друштвених прилика наших, сујете и недотупавности људске; опростите ми, што сам већ и досада, уживајући у том „свету“, са многе му „сѣске“ слике смелом руком стргнуо копрену. Примите за љубав овај савет мој: Не поверавајте живину једино одаџиници, већ прионите и сами. Верујте ми, да ће те се често пријатно позабавити, а и гости ће вам одмах по првом залогају на печењу приметити, да ту има и газдаричина „масла.“

Као да није ни чула, шта јој рекох, овако ми проговори:

„Кад баш споменусте „сѣску“ слику! Би л' ми умели рећи, зашто морска кокошка увек под оним прозором крешти, где се ми обично по обеду разговарамо?“

„Рећи ћу вам, ако ми кажете, шта је управо повод томе, те је ћурак часком готов, да пукне од једа?“

За часак умукнусмо обоје; на то ћу ја — да прекинем несносно ћутање — овако да станем причати:

Сећам се из детинства, да смо ћурка често задиркивали са оним: „Лепши соко него врана! Лепши паун од ћурана“, на што — да богме — никада не изостаде облигатно зипарање: „Пућ-пурућ.“ А ми ти у смеј, па на ново. Сретна времена; не знам — ал чини ми се — да данашњој деци и то невино уживање забрањује „чувена“ књига: „Не пристоји се.“

Тада сам био тврдо уверен, да ћурак разуме ту „вербалну инјурију“, те с тога зипара на нас. А данас готово мислим, да се само с тога љути — јер му је тако пало на памет, да се „мало наједи“, као оно људи „кисели“ (колерици). Често се без икаквог видовног повода стане кинђурити, кочоперити, а разуме се, да му од гордости сав нос помодри. У тај мах је можда само с тога *зловољан* — што је — што је — но — како се оно каже о мазама — што је *рђаво расположен*. Заслужио је дакле, да га назовемо љутицом, па да наведемо Змајеве речи, којима га тако лепо описује у песми „Ћурак и врабац:“

По дворишту ћурак шеће,
Ваздан пућка и блебеће,
Главом вије, шири реп,
Мисли: Боже, ал сам леп!
Све се шири, све се мери,
Кинђури се, кочопери,
Али једно —
Зло га једи,
Што га нико,
Ал баш нико,
И не гледи.
Пси пролаве,
Ал не хају,
Не ће да га
Ни залају!

Врабац као врабац, — несташко — стаде га задиркивати, на то

Ражљути се ћурак луди,
Па још већма шири груди,
Поче крестом климатати,
Крили бити зипарати! и т д.

Како оно рече Немац Рамлер (Rammler) о неком луди:

„Er polterte vor Wuth,
Gleich einem Hahn aus Kalekut“ (Калкута.)

Немци га називају: Truthahn, Welscher-Indianischer Hahn, (по латинском калупу: Gallus indicus); а то је — као што знамо — погрешно, јер је он родом из Америке. По Линеу му је име: Meleagris gallopavo. Ово је име из грчке митологије добио заједно са морском кокошком, јер знамо, да је Meleager био argonauta и калидонски ловац; кад овај умре, сестре му се од силног плача претворише у морске кокошке, а у ових је перје — као што знамо — све до данданас орошено, ишарано као капљицама од суза. Толико о презимену. Крштено му је име: „gallopavo“ први наденуо неки Лопез де Гомора још године 1553. по томе, што је налик на пауна (gallus = петао, паво = паун.) Славенска су му имена: морка, ћурак, пуран, будац, тука и т. д.

Као што рекох, ћурак је родом Американац; по открићу Америке наиђоше на читава јата припитомљених ћурака; но било их је и дивљих широм Америке, а има их и дан-данас, но много мање. Дивља ћурка ноћ по дрвећу проводи, а дању се лута у великим руљама по пољани. Ово је зацело знао Мара (Marat), јер је једном К. Демулену (Camille Desmoulins), који га је за сарадника позвао, у стиховима овако одговорио: „Орао сам хода, а ћурка иде у руљама.“ Испитивањем славног Хумболта (Humboldt) доказано је, да је наша ћурка пореклом баш из Мехика. Данашњим даном има „ћурака“ у многим пасмама, но једно је истина, да им је печење добро и да су врло осетљиве и нежне према променама у времену.

Питање је, кад је ћурка донесена овамо у наше крајеве?

Хумболт каже, да је прво у Шпанску донесена у 16. столећу. Истина је, да је неки американчки владика већ у 16. столећу међу осталим поклонима послао папи Лаву X. и једну ћурку на поклон.

По Немачкој је ћурчије печење још доста велика реткост била у 16. столећу; неки кроничар вели, да су у сватовима Људевита, херцега виртембершког, донели на сто

Ein Schwan in einer mandelbrü,
In Bratpfannen braten Antvögel,
Capaunen und auch *welsche Göckel.*

Придев „welsch“ показује, да се јужна Немачка преко Италије упознала са ћурком; тако знамо, да је год. 1557. млетачки сенат издао наредбу, по којој је само на извесним „частима“ дозвољено било изнети на сто ћурчијег печења и „куваних“ шљука.

Из Немачке пренесена је к нама тек у 17. веку, када је наскоро постала омиљеним залогајем свију народа у Угарској, а то је и сада. У мађарској народној приповетци о „проказаном берберину“ стари бака даје себи донети печења ћурчијег и вина сексардског, па као вели тако поткрепљен отићи ће и о поноћи на гробље. Мудри бака се држи белог меса, а берберина све нуди тврдим батацима.

Сви знамо, да је ћурчије печење кусно, знамо и то, да ћурка часком прекипи, сад још чујмо и то, да је „зјело“ глупава; да није то, зар би ми смели кад год поласкати женском чељадету: „Баш си права

ћурка.“ Американци, знајући за „виспреност“ ћурчију, овако их хватају: скрпе малу колебицу од шибља, а оставе на њој само малу „де́ру“ и ту проспу мало кукуруза; дивље ћурке као луде се провлаче, па налећу на кукуруз једна за другом. Јест! ал кад нестане кукуруза, а њих пуна колиба, па се стану гурати на мала врата, ал не мож' напоље, а Американац запуши „де́ру“ па их са колибом заједно однесе кући. Француски „пиљари“ ухвате ћурка, па га донде ране у вино умоченим хлебом, док се не опије и не чучне лепо; тада му ишчупају перје, па га метну на гњездо, где ће га „наса́дити“; он ти ту неко време продрема, а кад га прође занос од вина, покуша да се дигне, но док се дигао, осети да му је хладно око голих прсију, с места се посади опет па за два три дана се тако навикне, да сад могу без бриге метнути под-а-њ до 30 кокошијих или пачијих јаја. Не би вам се сад ћурак ни за живу главу макао са легла све донде, док се не излегу пилићи или пачићи. Људи ту на гњезду морају да га хране. Пиљежи је ћурак верна дадиља, као оно копун, о ком већ рекосмо, да га уз пилиће као „бону“ употребљавају.

Да завршим — поштована госпођо — ово причање моје лепом песмом Змајевом „Две ћурке“:

До сад су се — не знам за што —
Гледале к'о Турци;
А данаске ево црна ћурка
Дође к белој ћурци.
„Дуго вам је време, сестро драга,
Па хајдемо мало да се прошетамо, —
А шта знамо друго!“
На те речи напући се бела
Аристократуша,
Од гордости нос јој сав помодри,
Напе јој се гуша:
„Шетајте се, драга моја, сама,
Ил' с киме вам је воља; —
Истина је, ми смо обе ћурке,
Ја сам ипак **боља!**“

М. К

КОВЧЕЖИЋ.

ЛЕНКА ХАЏИЋЕВА.

Откако имамо народно своје позориште, дешавало се већ више пута, да овај или онај члан изненада изневери друштво своје те напусти ставу, којом је донде себи на дику а народу на корист ходио. Узмемо ли у обзир позоришне околности наше, које су засад још у врло магловитој слици кадре да прикажу раднику пристаниште одмора и мира, не можемо се чудити, што смо у толико и толико прилика дошли у неприлику, да жалимо за овим или оним, било већ опробаним и заслужним, било још додуше неопробаним али тек даровитим мимом, који се баш онда с нама растаде, кад се том најмање надасмо. Да споменемо за последњу петнаестину година Маринковићку, Катицу Савићеву, Лену Маринковићеву, Љубицу Зорићеву, Зорића, Николу Недељковића. Не рачунамо овамо дичне оне главе, које нам је смрт уграбила, не рачунамо овамо Пају Маринковића, Лазу Телечког, С. Рајковића, Марију Рајковићку; па ни оне, који нама додуше окренуше леђа, али зато на другој страни живе дивној уметности глумачкој и верно служећи њој служе и просвети нашег народа. Мислимо овде само, који се уклонише са врелих дасака позорничних те стадоше на мање више темпированије земљиште приватнога живота. Па сасвим по души смемо ту да затврдимо, да нас ни за једним таквим неверником или неверницом не заболе душа тако јако, као за кротком, вредном, савесном, опште омиљеном нашом Ленком Хаџићевом, која се украде баш усред најлепших својих успеха, кад јој је широм позоришна српска публика нагла да покаже и докаже, колико јој уважава и дар и вољу и трудбу и мар, кад је једва једаред по заслузи постала љубљено, на рукама ношено мазунче; кад је дигла главу после 17 година мучног рада, скромно и трпељиво поднесавши неоправдано неповерење у њену снагу; претрпивши, да јој се богати скуп уметничких њених способности, било навлаш било нехотице, дуго и дуго превиђао те се без нужде тражиле са стране, које ће скорун скидати са улога и кусати га а Ленку крај свег хатања и одушевљења немилостиво отискивати у кутак, из којега се само сме помолити, кад треба извлачити из невоље. Сад, кад су сва та искушења прешла, кад је дар њен добио обилно прилике, да заблешти златним заром — сад се Ленка прашта с позорницом, на којој би одсад брала била ловорике све лепшу за лепшом! Штета, одиста велика штета!

Име Ленке Хаџићеве тесно је, рекли бисмо: нераздељиво скопчано са именом српског народног позоришта. Ленка је дете тога завода. Ту је она проснила лепе снове невина детињства, ту крепила душу и срце и напајала се племенитим одушевљењем за узвишену уметност; ту је она као дете скакутала по позорници, ту из прикрајка мотрила на сваку реч, сваки миг, сваки покрет „тетка-Драге“, „тетка-Љубице“, „тетка-Милке“, ту је она расла и развијала се телом и душом, ту се васпитала, ту прекужила прву дрхтавицу позорничну па ту и славила глумачко своје славље.

Чудновато је Ленка започела, чудновато наставила и чудновато завршила своју глумачку каријеру. Почетак и свршетак су две сјајне тачке, које дели огроман простор магле и сутона. Тек одркла швигарица па је већ ступала на позорницу у повећим улогама и свако јој се живи морао чудити, како сигурно ступа, како разборито глуми. Сви су знаци сведочили, да ће се из тог девојчета развити, и то, док оком тренеш, развити глумица првог реда. Овде је у Новом Саду у већој улози први пут ступила на позорницу новосазидане позоришне зграде 2. јануара 1872. као Милка у Округићевој „Саћурици и шубари“. Као да је данас гледамо! Протегљасто, слабуњаво девојче — једва ако му је петнаеста зима — па ти се то шири по позорници као по својој кући. Па кад онако у простодушном заносу одкреса оно „та не бих хтела за Мађара поћи, да бих знала, да бих царевала“ а оно се зaори громовит пљесак, прво бурно одобравање у новој кући. Дође затим и Каролина у Фрајденрајховим „Граничарима“ па Савета у Трифковићевом „Школском надзорнику“ па пра-

ља Рокса у шали „Љубав није шала“ па Савка у Змајеву „Шарану“ и т. д. све умиљатији и умиљатији ликови, који су одговарали живахном темпераменту младог девојчета.

Како је Ленка, онако још пола дете, на јуриш освојила била себи симпатију публике, тако се онда наједаред скиде пажња са ње, са „почетнице“, па се обрну новима, дабогме за онај мах још куд и камо претежнијим јунакињама. Што Ленка уграбила била за сретних времена, то јој још остало, а све друго иоле боље било је сад за њу забрањен плод. Дошла из Загреба Сајевићка па се пуне четир године — не без заслуге — слави на нашој позорници. Тек она отишла ево ти Рајковићке те и она за пуних седам година покупи све ловорике испред Ленке. И Софија се Максимовићка за то време јављала са старим правом на прве улоге. Јели онда чудо, да је критика принуђена била Ленки пребацивати застој, стереотипност и шта ти ја све знам! Јели Ленка могла напредовати, кад се није мицала из оних регијона, у које ју је први ветар нагнао био! Треба рећи отворено: Ленка је била сироче, пасторче. Одређено се ту не може кривити нико. Тако су околности ваљда са собом биле донеле. Тада једва једаред, после одласка Рајковићкина у Загреб године 1884., осванУше и Ленки лепши дани. Време, које је протекло од одласка Рајковићкина до повратка Софије сада Вујићке, одсудно је било за Ленку. Ту се њој, хтело се не хтело, морали поверити и најзамашнији задатци а она их је од реда све решавала на најодличнији начин То је било оно доба, кад су „из провинције“ стизали гласови, да Ленка џиновским кораком корача напред. Сад већ ни повратак Вујићкин није могао нанети квара. Ленка је показала, шта уме, па се сад није више дала превидити. Уверила се сад и публика и критика, да се са уметницом Ленкина соја може подичити српска позорница те ју је сад и једна и друга стала соколити и храбрити на све већи напредак и усрдно је стала поздрављати сваки њен успех. У захвалу за то била је Ленка марљива и вредна те је учила и радила својски.

Уметничка нарав Ленкина није се дала строго определити, те ћемо с тога и међу њеним најбољим улогама наћи по коју, која са осталима ни најмање није сродна. Сентименталне љубавнице, јегуљаста јевика салонске даме, крепка и једра чеда природе — ето, то су од прилике биле њене љубимице. Њих је израђивала помњиво и са лепом студијом. Ленка је вазда спремљена излазила пред публику. Није било случаја, да је можда несигурност смете, те да овај или онај важан момент у улови пропусти па да га не нагласи и не изведе, као што треба. Није било у ње ни оне т. зв. расположености и нерасположености, recte ћудљивости глумачке. Играла је она вазда с вољом и од срца, па била то и најспореднија улога. И сувише је као светињу сматрала свој узвишени позив глумачки, и сувише је уважавала своју драгу публику српску, а да је много могла мислити на своје расположење. Ленка је била увек једнака: чила, трезвена, озбиљна и разумна радница.

Из опсежнога репертоара њенога наводимо као најбоље израђене и најпогођеније ликове: Маргиту у Гетову „Фаусту“, „Дездемону“ у Шекспирову „Отелу“, Амалију у Шилеровим „Разбојницима“, Анђелију у „Максиму Црнојевићу“ Лазе Костића, Дивну у „Стевану“ и Иванку у „Цару Јовану“ Мите Поповића, Мару у Оборњик-Ђорђевићеву „Ђурђу Бранковићу, Есмералду у Бирхпфајферкину „Звонару богородичине цркве“, Маритану у Диманоарову „Дон-Цезару од Базана“, Добрилу у „Добрили и Миленку“ Матије Бана, Марију Коминову у Делавињеву „Лудвику XI.“, Атенаиду у „Господару ковница“ Жоржа Онета, Фридерику у „Наследнику“ Емила Ожјера и Жила Сандо-а, Розу у Рајмондову „Распикући“.

Мирне душе сме Ленка Хаџићева обазрети се на минулих седамнаест година, које је провела у служби српске Талије; с поносом сме рећи, да је своје учинила савесно и ваљано. То јој је једина али и највећа и најсјајнија награда за благословни јој мучни рад. Нека јој успомену на живот јој уметнички слади уверење, да ју је са позорнице испратила свеопшта, једнодушна симпатија српске публике.

ГЛАОНИК.

(Српско акад. друштво „Србадија“ у Грацу) издало је овај проглас: Колико је велика згода по нашу књижевност рођење великог песника Гундулића, сведочи нам онај дивни занос, којим су сва српска акад. друштва устала да прославе што свечаније тај сретни дан и да се одуже ономе човеку, који је српску књигу до оног врхунца подигао, до којега у оно доба ни један други словенски народ на Балкану није се приближио. Ево се навршила два и по века, од кад је славни песник умрьо а још у домовини његовој, у питому Дубровнику, не диже се никакав споменик, који би овековечио име песниково и који би странцу доказ био, како су потомци благодарни и како се Дубровник, најлепше бисерово зрно у низу српских градова, горди, што је колевка био спеваоцу „Османа.“ Треба дакле да се одужимо, да покажемо народност своју. Гундулић је онај, који је пре два и по века певао неумрлим стиховима славу словенских народа, а особито славу и горке невоље српскога народа, и тако у епосу своме оставио потомству успомену свога поноса, што је син таковог народа и успомену својих нарицања над јадима, под којима је стењао српски народ — његов властити народ. Крв му је говорила и као Србин није могао овом племенитом подстреку избећи. Овом човеку дакле клањајмо се и дигнимо му споменик вредан његовог имена; ово је наша дужност, ово је дуг, који нам још лежи на души! Српско акад. друштво „Србадија“ у Грацу приредиће 2. (14.) фебр., о Сретенију, свечаност, којој је цељ, да прослави што сјајније великог српског песника и да купи прилоге за подизање споменика у Дубровнику. Друштво се нада, да ће се српски народ што лепше одазвати на овај позив, знајући, како је код свију Срба увек народна свест будна, увек спремна, да се одужи онима, који су за њу радили и живели, као што је радио и за њу живео Гундулић. По својој снази ми ћемо радити што нам буде могуће, али нам ти, српски народе, буди на руци; од тебе очекујемо помоћ и прилога, да се што достојније прикажемо граду Дубровнику и успомени великог српског песника. Прилози се шаљу: Serb. akad. Verein „Srbadija“ Graz, Universitaet.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— Сима Ј. Аврамовић намеран је да изда у засебној књизи своје приповетке из српско-бугарскога рата. Неке од ових приповедака штампане су у разним журналима с обе стране Саве и Дунава, и биле су, као што им се писац у позиву на претплату хвали, добро примљене од стране читалачке публике као и наших одличнијих књижевника. Ма колико да је тај — вели даље Аврамовић у том позиву — рат грозан са својим последицама, да је тако рећи једна од највећих несрећа по човечанство и државе, ипак, апстрахујући све то, не може се спорити, да је он без својих занимљивости, без поезије. На ратноме попришту, где хиљадама људи залажу највеће благо овога света, живот свој, за општу ствар

своје домовине, поред невоља и мука, имаде и таквих лепих момената, и тако јединствено карактеристичних црта у догађајима и типовима, да су оне богато врело и благодарна тема приповедачу. Износећи погодно употребљене моменте, и поједине слике, као и људе са њиховим осећајима и тежњама, све то, поред обичне занимљивости, може да карактерише тако рећи цео један народ. Приповедака биће шеснаест и то: 1) Злослутни сан (већ штампана); 2) На предстражи; 3) Материна клетва (већ штампана); 4) Први пут у борби; 5) Тако је суђено (већ штампана); 6) Командир Јокса; 7) Фатални грудобран; 8) У братовом загрљају (већ штампана); 9) Шпијун; 10) Деснокрилни; 11) У извидници; 12) Резервиста (већ штампана); 13) Стрељани; 14) Неопојан гроб; 15) Заробљеник; 16) Последњи плотун. Књига ће изнети преко 10 штампаних табака, а коштаће овде за нас 75 новчића. Чим се јави довољно претплатника, даће се у штампу. Књига ће се штампати у онолико екземплара, колико буде претплатника. Поруџбине без новаца не примају се. Скупљачима десета на дар. Новац се шаље писцу у Београд у Цариградску улицу број 6.

— Као што „Наше доба“ (бр. 1. о. г.) поуздано чује, изаћи ће сад на пролеће ново прерађено и попуњено издање народне песме јуначке под насловом „Н е д е љ к о“, коју је спевао О г њ е с л а в У т ј е ш е н о в и ћ О с т р о ж и н с к и. Тај је спев први пут изашао још године 1860. из штампарије јерменског манастира у Бечу. Подмлађенога „Недељка“ прочитао је крајем године 1885. у рукопису преминули песник-владика Никанор Грујић, па је онда Утјешеновићу написао ово писмо: „Прочитао сам један пут и други пут од краја до краја сав рукопис вашег „Недељка“, дивећи се и клањајући се богатству песничких мисли и песничког језика вашега, с којима се не могу успоредити ни најчувенији српски ни хрватски песници ни њихови речници; и било би доиста достојно, да дело изађе на свет и да се чита по свим крајевима народа српског.“ Но и текст, који је прочитао и благословио покојни владика, испоправљан је. У писму, које Утјешеновић пише уредништву „Браника“, (в. „Браник“ бр 9. о. г.) вели, да је „и опет лани и ове године којешта боље удесио и на много мјеста додавао.“ Заиста се једва може дочекати, да прекрасни спев Утјешеновићев угледа света у свом новом руху.

— Изашла је и друга и трећа књига Игњатовићеве „П а т н и ц е“ те је сад цело дело пред неумитним судом читалачке публике.

— М е х м е д б е г К а п е т а н о в и ћ Љ у б у ш а к, који је тек лане (в. 26 број нашег листа од прошле године, на страни 416.) издао важну књигу „Народно благо“, обелоданио је пре неки дан опет латиницом народну песму „Бој под Бањом луком године 1737.“, како ју је он забележио, и црпећи податке из турске повести (Banjaluka tarihi 1154), попунио.

СМЕСИЦЕ.

(Славне жене на самрти.) Немац Феодор Вел издао је преклане књигу под насловом „Der Ruhm im Sterben. Ein Beitrag zur Legende des Todes“. У тој књизи прича, како је који славан човек дочекао смрт. Занимљиве су то црте и ми смо ради неке од њих на овом месту да саопштимо читаоцима „Стражилова“. Почећемо са женскињама. Да видимо дакле, како је умрла јуначна Францускиња Шарлота Кордејева, о којој је и код нас пре једно триестину година спевао „трагедију“ једну неки Мита Гавриловски.

1. Ш а р л о т а К о р д е ј е в а. Та лепа и јуначна девојана може се само проценити и пресудити, кад се узме у обзир време, кад је извела своје крвно дело. Одушевљена за све велико и узорито у историји, коју је од детинства особито радо читала, живећи на селу и чисто у крилу природе, остављена много сама себи и својим самораним осећајима, зачео се у младој њеној души неки јуначан занос, који је у складу био са духом тадањег времена. Римљани и Грци били су јој идеали. Љубав ју је за неко време од њих отуђила; но кад је драган погинуо у служби отаџбини, повратила ју је туга за њим још страсније у стари свет. Шарлота је постала родољупка из очајања. Осамело срце своје ставила је на олтар отаџбине, за коју се из беседа жирондиста уверила, да је у опасности. Барбару, који је у Кајену проповедао мржњу на Септембристе и крвнике чланове конвента, гануо ју је до дна душе, те ју нагонио, да се и она уплете у судбину Француске. Да ту своју лепу Француску спасе, метнула је свој живот на коцку те се латила убилачког ножа. С почетка је мислила да убије Дантона, но најпосле се решила да Марата смакне са света, јер је судила, да су Мара и његово перо највише криви тадашњем стању републике. 12. јулија 1793. дође у Париз, докраде се до Марата па му, после кратког разговора с њим, пројури нож кроз груди. Како је киничар био Мара, тако је и дочекао младо девојче седећи у купци, али се није надао, да ће га ту и смрт затећи. Шарлота није ни покушала да бежи, него се мирно дала ухватити и на смрт осудити. Кад су је преслушавали, чврсто је и постојано изјавила, да је хтела отаџбини да учини услугу с тим, што ће Марата убити. Истражни судац хтеде да ју поплаши па се осече на њу: „А знаш ли, море, да те чека гилотина?“ Но она одврати: „Варате се: ја чекам гилотину.“ 17. јулија 1793. у вече око седам часова ступила је весело и поносно на губилиште. Још кад је џелат одрубљену јој главу показао светини, лебдио је осмејак око њених лепих уста и то тако очигледно, да је сурови џелат мислио, да му се покојница руга, те је лупио по образу. Наполеон први рекло је за Шарлоту Кордејеву и мадаму Роландовицу, да су њих две били једине ваљане делије у странци жирондиста.

АФОРИОМИ.

(Источних народа.)

Боље је да те се боје него да те сажаљавају.

(М е н д а н и.)

Имао ти све унутарње врлине, ако си лоше одевен, сав свет те презире. Ма да је слепи миш, као што веле, паметна животињица, клоне га се ипак све птице.

(С а с к и а - П а н д и т а.)

САДРЖАЈ: Дух времена сад је таки! IV. — Језик у Гундулићеву „Осману“. (Наставак.) — О кнезу Лазару. (Наставак.) — Књижевност. Српски „Фауст“. „Рибар“. Спев Војислава Ј. Илијћа. Приказао Милан Савић. — Листак. Љутица Богдан у природи. (Крпеж из природописа.) Од М. К. — Ковчежић. Ленка Хаџићева. (Уз слику) — Гласник. — Књижевне белешке. — Смесице. — Афорисми.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваког четвртка на читавом табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. на по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 ф. на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата администрацији „Стражилова“ у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.

СТРАЖИЛОВО
ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ
ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 5. У НОВОМ САДУ 4. ФЕБРУАРА 1888. ГОД. IV.

ПАХУЉИЦЕ.

амео снијег. На кров куће,
кô веселе лепирице,
пале двије пахуљице.

Каже једна: Ој сестрице,
мјесец ми је тако мио!
Он се у ме заљубио;

па он моју студен чува —
без њег' бих се сутра чила
с топлог сунца растопила.

Ал ће друга: Мила сестро,
гдје љубави а без сјаја,
без топлога загрљаја?

Нек ми сунце срце грије,
а срце ми радо слути:
с љубави ћу погинути.

Јосип Берса.

ДУХ ВРЕМЕНА САД ЈЕ ТАКИ!

ПРИПОВЕТКА ИЗ СРПСКОГА ЖИВОТА.

ПРВИ ДЕО.

V.

егао Бранко на траву у хладовину, да чита. Обично би до сад у то доба већ био код Јована; али га јутрос нешто одговори, те не оде. Како је чуо још синоћ од Јелене, како су тамо гошће дошле, као да осети, да су му сад у оној кући врата затворена. Не мари за нова познанства. Оно јесте, да му не би било први пут, када би се сада састао с госпођом Катом и с госпођицом Даринком, јер је већ једаред био с њима, баш у њиховој кући. Али се увек неугодно осећао у друштву, у које би тек почео долазити. Од увек научио, да се повлачи, па мисли, узео би ко за наметање, када би чешће одлазио међу нове познанике.

Књига је пред њим, али мисли несу све код њега. Од синоћ се нешто сневеселио. Јелена му је много приповедала о Даринци. Јутрос му је опет споменула о њој. Питала га, хоће ли ићи к Јовану, па да је поздрави. Можда би и отишао био, да га госпођа Рашићка не посла поп-Стевану у врт, те се предомисли.

Више њега се залепрша лептир, па стаде баш близу на неки цвет.

Он ни да дахне јаче, па се не миче, само да не узнемири то дивно мало створење. А лептир шири своја шарена крила, час их скупи и дигне у вис, да му се боја и на горњем и на доњем делу танких крилаца прелива сад као седеф сад као плавичаст пламичак.

— Ти си сад и душом и телом лептир, — рекла му је мати, када га испраћала у туђ свет, у даљину, да у највишим школама тамо збира себи плодове човечјег ума. — Ја ти, — рече, — не могу дати ништа више до свог благослова; не знам ништа друго, до да се молим Богу за тебе. Шта ти ваља радити, то ти треба већ сам да знаш после осам година, што си их провео у гимназиским скамијама. Ја хоћу да више знаш него ја. Није истина, да више пати, који више зна. Данас само они добро пролазе, који што више знају. Али пази, да се што више користиш туђим искуством. Тешко оном, који мора све сам на себи да искуси! Ја сам про-

шла добру школу: цео је живот школа. По дебела је књига, што сам је ја већ прочитала. Скупо ме је стала. Али све нек је Богом просто, ако ти примиш наук, што сам га отуд ја поцрпала! Чувај образ! А сачуваћеш га, ако сачуваш душу и срце чисто и не окаљано. Твоја душа и срце сад је као онај прах на крилима у лептира, а образ ти је крило лептирово. Отареш ли прах, упрљао си образ свој. Лептир је, кажу, несталан створење. Али научи се од њега, да само по цвећу идеш и да и са најружнијег цвета скупљаш само оно, што је најлепше. Него не буди лептир, што по тами лута, па чим спази гдегод светлост, он налети, па спржи своја крила. Иди по светлости, ићи ћеш правим путом и не ћеш склизнути на странпутицу.

Тако скупља и сад Бранко речи материне по памети. У мислима тима није ни приметио, кад је лептир одлетео. Није га више ни тражио. Он зна за цело, где ће опет наћи свој прави цвет.

Из мисли га трже весео кикот и клицање. Таман да се дигне и да види иза џбуна, ко је то, а преда њ испаде мала Зорка, Јованова сестрица, и Даринка. Вијају лептирове по пољу.

Бранко скочи на ноге.

Зорка потрча натраг.

А Даринка стаде као укопана. На њој лака плава хаљина, да се може слободније верати по гори, — последња кратка хаљина, што је као швигарица носила, као да се упила у обле јој удове. Запурила се у лицу, па јој се образи зажарили, да креснеш, варница би излетела из њих. По челу јој пао прам косе, па се њим игра ветрић, кад потрчи.

Бранко проговори нешто, као бојаги, да се поздрави с њом. И он, до душе, вешт момак за таку прилику! Али и она не зна, шта да каже.

Неколико обичних речи, и растадоше се...

*

— Господине Бранко! — зазвони звонки глас неки до Бранкових ушију.

Бранко се трже.

Близу њега стоји на уској путањи девојче од својих седамнаест година, црнпураста, ватрених очију, весела безбрижна изгледа.

Како је Бранко није приметио ни осетио, све док се није јавила, а занет за својим мислима, чисто се збунио, кад је погледао.

— Ми вас чекамо на ручак, — вели она.

— Одмах... одмах ћу доћи, одговори Бранко.

— Не иде тако. Ја се не ћу нити се смем без вас вратити, — рече она слободно.

Бранко метну шешир на главу, а беше му спао у траву. Узе свој штит од сунца, па га затвори. Те склопи и књигу, што лежаше уза њ, а само што је завирио у њу, од како се повукао у попин врт.

— Стојим на расположењу, госпођице Јелена, — проговори усиљеном шалом а учтиво Бранко, дошавши до ње.

— Ја нисам вама „госпођица“ Јелена, — примети она, бојаги, срдито, па га својски узеде под руку.

Готово да је силом прогурала своју левицу око Бранкове деснице, јер Бранко притискао њом под пазухо своју књигу, те му књига сад испаде у траву.

— Пардон!

Јелена хтеде сама да се сагне, па да дохвати књигу; али је Бранко преухитри.

— Јесте ли чули, шта сам вам казала? Ја нисам за вас „госпођица“ Јелена, — понови девојче. — Мати сама жели, да ме зовете по имену, па и ја тако хоћу.

— И ви мене називате „господине“, — рече Бранко, тек да се, бојаги, извини.

— Ви сте ипак старији, — одговори Јелена ђаволасто; — па ви треба да почнете.

Бранко ћути; или не зна, шта да одговори, или не ће, што мисли. А мисли:

— „Што се овај свет толико на силу Бога срађа са мном и присваја?“

— Шта сте се замислили опет сад? — пита Јелена, па му завири смело у лице.

Бранко се силом насмеши.

— Немојте толико да мислите. Разговарајте штогод, барем кад сте са мном. Ја умем разговарати, ако не уме Даринка... Ваљ'да вам је жао Беча?

— Боже сачувај. Мени је овде врло пријатно. Баш се, на против, са свим добро осећам. И не могу довољно бити благодаран ујаку, што ме је дозвао, да проведем овде школски одмор, тим више, што ћу том приликом да будем сведоком једне опште народне свечаности, какве до сада једва да је било кадгод у нас.

— А, знате ли, ко је на то наговорио вашег ујака?

— Не могу да мислим.

— Моја мати.

— Ваша је мати врло добра. Знаћу и њој захвалити, — рече Бранко галантно, колико је знао и расположен био. — Три године је скоро, како несам био у нашим крајевима, непрестано сам се тепао по охолом Бечу... Мени је, да Бог ме, охо, кад ми је све туђе у њему.

— Па сте се непрестано опет бавили о књигама. Како сте дошли, чика... ваш ујак а и мати не могу доста да вас се нахвале. Ал' ја ипак држим, да то

мора бити мучно и досадно непрестано капати над књигом.

— То ме је једно баш и припитомило, те сам се и тамо осећао, колико толико, свој. Наука је једина врсна, да и небраћу бар до сношљивости зближи. Она не пита, јесам ли ја ручао код Сахера, у Хамбуршкој ресторацији или у народној кухини; не гледи, стоји ли пред вратима портир у самурини и у гајтанима а с неким скиптром у руци, или се врата затварају простом скакавицом или резом. Ја се не кајем, није ми ни близу памети, да се кајем, или да се тужим на Беч. Али ипак ме срце вуче нашем крају, па, госпођице, . . .

Јелена почела била, да га поверљиво слуша, али се сад окрену и предаде преда се.

— Ја ћу да се срдим на вас, — прекинуће Бранка, кад опет чу последњу му реч; па дрмну, бојаги, срдито својом руком Бранкову руку, за коју се држала. А по речима и нагласку за цело јој жао на њега.

— За што, госпођице?

Бранко се не довија ни из далека.

— И опет „госпођице“! Срдим се! — обрецну се, Бог ме, Јелена, па истрже своју руку.

— За што, молим . . . Жао ми је . . . — замуцао Бранко, застао, па гледи у њу.

— Не, не! — кличе девојче и опет весело, као обично, па га опет ухвати. — Не срдим се!

Бранко ћути. Не зна, шта ће сад; тек мисли, требало би, мож’да, што да рекне.

— Али, збиља се не срдим, — уверава га она.

Хтеде он да рекне, као тек да одмахне: „Па добро!“ Но се трже.

— Хвала вам.

— Па, опет сте заћутали.

— Ја обично ћутим . . . Не знам о чему . . .

— Боже мој, наш учитељ уме толико да приповеда, а није прошао толико света као ви! Па, говорите макар о ономе, што сте отоич почели . . . . Али, хвала вам сад. Други пут! Упамтите, други пут! Ево нас већ и код наших.

Под орахом на сред дворишта већ постављен сто. Орах густ, а по земљи очишћено, па поливено, те хладовина као у планини, где не прижиже сунце.

Поп Стева приденуо и ручник за рупицу испод врата у своју хаљину. Госпођа Рашићка присела поред њега на столицу. Рећи ће тако с њим две три (опет у миру и љубави!), док „деца“ не дођу.

— Ево и наше деце! — повика госпођа Јеца, кад виде своју кћер с попиним сестрићем испод руке; те оде у кухину, да изнесе јело на сто.

*

— Идеја! Ви омладина све изумевате неке идеје. Ама, кажи ми, молим те . . . Е, знам, да Бог ме! И то је омладинска, баш са свим омладинска идеја за жедне ђакеле, што је Бранко певао: вино, гајде, тамбуре, младе моме, голе ноне . . .

Госпођа Савета очепи попу испод стола.

Јелена базазлено слуша и попу и Бранка. Са свим је излишан био онај притисак госпођа-Саветине папуче на поп Стевин жуљ, излишан, ако је мислила, да ће последње речи девојче примити у онаком смислу, који им поп Стева даје. Оне несу ни мало извеле мисли Јеленине с правца, којим је у тој расправи пратила главни смисао његов.

Тек попа је ипак заћутао.

— Да Бог ме, да вама мора бити смешно, кад ви не налазите у Бранку друге идеје него то, — примети Бранко.

— Онда ви терате политику.

Бранко прсну у смех.

— Ја то увек кажем: ви терате политику. То је наперено против нас попова и калуђера. Е, не уме ти се омладина маћи, док се о нас не очеше. И тај ваш Бранко је грдио калуђере. За то је он ваш идеал.

— Јесте ли ви читали његове песме?

— Још пре него што си се ти родио.

— Е, па кад онда несте умели наћи праву идеју Бранкову, сад би још мање. Немојте га ни читати.

— И не ћу. Ја сам био с њим заједно у Карловачкој гимназији, два три разреда млађи од њега; али у комшилуку његову у стану, — примети између осталога поп Стева. — Знам, да сам му, као млађи ђачић, више пута доносио у ћупи вина, а код њега се пило и ликовало по често. Но да је био таки геније, као што га ви сад величате, то није никад показао.

— Чудновато, да се, ево, све више њих тек у новије доба сећају, — одговори Бранко, — да су познавали Бранка лично, па чак и консхолари му били које у Карловцима које у Темишвару и Бечу. Најпосле, и то није немогуће, није ни ружно; а за истинитост јамчи сваки за себе. Али хтети на тај рачун прославити се и постати популарнијим, као што су неки ради мож’да, или шта више, баш тога ради омаловажавати ђенија његова, то је смешно.

— То је смешно! (Осети попа, да се то њега тиче.) А шта је онда, ако те кости, што их у Бечком гробљу ископате, пренесете с помпом на Стражилово, а нису Бранкове него . . .

— То је најжалоснија песма, што се силом уплеће у ове дане, који ће да засветле потомству као пример свенародног признања.

Попа, бојаги, удари у смех.

Бранка то још већма увреди, те се оштро осече на ујака:

— Гадно је од вас, што то и спомињете!

Поп-Стеви се смрче.

— Деране!

Рашићка се узврпољи на столици, па се нашла у чуду.

Јелена упрла очи у Бранка.

— Мир и покој свачијим костима под земљом! Али када се тим пљује на свету успомену, коју народ с највећим пијететом хоће само да оживи свечаним начином, када се тим најбезазленији осећај народни исмева, то је гадно, то је . . .

За јамачно је и опет Рашићкина папуча потапкала по поп-Стевину жуљу, јер се поп Стеван на мах разгали, па примети, као да би да заглади своју отоичашњу реч, примети благо:

— Ала си жесток! Прави омладинац! Море, gutta cavat lapidem! Тиха вода брег рони!

Бранко ућута, ал' му криво још.

— Махни се, Стефане, тога. Данас је друго време.

Поутиша мало Рашићка поп-Стеву, па наведе реч на Јаковљевићкине гошће.

— Била ту Јаковљевићкиња девојка, па вели, доћи ће ми у физиту.

И сад узеде да оговара госпођу Нату, како се дала наплатити од поп-Стеве, кад је њена Јелена била тамо у вароши код ње у стану и ишла у „лер“; како је, не знам какав, рачун направила, што је позајмљивала детету, кад јој је што требало за ручни рад, што га је Јелена радила у „леру“.

-- Нисам могла, тек зарад детета, да јој — рече, — очитам у очи; а ја бих знала, шта бих јој рекла. Мени то не може да поднесе. Бог ме, ето, други боље пролазе с дебелом кожом на образима!

Понда није могла, а да не ошине и Даринку, како је ћуталица, али подла и подмукла. „Испод мире сто ђавола вире!“

— Јух, мати, како можеш тако што рећи, — примети Јелена с негодовањем.

— Шта? Како могу рећи? А заборавила си . . .

Јелена се убезекну. Хтеде да пита: на што? Али госпођа Рашићка помрче оштро на њу очима; па само додаде:

— Ти си невина, срце моје; да Бог ме, па не познајеш, камо што смера.

Девојка ућута.

Бранко као да није ни слушао ништа после својих речи са попом . . . (Наставиће се.)

ЦВЕТ.

Није тако давно било —
И ја сам је мало знала,
Успомена на њу стару
У души ми преостала.
Не знате је . . . . рећи ћу вам,
Што сам могла ја да чујем,
Рећ' ћу причу,али у њу
Још и данас ја верујем.

* * *

Беше мила, беше дивна
Девојана,
Беше љупка к'о зорина
Румен рана,
А ни роса није свежа,
Није така,
К'о што ј' ведра душа таких
Девојака.
Поглед један ока сјајна
Боле вида —
Приђе л' цвету, мирише га,
Ал' не кида.
Некад рече: „Закитићу с'
„Једном и ја
„Оног дана, када будем
„Најсрећнија“.

Младост бујна, душа ведра,
Жеља жива,
А једној се жељи друга
Одазива.
Повело се коло лако,
Коло с' вије;
Има л' моме, што не игра?
Једне није!
И она је у том колу
Вазда била,
Весела је, па је коло
Задичила.
Окићене цуре мајка
Брижно спрема,
И она је — ал' на њојзи
Цвета нема!

Свати иду, бâт се чује —
Срећна нева!
Ради ње се данас игра,
Пије, пева.
На главу је наместила

Венац мали,
Раскошно су доле пали
Дуги вали,
Плаво небо слуша, где се'
Сунце хвали:
„Лепшу неву нису зраци
„Обасјали,
„Па и ако светле, греју
„Тол'ко лета!“
— Само, само недостаје
Свежег цвета.

Весела је срећна мати,
Гајећ' сина,
Подижући ту стубове
Од врлина.
Мило јој је, весела јој
Душа млада,
Гледећ' како расте чедо,
Њена нада.
— Већ велики. Она гледа
Па ужива,
Ухвати л' је лаки санак,
О њем' снива.
Гледа очи, гледа косу
И стас вити,
— Време прође, а она се
Не закити!

Глас се диже, па се шири
Кроз редове:
„На одбрану отаџбине
„Дужност зове!“
Плачу мајке шаљућ' синке,
Сеје брата,
Уздишући већ се боје
Страшног рата.
И она је испратила
Свога сина,
Срце бије од зле слутње
И — милина,
Нит' што рече, нит' га храбри,
Нити теши,
Стегла срце, камен сињи,
Па се — смеши!

Бој се био, глас се диг'о,
Глас се носи,
Иде мајци, сјајну наду
Да покоси:
„У том боју, где су многи
„Храбро пали,
„Где су живот отаџбини
„Жртвовали,
„Не штедећи свог живота,
„Своје крви,
„— У том боју и твој синак
„Паде први.“
Заплакала тужна мајка
Горко, љуто;
Како не би, срце јој је
Откинуто!

Склонила се и од људи
И од света
Жали судбу свога сина,
Свог детета.
Прође данак, још колико
Ко ће знати?
— Једног дана појави се
Тужна мати.
На њеном се лицу старом
Туга свила,
Нит' би могла, нит' би хтела,
Што би крила!
Мутно око мутном бојом
Суза боји,
— А у седој коси њеној
Цветак стоји!

Ви је нисте тада вид'ли
Тога дана,
У оку јој блиста суза,
Сведок рана,
Сведок туге, љута бола.
— Али коса?
Ту је цветак, сведок дике
И поноса!
Ја је гледнух, чини ми се,
Видех двоје:
Видех мајку, сузом жали
Крило своје,
И још видех — цвет ми рече,
Цвет једини —:
„Сад је срећна, одужи се
„Отаџбини!“

* * *

Радо гледах мајку ову,
Давно беше, бејах мала,
— А данас ме мори жеља,
Ја бих данас радо знала:
Где сад живи таква мајка?
Је л' на српску земљу стала?
Која би се срцем душом
На ту жену — угледала?!

А.

БОЖИЋ У ПРОГОНСТВУ.

ЈЕДНА ГЛАВА ИЗ ДОСТОЈЕВСКОГА ДЕЛА „ЗАПИСНИЦИ ИЗ МРТВОГА ДОМА“.

а послетку дођоше нам и празници. Још на Бадњи дан не излажаху заточеници на работу. Неки се растркаше по кројачницама и по другим радионицама; остали остадоше у кући, те кад би кога и послали камогод, одмах би се, или један по један, или у гомилицама, враћали у заточење, а после обеда већ нико и не излажаше из њега. А и пре подне је већина ишла само по своме послу, а не по званичном: једни да помогну при унашању вина и да наруче још; други да се састану с познаницима и добрим људима, или да покупе, што им је још ко дужан; Баклушин и остали, што су играли у позоришту, одоше да обиђу некоје знанце, особито официрске послужитеље, да добију костима. Неки се опет дали у бригу и ушепртљили једино тога ради, што се и други брину и шепртље; и многи, и ако ни од куда није ничега очекивао, тако се некако освртао и све нешто изгледао, баш као да ће и њему стићи новци од некле. Једном речју, сви су као у воску држали, да сутра мора бити некакве промене и да ће се десити нешто необично. Пред вече донесоше инвалиди чудо божје јестива за заточенике: говеђине, прасади, па чак и гусака. Многи између заточеника, па чак и најскромнији и најштедљивији, који су целу дугу годину слагали пару по пару на гомилу, сматрали су за дужност треснути у овај мах рђом о ледине, па потрошити на тај дан коју и више, и на достојан начин прославити омрсак. Сутрашњи је дан био прави заточенички празник, који му и сам закон признаје и којега му нико не би могао умалити. У тај дан не би га нико могао послати на работу, а таких је дана било свега три у години.

Но, ко би то могао знати, колико ли се успомена морало пробудити у душама тих одбачених људи у очи такога дана! Дани великих празника оштро се уписују у памети простога света још од самога детињства. То су дани одмора од тешких послова, дани, кад се сви чланови породице савију једно око другога. А у заточењу их се човек и не може друкчије сећати, до с мучењем и досадом у души.

Поштовање тога великога дана прелазило је у заточеника чак и у неку формалност. Мало их оде у шетњу; већина их је била озбиљна и као заузета за неким послом, и ако нико не имађаше никаквога посла. Но и ти беспослени, и они, што се шетали, држали се све некако важно и озбиљно. Смех као да је био забрањен. У опште расположење им прешло у неко цепидлачење и у неку на-крај-срца нетрпљивост, и кад би ко нарушио то опште расположење, па макар и нехотице, напали би га виком и грдњом и љутили би се на њега, е не поштује празник. Та безвољица у заточеника упадаше у очи и долазаше некако жалосна. Јер осим урођенога страхопоштовања према великоме дану, заточеник је и несвесно осећао, да се он тим поштовањем празника некако као приближује читавоме свету, и да није баш он са свим одбачен, пропао човек, одерана, непотребна крпа, него да је овде у заточењу исто, што и у других људи у овај мах. Они су то осећали; то се могло сасвим јасно видети.

И Аким Акимић се много спремао за Божић. У њега не бијаше ни породичних успомена, јер је одрастао као сироче у туђој кући, и већ од петнаест година пошао у тешку службу; но било у животу његову ипак доста радосних тренутака, јер је он свој живот провео правилно, једнолико, не смејући нигда ни за длаку одступити од прописаних му дужности. Није био баш бог зна како ни побожан, јер је пристојност његова ваљда преотела у њему маха над свима осталима човечанским даровима и способностима, над свима страстима и жељама, рђавима и добрима. И тако се он спремао да дочека велики празник не хитајући, не узбуђујући се и не смућујући се тужним и сасвим некорисним успоменама, него с тихом, методичном пристојношћу, које је у њега било равно у толикој мери, колико је нужно, да се учини задоста дужности и једаред за свагда прописаном реду. А и иначе није он баш толико марио да се даје у мисли. Значење оне ствари, што је пред њим, није се њега ни најмање тицало, но правила, која су му једаред речена, испуњавао је светом тачношћу. И да му сутра заповеде, да учини што сасвим противно данашњему, он би учинио и то све с том истом покорношћу и брижљивошћу, као што је и ово данас. Једаред. само једаред у своме веку, покушао је, да живи по својој памети — и допао ево Сибирије. Том лекцијом се сад користио. Па и ако њему није било суђено, да икада пojми својим умом, шта је он то управо скривио, те допао затвора, ипак је он зато извео из своје несреће спасоносно правило: не размишљати нигда и ни у којој прилици, јер размишљати „није његов посао“, као што су говорили међу собом заточеници. Слепо одан обреду, он је и своје божићно прасе, које је надео кашом и лепо из тиха испекао (својеручно, јер се он и у томе разумевао), гледао с некаким већ у напред уважењем, као да то није обично прасе, које можеш купити и испећи, кад ти је воља, него неко особито, вечано прасе Он је можда још од детињства навикао [illegible] да тога дана на столу види прасе, па је за-

кључио, да се без прасета никако не може ни бити тога дана, и ја сам уверен: кад би се десило, да га макар само један Божић прође, да не окуси прасета, њега би целога века гризла савест, што није учинио за доста дужности. Пре празника ишао је у својој старој куртки и у старим панталонама, истина вешто истйбанима, али за то ипак сасвим изношенима. Сад се показало, да је нов пар хаљина, што му дадоше још пре четир месеца, брижљиво склонио у свој сандучић и нигда га није ни дирао, сладећи се помишљу, како ће о Божићу моћи ново новцато одело обући. Тако је и урадио. Још на Бадње вече извади своје нове хаљине, разложи их, погледа ода свију страна, очисти их (при чему пирну једаред дваред на њих) и свршивши све то, омери их о себе. Хаљине му стојаху као саливене; све је било као што треба и припило му се уз тело до под грло, а ту му се опет издигла јака па држи подбрадак високо. Низ леђа му се опет савио струк, и Аким Акимић се исклиби од милине и задовољства те се некако момачки, на пети, обрну пред својим огледалцетом, које је он још кадгод на доколици, својом рођеном руком опервазио златном хартијом. Једино, што му још копча на јаци не бијаше по вољи пришивена; некако није била на месту. Уверивши се најзад, да је тако, Аким Акимић одлучи, да је опори и премести; кад би и то готово, омери опет, и показа се, да је све у реду. Тада сложи све лепо, као што је и било, и с умиреном душом спреми до сутра у сандуче.

Глава му је била лепо обријана; но погледавши се пажљиво у огледалу, опази, као да на глави баш није сасвим глатко; помаљале се, ако и једва приметно, неке клице, и он од стиха оде до „мајора“, да га обрије, као што се приличи, и да има форме. Па и ако нико не би сутра завиривао у Акима Акимића, ипак се он бријао једино ради умирења савести своје; хоће, најпосле, човек, да зна, е је на таки дан задовољио свима својим дужностима. Држати у реду дугмад, ону врпцу, што притеже нараменице, па петље — урезало му се још од детињства у памет, као нешто, без чега се никако не да ни замислити овај живот, и што је уједно највиши врхунац красоте, до којега може достићи један уредан човек.

Кад тако све лепо удеси, а он, као најстарији заточеник у касарни, нареди, да се донесе сено, и узе брижљиво пазити, како га просипају по поду. То се радило и по другим касарнама. Не знам, за што, но у нас се о Божићу увек по касарнама просипало сено. За тим, кад све то би готово, Аким Акимић се помоли богу, леже на своју тврду постељу и усну као дете од пола године (безмятежнымъ сномъ младенца), да би се у јутро могао пробудити што пре. У осталом, исто то учинише и остали заточеници. По свима се касарнама полегало далеко раније, него обично. Обични вечерњи послови изостадоше тога вечера, карте нико и не спомену. Све је то чекало сутрашње јутро.

Најзад освану и оно. Рано, још пре сунца, тек што мало зазори, отворише касарне и караулски унтерофицир, који је дошао, да нас преброји, поздрави нам свима славно рождество Христово. Ми му одговорисмо тако исто, одговорисмо некако умиљато и ласкаво. После молитве, Аким Акимић и многи, који су имали својих гусака и прасади у кухини, потекоше онамо, да виде, шта је с њима, пеку ли их како, где шта стоји и тако даље. Кроз мале, замрзле прозоре наше касарне и кроз мрак видело се, да у обе кухине, у свију шест пећи пламса жестоки огањ, наложен још до зоре. На двору, у тамнини, промицали су већ заточеници у кратким кожусима, било да навуку и рукаве, или тек онако да их огрну; све је то јурило у кухину. Неки, но не многи, били су већ и на ракији. То су већ били најнестрпељивији. А у опште сви се владали, као што ваља и некако необично пристојно. Није се могло чути ни обичнога задиркивања, нити свађе. Сви као да су поимали, да је дан велики а празник узвишен.

Било их је и таких, што су одлазили у друге касарне, да поздраве понекога између својих. Појављивало се нешто налик на пријатељство. Нузгред примећујем: међу заточеницима се није могло нигда опазити пријатељства, не велим каква општег — таког чега већ ни по готову није бивало мед њима; ама ни овако тешњега на пример: између два заточеника. Тога скоро сасвим није бивало међу нама, и то је занимљива црта; на слободи већ није тако. Ми смо у опште били један с другим крути, сухи (с врло ретким изузецима), и то је био као неки формални, једаред примљен и установљен начин.

Изидох и ја из касарне; зора се још врло слабо указивала; звезде се губиле једна по једна; танка мрзла пара дизала се горе. Из оџака на кухини куљао је дим као стуб. Неки заточеници, с којима се сусретох, поздравише ми Божић љубазно и весело. Ја им се захвалих и отпоздравих им. Било их је међу њима, који иначе по читав месец не ће речи проговорити са мном.

У самој кухини бахну преда ме заточеник из војене касарне, у тулуму преко плећа огрнутом. Спазио ме још с по авлије па виче: „Александре Петровићу! Александре Петровићу!“ Журио се према кухини. Ја стадох и почеках га. Беше то млад момак, обла лика и с неким тихим изразом у лицу; врло скуп на речима, ма с ким да је — а са мном није до тога часа ни речи проговорио. Иначе није ми баш ни упадао никако у очи и ја нисам знао, ни

како га зову. Дотрча до мене и сав задуван стаде преда мном, гледајући ме неким тупим, но у исти мах и блаженим осмехом.

— Шта хоћете? запитах га ја, чудећи му се, где стоји преда мном, осмехује се и гледи ме разрогаченим очима, а разговора никако не почиње.

— Та па . . . Божић . . . рече он и видећи, да ту већ нема даљега говора, остави ме и изгуби се у кухини.

Овде примећујем, да се ја и он ни после тога нигда не састадосмо нити и речи један с другим проговорисмо до самог мог изласка из заточења.

У кухини их се накупило око скоро усијаних пећи читав сабор и једва су се кретали, што их је било много. Сваки је хтео, да му је на очима његово печење; куварице се опет спремале, да кувају менажију, јер ће се тога дана раније ручати. Но нико не принесе ни залогаја к устима, и ако је многом поцурила вода на уста; не хтедоше да се срамоте један пред другим. Чекало се, да дође прво свештеник, па тек онда да се омрсе.

Међу тим још није као што ваља ни оданило, а већ се могао од капије на заточењу разабрати глас ефрајтора („фрајтера“): „Кувари!“ Тај се глас понављао скоро сваког минута и потраја тако читава два сахата. Звали су куваре из кухине, да примају милостињу, што се доношало у заточење са свију крајева вароши. А било је те милостиње чудо божије много; — и колача и хлеба; савијаче са сиром и пирога с маслом, и лепињица од чињене шенице, и уштипака, и каквих год хоћете колача. Ја мислим, да није остала ни једна домаћица у граду, која не би била послала што му драго у заточење, да би поздравила рођење Христово „несрећнима“ и затворенима. Било је дарова богатих — красних „колача“ од најбељег брашна, и то по неколико само из једне куће. А било је дарова и врло сиромашких — колачић, два колик грошић и каква умрла лепињица, тек малко ако је и видела скорупа; но то је био дарак опе већ пуке сиротиње, „из крајњих кућа“. Све се то примало с једнаком благодарношћу и није се гледало, шта ко доноси. Заточеници, који су то примали, скидали су капе, клањали се и честитали дародавцима празник и носили дарове у кухину. А кад се накупиле већ читаве гомиле дарованога хлеба, потражише најстарије из сваке касарне, да расподеле по касарнама на равне делове. Они учинише тако, а све у најлепшем реду. Нико се не потужи, нико ни на ког не зажали; све је ишло поштено и на равно. Што допаде нашој касарни, поделисмо као браћа, а делио је Аким Акимић и још један заточеник; сами су делили и својеручно су свакоме давали, што му припада. Не чу се ни гласка, да би се ко противио, или коме позавидео; сваки је био задовољан, нити је ико и посумњао, да би се могло што затајати или дати преко дела.

Кад би то готово, оде Аким Акимић, да се облачи. А и то се сврши са свим свечано и као што се приличи: ниједна копча не остаде незакопчана! Одмах после тога приступи к молитви. Молио се прилично дуго. А молили се већ и до њега многи између заточеника, већином старији. Млађи се слабо кад молили: тек ако ће се кадгод који прекрстити, кад устаје ода сна — па чак и празником исто тако. Кад доврши молитву, приђе Аким Акимић к мени и с неком свечаношћу поздрави ми празник. Ту га ја позовем на чај, а он мене на прасе. Не потраја дуго, а ето ти ми и Петрова — дошао и он да се поздравимо. Он је канда већ дотле ракијао мало, па и ако је дотрчао до мене сав задуван, ипак не знаде, шта да ми рекне. Постоја мало крај мене. као да нешто чека и наједаред га нестаде у кухини.

Дотле се у војеној касарни спремало, да дочекају свештеника. Та касарна није била, као ове друге; у њој су клупе за спавање биле покрај зидова, а не онако испречене посред собе, као у свима осталим касарнама; то је била једина соба у заточењу, која није била закрчена на средини. То је ваљда тако и удешено, да се могу у њој сакупљати заточеници, кад затреба. Насред собе наместили су сточић, сврх њега чиста простирка; метнуше и икону и ужегоше кандило. Најзад дође и свештеник с крстом и са светом водом. У кухини нам похвали наш заточенички хлеб, који је, вели, по свем граду чувен са своје сласти, и ми одмах одредисмо, да му се пошљу два сомуна свежега тек испеченога хлеба. Онога часа одасласмо једнога инвалида с хлебовима. Крст испратисмо исто онако побожно, као што га и дочекасмо, и одмах после тога дође и плац-мајор и коменданат. Он обиђе све касарне, а пратијаше га плац-мајор; свима нам поздрави празник, уђе најзад и у кухину и окуша нам шчи (јуху од кеља). Шчи је био славан тога дана; дадоше нам тога дана по фунту говеђине на главу. Сврх тога дадоше нам још и каше од грашка и масла, колико је коме срце искало. Кад плац-мајор проведе коменданта, рече, да почнемо обед. Заточеници се сви крили, да их не види. Не трпљаху оног злобног погледа му, онако испод очију, којим је и данас секао и на лево и на десно — да не буде, ваљда, где нереда каквог, или да се не нађе од куд и данас какав кривац.

(Свршиће се.)

ЈЕЗИК У ГУНДУЛИЋЕВУ „ОСМАНУ".

(НА ЧАСТ БЕСМРТНОМ ПЕСНИКУ О ЊЕГОВУ ТРИСТОГОДИШЊЕМ ПРОСЛАВЉАЊУ.)

НАПИСАО ЈОВАН ЖИВАНОВИЋ.

(Наставак.)

Имперфекат долази у другом лицу множине са уметком *о* и са обележјем прошлости *х*. Данас то лице нема уметка, а за обележје прошлости му је *с*:

Ви у труду дни водећи,
снажна срца, смионе образе
казахоте, подносећи
љетна сунца, зимне мразе. — I., 125.
Грђахоте ви сва блага
и сва племства, разми оно,
што добије сабља и снага,
војујући свеђ смионо. — I., 165.
Суђахоте, да невоље
највеће су стат без рати,
и да умријет веле боље,
нег' испразно дни трајати. — I., 170.
Вељахоте, да куделје
жене преду дома у тмини,
а јунаци непријатеље
да затјечу на равнини. — I., 175.
Држахоте за час своју
и највећу дику и славу:
за вашега цара у боју
изгубити русу главу. — I., 180.
Вапијахоте: смрти пријека,
не остављамо памет на те:
да се царство протре, а нека
животи се наши скрате! — I., 185.

* * *

Као што има у старом словенском језику рек-о-х-ъ и старији аорист рѣ-х-ъ, тако исто има и у Гундулића тај старији аорист *ријех*, у ком је *е* продужено у *ије* (ст. слов. *ѣ*) за накнаду, што је отпао консонанат:

Ах, злочести и незнани,
од шта сте се, *ријех,* припали?
једа и ви ко и крстјани
по двије руке нијесте имали? — I., 240.
Угричићу мој љубјени,
ја *ријех,* што знах, а ти сада
справи обилне даре мени,
кијема ћу се смирит млада. — XII., 365.

* * *

Партицип praes. act. гласи у старом словенском језику у номинативу једнине мушкога рода, н. пр.: од *плести*: плета или плеты, а генитив једнине гласи: плетѫшта. Партицип се, дакле, у старом словенском језику мењао по падежима. Тако је било и у српском језику. Али од свршетка четрнаестога века почео се номинатив једнине мушкога рода каменити, те поче долазити и за друге падеже. Тако имамо остатака од тога номинатива једнине и у седамнаестом веку у Гундулићеву »Осману«, где се окаменио, па долази и за друге падеже:

Гозбе частећ дружба мила
и пастири стада *пасе*
стренитеља турскијех сила
попијеваху у све гласе. — I. 85.
Цар Лесандро с тобом *ходе*,
сит једнога свијета славе,
плака, да се још находе
нови свијети и државе. — II., 20.
Сви у огњу своји бојници
пут паљаху *мимоходе;*
тим није чудо, да у свој рици
Дунај под њим склони воде. — IV., 145.
Тако јато бијело у води
од сњежанијех куфа *плове**)
игре нове изнаходи
под жубере слатке и нове. — IX. 490.

Из првог се примера види, да номинатив сингулара мушкога рода *пасе* (ст. слов.: паса или пасы) долази за номинатив плурала мушкога рода. *Ходе*=ст. слов.: хода; *плове*=ст. слов.: плова или пловы од глагола плоути. У акад. је издању треће лице плурала садаш. времена од *пловити*.

* * *

Од четрнаестога века почиње од партиципа praes. act. номинатив плурала за мушки род да долази и за друге падеже, као што и данас бива. Па тако имамо исти ном. множине и у Гундулића, да долази за све падеже, али имамо у њега, да се и мења партицип и по другим падежима. Ове је падеже градио сам песник, јер у обичном говору престао је партицип већ тада да се мења по падежима. Ево примера, где је песник сам градио облике за поједине падеже:

Пришеће су тве одлуке,
привидјенства ер не имају;

*) По Веберову издању.

предње згоде за науке
љета бо ти још не дају. — II., 35.
И ки је она јад и смеђу
и ћутјела и поднила,
чим на старцу свим *мрвећу*
драга је млада промијенила. — VIII., 310.
Али ко се њој затиме
побјегућа душа врати,
кличе гласом жалосниме
у ови начин нарицати. — VIII., 675.
Велећ: „Царе свемогући,
прости, ако роб твој смије
открит страшни плам *горући*,
ки око главе тве се вије. — XVI., 380.
Непријатеља *мучећега*
бој се, кад те части одвише;
сад те пење, да из вишега
дубље пак те сатарише. — XVIII., 640.

* * *

За партипип praes. act. I. наставак је у старом словенском *ъш*, н. пр.: рекъ, ген. јед.: рекъша; плетъ, ген. јед.: плетъша; писа-в-ъ, ген једн.: писа-в-ъш-а. Глаголима, дакле, којима се основа инфинитивна свршује на сугласно, додаје се наставак тога партиципа непосредно на основу. А глаголима, којима се инфинитивна основа свршује на вокал, умеће се *в* ради зева између наставка и основе. Али у српском језику од шеснаестога века почеше се по аналогији глаголи с инфинитивном основом на сугласно мешати са глаголима пете врсте с основом на вокал *а*, те тако почеше се употребљавати облици *рекав*, *рекавши*, *плетав*, *плетавши* по аналогији *писав*, *писавши*. У Гундулићеву »Осману« долазе старински партиципи не изједначени с облицима пете врсте:

Зачу млад цар од источи
подунавску заточницу,
и на коња тај час скочи,
вазам копје у десницу. — V., 275.
И у то из воде хрло искаче,
и *узам* рухо на се меће,
самом сабљом међу маче
усрнути справна је веће. — IX., 465.
Ово *изрекши*, ван измуца
свијем велику једну греду,
и на ударац ње да пуца
мир, навали ш њом у иједу. — XVIII., 335.
Тим ко војска ових има,
вазам сабље у деснице,
погуби их прид вратима
од цареве коњушнице. — XIX., 790.
Ово *рекши*, сјемо тамо
свуд удрише по сарају:
„Цар Мустафа, знат имамо,
гди је!“ Вапит не пристају. — XIX., 815.
Викну, *дошад* сред јунака,
кијех Османа пратит стави;
„заповијед је царска така,
да се ови пас задави.“ — XX., 315.

(Свршиће се.)

ЛИСТАК ИЗ ИСТОРИЈЕ ВАСПИТАЊА.

ГОВОРИО У ГИМНАЗИСКОЈ ДВОРАНИ У НОВОМЕ САДУ О СВ. САВИ О. Г.

АНДРИЈА М МАТИЋ.

На све стране, где се српски збори, пева се данас и слави спомен св. Сави, првом српском просветитељу и учитељу. Слави га и црква и школа, јер је био поборник васпитања и наставе школом и црквом. И зато га је благодарни српски народ назвао својим првим просветитељем и учитељем. Што је св. Сава у далекој прошлости смишљао и према тадањим приликама и изводио, то се данас још у већој мери ради: око васпитања и наставе свак се живи данас брине, јер се људи уверили, да су васпитање и настава важна полуга за унапређење и појединаца и појединих народа па дакле и читавог људства.

У овој прилици, као што је данашња, где се слави спомен св. Сави, првом српском поборнику просвете и напретка, мислим, да ће бити умесно преврнути који лист у историји о васпитању и настави, да видимо, како су поједини људи и народи, у разна времена, мислили о васпитању и настави, јер се из тог даје извући лепа поука за будућност.

Најодличнији људи, које нам је историја забележила, бавили се с тим питањем. Државници и песници, философи и богослови свију народа мислили су и радили на васпитању и настави. Наравно, да је у томе сваки своје мисли мислио. Јер што човек *сам* јесте, што *сам* мисли и осећа, хтеће и иће за тим, да то и изван себе оствари. Човек ништа друго не може дати своме сабрату човеку, него само оно, што *сам* има, што је његов живот и његова битност. Човек ће упућивати своје млађе само онако и по оним начелима, за која држи, да се по-

моћу њиховом може доћи до онога, што је *њему* самом *највеће* и *највише*.

Према томе и видимо у разно доба и код разних народа свагда друкчије схватање о васпитању и настави. Кинези, Индијанци, Персијанци и Мисирци су народи, код којих нестаје индивидуума, нестаје личности, губи се у нечем општем. Личност код њих није ништа. Душеван живот иде једностастрано. Појединац нема у себи свести, да живи *својим рођеним* животом, нити има одважности, да чува своју осебину и самосталност према другима и да је за себе употребљује. За човека се тамо држи, е је просто један примерак врсте (ексемплар genus-а). По томе тамо нема говора о личној слободи и самоопредељењу. Упућивање васпитањем и наставом било је проста дресура (абрихтовање), да се појединац изгуби у целини; aукторитет је основа васпитању.

Прво је породица, којој појединац мора служити. Породица је основ и излазиште сваком васпитању па и васпитању људства. Први историјски народ јесте *једна породица*. Као једна породица приказује нам се кинески народ у свима својим законима, уређењима и обичајима. Па и у васпитању је тамо примењено начело породице: безусловна покорност деце родитељима, а свију Кинеза према оцу свију — према цару. Да се то постигне, ради се сасвим механички, уче се небројена правила, како се *мора* сваки владати у разним приликама живота, не гледајући на разумевање. Шта су учили и радили старији, то морају учити и радити млађи, њихови потомци.

У Кини је сваки подложен великој породици, што се зове држава; у оквиру пак том може свако све бити. У Индији је рођењем свако привезан за извесну касту (сталеж) и само се у њојзи сме кретати и живот свој проводити. По томе је овде задатак васпитању и настави, да сваки сазна за права и дужности своје касте и да се привикне на строго одређено понашање према другима. По томе је васпитање у Индији строго *сталешко*.

Тек се Персијанци осећају као народ, као целина према другим народима. Персија је врхунац у развитку оријенталних држава; она је деспотска држава, која од сваког захтева безусловну покорност према краљу као представнику државе. По томе би могли рећи, да је тамо васпитање *државно*, које има нацијоналан карактер. Народ се учи ваљаности и улива се у њ ратнички дух. Деца су више државина, него ли родитељска.

Мисир је рука, којом показује исток према западу. Мисирци су загонетан народ. Свештеници и војници владају; ови су *једино* били и васпитавани. Остале су касте биле привикаване једино страхопоштовању према религији и свештенству и ономе, што је од старих остало. Свештеник је представник образованости. Свештеник је једини учитељ. У Мисиру је васпитање дакле *свештеничко*.

Тек код тако званих класичних народа у староме веку појављује се на позорници живота индивидуалност (личност). Тако је у старој Грчкој (Јелади), тако је у старом Риму. За Јелина је цељ живота *лепа* а код Римљанина *практична* индивидуалност. Но та индивидуалност не може да прекорачи природну границу, остаје у границама свога народа. Јелада и Рим нису дошли до тога, да потпуно схвате неизмерну вредност свесне личности (свесног индивидуализма).

Индивидиуално васпитање мора наравно бити у опреци са васпитањем деспотских држава у Азији. Што се учило на оријенту, било је пуко механички, да се запамте формуле и правила, па било да су разумљива или не. — Настава је била просто навикавање, као год и васпитање, које је захтевало безусловну покорност и повиновање обичајима и религијозним прописима. Сваком је одређен пут, којим је *морао* ићи у своме животу. Код старокласичних народа пак слободан човек може слободно бирати шта хоће и чега да се лаћа, може се и извити изван оквира својих предака; речју и делом може се уздићи до највиших почасних места у државном животу, у вештини и науци. Тек овде иде се наставом на то, да се хармонично образује и тело и дух и да се појединац спреми за слободна грађанина.

У Јелади је лепота индивидуалности задатак и цељ животу. Јелину је битност човечија у лепоти — и телесној и душевној. Лепота је Јелину исто што је и добро; отуд јелинска калокагатија. По томе у васпитању Јелин је за тим ишао, да се развије индивидуалност, и да се упућује у лепом и добром: то је био задатак и цел васпитању и настави јелинској. Васпитањем и наставом иде се за тим, да се појединац развије, па да буде леп и слободан Јелин, који се има покоравати једино законима државним. Тако је било кроз сво време јелинске историје.

У Јелади је прво поникла консеквентна теорија о васпитању. Два њихова највећа филозофа, Платон и Аристотел створили су науку о васпитању. Што су Ликург и Солон узаконили, што су Питагора и Сократ радили и мислили, то су Платон и Аристотел списали у систем. Плато у својим списима, који се зову „држава“ и „закони“, казује нам веома много педагошких начела, по којима појединца жртвује држави и захтева за све једнако заједничко и државно васпитање. Аристотел пак у својем спису, који се зове „политика“, критички је све са-

брао, што су учили јелински филозофи о васпитању, и иште, да је породица слободна и да појединац сам собом располаже; додуше захтева и Аристотел, да је васпитање за све једнако, заједничко и јавно, али само у толикој мери, да се тиме не дирају свети основи породице и слобода појединца.

Римљанин је човек дела — Римљанин је практична индивидуалност. Римљанин не иде у својем пословању за лепотом, него за целисходношћу; мисли, разбира и бира целисходна средства, како ће доћи до цели. Римски је народ народ трезвен и практичан, народ, у којега разум превлађује. Зато код њега има само оно непосредно практичне вредности, што треба за вођење рата и за управу државе. И сама религија мора служити држави: религија је Римљанину ствар политике и спољашње нужде.

Према културном стању и душевној основи римској и васпитање њихово било је сасвим противно васпитању јелинском, па ипак у неколико сродно, сродно да богме само онолико, колико и Јелин и Римљанин у опште. У Јелина је принцип васпитању калокагатија, а код Римљанина се то зове utile et honestum (корисно и поштено). Васпитање римско је упућивање, да се младеж углёда на обичаје и навике предака и родитеља, затим да се углёда на дух породице и предњаке у држави. Римско се васпитање кретало у оквиру стародавних политичких и религијозних одредаба са ограниченом слободом индивидуума. Васпитање римско није било васпитање у племену, као што је било код Јелина, него васпитање у породици; али опет не такво, какво је било у породици код источњачких народа, где је имало свога основа у природном одношају родитеља према деци, него такво, где је отац у породици представљао с пуним правом државног грађанина, и као такав предузимао наставу. Мати пак римска образовала је у детету карактер — да љуби отаџбину, да буде горд и непоколебљив Римљанин и да је опојен духом заједништва. Такав се карактер после челичио и пречишћавао на јавним местима, н. пр. у народним скупштинама, а вежбао у ратној и државној служби.

Тако је било кроз сво време римске историје. Када је пак за време царевине Римљанин покорио скоро сав стари свет и тиме уништио свој животни елеменат — народност — и васпитање је прешло од нацијоналности к универзалности, т. ј. од римског васпитања постало је васпитање уопште. Но ту мисао стари је Рим само наговестио, али је није могао извести; зато је морао пасти, кад је изгубио свој животни елеменат, т. ј. своју народност.

Римљанин није био никакав теоричар; па зато и немамо римске теорије о васпитању. Што има у њиховим списима о васпитању, то је тек местимице, н. пр. у списима Цицероновим и Квинтилијановим. Једини Сенека разматра васпитање са знанственог гледишта, али није ипак склопио никакав систем о васпитању. —

Васпитање код Израилћана је *патријархално.* Кућа и породица је главни васпитач. Живот у кући је уређен по строгим религијозним заповестима. Отац је учитељ, јер је и свештеник у кући. Оцу је задатак, да децу учи страху господњем, безусловној покорности и уздању у Бога. Васпитање је дакле *теократско.* Закон, који је сам Бог дао, јесте основа благонаравственом, религијозном, знанственом животу. Васпитање је било чисто религијозно али и нацијонално, јер је религија тесно скопчана с израиљским народом.

С теократијом израиљском стари је век свршио у опште па дакле и с васпитањем. У васпитању је стари век пошао из духа породице, за тим је рад око васпитања поделио у касте, по том се узвисио и до нацијоналног васпитања. Истакао је естетичан идеал за начело васпитању, за тим практичну индивидуалност и на последку је истакао као идеал васпитању службу Богу, да је сваки слуга Богу. —

Кад се појавио Христос на земљи, почиње нова епоха у свету. Одонда се *човек* поштује у човештву, одонда се почиње мислити о васпитању свију; то је доба, када почиње епоха човечанско-индивидуалне слободе и *хуманог васпитања.*

Са Христом почиње светска епоха слободног човечанског мишљења и слободног људског пословања; то је доба, откада човек уопште сазнаје, да између божанственога и човечанског нема битне разлике; да се оно, што је у човеку божанствено, појављује као разум, лепота и врлина, и да се човек, који је створен по образу и подобију божијем, све више Богу приближује, што више њиме влада разум, лепота и врлина. Када се појавило хришћанство, јасно је било, да је Бог праизвор и биће свију твари. Свет је органска целина, коју носи, креће и којим влада божанствени дух, а човек је само пупољак на том вечном и неизмерном древету живота.

Хришћанство је религија Бога, који је постао човеком, и човека, који је Богом постао — хришћанство је религија измирења човечанства с божанством, духа ограниченога с духом неограниченим. Хришћанство је изнело прави појам о човеку и његову достојанству и опредељењу. И тек кад је то било јасно, могло се доћи до јасног принципа о васпитању. За доба језичничког човек је био средство за штагод друго, н. пр. за државу, за отаџбину итд. Хришћанством је дошао човек до свести, да је с Богом једнога порекла, и по томе

ваља за тим да тежи, како би постао сином божијим. Сам оснивач хришћанства је живио и учио тако. „Будите савршени, као што је савршен и отац ваш небесни“, вели Исус Христос.

Код свију прехришћанских народа у народности се огледао задатак васпитању; хришћанско васпитање је пак, као и само хришћанство што је, опште човечанско. Цел хришћанској педагогији је једна за све народе, за све друштвене слојеве, без разлике по роду. Хришћанској педагогији је задатак да потпомаже, како да се у човеку развије право биће његово, т. ј. оно, што је у њему божанствено, и тако да буде нравствено слободан, и да буде што више своме творцу налик. Хришћанска педагогија сматра човека као члана целине, и иде с једне стране за тим, да се у њему саобразно свачијој индивидуалности развије карактерна душевна самосталност, а с друге стране, да у њему распали љубав, оданост и вољу к пожртвовању за целину. Хришћанска педагогија иде за тим, да се хармонично развијају све снаге појединог човека, пружајући као средство томе све, што имамо од вештине и науке, од света и живота, како би сваки појединац, ојачав своје снаге, могао и стварати, те се и тако приближити своме творцу. Хришћанска педагогија уврштује у ред бораца сваког појединца, да се бори за остварење царства божијег још на земљи, а то је оно царство, у којем влада разум, лепота и врлина.

Идеја хришћанства је заиста неизмерна. А да је тако, види се отуд, што је обузела свеколико мишљење, осећање и вољу човечију, што је преиначила и науку и вештину, домаћи и јавни живот, цркву и државу. Такву идеју може људство схватити тек у току дугачког развитка. Испрва се та идеја показала човеку у најпотпунијој, но ипак у најапсолутнијој форми, у облику религије (вере), јер религија је извор, из којега извиру све остале битне форме душевног живота, и тек религијом добивају своју садржину. Сва душевна образованост (држава и вештина, знаност и ваљаност) полази из религије и на ком је који народ степену свога културног развитка, огледа се пре свега у његовој религији. Религијозни моменат хришћанства био је веома силан и важан; човек је, присвајајући и уживљујући се у њега, нашао потпуног свог задовољства. Но уживљујући се човек тако, човек је временом на странпутицу отишао. Држећи се за сина небесног, човек се почео сматрати као странцем на овој земљи и све красоте овога света држао је за ништаве према онима, што га чекају на ономе свету. Према таковом схватању појмљиво је, што је временом хришћанство прешло у негацију овога света.

Кад то знамо, онда ћемо лако моћи схватити и тенденцију тадањег васпитања, особито до реформације у средњем веку. Место да се ради онако на васпитању, како је заиста првобитна хришћанска наука прописивала, васпитање тадање није видело ни правог човека ни правог света. Васпитање тадање сматрало је човека грађанином неког надчулног а не овог реалног света. Васпитање тадање не познаје природу у човеку, нити човека у природи: не познаје дакле природу човечијег бића и постајања, нити знаде за читаву половину средстава за образовање духа човечијег, коју даје природа и наука о њојзи. И ако је дакле једнострано било то васпитање, ипак је створило услова за напредак у будућности, подигло је парохијалне и манастирске школе, латинске школе и университете.

Реформацијом у средњем веку раскинуо је људски дух ланце, који су га спутавали. За реформације и одмах за њом почело се живље радити и на подизању школа. Реформација је истакла праву хришћанску идеју у питању васпитања и наставе, наглашавајући, да ваља све васпитати, а не само некоје; да ваља сви да иду у школу, а не само они, који ће да буду свештеници. Васпитање народа датира се управо од реформације; јер ма да је основних школа било још у 12. веку, ипак праве основне школе као мета за васпитање и наставу јављају се тек реформацијом.

Дуго би било, кад бих низао све. што се по томе догађало. Доста, што ћу наговестити, да оно, што је идејом хришћанском исказано пре неких скоро деветнаест стотина година, да је то тек данашњи, модерни свет схватио управо као што треба. Данас има школа на све стране; данас постоји обавезна настава, т. ј. да свако дете мора ићи одређен број година у основну школу без разлике по роду и сталежу; затим има средњих и виших школа за оне, који осећају потребе за јачом душевном храном. И не само то, него се данас и мимо школе ради на васпитању и настави народној: пишу се књиге, како би појединци могли и после, кад школу оставе, душевно напредовати и упућивати се у свему, што је добро и ваљано.

И кућа, породица ради данас више на васпитању него што је радила пре. Па и то је сасвим у духу хришћанске идеје. Да богме да није у свакој кући баш као што треба; али ипак признати морамо, да је данашњи свет у многом и многом питомији него ли што је свет пре био, а то имамо једино захвалити идеји хришћанској, која је тек данас стекла живота.

И српски народ схватио је већ одавно ту хришћанску идеју о васпитању и настави. Та да није схватио, не би се тако одушевљено одазвао на глас

св. Саве. И српски народ ишао је за тим, да се подмладак школом васпитава и наставља.

До којега би степена у култури српски народ доспео, да је било све у реду, не можемо рећи. Свакојако је несрећа, што је турском инвазијом прекинута жица просветна, која се тако дивно почела испредати. Па зато ипак не треба да очајавамо. Није српски народ једини био те худе среће; има и других народа, који су имали сметња у својем развитку. Има времена за сваки напредак. Само треба воље.

И има је. Српски народ показује воље за свој напредак. Доказ су нам школе, које на све стране диже, да се у њима српски подмладак васпитава и наставља. Доказ нам је данашња светосавска слава, коју српски народ слави, а све из захвалности према ономе, који је ударио темељ српској школи и српској цркви. И надамо се, да та воља неће малаксати, него ће шта више јачати.

Па тако и треба да буде. Ко хоће да напредује, тај не сме стати ни застати ни једног тренутка Јер застој значи одмах и назадак.

Дух св. Саве, који нас је овамо довео у ово светилиште наука, нека нам и одсад буде путевођа. Чувајмо своју цркву, унапређујмо своју школу, а осим тога особито пазимо на подмладак свој. Васпитавајмо га и настављајмо у духу ваљаности и честитости, у духу љубави и слоге хришћанске, у духу узајамног поштовања и потпомагања.

Урадимо ли тако, показаћемо, да смо прави потомци св. Саве, првог српског просветитеља и учитеља, коме благодарни српски народ за све његове труде и подвиге кличе данас: „Хвала му и слава му!“

БРАНИЧ СРПСКОГА ЈЕЗИКА.

ПИШЕ ЈОВАН ЖИВАНОВИЋ.

1,) Изашла је књига са натписом „Praktična gramatika ruskoga jezika, za samouke napisao Prof. Pero Budmani, član jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. 1888. Naklada akademijske knjižare L. Hartmana“. Што јест јест, ал ову сам књигу прочитао у меден кус. Колико се из књиге може научити живи језик какав, то се из оваке књиге, као што је ова нашега ученога академика, заиста може много научити. Најтеже је у руском језику научити акцентовати речи, па и то нам је г. Будмани олакшао једним својим правилом, да му морамо за то особито бити захвални. Ја ћу овде споменути ово правило, да би они Срби, који знају руски, видели, како је овим правилом за Србе добивено много за темељито изучавање рускога акцента. То правило гласи: „Ruske riječi uopće imaju na istom slogu akcenat, na kojem ga imaju i naše u čakavskom govoru; za štokavski govor vrijedi pravilo: gdje je naš jaki akcenat (\" i \`), tu je i ruski, n. p. бра́та, ру́ку; a gdje je u nas slabi (' i ʹ), tu je u ruskom akcenat jedan slog dalje od početka, n. p. рука́, rúka, времена́, vremèna.“ Овим је правилом изречено, што је најглавније. Да богме да осим њега има још доста других правила, која се морају знати, ако хоћеш, да се упознаш са акцентом руским. Спомињући ово узгред препоручујем ову красну књигу свакоме, који хоће да учи руски језик. — У овој књизи зове г. Будмани на стр. 73. руску реч *пароходъ паробродом.* Ја сам у „Стражилову“ од год. 1886. и 1887. више пута писао о сложеним речима и истакао нека правила, на која би ваљало пазити при склапању сложених речи. Јесу ли ова моја правила (особито у 17. бр. „Стражилова“ од год. 1887.) добра, то нека суде они, који се разумеју у овом послу. Ја пак за сад мислим, да су добра, и по њима судим, да не ће бити добро склопљена реч ни *пароброд,* за то ју не треба ни употребљавати. Још године 1873. у XXIII. Radu jugoslavenske akademije написао је Фран Курелац, велики познавалац свију словенских језика, нешто о речи *пароброд* у својим чланцима: „Муљ говора неспретна и неподобна нанешен на обале нашега језика, или о барбаризмих“. У овим чланцима рекао је Курелац за *пароброд* ово: „Кад већ слажемо рѣчи, то нам је и и на ухо чтогод одбит, ако смо ради језику умиљату. Всатко ми без муке призна, да је слађе *пардилов* него *пароброд.* И покојни Вук оту ми је рѣч одобрио, како и *парогон* la locomotive, ну му је *гоњача* још слађа била, према *ватрењачи,* что ју он око Мухача зачуо“. Овде нам Курелац не каже, за што не ваља *пароброд,* него вели, да му не звони у уху као што треба, а то по свој прилици за то, што је та реч муљ, који је вода нанела из стране земље, другом речју што је *пароброд* Dampfschiff. Али ја мислим, да то не чини ништа, што се слаже наша реч која са страном речју, и таква реч да не мора бити одмах муљ нанесен са стране. Може се наша реч потпуно слагати са страном речју и у једно добра бити, т. ј. одговарати законима нашега језика. За то ја мислим, да та реч *пароброд* није за то рђава, што одговара немачкој речи Dampfschiff, него за то, што не одговара захтевима законским нашега језика. *Пароброд* требао би да је зависан композит, као што су:

богородица, бременоша, винобер, ветрогоња, ветромет, водојажа, водоноша, водопија, володер, гласоноша, богоносац, коломаз, коловоз, ководер, ковомор, трнокоп, хлебождер, чорболок; али ја сам казао у 17. бр. „Стражилова“ од лањске године, да у зависним композитима не сме друга реч бити у једно и самостална реч, као што се види из споменутих композита, у којима на другом месту речи *родица, ноша, бер, гоња, дер* несу самосталне. Истина има зависних композита, у којима је друга реч у једно и самостална реч, али онда такав композит не саставља значење прве речи са значењем друге речи, него значи име нечему. Тако *гороцвет* не значи *горе цвет, у гори цвет,* него је име цвету, који се зове немачки Frühlingsadonis. Тако *црвописак* не значи *писак црва,* него народ, који пишти као црв, сиротињу, die Bedrängten, miseri: „Црвописак на душу узео.“ *Зимолист* не значи *зимни лист,* лист, који се и зими зелени, него значи некаки цвет, herbae genus. *Житород* не значи род жита, него значи fertilitas, кад у опће храна роди. „Код нас је ове године добар *житород*“: das Getreide steht schön. (Вук. речн.). Тако исто и *пароброд,* који је скројен по немачком Dampfschiff, не може значити брод, који пара тера, него морао би значити име нечему, као што се види из примера, што смо их сада споменули. Да би читалац ово још боље схватио, нека прочита у 17. бр. лањскога „Стражилова“ чланак мој о „сложеним речима“. Ја дакле мислим, да *пароброд* није само муљ, који је нанела бујица из стране земље на наше земљиште, него је она још к тому и такова сложена реч, која не одговара захтевима законским нашега језика, за то јој не би требало дати места у нашој књижевности. Да би пак *пароплов* протумачили, потребно нам је још неколико да кажемо речи о зависним композитима. При тумачењу зависних композита већином стоји прва реч у генитиву објективном, који зависи од друге речи а друга реч сама за себе не значи ништа, него је постала од глаголскога корена или основе примарним наставком и у заједници са предњом речју има она своје обличје и своје значење, н. п. испореди *бременоша* са *бреме носити, водоноша* са *воду носити, вратолом,* са *врат ломити, володер* са *волове дерати,* (*володер* зову се нека брда у Хрватској и јасно нам је, за што се тако зову, кад знамо, да *володер* значи boves excorians), *дрводеља* са *дрво дељати, душогубац* са *душу губити, коловођа* са *коловодити, коњокрадица* са *коње красти, коњоморa* са *коње морити* и т. д. Али има зависних композита, који се не могу овако тумачити, н. п. *водопој* не може се тумачити *воду појити,* него место, где се стока поји *водом.* Дакле, прва реч не може се генитивом тумачити, него другим којим падежем. Па тако је *говноваљ,* scarabeus stercorarius, али управо значи in caeno se volutans, *домородац, крајобер, рукодрж* (на крај ралице оно, што се за њ држи руком), *сунцокрет* (што се окреће за сунцем), *ухолажа* (што улази у ухо, der Ohrwurm). Оваких зависних композита има мало, у којима прва реч при тумачењу долази у који други падеж, а не у генитив. Међу ове композите може ући и *паропловe*, што значи: оно, што паром плови, т. ј. што пара тера. Али по што оваких композита има мало, то се на њих не смемо много угледати. Ја мислим, да је обичније *појиште, појило,* него *водопој,* па по томе биће удеснија и боља реч проста *ватрењача* него *паропловe*.

2.) У Вукову речнику глагол *односити* значи 1.) wegtragen 2.) seitwärts neigen: односи главу као сврач од прдаљке. Кад додамо *се* на *односити,* онда имамо пасив, н. п. односи се од њега то и то. Није ми познато, да се може глагол *односити се* употребити, као што је у оваквој реченици: „у главној реченици буде кашто ријеч, на коју се односи *да*.“ (Вид. Rječnik jugoslavenske akademije св. 5., стр. 170.), или „нема у главној реченици ријечи. на коју би се *да* особито односило“. (Вид. Rječnik jugoslavenske akademije св. 5. стр. 183.) Ја мислим, да је у овим реченицама *односити се* немачко sich beziehen: „на коју се односи *да*“ auf welches sich *da* bezieht, и мислим, да би Даничић казао ове реченице овако: „у главној реченици буде кашто ријеч, за коју је привезано *да*“; „нема у главној реченици ријечи, за коју би *да* особито било привезано.“ Из овога се види, како човек не може доста да се напази, те да не погреши у свом језику рођеном.

СМЕСИЦЕ.

(Славне жене на самрти.) 2. Роландовица. За ту ванредну жену вели Michelet, да је рођена била за књижевницу те је још од младости свикла све своје мисли, утиске и осећаје поверавати артији. Као жена вишепуташњег министра Роланда de la Platière била је Роландовица у време прве француске революције важна личност, личност велика уплива. Са свим се право рекло за њу, да је била душа и геније, или као што Louis de Carné каже, слава и фатум жирондиста, тих занесењака и филозофа, што хтедоше да

створе читаву републику мислилаца и песника те да оживе древно доба грчко. Велики и сјајни беседник Vergniaud био јој је све и сва. Како га Thiers описује, имао је племенито срце, умну главу, а ватра, која га је одушевљавала, ма како да је по који пут једва једвице тињала, у одсудном се часу свагда силно разбуктила, те за собом повукла свачије срце. Уза њ су били Condorcet, Barbaroux, Ducos, Fonfrede, Valazé, Brissot, и многи други духовити људи и беседници. Buzet је био мал те не најснажнији. Спрам њега се у Роландовице расплампти љубав. „Од 39 година", пише Eugène Crepet, „посред најжешће политичке криве у отаџбини, наједаред се та жена зажари за човеком, којем је вуче неодољива сагласност духова им. Али верна идеалу строге врлине, којој све жртвује, не подлеже она тој страсти, која је додуше загрева и одушевљава, јер ју привлачи чар великих особина, којима се у многом те многом жиронидисти диви, али је не подвргава похотљиву искушењу." Љубав своју према Buzet'у пренаша она на целу чету жиронидиста, те им је она застава, око које се они у часима опасности и великих бојних дана купе. Она је уз њих, кад се саветују, помаже им, кад издају прогласе, прокламације. Њој је све сувише полако, сувише јој се отеже. Од младости загрејана за републику рада је, да је што пре угледа. Кад се краљева својта склонила под скут народној скупштини, била је жиронда на врхунцу своје моћи. Да је одмах после 10. августа узела била у руке крму државну те прогласила републику, била би у првом ћору одушевљења све, што је хтела, произвела и спасла би живот краљев. Роландовица је то хтела. Али је жиронда оклевала; све је мислила, да још није куцнуо прави час. Беседила је најлепше своје беседе и очаравала образовани свет и занесењаке. Но за овима је већ стојао народ, клисурина са грозним оним нељудима, који су за тили час занесењаке и образовани свет спутали те тиме уништили и моћ и уплив жиронде. Жиронидисте су сад беседили у ветар, нико се није ни освртао на њих. Danton и Robespierre нападоше их из небуха па их свргоше. Погибоше на губилишту са ретком величином и достојанством душе. Последњи њихов заједнички обед пред смрт постао је најтужнија легенда револуције. Још им се једаред излило срце у лепе одушевљене беседе, још једаред запеваше, загрлише једно друго и изљубише се, па онда за руку одоше на губилиште. Тек што они скончаше, дође ред на Роландовицу. Уапсише је. У тавници је она даље писала и учила ревно, као да се ништа није десило те као да мирно седи у своја четир зида. Пред трибуналом револуције говорила је постојано и непоколебљиво као најјуначнији мушкарац. Кад је чула своју смртну пресуду, дигла се поносито, те кликнула судијама: „Сматрате ме, да сам достојна делити судбу оних великана, што их ви посмицасте; хвала вам, а уверавам вас уједно, да ћу се трудити, да путем на губилиште покажем исту храброст, коју су показали они." Па што је обрекла, то је и одржала. На колих је случајно села до старца, који је од страха дрхтао по свем телу. Она га је тако умела охрабрити, да је старац тај умрьо са осмехом. Кад су на судилишту силазили, помогла је старцу да се сиђе, па онда је замолила џелата, да најпре одрубе старцу главу те да не мора видити њену крв. Кад се џелат позвао на наредбу те рекао, да самовољно не сме мењати реда, погледала га је она строгим погледом па му рекла: „То је последња молба жене једне, и ја сам уверена, да ћете је испунити. Двоструко поштовање налаже вам, да то учините, поштовање старости и мога пола." На то џелат ни речи није одговорио; полако, као да се сам са собом бори, попео се на губилиште; горе се осврнуо те старцу дао знак. Роландовица онда одведе старца до горе. „Док оком трепнете, било па и прошло!" дошапта му, притиснувши му руку својом мирно и постојано. За тим је без страха гледала, како старцу главу одрубише па онда се сигурним кроком попела на степенице а није ни чекала знака. Горе, где јој је у сусрет крв лопила, прекорачила ју је, дигнувши мало хаљину а у тај је мах изгледала, као да се и сама мора смејати томе, што се грози крви у тренутку. кад јој ваљаде пролити своју сопствену. Погледа онда у кип слободе, што је подигнут био за гилотином, па на глас прослови: „За каква ли недела мораш ти име своје да дајеш, божанствени генијe!" Клекла је после тога сама и прислонила главу на пањ. То је било 8. Новембра 1793.

АФОРИСМИ.

(Источних народа.)

Човек учењак, који ништа не производи, личи на облак, што не даје кише. (Арапска изрека.)

Дужник се јада на окрутност свога повериоца. Да ли пак он коме у зајам, постане још окрутнији поверилац. (Хинеска изрека.)

Нема руже без трња нити љубави без љубоморе. (Турска пословица.)

Младост је лудост а лек јој је старост. (Мендани.)

Више вреди кућерак од сламе, у којој се смеју, него палата, у којој плачу. (Хинеска изрека.)

Где год има сумње и тешкоће, не треба се журити са одлуком. (Чу-Кинг.)

Ко одговара пре него што саслуша, будала је. (Арапска изрека.)

За дрво има надања, ако се посече, да ће се још омладити и да не ће бити без изданака.

Ако и остари у земљи корен његов и у праху изумре пањ његов, чим осети воду, опет напупи и пусти гране као присад.

А човек умире изнемогао; и кад издахне човек, где је?

Као кад вода отече из језера и река опадне и усахне, тако човек кад легне, не устаје више; докле је небеса, не ће се пробудити нити ће се пренути ода сна својега. (Књига о Јову.)

Баш ходи човек као утвора; баш се узалуд кида, сабира, а не зна коме ће допасти. (Псалми Давидови.)

САДРЖАЈ: Пахуљице. Песма Јосипа Берсе. — Дух времена сад је таки! V. — Цвет. Песма од А. — Божић у прогонству. (Једна глава из Достојевскога дела „Записници из мртвога дома".) — Језик у Гундулићеву „Осману". (Наставак.) — Листак из историје васпитања. Од Андрије М. Матића. — Бранич српскога језика. — Ковчежић. Смесице. — Афорисми.

„СТРАЖИЛОВО" излази сваког четвртка на читавом табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. на по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 ф. на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата администрацији „Стражилова" у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 6. У НОВОМ САДУ 11. ФЕБРУАРА 1888. **ГОД. IV.**

ЈЕДНОМ ПРИЈАТЕЉУ.

е спуштај се никад — смело главу дижи;
Не уступај ником — хитај, јури, стижи!
Разви лака крила своје бујне моћи —
Не дај својој нади никад изнемоћи!
Не престаји мишљу радити и расти —
Не дај, шале, духу клонути и пасти!
И тело нам дани, што за рана стижу,
Непрестано крепе и на више дижу.

Лети чило у вис, куда жеље теже —
Само змија гадна у прашину леже;
А поносни ор'о високо се диже —
И облаке саме у висини стиже!
Свет се само оном радује и диви,
Што узвишен смело на висини живи;
И од сунца свет се онда добру нада,
Кад високо стоји — не, кад ниско пада.

Соколи и гнездо на висини вију —
Мишеви се само по рупама крију.
Високо се диже бор и јела вита,
Па и бршљан зелен у висину хита:
И за то су вечно зелени и свежи —
Свеж је свак, што смело у висину тежи.

Високе су круне, пуне славе, силе;
Високе су горе, где станују виле;
Висока је црква, што уздиже душе —
Зликовци се само у пећини гуше.
И звоно, што људе у цркву позива,
Са висине само звонки глас разлива.

Високо су громи и блиставе муње —
Ниско пада само прашина и труње.
Јунак се и смрти на ногама нада —
Слаботиња само на колена пада.
Све, што нешто вреди, на више се диже,
Само црв по земљи и по праху гмиже.

Високо је Олимп, где богови седе,
Високо су музе, што с њима беседе,
Високо је небо, где је творчев престо —
И души је врлој на висини место.
Само трошно тело испод земље стоји,
А узвишен дух се гробнице не боји.
Залуд труне тело, кад не труне слава —
Заслгуа и дело најзад ускрсава.

Не спуштај се никад -- смело главу дижи,
Не уступај ником — хитај, јури, стижи!
Разви лака крила своје бујне моћи —
Не дај својој нади никад изнемоћи!

Вл. М. Јовановић.

ДУХ ВРЕМЕНА САД ЈЕ ТАКИ!

ПРИПОВЕТКА ИЗ СРПСКОГА ЖИВОТА.

ПРВИ ДЕО.

VI.

нежевић већ неколико дана ради око тога, да састави певачко друштво у Брајковцу. Стало га је доста муке, али је успео.

Раја Јовановић, општински писар, дочекао га је оберучке. (Да ко ће, ако он не би! Рају је само за време судбина ћушила у Брајковац, „Богу за леђа“; али у његову рожданику пише, да је он рођен за „виши позив“. Тај виши позив он је већ и вршио као члан неке путничке глумачке дружине, где је

играо улоге трагичних јунака, нежних љубавника и био први певач. Када је на уметничком мору, вели он, лађа богиње Талије, на којој је он у својој дружини бродио, насела на стену народног немара, те претрпила кораблекрушеније, па се љубимци Талијини распрштали којекуда, њега завеја мећава једне зиме голог и гладног у заветрину у Маркову крчму у Брајковац; ту се препоручи бележнику својом вештом декламацијом „о разбијеној канти", и бележник га протежира за писара. До сада је увек оправдао оно уздање, које су имали у њега његови милостиви заштитници у Брајковцу. Ако би се то уздање кадгод и уздрмало сувишним каквим захтевањем од стране његових претпостављених у општинском уреду а у званичним пословима, госпођа бележниковица зна увек да га одржи у status quo. Но он сам још увек не заборавља свој „виши позив", па стоји у Брајковцу још увек само као оно птица на грани, те чека згодан тренутак, да прне опет у свет, . . . у виши свет. Само да му се дочепати Новога Сада или Београда, да се препоручи управи народнога позоришта, па онда — ево среће и за њега и за српску позоришну уметност!) Госпођа бележниковица ће „за љубав господину Јаковљевићу". Млади грк Брајковачки ће, јер је „таки дух времена". Бележник вели: „Нека буде и у паклу вашара!" Благајник мисли: „Куд сви Турци . . ." Наћи ће се и још когод. Звезде „на небу певачкога Брајковачкога друштва", рече писар, биће гошћа госпођица Даринка („Изврсна певачица!" рече за њу Јован Јаковљевић) и госпођица Јелена попина („Без ње не можемо ни маћи!" рече за њу учитељ Милан Кнежевић). Али те две „звезде" треба тек задобити.

Бранко Стајић после оних речи, што их је имао са својим ујаком, поп-Стевом, тако се био расрдио, да је у један мах хтео да оде из Брајковца. Него добро, те то није никоме казао, јер би морао јавно и повући реч на траг. А повукао би је за цело, као што се већ и у себи повукао, кад се састао с Јованом и учитељем, те видео, како, особито овај последњи, одушевљено ради, „да Брајковац пропева у Бранковој свечаности", јер „треба *народ* увући унутра!" Повукао би је тим пре, што се уверио, да се и сама гошћа одушевила за „ту идеју", што би рекао Раја Јовановић, па макар поп Стева дигао „и кундаке и кондаке" против „омладине, што само изумева идеје."

У Брајковцу је то сад на дневном реду.

Па и госпођа Ната и госпођа Рашићка, када су једна другој правиле „физите", несу могле а да се не дотакну Брајковачкога певачкога друштва.

— Нашем учитељу ма штогод падне на памет! — приметила је госпођа Јелисавета.

— Па то је лепо! — рекла је госпођа Ната. — Нека се младеж провесели!

То је најпосле и госпођа Јелисавета морала одобрити, (да је варошкиња не надмудри): — Да Бог ме, младеж треба да пева!

То је госпођа Рашићка нашла за добро, да извије, када је дошла, да врати „физиту" Славнићки, ако је опет вазда разлога имала, да наведе против тога, када је госпођа Ната била најпре код ње, а противних разлога је, по њену, од неко доба, тајному мишљењу, доста, када што покреће Брајковачки учитељ.

Посркале су белу каву, покусале су неколико пољупчића, преломиле неколико мушкацона и других таких посластица, што се, по сеоском господском обичају, износе пред „физите". Нахвалиле се и накоштале свега.

Деца, Јелена и Даринка, нестрпељиве, па отишле, да се забављају на свој рачун.

Старије остале за столом, па, кад ушле у прави разговор, узеле да преврћу листове у дебелој књизи своје прошлости. Ох, Боже мој! Та свака има доста штошта да преврне, доста да спомене и мртвих и живих, и када се збије у самоћу, а камо не ће, кад их овако више, па једна другу подсећа. Тек удовице! Ух-ух! . . . Па би добре маме, да прозру мало бар и у будућност, макар да отшкрину крајичак непрозриве копрене, која тако јогунасто скрива, као змија ноге, тако неумољиво таји, што би сваки тако радо хтео да зна.

Да Бог ме, да су прорешетале и на ситно и на крупно решето и садашњост. Тако госпођа Рашићка није могла да пропусти, а да не спомене, како неки виче на њу, да је божем она отуђила поп-Стеву од његове сестре, да је она истерала Тинку из поп-Стевине куће.

— Та, колико ме је — вели, — речи само стало, док сам га наговорила, да позове Бранка к нама, и да му пошаље новаца, да амо дође, те да се момак мало одмори, па и своју матер посети! . . . Најпосле, свету се не да ни уста запушити, ни доста колача намесити . . . Цео свет, за Бога зна, за што је Тинкин муж пропао и заблудио у свет!

Исто тако није могла, а да не ухвати прилику, па каже, како јој је „мило, о, Бог зна, како, што је њена Јелена тако сретна била, па била у стану у тако доброј кући, као што је госпођа-Натина." Па, Бог зна, како јој је „мило, што је у Даринци стекла тако ваљану, тако искрену другарицу, . . . о, Бог зна, како јој је мило!"

Наравно, да и госпођа Ната, а особито госпођа Катица, — та, она бар добро познаје Јецу Рашићку, — наравно, да су и оне биле исто тако ис-

крене и исто тако слатке према њој; па јој дале омирисати, како се и њих не тиче, шта свет говори; оне живе, дакако, само за своју децу, па — види Бог!...

Даринка се и Јелена ухватиле испод руке, па ходају испред госпођа-Катичина дућана на улици. Њих две не занима разговор удовицâ. А имају и оне, да претресу малу своју књижицу из свог ђаковања и друговања.

Деца расла две године напоредо у добу, када душа за душу највећма пријања; па готово прирасле једна за другу. Па имају, о чему да и разговарају. Јесте, да разговор њих две није задрьо у озбиљан живот; али је искрен и прост Обадве још у оном добу девојачком, у ком последњи бој бије између себе нарав и васпитање.

И Зорка се обесила Даринци о руку, па скакуће поред њих. Па слуша као жедна, како њих две приповедају о школи, о игрању, о беседама, о променадама... И њу ће мати да дâ на јесен код тетка-Нате у варош, па да и она иде у вишу девојачку школу. Те радости, тог подскакивања од ње!... Зорка већ чита чика-Јовин лист, што јој поклонио браца Јован; а зна много и на изуст. Па библиотека њена броји већ и десетак које „Дарова доброј деци“ од чика-Стеве, које разних „Полаженика“ и „Споменака“ од браца-Радована, браца-Јове, и других „чикâ“ и „брацâ“.

Понда и поред Зорке није могла Јелена, а да се не похвали, како јој ипак мио Брајковац, јер је до пре млади учитељ, господин Кнежевић, често долазио к њој... То није било ништа страшно, ал' су обе поцрвенеле.

А мали Владимир натукао калпак на главу, припасао ђорду о бедро, што му донела тетка и сеја из вароши; па узјахао танку бедевију, што му извукао из трске браца Рада слуга, па је љуто зауздао и подланчио, те је шиба троструком камџијом и заиграва пред искупљеним својим вршњацима. А ови завидљиво гледају, гледају и диве се...

*

— О-о, лепо, господо! Лепо од вас! — повика на једаред Јелена тројици младића још на по пута. — Од кад ми овде ходамо а вас нема!

Јован, Бранко и учитељ се упутили девојкама.

Колико Јелена слободна, па којим кораком она тројица њима ближе, то се Даринка већма стискује уз Јеленино раме, као да би да се скрије.

— Несмо ми забадава изостали толико, — одговори Бранко.

Кад приступио девојкама, лице му се зажари. Погледа то у Јелену, то у Даринку, а поглед му несигуран склизну на страну, као да не сме да се задржи ни на једној ни на другој.

— Изашао је проглас Карловачког и Бечког одбора: У другу је недељу пренос костију Бранка Радичевића! — дода Јован. — Решено је, да се пренесе на Стражиловачки вис. Па смо закључили с овим побром... (Господин Милан Кнежевић, наш учитељ! — приказа Јован учитеља Даринци.)... Закључили смо, да са што више народа и ми одемо одавде у Карловце на дочек.

— Мило ми је! — одговори Даринка на приказ Јованов, па пружи руку Кнежевићу и неусиљено се рукова с њим.

Кнежевић се рукова и са Јеленом, као са старом познаницом.

— Него још нешто! — додаће Бранко. — У ову недељу ћемо и ми овде да држимо своје сéло у корист преноса и споменика Бранкова, а више тога ради, да упознамо наш свет боље са песником српског народног јединства.

— То је лепо! — кличе Даринка, а лице јој плану од одушевљења.

— Него морате нам и ви помоћи! — рећи ће Бранко, па употреби ту прилику, да стане поред Даринке.

— Па како вам ми знамо помоћи? — пита Даринка, па искрено окренула лице њему.

— Ви ћете певати с нама.

— Ох, Боже! Та, то је кратко време. Данас је уторник, а ето за час недеље. Што то нисте пре почели?

— Ништа не чини. Господин учитељ ће нас научити Бранково коло...

— То већ знам! — кличе и опет Даринка, и још већма је поли пламен по ланитима.

— Тим боље! Зорчица ће декламовати ону чика-Јовину о Бранковој жељи; а једног од мојих ђачића почео сам да учим „Ајдукову песму“, — допуни учитељ. — Је л', Зорчице, ти већ знаш твоју песму?

— Знам, знам, господине! — зарадова се дете. — Идем, .. сад ћу ја од мах...

Није имала када ни да доврши, што је у радости хтела рећи, већ најпре поскакута с ноге на ногу; па, кад јој се и тако споро учинило, залети се у кућу.

— Госпођице Јелена, без сумње и ви ћете нам помоћи. Ви тако лепо певате, — примети учитељ Јелени, а до ње се нашао.

— Морам најпре питати матер и чику. — Ја не знам за што, али чики није нешто право. Све вели, кад чита новине: „Ја не знам, што се толика хука и бука дигла за тог ђачића“; а на некаквог Мушицког и Рајића, не знам, нико не осврће ни главе! Он се чуди, како да то више власти не забране. А као

да се тврдо узда, да ће, ма у последњем тренутку, и забранити.

— О, моја ће мама мени већ дозволити, — одазва се Даринка. — Њој се здраво допада Бранково коло. Ја сам учила у нашој вишој школи нашу књижевност, па сам и мами читала о Бранку и из Бранка. А и покојни тата, каже, тако је све нешто спомињао и Бошњака и Србијанца и Херцеговца и Сремца и Бачванина и Дубровчанина и ове и оне; па је увек, каже, говорио, да је то једно и треба да буде једно.

Зорка већ опет дотрчала с књигом у руци, па говори речи познате „Бранкове жеље“:

„Ја познадох, што нисам познав'о,
Први санак ја сам већ одспав'о...“

Даринка хоће да јој помогне, па се уплете и она:

„Први санак мира вечитога...“

А Зорка нестрпељива, па заврши последњим стихом:

„Србадијо, не било ти просто!“

Сви прснули у смех.

— Знам ја, знам све до краја! — правда се дете, а застидела се. — Цело ја знам; само још који пут да прочитам... Је л' браца, — окрену се, као чигра, у заштиту Јовану, — још имам сутра, па прекосутра, па наткосутра, па још један дан, па недеља? Је л'?

У томе се отпустила Јелена и Даринка; па се она нађе између Јована и Кнежевића, а ова између Зорке и Бранка.

Зорка пресавила своју књигу, па чита своју декламацију.

А Даринка ће запитати Бранка:

— Хоће ли ко говорити штогод том приликом?

— То је бреме пало на мене, — одговори Бранко.

— Аха! Држите се! — рече му Даринка, те му, бојаги, попрети својим прстићем.

Бранка прође нешто скроз, како му се допаде у тај мах девојче.

— Што ћутите?... Бог ме, није лако, ја мислим, говорити пред простим светом!

— Ви ме још већма плашите, те ми сад тек долази пред очи све већа тешкоћа бремена, што сам га се подухватио у најбољој вољи.

— Немојте се плашити, господине Бранко, — рече Даринка, као да јој жао, ако је збиља тако, па га чисто теши. — Ја сам уверена, да се не ћете постидети.

— Хвала вам! Ви тако умете и да храбрите, да сам сад опет већ слободнији. (Понда се затрча, те додаде:) Ви сте анђео храбрилац!

— Молим, молим, господине, — одговори Даринка, а застиди се. — Не стоји вам лепо, кад ласкате,... ни мало лепо. Криво ми чините, кад ми таква појма о себи улевате.

Збиља, обори девојче очи, као увређена.

У Бранкову срцу узавре. Поцрвени, па му и самом криво, што, ето, избаци нешто налик на „курисање“. Застидео се... Једва се прибра.

— Госпођице Даро, — рече јој тихо, па тако искрено, својски, а тако покајнички, да она подиже опет к њему своје миле очице и милокрвно га погледа.

Али не мога одолети његову погледу. Осети, како јој у очи сухну неки плам; а на зеници јој затрепта дуга, те их одмах обори.

— Опростите! — прошапута, ал' не подиже очију...

Добро те се у томе помешали с осталим друштвом. Учитељ и Јован, а и Бранко пристао уз њих,... упели се, па доказују Јелени, како митроносни песник омладине свога доба, Лукијан Мушицки, и учени архимандрит Јован Рајић, кому, кажу, петнаест пута нудише владичанску митру и он је петнаест пута одби, да може мирно у својем скровитом Ковиљском манастиру писати богословске књиге и историју Срба, Бугара и Хрвата,... како та два књижевна великана старије наше књижевности несу „некакав“ Мушицки и „некакав“ Рајић, као што је Јелена мало час била рекла, него људи, којих ће заслуге по српску књижевност остати трајне, да их збиља не потамњује ни слава млађанога Бранка Радичевића. Необични дар, неуморни труд и сувремена ученост и Рајића и Мушицког дуго ће остати узором омладини, која има да се учи; а дела њихова биће вазда на углед, како ваља љубити свој род и своју веру.

Него Бранко Радичевић дубоко је заталасао најврелије осећаје срца и душе српског народа својим лаким песмама, опевајући му разумљиво и са жарким родољубљем витешка дела наших предака, стару славу и нове невоље од Немање и Косова до данашњег дана; па је пошалицама и младачким несташицама дирнуо у живац и мушку и женску омладину народну; та што је најглавније, уз старину Вука, као ђенијалног скупљача народних умотворина, и ученога ђака Вукова, уз Ђуру Даничића, као научног обрађивача тог бесцен-блага, удари први у струне народних гусала, па чистим српским народним језиком, каквим нико још пре њега, а попут једре и здраве народне појезије, песмом, као најзгоднијим оруђем, прокрчи пута у књижевности нашој простом лепом нам народном језику. Нека данас строги критичари и естетичари и осуђују неке његове стихове, као да су „пука проза“ и „крпарија“, тек без њега ко зна би ли од мах добили песнике

као што су Змај, Ђура Јакшић, Владислав, Шапчанин, Лаза Костић и други. Језик народни презрели беху у оно доба сви и мањи и већи књижевници, па и сам Рајић и Мушицки, чак и неумрли песник неувелог „Горског вијенца“, владика Раде Његуш, не беше по све тога слободан, — та већ загрози опасност, е дуго и дуго прост народ не би имао никакве користи од штампане и писане књиге својих учених синова, на које, сиромашан и онако, троши своје силно благо. Можда је и трагична судбина, прерана смрт тога ђенијалног младића увеличала симпатије народне. Но било како му драго, Бранко Радичевић сјаће за вечита времена као трећа звезда уз Вука и Даничића на освитку нове нам књижевности народне. А то је оно, што је и најозбиљније српске наученике покренуло, да с омладином заједно испуне скромну жељу песникову, да му пренесу последње земне остатке на вис убавога Стражилова, које му, за ђаковања још у Карловцима, тако беше омилело. То је оно, што треба да измири, а у идеји Бранковој, све без разлике и политичне и друштвене странке, које вру у нашем јавном и друштвеном животу, а поштено мисле.

Јелена је слушала све то пажљиво. Је ли што схватила и упамтила, то је — у божјој руци! Али је бар тврду веру дала, да ће све и сва порадити и код чике, поп-Стеве, и код матере, госпође Рашићке, како би јој допустили, да и она пева на Брајковачком се́лу у недељу.

— „Ако госпођа Јеца што не изради“, мисли у себи Јован, „не помогоше код поп-Стеве ни најубедљивији разлози.“

А Кнежевић и опет не пропусти, да не примети, како би му врло жао било, да Јелена не запева с њима, јер — њен глас тако му је потребан у збору, да готово без ње не ће моћи бити ништа.

... Ударише и краве из поља. Или се кравар данас боље пожурио него обично, или су се збиља „физите“ код госпође Нате и Катице мало дуже позабавиле, тек, ето, брзо прође време, кад се обично и госпође сеоске враћају кући из посете. Па сад се тек диже госпођа Јеца са својом кћерком, да полазе кући. А отпратиће их Јован, Даринка, учитељ, Зорка, па, наравно, и Бранко.

Салетели сви, штогод их је, госпођу Рашићку, да допусти Јелени, да пева на се́лу.

На учитељево „милостива“, колико јој годило, ипак се намргодила. Али које Јованово разлагање, а највише канда Бранкова реч — израдише своје. И поп-Стевина Јелисавета даде се обрлатити још до куће, да ће заложити своју реч.

— Видићемо још, шта ће рећи поп Стева? — рече она, па се насмеши.

— „Бојаги!“ — помислише сви мушки у један мах као по договору ...

За Брајковачки певачки збор, дакле, били су сви уверени, нема опасности, да ће морати певати без госпођице Јелене.

Сутра после подне одмах је прва веџба певачка.

(Наставиће се)

БОЖИЋ У ПРОГОНСТВУ.

ЈЕДНА ГЛАВА ИЗ ДОСТОЈЕВСКОГА ДЕЛА „ЗАПИСНИЦИ ИЗ МРТВОГА ДОМА“.

(Свршетак.)

Седосмо за ручак. Прасе Акима Акимића беше изврсно испечено. Но ни сам не знам, како се ово десило: није потрајало зар ни пет минута, како оде плац-мајор, а показа се, да је било за чудо много пијана света, а још пре пет минута све је било сасвим трезно. Указаше се многа сјајна и зажарена лица, искрсоше и балалајке. Мали Пољак већ је ишао с ћеманетом за неким веселим братом, који га је најмио за цео дан, да га „прати“.

У часу дође разговор пијанији и гласнији. Но ручак се опет за то мирно доконао. Све је било сито и напито. Што је било старије и солидније, оде одмах да мало прилегне; оде и Аким Акимић, сигурно у уверењу, да је о великом празнику на сваки начин нужно прилећи и продремати мало.

Неки старчић, стародубовски староверац, продрема малко, оде за пећ и отворивши молитвеник пречита до мркле ноћи, скоро и не прекидајући молитве. Тешко му је било гледати тај „покор“, као што је говорио на оно свеопште весеље у касарни. Черкези се опет повукли у крај па радознало, а некако и мрзовољно гледе тај пијани народ. Сретох се с неким Нуром, Черкезом:

„Јаман! Јаман!“ рече ми Нура, машући главом и очигледно негодујући; „ух, јаман! Зло ли ће се расрдити Алах!“

Исаија Фомић (Томић) опет некако с намером и као уз пркос ужегао свећу, па сео за посао, показујући, како он, ја̀ко, ни пода шта не држи празник.

Нађоше се и неке карте. Инвалида се слабо бојали, а ради унтерофицира (који се иначе и сам старао, да ништа не види) поставили су стражаре. Караулни официр ако је триред завирио у касарну читавога тога дана. Но пијани се у тај мах скривали,

карте би се покриле чиме год за часак, а и он је сам канда наумио, да не прима к срцу незнатне нереде. А пијан човек и није се тога дана сматрао за друго што, него за „незнатан неред“.

Мало по мало, па се они баш ваљано накрасише. Почеше и да се џавељају. Но трезних је још ипак била већина, те је бар имао ко да пази. Они опет, што су већ били забраздили, отимаху се све већма. Газину се чињаше, да је на седмом небу. Сав блажен и већ до немогућности сам собом задовољан ходао је у крај своје клупе, под којом је држао вино, што се дотле негде у снегу, да нико не зна, хладило, и некако је поносито гледао оне, који су му прилазили и искали коју кап. Иначе, он је био трезан и није дотле ни капи окусио. Наумио је био, да слави празник, кад већ буде на измаку, покупивши пре тога сав новац из џепова заточеничких.

Из свију касарна разлегала се певанка. Но пијанство поче већ да прелази мере и од песама већ не бијаше далеко до суза. Многи пограбили балалајке, огрнули тулупе (кожухе) и кочећи се и косирећи се удараху у жице. У војничком одељењу саставише и кор од осам гласова. Песма им бијаше дивна, а пратила их балалајка и гитар. Правих народних песама мало се певало. Сећам се само једне, коју дивно отпеваше:

Я вечоръ млада
Во пиру била.

(Синоћ млада бијах на весељу).

И ту чух нов варијанат од те песме, који ми дотле не бијаше познат. На крају песме додавало се неколико стихова:

У меня-ль младой
Дома убрано:
Ложки вымыла
Во щи вылила,
Съ косяковъ сскребла,
Пироги спекла.

(У мом дому све је спремљено: Лажице сам опрала у јуху ти усула; батину сам самлела, колаче ти испекла).

Већином се певале песме, које смо ми звали „ариштанскима“, иначе познате песме. Једна између њих „Некада сам . . .“ хумористичка, описивала је, како је кадгод живео „као кнез“ по милој вољици, а ето сад допао затвора. Описивало се, како се кадгод частило све самим „блеманже шенпањцем“, а данас —

Дадутъ капусты мнѣ съ водою
И ѣмъ, такъ за ушьми трещитъ.

(Даду ти купуса без меса, па једеш, да све пуца за ушима!)

Дође и она позната:

Прежде жилъ я, мальчик, веселился
И имѣлъ свой капиталъ:
Капиталу, мальчикъ, я лишился
И въ неволю житъ попалъ.

И тако даље. Само што се овде није певало „капитал“, него „купитал“ — од речи купити (т. ј. скупљати новац на гомилу); певале се и жалосне песме. Једна је била права заточеничка, опет канда позната:

Свѣтъ небесный возсіяетъ,
Барабанъ*) зорю пробьетъ, —
Старшій двери отворяетъ
Писарь требовать идетъ.
Насъ невидно за стѣнами,
Каково мы здѣсь живемъ,
Богъ, Творецъ Небесный, съ нами,
Мы и здѣсь не пропадемъ, и т. д.

Друга се певала још жалосније, али по красном напеву. Саставио ју по свој прилици какав прогнаник, и стихови бијаху прилично натегнути. Сећам се из ње некојих стихова:

Не увидитъ взоръ мой той страны
Въ которой я рожденъ;
Терпѣть мученья без вины
На вѣкъ я осужденъ
На кровлѣ филинъ прокричитъ
Раздастся по лѣсамъ,
Заноетъ сердце, загруститъ,
Меня не будетъ тамъ.

(Не ће око моје видети већ онога краја, где сам се родио. Осуђен сам да до века страдам без своје кривице. На крову крешти мртвачка тица и глас јој се разлеже по шуми; срце ми се кида и тешко ми је, јер ме тамо не ће бити.)

Та се песма певала у нас често, но не у кору, него по један. Отићи ће тек погдекоји, кад је доколан, под капију од касарне, сешће и замислиће се . . . образ нагне на длан па тек уситни високим фалсетом. Слушаш, а нешто као да ти душу раздире. Бивало је међу њима приличних певача.

У то пође већ и сунце на заранке. Жалост, досада и неки терет све већма избијаху на површину из тога пијанства и весеља. Онај, што се мало час смејао, стискао се сад негде у крај па се дао у плач — а пијан је на сву меру. Једнима пође за руком, да се и потуку. Неки опет, бледи као крпа и тешко се држе на ногама, мутљају по касарнама и замећу кавгу. Они, што су „добре нарави у пићу“, траже кога, да му се изјадају и да му излију сав онај пијани јад, што им се стискао на срцу. Сав тај бедни народ хтео је да се провесели и да весело проведе благи дан — и, Господе! како тежак и како жалостан дође тај дан скоро свакоме од њих. Сваки га

*) Бубањ.

је провео, осећајући на послетку, као да се преварио у некој нади.

Петров дотрча после још дваред до мене. Врло је мало пио целог тога дана и био је скоро сасвим трезан. Но он је до последњега тренутка све нешто очекивао, што се свакојако мора збити — нешто необично, свечано, нешто, што ће га врло развеселити. Он то до душе није говорио, али му се могло из очију ишчитати. Ишао је неуморно од касарне до касарне. Но на његову велику жалост, не деси се ништа необично; нити му ишта друго изиде на сусрет, осем пијанство, пијано и без памети задиркивање и усијане од пића главе. И Сироткин, сиромах, пође у новој лепој кошуљи по касарнама. Дошао некако светао и умивен, а видиш и њему на лицу, како и он. тихо и безазлено, чека нешто.

И тако мало по мало у све уђе нешто несносно, нека безвољица. Наравно, било је и смешних ствари, но мени их је свију било некако жао, бијаше ми тешко и загушно међу њима.

На двору се препиру два заточеника, ко кога треба да части.

Види се, да се већ поодавна препиру, а канда су се и свађали пре тога. Један већ одавна нешто жме на онога другога. Тужи се на нешто и заплећући, као да га „пчела ујела за језик“, доказује, да га је онај једаред преварио: продао се неки кожух, затајали се неки новци, још лане пред Ускрс. И још му је за нешто жао било . . . Исти тај, што се жалио, био је висока нека коштата момчина, није морао бити глуп и знао сам га као мирна и тиха; но кад се напије, тражи ма кога, да му се изјада. Он псује, али исказује жељу, да би рада од сада још тим боље да се спријатељи са противником. Онај други — пун, стамен, омален човек, лице му обло, а по изгледу лукав и подмукао. Попио је можда и више од свога другара, но тек ако га је мало ухватило. Био је карактеран човек и познат као човек богат; сад некако не хтеде да дражи још више свог плахог друга, него га још одведе до крчмара; овај га, до душе, и уверава, да је он и дужан почастити га, „ако имаш и мрве поштења у себи“.

Крчмар узе чашу и наточи му је, с неким поштовањем према ономе, што наручује, а скоро с презрењем према овом другом, што, божем, не пије за своје, него га други части.

— Само ја тебе и опет велим, Степка, ти си то мене дужан, рече братац, кад виде, да је победио; — то је, брате мој, твој дуг . . . а да, брате мој . . .

— Не ћу више с тобом речи да трошим, разумеш ли ме? одговори му Степка.

— Е, гле ти Степке јако! искоси се опет онај први, примајући од крчмара чашу. Ја ти и опет кажем, да си ти то мени дужан; ал си ти лопов, братац, од како те је — украо би и покров матере божје! Хуља си ти, брате мој — хуља — ето ти.

— Пи ту ракију само! осече се на њ крчмар. Знаш ти, шта је поштење! Испи једаред — ваљ'да не ћу чекати до у јутро!

— Та попићу, да шта ћу! . . . „Срећан ти празник, Степане Дорофејићу!“ обрну се сад некако вешто и с лаким поклоном ка Степки, кога је мало час назвао хуљом. — Бог да те поживи још сто година — а ово што си живео, да ти се не рачуна Ту испи, гакну као гусак и отр уста. — Пре сам ја то, браћо, могао више да поднесем, рече он некако озбиљно и важно, обраћајући се и свима и никоме: — е а сад су ме стигле године. А зар не ћеш каз'ти хвала, Степане Дорофејићу?

— Не знам на чему?

— Та ти знаш на чему, Степка; немој ту . . . . овај . . . ја ти и опет кажем, да си ти у мојим очима једна велика хуља, и рећи ћу ти увек . . .

— А ево шта ћу ја теби рећи, пијана наказо, рече му Степка, кад га најзад већ остави стрпљење. — Слушај само и сваку ми реч измери: ето ти по света; разуми: по света теби, а пола мени. Иди сад и да те моје очи више не виде. Сав си ми мораст!

— А новац не даш?

— Та какав новац, пијани човече!

— Никакав. Не треба ми — али ћеш га дати на ономе свету. Да ли не знаш ти, да је тај новац крваво заслужен; и не знаш ли ти зар, да се ту ваљало и нажуљити и ознојити? Платићеш ти њега, и још како, на ономе свету.

— Та иди ми већ с душе једаред!

— Какве душе? Зар и ти имаш . . .

— Иди ми, иди! . . .

— Хуљо!

— Протераницо!

И опет ударише у псовку, још грђе и горе но досад.

Онде опет седе на клупама сваки за себе два другара: један голем, снажан и дебео као касапин; лице му једро па црвено. Само што не плаче, толико је узрујан. Други опет слабуњав, танак и мршав. Нос му дуг, а с њега као да нешто капље — очи мале и малик на свињске. Удиљ гледи у земљу. То је човек некако фини и образован; био је негда писар и погледа свог другара чисто преко рамена, што је овоме опет врло непријатно. Цео дан су пили заједно.

— Дигао је руку на мене! викну гојазни пријатељ, јако машући главу писареву својом левом руком, којом га је загрлио. „Дигао је руку“ значи: ударио. Но гојазни пријашко, који је и сам негда

био унтерофициром, потајно завиди учености свога пријатеља, па и сам бира речи и пашти се, да му је стил што китњастији.

— А ја ти и опет велим, да си крив... почиње писар, кочећи се некако по судачки, и не дижући на њ својих очију, но гледајући још увек важно у земљу.

— Ма чујеш ли ти, што ти говорим: дигао руку на мене! прекиде га дебељко, зибајући га још немилостивије. Ти си ми још једини мио на овоме свету, знаш ли ти то? и за то само теби једноме говорим: руку је дигао на мене!...

— А ја и опет велим: тако слабо оправдање, брате мој слатки, не служи ти никако на част; шта више: треба да те је и стид! вели тананим и окретним гласићем господин писар: — а признати се мора, драги пријатељу, да и то пијанство није ништа друго до последица твога непостојанства...

Дебели колега коракне малко назад, глупо посмотри пијаним својим очима самим собом задовољна писарчића, и наједаред, сасвим изненада, из све снаге пљусне својом огромном песницом писара по малом и јадном лицу. И тиме се заврши та љубав и дружба тога дана. Драги пријатељ се тек само смота под клупу...

У тај мах уђе у нашу касарну један мој познаник из засебног одељења, бескрајно добродушан и весео човек; није био глуп, и волио је да пецне, кад се да прилика, али нигда није вређао. Изгледаше ванредно прост. То је онај исти, што је још првога мога дана у заточењу питао у кухини, где живи богати мужик, уверавао, да у њега има „анбиције“ и пио са мном чаја. Могло му је бити око четрдесет година, имао је необично дебеле лалоке и велик, меснат нос, сав ишаран неким израслима. У рукама држаше балалајку, на којој је, овда, онда, нехатно диркао струне. За њим је ишао као реп, преко мере мален а глават „ариштанчић“, којега сам ја врло мало знао дотле. У осталом на њега се слабо ко и освртао. Био је некако чудноват и неповерљив човек, удиљ је ћутао и био озбиљан; радио је у кројачници и очигледно старао се, да живи што више може за себе и да се никога не лепи. Е, а сад се мало напио, па се навезао на Варламова. Ишао је непрестано за њим ужасно узбуђен и размахивао рукама; ударао песницом по зидовима, по клупама и само што није плакао. Варламов се није ни освртао на њ, баш као и да није уза њ. Приметити ваља, да се та два човека нигда пре тога не састајаху; ни у послу, који су радили, ни у нарави им не бијаше ничега сличнога. И одељења су им била раздалеко. Малога заточеника звали су Булкиним.

Кад ме угледа Варламов, сав се исклиби. Ја сам седео на својој клупи до пећи. Стаде предамном мало подаље, сећаше се на тренутак нечега, накриви се и приближујући ми се неједнаким корацима истури прси некако момачки и лако додирујући струне на балалајци, изговори речитативом, лупкајући по мало ногом:

Круглолица, бѣлолица
Распѣваетъ какъ синица
Милая моя;
Она въ платьицѣ атласномъ,
Гарнитуровомъ прекрасномъ
Очень хороша.

(Као сеница пева мила моја, леполика цура; у оделу од атласа, дивно оперваженом, врло је лепа.)

Та песма канда изведе из памети Булкина; махну обема рукама и окренувши се свима завика:

— Лаже, браћо, срца не згрева, што лаже! Ни једна реч му није истинита — све лаже!

— Старини Александру Петровићу, рече Варламов, гледећи ми ђаволастим осмехом у очи и само што ми не приђе да се пољубимо. Био је малко напит. Израз „старини том и том...“ то јест: том и том моје поштовање, употребљује прост народ у Сибирији, макар и за човека од двадесет година. Речју „старина“ исказује се неко поштовање, чак и неко ласкање.

— Па како, Варламове, како ми живите?

— Ето тако, од дана до дана. Знате, како кажу: ко се много свецу радује, тај се пре зоре опије; али ви ми не ћете ваљ'да замерити.

Кад је Варламов говорио, ишло је све, као да пева.

— Лаже, људи, тако ми очију, све лаже! нададе опет Булкин, ударајући, чисто у неком очајању, шаком по клупи. Али се Варламов и не осврће на њ, а то је било преко мере смешно, јер се Булкин још од ране зоре и укопао до њега, што Варламов „све лаже“, као што му се чинило, Ишао је за њим као сенка, хватао му сваку реч, кршио руке и све их скоро окрвавио бијући њима о зид и о клупе, и мучио се, очигледно се мучио од уверења, да Варламов „све лаже“. Да је имао косе на глави, сву би је почупао од огорчења. Изгледаше, као да се обвезао, да сам одговара за све грехе Варламовљеве и као да су на његовој савести лежали сви недостаци Варламовљеви. Но читава је ствар пропала, јер се овај није ни освртао на њ.

— Лаже, браћо, све лаже — све, штогод каже. Ни једна реч му није истинита! викао је Булкин.

— Па шта ћеш? одговарали су му заточеници смејући се.

— Могу вам рећи, Александре Петровићу, да сам кадгод био врло леп момак и да су ме цуре врло волиле... поче наједаред Варламов.

— Лаже, опет лаже! прекиде га Булкин сикћући као змија. Заточеници да попуцају од смеха.

— Па кад одем мед њих, а ја као паун: на мени је црвена кошуља па кадифли шароваре. Па се кочим као... као гроф Бутиљкин, то јест: пијан као сикира; одједаред — штогод хоћете!

— Лаже! одлучно тврди Булкин.

— А тада сам имао још кућу од самога камена па на два спрата — што ми је остала од оца. Е, али после: две године — два спрата, знате како то иде; док ми најзад не остадоше врата без довратка. А шта ћеш, брате, кад је новац као голуб: долеће и одлеће, па све тако једнако...

— Господе, како лаже! тврди још одлучније Булкин.

— После сам дошао к себи, па сам писао кући једно жалостивно писмо; да ако, рекох, пошљу коју мраку. Јер говорили су, да сам ишао против својих родитеља. Нисам их, веле, поштовао. Но ево већ седам година прође, како сам им писао.

— Па ништа?

— Никад ништа, рече он, прснувши у смех и све ближе и ближе приближујући свој нос к моме лицу. — Него имам ја, Александре Петровићу, овде једну љубазницу...

— Шта? Ви имате...

— Да шта! Па још да знате, шта ми вели Онуфријев: „нека је, вели, моја и богињава и ружна, али је, вели, одевена; а твоја је, вели, лепа, али сирота и иде с торбом по селу.“

— Па зар је то истина?

— Истина боме — нема нигде ништа! рече он и сав се зацени од смеха; засмеја се и сва касарна. Знали су сви, да се спанђао с неком сиротицом и да јој је за оно по године дао свега десет копјејака.

— Па шта хоћеш сад? запитах га ја најзад, желећи, да га се једаред отресем.

Он поћута, умиљато ме погледа и нежно ми рече:

— Не бисте ли имали љубав доћи до мене на једну чашу пића? Ја сам вам, Александре Петровићу, цео дан данас пио чаја, додаде још сав блажен, примајући од мене новац: — и тако сам се тога чаја навукао, да ми се све мућка по стомаку, као у боци...

Међу тим, кад он узе новац, растројство и нестрпљење Булкина дође већ канда до крајње границе. Стаде се размахивати као очајник и само што се не заплака.

— Људи божји! дерао се окренувши се свој касарни, а у лицу као да је већ сишао с ума. Та погледајте га, ако Бога знате! Зар не видите, како лаже? Лаже, штогод каже. Све, све, све лаже!

— А који ти је враг? гракнуше на њ заточеници, чудећи се томе беснилу. Шта ти је наједаред, те вичеш као смушен!

— Ама не дам, да лаже, ако ко бога зна! дерао се Булкин, севајући очима и ударајући свом снагом песницом о клупу. Не могу да га гледим, како лаже!

Сви се смеју. Варламов узима новце, клања ми се и жури се из касарне, разуме се право крчмару. И ту канда први пут примети Булкина.

— А гле!... Хајде са мном! вели му, задржавајући се у вратима, баш као да му је Булкин нуждан за нешто. — Сушти јеж! рече с презрењем пуштајући га преда се и с нова почињући да дрнка на балалајци...

Но на што да описујем сав тај гад и јад?! На послетку долази крај томе загушну дану. На заточенике наилази мало по мало тежак сан. У сну бунцају више и горе него иначе. Неки још седе па се картају. Давно очекивани празник прође. Сутра је опет радни дан, опет на работу...

С руског превео **Јов. М.**

ЈЕЗИК У ГУНДУЛИЋЕВУ „ОСМАНУ“.

(НА ЧАСТ БЕСМРТНОМ ПЕСНИКУ О ЊЕГОВУ ТРИСТОГОДИШЊЕМ ПРОСЛАВЉАЊУ.)

НАПИСАО ЈОВАН ЖИВАНОВИЋ.

(Наставак.)

У Гундулићеву »Осману« често долазе облици подмлађени вокалом *е:*

За четами *босанскиме*
јунаци опет стаху из страна,
ким светога Саве име
и херцега стоји Стјепана. — IV., 175.
Плакат си опет мого боље,
покли у кратко видје вриме,
гди се прикри цијело поље
с твојијем витези *побијениме.* — V., 20.

Поникнуте лијепе виле
замукле су *мраморкоме,*
цијенећ, да су тако скриле
саме себе сјеном своме. — VIII., 377.
Трећа уз ову издјелана
сједи узмножна и велика
с круном, с ком је згар вјенчана
с *маслиноме* ловорика. — X., 550.
На глави му је тешко брише,
збијен је за утећ хуђе штете,

примит с очим *зажетиме*
од крвника сваке увјете. — XIII., 240.
Тако у жетве зреле бриме
лијепа њива непожњена
житнијем класом *веселиме*
прибогато накићена. — XIII., 330.

* * *

Осим контраховaних облика, које смо напред споменули, долазе стари хрватски облици у стиху још само слика ради:

Ови нетом преда њ *доје,*
Лис му царски прикажива:
он га прима и врх своје
главе ставља, пак целива. — VIII., 740.
Тим носећи криж у руци
с краљевићом на бој *доје,*
и гди оружјем ини пуци,
он молитвам војево је. — XI., 182.
Страх ме, ако влас тва *прија*
главу љутој змији плесати,
да она хуђа и отровнија
куде на те не обрати. — XVII., 255.
Ну ако царство с многом смећом,
гди му против војска устаје,
међу срећом и несрећом
себе изгуби, тко га *наје?* — XVII., 275.
Ну ту видећ, да не сташе
прем слободно, опет *поје*
на заклоне Синан-паше
у скровене перивоје. — XIX., 762.
С овом Ћосо Челебија
Никопољскијех испод мира
краља Шишмана изнаћ *прија,*
с војском разби, пак затира. — XX., 202.

Оваки облици хрватски долазе у стиху само слика ради, иначе, где није то потребно, долазе облици српски:

А варшовске лијепе и младе
све *госпође* пуне дике
изишле су врх ливаде
покрај бистре Висле рике. — IX., 115.

* * *

Осим свега овога, што смо до сад споменули о језику Гундулићеву у »Осману«, имамо још да споменемо старинске облике и старе речи, које се данас више не употребљавају, јер су изумрле у нашем језику у најновије време, н. п.:

На складање веле медно
кон спјевоца љубовника
од разлицијех звијери у једно
купљаше се множ велика. — III., 55.

Овај предлог *кон* долази код Гундулића често и из њега се развио данашњи предлог *код.* Данас *кон* долази само сложен са *на: након.*

*

Од глагола *хотјети, хтјети* долази императив *хтјеј,* који данас више не живи:

А за уздарје свега тога,
хтјеј, молим те, само ми ријети,
знаш ли од сужња коревскога
штогођер ми сповидјети? — XII., 240.

*

Од глагола *видјети* долази старински императив *виђ,* као и у ст. слоненском **виждь.** Данас гласи императив тај: *види* или *виђи:*

Озови се, кћерце мила,
виђ, која ме болес цијепа,
ах, кому си оставила
ћаћка твога стара и слијепа? — VIII., 640.
Ах давори, славни Отмане,
и ви силни цари остали,
сад витезе *виђте* избране,
кијех сте вашом дјецом звали. — XVIII., 80.
Ну што веће ријечи служе,
прид очима *виђте* штету:
на оружје, на оружје,
на огањ, на плијен, на освету. — XVIII.. 180.
Поручи му: „За јунака
гусароват није украдом;
ход' са мном се *виђ,* а пака
пођ' ко витез с диклом младом." — XIX., 230.

*

Долази глагол *сповидјети* (стар. словен.: **вѣдѣти**), који по основи за садашње време иде у коњугацију без обележје за садашњост и има императив као и у старом словенском језику *сповјеђ* (**вѣждь**):

Ах, тако ти бог с висине
вратио очима вид жуђени,
вриједни и добри домаћине,
племе твоје *сповјеђ* мени. — VIII., 415.
А за уздарје свега тога,
хтјеј, молим те, само ми ријети,
знаш ли од сужна коревскога
штогођер ми *сповидјети?* — XII., 240.

*

Старински облик од глагола *узети* долази *вазети* према старом словенском **вьзяти.** А тако исто и супстантив начињен од part. praet. pass.

овога глагола с наставком **ние** долази у старинском облику: *вазеће,* ст. слов.: **вьзатние**:

Соколовић унук царски
и везијера Махумета,
ким још слове крај угарски
цијећ *вазећа* од Сегета. — IV., 165.
Ну у *вазећу* Цариграда
и изгубљењу цркве ове
оста име, тер и сада
Софија се мечет зове. — XVI., 340.
Стоји Дилавер и вапије,
краљевића корећ прико:
„*вазми* љубу! Ево ти је!
Гди је јунаштво тве велико?“ — XIX., 335.
Тим ко војска ових има,
вазам сабље у деснице,
погуби их прид вратима
од цареве коњушнице. — XIX., 790.

*

Долази старински глагол *упросити,* који одговара старом словенском **въпросити**, па онда *упрашати* (ст. слов.: **въпрашати**) interrogare и од овога глагола супстантив *упрашање* (ст. слов.: **въпрашание** interrogatio):

На ово дворно *упрашање*
од царева поклисара
кнез, ки дјелим свуд славан,
у ови начин одговара. — XI., 115.
Очи с њега час не смеће
запањени Али-паша,
и не може срцу веће
одољети да не *упраша.* — XI., 150.

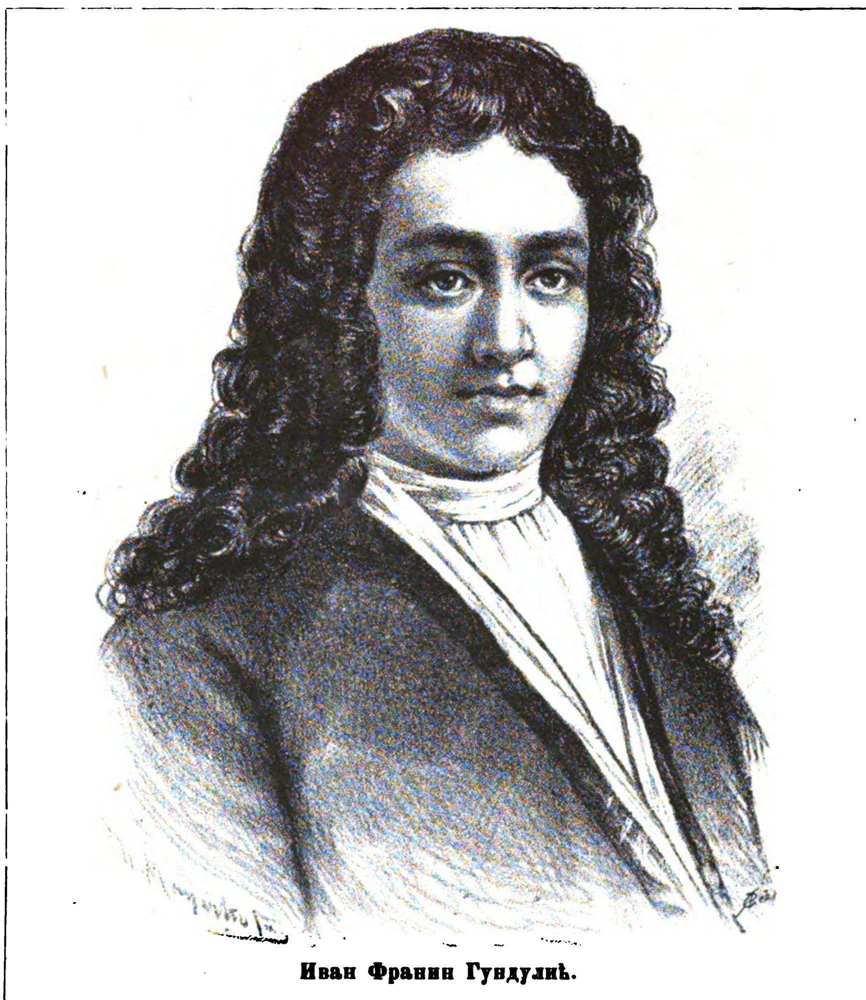
Иван Франин Гундулић.

Долази глагол *пријети,* који одговара старом словенском **прияти**, само што је употребљен хрватски облик *прија,* место *прије,* ради слика у стиху:

Страх ме, ако влас тва *прија*
главу љутој змији плесати,
да она хуђа и отровнија
куде на те не обрати. — XVII., 255.
С овом Ћосо Челебија
Никопољскијех испод мира
краља Шишмана изнаћ *прија,*
с војском разби, пак затира.— XX., 202.

Овде је *прија* хрватски облик, место *прије*, стоји у аористу и одговара старом словенском **прнжтъ** или **прия**.

*

Глагол *вапити*, који одговара ст. словенском **въпити** долази често или у старинском у пола посрбљеном облику *вапити* или у са свим посрбљеном облику *упити*. Тај глагол иде у шести раздео прве врсте у старом словенском језику, па тако се мења и у Гундулића, али прелази по аналогији и у четврту врсту, те се и по овој мења:

И не уфајућ, да ју обрани,
вапи у глас пун жалости:
На ово ли ме, јаох, дохрани
тешка и трудна ма старости? — VIII., 620.
Вапијући: „Или брже
хтјеј, што хоће војска остала,
или ти се сплеса и врже
испод сабље глава пала!“ — XVI., 310.
вапије војска: „Ми никако
против цару нисмо устали,
нег' проћ онијем, ки су опако
дијете младо свјетовали“. — XVI., 321.
Пред мечет се ови скупи,
тер из јутра до вечера
скупно вика, складно *упи*:
„Дај нам пашу Дилавера“. — XVI., 341.
Тим весело напријед ступи
врљи од вихра, бржи од стриле,
сметај, свађај, буни и *упи*,
не мимоћи варке и силе. — XVII., 705.
Вапећ с клетвом од све вере:
„На срамоту Османову
данас ћу ти, Дилавере,
скучит главу под сабљу ову!“ — XVIII., 225.
Ови скаче хро наприједа
и на врат му сабљу носи,
вапијући, да се прида,
и да кајан милос проси. — XVIII., 520.
вапи охоли: „Сад ћеш видит,
што ја велим, је ли истина!“
Дилавера хоће слидит
прико мира и висина. — XVIII., 585.

*

Старински глагол: **словти — слокж — словеши** долази и у Гундулића. Данас се тај глагол више не употребљава:

У њих јоште вас свијет пуни
глас, и божја дјела *слову*
од Лауша, ки се круни
у Будиму и Кракову. — III., 82.

Соколовић унук царски
и везијера Махумета,
ким још *слове* крај угарски
цијећ вазећа од Сегета. — IV., 165.

*

Старински глагол **слышати** audire долази често и у Гундулића. Тај глагол у том облику не живи више:

Тим с ме трубље да свијет *слиша*
славу твоју свак час већу,
ти свеђ дјелуј дјела виша
а ја пјет их пристат не ћу. — I., 70.
Свака страна, ка је најдаља,
свако доба, свако вриме
Матијаша *слиша* краља
недобитно у њих име. — III., 95.

*

Често долази и старински глагол: **блюсти — блюдж — блюдеши**:

Ах, властите ти државе
од турскијех сила *блуди,*
а нека ја сред крваве
рати тјерам народ худи. — V., 158.
Дали туђи витезови
хоћ' краљевство тве да *блуду*,
кад изгубит ш њим његови
и свој исти живот буду? — XI., 701.
Али што чух ја опета?
Јес, тко тужбе још узмножи,
јер цар свеца Махумета
закон *блусти* хоће и божи. — XVI., 230.

*

Такође и старински глагол **плъти** имамо забележити, који је Гундулић употребљавао:

И ја сцијенит вику не ћу,
да пригрлит најмилије
ви не ћете ову срећу,
ка вам сама на стан *плије*. — XI., 630.

*

Глагол: **пѣти — пож — поеши** долази такође у Гундулића:

Тим с ме трубље да свијет слиша
славу твоју свак час већу,
ти свеђ дјелуј дјела виша,
а ја *пјет* их пристат не ћу. — I., 73.

*

Употребљавао се старински глагол у садашњем времену *дим* у значењу sagen:

Дим Гашпара Милостића,
ки у хрватском рођен крају,

би ли знање али срића,
јур столова на Дунају. — III., 23.

*

Употребљавао се у оно време и старински супстантив *пут*, који одговара ст. словенском плъть и значи *тело, месо:*

Глас је, да она од дјетиње
млијечне *пути* помаз куха,
и на овну прико сиње
ноћи лети врагодуха. — II., 150.

*

Живела је реч *чест*, која одговара старом словенском супстантиву чѧсть, и која је значила не само pars, него и fortuna:

И он млађахан како пака,
жељан старијех славу срести,
подиже се на Пољака
с многом силом, с малом *чести* (fortuna). I., 50.

*

Ст. слов. реч отвѣть живела је за Гундулићево време и значила је, као и у ст. слов. језику, *одговор:*

Закоњаци *одвит* даше:
„Тој никада не би прије,
цар законе старе наше
ки потлача, то цар није“. — XVIII., 22.

*

У оно време употребљавао се придев *мао* и у номиналном облику, као и у стар. слов. језику малъ. Данас се пак употребљава само у сложеном облику:

Мао изиде глас најпрви,
али у свачијех устих расти,
тер чим одсвуд већма врви,
све обујми својом власти. — XVI., 55.
Го, изрезан од кожица
звјерскијех застав *мао* узима,
на пасу ожица и тиквица
виси му, а штап у руци има. — XIX., 140.
Паче очито у прикору,
да се у круг *мао* затвори,
вођен за сву муку гору
прије нередно нег' се умори. — XX., 90.

ЦРТЕ ИЗ ДУБРОВАЧКЕ КЊИЖЕВНОСТИ.

II.

Иван Фрањин Гундулић.

Најсјајније место у дубровачкој старој књижевности заузима Иван Фрањин Гундулић, данас, ево, након триста година слављеник и српскога и хрватскога народа.

Гундулић се родио у Дубровнику 8. јануара 1588. по новом календару, а по нашем, старом, 26. децембра 1587. Породица му је била властелска и врло угледна и дична у Дубровачкој републици. Учио се првој књизи у језуита, па праву. Био је неко време у државној служби. У тридесетој години ожени се властелинком Николицом, девојком из породице Соркочевића. Она му роди три сина, Франа, Јермина и Шишмана и кћер Катарину. Прва двојица беху у аустријској војничкој служби, а трећи беше и кнез у Дубровнику. И сам наш песник био је једном кнез (председник) у Дубровачкој републици. Умрьо је 8. децембра (26. новембра) 1638., дакле у педесетој својој години, у Дубровнику.*)

То је све, што се зна о животу тога великога песника.

Што се књижевнога рада његова тиче, поуздано се зна, да је написао осамнаест песничких дела. Од отих имамо само дванаесет, које потпуних, које бар у деловима, и то:

1. *Аријадна,* трагедија у 5 чинова, превод с та-

---

*) Литература о Гундулићу: Ivana Gundulića Osman Издала хрватска Матица 1844. — Stari pisci hrvatski. Knjiga IX. Djela Iva Frana Gundulića. Издала југослов. академија, 1877. — Osman Ivana Gundulića. Приредио Иван Брoв, 1887. — Историја српске књижевности, од Ст. Новаковића, 1871. — Армина Павића: Како се је изгубило 14. и 15. пјевање Гундулићева Османа, (Извјештај Пожешке гимназије, 1870.—1.); О композицији Гундулићева Османа. (Рад, XXXII.); Гундулићев Владислав, (Рад, LV.); Историја дубровачке драме. — Лука Зоре: О композицији Гундулићева Османа, (Рад, XXXIX.) — Др. Фрања Марковић: Естетична оцјена Гундулићева Османа, Рад, XLVI., XLVII., L., LI.). — Хуго Бадалић: Како је Соркочевић а како Мажуранић надопунио Гундулићева Османа, (Велебит, забавник хрватске омладине у Бечу, 1874.) Ђорђе Магарашевић: Како је Гундулићева Османа допунио Соркочевић, а како Мажуранић, (Јавор, 1880.) — Лаза Томановић: Гундулићев Осман са гледишта српско-хрватске развирице, (Српски лист, 1880.); У очи Гундулићеве тристогодишњице, (Стражилово, 1887. — Дубровачка омладина: Пригодом 300-годишњице рођења Ивана Ф. Гундулића, (1887.) — Таде Смичиклас: О постанку Гундулићева Османа, (1887.) — Хрватско акад. друштво Бечко „Звонимир“: Гундулићу Звонимир, (1888.) — Р. Брандт: Историко-литературный разборъ поэмы Ивана Гундулића Осман, (Кијево, 1879.) — Адам Ронжевски: Ivan Gundulić i poem od jego Osman, (Варшава 1868.) — Фрањо Апендини: Notizie historico-critiche sulle antichita, storia e letteratura dei Ragusei, (2 књиге, Дубровник, 1802.—3.) — Итд. А очекујемо, да ћемо скоро добити и расправу београдског академичара Матије Бана, коју је читао у свечаној седници срп. кр. академије пр. г. о св. Стевану.

лијанскога; (штампана први пут 1633. у Јакину, па у акад. издању у Загребу);

2. *Просерпина уграбљена*, драма у 3 чина, и она, по свој прилици, превод; (штампана 1846. и у акад. издању у Загребу);

3. *Дубравка,* драма у 3 чина, самостална радња Гундулићева, најбоља пастирска игра у Дубровачкој књижевности; (штампана у Дубровнику 1837. и у акад. издању у Загребу);

4. *Дијана,* драма, од које нам се сачувао само почетак (и то 96 стихова, штампана у акад. издању у Загребу и у Дубровнику);

5. *Армида,* драма, од које се такођер сачувао само почетак (128 стихова, штампано у акад. издању у Загребу);

6. *Пјесни покорне краља Давида*, (псалми Давидови);

7. *Од величанства божијех,* такођер песме побожне, (обоје штампане још 1630. и у академском издању);

8. *Сузе сина разметнога,* (штампано у Млецима 1622. или 1650. и 1703., у акад. издању у Загребу, и опет у Загребу 1887.);

9. *Љубавник срамежљив*, једина љубавна песма Гундулићева, која се сачувала, а биће да их је, без сумње, више било, (штампано у Дубровнику 1829. и у акад. издању у Загребу);

10. *Фердинанду II., кнезу Тосканскому,* пригодна песма, у којој га заносно слави песник о женидби његовој, као пријатеља „словинскога“ народа, који заволео беше и „словински“ народни језик; (штампано у Дубровнику и у акад. издању у Загребу);

11. *У смрт Марије Каландрице;* опет пригодна песма, тугованка за лепом и ваљаном женом Ђива Влајка, (штампана у Дубровнику и у акад. издању);

12. *Осман,* велики еп у двадесет песама, (од којих се изгубило 14. и 15., по другима 13. и 14. певање, па их доцније допевао Пијерко Соркочевић и Иван Мажуранић), највеће и најславније дело Гундулићево. (*Први* пут штампан је тек готово две стотине година после песникове смрти, 1826. год. у Дубровнику; штампао га отац Амбросије Марковић с 14. и 15. певањем од Соркочевића. *Друго* издање штампано је ћирилицом, 1827., у Пешти, у две књиге у књизи, којој је натпис: Разна дѣла Јефте Поповића. *Трећи* пут штампа га Илирска Матица, 1844., трудом Антуна и Ивана Мажуранића с речником, с ликом песниковим и с 14. и 15. певањем од Ивана Мажуранића. *Четврто* издање приреди, 1854., у Загребу, Адолфо Вебер-Ткалчевић, с предговором, у ком описује живот и оцењује рад Гундулићев, особито његова Османа, прештампавши текст издања од 1844. *Пето* издање у целокупним делима Гундулићевим, које издаде академија, 1877., у Загребу, а приреди Армин Павић, с 14. и 15. и од Соркочавића и од Мажуранића. *Шесто* издање приреди опет у Загребу, 1887., проф. Иван Броз по академину издању, са многим историским белешкама и речником необичнијих речи. *Седмо* издање биће (друго) ћирилицом, које спрема Јован Бошковић и књижара Јована Карамата у Земуну. — Год. 1827. изашао је „Осман“ у талијанском преводу, Versione libere, у Дубровнику; а 1865. у Млецима, у латинском: Osmanides latinis versibus expressa.)

Из писма Гундулићева, којим приказује своје *Пјесни покорне краљи Давида* Дубровчанину Мару Мара Бунића, видимо, да је песник наш спевао био још шест драма, осим оних напред споменутих, и то: *Галатеја, Посветилиште љувено, Церера, Клеопатра, Адон* и *Кораљка од Шира,* које су „друзи (вели) с мнозијем и безбројнијем пјеснима таштијем и испразнијем на очитијех мјестијех с велицијем славам приказивали“; али се до нас од отих ни једна не сачува до тих само, ето, имена.

Дакле, од осамнаест дела Гундулићевих, једанаест је драма.

Данас, ето, наведосмо то мало дета, што их знамо о животу великога тога песника. и побројасмо тек поименце дела његова, уз лик*), што га доносимо у овом броју. Временом ћемо приказати и опширније по које дело његово.

*) *Лик нам показује песника у 33. години његова живота.*

О КНЕЗУ ЛАЗАРУ.

РАСПРАВЉА И. РУВАРАЦ.

(Наставак.)

Не знам тачно, колико је већ протекло дана од онога дана, кад сам последњи пут, продужујући ову расправу о кнезу Лазару, имао посла с повести турскога повесничара Нешрије о боју на Косову и с нашим калаузом по пољу Косову, а иначе „српским историком“ и, за чудо, Турчину Нешрији по духу сродном и по нарави сличним г. Пантом Срећковићем, који, последњи, испричавши на стр. 342. Гласника XLII. по Нешрију, како је проведена ноћ у очи Видова дне 1389. г. у турском табору, рече на стр. 343.: „како је било код Срба, ми (то јест стари ефендија Нешрија и г. Панта) смо казали.“ Право

не знам, као што рекох, али биће од тога дана већ четрдесет дана, и за тих четрдесет предпразнствених и попразнствених дана, за те зимње четирдесетнице нисам хтео ни мислити ни на турског Неприју и још мање на Београдског Панту, а камо ли бавити се, претресати и разглабати оно, што је Нешрија пре триста и седамдесет-осамдесет година испричао и написао и што је наш г. Панта пре неколико година препричао и печатао о боју на Косову — али се у немирноме свету, а наиме у Београду, за тих четирдесет дана много што шта збило и урадило или бар потекло из Београда, што се или самога г. Панте или и Панте и мене тиче и дотиче, и преко чега не могу ни ја у слободној овој расправи о кнезу Лазару муком прећи.

Некако пред Божић добијем неко писмо из Београда, у којем ме неки, мени са свим непознат, човек, који се потписао „М. Кошутић“, са свим озбиљно пита, што се ја већ једанпут не оканем г. Панте Срећковића? Шта ми је крив толико г. Панта Срећковић? Какво зло он почини? И кад ћу већ престати нападати и грдити тога многозаслужнога мужа и књижевника и називати га то Бугарином, то Турчином, кад он није ни једно ни друго, и кад сви у Србији, а нарочито у Београду, знају, да је он по роду и корену прави правцати Србин, син покојног кмета Славка Срећковића, и да се родио баш у *великим* Крчмарима, не знам које и које године, и кога дана у години од створења света. У посланици тој помиње Кошутић још и то, како г. Панта више пута, а нарочито кад случајно наиђе гдегод на „Стражилово“ те прочита расправу о кнезу Лазару или од каквог пријатеља свога чује, шта се пише у тој расправи, не може по три-четир ноћи очи да сведе од тешке узрујаности и узбуђености, те завршује посланицу са саветом, да оставим г. Панту на миру, да се оканем трица и да не пишем више ни за ни против г. Панте, који ће и онако скорим у пензију, те ће на катедру српске историје у великој школи доћи млад један Србин Паризлија, по имену — но како пензионирање Пантино није баш тако сигурно у блиској будућности, то нећу да поименце кажем тога младог Србина, који ће заузети катедру г. Панте.

Други један Србин у Београду, који је такођер у Паризу и још даље био, послао ми је пред светог Саву пети број „Нове Уставности“, у којем су почеле излазити „Epistolae obscurorum visorum ad obscuros vires“. Пријатељ тај мој, који ми је међу тим и други и трећи број, у којима су те „Epistolae obscurorum virorum“ послао, каже да не зна, ко то пише, „ако није — домишљајући се додаје београдски пријашин мој — „само сами П. С. Срећковић, премда не личи на његов стил“. Ја мислим, да неће бити г. Панта, јер да Панта пише те епистоле obscurorum virorum, не би зацело написао већ трипута: „ad obscuros vires“, јер ма да и сам „Радикал“ поводом проглашења г. Панте за академика тврди и телали у бр. 38. од 1887. год. да г. Панта не зна латински, опет ја не могу мислити и претпоставити, да је то незнање латинског језика у проглашеног академика толико, да ни то не зна, да „ad obscuros vires“ не ваља. Но то је Пантина ствар, а ја поменуо сам овде поменуте епистоле obscurorum virorum у Београду управљене ad obscuros vires само зато, да овостране читаоце упозорим на те посланице београдских фарисеја и књижевника, што се купе око „Нове Уставности“, који фарисеји и књижевници, ако и сабљу пашу и цилиндар носе „помрачаютъ лице свое“ те се стиде имена свога; но како се каже, да су те „epistolae obscurorum virorum“ од Бдина-Видина, то, Србине и српски сине, можеш знати и сваком казати, да епистоле те београдски Бугари, који су пореклом од Бдина илити „бдинских-видинских страна“ пишу и пишући те епистоле лупају себи своје дебеле бугарске главе. Обшкурним тима вирима, око „Нове Уставности“ скупљеним, ја не могу одговорити — нека им одговоре и одговарају они овострани Цинцари и Бугари, једном речи овострани обшкури вири, на које су те епистоле „epistolae ad abscuros *vires*“ и управљене, а ја ћу међу тим г. М. Кошутићу на његово питање јавно — пошто приватно, не имајући части познавати га, не могу — да одговорим.

На питање Кошутићево: кад ћу већ престати нападати на г. Панту Срећковића? гласи одговор мој: да ћу одмах престати претресати дојакошње историјске расправе г. Панте Срећковића, чим исти господин призна, исповеди и јавно напише: 1. да краљ Вукашин није убио цара Урота. 2. Да се не може тврдити, да је господин Вук Бранковић издао господина и таста свога, кнеза Лазара на Косову, и кад осим тога да реч, да одјако неће *издавати на свет* нити историју српског народа уопште нити расправе о питањима, која се тичу српске историје старијег времена то јест од 640.—1740. год. О срдару Мандрди, Цинцар-Јанку и осталим новијим јунацима и подвижницима може слободно и по својој вољи или свом ћефу расправљати и писати и, што напише, ма којим путем и начином на свет издати. Услови су то доста тешки, — али само под тим условима могло би се уставити свако даље претресање Пантиних историјских расправа, у којима има толико разноврсних и од сваке руке погрешака, да ће нас, то јест и мене и Панте нестати са овога света, а погрешке те не ће још бити исцрпљене ни изнесене на божији свет.

Претресати погрешке у Пантиним историјским расправама пак, то се не зове нападати на г. Панту и грдити Панту. Истина да сам неколико пута у љутини назвао г. Панту Бугарином и Турчином, али ја прву реч употребљавам и узимам у оном смислу, у којем је њу употребио г. Панта у српској историји и у Чеславу и по томе она не садржи у себи никакву погрду. Друго би било, да сам ја назвао г. Панту „Блгарином", али ја тако никад не назвах г. Панту већ просто Бугарином. Исто тако кад у љутини назовем Панту Турчином, не мислим, да је он прави сунећени Турчин, већ да је само хришћанин, који је задржао или доцније усвојио нешто од турских нарави и од турског погледа на овај свет. Што се напослетку умировљења Пантиног тиче, то при свем том што је г. Панта давно и давно и потпуно заслужио, да се у мир стави, — in den *wohlverdienten* Ruhestand — не верујем, да ће г. Григорије Гршић имати толико моћи и уплива, да г. Панту оправи у „суво грожђе". Та није ли тек пре неколико дана исти г. Панта свечано проглашен за академика у Београду, и није ли г. Чедомиљ Мијатовић том приликом нагласио, да ће г. Панта Срећковић, „наш славни историк", читати своју историјску студију о Константину (Теху) — и кад је г. Панта прочитао одабрана места из те своје студије, да је исти г. Ч. Мијатовић врло ласкаво хвалио ту студију „слављеника" г. Панте и огласио „слављеника" г. Панту за српског академика. А знаш ли ти, Србине брате и српски сине, каква је та студија, којом је г. Панта стекао име и права академика и коју је г. Мијатовић онако похваљивао и уздизао?

Та то је она иста расправа „Константин, син Тихов" коју је жалосни тај српски академик год. 1883. поднео књижевном одбору Матице Српске у Новом Саду и у којој је он доказивао, да је Константин, син Тихов цар Бугарски од г. 1259.—1277. главом наш краљ Владислав, син Стефана Првовенчанога краља, по народном Тихомиља (Тиха).

(Наставиће се.)

КОВЧЕЖИЋ.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— Изашла је прва свеска „Новог васпитача", органа за педагошку књижевност, који уређује и издаје Мита Нешковић. На челу тој свесци почета је врло занимљива педагошка расправа под натписом „Васпитна зрна у Његошевој појезији. Уз свеску је додан и књижевни преглед — као оно Književna smotra уз Napredak — те су ту оцењене Батутове две поуке о човечјем телу, животу и здрављу и Мате Косовца расправа „Српска народна школа".

— Радивој Поповић, учитељ глувонемих из Митровице, превео је историску драму Француза Ж. Н. Буја под натписом „Глувонеми или Опат де л' Епе" и наменио је чист приход тог превода штампању букварa за глувонеме. Делу ће бити цена 50 новчића.

— Емил Пајдак, који је пре негде огласио, да је накан да издаје зборник забавних дела, јавља сад, да је од те намере одустао, него се решио, да у месечним свескама изда збирку најодабранијих приповедака и романа словенских књижевности и „на тај начин да затвори врата свима несланим причама и накарадама стране књижевности. Прва свеска те т. зв. Словенске библиотеке изаћи ће још овог месеца. Годишња претплата је 4 фор. 20 новч. а дућанска цена по свесци 50 новчића.

— У Viencu читамо, да је хрватски песниц Иван Лепушић, народни учитељ у Сарајеву, намислио издати збирку својих песама, које је до сад саопштио у Viencu, Smotri и по другим листовима. У збирци ће бити и песама, које још нису угледале света. Наслов збирци биће „Песнички првенци." Књига ће изнети до 12 штампаних табака а стајаће 1 фор. а. вр.

— 2. број Književne smotre доноси реферат о расправи Стојана Новаковића под натписом „Пронијари и баштиници", која је саопштена у првом Гласу српске краљевске академије. Даље има у том броју и реферат о путопису Мите Петровића „Слике из хрватског приморја", што су прештампане из „Јавора" лањске године. „Међу књижевним вестима има у том броју много лепа и занимљива, само нам је дошло чудно, што Književna smotra о тако важном делу, као што је Милићевићев Поменик знаменитих људи у српскога народа новијег доба реферује од речи до речи онако, како смо ми то учинили у 1. броју нашег листа о. г. Промењене су до душе две три речи, да се ваљда „Власи не сете", али је у ствари једно те исто. Ма нам се и замерило, износимо то, јер држимо, да Književna smotra, која излази једаред на месец, доспе и сама прочитати тако важну књигу те може о њој донети и самосталан суд. А кад већ не доспе те и макаве имају посла а оно је, рекли бисмо, ред назначити, одакле је исечено.

САДРЖАЈ: Једном пријатељу. Песма Вл. М. Јовановића. — Дух времена сад је таки! VI. — Божић у прогонству. (Свршетак.) — Језик у Гундулићеву „Осману". — Црте из Дубровачке књижевности. II. — О кнезу Лазару. (Наставак.) — Ковчежић. Књижевне белешке.

„СТРАЖИЛОВО" излази сваког четвртка на читавом табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. на по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 ф. на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата администрацији „Стражилова" у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 7. У НОВОМ САДУ 18. ФЕБРУАРА 1888. ГОД. IV.

ЈЕМАЦ.

ПРИПОВЕТКА ИЗ ПАЛАНАЧКОГ ЖИВОТА У СРБИЈИ.

НАПИСАО ИЛИЈА И. ВУКИЋЕВИЋ.

Црква је била на ћошку; до цркве дућан Тоше Камењара, до Тоше поп-Алексина кућа, до поп-Алексе ћопина бакалница, а до ње газда-Симе Буједића дућан.

Ако је коме у кући добро, веле: пуна му је кућа као јаје, а што је газда Симин дућан био — то нема! Нигде места залишна. Колико му је простора пред кућом, па све заватио којечим и натурао еспапа, да би рахат с тиме који калфа отворио себи радњу. На оба крила од дућанских врата обесио на једном сланину, на другом слану моруну, а обоје изабрао, што је боље могао, да, кад која бака удари туда, прође и поп-Алексину кућу, а све јој очи на вратима. Па испод моруне и сланине обесио у три реда косе и српове, а међу њима ужета.

Са стране под вратима метуо сандуке, у једном шећер, у другом сочиво, а после поред зида нарећао брусеве, па до брусева ћупе и лонце, па у три чиније сачме за пушку и до тога празан сандук, а на сандуку нека гвожђарија, па брезове метле и онаке друге, па савио неколико венаца црна лука, а одмах до тога буре са катраном и — шта још којечега нема!

А у дућану?... Газда Сима ни сам није знао, чиме је у главном трговао. Ту читави дењкови јелека, гуњева и памуклија. Па онда кафа, шећер и пиринач; па крупице соли и жрвњи за воденицу, а на прозоре обесио два три тањира, као за углед, а поред њих сила ниски манистре и вунице и воштане свеће, а по банку растурио кадионице, чанак с јексерима и дечијих прописа...

Свега је ту било. А то је, што но кажу, дућанска радња, а газда Сима је свуда био, где се ма шта могло зарадити. И сад му је пун чардак шишарака, а у магази стоји буре до бурета: сама сува шљива; у подруму вина више но у Стоиљка кавеџије.

Оном лане је само на шишарци дигао двеста дуката а рачунају га на хиљаду. Никад њега зора да у постељи затече — само не дао бог болести, нит да ишта прође важније а да он за то не зна. Осване ли дан, а он већ седи преко пута код Ставре кавеџије, и мерка све што прође и што се пронесе. Тако он седи а путем наиђе по каква сељанка и носи нешто у торби — за пазар. Газда Сима на њу руком.

— Шта је, снахо, у торби?

— Кромпири.

— Лањски?

— Овогодишњи.

Газда Сима промеша руком по торби; покуди, похвали — како кад! Кад узме, кад не узме, ал види увек.

За мало, а удари који с живином.

— О, рођаче! По што пилићи?

— По три гроша.

— Ехе! биће много. Дајде их.

Па свако пиле одмери на руку, и да види, да које није болесно ја л' липсало?

Ако не узме, не узме, није ни човека оштетио. Па удари неко с дрвима и ту припита, па за прасе, за вуну, за све. А што његово око оцени, као на кантару; ушло му већ у крв; имаће близу тријест година како ради.

Имао је он и својих навика — као сваки. Ето, није хтео сести у кавани на друго место до у ћошку код прозора па још се увек ослони лактом о наслон и искоса гледа на чаршију.

А није хтео ићи у другу кавану, до код Ставре — сем ако је послом на другој страни.

С тим Ставром живи од вајкада; зову се и пријатељи.

Ако је дан већ освојио, а види се, нема пазара, газда Сима оде Ставри и заседне где и увек. Ако има с ким разговора о чем' било, ако нема, он и сам собом разговара.

По некад он премете сам собом све, што је некад тек и помислио, а по некад удари у нешто, што и сам не зна, од куда му дошло.

Тако сео једном и како погледао на чаршију, видио оног ћопиног окаченика на крову Томе Камењара и гледа, како се онај надвио над стреју и вади врапчиће из гњезда.

— Ето на́ — каже газда Сима сам — попео се човеку на кућу па крха цреп. Што ће му оно којешта те вади . . . Епе, епе! . . . баш поломи! . . . Море шта радиш то? — »Вадим врапчиће.« — Море оштети човека! — »Ако ћу« . . . Ама скини се злоћо једна. — »Не ћу« . . . Не ћеш? Је л? . . . Дај Пују пандура и букагије . . . Дед' сад . . Јок, јок, јок! вежи јабоме! Хајд сад у апс, нек се опамети . . . да бо'ме!

Па сркне каву и повуче дим из чибука и тек се присетио, како Дамјан магазаџија није покрио кућу.

— Нема човек памети, па то ти је! . . . Пропаде лепо кућа к'о ништа . . . Дижи, човече, кров . . . Дижи, оде ти сва грађа — не ће он . . . И немој! Хм! дед ти дед! . . . Шта ту вазда има? . . . Дај греду . . . на! Дед другу . . . на! Дај даске . . . на! Дај мајсторе . . . на! . . . Тап! туп! тап! туп! . . . Ето на . . . кућа кô град! Хм! Кô град јабоме!

Ставрина се кавана зове »код овна« па по неки некад, кад се шале, кажу »хајдемо у овнову кавану«; зна за то Ставра, па се и не љути но вели: »нек само дођу.« За Ставру веле, да је цинцарин, а он не да ни поменути, но ил Србин, ил ништа друго, а за кавеџију као да га је бог наредио. Ако треба да се смеје: сокак пуца; ако да се плаче, у њега највише суза. Дође ли му који тужан, нико га боље од Ставре не утеши. Ако је, да те хвали, и сам да се крстиш — па тако и иде. Има разна света па ком како и годи, таку уз Ставру и пријања — тек му кавана ретко кад да је празна.

Газда Сима и Ставра кавеџија живели су не мож' боље бити. Све може свако рећи, ал њих двоје никад рђаве. Кад су млађи били а на децу помишљали, утврдили су пријатељство, ако кад дође, да се и ороде. Ставра је имао сина а газда Сима две ћери; старија је била, као већ, за Ставриног Нацка обречена. Обадвоје једно другом прилика. Ако је да се ишта каже и за једно и за друго — била би хвала, а уз то од вајкада су у додиру, па им се, што но реч, и миг знао.

Оно пазе на њих, да се чешће не састају, ал зар им они морају знати за све? Неки пут дошао газда Сима Ставри на каву ил ракију, а више на разговор, па није, што но кажу, ни добро сео, а муштерија у његов дућан, а десило се, момак му у магази, а Нацко, да се само газда Сима не труди за двеаст пара шећера ил какву ситницу, оде да намири муштерију. Оде муштерија а Нацко тера мачка са тезге, да не би шта оборио, ил свлачи руком пиринач, хоће да се преко џака преспе, ил окренуо лонац, а могао је који ногом закачити о дршку, па — ето штете! Па већ и да иде, а на задња врата извири Мара, па се корсем тргне и у чуду каже:

— Где је отац?!

Нацко се корсем загледао у тефтер, па и не диже главе, но као да књизи говори:

— Ено га код нас.

— Мени баш требало шећера . . . Како ћу ја без њега?

Код њих се и за кућу узимало под меру. Боље се ред води.

— Па умем и ја одмерити — понуди јој се он.

— Не умеш.

— Зар ја? . . . Колико ти треба?

— По оке.

— Ево виш! — па поче шепртљати нешто око кантара; сплео се. Ђуле скаче, а он дотурује.

— Није тако . . . не умеш — па приђе она, да му покаже. Он је одбија а више се брани, што јој може руку руком отиснути.

Ил ока ил по оке, све једно! Мара узела шећер у руку а баш јој се дало на вољу да милује мачка. И Нацко би да га милује, ал мачак запамтио оно мало пре, па чим Нацко приђе, он скочи с тезге. Мара шта ће, но извади грумен шећера, па му мету у уста а Нацко се боже зачудио, како то да он једе шећер.

— Зар ти волиш шећер?

— Па кад и кад. А ти?

— И ја кад и кад.

— Е кажеш тако, а овамо ти увек пуни

ђепови и кад оно прошла Перса поред каване, а ти јој рекао: На, Персо, шећера, а она рекла: не ћу, љута сам на тебе . . . Све сам чула.

— Ко то каже!? Ја њој дао шећер . . . њој . . . оној . . . оној . . . Перси. Ама ја ћу њу, што она то тако . . . Нисам, среће ми.

— Баш ниси?

— Нисам, свега ми на свету . . . него ти си, чуо сам ја, казала је мени баба Јегда, каже: рекла ми Мара, да поздравим Пауна магазаџију.

— Ко казао?!

— Баба Јегда.

— За кога?

— Пауна.

— Од мене?

— Од тебе.

— Зар Пауна, што је укрстио очима, боже прости, као да у два света гледа . . . И што баба Јегда, шта ми је она? . . . Пауна?! Нисам га ја снила, нит га се сетим, док га не видим . . . о за врљавог . . .

— А сањаш ли ти?

— Иха, по некад усним шта и шта.

— А кога сањаш, а? Пауна? . .

— Ама остави се тога Пауна. шта ми је као он?!

— А кога сањаш?

— Е?

— Ког?

— Јух! ал сам се задржала, а нана рекла: »Одмах дођи«. Збогом! — И замаче кроз вратнице.

— Збогом! — и Нацко оде у кавану.

Газда Сима већ био на њега и заборавио. Кад га виде, а он се сети.

— А шта уради досад, синовче?

— Просуо се мало ђак с кафом, па сам покупио.

— Е, ако, ако. Жив био!

Па некад се замрсио кантар, па га је ваљало размрсити. Некад опет хтео муштерија мало да се разговара, а кад оде, мора све као газда Сима да уради.

Већ почеше и дане да броје.

Једног јутра сео газда Сима код Ставре, где и увек; пред њим кава и чаша воде са парчетом шећера; то је све звао он »јутрошњицом«. Нешто Ставре нема, а газда Сима навикао, прво с њиме да продивани коју. Чаршија оживела, а Ставре нема. Газда Сима се зачудио: — Што ли то нема њега? — вели сам — баш га нема. Хм, нема га, није вајде! . . . не спава! — и ћокну језиком, уснама скупи, а обрве искоси и уздиже. — Можда му је што и позлило, хм, нема га, није вајде! — па како погледао низ чаршију, а тамо неко размахује рукама и с неким се свађа, а газда-Сими дође криво, што се ћопа уинатио па никако да се с поп-Алексом мири.

— Море реци: добро, човече, па мир! . . гле, гле, гле, . . . знаш ли ти, умем ја и чибуком. Шта је као то: ја, не знам ово, ја, не знам оно . . . па црно, па бело и све тако, овако . . . Хм, хоће човек да боме, а он: »не ћу« . . . не ћу ни да те молим! . . . Хм, баш, нема Ставре . . бадава, нема га.

Газда Сима лупи чибуком о астал, кол'ко да млађег зовне, тол'ко и чибук да истресе.

Дође му Нацко.

— Ама где ти је отац?

— Ено га тамо — рече Нацко, паману главом иза себе — нешто је мучан.

— Е, шта ли му је?

— Не казује ником!

— Ене ене . . . шта ли ће то бити! — па се диже и оде Ставри у собу.

Ставра нит лежи, нит не лежи, но се завалио на кревету, а обучен; види се, устајао, па се само навратио у собу.

Кад уђе газда Сима, он се само мало уздиже и поздрави с њим, па се опет затури на узглавак.

Газда Сима још с врата рече:

— Шта је то с тобом? Помаже Бог.

— Ама . . . Бог ти помогао . . . спопала ме нека невоља, муку мучим.

— Онако, на срцу?

— Није то . . . за друге је послове.

— Е? Како?

Ставра поће да се издигне, па се само боље устури и рече:

— Знаш ли ти оно моје имање у Кривој?

— Знам, воденицу.

— Jà. Па дође синоћ сељак, што сам с њиме на пола купио, вели ми, нашао неку добру земљу и хоће да је узме . . . дошао мени, да му ја дам пола тала од воденице, па да сам узмем целу, а рече ми. иначе ће морати уступити другоме, па већ је, каже, и нашао човека, оног несрећног Гвоздена из Потока . . . знаш га, какав је . . . горег ваља и нема нигде. А ја немам готових триста, па сад нит сам пристао примити оног, нит га могу не примит! . . Дошло ми је, да с механом раскрстим . . . Не знаш ти, воденица вреди брат брату хиљаду... па . . . ето то ми се попело за врат.

Газда Сима слуша и непрестано шапуће: ја, ја, ја.

Кад Ставра преста, преста и он. Види им се по очима, да свак своме крају отишао, Ставра у Кривој а газда Сима пошао да мисли, како би Ставри помогао. Најзад рече:

— Немам ја толико готових, а не знам, има ли у Лазара, он је неки дан продао шишарку?

— Био сам ја њему сабајле, каже, има, ама се опет не може ни с њим, хоће он јемца.

Газда Сима одману руком:

— Ето му механе, нек интабулира.

— Пристао би он тако, ал како сам ја, кад сам оно боловао, пренуо механу на жену, још стоји онако, па Лазар вели: не ће са женом да има посла, и најрадије би добра јемца.

Газда Сима поче левом руком да превлачи преко десног брка а десном да лупка по кревету.

— А рече ти: има пара?

— Има толико.

— Хм, хм, хм!

Тако је газда Сима чинио увек, кад се крупно замисли.

— Ја . . . не знам, где и да тражим, каже Ставра као за себе.

Па обоје заћуташе. У газда-Симе се нешто премеће и расте, као оно кад се узме трава »хоће — неће« па се лист по лист кида.

— А кад би му могао вратити? упита.

— За месец два највише. Имам ја заложених двеста код Сретена за ракију, па ето, кроз који бих дан могао дићи, а ону бих стотину узајмио. . . . само сад да ми је.

Види се Ставри по гласу, да му је јака невоља.

Газда-Сими плану нешто у њему, оде »хоћу — нећу« на »хоћу«. Па рече:

— Кад је, велиш, тако, могао бих ти и ја јемствовати.

Ставру као да неко понесе; скочи с кревета па стишта руке Сими око врата . . . »Брате! . . . Рођаче. . . Све си ми!«

Газда Сима чисто се забунио и као љути се, шта Ставра чини.

— Гле њега сад шта ради?! Мани се, човече, и пусти ме . . . Само, знаш, немој да се заборави, ил да се ја како оштетим . . .

Ставра му поклопи шаком уста.

— Не помињи зла, спаситељу! Шта да учиним и како да ти захвалим . . . Све ово, што се каже моје је, као да је и твоје, нек је твоја и у мојој кући старија од моје.

Газда-Сими — није вајде, мило му, што се тако његово добро поштује, а опет хтео би да се тако не диже.

— Кака, велиш, кућа, како старешинство? Добро је да остане по старом . . . а кад ће требати да се иде у суд?

— Кад ти хоћеш.

— Па можемо и сад.

И дигоше се. Газда Сима, кад прође кроз механу, рече Нацку:

— Припази ми, синко, на дућан и момка.

Као да је требао рећи.

И тако газда Сима јемчи Ставри за триста дуката.

Ставра узе воденицу и поче опет по старом.

(Наставиће се.)

НА СУТОНУ.

Колико пута, када сунце пада,
кад задња луча нестаје у зраку
као задња нада
трептавог срца хладноме у мраку;
кад сјетни сутон са небеских двора
лебди изнад мора;

кад јека носи звуке светог звона,
и кад се бојим, да ће душа моја
нестати и она
сред празне тмине, мирно и без боја,
кô сваки дах, кô свака слаба зрака
сред вечерњег мрака; . . .

тад питам: зашто ово стрепим сада?
Од куда гласи једне двојбе љуте?
Шта ми ово пада
на душу тешко? Шта се мисли муте?
Ах, не знам, шта је у сред срца мога...
Кô да с' бојим Бога!

Јосип Берса.

ДУХ ВРЕМЕНА САД ЈЕ ТАКИ!

ПРИПОВЕТКА ИЗ СРПСКОГА ЖИВОТА.

ПРВИ ДЕО.

VII.

Кад је Даринка то вече села у одар, да легне поред Зорке, дуго јој се поглед приковао на икону светога Николе, што виси у прочељу. Усне јој шапутаху искрене молитве. Стењак у свећи на сточићу поред постеље задрхта. На лице јој или збиља паде сенка нека, или јој задрхта нешто око усана. Дубок уздисај јој се оте из груди. Прекрсти се после топле молитве. Али се трже, кад јој витице тек сплетене, а не придевене спадоше на пунахна бела плећа.

И нехотице се окрену Зорци. Дете спава мирно и тихо као анђелак. Румен је прелила по обрашчићима. Нигде на лишцу трага сумора, нигде знака каква немирна санка. Ако снива, снива за цело о својој декламацији, о „Бранковој жељи“.

Даринка се наже над њом. Притиште врео пољубац на вреле јој уснице. Дете отвори очи, насмеши се, па рашири своје голе ручице, те је загрли.

— Зар ти још не спаваш, сејо?

— Ево, сад ћу и ја.

Даринка духну у свећу. Угаси је и леже.

Неко време држаху је Зорчине руке око врата, док не клонуше и опет у санку.

Даринка се дала у мисли. Беше то чудно осећање, што је обузимаше тог вечера, осећање према нечему неизвесному, где се радост и слутња слива у једно, како још никад неје осетила била; али тако пријатно, тако слатко, да јој се прели туга по срцу, срце јој оте мах, сузе саме полетеше на очи. Сузе лете, а на уснама јој лебди осмејак сретан, блажен. С осмејком тим загрли је и сан . . .

Госпођа Катица у другој соби метнула у постељу малога Владимира. А она и госпођа Ната седе још, па разговорају о којечему и преживању данашњи разговор, што су га имале с госпођом Рашићком.

— Мудра ти је то зверка. Ко је не зна, скупо би је платио, — вели Катица за госпођу Јецу. — Медом залива, а да лизнеш, очемерила би се.

— Шта ће сирота удовица!? Нашла себи сигуран кров, па га чува као свој рођени, — приметиће госпођа Ната.

— И чува га бог ме; па има и за што. Нек љуби и стопе поп-Стевине. Чујем . . . видила би јој кћи вароши и „лера“, да није поп-Стевина цепа!

— Него ја не бих рекла, да је то дете рђаво, — вели Ната за Јелену Рашићкину.

— Није; ал она ће начинити од ње којешта. Кад је јесенас дошао Кнежевић за учитеља, то није било дана, да тај није био ма на прозору с девојком. Молим ја тебе само, је ли то лепо, да девојка, реци још дериште, . . . та, да бог ме, шта је шеснаест, ваљ'да, ни пуних шеснаест, као што је била, ... па да јој се момак веша на прозор? Каква је она мати, кад то гледи својим очима? Зар не би боље било. да је увела у кујну, па нек учи? Лепо је дати дете и у „лер“ и на васпитаније; али треба, Бог ме, женском детету још много више кућевна васпитања. Какво је то васпитање, кад мати сама, тако рећи, довлачи кћери „курмахере“? Треба јој!

— Штета за дете. Добра је срца. Ја је знам. Имала сам прилике две године, да видим, каква је. Отворена ми се свиди. Шта нас је пута расмејала!

Тим више, — суди Катица, — треба пазити на тако женско дете. Али та, чини ми се, више пази на свог поп-Стеву. Мањи му се не да. Она баш истера одавде учитељицу. Мал' не свиште девојка од њена заједања. Па тако сад и немамо никакве... А кад човек и оде у Карловце, ако и посети своју сестру, мислиш, да сме то њој казати? Боже сачувај! . . . Сад се попа нешто кошка и с учитељем. Биће и ту њена масла. А момак ваљан и вредан, како само може бити. Рекла бих, не мирише више ни учитеља. Хм, хм! Не знам, за што би Тинкина сина трпила Јеца у поп-Стевиној кући? Видићеш само, биће ту . . .! Учитељ је сад мали за њену ћер. Побринула се та добро и за себе и за њу. Знаш ли ти, да ће она израдити код поп-Стеве, да све припадне њој и њеној кћери? Две хиљаде јој је писао, чим је ушла у његову кућу. Две хиљаде је уложио у Румској или Митровачкој штедионици на детиње име. А отуђити она рођену сестру од рођенога брата! Сад се нешто продобрила. Па како је дошао Тинкин син, и још пре него што ће доћи, не можеш је видити. Од пре то мало који дан, да је нема к мени. Него, ваљ'да, кад је видила, да је мој Јован за њу кисело грожђе, а она окренула опаклију. . . . И сада, дакако, није имала куд, него ти је вратила физиту; ал . . . .

*

Ако је госпођа Рашићка и мислила, па, мож'да, и уверена била, да је у тај пар предметом разговора она, неје то велико зарезивала. Госпођа Јеца се не осврће на то, шта ће рећи свет; јер добро зна, шта о њој тај свет може говорити. Она, што каже и сама, ринта и ради у поп-Стевиној кући као црв.

А уме, да удеси, да то, што ради, она и ужива; па, што ради, зна, да за себе ради.

И да је когод рекао поп-Стеви, да није сретан, или да се подао Јеци, он би му одговорио, као што толико пута вели:

— Ја сам господар у мојој кући. Ја сам сретнији, него многи моје братије са првом својом супругом.

— Ниси поп, Стефане, ако овог учу не избациш из општине, — рећи ће вечерас госпођа Рашићка поп-Стеви, наравно, после неког згодног увода. — Тај ми се увукао већ у нос. Ова наша — вели Рашићка за Јелену, своју кћер, — још је невина, дете је; а он препреден као враг. (Понда окрену други ветар). За Бога, Стефане, — удари госпођа Јеца кроз плач, — ништа се не бринеш за дете. Још му ниси ништа говорио. Та, за име света, ујак си му, мора те послушати . . . (Утре сузе, па промену глас:) Триста га врага, кад ја што хоћу, то мора бити из ока из бока. А ти ниси човек, да укротиш свог сестрића. ***Ти*** си господар у кући, ***ти*** дрмаш општином, па . . .

— Сто му мука! Да, *ја* сам господар у кући, па ће бити онако, како ја хоћу. Да, *ја* сам господар у општини, па . . . (Осмелио се тако поп-Стева, па говори без запете.) Ја сам већ замесио попару учитељу. Не води ти бриге, Јелисавето.

Јелисавета се мало раскрави, па се чисто ракольи око поп-Стеве:

— Шта мислиш, Стефане, кад нам дођу деца о вагацији кући? . . . Катица Јаковљевићка мора пући од једа. Мисли, ко је као она, што има сина господина! Још сад се поневидила! Па тек она варошка успијуша!

Попа се све тресе гојазан, како се смеје. Видиш га само, клима главом, и развукли му се брци, али не даје гласа од себе.

Да Бог ме, да је госпођа Рашићка узела сад згодну прилику, те доказала поп-Стеви, како не треба да врећа Александра због његових омладинских назора. „Сад је омладинско време!“

— И ти, Стефане, био си некад омладина . . . .

— Никад; никад. Ми смо били у своје време јуност или младеж, па добро било. Од кад дође та омладина, не знаш, каква је вера.

— То ти је једно и исто. Кажи младости јуност или омладина, младост је младост; старост ће јој увек завидити и роптати на њу. Поток хучи и бучи, прави више буке него Дунав. Па тек кад полети бујицом! Е, па видиш, омладина ти је као поток; а ово, што су сад наумили, као бујица. После бујице биће поток опет поток, али мирнији него у бујици; само ће ипак овде онде прокрчити себи лакше пута, где без бујице није могао. Биће и међу вама после бујице омладинске вас више, који ћете признати, да омладина има право, кад се уверите, да није онако страшна, као што вама изгледа, кад се захука.

— Да Бог ме, да бог ме, кад сте се и ви женске успалиле за омлатином! — вели попа смешљиво; а госпођа Јеца га види, да је сад већ мекши од памука.

— Омлатина омладина, алезајнц (све једно), Стефане; Јелена ће певати на сéлу и ићи ће са мном у Карловце на свечаност. Је л' да ти је право? У госте ћемо код Тинке. Време је. Није лепо, што ме толико већ, како смо заједно, ниси водио к њој.

Поп-Стевина Јелисавета поглади једном руком попу по бради, а другом му насу у чашу хладног теочинца и насмеши се на њега.

Он је загрли око врата, издиже чашу спрам свеће. Мислиш, безброј рубина раздробио се у чаши, па гори. А попа гледи у њих као стари зналац, па се смеје. Видиш га само, тресе се гојазан, зачкиљио очима и развукли му се брци, ал' не даје гласа од себе . . .

*

Док њих двоје тако у стакленом ходнику уживају летње вече у разговору и теочинцу, Јелена је у својој соби.

Није палила свеће. Отворила широм прозоре, па села поред прозора. Наслонила главицу на руку, па мирише мирисни вечерњи чисти ваздух. Поглед јој се отме по често на осветљена два прозора у оној лепој кући с оне стране потока. То јој је најмилије за све време, како устане, па док не легне. Овим часима радује се Јелена цео дан. Што ближе то доба, њој срце све јаче куца. А кад већ дође, и да седне на свој прозор, несташни ђаволак с леве јој стране у грудима хоће зар да искочи; толико се пута захука, мислиш, дошао је већ под грло, а то се отео тек само дубок уздисај. Срце би на том уздисају тешком да полети. Ох, полетела би Јелена и душом и телом! Али мора да га притискује рукама. Понда скочи са столице, прође два три пут по соби. И опет долети на прозор, па одмах упре поглед опет на осветљена она два прозора с оне стране потока у лепој тамо кући.

Тамо је вечерас Бранко и Јован. Чим су вечерали, дошао је Јован по Бранка, па су отишли к учитељу. Неко су време ходали били ван села. И сад, ето, седе и разговарају се, како ће што боље да удесе сéло, што га спремају.

До јако би учитељ обично узео своју виолину, те до неко доба изводио из ње какве мелодије.

Јелена би се занела за њима, те би час удесила, па тихо певушила уз уздрхтале звуке, час би

пустила срцу на вољу, па би се слатко, слатко исплакала.

Али јој криво, што вечерас тога нема. Осећа ужасну празнину, па јој криво на цео свет.

Мало још потраја, па се пријатељи разиђоше. Испред учитељева стана зачу се у три лут.

— Лаку ноћ!

Јован и Бранко се одвојише. И оде сваки својим путом.

Јелена притвори капке на прозорима и увуче се унутра.

Нико је неје приметио, не само што се и сама за времена скрила, већ и пун сен округле багреме, једне од оних, што су засађене у реду пред поп-Стевином кућом, са свим сакрио од месечине, па поклопио цео прозор као по поруџбини.

Бранко прође поред прозора, уђе у двориште и оде у своју собу.

Из оне лепе куће с оне стране потока зачу се диван мушки тенор.

Јелена познаје тај глас.

Учитељ запевао Бранкову песму: „Гусле моје, овамо-те мало!"

Девојче од мах стаде опет на прозор.

— „Ој, пуно је и препуно среће!" подвикну учитељ из свег срца, е, заиста ћеш му и поверовати, да му срце хоће већ да пукне од среће.

Јелена задрхта. Провирује нестрпељиво иза капака на прозору.

У томе умукну учитељев глас. Свећа се угаси, а иза она два прозора завлада мртви мрак.

Девојче се са свим дало на прозор, мислиш, полетеће.

На једаред зачује тихе кораке под прозором; али, рекао би, још већма чује, како јој јако и нагло бије рођено срце. Но ипак осети, да неко близу застаде и куцну у капак.

Капак се диже. Испод њега провири најпре мала бела ручица; па са од мах за њом указа мила главица са црном пуном косом и у глави два гарава ока.

Учитељ се стискао уза зид под сен. Дохватио белу пружену ручицу, па је притискује на жедне своје усне.

Дрхће Јеленина рука, као да је тресе тролетница.

— Јелице, — шапће учитељ, — што дрхћеш?

Јелена не уме да одговори. Грло јој се стегло. Нема снаге да проговори; а не осећа се моћна ни толико, да узме своју руку на траг, нити да његову стисне, већ му је подала, па је он љуби и милује по милој вољи.

— Бојиш ли се мож'да кога? — опет учитељ.

Јелена једва промуцава:

— Од кад вас чекам.

— Душо, зар још „ви"?

Јелена се застиди.

— Не срди се; немој да се срдиш. Ја се увек забуним.

— Прелетио бих био; али нисам могао пре.

— Ја бих те чекала целу ноћ.

— Верујеш, да ћу доћи; је л'?

—Ниси никад слагао.

Кнежевић јој и опет узе обасипати ручицу пољупцима.

— Мати је допустила, да долазим на певање, — вели Јелена; — али ми је жестоко заповедила, да избегавам с тобом разговор.

— За што, душо?

— Не знам. Ја не разумем њено понашање. Али је страшно љута на тебе.

— Је си л' јој се исповедила? — пита је учитељ.

— Нисам. Не смем. Бојим се, забранила би ми са свим, да се и састанем с тобом . . . Да јој кажем, кад се вратимо из Карловаца са свечаности!

— Ја ћу јој сам рећи.

— Не, ни по што. Не, бар док је ту Бранко.

Учитељ се замисли.

— Шта мислиш? Ваљ'да ниси дошао амо, да мислиш?! Приповедај штогод, — вели му девојче љупко, па му привуче себи руку. — Кажи ми штогод! . . . штогод лепо, као што ти умеш.

— Он је од неко доба врло заћутао.

— Ко?

— Бранко.

— Па, он највише ћути. Само кад се препире о чему с чиком, онда видим, да уме и више коју рећи. Али увек Бранко има право.

— Да, да, Бранко има право, да Бог ме, — рече Кнежевић и трже руку.

— Шта је теби? — пита из ненада Јелена, па не пушта руке.

— Господа универзитетлије увек имају право, дакако! У тринаест школа поцрпу они кашиком сву мудрост.

— И мати му даје за право.

— Е, онда за цело има право.

Јелена не примећује горки подсмех у учитељевим речима.

— Ја волим, кад се он с чиком пусти у разговор, — опет ће она — он је тако добар! Је ли да је Бранко добар?

— Врло добар.

— И мати га воли.

— Наравно, наравно. И ви, дакако, госпођице, примети Кнежевић и истрже своју руку.

Јелена хтеде да проговори, али јој заста нешто у грлу, па гледи само учитеља упитљивим погледом.

— Ви се заиста, госпоћице, врло добро забављате, — пребацује јој учитељ; — у вече са мном, а дању с господином Бранком.

Девојче бризну у плач.

— Мати ми увек говори, како треба да сам пријатна с њим и искрена. Ја и не могу друкче ни с ким. А он и заслужује, да је човек с њим искрен. Па ја га и волим као брата. Ти си друго што. Боже мој, за што си на један пут таки?

Иза рогља се зачу певање.

Учитељ се трже.

— Збогом! Разговараћемо се.

Пође.

Јелена не чује песме или не ће да је чује.

— Милане!

Виче Кнежевића, а глас јој прекиде јецање.

Учитељ се не осврће.

— Миле! — задрхта опет њен глас по вечерњој тишини.

Нема одзива. Само види, како учитељ одмиче, и чује, како оштро корача . . .

Иза рогља се помоли неколико сеоских момака и девојака. Биле код крста на игранци. Па се враћају кући и певају:

„Кад је Бранко умир'о
Србадију заклињ'о:
Пренес'те ми кости моје
Стражилову моме, — ој!
Тамо има много птица,
Мојих песмарица,
Тамо има бела вила
Раширила крила, — ој!“

Стајић стао на прозор, па недахнимице слуша ту народну песму. Не узима на ум, како су жалосни ти стихови, како су непоетично казане ту мисли; само му мило, што види, да „народ зна за Бранка“, да је и „народ осетио жељу Бранкову“. То вече ће му остати у најлепшем спомену из живота у Брајковцу . . .

*

Кад је Јован дошао кући, пође и Ната и Катица, да спавају.

Катица оде најпре, да још једаред разгледа по кући, је ли све у свом реду.

А Ната ушла у Даринчину собу. Надвирила се над Даринком и Зорком. Прекрстила их обоје изнад главе. И за тим опет на прстима изишла из собе...

У том је и Бранко легао. Почео био да чита. Нашао негде на орману пре неколико дана још неку стару књигу. Кад стресао с ње прашину и отворио је, а то „Живот и приключенија Димитрија Обрадовића нареченога у калуђерству Доситеја: њим истим списат и издат.“

Како се обрадовао тој књизи! Још кад је ишао у прве гимназиске разреде, мати би, кад сврше своје школске задаће, искупила децу, што су били код ње у стану, па би поред народних песама и других ствари читали по нешто и из „Мезимца“ или из „Басана“ тога неумрлога мудраца српскога.

Ту књигу узео Бранко и вечерас да чита. Али, као обично, кадгод је, било телесно било душевно, уморан, вечерас тек више из навике, да нешто прочита, пре него што заспи.

Него вечерас му се не да да чита ни колико иначе у овакој прилици.

Пред очима му лебди лик Даринчин; а у свим жилама осећа све то јаче, што више о њој мисли, неку бујност, па му се час разлива као милота, час га диже, да некуд зар полети . . .

Мало за тим, па је цело село у сну.

(Наставиће се.)

ПРВИ КЊИЖЕВНИ ПЕСНИЦИ У СРПСКОГА НАРОДА.

ПРИЛОГ ИСТОРИЈИ СРПСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ.

ОД ДИМИТРИЈА РУВАРЦА.

Кад помислимо, каквих дивних народних песама има наш народ. од којих су многе постале пре XVIII. века, а какве су му опет јадне песме његових књижевних песника не само из XVIII., но и из XIX. века тако рећи све до Његоша и Бранка а и доцније, не можемо, а да се не запитамо: од куд та разлика и од куд да је у народним песмама језик српски чист као злато, а у књижевничким нека смеса од славено-руско-српског језика?

Од куда? Отуда: што је народне песме сам народ почео да пева оним језиком, којим је и говорио, и онако, да их сваки Србин разумети може, а књижевничке почели су певати они научени људи. који сами нису били Срби и који су држали за нешто просто певати оним језиком. којим српски народ говори.

Народне дакле песме поникле су у самом и из српскога народа, а књижевничке пресадили су и пренели туђински списатељи у нашу књижевност, на које се српски писци угледали, те и сами оним језиком, којим ти туђински списатељи певаше, почеше певати.

По данашњем знању наше историје књижевности, на овој страни од 1690. први је међу Србима био

књижевник песник Рус (Мало Рус) Манојло Козачински, ректор Карловачких (латинских) школа и учитељ реторике, који је 173½. године дошао из Русије за учитеља латинских школа у Карловце, на позив митрополита Вићентија Јовановића.

Доласком пак Руса Максима Суварова 1724. год. у Београд и добијањем из Русије 400 букварева Теофана Прокопијевића, а доцније 1726. 1727. и 1734. у Римнику прештампаваним, и 100 славенских граматика Мелетија Смотрицкога, прештампане 1755. у Римнику, почео се уводити код Србаља славено-руски језик у школама, а из њих и у књижевност.

Од какве је грдне штете по развитак српске књижевности и народа било, што се није одмах започело српски писати, налазимо на то питање одговора у „Мезимцу“ Доситеја Обрадовића, који у глави I. „Јест ли полезно у простом дијалекту на шчампу шчо издавати?“, и ово рече: „Наш преизрјадни Терлајић, он прекрасно и пресладко славјански пише: он је у тому стилу наша пчела, и наш Ксенофонт. Али нека ми његова мила љубов опрости: то није за Србље сељане, за које смо ми дужни много старати се и трудити; зашчо је у сваком народу сељана највише и преконајвише. Навластито од колике је ползе једному народу так с первог почетка, како му се начну давати књиге, нова поњатија и разумјенија, да му се дају оне, које су од најбољега вкуса и здравога разума! понеже с чим се нови сосуд најпре напоји, то у себи всегда содержава: и на здравом основанију добро се зида“. (Стр. 43).

А мој покојни брат Коста 1863. рече у чланку „Значај дубровачке књижевности“: „А шта би било, да се њен (дубровачке књижевности) уплив није само на један део Далмације ограничио, него да је и у друге стране народа, па ма само међу угарске Србе пута си прокрчио! Онда за цело не би у прошлом веку русизмима изнадеван црквено-славенски језик нашао у Србаља присталица; онда се не би код нас говорило, да је истом Доситије казао Србљима, да им српски писати ваља; онда се не би у повесници наше књижевности спомињао „славено-серпски“ језик; онда не би било оне љуте борбе између Вука и противника му са правописа и чистоте српскога језика, што нам толико времена узеде; и ми би били у духовном развијању далеко напреднији, корачали би живље за духом времена и у културном обзиру много би боље стајали, него што данас стојимо“. (Скупљени списи Косте Руварца, први део, стр. 469.).

Од Манојла Козачинског имамо сачувану у стиховима сачињену: „**Трагедїа, сирѣчь печалнаѧ повѣсть ѡ смерти послѣднѧгѡ царѧ сербскагѡ Оуроша пѧтагѡ, и ѡ паденїи сербскагѡ царства, сочинена и произведена ҂аѱлг (1733.) года въ Карловцѣ сремскомъ**“, коју је архимандрит Јован Рајић, ученик Козачинскога, пречистио, исправио и издао 1798. у Будиму.

У предговору или „Предувѣдомленіе“ за исту трагедију рече Рајић и ово: „**Сїѧ предлагаемаѧ Трагедїа, ѡ смерти Царѧ Сербскагѡ Оуроша пѧтагѡ и послѣднѧгѡ, и ѡ паденїи Царства ихъ оуготованїемъ Вукашина нареченнагѡ Кралѧ сочинена была Г. Мануиломъ Козачинскимъ россїаниномъ въ тое времѧ Карловачкихъ школъ Ректоромъ, и учителемъ Риторики, и дѣйствителнѡ на Феатрѣ ѿ ученикѡвъ тѣхъ же школъ произведенна въ Карловцѣ Сремскомъ 1733. года въ мѣсѧцѣ Іюнїи: аще ѿ тогѡ времене въ забвенїи погребена ѡстала до позднѣйшихъ временъ нашихъ, тую азъ еще въ юности моей преписахъ частократнѡ увеселенїѧ ради прочитахъ.**“

Како је 1733. Козачински певао, навешћу овде пролог из трагедије цара Уроша, кога је он спевао. Исти гласи:

„Любомудрецы рѣша добро быти зѣлѡ,
Еже мужей прехвалныхъ восхвалити дѣло,
достойнѡ, и праведнѡ да позднїѧ вѣки
какѡ они пожиша между человѣки
вѣдома память будетъ, и имѧ ихъ славно
къ подражанїю людемъ представитсѧ вѣчнѡ.
Тѣмъ и мы умыслихомъ въ настоѧщемъ годѣ
кацы бѧху Царїе во Сербскомъ Народѣ
показати ѧвственнѡ: и какѡ скончасѧ,
какѡ бѧше под Турки, и какѡ поддасѧ
подъ милостивѣйшую римскую державу,
Еѧже до днесь смиреннѡ преклонѧетъ главу,
воспомѧнути токмѡ: Вы извольте внѧтнѡ
прешедшаѧ (сладко бо) и благопрїѧтнѡ
послушати, а мы все будемъ показати,
точїю глаголемымъ хотите внушати.
(Сїѧ рекъ возвратисѧ).“

А како је Рајко војевода Маргити девојци започео пролог свој о српским војводама? Ево како:

„Селе моја, Маргита ђевојко!
Немој клети војеводу Рајка;
Шта ће коме учинити Рајко?
Шта ће себе, шта ли ће Сријему?
А шта ли ће у Ср'јему Турцима?
Докле бјеше војевода Мирко,
Бјеше тада млого војевода
По нашијем редом градовима;
Па ме чекај, Маргита ђевојко,
Стани мало на камену слану,
Стани мало, да ти кажем право
Све војводе и градове редом“.

Каква разлика између Козачинскога и Рајкова пролога!

И српски песници не хтедоше се за више од сто година угледати на певање Рајково, но се угледаше на Козачинскога!

Ма да је Козачинскога трагедија „Цар Урош“ тек 1798. штампана, то су њу неки његови ђаци преписивали, као што је и Рајић радио, и служила им за углед при састављању песама, што их доцније певаху.

Нема сумње, да Козачински, као професор реторике, осим те трагедије, није још и коју песму или оду спевао. Но од њега до данас не знамо ни за једну другу његову песму или оду, осим напоменуте трагедије.

(Свршиће се.)

О БАЈРОНОВОЈ СТОГОДИШЊИЦИ.

(1788.—1888.)

ОД МАРКА ЦАРА.

Дне 22. јануара ове године прославила је Велика Британија и с њом сав изображени свијет стогодишњицу рођења великог енглеског пјесника Лорда Бајрона.

Ово је други пут, у ово задњијех десетак година, да Европа на импозантан начин слави успомену Бајронову. Тим је потомство одало заслужену пошту првом пјеснику свога доба, и потпуно га ријешило лицемјернијех клевета, којима га осваћаше савремено људство.

На споменику, што је Бајрону год. 1881. подигао у Мисолунгу грчки народ, те којим хтједе да у мрамору овјековјечи свог великодушног заточника, урезане су ове просте али језгровите ријечи:

„Бајрону, штитнику слободе.“

Тако је заиста. За остали културни свијет он остаје моћни и оригинални лирик »Дон Жуана«; за Грчку је он дарежљиви бранитељ њезине слободе. Сав свијет у њему штује великог пјесника; Омирова постојбина штује у њему великог ироја.

Чудноват је заиста удес некијех великана! Они се појаве на обзорје вјештине, и оставе за собом свијетла и дубока трага; по том вријеме прође, наступи нови земан и с њим нови идејали, нови умјетнички појмови, тако да нам се пјесници, које смо, тако рећи, до јуче обожавали и у звијезде ковали, чине данас блиједи и без живота, те нам изгледају као неки споменици упокојених времена. Бадава! то је судба, више мање, свију умјетника, ако се не зову Омир, Данте, Микелањело, Шекспир, Гете.

У новије доба почимаше и Бајронова звијезда блијеђети.

И у истину природно је. Они умјетнички горостаси, што смо их горе набројили, припадају свијем временима и свијем народима, јер се у њима рефлектује људство; у Бајрону је, на против, оличена индивидуалност, његово ја. Он представља један моменат у резвоју човјечије свијести Док се у његовом »Манфреду« огледала свијест сувремена; док је његов сјетни романтизам налазио одзива у публици: дотле је пјесник дрмао јавнијем укусом, и бајронизам бијаше усвојена форма нове појезије. Али оно, што се оснива на индивидуалности, прелазно је; оно, што је створено за едно доба, стане опадати, кад наступи друго доба; и док Дантова и Шекспирова појезија путује кроз вјечност, каоно ти што је општељудско, Бајронова појезија траје по вијека; таман онлико, колико траје нараштај, чији је она одисај.

Умјетник остаје, али његове умјетности нестаје. Данашњи нараштај већ се слабо заноси за Бајроновијем умотворима. Нови, стварнији (а, на жалост, и врло себичнији) идејали замијенише његове бајне фантазије.

Него, срећом, ако је ловор пјесников малко потамнио, а оно се увијек једнако зелени ловор великог поборника за ослобођење људства, које робује. Један лист у Србији назва ту скоро Бајрона највећим пјесником слободе; и заиста тај му се назив најбоље пристоји Јуначнијег осветника погаженог људског достојанства, одличнијег борца против великашког и теократског зулума није мајка на свијету родила. »Моје је начело — вељаше он — сасвијем једноставно: мрзим све владавине, колико их год има.« (I have simplified my politics into an utter detestation of all existing governments.)

У то име пјесник »Чајлд Херолда« припада малко дојedном народу. Земља, којој је можда најмање припадао, то је Енглеска, »хладна и магловита постојбина, — као што је он називаше, — гдје сам најприје очи растворио, али гдје их јамачно не ћу заклопити.«

Рекосмо, да Бајрон припада малко дојеդном народу; али он припада Италији највише. Он је ту земљу љубио још од дјетињства у својој фантазији; а и по својој ћуди и наклоности бијаше он више Италијанац, но Енглез.

Италију је он љубио са њеног благог поднебја, са њезине класичне старине, са њеног жарког сунашца и веселог живота. Ко се не сјећа у »Бепу« онијех заноснијех стихова?:

„... I like to see the sun set, sure he'll rise to - morrow,
Not through a misty morning twikling weak as
A drunken man's dead eye in maudlin sorrow,
But with all heaven t' himself; that day will break as
Beauteous as cloudles, nor be forced to borrow,
That sort of farthing candlelight which fimmers
Where reeking London's smoky caldron simmers." *)

Божанственом осмијеху италијанског неба треба захвалити за већи дио његовијех пјесничкијех умотвора, особито за »Дон Жуана«, његово најбоље дјело. С Италијом су скопчане најњежније успомене на Бајронов живот; њојзи је пјесник посветио најљепши цвијет свога ума, а италијанскијем љепотицама најбољи дио себе самога.

Али је ипак најљепша страница његова живота написана његовом смрћу; поред ове странице све остале ишчезавају.

¹) „Ја волим гледати сунце гдје залази, кад сам увјерен, да ће сутрадан опет гранути, не блиједо и кроз маглу кад трепери, попут угашена ока каква пјанчине, што стење; ама сунце на широком небу, како дан не би принуђен био да узајмљује свјетлост од градскијех фењера, који почимљу таман издисати, кад чађави Лондон поставља на ватру свој гнусни казан."

И ту је опет Италија важну улогу играла, јер се млади лорд по примјеру италијанских карбонариста за грчкијем ослобођењем занио бјеше.

Испуњен божанственијем жаром родољубља и опчињен племенитијем идејалом славе, Херолдов пјесник не могаше да остане равнодушан према јуначкој борби, која се онда бијаше истом у Грчкој заподјела.

Они храбри борци вапијаху свога Тиртеја. Марко Бочарис, сулијски Леонидас, позва у помоћ Бајрона.

И Бајрон похита у Грецију; и жртвова свој живот јелинској слободи 19. априла 1824.

Бајрон човјек, са својијем страстима и својијем пороцима, умрьо је одавна; Бајрон умјетник, и ако још многа срца потреса, налази данас ријетко сљедбеника; али Бајрон заточник слободе, Бајрон, који пада за грчку слободу у Мисолунгу, такав Бајрон живи и дан данас, и живјеће, док се год буде штовало узвишено човјекољубије, и док се год људи буду одушевљавали за најсветију од свију религија: за религију слободе!

О КНЕЗУ ЛАЗАРУ.

РАСПРАВЉА И. РУВАРАЦ.

(Наставак.)

И знаш ли ти, Србине и српски сине, какав су суд изрекли о тој Пантиној расправи одређени од књижевног одбора оцењивачи исте расправе? Ако не знаш а ти узми 142. и 143. књигу Летописа М. С. и у првој прочитај 128. а у другој 146. и 147. страну, пак ћеш знати, шта се рекло за куриозну ту Пантину расправу — и даље ћеш још сазнати, каква је одлука на основу последње оцене донешена од стране књижевнога одбора дне 24. априла под бр. 47. г. 1884., и да та одлука гласи: „не прима се споменути чланак (то јест студија г. Панте о Константину Тиху) за Летопис." Студија та Пантина није се дакле г. 1884. примила за „Летопис", већ је враћена писцу и лежала је у чекмеџету Пантином све до 13. дец. 1887. год. Била је недеља и у 11 сах. држаће се свечана седница нове академије, у којој је именовани академик г. Панта имао бити проглашен за правог академика. По сахата преко десет већ је ту — а нове какве студије нема г. Панта, да ју чита о својој слави и прослави — куд ће шта ће г. Панта, и убоги ђаво сети се оне своје несретне, од Матице Српске за Летопис непримљене и ненаграђене студије о Константину Тиху, коју је у чекмеџету прашина попала била, те ти мој Панта, убоги ђаво, потегни оне плаве полутабаке из чекмеџета, и г. Панта, у себи и по себи убоги ђаво, носећи главу високо с оним познатим плавим полутабацима под пазухом, дође у дворану, спусти се на седало и — та ено ти, Србине и српски сине, „Радикала" број 36. од г. 1887. па прочитај извештај о тој седници, из којега ћеш дознати, да је г. Панта у читаној на миг г. Чедомиља студији доказивао, „да је Константин Тета онај исти Владислав, син Стевана Првовенчанога, кога су с престола српскога збацили, и који је за тим, отишав у Бугарску, постао бугарским владаоцем." И премда је та Пантина теза тако луда, да луђе тезе нит је ко поставио, нит ће скоро поставити; и премда је г. Панта за укрепљење те од беса постављене тезе навео тако ништаве доказе, да се ништавији ни замислити не могу; и премда се мислило, да ће се г. заступнику председника академије и осталим гото-

вим и неготовим академицима Београдским преврнути утроба слушајући читање „слављеника“ г. Панте, или да ће их бар румен полити и од стида образ од образа зажарити; опет зато г. заменик председника, г. Чедомиљ Мијатовић, који се по пропису спремио био, да хвали и похваљује „слављеника“, ником не поничe, већ стаде „похваљивати и уздизати ту студију и расправу г. Панте“ — па и сам г. Панта, што је још веће чудо, одржа се и слушајући ту хвалу и похвалу Чедину, а знајући и познавајући своју ништавост у опште и своје поменуте и за невољу читане студије на по се, одржао се на ногама и није од стида и срамоте пропао у земљу!

Тешко ти је, видим, да ти је тешко на срцу, Србине брате и српски сине! Но стегни срце, поцрвени ти место г. Чеде и његових другова, и немој им ни довикнути: „на што бога вам, цела та комедија с проглашивањем именованих академика у свечаним седницама, кад један Панта може да постане прави академик, и то на основу студије о Константину Тиху, цару бугарскоме, који је пре био српски краљ, краљ Владислав!“

Фатално је било то, што је г. Чеда Мијатовић морао да замене председника академије при проглашивању Панте за академика — онај исти г. Чедомиљ, који је такођер проглашен за академика на основу студије „Госпођа Јелена, кћи кнеза Лазара“ или као што лепше звучи, кад г. Чеда успијајући произнесе: „La magnifica donna Helena“, с којом нам је Чеда тај већ толико пута и пре те седнице набијао уши.

А најпосле, кад се г. Мијатовићу покрај свеколиког његовог богатог фонда знања и умења није дало, да изиђе с чим новим на среду и да нас задиви, већ је опет морао варирати ону стару и отрцану тему о Јелени Ђурђа Срацимировића, шта се могло од оног убогог ђавола и Бугарина Панте друго очекивати, већ да ће опет и још једном покушати срећу с несретним својим Константином Тихом, царем бугарским!

А што „Одјек“ у свом реферату о другој свечаној седници српске краљевске академије помиње „*несрпски акценат*“ српског академика г. Мијатовића, и што још радикалнији „Радикал“ у свом реферату о слави Пантиној рече, „да се при читању расправе Пантине приметила *јака оскудица у знању српскога језика*“, то се на те узгредне и пакосне примедбе тих злобника и завидљиваца не треба много обзирати и то тим мање, што се од „Цинцара и Бугара“ не може праведно ни захтевати, да у говору мало не заносе и да чисто *српски* пишу и говоре. Поменути „Радикал“ и то је у свом извештају истакао, како је г. Панта у читаној својој студији поменуо и сиромака Акрополиту, „министра магарца, кога је његов цар (византијски) добро измлатао, па га даље у служби оставио“ — и да је то батинање онога „министра магарца“ г. Панта што очигледније узвицима представио.“ Прилика би била и врло би се лепо дала повући паралела између онога батинанога Пантиног „министра магарца“ и најновијег проглашеног академика, но ја нећу да се „ползујем“ том згодном приликом; једно за то не, што то није нужно, а друго и поглавито за то нећу, што је проглашење оно „свршен чин“ те се одјако мора рачунати и с тим свршеним чином.

Приликом овом морам још нешто споменути, али и само споменути, само да се зна, какав је признателан човек тај Београдски г. Панта.

Ја сам г. 1880. пустио у свет расправицу „*Τοῖχος*-Tohu“ (в. Гл. XLIX. 13.—17.) Поводом те расправице написао је пријатељ мој, г. Иван Павловић, тада у Паризу, читаву расправу: „Три Немањина потомка“ и поднео је расправу ту, — у којој побија моју хипотезу: „*Τοῖχος*-Tohu“ и поставља своју хипотезу: да је Константин Тих, цар бугарски, био пети син Стефана Првовенчанога краља, а Анебертов „Tohu“ да је Растко, потоњи св. Сава — год. 1882. српском ученом друштву за „Гласник.“ Расправа та Павловићева дана је на оцену г. Панти, коју је овај поднео 29. маја 1883. (в. Гл. књ. 59. стр. 125.) у којој на послетку вели г. Панта:

„И тако: Првовенчани није имао петог сина.

„Растко није Tohu;

„Калојан није Деша или Теша.

„Према овоме нека одбор реши, хоће ли се ова расправа г. Ивана Павловића штампати у Гласнику.“

И да је било на Пантину, расправа се та Павловићева не би примила у Гласник, но како је други оцењивач био другог мишљења, то је расправа та штампана у 57. књизи Гласника стр. 149.—178.

Но шта је међу тим, то јест од год. 1882. до 29. маја 1883. још радио г. Панта? Панта, прочитавши дану му на оцену поменуту расправу Павловићеву, седне, те и он напише расправу „Константин, син Тихов“ и знате ли, куд или коме је послао г. Панта ту своју расправу? Отворите књигу 140. Летописа и читаћете на стр. 131. под бројем 83. ово: „Панта Срећковић у Београду дописом од 3. априла 1883. шаље за Летопис своју расправу „Константин, син Тихов“ с том напоменом, да је том својом расправом најприродније објаснио историју српско-бугарску у XIII. веку. Уједно моли, да му се награда за тај чланак одреди“. Ја сам био за то, да се та куријозна Пантина расправа печата у Летопису па и сходна награда одреди, али ригорозни М. А. Јовановић рече: „како расправа та не носи облик

научне расправе већ дилетантске работе, то је ја не могу препоручити књижевном одбору, да је у своме „Летопису“ штампа, по чему и свака награда отпада“, те књижевни одбор усвоји овај други предлог и на основу тога предлога донесе познату и већ горе поменуту одлуку своју. И од то доба је г. Панта коначно омрзнуо на „Швабе“, а нарочито на мене и на М. А. Јовановића, но опет је више на мене него на овога капуташа. И који је ђаво терао г. Панту, да шаље своју робу овамо преко и да овде тражи награде за ту своју работу! Не знате ви, господо српска, какав је и колики је шпекулант тај г. Панта! Он је мислио, да ће књижевни одбор оберучке и једва дочекати тог његовог Константина, сина Тихова, и одмах му послати звучну награду за чланак. Но није то главно и није због награде послао тај чланак г. Панта чак овамо преко, већ је г. Панти тада било до тога стало, да се његов „Константин, син Тихов, печата у једној од књига Летописа за г. *1883.*, то јест пре, него што Павловићева „Три потомка Немањина“ угледају света у Београдском Гласнику, без које расправе Павловићеве не би ни постала била расправа Пантина „Константин, син Тихов“. Панта је дакле, држећи у левој руци дану му на оцену расправу Павловићеву, написао великачку расправу о Константину Тиху, по своме начину, а наиме уврстио је и у ту своју расправу монолог истог негдашњег бугарског цара, Константина Тиховог, то јест принудио је својим начином тога бугарског цара, да устане из гроба, и да открије и каже Панти, ко је и којег је рода он, Константин Асен, а наиме да му каже, да је он српски краљ Владислав и да се од невоље претворио у бугарског цара Константина.

И та дугачка, врло дугачка и јако ћабласта расправа Пантина била пре готова, него ли оцена Пантина на поменуту расправу Павловићеву, коју је, пишући своју расправу, држао у левој реци, јер прва је с дописом од 3. априла 1883. послана у Н. Сад а оцена је датирана 29. маја те исте 1883. године. И сад кажи, или боље, не мораш казати и изрећи, но суди само у себи, Србине и српски сине: какав је поштењак тај скромни Београдски књижевник и „славни српски историк“, та тај Панта Срећковић! Тако је он радио и испомагао се и од пре то с Филаретом Черниговским то с Васиљевским. „Мало ради, мало краде“ или још боље: „мање ради, више краде“, па ипак можеш постати славан и бити „славни српски историк“, као што рече неки дан, неком приликом г. Чедомиљ Мијатовић у Београду. Но нека, нек је славан г. Панта, опет је он покрај све те славе и прославе endlich und schliesslich књижевни — како да кажем а да не увредим — та књижевни паразит!

(Наставиће се.)

ПИСМА УРЕДНИКУ.

Поштовани г. уредниче!

Немам обичаја, да се упуштам у књижевне задевице, нарочито кад имам посла са људима незналицама, са полетарцима на књижевном пољу и с таквим индивидуима, који навалице изврћу речи, изопачавају истину.

Од тог свога начела хоћу у овај пар да одступим: не могу да пређем мўком ону назови-критику, што је у 4 броју „Јавора“ о. г. изишла против пете свеске дѐлâ из Коњевићеве задужбине, које сам делце ја написао.

Нећу да истражујем личне побуде, које су подстакле г. Симеона Кончара, да сада, након две године, пошто је то моје делце угледало света, изрече о њему тако неповољан суд. То не спада на велику публику, а кад бих ја изнео те побуде, не верујем, да би оне моме „критичару“ служиле на част.

Остављам их на страну и прелазим на саму ствар.

„Критичар“ наводећи један одељак из тога делца, наиме о Песталоцију, где је реч, да и човек обична дара може далеко да дотера личним својим врлинама, тврди, да није истина оно, што сам ја у своме делцу казао о поменутом немачком педагогу.

Не налазим за вредно, да изнесем све речи, којима мој „критичар“ — буди мимогред речено — врло конфузно и сплетено хоће и да докаже то своје тврђење. Г. Кончар је заиста наиван. Мисли ли он, да сам ја податке о Песталоцију исисао из својих прстију, као што је он ту своју надрикритику саградио на ваздушној основи?! Ја сам потребно градиво о Песталоцију црпао из чувенога дела Самуила Смајлса: „Self-help“ with illustrations of character and conduct, а Смајлсово име биће свакако познатије у великом свету од новог „критичара“ и усрећитеља наше књижевности г. Симеона Кончара. Дела Смајлсова: Self-help, Dutes, Character и друга преведена су готово на све европске језике и мени није познато, а пратим доста и стране књижевности, да је објективна и разложна критика — социјалисте се дабогме из начела не слажу с тим делима — нашла, да Смајлс није верно изнео живот и значај тог немачкога педагога.

Не знам поуздано, да л Смајлс још живи. Али ако је он још у животу, зацело ће га врло немило дирнути и загорчати му последње дане, кад разабере, да је г. Симеон Кончар, изрекав посредно тако неповољан суд о поменутом његовом делу, из кога сам ја узео податке о Песталоцију, уздрмао досадашњу му књижевничку репутацију!...

Ми Срби смо народ доиста худе среће. Није доста, да у опште стојимо тако зло на јавном пољу свога живота и

рада, на ком се башкаре и многе непозване делије, већ се то зло улегло и у нашу књижевност, у којој на грдну њену штету зулумћаре и башибозуче и такве стихије, којима на том пољу баш нема места.

У нас ћете наћи не мален број млађих људи, који нису ништа учили, или нису довршили започетих студија, или се у опште нису озбиљно занимали науком, па ипак хоће да су паметнији и ученији од људи, који су редовно свршили своје студије и годинама раде на пољу књижевности и науке. То је жалосна, прежалосна појава, тим више, што ћемо је заман тражити у других народа.

Да би се уверили о спреми г. Симеона Кончара, да као критичар ради на књижевноме пољу, биће довољно, да из његове „критике“ изнесемо само ова места:

Што се у првоме реду тиче његове доследности, доста је да поменемо, да он, пошто је испрескакао на сву меру партију мога делца о Песталоцију, па још додао, да и остали примери нису много бољи — међер је мој критичар учена глава, кад све то тако зна! Omnis Minervae homo! — ипак на крају каже, да је то делце красно.

У опште је аргументација мога „критичара“ скроз плитка и конфузна. На два места употребљује он реч каламбур са свим погрешно, не знајући јој правога значења. За Песталоцију вели, да је највећи човек — risum teneatis! — свијух (ух!) векова!!! (ipsissima verba).

Читајући те и тима сличне апсурдности мога „критичара“, зар да не применим на њ пуним правом речи оне из времена некадашњих наших омладинских скупштина: „Ја нисам аргумент, а нисам ни документ, струке наше по површности и обстојателства, што се воде у Кикинди и Башахиду по дужности.“

Ви, г. Симеоне Кончару, можете се слободно руковати са оним сељаком омладинцем, који гледајући, како браћа његова говоре на збору, један лепше и китњастије од другога, не хтеде ни сам заостати иза њих, те уставши отпоче свој говор поменутим речима, али му збор не даде, да он тако учено и заврши свој говор, како га учено беше и започео!...

Књижевности нашој на штету су навластито оне стихије, које у пустој својој уображености, да што знају, несмислено се размећу, граде се књижевницима и критичарима, а овамо су тек кроз плот завирнули у царство науке, у које се улази цигло многогодишњим систематским радом и великим трудом и муком. За такова лица вреде оне речи Цицеронове: „Primoribus labris gustarunt rem.“

Такове господичиће ваљало би радикално лечити од те њихове уображености, а то би само користило нашој књижевности.

То би била у првом реду дужност уредника наших листова, који би тим лошим ђачким ексерцицијама, место што их тако олако, а на бруку наше књижевности, пуштају у јавност, требали да дају место, које оне и заслужују, бацајући их у кошар, где ће их покривати копрена вечитога заборава. Ви, г. уредниче, чините савесно ту дужност, а то вашем листу служи на част. Да ли се пак то исто може рећи и о свима осталим уредницима наших листова и листића?

Такове индивидуе, који хоће да су књижевници и критичари, а без икакве квалификације, ваља упућивати, да пре него се појаве на књижевном пољу, озбиљно уче годинама уче, а последак тому биће за њих спасоносан: место мнимог знања стећи ће они праве науке, а, што вреди још више, постаће — скромнији.

Г. Симеон Кончар изгледа заиста смешан, кад, „критикујући“ моје делце, удара у тон поучавања! Хвала вам, г. Кончару, на поуци, ал је ја од вас не требам!

Али шта да речемо о г. „критичару“, кад он, нападајући то моје делце, које су, пре него је угледало света, помњиво проучили гг. др. Ђорђе Натошевић и Светозар Савковић, и нашли, да је оно добро у сваком погледу, кад, велим, г. Симеон Кончар ипак хоће да је вреснији и „меродавнији“ од та два призната наша књижевника?! Вредно би било данашњој нашој књижевној мизерији посветити нарочиту студију са моралне стране. То би нам дало слику тако немилу, да би морало ожалостити до дна душе сваког правог пријатеља народне нам будућности

Ил зар није тако?

Примите, г. уредниче, искрени израз мога поштовања.

Др. Ђ. Дера.

Господине уредниче!

У 12. бр. „Нашег доба“ од ове године има нешто о српском сликару Арси Теодоровићу, као допуна ономе, што је о истом сликару било речено у 4. бр. „Јавора“ 1888. Ради исправка толико ми је рећи, да у „Српском Летопису“ за год. 1826., у другој частици, што је издала „Матица Српска“, на стр. 190. штампане су „жалостне вѣсти“, т. j. како „за кратко време изгубисмо смертiю много отличны Сербаля“, па у томе низу на последњем месту стоји наштампано ово:

„Благор. Г. Арсенiй Θеодоровичъ, искусный живописацъ † 13. Февр. 1826.“

Свакојако држим, да ће ово бити најпоузданији податак, кад је умрьо срп. сликар Арса Теодоровић.

Ваш

проф. Андрија М. Матић,
библиотекар у срп. вел. гимназији.

ГЛАСНИК.

(Пети свечани скуп срп. кр. академије у Београду) био је на Сретење (2. Фебр.). Ту је за академика проглашен и у сва академичка права уведен Милан Ђ. Милићевић. Ни овај пут нису била у скупу сви академици, али, како кажу Београдски листови, било их је опет више него до сад. Председника, још увек оболелога дра J. Панчића, заступао је и сад Чеда Мијатовић. Нови академик, врло поштовани сарадник и нашега листа, М. Ђ. Милићевић, читао је своју расправу: „О постанку и развићу народне наше библиотеке“. Том темом осветлио је академик многи кутић и тековину младе Србије, а нарочито је истакао, како по чл. 7. закона о академији придата њој и библиотека с музејем, те као библиотекар сматра за дужност, да председнику академије дâ извештај о заводу, којим управља.

(Годишњи састанак одбора Чупићеве задужбине) био је 31. јануара, на дан смрти задужбинареве, у Београду. На седници су били: председник М. Ђ. Милићевић и чланови: Ч. Мијатовић, Ст. Бошковић, Св. Вуловић, Сава Сретеновић и Ж. П. Симић. — I. Председник јави, да X. књ. Годишњице није изашла до сад, јер, при свем старању, није могла бити готова, што није било довољно чланака. II. Из извештаја о књижевном раду видимо, да су у одборским седницама од 1887. (6. маја) до данас читани и за „Годишњицу“ примљени ови радови: 1. „Вукан, најстарији син Стевана Немање и Вукановићи“, и 2. „Мирослав, брат Сте-

вана Немање, великог жупана српског“, од арх. И. Руварца; 3. „Турско и хришћанско рачунање година“, од писца историје Београда; 4. „Одломци из историје Београда“; 5. „Ратовање Херцега Стјепана с Дубровчанима од 1451—1454.“, од Љуб. Јовановића; 6. „Поменик знаменитих људи у српскога народа новијега доба“, од М. Ђ. Милићевића. (Одлучено, да се плати штампа и повез за 1500 примерака. Књиге ове изашла је прва свеска, и штампа се даље.) А 7. реферат дра Николе Крстића о чланку: „Јустинијанови закони и старо српско право“ од Веснића, враћен је писцу. III. На хонораре је издато 1386 динара, остало неутрошено 414, од прошле године остало 820·32; свега у готовом има 1234·32 дин. Стални капитал је 72000 динара, у срећкама 120 фор. IV. Одаје се пошта умрлом члану Ђ. Малетићу. V. Прима се за „Годишњицу“ Љуб. Ковачевића: „Знамените срп. властеоске породице средњега века.“ VI. Решено дати Бечком семинару за слов. филологију, на молбу, све „Годишњице“. VII. За председника и опет би изабран М. Ђ. Милићевић, за деловођу и благајника Жив. П. Симић.

ПОЗОРИШТЕ И УМЕТНОСТ.

(Српско народно позориште у Сомбору.) 10. јануара о. г. отпочела је дружина српског народног позоришта низ приказа у Сомбору. Приказан је био тог дана Гернеров „Нови племић“ у посрби Лазе Телечког. После тога су до 7. о. м. приказани били редом ови комади: „Завађена браћа“, „Свекрва“, Маркова сабља“, „Црна пега“, „Циганин“, Марија Стјуартова“, „Библиотекар“, „Убојица“, „Четир милиона рубаља“, „Карло XII. на острву Рујану“, „Мехурићи“, „Сеоска лола“, „Мој цеп“, „Господар ковница“, „Звонар богородичине цркве.“ Као што се види, за пун месец дана није репертоар приновљен ничим, а то свакако за то, што су седам од наведених комада за Сомбор сасвим нови а два скоро као нова, јер нису онде приказана већ више од добрих десет година. Сад нам је стигао из Сомбора глас, да је 11. о. м. прешла преко позорнице изворна новина, шаљива игра у три чина под насловом „Љубав их измирила“. Писац је новом том комаду омиљени глумац М. К. Димитријевић. Извештени смо, да је новина постигла потпун успех те је писац био и изазван.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— Тристогодишњица Ивана Гундулића покренула је и у нас живље занимање с дубровачком књижевношћу, као да хоће да се покаје тристогодишњи наш немар према том дивном споменику старе просвете једнога дела нашега народа. Јавили смо већ, да ће изаћи највећи спев у нашој књижевности, „Осман“, ћирилицом прештампан, под редакцијом Јована Бошковића, а у књижари Земунског књижара Јове Карамата. Можемо, ево, јавити, да ће до мало времена књижара браће М. Поповића издати Гундулићеву драму „Дубравку“ с потребним предговором, коментарем и речником. Судимо, да ће нам оба та издања добро доћи.

— Свима, који се тако живо интересују за „Бранич српскога језика“, што га наш врли сарадник Јован Живановић пише у нашем листу, биће за цело мило, да им јавимо, е ће тај корисни рад изаћи скоро отштампан у засебну књигу, а допуњен још неким чланцима о језику српском. Издања се прихватила књижара браће М. Поповића.

— Иста књижара штампа већ и другу књигу „На сéлу и прéлу“ од П. Адамова.

СМЕСИЦЕ.

(Славне жене на самрти.) 3. Лисила Демуленовица. Та је жена била једна од најчистијих и најтужнијих појава у француској револуцији. Била је мила љуба Камилу Демулену, кога су не баш са свим на неправди назвали дериштетом слободе, јер је са мал те не деранском халакастошћу и свим несташлуцима, али уједно и свим илузијама и сновима млада ђакеле јурнуо у бес и вијор општега покрета. Carlyle вели за Камила Демулена: „Било је то момче ванредно вешто и окретно, досетљиво и велик лакрдијаш. Међу милијонима глава његова је била најбистрија. Ма како се о њему мислило, ма колико му будалаштинâ, лудоријâ и делâ усијане главе и пребацивали, ипак ће га човек морати мало и волети, тог лакоумног, отвореног младог човека, што је и сред ужаса и на губилишту још сачувао осмејак Грацијâ.“ Родио се у Прованси а био је у школи друг Робпијеру. Кад је у Паризу постао адвокат и млад се оженио, живио је са љубом својом као две грлице. Певало се, љубило се, шетало се и брале се руже — ето, то је био дневни ред тог срећнога пара, све док није букнула револуција. Дах њезин занео је Демулена те се у његову духу пробудили велики догађаји старих времена, што их је некад с одушевљењем читао и попримио. У глави му Сципијон и Марије, на језику Цицерон и Димостен, тако је први, пре свију осталих револуцијонараца, по улицама стао беседити. Кад се 12. јулија 1789. у Паризу дознало, да је Некер изашао из министарства, скаче Камило зажарених образа на сто један у башти palais royal'a; коса му све лети, у свакој руци држи по један пиштољ па громко као лав грми узбурканој светини: Браћо, зар да се дамо да нас убијају као зечеве или да нас као јагањчад воде на кланицу? Куцнуо је час, да се пренемо? За француски народ има само још једна парола: на оружје! Сав Париз, сва Француска нека се од једног краја до другога нагло као вијор сложи у тај једини клик: на оружје!“ Па кад се светина после тих речи око њега слегла па га стала грлити, љубити и хвалама обасипати, молећи га, да јој буде вођа и словослов, он сав одушевљен откине зелен лист са најближега кестенова дрвета, задене га за шешир и учини га обележјем слободе. Тим се обележјем светина окити па стане јурити по улицама дерући се и певајући. То је био увод у револуцију. Јуриш на бастиљу било је прво њено крваво дело. Од то је доба Камило Демулен њен поборник и панегирик. По засебним свешчицама и по свом сопственом листу под натписом „Револуције у Француској и Брабанду“ почео је учити и ширити идеје њене. Његови су саставци написани заносним стилом, час озбиљно, час саркастично, каткад са толико бујна жара, да изгледају као песме, а каткад опет тако без облика и сирово, да су права ројтанска недоношчад. Најпре је обожавао свога друга Робпијера, али је после све мало по мало прелазио Дантону, јер га је дух и величина Дантонова више примамљивала, него сувопарна и лицемерна нарав Робпијерева. С тога је пад Дантонов био и његов, јер је Робпијер, кад је видио, да не може више сигурно рачунати на Демулена, жртвовао га његовим противницима те скрштених руку гледао, како га оптужише, осудише и погубише. Отргнут из халабуке грозовитога крвничарења те бачен у самоћу и тишину тавнице, разбира се Камило од дивљега ђора политичнога па се враћа чистим и слатким чувствима своје љубави. Међу њиме и љубом његовом заметне се дописка, пуна тако топлих осећаја, пуна тако дубоких мисли и нежних примедаба, да је Creret с разлогом смео рећи, „да су то најдивнији листићи, што остадоше за крвничком владом.“

Тужбалице на силу растављена мужа и жене тако су кадре ганути, тако проистичу са дна душе, у тако убедљивим цртама носе на себи жиг верности и оданости, да их човек ни данас не може читати а да се не заплаче. „Нема једнога тренутка“, пише он једном приликом, „кад те ја у духу пред собом не видим, кад те хиљаду пута не загрлим и драге твоје очи жарким пољупцима не обаспем. Па кад онда зграбим за решетке на прозору тавнице своје, што не може да се обистини сан мој, ма да знам, да си ми близу, тада плачем и уздишем и вапијем: *Лисила! Лисила!* Ој, драга моја *Лисила*, где ли си ми? Где си наслонила главу, што је у милошти падала ми на груди, кадгод сам долазио кући? Где ли су руке твоје, што си их онако чврсто обвијала око мене, где су твоја уста, твој врат, твоје лепе мале ножице? Јуче је још све то било моје а данас сам саморан, јадан, изгубљен, пропао! Од како сам тебе морао оставити, осећам, да је моја душа у твојој и да ми је излетила из тела, још пре но што је самртни удар десио.“ На другом месту вели: „Љубљена моја *Лисила*, вратио сам се у времена прве наше љубави, кад ме се ништа није тицало, до само оно, што од тебе дође. Јуче, кад ми се грађанин, који ти је донео моје писмо, вратио, рекао сам му. што сам негда говорио добром абе-у, кад ми је од тебе долазио: „Ти си ју видио, ти си видио *Лисилу*?“ па сам га гледао, гледао му одело, лице, косу, као да ту још мора бити нечега од твога бића, твојих речи и погледâ.“ У последњем свом недовршеном писму пише: „Ej, како ли смо некад били срећни! Какви ли су тренутци најчистије, најнебескије радости били то, кад си твоју милу, лепу руку, за којом сам ја тако дуго и тако жудно чезнуо, једва једаред метнула у моју, кад су сузе радости и највећега блаженства обојима нам у црквици Сен-Силписа потекле. Робпијер, који ме је онда пред олтар пратио, прати ме сад — камо, благи боже, камо? Ej, јадна моја љубо, он, који познаје моју невиност и мој републиканизам, као и ти, који ме је називао Лафонтеном револуције, он сад превлачи вео смрти преко моје главе, пред моју душу, пред поглед мој, па ми не да, да те видим, тебе, моје срце, мој живот, моју децу, моју својту и пријатеље! Ој, за кога сам се, за какву сам се обману борио! Зарад републике одрекао сам се пријатељства, љубави. Отворено сам и поштено рекао, шта мислим, а у награду за то оптужују ме, да сам склопио заверу против отаџбине, па ми ево хоће да скину главу с рамена! Каква ли су чудовишта ти људи, који се хвале, да су неподмитљиви и узорити!“ — А *Лисила*, шта је радила сирота *Лисила*? Исто му је тако одговарала а и у њену је срцу било пуно оданости, пуно љубави, пуно туге, пуно ужаса — достојна је била војна свога и потпуно је заслуживала његово поштовање и његову привржeност. Била је још здраво млада, кад се о њу отимали и просили је. Међу њеним се артијама нашло тма божја нежних љубавних изјава па чак и стихова, које ентусијастично славе њену умилност, лепоту њену и љубазност. Но најдивнија су њена писма. Камилу је писала једаред, куд и камо раније, но што се узели: „Ти, који ми живиш у срцу моме и кога ја при свем том једва смем да љубим или коме бар нисам кадра да признам љубав своју, ти, ти велиш за ме, да немам осећања!... Еј, свирепи човече! Да ли ме можда пресуђујеш по свом рођеном срцу па да ли би се ово срце икада могло приљубити бићу без осећања... Па добро, да, ја волијем да патим и да ме ти заборавиш! Диви се мојој храбрости Које од нас двоје пати највећма? Ја сама себи не смем да признам, шта сам теби, усиљавам се, да од себе то скријем. И ти патиш, велиш. Али ја патим неисказано више. Твој ми лик непрестано лебди пред душом; ни за час да ме остави. Ја се трудим, да пронађем на теби мане, које би ми даље повода, да бежим од тебе и да те мрзим; па и нађем ја таквих манâ, али те ипак љубим и то још, ако може бити, тим више!...“ У истом писму наводи ову песму:

Питате ме кол'ко пути —
Нисам хтела рећи шта је?
После ћете све већ чути,
Док се дозна — љубила је.

Шта ми живот мој дарова,
Какву срећу, какве ваје —
Каже кратка речца ова:
Ох, несретна — љубила је.

И кад умрем, одем тамо,
Од куд н а т р а г бог не даје,
На гроб желим кратко само:
Ова овде — љубила је.

Писала је тако мужу свом и у тавницу, прижељкивање славуљево на поду губилишта. Али се она тиме није задовољила. Клекла је пред Робпијера, навалила је на Сен-Жиста — све узаман; требало је да падне сиротан Камило, па и пао је. Лисила, сва ван себе, викала је по улицама, колико је грло доноси: „Живио краљ!“ Оптужише је онда, да је роајалискиња па и њу послаше на губилиште. Кад је са гомилом других осуђеника стала под гилотину, почела се гурати, да прва дође до џелата. „Који ти је бес, грађанко?“ осече се овај на њу. „Чежња“, одврати Лисила. „Журим се за својим мужем. Он је напред отишао па ме чека.“ „По реду!“ промрмља џелат па је одгурне натраг. Али се она опет протура до њега а лицем га је немо молила, те он најпосле попусти и даде јој знак. „Кад вам се баш тако жури“, прогунђа, „а ви хајдете, марим ја!“ Она на то полети до гилотине. „Ево ме, Камило! Осећам, како се твоја душа стапа са мојом. Још један часак, па ће се стопити за навек!“ Тако је свршила Лисила Демуленовица 19. априла 1794., на четрнаест дана после свог мужа.

САДРЖАЈ: Јемац. Приповетка из паланачког живота у Србији Написао Илија И. Вукићевић. — На сутону. Песма Јосипа Берсе. — Дух времена сад је таки! VII. — Први књижевни песници у српскога народа. Прилог историји српске књижевности. Од Димитрија Руварца. — О Бајроновој стогодишњици. (1788 1888.) Од Марка Цара. — О кнезу Лазару. (Наставак.) — Ковчежић. Писма уреднику. — Гласник. — Позориште и уметност. — Књижевне белешке. — Смесице.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваког четвртка на читавом табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. на по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 ф. на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата администрацији „Стражилова“ у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 8. У НОВОМ САДУ 25. ФЕБРУАРА 1888. ГОД. IV.

ЈЕМАЦ.

ПРИПОВЕТКА ИЗ ПАЛАНАЧКОГ ЖИВОТА У СРБИЈИ.

НАПИСАО ИЛИЈА И. ВУКИЋЕВИЋ.

(Наставак.)

Ставра је имао неких шест недеља да прикупи паре, а треба да плати на Сретење. Газда Сима му од онда не помену ни речи, но само очекује, кад ће му Ставра рећи, да се са Лазаром намирио.

На два три дана пред Сретење, а Ставра се нешто узмувао, Ни по часа да је кући но све некуд на имању. Сима га није видио већ два дана. Кад кога од његових пита: где је, кажу му: на имању је

У очи Сретења га виде.

— Море где си ти, човече? Заборавих ти и име.

Ставра дође, као да га неко посу врелцем и поче некако збуњено.

— Ето онај . . знаш посао је. Те људи су те стока је, а треба све сам видети.

— Гле, гле, гле! Море, вредан си ти.

Ставра се окрете, па, као да се насмеши, рече.

— Па мора се, — и пође, док се Сима присети.

— Даде л' ти оно Лазару?

Ставра застаде, па из коса и некако чудно рече:

— Дадох.

— И узе квиту?

— Ено је у сандуку.

— Е, лепо, лепо. . . . Хајд сад ради, хајд! Збогом!

И врати се у дућан.

Прође Сретење.

Газда Сима седи у своме дућану, пред њим мангал, а он пребацио ногу преко ноге, па једну паднео над мангал и с ње скинуо цокулу, а кад му друга зазебе, а он њу наднесе. На пољу осуо ситан снег, чисто зрак обелио а по прозорима се замрзла пара па се исписале неке шаре. као неко цвеће и неки крстови, а уплело се једно у друго, да је милина видети. Нешто се газда Сима дао у мисли па чак ни с момком не разговара, но само тако ћути и премишља: док удари на врата Пуја пандур из начелства. Завио се, само му нос вири.

— Помози Бог! — поздрави Симу.

— Бог ти помогао и сви свеци!

Пуја тресну опанком аману рукама, да стресе снег, па завуче руку у гуњ и поче нешто из џепа да извлачи.

— Имам нешто за тебе; — па извади неку хартију. — Ево!

Позивљу газда-Симу у начелство.

— А кад да дођем? — пита газда Сима.

— Ту ти каже.

— Вели: данас.

— Ваљаде, ту пише.

— Добро, добро! Биће зову ме због порезе . . А би ли ти једну мученицу?

Пуји полете брк на више, а корсем равнодушно рече.

— Па . . дај де баш!

Па ни другу не одби.

Газда Сима нареди нешто момку, обуче ћурак па се диже у начелство.

Док се газда Сима бавио послом, у соби му седи жена Јока са ћеркама. Студ их нагнала у собу па седе тако и разговарају као женска чељад. За њих има вавек речи, па да је људима и не знам како!

Удавачи боме и није до седења но узела

рад преда се, па како рад измиче унапред, тако се њој мисли играју негде у даљини, и све јој посао с вољом иде, а Драга као сестра радује се, као и за своју срећу, па јој помаже. Јоки се дала воља за одмором и само гледа, шта јој кћери раде. Већ јој се лице јако забабило а и године су. Да је била млађа од газда-Симе за две, више није, а немоћнија је жена од човека, изгледа куд и камо старија од мужа. А што се тиче ако се газдарица тражи, није јој равне било. Оне јој очи, није у њима пека ватра и не знам нека, к'о што кажу, сила, али само кад ког погледа и удуби поглед, ама не сме пред њом сварати, као да у душу провирује. Шта и шта пута је хтео газда Сима да страда, ал га је она као неком силом задржала. Једном запео у неку куповању, па штетовао, па му се попе неки терет на срце, хоће дућан и све што има да прода. Да му ње није било, носио би торбу и просио за парче хлеба. Није ни њој увек лако било, ал је била по некад расуднија од њега. Знао је он то.

Баш Мара и Драга растежу неко платно и Јока узела ножнице да предвоји, а врата се отворише и на њима застаде газда Сима. Ама као да ни капи крви нема, но му дошло лице као крпа, а уста развукао. И очи му избуљене, као кад човека стегну за врат. Шубару занео на потиљак а коса му се растурила у прамене и попала по челу . . . ћурак одвио, а кошуљу раздрљио. Сав као неко страшило и само што дође до кревета па се сруши.

— Симо! — викну Јока па притрча.

Мара и Драга заврискаше.

— Симо! Куку мени, шта је човеку? — чисто и Јока закука, па га поче дрмусати. Он рашири руке, па силно одану и опет се склупча.

— Не кукајте ми ви! — цикну на децу. Јока их ишћушка из собе, па кад оста сама, њој грунуше сузе.

— Говори, шта је. Полудићу.

Газда Сима се тресе и само кад и кад јекне:

— пропадох! .. пропадох! пропадох!

У Јоке лепо стаде памет! Како се надвисила над Симом, учини јој се да кућа поче у суноврат да се крши и да зидови полећу, и да се кревет није као ивер на таласу. Занесе се и готово паде на њега.

— Шта да радим кукавица?

— Зови Јоксима! — једва прошапута он.

Јоксим је био брат Јокин и њега је газда Сима највише поштовао.

Момак, што је најбрже могао, одјурио је по Јоксима и казао му, да газда Сима хоће да издане; тако му и казали, да каже. Кад дође Јоксим и чим га газда Сима виде, он се придиже на кревету и седе, па ману руком Јоки да изађе.

За дуго остадоше њих двоје на само. Из собе се чује само како Јоксим нешто тихо говори и као нешто разлаже, а газда Сима само по кад кад уздане и јекне: »пропадох«, . . . »закла ме, закла« . . »Оде ми кућа.«

Кад Јоксим изађе, Јока му полете.

— Шта је за Бога?

И Јоксим није као обично, поче и он да замеће језиком и чисто речима хоће да блажи, шта хоће да каже.

— Знаш, јемчио за Ставру триста дуката, па онај није платио, а сад Сима мора . . . А ја знам овога, горе је њему, што га је онај преварио, но за паре . . . а бо'ме није му ни лако, мораће да плати.

Јока се готово забленула у Јоксима, није ни њој лако. Кад је кућу кућила, колико ли јој залогаја загорчили, док је подигла; па кад никад и немала пријатеља до својих и Симиних десет нокaта и својом се муком патила, док дочекала, да под своје слеме главу заклони, а ето, где су рачунали, пријатељ је, нису га нашли, и да их њина мука заболи — тешко је. Пође радња у назадак и за мање новца а куд не би за триста дуката, још кад леђа нису јака, да се и мањи дуг може понети. А опет ако Сими не помогне, како је он жучан, свиснуо би. Мора, зна, платити и овако и онако, па бар њега да сачува. Ја шта ће јој и имање и све, кад ни деца на пут изведена, нит јој кући пристало без човека, а после, зар да му живот за паре гледа — и само, што ману рукавом преко очију, па уђе у собу. Кад је он виде, склопи руке као у молитви и поче да шапуће: »Жено моја, децо моја!«

Јока га дочека.

— Шта је теби, човече, за Бога! Видиш ли ти нас и како нас видиш? Шта радиш то од себе, од Бога нашао!

Газда Сима исколачио очи, па дошле као шљиве.

— Ама морам да платим, чујеш ли, морам.

— И плати. Ниси ни ти први.

Газда Сима готово рикну:

— Триста је дуката! Триста дуката!

— И три хиљаде да су . . . Зар ти нису милија твоја деца од толиких пара, а шта ће њима све, ако тебе немају?

Газда Сима је гледа. као да пита:

Има ли ова жена ушију, чује ли, колики је новац.

— И ја бих јемствовала — продужује Јока — веровала сам и ја Ставри и за више, а видиш ти, какав је био.

— Не погледах га ја више.

— И не треба.

— Нит ћемо дати Мару за Нацка!

— Не ћемо.

— А платићу ја Лазару. Скрпићу кюлко треба а даће ми нешто и људи.

— Даће теби свако. Крени ти чаршијом, па где хоћеш. Знаш оно за ливаду, хоће да се побију, ко пре да ти позајми.

Поче газда Сима да се стишава.

— Е где ме заједе нечовек! . . . Није, но кад ми рекоше, да морам јемство да платим, а мени се све окрете. Идем чаршијом, а не знам, газим ли земљу, ил ме носе. . . Зла човека, шта учини, а још ми рече, платио је... Ама Сима не имао само памети, ако те и погледа и ако чује за тебе.

(Свршиће се.)

АНЂЕЛЦИ.

(ПРЕИНАЧЕНО.)

Анђелко анђеле! У градини сања
Набрао сам цвећа. Цветало је тајно
На маини мојих мисли, осећања.
Твоје црно око није тако сјајно.

Знаш ружу, што сунцу пучи своје груди,
Кад јој уздах зорин не да санка дужа,
Тако и ти свеђер свежа, цветна буди,
Али немој бости, не вени к'о ружа.

Љубица у трави крије своје лице,
Али мален цветак нађу по миришу;
Ти у срцу чувај смерност љубичице,
Заклони л' те трава, буре ништа нису!

Знадеш љиљан цветак убав, пун милоте,
И пуне мириса крунице му беле,
За то га и зову цветом од чистоте,
Буди ми љиљанче, Анђелко анђеле!

О! К'о с вером, надом, прелетићеш летом
Вртлоге и ждрела, уз то свето цвеће,
Ни омаром лето, ни јесен пометом,
Томе цвећу никад нахудити неће.

Ао лепе среће, да нам свуда са̂де
То дивотно цвеће старог српског дома;
Нека данас кити главу цуре младе,
Нека памти добро, да је српска мома!

Нека... хај!... по струни капље суза̂ бујни',
Опрости ми душо, Анђелко анђеле!
Смрт нам роду прети и сви смо ти нујни
И ти су нам цвети данас... вране беле!...

Рајко.

ДУХ ВРЕМЕНА САД ЈЕ ТАКИ!

ПРИПОВЕТКА ИЗ СРПСКОГА ЖИВОТА.

ПРВИ ДЕО.

VIII.

Освану дан, када је ваљало отпочети и Брајковачкој омладини, да се спрема, како ће у свом скромном селу прославити спомен великога песника.

Још пре него што ће учитељ Кнежевић распустити децу из школе, ходају испред школске зграде Даринка, Јелка, Бранко, Јован, а уз њих трчка и мала Зорка. И њено срдашце куца необично живо, јер види, да се ради око начела, што она, ако и не може да схвати, ипак осећа, да је лепо и добро, кад се не само толико радује том Јелена и Даринка, Бранко и Јован, него им и мати и тетка Ната одобравају и хвале смер. А највећа је њена радост, што ће у тој великој свечаности и она да суделује.

Пре него што ће синоћ деца полегати, у кући сека-Катиној неје ни било о другом чему речи већ о прослави Бранка Радичевића у Брајковцу.

Зорка неје дала ни о чему другом да се говори, него о томе. Синоћ је већ доучила све, што неје била потпуно знала. Само ће је донде још Јован и Даринка поучити, где треба да рашири руке, где да их метне на груди, где да их скрсти, а где гла-

сом да јачим говори, где опет тише, и тако даље. Данас је неколико пута питала и брацу и сеју, кад ће, за Бога, већ једаред то почети? Али Јован се одсмеје и одговара се, као да има још времена. А Даринка опет нема каде. Него је ипак по неки пут исправи и опомене, где како треба. Но за то Зорка мора да трчка за њом из собе у собу.

У Даринку ушао цео дан неки немир, па иде по кући, као да нешто тражи. До подне је још како тако и прошло; него после подне се отегло као цео дан. Једва дочекала, да црквењак зазвони на вечерње. Понда је изашла на улицу, да види, — кад ће поп Стеван проћи и вратити се на вечерње. Но колико јој збиља стало до поп-Стевана, ето, није ни приметила, да он и не оде на звоно у цркву; није ни приметила, да у Брајковцу звони радним даном на вечерње, ако у опште и звони, но највише тек за то, да бабица и кума, ако би се десило тог дана какво крштење, знају, кад им треба донети дете, да га поп Стева уведе у свето православље и у књигу крештајемих. Иначе црквењак одзвони, па хајд' опет кући или у виноград за својим послом, ако не оде у поп-Стевину сеницу, где овај чека, да му се јави, има ли тај дан какве дужности, то јест, да ли је та и та донела дете те и те младе или жене на крштење.

Као да сунце Даринци сину, кад угледа Јелену, како жури њој. Дакле, већ је ту време, да се иде на певање! Па колико Јелену угледала, толико пред њу истрчала.

Јелени још није никад тако црно јутро освануло као данас. Заспала ноћас у плачу тек око неко доба, па је спавала као мало дете. Али кад се пробудила, па се сетила синоћњег разговора свог с Миланом на прозору, као да је нож прободе кроза сред срца, па јој се стиште терет, сињи терет. Цео дан се тужи матери, да је боли глава. А кад пошла на певање, па је мати хтеде да задржи због главобоље, вели, да је сад са свим прошла.

Колико је и Даринка узрујана, ипак примети, како је Јелена бледа па уздрхтала.

— Шта је теби? — пита друга другу, кад се поздравиле и пољубиле.

Јелена не зна, шта да одговори. Стале јој очи, па упрла поглед у Даринку.

— Не знам, — једва промуца. Понда дода живље: — Да видиш само!

И узе Даринчину руку, па је притиште на своје срце. А срце јој лупа, да пробије груди.

— Јух! Као да си се уплашила? — примети Даринка.

Јелена јој у један мах у мало не паде на груди, да јој све исприча, да јој се изјада, да се заплаче у њену загрљају, па — да обадве плачу.

И би тако, мож'да, било, да не наиђе госпођа Ната, те Јелена дође к себи, да је пољуби у руку.

Наравно, госпођа Ната пита, шта јој ради мати. И тако пређе реч на са свим сухопарне ствари.

Даринка отвори врата на другој соби. Стала на врата, па виче Јована:

— Хајде, браца! Време је!

Јован се протегли на канабету. Остави неки тумач казненога поступка, што га читао, на страну, па погледа у свој сахат.

— Имамо још времена! Куд вам се жури?

— Е, тако ти само! А не знаш, да нема још много до недеље?

— Ви сте мушки увек тако комотни! Тако и чика! Само да га нико не дира! — нашали се и Јелена.

— Где је Бранко? — пита Јован, па тек сад пребаци ногу, да устане.

— Чини ми се, пише нешто. Остао је у својој соби, — одговори Јелена.

— Не води ти бриге за господина... Бранка. Он ће већ доћи, — рече Даринка, па се као трже и поцрвени, кад примети, да је споменила то име на своја уста. А осети, да јој је ипак криво, што није и он дошао, „што није нашао за вредно", да дође најпре овамо, па сви заједно да иду. Понда мисли, а што и да дође он амо? Ваљ'да га се тиче когод овде? Па јој опет сада у једаред тешко, колико јој мало час било криво...

Најпосле се нашли сви пред школском зградом и чекају, да учитељ распусти децу из школе.

Прижегло летње сунце, а они ходају под штитовима.

Даринка и Јелена се ухватиле под руку. За њима иде Јован с Бранком.

Њих две ћуте. Јелена мисли о свом јаду, а Даринка — ко да је зна? Још да се није Зорка рашћеретала око њих, ишле би као осуђене.

— Јутрос сам, — говори Јован Бранку, — зуцнуо матери, како би било, да останем код куће, па да прихватим економију.

Бранко га радознало погледа.

— Као да није узела озбиљно, — дода онај.

— Мислим и сам тако, — примети Бранко.

У том ето још једнога младога човека, па се прикључи друштву. Вели, кад се поздрави с мушкима и женскима:

— Чини ми се, пожурили смо се раније, него што треба.

— Па боље пре нег после, — одговори Јован.

Али се овај привуче уза женскиње. Прођоше

један пут дуж зграде, а он не уме да почне разговор.

— Хоће и наше село да се прослави, — беше му прва реч.

Од њих две не зна, која да прихвати реч.

Опет ће он:

— Само да нас послужи лепо време!

— Да Бог ме! — одговори Даринка, тек да из учтивости рекне што, кад већ Јелена не прихваћа.

— У планини, знате, може лако да се промени! За час киша пљусне, — примећује онај.

— Било би штета, — опет ће Даринка.

Опет иду, па ћуте.

То је млади Брајковачки трговчић, Јеша Дабижић. По опаљеном лицу и испуцаним рукама види се, да је вредан човек. Не би нико рекао, да је Јеша био некад први момак међу трговачком омладином у вароши. Али прошао вашар! Дошао кући, да прихвати очеву радњу, па се упео из петиних жила, да поради, те подигне сермију. Тек не може, ето, ни он, да пропусти, а да се и сам не умеша у струју, што се заошинула оне године по Српству. Био је он некада у вароши сталан члан певачкога друштва и аранжер толиких сéла и беседа. Зна он, дакле, шта је то Српство и родољубље, а од како се зна, исповеда се за члана српске омладине и „народњачке странке“, те држи редовно и „народњачке“ новине.

Него зна Јеша, да споји и практично са лепим. Млад човек је, до душе, и жељан друштва на селу. А време му је, да помишља и на то, како би добро било, да доведе домаћицу у своју кућу. Па то је прилика, као и мало да се боље позна.

Попина Јелена... До душе, за госпођу Јелисавету говоре не знам ово оно. Али девојка није лоша прилика за сеоскога трговца.

Ту је сад и та варошкиња, Даринка. Познао се с њом у недељу, кад су изашли из цркве. Познао се поред Јована.

Колико он,... а и мати му као пустила у уши.

— Иди, синко, — вели, — помешај се и ти мало међу свет. И онако слабо имаш кад посла са себи равнима...

— Вараш се, мој Бранко, ако мислиш, да код мене није то озбиљна намера, — надовеза Јован на разговор свој с Бранком, кад их остави млади тржа. — Просто, мени се мој позив не допада. Ја нисам за адвоката.

— Положи све испите најпре, понда ћемо се разговарати, — одговори му Бранко.

Јован мало поцрвени, па затрепта очима.

Бранко и сам осети, како је оштро то рекао, па не ће ни да му погледи у очи. Али тек опет дода:

— Па ако онда то учиниш, скинуће ти шешир до земље. Немој да се и на тебе примени оно: Кога мрзи да ради, тај је вечито незадовољан са својим позивом, и зна увек милион разлога да наброји против правца, којим је пошао.

Изађе учитељ, па их све позва, да оду у његову собу.

— Сад ћу ја децу пустити. Него морам мало и школу отворити, да уђе чиста ваздуха унутра. А можемо тамо баш и учити.

Пријатније је ходати на чистом ваздуху. Али женске гони нека радозналост, да завире у собу мушкарца неожењена.

Даринка, до душе, мисли, ту је брат, Јован, па, како он хоће. Не ће се, ваљ'да, показати не знам каква.

Јелена претрну.

Учитељ се на њу тек осврнуо.

Али нико не примети њену неприлику, јер сад ево и бележника са благајником, а са бележниковицом иде општински писар.

С друге стране дође црквењаков син, колар у селу, са својом сестром, два, мож'да, по најбоља певачка члана у Брајковцу. Он обично држи леву певницу, а учитељ десну. Она води опет све певачице у Брајковцу, па зна и црквене скоро као и брат јој.

И тако се искупило прилично друштванце за певачки збор.

Све то учитељ покупио и наговорио, да се здруже.

Одоше у учитељеву собу.

Највише се обрадова томе баш Јован.

У прочељу између оба прозора виси у учитељевој соби лик Бранка Радичевића. Учитељ га већ набавио, уоквирио и украсио њим собу. Али то је и једина слика у целој соби. Уза зид је постеља и на њој виолина. Насред собе сто, и по њему разбацано то књига, то хартија, мастионица, пера, истрињена дувана, палидрвца и тако даље. У углу поред пећи пар ципела, а о зиду висе о клинцима једне чакшире, стари шешир и зимски капут. Иначе јако упада у очи празноћа и неред, каквога воле млади нежењени.

Мушкарци понудише женскима оне две столице, што се зблизниле у учитељевој соби; а од њих неки поседали на одар, други стоје.

— Треба да оженимо овога нашега учитеља! — примети госпођа бележниковица, или што је наишла на таки неред, или што је ту Јелена, па да је пецне.

— Ви сте сретне руке, госпо, — ухвати Дабижић као у шали. — Ја бих вам се радо бацио под окриље.

— Гле, гле грчета! — нашали се писар. — Би ли? Од кад се ја окључвам, па —

— За тебе би штета било. Ти ниси рођен само за себе, већ за... виши позив, — пребаци Јеша писару, ал' не знаш, говори ли збиља или из шале.

— Ожениђете се и покајаћете се! — уплете се бележник хладнокрвно, а завија смотку.

— Но! Натарошу! — укори га његова лепша и милостивија половина. (Као бојаги, ту је варошкиња.) Понда дода опет с прекором: — Шта теби фали? Не знам, шта би и с тобом било, да се ниси оженио.

Даринка се смеши, ал' готово и не разуме, шта ови говоре. Њој је и то друштво и таки разговор нешто ново.

Јелена, гдегод стане, осећа, да стаје на жеравицу; па час на један прозор час на други. Гледа преко тамо на свој прозор.

Млади колар стао до одра, па се не миче. А уза њ његова сестра, па се као снебива у тако господском кругу.

Бранко узео виолину, па превлачи гудалом по њој.

Писар се загледао у лик, што виси у прочељу.

Јован упрьо поглед у бележниковицу.

А бележниковица приметила то, па намешта, као бајаги, шишке на челу, те испод руке погледа у њега.

Бележник остао дужан одговор својој жени, па, mir nichts, dir nichts, ни лук јео ни на лук мирисао, узе да припали смотку.

И госпођа бележниковица се намести у пола окренута Јовану.

— Ђенијалан лик! Свака црта на њему ђенијална! Бадава, ... прави песник! То је песник! — примети писар, нагледавши се Бранкове слике, па мисли, ала је научно нешто казао.

Нико не одговори ништа ...

Данас је ту и Даринка, па се свако труди, да се што боље представи варошкињи.

Бележник се не да извести из свога кола, већ вели:

— Овај наш уча могао би, Бога ми, спремити и коју боцу пива. А? Шта велиш, Јоване?

— Није ружно, — одговори Јован. — Него то би он добро прошао с нама. Хајде, да ми дамо донети, па да ми њега почастимо!

— Ја сам за то! — прихвати млади трговац.

— Синоћ је био отишао Марко у Нови Сад, — проговори једва жедни благајник. — Ако је дошао, за цело је донео и коју боцу из Варадина.

— Ја сам му рекао, до душе, да се спреми за сéло, — дочека исто тако и жедни писар.

— Онда ћемо после певања код Марка, — пресуди бележник, — да му сефтеишемо нов еспап.

Бранко се и не обазире много на њих. Није му ни стало до ове врсте људи, „Из тих се", по његову уверењу, „не да већ више ништа ни учинити." Нечему много бољем нада се он од самог народа. Па хоће да и свој говор, што има да га држи на Брајковачком сéлу, удеси за прост народ. Хоће да му каже, ко је био Бранко Радичевић, шта он вреди за наш народ и шта значи ово величање његова спомена. Око тога му се мисли највише и врзу. Да се обазре на оваке слушаоце, ови ће или пљескати или ће се запити, па га не ће ни слушати, те ипак викати живео; а нити ће га хтети нити умети довољно разумети.

Дође му на памет и Даринка. Чудновато! Од њена суда као да највише стрепи. Не за то, што би се бојао, да она више зна, него он; него што се, не зна ни сам за што, нада, да ће она највише и поклонити пажње оному говору, што претпоставља више и ума и срца у женскиње, која може да се истински одушеви за нешто. Нешто му говори, да то девојче има осећаја и више свести него у сваке обичне. А, да одушевљење њено није изнуђено ни чим до правим заносом за идејама, и правом српском љубављу за своје, то му говори искреност на њену лицу, то му сведочи бистар јој поглед и неусиљено понашање, у том га утврђава њено „српско васпитање" кућевно и школско. Но, што код свега тога не пада њему ни на ум, да примети, то је, како од неко доба не може ни о чему да мисли, а да у једно не помишља и на то девојче. Па кад није уз њу, све би да јој је што ближе, све има нешто да разговара с њом. А кад је у друштву, заборави, шта је хтео, али осећа, да је питомији према њој, ако и не примећава, како је то необично брзо дошло.

Док је учитељ дошао, бележник, благајник, писар и други певачи већ су се договорили, како ће после певања на пиво „код разбијене канте". Тако у Брајковцу зову Маркову крчму, бојаги, из шале. То је име добила отуд, што је писар (кад се први пут опио у њој, а то је било прво вече, како се скрасио у Брајковцу) декламовао ону познату песму нашега Мите Поповића о браца-Анти. А благајник и бележник од то доба, чим се мало ђорну, одмах терају писара, да им декламује „оно о разбијеној канти".

Кнежевић беше озбиљно схватио своју дужност као учитељ певања и ликовођа певачкога збора. Само се поздрави са певачима, те одмах дохвати виолину, па пође од једнога до другога, да им огледа гласове. Мушкарце зна и од пре, шта који певати може.

Особито добро познаје писарев тенор, који би диван био, да кроз грло није пропустио већ толико

силно пиво, бело и црно вино и све, што рекао онај, осим петролеума. Но он сам, то јест, писар је „уверен, да Србин није за тенористу.“ Јер „тенор не спада у особине српскога народа, него је то особина јужњака, и то пар екселанс Талијана. Срби су за средње гласове. Бас — ту је, мој брајко, баћушка Рус... Баћушка Рус је сваки рођен басиста. Зарастао у лицу, здепаст, вратат, прсат, плећат, — па то су и грла, ... мој брајко!“

За то благајник ужива, што може да мечи као —

„Прави Рус!“ вели за њега увек писар.

Једаред му примети:

— „Ваши стари мора да су пореклом из Русије.“

Благајник укрљешти очима у њега, као да се увери, да ли се овај шали ил' озбиља бенета.

— „Окром шале! Шта? Мислите није могуће? Ви, мож'да, и не знате, али у старо време одселило се одавде неколико хиљада српских породица у Русију. Побегли, да Бог ме. Додијало им овде гоњење за веру као и у Турској, па се просто одселили у Русију, па тамо населили Нову Србију. Зар ви то не знате? Могу вам дати, па да читате. Па ја мислим, мож'да се која породица вратила опет из Русије у Фрушку Гору. Ставимо ипотезу — мож'да баш ваша. Гле, мај, зар то није могуће? А по Дарвиновој теорији потомци наслеђују особине својих предака.“

Ма колико да писар важи у Брајковцу као ишчитана глава, ипак не мога бележник да се том приликом одржи, а да не примети, било што не трпи толико разметање свога потчињенога, било да тек, што у Брајковцу кажу, „избаци“:

— „Кад је тај Дарвин измислио, и да је човек постао од мајмуна, може ко исто тако измислити, да је постао од медведа. Судећи по нашем писару, имаће право Дарвин; а ону другу теорију лако је доказати по Брајковачком благајнику.“

Начелник, стари пензионирац, који се десио том приликом у друштву „код разбијене канте“, мало не пуче од смеха.

Општински благајник помислио на то, да и писар збија само шалу с њим, те скочи на њега. И да не беше ту начелника и бележника, би „медвед угњавио мајмуна.“ Тако приповедаше доцније сам бележник у Руми „код орла“. „У мало“, каже, „не угњави руски медвед талијанског мајмуна, да се не нађе нас неколико људи.“

Од то доба пази писар добро, како ће изводити своје теорије и стављати ипотезе.

Па му данас не паде на ум ни да се смеје, када благајник поче урлати разне гласове, поводећи се за учитељевом виолином. Али кад бележниковица закрешта, не мога да одушевљено не примети:

— Диван алт, милостива! Диван алт!

Са женскињама је ликовођа имао највише посла, особито са Јеленом.

Стао учитељ спрам ње, да, бојаги, огледа и њен глас, а озбиљан, ни да брком мигне.

Јелена се стисла, па не пушта гласа. Пре би у овај пар бризнула у плач.

— Госпођице, молим вас, мало јаче, ... слободније, — храбри је Кнежевић.

Она погледа у њега. Очи јој се насмешише. А из грла се оте неки клик — ни налик на онај глас, што јој га он показује на жици.

Бранко се баш разговарао с Даринком.

Јован прешао бележниковици, па се упустио у разговор Она га кори, што је само једаред био код ње, од како је дошао од горе. Он се опет извињава, да још неје доспевао, али не ће више пропустити.

Писар мотри свакога, како пева, као човек, који хоће све да разумева; па је мотрио и Јелену.

Благајник седи, па посматра све око себе.

Мала Зорка, како стала у један угао, као да се закопала. Само да јој не би ко рекао, да ту нема за њу места!

Млади трговац се окљува, како би и он прешао у разговор с Бранком и Даринком, да се и он „помеша међу свет“, док су му сви остали иначе обични и свакидашњи; па се врзе око њих двоје и кечи им сваку реч.

Колар са својом сестром стоји до зида. Па чак се и њих двоје тргоше, како попина Јелена врисну. А коларевој сестри оте се, Бог ме, у шаку и једно: „Хи!“

И остали сви погледаше онамо.

Ако клик Јеленин и неје био по оној ноти, коју је млади учитељ навио на својој виолини, познао је ипак, да је одјекнуо с оне жице, коју је навио синоћ у Јеленину срцу оним својим понашањем.

— Добро је, — рече и потајно се насмехну.

А Јелени одлану. Но је поли румен до иза ушију, кад примети, како се сви окренули њојзи.

Бележниковичину оку неје се отела та њена забуна ни учитељев осмех, па намигну на Јована.

— Ту ће бити сватова! — пришану му с пуним уверењем, кад уграбила прилику.

— Не верујем, — одговори Јован.

— Зар ви ништа не знате?

— Шта?

Бележниковица га погледа, као да му не верује. Вели:

— Зна цео комшилук, само не зна поп Стеван и ви; а и попиница је већ омирисала.

— Не ће госпођа Јеца то допустити, по што јој је на рамених глава.

— Предомислиће се.

У том повика учитељ:

— Дакле, да пређемо на учење. Гласове смо распоредили, можемо даље! Прво женскиње!

— А ми? — повика писар и бележник.

Благајник погледа учитеља, што значи, да и он то пита.

— Ви ћете после њих доћи на ред, — одговори онај.

— Хајд'мо ми дотле на пиво! — предложи бележник.

Благајник од мах устаде.

Писар већ дохватио шешир.

— Хоћете ли и ви? — шану бележниковица Јовану.

— Куд сви Турци, — одговори овај.

А она повика:

— Јеси чуо, натарошу: Или сви ил ни ви!

— Сви! Сви! — чу се више гласова, а највише писарев.

Учитељ и сувише добро познаје енергију Брајковачке интелигенције. А Бог ме није баш ни обична ствар за Брајковчане пиво, па још у боцама. Господа га иначе пију тек кад оду у Руму, у Ириг, у Митровицу, или и даље куд у варош. Није што се Марко боји, да би му, сачувај Боже, ускисло, кад би га и чешће доносио; него што редовно по један од Брајковачке господе части осталу, па тако један по један остане редовно Марку дужан и сваки одбије тек од рачуна, што га он по каткад с ким има.

Шта, дакле, остаде учитељу паметније, него да слегне раменима, па да се и он придржи „начела“ Брајковачкога благајника: „Куд сви Турци, . . .“

Тако се свршила прва певачка поука Брајковачкога збора. (Наставиће се.)

ПРВИ КЊИЖЕВНИ ПЕСНИЦИ У СРПСКОГА НАРОДА.

ПРИЛОГ ИСТОРИЈИ СРПСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ.

ОД ДИМИТРИЈА РУВАРЦА.

(Свршетак.)

Други књижевни песник био је Бугарин Христофор Жефаровић, „иллѵріко рассіанскій общій зωграфъ“, или као што за њега рече Павао Ненадовић, потоњи народни секретар, „ревнитель отечества болгарскагω, любитель царства Іллѵрїческагω“.

Жефаровић је 1741. издао у Бечу „Стематографію“, у којој је осим слика српских царева, краљева, архијепископа, кнеза Лазара и патријарха Арсенија IV., неких бугарских царева и светитеља, грбова од свију земаља, у којима су Славени живели и живе, још код сваког грба у четир стиха опевао значај грба и спевао песму од 110 стихова у славу потврде патријарха Арсенија IV. (21. октобра 1741.), која је на првим листовима Стематографије штампана или право рећи у бакру резана, као што је и цела Стематографија у бакру резана.

Иста Стематографија прва је српска књига, која је по прелазу 1690. српског народа на ову страну бакрорезом штампана у данашњој аустро-угарској држави.

Жефаровић је у својој Стематографији, коју је на латинском језику написао Павао Ритер, а он ју само на славено-српски језик превео, ове стихове ставио под грб „Серблїа“:

„Крестъ, оцила, Серблїи стоатъ Написани,
ради креста въ отечествѣ многи пріатъ брани.
Нынѣ крестъ простертъ, паки одазвлаютъ,
такω, дѣлωмъ Серблію, право нарицаютъ.“

А поменуту песму Арсенију IV. овако је започео:

„Еже словомъ ѵгодитъ Блаженной святнии;
Ищѹ красно-Рѣчїа самыя Богини
Пре-Мѹдрости; Но она стоитъ в' томъ безгласна
Превосходитъ Вса рѣчи добродѣтелъ ясна,
Юже егда слышитъ самъ Аполло безъ'гласа
Есть; стіхъ составитъ, нестаетъ мѹ часа.“

Осим овога наишао сам у књижици „Поѹченіе святителское к' новопоставленномѹ іерею“ још на ове стихове Жефаровићеве:

„Всякій иже взирати, к' книгѹ сію бѹди
любезнω и ѵсердиω, пріими сїя трѹды.
Пріимиже сїя паче, ω ты Боже щедрый
Авраамѹ Праотцѹ, милостивно нѣдри
Хрїстофора ти раба, с родители егω
Сподоби самъ царствїя, сла нагω твоегω
Единъ же Алфа. и Омега самый
ѵкраси конецъ, еже быти благій.“

Г. Стојан Новаковић у својој „Библијографији“ под бр. 2. наспомену, како није видео правог наслова речене књижице и за то ћу га ја овом приликом навести, кад ми је дошао до руке потпун примерак.

Он овако гласи:

Исус Христос у архијерејском оделу с десном руком благосиља, а у левој руци држи еванђеље. Испод њега долази:

Благословеніемъ Святѣйшагω и Блаженнѣйшагω ве-

ликагѡ Господина Господина Арсеніа четвертагѡ, Архі-Епископа Пекскагѡ всеаше Сербій и Болгарій, Далмацій, Босны, западнагѡ поморіа ѡбои полъ дꙋнаа и цѣлагѡ Іллуріка Патріарха. Напечаташа сіа книжица, Поученіе свaтителское к новопоставленномꙋ іерею, в' вѣчнꙋю памать ново посващеннагѡ Господина, Господина Павла Ненадовича, православнагѡ Епископа Карловачкагѡ, Севскагѡ и Плашкагѡ, ѿ трꙋдовъ Хрістофора Жефаровича, Іллуріко рассіанскагѡ общагѡ зѡграфа. Все покорно преписаса и в' залогъ сыновскагѡ Благоговѣніа даръ принесеса. В Вѣнѣ 1742. Апріліа 24-гѡ.

Осим ових стихова другог књижевног песника Христофора Жефаровића, наишао сам пре кратког времена у Земуну у кући мога парохијанина Петра Нинковића на икону у бакру резану 1741., о којој ћу коју више на крају рећи, и на којој се налазе следећи стихови Жефаровићеви, који до сада нису нигде штампани. Исти овако гласе:

„**Ревность домꙋ твоегѡ. ѡ Немањо** (са *ј*) **славне!**
снѣде ма, во дни и въ нощи, тайнѡ же и авѣ.
Тайнѡ: егда разсꙋждахъ, Велика до зѣла
широкихъ крилъ, пространны, сербска орла бѣла.
Иже силенъ бѣ ногтми Далматѡмъ три главы
ѿ лвовихъ трꙋпѡвъ страшныхъ ѿатъ своей славы.
Широкъ бѣ Македонскꙋ, Болгарскꙋ покрити,
мѣсто тꙋ Славоніи и Босни бѣ жити
Серблію Кровцію, какъ птенцы питаше,
Рассію в гнѣздѣ, Рамꙋ съ всѣми содержаше.
Нинѣ вида противнѡ безсилнꙋю сылꙋ.
Пера, цары Сербскіа, ѿата ѿ крилꙋ
Оувы! горкѡ снѣдахса. Снѣдахса и авнѡ:
Егда полкъ Патріаршескъ воздвигохъ не давнѡ.
Аустріа тогѡ орла юность ѡбновлаше
Егда и орꙋжіа не то издиваше.
Обаче: заме паде числомъ совершенныхъ
(трижди паде) не можнѡ силамъ оустроенныхъ
Ѡбновитъ: Но патріархъ Сербскагѡ народа
Азъ Арсеніи Четвертіи, какова свобода.
и пространство сербско бѣ. тѵпомъ написати
повелѣхъ, гдѣ оузрищи! вса цары, вса сваты
Небывайте ѡ Сербли лишенны надежды?
Кралѣвна бѡ въ семъ лѣтѣ облече одежды
Хꙋнгарскіа царскіа; возложи на главꙋ
Ѳересіа Маріа коронꙋ, да славꙋ
Подъ данимымъ намъ возвратитъ въ бꙋдꙋщаа лѣта
Намъ да хранитъ ю Господь безъ всака навѣта.“

Трећи књижевни песник јесте Павао Ненадовић, „школъ иногда карловачких Козачинских ученикъ“, синовац митрополита Павла Ненадовића и потоњи народни секретар.

Он је спевао песму Христифору Жефаровићу, што је превео Стематографију, која се песма налази на 53. и 54. стр. Стематографије.

На посветном листу Ненадовић се с поносом назива „Козачинских школа ђаком“, од кога је зацело и научио песме састављати.

Ненадовић је овако започео своју песму:

„**Ꙋсердіе Елико Тебѣ обѣщаетъ**
Христофоре почтение! Книга ѿкриваетъ
Иже токмо рꙋкою сію разгибаетъ
Сице вѣщаетъ.
Ново се. Се в' бытности книга сіа мала
Великоже та Има себѣ над'писала
Разгибꙋвъ далше, и ꙋзритъ Сербско царство цѣло
Веселъ мню зѣлѡ.“

Ово су дакле прва три књижевна песника у српскога народа, на које се угледали потоњи српски песници. Па као што у тим њиховим песмама нема никакве поезије, — а о језику ништа и да не говоримо, — тако исто нема поезије ни у песмама потоњих српских песника, који се на њих угледали.

После Ненадовића почео је да пева Захарије Орфелин, који је у књижици „**Орѳодоξос' Омологіа**“, коју је он у бакру резао 1758., спевао песму од 22 стиха митрополиту Павлу Ненадовићу, и коју је овако започео:

„**Слава тебѣ, сꙋща въ небѣ**
свататаа Троице!
Отче, сыне, дꙋше силне,
честна Единице!
Иж' изволилъ. благословилъ
семꙋ начатиса
Ес' счастливо, что нѣст дивно
и ѡкончатиса:“

Осим ове песме спевао је Орфелин још више песама, од којих је неке и у засебним књижицама издао.

После Орфелина долази архимандрит Јован Рајић, Никола Стаматовић, Михајил Владисављевић, Доситеј Обрадовић, Вићентије Ракић, Григорије Терлајић, Алекса Везилић, Емануил Јанковић, Лукијан Мушицки.

Ово су били књижевни песници у српскога народа од 1733. до 1800., а мање више сви су, осим Лукијана, правили онаке песме, као што их је правио Козачински, Жефаровић и Ненадовић.

Та сам Јован Рајић још је 1798. у својој 69. години овако певао:

„**Что азъ кижꙋ днесь въ тебѣ Сербіе преславна,**
аще даровалъ тебѣ Богъ цара прехвална,
ѿ племене Немани Дꙋшана Стефана
силна, храбра, велика, всей селеннѣй авна.
Егоже царство ꙋже расти начинаетъ
Еже и самъ Богъ свыше въ авь благословлаетъ.“

Но не треба да се чудимо певању српских песника у прошлом веку, кад је још 1840. у Српском

Летопису певао „Александеръ Андросъ“, потоњи Андрић, уредник „Световида“, овако:

„Сила любови.

Пламену светый, падши съ благогъ неба,
Съ кимъ Зефсъ самый, трескъ свой мѣняваше,
И да твоихъ сласти изпразни чаше
На землю сиђе, Леду да увреба.“

Шта је ко од горе наведених песника певао, налази се наведено у Шафариковој „Geschichte der serbischen Literatur“, и у „Библиографији“ г. Стојана Новаковића.

Да проговорим коју о напред поменутој икони.

Она је у бакру резана и на папиру штампана. Дугачка је 46 см., а висока 38 см. У наоколо са све четир стране налазе се једнаке шаре.

На средини стоји св. Сава у архијерејском орнату у целини, благосиљајући обема рукама. Над главом му стоји св. дух.

С десне стране у доњем реду стоји у архијерејском орнату у целини св. Арсеније чудотворац, архијепископ други, до њега тако исто св. Јеврем, архијепископ српски, до њега св. Стеван, прворенчани цар српски, а на крају св. Јелена, царица.

С леве стране у доњем реду стоји у архијерејском орнату у целини св. Сава други, арх. српски, до њега тако исто св. Никодим, арх. српски, до њега св. Стеван Немања, први цар српски, наречен Симеон, а на крају св. Ана царица наречена во инокинах Анастасија.

У горњем реду с десне стране само главе и пола трупа св. Милутина, краља српског, св. Стевана краља Дечанског, св. Уроша цара српског и св. великог кнеза Лазара, самодршца српског; с леве стране тако исто: св. Владислава, краља и самодршца српског, св. Стевана рапавог, краља српског, св Давида, цара (бугарског), и св. Теоктиста.

Испод ногу св. Саве стоји: свећник, еванђеље, дискос, путир, круна архијерејска и крст.

А испод свега овога велики грб дома Немањина (бели двоглави орао), с десне стране: Болгарије, Албаније и Херцеговине, а с леве: Серблије, Расије и Босне.

Поменута песма налази се с једне и с друге стране грба, а испод описаних слика и то с леве стране до стиха: „**Аѵстріа тогѡ орла юность ѡбновлаше**“ а с десне од тога стиха до краја.

С десне стране са свим доле стоји: „**Ѳѡма Мессмеръ сеѵецъ**“, који је и слику и саму Стематографију у бакру резао, а с леве: „**Настоатель Христофор Жефаровичь**“.

Слике у описаној овде икони у неколико су друкчије од слика истих царева и архијепископа у Стематографији.

Држао сам, да је вредно не само описати напоменуту икону Жефаровићеву, но и навести стихове, који се на њој налазе; јер бог зна, да ли се тих икона још где налази, те тако нека се та старина бар у „Стражилову“ сачува.

У 57. књизи Летописа у Смесицама рекло се: „У притјажанију Њ. Високопр. Г. епископа Будимског Платона Атанацковића налази се икона св. Јована Златоуста. Потпис ове иконе има за нас из више призренија знатност велику, и за то га овде саопштавамо. Најпре се каже, да је образ овај светитеља са весма древне иконе у Константинопољу написане већ једанпут на њему резан печатан био; у закљученију налазе се ове речи: „**Нынѣже паки в' новъ подобнымъ тѵпомъ по благословенію Єгѡ Блаженства Г. Г. Арсеніа д҃: православнагѡ Архі-Єпіскопа и Патріарха Славеносербскагѡ и проу: Тщаніемъ и иждивеніемъ Сѵнесіа Іеромонаха Патріаршескагѡ Єѯарха, и Сремскихъ фрѵшкогорскихъ Монастырей Провинціала, издадеса в' Віеннѣ Аѵстріи, 1747.**“

Да ли се ова икона у животу налази и где је данас, требало би извидети и цео натпис на њој верно обелоданити.

Јеромонах Синесије, који је ову икону издао, био је доцније у Араду епископ и 1761. издао је Римнику „**Правила молебнаа сватыхъ сербскыхъ просвѣтителей.**“

О КНЕЗУ ЛАЗАРУ.

РАСПРАВЉА И. РУВАРАЦ.

(Наставак.)

Да нисам ја год. 1880. у поменутој расправици од два листа бацио ону хипотезу: „*Τοῖχος*=Tohu“, не би г. 1882. мој пријатељ г. Иван Павловић написао и послао у Београд за Гласник расправу своју: „Три Немањина потомка“, а без те расправе не би могао г. Панта Срећковић написати читаву књигу „о Константину, сину Тиховом“ и не би је морао слати у Нови Сад Матици за Летопис; и да је несрећом којом књижевни одбор по мом предлогу примио и „сходно“ наградио ту расправу Пантину о Константину Тиховом, г. Панта не би имао у свечаној седници дне 13. дец. 1887. шта да чита; те или не би могао бити тада проглашен за академика, или ако је баш морао бити проглашен и ако би због

тога морао ма шта читати, он би, угледајући се на г. заступника председника академије, читао о Јелени; не о Јелени, матери Балше III. и последњег господара арбанашкога, већ о другој правој Балшићки, а наиме читао би по други пут своју у 57. књизи Гласника већ печатану и награђену расправу: „Августија *Јелена* и прва српска царица или императорица“, те би се тек онда осрамотио и то до ноге, до конца, до ижице, јер треба да знаш, Србине и српски сине, да у тој Пантиној расправи о роду те српске Августије Јелене нема једног става, ни цигле врсте здраве и читаве: ту је тек „бристар“ и разбистрен, „purer, blühender Unsinn“ — и тада ни сам г. Чеда а с Чедом ни остали академици већ од мушкога и учењачкога поноса не би могли пружити руку г. Панти, и г. Панта морао би ван, срамно, без сарука и без еменлија ван, ван!

А овако? А овако, ен' онако се прослави г. Панта дне 13. дец. 1887. год. и то читањем из оне судбоносне, од матичара у Новом Саду одбачене а од академичара у Београду прогутане студије о Константину, сину Тиха илити Тихомиља, иначе Стефана, сина Немање Стефана или друкчије — студије „Константин-Владислав“. А што се читањем из те студије прославио тако јако г. Панта, томе сам у *последњој линији* крив ја, или ја сам крајња вина, што се мој највећи и управо диндушманин онако прославио приликом официјалне славе своје. Ја истина нисам хтео и нисам смерао на то, да се г. Панта прослави, шта више нисам тада, кад сам бацио ону хипотезу „*Τοῖχος*=Tohu“, по свој прилици ни мислио на г. Панту, на г. Кујунџића и на могућност, да Панта постане академик, али тек г. Панта као мудар ловац и алас итнуо и своју удицу, и он је својом удицом ухватио рибицу, с којом се најпре, на јабани у Новом Саду, мало осрамотио, но после и напокон, међу својима у Београду, баш прославио. Како су чудновате и загонетне те стазе и путање, којима се долази до славе и прославе!

Но, као што рекох, на част г. Панти та слава и академиска прослава; само није лепо од г. Панте, што се не задовољава том својом ефтином славом, што не почива и не ужива у тој својој без труда и муке стеченој слави, већ га одмах спопадне мука и замука му је, ако ко за другог ког каже, да је и он нешто, и да тај други није баш ништа и само он, г. Панта, да је *све* и *сва*. Г. Панти није доста, што се ето у Београду и у најужем кругу јавно изрекло и признало, да је он — г. Панта — „славни српски историк“, већ он не трпи и не може никако да прогута, ако когод, ма и у шали само из прикрајка и у календару напомене, да је и Руварац неки и некакви, не прави историк већ само — историчар. И г. Панта, кад тако што само из далека начује, а он се промене у лицу, и његов adlatus и alterego, г. М. Кошутић, одмах зна, одашта је мука г. Панти, па ће вам одмах путем „Нове Уставности“ објавити urbi et orbi, то јест Београду и васцелом бугарскоме свету, да „Руварац није никакав историк па ни омањи књижевник“. — Шта? Шта? шта чух и дали сам добро чуо, шта то рече и изрече г. Панта? И куд тај шиба, жалосна ми мајка! Не би ме толико пекло и заболело, да је рекао: „Руварац није никакав историк већ само омањи књижевник и може се барабарити с Миланом Убавкићем, с М. С. Ђуричићем, с Јоксимом Ст. Марковићем, с Лазом Томановићем и многима другима писцима“, јер ја и без Панте знам, да нисам историк, нити сам се ја икада кидао и издавао за историка, нити сам се спремао и спремио за историка. И како бих само могао помислити, да сам ја какав историк, кад грчки не знам и не разумем ни онолико, колико г. Панта зна и разуме латински! Али је г. Панта интолерантан, злобан и пакостан и свиреп и он је знао, како ће мене заболети и како ћу јаукнути од бола душевнога ја, кад допру до ушију мојих оне његове као мач оштре речи: „*па ни омањи књижевник*“, и зашто опет г. Панта рече и изрече сасвим мирно и хладно: да Руварац није никакав историк *па ни омањи књижевник*; и г. Кошутићу рука не здркта стављајући на папир ту ледену, грозну изреку Пантину, која поражава и уништава.

Дакле наопако ја нисам ни омањи књижевник, ни онакав дакле, какав је на пример г. М. Убавкић и други поменути и непоменути писци, већ да сам неколико гради испод њих! То је опет за мене много и ја тај dictum или apodictum Пантин не могу примити те признати, да нисам ни омањи књижевник, дакле да управ нисам нико и ништа. Дакле г. Панта да је и гласовити професор, и „славни српски историк“ и чувени беседник и предостојни академик, једном речи, г. *Панта* да је прави Панта, то јест *све и сва*, а ја сиромашак, да нисам ни омањи књижевник, да нисам ништа! Е мој драги господине Панто, тако далеко не можемо ићи, и ја нисам тако питоме и упитомљене, онако голубије ћуди, па да се само насмешим на ту твоју изреку. И ти си знао, и знао си не од јуче већ од оном лане, да ја нисам без жучи, већ да се могу и наљутити и у љутини рећи и написати, што иначе не бих рекао ни написао, па кад си то знао, који те враг натента, да преко твога Кошутића растелалиш по свету, да ја нисам ни омањи књижевник. Па ни то није било доста, већ си додао још оно „багателно“ *па*: „*па ни омањи књижевник*“. Та ти си — нећу рећи да си Бугарин или Турчин, јер си гори од Турчина и од Бугарина — ти си орјатин, г. Панто!

И сад бар знаш, Србине и српски сине, зашто сам се ја од летос тако изузео и испизмио на г. Панту у Београду, који ме огрчи и очемери оном својом изреком тако, да сам се сав претворио у отров, те отровне стреле пуштам и отровним стрелама стрељам г. Панту, — а да ли и згађам, то не знам нити то ја овде у гудури могу знати. То г. Панта зна, који и онако све зна и, већ да одговори само имену свом, мора знати. Па шта хоћу ја тим стрељањем и тим душманским нападајима, — па тим беспристрасним и објективним претресивањем Пантиних историја и историјских расправа да постигнем? Ништа друго, но само то: да уверим наш читаћи свет, који је приступачан те се даје уверити, да г. Панта није баш тако велик и ван уже своје домовине баш онако славан српски историк, као што може бити он сам мисли и „мечтава“ и као што неки, понеки Цинцари и Бугари у Београду устима исповедају и кажу да је он то и такав; и да по томе између г. Панте као историка и књижевника и мене худога „шкрабала и бронзукала“ нема оне огромне разлике и да нисмо онако раздалеко један од другога, каква се разлика и какво растојање из оне из уста Пантиних истекле изреке, која гласи: „Руварац није никакав историк, па ни омањи књижевник“, извести мора. И ако се услед овога мога „временога и безвременога“ претресивања и дрмања узмора г. Панта с висине, на којој је сада, спустити на ниже, ако се сроза и ногама својима опет додирне земљу, општу мајку нашу; ако онај телејисани округ око главе Пантине мало избледи и изгуби нешто од свога сјаја те се најпосле увиди и свестрано призна, да г. Панта и покрај „стеченога имена и гласа на пољу српске историјографије“ није ништа друго но прост работник и рачитељ, који се много мува, много хоће и започиње, но — будући да жељи, вољи и рачењу његовом не одговара снага, која му је дана и коју је стећи могао, — да ће резултати тога свеколикога мувања, започињања и рада Пантиног ишчезнути „яко дымъ“, онда због свега тога нека не криви г. Панта никога другога, већ нека припише то самом себи! Не био онако неразумно телалити по новинама, да Руварац није ни омањи књижевник!

„Но је ли вредно, да о Панти и о себи трошим толике речи?“

Признајем, да није вредно и признајући то молим те, читаоче, да ми опростиш, што просух о том Панти већ толико речи — а уз Панту и због Панте и о себи; а опростићеш ми, то зацело знам, ако само помислиш, да и ми мали, незнатни и ништави људи осетимо потребу, да кадикад с Мињоном Гетеовом болно узвикнемо: So lasst mich *scheinen*, bis ich werde“, — или да поновимо и прошапутамо недавно изговорене речи српског песника, српског Оскара von Redwitz, који из прека довикује:

> „Ој Иларионе, још дан, још два, па ће
> И смиреност твоја поред своје браће,
> и зато „Мир нека је земљи“, гргетешки кале!“

„Мир нека је земљи“ па и г. Панти на земљи! Е па кад г. Панти треба мира дати, и кад г. Панта постигавши све, за чим је жудио, сада чезне само за миром и само жели, да безбојазнено проводи и мирно ужива у слави својој, онда нам не може бити даље г. Панта калауз на пољу Косову. Морам дакле одрешити г. Панту од те тешке службе, дати му Laufpass и пустити га, да „сербез хода по турској ордији“ а ја ћу и без г. Панте доконати причање или приповест Нешријеву о боју на Косову.

(Наставиће се.)

КЊИЖЕВНОСТ.

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ.

ПРИПОВЕТКЕ ДУШАНА РОГИЋА. *Свеска прва. У Митровици, брзотиском народне штампарије К. Трумића 1887.*

Минула — 1887. — година као да је позавидела својој покојној сеји 1886., што је српској књижевности пружила три алем-камена, три лепе збирке Лазаревићевих, Адамовљевих и Веселиновићевих приповедака. Њима се српски народ поноси, а 1886. година радосна је, што за њене владавине сину сјајна зора српској приповетци. Крвним оком гледаше 1887. година на своју претходницу и да не би за њом заостала, поклонила је српском народу неколико збирака приповедака, али, боже благи, оне изгледају према онима из 1886. године, као сунчев и месечев сјај. Светле и једне и друге, али последње не грeју; поред њих се можете смрзнути!... Да би њен сјај био још већи, завршила је свој приповедачки низ збирком, чији наслов написасмо овим ретцима, и којом ћемо се мало поразговорити, јер не смемо казати: позабавити.

Рогићеве приповетке (свега их је осам) можемо поделити на три групе: из сеоског живота (Зорка — Љубица — С прела на гробље), из варошког (При-

јатељ Мирко — Црвена ружа — Мара — Даница) и из старих времена (Крај ниских колеба). Оне се овако деле једино с тога, што приповедач изриком напомиње село или варош, а поред једне забележио је „приповетка из старих времена“. Да овога нема, могли би замислити, да се све збивају или на селу, или у вароши, или у старим временима. Типови, пардон, поједина лица, свуда су једнака: на селу не видите сељака, као што сте научили да вам га слика Лазаревић, Адамов и Веселиновић. Рогићеви су сељаци „фини људи“, то су варошани у гуњцу; сељанке као да су одржале мегдан у страшној борби за еманципацију женскиња, а како ли се оне тек разумеју у љубави и љубавним уздасима. Могле би, не дај боже потребе, г. Рогићу диктовати љубавна писма. У овим приповеткама сеоске лепотице „добијају грозницу“ и тешко уздишу од силне љубави, а Зорци „рука би јој се скоро и нехотице нашла на прсима где срце куца, као да је хтела да ублажи болове, који су јој морили груди. Изгубила је већ сву наду, да ће Ђорђе, као што се дотле надала, доћи њезиној кући, да запроси од деде-Мирка њену руку. И већ је престављала пред својим очима, како Ђорђе иде с Милевом у цркву на венчање, како је весео и задовољан и како је на њу сасвим заборавио. И при такој помисли није могла да задржи сузе, које су јој на очи грунуле те овлажиле јастук, на ком је лежала. Покрила је лице рукама, заронила главу у јастук и сва је дрктала од плача.“ А како ли тек ова „врајла“ сања! Могле би јој позавидети јунакиње Павла Хајза и Октава Фељета. За то је ипак она сутра дан подранила здрава (не знамо, да ли и весела), од грознице ни трага, „у часу се обукла и отишла у авлију, помузла краву па је истерала пред говедара, да иде у пашу. За тим је наложила ватру и метнула млеко да се вари“... Ово су тек девојке! — Е, а шта ли је тек друга сељанчица Љубица! Оно и она лежи „у жестокој грозници“ и тек после пуне три недеље дана „поче једва мало по мало к себи долазити и опорављати се (?!). Родитељи јој се обрадоваше, ништа на свету не беше, што би им ту рану могло надмашити. Као да их рајска милина обасула, бијаше им, кад је једнога дана устала из постеље, те слабим и немоћним корацима уз њихова рамена ишла у башту на сунчану светлост и седела с њима под лиснатим дрветом.“ Зна вам ова госпођица сељанка скакати кроз прозор и чекати свога драгана. По свима правилима романа „приђе прозору, отвори га лагано, наслони се на њега и гледаше у *тавну ноћ* (не мари ништа, што приповедач мало више вели: да је та иста ноћ била „звездана“ и да су „месечеви траци (?!) пали кроз прозор управо на љубичину постељу“). Лаган поветарац глађаше несташно свиону косу њезину. Дуго стојаше она тако утонула у мисли. — Из друге улице зачу се глас, који је певао. — — Љубица слушаше. Нека *необична струја осећаја* (?!) пролазаше јој кроз груди. Каква ли је то душа, што тако касно у ноћ пева — мишљаше она... не спава јоште, као ни ја... Можда и њу гони иста коб, која и мене?... Ал не — не! Ово не трпи нико, што ја трпим...“

Ви сигурно мислите, да ова госпођица сељанка не зна, како се изјављује љубав и прима љубавна изјава? — Варате се; слушајте само:

„Кад се почело смркавати, разишло се коло. Стојко је отишао с Љубицом, отпратио ју до куће, стао код њезиних врата па се загледао у њу (не у кућу, већ у Љубицу), као да не може да је остави и да оде без ње. Дуго је стајао, ухватио је за руку, и ћутао. На послетку рече:

„Да ли, душо, да те запросим у твојих родитеља?“

„Да!“ прошапута она тихо, да је једва могао чути.

„Када?“

„Кад ти хоћеш и кад је твоја воља.“

„О, ја бих хтео одмах, одмах сад, кад би то могло бити, јер би ми онда срце било мирно. Али ја се бојим, душо, све нешто слутим, као да неће бити добро. Па да знаш, како ми је тешко, кад тако помислим, срце хоће да препукне у мени — слатка моја Љубице, ја се бојим...“

„Чега ми се бојиш, Стојко“, рече она уздрхталим гласом, приљубивши се уз њега.

„Имам рад шта да се бојим, душо.

„Ради чега, кажи ми.“

„Ја сам сирома, немам нигде ништа, а ти си газдинска кћи, твој отац се увек поноси иметком, па се бојим, да те неће дати за мене сиромака.“

„Не бој се, Стојко. Ја нећу за другога поћи него за тебе — ја ћу умрети, ако не пођем за тебе...“

„О како си добра, душо! Како те волем више него цео свет, та ти си мој свет, ја само за тебе живим, за тебе ћу умрети, ако ми те не буду дали. Ох, боже, каква страшна мисао, да ти пођеш за другога, ова рука да грли другога, ово срце да куца на другим грудима, а на мене да заборави, — ох, боже, то ти нећеш допустити, не смеш допустити, јер ја бих онда био несретан, најнесретнији човек на свету...“

„Стојко, немој тако тужно говорити, уздај се у мене, у моју љубав и у моје срце, које ће ти до гроба остати верно.“

„Хвала ти, Љубице, на таким речима, ја сам сретан, кад ме ти тако љубиш“, зборашe Стојко уз-

буђеним гласом и притиште јој пољубац на уздрхтале усне. (Баш нико не виде, и ако беху пред кућњим вратима, на сокаку!)

„Дођи мојој кући и запроси ме у мојих родитеља, дођи што пре.“

„Доћи ћу, душо! А сада лаку ноћ, остај ми здраво и весело.“

Још један пољубац, дуг (?!) пољубац, и он оде својој кући.“

О, бежи, Лазаревићу, ти, који ми причаш којешта о Ђеди и Аноци „На бунару“! Јес' ја!... Ти ми нешто знаш, је л'?... то су ми приповетке из сеоског живота?!... Таман погоди!... Даље и ти, Адамове, који ми у „Стражилову“ шарабаташ: „У вече изашла Бојана као обично пред кућу, па села на рôв поред дуда. Како месец са стране упрьо, и не види се у дебелу присенку. — Груја два три пута прошао поред дуда. Прође, па се врати. А сврнуо би, а оно — опет прође, па се, бојаги, чини и невешт, као тобож и не види никога под дудом. — Оно није да не сме, па и не боји се. Е, мај, а што да се као боји? Да је, да рекнеш, дан, па да јој мора гледати у очи! Јер кад ти Бојана ухвати поглед својим очима, није него те шине посред средe, па осетиш одмах, како ти срце штрецне“... „Дуже је нешто вечерас раскопчавала Бојана свој грудњак ца прсима кад се свлачила да легне,... дуже него обично. Што јој се заплеле копче у петљице, па да их покида — ал јој се мисли замрсиле као клупче свилених конаца“... („Песма“). Тако се пише, је ли?

Уклони се и ти, Веселиновићу, са твојом „Одбеглом“ и „Кумовском клетвом“... Бежи и ти, Матавуљу, који се ачиш са твојом „Завођанком“, па и ти, књижевни пигмеју, Вукићевићу, што ми о сељачкој љубави сељачки причаш Бежите, бежите сви ви, мали и велики приповедачи, који пишете приповетке из сеоског живота!... Сви ви, капе доле, па у школу код Душана Рогића, нека вам каже, шта је сељак, нек вас научи, како се о сељацима пише, јер ви не знате: ви нисте завирили сељаку у душу. Душан Рогић научиће вас много, он вам ево и делом показа, да и код сељака има праве — *болесне љубави!*

Боже, баш су ти и ови приповедачи, и српски и страни, чудни људи: у својим приповеткама износе неке буди бог с нама створове, неке накараде, покварене људе, зле жене и девојке, или по неког човека, кога ни у сну не би рад био видети! Код Рогића богме није тако: код њега је све добро и лепо: *Зорку* „кад видиш, изненади те њена појава. А кад јој сагледаш очи, не знаш, шта би помислио — волио би непрестано у њих гледати.“ Кад *Љубица* „ступи у кићени венац играча и играчица, својом особом још више улепша коло.“ *Славка* је „красна и дражесна“. *Нина* је „красна лепотица“. *Мара* „беше на гласу лепотица у Сомбору“. *Правда* беше „нечувена лепотица“. *Даница* је „лепотица“ и има „лепушкасто лице“. На послетку и „*Милица* је била најлепша девојка у селу“... Пакосни људи рекли би, да је ово галантерија и удварање лепоме полу. Боже сачувај, јер су и мушкарци и лепи и добри. Зар би ви ваљда хтели, да се о ружнима пишу лепе приповетке?... Види се, да немате укуса!

А што су тек Рогићева деца (у његовим приповеткама) паметна! Мали Миша, који има „*зубиће*“ и кога мати „*узе на руке*“, плаче што му деда Мирко није пружио руку, да му је пољуби, јер, знате, кога је деда Мирко „у селу ма једном речи укорео, то је ономе било горе, *него да га је суд због каквог злог дела по закону најстрожије казнио.*“ — Кад се деда Мирко вратио и утешио малишу, запита он деду:

„Је л', деда, а зашто је твоја коса бела?“

— „За то, што је пало иње на њу“, нашали се деда Мирко.

„Па шта и мени не падне иње?“

— „Е, мој синко, ти си за то још мали, чекај“ —

„Ахаа — за то!... Па мама није мала, па зашто и њој не падне иње? запита Миша“.

Је л' те да је бистро ово мало сељанче, да га бог поживи роду своме!... Па како оно своју мајку лепо зове „*мама*“? — Е, велимо ми Рогић, па Рогић!

А садржај? — Био неки цар и нека царица, имали три сина и једну кћер... Сећате ли се, да вам у детињству овако почињаше многу причу стара мајка, дадиља или која друга старија жена?... Па чујте сада и Рогића: био у једном китњастом сеоцету стари деда Мирко и учитељ Илија. Деда Мирко имао унуку Зорку, а учитељ Илија сина Ђорђа. Деца се волу, а и старци се не противе. Ништа деци не смета да се узму. Да, али да би приповетка била приповетка, треба мало заплета, мало суза, мало љубоморе. И заиста ту је Максим, који воли Зорку, ту је баба Наста; ту и шунка, која направи мало интриге. Кад се поједе шунка и попи ракија, опет се разведри, а „после кратког времена венчао се Ђорђе са Зорком.“ То је прва приповетка „*Зорка*“. — Друје мало страшнија. Љубица и Стојко нису се венчали и ако се волели; али се за то опет здружише: земни им остаци у једном гробу, а душе у рају. — „*Пријатељ Мирко*“ обећаваше нешто на почетку, али и ту била нека жена, имала лепу кћер, у коју се заљуби Мирко, т. ј. чињаше му се, као да без ње не би могао живети. Не знадох сам, (вели Мирко), како да сматрам свој одношај према њој, да ли чистим и искреним пријатељством или нечим јоште

вишим. Осећао сам да ју љубим" . . . Е, па шта даље? — узеше се и они, срећно су живели, а бог их је „благословио милим породом". За тим Мирко држи читаву беседу о срећном брачном животу, на чему ће све мајке, гледајући своје удаваче, бити благодарне г. Рогићу. — „*Црвена Ружа*": „Млади господичић Славко беше смртно заљубљен у красну лепотицу госпођицу Нину, но не имађаше довољно одважности, да своме идејалу даде знака о својој љубави". Ко зна, да ли би се они икада венчали, да се не нађоше два Славкова пријатеља, који хтедоше мало комендије да терају са Славком, и гле, мала шала са једном црвеном ружом поможе толико заљубљеном јуноши, да „после месец дана беху красни сватови, где се ово догодило. Младожења беше господин Славко, а невеста дична лепотица госпођица Нина."

Шта да вам причамо о „*Мари*"? шта о „*Даници*"? . . . Што да дуљимо лакрдију; што да вам досађујемо и да нас проклињете, кад нам је доста и толико беде, што морадосмо прочитати 150 страница, на којима су поређане ове приповетке? Доста је да вам речемо: то исто, само мало друкчије. На послетку, што да се то вас, или нас тиче, каква је приповетка „*Краљ ниских колеба*" из старих срећних времена некаквог народа ниских колеба? Шта се то кога тиче, шта је с њом хтео приповедач, и да ли је то алегорија, или у њој приповедач ваљда ратује против колонијалне политике? Читајте, ако вам се чита, па ћутите! Али finis coronat opus. „*С прела на гробље*" завршује венац Рогићевих приповетака. Она се трагично завршује, а вреди прочитати, како Рогић лепо слика прело. Чујте само:

„Свуд је мир и тишина, само у мама-Јекиној кући чује се жагор и врева. Ту је прело Састали се момци и девојке да чешљају перје. Мама Јека има унуку Милицу, девојку на удају, па ваља да спреми што јој треба, те кад се младожења јави, да је све у реду — јастуци морају бити од новог перја. За то је позвала момке и девојке на прело. А ови једва дочекали, да проведу вече у весељу". — Лепше и краће не би ни Иго написао.

. . . Проклети критичари, пошто прочитају приповетку или роман, а они одмах: како је приповедач насликао поједине типове? јесу ли верни и доследни карактери? како је представљено друштво и околина му? Траже, да им приповедач изнесе узроке сваком покрету, па једнако питају, зашто ово, зашто оно? Они хоће, да приповедач буде психолог, па да им изнесе цео психички процес појединих момената и догађаја. Све траже некакву душу, као да их се лепо лице и црне очи ништа не тичу. Хтели би од приповедача да начине и анатома и физиолога, па чак и молера! Поред свега тога траже некакав хумор и сарказам, што они зову бич људских махна!... Све хоће да знају, све да виде, а бог те пита куд они не би хтели да један приповедач завири!...

Да, такви су ти проклети критичари, који немају друга посла, него измишљају којешта, а шта фали овим Рогићевим приповеткама? Зар није доста, кад се читаоцу каже, да је Милан волио Даницу, и да је за њом уздисао? кад се каже, да је Мара слабо марила за Тошу, „ма да је Тоша био момак на оку и лепо певао, као славуј"; да су Мариним обожаваоцима „уздаси летели под небо, да се туже праведноме богу", јер је Мара „устрелила многа срца Аморовом стрелом"? — Шта ћете лепше? Осим овога, после сваких десетак страница уживате, како је: „рудила зора на истоку; свитао је дан"! Ево вам и хумора: „У време ђачке вакације, путују ђаци и професори по разним местима као оно *пенсионирани научењаци* (sic!!) у средину Африке и на северни пол". — — „И тако би ишао, док га не би тргао из заноса онај познати усклик: „пардон!" те би уједно осетио „претрпљење судара у борби мимопролажења" . . . Ко ће поезије, ето му Рогићевих песама. за то је он и издао своје песме. Коме треба психологије, нека оде да слуша предавања проф. Недића, а зашто би Рогић ту потрзао патологију и физиологију, кад су толики доктори писали дебеле књиге о свим патолошким и физиолошким појавама! Ко тражи типове, ето му сијасет илустрованих новина. а за верне слике ту су толики српски сликари, којима је то занат. Што да се у све то меша Рогић приповедач? . . .

Неблагодарни свете, све ти је мало, ништа ти није по вољи! Зар ти Рогић није пружио осам приповедака? Читај их и радуј се, као што се на небу радује Милован Видаковић, што је добио себи последника; као што се радују блажене успомене приповетке Владана Ђорђевића, што их бог обрадова милим сејама . . . Да, па и ти бедни српски ратару, што се на њиви својој знојиш од јутра до мрака, и ти буди весео, јер Рогић вели, шта ће ти брига помоћи?! „Што је — ту је! Све ти једно, или певао или плакао. Па боље да певаш." . . . Радуј се и ти, српски језиче, па и ти, тужни српски стиле, јер Рогић делом показа, како треба да пише српски приповедач. У коло сви ви изанђали и „усопши" љубавни уздисаји, Аморове стреле, вапај, љубавне несвестице, врућице и све ви друге речи и фразе, које у читуљу записаше ови неблагодарни нови приповедачи, јер вас Рогић оживи! . . . Највећма пак радуј се ти, српска књижевности, што си се обогатила првом свеском „Приповедака Душана Рогића", радуј се и моли преблагога творца, да те другом свеском — поштеди.

Дан. А. Живаљевић.

КОВЧЕЖИЋ

ПОЗОРИШТЕ И УМЕТНОСТ.

(**Чајковски у Прагу**). Од даровитога младог музичара Србина Јована Иванишевића, који свршава музички курс на консерваторију у Златном Прагу, добили смо овај допис, да га саопштимо у „Стражилову": Петар Илијћ Чајковски јесте први руски композиста новог доба. Претпостављајући, да ће бити мален број оних поштованих па и музички образованих читалаца, који ће нешто више о овоме ђенијалном композисти знати, налазимо да неће бити с горег, ако на овом месту речемо што о овом славном брату из Русије. Чајковски се родио 1840. год. у Ворсинској на Уралу, где му је отац био окружни начелник а одакле је доцније премештен у Петроград. Као син одличне породице учио се Петар дома свирци на гласовиру и не помишљајући у тој младости својој на уметничку стазу. Учио је и свршио правничке науке а по том постаде такође чиновник. Још као правника вукло га срце за музиком толико, да против воље свог оца 1860. год. напусти службу и оде на консерваторијум Петроградски, те се потпуно посвети музичкој уметности. Управитељ консерваторија био је тада А. Рубинштајн; а први учитељ Чајковског, који га је тамо обучавао контрапункту као главноме предмету, звао се Зарембо. Свршивши после три године консерваторијум буде позван одмах за професора теорије инструментације и у опште композиције на Московском консерваторију, где је остао до године 1879., кад је напустио Москву. Ослободивши се те дужности бацио се искључиво на компоновање и живи или на имању своје сестре у губернији Кијевској или у Швајцарској и Италији. Чајковски спада међу оне ретке композисте, који стварају и негују све врсте музичких радова. Но највише је славе стекао радом на драматичној музици. Опере Чајковскога јесу: „Војвода" (1869.) Опричник (1874.) „Ковач Вакула" (1876.) „Оњегин" (1879.) „Орлеанка" (1880.) Мазепа (1882.) и „Врачара" (1887.). За „Војводу" изразила се критика да је сувише озбиљна (серијозна), друга и трећа добиле су прве награде. Последње три сматрају се за најбоља дела Чајковскога, од којих је баш последња, „Врачара", 1887. у Петрограду под управом самог композисте са највећим успехом и изванредним допадањем изведена. Оркестрална су му дела: 4 симфоније, 2 симфонистичке песме, увертира-фантазија „Ромео и Јулија", свечана увертира, и марш крунисања. Коморна: 3 квартета и 1 трио. За гласовир: неколико концерата и многа мања дела. За друге инструменте: 2 концерта за виолину, 1 за виолину и гласовир. За певање: Руске песме, 6 двопева и 2 службе. Његове се композиције одликују мелодичношћу највише на основици народних мотива и хармоничном свежином. У композицијама својим држи се правца такозване руске радикалне школе. (Подробније о овоме види „Vienac" године 1887. почевши од 35. бр.) Чајковски је дошао у Праг на позив уметничког друштва 12. овог месеца. Дочекан је са овацијама и на сваком кораку од браће Чеха предусретан са највећом љубазношћу и поштовањем. У почаст његову давана су: једно вече од стране уметничког друштва, друго од стране месне беседе, а треће свечан банкет. Приређена су под његовом управом 2 концерта. На оба су свиране искључиво његове композиције. Од ових се одликују и слушаоца очаравају „свечана увертира" и „Ромео и Јулија". За време концерта бурном пљескању и громогласном „слава"! не беше краја. У његовој пратњи дошла су још два уметника: Силоти, племић руски а вештак на гласовиру, и Халир, Чех, виртуоз на виолини. Први се родио 1863. год. и одликује се изврсном техником, а Халир, рођен 1859., признат је као уметник, који спада у прву врсту данашњих виолиниста. Путовао је и концертовао по Русији и Немачкој. Његово вешто, умиљато и пуно осећања извођење тонова упливише очаравајући на слушаоца. Оба уметника свирали су по својој струци најлепша дела Чајковског. У вече 21. о. м. отпутовао је Чајковски са своја два пратиоца пут Париза, где ће такође приредити више концерата. Слава им, а хвала буди браћи Чесима, који умеју ценити и онако дочекати високе уметнике.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— Обрадовао нас је пре неколико дана наставак Милићевићева Поменика знаменитих људи у српског народа новијега доба. Изашао је наставак тај као XXVII. књига Чупићеве задужбине а ушло је у њ 86 знаменитих људи, међу којима су и ови наши признати умни радници и иначе славни покојници: Јаков Живановић, Герасим Зелић, сликарка Катарина Ивановићева, Димитрије Исајловић, Ђура Јакшић, Карађорђе, Александар Карађорђевић, Вук Стефановић-Караџић, Павле Кенгелац, Илија Коларац, Григорије Лазић.

— Још смо лане у 23. броју нашег листа на страни 367. јавили, да је наш сарадник Дан. А. Живаљевић превео „Војнички живот" Талијанца Де Амичиса, а сад јављамо, да је тај превод угледао света у издању књижаре Браће М. Поповића. Уз превод је преводилац додао и леп увод, у којем говори о животу и делима славног писца талијанског. Слика из војничког живота написао је Де Амичис свега 28. Од тих су три (Кармела — Кита цвећа — Рекрут) преведене на наш језик у подлиску „Новог Београдског Дневника" године 1885. У књижици овој пак, коју је издала књижара Браће М. Поповића, пружа Живаљевић у преводу пет слика (У двадесетој години — Летњи марш — Полазак и повратак — Посилни — Кобни дан) а обећаје, да ће превести и све остале, ако српска публика ових пет пријатељски дочека.

САДРЖАЈ: Јемац. (Наставак.) — Анђелци. Песма од Рајка. — Дух времена сад је таки! VIII. — Први књижевни песници у српскога народа. (Свршетак.) — О кнезу Лазару. (Наставак.) — Књижевност. Приповетке Душана Рогића. Оцена и приказ Дан. А. Живаљевића. — Ковчежић. Позориште и уметност. — Књижевне белешке.

„СТРАЖИЛОВО" излази сваког четвртка на читавом табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. на по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 ф. на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата администрацији „Стражилова" у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 9. У НОВОМ САДУ 3. МАРТА 1888. ГОД. IV.

ПО СЕЛИМА.

ОД ЉУБИНКА.

I.

„Сутра мораш рано у Голак[1]) отићи,
„Те сва села редом што брже обићи,
„Ваља да се порез прикупи од лане! —
„Разумем те добро, хоћу, капетане!

Освануло јутро, јарко сунце сину,
На лагана коња ја се тада вину',
Подскакује, хрза бедевија сура; —
Повео сам собом и Здравка пандура!

Преко „Оштре Чуке" сива магла пала
И под њоме зија дубока провала.
А далеко, тамо, Планина је Сува,
Што над Нишом лебди, храни га и чува.

Кудгод оком гленем, сам је камен голи,
Ал' и њега вредни српски сељак воли.
Спотиче се јадна бедевија стара,
Јера оштар камен копите јој пара.

Пешке морам ићи преко кама љута,
Нигде праве стазе, нигде права пута,
Тек „калдрма турска"[2]) што по гдегде вири,
По којој су некад ходали везири.

Више мене гавран прелети у зраку,
Ил' зец какав ђипи у густом шумљаку,
Или коза хитра, што се нагло пење,
Спотичућ' се често о ситно камење.

II.

„Ено тамо села, већ се куће виде.
„Још се има доста по кршу да иде
„Погле само тамо, — Здравко руком špану, —
„Како с' плави Хртан на ведроме дану.

„Ал' да видиш само, кад снегови дођу,
„Кад курјаци гладни овим кршом прођу,
„Кад задува ветар, кад се земља стегне,
„Хајде нек онда когод опанке притегне!

„Нека когод онда овамо се крене!...
„У смету су грдном путови и стене,
„Не види се ништа! Хртањ сав је бео,
„А Голак у снегу затрпан је цео.

„Погле тамо доле, испод оног брега,
„Ту у зиму ништа не видиш, од снега.
„Тамо је сеоце, људи здрави, јаки,
„Има их и добрих, има и опаки'!

„Ту сам некад и ја ради стоке иш'о, —
„Ту сам муз'о козе, ту сам овце шиш'о.
„Ту сам пио млека, ту сам јео сира,
„Ту сам слуш'о песме лаганих пастира.

„А под оном крушком, хај, тамо у низу,
„У крај саме стазе, поред села близу,
„Уморан сам често о дечици снив'о,
„У златноме санку срећицу ужив'о.

III.

У селу смо веће, „бировчићи" лете,
„Добро дош'о, ћато!" — „Боље наш'о, кмете"!...
Прихваћају коње, у ахаре воде,
Полицајац један по прасенце оде.

Кудгод оком гленем, свуд се грожђе скида,
Празна бурад стоје поред кутњег зида,
А девојке младе у пос'о се дале,
Поред њих је врева од дечице мале.

Један „биров" стао, држи дрво неко,
Биће да је ражањ, бар тако бих рек'о.
Погледа га често, п' онда опет деље,
И њега су неке заносиле жеље.

[1]) Место, удаљено у Алексиначке Бање за два добра сахата. Лежи у самом голом камену, за то се и зове Голак.

[2]) Идући ка Голаку кров крш и врлет виде се остатци неке калдрме, за коју мештани веле да је турска.

„Како порез иде?“ питам кмета Нику.
„„Е, народ се у нас опас'о у лику.
„„Го је камен свуда, шта ће да се ради?
„„У Липовцу[1]) леже наши виногради!

„„Народ, веруј, ћато, није хлеба им'о,
„„Позајмице лане од другог је прим'о!
„„А сад, Богу хвала, биће село сито,
„„Родило је грожђе, родило је жито!

„„Скупиће се порез, биће пара доста,
„„Од лањскога, боме, коџа[2]) јоште оста!
„„За пет, за шест дана и њега ћу дићи,
„„Само, не знам како, с ђурђевским ће ићи?

IV.

Спустило се вече, неста вреве оне,
Тек што чујем како меденице звоне,
Или како „биров“ виче из свих груди:
„Хајд', бре, сутра дођ'те пред судницу, људи!

Ал' се Здравко зноји поред грдног плама,
Почешће му стоји „пљоска“ на уснама.
Румени се прасе, кожица му пуцка,
И сам „биров“ поч'о од жеље да пљуцка.

У судници са мном седи: Сибин, Ника,
Поп Зарија, Марко, Станимир и Мика;
Разговор је тек'о о свачему живо,
Не оста на миру ни рујно пециво!

Пуна „совра“ вина свакојаких фела
Има и шилерца, а има и бела,
Буклија те грдна чисто себи вуче,
Ал' ће, Бого мили, да се слатко суче!

До мене је сео неки деда стари,
Зна вам, кад су били у нас јаничари;
Он се сећ'о живо оних бујних дана,
Гледао је, вели, главом — „Лаудана!“

Вечерасмо лепо, наздрављат' се поче:
— Кмет подиже чашу: Прва теби, оче!
И с попом се куцну, а после са свима.
„Друга нашем „ћати“! — Е, прима се, прима!

V.

„Сад ћу да вам причам нешто!
— Вели онај деда стари —
„Жалосне су ово ствари,
„Али тешто?...
„Чујте само: у том селу,
„Где смо сада, —

[1]) Липовац лежи у срезу Алексиначком.

[2]) Много, доста.

„Беше млада
„Једна цура! Знађах Јелу!
„Лепа беше, красна беше,
„За њом момци — полудеше!

„Неки момак — *Крста* с' пис'о,
„Лепу Јелу бегендис'о; —
„Волео је силно, јако.
„Дању ј' пев'о, ноћу плак'о!
„Али она — кучка мала —
„За другим је — севдисала.

„Једног дана изван села,
„Сукоби се с Крстом Јела.
„Кад је тужни Крста виде,
„Он са прста — прстен скиде:
„Буди моја, лепа Јело,
„Чедо моје, јање бело!

„Немам бȁште,[1]) немам на́је,
„Њу ми туга убила је!...
„Пођи за ме, цвете вити,
„Јади ће ме уморити!....

„„Е, бадава! Чудан ти си!
„„Већ при себи јадан ниси!
„„Ха, ха, ха, ха, као Крсту,
„„Ја на сваком имам прсту!

„Тако рече, гром је згоди,
„Јадна мајка, што је роди!
„Крста плану: клета да си!...
„Па дохвати њене власи,
„Састави их у — курјуке,
„Па обмота око руке,
„К себи ј' врже,
„Ханџар трже,
— Што га вазда момци носе —
„Те одреза Јели косе!....

„После тога Крсте неста
„Из тог места.
„Где је? Куд је? Бог би знао!
„К'о у море да је пао!...
„Оста Јела,
„Танка, бела,
„Црног ока, румен-лика,
„Ал' без — кика!
— — — — — — — — — —

„Једне мрачне, бурне ноћи
„Хтеде Јела некуд поћи,
„А прошло је доста дана —
„Од грднога од зијана —

[1]) Овде у овом округу оца зову б а ш т а!

„Тек што дирну руком врата,
„Ето госта непозвата! . . .
„На вратима Крста стаде:
„„Лепа Јело, куд ћеш саде?
„„Јао, Крсто, не ћу крити,
„„Та твоја ћу, твоја бити!

„„Моја! Моја! Луде цуре!
„Вади пиштољ из кубуре; —
„„Жур' се, цуро, немам наде! . . .
„Пиштољ плану, Јела паде,
„У срце је зрно згоди,
„Јадна мајка, што је роди! . . .

„После тога Крсте неста,
„Из тог места!
„Где је? Куд је? Бог би знао!
„Кô у море да је пао!
„Једна с' мис'о врзе свима,
„Мора да је међ Турцима!

VI.

Већ је пола ноћи, сан на очи леће,
Подглавник и губер Станимир донеће.
Топла ми је соба, па ћу добро спати,
А кмет ће ми клупу за постељу дати. . .

Поред мене стоји догорела свећа
А на столу малом кита сува цвећа!
Чије ли је, Боже? Гле, како је жуто!
Можда је и срце с њиме истргнуто!

Легао сам веће, постеља је мека,
Има и јоргана, има и душека
Све је лепо, красно. све ће добро бити.
Какав ли ћу, Боже, овде санак снити?

По дувару белом бледи пали зраци,
Витлају се, купе, к'о танки облаци,
А у сваком гледам чудне слике неке:
Остављена деца, ручице им меке!

Пружају их мени — тако ми се чини,
А срце ми дршће у чудној милини.
Па се чисто, јадно, у том миљу топи . . .
Већ ми тихи санак трепавице склопи.

Таман почех сневат: ја по врту ходим
И дечицу слатку за ручице водим,
А Недељко, борив, дерати се стаде,
Јер с ерњаве клупе на рог неки паде!

VII.

Устао сам рано, ал' већ пуно света:
Ту је старац Дина, ту је баба Цвета!
Три године Цвета чича-Дину мота,
А знате л' због чега? — Због једнога плота!

Данас ће се судит', баш сам жељан знати:
Какав ли ће „ћевап“ старац баби дати!
Кострешн се бака, а и старац боме,
Од љутине грдне неко пруће ломе!

Меденица јекну, уђе биров стари:
„Јесу ли на позив дошли парничари?
„„Јесу, кмете, јесу, већ су давно стигли,
„„На пољу су ларму и галаму дигли.

„Реци им, нек уђу — и биров је минô.
„Оди амо, Цвето! Оди амо, Дино!
„Шта хоћете? Каж'те! Ево, ту су људи!
„Ако буде парбе, суд ће да вам суди!

„„Плот ми овај диг'о — вели баба Цвета,
„„Нема нигде koљâ, нема ни оплета.
„Нисам, вели Дина, ова млада лаже,
„Знам је као дете, па нек сама каже!

Ех, баш дирну Цвету у најтању жицу.
Палигорка права! Дајте столичицу! . .
Окрену се старцу, — погледа га мило! . .
Е, „џумбуса“ таквог није скоро било! . .

VIII.

На пољу је весело,
Свуда живот ври,
Гле, невесте танане!
Од куд овде ти?

Лагани се сестрице,
Лакно као зрак!
Играј, цупкај милена,
Далеко је мрак!

Када сведеш очице,
Умор ће те проћ'. . .
Онда ћу ти пожелет'
Лаку, благу ноћ!

Сан је тако дивотан,
Он је срцу лек!
У сну често уживам
Цео један век!

IX.

Изашао ћата ван,
— „Ето, иде капетан!
Раздера се као луд.
Изиш'ô сам и ја ван,
„Е, бога ми, капетан,
„Иде тромо, знам му ћуд!

Тек ће рећи ћата враг:
„Нуто чуда, што ћу саг[1])
„Биће лома . . . ев', нâ врат!
„Знам ја добро: коњ му врâн,
„С њим се слаже капетан,
„Кô са братом рођен брат!

„Ћути болан! — рекох ја; —
„Од једнога правиш два,
„Скупо ће те стати то!
Ал' већ стиже госа знан,
Ал' већ стиже капетан,
Дочека га село сво!

Прво ћата пружи крак,
Па уназад као рак
Метаниште, збори већ:
„Добро дош'о у наш крај,
„Међу стење и крш тај!
„Шта ти друго могу рећ'?

И председник саг'о врат,
Дугачак је један кат,
Па тек кресну: „овај . . . знаш . . .
„Ми смо људи — оно, . . . јес'
„Козе наше једу брес' . . .
„Ми смо твоји — ти си наш!

X.

Недеља је! Село мирно, тио,
Сваки ти се лепо удесио,
— Као кад су благи, свети данци —
Бело рубље, црвени опанци!

А девојке, лаке као срне,
Црног ока и косице црне,
Дивне, красне, убаве и танке,
Праве, брате, праве Голачанке.

По сеоцу певају и греде,
А кроз „баџе“ старице их гледе,
Па тек момци! Ох, мани их, брале!
Жудно прате те ножице мале.

Поп Зарија, врло скромна лица,
Слуша одјек лаганих песмица,
У души му с' нека сета таје,
Па му мами тихе уздисаје!

Сетио се својих младих дана,
Сетио се дивних девојана,
Сетио се рајевнога чара,
Па се собом тихо разговара:

„Е лепе су! Младост, то је роса!
„И њу смрти покосиће коса,
„И мене ће! Чујете ли само!
„За то хај'дмо, да зај'дно певамо!

XI.

„Село сунце, стигло вече“ —
Поп Зарија певат' стао; —
Стари биров ћурка пече,
Па се мало накашљао . . . .

XII.

После гозбе, после збора,
После живог разговора,
Легао сам спати.
Ал' кроз ноћцу лете гласи,
Као шумни к'о таласи,
— То запева мати![1])

— Куку Јово! Куку сине,
– Босиоче, рузмарине,
— Куку чедо драго!
Тако с' ето тужно чује,
Тако мати оплакује
Своје бесцен-благо!

Од зорице па до мрака
Плаче, кука јадна бака,
Сан на очи не ће!
Изван села, гробље гди је,
Црна рака њојзи крије
Увенуто цвеће!

XIII.

А онамо, код Панића Мите,
Разлеже се песма од весеља:
„Ком' с' у здравље хладно пије вино,
„Све му здраво и весело било!
„Домаћину здравље и весеље,
„Омлађини живота и здравља“!

Тамо јаук, писка, туга,
Овде песма, усклик, врева!
Тамо смрт се оплакује,
Овде с' жићу песма пева!

Од вајкада тако бива:
Неко траје ведре дане,
Неком туга стопе следи —
„Једном смркне, другом сване!“

XIV.

„Данас имам прстен Радојковој ћери,
„Терзија јој Жива већ јелачић мери,

[1]) Реч бугарска; место сад веле саг, место тад таг, итд.

[1]) Овде, у овоме крају, обичај је овакав: сваког правника, још у прве петлове, чујеш како сељанке кукају и наричу за својим милим покојницима.

„Хајде са мном, ћато — поп Зарија рече,
„Сад се тамо кува, и меси и пече!

Отиш'о сам с њиме, старца добро знадем,
С њиме давно посла „званична“ имадем.
У соби је чисто — да не буде стидно —
Прозорчићи мали, ал' опет је видно.

По клупама уским чергица[1]) се шири,
На њојзи су гране, цветови, лептири.
Поседасмо лепо и домаћин поче:
„Ето наше деце! Благослови, оче!

И прстен се сврши, као што вера каже:
Да се нева с војном, војно с невом слаже.
А за тим је баба (баш по вољи бира)
Младожењи дала некол'ко пешкира.

Када момчић прими те пешкире красне,
Запеваше цуре песме милогласне,

А после га лепо, лагане и вите
Пешкирима оним почеше да ките.

Стоји момче младо од шеснаест[2]) лета
На глави му капа од целог јагњета,[3])
Може у њу стати триест ока пара,
То је адет овде код свију овчара!...

Стоји момче младо, девојке га ките,
— А једна му опет пружа комад пите —
Стоји момче младо, нит усана склапа,
Обесише доста подвеза, чарапа.

К'о додола права лепо момче било.
За софром се пуном и јело и пило!
Распламтело вино и младе и старе,
А весели Сима надувао јаре.

[1]) Поњаву зову черга.

[2]) Овде жене момка од шеснаест година, а девојку од двадесет и три до двадесет и четир.

[3]) Момци носе велике шубаре са целим руном.

ЈЕМАЦ.

ПРИПОВЕТКА ИЗ ПАЛАНАЧКОГ ЖИВОТА У СРБИЈИ.

НАПИСАО ИЛИЈА И. ВУКИЋЕВИЋ.

(Свршетак.)

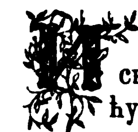

И све како било било, ал што деци срећу покварише, на то се главом не обрну; а још да се нису заволели, и како тако, ал овако као од гране откинуто. Па хајде да се каже, трајаће то два три дана, ил два три месеца, но никад не ће и престати.

А што су и пријатељство прекинули, није им лако. Тешко је то, кад мораш проћи мимо кога, да силом главу окрећеш и гледаш у небо Друго је то, кад је неко стран и незнан, ал кад те очи вуку а главу окрећеш и силом хоћеш да си сам — није лако.

Тако је и са газда-Симом. По неки му пут дође па га све вуче Ставри, а овамо се силом сам собом одупире. Кад седне у дућану и гледа кроз прозор, како по који уђе у Ставрину кавану, а њему дође те пожели, да му се моћи у ког претворити па отићи, па кад му већ и то жељкање додија, грди сам себе:

— Шта ћу ја тамо? Не морам и не ћу... Шта мени као фали овде? Ето, седим и гледам, као да сам тамо . . Ко то каже, да морам?... Шта ми је баш и та кавана: и дим и ларма и све! Овако седим и гледам... Нико ме и не тера да идем. Не морам!... Ако ћу каву... имаћу, ако воде... имаћу, као и тамо! Што баш као и да идем?

А Ставра ни к'о пре разговоран, ни да се као пре нашали. Види: крив је. Оштетио човека, а како му се лепо нашао. Оно правда се пред собом, да није могао исплатити, нит је, што је заложио, могао извући; наишла била човеку болест у кућу, па се осече на Ставру, кад му дође, као на душмана, нит је време било угодно, да је могао наћи на зајам, давао је интерес, кол'ко би који затражио... нудио је све пиће за џан џабе — ал нико да се нађе.

А да је нешто отишао газда-Сими и рекао: не могу да исплатим — није могао од стида, па ето како изађе. Ни добрих месец дана од Сретења а он сакупи паре и хтеде да му их однесе, ал ком помене за то, сваки му вели: »Не знаш ти Симу, не би ти примио, и да је хиљада« или »бациће их, кад однесеш, на улицу«... А како навикао на газда-Симу, као на рођеног брата, па сад му је, као да је неког од рода изгубио. На газда-Симино место у кавани нико не сме сести и не знам да колико има света, оно стоји празно, ал шта му је и све то, кад Симе нема и кад му више и не ће доћи.

Ошину време бичем своје коње, па кола замакоше подалеко. Прође и пола године, како се међу њима покварило и како се не гледају.

Радови им као и увек и добро и рђаво, нит да се хвале, ни на Бога жале, ал им у кући није као што је пре било.

У Ставриној кући и не види се тако јако, ал се код Симе бо’ме огледа. Девојка је, на њу се кућа ослања, па кад она малакше, познаје се те како! Пре, ако не пева, смеје се и игра уз лаки рад, а сад све иде, к’о да јој неко говори: дела то! Нит весело да се посла лати, нит весело да га се мане. Ако је питају, шта јој је, каже, ништа; ни да се икад потужи, а већ јој мало усанули образи и снага олабавила Кад ради, и забави се по некад, као да је посао занима, ал кад седне, да се одмори, ил кад посла нема, скрсти руке у крило, па се загледа на једно место дуго, дуго, а кад се прене, а она на друго.

Јока се много забринула и не мало јој пута говорила.

— Велика си, Маро, ниси дете; што и мислиш о томе, кад није суђено. Можда је и боље овако. Ко то зна?

А Мара јој увек одговара:

— И не мислим о томе, но се тек онако замислила.

Види добро Јока, шта је, ал и шта може, где реч не помаже.

Газда Сима о томе и не води бригу. Кад му је Јока поменула, слегао је раменима.

И шта ће друго?

Код Ставре опет друга невоља. Његов Нацко, види, није као пре. Хајд, за рад: ради; ал некад чини се, као и да не мисли на посао. По некад му Ставра ма шта наређује, па по триред каже.

Неки пут га салете неке чудне мисли, па мора ма где, само да је сам; па кад се нађе у тишини, а оно како пукло небо горе ил се поље дало, тако му је у грудима Носи се нека неман по тој празнини, па како удари у крај, тако га нешто заболи и нека му се туга савија око срца. Знао је све и најгоре, да му је отац за све крив, па како би на оца пожалио, но стегао невољу, па се с њом бори...

Једном око Ваведења рече неко у Ставриној кавани, да се газда-Симина Мара испросила за Пауна магазаџију. Ништа лакше но глас пронети. Чуо то и Нацко.

Кад би тако око подне, а он оде Ставри.

— Ја ћу, тато, мало да изјашим, па ти буди у механи.

Ставра једва дочека.

— Иди, — рече, — ал се чувај, Тиндир је нешто немиран.

— Не бој се!

Магловито небо, а измаглица сипи.

Мочар нека по пољани, да се једном прође кроз траву ил шибљак, до коже би вода оквасила. Пут искрзан од воде, а блато се замесило, па остале по путу бразде од точкова. Мало мало, па пут вода излокала и баре се испречиле на сред друма.

Нацко мамузнуо коња, па појурио друмом, што коњ може потрчат’. Не пази ни где иде, ни где гази. Испрскало га блато чак до рамена, а њега опет разнеле неке луде жеље, то му годи, и све би, да може, изгазио и све би смрвио. Што жеља мах отима, све већма коња јури. Од напора му крв узиграла, па осећа, како му се образи успалили и како се знојава кошуља припија уз тело. Како зној воду извукао, грло му се осушило, а орапавило од силног дисања.

У трмчишту, знао је, има леп извор. Натера коња преко јарка, па пође пољем. Као да му снази краја нема, све више јури. Влага с поља чисто се везала са знојем, па дошао гола вода. Кад стиже до извора, баци узде о грану, а нит одану, но се наже на извор. Како се распарио, годи му ладовина, па се што више раздрљује... Стеже му се кошуља, па дође крута као хартија — а још се он пружи на влажну маховину. Кад се подиже, тежак је био себи, као да три вреће носи и кад пође кући,ваљда од умора, стегао коњу уздице, па иде ногу пред ногу.

Стиже кући и чим се мало огреја код ватре а њега поче нешто по леђима да жмари... До мрака се тако собом носио, ал кад дође ноћ, издаде га оно мало снаге.

Оде Ставри.

— Иди ти, тато, у кавану, мене нешто глава боли.

Ставра се разрогачи и као да није чуо

— Глава те боли, велиш?

— Јесте, па бих легао.

Ставра још те ноћи зовнуо лекара, и лекар, кад виде Нацка, некако чудноману главом. Ставри се памет занесе; кад би с лекаром на само, једва га упита:

— Шта је, господине?

Лекар занесе очима на више, поћута, поћута па једва рече:

— За сад је јака грозница, а видићемо сутра.

Сутра кад дошао, рече:

— Врућица је.

Ставра се скаменио.

— Има л' наде, господине?

— Треба да га добро негујете, а за сад није толико опасно. Како сам наредио, тако чините.

Два три дана протекоше, а болесник, као кад се разболео. Више је у заносу, но при себи.

Једном, кад Ставра испраћаше лекара, запита га лекар:

— А која је то Мара, што је помиње?

— Која Мара?

— Већ сам два три пута чуо од њега то име?

Знао је Ставра, шта лекар пита, ал шта да му одговори.

— Па . . . то му је била . . . као . . .

— Да није вереница, па се покварило?

— Тако нешто.

— Хм, — учини лекар, — оно он ће и овако оздравити, ал кад би му се могло рећи, да ће је узети . . . би пре, а после и кад оздрави, може болест прећи у другу, која се тешко лечи, а рекао бих, да се због тога и разболео.

Оста Ставра сам, па се докопа руком, а очима диже на више, ко да неког са висине позива.

Шта ће и како ће?

Знао је пре свију за ту невољу, ал није имао памети, као дете, па је свему злу сам крив.

Кад помисли, шта може бити, он и премире и луди, а кад се сети, шта је било, дави га нешто од стида! Симина му се кућа чини као неко спасење, а куд ће тамо, кад би грешник пре могао у цркву, но он преко Симиног прага.

А кад страх памет занесе, наиђе ужас!

Ако се замисли, а пред њим гробље и нова рака и светина око раке, а мртвачки сандук спуштају лагано у земљу и у сандуку жуто и увело лице — и зар њега да сарани!

Па, рече лекар, ако та болест прође, доћи ће друга, која се не лечи! Ставри наилази нека бездан у уму, па што се више собом бори, све већи понор. И дође њему онај тренутак, кад човек и не мисли и не види око себе ништа, но се креће неком другом снагом, која га гони, куда је жељом хтео а куд присебан није смео.

Газда-Сими се већ било досадило седети у дућану, па се навратио мало у своју собу, да се као мало поразговара и види, шта му његови раде.

Окупили се сви они у собу и седе тако и мисле, свак о својим пословима. Газда Сима поседе за неколико, рече ово, рече оно . . . Погледа на поље: киша; у соби и види се и не види, као око сутона, па му и то додија, те се диже и пође, и таман он руком за кваку, а врата се отворише, а на прагу застаде — Ставра.

Како газда Сима погледао на њега, тако и остао. Мало уста отворио, а очи му стале и обрве извио на више. Тако Јока, тако и сви.

Ставра пређе праг и док се сроза, па дограби колена газда-Симина и сави рукама, као да се боји, побећи ће му, и једва рече:

— Опрости!

Газда Сима још од чуда да се поврати и само гледа, како онај лежи пред њиме.

— Шта је то, човече? — једва и он проговори.

Ставра оборио главу.

— Ја ти не смем у очи . . . опрости ми.

Газда Сима поће да се мрдне, па се саплете.

— Ама пусти, човече, да ногу извучем.

— Чини од мене, шта хоћеш, а њега ми спаси.

— Кога да спасем?

— Мог Нацка.

Газда Сима се присети. Плану стара варница.

— А? Сети л' се ти, човече, мене, кад учини са мном онако?

— Крив сам . . све признајем!

— Што не дође, па ми не рече: враже, ђаволе, ил већ како било, но онако?

— Опрости.

Газда Сима паде у ватру.

— Опрости, јест опрости! Зар ти мислиш, пријатељ је за два дана, па тако?!

Ставра пригну јаче уз газда-Симу.

— Ето ти све моје . . . нек ти је Богом просто . . .

Газда Сима се осече:

— Шта ће мени твоје! Но оно те питам. Зар си ме ти тек онако рачунао и знао и да ме, где не треба, окаљаш и заједеш . . . А? . . . »Дед, Симо брате, пропаде ми имање.« И зар је Сима, да се с њиме тако чини, а? Је л' кад, велиш, моје хоће да пропадне, боље његово, а?

Да траје још мало тако, прсло би све.

Јоки, како мисли биле само за дететом, кад виде Ставру, сину јој нада, па зар да тако прође? Скочи она на Симу:

— Па ето видиш, човек се каје и моли те . . . не помињи више, што је било. Превари се по некад човек, а кад се каје, не треба га одгурнути.

— Знам, знам, а оно?

— Оно било па прошло.

У газда-Симе се разли жуч.

— Е, овај . . . кажеш тако . . . истина је . . . Чујеш, Ставро, и заборави и да заборавим.

— Спаситељу!

СРПСКИ ПЕСНИЦИ У НЕМАЧКОМ ПРЕВОДУ.

ОД ЛУКЕ ПОПОВИЋА, ПАРОХА У ПАНЧЕВУ.

Шта, превод!? А може ли зар миомирно цвеће наше народне и лирске појезије да мирише и мирисом својим да опија и заноси у туђем врту и у туђој одећи?

Тако ће зар помислити и запитати се многи од штованих читалаца цењеног листа овог.

Признајемо, да је у неколико и оправдана бојазан од превода и у самој прози, а тек у појезији! Ми знамо, да вештина превађања, у опште, ни данас још није непристрасно оцењена; знамо и то, да каткад и најбољи превод очекује црна незахвалност у толико више, у колико је увек већи број оних, који воле и уживају само у оригиналу. Више пута и најодличнији преводилац мора тужно оборити главу, кад се лати мучног посла — превода појетичких — а добро проучи при свем том све оно, што су на овоме пољу људи од ауктоpитета: Шопенхауер, Гелерт, Готшал, Боденштет, Кертбени и многи други изрицали.

Но ма колико биле тешке осуде строгих и неумитних критичара, ипак се мора признати, да је на пољу преводилачке књижевности и у других народа, па и у нашем народу, не само много с успехом урађено, већ и много и заиста лепо ремекдело превода створено. Јест, да и овде има места она еванђеоска реч: »Многи су звани, али је мало изабраних.«

Ми се овом приликом не упуштамо у дубље расматрање и оцењивање онога, шта је и колико је у нас на пољу превода до сад урађено. Повода овим нашим речима даде један превод, и то превод песама наших одличних представника лирске појезије, које је марљива рука заиста ретког вештака онако верно и красно у туђе рухо заоденула. Вештак је тај крв од крви наше, г. Светозар Манојловић, ц. кр. капетан при телесној гарди Њ. В. краља нашег.

Није томе тако давно, како је г. С. Манојловић красном збирком наших народних и лирских песама, што их је на немачком језику издао, заинтересовао не само највише, већ скоро и све кругове образованог света. У књизи: »Serbische Dichtungen, Deutsch von Svetozar Manojlović (Eisenstadt. Im Selbstverlage des Verfassers 1885.), поред неколико народних песама, заступљени су наши одлични представници лирске појезије. Ту је: Др. Јован Суботић, Грчић-Миленко, Бранко Радичевић, Змај Јован Јовановић и Васа Живковић.

Ми смо ову красну збирку прочитали с правом насладом и правим уживањем, а уверени смо, да су то исто осећали и сви они, којима је ова — сада већ тако ретка — књига до руке дошла.

Ко се икад бавио било то преводом било сравњивањем превода ма и најмање песмице; ко зна, шта се све захтева од преводиоца; ко познаје све оне тешкоће, на које преводилац наилази, кад хоће на туђем језику да прикаже садржај, тенденцију и сам дух оригинала, за тим метар и слик с једне, а с друге стране да се не огреши о језик, на који преводи, тај ће лако појмити, да је превод мучна и тешка работа. Но наш преводилац био је свестан оне вештине, која се, да се послужимо речима Боденштетовим, не састоји у томе, да се тешкоће при преводу покажу или да се у њих западне, већ је вештина у томе, да се мушки савладају. Вештину ту признала је у своје доба и стручна критика, која је обилатим речима похвале трудбу преводиоца обасула.

Али сва она похвала, коју је г. Манојловић на овоме пољу пожњео није га могла — као што је, признајмо искрено, данашња критика многог млађег песника нашег, кога је увенчала може бити доста рано ловоровим венцем — размазити и успавати, већ га је подстрекла, те је са све то више и више воље, љубави и вештине заронио у ризницу нашег песништва и вади из ње чисто бисерје те га ниже и приказује страном свету, заиста колико на дику и понос себи, толико и народу, из кога је поникао.

Пре неки дан јавио је г. Манојловић путем посебних огласа, да ће скорим издати нову збирку наших народних и лирских песама у немачком преводу.

Ми се овој новој збирци и књизи веома радујемо и жељно је ишчекујемо, а надамо се, да ће је и наш читалачки свет својски пригрлити и проучити, јер држимо, да нам не ће и не сме бити све једно, како нам се и у ком облику наше умно благо и страном свету приказује. Но пре нег што та нова збирка наших песама света угледа, нека нам допусте штовани читаоци листа овог, да им, огледа ради, прикажемо у преводу две три најновије песме, које с благословом преводиочевим овде износимо, те нек по њима досадању и будућу работу његову суде и пресуђују.

Ево лепе песме нашег Змаја:

Кад се сетим...
(Певанија, стр. 22.)

Wenn ich trinken will und denke
An die Röthe deiner Wangen,
Dann, mein Seelchen, hab' ich immer:
Nur nach rothem Wein Verlangen.

Doch wenn deine schwarzen Augen
In den Sinn mir, Liebchen, kommen,
Wird um keinen Preis ein and'rer,
Als der schwarze Wein, genommen.

Und aus Trauer, auch aus Liebe, —
Trinke, singe ich und — weine,
Wanke endlich heim, ganz trunken:
Theils von Liebe, — theils vom Weine.

Und am Fenster deine Mutter
Schaut, und — lächelt hinterm Lädchen:
„Lache nicht, o gute Seele,
Schuld daran ist nur dein Mädchen!"

Г. Манојловић латио се превода дивне и миле песме кнеза црногорског: »Онамо, онамо —.« На овој песми окушали се у преводу више њих. Сећамо се, да смо је читали, али без потписа преводиочева, у Прашкој »Политици« још 1876. г. Недавно је добисмо у преводу Ђорђа пл. Ђурковића (19. св. »An der schönen blauen Donau«). Превод је тај »Глас Црногорца« прошле године и оценио. Преводилац признаје и сам, да се на овој песми доста мучио, и ми му потпуно верујемо. Већ и саме почетне речи: »Онамо, онамо«, с којима се свака строфа започиње, задавале су му љуте муке. У тој су речи три слога, а Немац, да богме, све то може да каже једним слогом: »Dort«, или највише: »Dorthin«, »Dahin«. Морао се дакле овако помоћи:

Dort, sagt man, dort ist sie, — jenseits der Berge,
Dort ist die Burg in Trümmer gelegt,
Burg meines Czaren, wo nach der Sage
Einstens die Helden Rathschlag gepflegt.

Dort will nun, dort will nun Prisren ich schauen,
Prisren ist mein doch! Dort ist mein Herd!
Uralte Rechte dahin mich rufen,
Dahin will ziehen ich mit dem Schwert.

Dort will dann, dort will dann ich von den Trümmern
Einstiger Burgen rufen dem Feind:
„Fort von dem Herde, elende Pestbrut!
Rächend der Serbe heute erscheint!" — итд. итд.

Који ће од досадањих преводиоца песме ове »палму однети«, то ће пресудити вештаци и стручњаци на пољу овоме, а сам узвишени песник понајбоље.

Још једну.

Песма: »Радо иде Србин у војнике« ... соколила је негдашње граничаре наше; разлегала се и данас се разлеже широм српског света из грла и старог и младог. Овом песмом поред својих осталих песама заузео је песник прота Васа Живковић угледно место у песничкој књижевности нашој. И ову је песму врло верно и лепо превео г. Манојловић, те је у пуној мери задовољио песника самог, који је такођер вештак у преводу. Песма ова може се певати, баш као што се у српском тексту пева, знак, да је преводилац с пуно пажње и вештине при преводу поступао.

Kampflust.

Freudig zieht der Serbe aus zum Streite,
Der ihm Ruhm und Zeitvertreib bereite;
Zeitvertreib ist's ihm: den Feind zu jagen,
Wahre Lust: den Feind auf's Haupt zu schlagen;
Schwert und Pulverdampf
Schreckt ihn nicht vom zähen Kampf!
Ihn in's Feld die Mutter
Und die Braut begleiten,
Und der greise Vater
Muntert auf zum Streiten.
Vorwärts dringt der Serbensohn mit frohem Muthe,
Immergrüne Zweige flattern ihm am Hute,
Fröhlich jauchzt der Serbensohn,
Denn die Feinde fliehen schon!

Büchsen knattern, die Kanonen dröhnen
Und mann hört der Helden Ruf ertönen:
„Eilet, Serben, eilet zu den Schaaren,
Wo der Heimat Stolz und Zier sich paaren,
Denn die Feinde droh'n
An des Hauses Schwelle schon!
Auf dem Feld der Ehre,
Wo die Helden sterben,
Pflücket euch die Blumen,
Welche nie verderben.
Und so lange wir den Arm noch können rühren,
Wird der Feind die schwerste Qual und Pein verspüren,
Denn der Serbe steht bereit
Auf der Herrschers Ruf: „Zum Streit!"

Ове две три песмице, што их ето приказасмо, држимо биће довољно, да покажу, којом и каквом вештином у преводу располаже г. Манојловић и колико нам још у даљем свом усавршавању на овом пољу обећаје. Да добар превод није лак посао, то ће сваки знати, али знаће сваки и то, да преводилац има скоро више посла него и сам аутор. Старина Гелерт лепо је рекао: »Ein Uebersetzer, der unter der Last seiner Pflichten nicht erliegen, der sein Original nicht schwächen will, hat beinahe mehr zu thun, als der Autor selbst gehabt hat, und er verdient weit mehr Ruhm, als man ihm insgemein zu ertheilen pflegt.«

Нека је преводиоцу част и хвала на лепој љубави и неуморноме труду, који је показао, пресађујући наше народне и лирске песме у туђу књижевност, а тиме уједно показао и то, да се у страном и великом свету и наш малени народ у својој уметничкој књижевности има чиме понети и подичити. Хвала му искрена, Бог му и добра воља и даље помогла!

О КНЕЗУ ЛАЗАРУ.

РАСПРАВЉА И. РУВАРАЦ.

(Наставак.)

„Кад је пукла зора — тако гласи приповест Нешријева о разређењу војске — заповеди султан Мурат, да се удари у бубњеве и да се заоре трубе и свирале и таламбаси те да се дижу јунаци и војници. У средину војске стави се султан Мурат, старији син му Бајазит на десно а Јакуб Челебија на лево крило. Уз Бајазита био је Гази Евренос на десном а уз Челебију Јакуба Ејне-бег субаша на левом крилу. Осим ових помиње Нешрија још *Саруџу* пашу, заповедника пешачког (јајабашу) и *Курда,* главу (агу) азапа, *Шахинбега* Јакимбега, *Србина Хамзу* и друге војводе, којима су имена у немачким преводима испорчена; а за ђаурску војску вели Нешрија, да је у њој било осим других 300.000 оклопника на добрим коњма, да је у центруму заповедао деспот Лазар а зет његов Вуковић (Wulkoghlu) — место Вук — и унук (Бернауер каже — sein Eidam Wulkoghlu und *sein Enkel*, а у Левенклаву пише: „Seinem Tochtermann dem Vulco, sammt einem andern Blutsverwandten) на десном, а босански краљ са још неким на левом крилу („Den König auss Bozna, sampt seinem Sohn Jundi, oder Juni, welches so viel als Johann, hat er (Despot Lazar) dem Kriegsvolck zur linken Seite fürgesetzt, стоји у Левенклаву, а у Бернауеровом преводу: „Jund Oghlu (Joannes) mit dem Könige von Bosnien (kam) auf die linke Seite" и још је ту на стр. 75. приметио под *) Бернауер: „früher S. 41. Z. 8. der deutschen Übersetzung ist auch *Jund* zu lesen statt *Woind.*") Френке, Влахе, Арнауте, Угре, Чехе и Бугаре разреди — Лазар — у обадва крила.

Кад се војске судариле, ђаури деснога крила потисну лево турско крило и победе цело то крило. Кад то Бајазит на десној страни спази, полети као муња и удари силно и почне распршавати ђаурску војску. Викачи повичу: ђаури су побијени и ено где беже! Али паша и остале турске војводе навале такође и ђаурска војска буде сасвим поражена и побијена тако, да такога пораза нико од људи није упамтио.

Приповеда се — а то је последња приповест у повести Нешријевој о боју на Косову — приповеда се, да се султан Мурат, који је тежио за смрћу мученичком на бојишту, кад је видио, да је ђаурска војска сасвим потучена, а он жив остао, чудио томе — и пошао са својом пратњом по разбојишту. Међу ђаурима био је један, именом *Милош Кобиловић*, срчан и храбар проклетник. Овај у друштву Лазареву рече: „Идем да убијем турског цара!" Имађаше уза се сакривен нож. У тој намери се овај неверник случајно намери на војнике за веру; и ови га ране, те огрезав у крви тај рањени неверник скрије се међу мртве. Кад се султан Мурат приближи месту, где је тај неверник лежао, дигне се он те падајући и опет се дижући пође управ султану. Чауши брањаху му, да дође близу, но на миг султа-

нов пусте га преда њ. Неверник приступи и пригнувши као да пољуби узенђије коњћареве, трже нож и прободе цара Мурата. Неверника тога ту посеку, Бајазита прогласе за цара а Јакуба Челебију дозову под шатор, где је положено тело Муратово, и ту га удаве. Случајно би ухваћен и кнез Лазар са сином својим и обојицу ту убију.

То је било годишта 791. Хеџре=1389. од р. Х.

Тако завршује Нешрија, турски повесник из почетка XVI. века, повест о боју на Косову. И ето како смо без посредништва и тумачења и додавања Пантиних брзо били готови с Нешријем, — а да смо морали и даље у повести о самом боју пазити и на оно, што је г. Панта по Нешрију написао и нацифрао, не би били готови ни до наших белих поклада ни до турскога поста рамазана!

Мислио сам, надао сам се, изгледао сам, чекао сам и баш сам се начекао, све једнако мислећи, да ће ми се послати од Константинопоља или из Стамбола а старога Цариграда српски извод из Садудинове повести о боју на Косову. Но до данас не добих те повести никако! Није да нисам баш ништа добио из Цариграда; добио сам нешто и стигао ми је фршлогић један преко Трста и Ирига, — но шта мислите, драги, дражајши, драгашевићи, та ви Карасрби, иначе Бугари, што пишете оне карапосланице ad obscuros vires, шта мислите и би л' се могли досетити, шта је било у том фршлогићу, послатом ми преко Трста и Ирига баш из Цариграда? Знам ја, да сте ви, — што сте се скупили око „Нове Уставности“, које је међу тим нестало, и што пишете оне посланице, — мудри, промућурни, досетљиви и виц-касти, да међу вама има добрих историка, ђеографа и топографа и зоолога од сваке руке; но покрај свеколиког вашег вица и ваше досетљивости не би никад досетили се и погодили, па ма колико лупали дебеле ваше бугарске главе једну о другу и све скупа о крајеугални камен те ваше ћорулице у Београду, не би погодили, шта је мени место ишчекиваног Садудина стигло у фршлогу из Цариграда! Да ће бити у том фршлогу нешто *морско* — могли сте и ви, ако и јесте Бугари и пореклом од Бдина или Видина, у једном тренутку помислити; но да ће та морска ствар бити баш *јегуља* — јелте, та немојте се стидити, већ признајте, да се томе „никад, па никад“ не би досетили! — Дакле место траженог Садудина добио сам из Цариграда нетражених и неочекиваних јегуљâ! Није л' то, Србине брате и српски сине, грозна иронија! Но шта ћу, кад сам уде среће био и на крају минуле и у почетку ове оминозне 1888. године. Место повести о боју на Косову од најславнијег турског историка из XVI. века, хоџе Садудина — морских риба, риба господских, сланих, пресланих јегуља! И шта само да радим с тим сланим јегуљама? И шта ће мени јегуље, кад не знам ни како се једу оне: да ли пресне са зејтином и сирћетом, или пржене, или обарене па са пиринчом, онако, као што то г. Панта кусати милује?

Ја се ето опет љутим и од љутине грко сам се насмешио, кад сам видио, чим ме је само изненадио озбиљни пријатељ мој из Цариграда. Ја се љутим, а шта они тамо, та они момци од Видина и писци оних посланица, раде? Они пљуцкају; њима вода цури на уста, те за то пљуцкају. А зашт' им цури вода и зашто пљуцкају они? Не, не, не може бити! У један мах помислио сам на ту момчад бугарску у Београду и стао сам се домишљати, да нису ти дебелоглави Бугарчићи творци оне грозне ироније, да није то пошиљање јегуља преко Цариграда, Трста и Ирига у Гргетег њихово масло? Но пљуцкање и та силна вода, што цури из уста бугарској дружиници тој, та вода најбоља је сведоџба и то пљуцкање је невољни али ипак непобитни доказ и аргуменат ad hominem, да пошиљка та није бугарско масло. Они су у том невини, а иронију је случај створио. Но случај hin, случај her, мени те слане јегуље не требају и шта да ми због тричавих тих морских риба још и Бугари завиде, као што ми позавидеше због њих два моја стара пријатеља, оба трбушаста и велика гурмана, а комшије тим Бугарима у Београду, и који често допаркивају у Београд, који ми не само позавидеше због тих јегуља, већ ме још онако пријатељски сложно и исмејаше, што не знам, како се једу те јегуље и не умем ценити ту слану посластицу, која тако апетит дражи. На част им — не тима пријатељским гурманима, већ оним непријатељским Бугарима, што пљуцкају и пљуцкајући бледе, зелене и чекају на прилику, да ми се освете због г. Панте. На част њима, осветницима Пантиним — ако то јест г. Панта није сам свој осветитељ и писац епистола од obsuros vires, — и ја им стављам све мени из Цариграда место Садудинове повести о боју на Косову припослане јегуље, осим једне једине пробе ради потрошене, на расположење: нек заповедају и нека кажу, коме и у коју ма'лу да их оправим. Но ако је Панта сам свој осветитељ и ако главом г. Панта пише, и ако је он најпре понудио г. Владану Ђорђевићу те дивотне епистоле за „Отаџбину“ но, бивши од г. Владана одбијен, склонио се под сен „Нове Уставности“, онда ово моје расположење не важи, јер Панти не дам и не бих дао ништа; њему ни сичана не бих дао, па му не дам ни јегуља, ма колико он пишман био на морске јегуље, те историчке, знамените јегуље. Панти не дам а његовим осветницима

ето дајем. А знаш ли, Србине и српски сине, зашто тим црним Бугарима дајем или на расположење стављам те цариградске јегуље? Не за то, што бих их жалио и што не бих од жалости и даље могао гледати, како им једнако цури вода на уста те једнако морају да пљуцкају, већ за то, да им запушим уста. Ти, Србине и српски сине, може бити да ниси читао, или ако си и читао, зацело си превидио оно место у првој епистоли тих Београдских Бугара, штампаној у 5. броју „Нове Уставности" од 10. јануара 1880., где се помиње моје „широко господство, *здрави зуби и јаке вилице.*" Чујеш море. Јоване, имењаче мој — та не ти Бошковићу Јоване-Јошка, и не ти Живановићу Јоване-Јовице; и не ти Павловићу Јоване-Јово, и ти не, други Павловићу, Павловићу Иване, обрано моја негдашња! — већ чујеш ли ти докторе, песниче у Бечу, та Киш-Јаношу, о ком је неки дан почео бра́та наш и господин Јаша у својим мемоарима причати; та зар не чујеш, мој по имену брате, шта та безобразна бугарска чељад у Београду у „Новој Уставности" бронзука? Или ако чујеш, што ћутиш, кад ти најбоље знаш, какви су моји зуби и какве вилице? Та ти би најлакше — једним потезом, једним стихом и од стика могао зачепити уста тој злобној и „возненавидѣвшој мене туне" — бугарској чељади у Београду, да не клепећу и не клеветају и да не говоре всяк зол глагол, а све само Панти за љубав и у атар угледа Пантиног међу Бугарима у Београду. „Је л' теби зато певање дато," да само децу забављаш и да за децу пишеш? Ал шта ја зборим! Та сведоџба твоја шта би мени помогла? Зуби моји већ на ново не израстоше! Сведоџбом дакле твојом мени не би помогао а себи би могао шкодити и ненавист гдекојих Београдских либерала навући. Седи дакле с миром, ћути, чини се, да ниси чуо оне злобне клевете и да си пречуо овај мој срдоболни вапај и дозив, једном речи не сведочи и не дај славе истини! Бугари су оно изрекли и сад цео бугарски свет зна за моје „широко господство, за моје здраве зубе и јаке вилице", те бар зна, какав је тај „бумбарасти" Руварац, који толико и тако несмиљено напада на њиховога г. Панту, велики прождрљивац, бонвиван и деканчина — и како ја радо, тако радо дочекујем госте, да не знам где да им места нађем. Кад се сада то бугарско знање и казивање о мени, о мојим зубима, о мом бонвиванству и гостољубљу испореди са оним, што јест и што сви и тамошњи и овдешњи Јовани и Ивани знају о тим садашњим мојим зубима и о вазда шњем гостољубљу моме, показаће се велики контраст, а шта је и на што нас наводи контраст међу оним, што јесте, и оним, што Београдски Бугари блебећу, то нека тим Бугарима кажу тамошњи велики а мали појетичари; а ја им о том прелекције давати „и њихово неуметно бугарско знање, лишено логичне вештине" бистрити нећу. И што то нећу с једне, а опет што хоћу с друге стране, да им запушим уста, ето зато им и поклањам оне мени из Цариграда послане и намењене јегуље, само да не би поводом тих јегуља могли измислити, казати и уверити бугарски свет, да сам ја појео те јегуље, да сам их наручио чак из Цариграда, да на нашој трпези мора бити увек таквих пикантних јестива и закусака: сланих јегуља, сардела или бар чикова, и да ја све то заливам „многољетним радованцем" и јаким као гром „танцошем", једном речи да сам не само велики гурман и прождрљивац већ и древни пијанац и оно, што иде уз пијанство, и пошто сам такав, да све оно, што сам написао о Панти, односно о вредности историја и прича Пантиних, не вреди ништа; и да Суботићева „елгоска страна горовита" није постала од Рајићевог Елгоса а овај опет од Бранковићевог Емоса = Haemus-а, већ да иза Елгоска треба да стоји запета, и да је то супстантив а не адјектив и да Елгоска долази од „*велгостка*" и да се најпре тако звала страна та, после да је елиминовано *т*, те постало велгоска, и најпосле да је „у дугом низу година отпало с преда оно *в* и тако да је напослетку постало Елгоска; али и то „напослетку" да је куд камо било пре него што се Суботић родио, да се растворило у пару и да је нестало и тога напоконог имена — те — од кога је бога вам, ви црни Бугари и Подбалканци, дознао покојни Суботић за то име, за ту Елгоску, која је постала од Елгостка а Елгостка од велгостка? И кога је хтео исмејати г. Панта, или ако није Бугарин Панта већ су други Бугари иједномишљеници Пантини писали ону епистолу у „Новој Уставности", кога су они исмејати хтели том својом епистолом? — Но „ad acta" и с Пантом и с Пантиним лепим друштвом! И да се бар нисам освртао на Цариград и ишчекивао Садудинову повест о боју на Косову из Цариграда! Та где бих ја данас био, а са мном где би и ви, српски синци у Грацу, данас били! Давно и давно био бих готов ја са овом расправом о кнезу Лазару, и ти, Градачка омладино, не би морала и сада још држати и од уста својих откидати претплату за „Стражилово."

„Не уздајте се у кнежеве и у дипломате"! Но ја сам се поуздао у дипломате те сам се ето и сам уверио да „вь нихь нѣсть спасения"! — И што сам се преварио у очекивању, ни по јада, али што сам, чекајући на Садудина из Цариграда а гоњен из Новог Сада, да шиљем „продужење", морао испунити „продужење" то којечим, — те извијати и развлачити, те поново се свађати с Пантом, и поново се

замерати и Панти и овостраним Пештанским младим, и оностраним Београдским присталицама Пантиним, и напослетку и саму ону добричину украј града, украј Београда извести из стрпљења, да ми је и он напослетку и у највећем гњеву довикнути морао: „та ad acta, и што не свршујеш већ једанпут с тим несретним Пантом! — то мене пече, и то ме боли! Но ништа. Одјако ћу бар знати и паметовати, да се не треба ослонити ни на ког нити поуздавати у иког, већ почевши једном писати, држати се руде и правог правца, па што знаш знаш. а што не знаш, признати, да не знаш. Камо моја срећа, да сам одмах с почетка признао и казао, да не знам турски и да с тога не могу приопштавати читаоцима, шта све турски историци пишу и причају о боју на Косову, кад сам и онако и a priori могао знати, да у њима нећу наћи много, што бих у повести или у расправи овој о кнезу и боју кнежеву на Косову употребити могао. Мање би било греха, — па не би ни толику артију потрошио и толики дуг натоварио. Но за отштампавање не мора се баш одмах и све у један пут платити. Може штампарија та мало и причекати и исплату у оброцима дозволити. И најпосле шта ми је стало до тога штампарскога дуга па ћемо се још и разговарати и питати, јели право, да платим 6 форинти од табака. Али други онај дуг, којим сам поново задужио, јер раздражио старе диндушмане и нове непријатеље стекао — а све због човека, кога у целој овој расправи нисам требао ни један пут ни споменути само, а камо ли кошкати се с њим и озбиљно побијати тврдње његове — због тога се морам да снебивам и да сам себе питам: кад ћеш се ти море опаметити и стећи онолико памети, колико су стекли они млади Ваљевчани у Београду. Је си ли читао само њихова писма и њихове изјаве? И зашто не послуша? Но шта да сам позлеђујем старе ране моје? Човека сам увредио, и човек тај, ако је само човек, мени ће опростити А с вама другима, Бугарима и Небугарима, ја посла немам. А тебе, Србине и српски сине — кад ти већ не могу казати, шта Турчин Садудин пише о боју на Косову, морам упутити ка онима, који су читали и употребили ту Садудинову повест, а ти су, колико ја знам, Јосиф Хамер и Јован В. Цинкајзен. Забави се мало тражећи у њиховој повести османског царства разтрешена места из Садудинове кронике, а ја ћу се међутим и само док „валовницу о такмини“ скинем себи с врата, већ сетити и размислити, где сам застао и како да наставим, па ако Бог да, и да довршим ову расправу о кнезу Лазару.

(Наставиће се.)

КЊИЖЕВНОСТ.

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ.

ОТАЏБИНА, часопис за књижевност, науку и друштвени живот. Власник и уредник *Владан Ђорђевић*. Свеска 70. и 71.

„Отаџбина“ је од почетка свога до данас заслужила својим радом назив озбиљнога часописа и с тога пажњу свакога интелигентнога Србина. Да ће и од сада тако бити, показују обе прве свеске, што су изашле за ову годину. Материјал је у обема обилат и разноврстан.

На првом је месту једна необична појава у нашој лепој књижевности. Даровити млади приповедач, који је за ово две три године обогатио приповедачку књижевност нашу са више красних приповедака, црта и слика из сеоскога живота у Србији, од ове године и наш сарадник, *Јанко М. Веселиновић*, учитељ у Свилеуви, пође да се огледа и у већем делу своје врсте. У овим свескама је почео да штампа *роман из сеоскога* живота у Мачви: „*Сељанку*“. У роману је, као што се и по натпису види, главни јунак сељанка. С највећим интересовањем очекујемо цео роман тај. У нас се доста пута чуло, да сеоски народни живот *не може* дати грађе за *роман*. Један је приповедач наш до сад само назрео да *може*, само да се роди момак, који ће знати похватати у том животу све, што треба за роман. И Веселиновић, ево, хоће зар да буде тај момак. Хоће да нам нацрта, канда, живот једне жене из народнога сеоскога друштва. Почиње с даном у очи свадбе, уплећући у то живот девојачки и детињски, па је прати у младожењину кућу. Када бисмо имали на уму, да роман треба поглавито да има и заплета, да, поред главне особе, има још разноврсних, које би заплетале и расплетале радњу, па кад узмемо у рачун, да се у овоме, што овде имамо, какав „романтичан“ заплет није још никако ни заметнуо, онда морамо овде очекивати или *роман необично дугачак*, ако би се тек доцније имао почети заплет, или ће ова „Сељанка“, бити *студија*, та тако опет нисмо добили *роман*. Но, да не нагађамо. Било за сад једно или друго, роман или студија, Веселиновић је тако вешто, тако природно насликао сваки и најмањи, најсуптилнији, као и најјачи покрет душе и срца девојачкога, као до данас у нас једва још ко.

Па како су дивно уткани ту безазлени народни обичаји, народни хумор, сујевера, породичне прилике! Како су савршено насликани типови сељачки! Веселиновић је у томе скроз оригиналан. Ако нам ико икада напише збиља роман из српскога сеоскога живота народнога, то ће бити Јанко М. Веселиновић. —

После „Сељанке“ долази продужени *разговор* уредника „Отаџбине“ *о пореском питању*, о питању, које је данас на дневном реду у Србији. Хоће се и за то се тражи правичнији разрез порезе. Па како ваља удесити? То се баш овде и расправља. А хоће ли моћи ко пронаћи начин, како да се народу олакша и да се поред тога подмирују државне потребе, камо иде и плаћање великих дугова, идемо, да скоро видимо. Само да партајска борба не прогута и народ, за кога хоће сви да раде! —

Јов. Миодраговић, проф. у учитељској школи у Нишу, има чланак: *„Шта нам је на дневном реду у просвети“*. Писцу је испало за руком, да се дотакне свију питања, шта ваља радити данас о просвети у Србији, само развлаком мисли а са мање прецизности, него што бисмо очекивали. Почиње с кућом, с породицом, и каже, како је наше породично васпитање некритично, тамно неосветљено. итд., па препоручује, да се васпитне идеје разносе по народу саветом, делом, књигом и новинама (листовима). Очевима препоручује, да се окану дневне политике и партиске препирке, те оно, колико одатле откину, да употребе за васпитање своје деце. А да ли то помаже? Више, више системе! Препорученим средствима радили су и други, па са каквим успехом? Спенсер се, ено, жали, какво је васпитање деце у њихових породица: оно је, вели, у телесном, моралном и душевном ужасно непотпуно, а све за то, што, родитељи не знају како ваља васпитавати. Он каже опет, да инглески очеви воде више бриге о доброј пасми коња, оваца, и т. д., и да књиге те врсте само и читају, а књига̂ о васпитању своје деце и не траже, ма да их има тако ваљаних. Ту се види, колико вреди *само књига*. Па за што тако? Може бити, да је посао око васпитања много тежи него сви други и са више спреме га ваља радити. А може бити, да је брига за опстанак прећа од овога посла; и онда не ће бити неумесно запитати се: није ли политика и партиска препирка, коју очеви у Србији терају, изазвана баш бригом родитељском за оне, за које живе и раде. Пречишћавањем овога уредиће се и питање школско, а од школе једино и зависи раширење ваљаних васпитних идеја. Па је ли школа за то удешена?

Лепа је даље мисао у писца, што тражи оснивање дечјих вртова, забавишта. Пријатељ подмлатка мора зажалити, што тога у нас Срба још нема. Но писац мисли, ваљада, о томе кадгод више говорити, кад се овде овако тек овлаш дотакао овога питања и није у заслуженој мери истакао његову важност. Ваљада није само за то потребно забавиште, да деца тек нису на улици, ни код куће? Кад узмемо, да васпитање треба да је, донекле, скраћена рекапитулација културног развића једног народа, онда важност тих забавишта упада то већма у очи, што су овде деца, која имају једну прошлост, што је у свом душевном развићу морају проћи. Вешта рука знаће ово све извести у корист и на срећу саме деце. И држава треба да помаже остварење оваких школа. Ово би онда била спрема за народну школу, но не само за то народну, што ће цео народ морати у школу, него народну за то, што је удешена по потреби и по особини народној. Васпитање у забавиштима и школи треба да одговара објективном животу државном и црквеном. Овако би имали своју школу — народну.

Врло је лепо даље, што писац истиче ручни рад у школи. Али из разлога истих, из којих се иште ручни рад у школи, ваља тражити и природнији распоред предмета. То истаћи као питање. Решавањем овога питања дошло би се и на мисао о одношају основних школа према средњим заводима, гимназијама и реалкама. За што да није на дневном реду питање о стварању *једне школе* и природно везивање основних школа са овом? Кад би истакао потребу везивања основних школа са средњим заводима, истакао би и националан основ средњих, и онда би се захтевала реформа средњих школа у напредном духу. Зар би Србима шкодила *народна гимназија?* Така је прва гимназија у Грка и била. Не бисмо ми први данас били, када бисмо то хтели. Кад бисмо то хтели, решило би се брзо питање, јер је већ зрело, колико сахата треба ком језику дати. Хоће се даље психологија, логика, економија, хигијена и основице социологије. Етику писац не спомиње, него науку о моралу. А може ли се етика превидити? Ми немамо свога Фихтеа, да нам каже, колико може религија да учини за морал, па за то се и тражи, да се ово споји с науком вере. Али други су у томе нешто више урадили, па за што да се не користимо тим. Французи уче морал већ у основним школама; па ено се и конзервативни Карнери одушевљава за моралну науку у основној школи. Та, она и припада основној школи. А етика, коју, ваљада, не треба само изабрани да уче, пада баш у гимназије, како нас учи, ко смо и шта може још од нас бити. Ето нам врела за идејализам! Ко хоће, у опште, народну школу, не сме то превидити. А стварање свега другога угледањем на друге без обзира на своје рођене потребе, зове се — крпеж.

Све друге пишчеве жеље, да се дигне још више школа и да се може да однегује хиљадама ваљаних учитеља, делимо и ми. Наша је жеља такођер, да се једном у Београду отвори *народни универзитет*, где ће се решавати проблеми живота онако, како је за наш народ најприкладније. Наука, ма да носи интернационалан карактер као нешто апстрактно, за нас неће никада вредити, догод се не прицепи уз наше прилике.

Ако сад свему смета партиска борба, она не ће вечито трајати. Њени су дани готови, чим се издвоји и сатре оно, што није за повољан живот; па кад престане, не ће проћи без благотворна утицаја на просвету.

У 70. свесци јавио се нов приповедач, с именом *Јабланић* и с причом: *„Оно ће јарко сунце проказати.“* И самом уреднику упала је у очи та приповетка као *први покушај* приповедачев, па је упозорио и читаоце на њ. Збиља, нађе се и критичар један, па је у „Одјеку“ (бр. 13.) обратио пажњу на новог приповедача. Критичар тај мисли, да не може Јабланића још назвати озбиљски приповедачем, што је „употребио индиректан начин причања“, па тај начин „није ни најмање прожман приповедачким тоном“, и захтева, да приповедач мора имати још „субјективну пропратницу, која се састоји у философској студији“, и што не зна интерпункцију. Те безазлене примедбе изазвале су, као што читамо на корицама друге овде (71.) свеске у отвореном писму уредникову, у приповедача новајлије таку срџбу, да је захтевао од уредника, нека га узме у заштиту од таквих критичара, иначе ће му отказати љубав. (Сироти уредници!) А уредник „Отаџбине“ нема куд ни камо, већ штампа у отвореном писму — песму немачкога песника Шамиса, која (чудновато!) има — исти натпис као и Јабланићева прича (Die Sonne bringt es an den Tag), па се слаже и у неким ситницама. Уредник „От.“ јако пребацује Јабланићу, (а то је псеудоним Ивана Павловића, секретара мин. просвете, а у књижевности познат је као истраживач историчких наших питања), као да је учинио овде атентат на туђу својину. Павловић се на дугачко и на широко брани у „Виделу“, да прича његова није плагијат, да он не зна, ни да постоји какав Шамисо, да је прича његова збиља истинита, као што је он назвао, и да ју је чуо збиља од свога оца, чак се потрудио, да се и у Шабачком суду потраже акта о оном догађају. Или је то истина, што Павловић вели, или је истина, што уредник „Отаџбине“ сумња, то је са свим све једно; то јест, да ли је прича „Оно ће јарко сунце проказати“ збиља истинита прича, као што тврди њен писац, или је за њу позајмљена мисао из песме Шамисовљеве Die Sonne bringt es an den Tag, као што уредник „Отаџбине“ (и више него само) сумња, ми не питамо. Ми о Јабланићу као о новајлији приповедачу имамо исто оно мњење, које смо имали и пре откровења „онога професора“ у некаквој „школској читанци“, када смо прочитали причу у „Отаџбини.“ „Један истоветни сиже могу њих десетипа употребити, па опет на разне начине,“ каже, ето, баш и у истој (71.) свесци један критичар. И то је давно већ доказано и оправдано. Питање о плагијату је решено и то баш у корист приповедачеву: *плагијат није*. А да ли је Јабланић заслужио пажњу као приповедач са *првим* покушајем својим? Врли уредник „Отаџбине“ био је до сада срећан са својим штићеницима. Ми смо уверени, да се не ће покајати, ни што је Јабланића препоручио пажњи читалаца. У томе нас не уздрма ни откровење Шамисовљеве песме. Само ако приповедача не збуни овај први малер.

Вл М. Јовановић јавља се овде, рекли би смо, први пут с већом песмом, *епским спевом*: *„Доброваљцем“*. Некако смо доста сиромашни у вештачким епима. Мажуранић, Утјешеновић, Шапчанин, па и други дадоше нам тек један два ли мања или већа епа. И то, што имамо од врсте песничке, врзе се још увек већином по старој романтици. Није неоправдано, мислимо, када би смо пожелили, да и еп стане на реално земљиште, као што је, у добри час, новија приповетка наша стала. Вл. М. Јовановић се до сада добро држао међу млађим лирицима. Видићемо, какве ће среће бити у већем послу.

После *„Привиђења“*, песме *Драг. Ј. Илијћа,* драгога познаника наших читалаца, долази грозна јава српска, — *„Сливница“*, чланци *Вл Ђорђевића.* Све потанкости, које су овде изнесене, вредне су биле, да се забележе, јер се тако може и сад а доцније доћи до праве истине и, дај Боже, до поуке.

Од колико је важности у опште и по Србе на по се железничка пруга провучена кроз Србију, показују студије од *Винтера*: *„Каква треба да буде железничка саобраћајна политика Србије?“*

Међу оценама *Весник* реферише о *Жујовића* књизи: *„Прилози за реформу казнених завода.“* Овом приликом не ће бити с горег да приметимо, како би добро било, кад би се имена страних учењака и философа, као енглеских, поред посрбљеног писања, писала још и латиницом онако, као што се пишу, те да тако знамо, о ком је реч. Н. пр. Hobbes овде Хобе, а у других и друкчије, па човек мисли, да је и философ други!

У 71. почео је изалазити у преводу с руског роман: *„Ана Каренина“* од *Лава Толстога.*

Што поређасмо ту, није све, што има у ове две свеске „Отаџбине.“ О неким предметима можда други пут.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— Др. Ђорђе Дера и Благоје Бранчић, професори у овдашњој српској великој гимназији, јављају, да је готов те ће скорим ући у штампу њихов Мађарско-српски речник, на којем раде близу три године дана. Речник није удешен само за школу, већ је тако израђен, да ће у пуној мери одговарати и вишим потребама и захтевима јавнога и приватнога живота. Израђујући га употребили су писци најбоље изворе; навластито се обзирали на чистоту и особине мађарскога језика те се уздају, да ће тај њихов речник знатно олакшати темељито учење мађарскога језика. Будући да су велики трошкови око штампе — речник ће изнети око четирдесет табака, — то да би лакше сносили те трошкове, а уједно да би се према томе могли управљати у неку руку, у колико примерака тај свој речник да даду штампати, позивају на претплату. Речник стаје сада 3 фор. 50 новч., а доцније ће стајати много скупље. Ко се, дакле, на речник жели претплатити, нека пошље што пре новце на адресу једног или другог писца. Речник ће изићи до ове јесени.

— У 169. свесци Народне библиотеке браће Јовановића започета је Милаковићева Историја Црне Горе. Напред је животопис тога писца, за који су узети податци из опширног животописа Милаковићева, који је још године 1860. у „Српско-далматинском магазину“ саопштио прота Ђорђе Николајевић, сада митрополит Сарајевски. — 170. свеска исте библиотеке доноси у преводу с руског почетак историске приповетке Г. П. Данилевског под натписом: „Потемкин на Дунаву.“

— Добили смо прву свеску прве књиге спискâ Стјепана Митрова Љубише. У свесци је тој животопис покојников, написан још године 1878. Преко пуних 50 страна износи овде тај животопис а цигло три стране износи оно, што се на књижевни рад Љубишин односи, остало је све о парламентарном животу његову. Од приповедака је у ову свеску стала прича паштровска из петнаестога века „Кањош Мацедоновић“ цела и почетак „Скочидјевојке.“ — На корицама моли Митар Ст. Љубиша све пријатеље и познанике његова покојнога оца, који су с њим били у преписци, да му пошаљу његових писама, ако имају, јер је наумио издати и писма свог оца.

— Читамо у „Одјеку“ (бр. 18.): „Одбор за издавање Вукових дела имао је до сада неколико својих састанака, на којима је претресао прикупљено градиво и договарао се о начину и реду издавања. На последњем састанку одборову, 5. фебр., договор је завршен и донета одлука, да се што пре да у штампу I. књ. народних песама и Српски рјечник. Рêд књига народних песама не ће се разликовати од реда, којим је сам Вук био приредио своје последње (треће) издање. На крају IV књ. новога одборскога издања биће штампани сви предговори Вукови у појединим књигама свих његових издања. У V. и VI. (а можда и VII.) књ. доћи ће народне песме, издате по смрти Вуковој или нађене у његовим посмртним хартијама. Прве четири књиге, које је сам Вук издавао), биће приређене тако, да се из новог издања може видети све, што је било у свима књигама свих трију Вукових издања. Рјечник ће се приређивати по Вукову издању од 1852., у ком ће се учинити само најпотребније поправке, о којима се несумњиво може казати, да би их учинио и сам Вук. Штампање Рјечника не може се одмах почети због припрема за њ у државној штампарији. Али ће се и те материјалне и техничке тешкоће моћи савладати најдаље за три месеца. Чим I. књига народних (женских) песама буде дата у штампу, одмах ћемо јавити својим читаоцима.“

— Књижара Браће М. Поповића издала је пет новелâ Пољака Адолфа Дигасињскога у преводу вредног нашег младог сарадника Рајка. Новеле су те: 1. Паликућа. 2. Филозоф и прања. 3. Тргај. 4. Сањало. 5. Из села у село. Читаоцима нашег листа приказан је тај пољски писац, а приказао га је исти преводилац у 49. броју „Стражилова“ од прошле године. Ту је наиме саопштен Дигасињскога грчки мит „Прометеј“ у преводу Рајкову.

— Недавно је у подлиску Obzora из пера Марка Драговића изашла расправа „Чији је спев „Смрт Смаил-аге Ченгића“, која је завршена „с мишљењем, да је спев „Смрт Смаил-аге Ченгића“ Мажуранићев а не владике Петра II. и да је Мажуранић имао за основу својој песми не само једну какву песму, него више народних песама, а особито пак оних, у којима се певају турски зулуми над сиротињом рајом и четовање црногорских чета.“ Против тог мишљења ни ми немамо ништа, само се чудимо, што Драговић при свем својем тако прецизованом мишљењу ипак тик после тога вели, да „без сумње ово питање још није решено те ћемо видити, шта ће се о том даље говорити.“ Ту већ не може ни уредништво Obzora а да под звездицом не примети, да је то питање за њ „решено или боље није никада постојало“.

— У Панчевском мађарско-немачком недељном листу „Pancsova és vidéke“ изашао је у лиску 45. броја прошле године мађарски превод српске народне песме „Хасанагинице“, коју је превео др. Михајило Романец. — У 8. бр. истога листа од ове године саопштен је у мађарском изводу чланак Панчевског пароха Луке Поповића „Српске народне песме у јевропској књижевности“, што је саопштен био лане у 45. броју нашег листа. Извод је тај начинио такођер др. Романец, професор на државној гимназији у Панчеву, који тамо предаје и српски језик те је на том заводу увео и Живановићеве српске читанке и наше народне песме. Са нарочитом пажњом и интересовањем прати др. Романец „Бранич српског језика“, који у нашем листу пише Јован Живановић.

САДРЖАЈ: По селима. Од Љубинка. — Јемац. (Свршетак.) — Српски песници у немачком преводу. Од Луке Поповића, пароха у Панчеву. — О кнезу Лазару. (Наставак.) — Књижевност. Отаџбина св. 70. и 71. — Ковчежић. Књижевне белешке.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваког четвртка на читавом табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. на по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 ф. на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата администрацији „Стражилова“ у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 10. У НОВОМ САДУ 10 МАРТА 1888. ГОД. IV.

ТАТА.

ЦРТА ИЗ САРАЈЕВА.

НАПИСАО Ђ. ЈОВАНОВИЋ.

I.

ад се оно разнесе глас о њојзи, жалио сам је. Још се могла поправити, ал' као да је радила некоме уз пркос. Много се тада по Сарајеву о њој проносило, а она ни у шеснаест . . .

— Тата ашикује са оним дошљом! — говориле су њене другарице међу собом.

— Са којим то, Јованка?

— Има л' ђозлуке? — подсмехну се Мара.

— Има, Маро, и то само на једном оку. Ђаво би ју знао, како може с њим да ашикује? Не бих га ја могла погледати, да се не смијем. Прави Швабо од пете до главе! Онај високи шешир стоји му баш к'о мени фес арнаутски. Па тек она брада! К'о да је од пљеснива дувана начињена. А Тата мисли, нигдје га нема.

— Е, па само кад је господин! Знаш, да је увијек говорила, да мора бити госпоја.

И послије се све више о Тати говорило. Другарице је се почеше клонити.

Десио се ја једном пред »Европом«, кад је на улици исмијаше.

Јованка и Мара гледале нешто у излогу Протестанова дућана, а Тата изиђе из дућана, наслони руку на Марино раме и придружи им се.

— Шта вам се то допало? - запита их.

— Твој Швабо!

Па се измакоше од ње.

— Е, гле! Допада вам се?

— Да бог ме! Особито брада!

Па се заценуше од смија.

Послије одоше, а она оста збуњена.

Стала и замислила се . . .

Оне црне очи засвијетљеше, рекао би, још више поцрњеше, а уснице јој се напућише, као да ће заплакати . . . Либада јој везена спрам сунца затрепери, а кадива поче да се прелијева, као трава кад је повјетарац залелуја. Груди јој се дижу и тону . . .

Осврну још једном главу за својим другарицама, па онда снуждено оде кући . . .

II.

Ни један Сарајлија из главне улице не би отишао на Козји мост беспослен. Ја неко вријеме уобичајио, па немам глади, док не одем.

Обично пролазим Алифаковцем. Тамо стоји и Тата. Често је виђам пред уличним вратима, гдје шупљика или златом везе чеврме.

Нека ме чежња поче морити, да се с њоме проразговарам и да јој кажем, шта се о њојзи по вароши говори . . .

Тога ради баш се једном упутих горе.

Она сједи пред кућом на трави. Сад се не сјећам, шта је радила.

— Добра ти срећа, Тато! Како ти? — поздравим ју.

— Добро. Како ви? — упита ме.

— Ето, баш амо пођох до тебе.

— До мене?! — а сва поцрвењела.

— Да! Хоћу, као брат сеји, нешто да ти кажем.

— Можда бих погодила?

— Онда још боље.

— За барона?

— За њега.

Обоје заћутасмо . . .

Ја збуњен почнем:

— Чула си шта говоре?

— Све . . .

— Па није ти жао?

— Јесте.

— Окани га се једном.

— Не могу.

— Зар ти је тако мио?

Она плану:

— Видите л' овај курјук косе и ове очи моје, па то бих дала за њега. Та, цијело ово бијело Сарајево да ми даду, да га само три дана не видим, па не бих могла примити, јер бих свиснула.

— Ал' ће те преварити.

— Онда с њим нијесте ни једне ријечи говорили. Не знате барона ни по лицу, а камо ли по срцу његову . . .

— Тато! Ти си лијепа, ал' си несрећна! — оте ми се из уста готово љубавна ријеч.

Она се насмија:

— »Све ћу клети, само срећу не ћу, јер сам срећу сама изабрала!«

Онда устаде и пође . . .

— Па збогом, Тато! Ал' још једном кажем ти: Остави се тог ашиковања. Туђинац је то, па он нема меких осећаја. У туђини срце отврднуло, . . . ни на твоме омекшати не ће . . .

Она се само смијала и махала главом, да не вјерује . . .

Тако се растанемо.

III.

Прошло је већ неколико недјеља, како нијесам ишао на Козји мост.

За Тату сам много слушао.

Било је и таких гласова, које нијесам могао вјеровати . . .

Чуо сам чак, како јој мајка хоће из куће да пртља. Нема мира од барона; никад из куће не избива . . .

Чуо сам и за неку завјеру на барона, ал' му никад нико не нашкоди . . .

Баш сам о Тати мислио, а моја газдарица уђе ми у собу.

Честита је то старица, ал' научена на оно старинско вријеме, кад су дјевојке и са нашим момцима само кроз одушку говориле, а на странца ни погледати, као да је кужан.

И она је за Тату слушала. Чудила се. Увијек је клела.

Уђе ми сва усплахирена:

— Јој, синко, земља јој црна кости изметала! Јој, мајка јој невољна жалосна била!

— Чија то?

— Трољетница ју тресла, кад нема срама бар од мене старе. Муња је спалила и с њим!

— Ко?

— Тата! Сунце јој потавњело до мало дана!

— Због чега?

— Ено је, прође с оним утегнутим пеливаном, с оним Швабом, прође без феса и либаде, у швапској оправи к'о она . . Боже ми 'прости овакој старој!

— Нека је, баба!

Она ме погледа преко ока, па изиђе из собе.

Ја испушим цигару, па пођем, а сам не знам куда.

Упутио сам се новом цестом на Козји мост.

Полако сам се пењао уз бријег горе.

Изиђем на ону страну, да погледам по романтичном планинском крају.

Иза џбуна зелене љесковине чујем Татин глас:

— Шта ћеш више? Зар се нијесам и мајци омразила, теби да угодим?

— Па што ми онда то одбијаш? Ја сам богат. Можемо ма гдје живјети. А и да нијесам, могу свагда бити чиновник као и овдје.

— Не бих могла у туђем непознатом свијету живјети.

— Мене опет стид од чиновника, да те овдје узмем.

— Па баш ради тога преобукла сам и оставила своју лијепу народну ношњу, а замијенила је овим тијесним лајбом и неспретном туником, а то све, што си ти хтио.

— Па учини ми, чедо, још и то.

Онда видјех кроз лишће, како јој је обгрлио бијели врат.

Она му наслонила главу на груди, па се замислила.

Приђем ближе и легнем за другим џбуном тек два корака од њих.

Да се нијесам ни крио, не би ме опазили, како се занијели својим осјећајима.

— Још се нијеси промислила, миловање моје!

И пољуби јој густу косу.

— Јесам.

— Па?

Једва чујем њену реч:

— Хоћу.

— Па што си се поплашила тако?

— Ти ме можеш преварити.

— Ја? Никада!

— Закуни ми се мајком својом.

— Кунем се!

И хтједе да јој пољуби оне лијепе уснице.

Она се измаче и поче плакати.

— Ох, мајко! И тебе у невољи да оставим?

Ја провирим кроз лишће на барона.

Дрхтао је као прут. Очи му час зачкиље, час их избечи. Зној му капље са чела.

Тата врисну.

— Шта је? — а глас му дрхће.

— Јој! Како си страшан!

— Страшан ... страшан ... Ја? — па протрља знојавно чело. — Дај ми руку! Тако. Дакле идемо ноћас, ... знаш, Тато, ноћас ...

Њој поблиједеше усне.

— Не, бароне! Не ћу! Не вјерујем ти већ више. Превариђеш ме! Да се прво овдје, ма и тајно, венчамо, па онда.

Мени одлану на срцу.

Барон се обрецну:

— То не може бити!

— Него?

— Онако, ако хоћеш?

И онда дуго ћуташе.

Тата прекиде тишину.

— Љут си нешто?

— Ти си узрок томе? Што ми не верујеш?

— Српкиња сам, па ми је образ и од вјере већа светиња. Дуго смо већ овдје, хајд'мо!

Устали су и отишли, а на моју засједу и не погледаше.

IV.

Сјутра се по Сарајеву разнијело, да је барон са Татом код Лапишнице ашиковао, »ашиков'о, лице обљубио на срамоту остарјеле мајке« ...

Мени се крв следила, кад сам чуо.

Ја бијах свједок свему. Па знам, да тај глас није истинит.

Морао је сам барон то у своју корист разгласити.

Одем кући и напишем му ово писмо:

— »Господине бароне! Тата вас до лудила воли, ради вас заборавила је и на свој род и на вјеру, а ви ју обмањујете и радите, да је упропастите. Свршите с њом што прије као поштен човјек! Свједок сам оног, што сте јој јуче говорили, па дајте јој вјеру своју ил' пред вашим ил' нашим олтарем. Вјенчајте се! Ако то не ћете, оставите је на миру, или се добро држите, шта вас море снаћи, кад се ноћу кући упутите. Море вас лако Бистрички поток снијети у Миљацку. — Марко Петровић.«

Још тај дан чуо сам за барона, да се некуд спрема. А сјутри дан у десет и по сахата одлази железницом на допуст.

Послије га већ нико није видио.

V.

Нијесам ништа Тати о томе говорио, ал' она је чула од других, да је барона нестало.

Онда јој се тек почеше смијати.

Сирота, кајала се, а у кајању успомене јако срце тиште ...

Неколико дана није прошло: око јој потавњело, а лице подбуло.

Плакала је дан и ноћ.

Да л' за бароном ил' што не послуша пријатеље и другарице? ...

Највише је морало бољети, што сви вјероваху у измишљене гласове.

О, њен је образ тако чист! Јуначки га је очувала! ...

А зар није смјела љубити?

Онда је срце криво.

ОМОРИКА.

У дубини тавних гора, где широка липа мири,
Усамљена оморика црне своје гране шири.

Њено тавно тужно лисје на вечну те тугу сећа...
Ах, ја знадем њену прошлост, к'о и прошлост другог цвећа.

Видиш оне развалине на висини тавних гора?
То су трошни споменици разорених царских двора.

С горком тугом бацајући сузни поглед у долине,
Царски син је, давно некад, жељно глед'о са висине.

А у вече певао је сетну песму пуну бола,
И на њу се одзивала друга песма одоздола —

Цар је слуш'о песме ове, па у гневу и у жару
Он затвори свога сина у високу кулу стару.

С горком тугом бацајући сузни поглед са висине,
Царски син је, од тог дана, жељно глед'о у долине.

Тамо густа липа мири и свилена блеје стада,
И хори се тужна песма, што пастирка пева млада.

Она зове свог драгана, што у тврдој кули чами,
И песма се болно хори по вечерњој, тихој тами.

И песма се болно хори, и болнији гласак бива,
Ал' на њене сетне гласе одговора нигди жива!

Векови су прохујали и провели бурне дане,
И сурвали сјајне куле и капије и дворане.

Сад се папрат тамо диже и с рујина шушти стари,
А над њима, са грактањем, ор'о кружи и шестари —

А под брдом луг од липа заношљиво, слатко мири,
И у густом, вечном хладу оморика гране шири.

Њено тавно, тужно лисје на вечну те тугу сећа,
Ал' ја знадем њену прошлост, к'о и прошлост другог цвећа.

Ова црна оморика над њеним се диже хумом,
Она значи вечну тугу и пева је с тихим шумом.

Војислав.

О КНЕЗУ ЛАЗАРУ.

РАСПРАВЉА И. РУВАРАЦ.

(Наставак.)

Нећу чекати, да ми други, непријазни ми *овде* и пријазни ми *тамо*, чепркају плеву и сламу, што сам у овој расправи у последње време, а све ишчекујући неке турске повесне изворе, нагомилао, већ ћу сам да растурим, разбацим ту гомилу плеве и измлаћене сламе и предам ветру, нека је вијор-ветар разнесе на све четир стране, те да гувно остане чисто а од оне плеве и сламе да не остане ни труни, ни трага!

Разметнувши, растуривши поменуту гомилу и бацивши плеву и сламу на ветар, нашао сам, да сам *прегледао*, како сам умео и колико сам могао, *ришћанске и турске изворе за повест о боју на Косову*, и да сам већ почео и расправљати повест ту, утврдивши пре свега, да се бој тај на Косову, у којем су пала два цара, турски цар Мурат и српски кнез Лазар, *био и свршио дне 15. Јунија (на Видов дан, у вторник) 1389. год. од роћ. Хр. XII. индикта, у подне или око једног часа после подне*

А сад ћу да продужим расправу и да покушам расправити питање: ко је, кад је и како је уморио турског цара Мурата на пољу Косову поменуте године и поменутог дана?

Одговарајући на то питање, мислим да се не морам обазрети на оно, што је шпански поклисар г. 1404. забележио, ни на оно, што је Спандуњин записао (Hopf, Chroniques Greco-Romanes p. 322.—323.) и даље мислим, да се ни оне речи, које је монахија Ефимија на покрову кнеза Лазара везом извезла, и које гласе: **„И ѕмиꙗ оубиль ѥси“** (кнеже Лазаре!) нити пак она верзија српскога летописца: **„сьи кнеѕь Лаѕарь оуби цара Моурата“**, не могу узети у буквалном смислу, то јест, да се не може тврдити, *да је сам кнез Лазар убио цара Мурата*, већ да се према сугласном казивању Константина философа, Дуке и Лаоника, а у неколико и турских повесника Нешрије и Садудина узети мора, да је цара Мурата убио један благородан и господару свом кнезу Лазару одан и веран Србин. А ко је и откуд је родом био и како се управо звао и називао тај Србин, и да ли је он био зет кнезу Лазару? — то на сва та питања можеш такођер наћи одговора, али тек у познијих писаца.

Дифрен, позивајући се на Орбина и Лукаревића, пише (сар. V. 66.) да је кнез Лазар дао кћер своју Вукосаву за жену Милошу Кобилићу „Milosco Choba(i)lichio, viro nobili ex Tientisco, oppido versus Novipazarum orto, quique in Lazari despotae aula fuerat educatus“.

Дотично место у Лукарићевим аналима (стр. 68.) гласи: „Vucosava (дана) а Milosc Cobilich“ а мало ниже: „Milosc Kobilich, Barone di Tientiste in Helmo (Хуму), genero di Lazaro“. А шта други, од Дифрена призвани, Орбин о том каже, ја не знам. јер ми у овај пар није при руци историја његова, но Пејачевић пише на стр. 327.: „Quartam filiarum Vukosavam Milos Cobilichio *ex oppido Tientisco, praecipuae nobilitatis et fortitudinis heroi, in aula Lazari educato,* collocatam fuisse, *auttor est Orbinus*“.

И сад, кад случајно наиђеш, драги читаоче, на оно место у Рајићевој Историји (III. 11. у примедби), где се каже: „Милошъ храбрый и славный въ полцѣхъ Лазаревыхъ воинъ и полководецъ, не былъ простаго рода, но благороденъ и благонарочитъ въ веси Тіентишко близъ нова Пазара рожденъ отъ благородныхъ родителей, и воспитанъ издѣтска во домѣ Лазаревѣ, за храбрость же и мужество сподобился быти и зять царевъ“, — одмах ћеш знати, откуд је узео то наш Рајић.

А Павао Ритер (Витезовић) зна осим тога још и то, од кога је рода и племена био Милош и зашто се назвао „Кобилић“ он. У „Serbia illustrata“ §. 12. пише Ритер: „Collocaverat Lazarus princeps Vukosavam Milošae Kobiličio in matrimonii societatem. Erat autem Miloš adolescens nobilissimus ex genere *Obrenovic'iorum* in Tientišće prope Novipazar claris ortus natalibus in Lazari aula educatus, apprimequė militaribus exercitiis excultus. *Inde autem Kobilicii nomen traxit, quod pro gentilitio stemmate tria equarum albarum in rubeo scuto colla gestaret.*“

Фра Андрија Качић у Разговору угодном народа словинскога (млет. издање од год. 1801.) пише на стр. 43., да је Вукосава пошла за Милоша Кобилића *из Новог Пазара* а на стр. 146. помињући кнезове и властелу народа словинскога, спомиње и „Cobilich od Novoga-Pazara“; od ovoga plemena bij veliki vitez Milosc Cobilich, koji ubi cara Murata na Kosovu polju“, — а у „писми најпослидњој од славне Босне“ одговара и карајући довикује сама Босна старцу Мјеловану:

„Ко је био Марко Краљевићу,
„Ко ли витез Милош Кобилићу,
„Ко бијаше Реља Бошњанине,
„Омућевић јунак од старина?
„Ко је био Бранковићу Вуче,
„Ко л' старином Кастриотић Јуре,
„Ко ли јунак Зриновићу Бане,
„Ко л' делија Косарић Стјепане?
„*Него млади старином Бошњаци,*
„*Ол' Бошњаци оли Ерцеговци!*

А другу једну песму, „писму од Кавалира Марка Ивановића из Доброте од Буке Которске“, почиње фра Андрија овако:

„Босна слави Рељу Бошњанина,
„Сењ бијели Иву Сењанина,
„Унгарија Сибињанин-Јанка
„*Булгарија Краљевића Марка,*
„*Ерцеговци Милош-Кобилића,*
„Рваћани Бана Зриновића,
„Све Крајине два Ивановића
„Два од Буке кнеза и витеза, и т. д.

Ето ти облак сведока и каквих сведока и каква су господа та већином наша словинска господа: апати и поклисари, витезови и фратрови и богословци, који као из једног грла довикују ти, Србине и српски сине, тврде и сведоче, да је Милош Кобилић, који је убио цара Мурата, био родом из Тијентишта у Херцеговини[1]) и да се он прозвао Кобилић за то, што су му у грбу биле три кобиље главе; и према множаству тих сведока и њиховом једногласном исказу смеш ли се ти, српски сине, помолити и казати, да то баш није истина, но да је истина оно, што наш народ верује, а народ, (наравно српски пук а не словински народ) верује, као што Вук твој у Речнику под „Двориште“ и „Обилић“ и Милићевић у Кнежевини Србији стр. 426. уверавају, „народ верује, да је Милош Обилић био родом из *Поцерине* и да су му у Дворишту били двори, и да га је тамо у планини нашао цар Степан, и народ зна, зашто се он зове Обилић, и да по томе Милош није био Херцеговац већ Поцерац.[2]) Но народ, опет исти тај српски пук, на другом месту, н. пр. око Рудника прича и верује оно исто, што народ у Поцерини прича и верује о Милошу чобанчету и народ око Рудника само се у том не слаже с Поцерцима, што каже, да је цар Степан наишао на Милоша у Рудничкој планини и да је он одонуд био родом, те да по томе није био он ни Поцерац ни Ерцеговац већ баш Рудничанин. То је, дакле, проста пучка прича, која путује од места до места, од уста до уста, те се удешава по жељи пука, којем се прича и који прича.

[1]) Jireček, Handelsstrassen und Bergwerke etc. S. 76: „Bei dem Ausgange aus dem Passe zog man bei der Station *Tientište* (von tenta=tentorium; Zollamt 1450.) vorbei, wo heute noch ein gleichnamiger Han steht“.

[2]) Kanitz, Beitraege zur serbischen Alterthumskunde, Wien 1865. I. *Trojanovgrad* p. 3. Höchst wahrscheinlich war es einst auch der Sitz des berühmten Schwiegersohns Car Lazars, des vielbesungenen Miloš Obilić, welcher nach der Tradition bei dem Dorfe Dvorište residirt haben soll“. И Херцберг (Gesch. der Byzant. etc. S. 506. Note 1.) зове Милоша „der serbische Ritter Miloš Obilić von *Trojanovgrad*).

Но ни оно, што је Орбин и Лукарић записао и што по њима Дифрен и Витезовић, Качић и Рајић, и по овоме Енгел, поведају и пишу, нема бољег основа: и то је узето или из усменог причања или из каквога босанскога фратарскога родослова и грбовника, а у ствари је то тако исто измишљено, као што је смишљена она пучка прича у Поцерини и око Рудника и т. д.

Ако те дакле, Србине и српски сине, упита и лепо те замоли когод, да му кажеш, где се родио и којег је рода и племена био и у чијем је двору одрастао и одхранио се онај Милош Србин, који је убио турскога цара Мурата, а ти му одговори, — немој се стидити, јер није срамота казати и признати, да не знаш — одговори му, да не знаш, и откуд да знаш то ти, кад ни српски ни грчки писци, који су живили у XV. веку, нису то знали, јер нису казали нити записали, где се и од кога се родио Милош, који уби турског цара Мурата.

И ако те тај исти даље или ако те други ко запита: је л' Милош тај био зет кнезу Лазару, а ти му с места одговори, да није био, јер друкчије не можеш одговорити.

Одмах у почетку ове расправе казао сам, колико је кћери имао кнез Лазар, и за кога је удао он четири кћери своје, или другим речма казао сам, да су зетови кнеза Лазара били: 1. Вук Бранковић. 2. Бугарски цар или царевић. 3. Ђурађ Срацимировић и 4. Никола, бан мачвански, син палатина угарскога Николе Горјанскога, који је и сам после палатином постао.

Из листина зна се, да се Вукова жена звала *Мара*, а Ђурђева *Јелена*, и да је Јелену преживила сестра *Десаина*, но за ким је била ова последња, то из листина не дознајемо. Што се бугарскога цара тиче, то старије и боље сведоџбе за то, да је кнез Лазар једну од својих кћери удао за Шишмана, цара бугарског, нема, него што је она Грка Лаоника на стр. 53. Летописци наши забележили су само, да је друга кћи Лазарева дана цару Шишману бугарском. Но Орбин пише, да је *Десаина* прво била за Шишманом а после за Ђурђем Срацимировићем, а Лукаревић опет, и то на стр. 53.: „Scisman, come si legge in Laonico, si marito con *Scaria* (биће штампарска погрешка место *Maria*) figliuola di Lazaro, conte di Servia", а на стр. 68. помиње свих пет кћери Лазаревих и то *Мару* удату за Вука Бранковића а *Марију* за Шишмана, цара бугарскога. Но може ли се узети, да је кнез Лазар имао две кћери једнаког имена: Мару и Марију? Лукаревић помиње Лаоника но од њега није могао дознати он за име жени Шишмановој. У бугарским споменицима спомиње се „кира Марија, благочастива царица Јоана Шишмана, цара бугарскога" (Временик књ. XXI. Гласник XXV. 301.) но мати те Марије не зове се и није била наша кнегиња Милица (Јевђенија-Јефросима) већ Десислава, „госпожда Десислава, мати благочастиве царице Марије вел. цара Јоана Шишмана, „наречена вь аггелскомъ образѣ Дебора".

Хамер исправљајући у X. свесци гдекоје погрешке своје, учињене у I. свесци своје повести османског царства, вели на стр. 661., да је турски повесник Нешрије на л. 75. управ овако казао: „Der Kaiser befahl, dass sich die steuerbaren Ungläubigen rüsten sollen; die von Güstendil und Serradsch waren bereit, aber zwei Ungläubige empörten sich und kamen nicht, der eine Susmanos, der Sohn von Sendaros (син Александров), *welcher für seinen Sohn die Tochter des Fürsten Lazar erhalten hatte*, der andere der Fürst von Dobrudscha etc.; али што је рекао Хамер на стр. 366. I. свеске: „die Verwaltung von Smyrna übergab er (Бајазит) dem Alexander Sisman, dem Sohne des servischen Königs Lazar, der als Moslim schon früher mit der Statthalterschaft von Ssamsun betraut worden war" и што је у истој свесци на стр. 376. написао: Mohamed trug dem Statthalter von Ssaruchan, *dem servischen Königssohn Sisman* auf etc. то је Хамер оставио неисправљено те и у X. свесци пише на стр. 666.: „Es findet sich kein Widerspruch zwischen den drei Stellen S. 205., 366. и 376., indem von zwei verschiedenen Personen die Rede ist: auf der ersten Seite von Sisman oder Schisman, dem Herrn der Bulgarey, *auf der zweiten und dritten von Alexander Sisman, dem Sohne des servischen Königs Lazar etc.* Но тај потурчењак Александар Шишмановић није био син српског кнеза Лазара, већ Шишмана, последњег цара бугарскога, и за тога сина Шишмановог Александра удао је кнез Лазар, као што Нешрије на приведеном месту тврди, једну од својих кћери, и по томе би Александар Шишманић био зет а не син кнезу Лазару. Но можемо ли се ми ослонити на турског повесника Нешрију и држећи се њега речи, да кнез Лазар није удао кћер своју — рецимо Деспину — за цара Шишмана, сина Александра цара, већ за сина Шишмановог а унука Александровог, Александра, који је допао ропства турског па се и потурчио?

Но било онако, као што Лаоник пише, или овако, као што Нешрије тврди, ми ипак не знамо, како се звала та кћи Лазарева, и ако се она, као што Орбин мисли, звала Деспина, то нема Орбин право пишући, да се она преудала за Ђурђа Балшића, јер се Балшићева љуба звала Јелена а не Деспина. Лукаревић опет не зна и не помиње Ђурђа Срацимировог Балшића као зета Лазаревог, већ на трећем месту помиње Николу Горјанскога, угарског палатина и подкраља сремског (vicere di Sirmio) — а жени њего-

вој даје два имена „Helena Despina“ и каже, да се она по смрти Николиној преудала за Сандаља Хранића, хумског војводу. Но за Сандаљем била је Јелена, удовица Ђурђева а не Николина, и она се у тестаменту свом сетила и сестре своје „Деспине“. А шта мислиш, драги читаоче, зашто оба та Дубровчанина толико натежу са зетовима, односно кћерима Лазаревим? Само за то, што се освртали на казивање и причање, по ком је Милош Кобилић био зет Лазарев, те је и том тобожњем зету кнез-Лазареву требало и у историји направити и наћи места међу зетовима Лазаревим. Узевши из приче, да је кнез Лазар дао Милошу Кобилићу кћер своју Вукосаву за жену, нађоше се обојица, то јест и Орбин и Лукаревић, у невољи и у недоумици, шта сад да раде с осталим зетовима Лазаревим и којега између правих зетова Лазаревих да жртвују? Лукаревић је напустио Ђурђа Срацимировог, Зећанина па и на родословној таблици у Орбина нема тога Ђурђа, већ се као зетови Лазареви спомињу само: 1. Вук. 2. Шишман. 3. Никола и 4. Милош Кобилић.

А шта веле наши родословци, писци и повесници из прошлога века о кћерима или о зетовима Лазаревим? У општој оној „повести о кнезу Лазару и Милошу Кобилићу и осталој српској господи, који бијау у пољу Косову“ (Starine X. 187. и 200.) каже се, да је прва кћи Лазарева Мара, пронаречена Видосава, дата Вуку Бранковићу, а друга, Јела, да је дата за Милоша Обилића, а по смрти Милошевој удаде се за Баошу Зећанина и т. д.

У троношком родослову (Гл. V. 79.) пише: „(Лазар) к’шедъ къ Ѯетѹ, баіошѹ усинраетъ и последнюю дщерь свою Милю обрѹчаетъ ѯа снна Баіоши, иже по смерти Лаѯаревой дана бысть ѯа сѹлтана Пајаѯита тѹрскаго, на мѣсто же еа посагла ѯа Баіошѹ дрѹга дщерь Лаѯарева, иже была жена Милоша киаѯа и воеводи всегѡ вонистка“. — А на стр. 74. каже се у истом родослову, да је Лазар био силенъ отъ союѯа киаѯа Юга Богданова и киаѯа Вѹка Бранковића и киаѯа Милоша Обилића, иже бахѹ сопражени дщерми Лаѯареви (и то још за жива краља Вукашина, дакле пре г. 1371.); и опет на стр. 93. „И въ мѣсто Милевы въ домъ Баіошевъ дата старѣйшаа вдова, Милоша вое͡води жена, от неаже родиласа Аигелина преподобнаа (тако?)

(Наставиће се.)

КЊИЖЕВНОСТ.

ПРОФЕСОР КАРИЋ И СРПСКА КЊИЖЕВНОСТ.

Пред нама је и друга свеска „*Србије*“*) од проф. Карића. Критика још није изрекла свој неумитан суд о овом важном делу; али, и ако знамо, да баш она дела пролазе необјављена, која захтевају највећу пажњу, ипак верујемо, да ће критика изрећи своју, када цело дело угледа света. Нема сумње, критика ће морати признати неуморни труд проф. Карића око озбиљна посла, да речима и сликама упозна српски свет са обновљеном краљевином Србијом. Ово је истина пре проф. Карића урадио Милан Ђ. Милићевић, а и други су покушавали то исто. Свакако проф. Карићу припада заслуга, што је прикупљени материјал систематизирао, допунио и свео у округлу целину. При том Карићева је Србија прво илустровано дело оваке врсте. — Критици, дакле, признајући проф. Карићу заслугу за овакав рад, биће задатак, да испита и оцени: како је разрадио прибрани материјал. Остављајући позванијима од нас ову дужност, ми ћемо се зауставити само на одељку „*Књижевност*“ (стр. 263.—269.).

Пре но уђемо у претрес онога, што у овом одељку пише проф. Карић, треба да констатујемо две главне погрешке. Прва је, што је делио књижевност: на књижевност краљевине Србије и другу српску књижевност. Разумемо, да је у овој књизи говор само о краљевини Србији; али настаје питање, да ли се духовном животу српскога народа могу поставити границе онако исто, као што се постављају његовим раскомаданим земљама? Да ли се душа српскога народа може онако исто мрцварити, као што је измрцварено његово тело? — Не заиста, јер књижевности Србије нема, као што нема ни књижевности бачке, банатске, сремске, далматинске, босанске и црногорске, већ има само *српске* књижевности. Поједини српски крајеви могли су, више или мање, у појединим временима, доприносити развитку или застоју књижевности. Српска књижевност могла се, јаче или слабије, развијати у овом или оном пределу, према околностима или приликама, у којима се налазио српски народ. Но нико нема права (све и да се то може) казати: ово је књижевност Србије, ово прекосавских Срба, ово Далмације и т. д. То не допушта сам развитак српске књижевности, јер је једном правцу ударен темељ у једном српском крају, а последнике нашао је у другом. Многи и многи писци почели су свој књижевни рад у овом крају, а наставили га у оном. — С тога је проф. Карић и могао само писати, колико су Србија и њен поли-

*) Србија, опис земље, народа и државе, од В. Карића. — У Београду, државна штампарија краљевине Србије 1887.

тички развитак допринели напретку српске књижевности; али износити биографски и библиографски књижевност Србије, ако није апсурдум, сигурно је неопростива погрешка.

Полазећи с ове погрешне тачке, проф. Карић у одељку „Књижевност“ не помиње Доситија, а сме ли се, пишући о српској књижевности, не изложити рад оног човека, који је први истакао начело: да треба писати народним језиком, и „који је новијој нашој књижевности темеље ударио“ (Новаковић)? — Да, али он није ништа штампао у Србији, па и ако је био први „попечитељ“ просвете у Србији, и ако је отворио нашу велику школу, по проф. Карићу њему нема места у књижевности Србије! Кад би се држали ове Карићеве логике, тада у његову „Србију“ не би смео ући Вук Караџић, јер и ако је у Србији рођен, која су то његова дела штампана у Србији? Међу тим познате су забране, по којима се књиге, штампане Вуковим правописом, не смеју преносити у Србију. Исто тако могла би у „Србију“ ући само половина Даничићева рада, а Матија Бан и Малетић могли би само провирити, јер је већина њихових дела штампана ван Србије.

Због ове кобне поделе Карић не помиње Јована Ст. Поповића, кога Новаковић зове оцем „народнога театра и народне драме *међу Србима*“. Из истих су разлога изостављени Бранко, Његуш, Видаковић, Трифковић и Коста Руварац. Поменусмо само ова имена, која у историји српске књижевности представљају епохе, и која су својим радом одређивала правце и за собом одвела јато следбеника, а Руварац је својом критиком много задужио српску књижевност. Зар се може говорити о српском песништву а не поменути Бранка и Његуша, који су српску уметничку песму упутили, да се напаја на свежем народном извору, и који су доцнијим поколењима показали, како треба да певају српски песници? — На послетку, због оваке поделе књижевности, присиљени сте, да у „Србији“, поред живог Змаја, прочитате овај став: „за Војислава се може без зазора казати, да је далеко измакао изнад свих наших живих песника“! (стр. 295).

Ми бисмо вољни били опростити проф. Карићу ову погрешку, да је дајбуди доводио у везу поједине писце из краљевине и њихов књижевни рад са осталом српском књижевности.

Друга је погрешка: што се проф. Карић није држао никаквог систематског реда. Почео је са најстаријим књижевним споменицима, па је дошао до Вука. Од Вука прешао је на Даничића, Новаковића, Милићевића, Мијатовића и Владана Ђорђевића, па је за тим летимично поменуо остале раденике на историји и публицистици; представио нам Вуловића као „јединог нешто озбиљнијег радника у литерарној критици“, и Г. Гершића, „којега је нарочито поље: међународно право“. — Говорећи о Милићевићу, Мијатовићу и Вл. Ђорђевићу, дотакао се и њиховог рада на лепој књижевности, а првога је истакао и као етнографа, који је много допринео познавању Србије. После овога Карић дели свој преглед звездицом и други део почиње овим речима: „Прелазимо сад на писце у области јестественичкој“. У овој „области јестественичкој“ ушли су прво „јестественичари“, за њима етнографи, математичари, па и писци, који се прочули у лепој књижевности. Пишући о Малетићу, помиње га као критичара и естетичара. — Ова несистематичност много смета прегледу, и проф. Карић далеко би бољи преглед дао својим читаоцима, да је књижевност поделио на неколико група, па прво проговорио о појединим групама у опште, а за тим изнео поједине раднике.

Истакнувши ове две начелне погрешке, нека нам се допусти, да, пре но што пређемо на сам преглед „Књижевности“, напоменемо још и то, да се проф. Карић код неких књижевника несразмерно врло дуго позабавио, док је опет о некима по две три речи казао, а неке је само по имену поменуо. Тако исто дужност нам налаже, да изјавимо, да у овом прегледу књижевности има врло мало Карићевог оригиналног рада. Већином је некритички попабирчено из разних књига и листова. Све, што је писано о Вишњићу, Милутиновићу, Малетићу, Јакшићу и Ненадовићу, узето је од речи до речи од Вуловића, (Годишњица, Гласник, Читанка); о Бану од Јована Бошковића (Гласник 65.) итд. Огрешили би се, кад не би признали, да је ово *у неколико* слободно радити, јер један човек, ма колико спреман био, тешко може да говори сам собом о најразноврснијим предметима, с којима долази у додир пишући дела као што је „Србија“. С тога се код других народа овака дела раде у заједници, и камо те лепе среће, да је тако радио и проф. Карић! Да је тако радио, његова би „Србија“ била много боља, па и одељак „Књижевност“ не би овакав био, јер би га у том случају писао који књижевник за то спреман. Тада проф. Карић не би морао пабирчити тамо амо, а овако, као што ћемо се даље уверити, некритички је узимао где је што нашао, а чим се маши руком у туђ џак, тако несрећно по нешто извади, да се заиста морате чудити. Оно истина наш народ вели: „камен по камен ето палаче“; али ако се то камење не углади и не удеси према згради, палача ће бити и ћошкаста и рогљаста, као што је већином и одељак „Књижевност.“

Као што већ рекосмо, проф. Карић почиње своју „Књижевност“ летимичним прегледом старе наше

књижевности. Овај му је преглед доста скучен, а нису довољно и јасно окарактерисане мéне, кроз које је пролазила стара наша књижевност до Вука Караџића. У тој својој скучености писац је неразумљив, а на многим местима пада у доста озбиљне погрешке. Тако на стр. 265. пише: „снажнија књижевност почела се заснивати тек са јачом организацијом државнога живота, под самим Немањом, и то од стране његова сина, светога Саве. *Које због* *тога, што сам народни говор тога времена не беше још довољно развијен, да би могао књижевности послужити*“... Овај последњи став сасвим је неистинит, и њему на супрот исписаћемо, што Ст. Новаковић вели о језику истога времена: „Али у споменицима Немањина времена, у колико су се до нас сачували, ми видимо дела, која се не могу сматрати за почетке, нити је и с које стране прилика да се уз онолику књижевну радњу у Бугарској све дотле *ништа* у Србији радило није. Не можемо та дела држати за почетке, што их данас сматрамо као најкласичнија у старој српској књижевности. Посрбљавање у то доба не беше ни у какву колебању, као што би морало бити, да је тек у оно време започето. *Језик и стил показују већу чистоту и правилност него што се налази у делима касније писаним.* Што нам се дакле не сачува никакав споменик из времена пре Немање, узрок су силне смутње, пожари и ратови, који су од оно доба прегрмели преко српских земаља. Поред тога није давно ни започето научно истраживање. А да је књига било доста и пре Немање, имамо и једно историско сведочанство од самога сина Немањина, првовенчаног краља. Он нам у животу свога оца прича, како је у оно време била силно завладала у српским земљама Богумилска јерес. Дигавши се Немања да је искорени, морао је против ње војску кретати и кад је јерес сатрьо и начелнике јој казнио, између осталога је спалио *многе јеретичке књиге.* Колико је старих споменика

† Др. Јосиф Панчић.

само ту пропало?! Исто тако спомиње Дукљански презвитер у своме летописном зборнику Regnum Slavorum некакву словенски писану хронику, која је по свој прилици српска била."*)

Није нам требало призивати у помоћ Новаковића, да оборимо писање проф. Карића. Довољно је исписати ове његове речи: „Први почеци српске књижевности, према ономе што смо напред поменули, заилазе у време пред постајање српске државе под Немањићима. *Има и знакова, по којима се може судити, да је та књижевност, доста рано, била прилично богата*"... (стр. 95.) Оваких контрадикција има пуно, и оне дају јасно обележје, да је проф. Карић о старој српској књижевности писао или претераном хитњом или неразумевањем и непознавањем саме ствари. За то (било ма које од двога) најбоље сведочи овај неразумљиви став: „Први почеци српске књижевности, према ономе, што смо напред поменули, заилазе у време пред постајање српске државе под Немањићима. Има знакова, по којима се може судити, да је та књижевност, доста рано, била прилично богата: Немања, кад је престо заузео, спалио је много јеретичких књига. Но снажнија књижевност почела се заснивати тек са јачом организацијом државнога живота, под самим Немањом и то од стране његова сина, светога Саве. Које због тога што сам народни говор тога времена не беше још довољно развијен, да би могао књижевности послужити, а може бити још пре и с тога, што тадашњим писцима нашим, у погледу на језик, једини углед могаху бити књиге, писане старим словенским језиком: књиге наше старе књижевности, не само прве него ни потоње, не беху писане чисто народним језиком. Језик тих књига беше у основи стари словенски језик; али како је се он одмах, још у почетку, стао дотеривати и предругојачавати према живоме народном говору, и што позније у толико и осетније, то је од књижевника новога доба прозван „српско-словенским језиком", за разлику од бугарско-словенскога, руско-словенскога итд. Отуда је и цела наша стара књижевност добила име: српско-словенска књижевност." — Овде је, јел'те? главна кривица до̀ стила. Да, тај проклети стил проф. Карићу тера страшну опозицију!...

Дужност нам је напоменути, да смо у прегледу старе српске књижевности узалудно тражили св. Ћирила и Методија. Њихов апостолски рад истина није се кретао у границама данашње краљевине Србије; али Ст. Новаковић вели, да Руси и Срби са Хрватима примише исти словенски превод (Ћирила и Методија), и једни и други учинише њиме основ својој књижевности. (Истор. срп. књ. стр. 35.)

Пре но ће прећи на Вука Караџића, проф. Карић износи статистику српске књижевности за 1883. годину, и то само цифру, колико је свега књига штампано, и колико од те цифре долази на књиге штампане ћирилицом, а колико латиницом, и напослетку колики је број књига штампаних у Србији (у Београду, Нишу, Шапцу). Овим статистичним белешкама нисмо задовољни, јер тражимо што се год више може новијих података. Кад их проф. Карић није могао набавити за годину 1886., могао је бар узети статистику српске библиографије за год. 1884. која је штампана у „Гласнику" књ. 61.

И ако су Вуку Караџићу посвећене две странице, опет је његов књижевни рад сасвим бледо насликан. О најважнијем Вуковом раду, о прибирању и издавању српских народних песама, казано је само ово: „Ту се (у Бечу) упозна са ученим филологом Копитаром, и, од њега постакнут, он штампа своју збирку народних песама, одмах, године 1814. Овим својим првим радом Вук је засновао нову српску књижевност. Од то доба па до последњих дана својих Вук је веома често путовао и обилазио различне крајеве простране отаџбине наше, и са изванредним стрпљењем, марљивошћу и дубоким разумевањем купио народне српске умотворине: песме, приче и пословице, бележио обичаје и прибирао градиво за земљопис српске земље". — Зар баш ништа више, о важности и лепоти највећег блага српске књижевности? Зар баш ни једне речце о Вуковој полемици са Милошем Светићем (Хаџићем)? — У место одговора на ова два питања додаћемо, да је малко светлија слика Даничићева рада.

Што се тиче Стојана Новаковића, прво и прво нису обележене четири главне групе његова научна рада, што је требало учинити, да се читаоцима пружи вернија слика овог српског књижевника и научника, па је после тога требало поменути главнија његова дела појединих група. Према томе не би се смеле заборавити у литерарно-историској групи расправе: „Српске народне песме о боју на Косову" (1877.), „Ђуро Даничић" (1878.) и „Варлам и Јосиф" (1881.). — Даље не стоји, да је Новаковић издао у целини „Српску Граматику" 1879. г. Те године угледао је света само први део, а други делови штампани су 1880. године. „Словенска Граматика", коју проф. Карић и не помиње, штампана је 1884. год. За Новаковићеву „Историју српске књпжевности", проф. Карић пише, да је штампана „1869" године. Немамо при руци прво издање Новаковићеве „Историје срп. књ."; али у предговору другом издању, које је штампано 1871. год., вели Новаковић: „Ево

*) Ст. Новаковић: Историја српске књижевности. – Београд 1871. стр. 43. и 44.

након четири године другога, са свим прерађеног издања ове књиге. — Према овоме никаква Новаковићева „Историја српске књижевности" није штампана „1869" године, јер је и „Мали извод" из Историје српске књижевности штампан 1867. године. — Новаковић није издао ни једну збирку „Српских народних песама", већ је 1877. год. издао „Српске народне загонетке" (Београд-Панчево), а 1867. год. издало је Срп. учено друштво Петрановићеву збирку „Српских народних песама", којој је Новаковић написао предговор. Да ово није збунило проф. Карића? — На послетку не стоји ни то, да је Новаковић саставио еп „Косово", већ је, као што сам вели, покушао да, по Д'Аврилу, уреди целину од српских народних песама, које певају нашу тужну катастрофу.

После Новаковића проф. Карић прелази на Милана Ђ. Милићевића, коме одаје заслужено признање. Говорећи о Милићевићевим „приповеткама" и проф. Карић упао је у погрешку, у коју падоше многи други. „Приповетке његове — пише Карић — по уметничкој им страни имају веома великих недостатака; приповедајући он се зауставља веома дуго при појединим сликама, тако, да се у њима целина сасвим губи." — Ово значи: или не разумевати, или не хтети разумети Милићевићево причање. Ми држимо, да Милићевићу никада није ни падало на ум да пише уметничку приповетку, јер и он сам у предговору „Зимњим Вечерима" вели: „И сад, поштовани читаоци, имате у рукама целу једну збирку — *не приповедака*, него прича̂, црта̂, бележака, сцена, епизода, утисака." — После оваквог пишчевог признања, смешни ли су сви они, који његове *приче, сцене, белешке* мере мером уметничке приповетке, па чак и новеле, те у помоћ призивају и немачке естетичаре! — Милићевић је хтео да верно изнесе оно, што је чуо из народних уста и да лепо исприча оно што је видео. У томе је успео, и *тиме* је занео Даничића. — Мислимо да је требало поменути и Милићевићеве преводе, од којих по неки вреди за српску књижевност не мање од по неког његовог оригинала.

Кад је већ пала реч о преводима, требало је у „Књижевности" јаче истакнути и преводе и преводиоце, јер преводи не „намирују само потребе ширег читалачког круга", већ се њима прилично богати и сама књижевност. Зар класичан превод Игових „Јадника" не вреди много више од песама у прози др. Владана Ђорђевића?

Карића је до одушевљења занео Чеда Мијатовић и као песник и као историчар. Не замерамо му, јер и нас тако исто заноси Мијатовићева поезија, која се истиче у свим његовим радовима. Ми искрено жалимо, што Мијатовић није неговао лепу књижевност, јер би он био највећи српски романсијер. Али, и ако се његовој поезији и дивимо и клањамо, не смемо заборавити, да та поезија и шкоди његовим историским радовима. Историчар, који пусти на вољу својој поезији, место историје напише роман. Мекола вели: „Прави историчар треба да располаже моћном имагинацијом; али треба да је зна и обуздати, па да се задовољи прибраним материјалом, и да се чува да празнине не допуњује сам собом". Исти учени критичар додаје за Иродота: „Он је написао књигу, какве нема равне, можда је саставио нешто лепше од најлепше историје; али није написао праву историју, јер је све, од почетка до краја, измишљао". — Ове се речи у неколико дају применити и на Мијатовића.

Један наш пријатељ, који се озбиљно бави српском историјом, писао нам је једном приликом ово о Мијатовићу, као историчару: „... Историски су радови Чедини необично лаки, отуд велика непоузданост у њега. Рекао бих, да он површном студијом дође до извесних погледа, и тад бива оно, што му је Светомир (Николајевић) казао у свом реферату о „Деспоту Ђурђу": Чеда, као и Ливије, по мишљењу Вајсенфелда, пошто је себи створио у напред појам о какој појави, срећује и одабира грађу и изворе историске. Тим бих начином једино могао објаснити неке крупне погрешке његове. Око, које не би било у напред засењено, у напред спремно да не види истину, не би нипошто доживело неке мисаоне оптичне обмане, каких у Чеде има. За то често извори, на које се он позива, немају ни речце о ономе, што он вели да тврде; често су сасвим противни његовом казивању. Ипак он безбрижно распреда на неколико страна своје комбинације на тако лабавим претпоставкама. Тако је без сумње и оно, кад он прећути читаве и велике одељке из живота својих јунака (ова је реч овде сасвим умесна), или помене тако мимогред, да се човек једва и досети. Додај томе и то, да ће ретко кад употребити и приближно потпуно изворе, који су му на услузи, па ћеш видети, шта и како мислим о његову раду ..."

Даље пише проф. Карић: „На старој историји српској доста је радио Панта Срећковић, али без особитог успеха. Никола Крстић расправљао је такође неколика историска питања из старе нам историје, и написао је, у своје време веома хваљену: Историју српскога народа, за школе. Љуб. Ковачевић стекао је гласа бавећи се само расправљањем кронологиских питања а Јован Ристић је са збиљом, достојном правога историчара сувременика, описао значајније епизоде из историје наше, од неколико последњих десетина година". — Ни ми се, признајемо, не заклињемо Срећковићевим историским радо-

вима, и ми читамо Руварчевог „Кнеза Лазара“; али за то ипак тврдимо, да је врло нескромно рећи (а ничим не доказати), да је Срећковић радио „без особитог успеха“. Исто тако намеће нам се питање: зар је Љуба Ковачевић стекао гласа *само* „расправљањем кронологиских питања“?!

Пре но пређемо даље, треба да нагласимо, да проф. Карић, говорећи о историским писцима, није поменуо Косту Николајевића, чији историски и археолошки радови заслужују особиту пажњу. О његовом историском раду читамо у „Јавору“: У „Гласнику“ XI. од год. 1859. написао је опширну студију: „*Комненовске или народне песме о србским Комненима, сравнѣне преданіяма, летописима и споменицима*“. Исту је после продужио у Гласнику XII. и XIII. под насловом „*Србски Комнени по преданіяма и по истории*“. — У „Летопису“ од 1861.—1875. публиковао је серију чланака под именом „*Критичка покушеня у периоду од првих пет векова србске историє*“; распространио је исте доцније на „седам првих векова“, да их у чланцима „*Стара Историја србска по домаћим преданьима*“ остави након себе *недовршене*. — У посебној књизи „Soerbska bęsjeda u latinskom pismu“ предлагао је Николајевић реформу латинице, испитао и разложио значај народа староилирскога. (бр. 5. — 1878 год.)

Па и Јована Бошковића требало је поменути уз Даничића и Новаковића, јер, и ако ми потпуно делимо мишљење једног нашег пријатеља, да би по Бошковићу, без Даничића, Срби још и данас писали „јер танко“, „јер дебело“ и „јаћ“, то је ипак Бошковић озбиљнији заступник филологије, но Радмио Лазаревић песништва.

Читаву једну страницу у овом доста скученом прегледу књижевности посветио је проф. Карић књижевном раду дра Владана Ђорђевића. Не би му замерили, да му је и више посветио, јер је др. Владан у неколико то и заслужио; али нам никако не иде у главу, што вели, да су „Ђорђевићеве приповетке у неку руку *песме у прози*“. — Код нас је од неко доба ово „песме у прози“ ушло у моду, те над најобичнијим саставком видите „песме у прози“! Велики Тургењев био је толико скроман и своје цртице назвао „Senalia“, а наслов „*Песме у прози*“ дао им је уредник „Вјесника Европи“. Српски писци одмах своју недоношчад крсте песмама у прози, и ако данас немамо ни честите песме у стиховима! Али, ако се овако што може појединим писцима и одбити на њихову нескромнοст, то се никако не може допустити ономе, који је себи ставио у задатак, да прегледа стање српске књижевности; њему, велимо, не може се допустити, да назива „песмама у прози“ оне приповетке, које кипте романтицизмом, које су данас предате заборављу, и које он сам зове „почетничке“! — Признајемо, да је „Отаџбина“ „обилношћу и разноврсношћу садржаја, озбиљношћу, са којом су поједини чланци рађени, одабраношћу прилога у одељку за лепу књижевност — надмашила све сличне појаве у нашој књижевности“; али само у првој и другој њеној серији, када око себе беше прикупила прва српска пера. С друге стране додајемо, да је „Отаџбина“ прошле (1887.) године сенка некадање „Отаџбине“. Ваљда проф. Карић не ће тврдити, да је већина данашњих сарадника „Отаџбине“ достојно заступила Стојана Новаковића, Мијатовића, Николајевића, Ристића, Лазаревића, Милићевића и друге?!

„Међу нашим публицистама — наставља Карић — Стојан Бошковић заузима прво место и по богаству државничких мисли, и по лакоме и лепом стилу, и по количини (?) рада. Низ чланака, трајније вредности, оштампао је у књизи: За просвету и слободу, год. 1882. Бошковић је до данас дао нашој књижевности и најбоље огледе из опште историје. За тим долази Г. Гершић, којега је нарочито поље: међународно право, и Матија Бан, који је много писао о свима политичним и друштвеним питањима Србије и истока Јевропског. У литерарној критици једини је нешто озбиљнији радник: Светислав Вуловић.“ — Овде нас је највише задивило, што вели Карић за Св. Вуловића, да је „у литерарној критици једини нешто озбиљнији радник“. Ваљда је Вуловић то заслужио тиме, што је, доказујући, да је „Смрт Смаил-аге Ченгића“ Његушева, показао свету, да није схватио дух Његушеве поезије, и дух поезије „Смрти Смаил-аге“? Или је можда тај епитет привредио књижицом „Из позоришта“? — Какав је Вуловић литерарни критичар, видићемо мало ниже. Овде ћемо само то напоменути, да поред Вуловића, „*јединог* озбиљнијег радника у литерарној критици“, проф. Карић вели за Малетића, да је као *критичар* показао „вазда оштроумље, одличан укус и поуздан поглед“ (стр. 289.). На стр. 276. вели опет за Новаковића, да је „критиком много учинио.“ Како се ово међу собом слаже? Како ли ће тек синути Вуловићев критички таленат, када се сетимо научних Данићевих критика?! — Но све и да ово не поменусмо, опет Вуловић није *једини* српски критичар. Не ћемо да ређамо оне, који ако нису бољи, заиста нису гори критичари од Вуловића; али не смемо прећутати једног литерарног историка, који ће свакако бити *малко бољи* од Вуловића: то је Светомир Николајевић са својим критичким студијама о Гундулићу, Шекспиру, Тациту Бајрону и другима.

О Гершићу треба да приметимо, да његово „на-

рочито поље“ није „међународно право“, него римско, па тек после долази међународно и државно право. Ценећи Гершићев правнички рад, не смемо заборавити — као што то ради проф. Карић — на заслуге, које су у правничкој књижевности стекли: Матић, Ценић, Ђока Павловић, Радовић и Авакумовић.

Кад је проф. Карић повео реч о публицистама у Србији, није смео превидети Давидовића, првог уредника првих новина у Србији, и Милоша Поповића. Овај последњи може се назвати оцем журналиста у Србији, око кога се сакупљали први данашњи наши књижевници, те савијајући „Видовдан“, развијали своја књижевна крила. Баш и да допустимо, да је проф. Карић могао заборавити (што не би смело бити) ову двојицу и по неког данашњег нашег публицисту; али како се не сети Светозара Марковића? — Светозар Марковић (слагали се или не слагали с његовим назорима) створио је читаву једну генерацију, а својим публицистичким радовима, својим идејама улио је нов дух, нове мисли у политички и књижевни живот Србије. Од њега настају други, нови погледи и живљи покрет међу омладином. Његова књижевна дела, која се понајвише тичу Србије, нису била тренутне вредности, јер се њихов утицај посредно и непосредно још данас осећа. Са Светозаром Марковићем иде упоредо и сав омладински рад, који се не може и не сме превидети, кад се поведе реч о новијој српској књижевности.

Са публицистама требало је изнети и мéне, кроз које је пролазила српска журналистика — књижевна и политичка — и напоменути јој главније представнике, јер све и кад би пристали уз проф. Карића, да је ова „врста књижевности дала код нас само негативних резултата“ — она је опет имала свој моћан утицај на развитак саме књижевности, па и Карић много приписује Новаковићевој „Вили“.

Сад би требали да са проф. Карићем уђемо у „област јестаственичку“, и да се тамо састанемо са Малетићем, Баном и другим песницима и приповедачима. Пре но то учинимо, дужност нам је напоменути, да у целом Карићевом прегледу књижевности не нађосмо помена о философији, као да се на тој грани у Србији ништа није радило. Не велимо, да су радови философских радника дали бог зна како сјајних ресултата; али се опет радило. Кујунџићу заиста поезија није отворила врата српске академије! Такође требало је проговорити неколико речи и о српским финансиским радницима. Највише се пак проф. Карић огрешио о једног озбиљног трудбеника за познавање нашег просветног стања, који као кртица ради и који је, нема сумње, и проф. Карићу много помогао за „Србију“. Његове груди не красе страни ордени, као бившем му колеги из министарства народне привреде; али нас је за то много више задужио. — Тај се озбиљни и неуморни трудбеник зове: Богољуб Јовановић.

Ево нас у „област јестаственичку.“ Прво је место уступљено Панчићу, па за тим Жујовићу, Лозанићу и Сави Петровићу. Свима се овим радницима достојно признају заслуге и одаје им се заслужена пошта. После ових долазе књижевници, „који су доприносили познавању Србије по земљописној страни њеној.“ На трећем месту налазимо ове речи: „На пољу математике, самосталним радовима на српском и немачком, језику одликовао се, *у неколико,* Љуб. Клерић. Самостални радови Д. Нешића и Д. Стојановића *од мање су вредности* “ — Овакој лаконској оцени о Клерићевим и Нешићевим радовима не треба да се чуде читаоци, јер кад проф. Карић не зна, да је Клерићево главно поље механика, то о њему и о творцу математике код Срба — Нешићу — није могао боље ни говорити. — У осталом упућујемо проф. Карића на Нешићеву академиску расправу „Поглед на Лајбницову методу инфинитезималну“, која ће још јаче притврдити његово тврђење, да су Нешићеви „самостални радови“ од „мање вредности“!... — Нека нам се не замери, што ћемо запитати проф. Карића, где је математичар Е. Јосимовић са: *Основним чертама равне и сферичне тригонометрије* (1858.); *Начела више математике* (1858.); и другим радовима? Где ли др. Вук Маринковић (1807.—1860.), професор Београдског лицеја, за кога Новаковић вели, да је „својом *Физиком* (1851.) и *Јестаственом повјесницом* (1851., друго издање 1861.) положио прве темеље српској терминологији у природним наукама“?...

Пребродисмо мутне вале, и ево нас у тихо пристаниште лепе књижевности; али и овде су скоро све обале разорене. Ни овде не можемо да се одморимо, да привежемо своју лађу, јер на сваком месту можемо да наседнемо. Са свију страна навалише на нас попабирчене фразе, које су само фразе. И оне су несрећно узимате, а још несрећније калупљене. Вуловић о Јакшићу вели: *Кад је готово био пресахнуо извор лирске поезије Ђурине,* и кад се чинило да је у опште малаксала песничка снага његова...“, а проф. Карић у „Србији“ пише: *„Кад готово пресахну извор* **песмама,** онда се Јакшић ...“ — И рече и остаде жив!... Ипак проф. Карић понајнесрећнији је онда, кад износи своја оригинална мишљења. Чујте га само: „Гледајући на Србијанку (реч је о Милутиновићу) са чисто уметничке стране, може се казати, *да у њој нема много праве поезије*“ ... (стр. 287.). Ово је тек најновији проналазак! До сада

су обични смртни људи знали, да *поезија,* гледали је са уметничке или ма са које друге стране, увек остаје *поезија*. Зар, гледајући са уметничке стране, наше народне песме губе нешто од своје поезије?! Уметничка страна може замерати техници једне песме, њеном облику и склопу; али поезија остаје увек поезија. „Горски Вијенац“ са уметничке стране није драма; али за то ипак остаје највећи піеснички створ код Срба!... Лепу ли је Милутиновићеву слику проф. Карић пружио читаоцима „Србије“, нека посведоче ова места: „У лирском песништву Сима је најобјективнији српски песник. — — — „Србијанка“ је најзначајније дело Симина песништва. — — — Али ма да је Србијанка најглавније дело Симино, опет она има доста махна. — — — Најглавнија му је махна у свему готово његовом песништву неразумљив језик. Стил му је таман, јер му је осећање јаче од речи, те не може да га њоме стигне; мисли му се гуше у тескоби израза, и кад му је осећање на највишем врху, онда му обично усахне поток од речи. У невољи гради он тада нов језик, али му језик слабо ко разуме. Друга му је махна, што му песме о српском јунаштву кипте митологијом грчком. — Гледајући Србијанку са чисто уметничке стране, може се казати, да у њој нема много праве поезије: догађаји су у њој испричани верно, историски, али сувише празно. То нису одушевљене јуначке приче, *већ војнички описи, изведени на ситно.* Што по неки пут у овим песмама *одушеви и занесе, то су описивања,* по сред којих светлуцају лирске искре, које по некад више вреде од целе песме у којој су. — После Србијанке знатнија су песничка дела Симина: „Зорица“, „Тројебратство“, „Тројесестарство“, све епске садржине. — — — Драмско је песништво још мање одговарало дару и образовању Симину: у драмама му је нарочито драмски крој слаб“. — Баш смо и ми неке луде: до сада смо сви држали, да је Сима Милутиновић велики песник, кад оно глед'те чуда: у тој толико хваљеној „Србијанци“ „*нема много праве поезије*“! Што човек више живи, све више учи! Не говоре људи за бамбадава: живот је школа!... Грехота само, што проф. Карић велику порцију ове своје славе треба да уступи „једином нешто озбиљнијем раднику у литерарној критици“!

Пред нама су сад два песника из гомиле оних, који означавају прелаз од школе латинског класицизма, оличене у Мушицкоме, к младој школи. — — Ти су песници: Ђорђе Малетић и Матија Бан.*) — Али што рек'о Талијанац: Or viene il più bello! Ни код Малетића, ни код Бана нема праве карактеристике њиховог рада. Док Новаковић с правом вели за Малетића, да се у његовим радовима „види више појетска ученост него дар, више склапање него створ животом задахнут“, дотле Карић о Малетићевим „Сватовима“ пише, да кроз њих „веје јака струја из срца и маште“! Колико пак проф. Карић познаје критички и естетички Малетићев рад, сведочи нам овај став: „По овој страни књижевне радње (естетичке и критичке) најважније му је дело: „Грађа за историју српског народног позоришта у Београду“. — Дакле, најважније је Малетићево критичко и естетичко дело збирка разних (туђих) српских и страних критика и приказа на дела, која су представљана у Београдском народном позоришту? — А „Теорија поезије“? а „Реторика“? а „Бановић Страхиња“? А критике на Радишића, на Бранка, Суботића и т. д.?

Најзанимљивије тек сада долази. „Банове лирске песме роман су у стиховима; оне чине љубавну епопеју, у којој некада преовлађује љупка и свежа машта а некада жарко осећање, које му са дна срца извлачи сад меку сету сад усклике гнева и горчине. Његове патриотске песме, епски спевови и јуначне оде могу се уврстити међу најснажније и најлепше спевове словенске“. („Србија“ стр. 289.). — Колико *роман у стиховима, љубавна епопеја, најлепши словенски спевови* и све остало о Бановим песмама и драмама, није проналазак проф. Карића. Он је све то узео, не поменувши, од Јована Бошковића; али ни Јовану Бошковићу не припада слава за ова епитета, јер их је и он (не напоменувши, разуме се) *преписао* из књижице Симе Пјеротића: „Sulla vita e sulle opere di Mattia Ban (Zara 1881.)“. — Да лепе ли среће, лепе ли радости! Поред два српска писца, два српска професора, треба да тражимо једну страну књижицу!... Али нас се не тиче Пјеротић и његова талијанска књига; ми не ћемо да испитујемо, колико су оправдане његове речи односно Банове поезије. Хоћемо само да констатујемо једну жалосну појаву: како један професор велике школе, секретар највећег српског научног завода, један српски научник онда, када треба да држи свечану научну беседу у Српском Ученом Друштву, толико понижава себе и то друштво, да оцену о педесетогодишњем раду једног српског књижевника *преписује* од речи до речи из једне стране — талијанске — књижице!!... Нама је позната цела жалосна историја овога догађаја; али о томе, као и о примљеном хонорару, најбоље је — ћутати! — Кад би, дакле, све оно, што се у „Србији“ пише о Бану и његовој поезији било оригинално мишљење проф. Карића, или проф. Бошковића, ми би се упустили у оцену

*) Ове су речи из „Србије“ (стр. 283.); али их не метнусмо под наводницама с тога, што ни проф. Карић није забележио, да их је узео из „Slovinca“ 1881. год. Због тога се овде и помиње Мушицки, и ако није из Србије!...

тога; али кад то вели Сима Пјеротић за Талијанце, просто му било, но непросто двојици српских професора, као што њима и остављамо целу моралну одговорност!...

Ћутке ћемо прећи преко Ненадовића (и ако би имали што шта приметити), јер се ова наша оцена и тако много отегла, а не би ради били, да исправка погрешака буде већа од саме Карићеве „Књижевности“. Због овога прећићемо на друге песнике, које проф. Карић помиње, а међу којима не видимо Каћанског, чије песме, да и не говоримо о Кујунџићу и Радмилу Лазаревићу, стоје над Драгашевићевима и Шапчаниновима. Каћанскога су песме нежне, слатке и без много празних речи, а, ово је најглавније, задахнуте су најчистијим патриотизмом. Предмете својим песмама обично је узимао из народног живота, или је опевао најважније српске догађаје.

Колико је жалити, што Каћански није ушао у овај преглед књижевности, толико нам исто чудно звуче ове Карићеве речи; „Ми ћемо се овде задржати само при онима, који су, и до послетка, остали верни своме песничком дару и на песништву радили...“ — Писац, који је себи ставио у задатак, да читаоцима пружи преглед књижевности, овако што не сме написати. Њега се не тиче, да ли неко још и данас пева или не пева. Његово је, да покаже: вреди ли оно, што је неко написао. Ако данас Јован Илић не пева (на послетку, ко то зна?), његове песме баш ништа нису изгубиле од своје вредности. Он и данас остаје српски Мирза Шафије. Од куд опет пронађе проф. Карић, да Драгашевић сад не пева, кад је он и у прошлој години „Стражилова“ објавио неке своје стихове?! — Знамо, да да је овако лакше, тим пре, кад се при руци нема каква књига, из које би се могла попабирчити која фраза о овим песницима! О Јакшићу је Вуловић написао неколико табака, и онда је лако склапати шупље реченице.

„Кад готово пресахну извор песмама, онда се Јакшић баци на приповетку, и ту се на ново показа његова песничка снага у свој својој лепоти“ (стр. 292.). — Као што већ видесмо, овај кобни став није Карићев оригинал. Он слепо поверова „једином нешто озбиљнијем раднику у литерарној критици“, који вели: „Кад је готово био пресахнуо извор лирске поезије Ђурине и кад се чинило да је у опште малаксала песничка снага његова, онда се у један пут показа та снага у свој пређашњој лепоти својој и потече бујним бистрим врелом — приповедака.“ *) — Али што верује проф. Карић, не ћемо ми да верујемо, а не ћемо с тога, што је неистинито Вуловићево тврђење (о Карићевом не вреди ни трошити речи!). Код Јакшића иду упоредо и песма и приповетка. Своју *„Превенчад“* Јакшић је написао 1853. год., а прву приповетку (*„Краљица“*) 1860. год. Из ове је године (1860.) песма *„Ја сам стена!...“* Доцније му: *„На Липару“* (1866.), *„Отаџбина“* (1875.), *„Шваља“* (1875.), и многе друге, у којима се нигде не осећа, да је „готово пресахнуо извор лирске поезије Ђурине“. На послетку и најпростији рачун обара Вуловићево и Карићево тврђење: Јакшић је написао око 150 песама, а од тога броја до 1860. године, кад је почео писати приповетке, долази *39 песама!* Па све и да немамо овај сразмер, зар се може казати, да је „готово пресахнуо извор лирске поезије“ код онога, који је пред своју смрт написао *„Станоја Главаша?“* — Одузмите „Главашу“ драмски склоп, остаје вам најлепша и најбујнија лирика.

„Једини нешто озбиљнији радник на литерарној критици“ нанео је другу велику неправду Јакшићу. (Не тиче нас бледа Карићева копија, кад имамо Вуловићев оригинал, и ако морална одговорност пада на проф. Карића.) Говорећи о Јакшићевим драмама, овако пише Вуловић: „У Ђуриним драмама нема *богаства, разноликости и оригиналности у карактерима.*“ Да би то доказао, додаје: „Јунаци су му један као и други: храбри и племенити, али плахи и недоследни; поглавари колебљиви; неваљалци невешти и глупи. Женски карактери или наивни (*Марта у Јелисавети*), или страсни (*Босиљка у Сеоби Србаља*), или лукави и покварени (*Јелисавета*). *Просте, грубе карактере слика врло добро; исто тако старе, мудре људе и јунаке.*“ **) — Дакле у *трима* драмама Јакшић „слика врло добро“: *просте* и *грубе карактере,* а тако исто *старе, мудре људе* и *јунаке,* па за то ипак у његовим карактерима *нема разноликости?!...* Ово изнесосмо, да сами читаоци виде, колико критичне доследности има код „јединог нешто озбиљнијег радника у литерарној критици“! Јакшић, не да се порећи, није познавао драмска правила; у његовим драмама нема никакве технике, с тога се оне тешко и представљају. Јакшић није познавао Шекспира, па да од Максима Црнојевића начини болесна философа — црногорског Хамлета; али је за то Јакшићева Јелисавета, да не помињемо Радоша Орловића, карактер на своме месту, карактер, каквих је мало у српским драмама. — Јакшићевим драмама може се замерити формална страна; али се не сме рећи: *„Јакшићеве су драме слабе“*, као што вели проф. Вуловић, а секундира му проф. Карић! **)

*) Вуловић: „Ђура Јакшић песник и сликар“ (VII. књ. „Дела Ђуре Јакшића“, стр. 35.)

*) На поменутом месту, стр. 125.

**) Оволико само узгред рекосмо, остављајући, да другом приликом озбиљније проговоримо о литерарним студијама проф. Вуловића.

Колико је проф. Карић несрећан, чим отвори уста, да и сам коју рече, нека нам и ово посведочи: Ређајући најбоље Јакшићеве приповетке, помиње, између осталих, ове: *„У планини“*, *„Капетанов гроб“*, *„Рањеник“*, *„Ратници“*. Прва је скоро најромантичнија Јакшићева приповетка, а друге три спадају између најслабијих од Јакшићевих слабих ратничких приповедака. Баш грехота, што је изоставио *„Рускињу“* па би тек онда изнео читаоцима Србије *најлепше* Јакшићеве приповетке!...

Хвала Богу! приближујемо се крају. Пред нама су још само Шапчанин, Глишић, Комарчић, Лазаревић, Веселиновић и браћа Илићи.

Шапчанинова муза одушевила је проф. Карића, који баш у ономе истиче Шапчанина, где је најслабији — у лирици. Код Шапчанина, и у песми и у прози, много је претежније лепо и укусно рухо, којим заодене и своје песме и приповетке, и то надокнађава песникову стваралачку моћ. Ипак у многим и многим песмама Шапчанин јако натеже са римом, те у невољи гради чудне речи, као *врачуљчад*, *вућити*, *вућим*, да би начинио риму са *ирућим*, и т. д. За чудо опет да проф. Карић као узор Шапчанинове поезије помиње: „Село у детињским споменима“ и „Љубичице“. Последње Шапчанин није уврстио у збирку својих песама „Жубори и Вихори“, а за *„Село“*, вели у напомени: „Ове сам песме мислио изоставити из ове збирке, па с тога је напред печатана песма *„у селу“* која је четрнаест година доцније певана“. — Ово нам је довољно; али кад је Карић баш хтео поменути коју песму као узор Шапчанинове вештине описивања „како природе саме, тако и лепоте и тишине живљења у њој“, то није смео заборавити *„Божић“*, који заслужује особиту пажњу. — Право да кажемо, ми не разумемо, што проф. Карић хоће да каже овим својим ставом: „С Дрине на Нишаву“, путопис из 1877 и 1878., чини повећи засебан роман!...

Глишић је доста добро окарактерисан, и ако би желели да се оцена *најбољи* изостави. Тек почесмо добијати нешто мало приповетке (управо слика), а већ истичемо, ко је први и најбољи. *„Прва бразда“* заиста је лепа сличица и Глишићу се на њој може честитати; али се опет не може рећи „уврштује се у најбоље приповетке у нашој књижевности.“ Прво, јер, као што рекосмо, није приповетка, а друго, што и сам Карић вели за Лазаревића: написао је само шест мањих (зар и „Вертер“ и „Школска Икона“?) приповедака; али оно што је написао, по свему, изнело га је на висину првога нашег приповедача“. Мало ниже опет вели, да су Веселиновићеве слике најлепше, „што их у нашој приповетци имамо“.

Остају нам још Драгутин и Војислав Илић. За првога пише проф. Карић: „пошто је само кратко време остао при лирској песми, приступио је драми и написао до сада две: „Вукашин“ и „Јаквинта“. — Ово не стоји, јер поред „Вукашина“, „Јаквинте“ и „Прибислава, историске драме с певањем“, Драгутин Илић по „превасходству“ је лиричар. То и сам признаје.

За Војислава пак „зазор је казати“, „да је далеко измакао изнад свих наших живих песника“. — И ми признајемо и поштујемо Војислављев песнички таленат; али да је он највећи живи српски песник, томе се сигурно и сам Војислав смеје. — Како ли се опет слаже: Војислав први живи српски песник, а Бан први словенски песник?!...

Овим смо завршили преглед „Књижевности“ у Карићевој Србији. После оволиког нашег говора треба ли какав морал? Треба ли завршна реч? — Не!

У Београду, фебруара 1888.

Дан. А. Живаљевић.

КОВЧЕЖИЋ.

ЧИТУЉА.

✝

Др. ЈОСИФ ПАНЧИЋ.

Приказујући у данашњем броју читаоцима „Стражилова“ лик дра **Јосифа Панчића** јављамо им, да се велики тај научењак српски 25. дана прошлог месеца у Београду растао са овим светом, дочекавши лепу старост и наградивши се свога века на пољу природних наука са толико истрајности и успеха, да је за собом оставио сјајан спомен као један од најтемељитијих научењака наших, као човек, који је прокрчио стазу самосталном научном испитивању природописнога стања у Србији. У тој су струци његове заслуге за српску просвету неоспорне и бесмртне те ће му се са захвалношћу и признавати, док буде и једног Србина. Неуморни његов рад уважен је био и за живота му те је покојни Панчић био одликован сваком почасти, која се само може указати умну раднику. Последња му је и највећа дика била то, што га је краљ Србије, ценећи му важност научењачку, поставио за првог председника новооснованој краљ. српској академији наукâ и уметности. — Панчић се родио године 1814. у Брибиру у хрв. Приморју. Гимназију је изучио на Реци, философију у Загребу а медицину у Пешти и ту је 1842. године постао доктор медицине; за тим је још четир године провео допуњујући и усавршавајући своју научну спрему па је онда године 1846. прешао у Србију, којој је верно послужио све до смрти своје. Панчић је написао силна стручна дела и расправе, које све од реда, по исказу стручњакâ, сведоче богату ученост и научењачку солидност пишчеву. Позвани ће зацело достојно оценити огромне заслуге Панчићеве за српску књижевност и српску науку — ето баш сад читамо у „Отаџбини“, да један од Београдских професора природних наукâ већ ради за „Отаџбину“ опширну студију о свима научним радовима неумрлога Панчића — ми пак овде можемо само из дубине душе завапити: Нека је лака црна земља презаслужном Панчићу и био му вечан спомен у Српству!

САДРЖАЈ: Тата. Црта из Сарајева. Написао Ђ. Јовановић. — Оморика. Песма од Војислава. — О кнезу Лазару. (Наставак.) — Књижевност. Професор Карић и српска књижевност. Од Дан. А. Живаљевића. — Ковчежић. Читуља.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваког четвртка на читавом табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. на по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 ф. на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата администрација „Стражилова“ у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 11. У НОВОМ САДУ 17. МАРТА 1888. ГОД. IV.

САМОТНИ МОМАК.

Гледао га тупи свијет
као чудо само,
а он шетô покрај мора
тамо и овамо.

Блистало му око младо
у сред ноћи тајне,
причало му море тихо
неке приче бајне;

бјеху приче и предаје,
бјеху пјесме миле:
ах, дивно ли му пјевају
поморчице виле!

Свијет шета, момка гледа
бл'једа покрај мора;
али шта ће св'јету гласи
оних разговора?

Момку бије срце младо,
светини не бије —
момку блиста око живо,
светина се смије.

„Хајте кући! Боље ћете
тамо уживати,
кад на овом силном мору
не знате читати!“

У лађицу момак скочи,
оде на сред мора,
да не чује свијет гласе
тајних разговора.

Јосип Берса.

ДУХ ВРЕМЕНА САД ЈЕ ТАКИ!

ПРИПОВЕТКА ИЗ СРПСКОГА ЖИВОТА.

ПРВИ ДЕО.

IX.

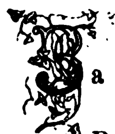

За вечером поп Стеван крупно мисли.

Нико речи да проговори. Само госпођа Рашићка хоће да је нешто необично слатка. И до сад је била мед пред Бранком, али сад као да ће да се сва разлиже. Чак му је одушевљено говорила о преносу песникову и још више: одобрила и то, да је учитељ Кнежевић ваљан учитељ, ма колико да је избегавала, да лепу реч рекне за њега пред кћерком.

— Могао би и у вароши где бити славан човек, — рече госпођа Јеца. Другим речима, а то бар мисли: „Путуј, игумане . . .“

— На добром је месту, — одговори опет на то Бранко. — У селу су нам исто тако потребни ваљани учитељи, као и у вароши, ако не још и потребнији. Ето, он је кратко време ту, па видим, да га и сељани јако уважавају, јер слушају његову реч.

— Мој синко, — уплете се поп Стеван, — а да што сам ја ту већ двадесет и толико година?! Учим ја то и говорим. Од како је Брајковца и Брајковчана, нису имали таке школе, као сад. Треба да имаш на уму, да сам ја месни школски надзиратељ.

— Тужи ми се, сиромах, само, да га неко опањкава код власти, па сваки час добија некакве налоге и увек друкчије, — вели Бранко. — Чини ми се, да је већ тражио друго место. Из његова данас разговора чисто бих то морао помислити.

И попа, и Рашићка, и Јелена забезекнуше се на

те Бранкове речи. Попа и Рашиђка се и нехотице погледаше. Свако, наравно, по свом рачуну.

— Право би и имао, — примети Рашиђка. — Штета је за њега, да се потуца и пребија по селима. Ја то и опет кажем. Оно јест да и у вароши може бити опет само учитељ, али друкчије се цени тамо такав човек.

— Нека не мисли само, да и тамо није свештеник старији од њега бар у цркви, — рече попа.

А Јелена не сме ништа да каже, већ саже главу, па стаде гутати, као да јој нешто засело у грлу.

Бранко као да не ће више о томе да говори.

И сви заћуташе.

И опет свако мисли на свој рачун . . .

— Треба мислити даље од носа, — проговори поп Стеван одлучно и као да некога љуто хоће да укори, а опет да изгледа и као очински савет . . .

После вечере оде госпођа Рашиђка с Јеленом „за послом“. Оста сам ујак с нећаком.

— Да, да, треба помишљати на своју будућност, — проговори парох; понда се непосредно обрати на Бранка: — Јеси ли ти кад о томе помишљао?

— Моја будућност биће ми само наставак прошлости моје. Рад, то ме чека.

— Рад, рад!? Сви ми радимо. Човек, кад помишља на своју будућност, — вели опет парох, — не замишља увек самога себе. Праотац наш Адам имао је у рају свега, па опет му било дуго време, чамио је, док није добио своју половину, своју Еву.

Бранко се насмехну:

— Док ја дођем до своје Еве, протећи ће доста Дунавом.

— Мој синко, не треба ни то баш тако далеко одлагати. Ко је рано легао и рано се оженио, није се покајао. Не ћеш се, ваљ'да, угледати на те наше учене и неучене докторе, што траћкају своје драгоцено време у левентовању. Поштен човек треба да помишља и на породицу.

— Поштен човек треба најпре да се побрине, како ће издржавати породицу своју.

— Не мислиш, ваљ'да, да ћеш вечито ђаковати?

Бранко одмахну главом:

— То је за мене, за сад бар још, тек само празан разговор!

Сад већ не може поп Стеван, да омладинску ћурдију не одгрне, те не покаже своју стару ћуд.

— Па да о чему ви омладина разговарате, кад се састанете?

— Како кад.

— Водите туђу бригу.

— То раде беспослене жене. Не ћете тек рећи то за омладину.

— А да шта је друго та ваша дерна политика него туђа брига?

— Општа ствар није туђа ствар, него свију нас и свакога појединца подједнако.

— Синко, то су тек само празна нагваждања, дангуба и беспослица. А summa summarum: заваћај брата с братом, сина с оцем, и тако даље. Ко седи с миром, том је добро. Богу божје, цару царево, па мир!

— А нама?

— Принесенија јадите, повељенија творите.

— Понда?

— Ја тако, од како се знам, па хвала Богу! А видим, како пролазе ти, који вичу: „Слобода, . . . народно право, . . . аутономија, . . . избор, . . . сабор!“ Треба вама Стратимировић и Бах. Каква слободна штампа? Грдити своје старешине, исмевати своју светињу . . .! То је зар слободна штампа!

Размахнуо се поп Стеван, па заборавио, каква му је задаћа задата за вечерас. Вук длаку мења, али ћуд никада.

Никада свог века није поп Стеван помишљао, да ће бити кадгод и проводаџија, па, ето, под старост дотерао и дотле. Мучна улога! Неблагодаран занат! Ама зло је почети, још горе не започети Госпођа Рашиђка хоће да му век поједе, што до сад већ није говорио с нећаком својим о томе. А он опет зазире и од „омладинца“, као да меће на коцку не знам шта. Стало поп-Стевану ипак доста до тога, да му сестрић бар лепо мисли о њему, као да се осећа нешто крив, што је и њега и матер му тако одбио као блато с ногу, па би зар колико толико то да загладн. Није имао свога сталнога уверења, ни док му је била жива његова покојна Стаза; а поред Јеце нема никаквога. Но да потраје овако даље, ишчаурио би се из њега под старост, Боже опрости, „омладинац најчистије крви“. Сад се чисто трже, кад виде, да је заорао дубоко опет на своју стару бразду.

Изгори поп Стеван између две ватре. Ако у гору вуци, ако у село Турци. Ако ће натраг, ту је Скила, мати, која би да удоми своје дете, његова Јелисавета; ако ће напред, наићи ће на Харивду, на омладинца, који га може исмејати за „најмудрију“ реч. Лакше би му било, чини му се, на архијерејској служби придику какву исплести; а није ни у Брајковцу придиковао, од како је дошао ту за свећеника.

Бранку дуго време поред таквога разговора са својим ујаком, па се диже, да иде.

— Куда журиш? Седи, да разговарамо, — задржава га попа. — Нисмо се честито ни поразговарали, како си ту.

То је истина. А ко је томе крив? Као да и један и други избегаваше интимнији разговор. Бранко

би тешко и дошао у Брајковац, на ујаков позив, ујаку за љубав, да није ту и Јован и да не осећаше збиља потребу, да се одмори. Готово да је био већ и заборавио на ујака; а кад га се и сетио, није имао повода, да се загрева љубављу каквом према њему. Поп Стеван, опет, ако се и приволео на Рашићкино наваљивање, да доведе Бранка кући, ако је то сматрао и као неки начин, да би свој стари грех према сестри и сестрићу загладио, осећао се туђ према њему, туђ, јер и оне сродничке пажљивости беше већ нестало у себичноме његову срцу, туђ, јер предвиђаше, да их и мишљење и назори деле ужасном провалијом. Уз то и зазираше од њега, да му кадгод не пребаци, па још, мож'да, пред госпођом Рашићком, што је небрат према сестри. Тога страха се, до душе, доцније опростио, јер као да је омирисао, да Бранку карактер не би тако што никад допустио. Али сад опет баш та сталност, та строгост и озбиљност у карактеру Бранкову улеваше му то јачи зазор, зазор, што га осећа слабији према моћнијему, што га осећа кривац према ономе, чијега се суда боји, ако је и уверен, да му „кругове његове" не може побркати.

— Седи! — вели опет попа Бранку.

— Не да се насути вода у решето, — одговори онај.

— Баш имам важна разговора с тобом.

Бранко се изненади.

Спусти се на место, где је седео био, а ништа не вели.

Е, сад или никад, поп-Стеване!

— Хоћу да те женим.

Бранко избечи очи у њега. Гледа га, па не зна, да ли да се одсмеје као на шалу или да прими као истину.

Поп Стеван, Бог ме, не показује ни мало воље за шалу. Тако сухопаран човек и не зна, шта је шала.

Поп Стеван је осетио поглед Бранков, па, ако му је образ иначе и могао доста да поднесе, сад се нађе у великој неприлици. Чисто не сме да му гледа постојано у очи, и, што му се давно и давно није придесило, — поцрвене, е, поли га, Бога ми, румен до иза ушију.

На једаред би Бранку све јасно, пуче му пред очима као — понор . . .

(Наставиће се.)

ПОСЛЕДЊА УСПОМЕНА НА ЛАУРУ.

(ЈУЛИЈЕ СЛОВАЦКИ).

Одавно без срца — данас без разума —
О јадница Лауро — јоште за живота,
Теби у сред глувих успомена, шума,
Офелијин венац моја рука мота.
Кô змија ће он ти да обвије чело,
Кад га уздрхтале твоје руке приме:
То ј' различак, рутва, сламке, чедо бело,
А то цвеће значи: не заборави ме!

Олуј нас живота, кô траву повија,
Пређе, али главу ничице обара:
Не теши те осмех, бол те не убија,
Остави те разум и памет ти стара;
Тих покој се с тобом никада не дружи,
Вихор уништења никада да пирне;
Сунце не весели, месец не растужи,
Смрт не ће да прими међу сенке мирне.

Што се тако хладна бешћутности стена
На срдашце моје свом тежином свали?
Зар што смо се некад у свету опсенâ
На једној путањи срели, упознали?
Зар што сам те лиром и песмом из груди
Зором пробуђив'о, успављив'о мраком?
А ти више тужна, него тужни људи,
Бегала си свеђер за другим призраком.

И тако се дигла небу под облаке,
И нестала тихо у лазуру снова;
Слила се у бледе месечеве зраке
И вргла ми ружу свенулих листова.
Не знам, је л' ти с чела пала та увелка,
Ил' је твоја суза канула из ока,
Или ми је рука каквога анђелка
Добацила ружу с неба, из висока.

Тама твоје душе, к'о чума потајна,
Са твога је тела на ме прешла била.
Ви'ш отров у срцу? — то је суза вајна,
Коју но си мени у срце салила;
Видиш, како гасне моја румен стара,
Где су некад прешла твоја кобна уста?..
А на глави венац од паклена жара
Ужегла је твога ока ватра пуста.

Данас, кад ми косу бес кида олујни,
Кад ми чело кале плами разуздани,
Још ми понос дрхће на образих нујни',
Што ме такав огањ не мож' да стамани.
Данас не знам, где је срећа овог света,
Ја не могу никад срећних људи гредом;
Усијаним челом вапијем: проклета!
Проклињем те срца свога отров-једом.

Да ме одмах бурни — мени није криво
Ништавила вихар смлави сиротана,
Јер сам прокл'о љуто све на земљи живо,
Све — скупа с анђелком преминулих дана.
Онде, где свет врви, жури, лети, стаје
И хучи к'о вали, ил' пчеле с уљишта;
Ништа ме не здравља, ништа ме не чаје,
Преда мном је ништа и за мном је ништа.

Кад су браћа моја, те селице тице
Летели са шу̂мом горе по небеси',
Ја се мак'о нисам. Звездом од зенице
Глед'о сам у прошлост, гледао сам, где си.
У широком свету често спазила је
Са очима сузним многа мома бела,
Да за тобом шиљем вреле уздисаје,
Да ми ће у срцу заломила стрела.

Мрвицама вајним љубави ми давне
Хранио сам бледе призраке лага̂но,
Али сузом таком, к'о прошлости тавне,
Још ни једно срце није покапано.
Како моје очи топе се и коче,
Како на њих врца мис'о из дубина,
Како сипљу искре, како сузе точе,
То ти само знадеш! — али ти једина.

А сад — тужан с јека прошлих дана пустих,
О, о људи, идем за вама к'о дете,
Ма да сте ми луди с осмехом на устих,
Ма да сте ми луди, кад сузе лијете.
Ал' кад хладних суза роса огади се
И сит будем стиска ледених десница,
Душу ће ми од вас вихри да узвисе,
Ал' вихари пуни муња̂ блискавица̂.

С пољског. **Рајко.**

ЗАБАВЉАЧИЦА.

ПРИПОВЕТКА.

НАПИСАЛА КАРОЛИНА СВЈЕТЛА.

Познанице удове саветниковице, госпође Новакове, мисле, е је она најсрећнија на свету. Та има свега, што човека може блажити у овој долини пуној суза: пољских добара, кућа, еквипажа, накита, много чељади, — а на послетку сина, ком не може одолети ни најохолије женско срце.

Госпођа саветниковица зна врло добро, да дами с таквим иметком, у таквим приликама и с тако високим познанствима најбоље доликује ход, који импонује, и достојанствено држање тела; но кад са лепим Едмундом испод руке иде, корача још охолије.

Све значајне погледе, сва дивљења, што су шапатом хотимице и нехотице изражена била, а која се односе на изванредног младића, прати с врло озбиљним, достојанственим лицем; њена је заслуга, што је свету поклонила тако мио створ. — Госпођа је саветниковица у опште дама, која са свим потанко зна своја права и врлине, па уме да им стече и признања, које им припада.

Али Едмунд не мари баш много за ту нежну пажњу. Враћа, истина, милокрван поглед милокрвним погледом, стисак руке при четворци исто тако срдачно, али изгледа, као да он то чини више из урођене благости, него ли из другог каквог дубљег осећаја. Та, никад не иде даље за пленом своје лако стечене победе, јер га се већ унапред одрекао. Шта више, у девојачком свету соколи га та „грозна", нечувена прича, да, бојаги, његово срце још никад није јаче закуцало, кад би му се поглед задубио у двоје лепих очију, да, бојаги, још није испало за руком ни најватренијим погледима, да би га могли одушевити, ни најнежнијим, да би га тронули!... Заиста, ова је хладноћа скоро невероватна, нарочито кад би се човек загледао у његово мило, мирно лице. Па ипак је то тако! Многа га нежна срца због тог, тако грдног, греха потајно окривљују!...

Време је пролазило брзо, тако рећи у тренутку (тако су барем говориле пријатељице госпође саветниковице), постаде од милог младића красан човек, од ђака, који је био пун бујних мисли, чиновник без плате, јер је у звању био сувишан.

Цео се Златни Праг упрепастио, кад је за то чуо! Та, како може дозволити госпођа саветниковица јединцу сину, да ступи у државну службу, поред толико иметка и поред толико пољских добара, којима треба да управља понајвише мушка рука!...

Нико се и не домишља, да је баш она Едмунда наговорила, те је ступио у чиновничку службу, а он нема ни најмање воље за ово звање. — Но он се навикао, да слуша своју оштру матер, па ју је слушао и сад, али никад тако с тешким срцем, тако нерадо као сад.

Госпођа саветниковица жуди неизмерно за титулом. Човек без титуле је код ње тек полован, а према приликама и — нико и ништа. Кад би се нешто имала да приволи или титули својој или свом иметку, за цело би титулу изабрала!

Каква ли је разлика називати се са свим кратко и просто „госпођа Новакова" и називати се „госпођа саветниковица"! Мислим, да сваки, па и најглупљи човек на свету мора одмах опазити грдну разлику међу оба та имена, а не ћу ни да споменем, које

од њих боље звони, које се боље прима, кад се где пријављује или у друштву приказује. О образованости и добру гласу „госпође Новакове“ може сваки сумњати, али „госпођа саветниковица“ зна се узвисити над сваком таквом сумњом! Свако одмах зна, чим би јој чуо титулу, како ће с њом да поступа, како да је ослови, с каквим лицем да јој говор слуша, на какво место да је посади. „Госпођа Новакова“ може врло тешко, тек својим понашањем стећи себи поштовања, а „госпођа саветниковица“ има већ у напред право изискивати углед и поштовање. Неоцењиво је то благо за таке госпе, као што је госпођа саветниковица!...

Међу осталим сјајним и дивним својствима госпође саветниковице (врло ми је жао, што не могу због ограниченог места говорити о свима опширно), мора свакога највише дирнути верна јој љубав према покојном господину саветнику.

Већ је прошло петнаест година, како почива под мраморним спомеником, на ком су све врлине му урезане и златним словима исписане, а она ипак, кадгод се сети, утире сузе батистеним, златом извезеним рупцем!

Него зли језици, који врло добро знају саветниковицу већ од дужег времена, смело исмевају њену брачну, тако „ружичасто изгледајућу“ љубав, па тумаче болест госпође саветниковице и сувише гадно, а да бих могла то пређутати. Они, наиме, са свим извесно тврде, да она не оплакује губитак свог мужа, који није баш био пријатан, а од ње за неких тридесет година старији, већ само губитак најсјајније наде свога живота. Господин саветник био је кроз толико година савестан и узоран, па је требало, да буде најпосле за своје многе заслуге и награђен. Већ су му спремали орден, а с тим у свези и повишење у племство.

Кад је госпођа саветниковица то била чула, није могла ни спавати од беса и радости. Покушавала је, кадгод је мислила, да је нико не види, како ће се врло грацијозно клањати, онако, како ће као племићка примати толика честитања. Али тада је господин саветник био тако неспретан, па је баш у одсудном тренутку допустио, да га удари капља. — Баш је право чудо, како да се онда није то исто десило и његовој племенитој супрузи! — Умре саветник, а с њим оде и сва нада частољубиве, охоле госпође, да ће се избавити из кала тог плебејског имена и узвисити у те сјајне кругове вишег аристократског друштва.

Али оно, за чим госпођа саветниковица жуди целога свога века тако ватрено, а увек узалуд, то хоће да доживи у сину свом.

Мисли, да ће Едмунд очевим заслугама, грдним протекцијама и својим великим иметком понајпре и понајизвесније као чиновник доћи до жељене цели. Неколико благодарних протектора, које је за савет запитала, са свим су одобрили њену намеру, обећавајући јој, да ће се већ за неколико година испунити оно, што жели. Едмунд у том постане чиновником без плате, а пољска му добра пропадају под несавесном управом.

Едмунд није тако частољубив, јер фантастични планови његове матере не могу да га одушеве. Он сања о мирну, поетичну животу, да га проводи у крилу природе; али мати се његова ни мало не осврће на ту често изражену жељу, већ га баци у вртлог великог варошког живота.

С тога није чудо, што Едмунд не мари баш много за посао. Долази касно, а одлази врло рано; рада се пак свог прихваћа тако лено и нерадо, да претпостављени му, и ако су пријатељи госпође саветниковице, не могу да га помичу у звању. Саветниковица очајава! Та, на што сав труд и на што толике жртве, кад он сам ради против најлепших намера!

Али Едмунд мисли, да му је мати задовољена, кад је пристао, да постане чиновником без плате, па се ни он исто тако ни у длаку друкчије не понаша, као што му је и мати непоколебљива у својим намерама.

Обоје су били незадовољни, те им је одношај постао усиљен и непријатан. Едмунд хоће, да га мати што мање кори, па се навикао вечеравати изван куће, ма да не мари много за тај бурни друштвени живот. А саветниковица, наравно, остаје из дана у дан све више и више усамљена.

Из почетка јој није било противно, што је у вече бивао изван куће; мислила је, кад узажели светског уживања, зажелиће онда, и да заузме високо место у свету, па да му свако завиди. Али у синовљевим жилама нема ни капи материне крви, као што се и саветниковица, на своју грдну жалост, уверила, јер је и у бујици забава и уживања, а и у друштву младића, којима је племство и иметак све и сва, ипак остао онај стари: скроман, замишљен, добра срца, — све као и пре.

Кад год је са својим сином на само, части га грким прекорима; опомиње га, да се најпосле својим знањем како год истакне. Али Едмунд би у вече још чешће бивао изван куће, што се пре само по каткад дешавало.

Једном при ручку јада му се саветниковица више него икад, како је усамљена.

„Али за што куд год у вече не излазиш? За што не позовеш кога, кад ти је дуго време?“ пита је најпосле Едмунд мало нестрпељиво.

„Из тих твојих речи види се, како си баш са свим равнодушан према својој матери,“ дубоко уздахну саветниковица. „Говориш, као да не знаш, да не смем због своје мигрене дражити живаца. У осталом, да будем искрена, није ме много изненадила та твоја непажња, јер како и може да те занима ствар тако безначајна, као што је моје здравље?“

Едмунд се направио, као да није разумео смер тих речи. „Ако ти није могуће, да будеш у вече у друштву“, настави хладно, „могла би примити предлог баронице Н.“

Бароничине речи слуша саветниковица увек са тако светим поштовањем, као да је бароница старо грчко делфиско пророштво. — „Шта је то рекла бароница?“ запита живо, јер је са свим заборавила на свој пређашњи сентиментални глас, којим је хтела да покаже, како јој је увређено материнско достојанство.

„Састао сам се с њом синоћ на забави,“ пође Едмунд да прича, додајући саветниковици тањир са воћем. „Дозвала ме, па ми предложи, да те наговорим, да узмеш себи какву забављачицу, да ти крати време. Рекла је, да познаје неку девојку из осиромашене, али поштене породице. Приметила је, да госпођа у твом положају и с твојим иметком не може бити без такве женске.“

„Заиста је жалосно, да мати поред своје рођене деце мора тражити туђ свет“, поче саветниковица после кратког премишљања. „Али бароница ме одвећ сажаљава, а уз то је и одвећ изображена, а да бих јој предлог могла одбацити.“

Едмунд и опет прогута грку пилулу. Али сад је бар уверен, да ће мати свакако примити девојку, какву јој бароница предлаже, па се надао, да ће с те стране бити безбедан, јер се не ће онда мати више моћи тужити на самоћу. Изашао је из материне собе с тако мирном савешћу, каква му већ давно није била.

Саветниковица за тим нареди, да упрегну, па се у највећем трку одвезе бароници...

Неколико дана после тога облачи се саветниковица у свечано рухо. Спремала се на честитање некој „високоблагородној“ пријатељици, а Едмунд има да је отпрати.

Рђаво расположен седи он на дивану, па разгледа из дуга времена помодне листове, којима су обично покривени столови високе госпође, па чека, да ли ће се матери му већ једаред досадити гледајући, како јој стоји ова или она хаљина, овај или онај шешир, и саветујући се са собарицом, који ће од тих предмета правити најбољи ефекат, те ће најбоље одговарати тој великој свечаности. На послетку се решила да узме онај лепи шешир са здраво дугим пером, што над шеширом лебди, и Париски лепо извезен огртач. Едмунд одахну, кад виде, да јој собарица већ рукавице закопчава и махраму додаје, јер помисли, да је овог дана већ претрпео бар један део беде, па се маши шешира.

У том уђе слуга. Запита, може ли пустити унутра госпођицу, која би имала част, да се, по налогу госпође баронице Х., прикаже милостивој госпођи.

„Ах, то ће бити за цело моја забављачица! Нека уђе!“ рече госпођа саветниковица, и ако се врло журила. Обрадовала се, што ће јој моћи показати цео свој накит, па је помислила, да ће, обучена у свилу и кадиву, стећи код ње већег угледа и поштовања.

Едмунд се спустио поново на наслоњачу, али сад још незадовољнији него пре, па се ћутећки одао својој судбини, која се данас зове: дуго време.

Тим се достојанственије, као каква шпањолска грандеза, наместила госпођа саветниковица на велику, плишем покривену наслоњачу, као да ће сад неком да суди, па је тако чекала, да уђе.

Слуга отвори врата, па пусти у собу младу, нежну девојку.

(Наставиће се.)

НА ШТО ТАКА ПОРОДИЦА?

СЛИКА ИЗ ЖИВОТА.

НАПИСАО А. ДИГАСИЊСКИ.

Баш је знао да живи Панкрацније Ћеплик, некада оргуљаш, а доцније свирач у крчми у Пекарској улици. Јадно је то уживање! Гости дају напојнице, а он попије, што добије. Кад се врати кући, не ће жена да му отвори врата. Моли, преклиње, додијава и на послетку се отворе врата. На плуту плови жишка, па сипа бледу светлост по мрачној собици и осветљава пет дечијих глава, мушких и женских, које хрчу у једном углу, покривене материном сукњом.

— Имаш ли ти Бога, човече, шта радиш? — јауче жена, хватајући се обема рукама за главу. — Боже, да нас све потучеш! Пребијене паре немаш, деца гладна полегаше! Ја не могу да заспим од бриге, шта ће сутра бити... О, несрећници мени!...

И Ћепликова удари у плач.

Узверена погледа, разбарушене косе, пијана лица, стао свирач на сред собице, погледао око себе: женин плач, неко злокобно хркање дечије, слаба светлост од жишка, следи му душу.

— Чујеш, пијаницо, Маљка има оспе!... Немам за што да купим лекарије! Стах иде у школу без обуће, па је данас назебао... Мања не може ићи да шије, јер је с ње спала једина сукња. Продала сам синоћ последњи јастук, а од јутрос нисмо ништа окусили и немамо чим у пећ да заложимо... О, несрећници мени!...

Расплака се Ћеплик, стаде љубити жену, грлити, молити за опроштење:

— Бекрија сам, убица своје деце и жене! Смилујте се, опростите; сутра ћу доћи тачно у по ноћи; све, што заслужим, донећу кући!

— Ој, не ћеш се вратити, не ћеш! Сваки дан тако обећајеш, а увек остајеш стари.

— Вратићу се, тако ми твоје љубави, жено, вратићу се!

— Закуни се децом, закуни се Маљком!...

— Тако ми среће дечије, тако ми љубави Маљчине!

И свирач доби опроштење од жене и поче је грлити и љубити. Жижак затрепета и потавни, затрепета опет и угаси се. Једини срећан тренутак овлада у собици...

Сутра дан се Ћеплик врати рано кући и без новаца. Жена му ништа не пребаци; — нема, махнита скоро од бола, седи поред жишка, над Маљчиним телом.

Не погледаше се, не измирише се... Жижак је горео до подне...

Прође зима, а Ћеплик се увек рано враћа кући, враћа без новаца. Док у крчми пије, не сећа се ничега, кад се враћа кући, љуто га гризе савест.

Лети ласте поздрављају зору, а њему се чини, да му говоре:

— Ој! Ћепличе, Ћепличе, ал' си нитков!... Из дана у дан зором идеш кући... Ћепличе, бити те треба. бити, бити!...

На забату стоји надувен сив врабац, на Ћеплика погледа једним оком и цвркуће, а пијаница мисли, да врабац њему говори:

— Вуци се, пијаницо, вуци! Кући ти се не жури! На дому је невоља, деца, велик јаук женин!... Несрећа си, Ћепличе, несрећа!... А на дому је можда смрт, смрт, смрт!...

Гладни пси њушкају олуке и кад виде, где се Ћеплик батрга по плочнику, погледају га зачуђеним и пуним поштења погледом, па изгледа, као да проклињу и осуђују такōво понашање. Ћеплик застаде пред таким једним псом, хтеде да се с њиме поразговори, ал се пас с гнушањем окрену од њега, и режући од срџбе отрча побочном улицом.

Мачке, које вребају под мостовима пацове, и оне као да дају Ћеплику мудру науку, како човек треба трезно да ради, а што улови на свету, да носи своме родноме гнезду.

Пролазе сеоске таљиге са зелењу на трг у град; лубине црвене репе, репови жуте репе, главице купуса пиље изразно у Ћеплика и стресају се с кола над његовим јадним животом.

Промичу високи омнибуси с пецивом, и платном покривена кола с месом; њихов штропот силно кори и грди Ћеплика:

— Не ћеш, несрећниче, окусити поштена јела од дарова божјих!... Не ћеш ручати, како доликује грађанину, који је на свом месту!...

На около штропот кола грми по плочнику, као громови у облацима, а на Ћеплику трне кожа и он слуша дословце ове речи:

— Земичке, хлеб, бели смок, језици, кобасице, свињске главе, пасуљ, купус... није то за тебе, Ћепличе, пропалицо Ћепличе!...

Ти приговори живих и мртвих бића тако протресу главу напитом Ћеплику, да, кад дође к жени, буде мањи од макова зрна. А жена увек плаче, грди и — јадница, мора да прашта.

Како су пролазили дани и годишња времена, тако су јуриле и године. Несрећа нема милосрђа према трезнима, за што би штедила пијанице?

За Маљком умре Стах.

Ћеплик пије без престанка. Жена малаксава, нема зараде. Ћеплик попије све, што заради. Најстарија Мања пала, утекла од куће.... Ћеплик непрестано пије.

— На што та породица? — вришти Ћепликова у очајању, чупајући косу с главе.

Свирач престаје долазити сваки дан кући. Често преспава ноћ у крчми под клупом, лети — на скверу. Дође, кад други, кад трећи дан жени, деци. А за што дође?... Привлачи га ипак топлији кут.

Минуло опет неколико година, опет умрло једно дете и само једно остало с матером. Ћеплик свеудиљ пије. Жена му више не пребацује ни речи. Не буде му савест ни ласте, ни врапци, пси, мачке, нити икакве ствари. Пије слободно и не гризе га више савест, јер је пијан од ране зоре до вечера, — на јави и у сну.

Ћепликовој одлану; само за једно дете мора да ради. Мужа се гнуша. Он постао суров и напрасит. Кад дође к жени, грди је и плане, да је туче. Зими често код ње тражи склоништа.

Последње дете, једини траг од породице, оболе од шарлаха. Мучило се, мучило и умрло. Беше то дечарац од осам година, син пијанчев, очиних црта, а најмилији мајци. Сашила му сама белу кошуљицу, умила му лице, очешљала косу, запалила воштаницу,

наместила мртваца на клупу и села уз њега, па јеца тужно и пролива горке сузе материнске.

У страшну избу самртничку упаде он, који је породицу створио и уништио, пробудио осећања највеће љубави у живом свету и тим осећањима задао смртне ударце. Ћеплик је пијан, батрга се, погледа узверено на укочено дете, на мајку, која беше изван себе. И говече, кад га воде на кланицу, па види проливену крв братску, поклане своје ближње, — рикне од грозе . . . Стресао се Ћеплик, задрхтао је, кад виде смрт последњег свога детета; тражи узрока, тражи кривца, и још је тако подао, па не може да нађе у себи кривице . . . Учини му се, да је жена крива. Учини јој ужасан приговор: — Потукла си ми децу! . . .

Она му одговори погледом, пуним презирања и мржње.

Ко зна ток људских осећаја, томе је познато, да се они мењају један у други. Ћеплика спопаде махнито беснило, — учини му се, да треба да освети мртво дете . . . Прилети мајци и стаде је немилице тући. Крај детињег одра разлежу се крици родитеља у борби; тукли се страшно због угаснулог живота детињег, после чије смрти омрзоше једно на друго већма, него што се љубили, кад су некада дали живот том детету.

Прискочили људи и разделили мужа и жену, које је и тако природа на веки развела.

Ћеплик је добио delirium tremens па га стрпаше у лудницу. С пољског превео **Рајко**.

О КНЕЗУ ЛАЗАРУ.

РАСПРАВЉА И. РУВАРАЦ.

(Наставак.)

Василије Петровић у Историји Црне Горе од г. 1754. (види Летопис Матице Српске књ. 68. стр. 9.) навели, да се Баоша оженио „прекрасною Маріею, дочкою князя Лазара“; а митрополит Петар I. Петровић (Грлица за год. 1835. стр. 56.) оставио је празно место а Димитрије Милаковић приметио је, „да неки списатељи уместо Деспине спомињу *Мару* а неки *Јелену*. У једном рукопису, преписаном из другог рукописа, који се у Пећској патријаршији храни, читао сам *Милеву* место Деспине“. Сима Милутиновић у Историји Црне Горе стр. 2. зове ју „по устменіема преданіяма“ *Јелена*. Јеленом или Јелом у истини се и звала подружије Ђурђа Срацимировића, а кћи кнеза Лазара и за ту Јелену каже се у простој повести и у троношком родослову, да се по смрти Милошевој, дакле и по смрти Лазаревој преудала за Ђурђа II. Балшића. И пошто је „князь Милош“ већ прије г. 1371. био зет кнеза Лазара, то би његовој удовици год. 1390. морало бити најмање 37. година. И ту удовицу од 37. год. да ће узети себи за љубовцу *млади* зетски господар, Ђурађ Срацимировић? — И та иста Јелена преживела је Ђурђа Срацимировића и после је опет пошла за Сандаља Хранића, Патаренца, и великог војеводу русага босанскога. Лепе ми удовице и баш је вредно, што се г. Чеда Мијатовић жив искида, пишући, причајући и једнако препричавајући о тој Јелени, о велеможној госпођи Јели! Но можда ће се ипак наћи когод, који ће заступати оно, што се у троношком родослову каже, т. ј. да Јелени, кћери кнеза Лазара, није први муж био Ђурађ већ Милош. Нек куша. само пре него што се упусти у доказивање, нека помисли, да се Јелени, кћери кнеза Лазара а удовици Ђурђа Срацимировића, односно жени Сандаљевој већ год. 1424. родила *праунука* Катарина од *Јелене* (љубе Степана Вукчића, потоњег Херцега Степана), кћери Балше, сина Јелениног и Ђурђевог па ако иоле уме рачунати, он ће се предомислити и неће кршати копља свога за причање сметеног родословца из XVIII. века.

Пошто је дакле кнез Лазар најстарије дете своје, кћер своју *Мару*, удао за Вука Бранковића, *Јелену* за Ђурђа Срацимировића, господина зетског, *Деспину* и још једну, којој не знамо имена, за Угрина и за Бугарина, то Милош, који је убио цура Мурата, нема места међу зетови кнеза Лазара или другим речма: Милош тај није био зет кнезу Лазару, а ако је био ожењен он и жена му се звала *Вукосава*, као што ју Орбин и Лукаревић, а по Орбину Дифрен, Витезовић, Качић, Рајић и Енгел називају, или *Даница*, као што се у записаној год. 1757. попевкињи зове, или *Јелена*, као што се у простој оној повести и у неким родословима из XVIII. века пише, — то Вукосава или Даница или Јелена та није била кћи кнеза Лазара, који је имао само *пет* кћери, и од којих је четир он за живота удао и удомио (и то једну за Вука а другу, трећу и четврту у Зету, у Мачву и у Трново) а пета је после смрти његове дана турском цару Бајазиту.

Казивање дакле, да је Милош, који је убио цара Мурата, био *зет* кнезу Лазару, и да се љуба његова (звала се она како му драго) свадила са најстаријом сестром својом а женом Вука Бранковића и да је због те свађе између сестара дошло до сукоба између зетова кнеза Лазара и т. д. и т. д.; цело казивање

то није ништа друго већ народно илити *пучко причање,* то јест причање пука, који се никад не задовољава с оним, што се збило, већ мисли и смишља, како се што збило и зашто се то тако збило и догодило и не мирује, док лепо не смисли и не створи причу о догађају, који се давно догодио. Знати, да је у боју на Косову пао турски цар Мурат од руке Србина јунака, и да је посечен кнез Лазар и да су у том боју изгинула скоро сва господа српска и само Вук, зет Лазарев, да се спасао, — с тиме, с таквим фрагментарним знањем познији се нараштај не задовољава већ хоће да зна, ко је узрок погибије и пропасти те своје господе и свога рода, и ко је био и како се управ звао онај Србин, који је ножем распорио цара Мурата и зашто је он отишао сам или самотрећи у турски табор, шта је претходило том одласку његовом у очевидну пропаст — у српском табору; и како да се само Вук, зет Лазарев, спасе и изнесе своју главу и т. д. и т. д.? И познији нараштаји немају кад нити могу истраживати и испитивати, шта о свему том кажу књиге цароставне, и да разбирају и распитују, да ли се где у ком манастиру налазе записи савременика оној погибли српској и да сравњују записе те са „цароставним" или „староставним" књигама, као што данас наш учени господин Панта ради; све то није нужно оним познијим нараштајима а они себи знају у том погледу друкчије помоћи и празнине у свом знању о оном догађају лепо попунити. „Њима у сну каже вила". У души народа има снага, која непрестано ради и која може да надопуни оне празнине, да исплете мрежу, повеже одломке и једно с другим у свезу доведе и да тако створи причу, лепо смишљену причу о догађају из старина. И Орбин није сам измислио већ је готову нашао причу о боју Косовском, по којој је Милош био зет Лазарев. Од писаца, који су мени познати, први је Албанез Don Constantino Musachi, који око год. 1550. помиње Милоша Кобиловића као зета Лазарева; (Hopf l. c. p. 306. „L' altra figliola del prefato Lazaro *Hielena* l' havo *Milos Cubilovich* per¡ moglie"), а наш Константин философ, родом Бугарин, Дука и Лаоник и преводник Дучин и Цревић (Tubero) и Јаничар и Курипецић (год. 1530.) не знају или бар не кажу, да је Милош био зет Лазарев.

Што се имена благородног оног јунака, који је убио цара Мурата, тиче, то смо већ чули, да се он по Константину философу, односно по оном, који је из Константиновог житија правио извод за руски хронограф, даље по Лаонику и Туберону, звао *Милош*, но Михајило Константинов из Острвице (Јаничар), преводник Дучине Историје, Орбин и Лукаревић, Павао Витезовић и Качић, гроф Бранковић и изводи из његове кронике, Рајић и Енгел зову и пишу га: Милош *Кобилић.*

Милошем *Кобилићем* пишу га и Антоније Врапчић год. 1553. (в. Mon. Hung. hist. Scriptore t. II. 305. „cum Milosso Kobilyth); Јован Љубић, каноник Бреславски у Слеској год. 1566. (в. Commissiones et relationes Venetae, издање југославенске академије, tom. III. p. 170. (a Milosso *Kobyliczh)* и p. 180. (Miloss *Kobilicz);* Герлах год. 1578. („Sarckoi oder Pirot ein grosser Marktfleck. Ausser dem Marck hat es ein Schloss gehabt, davon stehen noch 4. hohe feste Thürmen mit einer Ringmauern umgeben. Die Christen sagen, dass Milosch *Coboli,* welcher den Türckischen Kayser Murat erstochen, da seine Wohnung gehabt habe". Stephan Gerlach's Tage-buch etc. Frankfurt 1674. p. 522.); Енглез Браун (Brown) у другој половини XVII. в. у немачком преводу: Michael *Kobilitz*; и *Љетописи хрватски* (Arkiv IV. 33. и 38.); и Дубровачки песници: Иван *Гундулић* и Ђон *Палмотић* из XVII. века; — *влашки Летопис* (у Григоровића: О Сербіи и т д.) у рукопису од 1620. стр. 10.: „**Тогда одинъ кони именем Милошь Кобилиуь витѧзь и доблій мужь умысливъ приближитса и прокололъ ханджаром Мурат-бега и такъ онъ погибъ.**" — *Летопис српски* у рукопису Карловачке патријаршијске библиотеке из друге десетине XVIII. века: „**Милошь Кобилиу, ножем пропракъ цара Моурата на Косову:** *Сабраник* проигумна Хоповског Ћирила, рукопис манастира Хоповскога, и у њему запис (око 1720. г.) „**Въ лето 1390. юн. 15. на Косову бисть брани велика въ то време помежду Србаль и Туракъ и на том бою храбри витезь Милошь Кобилиу оуби цара турскога Мурата под шатором и стаде ему ногом на прси. И тогда две силие саражи се войске на полю Косову. И на том бою погібе србске воиске седамьдесеть хилида а Турака паде сто и 10 хилида и ту погибе србски кнезь Лазарь, издаде и Вукь Бранковиу стара невера; и ту погибоше србске силие воиводе Милош Кобилиу и и остали витезови и властелиуићи како соколови.**" — Јеротије Рачанин на свом путу год. 1704. у Јерусалим, списаном год. 1721. (в. Чтенія при императорск. обществѣ исторіи и т. д. год. 1861. књ. 4. стр. 2.: „то зову шаторишта Марка Кралѣвића, Милоша *Кобилића*" — (покојни прота Стаматовић у Српској Пчели за год. 1841. заменио је Кобилић са Обилић; а то је исто и г. Стојан Новаковић у Гласнику књ. XXXI. стр. 298. учинио; а зашто?); — напослетку да поменем још и „**Пѣснь історическую***),

*) Јулинац у својој краткој Историји „Славено-Сербскаго" народа, изданој 1765. вели на стр. 91. да је „Пѣснь" ту „предъ нѣколиками лѣтами нѣкой Сербской Јеромонахъ сочинилъ, которое (то јест описаніе баталије на пољу Косову) по томъ 3. Орфелин въ 16. на свѣтъ издалъ, (у Венецији 1761.—1762.)

како сѹ Сербли съ Турци на Косовомъ полю побили се, на коемъ полю сербска майка кназа Лазара съ многима сынми сербскими изгубивши, и державе сербске конечно лишивши се горке сузе пролива." у којој се пѣсни у 29. строфи каже:

„Саблю пашетъ, коня яшетъ
„Милошъ Кобилићю,
„Он се хвали, витезъ славны:
„Цара посѣћи ћю.

Но турски повесници Нешрије и Садудин називају Милоша убицу цара Мурата *Кобиловићем*. А тако је прочитао и Хамер у писму Бајазитовом у Феридуновом Зборнику (књ. IX. стр. 340.): „Milosch *Kobilovich*" но у Гласнику (књ. X. 350.) стоји место Кобиловић *Копилић*.

И Курипецић је чуо (год. 1530.) и записао Милош *Кобиловић* (Khabilovitz), Левенклав има и Кобилић и Кобиловић; и у записаној г. 1758. попјевци обично се назива он Милош Кобиловић али има двапут и *Кобилић*, и *Милишић* у хорографији Пећске патријаршије, писаној око год. 1750., помиње у селу „Самодрежде" близу реке Лаба гроб Милоша *Кобиловића* (Milosch Kobillovich.) в. Pray, Specimen Hierarchiae Hungaricae Pars II. p. 443. — Већ је поменути Немац Левенклав расправљао питање, како треба да се пише презиме оном хришћанину, „der durch ein unversehenen trug und list dem Murat umbbracht. — Ein Christ mit namen Milos *Cobilith*. Barletius in dess Scanderbegs Leben, (нисам имао у рукама то дело Барлетијево) nennet ihn Milos *Coblich*. Ich halts dafür, man soll weder nach Ungrischem brauch *Cobilith* (као Вранчић) noch auf Italienische manier *Coblich* schreiben, sondern rein Zirfisch (чисто српски) *Cobilitz* (в. Musulmanische Historie S. 184.).

Шта је, Србине и српски сине, шта ти је? „Ха! ждрал се пени и скаче и вришти." Што си тако нестрпељив те не можеш већ да дочекаш, да престанем већ једанпут наводити и помињати онакажено и погрешно записано презиме највећем српском јунаку, и то тим пре, да престанем с тим навађањем, што се и онако и већ одавно зна, да је Милош прозван и да се прозивао *Обилић* а не Кобилић или Кобиловић. Но ако ти то чекаш и очекујеш, да ти то кажем и докажем, то прекрсти још сад, јер то не ћеш дочекати никад. Г. Панта у Београду можда ће одговорити очекивању твом, Србине и српски сине; и он може, а ја ето не могу! А најпосле, шта је теби толико стало до тог презимена? Тражио сам, та тражим већ од г. 1854., и до данас не нађох ни једног кроничара, летописца, путника и иначе писца из XV., XVI, XVII. и све до пете десетине XVIII. века, и то ни у Турчина, ни у каурина, ни у Хрвата, ни у Срба и у иноплеменика друкчије, већ или Кобилић или Кобиловић, а ниједанпут Обилић или Обиљевић. Од наших је први Павао Јулинац место Кобилић написао и штампао *Обилић* г. 1765., а Василије Петровић у Историји Црне Горе, печатаној г. 1754. *Обиљевић*. Но већ прије Јулинца приметио је фра Андрија Качић у Разговору угодном народа словинскога (Млет. издање од г. 1801.) на стр. 146. ово: „Кобилић од Новог Пазара; од овога племена би велики витез Милош Кобилић, који уби цара Мурата на Косову пољу. *Старином зваше се Обилић, али заради ненавидности би од Вука Бранковића зазван Кобилић.*"

У најстаријем — по мишљењу г. Новаковића — препису приче о боју на Косову гласи натпис: „Житие кнеза Лазара и воиводе Милоша *Кобилића* и остале српске господе". Но у самој тој причи претећи говори Милош Вуку Бранковићу: „Зашто она (охола Видосава, женя Вукова) учини моју матер кобилом; нек свак зна, да ниесам Милош Кобилић, него Обилић и прави храбри детић", те се још додаје: „до то се доба зва Милош Обилић, а од то доба Кобилић (с. име му се пределе, како се едина реч рече) за што една женска глава ола узусти." (Starine X. 188.)

Но шта рече оно Роксанда ђевојка брату своме Леки капетану за младожењу Милоша?

„Јеси л' чуо, *ђе причају људи*,
„Ђе ј' Милоша кобила родила,
„А некака сура бедевија,
„Бедевија, што ждријеби ждрале,
„Нашли су га јутру у ерђели,
„*Кобила га сисом одојила*,
„С тога снажан, с тога висок јесте?"

И шта рече Вукова вјереница мајци својој?

„Аль е Вука родила лѣпа од града владика,
„А Милоша Кобиловића една млада Влахињица,
„Влахињица родила, подъ кобилом одхранила."

И то, што Вукова вјереница рече, то Милошева вјереница не порече, већ рече:

„Истина е, сестрице, што говориш, свеколико,
„Да е Вука родила лѣпа од града владика,
„А мога вѣреника една млада Влахињица,
„Влахињица родила, под кобилом одхранила,
„*И зато се он зове Милошу Кобиловићу*."

(В. Гилфердинга Боснія итд., стр. 244.)

Наш Рајић, пишући у свету историју српскога народа, приметио је (III. 11.), да „о имени и прозваніи его (Милошевог) разногласятъ Історіцы. — Подобнѣ о прозваніи его споръ бываетъ между простыми повѣстми, едини называютъ его Обиличемъ, другіи же Кобиличемъ, аки поругателнѣ; но кое изъ сихъ мнѣніе правдивѣе есть, извѣстно не знаемъ. Дуфресне именуетъ его Хобаличь, прочіи же Кобаличь и Кабиловичь, *Бранковичь напротивъ и прочіи*

наши Історіцы просто Кобиликемъ его именуютъ. Обаче таковое прозвище неумаляетъ чести достославнаго мужа. Добродѣтель бо украшаетъ имя и превозноситъ."

После свега тога мислим да би сасвим излишно било кад би још помињао, шта је о *Кобилић* и Обилић приметио стари Бан у некој својој трагедији (Dubrovnik, Zabavnik за г. 1867.) и како се тада неки од наших патријота и зилота жестили и љутили се на Бана *и* због те примедбе и што је у трагедији оној претпоставио Обилићу *Кобилића* (в. Даницу за г. 1867. бр. 16. стр. 380.—383.)

Мени је пре више година казао Дечански архимандрит Ћирил, да га народ зове Кобилић. У књизи Даничићевој: „Основе српскога језика“ нема, или бар ја нисам могао наћи у њој ни Кобилић ни Обилић, те нека сада ученици и наследници његови кажу и одговоре: „кое мнѣніе *правдивѣе* есть“, као што је наш Рајић г. 1766., или „которе имя (*Обиличъ* вмѣсто неблагозвучнаго имени Кобыловичъ или Кобыличъ) вѣрнѣе“, као што је руски Гилфердинг г. 1858. питао, јер сам не знао одговорити на то питање. А ја ћу само то рећи, да је Кобилић старије од Обилића и да је Обилић коректуром постало у прошлом веку од Кобилића.*) У Херцеговини било негда а може бити да и данас има „Паликућа“. Неки се од тих Паликућа преселе у Угарску и купе добра и спахилуке. Једног тих спахија киженирало је то презиме и он се стане писати: „Палик-учевни“, и тако се они, ако нису изумрли, пишу и зову „до сего дне“. Свештеник један у Хрватској прозивао се „Зец“. Једном потпише се он на поднеску свом овако: „Н. *Зеецъ*“, на што покојни владика Јевђеније примети: „довлѣетъ едино *е*“. И у народу нашем нашао се неко, кога је женирало, што се највећи јунак српски презива „Кобилић“, те поправи и исправи у „Обилић“ и како је то годило многима, то се коректура та прихватила и усвојила и Павао Јулинац, први од Срба написа „Милош *Обилић*“. — И шта сад, шта хоћеш сад, Србине и српски сине, и мислиш ли ти, да ћу се ја с тобом препирати због презимена тога? Нисам се ни због презимена кнеза Лазара препирао, па се нећу ни због Милошевог презимена препирати, и то тим мање, што у првим изворима нашим нисам нашао, те с тога и не знам, ни од куд је родом био Милош, ни како се прозивао он; ја само за Милоша знам:

„*Милош* је — *Милош*, сиви српски соко!
„Гле, тешки како буздован окреће,
„И облак сече и даље полеће;
„Ха! *ждрал се пени и скаче и вришти*“ итд.

И о том Милошу ништа се друго не зна, но само то, да је сам као пребег отишао у турски табор и да је, као такав пуштен пред цара, убио цара Мурата, но и сам тамо пао. А зашто је он отишао, то јест, шта го је нагнало или шта га је покренуло, да отиде као пребег у турски табор: да ли за то, што је опаднут био у кнеза као невера, те је чином своју верност посведочити хтео, као што Константин философ казује, или за то, што је кнез обећао своју мезимицу оном, који убије цара Мурата, па је Милош хтео да заслужи, да награду ту добије он те да постане зет кнезу Лазару? — ја не знам, а ти, Србине и српски сине, можеш о том мислити, домишљати се и нагађати како хоћеш.

(Наставиће се.)

*) Не ћеш се кајати, српски сине, ако прочиташ стр. 79. познатог Хановог дела: Reise von Belgrad etc. и сетиш се, шта се оно у троношком родослову (Гл. V. 86.) каже за Милана Топличанина и Ивана Косајчића.

КЊИЖЕВНОСТ.

СЛОВЕНСКО ПЕСНИШТВО У НАШОЈ КЊИЖЕВНОСТИ.

(ПОЗИВ НА ЗАЈЕДНИЧКИ РАД.)

Словенска, особито руска лепа књижевност данас је прва. Цео образовани свет не само што преводи отуд данас по највише, него узима их за узоре. Зар смемо ми Срби не угледати се на њих, те и што јаче не пригрлити, што нам се отуд пружа.

Уредништво овога листа наумило је, да прикупља грађу за чланак, или, можда, и дело: „Шта се у нас и како преводило са словенскога“, и обраћа се у томе послу подједнако и својима читаоцима и свакоме, кога занима и горе истакнуто питање и напредак српске књижевности у опште.

Да је то корисна ствар, ваљда није потреба ни говорити. Два су главна разлога, која су нас, тако рећи, нагнала, да се латимо овога посла. Први је, и за овај мах главнији: што се очигледно опажа, да се у последње време почиње све више и више преводити са словенскога у нашу књижевност, и што је изглед, да ће то, у добри час, и даље напредовати. А свакоме савесну преводиоцу одмах, још пре почетка посла, мора да падне на памет: да није та ствар можда већ преведена, и како је преведена, и где је (у добру или рђаву — распростра-

њену или непознату листу) угледао тај превод света? Но како је међу тима преводиоцима данас по доста и млађих људи, којима или је тешко, или можда и немогућно доћи до свију старијих наших листова и књига, те, не знајући, шта је где изашло, могу да упадну у погрешку, да преведу по ново ствар и добро преведену и смештену у добро познату листу: — решили смо се, да почнемо у свом листу купити све, што спада на ову ствар, те бити у први мах и преводиоцима на помоћи, макар и размештеним од броја до броја белешкама, а доцније, ако се дадне, и засебним чланком.

У наш посао спада све, што се у српској и хрватској књижевности појавило из словенских књижевности — у првоме реду из песништва, а у другоме из осталих грана, које у ширем смислу спадају у ову струку, дакле: критике, студије о писцима, њихове биографије, писма и т. д. и т. д. Разуме се, да дела латиницом штампана у истој толикој мери спадају амо, колико и ћирилицом.

Како се у овоме послу није досле у нас радило, то и ми не знамо, да ли ћемо овако у први мах погодити у ситницама и у појединостима прави и најпрактичнији пут. Радо ћемо примати и савета од наших сарадника у овоме предузећу. За сад ево, како ми мислимо удесити овај посао.

I. Без сумње се из словенскога песништва на наш језик највише преводиле *новелистичне ствари* у ширем смислу; слике, црте, приповетке, новеле и романи спадају, дакле, на прво место у нашем послу. Да бисмо показали својим читаоцима и, ако буде у њих добре воље, помогачима можда, начин, којим би овај посао ваљало радити, доносимо у данашњем броју на месту, одређеном у нашем листу за тај посао, шта се све налази у свима течајевима (1860. — incl. 1870. год.) Ђ. Поповића „Данице“ из руске приповедачке књижевности. У бројевима по том доћи ће на ред „Јавори“ (Змајева два течаја и Огњановићеви), Новаковићева „Вила“, „Матица“, Бечка „Србадија“, „Млада Србадија“, „Словинац“, „Српска Зора“, Нанчићева „Мала Библиотека“, Београдска „Србадија“, „Vienac“, „Стражилово“ и поред ових, по могућности и одзиву наших помогача, и остали наши старији и млађи белетристични и политички листови. — Много је тежи и несигурнији посао у овој ствари са делима, која су изашла у засебним књигама, и управо у томе нам је помоћ свега нашег читалачког света по све потребна. Много зидамо на људе, којима су отворене и при руци наше велике и мале па и најмање, можда у коме забитом куту сеоском, библиотеке. Свакога, који нам у томе буде помогао, не ће стати ни времена ни муке, преписати нам натпис макар и једнога дела и послати нам (у писму, или на карти); а помоћ, коју тиме учини, биће велика. Натписе ваља преписати од слова до слова, назначивши поред имена делу и име писца, преводиоца, издавача, место и годину издања.

II. Мање, али мож'да још мучније поље рада је с песмама и у опште с делима у стиховима. Те су ствари већином по листовима; погрешка је (данас је већ нестаје), што на много места нема ни имена пишчева, ни пунога потписа преводиочева. У таким случајевима молимо бар за прва два реда текста. — Овде је потребно назначити лист, зборник, календар и т. д., у коме је песма изашла, и уз то споменути годину и страну, на којој је песма.

III. Најмање, и мање нег' најмање биће у прози чланака о песничким производима. Ми ћемо се постарати, да их из листова, који су нам при руци, повадимо, колико се дадне, не искључујући одавде ни таке ствари, које су и на другом ком језику писане и преведене на наш, а баве се о словенском песништву. (Н. пр. *Еугена Цабла* чланак у „Јавору“ 1883. *о Тургењеву*, чланак *Марка Цара* из руске књиж. у „Срп. Листу,“ и ако се што нађе спомена вредно из листака о овим стварима у политичким листовима. „Спомена вредно“ велимо, не што можда не одобравамо у опште појаву тих ствари у политичким листовима, него, што су ствари већином непоуздане, из треће руке, и што их је можда писао и преводио човек не познајући самога писца ни дела, о којем се реферирало.

Амо спадају и предговори к делима, издатима у засебним књигама, као на пр. красан предговор *Мишкатовића* своме преводу *„Кларе Миликеве“*, па занимљиви предговор *Трнскога* уз превод *„Евгенија Оњегина“*, предговор и поговор *П. Тодоровића* уз Тургењевљеву *„Новину“* и т. д. — Све то спадаће у круг наше радње и истраживаћемо и јављати, колико будемо могли налазити.

Како се у нашој књижевности почела у последње време да негује и пољска приповетка (неколико честитих хрватских превода и неколико наших, око којих се труди млади сарадник и пријатељ наш *Никола Манојловић Рајко*, н. пр. недавно у другом већ издању изашли роман *Крашевскога „Песник и свет“*. и ових дана истога *„Јермола“*, и многе лепе ствари *Шенкјевичеве*), то се разуме да ни то не искључујемо из свога посла; исто тако ни чешка ни словеначка књижевност, које још до данас осем малих изузетака (Ђ. Поповић) нису биле срећне, да нађу дорасле им преводиоце.

Раденици при овоме послу имали би по нашем плану бити:

1. Уредништво нашега листа.
2. Наши читаоци.

3. Сами преводиоци, писци, издавачи и можда уредници листова, библиотека, календара, забавника и т. д., у којима је што од овога изашло, а до којих је данас тешко доћи.

4. Наши листови, српски и хрватски, с ове и с оне стране Саве и Дунава, који би имали братску љубав отворити у својим ступцима сталну рубрику за овај посао, исто као што ћемо и ми, те штампати ту по начину, који пронађу за најбољи, између којих ћемо и сами, ако се покаже згоднији од нашега, најподеснији изабрати и по њему даље радити. Исто би и они могли овако позвати своју читалачку публику, јер је ово посао, у коме, у први мах, при најпотребнијему, при прибирању грађе, може суделовати сваки без разлике, коме само књиге до руку долазе. А разуме се, да би ствар више користила, кад би се она могла усредоточити у два, највише три листа. Тиме би се избегло, да се исте ствари не штампају дваред, а било би и лакшега прегледа.

Тиме смо, чини нам се, рекли све, што је потребно, да се рекне у први мах. Ко хоће да види, како је крајње време, да се ово једаред почне, и колико смо заостали иза наших раденика на овоме пољу још од пре двадесет и више година, нека узме само примера ради исте „Данице“ од шездесетих година, па ће видети, с каквом се тачношћу, уредношћу и издржљивошћу јављао сваки појав у руској књижевности, (тада бијаше још врло мало превода у нашој књижевности с рускога), а да и не помињемо, како већ у најстаријим књигама „Летописа“ нашега налазимо исту појаву само још у већој мери. Част нека је и онима данашњим листовима, који овоме поклањају више пажње, али која је корист јављати само имена писаца и натписе делима им. То добро долази једној књижевности само тада, када је оно права потреба њојзи, када су сви ти помињани писци већ напред познати у њој; кад су им дела већ преведена и читана. Овако тек слушамо ми о Шчедрину, Достојевском, Гончарову, Немировићу, Данченку, Михајлову, Надсону и т. д., а с делима свију тих писаца или нисмо никако, или случајно тек залуталим, без плана и основана избора преведеним делом познати. Ми смо већ у првим рецима овога позива изрекли наду, да ће у овој ствари бити напретка. Дај, дакле, да томе напретку и трудбеницима око тога посла, помажемо барем оним, чиме можемо.

Из уредништва „Стражилова.“

ЛИСТАК.

ЖАНДАРИ У ПРИРОДИ.

(ПАБИРАК ИЗ ПРИРОДОПИСА.)

Многи ће се зачудити, када овај наслов прочита, па ми можда неће ни веровати, да и у природи има жандара. Та код нас (у Угарској), где је јавној сигурности жива жеља та легија, тек неодавно наместише жандаре, па зар да их већ и у природи има. Богме је тако, драги читаоче, јер је законик природин нешто мало старији од људског, а закони су му вечити и непроменљиви. Наши су жандари позвани, да „мало зауздају“ грешне бојеве у друштву, а природини жандари суде над смрћу и животом у борби за опстанак. Та сваки од нас знаде, да се „сва малаја с великими“ непрекидно боре за хлеб насушни, па када се каква фајта врло раскоти и маха отме, ево ти наших жандара, где марљиво „реда чине“; нема ти ту онда судбеног стола, они сами суде и извршују пресуде, чак по потреби у њиховој је власти и „statarium“ (преки суд). Ко би посумњао, е заиста имаде и природа својих жандара, тог озбиљно питам, која је то кућарица, која те жандаре не употребљава? Ево одмах једног. Када вредна газдарица примети, да је хлеб пун „пећина“, а по шунки се начиниле степенице, једном речи, кад види, да је по јестичари (vulgo: шпајз) „крадец“ пролазио, одмах шаље мачку у потеру, а ова ти с места изврши смртну пресуду на маленом мишу, а она сирота и не зна, да је миш крадљивац, већ јој је нагон такав, да јој је миш сладак залогај. Треба само јежа пустити у кујну, где се „швабе“ расплодише, па је он за неколико ноћи „готов“ с њима.

Свака животиња има свога непријатеља, који на њу мотри, да не отме маха и да се сувише не раскоти. Истина Бог, неко ће запитати, па што се те животиње рађају и легу и природи, када ће их јача од њих да потамани? Та баш у томе је лепота у низу природиних закона, што је везала овим начином један створ за други. Па на послетку, а зашто дакле друштво одгаја такове кривце, на које ваља жандаре напуједати? Јер и природини жандари само оне предају преком суду, који су у природином друштву сувишни у онај мах. Па ови жандари су нарочито према човеку врло „лојални“, јер њему иде у прилог многи посао њихов. Од зеленог гуштера па до

„првака“ певача, славуја, све је то жандарска војска, што човеку у прилог тамани шкодљиве бубе и гусенице. Наопако да само за једно лето нестане тих жандара, оде све биље са бела света. Непријатељевање је међу тим постепено, јер свака животиња плени друге и постаје пленом других т. ј. у том грдном низу природног поретка свака је животиња према слабијој жандар, а према јачој „плен“. Љуто се вара свако, ако мисли, да су ти жандари за љубав човеку створени. Они нису ни мало „својевољци“. Њима је природа улила тај нагон, што их „новачи“ у жандарску војску.

Има међу животињама и такових, што су за поједине крајеве, нарочито равнице, здравствени повереници (санитетски комесари). Када на широкој и далекој пустињи каква животиња посред летње омаре скапа, те би око себе зрак окужила, ево ти одмах наших тица-грабљивица стрвождерака, па одмах све опреме с пута т. ј. пождеру, што би иначе наскоро стало да труне и да ваздух и воду кужи. Хијене и сувише благотворан посао врше, што лешеве човечије ископавају и троше, јер тај свет ил не закопава никако мрце своје или врло плитко, па лако је замислити, шта би било без ових правих, савесних, богоданих гробара; ту би ти куга по вас дан ликовала. Стари Мисирци обожавали су с тога једног таковог жандара, ихнеумона, што овај тамани крокодилска јаја, те тако на пут стаје, да се крокодили сувише не раскоте.

Код нас су тице најбољи жандари у природи. Неки Немац природњак доказао је, да би сва наша храна, што нам роди, мала била, да зајази све бубе и гусенице за годину дана, кад не би н. пр. петнаест година тица било. Осим тица врло велике услуге чине гуштери, змије и жабе. Вапијући грех је дакле ове животиње, било од обести, било од празноверице, таманити.

Има у природи и таковых створова, што не тамане друге, већ их заклањају; то су мрави, што хране и бране оне ситне бубице на ружама; јер ваља нам знати, да ти ситни створови опремају неки меден сок, што мравима врло прија, па их с тога мрави од сваке напасти заклањају.

У природи је дакле жандарима двојака дужност; прво да суде и пресуде извршују т. ј. да тамане, друго, и да „штедро“ заштићују. **М. К.**

КОВЧЕЖИЋ.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

РУСКО ПЕСНИШТВО У СРПСКОЈ КЊИЖЕВНОСТИ.

Ову рубрику отпочињемо са Даницом.“

1860.: Камен и црв (из Крилова); прев. Ђ. Рајковић; стр. 86.

1861. год: — -

1862. год.: Руслан и Људмила, Полтава, Два брата разбојника, Цигани, Евгеније Оњегин. Критика. Стр. 583.

1864. год.: Из Лермонтова; прев. Стојан Новаковић; стр. 614. — Каткад (по руском; „Каткад тако, кад ме чемер свлада, ‚Не љубим те‘ ‚могу рећи теби), превео Стојан Новаковић; стр. 691. — Мати; с руског од Кукољника; стр. 10—53. — Стари Козак (?) стр. 817. — Грахорка, руск. нар. приповетка, стр. 830.

1865. год.: Иван Грозни, роман А. К. Толстога, 127. до 678. — Смрт руског цара Павла I. С руског превела Ц. М. Р.; стр. 354, 381.

1866. год.: Тица од Пушкина; превео Петор Деспотовић, 471. — Приповетка, како се свадио Иван Ивановић са Иваном Никифоровићем, од Н. В. Гогоља; (превео Ђ. Поповић?) (Изашла по том и у „Нар. Библ.“ браће Јовановића св. 46.), стр. 319—465. — Портрет, с рускога од Н. В. Гогоља (превео Ђ Поповић?) стр. 677—841. — Руски театар (од ур ?) 422—492.

1867. год.: Изгубљено писмо од Н. В. Гогоља (прев. ур.?) 630, 654. — Каруце од Н. В. Гогоља (прев. ур.?) 817, 842.

1868. год.: Мећава, с рускога (од ур.?) од грофа Л. Н. Толстога 769—843.

1869. год.: Нихилизам у Русији по П. Д. Бобрикину (од ур. Ђ П.?) 252—314.

1870. год.: Кавкаски роб. С руског од А. Пушкина. Први део и други (крај) од П. Деспотовића, 324—357. (Исто дело превео је и у засебној књижици издао и Стојан Новаковић.) — Породична срећа. Приповетка грофа Л. Н. Толстога, стр. 33—241. С рускога превела М. Лебедева. (Превео и А. Хаџић у „Библиотеци за женски свет.“)

— У овом броју нашега листа доносимо почетак Свјетлине приповетке „Забављачице“. У српском преводу изашло је неколико приповедака Каролине Свјетле, (у Народној библиотеци браће Јовановића, св. 90.: „Крај и почетак“, св. 142.: „На криву путу“; у књижари Велимира Валожића: „Сеоски роман“, 1879.), па ће отуд свакако бити и познато њено име српском читалачком свету. Свјетла се родила у Прагу год. 1830. Право јој је име Јованка Ротова. После своје удаје оде због слабог здравља у место рођења свога мужа Свјетлу, која лежи у гори Јешћеди. Од тог села се доцније у књижевности прозове Свјетлом. Народ у том крају је раден, поштен, гостољубив, побожан, али и сујеверан, уз то није долазио ни с каквим страним елементом у додир. Свјетла је, заиста, ту нашла довољне грађе приповеткама својим. Таквом приповедачком ђенију требало је само захватити у то врело, да рекнемо, сирових карактера, па да нанижe читав ђердан од све самих бисер-приповедака. Свјетла вам се у тим прицо-

веткама тако јако истакла над осталим приповедачима те врсте, да је нико није престигао у чешкој књижевности. Једно „Мајка“ (Babička) од Божене Њемцове може се с њима мерити. — Цео рад Свјетлин може се поделити у 3 перијоде. Прва јој перијода почиње 1850., кад је први пут изашла на јавност са својом новелом „Двојако пробуђење“ (Dvojí probuzení). За тим: „Неколико табака из породичне кронике“ (Několik archů z rodinné kroniky), „Још неколико табака из пор. кронике“ (Ještě několik archů z rodinné kroniky), и др. Кад је Јан Неруда покренуо часопис „Слике из живота“ (Obrazy života), радила је и на њему, али и на Миковчеву часопису „Lumír“-у, где је изашла „Прва Чешкиња“, „Неколико дана из живота прашког Ветропировића (Několik dů ze života pražského hejska), „Забављачица“ (Společnica) и др. Доцније је радила и у Халкову часопису „Златном Прагу“ (Zlatá Praha). Год. 1860. изда роман „Љубав према песнику“ (Láska k básníkovi), 1865. приповетку „На свануће“ (Na úsvitě), а 1866. „На раскршћу“ (Rozcestí). — У другој (најважнијој) су перијоди, главна јој дела: „Сеоски роман“ (Vesnický román), „Франтина“, „Последња госпођа Глоговска“, „Црни Перица“ (Černý Petříček), „Безбожник“ (Nemodlenec), „Крст крај потока“ (Kříž u potoka). — У трећу перијоду долазе уз краће ствари и „Успомене“ Vzpomínky. — Приповетке Свјетлине могу се поделити на двоје: на приповетке из варошког и сеоског живота. Код првих се догађај вије у савременом добу и поред тога око последњих деценија 18. и првих 19. века, но позорница је понајвише Праг. Начин Свјетлина приповедања је врло лак али и вешт, испреплетен узвишеним мислима; највише је карактерише психолошко посматрање човека, — то баш прави Свјетлу Свјетлом. Ево шта она сама вели у свом „Сеоском роману“: „Чини ми се, да је наше само оно, што имамо из народа, све остало да делимо са другима или од других позајмимо. У осталим, мене до данас још нико није уверио, да би било мање значајно пратити мисаони развитак и напредак његов у главама народа него у главама учених и интелигентних особа. С тога ја у планини радим као ботаничар, коме је значајан сваки тучак, сваки прашни кончић на биљци, посматрам и прикупљам све. — Трудила сам се, да свуда делак истинитости осветлим психолошки, за што је ово или оно овако морало бити а не друкчије. Имала сам много прилика, да гдекоју ствар више украсим и да гдекоју оштрину ублажим; али: да ли историчар има право, да прекроји догађаје, а да се пред читаоцима не огреши о истину? Та, и ја пишем историју, макар то била само унутарња историја малог делића мога великога народа, који се, као што се сунце на сваком окну огледа, више или мање слика у души свакога од нас, који се зовемо јавна његова деца. — Породичне односе, назоре и мишљења у мојим сеоским приповеткама ја сам из народа узимала; а причања и описивања народа намештала сам својим речима и описом само онда, кад нисам могла другаче чинити. Зар не би било смешно, да ја поправљам тако великог песника, као што је наш народ, који ће на векове остати наш најузвишенији учитељ?“

— Приповетка Л. К. Лазаревића „У добри час хајдуци“ преведена је на руски.

— На Цетињу је ово дана изашао спев Радоја Рогановића „Ропство владике Црногорског Данила Петровића Његоша“. Спев је тај приказан кнегињи Милени а приход му је намењен Зетском Дому.

— Први део „Педагогије“, коју је саставио Стеван Басаричек, учитељ кр. учитељске школе у Загребу, изашао је сад у трећем са свим прерађеном издању.

— Од драгог нашег сарадника Марка Цара добили смо пре неки дан његову расправу Vuk Karadzic e la poesia popolare serba, коју смо огласили у 42. броју нашег листа прошле године на страни 671.

— У издању Браће Јовановића у Панчеву изашао је Достојевскога роман „Бедни људи“ у српском преводу. Нас је прошле године преводилац, један од млађих наших сарадника, известио био, да ће тај превод изаћи у Народној библиотеци Браће Јовановића, те смо ми тако и забележили лане у 36. броју на страни 575. Но сад, добивши књигу, видимо, да је превод изашао у засебну издању.

— Изашле су већ из штампе приповетке Сима Матавуља у збирци под натписом „Из Црне Горе и Приморја“. Натпис би потпуно одговарао садржају, да уз лепе Матавуљеве приповетке из црногорског [1. На бадњи дан. 2. Света освета. 3. Ко је бољи? („Јавор“ 1886.) 4 Како се Латинче оженило. („Стражилово“ 1887.) 5. Завођанка. („Стражилово“ 1887.)] и живота на Приморју. [6. Бодулица („Одјек“ 1887.) 7. На младо љето (пре Анђео младог љета. „Стражилово“ 1888.) нису додане још и 8. „Зимње приче“ Франдуза Е. М. Вогиеја, које је Матавуљ вешто превео и први пут им превод саопштио у „Црногорци“. Овако би ваљало да је на натпису још речено и „из Русије“, јер Вогие у овим својим зимњим причама црта прилике из руског живота.

— Književna smotra место да оћути и тим призна своју погрешку, осврће се у свом 3. броју на нашу белешку у 6. броју „Стражилова“ на страни 96., па се правда врло чудноватим разлогом. Вели, кад други раде, што није у реду, као зашто не би и она? Но то што му драго, кад се Književna smotra већ држи тог красног принципа. Требало је толико рећи, па се онда знамо. Али њој то није доста. Треба уредннику овог листа вратити жао за срамоту па му пребацити, да није „образован родољуб“, као што је свет у уредништву Književne smotre. А шта мислите, зашто? Та за бога зато, што се усудио у белешци оној употребити стару српску, са свим невину узречицу „да се Власи не сете.“ Književna smotra нашла је у тој узречици неке, бог те пита какве, алузије па се зло жести, како је уредник овог листа тобоже смео импутирати јој така погрдна имена; она — вели — ни у шали не спомиње те речи. Е па ту сад да остане човек озбиљан! Мора се од срца насмејати, па ма и опет у очима Književne smotre не био „образован родољуб“. — А што Književna smotra некако достојанствено господски тврди, да је уредник овог листа белешком оном „промашио циљ“, ту би смо слободни били приметити, да не ће бити баш тако, јер ено сама Književna smotra у том истом броју, региструјући, да је изашао један део Де Амичисова „Војничког живота“ у преводу Дан. А. Живаљевића, не пропушта приметити, да то тако „Стражилово јавља.“ Ипак дакле није с горег, кад „необразовани родољуби“ примете, како је то чудно, рећи за овај или онај саставак, да је бујно песнички написан, кад човек није ни видео а камо ли прочитао саставка тог.

— Готова је већ II. свеска збирке Адамовљевих приповедака „На сéлу и прéлу“. У ту II. свеску ушле су ове приповетке: 1. „У Фрушкој гори“ (изашла први пут у нашем листу прекланьске године под натписом „Народно славље“); 2. „Цвеја“ (такођер први пут у нашем листу преклане и то под насловом „Метиљ“); 3 „Први пут у колу“ (Vienac 1886.; 4. „Крýна“; 5. „Песма“ и 6 „Мој бáта“ (све три ове последње изашле су у лањском течају нашег листа). Књига је изашла у издању Браће М. Поповића и продаје се по 60 новчића.

— Из „Шабачког Гласника“ прештампана је у засебну књигу приповетка Јанка М. Веселиновића „Луда Веливка“.

— Сетиће се ваљда још читаоци нашег листа, да смо им у 9. броју ове године под рубриком „Књижевност“, реферишући о 70. и 71. свесци „Отаџбине“, приповедили историјицу о причи Јабланића (Ив. Павловића) под натписом „Оно ће јарко сунце проказати!“ Сад је Павловић ту причу издао у засебној књизи а напред је под натписом „О овој причи“ и „... И проказало се!“ донео доказа, да је та прича његова изворна те дакле никако не наслоњена на песму Немца Шамиса „Die Sonne bringt es an den Tag.“

СМЕСИЦЕ.

(Славне жене на самрти). 4. Марија Антоанета. Та јадница, жртва француске револуције, погрешила је као жена а одмаздила је као мушкарац. Мора јој се замерити, што је у младости волела уживање, што је често радила неразмишљено те није увек пред очима имала високи положај, који је заузимала у Француској. Наклоностима својим и ћудима попуштала је, било јој је мило, да јој се удварају и да је славе као лепу и пријатну жену. Расипала је на наките, радо је и вешто збијала шале па је није мрзило да свом овбиљном и тромом мужу за леђи, под руку са бекријастим девером својим Артоасом, прерушена оде на ову или ону јавну игранку. Кад се после политички одношаји у Француској замрсили, уплела се и она те хтела да употреби свој уплив. Правила је сплетке и склапала завере на двору против расположаја и воље народне. Али и кад је стање постало опасно те је требало одрешитости и смелости, показала је, да у ње има и тих својстава. С правом се сме за њу рећи, да се величанство њеног бића у најсјајнијој светлости показало тек онда, кад су јој краљички скрлет већ здерали били са рамена. У несрећи својој сачувала је мирноћу и хладнокрвност, да се човек мора дивити. Кад су јој погубили мужа, била је спремна на све. Као Нијова је видила све драге своје и миле како гину а које је за собом оставила, за те је знала, да ће и они доћи за њом. Ретко је било кад мучнијег живота, но што је био њен за последњих дана. У тавници јој преко зиме нису дали ни јоргана; отели јој маказе те је морала зубима кидати конац, кад је што шила; ноћу су преметали по њеној соби, кад је лежала у постељи; отимали јој малене даре, што их је за успомену подобијала од мужа свог, од своје деце и од погинуле другарице своје Ламбаловице. Све је то њу до дна душе болело, али се није опирала. У тавној влажној консјержерији, камо су ју довели са завежљајем рубља под пазухом, вадила је конце из старе тапете на зиду, да помоћу два чачкала оплете доколењак за свог сина. Сво лукавство, што јој је још преостало, и сав дар свој у очаравању употребила је те је тај доколењак дошао сину њеном у руке. Опроштај њен са Јелисаветом и ћерком у по ноћи од 1. на 2. август 1793., кад су је изненада пробудили и одвели, био је без и најмањег узбуђења, миран и без икакве женске сентименталности. Говорила је ћерци својој и заови а ни за час је није бол савладао. Давно се већ патница одучила била од плача и нарицања. Кад је на ниска врата своје тавнице излазила, ударила је главу па кад су је са саучешћем запитали, да ли је заболело, одговорила је, туровно се насмешивши: „Боже сачувај! Та шта би мене још могло заболети!“ Знала је у тај мах да јој ваља мрети. Пред трибуналом револуције дочекала је све оптужбе са великом постојаношћу и достојанством. Само је једаред прекипило у њој, кад су је ружили, да је са сином својим живила у неприродном одношају. „Прати се и бранити од тога“, рече, „значило би саму себе каљати. Свака мати, која је овде на збору, устаће мени у обрану те речи, да таквог чега не може бити.“ Смртну пресуду своју дослушала је мирно и хладно. Кад се пењала на кола, да је одвезу до губилишта, хтео је џелат да је прихвати, но један њен поглед био је довољан да га одбије. Иначе је на колих седила као и остали осуђеници, руке су јој биле наопако везане а коњу је леђима била окренута. На њој је била бела јутарња хаљина а на глави, са које је остраг очешљана била коса, имала је малу капу. Народ се око ње дерао, ружио ју и клео. Да ли је, боже, тада помислила, како ли је некад улазила у Париз као млада дофенова? Исти је народ у оно време опколио тиљерије и без престанка искао, да њу види. Тадашњи гувернер града Париза, маршал Брисак, рекао јој је тада учтиво: „Мадам, пред вама ево двеста хиљада љубавника!“ Сви се ти љубавници прометнули у душмане њене. Путем до губилишта гледала је светину пола гордо, пола милостиво а жељу за чашом воде изрекла је тако молећи па ипак и тако заповедајући, да жандар један није могао а да је не послужи, ма да је то била услуга, која га је лако могла стати живота. Последње њено уживање био је осмејак детенцета једног, које је пружило ручице према њој, кад га је мати дигла, да види несретну мученицу, како се пење на гилотину. Неки очевидац реферује у 173. броју листа „Hamburgische unpartheyische Correspondent“ од 29. октобра 1793. овако: „Уз степене до гилотине пењала се некако хитро, као да јој је журно, да што пре сврши. Кад је била горе, осврнула се натраг те промрмљала преда се: „Збогом, децо моја; ја одох до вашег бабајка!“ За тим је нагло метла главу под гилотину а на час један после тога није више била међу живима.“

ЧИТУЉА.

У Келну је 9. о. м. п. р. умрьо Немац **Евалд Август Кениг**, ванредно плодни писац оних т. зв. spannende Fortsetzungs романа. Од његових је дела и у нас понешто превођено. Тако је у „Јавору“ године 1883. саопштен превод Кенигова романа „У лудници“ у преводу покојног медицинара Светислава Петровића. Кениг је поживио 64 године.

САДРЖАЈ: Самотни момак. Песма Јосипа Берсе. — Дух времена сад је таки! IX. — Последња успомена на Лауру. (Јулије Словацки.) Превео Рајко. — Забављачица. Приповетка. Написала Каролина Свјетла. С чешкога превео Драгутин Кадлец. — На што така породица? Слика из живота. Написао А. Дигасињски. С пољског превео Рајко. — О кнезу Лазару. (Наставак.) — Књижевност. Словенско песништво у нашој књижевности. (Позив на заједнички рад.) Из уредништва „Стражилова“. — Листак. Жандари у природи. (Пабирак из природописа.) Од М. К. — Ковчежић. Књижевне белешке. — Смесице. — Читуља.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваког четвртка на читавом табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. на по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 ф. на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата администрацији „Стражилова“ у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 12. У НОВОМ САДУ 24 МАРТА 1888. ГОД. IV.

ЦИГАНЧЕ.

Безбрижно и мило дете, подигни витице твоје . . .
Како си чупава много! Ах, твоје уснице рујне
И страсно, ватрено око и груди свеже и бујне,
Веселе око моје.

Додај ми златни пехар. Из твојих очију, лане,
Ја читам страсну повест, које се још многи сећа,
Кад Бахус подиже војску на плодне индиске стране,
На земље мирисног цвећа.

У вијорима страсти са дивљом, помамном виком
Скакаше безумна војска од људи, жена и звери;
И древне индиске горе оглашаваху криком
Истока бујне кћери.

Циганче, тако ми Баха! и ја сам међ' њима био...
Но ти ми покажи сада, шта чиним ово и где сам?
Ја видим, да сам пијан, и ако, за што бих крио?
Дирнуо пехар нисам.

Војислав.

ДУХ ВРЕМЕНА САД ЈЕ ТАКИ!

ПРИПОВЕТКА ИЗ СРПСКОГА ЖИВОТА.

ПРВИ ДЕО.

(Наставак.)

*

У Марковој крчми „код разбијене канте“ рашћеретали се гости, па и не мисле кући; него де једну, де још једну и таман сад наручили, да им Маркова домаћица испржи које пиле. И Марко се, ено, већ вија са живином по широком дворишту. Марко је јунак, који зна и рећи и утећи, као и на страшну месту постојати, па не жали, ето, ни крв пролити, кад зажеле то његови гости и рачуни.

А ту су сви, ту је Брајковачко цело певачко друштво, осим Бранка, Даринке, Јелене, колара и његове сестре.

Млади грк, Јеша Дабижић, отпоручио је матери још пре једнога сахата и јаче, када га је по једном дечку звала нешто у дућан, јер чека муштерија — поручио је, да ће „сад од мах“ доћи, па је устао већ био и пошао. Али је баш дошла у разговор најзанимљивија тема при чаши пива, његова најмилија тема, о томе, како и за што наш народ пропада. Јеша воли да „политизира“, особито још кад наиђе на паметна човека.

— За што? Мој господине, ето, за што! — вели Јеша. — Мој конкурент, онај Јуда код цркве, дошао је пре три четири године. Наша славна црквена општина дала му је своју кућу под кирију. „Сигуран платиша! Наш Србин мисли, то је наше, па не мора плаћати. А туђинац то не може рећи.“ Дакле, општина му је дала своју кућу, на најбољем месту у селу. Данас сутра, ако не оде у варош, да тамо отвори већу радњу, ево мог носа, ако не назида у сред Брајковца најлепшу кућу с магазинима. Ко јамчи, да му наши поштени општинари не ће баш и продати ту своју кућу,... разумете ли ме: кућу српске црквене православне општине од мах уз ребро српској православној цркви?! Жалост, мој господине докторе! Жалост!... А знате ли, шта раде наша браћа Срби? Сви листом пазаре код Јуде. Жене *краду* од својих газда храну, па џаковима вуку Јуди, те дају буд' за што, као да има слепога миша под прагом, или их медом залаже. Па шта им даје за то Јуда? Шта мислите? Бофл, сам бофл, господине мој,... ђубре!... Он вам ни гуску нашу појести не ће, док је не почивути. А наше жене,... и људи, и сви, чак и поп Стева, српски православни свештеник,... сви купују код њега, код Јуде,

и мед за божићњу чесницу и зејтин за кандило, што ће да припали пред свог свеца... То је грозно, господине мој. *То* треба да знаду наши учењаци, па о томе да пишу. Да, о *томе!* Треба писати књиге за *народ,* треба учити народ да држи новине, па да се учи, да види, да зна, да чује... Просвета, просвета!

— Не помаже ту књига, — вели му Јован. — Нема просвете, где народ не стоји економно добро. За то сте ви ту, па учите народ,... да, учите га! Треба *сви* да га учимо! Ја то увек кажем, а то ћу и сам урадити: треба више учених људи да се помешају у *народ,* у *масу.* Ви имате иначе потпуно право. Ал'...

Јован је сад још већма дошао до тога уверења, да треба да остане код куће. „Треба народ поучавати. А ко ће то, ако не ће учени људи? И онако није за њега адвокација. Није му нарав за то. Та, адвоката и онако има већ и сувише. А у државној служби, опет, не да се пропевати, чим осете, да љубиш свој народ...“

Бележник засветлио очима, па намигује на писара, — знак, да позива онога, да декламује песму „о браца-Анти и разбијеној канти“. Дакле жива скаче изнад нуле, то јест, бележник је „ухватио шпиц“.

Писар као да се нешто очемерио вечерас, па је мрзовољан. „Кадгод није младо пиво, а њему се нешто стужи.“ Онда му је његов „виши позив“ на срцу и на језику. Тужи се на цео свет. „Младу човеку не да се прилика, да створи себи будућност. Особито је уметност у нас Срба право сироче. Ко је највише позван, да шири просвету у народ? Ко? Синови Талије, — глумци, апостоли народни! Па како стојимо у томе? Жалост! Да се заплачеш!...“ Боли га, да Бог ме, што је понижен; а понижен је, страшно понижен. Човек рођен за „виши позив“ нема готово ни свога имена данас. „Писар“, „писар“ и само „писар“, од кудгод ко иде. Е, па то боли! *Он, који је* научио да с позорнице, занесен небесним задахом, презире цео свет. Ох, позорница!

— Шта је теби сад опет, нотарошу? — пита га госпођа бележниковица. — Пусти момка! Није човек увек расположен, да другога забавља.

Господар начеоник, стари пензионирац... И они су ту. Господин бележник је нашао, да је вредно, да му се јави, е је Марко донео пива, А писар опет нашао је за вредно, да сам својеножно тај глас однесе до највишег места своје претпостављене власти у Брајковцу.

Е, па и господар начеоник, човек иначе миролюбив и добричина, па доста и у годинама, и он већ ратобборнији. Нешто га подиже са столице, па се узврпољио. Хоће да се пева. Друштво треба само да пева. А он погибе за младим друштвом. Него да не увреди кога, ако би другог замолио, да запева, први сам почиње. Обадве руке пружио преко стола, па изнад чаша даје такат.

— Данас је доба рада, општега рада! — развикао се Јован с Дабижићем. — Па ради ли се? Ко да вам ради?... Ради се, да, али свако за себе. Огрезли смо у гнилости. Нема ни родољубља, ни самопрегоревања. Наша се интелигенција покварила...

— Да није још нас учитеља, који издигемо за вас све, слободно бисмо могли рећи, да је народ сам себи напуштен, — дода Кнежевић. — И још се од нас захтева, да потпомажемо и књижевност, да купујемо и растурујемо књиге, да... Како ко проговори, зине на учитеља и свештеника. Господа свештеници се чине и невешти, а ти, учо, издири за народност, па кад ти треба дати хлеба, „даће Бог!“

Јеша зинуо у Јована, па само клима главом у знак, да све одобрава.

У том начеоник, као да њих тројице тамо и нема, запева своју најмилију, тихо, по свом начину, тек само да „дâ агију“:

„Дух времена сад је таки,
За слободу с' диже сваки.
Бела вила ори глас:
Устај, Србине!
И у борбу зове нас:
Устај, Србине!

Благајник као да се замислио за својом чашом, па га се не тиче ни живи разговор између Јована и Дабижића, којима оде и учитељ у помоћ, — ни оштро супрушко објашњивање између бележника и бележниковице, која тако узела бранити писара, да се овај сам од туге неке у мало не заплака, — ни песма начеоникова. Тек када га начеоник гурну на оно: „Устај, Србине!“ — трже се, а кроз храпаво грло, загушено пивушином, једва му проби медвеђи глас, ухвативши тек последње: „Устај, Србине!“

Учитељ одустаде на то од политичких и економних питања, па стаде код „чиче“, (тако Брајковчани зову свога општинскога начеоника,) намигну на бележника, па запева звонким извеџбаним гласом својим: „Јечам жела Гружанка девојка...“ Збиља, да се занесеш!

— Жено, мир! — повика бележник својој супрузи, скруни последњи остатак у својој чаши, па се извали у столици, да слуша. Сад престаје свака субординација према својој „генералној команди“. — Докторе, — окрене се Јовану — окај се, молим те, тога грчета. Тај не ће бити паметнији ни за длаку...

— Но, но,... — поче бележниковица.

У том јој писар у крај стола стиште руку из захвалности, што га тако мушки брањаше.

— Ох! То је дивно! — прошапута милостива његова заштитница, па одговори своме штићенику опет притиском руке, и занесе се — за песмом, па паде у неку сентименталност и кокетно погледа у Јована.

Чак и Јован умуче.

А Јеша, кад немаде с ким да политизира, и сам нађе, да је најпаметније слушати песму.

Добри чича подиже главу к певачу, па му показа место уза се.

— Ту ми седни, синовче!

А Кнежевић пушта глас где силније, где тише, да се као талас час дигне, час спусти.

И благајник —

— Ено га, стриже ушима! Кренуо и он! — пришапута писар милостивој госпођи бележниковици. (И за писара, дакле, хвала Богу, добар знак, да се раскравио, кад, ето, хоће да се шали.)

А благајнику се разведри мало оно мрко лице, зарасло у црној густој бради.

Марко дотрчао, па стао код врата, па слуша.

— Дивна идеја од вас, господине бележниче, да овде вечерамо! — кличе Дабижић, кад Кнежевић испева песму. — Дивна идеја!

И сад тек седе на своје место, одакле се беше пре једнога сахата кренуо, да иде у дућан на позив материн.

— Марко! Чашу пива!

Ево Марка. Вели:

— И пилићи су готови. Па ако је по вољи, господо, да донесем сада радованца.

— Врло добро! — проговори писар. — Пиво чисто стужи човека.

— Да, да! За вечеру радованца! — пристадоше сви у глас.

Благајник мисли: „Ништа лепше од добра пива. Ал' куд сви Турци ...“ Мисли, но га мрзи, да и толико говори.

— Синовче, да те пољубим, — рече чича учитељу и привуче му главу, те га цмокну у чело ...

— Господо, — диже се бележник, — ако и јесте лепи српски обичај, да се тек са печењем почиње наздрављати, ако ни вечера наша није још ни на столу, ја мислим и држим, нити могу на ино, а да не ...

— Сад ће бити по сахата, — примети му жена, знајући за његов „лепи српски обичај“, за његову страст у наздрављању.

— Молим, да ми се не упада у реч ... У нашој средини седи старина, који ...

— А, не, не! — опре се чича, начеоник, а он је та намишљена старина; па сам устаде и диже чашу:

— У нашем венцу има једна ружа ...

— Хм, хм! — продера благајник кроз грло, као да хоће да га прочачка.

Госпођа бележниковица нежно продрмуса руком, као и нехотице, своје шишке на челу, па лаким погледом прелете по друштву око стола, као да се, збиља, осведочи, да је баш она та „ружа“.

— ... једна ружа, — наставља начеоник.

— ... која има бодље, — уплете се бележник.

— Keine Rose ohne Dornen! — додаде стари пензионирац. — Господо моја! Ја дижем ову чашу у здравље једне вредне домаћице, верне супруге, једне госпође, која је ружа у нашем друштву. А то није нико други, ... мислим, да сте сви погодили, да је то госпођа супруга нашега вреднога и ваљанога члана овога друштва и ове општине, наша госпођа бележниковица. Живила!

— Живила-а-а!

— Стари курјак! — пришапу Јеша Јовану.

Али Јован као да не слуша, јер се нагао већ преко стола с чашом у руци, да се куцне с бележниковицом.

Писар сад већ нема куд ни камо. Те док се други збунили, кличући још: „Живила!“ — он се пожури, па узе извијати и завијати:

— Мно-о-га-а-ја-а-а, мно-о-га-а-а-ја ...

„Е, сад већ видим, шта је!“ мисли благајник, кад за вечером и после вечере зaређале здравице, као да му је до сад све тек као шала изгледало. Прочачка опет грло с неколико: „Хм-хм!“ — погладн брке, продрма своју столицу, зар да се увери, је ли на добрим ногама, па — на здравље! И цело вече „нити писну, нити зубма шкрипну“. Ако га тек чича опомене, да пева, да помаже, он запара својим храпавим басом, па је учинио своје.

Бележник се „дочепао ледине“, па наздравља по милој вољи, ређајући серију за серијом.

Једва око поноћи дошао и Дабижић до речи, да наздрави „оној идеји, која живи у српском народу и одржава у њему свест, да не клоне у тешкој ноћи искушења, ... да, велим, у тешкој ноћи искушења, која га је стисла, да једва може да дахне. Та идеја, господо моја, има своје живе поборнике.... поборнике, у којима је она оличена. И нека нико не сумња, да ће та идеја погинути ...“

Бележник се већ неколико пута дизао, да опет он наздрави, али га увек задржаше остали са:

— Чујмо! Чујмо! Јеша има реч!

— Да, господо моја, — опет ће Јеша. — Не ће српски народ клонути, догод уме да штује и мртве поборнике, (на ту је реч баш особито узахао,) поборнике своје идеје. Дух времена сад је таки. И догод дух времена буде народ схваћао, умеће поштовати заслуге свога Бранка Радичевића. („Слава!

Слава!“ заори се на ту реч око стола.)... Да, господо моја, — залеће се Дабижић све живље, — данас сутра пренећемо бесамртне земне остатке покојнога песника српске идеје, пренећемо на убаво Стражилово. У то име, господо моја,...

— Живио! Живио! — заори се опет око стола. Руке се укрстише изнад исполиванога постоњака, чаше зазвечаше. Некоме се и столица измаче и стропошта.

И опет: „Мно-о-га-а-ја...“

А Јеша још не беше довршио, таман најлепше полетео! Но речи му се изгубише у метежу, у ком сваки својим гласом пева: „Многаја“.

Учитеља беше нестало, па га нема натраг, ево већ јаче него по сахата.

— Шта мислите, где нам је господин учитељ? — пита лагано бележниковица Јована.

— Збиља, њега нема! — примети овај.

— Не довијате се, где је? — опет она.

— Не могу да мислим.

— Није далеко.

— То може бити.

— И ви, збиља, не знате ништа?

— Баш ништа.

— Ни да он, баш у овај пар, када ми о њему говоримо, виси на прозору попине Јелене?

— А-а!...

У том ево Дабижића с пуном чашом пред Јована:

— Господине докторе, ја сам у вама познао човека, који...

После по сахата, ваљда, резултат је био те, на широко и на дугачко развезене орације, којој није ништа сметало, што је писар, већ по не знам који пут, декламовао „ону о браца-Анти́ и разбијеној канти“ на велико уживање бележниково, (а чак је и благајник дигао мало обрве и удостојио декламатора својим погледом), резултат је био, да су Јован и Јеша на једаред укрстили своје деснице, држећи пуне чаше, испили чаше, цмокнули се и два и три пута — и, дакле, „попили брудершафт“, то јест, потписали пасош, да могу бити један према другом неучтивији, те не само да не ће више говорити између себе „ви“, већ „братски српски“ „ти“, него Дабижић, на пример, не ће више називати Јована и доктором, а Јован ће њему, на прилику, смети од сад говорити: „Гр̀цо“, или: Рифлијо“, или: „Швиќо!“

— Паметна идеја, бележниче, да се овде мало позабавимо, — примети после Дабижић, по толики пут, бележнику. — Бога ми, паметна идеја! А и јест, брате, — окрену се Јовану, — баш смо ти ми на селу затуцани,... их! Никакве друштвености! Социјалне наше прилике...

И Марко се, већ по одавно, помешао с гостима.

Бележник хоће да га, бојаги, боцка, па га загрлио, и пева му:

„Нит је Шваба за гајдаша, нит је Србин за бирташа!“

А и Марко загрлио њега, па пева с њим заједно...

Бележниковица одавно наваљује на бележника, да се иде кући.

— Ти иди, голубице моја! Иди, немој да се кркаш ту! — вели јој разнежени супруг. — Ти бар не мораш, ако ми мушки морамо.

— Гле, а ко вас тера, да морате?

— Један другом за љубав.

Најпосле оде бележниковица, а отпрати је Јован и писар.

Таман они пошли, а учитељ на врата.

Дочека га граја:

— О-о!

— А-а!...

(Наставиће се.)

МИЛОЈ БРАЋИ ОКО СТОЛА.

Промисао да......
По облацима сивим химне јој поје гром
И на дну мора црвак, у бездни мрачној мравак;
Сићана вала шапат, лелујак зелен-листа,
Звездано јато златно, на небу што се блиста!

* * *

И несташлуку твоме речицу рађа лаку
Те поток речи бива, уставу ломи сваку,
Па тако буји, расти то тамо амо леће —
Велика духа перце лепири око свеће.
Млађана духа крило тако се крши, лиња —
Што пламом гори силним, то дуго баш не тиња;
Препламе, махом чезне и у сред хладна днева,
Кад жиђем север шине, слабо ће да загрева.
Несташко брза, хита — то тамо све колута;
Живота чвор се плете, махом га једним спута
И меден пољуб цикну, ето му стигло вече —
Што хуји, рони, лети — то брзо и утече.
Кад густа падне тама, пламичак ће да сине
И у том маху само мука ће да те мине.
Синџир ће пући љути, дух ће ти наћи сјају
На крило миле мајке у вечном завичају;
Ал' хоћеш у пољупцу небесну капку меда?!
То у пламичак онај нека ти око гледа,
Уждени свећу своју на пламен онај брзо,

Да не би у беспуће, над бездну не наврз'о,
А мудрост нашу мани, слабе су у ње ноге,
Живота пути дуги, у њему муке многе,
Да не би своме знању чинио можда бруке,
У море својих суза када те хитну муке!
Та где сте, мудри људи, што вас је гуја јела,
Те вас је влашта памет од зала спасла смела?!
Негдањег себе сенка ено га један пузи
И прти пусте дане у црној горкој тузи.
Сломљен је доле наго, око му земљу гребе,
Не може да се дигне и гледне поврх себе;
Боли га тиште тешки, ране му срце деру,
Што му је знање хладно оплевило баш веру;
Те тако блуди жићем, страва га нека трза,
И јека звона с куле празно му срце крза.
Сред пуна света самац, па никад да се прене:
Чија су ово јата? Ко ли је око мене?
Та то су моја браћа, што око мене стоје,
Та то је моја црква, што моме Богу поје!

*

Немојмо, браћо, тамо на после лаке руке,
Немојмо само, браћо, у нове у хајдуке!
Тима се не ће горе, слободе златна стана,
Где за крст часни Србин није се бој'о рана.
Вражија то је књига, опаснога је смера,
Што сваки углед руши и свему што замера.
Ох, пуне то су главе а пуста то су срца,
Из којих така мудрост у грешну смеру врца!
И ова земља грдна око свог сунца броди,
Па за виделом света и ти ми, бране, ходи —
А да смо сви јунаци, па шта донели дани —
Све вечним за сунашцем, а фењера се мани.
У њему чезне уље, слаби га трну даси —
За оним само, брале, што нигда се не гаси!
Светови око њега дивовско коло воде
И вечно ето тако пучином вечном броде.
Пухора мани пуста, пуно је црна гара,
А хладне греји груди виделом вечна жара.
Ох немој, брале, тамо на после лаке руке!
Та немој само, брале, у нове у хајдуке!
Пред олтар падај свети, густа се хвата тама,
Па себе тамо тражи и освој себе сама!

* * *

Промисао да . . . . .
По облацима сивим химне јој поје гром
И на дну мора црвак, у бездни мрачној мравак;
Сићана вала шапат, лелујак зелен-листа,
Звездано јато златно, на небу што се блиста!

Јован Симеоновић-Чокић.

ЗАБАВЉАЧИЦА.

ПРИПОВЕТКА.

НАПИСАЛА КАРОЛИНА СВЈЕТЛА.

(Наставак.)

Као заслепљена сјајем високих огледала, која су допирала чак до доле, свежом бојом ћилимова и одсјајем златних оквира, застаде девојка код врата, па подиже руку, као да покрије очи од дивоте, која ју опколи, али у добри час дође к себи. У место да се неусиљено поклонила, као што то приличи изображеној девојци, поклонила се дубоко, врло дубоко, као што је, ваљда, мати тому научила; јер тешко да би пало на ум тако нежном и окретном створењу, као што је Катица, да се поклони тако невешто, како ни мало не приличи њену добу и њеној спољашности.

Бојажљиво корачајући, дрхтала је не само пред том оштром госпом тамо у тој сјајној наслоњачи, што јој свилене хаљине при сваком покрету тако лепо, ах тако лепо зашуште, да јој срце у грудима престане куцати, — него и од страха, да не би поклизнула на том необичном поду, који је гладак као поледица. Тако се приближавала госпођи саветниковици, а ова са неким унутарњим задовољством посматра њену збуњеност.

Та охола госпа не ће да се понизи, да предусретљивом речју или осмехом осмели девојку, већ допушта, да јој приступи и пољуби јој руку, па да је онда мери од главе до пете хладним погледом.

Девојка, тек ако јој је седамнаест година, дрхће пред њом као прут. Сигурно никад пре тога није ступила без старијег у туђу кућу; па сад стоји сама, без заштите, без одбране пред тако високом госпођом, у чијој је руци, тако рећи, њена срећа!

Саветниковица започе с њом прави испит; испитује је озбиљно као какав инквизитор, јасно и одмерено, али безобзирно, колико јој је година, како јој се зову родитељи. Катица одговара на њена питања учтиво, с очима пуним суза; стоји пред саветниковицом скрушена, као каква грешница, која очекује своју пресуду.

Тада зачује пријатан мушки глас. „Није ли по вољи, госпођице, да седнете?“ понуди је Едмунд врло учтиво, па јој пружа столицу, и гледа на матер прекорним погледом, а ова све црвени од једа, што се ту он меша. „Мати вас не сматра за туђинку у својој кући“, настави, „иначе би се сетила, да вас понуди, да седнете.“

Девојка порумени као ружица, па се плашљиво окрену том младом човеку. Да се пре тога он није већ окренуо, кад се она осмелила, да га у име захвалности погледа својим детињастим, плавим очима, морао би га дубоко дирнути израз тај превелике благодарности у њима. Едмунд стао зловољан код прозора, па равнодушно гледа на улицу.

Није то први пут, како га је заболела мајчина охолост према потчињенима и како је стао међу њу и увређену особу; али, на жалост, увек узалуд. Саветниковица се никад од својих права и начела не удаљава, а тек је то њено право, да се покаже као богата госпа и са висине своје, а према ћуди својој, да милостиво или немилостиво погледа на оне, који нису тако срећни као она. Сваки би је увредио, кад би је упозорио на некоректност понашања јој, а са тога намрштенога чела, из тога немилога погледа може се увек јасно прочитати, да неће ни сад Едмунду опростити, што ју исправља.

Катица се ипак знала поред свег свог неискуства толико наћи, да није села; стала пред саветниковицу исто онако понизно, као и пре него што се за њу заузео тај заузимљиви бранилац. Ова скромност стиша нешто мало гњев будуће њене госпође; а кад се Катица задовољи са половином плате саветниковичине кухарице и кад својевољно пристаде, да ће радити и друге послове, осим што ће јој читати вести, и друго, што се још од ње устражи, и кад обећа, да ће гледати да буде свакад и у свачему од користи, — отпусти је скоро уљудно, а пријатан јој осмех заигра око танких „финих“ усана. Едмунд расејано отпоздрави девојку при поласку, а она му се поклонила тако неспретно, као што не приличи округлом јој и руменом лицу. Едмунд међу тим опет стао гледати на улицу, као да је нешто пре тога опазио, што га још и сад занима.

„Да не знам са свим сигурно, да се Ђура сад негде по угарским пустарама скита“, рече саветниковици, „заклео бих се, да је онај часник, који баш према нашој кући иде, он главом!“

Саветниковица је намислила била, да Едмунда због пређашње му смелости казни хладним понашањем. Али кад зачу име Ђурино, јединог сина покојне сестре своје, који је био ступио по њену упућивању у војничку службу, заборави на оно, па брзо приступи прозору.

Ђура је њен љубимац. Живахнији, предузетнији и охолији од Едмунда, а како је племенита нарав Едмундова без зависти пристала, да заузме у мајчину срцу тек друго место, то је Ђура још као дете задобио целу наклоност своје тетке.

Остао је рано сироче, па спао једино на милост саветниковичину, а то је Едмунду доста важан узрок, да му од срца подели првенство код матере, и да јој никад не изда његове махне.

„Боже мој, како можеш само и сумњати“, одговори саветниковица, опазивши часника, који се приближавао. „То је он, — збиља, он! Брзо, брзо пожури му на сусрет. Данас нема ништа од наше шетње! — Како бих ја отишла, кад Ђура долази!“

Едмунд је послуша, али не полети баш тако нестрпељиво свом брату на сусрет. Саветниковица га опет дочека са раширеним рукама. За њега већ има лепих речи, какви свом сину никад не говори.

Ал и јесте то леп момчић, тај часник! — Висок, опаљен од сунца, озбиљна погледа, па тек како уме да се примамљиво смешка и како лепо зна да очи баца! Мора да у својим грудима вулкан скрива, кад му из очију лиже такав пламен!

А тек какав му је говор! Прича, колико се дуго задржавао у иностранству, како је тамо за тетком чезнуо, како се радовао, кад је добио налог, да има доћи са пуком у Златни Праг, и како се нада, да ће се ту неколико месеци задржавати.

А саветниковица то све слуша као очарана!

Са свим је наравна ствар, да не ће смети на другом месту становати, већ мора бити њен мили, једва дочекани гост. Одмах пошљу слугу по његове ствари и најгоспоственију собу у господској кући одреде капетану за стан.

„Јоване,“ рече часник на само необично озбиљно свом старом слузи, којем је све поверавао, „овде не ћемо правити никаквих будалаштина! Разумеш! Ти знаш моје прилике, па знаш и то, да сам своје повериоце само на тај начин умирио, што сам их упутио на богату тетку, — она је једина моја нада! С тога, догод будемо спавали под овим кровом, за нас нису на свету ни вино, ни карте, ни округла лица девојачка, ни сјајне очи њихове! Ту не зна тетка за шалу!“

Јован је разумео, још те како је разумео — тако добро, да су за неколико дана сматрали капетана и слугу му у тој тако уредној кући за праве узоре господске и лакајске савршености. Много је том помогло и приповедање лукавог Јована, који сваке вечере забавља кухинску чељад веома „дирљивим“ догађајима из живота свог господина. Та зна он, да ће то донети жељеног плода, јер од уста кухаричиних и собаричиних доћи ће до „виших“ ушију, које радо слушају, шта се збивало у удаљеним крајевима.

Одношај међу браћом није се изменио. Као у прошлим годинама, тако и сад ставља саветниковица Ђуру свом сину за узор лепа понашања. Но Едмунд на то ништа не вели, као ни пре; понаша се

према њему, истина, уљудно, али ипак избегава, да се с њим опријатељи.

Саветниковица се љути, што је тако равнодушан према њену љубимцу Ђура, истина, има исто тако вазда страсти као и она, али је ипак обазривији, па се прави, као да ништа не опажа!

(Наставиће се.)

ПО СЕЛИМА.

ОД ЉУБИНКА.

XV.

Крен'о сам се за Бујиште[1])
Једног лепог дана,
Преко брда, дивна кршна,
Сунцем обасјана.

Ниже доле у камену
Поточић је мали,
Тихо бруји и жуборе
Сребрнкасти вали.

Крај потока тиханога
Бело с' стадо збира,
Једна цура поред моста
Кошуље испира!

На бујну јој косу пали
Они златни зраци,
Па је водом поливају
Несташни сељаци? . . . .

Ушао сам већ у село,
Надање ме крепи:
Та овде си, мој Србине,
Мој узоре лепи!

Та овде си међу гором,
Што већ небо пâра;
Та овде се само српски,
Српски разговара!

Дивни људи, вредни људи,
Воља им је јака!
Та ово је жива слика
Челичних горштака.

XVI.

„Знаш ли, ћато, — неки Јова рече —
„Да је код нас право чудо било.
„Појави се мечка једног дана,
„Е, у сну се то чудо не снило!

„Страх овлада целим овим крајем,
„Мечка! Мечка! Село с' цело збуни!
„Не знам, од куд баш међ' нас да дође?
„А нико јој чорбу не натруни.

„Крепусмо се! Ко са дугом пушком,
„Ко са мотком! Дигла с' грдна хајка.
„Нек се држи! — мислили смо тада —
„Мора пасти, весела јој мајка!

„Неки Марко пошао је први
„У руци му кремењача стара.
„Таман био код потока доле,
„Спази мечку како се одмара.

„Стаде Марко па напери пушку,
„Кресну,... ништа! опет кресну! Беда!
„Марко премрьо — зинуо од чуда,
„А мечка га само мрко гледа.

„У један пут подиже се црна
„Па растресе черупаву главу;
„Протегли се... зину... диже шапе,
„Марко паде на зелену траву.

„Јурну мечка па дохвати Марка,
„Пишти Марко, гора се пролама,
„За трен ока па од јадног Марка
„Нигде ништа, већ лешина сама.

„После тога, мечка с' негде скута[1]),
„Отишла је преко Хртна, — кажу,
„Овде и сад и отац и мајка
„За несретним Марком запомажу!

XVII.

Читлук! То је слика пуна чара!
Ту се Господ вековма одмара,
Поток тихи ту вечито бруји,
Ту певају лагани славуји,
Ту хиљаде голубовâ лети.
Ту се, ено, диже и храм свети,
Ту с' лепота с' рајевином спаја, —
Ту се мала стазица одваја,
Што те води ка пећини горе,
Где вечито таласи жуборе.

Ту бораве слуге светог храма,
Славећ' бога у дивним песмама.
Ту је школа до попова стана,
Светилиште народа ваљана,

[1]) Лежи не далеко од Хртна.

[1]) „Скутати“ значи — нестати.

Е, рек'о би: ту се миље лева
А са оних планинских крајева.

Ту је јуче пред народним збором
Живом речи, топлим разговором
Мој капетан мирне, благе ћуди
Народ кор'о: куд сте зашли, људи?
Оправите цркву, веље благо.
Ту је наше и мило и драго.
Кров се руши. Та куд ће нам душа?
Народ цео ћути... ћути... слуша...
А капетан — узор од доброте
Пун благости, пун бујне топлоте,
Реч настави: „дед, кажите мени?
Црква треба, кад се човек жени,
Црква треба у ведре нам дане,
Црква треба, и кад нас сахране,
Црква нам је уточиште веље,
Црква чува наше светитеље,
Црква нам је одржала веру
-- Црква беше бедем Србождеру —
Црква спаја, црква све нас мири,
Ризнице су нама манастири!
Дична Жича, Раваница стара,
Што нам храни српског цар-Лазара,
Па толике задужбине лепе,
Што нам веру у недрима крепе,
То су спомен на славне нам дане,
На пропале главе крунисане.
Куд сте зашли? Куда ће вам душа? —
Народ ћути, уздише и слуша.

XVIII.

„Видиш, ћато, онај камен,
Што у њиви доле лежи?
Да си ближе само њему,
Од топа је млого тежи.

„А видиш ли ко̏су ону,
Што јој небо љуби лице?
То је само један део
Од планине — од Девице.

„Са тог виса — беше давно
Још у старе оне дане —
Марко[1]) ј' хитнуо онај камен,
У сред њиве обделане

Даљина је грдна оно,
Једва, ако топ добаци.
Ех, други су оно људи,
Мегданџије и јунаци.

[1]) Краљевић Марко. Тај камен лежи у једној њиви на домаку планине Девице, и орач, сопственик њиве, неће да га такне, но с поштовањем око њега са плугом обилази.

„Сад је нешто све знољиво
Нема срца, нема плама!
Само што нам дела стара
Живе јоште у — песмама!

XIX.

„Jа̀ какве су оно плоче,
У крај оне мале стазе?
И крда се бела плаше,
Па далеко обилазе.

„„Латинско је оно гробље!
— Рече неки деда мали —
„„Ту су некад, знаш, Латини
„„Своје мртве покопали.

„„А видиш ли брешчић онај?
„„Под њиме је красна до̏ља.
„„Ту је давно пронађена
„„'една стара богомоља.

„„Иконе су њене давно
„„Почивале у свом миру,
„„Баш сам лепо видио лица
„„У златноме у оквиру.

„„А видиш ли воденицу
„„Испод оног грдног ка̂ма,
„„Што га тихо... врло тихо
„„У корену поток сла̂ма?

„„Ту је, веле наши стари,
— А њима је ово знано —
„„Ту је цара Радована
„„Силно благо закопано.

... Још и данас то предање
У народу овом живи;
Нико није благо видио,
Ал благу се свако диви...

XX.

„Шта је ово? Сура стена
Подигла се у крај пута
Па је свуда у около
Ситном травом оденута.

С ове стране поред друма
Обична је стена нека,
Ал' се спусти тамо доле,
Где протиче бујна река:

Не можеш јој врх видети,
У небо се горе диже,
Једва ако оро̂ тамо
На крилима лаким стиже.

То је, веле, „Момин камен,"[1])
А прича се о њем храни:
Била једна млада цура,
Ведро чело, ведри дани.

Навалише силне хорде,
Потурчише српску децу,
Погубише листом оне,
Што не хтеше клањат' свецу.

Већ са стене грдне скочи —
Волела је погинути.

У понору гроб је нашла,
Где протичу жубор-вали.
И сада су свето место
Сјајни зраци обасјали.

Попео сам се на врх горе,
На хладну сам стену пао,

Никола Милан.

Па хтедоше: и та цура,
— Историја тако пише —
Па хтедоше: да и она
Алкорану метанише.

Али цура . . . српска мома,
Није хтела Турке чути,

Па сам дуго . . . дуго . . . дуго
Свето место целивао!

XXI.

Десила се нека брука грдна
У једноме од оближњих села̂:
Умрьо човек. Поп молитву чита.
Ал' гле чуда на крају опела!

Таман попа заклопио књигу,
И савио епитрахиљ жути; —

[1]) Од села Читлука, идући у села: Церовицу и Орешац, баш у крај самога пута, који води у Књажевац, диже се грдна стена, која се по овој причи зове „Момин камен."

Таман рекао: „вечна т' памјат била!
„Путуј, синко, далеки су пути!“

Али Милан, биров у сеоцу,
Баш на очи смиренога попа,
Са оштрицом од сикире грдне
Поче мрца по лицу да цопа!

„Шта је ово, да од бога нађеш?
„Та из тебе сам сотона вири!
Поп повика, а Милан одврати:
„То је за то, да се не вампири![1])

[1]) У по неким овдашњим селима постоји овај грован обичај Чим виде, да се мртвац мало „подпадуо“, они га морају да „начну.“ То је, веле, зато, да се не повампири. У вампире верују, и од њих се много плаше.

Учитељи, будиоци свести,
Свештеници, стубови олтара,
Видите ли, шта нам народ ради,
Све из свога обичаја стара?

Упутите тај невини народ,
Речју, делом, нек прене из таме.
У њему се настанио давно:
Мрак, незнање, предрасуде саме!

На вама је. Аманет вам дајем:
Будите га из тог мрака клета,
Нека и он упоредо ступа
По стопама напреднога света!

О КНЕЗУ ЛАЗАРУ.

РАСПРАВЉА И. РУВАРАЦ.

(Наставак.)

А *кад* је Милош прешао и распорио турског цара: да ли пре отпочете битке или „трајућој“ битци, или пошто се бој већ свршио? ко да ти одсече и управ каже *кад?* Der Tod Sultan Murad's — приметио је Цинкајзен (I. 202.) — in oder nach der Schlacht wird ein nie ganz aufzuklärender Punct in der älteren osmanischen Geschichte bleiben. Сравнивши казивање нашег Константина философа с казивањем грчкога Дуке и кратког турскога летописа рекао бих, да је Милош извео, што је био наумио, *кад се већ отпочела битка* и да је Бајазит одлучио битку.

Цар Мурат пао је дакле на разбојишту на пољу Косову од руке Србина јунака, војводе Милоша; то сваки Србин зна, то знају и Срби и Турци нити ко о том сумња; и Срби додају још, да је Милош био зет кнезу Лазару, но то већ није истина. Милош није био, али је Вук, син севастократора Бранка Младеновића, господско колено, био *зет*, најстарији зет кнезу Лазару, и како је Вук био зет кнезу Лазару и с тастом својим слагао се, зато се и у књизи оној, писаној по његовој заповести, у дому светих архистратига Михаила и Гаврила, задужбини и гробници цара Степана код Призрена, год. 1387. каже у запису на последњем листу, да се књига та — љетовник Ђорђа Амартола — написа при *бившем* патријарху ћир *Ефрему* (који је тада пребивао у тој Душановој задужбини), и при тадашњем патријарху ћир-*Спиридону* у дане кнеза Лазара и возљубљеного му сина господина Вука „содрьжещима же има вьсе срьбскые земле паче же и поморскіе, и тако въ единьствѣ и въ любви побѣждающе врагы своє.“ Тако је било год. 1387., и премда ни Константин философ, ни Грк Дука и његов талијански преводник, ни Дубровчанин Цревић (Tubero) не помињу Вука нити кажу, да је на Косову с кнезом Лазарем био зет његов, Вук Бранковић, то ко сме порећи то и казати, да Вук Бранковић, *у чијој је области била Приштина и ситнички градови*, није био у боју на Косову? Ја не смем, а ти, Србине и српски сине, ако то рећи смеш, просто ти било од мене! Али ја сумњам, да ћеш ти смети или да ћеш хтети порећи то, и на основу том, што најбољи извори ћуте и не спомињу нарочито Вука, да ћеш изрећи ти: да Вук није ни био у боју на Косову. Но то је побочна ствар, али је главно питање то: *ко је осим Вука дошао у помоћ српском кнезу Лазару, ко је с кнезом Лазарем и с Вуком Бранковићем бојак био, одсудни бој био против Турака на пољу Косову?*

Турци веле, или правије: турски повесници из XVI. века, Нешрије и Садудин, пишу — но ја нећу да повторавам овде оно, што Нешрије о том прича, и нећу да по Хамеру и Цинкајзну помињем оно, што Садудин казује, из колико народа да се састојала неверничка војска на пољу Косову. Прочитај Хамера и Цинкајзна, и не само текст, већ и оно, што је под звездицом, крстом и крстовима, па ћеш знати, шта Турци веле о том. ко је све дошао у помоћ кнезу Лазару, да бије бој против Турака за крст часни и слободу златну; а ја ћу међутим да видим и проучим, шта браћа наша *Хрвати* о том пишу и мудрују?

„*Савезна војска србско-босанска* — пише г. Фр. Рачки (Rad III. 92.) — *савезна војска србско-босанска* под заповједи самога Лазара, дочим је босански одјел предводио Владко *Хранић*, а уз њега, како се у неуважену до сада споменику (Annales forolivienses apud Muratori: Script. rer. ital. XXII. 196.) наводи, бан Иван Хорват војевао — *савезна* — велим — *војска* бјеше разређена около Приштине и т. д.“

„Кнез Лазар добро је знао — то говори г. В. *Клајић* у повести Босне на стр. 183. — што му прети (од турскога цара Мурата I.), зато се обрати за помоћ бугарском цару Шишману, угарскому краљу Сигисмунду и краљу Стјепану Твртку. Ну од свих пружи му издашну номоћ једини Стјепан Твртко. Премда је баш у тај час смјерао коначно подложити далматинске градове својој власти, сматраше ипак претећу навалу турску толи озбиљном, да је свога војводу *Влатка Хранића* одазвао из Хрватске, те га послао у помоћ кнезу Лазару. Босанској војсци придружи се и бан Иван Хорват, који се тада десио као бјегунац на двору босанском.“ Затим цитује Клајић горе приведене речи г. Рачкога.

И г. Армин Павић је дотакао — даб'гме после г. Рачкога али пре г. Клајића — то питање и истакао је нарочито *угрску госаоду* на пољу Косову (г. 1389.), за коју господу „хрватска“ јуначка песма зна и скоро само за њу зна. Књига Павићева биће ти позната, а ако није, а оно знај, Србине и српски сине, да је књига његова штампана у Загребу год. 1877. под насловом: Narodne pjesme o boju na Kosovu god. 1389.

И кад прочиташ ту књигу Павићеву, а ти одмах за њом узми књигу II. Годишњице Николе Чупића и потражи у тој књизи критичку студију Стојана Новаковића о тој истој теми, и прочитај оно место у тој студији од стр. 158.—162. и знаћеш, шта бих ти ја о тим хрватским писцима имао казати, но што ја не бих знао онако лепо казати, одговорити и одвратити, као што је г. Стојан Новаковић умео. А ја ћу томе само још додати, да по Рачком Ивана Хорвата помиње и Константин *Јиречек* (Исторія Болгаръ, стр. 446. „рядомъ съ ними, (т. ј. Босняки подъ начальствимъ воеводы Владки Хранича) сражали сь хорватскій банъ Иванъ Хорватъ“) а по њему опет *Hertzberg* (o. c. p. 505.):

„Wir wissen, dass Lazar sich alle Mühe gegeben hatte, ein möglichst starkes Heer den Türken entgegenzustellen; und in der That war die serbische Armee durch den Zuzug starker bosnischer Heerhaufen (unter dem Woiwoden Vladko Hranitsch), *kroatischer Schwärme unter dem Ban Ivan Horvat*, und anderweitiger Hilfstruppen etc. и напослетку Алфонзо Хубер (Geschichte Oesterreichs II. 347.: „auf dem Amselfelde (Kossowo polje), westlich von Prischtina, stellte sich ihm (dem Sultan) der Serbenfürst Lazar mit den bosnischen Hilfstruppen, *bei denen sich auch Johann Horwathi befand*, — entgegen“ и да у оном пре г. Рачкога неуваженом споменику дотично место гласи:

„Anno domini 1389. de mense Junii — apud Durachium Amoratho Theucrorum rege Graeciae et Dalmatiae agrum devastante et omnia depopulante, contra Christianos horrida bella committuntur; sed contra Theucros quibusdam conjuratis Christi fidelibus, *Rege Rassi, Rege Ungariae, Comite Lazaro et Domnie Johanne Banno cum Crucesignatis interemptus* est ipse Amorathus, utroque exercitu in campis remanente, maxima tamen cum caede.“ Ту се уз Јована бана са крижарима или крстушима помиње кнез Лазар, угарски краљ (Жигмунд) и рашки краљ илити краљ Србљем (Твртко), па ипак г. Рачки, који је први уважио тај споменик и то место у том споменику, не каже, да се на Косову с Турцима био и угарски краљ Жигмунд и да је у том боју главом био босански краљ Твртко. Јован Хорватовић био је после Николе Горјанског (старијег тога имена) Мачвански бан, после одметник и вођа устаника у Угарској и у Словињу, а није био хрватски бан, као што га назвао К. Јиречек, нити је могао довести на Косово „kroatische Schwärme“, као што се Херцберг изразио. Или да није Талијан, који је записао оно у оним аналима, мислио на Ивана Пализну, Crucifera? Но мислио он на кога му драго, ја мислим, да ће се на мутно то казивање тешко још ко позвати, кад успише повест о боју на Косову г. 1389.

Поменух, да угарски краљ Жигмунд није био у боју на Косову; но не само да он сам није био, већ није ни помогао кнезу Лазару против Турака. „Sigismund hatte dem serbischen Fürsten“ — пише поменути Хубер на стр. 348. — „keine Unterstützung geleistet, obwohl Lazar kurz vorher durch seinen Schwiegersohn Nikolaus von Gara bewogen worden war, sich der Oberhoheit des Königs von Ungarn wieder zu unterwerfen, und sich zu den gleichen Abgaben und Leistungen, wie unter dem Könige Ludwig, zu verpflichten (S. meine Abhandlung: „Über die Gefangennehmung der Königinnen Elisabeth und Maria“, S. 528.). Исти тај темељни и прецизни немачки историк вели на истој страни у примедби под [1]) још и ово: „Dass auch ungarische Hilfstruppen unter *Gara* mitgekämpft hätten, wird durch die Urk. K. Sigismunds für denselben, ap. Fejér X. 4. 660 sqq. (665) nicht bloss nicht, wie Zinkeisen und die ungarischen Historiker behaupten, bestätigt, sondern durch ihr Stillschweigen geradezu widerlegt. Was hier über die Kämpfe Garas mit den Türken berichtet wird, fällt in ein späteres Jahr.“

Хрвати дакле нису — били су на дому збуњени, па нису ни могли доћи браћи својој у помоћ; нема ти на Косову ни оне силне „угрске господе“, коју помиње и о којој толико певати знаде г. А. Павић, односно Павићева „хрватска пјесма“, па да нису Власи (Румуни) дошли у помоћ својој православној браћи на Косово? И доиста *К. Јиречек* помиње у поменутој књизи и на поменутој страни и

Влахе, тврдећи, да се на Косову уз Бугаре и ине били и „румынскія вспомагательныя войска воеводы Мирчи (Rossler, Rom. Stud. 312.). *Реслер* пак, на кога се Јиречек позвао, вели о том овако: „der walachische Wojwode Mircea nahm Theil an der berühmten Amselfeldschlacht (1389.), welche die Christen verloren; ob er aber persönlich zugegen war, *ist zweifelhaft*“, — али брзопису, Немцу Херцбергу то није ни најмање „zweifelhaft“ и он на поменутом горе месту к речима: „und anderweitiger Hilfstruppen“ одмах са свим сигурно и као да је сам својима очима видио у боју Мирчету војеводу, додаје: „wie sie namentlich der energische walachische Woiwode Johannes Myrtscha auf den Kampfplatz führte.“ *Реслер* је познавао и знао је боље, него икоји Немац, влашке историјске изворе и знао је, шта ти влашки извори за старију повест вреде — и ја не знам, зашто он не спомену онај извор и споменик, у којем је нашао и који га је уверио, да је Мирче послао своју војску кнезу Лазару у помоћ. Рећи само, да је слао а не казати, откуда је он то дознао, то је гола тврдња и то је толико, колико говорити у ветар. И како само влашки војевода Мирче да пошље један одел своје војске на Косово, и преко које земље да допре та влашка трупа до Косова? Преко државе ли бугарског цара Срацимира у Видину? И шта је радила јака турска посада у Нишу?

Ми не знамо, како је поменути цар бугарски у Видину, клетвеник краља угарскога, стајао према српском кнезу Лазару, тасту бугарскога цара у Трнову, Шишмана или сина његова, царевића Александра, само се зна, да се оба та цара бугарска а браћа од две матере непрестано међу собом трла и затирала све до пропасти царевине у Трнову (год. 1393.)

А осим тога рекао бих ја, да је влашки војвода Мирче г. 1389. имао друга посла и да му није било до помагања кнезу Лазару војском на Косову. Без ваљане сведоџбе тешко је веровати, да је влашки војвода Мирче ма како учествовао у боју на Косову.

Још се *Бугари* и *Арбанаси* спомињу, да су похрлили и са Србима бојак били на Косову. („Болгаре, спасшіеся при гибели свои родины,“ К. Јиречек l. c.; Херцберг l. c.; Хубер l. c.)

Што се Бугара тиче, то нека нам г. Панта реши, да ли је у хришћанској војсци на Косову било и Бугара? и ако их је било, колико их је било, и какви су и откуд су били ти Бугари: да ли из државе цара Шишмана или пак из државе цара Срацимира, или може бити из Маћедоније, из државе Љутице Богдана, или Бега Констандина и Краљевића Марка? Ја ето признајем, да не знам, да ли их је било, а г. Панта, ако и то зна, нека каже и ја ћу му се први поклонити и рећи: Евала, Србине и српски сине!

А за љуте Арбанасе шта да кажем? „— и многочисленные владѣльца изъ *Албаніи*, изъ которыхъ оченъ многимъ не привелось болѣе увидѣть своей родины“ написао је мирно и без љутње К. Јиречек. И могао је тако написати г. Јиречек, јер је имао за себе сведоџбу D. Giovanni Musachio Despoto dell Epiro, који је у историји илити родослову куће своје записао и ово: „Amuratte, con gran impeto fè l'impresa de Servia e Bulgaria. ***Ma Lazaro, Dispoto de Servia e Marco, re di Bulgaria, e Theodoro Mosachi secondo genito di nostra casa et altri signori d' Albania uniti insieme vennero alla battaglia***, e fur rotti i Christiani, e se morse il predicto Theodoro, che portava seco grossa banda d' Albanesi, e fu prigione il detto Lazaro de Servia e poi fú fatto morire.“ (Hopf, Chroniques grécoromanes p. 273.) За то казивање тога Епирца, који се потуцао по Италији и у почетку XVI. века скрпљао оно родословље и повест своје куће, ја не дам ништа, а држим, да ни пред г. Јиречком данас казивање то већ нема оне цене, коју је негда и тада, кад је писао историју Бугара, имало; и како већ само за то да има, кад се једним дахом спомињу српски кнез Лазар, *бугарски краљ Марко* и Тодор Мусићки са осталом ситнијом арбанашком господом као савезници на пољу Косову? У тим мемоарима арбанашкога деспота често ничу Албанези и тамо, где нису посејани.

Још је непоузданије оно, што Хамер (I. 209.) и Цинкајзен (I. 260.) тврде и што је у овој расправи већ једном поменуто, а то је, да је у боју на Косову био *Ђорђе Кастриот*, арбанашки господин, и да је он у већу одбио предлог, да се ноћу на Турке нападне. Познати не с најбоље стране ковач родослова и родословних таблица, Флавије Комнин, помиње до душе неког *Ђорђа Кастриота*, као деда славнога Ђурђа Кастриота, реченога Скендер-бега, (в. Дифренов Illyricum v. et n. p. 137.)

Али ни Хопф ни Макушев, који су у новије доба највише писали о Кастриотима, не знају ништа о том, да се отац Ивана, оца Ђурђа Кастриота, звао Ђурађ, нити ико други, осим може бити Садудина Турчина, зна, да је Ђурађ Кастриот баш био и да се крвавио на Косову.

Осим тога други Турчин, а имено Нешрија, као што је већ једном казано, друкчије зове онога, који је у већу, у очи битке држаном, одбио онај предлог о ноћном нападу на Турке.

Кад дакле ни Хрвати ни Угри ни Власи ни Бугари ни Арбанаси, (а Френке, Чехе и Пољаке које Турци такође спомињу*), нећу ни да поменем) нису

*) In Somma i Prencipi di Bosna, d' Italia, d' Hunga-

дошли српском кнезу Лазару и Србима, кад је цар Мурат заузевши Тракију и у Адријанопољу утврдивши столицу своју, потукао краља Вукашина и брата му деспота Угљешу и покоривши српску и бугарску господу у Maћедонији и грчке цареве и бугарскога цара у Трнову и заузевши већ Средац и град Ниш пошао са силном војском на њих, да их сасвим пода се стави, — кад, велим, ни Хрвати ни Угри ни Бугари ни Арбанаси насу дошли, а тешко да су и могли доћи Србима у помоћ, да ко се онда осим кнеза Лазара и Вука Бранковића борио на Косову с Турци за крст часни и слободу златну? Кажу и пишу, да је босански краљ, који се писао краљ Србљем и Босни, Стефан Твртко, онај краљ Твртко, који је оно писмо писао Трогирцима и ком је онај Флорентинац у име општине флорентинске одговорио онако на друго писмо, које је краљ Твртко и у Флоренцију послао био, — одговорио и честитао краљу победу одржану над Турцима дне 15. јуна 1389., — кажу и пишу, велим, да је тај краљ послао кнезу Лазару у помоћ свога великога војводу *Влатка Вуковића* са 20.000 војске.

(Наставиће се.(

ria, di Vallachia, d' Albania, di Bogdania, di Polonia e di Bohemia, si collegerano con Lazaro Prencipe di Servia" пише по наводу Цинкајзеновом Садудин на стр. 142. И Цинкајзен примећује: „Polen und Böhmen nennt Seadeddin wahrscheinlich anstatt der Herzegovina." Немац тај не зна, да г. 1389. није било Херцеговине.

БРАНИЧ СРПСКОГА ЈЕЗИКА.

ПИШЕ ЈОВАН ЖИВАНОВИЋ.

Нај. — Госп. М. В. Веселиновић у свом органу „Српство", бр. 4., год. 1888., вели, да је некад питао Даничића, за што се не пише *нај* одвојено од компаратива, па му је Даничић на то одговорио овако: „Такав је склоп и значај речи у српском језику, те се природно и уобичајило, да се у нас не раздваја; али код придева, који се почињу са *ј,* ваља одвојено писати, јер би једно *ј* морало отпасти, кад би се уједно писало. И ја сам мишљења, да се одвојено пише *нај* испред придева, који се с *ј* почињу." Али при свем том вели г. Веселиновић на крају свога чланка овако: „Молио бих знаоце српскога језика, да ову ствар потврде или изнесу противно мишљење, те да се не дешавају више препирке и да се једном подједнако пише, а не тројако као сада: *нај јаснији, најјаснији* и *најаснији.*" Ја мислим, да се може повести реч не само о оваким компаративима, који почињу са *ј,* да ли треба *нај* одвојено писати од њих, кад значе суперлатив, него и у опће да ли треба *нај* одвајати од компаратива, кад значе суперлатив, или не. Даничић је спајао *нај* са компаративом, а одвојено је писао *нај* само онда, кад придев почиње са *ј* као: *нај јаснији.* Али може ко казати: кад се може писати *нај јаснији* одвојено, за што се не би могло писати онда и код свију суперлатива то *нај* одвојено, као: *нај млађи, нај лепши.* Може ко казати: или ваља код свију суперлатива *нај* састављено писати са придевом или одвојено од придева и, да богме, да би се онда, кад се *нај* пише састављено, морало писати суперлатив од *јасан* са једно *ј,* т. ј. *најаснији.* Али мени се чини, да се у говору чују оба *ј* у *нај јаснији,* за то их оба ваља и писати. А кад се оба напишу, онда се мора *нај* од *јаснији* раставити, јер кад би били састављени, онда би морало једно *ј* испасти по закону гласовном у српском језику. А кад би писали *најаснији,* онда мислим, да то не би било онако, како у истини по изговору гласи, за то ће бити најбоље писати *нај јаснији.* А ко пише *нај јаснији,* а овамо *најлепши,* томе се може опет пребацити, да је инконзеквентан. Треба ли, дакле, *нај* одвојено писати од компаратива, кад значе суперлатив, или састављено? Ја мислим, да се може по науци боље бранити оно мишљење, по коме се ваља писати *нај* с компаративом састављено, и то за то, што ја, н. п. *најмлађи* схваћам као недовршен композит, као што га схваћа Миклошић и као што га је морао схваћати и Даничић. А кад га као недовршен композит схватимо, као што се тако и мора схватити, онда се мора *нај* са компаративом заједно писати, као што се речи у опће у недовршеним композитима морају заједно писати, као: *наглух, накрив, натруо.* Речи *наглух, накрив, натруо* јесу сложене речи, те се пишу заједно, јер стоје у заједници под једним акцентом: *на́глух, на́крив, на́труо*, а кад су без *на*, онда имају свој други акценат: глŷх, крȉв, трŷо. Тако исто и *нај,* кад је сложен са компаративом, стоји с њиме у заједници под једним акцентом, т. ј. *нај* са компаративом ваља изговорити као једну реч. На пример позитив *млад* гласи с акцентом млâд, компаратив мла̏ђӣ, а суперлатив нâјмлађӣ. Компаратив мла̏ђи, кад се спојио са нâј, изгубио је свој акценат и ступио је под заједнички акценат речи нâј, те гласи нâјмлађӣ. Нâјмлађӣ ваља, дакле, изговорити као једну реч, јер има један заједнички акценат. Кад, дакле, схватимо суперлатив као недовршен композит, као што су *наглух, накрив, натруо,* онда га

ваља писати са *нај* заједно, а не растављено. Али други могу можда то *нај* у суперлативу и друкчије схватити. Да сам почео о овом мислити, покренуо ме сам Вук, који је иначе писао *нај* са компаративом састављено. Он у свом „српском рјечнику“ од год. 1818. вели на стр. 46: „Кад се сравнителноме степену дода спријед *нај*, онда постане степен превосходни, н. п. *богатији, најбогатији, бољи, најбољи* и т. д. Може бити да би ово *нај* требало писати само за себе: *нај богатији, нај бољи* и т. д. као што чине и други ђекоји Славенски народи.“ У истом речнику вели Вук код речи *нај*, да значи та реч *am* (um den Superlativ zu bilden), *најбољи*, am besten, der Beste, maxime, super omnes.“ Овде пише Вук *нај бољи* растављено. Али у „српском рјечнику“ од год. 1852. пише *нај* с компаративом састављено и у опће писао је *нај* увек с компаративом састављено. Вук је, дакле, по свој прилици схваћао доцније суперлатив коо недовршен композит, за то је и писао *нај* са компаративом заједно.

Да видимо, шта значи то *нај*?

Копитар у Клочеву Глаголити вели: Videturque haec *нај* particula nata ex *надь* (supra), ut adeo найскорѣе sit quasi supra citius, aut germ. am (i. e. an dem) schnellsten (стр. 58.). Шлајхер вели о овоме у Formenlehre der Kirchenslavischen Sprache стр. 180. ово: Kopitar und Schafarik leiten es von der praep. надъ super ab, was sich dadurch empfiehlt, dass auch die praep. *пре* in ähnlicher function erscheint, freilich ist mir ein zweiter fall eines lautwechsels *d* zu *и* nicht bekannt. Миклошић у Vergleichende Stammbildungslehre der slavischen Sprachen на стр. 359. вели о овоме: Ob das zur steigerung verwendete *na*, wofür jetzt meist *naj*, im westen des nsl. sprachgebietes *nar* d. i. *na že*, mit der partikl *na* identisch ist, ist zweifelhaft. Али при свем том, кад се узме на ум, да у новом словенском језику долази и *на* место *нај*, као *намлајши*, а и у руском језику долази *на* кад кад и за суперлатив, као: *наперъвый* allererste, *настаршій* allerältester, онда се може узети, да се *нај* развило из *на*, од куда је постало и *над*. Али можда ће ко год казати: Било како му драго, долазило *нај* од *на*, из којега се и *над* развило, или не, свакако наше *нај* одговара немачкоме am, латинскоме maxime, рускоме *самый*, н. п. am besten, am schnellsten, maxime idoneus, *самый богатый человѣкъ*. Кад се узме на ум, да се у свима овим језицима am, maxime, самый пишу одвојено од адјектива, онда можемо се запитати, за што не би и ми писали своје *нај* одвојено од адјектива, тим пре што је већ Даничић завео, да се пише *нај јаснији* одвојено. А кад се може писати *нај јаснији* одвојено, онда консеквенција иште, да и све друге суперлативе тако пишемо, као *нај лепши*. Можда ће ко помислити, кад се *нај лепши* испореди са am besten, онда не мора бити *нај лепши* недовршен композит, ма да *лепши* стоји са *нај* под једним заједничким акцентом, као н. п. и предлог са својим супстантивом што стоји под заједничким акцентом, па ипак несу недовршени композити, нити се пишу заједно н. п. Дȳнав, нȁ Дунав, ȍд Дунава; Бȕдим, ȕ Будим, ȉз Будима; Зѐмӯн, ȕ Земӯн, ȉз Земӯна; војска, нȁ вȏјску; Мȉтровица, ȉз Митровицȇ, ȕ Митровицу, ȕ Митровици. Могу, дакле, други рећи: И ови предлози стоје са овим супстантивима под заједничким акцентом, па ипак их не пишемо заједно, нити мислимо, да сачињавају са својим супстантивима недовршен композит. Ја мислим, да су ови докази привидни. Кад се ова ствар добро узме на око, онда мислим, да се не може наше *нај* са нем. am, лат. maxime, руск. самый испоредити. У овим језицима је очевидно, да am, maxime, самый не сачињава са својим адјективом недовршен композит, докле у српском језику не може се *нај* са својим компаративом друкчије схватити, него као недовршен композит. Ја га бар не могу друкчије схватити. Друго је нешто am besten, maxime idoneus, самый богатый, а друго је наше нȁјмлађӣ. Онамо видимо, да су am, maxime, самый према својим адјективима самосталне речи и да се не могу заједно писати, докле напротив у српском језику *нај* и нема самосталнога облика у овом значењу, него се појављује само у заједници са компаративом, да покажу суперлатив. Ми смо мало час видели, да се управо и не зна, шта је то *нај*; и ми знамо за *нај* само, кад је у заједници са компаративом под заједничким акцентом, да значи суперлатив. *Нај* значи нешто само онда, кад је у заједници са компаративом, а *am, maxime*, самый имају значење и као самосталне речи. *Нај*, дакле, са компаративом сачињава недовршен композит. То се види по сталном заједничком акценту: млад, млȁђӣ, нȁјмлађӣ. Што смо пак споменули, да и предлози са својим супстантивима стоје кад кад под заједничким акцентом, то се не може испоредити са недовршеним композитима. Предлог кад кад стоји са својим супстантивом под заједничким акцентом, али не под сталним заједничким акцентом, за то се и предлог са својим супстантивом и не може схватити као недовршен композит, н. п. каже се Зѐмӯн, ȕ Земӯн, а овамо опет у Земӯну, вȏјска, нȁ вȏјску, а овамо опет на вȏјсци, и што супстантив са својим предлогом стоји само у одређеном падежу, а не може с њиме остати кроз све падеже, које има супстантив. Дакле, види се, да предлог са својим супстантивом не стоји под сталним заједничким акцентом, за то са својим супстантивом и не чини недовршен ком-

позит, докле *нај* са својим компаративом стоји под сталним заједничким акцентом у сваком облику, као: нȃјмлађӣ, нȃјмлађѐга, нȃјмлађѐму, нȃјмлађӣм, нȃјмлађѐм и т. д., што је јасан знак, да је *нај* са својим компаративом недовршен композит. А кад је недовршен композит, онда се не може друкчије писати него заједно, као што се пише и *наглух, накрив, натруо.*

Има у српском језику речца *пре,* која са придевом у позитиву чини ту исту службу као *нај* са компаративом, н. п. *прекрасан, прелеп, преисподњи* infimus. Па тако је и у српско-словенском језику: прѣблагь optimus, прѣбогатьнь ditissimus, прѣболий maximus. Хоће ли коме пасти на памет, да пише *пре* одвојено од адјектива. Ја мислим, да не ће, јер је сваком јасно, да је *прелеп, преисподњи* недовршен композит. А кад *прелеп* са *најлепши* испоредимо, онда се можемо запитати, за што у *најлепши* да *нај* одвајамо од *лепши,* а у *прелеп пре* од *леп* да не одвајамо, кад је очевидно да *пре* са *леп* ту исту чини службу што *нај* са *лепши? Пре* са *леп* стоји под сталним заједничким акцентом прȇлȇп, исто тако као и *нај* са *лепши:* нȃјлепши, те по томе кад је *прелеп* недовршен композит, онда је и *најлепши* недовршен композит и треба да се пише заједно као и *прелеп.* Осим тога **най** се пише и у старом словенском заједно са својим придевом, као: **наипаче, наивлаште, наилѣпъ.** Писало се и у старом српском језику заједно: найвеке, найбрьже, наймлађи, найвећю печать (вид. Дан. речн.). Писало се *нај* и пише и данас и у српском језику заједно, јер се осећало, да *нај* са компаративом чини недовршен композит. Бугари и Словенци пишу *нај* заједно, као што се види из Миклошићевих дела.[1]) Чеси пишу *nej* састављено са компаративом: nejsilnější, nejstarši, nejkrasnější, nejsvětjčjši.[2]) Као што је у српском *нај* са компаративом недовршен композит, тако је и код других Словена, који имају то *нај.* Кад је, дакле, у старом слов. језику, у српско-словенском, српском и у другим словенским језицима то *нај* са компаративом недовршен композит, онда је јасно, да се *нај* мора писати заједно.

Можда ће ко год запитати, за што сам о овој ствари толико развео, кад није о том говор, треба ли у опће *нај* од компаратива растављати. Ја не бих о овој ствари толико развео, да није преда мном Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, што га издаје југославенска akademija, а обрађује П. Будмани. Покојни Ђуро Даничић писао је *нај* састављено с компаративом у Rječniku, а после смрти његове настављачи Rječnika, г. Ваљавац и Будмани, у 5. свеску писали су такође састављено. У 6. свеску пише г. Будмани, који је примио обрађивање Rječnika сам, састављено *нај* са компаративом. У 7. свеску пише и састављено и растављено, а у 8. и 9. свеску увек растављено. Ја мислим, да није потребно ово примерима потврђивати. Ко хоће да се увери, нека отвори ове свеске Rječnika, па ће се уверити о овом. Ми би имали приметити, да је г. Будмани требао пре, него што је почео обрађивање Rječnika, обележити с разлозима све оне тачке, којима се удаљио од Ђ. Даничића, да и ми други знамо, на чему смо. Да је г. Будмани обележио све тачке, којима се удаљује од Ђ. Даничића, онда би ваљда у 5. 6. и 7. свеску дошло *нај* са компаративом растављено и тако би се боље пазило и конзеквентно би ушло растављање *нај* од компаратива у све свеске, а, друго, изнели би се и разлози, из којих би се видело, за што да се пише растављено. Из овога, што сам рекао, видеће сваки, за што смо ово питање у опће покренули. Како га не би покренули, кад видимо, да се растављено *нај* од компаратива пише у Rječniku, на који су упрте свију нас очи. Али и кад се буду кад год изнели разлози, за што се у Rječniku пише *нај* растављено од компаратива, мислим, да не ће бити тако снажни, да ће нас убедити о овом. Грдна је штета само, што нам није Даничић где које питање оставио разложено онако, како је он знао разложити. Што се тиче овога питања, ја мислим, да су Даничићу били ти исти разлози пред очима, које сам и ја напред споменуо. Из споменутих, дакле, разлога мислим, да се *нај* треба са компаративом заједно писати, и само нас онда приморавају закони нашега језика, да једно од другога растављамо, кад се компаратив почиње са *ј.* Да је Даничић писао компаратив са *нај* састављено, може се сваки уверити, који отвори ма коју његову књигу. А да је пред компаративом, који почиње са *ј нај* растављао, то можда није сваком упало у очи, за то ћу споменути неколико примера о овом, н. п. Кад умире безбожник, пропада надање, и *нај јаче* уздање пропада. (Приче Соломунове 11. 7.); Лав, *нај јачи* између звјерова, који не узмиче ни пред ким. (Приче Солом. 30. 30.) Ја мислим, да ово правило и са изузетком боље одговара својству српскога језика, него оно правило, које би гласило, да се *нај* од компаратива у опће раставља, кад значи суперлатив.

[1]) J. Шуман у Slovenskoj slovnici za srednje šole пише час састављено, час растављено.

[2]) Вид. Böhmische Schulgrammatik für deutsche Mittelschulen und Lehrerbildungsanstalten von Josef Masařik.

КОВЧЕЖИЋ

УЗ НАШУ СЛИКУ.

У 50. броју „Стражилова“ од прошле године на страни 799. обећали смо нашим поштованим читаоцима, да ћемо се поближе осврнути на живот и рад заслужнога Србина уметника и књижевника Николе Милана. Са драгом душом откупљујемо сад реч своју те приказујући у данашњем броју лик његов, ево хоћемо чатаоце „Стражилова“ да упознамо с њим. Опширан животопис и оцену рада Миланова донео је Загрепски Србобран“ у Марту године 1886., кад је Милан славио двадесетпетгодишњицу свога глумовања. Из „Србобрана“ је и „Позориште“ прештампало тај животопис у своjем 42. броју од године 1886. а ми ћемо овде у две три само речи, ко је Милан и као глумац и као писац. Милан се родио у Будиму године 1843.; ту је учио гимнасију а као младић од 18 година ступио је ту први пут на немачку позорницу. После је по разним немачким позорницама глумио, док није године 1875. дошао у Београд, а оданде је идуће године прешао у Загреб, где још и сад делује као признат и омиљен уметник. Од како је у Загребу, написао је за тамошње земаљско казалиште ова дела: „Ветеранац“, „Аманда“, „Без бркова“, „Два Леополдовца“, „Тврдоглавац“ и либрето за оперету под натписом „Афродита“. — Драги наш пријатељ, уважени члан нашег српског народног позоришта Михајило Димитријевић, млађи пријатељ и поштовач Миланов, на молбу нашу, да нам за лист наш напише своје мишљење о уметничком раду свога старијег друга, овако карактерише Милана као глумца уметника и човека: Као уметник стоји Никола Милан у првоме реду међу свима српским и хрватским уметницима. Његова разноструччост у приказивању сведочи, да је Милан потпуно образован и даровит уметник. Сада највише приказује струке: бонвивана, и доброћудних стараца; као бонвивану нема му премца код сва три позоришта наша, а као доброћудни старац може се мерити са сваким нашим уметником. Свака и најмања ситница у његовим улогама израђена је и дотерана на вештачки начин, а својом духовитошћу и уметношћу уме дотерати и усавршити и оне ствари, које се случајно самом писцу омакле. Као редитељ показао је већ толико пута, да у њега има и укуса и разумевања, јер најмање сценичке тешкоће на позорници изводи на лак и прикладан начин. Као учитељ може потпуно бити задовољан са признањем и захвалношћу својих ученика, који већ сад одлична места заузимају на Загрепској позорници. — Никола Милан је и у кући и у животу и друштву Србин душом и срцем. Председник је српског црквеног певачког друштва у Загребу, а нема тога Србина глумца, који се у Загребу обратио на Николу Милана, а да је отишао од њега непотпомогнут било материјално, било морално. — Од своје стране желимо честитому Милану: нека га Бог поживи још дуго на корист народу. Па испунила му се жеља, коју је изразио: „Да ми је још за живота уграбити прилике, да одем у Нови Сад, да се покажем и видим оно јато, из кога сам поникао!“ Кадгод дође, добро је дошао!

ГЛАСНИК.

(Српска кр. академија у Београду) држала је до сад 10 свечаних скупова, и то шести: 7. фебр., у којем је читао академик Д. С. Нешић своју свечану расправу о Лајбницову инфинитезималном рачуну; седми: 14. фебр., у којем је професор Љуба Ковачевић читао своју расправу о Немањи; осми: 21. фебр., у којем је професор Свет. Вуловић читао своју расправу о Бранку Радичевићу. — У понедељник 22. фебр. на дан обновљења српске краљевине имала је академија први годишњи свечани скуп у дворани велике школе. На скупу је замењивао председника Ч. Мијатовић, који је, отворивши скуп, изјавио жалост, „што на овој првој годишњој свечаној седници својој на председничкој столици не виде онога, без кога ова свечаност не може да буде потпуно свечана, и једино с којим би она могла да буде права свечаност, што тешка и дуга болест није дала, да скупу овом председава наш, за науку и отаџбину много заслужни, од свакога и од свију поштовани и уважени и опште љубљени председник др. Јосиф Панчић“. На том истом, по реду деветом скупу читао је академик Милан Кујунџић своју приступну расправу: „О вољи и слободи.“ По што сад председников заменик, по уобичајеном начину, прогласи Кујунџића за правога члана срп. кр. академије, академик Јован Жујовић, који привремено врши дужност сталнога секретара академије, прочита извештај о раду академину у првој њеној години. За тим председников заменик прогласи, да је академија изабрала себи за праве чланове ове научнике и књижевнике ван Србије: Фрању Миклошића, Ватрослава Јагића, Валтазара Богишића, Илариона Руварца и сликара Павла Јовановића; за дописне чланове ван Србије: Фрању Рачкога, каноника у Загребу, Спиру Брусину професора у Загреб. университету, Петра Будманија, уредника „Рјечника српског или хрватског језика“, Ивана Ст. Јастребова, В. Васиљевскога, Т. Устелскога, А. Лескина, професора у университету у Јени, Јакова Игњатовића, књижевника у Новом Саду, А. Дворжака, композиту у Прагу, Јована Живановића, професора у гимнасији у Карловцима, и Миту Петровића, професора у препарандији у Сомбору; а из Србије: Гигу Гершића, министра правде, Стојана Бошковића, члана државнога савета, С. Лозанића, професора у великој школи, Владана Ђорђевића, уредника „Отаџбине“, и Лазара К. Лазаревића, новелисту. Тим је затворен тај први годишњи скуп. — На десетом скупу, 13. о. м. читао је академик Љубомир Клерић своју расправу „о компензацији клатна“.

ЧИТУЉА.

У Панчеву је пре недељу дана умрьо један од млађих наших сарадника, честити млади Србин **Павле Радојчевић**, правник четврте године на Бечком свеучилишту. Био је то даровит, вредан, озбиљан и карактеран младић. Гимназију је учио у Винковцих и Карловцима и ту је положио испит зрелости са одликом. Да је среће те да је био дужег века, био би се зацело дигао међу чувене и виђене синове српског народа. Читаоци нашег листа имали су прилике познати нежну душу покојнога Радојчевића у његовим песмицама, што их је у „Стражилову“ саопштио године 1885., па родољубиво му пламено срце у извештају о прослави Вука и Вишњића лањске године у Бечу од стране „Зоре“, којој је покојни Радојчевић као председник стојао на челу; па имали су прилике читаоци „Стражилова“ познати му и лепи посматрачки дар у погођеној му слици са села из Срема под натписом „Наш биров Љуба“. Штета и опет штета, што га тако млада а тако вољна и позвана умна радника мораде нестати са света. Са болом у души праштамо се са младим вредним прегаоцем те му на растанку вапијемо: Лака ти црна земља и вечан ти био спомен!

САДРЖАЈ: Циганче. Песма од Војислава. — Дух времена сад је таки! (Наставак.) — Милој браћи око стола. Песма Јована Симеоновића-Чокића. — Забављачица. (Наставак.) — По селима. Од Љубинка. — О кнезу Лазару. (Наставак.) — Бранич српскога језика. — Ковчежић. Уз нашу слику. (Никола Милан.) — Гласник. — Читуља.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваког четвртка на читавом табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. на по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 ф. на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата администрацији „Стражилова“ у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 13. У НОВОМ САДУ 31. МАРТА 1888. ГОД. IV.

АНЂЕО ТУГЕ.

а распуштеном косом, под венцем од љубичица,
Спустивши блеђану главу на звучну, сребрну лиру,
Ја видим небеску слику. Са покиданих жица
Последњи акорд звони.
Божанска нека туга светли се са њеног лица,
И она сузе рони.
Анђео то је туге. По дубравама тамним
Њезина тужна песма болно и слатко јечи.
У њојзи очајник тражи утешне и миле речи,
И њима боле гони;
Она га у небо диже, дајућ' му криоца своја...
Музо! Хајдемо њојзи, јер то је сестрица твоја.

Војислав.

ДУХ ВРЕМЕНА САД ЈЕ ТАКИ!

ПРИПОВЕТКА ИЗ СРПСКОГА ЖИВОТА.

ПРВИ ДЕО.

(Наставак.)

*

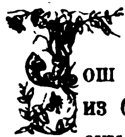

ош неје ни крочио преко прага, који води из блаженог царства безазлене идеалности у суморно царство безобзирне збиљности, ... још на њему лептирски прах слатког ђаковања, не додирнут незграпном руком оне немани, која сад дрско телејише упљувке своје подлости и себичности разним „интересима напретка“ и „разлозима поретка“, сад, опет, да замедља бљутавост свога лицемерства, тепа час о „пријатељству“, о „побратимству“, о „услугама“, час о „побожности“, и тако даље,... још Бранко Стајић, тек да наврши свој triennium philosophicum, неје ни ступио у „јавни живот“, па већ, ето, у туђој руци маљ, којим би себичност да кује своје планове! Играчка туђег ћефа!

Зар је тако гадан тај јавни, тај практични (и како га још све зову) живот, кад се тако склапа *брак*, тај темељ свему животу и поретку у друштву?!

То ли је, дакле, узрок, да се ујак тако смиловао сада на свога сестрића, те га призвао к себи!? Призвао га тек сада, када је, тако рећи, већ на прагу, да буде свој човек, а за толико година до сад не запита ни самога себе, како је том дечку? Па за чију љубав и сада?... Кукавни човече!

За то ли га, дакле, обасипа толиком нежношћу и пажњом она, која је повод, да је мати његова морала изаћи из куће брата свога као пребита сирота, да је и после тога с братом мрази?! Ко зна, каквим је блатом каљала име његово и његове матере, да замаже очи слабом човеку, па да себе боље угнезди?.. Гадни створе!

Је ли могуће, да и кћи њена зна за те материне вигове, кад се свагда онако наметљиво понашаше према њему? Је ли могуће, ... тако млада, па тако покварена, тако ниско пала!... Јадна душо!

Оно инстинктивно неповерење према свима у поп-Стевановој кући, па и према самоме ујаку, с којим их је до сада Стајић све предусретао, он, који је ина-

че о сваком увек најпре само добро мислио, пређе сада у гнушање. Ујакова кућа поста му тесна, мрачна, гадна. Нема му у њој станка.

Хајде на поље, . . . у воћњак, . . . у гору, . . . ма куд, . . . само да се не састане више ни с ким од њих! Па у јутру, чим сване, бежи из тога понора, где све заудара подлошћу и нитковством! . . .

Дивна летња ноћ с месечином повила земљу као мати чедо своје у меке чисте повоје, као мати, која једнаком љубављу милује свако своје дете, простирући меке рубине исто тако и под онога, који јој пеленом загрчава сваку кап млека, којим га је одојила, као и под онога, који јој сваку сузу, што је негда над њим нејачким пред Богом исплакала, бисером благодарности исплаћује.

И у том богоданом изобиљу, што га је иначе напајало новим животом, осећа се сада Бранко ташт. У тој дивној Фрушкој Гори, за којом је толико чезнуо, као за својом колевком, осетио се туђ, самохран. „Тама за мном, тама преда мноме, а највећа у срдашцу моме“, завапио је негда његов велики имењак. Туга се нека стисла у његовим грудима. Тама нека као да хоће да му помрча светлост необичне љубави, што је носаше увек у срцу према свакоме, с којом свагда беше готов да обгрли цео свет.

Него у тој тами сукну једна варница, која му је увек у срећним часовима сијала као сунце, а у овакима му свакад била звезда, која му је јасно показивала пут и светлила му, да не залута. Већ да му увређена љубав и преварена вера у поштење с болом врисне: „Од кад те, мајко, нисам видео, ја јоште добра нисам видео!“ — а у исти мах падоше му на ум њене, материне речи: „Цео је живот школа.“ И срце му заигра утешено, да још има неко, у коме се никад преварити не ће, који га сваком речју својом учи, да у свету *има* љубави, него је треба заслужити, који сваким чином својим доказује, да ипак има и једна љубав, која не тражи заслуга, па је равна само оној, што је постала с Богом и нестаће је с њим, што, дакле, нити има почетка, нити ће имати свршетка, а то је мати и материнска љубав. Сад му тек изађе пред очи њен лик, кад оно пре краткога времена сврну к њој, путујући ујаку у Брајковац; сад тек разумеде њену притајану тугу, што није *она* та, којој њен син након три године жури у походе, него јој тек уз пут свређе као познанику каквом.

И срце му гракну од неке милине, кад помисли, како ће му се добра душа опет обрадовати, кад јој сутра оде.

У том се врати натраг у село.

Та последња добра мисао, што му паде на ум, а нуз то и мирисни фрушкогорски ваздух красне летње ноћи учинише на Бранка таки утицај, да се осети лаган, „као да се на ново родио.“ Опет му мио цео свет. „Та, живот је овај тако сладак! Толико се прилика даје човеку, да га воли. И људи . . . па ни они несу тако рђави, као што се чини! Какав ћи ти, онаки ти се чини цео свет . . . Сиромах поп Стеван! Није ни то рђав човек! Пре га треба жалити него осуђивати. Понда госпођа Рашићка?! Боже мој, и она је мати. Само у доброј намери могла је доћи на таку мисао. да уда своју кћер за њега. За цело мисли, да би је тако усрећила. А оно девојче, збиља, и треба да се усрећи. Душа је њена чист још неисписан лист беле хартије. Ваљан, поштен човек може по том листу исписати најлепшу песму, што је човек уме замислити. За што да не буде срећна?“

Понда му се мисао понесе за Даринком. Усамљеном, као што беше, даде му се широко поље, да их обадве, Јелену и Даринку, испоређује и пресуђује, пред самим собом. Колико би да је непристран, некако му вага судилачка и нехотице све већма претеже на Даринчину страну. Бадава, срце само тоне на ту страну, па му вуче и душу и мисао за Даринком. Јелена живахна, разговорна, искрена и страсна; Даринка тиха, озбиљна, безазлена и разборита. Као девојка можда ће се многоме пре допасти Јелена; али Даринка је врсна усрећити тек као жена, као мати. Дође му и ујакова реч на памет: „Ваљ'да не мислиш, да ћеш вечито ђаковати.“ Да! Понда треба помишљати и на своју кућу, на своје огњиште, на своју породичну срећу. Кад је човек срећан, мили му се посао, којега се подухвати. Одушевљеније прихваћа борбу у друштву за срећу другога, снажније се одупире разним неудаћама, кад има своје гнездо, кад има макар само један кутак свој, за који сме рећи: „Ово је моја слобоштина; ово је моја срећа! Оваки хоћу да је цео свет.“ Па у том снивању о породичној срећи, о раду, о борби и заборавио, што рекао ујаку: „Поштен човек треба најпре да се побрине, како ће *издржавати* своју породицу.“ И толико се занео, помишљајући на Даринку, да, блажен, у мало гласно не кличе: „Мати, твој лептир је нашао свој цвет.“. . .

Из села, а беше све ближе селу, допираше до њега необичан лавеж паса. Као да се сви пси у Брајковцу побунили противу месеца, па из свега гласа протестују, што он тако на тенане „плови по небесном мору“, да му они не могу ништа. А месецу ни бригеша. Чисто не да гледати у себе, како је сјајан. Округао као похођанска погача, нарастао као мобарска гибаница, а пун заливен као божићна чесница. Није чудо, ако би гладни Брајковачки пси да га загризу.

Али овај пут им није жао на месец. Друго се нешто

збива у Брајковцу, нешто, што они не могу никако да схвате. Било да им је криво, било да им се допада, тек не могу срцу да одоле, те и они удесили збор.

Ох, како је дивно, слушајући их бар по издаље, пристао тај збор са својим forte и crescendo, уз онај pianissimo, што га вечерашњи гости из Маркове крчме „код разбијене канте“ извијају под прозорима попине Јелене!

Дакле, у сред Брајковца серенада!

Е, то бадрим чуварима ноћне безбедности у скровитом Брајковцу беше по вајкадашњи мир и поредак ноћни тако дисармоничан дар мар, на стародавне домаће добре обичаје и морал у Брајковцу тако опасан атентат, да не могоше на ино, а да се једногласно не подигну против таких новотарија. Тај тако једнодушни протест једва даваше на који тренутак бар маха, да се разаберу гласови одабраних чланова певачкога друштва Брајковачкога под прозорима попине Јелене и да допру до Стајића, док већ и он не дође у двориште свога ујака.

Та „дивна идеја“, као што би казао Јеша Дабижић, пала је прво у памет Јовану Јаковљевићу. Он беше предложио, да се „тако врсној певачици, као што је Јелена, поздрави ова красна и тиха ноћ песмом. Ја мислим, да ће наш коровођа...“

А коровођи, Брајковачком учитељу, Милану Кнежевићу вечерас срце необично ускипило „љубве жаром“, па не даде два пут рећи. Те кад отпратише кући и „чичу“, начеоника, нађоше, да је сад најзгоднији тренутак.

Сам коровођа почиње.

Али писар се замислио у улози каквог Дона Цезара од Базана, каквог шпањолског гранда у сред Севиље, па завија по свом срцу, по свом „вишем позиву“, као да је он сам ту, па сам својој дулчинеји слади санак.

Благајник као вели: „Куд сви Турци...“, па савесно врши своје као бегеш.

Јеша Дабижић се сетио свога калфовања у Новом Саду и својих љубавних пустоловина по Темеринском друму и Казанџиској улици, па се човек „дочепао лепа друштва“, те „не може друкче да тузи угове, већ се болном душом хвата за њихне трагове.“

Бележник се смеје „лудом послу“.

А Бечлија Јован га уверава, како је то „хец“. „Freund, ах то је хец!“

Госпођа Рашићка се устумарала по соби, бојаги, хоће да изађе из коже од једа, што јој „срамоте кћер“, па тражи негде горњу хаљину, да им изађе, па да им очита. „То је опет масло тога Кнежевића!“

Поп Стеван се узврпољио у својој постељи, па гунђа и прети учитељу, како ће га то скупо стати, што му квари сан.

А госпођица Јелена... ох! Она чује Миланов глас и топи се од милине као масло на топлој прженици...

(Наставиће се.)

ПИТАШ МЕ...

Питаш ме: „Зашто, када сунце грије
кô да је божје око,
ливада лисна кад се јутру смије,
и све небо дубоко,

и када сунце при сврси свог тека
и сиње рони море,
сеоског звона када сјетна јека
уморне тјеши сторе...

ох! зашто, зашто не видиш да твоје
мисли тад к Богу лете?“ —
Ја кажем: пусти, нек се руке моје
са твојом косом сплете!

Јосип Берса.

ЗАБАВЉАЧИЦА.

ПРИПОВЕТКА.

НАПИСАЛА КАРОЛИНА СВЈЕТЛА.

(Наставак.)

У том ступила Катица у службу код благородне госпође саветниковице.

Ушла је за сумрака у кућу са свим мирно, врло се бојажљиво пријавила својој госпођи, па се удалила по налогу саветниковичину, да још тог истог вечера своје ствари уреди, али тако непојмљиво брзо, да је нико није могао посматрати.

То је, ваљда, најнепријатнији кутић у целој величанственој, пространој кући, који јој је саветниковица за стан одредила. — Сва се стресла, кад је

ушла у ниски, само једним прозорчићем осветљени вајатић. Стала, па дуго стоји код врата, а око јој плашљиво лута по том немилом простору. Та, то је туђина, права, ледена туђина, што ју је у овом загушљивом, устојалом ваздуху опколила, што на њу гледа немилим, равнодушним очима из сваког пустог кутића, са сваког комада старог, исхабаног намештаја, са оних бело окречених зидова, а ови ни бар каквом год сликом да су окићени. Па јој се та туђина око срца савила као змија у леденим колутовима, не би ли јој се зар сваки веселији и топлији осећај следио!

Узалуд тражи ма и мало пријатнијег местанцета, узалуд пита сама себе, шта би јој ту могло бити пријатно — узалуд! — Туђинска, лена, равнодушна, а ваљда и непријатељска рука све је тако удесила да јој ово место спреми, па јој га није ни мало, баш ни мало омилила. — Катица је то горко осећала. Тек сад у овом жалосном вајатићу чини јој се, да је збиља од своје породице одељена, да је свој завичај оставила, да је самохрана сирота!

Већ се хтела горко да заплаче, онако, како се људско срце само у туђини заплаче, него се мушки уздржа; усиљава се, да се шта више смеши, али тај осмех грчи је од плача! Сетила се на своју мајку, на ту добру, брижљиву мајчицу, с тужним јој и бледим лицем, како јој је свечано обећала, да не ће тужити, да ће бити здрава, снажна, да ће бити баш њено добро дете! Сетила се свог погуреног, од брига рано остарелог бабајка, како се, благосиљајући је, заплакао, тако грко, као и она сама, — та, морао је да је пусти у туђину! Онда је чула, како ју је малој браћи и сестрама ставио за пример детињске љубави, како им је причао, да она своје место у отаџбини својевољно оставља, да би родитељима олакшала бриге. Још јој чисто горе образи од његових пољубаца, још чисто осећа на свом челу трагове врелих му суза, које није обрисала. Тада мушки скочи, хоће чисто да стресе своју тугу као какву слабост, која јој не приличи. Та, од паметног јој понашања зависи много, врло много! Скромна јој плата на то је одређена, да много што-шта у породици поправи и улепша; па мора по што по то гледати, да се допадне својим новим претпостављенима. — Брзо пређе руком преко лица, као да хоће бар са лица да збрише тугу из срца. — Како ли је то утешна, пријатна мисао: потпомагати своје родитеље! Катица се на мах осети као на ново рођена!

Брзо се лати посла: мали свој црни сандучић намести у угао, поче као грлица певуцати, па се даде марљиво да гомилицу свога рубља уреди. Њена скромна, не баш тако велика гардероба, тако рећи, није се ни видела, кад ју је обесила у велики стари орман, украшен црним дрворезом, а заузео половину уске собице. На разљуљан, истрвен сто метла је у место простирача своју шарену, вунену мараму. Красна је то мисао! Та, сад је покрила најодвратнији намештај, те чисто оживела целу собу.

Разреди лепо старе столице, од којих свака друкчије изгледа, свака друкчије обојадисана, и свака има друкчију навлаку. За тим ишчисти многогодишњу прашину из узглавља, па дођоше одмах веселији.

Ено је већ готова! — Задовољно се обазире; збиља, све већ пријатније изгледа. Скоро је уверена, да ће, савесно свој вајатић уређујући и чистећи, ипак моћи у њему становати. Али, боже мој! Реч јој у грлу заста. Како може бити само тако заборавна, па да не мисли на мајчино световање.

Поглед јој пао на одар и на празно место над њим . . . Како јој је својски мати на срце метала, да најпре пође с Богом у свој нови стан, не би ли јој дао срећу и свако добро под тим господским кровом. Та мајка јој је још својеручно скинула распеће Христово, које је висило од њена детињства над њеним одром па јој га пружила с напоменом, да прво ово свето обележје обеси на своје место . . . А гле, на сваку се ствар пре сетила и наместила је на право место, само не на ту главну, најважнију! — Шта ли би јој на то рекла мајка! За цело би казала, да ће то донети несрећу!

Катица науми, да о том несретном догађају радије ћути, те да се потруди, да двоструком побожношћу одврати од себе злу судбину. Дрхтавом руком обеси над својим одром распеће од слонове кости о плаву врпцу, кроз коју је провукла гранчицу са врбице још од цветне недеље, па онда падне пред тим простим олтарем на колена . . .

Још никад није из ове куће отишла тако невина молитва небесном оцу, као што је сад из тихог вајатића Катичина.

Ма да се непрестано сећала свог места, ипак се потрудила, да обрати све своје мисли новом задатку. Колика је то жеља, како ли је то јака воља у тим слабим девојачким грудима, да буде од користи, да се допадне госпођи својој, па да је похвали, — ах, како јој срце чезне, да буде једном пријатном речју усрећена.

Нехотице се сети на младог господина, који је њој, непознатој девојци, на првом кораку толико доброте указао. Већ давно је престала молити се Богу, а ипак још клечи са прекрштеним рукама, с одушевљеним погледом, као у неком побожном размишљању. — Зар може ико на свету бити срдачнији, милостивији и лепши од тог младог господина? — сад већ „њена“ младога господина! — Дуго пође о

томе да премишља . . . Како су то пријатне речи: „њена младога господина!“

Девојка подиже главу. Шта се то зби, да јој од једанпут тамна собица постаде светлија, стари намештај са свим познат, а голи пусти зидови као ружичастом светлошћу озарени? За што све на мах доби тако мио изглед? Њен позив од једном јој се учини тако лак, а растанак јој с местом рођења не тако здраво тужан, а њена судбина така, да би јој човек могао чисто завидети. Опет с осмехом прекрсти руке, погну главу смерно на груди, — да се ипак, пре него што легне, још помоли Богу за „свога“ младога господина.

Ма да саветниковица о том свему није ништа знала, могла је бити за предлог и препоруку госпођи бароници благодарна. Премда је Катица у елегантном животу новајлија, те не уме да се у њему креће, ипак има много лепих страна, које могу саветниковицу с тим недостацима измирити. Али верна својим начелима саветниковица не показа никад својег задовољства, никад не спомену врлина своје служавке, као што Катицу пред Едмундом јогунасто назива; већ тим чешће износи њене махне.

Но Катица се не да збунити тим непризнањем. Мисли, да то тако мора бити, да девојка њена положаја не може ништа друго ни захтевати. И не узима на ум, како је никад нико не похвали, а нада се, да ће кад тад то бити, па мисли, ваљда није обичај код високих, богатих госпођа, да признају малене заслуге. Не показује се никад, кад је карају, да је сувише осетљива или да јој је увређен понос, већ прима скромно и пажљиво сваку опомену; ради тихо и неуморно, као вредни мрав, цео божји дан.

Чељад је познала брзо њену скромност — и жељу, да им се допадне, у место да је спрам њих охола, а она је ипак нешто више него ли што су они! Сви се према њој понашају умиљато и услужно осим старе куварице, којој не могу да докажу, како Катицу није саветниковица узела к себи, да на њу пази. По куваричину мишљењу не може Катица ни имати друга посла. Капетан и млади господин су љубопитљиво погледали у Катицу, кад је први дан за сто села; али је нико од њих даље и не рачуна ни у што. Едмунда, као што знамо. не занимају женске; понаша се према њима све још онако равнодушно, као и пре. А за капетана је и сувише мало лепа, па три том, заиста, и смешно плашљива. Држи је за са свим недостојну своје пажње, па ју не усрећи ни сенком своје уобичајене галантерије спрам женских, ако и нису баш увек биле све из честитих кругова.

Катица обавља у госпође саветниковице са свим друге послове него што су били уговором одређени. Примљена је, да своју госпођу забавља, да ју на шетњама прати и да се занима лаким пословима, који јој приличе.

Али саветниковица на зло употреби њено неискуство и скромност. Чим је видела, да се девојка не противи и да хоће све да уради, лаћајући се својевољно сваког посла, не би ли јој се умилила: отпусти одмах из службе собарицу па да Катици у руке, без икаква повишења плате, највећи део посла.

Наравно, да јој није пало ни на крај памети, да Катици тим велику, грдну радост чини. Катица се није ни сетила, да јој је слаба снага одвећ оптерећена. Та она је добила нов посао, на ком је већ давно собарици завидела, — да послужује младог господина, ма да сад не може походити своје родитеље, јер нема каде; и ако су јој сад и оно неколико празних часова у вече одузели, ипак је још касно у ноћ у посао удубљена! Сад има право, без наметања, да се брине за његове потребе, да се стара за његову угодност, — та, с ким би сад своју срећу мењала? Под њеним надзором морају служавке да његово рубље уређују и собу му чисте; али ни једна од њих не сме ствари младог господина ни прстом дирнути, — тај посао задржала је сама за себе.

С чудним осећајем ушла би у његову собу, кад није унутри . . . Свака ствар, коју он употребљава, њој је светиња. Срце јој јако куца, кад купи по соби разбачене књиге и хартије, па их се дотиче с тако побожном мишљу као богомољац светих моћију. Тако би радо разгледала те слике, те књиге, на којима његово око почива, али је неки непојмљив страх задржава од тога. Но ако је случајно остала каква књига отворена, тада се ипак осмели, да баци на њу плашљив поглед. Тако би неисказано радо да зна, шта ли је то у њима, кад га може по читаве сахате да занима, те не одвраћа ни очију од њих.

А то су понајвише нежне, лепе песме, које певају о тузи усамљена срца, о чежњи за удаљеном љубавцом, о милинама љубави. Румен је облива, а сузним очима чита те дивне речи, које јој се чине тако познате, као да их је већ један пут знала или, ваљда, у сну чула. Не може тако добро да се сети; али о томе је уверена, да су ти гласи у души јој већ једаред одјекнули.

Радо би дала неколико година свог живота, кад би се могла срцем и душом удубити у чаробни им садржај, па онда страну по страну научити на памет. Тужно, са препуним срцем намешта дивно уvezане свеске у књижницу, а што даље, тим мање се чуди, како може млади господин над њима на цео свет да заборави. Али тим чешће пита сама себе, па се онда застиди због своје радозналости, која јој не приличи, да л' то млади господин каткад мисли и

на девојачки свет, који је тако пун дражи и о ком се пева у песмама тако мило и тако идеално? . . .

Како је из дана у дан устајала зором а последња у целој кући легала, без икакве забаве, која добу јој приличи, без потребнога одмора, без признања и без и једне лепе речи, која би је охрабрила, можда би и подлегла, — али јој снагу одржава само помисао на младог господина.

Он је, до душе, као обично замишљен, па се мало освр̂ће на свет, али како Катица безазлено у души својој мисли, тим више на садржај својих књига, но ипак зна поред све своје сањарије, да сад брижљиво, верно око бди над његовим потребама.

Како је ћуталица и непријатељ свију фраза, то уме своје задовољство да покаже девојци на дирљивији начин.

Казао је својој мајци са свим просто, да ће само ону каву пити, коју Катица скува; да ће само оно рубље носити, које она сашије. Његову лампу уме само она упалити, са писаћег му стола само она прашину убрисати, а огрлице, које она није шила, — а то је он за чудо познао, — пошље ражљућеној саветниковици натраг. — Па зар може Катица тражити веће награде?

Једва је после дужег времена опазила, да је поред свег тог задовољства тек каткад погледа и да је није никад ословио осим из потребе. Тада мисли у својој безазлености, да се млади господин према њој и не може друкчије понашати. — Премда од посла уморена и са свим клонула од умора, ипак иде увек с веселим лицем у свој вајатић. Приступила би свом уском прозорчићу, где стоји неколико лонаца скоро увехла цвећа, па је с тога из собе госпође саветниковице и изнесено, што му је доба цветању и лепоти прошло, а сад без сунца и без ваздуха истерало неколико закашњених увојака, као из благодарности према милосрдној вртарици. Последњи посао јој је, да га залије па кад му миомир омирише, гледа на небо, у ком се сија тисућ светова, а у томе понавља полугласно речи младог господина: „Врло сте добри, Катице!“ — „Вашом сам вештином изненађен!“ — „Како сте услужни!“ — „Заиста сте и сувише добри!“ — А тада у том ноћном мирном часу нема, ваљда, под тим алемовим звездама већег задовољства, веће среће него у том мирном и скромном срцу њену! — Катица не може дуго да у небо гледа, а да се не сети младога господина. Понда гледа дуго и дуго на звездано небо, па се сећа, како јој је дојкиња причала, да сваки човек на свету има на небу своју звезду, која се онда роди, кад и човек, па се угаси, кад он умре. Тако јој падне на ум, да међу звездама потражи звезду младога господина. То не може никоја друга бити, него она тамо најсјајнија, најсветлија! — Као што је она надсветлила све остале звезде својим сјајем, тако је баш надмашио и он све остале људе лепотом и добротом. Сјаји баш тако као и његове очи, само с том разликом, што пред његовим погледом мора одмах да спусти очи доле, а на његову звезду сме и може дуго да гледа, док јој очи не засузе.

Из почетка морала је ту звезду увек по ново тражити, — на небу је и неколико других њој сличних, и ако ни једна од њих није тако светла; али за неколико дана нашла би је увек пре свију осталих. И звезда као да је њу познала. Из почетка је Катицу поздрављала погледом; али што дуже, тим се боље упознала с њом, па се најпосле разговарала са звездом младога господина, као да би он то сам био — само што се пред звездом није стидела, као пред њим, и што пред њом није имала никакве тајне, а пред младим господином, — Боже мој! Пред њим се не усуди ни уста да отвори . . . .

Госпођа саветниковица поред свог иметка ни о чем другом радије не премишља, него како би своје дохотке увећала. Дуго је размишљала, док јој није пало на ум да сагради павиљон на крају свог пространог врта, који се пружа чак до градских зидова, па онда ту зграду да да под најам.

Врт ће остати и поред свега тога још доста велик, не ће му то ништа наудити; а њеној угодности не ће сметати то, што ће укућани пролазити кроз кућу јој на улицу.

Саветниковица је добро смислила; због појетичног положаја куће усред цветна врта јавило се много људи, који су јој нудили грдну станарину. Али је ћудљива госпа бирала; имала је сваком нешто да замери, нико јој није био по вољи, одбијала је једног по једног разним и увек са свим безразложним изговорима, па већ је изгледало, да ће остати лепи јој летњиковац празан. Тада се јави нов потражилац. Био је то стари барон П.; рече, да је дошао наговорен од своје кћерке, која је романтичном зградом очарана, да ју узме под најам.

Премда је барон, немајући велика имања, за четвртину мање нудио него остали, ипак му саветниковица изда стан одмах и с највећом готовошћу.

Становати са племићем, тако рећи, под једним кровом, састајати се с његовом породицом, увеџбати се у аристократским манирима, — све ју је то већма мамило него неколико форината више на годину.

Господина барона примила је саветниковица с обећањем, да ће према њему имати обзира; а кад је он казао, да са кћерком Алмом врло прост живот проваћа, умолила га је врло лепо, да јој изволи госпођицу што пре приказати, како би ју могла са високим друштвом упознати.

Пуковник прими очевидно врло радо тај уљудни предлог, па се растане са својом домаћицом у највећој љубави.

Едмунд се никад не брине о мајчиним плановима. Саветниковица јогунаста и охола — уређује све по својим застарелим назорима, па се није никад ни освртала на синовљеве приговоре. Он се навикао мало по мало да ћути и остави њој да управља и влада све, какогод хоће, па се чини њеним стварима и невешт.

Допустио јој је равнодушно, да сазида на најлепшем месту у врту кућу, па да је да под најам и слушао је врло немарно њено извешће, да се високородни укућани већ изволели доселити.

Ђура је већ опазио оца и кћер, па се сагласио са тетком, која се одушевљено дивила изванредној лепоти младе баронице и правом племићком изгледу старог господина. Али Едмунд, знајући, да му је мати и сувише наклоњена тој врсти друштва и да капетан свако њено мишљење, улагујући се, одобрава, не обрати њихову разговору ни мало пажње.

Неколико дана прошло, а Едмунд скоро заборавио на нове укућане. Једанпут у вече врати се раније него обично из шетње, па се на тенани по широким степеницама стане пењати у своју собу. Црвени зраци на заходу сунца падају кроз целу ширину великог прозора на мраморне степенице, украшене киповима, па застајкују, као са радошћу, на величанственој високој згради, где говори о изобиљу не само сваки и најситнији украс, него и најнезнатнији предмет.

Едмунд је данас замишљенији него иначе; штета, што га није Катица видела. Заиста би погодила, о чему сада премишља.

У један мах нешто зашушта као свилене хаљине. Он дигне главу. Њему баш насупрот иде, не, лети нека госпођица.

Едмунд се упрепастио; то га потресе, као да га неко у срце удари. Као прикован, без и једне речи стоји — анђео, девојка, вила! Каква је то небеска појава? Госпођица га погледа брзим погледом, а он све једнако стоји и на њу гледа; није скинуо ни шешир, ни једном речју је не поздрави, па, шта више, не сврну јој ни с пута, кад, лака као срна, руменија од вечерње румени, поред њега протрча и нестаде је у сенци између стубова.

И кад више није могао чути шуштање свилених хаљина ни лаких корачаја девојчиних, и онда је још непрестано гледао на место, где се она у сумраку изгубила.

На то шкрипнуше негде врата. У највећој хитњи, као крадљивац, бојећи се, да га когод не ода, пожури се Едмунд у своју собу, да га нико не види.

Па ипак је баш он сам на нечувен начин похаран. Лепе девојке нестало је заједно са његовим миром! А како му је тек било онда, кад се другог дана у подне, као обично, у мајчиној соби на наслоњачу угодно наслонио, па са књигом у руци на лепоту девојку мислио: а врата се отворила, и господин барон П. увео своју кћер, да ју госпођи саветниковици прикаже, напомињући јој њено пријатељско обећање, да ће се за девојку заузети, па ју са друштвом упознати.

Алма је то била — она вила, онај анђео, она богиња! — Да саветниковица није дама comme il faut, једва би се уздржала од плача од самог блаженства. Та, сад ће она постати бароничина garde de dame, па још тако дивне, тако изванредно отмене баронице . . . Надвладавши своје осећаје, измени са бароном и Алмом читаву књигу углађених, у таквом случају неизбежних фраза.

Едмунд их није слушао, а, као што је изгледало, баш ни Ђура, ком се очи при погледу на девојку промениле у два жива пламена.

Катици се исто то десило, што и тој двојици. Седи код прозора са својим шавом, па гледа на госпођицу, као да не може да верује својим очима, да може бити на свету такве дивоте и лепоте; а ипак јој лебди неко у мислима, на кога јој наличи млада бароница!

Ах сећа се! Тако, баш тако изгледа та госпођица, као да је најлепша песма из Едмундових књига оживела, па сад говори, креће се и смешка се . . . „Боже мој, какав је то анђео!“ шапуће тихо.

Али Едмунд, иначе тако равнодушан, чу нехотице њене речи; окрену се поплашеној девојци. А ова претрну, да ће је за превелику јој љубопитност покарати. Но он се насмехну на њу, . . . насмехну се тако изванредно благо, да она онесвесну, да заборави на све остало — и на саветниковицу и на младу бароницу, и хтела не хтела морала се читав дан смешити тако, као он! Смешила се и на стару куварицу, на ону, која мисли, да јој Катица пркоси и да је примљена, само да њу надгледа; смешила се и онда, кад је после сама остала на шву код сточића; смешила се и у вече на голе зидове своје собице, па се нагнула ћутећки над бледим цвећем у узаном прозорчићу, па гледала на „звезду младог господина“, . . . па и први зраци сунца, што се рађало из ноћног крила, па позлаћивало високе забате и чађаве димњаке кућâ, затекли су још благи осмех на невином јој лицу.

Млада бароница долазила је сад сваки дан саветниковици, пратећи ју час у друштва, час у позориште, час на игру, час на концерт, у кратко свуда, где се скупљао богати свет. Саветниковица дошла

чисто млађа од саме охолости. Та, није то шала: имати тако лепу пратилицу, што јој појава оставља дубоке утиске у вишим круговима. Са свим заборавила, да не сме због своје мигрене у вече дражити живаца, да би јој сад Едмунд опет могао, кад би хтео и имао времена, пребацити дневне шетње, које се настављају далеко после поноћи. Али он се задуби сад још чешће и дуже у своје миле књиге. Само Катица врло често опази на своје велико чудо, да књигу држи или натрашке или да гледа по читаве сахате на једну и исту страну.

Опет сама себе пита, осрамоћена својом све већом радозналошћу, да ли је и млади господин познао, да је то баш Алма, о којој песници певају?

(Наставиће се.)

ДАР.

(НАРЦИСА ЖМИХОВСКА.)

Заплакала, руку дала,
Златан прстен дала свој;
Ја примио, пољубио,
Бануо у свет.

Како бахнух, не узданух,
Јер свет беше тако леп,
Дивно свуди, цвеће, људи,
Дани млађани.

Брао сам, ох! Љубио сам,
Говорио себи сам:
Ту куд кренеш, оком гленеш,
Среће, блага тма.

Цвети мире, гуке шире
Браћа мени ода свуд,
Онде она, даде бо̂на
Само сузицу.

Сузу дала, руку дала,
Златан прстен дала свој,
На пут цео, где бих хтео,
Тако мален дар.

И то рекох, па потекох
Даље, даље у тај свет;
Дође доба, ја до гроба
Дођох немоћан.

Гледам јаву, сагнем главу,
Тражим цвећа — свело већ,
Тражим људи̑, заман труди,
Нема ништа сад.

Од обиља ваја, миља,
Само њена суза још
Ах! и′оста, тај што доста',
Златан прстен њен.

С пољског **Рајко.**

О КНЕЗУ ЛАЗАРУ.

РАСПРАВЉА И. РУВАРАЦ.

(Наставак.)

Но ко каже и где пише то?

И да ти не кажем, знам, да ћеш и сам, читаоче драги, из стопа одговорити: Орбин! Тако је, погодио си, — и ко би могао други бити, већ Орбин или Мавро Орбин, ком и онако већ толико имаш да благодариш, што знаш, да је Вукашин убио цара Уроша, да је Милош Кобилић био зет кнеза Лазара и да се љуба његова звала Вукосава, и да је Вукосаву ударила старија сестра Мара Вуковица по образу и да је Вук подговорио — но о том Вуку на послетку, а овде се има да констатује, шта је све казао и записао тај велики Дубровачки Словињанин, тај Орбин, и да без његове повести словенскога царства много штошта не би знао, Србине и српски сине, што сад знаш. И још нешто да ти кажем — а то, што ћу ти сад казати, то добро утуби и паметуј, Србине и српски сине! Знај дакле и паметуј, да без Орбина и те његове повести не би славио ни прославио ни тристагодишњицу Ивана Гундулића ни стогодишњицу фра-Андрије Качића — или двестагодишњицу, ако си пропустио прославити стогодишњицу његову. Благо теби, благо ли мајци твојој, Србине и српски сине, што си тако свестан, те славиш и преслављујеш тристагодишњицу Ивана Гундулића и што си вољан да прославиш и двестагодишњицу фра-Андрије Качића, који сложи „Угодни разговор народа словинскога“ и који ти у том угодном разговору запева ону „писму од четири света имењака“, од којих

„Четврти је ружа изабрана
„Од колина Неманић Стипана,
„Словинскога краља и цесара,
„Од источни страна господара,
„По имену калуђере Сава,
„Круна, дика, поштење и слава

„Словинскога пука и народа
и т. д. и т. д. и т. д. све до краја.

Ја се мало занесох и удалих од питања, — а питало се, ко каже, и већ се одговорило, да *Орбин* каже, да је босански краљ Твртко послао у помоћ кнезу Лазару свога војводу Влатка Вуковића. Орбин пише на стр. 319.: „Caderono in questa giornata (у боју на Косову) molti personaggi di Rassia et di Bosna. Imperoche Tvartco, Re di Bosna, era in questa lega con Conte Lazaro, a cui haveva mandato in aiuto il suo essercito col Voievoda *Vulatco* (Вълатко) *Vucovich*, il quale fuggi etc.

Осим Орбина спомињу војводу Влатка Вуковића у боју на Косову — и Дубровачки летописи.

У летопису Дубровачком по списку Стулли-јевом (изд. В. Макушев у „Изслѣдованія объ историческихъ памятникахъ и бытописателяхъ Дубровника. С. Петербургъ 1867.") пише под г. 1389. „17. Giugno. Il gran Turcho Amorato in Cossovo poglie attacio la bataglia col *Re di Bosnia*, Despot Lazar, Vuk Brankovich e *Vlatko Vukoevich Voivoda*, e peri il Gran Turco ed il Re, ne vi fu vittoria." А у летописима „Annales Ragusini Anonymi", што их је приредио г. Сперат Нодило за Monumenta, која издаје хрватска академија у Загребу (Mon. vol. XIV. *Scriptores* vol. I.) стоји под истом годином на стр. 48.: „1389. Adi 15. giugnio, in giorno di S.to Vido, et fo *martedi Bosnesi* et Gran Turco, li quali *Bosnesi* furono Despot Lazar Re de Bosna, et Vuch Brancovich et Vlatcho Vuchovich Voevoda; et fu gran ocisione tanto de Turchi, quanto de Bosnesi, et pochi tornarono in suo paese. Et Zar Murat e stato amazato, et Re de Bosna; et la vittoria no se ha dato, ne a Turchi, ne a Bosnesi, perche fu gran ocisione. Et fu la battaglia in Kosovo polje." У другом летопису (Николе Рањине), који је у поменутој првој свесци такођер приопштен, нема о боју на Косову ни речи.

Пре свега треба да знаш, Србине брате и српски сине, шта у опште вреде ти стари Дубровачки летописи, а о том потражи — ако то јест сам ниси кадар праведно оценити летописце и повеснике Дубровчана, тих старих Влаха и Латина а потоњих Словињана и најновијих Срба — потражи обавести у расправи поменутога г. Натка Нодила „Први љетописци и давна историографија Дубровачка" (Rad jugosl. Ak. књ. LXV. 92.—129.). Да ли ћеш пак, српски сине, послушати савет мој и набавити себи ту 65. књигу Рада југославенске академије поради оне Нодилове расправе у 14. свеску споменика историских, што их та академија издаје, ја не знам, али тешко да ћеш, јер видим, да си се већ намрштио, и то ваљда због тога, што се у летопису, писаном од непознатог писца, али свакако од неког јал' фратра јал' иначе попа на крају XV. века у Дубровнику, каже, да је г. 1389. 15. Јуна, на дан св. Вида у вторник била баталија између *Бошњака* и великог Турка (султана), а ти су *Бошњаци* били: деспот Лазар, босански краљ, Вук Бранковић и Влатко Вуковић војвода, и многи падоше како од стране Турака тако и од стране *Бошњака*, и мало их се вратило кући. И цар Мурат би убијен и *краљ босански* и т. д. Е, па кад си тако јако осетљив и набусит, Србине и српски сине, а ти се остави и не читај Дубровачке летописце, јер какав си ти, какав си жесток и жустар и на крај срца ти, те тако нагло падаш из једне крајности у другу крајност, бојим се, да ти не позли, кад би прочитао те Дубровачке летописе и кад би ти уз то морао и ја казивати и обавештавати те у опште о тим најновијим Србима и казати теби, српски сине, ко су били ти Дубровчани од искона и доцније и све до јучер, и како се поносили и односили они према твојим старима и према оном, што је теби свето. oј Србине и српски сине? Жао ми те је и не ћу да ти помутим радости, у којој пливаш. Остав' ме, узми и читај, или ако ти је срце препуно, а ти певај и попевај и кад се испеваш а ти, промене ради, мисли и размишљај — само не читај, немој сад да читаш ове расправе о боју на Косову, односно овај део расправе, где се одговара на питање: ко је дошао у помоћ кнезу Лазару и ко је крв своју проливао на пољу Косову?

Да се међу борцима и Косовским јунацима нашао и војвода Влатко Вуковић, то дакле пишу и летописи Дубровачки и у том се они с Дубровчанином Орбином слажу; али се не слажу с њим у томе, што летописи (и Стули-јев и безимени) пишу, да су на Видов дан 1389. г. с Турчином бој били: краљ босански (Твртко) — и Влатко Вуковић војвода, а Орбин вели, да краљ Твртко није био у боју, већ је само савезнику свом, кнезу Лазару, послао у помоћ војводу свога Влатка Вуковића. Но још нисмо на чисто с летописчевим re de Bosna или di Bosnia. — И у Стулићевом и у анонимовом летопису пише под г. 1349.: „Vense a Ragusa Re Stiepan de Bosna con sua Regina Mara per visitare etc. (Venne a Ragusa il Re e la Regina di Bosnia per visitare etc.)" — и под г. 1355.: „Morsi il Re di Bosnia a 18. di 7-bre (fu morto Re Stiepan di Bosna adi 18. decembre, in suo paese di Bosna)." А оба та податка односе се и тичу се српског цара Степана, кога аналиста Дубровачки зове „Re di Bosna", и напред свуда се у тим летописима спомиње „Re di Bosna" а о српском краљу ни помена. — Пошто пак у летопису анонима фратра пише: „li quali Bosnesi furono *Despot Lazar Re de Bosna, et* Vuch Bran-

covich *et* Vlatcho etc.“ и иза Lazar нема *запете*, ни испред Re *et*, као што има иза Bosna и запете и et, могло би се мислити, да је летописац под „Despot Lazar Re de Bosna“ мислио једну особу и то кнеза Лазара, српског господара и да је под Bosnesi у опште разумевао Србе и српску господу а имено кнеза Лазара, Вука Бранковића и Влатка Вуковића. Но па у Стулићевом преводу стоји: „Re di Bosnia, Despot Lazar, Vuk Brankovich e Vlatko etc.“, то је тешко узети, да и аноним није мислио и на краља босанскога (Твртка) те да у академијином издању иза Lazar треба да има запета, и да по томе она поменута разлика између казивања Орбинова и назначења летописчева постоји. Летописац Дубровачки каже дакле, да се цар Мурат на Косову сударио и био са краљем босанским, с деспотом Лазарем, с Вуком Бранковићем, а Орбин каже, да је краљ босански Твртко послао кнезу Лазару у помоћ војводу свога Влатка Вуковића. Који од те двојице има право? То нек пресуди трећи, а имено онај Далматинац, који је Дучину историју превео на језик талијански и у свој превод уметнуо повест о боју на Косову, мало друкчију од кратке Дучине повести о том боју. Осврни се назад и наћи ћеш подробно и скоро самим речма преводниковим изложену ту повест, коју је преводник, може бити, у самом Дубровнику чуо и записао. Ту се дакле каже, да је Твртко, краљ босански, послао у помоћ кнезу Лазару, свом суседу и савезнику (consorte), Влатка Вуковића, свога нећака (nepote), са 20 хиљада ваљаних јунака, — и да је тај војвода (capitanio) краља Твртка са својих 20 хиљада јунака на команду кнеза Лазара први загазио у бој с Турцима.

Краљ Твртко водио је исте године и у исто доба од године рат на другој страни те ваљда због тог другог рата у Далмацији није могао доћи свом комшији и савезнику, или ако је полагао што на титуљу своју ону: „краљ Србљем“, није могао због упорних Хрвата у хрватском Приморју, који му на лепе његове речи никако не хтедоше отворити капије од градова или му донети кључеве од свију приморских градова — који, велим, због тога рата с *кршћанима* није могао доћи главом *својима* у помоћ, кад су ти своји, којих се он краљем називао, одсудни бој били против *некрсти* — доћи не могао већ је послао у поље Косово свога најбољег војводу Влатка, који је пре две године са војводом Радичем Санковићем у два маха (код Билећа и у Рудинама) потукао био Турке до ноге. И то, што се каже и казује, да је Твртко оправио војводу Влатка с војском кнезу Лазару у помоћ, то се оснива на *казивању Орбина и оног незнаног по имену преводиоца Дучине историје,* а у неколико на оном, што је Дубровачки летописац на крају XV. века записао. Нисам само ја, већ су и други казали и показали извор и повести Орбинове и приповести оног Дучиног преводиоца и интерполатора и према том оценили обе те повести и приповести у опште; но кад такви *људи* и критички писци, као што је г. Рачки и Клајић, г. А. Павић, г. К. Јиречек и Стојан Новаковић, помињу војводу Влатка на Косову, онда нећу ни ја да сам одљуд, већ се придружујем к њима, или ако ме не пуштају у своје друштво, то угледајући се на њих — а то ми баш не могу забранити, — кажем и ја и нећу да поричем, да је војвода Влатко био на Косову. Због војводе Влатка нећу се дакле ни с ким свађати, али пошто сам се због претпостављене ексклузивности поменуте господе мало наљутио на ту господу, то хоћу да се свађам и то баш с њима и то због тричаве ствари, због *презимена* Влатка војводе, који је Србе из Хума и из Подриња и из околине манастира Милешева, гроба св. Саве српског, довео на Косово, да се са Србима од Призрена и од Вучитрна од Рудника и Ваљева, из Кучева и из Браничева бију против Турчина, диндушманина, за крст часни и слободу златну. Сви поменути писци а имено и Рачки и Клајић и Павић и Јиречек и Стојан пишу, да се војвода, кога је краљ Твртко послао кнезу Лазару у помоћ, звао и називао Влатко *Хранић*, а то је погрешно, јер Влатко тај није био син Храње, војводе или кнеза босанскога, већ, заједно с Храњом, братом својим, син *Вука,* те се по оцу Вуку писали и називали *Вуковићи,* а *Хранићи* су били синови Храњини: Сандаљ, Вукац и Вук, којима је Влатко стриц био. Право дакле има и онај Далматинац и Орбин и летопис Дубровачки, који Влатка војводу прозивљу Вуковићем, а Рачки нема право и Рачки је погрешио, назвавши Влатка *Хранићем.* „А она остала господа? Што помињеш само Рачкога, а за њих нећеш да кажеш да су и они погрешили?“ Рачкога спомињем нарочито и зато, што је он *први* написао онако, а знао је, да је Храња био брат Влатку и да се обојица писали и називали Вуковићи и били од племена и куће Косачине или Косача̂; а они други видили, како је он казао и написао па написаше и они онако погрешно, не испитујући дуго и не разбирајући много, да ли је Влатко доиста био један од Хранића или није био то! И зар ти мислиш — но сад не знам, куд да се окренем и кога да упитам, да ли мисли, — да је њима, то јест оним осталима сугрешницима Рачкога: Павићу, Јиречку и Стојану тако прирастао Влатко војвода за срце или отпао од срца, да се муче с истраживањем правога његовога презимена, које је истраживање права беспослица, као год што је беспослица расправљати и претресати, да ли је правије старо

Кобилић или новије Обилић и да ли треба писати Хребељановић или Гребељановић или Грбљановић; и најпосле, пиши и доказуј ти, колико ти је год воља, да војводи Влатку не приличи и не припада презиме Хранић, да су Милоша од краја XV. па до половине прошлога века сви без разлике и без изузетка називали Кобилићем или Кобиловићем, и да „Грбљановић“ не ваља, опет ће зато и одсада бити доста њих, који ће Влатка звати Хранићем, а кнеза Лазара Грбљановићем, или можда још правије *Иванишевићем*, пошто је г. Иван Павловић Јабланић покушао доказати, да је отац кнеза Лазара био деспот Иваниш а не негдашњи логотет цара Степана, Прибац Хребељановић; и Милош — та Милош био и остаје Милош — *Обилић* за навек!

„— — — нашто тај диван?!“

Нашто? Да су извори, на којима почива тврдња наших уважених писаца, да је у боју на Косову био и Влатко Вуковић, босански војвода, сигурнији и солиднији, него што су, био бих се просто позвао на те солидније изворе и одмах прешао или ушао под кнежев шатор, на пољу Косову разапет, а овако се морало и извијати и успијати, и мазати и замазивати и срдито потрзавати она ситница, и с четвртог прећи на десето, а све то само зато, да се чини говор и да се не каже, да се нешто без сваког даљег говора и приговора узело и за истинити факат признало. јер су за истинитост тога податка толики наши ауктoритативни писци добри стали па ту њиховим ауторитетом застрту и подупрту тврдњу и немачки писци усвојили.

Ето зато тај диван!

А сад „ајдмо, ајдмо да се боримо“! Не, не! Не да се боримо, јер што се бар мене тиче, морам истину казати и признати, да нисам за борбу, а теби, српски сине, теби је отворено поље широко, па ако имаш духа, ако није изумр’о дух старих твојих предака и оних старих мејданџија, трчи и зној се, крши копља и циљај; бори се и подвизавај на том пољу широком; ти се подвизавај а мене, мене стара и невољна, „који већ није ни за што“, пусти, да се мало обазрем на Косовом пољу а у српском стану те да видим, ко се од Србаља, несумњивих Срба нашао, ко се убојао клетве свога господара, кнеза Лазара, убојао и дошао на поље Косово?

„Где год бејаше још слободних Срба — тако ти прича Станоје, брат Јована Бошковића, у IV. слици из српске историје, Београд 1882. — где год бејаше слободних Срба, сви се стекоше на Косово. Ту су ти **Мачвани, Сремци и Славонци;** ту Браничевци, Ресавци, *Нишављани и Рашчани;* ту Жупљани, Црногорци из Србије и *Староглашани;* ту поносни Бошњаци са Хумљанима и *Војводинцима светога Саве.* Ту се чекају славни Зећани, са равнице и са Црне Горе, са својим храбрим Приморцима. *Ту се виде и сами Власи (Румуни), где српској браћи притекоше у помоћ, као суседи и једноверци.*

„Војводама ни броја се не зна. Ту ти је“ — но да на час станемо ту и да се још једанпут обазремо и разрачунамо, и да видимо, кога треба избрисати из тога списка. Но ти то већ знаш, читаоче, и ја нећу да понављам оно, што сам већ рекао. Зато хајде даље и уђимо под шатор кнеза Лазара. „Војводама — продужује Станоје — ни броја се не зна. Ту ти је под шатором Лазар са Вуком и Милошем, ту **Тврткo Босански,** *ту привидно Иван Кастриотић Албански* („Ђурађ Зећанин — каже Станоје мало ниже у истој слици — још је на путу, али се за Косово већ задоцнио. Његово место испунило је народно памћење Иваном Кастриотићем, Албанским, оцем гласовитога Ђурђа Кастриотића („Скендер-бега“) *ту бановић Страхиња, ту Милан и Иван, ту Југ и Југовићи,* и остали, што „војничке вијећају зборе“. „Југу и Југовићима“ — посветио је Станоје особиту слику (сл. III.) а говори о њима у V. слици. Осим поменутих већ српских војвода спомиње се на стр. 115. још војвода Мусић.

Историја не зна за Југ-Богдана и за Југовиће, и не зна, да је тај Југ Богдан таст био а Југовићи да су шуре биле кнезу Лазару, она ништа не зна ни за Страхињу кнеза или бана; или Бановића Страхињу и да је тај бановић Страхиња пашеног био кнезу Лазару, и напослетку не зна она ни за *Ивана* нити пак за *Милана* и да су обојица с Милошем отишла у турски табор и тамо пре Милоша погинула. За све те и за све то не зна историја, то јест наши старији повесни извори и историјски споменици па ни Орбин ни Лукаревић ништа не знају: за њих само *песме и приче народне* и оне по песмама и причама тим око половине прошлога века склопљене *просте и у родослов уврштене повести знају.*

У повести, у правој повести дакле о боју на Косову не може бити говора ни о Југу и Југовићима, ни о Страхињ-бану нити о Милану Топличанину и Ивану Косанчићу илити Косајчићу. — А о вечери кнежевој? Та вечеру ту помиње не само *Орбин* већ и стотину година старији од Орбина *интерирет Дучин* и Дубровчанин *Древић* (Tubero) — „бит ће дакле, — као што лепо изводи г. А. Павић l. c. стр. 41. — вечера та историјски фактум“. А кад је то историјски факат, то богме и у правој повести о боју на Косову мора бити говора о њему. Добро! И ком је баш толико стало до вечере, нека говори и нек пише о тој вечери, али шта ће јадан да каже и да прича о тој кнежевој вечери у очи Видова дне, кад не сме поменути ни „таста кнежевога, старог Југ Богдана“

ни „миле шуре кнежеве, девет браћа, девет Југовића“, ни „пашенога кнежевога, силна Страхињ-бана“ ни другове Милошеве, лепога Ивана Косанчића или од Косајнице, и високога Милана Топлицу или Топличанина, — кога место старога Југа да посади кнез Лазар с десне стране, и ко место Југовића да „запреми оба крила господскога стола Лазарева“. И шта ће Милош без Милана и Ивана и бановић-Страхиње? И опет Милош — сам и' саморан и пе зет кнезу Лазару! И хоће ли смети поменути тај, који у правој повести усприча о вечери кнежевој, да је баш Вук, господин и зет кнезу Лазару, опао Милоша, незета кнежевога и не свога пашенога, у кнеза и потворио га неверством, и т. д. и т. д.?

Нека дакле слепи гуслари *певају* уз гусле и прости казивачи нека *причају* без гусала о вечери кнежевој и нека у причама и песмама помињу и Југа и Југовиће и Милана и Ивана и бановића Страхињу; и нека учени песмотворци и стихотворци: Мушицки и Стерије и Живковићи и надаље *оалакују* „матер беде вечеру кнежеву“ и у кантатама јасно и гласно спомињу те исте, но будући српски историк, којега је задатак сасвим други, него што је гуслара, певача, песника и опевача и нарикача, нека се устегне и не да срцу на вољу, и пишући повест о боју на Косову нека не слуша ни на те песме и приче ни на оне по тим песмама и причама удешене приповести, већ нека пита и испита, шта се у првим и најстаријим те најбољим изворима и повесним споменицима о том каже и како се то, што се у разним изворима каже, међу собом слаже.

Кога смо дакле нашли под шатором кнеза Лазара у очи Видова дне и ко ће сутра дан уз кнеза Лазара изаћи у бој и борити се с Турци? Нашли смо и наћи ћемо:

1. Вука Бранковића, који је са собом повео најстаријег сина свога, младога Гргура, унука кнеза Лазара.

2. Војводу босанскога Влатка Вуковића.

3. Мусића Стефана, нећака Лазарева.

У листини Лазаревој од 9. јан. 1387. писаној у славном граду господства му у *Крушевцу*, помиње се осим логотета му Ненада *Петар жупан*, челник *Михо* и ћефалија *Гонслав;* а у хрисовуљи госпође Јевђеније и синова јој кнеза Стефана и Вука писаној у *Новом брду* год. 1395. спомињу се: *војвода Никола,* чије подружије Видославу госпођа Јевђенија (кнегиња Милица) назива својом сродницом: *војвода Михаил, војвода Новак; Дука* властелин, *Југа и Богдан* Радујевић. — Константин философ (Гл. XLII. 266.) спомиње, да се између оних могућника, које је кнез Лазар из начела покорио под ноге своје, око г. 1397. нашло одметника, који се не хтедоше покоравати кнезу Стефану, и као такве поименце помиње *Николу* Зоића и *Новака* Белоцрковића или Белоцрквића (од Беле Цркве, потоње Куршумлије), те на основу том можемо узети, да је у боју на Косову био и војвода Никола (Зојић) Острвички и војвода Новак од Беле Цркве, па и онај војвода *Михаиљ,* који се у листини од год. 1395. спомиње као приложник, биће онај исти Михаил, којег и Константин философ на истој страни помиње као благородног и верног кнезу Стефану, иже и вь очи обрѣте се нань клевештоуштимь и ковь вьздвижоуштимь.

А шта је и где је онај *велики војвода Димитрије,* којега Рајић (III. 31.) а по Рајићу Енгел (III. 340.) и Божидар Петрановић (Далм. Магазин за 1839. стр. 85.) приликом освојења града или тврђе *Заркиве* или *Црквишта* (Tzerkovitza) на бугарској граници пред битку Косовску помињу? Што се прво тога *Црквишта* Рајићева тиче, то знај, српски сине, да је то садашњи твој *Пирот*, који су Турци прозвали *Šarköi* (eigentlich Šeherköi) а Рајић од тога турскога имена направио *Црквиште.* Рајић је нашао у Левенклављевој мусулманској историји место, које у немачком преводу гласи: „Nun hat unlängst bevor (т. ј. пред битку Косовску) der *Alibascha*, da er wider den bulgarischen Fürsten Sasmenos (Шишман) den Krieg führte, unter anderen Stetten und Schlössern der Sasmenischen Landschaft auch eine sehr feste und hohe Burg, *Sarkive* genannt, erobert. Dieselbe Festung und Schloss war an den Grenitzen der Landschaften Lazari und Sasmenos gelegen, und ward fornen her vom Gemöss befestigt, hintenzu lags auf einem Berg. Es merkte aber Lazarus Despot, wie grossen vortheil er durch einnemmung eines solchen an den frontier gelegenen Schlosses erlangen würd, und dargegen auch, wie grosses Schad darauss den seinen möcht zugefügt werden, da es die Türken in irem Gewalt würden behalten. Derwegen er befohlen, es solt der obangeregt Demetrius mit einem Kriegsvolck dahin sich begeben; ihm auch auferlegt, die Burg Sarkive den Türken zu entziehen, durch was mittel und weg er kündt und möcht. *Dieser Demetrius hett ein heroische Sterk und Muth, von welchem gesagt ward, dass er im für viel tausendt Mann nit pflegte zu förchten, wenn er nur eine geringe Anzahl Leut bei sich hett.* Derwegen gemeldter *Demetrius* sich gerüst, zu Ross aufgemacht und ist mit einem auserlesen Haufen aus dem gantzen Lager der Christen zu Sarkive ankommen. — Ward also das Schloss Sarkive dem Demetrio ergeben und eingeraumpt“ — а што се ту даље о судбини тога градића Пирота прича, и како је кнез Лазар послао и оправио у помоћ свога зета Вука са 20 хиљада војске, то нека

сам читалац у поменутој мусулманској историји стр. 168. и 169. изволи прочитати. А на стр. 168. наћи ће више горе и оно место, које се тиче војводе Дмитра, и на које је Левенклав мислио, написавши: „der *obangeregt* Demetrius“, — где се само то каже, да су кнезу Лазару на помоћ дошли Вук зет, — Димитрије — и од Босне: „Durch diese Botschaften ist so viel ausgericht worden, dass Lasarussen Despots Tochtermann, nemlich der Vulk (des Pladic Son, ein fürst zu Ochris, Castoria, Prilisbea, und auch anderer mehr Orten in Macedonien), zu dem *Demetrio, Jendis Son,* und zum Sarutze Zuni (welcher nam so viel bedeut, als Johann der falb) Teggiur in Bozna, all seine Macht zusammengestossen, und ein sehr grosses Heer seinem Schweher zu hilf geführt.“ — Тако Левенклав по турском Нешрији, а у Бернауеровом преводу Нешријеве повести гласи то место: „Darauf stiessen zu ihm (Tekkur *Lazar*) sein Eidam Wilk (Wuk Branković), *Demetrius, der Sohn Woind's und der Tekkur von Bosnien, Sarutscha Kömi* (Vergl. Leunclavii Historia p. 278. „Johannes flavus“)“, а то је опет покојни А. Брлић превео овако; „На то му се придруже: његов зет Вук, *Димитрије, Војинов син, и кнез босански, Саруђа Кум.*“ Но пошто Нешрије на стр. 75. пише: „Dann kam sein Eidam Wulk Oghlu und sein Enkel auf die rechte Seite, *Jund Oghlu* (Johannes) *mit dem Könige von Bosnien auf die linke Seite* те је ту Бернауер приметио, да се и на стр. 41. немачког превода има читати *Jund* место *Woind*, то сад ја, који сам у први мах са г. Рачким (Rad jugosl. Akad. III. 91.), да је поменути храбри војвода Дитрије, који је отео Турком град Пирот (Šerköj), био син Војихнин или *ћесара Војихне* — у недоумици сам и не знам, шта је и на кога је мислио Нешрије, написавши, да је тај Димитрије *Jendis Sohn* (као што Левенклав) или *Jund Oghlu* (Johannes), као што је Бернауер транскрибовао, — те не знам, ко је и чији је син био тај Димитрије војвода у војсци Лазаревој на пољу Косову. Да није Димитрије тај онај Дмитар војвода, којега господин Константин у запису свом, утврђеном у Штипу 26. Марта 1388. (в. Гласник књ. XXIV. 266.—271.) истиним и всесрдачним братом господства свог назива? Истина, да се у тој листини за тога Дмитра војводу каже, да је он „вса мира оставль а владицѣ своюмоу Хрісту привеꙁа се“ и у Штипу граду основао и саградио манастир, то бих ја ипак рекао, да се он тада још није био покалуђерио но само намеран био то учинити, и да тај Дмитар војвода није био *рођени* брат господину Константину, већ или брат од стрица или од тетке, која је тетка Константинова била за кесарем *Војихном* и родила Војихни кћер (удату за деспота Угљешу, потоњу монахију Ефимију на двору Лазареву) и сина Дмитра, онога Дмитра војеводу, којег и *Нешрије*, турски повесник, и *бег Констандин* г. 1388. помиње. Не знам, да ли други турски повесници, а имено Садудин зна што за тог војводу Дмитра и како му оца његова назива? (Наставиће се.)

ЛИСТАК.

КЊИГА О МАГАРЦИМА.

(DAS BUCH DER ESEL von G. MICHELL. JENA.)

Шта много да извијам! Ово ту у загради је наслов књизи немачкој, што је 1884. године угледала света а мени тек сада до руку дошла; истина, мало касно, но ипак мислим, да неће с горег бити, ако је и сад, 1888. године, прикажем и уз приказ надовежем још, шта су и други о магарцу писали.

Данашњим даном није се чудити овако чудновату наслову, јер знамо, да има на књигама још и смешнијих наслова, којима се само муштерије вабе, а овамо се у књизи говори о свему другом, само не о оном, што наслов вели. Тако сам помишљао, кад сам узео да прочитам ову књигу, што запрема 285 страна, а уз то има у њој 25 магарећих слика; па видите, преварио сам се; књига наша (молим, да ме не схватите криво) баш говори о суштим, правим магарцима, а не богме о којекаквим магарцима у „пренесеном“ смислу. Кажем вам, био сам за чудо радознао, каквим се научним апаратом могу готово 300 страна напунити све самим правим магарцима. Да то нису прави магарци, још Бож' помози, могло би се пре разумети. Па ипак, зашто не би ко могао да напише књигу о магарцима, кад је Swift могао силне табаке да напуни „умствовањем“ о метлином држаљету; кад је грчки мудрац Анаксимене могао да спута пажњу својих нестрпљивих слушалаца једном јединим сланом рибом; Димостен пак једино тиме, што је говорио о сенци магарчевој. Стао сам да „пунктирам“ по садржају; мислио сам, да ћу да читам о „културној“ историји магарчевој, даље све, што се о њему зна из природописа, приповедака, мита, хералдике и родословија му и т. д., јер толико сам знао, да није увек

био велики магарац тај наш сиромах магарац, и да му је другде била намењена и важнија улога, него да је увек мета спрдњи дечијој, као код нас. Но једно не бих смео ни за живу главу помислити, а то је, у каквом је облику израђено познато и непознато градиво о магарцу. Овако што у стању је само „научењак“ учинити. Помисли само, драги читаоче, писац нам све горе наведено казује у писмима, што их пише женској глави једној, а уз то и књигу своју истој „посвећује у знак љубави и поштовања.“ Ово је страшно! Књига о магарцима и избраница срца његова! Дед'те, молим вас, нађите ми за то сликâ. Још да је написао књигу о мачкама, Бож' помози! Ал овако му не могу опростити, док сам жив, ма да је књигу своју духовито, оригинално написао. Но ово је „лична“ ствар, која не спада амо, а расправиће се на другом месту; ја сам овим примењеним приказом хтео само да се одужим писцу, чија ме је књига више пута у суморним часовима раздрагала.

А сад да преведемо по гдешто по Т. Хајнце-у о овом сиротом, презреном живинчету и да га по свом начину са светим писмом и науком при руци бранимо. Европи на југу је магарац најкорисније живинче, јер је задовољнији, јефтинији и сигурнији од „хата поносита“. Демокрит ово вели о магарцу: „Част и поштење магарцу! Он је постао живом сликом мудраца и стојиком у животињском царству, што му је глава увек оборена, ход обазрив, храна врло проста, оскудна; опаклија сива; што је, и кад га туку, стрпљив; што се уме „вешто“ да понаша, кад му с обе стране њушке подједнако далеко вежеш лепа, ситна, мирисава сена, што он као стојик озбиљно „греде“ мети својој, ма да су му о хрбату тешке вреће и ма да му је храна чкаљ и батина; но он не зна за никакве болове, као прави мудрац, стојик.“

Наши људи из суште благодарности, што је тако истрајан и стрпељив, кад је посао свој свршио, пусте га, да једе, где му је и шта му је воља.

За времена патријарака код Јудеја су магарци били важна ствар у народном газдинству. Треће зачело главе прве у књизи о Јову вели: „И имаше стоке седам тисућа оваца и три тисуће камила и пет стотина јармова волова и пет стотина магарица и т. д.“; а иста књига у 12. зачелу 42. главе ово вели: „И Господ благослови пошљедак Јовов више него почетак, те имаше четрнаест тисућа оваца и шест тисућа камила и тисућу јармова волова и тисућу магарица.“ Десета заповед божија казује нам: „Не пожели куће ближњега својега, не пожели жене ближњега својега, ни слуге његова, ни слушкиње његове, ни вола његова, ***ни магарца његова,*** нити ишта, што је ближњега твојега.“ Ту о коњу ни спомена нема; у осталом знамо, да магарца свугде презиру, где га коњу приспособљавају, а не помишљају на то, да коња људи тимаре, а магарца занемарују и злостављају.

И Хорацијe је био неправедан према магарцу, не држећи га вична, да попушта уздици, ма да је магарац увек био услужан човеку, и ма да је већ и у старо доба вукао терет и употребљаван за јахање. Истина, било је и изнимака; тако знамо, да Јудејима и Римљанима није било слободно магарце и волове презати.*)

На истоку је и дан данас магарац исто тако цењен као и коњ, јак је, живахан, а услед добре неге и стас му је као у коња; чак у неким пословима има првенство. У Александрији, а још више у Кахиру, једино се на магарцима носи терет. Магарци су овде добро урањени и искићени.

Глас у магарца баш није врло „громак“ и „звучан“. У старо доба знамо, да је неким боговима био посвећен. Тако у Мисиру Тифону, а у Грчкој Силину. Неки су богу Марту угојене магарце приносили на жртву. Силинов је магарац гласом својим замењивао убојну трубу у бојевима међу Титанима и боговима и улевао „куражи“ становницима Олимпа.

Неко изасланство ће да дочека Хенрика IV.; словослов стаде говорити, а магарац ће час по да му упадне у реч „хармоничном“ дреком својом, на то ће краљ рећи: „Господо, само један за другим да говорите.“

Луцилије Крас познат нам је као врло озбиљан човек, па се ипак једаред у свом веку насмејао, кад је видио, да му магарац чкаља жваће, рекав: „Грубим уснама ваља груба салата.“

Филемон мал није пукао од смеја, кад је видео, да му магарац смокава једе, па му је одмах дао на то и чашу вина, што је магарац сасвим „стојички“ посркао.

Млеком се магарећим жене у старо доба миле, да буду беле. Тако знамо, да је жену цара Нерона, Попеју, на сваком путу јој 500 магарица пратило. Тадањи лечници лечили су од сушице магарећим месом, а исто тако и оне, којима је коса испадала. Магареће месо јело се у ратовима и о великој ску-

---

*) Да споменемо овим поводом једну новију анегдоту. Млад неки писац молио Scribe-а, да му у шаљиву игру напише неколико редака, па да се може рећи, да је и он писао, јер ће тако управитељи позоришни пре му примити дело. На ово ће му Scribe рећи, да је писано: „Не прежи вола са магарцем“, на што ће му млади списатељ приметити: „Како ме смете волом називати?“

поћи. Меценат је радо јео меса од ћушета, а Петроније вели, да су на части Тrималховој донели на сто меса од коринћанске ћушади.

Аристотеле вели, да су најбољи магарци у Епиру, а најгори у Рети и Аркадији. Боје су били понајвише сиве, ал било их је и белих, риђастих, па и шараца.

Хтео сам још коју да кажем и о мазгама, но како ми је знано, да је мазга отменијега рода, не бих хтео да је увредим, већ то остављам за други пут.

М. К.

КОВЧЕЖИЋ.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

РУСКО ПЕСНИШТВО У СРПСКОЈ КЊИЖЕВНОСТИ

Настављамо ову рубрику са „Матицом“, која је под уредништвом А. Хаџића излазила овде у Новом Саду четир и по године (од Јануара 1866. до Јунија 1870.)

1866. год.: Увелак (из Пушкина), превео Ј. Ј. стр. 59.

1867.: Идем ли ноћом … (Н. Некрасов), превео Ј. Ј. стр. 77. — Полтава, од Александра Пушкина (одломак), не стоји, ко је превео, стр. 583. — Баћушков. Из „Карактеристике руских песника“, коју је написао А. Нукуменко; превео Г. М. Матић, стр. 619.

1868.: — —

1869.: Сужан. Од Лермонтова. Превео Б. (?) стр. 428. — Дан пре. Приповетка И. С. Тургењева. С рускога превела М. Лебедева, стр. 294. 316. 341. 365. 381. 405. 428. 451. 474. 500. 525. 546. 570. 596. 619. — Верни невољник. Приповетка из руског живота (од ?), превео С. ?) стр. 563. 586. — Појети. Из Дм. И. Писарева. Превео Ст. Н., стр. 92.

1870.: Кармељук. Приповетка из русинског живота, од Марка Вовчка. Превео Н. (?) стр. 146. 177. 203. 226. 249. — Дневник залишна човека. Написао И. Тургењев. С руског ** (?), стр. 267. 290. 315. 337. 361. 385. 409. — Ђаволска посла. Приповетка Н. В. Гогоља. Превео с руског Л. К. Лаз., стр. 330. 355.

Овом приликом исправљамо погрешку у 11. броју од ове године под овом рубриком на страни 174., где стоји, да је приповетку грофа Л. Н. Толстога под натписом „Срећа у браку“ превео и А. Хаџић, а треба да стоји, да је превод те приповетке, који је издала књижара Браће М. Поповића године 1877. као трећу свеску „Библиотеке за женски свет“, превод Саве Петровића.

— Као прву књигу збирке под натписом „У земљи, где но лимун рађа“ издала је ово дана књижара Браће М. Поповића четир новеле Немца Павла Хајза у преводу уредника овог листа. Поменута се књижара латила, да изда у збирци све новеле Хајзове из талијанског живота, које је уредник овог листа превео. Збирка је прорачунана на три књиге, јер има свега тринаест тих новела. У прву су књигу ушле, по реду, којим су преведене, ове четир: „Вевиља Тревижанка“, „Царица у Спинети“, „Анина“ и „Беатриче“. Прве три су у преводу први пут изашле у „Јавору“ 1877. а последња у истом листу године 1878.

— Ђуро Т. Перовић са Цетиња намеран је да изда у збирци све своје досадашње песме. Књига ће изнети до пет штампаних табака а натпис ће јој бити Херцеговка.

— 172. свеска Народне библијотеке Браће Јовановића доноси почетак романа из времена Христа Спаситеља под натписом „Бен Хур“, који је изашао у исти мах у енглеском и немачком оригиналу. Писац тог романа је А. Валас, а за народну је библијотеку роман тај преведен с немачког.

— Јефта Угричић у Београду превео је приповетку Всеволода Гаршина под натписом „Покрај лешине“ и издао је превод у засебној књижици. Исти преводилац јавља, да ће у његову преводу изаћи и друга Гаршинова приповетка: „Крвави знак“. Позива даље на претплату на свој превод романа Достојевскога под натписом „Злочин и казна“. Тај ће превод излазити у свескама; свега ће бити осам свезака а свеске ће једна за другом излазити у размаку од петнаест до двадесет дана. Осим тога превео је Угричић и Достојевскога „Бедне људе“, који су пре кратког времена изашли већ у српском преводу Јована Максимовића а издањем Браће Јовановића у Панчеву. Угричић јавља, да се његов превод у велике већ штампа и да ће га српска публика за двадесет дана имати у рукама. Исто су тако у преводу Угричићеву дати већ у штампу и Достојевскога „Записници из мртве куће“, од којих смо ми два три одломка (Излазак из заточења. — Нова познанства. — Петров. — Божић у прогонству) донели у нашем листу лањске и ове године у преводу Јована Максимовића. Најпосле је Угричић превео још и с пољског приповетку Луцијана Семенског под натписом „Воденичарка“ те ће и тај превод дати скоро у штампу.

— Учитељ Б(лагоје) Т. Н(едић) у Београду прикупио је за младеж и издао Збирку одабраних народних умотворина, песама, прича, пословица, загонетака, здравица и басни народних са неколико Доситијевих. На спољашњем натпису, на корицах, стоји I. а то је знак, да ће се та збирка наставити.

СМЕСИЦЕ.

(Славне жене на самрти.) 5. Шарлота Стиглицовица. Особена та и духовита Немица жртвовала се за свога мужа са истим иројизмом са којим се Римљанин Курције негда на коњу стропоштао у провалу, да спасе своју отаџбину. Шарлота се родила 18. јунија 1806., брижно је била однегована и васпитана па се удала за млада песника, који је много обећавао, за песника, који јој је некако као мираз у кућу донео славу. Мирта се обавила око ловора; али баш посред најбујнијег клијања закржљави ловор; поспадаше са њега цветови и лишће, сокови му усануше. Хајнрих Стиглиц, чији се дар рано развио, преценио је себе те је своју песничку снагу у првом залету премашио. Кад је ваљало да испуни наде, што их је побудио првим својим ступањем на књижевно поље, већ му је геније био изнурен. За пљескањем пријатеља му, за одобравањем Гетовим, које га је храбрило и одушевљавало, дође умор, осећај литерарне немоћи. Захтеви, које је

он сам а које су и други мислили да могу ставити на његову способност, куд и камо су ту способност превазилазили те су га довели до очајања. Срећа, љубимаштво, љубав, све му је то дошло прерано па га је сувише занело. Да би се пред самим собом и пред светом оправдао, свикао је тужити се на судбину своју. Говорио је, како му дужности књижничарске — био је негде као књижничар намештен — дух притискују, а сретни му домаћи живот како му сужава хоризонат. „Еј, да немам никаквих окова, да сам независан и сам на себе упућен," уздисао је често, „још бих урадио што велико, што би епоху начинило. Али ме убија та свакидашњост па да бих као песник бар нека полета добио, не остаје ми ништа друго, до ли да замислим себи фатум, који се високо издигао над мојом јадном околином." Било је онда баш време јадомора и такозване расцепаности, два стања душевна, у која је Хајнрих Стиглиц са неким уживањем сам себе мамио. Годила му је та лаж, јер му је тобоже оправдавала нерад и немоћ, али га је и јела изнутра те га начинила плачевним, кукавицом у највећем степену. Теодор Мунт пише о њему: „Сиромах пријан наш створио се болесно дете, које се плаши смрти. Није умео више ништа сам за себе да уради, па кад би на путу дошли у коју варош а не би се одмах нашла гостијоница, где да одседну, стао би он на улици па би плакао. Како ли је то морало потрести Шарлоту! Шта је она очекивала од свога мужа, каква дела, какве песме, какву песничку славу! Гледала га је сад да осоколи наново па није пре мировала, док није добио допуст, новаца и доколице. Онда су отишли у Кисинген но и у том је купатилу Стиглиц остао исти. Одатле се врнули у Хановер до родбине али се Хајнрих Стиглиц и одавде вратио у Берлин исто онако јадан и изнемогао, као што се из Берлина и кренуо. Тада Шарлоти у највећој нужди и невољи дође са свим особена, чудновата мисао. 18. децембра 1834. сневао је Хајнрих нешто ванредно. У сну је видио своју жену, како је наједаред нестало у валима а он се у болу свом и тузи за њом тргао из досадашње успаваности те се латио рада. Шарлота је то схватила као опомену с неба. Уображена, силом несрећа, говорила је сама себи, мори и убија мога песника. Права ће га несрећа можда уздићи и одушевити. Можда! Страшна реч у овом случају али је Шарлота ипак на ту реч жртвовала себе. Решила се, да сама себи одузме живот, не би ли огромна туга за њом пробудила мужа њена из летаргије. Чудним је некако случајем она свом младожењи на дан венчања дала оштар мач као дар. Сад јој се учинило, да је то тако промисао божја удесила, те под увелим венцем миртовим потражи тај мач, да њим смакне себе са света. Теодор Мунт у књизи својој под натписом „Шарлота Стиглицовица" описује овако њену смрт: „Са беспримерном је мирноћом и умном бистрином уредила и удесила по нешто као газдарица. Било је пола седам у вече, кад је Стиглиц од ње отишао. До пола девет имала је још само каде. Извадила је и новце, што их је она чувала, па их је уз друге ствари метла горе на његов сто. Па онда јој је ваљало још урадити нешто важно, ваљало јој је њему написати неколико редака. Села је те узела велик табак јаке артије, на каквој иначе нигда није писала. Мале цедуље могло је после у забуни и нестати. Последњи ти ретци, што их је за собом оставила, написани су чврстом руком и необично велики слови. Неколико пута мора да се јако заплакала при писању. На неким се речима виде трази сузама. И то је писмо метла на његов сто. За тим је узела свећу па отишла у своју спаваћу собу, но најпре је још узела мач, исти онај мач, који је негда купила још као невеста. У соби њеној била су двоја врата, једна у кухињу, друга у предње собе. Обоја је врата закључала и оставила кључеве у брави. У малој њеној одаји, у којој је скоро само њена бела постеља стајала, мора да ју је вечни мир, којем је ишла у сусрет, задахнуо крепким и утешним дахом. У свему, што је ту урадила, нема ни трага пренагљености или силовитости. Било је то чисто дело човечије воље, то је дело она извела са највећим достојанством своје самосвести. Метла је свећу на умиваоницу па се стала свлачити. Најпре се умила, обукла чисту белу спаваћицу а по глави се повезала белом марамом. За тим је, као иначе, легла у постељу па је ту гровно сигурном руком забола мач управо посред срца. Мач је из ране опет извукла па га метла крај себе у постељи. Десном је руком покрила рану а левом је бели чаршав повукла себи до врата; главу је завалила натраг у јастуке, па је тако мирно уснила." Сав се свет згровио, кад је чуо за ту смрт, а то већ и с тога, што у првим тренутцима страха и ужаса нико није знао да одгонене узрок и разлоге. Свашта се о том проносило, док нису много доцније дело њено, њену жртву разјаснили последњи њени ретци, који овако гласе: „Несрећнији већ ниси могао бити, војно мој! Али можеш постати срећнији у правој несрећи. У несрећи има често чудноват благослов, тај ће зацело сићи на тебе! Нас смо обоје патили; ти знаш, колико сам ја свагда подносила. Не пребацујем ти, јер си ме волео и чувао као очи у глави. С тобом ће сад бити боље, много боље. Зашто? Осећам то а немам за то речи. Састаћемо се нас двоје некада, слободнији, без окова. А ти ћеш се ту још ишчаурити из немара те живити у свету као вредан радник. Поздрави ми све, који су ми били мили и драги и који су мене љубили. До века твоја Шарлота. Немој да се покажеш слаб; буди миран, јак и постојан!" Те су речи њен тестаменат, тестаменат најчистије љубави. На жалост није тај тестаменат ни од какве вајде био за Хајнриха Стиглица. Ако у аналима немачке књижевности име његово и даље живи, није то са његових песничких створова, него са тога, што га је љуба му крвљу својом искупила, да му се име спомиње. За његове се песме давно већ више не зна те само још у старим изанђалим алманасима и цветницима искрсне по која песма из његових „Bilder des Orients" или која друга. Стихови Хајнриха Стиглица немирно, као но сенке, прелећу преко вида оног времена те не остављају за собом јасна трага. Шарлотин лик напротив чист је као сунце и озарен необичним сјајем. Њена је смрт тадашњу омладину немачку истргла из социјалне лажи јадомора и расцепаности те је из крви њене никао нов, здравији и једрији нараштај.

САДРЖАЈ: Анђео туге. Песма од Војислава. — Дух времена сад је таки! (Наставак.) — Питаш ме... Песма Јосипа Берсе. — Забављачица. (Наставак.) — Дар. (Нарциса Жмиховска.) С пољског превео Рајко. — О кнезу Лазару. (Наставак.) — Листак. Књига о магарцима. (Das Buch der Esel von G. Michell. Jena.) Од М. К. — Ковчежић. Књижевне белешке. — Смесице.

„СТРАЖИЛОВО" излази сваког четвртка на читавом табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. на по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 ф. на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата администрацији „Стражилова" у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 14. У НОВОМ САДУ 7. АПРИЛА 1888. ГОД. IV.

УСПОМЕНЕ.

I. ПРВЕ ПЕСМЕ.

ПРИКАЗАНО Н. В. ЂОРИЋУ.

Снег се с поља беше диг'о,
Свуд је само цветак био;
А ветар је лепи мирис
И у варош доносио.
Сељанке су долазиле
С корпицама пуним цвећа,
Да свак знаде, да свак купи
Прве знаке премалећа.
А учитељ, старац седи,
Једног јутра вес'о дође,
Па нас сретне у ред стави
И у поље с нама пође.
Раван пукла на широко
А по њојзи трава буја,
А по трави шарен цветак
Па га ветар све лелуја.
По пољани стадо ходи
Па блејећи траву пасе,
А у лугу скривен славуј
Удешава своје гласе.
Учитељ је дирнут стај'о
Па о богу зборит узе,
А у оку обасјаном
Заблисташе две-три сузе.
Слушах њега, гледах земљу
И небески ваздух плави —
А у мени узбуђеном
Тад се прва песма јави.

Настадоше свети дани,
Оживеше наде миле,
Србин хтеде да се дигне
И над сенком турске силе.
Србин беше мушки прег'о,
Да му име чисто сине;
Србин беше рат повео,
Да последњи оков скине.
Пуњене су бојне пушке,
Оштрени су јатагани,
Плакали су родитељи
Остављени, самохрани.
Невесте су, пратећ' војне,
С тешким срцем сузе лиле,
И сеје су милу браћу
Сузне у бој отправиле.
Трубила је труба звучна,
Лупао ја добош јасни,
Војници су одлазили
Чили, млади, витки, красни.
Све се листом беше дигло,
Да их српском жељом здрави —
У мом срцу узбуђеном
Тад се друга песма јави.

Опростих се са детињством,
И у младост сретан ступих,
Ал не бејах рек'о: збогом!
Изрезаној школској клупи.
Свакога сам божјег дана
Пун раздраге школи иш'о,
Па бих често и понајлак
На далеко заобиш'о;
Јер већ беше чудна жеља
У младоме срцу моме —
У њему је била жеља:
Да се путем сретнем с *њоме*.
И сретох је и гледах је
А и она гледа мене,
Али очи земљи спусти
А у лицу порумене.
Стидљиво ми поздрав прими
Па у други сокак сави —
А у моме срцу врелом
Трећи пут се песма јави.

*

Ох, прошло је од тог доба
Доста лепих, сјајних дана,
А доста је од тог доба
И на срцу било рана!
Свака туга, свака рана,
Свака жеља, нада мила,
По једну је милу песму
Иза себе оставила.
Па и сада, кад помислим
На негдашње своје дане,
У грудма се песма буди
А из ока суза кане.

Вл. М. Јовановић.

ПОСАВЧЕВА ТРЕШЊА.

НАПИСАО ДР. ИВАН ТАВЧАР.

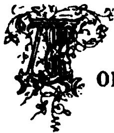

Догађај је обичан, али је истинит.

Густо су падале пахуљице снијежне, кад је Посавчев Јаков стражарио стражу на Љубљанској тврдињи. Падао је и падао снијег те у бијело заодјео брјегове и долине свуда у наоколо. Зебло га, но ипак би му топлије закуцало срце, кад погледа према свом крају, који не може данас догледати, јер га сакриле снијежне магле.

»Зима је!« говорио је сам собом; »но не дај Боже, да се поломи под снијегом наша црница трешња. Кад би само — у добар час — стресли с ње снијег!«

Сјетио се трешње. Стајала је на зеленом хумку, а била висока као мали звоник на Погорској цркви. Дуб јој се раскокао па се лупила с њега кора у прољеће, да није било на дубу читава мјеста. Али сваког прољећа заодјела се црница цвијетом и свака и најмања гранчица бијелила се у свом одијелу, отканом од самог цвијећа. Изгледала је из далека као планинска главица, по којој је пао снијег. О Спасову пак притиснуо је гранчице црн плод тако, да се повијале под њим, а незвани гости, врапци, косови и друга гладна и грлата дружба, скупа са стршљеновима, сјатили се одасвуд па кљуцали и кусали њен слатки род. И укућани могли се најести до миле воље трешања, чак им је преостајало, те су могли сушити и за болнике, којима прија слатка чорба од куваних трешања.

Тог вечера сјетио се Јаков своје трешње, и у трену показа му се она у свој својој слави, у пуном цвијету, а са гранчица разлеже се пјесма крилатих гурмана, који једва чекају, да постане од тог цвијећа сладак плод.

Па и оног дана цвала је трешња, кад је Јаков полазио у војску. Њеним цвијетом окитио је свој шешир. Путујући са друговима у град, час је плакао, а час поцикивао. Говорио је, како му се мили ићи у војску, па би поцикнуо, а у себи је мислио, да је љепше умријети код куће под цвјетном трешњом него на крвавом бојишту, и заплакао се, али кришом, да когод не примијети да плаче. Кад је полазио, искитила му шешир сусједова Мара, која је такођер »његова«. Но Маре се чешће сјећао него црнице трешње. Па и право има: трешња цвате само једаред у години, а Мара носи још и сад на својим образима најдивнији цвијет, који не свехне ни онда, нити се осуши, кад се оспе снијег по земљи и дрвећу.

И о Мари је мислио тог вечера. Стајали су под трешњом, па се праштали.

»Хоћеш ли увијек моја бити? И онда кад одем у војску?« Питао је он, а очи му се напуниле суза.

»Увијек!« одговорила је она и откинула расцвјетану гранчицу па му задјенула за шешир.

Свега се тога сјећао Јаков тог вечера.

»Зима је! Па шта за то! Опет ће гранути прољеће. Наша ће црница и опет цвасти а ја ћу одлазити по мјесечини под — дјевојачки прозор.«

*

Ето и Спасова. Јакову рекли, да је одслужио своје, па да може кући. Кући није јавио, да је отпуштен. Хитао је преко гора, као да га вјетар носи, и приспјео до свог села, баш кад је оглашивало звоно са звоника, да је подне. Уморио се и задувао, па ипак му играло срце од весеља, кад је разгледао долину, стојећи на зеленом хумку више очеве куће. По њивама и ливадама нема дјелаваца, сви су отишли кућама да ужинају.

Над њим се уздигла стара му позначица, трешња црница; па баш је црна, као да је полио небески отац црнилом од врха до пања Све је врило на њој од крилатих гостију, који дошли, да се наужију слатка плода.

»Не надају ми се, па знам да нису и за ме скували. Та баш нису ни трешње рђава ужина!«

Јаков се попео на трешњу. Попео се на вршак и почео таманити трешње као чворак, који је већ од дуже времена гладовао. Сједећи тако на вршку, окружен црним плодом, који се на њега чисто к'о смијеши, — обузела га нека чудна милина. Куд је год кренуо погледом, свуд се сусретао са зеленим брјеговима, а тамо на југу уздигао се сиједи Блегаш као каква огромна црква. Тик уз њега шири се мали Копривник са својом голом и грбавом косом. а на њ се наслонио Млади Врх и Стари Врх са својим оштрим гребенима. Изнад свега пак разлило сунце своје топле и свијетле зраке а модро небо уоквирило угријану крајину. Но највише му запињало око за кућу, што се бијели тамо под бријегом.

»Еј Маро, јеси ли код куће!« Јаков сав сретан — а не имајући друштва — поче сам собом да разговара. »Сад као да је видим, гдје се врзе око огњишта у бијелој кошуљи и мисли на мене!« Поцикнуо је од радости, да је јечало по долини.

»Отац ће ми предати државину, па да сеженим. А имаћу жену, да је нема љепше ни у цара! Радићу да све пуца. Она ће бити ваљана домаћица и чувати сваки новчић. Прво и прво окрпићу кров. Подерао се над стајом, а пишу ми, да и прокисава. И кућу ћу окречити, а Стеван ми мора намазати око прозора црвеном бојом оквире. Донеће и она што год, то је једно, отплатићемо нешто дуга, то је друго. Ону њиву тамо под лугом засијаћу пшеницом, а онај шушњар исјећи да ми не прави хлад по њиви. Пићу вина, али не у крчми. Недјељом послије подне сјешћу у врт, до мене ће сједити Мара, па његовати, ако Бог даде, те се што год нађе. Ију-ју! Хај! То ће бити живот!«

Још би се и даље Јаков сам собом разговарао, да га не пробудише из заноса свирци, који су доље у селу напели све своје мјехове и дували у промукле свирале.

»Е па лијепо! Неко се жени. Још ћу данас играти у сватовима. И-ју-ју! Хеј!

И све му више ишле црнице у сласт.

»Еј Посавче, високо си се успео! Једеш ли? Јесу ли слатке, а?«

Тим ријечима поздрави Јакова Јурчков Блаж, који је пролазио стазом. Ишао је из воденице и носио на леђима пуну врећу. Наслонио се на плот уз стазу држећи, да је на трешњи његов знанац стари Посавац.

»Пази де, да не поквариш желудац. Престари смо ми за тавово јело. Гуташ ли и коштице? Немој, могло би ти шкодити. Чујеш ли, како они доле проводе? Да зна твој Јаков, да му се данас Мара преудаје, не би му баш мило било. Женско је мати ђаволска, па била стара или млада! Боже!«

Јакову се смркло пред очима, слушајући шта овај прича, а долина и брјегови почели да играју у ковитлац око њега. Било му је, као да му когод турио оштар нож у срце, у оно срце, које бјеше пуно среће. Заљуљао се и поклизнуо са врха, узалуд покушавајући, да се ухвати у падању за коју грану и задржи. Блаж је призивао у помоћ Бога, Богородицу и све свеце и угоднике божје. Ал не би никога да помогне. На вику његову дотрчали укућани, па однијели Јакова у кућу и положили на постељу туге, јада и болести.

Тамо пак под бријегом код сусједових пиштале свирале а сватови играли и били добре воље. Највеселија је невјеста; сједи за столом одјевена у црвену свилу, те пијући заљубљено у свог младожењу, шапуће му час по на ухо:

»Сад сам твоја, само твоја!«

*

Јаков се придигао; сломио је обје ноге и нису му их могли наравнати, па је остао хром. Од тог доба није никад окусио трешања, а ни женске главе не погледа никада.

Трешњу црницу махнуо је, па нека расте, како је милом Богу воља. Никад није лијегао под њу у хлад, нити распитивао за њен слатки род. Гране се ломиле једна по једна, а врхови сушили. Напошљетку дошао би ноћу који сиромашак, коме је нестало зими дрва, па одсјекао коју грану. Једне прољетне ноћи оборио је вихар и стари дуб, а данас нема ни спомена о њему.

Да не живи Посавчев Јаков и да се не гега на својим сломљеним ногама около по брјеговима, нико не би ни спомињао Посавчеве трешње. Јурчков Блаж тјеши га кадгод:

»Заборави, заборави! Женско је мати ђаволска, па била млада или стара!«

Али Јаков не може да заборави и често му се стисне срце, кад погледа у сусједов врт и види, како се витлају здрава и једра дјеца; код њега пак је тако самотно и тихо.

Са словеначког **Вељко М. Лукић.**

МОМЕ ДРУГУ.

I.

Сећаш ли се? Није давно било.
Ти јој рече: ја те љубим, вило!
„Ох, љубим те као зору рану,
„Као чедо мајку расплакану!....
И она те оставила млада?
Где је узор? Где је мила нада?
Све је прошло ... Ти си сâм на свету,
Шапћеш роси и руменом цвету:
„Превари ме, остави ме Станка,
„Зора моја, зора без осванка!
„Шта ћу самац? Све већ давно мину!
— У болу си ... примак'о се вину!
Чаше звече, точи с' вино рујно,
У њему се топи срце бујно; —
„Тако, тако, ал' то дивно крепи!
„Где си, зоро? Где сте, данци лепи?"
„Амо вина, кондире, бокале,
„Амо свирке поскочице, шале!
„Тако, тако, ... ето паде тама!
„Та зар сте ме оставили сама?
„Камо песма из млађаних груди,
„Да у мени нов живот пробуди?
„Песма дивна боно срце крепи,
„Где си, зоро? Где сте, данци лепи?"

„Ето зоре! Ој, зорице бела,
„Јеси л' од ње поздрав ми донела?
„Јеси, јеси, видим ти по лику,
„Видела си моју милу дику.
„Шта ми ради? Да л' о мени сања?
„Да л' се сећа слатког миловања?
„Зоро моја и драга и мила,
„Од мене си дику поздравила.
„Сухи листак увенута крина....
„Дај, крчмару, руменога вина!
„Тако, тако! Нек се вино лева,
„Нек се игра, пије и попева!
„Камо песма из млађаних груди,
„Да у мени нов живот пробуди?
„Песма снажи, подиже и крепи,
„Где си, зоро? Где сте, данци лепи?"

Тако с' вазда веселио, друже,
На лицу ти разлистале руже!
Певао си, пио и ужив'ô,
А на јави златан санак снив'ô!

II.

Протекли су месеци и дани,
Многи дани — али замедљани
Слашћу, миљем, љубављу и вином,
Песмом, свирком, рајевном милином!
Беху тада, мој милени друже,
На твом лицу руменике руже
А гле сада! Лице ти је суво,
С њег' је ветар ружице раздув'о!
Усне бледе, ... и образи бледи,
Тело ломно а мрачни погледи!
Волео си игру, песму, пиће,
Докле ниси сахранио жиће.
Да л' те и сад бујна песма крепи:
„Где си, зоро? Где сте, данци лепи?"

Жао ми те, као себе сама.
Ти умиреш, ето, на ногама,
И то сада, у најлепшем добу,
Примичеш се тихо своме гробу!...
Певао си, игр'о и ужив'ô
А на јави златан санак снив'ô; —
Док је било живота и снаге,
Вољна друштва, пошалице драге,
Ти си пев'ô. Ал' сада си клонô,
Гледаш на свет жалосно и боно.
Изгледаш ми, у најбољем цвету,
Као да си преш'о педесету!
Дал уздахнеш, дал ти срце стрепи?
„Где је живот? Куд су данци лепи?"

Љубинко.

ЗАБАВЉАЧИЦА.

ПРИПОВЕТКА.

НАПИСАЛА КАРОЛИНА СВЈЕТЛА.

(Наставак.)

Млада бароница, до сад у друштвима туђинка, показује детињску радост у њиховим забавама и обасипа саветниковицу најнежнијим доказима своје благодарности; према старој се госпи показује у многом чему пажљива, те њих две на брзо постану неразлучне пријатељице.

Али у колико се Алма понаша пријатељски према мајци, у толико се хладније понаша према сину,

чему се у осталом саветниковица баш много и не чуди. Та она му је већ толико пута пребацивала, како не говори „углађеним тоном“, како нема никакав „noble air“, како се понаша „en vrai roturier“. Па како он да занима такву госпођицу, као што је Алма?

Или је бароница због његове неуљудности на првом састанку збиља тако дубоко била увређена, да му никако не може да опрости; или тихи, сањалица младић не уме у живој фантастичној девојци да побуди интересовање, — у кратко њена хладноћа према саветниковичину сину пада свима исто тако у очи, као и првенство, којим одликује црноокoг, углађеног му брата.

Саветниковица изабрала Ђуру за пратиоца, те он има право, да даме у друштва прати. А у томе Ђура показује такта и галантности, која његову тетку очарава. — Остајао је, истина, у границама уљудности, али дозвољава себи с бароницом, на којој почива његово око као поглед змије звечарке, кад посматра птицу певачицу, свакојаке уљудне смелости, због којих би га Едмунд, иначе тако добра срца, сад врло радо смакнуо са света.

Носи јој шал, сме је махалицом хладити, а при одласку са игранке огрће је огртачем. Прву игру би, то се разуме, с њом одиграо, она би му дала на свакој забави стручак мирисна цвећа, које још те ноћи увехне. Ко да поброји Едмундове муке у таквим часовима?

На брзо су започеле да пецкају госпођицу младе јој пријатељице с тим лепим капетаном, а старе госпе разговарале су међу собом значајним погледима, да саветниковица, по свој прилици, хоће да ожени свог синовца са лепом бароницом.

Алма прима сва та задиркивања својим обичним, благим, лукавим осмехом, одбијајући их увек уменом, вештом шалом; али кад би ју ко задиркивао у присуству Едмундову због њене наклоности према капетану: тада поцрвени као јагода, намигне потајно на њега, шта би он на то рекао... Али млађано лице Едмундово у последње доба побледело, као да је боловао. Избегава друштва више него икад, и само на изричну жељу мајчину покаже се у њеној дворани, где се креће као оруђе без душе, па задрхће као убоден оштрим оружјем, кад види Алму у наручју капетанову, како их љуљушкају вали примамљиве свирке...

Али нико не опажа промену у изгледу младога господина. Саветниковица са свим добро зна, шта јој ваља радити. (Јер како би могла Алма живети без капетана, а како капетан без Алме?) Па већ у мислима спрема сватове. Капетан се никад и не обазире на свога брата. А лепа Алма, која се показује спрам сваког, па и спрам скромне, презрене Катице, тако неисказано добра и мила, — она још непрестано јогунасто мрзи несретног Едмунда. Само Катица, кад седи у свом кутићу код посла, или кад у вече при чају послужује, слуша с тешким срцем његове уздисаје; види, како његово око на госпођици почива, као да хоће снагом свог осећаја да је принуди, да својим милим лицем барем једаред засветли у таму његова бола, али се Алма на њега никад не обазире, остаје непомирљива.

Сто пута пита Едмунд самог себе, кад је видио, како седи на наслоњачи поред његове матере и како слуша с осмехом капетанова шаљива причања, сто пута пита самог себе, као и тада на степеницама, када је у последњем сјају вечерње румени поред њега пролетела: да ли је то девојка? вила? анђео?

Како јој лепо пала црна, коврџаста коса на рамена, па јој љуби бело чело, лаком румењу превучено лице и вити врат; а како примамљиво је уме да одбаци својом малом ручицом, кад јој већма смета!

Њено око, — то увек јасно, увек сјајно око, као грчко небо, не познаје ни мласка од облака, ни сенке, ни сузне магле, — само вечити благи осмех, саму вечиту јасноћу,... тако нека ти га и сачува бог, лепа Алма!

Катица се није умела љутити; још никад за живота није се ни на ког разгневила. Али у таквој прилици, кад види младог господина тако жалосна, а госпођицу тако веселу, скоро би се онда на њу са свим ражљутила. Али ко да се љути на Алму! Ко се на њу може стално срдити? Радо би Катица тог видела, ко Алми не би одмах опростио, ко би дуже одолео, кад би му пожелела својим милим гласом: „добро јутро“, „добар вече!“

И млади господин, спрам кога се тако оштро понаша, заборави на сву своју тугу, а чело му сине од радости, кад би му пожелела у вече при растанку: „Лаку ноћ! Лаку ноћ!“ Стао би непокретно са главом напред нагнутом, да га не мимоиђе ни одјек њена слаткога гласа, кад узумире у даљини, у веселом говору са капетаном, који је сваког вечера прати кроз врт до њена стана, заједно са слугом, који им напред светли.

Ако после тога млади господин оде са мирнијим изразом на лицу у своју собу, уђе и Катица с мирном и спокојном душом у свој вајатић. Али кад га види, да тужно одлази, онда падне на одар, па грко јеца и уздише за „својим добрим младим господином“, да задрхће и бледо јој цвеће у прозору из сажаљења.

А кад најзад умор тугу јој превлада, а природа и младост неутешном срцу одоле: тада би ју иза

сна будили грозни снови и страшне слике. Тргла би се од страха, као да слути на неку тајну, непознату опасност, која њему грози, плашљиво би скочила и полетела према прозору, да се увери, да л' се није угасила његова звезда. — Али не, ништа не помрачава њен мирни, тихи сјај. — Колико је пута мислила у таквим тренуцима немира и туге, да не би ни часа оклевала, а да не жртвује за њега свој живот, кад би му тим животом могла купити мир, — љубав; како би га радо жртвовала, тај бедни свој живот, кад би знала, да ће се тим његове невеселе оча разведрити, да ће опет тако мирно, тако благо гледати као та звезда тамо горе...

Забаве у месојеђама су прошле, игранке су престале; настао пост и друштвени се живот малко стишао.

Саветниковица и лепа јој пратилица проводе сад чешће вечери код куће при чају, па баш данас састали се сви четворо на домаћу забаву у породичном кругу.

Најлепше расположено мало друштво село око дугог стола, на ком светиљка пријатно шири благу, бледу светлост по дивном, сребрном и кристалном посуђу.

Алма данас пази на самовар, па готови место Катице чај, топећи се од раскошне милине у том лаком, пријатном занимању.

И на Едмунда силно утиче. Видећи је тако срећну и безбрижну, осети, да му нестаје туге, и живо учествује у разговору.

Лепо, несташно девојче прелази са једног предмета на други, па најпосле предложи, да се забављају друштвеним играма. — Ко не би у овој соби подлегао њену утицају? Предлог, као и све, што хоће Алма, би радо примљен. Стала, па премишља са милом, неусиљеном озбиљношћу: карте не воли, у шаху не налази баш ни мало забаве, страшно јој је сухопаран, а поред свега тога може се играти само у двоје, као и дама и домино. Лото јој је одвећ отрцана игра; не остаје ништа друго него залоге. — Да, најбоље залоге! Сви се изразили за залоге.

Катица мора на молбу госпођичину такође за сто сести, што се већ давно није догодило; али Алма каже, да ће игра бити тим занимљивија, што их се више игра. Саветниковица је пристала. Како не би пристала, кад то Алма хоће?!

Девојка се заруменила и послушала, али не може у забуни ни да одговори, кад би је у игри запитали. Него ко за то мари! Њене речи и онако нико не слуша, а читава пажња обраћена је на младу бароницу, која руменим лицем и ватреним погледима, примамљивом милином купи залоге у своју корпицу, у коју је по каткад мећала посао.

Едмунд је данас са свим друкчији, смеје се и и шали, чисто хоће да надмаши госпођицу, угледајући се на њену нарав, заборавља на своју плашљивост, као она у току игре на своју хладну затегнутост. Она се понаша према њему тако неусиљено као према осталима, па изгледа, да је наумила, да му опрости, што ју није поздравио онда на степеницама.

Сваки је већ дао залогу; па и несташна Алма морала је уз ркос својој великој и смешној љутњи скинути с руке гривну и бацити је у корпицу. Сад треба залоге искупити казном, која је свакоме опредељена; Алма би једногласно изабрана, да одређује казне, а саветниковица ће да вади залоге из корпице.

Првој залози је пала задаћа за откуп, да игра менует... Стара госпа вади баш свој џепни сахат. Била је данас добре воље, па је одржала своју казну без икаква устезања, а њеној игри су бурно тапшали... Саветниковица вади другу залогу. Радознало гледа Алма у њену руку. Нешто се тамо сија као капетанов лорњет; одреди кокетним погледом, да се мора овај залог песмом искупити.

Капетан поцрвени од радости; ништа му не би боље дошло. Често би иначе у песми управљао речи баш на госпођицу, које му је у уста метао више осећај, него ли само дивљење; али би она поред своје привидне уљудности хладно стала на пут његовој жудњи, кад би хтео даље да забаса. Познат као славан и прави победилац над женским срцем, није капетан ни овде ништа сумњао о свом утицају, премда не може да разуме, за што се Алма пред светом тако уљудно понаша, а кад би их случај довео у самоћу, тако хладно и усиљено... Сад му је једва једаред, ево, дозвољено, да све, што јој је хтео казати, умота у шалу, па јој искаже. Мора га слушати, пред друштвом се не може противити.

Међу тим била је трећа залога извађена. Власнику те залоге би одређено, да нацрта штогод у Алмину споменицу. Био је то Едмунд, ком је допао тај пријатни посао. Одмах се латио дела.

Сад још оста само Алмина гривна. Имала ју је искупити песмом. Пристала је и села је за гласовир.

Едмунд сад претече Ђуру; отвори гласовир, примаче столицу госпођици, намести свећњаке и изабра јој ноте.

Замишљено је села Алма; на уснама јој игра осмех, као да мисли на ново лукавство. Скине рукавице. Срце у Едмунда закуца, кад пружи руку, да их јој придржи. Али она, као да то није приметила, пружи руку, па их дода Ђури, ком су очи страшно севале.

Катица је већ давно, од свију заборављена, од стола устала, па је скоро хтела, да се гласно из сажаљења заплаче, кад је то видела. Осећала је као и он оштре стреле у срцу са те пакосне увреде. Једва се осмели, да га погледа. Побледео је као смрт и устукну неколико корачаји натраг пред срећнијим противником.

Алма пева као анђео, али ју нико не слуша. — Страсни Ђура се и сувише радује; саветниковица сматра већ све за свршено; Катица непрестано мисли, како ли је младом господину око срца, и брише једну сузу за другом. А млади господин? — Млади господин латио се механично свог недовршеног цртежа. Али на мах га почеле очи тако болети, да је морао сести у суседну, полутамну собу, — светлост му, бојаги, здраво смета.

Кад се Алма к столу вратила и управила поглед на празно место, нестало јој оне добре воље. Ожалостила се на мах па је заћутала.

Расејано прими песму, коју јој је Ђура додао, дрхтавом руком, сав раздражен. Први пут клонуло је охоло му срце пред девојком, . . . први пут љуби у правом смислу, — то осети, кад јој очи погледаше на ретке његове песме.

Али као да се на мах скаменио . . . Алма прелети равнодушно његову песму, . . . не, виде то са свим лепо, овог се пута прави, да је равнодушна! Метну песму на страну, — усиљено, хладно се поклони његову песничкому дару и — то је било све!

Ма да је знао Ђура владати над собом, ипак је био сад као поражен.

Да га Алма исмева, да се шали, као што је то њена навика, да га пецка: остала би му нада, да се претвара. Али та хладноћа, тај равнодушни, немарни осећај, којим је песму на сто метнула, као да јој је свега већ доста: све је то његово бистро, искусно око и сувише јасно видело.

Шта се то од један пут збило? Каква је то непојмљива промена? Да л' је казао или сувише много, или сувише мало? Да л' је био или сувише одважан, или сувише страшљив? — Први пут лута по тами, први пут не разуме, не уме себи да протумачи женску ћуд.

Али не да на себи познати, да се изненадио; нико не сме слутити, да су пропале његове наде. Све би допустио пре, али да га ко жали, или теши, — никад! А саветниковица, исто тако изненађена, као и он, изгледа, као да је хтела да изјави свом љубимцу сажаљење. Он се усиљава да говори, да разговор окрене на другу страну; и саветниковица се усиљава, да му одговори. Али Алма не ће да се усиљава; наслонила главу на руку, па се дубоко замислила и упрла поглед с плашљивим сажаљењем на врата, у којима је нестало Едмунда.

Најпосле устаде саветниковица, а својим понашањем хтела је показати, да се забава свршава. Била је рђаве воље. Алму сад једва познаје; као да то није она иста Алма, која је још пре неколико тренутака направила толико лепих лудорија! Алма стоји непомично. Капетан јој се приближи; грк осмех на уснама, дивљи пламен у очима, — вулкан је морао сад прорадити у његовим грудима. Моли је, као обично, за дозволу, да л' је сме пратити до куће. — Алма се отресла иза свога сна, погледа га безначајно, па му главом даде знак, да не ће.

Ђура се дубоко поклони; не ће, да она види његово лице, а лице му побледело од љутње. Нико се није до сад усудио, да га тако јавно изобличи. — Пољуби тетку у руку, а осети, како му тетка стисну руку у знак сажаљења. Трже главу, као да га је чим убола; њено сажаљење је највећа рана, коју је задала његовој охолости. Шкрипну зубима, па оде у своју собу пун гнева и беса; клетву, страшну клетву баци на ту охолу лепотицу; та, хтела се с њим заиста само играти, као што се он играо стотинама пута са лаковерним срцима. — Он ју је љубио као до сад никоју другу; она га је очарала као ниједна друга до јако! Мрак му се навукао на очи, кад је помислио, да то може бити, да она не осећа према њему исто оно, што он према њој, — и да јој је био само оруђе, како би прекратила време. Ал не зна она, с ким се играла! — Упамтиће то већ, па онда тешко, тешко њој . . .

Тек што су умукнули корачаји капетанови на ходнику, устала је госпођица. Окрену се бојажљиво по соби. Саветниковица се већ удалила. Брзо се приближи столу; Катица се мало с њом измирила, што је капетана тако одсечно одбила; приступи к њој, да јој помогне посао скупити и у корпицу метнути, а међу тим плашљиво потражи несвршени цртеж младог господина. Да, ено га тамо!

Тада виде, како млада бароница зграби тражени цртеж, како га сави с непојмљивом окретношћу међу своје ствари, па га сакри у корпицу, и како песму Ђурину с презрењем баци под сто . . . То је све урадила за тренут ока, па онда још једаред немирно погледа на она врата, за тим остави собу. У свом вају и не окрену се на Катицу, а ова стоји само неколико корачаја од ње даље.

Катица мораде да се придржи за сто; кад је видела госпођицу, да се дохваћа цртежа, онда јој је било, као да ју неко ножем у срце убоде. Целог вечера пазила је на цртеж, да га ко не узме, и опазила га је на столу, како лежи бачен и заборављен. Како се детињски тешила, да ће га сачувати, да

ће га метнути у молитвеник, као мио спомен, — а сад јој га тако из ненада она одузела! Срце да јој пукне од бола. Што дуже мисли на тај призор, тим јој се више ведри у души. Као да јој паде вео са очију, — како је само могла бити заслепљена тако дуго! Алма воли Едмунда! Непоколебљиви докази излазе на видик, — сад је о томе уверена! Брзо метну руку на срце; опет осети ону непојмљиву, грозну рану. Шта је то? Та, испунила јој се најискренија жеља; млади господин треба само да пружи руку, па да ухвати вечиту срећу.

Али како само може мислећи на себе да траћи време, кад он мало даље од ње осећа грозне муке, још те какве муке!

Сву своју снагу треба да употреби, да њему што пре бол ублажи! Али она још није никад младог господина прва ословила. Мора се данас охрабрити, — мора! — Лаганим корацима ступи у полутамну собу. Још тамо седи он, сакрио лице рукама. Кад га она опази, клону јој храброст; не, не може да се одважи, да га ослови...

Тада зазвони звонце у спаваћој соби госпе саветниковице... Катица се плашљиво трже, мора се журити, ако хоће да изврши, што је намислила, јер госпођа саветниковица није се навикла, да чека!...

Сабравши сву своју смелост, приступи њему. Он јој није чуо корачаје, па се није ни окренуо. Дрхтавим гласом рећи ће му Катица муцајући:

„Не тражите свог цртежа, млади господине. Бароница Алма однела га је кући."

Едмунд се трже иза свог сна. Не може да појми, не може да верује. Мисли, да није добро чуо.

„Шта сте то рекли?" пита је исто тако раздражено, као и она.

„Бароница је узела ваш цртеж," започе Катица из нова; „али песма господина капетана лежи још на столу. Подигла сам је, госпођица ју је бацила на под, изгазила је."

„Закуни се!" повиче млади човек загушеним гласом, па ју зграби за руку. „Закуни се, да говориш праву истину, да се ниси преварила, да нећеш да ме обмањујеш!"

Уздрхталим гласом понови девојка своје речи, казујући, на његову страсну жељу, цео призор, госпођичину невеселост, кад је њега нестало, како је жалосно погледала на ту страну, на коју је отишао, како је изобличила капетана, јер га је одбила, и најпосле, како је тајно и пажљиво сакрила цртеж... Едмунд се усправио и стојао је пред њом као какав млад полубог, пун наде и љубави. Сав опијен од радости загрли милог весника тако неизмерног блаженства, па притиште своја уста у одушевљеној благодарности на њене усне, — за тим одјури као безуман од радости.

Госпођа саветниковица звонила је међу тим, колико је само могла. — Катице никако нема. Кад је није могла ни звонцетом дозвати, ни дочекати, огрну махраму, па оде, да потражи девојку; била је јако ражљућена тако нечувеном немарношћу. Већ је хтела лену девојку да изгрди; али гневне речи умукоше јој на уснама, јер се силно изненади.

Нашла ју је на столици клонулу, од дувара блеђу, како дрхће по целом телу, као да је сишла с ума, па говори речи без свезе и смисла.

Госпођа саветниковица није се баш много трудила, да ју освести. Доведе служавке и даде је однети у њен вајатић. Девојка, као без снаге, допусти, да раде с њом шта хоће. А госпођа међу тим оде у своју спаваћу собу, дивећи се својој умешности, како се одважила, да се сама свуче, и одушевљена својим великодушјем, што је допустила несрећној девојци потребан јој одмор.

Госпођа саветниковица се сутра дан пробудила касније него иначе. Пробдила је највећи део ноћи. Алмино јучерашње понашање узнемиривало је; није га могла појмити поред свег свог премишљања.

Зловољно разгрну засторе на својем одру, сети се на болешљивост Катичину и на забуну, која је због те несреће узнемирила сву домаћу чељад.

Али, гле, Катица већ опет седи тамо код прозора исто тако, као иначе, при ручном послу.

Саветниковица се навикла да обраћа своју пажњу на узвишеније предмете, а не на спољашност својих потчињених, па није, наравно, ни опазила, како се данас Катица тако променила, да ју човек не би могао познати. Види само, да хоће, као и обично, да уради своје послове, а више ништа не мора знати. Та, шта друго на њој да је занима?

Дозвала ју је, јер је требала њену послугу, па је запитала у кратко и хладно за здравље јој, а за тим се дала од ње обући, као и обично. Осећала је, до душе, да девојци дрхћу руке, као да је у грозници, да се у својим покретима час задува, час јој опет клоне снага и тако се умали, да једва може чешаљ да држи; али госпођа саветниковица није могла никад у свом животу мазити служавке. По њену мишљењу доноси саучешће и сажаљење вишег сталежа са чељаду само неред, те с тога није Катици данас опростила ни један корак и допустила је, да изврши дужност до ситнице, све, док јој није приденула и последњу чиоду.

Тада уђе Едмунд. Целу ноћ је пребдио у неизвесности међу сумњом и надом; хтео је са Катицом још једаред да говори, да још једаред чује за потврду из њених уста, да не сања и да је све су-

шта, права истина, што је видела и што му је причала, па да се тек онда осмели на одважан корак — да се сам увери о својој срећи...

Приближи јој се тако неусиљено, као да се није збило ништа, баш ништа необично.

Катица се једва задржа, да се од срамоте не заплаче; сматрала се од једаред према њему у својим очима тако понижена, тако неисказано увређена, да би најрадије у земљу пропала. Охолост саветниковичина, неотесаност Ђурина, и то, што се на њу нико не осврће у кући, ништа ју то никад није болело. Али Едмундова данашња равнодушна уљудност, као да је са свим заборавио оно, што ју је из дна душе потресло, а цело њено биће узнемирило: то јој је загрчало...

Дакле, и пред његовим очима је она само ствар, с којом може поступати исто тако, као и остали, по својој вољи, а не сматра је за особу, која има право исто онако осећати и захтевати, као и он, као и Алма!... И за њега је она, дакле, створ, који стоји неколико ступања ниже од њега не само у друштву него и у природи, створ, који не уме тако узвишено мислити, тако нежно осећати као људи у његовим приликама? Зар би поступао с Алмом исто тако, као што је синоћ с њом?...

Први пут пробуди се у њој нешто као незадовољство с тим светом, о ком је до сад мислила, да је тако савршено уређен. За што она, створ с тим истим осећајима, као и други, мора да буде увек само предмет игре туђих ћуди?

„Шта вам је?“ пита млади човек, видећи, како се променила у лицу и у понашању. „Та, изгледате, Катице, као да нисте ви то!“

Он још пита!... Ни из далека не слути, да је он нанео ту тугу, јер је пренаглио својим непажљивим пољупцем, те је развио цвет њених осећаја, и тим освестио дете, учинио од ње жену, која је стајала пред њим, као да хоће да га оптужи, што се огрешио о њену девојачку невиност, притиснувши је на срце без љубави!...

Није одговорила, побледела је од стида и поцрвенела је у том истом тренутку од срамоте...

(Свршиће се.)

ГЛЕДАО САМ МОРЕ...

ледао сам море. Са бијелих жала
летијаше око заљубљено моје —
кад на таласању модрушастих вала
написано нађох красно име твоје.

Гледао сам море. Са високих гора
летијаше око заљубљено моје —
кад у недогледу оног силног мора
написано нађох красно срце твоје.

Јосип Берса.

О КНЕЗУ ЛАЗАРУ.

РАСПРАВЉА И. РУВАРАЦ.

(Наставак.)

Још ми је само споменути, да се Ђурађ Срацимировић Балшић, зетски или „арбанашки“ господин, зет кнезу Лазару, није онога дана нашао на пољу Косову, другим речма „да ни из горње ни из доње Зете не изађе на Косово никаква војска“ (в. Гласника књ. XLIX. 216. и 217.). Пошто дакле стари *Зећани*, који су вазда били „притворни“, нису дошли, да јунаштвом својим покушају предупредити „пропаст српскога царства“, то Црногорци, њихови потомци, не могу имати удела у слави Косовских јунака, као год што ни Хрвати и Павићева „угарска господа“ немају дела у тој слави. Слава та остаје нераздељна нама и онима, којих су стари пролили на Косову крв своју „за часни крст и слободу златну“. А „угарска господа“? а Хрвати? а Црногорци, браћа наша драга? а Цинцари и Бугари? „Угарску господу“ — за угарску господу нека нема печали г. Армин Павић, има осим Косова поља још поља: нека г. Павић остави „угарску господу“ за Мухачко поље, или ако му је стало баш до Косова поља, наћи ће он угарску господу и на том крвавом пољу, само не г. 1389. већ мало доцније. И за Хрвате нека ти није брига, Србине и српски сине: они имају своје *Гробничко* и своје *Крбавско* поље. У Зети је *Ћемовско поље*, којим је недавно пролазио г. Марко Драговић, пролазио тим пољем и пролазећи сетио се давне славне прошлости и „bacio jedan pogled u vrieme od četiri stotine godina nazad, kad ono gospodar Zete Ivan Crnojević izdržavaše potonju očajničku borbu s Turcima u Zetskim ravnicama; — i *baš tu na Ćemovskom polju* bila je potonja borba Ivan-*begova*, prije nego se ispred sile turske udalji u junačke gore crnogorske, da otuda produži još očajniju borbu sa dušmaninom svoga naroda“ („Vienac“ br. 11. za godinu 1888.) — а тамо је негде у Црној Гори и *Царев лаз*. — За Цинцаре и Бугаре немам симпатије те с тога нећу

ни да разбирам, да ли имају они поља слична нашем Косовом пољу и који су то јунаци, којима се они поносе. Чуо сам нешто причати о Мандрди, Цинцар-Јанку и Цинцар-Марку, и је л' чудо, што не могу да симпатишем с тим цинцарским јунацима, кад антагониста мој, г. Панта, с толиком љубављу купи податке о тим цинцарским јунацима и већ је написао потпуну бијографију војводе Мандрде, па се још хвали, да ће његова бијографија Цинцар-Јанка и Цинцар-Марка бити потпунија, далеко боља од бијографија Милана Милићевића, који из Чупићеве задужбине издаје своје паметнике или правије поменике.

И сад, кад бар од прилике знамо, ко је дошао и ко није дошао на поље Косово да се бије с Турци, сад се тек може расправљати питање: колико је од све прилике било војника и јунака на српској страни и како је разређена била српска војска? Но шта ја кажем, да се сад може расправљати питање о броју и јачини и о разређењу српске војске, кад се питање то у недостатку сигурних података не може никако расправити ни тачно одговорити на то или на та питања, већ се може само нагађати и узети, да је српске војске могло бити око *шездесет хиљада,* и да је *Вук Бранковић* заповедао десним а војвода *Влатко Вуковић* левим крилом; а *Дмитар војвода* и нећаци или нећак кнеза Лазара, *Стефан Мусић,* да су уз кнеза Лазара били у средини војске.

А турска сила, турска силна војска, колико је под број — на тефтере износила турска војска, коју је цар Мурат од Пловдина повео на српског кнеза Лазара? и којим је путем вођена та војска, где је застајала и падала и како је кроз кланце пролазила, док није напослетку пала у поље Косово? И ко се од хришћанских кнезова и клетвеника Муратових придружио тој турској војсци, а наиме: ко је био и да л' то није био Љутица Богдан, што га Нешрије уз бега Константина, господина од *Велбушке,* доцније *Ђустендилове* бање, данашњег ђустендила, као *Сираџа* (Tekkur *Siradsch,* у Хамера стр. 206.: *Seradsch* und Constantin а на стр. 207: Murads christlicher Vasall *Saradsch)* помиње? И да л' је с Турцима пошао на српску земљу и државу и Краљевић Марко, којег, као што наш *фра* Андрија Качић пева, „Бугарија слави“ — и да л' није тај слављени бугаријом Марко са братом својим Андријашем баш предводио Муратово војинство, као што то *калуђер* онај, који је ону „староставну књигу“, онај родослов српске господе у прошлом веку саставио, пише, тврди и уверава? И како је та турска војска разређена била на пољу Косову, кад је Видовданско сунце почело обасјавати то поље Косово? И како се судариле обе те војске и како је текао бој и т. д. и т. д.? — ја ти, брате мој Србине и српски сине, не знам; и како не знам, нећу ни да говорим о том у овој расправи о кнезу Лазару. Ја не знам, али Турчин Нешрије зна и други Турчин Хоџа Садудин зна, па су од њих то и други дознали, те и они (н. пр. Хамер и Цинкајзен и остали, којима нема броја) знају, па ти уме о том нешто и наш Стојан казати (види Годишњицу III. 300.—304.), који и иначе много штошта зна, јер — вели — хоће и мора да зна, и шта се човеку — пита он — може отети, кад само хоће он? Желио сам, читао сам и пратио сам многе војске и многе путнике на путу из Цариграда преко Маћедоније и српске земље у Београд и преко Београда у Цариград, и желећи, да се упознам са свима путевима, стазама и богазима кушао сам и покушавао сам, да се мало и колико толико и у *стратегији* упутим, но све узалуд, и није истина, да се и „invita Minerva“ може што научити! Ја ти давле, српски сине, не могу бити калауз, — и немајући појма „о војничком хитроумију“ немам ни образа, да ти што рекнем и о тим војничким стварима. Обрати се, упитај, смерно замоли знаоце и познаваоце, наше Драгашевиће, и они ће ти казати и рећи „ein kräftig Wörtlein“ и о оном путу, и распореду турске војске и о току боја Косовскога.

Крај и последак те битке на Косову — то већ знаш, и знаш, да је кнез Лазар ухваћен и посећен; можеш знати, да је покрај кнеза Лазара пао и нећак његов Мусић Стефан и онај Дмитар војвода; па знаш и то, да зет Лазарев Вук Бранковић није у боју пао, и да кажу, да се војвода Влатко Вуковић с мало њих спасао и вратио у свој завичај! И сад се пита — но не пита се тек сад, већ се пита и питало се већ од толико стотина година: ко је крив и с чије кривице паде кнез Лазар и пропаде српско царство на Косову?

Знам ја, Србине и српски сине, да многи и многи с г. Пантом Срећковићем и данас мисле, да се то не пита више, да то није у питању и вапросу, јер се већ одавно зна, ко је томе крив и зна се, да је Вук Бранковић крив: да је он неверу учинио и издао таста и господина свога, да је с њега пропало царство српско.

И премда ја то знам, то ипак питам: ко је крив и да ли је баш Вук Бранковић крив, да ли је баш он она „невера стара“? Та ваљда је слободно питати увек и после хиљаду година, та ваљда бар такво питање не може застарити? Но Панта се љути, Панта шкрипи зуби, а дао му бог јаке здраве зубе; Панта да се изеде, што се ставља такво питање, и што да вам дуљим, што да потанко описујем оне мене и она стања, која изазива и причињава, која сналазе г. Панту, кад се само стави то питање и г.

Панта држећи, да је то свршена ствар, да је питање то давно и давно већ решено, и решено не у корист Вука Бранковића, не да — силан је, личан је, угледан је науком и знањем својим, па не да, покрај свеколике своје либералности, ето не да ни да се стави а камо ли да се јавно претреса то питање, или бар не допушта, да се питање то српски расправља и пред широком српском публиком у гостијоници, већ на латинском или на грчком језику и у најужем академском кругу. Ето такав је либерал и такав објективан историк и беспристрастан судија тај Београдски г. Панта!

Но кад је пре педесет година смео неко у *Београду*, у *Голубици* (I. 1839.) печатати, и кад је Београдска цензура пропустила и допустила, да се печата натпис: „Човечност на гробу Вука Бранковића (15. јулија 1838. у Крушевцу) с мотом: Sunt, qui defunctorum quoque amicos agant. Plinivs L. I. Ep. 17. с овим почетком:

„Многа л' проклећа на главу ти излише с', несрећный мертвый!!
„Праведно л'? — Богъ зна самъ, споменъ текъ црни ти жигъ.
„Сваке безъ утѣхе с'участна срца (чудно и рећи!...)
„Стотине равны ти заръ, клеше те за другимъ текъ;
„Струна и перо у слоги, кою неимаше *Србльи*.
„Муратъ имъ яви кадъ ратъ, нештедно гонише т' векъ
„Четири стогода цела, заслуге тражећи неке
„У томе“ —

и с оваким свршетком:

„Свему ал' край доћи ће морати кадъ,
„клетвены ужа и простиће т' справедљив Геніе рода,
Ы „покаіо с', ако с' и крив!“ — Лака ти земљица буд'.“

то није ни најмање нужно, да се на ту љутњу и ту забрану и то ограничење нешто збуњенога и ограниченога па ипак „уваженога“ многописца Београдског обазиремо.

Г. Љубомир Ковачевић читао је лане некако баш у ово доба пред мешовитом публиком о Вуку Бранковићу, но читање то, ето има већ година дана, не излази на свет, може бити само зато, што се г. Љуба обазире на Панту, бојећи се даље срдње и грдње Пантине пред својим ученицима и у јавним листовима и подлисцима, у нарученим стиховима и у властитој, али под туђим именом, прози. И г. Љуба може бити да има некога узрока и разлога, што се толико обзире на тога бесомучника и напасника, па нека, — но ја не могу имати тога обзира јер г. Панта не заслужује никаква обзира — и ја се нећу обзирати на љутитога г. Панту, већ хоћу да мирно sine ira et studio претресем и то питање: да ли је и колико је крив Вук Бранковић, што је пропало српско царство на Косову?

Константин философ, помињући у житију свога заштитника и добротвора деспота Стефана Лазаревића „бран“ на Косову, дело Милошево и кончину Лазареву, не помиње Вука никако, нити криви кога Константин, што су Турци надвладали, већ каже само, да син убијенога већ Мурата (Бајазит) „въздвигаеть пакы въ тои самои брани и одолѣваеть, богоу тако попоустившоу.“ Вука Бранковића не помиње ни Грк *Дука* нити је чуо он о каквој неверству и издаји на српској страни; Грчић *Лаоник* знао је за Вука и знао је, чији је он син био и где му је отац Бранко Младеновић господарио, и да му је кнез Лазар дао кћер своју за жену; али ни Лаоник не зна, да је Вук изневерио и издао свога таста. Српски летописци већ су у XV. веку помишљали и на издају, али управо нису знали „што истинито рећи о том“, т. ј. нису знали, како се то збило, да је на концу сраженија кнез Лазар ухваћен; да ли је издан ким од својег „хранениа“ или је тако Бог одсудио.

Мијаило из Острвице (Јањичар) помиње уопште „неверне људе“ у војсци Лазаревој и каже, да је због невере, зависти и неслоге неваљалих и неверних људи изгубљена битка. Но Мијаило знао је и за *Вука Бранковића*, и да је био пашеног турском цару Бајазиту, — па ни он не каже да је баш Вук неверу учинио; и ако Константин философ, пишући по налогу црквених и дворских власти, кад је Ђурађ син Вуков господарио у српској земљи, није *смео* у житију оном казати, да је Вук издао и изневерио таста и господара свога, па ако из истог разлога нису ни поменути летописци смели истину отворено казати, зашто да Михаило, који је мемоаре своје писао после пропасти *деспотовине* и на страни, не каже, да је Вук Бранковић био један и главни неверник између оних неверних људи, ако је то доиста Вук Бранковић био или ако се то у српској земљи, у којој се Михаило родио и одрастао, причало и казивало и њему се у грех уписивало, што је српско царство пропало.

И Цревић (Tubero) не помиње Вука ни какве издаје.

Талијански преводник Дучине историје помиње, како се у часу, кад је Влатко, босански војвода, хтео да по ново удари и загази у турске убојне редове, распростр'о глас по војсци, да се *Драгослав Пробић*, велики војвода кнеза Лазара (Dragossavo Probiscio, capitaneo del campo del dispoto), изневерио и одметнуо и окренуо оружје против хришћана и да се на тај глас Влатко Вуковић одмах уклонио са разбојишта и са својим оделом вратио у Босну. А глас онај о издаји војводе Драгослава — вели преводник — није био истинит.

Но чим он то освједочава — питао је пре 50 година Божидар Петрановић (Далм. Магаз. за 1839. стр. 100) — „чим Јоан Дука (у Хам. стр. 410), тај

иначе веродостојни грчки историк, то што говори, да је глас тај о невјерству Бранковића или Пладића, којег он Трагос Провић (?) називље, лажан био, случајно или нарочито од Турака изнешен, — чим он то осведочава?

И то и тако пита Божидар Петрановић у ноти а горе у тексту већ је поправио он поменутога Грка и лепо написао: „Влатковић преправљао се, да на Турке опет насрне [Хам. (по Jо. Дуки) стр. 410.] већ је јуриш на душмана започео, кад ал' на једанпут пукне глас по воинству, да је Вук Бранковић с порученом њему војском одбјегао, кнеза и Србље оставивши.“ И сад питам ја тебе, српски сине — млад си, неук си, али ипак расудити можеш и ти, те зато те и позивам, да сам себи одговориш: да ли је смео покојни Божидар Петрановић Дукиног (јер и Хамер је, па је и он мислио, да је оно повест Грка Дуке) *Драгослава Пробића* или Прибића заменити *Вуком Бранковићем* или Пладићем? Но шта ћеш? Та и Божидар је тада, кад је то рекао и написао, био још млад — али и тада и после, кад је старији био и сасвим остарио, био је и остао је прави и истинити родољуб, каквих данас мало има у твом роду и народу, Србине брате и српски сине! — те му опрости, па буди ти бар одјако опрезнији и праведнији. Божидару опрости, али не праштај ни Рачком (в. Rad III. 92.) нити В. Клајићу (Povest Bosne, стр. 180.)

До краја XVI. века или до *Орбина* и *Лукаревића* нико не рече и не написа, да је Вук Бранковић невера и издајица па откуд да ти *Дубровчани* у почетку XVII. века знају, да је Вук био тај несретник.

Знам ја, да су Дубровчани данас скочили у цени, али некад, — некада на пример угарски Матија није много држао и много давао за гласове из Дубровника па је једном и исмејао оне, који су полагали нешто на те гласове, који се ширили по широком свету из Дубровника.

Па шта вели тај Дубровчанин? Дед да чујемо и тога Латинина Орбина!

Пошто је поменуо, како је краљ Твртко послао у помоћ кнезу Лазару војску своју са војводом Влатком Вуковићем, и како је тај Влатко с мало својих избегао из баталије, која је била 15. Јуна 1389. на Косову, продужује на стр. 319. даље: „Ma Vuk Brankovich genero del Conte Lazaro si salvo con tutta la sua gente. Imperoche egli (*come alcuni dicono*) haveva trattato segretamente con Amurate per tradire (*come gia fece*) il suo socero, per haverte il suo stato. Onde dopo la sua morte resto Signore d' una parte di Rassia, et l' altra hebbe Milicza moglie di Lazaro con due suoi figliuoli, che fu Stefano e Vuk“.

А други онај Дубровачки Латинин Jacobus Petri Luccari пише на стр. 68.: „L' anno 1389. Murat, re de' Turchi, penetro in campo di Merula, che i Tedeschi chiamano Amselveld, gli Ungari Rigomezeu, et li Turchi Cossovo, che significa Campo di ocche, et alla rive del fiume Sitniza ruppe, et ammazo Lazaro Conte di Servia, *trandendolo Vuk Brancovich suo genero.*“

А кад Орбин и Лукаревић то кажу, онда се унапред може знати, да ће тако што и Француз Дифрен, наравно по њима написати: „Vukus vero Brankovitzius — чита се у гл. V. §. 5. (стр. 67. Illyricum v. et n.) — proelio ad *Cassoviam*, una cum socero interfuit, et cum majori copiarum parte sese incolumis domum recepit, haud absque suspicione occulti cum Amuratho pacti initi; vel, quo eius certe benevolentiam sibi conciliaret, ut soceri aliquando provincias, *Turcorum* fultus subsidio, invaderet; quod socero demum extincto perfecit, potiori Serviae parte occupata.“

Сад да ти кажем, Србине, шта твој Рајић каже, како он аргументује и на чијој је он страни.

Рајић је већ унапред и пре но што ће отпочети повест о боју на Косову, отпевао тропар, рекавши, да зверовидни Амурат не би одвећ опасан био кнезу Лазару „аще небы домашнее несогласіе и худіи совѣти нѣкихъ велможъ Лазаревыхъ, предателство и измѣна злобнаго Волка Бранковича не воспомогло турскому Султану (III. 46.) — и у следећем §. 6-ом: „Злобу глубоку въ сердцѣ своемъ нося Амуратъ, отмстити восхотѣ кровь людей своихъ, между коимъ временемъ Волкъ Бранковичь, новый Јуда, тайно совѣщался съ Амуратомъ предати ему Лазаря и царство подъ тѣмъ уговоромъ, яко да всѣмъ штатомъ тестя своего Лазаря по смерти его возобладаетъ по свидѣтелству всѣхъ о томъ пишущихъ Aукторовъ (Мавр. на стр. 252. Дуфр. на стр. 67. §. 5. гл. V. и Павла Вітезовича на стр. 110.) кромѣ Бранковича, который хитро премолчеваетъ главнѣйшую погрѣшку предковъ своихъ“. (III. 47.). А описујући само сраженије вели Рајић: „Благоспотѣществова убо Сербскому оружію щастіе съ начала, нещадно бо ссѣкающе Турки къ совершеннѣй побѣдѣ спѣшаху, и могли бы оную получити храбростію своею, аще бы Милошъ имъ препятствія не учинилъ, безъ совѣта Лазарева и знанія Амурата убивши. Обаче и сіе непрепятствовало бы Христіанскому оружію, аще не бы Волкъ Бранковичь давно въ сердцѣ сокрываемую измѣну тогда въ дѣло произвелъ былъ: онъ бо, по свидѣтелству Історіка Орбіна, съ царемъ Лазаремъ вкупѣ на Косовской съ Турками воинѣ нѣкое время находился; егда же ко сраженію приуготовилися и началася битва, тогда онъ вящшую часть, и тужде избраннаго воинства Лазарева, подъ управленіемъ его бывшею, взявъ со собою дома избѣглъ. Согласно

Орбіну Дуфресне и Маѵроурбінъ пишутъ, іако Волкъ Бранковичь, зятъ и предатель тайный Лазаревъ, спасеся мало не со всѣми своими людми". (III. 57. и 58.). Шта вели дакле — јеси ли разумео, српски сине, шта је тим ученим језиком написао Рајић, син Раје Видинлије? Немаш куд, већ баш мораш признати, да је Вук био изменик, и не скорашњи већ давнашњи изменик и предатељ, нови Јуда. Тако оштро и одлучно није се ни Дифрен изразио, премда се Рајић само на њих позива, а није се, све да је и хтео, могао осим на њих и на Мавроурбина и Павла Витезовића позвати, јер други аукториi, старији и бољи сведоци од све те четворице или управо тројице, од којих је први Лацманин, други Француз а трећи похрваћени Немац, не знају ништа за издају Вука Бранковића. Рајић потврђује то, што је рекао и написао о Вуку, *Орбином*, *Мавроурбином*, Дифреном и Павлом Ритером. Рајић не само ту већ на више места у својој историји разликује *Орбина,* на кога се Дифрен позива, од *Мавроурбина*, којег је он у руском преводу читао, и није знао он, да је Орбин и Мавроурбин један и исти аукторр. И Рајић се позива на њих четворицу, а могао се лепо позвати само на једног јединог, на Орбина или Мавра Орбина, јер што Дифрен и Ритер пишу о том, то су они узели из Орбина или Мавра Орбина. А је ли један сведок довољан, да се ко на смрт, на најгрознију смрт осуди? И какав је само сведок то?

И кад је, у ком је веку живио сведок тај једини, тај Мавро Орбини. Но шта да питам и шта да те, српски сине, поново мучим с одговарањем на то питање, кад исти Рајић, који се, за поткрепу своје тврдње, да је Вук издајник и нови Јуда, позвао на сведока Мавроурбина, за истога Мавроурбина у истој историји на другом месту рекао (II. 521.): „Сими словеси изобличаетъ Мавроурбинъ и себе и прочія себѣ подобныя писатели за незаконнаго сына почитающих Стефана" и на трећем месту (II. 565.) „Якоже убо на многихъ мѣстѣхъ пристрастно пишетъ aукторъ сей (Мавроурбинъ), тако найпаче въ семъ Государѣ слѣпотствуетъ и заблуждаетъ". А аукторр оне Пантине „староставне књиге, оног Пећског или Троношког родослова из XVIII. века, каже на два места просто: „Мавроурбинъ, архимандритъ дубровачки лажетъ — отъ зависти хотя изгладити имя Неманића" — сокривъ змій ноги, хулитъ Стефана и Милутина, ихже мощи светыя и днесь зриме суть, и глаголетъ паписта ваблядокъ: „Стефанъ отъ подложницы рожденъ; тѣмже сего (Душана) похваляетъ а свете уничижаетъ окаянный"! (Гласника књ. V. 60., 67. и 68.).

И кад сведок тај, тај Мавроурбин на много места пристрасно пише, слѣпотствује и заблуждајет, као што наш Рајић тврди, или кад он *лаже*, као што много простије онај родословац, нешто старији савременик Рајићев, вели, онда не знам, зашто да се истом, иначе „пристрасном, завидљивом и лажљивом" сведоку из почетка XVII. века верује у оном, што он за Вука Бранковића каже а што други старији од њега и бољи сведоци не кажу? Зашто и Рајић и онај непознати родословац хулу Мавроурбинову на оне свете просто одбацују а хулу његову на Вука прихваћају — и још надомећу. Је ли то право и праведно?

И зар ја не бих сад имао право, да, остављајући Рајића на страну, употребим властите његове речи, којима је он Мавроурбина отправио, и да кажем: но оставимо се Рајића, сина Бугарина из Видина: „оставляемъ его въ заблужденіи своемъ пребывати"? Могао би тако рећи, ал ја нећу да се служим тим правом, већ ћу друго нешто рећи или позвати се на оно, што је већ речено, и не од мене само, већ од мало другчијих момака, н. пр. Стојана Новаковића, речено о изворима повести Мавра Орбина о боју на Косову — и да се у тој повести Мавро Орбин служио и народним песмама и причама о боју на Косову, те да је из тих песама и казивања дознао Мавро Орбин за неверу и за издајство Вуково.

(Наставиће се.)

ЛИСТАК.

ВУКОВА ПИСМА НИКАНОРУ ГРУЈИЋУ.

ОБЈАВИО ВЛ. КРАСИЋ.

I.

Пречасни Господине,

Многопоштовани пријатељу!

Разговарао сам се овдје с Њ. Ексцеленцијом за некога попа Вука Поповића из Рисна, који је катихета у Котору; и Њ. Ексцеленција, из особите милости и благонаклоности к њему, говорили су не само да ће писати Г. владици Мутибарићу да му даде црвени појас, него, и да би за њ било најбоље и најприличније, кад би се Которски прото куд премјестио, да буде парох и прото у Котору. Чујем сад, да је которски прото потврђен за великога викара,

и тако ће по свој прилици морати оставити и протопопијат и парохију; за то Вас молим покорно, да бисте Њ. Екселенцији за мене руку пољубили и ово Им казали и од мене Их замолили, да би учинили милост и препоручили Г. владици Мутибарићу, да не би на мјесто поменутога прота кога другога поставио до попа Вука Поповића. Истина да је поменути Вук млад човјек, али Њ. Екселенција знаду, да је, по способности и по владању своме, послије Дубровачкога прота Николајевића први свештеник у епархији Далматинској; а има сиромах пуну кућу ситне ..... Мислим да му прото није пријатељ, али ће Г. Мути ..... прије послушати препоруку Њ. Екселенције нег ..... протово.

Жао ми је што ове јесени не дођосте и Ви амо, да се разговоримо које о чему у нашој књижевности! Шта бисте Ви рекли за, н. п., *нашим* и *нашијем* и *нашима* и *нашијема; наших* и *нашијех* и *нашије?* У Граматици то све ваља споменути као добро и правилно; али како бисте Ви писали, кад бисте хтјели да Вам у једној књизи буде једнако. Или се Вама чини обичније *идах* (*идаше, идаху*) или *иђах* (иђаше, *иђаху*); *једах (једаше, једаху)* или *јеђах (јеђаше, јеђаху)?*

Да ли примисте Ви прољетос 33 егземплара III. књиге Српскијех народнијех пјесама?

Поздравите ми Г. Кађанскога и Г. Нака, а и остале пријатеље, за које знате да ће им поздрав мој бити мио.

Желим Вам да божиће и остале Христове празнике у здрављу дочекате и весело проведете, и да их тако много љета дочекујете и проводите.

Молим Вас, да бисте ми на ово писмо одговорили побрзо, чему још напријед радујући се и истинито Вас поштујући остајем

у Бечу 14. (26.) дек. 1846.

Ваш покорни слуга
Вук Стеф. Караџић.

II.

Пречасни и многопоштовани Господине!

Ради једнога књижевног посла, којим се сад забављам, требало би ми знати: 1) Колико у тој (сад већ Вашој) епархији има људи нашега закона. Ако у консисторији до сад већ нема, колико их има у коме мјесту по именце, молим Вас да бисте се постарали дознати и јавити ми, колико их има барем по *варошима*, н. п. у Карловцу, Огулину, Оточцу и т. д. По оваким мјестима ја бих жељео да се назначи (макар *од прилике*, ако се управо не може дознати) и колико има људи другога закона (и кога) и каким језиком говоре. 2) Ако би се могло дознати, у којим мјестима те епархије има *Чакаваца,* гдје живе сами, гдје ли су помијешани с нашима или с кекавцима, и колико их гдје од прилике има.

Што се од овога свега ту у консисторији до сад још не зна, оно бисте Ви могли најлакше дознати преко прота.

Надајући се да ћете Ви ову моју молбу, колико се узможе, радо испунити, с истиним поштовањем остајем

у Бечу 30. Априлија 1859.

Ваш покорни слуга
Вук Стеф. Караџић.

На дну писма чита се ово: „Господину Архимандриту Никанору Грујићу“. Тада је Грујић био митрополитски мандатар у Плашком.

Рука је Даничићева, а потпис Вуков.

КОВЧЕЖИЋ.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

РУСКО ПЕСНИШТВО У СРПСКОЈ КЊИЖЕВНОСТИ.

Позиву нашем у 11. броју „Стражилова“ на заједнички рад око прикупљања свега, што се превело са осталих словенских језика на наш, одазвао се до сад само Александар Љ. Митровић, осмошколац гимназиста у Котору. Њему су дошла до руке два течаја хрватскога забавног и поучног листа „Nevena“, који је уређивао Јос. Праус и у који је писао и наш покојни Ђ. Рајковић. Митровић је из та два течаја повадио све, што је са словенских језика преведено на српски а ми ћемо овде саопштити само што је с руског преведено. И нама су при руци баш та два течаја — трећи (1854.) и четврти (1855.) — „Nevena“ и то из библијотеке покојног Ђорђа Рајковића, коју је оставио Новосадској великој гимназији. Ево, шта све има с руског преведено у та два течаја „Nevena“:

1854.: Bachčisarajski vodomet. (Песма.) Превео из Пушкина И. Трнски. II. 24., III. 36. — Zapis. (Песма.) Превео из Пушкина Трнски. V. 81. — Prievodi iz Puškina. Od J. T. Gvadalkvivir. Andjeo. XLI. 655. — Bog. Prievod Državavinove ode od J. T. (Уз превод је доле додан и оригинал ћирилицом а осим тога је и уредништво пропратило превод лепом белешком о тој оди и о генијалном јој песнику, који је на другом месту сам за ту своју оду рекао, да је њом себи подигао диван и вечан споменик, који не ће време нигда порушити, доколѣ Славянъ родъ вселенна будетъ чтить.)

1855.: Zimska večer. Po Puškinu preveo. J. K. T. — Taras Buljba. Pripoviest iz starorusisskog života od Nikole Gogolja. Iz ruskoga preveo Nikola Begović. XVLIII. 751. XLIX. 767., L. 783., LI. 799., LII. 815. (Та је Гогољева приповетка још једаред преведена; изашла је наиме ћирилицом у засебној књизи у Београду године 1876. у преводу Милована Глишића.)

Додајемо овде још, што смо нашли у „**Вечерњачи**", забавно-поучном листу, који је у издању и под уредништвом Ђорђа Рајковића излазио године 1881. од 7. априла до 9. јунија (изашло је свега 10 бројева). У том листу има недовршен превод приповетке Ивана Тургењева под натписом: Петушков, стр. 81., 97., 113., 129., 149.

„**Завичај**", лист за забаву и поуку, који је под уредништвом покојног дра Милана Ђорђевића излазио године 1878. од 1. јануара до 25. јунија (изашло свега 26 бројева), има само на стр. 109. преведену руску народну песму и на стр. 249. и 250. две руске народне песме. I. У младиној кући. II. У младожењиној кући.

Бечка **Србадија**, илустрован лист за забаву и поуку, што је у издању и под уредништвом Стевана Ћурчића излазио од октобра 1874. до марта 1877., има ове ствари с руског:

1874—75.: Сиротица. Приповетка Ивана Тургењева, стр. 6., 31., 55. (није назначено, ко је превео) Убоги ђаво. Слика из руског живота. Од Б. Хорског, стр. 80. (ни ту није казано преводиочево име). — Удбала. Приповетка Јелене Ханове. Превео Сава Петровић, стр. 150., 179. — Пунин и Бабурин. Од Ивана Тургењева, стр. 195., 223, 243. (не стоји, ко је превео). — Pique Dame. Новела Александра Пушкина, стр. 218., 241. (нема, ко је превео)

1876.: Мирно гњезданце. Новела Ивана Тургењева. Превео М. стр. 4., 20., 36., 66. — Живе мошти. Новела Ивана Тургењева. Превео М. стр. 81. — Куршум. Од Александра Пушкина. Превео М. стр. 84.

1877.: —

Београдска **Србадија**, часопис за забаву и поуку, уређивао га Стеван Ћурчић.

1881.: Живе мошти. Новела Ивана Тургењева. С руског превео М. (дакле по други пут у истом преводу!) стр. 62. — Куршум. Новела Александра Пушкина. С руског превео М. (дакле по други пут од истог преводиоца и под истим уредником!!) стр. 112.

1882.: Звезда. (Лермонтов). Превео Милутин Илић, стр. 369. — Народни борац. Савремена приповетка. Од ? С руског превео Милован Ђ. Глишић, стр. 393., 463.

Српска Зора, илустрован лист за забаву и поуку, којем је у први мах власник и издавалац био Коста Мандровић а уредник Мита Георгијевић, а одмах од петог броја прешао у власништво Тодору Стефановићу Виловском, оставши у издању старог издаваоца и под уредништвом старог уредника, док није са 2. бројем од године 1877. Виловски уз власништво примио на себе и издавалаштво и најпосле све у своје руке узео. Лист је тај излазио од 1876. до марта 1881.

1876.:

1877.: Фаталиста. Новела Ивана Тургењева. Превео П., стр. 73., 97.

1878.: Јуда. Приповетка Ивана Тургењева. Превео П. стр. 9.

1879.: Три лика. Од Ивана Тургењева. Превео Иван В. Поповић, стр. 67., 83., 109. — Исторія славянскихъ литературъ А. Н. Пыпина и В. Д. Спасовича. Изданіе второе вновъ переработанное и дополненное. Критика од Н. из Београда, стр. 85.

1880.: Ловчеви записници (1846.—1851.). Од Ивана Тургењева. Превео Сава Петровић, стр. 6., 23., 43. — Потемкин на Дунаву. Историска приповетка Г. П. Данилевског. Превео П. М., стр. 32., 48., 66., 87., 104., 128., 141., 162., 182., 216. (Ова је приповетка по други пут у српском преводу почела излазити ове године у Народној библиотеци браће Јовановића у Панчеву, св. 170.)

1881.: Племићко гњездо. Роман Ивана С. Тургењева. Превела Милева Станишићева, стр. 4., 24., 47. (Превод је недовршен, јер је преводилицу затекла смрт, кад је завршетак превода спремала за штампу. Међу тим је превод те приповетке изашао у засебном издању у Београду године 1885.

Млада Србадија, лист уједињене омладине српске за књижевност и науку. Издавала уједињене омладина српска а уређивали А. Хаџић у Новом Саду (1870.) и Милан Кујунџић у Београду (1871.).

1870.: —

1871.: Званичников шињел. Од Н. В. Гогоља. Превео Љ. Мињковић, стр. 38., 57., 75., 89. — Красноречиви господин начелник. Приповетка Н. Штедрина. Превео М. Глишић, стр. 455., 473., 485., 504.

— Читамо у „Српским Новинама". У недељу 27. марта о. г. у 4 сахата после подне био је састанак позоришног одбора, на којем су били осим садашњег министра и бивших министара просвете још и некоји чланови академије, професори књижевности, старешине просветних завода, неколико млађих књижевника и уметника, стални чланови краљ. позоришта и неколицина пријатеља лепе уметности. Састанак је држан у једној од позоришних сала. На том је састанку прочитан извештај о делима, која су била поднесена на расписани стечај за годину 1887. Поднесених драма било је пет и то: Два брака, комедија у 5 чинова; Стиходељац, комедија у 5 чинова; Пад Цариграда, драма у пет чинова; Душан, трагедија у 5 чинова и Мара Варадинка, трагедија у 5 чинова. Како ни једно то дело није одговорило драмским и у опште захтевима тога рода појезије, то ни једном није досуђена никаква награда. За тим је управитељ позоришни Милорад П. Шапчанин говорио о стању српског позоришта и српске уметничке појезије. Тај ће говор изаћи и штампан. На послетку је прочитана ова одлука: Како овогодишњи приходи нису ни приближно онакви, какви су били прошлих година, како је управа законом од 8. октобра 1870. позвана, да пре свега води бригу, да се позоришно особље и трошкови позорнице намирују: то се до бољих новчаних прилика не ће расписивати стечај за изворне драме, него ће се по дојакошњем обичају давати писцима осам од стотине тантијеме. — По „Српској Независности" видимо, да су реферате о поднесеним драмама на том састанку читали Милован Ђ. Глишић и Владан Ђорђевић. Тај лист није задовољан са тоном, којим су рецензенти поднели своје мишљење. Признаје, вели, да је у рефератима било доста хумора, но да том хумору нема места у тако еминентно уметничком скупу, као што је то позоришни одбор. Само што се тиче оцене на „Душана", њој одаје „Српска Независност" похвалу, што је доста објективно држана и што се обзирала на она начела, која драмски писац не може и не сме никада из вида изгубити. Цар Душан — изваља „Српска Независност" - заиста није згодан предмет за драматизовање. Он је у нашој повесници више легендарна појава. За његово је име скопчана успомена на славу и величину српског народа и српске државе. Српска држава дошла је под њиме до победе, српски народ до врхунца своје моћи. Пијетет је једини осећај, који се у Србину пробуди, када му се име Душаново спомене. Овај је осећај овладао чак и историком, зато нам је мрачне стране у карактеру великога цара тек само наговестио и у кратким непотпуним потезима изнео. Но све ситне мане у карактеру тако великог човека нису у стању да га учине драмским кривцем. Он се по оному, што из повеснице о њему знамо, није ставио у противност са општим, вечи-

тим, етичним законима морала и правде. Имао је погрешака, које имају и најидеалније појаве људске повеснице, но те мане нису му испуниле срце и разум, нису биле мотиви за рад и тежње припознатог великана и највећег владара српског. Драмски писац огреши се без довољног основа о пијетет васцелог Српства у оном моменту, када Душана учини драмским кривцем и кад му онаква својства подмеће, за која народ — по познатој слабости својој — не ће да чује, не ће да зна. На српској позорници не може постати популарна и омиљена драма, која због малених споредних мана казни оног свог јунака, чије је неоспорне врлине признала српска повесница па и цео образовани свет.

— Добили смо наставак Карићеве „Србије“ (стр. 449.—672.), у којем је реч о саобраћајним средствима (путеви водени и сувоземни; пошта и телеграф); даље о држави (име државно; грб краљевине Србије; историја постајања Србије; облик државни и устав; државна управа (подела државних послова; држава и школа; држава и црква; држава и дељење правде; држава и војска; државно газдовање; управна подела и управа; утицај државне и управне организације на укупни развитак Србије); и најпосле о пределима и знатним местима. (Подриње; Посавина; Београд и његова околина). У овом делу има седамнаест лепо израђених слика, већином од професора Шмита и В. Тителбаха.

— Дошла нам је друга свеска прве књиге списа Стјепана Митрова Љубише. Ова свеска опсиже шест табака а настављена је у њој и довршена „Скочидјевојка“ и започета је „приповијест црногорска средином осамнаестога вијека“ под натписом „Шћепан мали“.

— Тражећи у „Завичају“, не бисмо ли и тамо наишли на превод ког руског песничког дела, опазисмо у последњем броју тог листа оно обећање: „Роман „Фромон млађи и Рислер старији“, (написао Француз Алфонс Доде а почео превађати А. Хаџић), којега не довршисмо у нашем листу, изаћи ће, ако не друкче, свакако као засебна књига“. Од тога обећања ево ће за који дан проћи и десет година а обећање остаде још једнако — обећање.

— „Злочин и казна“, роман Достојевскога, почео је већ излазити у преводу Јефте Др. Угричића. Баш смо пре неки дан добили прву свеску прве књиге. Из предговора преводиочева видимо, да ради на литерарној студији о животу и раду Достојевскога те ће у истој опширно говорити и о „Злочину и казни“. Ту своју студију обелоданиће преводилац, кад српска публика бар три већа романа тога писца буде имала у својим рукама.

— Добили смо Glasnik hrvatskoga naravoslovnog družtva (бр. 4.—6 Јули—Децембар 1887.), што уређује председник тога друштва Спиридијон Брусина. У тој свесци читамо, да то друштво броји 4 почасна члана (међу овима је био и наш велики покојник Панчић), 12 утемељилаца и 210 редовних чланова (32 завода и 178 приватних лица, међу овима и Владан Арсенијевић, професор препарандије у Карловцу, Мојо Медић, професор у великој реалци у Земуну и Јован М. Жујовић, професор велике школе у Београду). За тим пописом долази извештај о главној скупштини наравословног друштва, која је одржана 30. децембра 1887. Још има попис академија, друштава и редакција (103.), којима наравословно друштво у замену даје своје публикације, па попис књига, које су год. 1887. присpеле за друштвену библиотеку, било у замену било на дар. А главни је садржај свесци ово: 1. Грађа за флору Дубровачку. Део први. Написао Лујо Адамовић. 2. Бриофити Загребачке околице. Део први. Прави махови. Описао их и опису додао кључ за опредељење породица и родова др. А. Хајнц. 3. Излет у Подсусед у Загребачкој околици месеца новембра. Написао др. Г. Хорват у Будимпешти. 4. Eine neue Milbe aus Bulgarien. Од дра Л. Карпелеса из Беча. 5. Il genere Heterakis Dujardin. Lavoro monografico per Michele Stossich. Под рубриком Razne viesti пише проф. М. Микшић из Карловца о потресу и метеору у Карловцу 23. окт. 1887.; даље саопштава проф. М. Катурић из Задра неке ихтијолошке белешке и проф. Г. Коломбатовић из Сплета описује специјес Dysopes Cestonii (слепи миш) по примерку, који је спао са високе једне куће у Сплету и њему жив донесен. Најпосле видимо међу тим разним вестима и то, да је у часопису „Leopoldina“, што издаје царска немачка академија природних наука Leopoldino-Carolina, у свесци 23. од ланске године прави члан те академије Драгутин О. Чех саопштио кратак животопис покојног Словенца Фрање Ерјавца, чију смо смрт и ми лане у „Стражилову“ јавили нашим читаоцима (види наш лист од ланске године на страни 90.) У Чеховој животописној цртици — вели Glasnik – спомињу се велике заслуге покојног Ерјавца за популаризовање природних знаности у нас на југу а и његове заслуге на пољу белетристике. — Из ове свеске Glasnika прештампан је у засебну књижицу говор С. Брусине, који је држао приликом главне скупштине наровословног друштва од 30. децембра 1887.

ЧИТУЉА.

У очи наших Благовести, 24. марта о. г. умрьо је у Петрограду један између најдаровитијих млађих приповедача руских **Всеволод М. Гаршин** у 31. години живота. Колико је нама познато, издао је до сада две књиге својих приповедака, (1882. и 1885.) Он је познат у новије време и у нашој књижевности. 1. бр. Doma i svieta донео је у преводу Камилла Зајчића приповетку његову „Четыредня“, коју је, као што смо у прошлом броју нашега листа јавили, превео и Јефта Угричић, променивши јој натпис у „Крај лешине“. Гаршин је поред Короленка (с којим би се могао упоредити наш Л. К. Лазаревић) највише обећавао међу млађим снагама, које се затекоше на пољу руске приповетке после смрти непосредних ученика Гогољевих: Гончарова, Тургењева и Достојевскога. Још кад је изашла прва књига Гаршинових приповедака, упао је у очи Тургењеву, те се овај почео у својим писмима из иновемства распитивати за њ. – И ми смо били хтели, да упознамо наше читаоце са овим даровитим писцем руским, но смрт његова нас ето престиже. Но тим пре ћемо у једном од идућих бројева гледати да донесемо коју његову приповетку, да се и наши читаоци увере, колико је много изгубила новија руска појезија у рано преминуломе Гаршину.

САДРЖАЈ: Успомене. I. Прве песме. Приказано Н. В. Ђорићу. Од Вл. М. Јовановића. — Посавчева трешња. Написао др. Иван Тавчар. Са словеначког Вељко М. Лукић. — Моме другу. Песма од Љубинка. — Забављачица. (Наставак.) — Гледао сам море . . . Песма Јосипа Берсе. — О гневу Лазару. (Наставак.) — Листак. Вукова писма Никанору Грујићу. Објавио Вл. Красић. I. II.— Ковчежић. Књижевне белешке. — Читуља.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваког четвртка на читавом табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. на по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 ф. на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата администрацији „Стражилова“ у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 15. У НОВОМ САДУ 14. АПРИЛА 1888. ГОД. IV.

У СПОМЕНИЦУ

ДРУГУ ВЛАДИМИРУ С. ЦОНИЋУ.

Живот је људски што и дим,
Чаробне, тужне слике лете с њим;
За један трен, за један час,
Па као и њих нестаје нас —
И само празна успомена
Остаје даље за времена.

Мој драги Цоне! дан ће доћи,
И запитаћеш себе сам:
Ах, где су оне бајне ноћи,
И где се деде онај плам?
И пријатељи где су знани?
И где су моји млади дани?

Јер наш је живот што и дим,
Чаробне, тужне слике лете с њим —
Залуд их натраг зовеш себи,
Време се смеје њима и теби.

Војислав.

САСТАНАК.

ПРИПОВЕТКА ИВАНА С. ТУРГЕЊЕВА.

Седео сам у брезику у јесен, око половине септембра. Од рана јутра сипила је кишица, а замењивали ју покаткад топли сунчеви зраци; време је било непостојано. Небо се час све навукло лаким, белим облацима, час се нагло рашчистило местимице, и тада се иза облака, што се разилазили, указивало на тренутак небесно плаветнило, јасно и красно, као лепо око. Седео сам и слушао и гледао у наоколо. Шуштање лишћа једва се чуло над мојом главом, и по самом њиховом шуму могло се погодити, које је доба године. То не беше весели, осмешни трепет пролећа, не меко шушкање, не дуги говор лета, не бојажљиво и хладно тепање позне јесени, но дремљив шапат. који се једва чуо. Слаб ветар је лагано додиривао врхове дрвећа. Унутрашњост гаја, влажна од дажда непрестано се мењала, према томе, да ли је светлило сунце или се закрило облацима; за час је било све обасинуто и као да се одједаред све насмешило: танке гране не сасвим честих бреза нагло су примале нежни одблесак беле свиле, листићи на земљи одједаред засветлили и преливали се као злато жежено, а красна стабла високих, кудравих папрата, већ украшених својим јесењим цветом, што изгледаше као презрели виноград, помаљали се у непрестаном преплету и укрштавању; за час опет нагло заплави све унаоколо: јарке се боје изненада стадоше гасити, брези су стојали сви бели, без блеска, бели као тек пали снег, којега се још није коснуо луч зимњега сунца, што хладно игра, — и покрадајући се, лукаво поче да ромиња и шапти по шуми ситна кишица. Лишће по брезима било је још скоро са свим зелено, и ако је приметно побледело; тек је где-где стојала по која још младица, сва црвена или сва златна бреза, и могло се видети, како је јако запламтела на сунцу, када су је пробили зраци, што се светлећи омицали по честој мрежи танких грана, које се цаклиле од свеже кишице. Није се чула ни једна тица: све се скриле и заћутале, само је покаткад зазвучало челично звонце насмешљива, гласка сеничина. Пре но што сам застао у овом брезику, прошао сам са својим псетом високи јасик. Ја, признајем, не љубим одвећ то дрво — јасику — са њезиним бледо-лиловим стаблом и сур-зеленим, ме-

талним лисјем, које она држи што више може и шири на ваздуху као дрхтаву лепезу; не волим вечито њихање њезиног округлог, нечистог лишћа, невешто обешеног о дугој држаљци. Она је лепа понекад летњим вечером, кад, уздижући се одељно сред ниског шипражја, стоји на супрот сјајним зрацима сунца на заходу и светли се и дрхти, од корена до вршка облита једнобојним златним гримизом, — или кад се јасним ветровитим даном сва шумно лелуја и шапуће плавом небу, а сваки лист јој, обузет нагоном, као да би хтео да се отргне, одлети, одлебди у даљину. Но у опште, ја не волим то дрво; и не остах у јасику рад одиха; дођох у брезик, спустих се под једно дрво, у кога се гране зачињале ниско над земљом те ме тако могле бранити од дажда, и развеселив се околним изгледом. заспах мирним и кротким сном, који је познат свима ловцима.

Не могу рећи, колико сам времена проспавао, но кад отворих очи, сва унутрашњост гаја беше сунцем обасјана, и у свим правцима кроз радостан шум лишћа пробило се и светлило јасно-плаво небо; облаци се скрили, разгоњени ветром, који се био дигао; време се рашчистило и у ваздуху си могао осетити ону особену, суху свежост, која пуни срце неким бодрим осећајем, што свагда предсказује мирно и јасно вече после кишовита дана. Већ сам хтео да устанем и да с нова покушам срећу, кад ал наједном се зауставни око моје на непомичном човечијем лику. Погледах боље: беше то младо сеоско девојче. Седела је на двадесет корака од мене, замишљено спустив главу и уронив обе руке на колена; у једној, у пола отвореној, лежала је кита пољског цвећа и при сваком дисају јој лагано се спуштала на хаљину. Чиста бела кошуља закопчана на грлу и на зглавку од руке, стојала јој уз тело у кратким, меким борама; крупне жуте ђинђуве у два реда спуштале се са врата на груди. Није била нимало ружна. Густе власи, лепе пепељаве боје, раздељене у два, брижљиво очешљана полукруга испод уске, црвене врпце беху надвинуте скоро на само чело бело као слонова кост; остали део њезина лица једва је поцрнео оном златном загаситошћу, што је прима танка кожа. Нисам могао видети очи јој — она их није подизала; но сам јасно видео њезине танке, високе обрве, њезине дуге трепавице: биле су влажне и на једном образу блистао је на сунцу осушени траг сузе, која застаде на самим лако побледелим уснама. Цела јој главица била је врло мала; шта више ни дебели округли нос није је ружио. Мени се особито допао израз лица: тако је било просто кротко, тако тужно и тако пуно детињскога недоумља према сопственој невољи. Очевидно је чекала неког; у шуми нешто слабо запршти: она с места подиже главу и погледа, у прозрачној сени нагло блеснуше преда мном њезине очи, велике, светле и страшљиве, као у ланета. Неколико тренутака је прислушкивала не мичући разрогачених очију са места, одакле се разлегао слаби звук, затим уздахну, скрену лагано главу, још ниже је спусти и поче да лагано пребира цвеће. Капци на оку јој зацрвенеше, усне се горко покренуше и нова суза кану испод густих трепавица и застаде сјајући на образу. Тако прође прилично много времена; бедно девојче није се покренуло, — само је каткад тужно махнула рукама и слуктила, непрестано слуктила ... С нова зашуште нешто у шуми, — она се трже. Шум не престајаше, поста јаснији, најзад се зачуше чврсти, журни кораци. Она се усправи и изгледаше да се плаши; њезин пажљиви поглед задрхта, запламте очекивањем. Кроз дречу брзо засену мушка прилика. Она погледа, поцрвене нагло, весело и радосно се насмеши, хтела је одмах и да устане но опет пониче сва, побледе, смути се — и тада тек диже дрхтави скоро молећиви поглед на човека, кад овај застаде пред њом.

Ја сам га с љубопитством посматрао из своје заседе. Признајем. не учини на ме пријатна утиска. Беше то, по свим предзнацима, покварен камердинер каквог младог, богатог господара. Одело му одаваше укус и кицошку небрижљивост; беше на њему капут бронзане боје, сигурно с господарева плећа, горе закопчан, ружичаста поша са лиловим окрајцима и капа од црне кадиве са златним ројтама, надвинутим до самих обрва. Округли оковратник беле му кошуље немилосрдно му је подупирао уши и секао образе а наруквице му покриваху целу руку све до црвених и кривих прстију, украшених сребрним и златним прстенима. Лице његово беше румено, свеже и дрско; било је то од оних лица, што, колико сам ја то приметити могао, мал не увек узбуне мушке, а, на жалост, женскима се врло често допадају. Он се очигледно старао, да придода својим грубим цртама израз презиран и досадљив, непрестано је жмирао својим већ и тако малим млечносурим очима, мрштио се, отпустио усне, усиљено је зевао и са небрижљивом, и ако не са свим вештом неусиљеношћу час је поправљао руком црвену, полумесечна облика косу на слепом оку, час чупао жуте длаке, што се помаљале на дебелој горњој усни, — једном речи, каћунио се несносно. Почео се вркочити, чим је угледао младо девојче, што га очекивало; лагано, раширеним кораком приђе њој, постоја, дигну плећа, тури обе руке у џпагове од капута, и, једва удостојив бедно девојче лаким и равнодушним погледом, спусти се на земљу.

— Но, — поче, непрестано гледајући на страну

и махајући ногама и зевајући: — јеси ли већ давно овде?

Девојче му није могло одмах одговорити.

— Давно, Викторе Александровићу, — проговори најзад, једва чујним гласом.

— А! (Скиде капу, величанствено пређе руком преко густе, јако заковрчене косе, што се почињала скоро од самих обрва и, достојанствено погледав у округ, брижно покри опет своју драгоцену главу). А ја скоро са свим и заборавио. При том, виш, сипи! (Опет зевну.) — Посла и сувише; не можеш све ни смагати, а он још псује. Ми сутра одлазимо.

— Сутра? — викну девојче и упре у њ свој заплашени поглед.

— Сутра ... но, но, но, молим те — упаде он брзо и љутито, кад виде, како је сва задрхтала а тихо наклонила главу: — молим те, Акулина, не плачи. Ти знаш, да ја то не могу трпети (и напрћи свој тупи нос). Иначе одлазим одмах ... какве глупости — слинити!

— Но, не ћу, не ћу — рече брзо Акулина и усиљаваше се, да задржи сузе. — Тако, ви сутра одлазите? — придода после кратког ћутања. — Бог зна, кад ћемо се опет видети, Викторе Александровићу!

— Видећемо се, видећемо се. Ако не до године — то после. Господар, тако изгледа, жели да ступи у службу у Петрограду — продужи он, изговарајући речи небрижно и некако кроз нос; — а можда ћемо ићи за границу.

— Ви ћете ме заборавити, Викторе Александровићу, — рече тужно Акулина.

— А што? Ја те не ћу заборавити; само буди паметна, не луди се, слушај оца ... А ја те не ћу заборавити, — не-е-е. (И мирно се пружи и зевну.)

— Не заборавите ме, Викторе Александровићу, — настави она молећивим гласом. — Ја сам вас тако љубила, све сам чинила за вас ... Ви кажете, да слушам оца, Викторе Александровићу ... Али како ја могу слушати оца ...

— А што? (Ово је рекао као из стомака, лежећи на леђих и ставив руке под главу.)

— Како то, Викторе Александровићу, — ви знате и сами ...

Она умуче. Виктор се играо са тучним ланцем свога сахата.

— Ти, Акулина, ниси глупа девојка, — рече на послетку: — с тога не говори лудо. Ја теби добра желим, разумеш ли ме? Наравно, ти ниси глупа, ниси са свим мужичка, тако рећи; и твоја мати није била увек мужичка. Но ти си ипак необразована, с тога ваља да слушаш, кад ти се што каже.

— Али то је страшно, Викторе Александровићу.

— Какве глупости! драга моја: шта је ту страшно? Шта је то у тебе? — рече, приближивши јој се; — Цвеће?

— Цвеће — одговори Акулина тужно. — Ево сам набрала дивљих оскоруша, — продужи мало живље; то је добро за телад. А ово су козји рогови — против грознице. Погледните амо, како је ово чудан цветић; тако чудна цветка ја још нисам видела. Ово је споменак, а ово мајкина душица ... А ово је ево за вас, — дода, дајући му испод жутих оскоруша малу китицу различка, везану танком травком, хоћете ли?

Виктор лено пружи руку, узе, небрижно помирише цвеће и поче вртети га по прстима, важно се замисли и стане гледати горе. Акулина је гледала у њега ... У њезином тужном погледу беше толико нежне преданости, душевне покорности и љубави. Бојала се њега и није смела плакати, опрости се од њега и посматрала га је са чежњом последњи пут; а он је лежао, извалио се као какав султан, и са великодушним трпљењем и снисходом сносио је њено обожавање. Ја сам, признајем, с негодовањем расматрао његово црвено лице, са кога је кроз притворно-презриву равнодушност провиривало задовољено, пресићено самољубље. Акулина је била тако лепа у том тренутку: сва душа њезина, пуна поверења, страсно беше развијена пред њим, ласкала му, а он ... он је бацио различак на траву, узео из шпага свога капута округло стакло у брозназовој оправи и поче утискивати га на очи; но ма како да се усиљавао задржати га са стиснутим обрвама, дигнувши образе па шта више и носом упињући — стакло је ипак испадало и на руку му падало.

— Шта је то? — запита најзад задивљена Акулина.

— Лорњет, — одговори он са важношћу.

— А на што?

— Да би се боље видело.

— Покажите га.

Виктор се намршти, али јој даде стакло.

— Немој да разбијеш, пази.

— Не бојте се, не ћу га разбити. (Устежући се принесе га оку.) Ја ништа не видим — рече невино.

— Зажмури оком, — одговори он гласом незадовољна наставника. (Она затвори око, пред којим је држала то стакло.) Не то, не то, глупава! друго! — викну Виктор, и, не давши јој да поправи своју погрешку, одузе јој лорњет.

Акулина поцрвене, насмеши се, да се једва приметило и окрену се.

— То није за нас, — рече она.

— Те како није!

Сиротица ућута и дубоко уздахну.

— Ах, Викторе Александровићу, како ће бити мени без вас! — рече нагло.

Виктор обриса скутом лорњет и метне га опет у шпаг.

— Да, да — одговори на послетку; — теби ће бити тешко из почетка, наравно. (И снисходително је потапше по плећих; она лагано ухвати са свога плећа његову руку и бојажљиво је пољуби.) Но, да, да, ти си добро девојче, — продужи, задовољно се осменувши; — но шта да се ради? — Пресуди сама! са господаром не можемо овде остати; скоро је зима, а на селу зими — ти сама знаш — просто је гадно. Са свим је друкче у Петрограду! Тамо се догађају таква чудеса, каква ти, лудо, ни у сну себи представити не можеш. Какве су куће, улице, а друштво, образовање — просто дивно чудо!.... (Акулина га је слушала лакомом пажљивошћу, нешто отворених усана, као дете.) У осталом, дода, окренувши се на земљи: — на што ти ја то све и говорим? Та ти то и онако не можеш појмати.

— Што не, Викторе Александровићу? Ја сам разумела, све сам разумела.

— Виш само, каква је!

Акулина пониче.

— Пређе нисте са мном тако говорили, Викторе Александровићу, — рече и не подигнув очију.

— Пређе?... пређе! Виш ти!... Пређе! — — примети он дурно.

— У осталом, време је да идем — рече Виктор и наслони се на лакат.

— Почекајте још мало, — молећивим гласом изговори Акулина.

— Чему чекати? Ја сам се већ опростио с тобом.

— Почекајте, — понови Акулина.

Виктор опет леже и поче да звижди. Акулина не скрену очију с њега. Могао сам приметити, да постаде мало узбуђена: њене усне дрхтаху, бледи образи јој мало порумeнише...

— Викторе Александровићу. — рече на послетку а глас јој је дрхтао, — ви грешите... грешите, Викторе Александровићу, тако ми бога!

— Шта грешим? — запита намрштивши се и лако се дигнув окрену главу њојзи.

— Грешите, Викторе Александровићу. Да сте ми бар једне лепе речи рекли, при растанку; да сте ми једне лепе рекли, мени, бедној сироти...

— Али шта да ти речем?

— Ја не знам, ви то боље знате, Викторе Александровићу. Ето ви одлазите и ниједне речи.... чим сам ја то заслужила?

— Чудне девојке! Шта ти ја могу?

— Ма једну речцу...

— Но, заредила једно те једно! — рече љутито и устаде.

— Не љутите се, Викторе Александровићу, нагло додаде она једва задржавајући сузе.

— Ја се не љутим, но ти си глупа... Шта хоћеш? Ја те не могу узети. Могу ли зар? Но, па шта хоћеш онда? Шта? (Сакри лице, као да очекује одговора; и стане растезати прсте.)

— Ништа... ништа не ћу, одговори она па онда му стане тепати и једва се усуди, да му пружи руке што су дрхтале: — тек само једну речцу, на растанку...

И сузе јој потекоше потоком.

— Но, тако и јесте, сад је почела и плакати, — рече Виктор хладнокрвно, намичући капу одостраг на очи.

— Ништа ја не ћу, — продужи она јецајући и покривши лице обема рукама: — но како ће ми бити сад код куће, како ће ми бити? Шта ће бити са мном, шта ће бити од мене беднице? За немила ће удати сироту... Бедна моја глава!

— Припевај, припевај, — полугласно промрмља Виктор, збуњено окренувши се.

— Та кад би само једну речцу, једну само... — Јел', Акулина, јел', ја...

Нагло ридање, што груди продире, не даде јој да заврши говор — баци се лицем у траву и горко, горко заплака... Цело јој је тело грчевито дрхтало, а потиљак се дизао... Дуго задржавани бол грунуо је најзад потоком. Виктор је постојао над њом, постојао, слегао рамени, окренуо се и отишао великим корацима.

Прошло неколико тренутака... Она се умири, подиже главу, скочи, погледа око себе и удари рукама, хтела је трчати за њим, али ноге јој клецнуше — паде на колена... Ја нисам могао издржати и потрчим к њој; но једва што ме је могла спазити, скупи сву снагу своју, подиже се са слабим криком и ишчезе за дрвима, оставив разбацано цвеће на земљи.

Застадох, подигох стручак различка и изађох из шумице на поље. Сунце је стојало ниско на бледојасном небу, зраци су му исто тако побледели и охладнели: нису сјали но се разливали као једноставна, водена светлост. До вечера није било више од по часа а вечерња румен тек што је запламтела. Јак ветар ми је долазио у сусрет преко жуте, усахнуле стрњике; потргано лишће се журно дизало пред њим, преко пута дуж стране шумске; а страна шумска, пољу окренута, сва је дрхтала и цаклила се у малом блеску, јасно али не јако; по црвенкастој трави, по паућу, по сламкама, свуда је сјајила и лелујала се јесења паучина. Застадох... Туга ми се сави око срца; кроз весели, и ако свежи осмех

природе на увелу, чинило ми се, као да се поткрада унили страх од недалеке зиме. Високо нада мном, тешко и оштро ваздух крили парајући, летео је предосторожни гавран; окрену главу, погледа ме са стране, залети се и, испрекидано гракћући, сакри се за шумом; велико јато голубова брзо као стрела уздиже се за гумна и, нагло се заокруживши, брижно паде по пољу — знак јесени! Неко је прошао за голетним брежуљком, чула се јасна звека празних кола.

Врнух се дома; но лик бедне Акулине дуго ми није изашао из главе; и различак њен, давно увенули, још је у мене . . .

Женева, 1887. С руског превео **М. Ш. М.**

КОД МЕНЕ...

Код мене, слатко гладећ моје руке,
сједала је она,
кроз тихи сутон слушајући звуке
вечерњега звона.

Кô мирна зв'језда посред неба сјајна
бјеше око њено,
а слатка душа дизала се тајна
у небо црвено.

Шта тамо зборе — рекох — мисли твоје
с вјечним Богом гори?
„Вараш се," — рече она, — „срце моје
о љубави збори."

Јосип Берса.

ЗАБАВЉАЧИЦА.

ПРИПОВЕТКА.

НАПИСАЛА КАРОЛИНА СВЈЕТЛА.

(Свршетак.)

Саветниковица утешена, да се може пред сином опет једаред похвалити својим великодушјем, поче причати јучерашњи догађај на широко и на дугачко, као што то воле старе госпе.

Девојка узе да распрема собу. Свака кап крви у њој ври, очајање у њој превлада, кад помисли, да јој је погледао у душу, те погодио, шта је тишти... Зар ју није већ доста увредио својом непажњом, својом равнодушношћу, . . . зар још да сноси његово презирање за своју слабост, његов подсмех за своје луде жеље, на које се осмелила служавка његове матере? . . . Види, како необично пажљиво, радознало слуша мајчино причање . . .

Велики прасак трже саветниковицу из причања баш на најзанимљивијем месту. Разбила се скупоцена порцуланска ваза. Читав низ грких прекора изли сад над главом Катичином, а она весело купи црепове. Мисли саветниковичине узеше други ток, а Катица би спасена . . . . Едмунд није још ништа дознао!

С незадовољством слушао је он псовку своје матере, а ова ни онда не ућута, кад јој Катица каза, да ће учињену штету платити. Саветниковица прими, до душе, одмах њену понуду, али не преста гунђати, како је данас чељад непажљива и лакомислена те како непрестано љути своју госпоштину.

Опет села Катица на своје старо место код прозора, који гледа у врт, опет гледа у наслоњачи пред собом младог господина, како сањалачки посматра плаветни дим своје цигарете; опет се осмехује сунце на кадивене ћилимове, — све је као и пре: само она, она се тако страшно променила, да сама себе више не познаје . . . .

Неки особити нејасни, неисказано тешки осећаји пролазе је скроз и скроз. Непрестано мора да мисли само на себе и на своја дела а неки глас јој говори, да је несрећна, па тужно одјекује у њеним грудима...

Нехотице јој клонуше руке у крило; спази, како се нешто у жбуну, у врту засветли као Алмине беле хаљине. Ено је сад, збиља, види од главе до пете, како хода међу цветним дрвећем са замишљеном клонулом главом. Како је бледа и лепа! . . . . Није јој се никад пре тога чинило, да је тако лепа! — Брзо окрену главу, — осети грдан бол, исти бол као и синоћ, кад ју је видела, да је узела цртеж. Наже се дубоко на свој вез, и дивљи бој започе у њеној души. У њој се бориле две снаге, које се не подају њеној вољи и памети. Узалуд се труди, да их надвлада; и признаје сама себи, да нема згоднијег часа за Едмунда, да се са госпођицом споразуме него сад, кад Алма лута усамљена, по врту. Хоће да му то каже, али не може да разуме, што се то у њој противи, да то не учини; — каква је то снага, што је веже за столицу, која јој не да, да му се приближи;

— каква је то жеља у њој, да сад ступи капетан у врт, да изненади госпођицу па да јој измами заклетву верности . . . .

Катица се плашљиво трже . . . уплаши се од своје злурадости, . . поста сама себи права загонетка.... Шта се то с њом збива? . .

Али брзо употреби тренутак памети, кад је хтела, да му помогне; испусти намерно своје клупче на земљу, . . . оно се одваља према Едмунду . . .

Млади човек рад да Катица заборави мајчину псовку, саже се брзо, те јој подигне клупче. Устане и приближи јој се с погледом пуним сажаљења. Јадна Катица морала се журити — већ је то опет почело да се у њој комеша; целом својом снагом одупрла се навали противних осећаја и шапну Едмунду брзо: „Госпођица је у врту! . . ."

Едмундово се око засветли јасније, много јасније од звезде . . . Није дуго премишљао, зграби шешир и одјури без поздрава. Саветниковица се скамени од чуда са те нечувене неуљудности. Али чуђење јој није трајало дуго; брзо постаде опет живахна. Од синоћ се непрестано љути па сад баци гром и пакао на најневинији створ.

Катица као да ништа не слуша, ради удвострученом вредноћом; игла јој лети, као да има крила по белом платну, везујући ружу с ружом, цвет са цветом. Не зна, за што је саветниковица кори, за што је кара, због чега је криви, на што се жали; њено лице гори, глава јој бучи, а срце јако куца. При сваком шушњу с поља тргне се, али не подиже очију, не гледа у врт; не ће да зна, шта се тамо збива . . .

Тада престаде од једаред језик госпођи саветниковици у сред реченице, — упрла је поглед према врту. Морала је тамо видети нешто, што није никад слутила, на што није никад помислила. Ужасно је изгледала . . .

Катица не тражи тому узрока. Сакупи брзо свој посао, па утече, као да је зла савест гони . . .

Саветниковица није дошла пре себи од чуда, док није осетила на својим рукама пољупце и сузе. Едмунд и Алма клечали су јој код ногу, молећи од ње благослов.

Дуго је трајало, док јој не би јасно, у чему је управо ствар, да се, на име, та два срећна створа већ давно милују, и да она, која све зна, шта се у кући догађа, није то ни из далека послутила! Ал није чудо, што се у то она није умела уживети; шта више, сам Едмунд није могао да верује, да га је Алма већ онда почела миловати, кад јој се оно на степеницама као кип представио!

„Шта ће на то рећи Ђура?" — Саветниковица увек прво мисли на Ђуру. Као у сну гледа на варене изливе осећаја заљубљеног пара. Не може да појми, како ко може одбити капетана, а волети Едмунда! Сажаљење због преварене наде љубимца јој скоро је јаче него радост, да ће јој сада млада бароница још ближа бити, него што је на то икад могла помишљати.

„Ђура?" пита Алма, као да се тек сад сетила, да на свету има и неког Ђуре. „Тај нека говори, шта хоће! И заслужује то мало изненађење, јер није имао ни срама ни стида, те је мислио, да бих ја могла миловати неког другог до ли Едмунда."

Едмунд је притиште страсно на груди. Саветниковица врти главом.

„А ја треба, ваљда," настави видећи, да су љубавници изгубили појам о свету, па не знају, ко је од њих ко, „да га о свему на његову велику радост известим?"

„Ко би то други умео вештије?" пријуби јој се Алма.

„Твоја ће му уста знати засладити ту грку вест," рече Едмунд, а чело му се мало намршти. Жали ипак свог брата, . . . зна, шта то значи изгубити Алму . . .

Саветниковици ласка, што се поверавају њеној вештини; али поред своје обичне храбрости боји се првог састанка са братучедом.

Али све је испало против очекивања јој. Капетан, ког је већ, ваљда, неко од чељади известио о неочекиваном догађају, изненадио ју је својом хладнокрвношћу, каквој се она није надала. Правио се исто тако, као да све није ни могло друкчије испасти, као да то никад није ни он сам друкчије очекивао. Понаша се као и пре. — Према Едмунду остао је хладно уљудан; а према госпођици показивао се исто тако галантан као и пре.

Узалуд се противила Алма жељи Едмундовој, да остави Ђури сва његова мала права. Ђура јој носи као и пре њен шал и махалицу, с њим и од сад игра прву игру, њему даје киту цвећа, које увехне у њеној руци, — све је остало на старом. Са те нежности својих сродника и свог такта избегао је капетан сваку слутњу, која вређа његову охолост, ту најтугаљивију страну му. Свет, ма да је гледао Аргусовим очима, а и ове често варају, није га сматрао за одбијена просиоца, већ за одана искрена рођака . . .

Био је одређен дан јавног прстеновања љубавника̂. То се има започети сјајном гозбом и довршити игранком, али свадба ће се прославити са свим у миру на саветниковичину пољском добру.

Грдне се припреме чине за тај свечани дан прстеновања. Сва се кућа преокренула; саветниковица командира као храбар неумитан војсковођа, па нема

ни милости ни обзира. Слуге и слушкиње не знају, чега пре да се лате, шта ће пре да доврше; али нико од њих нема толико послова као Катица.

Као да се затворила у свој тесни вајатић, камо ју је саветниковица отправила, да не би у собама својим послом сметала.

Шије госпођици хаљине за свечаност и опкољена сјајном скупоценом свилом, чипкама и тракама седи усамљена од рана јутра до дубоке ноћи.

За њу се на пољу не буди пролеће, за њу се не зелене дрва, обасута цветом, за њу се не плави пролетње небо . . .

Грозничавом брзином креће јој се игла; по цео дан не диже ни очију ни главе са свог посла, не погледа ни на своје цвеће у прозору, а оно мало по мало жути, вехне, опада — као и цвеће њена срца . . .

Дође и тај свечани дан. Кочије јуре једне за другима, и кућа се сјаји од тисућ светлила. Цео отмен свет сакупио се мало по мало у сјајним дворанама госпође саветниковице, а њу растужило данас само то, што ће капетан морати још те исте вечери одјахати због службених послова.

Частољубива госпођа показала се данас у целом блеску свог богатства. Ништа се није штедело, да би се сви учесници што лепше сећали ове данашње свечаности. Најудаљеније поднебље је заступљено изванредним плодовима, најскупоценија вина теку током на столу, а сто се угиба под теретом златног и сребрног посуђа. Гостољубље и дарежљивост госпође саветниковице напунила је госте, научене и васпитане у изобиљу, чудом и завишћу.

Најпосле настаде час једва дочекани од младог света. Врата од дворане, у којој се играло, отворише се. И весели звуци оркестра засвираше игру.

Ђура започе са невестом. Сви се лорњети окренули на красни пар. Капетан је блеђи него његов војнички капут. Да л' је дирнут, што ће се још за мало морати с њом да растане?

Играо је страсније него што се приличи човеку углађену и од таква гласа; не обзире се на то, да га је млада бароница већ неколико пута подсетила, да је доведе на место. Притиснуо ју је још више к себи, па се опет с њом винуо у највећу бујицу играча. Алмом овладала непојмљива плашња. Њене се молбе не чују у хуци, а кадгод подигне на њега своје очи, опази у његову погледу израз неумољиве демонске злурадости.

Тек кад су умукли и последњи гласи свирке, доведе је на место, где је Едмунд очекивао већ нестрпељиво. Капетан јој се поклони и дода искреној честици с грким подсмехом неколико речи на растанку, па замоли своју „très chère et très belle cousine“, да га се изволи по каткад сетити.

Али кад се окренуо свом брату, хотећи му пружити руку на растанку, неста ироничног, завидљивог подсмеха са лица му. Све се на њему тресло; не дотаче се деснице, коју му је Едмунд срдачно пружио, па се за тим брзо окрену и удали наглим, несигурним корачајима.

„Јадни Ђуро!“ прошапута Едмунд из сажаљења.

„Ако ме волиш, не сећај се више тог човека!“ моли га узбуђена Алма. „Хвалим Бога, што ме је срећа од њега раставила. Кад сам опазила злобно му лице близу нас, било ми је, као да видим несрећу, која лебди над нашим главама.“

Тада се зачуше весели звуци поштанске трубе, а пред кућом стадоше Ђурине путне кочије. С грдном хуком и буком и сувишним церемонијама опраштао се Ђура са сваким од својих познаника посебице, па на послетку баци се с пâтосом у наручје саветниковици, која се гушила од суза. Цело друштво било је дубоко гануто тим дирљивим призором. А Ђура побеже из дворане, као да су га тужни осећаји надвладали.

Али примамљива полка истрже друштво из тужног расположења; све се поче опет кретати, гурати, комешати, а весели звуци однесоше брзо утисак прошлог призора.

Катица стоји у предсобљу међу чељађу. Има на њу да пази и надгледа, да ли добро послужује, да чува, да се ништа не однесе, — и шта јој још неје саветниковица метла на срце.

Али Катици је, као да је се ништа не тиче. Смућено посрће, као месечарка, међу светом, што туда врви; не зна ни где треба да буде, лаћа се свега више као из навике него ли с правом намером, све јој испада из руку, а из затворених јој уста не зачу се ни једна једита реч.

Расположење у друштву дошло је до врхунца; свирка бруји, запушачи од шампањских боца лете шумно према таваници, чашама се куца, гласне се здравице разлежу — пије се у здравље младих вереника. Едмунд се сав сија од блаженства, па ступа са својом руменом невестом на сред дворане и захваљује се дирљивим речима. Његов мушки пријатни глас надвлада за тренутак тутњаву игранке, па се разлеже по целом друштву у нежним, звучним модулацијама, и пробуди на брзо и Катицу из туге. Посрну, чувши те познате, њој миле звуке. Неизмерна туга паде јој као камен на прса, па не мога да трпи веселе и радосне звуке. Светлост сребрних полијелеја упила јој се у очи као стотина стрела; овај безбрижни, равнодушни свет дође јој гнусан, —

не мога дуже у дворани да издржи, прогура се кроз гомилу људи и побеже из сјајних соба.

Кад дошла к себи, нашла се у врту. Неколико густих цветних дрвета савијало се над главом јој.

Ни сама не зна, колико је дуго лутала; да л' су то били минути, сахати, године, од како је лежала лицем на росној трави. Подиже се уморно. Још се виде кроз дрвета бледо осветљени кућни прозори, поједини звуци удаљене свирке изумиру у мирном ваздуху. Наслонила тешко уморену главу на дебло. Читава гомила миомирисног цвећа је обасу. Дуго је тако седела тешко замишљена. Било јој је, као да је изгубила способност да мисли, као да ју је упропастио тај грдни бол у прсима... Тада се дотаче њених као олово тешких очних капака нешто као пољубац... Погледа горе... Кроз густи мрак пролетњег неба продире јасна звезда једна. Катица ју је познала!...

Није скинула с ње погледа. Све, што би пре мислила, што би у њој тако често одјекивало, — пролете сад у магловитим сликама кроз њену душу. Виде саму себе, како се у свечаном ноћном часу моли „за њега" Богу у свом тесном вајатићу, како јој се чини, да је живот тако мала жртва, кад би му њим могла искупити блаженство; виде, како с њим тужи и плаче.

Гледала је дуго на звезду, а што дуже на њу гледа, тим се већи мир увлачи у душу јој. Мало по мало заборави на себе; њена туга умуче, тама и борба устукнуше јасном миру, а слика „младог господина" диже јој се пред очима из нејасне гомиле тужних, жалосних осећаја све више и више, док се опет не уздиже над њом као неки идеал, ком се смртни клања с покорном душом и не лаћа се, да га ухвати рукама својим...

Догађаји последњих недеља чинили јој се као пуст сан, кога је нестало пред дивним сјајем скромне љубави, која се уздигла над земаљском прашином... У један мах се зачуше корачаји, сладак шапат и уздисаји!...

Едмунд прати своју невесту кући... па као да се с појавом љубавника пробудила и љубав сакривена у врту, поче славуј да пева у дугим жалосним звуцима о својој слаткој тузи... Катица виде, да према њој иду. Чини јој се у сањалачком одушевљењу, да је то њено срце, што је оживело у прсима, па сад у мирној мајској ноћи пева вереницима сватовску песму, чини јој се, да су то њени осећаји, што се изливају из грлоца мале тице певачице.

Стали су, па у загрљају онемели, слушају тужну песму усамљеног љубавног срца; — полако се удаљују, — славујев глас и Катичино срце певају и даље...

Опет корачаји у даљини, — али сад не љубављу оживљени; тихи, пажљиви, као да вук обилази тор оваца! — Сенка игра у сенци тамне ноћи,... црна, у огртач умотана прилика шуња се поред пута... Катица је види и не дише!... Прикрада се непрестано напред, осврће се, при сваком кораку застане, прислушкује, па се још више скрива...

Још је мало простора између ње и девојке, — а девојка се од страха ужаснула, па ни с места не миче...

Сад застаде; шмукне у шумарак разгранатих јасенова, што им се гране пружају чак до земље, тамна стабла од црне прилике не могу да се разликују. То тамо непокретно стоји и чека,... а кога чека она?

Овде тај тајанствени туђинац, а тамо она уздрхтала девојка; ни овде ни тамо знака од живота... Она се боји, тресе се пред њим у сујеверном страху, — али за што он, кад не зна, да је она ту, не ће да се ода ни дисањем? Зар се и он боји? Сад промоли пажљиво главу кроз грање и прислушкује... Девојка се једва задржа, да не цикне. Не, не вара се, познаје при трептању светлих звезда — Ђуру,... Ђуру, који прислушкује на ону страну, одакле ће се Едмунд скоро вратити,... Едмуд, његов срећни противник!...

За што се вратио? Да л' изненадним случајем? Или с тајном намером? Хоће ли, можда, брата да изненади или раздражи? Али на што се онда тако плаши, да га ни шум лишћа не би одао? — Та, на шта друго може смерати. него ли на шалу! Сад се сети, да су браћа противници, и да љубоморност горе једе и трује људско срце него и сам отров, — та, сама је то искусила!...

Већ ево Едмунда; познаје његов ход на сто корачаји далеко. Брзо се приближава — тако страшно брзо. Прилика под дрвећем као да је задрхтала... Грозан страх подиђе Катицу... Да л' да викне? Не пушта прилику из очију, — прати сваки њен покрет. Корачаји Едмундови чују се јасније, пева полугласно напев песме, што је Алма радо пева... Боре од огртача крећу се, нешто се међу њима светли као оружје. — Боже мој, Боже мој, како да га сачува!... Чује, како одапиње ороз од пушке... Још два корачаја, па Едмунд је изгубљен. Не размишљај! Брзо као мисао полети му на сусрет; он се упрепасти, па устукну натраг,... а она, обгрливши га очајном снагом, закрили га својим телом као живим штитом,... светлост,... пуцањ,... а Катица сва у крви паде код ногу Едмундових.

Пуцањ побуни целу кућу. Свирка умуче, забаве нестаде, чељад појури са светњацима у врт, а за чељађу уплашени гости.

Али брже него остали дотрча у највећем страху Алма. Опазивши Едмунда неповређена, баци му се с радосним ускликом око врата.

Но он се на њу и не осврће, већ се сагнуо к особи, која код његових ногу лежи у крви, јер нема више снаге, да се подигне.

Тек сад позна Алма, шта се збило, па, клонувши поред девојке у песак крвљу напојени, подиже с нежним сажаљењем главу девојчину, те ју наслони на своја прса, не марећи за то, што тамни ток крви, који је истицао из ране, обојадиса беле јој хаљине.

Лекар, који је био међу позваним гостима, узе испитивати рану, а Едмунд стао пратити с највећом радозналошћу израз његова лица. Али лечник у место одговора поче вртети сумњиво главом, — нема наде па ни помоћи.

Саветниковица крха руке.

Издишући, али ипак поуздано приповеди девојка, да је видела, како се увукао сумњив њој са свим непознат човек у врт, па је, одан њеним узвиком, на њу наперио.

Нико и не сумња о истини њена казивања, а гости се досетили, да је неко, ослањајући се наវреву и метеж игранке, хтео употребити згодно време на одважно дело. — — —

Сви се у том сложили, само млади господин — не. Он је видео девојку, како се бацила међу њега и међу убицу, — зна да тане није било наперено на њу, већ на њега, познао је прилику, кад је бегала . . .

Клекнуо је поред ње, која је зарад њега умирала, загрева укочену јој руку својим дахом, а гледа жалосно на тамне јој очи, по којима се већ распростире сенка смрти.

Не зна, шта се око њега збива; не чује, — не види, не види ни своју невесту . . . .

Гости се пођоше полако разилазити; драма се приближавала крају, радозналост била је задовољена, — па шта још више?

Саветниковица се већ давно удалила, па броји своје сјајно посуђе, разгледа, да л' је брава писаћег јој стола недотакнута, отвара све ормане и посматра садржај им, — све је, хвала Богу, у реду, ништа није ни дирнуто! . . .

Само вереници и лекар остали су до краја . . . Алма држи девојку у наручју као милу сестру и кваси хладно јој чело искреним сузама сажаљења, — а и не слути, шта јој захваљује . . . Едмунд не пушта њену руку из руке, — гледајући јој немо у модро бледо лице . . .

Славуј, уплашен тим метежем, био заћутао, па почео опет своју песму. Изнемогао осмех прелети преко лица девојци, која је умирала, . . . свој помућен поглед упре горе, тражећи с напрезањем на небу — звезду младог господина, . . . а за тим његово око...

Славуј још пева . . Катичино срце већ се испевало . . .

За месец дана били су сватови Едмундови са младом бароницом. Једини накит лепе невесте била је свежа гранчица бршљана, коју је на велико чудо свију гостију и против обичаја уплела у место мирте у своју тамну коврџасту косу.

Сам је младожења око белог јој чела ту гранчицу обавио, а узабрао је са гроба Катичина . . .

С чешкога превео **Драгутин Кадлец**.

О КНЕЗУ ЛАЗАРУ.

РАСПРАВЉА И. РУВАРАЦ.

(Наставак.)

Па како је и Рајић још из детињства свога знао за те приче и песме, у којима се проклињао Вук као невера и издајник, је ли чудо онда, што је, нашавши он у старој „трукованој“ историји одјек тога свенародног окривљавања и проклињања, поверовао историку Мавру Орбину и уверио се, да то није проста пучка прича већ *историјски факат*. То је лепши и пристојнији опроштај са нашим Рајићем, него што би био онај и онакав по строгом праву. А сад приступимо и пријубимо се Русу Мајкову, да видимо, како он о том умује.

Мајков вели на стр. 93.: „Српски народ приповеда, да је на Косову изгубљено царство издајством Вука Бранковића, који је са својом војском отишао с бојног поља. *Ово је приповедање историја записала. Немамо узрока сумњати о ова два сведочанства. Као што је Вукашин учинио неверу Урошу, тако је и Вук* **могао** *изневерити Лазара.*“

„Вук је *могао*“ — да богме, да је могао, али се не пита: да ли је Вук могао? већ се пита: да ли је Вук збиља изневерио кнеза Лазара? Мајков каже, да јесте изневерио, јер тако српски народ приповеда, па то приповедање српског народа „записала је и историја“. Која је то историја, и где се налази та историја? Видили смо, да је то приповедање пучко први записао и уписао у своју исто-

рију опат Мавро Орбин, но је *ли* историја Орбинова историја per excellentiam et in abstracto или an sich?

Народ српски приповеда, и то, што приповеда, и што је приповедао српски народ у XVI. веку, то је неки Дубровчанин у почетку XVII. века записао, а записом тим зар се добија мимо оног једног сведочанства — пучког приповедања — и друго сведочанство, и такво сведочанство, да Мајков није имао узрока сумњати о та *два* сведочанства? На част Русу такво аргументовање и такво умовање! Но ни Руси нису сви једнаци. Други један Рус, млађи од Мајкова, али већ покојни, покојни А. Гилфердинг, пише у Зборнику свом: Боснія, Герцеговина и Старая Сербія. С. Петербургъ 1859. на стр. 264.:

„Преданіе это (то јест оно приповедање српског народа о боју на Косову) мы находимъ въ самомъ полномъ видѣ въ одной лѣтописи (извѣстной подъ именомъ Троношкой) составленной въ концѣ XVIII. вѣка, на основани древнѣйшихъ, краткихъ лѣтописныхъ извѣстій, но съ привнесеніемъ къ нимъ запаса историческихъ указаній, хранившихся въ народной памяти. Въ немъ на первый планъ выдвигнусе измѣна Вука Бранковича, какъ главная причина пораженія Сербовъ. Въ древныхъ, краткыхъ лѣтописныхъ замѣткахъ, напротивъ, объ измѣнѣ Вука не говорится вовсе; одно лѣтописное сказаніе конца XIV. или начала XV. вѣка говоритъ о ней съ сомнѣніемъ („не вѣмъ что истинное рещи о семъ, изданъ ли кымъ отъ своего бывъ храненія, или паче суду Божію о семъ събывшусе"). Въ приведенной выше старинной пѣсни измѣна Вука, уже явно выставленная, еще не играетъ однако важной роли въ самомъ дѣйствій, а въ лѣтописи конца XVIII. вѣка и въ нынѣшнихъ Сербскихъ пѣсняхъ на ней лежитъ вся вина пораженія. *Изъ соображенія всѣхъ обстоятельствъ дѣла и иностранныхъ извѣстій видно, что Вукъ не былъ прамымъ предателемъ,* но что онъ слишкомъ рано отчаялся въ успѣхѣ битвы и отступилъ съ отрядомъ. *Странно, какъ иногда неправедлива бываетъ народная память.* Предавая Вука проклятію изъ рода въ родъ Сербы въ то же время воспѣваютъ Марка Вукашиновича, какъ образецъ героя, а Марко положительно помагалъ Амурату въ его походѣ противъ Лазара и вовсе не явился на Косово на помощь своимъ соотечественикомъ. Но видно, въ самой личности Вука Бранковича, было что — то несимпатическое и коварное, расположившее народъ къ ненависти противъ него; *объ его живни мы почти ничего не знаемъ,* но таковъ былъ, дѣйствительно, характеръ его сына, Юрія, правившаго Сербіею среди разныхъ незгодъ, съ 1427. по 1456. годъ. Понятно почему *народъ,* имѣя противъ Вука поводъ къ подозрѣніямъ и нелюбви, *обрушилъ на него обвиненіе въ* и з м ѣ н ѣ *и мало-по-малу прикрывалъ ею пораженіе Сербовъ:* ибо для народнаго самолюбія всетаки утѣшително, что свой же братъ, Сербъ, а не собственная доблесть дала Туркамъ побѣду."

Ја сам извео место то само зато, да види читалац, како је Гилфердинг, историк и мисаона глава, судио о издајству Вукову и како је он покушао објаснити постанак и јачање народног веровања и казивања о издајству Вукову, али ја не мислим нити хоћу да све ђутуре заступам, што је ту Гилфердинг рекао.

А сад ћу да пустим наше новије и најновије писце преда се, односно пред тебе, строги и безмитни читаоче! Медаковиће, Крстиће, Бошковиће и остале, који су за школу и за шири круг писали, нећу приводити и изводити, већ ћу поменути само поглавитије и гласовитије специјалисте и од мене прибележене писце, а остале, које нећу поменути, а који може бити ни у длаку не уступају оним гласовитим и прибележеним писцима, молим смирено и умилно, да не помисле, да сам их навалице изоставио и да их нисам хтео извести пред суд, — те нек ми верују, кад им кажем, да их с тога не приводим и не изводим на судиште, што не знам, све, где су рекли и изрекли суд свој о Вуку Бранковићу. Има већ више година, како не могу да пратим и да знам све, што се у Срба пише и напише.

А сад на прибележене! И као првог између прибележених, првог по времену поменућу сад већ покојног Ђорђа Малетића, који је г. 1847. издао „Историческо-критическо описаніе битке Косовопољске од г. 1389." У том описанију написавши на страни 34. горе: „Битка се обнови с новимъ огорченѣмъ и едне и друге стране, и за петъ сатій готово ніе се знало чіе ће оруж'е срећа побѣдомъ увѣнчати, докъ се ніе несрећный гласъ разнео по србской войсцы, да е Вукъ Бранковићъ издао цара свога и са своіомъ повѣреномъ му войскомъ съ боишта се уклоніо" приметио је Малетић доле ово: „Гдѣкои бране поступакъ Бранковићевъ, што се съ боишта уклоніо, съ политическе стране; но да е Вукъ онаке намѣре іоштъ пре битке Косовопольске имао, па и съ Муратомъ у тайне преговоре ступіо, праведно се и одъ тудъ заключава, што е после несрећне битке, у коіой е цветъ србства и толико народа изгинуло, оружаномъ рукомъ, одъ Турака подпомогнутъ на шурака свога Стефана и пуницу Милицу напао, многе имъ землѣ отео, и себе независимымъ учиніо (Л. Албр. Гебх. стр. 342. Раићь стр. 73. Дифр. стр. 67.), кое сигурно не бы чиніо, да е ишао на спасенѣ и утврђенѣ своґ отечества." Разлог овај покојног Малетића овде се међутим просто узима на знање а уважиће се други пут. Може бити да ће се још ко

год од живих послужити тим разлогом, и тај ће онда примити своје, а покојни ће на миру остати.

Неким поводом и неком приликом истакло се (г. архимандриту Дучићу) питање само по себи, за што су Зећани признали деспота Стефана за својега владаоца, ма и за кратко вријеме, такође турскога васала, а Бранковића (Ђурђа) не признају?

„Кад се помисли — ето тако је одговорио архимандрит на то питање — кад се помисли, да је отац Стефанов, кнез Лазар погинуо на Косову, бранећи српску независност, а отац Ђурђев Вук Бранковић у најодсуднијем часу издао Српство, такође на Косову, онда је на то питање јасан одговор (вид. Orbini, Lucari, Dufresne. Истор. Црне Горе Милаковића, Истор. српскога народа Мајкова, Српско-далмат. Магазин 1839. г., Српске народне пјесме о боју на Косову и т. д.). Поред тога кнез је Лазар по појмовима нашег народа у опће онда па и сада свет; а Вук је Вранковић проклет, и т. д. јер то даље мене се овде не тиче. Мене се овде тиче једино Вук Бранковић и како ко суди и с којег разлога осуђује Вука Бранковића. Г. архимандрит Дучић не сумњајући ни најмање о издајству Вукову, понавља у истом чланку напред речено и горе поменуто те вели: „а Вуково издајство на Косову помогло је оковати српски народ у окове турскога ропства“ и уз то пише у ноти под 2.: вид. Orbini, Dufresne. Вуково издајство на Косову тврде готово сви историци српски и хрватски. Његуш вели у Горском Вијенцу на стр. 9:

„Бранковићу, погано колено!
„Тако ли се служи отачаству? —
„Тако ли се цијени поштење? —

Но не пита се, како Његуш у Горском Венцу гуди и шта множина тврди, већ се пита, да ли је оно, што се тврди, и доказано онако, као што се историјски факат доказати и утврдити има. Но то архимандрит, пишући оно у Гласнику књизи XLII. на стр. 163. и 165., није питао нити је мислио на то, већ је просто — но зна се већ шта раде они, који не мисле и не размишљају пишући што, те није нужно, да се и изреком каже, шта раде они. Поред тога треба знати, да нисам никад марио упуштати се у полемику са живим архимандритима; и не само да нисам никад марио за то, већ сам се и зарекао, да с лицима на том степену нећу тражити кавге. Не остаје ми дакле друго, већ да се реченом архимандриту ниско поклоним и окренем — но коме да се окренем? Ко је на реду? Кога сам прибележио на трећем месту? Ко то цвили и скорби и скорбећи запомаже: „Не отврати лица твоего — іако скорблю, скоро услыши ме“!? Утеши се, Панто, на тебе је ред! То кажем гласно, само да утешим г. Панту а у себи мислим: nunc venio ad fortissimum — долази на ред најјачи, најжилавији, најјогунастији — и несавладиви. Ту ће бити муке и биће и повуци и потегни. Па ако му још притече у помоћ г. Кошутић, — а ко само познаје тога Кошутића и зна како и у каквим односајима стоји Кошутић с г. Пантом, и да он мора за Пантом и уз Панту као сен за човеком и шипка уз бубањ, — рећи ће: тај је свршио!

Па што онда цмили и онако скорбно вапије тај Панта, кад је тако јак и кад има уза се Кошутића?

Не знаш ти, шта је Ера и не познајеш ти ерски род и ерско лукавство. Та Панта је море Ера, прави Херак а Кошутић је Петак — и кад то знаш, онда можеш знати, шта значи она скорб и оно цвилење и шта је хтео да постигне Панта оним цвилењем? Сад гледај шта ћеш?

Шта ћу? Знам шта ћу! Помислићу, узећу, претпоставићу, да је Кошутић бездушна фигура, фантом; да нема одвојенога од Панте лица, које се зове Кошутић, већ да је Кошутић и Панта једно лице, неразделна јединица, један индивидуум, и да се тај индивидуум на катедри, у академији, на трибини, у позоришту, на пијаци и у својој кући, зове г. Панта или просто Панта, а кад пише у Новој Уставности или у Српској Независности и неће да се зна, ко то пише, он или се и не потпише, или, ако се потпише, потписање се „Кошутић“, уверен будући, да се Власи, а то су Каравласи, трачки Власи и грчки Власи, просто Цинцари, никад неће досетити, да то опет Панта пише. И Власи се не сећају али Срби знају, и већ по перју, по начину и по бугаризмима познају ту тицу-шеврљугу, и они знају, да то све Панта пише, и само се томе чуде, што Панта мисли, да га Срби неће познати, кад се прикрије те се не потпише или кад се скрије под псевдонимитет и потпише Кошутића.

Ето то ћу помислити те узети, да је Панта јединац. На двојицу не бих смео, а на јединца, па ма како наоружан и ма чим украшен био он, удрићу, зажмурићу па ћу ударити, — па куд пукло да пукло!

„Удрићеш? Гле ти њега! Сад би он ударао!“ — отпоздравља Кошутић или Петак (а читалац већ зна, ко је тај Петак, и да је он то исто што Панта илити Херак: два дедака обадва једнака или два имена једнога лица, једно за лице а други за наличје Пантино). А што не дође, бога ти, на Божић 25. дец. 1887. у Београд? — Какав Београд и шта ћу ја у Београду и то баш на први дан Божића, 25. децембра? — „Не знаш то! Узми само 53. број Нове Уставности од год. 1887. па ћеш знати, ко те је позвао и преко кога те је и рад чега те је позвао г. Панта на дан 25. дец. у Београд.

У поменутом броју Нове Уставности од поменуте

године има чланак: „Иларион Руварац и српска историја“, у ком се осим оног, што не спада на ствар, рекло и ово овако:

„Вукашин убилац цара Уроша,
„Бранковић издајица на Косову.“

„А г. Љуба Ковачевић, професор будућих српских учитеља, држи јавна предавања у грађанској касини, где се свет више слегао, да се провесели и време проведе, и он му доказује *без икаквих истинских доказа*, да су убице и издајници поштени људи!! Питам Србе и остали свет заинтересован о овоме: какав је онај човек, који тако збори и попује?.... Несрећа је то прегрдна, кад људи незнањем хоће да се уздигну; кад подмећу свету лаж, издају, клевету, убиство за доброчинство и похвално дело као кукавица јаја! Он је мислио да ће се наћи који олак (а може бити и да ће се наћи) па ће написати у дневним листовима о чуду и проналаску његовом, да су *непоштени људи* поштени!

Е г. Ковачевићу не упали! Но ако хоћете ви да се истински разговарамо и како доликује људма, позивам вас, да у року од 8½ месеци, дакле на Божић 25. децембра ове године, одредите место овде у Београду, где хоћете, изаберите лица, која хоћете, но да је слободан приступ и осталима, и тада да поднесете историјска факта, т. ј. каквог савременог писца или доцнијег, писане споменике, повеље и остала писма, из којих би се тачно видело, да су ови народни и осталих кроничара проклетници, поштени људи, а не вашу измишљену аналогију, па ако ове непоштене људе и проклетнике народне оперете (?), ја ћу вам се поклонити и признати да сте достојни за проматрање историјских догађаја. У противном случају чинићу, што ми савест налаже према таквим књижевним узурпаторима.

Ето, г. Руварче, шта ја рекох. Ја се не бојим вашега латинскога језика, дођите и ви у ове сватове вашем љубљеном Ковачевићу; време сам оставио доста дуго, можете наћи доста ваљада још каквих извора, понесите све.“

Ја нисам ишао у Београд на оно место, које је г. Ковачевић имао усљед позива г. Срећковића на Божић 25. дец. 1887. одредити, јер нисам знао за ту одредбу г. Панте; но све да сам знао за ту одредбу Пантину, односно Љубину, не бих могао, јер не бих смео на Божић од куће и преко леда у Београд, да учествујем у оном некрвавом двобоју између г. Панте Кошутића с једне и г. Љубомира Ковачевића с друге стране. И бог зна, да ли је уопште дошло до двобоја, до оне наумљене комендије Пантине? Чини ми се, да је некако у почетку или у половини децембра 1887. г. Панта проглашен за правог правителственог академика, те се ваљда из виших обзира онај двобој и шкандал, који је србчани Пантелија наумио био произвести на Божић, морао забранити и предупредити, тим више и пре, што се про- раз- и већ озлоглашени и пуноправни академик не може правилно бити и тући са још непроглашеним, простим и бесправним академиком.

И мени самом већ се досадило — а како тек теби мора бити, Србине и српски сине — већ сам изгубио стрпљење салећући, гладећи уз длаку и низ длаку и цили-милићећи око г. Панте, а све само не бих ли га приклонио и приволео и аргументима убедио, да се не противи већ да дође и изађе пред суд, пред „преки али праведан“ суд, но Панта се узјогунио, дошла му она Пантина ћуд те неће никако, ни за главу на суд и непрестано говори и приговара једно те једно и виче све једнако, да сам ја *узурпатор* и похититељ туђе власти, и да ја немам никакве судске власти над њим, Пантом Кошутићем из Београда. — А ко теби, црни Бугарине, даде власт, да судиш и осуђујеш српског краља Вукашина и српског кнез-Лазара и Немањића-Вукановића, Вука Бранковића, и сина његовога, мудрога деспота српског, Ђурђа Вуковића и његово подружије, благочестиву деспотицу *Ирену*, којој ни после 422 године мира не даш, хрсузине и орјатски сине! (Читај, Србине и српски сине, у Гласника књизи LXIV. од стране 324.—338. и прочитавши то уздани и реци: „Оувы неправеднаго соуда!“) Па ипак ти позва, ти си цитирао и краља Вукашина и кнеза Лазара, па и оног полу- или с једне стране Србина, бугарскога цара Константина, Тиховога сина — и они се морадоше одазвати, устати из гроба и предстати на судиште судији неправедном и грозном, и ти си их мучио, стезао и разапињао и стављао на муке, док ти год у мукама нису исказали све, што си хтео и желио чути од њих и што другом никад не би исказали и открили. Они, дакле, краљеви, кнежеви и цареви морају теби празноглавцу на суд, и морају давати одговор баш теби сметењаку за дела и недела своја и ти можеш, ти смеш, да изречеш коначну пресуду, против које нема апелате ни правнога лека, о њима и о њиховим делима, а теби самозванцу, пустом либералцу, пундравцу и бановом слободнаку да нема суда, и теби да не може судити нико ван сличне теби вране и слични теби пундравци, либералци и самозванци!

Панто, ти си на реду! Узимам у руке мало час поменуту књигу Гласника, и књига та стоји отворена преда мном. Амо, приступи ближе амо, но не да се поиграмо већ да те најозбиљније запитамо: Да ли ти збиља мислиш, учиш и с катедре и путем штампе, да је Вук Бранковић, зет кнеза Лазара, издао таста и господара свога на Косову; и ако ти

доиста говориш и пишеш, да је Вук издао, чим доказујеш ти Вукову издају. Остави се фраза и позивања на народно памтење, народну свест и народно уверење; немој помињати, шта је рекла баба Чава а Чави баба Цава, и шта је по баба-Чавиној приповести рекао и записао Орбин и Лукаревић а по Орбину и Лукаревићу сви други; и знај напред, Панто, да ти неће ништа помоћи ако би и опет рекао и тврдио, да су Орбин и Лукаревић из старе Дубровачке архиве, из сувремених записа и консуларних извештаја дознали за онај злочин Вуков — свега се тога остави и све то бацај на страну, Панто, па дед из сандука из оних старих и стародревних царостативних, брижно чуваних књига сведоџбу Видока или блиског сувременика!

Говори и одговарај, Панто!

Но Панта, колико збуњени толико јогунасти г. Панта не отвара уста и не да одговора, већ се укипио, преваљује очима и стао се знојити. Панта неће да одговара а ја опет нећу да га силим и присиљавам, да одговори на питање; манем руком и Панту изведу на поље. Мука је с Пантом изићи на крај! Прибележио сам га као писца, који заступа издајство Вуково и који би се за тезу: „Бранковић издајица на Косову“ тукао с целим светом, с истом оном жестином и с истим оним убеђењем о истинитости те тврдње, с којом се жестином и с којим убеђењем он ето већ од толико година бори за другу и овој доста сличну тезу: „Вукашин убилац цара Уроша.“ Но о овој другој тези писао је бар Панта читавих расправа и то опсежних расправа и засебних књижица, а колико је подлистака напунио Панта доказујући и заговарајући ту тезу, ко би то знати и избројати могао? А о издајици Вуку Бранковићу на Косову не написа — бар ја не знам да је написао где — ни једног листа, ни једне засебне расправице „многоглаголиви“ и на перу брзи наш г. Панта! Па како онда да се дочепаш г. Панте, да га ухватиш за реп и за уши или бар за јаку и огрлицу?! „Вук, син Бранков и Витославин, није издао кнеза Лазара на Косову.“ *„Кад Вук није издао, зашто оте од Лазарева сина Стевана половину његове државе.“* Ето то је све, што је г. Панта до данас у питању написао и штампао; девет речи свега, а реченицом, коју састављају тих девет речи, не каже, не изриче ништа г. Панта, већ само пита и баца у ветар питање: зашто оте Вук од Лазарева сина Стефана половину његове државе. Панта *не зна*, зашто је Вук отео од Лазаревића половину његове државе, те не знајући то, пита он неког другог, да му каже зашто. Панта је дакле незналица, који се поноси својим незнањем и својом глупошћу, јер да је он скромна незналица, ћутао би и не би питао онако охоло и поносито, а овако ставивши оно питање показао је, да не зна, да Вук није отео од Лазарева сина Стефана половину његове државе, и кад Вук није отео половину државе од Стефана Лазаревића, већ је само бранио државу своју, коју је и за жива кнеза Лазара имао у својој власти, шта је мислио г. Панта, кад је ставио оно питање онако, и да ли је он мислио, да је ишта доказао запитавши онако?

Г. Панта није мислио ништа и питањем оним својим нехотице је само открио и обелоданио грдно своје незнање.

„Кад Вук није издао, зашто оте од Лазарева сина Стевана половину његове државе“ — пита Панта на стр. 338. поменуте књиге Гласника. И да је бар то какво ново питање, које се зачело и први пут севнуло у уму Пантином, но ни то није, већ је то оно старо питање Малетићево! Та то је она иста кеба или кустура, којом и покојни Малетић био потегао, да докаже, да је Вук Бранковић већ пре битке Косовопољске тајне преговоре с Муратом водио и после свога цара издао. Мени је особито мило, што се ето нашао неко, да замене покојника и да прими ударце на своја плећа и леђа. Г. Панта своје је већ напред добио и сад нек се чисти, јер г. Чедомиљ Мијатовић долази.

Исти господин саопштио је рефлексије своје о битци Косовској у књизи: „Деспот Ђурађ Бранковић“ од 6. до 10. а од те 10. до стране 15. говори он о Вуку Бранковићу. Говор свој о Вуку завршио је г. Чеда овим речма: *„како данас наш историјски материјал стоји, не може се с правдом рећи, да је озбиљски доказано, да је Вук на Косову издају учинио.* Вук је још једнако пред судом историје, на коју се противу осуда народних предања апелује, и још једнако чека последњу реч њену.“ Грк не може и не уме друкчије већ грчки; а Србин би то исто овако просто казао: Није доказано, није још нико ни *покушао озбиљно*, да докаже, да је Вук Бранковић на Косову издају учинио; па кад за издају његову нема никаквих ваљаних сведока и никаквих ваљаних доказа, то га већ прва инштанција мора ослободити од оптужбе и мора осуду пучких предања прогласити за ништаву. Вук је слободан и прост од кривице а ко мисли друкчије и мисли, да је Вук ипак крив, нек најпре прикупи и прибере нове сведоке и нове доказе, против којих приговора нема па ће се онда расудити, да ли и ти нови сведоци и нови докази шта вреде. Affirmanti et non neganti incumbit probatio, г. Панто и Пантелејимоновићи! А донде нос у футрол, Панто! Лако је викати, зипарати, потварати, али је мало теже доказати и посведочити. И кад дође до доказивања и посведочења, онда ти ви-

качи и букачи лакоnоги, чистац! Они први „очисте чувствія!“

Достојно је и праведно, да поменем бар и оне писце, који су писали што о боју на пољу Косову или који су били на том пољу па уз пут поменули и тај бој, као што је то и наш г. Панта Срећковић учинио, но који, што се Вука Бранковића тиче, не вичу с Пантом: „Вук издајица!“ већ су у том погледу нешто уздржљивији од г. Панте, по свој прилици за то, што су мало *мислили*, и размишљали о изворима наше повести о том боју.

Гилфердинга и Мијатовића већ сам поменуо.

Хан (Reise von Belgrad nach Salonik. Wien 1861.) је приметио стр. 79.: „Wuk's Uebergang zu dem Feinde scheint nicht historisch belegt zu sein.“ И *Херцберга*, кога сам већ више пута помињао тамо, где се нисам могао сложити с њим, морам и овде поменути, и поменути га тим радије, што је и он у ситној ноти на стр. 506. приметио: „Auch die Stimmen fehlten natürlich nicht, welche als Sündenbock für die grosse Niederlage einen sogenannten Verräther ausfindig zu machen wussten; als solcher galt der Sage *(unsicher auf welchen Schein hin)* jener *Wuk Brankowitsch.*“

А *Хубера* Алфонза морам већ само зато поменути, што му се презиме, исто као год и Ханово и Херцбергово, почиње са Х; али ја бих њега и без тога, па све кад би се презиме његово почињало с *П*, као што се име нашег Панте почиње, морао поменути, нри свем том, што Хубер и не помиње Бранковића Вука.

Алфонзо Хубер, *Немац*, издао је II. свеску свога изврсног дела: „Geschichte Oesterreichs“ године 1885. и у том делу пише он о боју на Косову стр. 347. и 348. овако:

„Im Jahre 1388. rückte der Sultan selbst mit einem bedeutenden Heere heran, unterwarf ganz Bulgarien vollständig seiner Oberhoheit und drang dann 1389. in Serbien an. Auf dem „Amselfelde“ (Kossowo polje) westlich von Prischtina stellte sich ihm der Serbenfürst Lazar mit den bosnischen Hilfstruppen, bei denen sich auch Johann Horwáthi befand, und einzelnen Scharen aus Bulgarien, Albanien und der Walachei, am 15. Juni entgegen. Der Sultan wurde vor der Schlacht von einem Serben, der bis vor sein Zelt vorgedrungen war, erstochen. Aber von seinem Sohne Bajesid wurden die Christen nach hartem Kampfe gänzlich geschlagen, Lazar selbst mit vielen Edeln gefangen und bei der Leiche Murads enthauptet.“ (У ноти 1. вели Хубер: „Über diese Kämpfe s. C. Jireček, Gesch. der Bulgaren §. 337. ff. — *Zinkeisen I. 249. ff. hat sich viel zu sehr an spätere türkische Quellen gehalten,* deren Ruhmredigkeit in die Augen fällt, etc.“) Некад и негде наишао сам на број 329. новина: „Die Presse“ од год. 1878. и опазивши у подлиску тога листа натпис: „Das Amselfeld“, задржао сам тај лист за себе и за овај час због тога подлиска и због овог места у том подлиску: „Bekanntlich erzählt die serbische Legende, dass die Schlacht am 15. Juni 1389. hauptsächlich durch den Verrath des Wuk Brankovics verloren ging. *Brankovics ist seit jenem Tage unter den Serben die aphoristische Bezeichnung für jeden Landesverräther geworden,* wenngleich mit grossem Unrecht, da die ernste Geschichtsforschung bisher keinen einzigen sicheren Anhaltspunkt für den mythisch überlieferten Verrath zu Tage gefördert hat. Im Gegentheil hat der aufgefundene schriftliche Verkehr des Brankovics mit der Ragusaner Republik ergeben, dass er ein kluger und vorsichtiger Mann war und niemals nach dem Throne Knes Lazar', des damaligen Serbenbeherrschers, getrachtet habe. — Es ist kein Wunder und eine Thatsache, welche sich in der Geschichte aller Reiche wiederholt, dass *ein Volk, das um seine Selbstständigkeit kommt, die Schuld nicht sich, sondern einen seiner Heerführer oder Regierungsmänner zuschreibet,* der Land und Leute um ein gut Stück Geld dem Feinde verrathen haben soll.“ Под састав тај потписан је „v. G.“ — а шта значи и ко је писац тога састава, нисам знао, само сам мислио и домишљао се, да тај, који је то писао, неће бити ни Немац ни Хрват, већ неко од православних. Пре две три године добијем на прочитање књижицу, штампану у Сарајеву 1885., којој је наслов: „Албанија, црте о земљи и народу од Ђорђа Ђурковића“ и кад сам прочитао у тој књижици (због формата кажем књижица, а да јој је формат мало већи, могло би се казати: књига) оно, што пише од стр. 77. до 82., знао сам, ко је написао онај састав у оном броју „Пресе“ од г. 1878., само још и данас не знам, зашто је у књижици изостављено оно место, што сам га ја горе из подлиска извео. Због оног *немачког* извода знам, да ће се многи Србијанци љутити на мене, који се уопште љуте, што изводе из страних језика не приопштујем у *српском преводу*. Но немају право, што се и због тога љуте на мене, јер ја нисам „преводчик“, па ако и Панта у Београду зна и с њим многи у Београду знају, шта је г. Љ. Ковачевић *намеравао* са оним својим предавањем у грађанској касини у ово доба прошле године у Београду, и кад тај исти свезнајушти г. Панта а с њим и сво оно множаство, што стоји уз Панту, зна и то, зашто ја ову расправу о кнезу Лазару пишем овако, и ком сам се *најмио* ја пишући тако, то се још нисам *помамио*, па да се за љубав онима, који нису учили латинске школе и који не разуму језика сво-

јих комшија, којим је оно онај v. G. у „Преси" написао, још и с превођењем с латинскога и с немачкога на српски мучим. Ја и да тражим и *истражујем,* а тражећи и истражујући да се и мучим и грешим на сваки час, па уз то још и да вам преводим! А ви, или управо они тамо или тамо они, да глатко и без „запинанија" читају и да комотно *суде,* и кад пресуде, да им се још дубоко поклоним, да признам грехе и погрехе своје и гласно рекнем: „и суд ваш праведен јест!" О, то би врло лепо било. Но је ли право и правично то и такав ред? На мене се дакле ви Србијанци немојте љутити, а ако баш хоћете да се љутите и да жалите на кога, то се и љутите и жалите прво и прво или најпре на себе, што не знате, а још више због тога, што нећете да се мало промучите па да научите бар толико латински и немачки, да можете сами помоћу лексикона и речника разумети, што се у изводу немачком и латинском каже! Но ако ни то нећете или сте отештали већ за учење старих или страних језика те не можете или немате за то, радећи друго што, времена, а ипак хоћете да сте уважени и да важите за људе, који се могу руковати са ученим Русима, преученим Немцима, духовитим Французима и пуноважним и ауктоританивним Енглезима, — добро, и немојте се, јер се ето не морате љутити на себе, и кад нећете већ да се сами на себе љутиће, што не знате и не разумете, а хоћете и због тог специјалног незнања и неразумевања морате да се љутите ма на кога другог, а ви се бар немојте љутити на друга и вама у другом погледу а наиме у погледу незнања и неразумевања старог јелинскога, средње- и новогрчкога, румунскога и грчко-влашкога и угарскога па од чести и талијанскога језика, — подобнога, то јест на мене, већ излите свуколику љутину и сву срџбу вашу на онога трећега, на „v. G.", који је оно из „Пресе" приведено место без сваке нужде написао немачки па то место из своје српске књижице не знам из каквог узрока сасвим изоставио и тим мене у то непријатно положење поставио, да сам и „Србинове" речи о тобожњој издаји Вука Бранковића морао привести на језику оријиналном, на немачком. Најпосле бог зна, да ли је оно у „Преси" баш „Србин" писао, све ако је онај фељтонист и православан човек био? На све кад би ван сваке сумње стајало, да је оно српско перо писало, бог зна, да ли се то српско перо није после извитоперило и појавивши се на пољу српске књижевности с отвореним визиром предомислило се и познајући добро свој род и српску публику изоставило из књижице г. 1885., пуштене у српски свет, место, где се каже, да тај свет од вајкада и већ од 1389. год. „свакога издајицу рода свога, свакога, који се туђи од рода свога и пристаје уз туђ род и лепи се туђина и туђинштине, па чак и онога, који турском цару или који само на смрт туђег цара српске оде пева — крсти и назива просто Бранковићем или Вукићем;" и где се даље каже, да *„сваки народ кад пропадне, неће да своју пропаст самом себи припише већ или војсковођи или државнику, кога се није умео отрести;"* и напокон, бог зна, да ли је онај путник, који је онај фељтон год. 1878. на брзу руку и тако рекућ с ногу бацио на папир и оно о издаји Бранковићевој написао, при тој мисли остао и био још и 1885. године, кад је за сто сео и пишући оно српско дело столицу своју угрејао. И зашто би изоставио из тога дела оно место, да се није међу тим променио и живући више међу својом браћом и дружином већма јој се приближио, изједначио и сасвим посрбио те изоставио оно, што српски народ вређа и што српски род неће ни да чује.

Ђурковић се међутим приљубио, а г. Армин Павић, стари Пожежанин и Шлавонац и жестоки Хрватин и хрватски син међутим се умекшао и према Србима мекши постао али се уједно међутим разметнуо и одметнуо, раздружио и придружио, разгодио и нагодио се а да није, камо срећа, да није никад наишао на ону стару хрватску песму, у којој се помињу она силна „угарска господа," и да је српској кнегињи Милици жалије било за том „угарском господом" него за браћом својом за Југовићима; јер од то доба заљубио се г. Павић у ту угрску господу тако јако, да му сада и куца и пуца срце само за том „господом угарском." Осим те једине слабости, тог пристрастија за угарском господом ја се иначе у многом погледу па и у погледу његовом на старе Дубровчане слажем с г. Павићем, који вели на стр. 42. већ помињане књиге: „Уз народне пјесме има опет само у Троношца вијест, да је управо *Вук Бранковић* опануо Милоша. У других хисторијских изворих не спомиње се никаково име. Истом Орбини „Storia sul regno degli Slavi 1601." зна за клевету Вука Бранковића и за његову свађу с Милошем поради жена. С тога држим са свим поуздано, да је ово изум народне традиције, како се иста тек под крај XVI. вијека бијаше развила: и троношки љетопис и стара хрватска пјесма зацијело да нијесу старији управо од тога доба. А лако се је домислити, којим путем је народ стао о Вуку Бранковићу онако пјевати. Син Вуков Ђурађ и његова жена Гркиња Јерина бијаху људи врло мрски, и за цијело *да се народу Ђурађ особито замјерио онијем, када је Сибињанин-Јанка на његову повратку из Косовског боја уловио.* Још и сада је ружна успомена Ђурђа и Јерине у народној пјесми (в. II. 80. 82.).

Народни пјевачи гријехе синове почеше преносити на оца, те овијем промијенише онога правога Лазарова издајицу у Косовском боју. Тако се некако домишља у тој ствари и Хилфердинг. *Данас дакако да овдје ни књижевник пјесник не би смио мијењати народне традиције какова јест.*

(Наставиће се.)

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

РУСКО ПЕСНИШТВО У СРПСКОЈ КЊИЖЕВНОСТИ

Др. Илија Огњановић, уредник „Јавора", добар је био те нам допунио извештај из прошлог броја, саопштивши, да у „Neven"-у, год. 1856. има с руског преведено ово: Gospodična kao seljanka; iz ruskoga po Puškinu preveo J. T. (Иван Трнски?) IV. свеска, стр. 98. (Ту је приповетку драматизовао М. П. Шапчанин те је недавно давана на Београдској краљевској позорници а Шапчанинову је прераду у „Отаџбини" св. 71. оценио Драгутин Ј. Илијћ.) — Starosvjetski pomješčiki, ili život starih rusinskih vlasteljah. Iz ruskoga Nikole Gogolja, pr. Nikola Begović. VII. sveska, стр. 227. („Neven" је те године излазио у месечним свескама од 3—4 табака. Уредник му је све једнако био Јосиф Праус. Пета година).

Сава Петровић, уредник „Гласа Истине", један од највреднијих и најврснијих наших преводилаца, који нас је упознао са многим бисером и из руске књижевности, помогао нам је те потражио и нашао да у **„Народу"**, што га је издавао др. Јован Суботић од год. 1870 до 1. априла 1873., има ово преведено с руског: „Степски Лир." Новела Ивана Тургењева. Превео Јосиф Суботић. У лиску „Народа" за год. 1872. бр. 38.—52. (Ова новела отштампана је и засебно издањем штампарије дра Јована Суботића.) — „Један листак из живота Катарине II." С руског превео С. 5. (Сава Петровић). У лиску „Народа" 1872. бр. 36 и 37. — „Четовање." Приповетка од Марлинског. Превео С. (Јосиф Суботић). У лиску „Народа" 1872. бр. 59.—69. (Ова приповетка отштампана је засебице издањем штампарије дра Јована Суботића.) У осталим годинама „Народа" нема ништа више с руског преведено.

Исти нам јавља, да је у календару **„Српском Соколу"** за годину 1880. изашао његов превод Тургењевљеве „Приче оца Алексија" („Српски Соко" излазио је 4 године, од 1878. до 1881., под уредништвом дра Милана Ђорђевића.)

У **„Вили"**, која је излазила 1865. 1868. у Београду под уредништвом Стојана Новаковића, има ових превода (у загради римски број показује годину а арапски број листа): Песме: А. Кољцов: Старачка песма, (I., 9.); — А. Толстој: Молитва, (I., 12.); — Н. Т. Шчербин: Ох сећање, (I., 24.); Хладна земља, (I., 31.); Неста данка, (I., 38.); — А. Пушкин: Што тако мариш, (I., 32.), све те превео Ст. Новаковић; Црни вео, молдавска песма, (II., 2.), превео Јован Јовановић; — Лермонтов: „На праг светог храма ступа," (I., 1.), превео С. К.; „Ко гробница усамљена, нема," (IV., 35.), превео Л.; — Тарас Шевченко: Завет, (IV., 12.), и Рубац, (IV., 14.), с русинскога превео Николић: — неименована песника: Зора, (I., 3.), превео Стојан Новаковић. Приповетке: А. В. Дружинин: Паулина, (II., 30.—42.), превео (?); — Марко Вовчик: Откуп, (II., 51. и 52.), по малоруској народној приповеци, превео М. Ђ.; Максим Гримач, (IV., 24.); Кириџија, (IV., 26.); Парасја, (IV. 33.), све три превео с русинскога Ал. М. Рад.; — Н. В. Гогољ: Нос, (III., 39.—42.). превео с руског Мита Ракић; — Ал. Стороженко: Русалка, (III., 43.—45.), превео с рускога Милорад П. Шапчанин; — И. Тургењев: Довољно! Из записника једнога умрлог уметника, (III., 50. и 51.), превео Милош Ђурић; Петар Петровић Каратајев, (IV., 16.—18.), превео В. Арсенијевић; — Е. П. Коваљевски: Зулма или жена на истоку, (III., 51 и 52.), превео с руског В. Н. И.; — О. Фећковић: Несрећна љубав, (IV., 5.), с малоруског превео Влад. Н. Илић; Убојица, (IV., 1.), с русинскога превео Стојан Новаковић; — Љубен Каравелов: Бугари старога кова, (IV., 2. 12.), превео с руског М. М. Радовановић; — Тарас Шевченко: Неофита, (IV., 12. и 13.), с русинскога превео Стојан Новаковић; — А. Попов: Нека јунаштва у Црној Гори, (IV., 29.), од Г. М. М.; — Пушкин: Мећава. Из Пушкинових приповедака Бјелкина, (IV., 34. и 35.), превео Ђ. Јанковић; — неименована приповедача: Флаута, (II., 46.—49.), с руског превео Милош Ђурић. — Чланци: Неименованих писаца: Нешто у одбрану појезије и вештине, (одломак из једне критике), (I., 24.—27.), с руског превео (?); Арапски коњ, (Из књиге: „Природа и люди." Курсъ Географіи), од А., (I., 26.); Шта је језик и наука о њему, (из журн. минист. просвете, 1867, CXXXIV.), (IV., 1.—3.), превео М. Зечевић; — А. Н. Пипин и В. Д. Спаоовић: Дубровник и Далмација, (из књиге: „Обзоръ исторіи славянскихъ литературъ А. Н. Пыпина и В. Д. Спасовича. С. Петербургъ, 1865. Одсек: Срби), (I., 44.—47.), превео М. Ђурић; — Орест Милер: Језик, народне умотворине, књижевност, (из „Опытъ историческаго обозрѣнія русской словесности," 1866.), (III., 41.—44.), од Стојана Новаковића; — Н. И. Костомаров: Из „Црта домаћега живота и обичаја Велико-Руса у XVI. и XVII. веку," (IV., 31.—36.), превео М. С. Милојевић; — Григоровић: Узроци пропасти српскога царства, (IV., 21.—23.), превео Св. Ј. Никетић.

У **„Даници"** Ђоке Поповића. (Овим ваља допунити белешке у 11. броју): Песме: Неименованих песника: Украинске: Ковачки одлазак. („У недељу прије зоре ране, још ни звона зазвонила несу"); „Соко синак до коња дорасте"; (1861., 219.) „Улицом санак ходио, у беличастој кошуљи"; „Не жубори, зелена дубраво, кроза те су утрвени пути," (1861., 472.), превео Коста (Стојан) Новаковић. — Приповетке: Марко Вовчик: Свекрва, украјинска приповетка, (1863., 50.); Одарка, (1863., 130. и 149.), превео (?); — И. Тургењев: Татијана Борисовна и њен нећак, (1863., 66. и 82.); Ахов, (1863., 290. и 305.), превео (?); — Н. В. Гогољ: Вије, (1863., 625., 641., 657., 673., 689.); — Марлински: Освета, (1863., 99.), превео с руског (?). — Чланак: Пољаци о хрватској књижевности, (1863., 157.).

САДРЖАЈ: У споменицу другу Владимиру С. Ционићу. Песма од Војислава. — Састанак. Приповетка Ивана С. Тургењева. С руског превео М. Ш. М. — Код мене... Песма Јосипа Берсе. — Забављачица. (Свршетак.) — О кнезу Лазару. (Наставак.) — Ковчежић. Књижевне белешке.

„СТРАЖИЛОВО" излази сваког четвртка на читавом табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. на по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 ф. на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата администрацији „Стражилова" у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 16. У НОВОМ САДУ 21. АПРИЛА 1888. ГОД. IV.

ДУХ ВРЕМЕНА САД ЈЕ ТАКИ!

ПРИПОВЕТКА ИЗ СРПСКОГА ЖИВОТА.

ПРВИ ДЕО.

X.

Сутра дан освану у Брајковцу дан мамурлука.

Чича, господар начеоник, поранио пре времена, па дошао у општинску писарну, да прежива о ноћашњој пијанци.

Бележник послао пандура, да му тражи по селу гдегод овчја сира, па да га с црним луком и хладним меканим хлебом једе на мамурлук. Прижегло летње сунце, па глава да му пукне. А дошао је до искуства, да је хладан сир с црним луком за њега најбољи лек против мамурлука.

Благајник вели: „Клин с клином,“ па ено га „код разбијене канте,“ где пресмаче ракију с хлебом.

Писар се осећа необично жив.

— То је било дивно, милостива, — вели бележниковици, а дошао, да каже: „Добројтро!“

Бележниковица га задржала на сир с црним луком, да прави бележнику друштво.

Јеша Дабижић вели:

— Баш се добро осећам! Тако мора бити ономе, коме пусте у невољи крв, па му одлане. Не би било с горег и чешће.

Учитељ, Милан Кнежевић, тукао би се сад са целом општином. Већма осећа морални мамурлук, него онај од пробанчене ноћи. Па сад још у школу, . . . ух! Целом свету завиди. Сваки то може, што хоће и како хоће, а он мора на своју катедру, или умрети! . . . Него једва чека вече, да се састане на прозору с Јеленом, па да је пита, шта јој вели мати? (Таман га је лепо поздравила!)

И поп Стева мрзовољан. Покварили му најслађи сан.

А по Брајковцу бруји, како су господа ноћас правили „бал“ по селу.

Бранко једва пред зору заспао био. Али чим устао и обукао се, опростио се са свима.

Убезекну се и поп Стеван и госпођа Рашиђка.

— Па што тако нагло?

— Идем. Није право, да сам тако дуго доле, а несам код матере.

— О, о, — вајка се госпођа Јелисавета. Не свиди јој се. — Па да сте пречекали до недеље, сви би заједно на светковину. Ми и онако мислимо, да код матере одседнемо. Ја баш кажем ујаку, да ћемо код ње одсести. А Јелена се радује, да је позна.

Бранка већ поче завијати у стомаку од толике љубазности.

— Е, па кад си већ навалио . . . Хајд', видићемо се, ваљ'да, још, — вели поп Стеван. — Не ћеш тек отићи горе, а да и нама не кажеш с Богом?

Беше то за Бранка растанак, да је једва чекао, да их се што пре опрости.

А они су сви били тако љубазни према њему, сви тако љубазни.

Јелени, није крити, баш и одлану чисто нешто са срца. Није јој Бранко мрзак, Боже сачувај; ал' јој нешто тесно било поред њега. Чисто би га загрлила, што иде.

Госпођа Рашиђка с поља мед, ал' изнутра јед, сам јед, као да не слути на добро.

— Да, да, треба да идеш, да видиш матер, . . . треба, да! — говори поп Стева све на развлак, док га испраћаше до врата на улицу. — Знам, да те мати једва чека. Да Бог ме, мати је мати . . .

Бранко већ пошао, а није се још решио, да л' да иде Јовану. Дошао је и спрам куће његове, па не зна, шта ће. Не би било лепо, опет, и да оде, а да се не јави њему и његовој матери.

У тај мах провири Даринка на дућанска врата.

Таман! Та, ње ради највише се и предомишљао, да л' да сврне к свом другу. Сам није знао, како

да се с њом опрости. Осећа, да не би могао бити равнодушан; а боји се, да се не би показао сметен.

Готово би се и смео био, ето, на први мах, да га Даринка прва не поздрави:

— А! Јесте ли и ви ноћашњи? Браца баш сад устао.

— Е, добро кад је устао. Да му бар кажем с Богом!

— Ви одлазите?

— Овај час.

Даринка мало поцрвене. Гледа у њега, а не зна, шта да му каже.

— У Карловце?

— Да, к матери.

— Карловци су данас, у овај пар, најславније место у Српству.

— Хоћете ли доћи на светковину?

— Ја бих тако волела, али не знам, ... по свој прилици ...

— Кад ја већ не ћу бити на Брајковачкој светковини, немојте бар ви Карловачку да пропустите.

— Па сад, ваљда, не ће ни бити ништа у Брајковцима, кад ви одлазите.

— Не би је било, уверен сам, ни да ја останем. Најпосле оно, што сам ја хтео, видим, да народ већ зна.

— Је ли по вољи унутра?

Бранко уђе.

Јован баш пије каву, па се тужи, како му не прија. Да му је хладан батак с киселим краставцем.

— Шта? Зар идеш? Па тако из ненада! Како ћеш?

— Пешке.

— Баш добро. Отпратићу те донекле.

— Немој донекле, већ хајде баш у Карловце.

— Не реци два пут. Тамо мора бити сад као пред какву буну.

— А с ким ћемо ми у недељу? — уплете се Зорка.

— Да! Ето видиш. Па што му драго! Ја ћу доћи у недељу ...

Свима упало у очи, да Бранко тако из ненада одлази, да ником о томе пре не рече ни речи.

Госпођа Ката да пукне у себи од смеха, како се премудра Рашићка преварила у рачуну. А треба ли госпођи Кати много, да на први поглед од мах види, да се госпођа Јелисавета преварила у рачуну?

Даринци чисто криво, кад се Бранко опрости те оде с Јованом. Од мах осети, како јој се учини Брајковац нешто празан. Сви су, до душе, ту, и мама, и тетка Ката, и Зорка, и Владимир, и браца ће се вратити, али опет ... опет ...

Зорка, опет, нема друга посла, него дошла, па јој баш жалостиво вели:

— Не волим нешто, што је отишао Бранко.

(За њих у кући Бранко није био „господин Бранко“ или „господин Стајић“, него само Бранко: толико се и тако се радо о њему разговарало.) ...

Уз пут наиђоше пред школом на учитеља, где „луфтира главу“.

— Ако Бог да? — пита Кнежевић Јована и Бранка ... — Шта? Кући? Па пешке тако? Ух, благо вама! Волео бих ти се сада по гори проходати, него о Божићу прасе ... Па шта ће бити од Брајковачке светковине? А? ... Стара српска невоља! Плани, па издахни! Таки смо ти ми свуда. Е, баш сам радознао, како ће и то у Карловцима испасти. Чисто не могу да верујем ...

— Ти, канда, не идеш из Брајковца задовољан? — приметиће Јован Бранку, кад већ беху на путу кроз шуму манастирску.

— Боже сачувај. Баш сам задовољан, што идем, — одговори онај. — Него искрено да ти кажем, волим, и што сам био ту.

— Жао ми је, да ниси остао дуже, па да прошврљамо мало у наоколо по селима и по манастирима. Мени се допада овај наш крај. Ја не бих никад одлазио одавде. И веруј ми, моја је најозбиљнија намера, да дођем кући, па да прихватим економију. Ја осећам у себи за то воље, па мир!

— Казао сам ти, што ја о томе мислим. Испит, понда ради што хоћеш.

— Да, да! И ја тако мислим. Да Бог ме! Положићу докторат, свршићу и ту формалност; понда ћу доћи у Брајковац. Радићу, економисаћу и поучаваћу овај свет у рационалној економији. Хоћу да сам независан, потпуно независан. Кад буде време, даћу се бирати за посланика, било у Карловце било у Загреб, ... ал' хоћу да сам независан. Брате, ништа лепше од тога ... А да̂ се лепо радити! Па што зарадиш, знаш, да ти нико за тим заплакати не ће, па ти је слађе ... Не ћу да будем адвокат или чиновник ... Ти видиш зар, да се ја не одричем рада. Боже сачувај! Само ... ко хоће да ради за народ, мора живети с народом; а не башкарити се по варошима, па писати књиге за народ, поучавати народ, водити политику за народ, дизати позориште за народ, и све за народ, а нити они познају народ, нити народ разуме њих. Ужасна аномалија код нас, какве, ваљ'да, нигде више у свету нема. Наша интелигенција постала је, тако рећи, из народа, па тешко да се игде интелигенција тако удали од народа као наша. Нова се омладина креће, њен глас се већ по мало чује. Кад не иде више с омладинским скупштинама, добро; наћи ћемо други начин. Сви путови воде у Рим.

— Ја се бојим те нове омладине.

— Знам ја, брате, шта ти мислиш. Но не бој се. Нису то руске нихилисте ни немачке социјалисте. То су људи прекаљени начелима напреднога духа времена . . . Ама молим те, зар ти не видиш, да у нас нема никакве дисциплине, нема странке: ради, како ко хоће, а живи још од свог старог народњачког сала, преживајући огризине отрцанога либерализма. Још док је био међу њима онај „душе чисте као крин,“ који им је свима смео у брк рећи: „Ја тако хоћу! — да, још док је чича био у снази, и држао узде, и знало се, бојаги, нешто и видило се, тобож, некога рада, макар да се заман викало: „Хлеба! Хлеба!“ А тек сад? Зар ти не видиш, шта се кува? . . . И сам си пре неки дан рекао, сећаш̓ ли се, како отровне мијазме почињу да трују наш политични ваздух. Не, овде сад више не треба тиха рада, овде треба олујине: загушљивост је ужасна, притисак не да дахнути. Нова се омладина организује. И кад се појави, појавиће се од мах организована. То не ће још дуго трајати.

— Имали смо ми већ једном и организовану омладину.

— Са старачким идејама! — подсмехну се Јован. — Неколико њих што је вредило нешто, остали тек лак еспап . . . Нова организована омладина биће један као сви, сви као један. То је наше зло од увек и било, што смо пуштали једном све, па, ето, чим га нестане, где смо, шта смо? Наша је стара болест идолопоклонство према, тако званим, aукторитетима.

— Па може ли ту бити дисциплине?

— Још те какве! Сви знамо, шта нам ваља чинити и како се владати, не треба нам команде.

— Чујеш. Ја бих ни пода шта држао свакога младога, па још интелигентнога човека, који не би разабирао за јавне ствари. Него омладина, а ту се у нас рачунамо ми ђаци, трговачки момци, и тако даље, све људи млади, који још нисмо ништа свршили, који једва да умемо и слутити, како се води туђа брига, једва да и назиремо, шта је то јаван живот, . . . омладина није, мислим ја, позвана да *води* коло, она не може давати правац, одређивати ток народној судбини. *Треба* да водимо рачуна о раду наших људи, треба да знамо, камо смерају, али . . .

— Али да ћутимо, ваљ'да, па да им климамо главом, као оне лутке на гајтану у вурштлпратеру?! И ти се заводиш за aукторитетима! Е, па да Бог ме: angehender Professor! Јеси чуо, ти ћеш бити таки конзервативац, као што га је Бог створио . . . као да те гледам. Твоји ђаци не ће смети пред тобом читати ни „ђачки растанак,“ ма да си ти данас тако занесен зк Бранком.

(Наставиће се.)

ЧИКА ЗОРАН.

ПРИПОВЕТКА ИЗ СРПСКОГ ГЛУМАЧКОГ ЖИВОТА.

ПРИЧА М. К. Д.

I.

Већ од неколико година станује код господара Данића из авлије жена и ћерчица чика-Зорана, кога је сам господар Данић наговорио, да оде у глумце, још онда, када се заснивало наше српско народно позориште. Пре тога био је чика Зоран стражмештар у војсци.

Као и данас, тако је и онда наше народно позориште путовало из места у место; само с том разликом, што се онда задржавало дуже времена у једном месту. Одушевљење је тада било много веће, а бога ми, и године друге па је и наш свет био друкчији.

Чика Зоран је путовао сам са дружином, јер није могао, поред своје малене плате, на путу издржавати и жену и дете. Г. Данић му је бесплатно дао стан за његову малу породицу, а он би сваку згодну прилику употребио, да као човек дође мало и кући, да обиђе своје. Варош Н. лежи на Дунаву, и тако скоро из сваког места, куд наше позориште одлази, није било тешко чика-Зорану наћи прилике, да чешће својој кући дође. С почетка је једва једвице излазио на крај са својом маленом платом, али се као човек довијао; преписивао је улоге за друге глумце и таворио се свакојако. Жена му је, срећом, била од оних доброћудних створова, који су навикнути да сносе сваку беду и невољу са својим другом. Једном речи био је то тип старих Српкиња. Кћи му, безазлено девојче, није ни знала за све то, те је живила задовољно поред своје добре мајке.

На срећу не потраја дуго ово бедно стање чика-Зорана; избавила га је сама његова особа, звучни му глас а нарочито његово круто војничко држање. Ова својства, која су и глумцу нужна, упадоше брзо у очи управитељу те мој чика Зоран добије, да приказује улогу баш главом Милоша Обилића. „Милош Обилић!“ Па српска публика и оно доба! Е кад бих хтео да вам и то описујем, морао бих развести на дугачко и на широко а вама је доста да знате, да је после одигране улоге „Милоша Обилића“ престала невоља за чика-Зорана. Немојте мислити, да му је због његове вештачке игре одбор повисио плату. Не, то онда није било могуће; али чика-Зорану није

готово више требала ни она његова мала плата. Та и на што би му? Сваки се то отимао, да славнога „Обилића“ у својој кући почасти и угости. Та сам баћа Васа Србенда, богати чизмар у С., послао је после свршене представе „Боја на Косову“ сваком српском војводи по један пар нових чизама. Свима, само не Турцима и Вуку Бранковићу. На цедуљи, коју је баћа Васа послао уз чизме управитељу, било је ово написано:

„Србине брате, господин-управитељу!“

Молим те као честита Србина и главу наших просветитеља, да разделиш ове чизме славним српским војводама, све по рангу и старешинству, а ове најлепше и највеће славном Обилићу Милошу, дики нашој. Уједно позивам тебе и славног Обилића сутра мом дому на ручак и вечеру па већ докле устраје. А издајица Вук Бранковић нека ми не извлави пред очи!

Васа Чутурић Србенда
чизмарски мајстор.

Ето тако је одушевљење владало онда српском позоришном публиком а то је одушевљење, код неких мање, код неких више, избијало на површину у разном облику. Све скупа излазило је на то, да је нашим глумцима било добро. Онај мали део на страни образоване позоришне публике губио се, као зрно песка, спрам одушевљене масе.

* * *

Протекло је неколико година; српска позоришна дружина обишла је већином сва српска места и свуда је чика Зоран по најбоље пролазио. Његовом се „Обилићу“ придружио и „Краљевић Марко“ па не знаш, који је од кога бољи. Та, оно, сви глумци добро и лепо „изигравају“, али тек, тек — „Милош Обилић!“ Осим тога, чика-Зорана је и одбор одликовао својим поверењем! Кад се Мргодић, глумац и економ друштвени, разболео те морао остати у Н-ској болници, онда је одбор дружине за српско народно позориште поставио чика-Зорана за привременог економа те тако му и плату повисио. Тамо овамо, еле чика-Зорану, што но веле, топло.

Да ми је само једног глумца видити, који би био задовољан са својим положајем! Та већ тешко је то наћи и међу обичним људима, али међу глумцима је то „апсолутна немогућност.“

Није дакле никакво чудо, што је чика Зоран сад све силе употребио, да као економ покаже, шта зна и уме. Та ни један клин није смео отићи у штету, и где је год каквог нашао, одмах би се сагнуо, те грдећи и ружећи слуге позоришне са њихове непажње и нехатости, подигао би га и оставио на своје место. Та тачност чика-Зоранова није могла остати неопажена међу његовим друговима, а како их је међу њима било и лакрдијаша, често се догађало, да су они — наравно из најбоље намере и за љубав „духовитом вицу“ — проводили са чика-Зораном често неумесне шале.

Чика Зоран би већ њима много пута показао, ко је он, само да је већ једном „дјествителни“; овако се врло често уздржавао, јер као бојао се, да би му ови лакрдијаши могли још што и шкодити његовом наименовању.

Једног дана у јулу искупили се сви глумци и глумице пред позориштем око свог колеге Николе Носоње, и овај их је забављао својим досеткама и шалом; сви су ишчекивали, да искуца девет сахата па да отпочну читању пробу из „Старог баке и његовог сина хусара“.

Носоња, и ако је био шаљивчина, ипак је потајно завидио чика-Зорану на његовим успесима а нарочито на новом му звању, па га је често боцкао и пецкао. Глумцима је то годило, јер међу глумцима — но, ал то ви не морате знати.

У сред шале и смеја, на један пут нестаде Носоње; но за неколико тренутака врати се; руке је држао на леђима; брзо се умеша међу другове, и пошто је из далека спазио чика-Зорана, да иде, поче им приповедати: како је чика Зоран јуче купио старом певцу црквеном нов капут а певчев стари, са широком извешталом јаком и дугим реповима, себи узео и донео га у гардеробу. „Наравно“, додаде злобно, „зашто не би био човек великодушан, кад га ништа не кошта, а овамо братац купи сваки кончић, сваки клин и сваку крпицу, само да се покаже, како је чуваран!“

Неки су од глумаца повлађивали Носоњи, а неки га нису ни слушали.

Ето ти и чика-Зорана. Како дође, поздрави своје другове са: „Добро јутро, браћо и господо!“

„Сад ће одмах и господар доћи“, додаде Бритвић, служећи се цитатом из Обилићеве улоге у „Боју на Косову“.

У тај мах ето ти и чича-Митра, разносача телеграфских депеша, те баш иза леђа чика-Зоранових узвикну званично, ситним својим гласом:

„Зоран Бриткић!“

„Ја“, одазва се чика Зоран по војнички и окрене се. „О, чича-Митре, које добро?“

„Ево ти, синко, дошао телеграф“, рече чича Митар, гладећи једном руком брк, надајући се напојници, а другом пружи депешу чика-Зорану.

Чика Зоран за час пребледе; али се стари војник брзо прибра; прелети само очима по дружини, која се око њега скупила, као стидећи се, ако су њему, старом војнику, опазили какав страх на лицу.

Брзо отвори депешу, у којој је стојало:

„*Зоран Бриткић, позориште — С.*

Позивате се, да одмах дођете у Н. ради друштвених ствари.

Хаџи Антоновић,
поштпреседник."

Чика-Зорану се лице разведри; поносно погледа по дружини, али опет, као мало пре страх, тако и сада, прикри своју радост, на начин, као кад би то имао на позорници да прикаже.

Глумци, па да то не примете!? Та и они то исто и тако исто сваки други дан чине на позорници!

Чика Зоран маши се руком у џеп, да даде чича-Митру напојницу. Један му новчић испаде из џепа и звекну; он се саже и опази грдно велик ексер „паламар" где лежи на земљи. Пошто је чича-Митру дао његово, а овај отишао да претвори у ракију, поче чича Зоран јетко, показујући осталима ексер: „Е видите ли тих вуцибатина? Па да се човек не једи! Та где је тај Димча, да му омлатим о главу, нека зна, како се чува народно добро!"

Саже се да подигне ексер, али га брзо испусти и јаукне!

Сви се глумци у први мах згледаше; шта то би чика-Зорану; али на брзо прснуше у смех, кад опазише Носоњу, који им даде знак, да је то његово масло.

Ексер је био врео а Носоња га је навалице подметнуо.

Чика Зоран шкрипну зубима, као да би тим и своју срџбу изразио и свој бол уталожио. После кратког ћутања окрете се дружини:

„Боље би било, господо, да плачете, него да се смејете овој вашој глупој шали. Ја сам вас доста трпио, али ви прелазите сваку границу; ја ћу вам за ову шалу, да знате, свима показати. Збогом!"

Чика Зоран окрете се брзо и пође; његови и иначе велики кораци постадоше још већи. По кад кад би као застао у ходу, као човек, који нешто размишља, али се није још решио. Од једаред као да се досетио. Лице му доби неки задовољан израз. Пође сталним корацима и изгуби се за првим углом главне улице.

Неки су глумци гледали за чика-Зораном, неки се искупили око Носоње и слатко се смејали његовој досеци.

„Та твоја досетка, драги мој Носоња, има ту своју добру страну, што данас неће бити пробе. Мени је особито мило, што ћу се моћи испавати, јер ми шиљер екзекуторов све бучи по глави од ноћас."

„Право кажеш, Бритвићу", одобраваше му Главоња, „и мени није боље. Пробе не ће бити, јер наш господин економ, како се опекао, тешко да ће се опет вратити на ово исто место."

„Ха ха ха!" Захори се са свих страна, јер опет паде једна „духовита" досетка.

Баш откуца девет сахата, а управитељ, као оно Филеас Фог у „ексцентричном клубу," појави се пред позориштем.

Испричаше му све.

Кад је управитељ видио, да се сви смеју, насмеши се и он. Честити тај човек знао је, шта му је дужност, али је познавао глумце, своје другове. Па као мишљаше у себи:

„Комедијашка посла!" (Наставиће се.)

ВОЈИСЛАВ Ј. ИЛИЋ.

ОД ЛАЗЕ ТОМАНОВИЋА.

С једне стране сјајна прошлост а с друге плачевно стање, у ком се српски народ нашао на освитку овога вијека, надахњивало је српске пјеснике, да буде, да потресају, да из гроба подижу измрцвареногa петстољетнога мученика. То су биле патријотске пјесме од Мушицкога до Змајована. Била се погодила права жица, која је тумачила народне осјећаје, лијечила боле, кријепила наде, и за то ће те пјесме у српскоме народу живјети, докле у њему буде онога родољубља, које дише из њих и које данас раскомадани народ уједињава и покреће на нов живот. Ипак између свијех овијех пјесника Бранко, који је поред српства и свијет овај и у њему љубав пјевао, остаје понајвећи и најомиљенији пјесник народни; ипак наш највећи и најомиљенији савремени пјесник остаће на врхунцу Парнаса српскога поред Бранка поглавито са Ђулића и његовијех Увелака!

Ова струја патријотска у нашем пјесништву влада тако готово три пуне четврти овога вијека; али послије великога рата српско-турскога, који је турској власти над српскијем народом смртне ране задао, та струја са свијем наравно малаксава, и с њом малаксава и наше пјесништво, и то ја мислим с тога, што смо се били навикнули на првом мјесту ратном трубом у бој позивати... па како је тај бој пошљедњи с Турском свршен, и то на штету

народну, као да је шћела српска пјесма да умукне. И збиља је мучала ово пошљедње десетак година, и Бог зна када ће је данашње околности пустити, да слободно патријотски запјева . . .

Али ако није слободно патријотској пјесми да се разлијеже по српству, како се разлијегала противу турскога јарма; ако су српски пјесници принуђени околностима и кризом, што је наступила послије геликога рата, да се оставе свог досадашњег позива учитеља и пророка народнијех: остаје им овај лијепи свијет, који је наш толико колико и осталог ког највећег народа, и у њему цијело човјечанство, коме и ми припадамо, и у човјечанству зло и добро, срећа и несрећа, врлина и опачина, што и ми у српству трпимо и уживамо, као и сви остали народи на свијету; остаје им вјечна љепота и вјечна истина. неисцрпиви извор правијех пјесника свијех времена.

У овоме добу од ово десетак година појављује се по нашим периодичнијем књижевнијем органима пјесник млад, који мало по мало обрати на себе пажњу па љубав са свијех страна српскијех, чије су пјесме изашле из штампе концем прошле године у Биограду.

Тај је пјесник Војислав Ј. Илић.

* * *

Ја сам већ имао прилике прошле године да баш у овоме листу мимогред изразим своје симпатије према Војиславу. Шта више, ја сам рекао ту, ако се услиједи угледати на грчко-римску класичност, како је започео, да би могао бити у српском пјесништву оно, што је био Кардући у италијанском, његов препородитељ и обновитељ. И то бих шћио оправдати.

Пратећи пажљиво појаве на нашем пољу књижевном, када ми шћаше пред очи доћи која пјесмица Војислављева, ја сам се ту заустављао, посматрао је и желио, да је имам коме прочитати, да у њој са мном заједно ужива. Наодио сам у њима нешто ново необично досад у српском пјесништву, и то веома угодно. То је она класичка простота у сликама из природе и друштвеног живота, које нам пјесник преставља, и нека аристократска тежња у умјетности, којом те слике израђује.

Хоћете ли Зимско јутро? Ево га:

Јутро је. Оштар мраз спалио зелено лисје,
А танак и бео снег покрио поља и равни
И склиски, тршчани кров. У даљи губе се брези
И круже видокруг тавни.
У селу влада мир. Још нико устао није
А будан петао већ, живосно лупивши крилом,
Поздравља зимски дан — и звучним ремети гласом
Тај мир у часу милом.
Ил' кад-кад само тек звиждање јасно се чује
И тежак промукô глас. То ловац пролази селом
И брзе мамећи псе, погурен у поље жури,
Покривен копреном белом.
Свуда је пустош и мир. Ноћна се кандила гасе —
А свежи, јутарњи дах прелеће долине мирне,
И шум се разлеже благ, кад својим студеним крилом
У голе гранчице дирне.

Хоћете ли још једну живљу слику? Ево је:

Сиво, суморно небо . . . Са старих ограда давно
Увели ладолеж већ је суморно спустио вреже,
А доле, скрхане ветром, по земљи гранчице леже;
Све мрачна обори јесен, и све је пусто и тавно,
Без живота је све.
Изгледа као да самрт уморну природу стеже
И она тихо мре . . .
А по каљавом друму, погружен у смерној туги,
Убоги спровод се креће. Мршаво, малено кљусе
Лагано таљиге вуче, а врат је пружило дуги —
И киша досадно сипи, и спровод пролази тако,
Побожно и полако.

Ово су оне lacrimae rerum, што нова критика тражи од млађијех умјетника. Нијесу то мртве фотографије, него преставе пуне живота, пуне осјећања. Рекло би се, да их пјесник хладно, равнодушно израђује, јер не уздише; али чини нама да уздишемо. Он нам не изнаша своја осјећања, него нам чини, да му их у дубини срца сами надозримо.

Узмимо још ову пјесмицу:

Вече је давно прошло . . . У шумарцима густим
Безбројних, малених тица звучни је стао хор,
Поноћ је спустила вео. По долинама пустим
Умукô људски збор.
Само Дунаво шуми у мраку и самоћи,
Ил' кад-кад одјекне звучно протегнут јасан глас;
То рибар рибара кличе по тавној дубокој ноћи
И њихов сурови усклик долеће чак до нас.
А по обали цветној ми сами блудимо двоје,
Нежно ти стежем руку и слушам у ноћи тој
Испрекидани уздах и бурно дисање твоје
И стидљив шапат твој.

Овђе пјесник и не спомиње срећу своју; али ко му је у дубини душе не види, ко је не осјећа?

Милан Савић то својство Војислављеве поезије овако истиче при једној другој му пјесми: »Ја сам је читао и другима и свагда,

кадгод сам је довршио, завладала је око нас тренутна тишина: сваки је осећао дубоки утицај те песме на себи. Изгледало ми је, као да су слушаоци у мислима својим даље надовезивали крајњу песникову реч. А опет је казао све, и да је још најмање што додао, било би већ сувишно и претоварено. Ох, та у том се показује песнички геније, да толико каже, колико је таман нужно: треба — особито у лирици — и читаоцу оставити, да за песником мисли и осећа.«

Тако је.

* * *

Још има нешто ново у Војислављевој поезији, а то је елеменат митолошки и свјетско-историски. Ту долазе дивни умотвори: Питија, Смрт Периклова и Јулија. Ова два пошљедња престављају нам слике друштва старе Атине и Рима из доба, кад су са врхунца своје величине обрнули низбрдицом. Особито је Смрт Периклова, ремек-ђело те врсте, од трајне артистичке вриједности. Зевс се разгњевио на Атину због гријехова њене ђеце. Палада, вјерна заштитница њена, моли се ужасном Богу, да поштеди град красни, пун храмова.

Презирем олтаре њине и жртве презирем љуто —
Врлине вапију тамо и траже освету страшну.
И чујте, богови силни! Заразна и бледа болест
Нека угаси пламен пред ликовима хладним:
Стравична пустош само нека обузме цркве,
Да коров и чемпрез тавни окити зидове њине...

И казна гњевнога Бога врши се по Атини.

У Аспазијином дому плач се и јаук хори;
Безбројне гомиле слугу и црних араба с њима
Међ колонама стоје, кô поражене громом.
Лица су њихова бледа и спрам буктиња сјајних
Скрушени и ћутке стоје, кô неми дукови мрака.
А у дому је неред. Испретуране стоје
Различне и многе ствари... Ту златан троножац свети,
А тамо тигрова кожа немарно бачена лежи.
Ја сам видео групу суморних тужбалица
Са пеплонима белим, са помршеном косом —
У тихој, свечаној тузи. Њихове погребне песме
Оглашавају нему и мртву тишину мрака.
Да, Паралос је умрô.

То је пошљедњи син Периклов. На тај црни глас Перикле остаје од камена.

Перикле, теби је тешко... Што тако мртвачки гледаш?
Перикле, плачи, ах, плачи! Страшно је ћутање ово...

А он не проговара него: »О децо, о децо моја!« И по древном обичају ваља да узме маслинов вијенац и њиме да окити главу последњег ђетета свога. Ал гласоноши говори, прије него је кренуо:

Можда он није мртав, можда се ти вараш само?
Он увек тврдо спава...

па кад је чуо, да већ нема наде, узимље вијенац и креће, ал се мртав стропоштава при погледу на статуу Зевса.

Подобна је пјесма Пошљедња ноћ у Тамплу, у којој нам пјесник пружа једну слику из велике револуције француске. Ту гледамо како

Бурбона горди син, мезимац среће и славе,
У горкој јави пошљедњи снева сан....
— — — — — — — — — — — —
О где су сада сукривци грехова страшних,
На њиним грудма да тешку утоли сет.
Гле, никог нема! У руке правде и казни
Играчку своју оставља цели свет —
И он се стресе. На трошном дрвеном столу
Запрска жижак, утрну и преста зрак;
И као покров кајању горком и болу
Одаје Тампла испуни густи мрак....
— — — — — — — — — — — —
И светли свиће дан.
И све, што живи, у милости тоне,
Славећи Бога и зорице крас;
Ужаси адски још њега муче и ломе,
Те вичним ухом џелатски чује глас
И поздрав... Чуј! Кључеви звучно се хоре —
И хладна језа прожма га силом свом;
Усне су неме, и ако срца зборе:
О милост, трибуни горди! О милост сужнику том!

Ту је све: и сукривци страшнијех гријехова, и правда, и казан, и кајање, и бол, и жижак са дрвеног троножног стола, који мртвом свјетлошћу обасипља у страшној тамници човјека, коме је играчка био цио свијет. Али је ту и милост, што хуманитарност проси од трибуна гордијех! И све то у једној цјелини, у дивној слици, која силно утиче на ум и на срце наше, коликогођ је пута видимо, и сваки пут све јаче. Ту није само умјетност, која ти тако живо ал спокојно преставља ону страшну ноћ и свићање, него је ту и здрава, лијепа мисао хуманитарна, која ти ведри чело згрожено. Ја држим, да је у овијем пјесмама најљепше засјао Војислављев геније!

* * *

Ово пјесниково обухваћање цијелог човјечанства, коме припадамо у органску цјелину,

дало је повода мргођењу онијема, који су навикнути били до сада о самом српству пјесме слушати, и то је мргођење и негодовање нашло и свога пјесника, који, занешен оном патријотском струјом, о којој је напријед била ријеч, Војислављеву појезију називље ненародном.

Хај, из наших љутих рана,
Из живота окована
Нек летне пев,
Јунаков грев,
Кукавцом страшни бич;
Кад змија народ љуби,
Нек песма шкрипне зуби,
Нек зивне на поклич.

Такву пјесму хоће Радован Кошутић, најдаровитији наш млади пјесник иза Војислава. Али ја сам напријед казао, да патријотске пјесме српске морале би промјенити правац досадашњи, што им данашње околности не допуштају. Пламенови Радованови откривају лијепи дар пјеснички, и ја сам их сваки пут радо читао у Јавору; али они у главном немају смисла послије великога рата српско-турскога, понављам: већ пошљеднега; или нијесу смјели све оно слободно изрећи, што у пјесниковој души ври! А пјесник треба да је отворен, искрен у свему и вазда, особито у патријотскијем пјесмама, којијема је сврха, да буде народ, да га подижу и пут му казују, — ако хоће да успије.

Но ако Војислављеву вилу занима Атина и Рим, велика францеска револуција и несрећа великог италијанског пјесника Таса, занима је и будућност српскога народа. Војислављево Словенско звоно и Грађанска врлина провиру из дна душе најбољега патријоте српскога. У првој пјесми Ђеније Словенства овако тјеши Славију:

Ал' твоје премиле груди уздаси сламају љути
А око чаробно твоје у мутној магли се мути —
Мрзак је теби свет.
Сузне очи твоје траже
Мили народ свој,
Теби сузе тугу блаже,
Јад је живот твој.
Ал' дигни весело главу, не тужи за децом драгом;
Јер сунце њихове славе скоро ће небом да гране:
И Перун послаће муњу и својом џиновском снагом
Цветаће деца твоја, да олтар јединства бране.
Гле ја имам звоно од сухога злата,
Овога је звона чудотворан глас;
Он ће бити весник великога рата,
Из којег ће нићи слобода и спас.

А друга пјесма, Грађанска врлина, од таквог је импосантног утиска, да читаоца у најдубљу збиљу и бригу обара.

Строг и узвишен пред-а-ме је стао,
Оружан мачем и гранчицом крина...
Ах! Познајем га, и пре сам га знао
Са светла ума, правде и врлина.
Сталан кô стена, мудар као змија,
Он чува народ и брани слободу,
Чело му ведро а поглед му сија,
Кô јасне звезде на небеском своду —
Он тиранина мачем подвргава,
Он белим крином роба увенчава.

Па тако слиједи даље:

Он правду штити а неправду гони,
И срца има спрам бола и туге,
Он теши оног, који сузе рони,
Јер су му равна господа и слуге.
А душман ако народу му прети,
Са мачем уме за народ умрети.
— — — — — — — —
Он младост пази. И дарове неба
Очински, нежно у душу јој сади:
Одважност лава и чистоћу Феба,
Украсе сјајне у грађана младих.
Речју и делом он увек предњачи
У светој служби отаџбине своје;
Речју их крепи, а делом јуначи,
У страшне дане да одважно стоје —
Бранећи народ и његова права,
Кад бура бесни и кад игра глава.

Не могу даље, и ако сва снага ове дивне пјесме лежи у пошљедњој строфи. Хоћете ли ми вјеровати? Ја немам срца, ја немам снаге, да свршетак Грађанске врлине овђе наведем; ипак бих желио, да сваки млади Србин ову пјесму на памет научи, јер нам она истиче на углед идеал патријоте, који од прије много столећа служи правди и врлини, а исти Радован јадикује, гледајући на наш садашњи нараштај:

Српска мајка нема витезова,
Нема народ вођа-соколова;
Посрнуло оно челик стење,
Мушки понос, јуначко поштење...

Дакле је Војислав својом пјесмом погодио и жицу, коју захтијева наше доба, тако очајно!

А је ли потреба тумачити Словенско звоно? Није, јер му је јасни глас свак разумео; него само треба примијетити, да се томе

гласу балканске виле у толико више радују, у колико се разлијеже из данашње Србије.

* * *

Ја сам у главнијем цртама преставио коловођу нове **реалистичко-веристичке** школе у нашој књижевности. То није прости имитатор или занешењак те школе западне, него пјесник бојом самосвојном без раскалашности и без просташтва, а са пристојношћу и уљудношћу са свијем у духу народном. Ту нема никаквог претеривања ни надутости ни магловитости, него право умјетничко спокојство и душевна бистрина. Ту први пут осјећаш са нашега Парнаса свежи дах Јелинства.

Још нешто. Ова књижевна еволуција као да ће се без борбе реакције збити. Истина, да је Радован подигао оштар протест са стране постојеће школе. Али смо ми чули aукторитетнијех гласова, који храбре младога умјетника-пјесника. Његова умјереност у обнављању, његове свезе са пјесништвом досадашњијем, које није прекинуо, доприносе да те његова појава не изазива.

Да ли се ја варам? Могло би и то бити. На пољу наше критике влада крајњи индиферентизам. Појединац фали или осуђује, а мноштво, које тако не мисли, равнодушно ћути. Ми смо имали у новије доба већ таквијех примјера и то односно Бранка, Љубише и Милићевића. Или је Радованов глас први поклич на борбу противу новога правца? Па нека буде, само нека се борба развија отворено разлозима, које може пружити естетика и здрави разум. Таква борба само може нашој књижевности користити.

О КНЕЗУ ЛАЗАРУ.

РАСПРАВЉА И. РУВАРАЦ.

(Наставак.)

Но кад ћифтански тај песник, тај песник у фраку и у штифлама са или без штекера, *не сме данас мењати* „народне традиције какове јест", онда нек се параси и нек остави ту народну традицију на миру. И зар ћифтански тај песник мора баш свуд нос свој забости, и што да се он, не будући дед, ни деда или дедо, дедачи? И кад не може из цела што да скроји, онда нек раскрсти с музом, јер ће иначе, ма како био учен он, и ма како се знао пренемагати, снисходити и спужати, бити и остати и зваће се *крпа или ћифталос.* Но то је ствар наших појетичара па нека се они с тим продрзљивим крпама и ћифтама свађају о том, те, ако могу, са свим их сабију у тикву. Питање дакле, да ли књижевник песник сме мењати народне традиције, мене се не тиче, а да ме се тиче, и да сам и ја какав појетичар, ја бих просто рекао, да сме, јер истина је нада све, и што не стоји, што нема чврста темеља, што је напето, накићено, намештено, измишљено, то се ружи, и мора се кад тад срушити и пасти и по томе подлежи промени; а што је истинито, то ће остати, и ако је затрпано, умотано и загушено, с нова оживити и с нова заблистати, па ма све Панте и Пантелије пукли од једа. Нико од људи није непогрешив, па ни скуп људи, што се зове народ, није то, а најмање је беспогрешно оно, што се из старине затекло у народу и што зову „народно преданије, народна традиција." Па као зашто онда да се не сме мењати та народна традиција? И зашто се не би смело казивати и причати народу, да српско царство није пропало с тога, што је Вук Бранковић издају на Косову или већ пре Косова учинио, јер да је то Вук учинио, не може се доказати ничим, а пропасти српског царства били су други узроци?

Но као што рекох, то се питање мене не тиче, већ ме се тиче мало тврдња г. Павића, „да се Ђурађ (Вуковић) народу особито замјерио онијем, *када је Сибињанин-Јанка на његову повратку из Косовског боја уловио,*" и да се „зацијело" баш тим особито замерио народу деспот Ђурађ. Ђурађ Вуковић био је деспот српски али имајући он и у Угарској много градова и будући клетвеник краљу и круни угарској, имао је он место и бивао је у већу угарских велможа онако од прилике, као што данас у Хрватској и Славонији има велможа и избраника̂, који седе на две столице, то јест и у земаљском хрватском и у краљевском угарском сабору и с тога се називају „синови обе отаџбине."

Ако је дакле г. Павић, пишући оно подвучено, мислио (већ год. 1878.) на угарски народ и да се српски деспот, но уједно велможа угарски, задржавши неко време војводу *Јанкула,* кад је с Косова бегао, код себе у Смедереву, замерио тиме угарском народу или правије (пошто тада народ ни у угарској ни у хрватској ни у српској земљи није много значио), угарској господи, — ако је дакле ту угарску господу разумевао под оним народом, — онда се нећу препирати с г. Павићем због те тврдње његове;

но ако је под народом збиља мислио г. Павић на српски народ те ако је оним хтео рећи, да се српски деспот Ђурађ тим, што је дао ухватити и мало стегнути Сибињанин-Јанка, замерио јако и „зацело“ српском народу, те је и због тога и особито због тога омрзнуо српски народ на тог српског деспота — онда је тврдња та тако најивна, да би грехота било побијати ју и тим стрести с ње росу најивности, најлепши украс њезин!

Но главно је то, да ни г. Павић није држао, а ваљда не држи ни данас Вука Бранковића за издајицу српског рода, те због тога и само због тога и поменут је овде с г. Ђурковићем и Мијатовићем и Гилфердингом; а даљи покушај његов, да покаже и пут, којим је народ стао о Вуку Бранковићу онако певати, испао је или остао је безуспешан и ја мислим, да он није потрефио прави пут. После г. Павића писао је г. Стојан Новаковић, но г. Стојана не смем овде поменути, а ево зашто: Г. Кошутић, а то је г. Панта Срећковић, који се од неког доба почео стидити свога имена и презимена, коме је и име и презиме то тако мрско, да се кад и кад волије служити туђим, од плашљиве кошуте узетим презименом, него ли красним оним својим именом, што много значи, тај дакле Кошутић Панта каже на крају онога поменутог већ у овој расправи манифеста свог, који је путем Нове Уставности од 12. маја 1887. публиковао, ово: „Г. Руварче, саме године нису историја, историја је нешто друго, и она се тако не пише са гледишта позитивних и десцендентних наука (какве ли су то науке, Боже мој, те десцендентне науке?), као што ви пишете њене чланке. Ви мислите да је историја каква попаша, па се састали кмет и биров, да се свађају! Срамота!

О г. Ст. Новаковићу задржавам реч, јер се он по моме знању није никада ни барабарио са овом двојицом (т. ј. Љ. Ковачевићем и с Руварцем). А ако г. Новаковић јавно одобри учење Ковачевићево и Руварчево (а то је: да Вукашин није убио цара Уроша и да се не може казати, да је Бранковић издао на Косову) *а ако г. Новаковић јавно одобри учење Ковачевићево и Руварчево* (шта си се затрепетао те стрепиш, Србине и српски сине, на тај угроз грознога Кошутића? не бој се, није тако страшно), *тада ћу скренути пажњу и на неке његове радове, за које и он сада, јемачно у души, држи да нису онакви.*“ Ето тако К. Г. И с озбиром на ту претњу тога књижевнога Панталоза*) би ли било од мене лепо, да кажем овде, да се г. Стојан Новаковић слаже с онима, који кажу да Вукашин није убио цара Уроша и да није доказано, да је, а пошто то није, да ни није издао Вук никога на Косову? Ја то нећу а ни не смем казати то, те изложити човека толикој опасности, која му прети од стране нечојека и кошутиног сина — и то тим мање, што ни сам не знам, да се г. Стојан икада барабарио са мном, већ само знам, да се Новаковић највећма срди на мене и никако не одобрава, што толико помињем тога Београдског г. Панту, те тиме причињавам, да му боље перје расте. „На такве индивидује не треба се ни обазрети, нит оно, што они пишу, једног погледа удостојити, — мисли г. Стојан, но ја то не могу! Нисам тако узвишен над слабостима људским и ја не могу да превидим или да се учиним, да не видим, кад се ко узмува, успундрави и хоће, да се чује и његов глас. Напосле, ко је пустио, да се толико узвиси, „на високих“ постави, да на глас изађе и да се тако осили г. Панта? Ја ваистину нисам, и да стоји до мене, видио би Панта своје добројтро!

„Но силам' людским' предѣлъ є положенъ.“
(Мушицки у оди на Видов-дан).

„Юче силанъ, данась смиренъ,
„Юче славанъ, данась презренъ,
„Юче страшанъ, данась сатренъ.
(J. С. Поповић у „Спомену Видова-дана.“)

Memento, Панто, то!

Мислио сам, да са тим стиховима Стеријиним завршим ову расправу о кнезу Лазару, која се и онако отегла као гладна година. Та и мени се самом већ досадило и баш сам се уморио пишући, а особито расправљајући, но највише ме је уморило то, што пишући и расправљајући морао сам се непрестано свађати, препирати и протеривати са свакојаком вером и неверијом а понајвише с г. Пантом Кошутићем, кога нико не може надговорити и сапрети. Ох, како бих радо завршио ову расправу сад овде и с она три стиха, са она три све јача и јача партиципа на крају: смирен — презрен — сатрен! ал не могу, јер се надам до који дан добити из Петербурга књигу, у Москви 1790. года печатану, која се зове: „Рускій времянникъ, сирѣчь Лѣтописецъ,“ и докле год не добијем књиге те, не дам сна очима својима и нећу да завршим, већ ћу да „наставим“ и писаћу међутим ма о чем, само о Панти нећу више писати ништа, дапаче нећу му ни имена, ни правога ни лажнога онога имена његовога поменути. Та помен његов и памет погибе са шумом!

Помињати нећу Панту, јер доста је већ помињат, та толико је пута већ поменут он у овој расправи, да би се већ давно и давно био одужио ја. да је плуг волова или 100 ћесарских дуката манастиру за свој помен приложио и тим мене као манастирског

*) У неким крајевима изговара народ место Панталов *Пангалоз*, но значење је свуда исто. Као што је ћифталос састављено из ћифте и лос, тако је и Панталов из Панта и лов и значи Пантин син или Пантелић, јер лов и лос значи у кезунском језику оно исто, што у грчком *пулос* (пуле) а у турском *оглу* значи, и по томе је Панталов (Пангалов) = Пантопулос.

старешину задужио; а како он на манастир није још приложио ни паре, то нисам ја његов, већ он је мој дужник, а дужника могу опоменути на исплату дуга, али га нисам дужан никако помињати нити уписивати у „обшти лист“ и у поменик.

Г. Панту дакле нећу више поменути све до краја, а на крају и кад се још једанпут обазрем на крваво поље, на поље Косово, и кад још један поглед бацим на Звечан град, на старо Неродимље и на то крваво поље Косово, онда ћу да с Пантом плачем, да се с њим сит наплачем; и кад се исплачем, покушаћу да и неутешног Панту мало утешим. А донде нека мирује г. Панта! Но ако Панта неће ни донде да се мало стрпи, и неће да мирује, онда „Мируј, мируј (ти), срце моје!“

Интерпрет Дучине историје каже, као што знаш, драги читаоче, да је Влатко, *босански војвода,* на глас, који се по хришћанској војсци био просуо о издаји великог војводе кнеза Лазара, Драгосава Пробића, и који глас није био истинит, већ лажан, застао, оставио бојно поље и утекао са војском босанском главом без обзира. Орбин не помиње рашта, али и он каже, да је Влатко с мало својих утекао и вратио се у Босну. Но ко може казати, да ли је и у ствари било што, што је могло повода дати таковом причању и казивању о Влатку војводи и како се понео он на Косову? То је може бити друга верзија оне исте приче о Вуку Бранковићу, „који издаде кнеза Лазара, и на приеко од њега побеже су *седамь* илада добрие юнака“ (Starine X. 198.; Јулинац, стр. 90.)

„Он издаде цара на Косову
„И одведе *дванаест* хиљада
„Госпо моја! љутог оклопника.

„Вук же Бранковићь со всею своею силою от *босны*, то есть *со десятію тисящъ воиновъ*, отступивъ отъ воинства Лазарева и стаде со другіа страни реке Ситнице.“

Тако пише у „староставној“ књизи (Гласник V. 89.). И у тој истој књизи, само пре тога а наиме на стр. 74. пише: „Лазар силенъ отъ союза Юга богданова над мисіею — и князя Вука Бранковича, владѣющаго рамою и долнею босною и т. д.“ а и напослетку каже се у тој „староставној“ књизи на стр. 67.: „(Цар Стефан) — и присвоилъ *(Босну)* и в'ручилъ всю въ руки воеводѣ Бранку (а то је отац Вуков). По тој књизи „староставној“ дакле је већ Вуков отац *Бранко* Младеновић држао *Босну;* а син његов *Вук* још је за жива краља Вукашина владао ***Рамом и доњом Босном*** и *Вук* је довео са собом сву силу од *Босне* (10.000 јунака) на Косово. И што ту непознати састављач те староставне књиге каже, то, бар што се Вука тиче, потврђује Василије Петровић, митрополит Чрногорски, Скендерийски и Приморски и трона србскаго Ексарх, у Историји о Чрној Гори, год. 1754. штампаној у Москви, где на једном месту каже: „Правилъ сербскою арміею славной воевода Милошъ Обилѣвичь, зять князя Лазара, *конницею Босанскою правилъ другой зять князя Лазара воевода Влканъ Бранковичь* и т. д., и опет на другом месту: „Волкъ Бранковичь изъ лагера србскаго на страну бѣжитъ и 12 тисящъ *Босняковъ* изрядне конници отводитъ далеча“ (в. Летопис Матице Српске књ. 68. стр. 10. и 12.). Василије митрополит учио се у српској патријаршији и он помиње многе древне историје, које се у Србији налазе у Лаври Студеничкој, у Дечаних и у српској патријархији Пеђској и у митрополији Цетињској, те је ваљда знао, шта је писао.

Зна се, да Вук није владао Рамом = Босном, и ако је извео он на Косово 10, као што „староставна“ књига, или 12 хиљада, као што митрополит Василије по древним оним историјама каже, и то „изрядне конници,“ с чим се и песма народна слаже и још тачније каже, да тих 12 хиљада нису били лаки коњаници већ љути оклопници, — ако је, велим, Вук Бранковић довео на Косово 10 или 12 хиљада војске било лаке или тешке кавалерије, то су шваљери ти били зацело с Косова, из Дренице и Метохије и из околине Призрена, а не од Босне или Бошњаци; па како је смео тај немирни митрополит казати и уверавати Русе, да је Вук Бранковић у боју на Косову управљао босанском коњицом — и да је с бојишта побегао и одвео 12 хиљада Бошњака, изредних коњаника; а онај састављач староставне оне књиге, како је смео — но шта да питам и кога да питам, како је смео онако лажно написати, кад му ни крсног имена не знам?

Зато се окрећем к теби, кад не смем и не могу већ оном — знаш, оном тамо — идолопоклонику, и тебе, Србине и српски сине, питам, шта то значи? А да се нисам зарекао, да онога, који неће да се клања и да се поклони сунцу правде и *истине,* нећу више питати, да га поименце ни поменути нећу, он би ти већ казао и одговорио, — и како да не каже и не одговори само, кад он све зна? — он би с места одговорио и казао, шта то значи, и ја не бих морао тебе, Србине и српски сине, трудити, тебе или — пошто видим, да као младенац не отвараш уста својих и хоћеш ћутањем и неодговарањем на толика моја питања да заслужиш име философа — управ самог себе. На моје питање, на питање брата, јер такође српског сина, који те толико мази и тако ти лепо тепа, српски ил мајчин сине! нећеш да одговориш, и баш нећеш, већ се само онако философски смешиш, а на миг оних Грка или полугрка у српској

Атини с места одговараш и готов си и у ватру и у воду — вода те, не тебе већ оне премудре Грке или полугрке, иначе праве Цинцаре — однела! Њих нека мутна вода носи између нас и с њима свеколике навађаче и завађаче и спекуланте, а тебе, српски сине, нека храни и сахрани и предохрани анђео хранитељ од свакога навета вражијега и нек те све једнако разумљује он, да ти ниси позван, да ти још немаш позива да судиш и пресуђујеш, већ да си само дужан да се спремаш и да се спремиш, да се у животу и у борби за живот не изгубиш, да не погубиш ни душу ни себе за свој род.

И тако пошто ти нећеш, а ја опет нећу да питам онога, који би могао одговорити на питање, шта значи то, што се у неким нашим цароставним књигама каже, да је Вук Бранковић господарио у Босни и да се војска, којој је он био војвода, састојала из самих *Бошњака*, кад се зна, да он није господарио у Босни и да војници, које је он предводио у боју на Косову, нису били Бошњаци, већем Срби, челик тврди, који ватру дају? те питање то све једнако узгор стоји и неће да се скида ни теби ни мени с врата, — то морам гледати, да забашурим то питање, то јест да тако одговорим на то питање, да се не зна, шта се управ одговорило и шта управ значи она несугласност или противусловље између тврђења оних цароставних књига и онога, што се зна и што стоји. И луд бих био, кад не бих тако поступио. Зашто само ја да на свако питање дајем прави одговор, и да се одговарајући право замерам свима, којима је то неправо и који воле мало кривудати и заметати траг. Стари они јелински мудраци нису се ваљда толико мучили, док су дијалектику измислили, да се њоме само прави њихови потомци и Цинцари служе! И кад ови могу индиректно одговарати на питање директно, могу и ја — и. то овако.

Влатко *Вуковић*, војвода *босанске војске* на пољу Косову, уклонио се и с том босанском војском побегао са разбојишта.

Вук Бранковић, предводи своју војску, својих 10 или 12 хиљада оклопника *Бошњака или од Босне* — но и он се уклања на страну и издаде цара на Косову.

Да није *негда* и *негде* у причи и песми о боју на Косову Вук, Вукић заменио *Вуковића* Влатка?

Негда — то јест, док се још није знало, да је и Милош, који је убио цара Мурата, зет кнезу Лазару био, и да се с пашеногом својим сукобио и т. д.

Негде — то јест мало даље од Косова и од Крушевца, где се још и г. 1847. могло чути разлагати, да Вук није на Косову издају учинио, већ је 12.000 најбоље војске од пропасти, која је грозила, избавио. (Види у поменутом Малетићевом описанију битке Косовопољске на стр. XVIII. примедбу о том).

Ја бих рекао, да се у првом веку после боја Косовскога ни у народу није знало за издају Вукову на Косову нити да се име Вуково као издајника и проклетника помињало у причама и песмама. Нећу се позивати на разне „поменике“ и записе, у којима се каже: „**Окт. прѣстави се благоусътиви и христолюбиви вльκь бранковикь**“ или који помињу „**благоуьнваго и присноπоминаюмаго Влька Бранковика.**“ (в. Гл. XXIX. 312.; Гл. XLII. 32, и Рачански поменик; Шематизам бококоторске Епархије за годину 1882. стр. 32. У поменику Водичничком помињу се краль Влькашин, краль Марко, *Вльκь Бранковикь*; али је имена свој тројици — приметио је Стојан Новаковић на стр. 19. — *иовнције неко* (по свој прилици какав *бугарин*) цртом превлачио, (а могао бих се и на те помепике и записе позвати), већ ћу поменути само другу једну околност, коју неће моћи ни архимандрит Дучић неуважити.

Исти господин архимандрит вели на једном месту (ч. Гласник XLII. 163.—165.), да *Зећани* нису хтели признати Ђурђа Бранковића за својег владаоца, и то зато и поглавито зато нису га хтели признати, што је он био син онога, који је издао *Српство* на Косову, и то је — вели тај архимандрит — „*Србину сасвим појамно.*“

У овај пар ја не знам, шта сам: да ли сам Србин или Бугарин, но мени то, што је „Србину“ појамно, није ни најмање појамно. Зећани, ти лукавци од искона до данас, неће да признају Ђурђа, сина Вука Бранковића, који је издао српство на Косову, за свога владаоца; њима, Зећанима, Ђурађ је мрзак, што је син српског издајице — „и поред таког расположења народнога у Зети наравно Ђурађ није ни могао дуго тамо остати и Ђурађ се врати из Зете у Србију 1427., да заузме деспотски пријесто.“

Јест да — заузеће га! Та ваљда ни Срби нису маме па да признаду за деспота и господара сина Вука Бранковића, српског издајице? Но на жалост Срби су још г. 1426. признали „исчадије то“ оног издајника и проклетника саборно за наследника ујаку свом деспоту Стефану и за свога будућег господара! Шта ћеш на то рећи, Србине и српски сине? Ја мислим, да ћеш морати узвикнути: Да дивни, да дивотни ли су ти Зећани! А Срби и Србијанци, та како да назовем само те кукавице и подлаце, који непризнатог од свесних Зећана сина издајичиног ето признадоше тако бесвесно за свога владаоца? И још кад се само помисли, ко су и шта су ти свесни Зећани с једне и ти бесвесни Срби с друге стране! Зећани *нису били на Косову, они нису крв своју проливали на Косову* за часни крст

и слободу златну, и они опет мрзе, тако мрзе на Ђурђа, сина Вуковог, и мрзе баш за то, што је син Вука издајице; а Срби од г. 1426. и 1427., та то су они исти Срби, који се борили с кнезом својим на пољу Косову или су синови оних, који су кости своје оставили на крвавом пољу Косову, — које је издао онај проклетник — и они признају сина проклетога за својега господара?

Може ли то бити и може ли се то разумно и помислити, оче архимандрите?

Али су ипак дивни ти Зеђани!

Но кад се само мало боље и оштрије загледиш и промотриш, хоће се богме излизати та дивота старих оних Зеђана. Расуди, што ћу ти још рећи, па ћеш се и сам уверити, да дивота та није echt, није постојана.

Нећу да помињем краља Вукашина и зашто тога краља нису хтели Зеђани признати, „већ су се са свијем — како поменути архимандрит на поменутом месту вели — сасвим одвојили од српске заједнице, као што је познато, одмах послије трагичне смрти цара Уроша, *прогласивши* Балшиће. своје земљаке и Немањиће сроднике по танкој крви, за своју династију, који су *независно њом владали у пуном смислу те ријечи* од год. 1367.—1421. год.“ Вукашина дакле нећу, али морам поменути кнеза Лазара и његов одношај према Зеђанима и то поглавито по зетским изворима и по ауторитету у питању зетске повести.

„Баоша, Герцог зетскій — син Страцимировъ — невосхотѣ съ царскимъ убіицею ва дружество вступити съ князомъ Волканомъ (то је Вукашин), и не быст противъ Турокъ. — Баоша нехотѣ признати кнза Лазара за великаго Государя Срблѣмъ и Самодржцемъ, и за тую причину князъ Лазаръ три кратъ войною ходилъ на Баошу, обаче все три кратъ отъ Баоше побѣжденъ билъ. Послѣди Баоша, какъ человѣкъ молодый войной непобѣждени, а побѣжденъ молодою дѣвицею прекрасною Маріею, дочкою княза Лазара, на которую женил се и ва протекцію княза Лазара отдался. — А кад се српска господа већ искупила на пољу Косову — „ожидаютъ Герцога Зетскаго Господина Баошу, который еще непришелъ, но сабираетъ воинство и отправляется къ князу Лазару.“ Но кнезу Лазару није до чекања, већ призива своје војводе на вечеру „повеселитися съ нима вкупѣ“ и т. д. и т. д. „въ третій ден он (Баоша, господин и Герцог зетскій) прибилъ на Косово по оной баталіи, которая быть въ лѣто бытія 6897, а отъ р. г. 1389. месеца Юнія 15 дна. Баоша въ печали великой, что на бою неуспѣлъ, гнѣвается на измѣника Волка Бранковича, котораго послѣжде своею рукою убилъ.“ Тако ето пише и тако напослетку намешта Василије Петровић, владика и прејамник зетских митрополита, а како је управо било, то мало боље зна састављач оне наше „стародревне књиге“, који није имао узрока као Василије Петровић и Зеђани, прикривати и којешта измишљавати и не казати истину.

У тој „староставној“ нашој књизи нешто се друкчије гуди и пева о оном Бајоши и о оним Зеђанима. **„Но баіоша не былъ добаръ на вѣры** — то не кажем ја, већ тако пише у српској „староставној“ књизи — **баіоша не былъ добаръ на вѣры, токмо притворно, іакоже обнчно всегда естъ в Ѕеђановѣ и предѣлѣхъ ѕемли той** (међер је ауктор књиге те добро познавао своје људе, те старе и нове Зеђане!); **токмо страха ради притворалса до времене, иже потомъ изавило, іакоже слѣдовати будетъ** (Гл. V. 79.) **„Марко** (краљевић и краљ) **же побѣже ко Амурату цару турскомъ и пребываетъ Марко прочее при Амурату во службахъ по вса дній, подвизаюса и раздражаю Амурата на Лазара и державу его. Такоже и до княѕей рассійскихъ писа, а понайвише до баноша своего ѕета, емуже извѣсти: что въ скорѣ султанъ Амуратъ со своимъ воинствомъ пріидетъ на Лазара, и аще побѣдитъ его, отдасть царство баіоши** (на и. м. 81. и 82. стр.) На вечери кнежевој, као што већ знамо, много су кнежеви и војводе међу собом говорили о издајицама **„а найпаче о баіоши, которїй указалъ тайну сердца своего“** (стр. 8.) **„иже** (то јест Бајоша) **аще и желалъ высочества кралѣвскаго, обаче ово усумнѣваса силою наступити, ово пакъ ожидалъ да бы его стати** (сабор српски) **просили; обаче сишелъ съ горъ во предѣли хвостанскія и близъ призрена, и пріимилъ отвѣтъ себе нелюбимъ, поплениилъ тѣхъ странъ мѣста и села, возвратилса во своа“** (стр.91).

И тај изменик, тај Баошић, син Срацимиров, тај, *који је издао српску мисао* и кога су српска господа, скупљена у очи Видова дне, онолико помињала и помињући га зацело га нису благосиљала већ проклињала — тај да се онолико опечалио, кад је чуо за погибију српску на Косову и да је он, сам издајник, убио Вука због издаје својом руком!

Но овде није питање о Бајоши или о Баошићу, том арбанашком господину, који је и сам по роду и колену био Арбанас или пак Влах, јер Србин није био никако ни један Балшић а најмање стари и први Баоша, којега се синови одметнули и од цркве српске и од српског цара Уроша и којега Урош цар ребелима и неверницима својима назива — већ је говор о Зеђанима, који су, као што поменути архимандрит тврди, прогласили Балшиће, те одметнике и невернике српског цара, *прогласили за своју династију*, који с Баошом (римокатоликом) не хтедоше ни благочестивога кнеза Лазара признати за госпо-

дина и самодршца свим Србљем и поморију зетском, који трипут одбише и трипут победише кнеза Лазара, који су зарана приспели са својим Бајошом до гора, али који се не хтедоше спустити с тих гора у поље Косово и тамо с осталом браћом својом бити се и крв своју пролити за часни крст и слободу златну, већ на горама и у горама чекати на излаз па пљачкати мало по богатој Метохији и около Призрена места и села, што им је вазда у души било и остало, па се вратити завичају своме у Зету питому.

И ти, Зећани да су имали образа казати у брк Ђурђу Вуковићу, којег је ујак његов а син кнеза Лазара оставио у Зети, да господари: „Нећемо те, море, нећемо те за свога господара, јер си ти син онога, „који је издао Српство на Косову.“ Има образа, има јако дебелих и као ђон образа, али да је такав образ био у оних Зећана, ја просто не верујем, јер такво што не могу, баш не могу да верујем и не могући веровати такво што, такав безобразлук, морам опет да запитам, „с горестію сердца“ да запитам тога архимандрита: „Оче архимандрите! та како си само и помислити, и како си могао „немислимо“ написати такво што? А ниси морао, вера и Бог, ниси морао то написати! Јеромонах Мина писао је и дописао је месеца марта г. 6944.=1436. књигу свету и божанствену, тетроевангль или јеванђелије и на крају те књиге записао је јеромонах Роман, игуман Врањински, руком преднапоменутог јеромонаха и писца Мине ово: **„Изволениемь оца** и т. д. — **написа се сіа — книга, рекоми тетро еѵ҃гль, вь дни благоуьстиваго и христолюбиваго господина деспота Гюргꙗ, азь рабъ божїи смѣренїи въ иноцѣхь ѥромонахь Романь бывшоу ми тогда игоумечоу къ храмѣ светаго Николи, иже ѥсть вь вранинѣ, и видѣвшоу ми оскоудѣние светымь тетроеѵ҃гломь** и т.д. и т. д.“ — Даље те ништа нећу питати а наиме нећу да питам, зашто се у јеванђелију на крају, писаном г. 1436. у Врањини у Зети, помиње благочастиви деспот српски Ђурађ, син Вука Бранковића, а не *Црнојевић Стефан,* ког су Зећани, као што архимандрит пише, још 1427. прогласили за својега владаоца?

Но осим тога записа од год. 1436. могао бих још десетак писмених споменика навести, из којих сваки увиђаван може видити и уверити се, да није истина оно, што је архимандрит тврдио, а наиме, да није истина, да Зећани нису признали Ђурђа Вуковића за свога господара, у колико нису они тада били под Млечанима. То није истина а с тим отпада свеколико оно бенетање о узроку, са којег поносни и свесни Зећани нису хтели признати Ђурђа, сина Вуковог за свога владаоца. А кад је тако, онда отпада оно питање о образу Зећана и све друго оно отпада, што се рекло у претпоставци, да је истина оно прво, што је архимандрит за Зећане рекао.

Зећани нису били нити се борили са својим господином, Ђурђем Срацимировићем Балшићем, зетом кнеза Лазара, уз овога и са старијим зетом његовим, а пашеногом свога господара, с Вуком Бранковићем на Косову. Нису били, јер може бити да нису ни могли доћи браћи својој иза брда у помоћ, као што то ни Хрвати нису могли учинити, а учинили би и прискочили би својој јужној браћи — јужно-словенској — зацело у помоћ, да су само могли. Њихов је образ дакле у том погледу чист и мора остати чист, кад не знамо, шта их је управо побудило, да остану код куће и да не дођу на поље, где се турске главе секу. Али онда нека су и ти зетски и хумски писци мало обазривији и смотренији, и нек не мисле, да оно, што је занесени песник или Његуш у заносу рекао, они, који нису песници, те с тог не треба да се заносе, повторавати и на то се позивати смеју. То ти хумски и зетски писци треба да знају и то добро да утубе и ствари а и себе ради. Но ако они не усхтедну „в томъ почити“ већ и у напредак у друштву с оном бугаријом стану повторавати, да је злочинство Вукашиново у Неродимљу ускорило српску државну поцепаност и распад, а *Вуково издајство* на Косову да је помогло оковати српски народ у окове турског ропства, онда ћу и ја окренути онај други крај и тек ћу онда да вичем и то не онако без основа већ на основу повесничких зетских, у свези са другима, може бити бољима од њих, изворима да вичем, да су поглавити узрок распаду српске царевине били зетски Балшићи, и да је Баоша већи и од Вука Бранковића грешник, јер је он с Краљевићем Марком, као што се прича у српском староставнику (Гл. V. 85.) и наговорио Вука (**киазь же Вукъ — подстрекоемъ Баїошїю и Марком**) и по том је он виновник био, што је кнез Лазар издан и остављен од својих зетова пао и с њим пропало српско царство на Косову. Дакле инат за инат!

Ово. што сам овде иза оних стихова и сликова: „смирен — презрен — сатрен — рекао, не спада управо у ову расправу, јер се не тиче историје кнеза Лазара већ само историје причања пучког о боју на Косову и како се мењало и измењивало то причање временом и местом.

У саму повест о том боју спадало би пак питање: шта је било с Влатком, босанским војводом, да ли је он изнео главу из тог боја или је и он с многом другом господом српском пао и пропао у том боју на Косову?

Г. Рачки, а по Рачком г. Клајић кажу, да није

пао већ да је босански крањ Твртко године 1390. истом Влатку војводи поверио управу Усоре (Rad. III. 102., Klajić, 189.), који да се ту у Усори и за краља Дабише г. 1392. помиње (l. c. p. 115., 198.), Но тај Усорски Влатко није био Влатко Вуковић. или као што га они презивљу *Храпић*, већ неко друго лице а имено *Влатко Тртковић*, и по том о Влатку Вуковићу нема после год. 1389. нигде, т. ј. ни у једној досад изданој листини никаквога помена, те може бити да се није ни вратио с Косова.

(Наставиће се.)

КОВЧЕЖИЋ.

ГЛАСНИК.

(Караџићево вече у Златном Прагу.) Литерарна дружина „Славија", у Златном Прагу приредила је у славу стогодишњици неумрлог Вука Стеф. Караџића сад у понедељак 18. о. м. вечерњу забаву са овим програмом: 1. Српске народне песме, мушки збор са гласовирском пратњом од Товачовског, певало је певачко друштво „Товачовски." 2. О значају и животу Вука Стеф. Караџића, говорио је Ј. Худец. 3. Аничка, песма од Лауба, певала је Весела, члан чешке народне опере. „Кажи ми, кажи," речи Змајеве, сложио Јован Иванишевић, певао Власак, оперни певач. 5. „Без тебе драга —" за гласовир сложио Пачу, свирао Бох. Стари. 6. „Сећање", речи Јована Грчића Миленка, сложио Јован Иванишевић, певала Весела, члан опере чешког народног позоришта. 7. Смрт мајке Југовића, народна песма српска из збирке Вука Стеф. Караџића, рецитовао М. Покорни. 8. „Žene mrak se černý," мушки збор од Товачовског, певало певачко друштво „Товачовски."

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

РУСКО ПЕСНИШТВО У СРПСКОЈ КЊИЖЕВНОСТИ.

У „**Српском Колу,**" које је излазило од 1. јануара 1881. до 3. (15.) октобра 1885., и које је за прве четири године издавао и за уредништво му одговарао покојни Никола Димитријевић штампар, а последњу годину га издавали Стеван Димитријевић и М. Димитријевића, и уредник му био Никола Јоксимовић — има ово с руског преведено:

У I. години 1881: „Четир дана на бојишту" од В. М. Гаршина, превео —ϱ— (Сава Петровић). У лиску бр. 31. и 32. — Даље: „Кнез Менчиков и његова деца," историјска приповетка, с руског превео Сава Петровић (који ту истина није потписао свога имена нити ставио другог каква знака, али се зна да је он превео ту приповетку). У лиску бр. 34.—42.

У II. години 1882: нема ништа.

У III. години 1883: „Мећава," приповетка А. С. Пушкина, превео С. П. (Сава Петровић) у лиску бр. 11. и 12. (Ту исту приповетку донела је и „Застава" у лиску броја 176. од год. 1887. у преводу Б. С. Богдана Стојковића.)

У IV. години 1884: „Песма срећне љубави" од Ивана Тургењева, превео Срд (Влада Љотић). У лиску бр. 48., 49. и 50.

У V. години 1885: нема ништа.

Стари **Јавор,** који је издавао и уређивао Јован Јовановић од јануара 1862. до конца априла 1863. донео је ове преводе с руског:

1862.: Песме: О свадби (украјинска), превео К. Н. стр. 37. — Два гаврана. (По Пушкину) препевао Ј. (Змајован), стр. 225. — Хеј вечери. . . (И. Козлов), превео Ст. Н. стр. 252. — Сећаш ли се . . . (Лермонтов, превео Ст. Н. стр. 284. Приповетке: Растанак (Из Тургењевљевих мемоара; не стоји, ко је превео. Иста је приповетка изашла и у прошлом броју нашег листа у преводу М. Ш. М-а под натписом „Састанак"), стр. 76, — Утопљеница. Приповетка Николе Гогоља. Превео Стојан Новаковић, стр. 218., 233., 242., 250.

1863.: Песме: Из Лермонтова. 1. Растасмо се . . . 2. Није, није, не љубим те тако. . . обе превео Ст. Нов. стр. 125.

Нови **Јавор,** што од године 1874., дакле ево већ петнаеста година, излази под уредништвом дра Илије Огњановића, има ове ствари преведене с руског:

1874.: те године има само песма: Летња ноћ. (По Пушкину), препевао Мита Поповић, стр. 883.

1875 : нема ни једне песме ни приповетке преведене с руског.

1876.: Барина Олга. Малоруска приповетка, превео Стеван Јагеровић, стр. 9., 41., 75., 109., 141., 173., 207., 235, 265., 301., 333. — Сахат, приповетка једног старца, од Ивана Тургењева, превео Сава Петровић, стр. 227., 259., 293, 325., 365., 395., 425., 459. – Муму, од Ивана С. Тургењева, превео Владан Арсенијевић, стр. 609., 643., 675., 705., 739.

1877.: Песме: Чини (од Тараса Шевченка), превео Ј—ћ, стр. 680, 713. — Радост и невоља (по руском), препевао Змај Јован Јовановић, стр. 1193. — Приповетке: Из обичног живота, приповетка у писмима, с руског превео Икс, стр. 777., 817., 847., 873., 917.. 947. — Вечити радник. С рускога превео Тарас, (прештампано из Београдских „Српских Новина") стр. 809., 841., 881.

1878.: Песме: Сан. (Лермонтов). превео М. Ј. Илијћ, стр. 1385. — Па нека умрем (Доброљубов), превео Змај Јован Јовановић, стр. 575. — Све ти праштам (Н. А. Некрасов), превео Коста Ристић, стр. 817. — Приповетка: Робијаш, с руског превео Мијаило Ковачевић.

1879.: Приповетка: Чуј! Из ловачког дневника, од Ивана Тургењева, превео Рк-са, стр. 615., 647., 679.

1880.: Приповетке: Напред у Сибирију! У насеобине Из живота цара руског Павла I. Превео Сава Петровић, стр. 513., 545., 585., 617. — Идеалиста. Приповетка И. С. Тургењева, превела Милева С стр. 801., 835., 869., 897., 929., 961., 997.

1881.: Сиромашна удавача. Слика из живота у пет радњи. Од А. Н. Островског. С руског превела Милева Станишићева, стр. 519., 553., 587., 615., 649., 681., 715., 743., 779., 807., 841., 873., 905., 935.

1882.: Тајни усељеници. С руског од М. Сим. стр. 961., 993., 1027., 1059., 1091. — Сусрет. Од А. Еваљда, с руског С—въ, стр 375. — Баба Јага. Руска народна гатка. Превео С—въ, стр. 633. — Слике из руског живота. Од В. Даља. Превео Алексије Васин I. На губилишту, стр. 1239., 1269.

1883.: Песма: Козачка успаванка (Лермонтов), превео Рајко, стр. 609. — Приповетке: Сахрањивач. Новела Александра Пушкина. Превео Бранко В. Константиновић, стр. 1481., 1513. — Препелица. Успомене из детињства Ивана Тургењева. Превео Озрен, стр. 1175., 1209.

1884.: Песма: Сам се латих (Лермонтов), превео Рајко, стр. 1543. — Приповетка: Славопој љубави. Приповетка И. С. Тургењева. С руског превео Бранко В. Константиновић, стр. 705., 739., 769, 803., 835.

1885.: Јевђеније Оњегин, спев Александра Пушкина, песма прва. С руског превео Јован Симеоновић Чокић, стр. 11., 41., 75., 103., 135., 169., 203., 233. — Живот у граду. Слика од грофа Н. Толстога, превео Н. В. стр. 551., 583.

1886.: Живот у граду. Од грофа Л. Н. Толстога, превео Н. В. стр. 585., 617. — Кавкаски роб. Од грофа Л. Н. Толстога, превела Зорка Ховорка Калићева, страна 897., 931., 967., 997. — Махмуткина деца. Приповетка В. И. Немировића Данченка. Превео М. Ђокин, страна 1253., 1289., 1325.

1887.: Песма: Родила је мене мати (Тарас Шевченко, превео Ж. стр. 612. — Приповетка: Где је љубав, тамо је и бог Приповетка Лава Толстога. Превео М. Ђокин, стр. 10., 23., 39., 54. — Те године има у Јавору чланак Николе Шумоње. Руски роман на западу и код нас и Павла Падејског литерарна скица Гроф Лав Николајевић Толстој.

— Изашла је 15 свеска Књига за народ из задужбине Петра Коњевића. У тој су свесци настављене Искрице из светог писма (по Даничићеву и Вукову преводу), како их је за поуку народа саставио проф. др. Ђорђе Дера. Овде су поуке из новог завета о вери, љубави, нади, даље разне приче Христове, како Христос кара лицемере и фарисеје, и савети и мудре поуке за срећан и блажен живот.

— Изашла је трећа свеска Милићевићева „Поменика знаменитих људи у српскога народа новијега доба“. У ту је свеску стало 78 лица, од којих спомињемо ове познате и славне наше књижевнике покојнике: Ђорђа Магарашевића, Ђорђа Малетића, дра Вука Маринковића, Димитрија Матића, Данила Медаковића, Милана Миловука, **Симу Милутиновића Сарајлију, Луквјана Мушицког, Ђорђа Натошевића,** Атанасија Николића, владику **Петра II. Петровића Његуша, Доситија Обрадовића.** Трећа свеска Поменика изашла је као XXVII. књига Чупићеве задужбине.

— У 173. свесци Народне библиотеке Браће Јовановића настављена је Милаковићева Историја Црне Горе а у 174. Г. П. Данилевскога историска приповетка „Потемкин на Дунаву“.

— Као књижевни куријозум бележимо овде и књигу, коју смо пре неки дан из Зајечара добили. На корицама је натпис: „Арарове забавне књижице. Коло прво. Кретање слободе I.“, а унутри стоји овако: „Светов-ар Ар-сенијевић у песми и збору. Ора и кола.“ Из увода у ту збирку видимо, да је —ар Ар— „пре неких година ступио у јавни песнички живот а под тим скраћеним знаком свога имена приказивао се у појединим дечијим листовима (у Голубу, Невену и Српчету) и у Јавору.“ То је било „пре неких година“ а „што је у последње време заћутао, беше узрок, што је спречен сваког био дописивања.“ „Сада — вели даље — оправљен снагом наступа даље своје певање —“ „У овој првој књизи — наставља песник онако по банатски — ушла је ора и крај ђачког кола потегла су многа друкчија кола среће, војничко, варошко, чаробно, циганско и др.“ Друга ће се књига звати „Вршидба и берба а за њом су на реду лирске љубавне песме у одељењима по стотинак песама“ (слаби циклуси!!) А „у другима ће се указати занимљивост, душевна зрелина ума и пробуђена свест а јавиће нам се и отвореним пољем уз душевне рефлексије и уметну књижевност друкчијега вида.“ Осим тога „једрином мисли и корацима напретка биће му у прикупу веће и мање драме и позоришна дела, а заступаће у добром делу и детинство.“ И најпосле „свеколико ово, у колико нам се износи на углед, казује нам јасно, да ће Арарове забавне књижице заступити више времена и да ће му се у појединим свешчицама прикупити рад његовог умног делања.“ Прву ову књигу „краси“ лик „генијалнога песника“ са књигом у левој а гушчијим пером у десној руци. — Ми на то све немамо шта да кажемо. Човекољубље нас гони, да замолимо штоване читаоце нашег листа за „тихо саучешће“ према —ар Ар—овим „шмоцовлуцима“.

— Гаврило Бољарић, свештеник и катихета у Сарајевској великој гимназији, и Никола Тајшановић, учитељ певања у Сарајеву, позивају на претплату на III. свеску Српског православног пјенија, које су њих двоје по Карловачком старом начину у један глас у ноте написали. У тој ће свесци бити одговарање на обичној литургији и на празничној и архијерејској, осим тога на призивању св. Духа и благодарењу и на спомену мртвих. Као и досадањим свескама, биће и овој цена 1 фор. а. вр. У нашем је листу лане директор Новосадске гимназије Васа Пушибрк у чланку свом под натписом „Српско православно црквено пјеније“ међу осталим приказао и топло препоручио прву свеску дела Бољарића и Тајшановића као дело, у којем су црквене мелодије верно написане.

— Други део „Педагогије“ Стјепана Басаричека, учитеља у кр. учитељској школи у Загребу, изашао је у другом са свим прерађеном издању.

— Из „Јавора“ од ове године прештампана је у засебну књижицу оцена професора Моја Медића на књигу „Kemija za niže razrede srednjih škola“, коју је по седмом издању тога Кауерова дела израдио Густав Пексидр, професор у кр. економској и шумарској школи у Крижевцих.

— Јарослав Врхлицки, богодани песник чешки, који међу садашњим јевропским песницима заузима угледно место, превео је дивни еп Талијанца Торквата Таса: „Gerusalemme liberata“. Изашла је прва свеска тог превода, првих десет спевова. Врхлицки је до сад из талијанске књижевности на чешки превео још и Дантову „Divina commedia“ и песме Ђакома Леопардија.

САДРЖАЈ: Дух времена сад је таки! X. — Чика Зоран. Приповетка из српског глумачког живота. Прича М. К. Д. — Војислав Ј. Илић. Од Л. Томановића. — О кнезу Лазару. (Наставак.) — Ковчежић. Гласник. — Књижевне белешке.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваког четвртка на читавом табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. на по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 ф. на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата администрацији „Стражилова“ у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 17. У НОВОМ САДУ 28 АПРИЛА 1888. ГОД. IV.

ДУХ ВРЕМЕНА САД ЈЕ ТАКИ!

ПРИПОВЕТКА ИЗ СРПСКОГА ЖИВОТА.

ПРВИ ДЕО.

(Наставак.)

— Омладина се брзо отрца, кад пре времена ступи у акцију. Ко пише у нас дописе по политичним листовима, ко често и уводне чланке, ко хоће да ствара јавно мнење? Људи већином још не позвани на то. Ко нам пуни белетристичне листове песмама и приповеткама? По онима, који су позвани на то, могли бисмо ми бити са свим без икаква листа, или би такви лист могао изалазити једва један пут у месец дана на једном штампаном табаку. А од оних опет већина их почне још у ђачким скамијама. па таман кад је „дорастао до копља и до коња,“ он забоде копље у ледине, па, ако је нешто свршио, „све на страну, а корист преда се“; ако није ништа свршио, што бива по најчешће, постаје моралним пролетером, из кога се рекрутују шарлатани, денунцијанти ...

— То је за то, што наши родитељи не спремају децу, кад их шаљу у школу, за раднике него за господу, а и не разабирају, је ли им син способан за какву душевну акцију.

— Цео свет иде за тим, да има што више интелигентних људи.

— Интелигенција и госпоштина, за бога, још није све једно, то ћеш тек допустити. У нас је врло велика погрешка то, што ми држимо, да не може бити интелигентан човек, а да није — „господин“; док овамо имадемо доста „господе“ без интелигенције ... Узми само то на ум, да се ни један „интелигентан човек“ није „понизио“, да буде, на прилику, бирташ, или трговац или ... најслободнији човек на свету: економ. А толико имадемо примера, да су, на прилику, пропали трговци „пали“ на бирташе, па кад ни ту нису могли прокопсати, или и прескочивши тај степен, а они одмах хајд' у „господство“, те или постадоше општинским начелницима, или ексекуторима, или полицајцима, неки се, Бог ме, протекцијом или умешношћу и даље докотурали. У нас немају ни појма о томе или се сматра за срамоту, да се један свршен универзитетлија може вратити у свој дом, те наставити посао оца свога, па орати земљу или копати винограде. Имамо на пример „вечитих правника“ доста, ал' и ти хоће да играју само господина. Или се и не мисли на то, да трговцу треба више од нешто капитала, што га је обично наследио или, можда, добио у мираз, и оно мало „знања“ трговачкога, што га добије у тако званим вечерњим школама, а чистећи преко дан пијацу испред дућана свога „шефа“ или прскајући лети патос у својој болти. Занатлија не ће да зна више од свог мајстора, где је изучио занат, економ више од свога оца. Тако ни у чему не можемо да издржимо конкуренцију странога света, а овај употребио наше незнање и неумење, па нас експлоатише и уништава као зубача племениту биљку, као филоксера винову лозу.

— Ти би канда још могао бити ваљан економ, — примети Бранко више у шали, — кад већ знаш и за зубачу и за филоксеру.

— Шала на страну, Бранко. Ал мени се чини, да би се од мене могао истесати, ако и не какав практичан ма и мали Лоренцо Штајн или Некер, а оно ипак бар ваљан економ пре него какав префриган параграфлија.

— Падају л' ти те мисли на памет ваљ'да за то, што се видиш сада у овом обиму? Брате, ја се мало разабирам у економији, али толико могу да знам, да, пре него што поцури шира, мора да поцури по винограду скоро исто толико зноја.

— Знам ја то врло добро. Сећам се добро покојнога оца свога, како је тај умео риптати и ра-

дити. Кадгод бејах код куће, водио би ме собом на сваки посао и говорио би ми, како се шта ради. Па сад се дивим мојој матери. Видиш, Бранко, моја ти је мати чудна жена. Права Српкиња мати! Никада та мени не ће допустити, да ја завирим у њену економију, од како је пало слеме на њено теме. Једва ће ми на питања моја тек овлаш поверити, како је испала на прилику берба, како пазар, колико је шљива за ракију натресла, и тако штогод. Ја јој се дивим, да она све то смаже сама. И ни паре дуга нема. Штогод видиш да је њено, све је то слободно и, што она каже, „божије па наше.“

— Па шта тебе гони, да, можда, ти прихватиш њен посао?

— Воља и осећање да сам способан за рад. Кад год сам код куће, све ме више жеља вуче мирном сеоском животу. Из читавог Хорација најпаметније ми се свиди оно његово: Beatus ille, qui . . .

— Опрости ми, али ја не замишљах у тебе појма о идилизму.

— Буди уверен, није то ни идилисање, што ме амо вуче, већ баш, ако ћеш право, практичност,... сушта практичност. Но немој опет да бркаш практичност с егоизмом. Ја, до душе, немам толико чуства за „општу ствар“, немам наклоности, да „исправим свет раменом“, да „плачем за туђим насилима“, и тако даље. То су све формалности, шупље љуске. Радити треба, радити! Па... чуј ме! Више народу користи, кад у својој средини има ваљана интелигентна човека, који ради онаки исти посао, од кога живи и он, народ, него од најсавршенијег агитатора, адвоката и ма ког иначе „господина“. Далеко је, дакако, од мене и помисао, да бих ја делио, ваљда, с народом своју муку; али да бих му био учитељем у његовој најпречој потреби, радећи баш свој посао, то сам сигуран... Мој стари био је поштен човек. Стекао је доста. Али да је умео, могао је и више. Човек се мора збиља дивити нашима старима, да су и толико прибрали, а без рационалног газдовања. Данас... данас се и за то тражи интелигентан човек, човек .... не „господин“!

Бранку се побра није никад још таким показао. Више пута му је баш био и одвратан, што је „таки“, као што о њему суђаше „материјалиста“. Али га изненади његов пијетет према оцу. Бранко се сећа свога оца. Једва га је, до душе, упамтио, али и оно мало успомене не беше врсно, да и у њему изазове такав пијетет према свом родитељу. Мати му никад не хте о оцу причати А што је кадгод начуо из разговора њена са братом својим, његовим ујаком, поп-Стеваном, то баш не могаше у њему изазвати безусловну послушност према петој божјој заповести: „Шти оца твојего...“ Он зна само за матер своју и више ни за какво добро.

— Да, и опет велим, — узе опет Јован — што више свесних економа, земљорадника, трговаца, занатлија, то више слободе и благостања. Без материјална напретка и добростања, чему књига, чему просвета, чему живот? А ми смо се свим радом својим далеко удалили од пута, који овамо води. Ми имамо књижевника, уметника, научених „јевропскога гласа“. Ни дај боже штогод против тога! Али ни најобичније најпотребније оруђе, рано, нашем најмногобројнијем раднику: ратару не правимо сами, него бог те пита од куд морамо да набавимо. Алати наши за најобичније наше потребе носе на себи туђински печат. Ми све морамо од туђина да набављамо за своје рођене паре, а пâрâ мало, док потребе све веће расту. Ми ћемо поред све примљивости према свему, што је напредно, морати као народ банкротирати, т. ј. на једаред ће „друмови пожелити Срба...“ А историја ће да пева ил кука над њима као над старим Римљанима и другим пропалим народима, поред свег нашег толико хваљеног родољубља, као што ни Ромуловим потомцима не поможе ни Јустинијанов corpus juris.

— Јоване, — насмеја се већ Стајић, — мени се чини, ти у мамурлуку свом обично гледаш све на црне наочаре.

— Увек, — одговори опај живље, — упамти, увек тако! То је моје ceterum censeo. Догод ми будемо из школа изалазили као господа, а не као радници, увек ће нам кола ићи на еро. То је само истина, а не црне наочари, упамти. Нова омладина је ухватила ту истину...

— Сви ми, штогод учимо, учимо за народ. Наша је интелигенција, или баш ако хоћеш господштина, збиља, свезана с народом као мало где, па...

— Фраза!... Ја што учим, учим себе ради, као год и ти и други и трећи. Кад кажем, да бих био на селу учитељ народу, то стоји: јер ја, као интелигентан човек, знаћу и умећу боље удесити свој рад, те ће моји сељани имати прилике, на кога да се угледају ако хоће. Тако продире у народ оно из књижевности. Мислиш ти, да би му ишта помогло, кад бих, ваљ'да, удесио јавна предавања, па им поповао, како ради немачки или инглески сељак или овај или онај спахија, који има хиљадама ланаца земље и према томе и опрему. Кад видиш, како народ лако прима моду, немој мислити, да би он то примио, кад би му се теоретски о томе предиковало, а да не види то од нас својим очима. Престанимо ми радити, што не ваља, па не ће народ имати у кога да се угледа; а почнимо и ми паметније са собом, да видиш, не ће ли и он окренути на боље.

Ако ми не верујеш, иди ма у које село, где су Срби помешани с Немцима. Јест да Србин устукне испред Немца; али то је само у први мах, јер је Немац већ дошао онакав, какав Србин постане тек, кад се од њега поучи. Ал' који Србин остане, тај издржи конкуренцију његову и буде бољи од учитеља свога. Па ко се опет смотава и сели него Немац, те хајд' даље као гусеница. Србин је одмах створен као лептир, никад гусеница. Несрећа је по Србина сељака то, што се он, кад једном пропадне, тешко подиже, јер, канда, и не мисли више, да буде економно слободан; те, пошто не може да остане од срамоте у свом јату, тумарне бог те пита куд, па се изгуби. Наш је сељак, где су Срби неизмешани с туђим елементом, комотан: ради једва, колико му треба, па је површан, те, канда, не схваћа озбиљно конкуренцију у раду, јер су међу собом сви једнаки; а чим дође јачи од њега, он подлегне, и то ... не, што он нема својства, да не буде површан, него што је запао у благословене крајеве, па му није никада ни било до невоље, да та својства своја изоштрава. Ми све вичемо: „Учимо народ! Поучавајмо га!“ А све то, што ми учимо, врло мало користи баш народу, маси народа. Ми учимо медицину, па тражимо вароши, не ће нико на село. (Ја не ћу да пребацујем штипендистама, као што је то у нас мода, што бајаги „не раде за народ“, а школовали се о „народном“ новцу, јер исти тај грех носе на души и остали.) Ми учимо јуристерај, да „бранимо народна права“; а ја, бога ми, видим, да се и наши народни браничи, „поборници“, наплаћују од народа исто толико правично или неправично, као и они, који се не хвале, да „раде за народ.“ Свештеници, које му драго партаје били, траже што бољу парохију. Ти и твоје колеге дали сте се на професуру, па ћете и ви лепо тако да спремате омладину на господство. Једино се клањам учитељству народном. Ко је свестан учитељ, а ја бих рекао, да су народни учитељи већином такви, то је прави мученик народни. Што свеснији, то већи мученик. Ја, видиш, не бих то никада могао бити. Па кад то не могу, а видим шта други раде, не могу ни ја бити бољи...

По толики пут заподео се међу друговима такав разговор. Мисли њихове имају, до душе, своју извесну цел, али су још увек без одређене сталности. Прелеће се ту с једног предмета на други, и, дакако, често долазе у сукоб сами са собом. То ништа не смета, да опет сваки своје назоре брани најодушевљеније. Ђачка слобода, неограничена у идејама, као да им још не да, да им се кристалишу појмови о слободи и друштвеном поретку, о приликама, у које могу запасти и према којима ће морати удешавати свој рад и своју снагу. Бродови живота њихова несу се још навезли на отворено море, где борба за живот као вихор диже и ваља вале то себичних страсти то племенитих смерова. Интереси њихови несу се још нигде сукобили. Није се још ни једном дала ни прилика, да један другому, можда, спасава живот или, што данас често више вреди, потпише меницу. А што овај или онај овому или оному кадгод учини какву услугу, то је још увек она идеална несебична младићка, ђачка љубав, која их привлачи.

Тако Јован и Бранко гледају у отворено море, у јаван живот свој као ђаци са самопоуздањем, које појачава само снагу и наду млађаних душа и приличи њихову добу, а и не слуте, колико ће се весала поломити на узбурканим валима, што их тамо чекају.

Ако им се назори о свом бићу, о позиву својем у животу и не подударају, ипак им бродови стоје још мирно један поред другога у тихој луци, у којој се и један и други озбиљно спремају, да сваки својим путом отисне свој брод на то море. Па руку на срце, обојица савесно кроје једрила за пловидбу и кују котву, која има кад тад да их овде или онде закачи на пучини будућега живота. И нанесе ли им кадгод струја бродове на супротивне стране, па им се тако и путови укрсте, не ће зар један на другога, већ један поред другога. Запитаће се за јуначко здравље, поздравиће се као добри пријатељи. Па ако и не узмогну опет напоредо, знаће обићи матицу, која би их увукла у вртлог, где би могли замутити своје идејале... (Наставиће се.)

ЧИКА ЗОРАН.

ПРИПОВЕТКА ИЗ СРПСКОГ ГЛУМАЧКОГ ЖИВОТА.

ПРИЧА М. К. Д.

(Наставак.)

Сунце се почело клонити западу, наступало је благо и тихо подвечерје, кад чика-Зоран ступи на мала авлиска вратаоца свога стана. Чело му се разведри, кад угледа своју јединицу, чилу, здраву, у оном детињском невином задовољству. Баш се пужала на велики дуд, чија се сенка у авлији далеко опружила.

„Цветко!“ — довикала је газда-Данићевом сину,

који је већ на дуду био. — „Прво ћемо набрати за чику и тетку па онда за маму и за нас“.

Чика Зоран хтеде да јој узвикне: „А за ба́бу ништа, а?“ Али се уздржа, јер се бојао, да не би пала са дуда од изненађења.

Деца га нису приметила те је тако неопажен посматрао сваки предмет у дворишту, као да га бог зна како дуго није видио. Из груди му се оте тежак уздах те тихо прошапута: „Ej ала је леп тај домаћи живот!“ Премишљао је за тим о свом положају, сравњивао своју тренутну славу, која тако опија за тренутак и која за тај један тренутак заноса после откида парче по парче од рођенога срца па га прождире, да се наплати за своју великодушност! Сравњивао ју је са тихим домаћим животом.

„Не, не!“ — шапутала су му уста. — „Лепо је глумаштво, да, леп је занос, слава, али мени изгледа све то као нешто несавршено. Мора да је код других народа позориште друкчије, ја не знам, али — — нешто ми фали, ја не могу да будем потпуно задовољан.“ За тим климну главом те опет настави: „Доцкан си ти почео, мој Зоране, није то за тебе! Па зар сам ја збиља неспособан, да у свету, тој правој позорници, играм, ма и споредну улогу — —“

Ко зна, докле би чика Зоран тако још резоновао, да му поглед не паде на његову Јелчицу. Он се трже. „Свеједно!“ — рече даље. — „Позорница је и једно и друго! Ја на својој добијам у накнаду бар неколико заносних, блажених тренутака, а колико има бедних глумаца на оној другој позорници, свету, којима се исто тако раздире срце, па без икакве награде?“

Као лака веверица скакала је Јелка са гране на грану. Кад је хтела успети се баш до њега на највиши врх дуда, Цветко јој пружи руку, као да би јој помогао, она га лупи, шалећи се, по руци, а Цветко трже руку те је целу стрпа у уста, гледећи при том доста блесасто у ваздух.

„Шта је то, Јелка?“ узвикну чика Зоран, који се тргао из заноса. „Зашто га бијеш? Срам те било! Зар је то лепо, а?“

Све је то чика Зоран изговорио врло строгим и озбиљним гласом, сакривајући ипак осмејак на лицу.

„Не боли то мене ништа, чика-Зоране; Јелка се само шали, бога ми, ништа не боли!“ — бранио је Цветко.

„Ти си добро и честито дете а она је створаг и обешењак! Доле се вуци, ти, ти, ти, уф, капља ће ме ударити!“

Когод познаје „Старог баку и његова сина хусара,“ одмах ће познати, да чика Зоран већ сад игра улогу „Црвенка.“ Деца, наравно, то нису опазила, те нису знала, да ли се чика Зоран шали или љути.

„Не љути се, бога ти, Зоране!“ Зачу се Данићев глас, озго са прозора! „Здраво! Добро дошао! Па ти тек тако бану а ником ништа и не јави.“

„Помоз бог, господар-Данићу!“ (Чика Зоран, од како је глумац, зове свакога презименом). „Ето дођох, послом.“

„Е па добро дош'о! Ето сад мене доле, у собама је запара. Стано! Снеси дер мало мученице под дуд, ту је Зоран!“

„Хоћу, Јово, одмах!“ одазва се госпоја Стана из бог те пита које собе са улице.

Међу тим су и деца стала силазити са дуда. Обоје су стајали на једној грани, равно једно према другом. Цветко се загледао у свога оца на прозору а при том је зинуо; Јелка га наједаред лупи руком по отвореним устима а о̀ва пукоше, као кад се дланом о длан лупи кеса артије, напуњена ваздухом.

Цветко, у место да се ражљути, од срца се стаде смејати, а Јелка дотле већ слети са дуда на земљу, као тица, па погледав горе узвикну му: „Боље пази, како ћеш стати, а немој се заблејавати којекуда. Но, силази! Скочи, ако смеш.“

Цветко, овако изазван од Јелке, погледа на земљу, и ма да је високо било, скочи, Јелка му припречи, ухвати га обема рукама за раме, па гледећи у његово, зажарено и застрављено лице, стане га исмевати: „Гле, зар си остао жив?“ Дохвати га онда за руку, па с њим заједно, марширајући по војнички, пођоше чика-Зорану, да га пољубе у руку.

Чика Зоран, стари војник, гледајући Јелку тако чилу, и живосну, промрмља у себи: „Ej, да је, којом срећом, мушко, та би била сигурно ђенерал у војсци!“ Пошто га деца пољубише у руку, пољуби он обоје у чело, ћушну лако Јелку по глави па се онда обрне Данићу, који му се приближавао.

„Па још једаред добро дошао!“ пружао му је обе руке господар Јова. — „Дед седи, човече, твоја жена отишла, баш пре четврт сата, у болницу до онога болесног глумца. Срео сам је на путу.“

Седоше.

Госпоја Стана донесе на великом послужавнику стакло са чистом ухлађеном сремском шљивовицом, коју ни Данић а ни чика-Зоран нису баш мрзили; све то метне на малу клупицу под дуд; после поздрава са чика-Зораном оде и газдарица, да и даље надгледа по кући што треба.

Пијуцкајући и пушећи у лепој хладовини под лиснатим дудом разговарала се два стара добра пријатеља. Данић је причао Зорану о трговини, о којој овај није ни појма имао, а чика Зоран опет Данићу о позоришту, у којем се опет овај није ништа разумевао; па ипак су њих двоје једно друго пажљиво слушали и шта више и саветовали се узајамно.

Данић се баш из петиних жила упео, да Зорана одвратн од најновије му намере.

„Немој, брате, да си луд!“ доказивао је Данић. „У свету свуд има по нешто, што човек мора отрпити, није ни у трговини друкчије; главно је, да је теби савест чиста. Иди, молим те; а за ким се данас не говори? Како би ти дао оставку? Оно истина није плата за то бог зна каква, али ипак и то је поможено. Десет форината је ипак закрпа; ти имаш дете, за које ти се ваља старати! Што велиш, да ти подмећу, да си крадљивац, то нека те није ни бриге, твој рад подлежи ревизији и контроли, а ту треба да је све у реду пред твојим претпостављенима; а што би се ти освртао на то, што говоре твоји непријатељи! Па зар ти баш у очи рекоше, да си крадљивац?“

Чика Зоран, који је до сад све спуштених очију слушао, погледа Данића оним значајним погледом, који означава резолутност и највећу сигурност, па чврстим гласом отпоче:

„Не, то нису; јер да се ма ко усудио, та реч била би му последња!“ За тим стаде мекше и као невољно говорити: „Али ти не знаш, мој пријатељу, ти не знаш тај глумачки свет! Ствари, које немају никакве вредности, на које се човек не би ни осврнуо, знају ти људи да направе тако важним и великим, да им се дивити мораш; напротив, оне ствари, које неког значаја у себи имају, за које се цео свет интересује, па чак и онакве ствари, за које би се и они, по свом позиву, морали интересовати, пропуштају онако олако, као да се нису ни збиле, и као да и не постоје. Па онда има још нешто. Видиш, ми нисмо на једном месту, него путујемо, и ја у сваком месту морам да слушам поново једне те исте увреде. Истина је, да сам ја у стању, њихове — клевете у лаж утерати чистим мојим рачунима, па ја то чиним, али шта то све помаже? Рачуни се обелодане у новинама, које ни десети ни стотинити не прочита, а ја остајем у очима осталога света варалица и крадљивац! Не, не, не ћу више! На част им! Због тих кукавних десет форината не живим добро ни са мојим друговима, а ни са публиком! А, не. Ма како, да сам сиромах, не ћу да ми се име, па ма и привидно, каља —“

У тај пар кроз мала авлиска вратаоца пропусти госпођа Перса, жена чика-Зоранова, господина Хаџи-Антоновића, са речима:

„Изволите! А гле, ту је већ мој Зоран!“

Данић и Зоран одмах скочише, пођоше им на сусрет и поздравише се узајамно. Данић понуди Хаџи-Антоновића у собу, али он не хтеде, него предложи, да сви остану на пољу, где је врло пријатно било.

После неколико пријатних речи са Данићем окрете се Хаџи Антоновић чика-Зорану те му врло благим речима саопшти одлуку одборску, којом се њему поверава економска служба код српског народног позоришта на место Мргодића, који да ће по суду лечничком тешко више устати са болничке постеље; рече му даље, како одбор потпуно поверење поклања њему, и како се нада, да ће и на даље, као и до сада, тачно вршити своју дужност.

Благо лице и позната пријатност Антоновићева учинише те се све намере чика-Зоранове преокренуше. И нехотице погледа Данића, који га је весело погледао, као да би му рекао: „Но ето видиш; шта си луд, човече!“ Погледа на своју Персу; она је стајала на прагу своје ниске собице па кад је чула речи Антоновићеве, потекоше јој сузе од радости, што њенога мужа тако одликује.

Чика Зоран не умеде за дуго ништа да одговори. Прихвати руку, коју му је његов претпостављени пружио; у грлу му застала реч, коју хтеде да изусти, два три пута гутну, очи му се наводнише, и једва што кратко промуца:

„Поверење ваше и славног одбора не ћу никад на зло употребити; биђу вам до века захвалан и трудићу се, да се покажем вредан вашег поверења и одликовања.“

Узајамни стисак руку рекао је све остало.

„Па збиља, како је јадном Мргодићу од јуче?“ — запита Хаџи Антоновић госпођу Персу.

„А сам ће бог знати, господине. Зло је, врло зло! Кукавац! Мора да је сиромах јако озебао, кад му нема тако дуго помоћи. Ја идем сваки дан, да га обиђем, али бога ми све горе па горе. Сутра ћу опет отићи, ал мучно да ћу га жива затећи. Тешко ми је, знате, кад помислим, да јадник нема никога свога. Еј, еј!“

„Сиромах Мргодић!“ додаде Антоновић и, као да хтеде прекинути тај тужни разговор, запита: „А збиља, где је ваша Јелчица? Јуче сам је видио. Велика већ девојка.“

„А, деца расту“ — одговори брижна мајка. — „Особито то наше дериште баш, што но веле, ижђикало. Нико не би рекао, да јој је тек четрнаеста годиница; као друго од шеснаест.

„Нека је жива и здрава. Још мало, па ћемо ми њу у глумице. Дете је врло разборито и живахно.“

Данић погледа бојажљиво у Зорана и Хаџи-Антоновића, као да би им рекао: „Не дирајте ми у то дете!“

Госпоја Перса сва претрну, кад чу те речи Антоновићеве. Она није марила глумачки сталеж, што јој је мужа отргао; па сад још зар и јединицу? Не смеде у тај пар ништа рећи, само је ломила, своје радом измучене суве руке.

Чика Зоран хтеде рећи: „Не дао бог, да буде глумица“, али му паде на ум, да ће то све, што се сад говори, бити и проћи; а да не би увредио свога претпостављеног, рећи ће тек као одобравајући:

„Боже здравље, треба још неколико година да протече, док би постала способна за глумицу. Још је врло млада, а ја не верујем, да ће икад имати и дара за то.“

„О, ја бих већ имала дара,“ зачу се Јелкин глас озго са стаје.

Сви погледаше горе и спазише је, где у нарамку држи и Цветку додаје силество опраних и на тавану осушених марамица, белих реклица и других ситнијих ствари, које је она сама још јутрос рано опрала и прострла да се суши.

Сви се у први мах насмејаше тој детињој безазлености и том самопоуздању, а Јелка се мало застиди сва поруменивши; па као да би се поправила, додаде: „Бих, бих, бога ми!“

„Имала би дара?“ поче Антоновић; „а како ти то мислиш, чедо моје?“

Јелка остави у собу скупљене ствари па приђе Антоновићу; гледала га је смело својим лепим, великим плавим очима, и на поновљено питање, како мисли да би имала дара, стаде доказивати:

„Јер ја знам на памет све песме, које се певају код нашег позоришта; па онда знала бих вам сад играти неколико улога. „Шумску ружу“ знала бих вам од речи до речи; па и оно, што говори „Дедица,“ и стара „Катица,“ и „Мирко“ и онај други стари „Вучић,“ отац „Мирков,“ и то све без погрешке —“

„Доста, доста, не брбљај којешта!“ осече се доста осорно чика Зоран. Познавао је он добро Хаџи-Антоновића; знао је како је то велики ентузијаста за позоришну уметност па се бојао, да му не би могао одолети навали, да Јелку образује за глумицу.

(Наставиће се.)

КЉИМЕК БОРУТА.

ПРИПОВЕТКА ИЗ ПОЉСКОГА ЖИВОТА.

НАПИСАО ВЛАДИСЛАВ ОКОЊСКИ.

Нењђа спада у оно мало срећних села у Горњој Шлеској, која до данас одржаше своје пољско име. Ваља, до душе, признати, да ни земаљски већник, ни председник управе, па ни министар унутрашњих послова скупа с министром правде, никада не покушаше, да промене њено народно име. Ено Рацибожи, Љубљинице,Ољшови и друга места примише, барем у писању, силом германско крштење, ал’ Нењђа остаде нетакнута. Јер то тек не можемо за зло узети, што је сиромашни језик земаљског саветника, не нашав у својој азбуци носнога самогласника, заменио га течним сугласником, па од Nędza начинио Nendza. Међу тим је и земаљска влада драговољно пристала, да народу остане Nędza,*) нека је потпуно и неограничено ужива.

Разуме се, да се тим правом користио и Кљимек Борута, коме је породица, скоро читав век овамо, боравила у томе селу и била најбоље сведочанство, да то име селу са свим приликује. У тој је породици, на име, умрло од глади 15 чланова; ал’ најславнији међу њима беше Вавжињец Борута, отац Кљимков. Кад је оно 1847. наишла глад на село, Вавжињец беше удовац без хлеба и рада, па хваташе ноћу под стрехом врапце, а дању на лепак вране и њиховим месом храњаше свога сина од десет година. Но, најзад, понестаде врабаца, а вране се опаметише, те очајни радник, кад не мога два дана наћи детету хране, науми да се обеси. Него пролазећи мимо дворску зграду, спази на снегу месо од одеране лисице. Борута понесе месо кући, испече га, па како већ од неколико дана није ништа окусио, а дете је спавало, поједе он први, халапљиво, комад печења. Мало за тим осети ужасне болове. Домишљајући се, да је лисица отрована стрихнином, баци месо, отрчи за кућу, пружи се на земљу, па стаде, брже боље, јести снег са земљом, надајући се, да ће се тако излечити. Кад се дечарац ноћу пробуди, стаде га дрека и узе викати тату, ал’ од тате ни гласа ни трага. Сутра дан га нађоше мртва за кућом. Нико се не би дао осолити, да је у његову стомаку могло што бити, па за то и рекоше сви суседи, да се смрзнуо. На то није имао ништа да каже ни окружни лекар, па морамо и ми пристати.

По очиној смрти пријатељ му, дворски овчар, Шимон Брест, узе Кљимка к себи у овчарницу и онде га држаше преко целе зиме, делећи с њим кору хлеба. Кашто беше оскудице у јелу, али по некада, особито с пролећа, кад овци скапавају, Брест их је немилице клао и својски мастио бркове са својим храњеником. Лети навуче сила корења, па зими, обично, плете врло лепе кошаре. Дечак је тако брзо научио код њега тај занат, да је, за кратко време, заслужио неколико талира и за њих купио себи гуњац, чакшире и две кошуље. Кад су овци пошли на

*) Nędza=невоља; изговара се Нењђа.

пашу, а нада све, кад им се више није хтело скапавати, рећи ће старац Кљимку:

— Брајко, гледај да нађеш себи хлеба. Кад се нађеш у невољи, дођи к мени.

Кљимек се, плачући, отшуња у свом новом оделу, пође шврљати по селу, обнови познанство с неколицином дечака, а у вече се створи опет у овчарници.

— Ао, битанго једна! — Зине ражљућени старац, — ти мислиш, ваљ'да, да ћеш увек лежати поред мене као Бурек? Вуци се у свет!

Не толико заповест, колико чобански бич, што га Брест скиде с клина, убрза дечака, те овај отпири из дворишта без обзира. Већ почео да се хвата и мрак; скрије се, дакле, иза сењака, а кад се спусти ноћ, прилегне под стог и заспи. Но сутра дан, ако и јест старац пре зоре устао. не беше Кљимка ни од корова. Куд се део? Запиткиваше овчар сељане, запиткиваше људе с пута; беше их, који су га срели, ал' му нико не могаше право казати.

— Тврдоглав до ђавола! — гунђаше старац. — Лола једна, ни да писне, као да није код мене презимио. Можда је где год и умрьо? Могао је доћи, проговорити, па би што и појео, ето сам заклао овна. Пси ће пождерати . . .

Уза све то, што се клање овнова у Ненђи морало на широко разгласити и бити врло примамљиво, млади се Борута не јави, као да је у земљу пропао. Брест се још дуго распитивао, најзад одмахнуо руком, па са свим престао о керлу говорити. Прође седам година. Један пут срете дворски слуга овчара, па ће му рећи:

— Вратио нам се Кљимек.

— Какав Кљимек?

— Па Борута, онај, што је код вас презимио.

— Зар је овде?

— Па још какав клипан! Не би га познали. Погодио се за орача.

Брест не рече ни речи и оде у овчарницу.

Снусти се на сламу, па стаде премишљати. Обузе га нека мила језа, ал' се одмах пробудише у њему успавани осећаји гнева.

— Добиће по кауку, чим овамо завири, — шапу.

У тај мах уђе у овчарницу Кљимек. Збиља изгледаше кицошки. На њему црн прслук, из овога се помаљају рукави црвене кошуље, понда високе нове чизме, нова, плава капа на намазаној коси, у устима цигара, изнад ње, испод стињена носа, провирују светле наусниңе. Уђе он смело и стаде на праг.

— Morgen! — повиче јуначки.

— А зар ти не видиш, — осече се Брест, — да је ту слама? С цигаром ми улазиш!

— Бре, ја сам је у уста турио, а не у сноп, — опре се Борута, као неправо му.

— Мичи се, да је дубље не турим.

Кљимек извади из уста цигару, попљуне је, па је, угашену, спреми у џеп.

— Што ви, деда, мене тако гоните, као вука, — рече, прилазећи лагано. — Ваљ'да вам нисам ударио клинце под нокте. А што сам отишао у свет, то сте ми сами казали.

— Казао! — љути се старац, — нисам те, ваљ'да, могао целог века у торби носити, да из ње хлеб једеш; док је требало, нисам ти хлеба кратио.

— А ко то каже? Но, кад се мора трбухом за хлебом, онда се нема куда.

— О, знам ја, постао си господин, па за то и ниси хтео да се распитујеш, да није стари где год скапао под плотом. Дабогме, такав господин, — то није Бурек, који одмах долети, чим викнем. Ђаво с глупацима! . . .

— Ја господин? Ваљ'да за то, што, после седам година, имам чиме да покријем голотињу. Не говорите у ветар. Да ви знате, по каквим сам се лествама пењао, да ви знате, колико се пречага поломило, док сам се попео . . .

— Од куда да знам? — рече Брест чисто одобровољен, навлачећи сабрану сару од чизме.

— О, можда ни вас није, у младости, толика невоља на муке метала, — вели с уздахом Борута, седајући на праг. — Месец дана нисам кашиком сркнуо, после сам једва могао неколико гроша на дан ишчепркати у руднику, у фабрици ми дали посла, док није престала, са станице ме протерали, што сам заспао, примим се најзад службе на мајуру, и ето, што је на мени, то ми је сва тековина.

— Мука је то, мука, — примети Брест, ал' сад већ не беше ни трага од зловоље.

Кљимку не требаше да буде баш оштар психолог, па да може, из последњих речи, увидети, да се старац већ престао кострешити. Елем, примакне му се ближе, извади из џепа угашену цигару и сисајући је, испреде пред очима Брестовим цело повесмо својих седмогодишњих пригода. Беху у њима све нити, из којих се тка жиће јадничко. Слушајући ту вечиту уду срећу сиротињску, старац је прекидаше час по мудрим саветима, којима га је невоља научила.

— А што се ниси држао рудника! — повиче најзад.

— Та, држао сам се, — одговори Борута, — док се не одвали комад угља, па ми не згњечи нос.

Брест погледа свога храњеника и, заиста, примети, да му је размрскана хрскавица на носу.

— Јеси л' дуго боловао?

— Два дана ми лопила крв. Али то је била шала! Него кад ми машина овај прст одгризе, онда ми ударише светлаци на очи, светлаци, богме!

Овчар у чуду загледа руку Кљимкову, на којој, заиста, не беше једнога прста.

— Па онда ме окупи глад, јер нисам могао да радим. Одем у апотеку по маст, ни фенига да попусти. Мишљах већ, да сам себи дођем главе. Још да је и то! Али једном дођем у фабрику, стојим, а оно штене, онај Борн, пушта железо у жлеб; некако ипрсне и durch до кости ми опали, лопов, ногу.

Изује чизму и одслони на листу широк ожиљак, где је опрљен.

— Мећер се склептало на тебе са свију страна, — прогунђа Брест, па стаде нешто цуњати у слами под узглављем у постељи.

— Та, но! — рече Борута, — ваљ'да је сад већ крај. Ни ђаво не може да ме дочепа, јер му се извијем.

(Наставиће се.)

О КНЕЗУ ЛАЗАРУ.

РАСПРАВЉА И. РУВАРАЦ.

(Наставак.)

Међутим стигла је — радуј се, ликуј и поиграј са мном заједно, српски сине, јер је стигла стара она руска књига из Петрограда! — Још ћу само да поменем с две три речи једну јако распрострањену по књигама причу о кнезу Лазару и његовом слузи, па ћу онда бацити све на страну и потражити у тој књизи страну, која се нас тиче.

Поменута књижевна прича, као што ју је Рави Јосиф бен Јошуја (рођ. 1496. у Авињону од јеврејских родитеља, који су били изгнани из Шпаније, а после се настанили близу Ђенове) савременик Леона (Лава) X., Лутера и Карла V., по свом начину испричао, а Бјалоблоцки с јеврејског на енглески („The chronicles of Rabbi Joseph ben Joshua ben Meir et London 1836.) а г. Стојан Новаковић теби, Србине, за љубав још г. 1878. на српски превео, гласи у том преводу овако:

„У тим данима (на врху стране стоји: Амурат узима Бугарску 1370.) сјединише се Лазар деспот, кнез од Србије, и Марко, кнез од Бугарске, и неколико кнезова од Албаније, и сакупише војника, колико је који могао. И изађоше, да се боре против Амурата и ставише се у бојни ред према њему; али они бише потучени од њега и попадаше мртви на бојишту. А Лазар деспот би ухваћен жив, и они га одведоше са собом и у крви га предадоше гробу. А Мурат узе предео Бугарску из руку необрезаних у време 1370. године. А један од робова (заробљеника) чу, да му је господар Лазар, кнез од Србије, погубљен, и то га веома на срцу тишташе. И једног дана он ће рећи: „Данас ћу да умрем и ја заједно с Амуратом, који је убио мог господара.“ И он продре близу њега и узе мач и гурну га њему у трбух; и њих обојица умреше у то време. И Амурат влада 23 године, и у крви сиђе у гроб године 1373.; а син његов Бајазет уста на Солимана, брата свога, и уби га, и влада се учврсти у руци његовој. А Бајазет беше добар јунак, и он је мерио кораке ногу својих, и зову га до данас Хидрин Бај. (§. 330. с. 248.)

И после смрти Амурата, његова оца, скупи он војску и пође на *Марка, кнеза од Бугарске,**) да освети смрт свога оца. И започе битку близу места, где му је отац био убијен, и *Марко* би потучен од њега; и Марко и великаши, што су били с њим, осташе мртви на бојишту. И Бајазет Турчин узе сва утврђена места, што их је у то време било у Бугарској и т. д. (§. 331. стр. 249. Лондонског издања.)

И кад смо на истоку, да поменем одмах овде грчку хронику у стихових, која носи наслов: *Ἱερακος χρονικὸν περὶ τῆς τῶν Τούρκων βασιλείας* и која је штампана у Bibliotheca graeca medii aevi, ed. Constant. Sathas I. Venetiis 1872. 245—268. Из те хронике Јераксове, који је био велики логотет велике цркве Цариградске, и коју је хронику издавалац извадио из рукописа, довршеног 9. нов. X. индикта 7105.—1596. г., саопштено је мени дотично место са стр. 246. и 247. од стиха 76.—100. добротом и љубављу поменутог г. Стојана још г. 1877. 23. августа, само је „саопштавајућа“ љубав његова заборавила, да уз грчке стихове приложи и српски превод тих стихова, претпостављајући ваљда, да сам ја још у ђимнасији научио грчки језик, као што си ти, српски сине, научио, те сад ниси само и не зовеш се само добар Латин, као што си се некад звао, већ и добар Грк. Но пошто сам ја у овом другом језику само дотле дотерао, да могу срицати грчки, и то потешко, то ти не могу казати, како би стихови они о кнезу Лазару и његовом верном слузи у српском језику гласили, а да овде исписујем слово по слово стихове те у оријиналном језику, то опет ја нећу, — и нећу и не могу, и то нећу, јер нећу да се мучим преписујући и у преписивању мотрећи на оне грчке знакове; а и не могу, — та зар не видиш, да хоћу да свиснем од грозничавог нестр-

*) На стр. 243. (§. 322.) пише Рави Јосиф тог Марка: Marco Zarnobichio prince of Bulgaria (кнез од Бугарске), а ти већ знаш, да је то Марко Краљевић.

пљења, које ме обузме, чим погледим на ону руску књигу, у којој је описано оно хождени̂је Пиминово у Цариград г. 1389. Казао сам ти, у којој печатаној књизи и на којој страни те књиге и од ког до ког стиха треба да читаш па да знаш, шта је Јерак казао о смрти кнеза Лазара, и како га је слуга његов дивно осветио, па потражи у тамошњој университетској библиотеци означену књигу и прочитај то место у оригиналу и кад прочиташ својим очима, онда веруј, а иначе не веруј ником: ни Стојану, ни мени! А остали, који не знају и не разумеју тога *скупога* језика, нек се задовоље с уверењем, да се причање Грка Јеракса не разликује јако од онога причања Јеврејина Рави Јосифа, сина итд.

У исто време, кад је путовао по свету тај Јеврејин Рави Јосиф, живио је на западу епископ Павао Јовије (Paulo Giovio) и писао је много о турским царевима и о турским стварима.

У књизи једној стародревној, печатаној у Млецима г. 1560. трудом неког Санзовина, нашао сам састав: „Informatio di Paulo Giovio Vescovo di Nozeria a Carlo V. Imperadore“, и сад ми је жао, што из тог састава нисам г. 1872. исписао више но само ово и овако:

стр. 73.: et Marco Craiovichio Signor di Bulgaria —

„perche il Signor Lazzaro Despoto di Servia et Marco, Signor di Bulgaria. — — Per la morte del Despoto Lazzaro, resto sdegnato uno schiavo di nation Serviano, e per vendicari la morte del suo natural Signore, si delibero morir con fama d' animo egregio, e cosi pigliando il tempo còn un pugnal (пињал) ammazzo Amoratte.

Bajazeto I. subito fece grande esercito contra al S. Marco di Bulgaria etc.“

Филип Лоницер у књизи, штампаној у Франкфурту на Мајни г. 1578., том I., пише на листу 11. на другој страни исто као и Јовије и Рави Јосиф, а наиме, да је кнез Лазар у боју, у који се, здружен с Марком, бугарским деспотом, и с неким арбанашким кнезовима и велможама, упустио против Турака, ухваћен vitam in carcere finivit, cujus indignam necem servus, natione Triballus, ejus cliens, vindicare ingenti animo ausus, quamquam se sciret certam mortem adire, Amurathem tamen pugione transfodit. Praefuit Amurathes rebus Turcicis annis 23. Periit a Ch. 1372. Bajazethes — patris caedem vindicaturus, initio Imperii valida statim manu adversus Bulgaros Serviosque movit, eorumque duce Marco despota cum universa Bulgariae nobilitate caeso, universa ea ditione potitus est.

Неки професор Бечки, који је с послаником Јаћимом Синцендорфским пошао у Цариград, описао је тај свој пут у латинских стихових и опис тога пута: „Iter byzantinum Henrici Porsii“ штампан је у Франкфурту г. 1583. Из тога, не баш поjетичног и нимало значајног, путописа прибележио сам ова три стиха:

„Despota (Лазар) captus obit, cujus (memorabile) *servus*
„Ulturus dominum, certique pericula spernens
„Supplicii, ferrum *Regis* sub pectore condit.“

А Don Constantino Mosachi, Албанез, прибележио је у својим мемоарима: „Lazaro (Despoto di Servia) fù preso da Amurat Principe de Turchi e fato morire, per la cui morte volendosene vendicare Milos (Cubilovich) con un pugnale uccise Amurat e fù morto lui.“ (Hopf, Chroniques etc. p. 306.) Да је и Михаило Константинов из Островице (Јаничар) знао за то књишко причање, види се из овог места: „— тада је цар Бајазит скупио војску против *Марка*, бугарског кнеза, сећајући се смрти свог оца, јер је тај кнез био у помоћи у рату кнезу Лазару; дошао је дакле на оно поље, где је отац његов Мурат био убијен. Ту је Бајазит бугарског кнеза свом војском бугарском и српском разбио и убио.“ (Гласник, књ. XVIII. 80.) А да ли је за то знао и онај хрватски летописац фра Иван Томашић, који је двапут прибележио ово: „Anno Domini 142V (?) Turche in Cosovo profligati sunt per ***Marchum Chraglerich, comitem Bulgariae***, filium Vulcoasina et per Debelak; in eodem conflictu trucidatur Turchorum imperator et in eodem campo sepultus est, ut cernitur videntibus“ (Arkiv IX. 16.) — то се не зна. Но кад бих хтео још даље терати траг тој књишкој причи, не бих био готов ни до сутра, а ја сам рад још данас да са свим свршим или завршим ову расправу. С тога ћу само још да ти прикажем, санани Србине и српски сине, дотично место из историје катедралне цркве Загребачке, коју је пре стотину и неколико година земљак Павићев, каноник Валтазар Адам Крчелић списао, но од које је само први том in folio издао.

На стр. 137. вели Крчелић: „Marci Kralievich adeo ad hoc usque tempora cantillenis celebrati, a gente Valachica (а под тим влашким пуком мислио је он тебе, Србине и српски сине,) ut eorum convivia vix videris, quibus eum non cantinent; nec iter facile faciant, sine Marci cantu et praeconiis, haec brevis modo fusior alibi narratio. ***Erat Bulgarus***, Graeca fide plenus (дакле твој Марко Краљевић, Србине и српски сине, био је, то јест, он није био, као што то ето сам Крчелић, претходник пок. Месића, г. Рачкога и пореклом правога Влаха али данас живосног Хрвата Смичикласа, признаје, да није био Шокац, већ Бугарин, и то жесток источњак, а пошто је био Краљевић Марко тај и такав, да је био, као што га даље карактерише исти тај каноник) ***inconstans, varius***. Nunc Amurathi adhaesit III. ut a

Genuensibus fuerit impetitus. Sed his quoad vincebant se dedidit, victos ad Abydum deseruit, nec Amurathis amplius gratias meritus. Adempta Servia, sive superiore Mysia Christianis, et *Lazaro Despota capto, Marcus ulcisci mortem Lazari cupit, percussus pugione Amurathes interipit, Bajazethes Interfecto successit, qui 1374. Marcum Kralievich Bulgarorum regem proclamatum cum universa sua Nobilitate proelio delet. Ita Chronicon Turcicum.*" Да ли се то „ita Chronicon Turcicum" односи на све оно, што се почињући од: „Erat Marcus Kralievics Bulgarus, graeca fide plenus, inconstans, varius etc." рекло, ја управо не знам, али чисто бих волео, да се и на те речи односи, јер ако се не односи, ако оно није рекао Турчин ни турски хоџа, већ кршћанин и кршћански угледник — онда, — онда нама источњацима нема помоћи и ко да нама помогне, кад смо ми graeca fide pleni, тако непостојани и нестални и недоследни и тако се сваки час мењамо и промењујемо, а они, потомци и питомци Илираца и васпитаници римски, тако су чврсти и постојани и непромењљиви, па ако и промену кад што, променуће само длаку и име, али ћуд никако! Па кад се они не мењају и неће да промену ћуд, не мењај ни ти, Србине и српски сине, па ћеш се бар у том погледу изједначити с њима! Не дај брашно за шљиве! Најпосле шта се тебе тиче Марко Краљевић, кад ето толико њих тврде и уверавају, да он, што се народности тиче, није био ни Хрват ни Србин већ Бугарин, те се бар у том погледу сви: и Јевреји и Грци и Турци и Латини и Арбанаси љути и љући од њих Хрвати, равини и фратрови, па и саме поjeте, међу собом слажу. Па кад се поред свега тога још сетиш и на оно, што је Василије Петровић, митрополит Црногорски за краља Вукашина и нацију, од које је био он, — а кад он, онда и син му Марко, — изрекао још г. 1754., и на што сам те већ једном и баш у овој расправи подсетио, онда се можеш, а и треба да се и сам, разуверивши се претходно, увериш, Србине, да је Марко Краљевић био Бугарин и да се по томе не печалиш много, кад читајући историју катедралне цркве Загребачке прочиташ оне горе преведене речи: „Erat Bulgarus, graeca fide plenus, inconstans, varius etc." И тај Бугарин Марко — прича се у тој књижевној причи — дошао је у помоћ кнезу Лазару, и они са још неком арбанашком господом одупреше се и бише се жестоко с Турци, но не беху сретни у том боју с Турци, јер Турци ухватише српског кнеза Лазара, ухватише и смакоше га; а слуга његов, веран слуга његов, жалећи свога господара, славнога кнеза Лазара, и тај слуга Лазарев, ком само Албанез за име зна те каже, да се звао Милош Кобиловић он, и да је био зет кнезу Лазару, прободе пињалом од појаса цара Мурата; а Бајазит, син Муратов, освети на Марку Бугарину, помагачу Лазареву у боју, смрт свога оца и т. д.

Ето, тако се — или тачније — *и* тако се негда причало у књигама јеврејским и грчким, латинским и талијанским, пољским и чешким о смрти српскога кнеза Лазара и турскога цара Мурата.

А Игњатије ђакон, који је г. 6897.=1389. са својим архијерејем Михаилом, епископом Смоленским, пратио Пимина, митрополита Московскога, у Цариград, прича овако:

„Таже отуду (од Пандораклије) поидохомъ ко Царюграду въ сандаліяхъ въ четвртокъ на рождество Іоанна Предтечи (**24. Јуна**); и наутріе въ пятокъ (25. Јуна) пловуще, минухом Діополъ градъ; въ суботу (26. Јуна) же обѣдахомъ на устъ рѣки Сахара, въ неделю (27. Јуна) же минухомъ градъ Даѳ(ф)нузій, и Кареію градъ. Таже пловуще пріидохомъ во градъ Астравію, и тамо пребыхомъ пытающе вѣстии о Амуратѣ царѣ: бяше бо въ Турской державѣ, и мятежъ бысть велій и смущеніе много: бяше бо преже насъ турскіи царь Амуратъ пошелъ ратію на Сербскаго царя Лазаря, и слышано бысть, яко на Сѹимѣ (?) обою убиша. Преже Амурата царя убилъ лестію вѣрный слуга Лазаревъ, именемъ Милошъ, и въ той часъ Турки поставиша царемъ Баозита, сына Амурата царя, и паки Турки превозмогоша, и яша Сербьскаго царя Лазаря руками, и князей его, и воеводъ его, и бояръ его и слугъ, и все воинство его; овѣхъ избиша овѣхъ же руками яша. Повелѣжъ Баозитъ царь Турскій Сербьскаго царя Лазаря мечемъ посѣщи. Бысть же сія битва въ лѣто 6897 на мѣстѣ зовомое Косово, и убоявшесь мятежа и пусти Пиминъ митрополитъ черньца Михаила, а Михаилъ епископъ смоленскій *меня Игнатія* итд." И ово сам исписао данас дне 19. Марта 1888. из оне руске књиге: „Рускій времянникъ сирѣчь Лѣтописецъ" I. ч., печатане 1790. г. у Москви, у који је временик увртштено „Хожденіе Пимина Митрополита в третіе во Цариградъ въ лѣто 6897." од стр. 241.—260., које је хожденије описао сапутник ђакон Игњатије или други ко (у 133. примедби к V. тому „Историі государства россійскаго" од Карамзина стоји: „а Михаилъ Епискупъ Смоленскій (отпусти) *мене* и *Игнатія*", а у временику пише: „*меня Игнатія*") од сапутника Пиминових; а за књигу ту руску, у којој је то хожденије, зато сам толико молио и мољакао, писао и дописивао чак у Петроград, и зато сам толико благодаран г. Сырку, који ми је неки дан послао ту књигу. што у тој књизи вести оне дознане у Астравији о Мурату и Лазару и Лазаревом слузи Милошу, и поме-

нутим Игњатијем записане, нису слите и смешане с расказом Константина философа о тима лицима, односно с казивањем руских хронографа, као што је на другом месту учињено (ч. А. Попова Обзоръ Хронографовъ руской редакціи, ib. II. стр. 50.). Ако дакле исписано из руского временика место садржи речи руского ђакона Игњатија без примесе, онда имаш, Србине и српски сине, у тим речима најстарију и прву вест „о цару Мурату и кнезу Лазару и о слуги Лазаревом Милошу, који уби цара Мурата, и о сину царевом, цару Бајазиту, под ким Турци продужише бој на Косову и победише, и ухватише вел. кнеза Лазара и кнезове његове и војводе и бољаре и сву војску његову, које побише а које похваташе — и српскога кнеза (цара) Лазара на повељеније новога цара турскога Бајазита мачем посекоше месеца *Јуна* 1389. г.“

И сад кажи, Србине и српски сине, да та најстарија или та прва вест о „битви“ на Косову није уједно и најпростија, простија и од расказа Константина философа и Јована Дуке и Туберона и турскога Нешрија и Дубровачког Орбина и твога Троношца? Признај, да јест, и реци са мном: хвала Господу Богу, ево нас на крају! — јер овде је збиља крај овој расправи.

(Свршиће се.)

КЕМИЈА ЗА ПОСЛЕДЊИХ ПЕДЕСЕТ ГОДИНА.

ГОВОР Х. Е. РОСКОЈА

ПРИ ОТВАРАЊУ „БРИТАНСКОГ ДРУШТВА“ У МЕНЧЕСТРУ.

Пре по столећа била је кемија са свим другчија наука, него што је данас. Знало се, истина, већ одавно за оксиген (кисеоник), *Лавоасје* је већ протумачио процес при горењу, *Фарадеј* је преобратио већ неке гасове у течности, *Ге-Лисак* је дознао, како стоје кубичне садржине међу собом, кад се спајају ваздушна тела — но о кемиској динамици ни појма није било а није се знало још потанко ни то, од какве је вредности топлота, која се развија у кемиским процесима. Јесте, тада је била усвојена већ теорија о атомима, али, како утичу ти атоми и како су сродни, о томе је тако нејасно било, као и за време старих грчких мудраца. Исто тако тек су само узвишенији мислиоци били мишљења, да и у органском свету владају исти закони као и у неорганском.

Ни пијонир појава у органској кемији, *Либиг*, није се могао са свим отрћи од назора, који је тада владао, већ апелира на животну снагу, да разјасни рад у телу а овамо је он први свео животне појаве на прави узрок. Као што се у политичном организму ишту физичне снаге, да стану на пут нападајима народнима, да друштво заклоне законом и редом, тако се, по *Либигу,* у животињском телу, док живи, непрестано боре кемиске снаге са животном снагом, те, ако надвлада животна снага, тело је здраво и живи, а, ако њу надмаше кемиске снаге, долази болест па и смрт.

Међу тим данас је сасвим другчије. Данас говоримо, да нема те борбе, него да животом владају баш кемиске и физикалне снаге, па макар и не могли сваки појав у животу протумачити овим снагама; даље доказујемо, да опстанак тела зависи од тога, какве су те снаге те, да се и болест и смрт исто тако као и здравље и живот влада по тим кемиским и физикалним законима.

Враћајући се на кемију пре педесет година, обазрећемо се укратко на радове *Далтнове,* те их упоредити са назорима, који данас владају; исто тако говорићемо и о радовима других научењака у његово доба. На првом месту морамо споменути, да језгро његове атомистичке теорије није у томе, што доиста има атома и што се не дају делити, ма да је он о томе тврдо уверен био, него пре у томе, да ти делићи нису једнако тешки. *Далтна* је запитао пријатељ *Рансом* о дељивости атома, а он му је одговорио: „Знаш, мора тако бити, јер нико не може цепати атом.“

Један атом оксигена тежак је толико као и сваки други атом оксигена, један атом хидрогена тежак је као и сваки други његов атом, ал 1 атом оксигена је 16 пута тежи него атом хидрогена. Па тако је и са другима стихијама. Овај *Далтнов* проналазак заједно са оним, који каже, да се стихије спајају тако, како су релативно тешке или кад се те тежине умноже каквим целим бројем, јесте баш и променио цел кемији, те из кемије, која је само испитивала, каквих стихија има у телу, створила се кемија, која тражи, колико су тешке стихије у телу којему.

Кемичари и физичари утврдили су за последњих педесет година основе у науци великог менчестарског испитаоца својим истраживањима, шта више и раширили. Истина је, његови први бројеви замењени су тачнијима али његови закони о спајању и његово тумачење тих закона атомима стоји непомично на бранику наше науке.

Занимљиво је напоменути, да је близу овде малена соба, у којој је *Далтн* радио. У њојзи је он

са најпростијим справама, — са неколико шољица, са маленим бочицама, простим теразијама и термометрима и барометрима, које је сам начинио — дошао до својих великих резултата. Овде је радио он неуморно и купио све, што је ишло у прилог његовој великој теорији. Да би протумачио тај грдни труд око истраживања, рекао је сам стари испиталац: „Пошто сам у своме раду толико пута пошао странпутицом зато, што сам веровао другима, намислио сам што мање писати па и само о томе, о чему сам се уверио својим искуством.“ Исто тако ми, овде сабрани, не смемо заборавити, да су три експерименталне радње *Далтнове* саопштене баш нашој кемиској секцији год. 1842. То је било последње знаменито дело научењачког живота његова а једна од тих радња о томе, како се мери вода у кристалима, била је више него клица великом проналаску једном. У последњем овом научном прилогу његову, исто тако као и у првом, била је једна и иста метода, која је, као што признају велики испитивачи, најбоља за природне тајне, а то је: замисли неку одређену ипотезу, за тим купи опите, који ће казати, да ли је добра или не, да на послетку по тим експериментима можеш подићи и саму теорију. „*Далтн* је“, вели добро *Ханри*, „ценио поједине ствари поглавито, ако не баш са свим, по томе, колико су оне вредиле по општу ствар.“

Запитаћемо се сада, колико су истраживања за последњих педесет година расветлила *Далтнову* теорију о атомима и то прво, што се тиче тога, колико су атоми велики, за тим, како се не дају делити па како су сродни међу собом и, на послетку, како се крећу.

Колико су атоми велики и како изгледају, није *Далтн* ништа рекао, јер се није могао позвати ни на какве опите; он је мислио, да су атоми страшно мали и да их никаквима, ни најоштријим вештачким сревствима не можемо приметити; за њих нема у нама чула. Он је представљао обично своје атоме и њихове спојеве сликом као округле плоче или кугле од дрвета па се радовао, што тако може лепо разјаснити своју теорију. Али таке механичне илустрације имају и рђавих страна и ја се сећам, како је један ученик одговорио на питање о атомској теорији ово: „Атоми су кугле од дрвета а нашао их је *Далтн.*“ У истини је *Далтн* тако свим срцем прионуо за своју механичну методу, да престави кемијске атоме и њихове спојеве, да га ама нико није могао наговорити, како да усвоји кемиске формуле, које је *Берцелије* завео и које се данас свуда употребљују. У писму једном на *Грехема* у априлу 1837. пише *Далтн:* „*Берцелијеви* символи су грозни. Млад ученик може исто тако лако чивутски научити, као и с њима се упознати.“ А даље опет: Чини ми се, да они ученике у науци збуњују и да им вољу на науку убијају, као год што руже атомску теорију и као год што ову просту теорију чине нејасном.

Модерно испитивање је дошло до нечега, што иде на величину атома а *Далтн* је држао, да се то не може збити. Године 1865. *Лошмид* у Бечу много је истраживао те дошао до резултата, да промер атома оксигенова или нитрогенова износи један десет-милионти део од центиметра. Са најјачим увећањем можемо видети један четрдесет-иљадити део од центиметра, зато, ако би преставили себи кубичан сандучић са толиком страницом па да је пун ваздуха, било би у сандучићу од шездесет до сто милиона атома које оксигена које нитрогена. Неку годину доцније усавршио је *Вилијем Томз* методу за мерење атомско па је нашао, да су средишта два најближа молекула ближе од једнога пет-милионтога дела од центиметра а даље од једнога иљаду-милионтога дела од центиметра. Да би *Томз* ово јасније рекао, позива нас, да замислимо једну водену капљицу, која да се рашири тако јако, као што је земља велика и онда ће молекули капљичини изгледати као гомила ситне сачме. *Кајфолд* то овако илустрира: Наши најбољи микроскопи повећавају шест иљада до осам иљада пута; кад би микроскоп могао још толико повећати, показао би нам молекуларну структуру у води. Да се напослетку још друкчије изразимо: кад би најситнији организми, које видимо, имали тако јаке микроскопе као ми, могли би видети атоме.

Прелазимо на недељивост атома и на питање, у каквој су свези атомне тежине и особине у стихијах.

Пођимо од речи творца атомске теорије: „Знаш, нико не може цепати атом“, па ћемо видети, колико је ово мишљење потврђено доцнијим радовима на томе. *Тома Томзн,* први заступник *Далтнов,* увиђао је несугласицу све дотле, док се није задовољио ипотезом од *Прита,* да се атомне тежине свију стихија добију, кад се општа јединица умножи неким бројем, а то је, као што *Торпе* примећује, доказивао најгорим квантитативним доказима, који само могу бити у кемиској литератури, премда ја додајем, да они нису тако несигурни као први бројеви *Далтнови.*

У доцнијој епоси *Грехем,* који је свој живот посветио теми, да нађе кретање атома, одбацио је *Далтнов* афоризам те изрекао, да атом није целина, која се не би могла делити него која још подељена није. За њега, као и за *Лукреција,* мора, по *Смиту,* првобитан атом много мањи бити.

Премишљањем о конституцији материје одмарали се у науци многи духови од најстаријих времена па

све до данашњих днева. Стари Грци престављали су да је доста само акција атома, као материје, која се сваковрсно спаја и разне облике добија, па да се протумаче све појаве на свету. Ма да *Далтн* не попушта од недељивости својих најситнијих делића, ипак каже и сам: „Не знамо управо, да ли се не би које од тела, која стихијама зовемо, могло разделити.“ *Бајле*, у расправи једној о почетку облика и квалитета, вели: „Има универзалне материје, која је у свију тела, — широке, дељиве супстанције но непробојне.“ Доцније се скоро исто тако изражава и *Грехем*, јер пише: „Можемо узети, да разне врсте у материји, које су данас познате као стихије, имају једне и исте атомистичке молекуле, који се разно крећу. Једна материја је ипотеза, која се потпуно слаже са ипотезом о утицају гравитације на сва друга тела.“

Запитајмо се сада, каква експериментална доказа имамо за ове интересантне мисли? У првом реду време од педесет година променило је са свим ово питање. Не само, да се са 53 стихије, које су године 1837. биле тачно познате, дошло да 70 у години 1887., ако изоставимо двадесет и више нових елемената, које су нашли недавно *Крис* и *Нилзн* у неким ретким скандинавским кристалима, него су и особине ових стихија испитане те нам тако тачно познате, како се тада није могло ни помислити. Како међу собом стоје ова тела, која се пре педесет година нису могла разликовати, јасно је данас са свим па баш на то да вас упозорим за који часак. Већ сам приметио, да је *Далтн* релативне тежине атома одредио, узевши за јединицу тежину у хидрогена и да је *Прут* држао, како се атомне тежине свију других елемената добију множењем атомне тежине хидрогена са бројем каквим и тим је показано на велику везу у конституцији међу хидрогеном и осталима елементима.

После *Далтна* и *Прута* ревно се борили многи међу најбољим кемичарима у целом свету са правом истином у *Прутову* закону. Испитивање је чисто експериментално и само они, који знају за тешкоће у таком послу, могу преставити, колико су жртвовали *Дима*, *Штас* и *Марињак*, испитујући трудно атомну тежину у елемената. Па шта је последак ових тешких и трудних експеримената? Да се атомне тежине стихија разних тачно не добијају, кад се умножи ни цела јединица нити половина њена, али да су многи бројеви, који најтачније показују атомну тежину, врло близу броју, који се добије множењем атомне тежине хидрогенове; и зато баш не можемо ни узети, да је то случајно тако, него да мора бити разлога томе. Чему је тај разлог и зашто је тек близу тако а не са свим, још не знамо. Но ко би сумњао, да не ће о стогодишњици овога збора бити збачена копрена са тога незнања, те да ће познато бити ово скривено али основно питање у теорији о атомима?

(Наставиће се.)

КЊИЖЕВНОСТ.

МОНАХ.

СПЕВ МИЛОРАДА П. ШАПЧАНИНА.

Појезија, она права, богодана, није ни у нас изумрла, и ако јој се са многих и многих страна подмукло подваљује или тешки окови међу на нежне руке њене. Она се појављује у пуном цвету свом, — та оно, што има у себи од памтивека бујне животне снаге, мора мирисом својим избити на површину, и ако му се сурово одриче свака потреба.

Како сам се радовао, кад сам се за време ове дуге зиме могао свом душом бавити једним делом такве праве појезије. Прозоре ми покрило ледено цвеће, по далеким планинама све бело, хладно и мртво, у мојој соби тишина и мир; али у души мојој тињао је жар, који се све то већма разбудио при читању правог песничког дела. Било ми је по кад кад, као да ми се пред очима нижу сенке и успоменке из давно минулог доба, кад сам као момче слушао и читао приче и бајке, пуне чаролије и нежности . . . Романтика, тај бујни и мирисни део људске уобразиље, приказа ми се зрелом човеку, да ме уљуља у красне снове, да ми оживи изгубљени свет, ах! да ме за које време занесе и усрећи.

Мени тада ни на крај памети није било, да се „критички“ обазрем по том делу наше српске појезије; мене је при поновљеном и опет поновљеном читању привлачила суштина и сама суштина. Каква критика! мислио сам у себи. Написаћу о том делу оно што осећам, а да се ипак не бих подао првој навали, прочитаћу дело после неколико дана опет, па онда опет. Ја сам то и учинио, али никако да ме „обузме критички дух.“

У то, после неколико недеља, дође ми до руку 152. књига „Летописа,“ и у њојзи оцена дра Мила-

на Јовановића-Батута на рукопис тог спева Милорада П. Шапчанина.

Па шта бих казао још ја после такве критике? Најрадије бих казао слагачу, да је целу сложи и за „Стражилово.“

И ако не ћу то учинити до словца, ипак ћу да се „ослоним“ на оцену дра Батута, држећи, да ће ми, бар накнадно, дозволити то „присвојење“ својих мисли.

Др. Батут говори најпре о суштини Шапчаниновe појезије, и долази до закључка, да важина њена лежи у његовим епским песмама. И лирици његовој одаје заслужено признање; али кад говори о епици његовој, онда прикупља сав арсенал критичког посматрања, да је прикаже у што лепшој боји, са што лепше стране. И то с правом, јер је Шапчанинова епика нешто јединствено у нашој уметничкој појезији. За тим се дотиче „Невесте Љутице Богдана“ и прелази на „Монаха.“ Али сад нека говори др. Батут сам:

„Предмет овоме спеву је млад калуђер са историјом своје несретне љубави. Недељко и Гојко су браћа и синови властеоски. Недељко је дивота од човека, честита и племенита душа, а Гојкова нарав иште само силе, славе и уживања. Док је Недељко крај својих родитеља учио књигу, уживао у лепоти природе и племенитим, витешким забавама свога времена; док је најпосле осетио највећи чар узајамне љубави са лепом Анђелијом, кћерком богатога властелина Прибака, те је већ и од родитеља измолио: дотле је Гојко у престоници тражио блеска и власти, а учио се разврати и интригама. Плод те нарави и науке беше несрећа за Недељка и његову љубав. Кад је дошло време. да се Недељко и Анђелија већ узму, ишчаури му се брат Гојко као највећи непријатељ. У неситој страсти, да искључи брата из наслества и да отме богату наследницу Анђелију за се, потплати Гојко учитеља Недељкова, притворицу калуђера Тихона, да целу ту ствар поквари. Тихон, у притворној побожности, не да свога ученика свету, и прети родитељима Недељковим, ако га отму цркви. Да још боље успе, показује писмо матере Анђелине, где она иште Гојка за зета. На таку подлу подвалу брата и учитеља преври крв заљубљена Недељка, и он, занесен страшћу и љутином, у сред породичког савета кидише оружјем на брата и на учитеља. Строги стари властелин, отац му, не може то да опрости, него га баци у тамницу, а Гојка ожени с Анђелијом. После две године тамновања тражи Недељко као Никанор утехе у самостану, али је ни ту не налази. Слика његове несретне љубави лебди му пред очима и не да му се ни Богу помолити. У том очајном стању проводи своју младост, сећајући се Анђелије, која уз развратна Гојка још јаче осећа величину своје горке судбине. Тако им трају дани, и једва после неколико година сине им за један тренут зрачак среће — час, кад се и опет виде. Никанор долази у престоницу као првосвештеник, и ту у цркви види се и опет с Анђелијом. Он је венчан црквом, она је жена другога, па обоје свлађују навале срца свога, и тек тихим болом мењају погледе. Како ће ту рану до гроба носити?...

Према овоме је *основна замисао* целоме делу борба племените страсти човечје са уређењем у свету — са примљеном дужности. У такој борби има, наравно, свакада толико идеалних погледа, да се и сама намеће за појетску обраду ма које врсте. И баш у томе истоме оквиру тако је згодна, да су је већ више њих обрађивали. Гете н. пр. обрађује је у облику новеле (епизода из „Wilhelm Meisters Lehrjahre“), Шефел у форми појетског романа „Екехард“, а и у нашој литератури има трага томе („Ђурђеви стубови“). Основна мисао је дакле доиста за појетску обраду.

Друго је питање, како је песник ту борбу схватио, како ју је решио, и чиме је своје идеалне смерове показао. Гете се није упуштао у тако просте прилике; он је љубавну страст распирио не само између калуђера и девојке, него између брата и сестре, па му је тиме морална директива већ у напред дана. Шефел, истина, не потенцира ту борбу сродством, него само сталешком разликом, па и опет допушта, да му главни борци у полу падну. Шапчанин нема никаквих других препона до завета „пред олтаром,“ па опет износи своје јунаке из те борбе као чисте и неокаљане, као победитеље своје страсти, као носиоце виших снага, као представнике чисте етике у човеку. Та узвишена резигнација, то мученичко самопрегоревање, то тихо дрхтање саме унутарњости није, истина, обичан акорд, којим се страст свршава, али је за то опет природан узор свакој племенитој души. У саучешћу и поштовању таких карактера признајемо ми светињу дужности, о коју се ни најплеменитија страст наша не сме огрешити. Недељко и Анђелија падају у тој борби као жртве, али им је пад тако узвишен, да је уједно најлепши тријумф божјих начела и најјачи швигар неваљалству.

Наравно да и предмет и замисао добију тек онда праву животворну снагу своју, кад их песник и у обради задахне лепотом и идеалношћу. Без тога нема уметности, без тога је сваки предмет гола продукција или репродукција, а свака замисао хладан резонма. Треће је дакле питање, како стоји „Монах“ са песничко-уметничке стране у *склопу и даљем детаљу.*

Ако ћемо судити по предмету и замисли, морамо признати, да је за целину и прави успех најзгодније, што је песник изабрао лирско-епску обраду.

Ако и не узмемо на ум, да је та врста природи Шапчаниновој најудеснија, морамо рећи, да и други уметници у такој прилици не би смели друкчије урадити Јесте истина, да се тако жива и очајна борба, као што је ова, може по гдекада заоштрити до драмских сукоба, али је ипак свега тога мало за трајну и непрекидну радњу, особито кад се узме у обзир, и по простору и по времену, широка основа самога предмета, и схватање главне замисли. У тишини епског посматрања и цртања, у нежном сентименталитету лирских излива даје се таки предмет живље и савршеније исцрпсти, а замисао са тако мирним и благим завршетком јаче изразити. За то је Шапчанин и као уметник имао потпуно праву, што је за „Монаха" одабрао облик лирско-епске нарави.

Што се композиције тиче, и ту је песник уједно и уметник и техничар. У дванаест песама разастире пред нас читав низ својих догађаја са свима каузалитетима тако основано, природно, лако и умиљато, да нас собом води куд хоће. Одмах првим песмама уведе нас у сред догађаја — у страшну борбу љубавника и калуђера. Та борба заоштри се до очајања и преступа, коме строги закони монашки не опраштају. Испаштање младога калуђера даје песнику прилике, да нам покаже мрак у души његовој, и да га нагони на исповест пред игуманом. Исповест је историја његове несретне љубави и тако је потпуна, да очајник предаје духовнику и своје љубавне песме из времена тамновања, не би ли се тиме опростио својих мисли и мука. Песме дођу у руке некој скитници калуђеру, а по њему и ономе, коме су певане — Анђелији. Анђелија је и донде сузама гасила пламен љубавне страсти украј свога развратног мужа, а кад дозна за Недељкову патњу, сузе је не оставише. Тако горко пате годинама, док их врлина не прекали, и из страсне љубави не учини немо порицање себе . . . Цела композиција се завршује као каква симфонија — тихим, изумирућим акордом у молу.

И поједини детаљи не заостају иза целине, него је сваки на свом месту и у својој најбољој светлости. Цртање природе и прилика је живо и заношљиво, а карактери су конзеквентно спроведени, пластични типови. У Никанору и Анђелији видимо изнајпре персонификацију чисте али несретне љубави, па онда својом душевном величином прекаљене, мирне патнике. Игуман Калиник је строга аскетична нарав средовечна калуђера; Тихон подмукли лисац под плаштом светиње; Дуја представник занесена фанатика, а Аверкије лепо погођена комична фигура безбрижне скитнице и распопа. Он је са својим лаким погледима на овај и онај свет тако пријатна појава, да нас у збиљи целе композиције чисто разгали. Гдекоја места су тако жива и пластична, да су доиста од драмског ефекта, а штафажа тако брижљиво изведена, да од ње главни моменти још боље одударају. Ако се још дода, да је све то верно изведено у стилу средовечне романтике и са особитим познавањем наших тадашњих прилика, па најпосле и са доследном апликацијом на наш данашњи карактер, онда можемо појмити, за што је дејство тога спева тако снажно и трајно.

Снажном дејству сваког песничког производа припомаже врло много и одабрана песничка дикција. Што се тога тиче, ми смо код Шапчанина навикли на спољашњу лепоту његових састава, а он је сваком приликом показао, да заодева своју децу брижно и с таким укусом, да му је ретко наћи равна. По томе не би морало ни бити речи о томе, али изгледа, да му је мезимче и у томе погледу било љубимче, и да је све учинио, што му је као отац учинити могао.

И доиста „Монах" је и са те стране пун лепоте и дражи. Језик му је чист, биран, лак и умиљат, а слог једар и јасан, китњаст и звучан, појетичан и пун естетичких и риторичких фигура. Где је песнику, ради јачег утиска, требало и апликације те врсте, ту се помагао старијим облицима и туђим речима, које су баш за таке прилике карактеристичне. И у томе је тражио верност и доследност, да и спољашњом формом означи и најнезнатније обележје онога времена и оних људи, које нам представља.

Исто се то може рећи и о стиху његовом, и ако с те стране сравнимо „Монаха" са „Невестом", морамо рећи, да је „Монах" савршенији. Шапчанинов стих је свугде лак, течан и правилан и одговара садржини, али у „Монаху" се може сравнити са речитом музиком. Сад дрхти као танак сетан глас пастирске фруле, сад се разлеже као потмула ломњава буре из далека. Ако ће да означи збиљу и величанство, тече свечано и достојанствено као свети Гангес широким пољанама, а где га страст притисне, жубори као горски поток међу стене стиснут. Звучност и хармонију диже му још и неусиљен снажан срок и згодна подела на строфе."

Милан Савић.

КОВЧЕЖИЋ.

—x—

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

РУСКО ПЕСНИШТВО У СРПСКОЈ КЊИЖЕВНОСТИ.

Светозар Мл. Бајић, учитељ у Црепаји, побележио је и послао нам овај списак превода с руског:

— Толкованіе божественне літургіе. Раздѣленно на седамь проповѣдій увъ светый великій постъ. Преводъ съ россійскога. Трудомъ Ніколаа Вуиновича священника Благ. Общества Тріестинскогъ. У Будиму, писмени крал. Свеучилишта Пештанскогъ, 1846. год. 75 страна.

— У „**Войвођанину**“ календару Милана Д. Рашића, издатом у Бечу за 1857. год. на 50 стр. има песма Царскій даръ. (Съ рускога) а потписан је Р. М.

— У „**Земљаку**“ 1870. год, који је у Новом Саду пок. Ђорђе Рајковић кратко време уређивао, има на 38. стр. Беседа о страшном суду, превео Милутин Петровић парох, не стоји од куда, али биће с руског.

— У „**Даници**“ 1872. год. на стр. 54., 69., 85., 101., 117., 136., има Тургењев. Из Britich Quarterly Review. Не стоји, од кога је превод.

— У истом листу исте године на страни 73., 90., има Нешто о васпитању деце. Из Бјелинског превела Марија Лебедева.

— У истом листу исте године на стр. 59. има Једна реч учитељима. С руског превео Ђ. Р. (Ђорђе Рајковић.)

— Надежда. Приповетка из руског народног живота, превео Л. П. (Лука Поповић).

— У „**Панчевцу**“ календару за 1881. год. на 40. стр. има Срећа и несрећа. Белоруского народна приповетка. Потписан је Р. Ј. П.

— —

— У овом броју ево први пут Окоњскога у српској књижевности. Да га прикажемо. Владислав Окоњски (право му је име: Александар Свјентоховски) је вођа пољских позитивиста. Родио се у Казимјержу, сад је човек својих 40 година. Изишао је врло на глас као приповедач са неколико својих приповедака, које су махом изишле у листу „Nowiny“. Том је листу био и уредник, док није, у Варшави, покренуо научно-литерарни недељни лист „Prawda“. Реалиста је; само му реализам није настран као француски, већ је чисто човечански и етички оправдан. Љубећи од срца свој народ, није тесногруд, као што су обично његови земљаци. Жарка љубав према човештву уздиже га кашто дотле, да превиди разлику народности; љуби и поштује поштена радника, који својим знојем натапа ма чију земљу па и његову „мајку Пољску“, и од свога рада поштено живи. Осим приповедака писао је и драме (Аспасија, види 1. број „Стражилова“ од године 1885. међу књижевним белешкама, и т. д.), а поред тога, бавио се озбиљно и бави се о науци, те је обогатио пољску науку многим научним студијама и расправама. Изврсно је превео на пољски Ланге-ову Историју материјализма, Брандесове студије из литературе и т. д.

— У прошлом броју споменули смо на овом месту израз, који до сад није био уобичајен у књижевности нашој. Тај је израз „шмоцовлук“. Да га објаснимо. У неком делу Србије употребљава се тај израз, кад хоће њиме да се карактеришу силом-стихови, т. ј. такви стихови, у којих се више гледи на слик или срок, него на сам смисао. Немци зову такве стихове „Knittelverse“ или „Reim dich oder ich friss dich“. Као многи изрази, постао је и тај случајно. При једној здравици хтеде домаћин да наздрави госту, ком беше име Јоца. Он поче: „Мој мили Јоцо!“ Како му пак на брзо не паде никакав слик на памет, настави: „Мој премили Шмоцо!“ Смисла да богме да нема тај слик, али наздрављач није смисла ни тражио; њему беше само до слика. Тако постаде тај израз, који се у неком делу Србије одомаћио. Зашто да га не усвојимо и ми, кад одговара потпуно оној врсти стихова? Зовимо дакле те „паметне“ стихове — „шмоцовлуцима“.

— Добили смо пре неки дан књигу, којој је натпис: Теорија прозаичког (!!) писања, написао и примерима расветлио В. Тубић. Прочитали смо па се на жалост уверили, да писац нема позваности за тај посао, којега се латио. У предговору додуше и сам признаје да се „при писању овог делцета руководио у свему немачким и мађарским књигама ове струке“, али се нама чини, да му није испало за руком, што је „гледао“, т. ј. да „све, што је код њих за добро нашао, у овој књизи на што краћи и згоднији начин у једно слије и споји.“ Цело је некако не исцрпљено, рађено овлаш и олако. Та и како би иначе човек могао пропустити овакву дефиницију: „Пирамиде, то су четвороуголна здања, којих стране на четири стране света гледају и са темељом тројеуголник сачињавају а озго се у један оштрац стичу“ (стр. 34.). Немамо при руци други део Колтајеве стилистике, али смемо поуздано тврдити, да Бајза, из кога је преведено то о споменицима старога Мисира, није могао тако дефинисати пирамиду. Такво бисмо здање баш ради били видити и писац би добро урадио, кад би нам га можда у другом издању свог дела, у слици приказао. А како је слепо писац преводио термине, нека нам за пример послуже „речни обрти“ (стр. 53.) „узрићe“ (на истој страни), „противборство“ (страна 52.). „Фигуре за буђење чуства и осећања“ (стр. 60.—61.) „расветљује“ писац примерима из наше уметничке појезије но за „појачавање“ нема куд, него се мора опет обратити Цицерону, који му је највише примера дао за „фигуре за лепо преподавање и пријатно убеђивање“, па ту — признајемо, први пут у свом веку — видимо, да је Цицерон говорио и *pro* Verre (стр. 61.). Још једаред изјављујемо, да дело то није рађено помњиво и савесно те га не можемо никако препоручити као књигу, која би кадра била испунити пишчеву жељу, „да снима, а нарочито младежи српској од користи буде и вољу јој на рад потстакне.“

— Др. Оскар Ажбот, јавни напредни професор словенске филологије на университету у Будимпешти, написао је за Мађаре кратку практичну руску граматику која је ово дана угледала света у издању Сингера и Волфнера у Будимпешти.

САДРЖАЈ: Дух времена сад је таки! (Наставак.) — Чика Зоран. (Наставак.) — Кљимек Борута. Приповетка из пољскога живота. Написао Владислав Окоњски. — О кнезу Лазару. (Наставак.) — Кемија за последњих педесет година. Говор Х. Е. Роскоја при отварању „Британског друштва“ у Менчестру. — Књижевност. Монах. Спев Милорада П. Шапчанина. Приказује Милан Савић. — Ковчежић. Књижевне белешке.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 18. У НОВОМ САДУ 5. МАЈА 1888. ГОД. IV.

У ГРОБУ СЕ ХЛАДНУ ТАКО СЛАТКО СПАВА.

ОД ЉУБИНКА.

На господском столу ђаконије разне:
Од шећера куле, црквице и „вазне“,
Грожђа у сред зиме, к'о да је сад брано,
Па тек што је вино дивно и ваљано!
Е, свачега има. Све је у свом реду.
Ал шта видим тамо? Једну главу сêду.
Блеђане јој усне, уздрхтали гласи,
На глави се старој тресу меке власи.
Да л' је ово санак или жива јава?
„У гробу се хладну тако слатко спава!“

Зар ти, оче седи, што блисташ у злату,
Што си поставио трпезу богату,
Зар ти тако збориш? О, мани се, мани!
Та смрт желе само јадни сиротани!
Боље реци: живот, то је бујна река,
О, па дај ми, Боже, још данâ и века,
Да проживим срећан 'вако на тенани!
Треба ли ти жртве? Нек мру сиротани!
Под теретом већим погнула се глава:
„У гробу се хладну тако слатко спава!“

— Хај, ти јоште не знаш, шта ме тишти туди!
Смрвљене су давно старачке ми груди!
Имам свега доста! Али срећа гди је?
Мене њезин зрачак никад да огрије!
Имао сам жену, красну, дивну, милу,
На моме је често почивала крилу,
Зборила ми жудно о зорици рујној,
О лахору тихом, о травици бујној!...
Беше лепа, добра, беше мудра глава —
„У гробу се хладну тако слатко спава!“

— Имао сам сина,... шта је цветак вити?
Мислио сам: он ће потпора ми бити.
Па и он ми оде, да се не поврати!...
А шта да ти причам о милој ми Злáти?
Хај, јеси ли вид'о зору на уранку?
Јеси л' глед'о чедо у тихоме санку?
Јеси л' вид'о... ћути, то ме боли, дави,
Никад да ми с' среће један зрачак јави!
На старачке груди клонула ми глава, —
„У гробу се хладну тако слатко спава!“

Ој, зар и господу несрећа похађа?
Зар крваво сунце и њима се рађа?
А како је теби, сиротињо моја?
А каква је мука и несрећа твоја?
Ти постеље немаш, да одмориш тело!
Несрећна си, авај, несрећна зацело!...
Бар да су ти оне ђаконије лепе,
Да ти тело, душу и срце окрепе!
Ти вечито збориш, сиротињо права:
„У гробу се хладну тако слатко спава!“

Јест, несрећа не зна за господске дворе!...
Видиш оне дуге и дубоке боре
На бледоме лицу смежураног дéке,
К'о големе бразде поред мутне реке?
Њих је рука чврста несреће и беде
Урезала тамо, да их деца гледе.
Има беде, мукâ, има тешких ранâ
И у сјајном двору бесних великанâ!
И у њима често мисô ускрсава:
„У гробу се хладну тако слатко спава!“

ЧИКА ЗОРАН.

ПРИПОВЕТКА ИЗ СРПСКОГ ГЛУМАЧКОГ ЖИВОТА.

ПРИЧА М. К. Д.

(Наставак.)

аиста, Хаџи Антоновић је и био велики пријатељ и добар познавалац позоришта а и глумаца.

Јелка, кад се отац на њу онако осече, застиђена окрете се и пође у собу, убрисавши крајем своје цицане реклице сузе, што јој потекоше.

„Стани, Јелчице,“ викну је Антоновић. „Зашто то радите, господине Бриткићу? Мени се особито допада ово њено самопоуздање и отвореност! Или би сте ви били противни, да вам кћи буде глумица? Не бисте имали право! Наше је позориште сад у развитку, па наравно да се вама не чини, да је све онако, како би требало, али ако бог да, не ће то тако остати; и ми ћемо коракнути напред, само треба чврсте воље и љубави за тај узвишени и племенити задатак. Па онда и вашег сопственог интереса ради не би сте се смели противити. Ако дете има дара и воље те постане глумица, добиће, разуме се, пристојну награду за то, и ви онда не бисте морали живити одељено од своје породице, него сви заједно. У осталом, не бојте се, све ово нема никакве вредности, ја хоћу само да видим, колика је уобразиља у вашег детета.“

Да је чика Зоран бог зна какве намере имао, речитост Хаџи-Антоновићева, и поштовање, које је осећао према њему, били би у стању све тумбе окренути. Сад и није мислио више да се противи, него је у машти већ створио слику пред собом: како му је кћи већ глумица и како сви живе заједно, како њему сви завиде, што му је кћи тако добра глумица и шта ти ја све знам. Не умеде ништа да одговори, само промуца: „Молим, молим, ја, овај — то јест — изволте ви, молим, ја као мислим, — али ако —

„Ходи, ходи дете моје, ходи ближе!“

Јелка се врати.

Хаџи Антоновић је ухвати за обе руке, погледа јој у лице, на којем се повукле две бразде од суза, што се измешале са прашином таванском. Благо је и мило погледа, и чисто се зачуди ванредно лепим цртама Јелкина лица, и како само година две још треба, па да јој црте добију стални и одређени облик. Гладећи јој са чела злаћаноплаву косицу запита је:

„Па ти велиш, срце моје, да знаш све песме и неке улоге на памет? Па де, ако знаш што, а ти отпевај, одекламуј, или прикажи нам ту „Шумску ружу“, кад велиш да знаш. Мени се чини, да баш та улога почиње са песмом, је ли?“

„Јесте“ одговори Јелка, па погледа у оца оним погледом, који је својствен само женској деци; погледом, у ком је изражено и питање и молба.

„Хајде, хајде, да чујемо, кад се толико хвалиш,“ допусти чика Зоран, а лице му је изгледало, као обојадисан лик малог жмиравог детета, које не можеш распознати, да ли се смеје или љути.

Госпоја Перса није знала шта да мисли; кад је од Антоновића чула, да би могли сви заједно живити, чисто би одма пристала, да Јелка буде глумица, па је сваки час лакомо и значајно поглéдала на свога мужа, не би ли му са лица прочитала, шта он као мисли.

Само се старом Данићу није допадало све ово. Он је Јелку заволео као своје рођено. Цветко му је био јединац па ма да је три године био старији од Јелке, ипак је дечко био некако везан, готово туњав, и Даниħ и Стана, често су, гледајући Јелку рекли: „Еј. да је наш Цветко којом срећом тако одрешит, или да је бар и Јелка наша кћи!“

Јелка се још једнако мало устезала, али када јој и мати рече: „Де, де, срце моје, кажи господину, шта знаш,“ са свим се охрабри; пође под стају, да као маркира први излаз „Шумске руже — Јелке.“ Њено преплануло лице издавало је нешто дивље, а велике плаве очи, засењене густим трепавицама, одавале су праву благост и невиност. Последњи зраци сунца на заласку играли се са злаћаном јој косицом а оне две бразде, од суза и прашине, казивале су ти несташлук и детињску безбрижност. Да су је видиле најбоље уметнице, приказивачице „Шумске руже“, заиста би на своме лицу са позоришним личилом направиле себи онаке две бразде.

Да, да! Таква треба да је, и таква је морала бити „Шумска ружа!“

Пре излаза поче певати познату песму, која се у том комаду код нас пева: „Горо, горо, висока си, драги, мили, далеко си.“

Јасни јој сребрни глас разлегао се по пространој авлији. Обузета мишљу за својом улогом и не чу Цветка, који се попео горе на хрђаво наслагане, скоро набацане трговачке празне сандуке, што су под стајом стојали, и који јој уздрхталим гласом, скоро кроз плач, проговори: „Јелка, не иди у глумице!“

Певајући шчепа она празну канту, што је била код бунара, захити воде, и приђе цвећу, које је под прозорима у хладовини стојало.

Све је то било тако одмерено, тако природно, да се Хаџи Антоновић чисто занео, а сви остали се убезекнули од чуда.

Кад приђе цвећу, спусти пуну канту на земљу, погледа по цвећу и са детињастим радосним и зачуђеним усклико мпоче први монолог из „Шумске руже“:

„Гле, сад су све руже! — А јуче још беху све то пупољци!“ — — — —

Није ли и она пупољак живота! А сутра? — Биће глумица! — — —

Хаџи Антоновић је слушао, гледао, и чисто да не верује својим ушима и очима. Чика Зоран кад се приближавао крају дуги први говор, што га Јелка говораше тачно без погрешке, стаде пуцкати прстом, као што обично сценаристе дају знак другим особама за излазак. И њему и Антоновићу учини се, као да је то збиља позоришна представа и да су на позорници.

Није ли то чудно?!

Публика тражи, да се са позорнице тако занесе, како би мислила, да то све у природи бива, а ова два човека, који знају, шта је позорница, гледећи сушту природу, занесоше се те мисле, да је то све на поз рници!

Е тако је то! Свет је и једно и друго. Позорница је и једно и друго.

Баш кад Јелка сврши свој говор, последњи зрачак сунца утону у море бескрајности. За часак завлада мртва тишина. Па и тице са дуда, које су место орхестра мало пре пратиле својим цвркутом Јелкину песму, умукоше.

Мало звонце са варошке болнице огласи, да је неко. отпутовао у вечни мир.

Ако је то Мргодић — бог да му душу прости!

— — — — — — — — — — — — — —

Јелка се окрете, па са свим другим гласом, скоро брбљаво, настави, гледећи у Антоновића:

„Знате, сад треба да дође Катица, па онда долази дедица, па се доручкује, и онда му „Шумска ружа“ приповеда, како — — —“

„Живила, чедо моје!“ прекиде је Антоновић, који се сад тек трже од заноса. „Мене је сам бог послао данас овамо. Господине Бриткићу! Зоране, пријатељу! Госпоја Персо! Та што сте се укочили, ви, ви, најсретнији родитељи!“ Приђе па пољуби Јелку у чело, ухвати је обема рукама за главу и дуго је тако гледао. Госпоја Перса стисла главу рукама у своју грубу кецељу, па стаде брисати сузе, које јој потекоше, а сама не зна, да ли од радости или од туге.

Чика Зоран као проштац круто је стајао и бленуо, ни сам не зна куда. Глас Антоновићев дозва га к себи. Спусти се најпре на једну ногу; погледа око себе, па кад спази сузе у очима свога претпостављеног, у два корака ступи до Јелке, ухвати је за рамена, саже се, погледа јој у лице; сузе му ударише нагло на очи, те гушећи се промуца:

„Дете моје! Моје једино, слатко дете!“

„Чедо наше!“ протепа кроз сузе и госпоја Перса.

„Живила Јелка!“ зачу се глас и госпоја-Стане са прозора озго. Она је цео тај призор гледала, а остали је нису опазили.

Антоновић се мало замисли, па се онда окрене Зорану и Перси:

„Знате ли шта, пријатељи! Зоран ће сутра, док му ја предам неке одборске напутке, ради којих је позван, моћи вратити се дружини. Нека поведе собом и Јелку, па нека за време, док школски одмор траје, Јелка проба на позорници неколико улога. За то ће време добити од мене потпору; па ако се и на позорници тако одликује, нека онда и остане. Млада је истина још, али за најивне улоге моћи ће се употребити. Све остало је моја брига. А који разред полази Јелка сада?“

„Трећи виши девојачки,“ одговори мати.

„Но! Истина, штета би било, да сада прекине. — али — Но већ видићемо. Као глумица — —“ наједаред отпоче живо Хаџи Антоновић: „Тако дакле, сутра на пут! Молим вас да се ништа не противите. Сутра ћу вам дати писмо на управитеља, ради Јелкиних улога. А ти, чедо моје, ходи овамо!“

Јелка му приђе.

„Ево, чика потпредседник моли те, да примиш ово, за твоју прву гардеробу, која ти устреба, а за доцније ћемо се већ побринути!“

С тим речима стиште јој у руку повећу банкноту, коју Јелка прими па га пољуби у руку.

Зоран, стари војник, научен слушати своје старије, узвикну гласно по војнички:

„Разумем!“

„Молим лепо,“ приступи сада стари Данић, који је све то мргодећи се слушао. „Ја бих имао само да кажем: да, — овај, не би требало — јер — јер — ја ето знам, да ако то дете оде у глумице, да се не ће више ни враћати —

„О, зацело, и не ћу никада!“ прекиде га Јелка хвалисаво.

Страховит прасак зачу се под стајом. Празни, набацани сандуци стадоше се котрљати један преко другог. Даске се срозаше па стадоше праскати, лупајући једна о другу, као пушке. Тице са дуда прнуше. Стари мачак претрча застрашено испод стаје и претури ракију са послужавника. Читав урнебес! Велико буре, које је пред стајом празно стојало, потиснуто сандуцима, стаде се котрљати управо на

Јелку. А кроз цео тај урнебес, шум и праску, зачу се Цветков крик.

Све то догодило се у једном тренутку.

Сви се узверили.

Зоран притрча и заустави буре, да не би Јелку свалило. Снажним својим гласом викну:

„Шта је то?“

„Цветко!“ викну још јаче Јелка, која у страху одскочи и прва спази Цветка, где лежи под сандуцима. Из једног образа цурила је крв, а на другом је било самртничко бледило.

Данић, кад зачу крик свога сина, пусти Антоновићеву руку, коју је дотле држао, па појури к стаји. Усне су му дрхтале: „Сине мој!“

Хаџи Антоновић појури на улицу.

Перса и Зоран брже боље одмакоше сандуке са Цветка. Један се ексер Цветку у леви образ забô, а крв, која је из ране текла, брисала је Јелка, оним истим крајем своје цицане реклице, којом је мало пре своје сузе утирала.

Крв Цветкова и Јелкине сузе смешали се.

Слаб врисак зачу се овима иза леђа.

Стана, посрћући и дрхћући, баци се поред свог јединца на земљу.

Мртва је тишина била за час два.

Добри Хаџи Антоновић утрча сав задуван, водећи са собом младог лечника Бранка.

Лечник, пошто је рану прегледао и крв зауставио, изјави, да рана није велика и да нема никакве опасности.

„Једино“, додаде, „што ће му можда остати бео траг од убода, јер ексер се забô баш у тако звани nervus facialis. Иначе се деран морао јако уплашити.“

Целу ноћ провели су сви, осим Хаџи-Антоновића и лечника, уз Цветкову постељу.

Лечник је сутра дан сумњиво погледао у болесника, но ипак изјави, да за сад нема још никакве опасности.

Јелку је тај исти дан њен отац одвео са собом у С., где се налазила дружина српског народног позоришта.

(Наставиће се.)

МОЈЕ ПЈЕСМЕ.

Ој војници од олова,
ви војници мали
што сте моје у дјетинству
дане забављали;

преврћући ове пјесме,
ове старе наде,
вас се, ево, радо сјећам
у самоћи саде.

Колко сам вас пута, мили,
у бојеве слао,
водио вас на побједу,
што сам боље знао!

Падали сте као луде
од тутње топова,
губили сте без обзира
главе од олова!....

Ах, ја данас често шаљем
у крваве боје,
да с' омјере, да се боре
јадне пјесме моје.

Ал оружје њихово је
од жучи ил' меда;
а у прсим' носе љубав
или груду леда;

па ја гледам, где је љубав
с тврдим ледом бије,
гдје крв тече... Али душу?
Душа ми се смије!

Смије ми се гледајући
оне луде муке,
смије ми се слушајући
оне празне буке.

Шта с' мучите, шта летите
у залудне боје?
Ој, војници од олова,
тужне пјесме моје!

Јосип Берса.

КЉИМЕК БОРУТА.

ПРИПОВЕТКА ИЗ ПОЉСКОГА ЖИВОТА.

НАПИСАО ВЛАДИСЛАВ ОКОЊСКИ.

(Наставак.)

Бурка је копкало, шта то његов господар тражи, дигне се, па стане загледати машући репом, а Борута опет пробуди радозналост код оваца, те се и оне приближише у чопору. Кљимек да их награди за ту пажњу, баци недогорелу цигару овну, који се напред измакао. Ован је узе у зубе, сажвака и пљувајући узмаче натраг, а стадо, поплашено његовим узмаком, трже се бојажљиво у угао.

— Мислио си, да је меден колач, — рече смејући се Борута и играби, од весеља, за реп Бурка, па га окрене неколико пута око себе. Пас зацвили па стаде штектати. Престрашене се овце још већма сабише у углу.

— Шибе ти, мукташу! — обрецну се овчар на Бурка, не освр̂ћући се на то, да онај има разлога, што се гневи. Пас тим тужније спусти реп, што господар му, осим стаклета, које га је слабо занимало, извуче из сламе одмах и комад печене овнетине, завијене у кожу од старе торбе, а то рундави друг није никад могао мирно гледати, па, богме, ни сада.

— Спас' Бог! — рече Брест, наслањајући на уста стакло, па добро повуче из њега.

— На спасеније! — отпоздрави Кљимек и лакомо загњури у грло грлић поткрепљиве боце.

— Љута! — рече жмиркајући.

— Смрековача, — одговори старац чисто задовољан. — Сам је правим. Купим шпиритуса од Кацера, налијем га на кору од смреке и тако постоји недељу дана, после натрпам мало шипака, мајчине душице, чуваркуће, храстове коре, корења од коприве и цимета.

— Хо! хо! — чујаше се Борута.

— Добро је гуцнути, поплаши сваку болест. Шта сам пута њом и себи и другима кости исправио. Дед, загризи мало меса, јуче сам приклао, — метиљ навалио.

— На што дебелу сланину мазати машћу, боље да се људи присмоче. Долази ли често сам господар?

— Таман! Седи у Берлину или приморју. А све кад и дође, нема каде да прегледа све мајуреве. Завири, омирише, па збогом. Нема овде где ни одсести. Двор је стар, има свега три боље собе, а и те су управитељеве.

— Кажу, да је поган Шваба, тај управитељ.

— Никад лепе речи. Виче, грди, да из коже изидеш, све му је мало, не мож' му уговети. За властелина кажу, да је добар човек. Али кад он дође, Клајн никога не пушта да му приђе, а ако му се и приближе, Клајн већ у напред намести, да су сви обешењаци, лењштине, пољски неваљалци, док најзад не увери господара. Пригледајдер, да ко није нађулио уши. Не?

— Нема никога.

— Тако је и са мном. Дванаест сам година овде, па све је добро било. Чим он дође, одмах удри грди, да сам глуп, лен, да ће ме протерати. Ето, тако ти је то. А, на послетку, ђаво и с њим! На тебе је ред.

— Осећа се цимет, — рече Борута, облизујући се.

— Чисто човека проголица, је ли? Макар плакао, само сркни капљу две, па се одмах мораш смејати. Да ли тебе прокоље? Мене чисто прожме. Кишељ, знаш онај код ковачнице, прави неку са сумпором, ал' мојој ни прићи, ма да је добра од сакагије. Хој, хој, не ће нико дочекати, да начини оваке смрековаче. Овчар познаје биље. Долазе к мени са стакоцима, а ја им дајем капљу по капљу, па за најмање иштем плату, јер, брате, шпиритус не тече потоком, нит' цимет расте на међи. Бурек, ево ти, лоло, кост, па се и ти омасти. Испићемо још за старо пријатељство.

Обојица потегнуше, опет из боце, а у боци тек мало на дну преостаде.

— Као да сам мерио, — рече Брест приносећи стакло на светлост.

— Имамо једнака уста, таман као чаша, ха, ха, ха! као чаша, по кварта! Ја сам погубио двадесет зуба, морају ми и уста бити већа. Два сам избио лане. Обешењак Бурек поплашио у пољу малу јаребицу, ја за њом, он ми се заплете међу ноге, спотакнем се и смрвим зубе о камен! Дође онај пас, онај Клајн, разбојник! Weg! weg! . . . отиће овце у воду! Као да немају папака, имају боље чизме него ја, бар нису подеране. Хај — хуј!

— Хај — хуј! — прихвати Борута, превр̂ћући мутним очима, па запева:

Моја гуско, ступај лако,
Моја сврако, крочи јако!...

Еј, да је од куда музика, ал' би цупнуо . . .

— Ба! — прсну у смех Брест, нагињући главу узглавку и склапајући очи, а очи му од радости засузиле.

— Хајд'мо у крчму, наћи ћемо уз пут и девојака, ако не буде музике, ми ћемо звечати чашама. А за што ми је грло? Ако је за пиће, пију; ако је за певање, певају.

Моја гуско, ступај лако...

— Моја! — пропрати Брест, пирећи кроз чекињасте бркове. Код нас ти беше тушта девојака, али не даде ђаво! Шимоне, у вашој је руци.

— Руци! — одазва се овчар као одјек, али кад узе боцу, не могаше је принети устима, него је спусти на колена.

— Онде на игрању, — говори Кљимек, опирући се о Бреста, — ако те и очепе, не боли те жуљ.

Бирај, бирај, бирај,
Док те нисам бир'о...

— Бир'о! — шану овчар хрчући.

— Борн ми не ће умаћи, — муца Борута, — још ћу га стиснути!

Стискао сам Марицку,
Чисто се превила...

— Аа! Бурек пасја веро! Но, Шимоне, хајд'мо у крчму; десно горе, па лево доле...

Моја гуско....

Брест већ не може да одговори, јер је заспао. Тако и Борута, започињући узалуд неколико песама, клону најзад у дубок сан. Мало за тим, Бурка охрабри та тишина, приђе ближе и зграбив остатак овнетине, склони се у страну. По овчарници се стаде полако разилазити и мешати са смрадом од ђубрета, оштри задах смрековаче, коју је Брест поред себе пролио испустив из руке боцу. Зачуђене се овце стадоше у гомили примицати спавачима, али Бурек, сумњајући, да имају можда какве зле намере с господаром а особито са овнетином, која беше сакривена у кревету, отера их одмах натраг. Уза све то, неколико одважнијих овнова опет се вратише, један стаде чак и да њуши место, с којега се разливаше мирис од смрековаче, али одмах устукну, кихну и отресе њушку, као кад рече оно Борута:

— Осећа се цимет!

Кад је и Бурек, угледајући се на господара, сит овнетине, заспао, кад су полегале овце, поплашене његовим режањем и мирисом од смрековаче, настаде у овчарници свечана тишина. Кроз отворена врата слободно се разливаше по слами сјајна струја септембарске светлости. И на дворишту све умукло, као да не прекида санка двојици пријатеља, које је ушуљала смрековача.

На један пут на светлој прузи, на прагу овчарнице, одби се нека сенка. На прагу застаде млад човек, онизак, гојазан, у кратком капуту и високом шеширу. Обазре се у около, око му запне за спаваче, развуче презорно дебеле усне, намести бинокл, па стаде нешто гунђати. Ни Јовиш не би тако охоло гледао спаваче, али их је гледао Герхард Клајн.

Спавачи беху укебани, баш кад треба, у сувише великој кривици и сувише оштри судија њен беше у таком узбуђењу, да не могаше оклевати. а да не проспе своје громове. Елем, постоја неко време на прагу, промери Борута и Бреста погледом, из кога севаше гнев, поруга или задовољство. На послетку, као да му сену срећна мисао, узмакне у двориште и, спазив уз пут слугу, намигне му:

— Брест је болестан, — рече с подругљивим осмехом. — Истерај овце у поље, само тихо, да се не пробуди и hüte bis Abend, онамо rechts од шуме.

Слуга отрчи у овчарницу, скине са зида бич и поче лагано истеривати овце на велико чудо Бурково, који искочи из своје ложе, па узе погледати час на спавaћива господара, час на тога, што присвоји његов жезао, хтеде да протестира, ал' увиде своју немоћ, па истрча само на двориште и врати се, као да би хтео рећи:

— Господару, зар можеш да поднесеш ту срамоту?

Господар је подносио, јер је спавао. На једанпут се захори на дворишту пуцањ бича. Овчар позна свој бич по гласу, па се стресе. У тај мах Клајн, који не хтеде да се квари онај ефекат, што га је удесио, кад се они пробуде, повиче немачки:

— Не сметај господи!

Брест се већ у полак пробудио, а при том га текну глас управитељев, па ђипи пренеражен:

— Шта заповедате?

— Ништа, поштовани господине Шимоне, — рече подругљиво Клајн, — ја само опоменух момка, што је овце отерао, да не квари господи сна.

— Овце отерао? — промуца усплахирени старац, обзирући се по пустој овчарници. — Ја мало задремао, а и јагањци су морали отпочинути. Бурек, пасја веро! куд си ми бич одвукао, ао обешењаче, стани мало....

Цакне пса ногом, а овај ужасно зацвили, окрену се несвесно у ковитлац, па излети из овчарнице.

— Господине Бресте! — повиче управитељ.

— Шта заповедате?

— Опет велим, да вам не заповедам, јер сте слободни. Хтео сам вам само световати, да одете, кад се испавате, са својим другом у шетњу.

— Шта ће то рећи, молим, господине?

— То ће рећи, да ћете од сутра напасати само свога Бурка, јер ја лупача не држим.

— Зар...

— Ћути, купи своје траље, па марш!

Те речи, изговорене гневним гласом, пробудише Боруту.

— Лупежу! — крикну Клајн, — ти си се само за то погодио, да ми опијаш људе, да ми смрадиш овчарницу којекаквом смрдљивом патоком! Враћај капару, па ми се губи, вуцибатино, док те нисам измерио штапом.

Борута избечи очи сабирајући мисли, које му ракија још удиљ растериваше; на послетку се саже, залети се и груне Клајна главом у трбух тако јако, да се онај одмах преметну у сламу. Не рекав ни речи, изиде на поље.

— Убица! — раздера се управитељ, устајући. — Држ'те га! Убица!

Борута се и не осврну, и за час га нестаде иза зграда.

— Ја ћу теби, разбојниче, поломити рогове, — оде зипарати Клајн, модар од љутине, — ниси ветар, да ћеш ми умаћи! Ха! подла пасмино пољска! И ти, ваљ'да, мислиш, да ме главом грунеш? — цикну на Бреста, а овај стоји покорно пред њим.

— Дванаест година, господине, овде верно служим, — одговори мирно Брест.

— Ви сви једно, — окрену нешто мирније Клајн, муцајући пољски. — Ха, свињо, добићеш по њушци! Запамти, Бресте, да ћеш се на суду заклети. Ти верујеш у Бога, је ли?

— Увек.

— Но, ако верујеш у Бога, онда ћеш рећи на суду, да је он хтео, да ме убије. Иди овцама, ја теби праштам, јер признајеш, да си крив.

Овчар се дубоко поклони, па оде у поље. Клајн се упути у двор. А куд се деде Борута?

Дворске зграде пружаху се узбрдицом. На подножју брежуљка раштркало се у кривуд село. Сиромашке, сламом покривене, куће, међу којима беше тек гдекоја с црепом, као бела врана, показиваху, да ту глад на широко жари и пали. Могло се то познати и по мршавој летини, коју сељани свлажаху на таљигама у штагљеве. А септембарско сунце сијаше тако јасно, као над сликом среће и обиља. Ах, поштено сунце, кашто оно једино не ускраћује човеку својих зрака, кад му судбина откаже сваку љубав. Често место хлеба положи свој одблесак на сто јаднички, као да би га хтело светлошћу својом да нахрани. Добро сунце, не гасни, не заклањај лица свога сиротињи!

Борута седе на пањ пред колебом, од које савијаше дворски пут у село, па се загледа у сунце. О чему је мислио? Више о том, шта сад да почне, него о оном, шта је учинио с Клајном. Неизветрила још смрековача, неки ђор, гневни полусан — све то начини у његовој глави читаву збрку утисака, које превлађиваше дрскост. Погледав у поље, спази Бреста, где се жури овцама. Диже се, дакле, с пања, обиђе дворске зграде, па пожури за Брестом.

— Шимоне! Шимоне! — викаше из далека.

— Али Шимон, погружен у успоменама најновијега догађаја, не чујаше ништа.

— Што тако слогове бројите? — дрекне најзад Борута, стижући овчара.

— Што? зар није горак бадем? рече Брест, па застаде.

— Јесам ли га људски декнуо?

— Дебела свиња — није му ни ђаво. Али што тресну — као клада.

— Дерао се, чуо сам; нека ме хвата за реп.

— Рече, да ће те повући на суд, а мене ће наместити, да се закунем.

— Нека тужи. Вас је оставио у служби?

— Ђаво ће га знати, казао је, да идем овцама. Нека отера. Ја ћу торбу на леђа. А шта ти?

— Ваља ми потражити посла.

— Јес' био код Јана?

— Шта ћу? Ако ми је стриц, није господар ни трговац. Хлеба нема, а посла не може дати. А шта ми је то, ако ми допусти да преноћим у колеби!

— Бре баш си луд! Половина је колебе твоја, а тако и башта. Море, то је твоје очинство. Није на одмет.

— Дакле моја је половина колебе и баште? — понови зачуђени Борута.

— Живота ми! Иди само, па реци ко си. Познаће те и сами. Седам година, није век.

Борута запева неку ђаволасту песмицу па стаде скакати по пољу од весеља.

— Да, да! говораше Брест — то је твоја очевина.

— Господин, дакле господски. Данас ћемо се опити, Шимоне, али баварским.

— Таман! Протерао би ме сутра до сто врага.

— Не бој се, ја сам тврде главе.

— На част ти, а најзад, ја само смрековачу... Баварско ми заврне мозак.

— Е па ће и одврнути. Дођите данас у бирц.

— Не могу, ја само своју...

— Кушајте другу. Идем стрицу, а вечерас ћемо поиграти.

Бирај ме Маро
Да те ја не бирам...

Но, до вече, Шимоне — рече, пружив руку овчару, па весело одскакута.

— Донеси сутра у поље коју капљу, онда ћу окусити... довикне Брест.

Очинство, које је тако из ненада обогатило Боруту, беше јадна колеба, иза које се пружаше парче баште, као какав језичац. Где није маховина покрила, онде су натруле даске отвориле рупе, које су на једној страни позапушаване сламом и травом. На тој је страни становао Јан Борута, стриц Кљимков и савласник непокретности, која је записана у грунтовници Ненђанској под бројем 15. Блатњави трем дељаше кућу на две половине. Десно беше прилично

пространа соба, а иза ње комора. У тој соби Јанова жена, постара и мршава, намешташе у тај мах квочку на јаја, кад је наишао Кљимек.

— Хваљен Исус!

— На веке векова.

— Јемачно не познајете — Кљимек.

— А! одговори, загледајући пажљиво, кад ју љубљаше у руку. — Од куда?

— Из бела света. Шта има ново?

— Свашта. Ето Кашка лежи, јер ју грозница тресе, а стари се данас једва догегао до куће.

Испод кожуха на кревету одазва се тихи јек.

— Какав је радин?

— Насипају пут до Рибника. Где си ти сад?

— Овде сам се данас погодио, па ме данас и исцакаше.

— За што?

— Јер сам мало прилегао.

— То је врзино коло, а не двор. Да га хоће земља да прогута. Куда ћеш сада?

— Не ћу никуда, остаћу овде, а међу тим, даћете ми половину колебе.

— Човече! — повиче Јанова гневно — бојиш ли се Бога? Млад, здрав, па да нам отимаш ту кукавну собицу!

— А шта ће вам?

— Не могу ваљда истерати свиње на поље, нису пси?

— О, оплешћу ја њима свињац, стаће сви.

— Нема ни прозора, прокисава.

— Да спавам на путу, већма бих киснуо.

— Пфуј! — пљуну Јанова — баш си поган. С олтара би здерао.

— Е, с вама говорио, ил' лајао на месец, то је једно — рече Кљимек, па изиде.

У колико је Јанова по нарави била себична, а од тешке невоље на све лакома, у толико је њен, под папучом, муж радо са сваким делио, што има. Елем без по муке поможе он још тај дан синовцу, да пресели свиње у ходник. Кљимек не имађаше ни трунка сламе, а уз то хтеде да растера бригу и тугу, која га час по тишташе у души, па оде насумце у крчму. Онде га раздрага игра и баварско па ту и преноћи. Сутра дан, зором, поче да уређује стан. Почистио је, извукао ђубре, запушио разбијене прозоре и још му једина мисао беше, како да изветри собу од задаха пређашњих становника. Но из те га неприлике избави ненадан случај: добије позив, да дође у суд због Клајна.

— Поотвараћу прозоре — говораше сам себи — ако ме стрпају у бувару, стан ће се дотле изветрити.

Можда не толико због тужбе Клајнове и признања Брестова, већ за то, што је суд јемачно погађао, у каквој је Борута неприлици и знао, да је рђав ваздух у његовој соби, па му је поклонио бувару на две недеље дана.

Брест не само да се одрекао ракије, коју је од Кљимка заискао, него га је чак и избегавао. Јер он је једини био сведок, кад се Клајн преврнуо, те је својим признањем у његову корист највише допринео, да су Боруту стрпали у бувару. Колико је било у том признању истине, а колико жеље, да се одржи на свом месту, ми се не ћемо домишљати. Али тек да задовољимо свачију радозналост, допустићемо, да самољубље, које није никоме одвратно, није могло бити ни Борути, и да је, кад је запитан у суду за појединости тога догађаја, најпре мислио на себе, а после на пријатеља. Ипак би се свако преварио, који би помислио, да је Борута за то замрзнуо на овчара. Ни најмање. Он мишљаше, да му је казна врло природна, у неку руку праведна, па чак и добро дошла. Измучен навалом свакојаких утисака и узнемирен, што нема места, где да се склони, потребовао је да у миру уреди своје мисли и да заснује план новоме животу.

Кад се вратио из буваре у своју собу, једва је, после дугог испитивања носом, осетио трагове задаху пређашњих становника. Ваља признати, да је то била подједнако заслуга и септембарског ваздуха и Кашкина, која се не обзираше на материно дурење, те изапра сроднику под или боље остатке на њему. Но то још није ништа, јер Борута нађе и прозоре затворене дашчицама и навиљак сламе у буџаку, покривен старим ћилимом, који је јемачно некада био плав. Стрица не беше код куће, стрина не обећаваше срдачна дочека, те за то се Кљимек само осврну по соби и већ хтеде да изиде, ал' на отшкринута врата завири Кашка.

— Сагни се, лудо — повиче весело — јер ћеш стињити нос. Отац је у послу?

— На раду — одговори она бојажљиво, заставши на прагу.

— Шта је, тресе ли те још грозница?

— Данас не.

Борута извуче из џепа земичку и нарче кобасице, што је купио, кад је изишао из буваре, па је пружи Касији.

— На, једи.

Касија се у први мах застиде, али најзад се полакоми на залогај. Кљимек задовољно гледаше на њему румен, тим више, што је она планула на доста лепом лицу. То лице не беше уметнички лепо, не имађаше оних црта, које су обилежје поправљене људске расе, ни оне деликатности, која је последица брижљиве неге, него беше округло и румено као јабука, право сеоско лице, из кога се помаљаше пра-

вилан нос и на коме очи живо бегаху. Требало је Кашку само мало излечити, удесити и оденути, па да се одмах око ње превија читава гомила момака, а господичићи да је сматрају за најбољега жетеоца. Борута беше зналац и за то је рођаку пазио.

— Јеси л' играла у недељу? — запита.

— Бог с тобом! Мало је ноћи за спавање.

— Не би ти ништа било . . . прогунђа Кљимек и загрли девојче, које само окрену главу.

— Катарина! одазва се крештави глас из ходника.

Отрча.

— Прасци гуричу — вришташе мати — а ти сушиш зубе пред момком. Немој, да ти их избројим.

Чим се вика и псовка утиша, Борута изиде из куће; куда — не знађаше ни сам. Разгледаше по небу, погледа и на један и на други крај пута, одсече штап од врбе и пође звиждукајући у поље.

Очекивао је стрица, јер је хтео с њим да се поразговори, би л' могао добити посла; али, како је сунце још високо било, потражи забаве, како ће да прекрати дан. Наћи ћу Бреста — мишљаше у себи — рећи ћу му, можда . . .

(Наставиће се.)

О КНЕЗУ ЛАЗАРУ.

РАСПРАВЉА И. РУВАРАЦ.

(Свршетак.)

Кад је г. Панта био на Косову и пошто је испричао ону турско-српску повест о боју на Косову те се стао шетати и прохађати по пољу Косову и прошао покрај „рпе камења Самодреже цркве“, преко Бабиног моста — мимо забатаљеног већ тулбета бабе Милене, које су тулбе саградили Турци у част баби Милени, која је неку услугу Турцима учинила у хватању Обилића — вели г. Панта — и која баба Милена, као што Милојевић додаје, није била Српкиња већ баш Шокица, — и пошто је видио г. Панта оне белеге, где је Милош узјахао коња, куда је прошао, где је пао, где су га ухватили, где му оков расковали — и тако даље ступајући од једног споменика до другог, са једног гроба на други, корачајући са бурумка на бурумак, напослетку се нашао на пупку од Косова („из Сазлије извире Ситница и туна је пупак Косова; — код Сазлије је дакле најузвишеније Косово, јер се туне воде деле, те једне теку на исток, друге на запад, а треће, као Бинча-Морава, па север“) и ту је стао и мало застао г. Панта и дао се у дубоке мисли и још дубља сваковрсна размишљања. „И тако је Косово — ја ћу се склонити мало на страну, да не буним г. Панту у његовим дубоким мислима и размишленијама — и тако је Косово у *хидростатијском* смислу најзаливеније место; Косово је веома узвишено равниште и средсреда балканског тритоља;*) у *историјском* смислу Косово је најсветија српска успомена у таквом природноме склопу, да се о њему слободно може рећи, да је тај склоп божанска архитектура. На средишту те божанствене архитектуре налазе се гробови и српских и турских јунака, и гробови два цара, српскога и турскога; свака је прегрш Косовске земље скупоцена њиховим потомцима! Човек једаред умире. И заиста, кад је тако: онда нема за човека ништа красније, него умрети смрћу Косовских јунака, т. ј. или бранећи или отимајући царство. Ропство није достојно човека. Један летимични поглед на Косово може уврстити Србе у ред најхрабријих народа у Јевропи. Не гледећи на све то, ипак Србина обузима нека туга на Косову; зашто?

Нису узроци те туге гробови јунака: бољом смрћу нису могли ни умрети; нису узроци те туге ни гробови оба цара: од њих никог прослављенијег и чувенијег нема, они вечно живе и живиће, доклен тече њихних потомака; није узрок те туге ни цвеће Косовско: оно миром мирише; нису узроци те туге ни саме развалине Косовске, јер ничега вечитога на свету нема; није узрок те туге ни свршетак боја Косовскога, јер једна битка није кадра да упропасти један народ . . .

Ту тугу и жалост у грудима Србина проузрокују три злочинства, која се једно с другим рукују и једно друго дозивљу над „пропаштином“ у Косову: Звечан дозивље Неродимље, Неродимље Звечан, и обоје пружају руке Грдечу између Ситнице и Приштине, и тајанствено једно другом тако шапућу, да сваки чути може:

— У Звечану је син удавио свога краља и оца — Душан Дечанскога;

— У Неродимљу је старатељ и кум Вукашин убио своју *попилу*, цара и кума нејакога Уроша;

— Грдечом је одвео Вук Бранковић, велики војвода, војску те издао Србина, таста и цара Лазара на Косову.

У сва три догађаја поглавиту улогу врши *невера*.

Невера је узрок туге Србинове, те жалостан рађује, робује и ђаурује већ има 500 година!“ (в. Гл. XLII. 351. и 352.)“

Како знанствено и виспрено поче и како жало-

*) То ће бити Косово „у географском смислу“, које су речи остале у перу Пантином, или се при слагању загубиле.

стивно и баш жалосно доче г. Панта! „Један летимични поглед на Косово може уврстити Србе у ред најхрабријих народа у Јевропи“, и тек што то рече и изрече г. Панта, а он, као да си га пресекао, клону и туга се сави око срца Србину. Г. Панта, да мало ублажи, каже „нека“ туга, али се већ зна, да је туга та, која обузе „Србина“ на Косову, без краја и конца. Но ма како тужан био „Србин“ на Косову и ма колико да се покрај „Србина“ и сам Панта растужио на пупку од Косова, ипак није се г. Панта као човек од науке и објективан испиталац дао савладати том бескрајном тугом, он не изгуби главе нити даде да се „волне“ туге те склопе над главом му, већ подиже главу и рече: „А зашто?“ Зашто обузима нека туга Србина на Косову? пита г. Панта, пита и разбира, тражи и истражује, претреса и превејава г. Панта све могуће и немогуће узроке туге Србинове на Косову.

И ако је когод мислио, да су туге Србинове гробови јунака, — одјако нек не мисли тако, јер г. Панта, који је био на Косову, каже, да гробови јунака нису узроци те туге Србинове; и ако је когод ма и у сну само мислио и помислио, да ће узроци те Србинове туге бити гробови оба цара, т. ј. српскога кнез-Лазара и турскога цара Мурата, у напредак нек ни у сну не помисли тако што, јер ето турколзубиви наш г. Панта вели, да узрок туге Србинове није — гроб турскога цара Мурата; а што се цвећа Косовскога тиче, Српкињо девојко, то ако си ти, Српкињице мала, у главици твојој икада мислила и помислила, да није то цвеће Косовско узрок туге Србинове на Косову, то буди одсад спокојна у том погледу, јер ето г. Панта, који је у месецу Јулу био на том пољу и мирисао цвеће то, нашао је, да оно „миром мирише“ и категорички вели, да ни то цвеће Косовско није узрок туге Србинове на Косову, и даље додаје исти г. Панта, да ни развалине Косовске, т. ј. нити оне од „цркве Самодреже“ нити оне од онога тулбета, које су тулбе Турци сазидали у част баба Милени, и на послетку да ни свршетак боја Косовскога није узрок туге Србинове, „јер — као што лепо каже г. Панта — једна битка није кадра да упропасти један народ.“

Па кад ни гробови јунака, ни гробови оба цара а наиме гроб цара Мурата, па ни цвеће Косовско, ни развалине Косовске, ни свршетак боја Косовског нису узроци туге Србинове, — шта онда проузрокује ту тугу и жалост у грудима „Србина“? Г. Панта већ је одговорио и показао прави узрок туге Србинове, а наиме казао је он, да тугу и жалост ту у грудима „Србина“ проузрокују три злочинства, која се једно с другим рукују и једно друго дозивљу — и која тајанствено једно другом шапућу, да свако чути може:

— У Звечану је син удавио свога краља и оца — Душан Дечанскога;

— У Неродимљу је старатељ и кум Вукашин убио своју *поиилу,* цара и кума нејакога Уроша;

— Грдечом је одвео Вук Бранковић, велики војвода, војску, те издао Србина, таста и цара Лазара на Косову.

Нисам био на пољу Косову, а и да сам био на том пољу, бог зна, бих ли видио и опазио, чуо и разумео оно руковање и оно дозивање и онај тајанствени, али за људе, рођене у црвеној кошуљици, разумљиви шапат Грдечев, Звечанов и тужнога Неродимља, као што је то г. Панта видио својим очима и слушао својим ушима и разумео својим разумом — видио, чуо и разумео и нама, браћи својој, лишеној Пантиних чула и Пантинога разума, јер рођеној голој нагој, казао, шта је видио, чуо и како је све разумео, што Грдеч, Звечан и Неродимље међу собом шапућу. Нисам био и већ с тога не могу, не смем тврдити, да г. Панта, који је био на пољу Косову, није видио и није чуо оно, што он каже да је и видио и чуо и разумео, али ћу ипак слободан бити и нешто на уво рећи г. Панти, али тако, да и други могу чути то, што ћу пришапнути г. Панти на уво.

Панто брате, нерођени као и рођени! Вук Бранковић, зет кнеза Лазара, није одвео Грдечом војску и није издао Србина, таста и цара Лазара на Косову. Ти си чуо и слушао шапутати, и не само шапутати, већ си чуо, где се јасно и гласно казује и у колу попева, па си и много читао о том, како је Вук Бранковић издао свога таста, кнеза Лазара и одвео своју војску са Косова, па све то, што си слушао и читао, примао си, лаковеран будући, на веру и утврдио се у тој вери толико, да ти се тада, кад си дошао на поље Косово и гладан жедан ходао по пољу Косову, *причињало* да чујеш, како Грдеч шапуће и бунца којешта, и теби се тада учинило, да Грдеч шапуће оно исто, што си и ти сам већ од пре и од твог детинства знао. Ти си се дакле, брате Панто, тада налазио у неком заносу и у ненормалном стању и твоја „привидјенија“ то су халуцинације; иначе, то јест ако ниси био уморан и гладан, већ сит и чио — онда је сав онај говор твој о руковању и дозивању и шапутању Звечана и т. д. просто бенетање и лажно кокетовање. Но било једно или друго, свакако није истина, да је Вук издао и изневерио Србина на Косову, и да се увериш о том, прочитај сад — кад већ нећеш да верујеш мени на моју браду — напред отштампану из Х. Годишњице расправу или књижицу: „Вук Бранковић (1372.—1398.)“ од Љ. Ковачевића. Београд 1888., коју је писац зацело и теби, јер си му ближи, по-

слао на дар, и кад прочиташ ту са свим објективно написану расправу твога Љубе, мораћеш увидити, да је дојакошње твоје веровање празно, ташто веровање, које треба просто одбацити и место тога утврдити се у том, да Вук није учинио невере на Косову, или ако ти тешко пада и не можеш да одједанпут постанеш од Савла Павао, а ти постани бар Тома, јер „Панта“ не можеш и надаље остати и као дојако исповедати и учити, да је Вук издао и изневерио Србина, таста и цара Лазара на Косову. И ти треба да се радујеш и да се поносиш, брате Панто, што ето твој ученик, г. Љуба Ковачевић, доказа, да Вук није издајник ни невера, а оно, што је Грдеч дошапнуо Звечану, и што си ти записао, да је просто бунцање.

Као друго злочинство поменуо си, брате Панто, оно злочинство у околини Неродимља, где је „старатељ и кум Вукашин убио своју попилу, цара и кума, нејаког Уроша.“ Но и што се тога догађаја тиче, можеш сада бити са свим беспечалан, брате Панто, јер *прво* Вукашин није убио Уроша у Неродимљу на Косову већ у Шаренику у Скопској области, као што си недавно доказивао и, наравно, доказао *ти*; и *друго* — а ово друго мало је претежније и важније од оног првога — цар Урош није био „попила“ и Вукашин није био старатељ цара Уроша; и даље: Вукашин *није убио* цара Уроша ни у Неродимљу ни у Шаренику, као што смо ти доказивали и доказали *ми*.

А што се напослетку онога првога злочинства тиче, не знам, шта да ти шапнем на уво и на што да те подсетим, брате Панто? — „У Звечану је син удавио свога краља и оца — Душан Дечанскога“, — тако написа ти 1. Авг. 1873. год., може бити само зато, што си се тада нашао на Звечану, брате Панто. Уморан си, та морао си бити јако уморан, и жедан и гладан, обишавши и прошавши покрај толиких гробова, споменика, тулбета и текија на пољу Косову, па док си се још успужао на градину горе, морао си се сасвим уморити и огладнети, те онако гладан и уморан и зловољан написа онако зловољно: „у Звечану је син удавио свога краља и оца — Душан Дечанскога.“ А године 1868., кад си био у најбољој снази и био сит и доколан и одморан, писао си ти, брате Панто, о том овако: „Пошто Душан „съвѣштание сътвори сь соуштими его“ властели, буде послан Дечански са краљицом у заточење у град Звечан. *Доцнији* списатељи и летописци веле, да су га удавили Душанови велмужи, бојећи се помирења оца са сином, али јединити очевидац, који је по своме чину, као архиепископ Србије, могао најтачније знати, како је било у ствари, Данило, вели: да је краљ Дечански умрьо, дакле није удављен, и да га је његов син сахранио у Дечанима. То се исто каже и у натпису у Дечанима: Ноіемబра 3. (1336.) *прѣстави* се Оурошь краль третіи (Mon. serb. Mikl. 115.). Душан је предузео владу о Госпођи, а отац му је умрьо 3. Новембра. Да су га великаши убили, морало би бити одмах. — „*Ми* (то јест г. Панта од г. 1868.) *мислимо, колико се сада зна, да Дечански није удављен.*“ Ти си, дакле, брате Панто г. 1868. мислио, да Дечански није удављен, ни од великаша а још мање од сина, а год. 1873. написао си, да је „у Звечану син удавио краља и оца — Душан Дечанског“, а како се између год. 1868. и 1873. није пронашао никакав нов извор повеснички о кончини Стефана Уроша III (краља Дечанскога), то промена у мишљењу твом о начину смрти тога краља не може се објаснити друкчије већ умором и глађу, под притиском које си избацио и метнуо на папир ону другу изреку дне 1. Авг. 1873. на граду Звечану. Најпосле ако баш хоћеш, а ти стој и остани и надаље при тој другој, у зловољи избаченој изреци, при том „злочинству“ — само гледај шта ћеш и како ћеш с Душаном, убицом свога оца, изаћи на крај, и размисли се добро, да ли се могло царство, створено тим убицом оца и проклетим од оца свога, одржати, и да ли је нужно онда тражити друге узроке и кривце, што је пропало, што је морало пропасти то царство, створено оцеубицом и проклетником?

И кад си ти, брате Панто, човек свестан, просвећен, науком прекаљен, тако колебљив и променљив, те си оно, што си г. 1868. рекао, већ г. 1873. порекао, и што си г. 1868. тврдио, г. 1882. побио и уништио, како се онда можеш позивати на онај „немушти језик“, којим Звечан Неродимљу а Неродимље Звечану говори и одговара и којим обојима Грдеч нешто тајанствено шапуће, — и како се у опште можеш позивати на сведоџбу, на казивање, извијање и измишљотине бесвесне, непросвећене и необавештене гомиле?

Пошто дакле Вук Бранковић није изневерио и издао Србина и цара Лазара на *Косову*; и пошто краљ Вукашин није убио цара Уроша у Неродимљу на *Косову*, и пошто си најпосле сам рекао: „у сваком случају то је још питање: је ли Дечански удављен у Звечану на *Косову*,“ то предметом онога тајанственог и тобом, брате Панто, записаног шапата између Звечана, Неродимља и Грдеча нису могла бити она три „мнима“ злочинства и „Србин“ нема узрока, да се због та три „мнима“ злочинства илити догађаја „у којима главну улогу врши невера“, растужује и да буде онако тужан и жалостан на пољу *Косову*. Скидај дакле, брате Панто, ту велику тугу без краја и конца „Србину“ са срца, која хоће са-

свим да обхрва и савлада „Србина“. Разби му тугу ту, која му је пала на срце, живом речи, гласом истине, одушевљеном беседом твојом; та кажи му, увери га и убеди, да не мисли више ни на издају Косовску, ни да је Вук Бранковић издао и изневерио Србина на Косову; поучи га и обавести га, и кажи му, да не мисли он, да је краљ Вукашин убио цара Уроша; а што се смрти краља Дечанскога тиче, то му кажи — но ти ћеш већ знати, какву ћеш му и о томе реч од утехе рећи, само утеши, ах, утеши само новога Израиља, „Србина и српског сина“, брате Панто!

Та добро, добро! Лако је то рећи: утеши! Али одговори ти мени најпре на моје питање. Ако Вукашин, као што тврдиш, није убио цара Уроша и ако Вук Бранковић није издао Србина, таста и цара Лазара на Косову, „како онда да објасниш ондашњу српску историју?“ (в. Гл. 64. стр. 334.—336.)

Чим је цар Степан склопио очи за навек, то царевина његова — но шта ја теби треба да казујем, кад ти, брате Панто, то боље знаш, шта је било од царевине и какав би морао бити његов наследник, цар Урош, да одржи, да сачува само, да се не распадне та царевина, из разнородних стихија слупана царем Степаном, — и ти знаш, брате Панто, да цар Урош није био такав и да није био ни налик на свога оца и творца те царевине, и да се покрај таквог млитавог и нејаког цара могао и Вукашин закраљити и Угљеша господином постати у грчкој области и Ђурађ се Балшић одметнути и други господичићи створити себи државе те причинити, да и покрај жива и по имену само цара пропадне царевина српска; а што се пропасти „српског царства“ на Косову тиче, треба признати, „да је „надмоћ турска и немоћ српске државе и српског друштва“ у XIV. веку узрок пропасти тога царства. А Вук Бранковић је тој пропасти у толико крив, у колико су остала „српска господа“ крива, и сврх тога је он крив, што је остао жив, што је преживео ту пропаст на Косову.

Но г. Панта је тужан и неће да се утеши — и „Србин“ онај, којег тугу спомиње г. Панта на Косову, то је сам г. Панта главом и персоном. И тај најсубјективнији на свету човек, тај г. Панта, умео се тако г. 1873. објективирати, да сваки, који прочита онај епилог у првој путничкој слици Пантиној, би рекао и би се заклео, да је друго лице „Србин“, који тугује на Косову, а друго лице г. Панта, који пише о том Србину и о његовој тузи и тужњави на Косову. Па ипак нису то два лица различита, већ само једно лице и то лице Пантино, и г. Панта подметнуо је само „Србину“ своје мисли и осећаје, своју бољезан и тугу на пољу Косову, а то није требао чинити г. Панта. Г. Панта је подобан нама човек, страстан, пристрастан и грешан, и као такав зна за глад и умор. А „Србин“, Србин у идеји илити идеални Србин, то није и тај не зна ни за глад ни за умор. Подметнути дакле мисли, бенетања и бапска нарицања гладнога и уморнога човека „Србину“. идеалном Србину, је ли то лепо, је ли то поштено, брате Панто?

Панта тумарао по пољу Косову и скакао „с бурумка на бурумак“ те тумарајући и скакућући уморио се и огладнио и гладан стао писати, шта је чуо и видио на Косову па га у том писању од глади спопала нека туга, те је стао онако бапски и детињасто писати, шта је узрок туге Србинове на Косову и стао онако бапски казивати, да није то и то, ни оно друго, ни оно треће и четврто, већ да је сасвим нешто девето узрок туге Србинове на Косову, а наиме да је прави узрок, што „Србин“ тужи на Косову, оно троструко злочинство, или она три догађаја, у којима главну улогу врши невера. И бадава је говорити, залуду доказујеш, увераваш и обавешћујеш г. Панту, да нема она три злочинства и да по томе нема узрока „Србин“ да је тужан на Косову и да треба да престане због тога тужити на Косову: Панта неће да се утеши, већ свеједнако тужи и тужи на Косову само зато, што је себи увртио у главу, да је Вук издајник, да је Вукашин убица свога цара и да је Дечанскога удавио син, потоњи цар Душан.

Но па кад неће Панта да утеши ни себе ни „Србина“, кад је он оно себи у главу увртио, онда шта да се мучим с тим вртоглавцем? Оставимо га, нека га и даље мучи она уображена туга и та вртоглавица његова.

А „Србин“ ако је тужан, ако ћутање „Србиново“ значи, да је збиља тужан он, то туга та „Србина“ не црпа храну своју из оне давне прошлости и помена на догађаје од г. 1331. и 1371. и 1389., већ из ове јадне траљаве и неутешне садашњости своје „свих и свудашњих Срба и Србаља“, и због те и такве садашњости своје, у којој никако неће да изгуби цену и вредност она наша пословица: „све је лоше, што је наше“, због тога је и тужан и забринут Србин, а не због онога, што је било и што није било у XIV. веку. И тугу Србинову, тугу забринутог Србина, који пита: „па шта ће напослетку бити од нас, роде мој, жалости моја?“ ту тугу не можеш дабогме ни ублажити ни разбити речима, гласом, беседом, па ма како жива била реч та, и ма како умиљат био глас тај, и ма како убедљива била беседа та; та туга престала би само, кад би се ми свиколици, који се зовемо и називамо Срби, препородили и очистили се и отпочели живити

дручијим животом и стали Бога молећ другчије работати и свесним, неуморним радом и делом показали, да љубимо род свој, и повезани свезом љубави братске хранили јединство духа — и чистили између нас ове уљезе, протуве, голоигре и пустолове, који избише на површину те се осилише, похваташе бусије и чине свака безаконија, и праве свакојаке рачуне, и комбинују свакојаке комбинације, и терају свакојаке шпекулације: та ту нечисту цинцарску, бугарску, влашку и арбанашку крв, коју не претвори у чисту, плаву, племениту српску крв „никад па никад“.

А што се тужнога г. Панте тиче. — то нека те, „Србине“, не мори брига за г. Панту и немој мислити. да је г. Панта од туге велике заборавио на своју плот и да се већ не уме ни насмејати. О, уме се г. Панта и насмејати, и још те како, а особито онда, кад се смеј тај Пантин односи на оне, који говоре, да Вук Бранковић није био издајник. Да чујеш само, како се г. Панта смеје, како се он уме горко смешкати и ђаволски осмејкивати и напослетку грохотом смејати и кликотати и трести се од смеја. Та шта је овај мој слатки смеј и ово моје безазлено смешкање према демонском Пантином смешкању и закључном грохоту; та ово је моје гукање и цвилење голубичино и грличино према горком, дивљем, зверском смеју Пантином!

„Напали на беднога „Влька“, сина Бранковог и Витославиног: издајник, издајник!“ — ето тако је још г. 1885. почео иронички смешкати се и осмејкивати г. Панта — „напали на беднога „Влька“: издајник, издајник! У самој ствари он је био мудар и паметан човек. Да је рађено онако, како је он хтео, камо ти наше лепе среће! Он је хтео да се покоримо Турцима,*) па би било . . .

На ово се заори смех: „Било би оно, што је и дошло!“

„So lacht die Hölle!“

Није дакле ни најмање нужно, да тешимо г. Панту у тузи његовој големој на пољу Косову; та он се одавна већ сам утешио због невере, „која у она три догађаја главну улогу врши“; та ето, зар не видиш, како се само иронички смешка, ђаволски осмејкује и како се горко смеје г. Панта, и како му на то његово горко смејање ад „всесмѣхливи“ одговара подмуклим пакленим својим грокотањем и кликотом.

И зато, — па и зато, што се г. Панта почео већ г. 1884. смејати нама, који нећемо да вичемо с г. Пантом: „Вук издајник, издајник!“ — није ли било нужно и потребно, да се с неколико позамашних удараца нештедице куцне тај г. Панта те да се скрње и сабију мало рогови том ђаволастом г. Панти у Београду? Питање то последње управљам ја на тебе, читаоче „Стражилова“, и док се ти скањујеш да одговориш на питање то закључно, ја се опет окрећем г. Панти и дошавши до њега обарам очи доле и меканим, мекшим него обично, гласом, пружајући му десницу, зборим: Панто брате, руку дај, а на оно, што је било међу нама, то јест између тебе и мене, заборави! Ја нисам био, а ти си био на Косову; но и ако си ти био на Косову, опет зато не знаш баш ни ти потанко, шта је било и како је било оно, што се 13. Новембра 1331. и што се 2.—4. Декембра 1371. и што се 15. Јуна 1381. збило на Косову; — па кад већ не знаш и не можеш ни ти, брате Панто, знати тачно, како је било, то мислим ја, и то је моје немеродавно мнење, да ће боље бити, да одјако не затежеш тако јако ту твоју афирмацију, и да тај твој Љуба Ковачевић не јаше тако охоло обе оне негације, — па ћемо опет бити своји и нећемо више дати прилике и маха нашам назовипријатељима, а у истини душманима, да нам се смеју и да нас исмевају, и твоји тамо тебе и моји овде мене. Ти си мало млађи и паметнији, па попусти, заборави на оно, што је боље заборавити него чувати у памети. — Опрости и прости „все вьскресениюмь“!

26. Априла 1888.

*) А сирома Љ. Ковачевић, ученик Пантин, мисли сасвим противно и каже, да то, што г. Панта каже за Вука, да је хтео, Вук то није хтео, већ да је то хтела кнегиња Милица, њени синови и патријарх (в. l. с. стр. 23.)

ПОЗОРИШТЕ И УМЕТНОСТ.

(Григорије Чикија), први међу данас живим драмским писцима мађарским, чији су комади мал те не сви увенчани наградама те се на свим мађарским позорницама дају са најлепшим успехом, провео је први и други дан Ускрса ове године у Суботици, камо се из Будимпеште сишао, да види један свој комад у српском преводу. Српска се народна позоришна дружина већ од месец дана амо бави у Суботици те је подначеоник А. Хаџић позвао славнога мађарског писца у Суботицу и све приправио за његов дочек. Први дан Ускрса приказала је позоришна дружина пред Чикијем Сиглигетијева „Циганина“ са Лукићем у насловној улови, са С. Вујићком као Ружицом и са Ружићем као Ђорђем; а други је дан дошла на ред „Црна

пега“, коју наши глумци сви од реда, што су забављени у њој, приказују складно и лепо. Чики је пажљиво пратио приказ а приказивачи су прегли били свом снагом и свим умењем, да се у што лепшој светлости прикажу чувеном страном писцу. Па и успели су. Драгиња Ружићка, која стару Кездијевицу може бројати међу најбоље своје партије, умела је непосредношћу своје игре а особито оним изразом бола, који је њеном гласу тако својствен, измамити сузе на очи аутору комада. Чикија није могао доста да се нахвали. Исто је тако био задовољан и са игром С. Вујићке, J. Добриновићке, З. Милојевићке, Милке Максимовићеве, М. Димитријевића, Добриновића, Миљковића, Милојевића, Лукића и осталих. У програму је било још, да Чикија види и чисто српски комад, те је за ту цел био одређен Лазе Костића „Максим Црнојевић“, али Чикији нису допустили послови, да дуже остане те је тако трећи дан Ускрса пре подне отпутовао горе у Будимпешту понесавши са собом пријатну успомену на српско народно позориште. У захвалу за пажњу, која му је указана од стране управе нашег позоришта а и у признање, да је наше позориште кадро одговорити свим строгим захтевима ваљана позоришта, допустио је Чикија једаред за свагда, да се сваки његов комад и без питања сме превести на наш језик и на нашој позорници приказати.

(**Нов комад из народног живота.**) Веља М. Миљковић, вредни редитељ у народном нашем позоришту, написао је комад из буњевачког народног живота. Комаду је натпис „Буњевка“ а даваће се први пут у Суботици сад у недељу 8. о. м. Музику за „Буњевку“ сложио је Фрања Гал, који је нама Новосађанима познат још са беседе приликом изложбе женских ручних радова године 1884.

(**Опере на српском језику.**) Читамо у Будимпештанском „Српском Дневнику“: У Београду се састаља српско дилетантско друштво, које ће изучавати и на српском језику приказивати опере. Цел овог дилетантског друштва биће врло племенита, јер не само да ће друштво изучавати уметничку песму и свирку, но ће давати прилике, да се и наш свет позна са правом уметничком свирком и песмом, а осим тога друштво све приходе од својих представа намерава уступити нашем народном позоришту. (Овде не разумемо „Српскога Дневника“, шта мисли под тим „нашим народним“; је ли то краљевско народно позориште Београдско или је овострано народно позориште? У.), коме ће оваква помоћ врло добро доћи. Ради се на преводима врло лепих опера (ваљда либрета оперних? У.). Први покушај учиниће се са лепом и лаком (да ли баш одиста и лаком? У.). опером Мартом од Флотова; за тим ће се давати ове три Вердијеве: Троваторе, Травијата, Риголето, па онда и друге. Чланови овог друштва саставиће се искључиво из чиновничког и трговачког сталежа а требаће до стотину певача и певачица.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— Изашла је 153. књига Летописа Матице Српске (свеска прва за годину 1888.). У свесци је тој започета расправа професора Васе Вујића под натписом: Стара и нова психологија; исто је тако започета и Грађа за ђеографију Црне Горе, коју је прибрао Живко Драговић; настављен је Шекспиров „Хамлет“ у преводу Лазе Костића. Од говора у свечаним седницама књижевног одељења Матице Српске овде је на ред дошао говор, што је у славу дру Јовану Суботићу о светом Сави 1887. говорио А. Хаџић. Настављено је после тога опет неколико народних игара, које је прибрао проф. Мојо Медић (овде је: „Шâбац лâбац“, „Рâјоле“, „Шйрвоње“, „Али пали“, „Кôјерма“, „Ербêречке“, „Штипалица“, „Мачка и миш“, „Ћебета“). У „Књижевности“ је оцена Мише Димитријевића на књигу Руса П. А. Лаврова „Петръ П. Петровичъ Нѣгошъ, владыка черногорскій и его литературная дѣятельность“, (та је оцена изашла и у „Бранику“ у лиску бројева 39., 40., 41. и 42. У „Гласнику из српског и словенског света“ има књижевно-биографска црта Саве Петровића: Александар Сергијевић Пушкин. У „Читуљи“ оплакује Н. Ђ. Вукићевић славнога покојника дра Ђорђа Натошевића. Из записника књижевног одбора и одељења 1887. године извађене су и овде саопштене ове оцене: дра Илије Огњановића и дра Милана Јовановића Батута на дело Мите Петровића: „Начела, по којима се оцењује, и начин, како се набавља и испитује пијаћа вода“, и оцена уредника овог листа на драмолет Љубомира Петровића Љубинка под натписом „Суђаје“.

— Иван Рабар, гимназиски професор у Осеку, јавља, да је са дозволом пишчевом с талијанског на хрватски превео дело П. Г. Молментија „Повест Венеције у животу приватном“ и позива на претплату. Књига ће изнети до 30 табака а цена ће јој бити 1 фор. 60 новчића.

ЧИТУЉА.

✝

ЈОВАН ПАНТЕЛИЋ

УМИРОВЉЕНИ УПРАВИТЕЉ СРПСКЕ ВЕЛ. ГИМНАЗИЈЕ У КАРЛОВЦИХ.

У прошли четвртак 28. Априла о. г. у вече испустио је душу многогодишњи заслужни управитељ гимназије Карловачке Јован Пантелић, који се пуних четрдесет година својски бринуо за васпитање и наставу српске омладине те му многи и многи чувен и виђен Србин има да захвали добар део свога знања. Покојни је Пантелић био опште љубљена и уважена личност, а шта је и колико је радио као наставник и књижевник, ево нека нам каже његов достојни наследник, садашњи уважени управитељ српске гимназије у Карловцих, Стеван Лазић, који је свом бившем учитељу и садругу на опелу изговорио беседу те у њој изнео врлине и заслуге покојног Пантелића. Добротом поштованога госп. управитеља ево саопштавамо његову беседу у целини. Она гласи:

Многопоштовани слушаоци! Није ми данас ни глас, ни доба, ни расположење удесно, да ступим на ово свето место пред тако многобројну и многоуважену публику као говорник; али се тврдо уздам, да ће разборитост ваша лако увидети, да управ мене, као покојниковог бившег ученика, за тим колегу и наследника у управитељском звању, оданост и захвалност према неумрлом покојнику, на ову свету и говорничку трибину позива, да се са својим учитељем, својим управитељем и колегом, са својим патроном у име своје и у име професора гимназије Карловачке, који покојнику венац свеже љубави и поштовања на одар положише, са неколико захвалних речи опростим, те с тога се надам, да ваша увиђавност говору моме неће замерити.

Премда су смртни случајеви међу нама врло чести, са

свим обични и тако рећи свакидашњи, опет нас сваки такови случај, кадгод се понови, страшно изненади, опет свагда свакога боли, било у породици, било у грађанском, пријатељском ил општинском кругу, и што је који покојник или покојница ближе срцу, што је више добра за живота чинио, тим је већи бол, тим је дубља рана, која се често не да излечити. Жалост и сузе са свим су природни посљедак бола и губитка. И ко би био тако каменог срца, да га дубоко не потресе вечити растанак са оним човеком, који нас је искрено љубио, који нам је много добра чинио, ма да смо како уверени, да је смрт због ломности природе људске неизбежни догађај, ма да је како лепу старост упокојени доживео.

Како да се у сузама не купају синови и кћери нашега упокојенога управитеља, кад им сада при растанку најживље пред очи излази она очинска нега, оне патње и бриге. које је њихов брижљиви отац за дуго време, оставши још у младим годинама без своје верне сапутнице, ради њих подносио и њих, 4 сина и 2 кћери, сам одранио и на ноге подигао; како да не процвиле ученици и пријатељи незаборављеног покојника, кад се сви, колико их год има, и данас његовог темељитог и пријатног предавања, његових мудрих опомена и савета, његовог слатког и пластичног начина приповедања и причања тако живо сећају, да могу за цело с песником рећи:

У нама живе речи,
У нама живи душа
Премиле ове сени. З. Ј. Ј.

Како да не изјави своју жалост овдашња српска гимназија, којој је општеуважена старина, наш ветеран српски из доба Стратимировића, које као професор, које као управитељ преко 30 година верно, неуморно и савесно послужио.

У нашем китњастом Срему, у бившој Петроварадинској пуковнији, има и данас убаво сеоце Огар, не далеко од тако зване јарчине канала; у том је селу угледао наш покојни управитељ овај свет и свога оца Стевана, пароха Огарскога, и матер Теофану својим рођењем 16. новембра 1812. обрадовао. Ох! Колико је пута и с каквим задовољством то своје дивно место рођења похвалама узносио, после кога су му Карловци тако мили били, да је свакога онога волео и уважавао, који је Карловце хвалио.

Из детинства свога много је памтио, много приповедао, казујући нам, како је после Огарске основне школе полазио најпре нормалну школу у Хртковцима, а за тим у Митровици, и спомињући често захвално Огарскога учитеља Шероглића и Хртковачког Луку Вукичевића.

И кад би год што из живота свога приповедао, тако је живо, тако пластично сваку маленкост представљао, да је човек морао у њему живога Ксенофона сматрати, за кога стари и грчки и римски писци веле, да му је језик слађи од меда и да из његових уста Музе и Грације говоре.

У записнику наше гимназије од школске године 1826-7. стоји уписано име покојника као првошколца; у наукама показао је такови успех, да је концем речене године био први с одликом између 42 ученика; било је у то доба свега ученика у гимназији 210, а предавали су ови професори: Јаков Гершић, Григорије Лазић, Вас. Лукић, Тома Војновић, Павле и Јосиф Јовановић.

Школске године 1831-2. свршио је покојник на овдашњој гимназији и шести разред с одличним успехом а имао је онда 19 година.

Још за време ђаковања појављивао се с успехом на књижевном пољу, а да је био песничкога духа, који би се у другим приликама много лепше развио био, види се отуда, што је, по његовим речима, још у трећем разреду написао песму у алкејском размеру.

И најстарије и најновије песме његове лире дишу духом религиозним, лојалним, духом љубави и поштовања према народу, а особито према цркви и власти. За пример навешћу само најстарију песму његову, која је штампана у Летопису одгодине 1834. у II. делу, и посвећена је Србину Петровићу, градоначелнику Сегединском, коју овако завршује:

И у љубви голубијој
Живећ нек по стаза ваши
Цвета ружа, зумбул, крин,
То нек буде благи нрави,
Љубве к цару, церкви, роду,
Труда твоји сладак плод.
Кров венице благозрачне
Ко Полукса и Кастора
Србски ти се блиста дух.
Благо роду, у ком тако
Честне мајке нам рађају
Миле добре синове.
Живи весо родољубче,
Сладка дико свију нас.

Тим истим духом дишу и његове најпозније али и најлепше песме: Духовски Ирмос и Воросовка.

Пошто је покојник свршио гимназију у Карловцима, како у оно доба није било више од шест разреда, добри и брижљиви отац његов, опазивши у сину своме лепе способности, одведе га у Сегедин, да продужи науке философске, ма да је доста сиромах био, а кад је навршио двогодишњи философски течај у онда знаменитом лицеју Сегединском, дође опет у Карловце и упише се овде у богословско училиште.

Будан дух и оштро око блаженопокојног митрополита Стратимировића, првог врховног патрона гимназије наше, пратило је непрекидно сваки корак и развитак младога нараштаја српског и бирало је међу њима најодличније, којима ће катедре гимназије, свога милог рукосада, поверити. И нашавши међу таковима, који имају способности за добра учитеља, и нашег покојника, позове га 24. маја 1839. год., кад је Стеван Дамјановић, бивши гимназијски професор, постао парохом митровачким, да се на његово место прими професуре у I. разреду. Усмени налог донесе му архимандрит Евђеније Јовановић, потоњи владика горњо-карловачки, с дозволом, да може богословске науке продужити и приватно испит полагати, додавши још и то, ако нема воље на учитељску службу, да ће се блаженопокојни митрополит за њега побринути. Покојник се у свему одзове налогу и сврши приватно две године богословља. Године 1839. знаменита је јоште по цео живот покојников, што је исте године основао породицу оженивши се ћерком тадашњег гимназијског професора Вас. Лукића, која му је родила 4 сина и 2 кћери. За време професуре своје био је врло уважен код блаженопокојног митрополита Стратимировића и Станковића и био је најмилијим чланом најодличнијих кругова ондашњих Карловаца, као код Стевана и Крсте Хаџића, Гершића и др. Из тога доба сећам се једног лепог умотвора његовог, песме на блаженопокојног митрополита Стевана Станковића као администратора митрополије. Године 1842. буде расписан стечај на место директора српских народних школа, који су у оно доба од највише војне власти именовани и из државне касе плаћани били. Млади професор Пантелић компетује на то место и добије га 24. маја 1842. на препоруку тадашњег вршачког владике Јосифа Рајачића, потоњег патријарха српског и на заузимање дворског саветника Пидола, пријатеља владичина, који је пред-

ложену дворском војном савету терн кандидацију порушио, ставивши на земаљско ц. кр. заповедништво питање: зашто није Ј. Пантелић у кандидацији. То време управе народних школа, које је трајало пуних 10 година, називао је покојни најсјајнијом епохом свога живота јер се у строгом војничком занту и реду најбоље осећао и најлепше поживео. И покрај свог многоструког службеног рада око школе и приватног обучавања младих приправника, будућих учитеља, имамо да забележимо из тога периода више умних производа његових. Тако је године 1845. штампао књигу своју „Свиларство“ у 5000 примерака, а 1847. „Пчеларство“; и једно и друго дело намењено је било ученицима његовима; превео је у то доба Шилерову Семелу и много се занимао немачким класицима; осим тога саставио је 2 повелика дела: српску граматику и српску читанку за мале школе. У тој служби затече га бурна 1848. година и беспристрани писац опширније историје онога времена неће моћи превидити име Јована Пантелића, који је у оно доба, кад је војвода српски Шупљикац браћи српској под Книћанином на сусрет изилазио, вршио службу тајника одбора панчевачког и био чланом главнога одбора по струци просвете. Ма да је у то доба био дуже време у критичком положају и много неугодних момената имао, ипак је остао у истој служби све до школске године 1852.—3. Смрћу Јакова Герштића, бившега директора овдашње гимназије, коме је покојник особито лепу елеђију у знак особите љубави и поштовања посветио и на свет издао, упражњено буде место директора на овдашњој гимназији, на које блаженопокојни патријарх Јосиф Рајачић покојника позове. Овде је имао велик и тежак задатак, имао је да организује гимназију по нацрту за аустријске гимназије, а није било довољнога броја учитеља, но ипак му је то устројство сретно за руком пошло, ма да је имао с почетка много труда око предавања историје, која није његова струка била. Тек доласком стручњака олакшан му је посао, и онда је највише пажње поклонио мемоарима Јулија Цезара, кога је живот и рад сваком приликом преузносио и у монархичном принципу још се боље утврдио. Од песника римских најрадије читао је Овидија и Хорација, од српских Симу Милутиновића-Сарајлију, кога је скоро целог на изуст знао, најбоље у Србству разумевао и делимице на немачки језик метрично преводио. Колико је као директор народних школа лепих и сретних дана провео, толико је и много више имао овде као директор гимназије неугодних; јер му неумитна смрт одмах некако по доласку овамо прве или друге године отрже верну супругу Еву, те остаде самац са шесторо још малољетне и мале деце, те мораде покрај строгих службених очинске и материнске дужности вршити.

Година 1876. обрадова га пристојном пензијом, од високославног саборског одбора њему подељеном, обрадова га светлим одличјем, декорацијом ордена Његовог ц. и апост. кр. Величанства Фрање Јосифа I.

Године 1883. изабран буде у свечаној седници од овомесних изборника под председништвом Његове Светости српског патријарха господина Германа једногласно за патрона овдашње гимназије.

Али године 1886. такови је пораз претрпио, који је само тврдом вером у Бога и философским здравим начелима укрепљени дух, као што је његов био, могао поднети и одржати, изгубивши сина у цвету младости и у највишем црквеном достојанству, епископа шабачкога Самуила, изврснога проповедника, дивнога певца, примернога духовног пастира. Већ је две године прошло, како је ту рану на срцу носио и с њом је и у гроб легао и упокојио се, али жица његова живота није са свима прекинута, он наставља живот у одраслом подмлатку, у деци својој, у унуцима својима, у свима ученицима својима, које је својим духом задахнуо, у делима на свет изданима и која ће се још издати, живећи у летописима наше гимназије и у лепом спомену до века.

Тај дух неумрлога оца нека оживљава и нека теши и тебе, поштовани подмлаче покојников, и најпозније потомство твоје, тај дух и живот тешиће до гроба и нас професоре за овим великим губитком.

И тако праштајући се с тобом, мили покојниче, који полазиш тамо, где многи српски алем закопан лежи, са пуним уздањем у Бога и тврдом и непоколебивом вером у бесмртност душе тешећи и себе и твоју ожалошћену обитељ, обећавамо ти свечано, да ћемо, кад год будемо о Дружичалу твој гроб походили и преливали, сећати се песникових као твојих речи

Милионе прогутала ј' тама,
Црна тама многих тисућлећа,
Нико их се више и не сећа.
Но по гдеком гробу гори свећа.
Ил је свећа, ил је име светло,
Ил су дела, која се не гасе,
Па редове недогледног гробља
Својом зраком красе.
Ти гробови
Стари, нови,
Они сјају
Сваком нараштају.
Ко с' осврне да погледи
Бистрим оком и погледом,
Мора чути како ј' живо
Дед унуку, отац сину,
Борац борцу довикив'о:
Где ја стадох — ти ћеш поћи!
Што не могох — ти ћеш моћи!
Куд ја нисам — ти ћеш доћи!
Што ја почех — ти продужи!

З. Ј. Ј.

Сад с Богом! Лака ти црна земљица!

САДРЖАЈ: У гробу се хладну тако слатко спава. Песма од Љубинка. — Чика Зоран. (Наставак.) — Моје пјесме. Песма Јосипа Берсе. — Климек Борута. (Наставак.) — О кнезу Лазару. (Свршетак.) — Ковчежић. Позориште и уметност. — Књижевне белешке. — Читуља.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваког четвртка на читавом табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. на по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 ф. на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата администрацији „Стражилова“ у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 19. У НОВОМ САДУ 12. МАЈА 1888. ГОД. IV.

*
* *

Равна шајкашка поља, остајте збогом и даље!
Растанка нашег куца немили, тужни час;
Син мрачних, рудничких гора искрени поздрав вам шаље:
Небо нек чува вас!

Ја волим кућице беле са трском покривене,
И рујне вечери ваше, кад с рогља песма ври;
Кад бледи месец плови и блиста изнад мене,
И све у санку спи.

Зорице моја мила, увек ми Српкиња буди,
Љуби та равна поља, жеља је моја сва;
И љуби . . . ах, љуби мене и мање вина ми нуди,
И бићу сретан ја.

Нови Сад. **Војислав.**

ПРВО УНУЧЕ.

ПРИПОВЕТКА ИЗ ПАЛАНАЧКОГ ЖИВОТА У СРБИЈИ.

НАПИСАО ИЛИЈА И. ВУКИЋЕВИЋ.

Свако доба има и своје људе. Да је нешто да се неко од сто година поврати, ама само једном да погледа по садањем свету, па би опет јурнуо у гроб. Оно и једна година донесе много којечега, да се од друге разликује. То је оно, што по који деда вели: Красно старо време! А није, но се деда прилепио уз ново, па на све што гледа, другачије и види.

Ето, прича мени моја дада — нанина нана, да је у њено време, кад је, вели, она девовала, био свет другојачији. Онда је, каже, пријатељ за пријатеља гинуо и чувао к'о рођеног брата. Кад и кад, вели, да је на знану и добру човеку и кућа остављана, па као да и сам о њој води рачуна. Пазили се људи не може боље бити, и ничег, да се каже, није било, што на поштену реч једно другом не би могли поверити А сад, вели, ни сто гроша не дају без квите, нит да приме кираџију, док у напред не плати, и кад му изађе месец, а газда целе ноћи дрежди пред врати, да му не утече. Па, мисли дада, ил је сада друго време те и људи други, ил је у свету пошло наопако!

И ја знам за по неке, како је с њима било. Ето мајстор Таса кујунџија страдао је због рђавог човека. Знам ја њега још кад сам био оволишни. Не чини се он само старим, што црних власа готово и нема и што је онако оронуо — таквог га је невоља начинила, но су му и године по јачи терет на леђа упртиле. Био је он некад, вала право да кажем, људескара... к'о град; а сад јачи ветар, што се каже, па да га понесе.

Био је некад имућан а трговао је бакром, па како је био навикао на своје време и на своје људе, повери се неком нечовеку и за годину, шта ли, оста го к'о прст. Само што му и кућу не дигоше с главе и то за мало. А и на јаде му празна кућерина, кад у њој жена са четворо деце — једно другом до рамена. Ако оде ван куће, мисли: шта ће

кући донети. Кад је код куће, мисли: где ће тражити. Деца к'о деца заларме као чавчићи: гладни смо; а добросретном оцу зар је лако чути: гладан сам, а леба нема. И тако с јада на невољу, проживе и дочека под седином, да му најстарије дете отвори за себе радњу.

Као кад би нешто слеп прогледао, тако и њему свану. Оно није толико себе ради, но што виде, да му друга деца не ће скапавати под туђим плотом. Два мушкарца, што је имао, дао на занат, а још, да се каже, остала му на врату девојчица — женско је и где ће с њом.

Отвори му Миодраг радњу — дућанчић као добра кутија, ал је тек своје. Док је био на занату, газда већ где није могао није га хвалио, а и заслужио је. Имао је газда у њега вере, к'о у рођеног сина. Све, што је у дућану, и чекмеџе, све остави широм — и само ако би Бог видео, ал Миодраг гледа на то к'о у туђе, а чува као своје.

Сад му је дућан у кривом сокаку до протине баште.

Како је за оно мало посла довољан и сам, није ни узео шегрта.

Кад нема кога да што пазари, а Миодраг седне иза тезге, опре леђима о столицу а ногама се одупре о тезгу. Седи тако и загледа се... Гледа, гледа ма у шта било, па кад му већ очи не виде, мисли... а њему одједном дође нешто празно и као да је шта изгубио. И како га то докопало и прену се, а још му онако. Осврне се овамо, осврне се онамо... нешто фали. Није, види, што му је дућан мали... ни што нема муштерије... и не би то престало баш и да има шегрта.... Ајак!

Изађе пред дућан. С висине сунце греје, небо к'о срче ведро... дрвеће се осамило по баштама и једва се креће од поветарца... На крову и по сокаку лепршају се врапци... Тамо по који иде у чаршију; онамо негде чује да кола тандрчу... Очас се чује какав жагор па опет тишина. Све је то к'о сваког дана. Да има нечег има и — ама он то не би казао, мањ' попу на исповест. Не би, чини му се, могао рећи никоме страном, а својима ни помислити.

Ни девојке не окрећу главе од њега. Ретко је кад, кад се две из комшилука састану, а да га бар не помену. Тек ће она из доњег краја запитати ову овамо:

— Шта ти ради гараво момче?

— Шта ја знам! Мери ваљда пасуљ.

— Мери, слатка, пасуљ руком, а тебе очима.

Којој би и било криво, кад тако чује? Ал да се само не ода, стегне усне зубима, па ће к'о бајаги љутито:

— Ти и не знаш друго да говориш но то.

— Као да није истина?

— Па и ако је, па шта?!

— Ништа, ништа... тек онако!

Тако Миодраг поче да корача својим ногама по свету.

Знало му се време, к'о што сат на торњу избија, кад јутром дође, да отвори дућан, и у мрак, кад га затвори. Није погрешио ни за длаку, сем кад и кад заседи се у дућану ноћу, ако посла има. Кад пође кући очевој, на друге ни главе не обрне. Колико кафана прође, па ни да привири. Неколико је пута и свратио — ал то није могао муштерији ил' добру знанцу одбити, кад га је онај салетио.

Тако би за прво време.

Баба-Насти паде жеља, да жени сина. Оно и нема веће радости за мајку, но да поигра сину у сватовима. Чини јој се, крила јој расту, кад јој која прија каже:

— Кад ћемо да женимо твога Мила?

А после и шта би друго радила под старост, ако не би њијала унучиће. За бабу и нема друга посла, а после, што њој године однеле, унучету нису донеле, па се то удружи, да се разуму.

Једном по вечери окупио њу неки немир и као да јој нешто на језику игра. Почне ово, почне оно, па све у говору, к'о неки чворови. Од деце нико не примећује, само је мајстор Таса кад и кад онако крајем очију погледне.

— Ето, овај... оно, шта хтедох рећи?... Оно... а јес' додај ми тај сланик.

Вечерали, а она тражи со!

— Шта ће ти сад со?! Не ћеш је ваљ'да лизати? — вели јој Таса.

Наста срдито одби раменима и дурну се.

— Ко, рече, лиже со? Коза, а ја нисам коза... Хоћу да умочим парче хлеба.

И поједе, ако и преко срца.

Почеше говор нешто око баште.

Наста поче у памети разређивати расад:

— До плота ћемо две леје за аљму, па онда две за празилук... до крушке. А до куће ћемо, шта оно беше, а јес' салату... А онамо... од јабуке... онамо би требало... шта ћемо онамо?...

Мајстор Таса изврте симсију и онако, као да му је шта кисело зашло у гркљан, поче да се изрче.

— Ама шта је ноћас с тобом... Тешко да знаш сама, шта говориш... Ја л' си била на љуљашци, ја л' у подруму.

Осети Наста, да јој немир приметили, па поче да се кочопери.

— Нисам ја била ни у подруму ни нигде... то ако си ти. Овака сам ја увек. Ти и не знаш друго

да говориш само: била си у подруму, била си на љуљашци. А ја овамо баш лепо кажем ... да сам ... да је ... па опет прекиде.

— Па дед' реци: шта је?

— Ништа, осече се она.

— Та кажи ми, шта си уситнила?

— Ако сам уситнила ...

Не да Наста последњу.

Пређе и то и као да на том оста.

Док Насту опет поче језик да измиче.

— Долазио мени данас Милош бакалин.

— Е!..

— Долазио баш пред мрак. Вели, баш мене тражи, и рече, има да ми нешто каже. Мислим се ја, шта ли то има Милош са мном; а он вели, како би имао коју с тобом да проговори. Мислим се ја, шта ли ће он с Тасом ... Па знаш, његов је дућан тамо доле у чаршији, а тамо је и Сима Терзија, па рекла бих ја, то је Милошево масло ... а Сима има девојку ... па Милош мени ... а девојка је на удају.

Мајстор Таса виде, шта је Насти. Погледа на децу, а они, како лепо Наста говори, тако је и разуму. Таса по старом навикао, да му деца за тако што не разбирају, па се окрене Насти.

— Иди, лези, бабо; виш', сан те завладао.

Оно то је и требало! Насти пређе љутина и перчин на глави. Стаде се дизати и крстити и грдити.

— О анатема га ... не може се пред њим ни говорити. Зло је то, кад је човек везан за инаџију ... Не ћу ни да ти кажем, мислиш ја не могу ... могу ја ћутати к'о заклана.

— И ћути!

Наста из друге собе окупила.

— Да ћутим! ... ја да ћутим! Шта ли му је ноћас. Ја у подруму, ја на љуљашци, ја сањива ... О часни крсте, шта ме нападе ова напаст?

Мајстор Таса развукао уста, осмешкује се како му она тороче, па најзад и у доброј вољи и као у шали рече деци око себе:

— Имао сам ја једну бабу Живану ... Остало јој име у селу к'о нацак-бабе, но од куд ова моја да се умете на мој род?

Сутра дан чим мајстор Таса нађе Насту на само, а он ће:

— Кака је жено у тебе памет, да пред децом онако што помињеш?!

— А шта сам као ја хтела?

Мајстор Таса мало жмирну очима и премери Насту ода свуда:

— Вере ти, жено, мислиш, нисам се присетио?

— Чега присетио?

— Да је Милош прводаџија.

— А?

— Да је Милош дошао због Миодрага.

— Зар и теби говорио?

— Није.

— Па ко ти казао?

— Ти.

— Ја?!

— Ти, жено!

Стаде се Наста присећати, где му је и кад му је могла шта рећи, а мајстор Таса изркну се два три пута, заклати раменима, да се ћурак боље набаци, и рече:

— Чујеш жено, рекао бих ја, није он још за женидбу ... Млад је, невежа је ... није ни за себе довољно јак, а камо ли да и другог храни и носи. А није му сва срећа и оженити се. Није то к'о некад што је било. Другојачије је сад од корена. Сада жена хоће много, а пара скупа, свет циција ... све је друго сад. Знам ја, жено, и мени је мило, к'о и теби, да видим његово весеље и да, дај боже, помилујем унуче; а зар за моју радост, да се с отим играм, к'о да је то: данас овако, сутра онако ... А послен и млад је и да причека коју годину; а хвала Господу здрав је, не рачуна време и живот на дане.

Наста стаде прегачу развијати, па дохвати мараму с главе и поче одвијати — види се, није јој право, што он говори тако ... Као да се у њој нешто узиграло, те ни рукама мира не да, а ногама све одлаже. Кад Таса преста, она отхукну:

— Знам ја, рече, што си ти то тако узео; теби је то запало на зуб, што ја то помињем прва; мислиш, не видим. За друго и немам шта рећи. Девојка је добра и за кућу је, вели Милош, чуварна ... носи и паре, Милош каже: двеста готовине и спрему. Шта ћеш боље, а после, зар му није боље, да се ожени, но да лудује и тумара које куда.

— Није.

— Но да јури?

— Боље је, да му и то прође.

— Е гле, од куд то?!

— Кажем, боље је.

— Није.

— Боље је, жено.

— Од куд боље, Бог с тобом!

И к'о би се са женом надговорио.

Наста оста при својој.

* * *

Симе терзије је радња до дрвене ћуприје. Терзилук је још у оца радио, па кад му он умре, на Симу оста све имање и очев занат. То му је и било добро, а иначе у животу видио је и добра и зла — ал зла ће бити више.

Кад и кад, што но кажу, ако су му кола пролазила кроз трњак и преко џомба и јаруга, прођу здрава и читава, ни крајичак да га огребе. А понекад на сред права друма и равна пута скрхају му се у парчиће и тек што се он жив искобеља. Ето за трговину и радњу ради, да мало који може к'о он рећи: хвала богу, а овамо све му то засула зла срећа у кући. Са женом је живео десет година па остао удов, са двоје женске деце. Терали су га и својте и знани, да се жени, да бар деци нађе замену за мајку. Ал он никако!

— Не могу, говорио је, наћи више као Милицу; а да се под старост на другу привикавам, не иде, па после и све то да буде, деци мајку не нађох, па бар оца добро да упамте.

Тако и учини. Сам очува децу, кол'ко то отац може учинити поред радње и других послова, и већ му старија пошла за својом срећом.

Није то у празно речено, да, где дете поред мајке не одрасте, није за свет, па да му је све остало и не знам како добро. Отуђи се срце у детета и окамени поред туђе неге, па после и што види и што чује, за све му се чини, без срца је. Нема му у корену оне доброте и благости, што се с мајчиним млеком и њеним дахом уноси у душу... нит' зна, за шта било, да у себи нађе коју било лепу реч од срца; нит' има ичег, да се и туђем добру привије — но за радост мртво, за прекор бесно, а за кућу страно.

До Симине куће седио је неки, кажу, господин, шта ли? Веле: пером зарађује хлеб. Оно слеп човек и месечину жељка, те и тај господин. Чуо ваљда да у Симе има нешто новца, па се сави око њега те отуд те одовуд, док не испроси Симину Живку.

Ко год за то чуо, свако Сими замера.

Газда Андреја му једном рече:

— Ви'ш ону ћуприју?

— Видим, — вели Сима.

— И ону воду?

— Видим.

— Боље узми Живку за руку, па с бедема у воду, но да је ономе даш. Да си је дао и најцрњем рабаџији, не би ми чудно било. Не знам, у шта си се загледао. Ви'ш, какав је, море, ко зна, од куда је утекао и шта је тамо негде учинио.

Сима, од доброте своје, учини му се, да му завиде, па учини, како намисли.

Оста му у кући само Милева, девојче по лепоти за углед. У расту мало омалешка а пуна к'о пуце. Под грудњаком јој задригла једрина па се опрло о платно, а кад ходи, сва се тресе. Образи пуни и обли и по њима избило црвенило к'о на парице — и бело и црвено, к'о кора у једре јабуке. Веђе савијене, к'о да их је који угађао. Уста као у малог детета, а као крв. Очи — мислиш горе, па, ваљда од силине, заблеснуле, као да се ватра губи и упија под трепавице. Сваком око замакне, кад је види, и није, видиш је па заборавиш, но недељу дана ти је на очима... И кад и кад дође ти од њеног погледа неки мрак... и к'о неки вихор да те занесе, па ето посла којој баби, да ти угљен гаси. А још да се коме рече: би ли је узео? Нема друго, но с места па у цркву, бојао би се, да се не поквари.

И тако... за месец дана а гајдаш Јоца наду јаре пред Симином кућом и сватови поведоше Милеву за Миодрага.

Онако право да се каже, и били су једно другом црилика. И млади и здрави и лепи обоје. Није Наста залуду читаву недељу говорила: „Сад не марим да мрем.“ А и мајстор Таса — није бо' зна шта и да се крије — два је дана био зорли весео. Многи су помислили, биће му хрђаво од силног весеља.

(Наставиће се.)

ЧИКА ЗОРАН.

ПРИПОВЕТКА ИЗ СРПСКОГ ГЛУМАЧКОГ ЖИВОТА.

ПРИЧА М. К. Д.

(Наставак.)

II.

ротекло је неколико дана, од како је чика Зоран довео своју јединицу у С. и приказао је управитељу и дружини као будућег члана позоришног. Управитељ је примио са врло пријатним лицем и обећао је чика-Зорану и Јелци, да ће, у колико је то у његовој власти и колико му допуштају његове друге дужности, све учинити, да госпођица са светлим образом ступи пред публику. Глумци су је предусретали са особитим неким штовањем, већ из далека су јој скидали шешире и јављали јој се са „клањам се, госпођице,“ па чак по неки, врло услужни, и са „љубим руке, госпођице,“ а уз то јој се клањали. Не треба пропустити, а да се не спомене искрена предусретљивост чика-Штеве и сека-Јуле, газде и газдарице, код којих је чика Зоран становао.

„О, о, чедо моје! Па зар ћете и ви да изигравате? А да л' ћете ви то умети, рано моја?“ питао би је по неколико пута на дан чика Штева, гле-

дајући Јелку, како спрема, шије и дотерује своју хаљину.

„Та шта си је окупио запиткивати, човече! Како не би умела? Она је варошко дете! Та кад ми она, снаго моја, изиђе, сви ће се чудити. Слушам ја њу, како сама изиграва; та није да говори, већ као вода. Баш ћемо и ми ићи, је ли, Штево?“

„Та не знам, овај, да ли се нама кипира тамо међу господом! Ал ако нас пусте, да шта да ћемо ићи.“

„Та није то, бога ти, само за господу. Зар ниси чуо, кад је тај наш нови учитељ рекао: Браћо! Сви треба листом да долазите у позориште; то је наша жива народна школа. Од уста својих откидајте па га посвећујте!“ — тако је доказивала сека Јула своме мужу.

Баш у том њиховом разговору залаја белов.

„Чибе!“ продера се сека Јула, погледа на вратнице и доведе у собу глумца Бритвића.

„Љубим руке, госпођице! Добар дан, чика-Штево! Како здравље? — Надам се, да је госпођица здрава? А где је ваш господин отац? Ја бих имао да га за нешто замолим, што држим да и вама не ће бити противно.“

Све је ово Бритвић у један мах изговорио и то тоном, као да приказује на позорници каквог Париског бонвивана. Својом руком, белом као снег, превуче кроз црну косу. Његово вечито смешење, да би му се бели и лепи зуби видили, чинило га је доста примамљивим. Велике црне очи светлиле се као две жеравице, и заиста, да му је нос био мало правилнији. да није имао две три брадавице на лицу, које су га ружиле и да је бар са шаке био већи, за Бритвића би се могло рећи, да је „леп човек“.

Пријатност управитељева, предусретљивост чика-Штевина и сека-Јулина, галантност у понашању код глумаца, будућих Јелкиних колега, а нарочито Бритвићево понуђено пријатељство, јер га „госпођица врло подсећа на његову сестру“, све је то учинило силан преображај у души младог девојчета, које су до данас сви гледали и сматрали као право дете. Она се као и стидила свега овога, али ипак јој је то врло годило. Па зато је сада на Бритвићево питање и одговарала са неком срамежљивошћу, трудећи се при том, да је прикрије те да се покаже баш као права „госпођица глумица“.

Тек што је Бритвић на понуђено му место сео, ето ти чика-Зорана; на лицу му се огледао јед и срџба. Поздрави се са Бритвићем па се окрете Јелци.

„А како ти, бога ти, да се не јављаш нашој госпођици Серафини?“

За тим обојима у кратко исприча, како га је дотична госпођица на путу зауставила и пребацила му понашање његове кћери. Кад је испричао, благо додаде Јелци:

„Ти, чедо моје, треба сваком да се прва јавиш, јер си ти најмлађа; ти си још дете.“

Бритвић прими на себе, да ту ствар доведе у ред, јер кад Јелка као кроз плач рече, да госпођицу није ни видила, примети он злобно се смешећи:

„Та немојте, молим вас, узимати ту ствар тако озбиљно. Госпођица Серафина је врло чудне нарави. Она је, знате, из дешперације и дошла у глумице, па је врло осетљива. Него ја бих вас молио, госпођице, да нашу сцену пре представе још једном пробамо. Ви сте, истина, несравњени у тој улози, али, ако смем приметити, тамо, где вас Мирко хвата, чини ми се, да сувише нагло бежите; па ја бих вам то место показао, ако . . .“

Није ово било ништа необично за Јелку. Бритвић је сваког дана долазио и тобоже поучавао је. Као и до сада, тако је и сад Бритвић Јелку у трчању око стола ухватио, па као што му у улози стоји, да је пољуби, он је то и овога пута само маркирао, али ју је тим више притиснуо на своје груди. Чика Зоран мишљаше у себи: „Бритвић је ваљан дечко!“

Тога истога вечера давали су уз „Шумску ружу“ још два мања комада и тако су скоро све глумице биле у облачионици, када је Јелка дошла, да се приправи. Госпођица је Серафина, да се покаже добра, маскирала Јелку, и при том јој лагано говорила о уметности. Наравно да није изоставила ни то, како је она из дешперације постала глумица, али да њој није, хвала богу, нужно и да не мора то бити. Намештајући Јелку, паде на ум госпођици Серафини, да мало пецне трагичну љубавницу, с којом није живила баш у најбољем пријатељству.

„А знате ли ви, жене и девојке, да ће ово дете за годину дана бити као створена за трагичне љубавнице? За најивку ће бити сувише висока а глас јој је тако чист, тако јак и пријатан, као што се изискује за ту струку!“

„Да ли ће бити за трагичне љубавнице, то не знам, али ја бих рекла, да ће бити изврсна за анштандсдаме,“ примети госпођица Персида, мало постарија најивка, која се и сама спремала, да пређе у струку трагичних љубавница.

„Но, драге воље ћу јој уступити све моје улоге, ако хоће баш сутра,“ прихвати „анштандсдама“, која није била задовољна са својим улогама, јер је себи уображавала, да је за љубавнице.

„О, што се улога̂ тиче,“ упаде у реч госпођица Серафина, „и ја ћу јој дати од мојих неколико, јер . . . .“

„За ваше улоге, госпођице Серафина, има го-

спођица још доста времена. Те ће моћи играти, кад већ не буде ни за што друго способна," прекиде госпођицу Серафину трагична љубавница.

Више није требало. Госпођица Серафина плану. Како је држала у рукама неку проседу полуперику („шајтле"), јер је тога вечера приказивала бабу, притрча трагичној љубавници, и пошто је свој говор отпочела: „Ја сам овамо дошла из дешперације", стаде сиктати, непрестано гестикулишући са периком под нос трагичној љубавници. Ова, да јој се маска не би покварила, истрже из руку госпођици Серафини перику и хитне је за врата. Перика буђну у чинију за умивање, која је пуна воде стојала за вратима. Госпође и госпођице цикнуше и прснуше у смех. Госпођица Серафина подиже своју перику — у исти мах сценариста даде знак за почетак. Сви су мислили, да ће госпођица Серафина полетити на трагичну љубавницу, али се узверише, кад она, држећи своју мокру перику у висини, са највећим патосом узвикну:

„Срећа ваша, госпођице, што је почетак, те не ћу да кварим ред, иначе бисте ме запамтили. Ја сам овоме позоришту дошла из дешперације па ћу тако из дешперације моћи и отићи, а ви ћете остати једна простакуша, као што сте и били. А сад — изво л'те ићи на своју сцену!"

Са највећом елеганцијом поклони се трагична љубавница са речима: „Хвала на допуштењу, госпођице — комична бабо!" и смејући се из свег срца оде на позорницу. Остале глумице и Јелка изиђоше, неке да суделују у комаду, а неке да посматрају игру иза кулисâ.

Госпођица Серафина је дозвала позоришног фризера, кога су глумци из несташлука прозвали „доктор Штрца". Овај је госпођичину перику са угрејаним гвожђем, којим глумце кудрави, исушио, па је опет било све у свом реду.

Јелка је за сво време стојала иза кулисâ и посматрала игру глумаца у оба претходна комада. Њој се особито допадао начин и говор трагичне љубавнице. У себи је мислила, како ће гледати, да је подражава.

Оркестар по трећи пут тога вечера засвира а одмах за тим почеће се приказ „Шумске руже".

Све до сад је Јелка са нестрпљењем очекивала час, када ће први пут ступити пред публику. Али кад и последњи звук позоришне капеле умукну, кад звонце даде знак, да се сви спреме, прође Јелку језа кроз сво тело; учини јој се, као да одасвуд нешто шуми, као што бујан поток шуми, кад ваља дрвље и камење. Она се обазре око себе, али никога није видила, па ни свог оца, који је тик до ње стојао, маскиран, као стари капетан „дедица", и благо јој говорио:

„Само храбро, чедо моје, само храбро!"

Звонце по други пут зазвони, застор се са шумом подиже а у исти мах у оркестру забруја интонација за Јелкину улазну песму. У часу се створи ту и Бритвић те даде глас збуњеној Јелци. Она поче певати још иза кулисâ и тако певајући уђе на позорницу. Учини јој се, као да је ушла у сред пламена, из којег ништа не види и не чује. Неколико тренутака лебдио јој тај пламен, за тим се стаде гасити, али је само у толико згаснуо, да је могла опазити оно место, где цвеће стоји, које јој је, по њеној улози, ваљало заливати. Песму је ипак зато отпевала са свим лепо, ма да јој је глас нешто дрхтао и ма да и сама није знала, пева ли или не пева. Публика је за час била изненађена. Видила је и чула на позорници анђела, са сребрним гласом, па чисто није веровала својим очима. Тек кад је Јелка свршила песму, захори се са свих страна: Живила! Браво! уз урнебеско пљескање.

Бритвић потапка по рамену чика-Зорана, који је брисао сузе црвеном марамом.

Одобравање и пљескање је помогло. Није оно занело Јелку па да на ново за њим тежи. Не. Оно ју је довело самој себи. Виде она, где је, и освести се тако, да је већ први свој говор могла лепо говорити. Кад за тим изађе на позорницу „стара Катица", коју је приказивала ваљана, даровита и природна глумица, па за њом чика Зоран као „дедица", охрабри се Јелка са свим.

Никад није чика Зоран у својој игри био тако природан, као тога вечера. Сваки покрет лица, свака реч била је управо вештачка.

Бритвића не треба ни спомињати. Све, што је говорио и чинио, ишло му је од срца; у сцени, када јури, да ухвати „шумску ружу", прелетио је преко стола и клупе као тица. Сустиже ју и ухвати па је притиште снажно на груди и страсно је пољуби у оба образа.

То бијаху први мушки пољупци у Јелкину животу па — на позорници!

Није знала, шта то би с њом. Као нека струја прође јој кроз читаво тело! И нехотице подиже обе руке те збриса пољупце, а тим начином збриса личило са лица. Две се бразде показаше, јер лице јој беше црње од личила и у том тренутку изгледала је онако исто, као оно кад је у авлији сузе обрисала.

Све се то догодило у једном тренутку и то тако живо и природно, као можда никад, или бар врло ретко на позорници.

Чак и глумци и глумице иза кулиса гледали су непомично тај призор, што је знак, да се и они за-

нели. Али ко је све редом погледао, могао је приметити, како је госпођица Серафина злобно развукла своје танке усне и прошапутала, шкиљећи на Бритвића: „Ниткове један!“ — — —

Кад се представа свршила, на којој је Јелка прве ловорике своје славе побрала, доведе је чика Зоран у гостионицу, да, по обичају глумачком, мало поседе и да вечерају.

У једном углу малене трапезарије седило је неколико пријатељâ, познаникâ и штовалацâ чика-Зоранове уметности.

„Живили!“ заори се са свих страна, кад отац и кћи ступише у дворану.

Чика-Зорана и Јелку посаде у горње чело, до Јелке Бритвића а до чика-Зорана седе његов највећи штовалац и пријатељ, баћа Васа Србенда.

Ко је икад био у друштву са глумцима, знаће, да се ту брзо дође до расположења. Није дакле чудо, што се и ово наше друштво у часу развеселило, а неки богме, што но реч, и мало нађефлјисали. Јелка и Бритвић су певали а чика Зоран и баћа Васа пили су и секундирали. Остало друштво није заостало за њима. На одлазак кући нико и не мисли. „Та глумци и тако нису сваки дан ту, па бар док су међ нама, да их прочастимо, нек запамте нашу варош!“ говорили су С—ани.

Писар Стева прешао за други сто па је непрестано љубио у чело младог једног глумца, проричући му сјајну будућност на позорници, јер види у њему велика генија. Он предложи, да се столови саставе, сви пристану и сад се тек отвори весеље у шеснаест. Баћа Васа, накресан, устаде да држи говор. Сви заћуташе, јер су знали, какав је он у таквим приликама, само је за једним малим столом, у углу трапезарије, Димча, позоришни реквизитар, родом из Мацедоније, доказивао Шваби једном, молеру, како „нема ред кот позориште“. Баћа Васа продере се на њега: „Језик за зубе, Цинцарине, кад Србин говори,“ па отпоче здравицу.

Чули сте сигурно таквих здравица, које почињу са: „Браћо и господо!“ а свршују са: „Живили!“? Баћа Васа је често уплетао у своју здравицу стране речи а највише реч: „култура“.

Димча запита полако Швабу:

„Што му значи тој култура — бре, Швабо?“

„Просвета,“ одговори овај.

„Е, е! Лепо гу каже господар Србенда!“

Глумци су пратили здравицу са измајсторисаним одобравањем и допадањем. Чика Зоран, прилично наквашен, и заплака се, а баћа Васа весео, што је тако „научно“ говорио, позива цело друштво својој кући.

Опште одобравање и пристанак. Па пошто баћа Васа исплати сав трошак, поустају сви, поведу и циганску банду са собом па весело певајући улицом крену се дому Србендином у четири сахата у јутру. Димча узме из гардеробе велики бубањ па се умеша међу свираче. Код гркове куће, на предлог Стеве писара, сви застану да праве серенаду лепој гркињи. Писар поче певати из гласа, да су му све жиле на врату одскочиле а Димча је лупао у бубањ, као да је намерио, да га провали.

„Каква је то галама, враг вам баби!“ грдио је стари попа са прозора преко пута.

„Шириме култура!“ одговори му Димча.

Код баћа-Васине куће провело се да не може боље бити. Као и у кафани, тако је овде пало здравица и лепих речи у безброј. Свакон се глумцу наздрављало а највише чика-Зорану и Јелци; њој, као дичном подмлатку нашег мезимчета. Весеље је трајало до подне сутра дан. Глумци се после подне испавали; и онако нису имали никаква посла.

Први дан Јелкиног глумовања свршио се, као што видите, врло весело. Њој се то здраво допало те је сама у себи мислила: „Баш је леп тај глумачки живот!“

(Наставиће се.)

КЉИМЕК БОРУТА.

ПРИПОВЕТКА ИЗ ПОЉСКОГА ЖИВОТА.

НАПИСАО ВЛАДИСЛАВ ОКОЊСКИ.

(Наставак.)

На ту исту међу, по којој иђаше Борута, изјаха из џбуња неки човек, на великом, тешком коњу.

— Је ли управитељ или не? И баш он главом, — шапну Кљимек, осетив лако дрхтање у ногама.

Клајн га познаде из далека, ободе коња и приближив се, нагло застаде.

— Шта ту радиш? — дрекне немачки.

— Идем — одговори Борута.

— Кроз чије поље?

— Кроз шлеско.

— Убојице! — продере се Клајн, измахнувши бичем.

Кљимек ухвати коња за узду.

— Пази, јер ћу те свући, па одаламити.

Управитељ знађаше, да Борута љуто удара и

кад не прети, а то ли кад прети. Елем, рече мирно и пољски:

— Молим zurück, туда се не сме ићи.

— Света земља, јер ју је Шваба купио! — прогунђа Борута и врати се на пут, идући пред Клајном, који га донекле праћаше на коњу а доцније путем окрене у двор.

Након тога новога сукоба не могаше ни мислити, да тражи Бреста. Јер овчар је, без сумње, напасао на дворским пољима, а управитељ је забранио по њима ићи. Седе, дакле, Борута на камен, узе неки комад дрвета и стаде стругати ветрењачу. Пролазници, и пешаци и на колих, гледаху чудом млада, здрава момка, где се у радњи дан забавља детињим играчкама. Кљимек, међу тим, брижљиво стругаше дашчице, док их најзад, укрштене, не насади на прут и забоде на брежуљчићу у земљу. Ветар духну у крила од ветрењаче, па их стаде брзо окретати. Кљимек задовољно стаде пред своје дело и гледаше га дуго са осмехом.

— Хваљен Исус! — рече нека баба из села. Ти баш мајстор?

Борута, застиђен, ништа не одговори, а кад жена одмаче, пође лаганим кораком у село. Сунце се већ нагињало. Црвени му одблесак позлаћиваше кровове и дрвета, као да би да присветли недовршеном раду у пољу. А работници се жураху, оживљени надом у одмор и предвечерњом хладовином, која им окрепљаваше изнурену снагу. Но нико зар не поздрављаше тако радосно блиску ноћ као Борута, уморен целодневним залудничењем. Уђе он у своју избу и спусти се на постељу. Не могаше заспати, јер се у бувари добрано излежао, а поред тога га удиљ мучаше неки унутрашњи немир. Склопи, дакле, очи и стане премишљати. О чему? Без сумње о томе, шта му треба да се нахрани и одене. Већ се беше густ мрак ухватио. кад на прагу од избе застаде неки висок, нешто погурен, мршав човек.

Јесте л' ви, стриче? — запита Кљимек.

— Та ја. Шта, ти већ спаваш? Ваљда си се у затвору претргао од рада?

— Ман'те врагу! Нема на друму посла.

— Ба! Дођох баш да ти кажем, да има.

— Шта дају?

— До сада подругу марку, а од сутра једну, јер веле, да је то радницима доста.

— Ха, биће макар на прженицу с квасом.

— Сутра зором.

То рече па изиде, не запитав, има ли му рођак шта да лизне. Сељаци не знају за нежне осећаје, а можда немају за то ни каде. На послетку, да изговоримо Јана, треба помислити и на то, да му је Касија морала споменути о кабасици и земички.

Сутрадан се стриц и синовац дигоше на посао На друму беше надзорник Кугелхут.

— Кога то водиш, Јане?

— Ви рекосте, да за цигље . . .

— Ја не питам за што, него кога.

— Боруту, свога синовца.

— Твог синовца, онога, што је ударио господина Клајна у трбух . . . не . . . не . . . не требају ми таки безобразници.

Борута погледа презорно надзорника, али савлада гнев и оде.

Куда се део, опет нико не умеде рећи. Нестаде из села без трага. Кад је то Брест дочуо, гунђаше ожалошћен:

— А баш сам приклао овна.

Тешко беше овчару тим више, што је, у неку руку, признавао, да је он крив удој срећи Борутовој. И збиља, да не беше смрековаче, не би управитељ отерао момка, а да није Брест сведочио, не би га стрпали у бувару.

И Касији беше жао за рођаком.

— А тако ми је угађао — говораше оцу — као да ће овде остати сто година.

— Те! Отишао је за цело где је боље — одговори Јан — нема за чим да жали.

Само се Јанова искрено радоваше, што је нестало Кљимка.

Не чекајући ни да се слутња обистини, утера свиње у свечану почишћену избу.

— Zаво га донео, — гунђаше. — велики господин! Само што је једну ноћ преспавао, па толико неприлике. Од шећера — баш је нежан! А свињи могу на киши. Наслонити се на плот, па продремати — зар није доста?

Но Борута није чуо ни тога жаљења, ни тих грдња, јер беше далеко од свога дома, далеко . . .

Морам оставити другим историцима, да опишу, шта је било с Ненђом, после одласка Кљимка Боруте, у овој четвртини столећа. Јер и ако се јесте збило за то време много важних догађаја у том селу, ја то не могу описивати, јер сам посветио перо лих судбини јунака на натпису. Тек ако споменем, да су родитељи Касијини поумирали, а она, пошавши за путника ременара, наместила се с њим у половини очинске колебе, а у другој, по предању, држаше свиње; да је Клајн прешао на друго имање, а његово место заузео неки v. Дорнфиш. Нови управитељ тиме започе своје господарење, што је Бреста отпустио из службе, јер није више за то. Сиромах овчар узе бич, Бурка, сноп прућа за коше, старе чизме и боцу, на капу натаче стари шешир од пусти, преко рамена пребаци кабаницу зимску — и изиде. Ситна јесења киша ромињаше из натуштена

неба и растапаше црну, сипку земљу у блато до колена. Ако се и јест Брест давно најмио у службу и имао на уму, да стече, што му треба за живот, ипак, кад се нађе иза врата, не беше на чисто, куд да се крене са својом сиротињом. Климао је тако полагано, да га је Бурек сваки час претицао и застајивао; јемачно погађаше паметно псето, да му се господар врло близу сели, кад тако вуче ноге за собом. Дође тако Брест до колебе Борутиних, застаде. промисли се мало, најзад уђе. Беше то подругу годину после одласка Кљимкова, а на неколико месеци по смрти његове стрине. Да она беше у животу, тешко да би допустила, да се пријатељ мужевљев и синовчев онде смири. Али Јан, који је скупа с ћерком само толико места потребовао у колеби, да могу стати две клупе и сто, не истера овчара.

— Е. па останите, — рече, — биће нам зими топлије, а лети можете спавати и на пољу.

Брест остаде, али ипак, да сувише не досађује господару, целе дане преседаваше и плетијаше котарице па другој страни са свињама, Касијином прћијом, и тек вечером се пресељаваше у собу. Скромни му занат даваше малу заслугу, а и двор му нешто помагаше, да ухвати крај с крајем. У дворској кујни зар беше стара судопера, која се сећаше овчара и увек остављаше од обеда или лончић таране. или неколико кромпира, а кашто и парче меса, које он добијаше кришом кроз прозор, сакриваше у сару и бегаше дому; како ли је тада Бурек весео трчао за господарем! Облизивао се све једнако и разгањао по путу кокошке, као и онда, кад је Брест клао овнове.

Време иђаше једноличним током, грабећи жртве. Положи у гроб Јана Боруту, удаде Касију, обдари је децом, само као да се Бреста не дотицаше. Беше то једино милосрђе, које судбина учини овчару. Све га је гонило, само га је смрт избегавала. Да ли јој беше за то захвалан?

— За што мене, — говораше, — стари цреп чува, кад је толике лонце поразбијала? Ето, и Бурек скапа — а ја не могу, или ваљда нема ни црва, коме бих ја био потребан.

Кад је Бурек скапао, Брест се очигледно постарао, али је живео и плео кошаре међу свињама, од којих су све нова и нова поколења долазила у избу Кљимкову. Временом, додуше, поче губити вид и често мораде да зове најстаријег сина Касијина, да му провуче прут у плетеру. Не помогоше ни плаве наочари са мрежицом, које му ременар препоручи. Вид се удиљ гасио. Најзад овчар доби запаљење очију и обневиде. Заплака се стари од срца.

— Сад, ако те не приме у болницу, а ти се завуци под плот. па цркни као Бурек — говораше сам себи.

Не престаде ипак плести котарице, само што се чешће испомагао сином Касијиним. Уза све то слепоћа му није смањила средства за живот. Јер и за котарице је кадшто капнула крајцара и судопера из двора није заборавила старца, а и ременар га је позивао за сто. Елем вукао је Брест јадни живот и не умираше, ма да је прејурио 80 година.

А где је за толико био Борута и шта је радио?

Приспела је година 1879. У Јулију се пронесе по тарновичком оловном руднику глас, да ће се број радника смањити. Једнога дана рударска им власт огласи ту тужну одлуку. Преко 150 кукавних, прљавих мушкараца, жена и деце опколило улаз у окна, разговарајући се лено и испрекидано.

— Можда ће нас требати у угљеном руднику — говораше један.

— Где? — запита неколико гласова.

— У Будишину.

— Таман! — одазва се стари радник. — У Будишину не ће дуго копати.

— Онда у Гљивицама.

— Баш луд разговор — рече стара жена. — Јуче је Маћеј од онуд дошао. па вели, да тамо отпуштају.

— Не узбуде л' рада, отићи ћу *Овечи*, па...

— Мани се песнице; да тебе није, можда нас не би ни истерао — повикаше два рудара.

— Да мене није, дотерали би до вашака. Кукавице! Они ће мени сад приговарати!

— Морамо, јер је тако.

— Ако те пљенем по њушци, биће ти: тако.

— Дед!

— Ево, штене.

Заподе се туча. Скупљена сила узрујаности мораде наћи ма најмање одушке, јер иначе би довела до грозне побуне против управе. Прост радник је као пара: обуздан врши најпокорније сваку службу, али кад се отме, уништује све, на што год наиде, у својој жестини. Започета туча, која је брзо увукла све искупљене, одиграла је улогу вентила. Задовољени у њој на час дивљи нагони ослабише и не имађаху снаге, да се бурно управе против рудничке власти. Непрестане измишљотине, у којима се преплетао језик пољски ческом и немачком, распириваху огањ борбе, који се стаде већ гасити.

Неми сведок беше рудар од својих четрдесет година, који стајаше на страни, држећи за руку малу, подерану девојчицу. Мршаво му лице, покривено борама, по којима се пружаху тамне пруге оловне паре, изражаваше озбиљну тугу, оживљену цигло

дрхтањем усана и мрштењем чела. Не мешаше се он ни у бој ни у разговор, шта више, измицао се журно све даље с дететом, кад се борци к њему приближе. За што је дошао? Доста беше погледати на његове босе ноге, подеране чакшире, отрцани кафтан, па да свако погоди, да га није амо довела жеља, да буде члан скупштине. Посао не ће сам у собу доћи, па је и он, као и други, изишао из куће оним истим путем, којим је двадесет година ишао на рад, узео је собом дете, јер знаћаше, да ће се натраг вратити и слушаше у гомили, хоће ли гдегод требати његових снажних руку.

Стајаше тако дуго ћутке, подаље од бојна поља, најзад зграби очајно девојчицу на руке и отрчи кући. За мало се појави с њом и с малим завежљајем на плећима, прозбори неколико речи на прагу старој жени и пусти се путем, који иђаше у разна села, али и у Ненђу. Да га сретне на том путу, читалац би можда по стиљеном носу познао, да је то Кљимек Борута.

Четврт столећа ударао је пијуком у трноватачком оловном руднику — то је његова историја. Додати ваља још само то, да се је оженио и изгубио за неколико дана матер те девојчице, коју сад води у Ненђу.

Како су свињи, користећи се лепим даном, истрчали на двориште, Брест могаше слободно да ради у соби, која је њима намењена. Сеђаше он уза зид, опкољен снопићима шибља и прућа, од кога полако, бојажљиво плетијаше малу кошарицу. Поред њега десетгодишњи Вицек, син Касијин, гледаше у овчарев посао и замењујући му очњи вид, опомињаше га сваки час:

— Не ту, деда, не ту.

Брест обично застане, опипа руком плетер, па вели:

— Ти ћеш мене да учиш! Преплео сам ову шибу, сад ову.

— Али једну сте изоставили.

— Убриши нос, лудаче, коју сам изоставио?

Овчар стаде пипати прстима и ма да се уверио, да је дечак добро приметио, мрмљаше:

— Мудар је, јер има очи. Кад сам их ја имао, неваљалче, на једну врсту сам могао разликовати, да ли трчи овца или ован.

— Није чудо, — рече дечак, — ован има рогове.

— Баш си магарац; а где су малом овну рогови?

— На глави.

— Ах, ти јаре, и теби ће израсти.

Док се Брест тако с малишом препирао, на прагу застаде човек с девојчицом, кога смо видели у тарновичком руднику. Обазрео се он по соби и запе оком за старца.

— Деда — рече Вицек — нешто хоће.

— Ко?

— Не знам.

— Шта брбљаш, лоло?

— Дошао је неко.

— Ко је то? — запита овчар.

— Кљимек Борута — одговори дошљак.

— Кљимек... Борута! — понови Брест, испустив кошару из руке. — Кљимек, јадни мој синовче, зар си жив? Где си, не видим те, не опажам, ослепио сам, ходи, дај руку твоме Бресту...

— Зар ви то, Бресте? — рече Кљимек у чуду.

— Ниси ме познао, погурио сам се — је ли? Иструхла су већ дрва, која су са мном израсла, и ни једног познатог гласа не чујеш. И твој се променио. Колико ти је година?

— Преко четрдесет.

— Четрдесет, Боже! Где си, како си?

— Зло, деда, зло! Двадесет сам година лупао у руднику, сад сам без посла.

— О, јадниче! Дај ми руку, седи ту. Истерали те опет; да ниси кога тукао?

— Распустили нас у Тарновицама, узмем девојчицу и довучем се амо.

— Дакле и ћерку имаш! Где је? Ходи; добро а где ти је жена?

— Умрла.

— Јадни црве! И мене су истерали, плетем кошаре са Вицком. То је син Касијин. И код њих је невоља. Ременар трчка по селима да исплази језик, а не може ништа да заслужи. Хоћеш остати овде?

— Морам, док ми се не деси прилика.

— Тешко је, богме, тешко! Сваки се за каменом осврће, да није можда хлебац прошао. О, мој драги, тешка су времена. Летина оманула, кромпир гњије, ко се не пожури да умре пре зиме, страшно ће живети.

— А зар је то само данас тако? И моја покојна не би умрла, да сам имао да јој дам што јести. Куњала је и куњала, на дому зима, у лонцу празно, једва било чиме дете умирити. Смешно је ударати главом о зид, да га пробијеш. А овамо немаш ништа, кадшто само залапиш ваздуха, па ту и тутило.

— Вицек — рече Брест — тркнидер горе па донеси лончић, што је тамо код кревета покривен лишћем. Једите мало каше — додаде, кад је дечак отишао, — девојчица је за цело гладна.

(Наставиће се.)

ЕТИЧКА ЕВОЛУЦИЈА.

(ПОВОДОМ КАРИЋЕВЕ КЊИГЕ: „СРБИЈА.“)

Појам вероватности то је најзрелији плод модерног мишљења, — тако је рекао један философ најновијег времена. А ово не ће ништа друго да каже, до то, да све наше знање, разуме се искуством стечено, није аподиктично сигурно, него је само мање више вероватно. И ово се простире на све гране нашег сазнавања, па и на само, свакомъ обично, правило о трокуту: да му је сума свију кутова = 180°. А за то се правило вели, да је искуством стечено.

Колико тек вреде друга правила и закони? Ако су бројевима изражени, онда треба и да су необориво сигурни. Јесу ли? — И наука има својих догмата!

Па како стоји тек са делима људским? Е, и ту имаде закона, по којима се збивају. И те природне законе држе многи да познају. Бар од како је белгијски астроном Кетле (Quételet) покушао, на бројевима да оснује науку о људским делима, од то доба мисли се и на неке социјалне природне законе, који се бројевима изразити дају. Од њега овамо мисле многи, да се може унапред за сваку годину предсказати, колико ће бити злочина, самоубистава, женидаба и т. д. А ту врашку моћ пружа им наука једна, кажу за њу, најреволуционарнија да је, — штатистика.

Бележењем злочина сваке врсте, самоубистава и т. д., изводили се и изводе закључци за готовост једнога народа на злочин, самоубиство и т. д. Је ли овако мислио сам Кетле, то нас се овде не тиче, јер би, о томе говорећи, отишли тамо куда не ћемо, да износимо назоре философске о слободној вољи и т. д. Нас се више тиче, да ли су оправдани речени закључци или не. Са неколико питања истаћи ћемо шта и камо хоћемо.

Кад знамо, колико у истини лежи апстрактно добивена вероватност, н. пр. о трокуту, са колико онда вероватности смемо држати, да ћемо из просто забележених злочина моћи погодити баш фактичне злочине даље? Постоји ли баш наклоност или готовост за злочине, самоубиства, готовост, која би се бројевима још изразити могла? И онда даље: могу ли злочини, који се почине годишње у каквој земљи, послужити као мерило за наравственост те земље? — Одговарајући на ова питања, осврнућемо се на наравственост нашег народа у Србији, како нам је г. Карић представља, у намери, да испунимо, што нам је празно остало.

Прелазимо, дакле, на прво питање: да ли фактично постоји »биће злочина« у народу једном? Из званично забележених бројева у штатистици не можемо ништа друго закључити до ли то, да је те и те године толико и толико злочина било. Ови бројеви нису стални код једног истог народа, него се мењају са свима разноврсним приликама, што на људе утицати могу; бројеви ти, дакле, и падају и расту. А из тих бројева добивени средњи бројеви треба да су израз природног закона у делима људским, — ваља да по речима Хумболда: да су средњи бројеви закони природни. А да ли су? Несталност њихова каже, да није тако. Тако добивени бројеви не могу бити социјалним законом, по ком би даље говорити могли, јер су плод само многих неспомењених узрока и њихових комбинација најразноврснијих. Вероватност, колико ће и која индивидуа једног народа учинити тај или онај злочин, по овоме је одвећ незнатна — никаква, кад само злочин бележимо. Овде, дакле, не може бити говора о закону никаквом.

Кад је овде вероватност изгубила свој основ, онда тек не може бити говора о јачини неког нагона нити у појединих индивидуа, нити у читавог народа ма за који злочин. Сваки рачун даље у томе правцу била би само, да се послужим речима философа Либмана, математска фикција и ништа више.

И кад ово све знамо, онда шта да кажемо тек за онај аксијом: да су забележени злочини у некој земљи мерило наравствености те земље? Морамо рећи у кратко, да је овако схваћање са свим криво, те да већ по овоме, до сад реченоме, не могу само забележени злочини послужити као мерило за наравственост једне земље.

Тако ми мислимо. Али има ко друкче мисли. Наша је, ето, књижевност у најновије време обогаћена једним, код нас ретким, делом, које хоће да нас упозна са свију страна са Србијом, па и са наравственошћу. То је дело од Карића: »Србија.« У њему стоји на стр. 323. ово: »Преступ преко установљеног реда, злочинство, дакле, у најширем смислу ове речи, чињеница је, која нас најпречим путем упознаје са наравственошћу једнога народа и ја-

чином његове готовости (sic!) на зло. Отуда кривична штатистика и јесте језгра укупне наравствене штатистике.« — Г. Карић нам, ето, хоће да каже о готовости нашег народа у Србији на зло. Па како? По онима, који су кажњени за преступ преко установљенога реда. А нами се одмах намеће питање ово: Је ли оваки појам наравствености оправдан?

Па и не обзирући се на ово, г. Карић није ништа изнео. Али он није изнео, тако бар вели, за то ништа, што штатистика није боља била. Овако је изнео, што криминална штатистика изнети може: бројевима је показао разне случајеве злочина и испоредив са бројем становништва, изразио pro mille. А са овим ништа бар за наравственост нисмо дознали.

А на стр. 329. каже ово: »Пада у очи и нагло растење осуђених због лажних исправа. У години 1885. број им је према 1883. год. више но удвојен.« За што? Г. Карић, колико је одлучан у изнашању својих назора у осталом делу своје књиге, овде је неодлучан. Је ли ово развијена готовост на зло?

На стр. 330.—31. каже опет ово: »— како је карта кривичности готово истоветна са картом писмености у нашој земљи. У крајевима, у којима је писменост и образованост јаче раширена, и који су у суседству са једном образованом државом, има, дакле, више злочина, но у крајевима, у којима је писменост слабија и који су у суседству са Турском, најнеобразованијом земљом у Јевропи. У свези са појавом бројнога растења злочина, која се гледа из године у годину појава овакога распрострањења злочина, ако би се потврдили обилатијим статистичним градивом, изазива на озбиљно проучавање и размишљање.« Овај појав канда је учинио г. Карића неодлучним. Нама је жао, за што нам не каза, како мисли, да треба опажену појаву тумачити. Зар би нам обилатијим штатистичким подацима могао што више изнети од изнетога? — Где је најинтересантније, ту је стао г. Карић. Он чека и верује, да ће штатистика боља више шта казати.

Ево, шта би по неко из изнесенога извући могао: У Србији добише са писменошћу једно зло више или једну прилику више, да се греши; јер док се није знало за писменост, није се знало ни за лажне исправе. Те голе цифре говориле би нам, како има жалосних последица цивилизација, — ако са писменошћу иде и ова упоредо. И то би жалостан знак био за наравственост једнога народа. — Али да умекшамо мало Г. Карић има право, кад каже, да би боља штатистика и више казала; али ја мислим тако боља, кад би нам изнела и то, где се дешавало то кварење исправа, и да ли је ту посао са меницама, на пример, био одвећ бујан. Па кад би овако добивене бројеве испоредили са приликама, које су све ово изазивале, онда би у неколико видели, какво је право стање, како стоји са наравственошћу у тим крајевима. А да ли ради ово штатистика?

На какво ли размишљање може нагонити читаоца оно, што каже за наравственост народа у Србији на граници Аустроугарске и Турске? Могло би по неког до тога уверења довести, да културни напредак не мора значити и морални напредак. Нашао би се и по који умни великан, који би у том уверењу утврђивао. Тако би онда са Русовом морали пожелети природно стање, дакле, да се разреши људско друштво, — које квари. Није ли ово страшно данас тек?

Овака размишљања беху не само данас, него и онда још као ствар особитог ћефа тако исто, као што данас још по неко воли, да верује у премудрост прошлих векова. Тих неколико не ће да знају не само за моралан напредак, не знају ни за какву и етичку еволуцију, него не ће да чују ни за какав културни напредак. И тој неколицини, који ово не ће да знају или верују, просто било, као и онима, који у мисирским пирамидама сматрају оличену мудрост стару: као да би представљале Питагорино правило, или још боље: да одношај висине према обиму основе даје нам Лудолфов број са Лудолфовом тачношћу! Ми прихваћамо мишљење немачког философа Фр. А. Ланге-а о етичкој еволуцији и држимо, да помоћу њеном може морална штатистика своју мету постићи. Она ће нам протумачити ону загонетну појаву у Србији.

Етичка еволуција узима пак, да се могу племенита и неплеменита својства у појединих народа развијати, велика дела пуна пожртвовања и некористољубља чинити, која се клоне само на опће добро; али и то признаје, да и таких дела може бити, која су само плод себичности, егоизма и необузданих страсти. Па, замишљајући себи етичко средиште за дела једнога народа, наћи ћемо тако, да се сва дела клоне било на добро било на зло, или одилазе у наравствено равнодушну ексцентричност. Сви народи, дакле, немају једнаку моћ еволуције; тамо, где је ова већа, тамо ће бити

и већих дела, али и већи број противнаравствених дела, а где је мања, нити ће бити одвећ великих дела нити рђавих. У народу са већом еволуцијом истичу се више поједина индивидуа. било у добром било у злом смислу и одмичу се од уображеног средишта. Развијенија еволуција показаће се у народа, где је индустрија већа, где је литераран и политички покрет већи, где је живот већ тако разноврстан, да сваки тренут гони појединца на самосталније мишљење и делање. Ово истицање појединих индивидуа и њихових разлика од других показује се у свачему: на лицу, ношњи и разним обичајима.

Оваким расматрањем излази нам са свим друкче живот наравствени у Србији. Што у оном делу Србије, који граничи на Турску, најнеобразованију земљу у Јевропи, нема никаква злочина, то је знак, да тамо постоји и слаба етичка еволуција. Живот тамо мора да је одвећ монотон, т. ј. да не показује никаква покрета ни на ком од поменутих поља, па за то не показује ничега изванреднога ни у добром нити у злом погледу. Закон, дакле, нема ту да стаје на пут великим страстима, па нема шта ни да казни, — па ни да се забележи. А на оном другом крају Србије, којим граничи са Аустроугарском, живот већ није монотон, ту видимо са писменошћу да доспева и литераран покрет дубље у народ, ту политика налази више пријатеља, ту је и већи сваковрстан саобраћај са људима, живот је ту бујнији, па избацује и више дела злих, аливаља да и добрих.

Етичка еволуција спашава од екстраваганција Русовљевих и других њему подобних и даје одмах други вид штатистици, и каже, кад и како морална штатистика може говорити о наравствености једнога дела или читавога народа. Оно нам јасно говори, да има и природног наравственог напретка, — од кога, управо, и цео културни напредак зависи.

У Карловцима.

Ст. П.

КЕМИЈА ЗА ПОСЛЕДЊИХ ПЕДЕСЕТ ГОДИНА.

ГОВОР Х. Е. РОСКОЈА

ПРИ ОТВАРАЊУ „БРИТАНСКОГ ДРУШТВА“ У МЕНЧЕСТРУ.

(Наставак.)

Још године 1829. доказивао је *Деберајнер*, да има одређених група од стихија, па се особине стихија у групи јако слажу. Ово је доцније раширио и утврдио *Дима*. Нама је познато, на пример, како су слични елементи клор, бром и јод у једној групи, но кемиске и физикалне особине једне стихије постепено превлађују исте особине у друге стихије. Да наведемо најважнију њихову карактеристику: атомна тежина бромова средина је међу атомном тежином клора и јода. Међу тим оваке групе по троје, изгледало је, нису ни у каквој свези међу собом а још мање са многим осталим стихијама, које тих особина нису показивале. Тако је трајало до године 1863., кад је *Њуленд* ствар у нешто расветлио, доказавши много више сродства међу групама. Сад смо први пут погледали у то, у каквој су вези стихије међу собом; но као и иначе новине, није ни ова стекла признања, које је доиста заслужила. Енглеској припада слава, што је прво пошла тим путем али се ова идеја усавршила у Немачкој и у Русији. Немачка се држи, преко *Лотара Мајера*, као што обично чини, строго познатих ствари а Русија, преко *Менђељева*, истражује и не бави се само стварима већ доказанима него хоће и да прориче. Ови кемичари, уз које треба споменути још и *Карнелија*, слажу се у томе, да сведу све стихије у правилан ред па да тако пронађу перијодично понављање аналогних кемиских и физикалних особина и онда да даду томе ређању име „перијодичан систем стихија“.

Да бих вам јасно преставио ову мало замршену ствар, допустите ми, да се послужим једнакошћу једном. Замислите себи читав низ људских породица, тако француску, којој је отац *Дима,* даље енглеску са оцем *Њулендом,* па немачку, породицу *Лотара Мајера*, и на послетку руску са *Менђељевим* на челу. Узмите сад, да су имена ових кемичара написана по реду, како су наведена. Под сваким именом написаћемо сада име очево а под тим опет име дедино па прамдедино и тако даље. Сад ћемо написати поред сваког имена број, који каже, колико је протекло година од рођења онога лица. Тако ћемо наћи, да ови бројеви редовно расту за неки нов број а то је онај број, који нам каже, колико је у средњу руку живела генерација она, и тај број је исти скоро код свију породица. Упоредимо ли године самих кемичара, наћи ћемо неке разлике, али је она малена, кад се упореди са временом, које је протекло од рођења ма којега њихова претка. Сваки индивидуум у овом реду приказује кемичан елеменат, и као што се свака породица разликује у неким и неким ства-

рима, тако с друге стране показује свака породица међу стихијама, која је тако уређена, бар неке знаке од сродства. Но још више. Бива каткад, да се изгубе историја и особине неколико чла́нова у породици, ма да се људи сећају којег старијег и славнијег претходника. Јасно је онда, да је таки индивидуум и живео. И у тој прилици не ће се устезати *Галтн*, да по карактерима других чланова нађе физичне па и душевне особине члана, који се заборавио, те кад би нам генеалошко испитивање изнело на видик лице и дух, као што се доиста јавља, морало би се ово потпуно слагати са тврдњом *Галтновом*.

Така пресказивања и таке тврдње пропратили су кемичари код три наше кемичне стихије. Тако је доказивао *Менђељев*, да ће се, ако се кадгод испуне празнине у таблици, испунити морати са стихијама, које ће имати управо оне кемиске и физикалне особине, што им је он одредио. Од то доба попуњене су празнине тиме, што се нашао елеменат галијум (Лекок-де-Боабодран), скандијум (Нилзн) и германијум (Винклер) и доиста се слажу њихове особине потпуно са онима, које им је дао руски кемичар. Још даље. Често смо имали посла са новим стихијама, а нисмо знали за њихово какво сродство са другим елементима, но кад смо их боље испитали а ми смо их могли лепо сместити у породицу, од које су несрећом одељени били; исто тако могли смо им дати у кемиском друштву оно место, које им доиста припада.

Ма да ови чудновати резултати не дају никаква доказа, да све стихије излазе из општег извора, ипак нас одлучно на то упућују. Главни је доказ у томе, што нека кемиска индивидуа, која се држе на ниској температури, не могу да постоје на високој температури, него се ту деле у нове супстанције, и ове су много простијег састава него оне прве. Овде је место, да споменем и то, како разликују кемичари атом од молекула: молекул је простија или већма сложена група атома и мора се изрично навести, како се атоми у молекулу могу оделити а атом тек разделити, расцепити. Ово одељивање не зависи од споја, јер *Виктор Мајер* је доказао за јод, да му се молекул на високој температури дели у атоме а *J. J. Томзн* ишао је и даље те доказао, да се молекули не деле само топлим таласима него и електричном искром на доста ниској температури.

Па докле смо дошли са процесом овога раздељивања? Да ли смо могли уништити атоме наших данашњих елемената? Одговор је на ово са свим јасан и гласи: не, јер и највиша топлота на земљи, а то је топлота електричне искре, није могла расцепити један атом у два дела. Да је тако, показало се спектралном анализом, том новом граном природних знаности, а спектрална анализа, сви ћете допустити, помаже нам врло много, кад се одређује молекуларно стање у материји. Па да видимо, како стоји она са питањем о дељењу стихија. Узећемо часком, да неке досадање стихије нису проста тела него да се, ако смем тако рећи, цепају у мање сложене молекуле, кад дођу у јаку топлоту електричне варнице. Кад се така стихија испитује у спектроскопу, морају се показати особите јасне линије у спектруму, које нас уверавају, да доиста има разне материје. И заиста, то се опазило, но, кад се мало боље загле́дало, показало се, да је то или отуда, што је било још других елемената, који су давали свој спектрум, те отуда дошла нејасноћа у оном, или што се није добро и тачно посматрало. Што нема неких линија а требало би да су ту, може се протумачити на два начина: или електрична светлост није разделила елементе, или, што је мени невероватније, свака од јасних линија, које приказује стихија једна у спектруму, каже, да су све то разни саставни делови те ни два од њих међу силнима нису идентична.

Будући нам анализа на земљи не даје јасних доказа, погледајмо, да ли ћемо се чему научити из кемије сунца и других звезда. Морам се изјаснити, да ми није намера изнашати пред вас чудеса, која је пронашла ова модерна научна грана, доста ми је навести, како су кемичари тим путем у стању дознати и доказати са свим сигурно, каквих све стихија, које и на земљи долазе, имаде у звездама стајаћицама, а те су звезде тако далеко, да тек данас ону светлост на њима видимо, која је можда пре хиљаду година пошла од њих.

После откривења *Бунзна* и *Кирхофа* многи су људи од науке, радећи на науци, раширили куд и камо наше знање о кемиском саставу сунца и звезда. Наука у том правцу има највише да захвали *Локјеру* (Lockyer) и *Хегенсу* (Huggins) код нас а у Новој Енглеској, тамо преко окејана, опет *Јонгу* (Joung). У последње године испитивао је *Локјер* врло пажљиво, како се мењају светле линије у сунчеву спектруму, а које се вићају на сунчевој површини. Ова истраживања дала су му повода, да се изрази, како никако не постоји она свеза, коју је *Кирхов* видео, међу линијама од гвожђа у нашим радионицама са онима, које се виде на сунцу. Ову несугласицу правда *Локјер* тиме, што је сунце супстанцију, коју на земљи гвожђем зовемо, својом превеликом топлотом оделило у саставне јој делове. Други опет испитивачи, који су истина примили мишљење *Локјерево* о променама у сунчеву спектруму, не примају то тумачење већ кажу, да је то просто отуд, као и у спектруму свију стихија, што молекули долазе у различито високу топлоту.

Ово мишљење о развијању стихија још више потврђује и оно, што се виђа у спектрима осталих звезда стајаћица. Познато нам је, да нам од њих неке сијају белом светлошћу, друге опет црвеном, треће плавом и тако даље. и, са спектроскопом у руци, показали су испитиваоци, а особито *Хегенс*, да су све ове звезде различита састава. Беле звезде, којима је Сиријус на челу, показују много простији спектрум него наранџасте и црвене; спектра ових црвених звезда више изгледају као спектра стихија-неметала и кемиских спојева него као спектра метала. Отуд изводе, да се у белим звездама, које држе за најтоплије, ове наше земне стихије међусобно одлучиле а на хладнијим звездама, понајпре на црвеним, имаде још и спојева. Но ни у белим звездама немамо баш никаква доказа, да се земни атом разделио; ми дознајемо, да хидрогенов атом такав, каквог га знамо, издржи неповређен ону грозно високу температуру на тим звездама, а оне су, као што доказују, много пута топлије од нашега сунца.

Кад скупимо све ово, не можемо се нимало чудити, што кемичар на земљи, кад нема доказа са неба, који су неприкосновени, држи и даље, да су стихије непроменљиве и сталне, рецимо бар за сада или бар док не дођу нови докази.

Испитујући другим путем дошао је *Крукс* (Krooks) до чудних закључака о питању, да ли се могу стихије делити и цепати. Својом познатом експериментаторском вештином изређао је многе и нове појаве те тако показао, да светлост од фосфоресценције, која се добија од неких кемиских спојева, кад се електрицитети спајају у празном простору, такођер има неких карактеристичних линија. *Крукс* је узео материју, за коју су кемичари држали, да је једноставна и проста, узео је земљани метал тако звани итријум, па је из њега разним путем оделио више тела, која су имала сасвим друга спектра у фосфоресценцији а кад им се спектра испитивала у јакој топлоти обичним спектроскописањем, изгледало је као да је све једна и иста материја. Другога критеријума, којим се може доказати, да су тела ова иста, а то је атомна тежина, још се *Крукс* није латио. Да би ове чудне појаве протумачио, наводи испитач два мишљења: тела, која дају разна спектра у фосфоресценцији, јесу разни елементарни саставни делови материје под именом итријум; или, пошто она дају исти спектрум у ватри, преставља он, да *Далтнов* атом може бити састављен, те иде и даље па додаје, да ови састављени атоми нису потпуно истога састава и исте тежине, али је међу њима тако мало разлике, да ју до данас нисмо могли опазити ни најосетљивијим справама осим фосфоресценцијом у празном простору Уз ова два тумачења додаје *Марињак* (Marignac), саопштавајући *Круксове* резултате, још и треће. Пошто је *Крукс* сам рекао, да се таки покаже друкчији фосфоресценц-спектрум, ако и најмање има другог каквог тела, то доказује *Марињак*, да је могло за време хиљаду одељивања, која су учињена а још се није ова разлика јасно ухватила, случајно бити страних материја или да их је већ било у првобитној материји те их се у разним одељеним гомилицама у различитој мери накупило, а да ли их има, даде се само једним јединим путем показати а то је пут, којим су и нађени. Које је од ових тумачења право, казаће доцније испитивање.

(Наставиће се.)

КОВЧЕЖИЋ.

ПОЗОРИШТЕ И УМЕТНОСТ.

(**Вука Стеф. Караџића вече у Златном Прагу**). У 16. броју нашег листа о. г. јавили смо програм Караџићевог вечера, које је 18. априла приредило чешко друштво „Славија“ у Прагу, а сад нас један пријатељ оданде извештава, да се том приликом скупило млого одлична света чешког и славенског, који је себи великих заслуга стекао по Славенство. Осим тога било је ту депутација из разних друштава: руског „Кружека“, бугарске „Сеђанке“, словачког „Ђетвана“ и т. д. Забаву је отворио председник „Славије“ поздравивши са неколико топлих речи госте, а наиме чланове „Шумадије“, као репрезентанте оног народа, чији се најзаслужнији књижевник сад прославља. За тим су певачи отпевали „смесу српских песама“ од Товачевског; после тога узе реч г. Худец*) „о животу и значају Вука“; било је то милина слушати, како је Худец згодно описао и карактерисао Вука чешкој и славенској публици. Спустио се он у Вуково место рођења, нацртао Вука још малог малечког, споменуо, како и од кога је научио срицати, како се у Карловцима и лицеју учио, како је дошао у Беч, па се ту упознао са млогим знатним књижевницима, како је себи подигао трајан спомен скупивши народне умотворине и издавши на свет речник свој и т. д. У кратко: показао је, како се из оне сиромашне колибице од оног малише Вука неуморним трудом развио наш великан. При свршетку говора нагласио је важност рада Вукова по српско-хрватску књижевност и изразио жељу, да би Вук био она планета, у којој би се требале концентрисати раштркане зраке српске и хрватске. — Наш млади музичар Јован Иванишевић је дао, те се тог вечера певале две нове његове композиције: „Кажи ми кажи —“ и „Сећаш ли се —“. Прва је више севдалински изведена, а друга је пуна сентименталних

*) Худец се јако интересује за наше ствари, па је и многи леп цветак из наше књижевности пресадио у чешку. Ту скоро превео је Лазаревићева „Вертера“.

арија. Особито је Иванишевићу „Кажи ми“ испало за руком, јер је са свим у српском духу. Чисто се и у композицији осећа онај несташни, искрени, па ипак нежни тон тог Змајевог Ђулића. И „Сећаш ли се —“ иде у погледу састава целе композиције руку под руку са „Кажи ми —“ али нам не годи тако као ово, јер нам ту свака мелодија предише више модерним, Вагнеријанским духом. Чешки лист „Národní Listý“, говорећи о том Вуковом вечеру, спомиње с похвалом те Иванишевићеве композиције и нада се, да ће он достојно попунити ретке редове српских композитора. Честитамо Иванишевићу на оваком успеху и с нестрпљењем чекамо на нове радове, који су му можда још „под чекићем“. — Од осталих пијеса споменућемо декламацију наше народне песме „Смрт мајке Југовића“; избор је био добар, а превод како се само може пожелити. Декламатор је био умешан те је знао, да истакне баш оне најдирљивије моменте у тој песми, и наравно да је многе до срца гануо. — Хвала браћи Чесима, који се међу осталим Словенима први сетили, да прославе стогодишњицу Нестора наше књижевности, али нехвала српској Прашкој омладини, која није нашла за вредно, да се тог вечера у потпуном броју скупи. Присутни Срби су црвенили од стида, та није било ту ни матичиних штипендиста, што се уче у Прагу. Срамота, срамота!

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

РУСКО ПЕСНИШТВО У СРПСКОЈ КЊИЖЕВНОСТИ.

Српске илустроване новине за забаву, поуку, уметност и књижевност, што су излазиле у власништву и издању Арсе Пајевића а уређивао их Стеван В. Поповић од 16. јулија 1881. до 31. децембра 1882. (изашло свега 36 бројева), донеле су ове преводе с руског: Велики свет. Новела грофа В. А. Сологуба. Превео Сава Петровић, стр, 7., 20., 38., 54., 71., 85., 100., 117. — Гробар (песма), по руском Драгомир Брзак, стр. 195. — Очајник, од Ивана Тургењева, превео др. М. А. П. (Миша А. Поповић) стр. 165., 183. — Асја. Новела Ивана Тургењева, превео Б. стр. 197., 215., 235., 247., 262. — Особењаци, од Ивана Тургењева, превео Сава Петровић, стр. 326., 360. — У истом листу у 6. броју има лик Ивана Тургењева а уз лик и кратка карактеристика његових дела по Немцу Лудвигу Пичу; даље има у 11. броју лик сликара Василија В. Верешчагина и у истом броју опис изложбе његових слика у Бечу из пера дра Паје Јанковића и од уредништва животопис Верешчагинов.

— Арсен Видак из Велике Кикинде јавља нам, да је у „Пештанско-Будимском Скоротечи“, који је почео излазити у издању Димитрија Јовановића године 1842., нашао у првом годишту ове две ствари из руске књижевности: 1. Народна гатка руска о псету и змији (с немачког преведена) 2. „Руски водоноша“ с руског од Тадије Булгарина). Бележимо овде, шта је у истом листу Видак нашао са пољског и словачког. Са пољског има: „Анђелији г. 1839“. (полаг Мицкијевића) Станко Враз; а са словачког: „Узајмност“. Са словачког од Л Жела. Ђ. П.

— Добили смо прву свеску Словенског света, месечнога листа за забаву, што га издаје и уређује Емил Пајдак. Та је свеска требала изаћи још фебруара месеца. По програму, који смо и ми нашим читаоцима саопштили у 6. броју „Стражилова“ од ове године, доноси тај лист само преводе са словенских језика те је према томе ова прва свеска донела једну причу с руског („Ведре ноћи“ од Достојевског), једну с пољског („Хава Рувин“ од А. Свијентоховског) и две са словеначког („Не марим га“ од Бренца и „Прва љубав“ од Пиреца). Осим тога има и две песме, једна са словеначког од Радинског, а друга хрватска Августа Харамбашића. Под преводе са словеначког није потписан нико, под причу Достојевскога потписан је Милан а под превод са пољскога Мирко.

— Из „Босанске Виле“ прештампана је у засебну књижицу приповетка из српског и циганског живота под натписом „Рашта се тако догодило?“, коју је написао глумац Ђорђе Јовановић, а наградила ју Матица Српска на препоруку М. Андрића (в. Летопис, књ. 147. стр. 159.). Приповетка је црпљена из наших крајева а ипак је иснрипоневедана јужним дијалектом. То нам на крају разлаже уредништво „Босанске Виле“ да је зато, што је оно имало на уму већину читалаца „Босанске Виле“ по Босни, Херцеговини, Далмацији и Хрватској, којима је обичније јужно наречје него источно.

Из прошлога броја нашег листа отштампана је Реч на опелу Јована Пантелића, умировљеног директора српске вел. гимназије у Карловцих, говорио Стеван Лазић, управитељ гимназије Карловачке у саборној цркви у Карловцих 30. априла 1888.

— Das Magazin für die Litteratur des In- und Auslandes доноси у 19. броју од ове године нашу народну песму о Омеру и Мејрими у красном немачком преводу дра Кирсте-а, који је пре две године превео и Његошев „Горски Вијенац“. Преводу је натпис: Omer und Mejra. Eine serbische Ballade. Исти лист има у свом 17. броју чланак о данашњој руској књижевности, у којем говори о млађим романсијерима руским па истиче Чехова као најдаровитијег и најоригиналнијег репрезентанта данашњих белетриста. О недавно преминулом пак Всеволоду Гаршину вели, да се од њега могло очекивати најбоље, што обриче данашња генерација руских писаца. Уредништво ту обећаје, да ће у једном од идућих бројева поближе се позабавити са покојним Гаршином. Нисмо добили 18. број па не знамо, да ли је уредништво можда већ у том броју испунило своје обећање.

Исправци. У претпрошлом се броју у говору Х. Е. Роскоја на стр. 268. у другом ступцу поткрале ове погрешке: Вилијем Томз а треба Виљем Томзн; Кајфолд а треба Клајфорд (Clifford); Прита, а треба Прута. — У прошлом пак броју у беседи Стевана Лазића ваља на стр. 286. у другом ступцу у осмом реду од доле уметнути међу речи свету и говорничку још молитвену; а у истој беседи на стр. 287. у другом ступцу у 26. реду од доле треба место 1839. да стоји 1835.; у 17. пак реду треба да изостане реч јоште.

САДРЖАЈ: * * * Песма од Војислава. — Прво унуче. Приповетка из паланачког живота у Србији. Написао Илија И. Вукићевић. — Чика Зоран. (Наставак.) — Књимек Борута. (Наставак.) — Етичка еволуција. (Поводом Карићеве књиге: „Србија.“) Од Ст. П. — Кемија за последњих педесет година. (Наставак.) — Ковчежић. Позориште и уметност. — Књижевне белешке.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваког четвртка на читавом табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. на по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 ф. на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата администрацији „Стражилова“ у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 20. У НОВОМ САДУ 19. МАЈА 1888. ГОД. IV.

РАЈСКИ ЦВЕТАК.

Једног дана Бог ме дозва па ми рече:
„Буди сретан и радуј се, о човече!

„За сву љубав, што је гајим према теби,
Из мог врта један цветак узми себи.“

Сиђох у рај и погледах биљке свете
И међ њима видех тебе, рајски цвете!

Занео ме слатки мирис душе твоје
Па узабрах тебе милу, цвеће моје.

Анђели се узбунише ради тога
И стадоше с тужним срцем око Бога.

„Смирите се, Бог им рече, чеда драга,
Овај човек заслужан је таква блага —

„Истинит је, благ и добар, Господ каже,
И кад лаже безазлено — лепо лаже.“

Војислав.

ПРВО УНУЧЕ.

ПРИПОВЕТКА ИЗ ПАЛАНАЧКОГ ЖИВОТА У СРБИЈИ.

НАПИСАО ИЛИЈА И. ВУКИЋЕВИЋ.

(Наставак.)

Пре, док се Миодраг није оженио, седи у дућану до неког доба и чисто дужи време и мисли: сваки час може се који навратити, да ма шта било пазари. А од како се оженио, чим сунце на седало, а он катанац на дућан, па кући.

Ретко је кад, да му Милева не оде у дућан и кад ни једно посла нема, седну једно према другоме и говоре ма шта било, тек да се разговарају. Он ил' седи на тезги па се игра парчетом канапа ил' стоји пред њом и прича јој ово ил оно, а она се ослони на џак од пиринца, па му само пиљи у очи.

— Кад се огаздим, прича Миодраг, отворићу велики дућан. Шта је овај? Ништа! Уложићу триста дуката у радњу, па да се мерим, с ким хоћеш ... Шта је Тривун, шта Мазарађ? ... Ни да помиришу ... Шта велиш, да тргујем са шишарком?

— И с њом прво.

— Па дигнем у авлији чардак к'о црног Данила, и већи ... с крај на крај авлије ... а пун, нема места празна. Зовнем људе, да преврћу шишарку, а они за мало, па ето их мени: „Не можемо, газда-Миле, више, поломисмо вратове ... нема, газда, места ни да се може стати“ ... Ја шта ти мислиш! ... Па преградим на пола и с једне стране шишарку с друге кукуруз.

— Боље 'шеницу.

— И кукуруз и 'шеницу, пун чардак к'о .... нема му равна, па то! Тек ево ти неког: „Помоз Бог, газда-Миле“. Бог ти помогао, брате! „Чујем, вели, у тебе има жита и шишарке“. А ја се градим, к'о и да не знам, колико има, и тек кажем: „Има нешто мало“. „Ја ћу да купим, ако ти је на продају“, вели онај. „Па продајем, брате, не ћу је за зимницу. А колико ти треба?“ „Једно десетак ока“. Ја се тек окренем, к'о мрзи ме и да говорим: „Иди ти, брате, Милојку, ја не дајем на оке“. „Ама ја хоћу, ... ето, дај стотину“, вели онај. „Јок, брате, ни на стотину. Ако хоћеш хиљаду, можемо се погађати“ .... Јест' ... а овај ... па после трговина иде к'о на зејтину. Пара пада не може бити боље... готовина у каси ни да се изброји ... Ја ... па тек ошинем коња и седнем у кола — купићемо и кола.

Седнем ја у своја кола, па хајд у које било село. Сретнем ма ког. „Чија је, вере ти, она њива?“ Знаш, видио сам је с пута да је добро родила. „Тога и тога,“ вели ми човек . . . хајд ја томе: „Ој, рођаче, да купим, ако даш, летину у класу.“ Онај се брат забленуо у мене . . . како је, мисли, ово чудо, ца, к'о да није добро разумео, каже: „Шта велиш?“ „Велим, да ми продаш летину у класу за готове паре“ . . . Мисли се онај, кака је у овога сила и ко ли је и једва се угодимо . . . он ка' и неће, боји се: знаш не зна ме, ал' ја само док куцнем по џепу: звец, звец! . . . преломи га к'о . . . к'о . . . Па шта велиш, добру магазу и бурад са сувим шљивама . . . Море кад тако узмем мислити, а ја се, чини ми се, растежем . . . растапам, од неке милине . . . Све ме нешто овако подилази . . .

Милева упрла очима у његове очи, а мило јој слушати, како он говори. Како се занела, и не види ништа друго до неке чардаке, магазе, шишарку, шљиве и већ шта он помене.

— А дућан ћемо, вели Миодраг, да уредимо к'о башту . . . Мек еспап овако . . . Све у један ред. Онамо гвожђарију . . . онамо џакове . . . онде сандук и ситнице . . . све као на длану. Није као ово... а после ово је тесно, нема где и да се окренем.

— Виш! каже она, како се овај џак испречио на среди, к'о нека кладурина.

— Не ваља му место.

— Не ваља.

— Како би било да га склонимо за тезгу?

— Хајде!

Па стадоше вашарити по дућану. Да није умора, не би им се за три дана досадило.

* * *

Пође дан за даном, а месец за месецом. Ил' се негде гомилају ил' ређају, тек и они потекоше путем за својима и понеше собом много којечега и добра и зла. Свањивали су како којима, неком бели неком црни. За то није снаге од људске моћи, а оном другом Бог управља, Бог и заповеда. Миодраг са својом Милевом оста, како с прва поче. Пре његови мислили: престаће; ал ником није знање и памет за оно, што може бити — не погоди нико! Њих двоје како данас, тако сутра. Једно без другог нигде, као глава без капе. Онима, што их се сете, кад их виде, и не пада то у очи, ал његовима, што му и корак прате, запиње око сваки час. Говоре ли му они, да се окане те беспослице и да боље свој посао гледа, а он ни да се осврне на то — једва што их саслуша.

Милка и очеву кућу заборави, и кад се сети, а она за други пут одгоди. Долазио јој отац. Готово му и криво — морао је помислити, да му нова родбина дете отуђила — па кад виде, ако је да се на кога жали — само њој може замерити.

У кући код мајстор-Тасе је пазе к'о рођену. Нит' што много ради, нит' је они терају; само душе да нема, да се потужи. А она мало мало па тек: идем у дућан.

Има у кући с ким да разговара. Ту је Наста, ту јој заовица, па кад и кад и која комшика, а она се узврпољи: „Их, вели, шта ћу сама? Идем Милу.“

Једно по подне дошла Милка у дућан и стала уз дућанска врата, а газда Благоје нешто лепи на диреку. Милева се окрете Миодрагу: — Шта ли оно лепи газда Благоје?

Миодраг очима где она показа па рече:

— Издаје оне собе под кирију.

— Које собе?

— Оне у авлији.

Док газда Благоје лепи цедуљу и глади руком, да се поравни, а Милева се загледала у њега и нешто замислила. Оде Благоје а њој очи као везане за онај дирек.

Миодраг се нешто мучи око тефтера, па кад је виде, како се замислила, рече у шали:

— Не ваља тако . . . Остаће ти очи отворене и кад спаваш, к'о у зеца.

Она се на његов глас прену и осмену и тек рече, да не ћути:

— Е хоће.

Опет Миодраг развија хартије и разгледа, шта је бележио, а Милева прође два-трипут по дућану. Зађе за тезгу и све са стране и лагано пође њему. Кад би до њега, она му наслони руку на раме и наже главу над књигу, као да и она чита . . .

Миодраг, мора да је хрђаво писао, сави главу, нешто не види добро . . . бадава, слова све играју. Чини му се сва замрљана . . . а после, и чисто га тресе њено дисање . . . Диже он очи на њу, па поче да се осмешкује . . . ни сам не зна зашто.

— Хоћеш, да ми нешто учиниш? вели она.

— А шта то?

— Реци: хоћу.

— Не знам, шта је.

— Онако нешто.

— Е?!

— Онако, Бога ми. Хоћеш ли?

— Па хајде де хоћу.

— И да се не љутиш?

— Не ћу.

Милева саже мало главом и дохвати кецељу за крајеве.

— Знаш, рече, далеко је наша кућа, . . . и сам видиш . . . Ето ја пођем и све мислим путем: Ух за

Бога, што је далеко . . док дођем, сустанем . . . А кад ти ручак пошљу, олади се, док донесу . . . далеко је. А видиш, газда Благоје издаје оне две собе, па ако, велим, није скупо, да узмемо ми за нас.

— Да ми седимо?!

— Аха.

— Овде у авлији?

— Аха.

Он одби раменима и скупи усне — аја! Не може то бити, Милка, никако. Шта ће рећи нана, па бабо. Ено наше куће к'о град, па да другу тражимо.

— Ама далеко је.

— Не иде, брате, не иде никако!

Рећи женском: не може, толико је, што и цицији: дај! Кад осу кита од суза, да га поплави, а не престаје од јутра до мрака, и не престаде, док се тамо не преселише.

Не би им ником право, ал што није по вољи, оно је под морање.

За прво време у новом стану поче лепо. И Миодраг виде, да му је боље и угодније. Рахатнији је, вели, но пре. А њој и окром свега би мило, што одржи по својој. Кад су њих двоје једно уз друго, мисле обоје, шта их се тиче за царев град? Кад нема пазара у дућану, а он хајд к њој у собу. Ако говоре говоре, ил' по некад седе једно према друго па ћуте и гледају се. По некад једва чује, ако му ко дође у дућан. Два три пут тек зачује „еј, газда!“ Па док се Миодраг дигне, док дође, а оно у дућану никог. Да наиђе ко, могао би му сав дућан дићи и понети, а да га нико и не види и не чује.

— Некако ми је ово неугодно, вели Миодраг Милци. Не видим ни кад који дође, ни кад пође, па се и пазар губи и одлазе муштерије.

Милева му и ту поможе.

— Па да узмемо шегрта.

— Бога ми, право велиш.

— И ту ми скоро тета Јелена нудила њено пасторче; вели, не зна шта ће с њим, а каже дете је добро и вредно.

За два три дана а за тезгом стоји дете. Кад то чуо мајстор Таса, окупи Насту.

— Море, жено, не ваља му пос'о ништа. Зар сад да тражи помоћ, кад ни мангуре чисте нема у џепу. Зашта му је она снага и младост?!

Насти већ додијало и слушати и говорити.

Не поштује јој се њена реч, ни колико какве добре жене, а камо ли мајке. На све јој до Бога криво.

— Нека ради шта зна, вели љутито.

— Није тако, жено.

— Марим ја.

— Ал' ја марим.

— Ако мариш, мари и лупај главу, а мене се мани. Док му је мајка требала, била сам му добра и слушао ме је, а сад му не ваљам ништа и нека му је. Зар сам му мало говорила, да се којечега мане? па ни главом да окрене. А њему а том дувару, све једно. Свака је мајка зле среће. само ме жао, што и ја попих ту чашу, а како је лепо пошло.

— Ej жено, да плач помаже, на свету би се само кукало. Реци му лепо, послушаће те.

— Не ће, кажем.

— Реци ти само.

— Иди му ти реци.

— Ја не могу.

— Ни ја не могу.

Право Наста вели. Дотужило је и њој говорити; кад он не слуша, но оде по својој памети да ради а још кад уз ту памет дође и лењштилук — све закаља. Брзо се навиче на нерад. Пре, посао га задржава. Па му је по цео дан дућан на очима, а од кад узе шегрта и док се дете привиче на дућан, а Миодраг пут под ноге па ил' овде ил' онде. Прође ли она лудост те се више не прибија жени уз кецељу, ал како навикао, да је мање у дућану, и не седи му се више.

Пре, кавану није ни видео, тек кад и кад, кад га ко салети па не може да одбије. А сад, ако где намисли, а он се тек наврати код Ристе на каву ил' вино и да види, има ли кога од познатих. А већ тамо има многих, што у кавани и дањују и ноћују. Да таквих није, не би кавеџије ни дизали онаке зграде и гомилали новце, но би поред других животарили од данас до сутра. Нађоше се тако и око Миодрага.

Ту је дугачки Сретен, што је некад био масарош и по оцу чувен на далеко, па кад прими имање на своју руку, а он као да га нека зла памет окупи и као да га ђаво сапе замком — оста го као шипка, а Ристи подиже кућу. Па Јаков баба-Тасикин, од како за себе памти, памти кавану. И познаје му се. Жут у лицу као жута боја, а очи му утекле у главу, и нема две речи да рече, а да не закрха и да се од кашља не зацени. Шта је пута. освануо будан у кавани, да му је пшеничних зрна, сит би био лебом за три дана. Па онда Милош, што га прозвали: „једик“ — што не избија из каване, као да кавана без њега не може. Па . . . заређај сваког, ни на једном добра од лека да се нађе. И док имали пара, они своје трошили а кад им џеп усану, оно ил' да краду ил' да варају. Само док се савитлају око кога новајлије, па онај ни чисто да се разбере,. а већ му дигли паре — на картама.

Скупили се они и око Миодрага. Док он на врата, а они, како који у ком буџаку прилегао, устају и као неком старијем прилазе: „Како си, газда-

Миле?“ „Нема те, газда-Миле!“ „Помоз’ Бог, Миле!“ и дај да га госте. И што човек и не би, не може се одбранити, кад навале као слепи мишеви на свећу.

Једном сели они с Миодрагом.

Пију кафу и играју домине — да време прође, док ево му шегрта:

— Зове те газда Пера, да те нешто пита.

— Ето ме, вели Миодраг.

Па чек по чек и заборави. Ево му детета из нова.

— Хајде, вели, хоће газда да иде.

— Ето, ето!

Па не оде.

Дође дете и трећи пут.

— Не може више да те чека, рекао је: одмах дођи.

Миодраг како се загледао у домине, а дете му чисто квари рачун, па кад се издра:

— Одлази!

Дете запе на врата. Сретен се зацени од смеја, и Јаков хтео па се закашљао.

— А што се смејете? пита их Миодраг.

— Смејем се, вели Сретен, како дете загреба.

Шта му је то могло бити смешно?

По некад бабе кажу и по коју ваљану. Ето баба Јованка вели: Не дао Бог, да жена на што посумња, кућа може пропасти. И погодила је. У жене су ти очи чудновате! Не види, шта јој је пред носом, а што који ни снио не би, то жена тамо негде види. Па још ако је то једи и мучи, да се свет преврне, боље је, но стати пред таку жену.

Види лепо Милева, да је с Миодрагом другојачије — па женска памет! одмах помислила: не мари више за њу. А где се тај црв улеже, гризе као труло дрво, а лека му је само у доброј памети.

— Где идеш ти то? пита га она једном.

— Па . . . где било. Овде, онде.

— А што пре ниси?

— Шта ја знам, што нисам?

— Знам ја, зашто!

— Зашто?

— Не мариш више мене.

— Иди, Милка, Бог с тобом, шта говориш?

— Пре се ниси мрдао од куће, а сад ни добро да се одмориш. Ја не знам, шта је то с тобом?

— Ама, поче он да се издире, не ћу ја да се кецељом привежем, ил’ да зевам по дућану, кад посла нема. И ја сам човек.

— И пре си био, а ниси тако чинио. Знам ја, ти си нашао . . .

— Шта нашао?

— Ништа, ништа!

Покор је у кући, где се такав разговор отпочне, ал кад заокупи једном, онда к’о зубна болест.

Ако се погледа на сокак, не ваља, ако се лепо очешља, не ваља. Ако се где пође, не ваља. За свашта се нађе наличје.

Оно може га бити и у истини, ал ако га нема, ишчепркава се из ситница.

Било би и горе, да је нешто и ноћу одлазио. По некад га дању нема читаве сате а ноћу знало се као свето: чим мрак, а он кући.

Сви му се у кући забринули и ојадили. И не помињу га другојаче, но као да је у тешкој болести, па нит знају, хоће л’ остат жив ил’ не ће.

Баба Наста кад је на само, тури песнице под слабине па само хуче. Чула је од људи — а то се тешко крије, — да јој је дете пошло странпутицом. Све би она, да је вредно, чинила, да га спасе. Ал како је он дочекивао пре, није му могла ни за ситније отићи, а камо ли сад.

Мајстор Таса чини се на очима миран — као човек, који не мари, што негде бива нешто. Само је још блеђи. Тек кад и кад, кад је сам, а он час по час извије обрве на више . . . трепавице уздигне, а преко чела му одскочи пруга чак до повија. Зубима шкрипи, а тихо шапуће: „не ваља, не ваља, не ваља! Онај јед и невоља камени се у њему па се угрудва, у дубину спушта и належе свом снагом на срце, ал’ мушка снага трпи па не одаје свету своју муку, но се заронио у самога себе, па ћути и трпи.

И то би за дуго. Онај се не трже ни бар наде да даде — но ако црног није, бељег мање.

Једном пред ноћ седи он у дућану и нешто се занео у мисли. Милева стала на дућанска врата па се загледала у даљину. Од како се она мука међу њима испречила, слабо и говоре.

Миодраг, ил’ се чега сети ил’ што му онако дошло, уздахну.

Милку као да неко заокрете. Тешко да није о својој невољи премишљала, па јој његов уздах пао као усијан жар. Она ватра и бес, што је ломи, живну јаче па се чисто испрси пред њим.

— Чујеш, Миле!

Он јаче отвори очи и погледа је.

— Шта је?

Њој бризну крв у образе и лепо се виде, како јој груди заталасаше, па јој ваљаде од тога и глас задрхта.

— Окај се те.

— Шта рече?

— Окај се те . . . те, не било јој имена. Окај се, тако ти и твоје и моје среће.

Он слеже раменима, као човек, кад ни девето не зна, шта чује.

— Вере ти, шта говориш?

— Знаш ти, к'о што је сунце јасно. Не чини покор, срамота је. Ако ти ја нисам права, тако ти овог детета, што ми је под појасом.

Он се осети, шта је, дође му лице као у Турчина.

— Чувам ја и мој и твој образ. А тебе који томе учи, нека ти којечим пуни уши, кад другог посла немаш.

— Куда идеш тако?

— Свуда — велика је чаршија.

— Није у чаршији но тамо.

— Ћути море. Не узимљи у уста, што није за говор.

— Довде ми је дошло, и показа грло.

— Ко ти је крив?

— Ти!

— Милка! викну он.

— Ти, ти, ти!

Он гурну на врата па запе на више, а она полете у собу па леже ничке на постељу и окупи да се дави и да кука, мисли: отишао је, што га оној срце вуче.

Заноћи сама, а он, ко зна и кад је дошао. То му би први пут ноћу.

До сад се Милка и тешила у сумњи — к'о и мислила је, вара се. А од те ноћи зареза јој се посред срца, да је све, као свето, истина. Поче распитивати и знаног и незнаног, ал' нико да се нађе, да јој по вољи одговори. Она — женска глава — помисли: свет га крије. Кад немаде коме више да се осврне, сети се баба-Јованке.

Дозва је једном, кад није било Миодрага, да јој баба у шта зна погоди, која је.

Баба Јованка зажмирнула очима и чини се нешто големо и натучено знања — као сваки, који мало зна. Причека, док јој Милка све каза, па растури карте.

— Опчинила га нека млада . . . карта каже: удовица . . . тешко да му не даје неко млађије . . . а поред ње и њега неки пут . . . ево где . . . све пут, није велики, и нека хитња.

— Иде јој сваки дан, вели Милка.

— Види се пут . . . па, као да удара тај пут у неку малу кућу . . . као колебу . . . а ово је неки младић, који му стоји па путу, а он га као и не гледа . . . Ово су неке паре, али, види се, није много . . . а овај, што стоји овде, то је као неки велики господин . . . па је, види се, љут, на њега, а он опет све мисли на неки велики пут . . . преко неке велике воде.

— Јадној мени, шта ме још може снаћи!

Од тога дана више дућанских врата приковала Милка крило од слепога миша. Па узела влас своје косе и уденула у иглу, па протурила три пут кроз његову кошуљу, што је скинуо у очи недеље, и забола после иглу у босиљак под иконом. И кад му изнесе вино а она му помало додаје воде, у којој је скувала суву чуваркућу. Ал узалуд све то, кад онај од куће бега.

Богме он загазио по дубље у рђавом. Ако му се до скора ма и најмање примети, дури се, и што му више говоре, све је мање код куће. У дућан дође као с' беде па два три пут зевне и оде. Кад је у кући са женом, ћути. Заборавио и говор, само се од њега у кући чује: „дај" и „не ћу". Никад да се осмехне, но свео обрве над очи па се натмури као да се с ким свађао.

Нема ноћи, а да јој не зна средину. Колико ли су га пути довели кући, а он — да се нешто види какав је, ил' би се клао ил' опаметио. Да има човек нешто за себе тако огледало, куд би за многе боље било. Ал овако, док траје у глави, на очи се ништа не види; кад се отрезни, нема ништа рђаво видети. Тако и он! Ноћу све мирно по вароши. Ни пса да залаје, ни мачка да замауче, а он се враћа кући и шара сокаком, од једног олука до другог а из њега заудара вино, као из бачве, кад остане комина. Кад и када окупи и да пева. Већ га и комшије свикле.

Сви му говорили и све је на једно дочекивао: леђа лицу, само што му мајстор Таса никад не дође, нит' му икад рече ни ово, ни оно. У дућан му, како је почео да пије, није дошао, а ни видео га није поодавно.

Тако то би до близу Илин-дана. У најјаче лето једно по подне кад сунце превали половину пута и кад ветар пирну с брда те живну све и остави заклон, где га је жега нагнала, а оно шегрче дојури баба-Насти сво знојаво и задувано.

— Хајде, једва рече, хајде нама, хоће газдарица...

И не стиже да све каже, а Наста скочи, па само што дограби мараму и обу папуче па готово слете на сокак и појури њиној кући.

Миодраг седи у дућану. Види му се и на лицу, да је сплетен и у неком чуду.

Стиже Наста на врата, па како хитала, једва га упита:

— Је ли?

Он, као да се у кучине заплео . . . тури руку у џак с кавом, па, као да кафи говори.

— Не знам, рече.

Наста отрча на више у кућу. Миодраг нигде места да нађе. У њему се нешто узиграло, па, к'о да му то заповеда, стаде се вртети по дућану. Изађе на поље, па се врати . . . удиже теразије и стаде да их ниња, као да нешто мери . . . Преврну кантар на тешку страну. Потеже џак с пиринџом и искрену, види, изјерио се . . . Узе кафу на длан, па стаде по

њој пирити. Па, као да га ко зовну, истрча на поље ... погледа на више, па на ниже ... дође до катранџика и поче да мути кашиком по катрану ... а уз то као да све нешто ослушкује.

— Миле! викну га неко.

Он се трже, као да се у шта загледао па га изненадио глас. Кашика му паде у катран, а не одазва се.

— Миле! чу се јаче.

Он уђе у дућан, а с друге стране Наста. Груди јој, ваљда од умора, играју; а преко ока се разапела кап па чисто бљешти ... Неки за то веле: радост је, а можда и није.Ману руком преко очију — онако од мишице до лакта, као да су јој руке ма чим било заватне.

— Сина си добио!

(Свршиће се.)

КЉИМЕК БОРУТА.

ПРИПОВЕТКА ИЗ ПОЉСКОГА ЖИВОТА.

НАПИСАО ВЛАДИСЛАВ ОКОЊСКИ.

(Наставак.)

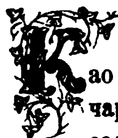

Као пре двадесет и пет година чашћаше овчар Боруту, али сад без смрековаче, без весела расположења, без наде, да ће дочекати мирно јутро. Док је девојчица гутала кашу, приповедаху два пријатеља један другоме, шта су преживели.

— Здрав си, имаш очи, — говораше Брест, — па ћеш се лакше гдегод прибити; али ја ... Ето, граде на мајуру хамбар, можда ће се онде наћи посла.

— Идем, запитаћу. Ти, Марице, остани и почисти собу, ја ћу се одмах вратити.

— Само ми не дирај у моје пруће - рече овчар девојчици. — Ено, у ходнику је метла.

Марица узе вредно спремати собу, коју ће опет свиње изгубити. Брест непрестано с њом разговараше, запиткиваше је по танко, шта је све отац претурио преко главе; али она му не могаше много рећи. Беше то дете малено, али телесно кржљаво и душевно неразвијено. Хранила се вечито кромпиром, који су само кашто заливани сирутком или зачињавани парченцетом овчјега лоја, па та храна не даде ојачати по себи кржљавоме организму и затупи јој душевну снагу. Марица беше већ осам година, а изгледаше, да јој је пет. Мршава, ситна, бледа, неразмерно надувена трбуха, ретке, светле косе, носаше на себи јасне трагове болести. Ум јој се креташе у врло тесном кругу појмова и прилика доста живо, али иза тога круга не имађаше никакове снаге. Кад је запиташ, како јој се зове отац, одмах одговори; али не беше кадра рећи, како је њој име. Бројала је с муком до три; сваки јој светац недеља, а радни дан четвртак. За што четвртак, ни један психолог не би знао растумачити. Патећи се сиротињом од детињства, подносила је глад необично стрпљиво. Па и кад добије који залогај, јеђаше га полако и мало. Кад јој што заповедиш, извршиће за тињи час; али кад испуни налог, седне у кут нема и укочена.

И сад, почистивши собу, шћућурила се уз огњиште.

— Где је мала? — запитаће Брест Вицка. — Је ли отишла?

— Јесте.

— Што удиљ ћути? Не бој се, Марице. Ходи амо, ја ћу те научити како се плету кошаре.

Уђе Борута.

— Но, баш ваља! — рече, очевидно радостан.

— Шта то? — запита Брест.

— Дадоше ми, да радим на хамбару. Марка на дан; али и то је новац. Девојко, скачи, вечераћемо. Ево ти нож, па отреби овај кромпир.

Поче сипати из недра кромпире.

— Лонац ћемо добити, дрва ћу макар с плота накрхати, па готова част. Онде у торби има комад сланине и соли. Сад идем, да купим сламе.

Опет оде. Девојчица се лати посла, опра Брестов лонац, донесе иверја и пристави богату вечеру.

У вече се Борута већ одомаћио и спријатељио с ременарем и његовом женом. Катарина није заборавила, како ју је он, пре двадесет и неколико година, почастио кобасицом, и захвали му се сад чинијом куване мркве. Ал кратко ипак трајаху успомене старих дана и минулих и претурених јада. У невољи усахну осећаји. Мисао, занета удиљ најпростијим животним потребама, нема ни воље, а нема ни каде, да много јадује. Еле становници куће Борутине, изменивши међу собом неколико уздисаја и успомена, претресавши у кратко своју невољу, полегаше, да се сутра опет брину и таворе свако са својим послом. Могло се приметити само то, да се између Бреста и Боруте завезао неки јачи узао.

— Идем сад на поље — рече овчар, кад се ноћ спустила.

— За што? — говораше Борута. — Донећу вам постељу, па ту можете спавати. Сад бар нема свиња. Мени не сметате, а и девојчици ће бити милије, кад ја одем на посао.

Овчар се дуго не даде наговорити и од то доба постаде укућанином свога старога пријатеља.

Сутра дан зором беше Борута на послу. Ох, како је прегао! Радио је све: метао креч, додавао цигље, тесао греде, копао, послушан на сваки миг, као да се бојао, да му не одузму заслугу, коју је тако срећно стекао. Кад је зидар дрекнуо:

— Не треба цигље!

Борута у мало не паде доле с целим бременом. Учини му се, да у тим речима чује страшну претњу. Усплахирен тако непрестано, сваки час је што год погрешио и заслуживао опомене, али с друге стране, својим маром, стицаше велико признање.

— Да ми је така тројица, као ти, — рече један пут управитељ Нenђe, — ја бих с вама саградио цео хамбар.

Борута чисто порасте.

Растао је он сваким даном, али, на жалост, расла је уједно и зграда.

Кљимек је тако ценио своје руке, да му не беше ни на крај памети, да би Дорнфиш, који се њиме заносио, могао одбацити тако корисну снагу. Еле, пролажаху дани доста задовољно. Брест сеђаше на дому и плетијаше кошаре, приповедајући деци о старим временима, у којима смрековача не беше баш на последњем месту. Марица под његовим надзором зготовљаваше ручкове и вечере, па ако и није увек било доста новаца, ипак авет глади не завири никад у избу.

Једнога дана врати се Борута необично весео.

— Свршисмо хамбар — рече Бресту — као какову играчку.

— Шта ће сад бити? — запита овчар бојажљиво.

— Шта ће бити с другима, ја не знам, ал ја ћу остати код двора. Дорнфиш ме звао к себи и казао, да сутра дођем. Да хоће дати 60 талира и налог! Можда ће и дати.

Сутра дан Борута уђе управитељу са свим поуздано. Кад га виде Дорнфиш, извади из џепа књижицу, загледа у њу, изброја новце и пружајући их Кљимку, рече:

— Добијате још три талира. Но ја сам с вама задовољан, и кад буде посла, ја ћу вас позвати. У здрављу!

Борута се окамени. Узе новце, погледа укочен на Дорнфиша, хтеде нешто да каже, али кад управитељ понови: „У здрављу, поштени Боруто!“ несрећни човек изиде.

Пријатно септембарско сунце, оно исто, што је пре двадесет и пет година гледало да развесели Боруту, кад не имађаше рада, и сад му је пута препречило; кад се враћао од управитеља, обасуло га својим топлим зрацима и осушило сузе, које се нахватале биле на спуштеним трепавицама радниковим. Кљимек иђаше несвесно, стискујући новце у руку, заборавио је и шешир да метне, упиљио очи у земљу и спотицао се сваки час по браздама и словима, на које је у незнању с пута скренуо. Кад се прилично одмакао од сеоцета, освести се и застаде. Ноге зар клецаху под њим, те седе на скоро узорану њиву. Разгледа мало око себе блудећивим погледом, за тим расклопи руку и узе да броји на њој новце, што их је добио. Бројао је дуго, ма да је имао свега 9 марака и 4 гроша у сребру.

— Није приметнуо, ништа није приметнуо — шапну тужно. — Бар да је један грош, бар пет фенига, бар један.

Диже се и похита кући. Марица баш требљаше пасуљ, певајући уз посао и разговарајући с Брестом. Хвала садањим укућанима, што се соба, у којој су свиње тако дуго биле, за чудо полепшала. Дођоше у њу две клупе, сто, неколико лонаца и чинија, а и Брестове кошаре, распоређене по полицама, беху на украс маленој изби. Јесења светлост, уливајући се слободно кроз чиста, ако и малена оканца, даваше сиромашној собици весео изглед. И Брест, ако и беше слеп, осећаше, да је чисто живнуо у тој светлости, јер удиљ збијаше шалу.

— Вицек, Вицек, не блеји у девојчицу, него ми додаји пруће. Не пева она теби. Али кад нарастеш и будеш умео отребити лукац, да се не заплачеш, онда ћу те оженити с Марицом.

— О, ја већ и данас умем! — одазва се дечак.

— Гледај ти шврће, уме; а колико пута нос убришеш, кад требиш, а? И у двору се тако кочоперио један бала, као ти. Црвену љуску скине, ал кад дође до белих, он у плач. Да, да.

— Једи сад зубе — осече се Борута улазећи — јер не ћеш ништа друго имати.

— Јес' ти то, Кљимче? — запита упрепаштен Брест.

— Ја и невоља са мном. Нисам је изгубио, — говораше дивље — не бојте се. Вуче се, море, не могу, да је се отресем, да је одагнам, угушим. Она ће мене угушити. Лопов. Све лиле миле, обећавао, па — цакнуо. Кад буде посла. Ха, ха, ха, кад буде, то је дуго, врло дуго. Да те новце лижем, морао бих их дотле излизати.

Сруши се на клупу и уздахну. У изби настаде тишина.

— Шта је било? — прекиде плахо Брест.

— Ништа ново, — рече заједљиво Борута, — оно исто, што ми се већ четрдесет година догађа: свршио сам посао, па ме отправили.

— Отправили! — понови старац тужно.

— На послетку, шта да и раде, — одговори гне-

вно Борута, — да ме стрпају у свињац, па да ме хране за сланину? Нисам брав, него човек, имам руке и уста, кад немају руке, морају уста постити. Чега да се латим? Да бројим звезде по небу, или да мерим воду рукама?

У речима Борутиним огледаше се збрка мисли, коју је несрећа искидала. Расипао је без реда, хоћаше кога гневом да погоди, а не виђаше нишана.

— Ти ждери пасуљ, — обрецну се на Марицу, која сипаше у чинију скувани ручак, — ја ћу понждерати тебе, Брест мене, бићемо сити. Дотлѐ ће доћи... није далеко... Је ли ременар код куће?

— Отишао је — промрмља девојчица.

— Ха! — повиче, дижући се с клупе, — запалићу кад тад ту колебу, јер ми је већ живот омрзнуо!

— Кљимче! Кљимче! — умириваше га Брест.

— Ја знам, да су ме тако окрстиле, не спомињите ми. Једи, мала, не чекај на мене. О, да тебе нема, бануо бих у свет, па се не бих задржао нигде, док не бих нашао, где нема беде.

— Кажу, — одазва се Брест — да у Пољској потребују много људи.

— Брбљају, а ви слушате, па не разумете. Кад нема рада, свакоме се приснива, да га негде има. Тако кажу да треба и под Бечом за насипе. Па шта онда? Хоће л' доћи кочије по мене, или ће ме железница одвести? У Пољској — то је рај! Знам ја њих, који су у тај рај отишли у капуту, а вратили се без кошуље.

— А ја их знам, који су онде много новаца заслужили!

— Може бити, ако су крали. Зар сам ја један пут видео, шта су Пољаци. Иди к њима онда, кад имаш две коже, јер једну ће ти за цело одерати.

— Хајде не булазни.

— Не треба мени ваше мудровање. Што сам видео, то знам. Зар нису Пенчковскога из Гљивица за Вислом утукли? А за што? За то, што се најмио за косца. Та ето, кад се један курјак до нас дошуњао, пребројали смо му ребра, па му два није било на броју.

— Та да, у једном селу убију. Ти пљуј, где хоћеш, ал ја сам био под Сандомјержом, па...

— Онда идите онамо до сто хиљада ђавола, нико вас овде не задржава. Вама ће бити милије, а другима лакше.

— А чиме сам ти ја тако дотештао? — рече бôно Брест. — Жао ти је, што си ми дао тај кут, а ниси жалио, да га даш свињама за толико година? Отићи ћу, отићи ћу, и ако сам слеп, још ће ми људи дати мало крова, а туђега хлеба нисам јео, нити ћу га јести.

Устаде старац, узе Вицка за руку и пође к вратима.

— Тфу! — пљуне Борута. — Дурите се као нова млада. Зар вам ја отказујем тај кут? Горка се реч измакла из уста, јер у њима није слатко. Ах, деда! Деда! Зар један пут човек човека на правди за срце уједе. Седите ви само, па пазите на кућу.

То рече, па заграби из чиније прегршт пасуља, турн га у уста, па изиде. Чак и строги гонилац пијаница, пáрох у парохији, којој је Ненђа припадала, опростио би му, да га је видео, где улази у крчму. Јер Борута не имађаше на уму, да чашом растера тугу, него хоћаше управо да нађе неколико бадаваџија, с којима би се поразговорио и посаветовао. И збиља се у крчми обрадовало неколико сељака и сељакиња, поднапитих и трезних, који одмах пристадоше, да се позабаве судбином новога друга. Беше то гомила надничара, који живљаху из дана у дан и баш сад ће да попију остатак јучерање заслуге.

— После има и биће, — рече стари сељак, с којим је Борута спрегао, — само нас не ће бити доста. Може ђаво изести Дорнфиша са сосом, док му ми не пођемо на копање за десет гроша дневно.

— Да је и толико — одазва се Кљимек.

— Ви сте јемачно велики господин, кад за новце не марите, ал ми смо гола раја.

— Нисам господин, ал сам потребан.

— А ми ваљда од обести радимо? Не једемо ни ми печених штапова. Волим овде седети недељу дана, него се погодити за луду марку.

— Од воље вам.

— Богме не ћемо вас питати — одговори сељак. — Копајте ви кромпир и носом не мотиком, ако вам се допада.

Гомила се засмеја, Борута поцрвени од гнева, па прогунђа:

— Својим носом још нисам копао, али вашим могу одмах.

— Пази, не би л' ти посејао зубе по овој соби.

— Будало! — рече Борута и изиде испраћен звиждањем и дреком.

— Нокат!

Борута није погрешио, што је отишао у крчму, ако то на први мах и изгледа. Истина, нико му не даде никакова савета, нико му не понуди посла, али из претње, да се не ће нико најимати у двор по јефтинију цену, блеснула му нада, да ће се његове руке тражити. Враћа се веселији и задовољнији, јер је дочуо од Бреста, да је Дорнфиш шиљао по њега, да дође млатити. Од тада се дани радникови раз-

личито преплетали: час имађаше посла, час не, и та га несталност није учинила просјаком, ал га је све мало по мало отискивала у црну невољу. Десило му се често, да нема посла, те мораде заслугом од једног дана подмиривати потребе од неколико дана, а међу тим зима, која се на врат на нос журила, све већма умножаваше издатке. Сам Борута не имађаше одела, с девојчице се све разлетило, мраз је жегао све јаче; поред тих неприлика натоварила му се на врат и друга, зар најстрашнија — са свим нестало посла. Кад се посвршавали пољски послови, на мајуру не беше више рада. Климек са зебњом очекиваше последње јутро, у које ће без хлеба остати. (Свршиће се.)

БРАНИЧ СРПСКОГА ЈЕЗИКА.

ПИШЕ ЈОВАН ЖИВАНОВИЋ.

1.) У Rječniku jugoslav. akademije у свеску 8. код речи Dragana пише *кисјела* трешња. Ја ћу гледати, да покажем, како треба у књижевном српском језику писати: *кисјела* или *кисела*. Колико ја могу загледати у наш српски језик, ја бих рекао, да је *кисјела* провинцијализам, те по томе не би требало отварати врата таком облику, да улази у књижеван језик. Тај облик *кисјела* по свој прилици да се говори у Дубровнику, кад га употребљава г. Будмани, али у свима осталим крајевима српскога народа говори се *кисела*. У Вукову речнику и не долази таки облик *кисјела*, него само *кисео, кисела вода, киселина* die Säure, *кѝселина* (кисело млијеко), *киселити, киселица, кисело дрво, кисељак, кисељача, кисељење*. У старом словенском језику долази само **кысєлъ**, као што се види из Глаголите Клочева и као што се види у Лескиновој граматици старој словенској и из Миклошићева старога словенскога речника. У српско-словенском језику долази такође облик кысель, као што се види из Миклошића речника, али долази и кысѣль, као што се види из Миклошића и Даничића речника. Ја мислим, да је облик кысѣль у срп. словенском језику постао по аналогији глаголских придева, као што је *видѣль*, као што је и у живом српском језику у оном крају, где се тако говори, морао постати облик *кисјела* по аналогији глаголских придева 2. раздела треће врсте, као што је *видјела*. *Кисео* је пак прави придев и његов је наставак *єлъ:* **кысєлъ**, а кад би *кисјела* био прави придев, онда би му био наставак ѣлъ: **кысѣлъ**. Наставка пак ѣлъ у словенским језицима нема. Види се, дакле, јасно, да је облик *кисјела* постао по аналогији глаголских придева као *видјела*. У **видѣлъ** је наставак *лъ*, а *ѣ* припада основи инфинитивној. Да пак треба код нас *кисео, кисела, кисело* писати, види се из старога словенскога облика **кысєлъ**, а види се и из облика других словенских језика. Тако имамо у бугарском *киселицъ*, у новом словенском *kisel*, у руском *кисель* ein säuerlicher Mehlbrey, у чешком kysely,-a,-e, sauer. Осим тога у Белостенчеву речнику долази kisel, prekisel, kiselica, kiseljak. У Даничићевим „Основама“ спомиње се само *кисео* (**кысєлъ**), *накисео*, а тако исто и у „Корјенима“ долази само *кисео* за то, што је то облик правилан према старом словенском и другим словенским језицима и достојан, да се у нашој књижевности употребљава. Облик је пак *кисјела* провинцијализам, који је постао по аналогији *видјела* и не може конкуренције издржати у књижевном језику са обликом *кисео, кисела, кисело*, који има наставак *єлъ* као и придеви *весео, весела, весело; дебео, дебела, дебело*.

2.) У једном писму пише Вук Караџић године 1846. Никанору Грујићу (види „Стражилово“, 1888., бр. 14.): „Жао ми је, што ове јесени не дођосте и ви амо, да се разговоримо које о чему у нашој књижевности! Шта би сте ви рекли за н. п. *нашим* и *нашијем* и *нашима* и *нашијема; наших, нашијех* и *нашије?*“ Колико је мени познато, о оваким стварима није се писало у нашој књижевности, те ко не зна развитка историје српскога језика и коме није познат стари словенски језик, најсавршенији међу словенским језицима, и ко није кадар бацити погледа својега и на друге словенске језике, тај да богме да не ће знати, које ће боље бити да се употребљава у књижевном српском језику, *нашим* или *нашијем, наших* или *нашијех*. Нема сумње, да сви облици, који живе у којем језику, да су и добри. Али из тога ја не бих хтео изводити закључка, да сви ти облици имају и право, да уђу у књижеван језик. Ја мислим, да су добри облици и *нашијех* као и *наших, нашијем* као и *нашим*, јер живе и једни и други у нашем језику, и као год што облици *наших, нашим* стоје на законима гласовним, тако исто и *нашијех, нашијем* стоје на другом закону, који поред закона гласовних влада језиком тако исто силно, као и закони гласовни и који се зове аналогија. Ја ћу гледати, да покажем, који од ових облика имају више права на књижеван језик и како су облици *нашијех, нашијем* постали. Као што сам већ казао, мислим, да они облици имају више права на књижеван језик, који одговарају облицима старим словенским и облицима других словенских језика.

Тако облици *наших, нашим* мењају се по прономиналној деклинацији и то по другом разделу, који има исте наставке као и први раздео и разликује се од првог раздела само оним, што чине закони гласовни. По томе прономен *тъ* у стар. слов. језику иде у први раздео прономиналне деклинације и има ген. плур. тѣхъ, дат. плур. тѣмъ, а *нашь* иде у други раздео и има ген. плур. нашихъ, дат. плур. нашимъ. Ова је разлика између тѣхъ, тѣмъ и нашихъ, нашимъ основана на закону гласовном. који се зове асимилација, где утиче консонанат на вокал. Закон тај гласовни гласи: *После непчаних консонаната мења се ѣ на и у деклинацијама.* Тај исти закон влада и у другим словенским језицима. Тако у новом словенском језику имамо têh, têm и mojih, mojim; у руском тѣхъ, тѣмъ и моихъ, моимъ; у чешком têh, têm и mych, mym; па и у српском по истом закону гласи тијех, тијем и мојих, мојим, наших, нашим. Кад, дакле, узмемо добро на око, да исти закон влада у стар. словенском језику и у другим словенским језицима, онда морамо узети, да су тијех, тијем, а опет наших, нашим облици таки, који имају право на књижеван језик, јер стоје под истим законима, као и у другим словенским језицима. Они, дакле, облици имају право на књижеван језик, који одговарају облицима старога словенскога језика и других словенских језика. Облицима старим словенским тѣхъ, тѣмъ, нашихъ, нашимъ одговарају српски облици јужнога говора *тијех, тијем* и *наших, нашим.* Али се на југу и мешају облици другога раздела по аналогији са првим разделом, те се говори и *нашијех, нашијем* према *тијех, тијем,* као да је у стар. словенском нашѣхъ, нашѣмъ, којих облика у стар. словенском језику да богме да нема. На југу, дакле, мешају се облици другога раздела са облицима првога, те поред *наших, нашим* имамо и *нашијех, нашијем.* На истоку пак помешали су се облици првога раздела по аналогији са облицима другога раздела, те гласе само *тих, тим* према *наших, нашим.* Шта видимо из овога? Из овога видимо, да је јужни говор савршенији, јер му облици одговарају боље старим словенским облицима и облицима других словенских језика, те је за то јужни говор и достојнији, да се употребљава у књижевности, и ми, који пишемо источним говором, грешимо, што то чинимо, те не пишемо јужним говором, не само с тога, што је јужни говор савршенији, него и с тога, што јужни говор олакшава разумевање српскога језика другим Словенима. Али из овога, што сам до сад рекао, види се такође и то, да ваља у јужном говору употребљавати оне облике, који одговарају старим словенским облицима и облицима других словенских језика, дакле *тијех, тијем* према стар. словенским тѣхъ, тѣмъ и *наших, нашим* према стар. словенским нашихъ, нашимъ.

Ја нисам повео реч о овоме за то, што сам нашао оно писмо Вуково у „Стражилову“, где Вук позива Никанора Грујића, да каже, шта мисли о *наших* и *нашијех,* него сам повео реч о овоме за то, што налазим у Rječniku, што га издаје југославенска академија, а обрађује П. Будмани, на свакој страни облике, *којијем, којијех, мојијем, мојијех* и т. д., што мислим, да не би требало да долазе, него би требало да долазе у њему по избору облици бољи од бољега. А за што их не би бирали, кад их имамо на избор? За што не би боље, савршеније облике употребљавали, кад знамо, да ће нам тим језик бити класичнији и да ћемо тим угодити и другим Словенима, што ћемо им српски језик учинити приступачнијим.

ЗА ЗИДАЊЕ СРПСКОГ НАРОДНОГ ПОЗОРИШТА.

ОД ДРА ПАЈЕ ЈАНКОВИЋА.

Неки процес је наступио између Новосадске вароши и друштва за српско народно позориште с једне стране и угарског министарства унутрашњих послова с друге стране — због поклона вароши Новога Сада српском народном позоришту. Нови Сад је поклонио српском народном позоришту „Хански плац“ за зидање позоришне зграде, а угарско министарство потврђује то поклањање, — али потврђује тако, да власник поклоњеног плаца има бити — не српско народно позориште, него — „новосадско позориште“.

Сад је тај процес у стадију обавештавања, иде „a papa male informato ad papam melius informandum“. (Од криво обавештеног папе на папу, кога треба боље обавестити.) Но како се процесима краја не зна, то нисмо сигурни, како ће се и овај решити, није сигурно ни ово ни оно — али једно држим у овој ствари да је са свим сигурно — а то је: ***да ми судбину нашег народног позоришта не можемо везати за исход овога и оваквога процеса!***

А то не смемо чинити већ због тога, што нам је време одмерено — за четир године морамо позоришну зграду назидати — а овом се процесу рока не зна.

Ако наш народ осећа потребу, да своје народно позориште осигура и развије, ако је вољан са позоришном зградом сигуран и необорив темељ да положи развићу позоришне уметности на народном језику свом, — онда заиста није велика ствар: хоће ли то позориште бити на Ханском или на другом ком плацу.

Питање дакле о зидању српског народног позоришта не сме се сплести са питањем Ханског плаца, него мора стојати само за себе, као једна велика задаћа српскога народа.

Морамо се дакле озбиљно запитати: можемо ли назидати позоришну зграду, која ће одговарати и својој задаћи и части српског народа, који ће је подићи, па онда, ако то можемо, да ли и хоћемо, да ли је то заиста потреба, или је луксус, да ли је то заиста културна инвестиција, или је само нека скупоцена народна сиграчка, на коју нам, поред других ближих потреба, не преостаје срестава?

Са овим питањима требало би да смо сви на чисто, пре него што се овога великога народног посла латимо — и то само са овим питањима, јер држим, да међу озбиљним људима не може бити о томе речи, је ли позоришна зграда ствар народна или је само ствар удобности Новосадске публике и не би нам служило на част, да се овакво питање у опште и постави.

Код сваког јавног посла, где треба материјалних жртава, ваљда од 20 година амо први је приговор што се чује: „Сироти смо, тешко нам је, рђава су времена!“

Ваљало би, вредно би било, да когод озбиљном и искреном студијом расветли наше економске прилике од последњих 20 година; то би био по наш народ посао од замашне користи. Нема сумње — свакидашње искуство то показује — да наша газдинства просеком назадују, и то већим сразмером него у наших суграђана друге народности. Но да ли то тако и мора бити, да ли је то последица искључиво спољних неприлика, неродицâ, хрђавих ценâ рани, великих терета, и т. д. или ту има ваљда узрока и у самим нашим газдама — то би било корисно знати. Погледајмо злу у очи, пак ћемо видити, да није све тако, као што смо навикли да сами себе тешкамо. Нека сваки погледа своју околину, па нека каже искрено, колико је газдинства пропало и у варошима и у селима, међу Србима разних занимања, што је баш морало пропасти? Мало — врло мало!

Велика је већина таквих, који су пропали са кривице свога госе. Један је бацао новце кроз прозор, други није плаћао дуг, трећи није никад зарађивао, у мислима да не може потрошити, што му је остало, четврти се дао на моду и господство, пети пропао на берзи, шести на картању и т. д.

Но све ово не спада овамо; жалостан је факт, с којим се рачунати мора, да наш народ газдински иде натраг и да мало има сувишака у појединим газдинствима.

Али ако нема сувишака, оно може бити уштеде. Српско друштво још материјално толико добро стоји, да може врло много уштедити. Ово важи особито за онај друштвени слој, који ће и српско народно позориште назидати, и који је и до сад наше народне јавне терете скоро искључиво сносио — а то је грађански слој.

Уштеда је још до сад неупотребљен, а заиста врло богат извор, из кога наше грађанско друштво може врло много користи поцрпети и за себе и поред тога много и лако жртвовати за културне интересе српскога народа.

Каква величанствена слика, кад би српско народно позориште отворило низ културних института, редом подигнутих уштедом српскога народа!

Кад би покушали, да у наше грађанско друштво, уместо таштег надметања у скупим а таштим таштинама уведемо у моду рационалну штедњу, каква корист за појединце, за народ, за просвету, за свестран напредак! — Но брзо се не дају ни прегледати оне огромне своте, које би могли уштедити, и она огромна *морална корист*, која би одатле сама од себе постала. Можемо дакле назидати нашем народном позоришту поноситу зграду *са мањим уштедама од оних издатака, што их на своје некорисне и често шкодљиве навике трошимо.*

Сад би још само с тим требало бити на чисто, хоћемо ли? Је ли позоришна зграда вредна, да се у њу утроши један део уштеде народне?

Шта је позоришна зграда?

То је културни храм, храм позоришне уметности и српске просвете.

Треба ли доказивати, да сваки човек оно, што му је мило и драго, хоће и да удоми?

Треба ли доказивати, да и српски народ, ако му је народно мезимче његово мило, не сме га оставити на сокаку, него се управо мора старати да га удоми?

А удомиће га, учиниће га самосталним и трајним, када му назида зграду, која одговара ваљаности и важности мезимчета и љубави народне према њему.

Позоришни прикази не могу се држати ни на пољани ни на улици, него у нарочитој згради, а кад је народ мора назидати, нека буде прикладна томе народу и његовој љубави за просветом, за напретком!

Ценећи позоришну уметност и постављајући јој просветни храм, цени српски народ себе, и полаже темељ просветном напредовању своме! — Српски народ показује тим, да није заостао за другим такођер мањим народима, који су овакву културну потребу своју већ и подмирили.

И можемо дакле, и требамо и — морамо!

Прилика је да се сви нађемо на једном народном послу, сви слојеви, све партаје, сви крајеви, и да се надмећемо, ко ће боље, ко ће више учинити за заједничку цељ!

Сваки посао оплемењава душу, ваљда ће и овај народни посао оплеменити, осоколити цео народ наш!

Да покушамо, је ли ова данашња генерација у стању што и назидати. Па ако будемо у стању сложно назидати позоришну зграду, ваљда ће нам се стварање у опште омилити, пак ћемо покушати и друге ствари сложно да створимо, да назидамо!

КЕМИЈА ЗА ПОСЛЕДЊИХ ПЕДЕСЕТ ГОДИНА.

ГОВОР Х. Е. РОСКОЈА

ПРИ ОТВАРАЊУ „БРИТАНСКОГ ДРУШТВА“ У МЕНЧЕСТРУ.

(Наставак.)

Да пређемо сада са статичне кемије на динамичну, то јест, да оставимо атоме, кад су у миру, а да погледамо атоме, кад се крећу. И опет кажемо *Далтну* хвала, јер он је први пошао овим путем; он је показао, да делићи ваздушних тела непрестано трче овамо онамо, т. ј. да ваздушна тела дифундују, као што знамо, да се мириси или смрадови брзо рашире по целој соби. *Далтн* се вазда бавио испитивањем о молекуларном стању ваздушних тела, те је први показао, да лакше овако тело не може пливати на тежем, као зејтин над водом, него да ваздушно тело продире у друго. *Грехем* је још пре педесет година чинио опите о томе и њему хвала на закону, који говори о молекуларном кретању. Закон гласи: релативно тежа тела дифундују спорије толико пута, колики је други корен из њихове тежине. тако је оксиген 16 пута тежи од хидрогена те с тога дифундује четир пута спорије од хидрогена.

Далтн и *Грехем* су доказали, да се атоми непрестано крећу, а *Џаул* (Joule) је, коме смо захвални, што је прво тачније одредио брзину, којом кретање бива. На скупу у Сванси (Swansea) године 1848. читао је он расправу „о механичном топлотном еквиваленту и о саставу еластичних течности.“ У тој расправи примећује *Џаул,* да ваздушно тело јаче притискује, што му је животна снага већа, па узели ми или, по *Деви-у,* да делићи круже један око другога, или, по *Херапату,* да лете на све стране. „Тако се може доказати, да се делићи хидрогена, под притиском од 30 палаца а на температури од 60° (F), морају кретати брзином од 6225·54 стопа у секунди, па да им притисак буде 14714 стопа на квадратан палац.“

Ми можемо ићи још корак даље те са *Клерком Максвелом* (Clark Maxwell) прорачунати. колико се пута судари један молекул хидрогенов, ако иде брзином од 70 енглеских миља у минуту, са другим молекулима у гомили и дознајемо да то бива до 18 хиљада милиона пута у секунди једној.

Овде да се мало задржимо и бацимо поглед и на то, како у природи нема великога и малога и како је састав најмањих делића, које ни на најјачи микроскоп не видимо, исто тако сложен, као и састав тела, које иде око сунца.

Ал шта има ово чудновато кретање атома са кемијом? Могу ли кемиски појави разјаснити нам ово кретање или може ли кретање само протумачити нам који познат појав у науци? Навео сам већ, како *Лавоасје* није дирао у динамику горења. Он није знао растумачити, зашто се при кемиском спајању највише развија топлота а ретко хладноћа. Што је *Лавоасје* оставио неразрешено, то је *Џаул* протумачио. Августа 25. године 1843. прочитао је *Џаул* кратку вест пред кемиском секцијом нашег скупа, који је тада држан у Корку, где се наговештавало о ствари, која је модерну науку тумбе окренула. То је било, како се може одредити механичан топлотни еквиваленат, па је тачним експериментима доказао, да се температура у фунти воде повиси за 1° (F), кад се потроши енергија, која се добија тиме, што спадне терет од 772 фунте једну стопу. Другим речима: кад год делићи међу собом мењају места, или се развија топлота или се троши топлота. У свима тим приликама, каже се научно, прелази потенцијална енергија у кинетичну или боље обратно кинетична у потенцијалну. Топлота се развија, кад се атоми сударају, та је топлота одређена и не мења се.

Џаул је дакле онај, коме имамо хвала рећи, што је основана кемиска динамика и ударен темељ термокемији. Као што је темељ кемиској статици то, што се материја не да уништити, тако је темељ кемиској динамици то, што енергија не може не-

стати. Сваку кемиску операцију прати само промена у материји и промена у енергији. И опет је *Џаул*, који је доказао овај принцип и у другом правцу, он је рекао: кад се развије електрична енергија кемиском променом каквом, троши се кемиска енергија. Енергија је по *Максвелу* све оно, што је кадро и способно извести какавгод рад и рад тај управо и мења облик систему, снага пак противи се томе. Кемиска енергија мења облик у молекулима. Због тога, као што вели *Максвел*, „можемо, ако тачно знамо, како се мења потенцијална енергија система неког са обликом, прореци свако могуће кретање система под утицајем спољних снага, разуме се, ако смо у стању извести тешке рачуне. Термокемија бави се тиме, како се даду термичним методима мерити промене у енергији, како се даље то доводи у свезу са кемиским променама, како се одређује привлачење атома и молекула, а чему је зато име кемиско сродство, и како да се тим путем реши основни проблем кемискога знања. Па колико се приближило модерно испитивање решењу овога најтежега проблема? Какав одговор можемо дати на питање: колике су снаге, које раде у кемиским променама? Какви су закони, по којима се владају ове снаге? Поред свију најновијих испитивања и резултата, а особито поред знаменитих радова данског научењака *Томзена* (Thomsen), морамо још признати, да, по *Максвелу*, врло мало можемо предсказати. Термокемија је, допустити морамо, још у повоју, али је дете, које здраво и снажно расте, које ће по свој прилици у свету створити што ваљано, које ће бити на дику и понос своме рођеном оцу а исто тако на дику и понос и онима, који су га у прве дане тако брижљиво чували и неговали.

У другом правцу, наиме у правцу електричне кемије, чини ми се, да ће ново истраживање потамнити резултате, који су добивени испитивањем топлих појава. Споменут је већ *Фарадејев* рад, како спроводе кемиске материје. о том је после наставио *Колрауш* те прешао и на чисте материје. Доказано је, да је отпор у потпуно чистој води врло мален, а чим се успе само мало киселине, као сирћетне или бутерне, повећа се баш доста. Па још даље. По томе, кад се одреди, како спроводи вода, ако се помеша са овим киселинама, можемо знати, како се изделили водини молекули на обе киселине. Пре поделе мора бити неке промене у положају међу молекулима, тако дакле можемо дознати, како се крећу молекули у течности и колико је то кретање. Тако се нашло, да кемиски карактер течнога тела више утиче на кретање молекула него физикалан карактер. Видели смо, да уз кемиску промену долази увек молекуларно кретање, а да је тако, још нам више доказује, што чисте и непомешане материје немају нимало кемискога утицаја. Тако чиста и без воде клороводонична киселина не утиче никако на креч, а чим осети само влагу, нагло наступа кемиска промена; и других примера могли би навести. Ако помислимо, да ови чисти, без воде, спојеви, не проводе, долазимо до закључка, да постоји велика унутрашња веза међу кемиском енергијом и тиме, како они спроводе електричну струју. Не морамо овде стати, јер има начина, како се даде наћи кемиско сродство, кад се одреди спровађање. Доиста је већ доказано, да се сирћетни етар (етил етар сирћетне киселине, $C_2H_3O.\ OC_2H_5$), раствара са свим по томе, колико су кадре струју спроводити течности, које употребимо.

Тако пространа испитивања у новим и плодним пределима, која су нас, чини се, довела у ближи додир са молекуларним стањем у материји, дају нам пуно наде, да ће се временом испунити речи, које је рекао лорд Рејлиг (Rayleigh) у Монтриалу: „Од даље студије о електролизи можемо очекивати, да ћемо добити јаснијега појма о томе, шта су кемиске реакције и снаге, које ју развијају, и ја не могу иначе а да не помислим, да се баш први, велики напредак, који већ пружа сен своју, има очекивати од ове науке.“

У науци у опште нема ваљда ни једне гране, у којој би *Далтнови* атоми већу улогу играли, него што је то у органској кемији или у кемији карбонових (угљеникових) спојева, јер доиста није ама баш ни једног споја без карбона. У овој кемији у последње доба коракнуло се јако унапред. Најзнаменитији проналазак пре више од педесет година био је, да може бити и таких спојева, који су истога кемиског састава, т. ј. саставни делови су у истој мери, па опет зато да су разне кемиске супстанције и да разне особине имају. *Далтн* је био први, који је то изнео те држао, да долази отуда, што су атоми у телу различито поређани, или што их је више у молекулу. Брзо за тим доказао је *Фарадеј*, да је овај назор добар а испитивања од *Либига* и *Велера* о истом саставу фулмината (то су соли киселине фулминске, нитроцијенметана, $CH_2.\ CN.\ OH_2$,) и о истом саставу цијаната, (то су соли цијанске киселине, CNOH,) још су више потврдила то мишљење те повода дали *Фарадеју*, да изусти ове речи: „научили смо већ, да тражимо тела, која се састоје из истих стихија и састављена су једнако и опет да су им особине различите.“ Сигурно, рекао је он, биће још више оваких тела. Како је ово прорицање било истинито, показало се већ, јер данас знамо за хиљаде таквих тела те можемо сада не само казати, шта је узрок томе — атоми у молекулу заузимају

разан положај — него и прорећи, колико разних варијација мора бити, у којима може постојати какав кемиски спој. Колико може бити таквих варијација, лепо се види из овога примера: спој угљеводоника, у коме имаде 13 атома угљеника (карбона) а 82 атома хидрогена, може постојати у 802 различита облика.

Док су *Далтнови* атоми основа теорији, зида се зграда модерне органске кемије на томе, како су поређани ови атоми и каква је разлика у особинама. Доиста чудно је, но тако је, да данашњи кемичари могу на сигурно казати, како леже атоми у молекулу, а он је тако мален, да га милијонима и милијонима може стати на врх од игле. Али продрети у тајне научне не би могли, да се нисмо помакли даље од *Далтна* и да нисмо дознали о особитој природи елементарних атома. Са свим је оправдано, што узимамо данас, да је атом сваке поједине стихије способан спојити се са другим стихијама само у одређеном броју њихових атома. Семе овој, такозваној валенц-теорији, која је најплоднија међу свима модерним кемиским преставама, посејао је још 1852. године ***Франкланд***, но тек године 1857. *Кекуле* је тачно разјаснио, како се атоми спајају, како су атоми карбонови од четир валенције и како се могу све спајати, и каква је разлика у структури међу масним и ароматичним редовима. Но заборавити не смемо, да се овај велики принцип враћа и до године 1833., кад је *Фарадеј* дошао до познатих закона у електролизи, и да имамо *Хелмхолцу* хвала рећи, јер је он читаву ствар расветлио у славном говору своме над ***Фарадејем. Фарадеј*** је показао, да се електролизом толико мање атома одлучи, колико им расти валенција, а *Хелмхолц* је то протумачио тиме, што је рекао, да је за сваки атом у толико више везано, притајено, електризма, у колико му је већа валенција.

У реду четир-валентних стихија је и угљеник (карбон), који и прави разлику међу органским спојевима, а тиме је већ разјашњено, што спојеви са карбоном превазилазе тако јаке спојеве, других елемената. Атоми карбонови не држе само друге атоме на четир стране, него они са све своје четир руке хватају се и један за други те се здружују лако; тако чине отворене ланце или затворено прстење, са којима се спајају атоми других стихија. Ови се хватају за руке карбонове, у којима још ништа нема, и тако постаје читаво друштво, у којем се сви чланови похватали за руке. Таква група, у којој сваки индивидуум има своје одређено место према осталима члановима, чини органски молекул. Кад пак у таквом друштву поједини чланови само руке промену, постане нов спој. Као што може неко у скупштини пратити, како се мења положај појединих чланова, исто тако може кемичар да дозна, како стоје атоми у молекулу, те тиме растумачити, како постаје нов спој, кад се атоми друкчије поређају и како су у тих спојева особине друкчије. Тако дају кемичари себи рачуна о растварању, које трпи молекул, кад је различито састављен.

Кемичарима међу тим није доста, штоређају атоме само у једној равнини, као на каковој артији, него они иду и даље, те их ређају и у простору. Тим путем могуће је протумачити неке разлике код изомерних тела а иначе су пркосиле свему нашем напрезању. У првој линији има у овом правцу кемија да захвали *Ван-тхофу* а у најновије доба *Вислицену*, који расветљују до сад тамне феноме а крче пута даљима и знаменитијима.

То, што се зна, како су атоми поређани у молекулу и какве су природе, било је покретач, те су људи у органској кемији савладали неке тешкоће при опитима и дошли до неочекиваних резултата. Органска кемија данас је синтетична. Године 1837. могли смо направити врло млого органских спојева, и то врло простих, из тихија, па и о томе је било врло много назора, како се то чини. *Гмелин* и *Берцелије* доказивали су, да се органски спојеви не могу створити из њихових стихија, јер нису налик на неорганска тела. У опште се држало, да су органска тела особити продукти, тако-зване животне снаге. Тек су *Либиг* и *Велер* напред видели, шта ће доћи, те се године 1837. одупрли таквоме схватању па доказивали, да се не по свој прилици но за сигурно могу све органске супстанције вештачки начинити у нашим лабораторијама, само ако не чине жив организам. Да, они су ишли и даље и предсказали су, да ће се направити шећер, морфијум, салицин. Ово пророштво, да и не спомињем, испунило се након педесет година, јер данас можемо имати вештачког слатког шећера, вештачког алкалојида и салицина.

И поред овога пророчанства и поред тога, што је *Велер* још 1828. вештачки начинио уре (карбамид, NO_2. CO. NO_2), које је раскинуло преграду битне разлике међу мртвим и живим светом, дубоко доцније било је о томе разних мишљења а синтеза урета држала се за неки изузетак а она је у истини правило. Данас је вере у животну снагу нестало као оно „ignis fatuus“ те нас више и не одводи на странпутицу. Данас је јасно, да при прављењу кемиских спојева, како у мртвој тако и у живој природи, владају исти закони, и кемичару је доста, да дозна за конституцију некога кемискога споја у органском свету, па да таки обећа, да ће га начинити и вештачки.

Колико је синтетична органска кемија у последње време тако џиновски напредовала, толико је у првим дневима за последњих педесет година ишла веома споро, корак по корак. Пуних седамнаест година прошло је од проналаска *Велерова* до прве праве синтезе. Ово је урадио године 1845. *Колбе*, који је начинио сирћетну киселину из њених саставних делова За тим пак дошли су тако силни резултати, тако богата жетва, да је у том богатству тешко наћи најзгоднијих примера, који би нам протумачили, како се осилила и како се раширила модерна кемиска синтеза.

(Наставиће се.)

КОВЧЕЖИЋ.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

ПОЉСКО ПЕСНИШТВО У СРПСКОЈ КЊИЖЕВНОСТИ.

1. У „**Вили**“ Новаковићевој има ово с пољскога: (Римски бројеви у загради кажу годину, а арапски број листа.)

Песме: Адам Мицкијевић: „Душице моја, кад у слатке часке,“ (I., 4.), превео Ст. Новаковић; Две речи, („Кад на само с тобом седим“), (III., 21.); Племић и девојче, балада, (III., 22.); Самац, (III., 23.), све три превео Сима Поповић; — Т. Љенартовић: Два дуба, (III., 14.) превео Милорад П. Шапчанин.

Приповетке: Ј. Х. К.: Софија Храновска, приповетка из пољске историје од 17. века, (I., 30.—35.), превео (?) са ?); Тодор Тома Јеж: Анђа Загорничанка, (III., 1.—35.), с пољског превео Мита Ракић; — Јан Захаријашевић: Мушица, критичка штудија, део из опширнијега дела: „Јунаци и јунакиње у приповеци“), (IV., 28.—31.), превео Влад. Николић; — К. Ћешевски: Тринаест! (IV., 36.), с пољског превео Стојан Новаковић.

Чланци: неименована писца: Оптичка варења, (IV., 6.), с пољског превео Влад. Н. Илић; Основне школе у Швајцарској, (из: Dziennik literacki 1865.), (II., 34.—36.), превео (?); Правац новије књижевности, (из: Dziennik literacki, 1866.), (II., 21.—22.) превео (?).

2. У „**Даници**“ Ђоке Поповића:

Приповетке: неименована писца: Лепа Елжбета, из пољске прошлости, (1864., стр. 800.), са (?) превео (?); — Ј. Захаријашевић: Севастијан Клоновић, (1865., 6.—102.), с пољског превео (?); — М. Чајковски: Полазак на Цариград, (1866., 818.—841.), превео с пољског В. Н. Илијћ; — Л. Галова: Прабаба, (1867., 676.—726.), с пољског (? превео М. Д.; — Војцицки: Добош, (1868., 385.—466.), с пољског превео (?); — Т. Т. Јеж: Асен, приповетка из бугар. повеснице, (1863., 257.—422.), превео с пољског (?, [оштампано у „Народној библиотеци“ браће Јовановића].

— Из нашег листа од прошле и ове године прештампана је у засебну књигу расправа архимандрита Иларијона Руварца „О кнезу Лазару.“ Књига је изнела 27 штампаних табака а може се по цену од једне форинте добити и у администрацији нашег листа.

— Дошла нам је четврта књига Милићевићева Поменика знаменитих људи у српскога народа новијега доба. Настављено је у тој књизи од слова О па се дошло до Р.; последњи је споменут Цветко Рајовић. Пре свега је ту опширан животопис кнезова Милоша и Михајила Обреновића; па онда је ту реч о Теодору Павловићу, о дру Јосифу Панчићу, Константину Пејичићу, Божидару Петрановићу, попу Димитрију Поповићу, Стерији Поповићу, Петру Прерадовићу, Меду Пуцићу, Бранку Радичевићу, Вукашину Радишићу, патријарху Јосифу Рајачићу и о историку Јовану Рајићу.

— Светозар Мл. Бајић, учитељ у Црепаји, послао нам је ове две белешке, да их на овом месту саопштимо: 1. У 50. бр. „Стражилова“ пр. г, у чланку „Камен мудрости“, може се међу осталим и ово читати: Колико је и колико прохарчено на нацаке и на буздоване, и на добре коње за ратове! Чести ратови су мног новац стаманили, а алкемија је давала изгледа, да ће се сав новац накнадити, и т. д. Писац чланка овог, као што се на први поглед опазити може, сетио се стихова из народне песме: „Збор зборила господа хришћанска“, па их је овде употребио; у оригиналу пак гласе ти стихови овако: „Није бабо расковао благо на нацаке ни на буздоване, ни на сабље ни на бојна копља, ни добријем коњма на ратове ...“ Г. Стева Милованов, који је овај чланак написао, не ће се срдити, што ћу из добре намере рећи, да он, пишући речени пасус у „Камену мудрости“, није схватио правога смисла наведеним стиховима, јер држи, да реч рат, ратови значи нем. der Krieg, лат. bellum. Да је случајно потражио ту реч у Вукову речнику, нашао би био, да рат, ратови у тој песми не значи колико der Krieg, bellum, него значи накит коњски, der Pferdeschmuck, и да баш уз ту реч стоји тамо стих: ни добријем коњма на ратове. Вук је негде још пре педесет година казао: „Ако су — вели — наше народне песме и постале само од простога народа, опет не треба мислити, да их сваки наш књижевник, без икакве у том науке или приправе, може разумети“ Па ето је и г. С. М. нехотице погрешио у једној речи, али то нека му је и најмањи зазор, јер као што и сам Вук мисли, није срамота не знати оно, што човек није учио. — 2. У 72. бр. „Заставе“ од 1887. год. има у подлиску мала приповетка под натписом „Срна проводаџија“ од Сјеменског, а превео ју је С. П. Ж. Како је уредништво начинило места у овом листу за збирање података о преводима из свију словенских књижевности, то држим, да не ће сувишно бити, ако овде прибележим, да горња приповетка „Срна проводаџија“ није изворна работа Сјеменскога, него ју је он из Бокачевог „Декамерона“ од речи до речи превео, заменивши Фијоренцију Варшавом, младог витеза Федерига од породице Алберицција литавским племићем Гастолдом, дону Ђовану гђом Катарином Мичиславском, а сокола Федеригова — срном.

— У 176. свесци Народне библиотеке Браће Јовановића настављен је превод Валасова романа из

времена Христова под натписом Бен Хур. За идућу свеску приправљен је Стеријин Бој на Косову или Милан Топлица и Зораида.

— Из Београда смо добили да прикажемо Земљопис за други разред основних школа са 18 слика, што је по програму (којем?) удесно учитељ Стеван Зарић. Књига може одговорити својој цељи. Приметити би имали: не стоји увек, да је дужина учионице од предњег до задњег дувара а ширина од десног до левог; слика 1. не одговара тексту, јер је квадрат; опис школе је опис варошке школе и то специјално другог разреда мушке школе у Београду, с тога не ће моћи бити од велике користи у опште; о Београду је много, истина то је престоница, али ипак ситнице не треба да уђу у књигу; слике на стр. 31. 33. и 36. нимало нису згодне. Материјал, по наставном програму, изведен је добро и лако ће и деца разумети књигу, која може служити просто као читанка у школи, премда је пре ручна књига за учитеље.

— Професор Борислав Б. Теодоровић и учитељ Лаза Ј. Обрадовић обраћају се засебним огласом учитељима, да се заузму око распродаје њихове књиге под натписом: Познавање природе. Познавање и неговање човечјег тела, познавање животиња, биља и минерала, која је већ одавна штампана а по оцени главног просветног савета у Србији препоручена од министарства просвете као ручна књига за учитеље. Књигу је ту међу осталима повољно оценио и наш Мита Петровић у 25. броју „Јавора“ лањске године.

— Никола Јов. Протић, рачуноиспитач главне контроле у Београду, позива на претплату на књигу под натписом: „Краљица ноћи“ или „Ловац мртваца у Венецији“. То је, вели, роман из историје Млетачке републике. У њему је вечито (чије?) перо описало страховите догађаје у Млетачкој републици за време владавине тајних инквизитора. Роман је подељен у свеске. Претплатити се може највише на пет свезака. За нас овде стаје свеска 30 новчића. Претплату ваља слати у напред штампарији Медецијана и Кимпановића у Београд, или — шта сад да кажемо! — писцу или преводиоцу, који станује у Београду у Савамалској улици бр. 53.

— У додатку уз 116. број „Agramer Zeitung-а“ изашла је у немачком преводу хумореска Милана Савића: „Близанице“ (die Zwillingsschwestern), која је штампана најпре у „Застави“ пре неколико година и после у II. књизи збирке Савићевих приповедака.

— Драма Лајоша Доција, „Последња љубав“ изашла је и у немачком преводу; писац је уједно и преводилац.

— Књижара Алфреда Хелдера у Бечу издаје дело Јована Ажбота о Босни и о Херцеговини на немачком језику. Издање је илустровано.

— Евђеније Рајхел написао је велику студију о литератури о Шекспиру. Не верује ни он, да је лорд Бекн (Bacon) прави писац Шекспирових драма, шта више, он сумња, да је Бекн прави писац и дела „Novum organon.“ Но Рајхел не верује, ни да је Виљем Shakspere из Стретфора прави писац тих драма, него да је то Виљем Shakespeare, пријатељ Спенсеров. Доказао на чисто није ни Рајхел много.

— Dinarische Wanderungen. Cultur und Landschaftsbilder aus Bosnien und der Hercegovina von Dr. Moriz Hoernes. Mit 50. Abbildungen und einer Karte. Wien, Verlag von Carl Graeser. У уводу говори писац о географији тих земаља, у првом одељку описује поље Неретве, у другом Сарајево, у трећем говори о католичкој Херцеговини, четврти има наслов „пут смрти“, у петом описује Дрину и Лим, у шестом планине, у седмом говори о историји и о старинама.

— Познати талијански уметник Ернесто Роси написао је дело о свом 40-годишњем глумовању. Сам Анцело де Губернатис написао је предговор. За сад је изашла прва књига. Дело је, да богме, писано на талијанском језику.

— Увенчани немачки песник Фридрих Боденштет (Мирза Шафи) написао је нова песничка дела: „Neues Leben“ и „Sakuntala“.

— Неки К. А. Линде пише III. део к Фаусту Гетеову. Чим нам књига дође до руке, саопштићемо својим читаоцима какав је тај „наставак“.

— Russica. Тако се зове списак свију дела, која су год. 1886. у Русији и о Русији написана на немачком, францускои и енглеском језику. Трећа је већ година, како излази то дело. Уредник му је Ф. Шчепански, а излази у Ревалу (Русија, Esthland), у издању Линдфорових наследника. Садржај дела обухваћа ове рубрике: 1. историју, 2. географију, путописе и мапе, 3. књижевност и уметност, 4. богословију, 5. медицину, 6. природне науке, 7. политику, државне и правне науке, 8. војену струку, 9. трговину и пољопривреду, 10. филологију, педагогију и школске књиге, 11. новине, збирке и календаре, 12. каталоге о антикваријатима

— Изашла је у Лајпцигу у библиографском институту путничка књига за Турску и Грчку, а уједно и за Србију, Румунију и Бугарску. То је Мајерова књига à la Бедекер.

— „Суштина генија“ (Das Wesen des Genies) зове се филозофска студија Хермана Türck-а, у којој већином говори о Фаусту и Хамлету. Наклада Max Hoffmann, Reudnitz-Leipzig.

— Хајнрих Oedheim издао је у немачком преводу збирку француских песама из пет векова. Наклада Штутгарт, Грајнер и Пфефер. Мора да је занимљиво дело, јер немачка критика хвали и укус и песме. Први је песник Есташ Дешамп из 14. века.

— У Загребу је написао Јурај Бауер нов светски језик: „Спелин.“ До сад је постојао „Волапик“ и „Пасилингва.“ Ако тако устраје, биће више изврнутих језика него живих, поштених. Наравно, да сваки од тих „проналазача“ држи, да је његов језик најпаметнији „Волапик“ се може научити за осам дана, „Спелин“ за шест. Још мало па ћемо дочекати, да ће когод пронаћи језик, који у опште не треба ни учити, већ ће се просто одмах знати. Какво би то тек савршенство било!!

САДРЖАЈ: Рајски цветак. Песма од Војислава. — Прво унуче. (Наставак.) — Кљимек Борута. (Наставак.) — Бранич српскога језика. — За зидање српског народног позоришта. Од дра Паје Јанковића. — Кемија за последњих педесет година. (Наставак.) — Ковчежић. Књижевне белешке.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваког четвртка на читавом табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. на по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 ф. на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата администрацији „Стражилова“ у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 21. | У НОВОМ САДУ 26. МАЈА 1888. | ГОД. IV.

УСПОМЕНЕ.

II. ЗЛОСЛУТНИ ЏЕПНИ САТ.

Ја је љубљах, а она се свила
Па се млада уза ме припила;
На груди ми наслонила главу
А расула своју косу плаву.
Па се на ме умиљато смеши,
А ја шапћем: ко ту да не згреши?
О, праштам ти, јадно срце моје!
Има л' кога, као она што је?
Је л' још која на свету овака?
Па пун жуди стискох је на груди,
И понових: је л' још која така?
Ал сат куцну: цака-цака-цака —
К'о да вели: свака, свака, свака!

Растајах се па се праштах с њоме,
Али она да свисне за мноме.
Влажне очи све од мене крије,
Али сузе крадимице лије;
Уздах тешки надима јој груди,
А јецај се у потаји буди,
А ја шапнух: ко ту да се реши?
Ко је сада може да утеши?
Је л' још која на свету овака?
Па пун жуди стискох је на груди,
И понових: је л' још која така?
Ал сат куцну: цака-цака-цака —
К'о да вели: свака, свака, свака!

Дођох с пута, али ње не беше,
А гласе ми жалосне донеше:
„Отишла је неким путем дугим ..."
Побегла је неверница с другим!
А слагала и сузе и ваје
И све своје тешке уздисаје.
Ја зајечах у чемеру своме:
Авај мени тужном, несретноме!
Је л' још која на свету овака?
А у груди уздах се пробуди
Па понови: је л' још која така?
Ал сат куцну: цака-цака-цака —
К'о да вели: свака, свака, свака!

Вл. М. Јовановић.

ПРВО УНУЧЕ.

ПРИПОВЕТКА ИЗ ПАЛАНАЧКОГ ЖИВОТА У СРБИЈИ.

НАПИСАО ИЛИЈА И. ВУКИЋЕВИЋ.

(Свршетак.)

Њега као да неко стрпа у неку јаму и као да му нешто запуши грло ... једва рече:

— Дете!

— Срећно ти било!... То је и твоја и моја прва радост. И ти си био мојој дади прво унуче... Како те је миловала јадница! И опет је блесну онако преко очију.

А он ил' од радости, ил' од срамоте свезао се па говори као да је у другом свету.

— О брате ... како то? Ко би се томе надао?

Овде је . . . ево овде седела . . . и тек . . . нисам се надао никако . . . баш никако.

Наста се окрете и, кад пође, онако с леђа рече:

— Зваћу те ја после . . . немој још долазити.

Кад оста сам, све оно, што га је трзало, поче да се слеже . . . Кад му Наста рече, да је сина добио, узбрка се у њему све од пете до темена . . . свест му се поче да мути, као да га ко докопао да врти око себе . . . Па кад пређе то, и крв удари тише да иде; чисто му се сваки део на снази растеже и опружа, а некако пријатно дрми, као да га нешто изнутра голица . . . Изађе на сокак и више паде на клупу.

Тек се сунце спуштало за брег, па изгледа као да из самог брега избијају неки ватрени млазови жуто сјајни и како снажно продиру кроз чисто плаво небо. Она светлост, што је брегу ближе, бљешти и силнија је, па се у даљини све више губи . . . дошла као распуштене власи сунчеве главе . . . а крајеви им по обзору од истока . . . Свуд наишла она лепа летња тишина, као пријатан дремеж пред сном и која свуд продире, где и зрак може, а преко њега запаја душу у жива створа и као да га нија да успава. Планине у даљини дошле модре и замагљене . . . па се чини да им се врх везао за висину ил' као да се спустио плави прамен с неба на земљу. И време спорије отиче — ил' се тако чини. Оне сјајне пруге полагано се гасе . . . над главом оста густо плаветнило . . . а тамо над самим заходом још се светли, ал' као да светлост из грдне дубине избија. Док и послeдњи зрак не заигра, затрепери па утрну, као последња жишка на огњишту.

У Миодрага очи отворене, ал он као да их и нема. Игра му само мисао као у немирна детета сан. Све што му изађе на очи и што му мисао извади из душе, све је у збрци . . . ништа за себе не може да одвоји.

Све се пред њим гомила, скупља, развија . . . час поврати, час сине, час утрне.

Како се изгубио у тај будни сан, чу, да га неко зовну. Диже се, као да га неко потеже за перчин па издиже и гурну у дућан.

Из авлије види Насту, где на њега маше руком.

— Оди сад!

Он уђе у собу и стаде више колевке. Наста диже лагано мараму са колевке, па изађе у кујну. Оста Миодраг сам.

Како се и на пољу једва што и види, у соби пао јак сумрак. На све, што се погледа, не види се јасно, но замрљано, као да се крајеви отањили па се у мрак расплинули. Он загледа у колевку и у оној тами учини му се, као да види детињу главу. Сави мало више врат и јаче отвори очи ал' како марама над колевком заклопила и оно мало светлости, не виде ништа боље. С детета баци очи на Милку. У оној белини, на којој лежи, лице јој мало јасније, а по лицу извијени јаки ожиљци. Испод очију модри урези а од носа ка уснама дубоке и савијене боре — све то трагови муке и бола. Мора да је умор савладао; затворила очи, леву руку метла на груди, а десну пустила по јоргану. Смирила се као да спава.

Он се загледа у њу и поче пратити очима како дише. Опет завире у колевку — ал мрак већ освојио свом силом. Под марамом у колевци тама као у подруму . . . већ се не види ни лице Милкино . . . кревет као да није на патосу но да сам душек стоји у ваздуху . . . Фуруни се изгубио облик па дошла као нека грдна мрља . . . као неко страшило . . . а према кревету по дувару све бљешти светлост, што је продрла из кујне кроз кључаоницу.

Миодраг се издиже на прсте, па као да по омтриљцима гази, пође да се гига ка вратима. Обема рукама ухватио кваку и лагано притиште. Реза јаче шкљоцну а он готово загризе уснице. Отвори врата, колико да се провуче, па опет онако тихо затвори. Кад изађе на свет, ваздух одлукну, као да га је који дотлен стегао прстима за гушу.

Није смео у кафану, ни ма где, где не би био сам. Како ноћ наиђе и умор га савлада, онако обучен прилеже у ону собу до дућана и није добро ни легао, а сан га савлада. Сутра дан се дигао са сунцем. Мислио је, сви спавају, па лагано приђе прозору и поче да прислушкује. Како се запрепасти, кад опази да су будни, није ни помислио, да они нису ни тренули . . . Он се опет лагано повуче натраг и дође до бунара. Извади кофу воде и онако свежом поче да се пљуска. Пљусну се два три-пут, па заостане и гледа, како се кап спушта с лица у кофу, и како свака замрчи његов лик у кофи и како он игра у води.

У дућану шегрче намешта ствари — као и увек. Он дође до дућана и тек му дође нешто чудновато. Како би било, мисли, да цео дан ни од ког паре не прими. Па и сам виде, да је то глупо, ману руком као да муву тера и рече: којешта!

Опет пође по авлији . . . све искоса од куће. Док неко лупну с прозора и виде, како неко маше руком на њ. Уђе унутра.

Соба развашарена, као кад се устаје. Он прође по соби на прстима и дође до Милке. Она се мало нагла, држи у рукама малог и доји . . . Лице јој мало живахније, изгубили се они дубоки ожиљци по њему.

Миодраг не диже очи на њу, но се загледа у празну колевку.

Милка како хтеде да спусти дете, мало јаукну.

Он је погледа.

— Шта ти је?

— Ништа . . . мети дете у колевку.

Он га узе од ње. Први пут свој живот у живом држи на рукама. Загледа га мало боље а дете поче да мрда устима. Он га брзо спусти у колевку.

— Јеси ли вечерао синоћ? упита га Милка.

— Јесам.

— Шта си јео?

— А, чекај . . . нисам вечерао, а шта бих и јео... нисам ни био гладан.

— Мучиш се ти, рече она.

— Хајде молим те, да се мучим. Оздрави ти и само се дигни. Јешћу ја и преко насита.

Па заћуташе.

— Личи на тебе, рече она.

— Зар?

— Каже нана: исти ти!

— Бога ти, каже? — пита он радосно.

— Вели: твој нос, твоје веђе, твоје очи . . . све као у тебе . . . сушто, вели, твоја слика.

— О, брате, брате! личи . . . а мали, баш личи, — па стаде трљати длановима — а ја не бих умео видети . . . Нана се разуме у томе . . . Пст! спава... а ја се развикао. Ето на! пробуди се . . . ја и не умем друго но да вичем — па приђе колевци и поче да је нија.

— Остави то, рече Милка тихо.

— А што? — исто је тако и он пита.

— Не ваља се сад за прво време.

— Е!?

— Тако Нана каже.

Он заустави колевку, ал руку не диже с ње. Бојао се и мрднути, да не прави ларму.

Наста уђе у собу и унесе кафе. Он на њу руком, као да вели: лакше, лакше, спава.

— Е баш мари много, — рече Наста гласно.

— Пробудиће се.

— Е хоће . . . јес, мислиш, оно је ти.

Кад попи кафу, опет изађе. До ручка се мотао овде онде око куће. Ни на једном месту ни толико да се задржи, колико добро да одахне. Кад је ручао, као да му сан опет дође.

Док не леже, није сео но трчкарао, а кад леже, поче се превртати. Само га неки умор у костима задржава, да се не дигне и — кад га и ребра заболеше, баш он да збаци капут са себе, а на дућанска врата уђе мајстор Таса.

Миодраг ђипи, као да неко просу на њега цезву хладне воде. Чисто се од свог оца престравио.

Мајстор Таса пређе преко дућана. Корача као и увек, онако тихо и одмерено, као да је сто пута рачунао, како ће коракнути. На лицу му боре још гушће, а оно само блеђе и прозрачније светли, као жута кадива. Кад уђе у собу, где је Миодраг, и кад га спази, он као мало застаде, па опет онако искорачи и приђе њему.

— Помоз' Бог, сине!

Миодраг му приђе руци. Оборио главу, а очима гледа по патосу.

— Бог ти помогао!

Мајстор Таса дохвати столицу за наслон, па је привуче к себи и седе.

— Уморих се, рече, док дођох . . . Ех! чинило ми се седећи, ди нисам овако изнурен, ал' вајде није . . . Не може се. Шта има од куће довде? . . . И друго ми је овај ход . . . Да је нешто да морам ићи, не бих ни узимао на ум умор . . . Овако ето заптине ме нешто . . . Седи, да ти видим лице.

— Нека, вели Миодраг, до сад сам лежао.

— Седи де! . . . Лежао? Ја, тако је то! . . . Је си ли био уморан?

— Нисам, но . . . ето, шта ћу . . .

— Није твоје доба за лежање . . . У твојим се годинама и од сна откида . . . Лежао да бо'ме, — рече последње као за себе.

Миодраг седе. Обе шаке спусти на колена а зубима стеже доњу усну.

Мајстор Таса отхукну, још једном диже руком десну ногу и пребаци преко леве. Па подиже ћурче више паса и извади кесу с дуваном и поче пунити лулу.

— Прошао сам, рече, и ја тим путем, којим ти сад идеш и сваки је и сваки ће, који по вољи божјој живи . . . Имао сам и ја другова, који су, како да кажем, који су , . . напросто нису марили за рад . . . По цео би се дан отезали и зевали као сањиви . . . Не ћу ја себе с тим да хвалим; оно и не види ми се . . . наопако је и са мном. Ал је са мном друго . . . мене нечовек довде дотера, а они, како који редом, ни један не умре, као што људи умиру . . . Има такових свуда . . . зађи сад у коју било кавану па из реда сваки је од тих.

Миодраг сави врат јаче и загледа дубље у пôд.

— Ја, учини мајстор Таса, тако је то, — па заћута и кад одби два три дима а он као из нечега да се прену.

— Како ти иде радња?

— Дућанска?

— Па дућанска, ја и не знам, имаш ли коју другу.

— Добро ради.

— Добро, кад је добро. Кад си ми се ти родио, био сам тек почео, да од својих руку живим. Радови красно, жена паметна, ја заузет и — бо'ме вредан. Сто послова да су, ни жени не велим: помози. А кад ми се ти роди, помислих: ево мени за-

мене и помоћи... Па... готово да ме рођена деца проклињу.

Миодраг једва диже очи.

— Ко би те клео? — рече, — и зашто да те кунем?!

Мајстор Таса одби рукама дим око себе. Смета му очима.

— Е, сине, може да ме и не ће клети... А зар мислиш, не би ме клели, да сам довде дошао од свог греха... Зла је судбина то, мој синко!... Ја чујем, да си ти почео... да си ти ударио рђавим путем. Питају ме људи, шта је то, а ја им ни у очи не смем, а где да одговарам. Зар ти мислиш, ако те нисам дигао на својим леђима, да и не осећам... Зар ти нисам отац? Зар ми ниси син? Ако ти згрешиш, ја црвеним. Како је мени било, мислиш, кад ми ономад кум Стојан рече: Твој Миодраг пред зору оде из кафане. Ево — и дограби шаком косу — ево, то ми је за то обелило. А не бели од среће, дете! И зар ако сам сирома... и да сам црни Циганин, да ме не боли, кад кажу: твој Миодраг пије, твој се син карта. Све то пара горе, но нож... пече јаче, но усијан гвозд. Нисам ти мог'о доћи у дућан... ослабио сам. Нисмо се видели и не памтим, све мислим: сетиће ме се мој син, а он... преча му је кавана но очева кућа.

Миодрага, да пôд очи има, видео би и бледа и црвена, како га кад очеве речи дирну, ал на последње стеже га нешто и чисто га задави у грлу.

— Није, бабо, но нана ме окупи, окупи, а ја...

Мајстор Таса одби рукама.

— Ман' се тога. Хајд' за то чујеш: жив сам, здрав сам, па доста. Ал дете, ово боли: ниси ти по мени ни богат ни чувен, нисам ти могао ни дати тога, кад ни сам немах, ал ти је образ по моме раду чист, као огледало. Није срамота. ако ти кажу: сирома му отац и просјак му је отац. Божја је воља, да такав буде. Ал како би ти било, да те ошине грдна реч: отац му је пијаница, отац му је карташ. Кад си ми се ти родио, синуло ми сунце за двапут јаче а... ето, шта сад као... овај дим, па вата за очи, ал и нека — па сав уздрхта, дође у лицу као она чоја на ћурчету — нек капље... и чуј ме, сине: знај, да ће ми ова суза бити слатка к'о мед, ако је пала да сачува тешку сузу твога сина, ако ти тако чиниш. Немој да ти се пород од имена склања.

* * *

Некад у сред лета, кад сунце опече и пали свом снагом — некоме се навуче неки таман превез преко очију, па му све око њега дође тамно. Ил у сред равнине и кад је пукла голина као пучина, по неког окупи нека мора и чини му се, да је на големом мотовилу, које га и преко воље обрће. Ил га свладала нека снага без снаге, те осећа, како га ломи грдан терет без мере а краја му нема. Но лежао, устао, гњечи га ода свуда и стишњава му груди, да хоће душу да истера.

Миодраг, како му отац отишао, да га мука мине, мислио је, да ће сном растерати, па лега у први сумрак. Ал од муке и сан бега! Ни склопит' ока не може, а и кад зажмури, на очи му излазе којекакве чудне прилике, да би пре дрхтао, но се смиривао.

Неки га терет притиснуо, као да је неко на њега бацио грдан пањ... па да га загуши. Места нема, где га не тишти и дави... а уза све то вуче се, као сенка за сунцем, лице његовог оца сузом замрчено... Па, ко би будан сан и задржао? Што се више собом носи, она суза више расте... расте до ужаса! У њој се утопило лице очево и он као чује грцање... хоће кап да га умори, па као последње збогом допире му тихи глас очев а опет силан као тресак: „нисам карташ, нисам пијаница!"

Срце отежа, да је теже од олова, па гњечи место, на којем лежи. У грудима оно не да мира, а с поља га притиснуо онај мними терет — да излуди!

Збаци јорган са себе и отхукну. Ал није му то лептир, да га отера! Врелина га нека осула, а под врелином прожмава језа, па час се склупча час рашири.

У соби тишина. Дете спава. Милка спава па у сну кад кад јекне; а и за бол од бога има и наде и лека. Пред иконом гори кандило. Сутра је недеља, па запалили.

У другој соби спава нека комшика. Тек да има женске главе — злу не требало! Свима је лако... како је драг сан. Дао би за њега, све што би могао дати; ал сан не иде у најам.

Сутра је благ дан. Свакој, ко душу носи, биће срце мирно... Свакој око веселије. И онај просјак, што кору хлеба тражи, рећи ће: задовољан сам. И онај последњи скот има мира и покоја. А он?

Узиграла му мисао по бескрајњем путу, а тело би одмора хтело, па му се као неки сан без сна навлачи. Од тог се сна болује...

Кад се трже, оно расвитак. У соби се белуца светлост од прозора а жижак упао у дубину па се само околина светли. Он се зачуди, од куд зоре, кад, чини му се, ни трену није. Сав уморан и изнемогао, као да је целу ноћ орао, али га оно не напушта. Томе и нема краја.

Да је ноћ век па да га дан више никад и не обасја — али куда ће сутра, кад мора и пред децом очи да обара. Оцу на очи не сме, и како би?

Од Милке га стид... то је први пут осетио. А и Насти како ће, како је пре дочекивао? Где би жив, а да не црвени, мањ' под земљу?

Од једном се све у њему преврте. Све оно, што га ломило, обрте се на наличје. Као да га нека силна и чудотворна рука дограби и одиже... Он збаци јорган са себе...

Већ се увелико види. Милка се пробудила па се наднела над колевку, да види, шта јој дете ради. Док баци очила на Миодрагов кревет, а он празан. Зачуди се жена, па прелете, као у слутњи, очима по соби, кад, а он стоји у ћошку пред иконом. Склопио руке и изнео пред груди, а очима дигао на више и упрьо их на светог Николу.

Милка, као да се из заседе повлачи, лагано се истури назад. Бојала се, да ни погледом не узмути ту молитву.

Кад дошла Наста, а њој Милка, и пре „помоз' Бог", рече, шта је било.

Наста одјури кући и за мало ево мајстор-Тасе. Чини се као невешт свему. Само му брк насмејанији и лице ведрије. Прво наиђе Миодрага.

— Добра ти срећа, сине!... А шта ми ради моје унуче?

* * *

авна шајкашка поља, остајте збогом и даље,
Растанка нашег куца последњи, ево, час...
Син мрачних, рудничких гора искрени поздрав вам шаље:
Небо нек чува вас!

Ја волем кућице беле са трском покривене,
И рујне вечери ваше, кад с рогља песма ври,
Кад месец спокојно плови и блиста изнад мене,
И све у санку спи.

Глед'о сам у летње подне, кад сунце прижеже жарко,
Варљиве слике ваше: кристалних вода сјај,
И младе, кудраве шуме и сунце над њима јарко,
Прохладни, мили крај.

Ал где је кристална река и сенка питомих шума?
Преда мном рудине пукле и равна поља та...
Врела прашина лети са равна и глатка друма,
Нада мном сунце сја.

Тако уморни путник по ра̂вни пешчаној блуди
И види кладенац бистри и травни види по̂д,
А сунце подневно жеже и жеђ му умара груди,
И слаби његов ход.

Војислав.

ЧИКА ЗОРАН.

ПРИПОВЕТКА ИЗ СРПСКОГ ГЛУМАЧКОГ ЖИВОТА

ПРИЧА М. К. Д.

(Наставак.)

трана једна пословица вели: „Глумци дотле студирају туђе карактере, док свој рођени не изгубе." Ова двосмислена и, бар по своме облику, за глумце погрдна пословица, има своју вредност у томе, што је истинита; само је треба са правог јој гледишта протумачити.

Познато је, да је код народа мање образованих мајмунисање развијеније, него у народа, који стоје на средњем ступњу изображења. Ово се све даје применити и на глумаштво, особито оно, које је тек у развитку.

Није ми намера, да овде доказујем и расправљам ту тему; дотаћи ћу је се само у толико, у колико је нужно, да послужи што бољем разумевању ове приповетке.

Гледао сам на једном вашару, како народ ку-

пује себи светитељске ликове од сеоског живописца, ако га смемо тако назвати, и скупље их плаћа, него што је могао добити одмах код живопишчева суседа на вашару, трговца, који је себи у каквом заводу дао зготовити за шпекулацију ликове свих светитеља, који су били доста солидно израђени. Зашто? Свет прост не разуме се. Трговчеве иконе су приближније природи, а то њима изгледа обично; на против иконе сеоског мазала, све те боду у очи својим шаренилом. Ликови жути, као лимун, а беле браде у светитеља изгледају, као да их је берберин насапунио за бријање; е, ал ником из народа и не пада на ум, да се насмеје томе, шта више, са највећом побожношћу посматра те светитеље.

Од прилике тако је било и са глумачком вештином. Не ћу да кажем, да су сви наши глумци били као онај мазало, али публика, маса, била је у истину, као онај народ. Глумци, ако су хтели да се допадну, морали се служити јаким бојама, из почетка, као да се само допадну и да тим задобију публику за позориште и за себе, а доцније и сами не приметише, како им је то ушло у крв, и како би сад био врло мучан посао, да изоставе све оно, што су научили. Са позорнице пренели су то и у живот, па зато и није никакво чудо, што С—ани, кад им позоришна дружина после неколико година опет дође, не познадоше више ону милу Јелчицу, па и самога чика-Зорана. Дубоке бразде па мршавом и бледом лицу казиваху, да је сиромах морао много препатити за то неколико година. Само си га још могао познати по звучном гласу и још увек крутом војничком држању.

А Јелка?

Од природног, безазленог девојчета створила се велика светска дама. Кокетно држање чисто те изазива. Говори обично вишим гласом, него што се обично у животу говори, али добар познавалац би одмах приметио, да у оном гласу нема више онога звука, који је негда задивио и очарао С—ску публику. Лице њено у извесним моментима, кад би се заборавила, управо, кад не би хтела да буде друга, било је исто, али то се ретко догађало; она би се умела прибрати, и онда ни у гласу, ни у држању, ни у оделу, ни фризури, па чак ни у очима, није било никакве разлике између ње и трагичне љубавнице. Само кад би у својој соби замишљена села, кад би јој кроз главу пројуриле успомене на сретно доба детињства, на пространо двориште Данићево, па на дуд, па на Цветка, онда, онда је Јелка опет била Јелка, она иста мала главица са несташним изгледом безазлености; у телу снажнија, виша и развијенија, изгледала је као дивна ћерка римских патриција, као Јулија или Дездемона. Није чудо, да се обожаоци ода свуд стицали. Несташлук и достојанство, безазленост и кокетерија били су у њеној особи концентрисани, и сваки је могао наћи у лепој Јелци свој идеал.

Баш у таквом једном моменту, кад је Јелка премишљала о себи и својој прошлости, кад је сама себи почела говорити, како се разуверила о тој глумачкој слави, од прилике онако, као пре неколико година и њезин отац што је, кад јој се две сузе скотрљале низ лепе образе а она сама није могла јасно да протумачи повод тим сузама, закуца на вратима Бритвић.

Није то више онај весели, раскалашни Бритвић. И његово се лице променуло, велике његове очи болећиво се сјале. После поздрава, још увек галантног и театралног, седе тик до Јелке, па јој стаде нетренице гледати у очи.

„Јелка," поче тихим и што је могао умиљатијим гласом, „јуче сам вам јасно исказао моје мисли и моје осећаје. Ви ми рекосте, да ћете ми данас одговорити. Треба ли да вам кажем, како ми је било од онога тренутка до сада? Треба ли да знате, како ми је сад? Како ми срце необично куца од страха и наде? — Станите! Још ми не одговарајте! Видите, ја се бојим, стрепим, дрхћем! Хоћете ли, да вам још једном поновим све оно, што вам јуче рекох?! Не, не, још више, више ћу вам још рећи . . ."

„Станите!" прекиде га Јелка. „Господине Бритвићу! Ви сте јуче рекли све, што се даје рећи, и од чега се не може више ништа рећи, рекли сте, да ме љубите. Хоћете ли, да будем искрена према вама?"

Бритвић је погледа, а она настави:

„Не! Нисам требала ни да вас питам за то. Моја је дужност, да будем искрена, зато чујте ме: Сва силна удварања, и од стране публике и од стране неких наших глумаца, колега, била су ми свагда досадна, јер су сва та удварања и уверавања по једном калупу. Ја сам све то примала и слушала, док ми је годило, али како сам себи представила свој живот везан уз онога, који ми исповеда љубав, од онога часа сваки ми је постао досадан; и јам сам онда свагда и свакоме искрено и отворено рекла: Господине! Штујем и ценим ваше осећаје, али ваша жена не могу бити. Господине Бритвићу! И ви сте ми истим начином изјавили своју љубав. У моме је срцу према вама онакав исти осећај, као и према свима осталима што је био, па ипак вама не могу да изречем оне последње речи. Ја не знам зашто. Мени се чини, да бих могла везати своју судбину с вашом, јер пажња, коју сте ми указивали за време мога боловања, увек ми је у памети. Ако је то љубав, онда . . . онда . . . господине . . ."

„Доста, доста, драга моја Јелчице!“ прекиде је Бритвић, клече крај њених ногу, ухвати је за руку и гласом, као што на позорници говори, отпоче поново своју љубавну изјаву, служећи се при том разним цитатима из појединих љубавних призора из својих улога.

Јелка га је гледала доста благим лицем, посматрала га са саучешћем, али њено срце ни мало јаче не закуца, њено се лице ни мало не зажари.

Врата се нагло отворише и у собу рупи чика Зоран, сав блед. У руци је држао отворено писмо. Бритвић скочи као опарен од Јелке и шчепа у руке албум, што је отворен на столу лежао, па као да ништа није ни било, мирно стаде листати по њему. Чика Зоран није га у свом узбуђењу ни приметио. Он пружи Јелки писмо па јој дрхтавим гласом рече:

„Читај, чедо моје! Опет нам нема једног доброг и старог пријатеља међу живима! Ох, мој Јово, брате мој слатки!“

Сузе му грунуше, а он их није брисао, него их је пуштао да теку низ смежурано му лице.

Јелка прелети очима преко писма. Јек туге и изненађења оте јој се из груди, спусти обе руке са писмом, погледа у оца, и лепе јој се очи напунише сузама. Приђе оцу, загрли га, поче га љубити у образе, који беху мокри од суза. Обоје су дуго плакали, и прва реч после овога беше Јелкина, да запита: па шта ће сад са Цветком бити?

„Е, па . . . Цветко . . . овај . . .“ поче чика Зоран, јецајући, „Цветко, ти знаш, да је он горе у Бечу код неке трговачке куће. Шта ће? Мораће прекинути, па се вратити својој кући. Сирото момче! Ни оца, ни мајке! Е, тако је то! — Несрећа! — Јово, Јово! Бог да ти душу прости, пријатељу мој!“

Сад се тек јави и Бритвић. Чика Зоран се рукова са њиме те му исприча садржај писма, како му је жена писала, која је остала код болесног му пријатеља, кад се овај после смрти своје жене разболео.

Кад је Бритвић све мирно саслушао, изрази своје саучешће чика-Зорану за изгубљеним пријатељем, па хтеде да се опрости те да пође

„Не, не, сине мој!“ задржа га чика Зоран. „Ја данас немам улоге. До сад сам мрзио на тог Рајка Савића, што ми је све улоге преотео, али данас сам му захвалан за то. Ја ћу одмах на пут у Н. А вас молим, да моју Јелчицу вечерас после представе допратите кући, и молим вас, да јој будете место мене, док се ја тамо будем бавио. Ви сте ми се увек, сине, показивали као пријатељ, будите мојој Јелци као брат, док се ја не вратим.

Бритвић стиште појаче чика-Зоранову пружену руку. Погледа га својим великим очима са изразом неописане захвалности и оданости, само отпуштена доња усница одавала му је његову радост на сретном по њега случају.

Чика Штева запрегну брже коње у кола, Јелка се ужурбала, спремајући оца, јер беше крајње време, да иде у облачионицу на представу, у којој она има главну, врло напорну улогу. Ветар и олујина јако се дизала на пољу, али то није сметало чика-Зорану. Он огрну свој дуги капут, седе у кола, чика Штева швићну бичем по зраку и кола се у прашини и олујини за час изгубише. Јелка, како је била лако обучена и уморна од журбе, појури са Бритвићем онога истога тренутка у позориште, јер је и крајње време већ било превалило.

Ни до сад није Јелка своје улоге умела задахнути топлином свога сопственог осећаја. Она је свуда и у свему подражавала своју старију колегиницу, трагичну љубавницу; само извесне моменте у својим улогама, који су били од самога писца јаче маркирани и који се подударали у чемугод са њеном природом, темпераментом и животом, изводила је добро; али тога нема у свима улогама, а да се живот и истина улије и у оне улоге, које нам ни мало нису подесне нашем темпераменту, иште се много марљиве, самосталне студије. Свака имитација је тек сенка. Од Јелке се то није ни тражило. Она је, имитујући своју колегиницу, и не знајући постала уметница. Публика је после представе обично овако судила: „Бадава, ова Јелка се баш са свим извештила! Бога ми, као да гледаш и слушаш госпођицу Јулију, нема баш ама никакве разлике!“ Публика јој је пљескала. Млади критичари дизали су је у небо. По гдекоји, да би показали, како се „разуму око позоришта“, сравњивали су је са Рашелком, Волтерком и другима. Није изостајала и покоја кита цвећа и венац са тракама, па шта ће још више?! Овога вечера није могла Јелка никако па ни најмање да се уживи у своју улогу. Мисли су јој летиле од Бритвића до мртвог Јове Данића и до Цветка. Она се трудила, да се улогом истакне што боље може. Сваки излив осећаја изражавала је на једнак начин: и страст, и мржњу, и бол, и љубав. Глас је више пута издаде, но она се све већма усиљавала, да продре са оним, чега није више имала. При свршетку издаде је са свим глас, и публика, та иста, до сада тако одушевљена публика, оде тога вечера незадовољна са Јелкином игром, јер: „Не може, — веле, — брате, да виче, као госпођица Јулија!“

Онако ознојена и уморна од своје улоге, а још више од једа на ту, по њеном мишљењу неблагодарну, публику, брже боље скиде она личило са свога лица, а да не би Бритвић на њу дуго чекао, није

хтела ни да се бар мало одмори, него изађе из облачионице, прими Бритвићеву понуђену руку и пође кући. Олуја је, истина, престала била, али после кише, која се баш добро нападала, било је то јесење вече врло хладно.

Путем јој је Бритвић напоменуо и световао јој, да своме оцу за неко време не говори ништа о њиховом разговору. Доказивао јој је, како би се то у овом тренутку, кад јој је оцу тако врстан пријатељ умрьо, зло дојмило његова срца. Пред самим станом не пропусти још једном декламујући уверити је о својој љубави, већ својим начином. Јелка се стресе неколико пута од зиме. Није му ништа одговорила, јер у грлу је нешто пекло као ватра. Бритвић је то протумачио као знак узбуђења и на послетку је пољуби у руку, опрости се и пође натраг у позоришну гостионицу, корачајући победоносно, као Јулије Цезар.

Јелка уђе у своју собу лагано и на прстима, да не би пробудила стару. добру тетка-Јулу, своју газдарицу. Глава и руке су јој гореле као ватра, а нека грозничава језа пролазила јој је кроз сво тело. Ни гласка није могла од себе пустити. Легла је, али сутра дан, када је тетка Јула по свом обичају лагано отшкринула врата, да види своју голубицу, — тако ју је звала, — зачуди се, кад је нађе будну, сву бледу и изнурену од јаке грознице ноћашње.

Уз сву тугу, коју је чика Зоран на путу преживео, затече још и своју јединицу болесну. Бритвић је седео уз њену постељу па је брижно неговао и испуњавао налоге и савете лекарске. Чика Зоран га пољуби у чело, захвали му, а за тим је сам настојавао око свога детета.

Још су само две представе даване у С., и то без Јелке. Онда се дружина кренула на зимницу у Н., где ју је публика жељно ишчекивала.

(Наставиће се.)

КЉИМЕК БОРУТА.

ПРИПОВЕТКА ИЗ ПОЉСКОГА ЖИВОТА.

НАПИСАО ВЛАДИСЛАВ ОКОЊСКИ.

(Свршетак.)

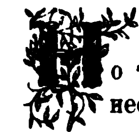

Но ти јади као да не беху превршили меру несреће јаднога човека, јер једно јутро Брест се не диже с постеље. Док је плео, макар споро и полако, своје кошаре, дотле је зарађивао, да има лончић топла јела и не беше Борути на врату. Сад, кад се разболе, придођоше раднику трећа гладна уста, да их храни. Осећаше то бони старац, па за то и јест удиљ говорио:

— Дотуци ме, дотуци. За неколико дана живота, што ми још преостаје, не ћеш понети греха на души.

— Не кушајте ме, — одговори Борута, не знајући, како да се искобеља из пропасти.

Три дана прођоше без рада. За та три дана Кљимек баш ништа не узе у уста. Болеснику даваше ременарка по мало млека, Марица се храњаше обирцима од кромпира.

Глад — само једна реч, а шта ли је патње! Чини ти се, да у њој свако слово јауче. Јаук се тај не отима никад из једних уста, него бруји у хору. Где кужна аветиња залепрша својим самртним, рупцем, онде не пада једна жртва, него читаве поворке. Тако и у Ненђи. Онај исти драмат, што смо га пратили у животу Кљимка Боруте, одиграваше се у животу многих сељака тога села, па и у провинцији. Немање рада, неродица, поплава разавише широку слику убоштва, на којој судбина нашега јунака беше само малешни део. Не беше он несрећан за то, што није имао рада и што беше оскудица, него за то, што се налазио у таком колу, које је иста погибао задесила. Док се беда дала гушити и док се могло спасавати, дотле су њене жртве трпеле свака за се, не знајући једно за друго, с уверењем, да само сваку од њих љута судбина гњечи. Кад најзад пригушене патње избише у гласан вапај, слише се у страшан крик ужаса и очајања. Оно, до душе, од летос у Ненђи, као и у њеној околини, бесни невоља, ал тек у јесен, кад се угасну нада у спасење, када пуче будућност као тамна, ужасна ноћ, из тисуће груди изви се страшна лозинка глади. Лозинка та злокобним одјеком забруја по целој провинцији, по целој држави, одби се о престо, прелети за границу, јави целом свету о погибли.

У том страховитом хору беше и Борутин глас.

Три дана, као што рекосмо, ништа није јео, а уза то мораде да гледа, како му се дете храни обирцима од кромпира и како Брест догорева као свећа. Стари му овчар раздираше срце не само својим изгледом, него и својим речима.

— Мој црве, — говораше, — не брини се за ме, један сахат више или мање, није ништа. И боље је, да ме беда угуши. Гледај ти за се и за Марицу. Мене све да храниш медом и шећером, не ћеш ми повратити здравља. Једна грозница, па је свему

крај. Већ је време, да се опростим тела, једва се држи. Не дај и ми млека, нека га мала испије. Не видим вас, мили моји. Ах, да ми је само бар за часак прогледати, да се с вама опростим. А можда је и боље, што сам слеп. Јеси л' продао, Кљимче, све кошаре?

— Све, уздахну Борута.

— Ништа више нема, — отегне тихо Брест, — нема, а руке се умртвиле. Прстима не могу ни маћи . . . кушао сам, да савијем прут . . . да како! Душа одасвуд утекла, само још у прсима седи. Не ће ни ту дуго. О једној длаци виси. Осећам, да ми је та длака опасала срце и од тога ћу умрети. Да ми је скинути, био бих здрав, али то је узалудан труд. Да се напарим врбиним цветом, помогло би ми; али где ми је тај цвет. А пролећа не ћу дочекати. Марице, јеси ли данас јела што год?

— Ништа, деда.

— Иди у двор, замоли стару Јагну; она ће наћи за тебе залогај хлеба. Та онде живе шест паса, па ће се наћи што и за тебе. Отрчи, мала, па запитај, има ли киселих јабука из купуса, јер су ми врло сува уста.

Кад изиде девојче, паде старац још у већу ватруштину. Бунцао је, скидао длаку са срца, продавао кошаре и частио Боруту земичкама. Кљимек не могаше поднети тога бунцања, па изиде из собе. Пред кућом затече ременара, коме се такође попела беда на врат.

— Но, да се куцнемо главама, па да их размрскамо, — рече Кљимек, — јер другога спаса нема.

— Ја идем земаљском саветнику, кажу, да раздаје припомоћ.

— Од куда?

— Послаше из Берлина.

— Ха, идем и сам.

Пођоше. Земаљски саветник беше миљу далеко. Пред кућом му стоји гомила људи, сви мршави, подерани, дрхћу од зиме и превијају се од глади. Шапућу они нешто значајно међу собом; у душама придошлица сину нада.

— Да не мисли дати, не би нас звао, — говораше нека жена.

— Али где је толика храна?

— За цело у магазинима, само призпаница треба.

Најзад изиде земаљски саветник.

— Драги моји, — рече немачки, — будите мирни, јуче сам предао рапорт и искао помоћи за вас.

Гомила се поче разилазити.

— А како би било, да одемо попи? — шапну ременар.

— Не марим, — одговори Борута с ресигнацијом.

Дођоше у плебанију. Попа баш излазио из куће.

— Које добро?

— Светујте нас, господине, — говораше ременар, — немамо шта да једемо, деца умиру од глади.

— Шта вам могу ја, моји драги. Ако се Бог не смилује, човек не поможе. Чуда треба и чудо ће бити, јер заслужујете. Небо не кара од злости, него од милосрђа. Оно ће вам се смиловати. Бог је избројао све вас, никоме не ће дати угинути, ако није његова воља. Молићу се за вас.

Попино уверавање толико исто утеши гладне, као и обећање саветниково. Оба су послали рапорт, један министарству, а други небу, оба су затражили помоћи, међу тим . . .

— Шта сад да радимо? — запита Борута, кад оде попа.

— Готово да разбијемо главу о главу, — прогунђа ременар.

Пролазећи мимо попину кухину, Кљимек се нагло задржа пред ђубретом. Међу разним обирцима и костима беше гомила очинака од црвене репе.

— Гледајте, — рече ременару, — попа је имао још лањске репе, па је у подруму проклијала. Биће добра за баршч,*) — а?

— Е, да хоће . . .

— Хоће, — понови Борута, па узе купити зеље. Напунивши џепове и недра, похита с другом путем у Ненђу. Ако и јесу прошли на лихо, ипак се враћаху нешто веселији. Заборавили су на попине речи, ал' саветниково обећање увртило им се у главу.

— Мораћемо се још мало напатити, — говораше Борута, — док не дође комисија.

— Кажу, — додаде ременар, — да ће се на сабору нас сетити и да је цар жртвовао неколико хиљада марака за јаднике.

— Та но, но; само хоће л' то бити доста за толики народ. Свуда је глад, кад један загризе, сто гладних му у очи гледа. Да седнемо, Јосифе, јер су ме ноге издале.

Седоше крај пута.

— Имате ли парче хлеба?

— И од кад га немам! Једва деца добију по коју мрву.

— Тако није никад било, никад још није било.

— Једва једвице се довукоше до села. Код куће застаде Борута онесвешћеног Бреста и плачну Марицу.

— Ето ти, — рече ћерци, вадећи проклијалу репу, — скувај сада баршч.

— Не умем ја то, тата, начинити.

— Пристави то само, ћурко, само ће се начинити.

И збиља се само начинило, али шта, — то не би ни Борута умео казати. Проклијала репа пређе у

*) Кисела чорба од црвене репе.

неку бледо-црвену масу и обоји том бојом воду. Кад Марица изли уварак на чинију, отац јој се замисли пад питањем, шта управо треба јести: репу или воду. Окуси, — једно и друго без соли, без сирћета, без икаква зачина, беше бљутаво и гадно. Но Кљимек, који већ неколико дана није ништа јео осим шипака, нађе, да је то за чудо укусно.

— Није само посољено, — рече. — Бресте, сркните баршча.

— Једите сами, мили моји. Јагна ми не даде јабуку, уста су ми горка, ал' иначе не може бити.

— Капљицу, — салећиваше Борута.

— Но, па дај ми у кашици.

Кљимек му усу у уста мало кувања. Овчар окуси, па испљува.

— Мени већ ништа не прија, изгледа ми као топла вода.

— Једи, Марице, -- рече Борута, коме зар то јело беше врло пријатно.

Ох, кад би могао сам посркати! Ал' опет поглед на мршаво дете пригуши у њему глад и пробуди очинско осећање.

— Једи брже, — наглио је, као да хоће да одагна искушење испред очију.

Но ипак искушење исцрпе његово стрпљење. Врчећи поред чиније, из које Марица лакомо јеђаше баршч, он се наплати за ту жртву бар тиме, што је узе грдити.

— Не лакоми се, не ће ти нико отети. Видиш ли, гаде, отац ти је донео репе, а шта си ти оцу донела? Пила си млеко, а ја ништа нисам пио. Каштиго моја! Да нема тебе. не бих скапао од глади. И покојница је због тебе умрла. Ах, јадница моја, да је она жива, не би човек цркавао као пас.

Борута љуто заплака. Ако и нису његови прикори придодавали апетита, Марица је халапљиво јела. Кад је најзад престала, отац подиже чинију, испи из ње, што је заостало и поједе преостало зеље.

Марица спреми посуђе, па седе уз хладну пећ. По бледом лицу, укоченим очима, могло се приметити, да јој се смучило од тога баршча, што га је тако лакомо појела. Поче грцати, гушити се, испљувавати.

— Јесам ти лепо говорио, да полако једеш, — дрекну Борута.

— Баш си свинче.

У тај мах упаде у собу ременар.

— Кљимче, жена ми онако исто оболе, као и Маћејева. Избиле јој црвене пеге, булазни, немате ли какова лека?

Зар то није ругање, тражити лекарије од оних, који нису имали шта да једу. Борута само слеже раменима.

Цео дан нико врата не отшкрину. Па и мали Вицек, који често старом Бресту допаркиваше, сад се ни један пут не показа, јер се забавио плачем поред болесне матере. Беда Борутина беше позната у селу, али од како престаде бити изузетна, од како се глад и болештине наклатиле на већи део становника Ненђанских, слабо се мислило на Боруту. Једни се бораху са својом рођеном невољом, други се бојаху заразе, — и за то нико не завири у собу Кљимкову целога дана. Истом у вече, узнемирен са болести женине, дође ременар, да олакша тугу. Ал' одмах виде, да су се ту угасили сви зраци наде и да је несрећа распрострла свој злокобни мрак. Уз пећ, на оном истом месту, где је пала, лежи онесвешћена Марица, сиче и предише. У куту, на трухлој слами, пружио се у грозници Борута, па се мучи неким утварама. Поред другога зида лежи Брест ни жив ни мртав.

-- Кљимче! Кљимче! — зовну га ременар.

— Има л' кога жива? — одазва се овчар слабим гласом. — Ко је то?

— Ја.

— Ти, Јосифе, о, мој драги, шта је то? Чујем неко јечање и крик, па не знам, јесу ли кога убили, или ко умире.

— Болестан је Кљимек и ћерка му.

— Болесни, — понови старац, — онда нам је свима крај. Само да буде што пре . . . што пре . . . Шта смо ми згрешили, да нас тако Бог казни . . . Молио сам Кљимка: дотуци ме. Не хтеде. Сад је један ђаво . . . Страшан час! Како у паклу мора бити, кад је на земљи тако. Имаш ли што топло? Мрзне ми се утроба.

— Жена ми је болесна, — одговори очајни ременар и, чувши врисак у својој соби, истрча.

Брест остаде сам. Пискаво дисање Маричино, испрекидане, дивље речи Борутине буђаху сваки час машту остављеног старца, који полако тоњаше у бесвесно раздражење. Љута грозница стаде га све јаче ломити.

— Не ћу терати оваца, говораше у бунилу, — јер је велика роса . . . Клајн ће ме отерати . . . Бурек, овамо . . . неваљала псина . . . поштена . . . крепао . . . од глади! Брест сам није имао хлеба, није му дао . . . Слеп је, не види света, својих руку не види, којима мора плести кошаре . . . Уби ме, утваро . . . ја се не бојим страшнога суда. С телом не ћу устати, јер се осушило . . . Пст! нечастиви, не показуј меса, јер то је земља . . . Брест је болестан, ал' није глуп . . .

Дуго још тако бунцаше старац на умору. Најзад млитаве усне почеше шапутати неке неразумљиве гласове, после само дрхтаху немо . . . Заспао је.

Сутра дан се пронесе по Ненђи глас, да је дошао лекар, који ће прегледати, како је са здрављем у селу и земаљски саветник, који је довезао нешто милостиње, што је на брзу руку скупљено. Тако се згрну пред двор гомила подераних, огладнелих јадника, који ишчекиваху потпоре и савета. Споразумевши се с управитељем, наумише оба чиновника, да најпре прегледе станове. Кућа Борутина беше прва уз пут од двора, еле, онамо прво уђе комисија, коју праћаше поворка јадника. Кад лекар отвори врата, пуче им свима пред очима тужан и страшан изглед. У хладној, пустој соби леже три скоцана гола тела, па распростиру ужасан задах. Лекар прегледа девојчицу, за тим Кљимка, а на послетку приђе Бресту.

— Старац је умрьо, — рече, пуштајући хладну руку овчареву, која млитаво клону.

— Јуче је још био жив, — уплете се ременар, који беше долетио из своје собе.

— Треба га изнети, — вели лекар, — јер кужи ваздух.

— А шта је с овима? — запита земаљски саветник.

— *Genius epidemicus*. Ту се не може ни сањати о здрављу. Да их је данас на ново створити, сутра би поумирали.

По реду прегледаше и другу страну куће.

— Genius epidemicus, — понови лекар, излазећи, па се с целом поворком упути најближој колеби.

Последица тога испитивања беше, да се саставило од сељака неко друштво, које ће, пре него што стигне обилатија помоћ, неговати болеснике и делити гладнима припомоћ. Еле, тако и Борута са ћерком достаде неке неге. Тај исти дан однесено је тело Брестово на гробље. Кад су закуцавали његов прости, од старих дасака слупани сандук, Кљимек се за часак прену, разрогачи усплахирене очи, хтеде да устане, замуца нешто, па се опет онесвести. Кад су изнашали старца, само га мали Вицек отпрати до врата, вичући за њим кроз плач:

— Деда, деда! Котарице!

Мишљаше ли, да ће га том последњом речју превратити?

Нека ипак читалац не мисли, да се, по одласку комисије, услови животу или боље болести Борутине и његове ћерке са свим променише. Ни најмање. Оно истина „друштво“ је најмило бабу, која је почистила собу; свукли су и ограли болеснике, дано им је каломела из фабричне апотеке, ал' о нези не беше ни спомена. Сувише беше болесника у селу, а тако исто и оних, који се бојаху, да болест на њих не пређе. За кратко време зар беше *genius epidemicus* упознат у пољском преводу и свет знађаше, шта му прети. Дошао је у Ненђу фелчер, ал' тај је једва један пут дневно обилазио болеснике. Па шта беше управо тај *genius epidemicus*. Већ пети дан болести Борутине и његове ћерке могаше пажљиво око приметити на целом им телу, осим лица, тако зване *ружице* — из почетка блеђе, доцније све бојаније, црвене пеге, а то је карактеристичан знак тифуса, који се изасипа и који је неразлучни друг велике глади. После недељу дана дође Борута, рекао би, к себи, јер узе да говори, ал' његови одговори, испреплетани жестоким наступима бунила, издаваху га, да је у потпуном душевном растројству. Уз то је тако оглувио, да су и звуци јакога гласа једва до њега допирали. У другој недељи боловања дође му тело као какав ступ, што гори у ватруштини. Језик му се укочио, очи закрвавиле, у грлу му нешто крчи, десне и зуби покривене неком лепљивом превлаком, а ноздрве све црне. Лежи удиљ на леђих, склопљених очију, мрмљајући неразумљиве речи.

У таком, а можда још и у горем стању беше Марица. Стари фелчер, који се хваљаше да особито знаде petoci (те пеге), значајно климну над главом јој.

— Ђаво ће га знати, — говораше, — какових све болести нема овде. Цео оркестар.

Заиста, у грудима детињим свираше читав оркестар разних инструмената, који пиште и жвижде. Ни један пут за две недеље не дође к себи. Само се по покретима могаше познати, да трпи жестоке болове у глави и грудима. Тако се сасушила, да су јој се кости под кожом испупчиле. Кад виде жена, што је дворила болеснике, да се мала почела несвесно мицати, приметиће:

— Јемачно види смрт.

Тај немир престаде, ал' болесница очевидно паде у већу немоћ. Најзад једнога дана дође фелчер рано, прегледа је и рече баби:

— И ову можете изнети.

Умрла је. По прописима санитарним одмах је уклонише. Кад је гробар закивао сандук, Борута опет отвори блудећиве очи, погледа на њу, изгледаше, као да нешто појима, хтеде да даде од себе неки глас, ал' се закашља и паде на постељу. После дуго мрмљаше. Марицу не испрати ни Вицек до врата, јер и он беше већ болестан.

Преостаде у соби сам Борута, удиљ у несвести. Хоће ли и он за пријатељем и за кћерком?

На два дана после другога погреба, примети фелчер, да јако попушта грозница у болесника, да бледе пеге и да се зноји

— Томе није лако дохакати, — прошапута.

Борута удиљ спава, ал' не сном грозничавим, који слаби, него неким дубоким и здравим. Свака три сахата се буди и казује своје жеље тако, да се

може познати, е му се враћа свест. Полако нестаде с уста, језика и носа болесних знакова. Потраја то више од недеље дана.

Дотле се много што шта променило. На широко и на далеко разнесени глас о Шлеској изазва у Немаца и иза њихових граница обилате приносе, па један део западе у Ненђу. „Друштво", које се у први мах склопило, знатно се раширило и потражило срестава, да помогне беднима. Нарочито дарови и прилози из краљевства Пољског, који беху друштвима послани, дођоше Ненђи, као неко чудно избављење. Њима хвала, што је Борута лежао у топлој соби, добијао потребне лекове и храну, имао нову сламу, чисто рубље и топао покривач, што Брест и Марица нису дочекали.

Једно јутро, после здрава, поткрепљива сна, отвори болесник очи, премери промењену собу, пређе оком стакло с лековима, своју одећу и распирену ватру, док се најзад не задржа на жени, која ломљаше дрва. Очевидно не разазнаје, где је, чуди се и сабира раштркане мисли.

— Јесте л' ви то, Рафалова? — запита уздрхталим гласом.

— Ја, па шта?

— Где је Марица?

— Охо! Високо! Моли се за вас.

— Умрла?! — врисну Борута.

— И боље.

Дубок, очајни јек оте се из груди Кљимку и он затвори сузне очи и лежаше дуго нем.

— Бреста избацили?

— Избацили . . . у гроб.

Борута опет умуче и паде у неку апатију. Стаде на јави или у сну булазнити и гласно јецати. Плачући изговараше свеудиљ име своје ћерке и овчара, вајкаше се и туговаше.

Фелчер га нађе врло слаба и у грозници.

— Није ништа јео?

— Није, — одговори Рафалова, — дознао је, да му је умрла ћерка и овчар.

Неколико дана се није знало, шта ће бити до послетка. Најзад се Борута пробуди. Разгледаше као и пре, обзираше се, отираше сузе и ћуташе. На послетку запита:

— А ко то мене, Рафалова, избави и даде све то?

—Ваљда комисија, попа или земаљски саветник, — одговори она.

— Попа или саветник? — понови Кљимек.

— Па да, та њима шаљу новце иза границе . . . из Варшаве . . . Пољаци. Свима гладнима дају, не само вама.

— Пољаци, — шапну зачуђен Борута, гледаше непомично преда се и стаде размишљати. О чему? Ја вам не ћу рећи, само ћу то напоменути, да му је бледо лице задрхтало од силне узрујаности. Па и данас, кад је оздравио, кад се спрема на нову, последњу борбу са животом, рекао би, да још мисли о оном, што му је Рафалова приповедала.

С пољског превео **Рајко.**

СРПСКО НАРОДНО ПОЗОРИШТЕ.

ОД АНДРИЈЕ М. МАТИЋА.

„Was Blumen unseren Gärten sind,
Sind Künste unserem Leben."

Са страхом и трепетом узимам перо у руке, да напишем неколико речи о нечему, о чему се већ више времена код нас и пише по листовима и говори по сокацих као о већ свршеној ствари. Мој страх и трепет отуда долази, што ћу бити са свим противног мњења, јер ме разлози *разума* упућују да будем противног мњења.

Но код нас је опасно бити противног мњења; ко не иде са свим слепо за т. зв. „јавним мњењем," тога ће поздравити хор из стотине грла са свију страна: „распни јего!" „издајица!" „није Србин!" „продана душа!" и т. д. И ма да је тако, ипак сам слободан изићи с ово неколико речи, јер сам уверен да треба излазити увек с разлозима разума, па ма остао тај глас глас вапијућег у пустињи, јер ће доћи време, појавиће се колено, које ће посведочити и пред Богом и пред светом, да је тај и тај имао право, ма да га је иначе тада већина надгласала, а разлоге његове није ни слушала ни саслушала.

Ове се речи тичу зидања српског народног позоришта у Новом Саду.

Ја не ћу на овоме месту ништа да говорим о вештини или уметности; ено у она два стиха горе исказано је, шта је уметност у људском животу. Ја ћу само да узмем на око двоје: 1. има ли у опште смисла да ми Срби зидамо позориште у Новом Саду и 2. ако има смисла, имамо ли довољно ситна и крупна новца, за тај посао?

На оно прво с мирном савешћу велим, да никако нема смисла, па било, да се то зове „српско народно позориште" или да се зове: „новосадско српско позориште."

Ево зашто.

Оно што ми зовемо с великом помпом „српско народно позориште“, то је просто путничко глумачко друштво, које иде из места у место, и даје представе на српском језику. Ону пак титулу има отуд, што је то друштво стекло највише угледа у овим крајевима, јер знамо, да је било и пре а и данас има и других путничких дружина глумачких, које дају представе на српском језику. Како је пак та глумачка дружина, која се зове „српско народно позориште“, стекла прво место међу осталим дружинама, не спада овамо; доста је констатовати фактум, да је то друштво путничко друштво.

По томе то друштво не може приказивати нити у једном месту, нити у једној згради, него час овде, час онде.

У путовању своме дође то друштво и у Нови Сад, где је *управни одбор „друштва за српско народно позориште.“*

Обично дође у Нови Сад у две године једанпут, буде по три месеца и представља у згради, која се зове „српско народно позориште“, *подигнутој на варошком земљишту*. Но та је зграда привремена. Та је зграда врло скупа и да су се некада они, који су имали управу у својим рукама, *држали савета здравога разума*, за те исте новце *могли* су створити *сталну зграду* за „српско народно позориште.“ А да се нису држали савета здравога разума, који су излазили из уста покојнога дра Јована Суботића, види се отуд, што су купили зграду за скупе новце, али на *туђем плацу,* дакле купили оно, што је у ваздуху, а основ му стоји у туђим рукама!

Питам свакога благоразумног брата Србина и српског сина, ко још тако ради? Та ја кад купујем кућу, ја не ћу купити само оно, што је у ваздуху, него и земљиште, где је кућа, иначе ћу узети кућу под кирију, и плаћати свака три месеца или како је већ погођено.

Купили за скупе новце зграду, доста трошну и доста несолидно сазидану, коју због тога треба често оправљати, а овамо ипак нису ти купци газде и онога места, на којем је зграда, него су *кирајџије на месту, а газде у кући,* по томе, кад *изађе рок уговору за место*, газда места рећи ће газди у згради: „изволите селити вашу кућу!“ Да је та зграда каква черга, још и боже помози! Али то је зграда од цигаља и од дрвета, и за то је плаћено у своје време 20.000 фор. (ако се добро сећам), а кад се буде морала рушити, вредиће онај материјал рецимо 1000 фор.!

Заиста леп газдалук!

Уложени новац у данашњу привремену зграду није носио ни полак онолико, колико би носио, да је тај новац издаван као новац. Осим дакле већег интереса и капитал би тај данас био ту; овако ће га за коју годину просто нестати, однеће прашина 20.000 фор. чим се узмора зграда рушити!

И то је урађено само за то, да се може написати велика фирма: „српско народно позориште.“ Међутим у томе „српском народном позоришту“ „српско народно позориште“ представља, као што рекосмо, од прилике у сваке две године највише по три месеца; у остало време ко ту све не представља: свакојака, мађарска и немачка комедијашка друштва, а често богме и чељад држе своје игранке у „српском народном позоришту!“

Ко пажљиво све ово прочита и није у напред предиспонован против мене, него мирно саслуша разлоге свога бољег уверења, тај ће сам лако изрећи, да нам никако не треба стална зграда за „српско народно позориште“ нигде па ни у Новом Саду, јер сам фактима доказао. ко данас употребљује зграду, која се зове „српско народно позориште“ у Новоме Саду. Па тако би било и после, кад би подигли и лепшу и сталну зграду, коју некоји крсте „српски просветни храм.“

У таквоме „просветноме храму“, какав се намерава подићи, ја никако не могу да нађем „српски просветни храм,“ који би требало Срби са српским новцем да подигну.

Мислим да сам овим довољно образложио оно прво, да никако нема смисла, да се подиже зграда за „српско народно позориште.“

Сваки прави рачунџија тако би радио онда, да му се пресипа кеса од силних новаца. То знамо из обичног живота; али знамо и то, да ће многи рећи: „може ми бити, хоћу да дижем куле и градове.“ Сваки паметан казаће, да и овај има право, јер новац не би одговарао својој улози у људском друштву, кад би увек остао под бравом у каси богаташкој: нека иде у свет, нека оплођује и унапређује сваки људски посао.

Према овоме нико, ама баш нико не би могао замерити ономе друштву, које данас постоји и зове се „друштво за српско народно позориште“, што хоће да зида „просветни храм“ за српско народно позориште, само наравно ако то друштво има пуне касе новаца: „седам кула гроша и дуката“, па већ: „не знам, боже, шта ћу с новци? Све сам већ у ред довео: глумачка је дружина, да јој равне нема; побринуо сам се за глумачки подмладак; створио сам пензиони фонд за глумце, и т. д. и т. д., и ма да сам све то урадио, ипак имам пуне шаке новаца.“

Да је тако, ми би казали, па нека се зида. Шта више, нико нема ни права говорити томе друштву ни ово ни оно. Главна скупштина друштвена има

права да реши или овако или онако, као год и свака друга главна скупштина.

Па хајде загледајмо у тефтере тога друштва, да видимо, да ли му се заиста пресипа.

Пре неки дан имао сам прилике, да загледам у рачуне главне благајне „друштва за српско народно позориште“ у Новом Саду па сам нашао, да му се никако не пресипа, шта више, да има и дефицита, ма да иначе у рачунима стоји, како је фонд друштва за српско народно позориште у години 1887. постао већи за 1056·53 фор. а. вр. према години 1886. А да је пак тај прираштај само на папиру, у истину пак да има дефицита, доказаћу с цифрама из самих тих рачуна.

Друштво за српско народно позориште има у овај мах две врсте чланова, једни су платили одређену чланарину у готовом новцу, други су пак од себе издали обвезницу, и обвезали се интерес плаћати на истакнуту суму у обвезници.

Оваких чланова са обвезницом има свега 109 (једна стотина и девет) и сваки треба да плаћа на годину 3 фор. интереса на своју обвезницу. Па како плаћају ти чланови тај интерес? Ево како. Нашао сам њих 30, од којих сваки дугује више од 20 фор. неплаћена интереса (ово се односи на 31. дец. 1887. год.). То је у опште. Но кад сабрао, колико они, т. ј. тих 30, дугују интереса, нашао сам, да су дужни 1109·06 фор. (једну хиљаду сто девет фор. 6 нов. а. вр.). По томе се види, по колико поједини од тих 30 дугују, ма да сам рекао у опште преко 20 ф. Има их, који дугују, по 50·25 ф., 40 ф., 35·79 ф., 62 ф., *125·80 фор.* и т. д., и т. д. О онима пак, који су дужни испод 20 ф. интереса, дакле по 19 ф., 16 ф., 12 ф., 9 ф., 6 ф., 3 ф., не ћу ни да говорим.

У рачунима главне благајне нашао сам у целости о томе ово:

31. Децембра 1886. год. остало је тога интереса неплаћена 1510·11 фор., за годину 1887. било је тога интереса прописано 867·67 ф. свега 2377·78 ф. До 31. дец. 1887. год. било је од тога уплаћено само 693·47 ф., остало је дакле на дугу неуплаћена интереса на чланарину за 1. јан. 1888. 1684·31 ф. а. вр.

Ко пажљиво буде ове бројеве узео на ум упашће му у очи ово: откуд да је интереса било прописано на чланарину 867·67 фор. а овамо има таквих чланова 109., и сваки плаћа на годину по 3 фор.? Ево одговора. Осим тих 109., има још четир корпорације, (в. кикиндски диштрикт, вароши Нови Сад и Сомбор, и штабална општина у Тителу), које плаћају годишњи интерес на своте обећане друштву за српско народно позориште, али много већи, него што је 3 фор., јер обећане своте иду у хиљаде. Интерес пак код тих корпорација увек је сигуран. Што се тиче пак интереса оних, који су дужни преко 20 ф. самог интереса, држимо, да је свакојако несигуран, т. ј. да се никад ни добити неће; јер има међу њима и таквих, који су већ помрли!

Уверен сам, да ће многи на ово одговорити: „па ништа, позив на народ, па ће новаца бити.“ Ја држим, да није упутно то чинити, јер се просто неће моћи накупити. Та у много и много прилика давао је народ, па многом новцу не зна се ни данас, где је запао.

Примера ради да запитам, где је омладински фонд? Где је новац, што је купљен на споменик Сави Текелији? Где је новац, што је преостао после преноса Бранкових костију? и т. д.

Све се то зна, па тешко, да ће народ тако баш пригрлити ту најновију мисао, да се зграда диже са српским новцем, па да у њојзи играју разна немачка и мађарска комедијашка друштва и где ће куварице да држе своје балове.

Имамо ми овде, ако хоћемо да останемо као Срби, пречих потреба да подмирујемо, од којих зависи *опстанак и напредак* наш у овим крајевима, а најмање је за опстанак и напредак наш овде потребан такав „просветни храм“, као што је празна зграда с великом фирмом на пољу: „српско народно позориште.“

Које су то потребе и услови, од којих у истину зависи наш опстанак и напредак, то ћемо казати други пут; у овај мах држим, да сам сваког уверио, да 1. никако смисла нема, да се диже стална зграда за „српско народно позориште“ и 2. кад би баш и било смисла, да ми у овај мах немамо новаца, јер фонд друштва за српско народно позориште износи сада у округлој суми 30.000 фор. а. вр., и да се и ту ради с дефицитом.

КЕМИЈА ЗА ПОСЛЕДЊИХ ПЕДЕСЕТ ГОДИНА.

ГОВОР Х. Е. РОСКОЈА

ПРИ ОТВАРАЊУ „БРИТАНСКОГ ДРУШТВА“ У МЕНЧЕСТРУ.

(Наставак.)

Промене ради погледаћемо мало, како је са овим било пре педесет година, те онда навести главне путове, којима се дошло до данашњег нашег положаја.

Године 1837. није органској кемији била основа научна, зато није ни дељена. У једном писму од те године, које је *Велер* писао *Берцелију,* пише он, да

је стање органске кемије довољно, да човека залуди! „Изгледа ми, вели, као каква тропска прашума пуна страног биља, као густиш без краја а без стазе, у којем се можеш бојати да путујеш.“ Но брзо су дошле чистине у овој дивљини. *Берцелије* је 1832. рекао, да су резултати *Либигови* и *Велерови* при испитивању о бензое-киселини зора новој ери. То су и били, јер су увели нову ипотезу, која је плодом уродила, а то је, да може читава група атома бити истога утицаја као и стихија, доказали су дакле, да има органских радикала. Ову теорију бранио је и утврдио *Бунзен* својим класичним испитивањем какодил-спојева, у којима је показао, да се група од стихија, која утиче са свим као метал, може држати и сама за себе. За овим су брзо за себе добили и, тако зване, алкохолне радикале. То су учинили *Франкланд* и *Колбе,* но тек *Шорлемеру* нека је хвала, што знамо јасно о правоме саставу ових тела. Све ово било је од велике вредности за потоњи развитак науке.

Обазримо се мало и на другу страну, те ћемо наћи, да је *Дима,* год. 1834., својим законом о супституцији разјаснио читав низ особитих а дотле непротумачених појава. Он је, наиме, доказао, да може атом један у молекулу доћи у замену уместо другога. *Лоран* (Laurent) ишао је још даље те је узео, да, на пример, клоров атом може доћи на место, које је празно остало иза хидрогенова атома, да се дакле влада као какав ривал, и опет зато, да кемиске и физикалне особине тела, које тако постане, остану онаке, какве су биле у првобитнога тела. Интересантна је прича, како се ово пронашло. На неком соареју у Тиљријама за време *Карла X.* јако су досађивале гостима неке паре, све су уједале; чинило се, као да је то од воштаница, које су гореле, зато дозову кемичара *Дима*-са, да нађе узрок томе непријатном мирису. Он је нашао, да је восак од којега су свеће начињене, убељен клором, да је на место неких хидрогенових атома у воску дошао клор а у загушљивим парама било је клороводонични киселине, која је у горењу постала. Восак је био тако бео и без мириса као и пре а да је клор заменио хидроген, могло се дознати тек онда, кад су свеће изгореле Овај случај навео је *Дима*-са, да подробније испита оваке појаве, и резултати тих истраживања створили су његов закон о супституцији. Француске кемичаре ово питање тако је занимало, да су неки чак узели, е се може заменити и угљеник у органским телима а не само водоник. Против овога назора протестирао је *Либиг,* те је у сатири а под именом *С. Виндлер* јавио из Париза кемиској публици, како је он срећан, те може заменити у вуненој марами клором не само хидроген него и оксиген и карбон, и додао је, како су већ неке лондонске радње продавале ноћне капице и друго одело, које је цело било из клора, а то је све био еспап, који су врло жељно дочекали, особито пак болнице.

Међу тим како органска тако и неорганска кемија дугује много *Дима*-сову закону о супституцији, јер, тако изгледа, он је био клица класичном испитивању *Вилиамсонову* о томе, како се граде етери, за тим испитивању од *Вирца* и *Хофмана* о сложеним амонијацима, а све то чини основу модерној структурној кемији. Утицај његов ишао је и много даље, јер од њега је највише и потекао онолики напредак у органској синтези.

Допустите ми, да онако укратко само наведем, како се извеле органске синтезе. Видели смо, да се таки сигурно може вештачки начинити тело, чим му знамо кемиску структуру, с тога се прво иште, да се проучи састав супстанцији, коју желимо добити, а то бива, кад ју раставимо у простије састојке, којима знамо структуру. На тај начин нашао је, на пример, *Хофман,* да се алкалојид конијин, онај отров у кукути, може разбити у простију супстанцију, коју кемичари добро познају под именом пиридин. Чим је то *Хофман* показао и доста тачно навео, како су атоми груписани, требало је процес просто окренути па створити од пиридина спој, који ће бити исте конституције и особине. Ово је у последње доба учинио *Ладенбург* у читавом низу сјајних опита. Добро је познато, како је начинио *Гребе* и *Либерман* боју, што долази уброћу, а пре њих испитивао је то *Шунк,* затим је позната синтеза боје индиго од *Бејера* (Baeyer). Све су то изненадни примери за синтезу.

Кад се тачно сазнало, како се све мења у молекулима органских спојева, нису се тиме, као што видесмо, послужили, да само направе материје, које долазе у природи, него су кемичари почели и проналазити многе нове материје. Најчудноватији пример за то је, што је вештачки начињен сахарин; то је тело, које је 250 пута тако слатко као шећер а добива се читавим низом компликованих реакција из катрана у каменом угљу. Но немојте, да помислите, да је све ово само од научне вредности, та то је подигло индустрију за боје из катрана у каменоме угљу; она вреди милионима а основао ју је, на дику енглеску, наш земљак *Перкин.*

Синтетична кемија згодно се употребљује и у свагдањем животу. Ту се нашао читав низ важних лекова од грознице; међу свима спомињем као најкориснији антипирин. Што се студије ових тела тиче, веома је важан физиолошки значај, ради којега се увести морају неки органски радикали, јер има наговештено, да се може начинити спој, који је пот-

пуно одређених физиолошких особина или да се даде прорећи чак и како ће утицати та тела на животињски организам.

Но нису само физиолошке особине у тесној вези са саставом кемиских спојева, него је то и са свима другима физикалним особинама. У почетку наше периоде једва се и мислити могло на таку свезу а данас је врло пуно прилика, где се то показало. Међу свим појавама најчудноватије је сродство, које постоји међу оптичним особинама и кемиским саставом. Ово је открио *Пастер* у својим класичним истраживањима о киселини у вину и у стрешу (1848.), но први је *Гледстн* (1863.) дао квантитативан однош ај и свезу међу кемиском структуром и оптичним особинама. При оваком испитивању морало се јако пазити и тако се дошло до важне практичне примене. Та да само наведем добро познате и тачне методе, како се поларископом даде одредити шећер а то је важно како за физичара тако и за фабриканта.

(Свршиће се.)

КОВЧЕЖИЋ.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— Драгутин С. Милутиновић, професор у великој школи у Београду, јавио је, као што је познато, још зимус, да је отпочео штампати скупљене списе Симе Милутиновића Сарајлије у другом издању, а сад јавља, да ће као први део те збирке изаћи „Историја Србије од 1813. до 1815. год.“ У објави својој вели професор Милутиновић овако: „И ово дело својом садржином, која потпуно обухвата све оно, што је приуготовило онај трагични свршетак исполинске борбе српског народа под Карађорђем, као и све остало, што је после претходило тешком и самопрегоривом почетку, мудром руковођењу и сретном успеху обновљеног рата за ослобођење под кнезом Милошем, — кадро је распрострти и учврстити веру у вечно животну силу српскога народа у Србији. Писац овога дела и сам је био учесник, очевидац и из прве руке познавалац свију оних знаменитих догађаја, што се развише у жупним крајевима Шумадије за оне три памћења достојне године. Но постоји још и друга нека околност, која обезбеђује трајну вредност садржини овога дела; а та је, да ни за пуних педесет година још ни данас није ни у чему оспоравана истинитост садржине Милутиновићеве Историје. Ова ће за то увек и остати један поуздан извор за упознавање оног епохалног периода у историском животу српскога народа, који једини од свију балканских народа за пуних пет столећа никада није престајао протестовати с мачем у руци против поплаве азиске. Али у исти мах ова Историја не престаје важити и као достојан историографски споменик, што га је пијетет подигао неумрлим радницима на великом делу ослобођења Србије. Двогуба ова важност садржине била је извесно пред очима и самом писцу тројегодишње Историје, коју с тога као да није ни писао лаким пером по сагоривој хартији за своје савременике, — но коју као да је оштрим длетом незагладиво ужљебивао у мозак и срце чак и потоњих нараштаја српскога народа.“ — У овом другом издању Сарајлијине Историје сачуване ће бити све особине пишчеве, само ће стари правопис замењен бити новим. Књига ће изнети преко тридесет штампаних табака текста, приложених докумената и толковке, готова ће бити до половине месеца Јунија о. г. а моћи ће се добити по 2 фор. 50 новчића у књижари Велимира Валожића или код професора Милутиновића у Београду у Савамалској улици бр. 2. — Са своје стране не треба ваљда ни да напомињемо, да потхват професора Милутиновића заслужује најобилнијег одзива.

— У издању књижаре Браће М. Поповића изашле су неки дан Српске народне песме, што их је у Срему скупио и за штампу удесио богослов Григорије А. Николић. У збирци тој има сватовских песама (20 на броју), женских, митолошких и јуначких народних песама (свега 73) и 5 тужбалица. Скупљач је написао и леп предговор и историјицу свога скупљања, где је и од кога коју песму чуо и прибележио. У ову књигу још нису стале све песме, што их је скупио, те ће тако изаћи још једна књига.

— У 20. броју „Vienca“ од ове године има красна приповетка нашега Сима Матавуља под натписом: „Је ли се Чеврља огрешио?“

Исправак. У прошлом броју нашега листа на последњој страни, у књижевној белешци: „— Никола Јов. Протић“, поткрала се погрешка. У 5-том реду исте белешке стоји: вечито перо, — а треба: вешто перо.

Држећи се принципа, да ваља саслушати и противно мишљење, кад се хоће ствар која подробно да испита и претресе, радо сам дао места у данашњем броју „Стражилова“ чланку сарадника мога и пријатеља Андрије М. Матића, ма да је у прошлом броју мога листа у истом питању др. Паја Јанковић изнео назоре, који се са свим разилазе с назорима Матићевим. По моме је мишљењу питање о зидању зграде за српско народно позориште одиста важно а у овај мах је и, рекао бих, врело, па пре но што се овако или онако реши, није с горег, да се са свију страна расправи. Ступце свога листа с драге воље широм отварам сваком, ко је у том питању рад да саопшти своје образложено мишљење. Шат се тако с једне стране сувише не преухитри, а с друге опет не убије у главу тако замашан потхват.

Јован Грчић,
уредник „Стражилова“.

САДРЖАЈ: Успомене. II. Злослутни џепни сат. Песма Вл. М. Јовановића. — Прво унуче. (Свршетак.) — * * * Песма од Војислава. — Чика Зоран. (Наставак.) — Кљимек Борута. (Свршетак.) — Српско народно позориште. Од Андрије М. Матића. — Кемија за последњих педесет година. (Наставак.) — Ковчежић. Књижевне белешке.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 22. У НОВОМ САДУ 2. ЈУНИЈА 1888. ГОД. IV.

ОЧАЈНИЦА.

а љубим? Кога? — Усало је све;
Нада и вера минуше као сан!
У души све је пусто, мрачно све,
Ни самом себи нисам више знан!

Да л' домовину? — Ах, то није више
Врлина, што те врлинама клони;
Оргија то је, ти јој пружаш руке,
Она се смеје, пљује те и гони!

Обесним венцем покрила је главу,
Ни часне тоге на њој више нема,
На крилу страсти презрена и нага
С подлошћу дрском опијена дрема.

Невиност где је поносна и мила
Ложницу њену називала храмом,
Разблуда тамо сад је гњездо свима
И њену снагу обавија срамом!

О, домовино! Где су они часи,
Поносна кад си уздизала главу;
Песама зар се не узносе гласи
Очева наших, да ликују славу?

Крај твојих ногу светилиште беше,
Ком храбри синци приступаху смерно,
Уморним да им ти одмора дадеш
И снажиш срце врлинама верно.

Па где је олтар? — Порушен и сурван,
Над њим се трава заборава вије;
Преваљен пехар божанског напитка
У праху самом свето вино лије!

А ти у ђору, као хетера нага,
Разблудни којој долажаху људи,
Додајеш купу преливене страсти
Првоме, ко ти омилује груди!

Ах, све је прошло! Дане славе твоје
У понор мрачни садашњост их гони;
Њихову гробу не приступа нико,
Ту песник само горке сузе рони!

И као пророк Израиља негда,
Он веша харфу изнад главе своје,
Да никад са ње не зазвоне гласи
Оргијске ноћи, садашњости твоје!

Драгутин Ј. Илијћ.

КАКО ЈЕ ПЈЕВАЛИЦА ИЗЛИЈЕЧИО ФРА-БРНУ.

ПРИЧА СИМО МАТАВУЉ.

I. Предговор.

Љетописац казује:

. . . »Кад невирни Турци узеше Босну, одсикоше главу Крaљу Стипану Томашевићу . . . По том тога то исто учинише невирни Турци многизим Пр. Бискупима и Провинцијалима и Гвардијанима; зато се у оно вриме мнози Фратри разбижаше, и оста пук без пастира« . . . .

Већи дио тијех фратара из Босне препртља у Далмацију, те се радници у приморском винограду господњем знатно умножише. Данас у Далмацији има: 6 бискупа, 4 митроносна опата, 6 каптола, 10 богословскијех сјеменишта, 40 деканата, 297 парохија, 133 капеланије, 73 манастира и у њима око 2500 манастирске чељади . . .

Далмација нема католичког народа више од 300.000 душа; она је сиромашнија педесет пута од Босне; њезина се дјеца кланчају на све четири стране свијета, ради хљеба насушнога, — ко то зна, тај би могао рећи да у томе »винограду господњем«, према простору

земљишта и броју чокота, има работника и одвише. Али прави »богољубни« Далматинци, не ће на то ни помислити. Њима је и данас јад на Французе, који почетком овога вијека укидоше бар још толико бискупија, опатија, каптола, сјеменишта, деканата, парохија, капеланија, манастира и цркава . . .

Једна од онијех фрањевачкијех чета паде на **Височац**, а то је питомо острвце на Крци, близу оног чувеног слапа. Нови се манастир прозва просто Висовац. Са тијем се фратрима преселише некоја племена, те се настанише с обје стране ријеке,

„Баш на поглед манастиру,
„Као стадо свом пастиру . . .

како лијепо каже Фра Брне (III.) Јерковић Висовчанин, који је опјевао тај знатни догађај у »Зори Далматинској« (1849.). Висовачкијем фрањевцима бјеху дате у државу жупе: Висовац, Зврљево, Лећевица, Брстраново, Сухидол, Пргомет и Љубитовица. Осим тога подложне су им многе друге, по крајинама дрнишкој и скрадинској и по Котарима, гдје је католикâ. Од онда до данас свети Фране купи своју војску понајвише из тијех жупа . . .

II. Фра Јерковићи.

Али најљепше је то, што, од онда до данас, неко од онијех досељенијех браства дава увијек, без прекида, по једнога војника светоме војводи. То је познато народу по свијем жупама св. Фрање, а то је забиљежио и поменути Фра Брне, по дну своје пјесме. Ево што он пише: »Ка да нису све главније куће увик давале Висовцу по једнога мисника, али **кућа Јерковића из Зврљева** јесте увик, без прикида, у ове четри сто годиштах; зато је она почитана у пуку како једна света лоза...« Мало даље додаје: »ево именах свијух М М. П П. О О. Јерковићах, од Реда Серафимског Светог Фране, слидом и редом, како живоваше и дуоваше, од којег годишта до којег: . . . .«

Овдје не преписујемо **двадесет и три** М М. П П. О О. **Јерковића**, који живоваше и духоваше до фра Брне III-њега, њихова пријемника XXIV-тога, јер и без тога њихова имена свијетле у вјечној књизи, као и у »Зори Далматинској«; али уз та имена има биљежака, које освјетљују блажено покојне Јерковиће и које би могле бити од користи по далматинску повјест, те ћемо овдје пренијети гдјекоју, не ће ли то намамити људе, што се баве такијем стварима, па да потраже све остало у више хваљеном изворнику. . .

»**Фра Брне** II. († † 1519.). Привеја је пуно пука из старога закона у католичку виру, у чем су му баш вридно на руку били: Е. Моћениго, у оно време Провидур у Задру, Т. Пилотић Капитан у Скрадину, и Р. Патак Алфјер у Дрнишу, како свидочи један запис од руке истога фра-Брне, у коме реченоме запису (од године 1502. на глагољскоме часослову, на коме има још много записах) речени ф. Б. припоручује редовницима, посли себе, да спомињу на малој Миси имена тих људих . . . Још се приповида о њему у Зврљеву да је липо пива уз гусле по влашку, и да је мога дозвати човика на једну уру далечине, тако је јак глас има.«

»**Фра Мартин**, (1545. † 1565. † † 1630.). Жупникова је у свима жупама М. В. а осим тога у Чулишићу . . . Бижа је од Турака прико Крке два пута . . . Бија је рањен из пушке од ришћанах . . . Има један запис од њега, да није никада окусија рибе, ни варене, ни печене, ни морске, ни ричке, јербо је није мога поднити, **што је баш један чудан секрет од нарави!**« . . .

»**Фра Јерица**, (1631. † 1652. † † 1710.). Наодија се у Котарима, кадно срдари: Јанковић и Накић прогнаше Турке. . . Млого је поднија у бигству, а још више од злих и коварних људих, који га напаствоваше за ники велики грих, зашта је и педепсан бија дуовно. За његово време умра је један млади Јерковић у ман. као дијак, а други Јерковића дитић побига је из ман. те се само трећи заредија. . . При свврси бија је ф. Јерица исповидник Бискупа шибенског, и од њега пуно љубјен« . . .

»**Фра Бортул**, (1709. † 1729. † † 1776.). Ови славни редовник, кад је била велика глад, привеја је млого фамилијах из грчке вире у нашу католичку. Зато га је ђенерал С С. Р Р. зва у Рим и приказа С. О. Папи Клименту, и учинили су му млого почасти, али је у повратку, путујући из Задра на коњу, пâ и уломија ногу, од шта је дуго болова . . . Кад је јопет била глад (1756.), он је на време закупија жита и прода га добро пуку, а за добит купија је у горњем крају манастиру винограде, који данаске вриде прико 30.000 ф.«

»**Фра Виђенцо**, (1774. † 1793. † † 1835.). Кад је Принцип пропа, одија је с осталом Господом од Скрад. Крајине к Свитлој Круни Бечкој, ради покорења Далмације ђесару, како биху послате Депутације од све Далмације. Бија

је код Круне на ручку и разговара се с Њом на Талијанском језику . . . Када Французи забранише наш С С. Ред, он оста сам у ман. за 8. год. а Редовници се разбишаше по жупах . . . У то је вриме притрпија млого од ришћанских ајдуках, који онда биснише страовито по Буковици, Котарима и око Крке. У једноме сусриту речени ајдуци одсикоше му десно уво, и оста без ува до смрти«... и т. д. и т. д.

III. Света лоза.

У наше доба има десетак огњишта Јерковићâ, али се већ од подавно дијеле на три гране, које се презивљу: Брзокуси, Зубаци и Кркоте . . .

Могао би ко, због тијех надимака, помислити е су Јерковићи презрени међу својим земљацима, а то није истина. По жупама св. Фрање Височачког нико никога не зове правијем презименом, ни правијем именом, него свака кућа и свако чељаде на по се имају по надимак. Исти фратри, и ако су, послије Бога, највише штовани и љубљени, не могу измаћи томе народњем крштењу. То је, дакле, просто обичај, неки зао обичај, ако ћете, али ништа друго. А да је кућа Јерковића за иста »у пуку почитана како једна света лоза«, као што рече фра Брне (III.), по дну своје пјесме, томе има сила потврда, а ми ћемо одабрати само двије, три.

Прво и најпрво, у Зврљеву, Лећевици, Брстранову, Сухомдолу, Пргомету и Љубитовици, кад се што прича из старине, обично се додаје: »то је било у вриме фра-Мартина Брзокуса, или фра-Бортула Зубаца, или фра-Вице Кркоте« и т. д. — баш као кад Бошњак рече: »За Кулина бана« а Херцеговац: »у доба херцега Шћепана!« . . .

Друго, Миљевчани, људи јако »приватљиви« — како се онамо каже — радије ће »приватити« Јерковићима одојче, него ли другоме коме овцу јаловицу, е увјерени да је месо од Јерковића стоке много слађе од меса ичије друге стоке.

Још један примјер, пак доста ће бити. Отрагу неколико година, спорјечка се неки Јерковић са некијем Суходољанином. Јерковић се нашао прзница — и ако им то није у крви — те удари Суходољанина, а овај имао у руци сјекиру, па замахне оштријем пут Јерковића, али се брзо предомисли и обрне ушице, пак ушицама звизне Јерковића по челу и убије га. Питан у суду, рашта то тако учини, Суходољанин одговори: »Није ми, валај, жа', шта сам га убија, али не би' никад прижалија, да сам му крв пролија, јер је њиова крв тешка и деветом колину« . . .

Јерковића се сој разликује по многом чему од осталијех досељенијех и старосиоцкијех браства. Брзокуси и Зубаци махом су кракати, кратка трупа. дуга врата, коштуњави и космати. Кркоте су, већијем дијелом, малога раста, једри и голопузасти. Сви Јерковићи имају велике зубе, и готово сваки је мало развратастијех уста, смеђе длаке и сијеријех очију. Сви су веома ништи духом (у јеванђелском значењу), мирољубиви, слаткорани и врло мало »приватљиви«.

Само се каже, да је међу Јерковићима најприбранија она грана, од које је живи фратар. Фра Вице (1774. † 1793. † † 1835.), онај, којему су »ајдуци одсикли десно уво и који оста без ува до смрти« био је Брзокус. А Брзокус бјеше и фра Брне (III.), пјесник, (1829. †. 1848. † †?). Овај пошљедњи имао је три брата: Јеру, Јуру и Бару, или како се у Зврљеву зваху: Кушмеља, Чагаља и Шунду. Кушмељ, за то што бијаше јако рутав, Чагаљ, с тога што је био сух као кука, а Шунда, због тога што је Баре говорио кроз нос. По што је овога вијека свети чин био у грани Брзокуса, а Кушмељ био старјешина у браству, — а и због нечега другога, — ми ћемо о њему и његовој породици проговорити на по се, у овој глави четвртој.

IV. Кушмељ и Кушмељићи.

Јере Јозов Јерковић, Брзокус, Кушмељ, бјеше штапоног, врата као у дивокозе, главе округле и тврде, да је могао њом букову даску разбити. Риђи му брци затискиваху ноздре и дошираху до ушију. Зубима могашѐ нагристи плету а шакама сломити чврсту сухорицу. Могао је појести печено двизе, али пити је слабо могао. Поред свега тога бјеше мирњачина, те га је ситна и жољава Барица, жена му, или како је зваху Осињача, због зеленијех очију — могла карати до миле воље. . .

Кушмељ живљаше понајболе међу својима, а бијаше одијељен од браће. А како богаство није на одмет ни у светој лози и како је вриједно знати, колико треба да човјек има па да буде најбогатији у Зврљеву, чујте, што је било његово.

Од непрокетнијех добара Кушмељ имадијаше: кућу, истина потлеушу, али под плочом, и

петнаест лаката дугу; уз кућу наслон; под кућом врт и десетак дана грохота, као што је сва земља у Зврљеву; под бријегом око петнаест мотика винограда и нешто загајене ограде.

Од покретног иметка: жену Осињачу, три сина, двије кћери, двије краве, двадесетеро вуњачи, двоје магаради и свињу за посјек.

У родној години Кушмељ могаше искрушити својијем житом до Божића, а отада до Петрова дне намириваше кутње потребе, продавши вино, ако је и оно родило, продавши вуну и смок, што би од тога претекло, продајући воће, кад му је доба, и дрва преко све године у Скрадину. Уз то је Осињача ткала по вас дан, а њезино је ткиво било на цијени у свијех седам жупа.

Ето тако се у кући Кушмељевој састављао крај с крајем, у родној години. До душе њихове потребе не бијаху превелике. Нека је пуре из обила, свечаником по мало мрса и по мало комињака, да се залије сухи залогај, нека је мркадине, да се тијело покрије — па да се царује! По томе можете судити, како су животарили Чагаљ и Шунда, а како и сви остали Јерковићи. Али сиромаштина није срамота никоме, а најмање светој лози! ...

А кад би љетина издала?

А кад би љетина издала, бог ме, и онда се некако долазило крају. Осињача би ткала по вас дан и по сву ноћ, магарци, натоварени дрвима и за њима Кушмељ, касаху чешће пут Скрадина, а, што је најглавније у такој невољи, и Кушмељ и Осињача и Кушмељићи стегли би се у пасу. Душа ваља, у злој години фра Брне је помогао највише старијега брата, понешто и ону двојицу, а остале рођаке узимао је као посленике у манастирским работама То је дујо чинио као добар човјек, али томе бјеше и један крупан узрок, — није вајде крити. Рекосмо попријед, да су Јерковићи маличак приватљиви, а глад је глад, а људи су људи, па ето фратру бруке готове, ако не претече зло!

Сад да пређемо на оно, што је претежније.

Кушмељ као да бјеше и најпоштенији међу својим земљацима. Велимо »као да бјеше,« јер не знамо поуздано. Он се клео, да никад никоме ништа није украо, осим Рупљанима двије козе, и то прије но што се оженио, и то по наговору покојног стрица Јурете; али су се и Зврљевљани клели, да он има на души бар тридесет грла, што ситне, што крупне стоке, сврх тога многе ствари манастирске. Сад, ко би у том могао право пресудити? Одиста се претјеравало и с једне и с друге стране. Тако је кан' да и царска власт мислила, те пребивши на полак и узевши на ум, да кад је човјек из Зврљева а није прихватио више од петнаест глава животиње, да тај човјек није прешао границе честитости, те да може бити народнијем главаром. И постави власт Кушмеља кнезом у Зврљеву. А Зврљевљани у тој прилици рекоше: лако је ономе бити светац, коме је бог отац! Бива: »Фра Брне је бог, пак ти је лако, Кушмељу!« , . .

А и јест га дујо љубио мимо браћу и мимо све рођаке, љубио га је »као крух вино.« Само да знате, колико је пута с њим јео, баш с њим за једнијем столом и у манастиру и по жупама! С њим је и путовао. Два пута идоше заједно чак до Задра! Он га је од дуга ослободио, он му је кров поплачао, он стоку купио, његова га је препорука дигла на кнештво, и т. д.

Чагаљ, Шунда, Кљако, Рдало, Ркалина, Рора и сви остали изданци светога коријена не завиђаху Кушмељу толико ни једено јело, ни путовани пут, ни одужени дуг, ни покривени кров, ни запаћену стоку, ни стечено кнештво, све му то не завиђаху толико, колико н е ш т о, чему се Кушмељ могао надати.

А Кушмељ и Осињача зебли су у срцу, да им се надање не ће обистинити. О томе су сваке вечери говорили, а увијек једно те једно. Не само што сваке боговјетне вечери понављаху исте мисли, него понављаху исти истовјетни низ ријечи, тако да им дјеца научише на памет те разговоре, баш као какве молитве.

По вечери жена би започела:

— Чмањак није з а т о! Аја, брате, аја, аја, аја! Овако слаб и бедуаст нити би умија стрицу чизме освитљати, нити би мога' воде донити, ни камару помести, а камо ли да се диже у зору да звони здраву Марију, а камо ли да прати пишке стрица, кад дигод на коњу пође, а камо ли да буде свуда скоком, куда редовници оком, ка' шта је, боме, ред најмлађем дијаку! Аја, брате! А и да није свега тога, него да га пуште да ластвује, па да само књигу учи, зар би ово теле божје икад књигу научило? ... Ма на кога си се уврга', не било те! ...

Послије тијех ријечи настао би тајац и сви би се погледи стекли на Чмањка, а он би оборио главицу, знајући лијепо, да је крив, што дође на свијет слабуњав и бедуаст . . .

Право му име бјеше Јозица. Материно питање, »на кога се увргао,« имало је заиста смисла. Јозици је било већ дванаест година, а

глава му не бјеше већа од добре крушке а према глави све остало тијело, и трбух му утонуо при ртењачи, — еле, шака јада, са шта га и прозваше Чмањком. . .

За тијем би Кушмељ, уздахнувши најприје што дубље може, пробесједио овако:

— Бакоња, Бакоња, несритно дите! Ти би све мога', што Чмањак не може, мога' и тер како, да те враг није обрнуја на своју! . . . . Бакоња, врат сломија, оћеш ли се икад оканити галијоства, хоћеш ли се икад памети дозвати? . . . Бакоња, гром те убија! Ти ћеш зло свршити, на вишалима ћеш свршити, ка' нико твој! Ти си приличнији за ајдука, него ли за редовника, ти ка' да си по сто пута од ришћанске крви! . . . Несритно дите! Несритно дите! Убија те гром! . . .

Рекавши то Кушмељ би обично бризнуо у плач, а Бакоњи ни бригеша за то, но би се раскорачио и гледао мало подругљиво »ћаћу«.

Иве или Бакоња, »второрођени« син Кушмељев, бијаше од десет година колико друго напредно дијете од петнаест, па бијаше румен и збојит, живолазан, весео и готов увијек на »галиоство.« Он је одметао каменом и старијим од себе, одскакао и у трци утјецао свијем својим врсницима, могао се попети на дрво као вјеверица, могао је узјахати гола коња, а имао је срца да се побије и с којијем бркоњом. У цијелом Зврљеву не ћаше наћи дјетета, које не би имало биљеге од Бакоњине руке, али и његово тијело бјеше пуно можуља, ама се никад не утече оцу, да га он брани, него се светио сам, колико је могао, и трпио јуначки. А највише га одликоваше од друге дјеце његова тврда воља; што би наумио, то би и учинио, па му стотину сметња на путу било; што би хотио затајати, не би одао па да га на муке мећеш. Понекад би засуо ријечима, а по гдјекад постао би мучаљив, као станац камен.

То је све чудновато, али је чудноватије, што је Бакоњу Осињача више љубила но и Кушмеља и Чмањка и двије кћери: Галицу и Криву. Не ћаше дати прст један његов за које од њих, а прегорјети ћаше свијех скупа за његову лијепу главу. Планула би, кад би и мало што скривиле цурице и искалила би се на свима у кући, кад бијаше љута, а Бакоњи не само што никад не рече грке ријечи, но га је заклањала у свакој прилици, и онда кад је његово »галиоство« било сувише очито. Колико и колико пута Кушмељу преври, па скочи да уложи на »несритно дите,« а Осињача се онда накостријеши пут мужа, баш као квочка бранећи пилад. А рекосмо попријед, да се силни кнез Кушмељ бојао жољаве Осињаче! Ђаво нека разумије, како је то могло бити, али ви ћете разумјети, да је маломе с тога лако било подругивати, раскорачити се и слушати подругљиво очине пријекоре . . .

Послије Бакоње најмилији бјеше матери подјевојчар Шкембо или Роко, дјетешце од четири године. По што би се Кушмељ исплакао, узела би она Шкемба преда се, па му почми овако тепати:

— Ево ко ће бити наш редовник, наш бискуп, наша круна! . . . Је ли да оцеш, мој копицане (копрцане)? Ја шјам мају, мају, мају, па цу бити вики, вики, вики, па цу бити бикуп, бикуп, бикуп! . . . Душјо материна, сице материно, дико наша! . . . — Па онда: цмок! цмок! ижљуби га и љуљушкај, докле не заспе...

— Бог ће све на добро управити! рекао би најпослије кнез, након дугог размишљања.

— А да ко но бог! прихватила би зијехајући Осињача, пак обоје легну.

Тако је за дуго трајало под кровом најстаријега Брзокуса, а тако, по свој прилици, ћаше трајати још, да се не догоди ово, што ћемо вам испричати у глави петој.

V. Избор.

Бјеше у јеку јесени. Једнога раднога дана, одмах по сунчаном смирају, Кушмељ и његови окупили се око трпезице, на којој се димљаше пура у дрвеној здјели. Сјевер је јако дувао. Прије но што ће сјести да једу, као што је обичај међу латинима, зачатише сви једногрлице »оче наш« и баш изрекли »прићи краљество твоје,« кад ли Бакоњино танко ухо, кроза сву вјетрену хупу, чу коњски бат, те он потече к вратима, пак викну:

— Фра Брне!!

Кушмељ и Осињача истрчаше у авлију и видјеше — најпрво што видјеше, бјеше најдебљи дио фратров, јер Кулаш обрнуо сапи вратима, а фратар се повио на Кулашу па с натегом извлачи десну ногу из узенђије. Сејиз, неко црномањасто а згодно момче, одјевено по котарску, са читом кубура за пашњачом, држаше коња за узду. Кушмељ допаде, извуче братову ногу, па обухватив га око широког струка, помога му сићи се. Па онда се браћа пољубише у сумит два пута. Осињача цјелива дјевера у руку, а Бакоња принесе к успама коноп, којим се опасују фрањевци.

Пјесник бјеше свом главом мањи од брата, али кад би Кушмељ обријао брке, па му се надули образи, шија, трбух и — сапи, био би исти фра Брне.

— Бижмо у кућу, е помете! вели он, па рече с прага: ваљен Исус!

— Вазда Исус и Марија! прихватише Кушмељ и Осињача. Она збуњена стаде се мувати по кући, не знајући шта ће.

— Па како? како? пита дујо.

— Вала богу и дивици, није лоше! Ето, глади није а болести није, па ето! вели Кушмељ.

— Де ти, невиста, донес' мало сукна овде на столицу! рече фратар, видећи, е се она не домишља. Она донесе то, још и кличано ракно, које простриjе по врх сукна.

— Таа-ко! рећи ће дујо. Сад ми изуј чизме, е ми отпадоше табани, таако! Сад ми стави кладу под ноге, таако! Сад наложи добро ватру и запали ону свићу! — показа »канделору,« што висаше под низом картених икона на чађавој стијени.

У свакој кршћанској кући налази се најмање по једна воштаница, освећена на Сретење (»свијећнице«), а треба да се запали, кад ко умире. Дујо је знао, да у кући нема друге. Осињача се тајом прекрсти и прошапта: боже опрости, и свети аранђеле! пак запали свијећу и усади је у чашу жита.

— Таако! вели дујо и наслони плећи на погију од троножне столице, пак преплете прсте на трбуху, стаде обртати палац око палца, и опет започе:

— Па како? како?

— Па вала богу и дивици . . .

Сејиз унесе бисаге а Бакоња седло.

— Не знам што би? присјети се Кушмељ, чешкајући се по глави. Оћу ли заклати једну кокошицу и . . .

— Ма, бог с тобом!! Јеси ли при себи, или си се потурчија? . . . Зар не знаш, да је данас петак, а сувише годишње време, а!? и фратар се насмија, угледавши тек сад суху пуру на трпези.

— А камо вам остала дица?

— Сраме се, па се скрила иза таре! вели Осињача.

— Ајте благујте, живи били, а не брините за менека. Извади, Стипане, то, што је бог да, па да заложимо И ти ћеш с нами, Јере!

Домаћица постави здјелу на тле, а трпезу принесе крај дјевера, па довуче силом Чмањка, Шкембу, Криву и Галицу, да цјеливају коноп стричев, пак да вечерају.

Стипан извуче из бисага неку гуку, завијену у артију, пак одмота. Бјеху три печене пастрве. За тијем извади десетак јаја, један сирац, полак пријесне погаче, виљушку и нож и једну чашу.

Кушмељ, чешкајући се једнако по глави, гледаше из пријека све то. Биће мислио: »виру ти твоју, брате дујо, липо ти постиш! А шта би било, да није данас велики и тешки пост!«

— Ајде, Јере, сиди! вели му дујо.

— Ма, ја . . . онај . . . као . . . — поче се нећкати.

— Оди, оди, не дитињи! Сиди и ти, Стипане! — Пак расплати рибе и даде свакоме по дио.

Пак наста тајац. само се чујаше жвакање, а на пољу се надимаше сјевер на махове, те трескаше вратницама. Торни пас Кушмељев вијаше у наслону. Осињача је шаптала нешто дјеци, а Бакоња заборавио јело, но зинуо па гледа стрица.

Бакоња је мислио, како је лијепо бити фратром! Како је лијепо јахати добра коња, водити уза се сејиза, носити чисто пртено рубље, спавати на меку, у сувоти и топлини, јести меса, пити вина и каве сваког боговјетног дана, осим поснијех дана, а кад је пост, онда ено онако као стриц сада! Још, како је лијепо, да те свуда народ поздравља. Из далека људи скидају капе, а жене се превијају; ко му се примакне, љуби му руке и коноп око паса! . . . Сиромах Бакоња уздахне дубоко.

— Шта ти је? Зашто не идеш? запита га мати.

Он махну љутито главом, а у то се отворише врата и уђе гомила Јерковића.

Најпрви уђоше Чагљина и Шунда; пак Зубаци: Кљако и Рдало са још двојицом својијех момака; пак Кркоте: Ркалина и Рора и њихова три сина.

Један за другијем, сваки виче с прага: »ваљен Исус!« пак се здраве са фратром и посједаше, гдје је који могао, неки на сточиће, неки на под, повивши ноге, многи на кревете.

Загушише кућу.

— Па како, Јуре? Како, Баре? . . . Како сви?? пита дујо.

— Вала богу и дивици, добро смо сви, а ти? — одговори Чагљина, у име свијех.

(Наставиће се.)

У КРЧМИ.

Снажни Арпадов сине, стасити и витешки!
Уморног од бесне трке одјаши хата свог,
И густе заглади брке и пехар подигни тешки,
Силан, као млади Бог.
На рудину пусти хата,
Куцнимо се ја и ти;
Још не тутњи са Карпата,
Још пустара твоја спи —

Ђерам се уморно саг'о а ор'о лагано кружи,
Сунце је на зреник стало и врео трепти зрак...
Гараво пустарско чедо вино нека нам служи,
Док ноћни падне мрак.
Пићу с тобом, као с братом,
Да не пијем сам,
А већ после... Ах, баратом,
Бићемо се, знам.

Војислав.

ЧИКА ЗОРАН.

ПРИПОВЕТКА ИЗ СРПСКОГ ГЛУМАЧКОГ ЖИВОТА

ПРИЧА М. К. Д.

(Наставак.)

Још никад није Н—ска публика и одбор српског народног позоришта са таквим интересовањем дочекао и пратио рад позоришне дружине, као сада. Од како је Јелка ступила у дружину, није ова од то доба била у Н—у, а и иначе млого се што-шта променило; неки су чланови отишли другим позориштима, неки са свим напустили позорницу, а неки поумирали. Осим чика-Зорана, Бритвића, и још двојице тројице, сви су остали били новајлије. Млади глумци: Рајко Савић, па Јован Тошић, па Цветко Милошевић, стекли су лепа гласа код српске публике у свима местима; сад им је ваљало у Н—у, где је најобразованија позоришна публика, и пред лицем позоришног одбора засведочити оно признање, које су дотле стекли. Па они су то после неколико представа потпуно и оправдали. Сви они, који се донекле разумевали у позоришној уметности, одобравали су потпуно њихов природни, нови начин приказивања, тако, да се на сиромаха чика-Зорана, који је остао онај стари крути војник, готово заборавило.

Отети тврдици новце, и глумцу славу, то је једно и исто. Сиромах чика-Зоран, кад је видио, да га запостављају, постао је нервозан до крајности; често пута тако се заборављао, да је у љутини вређао и по гдекоје чланове одбора, па и саму публику.

Треба само једанпут да на кога повичу „Курја!“ па је свршио. Тако је било и са чика-Зораном.

Увређени су почели већ негодовати и говорити, како је он код позоришта као инвалид, а то је чика Зоран дочуо. С друге стране млади Рајко Савић почео је писати у позоришном листу чланке о реорганизацији позоришта, те је нападао на све оно, што постоји. Начин писања у овог младог човека био је оштар и одушевљен; у завршном свом чланку рекао је: „Овако радити, овако економисати, значи злоупотребљавати народно поверење, значи, красти од бога дане!“ Чика-Зорану није више требало. Напише оставку и на глумарењу, и на економском звању и поднесе је Хаџи-Антоновићу.

Хаџи-Антоновић, познајући плаху крв глумачку, разложи му целу ствар са праве јој стране; ипак чика Зоран одбаци економско звање, те по наговору Хаџи-Антоновића остане само као глумац. Можда не би речитост Хаџи-Антоновића ни толико успела, да није чика Зоран био заиста у неприличној ситуацији. Јелка му је још једнако боловала, и ма да је грозница са свим попустила, ма да се иначе доста добро осећала, глас јој је још увек био доста таван и рапав. Па кад је Хаџи Антоновић дотакнуо и најтању жицу чика-Зоранове глумачке сујете, кад му је обећао, да ће у Н—у он, чика Зоран, опет приказивати „Милоша Обилића“ а млади Рајко „Вука Бранковића“, умири се чика Зоран са свим.

Већ два три пута морала је управа мењати репертоар због Јелкине болести. Више пута било је објављено, како ће госпођица Јелка Бриткићева ступити први пут на Н—ску позорницу, и свагда је лечник то предупредио, светујући је, да се још које време претрпи. Наравно да је ово изазвало љубопитство код публике, да види и чује ту нову звезду на небу српског позоришта, особито што се знало, да је она избор Хаџи-Антоновићев; а у његово добро разумевање није нико ни сумњао.

Наступио је и тај дан. Јелка је ступила први пут у врло тешкој и напорној улози, као „Адријена Лекувреровa“. Ту јој је улогу једва уступила трагична љубавница, на молбу чика-Зорана и Хаџи-Антоновића. При првом ступању на позорницу Н—ска је публика поздравила, као што је то обичај, са пљескањем Напрегнутом пажњом чекао је Хаџи Антоновић, да први пут на позорници види своју избра-

ницу. На пробама било је Јелки допуштено, да своју улогу маркира, из обзира на њену слабост. Хаџи Антоновић је приметио, да Јелка не говори природним својим гласом, приметио је и подражавање, али све је он то приписивао Јелкиној болести, с тога јој на пробама, које је он редовно посећивао, није ни примећивао ништа у том погледу, но само онде, где се односило на саму студију.

Јелку је још у облачионици немило дирнула сјајна тоалета госпођице Серафине. Она је изненада наследила неког свог стрица, па је направила сјајну тоалету, у мислима, да ће јој сад одбор морати допустити, да и она приказује љубавнице, те је на силну молбу искамџила улогу „војвоткиње Буљонске“ у данашњем комаду. Зато је Јелка гледала, да својом игром допринесе оно, што јој је у тоалети недостајало.

У половини представе била је сва публика на чисто с тиме, да Јелка у свему подражава трагичну љубавницу. Неки су то потпуно одобравали и тврдили, да је Јелка потпуна уметница, исто тако, као и госпођица Јулија.

„Е, баш га игра ова девојка, право вештачки,“ рећи ће један, који је мислио, да се савршено разуме у уметности. „Могла би и у Бечу играти!“

„У! У Бечу! Што ниси одмах казао: у Паризу?“ примети злобно давнашњи један обожалац госпођице Јулије.

„Па и у Паризу! Зашто не? Зар мислиш, да и тамо боље изигравају?!“

„А јеси ли ти био у Паризу?“

„Нисам био, али знам, да и тамо баш не може боље бити!“

„Бре да видите ви то у Београд, кад га изигравају!“ рећи ће тек Србијанац Тоша Кицош.

„Е већ ви Србијанци све боље знате!“

„Па није то брате: „ми Србијанци!“ И тамо су глумци све одовуд из прека.“

„Ја мислим, да ова госпођица не уме да влада својим гласом!“ приметиће Пражек, коровођа Н—ског певачког друштва.

„Па глас ће се већ дотерати и развити вежбањем“, доказивао је опет неки високи господин, са врло зналачким лицем.

Док се овакав говор водио у публици међу другим и трећим чином, дотле је Хаџи Антоновић отрчао на позорницу и благим својим саветима упућивао Јелку, да природније говори, да не иде гласом у висину, која је дели од свију осталих.

„Верујте, госпођице, већ и саме хармоније ради требало би да тражите дубље тонове. Мушки глас је по природи крупнији. Нарочито је глас у господина Рајка сувише јак и крупан за љубавника, али то је његов природни глас. Говорите дакле и ви својим природним гласом. У љубавним је призорима врло лепо, кад се мушки и женски глас преливају једно у друго, а не кад одударају!“

У току треће радње приметио је Хаџи Антоновић, да његове речи нису наишле на право место. Јелка га, онако узбуђена, није разумела, и место да су јој савети Хаџи-Антоновића помогли, учинили су горе. Мислећи, да јој је глас слаб, почела је још већма викати, услед тога је и игра рамала, јер је све ишло у неком неприродном патосу. Хаџи Антоновић је увидио, да је сад све касно, с тога и не оде више на позорницу, да не би горе учинио. Са неким жаљењем често пута би се замислио, па је са негодовањем пратио даљи ток представе. У последњем је чину Јелка једва говорила од промуклости. У призору, где умире, у полулудилу, кад јој је требало највише снаге, била је са свим малаксала. Напрегне све силе, да узвикне као што по улози треба, кад позна свога драгана, „Морисе!“ Викнула је, али је то било и последње. Ни гласка више није могла. Хватала се грчевито за врат, казивала је рукама нешто Рајку „Морису.“ Публика је са напетом пажњом пратила ту нему игру Јелкину, али кад и њој би дуг призор без говора, поче негодовати. На срећу се сети Рајко, те заврши својим последњим монологом комад. Шаптало се опет изгубио, те не даје знак, да се завеса пусти Хаџи Антоновић се ужурбао у публици. У то дотрчи Бритвић, који се одмах досети јаду, те рече слузи, да спусти предњу завесу.

Представа се свршила без икаква утиска. Чика Зоран је на рукама однео своје дете у стан, проклињући и онај час, кад је и он и његово дете ступило први пут на позорницу.

На срећу те та болест у врату није код глумаца од бог зна каквих злих последица. После два три дана удисања топле паре са медикаментом осећала се Јелка опет доста добро, само је рапавост трајала. Седила је код куће те спремала своме оцу ствари за представу „Милоша Обилића.“ Везла му је пас са лажним златом и камењем, китила му калпак са перлама и шкољкицама и т. д. Кукавни чика Зоран! Поред свију невоља ипак га је могла да одушеви помисао на тријумф.

Жестока се борба водила међу Хаџи-Антоновићем и младим Рајком, кад овоме први саопшти, да ће он приказивати „Вука Бранковића.“ Занесен досадашњом славом оставио би млади Рајко одмах српско позориште, да Хаџи Антоновић не беше вешт човек те да не умеде свој говор с оне стране почети, с које ће најпре постићи цел.

„Вама се за то овде у Н—у поверава улога

„Бранковића“, што одбор очекује од вас, као од најобразованијег српског глумца, да ћете ту улогу онако извести, како је писац замислио, и како ћете задовољити савремено мишљење о карактеру тог великог српског властелина.“

Рајко се замисли мало. Речи Хаџи-Антоновићеве погодише; после кратког ћутања пружи руку млади глумац своме претпостављеном, коју овај прихвати. Са особитим нагласком самопоуздања рече млади Рајко:

„Господине потпредседниче! Захвалан сам вама и славном одбору на том лепом мишљењу о мени. Ја ћу се трудити, да вам свима покажем. да сам и у тој неблагодарној улози — уметник.“

„Сретно!“

Па се растадоше.

*

Спрема се Зоран, спрема се и Рајко! Жесток ће се бојак бити на Косову.

Приказивање „Боја на Косову“ није била новина за Н—ане, али се они ипак тога вечера искупише у великом броју у позоришту, јер их је вукла радозналост, да поред нове поделе улога виде још и оглашено ново историско одело, нарочито прављено за тај комад. Исто љубопитство довело је чак из О—а и старога књижевника српског, писца „Боја на Косову“. Честити старина седео је у првом реду до потпредседника Хаџи-Антоновића. Пред њим је лежао у великој кутији ловор-венац, са грдним тробојним тракама, али на тракама није било исписано ничије име; он је тај венац наменуо ономе глумцу, који најбоље својом улогом погоди његове мисли.

Пошто је орхестар престао, завеса се подиже. Представа се отпоче са двема дворкињама. настави се са Вукосавом и Маром. После првог експозиционог момента, после Марина удара на Вукосавин образ, указа се на позорници Милош Обилић, чика Зоран. Бурно пљескање и усклик „живио!“ трајаше неколико тренутака. Чика Зоран се удесио, па све пишти на њему, а од злата и драгог камења не да гледати у себе. Староме књижевнику задрхта срце од радости; баш таквог је Обилића себи у машти и представљаво.

Тек што је Милош дознао за сукоб међу женом и сестром јој, на стражња врата богато украшене дворане указа се млади Рајко као Вук Бранковић.

Место шпрљавог, црног, са гадном брадурином Вука, каква су га дотле други глумци приказивали, указа се величанствена појава, са мало бледим, али ипак зато мужаственим, лепим и господским ликом, у сјајном оделу првог српског властелина и великаша. Мирно и достојанствено, пошто је летимично само погледао у пашенога и свају, запита је гласом, који је тутњио, као што тутњи потмула грмљавина, иза које ће гром ударити:

„— — Шта говори свет за Бранковићем?!“

Ниједна се рука не маче, нико се не покрену, али је зато мртва тишина владала међу гледаоцима. За правога глумца ово је највеће одликовање, што му може публика дати и што он сам себи може извојевати.

Држање и начин приказивања у младога уметника, занео је гледаоце, старога писца, Хаџи-Антоновића, па и самог чика-Зорана. Посматрајући Рајкову игру заборавио је чика Зоран на своју улогу. Клица зависти увукла се у душу овом старом глумцу. У место да речи Милоша Обилића говори одушевљено, ватрено, наглашаваше их са очевидном завишћу, мржњом и неком врстом пецкања, те тако место јунака Обилића створи се слика мргоде и завидљивца. Ипак му је публика одлазак са позорнице пропратила одобравањем и пљескањем, само што је то пљескање долазило из крајњих редова седишта и са галерије.

После кратка призора са женом својом остаде на позорници сам Вук Бранковић. Полако дизаше он своју дотле погнуту, горду главу. Не беше то више она глава, коју видеше гледаоци у почетку призора. Не! Као дивља звер, кад је међу гвозденим решеткама па је с поља шибају, тако је било лице Вуково. Гласом, који као да испод земље долази, као да није човек те речи казао, него сам сатана, заврши Рајко: „Обилићу! Добро с' узми на ум, Бранковић се грозно освећује!“ — Завеса паде, као да се навукао мрак на ту паклену душу, а из тог ће мрака излетати сами демони, да угасе светлост са свим. Мртва тишина дуго је владала, и онда још, кад је завеса у велико била пала. На једном, као кад из ненада почне падати туча, осу се из свију редова пљескање. — Први пут је изазвала српска публика Вука Бранковића.

Као разјарен рис беснио је чика Зоран. Он то никад није могао ни замислити, да ће српска публика изазвати издајицу Вука. Муњевитом брзином пролетале су му кроз главу мисли једна за другом. „Ох!“ мрмљао је кроз зубе, „знамо већ, господине Рајко, и ми, како се фабрикују аплаузи; то је ваше масло!... Али не, не, тако подао није могао бити, то је масло господе, коју сам ја вређао у љутини. Па зар се тако подло светите, господо?“ Он се маши обема рукама, које су дрхтале од горчине, једа и узбуђења, за пас и сабљу, хтеде све здерати са себе, па да оде за навек из тог проклетог позоришта, које му је одузело све, што је дотле имао. У том истом тренутку дотрчи му Јелка, сва уплакана.

Обгрли га обема рукама, спусти му главу на груди јецајући:

„Бабо мој! Како је гадан овај свет! Како је горак овај глумачки живот!“

Чика Зоран је мислио, да се речи његове кћери на њега односе, да она њега жали, па је поче тешити. Међу тим се догодило нешто. што он ни слутио није.

У женској је облачионици примала госпођица Серафина честитке од својих другарицā као заручница Бритвићева. Јелка, која је тога вечера дошла у позориште, да види оправу на своме оцу, чула је све то, и сама јој честитала. Није њој било ни мало жао за Бритвићем, али се осећала увређена у свом поносу и гнушала се гадног поступка Бритвићева. Осећајући се понижена тим поступком, хтеде да каже своме оцу: „Хајдмо, бабо, од овога света, из овога загушљивог ваздуха, хајдмо на чистину; бежимо из позоришта, мени је доста глумовања!“ али звонце огласи почетак другога чина. Чика Зоран, тешећи своје дете, заборавио беше на своју намеру, дохвати Јелку под руку, те јој малаксалим гласом рече:

„Иди, дете моје, у облачионицу, после ћемо се већ разговарати. Нека је проклет онај час, кад сам ступио на позорницу!“

Сва је публика приметила, да чика-Зорану нису, што но веле, све козе на броју. Своју улогу говорио је, тек да изговори оно, што мора. Више је пута стојао као кип, замишљен, и тек би га јачи глас шаптала истргнуо из заноса и мисли.

А публика?

Та публика, која је некад чика-Зорана дизала у звезде, сравњивала га са највећим уметницима, сад је почела негодовати и није се жацала, да то своје негодовање јавно искаже свом негдањем љубимцу, кога је она тако рећи размазила

У колико је чика Зоран Обилића лошије приказивао, у толико се све више истицао млади Рајко са својим Бранковићем. На свршетку представе све се орило од пљескања, викања и изазивања. Управитељ замоли, да Милош и Вук изиђу и захвале се публици на признању. Њих двоје послушаше. Одједаред залепрша велик ловор-венац пред њима обојицом. Од урнебесног викања није се могло разабрати, које се име виче, да ли Бриткић или Савић. Рајко погледа у Зорана и у венац, као да би му хтео рећи: „Дигните га, он је без сумње ваш!“ Чика Зоран га подиже. Пљескање и вика престаде. Завеса се спусти. У облачионици опази чика Зоран уз венац приденуту цедуљицу, на којој је било написано оловком:

„Младом уметнику, господину Рајку Савићу — писац „Боја на Косову.“

Чика Зоран пребледе. У сваком другом случају беснио би и викао, но овом га је приликом нека врста срама задржавала од беснила. Срце му је необично лупало. Узеде венац и преда га младом Рајса речима: „Изволите! То је вама намењено.“ Хтеде још нешто рећи, али му се у грлу нешто препречи. Глумци се сви згледаше. Чика Зоран здере са себе позоришно одело, скиде личило те снажним гласом викну: „Јелка!“

Јелка уђе у мушку облачионицу, он је узеде за руку, па јој дрхтавим гласом рече: „Хајдмо, чедо моје!“ За тим се окрете глумцима: „С богом, господо! Зоран Бриткић је данас последњи пут глумио!“ Нагло залупи врата од облачионице, прође кроз мрачни ходник позоришта, на којем су зијала отворена врата на улицу. Ни једне речице не рече отац свом детету. Обоје су корачали напред. Мрак, што је зијао кроз отворена врата мрачнога ходника позоришне зграде, као да се кезио за њиховим леђима и као да је питао:

„Куда ћеш, стари, ислужени војниче? Куда ћеш, остарели глумче и ти онеспособљена глумице? Куда ћете?“

„У борбу! — На нову позорницу! — У свет!“

(Свршиће се.)

СЛИКЕ С ПУТА.

ОД МИЛАНА САВИЋА.

I. Гамзиград.

Опростите ми бледе сенке седога Гамзе и сина седога Гамзе, што сам се с мојим газда-Перчом са врло сумњивим решпектом приближавао негдашњој престоници вашој. Мала старинарска збиља и велика светска радозналост водиле су ме у тврђаву тих старих, многобошких делија а у једно и онај новинарски нагон, који не пропушта ни једну светињу а да је површно не разгледи и темељно за тим не опише.

— Шта велиш, господин-Милане, данас бисмо могли до Гамзиграда, рече ми једног јутра газда-Перче.

— Ја сам готов, одговорим му; али како ћемо?

— Па на коњу, примети газда.

— На коњу?! Знаш, ја сам до душе учио јаха-

ти, али то је било давно, кад сам се оно у Русији дотеривао за „бити-имајућег“ освајача.

— Не мари ништа, рече газда. Ти ћеш на Тамерлану, на питомом Тамерлану, а ја ћу на малом Ћори.

— Добро, храбрио сам се. Не ће бити згорег, да и то забележим у ћитап живота свог, јер како сам пошао у Србију за Зајечар, употребио сам сваковрсна саобраћајна средства, само коњска леђа још не.

Међу тим је газда већ заповедио свом слузи Хасану, правом правцатом мусломанском Анадолцу, да спреми коње. За тим ми преда мамузу, да је учврстим за пету; другу је задржао за себе. Кад је Хасан удесио коње, прегледи газда још једаред колане; газдарица је пак већ спремила половину печеног јагњета, хлеба и чутуру вина — за мене наравно, јер газда и тако не пије никаква алкохолска пића.

— Знаш, господин-Милане, говораше газда удешавајући бисаге. јагње и хлеб метнућемо коњу с једне стране а чутуру с вином с друге стране. „да не крива ни тамо ни амо“. Тако је газда и учинио, и неколико тренутака за тим „бацисмо“ се коњма на рамена.

Газда-Перче је стари јахач (и ако је млађи од мене), који је на коњу седео као Кентаур; ја сам се пак често налазио у „љуљајућем се стању.“ Тако се кренемо из авлије а у пратњи Кусе, нашег верног рундова-бундова, који је весело скакутао око Тамерлана и Ћоре, и с пута терао патке и пилиће.

Поље Зајечарско заслужило би боље то име, да је заиста поље; овако је више узана долина, кроз коју се вијуга Црна Река. То земљиште обележава јасно и турски назив „зајик“, који значи „теснац“; није немогуће, да је и варош Зајечар или Зајичар добила име од те турске речи. Па и на западу Србије лежи варош, која опет од српске речи „ужи̂на“ доводи име своје, а то је Ужице. Сад, ако је моје мудровање мало несигурно, нек филолози узму у обзир и мој несигуран положај на Тамерлановим леђима. Па не могу — кад сам већ у мудровању — допустити ни то, да Гамзиград долази од многобошког и седога Гамзе. Ја се у том слажем с мојим негдашњим Зајечарским колегом, који о називу „Гамзиград“ овако мисли: У српској војсци било је у оно доба доста најамника, особито немачких оклопника. Биће, да је вођа такве чете, који је једном од српских краљева велике услуге чинио, добио у баштину тај предео. У Немаца није ретко име Hanns; могао се дакле и тај вођа тако звати. Но српски становници нису изговарали то Hanns као Немци; они га — ако га је у опште и било — зваше Ханза или (*х* се лако претвори у *г*) Ганза, па временом, због лакшег изговарања и Гамза. Тај Hanns сазидао је себи тај град, који се и данас зове Гамзиград (Гамзинград — само да ме не чује И. Руварац.

После те филолошке скитње ободем мало, врло мало, Тамерлана, да стигнем газду, који је на свом Ћори далеко одјурио пут Гамзиграда. Час уз брег, час нуз брег ишло се сад; трава се по мало показивала а где који пролетњи цветак истурио је скромно и стидљиво своју шарену главицу. И сунца је било, али не онако питомог, као што је сјало у доба Немањино, кад се син седога Гамзе, млади Радиша, нашао пред оном дивном долином, у којој је видео краљеву ћер, Кринку. Шта више и киши су „висиле ноге“ а мој Тамерлан, никако онај ватрени жерав Радишин, дрмкао је главурдом својом, кад му је која кап пала на ушеса, те га тако из дремежа будила.

Кад обиђосмо један брег, упозори ме газда на велику гомилу белих зидина и рече, да је то Гамзиград.

Куса већ ухватио пут под ноге, те јури, јури, мислиш, одавде види пеки стари натпис па хоће да га први прочита и протумачи. Перче ободе Ћору, па хајдерада за Кусом. Још сам видео, како се обоје упустише у утркивање, док не стигоше ону голему белу гомилу камења и креча. Мој се Тамерлан није отимао ни најмање — као да нема части у себи, већ лагано, ногу пред ногу, као да носи на леђима бисаге јаја...

Стигнем и ја у Гамзиград и „скочим“ с коња.

Као оно у бајкама, где се прича о лепој кнегињици Dornröschen, која већ од толико година санак борави у двору, и који је међу тим сав обрастао трњем, изгледаше ми Гамзиград, што сам га више посматрао. Пред мојим очима се ниске развалине све то већма дизаху у вис, док не постадоше град и кула у првом потпуном облику свом. По авлији спавају коњушари, соколари и псари а око њих животиње њихове; у подруму спава подрумар; у великој дворани око стола спавају оклопници и ритери, с пуним пехарима у руци, а горе, на највишој кули дрема Dornröschen и чека да дође непознати краљевић, да се загледи у њу, да је пољуби и пробуди... „У једаред затруби рог. Громовити звук ловачког рога још није у каменитим зидинама пројечао а већ се дигоше верне слуге, закликташе соколови а лавеж паса и огара разлегао се по јутарњој тишини. Зајечала је гора и планина. Из далека се чула разјарена мечка, како ломи грање и камење, вук је у бесомучном страху урлао а раздражени пси летеше сами у пропаст, која их у густој чести очекиваше...“

Погледим чисто узверено око себе: за дрветом стоје привезани коњи, Тамерлан и Ћора, а Куса се

по трави ваља. Газда-Перча нема нигде. Погледим Гамзиград: о кули и о људима ни трага ни гласа, не чује се ловачки рог — преда мном лежи она огромна гомила камења и креча, трњем обрасла. Где је Dornröschen? Где је Радиша?... Тишина свуда и да не лети с гране на грану по која чаврљуга, мислио бих, да сам у каквој колосалној гробници.

Попнем се на зид и погледим у сам град. Свугде трава и млада коприва. Неколико широких дворишта или авлија, опкољене 21 кулом, али све у развалини и рушевини, то је Гамзиград. Где која је кула виша, где која порушенија. Обишао сам скоро све, понео собом неколико груменја малтера успомене ради.

По брдима у околини једва се виде остаци караула, које су чувале Гамзиград од ненадног нападаја а с оне стране Црне Реке, на омањој стени а под високим брегом, види се зидина негдашње црквице, о којој се вели, да се на зиду разазнају трагови слика.

Около Гамзиграда равница. Вредни ратари ору земљу и урнебесном виком гоне волове да вуку за собом плуг. Кроз долину вијугају потоци и јаруге а по које стадо пасе и брсти младу траву; чобани се извалили и гледе, како им над главама јуре облаци тамо-амо. Мало даље планина и опет планина у разним, прекрасним облицима. Тамо се дижу Злотска брда, на којима се још види снег, и по којима живе влашки пастири, још на ступњу првобитних људи из каменог доба. Тамо се роде, тамо одрасту, тамо живе, и само кад им дође доба, да се морају јавити за војску, попне се кмет или писар у те дивљачке планине, да доведе дивљаке у питомији крај. Ту се онда често види, да нису ни крштени.

— Господин-Милане, је си ли гладан? запита ме газда, кад сам се опет појавио у табору нашем.

— Богме, да видиш, не би с горег било, одговорим му.

Газда извади из бисага вино и ђаконију, простре све на траву, и ми, седећи à la turca, почнемо конабити хладну јањетину, благосиљајући газдарицу, што је мислила на наше желудце. Куса, да не увреди ни једног од нас двојице, пружи се између газде и мене и чекаше мирно, да и на њега дође ред.

— Народ много прича о Гамзиграду, примети газда, и само ако је десети део истина, доста је; но ја не верујем ни да је десети део истина, ни двадесети. Али да богме, народ гледи ове развалине, те оно што не зна, допуњује својом главом. Још се нађе и по који беспослени пастир, који код стада заспи, којешта сања и онда свој сан као готов новац продаје. У осталом, шта знају сељаци зими и радити, него измишљати разне приче; та нисмо ни ми бољи у вароши. А зар опет новине по великим варошима говоре увек истину! Нема у њима ваљда ни толико истине колико у причама о Гамзиграду. Ја по томе судим, што сваке новине говоре за друге, да лажу. И видиш, господин-Милане, то им верујем и ја.

— Слажем се с тобом потпуно, рекох газди, кад сам мало одахнуо, јер сам таман натегао чутуру. Ко се у политику уплете, тог је однео даба одрањеног. Овде ми изгледа, као да је политика главно занимање сваког човека, и тек онда је ратар, занатлија, трговац, чиновник и тако даље.

Од јагњета остадоше само кости а и чутура се при куцкању прста мог сумњиво гласно одазивала, и ако сам је само ја употребљавао. Куса се теглио по трави и жмиркао у нас: он би као најрадије остао још мало овде. Али нама није било до остајања, јер се небо већ озбиљно натуштило. „Бацимо“ се опет на коње и хајд натраг. Враћали смо се другим путем.

Прођосмо мимо жалосних остатака једне гамзиградске карауле; кад смо се спуштали с брда, морадосмо сјахати с коња, тако беше стрмена стаза. Прођосмо кроз село Звездан и газда ми покаже куће и стаје своје породице, јер и он је Звезданац. Село лежи и с једне и с друге стране Црне Реке а на обалама се виде трагови започетог а никад не дочетог моста. Кад остависмо село, онај део с десне стране реке, морадосмо по ново сјахати с коња, јер нас је пут водио час горе, час доле, кроз шипраг, преко поточића, гудура и клада. Уз то је лево од нас, са свим близу, шуштала река а десно се дизала чупава планина, обрасла ситним, кржљавим дрвећем. Наиђосмо на мајдан угља, ћумура; али тај је напуштен, јер стручњаци веле, да не знам колико хиљада година још треба, да ћумур сазре како ваља. Сад испира река мајдан и носи собом незрели угаљ, који јој покрива дно — отуда по свој прилици и име: Црна Река.

Кад смо се већ једаред докопали коњских леђа, ободем и ја мало живље Тамерлана оном једном мамузом и одадрем га батином. Али Тамерлан је сневао о седом Гамзи и о сину седога Гамзе, те ништа га не могаше покренути, да се мало живље крене. Тек по који пут је покушао неку врсту каса; али и тај покушај остао је јалов.

— Да је пода мном, рече газда смејући се, да видиш како би грабио; не бих му дао душом дахнути.

Дођосмо једва у Зајечар и у кавану газдину. Газдарица нам се смејала а моје колеге честитаху славноме јахачу.

Читаву недељу дана нису биле моје ноге — моје.

КЕМИЈА ЗА ПОСЛЕДЊИХ ПЕДЕСЕТ ГОДИНА.

ГОВОР Х. Е. РОСКОЈА

ПРИ ОТВАРАЊУ „БРИТАНСКОГ ДРУШТВА" У МЕНЧЕСТРУ.

(Свршетак.)

Могло би се запитати: па има-ли какве границе овој синтетичној моћи једнога кемичара? Много се и много показало и говорило, како наука напредује али ипак немамо куда а да се не изразимо, да данас нема кемичар изгледа, е ће моћи уклонити ону преграду, што дели неоргански свет од органскога.

Дабогме, има их, који доказују, како ће доћи дан, кога ће кемичар многим синтетичним радовима моћи из стихија мртве материје саставити живу структуру. Ма колико се о овоме са других страна могло тврдити, кемичар може једино рећи, да за сада нема такога проблема на његову пољу. Протоплазма, са којом су скопчане најпростије животне појаве, није спој него састав, начињен из спојева. Кемичару може испасти за руком, да начини неке молекуле у њој синтетичним путем, али се исто толико може надати, да ће синтетички створити структуру, као што се сме надати, да ће из киселине у шишаркама добити саме шишарке.

Ма да нема изгледа за синтезу органске материје, ипак је напредак у кемиском знању о животном процесу врло велик за последњих педесет година, и то тако велик, да се сме казати, е је у овој периоди постала физиолошка и патолошка кемија.

Већ у почетку овога предавања рекао сам, како се пре педесет година држало о свези међу појавима у живој и мртвој природи. Сада ми допустите, да наведем најважније, како се развијала ова наука и како је напредовала у наведеној периоди. Доиста нема ништа у нашој науци занимљивијега, па, додајем, ни замршенијега, него што је то, како живе биљке и животиње, и како се тумаче закони, по којима се наше тело држи, по којима се креће и егзистира. Како често не можемо тачна рачуна да дамо ни о проблемима тек нешто замршенима, није ни мало чудо, што још мање знамо из кемије живих тела, и то како животињских тако и биљних, не знамо ни кад су здрава ни кад су болесна; па не знамо ни о онима, што су од највеће вредности.

Занимаће вас, ако наведем, да је пре скоро педесет година први *Либиг* саопштио кемиском одељењу овога збора, како је покушао, да протумачи животне појаве кемиским и физикалним путем. У овој расправи доказао је *Либиг,* да велики принцип о одржавању енергије важи и код функција животињских, пошто се изразио, да животиња не може више топлоте произвести но што је постане горењем карбона и хидрогена у храни њеној.

„Извор животињској топлоти, рекао је *Либиг,* био је пре у раду живчаном, или у свлачењу мишићном или, шта више, и у механичном кретању тела, као да та кретања могу бити а да не потроше толико снаге, колика је она, што ју потроше, кад се производе та кретања." Даље упоређује живо тело са пећи у лабораторијуму, у коју се меће врло разно и помешано гориво а крај свему је угљена киселина и вода а развијена топлота не зависи од оних тела. која постану за време горења, но једино од оних, која се створе на крају горења. *Либиг* се сам питао: Да ли сваком храном постаје топлота или можемо ли имати таке хране, која топлоту даје а и таке опет, која оксидацијом својом производи кретање и механичну енергију у телу? Он је мислио, да се то може учинити, зато је и поделио храну у две категорије. Храна, у којој долази штирак, угљохидрати дакле, даје сагоревањем својим топлоту, која је од потребе, да у телу буде живота; храна, у којој има беланчевине, састојци дакле са нитрогеном, као месо, лепак, казејин, из којих се састоје мускули, не дају топлоте него трошењем тих мускула одржава се механична енергија, рад и кретање тела. Видимо, вели *Либиг,* да се Ескимо храни машћу и лојем, који му горењем дају топлоту; гаухо, јахач по пампама, једе само суво месо а веслачу и борцу, који је научио па бифтек, треба мало хране да одржи топлоту у себи али зато много, да обнови мускуле, зато и употребљује храну са нитрогеном.

Да испитамо по садањим модерним истраживањима, да ли је истинито мишљење *Либигово,* којега се и данас доста њих држи, о функцијама обе хране и о разлогу за мускулни рад, који, као што кажу, потиче оксидацијом у мускулном ткању. Чим се дознало за онај назор, таки је тоже стоко напао *Роберт Мајер*, којега је име добро познато, јер је први признао мисао о одржању енергије. Он је поставио ипотезу, да сав рад у мускулима долази од сагоревања хране а не од трошења самих мускула. Ово је поткрепио и тиме, што је доцније доказао, да би срце за осам дана изгорело, кад би му се мускул при механичној функцији уништио. Па шта каже модерно испитивање на ово? Може ли се то одлучити преко experimentum crucis? Може. Пре свега даде се одредити рад, који учини човек или животиња; тај рад знати можемо у килограм-метрима у нашој механичној мери. За тим знамо определити, колико се троши ткања са нитрогеном за време мира

а колико за време рада и то супстанцијом, у којој има нитрогена а излази из тела. У овој прилици морамо имати на уму, да ткање никад не сагори са свим те никад и не добијемо чиста нитрогена. Кад пак знамо топлоту сагоренога мишића, лако ју је претворити у механичан еквиваленат те тако измерити енергију, која је постала. Шта је последак? Је ли доста тежина разоренога мишића, кад се пењемо на високо брдо или кад радимо какав посао, па да горењем развије толико топлоте, која би, кад ју у рад преобратимо, кадра била дићи човека на исто брдо или која би учинила исти посао? Кад се пажљиво испитало, нашло се, да је енергија, која се развије којим јој путем драго, двапут толика, као она, која се добије оксидацијом састојака са нитрогеном а који се излуче из тела за 24 сата.

Из овога је јасно, да *Либиг* нема право. Храна са нитрогеном храни доиста мишић, коме треба занављања као и сваком другом делу у телу нашем, али храна без нитрогена не надокнађује само животињску топлоту, него она оксидацијом даје и енергије мишићу у нами.

Долазимо дакле до закључка, да је у храни потенцијелна енергија, која телу даје актујелну енергију и то у виду топлоте или механична рада.

Међу тим морамо још нешто на уму имати, кад говоримо о проблему механичне енергије, о чему по досадањим нашим мерама немамо мере; то је утицај душе на тело. Она утиче без сумње на физику и кемију у нашем телу, те мора бити свезе међу интелектуалном или душевном радњом и храном телесном. За доказ, да има јасне разлике међу самовољним и несамовољним радом, доста је да упоредимо механичну радњу у срцу, које се никад не умара, са самовољном радњом у мишићима, који се умарају. Даље знамо, да новака-војника умара војничко вежбање а старији војник и не осећа то. Колико се троши механичне енергије на душевну радњу, питање је, на које, по свој прилици, још дуго неће моћи наука одговорити. Но да се тело умара душевном радњом, познато је потпуно. Док други закон у термодинамици учи, да се ни у каквом механичном апарату не може топлота сва претворити у актујелну енергију, можда, по *Хелмхолцу,* бива то у фином механизму животињскога организма.

Ма да је пре знаменитога дела од *Либига* „како се кемија употребљује у агрикултури," које је предано британском друштву године 1840., било већ ствари у том правцу, ипак је ово био почетак нове ере у напретку кемиском. *Либиг* је мајсторски скупио све резултате пређашњих испитивалаца те им додао и своје назоре пуне оштроумља. За доказ о овому, навешћу само нападај на теорију о хумусу и победу, коју је задобио у том погледу. Већ *Сосир* (Saussure) и други залуљали су темељ овој теорији, и ипак су све до године 1840. мислили физиолози, да је хумус — биљне материје у трулежу — једини извор карбона за вегетацију. *Либиг,* узев у обзир *Сосирове* радове, дошао је дотле, како је потпуно немогуће, да карбон, који се купи у неким крајевима биљнога ткања, долази од хумуса, који постаје онда, кад труну биљне супстанције. Он је, шта више, доказивао, да сав карбон при вегетацији долази из атмосферске угљене киселине, које је у атмосфери релативно мало а апсолутно тако много, да је не би толико, колико је сада има, дошло у атмосферу, ни онда, кад би изгорело све биље на земљиној површини.

Да *Либиг* право има, требало је експериментима доказати. Доказ се овај могао извести тешким експериментима и дуготрајним. Овде се показује, како кемиско испитивање не долази само по лабораторијама, где траје неколико минута, него се оно раширило и у агрикултуру и у физиологију и траје годинама. Нашим енглеским агрикултурним кемичарима *Лавесу* (Lawes) и *Жилберту* (Gilbert) захваљујемо на потпуно експерименталном доказу. И доиста испитивало се дуго и трудно, требало је 44 године па да се добије јасан одговор. У Ротемстеду (Rothamsted) су одредили парче њиве за жито и 44 године једно за другим рађала је земља житом а никад се није ђубрила ни мало ђубретом са карбоном те је тако биље могло добијати потребан карбон једино из атмосферске угљене киселине. Просеком се извукло годишње, које у житу а које у слами, из земље, ђубрене минералним ђубретом, иљаду фунти карбона а из другог комада, који се ђубрио ђубретом са нитрогеном, извадило се иљаду и пет стотина фунти. Тако се дакле са житом добијало по две иљаде и пет стотина фунти карбона а није се ђубрило ђубретом са карбоном. *Либигово* пророштво је тиме и експериментом доказано.

Да бацим мало поглед и на *Либигово* мишљење, како биљке асимилују нитроген, но, да вас не уморим, без експерименталних ситница. Мишљење то упоредићу са најновијим резултатима у агрикултурној кемији. У овом правцу налазимо, да му назори нису потврђени. Он је мислио, да сав нитроген, који биљка употреби, долази из атмосферског амонијака, а *Лавес* и *Жилберт* су експериментима, налик на пређашња, који су исто толико година трајали, показали, да је овај извор сасвим слаб, да протумачи сав нитроген, који се добије жетвом. Они су шта више дошли до резултата: или мора нитроген долазити из какве супстанције, у којој има нитрогена, у земљи или мора биље упијати чист нитроген из

ваздуха. Оба ова мишљења, која се само привидно не слажу, могу се можда спојити у једно после новијих испитивања од *Уарингтна* (Warrington) и *Бертелот-а*. *Бертело* је, наиме, показао, да је земљиште кадро у неким приликама упијати нитроген из ваздуха и спојеве градити, које за тим биљка упије.

Више него све пређашње тиче се нас људи утицај кемије на патологију. Ни у једном правцу није се тако далеко дотерало као у изучавању о микроорганизмима и како они утичу на здравље и болест. У сложеним кемиским променама, које долазе под именом врење и трулеж, напуштен је назор *Либигов*, по коме су сви појави чисто кемиски, јер је *Пастер* (Pasteur) показао, да су сви процеси у свези са животом неких нижих организама. Тако поче бактериологија, која је дошла, у рукама *Листера*, до сјајних резултата у кирургији а *Клебсу, Коху, Виљему Робертсу* и другима дала пута, да нађу узрока многим болестима. Напослетку је *Пастер* много испитивао са резултатом, шта је и како се лечи најопаснија болест, беснођа. Нек ми је с дозволом навести оне резултате, до којих је дошла комисија једна, а коју сам ја у парламенту подстакао. Ови послеци у свакому погледу потврђују *Пастерове* тврдње а доказују са свим јасно, да се његовим начином дала отклонити беснођа код много њих, које су ујеле бесне животиње, и који би без тога умрли од беснила. Овај проналазак у толико још више вреди, јер каже, да ће се моћи тим путем и начином отклонити и друге болести. За ово је дужно човечанство много француском експериментатору. Изгледало би, да смо овде прешли границу кемије и да стојимо чисто пред живим појавима; но новија истраживања кажу, да није тако и да и опет мора микроскопичар уступити места кемичару и да ће се пре кемиским него бијолошким испитивањима наћи, откуд долазе болести и како се лече. Дознајемо, наиме, да симптоми заразних болести тешко да долазе од микроба него да симптомима лежи узрок у неким кемиским спојевима, који долазе као продукти живота код оних микроскопних организама. Особите ове болести своде се више на утицај отровних супстанција, које се чине док организми живе него на организме саме, јер је доказано скоро, да се оваке болести могу пренети таким отровима а да нема ниједног живог организма.

С. М.

ПОЗОРИШТЕ И УМЕТНОСТ.

(Српско краљевско народно позориште у Београду.)

Као што смо већ једном приликом јавили у нашем листу, приказана је овога пролећа у Београду нова комедија, коју је написао Милорад П. Шапчанин. Натпис јој је: Госпођица као сељанка а има четир чина. О њој нам из Београда пишу, да је приказана два пута, уз лепо учешће више Београдске публике. Шапчанин је написао ову комедију по жељи Њезинога Величанства, српске краљице Наталије, која је писцу и предложила предмет комедије. То је позната прича Пушкинова: Барышня Крестьянка. Но писац је само у неколико узео тај сиже; иначе је предмет са свим друкчије, самостално израдио. Осим љубавника, који су, у главноме, схваћени и изведени по причи, све су друго типови, којима је писац створио карактер. Осим тога долазе неколика главна лица, којима у Пушкина нема ни помена. Тако је комични Шабашкин, који је готово најглавнија улога, носи или покреће радњу кроз све чинове; па онда мајка Василиса, па Никита и т. д. Шапчанин, као интендант, инсценисао је комад с особитом брижљивошћу, тако да су и костим и намештај и декорације били верни руском животу из онога доба, када се комедија догађа.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— Од свог једног пријатеља узајмили смо — нисмо могли купити јер се у књижарама овде не продаје — друго ново, прерађено и попуњено издање Утјешеновићева „Недјељка“, које је пре недељу две дана угледало света. Из новог је „Недјељка“ изостала пређашња намена, али је сад попуњен а додан је уза њ и поговор, у којем песник разлаже, како је свој спев сада прерадио, излаже карактер спеву, саопштава две белешке на ситније ствари у спеву, разјашњава шест мање познатих речи, потврђује два факта у спеву изнесена и на послетку назначава, од куда су узети одломци из св. писма за ликове у литургији, у колико то није већ означено у самој певанији у „Недељку“ или не спадају међу обичне, сваком познате песме литургичне. „Недјељко“ је сад подељен на дванаест песама — пре је било само три: Урис, Рочиште, Православље — па је на чело свакој песми стављена као нека перијоха, шта се све пева у тој песми. У овом је издању спев написан новим правописом, само нису консеквентно изведени фонетички закони; има наиме речи и „србство“, робства“, „витежке“, „задушбина“, „одпојај“, „узкресење“ покрај „убошких“ и других облика, који су по правилима еуфоније склопљени. Књига је изашла у врло фину и укусну издању самога писца а штампана је, као и оно прво издање од 1860. године, у Бечу.

— Из X. књиге „Годишњице,“ коју издаје Чупићева задужбина у Београду, отштампано је на посе „Вук Бранковић“ расправа београдског професора и академика Љубе Ковачевића. Ову је расправу читао Ковачевић у Београдској касини, као предавање, још лане 24. марта и то је оно предавање, које је и архимандрит Иларијон Руварац у својој расправи „о кнезу Лазару“ на више места споменуо. После кратког предговора прелази Ковачевић, да докаже, где је постојбина Вука Бранковића и завршује закључком, да је постојбина Вукова Дреница с градом Борчем, којом је још прадед његов

господовао. За тим расправља о племену Вука Бранковића и доказује, да Бранковићи нису мушки потомци Немањини, али је вероватно, да је Бранко (син Младенов, а отац Вуков) био ожењен каквом одивом Немањића, кад је од Душана добио титулу „севастократора,“ која се давала владалачким сродницима. После тога говори о одношају Вука Бранковића према кнезу Лазару (1372—1389.) и доказује, да је Лазар као таст Вуков и Ђурђа Срацимировића себе сматрао за врховног господара Србији и Зети, али је у својој држави био независан од Лазара. После тога говори о политичкој радњи Вука Бранковића од Косова до смрти му (од 1389.—1398.) и завршује питањем: „је ли Вук издао на Косову,“ набраја и говори ту о битци на Косову и смрти Мурата и Лазара по турским и осталим изворима из XV., XVI., XVII. и XVIII. века, цитира народне песме, предања и изводи овај закључак: да је Мурат с великом војском ударио на Србију и утаборио се испред Приштине, да га је Лазар дочекао на левој страни Лаба с војском својом, Вуковом и можда зетском, да је Милош одиста распорио Мурата, да се Турци у најкритичнијем моменту под Бајазитом прибрали и решили битку у корист турску у уторак 15. јуна 1389. При крају доказује, да Вук није издајник, и покушава да докаже, зашто је баш њега српски народ прогласио издајником. — Књига је штампана у државној штампарији, није нужно дакле додавати, да је и спољни облик и израда укусна.

— Марко Цар позивље на претплату на своје путне цртe и књижевне белешке, које је наумио да изда под натписом „Из нове Италије“. Писац је летос обишао северну Италију и неко је време провео у Млецима те износи утиске с пута а и погдекоју црту из новије талијанске књижевности. У овом ће делу угледати света већи део градива, које је писац наменио био за књигу „Моје симпатије“, што су требале изаћи још пре две године (в. „Стражилово“ од 1886. на страни 346.)

— Фридрих Шпилхаген је довршио нов роман. „Нови Фараон“ зове се то дело, а мото му је: Тада наста нов цар у Мисиру, који не знадијаше за Јосифа. (Мојс. књ. II., гл. 1., ст. 8.) Место радњи је Берлин, а описује се модерни живот вишега друштва и то у рефлексу утисака, које о њему при повратку у Немачку у години атентатâ (1878.) добија стари један од 48-е, пошто је три године у Америци провео.

СМЕСИЦЕ.

(Грдне гаже и хонорари по позориштима.) О тој теми пише у Париском „Фигару“ фељтониста неки овако: У Француској се јагма о велике плате датира канда још од првог царства. По налогу Наполеона I. добијала је слављена Каталанијева годишње 100.000 франака, једну корисницу и допуст од два месеца; при свим тим сјајним условима и царској забрани оде та ћудљива и интересирана примадона кришом из Париза те пређе у Лондон, где је добила још једаред толико. Да би у Ерфурту пред славним „партером краљева“ играла, добила је Талма у име хонорара 350 франака а то је у оно доба могло важити као сјајна награда. Рашелка, која је са 4000 франака годишње плате ступила у théâtre français, имала је најпосле са својим допустима, хонорарима и корисницама годишњи доходак од преко 150.000 франака. Сјајан је ангажма имала и Ценика Линдова код злогласног Финеаса Барнума Уговор је обухватао 150 представа за 18 месеци, „шведски славуј“ добио је за свако вече 5000 франака а осим тога се сносили трошкови на путу и по гостионама за њу и за њену пратњу, у којој их је било петоро. Као гаранцију оставио је Финеас 750.000 франака код банкира „Baring and Brothers“ у Лондону. На путу свом кроз Америку, што је трајао петнаест месеци, реализовала је играчица Фаника Елслерова 700.000 франака. Сара је Бернардова за кратко време прешла ту цифру, а Коклен, који сад кроз Европу пролази, дотераће и до милијона, нарочито ако на путу често наиђе на такве занесењаке, као што је богати ценки Vanderbilt, који му је даровао 15.000 франака за то, што је на његовој лађи играо Молијереве „Précieuses ridicules“. Како улога износи само 300 редака, то је Коклен рецитовао редак по 80 франака. — Куд ли се то одмакло од она два Париска сола улавнине, коју су добијали „Confrères de la Passion“, што су у XV. веку приказивали мистерије! Како ли се времена променила од краљеве чете du Petit-Bourbon, коју је Молијер дириговао и у којој су глумци имали месечне плате 300 ливара. Паулус добије данас толико за неколико сахата, Сара Бернардова заслужи толико са једном само тирадом, Фор са неколико тактова, Жидикова са једним куплетом а Нилсонова са једном хроматичном скалом. У Лондону је Малибранова добијала 3750 франака за свако вече. Онога дана, кад се дочуло, да Дипре од директора Париске музичке академије, Дипоншела, тражи 100.000 франака годишње, сви се побунили. Новине су све севале. Бурза се ускомешала, министра просвете интерпеловали су оштро, али је Дипре ипак добио својих сто хиљада франака; у провинцији су му плаћали 1000 франака за једно вече. Аделина Пати била је прва, која је за једно вече искала хонорара 10.000 франака, па се на њу одмах угледале неке њене супарнице. Кад је она то видила, искала је од тада 15.000 франака па толики је хонорар добила последње године за своја три концерта у Eden-позоришту. Тако је у последње време тенориста Тамањо у Рију де Јанејро ангажован био по 10.000 за свако вече и гарантовано му је најмање десет представа сваког месеца. На концу првог месеца мислио је превадужени управитељ, да му мора 1000 франака за свако вече одбити, а тенориста није имао ни куд ни камо него је морао пристати. Другог месеца опет је управитељ продр'о са новим смањивањем хонорара, овога пута прилично с муком. Али је одмах сутрадан Тамањо кришом сео на лађу па оставио и управитеља и уметнике и публику на цедилу, а „разлог“ му је био, што не ће више да „штетује“, јер са 7000 франака за једно вече не може да изађе на крај. Кукавац!

САДРЖАЈ: Очајница. Песма Драгутина J. Илијћа. — Како је Пјевалица излијечио фра-Брну. Прича Симо Матавуљ. — У крчми. Песма од Војислава. — Чика Зоран. (Наставак.) — Слике с пута. Од Милана Савића. I. Гамзиград. — Кемија за последњих педесет година. (Свршетак.) — Ковчежић. Позориште и уметност. — Књижевне белешке. — Смесице.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваког четвртка на читавом табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. на по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 ф. на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата администрацији „Стражилова“ у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 23. У НОВОМ САДУ 9. ЈУНИЈА 1888. ГОД. IV.

ПЛАЧ АФРОДИТЕ НАД АДОНИДОМ.

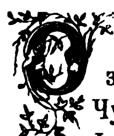

О звезде на висини,
Чујете л' моју тугу?
Ја плачем у тишини...
О, Ехо, по даљини!
Поклони гласак другу,
Што блед и мртав лежи
У суморној долини...

К'о кедар оборени,
К'о цветак миришљави,
Он ћути... Тешко мени!
Његове бујне косе
Несташни ветри носе —
А руке, што су сретно
С дивљим се вепром биле,
Без моћи и без силе
На тле су пале цветно.

Где сте ви, миле зоре,
И ви пролетњи дани,
Кад је божанском ногом
Блудио по пољани
И звонким својим рогом
Гонио снажног вепра,
Суровог, страшног звера,
И лава и пантера?

Бојно му копље лежи,
И ту̑л и оштра стрела,
Крај снажног, мушког тела —
А око бујне косе
Густа се врежа сплела...

О, источниче живи
Сребрне горске струје!
У жарко подне ту је
Тражио одмор благи
Мој нељубљени драги.
Ту сам у тавне ноћи
Мамила песмом њега
И тужна у самоћи,
Спустивши руке своје
На своја бела крила,
У твоје бистре вале
Бисерне сузе лила.

Ја ћу, без миле наде,
И од сад њега звати
И с тугом спомињати
Његово слатко име.
Ја ћу у ведре дане
Блудити кроз пољане
И у свом боном санку,
У ноћи и уранку,
До века бићу с њиме.

Ви травне, вите стазе,
И ви пећине горске,
С прохладним, благим миром —
И ви обале морске,
Чувајте спомен друга.
Ти, Ехо, носи широм
С мирисом и зефиром
Са орошена луга
Адонидово име —
И сваки цветни кутак
Испуни само њиме.

Вече се спушта благо
С мирисом и милином
И ветар бије с гора,
И чајка тромо кру̑жи
С обале сињег мора
Над равном површином.

Застани, сунце сјајно,
Буктињу још не гаси,
Да гледам чело бајно,
Да гледам густе власи!
О, Фебе, бледи Фебе,
Ти светли у самоћи...
Сузама молим тебе,

Светли нам, бледи Фебе,
У брачној нашој ноћи.

Ви, звезде на висини,
Видите л' моју тугу?

Ја плачем у тишини...
О, Ехо, по даљини!
Поклони гласак другу,
Што блед и мртав лежи,
У суморној долини...

Војислав.

КАКО ЈЕ ПЉЕВАЛИЦА ИЗЛИЈЕЧИО ФРА-БРНУ.

ПРИЧА СИМО МАТАВУЉ.

(Наставак.)

— Таако! рече фратар и узе опет јести.

Старији повадише луле с краткијем камишићима, те закурњави дим и помијеша се с димом са огњишта, који је вјетар сузбијао. По што се нагледаше »вра Наћвара« — тако зваху кришом славнога пјесника — погледи им се стекоше врх петра, гдје је висило неколико черека и поребрина свињскијех. Многи одавно не бијаху у кући Кушмељевој, а никад се ту не састаше сви. Неко момче Кркотића, гледајући сланину, пришапта најближем до себе: »Ej, да није кров поплочан, јали барем да је баца шира!«

По што она тројица поједоше рибу, домаћин узе с полице један земљани врч, дуну у њ, па нагло слекну главом, јер милијуни зрнаца прашине излетјеше из њега. Тако учини три пута, па пође к углу, покрај таре. Бакоња дотрча за њим с воштаницом. Кушмељ се чешкао пред бачвом, па јој обиђе обруче, па дно до зида, па примириса врањ, па закуца прстом испод шпињела, па... уздахну тако снажно, да му се свијећа у руци угаси...

Рођаке подуши смијех.

— Запали је јопет, враг је однија! вели Кушмељ.

— Однија ти памет, ка и јест, бештијо над бештијама! рече тише Осињача. Зар се свијћа придаје врагу, још канделора, је ли?

— Валај баш право имаш, Барице! рећи ће на сав глас Ркалина. Свијћу је грийота псовати и кад није канделора. А још да то рече кнез прид овим дитићима!

— Валај смо бештије, гришне бештије, кад се ни прид редовницима не можемо уздржати! А да шта лајемо и како бога вријђамо, кад нас они не чују!? дода још јаче Кљако.

Одиста ћаху Рдало, Рора и Чагљина сваки по нешто још рећи, да се фратар не бјеше заговорио са слугом, те се не обазираше на њихове ријечи.

— Таа-а-ко! поче опет он, дигнувши чашу вина према оку. Је ли старо или ново, а, Јере?

— Јес, ја... није... јес старо... није баш ни старо, ни ново! одговори Кушмељ, а глас му је дрхтао.

— Како то, болан? пита дујо, па прије одговора искапи и стави чашу пред Стипана.

— Јево видиш, како. Притекло ми је пет барила од лањскога, а цина му је била пала прид тргање, те ти га ја смишај с новим, а новога сам наша тринајст барила, те ти ја све успи у ону бачву, а она бачва бере мало више од осамнајст барила, те ти ја...

— А је ли чему? а вра Брне? прекиде Осињача.

— Вире ми, није лоше! одговори Стипан, предушивши од своје, пак поче љуштити јаја.

— Таа-а-ко! А оћеш ли дати браћи да сквасе грла?... Јесте ли вечерали, људи?

— Јесмо, јесмо!

— Таа-а-ко! Па дај да пију!

— Вала! вала!

Кушмељ узе бардак испред дјеце, па крену пут бачве, не брже, него да на смрт иде, али га Ркалина устави.

— Не ћемо с комињаком! А-ја!

— Не бора ми, нама га и код куће притиче! викну Чагљина.

— Не, не, а-ја!

Кушмељу би као да га пчела упече у врх носа, те одиже образе и брке а зубе искеси, па им вели:

— Ма, људи, шта ће вам цило вино? Овде нема ни дви чаше дропињака!

— Има, крижа ми, мал да не пун бардак! рећи ће неки Зубатац, наднијевши се.

Сви прснуше у смијех и загунгулише.

Осињача истрже мужу суд из руке, преручи комињак, па оде к бачви. Сви повукоше душу у се, те се чуло како млаз шиче. »Вра Наћвар« у толико извадио неки лист, па стаде

читати. Биће било како ново његово »сочиненије«.

Чагљина примивши од снахе пун бардак, устаде и скиде капу.

Сви поустајаше и поскидаше капе.

Фратар, занешен читањем, не стави се, него рече, не дижући главе:

— Стипане, намири и обађи коња, то је најглавније. За тим побрини се за моју ложницу одма, е сам задрима.

Момак изађе, а за њим и Бакоња

Чагљина се накашље, онако, како се кашље, кад се хоће да привуче чија пажња. А кад ни то не поможе, он зовну:

— О, вра Брне!

Фратар диже главу.

Брат му тад започе:

— У здравље наше миле добродошлости, ка шта је увике било наше драге добропрошлости, јер она увик наше жеље и нашу душу ислиђује, јер она оди и броди међу нама гришнима, баш ка мудрост међу воловима, да нас проведри и просвитли, ружа наша, ка свића кроза дим од тамјана! По том, да му буде у свр'у, прид богом, прид царом, прид бискупом, провинцијалом, гвардијаном, народом и нами, ружи нашој, и на ономе свиту за живот, а на овоме за душу! По томе ка шта се он стега светим конопом, да стегне бољитак, зачетак, вировање и стрпљење и свако благословење, јер душа не уми ди су дви, јер на крају виси покајање и молење, а свр'а је велика да он, ружа наша, буде доша ка вист благовист од диве Марије, од Исуса слаткога, од Јозефа праведнога! По том, како је наш дуовник сакрушија богољубну змију, тако је у своја грка јуста метнуја киту цвића, а проклети сотона просуја отров, ка што су вридни били сви наши богомољци, двадесет и три до њега, тако ће и након њега, а он писме пива и молитве дивани, ка бог што све зна, јер мудрос, честитос, богољубнос, скрушенос, крипос, липос, милос, душевнос, радос, понизнос, онде је ка у врићи! А по том и по том, наш драги и благословени, славни, вирни и мирни, ка што је носија, посија, просија, разносија доли до воде, гори до крижа, дакле они сви дубоко и слатко знају, у глави чују а у ушима виде, а под петом је лако, ко је обувен, и у души, ко је крижом умијен, нека се личи кога боли овом свр'ом, ка он, ка они! Дакле: живија наш дични вра Брне!

— Живијаааа! викнуше једногрлице Јерковићи.

— Ко ће ка он! вели Ркалина, машући главом.

— А ко, ја, ка он!

— Виру му његову, да је учија, каква би то глава била!

— Ја сам му мало коју рич разумија!

— А ја баш ништа!

И сви се диве томе говору, који не разумјеше — јер по жупама св. Фране, кад се напија учену човјеку, или кад се у каквој великој прилици говори пред ученим људима, треба говорити, да простота не разумије. А Чагљина бијаше прави вјештак у томе, таки вјештак, да он сам није знао, што је говорио. Он је дваш, триш тако бесједио у манастиру, а неколика пута у граду послије посланичкијех избора, и увијек бјеше потресен највише он, пак сви они, који би га најмање разумјели . . .

Бесједник још рече: »здрав у милости, радости, крипости и свакој добросте!« пак нагну бардаком. А као да ни у томе послу не бјеше пошљедњи, јер му јабучица скакаше кроза дугачко грло, од котлаца до подбратка. По што предуши, хукну и додаде суд брату Шунди.

— Ун здрављен вран! Донбро донша ин зан донбра винђења! напи Шунда, пак одапе ништа слабије од старијега брата и додаде суд рођаку Ркалини Зубацу.

А Ркалина, након добријех десет гутљаја, додаде суд . . . Осињачи, јер беше већ празан.

— Е, овога још није било! рећи ће Кушмељ тихо тихо, како су га најближи могли чути. »Облапорне губе дочепале се муктиша, па нагињу ко ће боље: kљу-ка, kљу-ка, kљу-ка! Ка да мени с неба пада! Еј! еј! . . .«

У то се врати слуга, носећи наручај сијена, којијем напуни најбољи кревет. Бјеше их у кући свега три, отесанијех сјекиром од буковине, као што су обично по далматинскијем селима. По врх сијена слуга прострије чисте плахте, које извади из бисага, а сврх тога метну покриваче.

За њим бијаше уљегао Бакоња, пак се раскорачио пред прагом, гледајући мало косо стричеве и рођаке.

Осињача је нешто шаптала с мужем, пак напуни други бардак, којијем се обредише Рдало, Кљако и Рора. па и трећи, којијем завршише момчад Кркоте и Зубаци.

Стипан припали цигарић своме господару, пак се поизмаче и запуши и он.

Јерковићи разумјеше сад, да је близу час, у коме ће се излећи оно, што бјеше најглавније по њих, оно, око чега се све обртало, те умукоше и погледнуше Чагљину, а он скупио прстима мрске на челу, као да прибере мисли.

Сви очекиваху, ко ће први проговорити и како ће.

Први пробесједи слуга Стипан ево овако:

— Људи божји, ала сте дивљи! Тај ваш дуван смрди, вире ми, смрди ка куга и штипље за очи, те ће трибати растворити врата и бацу, по што изађете! Људи божји, ала сте дивљи!...

На то се узмиголише, али мудри Чагљина одмах поврне:

— А да шта смо него дивљи! Ми смо, болан, ка звирад!

Па угаси лулу, што и други с мјеста учинише.

— Па онда још ништо да речемо, — настави Стипан. Ми смо пошли из манастира у по дне и свраћали у Лећевицу и Бретраново, па је, борме, дујо уморан и он би лега, а ви засили...

На то сви једанак поустајаше.

Фратар гледну на свој сатић, пак махну пут њих руком, али како у тај мах разјапи уста, зијехајући, застадоше.

— Останите... јо..ш ма..а..ло, још мало!

Посједаше.

— Та-ако! А како је сад ов... ов...? — и опет му зијехање прекиде ријеч, али сви разумјеше шта пита, јер је гледао Бакоњу.

Осињача брзо устаде, поклони се, стави руке за појас, пак поче:

— Душе ми, вра Брне, право да ти кажем, мало је бескаран, мало је своје главе, мало је жив, живљи од друге дице, али јопет даде се и свитовати, има нико вриме, хе!...

— Хм! Таа-ко!

Чагаљ се значајно накашља, па сви његови редом.

— Хе! није баш посве лош, али је мудар, мој вра Брне, дивице ми, мудрији у многим стварима од ћаће!...

— Таа-ако!

Јаче кашљање међу Јерковићима и мали жагор.

— Од ћаће и од други', вируј ти мени, мој добри вра Брне! Јато ники дан дошли Личани, да купују вино. Јере тражи по једанајст вијорина барило, а они нуде по девет. Тако је трајало све јутро. Најпослинак Јере тијаше да дâ, али му Бакоња рече: не дај, ћако, јерс сам се ја прикра, кад су се разговарали, па сам чуја, ди говоре да је вино по Промини и по Котарима скупље од нашега, а слабије од нашега. Још рекоше, да би се у наше могло усути трећи дија воде, а исто да би поднило...

— Тааа-ако, таа-ко, тако! Ану амо, оди амо, од', од', од'! рече фратар.

Бакоња приступи и пољуби стрица у руку.

— Па шта мислиш, а? Оћеш ли галијотати, ако те поведем у манастир, а?

— Ја ћу те слушати и бићу добар! одговори Бакоња, гледајући стрица отворено у очи.

— Не говори тако, дивље дите, него реци: слушаћу вас, честити оче, и бићу вашој доброти припокоран! поправи Стипан.

— Слушаћу вас, честити оче, и бићу вашој доброти припокоран! понови Бакоња и пољуби опет стрица у руку.

— Тако, мој липи Стипане — рече Осињача — здравьица се наносија, а тако ти твоје срићице, поучи неуко дите, јер ми смо ка говеда.....

— Таа-ко! Доста сад! прекиде дујо. Мали ће доћи на ћуд, ја се надам, а ако ли не дође, ја ћу ш њим ффф-т натраг! А сад доста и задоста! Ти му, Барице, спреми мало пртенила и што знаш, па нека иће сутра са мном. Таа-ко! А ти ме, мали, изуј!

Бакоња клече и поче му свлачити бјегве.

Осињача допаде и ижљуби обје руке дјеверу, још га ћуки у пробријано тјеме. За њом приступи Кушмељ. Обоје заводњело очима, нити могоше ријечи проговорити. Она се обрне ка слуги, па хтједе и њега у руку цјеливати. У толико јој се поврати ријеч, пак засу:

— Мој добри Стипане, да ти је припоручен, ка да је твој! А ти, Бак..., а ти Иве, слушај овога доброга Стипана у свему, знаш; у свему чуј га и припитај и по десет пута. Он ће ти показати, како се чизме свитљају, како се...

— Таа-ко! Доста, доста! прекиде дјевер. Вриме је лећи!

Пак устаде и нагну се пут Стипана, обрнувши рођацима дебљи крај. Стипан ухвати за рамена од мантије и повуче к себи, те фратар оста у панталам, прслуку и голорук. Такав чињаше се много дебљи и као неко друго чељаде.

Чагаљ, Шунда и Ркалина шаптаху нешто живо међу собом. Чагаљ упр'о кажипутом пут свога чела, па куцка у њ.

Осињача каже дјеци: »ајте пољубите руку стрицу и реците: вала, наш липи дујо!« Чма-

њак, Кривица и Галица учинише тако, а она узе под пазуха Шкембу те и он ћуки стрика, докле доприје у трбух.

— Таа-ко! Ајте лезите! Ајте и ви, браћо!

— Би молија за једну рич! вели Чагљина, скинув капу и примакнувши се к огњишту. Сви се његови наслагаше иза њега.

— А шта то, Јуре? пита немарно дујо, чешући се по листовима.

— Би молија, а прости ка старији и паметнији. Јево шта. Ми ... онај ... да речем, ми јево не желимо зла никоме, а телиш својој крви, своме брату, али ... али ...

— Ајде, брајо Јуре, ајде кући, жив бија!... Ајте сви, и онако је већ касно! прекиде Осињача, блиједа као крпа.

— Али триба да кажемо, да ми нисмо кајели ...

— А шта кајели? шта кајели? губо пијана! прекиде га Кушмељ и спопаде ожег.

Загнаше се један пут другога, али стаде међу њих Шунда и зашунда, дигнувши руку високо:

— Ајап! Овден нен понмаже страншити! И мин монжемо слонмити конме ренбра! И јонш канко! Алвун-дан-дан-ра!!

— Штааа? викну фратар упропашћен. Да се бијете!? Прида мном!? Таааако!? А зашто!? — пита онако голуждрав и обрће се око себе.

— Прије свега реци овој магарчини, да се не загони, јер ако га сваки прстом довати, не ће остати папричка од њега! вели Чагљина.

— Таа-ко!...

— А твоја ће се исто бројати, ка увике, дујо, али је добро, да нас чујеш! вели Кљако

— Таа-ко!...

— А њему шта ће бити од ричи? Зашто се једи, ако му је душа мирна? вели Рдало.

— Таа-ако!...

— А најглавније је, да држи руке при себи и језик за зубе он и Осињача, јер ... и зашкргута зубима Ркалина.

— Таа-ко!...

— Најнприче ћен бинти, анко јонпет нансрне, дан ган звинзнеш пон ћинвенринци, Крнконтићу динте! Анпустија! вели Шунда.

— Ах Исусе! Исусе! уздахну дујо и строшта се на столицу, пак одиже обрве, ваљајући с очима једнога на другога. Стипан стаде иза њега, блијед и он као самртник, а Кушмељ и Бакоња прислонише се уза кревет.

— Јесам ли ја међу браћом или међу ајдуцима ноћас? поче он.

- Мој добри вра Брне, молим ти се, чуј ме! заче меко Чагљина. Јесам ли ја река шта рђаво? А јесам ли и мислио шта рђаво? А он нас тира из куће на овај начин! Ми јесмо у његовој кући, али смо се поради тебека скупили овде, и ја имам тебика да речем ништо, у име свију, споради што имамо договор ...

— Таа-ко! рече дујо, поврнувши се маличак.

— Тако је! тако! заграјаше сви.

— Дакле јево шта је. Малоприн сам река, да ми немамо зле премисли на нашу крв, јер у крви је милос и крипос а при том богољубнос кад цвита у рају, у оградн ...

— Немој тако, немој ка оно малоприн, него кажи у кратко и бистро, што имаш! рече дујо.

Шунда одгурну брата, па ставши на његово мјесто:

— Ун крантко јен ованко: мин ненћемо дан вондиш Банкоњу ун мананстир!...

— Таа-ко? Ви не ћете!? А ко мени заповида?

Кљако отури Шунду и стаде на његово мјесто.

— Ми ти не заповидамо, нити можемо, али крви ми Исусове, а она је прискупа, кајаћеш се, ако га поведеш, јер ће те ово дите осрамотити и нас свију!

— Таа-ко! А ја ћу ш њим натраг, ако не буде за то.

— Зло је и да пође! рече Рора.

— Докле га познаш, може учинити, шта се већ не ће моћи исправити, а боље је знати наприда! вели Рдало.

— Ма све су то празне ричи, и ја не знам, шта оћете?

Жестоки Ркалина шкргутну зубима, натаче капу, одгурну свијех, пак се усиђи пред фратром.

— Јево мене да кажем, без завијања, најкраће и бистро. Ти одабра сина Кушмељева, да учи књигу, па да с врименом буде, што и ти, а с нама се не посвитова. Ти с нама вечерас не проговори три ричи, него нас задржа, да видимо твој избор. Липо! Али ћеш чути истину, па чини како знаш. А истина је ово. У Зврљеву до сад није било лупежа, паликуће, убојице — ни другога вражјега створа, ка што ће бити овај Бакоња. Он је исти покојни стриц Јурота, ни узми ни подај, и обршиће ка он ...

Кушмељ јекну као рањен во. Осињача и Бакоња јецаху на сав мах.

Немилостиви Ркалина настави:

— То си ти све зна, али ти нама не вирујеш, него си се упија у твога Кушмеља, ка свети Анте у прасца . . .

— Ја зна нисам! . . .

— Јеси, јеси. Јесенас, о проштењу, казали смо ти потанко. Каза ти је и Чагаљ и Шунда и Кљако и Рора и ја исти, а кашће ти и све село, јер је све село на чуду с њим! Видиш, како сад плаче уз матер, како се приподобија! Сирома! А џигерице би ти извадија за крајцару. Материна му казује ти, како је мудар, како се привука, да слуша, шта Личани говоре, а не ће да каже, да им је укра из колâ два пршута и да су и заједно појили . . .

— Лажеш! рече Осињача кроз плач.

— Мучи, женетино, мучи, немам ја кад а мога би липи изрећати. . . Дакле, разумија си све, па сад га води! Чуће му за здравље твоја браћа вратри, а ни светом Врани не ће бити лако, јер ће га огулити, ако буде мога, ка што ће и право имати . . .

— Доста, грешниче, доста! прекиде га фратар, више жалостиво него ли оштро.

Али Ркалина плану на то, пак састави руке на крсти. а прегну се, да је готово носом додирао лице дујино, и рече опоро:

— Ко је виши гришник, ја или онај, што заклања оваке лупеже, а вратре? . . .

Стипану прекипје, те викну:

— Натраг, ти Ркалине, како ли те зову, пасји скоте, јер ћу ти мозак пролити! и маши се оружја.

Бакоња се стани у трен крај Стипана, а Кушмељ опет спопаде ожег. Осињача залелека. Фратар се укочанио на стоцу.

— Натраг! повикаше сви тројица.

Ркалина погледа презирно Стипана и рече:

— А што се ти уплићеш, ти скитачу, ти вратарски рувијане и таволизу, а!? А знаш, да ћу ти узети те црваљике иза паса, па ћу и' сломити ода те! . . .

— Кушај! рече Стипан, извадивши кубуру.

Ркалина крену, али фратар угаси свијећу.

Чуше, како крцну ороз на пушци.

Фратра стаде помагања.

— Јере! . . . Јуре! . . . Баре! . . . Јесте ли ми браћа! За муку Исукрстову, за светога Франу, не дајте, да се крв пролива . . . Ајме! ајме! у-ју! јо! . . . Стипане, немој, дите! . . .

— Не бој се, вратре, ништа бити не ће, — рече Кљак, пропирујући главњу, да запали свијећу.

— Нен бонјимо сен мин ти' принковођана, тин онружани денлија! вели Шунда.

Брне почме грлити Стипана и одмакну га у ћошак, пак се обрну к Јерковићима:

— За име божје, шта оћете од мене?

— Оћемо, да изабереш од наши' детића, који буде најдостојни! рече Ркалина суво. Јер ми знамо пут и до бискупа!

— Па ја нисам река, да не ћу! одговори фратар, раширивши руке.

Јерковићи почеше гуркати Ркалину у плећи и сви заграјаше.

— Па липо! . . . Куд ће се липше! . . . Па добро! . . . Ка паметан човик! . . . Добри наш вра Брне! . . .

Онда Чагљина ступи на своје пређашње мјесто, па ће медено:

— А шта је трибало, да се до овога долази? Зашто не пуштисте мене да говорим, него овај манити Ркалина: дам! бам! тум! тум! ка да се не може људски . . .

— Добро! добро! ајте молим вас . . .

— А мој добри, мој липи вра Брне! — настави Чагљина — немој ти мислити, да смо ти ми изгубили решпет, и да ја нисам зна, да ћеш ти учинити, како је право! рече и пољуби га у руку, па оде.

Сви остали редом приступише му руци, преклињући се сваки, да му није »изгубио решпет« и молећи, да опрости. Неки још повикаше: »Добра ноћ, брате Кушмељу, прости и вала ти на части!«

Ркалина се заплака на поласку. »Ни-и-сам ни ми-сли-ја да . . . да те врићам!«

— Ајде, жив бија, ајде! вели фратар, пак се отетура до кревета и извали се, уздахнувши, као да бјеше свалио терет од стотину окâ.

— Таа-аа-ко! Уф! Нека вас враг носи сви', сви', сви' — колико вас је! . . .

Кушмељ, Осињача, Бакоња и Стипан посједаше ћутке

Дјеца бјеху полегла још прије.

— Ка да је киша почела? пита Брне стењући.

Стипан изађе на врата, пак се врну. »Нема«, вели, »кише, него је ведрина!«

А у тај мах Бакоња спопаде свијећу, пак потрча к бачви и закука:

— Куку, ћаћа, куку!

Кушмељ, Осињача и Стипан допадоше, те

имадоше шта и видјети! Отворен шпињел, те истекло ако ће и барјело вина . . .

— А проклети антикрсти! лупежи! галијоти! жбири! ајдуци! Убија вас бог! А платићете! платити! ако жив буде Јере! јецаше Кушмељ.

— Јето, мој добри дивере! јето какви су, видиш сам, па још вируј њима! — плакаше Осињача.

— А понили су и бардак! рече Бакоња. Биће га напунили онда, кад је вика Ркалина!

— К врагу сви! сви! сви! Ух! стењаше једнако на својој лози фратар . . .

Те ноћи спаваху слатко под тијем кровом: Чмањак, Шкембо, Кривица и Галица, а Брне, Кушмељ, Осињача, Бакоња и Стипан не стискоше ока.

У зору по наредби фратровој Стипан оседла коња, те кренуше без каве и ракије.

Кушмељ, по што помога брату да узјаше, стаде пред коња, пак се чешка.

Фра Брне. блиједласти, као да је боловао, гледа у врх од чизама и вели: »Па . . . онај . . . видићемо!«

— Ја . . . онај . . . како год ти речеш! вели Кушмељ.

Фратар се још дубље замисли, пак ће најзад одлучно:

— Нека иђе! . . . Баш нека иђе одма! — и ободе коња и одјезди.

Кушмељ и Осињача изгрлише Бакоњу, препоручујући му, да слуша стрица, да запази, како га стричеви и рођаци љубе, па нека се баш за њихов инад подобри . . .

Стипан и Бакоња пођоше.

Муж и жена стајаху пред кућом, докле их год из вида не изгубише, пак уђоше у кућу.

А шта је даље било с Бакоњом Кушмељевим, то ће се даље испричати.

(Наставиће се.)

У ТУЂИНИ.

Далеко у магле плаве ја гледам храшће твоје,
Суморних и мрачних гора како се диже стас,
У облак више себе заклања чело своје
И са тог виса слуша подземни чудни глас.

Као да се земља ломи, потмуло и помамно
Кроз доље и дубраве чудан се хори хук;
Пастирске фруле гласи не јече тако мамно,
Страховит то је звук:

„Домовино, домовино,
Где аманет чуваш знан?
Да те није успавала
Нашег доба слава сјајна
Те почиваш мртви сан?

Домовино, домовино,
Зашто скриваш поглед свој?
То се хоре наши гласи,
Својом крвљу што су спасли
Од срамоте образ твој!“

Ал она не чује ништа, узалуд гласи моле,
Под венцем искиданим прикрива свели крас;
Ах, како тужно стоје плећа и руке голе
И сломљен, повијен, некада вити стас!

Узаман дух прошлости о старој бајци снива,
Како јој верни синци скрхаше ропски знак,
Тим ланцем ропства она синове сад окива
И шири густи мрак!

А из гробља оронулих
Ко се оно диже сад?
Је л' то Милош, храбри Ђорђе,
Што скрхаше ропско гвожђе
И скидоше с тебе јад?

Домовино, домовино,
Видиш ли им духа ти?
Знаш ли, куда они ходе?
Они траже гроб слободе,
За којом су гинули!

Ал она не чује ништа, узаман деца њена
Из гробља оронулих слободе траже зрак,
Он је утрн'о давно, ах, њега више нема,
Над домовином мојом вије се густи мрак!

Драгутин Ј. Илијћ.

ЧИКА ЗОРАН.

ПРИПОВЕТКА ИЗ СРПСКОГ ГЛУМАЧКОГ ЖИВОТА

ПРИЧА М. К. Д.

(Свршетак.)

Прави морнар осећа се сретним тек кад је на мору. Он гледа на земљу, на шуму, на брегове са блаженим неким осмејком. Сретан је, кад приспе у луку, кад ступи на земљу; али то све мало траје, те он са жудњом очекује час, када ће се на галији развити једра, да га опет однесу на површину морску, да га шибају ветри, сунце да му жеже теме, и да се бори са олујом и буром. Тако исто и прави глумац гледа са своје позорнице другу позорницу — свет! Како би било ономе морнару, да га судбина одреди, да, место на мору, међу бреговима мора живити?

Све патње и невоље, које су на чика-Зорана наилазиле, док је још на позорници био, нису могле попгнути ону горду главу. Један тренутак блаженства, заноса и славе на позорници застрьо би сав јад и чемер у животу. Олучасте бразде на бледом лицу, две дубоке боре на до сад глатком челу, проседела дуга брада и опуштени бркови, јасно су казивали, да је чика Зоран за кратко време много препатио. Није прошло тек неколико месеци, од како је напустио позорницу а нови га удар снађе. Најбољи његов друг и пријатељ, створ, који га је разумевао, који је делио са њиме добро и зло, његова добра жена, после кратке болести, отишла је богу на истину, отишла је, да се више не пати. Да није било доброг Хаџи-Антоновића, не би имао чиме ни сахранити своју жену тај некадањи славни глумац, а садањи дневничар у одветничкој писарници.

Сваки удар судбине, који га је постизавао, преписивао је чика Зоран позорници! Па ипак, шта је то, што је по каткад издизало ону погнуту главу? Шта је то, што би разведрило онај натуштени лик чика-Зоранов, кад би јутром рано полазио, из најудаљенијег краја вароши, из свога стана, у писарницу, на своју дужност?

„Ој — — — — — —
Што срца имате.
Насмејте се на ту љубав,
Коју не схватате!“

Позорница је то! Помисао на сретне тренутке заноса и славе!

Да је чика Зоран у време почео; да су прилике нашег позоришта биле друкчије; да је све ишло својим природним током: чика Зоран би се успео као глумац на висину правога уметника, јер све, што је чинио и радио, и као глумац а и доцније, казује нам, да је чика Зоран био од оних глумаца, за које се каже да су изабрани.

Била је недеља. Чика Зоран је отишао, да однесе неке ручне радове Јелкине старој некој госпођи, која је за своје кћери куповала готово сваки вез из Јелкиних руку. Јелка, кад је оца испратила до врата, врати се у своју малу и сиромашну собицу. Поглед јој паде на лик покојне јој матере, она клече пред тај лик те стаде плакати и плакаше дуго.

Сретно је женскиње! Њему сузе, ако и не однесу сав бол, бар га донекле затопе. — —

На вратих се зачу лако куцање.

„Слободно!“

У собу ступи млад човек. Густа црна, али млађана брадица са мрким наусницима покривала је лице бело као снег. Елегантност у понашању и непретераност у оделу одавали су младићев леп укус.

„Клањам се, госпођице!“ једва промуца младић, пошто је ступио у собу, и застао као кип код врата. Усне су му дрхтале, а очи су му биле упрте у Јелку, која подиже очи на младића, али их брзо спусти. Учини јој се, да је то неки чаробан сан, у који она не верује и који не може да схвати, па ипак јест, он је то, он је! Она на ново подигне очи, које су још биле влажне од суза. „Цветко!“ кликну па полети младићу. Положи своје обе руке у пружене Цветкове.

То је био први чист и јасан глас после Јелкине промуклости. Да је тако узвикнула: „Морисе!“ као сада „Цветко!“, задивила би гледаоце. Тај усклик излетео је из душе, из усхићеног срца девојачког!

Ни једне речице дуго нису проговорили; па ипак су и питања и одговоре налазили они једно другоме у очима, на лицу, у уздасима. И једно и друго мислили су једно: на своје покојне родитеље.

Кад је и то прошло, седоше једно крај другога, и као да се јуче растали, као да су још деца, стадоше причати једно другом догађаје из прошлости. Јелка му у кратким потезима нацрта цео свој глумачки живот. Цветко је слушаше са неким задовољним смешењем.

„Видиш, Јелка!“ отпоче Цветко. „Можда је то сва моја срећа! Можда је бог хтео, да ми с друге стране накнади, што ми је ускратио. Ти не знаш, да сам толико пута хтео и сам да одем у глумце, и од тога ме не би ништа задржало, па све и кад би се мој покојни отац томе противио, да сам само иначе био способан за то.

„Како то, Цветко?“

Он је ухвати за руку, лако је стиште и као стидећи се запита је:

„Па зар ништа не примећујеш на мени?“

Јелка му погледа у лице, и сад тек примети, како почесто Цветку једно око заигра и то оно, под којим се видила на образу бела белега.

Јелка лако порумени. Сад тек опази, да нису више деца. Спусти очи па га тихим гласом запита:

„А шта је то?“

„Не сећаш се зар? То је вечита успомена на тебе! То је видљиви споменик твога првог ступања у глумаштво. Јелка, ја сам то својом крвљу забележио! Хоћеш ли, да ти опростим, а ти ми то накнади — — —“ реч му застаде. Он склопи обе руке, као на молитву. Срца им задрхташе, Цветко клече поред Јелкиних ногу, подиже још једном склопљене руке и само промуца дрхтавим гласом: „Јелка моја!“

Јелка притиште обе руке на своје лице. Груди јој се надимале. Она клече поред Цветка, који јој лепу главицу притиште на своје мушке груди, па јој љубљаше зглађану косицу оном жудњом, као што љуби отац своје јединче, које је био изгубио. А над њиховим главама као да дуси њихових родитеља запојаше:

„Да сте сретни!
Да сте моћни!
Да сте благословени!“

— — — — — — — — —

У стару, скоро запуштену кућу покојнога господар-Данића ушао је нов живот. Цветко је обновио радњу свога оца. Својим понашањем и трговачким, на страни стеченим, искуством прибавио је себи опште поштовање. Женски свет све је врвио до лепог трговца.

Чика Зоран опет станује у свом малом стану из авлије. Није могао обуздати своју глумачку страст, него је основао у Н—у дилетантско позоришно друштво, коме је он управитељ, а Јелка му је први члан. Она истина нема више оног звучног гласа, али све, што говори, говори из срца и добацује у срце, а то више вреди, него најзвучнији глас. Зато Н—ани све врве у позориште, да је се нагледају и наслушају.

*

Под истим оним дудом, под којим је некад са Данићем седио и разговарао се, цупка сада чика Зоран на крилу свога кочоперног унука Милоша.

Можда будућег „Обилића“!

СРПСКЕ НАСЕОБИНЕ У ШТАЈАРСКОЈ
И ВАРАЖДИНСКОМ ПОГРАНИЧНОМ ГЕНЕРАЛАТУ.*)

ПРЕРАДИО ДР. П. НАДЕЈСКИ.

Свакі ће, држим, знати за ону велику сеобу Срба у угарске земље, која се догодила при крају XVII. века а под предвођењем патријарха Арсенија Чарнојевића. Србима је већ било додијало робовати Турцима, а патријарх Арсеније, као добар Србин и искрен родољуб, заиста се бринуо за свој народ. Јужне угарске земље, у којима данас Срби живе, у силним ратовима са Турцима, биле су скоро пусте и тако непријатељским упадајима отворене. Аустриском двору је јако морало до тога стати, да се ти крајеви населе, јер прво: не би те земље стајале пусте и он би отуд хасну брао, а друго: што Турцима не би отворен био пут, који води у ужу Аустрију, за коју су Хабсбурговци највише стрепили. За то је аустриски двор и стао у преговор са Арсенијем патријархом, те овом обећао златне куле, само да преведе Србе у Аустрију *и да их тако избави из турског ропства.* Арсеније је престао на понуде аустриског двора и он изведе Србе из своје старе постојбине у нову — али им тиме не поможе много. Срби су и даље гинули у ратовима а при том и даље бивали гоњени за своју веру и народност.

Али није само Арсеније довео Србе у угарске земље; ми њих налазимо ту још много раније. Има знакова, који кажу, да су Срби ту још у XII., XI., X. и још много пре живели. Шта више, ми налазимо на палатине из тог доба, који, судећи по имену и другим знацима, морали су Срби бити. Но те српске насеобине морале су доста ретке бити. Оне су тек у касније доба појачане; особито пак у XIV. XV. и XVI. а највише у XVII. веку.

Кад су Турци освојили велики део балканског полуострова, скрхали моћ српске државе и преплавили Босну — почеше Срби напуштати свој стари завичај и тражити нов. А тражили су га у Угарској. У ратовима, које је Жигмунд против Хусита водио, налазимо и Србе.

Кад је оно Ђурађ Бранковић уступио Београд Мађарима за неке градове у Угарској, населише се тада многи Срби у те градове. — Кад је у Србији пало Смедерево и Ново брдо, пређе у Угарску велик број Срба и ту оснују Јанопол и друга места. Владислав I. даде им и неке повластице.

За владе Матије Корвина доведе Стеван Ђурђе-

*) Die Serben-Ansiedlungen in Steiermark und im Warasdiner Grenz-Generalate, von Prof. Dr. H. J. Bidermann.

вић многе Србе у Срем, који се ту и настане. Језгро црне легије, коју је сам краљ Матија предводио, сачињавали су Срби.

И под кнезом Павлом пређе доста Срба и настани се у пустим крајевима угарским.

Са Максимом владиком дођу опет у Срем Срби и ту се сместе. И у горњој Славонији су се Срби населили под именом Власи и то из Рашке, Босне и Србије. Но и ту нису живели на миру; већим делом су били под оружјем и бранили границе против упадаја турских.

У време, када пада прва опсада Беча (1529.). беху многи градови у Хрватској и Славонији у турским рукама. Фердинанд се јако бојао за своје властите земље; за то је наредио. да се окупи у Аустрији и другим крајевима војска, која ће увек у приправности бити и чувати аустриске границе. Главни заповедник те војске био је у то доба Јов. Кацијанер са седиштем у Љубљани.

Како Турци дознаше, шта се у суседној држави ради, не осташе ни они скрштених руку, већ се почеше према Аустрији све боље утврђивати. Војска им је сваки пут приправна била, тако да су у свако доба могли или нападати или нападај дочекати.

Опасност од турске стране сваки час је претила; народ, који је на граници живео, никад није мировао и непрестано је стрепио. Да би се бар у неколко опасност отклонила и народу улило мало наде на боље, буде закључак донесен, да се скупи једна јака војска и да се с њом удари на Турке. И заиста буде скупљена војска од својих 25,000 бораца и то маја 1537. год. У тој војсци, која се из свих крајева скупила, где је Фердинанд владао, били су и Срби под Павлом Бакићем.

Да Турци нису то мирним оком гледали, већ да су се побринули, да силу силом одбију, то је сасвим природно.

Кацијанер, који је управљао том војском, крене се из Копривнице, где се и искупили, и дође до Осека. Намера му била та, да прво освоји тај град. На жалост тај план не буде изведен, јер је ту већ био турски паша са одабраном војском и одбијао непријатељске нападаје. Турци су свуд наоколо палили и робили, а аустриска војска не могаше ништа да им учини. Дан по дан па се приближи и зима а опасност за аустриску војску поче све већа бивати. Прво та војска не беше као што треба опремљена, друго није довољно ни ране имала. Невоља и јад све већи. Најпосле не имадоше куд, већ закључише, да се повуку натраг. Тај повратак је врло скупо стао. Многи људи пропадну на путу и многи топови буду остављени. Турци пак непрестано узнемириваху. 1. дец. дође до борбе између коњице. У тој борби погине и Павле Бакић, као заповедник коњице.

Кад су многи већ видели, да нема спаса, почну сваки за себе бегати. Неки нижи заповедници оставе потајно главни логор и склоне се на другу страну. Остатак војске буде принуђен, да се упусти у бој. Али успех буде слаб. Скоро цела та војска буде уништена и покошена. Сва ратна опрема падне Турцима у руке.

24. феб. 1538. године дошло је до мира између Фердинанда и Сулејмана. Али је то слаб мир био. На граници је сваки час до сукоба долазило. Фердинанд опет није могао сву силу да употреби, јер је у земљи рат водио против Запоље и његове странке. Турци су тако увек могли упадати у непријатељске земље, палити и робити села и људе водити у ропство.

Још при крају XV. и у почетку XVI. века биле су српске насеобине у источној Славонији, у Срему доста честе. Тај крај између Драве и Саве око Пожеге и Валпова па источно према Дунаву звао се од XVI. па све до половине прошлог века „Расција.“ Кад је оно Кацијанер био за то, да се поведе војска у доњу Славонију и да се ту удари на Турке, он је напомињао, да ће у тој борби и од Раца (Ratzen), који највише ту живе, помагани бити. Они ће им, рече, и ране и бораца давати. Тим пре су могли на њихову помоћ рачунати, што је у војсци Кацијанеровој и Павле Бакић био; а овај је опет стајао у договору са Србима из тих крајева. За Кацијанеров предлог били су највише die „ungarischen Herrn,“ јер они говораху: „es sey ein voll Land, die Rätzen werden uns genug zueführen, auch noch zu uns fallen.“ И војска се заиста поведе, али је, као што смо већ мало пре рекли, рђаво прошла. Узрок је био највише тај, што је иста слабо опремљена била и што нижи заповедници не хтедоше слушати.

Срби својим јунаштвом а у мржњи према Турцима одликовали су се увек у бојевима и чинили су велике услуге аустриском двору. Павле Бакић, који се амо са својом браћом, родбином и другим познатим и можда непознатим преселио, био је у бици на мохачком пољу, бранио Беч против Турске опсаде и најпосле при походу Кацијанеровом погинуо. Осим тога као присталица Фердинандов ратовао је доста против Запоље, и ако је у први мах на његовој страни био.

Павле Бакић носио је назив „de Laak.“ Неки не знају, где је та тврђава управо лежала н. пр. у Историји Срба у Угарској стоји: да је тај „дворац“ нестао, а треба да лежи близу Шимега, на обалама балатонског језера. Према оном што стоји: . . . Laccum in Simigio sitam arcem . . . држи проф. др. Би-

дерман, да је та тврђава *можда* идентична са градићем *Somogyvár* близу места *Nagy-Örög-Lák*. — Бакић је касније постао и поседник добара у Штајнамангеру. Осим тога зна се и да је било српских насеобина на *Копаньском пољу* око данашњег *Каровár-а*.

Из овог, што смо мало час рекли, може се видети, да су се српске насеобине још у почетку XVI. века протезале од Славоније па чак до самог центрума угарске земље.

(Наставиће се.)

СЛИКЕ С ПУТА.

ОД МИЛАНА САВИЋА.

II. На Дунаву.

Код Базијаша ме остави последњи познаник, мој стари друг Ђ. Ц., који је железницом наставио пут до Вршца; ја сам се пак пустио даље низ Дунаво све ближе новом завичају свом.

Било је још рано у јутру; јесење доба утицало је већ на све стране, и с магнетском снагом извукло ми горњи капут из сандука. Шетао сам се по крову, и кад се лађа отисла од обале, поздрависмо се још једаред, Ђ. Ц. и ја. Сад сам сâм, јер не познајем ни живе душе по овој великој, покретној гостионици, која се званично зове пароброд.

Као сваког, који иде новом позиву на сусрет и који се таман растао с последњим познаником, тако спопаде и мене неко жалостиво осећање, које једва разгони јутарњи поветарац. Но поред поветарца и разноликог предела, растера ми суморне мисли још и нека чудновата појава. У жутим опанцима, у шареном, коцкастом оделу, закопчан до зуба, шетао се, или боље рећи, јурио је по крову неки плави господин. Гледао сам га из прва равнодушно, као што се гледи сваки путник; али мало по мало поче ме живље занимати. Није се освртао ни десно ни лево, укочено је гледао право преда се, и, као да је у сувачи, мотао се по крову у великој елипси.

За цело је Енглез, помислим у себи, јер они једини имају право не само изгледати луди, већ баш и бити луди а опет за то да се слободно крећу по Европи. Та целог пута се разговарао, али сам са собом; кад кад гласније, кад кад тише. И бележио је по нешто у књижицу своју, и онда се свагда задовољно смешкао. Остали путници нису га се тицали ништа; он је преко њих гледао у ваздух, у планине, и јурио по лађи, као да вија кога или као да бежи од кога.

Дођосмо тако до Молдаве. Ту нам је ваљало прећи у малу лађу, јер Дунав беше тако опао, да велика лађа никако није могла пловити даље. Та мало ниже почиње онај теснац, каквог мало има у свету.

Погледим малу лађу; имала је четир точка. Да нисам овим путем већ путовао пре десет година, и да ми је душа била безазленија, могао сам мислити, да та лађица има за то четир точка, да у случају невоље претрчи преко које стене, ако је не би могла обићи.

Два пуна сата трајала је сеоба еспапа и сандука; сваки простор, који није путник својом особом заузео, беше заузет разним товаром. О каквој шетњи по лађи није могло бити ни разговора, једва смо се могли мало кретати, пужајући се тамо амо, прави метеж, али ипак по неком реду. Хамалини су особитом вештином и брзином пренашали ствари а обор-хамалин је, као заповедник војске, само показивао прстом, где да се мете који сандук. На првом месту поседао путнички свет. Две лепе госпођице, које је капетан велике лађе топло препоручио капетану мале лађе, стоје једна до друге и замишљено гледе нуз Дунав у извесну-неизвесну будућност; разговарају се немачки. До њих се води жив разговор на румунском језику а мало даље на српском; „морнари“ се довикују мађарски, три бостанџије диване бугарски, једна гувернанта опомиње свог малог питомца на француском језику, на другом месту пева турски војник турску песму а онај Енглез држи достојанствено монологе на свом језику: „Ил' бит' ил' не бит', то се пита сад!“

На крову другог места, међ самим сандуцима, мала колонија босанских Мухамедоваца. Под великим, жућкастим амбрелом две буле, једва им видиш очи. Свака има у руци одојче и доји га; до њих седи старац разголићених груди и мирно одбија дим за димом; куд су га мисли занеле, бог, или боље, алах би га знао.

Још се лађа није ни кренула а сиђем се у доње оделење, управо ме је неодољиво привукао мирис печеног меса. Ах, по сата дуго постадоше сви делови мога тела безусловни робови желудца, али на велико задовољство целокупног организма мог. Кад сам се најео и напио, појавим се опет на горњем свету. Енглез не седи на свом месту; открио је неку врсту ходника око оџака те јури по њему све у округ, у округ, држећи се строго само те геометриске фигуре, којој је средишна тачка велики и црни оџак. Оне две лепе госпођице разговарају се с неким дебелим, лепо обученим господином. Гувернанта гледи у Дунав и у Бабакај, који већ обиђо-

смо. Какве је мисли у њој изродила та голема стена у сред воде, не умем рећи, јер је мислила француски а на послетку и не тиче ме се ништа.

Међу тим смо, дуж српске обале, прошли многе остатке од старина. М. Ђ. Милићевић спомиње те остатке у својој „Кнежевини Србији,“ наиме Костолац, Рам и Голубац.

Дођосмо до станице Дренково. Знали смо већ, да нам се ту ваља искрцати, јер мало ниже од Дренкова почиње горњи ђердап, а тим путем не може сад ни најмања лађа пловити. На обали пружио се дуг низ покривених и откривених кола. У прва ће се наместити путници а у друга ће натоварити наше ствари. Ја седнем са још три путника тако у петашеста кола; али се нисмо кренули одмах. Оне две лепе госпођице тражиле се непрестано, гувернанта је викала и звала свога питомца, Босанац је достојанствено стајао пред својим булама и чекао, да и на њега дође ред, турски војник, с рукама у џеповима и с цигаретом у зубима, гледао разрогачено у ту галаму. Остали се путници мували тамо амо а онај Енглез је употребио прилику, те се, слично змији, вијугао и мотао између кола док није дошао до првих, те да се за тим врати и, сличним начином, опет обиђе, управо оптрчи, свака кола.

Једва смо се сместили, и једва се крене цео караван. Почесмо се у колима разговарати.

— Где је онај Енглез? запита неко.

— Ено га на првим колима; седи до кочијаша и тера коње, одговори други.

Морадосмо се смејати сви.

Описати ђердап, ма и вештим пером, врло је тешко; сликар би можда приближно погодио карактер тог предела. Али све би то било далеко од праве појаве, јер ни писац ни сликар не би могао предочити оне разнолике слике, које се путнику појављују, док пароброд низ Дунав све даље и даље клизи. М. Ђ. Милићевић навео је у белешци на страни 952. и 953. своје „Кнежевине Србије“ поименце све оне плоче и прагове, „преко којих дере Дунаво.“ Многи путници описали су китњасто тај предео, многи цртачи ухватили су по где који призор; али да се дође до потпуног утиска, треба проћи туда. На сваки начин ваља имати у грудима нешто појезије, јер само с њоме може се доћи до правог разумевања те јединствене природне појаве . . .

Уједаред метеж, граја, гунгула; сва кола стадоше.

— Шта је? Шта је?

Енглез се побркао с кочијашем и хоће да га баци с кола; али овај је јачи од њега, и у мало што није Енглез, у својој омиљеној фигури, у великом полукругу, слетео с кола, да се није нашао вођа карвана, и изменио кочијаша.

Прођосмо кроз село Сињицу; с оне стране Дунава је Доњи Милановац. По улици се котрљају мала деца у друштву с прасицима и с керовима, по авлијама ходају и раде Влахиње у врло одважном неглижеју.

Могао је бити један сат после подне кад смо стигли до неке врсте станице, где нас је чекала мала лађа. Сели се опет!

Енглез је први улазио у лађу; поносито је подигао главу и победоносан осмех лебдио му из под увоштених бркова; полугласно је певао енглеску химну: God save the king! имајући у памети по свој прилици (нешто сумњиву) победу над кочијашем. За њим је ишао остали свет, и гувернанта са својим питомцем, и оне две лепе госпођице, и онај дебели и лепо обучени господин и — та већ сви. Наравно да смо проћердали много времена, док смо се са стварима сместили.

На тој лађи беху столови постављени; ту ћемо дакле ручати. Док длан о длан — сва места беху заузета. Само се Енглез није појавио; он је, да накнади дуготрајно седење на колима, двоструком брзином јурио по крову, опет у великој елипси.

Ја сам седео с једним младим трговцем из Београда, и разговарао се с њиме, срчући полагано црну каву. Они други гости, који су с нама за истим столом седели, устадоше и одоше. Ми се лепо разговарамо а не слутимо ништа зло, кад се уједаред појави Енглез и за наш сто седе, чинећи се нас ама са свим невешт. Јео је, што му је послужитељ донео, а велику боцу вина испразнио је као да је ваздух.

Путник, који је већ с нама на истим колима путовао, седе до мене а преко пута Енглезу. Јави му се. У Енглеза се затегне лице, погледи га замућеним и крвавим очима и поче у ситним одломцима нешто да му говори. Путник не знајући енглески, запита га француски, шта жели. Енглез поче дрхтати, испразни муњевито-нагло чашу вина и стаде нешто говорити, што би га на обалама Темзе разумели, али на доњем Дунаву није га разумео нико. Све се већма и већма жестио и ја сам чекао, кад ће већ једаред прснути, кад се путник, видећи беду пред собом, диже и удали. Као да сам опет чуо тихе звуке „God save the king“ из Енглезових уста.

Није нас ни погледао, као да смо каква ваздушаста тела, а не чврста и жива.

Дођосмо до Оршаве. Ту смо се задржали неко време, док нам чиновник није прегледао пасоше. После тога отисне се лађа и пође даље. Прођосмо Ада-кале, ону малу разорену тврђаву на острву ниже Оршаве. Ево нас код Вечерова, првог румунског места. Лађа стане уз обалу и ми се морадосмо искрцати, јер сад долази доњи ђердап, преко ког се не

може лађом. Не далеко од обале пружио се влак. Дакле и на железници! Погледим и нехотице у ваздух: не ћемо ли можда и „луфтбалоном“ како!?

На тој железници као и на свакој: скљукају те у кола, затворе за тобом врата а ти се снабди и стрпљењем и резигнацијом, јер до Турн-Северина не отвара кола ни један кондуктор. Ту негде видесмо како близу обала а из воде вире стубови Трајановог моста.

Већ се по мало хватао сутон, кад смо стигли у Турн. Сваки зграби своју торбу, па хајд на паробродску станицу, да се укрцамо у велику лађу, која ту већ комотно може да плови.

Кад дођох до лађе, спазим, како се по крову мува нека коцкаста прилика.

— Кад је тај већ стигао на лађу!? прогунђа мој сапутник.

Сместимо се и наручимо вечеру. Кад се лађа кренула, био је већ у велико мрак, но ми још непрестано чусмо над нама нагло корачање, које се свагда у извесном времену појавило.

— Енглез кружи и шестари, примети мој сапутник спремајући се да једе бифтек свој.

После вечере наручим каву-кајмаклију код неког младог Турчина, који је ли тога ради био на лађи. Кад сам је испио, извалим се на диван и већ да заспим, кад ме иза сна избије глас послужитељев:

— Радујевац!

Ту ми ваља изаћи. Са мном је изашао и мој нови познаник; Енглез, гувернанта, оне две лепе госпођице и сви остали остадоше на лађи. На ђумруку ми прегледе ствари, и ја се за тим упутим у гостионицу. Погодим кола, и сутра ћу рано у Србију, пут Зајечара . . .

ДА ЛИ ДА ЗИДАМО ПОЗОРИШТЕ?

ОД ДРА ПАЈЕ ПАДЕЈСКОГ.

Волео бих видети онога, који би противан био и рекао: не. Волео бих чути и разлоге, који би га руководили. Међу тим држим, да ће се тешко такав један наћи, и да је сваки за то. Та који се од нас не би радовао напретку свог народа? Који би омаловажавао уметност и вештину и побијао њену вредност? Никоји. Само је овде сад питање: да ли треба да се баш у Новом Саду позоришна зграда подигне и може ли се иста подићи без помоћи народне? На прво бих одговорио: да не треба; на друго: да не може.

Прочитао сам мишљење о тој ствари и дра П. Јанковића и А. Матића, па и ако ми се и оно прво допада, то бих ја од своје стране ипак за ово друго био.

Матић је добро рекао: да је српско народно позориште друштво, које путује и које је данас овде, сутра онде. То друштво, све кад би и хтело, не би могло непрестано у Новом Саду седети, јер се не би могло издржавати. А после, и кад би могло само у Новом Саду бити, зар да не иде и у друга српска места? Зар само у Новом Саду да имају добро и ваљано позориште? — Кад је то друштво дакле већим делом на путу, т. ј. даје представе своје и у другим српским местима, и тек у две, можда и три године дође на три четир месеца у Нови Сад — онда на што да се диже — бар сад — тако велелепна зграда? На што да се улаже толики новац? Та позоришна зграда за цело не би могла увек празна и затворена стајати, већ ради своје хасне морала би се и другим страним друштвима, наравно за плату, уступити. Тако би и мађарска и немачка друштва дошла до лепе зграде.

Кад би у фонду позоришном било доста новаца и кад не би морао народ давати прилоге, не бих у овај мах ништа рекао. Али овако морам, ма у кратко, и ако сам уверен, да се на ово не ће нико освртати. (? У.)

Кад год смо ради, да какву замисао остваримо, увек се обраћамо на народ и од њега помоћи тражимо. Он је помогао, да се Бранкове кости на Стражилово пренесу; он је толико послао српским рањеницима у Београду; он је подигао споменик Вишњићу; он дао да се дигне споменик Гундулићу; он, па све он, па све он. Сад смо ради опет за позоришну зграду да купимо, после за ово, а опет после за оно. То је све лепо; види се, да радимо. Али пустимо тај наш народ да мало дане. Зар он олако долази до новаца? Ту је неродица, ту поплава, туча, ту ово, ту оно. Не ћу да кажем ништа за оне, који од сувишка дају. Ал колко је таквих? Већина од својих уста откида и приноша на истакнуту цел. За то би требало мало поштедити тај народ. Не ћу овде да кажем, да позоришна зграда није нужна; али за цело има и шта нужније. Ја држим, да би зидање позоришне зграде у Новом Саду требало оставити за друга, ако смем казати боља

времена; а прво да се побринемо, да онај новац, који је већ опредељен на ту цел, не лежи бадава и да се ствари у том погледу у ред доведу. Друго, да се, као што А. Матић рече, побринемо за глумачки подмладак а и за оне, који су већ доста послужили и који би требали да се мало и одморе. Па кад би све то и друго још шта као што треба у реду било, онда тек да се побринемо за достојну зграду.

Као свагда, тако би и сад српски народ прихватио ту лепу замисао; али одушевљење, као обично и као што је свуд, не би дуго трајало. Народ се брзо одушеви, али брзо и малакше. То је са свим природно.

Жена, кад хоће што да меси, она прво брашно спреми. Тако и овде, прво треба да је у фонду доста новаца, па онда да се зидање предузме; а не да се прво прилози купе па тек онда да се зида. Ја за овај мах нисам за то, да се купе прилози.

Позоришна зграда је културан храм, рекао је др. П. Јанковић. То је истина. И гимназија је културан храм, па погледајмо, каква нам је српска гимназија у Карловцима. Докле ће се српски синови, онај пупољак од цвета, у оним тесним и загушљивим собама кувати? И ако се толико говори и доказује, да је нужно и да је већ време, да се нова гимназиска зграда подигне, то она ипак онако исто стоји, као што је у свом првом почетку стојала.

Кад већ хоћемо да дижемо културан храм и за то нам је нужна помоћ народна, то је, држим, прече, да се дигне гимназиска зграда у Карловцима. Ако већ нема у гимназиским фондовима довољно новца за то, онда се ту обратимо на народ, јер од тог народ више хасне има. Док би у културан храм у Н. Саду највише Новосађани па и Мађари и Немци ишли, то би у овај ишли српски синови из свих крајева. Ово је нужније него оно.

Да не говорим много, велим још то: да од саме позоришне зграде у Н. Саду српски народ нема никакве хасне. Главно је, да је позоришна дружина добра и да она и у друга места иде, а не зграда. Биће време, кад ће се и она подигнути.

Ја знам добро, да ће јавно мњење овладати, али зато ипак држим, да ми је слободно моје мишљење о том рећи.

Ако се морају у народу купити прилози, ја сам онда против зидања позоришне зграде у Новом Саду.

ПИСМО УРЕДНИКУ.

Господине уредниче!

Молим вас за доброту, да ради истине и правичности изволите уврстити ово моје писмо у ваш лист.

Пре неколико дана дошао ми је до руке 8. број овогодишњег „Стражилова“, те сам у њему прочитао „оцену“ мојих приповедака од *Дан. А. Живаљевића*. И не бих се лаћао пера, да ишта одговорим на онаку врсту „оцене“; али г. Живаљевић је на зло употребио простор, који му је за ту његову „оцену“ уступљен, те је — не знам с каквом савешћу и у ком душевном стању — хотимично изопачио смисао појединих речи и реченица, које је из мојих приповедака цитирао и на којима се цела његова *„оцена“* оснива. То ме је побудило, да вам ово писмо напишем, те вам га шиљем с молбом, да га овако, као што јесте, у „Стражилово“ уврстите.

У тој својој „оцени“ истргнуо је г. Живаљевић неколико реченица са *разних места* из мојих приповедака, те их ређао и склапао по својој вољи, како је хтео, избацујући при том из њих по неке речи, које дају добар смисао, а неке опет замењујући другима, које дају сакат смисао; па је онда покушао, да тај свој сопствени склоп напада и ружи, а на рачун мојих приповедака. — Ево примера, како је у томе г. Живаљевић поступао.

На страни 91. мојих приповедака стоји штампано: „У време ђачке вакације путују ђаци и професори по разним местима, као оно пасионирани научењаци у средину Африке и на северни пол“, и т. д. А г. Живаљевић навађа то овако: „У време ђачке вакације путују ђаци и професори по разним местима као оно *пенсионирани научењаци* (sic!!) у средину Африке и на северни пол“... Овде је дакле рука Живаљевићева хотимице написала и подвукла реч *пенсионирани* место *пасионирани* и пропратила са женијалним: (sic!!); а уз то је још и интерпункцију осакатила.

На другом месту, где се у мојој приповеци, на стр. 50., прича, како је Стојко отпратио Љубицу до њезине куће и тамо се с њоме пред кућом разговарао, цитира г. Живаљевић из тога разговора, поред осталога, једну реченицу овако: — „Хвала ти, Љубице, на таким речима; ја сам срећан, кад ме ти тако љубиш,“ зборааше Стојко узбуђеним гласом и притиште јој пољубац на уздрхтале усне. (Баш нико не виде, и ако беху пред кутњим вратима на сокаку!). — Живаљевић се чуди ту, како да пољубац нико није видео, кад се то догодило пред кутњим вратима, на сокаку; јер он је сигурно заборавио, шта је пре тога, само за 33 реда напред читао, где стоји: „Кад се почело *смркавати*, разишло се коло. Стојко је отишао с Љубицом“ и т. д. Или можда Живаљевић мисли, да људи у селу виде и *ноћу, у мраку!* (Или је ваљда било нужно, да се каже, да *после смркавања наступа ноћ*, да би то г. Живаљевић могао знати?!). Но кад г. Живаљевић не може својим памћењем да комбинује смисао садржан у 33 штампана *реда*, онда није никакво чудо, што

не може ваљано да проникне и схвати садржај књиге, која има 150 штампаних *страна*.

Па како тек Живаљевић уме да потрза са разних места из приповедака реченице, које не стоје ни у каквој свези међу собом, па да их по свом ћефу у једно склопи, као да у приповеткама тако стоје и такав смисао дају; и како уме у својим цитатима да испушта поједине *реченице*, које дају округлину приповедању: о томе ћу навести само два примера, јер би иначе овде и сувише простора заузело, кад бих сва изопачавања и извртања Живаљевићева навађао и упоређивао са правим текстом, какав је у приповеткама. — Ево тих примера.

Живаљевић се чуди, како је у мојој приповеци мали Миша паметан, па вели: „Мали Миша, који има *„зубиће“* и кога мати *„узе на руке“*, плаче што му деда Мирко није пружио руку, да му је пољуби, јер, знате, кога је деда Мирко „у селу ма једном речи укорео, то је ономе било горе, *него да га је суд због каквог злог дела по закону најстрожије казнио*“.... Овде је Живаљевић са свим изопачио смисао, те на малог Мишу применио реченицу: „кога је деда Мирко у селу ма једном речи укорео, то је ономе било горе, *него да га је суд због каквог злог дела по закону најстрожије казнио*“... као да је то био психичан разлог, за што је мали Миша плакао; па је на то хтео читаоцима прстом да покаже, подвукавши важнији део те реченице. Но у приповеци ова реченица и не долази на оном месту, где се о малом Миши говори, него се она налази са свим на другом месту (на стр. 3.) и не стоји ни у каквој вези са малим Мишом, нити се на њега односи.

Ево и другога примера, где Живаљевић у својим цитатима избацује реченице, које дају округлину приповедању.

Наводећи разговор деде Мирка са малим Мишом — у ком мали Миша пита деду, за што му је коса бела, а деда се шали па вели, да је на њу иње пало - цитира Живаљевић, поред осталога, један моменат из тога разговора овако:

„Па за што и мени не падне иње?“

— „Е, мој синко, ти си за то још мали, чекај!“ —

„Ахаа — за то!... Па мама није мала, па за што и њој не падне иње? запита Миша“...

А у приповеци, на стр. 5., стоји то овако:

„Па за што и мени не падне иње?“

— „Е, мој синко, ти си за то још мали, чекај — *бог те поживио, да и теби падне,“ одговори деда Мирко па пољуби Мишу у чело.*

„Ахаа — за то!... Па мама није мала, па за што и њој не падне иње?“ запита Миша.

„Хахаха! — слатко се насмеја деда Мирко — мама је лепша овако, па за то не ће на њу иње да падне.“

„Аа... за то!“ рече мали Миша, као да је сад *са свим разумео све, о чему се говорило.* И т. д.

Но прави појам о овоме извртању моћи ће читалац добити, ако прочита страну 3. 4. 5. и 6. приповетке „Зорка“, па то упореди са оним, што Живаљевић у својој „оцени“ говори о деди Мирку и малом Миши.

А како г. Живаљевић уме да изврће садржај приповетке, или, боље да кажем, и не води рачуна о садржају и смеру приповетке, о томе се може читалац уверити, ако прочита почетак моје приповетке „Зорке“ и оно, што Живаљевић вели у алинеји, која почиње са: „А садржај?“ и т. д. На овом месту Живаљевић, исмевајући наше народне приповетке, вели: „А садржај? — Био неки цар и нека царица, имали три сина и једну кћер.... Сећате ли се, да вам у детињству *овако почињаше многу причу* стара мајка, *дадиља* или која друга старија жена?... Па чујте сада и Рогића: Био у једном китњастом сеоцету стари деда Мирко и учитељ Илија. Деда Мирко имао унуку Зорку, а учитељ Илија сина Ђорђа. Деца се волу, а и старци се не противе. Ништа деци не смета да се узму.“ — И т. д. Овако се тобож почиње моја приповетка „Зорка.“ Живаљевић је овде у своме подметању и изопачавању тако далеко забраздио, да је мени зазорно написати овде ону реч, која би га карактерисала; јер *нигде у целој мојој свесци приповедака нема ни једне одових реченица*, које је Живаљевић навео. — Но још нешто! Овде је Живаљевић, багателишући наше народне приповетке, око којих је славни Вук Караџић цео свој век провео, хтео да покаже, како су моје приповетке из народног живота писане баш као *просте* народне приповетке, дакле онако, као што народ приповеда; па то сматра за ману. (А ја држим баш на против, да би то била врлина, која би се приповедачу, који пише приповетке из народног живота, уважити морала.) Но ту се Живаљевић жестоко спотакао; јер, ако су моје приповетке из народног живота писане по начину *простих* народних приповедака, онда како се то слаже са оним, што Живаљевић на другом месту у својој „оцени“ мојих приповедака из народног живота вели, *да се по начину мога приповедања не може ни познати, да су то приповетке из народног живота и да се догађају на селу?!*

Што се тиче просуђивања и оцењивања садржаја приповедака, у том је погледу Живаљевић сам себе врло добро карактерисао, тамо, где у својој „оцени,“ говорећи о садржају приповедака, овако вели: „Шта се то кога тиче, шта је с њом (с приповетком) хтео приповедач, и да ли је то алегорија“ и т. д. Дакле: Живаљевића као критичара *не тиче се* садржај приповетке!!! Него шта? На што има критичар највише да пази? Зар не на садржај и на смер приповетке!!!

Живаљевић се чуди, како може девојка, која је синоћ у грозници лежала, данас као здрава да устане, и да, хотећи утешити свога забринутога деду, каже, да јој је са свим добро и да је здрава. Ово је заиста чудно, како г. Живаљевић не може то да разуме. О томе би га морали уверити лечници, психолози и патолози, о којима он толико уме да говори.

По назорима Живаљевићевим сељаци и сељанке су тупи, глупи, сплетени и сметени створови, који не умеју осећати, а још мање своје осећаје јасним речима изјављивати; па му је за то чудновато, како они могу да говоре о љубави.

Далеко би ме одвело, кад би претресао све оне моменте, у којима се г. Живаљевић спотакао у својој *„оцени;“* а и није ми намера, да овде г. Живаљевићу одговарам на његове нападаје, него само да на јавност изнесем његова извртања и подметања. За то овим завршујем, остављајући штованим читаоцима „Стражилова,“ да сами пресуде о *савести* господина Живаљевића и о његовој — *„оцени.“*

У Београду, 28. маја 1888.

Душан Рогић.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— Светозар Манојловић, који, као што је читаоцима нашег листа познато из приказа Луке Поповића у 9. броју од ове године, одиста мајсторски преводи на немачки наше народне и уметничке песме, обрадовао нас је пре неки дан пославши нам треће, знатно умножено издање својих превода под натписом: Serbisch-croatische Dichtungen. Ausgewählt und im Vermass der Originale ins Deutsche übertragen. Тек је три године, како су ти преводи изашли у другом издању, а већ се све распачало те је

преводилац морао спремити ново издање, које је изашло у мал те не трипут јачем свеску, него што је друго. Преводи су овако разређени: прво су Dichtungen verschiedener Meister (Суботића, Трнскога, Васе Живковића, Прерадовића, кнеза Николе, Бранка, Змаја, Ђуре Јакшића, Шапчанина, Kaћанскога, Грчића Миленка, Мите Поповића), па онда Volkslieder, кратке песме, од којих су неке по постанку своме додуше уметничке песме (Суботићеве, Срб-Милутинове, Ђорђа Малетића и др.) али се свуд по народу певају те им се више и не пита за порекло; даље Heldengesänge über Milosch Obilitsch (5 на броју) и на послетку је што може бити погођен превод Змајева „Шарана“. Књига је изашла у врло фину и укусну издању у комисионој накладе J. Брецнера и др. (Moritz Lieber) у Бечу. Нема на њој назначене цене, али стала што му драго, вредна је, да је и наш свет купује те да се увери, да лепе песме нашег народа и песника наших остају лепе и у туђинском руху, кад их преобуче вешта рука.

— Овпх дана угледаће у издању српске књижаре браће М. Поповића „Невенче,“ књига приповедака од браца-Јове. Књига је ова намењена као дар доброј деци о школским испитима, који су већ на прагу. Браца Јова је познат са својих лепих приповедака, које излазе од неколико година у чика-Јовином „Невену,“ одакле је ова књижица и име добила.

— Готова је књига *Јована Живановића* „*О српском језику*,“ у коју је из нашег листа прештампан сав „*Бранич српског језика*“ од преклане, лане и ове године (осим последњег, даље из програма Карловачке гимназије за школску годину 188¹/₂ расправа: *Особине ресавскога или косовопољског дијалекта*; за тим из лањског течаја нашег листа *Српски језик у околини призренској, пећској, моравској и дибарској* и најпосле из „Стражилова“ од ове године *Језик у Гундулићеву „Осману.“*

— У Дрезди накладом Пјерсона изађе књига: Branko Radičević, Lyrische Dichtungen, aus dem Serbischen übersetzt von G. v. Schulpe. Цена 90 новчића.

— У 23. броју „Јавора“ позива нас г. *Велизар Тубић*, писац „Теорије прозаичког писања,“ да му „фактима“ докажемо, да нам је суд о књизи његовој, изнесен у 17. броју нашег листа о. г., основан, а овамо вели, да зна, да је своје дело најсавестније и радио и израдио. У место сваког одговора нека нам је слободно – по примеру пишчеву — изјавити, да ми знамо, да смо своју оцену изрекли тек пошто смо најсавесније проучили дело, а ко нам не верује, нека дело прогледи, па ће видити, да смо још били и сувише благи, кад смо прећутали н. пр. и ову дефиницију, „повести“ која у књизи г. Тубића од речи до речи овако гласи; „Свако са предметом каквим у свези стојећих разних догађаја и збића изложење зове се повест. Градиво за повест пружају нам обично живот, делање и пословање људско па и осталих створења; кат-кад и сами *неодушевљени* (какви ли су то, боже?) предмети. (Па г. Тубић још са свим поуздано тврди, да су му правила изложена тако просто, да их скоро и деца разумети могу:) Да није и ту можда каква „погрешка преписивачка или штампарска,“ каквом писац правда и онај галиматијас са дефиницијом пирамиде? Но ми држимо, да ономе, ко са највећом пажњом, савешћу (ваљда савесношћу:) и тачношћу ради — а тако се хвали г. Тубић да је своје дело израдио — не ће умаћи такве омашке, па ма се и преписивач и штампар из петиних жила упели, да је протуре. Што се пак тиче питања, да ли је писац погрешке у делу хотимично или у каквој злој намери учинио (а ко то још ради?!) и је ли њима нанео коме моралне и материјалне штете — нека нам читаоци наши опросте, али нама то тако изгледа, најмање да кажемо, наивно, да не знамо наћи за то одговора. На она подметања и задиркивања г. Тубића у ствари „позвaности“ и као да ми правимо неке „кшефтове“ у књижевности, навлаш не одговарамо, јер држимо, да их је у љутини написао. Наше је уверење, да смо по правди оценили његово дело, а што нас он грди, ту ми не можемо шта. Дело по нашем мишљењу не ваља те га морадосмо онако оценити, а г. Тубићу од воље, да му „најпосле неје баш много стало до препоруке критичареве.“ Није се требао ни освртати на наш суд, па шат се нађе још света, који ће му дело и похвалити, као што је било у „Гласу истине“. Ми му ту услугу не можемо учинити, па ма нас још и горе грдио.

— *Димитрије Руварац* написао је и издао расправу под натписом: *О читању јеванђеља у недеље на служби преко целе године*. Та је расправа уједно и одговор *Светозару Шакраку* на његово „књижевно-критично писмо“, што је изашло у 18. и 20. броју „Нашег доба“ од ове године, а и на реплику му, што изађе у „Гласу истине“ (бр. 4.—8. о. г.).

— Из XIX. књиге „Отаџбине“ прештампана је расправа „*Законодавство и владаоци српски* XIV. *века и народности у Македонији*.“ То су управо неколико бележака о томе, шта су Срби XIV. века мислили о Србима и Бугарима у Македонији а сврха је тим белешкама, да побију тврдње Офејкова, који се у својој књизи под натписом La Macédoine pointe de vue ethnographique, historique et philologique упео да докаже, да је Македонија чисто бугарска земља, да у њој нема ничега српског те да су без икаква основа све претензије српских писаца и родољуба, које се чују у том погледу. — Офејковљева ће књига изаћи и на бугарском језику као додатак уз Македонски Зборник, у којем ће бити склопљено до 1500 народних песама из Македоније.

— Фридрих Боденштет (Мирза Шафи) пише своје мемоаре; прва свеска допире до године 1846. и изаћи ће на свет још ове године.

— Поводом 400-годишњице, како је пронађена Америка, наредила је талијанска влада, да се скупе и издаду сви документи и споменици, који се односе на Христофа Колумба. Влада даје на ту цел за пет година сваке године 12.000 динара.

САДРЖАЈ: Плач Афродите над Адонидом. Песма од Војислава. — Како је Пјевалица излијечио фра-Брну. (Наставак.) — У туђини. Песма Драгутина Ј. Илијћа. — Чика Зоран. (Свршетак.) — Српске насеобине у Штајарској и вараждинском пограничном генералату. Прерадио др. П. Пaдејски. — Слике с пута. II. На Дунаву. — Да ли да зидамо позориште? Од дра Паје Падејског. — Ковчежић. Писмо уредништву од Душана Рогића. — Књижевне белешке.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваког четвртка на читавом табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. на по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 ф. на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата администрацији „Стражилова“ у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 24. У НОВОМ САДУ 16. ЈУНИЈА 1888. ГОД. IV.

МИТА ПОПОВИЋ

1841. — 1888.

Већ је мал те не пуне две године, како се тмаст облак надвио над иначе свагда ведрим духом родољуба песника Мите Поповића, две је године како су умукли они умиљати гласи, који су свако српско срце загревали, минуле су две дуге године, како је у народу свом омиљени песник престао из дубине племените душе своје вадити слатке речи родољубна заноса те њима одушевљавати браћу своју и соколити их и тешити надом на боље дане. Мучне су то биле две године, били су то небројени дани зебње и стрепње за драги живот миљеника народног, свако се поштено српско срце усрдном молитвом дизало творцу свевишњем, да разгони таму са чела увенчанога песника те да га опет чила и весела поврати свом роду, али је, на црни јад и сињи терет пријатељима српске књиге и просвете, та молитва остала неуслишана, те место да кликнемо од веље радости и својски и искрено пригрливши враћено добро и притиснувши га на пријатељске груди да га на ново у слави уведемо у наш круг, а ми га ево испраћамо са земље, ронећи сузе најискренијег саучешћа и бола за тако дичним сином српског народа.

Жао нам је, од срца нам је жао честитога Мите Поповића, што се пре времена мораде уклонити из средине свог народа. Рад његов стоји отворен пред потомством, па ма како га неумитни суд озбиљне и непристране критике и пресудио, једно не може Мити Поповићу одрећи ни најцрњи душманин, а то је његова чиста, богодана песничка душа, његов ретки жар родољубни и својски му мар и хатање за просветни напредак српског народа. Све, што је Митин дух створио, све је то провејано дахом најчистије и непомућене љубави према роду српском. То је онај зар, који ће вечито обасјавати умна чеда Митина, а тај зар не ће згаснути, не ће избледити, догод и последњи Србин узуме ценити и нада све уважавати најсветије чувство, чувство љубави према роду. У сваком ће нежном српском срцу песме Мите Поповића наићи на откуцај, који ће казивати, да свако то срце разуме песника и да с њим заједно осећа.

А треба ли песнику веће награде?

Од »Стражилова«, које је он, док је био у снази, тако радо и својски потпомагао, нека му је у опроштај изречена најсрдачнија хвала! Па хвала му и у име свега српског света, који су заносили створови његова неодољива духа песничкога! Дај Боже и лепа срећо српска, те ти створови духа Митина свагда и свугде постизали сврху своју, учећи Србина, да живи и мре за своје Српство!

Нека је вечита слава Мити Поповићу и остало му име дично и сјајно на векове!

ОДЗИВ НА ОЧАЈНИЦУ ДРАГУТИНА ИЛИЈЋА.

ОД ЉУБИНКА.

„Да љубим? Кога?“ — Тако питаш ти
У болу тешком, очајниче млад!
Ох, Дра̂ги, наша домовина спи,
У њој нам сваки ишчезао на̂д!

Камо ти онај заношљиви чар?
Камо ти мио, разговоран свет?
У твоме срцу тиња свети жар,
Ал бујне душе зар малаксо̂ лет?

О, певај, певај, ал и сузе ли̂,
У болу тешком, очајниче млад!
Та наша, Дра̂ги, домовина спи,
У њој нам сваки ишчезао на̂д!

Ти љубља силно нашег неба сјај,
Ти љубља узор милог рода твог,
И опет... опет... *сузе, уздисај* —
Песнику да л' то са̂м досуди Бог?

„О, домовино!“ кличеш бо̂но ти.
Разумем тугу, разумем ти јад.
Та наша, Дра̂ги, домовина спи,
У њој нам сваки ишчезао на̂д!

Харфу си звучну оставио ти...
Јер бесне страсти шире своју моћ;
И опет наша домовина спи,
Њу нам је тешка притиснула ноћ!...

Многи ће скоро за тобом у след —
У роду своме не познају род!
Песнику српском *оцат, жуч и јед,*
Е, то је, то је благодаран плод!

„Да љубим? Кога?“ — Тако питаш ти,
У болу тешком, очајниче млад!
Ох, Дра̂ги, наша домовина спи,
У њој нам сваки ишчезао на̂д!

ЧЕТРДЕСЕТПРВИ.

ПРИПОВЕТКА ИЗ ВАРОШКОГ ЖИВОТА.

НАПИСАО МИЛАН САВИЋ.

етар Светић био је свој 'госа, са свим свој. Родитељи му оставише красан иметак, којим је могао безбрижно живети а то је Петар на сву меру и употребио. Већ на свеучилишту показивао је прве али значајне клице своје ћуди и свога расположења. Био је добар друг, који весело друштво није никад избегавао а већ пуну чашу добра пића није никако одбијао. Другови су га звали „Свети Петар“, не с тога, што би можда у њему нашли сличности с првим хришћанским апостолом, него, што су му просто метли име после презимена а изоставили оно ћ.

Науке је свршавао у Бечу, Прагу и Грацу, но свршио их није нигде, и тек онда је напустио велике школе, кад му је и последњи од старих другова отишао кући. Оно, до душе, било је и ваљаног подмлатка; али Петру није више годило ђаковање, кад је при чаши пива упоредио гола лица са својим подужим брцима. Постао је чисто жалостив, и једног лепог дана створи се у родном месту свом, да као филистар настави живот тамо, где га је као studiosus прекинуо.

Кад није био у механи, проводио је своје време на разан начин. Или је ишао у лов, да се празних шака врати, или је оштрио мишљење своје пецајући рибе, или се преметао по справама за гимнастику. Бивало је и то, да је кад кад читао и новине.

При свем том нису ни њега мимоишли потајни насртаји на момачку му слободу; али Петар није био тај, који је налетао баш на сваку свећу. Равнодушност његова управо је већма задржала и застрашила проводаџије, него можда осорни одговори његови. Тако се прилике све мање и мање појављивале, док нису изостале са свим. А то је он и хтео. Није, да се туђио девојака, шта више, био им је искрен поштовач и на игранкама није никад пропустио, да бар једаред не одигра са сваком по сали. Није мрзио ни жене; управо, с њима се радије занимао него с девојкама, говорећи, да је са женама шири обим разговору. Није био ни противник браку а сватовима баш никако; само што све то није смело бити његово рођено.

Петру су дакле допуштала средства, да живи по вољи. Ако је кад кад на њега наишло и суморно расположење а он стрпа нешто ствари у сандучић, па хајд у Беч, у које купатило или иначе на пут. Тако се онда после неколико недеља врати освежен кући, и стари живот пријао му је као нов. А кад год се вратио, донео је по једну нову навику. Тако је постао гимнастичар, ловац, рибар; са последњег пута донео је собом и бисикл.

Но и та му забава постаде временом отужна. Оно, до душе, дошао је по који пут с мајком земљом у не баш врло нежан додир; али то га није застра-

шило, просто с тога, што га у то доба никакав други посао није занимао. Но кад је наступила зима и кад је свој точак откотрљао у шталу, десило му се, што му се већ чешће десило: заборавио је и на ту врсту забаве. Сад га у једаред стадоше занимати тоциљаче. Чим беше време згодно, витлао је по леду тамо-амо, пружајући често своју руку-помоћи којој неукој и стидљивој девојци.

Прође и зима, и наступи оно доба, кад се баш ни чим не могаше занимати. Висибабе, кукурек и љубичице нису га баш врло привлачиле; гледао их је, као што се гледи који шарен шљунак. Сад га стадоше опет новине занимати, и можда би стрмекнуо у политички и друштвени калабалук наш, да није случајно наишао у новинама на листак: „40 просилаца — 40 мученика.“ Та приповетка без сватова поче га занимати, управо дражити тако, да је учинио, што му се иначе врло ретко десило: замислио се.

— Хм, говораше у себи, то би био таман посао за мене. И тако зевам већ три недеље по улицама и каванама а ништа ми паметно не пада на ум. Да одем и ја па да запросим ту госпођицу Ленку; добио је не бих, наравно, али бих бар на необичнији начин утукао време. Само да знам где је то место *„тамо“?* Па онда, ко је тај Алексић? За цело је име измишљено — ако није и цела ствар измишљена; наравно, онда су измишљени и они педесет хиљада форината мираза. Али тај ме случај не занима толико, колико баш цела ствар. Само где је то „тамо“?

И Петар се опет замисли, већ по други пут за четврт сата.

— Да запитам уредника, настави разговор у себи, било би управо најприродније, али се не познајем с њиме. Све једно, ако ме и одбије, неће ми одгристи нос. Идем њему.

Са озбиљним лицем, као да се решио да доврши своје науке — ако му то још до сад никад није ни пало на ум — упути се Петар да потражи уредника. Уђе у уредништво, прикаже се и рече шта жели.

Уредник повуче неколико димова један за другим из цигаре и пође нагло по соби. На послетку рече брзо:

— То је, господине, тајна уредништва и ја вам је не могу никако одати.

— Обвезали бисте ме јако, примети Петар и за тим дода брзо: Молим где се могу претплатити на ваш лист?

Уредник се насмеши и упути Петра администратору. Петар се претплати на целу годину и врати се опет уреднику, који је задовољно и весело трљо руке своје.

— Досетио сам се начину, како бисте очували вашу реч као уредник а у једно и мени помогли, примети Петар.

— Молим, да чујем!

— Саопштите писцу моју молбу, па ако се он слаже, нећете ваљда ни ви имати ништа против.

— То је истина, насмеши се уредник; писаћу му још данас.

— Ја вам се у напред захваљујем, рече Петар, поздрави се с уредником и оде.

— Но, четир дана могу лепо чекати, говораше Петар у себи, а за то време ваљда ће доћи одговор.

И одговор је и дошао. Петар је дознао, да ствар није измишљена, да је Алексићу име Павловић, да се госпођица Ленка зове Павлина и да су оно „тамо“ Павловци, лепа варош на повећој реци.

Сад је Петар једва нашао себи „посла“.

— Шта ћу још све радити, не знам, рече задовољно. Идем да добијем кошар, то знам, иначе не бих ни ишао тамо. Једна ми је брига само та, како ћу се упознати с Павловићем а особито с „импозантном деспотицом Јерином“, с матером госпођице Павлине. Не познајем у Павловцима ама баш никог. Да се потучем у механи те тако да чују за мене — била би *красна* препорука. Да јој дам ноћу свирати под прозором — с *каквим* правом? Да протрчим на бисиклу кроз Павловце? Могу пасти и то баш пред њеним прозором. Хм! Идем тамо, па шта буде!

Неколико дана доцније шетао се Петар по крову лађе, која уз пут додирује и Павловце. У сласт је појео бифтек и попио боцу вина, те се пун задовољства одао уживању, како ће — добити кошар.

При заједничком ручку био је, да како, врло расположен; разговарао се и ћеретао је с путницима и с путницама, које до сад никад није ни видео, и које по свој прилици неће никад више ни видети. Није се ни распитивао за њихова имена а није ни своје име казивао. Тако то већ бива на путу. Преко стола од њега седела је омања, црномањаста — госпа или госпођица? — која је по кад кад проговорила коју реч с лепом госпом, која је седела у прочељу. Тек по који пут се упустила у разговор и с Петром, који је данас био натучен досеткама. Госпа у прочељу беше пак тако љубазна, да се кад кад и насмешила тим досеткама.

После ручка устадоше госпе и одоше; Петар се поклони, наручи црну каву и пет минута доцније већ је заборавио на њих. У разговор се даље није упуштао ни с ким, већ је, као замишљено, гледао у дим своје цигарете, који се вијугао над њим. За тим оде да мало прилегне, јер и то пријатно занимање спадало је међ његова дневна, редовна напрезања.

Кад је лађа дошла до Павловаца, беше већ мрак.

Петар изађе, узме кола и одвезе се у прву гостионицу. Тамо се одмах намести као неко, који не мисли тако брзо напустити ту лепу варош; узме велику собу с изгледом на улицу и реку. За шетњу беше доцкан, а и куда ће у мрак. Пошто је пак после тако трудног путовања осетио глад, оде доле у кавану да вечера и да разгледа мало лица — можда ће се ипак наћи који познаник. Али Петру би суђено, да води само са послужитељем онај, до душе за гладног и жедног врло пријатан, разговор, који се врзе око споразума из међу госта и послужитеља, шта ће се јести и пити. Петар је у тој врсти био мајстор, а послужитељ опет стручњак, те се тако читава ствар свршила на задовољство обојице: Петар беше задовољан с јелом и пићем а послужитељ с бакшишом.

Сутра дан беше Петру први посао, да отвори прозор и да се разгледи по улици, те да види, какви су управо људи ти Павловчани. Дошао је на послетку до тог уверења, да су као и сви други. Тиме је престало за њега свако занимање, он се повуче са прозора у своју собу и поче да довршује своју тоалету. То је, у пркос великом и разгранатом послу његовом, и иначе доста дуго трајало; али данас никад краја. Мислио је ваљда у себи: посао сам оставио и тако код куће, па шта знам овде и радити. На сваки начин је пак мислио, да му се ваља боље удесити, јер могућност није искључена, да се већ данас састане с „њима."

Кад се нашао на улици, примети, да је мало света по њојзи; то му упаде у очи, и он се сети, да је данас недеља. Погледи на сат. Десет је већ прошло. Куд зна ићи? Шта зна радити? И не би му пало на ум, да се два момка нису позвали у цркву. Неко блаженство прелије Петрово лице: иде и он у цркву.

Но где ће да стане? Као гимназиста имао је своје опредељено место, доле, крај леве певнице; али доцније?... Ту га поче сећање да напушта, и напрезао се ма како, није му могло да падне на ум, где је икад доцније стајао. Али ни то га није застрашило. Уђе у цркву, коју је на брзо нашао, и изабере себи место, са кога је могао бар једним оком гледати у женску препрату. Да богме, да су многи Павловчани а и многе Павловчанке у тај мах мање пажње обратили на свештеникове речи, него више на долазак Петров; где која је пак заборавила и то, да је у цркви, те поче онако искрено да запиткује комшиницу, ко је тај елегантни господин.

У то зашушта кроз препрату. Петар се и нехотице окрене и спази своје познанице са лађе. Гле, помисли у себи, зар се и те искрцаше у Павловцима!

(Наставиће се.)

ЈАБУКА.

ПРИПОВЕТКА ИЗ ЧЕШКОГ ЖИВОТА.

НАПИСАО СВ. ЧЕХ.

У регистру дра Х., где су му странке пописане, ретко ће се наћи каква странка са села. На неким опет не можеш ни познати да су са села. Тако н. пр. дође г. Раубичек, г. Абелес, г. Кореш па не видиш код њих ништа онако са села, осим њиховог великог, масленог и поцепаног буђелара, са силним преградама, које су пуне обвезница и меница. Кад би те хармонике г. Раубичка, г. Абелеса и Кореша свирати могле, за цело би засвирале какву лепу песму из чешког краја; само што би та лепа песма слушаоца више растужила, него што би га развеселила. Но та господа обично остављају, да оне песме, које њихове хармонике свирају, досвирају послужитељи уреда у каквој вароши и то на старом, искрпљеном добошу при лицитацији.

Као што рекох — странака са села нема др. Х. много, али је за то једна међу њима, која представља слику са села у свој њеној слави. Као што ја држим, има свака варошка писарна бар једну таку праву сеоску слику, која дахом своје стародревне простоте освежава овда онда њен загушљиви ваздух, који је и онако отрован кужним испарењем нових друштвених болести.

Ја мислим, да су такве странке и за самог адвоката нужне, да би му се тако дух мало освежио. Баш се изређао дуг ред лукавих и неповерљивих клијената, а глава му још бучи од силних бројева, меница, обвезница, кућа, ливада и других ствари — у том се отворе врата и чу се учтиво: „помози бог, добар дан!" За тим уђе у собу за дочек стасит човек, који чисто у неприлици поче капу да окреће и гужва. „О, добро дошли, стриче! Седите, седите! Је ли и код вас било кише? Шта сте донели ново?" А стриц приповеда онако, како он зна, а говор свој зачињава фразама и уз то млата рукама. Адвокат се смеши. Допада му се парница, што се води у селу посред кућа, које су сламом покривене и маховином обрасле — или просто широки слободни крај, по ком се превија златно класје. У својој згодно намештеној варошкој соби не би никад на тај крај ни помислио, али кад је код прашињавих аката и

законика, ипак по гдекад радо оде тамо на крилима својих мисли. Допада му се, како је клијенат са села најивно уверен у његову — адвокатску — правничку свемоћ и чисто ђаволску препреденост. На послетку је и то вредно видети, како такав један сељак, увек, пре него што ће се упустити у разговор, тражи међу листовима какве раздеране књижице банке, или дреши крај од мараме, да плати што треба.

Поред светлих страна има додир са тим сеоским мандантима и својих тамних страна. Најглавније је код њих то, што ударају на кожушину и да у зиму радо седају поред пећи, где се после снег отопи па читаву брљу направи.

У овом случају, о којем говоримо, била је странка у регистру дра Х. под скромним именом Матије Прохаске записана. Биће томе ваљда три године, како је та странка први пут амо у писарну дошла и за то кратко време све је редом задобила. Узрок је била парба, чији би предмет више згодан био за стафажу какве идиле, или за песму, него за пунктум правне расправе. Била је то јабука. поетско дрво, дивно како у мају, кад око мирисаве круне његове хиљадама пчела зује, тако и у јесен, кад му се зелене гране савију под тешким теретом зрелих јабука.

Ствар лежи у овом. На међи, која дели поље Прохаскино од поља Варваре Врхкабове, стајала је сама самцита јабука, где се у хладу за време жетве кадгод оба суседа одмарали. Али један пут даде Врхкабова ту јабуку, која се већ и онако полак осушила, обрати. Као што се из аката могло видети, није Врхкабова ни пуну чинију незрелих јабука добила, али после два три дана поднесе Матија Прохаска преко свог пријатеља у праву два табака дугу жалбу са узнемиривања у поседу.

Од тог доба било је међу суседом и суседкињом поред распре због јабуке још и других: због међе, олука, прозора, дирека и друге незаконитости — али јабука је увек прва била и за особу Матијину битан део. „Но, шта је дакле с јабуком?“ било је прво питање писарево, кадгод се с њим у какав разговор хтели да упусте; а шеф опет почињао је сваки species facti к новој парници клијента са села са његовом неситом суседком тим, што је на сред табака направио тачку и долао: „ту дакле стоји јабука — а овде десно итд.“ Неке од тих парница, које су касније подигнуте, биле су срећно или несрећно свршене, али распра због јабуке отегла се као гладна година. Ја не знам, шта је био узрок томе, да се то тако дуго отезало, или је расправа можда прешла са чврстог земљишта поседа на тугаљиво питање власништва, или му је точак кочила каква probatio diabolica — ја не знам а и не разумем се у тим стварима. То је само познато, да је Прохаска при свакој посети питао: „докле смо, молим, дошли с јабуком?“ — „Ту је већ да буде готово“, одговорио би му адвокат. — „Шта коштало да коштало, ал' јој бар, господине докторе, направите ваљан рачун.“

Па није ни чудо. што је добри Прохаска суседи својој зла желео. Као удовац без деце са лепим поседом могао би лепо у миру и задовољству живети, да му није завидљива судбина баш Врхкабову за суседку изабрала. Та му баш загорчава живот. Са три стране је његово добро њеним опкољено; али то није искрен загрљај два суседа, већ као кад грабљивац с раширеним рукама жртви својој на сусрет иде. Граница њихових добара није мртва црта, већ на свакој је тачци њеној жесток нападај: сваки крај оштар зуб, који је загризао у суседово месо; свака се међа упила у њих као пијавица а и диреци на међи изгледају сумњиво. Чинило се, да су сваке године све више сужавали његов посед. Па и сама кућа суседкина са лепом гостијоном као да се својевољно према Прохаскиној кући још више протегла. Чинило се, као да са својих неколико прозора намигује амо, да се онај прозорчић горе чисто руга и да је врежа од тикава баш у пркос прешла преко плота.

Не знам управо, ко је био вук, ко јагње; ако на послетку није и једна и друга странка вук, толико ми је само познато, да су неки у биро-у некако с подсмехом слушали, како Прохаска описује целу ситуацију. Нису ни онда престали смешити се, кад је Прохаска тврдо уверавао, да ће га немирна суседка дотле дотерати, да прода своје добро, па да оде камогод у Русију или Америку. Већ је сит, вели, тог тужакања; та жена није чиста и она носи на души својој прерану смрт свог мужа, даље вели, да би о њој могао таких ствари приповедати, да би се кожа човеку најежила.

Међу тим је парница ишла за парницом. Не давно је баш балван, који је за један педаљ прешао на земљиште Прохаскино, на заповест судску опет постављен даље од тог земљишта а заступник Прохаскин већ је био готов с новом жалбом са нарушена поседа, јер су на огради две летве силом биле отргнуте. И ту заступник започе species facti као и обично тим, што на сред табака направи тачку и рече: „Ту дакле стоји јабука —“

„Не; ту је стајала,“ поправи га Матија Прохаска, као што је то већ два пут три пут пре учинио.

Овде морам приметити, да несрећна јабука није ни доживела крај распри. Једне бурне ноћи нестало је са лица земљина, јер је гром у њу ударио, те ју сву спалио. На то није имало никаква уплива на ток

расправе. Она је мирно и даље одмереним кораком ишла и преко саме лешине јабукине. За њу је јабука још и даље постојала, онако исто зелена и у цвету, као и пре што је била — quod non est in actis, non est in mundo.

После неколико дана, кад је тужба због открхањих летава подигнута, ево вам Прохаске опет у писарну.

„Тужба је већ поднесена,“ рече му заступник. „Јесте ли се постарали, да остане онако како стоји сад?“

„Обе летве стоје онако, као што су открхане.“

„Добро. Нужно је, знате, да комисија добије верну слику о нарушеном поседу.

„Али ту има неке закачаљке, господине докторе.“

„Какве закачаљке?“

„Кроз ту деру, где нема две летве, пролази њена живина у моју башту, те ми велику штету прави. Моја покојна је радо држала живину, а и ја сам радо гледам жуте гушчиће и шарене пилиће, кад их паметна квочка води — али Врхкабова прелази сваку меру. Њено двориште је прави кокошињак. Ту вам све гамижу пилићи, ћурићи, гуске, патке и шта вам ја тамо знам. И она све то не држи не знам зашто, већ, бога ми, само за то, да ме од рана јутра до вечери једе својим кукурикањем, какотањем и гакањем. Па да је то све, него прелећу у моју башту, те ми све ишчепркаше. И пре нисам могао доста да се навичем и навијам, а сад, од како нема оне две летве, баш се одомаћиле у мојој башти. Шетају се по њој, као да су код своје газдарице. Али ћу их ја једаред растерати, како се не надају. Купићу знате, двоцевку па што прође кроз ограду, све ћу поубијати, ма ту био и њен најлепши ћуран.

„Тим се не би хаснили. Ја ћу вас нешто друго научити. Узмите неколико комада њене живине у име отштете. То вам закон у том случају дозвољава.“

Кроз неколико дана ево Прохаске опет у писарну, али сав запурен.

„Но, јесте ли ухватили штогод?“ упита га доктор.

„Богме ухватио.“

„Па шта је било онда?“

„Ево то.“ Прохаска скине косу са чела а под њом се показа неколико модрих чворуга.

„Шта, тукли сте се?“

„Те још како! Дошла преко са слугом и слушкињом. Назвала ме и лоповом и пустахијом и како ја не знам још. Отела ми живину, а кад сам за њом у башту пошао, зграбила је једну од оних открханих летава, те ме ударила по глави. На то ја зграбим другу летву и зацело би их једно другом о главу искрхали, да не дођоше суседи, те нас раздвадише.

„А чекај само; научићемо ми њу већ памети. Приповедајте ми још једном целу ствар. Одмах сутра ћемо је ради увреде части пријавити. Ви ћете сад одмах у котарски суд; ја ћу вас научити, како се имате владати. И сам бих с вама ишао, али ти силни послови баш ми не допуштају.“

После тога не дође Прохаска дуго у писарну, да је то свима упало у очи. Прође једна недеља, прође две, три, али од Прохаске ни трага ни гласа. За то је време дуго очекивана ствар била готова: распра због јабуке свршила се у корист Матије Прохаске.

Кад се после неког времена Прохаска опет у писарници појавио, севне адвокат очима и чисто с поносом повиче:

„Добили смо, мој пријашко, добили!“

Но како се адвокат изненадио, кад је у оку Прохаскину само у први мах радост спазио а после му на лицу неку збуњеност приметио. Прохаска још никад није изгледао такав.

„Што сте ви тако нешто нерасположени? Шта се то морало догодити? Да се није у суду што зло десило?“

„Није.“

„Но, па шта је онда? Гле'те само ово дивно решење! Врхкабова је морала и бледити и црвенити, кад је то решење читала. Погледајте само, каква је то свота, коју вам мора платити.“

„Сад је већ касно“, рече Прохаска чисто муцајући.

„Касно! За што касно?“ упита адвокат зачуђено.

„Јер смо ми већ пола своји.“

„Ви — и Врхкабова?“

„Јуче смо први пут навештени.“

„Та није могуће? Ви да узмете Врхкабову? Тако вам бога, причајте ми, како се то десило?“

„Десило, десило. Чудна та прича почиње са оним кораком, који сам први пут у котарском суду са увреде части учинио. Кад смо прозвани, да уђемо у писарну, седео је господин судац за столом леђима нама окренут и писао је нешто. Сигурно га и познајете, господине докторе?“

„Виђао сам га неколико пута. То вам је један од оне старе господе судаца, који би и себи и странкама велико добро учинили, кад би се склонили у мировину.“

„Заиста, стар је то већ господин. Сав је бео, као овца, али је још онако крепак. Седео је дакле за столом, леђима нама окренут, и писао.

За другим је столом седео писар с пером у руци, и стављао у ред списе, који су пред њим били. Неко време смо тако ћутали и чекали. Онда ће почети Врхкабова; отворила је сва уста. Али није ни мени мајка језик испрепредала. За свог века није чула толико горке истине, као што сам јој ја за оно кратко време изговорио. Све сам јој казао, што ми на срцу

тешко било. Очитао сам јој читаву буквицу грехова, а сваку увреду сам јој дупло вратио. Викала је, плакала, и лупала ногама — једном речи, такву смо вику дигли, да су господа адјункти из других соба поотварали врата, да виде шта је, и да се онај писар сав упрепастио. Али господин судац је само климао главом, смешио се и писао даље. Тек, кад ми је мало лакше било, кад је и Врхкабова од силног дерања већ промукла, онда метне перо за ухо, узме мало бурмута па се окрене к нама: „по дакле, јесте ли све казали, што сте имали? упита нас. „Сад држим, да би најбоље било, да се рукујете и да онда мирно идете кући. А још лепше би било, да од сад у миру живите, као прави и ваљани суседи, те да нас више не узнемирујете са тим гадним стварима. То силно препирање и грђење нит вам служи на част нит на добро."

„Тако је то код старе господе," рече адвокат чисто опоро. „Они радо мењају судачку столицу са предикаоницом. Па како се свршила ствар? Јесте се држали његове поуке?"

„Шта смо знали радити?" рече Прохаска са нешто промењеним гласом. „Господин судац нам то тако на срце мећао и то тако у шали, да најпосле нисмо знали, шта да радимо, те онако смешећи се пружимо једно другом руке."

„Тако! Лепо сте урадили!" повиче адвокат љутито те поче тамо амо по соби да хода. „Јел то мој савет? Шта онда управо тражите? На што вам онда тужбе? — На што толики трошак? — Да, зацело, заборавио сам, да сте сад већ своји. — Да вас није господин судац и венчао?"

„Та, готово — онако у полак. Кад смо већ пружили једно другом руке, рече нам мало смешећи се, да треба и на другом месту тако руке да пружимо, те би тим учинили крај сваком инату и тужакању због ограде. И онако смо, вели, једно за друго као створени. После тога одемо кући, свако својим путем. Прве недеље некако био сам у Мокрину на служби и ту је господин капелан тако дивну придику држао о лепој слози међу суседима, о љубави према ближњем, при том је злаћано сунце кроз прозоре тако величанствено обасјавало позлаћену предикаоницу, оне иконе, школску младеж и све друге у цркви, да сам се ја чисто топио од милине. Кад сам се после путањом преко поља кући упутио, те на истим усевима спазио благослов божји, кад сам видио, како мушице и друге бубице весело око мене облећу, и нехотице ми дође у главу онај лепи савет сучев. И што сам даље тако корачао, то сам све више долазио до убеђења, да бих онда најмирније живео и свима парницама краја учинио, кад бих Врхкабову узео. Лако сам увидео, да она није баш ружна, да је ваљана кућаница а поседи нам се и онако сучељавају. Тако сам дошао и до саме њене гостијоне. Ту застанем онако уморан и знојаван, те и нехотице бацим поглед на кућу, око које се зелене винове лозе чак до стрехе успеле; погледим у башту пуну сунцокрета и двориште пуно свакојаке живади. Тако је и код мене било, кад је моја покојна била жива. У тај мах спазим пред собом Врхкабову, где на отвореном прозору цвеће залива. Кад је тако из ненада спазих и преко воље скинем капу, а она ми онако љупко рече: „а, — добар дан, суседе! Зар не ћете на чашу пива? — И ја онако преко воље уђем унутра — и — и..."

„Па, што сте онда дошли к мени? Требате ли ваљда уговор?"

„Ради уговора ћемо ми ових дана заједно доћи. Али данас имам нешто друго на срцу."

„Но, шта је? Говорите!"

„Ми смо се већ разговарали о неким стварима у погледу нашег заједничког добра. Њезин посед — знате — граничи са поседом Марешевим. То вам је, знате, обешењак прве класе. Има ту, знате, парче земљишта, посејао ту мак, те је на њеном добру читаву стазу направио.

Адвокат се на то насмеши, те му се лице опет разведри.

„Лакше, стриче, лакше. Морамо све по реду написати. Чекајте мало, морам мало оловку зарезати за тог несретника Мареша. Тако! Овде дакле стоји — или управо стајала је јабука а ту — итд...

С чешког превео **П. Падејски.**

СРПСКЕ НАСЕОБИНЕ У ШТАЈАРСКОЈ
И ВАРАЖДИНСКОМ ПОГРАНИЧНОМ ГЕНЕРАЛАТУ.

ПРЕРАДИО ДР. П. ПАДЕЈСКИ.

(Наставак.)

Као Павле Бакић, тако су и други Срби и пре и после непрестано ратовали, било као чете за себе, било скупа са другим трупама. Особито велике услуге чинили су Срби са својим шајкама на Дунаву, а били су смештени у Пожуну, Коморану, Рабу и др. а познати под именом Nassadisten и Tschaikisten, т. ј. Шајкаши. — Још су Срби највише као уходе употребљивани.

Поред ових ратова, што је Угарска и Аустрија против Турака водила, Турци су ипак постали господари у Угарској. Две трећине и срце Угарске било је у њиховим рукама. Почевши од Пожеге па све на северу, Мохач, Печуј, Весприн, Столни Београд, Будим, Гран и на истоку Бечкерек, Темишвар, Липа и даље северо-западно према Будиму, све је то под Турцима било. Турци су највише долазили из Босне, и онда преко Хрватске ишли или источно у Крањску, Истрију и Горицу или северно у Штајарску. Да би се тим упадајима доскочило и мало на пут стало, помишљало се још пре на то, да се на граници подигне обрамбена сила. Још Матија Корвин, који је видео, каква опасност од турске стране прети, поче лепо примати оне, који су бегали испред турског мача, те их насељаваше у згодне крајеве. Тако је под њим насељена Лика и Крбава а главно седиште обране било је у Сењу, где је и заповедник био. Већим делом беху то Срби, који су и своју веру задржали, осим ако се који покрстили. Даље је доста Срба било и по горњој Славонији чак око Копрењица, Беловара, Ђурђевца и других места; — а где је још Срем? То је све било при крају XV. и у почетку XVI. века.

Кад је видео Лајош II., краљ угарски, да не може свуд доспети, даде обрану хрватске границе свом рођаку Фердинанду (1522.). Главнија места, што је добио, била су: Сењ, Клиса, Книн, Острвица и др. Исто се тако и у Крањској побрину за обрану. И овде на граници буде постављен заповедник, који се имао бринути за обрану повереног му краја.

За обрану пограничне пруге били су Срби најбољи; јер они су и онако оставили стари завичај свој, те се као крвни непријатељи Турака нису дали молити или вазда ободравати, да се против истих боре. Јунаштво њихово било је свуд познато, а и мржња на Турке; за то се побринуше заповедници, да се ти бегунци или, како их они називаху „ускоци“ (Uskoken), лепо приме и у згодне крајеве настане. Тако их сместише око Möttling-a, Sichelburg-a (Жумберак) и других места. Од њих су касније и горе од Метлинга даље на север, а на граници између Крајнске и Хрватске, *ускочке горе* прозване (Uskoken-Gebirge.)

Стално насељење Срба у пограничне крајеве предузето је највише за време Николе Јуришића. Те насеобине добијале су и својих повластица; задржали су своју вероисповест, и та им се бранила; а поред тога остали су под својим војводама. Међу тим Срби не дођоше у ове крајеве, да мирно уживају плод рада свог, већ да и даље гину и проливају крв. Само су жене и деца нешто склоњена била, а људи и момци су непрестано мач у руци држали и чекали, кад ће да га на непријатељу опробају. Што се више Срба амо насељавало, то је и број ваљаних бораца све већи бивао, те је и *граница* бивала све јача.

Сталежи у Славонији јако се уздали у ове досељенике и они умолише Фердинанда, да се и на Сави, Драви и Мури подигну шајке и *Шајкаши* да се врбују. А сталежи у Штајарској препоручише 1537. краљу неког Vide Wllach-a, да му овај за његове услуге даде провизију од 100 фор. Овај Видо Влах, под којим се зацело какав Србин разуме, држи се да је много помогао, да су Штајарци у свом повратку од Осека 1537. срећно испред Турака умакли.

10. дец. 1542. буде јављено заповеднику Секељи-у да је у Копривници ухваћена ухода, која је чак из Пожеге дошла. Осим њега су, рече, још двоје отишли у Крижевце. Даље рече и то, да се у Пожези купи велика војска под Мурат бегом; а у Knezoycze (?) стоји до 700 коњаника и много Влаха (Wlahones). Међу тим су и оне уходе у Крижевцима ухваћене. Кад су их метнули на муке, издаше, да Турци намеравају да ударе на Вировитицу и да ради тога „in montibus istis“ т. ј. у горама између Крижеваца и Копривнице стоји „quidam Margetsych cum triginta Wlahonis.“ Тај Маргетић имао је за задаћу, да стане оној војсци на пут, која би, идући Вировитици у помоћ, морала туда проћи. Иван Барбић усудио се пак да оде до Топлице. Главно заповедништво било је тада у Вараждину. Заповедник, дознавши, како ствари стоје, наравно да је издао заповест, да се потраже ови у горама. Да ли је Маргетић ухваћен, те, да би био пуштен на слободу, обећао, да не ће више држати с Турцима, или је својевољно прешао на аустриску страну, не зна се; толико је познато, да је он касније посред хрватске и немачке пограничне војске важну улогу играо и да је јако уважен био. За њега један писац изрично вели, да је „*Rascianus.*“ Што се тиче његових момака, то се не зна, да ли су сви из доње Славоније. Било их је скупа 320 са 12 војвода.

1555. био је исти Иван Маргетић заповедник страже у Лудбрегу између Вараждина и Копривнице, и имао је под собом око 49 момака на коњима. Код пешадије се спомиње „*Radkho Pribekhen Woywoda*“ са 53 момка у Тополовцу.*) Даље „*Plawtz Margetitsch, Woywoda*“ са 53 момка у Копривници. У Вараждину међу немачким војницима спомиње се „ein Pribeckh Rado.“

(Наставиће се.)

*) За овог Ратка држи проф. Бидерман, да ће бити идентичан са Ратком малим, који је са Петром Besedicis послат био Вировитици у помоћ (1553.).

СЛИКЕ С ПУТА.

ОД МИЛАНА САВИЋА.

III. Под арњевима.

Не једаред, него ваљда сто пута сам проклео то чудовиште, што се нада мном савило те ми тако пречило скоро сваки изглед. Да је падала киша, наравно да бих то исто чудовиште толико исто пута благосиљао; али — најлепши јесењи дан, предео прекрасан и за мене још непознат, моје срце пуно мека осећања, што идем у мајку Србију, пуно најлепше наде у будућност, пуно искрене намере на својски рад, ах! ја давно нисам био тако сретан.

Па ти проклети арњеви...

Кочијаш, неко младо, разговорно Влашче, ошине коње и ми се пустимо за сад пут Неготина. Једва сам чекао, да видим правог сељака из крваве Крајине, и за иста, први Србин, с којим сам се на путу састао, био је — Влах. За цело Влах, јер Србин не може тако изгледати. Покрила га шубара као какав пласт, од чупаве браде не видиш му лица, нит те гледи, нит се осврће на тебе.

До Неготина пут као длан, сама равница. Кад сам ушао у варош, беше у њојзи све живо, пијаца у најбољем јеку; од кућа се не види предњи део, дућан, дућан, кавана, дућан, механа, тако непрестанце, куд год сам се осврнуо, истурујући главу и врат кроз оне узане резотине на обе стране арњева, као из кошнице какве. Проклети арњеви!

† Мита Поповић.

Речем кочијашу да стане; хоћу мало да испружим ноге, да видим нешто од Неготина и да попијем каву. Извучем се из под арњева као јазавац, и станем пред кавану. Момче ми донесе слатко — аха, слатко! То нисам јео никад, не ћу ни сад.

Шта ме на тој вароши занима?

Пре свега успомена на највећег јунака првога устанка, на Хајдук-Вељка. Распитам се, где је стара црква. Људи ми рекоше. Нисам био далеко од ње. Станем пред њу, скинем шешир и прекрстим се с највећим поштовањем, та с побожношћу, пред местом, где леже земни остаци тог дива у сваком погледу.

И још кад сам се пењао на брег, преко ког води друм на југ, искључавао сам главу кроз арњевске мазгале и питао кочијаша, где је влашка мала. Хоћу да видим и оно место, где је Вељко с душом својом изустио последњу али историску реч: „Држ!“

Кочијаш ми рече, како се зове планина, преко које смо се пружали; али ја сам име заборавио. Но толико знам, и запамтићу свагда, да су сунчану страну њену покрили грозни виногради, по којима је берба у најлепшем јеку била. Мени се уста наводњила, гледајући грожђе, то вино у пилулама, и топлу сам молбу слао горе: Сачувај, боже, ове планине од филоксере!

Крајинско вино! Ко те није пио и с тобом се накитио, тај не зна, какво блаженство лежи у оном свету, који се с тобом рађа а с тобом — без кајања — и нестаје. Ја га знам.

То је друго, што ме на Неготину занима. Трећег нема.

Но има га, а то сам гледао тек из далека: Мироч-планина, где је Милош певао Марку...

Седео сам као ђаво на џомби. Нада мном проклети арњеви, за мном сандучина с књигама и с креветњим хаљинама, преда мном кофер са осталом опремом, о бедрима ми виси револвер. Наслонити се нисам могао никако, јер чим коњи тргоше или кола штроцнуше а оно ме ивица од сандучине посече по ртењачи и одбије, да сам се брзо а с потмулим јауком исправио. Предњи кофер ми је пак непрестано гладио и миловао колена, да сам на њима већ добио жуљеве, као „во времја оно“, кад сам у основној школи клечао на кукурузу. Уз то ме револвер сваки час гурне у ребра, те ме тако подсети на своје опасно присуство.

Тек по кад кад је кроз узане мазгале проклетих

арњева дунула промаја; иначе врућина, права омара. Хоћу да заспим. Јест! Глава ми се до душе клати тамо амо, али чим и остало тело хтеде да облије санак амврозиски, а оно ме од остраг гурне сандучина, као пуста и дурљива цура; ја потегнем напред, али кофер једва чека да ме бубне по коленима… ајау! Да се исправим? Ни разго́вора. Укочене ртењаче, згрчених ногу, седео сам као Мемнонов стуб у жаркој Африци.

— За један сат бићемо у Салашу, примети кочијаш.

— Добићеш грош. ако будемо пре, одстењем му на то и сетим се пун зависти Енглеза, који сад по вољи може ходом цртати кругове и елипсе по крову велике лађе.

Нисам већ марио ни за предео, ни за промају, ни за живот свој. Био сам у очајању, мислио нисам ништа, већ сам у неком тупом заносу очекивао, да се одрвим, скаменим… У то кола стадоше.

Једва измилим из проклетих арњева. Ох, ала сам се пружао и теглио!

Ступим с кочијашем у погодбу, да остави арњеве овде, па кад се врати, да их узме опет. Али кочијаш није хтео никако да пристане. Не сме, вели, јер кад би дознао газда, истерао би га из службе. А друго, може у Зајечару добити какву муштерију, која баш хоће арњеве. А треће, може бити и кише. — Нек те ђаво носи!

Уђем у механу. Момак ми рече, да ће ручак одмах бити готов.

— Знаш шта. рекох му, имаш ли правог крајинског вина?

— Има, господине, има. Како га не би било!

— Знам, знам; али ја бих баш правог. Не ћеш се кајати.

Момак ми намигне и нестане.

Кад је донео ручак, донесе и вино. Почнем га посматрати и густирати. Црно је; али кад подигох боцу према светлости, а оно се поче у њему рубин преливати, брате, преливати и стаклити, да већ… момак ме само гледи с победоносним осмехом.

Није се кајао а богме нисам се ни ја. Вино ми је пријало — ко зна, да л' би ми тако пријало, да нисам био под арњевима, под про…… арњевима. Но доцније сам се уверио, да ми прија и без арњева.

Ручао сам као салашки Лукул. Чим попих каву, очи ми се стадоше крпити и ја задремам на четврт сата.

Кад сам изашао на улицу, да се мало прођем и да се спремим за даље мучење, спазим на улици неког риђобрадог путника, иначе вандрокаша. Одмах се упути мени и ослови ме немачки. Чуо је, вели. да сам из прека и да по свој прилици говорим немачки. Њему би требало мало путна трошка; истрошио се, не може да нађе посла а по занату је пивар.

И ако су ми уста била још пуна крајинскога вина, текну ме реч „пивар". Ах, помислим у себи, можда идем у беспивну будућност! Пред мојим се очима низаху хмељаста уживања по разним, разним местима, сетим се Тоше и нашег стола код њега, очи ми се навлаже и ја пружим последњем пивском представнику више него што је могао и сневати. Глас му је дрхтао, кад ми се захвалио, поклони се и оде — у механу, да се поткрепи, док не би нашао посла.

На послетку морадох се опет увући у своју пећину. Уз пут ме је кочијаш упозорио на многе природне лепоте, на Столове, на Дели-Јована, на Ртањ и доцније на прве огранке Старе Планине. Само што сам ја све то видео делимице — проклети арњеви пречише ми свагда сваки изглед, и ја изгубих онај потпуни утисак, који нам даје целина.

С уздисајем се повучем опет у свој Мемнонски положај.

Село Копривница — али не смем се опкладити, да се баш тако зове — беше ми последње у крајинском округу. Лежи лепо, по планини и у долини, и раштркано и збијено, како кад. Кућице у баштама, од прилике као у каквом фрушкогорском селу, само што су покривене ћерамидом — превијеним црепoвима, налик на проклете арњеве.

И сад прелазим у црноречки округ.

Шта ли ме све ту чека?!

Какав је тај Зајечар?

Барометар своје представе о тој вароши морам врло спустити, да се могу у своје време бар пријатније изненадити.

Каква ли је гимназија?

Ни ту не дижем барометар високо. Долазим амо за предавача, да по могућству множим интелигенцију источно-српске омладине. Шта ли ћу тамо затећи? Каква је колегија?

У целом Зајечару познајем само једну особу, и то још из ђаковања, др. Л. И.; али давно је, како смо се растали. Да ли изгледа још онако атлетски, као некад што је? Или је већ и он „пустио трбух". Можда се, болан, већ и оженио! Једва чекам, да се нађем с њиме. Имам вазда поздрава за њега.

Ево ме у Трнавцу. Ах, Трнавац! Село има лепу механу, пред којом седи поп и чита новине. Кочијаш заустави коње, ја заиштем чашу вина и каву, но у колима ћу све то смирити. Не ћу сићи до Зајечара па ма шта било!

Види се Тимок; с оне стране је кнежевина Бугарска.

Станемо и код механе у Вражогрнцу. Ја жедан, кочијаш жедан. Седим у колима, лево ми око дрема, десно је будно. Механџија ми донесе вино и рече ми, да откујем сандук свој. И лево ми се око пробуди.

— Зар си ђумруџија? запитам га.

— То не, али да видим еспап, одговори мирно.

— Какав еспап?

— Па еспап, што носиш у варош.

И кочијаш се мој нађе ту, те радознало гледаше у сандук. Ја се досетим. Моје Влашче држи ме за трговачког агента, који показује и нуди еспап.

— Богме ја не ћу да га откујем, речем зловољно. А шта ти ту блејиш, окренем се кочијашу; зар ти нисам казао, да хоћу што пре у Зајечар! На путу не продајем ништа.

После тих строгих речи бацим механџији десет пара за вино, Влашче скочи на кола и ми се кренемо.

Било је тако пет сати и нешто више, кад смо ушли у Зајечар. Кочијаш хтеде да се покаже, те ошине коње, да прокасају кроз главну улицу. Али — ајау! И леђа и колена — гру, буф! Зграбим кочијаша за јаку и дрекнем му у ухо, да стане, или ћу из револвера.

— Јеси л' ти при себи, рекох му за тим, та ова проклета калдрма истрешће ми и оно мало душе, што је још остало у мени! Лепо ти ногу пред ногу, па у најбољу механу, иначе је бакшиш — фуч!

Ако ни један разлог, тај га је убедио, и ми дођосмо до велике каване без икакве параде и галаме.

У авлији нас дочека млади, црномањасти каваџија и поможе ми, да се искобељам из под арњева.

— Има ли собе? запитам га.

— Изволите само горе, рече механџија.

— Постарајте се, да ми ствари донесу, рекох и пођем на басамке.

Кад сам био већ на последњем, чух, како механџија пита кочијаша, ко сам.

— Трговачки агенат, одговори овај.

ЈОШ ЈЕДАРЕД ЗА ЗИДАЊЕ СРПСКОГ НАРОДНОГ ПОЗОРИШТА.

ОД ДРА ПАЈЕ ЈАНКОВИЋА.

Свака добра ствар, свака корисна идеја, по природи људских одношаја, има пре свога остварења неку борбу да пређе — то не можемо променути, то је тако и није друкчије. Али је не мање истинито и то, да свака добра ствар и корисна идеја нађе у здравом друштву много одушевљених заступника, а у нездравом друштву много циничких противника.

Ово пуштам напред, јер држим, да ћу онда, кад укажем на ову вековним искуством освештану истину, разблажити многог родољуба, који се гневи, кад код нас често види жестока непријатеља оном детету, које се тек зачело, кад види опозицију према замисли, која још ни конкретна облика добила није. Утешиће се са мишљу, да то управо мора бити, а да по трипут мора бити у нас Србаља!

Иначе, при сваком замашнијем јавном предузећу, не може ствари шкодити, кад се контрадикторно расправи, т. ј. кад се исцрпе разлози: pro et contra. Но наравно да у таквој расправи треба да се ради са чистим разлозима, са правим, стварним, истинитим разлозима, а не само са изразима деструктивне кичљивости, или скептичке надражености; јер у једној расправи није доста неком разлагању приденути име стварности и казати: ово је реално, ово је постулат здравог разума, него треба да је у истини тако — и без тих придевака.

Дакле, пошто се противности показале у питању: да ли је стална зграда српског народног позоришта културна цељ, да ли је друштвена корист? — да покушамо ту тему извести на чисто.

У овоме листу изашло је одвојено мишљење у чланку »Српско народно позориште«, где се каже: »да никако нема смисла, да се подиже зграда за српско народно позориште«, и онда на другом месту: »да ће народ тешко пригрлити најновију мисао, да се зграда диже са српским новцем, па да у њојзи играју разна немачка и мађарска комедијашка друштва, и где ће куварице да држе своје балове.«

Морам признати, да бих волео, кад би се овом питању бар толико важности давало, да се бар у оваквом тону не пише против њега, а још бих већма волео, да ако се већ мора тако писати, да се не каже, да је то »разлог разума«, и да ће доћи време и колено, које ће пред Богом и пред светом посведочити, да је тај и тај имао право! — Али, кад већ није друкчије, морам и овако бити задовољан, јер променути не могу.

Ствар од прилике овако стоји. Зграда по-

зоришна не зида се зато, да у њој разни комедијаши играју и да куварице у њој држе балове, него се зида зато да позоришна уметност у њојзи има стална уточишта. За ово су зидали себи позоришне зграде сви народи. Позоришна уметност, по садањем развоју свом, има својих потреба, као и свака друга уметност па и наука. Данас се већ иште, да и сценерија приказа, да и сама позорница буде уметничка, то подиже значај и утисак целог приказа, како на глумце тако и на публику. То је ствар, која се не може омаћи ни једном посматрачу. Ко је видио приказе наше позоришне дружине у разним сеоским великим бирцузима, и на уређенијим позорницама, тај не може казати, да су такви прикази од једнаке уметничке вредности и на једном и на другом месту. Тешко је ову ствар са озбиљношћу детаљирати, тешко је ту имати стрпљења, јер је то нешто, што се, тако рећи, само по себи разуме.

Но хајдмо даље.

Каже се: позоришна дружина није увек у Новом Саду, дакле не треба зграда. На то велим, ако није увек, она је често овде, чешће бар него на другом месту, па где ће онда приказивати? Има ли Н. Саду друге позоришне зграде? Нема. Има ли изгледа, да ће је ко други осим Срба назидати? Нема.

Па онда, ако није позоришна дружина увек у Н. Саду, ту је стално управа друштва за српско народно позориште, ту је седиште томе друштву, ту су му чиновници, ту је фонд, ту је библијотека и рукописи, ту је гардероба, ту су сви остали позорнички реквизити. Хоћемо ли све то бацити на сокак, кад се буде ова привремена зграда порушила?

Има још нешто, што не треба из вида изгубити. Често се деси, да се у Н. Саду приреди каква општа српска културна свечаност. У скорој прошлости смо имали неколико таквих. Приликом Бранкове свечаности велики део те свечаности обавио се овде. Била је овде изложба женских ручних радова, био је јубилеј књижевника дра Суботића, била је 25-годишњица позоришна. Све те свечаности одржавале се у данашњој привременој позоришној згради, и показало се, да је та привремена зграда тескобна и незгодна. Шта ће бити, кад се и та зграда поруши? Хоћемо ли онда наше госте при културним свечаностима на лиману или у врбаку дочекивати?

Па онда наше беседе, сêла, прикази певачког друштва — све се то може рећи, да су народне забаве, јер у њима учествује често више страних, него Новосађана — где ћемо те забаве одржавати? Да ли и од сад и увек треба да се то држи у тесним и скупим просторијама овдашњих гостионица, и да ли се на боље што не сме ни помислити?

Нек је доста о овоме, да не би било жестине.

Каже се с друге стране, да и кад би била позоришна зграда нешто корисно, – што није, – само би онда могли приступити зидању, кад би друштво за српско народно позориште имало »седам кула гроша и дуката, па већ не зна шта да ради с новци.«

То ће другим речима рећи: зграда је такав луксус, да међу потребама нашег друштва долази на последње место.

Јер да друштво за српско народно позориште из свога маленога фонда зида зграду, на то заиста није нико помишљао, него се помишљало, да народ српски прилозима назида зграду

Дакле је зграда луксус, и то последњи луксус, и зато је наше оскудно друштво не може назидати.

Пре свега опомињем на оно, што је у пређашњем чланку мом о овом питању изложено, за доказ томе, да наше друштво може, ако хоће, а хтети ће, ако осећа и увиђа потребу, да усаврши позоришну уметност.

Двоје држим да није нужно доказивати: прво, да је позоришна уметност културна потреба у образованих народа; друго, да позоришна зграда и удешена позорница знатно припомаже успеху позоришне уметности, дакле да тој културној цељи служи.

Сад је само питање: на које место долази таква културна потреба, међу осталим друштвеним потребама нашега народа, да ли иде напред или остаје са свим натраг?

Наш народ, особито пак грађански слој нашега народа, има много потреба, бар се држи, да су потребе, на које врло много троши. Кад би неко покушао да испита, колико се код нас потроши на свадбе, части, свечарства, имендане, рођен-дане, јаузнове, соареове, thé dansant-е, пикнике, балове, венчиће, колико на цигаре, дуване, пиво, вино, каву, ракију, теј, киселу воду, колико на разне спортове, лов, јахање, кучирање, бициклирање, билијаре, карте, куглање, лутрију и т. д. (могао бих ређати до зоре) — то би заиста прилична сумица би-

ла. Добро, то су све потребе, некоје праве, некоје уображене, некоје корисне или бар забавне, друге некорисне и шкодљиве, — али држим, да нико не би могао тврдити — и остати жив — да су све те потребе и преча и племенитије и корисније, него потреба за позоришну уметност, и да се наше друштво тек онда може латити зидања народног позоришта, кад је све ове и овакве потребе потпуно и богато подмирило.

Ето, о томе је реч!

Па кад наше друштво на такве »noble« и »ignoble« пасије троши стотине хиљада, онда треба и мора се старати и о племенитим потребама друштва, — ако не ће само да утоне! — Није дакле овде о томе реч, да не би било и других корисних ствари, које би наше друштво требало да створи, и није о томе реч, да се откине од оних института, који су корисни, него је реч о томе, да се сувишци мање корисних и мање племенитих забава и пасија употребе у корист заиста племените позоришне уметности.

Па онда при сваком новом потхвату рећи: »има и других кориснијих ствари!« то значи заустављати напредак, угушити у зачетку корисну ствар, и то по форми само за љубав неким другим стварима, које нису ни зачете, и бог зна, кад ће се зачети, — што у самој ствари само иде у прилог демону застоја и деструкције, — и ником више!

У чланку под насловом »Српско народно позориште« има много ствари, које не стоје, но ја остављам то другима, да исправе, јер се нисам рад упуштати у некорисну полемику. Наиме нека кажу интересовани кругови, је ли српско народно позориште просто путничко друштво, и шта је са фондовима: омладинским, Текелијина и Бранкова споменика. То у моју тему не спада. Само толико спада у моју тему, да нагласим, да није размишљено, није умесно и није допуштено подметати неком подузећу, које још није ни постало, да ће са јавним новцем, што му се буде поверио, несавесно руковати.

А то излази из неких пасуса чланка, о којем је реч. Јер кад се каже: народ не ће дати прилога, што се не зна, шта је са овим и са оним прилозима, — то значи: прилози ће се несавесно руковати па ће их нестати, као што су нестали и неки други.

Ако неко мисли, да позоришна зграда нема ни за кога никакве користи, осим комедијаша и куварица, — још нема зато права против тог подузећа тако писати, као да српски народ не може већа несрећа постићи, него кад би се у Н. Саду стална позоришна зграда назидала!

Боље би било старати се о средствима и начинима, да се сваком културном потхвату осигура успех, него заустављати и оно, што се од себе напред кренуло!

Међутим о средствима и начинима, са дозволом славнога уредништва, бићу слободан још једном приликом узети реч.

КЊИЖЕВНОСТ.

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ.

О СРПСКОМ ЈЕЗИКУ. Написао *Јован Живановић*. Издање књижаре и штампарије браће М. Поповића у Новом Саду 1888.

> Ја сам увек мислио, за што после Вука, Даничића и Бранка, после таких савршених учитеља да се греши у језику?
>
> *Ј. Живановић*. О срп. јез. чл. 57.

Ми се свагда хвалимо и поносимо својим напретком у науци о српском језику, дивимо се необичну духу Вука и Даничића, (можда и не познајући их колико треба) али која нам је корист од тога, кад им ријечи не слушамо, кад њиховијех дијела не учимо, кад њихову науку не примјењујемо на свагдању књижевну потребу. Са тога смо дочекали, да су веома ријетке птице у нас људи, који чисто српски пишу и који у опће и познају свој језик, него нам туђинштина сјела на груди као каква мора па нас дави, а ми смо немоћни да јој се противимо. Узрок тому је слабо марење за народност или незнање, како треба да се мари за народност а од тога долази непроучавање народнога језика и народнијех особина. (А лијепо вели пословица: „незнано — непитано, знано — вољено!“) Не само по политичној свијести, и по томе мјери образован свијет моралну снагу једнога народа и његову жилавост у животној борби. Шта више политична свијест је само онда природна, истинита и постојана, ако је резултат просвјетнијех прилика. Нас кад би когод оцјењивао по томе, морао би рећи, да немамо те снаге и жилавости, једном ријечју да немамо праве народне свијести. Има-

мо Вука, Даничића, Јагића, Новаковића, Бошковића, који написаше монументална дјела, чувена и слављена у Јевропи, али се поред тога гријеши и у најглавнијим стварима у језику и против најситнијих правила граматичких.

У оваким приликама морамо одати хвалу нашим филолозима Бошковићу, Живановићу и Маретићу, што су прегли, да истријебе драчу и зубачу из нашега књижевнога језика, али уједно морамо и зажалити на злу судбину, што нам је те искусне и учене вртаре у нашем говорном врту осудила на таки ситничарски посао, — да нам плијеву.

Овијех дана угледа свијета књига г проф. Ј. Живановића са натписом *„О српском језику, написао Ј. Ж.“* Садржина јој је ово: I. Бранич српскога језика. II. Особине ресавскога или косовопољскога дијалекта. III. Српски језик у околини призренској, пећској, моравској и дибарској. IV. Језик у Гундулићеву „Осману“. (I. III. и IV. прештампано из „Стражилова“, II. из програма карловачке гимназије за 188½ год.) На крају је регистар за „бранич.“

Кад је већ дошло дотле, да бранимо језик од домаћих хајдука, који га немилице тлаче, онда морам рећи, да је „бранич“ и по својој лијепој намјери и по стручној изради сваке хвале вриједан. Само по досадашњој срећи Бошковића „Науке о језику“ (I. књ. списа му) сумњам, да ће имати утјецаја на наше писце. Свугдје у свијету филолози предњаче у језику испитујући га и одређујући му правила а књижевници треба то да приме и тако да пишу. Ово се тиче већином прознијех писаца. „Пјесник не само не треба да гријеши против својега језика, него ваља да стоји на такој висини својега језика, да сам ствара ријечи, које би одговарале свијем правилима његова језика“ (Живановић, о срп. јез. чл. 42.). Но у нас се и најбољи листови и писци не обазиру на Бошковићеве поправке или тек веома мален број. То се зове глухим ушима говорити.

У „Браничу“ је г. Живановић многу туђицу (понајвише руско-словенску и њемачку) одагнао из нашега језика и казао, како треба што чисто српски рећи. Поправио је многе гријешке у писању, у извођењу облика, у мијешању јужнога и источнога говора, у тумачењу облика, исправио је гријешења против гласовнијех закона, додирнуо је многа синтактичка питања и особиту пажњу је обратио сложенијем ријечима у српском језику (чл. 1. 2. 32. 61. 66. 68. 71. 102.). Тек је г. Ж. потпуно растумачио, како се образују и шта значе сложене именице, те сваки, који ово добро проучи, може и сам правити сложенице и одредити, да ли је која сложеница добро састављена. Сваки потоњи граматичар мораће узети у помоћ ова тумачења г. Живановића.

Као што Нијемци у опће веома утјечу на просвјету и књижевност словенских народа, тако се тај утјецај види (на жалост доста јасно) и на нама Србима у друштву, књижевности и језику. Њемачки језик има много сложенијех именица, које се у нас од ријечи до ријечи преводе те тако постају наказе. Гдје нам је потребно, начинићемо и у српском језику сложену ријеч, али по духу српскога језика. Но српски језик није ослабјео још као њемачки; он може често аналитичким обликом да искаже, што њемачки мора синтетичким. У таком једру и непоквареву језику, као што је наш, не служе сложенице тако велику службу, као у њемачком. А то баш и наводи често незналице на гријех.

Ови закони о сложенијем ријечима никад нијесу дошли у бољи час него данас. Сваки дан улазе у наш народ са запада све више непознатијех појмова. Изгледа, да је та навала помутила и саму бистру свијест језичну у нашега народа, јер он не могаше да створи назива ни ствари од тако огромна замашаја, као што су жељезници а камо ли ће моћи многијем другијем, које никад и не види или не разумије. Ту већ мора помоћи искусна рука филологова, ако нијесмо ради, да нам језик огрезне у туђинштини. Што је негда стварао чист, непомућен језичан дух нашега народа несвјесно, али по природнијем законима, то чине данас филолози и знаоци језика свјесно, али ходећи по онијем старијем утрвенијем путевима, које им сам језик показује. Сви остали морају се у том послу њима покоравати и прихваћати оно, што они пронађу, јер само тако ћемо имати чист, оплемењен и на здраву народну стаблу прицијепљен књижеван језик.

Тумачења „браничева“ одликују се лакоћом и разговијетношћу (често су и сувише опширна и развучена). Велико уздање буди у човјеку упућивање на стари словенски језик, који нам је најбољи вођ у свијем замршенијем питањима.

На II. и III. мјесту говори г. Ж. о срп. дијалектима на Косову пољу, у Маћедонији и Албанији, испитав их на основу народнијех пјесама, које је покупио Вук, Милићевић, Јастребов и Милојевић по тијем крајевима. Док не заиде који српски научењак по онијем крајевима и не испита тачно све особине тијех дијалеката (као што је н. пр. Будмани испитао дубровачки у Radu 65.) могу нам ове расправице г. Ж. дати у главнијем цртама слику говора, којим говоре наша браћа у турској царевини. Да је проучавање народнијех дијалекта веома корисна ствар то је већ познато. У сваком крају, шта више у сваком селу налази се по која ријеч или нов обрт или дајбуди необична фраза, којом може књижеван језик да се окористи.

Но имају ови чланци још једну врло лијепу страну, коју г. Ж. по заслузи истиче. Изгледа, као да ће се и наша браћа онијех крајева скоро ослободити петвековнога ропства. Туђинци муте ондје и хоте, да приведу наше стадо у туђ обор. Прије него што дође до подјеле онијех земаља, треба да се зна, ко су оно, чије ли су крви и кољена. Обичаји а у првом реду језик каже нам, да су оно Срби. То треба да зна сваки Србин а то треба да продре и у науку и у дипломацију, да не би Бугарима припала она земља, по којој су ходили најславнији људи наше повјеснице и јунаци наших народнијех пјесама.

При крају II. своје расправе додирује г. Ж. питање, којим дијалектом треба да пишу наши књижевници, да ли јужнијем или источнијем. Г. Ж. хоће, да се јужни говор прими за књижеван језик и то с тога, што је „јужни дијалекат постао укрштајем источнога и западнога дијалекта, и кад га испоредимо са ст. словенским језиком, видимо, да је најсавршенији дијалекат српски, да је најудеснији за разумијевање другим Словенима, кад узмемо на око, да је, што имамо у књижевности најљепше и највађаније, њиме написано, кад узмемо на око, да се њиме служи југославенска академија са Хрватском, Црна Гора, Дубровник, Далмација, Босна, Херцеговина а тек с друге стране учено друштво српско и Матица Српска источним дијалектом.“ Ово су разлози, са којих г. Ж. прима јужни говор, али ипак пише у новије вријеме источнијем.

У нас се о овом питању у опће веома мало мисли, али ја судим, да је оно од огромне вриједности за развитак књижевности и књижевнога језика. Кад смо већ политично раскомадани на шест дијелова, треба барем да нам књижевност буде идеална заједничка отаџбина и да се то јединство огледа и у заједничком руху и једном обличју књижевнога језика.

Књижевни језик треба да се подиже на најсавршенијем дијалекту народном. Уз развитак књижевности и пјесништва, било оно усмено или писмено, иде свагда и развитак језика. Мисао и ријечи, које ју исказују, тако су тијесно скопчани једно за друго, да другојачије не може ни бити. Узвишене, велике мисли траже себи свагда и достојно рухо. То је књижевна повјесница довољно показала. Већина наших народнијех пјесама, дике и поноса нашега, покупљена је по југозападнијем крајевима српских земаља. Можемо већ a priori судити, да јужни говор мора бити савршенији, потпунији, племенитији и њежнији. Мени се увијек чини, кад читам Љубишине приповијетке, као да гледам оне једре стијене херцеговачке и оне бркате јунаке.

И наука о језику нам говори, да јужни говор примимо. То је најмлађи изданак, што га је животна енерђија српскога језика истјерала (почиње у споменицима истом између XIV. и XV. вијека). Као што је штокавско акцентовање захватило са југоистока па се ширило према сјеверозападу те је до данас, као млађе, ода свуда потиснуло старије чакавско и сабило га на обале и острва јадранскога мора, тако би за јамачно и овај покрет на међи између источнога и западнога говора временом као снажнији млађи и једрији а ослањајући се на цвјетање народнога пјесништва, наткрилио остале дијалекте, да није повјесница одредила, да се новији књижевни живот покрене баш код нас, који говоримо источнијем говором. К тому је просвјетни и књижевни покрет у краљевини српској необично превагнуо на страну источном дијалекту. Али књижевност се не смије испријечити развијању језика народнога, кад је он сам већ показао, камо тежи. Требало би да књижевност још потпомогне ту нову струју у језику.

Вук и Даничић су свагда писали јужнијем говором. Ако би и узели, да је Вук писао за то, што му је тај говор омиљео од дјетињства, али Даничић је био Новосађанин па ипак је већ од почетка својега књижевнога рада свјесно почео писати јужнијем говором и остао му је вјеран до гроба. Даничић, који је о сваком својем слову знао дати рачуна, јамачно је имао велик разлог, што је тако чинио. Даничић је у том послу таки ауторитет, да и то може бити један разлог, зашто да пишемо у књижевности јужнијем говором.

За то мислим, да би требало да сви наши књижевници пишу барем научне списе и чланке и све ствари, које су намијењене образовану свијету, дакле све оно, што је „пар екселанс“ народна књижевност (Nationalliteratur) јужнијем дијалектом и само оно, што је намијењено просту народу (н. пр. политичке новине, популарни списи) да се пише источнијем. Кад су могли Хрвати напустити свој покрајински народни говор и узети наш језик за књижевни, зашто не би могли ми учинити тако малу жртву те се изједначили с њима и у књижевности, кад смо и онако један народ. —

На четвртом мјесту ове лијепе књиге расправља г. Ж. о „Језику у Гундулићеву Осману“. (На част бесмртном песнику о његову тристагодишњем прослављању.) Да је ова тема савршена и исцрпена, не треба ни да кажем, кад се зна, да је од г. Ж. Само ми се намеће мисао и не могу отрпјети а да је не искажем, да је овај посао доста мален за знање г. Живановића. Но хвала му и на том. Нека само овај чланак поможе разумијевању а по том достојну цијењењу великога пјесника па је своју задаћу испунио.

Књига г. Живановића се својом вриједношћу

сама препоручује, само би могли метнути на срце свијема онијем, које је Усуд одредио (да ли на срећу наше књижевности?) да се пером хране и који можда не хотећи постају хајдуцима својега језика, да ову књигу проуче и да по њој пишу.

Једино зло је у овој књизи, што има ужасно много штампарских гријешака. То истина није ријетка болест у наших књига, али нигдје не води у поводу та болест толика зла као у књигама филолошкога садржаја. Ја сам тек овлаш бројећи набројио до преко 200. Па још ни по јада, гдје је једно писмо поремећено, али зло је, што у старом словенском тексту и у тумачењима има таких гријешака, које са свијем кваре смисао и не дају разумјети. Да је жив наш неумрли Даничић, шта би он рекао на ово?

Т. Рӑдов О.

КОВЧЕЖИЋ.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— Са пријатељске стране добисмо књигу *„Потоњи Абенсераж“*, по Шатобријану спјевао *Књ. Никола*. Цетиње, 1888., у књ. црн. државној штампарији. — Груди сваког Србина морају се поносито и радосно надимати, кад види, *како* јуначки Господар Црне Горе употребљава своју доколицу. Разуме се по себи, да при том није довољна само добра воља, ту мора у срцу вазда тињати и богодани жар, који у извесним тренуцима себи одушке тражи и нађе. Што је у овај мах Књаз-песник изабрао да препева баш тај спев француског песника, даје се са песничке психологије лако протумачити. Праву песничку нарав свагда привлачи и свагда ће привлачити тајанствени и китњасти свет романтике, јер у њему налази допуну својим сновима и својим замислима. И као год што се песник у појави и животу у многом и многом разликује од свакидашњег човека, тако је исто и природно, да му унутрашњи живот и појаве у њему са свим друкче морају бити. А куд се зна песник у заношљивим тренуцима скрити и склонити, ако не баш у онај свет, који није за свакога, и у ком се он у чаробном друштву тако добро осећа! Па за што не би онда и остварио своје снове и замисли? Та његовој је души то не само мелем већ и потреба, а осталом, иоле сродном, свету красна посластица. Тако разумемо и ово најновије песничко дело Књаза Николе. — У њему се описују судбе потомака гренадских калифа, и великог шпанског јунака Сида. Абен-Амет, унук Боабдилов, долази из Африке у Шпанију, да целива гробове својих дедова и да свети смрт једног претка свог, ког је Сид при освајању града бацио у пламен. У Гренади нађе на красно девојче Бланку и из међу њих двоје развије се песничка, идеална љубав. Родитељ Бланкин, шпански великаш, не крати младом Арапу долазак у свој двор и пушта их, да се при месечини шетају по баштама и по Алхамбри, знајући, да су им образ и разна вера најбољи чувар. Абен-Амет долази сваке године у Шпанију, да види своје чедо, прекрасну Бланку. Ево га сад и по трећи пут, али у двору нема старог оца, ту је Бланкин брат и неки заробљени француски племић. Брат не трпи одношај из међу Арапина и сестре своје, и кад дође до разјашњења, чује Абен-Амет, да је Бланка унука баш оног Сида, над чијим се потомцима хоће да свети. Да како да освета отпада, али не може бити ни свезе међу њима. Он им се каже и врати се у Африку, да сврши своје дане. — То је кратак, сухопаран нацрт садржаја тога спева, који ни налик не одаје нежну појезију и слатку романтику у њему. Није уобичајено, да се критика упушта у даље разматрање дела, какво је пред нама; али нам и нехотице лебди мисао пред очима, е је Књаз-песник можда изабрао тај предмет са сродног момента у њему: у *песничко* је рухо одевена судба потомака *владара* и *јунака* а Књаз Никола је и владар, и јунак, и песник.

— Има већ више година, како се Французи почели јако да ближе осталим народима, особито Немцима, за које нису хтели ништа да знају. Но сад је у Француској у многим заводима уведен немачки језик као облигатан а од новијег доба показује се и у књижевности озбиљно изучавање и приказивање немачког језика и немачких прилика. Тако излази од почетка ове године у Паризу „Le moyen age“. Bulletin mensuel d' histoire et de philologie. Direction: M. M. A. Marignan, G. Platon, M. Wilmotte. Сарадници су Французи, Немци, Талијани а у часопису се говори о француској, немачкој и талијанској науци и књижевности. Друге су новине Revue de l'enseignement des langues vivantes. Ту се ради дакле на свима живим језицима, а то хоће да каже, да поједини чланци у том часопису излазе на језику, на ком их је писао писац.

— Не би човек мислио, до чега гдекоји долазе у претераној жудњи за тумачењем старијих списа. Тако је неки Кирхенбауер у Омирову спеву Одисији видео описивање пута око Африке. Сад се нашао неки Солтау, који у том епу, у Илијади и у скасци о Арганаутама хоће да види опет нешто са свим друго. Он држи, да су ту спојена два догађаја, које дели и место и време. Први се догађај дешава на јужноиндијском океану до земаља јужног пола и то у добу од седам хиљада до три хиљаде година пре Христа; други се догађај дешава од источног дела средоземног мора до канарских острва а бива у добу од три хиљаде до половине друге хиљаде година пре Христа. Писац долази до тог успеха на основу истраживања другог сродно-умног писца, који доказује, да се грчки језик развио из скитског; како је пак келтски језик такође скитски, то је ирски језик најспособнији, да протумачи Омира. Писац долази још до закључка, да је Еумеј основао астрономску стацију на Гомери.

САДРЖАЈ: † Мита Поповић. — Одзив на Очајницу Драгутина Илијћа. Од Љубинка. — Четрдесетпрви. Приповетка из варошког живота. Написао Милан Савић. — Јабука. Приповетка из чешког живота. Написао Св. Чех. С чешког превео П. Падејски. — Српске насеобине у Штајарској и варадинском пограничном генералату. (Наставак) — Слике с пута. III. Под арњевима. — Још једаред за зидање српског народног позоришта. Од дра Паје Јанковића. — Књижевност. О српском језику. Написао Јован Живановић. Оценио Т. Рӑдов О. — Ковчежић. Књижевне белешке.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.

СТРАЖИЛОВО
ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ
ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 25. У НОВОМ САДУ 23. ЈУНИЈА 1888. ГОД. IV.

КАКО ЈЕ ПЈЕВАЛИЦА ИЗЛИЈЕЧИО ФРА-БРНУ.

ПРИЧА СИМО МАТАВУЉ.

(Наставак.)

VI. Шта и дијете може доживјети у један дан.

Бакоња и Стипан иђаху, што су боље могли, али заостајаху прилично иза доброг коња фра-Брнина. Кушмељић, поред све трке, не даде одушити слузи, но га питаше за ово и за оно, које је оно село, куд води онај пут, откуда тече Крка и т. д. Кога год срету, свак поздравља фратра: »добро прошли, вра Брне!« и свак пита Стипана, гдје је био дујо и чији је клапчић. Бакоња се чудио, гдје толики народ познаје стрица, а ето су одмакли бог зна колико од Зврљева! Кад у некој продолини хтједоше пријећи цесту, два коња летијаху пут њих, вукући господска кола. Фратар их причека, па и кола стадоше поред њега. На предњем мјесту сјеђијаше човјек са фесом на глави, који лијепо поздрави: фаљен Исус! За њим, у кошу, извалила се двојица, каке Бакоња никад ни у сну не усни. С десне старац неки, сиједе браде до паса, а на глави му некака капа, као голема печурка. С лијеве чачурак неки, сух, испијен, а на кукасту му носу стаклени прозорци. Обојица зачараташе, размахујући рукама, док у неке старкеља извади неку кутију и пружи је стрицу, а он узе међу два прста црна пепела из ње, шмркну га и кихну. По што даље кренуше, Стипан је на чуду био да маломе све разјасни. »Стари је медик а онај чачур некакав чиновник. Били су у Братишковцим, међу ришћанима, да развиде за неко убиство. Онаке хаљине и капе носе по варошима сва господа. Оне прозорке носе људи, који добро не виде. И онај се пепео шмрче, да се оснажи вид. Онај језик, што је слушао, зове се талијански и њим говоре сви учевни људи. »Ирке« значи: зашто, »ши« значи: да, »же«: јест, и т. д. и т. д.

Сунце бјеше одскочило три копља, кад стигоше к води. Стипан и возари на сву муку уведоше коња у сплату, јер се пропињао и бацао задњим ногама. »Који му је враг јутрос!?« вели фра Брне. »Та није му првом!« Најпослије весла ударише и лађа се отисну. Стипан стоји на сред ње, држећи једном руком коња за узду, а другом заклонио очи од сунца. Фратар оста на обали, оградио објема рукама уста, па им довикује: »по-лако! по-ла-кооо! Чу-вајте, да се не при-панеее! Чувајте, да не при-бије ноге, кад и-за-ђеее! . . .

Бакоња се запањио за фратром и зинуо. Чујао је он много и много причати о свему, што му сад бијаше пред очима, али је све то куд и камо друкчије, него ли што је он замишљао! Ето вода кркља и кркља, као да у хиљаду лонаца management ври купус. Ама откуда толика вода!? У Зврљеву нема до убала, па кад љети пресахну, ред се ломити на далеко, до неког изворка, па и ту буде сломљенијех глава, јер је налога и свак тражи да прије уграби! А овдје могла би пити сва чељад, што је има на свијету, и сва стока, што је људи држе, и све звијерке и све птице, па не би отпили толико, да се позна! . . . — А каке су оно птице, што се клате тамо амо над водом! Онакијех ље нема у Зврљеву! Повише су голубова а оштријех и дугачкијех крила. Сад, гле! гле! гле! једна слети као стрјелица у воду, па изнесе нешто, што јој се копрца у кљуну! Изнесе рибу! Ено и друге кљуцају и лове рибу! Птице лове рибу!! Е, шта све не бива у манастирскијем околинама! . . . Сад Бакоња пожеље, да му је бућнути у воду, пак се просушити у ајеру на сунцу, па опет пљус! и све тако, докле га од

те помисли не ухвати мала јежња . . . . — Па онда се сјети, е је слушао, да Крка отиче у море, а море да је широко као небо — и погледа низ ријеку, што је даље могао, докле је назрије танку као конац гдје се сакри међу брда . . . . — За тијем обрну очи пут острва. Ето вода опточила земљу, па се два рукава састају и чине ширину. Један му се трак растоке учиње модар, а други зеленкаст. Бакоњи би жао, помисливши да вода мрви земљу, ону лијепу црницу, што се накосила, као да бјежи од свога непријатеља. На њеној окрајици скркле се врбе, а од њих се ништа даље не види до опет зелене чести и врху њих гвоздени крст на звонику. Он се пропе на прсте, а у тај мах млазну му у очи силна свјетлост из манастира. Бјеше стакло на црквеном прозору, од кога се одбијаху сунчани зраци. Бог зна шта он промисли да је, те се опет стаде пропињати, а тада гакну нешто од онуда: гаа-ааа . . .

— Шта је оно, вај!? викну Бакоња.

Стриц му стрекну, као да пушка пуче иза њега, пак се обрну и удари га по образу.

— Магаре од магарета! Ти да мене припадаш, а? је ли? тaако? . . . А што те враг није понија ш њима у сплати, него и ти чекаш брод, ка господин! — пак се опет обрну и стаде дозивати возаре.

Бакоња дршћући сагну се по бубуљ, па замахну њим пут широког затиљка стричева, пак . . . се раскани и бризну у плач.

— Ја . . ја . . ја . . . .

— Таа-ко? Шта: ја . . ја . . ја!? осијече се дујо.

— Ја . . ћу . . ћу . . на . . натраг . .

— Таа-ко? Натраг? . . Данас не ћеш, али светога ми Фране, великога ми светога Фране, фалиш ли мало што, а то ће рећи: изгубиш ли ришпет мени, или коме од редовника, или се побијеш с млађима, или увридиш ричима кога било, онда ћу ти најприје одлимати педесет тојагâ, па ћу чинити да с ноге на ногу изађеш из манастира и рећи ћу ти ја исти: ајде натраг, губо, у свој тор! Јес' ме разумија? Јер сте сви губе и погрде, какви' нема у цилом кршћанству! Таа-ко! . . .

— А шта радите више, враг вас однија, а? обрну се к возарима, који живо веслаху.

— Нисмо могли прије, шјор! Помамија се коњ, шјор, није тија да изађе, шјор, него све удр' удр' ногама, шјор, и удрија је у бедру Шимуна млинара, шјор . . .

— Таа-ко!? Који му је враг данас!? А је ли изаша здрав?

— Јест, шјор, али ће Шимун одлежати барем петнајст дана . . . . .

— Таа-ко? А јесу ли сви редовници овде?

— Јесу, шјор, јено баш сиде прид манастиром . . . .

— Ајд' улази! викну синовцу, сједајући на крми.

Бакоња отрије дланом очи и намјести се на кљуну. Кад се навезоше на ширину, он гледну пода се у воду, али му се свијест поче обртати те се ухвати за бочине од лађе и обори главу. Тако је сједио, клањајући се на сваки одбој, докле се опет разлијегну оно гакање.

— Шта је оно? Је ли оно каква тица? запита возара шапатом.

— Оно је једна велика звирка . . .

— Она ће те изисти, ако се не будеш чува! дода други.

Бакоња се поносито исправи гледајући подругљиво ту манастирску фукару, што након сваке друге ријечи говори: шјор! шјор! Још презирно омјери погледом њихове пруткасте плаве пантале пак им обрну леђа, а кад бродић уљезе у мандраћ, он искочи као вижле. Возари опрезно изведоше шјора, па легоше под ракиту.

Стриц и синовац пођоше мучећи пијеском. За тијем уђоше у дубраву. Лишћа бјеше доста још на старој древади, али бијаше и шушњарка по ледини. Након некијех педесет корака пуче гола тратина, а на њезином крају, иза два реда високијех стабала, издигли се прави вилински двори.

Бакоња стаде. Разјапио уста и избуљио очи.

— Пољубићеш свакога редовника у руку и поклонићеш се прид сваким, јес' ме разумија? Таа-ко! Пак ћеш се измакнути и стајаћеш гологлав, јес' ме разумија? Та-ако! — рече стриц не гледајући га и крену опет пред њим мало брже.

Бакоњи бјеху прионуле очи уз манастир, те се препаде, као стриц пређе, кад многи гласови заграјаше:

— Вазда Исус и Марија!

А имао је шта и видјети!

Седам фратара извалило се на клупи под орасима и брјестовима. А какви су да од бо а нађу! Свакоме се куља надула, свакоме једнако задригла шија, сваком једнако пуцају образи, сваки једнако отромбољио обријане усне.

— А је ли ти то синовац и насљедник,

ако бог рече? запитаће понајстарији одигнувши наочари с носа на чело.

— Јето јест ники јад!.. Ајд' учини своју дужност!

Бакоња пољуби редом седам посвенијех гојнијех руку, поклони се седам пута, пак се врати на пређашње мјесто, а сав се зајаприо и обрће капицу међу прстима.

А колико му је година, Брне?

— Једанајст...

— Шалиш се, човече! Није могуће!

— Није могуће! поновише сви, у чуду.

— Ма вирујте, да и' није ни напунија! — пак сједнувши до старога, обрну талијански да им нешто прича.

Фра Вице гвардијан, фра Думе, фра Брне, фра Ловре, фра Шимун, фра Јаков, фра Баре и фра Антун заподјенуше разговор, прекидајући и претјечући један другога. Тако их је црква крстила, али по народњем крштењу зваху се: Пирија, Наћвар, Тетка, Блитвар, Дувало, Срдар, Вртиреп, Жвалоња.

Било је још десетак постриженика манастира Височа, али су се они налазили »у тековини«. Само кад који оболи, или кад је коме потреба да се одмори, доћи ће за неко вријеме »кући« са парохије, а настаниће се у њој, кад се године натоваре на плећи, као поменутој осмини. Ови, дакле, у миру преживаху, што је бог дао и свети Фране и што су сами стекли.

Бакоња стаде гледати манастир. Он је на један спрат, али има око двадесет прозора у лицу. Црква је својим обијељеним прочељем прилијепљена уза њ. Зид манастирски није заклачен, те се види у њему камење четвртасто, округло, плоче, шкриље и комади опека. Малени прозори нити су једнаки нити у једној врсти, те да нијесу још четвртасти, могло би се мислити да су топовска зрна зид испрорешетала. Капци су свакојаке боје и распадају се од старости.

Из даљине та грдоба чињаше се лијепа свакоме, јер је зачиња зеленило, али Бакоњи ни из близа не поружње.

Фра Брне једнако пркелаше, поглéдајући синовца, па кад и томе дође крај, поче нашки.

— Јето тако! Нисам чуја прилипе гласове за њ, али ако се не буде влада како ваља, ја ћу фи-ју! (показа руком како ће га истољагати), пак нек иђе, откуд је и доша'.

У то се помолише на вратима два суха ђакона и три ђачића у шибенском одијелу. Шибенско одијело зове се: пантале, кружат са сребрним пуцама и гуњ опточен гајтаном, све од црне свите. Па онда шарени пас и пљосна црвена капица. Тако се носе трговчићи по далматинскијем варошицама и фратарски ђаци, докле се не »обуку« – обући се у њихову говору значи носити мантију.

— Биће он бољи него мислиш! рече гвардијан устајући. Пак му се попримаче и потапша га прстима по образу. »Је ли да ћеш бити добар, а?«

Бакоња се ослободи, погледа старога кућешу отворено, пак понови, што бјеше путем научио од Стипана.

— Бићу припокоран, пripоштовани оче!

— Е, па липо. Ајде сад са оним дијацима. Ајте поведите га!

Бакоња прође за њима испод сведеног уласка и нађе се одмах у авлији. Сад видје, да је сва зграда озидана попут творила. Једну страну захвата црква, оклачена и обијељена и по боку, а испред трију сивијех зидина иде широки тријем на сводове, који су негдје ужи, негдје шири. Тријем је покривен даскама, плочама, тиглом, како гдје, а на мјестима и непокрит. Између њега и стрехе виде се жуте пјеге од дима. Под њим налазе се опет неједнаки сводови, који воде у подруме.

Двоје широке камене степенице, на два краја до цркве, изводе на тријем. Степенице су састављене као од положенијех, незграпно отесанијех прагова. Бакоња за дружиницом попе се уз оне даље, те прође испред низа ћелијâ. Врата су на њима нека виша, нека мања, једна заобљена при врху и омашћена зелено, друга бог зна какве масти и на два крила. Између врата и врата издубљене су пањеге, а у тијем пањегама има малијех светитељскијех кипова, има натписа у старом српском језику глаголицом, има сломљенијех лонаца и крњих чаша, масти за обућу, четака, крпа, алата, картине и т. д. Под је гдје потављен, гдје поплочан. Кад савише другијем лактом тријема, Бакоња видје у два угла двоје мале степенице попут сврдла, које јако сметаху пролазу а не вођаху нигдје, јер некадашњи улаз иза њих бијаше зазидан. Иначе све је било у истом реду и по истом начину као и у првом низу. У трећој страни затече већу збрку. Ту је била велика пећ за хљеб, млијечар и мјеста за сахрану, покрај ризнице и књижарнице. Ту се виђаху прозори, гдје би боље доликовала врата, и некаки преграци без мјере и реда. Послије тога стигоше вр' другијех степеница.

Тако једнијем гредом обиђоше манастир. Хитри Кушмељић, и ако се маличак снебивао, јер се ђачићи — од прилике његови врсници — често обзираху шапћући и смијући се, прорачуна, да ће у тој кући бити што шта око четрдесет сувота, а кад се к томе дода шупљина под кровом и подруми, онда би се пода тај један кров могао смјестити сав народ зврљевски — мишљаше он.

Она два ђакона сврнуше на лијево кроза велика врата, над којима бјеше икона и гораше кандило. Бакоња се домишљаше, да ће ту бити нека светиња, али није могао разумјети, рашта баш кроза та врата допираше оно »благовоније«, што се шири из манастирскијех кујиња.

— А јеси ли кад био овде? запитаће један малиша уставивши се пред вратима.

— А брате, ка'... — рашири руке.

— А како те зову?

— Иве.

— Бакоња! додаде други церекајући се. — Оца ти зову: Кушмељ, мајку: Осињача, брата: Чмањак, сестру једну: Галица, другу Кривица. Још имаш стричеве: Чагљину и Шунду. Реци, да није тако, де!

— А шта си радија код куће?

— Шта сам тија! одговори Кушмељић оштро.

— Паса си козе, јето шта! А овде ћеш ићи за гускама, разумиш ме. А није лако чувати гуске, борме. Прије свега триба да свакој надијеш име, јер ти ниједна јутром не ће тити изаћи, док је не зовнеш по имену. Па онда ваља да иђеш прид њима овако (показа му, како ће се гегати, баш као гуска). Ако ли која утече низ Крку, мораћеш одма скочити за њом, за њом док је не стигнеш!

По том уђоше за ђаконима. Бјеше то соба пространија валај него што је црква у Зврљеву, и у соби сто, за којим би могло сјести стотину друга. Иза прочеља, на стијени, бијаше разапет Исус, гô и велик — ништа мање од Кушмеља. На другој стијени висаше платно, на коме бјеше насликана гомила људи и пред њима на једној трпезици јела и путијер. Сви су били космати и сваки, осим једнога, имадијаше као неки свијетли лопар око главе. Наоколо висило је још омањих слика. Крај стола бјеше налоња и на њој отворена књига.

Из те собе пријеђоше у другу мању, гдје бјеше један столић и са стране двије старинске клупе, а на дуварима полице пуне кругова и здјела. Одатле уђоше у кујињу.

Пред уздигнутим огњиштем стојаше постарији фратар, држећи у једној руци гвоздено цједило, а другом нагнуо лончић па лијева јуху. На први мах Кушмељићу се учине чудно, да редовник врши таке после, али ено пробријан је као и остали, ено му кукуљ на мантији и коноп око струка, само што се бјеше запрегао бијелом опрегљачом. Ђакони и она три ђачића не свртаху очију са лончића. Бакоња, у тешкој двоумици, причека. докле онај изручи, па скинувши капу приступи и цмокну га у масну руку...

Ону петину подуши смијех. Превили се па све: хи! хи! а не може ни један да проговори.

Кувар зајапрен и знојав од силне јаре, снеби се мало, па га пита.

— Ко си ти?

— Ја сам синовац вра-Брнин.

— Е, жив бија!.. Видиш... онај... ја нисам редовник, него кувар, лајик... онај.. виш... али јопет, добро је штовати старије.. Ја би по годинама.. онај.. виш.. мога ти бити отац..

— А шта се ту ћерезубате, а? Проклети скоти! одапе му се од једном језик. — Издирите на двор, мрш! и замахну пут њих кутлачом те искочише један за другим.

— Чудна ми чуда, што ме дито пољубило у руку!? Метни капицу, метни. Мени је име Грго, али ћеш ме звати шјор Грго, знаш. Ти ћеш исти са овим враговима у овој камари, знаш. Владај се липо, а ја ћу те увик поучити, знаш. Али свр свега не подавај се оним скотима, нити буди ка они, него буди ка триба, ајде!

Бакоња збуњен врати се горе, гдје бјеху полице. Ту га опет почеше задјевати нови другови.

— Зашто ниси и мене пољубија у руку, а гушчару? вели му један, па се укочи пред њим.

— Нека то, него како си смија у опанцима прићи прико трпезарије, а? вели други. — Одма да си се изуја, па да прођеш тамо и амо бос! Почеше га гуркати.

Кушмељић се нагну, крочивши једном ногом напријед, те баш да размахне мишкама, а у толико се врата у трпезарији отворише и неко ступи тешкијем ходом, да је тутњио таван.

— Јето фра Тетке! Бижмо! рече силеџија, на што сви стругнуше опет у кујињу.

Бакоња се веома зачуди познавши редовника, који је сједио до стрица, пред манастиром.

— Јели то готово већ, Грго? пита фратар.

— Није још, шјор.

— А јеси ли мањистру усуја?

— Нисам још, шјор!

— Ма враг те однија, јесам ли ти река, да манастирска ура закашњује? Јево већ једанајст и по.

— Ако не макнете ове галијоте одавле, не ће још за уру бити готово, шјор . . .

— Мрш одовлен! Ајте у скулу одма, мрш! брекну фра Тетка, па бобоњећи крупније псовке, погледа косо Бакоњу и пође за ђачићима.

Бакоња ступи к прозору и угледа простране башту, ограђену плотом, за манастирским наличјем. Иза ње бијаше ред омањих зграда. Пред једном поткиваху коња. Ту се бјеше налетала гомила момчади, међу којима познаде Стипана. Иза тијех кућа пружила се повелика ливада, а под њом одма текла је Крка, шира но на другој страни острва. Преко воде, на црвенкастој земљи зелењаху се чокоти, и маслине, смокве и остале питоме воћке, на велику простору. Уз воду гледајући назире се неко сеоце у присоју, а иза њега наслагала се брдашца, једно више другога. Све бијаше красно у јесенском ведру дану, те његове очи играху на све стране, докле не запеше на грани једног вељег стабла у сред баште.

— Исусе мој, шта ли је оно? рече Бакоња гласно, издреливши очи.

Нешто се повило низ грану, нешто као дуги птичији реп, јер ено сјајна пера и при дну им златни колобарићи и у њима модра ока. Колико се сагињао и загледао, не видје трупа ни главе, јер не могаше од густе чести. У тај мах ушета у башту главом фра Тетка, па кад би под стаблом, гакну оно поврх њега: гаааа-аа!

Тетка дохвати грумен земље и баци је нада се, а с гране слети . . . птица. Шарени, позлаћени, окати реп вије се за њом, труп јој је кратак, врат танак, а на глави круница. Кад паде на ливаду, поче трчати дугијем, незграпнијем ногама. Од некуда придружише се к њој друге неке сиве и кусасте птице. Опет она гакну, а оне остале загргуташе: гр-гр-гр . . . па их неста за плотом.

Бакоња сједе на клупу, уморан од пута, али, бога ми, и од силног чуђења, па поче премишљати: »Вала да је Исусу, све ли је овде друкчије него ли у Зврљеву! Све, све! И куће и чељад и тице! Како ја нисам барем чуја, да има у манастиру ружни' тичурина златна репа!? А какве су јопет оно кусе и како се зову? . . .« По што се залуду домишљао, не мога већ срцу одољети, но уђе у кујињу.

— Молија би вас за једну рич, шјор Грго! рече Бакоња, па се и нехотице облизну, погледавши печење.

— Шта ћеш, дите?

— Како се зове она тица златна репа, што сам је видија у башти?

— Оно је пајун . . . Ајде сад!

— А оне друге, молим те, оне кусасте?

— Оно су вараунке . . . Ајде сад!

— Пајун и вараунке! понављаше Бакоња, сједнувши опет. Све је чудно, све! Због оног сам пајуна добија јутрос триску од стрица. Све ли је чудно овди! Јето овди готови човик у вратарским аљинама, а у нас жене . . . А откуд они галијоти знаду надимке ћаћи, матери и осталим у нас!? . . . Да им није Стипан каза!? . . . Зар је и Стипан галијот?

С том тешком сумњом преклони главу и заспа . . .

(Наставиће се.)

ЉУБАВНА ПРИЧА О ДОНУ ЛОПЕЦУ И ДОНИ КЛАРИ.

У Севиљи ружа цвета,
Удовица дона Клара,
А ту ружу жарко љуби
Дон Лопец од Алкантара.

Дон Лопец је млад хидалго
С мамузама и гитаром;
А вол'о је нежну дону
Свим млађаним својим жаром.

И на дану и у ноћи
Он о њојзи само снива,
Он је зове тако нежно,
Ал . . . она се не одзива!

Већ две ноћи, како пева
Дон Лопец од Алкантара,
А кад треће паде вече,
Смилова се дона Клара —

Она посла седог Мавра,
Да доведе младог дона
Кроз одаје њених двора,
И редове од колона.

Млади Лопец ишао је,
Куд га позва лепа срећа,
Забацивши звучни гитар
На широка своја плећа.

Мамузе му ситно звече,
А мач звони о степене...
Он је дрхт'о, кад је стиг'о
До мирисне собе њене.

Већ две ноћи и два дана,
Како страстан засп'о није,
Већ две ноћи и два дана,
Како слатки отров пије!

А кад свану трећа зора,
Он пољуби дону Клару,
И забаци русе косе,
И удари у гитару:

„У Севиљи ружа цвета,
Лепа ружа дона Клара,
А ту ружу жарко љуби
Дон Лопец од Алкантара.

„И на дану и у ноћи
Он о њојзи само снива;
Он је зове тако нежно,
Ал... она се не одзива.

„Већ две ноћи, како пева
Дон Лопец од Алкантара,
А кад паде треће вече,
Смилова се дона Клара...

„Већ две ноћи и два дана
Како страстан засп'о није,
Већ две ноћи и два дана,
Како слатки отров пије —

„А кад свану трећа зора,
Он пољуби дону Клару,
И забаци русе косе,
И удари у гитару:

„Склопи очи, злато моје,
Одмори се, слатко лане,
Ја ћу да ти стражар будем,
Док румена зора сване!"

Тако пева младо момче
У љубавном своме жару;
Ал и она сад се диже,
И удари у гитару:

„У Севиљи цвета ружа,
Лепа ружа дона Клара,
Ал ту ружу не познаје
Дон Лопец од Алкантара.

„Он је слуш'о о лепоти,
Ал' јој није вид'о лица...
О хидалго, о хидалго,
Ја сам њена собарица!

„Но похитај, мој соколе,
Пожури се, мили робе,
Већ је време, ах! ти видиш,
Да поспремам ове собе"...

Засмеја се несташница,
Засмеја се и он благо,
Па прошапта, љубећи је:
„На послетку, што му драго!"

Војислав.

ЧЕТРДЕСЕТПРВИ.

ПРИПОВЕТКА ИЗ ВАРОШКОГ ЖИВОТА.

НАПИСАО МИЛАН САВИЋ.

(Наставак.)

После службе стане Петар близу изласка, и почне мерити женски свет. Кад прођоше познанице његове, поклони се олако али учтиво, и упути се за тим за њима. Но госпе пођу на шеталиште а Петар, који је у то доба — редовно као сат — ишао на пиво, није се могао ни сад одрећи тог званичног часа свог. Он остави шеталиште, мислећи: придружити им се не могу ни тако, јер им нисам приказан, а не знам баш ни ко су, па нашто онда и да се млатим по променади! У осталом, сад је пола дванаест.

Имајући тако извесну цел пред собом, убрза Петар кораке, како би — јер и на то је много држао — дошао до удобног места, које би после за своје прогласио. На пиву беше доста гостију, који се живо разговарали, живо сркали пиво и по кад кад тек, у великом полукругу, гледали — с оне стране велике воде, као да је опет вода тако нешто страшно. Петар уочи место крај прозора и упути се њему. Послужитељ му донесе чашу пива и примети узгред. да за тим столом седи до душе друштво, али није баш тако редовно. Петар прими ту примедбу на једно ухо и пусти је одмах на друго. У то спази, како се том столу лагано, и силно рачући, приближује крупан господин.

— Бар-дан, рече и седе за сто.

Петар се ћутке поклони.

— Ви сте канда странац, ја вас још не познајем, настави господин.

Петар климне најпре главом, у знак да је стра-

нац; за тим слегне раменима у знак да му је са свим свеједно, познаје ли га тај господин или не.

Господин се накашље и испразни половину чаше, Петар је пак гледао кроз прозор у свет, који се лагано шетао поред каване горе-доле. Тако спази и своје познанице са лађе, које се суседу његовом врло својски јавише.

— То су моји, примети господин.

Петар се поклони, у знак да му је врло драго.

— А од куд их познајете ви, кад сте им се јавили? запита господин.

— Ја управо и не знам ко су, али смо јуче заједно путовали а за ручком седели као комшије, одговори Петар мирно гледећи на прозор, по ком се неколико мува витлало.

— Хм, а с ким имам част, поче опет господин.

Петар га погледи и поче премишљати, да ли да му у опште и одговори. Та почивка, ако и кратка, беше доста мучна, коју у добри час још прекиде послужитељ.

— Господин Павловић, рече, милостива моли, да изађете на тренутак.

— Добро, добро, прогунђа Павловић, устаде и оде.

— А-а-а! прогунђа опет Петар са своје стране. То је дакле Павловић! Но тим боље, што нисам био љубазан, бар ми је кошар сигурнији.

Павловић се на брзо врати, и седе опет на своје место. Послужитељ му донесе другу чашу. Павловић је као у некој неприлици мотао палце један око другог; Петар се пак још поузданије наместио. Уживао је, што се тако заподенуло познанство с оцем „мучитељке.“

— Лепо време данас, рече Павловић тек да што каже.

— Прекрасно, примети Петар.

— Ви сте за цело трговачки путник, настави опет Павловић.

— Нисам, одговори Петар мирно.

— Не?! Онда сте ваљда инжинир наше нове железнице?

— Нисам ни то.

— Аха, онда сте новинар из Новог Сада, који је дошао да агитује.

— Нисам богме ни то.

Павловић се силно накашље и зловољно испразни своју чашу. За тим рече чисто осорно:

— Ја сам овдашњи трговац Павле Павловић, мене познаје и Срем и Бачка. Ко сте дакле ви?

— Ја сам Петар Светић, свој госа из Петровца.

— Свој госа?! Шта је то?

— Живим од свог иметка, нит коме заповедам, нит мени ко заповеда. Је ли вам доста, господине?

— Молим, молим. А јесте ли ожењени?

— Рекох вам, господине, да ми нико не заповеда.

— Аха, о, врло добро! насмеја се Павловић. Дакле самац; то је, знате, и добро а и није.

— Овако ми је добро. Оженим ли се, може ми бити до душе боље, али може и горе.

— Хм, хм, имате нешто и право. А којим сте поводом дошли амо?

Петар се мало насмеши.

— Е, рече лагано, то је тајна, коју ћете можда дознати. За сад вам је не могу казати.

— Извините, што сам вас питао.

После кратке почивке, која никако није забашурила неприлику господина Павловића, сети се, ваљда, да му треба ићи на ручак. Устане и пружи руку Петру. Петар се дигне такође и — почетак одношаја би руковањем посвећен.

— Баш сам радознао, како ће се наставити ова комедија, рече Петар у себи, кад се после ручка спремао, да мало прилегне. Свршетак је наравно известан: кошар. Али . . . мени — у том заспи.

Међу тим је Павловић отишао кући и потанко је исповедио својој жени све, што је данас у кавани проживео.

— Управо нисам знао шта ћу, да ли да се потучем с њиме, или — говораше Павловић. Но ти ме у тај мах изазове и замоли, да на сваки начин дознам, ко је тај господин, што седи са мном за столом. Ето, сад знаш. Он управо није ништа, јер „свој госа“ нит је звање нити занимање.

— Али је положај, примети госпођа Павловићка.

— Та оно, до душе, јесте, рече Павловић, али да је бар нешто, да има још уз иметак и најмању титулу.

— Као да у нашој кући није било људи са свакојаким титулама, дода госпођа Павловићка.

— Ти ваљда не мислиш опет . . .

— Не, ја не мислим ништа, само кажем.

Павлина се никако није плела у разговор својих родитеља; ћутке је довршила ручак и отишла за тим у своју собу.

— Моји родитељи као да опет кују нешто, говораше у себи. Зар им није доста, што је пре неколико недеља било бруке по новинама. На послетку, тај се господин по свој прилици и не мисли женити, а они га ваљда неће намамити, да буде по ново шкандала. И мени је већ доста. Али нашто је дошао у Павловце!? Нека тајна!

Павлина наслони главу на руку и замисли се.

Кад се Петар пробудио, поче премишљати, чиме да утуче после-подне. Пошто му за сад ништа не паде на ум, зевне најпре, за тим смота цигарету и запали је.

— Сад је четир сата, говораше у себи, да сам

код куће, знао бих, шта бих радио, али овде у овим Павловцима, где лично познајем само два човека, келнера и Павловића, не умем се ни маћи. У осталом, могао бих се мало проћи по вароши, да се упознам с бојним пољем, где ће се развити жестока битка, која ће се, наравно, свршити с мојим поразом. Непријатеља већ знам, знам и дух, који веје у њему, те сам своје батерије према том и удесио. Том приликом наићи ћу можда и на каквог савезника, који ће припомоћи да лакше и брже изгубим мегдан. Да богме, да ћу после пораза тек велик бити, као оно Цезар.

Петар се задовољно насмеши и настави свој говор у себи:

— Смешно ми је, кад се сетим оних речи Павловићевих, то јест Алексићевих у лиску: „Ма свети Петар да дође, немојте ме звати“, и кад се сетим свога надимка за време ђаковања. Та мене су онда звали „свети Петар“; радознао сам дакле, хоће ли доћи „отац“ из каване, кад му за иста — у колико се може — дође главом свети Петар.

Међу тим поче се лагано облачити и удешавати. Кад је већ и дугме на левој рукавици закопчао и последњи критички поглед на огледало бацио, пође у шетњу. Ишао је кроз разне улице, ишао је крај реке, а непрестано је мотрио на све стране. У удаљеније крајеве није се упуштао, та тако на далеко неће се раширити бојно поље, с тога нису га они предели ни занимали. Њега је донекле занимало само оно, што би у непосредној свези с његовим „послом“ било.

Лутајући тако по улицама, упале су му често у очи црвене цедуље по ћошковима. Да види, шта је то. Неко „путујуће“ друштво приспело је амо и вечерас отпочиње своје представе. Као Арапину, који после дугог и дугог лутања по пустињи спази оазу, тако је било и њему, кад је открио тај нов и ненадан извор, „како се утуче време“. Почетак је равно у седам. Петар погледи на сат. Тек што није шест. Наравно, ићи ће; шта се пак даје, то га већ није занимало, за то је после три минута и заборавио, какав је „комад“.

Оде у своју гостионицу, да се мало заложи, како би после поткрепљен издржао целу представу. Узме, да како, одлично место; не напред у среди, већ на крају, да се лакше може освртати и лепи свет Павловачки боље посматрати. До њега је седела лепа госпођица, али не Павлина, и Петар је с њоме започео разговор. То у позоришту никако није тешко; најобичније средство, да се заподене разговор, позоришна је цедуља: извините, дозволите на тренутак! и лед је пробијен. У позоришту примети Петар и госпођу Павловићку с госпођицом Павлином; госпе седеше у истом реду с њиме, али неколико места удаљене. Јави им се одмерено и учтиво.

Разговор Петров с лепом госпођицом састојао се, да богме, тек из неколико примедаба, било на глуму, било на игру глумаца. Особље беше мало а игра из под сваке критике, што Петру даде прилике, да уплете по коју заједљиву примедбу.

— Како се разговара с Даницом, шапне госпођа Павловићка Павлини у ухо.

— Видим, одговори ова и поче се живље хладити лепезом.

И лепеза госпође Павловићке махала је живље, ако ни до сад није баш врло одмереног кретања била.

После представе оде Петар у гостионицу да вечера. Ту је затекао доста света; та недеља је а опет после позоришта не шкоди ником да се мало прихвати. Дођоше и Павловићеви и седоше не далеко од Петра. У овом се пробуди мисао: како би било, да заподене разговор очима с госпођицом Павлином. Најпре погледима, који држе средину из међу равнодушности и неке врсте извесности. За тим да очима изрази пажњу и да пређе по мало на занимање, на интересовање. Ти погледи беху кратки али значајни; остали свет гледао је неисказано равнодушно.

Госпођици Павлини као да ласкаху ти погледи. Ах! та које женско срце не разуме такве знаке, па ма они били ма како неизвесни. У тој неизвесности нађе женско срце — и кад хоће и кад неће — тек по које, ма и најмање, делце неизвесности. А на тој малој основици зида већ кулу, високу, високу, ако ни за што друго а оно бар да задовољи своју сујету.

Но госпођица Павлина имала је поред стварног разлога радовати се, још и личног. Она је по мало дошла до уверења, да лепа Даница није баш на јуриш отела срце Петрово — Петрово!! — те се реши, да се одважно натиче с њоме о тај предмет. Не с тога, што би победа можда водила до крајњег закључка, него с тога, што женско срце свагда ужива, кад из ма каквог положаја истисне коју супарницу.

Петар да како није ни сањао, какве се мисли роје по умиљатој глави Павлининој; њему у главном беше до тога, да прекрати време, да дође до пријатног расположења, како би му вечера слађе пала. Петар беше баш врло себичан.

Павлина се наравно није упуштала у тај неми разговор; није Петра ни погледала честито. Али игра на њеном лицу беше таква, која би могла пробудити бар клицу и најмање наде у срцу и најочајнијем љубавнику. Но Петру беше та игра — књига са седам печата, та он није ни ишао за тим, да добије повољан неми одговор, шта више, он би се највећма из-

ненадио, управо убезекнуо, кад би са њеног лица шчитао повољно расположење према њему. Право рећи, он то повољно расположење не би ни разумео, јер му није било ни на крај памети да га ишчекује, да му се нада. Био је као човек, који се сам са собом разговара, па наравно и не чека одговора с друге које стране, а кад би га случајно, из ненада, чуо, уплашио би се до зла бога. (Наставиће се.)

ДУХ ВРЕМЕНА САД ЈЕ ТАКИ!

ПРИПОВЕТКА ИЗ СРПСКОГА ЖИВОТА.

ПРВИ ДЕО.

XI.

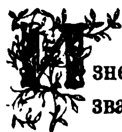

Изненадни одлазак Стајићев из Брајковца изазвао је у познатим круговима Брајковачког друштва, нити рећи мање ни више, већ сензацију; а у кући пречаснога пароха Брајковачкога поп-Стевана Радојчића загрмело је, као да је пао у њу гром с ведра неба.

Кад се Јован вратио, отпративши свога друга до првога манастира, у село, сврну уз пут код госпође бележниковице.

— А, вас треба посути ситном прахом! — поздрави га бележниковица, идући му на сусрет с умиљатим осмехом. — Једва један пут!

— Извините . . .

Поће Јован да нешто говори кроз мамурлук; али га речита бележниковица пресече:

— Но, да Бог ме, . . . до сад вам је био ту друг. . . . хајде-де, прашта вам се . . . Сиромах, тај брже оде одавде, него што је овамо дошао.

— Па таки је он, кад што науми. Код њега важи само „или — или“, — вели Јован.

— Са свим као и његова назови-ујна, — примети бележниковица са значајним смешењем.

— Ех, ти већ све знаш, — проговори бележник, напунивши пуна уста сира и загризавши зелену паприку. — Пукла би на боку, да не рекнеш. Пусти човека амо . . . Докторе, седи овде.

И гостољубиви бележник поће да прави места Јовану уза сто, не би л' забашурио, што његова лепша половина наговештава.

— Помакните се мало даље, — рече писару, који се немо гушио овчјим сиром поливеним с кајмаком, на који му се сад тек и већи апетит отворио, што зар хоће на њему да излије сав свој кив, што је Јован, назирући у њему, ваљ'да, опасног конкурента, ступио преко прага, где се он тако добро осећао.

— И хоћу мало да приседнем, — одговори Јован, отирући зној, а зној му цури с чела. — Љуто сам се уморио пешачећи на овој врућини. Радо, до душе, пешачим по гори; али у јулију месецу, на оваквој прижези, џаба. Боље би било, да сам остао у манастиру. Нема архимандрита, па ме задржавао Варнава . . . Него Бранко ће отићи у Карловце сав обарен.

— Одахнуће, кад не буде видио своју ујну, — опет се уплете бележниковица.

— Жено, не дирај у своју сестру по Еви, — — опет је, бојаги, утишава супруг, избацив и опет једну „досетку“: „сестру по Еви!“

— Ако нам је Ева прабаба, нисмо све једнаке, — не да се бележниковица збунити. — Ал' тако јој треба! Тај господин Бранко добро јој је напаприо у нос, може га сад песницама трти.

Јован се загледа у њу зачуђеним погледом.

— Бранко?!

— Ви се и опет правите да ништа не знате.

— А ти опет све знаш, — уплете се опет нежни супруг.

— Што зна цело село, мора знати бар и натарошевица, — обрецну се она.

— Ја ништа не знам, — вели Јован.

— Слатки сте ви, — намигну бележниковица.

— Auf Ehre, ништа не знам.

— Рашићка добила кошар, . . . ето, то ти је! — затрча се бележник, као да реши ствар што пре.

Јован сад тек не зна, шта да мисли, већ се забленуо час у бележника, час у бележниковицу.

Писар се гуши сиром и залива грло — белим вином. Али и он наравно мисли, да мора нешто рећи, бар у корист свога „вишег позива“, па вели:

— Штета за госпоћицу Јелку, што нема прилике да ступи на позорницу!

— Бог ме, добро она изиграва своју ролу, — опет ће бележниковица. — Питајте учитеља. Тај ће вам умети најбоље посведочити . . . Боже мој, ви гледате опет ту као неки преблаги Јеврем . . . Ето вам, шта је: госпођа Јеца просила вашега Бранка за своју кћер!

Јован прсну у смех.

Чак и бележник мало се не угуши, како се засмејао.

— Слатки ујa, добри поп Стева, сам је био проводаџија.

Опет смех.

— Пак?

— Па добила кошар.

— Кад је то било?

— Синоћ. За то је гост брже и погодио, куд се иде из Брајковца него у Брајковац.

— Да он мени не рече ни речи о томе!

— Збиља?

— Ни беле.

— А лепу је буквицу очитао и ују и својој несуђеној пуници! Госпођа Јеца све овако одскаче од земље, како се једи. Јуф, јуф, свиснуће.

— Хоће, да! — вели Јован. — Не да се та извести из концепта.

— И ја бих рекао, — дода бележник. — Него кад велиш, да је сам Варнава у манастиру, како би било да пред вече банемо тамо? — — —

Како се дознало за узрок Бранкова изненаднога одласка, то сам Бог зна, тек док се Јован вратио у село, брујало је по Брајковцу, како је госпођа Јеца довела била поп-Стевина сестрића у кућу, да му наметне своју кћер, и како је сам поп Стева проводаџисао свом сестрићу.

За одрешене језике предмет је то, наравно, благодаран, да се учини и више, него што је у истини било. Хоће да се све то танко зна и прича, како је, на прилику, госпођа Рашићка обрлатила поп-Стеву, да говори сестрићу за Јелку, шта је све поп Стева говорио, како се ломио, шта је Бранко одговорио, како је у очи исмејао и ујака и Рашићку, и т. д. и т. д.

— Јух, јух, јух! — цикнула је „трижди“ сека Ната сека-Кати, кад је чула; а чула је, Бранко с Јованом неје био, ваљ'да, ни изван Брајковца, кад су оно јутрос отишли. — Ја мислим, само у вароши има свашта, а гле, и на селу чуда!

— Није тога било, слатка, од пре, — рећи ће сека Ката. — Било ти је Брајковачко друштво, и сама добро знаш, као једна кућа. Него од како се уселише амо неке страпе особе, хоће да и Брајковац изађе на глас, како не треба. Памтиш, како се то некад живило. Боже, да устану стари, па да чују, . . . Боже! . . .

— Ала ти је то наопако време изашло, јух, јух, јух! — уздахну опет госпођа Ната.

И староседелице славнога Брајковца нађоше се увређене до дна дубљине своје домољубиве душе на тако обесвећење старих златних успомена из Брајковачке прошлости.

— За то ли се продобрила Јеца на поп-Стевина сестрића! — вели сека Ната.

— Ја сам одмах рекла, има нешто, — вели сека Ката. — Сад је наишла, Бог да прости!

Да Бог ме да се то све онда расправљало, кад деца несу ту. Деца, да како, не морају свашта чути...

Сви су мислили, сад ће госпођа Рашићка свиснути од једа и од срамоте. А она се чинила свему — и невешта пред светом. Само је поп Стева имао да прогута неколико грких залогаја, неколико прекора и пребацивања. „Какав си ти човек,“ па „какав си ти то ујак,“ па „какав ти је то сестрић? . . . Дошао гладан, да се исхрани . . .“ Па не знам ово, па не знам оно.

— Разуми ме, што ти кажем. Ствар још није готова, — теши поп Стеван и њу и себе. — Све ће то још бити, како треба да буде. Нисам тек могао момку одмах с неба па у ребра: то и то је. Из далека добар косач замахује. Међу нама није ни речи било о нашој Јелени. Даклем, видиш, да ствар није свршена.

— Па за што само да оде тако из ненада?

— За што? За што? Така ти је данас омладина. Куд насрне, или с главом или без главе.

— Мени, Стефане, није баш наврило, да Јелену по што по то удам ма за кога. Има она каде и чекати. Али као велим, он је твој, па биће и теби право.

— Са свим ми је право, са свим . . . Ви ћете, дакле, ићи у недељу . . .

— Морамо још у суботу . . .

— Добро, даклем, још у суботу отићи ћете на ту параду у Карловце; па најбоље ће бити, говори ти сама с његовом матером . . . Но, не мислим ни ја, одмах с кола. Останите макар и који дан дуже . . .

— Ха, то је добро. Понећемо пар гусака и који пар пилића, који десетак јаја и . . .

— Но, па видиш, да ће то све још бити као што треба.

(Наставиће се.)

СРПСКЕ НАСЕОБИНЕ У ШТАЈАРСКОЈ
И ВАРАЖДИНСКОМ ПОГРАНИЧНОМ ГЕНЕРАЛАТУ.

ПРЕРАДИО ДР. П. ПАДЕЈСКИ.

(Наставак.)

Из овог, што смо мало час рекли, може се видети, да је граница Славоније пуна била ускока, Срба, и да су они при одбрани велике услуге чинили. Ту није било само простих бораца Срба, већ и часника и заповедника.

Год. 1858. 29. августа спомиње пуковник Тај-

фенбах у једном свом извештају неког *прибега Blasy-a* из Пожеге, који је још 1553. под Иштваном Деаком служио и у Вараждину после врло чувен био. Он је и донео глас, када Турци намеравају да ударе на Сигет. Год. 1555. спомиње се породица прибега *Алексића, Дојчина и Вукмира*, који су из турске земље амо прешли и после као војводе војевали.

За све ове прибеге и ускоке зна се. да су *гркоисточне* вероисповести били. Надвојвода Карло вели у једном писму, да већина војвода *харамијских* су „*nit Christen*“ него „*Usskokhen*“. Догађало се, да су и Мухамеданци прелазили на аустриску страну, али је то врло ретко било. Спомиње се само Али-ага, заповедник турске тврђаве Брезовице на Драви, који је понудио, да са својих 12 коњаника пређе на Фердинандову страну.

Које због силних турских нападаја, којима је сад горња Славонија највише изложена била а које можда и због антипатије, на коју су ту са своје вере и народности наишли, пожеле прибеглице, да жене и децу своју на какво сигурније и боље земљиште сместе. За то се обрате с молбом на краља Фердинанда и на његове заповеднике на граници, да им дозволе, да могу у Штајарској настанити своје породице и своја блага. Први, који је зато молио, био је *Иван Маргетић;* за а њим пођоше војводе *Алексић, Дојчин, Вукмир,* и многи други.

То је краљу ишло у рачун и тако постане око половице XVII. века више српских насеобина у Штајарској.

1. у *Wernsee* као Margetić Hof.
2. више Оптуја на *Aichhof-у*.
3. *Skok*.
4. *Rogeis*.
5. *Scherschowitza*.
6. *Kötsch*.

Сва ова места, која смо набројали, не беху *чисто српске* насеобине, већ беху измешана са другим народностима. Да се Срби у тим крајевима населити могли, највише се заузео краљ, а после заступници Штајарске. Но брзо их прошла воља, да те насеобине више помажу. Неки не само да се нису бринули за исте, већ су шта више ишли за тим, да се, колко је могуће, истим стане на пут а старе да се удале. За то и не беху те насеобине дуга века. Прво, нови досељеници нису више долазили, а друго, од старих су људи већим делом у рату били и тамо гинули а код куће остајаху само жене и деца. Жене, оставши без икакве заштите, гледале су, да се онамо уклоне, где ће мирније бити. Узрок је и то, што је при деоби често до парбе долазило, те где се власт већ умеша, ту није ни за једног ни за другог добро било. Да су пак од урођеника попреко гледани, то ће сваки појмити, јер Срби су и по народности и по вери други народ били. Све то је допринело, да су ове насеобине српске у Штајарској брзо изумрле.

I. Margetić-Hof у Wernsee. Иван Маргетић доселио се амо год. 1552. и ту је своје огњиште подигао. Виша власт у земљи ишла му на руку и помогла му, да добије један комад земље. Но тај му беше мали, те је после морао још више надокупити и раширити. Међу тим, као обвезан војник, слабо је код куће бивао. Год. 1558. борио се славно против Турака код Ђурђевца у Славонији. Умрьо је 1564. Наследник добра му беше син Иван и стриц Plawtz. Касније прими то добро млађи му син Лазар, који је код Ђула у Угарској од Турака заробљен био. То ће бити да је било 1578. год., кад је команду над 47 момака од тог Маргетића примио Марко Ратковић. Породица Маргетићева била је после често узнемиривана. Надвојвода Карло је у први мах бранио. Кад се видело, да Лазар не долази, а међу тим се чуло, да је жив и отпао од хришћанства, буде то добро (1588.) поклоњено Николи Ожеговићу и то док је он жив и његов најстарији син. Али после две године дође то добро у руке Херберштајна. Ожеговић је све употребио, да му и даље остане то добро, али није могао успети. Касније нису се више ни постављале ту војводе, јер им се чинило да није нужно.

II. Aichhof више Оптуја (Pettau). Ово добро је купило заступство Штајарске за *прибеге* (Pribekhen.) Да су заиста Срби насељени, види се из рескрипта краља Максимилијана II. Х. Ленковићу, где му налаже, да пази на прибеге, који су са женама и децом прешли хришћанима и својим уходењем много им помогли и који су настањени на добру кр. саветника С. Галера, које је добро купило заступство Штајарске. А то је највише за то писао, јер се код пребега појавило: „allerlaj Unbeständigkeit und verat.“ — Unbeständigkeit лежи у том, што неки Срби овде не хтедоше плаћати пореза, јер веле: они су та добра добили за своје заслуге и то да не морају плаћати порез.

И ова насеобина је брзо пропала. Још неко време је једино успомена на њу остала.

III. *Скок* (Skogen, Skoka) са Добровцима општина за себе у котару „Marburg rechtes Drauufer.“ Ово добро је опет купљено „zu Undterbringung gemelter Priweken“, и то на заповест краља Фердинанда. Ту се настане г. 1556. породице *Алексића, Дојчина* и *Вукмира*. Свака од тих породица добије подједнак део. Но касније дође до распре између Алексића и Дојчина, јер Алексићи тврдише, да је њихов отац добио, да са свима добрима располаже, да су се они год. 1560. са својим стрицем Дојчином

изравнали, те да сад његови потомци немају удела. Међу тим у ствари то не беше. — Год. 1578. спомињу се ове војводе као поседници добара у Скоку: Радослав и Ракета *Бакош,* Павле и Марко *Бранковић,* Ђорђе и Јован *Сладовић,* Микула *Ратковић,* Раде и Радован *Алексић,* и Петар *Вукмирић.* Да не би било какве распре, све земљиште је било измерено и свакој породици по један део поклоњен. Но до распре је опет дошло и то прво кад су Дојчини а после опет Алексићи изумрли. Родбина је вукла на једну страну, а други опет на другу страну. Но и ако женско чељаде не мога добити наследства, то је ипак *Иван Јурашиновић* као шур Алексића бранио право своје жене. И заиста он је и добио добро Алексића. То после није било право *Михајлу Сладовићу,* те је било распре између њега и Јурашиновића. Како је касније цела та ствар испала, не зна се, јер нема сигурних података.

Место *Скок* постало је од „Ussgoggen Hof.“ При крају XVI. века опала је српска насеобина овде са свим. У новије време се опазило, да се људи у том крају некако разликују од других около. Приметило се, као да је ту неко особито племе. *Даворин Трстењак* пише једном проф. Бидерману: Кад сам у септ. 1844. год. добио место за капетана у Шлајницу код Марбурга, посећивао сам болеснике у оближњим местима. Ту ми је одмах упало у очи место Скоке и Добровци. Тип лица је некако друкчији, него што је код брдских становника, који се зову „Pohorci“. Стас је у истих више витак; коса црнкаста. Кад сам чуо за имена: Радонић, Марковић, Миловчић, одмах ми дошло на памет, да су то старе српске насеобине. А село *Добровци* ме опоменуше на задруге на југу. Скок сам одмах помислио, да је постало од „Uskoken.“ — Тако се исто изражавали и други писци.

И ако је она прва српска насеобина овде опала и ако даље немамо сигурних података, да се Срби и касније овде насељавали, то видимо у њима ипак некадање Србе, који се пре или после ту населили. Поред свег тога, што се морали мешати са другим становницима, опет се одржао онај *српски тип.* Српских имена и назива се и по другим местима налази, што сведочи, да су Срби онда доста раширени били и да се тамо населили на своју руку, а да је когод водио рачуна о њима.

IV. Насеобина у Rogeis-у. И ова колонија српска није трајала дуго; а и онако је била мала. Кад већ у Скоку не беше довољно места, те се неки потужише, да од оно мало земљишта не могу њих толико живети, пошљу онда више њих молбу на краља, да им се дозволи, да се могу у Rogeis-у настанити. Потписани беху: Ратко *Новаковић,* Ђорђе *Сладовић,* Микула *Алексић,* Радослав *Мислиновић,* Ратко *Мали* и др. Али та молба не буде примљена. И други пут, кад је молба поновљена била, није била примљена. Тако насеобина на овом земљишту не могаше доћи до већег значаја.

V. Насеобина у *Шершовици.* Овде су *Ускоци* највише на заузимање главног заповедника Унгнада насељени, као што су и сами тврдили. А земљу су добили тако, да не морају плаћати порез и ићи на роботу. За то се и противили, кад су их хтели приморати, да плаћају порез. Они су, рекоше, „ritterliche Leute die sich bisher mit Darstreckung ihres Leibes, Gutes und Blutes wacker gehalten — ihr Lebtag meer mit Schwert und Spiess, denn mit der Hauen umbgangen.“ Они су, веле, доста хришћанству послужили и за награду су добили, да се ту могу настанити. А то им је и краљ Фердинанд дозволио још док су у својој отаџбини били. Међу тим они су и за то тужени, да нападају на путнике и да узнемирују друге људе у селу. Но све ово није се могло као што треба доказати. Шта више они су ту још заштићавани били. Тако је 3. нов. 1559 год. добио *арибег Ратко Добрињак* писмо од Фердинанда, којим му се штити његов посед у Шершовици, да може он и његови мушки потомци исти без роботе и пореза уживати, али у случају великог рата или кад би сам краљ пошао, имао би дати три „geringe Pfärot“ т. ј. три лака коњаника.

Око год. 1580. изгледа да Срба овде није било више; или ако је и било, то су појединци, који се сами овде доселили.

VI. Насеобина у Kötsch-у. Оаде се доселио прво војвода Радослав *Бакош* и брат му Ракета. О целој насеобини мало се зна. Радослав је дошао са тамошњим парохом у сукоб; шта је после било, није познато.

Осим оних насеобина, о којима се из историских докумената знаде, треба рачунати амо и оне досељенике, који се амо у исто време (XVI. в.) а можда и пре доселили, и о којима у званичним пописима нема помена. Ту спадају они, чији потомци и данас носе српско име и који међу сталне седиоце тих крајева спадају. Осим тих могу се амо рачунати и они, који носе име земље, од куд су дошли. Професор др. Бидерман дао је себи доста труда и покупио је сва така имена у котару у *Петави, Фридави, Рохичу* и др. Шта више изнаша и број, колко се где и каквих српских имена налази. За нас, држим, није нужно набрајати сва та имена; доста је кад знамо, где је тих насеобина српских највише било и где се та имена и данас налазе.

Многи од оних, који се амо доселише, оставише своју стару веру и примише католичку. А та је после помогла, да су неки подигнути у племство; као

што беше: Ђорђе *Сладовић*, за тим Радосав *Бакош*, и браћа му: Пеак, Ракета и *Огман* (?). Награду су ту добили за своја витешка дела, која су било појединце било са другима учинили. О овим делима се доста приповеда и аустриски заповедници су заиста увидели, да су им *ускоци* и *прибези* од врло велике помоћи. А нарочито су били као уходе употребљивани, јер су у том врло вешти и искусни били. За то су онда и примали лепо и дочекивали Србе, да би их за своју ствар придобили.

Између 1555. и 1570. године доселило се баш доста Срба на *Вараждинској граници.* Но све те не можемо рачунати у погранично *становништво,* јер многи од тих не беху ту стално настањени, већ су као војници служили. То се највише на војводе односи, који су ретко ту код себе породице држали; а борци код таквог једног војводе беху већином неожењени људи.

Па и касније за читава два деценија слабо ћемо ту наћи задругу, која се стално настанила. Међу тим се српски елеменат из тако зване *„мале Влашке"*, т. ј. доње Славоније, мало по мало ширио према западу. На том су највише радили турски заповедници, и то из стратегиских разлога. У једном извештају, који је Л. Секељи 2. јуна 1546. год. из Пожеге послао заступству Штајарске: да су Турци неког „Wkhwaschonitsch-a", који је пре био заповедник у „Poschgrivár-y", преместили у „Fleckhen Otschina" с налогом: „die turckhisch granitzen ye lenger je mer sovill im müglich sein wirt, herauswerts zu erweitern und *mit Wallachen zu besetzen.*" На ту мисао их је то навело, што је тај крај скоро сав пуст био, јер је старо становништво отуд одбегло, те су онда за тим ишли, да га населе, како би га лакше одржали. А и Славонци су опет гледали, да то земљиште не изгубе. Нема сумње, да је на истоку изван пруге, докле се протезала вараждинска граница, било у другој половини XVI. века насељених српских породица. Али те се породице настанише ту турским заузимањем. И само су за време неке од тих насеобина биле у власти заповедника од границе, док их је могао држати и бранити. Али покушај тих српских задруга, да се ближе граници преселе, наиђе још год. 1576. код тадањег заповедника Халека на велико неповерење. Маја исте године измолио је од цара Максимилијана ту дозволу, да 40 „Häuser Walachen", то ће бити 40 задруга, које се на Илови (западно од Дарувара) било већ настаниле, било да су још долазиле, може све постаманити. Јер он је доказивао, да ће те задруге српске граници много шкодити, ако би дуже ту остале. Па и у горњој Славонији слабо су марили за те насеобине. О томе нас уверава V. законски чланак, који је 8. априла 1565. год. постао. Исти чланак гласи: Item ut Caesarea Majestas Valachos ve Uczkokos in bona claustri Lepoglava inhabitandum ne patiatur.

Овај законски чланак тако је постао, што је на сабору у Бечу (1563.), кад се водила реч о граници, заповедник исте, Ленковић, донео предлог: „die Pribekhen oder Ussgogen der Windischen Gränitzen so vor Jahren im Trafeldt gar schmall und engg mit beschwarlichem Mangl allerlay menschlicher und Vichs-Narung angesetzt worden — anderswohin zu versetzen." — Овај предлог су примили сви посланици из Штајарске, јер су они највећма волели, да се опросте тих ускока. Но Ленковић је опет мислио, да им се уступи земљиште код манастира Seitz и Studenitz. Посланици из Корушке и Крајнске опет нису били за то, да се ускоци отпуштају; него, ако се већ морају премештати, то да им се даде земље у Славонији код *Лепоглаве.* На ово пристане и цар Максимилијан и нареди, да се договоре са старешином манастирским, како би овај спремио земљу за то. Налог тај буде извршен; али насеобина овде не би дуга века. Срби буду отуд брзо протерани. Шта је узрок био, не зна се сигурно. Највероватније ће бити, да је то на основу оног законског чланка учињено, који су чланак 1565. славонски сталежи донели.

Тако исто није срећно испало премештање од год. 1568. Сви ускоци из Крајнске и други, који су хтели, требали се преселити на земљиште између Копрејнице и Ђурђевца. Али то је све нешто слабо ишло.

Према томе, што смо горе рекли, изгледа невероватно, да су год. 1572. дошли из Чермља манастира у Босној више калуђера и других Срба и са дозволом се царевом настанили код горе *Калника.*

(Наставиће се.)

СЛИКЕ С ПУТА.

ОД МИЛАНА САВИЋА.

IV. У Књажевац.

Шест месеци и неколико дана пробавио сам у Зајечару. Како? Други пут.

Првих дана априла месеца кренем се, да преко Књажевца дођем у Ниш, од куда ћу после железницом кући. На моју велику радост рече ми мој добри газда Перче, да ће ме сам на својим колима одвести до Ниша. Загрлио сам га; али му у једно најодлучније кажем, да о арњевима нећу ништа да знам. Није се ни он отимао о њих. Тако сместимо санду-

чину и кофер у кола а ми ћемо заузети предња седишта; газда ће кочијашити сам. Тамерлан и Ђора имаће част вући кола а псето Куса може, ако му је у вољи, као добровољац каскати поред њих.

Морам признати, да сам се обрадовао, кад сам дознао, да ће ме многе колеге и још где који лични пријатељи отпратити до првог села, Грљана. Пред читавом поворком кола јездила су на коњима два моја ученика из најстаријег разреда, два брата рођена.

Тако пођосмо.

Ми код последње куће а кола стадоше. Мој поштовани пријатељ С. Ш. заповедио је тако; он је могао. Та последња кућа је механа, те је од преке потребе, да учинимо — прву штацију. Нико се од нас није одупирао, те смо ту stante pede а ради „доброг здравља“ и „сретног пута“ гуцнули по коју. Хајдмо даље!

Дођосмо око 11 сати у Грљан и управо учитељу. Он има велику авлију и башту, те се по ћефу можемо разузурити и од претрпљених штрапаца одморити, у једно и за даљи пут поткрепити. Газда Перче извади печено јагње, сира и друге ђаконије а мој драги пријатељ Р. М., Немац из Немачке а инџинир на Тимочкој железници, извуче из шаргаља буренце, па онда још једно, пива. Уча донесе вина и ...

Са торња Грљанске цркве избијао би један сат — да га је било, кад смо се једва кренули, газда и ја. Још једно „у здрављу се видили!“, па онда још једно „с богом!“, па онда последње „сретно!“ и ми се изгубимо међ куће, док се нисмо дочепали друма.

— Ти идеш кући, примети ми газда, а овамо идемо све даље од твог Новог Сада.

— Тако је, али шта ћемо, кад је тако.

— Преко Честобродице у Параћин било би ближе; али, уштедио би пут од Ниша до Параћина. То је све.

— А не бих видео Књажевац, а не бих видео Ниш.

Пред нама диван предео. Лево, према истоку, пружа се Стара Планина; разни висови и шиљци њени дижу се фантастички у вис и губе се према југу и истоку. До нас тече Бели Тимок.

Тамерлан и Ђора грабе живо. Не можда, што их одушевљење гони, да што пре виде Књажевац и Ниш, него што их газдин бич подсећа на коњски им позив и на њихову дужност. Псето Куса је час пред колима, час поред њих; исплазио језичину и јури, јури. Кад кад стане и погледи нас; можда мисли: али сам био луд, што сам оставио кућу, кад нисам морао. Тамо бих се лепо извалио или се черупао са оном зеленом мачком; али овако — шта је, ту је. И Куса спусти главу и пусти се у онај познати кераћи кас.

Дуж пута нашег укочиле се телеграфске мотке, по жици се љуљају копци и друге тице. Ни једна нас не дочека са свим, већ прне у вис, да се после неколико метара опет спусти на жицу, да нас за тим опет не дочека, да опет одлети, и све тако до села Вратарнице. Ту је долина већ много ужа, тек само да се опружи село и да прошушти Тимок. Пред механом седе људи и бистре политику, наравно, јер друга посла немају.

Кад смо излазили из села, спазимо на омањем брежуљку три девојке, леже и гледе преда се. Ту добисмо од њих красну понуду; ко је радознао, нек запита газда-Перчу, он ће му рећи, а могу баш и ја, само ме треба запитати.

Газда ми рече, да је ту нека пештера, он ми је и показа. Из ње извире вода; људи веле, да је топла. Мене више није занимала та пештера: вода, па још врућа!

Село Нови Хан врло је лепо, има само једну улицу, али пуну и живу. При уласку ми упаде у очи прекрасна школска зграда и среско начелништво. М. Ђ. Милићевић има са свим право, кад вели, „да се отима да изгледа као нека чаршица, и да је место доиста за дивну варош.“ А то је рекао још пре 12 година.

Стадосмо код механе, да се коњи и Куса издувају а ми опет да узмемо по коју каву. Био сам нешто дремљив. Та да! Синоћ смо се код нашег директора мало подуже „опраштали,“ и ја сам био врло „тронут.“ А данас опет „опроштајна седница“ у Грљану. Газда ми није дао да спавам. Шта да се ломиш, рече, лези у Књажевцу раније. Ја сам то и наумио, али — не треба се никад зарећи. Ех! И ја сам се онда зарекао. да се нећу никад више зарицати; човек се само бламира.

Ево нас ближе Књажевцу, старом Гургусевцу. Бога ми! положај је красан. Прво, што се види при уласку, то су силне касарне. Са свим су нове и за цело су изнутра тако исто удобне, као што су с поља прикладне. Варош се осула по бреговима и покрила долину, кроз коју тече Тимок. Управо се овде састају два Тимока, сврљишки и трговишки, да после као Бели Тимок више Зајечара приме Црну Реку или Црни Тимок, и да једаред већ као прави Тимок потеку северно у Дунав. Највећма упада у очи начелништво; то здање видили смо већ из далека, тако је на засебном брегу и тако је бело.

Морам признати, да ми се Књажевац много боље допада него и Неготин и Зајечар. Брате, кад је положај такав! Па онда су куће лепше, дућани шаренији, механе примамљивије; калдрма је да богме једна иста. Ту нађемо два Зајечарца, сликара-самоука М. М., који се задржао ту, да портретира неке

фирме над дућанима. А други, Ђ. Г., дојездио је на коњу, само да буде на беседи с игранком, коју Књажевчани не знам на какву цел приређују.

Кад се тако скоро у исти мах нађосмо, упутимо се на пиво, наравно. Ах, кад се сетим оних тренутака при чаши пива! Не због пића или разговора, него — за другим столом седела је прекрасна удовица. Ах, удовица! Доцније сам имао теоријску срећу видети је и у Дервену, и у Нишу и у Лапову, и за тим никад више . . . . . ах, удовица!

Пиво ми је пријало, признајем, и ја сам онако уморан збрисао приличан број чаша. Ту се упознам и с Књажевачким колегом, оним дуго- и танкобрким, који — али сад ћу рећи.

Дођем у своју механу, вечерам с газдом, пијем чашу вина, запалим цигарету, не слутим ни на какво зло, него се осећам прилично зрео за кревет, кад, али ево дуго- и танкобрког са једним официром, и мене онако разбојнички отму од газде и скључају у неку засебну собу, где затечем још једног официра, окружног инжинира, подугачак сто, пет празних чаша и неколико пуних боца. Ех, моје лепе намере, да легнем рано и да накнадим дефицит од прошле ноћи! Ја сам се до душе цифрао; та морао сам, кад сам се с људима тек први пут видео, Но они су ме провидили, и ја сам се у исти мах бламирао и пред собом и пред њима.

Газда, газда! Што ме ниси пустио, да у Новом Хану мало продремам! Био бих одморнији те бих се боље могао ухватити у коштац с војском, с техником и с наставом. Ти сад спаваш, није те ни бриге а ја ево . . Но није било баш тако страшно, јер кад сам се сутра дан, 'већ у 4 сата, пробудио, био сам свеж и спреман за пут.

КЊИЖЕВНОСТ.

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ.

ИСТОРИЈА СРПСКОГА НАРОДА. *Књига II. Време краљевства и царства (1159.—1367.), написао Пантелија Срећковић.* Београд 1888. Издање и штампа краљевско-српске државне штампарије. Цена 3 дин.

Огромна књига! Није шала, — мање тридесет и неколико страна има хиљаду страна књига та, па ипак како је ниска цена одређена огромној књизи тој. Сад баш излази XXVII. књига Чупићеве задужбине: „Поменик знаменитих људи у српскога народа новијега доба,“ и до јако су изашле четири свеске и цена је свакој свесци 2 динара, а у све четири свеске има само 624 стране, и артија није финија и формат није већи од артије и формата огромне књиге ове, којој је цена само 3 динара. Писац Поменика држи се на цени, а издавачи књиге, о којој је овде реч, као да су слутили, да ће многоме између читалаца — ако многи прочитају, јер многи ће покушавати али ће мало њих прочитати књигу ту од корице до корице — жао бити и за она три динара те да ће многи рећи: жали Бог толике артије! Душа даља и признати се мора, да није све лоше, што се пише и каже у огромној књизи тој: има у њој тамо амо и што је добро. Но жалост је то, да је тога мало, а што не ваља и што је лоше, тога има опет сувише; и још је жалост то, да је оно мало добра, што га има у књизи тој, туђе па усвојено или управо украдено, јер није казано, откуд је узето, а оно што није то, што је своје и самосвојно, то не ваља, тако и у тој мери не ваља, да се не може ни критиковати, и сваки би онај луд био, који би у претрес и на оцену узео такву вашарску работу, каква је књига та.

Па ипак ће и та књига наћи хвалилаца у нас, који ће књигу ту препоручивати и хвалити, а још више похваљивати и храбрити писца илити творца књиге те огромне. Ја не ћу, јер не могу, ни једно ни друго, и да је на моју, књига би та дошла у „Index librorum prohibitorum.“

У поткриљу Фрушке горе, 10. јуна 1888.

И. Руварац.

КОВЧЕЖИЋ.

ГЛАСНИК.

(**† Мита Поповић**) сахрањен је 11. о. м. у српском православном гробљу у Будиму. Тело су му опојали гг. *Сима Костић*, парох Пештански, и *М. Рајић*, катихета Будимски. На опелу је корпоративно учествовало *„Коло младих Срба“* са председником својим *Л. Милошевим* а *Ст. В. Поповић* је на гробу у опроштај са покојником изговорио неколико топлих речи. Како песник за собом није оставио, као но поштени Аристид, ни толико, qui efferretur, то је погреб му приредило Коло младих Срба. Иста дружина издала је овај про-

глас: Српским родољубима. Песник српски Мита Поповић, коме се умље већ пре две године дана за навеки помрачило, испустио је свој песнички дух у заводу др. Шварцера. Немили случај је тако хтео, да је потписано друштво тек други дан пред ноћ за његову смрт сазнало и то у часу, када се овдашње друштво за погреб пуких сиромаха понудило било, да га о своме трошку сахрани као што сахрањује и друге просјаке. Потписано друштво је одмах, чим је чуло, да је српски песник умрьо у крајњој сиротињи, сматрало за своју дужност, да му из поштовања његових књижевних заслуга а и рад образа нашега народа приреди скроман али пристојан укоп. То је учињено. Но приликом укопа исказало се, да је др. Шварцер ретким човекољубљем држао, неговао и лечио Миту Поповића пуних 17 месеци на вересију, јер је песникова жена на претходно лечење утрошила све што је имала. То је дуг, који српски народ не ће — уверени смо — неподмирен оставити. Да подмиримо трошкове на укоп, да исплатимо трошкове лечења у заводу др. Шварцера, да обележимо гроб песников каменим крстом (да се не изгуби, као што се изгубио Видаковићев), да помогнемо удовици му у тешкој нужди и невољи њезиној, колико се може — у то име апелујемо на српске родољубе и молимо их, да нам притеку у помоћ дарежљивим прилозима. Потписано друштво латило се ове тешке дужности драговољно из пијетета према омиљеном српском песнику, уверено уједно, да је тиме одговорило и жељи васколиког српског народа, који ће прилозима то и посведочити. Сви ће се прилови изнети на јавност а шиљу се на потписаног председника друштва. У Будимпешти, 11. (23.) јуна 1888. Друштво „Коло младих Срба": Лазар Милошев, с. р. председник. Душан Спериьак, с. р. заменик тајника. Адреса председникова: Budapest. IV. Molnár-utcza 47. sz. — Уверени смо, да ће се овом позиву Будимпештанске омладине својски и искрено одазвати сав народ. Срамота би била, не доказати, да је Србину света успомена на тако дичне родољубе, као што је био Мита Поповић.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— У извештају о српској великој гимназији у Новом Саду за школску годину 1887/8. саопштена је расправа професора *Марка Кречаревића „О биљу и цвећу на њему у нашим народним песмама."*

— Добили смо V. свеску *Милићевићева „Поменика знатеннтих људи у српскога народа новијег доба."* Са том је свеском довршено дело те је уз њу додан именик неких лица, догађаја и места, која се помињу у Поменику без азбучног реда, даље има још и неких додатака и исправака. Од важних покојника, о којима је у овој свесци реч, спомињемо овостране: *Вићентија Ракића*, живописца *Павла Симића*, проту *Стаматовића*, *Корнелија Станковића*, *дра Јована Стејића*, *Милицу Стојадиновићеву Српкињу*, *Исидора Стојановића*, *Атанасија Стојковића*, митрополита *Стевана Стратимировића*, *Саву Текелију*, *Димитрија Тирола*, *Николу Томазеа*, *Косту Трифковића*, *Јована Хаџића-Светића*, *др. Јанка Шафарика*, *Стевана Шупљикца;* и прекосавце јунаке: *Стевана Синђелића*, *Хајдук-Вељка* и *Васу Чарапића*.

— Довршена је и *Карићева „Србија"*. Неки дан је изашао четврти и последњи одељак јој заједно са списком каратâ, картограмâ, мелодијâ и сликâ, и садржајем. Наведена су и дела, која је писац употребио при изради „Србије". У овом је одељку настављен опис Београда и његове околине, за тим долази опис пределâ и знатних места у Поморављу, на Млави, Пеку, у Поречју и Тимочкој крајини.

— „Руски Парнас" зове се антологија руских лиричара од Ломоносова до садашњег доба, скупио и превео Фридрих Фидлер, накладом Хенрика Миндена у Дрезди. У збирци су 60 руских песника а уз песме сваког додан је и кратак животопис.

— У немачком часопису „Das Magazin für die Litteratur des In- und Auslandes" а у бр. 24. и 25. изашла је од Хенрика Пена занимљива студија о словеначком песнику Фрањи Прешерну и немачком песникуАнастазију Грину.

— Немци све већма и већма преводе дела руских књижевника. Тако су у новије доба преведени: *Максим Белински* „Варош покојних и друге приповетке"; *Т. Достојевски* „Из мртве куће"; *гроф В. Сологуб* „Отмен свет; *Лав Толстој* „Варошки и сеоски живот". Сва та дела превео је *Раскошни*.

— *Ладислав Мицкијевић*, син великана песника Пољака Адама Мицкијевића, издао је у Паризу дело под натписом „Adam Miczkiewicz, sa vie et ses oeuvres." У књизи је тој саопштено много занимљива из живота Мицкијевићева а међу осталим се подробно излаже одношај великога песника према породици Бонапартиној.

— У листу Pester Lloyd'а бр. 179. о. г. изашла је у немачком преводу лепа она приповетка *„Арнаут-булбул"*, што је угледала света у 66. свесци „Отаџбине" (у свесци за Септембар прошле године). Под превод је потписан Dr. J. V. а то је др. *Јован Величковић*, који је већ многи цветак из наше књижевности са успехом пресадио у немачку. Упало нам је овде само у очи то, што стоји под натписом „eine türkische Geschichte aus Nisch" — српски то стоји: приповетка једног Нишлије — па је просто потписан Dr. J. V. а ни једном се речи не спомиње, да је приповетка *преведена са српског*.

— Оставина Виктора Ига постаје мајдан за наследнике му. Две књиге лирских песама „Toute la Lyre" од год. 1827. до 1880. изађоше код Хецла и Кантена у Паризу. Новине веле, да су те песме пуне праве и нежне појезије.

— Дело данског књижевника Ђорђа Брандеса „Фердинанд Ласал, књижевно-карактерна слика" излази с неким новим писмима у другом издању код Баредорфа у Лајпцигу.

САДРЖАЈ: Како је Пјевалица излијечио фра-Брну. (Наставак.) — Љубавна прича о дону Лопецу и дони Клари. Песма од Војислава. — Четрдесетпрви. (Наставак.) — Дух времена сад је таки! XI. — Српске насеобине у Штајарској и вараждинском пограничном генералату. (Наставак.) — Слике с пута. IV. У Књажевац. — Књижевност. Историја српског народа. Књига II. Време краљевства и царства (1159.—1367.), написао Панта Срећковић. Приказао И. Руварац. — Ковчежић. Гласник. — Књижевне белешке.

„СТРАЖИЛОВО" излази сваког четвртка на читавом табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. на по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 ф. на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата администрацији „Стражилова" у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 26. У НОВОМ САДУ 30. ЈУНИЈА 1888. ГОД. IV.

КАКО ЈЕ ПЈЕВАЛИЦА ИЗЛИЈЕЧИО ФРА-БРНУ.

ПРИЧА СИМО МАТАВУЉ.

(Наставак.)

Пробуди га велика вардања у трпезарији. Док је он трљао очи, другови му изношаху јело тамо. Фратри очатише молитву, пак се зачу мицање столица, звека посуђа, кашљање, зијехање, па онда за два, три тренутка наста глуха тишина и неко поче кроз нос мрмољити. Баконја уста и дошума се до врата. Она два ђакона стоје пред налоњом. Један чати, а други прати очима ријечи. Фратри једу. Након неколико, онај други поче да чати, а онај први да прати очима, а фратри ни абера, и све тако на измјену, док гвардијан у прочељу не забобоњи нешто, на што се ђакони поклонише и прекрстише, па сједоше и они да једу.

— Оди, мали! викну га шјор Грго, стојећи у прочељу друге трпезице. За ону тројицу ђачића бјеше постављено са страна, а Баконју намјести према себи. Сваки се нађе пред својим тањиром. И ту се очати нека молитва, коју Кушмељић не разумједе, пак навалише својски. Можете мислити, је ли Баконја прионуо! Јадник, не бјеше се омрсио послије Тројицâ, а сувише пјешачио три, четири сахата. Како ли му би мило и како се заблену, кад послије добра комада говеђине шјор Грго стави преда њ печења и салате, па још једну крушку, па вина половника пуну чашу!

У великој трпезарији час се дигне граја, као да се побише, час се смију, час шапћу, док опет столице завардаше, опет се чу молитва, па онда стаде тутањ по поду, па онда се врата затворише за њима.

Шјор-Грго оде у кујињу. За њим се дошума Баконја, па му вели лукавац:

— Ако ми што заповедите, да вам помогнем.

Шјор-Грги би то веома мило, те га помилова по образу и рече:

— Ја видим, да си добро дите! Данас не ћеш ми помагати, јер си уморан, него ајде тамо па легни мало на клупу, док ја поспремам, пак ћу те извести мало да видиш наслоне и млађупницу, јер дуовници спавају до благослова (вечерње). Ајд!

Баконја се поврати.

— Ма ти ка да не бегенишеш ово наше вино! рече му онај силеџија.

Баконји бјеше претекло више од по чаше. У томе се он увргао био на оца, који — као што казасмо — могао је појести за двојицу људи, а попити не могаше више но слабодуха кака жена. Мали, да им повољи, нагну чашом, али након првога гутљаја лице му се згрчи а очи му се избуљише и засузише. Престрављен јаукну и положи чашу, али видећи, да се ђачићи на сав мах смију, замахну њом, што је икад могао, и звизну њом онога, што га је нудио, у образ, те га крв обли.

Она двојица скочише на њ, али снажни Баконја залијепи једнога па другога шаком, те их све тројице у час стаде кукњава.

Шјор Грго допаде и поче их раздвајати.

— Шта је? Шта је то?

Баконја не мога проговорити, но му пружи чашу. Грго примириса и познаде одмах, да су му паприке ставили у вино, те испљеска ђачиће и ишћера ван.

— Добро си учинија! Баш добро! Пасји синови. Јес' видија! Не бој се не, ако те туже, извући ће они дебљи крај, ја ти јамчим!

Грго му даде хљеба да жваче, па му нареди, да легне. Баконја заспа поред све муке,

а након једнога сахата он га пробуди и поведе најприје у цркву.

Ваља рећи, што јест: црква и с поља и из нутра бјеше у најбољем реду. Четвртасте плаве и црвене плоче, којима бјеше под патосан, сијаху као огледала, а тако исто и мраморне степенице испред великог олтара, као и пред осталијех шест олтара. Стубови позлаћени, свијећњаци, криволети, кандила, све бјеше освјетљано. Велике и лијепе прилике и кипови анђелски и светитељски, све то бјеше као ново. Цијеви на оргуљама — којијех дотле Бакоња не бјеше ни видио, јер у Зврљеву нема тога — као да бјеху од сухога злата. По дну застора на светијем трпезама висаху лијепо оплетене чипке. Кушмељићу се учиње, да је у рају, те га једва Грго извуче.

Одатле зађоше иза манастира, те прегледаше коњушницу, гдје је гризло четир лијепа коња седленика и шест сејсана. Отоле одоше у наслон, пун говеда, па у јарило, пуно ситне стоке, па још обиђоше млин, виган, показа му и двадесет уљаника, упозна га са два коњушара, три чобанина, са млинаром и ковачом, поздрави се Стипаном, који је као неки делија ходио уз фратре, кад би који гдје путовао, пак се вратише у манастир.

Кад би доба вечерњи, Кушмељић се приби у нугао. Стриц му служаше. Шест редовника, по три са стране, седијаху око великог олтара. Она два ђакона стојаху. Сва три ђачића обукли бијеле стихаре. Двојица махају кадионицама, а трећи клечи. Од једном запојаше сви, најприје из тиха пак јаче и јаче, пак забрујаше оргуље, те се Кушмељићу коса накостријеши од милине. Он се обрну, да види, ко свира, кад ли Тетка сједи испред цјеви и решета главом. Појање бијаше тако сложно и лијепо, да би Бакоња драге воље цијелу ноћ слушао...

Вечера прође истијем редом као и ручак, само што га ђачићи и не гледаху, а камо ли да би га задјевали што. Грго му намигиваше, као да му ћаше рећи: »Виш', како си их укротио!« Послије јела, помоли се фра Брне на вратима и пита:

— Таа-аако! Како је тај? Је ли галијота што?

— Није, фра Брне, крижа ми, него баш ка јањац! вели шјор Грго.

— Таа-ко! Допрати га ти к мени!

Грго га поведе у средњи тријем, па уђоше у једну ћелију. Ту је било доста књига наслаганијех у једној полици, један диван, четири широке столице са наслонима, неколико слика на артији и један обли сахат на дувару. Из те собе улазило се у другу, гдје бјеше стричева постеља и још покујства, а и у њој клопоћаше други сахат, истога облика као и први. Дујо дође и проговори нешто талијански, на што кувар донесе из собе, гдје бјеше кревет, један јорган, који он преви и простриjе под књигама. За тијем донесе суканац и диже са столице кожни јастук, пак га стави на крај јоргана.

— Таа-ко! рече дуго зијехајући. Изуј опанчине и назупке прид камаром, па лези. А сутра, чим устанеш, узми онај суд и донеси фришке воде с оне чесме крај вигња. Јес' ме разумија! А видија си већ ди је! Таа-ко! Добра ноћ, Грго! — пак затвори врата од своје собе.

Грго оста још мало, да поучи дијете, како ће замандалити врата из нутра, како ће утулити свијећу и гдје ће наћи кресавице, горе ће изаћи, ако му устреба, пак оде и он.

Бакоња се прекрсти у хитњи, дуну свијећу и заспа с мјеста, као заклан. Шта ли се није врзло по његову мозгу, боже! Села, народ, онај сиједи брадаш и његов друг у колима, вода, галебови, паунови, лађа, возари, манастир, црква и оргуље, паприка и тучња... и све што је тога дана први пут видио и доживио. Тај је дан, може бити, знатнији у његову животу, него ли и један други, с тога смо га и хтјели на по се описати...

У потоњу Бакоња снијеваше све љепше иза љепшега — тако је он барем причао. Баш усни, е они ђачићи, што их је излијемао, добили крила, па га носе по ајеру. Око њега лете »пајунови« и »вараунке«, галебови и остале птице, лете, лете по врх Крке. Фра Тетка сједи на облаку и куца прстима по оргуљама, па сви пјевају: и ђаци и птице и нешто над њима, и таман да се дигну на више, у неки румени облак, кад ли стаде нека треска...

Бакоња се прену, па онако траповјесан пита:

— Ко је!

— Отвори, магарчино, брзо!... Ја сам мислија, да си црка, кад не чујеш овлику лупу.

Бакоња познаде Стипанов глас и отвори.

— Фра Брне! Фра Брне! виче Стипан, блијед као крпа.

— Штаа је!? одговара фратар иза сна.

— Наопако!... Одвели коња!...

Брне скочи као опечен.

— Шта велиш, јадан бија!...

— Јест, госпе ми!... Развалило врата,

па га извело, а нико да не чује. Ја сам бија уморан, а ви знате, како ми је било прошле ноћи у Зврљеву, а коњушари локали зар синоћ ...

— Враг те однија и тебе и њи'! ... Јеси ли сигуран, што велиш? ... Јеси ли све обаша? ... Како то? ... А други коњи?

— Други су сви на мисту, осим вашега, а обализали смо све залуду ...

— Ајме мени! Ајме мени! ... А зашто ниси пуца!?

— А на кога ћу пуцати? ...

— Ајме мени! ... Јето видиш његове слутње? ... Јето зашто није тија данас у лађу ... Која су доба?

— Јево зора ... Јево пет и по.

Брне натрца пантале, огрну се кабаном, па изађе кукајући.

Бакоња чује Стипана гдје говори:

— А да ко, него приковођани?... Ко други.

— Има и други'! помисли хитри Кушмељић. Има, госпе ми, и други'! ... Ако није укра стриц Чагљина и Ркалина, не дочека ја дана! ... Нико до они! Нико до они!

(Наставиће се.)

* * *

Плашљиво и мило лане, остави играчке своје
За жртву свештених пената.
О, ја разумем огањ, што груди загрева твоје,
И страх, који те хвата.
Ја знам, шта будна сањаш у тихе звездане ноћи,
Кад с ока твога бежи детињски, ведри сан;
И чије име с плашњом спомињеш у самоћи,
И зашто с тугом чекаш празнично-светли дан.
Остави играчке своје. Лутка и лутке нека!
Не забављај се тиме.
Ах, зашто црвениш, лудо? Та лутак лепши те чека ...
Но! Ти му знаш већ име.

Војислав.

ЧЕТРДЕСЕТПРВИ.

ПРИПОВЕТКА ИЗ ВАРОШКОГ ЖИВОТА.

НАПИСАО МИЛАН САВИЋ.

(Наставак.)

Кад се Петар сутра дан пробудио, теглио се врло задовољно у свом кревету. Не с тога, што је јуче можда дошао ближе своме кошару, него што је врло слатко спавао. После тог „протегљастог“ израза свога задовољства, набере му се мало чело: шта ће данас радити? До душе, док се обуче и док доручкује, проћи ће бар два сата; али шта онда? Све једно!

После два сата, тако око једанаест, шетао се Петар по улицама Павловачким. Случајно је прошао неколико пута поред Павлинине куће, али тако исто случајно прошао је и поред Даничине. Обе куће беху једна према другој, о чему Петар да како није ни слутио, јер до сад још није нашао за вредно, да се распита, из које ће куће изнети свој тако жуђени кошар. Он се просто шетао чешће по тој улици, јер је најлепша и што има најбољу калдрму, тротоар. Павлина га је добро уочила, како се шета из под њених прозора, али јој беше у једно и неправо: та ко се шета коме за љубав, тај се не шета *из под* прозора, већ с друге стране а Даница је становала на тој другој страни ...

Она да богме није у тај мах мислила, да се Петар за то шета из под њених прозора а преко пута Даничиних. што је на њеној страни била хладовина а с друге је припекло сунце. Да је била стрпљивија и да је чекала, да се Петар и после подне том улицом ушета, имала би задовољштине, јер је — после подне свагда хладовина на Даничиној страни.

Па шта је онда синоћ на њу тако често и тако значајно гледао! Ха, ха! Он је њу гледао а *мислио* је на Даницу, на *ту* Даницу! Али ... Павлина није своју мисао домислила до краја, само се уклонила с прозора, да — пред огледалом мало боље удеси своју тоалету. Међу тим и Петра је нестало из те улице: било је пола дванаест.

У кавани нашао је на истом месту Павловића, како непрестано гледи на све стране, као да кога очекује. Кад је видео Петра, накашље се малко.

Петар је кратко време премишљао, да ли да седне за исти сто или за други, но пошто би то била неучтивост, која би Павловића за цело увредила, те би му се тако измакао сигуран кошар, његова једина жудња и чежња, поздрави учтиво старца, и с речима: „дозволите, господине!“ седе на јучерашње место своје.

— Изволʼте, изволʼте! Па како вам се допада наша варош?

— Добро и лепо.

— Само још да видите и околину!

— И то ћу; и тако сам дошао, да мало пропутујем наше крајеве.

— Треба да посетите и који манастир.

— Могу и то. Али, знате господине, смирени оци нису баш врло гостољубиви; има их, који су баш и неотесани.

— Нису сви. За вас би то била промена, јер за цело сте до сад живили по великим варошима.

— Та да, кад сам се још задржавао на универзитетима.

— Тако! Па коју сте струку себи изабрали?

— Како то?

— Ја мислим, који сте факултет изабрали.

— Факултет? Да . . . факултет . . . (Петру није пао на ум) . . . знате . . . . та све једно, доста то, био сам на универзитету.

— Молим вас, али . . .

— Да, да, био сам уписан на правном факултету.

— Не разумем вас. Та морали сте ваљда себи изабрати струку за живот!

— Ах! Ја сам, знате, био опрезан при избору својих родитеља . . . .

— Шта је то? То не разумем.

— Хе! Дао сам се родити од имућних родитеља . . .

— Па зар ви . . .?

— Пошто су ми родитељи оставили леп иметак, изабрао сам себи за струку, да примам аренду од земље и кирију од куће.

— Аха! Сад по мало разумем; али оно пре: опрезан при избору?! И Павловић наслони главу на руку и замисли се дубоко, дубоко.

Петар мирно истресе чашу своју и наручи другу, остављајући Павловићу, да лупа главу о тај нови гордијски чвор.

— Него, поче Павловић, пошто га никако није могао решити, да пређемо на друго. Моја супруга и моја кћи захваљују вам се, што сте се на лађи с њима забављали.

Петар се ћутке поклони. Аха, помисли у себи, прво озбиљније зближење! Кошар је већ у мом џепу.

Павловић хтеде још нешто рећи, али — по налогу је радио — није знао, како да уведе ствар. Петар га мирно остави да се мучи, обраћајући сву пажњу своју на цигарету, да је што ваљкастију смота.

Петар је врло слатко ручао тог дана — он није ни иначе баш кисело ручао, јер је свагда пазио, да му душа не дође до жешћег узбуђења. То квари апетит а и иначе шкоди. Он је у опште био најзадовољнији од пола дванаест па до четир сата; онда има опредељена посла: да пије пива, да руча и да прилегне. Тако исто му је пријатно доба било од седам у вече па до десет сутра дан; онда пије пива, вечера, већ докле вечера, спава и облачи се. Остали часови преко дана беху му несносни, и свагда је оставио слепом случају, како да их „утуче.“

Тако је и данас био у највећој неприлици, шта да ради, кад се око пет сати нашао ван гостионице. Да опет шпарта по главној улици? До душе, и то може; али пре-подне је већ тиме утукао. Да иде.... али куда да иде? Тако се Петар, не знајући ни сам како, нађе близу реке и ту спази пливницу. Лице му се разведри — иде да се купа. Ту ће бар један сат утући.

У води се нађе с Павловићем, и ту дође до мокрог или бар влажног руковања. Павловић је дувао и хукао, као да вуче лађе. Кад год се загњурио и опет изашао на површину, мораде се Петар увек смејати: са ћелаве главе његове цурила је вода, која је, као на два олука, по дугачким брцима његовим лопила доле; уз то још они неопредељиви гласови, којима је своје задовољство и уживање изразио. Петру баш није уливао много уважења будући му тастнетаст.

Из пливнице пођоше за једно. На улици нађоше се с госпођом Павловићком и с госпођицом Павлином. Петар је слутио, да се ближи одсудни час непосреднога и личнога упознавања. Тако и буде. Павловић прикаже Петра својима а своје опет Петру. О, како је свима драго и мило! Знају се до душе већ — та на лађи, кад су пре неки дан за једно путовали и ручали. Лепо су провеле то неколико часова, у пријатном разговору — та господин Светић тако је досетљив! Па баш забаве ради путује? То је за иста пријатно, само кад се може. Путовање спада међ најлепше забаве: нови предели, нова познанства, нови обичаји, све друкче него код куће, где човек скоро да огугла. Оно до душе код куће је најбоље, што но вели пословица наша, али промена, промена! . . .

Тако у шетњи и разговору прође читав сат; беше већ седам. Петар мишљаше истина, да је доба пиву;

али пошто и овако крати време, напусти оно, и настави шетњу и разговор. Но Павловићу не беше све једно. Он је редовно у седам сати вечеравао, и већ се неколико пута доста значајно накашљао и толико исто пута жену своју погледао. Но ова, и ако је добро знала Павловићеву ћуд, чинила се мало и невешта. На послетку — беше већ пола осам — није могла још већма затезати жице мужевљевог стрпљења. Врло се љубазно опрости с Петром, у нади, да није последњи пут, што се данас виде и разговарају.

Петар оде у своју гостионицу. По глави му се врзле разне мисли: госпођа је љубазна, Павлина умиљата — што га већма уздигну, тим ће већма пасти, то јест, тим ће већи кошар бити. Петар је уживао као давно што није. Ала га лепо маме и привлаче! Позвали га до душе још нису да их посети; али то још не иде. Не би се ни њему допало, да су га тако из прве руке позвали. Онда би кошар већ очевидан био. Овако је још маскиран превлаком учтивости и љубазности. Петру скоро да заигра срце од уживања.

Спавао је као окупан, и у правом и у пренесеном смислу те речи.

Сутра дан седео је Петар за време позоришне представе до госпођице Павлине, која је по кад кад тек из под ока погледала Даницу, да шчита с њена лица: како се осећа, што види Петра поред ње. Али на Даничином лицу није могла ништа приметити, што би јој засладило победу. Даница је до душе погледала по који пут на њих, али у погледу њену беше више равнодушности него занимања: можда само радозналости. Но и те је погледе удесила Павлина себи у прилог, те је ипак нешто уживала.

Петар беше и данас досетљив, као човек, који је сигуран своје ствари а опет му ваља лакрдију оденути озбиљношћу — да се не осети.

После представе отпрати Петар Павловићку и њезину кћер до куће; госпе беху саме, те се разуме онда, што су примиле понуду Петрову, да буде „тако слободан.“

Два дана доцније добије Петар и дозволу, да посети породицу Павловићеву. Павловић је писао свом пријатељу у Петровце и распитао се за Петра а онај му одговори, да је Петар имућан и ваљан човек, само што нема никаква занимања, што му на послетку и не треба.

Сад се држао у Павловићевој кући породични савет, и једногласно би закључено, да се Петру дозволи посета. Да ли су у себи мислили, да од њега направе некаквог великомученика, или да с њиме отпочну нов низ, нову серију, то нису признали једно другом. У опште може се казати, да о таквом чему није било ни разговора. Доста то, Петрова судба би решена. Сви вигови и све ловке буду намештене, да се ухвати безазлени Петар. Само једно ваља још причекати: да се изјасни. Петар је пак изгледао, као да му није ни на крај памети, е се спрема каква подвала. Он се задовољно смешкао, слатко јео и пио, пре подне се шетао Павлинином страном а после подне Даничином. Само кад је освануо извесни дан, није био у пола дванаест на пиву, већ код Павловићевих на првој посети.

Дочекаше га врло лепо. Петар је седео у наслоњачи лево до госпође Павловићке, преко пута од њега Павлина. Павловић је био у кавани.

— За иста чудно. како смо се први пут састали, рећи ће Павловићка у току разговора. Да како, да онда нисмо ни слутиле, да ћемо кад год имати част и у нашој кући . . .

— Сретан случај, милостива, каквих мало има на свету, примети Петар. Ја сам му бар врло захвалан.

Кад је Петар отишао, климну Павловићка задовољно главом.

— Шта велиш, Павлина, рече, господин Светић као да је красан човек.

— Није одвратан, одговори Павлина, можда ће ми се доцније још боље допасти.

Док је говорила гледала је непрестано на Даничине прозоре, хоће ли се она појавити, и како ће изгледати, кад спази, да Петар излази из њихове капије. Даница је случајно била крај прозора и спазила је Петра, али у место да је пребледила, као што је Павлина очекивала окренула се соби и нешто је тамо рекла. Павлина је то тумачила себи у прилог, и задовољно је наумила, да се баш упусти у бој до крајње победе.

Тако су текли дани. Петру беше већ по мало дуго време. Сви његови обични „послови“ отрцаше се, шта више, и по која посета код Павловићевих почела је губити свој пређашњи учинак. Почео је да буде жалостив, и у најочајнијим тренуцима премишљаше о томе, да ли да се упусти у љубавно ашиковање с Павлином, или да је са свим обично проси у родитеља. Давно беше то, кад је Петар осетио живље куцање у грудима при погледу неке извесне девојке, која се међу тим већ удала и силну децу изродила. Петар је на њу заборавио, као и она на Петра. Сад му пак паде на ум, кад је премишљао, да л' да уплете и нешто романтике у ову своју „ствар.“ Али ко му јемчи, да неће Павлина његове речи озбиљно узети — па онда збогом кошару, једини примамљиви изглед за њега.

Да, то је са свим могуће. Али, можда се из међу оних четрдесет просилаца нашао један или други, који је с те стране покушао да дође до мете! Па опет. Хм! Како му тако што и могло пасти на ум!

Па још да се шета с њоме по месечини, да слуша, како прижељкује славуј, и да носи за капут заденуто цвеће! Он би за цело пропустио први састанак, први рандеву; па онда . . . онда . . . онда би му кошар био сигурнији. Али то би била непажња, то би било клипанство; онако на обичан, филистарски начин доћи до кошара, то је управо прави кошар. Па још кад га пусте, да натрчи са свим, да се изјасни — Петар се задовољно смешкао у предосећању тога, као што они мисле, наседанија.

(Свршиће се.)

ЦРВЕНИ ЦВЕТАК.

ПРИПОВЕТКА В. ГАРШИНА.

(УСПОМЕНИ ИВАНА СЕРГИЈЕВИЋА ТУРГЕЊЕВА.)

— Именом Његовога Императорскога Величанства, Господара Императора Петра Првога, заказујем ревизију овој лудници.

Те речи беху изречене громким, оштрим, звонким гласом. Болнички писар, који записиваше болесника у велику, издерану књигу, на столу, исполиваном од мастила, не могаше се уздржати, да се не насмеје. Ал' двојици младих људи, који спровађаху болесника, не беше до смеја: они се једва држаху на ногама, јер нису спавали два дана и две ноћи скупа са болесником. кога мало час довезоше железницом. На претпоследњој станици спопаде га беснило на сав мах; дођоше негде до лудачке кошуље и, позвавши кондуктере и жандара, навукоше је на болесника. Тако га довезоше у град, тако предадоше и у болницу. Беше страшан. Поврх сивога одела, што но га је у беснилу исцепао, покриваше му тело широко исечена горња хаљина од дебелог руског платна; широки рукави притискиваху прекрштене руке на грудима и беху везани за вратом. Успаљене, избечене очи (није спавао десет дана) гораху непомичним, пламеним блеском; живчани грчеви тресли му крај доње усне; разбарушена, кудрава коса падаше као грива по челу; брзим, тешким корацима ходаше из једнога угла писарнице у други, загледајући пажљиво у старе орманове са хартијама и столице са мушемом, а тек ће кашто погледати на своје сапутнике.

— Одведите га у одељење. На десно.

— Знам ја, знам. Био сам ја овде с вама лане. Прегледали смо болницу. Све ја знам и мене ћете тешко обманути, рече болесник.

Пође вратима. Чувар их отвори пред њим; оним истим брзим, тешким и одлучним ходом, подигав високо луду главу, изиде из писарнице и скоро у трку пође у одељење душевно-болесних.

Пратиоци једва пристајаху за њим.

— Зазвони. Ја не могу. Везали сте ми руке.

Вратар отвори врата и путници уђоше у болницу. Беше то велика, камена кућа, као и све старинске државне зграде. У доњем кату беху две велике дворане, једна — трапезарија, друга — заједнички локал мирних болесника, широки ходник са стакленим вратима, на која се излазило у башту са цветником, и двадесет засебних соба, где живљаху болесници; беху ту још две мрачне собе, једна обложена душецима, друга даскама, у које смештаху бесне, и огромна, мрачна соба на сводове — бања. Горњи кат запремаху женске. Од онуда допираше нескладан жагор, испрекидан јауком и вапајима. Болница беше удешена за осамдесет душа, ал како беше сама у тих неколико околних губернија, смештало се у њу до три стотине. У маленим собама беше по четири и по пет постеља; зими, када не пуштаху болеснике у башту и кад беху заптивени сви прозори иза железних решетака, у болници беше загушљиво, да ниси могао поднети.

Новога болесника одведоше у собу, где беху каде. И здрав се човек могаше у њој тешко осећати, а на растројену, узбуђену машту утицаше још теже. Беше то велика соба на сводове са љигавим, каменитим подом, осветљена једним прозором, који беше пробијен у углу; зидови и сводови беху обојени тамно-црвеном масном бојом: на једнако са подом, који беше сав поцрнео од путнице, беху усађене две камените каде, као две округле јаме, напуњене водом. Угао према прозору запремаше грдна тучна пећ с цилиндричним котлом, где се вода грејала, и целом системом тучних цеви и славина; све то имађаше необично мрачан и фантастичан карактер за растројену главу, а стражар, који се бавио о кадама, дебели, вечито ћутљиви Малорус, увеличаваше својом мрачном физијономијом тај утисак.

И кад доведоше болесника у ту страшну собу, да га испаре и да му, по системи главног лекара, наместе на затиљак велику шпанску муху, њега спопаде ужас и гнев. У глави му се завртише будаласте мисли, једна чуднија од друге. Шта је то? Инквизиција? место тајне казне, где су његови непријатељи смислили, да сврше с њим? можда је сам ад? Њему дође, најзад, у главу, да је то нека истрага. Свукоше га, не обзирући се, што се противи. С удвојеном, од болести, снагом он се лако оте из руку неколицине стражара, да су ови попадали по поду'

на послетку га њих четворица оборише и, ухвативши га за руке и за ноге, спустише у топлу воду. Она се њему причини, као да је кључала и у лудој глави сину бесвесна, недотупавна мисао о истрази кључалом водом и усијаним железом. Загрцавајући се у води и отимљући се рукама и ногама, за које га стражари чврсто држаху, пушташе он од себе с јауком, засопљујући се, неку реч без свезе, о којој не може имати нико појма, ко је не чује својим рођеним ушима. Беху ту и молитве и клетве. Он вришташе, док га снага не издаде и, најзад, тихо, с врелим сузама, изговори фразу, која не беше ни налик на пређашње речи:

— Свети великомучениче Ђорђе! у руке твоје предајем своје тело. А дух — не! о, не!...

Стражари га још удиљ држаху, ако се и јест умирио. Топла када и лед учинише своје. Ал' кад га, скоро обамрла, извукоше из воде и посадише на столицу, да му метну шпанску муху, узавре у њему још оно мало снаге, узбунише се безумне мисли.

— За што? За што? дераше се он. — Ја никоме нисам зла желео. За што да ме убијете? О-о-о! О, Господе! О, ви, мученици пре мене! вас молим, избавите...

Врео додир на затиљку нагони га, да се очајно бори. Послуга не могаше да изиде с њим на крај и не знађаше, шта да ради. — Бадава ти је, рече војник, који извршиваше операцију. — Морамо те истрти. Болесник се стресе од тих простих речи. Истрти! Шта истрти? Кога истрти? Мене! мишљаше он, и у самртном страху покрије очи. Војник узе за оба краја дебело платно, жестоко га притиште, па брзо превуче по затиљку, здеравши с њега и шпанску муху и горњи слој коже. Остаде голо, црвено место. Бол од те операције, који је несносан и мирном, здравом човеку, учини се болеснику као крај свега. Очајно навали целим телом, отме се из стражарских руку, и голо му се тело стропошта по каменитом поду. Мишљаше, да су му одрубили главу. Хтео је да дрекне, ал' није могао. Однесоше га у постељу у несвести, која пређе у дубоки, мртви, дуги сан.

II.

Ноћу се пробудио. Све беше мирно; из суседне, велике собе допираше дисање спаваћивих болесника. Негде у даљини, монотоним, необичним гласом, разговараше сам собом болесник, затворен преко ноћ у мрачну собу, а горе, у женском одељењу, певаше промукао контра-алт неку дивљу песму. Болесник прислушкиваше те звуке. Осећаше страшну слабост и искрханост у удовима, врат га љуто болео.

— Где сам ја? Шта је са мном? дође му у главу. И на један мах му необично јасно изиде пред очи последњи месец његова живота, и он уразумеде, да је болестан и од чега је болестан. Паде му на памет читава поворка будаластих мисли, речи и дела, нагонећи га, да се стресе од пете до главе. Но то је прошло, хвала Богу, прошло! прошапута он и на ново заспа.

Отворен прозор с железним решеткама гледаше у малени ћор-сокак међу великим зградама и каменом оградом; у тај ћор-сокак нико никада не залажаше и он сав беше зарастао дивљим џбуњем и јоргованом, који се бујно расцветао у то доба.

Иза џбуња, на супрот прозору, црњаше се висока ограда; високи врхови од дрвета, преливени и осветљени месечином, провириваху иза ње. С десне се стране дизаше бела зграда болничка с осветљеним, из нутра, прозорима са железним решеткама; с леве стране бео, светао од месечине, глуви зид мртвачке куће. Месечина се разливаше кроз решетку на прозору унутра у собу, на под, и осветљаваше један део постеље и измучено, бледо лице болесниково са затвореним очима; сад у њему не беше ни трунка лудила! То беше дубоки, тешки сан измучена човека, без сањања, без и најмањег покрета и готово без дисања.

Пробудио се, на неколико минута, чисте памети, као да је здрав зар за то, да сутра устане с постеље, луд као и пре.

III.

— Како вам је? запита га лекар други дан.

Болесник се истом пробудио, па лежаше још под покривачем.

— Врло добро! одговори он, скачући с постеље, обувајући папуче и узимајући покутњу хаљину. — Прекрасно! само још: ево овде!

Он показа руком на затиљак.

— Не могу да окренем врата без бола. Ал то није ништа. Све је добро, кад га разумеш; а ја разумем.

— Знате ли ви, где сте?

— Како не бих знао, докторе? У лудници. Ал' заиста, кад разумеш, са свим ти је један ђаво. Са свим један ђаво.

Лекар му пажљиво гледаше у очи. Његово лепо нежно лице са дивно рашчешљаном, злаћаном брадом и мирним плавим очима, које гледаху кроз златне наочаре, беше непомично и непроникљиво. Он посматраше.

— Што ме тако пажљиво гледате? Ви не ћете прочитати, што је у мојој души, продужи болесник: — ја лепо читам, шта је у вашој! За што ви чините зло? За што сте искупили ту гомилу несрећника, па их држите овде? Мени је све једно

ја све разумем, па сам миран; ал' они? На што та мучења? Човеку, који је докучио, да му је у души велика мисао, општа мисао, њему је све једно, где год живео, што год осећао. Чак живео ли, или не живео . . . Зар није тако?

— Може бити, одговори лекар, седајући на столицу у угао од собе, да посматра болесника, који брзо ходаше из угла у угао, шљапајући грдним папучама од коњске коже и размахујући полама спаваће хаљине од памучне материје с широким црвеним пругама и крупним цветовима. Фелчер и надзорник, који праћаху лекара, остадоше и даље на врати'.

— И она је у мени! ускликну болесник. И кад је нађох, ја осетих, да сам се препородио. Осећаји се изоштрише, мозак ради, како икада. Што се пређе докучивало дугим закључивањем и домишљањем, сад ја дознајем интуитивно. Ја сам постигао реалност онога, што је философија израдила. Ја проживљујем сам собом велике идеје о том, да су простор и време — фикције. Ја живим у свима вековима. Ја живим без простора, свуда или нигде, како хоћете. И за то ми је све једно, држали ви мене овде или ме пустили на слободу, био ја слободан или везан. Ја сам приметио, да ту има још неколико таких, као што сам и сам. Ал' за осталу гомилу тај је положај ужасан. За што их не пустите на слободу? Коме је стало . . . .

— Ви рекосте, прекиде га лекар — да ви живите изван времена и изван простора. Но морате ипак признати, да смо ја и ви у овој соби и да је сада — лекар извади сахат — пола једанаест 6. маја 18** године. Шта ви на то велите?

— Ништа. Мени је све једно, где год био и кад год живео. Кад је *мени* све једно, зар не ће то рећи, да сам *ја* свуда и свагда?

Лекар се насмеја.

— Чудна логика, рече он, устајући. — С богом, ви сте у праву. До виђења. Не бисте ли хтели цигару?

— Хвала вам.

Застаде, узе цигару, па јој нервозно одгризе врх.
— То је свет, микрокозам. На једном крају алкали, на другом — киселине . . . . Така је равнотежа и у свету, у коме се неутрализују противни елементи. Здраво, докторе!

Лекар оде даље. Већина га болесника изгледаше, извирујући из својих постеља. Никакво поглаварство не поштују тако подложници, као лекара — психијатра, његове луде.

Кад болесник остаде на само, стаде и даље журно ходати из угла у угао. Донеше му чај; с ногу, у два пут, испразни велику шољу и за тињи час поједе комадешку бела хлеба. После изиде из своје собе, па неколико сати, без престанка, ходаше својим брзим и тешким корацима, с краја на крај целе куће. Дан беше кишовит, те болеснике не пуштаху у башту. Кад је фелчер потражио новога болесника, показаше му га на крај ходника; стајаше онде, прислонивши лице уз стакло од стаклених врата, па пажљиво гледаше у цветник. Необично га занимаше као крв црвен цветак, једна врста мака.

— Изволите, да се измерите, рече фелчер, дрмнувши га за раме. А кад му се болесник лицем окрену, он се у мало не стресе од страха; толика дивља злоба и мржња гораше у махнитим очима. Но кад спази фелчера, он одмах промени израз на лицу и послушно пође за њим, без и једне речи, као да се дубоко замислио. Уђоше у лекарски кабинет; болник сам стаде на даску мале децималне ваге; кад га фелчер измери, забилежи у књигу уз његово име 109 фуната. Други дан беше 107, трећи 106.

— Ако тако пође и даље, не ће остати, рече лекар и наложи, да га хране, што се боље може.

Но, не гледећи на то и на необични апетит болесников, он опадаше из дана у дан и фелчер записиваше у књигу све мањи и мањи број фуната. Болесник скоро никад не спаваше и провађаше целе дане у вечитом кретању.

IV.

Он беше на чисто, да је у лудници; знађаше и да је болестан. Кашто, као прве ноћи, буђаше се, у сред тишине, после жестокога тумарања по цео дан, осећајући, да га кида у удовима и да му је глава страшно тешка, и тада беше при чистој свести и памети. Може бити за то, што у ноћној тишини и сумраку не беше утисака или што је било слабо мождaног рада у човека, који се тек пренуо иза сна, он јасно разумеваше, шта је с њим и беше као здрав. Ал' дође дан; са светлошћу и пробуђењем живота у болници њега на ново захвате вали утисака; болесник им не могаше одолевати, па опет падаше у лудило. Његово стање беше чудна смеса правилних мисли и недотупавности. Он знађаше, да су око њега сами болесници, ал' у исти мах виђаше он у сваком од њих неко тајно лице, које се крије или је скривено, које је он пређе познавао или о ком је читао или слушао. Болница беше насељена људима свију времена и свију земаља. Ту беху и живи и мртви. Ту беху славни људи и силници светски, и војници, који изгибоше у последњој војни, и они, који устадоше из мртвих. Он гледаше себе у неком мађијском, чаробном кругу, који је скупио у себе сву снагу земљину, па у охолој занесености мишљаше, да је он средиште тога круга. Сви они, његови другови у

болници, скупише се амо за то, да изврше дело, у коме он назираше као кроз маглу дивски посао, намењен уништењу зла на земљи. Он не беше на чисто, шта ће то управо бити, ал' осећаше у себи доста снаге, да га изврши. Могаше да чита мисли других људи; гледаше у предметима сву њихову историју; велики брестови у болничкој башти причаху му читаве легенде из прошлости; за кућу, која је заиста поодавно саграђена, мишљаше, да је двор Петра великога и беше уверен, да је цар у њој живео о полтавском боју. Прочитао је он то на зидовима, на порушеном стропу, на комадима цигаља и каљева, што их је налазио по башти; цела историја куће и баште беше на њима исписана. Он насели малену зграду мртвачке куће десетинама и стотинама давно умрлих људи и пажљиво завириваше у прозорчић, који гледаше из њене приземне избе у угао баште, назирући у варљивом одсјају светлости, на старом, шареном, прљавом стаклу познате црте, које је видео негде у животу или на сликама

У то наступише ведри, лепи дани; болесници провађаху по целе дане на ваздуху у башти. Њихово одељење баште, малено, али на густо зарасло дрветима, засадише свуда цвећем, где се год могло. Надзорник их тераше да раде у њему сви, који год беху, колико толико, за посао; по целе дане чисте и посипају стазе песком, плеве и заливају гредице цвећа, краставаца, лубеница и диња, што су их сами, својим рукама, ускопали. У углу баштенском беху, на густо, засађене трешње; дуж њих пружаху се шеталишта од брестова; на среди, на омањој, вештачкој хумци, беше засађено најлепше цвеће у целој башти; сјајни цветови растијаху по крајевима горње површине, а на средини њеној шепирила се велика, крупна и ретка жута ђорђина са црвеним печама. Она беше некако средина целе баште, надвишаваше све цвеће, и могло се приметити, да јој многи болесници придају неки тајанствен значај. И новоме болеснику изгледаше она, исто тако, нешто необично, неки паладијум баште и зграде. И око стаза, свуда, засадише болесници различито цвеће. Беше ту махом свакојако цвеће, што га можеш наћи по малоруским баштицама: високе руже, сјајне петоније, бокори високога дувана са малим, ружичастим цветовима, новчићи, кадифице, драгољуби и мак. Не далеко од степеница растијаху још три бокора мака, неке особите врсте; беше много мањи од обичнога и одликоваше се од њега необично сјајним, црвеним цветом. Тај је цветак и поразио болесника, кад је оно први дан, после доласка свога у болницу, гледао у башту кроз стаклена врата.

Кад је изилазио први пут у башту, он је најпре, не силазећи са степеница, погледао на то сјајно цвеће. Беше свега само два цветка; случајно су расли сваки за се и на неоплевљену месту тако, да свуда око њих беше лобода и неки коров.

Болесници изилажаху, један за другим, на врата, на којима стајаше стражар и даваше свакоме дебелу, белу, памучну капу с црвеним крстом. Те капе беху у рату, па их купише на лицитацији. Но болесник, разуме се, придаваше томе крсту тајанствени значај. Скинуо је капу с главе и погледао на крст, а за тим на цветове од мака. Цветови беху црвенији.

— Он побеђује, рече болесник: — али ми ћемо видети.

И он сиђе са степеница. Осврне се, па не приметивши стражара за својим леђима, прекорачи леју и пружи руку к цвету, али се не усуди, да га откине. Осети жар и жигање у опруженој руци и по целом телу; као да нека силна струја непознате му силе излази из црвених листића и пролази кроз цело му тело. Примакне се ближе и пружи руку до самога цвета, ал' се цветак, као што се њему чињаше, бранио, пуштајући од себе отровни, самртни задах. Глава му се занесе; последњи пут се очајно усили и већ ухвати за стабљичицу, ал' му се, изненада, тешка рука спусти на плећа. То га беше стражар ухватио.

— Не сме се кидати, рече стари Малорус. Немој ни по лејама да газиш. Има ту вас много луда! Сваки по цветак, па ће целу башту разнети, рече он уверљиво, држећи га удиљ за рамена.

Болесник му погледа у лице, ћутећки се ослободи његове руке, па узрујан поће стазом. — О несрећници! мишљаше он. — Ви не видите, ви сте тако заслепљени, да га још закриљујете. Но било, шта било, ја ћу с њим да свршим. Ако не данас, ми ћемо сутра поделити перје. Па ако ја погинем, није ли све једно . . .

Шеташе се по башти до мркле вечери, упознајући се и заподирући чудновате разговоре, у којима сваки говорник слушаше само одзиве на своје луде мисли, које се исказиваху недотупавним и тајанственим речима. Болесник иђаше час с једним, час с другим и пред вече се још боље увери, да је „све готово," као што рече сам себи. На брзо, на брзо ће се распасти гвоздене решетке, сви ће ти заточеници изићи одавде и разићи се на све стране и цео свет ће да се стресе, да збаци са себе стару одећу, па да сине у новој, дивној красоти. Скоро да беше и заборавио на цветак, ал' кад изилажаше из баште и кад се пењаше уз степенице, опази опет у густој, потамнелој и већ росној трави две црвене жеравке. Тада се одели од болесника па стаде иза стражара, и вребаше згодну прилику. Нико не виде, како је прескочио леју, зграбио цветак и бојажљиво га скрио

на своје груди под кошуљу. Кад се свежи, росни листићи, коснуше његова тела, он пobледе као смрт и избечи очи од ужаса. Хладан га зној пробио по челу.

У болници запалише лампе; очекујући вечеру, већина се болесника пружила по постељама, осим неколико немирних, који плахо тумараху по ходнику и по салама. Међу њима беше и болесник са цветом. Он ходаше, скрстивши грчевито руке на грудима: рекао би, да хоће, да угњави, сможди сакривену биљку. Кад се сретне са другима, далеко их обилази, бојећи се, да их се не дотакне крајем одеће. — Не прилазите! не прилазите! викаше. Но у болници се мало ко обзирао на таке узвике. И он ходаше све брже и брже, корачаше све јаче и јаче, ходаше сат два у неком беснилу.

— Ја ћу те удавити. Ја ћу те угушити! говораше потмуло и злобно. Кашто шкргутне зубима.

У трапезарији изнесоше вечеру. На велике столове без чаршава поставише неколико дрвених бојадисаних и телејисаних чинија с течном пшеничном кашом; болесници поседаше по клупама; разделише им комађе црнога хлеба. Јеђаху дрвеним кашикама по осморица из једне чиније. Некима, који добијаху бољу храну, дадоше за себе. Кад наш болесник потроши своју порцију, што му донесе стражар, одазвавши га у његову собу, не задовољи се тиме, него оде у заједничку трапезарију.

— Допустите ми, да седнем овде, рече надзорнику.

— Зар ви нисте вечерали? запита надзорник, разливајући, по други пут, кашу у чиније.

— Ја сам здраво гладан. Мени треба, да се људски окрепим. Храна ме још и држи: ви знате, да ја ништа не спавам.

— Па једите, драги, на здравље вам било. Тарасу, дај им кашику и хлеба.

Он заседе поред једне чиније, па поједе још врло много каше.

— Но сад ће бити доста, доста ће бити, рече, најзад, надзорник, кад су сви већ вечерали, а наш болесник још остао над чинијом каше, вадећи из ње једном руком кашу, а другом се држећи чврсто за груди. Прејешћете се.

— Ах, да ви знате, колико мени треба снаге, колико снаге! Сад збогом, Николају Николајићу, рече болесник устајући иза стола, па стиште чврсто руку надзорнику. — С богом!

— А куда ћете ви? запита надзорник с осмехом.

— Ја? Никуда. Ја остајем. Но можда се сутра не ћемо видети. Хвала вам на вашој доброти.

И он још једном чврсто стиште руку надзорнику. Глас му дрхташе, у очима се засветлише сузе.

— Умирите се, драги, умирите се, одговори надзорник. На што таке мрачне мисли? Идите лезите, па се добро испавајте. Ви треба да много спавате; ако будете добро спавали, брзо ћете се поправити.

Болесник бризне у плач. Надзорник се окрете, да наложи стражарима, нека брже купе остатке од вечере. После по сахата у болници све спаваше, осим једнога човека, који лежаше обучен на својој постељи у својој соби на углу. Тресао се као у грозници и грчевито притискивао груди, које су, као што он мишљаше, целе прожмане биле нечувено смртоносним отровом.

(Свршиће се.)

СРПСКЕ НАСЕОБИНЕ У ШТАЈАРСКОЈ
И ВАРАЖДИНСКОМ ПОГРАНИЧНОМ ГЕНЕРАЛАТУ.

ПРЕРАДИО ДР. П. ПАДЕЈСКИ.

(Наставак.)

Много вероватније ће бити, да се Срби у Вараждинском округу на овај начин населили:

24. септ. 1595. освоје Аустријанци Петрињу. Тек што се пуковник славонске границе Херберштајн вратио отуд у Вараждин, дође к њему ein wallachischer Bischoff, der über die Clerisei der beiden Sandsiakhe Boschega und Zernickh zu gebieten gehabt и каже му: да је *Власима* већ додијало робовати Турцима и да су и поверење Турака изгубили. Ако је Херберштајн вољан да му даде проводно писмо, то је он готов, да за кратко време 40 ваљаних калауза из *мале Влашке* амо на славонску границу преведе. Како је владика тај на Херберштајна повољан утисак учинио, то му овај даде нуждан пасош. Херберштајн јако хвали истог владику, јер је овај био готов, да остави своју резиденцију у *Ремети* и да жртвује свој леп приход. У толико је пре могао веровати владици, јер су још пре неки Власи хтели да пређу у границу. И само тако су остали на миру, што су падом града Раба застрашени били. Он предложи, како Фердинанду тако и заступству Штајарске, да се сваком пребегу, који би се као добар путевођа могао употребити, даде депутат једног војводе.

На овај предлог пристане и надвојвода и посланици Штајарске. Преко зиме су преговори Херберштајна са Власима тим плодом уродили, да је 21.

фебр. 1596. питао већ надвојвода, да ли да прими заклетву, коју су му доста њих понудили. Одговор штајарског заступства гласио је да прими. Послапици су до душе тврдили, да се пре морали Власи таманити, како би се тиме отклонила опасност од границе; али да је сад опет жеља, *да се исти преведу на хришћанску страну и да остану постојани у потпуној покорности.* Давши надвојвода Херберштајну нужно упутство, чекао је у марту 1596. године да прими покорност. Међу тим Срби овај мах не могоше још ништа учинити. Узрок је морала бити побуна Срба у јужној Угарској и на Балкану.

Тек с пролећа 1597. буду преговори опет настављени. Но сад се није само за тим ишло, да се просто заклетвом приме више села, која су Турци подигли, у вараждински погранични генералат; већ су српски изасланици желели, да једно одељење војске оде тамо и да доведе оне Влахе са породицама, који желе амо прећи. Тако би они били у неколко заклоњени од Турака. Срби су то за то желели, што су Турци већ дознали били за њину намеру; те су добро мотрили и посаде у околним градићима појачали, док на против у први мах им та помоћ није нужна била. Они обећаше да ће сами збацити турски јарам и онда положити заклетву на верност аустриском двору. Кад су пак посаде из Славоније морале ићи у горњу Угарску, те само мален број ту остао, крене се капетан у Крижевцима Лајбахер са својом војском „auf die Reiss“ у дољњу Славонију, као што је већ уговорено било. Села *Цепидлак, Дрежник* и *Горње-Кушоње* у санџаку пожешком и пакрачком даде спалити и уплени до 1000 комада марве. Како су пак путеви рђави били, а у повратку се журили, то имваљда читава трећина пропала. Један део Влаха из тих села придружи се војсци и доведе са собом до 100 комада крупне и 400 ком. ситне марве. Било их скупа 117 особа; међу њима 37 способних за оружје. Исти су били овако понамештани: I. у данашњем беловарском округу у Цирквени дођу харамбаша Алекса и Радослав и калауз Вук са 14+12+2 особе. У Св. Иван харамбаша Милија и Ђурица и калауз „Ogaion“ са 12+6+6 особа. II. у данашњем крижевачком округу у Главовницу Вујица са 7 и у Тополовац „Jurokho der Aganitzsch“ са 7 особа; у Дубраву Илија са 8 душа; у Градец 8 душа из Г. Кушоња. У саме Крижевце дође Стеван и Милан, сваки са 7 душа; у Св. Петар дође Бергун калауз из Степановаца са 4 душе. После кратког времена спасао је капетан Пихлер опет неколико њих од Турака и довео их амо, где су и други били.

То су биле прве српске породице, за које се поуздано зна, да су заузимањем војничке власти у вараждинском генералату насељене.

Међу тим није све на том остало. Војска је ту спремна била да и даље упада у дољњу Славонију. Србима је о том увек за времена било јављено, да би се могли спремити. Једино им било до тог стало, да освоје од Турака Вировитицу и онда би многа села пала у њихове руке. Срби у Вочину, Брезовици, Слатини, Сопју и Миклошу били су готови, да у свако доба оставе огњишта и да се преселе на земљиште, где би мало заклоњени били.

Херберштајн, дознавши, како стоје ствари, збиља крене с војском у дољњу Славонију. — 10. септ. 1597. у извештају свом из логора пред Вировитицом јавља, да је рано послао два одељења, да изведу оне, који неће да остану под Турцима. Једно одељење је отишло према Слатини, а друго опет на другу страну. Пред вече се оба та оделења вратила са једно 1700 душа. Упленили су и више хиљада марве. Све ово гледао је Херберштајн да се што пре осигура. Добре калаузе и друге способне за оружје задржао је код себе, јер му и онако војска доста слаба беше, те је слаб изглед био, да ће Вировитицу освојити. Како је стање његово све опасније било, то се морао повући натраг. Но још пре тога нареди, да се место *Ровиште* код Св. Ивана утврди, како би бегунци могли бити осигурани. 5. окт. 1597. јави Лајбахер капетан, да је тврђава већ готова и да унутри има места још за 40 кућа. Други, који нису унутра могли бити смештени, подигну около колибе и тако су ту са марвом проводили. Како је већ зима близу била а неки нису имали довољно ране, то Лајбахер отпусти до 100 лошијих војника и њихова места попуни Србима. Осим тога узме још 50 на рачун тврђаве Иванић. Војводу, који је ту у служби био, отпусти, а заповеднику, који је са својим у Ровишту био, заповеди, да се у нужди повуче у Иванић.

Како је и заступство Штајарске потпуно одобравало ово насељење, то је аустр. заповедник вараждинске границе опет ступио у преговоре са Србима у дољњој Славонији. Пуковник Херберштајн, који се дуже времена у Грацу бавио и лично о самој ствари разговарао, врати се 12. јуна 1598. натраг пун задовољства. Одмах други дан прими три харамбаше, који су у име турског аге Драгуле и Вучића дошли, да му понуде предају. На сваки начин да је Херберштајн морао опрезан бити, јер се пре тога Власи у Костајници неверни показали; али је он ипак ствар за врло важну држао и ако су обећали, да ће само тврђе *Велику и Пакрац* предати. 16. јуна пише он удовој надвојвоткињи Марији пун поуздања и вели, да ће тако лако моћи и санџаке Zernik и Пожегу освојити. Уједно је искао

новаца, да би нешто и потплаћивањем придобио. За успех је у толико сигуран био, што му изасланици рекоше: да су они влашка деца и да хоће хришћанству да служе, те ствар већ тако стоји, да се сви Власи од Саве кроз цео санџак Zernick заклели, да на хришћанску страну пређу. Тако исто буде јављено и у извештају од 16. јуна. Али тек што прође једно седам дана, а Херберштајн се већ тужи, што му је дошао налог, да се много не упушта с Власима. За то он ставља надвојвоткињи, да се размисли, ob es rathsamb sey, anjetzo von dieser Tractation auszusetzen und dise arme Leuth, welche sich so weit persuadiren lassen, anjetzo wieder trostlos zu lassen. Даље вели, како ће их непријатељ грозно казнити и тако целу ствар осујетити. Замера им се до душе, да су непостојани; али нису ни Хрвати ни Мађари бољи, кад их непријатељ обори. Издаја Велике и Пакраца већ је уговорена; а исте тврђе одржати, неће тако тешко ићи. Ране ће добијати од Влаха, који ту около живе. Па све да се изгуби Велика и Пакрац, опет је добит већи, јер ће се многи добри војници придружити. За сад се може рачунати на 1000 душа. Они Власи, који су још пре прешли, осведочили су своју верност; а прошлог пролећа дошло је још до 500 нових. Њих није страх од Аустрије нагонио, да се њој покоре, јер се немају од ње ничег бојати; већ више то, што хоће да послуже хришћанству и што се грозе турског робовања. Што би иначе требала добра војска да освоји, то се сад без велике муке и онако олако може добити.

Из овог извештаја види се, како је ствар онда стајала, види се то, да су ови славонски крајеви самим Србима насељени били и да су они важну улогу играли. Херберштајн је добро провидео, да се само тако што постићи може, ако буду са Србима држали. А ови су опет све могуће чинили, па и живот жртвовали, само да се ослободе турског ропства. Међу тим они горе, као што је то обично, ствар су са другог гледишта посматрали. Да су се Срби више пута вероломни показали, тумачи се тако, што су Срби овамо преговарали са Аустријанцима а овамо опет с Турцима против њих ишли. За што? За то, што су Турци увек дознавали о намерама Срба, те су баш њих терали и гонили против Аустријанаца, а ови опет нису имали довољно војске, да би помоћи могли.

Примивши надвојвоткиња Херберштајнов последњи извештај, поразговори се о том са заступством Штајарске. Ово пристане на то, да се са Србима и даље ради, јер тако ће се лакше до ране долазити а и војска ће бити појачана. Поред тога похвали вештину Херберштајнову, с којом он чини своја дела. Жали само, да на *цареву припомоћ* не могу рачунати.

Надвојвода Фердинанд поклони 1000 фор. и даде за тим дозволу Херберштајну, да и даље води преговоре са Србима. Уједно умоли и *цара* за 10.000 фор., јер се ради на том, да Влахе од непријатеља пријатељима направе и да његове земље повећа. Добитак је, вели, велик, само се треба пожурити, јер би све могло бити осујећено.

Ова бојазан отуд долази, што су Турци морали већ дознати, шта Срби намеравају, те су јако на опрезу били. Нит' је ага Драгула нит' Вучић могао сам доћи на договор, већ и један и други послаше неке харамбаше, као своје заступнике. На Драгулу су Турци пазили и нису га из вида пуштали, те су за то људи његови саветовали, да се дело што пре отпочне. На против је Вучић поручио, да се мало причека, док Турци не буду отишли Пешти у помоћ и тако ће онда лакше моћи до цели доћи. На питање: колко ће бити свега, што ће да пређу, буде одговорено, да их има до 1000 кућа т. ј. задруга; међу њима је око 1200 добрих стрелаца. Херберштајн је обећао, да ће са војском доћи у помоћ, али они морају први Велику и Пакрац предати. Кад су изасланици приметили, да је то сад немогуће и врло опасно, јер су Турци на опрезу, хтеде Херберштајн прекинути даље преговарање. Најпосле тако се споразуму, да се експедиција одложи за месец дана: Херберштајн, да би Турке разуверио, даде привидно неке одличније Влахе похватати. За тим Херберштајн изда глас, да ће сваки онај, који изда Велику и Пакрац, 2000 талира добити. Кад је уговор био готов, отпусти изасланике и награди их са 90 талира.

На кратко време за тим добије Херберштајн опет 1000 фор. на ту цељ а уједно и налог, да се тајна чува, јер се већ о том у Бечу јавно говори. При том дође и тај глас, да су обе аге затворене.

Међу тим буде време, када се цела ствар лако извести могла, пропуштено. Само је прешло нешто бегунаца. Али се при свем том неколко хиљада душа очекивало.

(Свршиће се.)

СЛИКЕ С ПУТА.

ОД МИЛАНА САВИЋА.

V. Преко Тресибабе.

— Сад ћемо дакле преко планине, рече газда Перче при изласку из Књажевца; и ја идем сад први пут тим путем. Баш волем, што се десила та прилика, бар ћу видети Ниш.

Тамерлан и Ћора нарогушили уши и улегли у хамове; њима као да није много стало да виде ту варош, шта више, рекао бих, да не уживају баш у „тој прилици.“ Псето Куса се тегли и страшно зева. Све ми се чини, да се каје, јер тим истим путем опет натраг откасати, не спада баш међу највећа уживања, што природа нуди смртним псима.

Спазимо пред нама обичну појаву при сваком путовању. Неки вандрокаш узео пут под ноге и корача одважно. Тај ће преким путем, примети газда, и видећеш, да ће још пре нас стићи на врх Тресибабе. Тако се и догоди.

Лагано се пужали коњи по лепом друму, који се у силним серпентинама вијугао по планини све то више, све то више. Мала, кржљава дрва, пре налик на какве џбунове, покривају околину и косе, које се с обе стране друма сад протегљасто, сад стремено спуштају. Што се више пењемо, изглед све то лепши. Према истоку шире се планине на све стране до крајње међе обзора. Њезини разнолики висови, сад шиљасти, сад округласти, сад виши, сад нижи, изгледају као махом смрзнути морски таласи у сред ужасне буре. Они се шире и пружају све даље и све се већма дижу у вис, да на послетку својим искрханим и подераним венцем омеђе хоризонт. Њихове сиве и плавичасте врхове покрива још снег, и спушта се местимице у беличастим млазевима у провалије, док се не изгуби за око. Ти сумњаш, јесу ли то баш џинови Старе Планине, који се тако преливају, или су можда облаци, који се тамо далеко намештају и тмуше, и чије ивице јутарње сунце и сребрним и златним порубом краси. Да дивне панораме! Још дивније, што ти се нуди целокупан утисак велике бреговите множине, и ти чисто нехотице зажелиш, да се тамо нађеш, јер си уверен, да је тамо лепше, него ту, где се таман налазиш.

Окренеш ли се десно, према западу, то имаш са свим друкчи утисак, јер при сваком савијутку скоро показује ти се нов призор. Не да ти се оку. да у један мах прегледи и к срцу доведе утисак широког и пространог обзора; ти гледиш и видиш сценерију српских планина у разним, засебним одељцима. Час се савијају у огромном кругу, да у средини својој затворе голем казан, на чијем дну једва распознајеш људе и стада. Час се отело суро и голо стење, стрмено као зид, да своје дивље пукотине у вис пружа, и да се губи далеко, далеко, у недоглед. Час се огранци ближе, час опет разилазе, као да им је од последње земљине револуције заостало још нешто страховитога несташлука. По њима се пужају козе, да откину што год од сиромашне вегетације, те тој немој величанствености ипак неки живот дају. У где којем углу, или на каквом испупченом избрешку види се по која у пола разрушена кућица, бачија, где се станар може склонити, ако и њему већ додија непогода или студен.

Окренеш ли се натраг, видиш, како се из околна зеленила и црнила белуца друм, час нзгуби, час опет појави, у непрестаном савијању. А пустиш ли оку маха, то на извесном месту сваке серпентине видиш црвене ћерамиде и беле зидове варошице Књажевца, из којих се, као велика бела коцка, издиже здање начелништва. Као да гледиш у какав огроман, непокривен ходник, на чијем противном крају стоје и виде се куће, далио се ма како, е тако видиш између брегова а у долини Књажевац, видиш цркву и начелништво, видиш Тимок и с оне стране вароши отворено-сиве кровове касарна, док се не попнеш на врх планине, да се код оне механе још једаред осврнеш и убавом Књажевцу последње с богом кажеш.

Ту негде, не далеко од врха, избио извор из брега а добротворна рука озидала му кућерак, да се жедни путници у хладовини бар одморе и напију воде. Код те чесме нађосмо већ нашег вандрокаша, како се одмара и брише зној са чела.

Два пуна сата требало нам од Књажевца до висине Тресибабе. На њојзи је механа, где се путници од пусте олујине или мећаве могу склонити. Не далеко од ње леже рушевине старе механе, по њима се играју деца и њихов весели смех оживи у једаред све около нас.

Сад смо на висоравну. Овце и козе покриле га а млади пастири пружили се по младом зеленилу, и гледе нас равнодушно, боже, равнодушно, да смо се и нехотице насмејали, газда и ја.

Крај друма се местимице види по која гомила пепела. Газда ми рече, да су ту била ноћишта рабаџија, који, увек у повећем друштву, возе еспап. И он је. вели, тако преноћивао, кад је за Пешту ишао са својим свињима.

Предео постаје мало друкчи, питомији. Десно од друма пружају се нижи брегови, по највише голи, лево се спушта долина а на њеном се дну жури некуд мали поток. На обронку се живо ради, сељаци

га преоравају; с оне стране потока воћке у цвету. Спустимо се у долину и дођемо у Дервен.

Чим смо стали, ево и слуге да испрегне коње. Газда и ја седнемо за сто; ту се нађе и Куса. Механа пространа и угодна. За другим столом седи мала, гарава особа: то је доктор с цариградском дипломом. Њега поставише ту, да лечи болест френгу, која се иначе зове и господска. После ручка узмем неке београдске новине, да видим, шта бива по свету. Али то нисам никако дознао; за то сам могао умножити збирку својих погрдних речи са многим новима, јер у том су изобилна сва гласила свију странака.

Читајући тако грдње и подметања, нисам ни спазио, како ме је у једаред подмукло зграбио сан. По свој прилици сам испустио новине, глава ми клоне на руке и ја се винем у онај чаробни свет, који крепи и свежи. Једва ме пробуди газда, говорећи да је време кренути се. Отворим очи и ах! ала сам се осрамотио: За једним столом седи она лепа удовица . . . .

Два сата доцније дођосмо на стару границу Србије. Ту је био некад ђумрук; сад се виде само развалине и ветар струже по ћефу кроз прозоре и пукотине. Копци, совуљаге, мишеви и друге животиње разапеше ту своје шаторе; нико их не дира, нико им не смета, осим путничка кола, која прошкрипе поред њиховог стана. Но они су на то за цело већ научени, те се ни радознало не осврћу на њих. Ту је пут најгори, тим већма, што је тај део у једно и доста стрменит.

Сад смо у нишком округу. Уђосмо као у неки теснац. Друм води с десне стране речице; с друге стране се пружило село. Црква и још једно здање стоје за себе, као на каквом острву. У Нишу сам заборавио питати, како се зове то село а доцније опет нисам могао дознати. У „Краљевини“ М. Ђ. Милићевића стоји за цело, ја сам и прочитао сва села, е, али које име из књиге одговара селу том. Је ли Каменица? Је ли Матевац? Ако је Каменица, онда сам бар прошао поред сведока српске врлине али и српског порока. Ту је јуначки погинуо Стеван Синђелић и собом повео силесију Турака: скресао пиштољ у барутану. Но до тога није морало доћи, да га нису напустиле друге војводе — из пуког ревновања и гадне неслоге.

Дођосмо у нишко поље. Кроза њ тече река Нишава. Цело поље цветно и обрађено. Па ено, према западу, и варош Ниш. Виде се већ она три торња нове цркве.

ИМА ЛИ ЈЕВАНЂЕЛИСТАРА У СРПСКО-СЛОВЕНСКОЈ КЊИЖЕВНОСТИ?

ОД ЈОВАНА ЖИВАНОВИЋА.

Госп. Димитрије Руварац у 11. броју „Гласа истине“ изливајући јед свој на г. Шакрака дохвати се и мене овим речима: „Да г. Шакрак не зна, шта је јеванђелистар, то ћу му у посебном одговору доказати, те ће том приликом научити и он и његови другови т. ј. ученици нове богословије заједно са њиховим професором, шта је то јеванђелистар и да није оно, што су они до сада држали.“ Који је то професор, којега хоће г. Димитрије Руварац да научи, шта је јеванђелистар, из овога се не би могло знати, али из његове књижице „О читању јеванђеља у недеље на служби преко целе године“ види се, да сам ја тај професор, јер у њој спомиње моје име. Ја се не бих на ово ни осврнуо, да ми се није г. Д. Руварац наметнуо за учитеља, те осуђујем начин писања г. Д. Руварца и мислим, да је могао друкчије и лепше казати погрешку своме другу (ако је погрешка), а не онако са презрењем и понижавањем. Ја не спадам међу оне људе тврдоглаве, који не ће да увиде своје погрешке и ја радо примам исправке од других, шта више ја сам без икаквога повода сам своје погрешке јавно исправљао. Г. Дим. Руварац може се о томе уверити из моје књиге „О Српском језику.“ Та више пута узвикнуо сам у спомենутој књизи: Грешимо а и ја грешим заједно с другима. Није мени неповољно, што г. Д. Руварац мени хоће да докаже, да јеванђелистар није оно што ја мислим да је, него оно што он мисли да је. То мени није противно, него су мени неповољне његове речи, које је избацио сажаљавајући ме као професора, што не знам шта је јеванђелистар. Али ја бих рекао, да не зна ни г Дим. Руварац баш сигурно, да ли се не зове јеванђелистарем оно, што мисли Шафарик и Рачки да је јеванђелистар. А да је ово истина, види се из његових речи у његовој књижици „О читању јеванђеља“ на стр. 26., које гласе овако: „Да јеванђелистар оно значи, што сте ви (Шакрак) рекли, то сте научили од професора словенског језика г. Ј. Живановића, а он је то научио од Ј. П. Шафарика и др. Ф. Рачкога. Ја пак у супрот њима велим и тврдим: да јеванђелистар не значи *само* јеванђеље распоређено по данима, како га једно за другим читати ваља, но да значи „сказаније“, која јеванђеља треба читати у недеље на служби и јутрењу преко целе године и за што.“ Из овога ја видим, да г. Дим. Руварац мисли, да јеванђелистар може значити осим

онога, што мисле Шафарик и Рачки, још и „сказаније.“ А ко му је порицао, да не значи и „сказаније“?! Али одмах на стр. 27. изгледа као да би хтео г. Д. Руварац да јеванђелистар значи само „сказаније“, јер вели: „Откуд је Шафарик, а по њему г.г. Рачки и Живановић, дошао на то, да ово друго назове јеванђелистарем и да онаку дефиницију за реч јеванђелистар постави, не знам. Знам само то, да г. Јагић исто назива Assem. evangelium а не јеванђелистарем у Archiv für slav. Philologie I. стр. 2. и 3. у „Примјерима старохрватскога језика“ I. на 24. и 35. стр. „evangjelje Assemanovo“ а у самој расправи о истом јеванђељу час га назива јеванђелистарем час јеванђељем и то на једној и истој страни, н. п. на XCVII. Како је Јагић на више места ставио само *јеванг.*, биће да је сам г. Рачки на гдекојим местима у место тога ставио jevangjelistar, а где је г. Јагић исписао целу реч, ту је и остало тако“. Шта из овога видимо? Видимо, да г. Дим. Руварац беди г. Рачкога да је, где је Јагић написао скраћено *јеванг.*, наштампао *јеванђелистар* Дакле Јагић не би написао јеванђелистар него јеванђелије, јер где год није скратио ту реч, написао је *јеванђелије.* Овако тумачи г. Дим. Руварац, не би л' и Јагић био уз њега. Али овим тумачењем учинио је велику неправду г. Рачкоме. Г. Рачки зна добро, шта је Јагић, и не би смео учинити тако што једном Јагићу, да му његове ствари исправља. То би било много и сувише, да је то учинио. Али није то учинио, а да није учинио, ја ћу г. Дим. Руварцу одмах доказати. Асеманов јеванђелистар угледао је света 1865. у Загребу, а после две године дана 1867. издао је Јагић своју Historiju književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga, у којој на стр. 58. вели: Najznamenitiji i najstariji tekstovi slov. jevangjelja nenadmašuju jedanaestoga vieka; *jevangjelistari* su stariji od podpunih evangjelja. S god. 1057. zabilježeno je ćirilsko evangjelje ostromirovo. Ovo je priepis učinjen u Ruskoj s još starijega teksta starobugarskoga. Još ima u Ruskoj ćirilskih *evangjelistara:* mstislavov, od g. 1117, jurjevski, od god. 1119; dobrilov ili semeonov, od god. 1164; a bez naznačene godine bit će odlomaka mnogo starijih, n. p. odlomak tipografske knjižnice iz 11. vieka. I glagolskih *evangjelistara,* koji istoj dobi pripadaju, ima nekoliko, na ime: assemanov ili vatikanski i ohridski. Из овога се види јасно, да је г. Димитрије Руварац неправедно бедио г. Рачкога а види се такође, да није могао начинити г. Јагића да је уз њега, што се тиче *јеванђелистара.*

Εὐαγγέλιον значи **благовѣстиѥ, благовѣстиѥ, благовѣствованиѥ, благовѣщениѥ.** Ово је опће име и *јеванђелијем* зове свако јеванђелије, било оно поређано по јеванђелистима или по „данима читања“. За то Јагић и зове асеманово јеванђелије час јеванђелијем час јеванђелистарем, па за то зову Шолвин и Миклошић асеманов јеванђелистар јеванђелијем, и из овога не може г. Руварац изводити закључак, да Шолвин и Миклошић мисле, да се јеванђелистарем зове јеванђелије поређано по „данима читања.“ Јеванђелије је опће име, тетројеванђелије или **четвероблаговѣстиѥ** јест јеванђелије поређано по јеванђелистима, а јеванђелистар по „данима читања“. А од куда да ови научници, као Шафарик, Рачки, Јагић, зову јеванђелије „по данима читања“ поређано јеванђелистарем, ту, чини ми се, не достају средства нити мени нити г. Руварцу за сазнање ове ствари. Ја мислим, да је име јеванђелистар пренесено са *сказанија* и на јеванђелија „по данима читања“ поређана.

Из свега до сад реченога могу читаоци „Стражилова“ увидети, је ли било у реду, да ми г. Д. Руварац у „Гласу истине“ с оним речима, и то за овакву ствар, изиде на сусрет.

Ја ћу овде на послетку навести још неке речи из књижице г. Д. Руварца, из којих ће се јасно видети, да се баш не смемо увек на њега поуздати. Он вели у својој књижици на стр. 28.: Ми пак Срби нити смо имали икада, бар ја нисам наишао, да се где вели, да се наишло на тако јеванђеље (т. ј. јеванђелистар) српске редакције, нити га данас имамо. Сва наша стара србуљска јеванђеља јесу тако названа тетројеванђеља.“ Да је ко други овако што казао па да га је г. Руварац ухватио, он би без сумње казао: Шта се пачаш у оне послове, које не разумеш, и изгрдио би га на сву меру, али ја то не могу казати, јер знам, као што је он погрешио у овом, тако се може и мени десити, да погрешим или што сам што превидео или на послетку што нисам знао.

Дакле г. Дим. Руварац вели, да у српско-словенској или србуљској књижевности нема *јеванђелистара,* т. ј. јеванђелија, „по данима читања“ поређана. А ја ћу доказати, да има. Г. Д. Руварцу биће без сваке сумње познато по имену *Вуканово јеванђелије* у нашој књижевности. Ја кажем по имену, јер цело није на свет изашло, а одломке из њега опет видим да није читао, што су изашли у **Древніє памятники письма и языка югозападныхъ Славянъ** од Срезњевског, и у Стојана Новаковића књижици „С археолошке изложбе у Кијеву“. То јеванђелије, које је писао Симеон старац **великомоу жоупанꙋ вльку сына самодрьжьнаго господина ѡбласти своѥѥ Стѣфана Немаѥ,** на првом листу почиње са јеванђелијем Јовановим: **Искони бѣ слово и слово бѣ ѿ Бога и Богь бѣ слово. И се бѣ искони ѡ Бога, и вьса тѣмъ быше, и безь него ничтоже не бысть, ѥже бысть.** Из овога се може већ сваки уверити, да је ово јеванђелистар, али ја ћу

за већу потврду навести речи г. Ст. Новаковића, који вели у споменутој својој књижици за Вуканово јеванђелије: „У њему су јеванђеља по данима читања.“ У истој књижици има један лист Мирослављева јеванђелија из XII. века, из којега се такође види, да је и то Мирослављево јеванђелије било јеванђелистар. Али да много о овом не говорим, навешћу из Historiie književnosti од Јагића још ове речи: Најstariji je *evangjelistar* ćirilshi srbskoga roda: simeneonov ili vlkov (vukanov) od god. 1199—1200, ali nije prost od upliva starobugarskih, kao niti odlomci *evangjelistara* svrljiškoga, koji su iz 13. vieka te se u tekstu mnogo podudaraju o nikoljskim evangjeljem: misli se, da su oba spomenika potekla iz izvornika glagolskoga. *Evangjelistara* srbskih, pisanih na koži, medju 13.—15. v., ima *vrlo mnogo*, raspršanih koje kuda po manastirih i knjižnicah, ali glagolskih roda hrvatskoga nema. (Стр. 58. 59.).

Завршујем овај свој чланчић без икакве даље примедбе.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— Из Загреба смо добили *Атлас за хрватску повјесницу*, који је саставио професор *Вјекослав Клајић*. У атласу том има свега шест карата и то 1. Хрватске и српске земље (Панонија, Далматија) за римскога владања. 2. Хрватска и Србија за краља Томислава године 325. 3. Хрватска за Петра Кресимира године 1069. 4. Хрватске и српске земље око год. 1300. 5. Босанско краљевство за Степана I. године 1390. 6. Хрватска и босански пашалук око године 1606. Напред има оширан тумач а натраг су додани исправци. — Замолићемо којег од наших стручњака, да о том атласу у нашем листу искаже своје мишљење.

— Као други део збирке индоевропских речника излази „Нацрт готске етимологије.“ Наклада Карла Трибнера у Штрасбургу.

— Књижар Вoux у Лијону издаје књигу на свили у 25 свезака. Текст није штампан, већ црно на бело уткан. Дело стаје 250 динара. Садржај је служба божија и неке молитве.

— Међународни новинарски и књижевнички конгрес одржаће се на годину у Паризу за време изложбе.

СМЕСИЦЕ.

(Аделина Патијева некад и сад). У листу „Neue Musik-Zeitung“ читамо писмо једно из Париза, у којем се овако карактерише садашњи живот и рад те славне уметнице: Аделина се Патијева врло ретко труди, да очинско своје наслеђе, свој урођени музикални дар, којем нико не може одрећи чара и дражи, даде у службу племенитој уметности. Као створена је, да ступањем својим публици импонује, а овамо је при том све више и више равнодушна, чак и одурна, нарочито кад ваља дати трајне вредности створеном делу каквом, које треба само да додирне чаровна палица највеће певачице па да добро прође. И кад је последњи пут у Паризу у комичној опери певала на добротворном концерту у корист француске болнице у Лондону, није јој у програму било ничега нова, ничега специјално занимљива. Отпевала је једно две арије, коју тиролијену и т. д. па су је онда обасули цвећем и урнебесно јој клицали, а она се лепо опет вратила у Енглеску у своје мирно скровиште. У јулију 1885. суделовала је у талијанским приказима у великој опери, ту је добијала свако вече 14.000 франака. Многа инструментална дела, која никако не заостају за кавватинама опште љубимице, није публика ни слушала. Сиромах Гуно и Масене морадоше својим очима гледати, како се публика без икакве бриге на своју руку забављала, док се њихове композиције свирале, шта више није хтела публика да слуша ни прву пијанискињу у Паризу неку госпођу Roger-Miclos. Тако лепо живи Аделина, много се баш не замара па канда јој је пре свега стало до мира и удобности приватнога живота. У том мирном свом животу има она врло одана друга, који до душе нема њен лепи глас, али њеним љубавним песмама свагда верна одговора даје. Из Шпаније, где сад опет можда пред две хиљаде људи пева своје вратоломне пасаже, пише Аделина о том свом малом љубимцу овако: „Ја сам сад врло срећна а та би ми срећа била савршена, да нисам код куће оставила свог доброг, драгог пријашка, који ме тако воле. Само да чујете, како се нас двоје лепо диванишемо, енглески, француски, талијански! И он пева — не тако лепо као ја, то смем рећи а да не будем нескромна. А има лепо име. Зове се Куки. Слатки мој — — папагај!“

САДРЖАЈ: Како је Пјевалица излијечио фра-Брну. (Наставак.) — * * * Песма од Војислава. — Четрдесетпрви. (Наставак.) — Црвени цветак. Приповетка В. Гаршина. (Успомена Ивана Сергијевића Тургењева.) — Српске насеобине у Штајарској и вараднском пограничном генералату. (Наставак.) — Слике с пута. V. Преко Тресибабе. — Има ли јеванђелистара у српско-словенкој књижевности? Од Јована Живановића. — Ковчежић. Књижевне белешке. — Смесице.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваког четвртка на читавом табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. на по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 ф. на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата администрацији „Стражилова“ у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 27. У НОВОМ САДУ 7. ЈУЛИЈА 1888. ГОД. IV.

КАКО ЈЕ ПЈЕВАЛИЦА ИЗЛИЈЕЧИО ФРА-БРНУ.

ПРИЧА СИМО МАТАВУЉ.

(Наставак.)

VII Пустоћак па ђак.

Одмах након тијех догађаја јавише се први знаци јесени. Магла напуни долине, па силан вјетар од мора разагна њу, а донесе пљусак. Жедна земља попи воду у мање времена него ли је облаци просуше. За тијем поче ромињати, једнако и трајно, онај ситни дажд, што пастирима продире до костију.

Чмањак Кушмељев гурио се тијех дана у некој пудари, чувајући стоку. Кроза сухо грање, којим бијеше покривена колиба, точила је вода на сав мах, те је залуду мијењао мјесто; а како мораше још почешће истрчавати, да сузбија живо на оклаје, јер по њивама бијаше позногa кукуруза, Чмањак прозебе, те га је час подузимала ватруштина, а час се тресијаше од студени. Поред свега тога не пожали се кукавац, него се отимао и посрћући ходио. Али, треће вечери послије одласка Бакоњина, смркло се у велике, а Чмањак не јави стоке на ноћиште. Отац оде по њ и нађе га онесвијешћена, те га однесе кући. Осињача, чим га видје, погоди, шта му је. »Нагазија је несритник!« вели па потрча ка Цонтрони Чагљиновој, која бјеше вјешта тијем работама. Цонтрона, и ако бјеше у свађи с њима, дође и по што прегледа дијете у бунилу, рећи ће: »нагазија јест, то је цигурно, али триба видити, је ли на сугреб или на чини? Ако му изађу шклопци по тилу, онда је на сугреб, и оздравиће лако! Али ако је оно друго, онда« ... заврти главом. Већ знајући, шта јој треба, донијеше јој жива угљевља на маши и здјелу воде. Цота баци грум жераве у воду и пита: »Је ли овоме крива Пешњетина?« Угљен зацврча али не потону. »Је ли Чврља Ожегова?« — »Је ли Прдуља Ровина?« — »Је ли Жландра Ћукова?« — »Је ли Врља Кукумарова?« — »Је ли Чендрљока Кокина?« .... Аја! угљевље плута. Осињача запита у себи: а да није баш Цонтрона? а на то жеравак цврррр! па одмах потону као олово.

— А куја и погрда!... Па јој не би очи испркала!? викну Осињача.

— А којој си наминила, вире ти, Барице? пита јетрва.

Осињача се савлада па кашљуцајући рече.

— Нека је враг носи!... оставимо је!.. него помози, Цвита, па ћу те ли напојити!

Цвита зали малога три пута оном водом, шапћући нешто, па отиде понијевши врч вина за свој труд. Јетрва пљуну за њом три пута, газећи пљувачку и мрмољећи нешто, пак наста око дјетета.

Сјутрадан рано Чмањак изједе два попржена јаја и напи се вина. Стрина му Цонтрона, по што га обиђе, подјемчи се својом душом, да ће оздравити. Сад Крвва замијени болесника код стоке. Барица сједе за стативу. Галица јој помагаше Кнез је тесао неке паузнице и сваки час излазаше пред врата, да види, мијења ли се вријеме. У кући се не чу гласа људскога, осим што би Чмањак кад кад јекнуо. Мати га је запајала ракијом те око подне захрка.

Мало по том указа се маличак проблијеска на небу, а у попасна добашца осјевери, те њих троје одоше на поткутњицу, да начупају што више клипова. Кад се вратише, Чмањак једнако спава а Шкембо се игра у пепељаку. Тада домаћица усу мују у лонац, а кнез натмурен измијеша кујљу и тек након неколико залогаја поче она:

— Боже мој, шта ради сад моја дика? Дави

ли се сувом пуром или чим бољим? Је ли киснуло данас моје злато? Је ли се обика у манастирини? А ко зна, како га држи Наћвар и како сви остали!? . . .

Кнез је гледаше жвачући али не смијаше говорити о њему, прем да му он увијек бјеше у памети.

— А шта си издрељија очи у ме, болан!? Зар ја не могу споменути своје дите а да се ти не чудиш, а? А да је сриће, не би ни ти о другом чему ни мислија ни говорија! Срам те било! Али ти је баш жа, да се твоје слутње не изврше, је ли? Ма не ће бог дати, не, не, не, па ти заковрнуја од злоће, од биснила, од . . .

Жестока лупњава на вратима превиде је.

— Јево ти нам јопет криворепе виштичине! Мисли, да ће се и вечерас налокати вина мукте. Ма не ћеш, валај, па сад црка и Чмањак и ћаћа му . . .

Опет јој претрже ријеч јаче лупање.

— Е, види, шта је наврла! Баш ка да смо јој што дужни! А за што ниси затворија врата од обора, сметењаче сметени?

— Ма јесам, крижа ми! шапће муж.

— А јеси, а!? Дакле је Цонтрона прискочила прико зида, је ли? Ма како мош лагати у очи!? . . . Јето, Цвита, јетоооо! Ајде Криветино, отвори жени . . .

Бакоња уђе.

Бâ им, као да видјеше утвару.

Бакоња блијед у лицу, глибав до кољена, у руци му штит од кише, а о рамену шарена торбица. Сједнувши назва Исуса, пак сними капу и тресну њом о кољено, те капљице стрцнуше на све стране . . .

— О, боже . . . боже! проговори једва једвице мати. Шта сам ти згришила, чудни боже, да ме вако каштигаш!? Шта ће сад ре . . ћи о . . ви на . . . ши ис . . ко . . . па . . ни . . . ци! О! о! о!

Тада се и кнезу одријеши језик.

— А несритно дите, убија те гром! . . Зна сам ја, зна . . . — не мога даље ни он.

Шкембо, Крâва, Галица, па и Чмањак, који се у то бјеше пробудио, поведоше се за родитељима, те у час и прије него се Бакоња прибра, разли, наста плач и ридање у дому Кушмељеву. Бакоња скочи и развика се.

— Прикините, бештије једне . . ја сам послом доша!

— Каквим послом, гром те убија.

— Кажем ти: послом! Ајде одма по Кењу Кркотића.

— Штаа? Како рече? .

— Ајде по Кењу, кад ти вељу. Реци му, да је његов поса и његова корист, али се чувај, да те не чује ћаћа му . . .

Кушмељ зинуо, но га стопањица турну.

— Ајде не дига се! Још се примишљаш, ка да моје дите не зна, шта говори. Не видиш ли, не видија бога, да је вратрова порука.

Он утр дланом очи, па узе гуку пуре и изађе као да бројаше кораке.

— Дакле те нису изагнали, душо материна, срце материно? пита Осињача, љубећи га по образима и по шији. Дакле си баш послат? И то баш Кењу, губавом Кењу? Шта то може бити?

— Ајде, молим те, склони дицу, јер сам гладан! рече Бакоња, па извади из торбице погаче и сира и поче јести.

Мати хитно полијега дјецу, испричав му, шта је било са Чмањком. »И то му је стрина Цонтрона даровала. Нико нег она!« Бакоња на то устаде, пољуби брата, па се опет врну на пређашње мјесто. И она се приби у нугао, пак поче испод гласа.

— Да ош мајчици казати, шта је то?

— Ма чућеш сад!

— Знам, али би рада да те посавитујем. Али јопет ради како знаш. Оћеш да те изујем? Не ћеш велиш! Па ти по овоме времену оклен доклен! Валај ни вра Наћвар нема срца! И то ради губавог Кење! Ма шта то може бити? Цигурно приша велика. Ако би доша и Кркота ш њим, одма му реци: рш! твоји посли нису! Ладај се мудро, дите моје!

У то уђе са Кушмељем Кењо.

Бјеше овај старији неколико година од Кушмељића, али мањи од њега, снопаст, врљав, развраћенијех уста и ћос.

— Ваљен Исус! назва он. А ти јопет к нами! И развуче усне, већ како се Кркоте подсмијевају.

— Ја јево к теби!

— Је ли могуће?

— Валај баш к теби!

— А зашто?

— Да ми кажеш, ди је стричев Кулаш? вели Бакоња гледајући га добро у очи.

Кењо поблијеђе, па погледа плахо Бакоњу, па Кушмеља, па опет Бакоњу.

— Ја, вире ми, не разумим, шта ме питаш! Зар је нестало коња вра-Брни!?

— Не помаже, Кењо, ударати у ба', јер су свему поватани крајеви.

— Ма . . ти . . ка мислиш . . .

— Јопет ти велим, не помаже забашуривати, ни трошити ричи у витар. Наша се један од ваши, који је за добре јаспре изда.

— Ма ко је то лага, триста му крста.

— Муч ту, магарчино! осијече се Кушмељ, који се почео бјеше домишљати шта је. Мисто да на липе кажеш, докле си на вриме, а ти ми се пивчиш.

— Доста је рич рећи, Кењо, па да омркнете сутра у слипићу. Али јопет теби ће бити најтеже, јер они кад одлеже, они ће кући, а ти ћеш у солдате . . .

Кењу не оста капи крви у образима.

— У солдате, разумиш ли, јер је стриц највише на тебе киван. »Онога ћу галијота« вели »опремити прико мора, па ће му свако јутро ададирати по десет батина, и то ће трајати десет година« . . .

— Ја како! То се, борме, чини. Лани су баш једнога из Рупа тако опремили, да је цркa од шиба, вели Кушмељ.

— Ма, добро, ди су свидоци? пита Кењо већ слабијим гласом.

— А, ти се још сујмаш? А откуд би ја зна све ово и зашто би се ја ломија по овом вримену? То ми је још вала, што сам тражија да те шкапулам!

— Ма ја . . ка . . вељу . .

— Не говори ништа, док не чујеш до краја. Мени се, несрићо божја, сажали за тобом, пак се стадо молити стрицу. »Немој, дујо, док се ја не видим с Кењом. Ко зна! може се све то још на липе свршити, а може бити да је Кркотић најмање крив!« Дујо једва одмекну, па рече: »ајде, нека га враг носи! Ако се покаје и прида парипа, подај му пет талира!«

— Још пет талира! викну Кушмељ.

— О, Исусе мој! јави се Осињача из прикрајка. Мога би на вишала ш њим, а он га још мити.

Бакоња одријеши из рогља од убруса пет круна̑ша, па их даде Кењу. Овоме очи синуше, пак уграби новце и тури шаку у џеп.

— Валај ћу баш гледати, да дознам, па да просочим . . .

Бакоња зажмури, метнувши руку у торбицу, пак рече развлачећи.

— Е, није то тако! Ниси баш погодија! Ти ћеш с миста казати, ди је коњ, ако не, вратићеш јаспре, а он ће се исто наћи до зоре, свеједно ка да си каза, па ће ти бити онако, ка сам ти прије река.

— Ма како то?

— Ев овако! Стриц је заповидија: »ако Кењо не тине одати, а ти подај ћаћи ову књигу, па нека је с исти' стопа понесе у град претуру!« Бакоња извади из торбице неко писмо, завијено у комад старијех новина.

— Дај амо одма! викну отац љутито.

— Не за муку Исукрстову! моли се Кењо. Зној га проби, а разрогачио очи пут несретне књиге.

— Ово је виш лепорат све како је било и шта је било. Најприје се наређује, да се ти уватиш и ћаћа ти . . .

— Дај, дите! виче кнез. Ја ћу њега везати, а послаћу у Скрадин бржега од себе. За три уре свршено је, а шта да губу штедиш?

— Немој, стрико, казаћу све, ако ће ме ћаћа и убити! дршће Кењо, а пробија га студени зној.

— Казуј, дакле, ди је парип! брекну кнез.

— Јено . . га . . под . . црним Куком . . у синици . . стрица Роре . .

— Трчи, Кушмељу! Брзо! брзо! док си на вриме, виче Осињача.

Кушмељ узе кубуру с оружнице, задјену је за пас, пак ухвати за ухо Кења и изведе га ван.

Бакоња се извратио наузнак. Од силнога смијеха игра му трбух. Мати га изува, таре му ноге и тепа му на сто начина, докле он заспа као заклан. Она онда запали свијећу пред госпом, па клече. Кад јој дожуљи кољенима, истрчи пред кућу да види, иду ли, па опет моли се дивици. Пред зору зачу она коњски ба̑т, те пробуди сина.

— У кућу га уведите! викну Бакоња потекавши к вратима. Кењо уђе, дишући као цигански мијех, а држи у руци дуги оглав. За њим опрезно уђе Кулаш, сав блатав, покривен суканчићем и опасан коланом. А за њима кнез, бришући зној са чела.

Бакоња загрли коња, стаде га миловати и цјеливати, називље га најлепшим именима — еле, изван себе од радости.

— Борме је синко за длаку шкапула! Да си закаснија не више него пет ури, оде Кулаш у Книнско поље, или у Босну. А губе губаве знаш шта су били скројили? Да просоче стрицу, како си ти изда коња Миљевчанима! И ко би то стрицу већ извадија из главе, да није бог тија, да он на вриме дозна . . .

— Не зна стриц ништа, мој добри ћаћо!

Нити он зна, ко му је коња укра, нити му се он нада више него ли мртвоме! вели Бакоња.

Кушмељ, Осињача, Кењо. . . . . ! ! ? ! ?

— Ништа, ништа, ништа, од свега овога ни овишно — измјери на нокту — не зна стриц! Оно јутро, прво, што сам приноћија у манастиру, допаде Стипан и вели: одведоше приковађани коња. А ја одма реко у себика: нису, богме, него Кркотићи! Јер оно јутро, кад смо пошли из Зврљева, па кад смо били на две уре може бити одовлен, ја не знам како се зове мисто, видија сам иза једне међе, ма на једап пушкомет, ову несрићу. Е, вељу, је ли он? Ма јест он, јер ме моје очи не варају. А шта ради губа у туђем мисту, на овлику далечину — мислим ка ја. Ма није он сам, него је још ко ш њим, па су пошли да што привате. Ја не казујем Стипану ништа, јер ка вељу: нека и враг носи! Али чим је коња нестало, одма се доситим, ко га је приватија. Стриц и Стипан оно исто јутро одоше по жупама. Е, муке моје! Вратри се смију; ђачићи ме забивају, а ја се кријем, кријем, не знам шта ћу. Још да не бијаше кувара Грге, што га зову Балеган, бија би полудија. Он ме од првога дана липо гледа. Прође дан цили, па други, а стрица нема. Најпосли кажем сву сујму доброме Балегану, а он ме липо свитова ка отац и научи ме, шта ћу чинити. Он ми даде они пет талира, још ми рече: ако пронађеш коња, онда си се стрицу припоручија за увик! Ја му не ћу ништа казивати до твога повратка, а не нађеш ли, ја ћу га удобрити и казаћу му све . . .

— Благо нами! благо нами до вика! повика Осињача, грлећи Бакоњу. Сад смо цигурни, а њи не ће тити више на очи.

— Душо ћаћина! вели Кушмељ потресен. Мудрости, дико ћаћина, дакле си ти све то скројио, дакле она књига — ?

— Ово је просто картина, јево видиш! и разави лист неписане артије.

Кењо хукну, као да га на колац набише.

— Дакле, ко је још бија ш њим? пита Бакоња.

— Погрда ћаћа му и Рора, а куне се, да није нико други.

— Није, на моју душу! потврди Кењо и удари у плач.

— Дај сад јаспре, де! Осијече се кнез и шчепа га за кружат.

— Не, за бога! . . Не дај ме, Иве, добри Иве, а замирита сам исто . . . ово . . . мало . . . јер . . . .

— Пушти га, ћаћа, пушти! . . .

Али га ћаћа не пушта, него га бубну у ребра, па му поче отварати шаку, у којој бјеше стискао крунаше. А кад не мога сам, зовну Барицу у помоћ, те њих двоје једва му искубоше новце. Па онда га Кушмељ обрну и што је икад могао удари га ногом, гдје је најмекши, тако да Кењо прескочи преко прага готово трупачки, и ако не мишљаше скакати.

— Да ми још митиш рђу, која ти је о глави радила! Како не! Ајдемо сад!

Бакоња узјаха, а отац пред њим, те кренуше пут манастира. Бјеше се разданило. Зубаци и Кркоте и Брзокуси видјеше сви и разумјеше одмах шта је, али нико не писну ријечи.

У ручана доба стигоше к води. Дуго морадоше чекати возаре. Кад стигоше пред манастир, а то вратри посједали таман као и отрагу четир дана, кад но Бакоња најпрво дође. И вра Брне је међу њима. Можете лако замислити, како се зачудише видећи Кушмеља и Бакоњу гдје воде Кулаша, а већ знате, ко се највише зачудио и обрадовао.

Кушмељ смисли вјешто, како је то работа Миљевчана, како се мали томе досјетио и дошао да му јави, како је он дигао хајку те нашао коња у Загори, како је обрекао двадесет талијера соцбине Али кад би на само с братом у ћелији, повједи му све право, само затаја, да је отео од Кења новце и још прида да му је обећао другијех пет талијера. Фра Наћвар даде весело пет крунаша брату, похвали Бакоњу и посла их да обједују.

Након јела испрати син оца до воде. Кад бијаху сами у дубравици, рече мали:

— Купићеш ми још ове недиље шибенску робу, јер ја нећу у беневрецима и опанцима да служим по манастиру.

— Ма, мој синко, притрпи се за нико вриме, и то је на теби ново . . .

— Не ћу, валај, него ако не буде роба овде до недиље, јето ме, крижа ми, натраг кући. И оћу да буде од липе и чврсте свите, нека знаш, јер ти' десет талира ја сам замучија! . . .

Бакоња се не позори, него се учини мањи од макова зрна. Сјутрадан одмах он замијени најмлађег ђака у нижим работама, као што је ред. Он је рано звонио будионицу и остале службе, мео цркву, распрема ћелије гвардијану, стрицу и фра-Тетки, вукао коноп иза оргуља, палио и гасио свијеће, доносио воду, служи око

трпезе, помага у свему Балегану — еле, радио и слушао као ниједан ђак до њега, те прије божића омили свима.

По свецима поче учити књигу. Ђакоп Шкоранца показа му најпрви глагољска слова. По вас дан Бакоња понављаше: аз, буки, вједје, глаголи и т. д. До ускрса научи их на памет Бакоња, а отада до јесени научи и писати оне чудне грабуље и шкорпије, пак слагати у изговору по двије по три. Такођер научи одговарати мису и пјевати литаније. Имао је јасан и снажан глас, те га фра Тетка с тога веома запази, проричући, да ће Бакоња појати, као што до њега ниједан фратар не појаше. Коњушари опет прорицаху, да још не бјеше бињаџије у црнијем мантијама, какав ће Бакоња бити. Љепота га бјеше видјети онако стасита и окретна, кад би узјахао на гола коња, а поведи по четири, по пет упоредо на појиште, па, кад он хоће, играју малијем касом, или на сав трк, а сви једанак, баш »ка« у тејатру.« Па ђаво се опет не ћаше попети, гдје би се он испентрао, а већ да би му ко од његовијех врсника утекао јали дометнуо каменом — о томе ни збора. Еле, Бакоња изађе на глас већ прве године. О проштењу (о св. Фрањи) слегао се силни народ у манастир. Бјеше дошло и неколико фратара, које дотле није гледао. Он се умједе допасти свакоме редовнику и свакоме виђенијем човјеку, те се сви радоваху, што је свети ред стекао добра члана.

Некако у то доба Чмањак премину. Биће да је »јопет нагазија« а Цонтрона га не шћела лијечити. Кушмељу и Осињачи, у тузи њиховој, бјеше од велике утјехе, што им се старији на добро окренуо, а осталијем Јерковићима Бакоња бијаше трн у оку. Чагаљ је једном доходио послом к манастиру и тражио — баш тражио, да се удвори Бакоњи. А мудри Бакоња лијепо, прелијепо се одазове стрицу. Наточио му је кришом оку вина и још љубазно поздравио стрину Цвиту и све остале рођаке.

(Наставиће се.)

* • • • • • • • • * • • • • • • • •

У данима очајања
Кроз бескрајну васиону
Бегао је дух изгнања,
Као зверка са оброни,
Коју страшни ловац гони.

И савладан гневом Зевса
Кад очајник веће клону,
Кроз звездану васиону
У дивоти и у слави
Минерва се њему јави.

И пруживши руке своје
Изгнанику очајноме,
Блажила је страшне муке,
Што их Олимп натуштени
У беснилу баца своме.

Тако и ја, судбом гоњен,
У даљине бегах неме,
Без заштите, не заклоњен,
Као изгнаник, на кога се
С громовима муње стреме.

И кад духом клонут хтедох
Пред болима, што се роје,
Као Минерве слика дивна,
Кад затрепти са висина,
Обасја ме лице твоје.

Као анђелак кроз ноћ тамну
Ти ми тада приђе тијо,
Носећи ми наду сјајну,
Дивну звезду преходницу,
У премилом твоме лицу.

Дух клонули ти си дигла,
Да оснажен летне с нова,
И на љути браник стане,
Да победи ил да пане
Против муње и громова!

Сад нек бесни бура гнева,
Што се на ме завитлала;
Залуд Олимп паклом сева,
Јер је твоја љубав мила
Нову снагу борцу дала.

Драг. J. Илић.

ЧЕТРДЕСЕТПРВИ.

ПРИПОВЕТКА ИЗ ВАРОШКОГ ЖИВОТА.

НАПИСАО МИЛАН САВИЋ.

(Свршетак.)

етар се већ бавио три недеље у Павловцима, кад озбиљно науми, да дође већ једаред до свог кошара, па да иде онда у које купатило. Управо га дуго време натерало на то.

Једног лепог дана обуче се Петар свечаније него обично; пре тога пак пошље Павлини пукет, као онај „четрдесети“, само што није био тако скуп. Послужитељ дође натраг — пукет је примљен. Петру постаде ствар мало сумњива; али Павлина је примила пукет и од „четрдесетог“, а по свој прилици су јој и где који од оних „тридесетдевет“ послали сличне мирисаве поклисаре, па опет — мућак.

У пола дванаест — Петар погледи уз пут жедно на кавану — пође Павловићевима. Био је истина мало блед, али иначе не одаваше ништа на њему, да иде на тако важан пут. Кад се попео на први спрат, спази свој пукет у предсобљу. Аха, помисли у себи, то су пипци кошара, и чисто расположено уђе у велику собу.

Ту га дочека домаћица. Павлина не беше у соби. Учтиво пољуби госпођу Павловићку у руку и запита, где је госпођица.

— Сад ће доћи, рече Павловићка одмерено и понуди Петра, да седне.

У то уђе и Павлина и поздрави се с Петром пола збуњено, пола неопредељено.

Петар је ликовао у себи.

Разговор се врло тешко покретао даље. Тек по која кратка реченица о позоришту, о времену. Петар запита, где је господин Павловић, на што му Павловићка одговори, да не зна.

— Скоро као са „четрдесетим“, помисли Петар у себи.

На послетку већ мораде изаћи с бојом на среду, ако су Павловићеви и били уверени, за што је најпре послао пукет.

— Право да кажем, милостива и госпођице, ја сам дошао амо са извесном и са опредељеном намером.

— Тако?! уплешће тихо Павловићка.

— Дошао сам, да потражим срећу своју — шат је нађем. Дошао сам, да запросим руку госпођице Павлине . . .

Павлина порумени и обори очи; и Павловићки пређе лака румен преко лица. Она погледи своју кћер, која није дизала главе, за тим се мало накашље и поче узбуђено:

— Господине, нама би то ласкало, и будите уверени, да нам и ласка. Али морам вам рећи . . . Павловићка мало застане и погледи опет Павлину.

Петру беше доста; он је у себи ликовао, као никад до сад. Устане, поклони се и рече:

— Милостива, ја сам био до душе спреман и на тај случај, јер никако нисам уверен у своју неодољивост. Ми ћемо даље остати познаници, и ако ћу однети кући — кошар.

Док је Петар говорио, гледала га Павловићка зачуђено, управо уплашено; Павлина је пак пребледила са свим.

Кад је Петар свршио и пошао да се маши руке Павловићкине, рече ова:

— Али, господине, нама ни на крај памети није, да вам дамо кошар; на против, моја кћи радо полази за вас . . . али, господине, шта вам је?

Питање госпође Павловићке беше са свим оправдано. Петар се при њеним речима заљуља, посрне, пред очи му искоче шарене звезде и као упуштена врећа, као да се састоји из самих зглавака, отромбољено љосне на пређашње место своје; беше блед као леш.

— Донеси воде и сирћета, Павлина, велика радост и врућина онесвестише господина Светића, мога драгог зета.

Павлина донесе брзо и једно и друго, и обе госпе трудише се око Петра. Овај мало отвори очи, али кад виде где је, брзо их склопи, и паде скоро у још већу несвест, из које га једва разбуди гласина господина Павловића. Домаћица му брзо саопшти, шта се десило.

— Од кад падају младожење у несвест? рече Павловић доброћудно и лупи Петра по рамену.

— Извините, молим, стаде Петар муцати, ова врућина, па та . . . ср-е-ћа!

— Не чини ништа, драги зете, говораше Павловић, и ја сам мало ушепртљио, кад сам просио ову моју.

Петар једва дође к себи. Устане, захвали се и хтеде да се опрости.

— Није него, рече Павловић, данас ћете бар код нас ручати!

Петра опет подиће и врућина и хладноћа; али шта је знао радити. За ручком седео је до Павлине и мало по мало постаде стари Петар. Та нисам још венчан! тако се тешио.

— Али од куд и да помислите, драги зете, (Пе-

тар се мало проврпољи), да ћемо вас одбити! рече Павловићка.

— Прво, пукет сам видео у предсобљу, те сам мислио, да је омаловажење.

— Али! Та ми смо га метле на поље, да њега првог видите, и то као доброг гласника, настави Павловићка.

— Тако!

За тим дода у себи: Да сам то знао, било би од мене шумангеле.

— Па шта вас је даље побудило на ту мисао?

— Оне речи: „Али морамо вам рећи“, па онда поглед на госпођицу.

— Ха, ха! насмеја се Павловићка, да сте мало причекали, чули бисте и свршетак, а тај гласи: „али морамо вам рећи у једно, и то искрено, да сте нам се допали одмах првог дана нашег састанка“. Доцније бих већ казала и оне обичне речи; само сам најпре хтела мало и ја да се изразим лепше, необичније.

— Дед пите, зете, или још боље, пи, сине! рече Павловић и налије вина себи и Петру. Само кад си опет дошао к себи!

Петра почеше по мало занимати те појаве, и скоро да је био задовољан, што се, бар за сад, тако свршила ствар. Доцније — но време много мења.

Павлина се међу тим ужурбала око послуживања. Петар је по кад кад погледи, и тек сад поче да оцењује лепоту њену. Дошао је до врло мешовитог закључка.

Кад се после ручка вратио у своју гостионицу, врзле му се разне мисли по глави. *Тако* се још није провео у свом веку. Шта сад да ради? Да загребе? Али куда? Да направи какав шкандал у Павловцима? Можда би му онда отказали руку девојчину. Шта ће?!

У том заспи на дивану. Кад се пробудио, био је миран и хладан као свагда. Док се облачио, науми, да за сад остави цео догађај такав, какав је. Временом, да како, да неће остати тако. Та и бракови се разилазе, за што не би и то „заручено стање“!

У кавани му је већ „његов“ послужитељ честитао а гости су га гледали, само што му нису и они честитали. Ево и Павловића. Петар му приступи на сусрет и обоје се удале из каване.

— Чекају нас код куће, рече значајно; ићи ћемо у мој виноград.

Петар се преда судби. Код куће беше све спремно. Павлина га дочека с умиљатим осмехом и пружи му руку, госпођа Павловићка прими рукољуб његов најмилостивије.

Кад су пошли у виноград и били већ скоро на улици, окрене се Павловићка Петру и рече му почетничким пуничким гукањем:

— Драги зете, узмите своју невесту под руку! Још и то...

*

Прошла је недеља дана и више. Петар је за то доба пронашао у себи својства, о којима до сад није имао ни појма. Павлини је одлазио сваки дан, али не, што би га срце к њојзи вукло, већ што му то беше нов „посао“ к оним досадашњим пословима: да пре подне пије пива, да после ручка мало прилегне и т. д. Но осим тога поче и мало озбиљније мислити. Заљубио се није, о томе код њега не може бити ни разговора, али је приметио, да Павлина много више зна него он сам. То га је мало пекло.

Павлина је чешће покренула разговор о нашој књижевности, о друштвеном покрету у нас, о многим појавама у животу, а Петру беше све то terra incognita, непознато земљиште. Стидио се, што тако мало зна, и први пут у животу свом запитао се: где је проћердао младост. Зар девојка, која је најмање десет година млађа од њега, да је тако код куће у свим питањима, а он, човек, који је прошао толика свеучилишта, да стоји пред њом као ђаче, које не зна ни најлакшу лекцију. Петра поче то све већма копкати, и скоро да побегне из Павловаца, само да не црвени пред невестом својом.

Али Павлина беше срца милостива; она је видела неприлику свога младожење, и понуди му из своје библиотеке многу књигу, да се колико-толико дотера. Доцније, мислила је, узеће га са свим у своје руке, и Петар, који иначе није глуп, већ само запуштен, знаће се наћи и у тој правој посластици животној.

И Петар, који није узимао књигу у руке ни кад је морао, поче преко дана често да чита. Из прва је то ишло врло тешко; зевао је а богме и заспао је по који пут над књигом; али мисао, да се не осрамоти пред Павлином, гонила га живо, да ради и ради Петар се услед тога често гледао у огледало, да се позна, да види, је ли он баш онај стари Петар, ком је сваки озбиљан рад била последња брига. Тешко је ишло, врло тешко. Петар је кад кад и проклињао час, кад је узео оне новине у руке и читао „40 просилаца — 40 мученика“. Проклињао је своју глупу и обесну мисао, да као четрдесетпрви бере себи кошарске ловорике — али је ипак у своје време отишао Павлини, да с њоме проведе неко време. Кад год се пак враћао кући, признао је себи, да се добро провео; из прва често против воље своје, али доцније све искреније и искреније.

А Павлина га је дочекала свагда својим благим

умиљатим погледом, и свагда му је обе руке пружила на сусрет. Она Петра није омаловажавала, што је био таква незналица; она га није ни жалила, шта више, она се у једну руку радовала, што ће да га „васпита“. Она је читала Халмову драму „Der Sohn der Wildniss“, те је уживала у Партенији, која васпитава и благороди дивљег али честитог Ингомара. Тако је она замислила себе према Петру, и с неким одушевљењем одала се одсадашњем задатку свом.

Из међу њих није било да богме оне љубави, која озарава животно пролеће момка и моме. И ако се кад год дубоко у ноћ шетали по цветном винограду, опет ни једно није изустило оне срдачне, безазлене а кад кад и будаласте речи, које заљубљенима тако иду од руке, као да се од рођења само у том вецбали.

Петар је на своје дивно чудо осетио у себи неку промену. Време му не беше тако дуго више, он је нашао себи посла: занимао се својим мислима. Па ако је још свагда после ручка прилегао, није тако дуго дембелисао по дивапу, већ се после кратког времена дигао, много брже удесио и — отишао Павлини. А кад је тамо ручао, заборавио је и да прилегне.

Тако дође доба и прстеновања. Петар сад ни најмање није пао у несвест, кад је на свом прсту видео прстен; само га је по који пут зачуђено гледао. Није ни мислио да „загребе“ а још мање да „направи шкандал“. Као да се измирио својом судбом, као да је био задовољан, баш задовољан — ах! та живот му неће отићи баш тако у тартањ...

И Петар се пола радосно, што је стекао такву девојку, и пола тужно, што је остаља, праштао с Павлином, кад је полазио кући, да спреми кићене свате и да дође по своју невесту.

ЦРВЕНИ ЦВЕТАК.

ПРИПОВЕТКА В. ГАРШИНА.

(УСПОМЕНИ ИВАНА СЕРГИЈЕВИЋА ТУРГЕЊЕВА.)

(Свршетак.)

V.

Целу ноћ није очију склопио. Откинуо је тај цвет, јер је назирао у томе јуначко дело, које му је ваљало учинити. Кад је први пут погледао кроз стаклена врата, занимаху га ти сјајни листићи, и њему се учини, да је од тога часа постигао оно, што је требао да изврши на земљи. У тај сјајно-црвени цвет скупило се све зло светско. Он знађаше, да се од мака прави опијум; можда га је та мисао, разрашћујући се и примајући чудовите облике, нагнала, да створи страшну, фантастичну утвору. Цветак, у његовим очима, оствариваше собом све зло; он је упио у себе сву, невино проливену, крв (за то и беше црвен), све сузе, сву жуч човечанства. То беше тајанствено страшно суштаство, противност богу, Ариман, који узе на се скроман и невин вид. Ваљало га је откинути и убити. Но то је мало, — ваљало му је спречити, да не излије, при издисању, све своје зло у свет. За то га је он и стрпао себи на груди. Он се надаше, да ће цветак до сутра изгубити сву своју снагу. Зло ће прећи у његове груди, његову душу и онде ће или бити побеђено, или ће победити — тада ће и сам погинути, умреће, ал' ће умрети као частан борац и као први борац за човечанство, јер до јако се нико не осмели, да се бори са целим злом светским.

— Они га не видеше. Ја сам га спазио. Могу ли га оставити у животу? Боље смрт,

И он лежаше, изнемажући у борби с утворама; те борбе и не беше, ал' он изнемагаше. Јутром га фелчер затече једва жива. Ал' мимо све то, за неко време узбуђење преузе мах, он скочи с постеље. па као и пре трчкаше по болници, разговарајући с болесницима и са самим собом гласније и будаластије, него икада. Не пустише га у башту; кад виде лекар, да му тежина опада, а он при том никада не спава, већ удиљ тумара те тумара, даде му штрцнути под кожу велику дозу морфија. Он се не противљаше: срећом се његове луде мисли некако сложише с том операцијом. После тога брзо заспа: престаде махнито кретање и не чујаше се више громки мотив, који га праћаше и који постајаше од такта његових бурних корака. Заборавио је на све, престао је да мисли о свему, па чак и о другом цветку, који је ваљало откинути.

Опет га он откиде, после три дана, на очи чувару, коме не пође за руком, да му у том стане на пут. Чувар га повија. С громким и тријумфалнимускликом побеже болесник у болницу и, јурнувши у своју собу, сакрије биљку у недра.

— За што ти кидаш цвеће? запита чувар, утрчавши за њим. Ал' болесник, који већ лежаше на постељи, као обично, скрштених руку, поче да го-

вори тако лудо, да чувар не имаде куда, него само ћутећки скиде му с главе црвену капу, на коју је у брзом бегању заборавио. па изиде на поље. И опет се заподене борба с утворама. Болесник осећаше, да из цветка излази зло и мили у другим струјама, као какве змијурине; оне га обавијаху, стискиваху, ломљаху му удове и прожимаху цело тело својом ужасном садржином. Он плакаше, мољаше се богу, а у исти мах проклињаше свога непријатеља. У вече је цветак увенуо. Болесник изгази поцрнелу биљку, скупи остатке с пода и однесе у бању. Баци безобличну грудицу зелени у усијану пећ каменим угљеном, па дуго гледаше. како његов непријатељ пишти, како се јежи и како, најзад, пређе у лаку, као снег белу гомилицу пепела. Он ду'ну и свега нестаде. Други дан беше болеснику горе. Беше страшно блед, образи му упали, зажарене се очи изгубиле у очњим јамама, ал' он опет продужаваше свој махнити ход, шећући се и спотичући се сваки час, и говораше, говораше без краја и конца.

— Ја чисто не бих хтео прибећи насиљу, рече старији лекар своме помоћнику.

— Шта би, кад се томе мора стати на пут. Данас је тежак 93 фунте. Ако тако даље пође, умреће за два дана.

Старији се лекар замисли. — Морфи? Хлорал? рече пола упитно.

— Јуче морфије није помогао.

— Реците, да га вежу. На послетку, ја сумњам, да ће оздравити.

VI.

И везаше болесника. Лежаше у лудачкој кошуљи на својој постељи, чврсто везан широким свитама од хаљина за железне пречаге на кревету. Ал' он се ни сад не умири, него се још бешње стаде отимати. Читаве сате се упорно напрезао, да се опрости својих веза. Најзад, један пут, снажно се размахнувши, раскиде једну везу, ослободи ноге и извукавши се из других, устумара се по соби везаних руку, вичући дивље, неразумљиве речи.

— О да те . . .! повика стражар ушавши унутра. Који ти бес помаже! Грицко! Иване! Брже овамо — овај се раздрешио.

Њих троје склепташе болесника и настаде дуго рвање, које умараше нападаче, а мучаше човека, који се бранио трошећи остатак изнурене снаге. Најзад га повалише на постељу и везаше јаче него пре.

— Ви не знате, шта чините! викаше болесник сав задуван. — Ви ћете погинути. Ја сам видео трећи, истом се расцветао. Сад му је већ крај. Пустите ме, да довршим дело! Ваља га убити! убити! убити! Тада ће бити све готово, све спасено. Ја бих послао вас, ал' то могу само ја једини да учиним. Ви би умрли, да га се дотакнете.

— Ћутите, млади господине, ћутите! рече стари стражар, који остаде да дежурује око постеље.

Болесник, у један мах, заћута. Наумио је, да превари стражаре. Држаху га везана цео дан, па га тако оставише и преко ноћ. Нахранивши га вечером, старац простре себи, па легне. За час заспа као заклан, а болесник се даде на посао.

Савио се целим телом, не би л' се дочепао железне прегаче на постељи и кад је напипао шаком, која беше увијена у широки рукав лудачке кошуље, стаде брзо и чврсто да чеше рукав о жељезо. Дебело платно за час попусти и он ослободи.кажипут. После је посао ишао брже. Са свим не веројетном, и за здрава човека, окретношћу и вештином, развеза он себи одостраг узао, који стезаше рукаве, отпетља кошуљу, па дуго прислушкиваше, како стражар хрче. Старац спаваше као заклан. Болесник свуче кошуљу и одреши се од кревета. Беше слободан. Огледа врата: беху изнутра затворена, а кључ за цело, беше у стражареву џепу. Бојећи се, да га не пробуди, не усуди се, да премеће џепове, него науми, да изиде кроз прозор из собе.

Беше мирна, топла и мрачна ноћ; прозор беше отворен; звезде светлуцаху на црном небу. Он гледаше на њих, поздрављајући позната звездана јата и радујући се, што га оне, као што он мишљаше, разумеју и осећају као и он. Чкиљећи, виде бескрајне зраке, што му их оне шиљаху и махнита одлучност узе још већма маха. Ваљало је пресавити дебелу железну шипку, проћи кроз узани отвор у ћорсокак, зарастао џбуњем, прећи преко високе камените ограде. Онде ће бити последња борба а после — макар смрт.

Покуша да савије дебелу шипку голим рукама, ал' се железо не даде. Тада оплете од јаких рукава лудачке кошуље конопац, закачи за копље на врху шипке, па се обеси о њега целим телом. После очајна напора, који му истроши и оно мало снаге, копље се сави; узан пролаз беше отворен. Он се протисне кроз њега, одеравши плећа, лактове и гола колена, провуче се кроз џбуње, па се заустави пред зидом. Све беше тихо, светлост ноћних светиљака слабачко осветљаваше изнутра прозоре грдне зграде. Нико га не ће опазити; старац, његов стражар, јемачно тврдо спава. Звезде умиљато трептаху својим зрацима, који му продираху до дна срца.

— Ево и мене к вама, прошапута гледајући у небо.

При првом покушају сруши се са зида; искидао је нокте, окрвавио руке и колена, па стаде тражити згодно место. Где се ограда сучељаваше са зидом мртвачке куће, поиспадало је из ње и из зида не-

колико цигаља. Болесник напипа те рупе, па се послужи њима. Успевши се на зид, ухвати се за гране великога бреста, који растијаше с оне стране, па се полако, по дрвету, спусти на земљу.

Похити одмах познатом месту близу степеница. Затворена чашица маленога цветка црњаше се у тами и јасно се распознаваше на росној трави.

— Последњи! прошапута болесник. — Последњи! Данас победа или смрт. Не марим. Чекајте, рече гледајући на небо: — ја ћу брзо бити с вама.

Он откиде цветак, истрга га, згужва и, држећи га у руци, врати се истим путем у своју собу. Старац спаваше. Болесник једва дотетура до постеље, па се баци на њу као мртав.

У јутро га нађоше мртва. Лице му беше мирно и обасјано; изнурене црте с танким усницама и дубоко упалим, затвореним очима, изражаваху неку охолу срећу. Кад га положише на носила, покушаше да му расклопе руку и да изваде црвени цветак. Ал' рука се укочила и он однесе свој трофеј у гроб.

СРПСКЕ НАСЕОБИНЕ У ШТАЈАРСКОЈ
И ВАРАЖДИНСКОМ ПОГРАНИЧНОМ ГЕНЕРАЛАТУ.

ПРЕРАДИО ДР. П. ПАДЕЈСКИ.

(Свршетак.)

Нова експедиција била је тек у септембру 1599. послана.

Тада се кренуо пуковник на Пожегу. На путу још изиђу многи пред њега и замоле га, да их поведе са собом. Он им на то обећа, да ће их примити, кад се врати. Али на повратку саветоваху му путевође, да удари другим путем. С тога буду принуђени они људи, да пошљу своје посланике у Иванић и да поново замоле за помоћ. Херберштајн нареди, да једно одељење од 300 момака оде тамо и да доведе те Србе амо. 2. окт. 1599. године пређе до 1200 душа и до 3000 ком. марве у вараждинску границу. Срби ти беху највише из *Бјеле Стјене, Рогуља и Богдашића*. Како је за овај свет много ране требало, то је дошло до сукоба између Херберштајна и заступства Штајарске, које је већ хтело руке од тог да опере. Али је Херберштајн доказивао, да је добит тако велика, да је мало, ако би се десет пута још толико трошило. Међу тим је и надвојвода обећао, да ће цео трошак он подмирити.

На то узме заповедник у Копривници Грасвајн 17. јан. 1600 на своју руку једну чету (Tscheta) и упадне у турско земљиште. С њим је ишло и 70 коњаника и много Срба, што су пре пребегли. Мета им била *Слатина*. Иста буде ноћу нападнута и заузета а заповедник Мурат-ага ухваћен. Међу тим су неке четице на другу страну отишле. Села Werowitcza и Bresovicza остану скоро празна. Тако исто, а можда још горе било је са *Мединци, Мељанима*, Wökitscheza, *Бистрицом, Михољаћем и Гаћиштем*. Уједно су молили и становници из *Кушоња, Терезова, Граховљана, Перломоља, Цикота, Кричке, Шуметлице и Бокара,* да се изведу отуд и спасу од турског ропства. Но молба њихова овај пут не буде примљена. После Грасвајна дође Глајспах и они поново умоле, да им се даде помоћ. За то буде одређено једно одељење војске и неке још харамије, који ће овима доћи у помоћ и извести их отуд. 12. маја дође из тих села до 828 душа; међу њима 300 бораца и харамбаша Драгић из Кушоња. Скоро трећи део је замолио, да се код своје родбине у Ровишту настане. 160 момака узме Глајспах у своје одељење у Иванићу. 432 се настане близу Иванића, *око старца Богдана*, који је ту још од пре са својима живео.

Овом експедицијом учињен је крај српском насељењу у вараждинском округу, које су више војничке власти подупирале. Још год. 1600. у фебруару рекло је заступство Штајарске, да оно неће више да зна за те насеобине, нити хоће више да потпомаже.

Надвојвода је то предвиђао, те се у то име обратио на сталеже у Хрватској и Славонији. Али они одговорише, да су они своје већ учинили, а сад им је немогуће, јер је прво зараза овладала а друго је и велика оскудица због неродице; уједно се још туже, да се њихово земљиште својевољно дели међу Влахе и друге, те би требало да се томе на пут стане.

Међу тим су и трошкови збиља велики били, те је најпосле надвојвода обећао, да Влахе неће више примати.

Шта је даље с тим насеобинама било, као и о њиховим привилегијама и црквеном уређењу, обећава проф. Бидерман да ће други пут рећи.

Још се може само то додати, да се Срби поред свих тешкоћа и протеста и даље амо насељавали. 23. јан. 1612. међу осталим јавља надвојвода Фердинанд: dass sich von etlichen Jarn hero ain grosse Anzall der Wallachen, die dem Feindt ausserhalb der Granitzen ohn ainiche Vorwöhr gleichsamb vor den Augen liegen, sich auch allerdings entplösst,

und unarmirt befinden, angesetz haben. Ови Срби, о којима Фердинанд говори, населили се пред границом, где су од непријатеља сваки час могли бити нападнути, јер их ништа заклањало није. Међу тим могли би се и сами Турцима предати, кад би виделн, да им опасност прети. Да би то отклоњено било, буде пуковнику Траутмансдорфу заповеђено, да трошне тврђаве у *Северину, Сандровцу*, „Majorizki“ и „Suczvau“ добро утврди, јер су лежале посред тих насеобина.

Год. 1625. гледали су да подигну две нове стражаре у *Новомграду* и *Свибевцу* и једну тврђавицу у *Дерње*, да би тако прво реку Драву, а друго оне *Влахе*, који се из Каменице амо доселили и земљу обделавали, боље сачувати могли. Број српских задруга износио је тада неких 1200. Касније се још више њих доселили. Тако у извештају границе од 1679. стоји: да се у току од последњих 20 година ова села између реке *Чазме* и града *Свибевца* подигла: Ваговина, Грабовница, Сухаја, Побјеник, Иванић, Циглена, Плошчица, Храстовпоток (?) и Веламинац (?).

У једном извештају опет са границе од 20. окт. 1650. стоји: да су Власи solche öde Orth, so in die 80 und 90 Jahr wüst und verlassen gestanden, in ein schönes und lustiges Landt претворили и да су између Драве и Саве 200 села подигли „dadurch das windische Landt fast umb soviel, als es vorhin gewest, erweitert worden.“

Професор др. Бидерман причајући, како се доселили Срби у вараждински округ, хтеде на основу нађених аката то доказати, да се Срби онамо у другој половини XVI. века заузимањем и потпомагањем више војничке власти доселили и то да су из доње Славоније дошли. Према томе би оно било неистинито, да су за владе Рудолфове дошла два кнеза из Босне, који су са собом много људи довели; а нарочито оно да је невероватно, што се вели, да су с овима дошли митрополит Гаврило и седамдесет калуђера из манастира Чрмља, који су обновили манастир Марчу. Ово он највише на основу тога држи, што су на пустом земљишту, које није ни Турцима ни Аустријанцима припадало, баш Турци подизали српске насеобине, да би тако то земљиште лакше освојили и за себе задржали. То су они дакле са стратегиског гледишта чинили. За то Аустријанци нису смели веровати оним Србима, који су молили, да се могу у оквиру границе населити. За то је 1576. год. командант вараждинске границе Халек измолио од цара Максимилијана дозволу, да сме растерати оне Србе, који се на Илови, западно од Дарувара населили. Даље и на основу тога, што се те насеобине ни у унутарњости горње Славоније нису трпиле; те је за то од славонских сталежа и донесен онај законски чланак, који забрањује, да се Срби могу на земљишту код Лепоглаве населити. Да су пак Срби онамо из доње Славоније дошли, држи отуд, што је онај владика, који је 1595. год. понудио Херберштајну да доведе Србе у границу, имао своју столицу *у Ремети у Срему*. Ја нећу да се за сад упуштам у даље расправљање, да ли је то све тако. Да је Срба у тим крајевима и пре и после боја на Мохачком пољу (1526.) било, то је непобитно. Даље се и то зна, да су Турци после Мохачке битке разрушили манастир Марчу, који су тамо Срби подигли. Кад и како се тамо Срби после доселили, о том нећу сад више да говорим. Штета је само, што се не спомиње име оног владике, који је хтео да Србе у те крајеве преведе. Сумњам пак, да је томе столица у Ремети у Срему била, јер онде се изрично каже: der über Clerisei der beiden Sandiakhe Boschega und Zernickh zu gebicten gehabt. Кад је он већ био над свештенством Пожешког и Церничког санџака, онда не верујем да је доле у Срему у Ремети седио. Даље се ни за манастир Чрмље, Сирмилу, код неког Hermel Ermanj или Šrnyl не зна за сигурно где је лежао. Код једног је на Зрмањи у Далмацији, код другог, и то код дра Бидермана, на Уни у Босној. Које је правије, то остављам меродавнијим личностима да кажу.

Из овог, што смо до сад говорили, видимо, кад, како и где се Срби у Хрватској и Славонији насељавали; видимо, да је повелик број Срба, које из Србије, које из Босне и других српских крајева амо прешао и пусто земљиште населио. Број Срба износи данас једну трећину целог становништва Хрватске и Славоније. Најкомпактније су насељени у Срему, где су, осим незнатног броја друге народности, искључиво они господари. Према западу су до душе ређе настањени; али се ипак налазе у свим крајевима помешани са Хрватима. Кад не узмемо Срем у обзир, наћи ћемо Срба у свима местима, која леже поред Саве; даље на северу, где је Слатина, Дарувар, Беловар, Копривница и др. И ако В. Клајић све Србе у Хрватској и Славонији међу Хрвате рачуна и ако их шта више тим именом назива и тек из милости и великодушности кадгод каже: да се многи Hrvati obreda grčko istočnoga *zovu sami (!!!)* dan danas takodjer i *Srbi*; pače mnogi (osobito seljaci) kažu, *da su srbske vjere*; то сви ови, које тај господин покрсти, знам да одлучно то покрштење и то име одбацују и веле: нека га даде оном, који ће га радо (?) примити. *Срби не требају туђег имена, јер се својим поносе.*

Ја држим, да човек, коме је озбиљно до науке стало, неће никад таку неистину на свет изнашати;

а још мање овако доказивати, за што се ти Хрвати *Србима* зову: Što se toliki *pravoslavni Hrvati* zovu Srbi, polazi odatle: prvo, što su zbilja mnogi njih porieklom iz srbskih predjela, te su se pred Turci (Osmanlijami) sklonili u hrvatske zemlje; a drugo, što su iste vjere ili zakona sa Srbi u današnjih samostalnih kneževinah Srbiji i Crnoj gori.*) Ово је заиста велика иронија а још већа оно: No za to su ipak jedan narod s ostalimi Hrvati, *jer govore jednim jezikom hrvatskim.* Дакле баш тако и никако друкчије! Баш Срби не говоре другим, већ језиком хрватским?! Сад нешто више знам, јер више и научио. А којим су језиком ти *самоназвани Срби* говорили пре, док нису дошли у ове крајеве, и док нису ни знали, да постоји хрватски језик и хрватски народ? Србин може само својим т. ј. српским језиком говорити. И данашњи књижевни језик код тих *самоназваних*, као и код оних, које *други* Србима зову, јесте онај, којим сам *народ српски* говори. Немојмо много говорити и доказивати, већ сравнимо тај књижевни језик Срба, *којим се и Хрвати служе*, са оним, којим прост народ српски и хрватски говори, па ћемо онда најбоље видити, којем је ближи. За цело да није хрватском. *Књижевни језик код Хрвата није онај, којим хрватски пук говори,* већ то је онај, којим се и Срби служе и којим *српски народ или пук* говори. Туђе не ћемо, а своје не дамо и бранимо.

Тако је исто и са *народним благом*, *са народним песмама*. Откуд да је у *хрватског народа* оно исто осећање, исте мисли и језик, као и у *српског народа?* Апсолутно немогуће. Народне песме, које се у Хрватској купе (да не спомињем оне у Босни) и од Хрвата под именом *хрватске народне песме* издају, а у којих је језик и садржај и све већином као у оних код Караџића, за цело да нису потекле из срца и ума чисто хрватског народа. Те су песме, ако не можда све, а оно бар већина, песме српског народа, дакле српске. Многе од тих су за цело пренете амо, а неке су опет овде постале. Српских песама, наравно доста прерађених, наћи ћемо и код Словенаца. Откуд то? Отуд, што су их онамо српски ускоци пренели.

И ако ми овде није била намера, да о језику и народним песмама говорим, то сам ипак ма у кратко споменути морао, јер ми је криво, што ти хрватски научењаци изврћу истину и онако причају, *како њима годи*. Који историчар на свету може одобрити оно, што г. В. Клајић вели: *да је Босна и Херцеговина најчишћа хрватска земља?* А то вели за то, што тобоже тамо сами Хрвати живе. Когод буде објективно о Босни писао, не може и не сме никад рећи, да у Босни и Херцеговини *сами Хрвати* живе. То су код мене просто илузије и халуцинације.

Да се не би овако „оскорбљен" у даљу препирку упустио, завршићу цело писање с тим: ко није с оним задовољан, што има, не заслужује, да му се више шта даде.

*) Opis zemalja, u kojih obitavaju Hrvati. Napisao Vj. Klaić. Zagreb 1880. I. св. стр. 13.

СЛИКЕ С ПУТА.

ОД МИЛАНА САВИЋА.

VI. Ниш и Крагујевац.

Ниш је варош у европском неглижеју, и још ће проћи многа годиница, док се које како одене. Она губи до душе тиме своју оријенталну оригиналност, али добија за то више значаја за међународни саобраћај. Улице се крче и отварају, нове, широке; ниски кровови турских кућа једва допиру до сутерена великих нових здања у европском стилу. Ту се виде пространи прозори, а мало даље решетке на малим пенџерчићима. Џамије са витим мунарама остадоше као неке реликвије, да подсете Нишлије и странце на негдашње турско господство. Шта више, у тој вароши је заостала и мала турска колонија, сама фукара, која не ради ништа. Куд год се окренеш, свуд се руши и зида. Поред одела, поред нових јавних и приватних здања, стара се Србија за своје мезимче, до ког је с тешком муком дошла, и материјално и умно. Трговина цвета и многе олакшице су јој пружене, у првом реду железница, која Ниш везује са западом а од скора и са истоком. Велика гимназија, учитељска и многе основне школе старају се за умни напредак нових, до ослобођења јако запуштених, крајева. Ја сам био у новом здању учитељске школе, и, бога ми, многа европска варош могла би се подичити с таквом школом, не само по спољашњем облику, већ и по унутрашњој вредности. Био сам и у новој основној школи на Арнаут-базару, и како сам уживао, видећи слатку Српчад, како лепо излази из разреда, да се мало за тим смота у неко клупче — та деца су, а смем се опкладити, да нису ни у Лондону боља. И не треба, та доста ће рано наићи на њих озбиљност живота. Ту сам се састао са својим другом, М. В., управитељем учитељске школе и упознао се са проф. Ј. М., који је стекао лепа гласа са научне радње своје на педагошком пољу.

Одсео сам био у Арисовој гостионици, коју могу препоручити сваком, који нема превеликих захтева. Потражим свога старог шпецију, санитетског поручика А. Ј. Нађем га у кревету; беше болан, а како сам се радовао, да се састанемо и већ да... Овако сам седео поред његова кревета и сам гњавио пиво. Није ми пријало, и да му није дошао у посету жандарски официр К. Чех, остало би при првој чаши. Ала је приповедао! Та где тај није био! Па како је приповедао — нисам престао смејати се. Хоћу овде да наведем само неки полицијски реферат о прошлој ноћи:

— Бадава, кад је човек у несрећи, кад је пехиста. Јуче дође амо неки Турчин из Солуна; оде у турску механу и поче се са овдашњим Турцима разговарати и веселити. Плати рачун, и моји Турци примете том приликом, да има нешто новаца. У неко доба ноћи крену се у другу механу; но кад су пролазили поред Нишаве, наши Турци зграбе госта, избију га, отму му новце и баце га у реку. Овог је хладан туш мало довео к себи, почне пливати и једва се некако искобеља на обалу. Сад се стаде обзирати, где је? У то спази неку светлост, приступи прозору и поче лупати све то већма. Домаћин, онако иза сна мислећи да су лопови, зграби револвер и фрас! фрас! кроз прозор. Једно тане окрзне маличко Турчина и он нагне бегати. Ноћна патрола дојури на праску, види Турчина како бежи, ухвати га и с њиме у бувару. Јутрос се легитимирао и сад тражимо харамије Зар није то пех?! Бити излеман, опљачкан, у воду бачен, из пиштоља рањен и као лопов у буввару скљукан — а овамо бити невин, као новорођено дете. Das ist wirklich schon das höchste Pech!

Сутра дан пре подне одвезе газда-Перче мене и мој пртљаг на железничку станицу. Шта да платиш фијакер, рече и имаде право. Ту се с њим својски опростим и братски изљубим, још му не знам колико пута рекох, да поздрави код куће све. Газда седе на кола, Тамерлан и Ћора потегну, псето Куса залаје, „с богом, газда!“ „с богом, Милане!“ и он се изгуби међ свет.

Путуј сретно, поштени газда њој! На путу не десило ти се ништа трањаво! Ти ћеш већ сутра бити у свом Зајечару, у кругу своје породице — да бог да се опет у здрављу видели!

Тешко ми се било растати с газдом, признајем искрено, а што и да тајим. Моје мишљење о њему и његовима није се изменило ни најмање, а какво је, то сам већ из Зајечара написао.*)

Ступим у дворану. Ту већ нађем шарен свет, како се гурка око касе. Грдни неки Арапин у шареном кафтану, с огромном чалмом на глави, стоји мирно и чека, да и на њега дође ред. Неки странци, неисказано безобразних образâ, ходају горе доле и гледе преко наших глава. Један београдски кицош удвара се двема госпођицама. До велике тезге, на којој су наши кофери, стоји — ах! стоји она лепа удовица.

Извадим билету до Лапова а сандучину оправим одмах за Београд. Хоћу у Крагујевац, да га видим, а особито да се нађем са својим Ђуром.

У гвозденим колима — треће класе — не беше много друштва. Арапин, два трговца из Јагодине, од којих нас један, ћовијалан дебељко, често нудио чутуром; иза мојих леђа сељак са синчићем, и још две три особе.

Морам навести призор, који ми је и сад жив у памети. Влак јури дакле својим путем, с обе стране његове трче стада далеко у поље. На то ће синчић оног сељака:

— Гле само, како су ови јањци луди и како далеко трче, они још мисле, да ће их гвоздена кола прегазити.

— Е, мој синко, примети сељак, шта тражиш памети у јагњета, кад се и ове маторе овце тако лудо клоне наших кола.

Предео је врло леп. Гвоздени пут води сад моравском долином, оним старим путем од памтивека, којим су ишле силне чете освајача на превелику радост тамошњих становника. Планине се ближе и шире, док иза Сталаћа не пукне широко моравско поље. Од негдашње куле Тодорове остало је нешто развалине, која се црни на обронку оном. Ту негде води пут у престоницу Лазареву, у Крушевац. Кроз десни прозор видим далеко Ртањ, сад западну му страну. Колико и колико пута сам му гледао источну, шетајући се с колегама Књажевачким друмом!

Арапин прекрстио ноге, колико је могао на седишту, и једе. Сир, хлеб, паприке, соли и лука тура у чељусти и жваће мирно, гледајући често горе, кроз кров гвоздених кола, Алаху своме у браду.

У Лапову морадох изаћи из Београдског влака, јер ћу по споредној прузи у Крагујевац. Ах, како лагано иду кола! Кад затвориш очи, мислиш да се враћаш у Лапово. На лепој Крагујевачкој станици дочека ме мој друг, др. Ђ. Г., физик округа Крагујевачког, а у стану лепа и млада женица његова.

Крагујевац изгледа са свим варошки, велика чаршија подсетила ме јако на Новосадску пијацу. И ако је Крагујевац „стара“ престоница, опет се за то понавља сваким даном. Од јавних здања ваља ми споменути нову цркву, која је назидана по облику Цариградске цркве Софије, да како у много мањем. Поред цркве је здање велике гимназије — ништа

*) У листу „Браника“, бр. 145. од прошле године.

друго, него баш палата, посвећена просвети. На чаршији се диже нов, прекрасан хотел, који је до сад већ и предан публици. Кавана „Талпара“ је елегантно намештена; ни Београд нема баш лепшег локала.

С великом пажњом сам посматрао „шарени конак“; али кад ми рекоше, да је у тим дворцима намештај са свим друкчи, него што је био за време књаза Милоша, прође ме свака воља, да уђем у њих. Још да није у Топчидерском дворцу остављено нешто по старом, не би потоњи нараштај ни знао, како је живео и становао књаз Милош. За иста не разумем ту оскудицу сваког пијетета.

Химичар тополивнице, г. П., био је тако љубазан, те ми је показао ту велику фабрику; без њега не бих разумео ни десети део. Као спомен понео сам један фишек са собом; ево га на мом столу.

У Крагујевцу сам провео скоро четир дана, био сам и по околини. Ту је срце Шумадије, ту чујеш само српски говорити.

Да споменем случај, који ми се десио с једним старим господином. У разговору о Крагујевцу споменем и конак, где је сад официрска касина, и приметим, да је тамо узидана *римска* надгробна плоча.

— Да, да, одговори стари господин; али, је ли натпис ћирилицом?...

Сценерија пута од Лапова до Београда врло је лепа. Тунел, па висока ћуприја — и Швајцарац имао би шта да види. У Рипњу, чини ми се, уђоше у влак многи ђаци-великошколци, који су тај дан провели у слободној природи.

Осам сати могло је бити, кад сам стигао у Београд.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— *„Матица Хрватска“* разаслала је ово дана својим члановима књиге за годину 1887. Добротом поштованога тајника „Матице Хрватске“ господина Ивана Костренчића доћосмо и ми до тих књига. Има их свега девет, две су поучне, као *Кукци*, књига друга, написао др. Мишо Кишпатић, и *Ватрослав Лисински и његово доба* од Фрање Кухача. Забавне су *Пошурице* од Јосипа Томића, *Ране и мелем* од Даворина Трстењака, *Три приповјести без наслова* од Ксавера Шандор-Ђалског, *Сабране приповјести* А. Шеноје (7. књига), *Гетеова Ифигенија на Тавриди*, превод Владислава Вежића, *Гундулићева Дубравка* и *Пјесничке приповјести* Тараса Шевченка у преводу А. Харамбашића. Добисмо још први део *Херодотове повести* у преводу А Мусића, коју књигу чланови „М. Х.“ добијају за 1 фор. Од забавних прочитали смо за сад Вежићев превод Гетеове „Ифигеније на Тавриди.“ Да богме да се ни један превод каквог већег песничког дела а особито класичног не може мерити с оригиналом. То је стара ствар и није никако друкче. Та кад сравнимо и најбоље преводе наших народних песама, одмах нам разлика упада у очи. Но за Вежићев превод можемо рећи да је лак, течан и разумљив, а то је на сваки начин врлина, која се не да довољно оценити. Ипак морамо приметити, што се преводилац није држао метрума Гетеовог, што би да како при обради таквог дела управо морало бити. Гете је написао „Ифигенију“ у јамбима од 5 и 5 и по етопа, а преводилац је употребио трохејске александрине од 6 стопа. То већ не одговара појму и начелу старо-класичне драме па ни драме доцнијег писца ког, у којој је предмет црпљен из старо-јелинског доба; и ако је можда нашем језику трохеј прилагоднији. Што се песници баш држе јамба при обради својих драма, лежи у том, што је та врста стопа најближа обичноме говору а опет диже достојанство предмета. Приметили смо још, да је преводилац местимице употребио више речи а где где и више редова, него што је у оригиналу; али то није недостатак, пошто је преводиоцу по свој прилици стало до тога, да се не изгуби ни једна мисао Гетеова а хрватски језик као год и српски нема у многим приликама тако збијених облика, као немачки. С чистом савешћу можемо препоручити и нашем свету превод Владислава Вежића.

— У Пруској је А. Мартенс покушао да се увери, да ли ће садашњи часописи моћи преживети 50 година. Политичке новине није ни узимао у претрес, већ књижевне и уметничке. Он је увео 97 новина а од тих је нашао да су само *три* на чистој хартији штампане; остале имају толике смесе дрвене и сламње целулозе, да не ће моћи доживети ни оних 50 година.

СМЕСИЦЕ.

(Славне жене на самрти.) 6. Марија Стјуартка. Скоро никоја жена у историји и у песништву није тако занимљива, као та шкотска краљица, која је посрнула као жена а грехе своје откајала као јунак. Сви скоро бијографи и испитиваоци, који се бавили њеним животом, бићем и карактером, сви скоро песници, који су јој опевали судбу, баш су у њу били заљубљени те је обожавали. Сви се у том слажу, да је била лепа и умилна; уз то је за своје време била необично образована и имала ванредна својства душевна. Eugène Crepet у свом „Trésor epistolaire de la France“ назива је, да је она „највећи прозатер француског језика своје епохе“ те пише о њој овако: „У писмима, што их све једнако пише „својој доброј сестри“, која јој нигда није одговорила но јој мишљење своје саопштавала преко потчињених људи, у тим писмима уме Марија Стјуартка да погоди мало по мало све гласе са особитом вештином. Диже се она у њима до иројизма а спушта се до надмудривања. Час заборави на свој несигурни положај толико, да са најнеустрашенијом смелошћу захтева права, која јој припадају; час савлађује свој понос, утишава злу вољу дотле, да чак и ласка својој душманци те уз своје молбе додаје ситне даре, што их је зготовила својим рукама. Унутрашњи привори, што их откривају та писма, на којима се осећа како душу једну тамане најжешћи осећаји, изазивају величанственије и

узвишеније страсти и чувства, него сви обрти и удари спољашње судбине. Са неисцрпивом запетошћу прати човек непрестану промену најрадоснијих нада и најцрњег очајања, што се збива у срцу те заробљенице, која је тако храбра и борбама сваке врсти тако очврсла, да је не могу свладати ни године, ни болест, ни неизбежна несрећа. Из тавнице, са патилишта свога уме она у корди да држи протестантизам те Европу у помоћ да дозива. Неуморно се и до последњег тренутка са нечувеним напрезањем бори за изгубљену слободу и живот, који дише под мачом џелатовим и који она најзад, кад је куцнуо кобни час, на жртву приноси са мирноћом, којој равне нема. Од природе весела, склона на радост, да, на лакомисленост, у Француској научена на бујна весеља и забаве, одана друштвености, лову, игранкама и маскерадама, знаде се ипак с пристојем да нађе у ропству, које је њу морало ванредно тиштати. Лишена слободе, у дружењу ограничена, без светковања и весеља, тужи се у писму једном од године 1586. на стан, који је, без сунца и зрака, влажан и хладан, на сав се намештај нахватала трулеж. „Ниједан великаш земље ове, чак и ниједан нижега рувета од мене, о томе сам уверена, не би ми дао лошији стан, но што има сам; сматрао би то за казну и тиранију, кад би га ма и само на годину дана затворили у стан, тако тесан и невгодан, као овај, што ми га натурише. Та ја за себе немам ништа више, до две мале гадне, уз то још и тако хладне собице, да без завеса и тапета, које сам дала ту пометати, не бих могла издржати ни дању а некмоли ноћу. Па скоро ниједан од оних, који су ме у мојој болести дворили, није прошао без штете, реуме или катара.“ У таквом јој је стању једна од најмилијих забава, насађивати и одрањивати голубове, црвене јаребице и свакојаке мале тице певачице те их даровати својим пријатељима у даљини и близини. Уз то вештом руком везе па везове своје раздаје на успомену, чак и краљици Јелисавети шиље два три веза. Но главно јој је занимање: писати писма, у којима се брани, у којима излива своје жеље, своје наде, своја страховања, писма, у којима упознајемо сву величину и важност њенога духа. Писмо, у којем Мрија Стјуартка 24. Новембра 1586. војводи од Гиза саопштава, да је на смрт осуђена, прави је ремек по мирноћи и поданости. „Хвалимо бога“, вели у том писму, „те ми је већ једаред крај, јер у стању, у којем бејах последњих дана, нити сам свету била на хасну инти ствари божјој и његове цркве; а смрт ће моја, надам се, доказати непорушиву постојаност моју у вери нашој те ће допринети, да се католичка вера на несретном острву овом наново подигне и одржи. И ако сам ја прва у нашем роду, на коју ће џелат дићи руку, нека вас то не вређа, јер пресуда одметникâ и непријатељâ наше цркве никад не може важити као основана и правомоћна за слободну краљицу, него шта више још посвећује пред престолом господњим. Да сам се одрекла истините вере његове, не бих попила овај пехар. Посред зверова, који ће при смрти мојој око мене стојати па урлати, даће ми бог снаге и јачине. Нека му је хвала за то!“ Одиста је мирно и подано ишла на губилиште. Пошто јој је лорд Бил пред Шрусбријем и још неколико друге господе 15. фебруара 1587. у вече између осам и девет сахата саопштио, да јој сутра дан у десет сахата пре подне ваља мрети, села је те је добар део вечера и ноћи провела пишући опроштајна писма и своју последњу вољу. Сва изнурена од тога, престала је најзад те легла да отпочине и да прикупи снаге за последњи свој ход. Кад се у зору пробудила и дигла, видила је, да има да живи још само два сахата. Обукли су је онда а сама је још у том са мараме једне распарала златан поруб, да би том марамом згодно могла привезати очи. Околину је своју тешила а противницима својим није до последњег тренутка остала дужна одговора. Кад је пољубила распеће а гроф је Кент видио па јој опоро рекао: „Ако ви лика спаситељева немате у свом срцу, у рукама ће вам слабо помоћи,“ одвратила му је: „Многом је и многом невгодније, да га носи у рукама, него у срцу. Но хришћанину, који иде на смрт, зацело ће лик спаситеља на самрти свагда бити од хасне.“ Спор обе цркве, који је трајао целог њеног живота, наставио се до самртног јој часа. Још су је на шафоту хтели за смрт да приправе по протестанском обреду, но она је то енергично одбила. На губилиште се попела у свој помпи краљичкој, на њој је била хаљина од црвене кадиве са загаситим пршњаком, који је био опшивен црним атласом; на њему је било бројаница и реликвија; преко леђа је пребацила огртач од атласа, исте боје као и хаљина, којој је ивица била порубљена самуром; огрлица јој стајала је усправљено, рукави су јој висили; беo дугачак вео покривао јој је цео лик од главе до пете. Чарапе су јој биле од плаве свиле а ципеле од марокина. Лице њено, каже се у извештају једном о њеној смрти, тако је било лепо, да се сви дивили. Тек је с муком још у последњи час израдила те су је дворкиње смеле пратити на губилиште. Кад се уз степене пењала, морали су је подупрети, но горе се одмах повратила те мирно говорила са својом околином а и са осталима, који су ту били при екзекуцији. Како није ни појма имала о смрти, коју јој је ваљало претрпити, то су јој морали најпре дати тачна упутства, а она се по том владала од речи до речи. Глава јој на жалост није пала од једног ударца, џелат није мач спустио на врат, него на потиљак те ју је тиме јако озледио а није јој задао смрт. Она се на то живо тргла али није ни јаукнула ни уздануле. Тек други, боље наперен ударац одрубио је лепу главу.

6. **Јелисавета, краљица енглеска.** О той противници Марије Стјуартке пишу историчари, на челу им Далман, са најодлучнијим респектом те је броје међу највеће владалице. У државним је стварима било у ње снаге самопрегоревања, али уз то дабогме много и самовоље, а волела је и сплетку и лицемерство. Не може се порећи, да је мудром својом владавином дигла Енглеску до светске моћи, али је дижући државу сама себе морално понижавала. При свој величини било је у ње много и комедијашлука. Још је у шездесетдеветој години играла гаљарду са војводом Неверским. Но наједаред је изгубила снагу, да себе и друге обмањује, те је француском посланику признала, да јој је живот додијао. Најзад се гроз́ила свог мршавог лица, које је од бора сво било унакажено; стала је онда мрвити улагивала, те је упознала човечју величину у свом њеном ништавилу. Од то је доба изгубила сав мах те стала проводити дане и ноћи у сузама и уздисању. Брзо је опала и ослабила. Кад су је питали, кога жели да јој буде наследник, горко је узвикнула: „Разуме се не којекакав човек. Мој наследник мора бити краљ, па ко би то други могао бити, до нећак мој у Шкотској.“ Тај нећак био је син Марије Стјуарке, коју је она погубила. Је ли хтела тиме што да поправи? Околина јој њена није веровала речима, па су је наново запитали. „Маните ме се“, одговорила је на то љутито, па није ни речи више рекла. Историчар Робертсн пише о њој: У последње време нити је јела нити пила штогод, шта више није хтела да узима ни лекарије; није никад ни легала; десет дана и десет ноћи седила је на јастуку на земљи, замислила се па ни речи да проговори, један прст држи у устих а укочено гледа у земљу — док најзад од тешке душевне боље и дугога поста није са свим изгубила снагу те изданула. Шта ли је то „девица“ краљица некад веселе Енглеске у том стању мо-

рала мислити? Ведри златни дани општега задовољства давно су били прохујали. Тешко да је око ње лебдила Шекспирова живахна уметност са Фалстафом на челу; биће да су је опкољавале бледе, крваве сенке, које су ју оптуживале а пред свима је била сенка кукавне Марије Стјуартке. После њене смрти изразила се Јелисавета француском посланику а и другима, да смрт Маријину она сматра за највећу несрећу свог живота. Куне се богом, да је она у тој ствари са свим невина. Истина да је потписала пресуду, али само за то. да би умирила своје поданике, а никад није мислила, да је даде извршити. Саветници су је њени, вели, изиграли, па да јој исти већ одавна нису часно послужили и да нису то урадили у уверењу, да је смрт Маријина на спас земљи и краљици, и њима би она главе дала била одрубити. Да ли је тада, тако близу свршетку, те тврдње сама себи и судији својих дела поновила? Биће да није, јер се по свему, што се историјским испитивањем дознало о карактеру краљице Јелисавете, мора узети, да је она свугде радила трезвено и размишљено. Саопштаји сувременички хвале јој штедљивост, разборитост и дивне јој способности, а уједно уздижу, да се у време подозрења и опасности умела да влада као што треба те разборитим понашањем кадра била отклонити и једно и друго. Јелисавета је наиме, као што је познато, проживила тешку и невољну младост. Родила се 17. Септембра 1533. Полусестра њена, краљица Марија Тјудорова, претходница јој, држала ју је као заробљеницу, па је наредила, да непрестано на њу пазе и мотре. Тек вештим понашањем, којим је знала задобити наклоност Филипа и шпанског кабинета, пошло јој је за руком те је одвратила Марију од намере, да је преко парламента даде прогласити незаконитим дететом, или је послати у страну земљу. Тако приморана и научена вечито бити на опрезу, употребљавати околности и људе на своју корист, биће да је укоренила себи у душу неко притворство и лицемеру, које се целог свог века није више опростила и која је остала њена, без сваке сумње врло лепа, својства некако у запећак бацала. Сва њена природа има у себи нешто хладно строго, мушкобано. Треба само читати писма и преговоре о мождашњој удадби њеној, па да се човек о томе увери. Свагда ту избија страх њен, да ће чрез мужа изгубити што од уважења и уплива. „Ма кога да изаберем себи за мужа", пише год. 1565., „па био он и незнатне важности, ипак би женидбом добио толико моћи, да (ако усхте) изведе какав рђав намишљај. С тога сам се ја решила, да мом будућем мужу ништа не уступим моћи своје, својих добара, него да се њим послужим само на то, да поданицима својим оставим наследника." У време, кад се говорило, да хоће да се уда за грофа Лестра, нешто се овај с њоме свади па заиште допуштење, да сме отићи у Француску. Краљица му одбије молбу овим речима: не би за њу била никаква слава, да пошље роба тако великом владару, као што је краљ француски; а околини својој дода смејући се: „Не могу живити а да Лестра сваки дан бар по једаред не видим. Он ми је као мало моје пашче; чим човек пашче то види гдегод, одмах каже, ево и мене." Многи су је мушкарци просили, многи великаши енглески, неки страни краљеви и кнежевићи, али се она није удала ни за једног. С тога се дошло на ту слутњу, да се она по конституцији тела свог бојала, да не ће моћи родити а да у порођају не умре. Фридрих Раумер у својим „Писмима из Париза" мисли, да на то можда циља повеља једна града Алансона, у којој Јелисавета изрично изјављује, „да њу брачни уговор не обвезује на комсумацију брака, пре но што се она и војвода Алансонски међу собом о неким особеним стварима не поразговоре и не сложе." Још је она пре поверенику једном војводином рекла, „да се човек може зближити а да зато не роди деце" По свему се томе може узети, да је краљица Јелисавета свакако имала и својих слабих часова и нежних састанака, али се никад ниједном мушкарцу није право подала. Шилер има право, што Јелисавету нарочито с тога пушта, да окрутно поступа против Марије, што је злобна и пакосна, не са лепоте Маријине — јер ни Јелисавета није била ружна — него са Маријина слободнијег и сладоснијег живота. Јелисавета је свагда себи морала много одрицати а Марија се неограничено одавала радости и уживању. Та разлика, која је постојала међу обема краљицама, огорчавала је Јелисавету те је била свирепа према Марији, а та свирепост, кад јој је на измаку живота канда особито живо изашла пред душу, није мало допринела, да јој загорчи последње часове. Последњих својих година патила је од анемије, но при том је у главном ипак била весела па се при свим годинама својим још загледала у грофа Кленкера, лепа и храбра ирског племића. Но наједаред је остави сва снага; није могла ни јести ни спавати. „Ма да нема праве грознице," гласи извештај један од 19. Марта 1603., „ипак пати од вечита немира, а стомак и уста тако су јој врела, да сваки час мора узети што хладно, да је не задави сува флегма, која јој по који пут загрози." 21. Марта рече: „Не ћу више да живим; да ми је да умрем." Но тек је 3. Априла 1603. у три сахата пред зору испустила душу. Имала је полаку и мучну смрт.

ОДГОВОРИ УРЕДНИШТВА.

Г. Д. М. М. у Ш. — Ево вам, по жељи, штампане признанице, да смо примили ваше песме „Да л' те љубим . . ." и „Не љуби ме." Али — ви као да хоћете, да их и штампамо?! Ех, драги господине, то већ не можемо. Знате, претоварени смо материјалом тако, да на те ваше песме не ће *никад* доћи ред. Жао нам је; али сами сте криви. За што нам не послаете чеда ваше Музе раније? Овако су вас, видите, други претекли. С тога вас у једно пријатељски, управо очински упозоравамо, да нам и не шаљете оних 40 песама, којима нам у писму претите, и ако „признајете" сами, да сте „лиричар." Немојте, за име бога, бацати новце на поштанске марке. У једно би вас хтели са странпутице одвести на прави пут. Немате право, што уреднике и критичаре кривите са неуспеха многих песника-почетника и велите, „ако је први покушај испао лош, убијете га у појам." За име бога, господине! Та нисмо ми никад онога убили у појам, који појма *има*. Како ћемо пак убити у појам онога, који појма *нема?* У *шта* да гађамо? Видите сад, да немате право. А до те срџбе ваше не би ни дошло, да нисте отишли међ песнике. За то окајте се активне поезије, па се не ћете срдити . . . .

Исправак. У 26. броју нашега листа на страни 415. у другом ступцу одмах горе требало би да стоји: „и из овога не може г. Д. Руварац изводити закључак, да Шолвин и Миклошић мисле, да се јеванђелистарем не зове јеванђелије поређано по „данима читања" "

САДРЖАЈ: Како је Пјевалица излијечио фра-Брну. (Наставак.) — *. . . . . . . *. . . . . . . Песма Драг. Ј. Илијћа. — Четрдесетпрви. (Свршетак.) — Црвени цветак. Свршетак.) — Српске насеобине у Штајарској и вараждинском пограничном генералату. (Свршетак) — Слике с пута. VI. Ниш и Крагујевац. — Ковчежић. Књижевне белешке. — Смесице. — Одговори уредништва.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 28. У НОВОМ САДУ 14. ЈУЛИЈА 1888. ГОД. IV.

ДУХ ВРЕМЕНА САД ЈЕ ТАКИ!

ПРИПОВЕТКА ИЗ СРПСКОГА ЖИВОТА.

ПРВИ ДЕО.

(Наставак.)

Госпођа Јеца се као мало и поутеши, али... тек... тек...

А Јелена се сада збиља почела надати, е ће, по речима поп-Стевиним, „то све још бити као што треба“, то јест, као што *она*, по свом рачуну, жели. Отрчала је к Јаковљевићима. Нешто је вукло ма куд, полетела би. По најпре и једино, до душе, полетела би била тамо преко потока оној кући, одакле јој у вече долазе они звуци са ситних гусала, тамо,... ох, тамо, да *њему* каже, како јој је сад одлануло, како ће „све још бити као што треба.“ Но или што јој се чинило, да није прилика, да она, девојка, иде сама њему, момку, у кућу, или што је и она као у опће што кажу за женскиње, у конзеквенцијама својих премиса увек доследна, нађе се код Даринке.

Састале се и поздравиле, као да се бог зна колико дуго несу виделе, или као да су претуриле некакву страшну опасност преко главе, па хвале бога, што су остале живе и здраве.

— Отишао је. — рекла би Јелена.

— За што је отишао? — рекла би Даринка.

Али као да она не сме, ни да спомене: „Отишао је!“ А ова, бог ме, ни онда, када би Јелена то и споменула, не би смела запитати: „За што је отишао?“

Тек обадвема беше у тај мах Бранко и његов нагли одлазак у мислима.

Као да осећају, е би им неугодно било, да остану у друштву с госпођом Натом и с госпођом Катом, па се отискоше у врт.

Јелена је непрестано ћеретала. Разговор јој се заплеће час о цвету Даринчину, час о хаљини, што ју је сама још о Духовима добила, па онда и о којечему другоме — готово без праве свезе тих разних предмета.

Госпођи Нати чисто није право, што Даринка оде с Јеленом. Као да јој је сад крива нешто и она, па се боји, покввариће јој се кћи поред ње. Ако и зна, да све, што се догодило у кући поп-Стевиној, носи на души и на образу свом сама госпођа Јелисавета Рашићка, ипак јој дође и девојче само покварење. „Дете, за Бога, не треба ни да зна, да и тако што има на свету. За њу нису још таке ствари!“

Но претерана бојазан њена беше са свим неоснована. Међу девојкама не паде ни једне речи, која би, баш и по госпођа-Катину мишљењу, на Даринку утицала развратно. Чак ни о ноћашњој серенади не спомену ни једна ни беле.

Само Зорка, када дођоше до онога џбуна иза врта, где се оно први пут сусрете она и Даринка са Стајићем, не мога, а да не подсети своју сеју, како су се обадве препале, када су из ненада ту натрчале на Бранка.

— Јух, како сам се ја онда поплашила! — вели Зорчица. — А Даринка стала, па не зна, шта ће; па кад Бранко отишао, а она ми меће моју руку на своје груди, да видим, како јој страшно лупа срце. А срце јој лупа, Боже, лупа.

Јелена се на то одсмејала.

А Даринка је поцрвенела до иза ушију. Заборавила, и да навуче дубље на очи махраму, што је пребацила преко главе, да скрије своју неприлику.

Срећом ни Зорци ни Јелени не падоше ни на ум, да пазе на њу, шта ће изазвати у њој Зорчине речи!...

*

Кад се Јелена вратила од Даринке кући, дочекала је мати с наредбом, да је обрадује:

— Спремај се! У суботу ћемо у Карловце!

Јелена застаде.

— Да, душо. Ићи ћемо на свечаност, — опет ће

мати. — Нема таквих прилика често. Чика је одобрио. Треба да одемо и код тетка-Тинке.

Нова неприлика за Јелену. Као да је данас заборавила и на Брајковачко певачко друштво и на сврху, рад које се било то друштво састало, као и на то, да је у кући већ било речи и о томе, да ће се ићи у Карловце.

Него није научила, да приговара што материним жељама, ма и којој њеној речи; па наравно, и сад беше вољна повиновати се ономе, што мати нареди.

Али јој сину у главу мисао, да би било врло потребно, да се састане с Кнежевићем, ако ничега другога ради, то бар да му каже, шта мати жели, и да она то чини само по материној жељи.

Од онога вечера, како је оно учитељ отишао онако нагло и срдит с њена прозора, није ни била с њиме, осим јуче на првом покушају певачкога друштва. Па већ и онако имала би да га пита много, много, да га пита, срди ли се још на њу?

А зашто се срди, то као да сад тек почиње да нагађа. Па баш за то треба да му каже, како мати хоће, мати хоће а не она, да се иде у Карловце.

Сачувај Боже, када би Милан опет сада помислио, да је она, Јелена, нагла у Карловце за њим, за Стајићем!

Што јој већма долази у главу, да је потребно да се са учитељем састане, то Јелена све нестрпељивија; што нестрпељивија, то одлучнија.

Како да се састане с њим? Хоће ли он вечерас доћи под њен прозор, као обично, кад је онако срдит отишао прексиноћ од ње, а од то доба није нашао за вредно, да јој и речи рекне, осим што је јуче у певачкој школи пробао и њен глас, али са свим онако хладно и озбиљно као и осталих? Синоћ га је дуго и дуго чекала на прозору, и он не дође. Бар да је после серенаде и прошао онуда. кад је изгледала на њега као озебао сунце, те није могла више ни заспати после тога! Да зна само, како јој је синоћно певање његово прионило за душу!

Па збиља! Кнежевић не дође ни вечерас.

Касно у ноћ тек чула је, да се отворила врата на школском здању. Касно у ноћ тек вратио се Кнежевић из манастирскога воћнака, посрћући „од љубави и од вина."

Као што рече Јован, пречасни господин архимандрит беше отишао некуда у купке. А млади отац Варнава, манастирски намесник, добио мало одушке, да се провесели с веселим Брајковчанима у хладу манастирскога воћнака уз искрен разговор и ватреног Радованца.

Кнежевићу добро дошло било, да се прође у чистом планинском ваздуху, да истера шетњом мамурлук, па му није требало два пута рећи, да се придружи бележнику, Јовану, писару и благајнику.

— Ох Боже! — заплакала се Јелена, када је чула, како хладнокрвно затвара учитељ за собом врата на школском здању; заплакала се, изгубивши наду, да ће се и вечерас састати с њим, и уверивши се зар још боље, да се он још једнако срди на њу.

А какве ужасне муке трпљаше у тај мах бедни њен Милан! Да зна само, колико је грких пилула прогутао већ и данас од бележниковичина пецкања! Дотле га је пањкала и запиткивала, где је ноћас био, кад се украо из друштва, док није признао, да је бар прошао поред њених, поред Јелениних прозора. Прошао! А да је био искрен, и да јој је хтео све признати, морао би приповедати, како је наслоњен на ону багрему пред њеним прозором пиљио као маче у жижак, да ли ће каква вилинска рука отворити капак на прозору, на оном прозору, на ком је он толико блажених тренутака с њом проснивао.. пиљио, док се туга није прелила вином, те из дубљине наквашенога срца свога стао проливати грке сузе, раптајући на своју судбину, како је он несрећан, како га нико не воли на свету, како га је изневерила — ах! — и она ... она, за коју би ....

Невера! Ње ради подноси он те муке. Она му је натерала дерт, па је у свом мамурлуку почео да мрзи на цео свет тако, да га мржња, да, баш та мржња, нагнала, да утопи цео свет у манастирски Радованац, да искали своје увређено љубоморно срце. Онда, када је она мислила, да је се он више и не сећа, он се ње ради свађао с писарем, који је у сред друштва и пред њим био толико дрзак, да каже, како је „вечита штета за уметност, што госпођица Јелена нема прилике, да ступи на даске, што свет значе." Баш тада је он први пут у друштву залагао сву снагу своје речитости, доказујући, како је она способна, да усрећи човека, да буде вредна домаћица, добра мати, верна супруга, и тако даље. Баш тада је он тим начином одао своју „тајну", поричући свим срцем, свом душом, па и самом помишљу; да је оно узрок Стајићеву нагломе одласку из Брајковца, што га свет по Брајковцу разнео још, тако рећи, пре зоре. Па ако и није могао никога разуверити, сам је себе тешио ...

(Наставиће се.)

НА ВИДОВ ВРХ.

К ПУТНИМ УСПОМЕНАМА.

ОД Л. ТОМАНОВИЋА.

Казао сам у „*Јавору*," како ми се на католички Видов дан на слави код Видове цркве у *Ластви* истакло питање: како и православни Срби немају ђе коју цркву Видову, а Видов дан славе, у очи Видова дана огњеве пале, и толико међу својој ђеци име Вид или Видо, колико и Срби католички? У Боки још имају католици Видову цркву на *Кастел-ластви,* и ту, ако нема католика, долазе православни на Видов дан из *Паштровића* и донесу толико воска тај дан, да је доста тој цркви преко све године. А у *Конавлима,* ђе су листом Срби католици, имају три Видове цркве, што значи, да су Срби католици, или боље, да је католичка црква међу Србима сачувала светковање св. Вида. За што је православна црква међу нама напустила то светковање; зашто у мјесецословцима њеним, бар оним, што су мени до руке дошли, нема св. Вида, бар не на 15. јунија, а зна се одиста, да га је до Косовске битке светковала, јер да није, не би се 15. јунија и у народу српско-православноме звао Видов дан, него Амосов дан — за што?

Ово питање моје нађе у брзо одговора:

— Како немају и православни Видову цркву: ено је изнад *Мокрина* у херцеговачкој граници!

Кад сам то чуо, одмах сам стао друштво окупљати међу мојима Новским пријатељима, да на православни Видов дан пођемо код те цркве, тијем прије, што чујем, да је на једноме високоме брду. Али неко ми одговара: нема ту цркве; неко: ту је била некад црква или манастир а сада нема ништа него направе сјеницу па се ту служи литурђија; неко: ко зна, хоће ли и литурђија бити, јер су почели ту копати основа новој цркви; еле све одговори, који су тежили, да и мене ометy; но на против све је то мене више потицало, да од моје одлуке не одустанем, тијем више, што сам између њих нашао и који су моју мисао радо прифатили; што више, мој пријатељ Марко Терзовић узео је на себе сву бригу око тога похода: он ће коње наћи; он ће нас предводити; он ће и за наш желудац мислити.

— Али не ћемо ништа горе наћи, ако собом не понесемо, рече ми Нико Доклестић, познати преставник омладине Херцегновске, који ће у овом походу бити мојим побочником; и то му на ум паде у очи самог Видова дана, кад смо пред кафаном Al Corso на пјаци у граду краља Твртка и херцега Шћепана сјеђели, и отолен гледали, како одсијевају од тихога залива огњеви Видовски с *Кумбура* и они из *Забрђа* у *Луштици*. А ја, који сам пазио, да не би нас што омело, одмах наставим:

— И ја се тога бојим, него потрчи па реци шјор-Марку; још смо на вријеме, да собом бар ладна јела понесемо.

Мој побочник потрчи, али наш „шјор Маркето" или „ћирије Марко," како ћемо га свим путем титулирати, није дао, да се ми о томе бринемо, и мога је побочника овако отправио:

— То је моја мисо.

У јутро таман на четири уре окрочили смо на Новској пјаци добре коње и весело се упутили. Четврти је с нама Јово Шимрак, који је одлучио, да се моја мисао оствари, јер да он не пристаде — част нека је нашему „вожду" и част моме „побочнику" — не знам, ћасмо ли се одважити. Јово ми је улијевао неко поуздање, ако се у каквој муци нађемо; ш њим би свако друштво и на даљи и мучниј пут весело кренуло. Дакле дружиница је мала, али потпуна.

Свим смо путем сријетали *Конављане* а и на пјаци смо их неколико оставили; то су све Петровштаци, који су уранили, да купе у Новоме рибе за своје крсно име Петров дан, који им је у петак помагао. Познато је већ, да Конављани славе крсна имена као икоји други Срби. Многи гоне преда се по мазгу по двије натоварене вином у мјешинама. Сви нам први називљу *добро јутро*, а ми им љепше одговарамо *добра ви срећа*, особито шјор Маркето, који протегне мало гласом нешто свечаније и још дода: *уранили соколови!* Само једна постарија Конавока, која на осамареној мазги јахаше, назва нам *ваљен Јевус*, па и она нама надостави још оно пријатељско *уранили соколови!* Ово пријатељско поздрављање наше, и ако нико никога није познавао, биљежим као један лијепи наш обичај српски.

Прошли смо *Топлу* и *Игало,* па уљегли у границу херцеговачку на земљиште старе *Драчевице* а нове *Суторине,* ђе се бијеле зидине турске куле, што је Лука Вукаловић разрушио; ђе је био онај састанак Родићев са усташким вођама за вријеме Андрашијевог посредовања; и ђе се за вријеме устанка великога вила застава слободе, коју је чувала чета Гарибалдинаца. Кад смо наљегли покрај једне старе кућице, што ће брзо панути,речем моме побочнику, с којим сам био одмакао напријед:

— Видиш ову стару кућицу, у њој су зимовали 20—30 Гарибалдинаца, лијепе, интелигентне, оду-

шевљене момчади, који су и пером војевали за свету ствар српску по италијанским највећим листовима најбољим успјехом. Ах, колико се пута ћаше чути пред овом кућицом из толико грла весела граја: „Ecco il signor Tomanović, ecco il signor Tomanović!“ кад ме ћаху опазити, и каква су осјећања мене заносила у њиховоме друштву, на оном земљишту, под оном заставом, у оним годинама моје младости и оним часовима моје среће!... Они су стојички трпјели сваку оскудицу и задовољавали се скромним оброцима, што им је давао Новски и Которски одбор усташки, јер главни одбор Задарски а тако и Дубровачки није шћио, да за њих зна. Сјећам се добро, кад су једном били принуђени, да пређу на аустријско земљиште близу Дубровника одрти и гладни, били су принуђени, да траже нама у Котору новчане помоћи, да опет овамо дођу, да их у Италију не отпрате. Писмо је свршивало заклињањем, да им част спасемо! Они се бојали, да их полиција не отпрати њиховим кућама, и они су на усташком земљишту до конца издржали! Ја сам за успомену чувао многа писма њихова, која су ми са осталима нестала... и данас се не спомињем ни имена њихових осим тројице: Мајлардис, Фракароли и Фаела; данас од свега онога нема ништа до тужне успомене!....

Тако сам причао моме побочнику, који је онда дијете био, да дам одушке тужноме осјећању, што га у мени буђаху туда ондашње успомене, и да се и он кад сјети, па да другоме прича у каснија времена, како су Гарибалдинци, цвијет италијанске омладине, хитали да трпе и да крв своју пролију за слободу српску.

Суторинско се поље пружа с мора од истока до *Дебелога-бријега* на Конавоској граници к западу. С јужне му се стране пружа од Дебелог-бријега један дуги бријег, који свршује у море ртом, названим *Кобила*, који заклања Игало и Топлу све до Новога од валова великога мора, тако чини сигуран и лијеп затон, само са истока отворен; а ко улази у залив бокешки, остаје му на лијеву у западу. На сред хрбата свога овај се бријег мало уздиже и ту је у густој шуми црквица св. Илије, за то се зове тај врх *Илиница*, или *Кита св. Илије*. С јужне је стране преко овога бријега *Витаљина*, одакле почињу Конавли; а са сјеверне Драчевачка села повисоко изнад поља *Шиуље*, *Ченићи*, и *Жвиње* а изнад затона *Њивице* Тако граница окупиране Херцеговине иде с јужне стране хрбатом овога бријега до рта Кобиле у море, па у њој остају поменута села и уско поље Суторинско, којем се са сјевера таласају мали хумци један до другога, преко којих иде сјеверна граница Суторинска у море а на сред затона Суторинског. Преко ових хумних брешчића остаје нам на сјевероисток висока гола планина *Добритица*, која се диже изнад селија Новске општине *Мојдежа*, *Ратишевине*, *Сушћепана* и *Требесина*, и коју дијели од високе такође голе планине *Снијежнице* тако звано *Вратло*, а то су грдна огромна планинска врата, кроз која се иде у *Бијелу Гору* на сјевер, која се подиже на граници црногорској јужно од *Грахова* а на југо-западу *Кривошија*. Кад смо били у пољу Суторинском таман према *Остром Бријегу*, којем леже на романтичном подножју села *Лучићи* и *Мравчевићи*, кроз Вратло нас сунце огрија, али нас је одмах Добрштица заклонила, и заклањала нас је све до у дио поља Суторинског, ђе смо оставили колски пут, који иде на *Цавтат* и *Дубровник*. па окренули десно уз брдо џадом, која иде покрај села *Пријевора* на *Видов Врх*.

Суторинским пољем тече једна рјечица, у коју се слијевају мојдешке воде, а преко ње се прелази старим уским мостом каменим. Поље је готово све узрађено; страном је засијано а страном лозом засађено; у пољу нијесмо никога вијели да ради. Путем смо ђе-кога сријетали, и међу тијема споменућу четири ђевојчице, које су у ред покрај пута стале, док смо прошли, подигнувши руке до према глави изврнутим дланима према нама. То су нам добру срећу жељеле. Тако женске поздрављају мушке овуда. Покрај пута видио сам и двије живе воде на точак, што извиру из оног јужног бријега, кога бих назвао *дугим*; и то имају бити турске успомене. Како овај дуги бријег, што нам остаје на лијеву, тако они брежуљци, што нам се на десну нижу, што нијесу узрађени, ниски грм застире. А с једне и з друге стране пута скромут или скробут и скробутина по плотинама рашћетала, па их бијелим завјесама застире а путнике угодним мирисом напија. То вам је слика Суторинскога поља.

Кад смо уз брдо окренули, биле су пет и по. Тада нас је сунце уфатило, али како су нас његове ждраке иза брда стријељале, нијесу јаке биле. Осим тога џада нас је кат-кад и у хлад заводила, како иде тамо овамо, и како се страна, куда иде, час више обрће западу а час југу. Па и разна дрвљад, што расту по узрађеним оградама Пријеворским, а изнад Пријевора стари гранати дубови по штогођ су нас од сунца заклањали. По крај пута има и великих стабала дивљих крушака, сада пуних плода. Ове су крушке добре, када стану угњијевати и саме с воћке падати.

Изнад Пријевора наљегли смо на живу воду на точак. Било је вријеме, да мало сјашемо и ту у дебелом хладу гранатих стабала да се одморимо, премда нијесмо били толико трудни, јер нијесмо нимало хи-

тали. Ту смо затекли једну старицу а један, старац, погурен на штап, придође. Пита нас, куда смо навалили и чисто не вјерују, да идемо на Видов Врх. Кад су вијели, да их не варамо, чисто се обрадоваше.

— Ха Божиј људи, па баш код Видове цркве! — весело старац ускликну а старица је из даљега према нама весело руке подизала.

Уз то смо се обредили хладном водом, забијељеном с мастиком; ћирије Марко узео је собом не само пљоску маштике него и чашу; па има и другу ојачу пљоску лозоваче, али њу нијесмо ту начињали. Разумије се да смо обоје старо почастили самом мастиком, и они су нам лијепо зафалили и срећан пут жељели. Ту сам први пут чуо онај пријев „Божиј“ у ономе смислу; старац нам га је дао неколико пута, и ш њим нас је шћио обасути највећим почастима и фалама; с тога ми се чини, да га је заслуживало забиљежити; мени се бар врло допада.

Отолен наставимо пут на више, то се зна на добрим нашим коњицима. Морам да се пофалим: ја сам најбољега јахао, и никад не бих желио бољега. Али већ нестаје лиснатог дубља и високи стрми Видов Врх као да је указао гола прса своја; само што ђе-ђе по рудини између крша мирише по који бусак пелима (salvia). И сада ћасмо јаче сунце чути, да нас није дочекао свјежи дах планински. Него је џаду на више мјеста вода изрила, да јој се ни трага не види, па смо у два пута били забасали и морали се натраг враћати; ако овако услиједимо, зло, него ти Јово, наша ресерва у муци, прође први, да напријед извиђа трагове покварене џаде и да нас предводи. И ова је џада турска успомена, јер је на врх брда била кула, чије зидине и сада стрше изнад нас.

Како смо се више врху приближавали, све је боље расположење у нашој малој дружиници владало. Често смо дозивали нашега „вожда“:

— Ћирије Марко!

А он би се мени весело одзивао:

— Едојмосте!

А моме побочнику:

— Николаћи, кало педаћи!

Јер је неко вријеме у Цариграду пробавио, ђе је грчки научио. Па ћаше и по коју турску узвикнути, али их ја нијесам упамтио. Док се изнад нас на самоме врху у ваздуху не указа један обрис човјечиј, који нам је махао марамом. То је био поп Јово Лазаревић, парох Мокрински, који је био начуо, да се справљамо, те нас је изгледао и из далека познао. Ми смо се одмах ставили, да је он, па смо му одговарали машући штитовима, којима смо се од сунца бранили.

О дивноме погледу, што се од *Ловћена* с истока разастире до *Мљета* на запад, не говорим ништа; говорићу, када са самога врха станем разгледати свуда у наоколо; само ваља да забиљежим једну са свијем природну појаву, али која чини велик утисак на посматраоца. Како смо се уз брдо пели, према нама се велико море све више подизало и расло, тако да нам се чинило, гледајући му пошљедње крајеве, да се нимало нијесмо на више попели, илити, да смо вазда с оним крајевима у равној линији! Та је појава одиста величанствена.

Слава Богу! Ево заминусмо иза Видова Врха и пред нама се пружа једна пољаница. Ево нам и попа Јова у сусрет. Прва му ријеч била управљена нашему „вожду“:

— Лијепо си ми поручио!

Наш шјор Маркето смијући се одговара:

— Путнику рока није!

Поп Јово, кад је чуо, да се справљамо, био је препоручио истоме нашему Марку, да му поручи дан на пријед, ако одлучимо, да идемо. Али је наш „вожд“ знао, куд идемо, за то нити је дао нама, да се бринемо за стомак наш, нити је шћио попу Јову што поручивати: позната му је била пуна и гостопримна кућа попа Јова.

— А ми ћемо крува и сира.

— Ми примамо радо, али условом да нас не остављате — ја му одговорим.

— Али морам вас оставити свакако!

— Не ћете никако!

И учиње се као да хоће, да ми угоди, и остаде с нама. Најприје смо се упутили к цркви, да целивамо. Пред нама је једно велико старо дрво, које је своје густо лиснато грање око себе у широко и ниско развило. До њега је сјеница са сјеверне и источне стране на сухој мећи наслоњена а с јужне и западне на сошицама, и с приједа завјесом застрта. О главној сохи, на којој се с приједа наслања шљеме од сјенице, виси једна икона Христова; а друга икона стоји с десне стране на мећи застртој услоњена и пред њом је тас, на којем се прилаже милостиња. И ми смо целивали и своју лепту дали.

Под сјеницом је света трпеза, ђе ће свештеник бескрвну жртву принијети, а народ ће престојати службу Божију испод овог стогодњег дрвета, кога штеде буре и громови. И то вам је *Видова црква,* код које оближњи народ долази упорно а Бог зна од када нема ни трага од цркве! Ту нема што да види; ваља сам да сјеницу направи и икону донесе; ту нема ништа до успомене, коју је нараштај нараштају повјеравао, да је ту негда била Видова црква!

Али у спомен петстогодишњице Косовске, која се до године на Видовдан навршује, већ су ископани основи новој цркви на томе мјесту, ђе је негда ста-

ра била, и до Митровадневи по погодби има бити црква саграђена, како ће се у њој до године на Видовдан пропојати! Па ко диже тај споменик тужној и славној петстогодишњици? Два скромна сеоца, *Свргуге* и *Лазаревићи*, што живе на подножју сјеверном и сјевероисточном Видова Врха. Прво је у граници окупираних земаља а друго спада у *Мокрине* у аустријској граници. Ваистину заслужују, да се за њих зна, као што би и заслуживали помоћи из цијелог православног српства у овом свом подузећу, у толико више, у колико православни Срби бар на овим крајевима немају друге Видове цркве, бар не у колико моја истраживања допиру.

Питао сам, да ли су што налазили при копању основа, и показаше ми комада од округлих судова земљаних од три врсте и то од земље боје бјелкасте, жуткасте и црвенкасте, фине израде, али изнутра као здвора некалаисани, и ја сам собом узео по један комадић од сваке врсте. И ја сам исти силазио у извађене основе и гледао земљу са страна; земља је црна и није каменита; а једну ногу испод површине види се један тврди кречани слој; друго ми ништа није у очи пало. Ђе је сјеница, рекоше ми, да се виде из земље остатци округлог олтара, али ја се нијесам усудио, да подигнем завјесу и да ставим ногу на то свето мјесто, а нико ме од присутних није понудио.

Него су ме из код цркве повели код развалина турске куле на једну високу литицу. Ту смо тек посиједали у хладу онијех зидина, па смо стали посматрати чудо испред нас, којега се нијесмо могли нагледати. Са истока се к небу дижу *Ловћен*, па онамо даље *Суторман*, па *Румија*, високе планине слободне Црне Горе; на западу ничу из мора *Локрум*, па *Шипањ*, па *Мљет*, дивни острови негдашње славне Дубровачке области; а у свему томе простору на југу од истока до запада пукло велико море и до према нама се подигло, па се с небом саставило, да им не можеш границе разабрати: небеско се плаветнило слило са морским у недогледу, па не знаш, да ли су оно бродови, што једре по мору, или лабудови, што у ваздуху лете. И још ми кажу, да има ведрих јутара, кад се види далеко у исток *Крф* и преко мора италијске планине!

Уз то наш ћирије Марко дофатио пљоску лозоваче па купицом стао редом служити. Ту је придошао и сердар Томо Томашевић, прсима пуним декорација турских, црногорских и аустријских, један од познатих главара херцеговачких. Пијемо и наздрављамо један другоме, па опет гледамо дурбинима на исток Боку са заливом јој до *Превлаке* и *Солила*, па Суторину са њеним чаробним затоном; а под нама управо ено *Молунат* са његовом луком малом али поузданом, и са живописном околином; па на запад пут Дубровника растире се дивно и плодно Конавоско поље. Све то скупа саставља слику велике умјетнице природе, које се не можеш нагледати, а ако си Србин, која те мора заносити у усхићењу тамо горе под небески свод.

Са свим друге врсте развија се панорама сјеверна пред нама. То је кршна Херцеговина, све суре планине до планине, по којим видиш ђе-ђе по мало шуме, ђе се црни. На истоку остаје Добрштица у аустријској граници са својим врхом *Одијевом;* па је до ње к сјеверу висока *Субра*, па *Оријен*, па *Кабао* управ на сјевер, па *Врбањ* изнад *Зубаца*, па до њега *Свитавац*, а са свим близу нас на сјеверозапад подиже се *Влаово-брдо* или *Лов-брдо*, који не да даље поглед растирати по кршној земљи светог Саве и херцега Шћепана.

Већ је у наше друштво приспио и парох Крушевачки, који и Сврчуге држи; то је поп Васо Новаковић, млади симпатични и интелигентни свештеник, који је на мене одмах најбољи утисак учинио. Већ се на кули вије и српска тробојница а ја нијесам ни опазио, кад су је развили. Долазе људи, па нам се сви јављају најуљудније изразом највећег задовољства на лицу и пристају с нама у разговор. Сваки има нешто да каже: оњђе на ниже ископано је благо, кад је не знам који паша у Суторину дошао; мало ниже је хајдукова пећина; па је онамо вода жива *Вратница*, около које се види омеђина, ђе је некад морало кућа бити; онамо се находило и гробова; па још има пет живих извора у наоколо Видова Врха: *Брестовик, Буковик, Стубица, Лећевишта*, и *Твораћ!* Други опет прича, како је ово брдо било гором обучено, па како су је људи палили и жито туда сијали, те је сада осолило и по њему не расте него између крша ниски пелим, вријесак и виндиљ; али је пелим у прољеће а вријесак љети најбоља паша челама а не знаш који боље мирише; и жути виндиљ, нека врста ђетелине, што тако мирише, да га жене у скриње затварају, да им хаљине мирншу, најбоља је опет паша овцама; но ту има и друге траве, добре за пашу и ниокле стада не долазе ситија и мљечнија, као са Видова брда.

Док смо се ми тако разговарали и у наоколо гледали дурбинима, код цркве се било народа прикупило и примакло се вријеме литурђији. Тако се поче и наше друштво размећати и мало по мало око цркве се окупљати. Ја сам пошљедњи сашао тумарајући по онијем кршевима, јер пута нема, и гледајући између њих пред собом разно бусје и разне траве са мноштвом разних ситних цвјетића. Ах, ту си и ти тужно моје *Не заборави ме!* Најмилиј цвијете љубави наше, што те у срећи по баштама његовала

витом бригом од иједног цвијета, ти ме сада и по овим врлетима дочекаш и опомињеш .... фала ти из дубине срца и душе моје потрешене, по стотину пута фала! — Тако у себи промишљах па сам за успомену убрао китицу тијех цвјетића а највише *Не заборави ме*.

Кад сам дошао код цркве, обзирем се кроз народ, ђе је поп Јово, а он ми се украо; Србин, који дочека госте, најмирниј је, када сам настоји, како му се наредбе извршују; жао ми је било, што смо га нашим ненадним доласком са овога сајма прије времена кући справили; али пустимо му то задовољство бар, да дочека госте како сам хоће, а ми слушајмо литурђију у овој цркви, јединственој можда у цијелом православљу.

Млади свештеник већ кади и започиње службу; он лијепо служи а има и ђака, који му лијепо отпоијава; али смо му се придружили још и ја и мој побочник, који је члан црквеног музикалног друштва Топаљског; појали смо тропар и кондак св. кнеза Лазара; али смо на муци били, како ћемо *вјерују* и *оченаш* очитати; у малој катавасији, што је пред нама, нема их, а Бог зна од кад их нијесмо на изуст изговорили; ипак морали смо, јер је ђак пошао у олтар; ја сам срећно *вјерују* изговорио а мој друг *оченаш*.

Послије службе посиједали смо под светим дрветом — зове се сријесло — по камењу, што је туда растурено.

— На овај овђе, нуди ме неки, казујући ми један глатки кам.

— Биће мекши, е знаш, што је Циганин одговорио, кад су га питали, који је камен мекши, кад се на њ сједи: „Онај што је глаткиј“ — настави други.

Ту се опет сви измијешасмо, као да бијасмо једно друштво и потече пријатељски разговор међу нама. Сви су изванредно били весели с нашега доласка, те смо ми били предмет опће пажње. Бијаше ту на продају ракије и неких слатких колачића, па су нас по толико пута нудили и ми смо пили и наздрављали један другоме. Политичких здравица није било. Па ни политичких разговора. И тако се бојим, да не узбуде коме какве главобоље с овог нашег изненадног похода у окупиране земље; ово је првом бар мени, да сам њихову границу прешао.

Ја сам поглавито жудио, да што дознам, што се у народу говори о овоме мјесту, али нијесам ништа више могао, него да је ту манастир био. Ту сам чуо, како је један главар Мокрински, да више подигне важност овога мјеста. Родићу рекао, кад је овђе излазио, да је код ове цркве био сарањен цар Лазар; али му је Родић то криво мишљење исправио. На сваки начин осим цркве морао је ту бити или манастир или какви властеоски двори из доба народне независности; а ко зна још, да ту није каква старина из доба илирског или римског. Нашим истраживаоцима старина тешко питање!

У једанаест ура кренули смо из код Видове цркве. Момци су дигли тробојницу и ш њом пред нама одили пјевајући два и два, а иза нас младе невјесте и ђевојке такођер су двије и двије попијевале. Сјеверна страна брда, низ коју смо слазили, много је положенија од јужне, уз коју смо узашли. Кад смо дошли на воду Тврађ, ту смо у дебелом хладу починули. Према нама од истока на сјевер пружа се поље Мокринско, све узрађено и ишарано на ограде пожућеле шенице и једрога кукуруза. Управо на сјевер онај тијеснац води на *Бајкове Крушевице*. А оно лијепо сеоце, што се види при пољу сјеверо-западно, то су ти Сврчуге. Ђе је граница пак међу Сврчугама и Мокрином, међу Турском и Аустријом, није се знало нити се зна; ипак је вазда било распре међу Сврчужанима и Мокрињанима због граница; а опет се копају код једне цркве и једном се водом служе!

Док смо ту почивали, ја наредим моме младоме побочнику, да замоли оне младе, да му кажу ону пјесму, што су пјевале, јер је прије нијесам слушао; као да је једва дочекао ту наредбу, он се одмах међу њима умијеша и на потпуно моје задовољство своју мисију изврши. Ево те пјесме:

Сарајево рано затворено
А у јутро доцна отворено;
Отвара га Омер момче младо.
Омера је свјетовала мајка:
„О Омере, мој једини сине,
Кад ти станеш избират ђевојке,
Ти не гледај скока ни поскока,
Но ти гледај ода и погледа,
Како иде, како погледује.“
Дивно Омер мајку послушао,
Кад он стаде избират ђевојке,
Он не гледа скока ни поскока,
Но је гледô ода и погледа,
Како иде, како погледује.
Он сагледа Ајкуну ђевојку,
Дивно иде, љепше погледује;
Ту је Омер себи изабрао.

Али је мој побочник био још ревносниј, те је забиљежио још једну љубавну пјесмицу. Ево и ње:

Саво водо, сува жеђо моја,
Драго моје, жива жељо моја,
За тобом ми срце распукнуло,
Кано земља о Илијну дану.
Бог ће дати и киша ће наћи,
Земља ће се са земљом састати
И ја с мојим драгим ако Бог да!

Ову је пјесмицу повјерила моме побочнику једна млада *бијела* удовица с препоруком, да је мени не

каже. Што је то *бијела* удовица? Тако зову од шале младу жену, којој је муж за дуго далеко, а овој муж ускочио у Црну Гору пошљедњег устанка против окупације, дакле назад 5—6 година; њој сада може бити 23—24 највише, дакле јој је могло бити највише 18 година, кад је *бијело* обудовјела. Па осим што је млада, то је здрава, лијепа и рекао бих мало жива младица. Тако ова пјесмица са њених усана, неким стидом повјерена момчету, добива живљи колорит, већу снагу, јер је потекла са свога бистрога извора, као суза кад с ока потече. Него пред вечер, кад смо се сами дома враћали, моме побочнику је озбиљно примијетио његов сродник и наш друг Јово, што се толико упуштао са оном младицом, да тако не ваља поштене женске компромитирати по сајмовима, да је то зазорно и опасно; али сам га ја одмах обранио, да сам га ја послао и да сву кривицу на себе узимљем, премда сам и код цркве био опазио, да га нешто к њој привлачи. Младост као младост!

На Творђу смо се растали са Сврчужанима; ш њима је пошао и поп Васо у пријатеља, ком се био прије обећао, с тога није могао нама друштво чинити; али је с нама дошао сердар Томашевић, и таман у подне били смо у гостопримној кући попа Јова Лазаревића. Кућа је као у сред Приморја чиста и лијепо намјештена, а домаћин весео тако, да смо се осјећали, као да смо у кући најинтимнијег пријатеља. Само што је жалио, е му није дома син Андрија, учитељ сеоцки. Дан прије био је сашао у Нови, како је долазило Његово Царско Височанство Нашљедник Рудолф, па момче жељно друштва варошкога није хитао у планину, и ако је Видов дан био, што се може лако разумјети; па смо га бранили, премда и нама није било право, што није с нама био, јер је то интелигентан и симпатичан младић. Други син домаћинов учи богословију у Сарајеву, да оца наслиједи на парохији; јер да богословију сврши у Задру, трудно би на Мокринама остао; а поп Јово хоће да осигура нашљество парохије у својој кући, јер је то свештеничка кућа од старина. Трећи му је син мезимац, ђетићак од 12—13 година, који је иза матере остао сироче од 15 дана; то је очин разговор и већ боме и послух, дијете живо, тјелесно и умно лијепо развијено.

Тек што смо се мало одморили и по обичају по чашицу мученице пред објед испили, домаћин нас одведе за постављену софру, ђе нас је пуне двије уре частио. Све је било изврсно и укусно од домаће покваснице до домаћега вина особите врсте Мокринско-Каменскога, које се у Новоме љети плаћа два пут скупље од обичнога вина. За остало доста је кад кажем, да печеној јагњетини нијесам мјеста оставио. Већ се не може ништа, него добро вино испијати. Ћирије Марко подигао је здравицу прву све у рими домаћину; домаћин гостима; а ја сам напоменуо пропаст Косовску, казао сам, да је српски народ већ осветио Косово и напио сам сердару Томашевићу, као једноме од славних српских осветника!

Тако је расположење међу нама владало да не може боље; домаћин нас уставља на конак; сердар Томашевић не да, него да идемо сви код њега; али већ су четири и по и ми хоћемо да идемо. Док су се коњи уседлали, ми смо и још онако с нога за добра пута испили по чашу оне добре црвенике. Друштво се наше размеће, па грабимо да и још коју и проговоримо; на једној страни ја и сердар; на другој се Јово нешто шали са мезимцом домаћиновим; на трећој домаћин с мојим побочником пред сликом владике Рада; о њему су разговарали и ово сам чуо домаћина ђе се чуди:

— Па зар не знате, да су га отровали?!

И ово ми се мишљење народно о раној смрти пјесника и владаоца српскога допало.

Кад су коњи готови били, сердар се шћио увјерити, јесу ли добро наређени. Ту одмах узјашемо и опет се с коња руковасмо, зафаљујући домаћину на пријатељском дочеку, па коње ошинемо. Кад што ћеш виђети, изашли остали Лазаревићи, с којијема смо били код цркве, па хоће да нас зауставе; криво им, што и њих нијесмо походили, а чисто и мени је било криво; но што ћемо већ, доцна је, и ми смо им, пролазећи на пријед, одговарали:

— Други пут, ако Бог да!

С крај Мокрина, окле смо кренули, до на крај, куда смо окренули, има читава ура хода све под Добрштицом, правцем к истоку, тако нас је сунце, које је већ било превалило, у леђа гријало. Но осим тога, по оградама и зградама има доста разних стабала, особито крај пута, који хлад чине. Осим што су Мокрињани ваљани тежаци, што им свједочи њихова земља лијепо сва узрађена, они су листом и ваљани зидари. Њихова је сва Бока, Херцеговина а особито Црна Гора. За то су Мокрине најживље село у Новској опћини.

Иза Мокрина долази *Камено,* које лежи баш пред Вратлом и Снијежницом, куда нас је облак, који се од југо-запада с мора почео дизати, са свим од сунчаних ждрака заклонио. Богме је у брзо почело одонуда и грмљети и ми смо се почели дажду надати. Тако смо равницом јурили на пријед све до *Глучеве улице* То је тврди кланац, којим се с Каменога обрће низ брдо пут Новога, куда је некад по предању потоком крв текла, кад су Турци из Новога шћели да подјарме и ове врхове. Па долази *Котобиљ* жива вода, куда пут пролази из међу неприступних

литица, и туда смо морали сјахати. То је управо из више Новога а према уласку у Боку.

Туда смо сашли на *Поде* па управо у Нови прије седам ура; а у вечер смо се пред кафаном Al Corso фалили, како смо лијепо дан провели. Ја бар одавна нијесам овакав дан запамтио, и вазда ће ми се милити, да га се сјетим, каноти дана, у којем сам толико видио, уживао и осјећао.

КЊИЖЕВНОСТ.

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ.

ПАТНИЦА. Роман од *Јакова Игњатовића,* у три свеске. Цена 1 фор. 80 новчића. Штампарија А. Пајевића у Новом Саду.

Нема краћег а ни тежега посла, него писати што о оригиналном роману из српског друштвеног живота. На првом месту пред нама стоји врло мален број романсијера, а на другом саблажњива бојазан, да се не поведемо за својим личним осећајима *за* или *против* дотичнога писца те на тај начин не допаднемо у сенку пристрасности. На ову нас помисао гони нарочито онакав моменат, кад знамо, да је писац у јавном, политичком, животу пошао оном стазом, која у нашим појмовима као странпутица изгледа. Ако и јесте, дакле, критика нека врста пургаторијума за дотичнога писца, а оно је, осим тога, и мучна искушаоница, у којој се критичарева непристрасност на мерилу правичности огледа. Једном речи, и писац и критичар имају једно исто мучилиште, на којем своју снагу и дух расуђавања огледају.

И писац ових редака, ступајући на праг поменуте искушаонице, у напред претпоставља, да ће се замерити или самоме писцу *„Патнице,“* или највећем делу читалачког света, који је ово дело већ у велико оценио, нашавши у њему последњи ропац немоћног дара пишчева; или, на послетку, и једном и другом.

Но пре него ли о самом делу свој суд изнесемо, згодно нам долази да на овоме месту искажемо у кратко своје мишљење о српском роману у опште.

Ма колико да смо предусретљиви и благи према многим појавама приповедача и романсијера, ми смо ипак тога убеђења, да у српској књижевности нема запарложеније њиве, него што је то оригинални роман из српског друштвеног живота. Бољи приповедачи српски, међу којима се највећма истакоше *Лаза Лазаревић, Јанко Веселиновић, Паја Марковић* и *Симо Матавуљ,* прихватили се искључиво *приповетке* из живота чисто сеоског. О ширем, грађанском животу, који је свуда, па и код нас, један од најмоћнијих покретача у обртима друштвених прилика; о оном животу, дакле, који, као вођа, почиње бивати већ у велико васпитач нашег народа, нико се готово није побринуо да штогод напише. А то, што су романсијери код нас врло ретки, допринело је, да се код већине створило мишљење, како је код нас немогуће захтевати роман за то, што је слабо развијен живот укупне интелигенције, као и оних прилика, у којима се екстреми индивидуалитета развијају.

Ма колико да смо тражили оправдана разлога оваковом мишљењу, ми га до данас не могасмо наћи. Шта више изгледа нам, да је ово мишљење тек овлаш исказано, колико да се привремено задовољи једно нерешено питање, док се какав бољи и стварнији разлог не пронађе. Што се нашег мишљења тиче, ми смо убеђења, *да је, према друштвеном развитку васцелог народа српског, и живот интелигентније масе у довољној мери развијен,* па по томе он не може бити сметња по развитак романа српског.

Оно, до душе, и сами ћемо радо признати, да ова страна друштвеног живота код нас не стоји на оном ступњу, на којем се налази данас живот интелигенције каквог француског или немачког друштва; па према томе *и форма српскога романа морала би се, у нечем, разликовати од оних шаблона, који, до данас, на западу поникоше.* Али може ли се то за доказ узети, како код Срба нема земљишта за роман друштвени? Зар је већ скројени шаблон и остала форма западњачког романа непомични закон, који се не сме према потреби једног друштва мењати и дотеривати? Никако! Књижевност мора бити представник живота, у којем се креће; а како је живот друштвени, па и индивидуални, и сувише гибак те се сваки час у најразноврснијим нијансама мења и све нове и нове облике добија, то се и роман, који је огледало тога живота, не сме држати математичке строгости, изведене на основу шаблона, који већ постоје него се мора у својој гипкој форми за животом дотичног друштва повијати, па према потреби и форму мењати. Она математичка непромењива и вечна истина, да је два пута два четири, често у животу нема практичне вредности; а то долази отуда, што је облик друштва подложан сваковрсним променама. То исто

важи и за облик романа, драме и свега оног, чему је цил, да престави гипки живот људскога друштва и оне изукрштане тежње и осећаје, које често највеће преврате у животу врше. Ако би, дакле, узели, да облик романа или драме и т. д. мора бити у *свему* веран правилима која већ постоје, онда би *Шексаир* пред *Софоклом, Милутиновић* пред *Хомером, Зола* пред *Шпилхагеном*, били јеретици, који се огрешили о законе шаблона, вековима освештане. Признавши то, ми би дошли у чудноват положај. Живот би се и даље кретао и развијао према времену, у којем се налази, а ми би, приковани за класичке и већ признате шаблоне, ударили у реакцију и чудили се, како може живот у своме кретању ићи странпутицама, које не одговарају форми класичног друштва. А то би значило, жива и весела човека заклапати у мртвачки сандук; скидати са њега одело, какво му као живом приликоваше, и умотати га у платно, за мумије справљено.

Поред свега дакле, што наш друштвени живот, интелигентније масе, није у оној мери и онако развијен, као што је то на западу, он имаде ипак свој засебни облик, који је доста простран и који се од сеоског живота у велико разликује. Он се разликује у толико јаче, што је, удаливши се од оних основа, који кроз живот и појмове сеоског живља веју, постао у неколико рефлектор западњачког друштва. А као такав он у себи имаде пуно момената, који се у роману представити могу.

Неумесно је, дакле. мишљење оних књижевника, који, посматрајући наше друштво и прилике, у којем се оно налази, изрекоше, да код нас не може још бити друштвеног романа. Њега може бити, па још двојаког: један из ужег, сеоског, живота, а други из ширег, варошког. Оба ова романа нашла би довољно материјала, да се према нашим потребама и животу развију и усаврше.

Али кад то не постоји, онда шта је узрок томе, те се код нас тако слабо или никако са романом не успева, докле приповетка из сеоског живота све бољи и савршенији облик задобија?

По нашем мишљењу биће овде онај исти узрок, који нам пречи, да до данас не добисмо правог романа ни из сеоског живота, који је по схватању неких књижевника куд камо разноврснији и пространији. Тај узрок огледа се у недостатку полета и снаге самих писаца, који се, не имајући истинске моћи, да створе добар роман, зауставише на пољу приповетке, као лакшег и обрађенијег посла, да постигну своје цели. Ето, пођимо од *Богобоја Атанацковића,* па до најмлађег писца *Јанка Веселиновића* па ћемо свуда наћи на приповетку те приповетку. Једини покушај, да се на сеоском роману огледа, учинио је *Јанко* у најновијем своме делу *„Сељанци“* но ни он није никакав успех у томе постигао; јер поред свега тога, што је своју приповетку крстио именом *„роман“*, он или није умео или смео, да се извије из оквира обичне приповетке.

У томе дакле, што међу нашим књижевницима, било из којих му драго узрока, нема људи, који би се одважили на пољу романа, и лежи прави узрок овој књижевној недаћи. Сваки, који иоле осећа способност, да се у лепој књижевности огледа, хита у крило приповетци, *јер она не изискује, у оној мери, дубока психолошка расматрања, која се код романа захтевају.* Док се у приповетци задовољимо лепим описом спољашњег света и природе, у којем се често и субјективни погледи пишчеви прикривају, дотле у роману таково описивање мора бити од споредне важности или понајвише као леп зачин, који се мора кретати у дубокој психолошкој студији унутарње и спољашње слике друштвеног живота. У приповетци је довољно, ако се, поред лепих описа, само у неколико оцрта ма и најблеђа контура само једног психичног момента из унутарњег света, без икаква већег драмског заплета, а у роману баш та радња мора бити означена што јачим бојама а уједно мора прикупити у себи све оне разноврсне моменте, који на догађаје и цео живот утичу.

Како је пак за роман нужно више дубока познавања људских страсти, друштвеног живота и осталих покретача, који у појмовима и карактерима често преврате врше, то је, за такав посао, потребно озбиљније студије и критичке објективности него ли што се то у приповетци налази, у коју често осим лепих лирских излива, субјективних мисли и красних описа, није више ништа потребно. Док је приповетка увек на ужем темељу, дотле је роману позив, *да буде свестрана и најозбиљнија критика над врлинама и махнама друштвеног живота.*

Из овога не смемо извести, да приповетка иде са свим другим правцем. То не. Она има сличности са романом; али како не стоји на онако широкој основи, на којој се роман налази, то и није у стању да нам прикаже и до најтачнијих ситница испита сву дубину душевних и других покретача у индивидуалном, породичном и друштвеном животу. Роман пак ако нема у себи ових битних услова, није роман.

Но поред свега тога, што је код нас роман и сувише запуштен, ипак наша књижевност може и у овој врсти показати на три значајније личности, које су својим радом доказале, да се и у нашим приликама добар роман може створити. Од ових су двојица показали се на историјском а један на друштвеном роману. Први су *Милован Видаковић* и

Владан Ђорђевић, (о којем ћемо временом више казати), а други *Јаков Игњатовић*, писац *„Патнице“*, о којој је данас реч.

Кад бисмо нешто расматрали дела Шпилхагена, Золе, Тургењева и т. д. не бисмо имали толико бојазни, да ћемо се огрешити о непристрасност критичког суда, као према овоме писцу српскога романа. Ово напомињемо за то, што би, критишући дела поменутих писаца из стране књижевности, посматрали иста према делима и правцу других, који се пре њих на томе пољу успешно огледаше, а о којима је објективна критика свој суд изрекла. Имали би дакле *„пробни камен“*, на којем би могли ценити јачину и вредност њихових производа. Али камо нам тога камена код *Јаше Игњатовића?* Према чијим радовима у *нашој* књижевности можемо ценити снагу његових радова, те им одредити достојно место према заслузи? Тај *„пробни камен“*, који би критичару био *камен спасења*, српском је критичару *„камен спотицања“*, јер га нема. Ни пре Јакова Игњатовића, па ни данас, није било друштвених романсијера, који би се бар приближно могли таковим именом назвати. Да радове Игњатовићеве упоређујемо према радовима одличних књижевника из страних народа, то би од наше стране било опет и сувише пристрасно; јер прилике, у којима се књижевност западних, великих, народа налази, са свим су различите од ових наших. И сам положај оних писаца стоји у несразмерној неједнакости са положајем наших. Према томе, смемо ли узимати за непосредно и строго мерило већ у велико усавршену књижевност великих народа? Не. У томе се морамо задовољити чисто нашим приликама, те их са тога основа оцењивати. Преставимо себи, да се нешто Валтер Скот, Достојевски или Доде родили у српском народу и да се налазили у свим приликама, у којима наши књижевници живе. Можемо ли и помислити, да би они били оно, што су? Никако. Материјалне околности и борба за најпотребнији, свакидањи хлеб, које наше писце гоне, да се са књижевношћу као *споредним* радом занимају. чине те код нас и нема савршених дела у оном смислу, као што су међу великим народима. Ко би при оваким приликама смео, н. пр. каквог *„Максима Црнојевића“*, за који овострани Срби веле да је Шекспирски написан, или *ма коју* драму српску, сравнити *не са уреицима него са осредњим* делима из стране књижевности? Само онај, чији је шовинизам дошао до врхунца, а никако озбиљан посматрач, који је раздерао завој шовинизма са својих очију, те са искреном жељом за напредак погледа на нашу књижевност. За то и нема смисла мерити рад наших књижевника према страном; или ако би хтели тако, онда не смемо бити пристрасни те једне таквим аршином мерити а према другима тај аршин одбацити и ценити их блажим погледима наших прилика. Једно или друго. Ми пак стојимо на становишту наших прилика, па ћемо са њега и *„Патницу“* Јаше Игњатовића оцењивати.

У свима творевинама овога романсијера, изузимајући неких (Манзор и Џемила, Увелак и т. д.) опажамо, да провејава свуда један и исти правац, који би, ако га доведемо у сравњење са разним правцима на западу, могли назвати натуралистичким. Тај натурализам, који налазимо у јакој мери и у првенчету његовом, видимо ево и код најновијег дела, код „Патнице.“

Но ако узмемо „Патницу“ у сравњење са осталим делима пишчевим, наћи ћемо, да је она по своме склопу и пространој обради у велико одскочила од осталих. У овом роману је и суштина живота потпуније схваћена; а што се тиче карактера и страсти, које се међу њима укрштају те их на делање покрећу, они су тако фотографски снимљени, да им се нема шта ни додати ни одузети. Читајући „Патницу“ изгледа вам, да су прилике и лица, која се у њојзи износе, вама познате; чини вам се, да сте виђали по негде све те Мргодиће, Татијане, Наталије, Мицике, Јуцике и Јелицу. А то је најбољи доказ, да је писац свој предмет црпио из истинитог живота и да машта није имала овде другога посла него да све догађаје доводи у међусобну хармонију, те да их растурене везује у занимљиву целину.

У „Патници“ не ћемо наћи ни једног типа, који запојен узвишенијим тежњама ради и сноси терет спољњих прилика. Па ни само главно лице Јелица, која у роману страда, поред све трагичности није у пуном смислу тога појма трагична. То долази отуда, што се кроз њезин, иначе добро васпитан и леп карактер, провлачи једна црта болешљиве лакомислености, која у многоме доприноси, да се што пре сурва у ону пропаст и мрежу сплетака, коју јој Мргодић са својим људима плете. Као писцу натуралистичког правца могло би се замерити, да је ово друкчије представио а не овако. На овај начин пак, ма колико да у појединим моментима осуђујемо Јеличину лакомисленост, ипак је морамо жалити и признати, да је за цело ово веран тип једне патнице, каквих у нашем друштву и сувише имаде. Да није оних грамзивих покретача разноврсних страсти, оне би и даље у друштву одржале частан положај и служиле као добар углед породичном и друштвеном животу; овако пак, бачене у блато и презрене од целога друштва, узаман стењу под теретом осуде; трудећи се, да у пркос свему сачувају своју част оне су ипак окаљане, окаљане и за то,

што се сад крећу у са свим другом кругу, у који нико својевољно не слази. Такове патнице сличне су љубичици, која је у густом трњу сакривена. Ко би рекао, да ће у том суровом свету такав цветак наћи; а ако га и угледате, зар се смете сагнути, да га из трња избавите. Тешко! Ко се и усуди, трње ће га добро огребати и окрвавити те да се не упушта више у тако махнита посла.

Остали карактери које нам је Игњатовић у овом делу приказао, потпуно одговарају оним страстима, које из њих истичу и које се укрштају међусобно. Породица Мргодићева тако је тачно погођена, да ми и не знамо, би ли и сами признати велики романсијери страних народа ове типове могли врсније, него Јаша, изнети. Може ли се верније и боље представити тип бездушног тврдице, богатог Мргодића, свекра Јеличиног, који свог сина лечи само за то, да се не сатре презиме његово, а кад види, да лека нема, он онда не да ни пребијене паре, него оставља сина самом себи, да умре, па чак једва чека, да га се отараси?

Осим тога, што су карактери јасно приказани, има још једна врлина у овом роману Јашином, која се нада свима његовим романима огледа. Страсти и побуде, које се преплетају и радњу покрећу у овом роману, изведене су на врло прост а природан начин. Посматрајући их онаке, какве су, и тражећи им правога узрока ви у неколико сажаљевате и најгадније карактере тога Мргодића, Наталије, и осталих. А то је отуда, што је писац са свим природно схватио живот, те нам није хтео приказати демоне ни анђеле, него чисто људе, који живе и крећу се у страстима само за то, што је живот такав и што су они од друштва васпитавани на тај начин. Да Игњатовић није ову ствар овако изнео, онда не би ни прави живот у истини схватио.

Но у колико је главна страна Игњатовићева романа успела, да се на тако одличну висину уздигне, толико „Патница," као и сви остали његови романи, има једну споредну ману. Док је у рашчлањивању страсти и карактера Игњатовић постигао анатомску тачност, дотле је у описивању пејсажа, која се код његових романа налазе, веома слаб. Ово долази по свој прилици отуда, што у задубљивању у душу и срце човечије нема кад да се око себе обазре. Да би постигао главно, он презире или мање цени оно споредно; а то је свакако мана, која заслужује да се прекори; јер да ње нема, романи Јашини били би још са неколико процената бољи. То баш, што он не обраћа пажњу на ову споредну страну у форми романа, и чини те у језику његовом нема оне гипкости и елеганције, које би иначе морало бити. Кад би Игњатовић у првом делу, које буде написао, обратио пажњу и на ово, ми смо готови зајамчити му, да би тада постигао потпуно савршенство. Овако пак дела његова изгледају нам као врло леп и скупоцен адиђар, окићен најлепшим камењем, али којем још потребује златарева пила, да га где где углади.

Напомињући ове мане ми ипак велимо, да је и поред њих *„Патница"* потпун и веран роман из живота. По својој занимљивости не уступа он ни виђенијим романсијерима тога правца код страних народа. Па баш то и јесте разлог, који нас побуђује, да му поменуту ману што већма на видик иставимо, тим пре, што ће његово име у књижевности српској стајати *као име творца друштвеног српског романа.* А то је велика част, којом ће се Игњатовић за живота поносити.

Завршујући са овим кратким прегледом „Патнице" по наособ, а српског романа у опште, додајемо још, да је баш сама појава Игњатовићевих романа довољан доказ, да и код Срба може бити правог, друштвеног, романа.

Добре стране Игњатовићевих романа нека су углед свима онима, који би покушали, да се на томе пољу огледају.

Госпођинци 28. јунија 1888. год.

Драгутин Ј. Илијћ.

УМЕТНОСТ.

ЕЈ, ДА ЈЕ МЕНИ . . .

ПО НАРОДНУ ПЕВАЊУ ЗА МУШКИ ЛИК УДЕСИО

ТИХОМИР ОСТОЈИЋ.

mf *p* *rit.*

бе- ло, Је- ли- це, ду- шо и ср- це, Је- ле- на, ду- шо ро- ђе- на!

più mosso

3/4

А да ми је, бе- ла ла- ло, смр- ти не ви- ди- ти, ој! Да ја

dol.

ви- дим, бе- ла ла- ло, ко ће ме жа- ли- ти. А- ој, Ра- до, де- те

rit. *a tempo* *dolce*

мла- до, ја због те- бе про- па- до'! А- ој, И- со, сит- но пи- с'о,

poco a poco rit.

2/4

за де- - вој ком уз- ди- - с'о. — Жа- ли- ће ме, цу- ро ра- но,

мо- ја ста- - ра мај- ка, ej! У Ма- ју- - ру шлин- гу- је- ду, у Пер- ле-

зу ве- зу, еј! а у Сен- - ти ли- ју зла- - то љу- би ме-

а у Сен- ти ме- не

ти ли- ју зла- то, ли- ју зла- то

не Ка- то, еј! — И жа- ли- ће Је- ле- на, шва- ле- - ро- - ва

љу- би ме- не

Је- ле- на

ме- де- - на, и жа- ли- ће мо- ја ми- ла ди- ка. у- стај, Јо- во, сва- ну-

ме- де- на

ло, у- стај, Јо- во, сва- ну- ло. — Мај- ка ће ме за го- ди- ну да- на, ој!

con moto *лакше*

Љу- би ме, Ан- ка, љу- би ме, Дан- ка, та љу- би ме, Ан- ђе- ли- па, нек је

чу- до сви- ма. А ди- ка ће за не- де- љу да- на, ој!

con moto *лакше*

Зе- ле- на а- вли- ја, мо- ло ва- на ка- пи- ја, на ка- пи- ји сло- во но- во,

љу- би ме- не, Јо- - во, еј! — На ка- пи- ји сло- во ста- ро, љу- би ме-

не, Ма- ро, еј! Вр- сни- ја је, Ла- зо, еј, вр- сни- ја је та не-

де- ља да- на, еј, Ла- зо, еј! Нег' мај- чи- на, Ла- зо, еј, нег' мај-

чи- на сва го- ди- на да- на, еј, Ла- - зо, еј!

ritartando

КОВЧЕЖИЋ

ПОЗОРИШТЕ И УМЕТНОСТ.

(Српско народно позориште у Турском Бечеју). Из Старог Бечеја, где је дружина српског народног позоришта провела једно две недеље дана, врнула се прошле недеље у Турски Бечеј и тамо сад даје представе, и то, као што смо из поуздана извора извештени, уз врло леп одзив Т. Бечејаца и суседних Врањевчана. На дику је и једном и другом месту, што су својски пригрлили госта свог те тиме доказали, да још није у Српству изумрла воља и одушевљење за лепом уметношћу позоришном, како смо већ и нехотице морали застрепити услед штете, коју је народно позориште у последње време морало да претрпи у Суботици, Сенти и Старом Бечеју.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— Наша гласила, бар приличан део, одали су достојну пошту покојноме песнику Мити Поповићу — али како. Они исти, који му се за живота ругаху или се и не осртаху на

њега, нађоше у једаред у њему врлина, о којима можда није ни сам покојник сневао. Наравно, да опет мора „Матица Српска“ да искија, јер није наградила ни једно дело *таквога* песника! А сећамо се добро, како се овај или онај, који сад преврће очима, изразио, кад је приказана која трагедија Митина. Тим нас је пријатније изненадио „Глас Црногорца“, који је у свом 25. броју а из пера самога Лазе Костића донео праву и истиниту оцену Мите Поповића као песника. Судба Митина сравњује се са судбином немачког песника Алберта Линднера, који је такође умрьо у лудници. За тим се приказује песничка способност покојникова, карактер, својство и правац појезије према уобразиљи самога песника. Препоручујемо тај чланак свакоме а особито нашим — лицемерима.

— Хрватска критика већ сад с поносом броји *Ксавера Шандор-Ђалског* међ своје најврсније писце, и сваки часопис, чији је сараденик, истиче му рад необично. И „Стражилово“ га с великим задовољством броји међ своје, јер њему је, поред унапређења српске књижевности, главни задатак, да у тесну свезу доведе хрватску књижевност са својом. Најновије дело тога писца, које изађе са последњим књигама „Матице Хрватске,“ не заостаје иза досадашњег му рада. То су „*Три приповјести без наслова.*“ И ако су *три* приповетке, ипак их везује *једна* идеја и оснивају се на *једној* тенденцији. Писац је, по нашем мишљењу, хтео да изведе, како је тешко поштеном човеку и правом родољубу и у рођеној отаџбини живити, особито ако се туђ елеменат у њојзи истиче и осили. У свакој приповеци истиче се то. У првој гони реакција, туђинштина људе и потомке оних људи, који се у покрету 48. и 49. године показаше као родољуби а бранећи свога господара, држећи их баш као хрватске родољубе опаснима идеји о апсолутној држави, у којој мора да влада само једна воља, једно начело и један језик. У другој приповеци хоће се отачаствени живаљ да употреби само за ниже службе, у којим нема награде а страном се елементу даје награда и без заслуге, само за то, што је — стран, те ће пре допринети, да се народности стопе, те тако да се опет изведе *јединство* целокупне државе И у трећој је приповеци иста основа; и ако не оним бруталним средствима а оно се лабави елементи обећањима придобијају а стални перфидно онемогуће. Тек се опет иде за тим, да се докаже, како се правом родољубу не да дахнути у рођеној му домовини. Све то је писац мајсторски извео, реално и трезвено нацртао а опет за то оставио места и појезији, том правом и једино поштеном начину у сваком књижевном производу.

— ***Историја цркве*** од професора Р. Сôма, која приказује развитак цркве у свези са историјом света, излази у другом издању код Ђорђа Бêма у Лајпцигу.

— Петроградска академија наука штампа хрестоматију перзијског језика од перзијског хана Мирзе Ризе и то латиницом. Речи се читају по западном начину, с лева на десно.

— ***Пошурице*** (ситнице) назива ***Јосип Евген Томић*** збирку својих 14 шаљивих прича и слика, коју издаде „Матица Хрватска“ у својој „Забавној књижници“ св. 93 95. — Хрватска књижевност није баш богата хумористичким списима. Мален је број оних, који се латише и те струке а и таквима је онда обично *драстика* најглавнији, да не кажемо једини, начин, којим драже живце својих читалаца. А драстика је тек само сурогат у хумористичком приказивању. На сваки начин показује то недостатак праве шаљиве жице, оног блаженог хумора, који се ником не намеће и не натурује а свет и догађаје на њему кроз ружичасте наочаре гледи и посматра. Суровој нарави да како да боље годи незграпност, јер одговара њеној суштини и ближа је њеном разумевању. Али писца не сме никад руководити допадање и одобравање сурове и простачке нарави, јер онда пише либрето за представе по вашарима, где врхунац „успеха“ лежи у том, кад ма кога добро издеветају. Оно до душе има и таквих призора у животу, али *књижевности* није задатак, да их преверно забележи и „од заборава отргне.“ И „Пошурицама“ има се доста замерити у том смислу. Поред красно цртаних карактера и ситуација избије тек, као псовка у љубавној песми, по која незграпност, те јако крњи утисак целине. Ако нису баш батине а оно је пијанчење „чакља спасенија“ из замршеног положаја, или је узрок замршеном положају. Предмет многим приповеткама лежи у далекој прошлости, из садашњег времена нема скоро ни једне. Да ли се изменила нарав хрватскога народа, кад се писац доследно обраћа на прошлост? Или га можда мами простодушност негдашњег доба, они примитивни људи и одношаји? Зар данашње доба са својим лажним блеском не нуди довољно комике? Још бисмо замерили писцу неке изражаје. Он консеквентно употребљава израз „бадњак“ за „бадњи дан“. То је збрка појмова. Бадњак је цепаница а бадњи дан је — бадњи дан. У приповеци „Лов на бадњак“ држасмо, да иду она двојица по кладе, па тек при крају разумесмо, да су ишли у лов на бадњи дан. У приповеци „Криви зуби“ рђаво се употребљава реч „криви“, јер јој писац даје смисао „лажни“. Криви зуби стоје косо, искривљено, криво, а не морају никако бити и лажни, „фалични“. Хрватски књижевници не смеју ковати речи по ћефу и допадању а још мање смеју давати други смисао оним речима, које већ имају свој утврђени. На тај се начин удаљују језици, српски и хрватски, у место да се, да је лепе среће! све већма ближе и најзад и стопе. Но оно су само два примера а има их још, што нам тим већма пада у очи, јер се писац понајвише држи чистог народног језика без вратоломних флексија, особито кад даје реч „православној“ особи којој. Не мислимо давати првенства овој или оној приповеци, но ипак држимо да је понајбоља „У продуженом течају“. По осталим приповеткама су тек раштркане згодне ситуације и прикладни карактери, али у споменутој је све некако на свом месту.

— Професор др. *Миливој Шрепел* из Загреба послао нам је пре неки дан своју књижицу под натписом „*Из латинскога језикословља*“, у којој говори прво *о цели и методи латинске синтаксе*, изводећи, да се и синтакса има проучавати по компаративно-историјској методи уз помоћ филозофије, за тим *о консекуцији времена и начина*, доказујући, да се прве клице тој консекуцији налазе већ у самим главним реченицама, у паратакси.

САДРЖАЈ: Дух времена сад је таки! (Наставак.) — На Видов врх. К путним успоменама Од Л. Томановића. — Књижевност. Патница. Роман од Јакова Игњатовића. Оцена Драгутина Ј. Илијћа. — Уметност. Еј, да је мени... По народну певању за мушки лик удесио Тихомир Остојић. — Ковчежић. Позориште и уметност. — Књижевне белешке.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваког четвртка на читавом табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. на по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 ф. на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата администрацији „Стражилова“ у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 29. У НОВОМ САДУ 21. ЈУЛИЈА 1888. ГОД. IV.

ГОСПОДИН ДОБРА.

Туђа је жена била,
Ал ми је беше жао,
Јер сам за њену тугу
И горку судбу знао.

Једног ми дана дође, па се јадна тужи:
„Муж ме“, рече, „псује, кињи и бије и ружи!“
Ја је слушам, па ми тешко, а срце ми стрепи,
Па је тешим, па јој рекох: „Ћути, створе лепи!“
Она плаче, па се гуши, а мени је жао,
Па је грљах, па је љубљах — шта сам друго знао?

Туђа је жена била,
Ал ми је беше жао,
Јер сам за њену тугу
И горку судбу знао.

Један пут ми, јадна, дође под закриљем мрака.
„Не могу га“, рече, „више — хоћу развод брака!“
Тужи ми се... мени тешко, а срце ми стрепи,
Поучих је и рекох јој: „Ћути, створе лепи!“
Она плаче, па се гуши, а мени је жао,
Па је грљах, па је љубљах — шта сам друго знао?

Туђа је жена била,
Ал ми је беше жао,
Јер сам за њену тугу
И горку судбу знао.

Једнога ми дана дође, к'о јутрења ружа,
„Опростих се“, рече, „једном проклетога мужа!“
Ја је гледим, па ми мило, а срце ми стрепи —
„Требала си“, рекох, „и пре — и пре, створе лепи!“
Она јадна и оплака, а мени је жао,
Па је грљах, па је љубљах — шта сам друго знао?

Сад сама с двоје деце
Од туђег живи рада,
Мучи се, јадна, горко,
Али је јоште млада.

Ја се каткад тек навратим, да видим, шта ради:
Да се с децом не злопати од жеђи и глади.
Њена су ми деца мила као рода мога,
А и деца мене воле као оца свога.
Она често и оплаче, а мени је жао,
Па је грлим, па је љубим — шта бих друго знао?

Сама је с децом својом,
Од туђег живи рада,
Мучи се, јадна, горко,
Али је јоште млада.

Ја обично ноћу одем, да видим, шта ради,
А она се, јадна, жали: „Свет ми већ досади!
Шта не зборе — већ изнели триста неких чуда...“
А ја велим: „Па нек зборе — немој бити луда!“
Она плаче, па се гуши, а мени је жао,
Па је грлим, па је љубим — шта бих друго знао?

Сама је с децом својом,
Од туђег живи рада,
Мучи се, јадна, горко,
Али је јоште млада.

Чудо, што ми нешто мило, да прозборим с њоме;
Често она мене теши у очају моме,
Па ми вели: „Млад си јоште — како живиш тако?
Што се не би оженио?... Та... то је бар лако!...“
Ја узданем, па се снуждим, а и ње ми жао,
Па је грлим, па је љубим — шта бих друго знао?

Вл. М. Јовановић.

ДУХ ВРЕМЕНА САД ЈЕ ТАКИ!

ПРИПОВЕТКА ИЗ СРПСКОГА ЖИВОТА.

ПРВИ ДЕО.

XII.

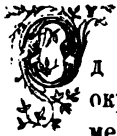

Од сеобе Србаља у крајеве, што стоје под окриљем Австро-угарског орла, Карловци су место, које је бивало позорницом највише догађаја, што засецају у живац политичкога и културнога живота овострaних Срба. Дакако да Карловци имају да захвале на том значајном положају у историји српскога народа томе, што је тамо столица првосвештеника српске православне цркве у овима крајевима. Али баш с тога чак и Новом Саду, где је толико времена већ средиште свему кретању српскога народа у јужној Угарској, у Хрватској и Славонији, могу смело и поносно довикнути: „Нови Саде, у заман ти хвала, када теби Карловци су глава!"

Треба ли ређати све прилике, које истакоше Карловце изнад свакога другога српскога места у тим крајевима?

Има ли и једнога Србина, који иоле разабира за наш јавни живот, па да не зна за Карловце, за „српски Сион"?

Ко не зна, да је ту српска патријаршија? Тешко да има у српству иоле знатније личности, која није била питомцем српске Карловачке гимназије или богословије, та два најстарија просветна завода у српству и с ове и с оне стране Саве и Дунава? Је ли требе спомињати толике народне саборе, који баш у Карловцима саборисаху о цркви, о школи, па и о политичној судбини овостраних Срба? Где је ускрсао и где је сахрањен последњи сан овостраних Срба, — војводина српска?

Тражи ли се још славе, наћи ће се у „Карловачкој калдрми равној", у разглашеном Карловачком шилеру и „Slibovitz"-и.

У кратко — ту је „буна, сабори, Бансто, војвода, . . ."

Па када и тога нестане, када утрну спомени и на то, остаће нешто, због чега ће Карловци остати у спомену, „док се поје, док се винце пије . . ." — догод је и једног ваљда српскога ђака. Талијани имају своју стародревну Болоњу, Немци Јену, једни ово други оно, — Срби имају своје Карловце.

Осим толико и толико знаменитих Срба, који у Карловцима или поникоше или се — однеговаше, и научише се србовати, ту је и отац српске књижевности, ту је Вук Караџић први пут, као ђак још, упозорен од Мушицкога на онај велики посао, кога се он доцније тек онако свесно и савесно латио, те га и онако сјајно извршио, да је одржао дух народа српскога, ударивши јак темељ српској књижевности у исти мах, када је Милош на другом крају српства, а у суседству изнурену и понижену Србију на ново дигао и ударио темељ политичкој и државној слободи донде заборављенога српства.

И политичку слободу и књижевни препорођај овековечио је Бранко Радичевић, опет Карловачки ђак, у својим песмама као нико ни пре ни после њега.

Е, па спомену тога ђенија посветио је цели српски народ дан 10. јулија 1883., приредивши му светковину, каквом знађаше у најсветлијим данима своје прошлости удостојивати само крунисане главе своје, полажући им трошне остатке животне у сребрним и златним ковчезима у велелепне храмове.

Бранко Радичевић беше, наравно, само сиромашан српски ђак. Као такав, да Бог ме, није могао оставити након себе величанствених манастира ни иних задужбина. Али као ђеније народа свога сазидао му је храм у грудима народнима, где је нашла места за вечита времена слава прошлости, и идеја будућности, вера, љубав и нада неокаљанога поштења, непомућенога родољубља, безлобне младости.

Њему за уздарје подиже народ српски из благодарности само — гроб. Као свећеника велике идеје пренесе га у храм, где му је „црква поднебесје, олтар часни брдо и долина, тамјан мирис, што се к небу диже из цвета" и из српског света.

И томе чину беху Карловци позорницом.

Дивно се беше заталасало одушевљење у српском народу у намену Бранкова спомена. Онако се народ уме одушевити само за велике идеје. Од надничара, који је можда закинуо од својих уста, па до првога богаташа, — од људи неписмених, који су тек из туђих уста чули и научили бар „Коло Бранково", па до првих књижевних умова, који стварају мишљења у књижевности, у науци, — све је на свој начин хитало, да се одужи спомену песника српскога јединства, прихвативши позив омладине своје као сам песников аманет.

Већ на неколико дана пред заказани свечани дан у Карловцима се опажало необично живо кретање. Карловци и Карловчани спремали се, да свечано дочекају госта, коме место то беше тако омилело, да је зажелео у њему боравити вечни сан.

Два дана напред почели се скупљати гости са стране. Е, није друкче, већ изгледаше тамо, што рекао оно Јован Јаковљевић, „као пред буну".

Одборници лете на све стране и нарећују, како

ће се програм што свечаније извести. Од паропловеске станице до Стражилова пуне су руке посла . . .

У једаред стиже муњом глас, да Бранкове кости не могу стићи у заказани час у Карловце, у очи свечаног дана, јер се у Пешти намерном или ненамерном чијом кривицом несу привезала кола, у којима беше његов лес, за воз, који требаше доћи у Нови Сад још у јутро. Некоме се ваљда прохтело, да доведе Бечки одбор, који је пратио Бранка од Беча, као и целу светковину у забуну. Тако Бранко преноћи на Пештанској станици, место да преноћи, као што требаше, у Новосадској саборној цркви.

У очи свечанога дана дођоше на Карловачку станицу гости из Србије. Многи се свет беше искупио на станицу, да их дочека. Београдска лађа беше дупком пуна. Певачка друштва са својим заставама певаху на крову песме, али не изађоше на сухо, него се одвезоше истом лађом у Нови Сад, да тамо буду на беседи и Бранкову дочеку и не знајући, да железни воз из Пеште не ће доћи тога дана.

У Нови Сад се слегло такођер гостију са свију страна, да оданде још допрате спровод до Карловаца. Једва је могао ко да верује, да кола, у којима беше Бранко, не ће стићи са својим првим возом . . .

Освану и тај дан.

Још у јутро рано поврве народ у свечаном руху и са свечаним расположењем на станицу Дунавску у Карловцима, камо лађом имају приспети Бечки одборници са последњим земним остацима песниковим.

Гости из разних крајева заузимаху своја одређена места. Изасланици разних друштава хватаху се свога кола. Певачка друштва заузеше своје место на обали Дунавској.

На Карловачком тргу према вратима саборне цркве стоји одар окружен са шеснаест великих свећњака и обасут цвећем. Станица паропловског друштва окићена грањем и венцима, а на мосту, што води с лађе на сухо, подигнут славолук искићен разним цвећем. Близо станице стоје две лађе, на којима дошли беху гости из Панчева и Земуна. Обе беху истакле многе заставе, што пријатно оживљаваше монотонију околине Карловачке станице Пут вароши од станице беху местимице ударени бели коци с малим таблицама на врху, од којих свака носи други број и казује место, где треба да се окупе чланови ове или оне депутације, пре него што лађа пристане.

Карловачки трг, порта саборне цркве, двориште патријаршкога двора и улице, што воде тргу, све то беше народ прекрилио.

У саборној цркви служи се летурђија, и у њој се спомен чини слављеном песнику . . .

(Наставиће се.)

ИЗ „ПЛАМЕНОВА“.

ХОЈ, ЈЕЛАДО!

(ИЗ СТАРОГ ГРЧКОГ РУКОПИСА.)

(На Јеладу дигла се силна Маћедонија; полако, у смеху, хоће да је угуши. У Јелади овладао трулеж, пропао морал и јавни стид; поштење лежи у оковима, а подлост награђују; мало их зна, шта је срамота, а још мање их осећа . . .)

. . . Тамна је ноћ. На највишој гори грчкој стоји разбијен кип богиње Слободе. Око њега скупио се народ из свих крајева Грчке, без оружја, у црнини. У даљини чује се потмула грмљава. Крај кипа стоји блед млад песник грчки. У највећем очајању казује сакупљеном народу последњу песму своју. Сви певају:

Хој, Јеладо!
К'о дуга ти нам уздању сјала,
Летао теби јелински глед;
Ал' на те, нево, дигла се хала,
Крвава груд ти гола остала —
Из тебе бије зима и лед.
Ту грчкој мисли нема ми згрева,
Хој, трула кћери снажних очева!

Около тебе змије се вију,
Сисају жићу последњу крв;
Синови твоји сами је лију,
Да вид ти јачим мраком покрију,
Да лакши будеш гаврану стрв.
Изроди клети у теби с' коте —
Хој, земљо грчке веље срамоте!

Бачена трско на пусто поље,
Куд вихор јачи, тамо ти смер,
Ти, тужни робе туђинске воље,
Од те слободе ропство је боље —
У мртвилу те ждерао звер.
Не видиш, од куд трулеж ти прети —
У теби нико не уме *мрети!*

Ја гледам оков како ти кују,
— Несрећи тој је у теби вир —
Синови твоји вај ти не чују,
Народу срце деспоте трују:
По трзавици да буде мир,
Да заспиш, гробе јелинских снова,
Ти, мирна слуго туђих окова.

У теби слава умрла стара,
Савијаш крила, соколе сив,
Орлова камо вишега жара,
Да збрише рђу с наших копаља,
Да прене народ, успаван див?
Лӣ песма моја по гробљу лета,
Ожучен вапај с другога света.

Хај, немаш, роде, дива ни људи,
И жена твојих изумрьо сој —
Ту сваки гуди новцу по ћуди,
Јелинској мисли нико не жуди.
Неспреман народ за страшни бој,
Препући ће му рањаве груди —
Узалуд њега Маратон буди!

Радован Кошутић.

ХАЊА.

ПРИПОВЕТКА ХЕНРИКА ШЕНКЈЕВИЋА

С ПОЉСКОГ ПРЕВЕО РАЈКО.

I.

Беше ми шеснаест година, кад је стари Миколај, на умору, оставио Хању мојој бризи и савести; а она, млађа ни за читаву годину, истом се почела растајати с детињством.

Одведох је управо силом од постеље преминулога деде, па се обоје упутисмо у нашу домаћу капелицу. Врата јој беху отворена; пред старом византијском сликом Мајке Божје гораху две свеће, ал' им светлост слабачко расветљаваше тмину, која беше притисла дно олтара. Клекосмо једно поред другога. Девојче, изломљено од бола, изнурено од јецања и неспавања, наслонило своју бедну главу на моје раме, па тако остадосмо као кипови. Беше касно у ноћ; у дворани до капелице, на старом гданском сату, искука кукавица промуклим гласом два сата по поноћи; свуда се разливаше света тишина, а нарушаваше је само далеки шум вејавице, која тресијаше оловним ћерчивима на прозорима у капелици, и бони уздаси Хањини. Не смедох да је тешим ни једном речју, привинух је само уза се, као већ тутор или старији брат. Не могох ни да се Богу молим; тисуће утисака, осећаја забунише ми срце и главу! Свакојаке слике промицаху ми испред очију, али из те збрке истицаше се полако једна мисао и један осећај, да је то блеђано девојче полузатворених очију сада мила ми сестрица, за коју бих дао свој живот и за коју бих, да устреба, бацио рукавицу целоме свету.

У то дође и млађи ми брат Касије, па клекне иза нас, а после поп Људевит и неколико чељади. Очитасмо вечерњу молитву, по своме свакидашњем обичају. Поп Људевит читаше молитву на глас, а ми за њим понављасмо или одговарасмо у кору литаније; а тамни лик Мајке Божје, с два трага од мача на лицу, гледаше на нас милостиво, рекао би, као да дели с нама породичне јаде и болове, срећу и несрећу и да благосиља све нас, који јој к ногама припадосмо. Кад је под Људевит спомињао у молитви мртве, којима пожелесмо „вечни покој", спомене и Миколаја; Хања стаде на то опет гласно јецати, а ја се у себи тврдо заверих, да ћу дужност, коју ми је старац поверио, као свето испунити, па макар ме стало највећих жртава. Беше то завет млада, егзалтична дечака, који још не разумеваше, ни како могу бити велике жртве, а не разумеваше ни одговорности, али имађаше племенита заноса и нежних осећаја у души. После молитве се разиђосмо да спавамо. Похитао сам старој Венгровској, домаћици, да одведе Хању у собу, у којој ће од сада становати, а не као до сад у гардероби, и да буде уз њу целу ноћ, а онда и сам, пољубивши срдачно сиротицу, одем у собу, у којој сам живео с Касијем и попом Људевитом и коју зваху у кући „станом". Поред туге за Миколајем, кога сам од срца волео, осећах у себи приличан понос и срећу, што сам токорсе тутор. Уздизало ме то преда мном самим, да ја, дечко од шеснаест година, будем потпора једном слабом и бедном створењу. Осећао сам се као човек. Не ћеш се преварити, поштена старино, у твоме господичићу, у добре си руке предао будућност своје унуке, па можеш мирно почивати у гробу. Заиста, ја бејах миран за Хањину будућност. Онда ми не беше ни на крај памети, да ће Хања временом дорасти и да ће требати да се уда. Мишљах у себи, да ће увек остати уза ме, пажена као

сестра, љубљена као сестра, тужна можда, али мирна. По старинском обичају најстарији је син пређе добијао пута онолико имања, колико млађи у роду; а млађи синови и ћерке поштоваху тај обичај и не устајаху никад против њега, ма да не беше у нашем роду правнога мајората. Бејах најстарији у породици те ће већи део имања да пређе на мене; елем ако сам и био још ђак, ипак сам гледао на њега, као на своје. Отац се рачунао у најбогатије људе у околини. Наша се породица није истицала великашким богатством, него оном великом старо-шљахтићском имућношћу, која даје хлеба изобиља и миран, угодан живот у рођеном гнезду до саме смрти. Чекало ме релативно велико имање, и за то сам мирно гледао у своју и у Хањину будућност, уверен, да ће она код мене наћи мира и ослонца, ако јој устреба, све да јој је судбина не знам какова.

С тим мислима сам заспао. Сутра дан узех да и на делу покажем поверено ми старање. Ала сам радио смешно и детињасто! па ипак, кад се данас тога сетим, чисто ме текне у срце. Кад дођосмо ја и Касије на доручак, застадосмо већ за столом: попа Људевита, госпођу д' Ив, нашу гувернанту, и моје две мале сестрице, које су седеле, као обично, на високим столицама, млатале ножицама и весело ћућориле. Седнем врло достојанствено на очину столицу и погледавши диктаторски на сто, окренем се слузи, па му довикнем суво и заповедним гласом:

— Поставите за госпођицу Хању.

Реч „госпођицу“ сам хотимице нагласио.

До јако тога не беше: Хања је обично јела у гардероби, јер ако је и желела моја мајка, да она седи скупа с нама, стари Миколај не хтеде о том ни да чује, говорећи: „Није у реду; нека зна мо-рес према госпоштини. Није него још нешто!“ Сад ја уведох нов обичај. Часни поп Људевит прсну у смех, сакривши смешење ширком бурмута и свиленом цепном марамом; госпођа д' Ив начини кисело лице; ако и беше добра срца, опет је била велика аристократкиња, јер беше пореклом од старе властеоске породице француске; а послужитељ Фран зинуо, па блеји у чуду на мене.

— Поставите за „госпођицу“ Хању! чујеш ли? поновим ја.

— Чујем, благородни господине — одговори Фран, коме је јемачно импоновао тон, којим сам му говорио. Данас признајем, да је и „благородни господин“ једва могао да задржи осмех задовољства, који му на уста изазва та титула, пришивена му први пут у животу. Ал' опет достојанство не допусти благородном господину да се насмеје. Међу тим беше за тињи час постављено, отворише се врата и на њих уђе Хања у црној хаљини, коју јој преко ноћ сашише служавка и стара Венгровска, уђе бледа, уплакана, са својим дугим златним витицама, које се спуштаху низ плећа и завршиваху тракама од црног жалобног крепа, који беше уплетен у косу. Устанем и, притрчавши јој, доведем је за сто. То моје старање и цео тај блесак изгледаше, да само застиђује, збуњује и мучи девојче, али ја тада још нисам знао, да у тузи више вреди миран, усамљен, празан кутић и мир, него бучне овације пријатељске, па ма оне из најбољег срца потицале. Мучио сам тада Хању својим старањем у најбољој намери, мислећи, да са свим чиним своју дужност. Хања ћуташе и само кашто одговараше на моја питања: шта би јела или пила?

— Ништа, милостиви господине.

Заболело ме то „милостиви господине“ тим јаче, што она иначе беше са мном поверљива и говораше ми просто „млади господине“. Али баш та улога, коју сам од јуче одигравао, и та промена, што се десила с Хањом, учинише је још несмелијом и понизнијом. Одмах после доручка узмем је испод руке, па јој кажем:

— Хањо, знај, да си од данас моја сестра. Од сада да ми ниси више казала милостиви господине.

— Добро, милост... добро, господине.

Бејах у чудном положају. Шетах се с њом по соби, а нисам знао, шта да с њом говорим. Рад бих био да је тешим, ал' онда бих морао споменути Миколаја и његову јучерању смрт, а то би Хању опет на плач натерало и расцвелило. Свршило се тиме, да смо обоје сели на ниску козету, што беше на крај собе; девојче опет наслони главу на моје раме, а ја узех гладити јој руком злаћану косу.

Привила се уза ме заиста као уз брата и то слатко осећање искрености изазвало је зар у њеним очима нове сузе. Плакала је горко, а ја сам ју тешио, како сам знао.

— Ти опет плачеш, Хањице? — говорио сам — деда ти је на небу, а ја ћу се бринути...

Нисам ни сам могао више говорити, јер ми и самом ударише сузе на очи.

— Господине, могу ли ја видети деду? — прошапута она.

Знао сам, да су донели сандук и да баш сада мећу Миколаја у њега; због тога нисам хтео, да Хања иде дедином мртвом телу, док не буде све готово. Али за то сам отишао сам.

Уз пут сретнем госпођу д' Ив и замолим је, да ме причека, јер хоћу да се с њом који часак поразговорим. Кад сам наредио све, што је требало за погреб и помолио се за покој душе Миколајеве, вратим се Францускињи и после краткога увода замолим је, да мало доцније, кад мину прве недеље жа-

лости, даје Хањи лекције из француског језика и музике.

— *Monsieur Henri*, — одговори госпођа д' Ив, која се очевидно љутила, што ја све располажем по својој вољи — ја бих то од срца учинила, јер ми је врло мило то девојче, само не знам, шта би на то рекли ваши родитељи, а не знам чак ни то, хоће ли они пристати, да та мала заузима таки положај у вашој породици, који јој ви силом и самовољно хоћете да дате. Pas trop de zèle, monsieur Henri.

— Она је под мојим туторством — одговорим поносито — и ја за њу одговарам.

— Али нисам ја под вашим туторством — одврати госпођа д' Ив — па за то допустите да причекам, док се ваши родитељи не врате.

Ражљутила ме та упорност Францускињина, али срећом много боље сам прошао с поп-Људевитом. Честити попа, који је и пре тога поучавао Хању, не само да је пристао, да је и даље и опширније васпита, него ме је још и похвалио, што се заузимам.

— Видим — вели — да савесно чиниш своју дужност, па ако и јеси још млад и дечак, морам те већ похвалити, пашти се само, да будеш тако и истрајан, као што си заузетан.

И ја видех, да је попа са мном задовољан. Улога домаћина, коју сам ја себи присвојио, више га је забављала, него љутила.

Видео је старац, да у томе свему има много детињарије, али да су мотиви племенити, па се поносио, што његово семе, усађено у моју душу, није угинуло. У осталом, старац ме је здраво волео; а ја, колико сам га се у почетку, још у раном детињству, бојао из све душе, у толико сам га сада, улазећи у младићске године, све више и више предобијао. Беше спроћу мене слаб, па је допуштао, да га ја водим. И Хању је од срца волео и желео, да јој се судбина на боље окрене, колико је то до њега стајало, те тако нисам наишао код њега ни на најмањи отпор. Госпођа д' Ив беше по себи добра срца, па ако се мало и љутила на мене, опет је пазила Хању, што може бити боље. И тако се сироче не могаше потужити, да нема срдаца, која би ју волела. Наша чељад поче да се влада према њој не као према другарици, него као према госпођици.

Воља најстаријег сина, ма он био и дечак, у нашој се породици врло поштовала. То је захтевао и мој отац. Коме беше што криво, могао је апеловати на старијега господина или госпођу, ал' се вољи најстаријега сина није смело противити без овлашћења. Исто тако није се смело рећи најстаријем сину друкчије него „млади господин“ и то од ране му младости. Чељад и млађа родбина већ се уживела у то, да поштује првенца, а то поштовање после остане за цела живота.

„То држи породицу“, говораше мој отац и збиља за то се од старина одржала та добровољна, не законом прописана, уредба, по којој је најстарији син имао више имања од млађих. Беше то породично предање, које прелажаше с колена на колено. Људи се навикли да гледе мене као будућега господара, па ни сам покојни стари Миколај, коме беше све слободно и који ме је једини звао по имену, ни он се не могаше донекле опрети томе осећању.

Мати је држала у кући малу апотеку и сама похађала болеснике. Кад беше колера, проводила је по целе ноћи у сеоским колебама скупа с лекарем, излажући се јемачној смрти, а отац, ако се и јест за њу бојао, није јој то бранио, велећи: „што се мора, мора.“ На послетку и сам отац је пружао помоћи, ма да беше суров; често је праштао работу, праштао је, мимо урођену жестину, мање кривице; често је плаћао дугове за сељаке, обављао сватове, држао децу на крштењу; нама је заповедао, да поштујемо људе, а старим је газдама скидао и чапку на њихов поздрав; да! често их позивао и на договор. Ал' за то и јесу сељаци били срцем и душом одани нашој кући, као што се доцније често показало.

Ја то све за то говорим, прво, да насликам верно, како је код нас било; друго, да покажем, да нисам наишао на велике тешкоће, хотећи, да Хању учиним „госпођицом.“ Највише пасивна отпора нашао сам у њој самој, јер девојчица беше врло бојажљива и од Миколаја васпитана у сувишном поштовању „госпоштине“, да се може лако задовољити са својом судбином.

(Наставиће се.)

НАРОДНА ТРАДИЦИЈА И НЕПОГРЈЕШИМИ ИСТОРИЦИ.

НАПИСАО СИНИША.

Пети се навршује вијек, од како је царство српско на Косову клонуло и од како Србин и у *повјесници* и у *причи* и *пјесми* јадикује над гробовима „силног цара Стјепана“ и Косовскијех мученика, који знаше погинути „за крст часни и слободу златну“. И пети се навршује вијек, од како Србин у повјесници, пјесми и причи проклиње крвнике српске славе и слободе: *Вукашина* и *Вука!*

Спомен мученика, погинулих за свој род, одрдравао је Србина кроз пет вијекова, исто тако као

што је спомен првијех хришћанскијех мученика ободравао прве Хришћане и утврђивао их у вјери спаситељевој; спомен јунака и *проклињање и презирање себичнијех крвника и хуља,* који, своје користи ради, род свој упропастише, турало је мач у руке српскијем осветницима — хајдуцима — који су посље пропасти, по горама четујући, светили се злотворима за свако, Србу нанешено, зло, а народ ободравали, да не малаксава душом, јер Србу мора још освануги други љепши Видовдан.

Исти спомени су ободравали и јунаке Зетске, да се збјегну у неприступне клисуре, па да гладни, голи и боси бране посљедњи камен и збјег слободе српске. Исти спомени су ободравали и Црног Ђорђа, Милоша и хајдук-Вељка, јер да нијесу, зар би смјели били у сну помислити, да се смије тргнути мач за ослобођење Српства?

И као посљедица тијех светијех успомена одржа се и увелича српска Зета — Црна Гора, а на Морави се диже из Косовскога праха и пепела најприје *кнежевина* а послије *краљевина,* јоште мала — ни налик још Немањиној, Милутиновој ил Душановој — али ипак *српска*

Да се кроз пет вијекова проповједало народу српском, да се Душаново царство није кадро било *никако* одржати, да није било способно за живот, да је *Вукашин* био поштен а Урош хуља, да је *Вук Бранковић* поштен јунак а Лазар млитавац, би ли остало до данас игдје трага имену српском, и би ли се нашао био игдје човјек, који би држао, да је вриједно, да се ухвати у коштац с Турчином за име српско, за слободу српску? — Не би, јамачно не би!

Али ево на концу петог вијека, пошто потомци Косовскијех мученика створише двије независне српске државе, изиђоше *„непогрјешими“* мудраци, те проповједају, пријетећи свима, који им не би хтјели вјеровати, муњом анатеме и *„замашнијем ударцима“*, да је Вукашин невинашце а Вук кротко јагњешце, само Лазар и Милош су ваљда луде главе: јер лудо гину за оно, што се, по тврђењу „непогрјешивијех“, *и онако одржати није могло!!!*

„Да грозна српском духу позоришта.“*) Па од куда сијевају те муње и анатеме, од куда падају на нас ти „замашни ударци“? — Из *српске* задужбине, са олтара *српског,* из уста *српског* црквеног великодостојника, који сваки дан поје: Блажени милостиви, јако ти помиловани будут — и блажени миротворци, јако ти синове божји нарекутсја!

Читао сам — смркавало ми се пред очима. чекао сам и чекао, не ће ли се наћи божи од мене, да изиђе на браник за светињу успомене српске прошлости — али залуду чеках. У једном политичном листу наиђох додуше у Видовданском чланку на двије три језгровите ријечи, али те су биле слабе а да продру кроз честу горе пустињачке, те да допру до ушију оглушена, *„непогрјешивога“* историка!

*) Лукијан: Видовдан.

Признајем, да сам само дилетант, али у колико сам проучавао и друге, нијесам још наишао на таква горостаса, од којег бих се морао препадати и бјежати, те с тога ево ме да и с „непогрјешимим“ проговорим двије три ријечи, без „замашнијех удараца“, без поруге, псовке, вике и буке, јер ја бар мислим, да онај, штоно надвикује, никога не увјерује!

I. Је ли Вукашин крвник цара Уроша и тијем први виновник, те се, пошто се утамани лоза Немањина, српско царство распаде?

„Непогрјешими“ одговара, да Вукашин није нити крвник Урошев, нити виновник распадаја српске царевине. —

Истина је, да Вукашин није оставио писмена документа, да је он својеручно — или други по његову налогу — убио цара Уроша. Али непобитно је то, да је цар Урош у цвијету своје младости убијен, или ако ћете, да га је на пречац нестало баш у онај час, кад му се досадило бити с Вукашином, те наумио био бјежати у Дубровник.

Ко проучи свеопшту повјесницу средњега вијека, разумјети ће, да је тада била свуда трајна борба између властеле и земље-господара. Ови су настојавали, да рашире и боље утврде своју власт и свој углед, а они се томе опирали и бранили своју сепаратистичну самосталност и независност у опсегу својих области. А неки од њих т. ј. од властеле, који се усљед сретне борбе изванредно осилише, нијесу се устручавали и подигнути руку на свог господара, да му и круну и престо преотму. Тај призор виђамо у Енглеској, Француској, Њемачкој, Италији, Мађарској, рјечју у свој Јевропи.

Гдје је био цар или краљ силан јунак, покоравала му се властела, јер га се бојала а напротив слаба господара слушала је, како јој је кад ишло у рачун, а дизала је на њ војску, кад јој није био по ћуди. — Многи су цареви и краљеви, да припитоме силене великаше, давали им веће титуле и повластице, али тијем постадоше ти мали династи још силнији и горопаднији јербо

. . . . мрско властољубље
Као ждрљиво зија море
И, чим пође гордост горе,
Повратит се натраг не зна.*)

Други је значај средњега вијека тај, да су чланови царскијех и краљевскијех породица лебдили за круном и да гдјекад нијесу презали од никаква средства, да ју присвоје. Борба црвене и бијеле руже у

*) Стерија: Даворје.

Енглеској, — Орлеанаца, Бургунда и Капета у Француској, крварења измеђ Стевана III. и Стевана IV., борба Бориса са Белом слијепијем и Гезом то довољно доказују, и да не набрајам више. У Француској сломи силу властеле тек на измаку средњег вијека лукави Луј XI., али се борба продужава још у рату „Хугенотском“ и у „Фронди“. У Немачкој угна Рудолф Хабсбуршки у тутањ Raub-Rittere и савлада Чехе, али борба се обнови у 30-годишњем рату и сврши се тијем, да је на концу XVII. вијека царски углед у Њемачкој био само пуста сјенка. У Мађарској је Андријина клаузула, која властели повлади право оружана отпора (резистенције) против краља, и која је била извор свију зала и јада краљевине, сломљена и укинута тек усљед тако зване касапнице Еперјешке (laniena eperiesiensis) на концу XVII. вијека и т. д., и т. д.

Тако је било и у Србији.

Немањи пође за руком, да учини крај међусобном мрцварењу и отимању за престо у владалачкој лози, које је за Бодина и Јакинте на врхунцу стајало, и да укроти горопадну властелу под своје жезло; али одмах после његове смрти виђамо грозно позориште међу Стеваном и Вуканом. — Милутин и Душан били су неоспорими господари *„све српске земље“*, јер их се бојала и властела и чланови краљевског, односно царског дома, а други су већ имали посла и с једнима и другима. Имајући ову карактеристику пред очима, да се вратимо Урошу и Вукашину.

Познато је, да је Вукашин, штоно веле, био *почетник* (homo novus, Parvenu) свога племена. Душан га је нашао и подигао и са јунаштва и другијех заслуга повисио до највише, до *деспотске* части и на посљетку — како немамо узрока у лаж гонити народну традицију — с њиме се и окумио.

Да је Душан поживио бар толико, да Уроша приучи и привикне државнијем и војенијем пословима, па да на њему као зрелу човјеку остави царство, јамачно би се и Вукашин задовољио са онијем, што је од Душана постигао, и Душаново царство под зрелијем и јуначкијем насљедником не само да се могло одржати, него и још већма увеличати. Али тако умрије Душан у најбољој снази живота и у оном осудном часу, кад се требало на истоку да ријеши питање српско и грчко-турско. На самрти препоручи Вукашину, своме куму и првоме паладину, млада и невјешта Уроша.*)

Урош се зацари, а Вукашина свога кума и тутора учини — или да правије кажем: Вукашин се као тутор Урошев учини одмах сам — *краљем*!

Био је у Србији — и у Мађарској до нашијех времена**) — обичај, да се најстарији син краљев или царев још за живота очина, као престолонасљедник, вјенча са краљевскијем вјенцем; и тако је био Душан још за живота Дечанскога „млади краљ“ а Урош за царевања Душанова „краљ“. Ово, за престолонасљеднике из владалачке лозе уобичајено, право *узурпирао* је дакле Вукашин као кум и старатељ одмах за себе, *учинивши се краљем, и то је његов први злочин*, јер он није имао ни капи крви Немањине. Не опомиње ли овај поступак на Пипина франачког и на заштитника цар-Манојлова нејакога сина — Андроника? Није ли ова *узурпација* краљевског достојинства најбољи доказ, да *носилац тога наслова лебди и за краљевином?* — Но идимо даље.

Цар Урош је био најнесрећнији човек на свијету. Не само да остаде зелен и неук без оца, међу халама славољубивијех вазала — међу којима су Мрњавчевићи, homines novi, најграмежљивији били, није за њ марила ни рођена му мајка, царица Јелена. Ова сплеткаруша је, мјесто да се заузме за јединца свога, проти њему коварила, и кад се Вукашин прозва краљем, гледала је само да за себе спасе који комад царевине. Зар није тај неприродни поступак матере према сину морао подстрекавати силовите Мрњавчевиће на отмицу царевине? — А је ли било мучно уграбити ју, кад је спала била на два — још неука — ока посљедњега Немањића? И није ли Вукашина подстрекавала и та мисао, да се неуки и млитави Урош међу онако силовитијем великашима и онако не ће бити кадар одржати, па — ако не прихвати одмах он (Вукашин), прихватиће који други н. пр. Воихна, Дејан, Бранко, Богдан или Лазар, од којих су прва четири тврдила, да су у роду с Немањићи, а трећи, зет Богданов, јунак и противник Вукашинов, а по некојим историцима — и по народној традицији — природни син Душанов,

---

*) Ја мислим, да је Урош био млађи на смрти Душановој, него се то обично увимље. Архијепископ Данило завршује свој љетопис првијем ратом Душановим на Грке и на Мађаре, а не спомиње нигдје, да је он ожењен био и да је сина имао. У Миклошића Monumenta спомиње се он тек године 1348. уједно са царицом Јеленом (Monum. serb. CXVI.). — А све ако се Душан 1336. (или вјероjатније 1337.) оженио, вар „Нете синци, ако Бога знате, је морао одмах стећи сина? — Ни то нас не смије збунити, што је Урош, на самрти очиној, био већ ожењен, јер се онда, нарочито царевићи и краљевићи често *још зелени* вјенчавали. Порфирогенитов син Роман *вјенчан* је као дијете од *девет* година са Бертом, сестром краља талијанског Лотара (948.) а пошто ова 949. умрије, а он се *заљуби* од *једанаест година*, у Теофанију, кћер једног гостионичара и цар-отац ожени га њоме. — Народна је традиција дакле и ту ближе истини, него њезини противници, јер је и Урош јамачно још *зелен* био на самрти Душановој, те му овај дао Вукашина као „Majordomus“-а.

**) Фердинанд, син цара Франца I., крунисан је за живота очина 1830. у Пожуну за млађега краља Мађарске — а Франц је тек 1835. умрьо.

Милица је Лазу суђеница,
На њему ће останути царство,
Са њоме ће царовати Лаво“ —

прича — слутећи сродство Лазарево са Душаном — народна пјесма, да је Југ Богдан синовима рекао, кад се ови разгњевили на Душана, кад запроси Милицу за Лазара. А Југ Богдан је ово рекао, пошто проучи књиге царостaвне и вијеће, штоно књиге кажу.*) А ова је пјесма јамачно старија и вјеродостојнија од свију после писанијех калуђерскијех записника.

Великаши српски устадоше одмах на Вукашина, чим се овај учини краљем; највећи отпор му показа Лазар. Урош их не може помирити, јер — како право каже *Мајков* — већ није вриједио ништа. Области су биле подијељене на силене власнике, а цар се прибијао сад једном сад другом. На посљетку науми, да се отресе кума свог Вукашина и да побјегне у Дубровник, али *у тај час погибе!!!* Не пише се нигдје, ко га уби (осим у неким калуђерским летописима, који су тек од XV. вијека овамо), али кад промислимо, да је он погинуо баш у онај час, кад је био наумио, да се отресе Вукашина и да из Дубровника може бити јави свему свијету бездјелија и тежње овога, кад сравнимо с тијем себичност и бескрајно славољубље Вукашиново, и његово, неправедним *узурпирањем* краљевскога достојинства за живота Урошева *документирано лебдење за највишом власти*, — и на посљетку кад промислимо, да је он одмах послије погибије Урошеве *прихватио врховну власт и ступио на* крвави *пријесто* посљедњега Немањића, *без питања, има ли који ближи сродник веће право,* и тијем распалио у држави још жешћи међусобни рат — онда — еј онда морамо бити слијенци, ако у њему не видимо *приснога и јединога крвника Урошева!*

*) Збирка Вукова књ. II. стр. 185.—186.

Слушао сам — у разговору — неке, гдје сравњују Вукашина са енглескијем Кромвелом. — Али Кромвел не уби из потаје свога господара, него се подиже проти њему као бунтовник проти тобожњему тирану, и даде га, кад га ухвати, пред суд, а овај га осуди на смрт. Па Кромвел не метну крваве круне свога краља на своју главу, него остаде само као протектор трију нација на челу. Он је дакле, и ако је дигао оружје против свог законитог краља, далеко поштенији од Вукашина, па ипак га повјесница енглеска назива крвником краља (regicida) а ми да назовемо Вукашина поштенијем човјеком!!!

Вукашина бранити и прати од клетве значи колико из Велзевува градити Арханђела. Ми бар, који нијесмо вјешти тајни таковог „преложенија“, никада у његову невиност вјеровати не ћемо, па ма нам се ex cathedra од „најнепогрјешимијих“ и под анатемом „најзамашнијих удараца“ проповједало.

(Наставиће се.)

ДА ЛИ СЕ МОЖЕ ЈЕВАНЂЕЉЕ ПОРЕЂАНО ПО ДАНИМА ЧИТАЊА НАЗВАТИ „ЈЕВАНЂЕЛИОТАРЕМ“?

ОД ДИМИТРИЈА РУВАРЦА.

У 26. броју о. л. написао је г. Јован Живановић чланчић с насловом: „Има ли јеванђелистара у српско-словенској књижевности?“.

На исти чланчић не могу, а да ово не одговорим.

Пре свега одбијам од себе тврдњу г. Живановића, да сам ја речима: „... те ће том приликом научити и г. професор Живановић, шта је то јеванђелистар и да није оно, што је (и) он до сада држао“, хтео њега увредити.

Ја се заиста морам чудити г. Живановићу, да је он тако осетљив, и велику би ми услугу учинио, да ми покаже, како сам му могао „друкчије и лепше казати његову погрешку (ако је погрешка)“.

Из досадањих, и ако не баш свих а оно неких његових полемичних ствари, ја не само што не увидех, да је он друкчије и лепше другима њихове погрешке (ако су погрешке) казивао; но на против увидех, да им је он са свим друкчије њихове погрешке казивао.

Да се ја не сећам и не придржавам Иларијонових речи: „Боже ме сахрани и од саме помисли, да се ја завађам с том филолошком господом у опште, а са браничима српског језика на посе. Знам ја и познајем врло добро и одавна тај род, ту секту, ту „љуту треклету јерес“, та те Љутице Богдане, те Јолдаше и Дели-Татомире, тога Јовицу Ресавца, те модерне Дахије и Јаничаре, који су љући од самих оних старих Јаничара“ („Стражилово“ за 1887. бр. 24.): не бих ја остао дужан г. Живановићу, што је одмах у почетку реченога свога чланчића рекао: „Г. Д. Руварац у 11. бр. „Гласа истине“, изливајући јед свој на г. Шакрака, дохватио се и мене“; јер ако се после *онаког* писања Шакраковог против мене у „Нашем добу“, за завршни мој одговор у „Гласу истине“ може рећи, да сам ја у њему излио свој јед против г. Шакрака: онда не могу а да г. Живановића не подсетим на Иларијонове речи на истом месту: „И ево данас на наше очи како је страдао и како страдава сиромах проф. Лекић, ни крив ни дужан.“

Не стоји даље тврдња или сумња г. Живановића, да и ја не знам баш сигурно, шта значи реч „јеванђелистар“. Да ја под том речи нисам подразумевао и „јеванђеље поређано по данима читања“, као што је подразумевао Шафарик, гг. Рачки и Живановић, но са̂мо „сказаније“; о томе се могао и може сваки онај уверити, који је прочитао и прочита дотична места у мојој брошурици: „О читању јеванђеља у недеље на служби преко целе године“.

А о томе се могао и може сваки уверити баш и из оног става, који је из ње навео г. Живановић, да докаже, да ја под том речи подразумевам и једно и друго.

У дотичној мојој брошурици није реч „са̂мо“ (26. стр. 19. ред од горе) курсивним словима штампана, и кад многи угледни и учени људи из истог става не са̂мо не изводе оно, што изводи г. Живановић, но се и чуде г. Живановићу, да он није могао увидети, да реч „само“, која се тамо налази, не може значити са̂мо (nur, solum), но са́мо (selbst, ipse); то је мени доста.

Ако је г. Живановић речју „само“ хтео доказати, да ја држим, да јеванђелистар значи и јеванђеље поређано по данима читања и сказаније, требао је ту реч друкчије навести, т. ј. или метнути на њу знак изговарања, или назначити, шта значи у немачком или ком другом језику.

Да сам ја рекао: „јеванђелистар“ значи не само јеванђеље поређано по данима читања, но значи *и* сказаније; онда би г. Живановић могао извести или посумњати, да и ја баш сигурно не знам, да се не зове јеванђелистарем оно, што је мислио Шафарик и Рачки.

Но кад ја рекох: јеванђелистар не значи само јеванђеље (т. ј. das Evangelium selbst) поређано по данима читања, но значи сказаније, онда се из тога не може са основом извести, да реч *само* значи nur.

Као што сам у реченој својој брошурици тврдио, то тврдим и овде: да јеванђелистар не значи јеванђеље поређано по данима читања, или да значи и то а и сказаније, но да једино значи сказаније (index), како се и зашто имају читати која јеванђеља.

А да је то тако, доказ је и то, што данашњим даном ни један научењак не назива више ни једно јеванђеље, поређано по данима читања, јеванђелистарем, као што је такова јеванђеља називао Шафарик, г. Рачки, донекле г. Јагић, и г. Живановић, већ их називају просто јеванђељем.

Но да виде читаоци овог листа, како и сам Шафарик а донекле и г. Јагић нису били на чисто, „шта је управо јеванђелистар“, и која јеванђеља треба називати јеванђелистарем, а која јеванђељем, и како је један једно и исто јеванђеље називао и јеванђелистарем и јеванђељем, или један јеванђелистарем а други јеванђељем, навешћу ово:

Први рече у својој „Geschichte der slavischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten“. Ofen 1826. на 94. стр.: „Nach dem Exarchen Johann übersetzte Kyrill bloss eine Auswahl aus den Evangelien und dem Apostel, d. i. nur die Lection durch's ganze Jahr hindurch, wie sie aus den Evangelien der römische ruthenische Codex N. 1. enthält. Bei den Russen heissen si Апракос, bei den Griechen *εὐαγγέλια ἐκλογαδία*. Ein solches Evangelienbuch ist das Ostromirsche и т. д.“

На 126. стр.: „Die ältesten bekannten slawischen Denkmale sind 1.) Das sogenannte Ostromirsche Evangelium v. J. 1056. 5.) Das Mstislawsche Evangelium.“

На стр. 129.: „Die Bibliothek der Akademie zu S. Petersburg zählt gegen 250 slawische Msc., worunter ein Evangelistarium v. J. 1317.“

На стр. 131.: „Die vaticanische Bibliothek in Rom enthält mehrere Evangelien, Evangelistarien.“

А у „Paul Jos. Šafařík's Geschichte der serbischen Literatur, aus dessen handschriftlichem Nachlasse herausgegeben von Josef Jireček“. Prag 1865. I. Th. на стр. 190.: „Lectionen aus den Evangelien für das ganze Jahr, auf Pergament, angeblich aus dem XI. Jahrhunderte in der Vaticana zu Rom. (То је тако названо Асеманово јеванђеље, које је Шафарик држао да је српске редакције) 68. Zwei Pergamentblätter eines Lectionarium der Evangelien in 4°, wahrscheinlich aus dem XI. Jahrh., in meinem Besitze — — und gehören zu der ruthenischen Recension.“

Други рече у својој књижици: „Priměri starohèrvatskoga jezika, sastavljeni za VII. и VIII. gimnazialni razred“, Zagreb 1864. I. део на 24. и 25. стр.: „Najstarije cirilsko evangjelje jest ono god. 1057., prozvano Ostromirovo, pisano u Ruskoj, razdjeljeno po obredi gèrčkom; njemu odgovara glagolsko, po imenu Assemanovo. — — osim ovih vrědni su, da se napomenu slědeći cirilski rukopisi nedėljnih (aprakos) evangjeljah: Mstislavljevo 1125.—1132., Dobrilovo od 1167. i Remsko. Glagolskih ovakovih (t. j. po nedėljah) evangjeljah neima osim spomenutoga Assemanova.“

На стр. 35.: 1.) iz evangelja Assemanova, а на стр. 39.: 3.) iz evangjelja Ostromirova.“

У другом делу истих примера, Загреб 1866., на стр. XXIII.: „Najstarije cirilsko evangjelje sèrbskoga roda pisano je u Peći za Vlkana, Nemanjina sina, od nekog starca Simeona, koncem XII. veka (sada u Ruskoj). Još ima mnogo evangjeljah iz XIII. (n. p. evang. s prologom u Peći) i XIV. v. (n. p. u sv. Gori jedno od 1316., drugo od 1329., evang. šišatovačko i t. d.). Znamenito je evangjelje nikoljsko

i biogradsko tim, što je očevidno prepisano s glagolskog izvornika.“

Како је г. Јагић у „Assemanov ili vatikanski Evangjelistar. izneše ga na svjetlo Dr. Franja Rački“, Zagreb 1865. у расправи својој о истом јеванђељу исто називао час јеванђељем, час јеванђелистарем, наспоменуо сам у реченој својој брошириџи.

А шта је све рекао г. Јагић у својој „Historija književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga“, Zagreb, I. deo, за јеванђелистар, навео је г. Живановић у реченом свом чланчићу, те нема требе понављати.

Па кад на основу свега овде реченога увидех, да се г. Јагић од 1864.—1867. није држао народне пословице „реци попу поп, а бобу боб“, те да је досљедно н. пр. Асеманово јеванђеље, које је, као што се за извесно зна, поређано по данима читања, називао или сâмо јеванђелистарем, или сâмо јеванђељем, а тако исто и сва она јеванђеља, која су тако удешена, но једне године на једном месту називао јеванђељем, а друге јеванђелистарем; може ли ми се са основом замерити, што, не могавши помислити, да ће г. Јагић у једном и истом саставу, шта више на једној и истој страни једно и исто јеванђеље називати час јеванђељем а час јеванђелистарем, рекох на 27. стр. речене своје брошириџе: „Како је г. Јагић на више места ставио само јеванг., биће да је сам г. Рачки на гдекојим местима у место тога ставио јеванђелистар, а где је г. Јагић исписао целу реч, ту је и остало тако.“

Како је г. Живановић као филолог из ове моје просте претпоставке могао извести „неправедно беђење“ г. Рачкога, то ми је заиста чудно. Да сам ја рекао: „сам г. Рачки ставио је“. тек онда би ми могао г. Живановић замерити, што сам г. Рачкога (по његовом мњењу, да г. Рачки није то урадио) неправедно обедио. Но кад ја рекох: „биће да је сам г. Рачки ставио“, онда ја тиме не изрекох позитивну тврдњу, да је г. Рачки то и то учинио, но тек претпоставку, да је може бити он сам то и то учинио.

Ово моје „биће да је“ одговара г. Живановићеву „мени се чини“, што он врло често употребљава у својим чланцима.

Да је слободно свакоме, па и мени, о сваком нешто претпостављати, што можда и не постоји, то стоји, као што стоји и то, да сама претпоставка још није увреда.

А да г. Рачки није од оних непогрешивих људи, који до сада није никада, и то у мало крупнијим стварима, но што је реч „јеванђелистар“, *тако што* учинио и то не нехотице и из незнања или из претпоставке, да је боље његово мишљење — то је врло добро познато и г. Живановићу.

Што г. Живановић рече, да ја због тога, што Шолвин и Миклошић Асеманов јеванђелистар зову јеванђељем, не могу изводити закључак, као да и њих двојица мисле, да се јеванђелистарем не зове јеванђеље поређано по данима читања, на то му одговарам, да могу и морам.

Ако ико, то г. Миклошић пази и на најмање ситнице, те да и он држи, да се јеванђелистарем може назвати јеванђеље поређано по данима читања, он би тако и називао Асеманово и остала јеванђеља поређана по данима читања.

Кад се и у Брокхаузову „Konversations Lexicon-у“ XIII. Auflage 6. B. на стр. 455. вели: „Evangelistarium heisst in der gr. Kirche das Verzeichniss der zum Vorlesen bestimmten Abschnitte aus den Evangelien“, а у Мајеровом III. Auflage 6. B. на стр. 451. „Evangelistarium nennt die gr. Kirche den Index dazu“ т. ј. Evangelistarium-а, за коју се реч наводи ово: „Evangeliarium (gr) Evangelienbuch, in der alten Kirche Name der zum gottesdienstlichen Gebrauch bestimmten Handschriften, welche die Evangelien, eingetheilt nach den kirchlich zu verlesenden Abschnitten, enthielten“; онда се за извесно може узети, да један Шолвин и Миклошић врло добро знају, шта значи реч „јеванђелистар“.

Шафарик, г. Рачки, донекле г. Јагић и г. Живановић, могли су држати, да јеванђелистарион значи јеванђеље поређано по данима читања, и Шафарик први је почео погрешно називати тим именом јеванђеља поређана по данима читања и ако не увек доследно и употребљавати реч evangelistarium у место evangeliarium; но да је и г. Миклошић држао, да се тим именом може звати јеванђеље поређано по данима читања, ја то и опет поричем.

Не треба ту дакле никаквих средстава за сазнање и од куда да научници, као Шафарик, Рачки, Јагић, зову јеванђелије „по данима читања“ поређано „јеванђелистарем.“ Да је Шафарик имао у рукама какво грчко јеванђеље, којим се Грци служили у цркви, он не би реч јеванђелистар пренео на сказанија и на јеванђеља поређана по данима читања.

Г. Јагић увидео је доцније и сам, да је погрешно употребљавао реч јеванђелистар, те овамо од 1875. не употребљава је више и за јеванђеље поређано по данима читања, осим што је у VI. свесци свога „Archiv für slav. Philologie“ назвао тако звану „Поп-Савину“ књигу „јеванђелистарем.“

Дај да одговорим сад на питање: „има ли јеванђелистара у српско-словенској књижевности?“

Ја у својој реченој брошириџи рекох, да ми Срби нити смо имали, бар ја нисам наишао да се где вели, да се наишло на тако јеванђеље (т. ј. „јеванђелистар“) српске редакције, нити га данас имамо.

Г. Живановић пак у реченом свом чланчићу рече, да је било и да их има *и ја му сада верујем, да* их је било и да их *има*.

А зашто сам се тек тим његовим чланчићем о томе уверио или право рећи тек сада за то дознао, ево на то питање одговора.

Ја сам и пре реченог чланчића г. Живановића знао не само за Вуканово јеванђеље, но знао сам и то, да је за исто г. Стојан Новаковић у својој књижици „С археолошке изложбе у Кијеву“ рекао, да су „у њему јеванђеља по данима читања.“ Знао сам даље и за наведен г. Живановићем навод из Јагићеве „Historije književnosti“ о најстаријим кирилским јеванђелистарима.

Па кад си за то знао, како си могао рећи, да ти није познато, да се где вели, да се наишло на јеванђеље поређано по данима читања српске редакције, нити да га данас има, запитаће не само г. Живановић, но и многи читалац ових редака. Како? Ево како.

Одавна сам знао, да је г. Стојан издао у Београду 1874. књижицу с насловом: „С археолошке изложбе у Кијеву“. Исту књижицу не само да сам тражио више пути у књижарама у Београду, да је купим, но више сам је пути тражио и у народној библиотеци у Београду на прочитање, но не могох је ни купити ни добити на прочитање. Књижари ми одговорише, да је немају на продају, а у библиотеци, кад год сам је искао, рекоше ми: на прочитању је.

Но ма да све до пре неки дан не имадох у рукама ове књижице, ја ипак знадох, шта се у њој рекло за Вуканово јеванђеље. А то дознадох из друге једне књиге г. Стојана, а на име из „Примера књижевности и језика старога и српско-словенскога“ Београд 1877., на коју сам се књигу позвао и у реченој својој брошурици на стр. 27. при расправљању питања речи „јеванђелистара.“

Како сам при писању речене своје брошурице тек онако узгред навео, да ми није познато, да је било и да има јеванђеља српске редакције поређаних по данима читања, признајем, да се нисам при писању те тврдње онолико и онако бавио, колико сам се бавио н. пр. са питањем: шта значи реч јеванђелистар, и осталим питањима, те да за сваку речену реч и тврдњу тражим саме изворе.

Вуканово јеванђеље, за које г. Стојан рече да су у њему јеванђеља по данима, држао сам за обично тако названо тетројеванђеље, а не за јеванђеље поређано по данима. А да сам имао за то и основаног разлога, ево доказа.

Г. Стојан у реченим својим примерима описао је и навео нешто из јеванђеља тако названог „Савина књига“ стр. 30.—40. и ма да је познато и ма и г. Константин Јос. Јиречек у својој „Geschichte der Bulgaren“ Prag 1876. на стр. 430. у примедби рече: „Die ältesten datirten altslov. Codices sind aus dem XI. J. Die älteste datirte Evangeliumhandschrift ist der Kyrillische, 1056. vom Diakon Grigorij für Joseph Ostromir, geschriebene Codex. Älter ist die undatirte „Savina kniga“. Auch der v. Rački 1865. herausgegebene glagolitische Codex Assemani's ist nicht viel jünger. Diese drei Handschriften enthalten nach Perikopen eingetheilte Evangelien“: г. Стојан ипак не рече, да су у њему јеванђеља по данима.

Кад даље г. Стојан у реченим својим примерима на стр. 75. и 76. под I. из *јеванђеља Вуканова* међу осталим рече и овде: „Овде се ради примера штампа све што има у горе поменутој књижици Стојана Новаковића „С археолошке изложбе“ заједно с комадом из јеванђелиста Матије, који је по пропису И. И. Срезњевскога, те на стр. 77.—80. наведе јеванђеље од Марка XIII. 31.—35. (т. ј. у четвртак 33 недеље или право 16. Лукина); XV. 43.–47. (т. ј. 10. страсно и 3. недеље тако назване о Мироносицама) и XVI. 1.—8. (т. ј. 2. васкрсно); од Луке XXIV. 12.—35. (т. ј. 5. васкрсно и у вторник светле недеље), а од Јована I. 1.—17. (т. ј. на ускрс), зар не имадох право, што на основу *таквог* навода дођох на помисао, да г. Стојан не зна, шта значи то: „у Вукановом су јеванђеља по данима“.

Ја нисам могао ни на час посумњати, да г. Стојан на основу поменутих његових речи није у примерима са свим верно т. ј. и у оном истом реду навео наведено јеванђеље, по којем их је навео у својој књижици „С археолошке изложбе у Кијеву“, и као што су наведене у оригиналу; јер знајући, да ако ико, да он зна, *како* треба старинске ствари наводити, и кад је В. Ханка у свом издању Остромирова јеванђеља још 1853. рекао: Ја овде дајем истоветни текст еванђелија и то не по недељама, али сваког еванђелисте по главама, које се у том рукопису налазе — у реду библијском, да би и он то исто рекао, да је у чему одступио.

Но на жалост, ја се сада осведочих, да сам се у свом мишљењу преварио, јер загледавши, као што рекох, пре неки дан у речену књижицу, осведочих се, да је г. Стојан у својим примерима са свим у обрнутом реду штампао речена јеванђеља, т. ј. штампао их је онако, као што су у оригиналу, и из исте књижице види се на први поглед, да је Вуканово јеванђеље заиста поређано по данима читања.

И из овога може се видети: 1) да сваки онај књижевник, који какву старинску ствар хоће да штампа, треба да је штампа *онако,* као што је у оригиналу, или ако у чему хоће да одступи, треба да на

значи, за што је и у чему је одступио; а 2) да се не треба *никада* ослонити ни на чији прост навод, но да треба све сам својим очима да види т. ј. треба да буде „неверни Тома“.

Ја се обично и сам тога принципа придржавам, но при писању речене своје брошурице при наводу тврдње у погледу питања: да ли су Срби имали јеванђеља поређаних по данима читања, одступих од тог принципа, те ето натрчах.

Срећа те још рекох: „бар ја нисам наишао на јеванђеље српске редакције поређано по данима читања“, те се тиме бар у неколико сачувах од прекора: „шта се пачаш у оне послове, које не разумеш!“, и отклоних од себе „грдњу на сву меру“.

Да је г. Живановић при писању реченога свога чланчића могао бити мало хладнокрвнији, те да се сетио мојих речи у „завршној речи г. Филипу Радичевићу“ у 24. броју „Јавора“ о. г. „Ја сам противник сваком швиндлерском послу и према томе, кад видим да неко нешто погрешно чини и наваћа не из незнања, но из швиндлераја, ја тога са свим друкчије сматрам, те према њему друкчије и поступам“: уверен сам, да не би у њему рекао: „да је ко други рекао, да је њему непознато, да је било и да има јеванђеља српске редакције поређаних по данима читања, па да сам га ја ухватио, као што је мене он ухватио, да бих ја без сумње рекао: „шта се пачаш у оне послове, које не разумеш, и изгрдио бих га на сву меру“.

Из исте књижице г. Стојана осведочих се сада, да је и наведени на 33. страни лист из јеванђеља Мирослављева заиста из јеванђеља поређана по данима читања.

Да сам дакле речену књижицу г. Стојана могао добити у своје време или да ми је у реченој брошурици била главна тежња, да докажем, да ли је било и да ли има јеванђеља српске редакције поређаних по данима читања, ја бих исту књижицу морао ма од кога набавити, те не бих заиста рекао у реченој својој брошурици, ма и онако узгред; да ми није познато, да је било и да има јеванђеља српске редакције поређаних по данима читања.

Но кад је један Јагић 1864. у „Priměri starohèrvatskoga jezika“ I. део на стр. 25. могао рећи: „Glagolskih ovakovih (t. j. po nedĕljah) evangjeljah neima osim spomenutoga Assemanova“, а 1867. у „Historiji književnosti“ на стр. 58.: „I glagolskih evangjelistara, koji istoj dobi pripadaju, ima nekoliko, na ime: assemanov ili vatikanski i ohridski“, кад се зна, да од 1864.—1867. не само није пронађен какав нов „glagolski evangjelistar“, но да наведен њиме „ohridski evangjelistar“ није никоји други, но Асеманов или ватикански, за који исти г. Јагић баш у реченим примерима на стр. 24. рече да „izhodi iz okolice ohridske“: није чудо, што и ја у реченој својој брошурици рекох, да ми није познато, да је било и да има јеванђеља српске редакције поређаних по данима читања.

И ако ја себи не ласкам нити тражим, да се на све моје речи „увек сме поуздати“, јер ја себе не држим за каквог научењака, но за простог тако рећи самоуког својевољца, који о свом руву и круву без икакве материјалне користи и грамжења за славом кад и када пише по свом умењу и схваћању о стварима, које сам изабере, не осврћући се при том на похвалу или погрду осталих књижевника: признајем, да ми је јако неправо, што сам више кривицом г. Стојана нешто рекао, што нисам требао рећи у реченој брошурици.

А што и поред *онаког* причања г. Јагића у „Historiji književnosti“, о јеванђелијама поређаним по данима читања српске редакције, њиме названима у њој јеванђелистарима, рекох: „да ми је непознато, да је било и да има такових јеванђеља“, чинио сам то из ових разлога.

На основу напред наведеног причања г. Јагића од 1864.—1867. о јеванђељима поређаним по данима читања, која је он час јеванђељем час јеванђелистарем називао, дошао сам до тог уверења, да се на причање г. Јагића о јеванђељима поређаним по данима читања из тог времена не могу ослонити. Кад он 1866. у „Priměri starohèrvatskoga jezika“ II. део на стр. XXIII. рече: „Najstarije ćirilsko evangjelje sèrbskoga roda pisano je u Peći za Vlkana, Nemanjina sina, od nekog starca Simeona, koncem XII. vĕka (sada u Ruskoj)“, а у својој „Historiji književnosti“ за исто Вуканово јеванђеље 1867. рече: „najstariji je evangjelistar ćirilski srbskoga roda: Simeonov ili Vlkov (Vukanovo)“; зар не имадох основаног разлога, знајући уз то, *како* је г. Стојан у својим примерима навео нешто из истог јеванђеља, што сам држао, да је г. Јагић у својој историји књижевности погрешно назвао Вуканово јеванђеље јеванђелистарем?

Одломке Сврљишкога јеванђеља нисам држао за одломке „evangjelistara“, ево из ових разлога:

Исти су одломци, којих има свега 10 листи, штампани у XX. Гласнику. Њих је у њему обелоданио и описао г. Милан Ђ. Милићевић. По истом опису исти одломци, „и ако су сви исте величине и у једном ступцу писани, опет се тако међу собом разликују, да се може примити, да долазе од три разна рукописа (или бар од три преписаоца, који су разне делове јеванђелија преписивали, те су ови после уједно састављени.“ (Стр. 261.)

Стојала дакле ова прва, а стојала друга претпоставка г. Милићевића, не може стојати тврдња

г. Јагића „kao niti odlomci svrljiškoga evangjelistara.“ Како се од првога одломка, за који се не зна, ни ко га је, ни кад, ни где, ни за кога писао, нашло 6 листи и то од 2.—8., на којима се налази наслов главна јеванђеља јеванђелисте Матеја и то од главе лд҃. до закључно ѯн҃., а за тим овај наслов: **„Тетроѥвангель сь Богомь почина҄ѥмь: ѿ Матѳеꙗ“**, и наводи се од Матеја јеванђеље по реду од гл. I. до закључно главе IV. до 5. стиха; онда се за исти одломак јеванђеља никако не може рећи: „kao niti odlomci svrljiškoga evangjelistara“, јер ко зна, шта је то јеванђеље поређано по данима читања, а шта је тетројеванђеље, тај ће на први поглед спазити, да је наведени одломак од стр. 247.—253. Гласника XX. одломак из тетројеванђеља а не из тако названога „еванђелистара“.

Од другог одломка, за који се такођер не зна, ни ко га је, ни кад, ни где, ни за кога писао, нашло се два листа и то на једном листу налази се јеванђеље од Јована гл. IV. 5.—42., а на другом од Јована гл. X. 4.—26. (управо 4.—10. и 17.—27.), те би се тек из другог листа тога одломка у неколико могло извести, да је он од неког јеванђеља поређаног по данима читања.

Но за исти је одломак и сам г. Милићевић рекао: „са свим је особитог карактера тим, што је поред својства српске редакције задржао ъ, ы старословенске редакције.“ (Стр. 262.)

Од трећег одломка, који је писао по причању г. Милићевића 1278. **„Костандинь чьтьць а зовомь Воисль презвитерю Геѡргию а зовомь попоу Радославоу вь градѣ Сврьлизѣ вь дни царѣ Ивана, и при епископѣ нишевьсцѣмь Никодимѣ“**, нашло се два листа, на којима је крај јеванђеља од Јована гл. XX. 10.—19. и XXI. 1.—14. (т. ј. свршетак 7., 8. и 10. васкрсно јеванђеље). Но из тог одломка не може се још за извесно извести, да је он од јеванђеља поређана по данима читања; јер је могао њега Воисль и за тако названо тетројеванђеље преписати са каквог глаголског рукописа поређана по данима читања.

Уз све то не треба заборавити ни на то, да је Сврљиг 1279. потпадао под Бугаре и бугарску епископију и да је и пре тога само неко кратко време био у рукама српским. Да ли је речени „презвитер Георгије зовом поп Радослав“ био Србин или Бугарин, питање је, на које није у стању нико одговорити, као ни на то, да ли је „чьтьць Костандинь а зовомь Воисль“ био Србин, те је као такав речено јеванђеље „на српску редакцију дотеривао“, или је био он Бугарин а поп Радослав Србин.

А што се не обазрех на тврдњу г. Јагића: „da evangjelistara srpskih, pisanih na koži medju 13. i 15. v., ima *vrlo mnogo* raspršanih koje kuda po manastirih i knjižnicah“, учиних то с тога, што ја ту тврдњу г. Јагића не држим за основану, почем мени није познато ни данас, да има и један а не врло много такових „evangjelistara“, и ја молим г. Живановића, да буде тако добар, те да ми у овом листу каже, где су описани ти многи „srpski evangjelistari iz 13.—15. v.“

Покојни Шафарик обишао је у своје време не само све манастирске и знатнијих општина, но и Карловачку митрополитску народну библиотеку, па он нигде не наиђе ни на једно таково јеванђеље; јер, као што рекох, наведено под бр. 66. јеванђеље и под бр. 68. два листа нису српске редакције.

Из до сад реченог држим, да ће и сам г. Живановић увидети, да је врло мудро радио, што је речени свој чланчић завршио, као што рече, „без икакве примедбе“; јер иначе, питање је велико, да ли бих се и ја могао и хтео уздржати, а да не заборавим и да се не држим напред поменутих речи Иларијонових.

КОВЧЕЖИЋ.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— *Радована Кошутића „Пламенови“*, које смо огласили још у 1. броју нашег листа ове године, изашли су пре неки дан из овдашње парне штампарије М. Димитријевића. Већина тих песама познате су нам из „Јавора“ а згодан је суд о њима донео у нашем листу (бр. 16. о. г.) сарадник наш др. *Лаза Томановић*, у расправи својој о поезији Војислава Ј. Илића. И ми тај суд потписујемо и што се тиче песмица, које су у овој збирци први пут угледале света. Но не можемо а да не приметимо младом песнику, да ће једва когод одобрити моћи тон, којим даје одушке свом, што но рекао Томановић, мргођењу и негодовању спрам Војислављеве музе у LII. песмици ове збирке и у завршној песми, којој је натпис „У место епилога првом делу“ а приказана је „Српском народу“. Држимо, да је младога песника и сувише занела патријотска инспирација, кад тврди, да су Војислављеве елегије ни мање ни више него баш *грешне* и да Војислав њима тькорсе *каља* српску песму. Уверење своје, да Србин песник не може и не сме певати ништа друго, до родољубне песме, могао је Кошутић и друкчије оденути па шат и преобрати онога, до кога му је стало да га преобрати. Овако пак та LII. песмица хоће жучи својом и горчином, што из ње куља, да прелије и остале. Иначе се опет и опет морају само похвалити патријотски осећаји младога песника и ми се радујемо, што

се са данашњим бројем Кошутић ухватио у коло наших сарадника.

— У 23. броју нашег листа ове године огласили смо, да се српска књижара браће М. Поповића примила да изда књигу приповедака за децу од *браца-Јове*. Књига је та сад готова а стале су у њу приповетке: *Две сузе, Браћа, Мајчина душица, Пут у Раванацу. Наш Миливој, У берби и Бадње вече у ђачкој соби*. Све су те приповетке, које је млади даровити приповедач написао још ђаком у гимназији, а свака је кадра лепо забавити и поучити децу. Ту првенчад своју приказује писац својој матери.

— Издањем српске вел. гимназије Новосадске изашле су те као школске књиге примљене и потврђене ове три књиге: *Земљопис* за гимназије, од дра *Јована Хунфалвије*, прва свеска: Европа, друга свеска: Азија, Африка, Америка, Аустралија; прву је свеску превео професор *Милан А. Јовановић* а другу професор *Стеван Милованов*. Трећа је књига *Математски и физикални земљопис*, који је за III. разред гимназија у Угарској сложио професор *Андрија М. Матић*. Све су те три књиге штампане у штампарији браће М. Поповића, а цена је: првим двема по 80 а трећој 70 новчића.

— 16. свеска Књига за народ, што их издаје Матица Српска из задужбине Петра Коњевића, доноси приповетку из српског народног живота под натписом *„Деоба Врлића“*. Ту је приповетку написао *Милутин Јакшић*, који је и читаоцима нашег листа познат са својих красних приповедака из народног живота, што излажаху у нашем листу („Вељко“, „Мија Бродар“, 1886; „На странпутици, 1887.) „Деоба Врлића“ је по тенденцији својој врло подесна, да народ поучи, шта му не ваља и шта му подрива куће и лепу слогу у њима. По нашем је мишљењу редакција Коњевићеве библиотеке добро урадила, што се побринула за поуку народу и у овом лаком облику, у облику приповетке.

— Као друга књига преведених новела Немца *Павла Хајза* изашла је ово дана у издању књижаре и штампарије браће М. Поповића свеска под натписом *„Из Италије“* (првој је свесци био натпис „У земљи, где но лимун рађа“). У ту другу књигу ушле су ових пет приповедака: *У самоћи* (Die Einsamen, превод први пут изашао у „Завичају“ 1878.) *Нерина* (Nerina), *Барбароса* (Barbarossa), *Фениче* (Das Mädchen von Treppi; све три изашле у преводу први пут у „Јавору“ 1880.) и *Андреја Делфин* (Andrea Delfin), који је преведен био још год. 1881. а намењен био за Народну библиотеку Браће Јовановића. Књига је изнела преко 17 штампаних табака а цена јој је 90 новчића.

— Овога лета изашла је књижица једна од *Брате: „Козиље“*. Књижица та и по садржају и по намени а и по изради спада у дечју књижевност. Да „Брата“ као бра̂та има дара, да ће кадгод написати што и вредно намене, ако буде више решпектирао изуметак штампања и ако буде свој дар усавршавао науком, то нам је показао причицама тима, док их још читасмо у листовима, где су први пут штампане; али . . . што хтедосмо још рећи, — „док дорастеш, па промислиш, кашће ти се само.“

— Из Сарајева смо добили *прву* књигу *Народних песама Мухамедоваца у Босни и Херцеговини*, које је скупио Коста Hörmann, саветник земаљске владе за Босну и Херцеговину. У тој првој књизи само су јуначке песме (39 на броју) а идуће свеске донеће по распореду скупљачеву: песничко причање и женске (шехерске) песме. Саму збирку, песме, приказаћемо опширније у једном од идућих бројева а сад само напомињемо, да је скупљач као увод у збирку написао „Pristup“, у којем казује историју свога сабирања те износи карактеристичне моменте у песмама босанских и херцеговачких Мухамедоваца; даље наводи имена оних, који га потпомогоше при сабирању и уређивању тих песама. Уз збирку је додан додатак, у којем су саопштене скупљачеве белешке о личностима, које песма слави, или обичајима, који су опевани у којој песми; те се белешке оснивају на народним приповеткама а од чести на турској повести. За тим белешкама долази опсежан тумач турских, арапских и персијских речи. — На књигу ту почео је Vienac у свом 30. броју доносити оцену, из које до сад видимо, да се скупљачу некако пребацује, што је „лањске јесени службеном окружницом позвао све окружне и котарске предстојнике и градске начелнике, да сваки у свом крају тражи певаче, да песме преписују и у Сарајево шаљу“, јер се тако „неким начином службено или барем полуслужбено поставило са свим криво начело, да је сваки ишто писмен човек способан сабирач народних песама.“ Причекаћемо крај тој оцени, па ћемо видимо, како се горња примедба Венчева оцениоца и повереника Матице Хрватске слаже са „Pristupom“ скупљачевим.

— Међу књигама, што их је Матица Хрватска за годину 1887. разаслала својим члановима, спада међу најзанимљивије студија *Фрање Кс. Кухача* о *Ватрославу Лисинском* и његовим временима. Врло добро карактерише писац ту студију своју као *прилог за повест хрватског препорода*, јер је у њој уз стручну оцену заслугâ Ватрослава Лисинскога за музички напредак у Хрвата живим бојама, ма и узгредно и летимице насликан сав онај просветни покрет за времена Људевита Гаја и његових другова. На крају је додао Кухач и преглед композицијâ Лисинскога, до којих је могао доћи и за које је сазнао, а то је 166 већих и мањих комада. Но има, вели Кухач, још и више композиција, које су раштркане којекуда те можда многе и пропале, с тога им повишава број бар на две стотине.

— Како је тристогодишњи спомен рођења Дубровачкога првака песника Гундулића заталасао и Србе и Хрвате, па и Словенце, и „Матица Хрватска“ даде нам диван дар у славу Гундулићеву, издавши његову красну и значајну пастирску игру *„Дубравку“*. Пред самим текстом написао је универзитетски професор *дра Фрања Марковић*, без сумње један од најбољих познавалаца Дубровачке књижевности као и естетичар на словенском југу, диван *предговор*, у којем нам стварно и разложно тумачи значај „Дубравке“ по тадашњим политичким и друштвеним приликама у Дубровнику и по њеној тенденцији, истичући све, што се у пастирској игри тој на добро окреће. — Шта ли је с Ћириловским давно оглашеним издањем „Османа“ и „Дубравке“?

— Из часописа „Die Gesellschaft“ вадимо ове податке: *1. Руска књижевност*. После смрти Достојевског, Тургењева и других а у једно и тиме, што се Лав Толстој повукао са јавног рада, изгледало је, као да ће у руској књижевности доћи до неког застоја; али није тако. Неколицина млађих песника и књижевника обраћају на себе јако пажњу, и као да хоће руској књижевности да створе ново доба. Амо спадају особито Короленко, Аљбов, Гаршин и Мачтет. Колико се по њиховим првенчадима даје судити, показује се у њима оправдани реализам у свези са живахним осећајем к животу и са моралном свешћу. Као уметник у ужем смислу заслужује првенство на сваки начин *Владимир Короленко*, који у песничком бојадисању својих описа, у сретном савлађивању расположаја и утисака такав дар показује, коме се сјајна будућност може прорећи. Његови поштоваоци говоре без околишења о њему као о будућој звезди. Од њега су изашле у трећем издању „Црте и приче“ (Очерки и разказы), које пре

тога угледаше света у часопису „Русская Мысль“, који своје стубове отвара млађим, али даровитим писцима. Короленков се дар некако не слаже с данашњом струјом. Његово гледиште на свет, способност његовог духа и срца нагиње романтици, и ма како он тежио, да не напусти земљиште реалности, ипак му она описивања понајбоље полазе за руком, где својој уобразиљи слободна крила пушта. Тако н. пр. у „Сну Макарија“ (Сонъ Макара, који се чита с правом насладом. С тога се у представу и памтење боље ужљебе производи његове фантазије, него описивања његова о животу сибирских робова. Чисто би желили, да пише бајке и гатке, јер нас својим фантастичким приказивањем са свим за ту врсту расположи. — Што се пак избора, психолошке вредности предмета тиче, нагињали бисмо чисто производима Музе рано преминулог *Всеволода Гаршина* првенство дати, и ако су по облику бар чудновати, јер се у њима изражава оригинална и симпатичка нарав, која тежи за напретком. Нешто страно дира у први мах Гаршинов правац и замисао: он се хотимице држи посматрања, миницијовно сондира човечији одношај према чисто физичкој ексистенцији људској и неуморно расветљује узроке и учинке различитих појава у њој. Али као да баш у тој тенденцији лежи клица будуће књижевности, која би позвана била, да што јачим и бољим разјашњивањем тесне свезе међу душевним и физичким животом у човечијој нарави, као год и непрестаном тежњом, доћи до крајње сврхе тог међусобног утицања, објави неочекивани развитак човечијег опстанка, и — кад се већ сања — дође до оне тачке, где се збиља и идеал већ у животу подударају. Кратки, скоро набацани производи Гаршинови привлаче чудновато, чему ни како не може бити узрок једино гатка, предмет. И у приказивању је Гаршин оригиналан. Његови облици појављују се обично у првом лицу, али нити говоре нити пишу, већ мисле, раде, осећају и саопштавају непосредно ово или оно читаоцу без икаква утицаја песникова, што им даје јасну индивидуалност, ако се и не спомињу сва имена. Иза њега заосташе две свеске „Приповедака“ као једини плод десетгодишњег рада на књижевном пољу; умрьо је о. г. Априла месеца у Петрограду. — Што се тиче *Аљбова* и *Мачтета*, то се за првог може рећи, да тиме, што у свезу доводи појетичке и психолошке, па и психијатријске елементе, заузима средину међу Короленком и Гаршином; он је на сваки начин знаменита личност, која има велику будућност. За Мачтета ваља рећи, да критика и рефлексија, које у његовим списима отимају маха, доста сметају при уживању. — Код свију пак је значајно, што су им приповетке кратке, тако рећи фрагментарне, можда с тога, што у свету сад све хита свршетку, или, што младим песницима још нису довољно израсла крила. — Песме покојног *С. Надсона* изађоше у осмом издању, у исти мах и његови омањи списи; све је то намењено на подизање надгробног споменика песникова. — Споменути нам треба још најновији роман *Немировић-Данченка* „Битанга целог света“, у ком се приказују чудновати положаји, оригинали, одношаји и проблеми; и ако није све баш могуће, ипак се чита са задовољством. — 2. *Пољска књижевност.* И ту ћемо се обазрети само на лепу литературу. Од *Марије Канопницке* изашао је трећи низ њених песничких дела, и овом приликом пун песимизма. *Михајло Балуцки* је поред својих песама издао на јавност још и преводе где којих Хајнеових песама. Чудновато утичу песме украјинског пустиника „Одјек душе *Јулијанове*“, већином сонети световног и религијозног садржаја. *Владимир Загорски* (Хохлик) издао је спев „Цар Соломон“, и у њему уздиже три карактерна својства тог философа на престолу, својства Фауста, Манфреда и — Беранжера. Од песама *Јосифа Љубића Арловског* ваља споменути „На гробу успомена“. Такође угледаше света у новом издању песме *Крашевскога*. Од писца „Трагедије мисли“, *Алфреда Носига*, изађоше „Песме“ и трагедија „Цар Сијона“, у којој се црта судба Бар-Кохбе, који се дигао против римског цара Севера, али би потучен и пропаде. *Адам Асник* написао је шаљиву игру „Браћа Лерхе“, у којој се исмева тежња за германизацијом у Позњанској. *Сигмунд Пшибуљски* написао је драму „Вицек и Вацек“ и наставак томе „Породица Вацек“. *Маријан Јасинчик* добио је за своју драму „Лена“ Богуславскога награду. Још су писали шаљиве игре *Јосиф Грајнерт* („Господин Лапцевић“) и *Феликс Језјерски* („Бојадисане лисице“). — Приповедака је много изашло на свет. *Адам Новицки* написао је под натписом „Отаџбина“ низ новела и црта, пуне родољубља, *Викентије Рапацки* приповетку из 15. века „К светлости“, *А. J. Сек* „Новеле“, у којима су особе ноћни стражари, слуге и слушкиње, *Болеслав Приш* новелу „Обмана“. *Валерија Марене* узима свој предмет из сфере пролетаријата. Још је изашла Крашевскога приповетка „Над провалијом“. Осим тога се баве гроф *Станислав Тарновски*, *Станислав Козмијан*, *Петар Хмјеловски*, *Владислав Белза* и *Јован Сјемјењски* с историјом књижевности и са оцењивањем савремених писаца.

— У Вел. Кикинди почео је недавно излазити нов лист за просвету, привреду и забаву народну. Зове се *Недељни лист* а власник му је и одговорни уредник *Сима П. Ајваз.* Лист стаје 4 форинта годишње.

— Изашла је у Лајпцигу прва свеска великога немачког дела о Србији и Србима што је написао *Спиридон Гопчевић*. У тој се првој свесци говори о земљи; то је трећина целог дела; друга ће свеска говорити о народу а трећа о историји српској.

— Кинези преводе Шекспира; сам цар је дао тај налог председнику кинеске академије.

— У Берлину излазе 621 новине; 54 званичне, 217 за трговину и промет. Сваки занат има своје новине.

— У Лајпцигу раде 103 штампарије са 566 великих, 10 ротацијоних, 143 ручних и 73 мале машине за гажење. Слагача има 2140 а шегрта 504.

— Сибирске приче Б. Короленка превео је А. Шолц на немачки, наклада А. Фишера у Берлину. Цена 60 новчића.

САДРЖАЈ: Господин Добра. Песма Вл. М. Јовановића. — Дух времена сад је таки! XII. — Из „Пламенова“. Хој, Јеладо (Из старог грчког рукописа.) Песма Радована Кошутића. — Хања. Приповетка Хенрика Шенкјевића. С пољског превео Рајко. — Народна традиција и непогрјешими историци. Написао Синиша. — Да ли се може јеванђеље поређано по данима читања назвати „јеванђелистарем“? Од Димитрија Руварца — Ковчежић. Књижевне белешке.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваког четвртка на читавом табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. на по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 ф. на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата администрацији „Стражилова“ у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 30. У НОВОМ САДУ 28. ЈУЛИЈА 1888. ГОД. IV.

ВЕЧИТА ХАРМОНИЈА.

На чисто лазурно небо са благим нечујним ходом
Силази Дијана светла. Из своје вечите урне
Безбројне милијарде звездица по небу сипа.
У струји вечитог мира
Мирисни ћарлија лаор под светлим небеским сводом,
К'о Еолова лира.
Светови у миру блуде . . . О, срце, и ти се смири!
Вечити склад и покој нек блаже немир твој;
И дух, запојен њима, да крила слободно шири,
По тавној ноћи тој.

Војислав.

ДУХ ВРЕМЕНА САД ЈЕ ТАКИ!

ПРИПОВЕТКА ИЗ СРПСКОГА ЖИВОТА.

ПРВИ ДЕО.

(Наставак.)

*

Нема куће, особито српске, која тога дана није имала гостију.

И Тинка Стајићка, мати нашега познаника из Брајковца, Бранка Стајића, спремила се да дочека госпођу Јелисавету Рашићку из Брајковца и њену кћер. Као вели, она јој је сина дочекала и гостила неко време у Брајковцу, па право је и поштено, да јој то врати бар за један или ма и за два дана. Надала се гостима још синоћ, али не дођоше.

Бранко нема мира још од јучер. Јучер је још пешачио далеко изван Карловаца оним путом, што води из Брајковца у Карловце. Јутрос је поранио. И кад је видео жагор и необичан живот по Карловачким улицама, које несу тако живе, ни кад с пролећа или у јесен нагрну раденици из целе Бачке и Баната у виноградарску радњу, или кад се у октобру искупљају ода свију страна ђаци, — када је то видео, још већи немир уђе у њега. Хтео би да доспе и у читаоницу, где одбор издаваше још последње налоге, и у саборницу, где певачка друштва држаху своју заједничку пробу, и на паропловску станицу, где се згрнуо бели свет, да дочека лађу из Новога Сада, и у собу поверенства сигурности, где одборници даваху приступнице учесницима и гледаоцима свечаности на разна одређена места. А вуче га опет и тамо на онај пут, што води из Брајковца у Карловце. Замишља себи, како ће на том путу угледати из далека читав карван кола̂, начичкана Брајковчанима. Јован Јаковљевић му је обрекао, да ће тако ући у Карловце, као да ће доћи, „да бирају војводу.“

Матер је спремио, да дочека и његова друга Јована с његовима. Тетка му је, рече за госпођу Нату, врло ваљана душа; а о њеној кћери, о госпођици Даринци толико јој је приповедао, да матери није требало више, па да јој упадне у очи толико интересовање о тој „красној Српкињи девојци“, да почне и сама мислити о њој, и још већма да јој обрати пажњу на њу, када дође . . .

Пење се Бранко на степенице у саборницу, на заједничку пробу свију певачких дружина, што дошле беху, да увеличају ову светковину, а иза леђа му

кроз жагор светине, која се устумарала горе и доле, дође до ушију познат женски глас с радосним усклином:

— Ево га!

Окрену се.

Гости из Брајковца. Ту тетка Ната, ту Даринка, Јован, мала Зорка, — сви полетеше њему као добром старом познанику.

— Тако се дочекују гости?! — пребаци му, бојаги, Јован.

Поздравише се својски.

Њихов жагор само је, да Бог ме, увећао и онако велики жагор, што се разлегао по пространим ходницима и степеницама Карловачкога магистратскога здања.

— Јесте ли добили приступнице? — пита их Бранко.

— Јесмо. Добили смо место међу изасланицима учених друштава.

— Добро је. То је прво уз мост, што води с лађе на обалу. Одмах до њих су певачке дружине. Ту ћете најбоље видити спровод и чути песме.

Одоше у саборницу. Једва добише места унутри.

Бранко се не одваја од Даринке.

— Ми смо одсели код вас, — вели му она. — Јован је тако —

— Па да где би на друго место, — одговори јој Бранко, а као да плива у задовољству.

— Госпођа ваша мати није нам се изненадила.

— Ја сам тако и уговорио с Јованом.

— И не питаш, где ти је ујна, — приметиће Јован Бранку, кад се једном у гунгули одвојише од осталих.

— Каква ујна?

— Па госпођа Рашићка.

— Збиља! Па ту је за цело и она.

— Не знаш ништа?

— Шта да знам?

— Госпођица Јелена је одбегла.

— Шта говориш?

— Одбегла. Јуче на ноћ нестаде и ње и Кнежевића.

— Не говори!

— Нема ту шале.

— Та, стани, да дођем к себи!

— Е, Бога ми је госпођа Рашићка већ дошла к себи. Већ се говори по селу, како жали, што је дотле дошло. Та она, бојаги, није друкче ни мислила. Кнежевић је, вели, добар и ваљан млад човек, прилика таман као наручена за њену Јелену.

— Пак? Шта сад?

— Па биће добро. Госпођа Рашићка зна сваку воду окренути на своју воденицу. Довешће децу у Брајковац, венчаће их, и ти ћеш, можда, имати да тераш још парницу с узурпатором твога наследства.

— Боже ме сачувај.

— Немој да спомињеш штогод о томе пред тетком. Она се страшно ополчила. Не ће се више ни враћати у Брајковац, него иде одмах одавде кући. Неугодно јој здраво, што је то урадила девојка, која је тако добра другарица била Даринци.

— Сирота Јелена! Ваљано девојче али несретно!

Мала Зорка дотрча к њима:

— Хајдете. Тражимо вас. Треба да се журимо на Дунав. Сад треба скоро и топ да пукне.

— Децо, ја то не ћу моћи све издржати, — вели госпођа Ната, а запурила се сирота од врућине и гурања кроз свет.

— Још на станицу хајдете с нама, понда на Стражилово ви и не морате, мама, ићи, — вели јој Даринка . . .

Пуче топ.

— Ево, лађа иде!

Сад се тек ускомеша све, па полети, да ухвати што боље место а што ближе Дунавској обали.

*

Лађица, на којој беше лес песников, дупком пуна пратилаца, примакла се Карловачкој станици. На кљуну јој заставник Београдскога певачкога друштва са друштвеном заставом, а остраг, на другом крају, застава Новосадске занатлијске задруге.

На лађи поји певачко друштво самртницу.

Свечана тишина завлада на обали, као да занемеше оне тисуће грла искупљенога народа.

На једаред запева стотина певача, искупљених на обали „Имну о преносу Бранкових костију.“

Величанствен тренутак.

Изнесоше и мртвачки сандук с последњим земним остацима млађанога песника и понесоше га у варош до свечанога одра на тргу, где беху свечани говори једнога од Бечкога одбора и једнога од Карловачкога.

Одатле кроз „убаво Белило“ к Стражилову, крајњој мети свечанога спровода. А спровод се пружио, колико је од вароши до самога Стражилова, као да нико не хаје за жарко јулијско сунце, што је прижегло свом снагом.

У долини испод Стражиловачкога виса, опет на свечаном одру, положи се лес, да и заступник „Матице Српске“ проговори коју у славу песникову.

*

На врху Стражиловачкога виса завршен је спровод.

Отпоја се и последња песма, а многи и многи још се не разилазе.

Стајић са својим гостима из Брајковца нашао се одмах до гроба.

Даринка с побожним заносом стала, па гледа у отворену још гробницу. Зорка се приљубила уз њу, па ћути, као да не сме да проговори.

— Ово понесите као спомен са песникова гроба, — рече јој Стајић, па јој даде два листа бршљана, што их откиде близо гроба.

Даринка узе лиске, погледа милокрвно у њега, откиде један и задеде га себи на груди, а други пружи Стајићу.

— Хоћете ли га умети сачувати?

— А ви?

Нема сумње, чуваће га она заједно с мајкином душицом, што је узбрала крај друма, кад је оно путовала с мамом својом у Брајковац.

Крај првом делу.

ДОКТОРЕВА ЉУБАВ.

ОД ДРАГУТИНА Ј. ИЛИЈЋА.

(ОДЛОМАК ИЗ ВЕЋЕГ СПЕВА.)

I.

На сред села кућица је бела.
Красна кућа, црепом покривена;
Свак је гледа, ником се не крати,
Ту су некад живели солдати.
Па ни данас пустоши се не да,
У њој сада живи стрина Неда.
Пред кућом је клупа направљена,
Сам Бог знаде из кога времена.
Зуб прошлости на њој се огледа,
На њој, знате, седи стрина Неда.
Стрина Неда удова је давно,
Двадесет је прохујало равно,
Како она ни дужна ни крива
Горку тугу ракијом залива.
Сви удовци радо су је глали
А у томе право су имали;
Да представим пречник стаса њена
(Ово није басна измишљена):
Три су снопа за то врло танка,
Тек четири требала би јака.
(Верујте ми, кад вам ово кажем,
За по снопа само ако слажем).
Удовица, па још враголаста,
Занела је и слепа и кљаста,
Све удовце из шијачког шора,
Па најпосле и селског доктора.
Нема дана, да над селом прође,
А да доктор крај Неде мимође;
Да не рече, ма у пола гласа:
„Дивна Недо, танахнога стаса!
Дивна Недо, да ли имаш Бога,
Те не чујеш, бедног срца мога?
Те не чујеш како теби тепам,
Сваког дана око тебе чепам?
Љубав моју чиме да докажем?
Реч је слаба, рећи ћеш да лажем!
Ал ми често дођу скромне жеље:
Бар да хоћеш још ове недеље,
Да с разболеш ил пребијеш ногу,
Да те тако ја лечити могу.
Давô бих ти лекове бадава,
Далеко би с чула моја слава:
Преко Жабља и преко канала
На далеко до ајмашког краја!“

Тако доктор тепао је Неди,
А њој мило, како јој беседи,
Па би чисто у вис да полети
Ал јој смета онај трбух клети!
Да тог није, летнула би веће,
Ал овако никуд с клупе не ће;
Већ јој лице румени и сија
Као нова бакарна тепсија,
Кô тепсија, велим, тако сјајна,
Нарочито накалајисана.
Гледа доктор њене очи јасне
И шлофкапу и обрве красне,
На нос њезин он обара очи,
Носић фини па се чисто бочи.
Да је мален, то баш било није,
Кô краставац таман из туршије.
Мамуран би према њему стао
Па би жељно у њ га загледао;
Ал кад види, да је жеља пуста,
Он би само прикупио уста
И пљуцнувши рекао би тада:
„Фајин жена, триста ли јој јада!
Мај, када бих и ја доктор био,
Увек бих је радо облазио!“

Тако вели мамурни бекрија,
А најпосле тако мислим и ја.

II.

Но ви, који нисте познавали
Последника Ешкулапа славног,
Да би и ви о њему дознали:
На далеко не беше му равног.

Што је земље на четири стране
Од Чуруга па до Сент-Ивана,
О-Бечеја па до самог Јарка,
Свуд успеха пожњео је славна,
Није никад болног оставио
Да без лека његовог издане.
Хеј, колко је покојника само,
Што лекарске примаху му тајне.
Тако једном несретног сељака
Заболела нога у по лета
Па не може ни каквоме раду
Нит пак свецем крчми да отшета;
А доктор га лепо саветује,
Да се за то ни мало не пече
Него нека све мелеме махне,
Он ће њему ногу да осече!
И тестеру већ је наоштрио.
Ал глуп сељак ово ни у уво;
Па је тако после и патио —
Пет месеци болестан је дувô.
Једна жена шта чинила није,
У невољи да добије сана.
Он јој рече, по литар ракије
Да на душек пије сваког дана.
Та је жена савет послушала
Па сад пије крепку медецину;
По године већ се њоме лечи
И прославља докторску вештину.
Је ли когод патио од свраба,
Томе увек чешање препише;
Је л болесник апетита слаба,
Том светује, да не једе више.

И бог знаде све оне лекове,
Што их доктор при руци имао!
Али кад би зашли међ гробове
И покојник кад би зборит знао,
Из гласа би прозборио тада:
„Здје почива божји раб (ил раба),
Проживела мирно толко лета,
И баш кад је доктор излечио,
Сам је Господ одазвô са света!“
Много гробље причало би нама
О доктору и оним мукама,
Самрт страшна које је имала,
Док је жртве ода њ отимала;
Али шта ћеш, кад је гробље немо,
Ил ми с њиме зборит не умемо,
Те и данас код доктора жива
Сву вештину гробље му сакрива.

III.

Тако прође петнаест месеца,
Како доктор у љубави јеца;
Ређају се за данима дани
Кô гушчићи на селској пољани.
Ал ко пита, што пролеће време
Силније је оно тешко бреме,
С годинама што се навалило
И доктора за врат узјашило.
Ал је доктор преко свију чуда,
Био човек необична ћуда!
Трпео је ову љубав силну,
Љубио је Неду преумилну,
Љубио је из срца и душе,
Горео је кô духан из луше!
И све зашто? Зар је Неда така?
Хеј, љубави, ниси ником лака!
Па ни њему друкчије не може,
И доктор је од меса и коже!

* * *

Дуго доктор мучио се љуто,
Да Недино смекша срце круто;
Ал узаман, Неда ни да чује,
Како доктор пред њоме тугује.
Једног јутра, недеља је била,
Лепо ти се Неда намодила:
Обукла је сукње уштиркане,
Све црвено, а зелене гране,
Па трепере кô у каквом пламу,
А на главу још жуту мараму;
На ногама папучице красне,
А трепере оне очи јасне,
Мислиш да јој на зејтину плове,
Тешко срцу, које те улове!
Кад обуче парадно одело,
Сави Неда дежмекасто тело,
Чарапа јој нешто спала беше,
Па сад хоће да је јаче веже.
Пружи ногу; ах, држ'те ме, људи,
Да ми срце, памет, не излуди.
Та то вам је необична нога,
Још за века не видех је свога!
Је л у струку ил ногама тања?
Не смем рећи, да су ко два пања.
Такав опис никога не дичи,
Удовици најмање приличи.
Баш на ову раздражљиву сцену,
Кад чарапу везиваше њену,
Наишô је на Недина врата
Доктор селски, бележник и ћата.
Сва тројица забленута стали,
Од сласти се за врат почешали.
Удовица ђаволаста била
Те још своје сукње не спустила.
Тек када их, кô бајаги, спази,

А она се чисто пренерази:
„Јуф, виле вас!“ А доктор ће на то:
„Аој, Недо, аој, чисто злато!
Зашто нисам подвезица лака,
Или да сам бар чарапа танка;
Кад свечано рухо ти обучеш,
Да и мене на ноге навучеш!
Ала, Недо, ала, чисто злато,
Ала бих се радовао на то!
Ал овако!“ ту уздахну силно
А бележник сад започе живо:
„Чуј нас, Недо, тројица нас има,
Ти си срце опчинила свима!
Не знам како, ал тек срце моје
Постало је већ одавно твоје;
Па у јаду ја зажелим често,
Да у селу скривиш, Недо, нешто.
А ја да ти кô бележник судим,
Тад би видла, колико те љубим!
Ал овако!“ Ту уздахну силно
А сад ћата прихвати умилно:
„Дивна Недо, умиљата Недо,
Ти украде моје срце бедно!
Ваистину, ја сам само ћата
И није ми Бог зна каква плата.
Општина ме слабо плаћа, знате;
Ал баш да ми и хиљаде плате,
Све бих, Недо, жртвовао вама!
Ах, што нисте ви општинска слама
А ја чувар, хеј ти лепа славо!
У том пласту једнако бих спавô.
Ал овако!“ Ту ћата ућута.
Неда стоји ником поникнута,
И да није на лицу белила,
Видели би стидног руменила
Где јој жари подваљак и лице
Кô у какве лепе девојчице.
Три јунака стајала су тако
И сваки нас подсећао јако
На Парида код Јелене младе.
Због чег Омир спева Илијаде.
„Јуф, виле вас!“ Ту ће Неда њима.
„Ја не могу одговорит свима!
Једног од вас и ја љубим јако,
Али кога, није решит лако.
Удова сам, а образ ми не да,
Да о мени село приповеда.
Већ вас молим, махните ме сада
До недеље прве која пада.

IV.

Седам дана мучила се Неда,
Коме срце невино да преда?
Седам дана, седам тамних ноћи,
Мислила је у немој самоћи:
„Боже, Боже, хоћу ли ја смети,
Коме ли се могу приволети?“
Није шала прићи таквом делу
А чедност јој позната у селу.
Та Шајкашка планула би цела.
А и она удовица Јела,
Ала би се слатко насмејала
О овоме кад би што дознала.
И бог знаде шта би јоште било,
Да се није нешто догодило.
А ко жели о томе дознати
Тај већ мора ово прочитати:

Тамна ноћи изнад села пала,
Све у санку и миру почива
А над селом по небесном плавну,
Бледи месец као гусак плива.
Бледи месец и звездице бледе
С плавог свода трептале су тихо
На прозоре удовице Неде
И на њено оно лице мило.
А у собу, под прозори тамни,
Тихи санак полагано сађе,
Заголица Неду по табаних,
Удовица да проспава слађе.
А невина удовица ено
На душеку умиљато сања;
Са дуњом јој тело покривено
Кô облаком месечина сјајна.
С неба плавог погледају звезде
На красоте испод дуње меке,
На милине, што око ње језде,
. . . .
Чак и месец са плаве висине
Изгледô је као мачак с банка,
Када жмирка на плећку сланине,
Што но виси из мрачног оџака.

Таман Неда први сан одспава,
Кад пред њоме ко се оно створи?
Седи старац, клонула му глава,
Чело ногу тихо јој говори:
„Чедна Недо, удовице красна
Сутра спјеши дан решења твога;
Твоја љубав мора бити јасна
Као пламен с пања дебелога.
Подај срце сеоском лекару,
Јер те љуби до бескрајне мере.
Не хтеднеш ли, онда грешиш јако,
Отић' ће нам лекар у „бугере“.
За то буди милостива, Недо,
Од пропасти тако ћеш га спасти,

Ах, до сад сам невоље му гледô,
Где се мучи кô пиле на масти!“
И ту старца нестаде из собе,
А Неда се трже и пробуди,
Испод дуње пружи ноге обе,
Руком стеже узбуђене груди
„Што ћу, Боже?“ прошапута тада.
„Зар да веру због мене изгуби?
Не, то није било још никада.
Срце моје само њега љуби!
Ах, није л ми толко пута казô:
Срце ти је бунар на ливади,
А ја, Недо, ја сам ђерам прави,
Што с ваговом из њег' љубав вади!
Да, њега ћу, њега ил никога!“
Тако Неда у срдашцу реши,
А над селом с неба плаветнога
И зорица поче да се смеши.
Тихо зора на истоку руди
Те сеоског говедара буди:
Шашољи га по носу и глави,
Да говеда на пашу изјави.
И говедар кроз село се крену,
У рог дува, селску стоку буди;
Све животом освеженим прену,
Устадоше говеда и људи.

V.

Красан данак, недељица бела
Над сеоцем тихо се извија
А маглица пољем се узнела,
Под сунашцем гиба се и нија.
А кроз магле из даљине плаве,
Од куд ветрић душе преко рита,
Блеје стада, мучу селске краве,
Разлеже се песма узорита.
Ветрић лаки шумори и скаче
Са торња па до ветрењаче,
Дахом својим крила јој подхвати
Па је поче лењу окретати.
А кад крете ветрењача лења,
Он се за час с њених крила вине,
Преко поља, села и бусења,
Да цурама на прозоре вирне.
Стовраг мали није имô мира.
Докле свакој не пољуби лице,
Па сад летну лаган да посвира
На прозору Неде удовице.
И, шта виде? Ох, милине веље!
Ко се не ће овде уздрхтати?
Доктор селски мучи се и стење,
Да стас Недин како обухвати.
Ал узаман беху силне муке,
Ма да ј' прешô и с преда и бока,
Сад ил беху врло кратке руке
Или Неда мало поширока.
Тај покушај, да загрли стаса,
И ако му није испô добро,
Он је ипак још онога часа
Прво цвеће пољубаца обрô.
Већ и сунце помолило зубе,
Ал њих двоје за то и не маре.
Једно друго милују и љубе
И причају своје јаде старе:
„Јеси л' видла, моја Недо слатка,
Ниже куће на бари широкој
Како плови задовољно патка
И гњура се по води дубокој.
Е тако се гњура срце моје
Пуно сласти по мору љубави,
А у срцу песме ми се роје,
Тебе, Недо, само да прослави.
Појезијо, дивна појезијо,
Спусти на ме твоју моћну руку,
Да сласт ону, што сам осетио,
Верно сложим у песми и звуку!“
И ту доктор мудру главу сави
Као песник кад стихове пише;
Своју љубав лепше да прослави,
Из дубине поче да уздише:

Ја сам, Недо, трнак вити,
А ти цветак узорити,
Који зову ружа;
Ти си, Недо, самотница,
Једном речи удовица,
Која нема мужа.
Ах, нека се клони беда,
Мене љуби моја Неда.

Ој шајкашка поља мила,
Шеница вас прекрилила
Као сиње море;
Тако мене радост кити,
Сад бих могô полетити
С поветарцем горе.
Ах, нека се клони беда
Мене љуби моја Неда!

Ја завидим оном штрку,
Што проводи сву ноћ мрку
На твоме оџаку;
Ах, што нисам родац, Недо,
Кроз оџак бих увек гледô
На тебе, у мраку.
Па нека се клони беда,
Мене љуби моја Неда!

Дивна Недо, слатка Недо,
Ој љубави, чудна бедо,
Опасност је прека;
Срдашце ми рана није
А ја лежим без шарпије,
Без мелема-лека!
Ал' ће и та проћи беда,
Чим пољуби мене Неда!

* * *

Тако доктор раздраган отпева
Дивну песму од љубави своје,
А Неда му срдашце загрева
Пољупцима, који песме роје.
Мали Амор, весели несташко,
Са стрелицом иза њих је стао
Па се почô радовати јако,
Како их је сретно „сочетао“.
А то баш је и невоља била,
Што он свуда мора да барата;
Кам да ј' тада посавио крила
Те да стражу причува код врата!
Ал овако нико не опази
Натароша, кад уђе унутра;
То кад виде, он се пренерази
И од чуда мушицу прогута.
Том се није надао никако,
Јер он Неду изванредно љуби,
Срце га је заболело јако,
Ногом тресну, а шкргутну зуби.
„Ватра! Ватра!“ само тако рече
Па кô бесан на поље излете,
Из коже би чисто да утече,
Кô Орландо кроз пустаре клете.
На тај узвик искупи се село,
Зазвонише звона наопако,
Мислили су, ватра је за цело, —
Јесте ватра ал са свим инако

VI.

Пој ми, музо, гњев Исе нотара,
Ал пре свега за њим нас поведи
Преко поља и селског атара,
Где он јури кô очајник бледи.
Нотара је страст гонила љута
Као бесног тигра из заседе,
Свако му се уклањаше с пута,
Бесан нотар може да уједе.
Страшан пламен сукће му из душе,
Све док није до рита стигао,
У ту бару угази до гуше,
Не би л ватру силну утишао.
А из рита и густог шевара
Узлетеле шарке преплашене,
Није шала, беснога нотара
Дочекати сред баре зелене.
Све је мирно, само уздах силни,
Који нико јоште није певô,
Орловски је размахнуо крили
И кљуцао срце нотарево.
У погледу на зелену бару
И на плоде љубави паклене
Сличан беше негдањем Танталу,
Над ким висе јабуке румене.
Залуд Тантал из све снаге зине,
Да јабуку зубима дохвати,
По носу га она само шине,
Он никако грану да ухвати.
И нотарош стајао је тако
Испод грма љубави Недине,
Ал грм да се савије никако,
Да нотару пружи плоде дивне.
Доктор само такву срећу своји,
Да доживи најмилије дане,
Грм љубави себи да присвоји,
Међ његове угњезди се гране!
„Ха, то више не могу поднети!“
Рикну нотар и песницу стеже
Па из баре кô махнит полети
И уморан на обалу леже.
Полеђушке промишљô је дуго:
Како Неду доктор да привуче?
Мађије су, веруј, ништа друго!
Тек сада му пред очима пуче.
„Ха, то ли је? Е па нека буде,
И ја ћу се мађијом помоћи
Ни ми нисмо бог зна какве луде,
Само треба чекати до ноћи!“
Тако нотар рече лица мрка
И зажмури, весела му мајка!
Мало прође пак силно захрка,
Кô холуја до мрклога мрака.

ХАЊА.

ПРИПОВЕТКА ХЕНРИКА ШЕНКЈЕВИЋА

С ПОЉСКОГ ПРЕВЕО РАЈКО.

II.

Миколаја сахранисмо на три дана после његове смрти. Суседство се у лепом броју искупило на тај погреб, поштујући успомену на старца, који, ако и беше слуга, беше свуда поштован и омиљен. Старац је сахрањен у нашем породичном гробљу, а сандук му је намештен поред сандука мога деде, пуковника. Догод је трајало опело, нисам се ни за часак макао од Хање. Дошла је са мном на саоницама, па сам хтео да се са мном и врати, али поп Људевит ми рече, да позовем суседе, нека с гробља дођу к нама, да се огреју и прихвате. С Хањом се дотле забавио мој колега и пријатељ Мирза Давидовић, син Мирзе Давидовића, племића и суседа мога оца. Пореклом беше Татарин и мухамеданац из старе породице, која је давно, у старо доба дошла к нама и добила имање и племство. Морадох да седнем с Устжицким; а Хања пређе с госпођом д' Ив и младим Давидовићем у друге саонице. Видех, како је честити дечак заогрну својом рођеном хаљином, а за тим узе од кочијаша узде, викну на коње, па одлетеше као ветар. Кад стигосмо кући, Хања оде да се исплаче за покојним дедом; а ја не могох за њом, јер сам морао с поп-Људевитом да дочекујем госте.

Најзад се сви разишли, остао само Мирза Давидовић, да проведе код нас божитње празнике и да са мном по мало учи, јер бејасмо обоје у седмом разреду, па нас чекаше испит *зрелости;* ал више нам је стало до јахања, гађања у нишан из пиштоља, мачевања и лова, које нам је обојици куд и камо боље ишло од руке, него тумачење Тацитових Анала и Ксенофонтове Киропедије. Тај Мирза Давидовић беше весело момче, велики обешењаковић и несташко, жесток као ватра, ал симпатичан, да не може бити већма. У нашој га кући сви волели, осим мога оца, који се љутио, што је млади Татарин боље од мене гађао и мачем ударао. За то се госпођа д' Ив заносила за њим, јер је говорио француски као Паризлија, језик му није никад мировао, ћаскао је, лакрдисао и забављао Французкињу боље од свију нас.

Поп Људевит се опет тешкао неком надом, да ће га приволети католичкој вери, тим пре, што је дечак кашто збијао шалу с Мухамедом. И за цело би погазио коран, да се није бојао оца, који се по породичном предању држао оберучке Мухамеданства, говорећи сваком приликом, да, као стари шљахтић, воли бити стари Мухамеданац, него нови католик. Иначе није имао стари Давидовић других турских или татарских симпатија. Његови стари живљаху ту ваљда од Витолдова доба. Беше то врло богата шљахта и од вајкада борављаше у једном гнезду. Имања, што су их држали, поклонио је још Јан Собјески Мирзи Давидовићу, пуковнику лаке чете петихорске, који је чинио чуда од јунаштва под Бечом, и лик му висио још у Хожељама. Пуковник Мирза беше страшан човек; лице му ишарано свакојаким мачевима, као тајанственим писменима корана. Кожа му жута, образи испупчени, очи наукосо чудна потмурна сјаја, па гледе у тебе са слике, стао ти напред или са стране. Но мој друг Селим не беше налик на своје старе. Његова мати, коју узе стари Давидовић на Криму, не беше Татарка, него пореклом са Кавказа. Ја је нисам памтио, ал знам, да се говорило, да је била лепота над лепотама и да јој Селим личи као јаје јајету.

Ах, дивно момче беше тај Селим! Очи му тако мало на косо, да се једва могло приметити. Ал опет то не беху татарске очи, него велике, црне, сетне и сузне очи, којима се зар одликују Грузинке. Од како ме је, нисам видео, нити ћу икада видети очију, које би биле обдарене тако неисказаним миљем, кад су мирне. Кад Селим што замоли, па погледа тим очима на човека, рекао би, да га је управо за срце ухватио. Црте му правилне, племените, мислиш, да су испод вајарског длета изишле, тело вито, ал нежно, мало испупчена као малина црвена уста, сладак осмех и зуби као бисер. Ал кад се Селим, на прилику, с којим другом побије, а то се често дешавало, ишчезне та пријетност као варљиви призрак; дође баш страшан, очи му се укосе и засветле као у вука; жиле на лицу набрекну; кожа посукне и у њему се пробуди прави Татарин, онакав, с каковима су наши стари делили мегдане. Ал то би само за час потрајало. Док си тренуо, већ Селим плаче, моли за опроштење, љуби, цмаче, и обично му се праштало. Срца беше да не може бити бољега и свом душом нагињаше свему, што је племенито. Уза све то беше разуздан, мало лакоуман и ветрењак силовите ћуди. Јахао је, гађао, ударао мачем као вештак; учио се осредње, јер мимо велики дар беше мало полен. Нас двоје се љубљасмо као браћа, почупамо се често, ал се одмах и помиримо и пријатељство нам трајаше непрекидно. О данима одмора и о свима свецима, половину времена проведе он код нас или ја код њих у Хожељама. Тако

и сад, кад се вратио с Миколајева погреба, ваљало му је остати код нас до краја божитњих ферија.

Кад се гости разиђоше после обеда, могаше бити четврти сахат по подне. Кратки зимски дан иђаше на измак; кроз прозоре провириваше сјајна вечерња румен; на дрветима испред прозора, која беху покривена снегом и обливена руменом светлошћу, почеше се лепршати и кречати вране. Кроз прозоре си могао видети читава јата, како лете од језера крај шуме и како се плаве у вечерњој светлости. У дворани, у коју дођосмо после обеда, беше мртва тишина. Госпођа д' Ив отишла у своју собу, да се, по обичају, удуби у кабалу; поп Људевит ходаше по соби одмереним кораком и шмркаше бурмут; моје две мале сестрице ваљаху се по дивану и, куцајући се главама, плетијаху једна другој злаћане витице; а Хања, ја и Селим, седећи крај прозора, гледасмо језеро од баштенске стране, шуму иза језера и дневну светлост на издаху.

Мало потраја, па се са свим смрче. Поп Људевит изиде, да очита молитву, сестрице се одвојише у другу собу: остадосмо сами. Селим већ узе нешто да ћаска и нарада, кад ал се Хања од једаред приви уза ме и прошапута:

— Млади господине, мени је тако нешто страшно: ја се бојим!

— Не бој се, Хањице, — одговорим ја, привлачећи је к себи. — Приви се уза ме, ето тако. Кад си уза ме, не ће те никакво зло снаћи. Видиш, ја се ничега не бојим и знаћу те увек одбранити.

Лагао сам, јер или због мрака, који се ширио по дворани, или због тих Хањиних речи и недавне смрти Миколајеве, и сам се некако чудно осећах.

— Хоћеш ли, да се донесе свећа? — запитам ја.

— Да, млади господине.

— Мирза, реци Франку, да донесе свећу.

Мирза ђипи с наслоњаче и за мало зачусмо око врата необичну лупу и вику. Врата се с треском отворише и на њих упаде као ветар Франко, а за њим Мирза, који га држаше за рамена. Франково лице беше глупо и усплахирено, јер га Мирза, држећи га за рамена, окреташе у ковитлац, па се и сам с њиме обрташе тамо амо. Доведавши га тако до наслоњаче, стаде па ће рећи:

— Господин заповеда, да донесеш свећу, јер се госпођица плаши. Шта волиш: да донесеш свећу, ил да ти шију заврнем?

Франко оде по лампу и врати се с њом за тињи час; ал се виде, да светлост смета уплаканим очима Хањиним, па је Мирза угаси. Остадосмо и опет у тајанственом мраку и опет овлада нама ћутање. Сад месец пушташе сјајно-сребрну светлост кроз прозор. Хања се за цело бојаше, јер се пријуби уза ме, што је јаче могла, а уз то морадох још и да је држим за руку. Мирза сеђаше према нама на столици и против свога обичаја из веселости паде у неку сету, па се чисто занесе у мислима. Међу нама беше мртва тишина, беше нам мало страшно, али добро.

— Нека нам Мирза прича какову причу, — рекох. Он тако лепо прича. Је ли тако, Хања?

— Па добро, — одговори девојче.

Мирза подиже очи горе, па се мало замисли. Месец му осветљиваше јасно лепи профил. За час узе да прича својим дрхтавим, симпатичним и утишаним гласом:

— Далеко иза шума и гора живљаше на Криму једна чувена врачара, по имену Љаља. Једаред пролажаше мимо њену кућу султан, који се зваше Харун и беше врло богат: имађаше палату од корала, на алемовим стубовима, кров на тој палати беше од бисера, а палата је била тако велика, да је требало годину дана ићи од једнога краја до другога. Султан носаше на чалми праве звезде, а чалма беше од сунчаних зрака, на врху завоја беше рог месечев, што га је неки чаратар одсекао с месеца и поклонио султану. Пролази султан поред врачаре Љаље па плаче, али тако плаче, тако плаче, да су сузе падале по путу, а где која суза падне, онде израсту одмах бели кринови.

— Што плачеш, султан-Харуне? — пита врачара Љаља.

— Како не ћу плакати — вели султан Харун — кад имам само ћерку јединицу, лепу као зора рана, а морам да је дам црноме Девсу огњених очију, који сваке године... Мирза се на једаред трже па заћута.

— Спава ли Хања? — шапнуће мени.

— Не, не спавам, — одговори саним гласом девојана.

— Како не ћу плакати, — вели јој султан Харун (продужи Мирза), — кад имам само ћерку јединицу, па морам да је дам Девсу.

— Не рони суза, султане, — вели Љаља, — већ уседни крилата коња, па појезди до пећине Борах. Зли ће те облаци гонити путем, ал ти баци само на њих ово маково зрње, па ће облаци одмах заспати...

И тако Мирза приповедаше и даље, а после се опет трже и погледа на Хању. Девојче у тај мах збиља спаваше. Беше врло изнурена и бона, па тврдо заспа. Ја и Селим не смедосмо чисто да дишемо, само да је не пробудимо. Дисање јој беше једнако, мирно, испрекидано само овда онда дубоким уздисајима. Селим подупрьо руком чело, па се дао у дубоке мисли, а ја узнесох очи к небу и дође ми,

као да на анђеоских крилих улећем у небеске дворе. Не умем исказати милину, која ме целога обузе, кад осетих, да то драго, мало створење спава мирно и са свим поверљиво на мојим грудима Нека ме дрхтавица прође од пете до главе; неки надземаљски, нови и незнани гласи среће родише се у мојој души и узеше певати и свирати, као капела. Ах, како сам љубио Хању! Како сам је миловао милоштом брата и бриговође, али без граница и без мере!

Примакох уста коси Хањиној, па је пољубих. Не беше у томе ничега земаљскога, јер и ја и пољубац бесмо још подједнако невини.

Мирза се на једаред стресе и прене из сањарија.

— Ала си срећан, Хенриче! — прошапута.

— За цело, Селиме.

Не могосмо тако вечито остати.

— Немој да је будимо, него да је пренесемо у њену собу, — рече ми Мирза.

— Ја ћу је сам пренети, а ти само отварај врата, — одговорим му на то.

Извукох полако руку испод главе спаваћиве девојчице, а главу спустих на наслоњачу. За тим пажљиво узмем Хању на руке. Бејах још дечак, ал од соја необично јаких људи, а девојче беше ситно и вито, па сам га носио као перце. Мирза отвори врата од прве, осветљене собе и тако доспесмо до зеленог кабинета, који сам одредио Хањи за стан. Постеља јој беше већ намештена; на камину праскаше јака ватра, а крај камина седаше и чаркаше угарице стара Венгровска, па кад ме виде с мојим бременом, викне:

— За Бога милога! А што се натежете с том девојком? Зар је не могосте пробудити, да сама дође?

— Махните се ви, Венгровска! — осечем се гневно. — Госпођица није „девојка““, кажем вам, него само госпођица; чујете л', Венгровска? Госпођица је уморна. Немојте је будити. Свуците је, па је полако положите у постељу. Сетите се, да је то сироче и да је треба добротом тешити, како јој не би тешко пала смрт дедина.

— Сиротице убога, баш си сирота! — узе понављати разнежена честита Венгровска.

Мирза је за то пољубио бабу, па се онда вратисмо на чај.

Мирза се рашћеретао за чајем, заборавивши на све, ал ја не пристајах за њим; прво, јер бејах жалостан, а друго, мишљах, да озбиљном човеку, који је већ тутор, не доликује, да буде раскалашан као дечак. Те вечери доби Мирза по носу и од попа Људевита, јер кад се ми мољасмо у капели, он излетео у двориште, успужао се на ниски кров леденице, па стао заурлавати. Разуме се, да се на то искупише пси са свију страна и начинише таку халабуку, вијући за Мирзом, да не могосмо говорити молитава.

— Јеси л' ти махнит, Селиме? — пита поп Људевит.

— Молим, ја сам се молио Богу по мухамедански.

— Балавче један! Да се ниси спрдао ни једном вером.

— Ал кад ја хоћу да будем католик, само се оца бојим. Шта ће ми Мухамед?

Поп, погођен у слабу страну, заћута, па одосмо да спавамо. Мени и Селиму беше одређена засебна соба, јер поп знађаше, да волимо приклапати, па не хтеде да нам смета. Кад се већ свукох и приметих, да се и Мирза свлачи, ал без молитве, запитаћу га:

— Зар се ти, Селиме, збиља никад не молиш Богу?

— Како? Ако хоћеш, одмах ћу почети.

И одмах стаде на прозор, узнесе очи к месецу, па поче да запева:

— О, Алах! Акбар Алах! Алах Керим!

У том белом рубљу, с тим очима узнесеним к небу, беше тако леп, да не могох да скинем очију с њега.

После ми стаде тумачити.

— Шта ћу? — вели. — Ја не верујем у тога нашега пророка, који другима не допушташе, да имају више од једне жене, а сам их је имао, колико је хтео. Још ти кажем и то, да волим вино. Не смем да будем ништа друго до ли Мухамеданац, ал за то ја опет верујем у Бога и често му се молим, како ја знам... А зар ја што знам? Знам, да има Бога, па то ти је све.

За час већ поче нешто друго да говори.

— Знаш шта, Хенриче?

— Шта?

— Имам ваљаних цигара. Нисмо више деца: могли бисмо запалити.

— Дај овамо!

Мирза скочи с постеље и дохвати свежањ цигара. Запалисмо и легосмо, па смо тако ћутећки пушили, пљујући крадом један од другога за постељу.

За час се одазва Селим.

— Знаш шта, Хенриче? Ја ти завидим. Ти си ето збиља већ човек.

— Мислим!

— Јер си већ тутор. Ах, да ко хоће и мени да остави, да се бринем!

— Није то тако лако, а на послетку, од куда би створио таку Хању на свету. Него знаш шта? — наставим ја као какав стари. — Знаш шта, ја мислим, да више ни не идем у школу. Човек, који има таквих обвеза на дому, не може ићи у школу.

— Их... ал си бубнуо! Зар ти не ћеш ништа више да учиш? А велика школа?

— Ти ме бар знаш, да волим учити; ал дуж-

ност је најпреча. Већ тако, да родитељи пошљу са мном у Варшаву и Хању.

— Ни не сањају.

— Док сам у гимназији, разуме се, да не ће, ал кад постанем академичар, онда ће ми је дати. Мећер ти не знаш, шта ће то рећи академичар?

— На послетку, што не би и то могло бити! Ти ћеш јој бити тутор, а после је узети за жену.

Исправих се као опарен у постељи.

— Мирза, је с' ти луд?

— А за што не! У гимназији се човек не сме женити, ал академичар сме. Академичар може имати не само жену, него и деце. Ха, ха, ха!

Али у том тренутку не занимаху ме ни најмање прерогативе и привилегије академијске. Питање Мирзино расветли као муња ону страну мога срца, која ми и самом још тамна беше. Тисуће мисли, као тисуће тица пролетаху ми нагло кроз главу. Оженити се с мојом драгом, љубљеном сиротицом, да! То беше муња, нова муња мисли и осећаја. Рекао бих, као да је у тмину мога срца унео неко нагло светлост. Љубав, ма дубока, ал до јако братска, заруди на један ред од те светлости и загреја се од ње незнаном топлотом. Оженити се с њом, с Хањом, с тим светлокосим анђелком, с мојом најдражом, најмилијом Хањом... Слабим већ и тишим гласом понових као одјек пређашње питање:

— Мирза, је с' ти луд?

— Дао бих главу, да си је већ замиловао, — одговори Мирза.

Нисам ништа на то рекао, угасио сам свећу, па онда зграбим крајичак од јастука, па сам га љубио... љубио.

Да! Ја сам је већ замиловао. (Наставиће се.)

НАРОДНА ТРАДИЦИЈА И НЕПОГРЈЕШИМИ ИСТОРИЦИ.

НАПИСАО СИНИША.

II. Марко Краљевић — Србин или Бугарин?

Непогрјешими вели: *Бугарин*, а услед тога за плот с њиме — ваљда што га гдје-гдје и народне пјесме називљу турском удворицом и пијанчином!

Било је неко вријеме, кад је наш „непогрјешими“ — чини ми се као јуриста — са свијем порицао, да је Краљевић Марко икада и живио, него је сву његову битност и све, што се о њему пјева и прича, називао простом народном фантазијом! (Ово само наводим, да покажем, како су студије „непогрјешимога“ у нашој повјесници одмах почеле *с негацијом!*) Али кад видје, да се битност Маркова не може порицати, а њега сад ето, да позивом на „великога (?) историка и пријатеља Срба (??) Крчелића оћера Марка у Бугаре!!!

Ко је читао Дукљанина, томе је морало пасти у очи, да овај називље народ славенски у данашњој Бугарској и Тракији: „Bulgari“ а онај у данашњој Маћедонији, средњој и јужној Арбанашкој: „Bulgarini.“ Цареви Симеун и Петар бијаху по Дукљанину „imperatores Bulgarorum,“ а Бодин и Самуило imperatores „Bulgarinorum.“ Отуда и из сродства језика је тај, од непогрјешимога и поругом и замашнијем ударцима измрцварени великомученик Панта Срећковић дрзнуо казати, да су ти Дукљанинови Bulgarini Срби.

Ја нијесам доста вјешт филолог, да то докажем или нијечем по облицима језика, али знам из повјеснице, да су прве *српске* насеобине биле у седмом вијеку *и у Тесалонику;* знам, да је српски крањ Владимир владао у данашњој *Арбанашкој и да је сједио у данашњем Елбасану;* знам, да су ти „Bulgarini“ позвали *Србина и српског краљевића Богдана* на свој *престо,* што „Bulgari“ никада нијесу; знам, да је велики жупан рашки *Вукан отимао се и тукао са Византинци око Костура* (Касторије); знам, да су посједи појединих кнезова од лозе Радославића (Дукљански) били *на горњем црном Дриму;* знам даље, да је Немања прикупљајући „своју дједовину“ у њу прикупио и *Полога оба* (Пелагонију); а знам на посљетку, да се српског краља Милутина држава протезала на југ *преко Овчег-поља и на исток до Средца* и да се народ у тијем предјелима није никада отимао од господства српске господе, већ их сматрао као своју присну.*)

У неком од тијех српскијех предјела „Bulgarinorum“ рођен је јамачно и Вукашин, јер како би иначе Душан још у младости био наишао на њ? Зар се може тако ex cathedra за њ рећи, да је Бугарин? Зар би се он у Србији, — гдје се за „страшнога“ Милутина нијесу могли, баш са поноса *српске* властеле, *ни византијски царевићи пресадити у Србе — премда је то била жеља Милутинова,* — могао био одржати и до оноликог достојинства доћи, крај Богдана. Жарка, Дејана и другијех? Па зар је могао његов син Марко у Србији рођен, а на двору Душанову одрањен бити него као Србин и син српског индигене?

*) Још године 1878. дали су житељи округа *Трн-а* и *Брезника* протест против Берлинског конгреса, што их је — као Србе — предао кнежевини Бугарској.

Читамо у једној хрисовуљи Душановој,*) да је њу писао Вукашин, дакле је овај био године 1351. неки логофет или тајник Душанов. Зар би Душан тако важан чин у својему двору могао повјерити Несрбину?

Како Вукашин, тако је и Марко у својој младости морао бити неки тајник Душанов, јер народна традиција — у оваковијем податцима поузданија од данашњијех критичара — прича, како је протопоп Нећељко казао „силним од силнијех.“ кад су на коњма дојурили у цркву на литурђију*) па му заповједали, да иде на Косово да каже, као исповједник Душанов, на кому је царство:

„Ја сам свјетла цара причестио —
Ал га нисам питао за царство,
Већ за грије, што је сагр'јешио;
Но идите у Прилипа града
До дворова Краљевића Марка —
Код цара је Марко писар био,
У њега су књиге староставне,
И он знаде, на коме је царство —
Ви зовите на Косово Марка,
Хоће Марко право казивати
Јер се Марко не боји никога,
Развма једног бога истинога.“

Народни пјевач није овога из прста исисао, него је спјевао оно, што је онда сав свијет знао. Па тај исти Марко каже својему рођеному оцу, који се већ био учинио краљем, и својим рођенијем стричевима у брке овако:

„А мој бабо Вукашине краљу
Мало л' ти је твоје краљевине?*)
Мало л' ти је? Остала ти пуста!
Већ с' о туђе отимате царство.
А ти стриче деспоте Угљеша,
Мало л' ти је твојега деспотства,
Мало л' ти је? Остало ти пусто!
Већ с' о туђе отимате царство.
А ти стриче војевода Гојко!
Мало л' ти је војводства твојега,
Мало л' ти је? остало ти пусто.
Већ с' о туђе отимате царство.
Видите ли, бог вас не видио!
Књига каже на Урошу царство,
Од оца је останула сину,
Ђетету је од кољена царство,
Њему царство царе наручио,
На самрти кад је починуо.“

Зар би таково очитовање проти своме рођеноме оцу и стричевима дао *придошлица Бугарин*, којему је само стало, да се налоче винике па да заметне кавгу или да стече три товара блага? Не, тако је могао говорити само *најпоштенији Србин и српски родољуб*, којему је образ, поштење и опстанак српског царства више, него очино славољубље, па ма и рођеному оцу и стричевима на жао учинио. А да није тако говорио, зар би српско гудало икада о њему загуђело? Не би, јамачно не би; а тако му је ова пресуда саградила сама већ бесмртни споменик.

Цар Урош погибе, Вукашин прихвати сам управу државе.

По примјеру Немањића учини сад Вукашин најстаријега свога сина Марка младим *краљем* и даде му област око Прилипа у Маћедонији, те налазимо усљед тога у споменицима, гдје се гођ о њему говори, написано: *Марко краљ*.*) Али — или што он сам није марио за то повишење, или што је народ мрзио на то неумјесно подражавање обичаја дома Немањића, — оста он у народу познат само као *Краљевић* Марко.

Послије погибије Вукашинове имао би, ако ће да пријеђе влада од оца на сина, Марко ступити на пријесто српски. Али властела није хтјела да чује за њ, јер је био син крвника Урошева и отмичара пријестола.

У исти час, кад ударише Турци у Маћедонију, окрунише Срби *Лазара*.

Марко, као син Вукашинов, као носилац наслова краљевског, а по томе претендент круне српске, није сад више имао мјеста у Србији. Он се мораде уклонити из пред Лазара. Турци су већ у Маћедонији засјели били, е он, да спасе од њих своју баштину, предаде се султану Мурату и постаде тако турски вазал или, како се прича, турска удворица. И Југ Богдан, који је управљао источном Маћедонијом између Сера и Вардара (на пољу Југову), предаде се у оном првом калабалуку Мурату као и Марко, и ваљда још прије него Марко; али Југ Богдан побјеже послије из Турака међу Србе зету своме цару Лазару, а је ли син Вукашинов и носилац краљевског српског наслова краљ Марко могао да бјежи у Србију?

Цар Мурат је, пошто у Једрених намјести турску пријестоницу, у Јевропи освојене земље уједино у једну област: беглербеглук *Румили*, и поставио је над овим беглербега т. ј. врховног и генералног губернатора; а он сам је од године 1368. већином био у Азији, војујући тамо проти многијем племенима, која се на њ подигла била, међу којима су Караманлије били најопаснији. (Ова племена покори дефинитивно тек године 1393. Бајазид).

*) Миклошић: Monum. serb. CXXX. године 1351. „*сій крушивои оль Вукашинь уписахь, и дахь выше реченимь властеломь, ріечию и заповіедію господина цара Стефана*“ и т. д. [pagina 152.]

*) Ни тај пасус, да су на коњма у цркву ушли, није претјераност, јер још у тридесетгодишњем рату знамо, да је побожни римокатолик ђенерал Тили прије битке на коњу у *правој* цркви одстојао мису.

*) т. ј. достојинства или наслова, који је већ био добио.

*) Миклошић: Monum. serb. CLXVIII. 1370. и CLXXII. 1371.

Марко је као вазал султанов морао ићи с њим војевати и јамачно је био послије бјегства из Србије у Азији „на арапској покрајини љутој.“ Ту се огласи као заштитник невиности, као осветник неправде и као велики јунак. *Тада* постадоше оне лијепе пјесме о њему, како је *обранио невину дјевојку од насиља арапскога* и стекао богом посестриму*) и како је задавао страх арапској војсци, те су одмах познали, кад њега није у боју:

„Сад *навали*, љута Арапијо!
Нема оног страшнога јунака
На шарену коњу великоме“ —

а кад опазише, да је Марко у ордији:

„Сад *уступи*, љута Арапијо!
Ево оног страшнога јунака
На шарену коњу великоме.“ **)

Кад Бајазид године 1393. пође на Бугаре и на Влахе, иде Марко с њиме. Ту пролази преко Косова, згрози се, кад виђе, да је неки Арапин ту ударио уцјену на женике.

„Ој давори, ви Косово равно,
Што си данас дочекало тужно
После нашег кнеза честитога,
Да Арапи сад по теби суде!
Ја срамоте подн'јети не могу
Ни жалости велике трпити,
Да Арапи таки зулум чине,
И да љубе младе и дјевојке.
Данас ћу вас, браћо, осветити,
Осветити или погинути,“ —

јадикује наш јунак и плаћа арапскому силецији топузином свадбарину за сво Косово!

Да је он био Бугарин, зар не би био из Србије отишао међу Бугаре? А тако га видимо, гдје уз султана *војује на Бугаре,* а овамо — и као турски вазал — *убија Турчина* (Арапина) *за Србима нанешену неправду.* Зар се не може овај поступак упоредити са пророком Мојсијем, који премда мисирскога краља посинак — убија Мисирца за насиље, учињено своме сународнику, робу јеврејскому.*)

Народне пјесме, које нам причају наше јаде од Уроша до Косова и од Марка, јамачно су, како рекох, прије постале него многи калуђерски летописи; јер наш народ обичава сваки важан догађај одмах спјевати. Тако су дјела Ђорђева, Милошева и Ајдук-Вељка, и јуначка борба Црногораца у најновијим временима одмах опјевана. А у нашијем народнијем пјесмама, нарочито онима из Црне Горе и из јужнијех крајева, има више историје него појезије. За то су оне најбистрији извор наше средовјечне повјеснице, као и љетопис Дукљанинов, који није ништа друго, него прозајични латински превод народнијех пјесама од VII. до XII. вијека.

*) Вукова збирка, књига II. 63.

**) Вукова збирка, књига II. 62.

*) Ваљда не ће непогрјешими и Мојсију отјерати у Босну ил у — — Бугаре!

Али народне пјесме и народне приче треба проучавати и пречишћавати, па ће се онда познати тек њихова цијена, не само са љепоте језика, него и за повјесницу српску.

Доцнији слијепци, попут *Иришке* школе, начинише из Марка пјанчину и луду кавгаџију, као и из лијепе ките Југовића просте варалице! Такове су пјесме плод турског ропства и моралне покварености новијих времена, од како се почело мислити, да безмјерно локање вина и ракије даје кр'јепост и да је свака тучњава по гостионицама са разбијањем глава суштo јунаштво. Ове да како нијесу за историка. — Али оне старије су жежено злато и у њима се јавља Марко *као јунак, благородан и поштен човјек и* **прави Србин!**

У каквом се тек облику јавља тај јунак, кад полази у Стамбол, да обрани од Арапа султанову ћерку?*) Ова се пјесма додуше тешко даје довести у склад са историјом, јер Стамбол за Марка још не бијаше турски, али ће факт бити историчан, ма се не тицао баш ћерке цара турскога него које друге Туркиње. Па све да и није историчан, а он је довољан, да нам покаже Марка као племенита српског јунака, који, кад га и Туркиња *побрати,* „вишњим Богом и светим Јованом“, сматра за најсветију дужност, похитати јој у помоћ! *У којега је народа баш црквеним обредом освећено то побратимство него у српскога? Који словенски народ осим Срба слави „крсно име,“ које је славио и Марко?* Па на послетку: *који је народ опјевао славна дјела Маркова онако достојно, као српски?!*

Па ви, „непогрјешими,“ хоћете најприје, да нам занијечете Марка, а сад да нам га отјерате у Бугаре као пјанчину, које Срби не требају?! Идите, Бога вам! — не гледајте на њ само преко леђана винике од дванаест ока, него погледајте у њ преко светог нутира, прије него се пођете причешћивати, па ће вам се одмах племенитији и српскији причинити!

*) Вукова збирка, књига II. 66.

(Наставиће се.)

ВУЛКАНСКЕ СНАГЕ.

Око човека се непрестано нижу небројени природни појави, који утичу мање више на његов живот; трајне снаге, које у тишини изазивају те појаве, јесу баш оне, од којих зависи његов напредак и назадак. Па ипак непосредни утисак на његову душу и срце, што долази од тих појава, саразмерно је слаб. Утисак је тај много јачи, кад је појав велик, кад се изненадно јавља. Кад се разуздају оковане природне снаге, човек пренеражен и до дна душе потресен, застаје, диви се грозној лепоти узвишеног приказа, и клања се величанству појава, који се често изненада појављују. Та већ каква велика бура, кад муње небом пресецају, а гром као да раздире небесни свод, узбуркано море итд. импонује и најобразованијем, па и онај, којему ништа не може какав горостасан природан појав нахудити, ипак не може да се отресе неког особита неугодна осећаја у таквим приликама. Ерупције (избацивања) вулканске и потреси земљини пак такви су појави, који човека узбуђују, узбуњују и застрашују у таквој мери, да већ долази скоро до лудила. Када се цепају стене, брда се окрећу, а из гротла лиже пара и усијана лава и лети небу под облаке; кад се земљина основа гиба и морски се таласи изливају у изненадно постале шупљине: тада бега од човека свака философија и ма како напрезао своје душевне снаге, не може да дође до унутрашње сталности и душевног мира.

Па ко су ти духови, који у мрачном крилу земљином играју тако опасну игру?

Увек је човек веровао, да може све разумети, па је тако и нашао одговор на то питање. Час је гротло Етнино било врата доњега света, а избацивања вулканска послови паклови; час је Хефајстос наместио исход брега своју радионицу и кад почну варнице излетати, значи, да бог кује муње за Јупитра. Доцније, свесније схваћање и вулканске је појаве извукло из круга митолошког и довело на поље објективног посматрања природе. Па ипак ни данас не може људски дух да продре у природу, него су то само теорије, којима покушава, да протумачи питање о вулканима.

Једно од највише усвојених мњења јесте астрономско-геолошка теорија Лапласова. Земља, која се некада, као и остале планете, откинула од гасовите материје нашег сунчаног система, мало по мало се расхлађивала, те је постала најпре течна; даљим расхлађивањем ухватила се около течне језгре чврста кора; дебљина те коре тим је већа бивала, што се земља више расхлађивала. Но како пак губљење топлоте, које бива код сваког тела зрачењем, на површини је највеће, а према средини његовој све је мање: није се измена агрегатног стања могла свуда подједнако извести. Наиме, док су спољашњи слојеви земљине кугле прешли већ у течно стање, завијена језгра од чести је била још у гасовитом стању; док се за тим најкрајњи слојеви чврсли, завијена језгра остала је од чести течна, од чести гасовита. Да је удаљење појединих материјалних честица једини фактор, од којега зависи губљење топлоте. онда би оне честице, које су у истој даљини од средишта земљине кугле, биле у истом степену расхлађености. Но расхлађивање материје какве зависи и од других фактора; главно је врста саме материје, за тим температура простора, у којем је та материја. Сетимо ли се пак, да је земља састављена из разноврсних материја, и да је топлота, коју поједини делови земљине површине добивају од сунца, на разним местима по географској ширини неједнака, онда ћемо се уверити, да сталожавање чврсте масе, по томе и дебљина земљине коре није могла бити подједнака. Последица те неједнакости јесу и разне шупљине, које се образовале у чврстој земљиној кори. Да земља никако није солидна маса, сведоче гудуре, од којих често не можемо дна видити. Те шупљине у чврстом делу земљине коре биће по свој прилици, да су право легло вулканској делатности. Кад се повећавају чврсти тавани, тада се смањује волумен течних и ваздушастих, али се због тога повећава њихова моћ експанзије (ширења). Чим та експанзивност доспе до извесне јачине, таки ће чврсту кору да развали а усијане ће масе да избацује на поље на разне канале.

Ако је избацивање јаче, тада се појављује у пари усијано чврсто комађе, које лети као ракетле и по томе пада у наоколо на обронак брега. Атмосфера је тада електрична; поред грмљавине громовске чује се и хука бука из утробе самога брега. Јасне муње осветљују густу помрчину, у коју је вулкан увијен; јака се олуја диже и бујна киша лије као из кабла. Усијане реке од лаве ваљају се на ниже, пустошећи и рушећи свуда, куда прођу.

Таква су избацивања била у првом степену расхлађивања земљиног много чешћа и од њих долази у многом и облик земљин. Читави низови планински имају на себи доста јасне трагове вулканског порекла и многи ледењак, који је данас високо са својим вечитим снегом, показује, да је веома топло и бурно било при његовом рођају.

Па и у историјском добу многе се промене збиле у груписању земље због вулканске делатности. Вулкан Фузи-но-нама, данас највише и са вечним сне-

гом покривено брдо у Јапану, постао је год. 285. пре Христа. Када се то збило, пропао је доста велики комад земље у провинцији Оми, и на том је месту данас језеро Митсуми. Год. 1538. постао је Монтенуово приликом једне вулканске ерупције; том приликом засуто је језеро лукринско и авернско. Највише вулканских брда постало је у Мексику и централној Америци у најновије доба.

(Свршиће се.)

КЊИЖЕВНОСТ.

ТЕНДЕНЦИЈА У ЛИРИЦИ.

(ПЛАМЕНОВИ. ПЕСМЕ РАДОВАНА КОШУТИЋА.)

Нико не ће ваљаној и поштеној тенденцији одрећи право на опстанак; на против свакоме ће само мило бити, кад види поборнике, који речима и делима раде у хатар племенитој цели каквој. Друкче се и не може замислити промена, развитак, напредак а богме ни очување старих врлина.

Но питање је велико, да ли строга и безобзирна тенденција има свога права и тамо, где субјективност влада, као н. пр. у чистој лирици? Одговор се даје и сам, јер тенденција, ако је ваљана и поштена, свагда је *само* објективна. Ни најгенијалнији песници-лирици не ће се моћи непрестано одржати на нивоу објективне тенденције, и то баш за то, што су генијални, те не могу никако да трпе и подносе тешко олово вечите тенденцијозности на својим крилима. То могу омањи духови, који се тек у прописаном колосеку знају кретати. Тенденција — нека говори ко шта хоће — приморава песника-лиричара, да све на свету гледи са извесног становишта и кроз извесно бојадисано стакло, а то на сваки начин крњи па и ништи песникову индивидуалност, слободну вољу, и подвргава и нижи га под шаблону. Такав песник мора временом постати једностран, сувопаран, јогунаст, неправедан, недоследан.

У сваком песничком производу тражи се пре свега *појезија;* жртвује ли се та другом чему, онда се у једно и скида са узвишеног пијадестала свог, и онда је такво песничко дело проиграло право, назвати се: песничким. Друго је што, извесни смер на песнички начин приказати; ту не губи ни једно ни друго. Али смер не сме опет сувише избијати на површину, не сме се наметати, јер се одмах шири на рачун појезије.

У „Пламеновима“ Радована Кошутића тенденција је управо све и сва. Она је у првом реду патријотска, што заслужује свако признање. Уз то иде упоред оправдано захтевање песниково, да омладина у изображењу и науци тражи широк и поуздан темељ тешком позиву свом, те да се жуђеној мети иде отворених очију а не главом кроз дувар.

Поред тако снажно изражене тенденције није ни чудо, што појезија рамље и што се у великој маси „крупних“ речи губи. И сад долазимо до тога, да се уверимо, како безобзирна тенденција уједно и безобзирно скида и тамани мирис појезије са лирских песама.

Ми знамо врло добро, да поједини звуци, ако нису у згодној хармонији, не чине још никако мелодију; е тако исто не чине ни поједине речи песнички производ, ако нису у згодној хармонији. У „Пламеновима“ видимо речи, лепих, крупних, значајних, одушевљених, али их не видимо у оној хармонији, која је у једно и појезија. А то је с тога, што се тенденција наметљиво међ њих утискује, њих раздваја и разбацује, те им тако не да до хармоније доћи. При читању сваке песме истурује се тенденција и приказује нам се, само да је не изгубимо из вида. Ми наилазимо на њу у свакој строфи, у сваком реду, и кад хоћемо и кад не ћемо а свагда намрштена лица, укочених очију и само што не каже: Не смеш се одати уживању, па ни песничком, јер *мораш* непрестано имати *мене* пред очима.

Али она то баш и *каже* и то на доста дрзак начин. У 52. песми, намењеној Војиславу Ј. Илијћу, и у „епилогу.“

Ми бисмо се упустили у претрес тих „песама“, да није Војислављева појезија на таквој висини, да јој вредност не може побити нико, па ни „тенденцијозни лиричар“ Радован Кошутић, коме мећемо на срце Гетеове речи:

Ein jeder denkt in seinem Dunst,
Andrer Verdienst sei winzig klein.
Bewahre jeder die Vergunst
Auf seine Weise toll zu sein.

„*Zahme Xenien*“ *VI*.

па онда још и ове:

Der trockne Versemann
Weiss nur zu tadeln;
Ja, wer nicht ehren kann,
Der kann nicht adeln. „*Zahme Xenien*“ *V*.

Милан Савић.

КОВЧЕЖИЋ

ГЛАСНИК.

(Одликовање Јаше Игњатовића и Адама Мандровића). Као што Београдска „Српска реч“ поуздано дознаје, одликовао је краљ Србије старину књижевника *Јашу Игњатовића* орденом св. Саве III. степена за заслуге му на књижевном пољу; исто је тако одликован и познати уметник глумац *Адам Мандровић*, члан хрватског земаљског казалишта у Загребу, орденом св. Саве V. степена за заслуге своје на уметничком пољу.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— Ово је дана изашла 154. књига *Летописа Матице Српске*, друга свеска за ову годину. Настављена је у тој књизи расправа професора *Васе Вујића* под натписом *„Стара и нова психологија“*; још је настављена и *Живка Драговића Грађа за ђеографију Црне Горе*, па *Лазе Костића* превод *Шекспирова „Хамлета“* а завршено је *Опет неколико народних игара*, што је прибрао професор *Мојо Медић*. Осим тога је у тој књизи добила места и *„Свекрва“ Мите Калића* а и беседа у славу покојном *Ђорђу Рајковићу*, коју је за свечану седницу књижевног одељења о св. Сави прошле године саставио уредник овог листа. Под рубриком Књижевност оцењује *Мита Петровић* немачко дело дра Морица Хернеса под натписом Dinarische Wanderungen. Cultur und Landschaftsbilder aus Bosnien und Hercegovina. У Гласнику из српског и словенског света реч је о прослави књижевне педесетгодишњице старине *Јакова Игњатовића*, а Читуља доноси белешке о животу и раду покојног *Ђорђа Малетића* и опроштајне речи *Милорада П. Шапчанина* на опелу његову. Из записника књижевног одељења и одбора за прошлу и ову годину саопштене су у овој књизи ове оцене: 1.) *Аркадија Варађанина* на поправљени чланак *Мите Нешковића* под натписом *„Шта се до данас радило на удружењу српског учитељства?“*; 2.) уредника овога листа на *„Свекрву“ Мите Калића* и 3.) *Мите Петровића* на *Естетику дра Стевана Павловића*.

— Као 101.—102. свеска „Забавне књижнице“ „Матице Хрватске“ изашле су цртице из живота *Даворина Трстењака „Ране к мелем.“* У тим цртицама, које су по свој прилици намерно у ту збирку смештене, показује нам писац ужасно растројство у породици и у човечијем друштву, које настаје свагда са лошег и неразумног васпитања. Не мисли писац баш свагда оно строго педагошко васпитање по овом или оном славном педагогу, већ оно трезвено и паметно, којим сваки човек може своје дете ваљано упутити. Тако изгледају кад кад те цртице као примери к трезвеном начину васпитања, те нам на лак и очигледан начин говоре, како *треба* и како *не треба* радити, ако се хоће да дође до ваљаног и честитог нараштаја. Такве цртице много боље утичу на народ и на правац његовог гледишта, него стотина правила, сувопарних и, за проста човека, отужних. Прстом треба показати, где је *рана*, а другим прстом, где је *мелем*. Тако ће се отворити очи народу. Ми бисмо само препоручили и нашем свету цртице — има их 11 — тог вреднога наставника хрватског. Цена је књизи 50 новчића.

— 17. о. м. почео је у Београду излазити нов недељни лист за политику и друштвени живот под натписом *„Српска реч.“* Власник је томе листу познати књижевник *Манојло Ђорђевић-Призренац*, писац „Слободарке“ и др. а уредник је *Св. П. Јаношевић*.

— Изашла је *друга* свеска *скупљених списа Јована Бошковића*. И тој је свесци, као и првој, натпис *О српском језику* а доноси прво и прво две књижевне оцене, једну на граматику Петра Нинковића [из „Седмице“ 1857.], другу на граматику Јована Београца [из 111. књиге Летописа Матице Српске, 1866.]; даље је ту из *„Виле“* од године 1867. под натписом „О садањем стању српске граматике“ чланак, изазван т. зв. апологијом Алимпија Васиљевића на мишљење Бошковићево о његовој *„Малој српској граматици“*; за тим долазе два Светосавска говора, и то један од године 1871. под натписом „Општа наука о језику и преглед главних резултата филологије и науке о језику у нас“; а други од године 1887. под натписом „О народности и неговању српске народности наставом и васпитањем“; после тога долазе омање расправе и то: а] Обличја имена Србин; б] Тачка или „точка“; в] О другом падежу множине; г] О прилогу „не“; д] О царинику, царини и царинарници. На послетку има два чланка под заједничким натписом „О староме словенском језику“ а то су: 1] из „Седмице“ од године 1856. о Миклошићевим предавањима, и 2] из „Видов-дана“ од године 1862. расправа о важности старог словенског језика, написана поводом Миклошићеве читанке“ под натписом: Chrestomathia palaeoslovenica etc. И ова је друга свеска, као и прва, пуна драгоцена блага за оне, који желе да што боље проуче свој језик, с тога је и читаоцима нашег листа не можемо доста напрепоручити. За нас овде стаје та књига 1 форинту а. вр. — До краја ове године изаћи ће и трећа свеска Бошковићевих скупљених списа и ту ће под општим натписом „Прилози за историју српске књижевности и просвете“ бити покупљено, што је где Јован Бошковић рекао за српско учено друштво, велику школу, за гимназије. за српска народна позоришта, за издавање Вукових дела, за српске уметнике, за Матицу Српску и за много што шта још. На ту се трећу свеску отвара претплата. Њој ће бити цена као и првој, за нас овде 75 новчића.

— Прашка *Politik* доноси у листу бројева 212. и 213. оцену Хермановe збирке народних песама Мухамедоваца у Босни и Херцеговини, коју смо ми у прошлом броју регистровали. Оцену је ту написао *Јован Черни*.

— У немачком часопису „Nord und Süd“, у свесци за август, два су чланка, који ће занимати и наш свет. У првом расправља „Moritz Koernes „Der falsche Czar Peter III. Eine Episode aus der Geschichte Montenegros“ доба Шћепана Малог. Други је чланак превод из збирке приповедака Вука Врчевића: „Eine unheilvolle Heirath Serbisches Culturbild aus der Hercegovina.“ Aus dem Serbischen von M. v. S.

САДРЖАЈ: Вечита хармонија. Песма од Војислава. — Дух времена сад је таки! (Наставак.) — Докторева љубав. Од Драгутина Ј. Илијћа. (Одломак из већег спева.) — Хања. II. — Народна традиција и непогрјешими историци. II. — Вулканске снаге. По Карлу Бајну А. М. М. — Књижевност. Тенденција у лирици. (Пламенови. Песме Радована Кошутића.) Од Милана Савића. Ковчежић. Гласник. — Књижевне белешке.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваког четвртка на читавом табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. на по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 ф. на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата администрацији „Стражилова“ у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 31. У НОВОМ САДУ 4. АВГУСТА 1888. ГОД. IV.

СЕЉАК.

Родило ми жито — има, хвала Богу,
Али шта се томе радовати могу?
Семе ми је лане дао газда Рада
— Поплава је била, па ми усев страда —
И паре је иск'о неколико пута,
А мене притегла оскудица љута.
Док му зајам вратим и интерес платим,
Не знам, да л' ћу моћи данак да исплатим.
Још ме држи гора —
Исећи се мора:
Што ми стање тање,
И горе све мање.

Оно, имам шљивак — под родом се вије,
Али шта ми вреди, кад то моје није?
Кад пролетос беху тешки дани стигли,
Све су зеленаши на зелено дигли;
А по што су хтели по то су узели —
И сад су у нади сретни и весели,
А ја, тужан, гледим, како шљива руди,
А срце ми хоће да пукне у груди'.
Још ме држи гора —
Исећи се мора:
Што ми стање тање,
И горе све мање.

Сеј'о сам дувана, ал, док беше мали,
Све су прегледачи клети почупали.
Бејаше се чуло: „монопола нема!“
И ја се, пун среће, весело припрема',
Да га испод стрехе испотиха сушим,
Па да га искрижам и на лулу пушим —
Та жељан сам, брате, и дувана чиста!
Сад у кући немам ни једнога листа.
Још ме држи гора —
Исећи се мора:
Што ми стање тање,
И горе све мање.

Виноград је пон'о — с милином га гледа',
Ал наиђе облак, па страда од леда.
Још сам звао попа — читао је много,
Али све у заман — није ми помог'о.
До године морам, да се како гледи,
Да се „осигура“, да се обезбеди.
Има, веле, неки, па сигура људе —
Та, кад није друкче, нека и то буде!
Још ме држи гора —
Исећи се мора:
Што ми стање тање,
И горе све мање.

Снага ме издаје — шесет је година!
Одмена ми треба, па ожених сина;
И снâ ми је вредна — ватра из кремена —
А добра к'о мíле адамског колена.
Ал таман је вес'о стадох снахом звати —
А сина сам мор'о у војнике слати.
Па да је бар близу та касарна клета —
Ал отиде, брате, некуд на крај света!
Још ме држи гора —
Исећи се мора:
Што ми стање тање,
И горе све мање.

Уз дрва још продам по неко марвинче,
Ил по које јагње, или које свинче.
Кукурузи беху прилично понели —
Само ми се срце стаде да весели:
Они су ми били још једина нада;
Ал припека наста — и кукуруз страда.
И сад, просто, не знам, шта ће да се ради...
А кућа ми пуна нужде и чељади.
Још ме држи гора —
Исећи се мора:
Што ми стање тање,
И горе све мање.

Комисија нека, што је овде била,
У прву ми класу сву земљу ставила;
А земља је плавна, роду није станка,
Али власт не мари — њој само до данка.
Жалим се једнако, ал користи нема —
Тек кад дође време, да се данак спрема,
Или спреми паре, па порезу плати,
Ил власт прода вола, па порез наплати.
Још ме држи гора —
Исећи се мора:
Што ми стање тање,
И горе све мање.

Тешки су нам дани, тешке су нам ноћи —
Ал можеш ли Богу па тужење поћи?
Посланици наши пуни лепих речи,
Ал беседа њина слабо јаде лечи.
Кад полазе, веле: „шта би, браћо, хтели?“
А када се врате, веле: „нисмо смели.“
Били су нам некад уздање и нада,
Али и та нада сад све више пада.
Још нас држи гора —
Исећи се мора:
Што нам стање тање,
И горе све мање.

Са свих страна само подигле се клике:
„Подижимо, браћо, мртвим споменике —
Нек се знаду борци из времена давних;
Нек се памте дела прадедова славних!“
Ох, доста је мртвих, што им се свет диви,
Ох, доста је мртвих, али нема живи'!
Заман споменици, заман мртве стене —
Када живих нема, да мртве замене!
Још нас држи гора —
Исећи се мора:
Што нам стање тање,
И горе све мање.

Вл. М. Јовановић.

ДАН РОЂЕЊА.

УСПОМЕНА МИЛАНА ЂУРИЧИЋА.

У Петроградску духовну академију забрањено је уносити алкохолна пића у опште, а нарочито вотке. Али кад који од ђака слави своје годовно, онда се »начаљство« чини по мало невешто, и у таквоме случају прави неке изузетке, тим пре, што је то једини руски домаћи празник. Мене је сваки друг частио на своје годовно, али ја сам се по несрећи звао Милан, а како се до данас ниједан Милан није посветио, то ја нисам ни имао свог »анђела хранитеља«, кога Руси на тај дан славе. С тога у недостатку анђела хранитеља ја се решим, да своје годовно заменим даном рођења.

Нисам удовац, а нисам ни стар, па с тога могу да вам признам, да сам се родио 5. Марта 1859. године и на тај начин 5. Марта 1880. године био сам пунолетан. Наумим, да прославим своје пунољетство, и ако нисам имао ни по паре да наследим, а кад ту своју намеру друговима саопштим, они је приме с највећим одобравањем и одмах један од њих оде да доведе нашег послужитеља Ивана.

Да вам описујем нашег Ивана, било би и дангубно и излишно. Он је био онакав исти Иван, какви су сви руски Ивани. А то сигурно знате. да се сваки други Рус зове Иван а сваки трећи Иван Ивановић. Наш Иван био је омален, широких плећа, кошчат и мускулозан, имао је кратко чело, које се од дуге косе није ни видело, развучене очи, широк нос, широке бркове, који су му падали у уста, а браду руски лакеји не носе. Био бих и сувише најиван, кад бих вам говорио још и о том, да ли је Иван пио или не

Мој први посао био је тај, да објасним Ивану цел пијанке, »випивке«, па онда му дам новаца, да купи »ведро вотке«, једну фунту пољске кобасице, неколико харинги и неколико краставаца. То је најјефтинија закуска, која се могла добити и коју је наш ђачки џеп могао да издржи. А наш ђачки стомак могао је то без муке да свари.

»Радстаратсја ваше благородије«, подвикне Иван, чувши мој налог, и подскочи неколико пута од радости, желећи ми још у напред многа

љета, јер је знао, да ће он од те вотке највише попити.

Пред вече је већ и вотка и закуска била донешена и смештена у један орман, где су књиге стојале. Иван је умео то тако да удеси, да се тај »corpus delicti« иза књига није могао видети.

Част је била намењена за 5. Март и тако је та вотка требала ту да преноћи у орману недарнута. Нико није имао ништа против тога, само је Иван гунђао, слажући књиге.

То вече седели смо ја и један мој друг и радили темат; ја сам познавао боље литературу предмета а он је био већи зналац руског језика, па смо се сложили, да заједнички радимо.

Била је поноћ. Мој друг — звао се Феодор — упита ме, да ли сам се родио одмах после поноћи или у зору. Тешко ми је било на то питање одмах одговорити, јер сам погађао мисао Феодорову, али ипак стегох срце и одговорих, да сам се родио у зору

»А ја сам мислио, да ти сад честитам пунољетство, но кад је тако, а оно да легнемо.«

Ја сам се већ почео колебати, да ли да с Феодором отпочнем свечаност мог пунољетства у двоје, кад се у предсобљу зачу неки жагор.

Врата се од наше собе нагло отворише, у собу јурну јака светлост а на врата стадоше два жандарма и укрутише се ту као два кипа.

У собу уђе наш ректор, шеф Петроградске полиције, ђенерал Зуров, за тим шеф тајне полиције, један жандарски пуковник, наш инспектор и још неке непознате нам личности.

»Здравствуйте, господа, здравствуйте! Ви још радите?« рече нам ректор, улазећи и видећи, како смо се ми зачудили њиховом доласку, па хтеде да нас утеши, говорећи: »Ова су господа дошла изненада у наш завод. Признајем вам пред њима, да ми није мила њихова посета. Али тако је Бог хтео, да се сумњом у велеиздају окаља и наша академија. Дај Боже, да ова господа оду онако, како су и дошла. Ја сам тврдо убеђен, да они код вас и ваших другова не ће наћи ништа, што би ма и личило на велеиздају, на нихилизам.«

Ми смо ћутали као заливени. Више моје главе на орману стајало је неколико стотина комада забрањених новина, које су истина биле прикривене под другим књигама, ал кад би се пронашле, Сибир нам је сигуран. А за мојих леђих опет у том истом кобном орману за књигама налази се несрећно ведро вотке, које ако се пронађе, не ћемо до душе ићи у Сибир, али ћемо бити искључени из завода, а то је за многе од нас било то исто, колико и Сибир.

Треба да имате на уму, да се ово дешавало у почетку 1880. године, кад су покушаји на живот руског цара Александра II. били учестали, кад је шеф Петроградске полиције био убијен, кад су нихилистичке новине биле растурене у већем броју примерака него »Новоје времја« и кад су нихилисте јавно на дану покушавали разна злочинства по улицама Петроградским.

Шеф полиције није ни слушао, шта нам је ректор говорио. Приђе к мом столу, метне обадве руке на моје артије, погледа ме право у очи и упита:

»Что такоје?«

Ја га зачуђено погледам и одговорим му:

»Ничего.«

Тада почне разгледати моје артије па по њима позна, да нисам Рус, те ме запита:

»Јесте ви Славенин?«

Одговорим му ладно:

»Србин сам.«

Код нас шеф није био тако груб, као што је обично, по причању, у сличним приликама био.

Преглед није био дуг и кад је шеф у спаваћу собу нашу и наших другова ушао, он им није заповедао, но им се готово извињавао. Но ипак је претходно прегледао фијоку моју и мог друга. За тим је претрешена цела спаваћа соба па дође ред и на ормане, у којима су књиге сложене биле. Ја сам непрестано стајао поред ормана, који је једини у стању био да нас ода.

Морам сад да додам, да нико од нас није био умешан ни у какву заверу, и све кад би баш онај орман тачно прегледали и нашли све тајне, што се у њему скривале, изишло би било то исто, што и у другим вишим заводима. Нашли би били нихилистичких новина, које смо ми и без поруке и без наше воље добијали као и сви виши научни заводи.

Нашли би били и моје ведро вотке.

Ја уступим место шефу полиције, да приђе орману и у том тренутку, не знам ни сам од куд, створи се преда мном и пред шефом Иван. Он, сиромах, није можда ни сањао, у чему је овде ствар. Његова је главна цел била, да се спасе вотка, која је ту била у орману, па с тога онако сервилно, како то само руски лакеји умеју, приђе орману и упита шефа, жели ли, да све из ормана вади, или само поједине књиге, па, и не чекајући одговора, шчепа по-

ловину горњег реда књига, изнесе их пред шефа, па кад их овај прегледа, стрпа их у доњи ред, где је била вотка а извади одонуд друге; али је то тако вешто извршио, да се ведро није могло видити, а кад другу половину из тог реда, где је било ведро, почне извлачити, онда својим трупом вотку заклони и почне књиге мени додавати, те тако се преглед ормана срећно сврши.

Иван ме само обешењачки погледа па онда ишчезе као човек, који је своју мисију свршио.

Ресултат прегледа био је за нас најповољнији, с тога смо очекивали, да ће шеф и његова пратња да се удале, но, и на наше и на ректорово велико чуђење шеф прошета између нас, позва нас све у спаваћу собу и промаршира још два три пут поред нас. Стаде од прилике на сред собе и рече нам:

»Господо, ја сам добио заповест, да вас све уапсим, па нашао или не нашао што код вас.«

Они наши другови, који су разумевали сву озбиљност ових речи, згрозише се и задрхташе, а ја сам гледао овај призор као неко позориште, и не сањајући, да сам и ја на тој позорници глумац са активном улогом.

Пре нашег поласка шеф се врати још једанпут у нашу писаћу собу, отвори фијоку од мог стола и нађе у њој једну теку са натписом: »Мој дневник«.

»Что такоје?« упита ме шеф.

»Мој дневник«, одговорим му најивно.

»Дневник значит изложениіе событіи — дозволите, да га прегледам.«

»Изволите, изволите, молим вас.«

Шеф нађе за нужно, да мој дневник са собом узме, а ја опет при поласку узедох све своје цигарете и једну књигу Пушкинових дела.

Пођосмо низ степенице. Уз пут приђе ми ректор.

»Ви немате каљаче?«

»Немам, господине ректоре.»

»И зимни вам је капут врло танак.«

»Танак богме, господине ректоре.«

»Имате ли новаца?«

«Имам једну рубљу, господине.«

Ректор протрча поред нас свију, а кад ми сиђосмо у ходник, угледасмо, на наше велико чуђење и изненађење, четрнаест козака и толико исто жандарма, а нас је било свега тринаест. На дат знак козаци и жандарми окружише нас и у исто време показа се с друге стране ходника наш ректор. Он је носио у једној руци каљаче, у другој велик плед. И једно и друго даде мени. А за тим приступи к шефу полиције и поче га молити, да нас не прате жандари и козаци, јамчећи, да нико од нас не ће побећи. Он и на писмено даде тако јемство и тада остану с нама само два жандарма. Кренусмо се.

Обишли смо цео Петроград у наоколо, газили смо по снегу и ветру пуних два и по сахата, док смо стигли до »дома предварителног закљученија«.

Уведоше нас у једно предсобље, које је било у самим гвозденим решеткама.

Дотле смо још по штогод и разговарали а ту у том кобном предсобљу ућутасмо као заливени, јер нам се свима кожа најежила а свачија машта представљаше другу слику, црњу иза црње, онога, што нас чека иза тих решетака.

У тај дом претходног затвора дошли смо око три и по часа у јутру. Управитељ тог завода примио нас врло грубо. Криво му је било, што није имао довољно места за нас све и што му нису напред јавили, да ће нас толико довести. Но за време док смо ми још у предсобљу чекали, доведоше још десетак младих људи, лепо одевених и интелигентна изгледа, али снуждених, као што смо и ми били, јер их овде очекиваше затвор — прогонство — Сибир — робија или вешала.

По списку почеше нас двоје по двоје звати горе у канцеларију.

Причају, како се Грци нудили у апс. Код нас је било са свим противно, ми смо се грабили, ко ће пре у апс, јер смо били и озебли и уморни а у гвозденом предсобљу није било ниједне клупе, ниједне столице.

На апсанском сату избијало је пет (мој отац забележио је у старом једном речнику, да сам се ја у пет сата родио), један ливрејисан служитељ, који је на капи и рукавима имао пришивене мале кључиће, отвори гвоздена врата и прочита моје име. Ја се сав. стресох. Ево ти пунољетства у руској апсани! А где ћеш старост дочекати? — тако сам шапутао идући уз степене за служитељем. За мном је ишао још један служитељ. Дођосмо у једну канцеларију. Ту нас дочека онај исти жандарски официр, који нам је и у академији ствари прегледао — било је неколико чиновника — један ме позове преда се. Не говорећи ми ни речи, узе ме за браду, подиже је на више, прегледа мој врат и мараму, коју сам на њему имао: одреши је, извуче из огрлице и метне

ју на сто — било ми је и страшно и смешно, како он махинално врши своју дужност, сматрајући индивидуум, који пред њим стоји, као мртву ствар. Он продужи свој посао. Раскопча ми прслук, скине »хозентрегере« и метне их на сто, за тим настави преглед на ниже и на више — па онда завуче руке у џепове, нађе ми бележник и новчаник, прегледа га и запише, колико је нашао новаца у њему, па пошто је све свршио, узе ми из руке и књигу и показа ми прстом, да станем једно два корака назад. То је све тај чиновник радио ћутећи и хладно. Ја сам га се најпре бојао а после сам га презирао, ал кад ми прстом показа, где да станем, мени се сва крв у жилама следи. — Отпочех да се скопчавам а осећах се, да сам сад сужањ, да нисам човек, да сам ствар. Почех дрхтати од узбуђења тако јако, да су ми све зуби цвокотали, ал нико на то пажњу није обратио. Ја нисам у стању да опишем оно душевно стање, у којем сам се тог тренутка налазио.

Онај исти кључар поведе нас из канцеларије. Ишли смо с једних гвоздених степеница на друге, док не дођосмо на четврти спрат. У једном ћошку за сточићем седео је један чиновник. Кључар ме приведе к њему. »Број 721.« рече чиновник и кључар ми показа пут, куда треба да идем. Мој друг опет оде. Наша несрећа била је још већа, јер сад видисмо, да не ћемо бити ни двоје заједно.

Вођа ми показа број 721. и ја уђох унутра, врата се за мном затворише и ја остадох сам.

(Свршиће се.)

ХАЊА.

ПРИПОВЕТКА ХЕНРИКА ШЕНКЈЕВИЋА

С ПОЉСКОГ ПРЕВЕО РАЈКО.

III.

Други или трећи дан по погребу приспеде мој отац, јер беше позван телеграмом. Стрепио сам, да не ће пристати на моја распоређења што се тиче Хање и моје се слутње донекле обистинише. Отац ме похвали и загрли за жар и савесност у извршивању обвеза; за цело му је то годило. Чак је поновио неколико пута: наша крв! а то је говорио само онда, кад је био са мном врло задовољан; није дабогме ни сањао, да има у томе жару и интереса, али моја му се распоређења нису сувише свиђала. Може бити да томе беху крива и сувише претерана причања госпође д' Ив, ако и јесам збиља у последњим данима после оне ноћи, кад ми осећаји дођоше до самосвести, учинио Хању првом личношћу у целој кући. Није му се свидео ни пројекат васпитања, да се Хања васпитава као моје сестре.

— Не браним и не ћу ништа да ти кварим. То је брига твоје матере — говораше ми. Она ће то удесити по својој вољи. То је њен посао. Али ваља имати на уму, како ће бити боље по само девојче.

— Та васпитање, оче, никада не шкоди. То сам толико пута чуо баш из твојих уста.

— Јест, мушкарцу — одговори ми — јер мушкарцу даје васпитање положај, али код женскиња је друго. Женско васпитање ваља да је прикладно положају, у који ће она доспети у животу. Оваком девојчету не треба другога васпитања осим средњега; не треба јој француски језик, музика и друго којешта. Са средњим васпитањем Хања ће пре себи наћи мужа, каквога честитога чиновника . . .

— Оче!

Он ме зачуђено погледа.

— Шта ти је?

Бејах црвен као рак. У мало ми крв не бризну из образа. На очи ми удари магла. Да се Хања меће упоредо са чиновником, то беше тако хуљење за моје сањарије и наде, да се не могох уздржати, да не крикнем од љутине. А то ме хуљење болело тим јаче, што је изишло из уста мога оца. Први пут ми збиља поли хладном водом пламену веру младеначку, то беше први хитац, што га живот окоми на чаробне дворе обмана; прва обмана и разочарање, од чије се горчине бранимо песимизмом и невером. Али као што, кад на усијано железо кане кап хладне воде, сикне само и оде у пару а ништа је не замени, тако бива и код пламене људске душе. Кад је први пут дотакне ледена рука збиље, сикне до душе од бола, али у исти мах и саму збиљу својим жаром загрева. Очине ме речи ранише у први мах и то ранише некако чудно, јер због њих осетих срџбу не на оца, него чисто на Хању; али опет оним унутрашњим отпором, кога има само у млађаним годинама, истискох је што даље из душе и за увек. Отац ни најмање не разумеваше мојега заноса и приписиваше га сувишној преданости повереним ми обвезама, што је на послетку у мојим годинама било природно, и то му је, место да га љути, само ласкало и слабило његов немар, да се Хања више изобрази. Договорио

сам се с оцем, да напишем писмо матери, јер њој се ваљало још дуго бавити за границом, и да је замолим, да она каже своју последњу. Не сећам се, да сам икада писао тако дугачко и тако срдачно писмо. Описах у њему матери смрт старога Миколаја, његове последње речи, моју живу жељу, бриге и наде; дирнух у жицу сажаљења, која увек трепташе у њеном срцу, насликах јој грижу савести, која би ме без сумње снашла, кад не би за Хању учинили све што можемо: једном речју, како сам онда мислио, моје писмо беше ремек у својој врсти и морало је учинити своје. Тиме се у неколико умирих и очекивах стрпљиво одговор, који стиже у два писма: у једном мени, у другом госпођи д' Ив. Добих битку на свима тачкама. Мати не само да није пристала, да се Хања више изобрази, него је још најживље препоручивала. „Жеља ми је (писаше моја добра мајка) да се Хања, ако је оцу по вољи, у свему и свачему сматра као члан наше породице. Дугујемо то успомени старога Миколаја, његовој љубави и пожртвовању за нас.“ Мој тријумф беше тада подједнако велик и потпун, а делио га са мном од свег срца Селим, кога је све, што се Хање тицало, тако занимало, као да јој је сам тутор.

Право да кажем, та симпатија, коју је осећао, и пажња, коју је указивао сиротици, почела ме мало и да љути, тим више, што од оне ноћи, која ми остаде у памети, у којој сам изишао на чисто са својим рођеним осећајима, изменише се са свим моји одношаји према Хањи. Кад сам уз њу, чисто сам сметен. Нестаде оне моје срдачности и детињске поверљивости. Не прође после тога ни неколико дана, а девојче заспа мирно на мојим грудима, па на саму помисао о томе коса ми се најежи на глави. Пре неколико дана, кад јој пожелим добро јутро и добру ноћ, пољубим јој као брат бледе уснице, а сад, кад се дотакнем њене руке, чисто ме пали или прожме раскошном дрхтавицом. Почех да ју штујем, као што се обично штује предмет прве љубави, а кад се невино девојче, које се ничему не домишљаше, нити што год знађаше, привуби уза ме као пре, љутио сам се у себи на њу а себе сам сматрао као светокрадца.

Љубав ми донесе незнану срећу, али и незнане муке. Да је било коме да поверим своје јаде, да сам имао да заплачем на чијим грудима, чему ме је, узгред да кажем, често вукла чудновата, неодољива жеља, био бих за цело половину терета скинуо с душе. Оно могао сам све Селиму исповедити, али се бојах, да ме не би разумео. Знао сам, да би у први мах примио к срцу моје речи, али ко ми је могао добар стајати, да ме не ће други дан исмејати урођеним му цинизмом, и да ми не ће лакоумним речима окаљати мој идеал, којега се не смедох ни једном прљавом мишљу дотаћи. По своме карактеру увек сам се доста устезао, а уз то беше између мене и Селима још једна велика разлика. Ја увек бејах по нешто сентименталан, а у Селима не беше ни мрве сентименталности. Ја могах љубити само сетно, Селим само весело. Елем тајих своју љубав од свакога, скоро и од сама себе и збиља нико јој не уђе у траг. За неколико дана, ако и нисам нигда имао да се у томе на кога угледам, научио сам по нагону да пазим на све, што би могло одати моју љубав: обична збуњеност и румен, која ме обливаше, кад ко Хању преда мном спомене; једном речју развио сам врло велико лукавство, онако лукавство, којим често шеснаестгодишњи дечак уме да завара и најбудније око, које над њим бдије. Не беше ми ни на крај памети, да Хањи кажем, шта ми је на срцу. Љубио сам је и то ми беше доста. Кашто само, кад останемо на само, гонило ме нешто, да́, на прилику, клекнем пред њом или да јој пољубим крајичак од хаљине.

Селим је дотле лудесао, смејао се, шалио се и био весео за нас обоје. Он први измами осмех на уста Хањина, кад једном за ручком предложи поп-Људевиту, да пређе на мухамеданску веру, па да се ожени госпођом д' Ив. Напрасита доста Францускиња и поп не могаху се на њега ни љутити, јер чим јој се стане умиљавати, чим је погледа својим очима и насмеши се, све прође на лаком карању и општем смеху. У понашању његовом према Хањи могаше се познати нека нежност и пажња, али и у том превлађиваше урођена му веселост. Беше с њом много поверљивији од мене. Видело се, да и Хања њега врло воли, јер увек беше веселија, кад год он уђе у собу. Мене и моју сету удиљ исмеваше, мислећи, да се ја само правим озбиљним, јер хоћу силом да будем човек.

— Сви ћете видети, да ће он бити поп, — говораше.

Ја се тада брже боље осврнух за ма каквим предметом, да њиме сакријем румен, која ми удари у лице; а поп Људевит шмркне бурмута па рече:

— У славу Божју, у славу Божју.

У то се свршиле божитње ферије. Моје слабе наде, да ћу сад остати на дому, са свим се изјаловише. Великом тутору јавише једне вечери, да буде сутра спреман за пут. Ваљало је сутра зором поћи, јер морадосмо још сврнути у Хожеље, да се Селим опрости са својим оцем. Кад се дигосмо око шест сати, беше још помрчина. Ах! душа ми беше тако суморна у тај мах, као оно зимско, мрачно, ветровито јутро. И Селим беше некако зле воље. Чим се извуче из кревета, одмах и рече, да је тај свет глуп

и најкукавније уређен, а у том се и ја с њим са свим сложих; кад се обукосмо, одосмо обоје из наше собе у двор на доручак. На дворишту беше мрак, ситне пахуљице оштрога снега, завитлане ветром, удараху нам у лице. Прозори на трапезарији беху већ осветљени. Пред ходником стајаху запрегнуте саонице и на њих ношаху наше ствари; коњи тресијаху звонцадима, пси штектаху око саоница: све то скупа беше некако тако тужно и суморно, да нам се срце стезало, кад погледамо. Кад уђосмо у трапезарију, застадосмо онде оца и поп-Људевита, обојица ходаху озбиљна лица. А Хање не беше. Срце ми јаче бије и удиљ погледам на врата од зелене собе, не ће ли изићи, не ћу ли отићи чак без збогом и без опроштаја. А отац и поп Људевит дотле нас светују и деле моралне поуке. Обојица почеше тим, да смо већ у оним годинама, кад нам не треба понављати, шта је рад и наука, па опет обојица нису ни о чему другом говорили. Чуо сам од свега сваку десету, грискајући прженицу и гутајући стиснутим грлом топлу винску чорбу. На једаред ми срце тако јако залупа, да једва могох остати на столици, јер се у Хањиној соби зачу неки шушањ. Отворише се врата и уђе . . . у јутарњој хаљини и у папилотама госпођа д' Ив, па ме срдачно загрли, а ја бих јој за ту обману, која ме снађе, највалео био треснути стакло с чорбом о главу. И она изрече наду, да ће тако ваљани младићи за цело довршити, што су започели, а Мирза јој на то примети, да ће му успомене на њене папилоте уливати снаге и истрајности у раду. Хање нема, па нема.

Не беше ми ипак суђено, да испијем до дна ту чашу пелена. Кад се дигосмо од стола, изиде Хања из своје собе још са свим сана и сва запурена, разбарушене косе на глави. Кад јој стискох у поздрав руку, беше та рука врела.

Одмах ми дође у главу, да Хања има грозницу због мога одласка, па одиграх у души нежну сцену, али то беше просто од спавања. За часак оде отац с поп-Људевитом по писма, која ћемо понети у Варшаву, а Мирза изјаши на поље на грдном псу, који је мало час ушао у собу. Остадох с Хањом на само. У очима ме заголицаше сузе, а из уста се силом отимаху страсне, топле речи. Не имадох на уму, да јој исповедим, да је љубим, али ми дође, да јој кажем овако нешто: драга моја, љубљена моја Хања! па да јој при том пољубим руку. Беше то једини згодан тренутак за тај посао, јер пред људима, да и могу то учинити, да ме ничије око не примети, не бих ипак смео. Па опет сам тај тренутак најгоре проћердао. Већ, већ се примакох њој, већ јој пружих руке, али сам учинио то тако незграпно и неприродно и таким неким туђим гласом изрекао: Хања! да сам се одмах покуњио и умукао. Волео бих у тај мах, да се сам ишћушам. Међу тим поче сама Хања:

— Боже мој, како ће бити тужно без вас!

— Доћи ћу о Ускрсу — одговорим опоро, ниским, не својим басом.

— Али до Ускрса је тако далеко.

— Баш и није — прогуњђам.

У то упаде Мирза, а за њим мој отац, поп Људевит, госпођа д' Ив и неколико чељади. Речи: седајте! седајте! забрујаше ми у ушима. Изидосмо сви на ходник. Ту ме отац и поп Људевит редом загрлише. Кад дође ред да се растанем с Хањом, планух неедољивом жељом, да је загрлим и пољубим као некада, али нисам ни за то имао петље.

— Здраво Хања! — рекох пружајући јој руку, а у души ми плакало сто гласова и сто најосетљивијих, мазних речи на устима. На једаред опазим, да девојче плаче, и одмах се у мени пробуди онај тврдоглави ђаво, она необуздана воља, да раздирем и зледим своје рођене ране, као што сам се често осведочио доцније у животу; елем ма да ми се срце цепало, одазвах се хладно и опоро:

— Не тужи без узрока, Хања — то рекох па седох у саонице.

Дотле се Мирза са свима опростио. Прискочивши Хањи, ухвати јој обе руке и, ма да се девојче отимало, стаде махнито љубити час једну, час другу. Ах! како сам био вољан да га издеветам у тај мах. Ижљубивши Хању, скочи у саонице. Отац викне: „терај!“ поп Људевит нас благослови крстићем за срећна пута. Кочијаш се продере: „ђи! ха!“ на коње; зазвецаше звонцад, зашкрипи и зашуми снег под саоницама и отискосмо се на пут.

Лопове! разбојниче! — почех викати на себе у души. — Тако се прашташ са својом Хањом! Мучиш је, пребацујеш јој и грдиш је за сузе, којих ниси вредан . . . за сузе сиротињске . . .

Подигох огрлицу од бунде и расплаках се као мало дете, али тихо, јер се бојах, да ме Мирза не ухвати да плачем; изишло је ипак на видело, да је Мирза то знао, само ми не рече одмах ништа, јер и сам беше узрујан. Не дођосмо ипак још ни до Хожеља, а он се одазва:

— Хенриче!

— Шта?

— Њачеш ли?

— Махни ме.

И опет овлада међу нама ћутање. Али за час опет ће Мирза:

— Хенриче!

— Шта?

— Нјачеш ли?

Не рекох ништа; на једаред се Мирза саже, захити руком снега, подиже ми чапку, проспе снег по глави, па је опет покрије, велећи:

— То ће те расхладити. (Наставиће се.)

НАРОДНА ТРАДИЦИЈА И НЕПОГРЈЕШИМИ ИСТОРИЦИ.

НАПИСАО СИНИША.

III. Вук Бранковић, зет Лазарев, није издао таста на Косову — проповиједа „непогрјешими“ — анатема са „замашнијем ударцима“ — свакога,- кога назове невјером!

Да ме не схвати одмах „замашан ударац“, морам с мјеста исповиједити, да ни ја нијесам нигдје читао документа, ни од Лазара ни од Вука, из којега бих могао разабрати, да је Вук ступио у договор са султаном, да му изда свога таста и господара на Косову, као што то Стерија и Суботић у својим драмама на позорницу износе.

Ни народна пјесма не казује ништа о каквом уговору Вуковом прије Косовске битке, али га ипак сматра за издајицу.

„Ал не виђех Вука Бранковића,
не виђех га, не вид'ло га сунце!
он издаде честитога кнеза,
господара и твога и мога“ —

прича војвода Владета царици Милици у повратку с Косова.[1])

Питање је: ко чини невјеру?

По појмовима *јуначким и војничким* од најстаријих времена до данас није невјера само онај, који ступа у договор са непријатељем проти својему господару, него и онај, *који пропушти, сву своју снагу напрегнути, да његов господар побједу одржи, а нарочито онај, који пропушти нешто учинити, чим би се побједа могла одржати или погибија одвратити.*

По овоме се мора пресуђивати радња Вука Бранковића.

Вук Бранковић, син севастократора Бранка, сматрао се као сродник лозе Немањића, и као племеном много старијег и угледнијег од Лазара, сина кнеза Припца, или ако ћете незаконитог сина Душанова. А по свему, што о њему знамо, био је и богат, јер се брине за оставу свога блага у Дубровнику[2]), а из признанице Дубровчана[3]), коју дадоше сину му Ђурђу, видимо, да је то благо било велико, да, и по данашњијем појмовима превелико.

[1]) Вукова збирка, кн. II. 49.

[2]) Миклошић. Monum. CCIII.

[3]) Миклошић. Monum. CCCXXXVIII.; по овој признаници вриједило је оно, што је дато у Дубровник на оставу, више милијона.

Кад Срби на сабору Пећском не хтједоше чути за Марка — зар није могао зажељети Вук, да њега, као сродника Немањића, изберу прије него Лазара, који је законито само по жени Милици дошао у сродство с Богданом и тијем у неко даље пријатељство са домом Немањиним. Али Срби окрунише ипак Лазара с тога, *што је био бољи јунак* од Вука, *што се јуначки одупирао и Вукашину* и — да и не спомињем, да је био син Душанов — што је био зет Богданов а овај, пошто је из Маћедоније побјегао, са својим великим упливом на избор зета упливисао.

Вук се после избора повуче у своју област, кутрећи у потаји и режећи на Лазара, али, како је био кукавица, није смио пред Лазарем ни помолити зуба, него га је признавао за „господина ми кнеза.“

Кад се Лазар ријешио на осудну борбу с Турци год. 1387., сви су јунаци мислили само на борбу „за крст часни и слободу златну.“ А Вук? Он уговара год. 1387. с Дубровчани: **ако ми богь поможе, тере буде тудеꙁи моѥ кладаниѥ, куде су били трьгови и слаинце у прьке господе и у цара Степана, тудеꙁи да будуть и сьди** и т. д.[1]) Дакле он се нада, да ће та осудна борба — било му како му — њему дати господство на свима трговима цара Стјепана!

А одмах за тијем, као уздарје, повлађују му Дубровчани — на његову молбу — да, ако ли би дошло до тог „**врѣмена тере не уꙁможе г. Вльк дрьжати ꙁемлю срьпску. ни га ижденy угри или турци или кто ини** (!) — да ће га примити са женом и дјецом и са његовијем благом. Овај последњи уговор нема датума.[2]) Каранотвртковић га меће у вријеме око 1387. а Миклошић у 1390. Судећи по карактеру Вукову и по том, да је овај посљедњи уговор био посљедица горе наведене повеље Вукове од год. 1387., мора се узети, да је године 1387. или године 1388. писан. Миклошић се повео по спољашњему натпису, на којему стоји: „Copia de la poueglia de mis. Volch Brankovich MCCCLXXXX die VIIII. macio. Али ја мислим, да је то датум, кад је препис те повеље начињен за архиву.

[1]) Миклошић. Monum. CXCVII. Карано-Твртковић. Спомен. 73.

[2]) Миклошић. Monum. CCIII. — Каранотвртковић. Споменици 76.

Вук је дакле у одсудном часу мислио, како да би могао приквачити насљедије Душаново — а при том се спремао, ако га *„кто инии“* поћера, на *бјегство*.

Зашто то, у томе одсудном часу, не чини ни један од осталијех великаша и јунака српскијех?

Већ сама та два документа довољна би била, *да га свака суд, који пресуђује јуначко поштење и вјеру, коначно осуди.*

Али шта би даље? — У писму рускога ђакона Игњатија, писаном год. 1389., дакле непосредно посље Косовске битке (што но га у својој расправи објелодани сам наш „непогрјешими“) читамо, да на Косову 15. јуна 1389. Лазар са свима својима бољарима пострада: *„неки погибоше, неке Турци ухватише“*, а Вук Бранковић и босански војвода остадоше здрави и весели, те одоше „кући пјевајући.“

Да мало у ситно проучимо ток те несрећне битке.

Познато је, да су Турци већ неколико година прије те битке освојили град Ниш. Падом Ниша и освојењем Маћедоније био је српски положај на Косову и у Метохији од Турака обухваћен са двије стране, те се Лазар с војском мораде повући на Мораву — у Крушевац и тамо уједно са главним станом премјестити и своју столицу. У напредовању од Крушевца проти турској сили на Косову било је дакле лијево српско крило већ у почетку похода 1389. од Ниша фланкирано, да се морало, све ако је Лазару прије поласка из Крушевца и познато било, да тамо велике турске силе нема, оданле бар у неколико зазирати.

А на Косову је — по народној пјесми — турска војска притиснула прије битке:

„од Мрамора до сува Јавора,
од Јавора, побро, до Савлије,
до Савлије на Ћемер Ћуприје,
од Ћуприје до града Звечана,
од Звечана, побро, до Чечана,
од Чечана врху до планине —
— — — — — — — — —
Мурат пао на Мазгит на поље,
уватио и Лаб и Ситницу.“

то јест: Мурат са деблом ухватио и Лаб и Ситницу, причуве му озада прама Сазлији, а лијево крило истурио од Голеш-планине преко Чичавице до сутјецаја Ибра и Ситнице до града Звечана. *Ова распореда народне пјесме са свијем одговара правилима стратегије.* Муратова је војска била трипут већа него Лазарева: 300.000 проти 100.000,[1] он је дакле могао, а да не ослаби своје дебло, повелик одјељак од 60–70.000 војника истурити на планине, које дијеле Метохију и Стари Влах од Косова, да тијем спријечи долазак Балшића и Бошњака, а уједно обухвати и Лазарево десно крило, чим се овај спушти од Крушевца ка Косову. С тога ја мислим, да Балшић — све да је хотио — није могао, а ни Бошњаци у Јуну мјесецу нијесу могли стићи преко старог Влаха на Косово, него само преко Ужица низ Мораву, јер, како је Мурат своје лијево крило намјестио, морало би било доћи, да су једни на Чичавицу, а други преко Старог Влаха ударили, прије састанка са Лазарем до већег окршаја, а о томе се нама нигдје ништа не приповиједа.

[1] Ја ћу ову претпоставу ниже доље оправдати.

Читамо даље, да су Бошњаци држали у Косовској битци лијево српско крило. Ја то вјеровати не могу, јер, како ћемо даље видјети из тока битке, са лијевог српског крила не би били кадри онако сретно се вратити у Босну. Они су морали бити на *десном* српском крилу *више ушћа Лаби,* а *Вук Бранковић* или одмах с лијеве стране до њих или — што је вјеројатније — *у причуви иза Бошњака.*

По причању народном потурили су били Срби Турке у првој навали скоро на *Ситницу*. Будући да су спрољу *десног* српског крила Турци већ имали обадвије обале Ситнице са ближњим обронцима брда у својим рукама, то се разумије, да им ту није пријетила никаква опасност. Али кад узмемо, да је српско *лијево* крило потурило преко горњег Лаба и Приштине турско *десно* на Приштевку, разумјећемо, да би, да та навала српска успје, Турци потурени били са брда Приштинскијех у равницу Ситнице, те да би ту било наопако по њих, јер једно у низу, а друго, изгубивши свој ослонац (Basis) на Ђустендил, морали би били окренути леђа прама *Зети,* а овако, ко се иоле разумије у војене ствари, зна, да би у таковом случају њихова погибија била неизбјежима.

Али ако ће српско лијево крило да успије, требало је десно — више ушћа Лаба — и причува, која је за њим стојала, да се јуначки држи и да најкрајнијем пожртвовањем *одржи* свој положај проти навали турског лијевог крила са лијеве обале Ситнице.

Приповиједају, како је Лазару (а ваљда и још многима) напредујући у кршовитом предјелу од Лаба Приштини, малаксао коњ. Он сјаше, да коња промјени. Отуда се роди побуна, јер војници помислише, е погибе цар. Ето ти Лазара опет напријед, ободравајући своје. У тај мах појаве се чете турског лијевог крила са Чичавице на Ситници у боку десног српског крила.

Све ако су Страхињићу бану и његову ђоги на Ситници били „свуда броди, куд гођ дође к води“, ипак нијесу били сваком Јеничару; јер ако Ситница у љету и није баш свуда апсолутна препријека, ипак свака чета, која хоће да ју прегази, *мора доћи у неред,* а тај неред је тијем *опаснији, јер је у домашају бранитеља висина, које стоје на супрот, и уз*

које се нападач тек борећи **пењати** *мора.* — Али бранитељи на српском десном крилу (Бошњаци) стукнуше, чим видише, да Турци нагазише на Ситницу. *Сад је био тренутак, да причува ступи у акцију и да одбије опасност — а причуве нема.*[1]) Бошњаци су — види се из свега — узмакнули, и не мислећи на осудну борбу, прама Копаонику, а причува (Вук) или оде још прије назад или сада с Бошњаци „за гору“; те тако заузеше Турци без великог напора висине ниже цркве „Самодреже“ и створише се за леђима српске средине, усљед чега и ова и лијево крило српско мораде назад. Ово уступање — непријатеље имајући пред собом и за собом — морало је свршити са општом катастрофом у долини горњега и средњега Лаба, гдје још и данас причају да је „јунаков гроб“.

Ми немамо аутентичнијех докумената о појединим моментима те битке, али по ономе распореду турске војске, како га народна пјесма прича, и који војеним начелима са свијем одговара, нијесу могли друкчији бити него овако, како су овдје изведени.[2]) Они — тобоже ауторитативни — стари писци, који кажу, да је Лазар заузео положај проти Мурату прије битке *„западно од Приштине“*, разумевају се у ратовање, као магаре у кантару.[3]) Како да дође Лазар „westlich von Pristina“ из Крушевца *мимо силе турске, којој је дебло са царевијем главним станом било на Мазгиту* (гдје је и данас тулбе Муратово), дочим су предње страже турске биле истурене бар на Лаб и Ситницу? Ту је народна прича, која казује, да је Лазар *код Самодреже цркве* причешћивао војску, много основанија, јер од Крушевца до Самодреже могло се доћи без сукоба, а ту је у очи битке и могао бити главни стан српски.

Са лијевог српског крила могли се у задњем часу неки спасти бјегством, а десно, да се јуначки држало, кадро би било, бар погибију одстранити, али би у том случају, дакако, морало много јунака свој живот жртвовати. Но по свему, што се види, оно не учини, него оде прије окршаја, да себе спасе. А будући да су Вук и Влатко Вуковић[1]) једини без велике штете са својим одјељцима из те несрећне битке изишли, доказ је, да су *они* на том мјесту стајали. А коме ће Лазар, кад познаде положај и распореду Турака, и кад се увјери, како је важна тачка на висинама више ушћа Лаба, и да повјери ту за своју операцију важну *упорну точку,* него *првоме пападину своје царевине, зету своме најстаријему, који се је увјек дичио, да у њему има крви Немањине,* и којега је Лазар, како нам се прича, више уважавао и цјенио него Милоша!

„Непогрјешими“ — уживајући Вука — каже: „крив је, што је остао жив“ — а не зна, да тијем баш изриче најстрожију му пресуду. Сви великаши изгибоше или у турске руке падоше, па их Турци сасјекоше, а Вук — најплеменитији — оста жив и здрав. Значи ли то „за крст часни крвцу пролијевати“? Нека ми се не одговара, да у горе поменутим биљешкама руског ђакона Игњатија о томе ни слова нема. Овај је јасно казао, да сви пострадаше, неке посјекоше у боју а неке ухватише — а даље тај путник, у првом маху т. ј. одмах послије боја пишући, још није могао све у ситно разабрати; а доцнији калуђерски љетописци нијесу ништа казивали, јер је Вук — а за њим Ђурађ — сад још био једини, од кога су могли очекивати нешто за *„задужбине,“* па им се је слободније чинило, не само клети Вукашина, него и из најплеменитијег човјека и највећег цара српског Душана начинити крвника очева, него ли дирнути у част богатога Вука и његова племена.[2])

Ми имамо у повјесници ратној неколико примјера, гдје је нехајство заповједника којега крила или причуве проузрочило пропаст дотичне војске: погибија Премишлића Отокара II. проти Рудолфу Хабсбуршком налик је у нечем на нашу Косовску. И ондје нестаде војводе *Милоте* у осудном часу са причувом. А и на Муачкоме пољу држао се је Запоља са својом војском подалеко од краљеве, па кад погибе краљ, а он оде султану, да испроси од њега за себе круну Мађарску.

Као што је Запоља круну просио од бујук-Сулејмана, тако и Вук није имао послије Косовске по-

[1]) Малетић каже, да се у најновије доба — око 1847. — у Крушевцу приповиједало, да је Вук *„спасао“* 12.000 српске војске на Косову од погибије, у коју је завело лудило Лазарево. Ако ово није најбољи доказ, да је Вук Лазара изневјерио, онда ја не знам мислити. Јер шта је дужност војсковођâ, него ондје стати и гинути, гдје га врховни војвода постави. Како би се икад могла одржати побједа, да сваки мисли на спасење, како и кад је њему драго! А што је Малетић чуо причати, да је свијет Вука бранио а Лазара кривио, то ја просто не вјерујем, изим ако му је тако своје назоре изводио који српски *ћифта*, којему је само у рачун ишло, како ће он да свој ћемер напуни. А српски *народ* од Дунава до сињега мора никада и нигдје није кривио Лазара а бранио Вука.

[2]) Сваки други начин искључује катастрофу. На сваки други начин могли су Срби бити надбијени, али не хаметице потучени, као што је то на Косову јамачно било.

[3]) Alfonso Huber, Geschichte Oesterreichs, по непогрјешимом изврсно дјело; ја га нијесам читао, ал тај једини пасус ми је доста.

[1]) Да је Влатко погинуо јуначки се борећи на Косову, јамачно би српско гудало и за њим било тужно загудило; а овако га и не спомиње.

[2]) Сви манастирски љетописи од XV. вијека овамо произиђоше из манастира, који су били под упливом племена Бранковића.

гибије пречега посла, него да рекламује у Бајазита своја права на српску круну, а кад га претече царица Милица удајом Милеве за Бајазита, а он — удара војском на њу, да јој отме и оно, што јој је Турчин оставио!

А шта ради његов насљедник Ђурађ? Више од двадесет година јакари се и вреба, како да отме ујаку свом, високом Стевану, деспотство, а кад му га овај на самрти предаде, а њему би једина брига, како да стече — спахилуке у Мађарској!!!

То вам је, „непогрјешиви!“, права слика тога паладина и његове пасмене, па реците, да га не кунемо!

И Балшић (Ђурађ Срацимировић[1]) није дошао на Косово. Ја не знам, би ли био дошао, да је могао; оправдати се не да, да није јурнуо из кршнијех гора својијех у леђа турском лијевом крилу; али ту је мучно изрећи осудну пресуду, јер не знамо, је ли могао праву хору увребати. За то је српска традиција проти њему и милостивија, те не куне онијех, којих не бијаше, него оне, који су на осудном мјесту били па своје дужности не чинили.

[1]) И старога Балшу Bálша-а учини „непогрјешими“ Влахом или Арбанасом! Ја држим, да је њему име било Бајош или Пајош, од чега странци начинише Балшу. А *Пајош* је у Срба у Горњој Крајини, који су се овамо населили из Метохије, Хума и Травуније = Павао т. ј. човјек тога имена, ако је силан и крјепак. „Док је мени мог брата *Пајоша*“, чуо сам пјевати моје земљаке Горњокрајишнике. А да нијесу Мађари од Pál (= Павао) и Талијани од Paôlo начинили Балшу из Пајоша? И данас има још српскијех породичнијех презимена н. пр. Вркљан, Бјелобрк, Гвозденовић, Механџија и др. која се или у туђинскијем школама или у друштву туђинском прекренуше у: Werklein, Beloberg, Gvozdánović, Mehandia, па се данашњи њихови носиоци — попримивши их од отаца — и данас тако потписују, како су их некада странци прозвали. Зар то није могло бити и са Пајошићима, који су и онако са западом много опћили? А што се тиче одметништва Пајошева од Уроша, не треба заборавити, да су се од Уроша, због Вукашина, сви били одметнули.

(Наставиће се.)

ПОЈЕЗИЈА ВЛАДИМИРА М. ЈОВАНОВИЋА.

С великим задовољством, управо с уживањем, лаћам се посла, да прикажем српском свету песника, који од неколико година амо све то већма буди пажњу на себе. Његово је име у тесној свези са полетом наше новије лирике, која са ступањем четворице млађих песника велику наду улива у будућност уметничке појезије наше. Уверен сам, да имена те четворице лебде на уснама сваког, који се иоле бави са литературом нашом; ја мислим: Драгутина Ј. Илијћа, Војислава Ј. Илијћа и Владимира М. Јовановића; четврти, Никола В. Ђорић, умукао је нешто од неког доба.

У своје време изрекао сам своје мишљење о појезији Драгутиновој и Војислављевој, остаје ми сад пријатна дужност, да кажем, што мислим и о појезији Владимировој.

Основни карактер Владимирове појезије суморан је; његова вила пева да уталожи у себи бол и чемер, али пева само онда, кад јој се прохте, и не мислећи, да когод прислушкује тужне и умиљате звуке прелепог грла њеног. Она пева можда и у незнању, али онда, у очају свом, баш лепо, јер јој то не налаже нико други, осим — срце њено. А у том очају, у тој суморности, колико има разних, скоро неосетних, нијанса! Жалостиве звуке замењује тиха утеха, да уступе места уздаху, којим душа раскрштава с овим светом, или резигнацији, којој већ нема већег бола. Али из тог суморног расположења изникне по кад кад осмеј, горак као пелен, или досетка, којом се тек само хоће да забашури чемерни осећај, или филозофирање, којим еманциповани дух хоће да прекрије и улепша душине јаде. Све као у сликара, ком је такође основна боја суморна и сива, сликао сад разапетог Христа, несташног Амора или одобровољеног Баха. Па што је најглавније, Владимир је у приказивању светског, па и свога, бола свагда без трунка афектације и кокетерије — ти му верујеш, да је баш тако, као што ти каже. Он може у обичном животу, у друштву с пријатељима, с лепим девојкама бити весео па и несташан; али кад је усамљен, у својој соби, у зеленом лугу, и кад се разговара сам са собом — онда ничу и оживе пред очима душе његове бледе сенке и тужне слике, те му заносе стваралачку машту и дају расположењу његовом са свим друкчи, противни, правац. Он у самоћи види наличје људскога живота, шаренило му се слије у једну, сиву, боју, па још кад дигне вео са искрености светске, кад скине копрену са главе Сајишке богиње, Изиде . . . . . .

За иста, човек мора бити или велики филозоф, или неизмерно сретан, или врло лакоуман, ако и у самоћи може наставити титрање

из веселог друштва и калејдоскоп светских појава. Али то није сваком дано. Где који показује весело или бар обично лице у метежу живота; како му је пак код куће, то понајбоље зна он сам. Па не мора такав бити ни са свим несретан. За тренутну обману може да се захвати, те надовезује онда на тај моменат читав низ рефлексијâ — и суморност је ту. Та од таквог момента зависи и расположење у самоћи, а, је ли песник, онда је такав тренутак клица, из које ниче и зре диван плод, баш у присенку самоће. Песник пак понајмање зна, како се развија тај плод, а кад наиђу чудни часи, онда му је до мишљења, до писања, и какав је био у оном тренутку, таква мора бити и песма.

То је тајна појезије, за коју ни песник не зна да је — тајна. Он и не разбира за њу у оним чудним часима, и кад се пробуди из заноса, види пред собом песму а у исти мах осећа, да му је »одлахнуло срцу«. Гете вели*): »Die Frage: Woher hat's der Dichter? geht auch nur auf's Was; vom Wie erfährt dabei Niemand etwas.«

*

Велика, племенита душа утиче свагда добротворно на своју околину, она упливише често и на развијенији дух, па ако га и не може из темеља преобразити, може га ипак својим саветом упутити. Тако је Љубомир П. Ненадовић својом песмом »Вл. М. Јов.« у 23. бр. »Стражилова« од године 1887. утицао на песника нашег. Али — није га могао из темеља преобразити: појезија Владимирова имала је већ стално-обележени карактер; он је успео толико, што је од сад Владимир на своју дојакошњу суморну основу метао мало живљег колорита. Но тај се колорит чудновато прелива. У место хумора, што је Ненадовић хтео, указа се у појезији Владимировој — досетка, иронија и сарказам. Њему је у самоћи још увек онако исто, као и пре, само што сад неће више себе самог да жалости и једе, већ увлачи и вечиту погрешност људску у саучешће, мотрећи им не толико смешна, колико лицемерна својства. Отуда му је осмеј горак, иронија самосвесна а сарказам пун суверенства. Он се сад можда још боље осећа у друштву, али и у самоћи. У друштво бежи из самоће а у самоћу из друштва. Он би у друштву можда умео написати и коју несташну песму, коју лакрдију, али та би била као либèла, створена за часак а кратка опстанка. Том песмом за цело би задовољио друштво, али себе не, јер је није вадио са дна душе своје, већ је купио мехуриће са површине њене, оне исте мехуриће, за које и тако не мари, ако их гледи и цео свет. У светињу унутрашњости душе своје неће дати завирити ником; та ни сам није на чисто, како је у дубини тој, премда осећа утицај на целину своје личности.

Што је пре осећао непосредно, те тако, са разочарења, морао попустити навали негативности или у најбољем случају песимизма, поче на њега утицати посредно. Њему није било више огледало свет и свеопшти чемер у њему; он узе људско лицемерство за медијум — и негдашњи суморни песимиста поче бити сатиричар, који своје оштре стреле не управља на поједине личности, него на лажан и гадан принцип у нарави људској. Тиме је коракнуо на реалније поље, држећи ипак чврсто у руци луч идеалности, јер њиме хоће да осветли и прикаже гнусне мане оних, који свесно греше.

Из вртлога таквих сценерија спасава он по кад кад себе и душу своју у светињу патријотизма. Ту онда нема за њега песимизма — и боље што га нема. Јер само тако може у себи и у другима очувати чистоту и сјај весталскога плама. Он ту неће да види ништа мутнога и туробнога, јер чврсто верује у лепшу будућност. Ала се слатко чита, кад се још и песник нада, па тек кад и верује!

Но има он још једно склониште, а то је питоми храм пређашње младости своје, када пролази кроз оне фазе, кроз које мора проћи сваки, који има осећаја и појезије у себи. Ту му је још све чисто и слатко; он још не зна за разочарење и свет, и све на њему, тек му је само ружичаст и — за свагда изгубљен.

*

При изради ове расправе морадох се задовољити с оним песмама Владимировим, које у овом листу угледаше света. Жао ми је, што не могох у овај мах доћи и до оних, које изађоше у другим часописима нашим. Те би на сваки начин, ако и не измениле а оно бар разгранале ову расправу; ја бих могао читаоцима »Стражилова« донети по који одломак или баш и целу песму. Овако не мислим приказати ни једну, кад су и тако у овом листу. »Стражилово« с поносом броји Вл. М. Јовановића међ своје најстарије и најверније сараденике, и уредник свагда радосно поздравља писма, пређе из Ваљева а сада из Шапца, и на чијој ку-

*) Maximen und Reflexionen 1.

верти разабира она фина и ситна писмена своје адресе.

Немам више ништа да кажем. Само молим читаоце »Стражилова«, да не пожале труда, већ да потраже песме Владимирове у овом листу; да ће после поновог читања бити мога мишљења, уверен сам као и о свом мишљењу — иначе не бих га изнео на јавност.

Милан Савић.

ВУЛКАНСКЕ СНАГЕ.

(Свршетак.)

Једна од најјачих вулканских ерупција, које је историја забележила, јесте ерупција брда Кракатоа на острву Јави 26. и 27. августа 1873. Том приликом пропало је скоро 100.000 душа. На основу брижљиво покупљених података, чувени астроном енглески Локије изрекао је, да она црвен, што се тада више месеци видила с вечера на западном небу, јесте била последица те ерупције. Ломљава, која је долазила за ерупцијом, чула се далеко 1000 миља. То је био ужасан звук; ваздушни таласи били су тада тако јаки, да су три пут земљу обилазили. Цело је острво потонуло у море, морски талас, који се отуд појавио, обиграо је око читаве земље. У коме су правцу ишли ваздушни и водени таласи, забележили су аутоматски апарати на метеоролошким станицама и поморским пристаништима. Избаченог пепела било је у ваздуху тако много, да је 40 сати једно за другим далеко и свуд унаоколо била помрчина као тесто, коју је кад и кад расветљавала муња или светљење усијаних стена. Вулкански пепео био је бацан и ван наше атмосфере, и његове честице, према величини и правцу ваздушних струја, падале су за дуже или краће време у разним крајевима читаве земљине површине. Крупније честице су пале већ за неколико дана, и где су пале, ту је била издашна киша од пепела; ситније честице пак нису могле тако брзо падати, ваздух их је задржавао, за то су падале више месеци. Тако можемо протумачити ону црвен, о којој мало час споменусмо, т. ј. да су те ситније честице вулканског пепела у ваздуху изазвале у сунчаним зрацима неку промену.

Унутра у самим вулканима је врло велика температура; да ли то долази једино од унутрашње топлоте земљине, или још од чега другог, н. пр. од каквих кемијских процеса, у овај мах не ћемо распитивати. Позитивно знање, до којега нас је довело микроскопско и кемијско испитивање, тиче се у главном материјалне каквоће лавине и непосредног узрока ерупцијама. Тако н. пр. ми већ толико знамо, да близина вулкана и мора није нешто случајно; маса, која се на огњишту вулканском кува, јесте камен, натопљен морском водом и експанзивна снага водене паре, која се отуда појављује, јесте у главном она снага, што руши земљу и цепа дуварове вулканске. Кемијски је анализована пара, вода и лава, па се у њима увек нашло морске соли, шта више и одношај, који постоји између појединих сланих делова, у вулканским продуктима је исти.

Већина вулкана прекида кад и кад своју радњу; буду т. зв. солфатари, то ће рећи, на њихов кратер (гротло) не излази више лава, него гасови и паре, из којих се често сталожавају чврсти минерали, особито сумпор, и то на устима одушака или по дуваровима кратеровим.

Што се шири географско знање, тим расте и број вулкана. Александар Хумболд знао је за 407 вулкана, данас се знаде за више од 1000 вулкана.

Од европских вулкана су особито Везув и Етна, чија нам је бурна прошлост највише позната и њихова делатност протеже се и у наше дане. Кад је постао Везув, геолози не могу да докуче. Хисторијска пак његова делатност почиње 79. године после Христа и отпочео је тиме, што је засуо три напредне вароши: Помпеје, Херкуланум и Стабије. Данас, после осамнаест векова отвара наука полагано тај грдни гроб, где се из окамењених костурова може да проучава културна историја једног од највећих народа. Од 79. до 1306. историја је забележила девет већих ерупција везувских. Тада је наступио покој, који је трајао 325 година. Већ се људи навикли, да Везув сматрају за угашен вулкан; мирно је гледао вековима на далеку равницу и као у знак измирења, природа га је заодела дивним зеленилом. Али — 16. децембра 1631. пробудише се његови демони. Читаву недељу дана трајала је јака ерупција, ширећи по околним варошима смрт и пропаст — а у даљим крајевима страх и трепет. У први мах изненађено становништво стајало је као укочено; но када мало за тим поче лава и непрестани потреси опустошавати покрајину, стаде вапити и јаукати, да се све орило по сокаци. Почеше бегати куд који, општа забуна. Многи су пропали, било што их је течна лава стигла или што их је потукло усијано камење. — Од 1631. до данас знамо за неких 40 већих ерупција везувљевих; једна од највећих, и ако је била кратка, пада у наше дане. Почела је 24. априла 1872. и то тако слабо и без икаквих опасних прет-

ходних знакова, да се многи људи, особито туристе, одлучили, да иду горе на само брдо. На несрећу ерупција отпоче те поћи изненада са необичном жестином. Главно се брдо раздвојило изненада на двоје и отворише се туда многе одушке за лаву. То је тако било брзо и изненада, да радознали посетиоци нису могли утећи. Тако је пропало до 200 душа. Сан Себастијано и Маса ди Сома беху скоро са свим порушене. Комађе вулканске прашине падало је по томе још неколико дана; па и у самом Напуљу ваздух је био јако напуњен пепелом, да се могло доста тешко дисати.

Етна на Сицилији је један од највиших вулкана на земљи. Врх је Етнин изнад морске површине 10.200 стопа, и увек је покривен снегом. Старима као да је Етна дуго времена била једини познат вулкан, јер све и најстарије скаске о вулканима тичу се Етне; но њена већа историјска акција почиње тек 1537. године. Од те године па до 1865. године историја је забележила неких 13 већих ерупција. Год. 1669. из једног са стране кратера потекла је река од лаве, широка од по миље, и прошавши кроз баште вароши Катаније, дошла је чак и до мора. На томе своме путу порушила је четрнаест које вароши које села. Године 1865. појавила се нова одушка, на коју је излазио облак од дима, пепела и камења. Лава је запалила читаву једну шуму, и запаљена шума била је страховита штафажа томе импозантном појаву. Лава је рушила све, на што је год наишла, код Салто ди Кола већија наишла је на провалију дубоку 60 метара, долину ту испунила па онда даље отишла. Један је део сељака тражио себи спасења у бегству, други се у очајању бацио на колена, па се молио Богу, не би ли га спасао, но усијана бујица није никога штедила. Ерупција је почела 30. јануара, и трајала, час јача, час слабија, више од четир месеца. Почетком месеца фебруара начинило се далеко од кратера на врху седам нових кратера. Ерупције од 1868., 1869. и 1874, ма како да су дивне и импозантне појаве, које су се икад видиле, ипак су тек од мањих ерупција. О ерупцији 29. августа 1874. теорија Фалбова, по којој и привлачење небесних тела има уплива на ерупције вулканске и на потресе земљине, у најстрожијем смислу речи одржала је први мегдан.

По Карлу Бајну **А. М. М.**

ИМА ЛИ У СРПСКО-СЛОВЕНСКОЈ КЊИЖЕВНОСТИ ЈЕВАНЂЕЛИСТАРА?

ОД ЈОВАНА ЖИВАНОВИЋА.

Оваки је натпис био и у прећашњем мојем чланку против г. Димитрија Руварца и из њега се види, шта сам хтео г. Руварцу да докажем. Напротив пак г. Димитрије Руварац говори: „Да ли се може јеванђеље поређано по данима читања назвати јеванђелистарем?“ Г. Д. Руварац није доказао, да се не може звати јеванђелистарем јеванђелије поређано по данима читања, него доказује, да се никад није ни звало јеванђелије поређано по данима читања јеванђелистарем. А да се може звати, то видимо, што је Шафарик, Рачки и Јагић тако називао по свој прилици са „сказанија“ пренесено на јеванђелија по данима читања поређана. Шта управо значи *εναγγελισταριον*? *Εναγγελισταριον* значи деминутив од *εναγγελιστης*, дакле мали евангелист, као што имају деминутивно значење и ове речи: *παιδαριον, λογαριον, ψυχαριον*, или може значити нешто где се налазе евангелисти, као и у латинском језику речи с наставком arium што значе место, на ком се нешто налази: vivarium, plantarium, seminarium. Дакле евангелистарион треба да значи или мали евангелист или књигу, у којој су евангелисти. А шта сада значи евангелистарион? Значи сказаније, das Verzeichniss der zum Vorlesen bestimmten Abschnitte aus den Evangelien — као што по Брокхаузу наводи г. Д. Руварац. Кад испоредимо ово значење са оним, шта би управо требало та реч evangelistarium да значи, онда нам хоћеш не ћеш пада на памет, да та реч evangelistarium замењује реч evangeliarium т. j. временом се увукла та реч evangelistarium на место evangeliarium. Сказаније требало би дакле да се зове evangeliarium. Evangeliarium управо значи index јеванђелија или место, на ком се налазе јеванђелија, а то је књига, у којој се налазе јеванђелија по данима читања поређана. А evangelistarium требало би да значи index јеванђелиста или књига, у којој су јеванђелисти. Али ево реч evangeliarium замењена је речју evangelistarium у значењу „сказанија,“ па тако исто могла се заменити и у значењу јеванђелија по данима читања поређаних. Ко зна, како се један облик у језику може заменити другим по закону аналогије, а тако исто и значење једнога облика значењем другога облика, тај ће лако појмити, како еванђелистарион да значи index јеванђелија, а не index јеванђелиста, како је дакле од evangeliarium постало evangelistarium. Па као год што evangelistarium значи index јеванђелија, а не би требало да то значи, тако исто може evangelistarium значити и јеванђелија по данима читања

поређана, као што га и зову Шафарик, Рачки и Јагић. И кад се ово све зна, има ли право г. Д. Руварац, кад каже: „те ће том приликом научити и професор Живановић, шта је то јеванђелистар.“ Из овога свега излази, да се може „назвати јеванђелистарем јеванђеље поређано по данима читања,“ а друго је питање, је ли се кад год звало јеванђелије по данима читања поређано јеванђелистарем. Ја мислим, да се може звати јеванђелистарем јеванђелије по данима читања поређано исто тако као год што се зове и „сказаније“ јеванђелистарем, место да се зове evangeliarium.

* * *

Г. Димитрије Руварац вели у 29. бр. „Стражилова“ ово: „На основу напред наведеног причања г. Јагић од 1864—1867. о јеванђељима поређаним по данима читања, која је он час јеванђељем час јеванђелистарем називао, дошао сам до тог уверења, да се на причања г. Јагића о јеванђељима поређаним по данима читања из тог времена не могу ослонити. Кад он 1866. у Priměri starohèrvatskog jezika II. deo на стр. XXIII. рече: Najstarije ćirilsko evangjelje sèrbskoga roda pisano je u Peći za Vlkana, Nemanjina sina, od nekog starca Simeona, koncem XII. věka (sada u Ruskoj),“ а у својој Historiji književnosti за исто Вуканово јеванђеље 1867 рече: „najstariji je evangjelistar ćirilski srbskoga roda: Simeonov ili Vlkov (Vukanovo)“; зар не имадох основаног разлога, знајући уз то, *како* је г. Стојан у својим примерима навео нешто из истог јеванђеља, што сам држао, да је г. Јагић у својој историји књижевности погрешно назвао Вуканово јеванђеље јеванђелистарем?“

Кад ово испоредимо, што овде говори г. Дим. Руварац, са оним, што је у својој књижици „О читању јеванђеља“ казао за Јагића, да ту реч јеванђелистар и не употребљава и да јеванђелистара нема у српско-словенској књижевности, онда ја питам, како ово изгледа?!

* * *

Г. Дим. Руварац признаје, да је натрчао, што се тиче јеванђелистара у српско-словенској књижевности и верује сад, да је било у српско-словенској књижевности јеванђелистара. Што је натрчао, за то се срди на Стојана Новаковића, јер је мислио „да г. Стојан не зна, шта значи то: у Вукановом су јеванђеља по данима,“ по што у „Примерима“ својима није јеванђелија поређао по данима читања. Г. Д. Руварац не треба да се срди на Ст. Новаковића, који је своју књигу „Примере“ удесио за гимназије и који је у њој јасно казао: *У рукопису* су јеванђеља по данима читања.“ Ово је јасно казано и „многи угледни и учени људи чуде се, да није могао г. Д. Руварац увидети“ из овако јасне реченице, да је Вуканово јеванђелије јеванђелистар. Г. Д. Руварац вели даље: „А што се не обазрех на тврдњу г. Јагића: „da evangjelistara srpskih, pisanih na koži medju 13. i 15 v. ima vrlo mnogo raspršanih koje kuda po manastirih i knjižnicah“, учиних то с тога, што ја ту тврдњу г. Јагића не држим за основану, почем мени није познато ни данас, да има и један а не врло много таковних evangjelistara и ја молим г. Живановића, да буде тако добар, те да ми у овом листу каже, где су описани ти многи „srpski evangelistari iz 13—15 v.“

Г. Дим. Руварац није веровао ни пре, да има и један јеванђелистар, па се преварио у рачуну, јер ено му показах Вуканов, Мирослављев и сврљишки јеванђелистар. Па ево и сад не верује Јагићу, да има међу 13. и 15. веком јеванђелистара и позива ме, да му кажем, где су ти јеванђелистари описани. Г. Д. Руварац мисли, да су „Историјом књижевности“ Павла Шафарика сви споменици исцрпени и кад нема што у Шафарику, да онда нема то нигде. Али то је барем јасно, да Шафарику није било могуће, да све, што има које где, покупи и опише. Чујмо само, шта каже Јагић у својој Historiji književnosti на стр. 151: U samom Hilandaru življaše jednako po više stotina srbskih kaludjera, koji su se kraj duhovnieh vježbanja bavili pisanjem knjiga. Hilandarski manastir jest najveća tvornica starosrbskih knjiga: najljepše i najdragocjenije književne starine starosrbske literature biše ovdje sastavljene ili prevedene, ovdje pisane ili prepisane, odavle rasturene i razvučene po svoj Evropi. Što se za našu Herzegovinu kaže: Herzegovina sav sviet naseli a sebe neraseli, isto bi se moglo reći i za srbski Hilandar: sve knjižnice evropske napuni, al sebe neizprazni. Najnoviji putnik svetogorski, Dimitrijev Petković, nadje post tot discrimina rerum ipak još 300 slov. rukopisa, po najviše srbske recenzije, u samom Hilandaru, u glavnoj knjižnici, a okolo 150 rukopisa u nekoj malenoj ćelijici, sa strane; a kad se dodadu tomu još i ostali svetogorski manastiri, tada će broj srbskih spomenika, što ih još i danas ima u Sv. Gori, narasti na više hiljada!

Шта из овога видимо? Видимо, да има још много и много ствари, за које се не зна у нашој књижевности и чекају на онога, који ће их открити и на свет изнети. Којим је пак начином Јагић сазнао за споменуте јеванђелистаре, то ја не знам, али то можемо мислити, да је њему лакше доћи до нечега него мени и г. Д. Руварцу, те да један Јагић може онда више шта знати него Д. Руварац и Живановић. Ја ево верујем Јагићу, да у српскословенској књижевности има између 13. и 15. в. јеванђелистара, ма да не знам, од куда г. Јагић зна за те јеванђелистаре.

Верујем му за то, што знам, да су споменици у српскословенској књижевности прости преписи из старе словенске књижевности и све што је било у старој словенској књижевности, то има и у српскословенској. Све су наши стари преписивали, а особито такове књиге, које су биле за црквену потребу. Све што има у старој словенској књижевности, то има и у српскословенској: Истина има и такових књига у српскословенској књижевности, које су директ превађане са грчкога на српскословенски језик, али то је врло мало и то можемо само за оне књиге казати да су преведене са грчкога, на којима изреком стоји да су преведене са грчкога. Обично су прости преписи, који се лако могу познати да су преписи, као што је Вуканов и сврљишки јеванђелистар. Па кад имамо Вуканов, Мирослављев и сврљишки јеванђелистар, који су преписани са старога слов. на српскословенски језик, како не би веровали, да је такових преписа било више, тим пре, што су јеванђелистари књиге за црквену потребу. Ја са своје стране не могу замислити, да није било много јеванђелистара у српскословенској књижевности, који су били најпотребније књиге у цркви.

* * *

Г. Д. Руварац вели, да он „пише о свом руву и круву без икакве материјалне користи и грамжења за славом.“ То г. Д. Руварцу нико није ни преговарао, а не мислим ни да је хтео г. Д. Руварац мене дирнути овим речима, јер нити грамзим за славом нити имам какве материјалне користи од својега писања. Истина сад ми је требала да падне секира у мед од књижаре браће Поповића, требао сам да добијем Љубомира у Елисиуму и друга *славна* издања браће Поповића за своју књигу „О српском језику.“ али где је запело, за што не добијам све то, гледаћу другом приликом да изнесем на јавност.

* * *

Што се тиче *само*, да га није написао г. Д. Руварац, не би било забуне и господа угледна и учена нека само прочитају ту реченицу још један пут, па ће видети, да је ту *само* са свим излишно, кад значи *αυτος*, ipse и може само забуну изазвати, као што је и изазвало.

* * *

Г Д. Руварац вели: „Из досадањих, и ако не баш свих а оно неких његових (т. ј. Живановићевих) полемичних ствари, ја не само што не увидех, да је он друкчије и лепше другима њихове погрешке (*ако су погрешке*) казивао; но напротив увидех, да им је он са свим друкчије њихове погрешке казивао.“ За сумњу ову, где се каже „*ако су погрешке*,“ ја се ни мало не срдим на г. Д. Руварца. Ја овде само замерам уреднику овога листа, који овако што прима без икакве примедбе. Ја мислим, да и оваки лист. као што је „Стражилово,“ мора имати свој правац. Кад ја н. п. докажем по науци, да је *учебник* руска реч и да је Срби не могу и не смеју употребљавати, а г. Д. Руварац сумња, да је то тако, и то сумња, што хоће силом да сумња, онда ја мислим, да је уредникова дужност, да тако што примедбом пропрати, ако не ће да читаоце своје доведе у забуну и тим да обали цену својему листу. Не треба заборавити, да је „Стражилово“ не само за забаву него и за *поуку*, а поука та треба да је права, истинита, с којом не би требало нико да се сме титрати.*)

*) На ову замерку поштованога нашег пријатеља и сарадника не знамо управо шта да одговоримо, исто тако, као што не знамо, шта смо требали г. Димитрију Руварцу приметити на оно његово „ако има какве погрешке.“ Кад се признате књижевничке снаге у каквом питању препиру, нисмо, држимо, ми позвани, да у ту препирку ма и најмање утичемо, нарочито где се тиче ствари, у којој не можемо дати стручњачког мишљења. А и што се тиче тона, којим овај или онај одлични књижевник пертрактује коју ствар, и ту мислимо, да није наше, прописивати овај или онај начин. Кад се он потпише, онда он морално одговара и за ствар и за тон. Тога смо се начела држали до сад при уређивању овог листа а држаћемо га се и од сад. Млађим сарадницима не допуштамо, да било отворено било иза бусије безобзирце нападају на овог или оног заслужног радника на књижевном пољу њих само пуштамо, да устану у своју обрану па им чак ни ту не дајемо са свим слободне руке; но књижевницима од имена и гласа не сметамо, да своје мишљење искажу, колико и како им је воља. Наше је уверење, да лист тиме нимало не губи из вида свој правац. У.

САДРЖАЈ: Сељак. Песма Вл. М. Јовановића. — Дан рођења. Успомена Милана Ђуричића. — Хања. III. — Народна традиција и непогрјешими историци III. — Појезија Владимира М. Јовановића. Од Милана Савића. – Вулканске снаге. (Свршетак.) — Има ли у српско-словенској књижевности јеванђелистара? Од Јована Живановића.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваког четвртка на читавом табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. на по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 ф. на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата администрацији „Стражилова“ у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 32. У НОВОМ САДУ 11. АВГУСТА 1888. ГОД. IV.

НИМФА.

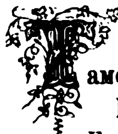

Тамо, где густи бршљан шумори с лиснатих грана,
И бистро језеро шуми и ветрић уљуљкан спава;
Где дивља ружица цвета и расте зелена трава,
И благи покој влада —
У древно, исконско доба, у доба пролетњих дана,
Живљаше Нимфа млада.
Она је певала песме у ведре звездане ноћи,
Болно-слађане песме. С румених усана њени'
Трепташе чаробан припев: „Ја љубим у самоћи,
Пастиру, ходи к мени!"
И пастир иђаше њојзи, занесен мислима сретним,
Да вечно остане тамо.
А месец двороги светли . . . На обалама цветним
Тишина влада само.

Војислав.

ПОД БАГРЕНОМ.

ПРИПОВЕТКА ИЗ ПАЛАНАЧКОГ ЖИВОТА.

НАПИСАО ИЛИЈА И. ВУКИЋЕВИЋ.

Прође смрт праг и од наше куће. Једне ми ноћи тата леже, па га те недеље и саранисмо. Нек му је души мира на ономе свету, ал ми остасмо сирочићи. Јадница моја нана, док га жали, спираше сузом своје јаде, ал кад се и добри људи одбише од сироте, рече ми једном.

— Ја сам и ти, моје дете, паћеници. Под туђ кров нико нас не ће, а свога немамо. Божја је кућа високо, а људско срце камено . . . Жао ми је, што ћемо се за века мучити. Да је он жив, све би друго било, ал овако ваља нам се окренути на једну страну, па ће бар и нама свануту једном ведрији дани. . Ја идем стрицу у Златаре . . . Примиће ме, и шта ће друго? А ти, рано, кад у школу не мож', прихвати се заната. Знам ја, нејака је твоја снага, ал је глад већа невоља . . . Па је л' тако рано?

Ја је пољубих у суву и увелу руку, к'о што се икона љуби и . . . тако одох на ковачки занат.

Мој мајстор Милета, не може се рећи, да је био нешто мимо осталих људи. Човек к'о и сви други! Шта би га као и одвајало? Нит да га човек нагази, нит да свет јури за њим к'о на какво чудо. По расту: осредањ а плећат, к'о сваки радник. Кад он узме чекић у руку и лупи по наковању, види се, да га чврста рука држи. Око му к'о угљен, па ако си видио угљен, што пресијава, тако и његове очи светле. Бркови разређени — није био космат, а браду је корсем бријао, а није му била ни бријач да нахрани.

Онако за друго, весео к'о дете. Што радио, радио, увек певуши. Кад се замори и кад му зној расквасм кошуљу, а он ослони часком

алат о пањ, па ће: Мајковићу где је Сава. И док си тренуо, а он већ ради.

Ја, по некад — дете сам био — застанем мало. Ил немам рада, ил сам мало и сустао, а он ће тек уз посао мени мало преко носа:

— Не ваља стојати . . . Виш како људи раде. Дан је, видело је, да се ради, а ноћ? ... Шта би ноћу радио? . . . Знам ја, ниси ни ти лењштина, ал што више можеш, отржи се. Кажеш: немаш посла. А ено гле: оно онде чека само руку. Осврни се у ћошак у буџак . . . . свуд завири, па се нађе. Ето дед узми то — па већ шта било.

Тако он окупи, па други пут и не могу, а да не радим. Знам, шта мисли и шта ће почети.

И газдарица ме је јако волела. К'о мислио сам: види ме, дете сам и сироче, а још ако јој је и нана коју рекла, тек хвала јој, није ме мучила као што има. Други шегрти су у дућану ил на свом занату од читавог дана чеперак, а оно друго, да поломе ноге слушајући газдарицу. А мене моја зовне, тек кад се баш види да требам. Кад је послушам што било, лепо ми и прими. И није као нека, да се издере, но као сестра ће ми рећи: »дед Бога ти то и то« ил: »да л' би могао тркнути до бакалнице?«

Виђао сам ја и лепих и ружних жена. Као сваки! Ал што је она била лепа: мани! Каже моја нана: »Не марим за плаве очи и плаву девојку никако,« ал кад што каже за моју газдарицу, не може, а да бар једном не помене: к'о уписана је. А ја знам, кад за шта моја нана каже шта било, у свету ћеш ретко наћи кога, да другојаче каже. Бога ми јес'.

Јес' била плавојка. Ал ако се сетиш, како ти је, кад ти некад гране прозрачно небо више главе, па те запљусне неким свежим мирисом и чисто ти вуче поглед у висину . . . да се сит не мож' нагледати.

Ил као да си нешто на облацима и да се без пића опијаш . . . тако ти, кад њој у око загледаш. Да је једном погледаш, па би и своје име у часу смео с ума. А још да те загледа дубоко, да ти се примакне . . . и да те дарне уснама . . . Славе ми, само склопи очи, па умри!

Па кол'ко јој лепе очи, још су пуније неке милости. Да, чини ми се, бесан вук стане пред њу и да га она онако лепо и мило погледне, подвио би реп . . .

Има људи па им на први поглед видиш сву снагу, реци: у рукама, ил види се: снажна плећа . . . ил' ма у чем било. А код моје газдарице к'о да се све то у лице стопило.

Ал к'о што се ведро небо навлачи сурим облаком, тако се и њено лице могло да натушти. Док јој око насмејано и лице ведро, гледао би је, а не би се сетио глади, ал кад јој што није у вољи, ил ако је за шта била љута, к'о да јој ватра из ока бије. Вид'о сам је једном — ко зна шта јој је било; устурила се мало у страну, главу изнела на више и веће мало привила, па јој светлуца неки бесан сјај из ока, а све зубима гриска усне, и прстом игра по асталу.

Сабих се ја од стра̂ у дућан. Мани је, каква је била. Одатлен сам је се и клонио. Видим, то је и трн и цвет . . . а чини ми се, оштрији трн, но мириснији цвет.

Прође и година, како ја дођох на занат. Како ми би за прво време, зна моја душа, ал се навикох и на рад и без својих. Да о занату што кажем, рекли би: хвали се. Ал, вере ми, одмакао сам био по доста. Мој мајстор, кад му једном дође нана, рече јој: »Нек ти је жив и здрав, а биће му кућа светла.«

То сам ја онако чуо, па кад ми нана после каза, како ме газда хвалио, а ја се градим, као да и не знам ништа, а овамо ми гушћа коса.

Дан к'о дан једнолик, само што се у нас посао мења Па и ту му је било: хајде ново на старо Још да ми је само нана била код мене, био бих пун среће, ал овако ми утрнуло детињство. За друго се баш не бих имао ни потужити Код мајстора ми било, рекох, баш добро. Ја међ њима, за мало, па као њихов род.

А што су они међу собом живели, то је ретко наћи

Кад је време за рад — свако је на своме послу. А има, да бо'ме, и узгредице. Ил ако није пасуљ проврео, а газдарица дође у дућан — што би то у кујни сачекала? Ил' мајстор хоће, да запали и попуши цигару, па кад већ није за послом, може отићи, да види, шта она ради.

Нису били на великој доколици, да су по вас дан једно уз друго, ал док се не прихвате рада, они проћаскају по коју.

Ето тако порани мајстор Милета, па заседне под багрен и полагано прави цигару и премишља о којечему . . . већ шта било. У човека је мисли за свашта. А газдарица кува у кујни каву, па кад изнесе, седну једно према

другом и док каву сркућу, по мало диване... пријатнија је тако јутрошњица.

— Шта ћемо данас за ручак? запитаће је он.

— Сочиво.

— А, сочиво! Е, добро, добро. Само узми код Милоша.

— Послала сам тамо дете... А да ли да закољемо и кусога?

Жена к'о жена, сваком пилету наденула име, па има бо'ме и кусо.

— Те.. к'о шта ће? отегнуће мало мајстор.

— Са сочивом...

— А? јес', јес'... закољи га.

И како поменули пилиће, а они мало и о њима. Живина се растурила по дворишту и трчкара, те им свако пада у очи и о свакоме се нађе по која реч.

— Гле, вели мајстор, гле гаћавог момка... колике су му оно гаће... читаве подланице — ил: овај гигоња расте к'о из воде... гле молим те колики је... читав петао... А шта ли се цацорка уђутала? Нема је да мало цацори; да не ће да мањка?

Ил' се потукла два пилета, па уз једно пристао мајстор, а уз друго газдарица и док да се пилићи раставе, за мало њих двоје да се почупају. Свако своме нагиње.

Па док с тога крени разговор на друго, а посао већ сустигао и свако оде на своју страну.

Не знам, шта би то било, да они једно другом не попусте. Бар тако је изгледало. Ни у шали нису ишли уз нос. Јок! Он вели овако, а она, и ако јој се не свиди тако, мане се свога, па му повлади. То је за кућу. А није две три речи па за очи.

Е, ал пуче љуска од ораха у невреме, те нит у роду дозрео, нит сувише млад, па га спржи сунце и сасуши ветар те угину. Тако и с њима би.

(Наставиће се.)

ТАЈНА.

Кад ми душа тугу трајну
Вечно таји, бол је већи —
Казао бих теби тајну,
Ал ти опет не смем рећи.

Кад бих рек'о, откин'о бих
Ја од тебе снове твоје,
Кад бих рек'о, раскин'о бих
Незарасле ране своје.

А ја ћу је рећи свету,
Ту ћу тајну песми дати,
Читаће је... у том лету
И ти ћеш је прочитати.

Уздахнућеш, не ћеш знати,
Песма ова да је твоја,
Гледаћеш ме, не ћеш знати,
Туга у њој да је моја.

Не ћеш знати, боле чије
Песма ова собом скрива.
Питаћеш ме, за што није
Судба сваком милостива?

Суза можда затрептаће
У том црном оку твоме,
А та суза снаге даће
Још ког дана срцу моме.

И док терет тако скидам,
Плам ће наде да ми плане;
Видиш, каквим леком видам
Непреболне — љуте ране!

А. Гавриловић.

ДАН РОЂЕЊА.

УСПОМЕНА МИЛАНА ЂУРИЧИЋА.

(Свршетак.)

Сматрао сам, да имам и сувише много времена на расположењу, да мој нови стан разгледам, ал ипак и нехотице приступих одмах прегледу. Соба је била дугачка два метра, широка метер и по а висока од прилике три метра — прави кавез. Преко од врата био је прозор, који је био испод саме таванице издигнут тако, да је од патоса до њега било више од два метра.

До десног зида био је кревет на широком

плеху, који је из зида ишао. На њему је била једна сламњача, један јастук и један покровац. Преко од кревета био је такав исти плехани сто и столица, који су тако исто из зида ишли те се могли по потреби дићи и уза зид прислонити, јер се иначе по соби није могло корачати. Над столом је била столица, на којој је био један плехан тањир једна плехана чинија, кашика и виљушка. Преко од врата била је чесма за воду, а под чесмом нужник. То је био сав намештај моје нове собе, и кад сам је добро разгледао, видех, да је тако удешена, да у њему можеш век вековати па да немаш потребе да на поље изађеш.

Ходао сам и ходао, застајао, сам са собом разговарао, очајавао, надао се, па и плакао.

Био сам у новом тугаљивом положају, ма што мислио и замислио, увек сам долазио једном истом ресултату.

Сви резони и све мисли не вреде ни луле дувана, све се почиње и завршује у овом кавезу, у овој апсани — одавде се кости лако не износе.

Кључаница у мојим вратима шкрипну, а ја се стресох. Прва мисао била ми је: Ево долазе да ме муче.

Кожа ми се најежи, осећах, да сам немоћан, да сам слаб па се спремах да издржим муке јуначки, али у напред знадох, да ми је тело слабије од душе. Више је мисли за време, од кад је кључ у кључаницу метнут па док врата нису отворена, кроз моју главу пројурило, но што их је у њој било целог мог века.

Врата се отворише, у моју собицу уђе најпре кључар, за њим онај чиновник, кога сам у канцеларији видео а за овим још један, који ми је најсумњивије изгледао.

»Ви сте М. Ђ.?«

»На жалост ја сам ја.«

Приђе ми она сумњива личност и прикаже се као лекар овог завода.

»Леп лекар!« мислио сам. Сад ћеш ти да почнеш да лечиш најздравије делове мог тела.

»Дођох да видим, да ли сте способни за затвор?« почеће лекар.

»На жалост јесам.«

»Јесте ли потпуно здрави?«

»Као дрен.«

»Имате ли каквих особених знакова?«

»Под особеним знацима ми у академији разумемо рубље, па пошто ни таквог знака немам; то никаква особена знака немам.«

На тај начин доктор је са мном брзо готов био и сви се спремаху да иду, ал тај апсенички доктор тражио је очима по апсани наплате за своју визиту. Доцније сам дознао, да је он од сваког тазе апсеника по штогод на успомену узео. Код мене није нашао ништа до папир и цигарете. Но и то му је добро дошло, јер чим их виде, он потражи од мене дозволу, да их неколико узме, па пошто их преполови, изађе из мог кавеза са својом свитом. И врата се за њима и преда мном затворише.

Ја сам продужио шетњу по својој ћелији и ходао сам све дотле, док нисам малаксао од умора. Тада се свалим на моју плехану столицу, наслоним главу на плехани сто и заспим.

Пробудила ме је јака вика на прозорчићу од мојих врата.

Онако бунован скочим и упитам, шта је.

»Писма — прошенија.«

»Не разумем.«

»Та како не разумете за Бога? Ако имате какво писмо да предате или какву прозбу, дајте нам.«

»Немам ништа.«

Таман су ови примаоци молаба и писама прошли, промоли се кроз тај прозорчић друга глава.

»Въ библиотеку подаватъ.«

Упитах поново, шта ће?

»Ако желите, да добијете какву књигу на читање из наше библиотеке, а ви дајте цедуљу.«

»А каквих књига имате у библијотеци?«

»Има псалтира, часловаца, библија, разних историја и всакој всјачини.«

»Па донесите ми какву историју.«

И ја на једној артијици први пут у мом веку записах место свог имена број 721.

Библијотекари одоше. После неког времена ја притиснем дугме од звонцета, које је у једном крају собе стајало и било удешено тако, да, кад се притисне, онда на пољу т. ј. на ходнику искочи полукруг, који очеше звонце и тако остане, док га послужитељ на своје место не поврати. На тај начин онај, који је једанпут звонио, не може више урадити, догод се полукруг не врати на своје место.

Апсанџија се јави.

»Отидите доле у канцеларију, тамо су ми одузели једну рубљу, узмите од ње пола и купите ми све новине.«

»То је глупо, кад ви имате само једну рубљу доле у канцеларији а хоћете да вам купим

данас све новине. Шта ћете ви радити после три месеца?«

»После три месеца« — мислио сам и шапутао сам и говорио сам гласно. — »Каква три месеца? Зар могу три месеца ја овде живети?«

»И три године, па нити ћете ви знати, зашто сте затворени, ни онај, који вас је затворио. Све овде код нас у Русији иде по заповести.«

»Па ко издаје таке заповести?«

»Старији!«

»А ко су ти старији?«

»Они, који су вас затворили.«

Кратак и јасан одговор, само без наде и утехе.

Пошто сам још два три пута зазвонио тражећи разне разности, кључар ми запрети, да ће ми звоно скинути и на тај начин ја остајем жив у гробу.

Дође време ручку, донеше чорбу од неког смрдљивог купуса, без меса. Дадоше ми још три фунте црна леба, који је имао форму и боју, па готово и кус непечене цигље. Од свег јела нисам ништа окусио.

Апсански сат избијао је четврти и сате. Његово монотоно куцање било је досадно и непријатно, тим више, што је код свакког таквог куцања сигурно сваки апсеник помислио: колико ли ћу сати на овом сату набројати!

На сату изби четири. Кључаоница у мојим вратима шкрипну и онај исти послужитељ, који је целог дана са мном груб и набусит био, уђе унутра, скиде капу, и рече ми радосно:

»Изволите, баринъ, ви свободни.«*)

При тим речма мени појури крв у главу. Ја сам га гледао с неповерењем, но паде ми на памет, да тај исти човек, који је до пре четврт сата са мном онако груб био, стоји преда мном гологлав и сетих се, да ме је сад назвао господином па брзо почех купити своје ствари и упутих се с њиме до изласка.

Уз пут ми је причао, ко је све у тој соби затворен био, колико је ко био мучен, ко је био осуђен на вешала, ко у Сибир и т. д. али ја га нисам ни слушао, само сам грабио да што пре изађем из овог пакла.

*) Кад су нас затворили, полицајни комесар имао је онаку заповест, да уапси једног нашег друга и све, који с њим живе, а није знао, да он живи у интернату, па кад је ректор тај неспоразум објаснио, онда су нас пустили.

Служитељ ме одведе у ону исту собу, у којој смо били визитирани. Онде застадох и моје другове осим једног, који је задржан и тек после четири месеца био пуштен. Вратише нам ствари и пустише нас на слободу, пошто су претходно узели од нас обвезу, да нико не ће ићи никуд из Петрограда, док се најпре не јави главној полицији.

Нисам у веку веће среће дочекао, но кад изађосмо на улицу и ја угледах божји дан. Весело смо се враћали у академију, радујући се још више, што нас тамо очекује ведро вотке.

У академији нас другови дочекали, као да се нисмо целу годину видили, дочекао нас и ректор и професори, радосни и срећни.

Предсобље од одељења, где смо живели, беше закључано и један оде да потражи нашег Ивана, па кад га не нађе, други од наших другова лупи неколико пута у врата.

Ми смо га исмевали, што лупа, кад унутри зацело никога нема. Али на наше велико чудо врата се пред нама отворише и ми угледасмо у соби на столу празно ведро вотке а по диванима су спавали неколико служитеља пијани. Међу њима и Иван. Само су још двојица дремали.

Иван је тврдо држао, да се ми не ћемо тако скоро вратити, па је позвао своје другове на част. Сви смо се од срца смејали и ишчекивали, како ће Иван да изгледа, кад га пробудимо.

Разбудисмо служитеље. Они се сви од страха и стида отрезнише и стајаху као укочени, а Иван нас је само гледао, као да је хтео да се увери, да ли смо то доиста ми. Наједанпут прискочи нама, поче редом да нас љуби у раме а уз то је непрестано клицао: Слава Богу! Слава Богу! Наши господа свободни — слава Богу! Па онда, као да се нечег сетио, нестаде га. Остали служитељи с погнутим главама спремали су онај вашар, што су га направили.

Док смо се ми смејали целој тој ствари, врати се Иван сав знојаван и задуван. У једној је руци држао ведро вотке а у другој разну закуску. »Слава Богу, когда ви свободни а водки будет — будет.«

И тако је поред свију невоља ипак прослављен дан мога рођења.

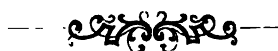

НЕКОЛИКО ЛЕОПАРДИЈЕВИХ ПЈЕСАМА.

I. Силвији.

јећаш ли се оног доба, душо,
Кад у твојим стидљивим очима
И веселим љепота сијаше,
Кад у младост сјетна улазаше
И весела? Разлијегаху се
Мирне собе и блиске улице
Од твојега свагдашњег пјевања.
Кад сјеђаше работом у руци
Забављена и презадовољна
Лијепом ти будућности, што си
У памети имала. Бијаше
Мирисави мај: и ти си тако
Навикнута дане проводила.

А ја каткад лијепе науке
И артије остављајућ потне,
У чему сам моје прво доба
И од мене сама бољи дио
Улагао, са прозора двора
Очинског ми слушао сам гласе
Грла твога и рад рука твојих
По разбоју трудном. А гледао
Небо ведро, баште позлаћене
Па далеко море, па брегове.
Што сам тада осјећô у себи
Језик смртан не може да каже.

Какве слатке мисли, какве наде,
О Силвијо моја, какав нам се
Живот чêчји онда причињаше!
Кад се сјетим онога уздања,
Осјећање горко и очајно
Притисне ме и опет мори ме
Моја срећа худа. О природо,
О природо, за што потла не даш,
Што обећаш? За што да нас вараш?

Прије нег' је траве понијела
Зима, ти си од сухе болести
Оборена пропала, јадннице.
И не виђе цвијет твојих дана;
Срце твоје није напајала
Слатка фала сада црне косе,
Сад погледа стидљивих љубавних;
Нит разговор са другарицама
О љубави у светачне дане.

Па убрзо пропаде и моја
Слатка нада: мојим годинама
Исто судба младост занијека.
Ах, како си прошла, мила друго
Мојих младих љета, моја надо!
Ово ли је онај свијет? Ово
Уживања, љубав, ђела славна,
Догађаји, с којим смо толико
Разложили заједно? Ово ли
Судба људска? Када се истина
Појавила, ти си јадна пала;
Па ледену смрт си и гроб голи
Из далека руком показала.*)

II. Залазак мјесеца.

Кô у ноћи пустој, изнад пољâ
И сребрних вода када вјетрић
Тихи дише, куда представљају
Даљне сјенке привиђења разна
По таласу мирном и по грању,
Брежуљцима и по сеоцима,
Кад залази мјесец, бјеже сјени
И дô и бр'јег поцрни од мрака,
Ноћ остаје сама, и кочијаш
Сјетним гласом пјевајућ поздравља
Зрак пошљедњи с запада мјесеца,
Који га је до сада пратио:

Тако исто и младост нестаје
И за собом црну ноћ оставља;
Бјеже сјенке и миле обмане
И далеке наде ишчезају,
Које јадна чêка подржају,
И живот му остаје усамљен,
Па ометен узалуду тражи
Циља путу, што му преостаје.

Небу се је чинило, да шћаше
Превећ срећна и радосна бити
Наша судба, кад би током свега
Жића доба младости трајало,
У коме је плод хиљаде мука
Свако добро; превећ блага она

*) Ову је пјесму превео и *Стјепан Бузолић* у својој збирци пјесама, која је изашла под насловом *Bog, rod i sviet* у Задру г. 1871. Уз њу су ту још преведене *Ноћна пјесма пастира азијацког, који лута*, *Субота у селу*, *Самовање*, *Заход благдана* и *Врабац саможивац*. Још је *Филип Ковачевић* превео у *Словинцу* пјесму Леопардијеву *Италији* а *Н. Црногорчевић* у *Стражилову* ону под насловом *Жуква*. Ово су двије од најљепших пјесама Леопардијевих а и преведене су обје изврсно. То је све, што знам да је из Леопардија на српски језик преведено, осим једног мог одломка из пјесникових *Успомена*, што сам у *Зети* штампао. Али из свих ових пјесама чини ми се да не дише онај песимизам у свој његовој сили, који несрећнога пјесника прослави. За то сам још ове његове пјесме превео, јер ми се чини да у њима пјесниково очајање врхунац свој постиже. *Преводилац.*

Осуда, што свако живо на смрт
Осуђује, ако га не стигне
Уз пут прије што грђе од смрти.
Проналазак достојан умова
Бесмртних, пошљедњи од свих зала,
Богови су старост измислили,
У којој остаје жеља жива,
Мртва нада, муке вазда веће,
А никаква више добра није.

Ви брежуљци и обале иза
Оног сјаја, што је са запада
Сребром ноћну копрену везао,
Не ћете још дуго пусти стати,
Јере ће се брзо с друге стране
Забијелит небо и зора ће
Пукнут; па ће сунце вас, сјевајућ
Силним ждракам, поплавит свјетлошћу.
Ал' наш живот, пошто младост прође,
Друга свјетлост већ не обасјава;
Сам остаје до свршетка свога.
И ноћ ону, што вјечност покрива,
Богови су гробом означили.

III. Тишина по олуји.

Прошла је већ олуја: тичице
Ено славе и кокот се врће
Опет на двор и зачиња пјесму;
Са запада ведрина разбија;
Већ је поље чисто и ријека
У долини лијепо се види.
Свак је весô, чуј: на свакој страни
Жамор стоји а рад се наставља.
Занатлија работом у руци,
Да погледа како је, излази
Пјевајући на врата; женица
Воде свјеже иде зафатити;
А баштован опет наоколо
Свакидање викање почиње.
Ево сунца опет, брдима се
И долима опет осмјехује.
Растварају прозоре, чардаке,
Растварају луже укућани.
А с пута се из далека чује
Звекатање звончића; путничка
Кола шкрипе, пут свој настављају.

Свако срце плије у радости.
Кад је живот кô сад тако мио,
Тако сладак? Када ли се мили
Чêку више око своје радње
Настојати? Када ли се мање
Сјећа јада својих? Та је срећа
Чедо туге; то је радост празна,
Што страх прошли рађа, страх, с кога је
Страшио се смрти, ко мрзаше
Живот; страх, с ког људи ледни
И блиједи дркћаху гледећи,
Ђе им пријете бура и громови.

О природо штедра, јесу л' ово
Дари твоји, ово ли насладе,
Што смртнима пружаш? Међу нама
Избјећ муци то је уживање!
Штедром руком ти муке просипљеш,
А јад ниче и сам, док насладе
Оно мало, што чудом за лијек
Измучимо, то је добит веља!
Чêчји роде, небески љубимче,
Ти си срећан, кад те не притиска
Јад никакав; а још срећниј, ка' те
Ослободи смрт од сваког јада.

IV. Ноћна пјесма

пастира азијацког, који лута.

Мјесечино, што чиниш по небу?
Ну реци ми, што чиниш, ћутљива
Мјесечино? Вечером изађеш
И путујеш мотрећи пустиње;
Па почиваш. И јоштер нијеси
Сита одит свеђе једним путем?
Још не избјегаваш, још се мили
Теби ове долине гледати?
Твом животу пастиров наличи.
Он устаје зором, гони стадо
По ливади, гледа друга стада,
Траве, воде; па с' у вечер врће
И уморан почива: нит' другом
Чему с' нада. Реци, мјесечино,
Што вриједи тај живот пастиру,
Што л' твој живот теби? Реци: куда
Тежи ово моје тумарање
Кратко, куд ли вјечна трка твоја?

Сијед старац, немоћан, одрпан
И босоног носећ на рамена
Бреме дрва тешко по бријегу
Кроз грмове по оштром камену,
По олуји и по разопеку,
И по леду хита, прô потока
И прô блата гази, и посрће
Без одмора рањен искрвављен;
Док у пропаст страшну стрмоглави,
Ђе све муке заборави. То је,
Мјесечино, живће човјечије.

Чêк се рађа муком и рођење
Опасност је смртна. Те најприје

Бол и муку куша: и одмах га
Родитељи узимљу и тјеше,
Што се роди. Па све растећ виши,
Соколе га и отац и мајка
И справљају, како ће трпљети
Чѐчји живот: то је родитељска
Најмилија брига. Али за што
Живот дават, када тјешит треба,
Коме си га дао? Кад је живот
Зло толико, за што га трпимо?
Ето што су смртни, мјесечино.
Ал' ти можда и не хајеш за то,
Јер ти н'јеси смртна, мјесечино!

Усамљена и вјечна путницо,
Што си тако брижна, ипак можда
Разумијеш, што је ово земно
Биће наше, патње, уздисање;
Што је ово умирање, што ли
Блијеђење потоње обличја,
И са земље наше нестајање
И свакога нашег уживања.
И одиста сфаћаш узрок ствари,
Видиш, за што јутра и вечера
И циљ вјечног тока од времена.
Ти одиста знаш, којој се слаткој
Прамаљеће смијеје љубави,
Коме годи жар сунчани, што ли
Хасни зима својим ледовима.
Ти хиљаду ствари знаш, хиљаду
Откријеваш, простоме пастиру
Што се крију. Често ка' те гледам,
Н'јему тако ђе стојиш на пустом
Пољу томе, што с небом граничи;
Или ђе ме с мојим стадом пратиш
Путујући тихо; и кад гледам
Како пламте на небу звијезде;
Сам у себи мислећи говорим:
Чему тол'ко свјетила? Што чини
Безгранични ваздух и дубока
Безгранична она му ведрина?
Што ли значи ова неизмјерна
Самотиња? и ја што сам? Тако
Собом зборим; и простора гордог
Неизмјерног и укућана му
Безбројних, па толиких покрета
Сваке небеске и земне ствари,
Без одмора, што се врте, да се
Врате вазда онђе, окле су се
Макле: корист не могу докучит.
Ал' одиста, бесамртна момо,
Ти знаш. А ја само знам и чујем,
Да ће од мог вјечног тумарања
И мог смртног бића можда виђет
Каква добра или задовољства
Други; а ја зла и туге само.

О ти стоко моја, што почиваш,
Благо теби, што не знаш невољу,
Мислим, твоју! Како ти завидим!
Не само што си без сваке бриге;
Што зло свако и страх заборављаш
Одмах; нег' још више, што никада
Не знаш, што је досада. У хладу
Ти си срећна, кад сједиш на трави;
И пландујућ тако ти проводиш
Већи дио године. Такођер
И ја сједим у хладу на трави,
Ал' ме мисо мори, и кô да ме
Нешто боде, тако сједећ мање
Но икада мир уживам. Ипак
Ништ' не желим, и до сада немам
За што плакат. А ти што уживаш
И колико не знам, ал' си срећна.
А ја мало уживам и с тога
Не, жалим се само. Стоко моја,
Да знаш зборит, питô бих те, реци:
За што лежећ у ласту ужива
Свако живо а ја грђе страдам?

Можда крила да имам, да летим
Сврх облака па једну по једну
Да звијезде бројим, ил' да блудим
С врха на врх као гром, срећниј бих
Био, моја мила стоко, срећниј
Ја бих био, јасна мјесечино!
Ил' можда се варам, мотрећ срећу
Туђу, можда у ком драго стању,
У пећини или колијевци
Ком се рађа, црн је дан рођења.

Т.

ХАЊА.

ПРИПОВЕТКА ХЕНРИКА ШЕНКЈЕВИЋА

С ПОЉСКОГ ПРЕВЕО РАЈКО.

IV.

О Ускрсу нисам долазио кући, јер ми беше на сметњи блиски испит *зрелости*. А осим тога, отац је желео, да још пре почетка универзитетске године положим пријамни испит за велику школу, јер знађаше добро, да ми се о феријама не ће хтети радити и да ћу јемачно заборавити половину од онога, што сам научио у школи.

Елем радио сам врло марљиво. Осим обичних гимназијских часова и рада за испит зрелости, примасмо ја и Селим још специјалне лекције од младога академичара, који је и сам не давно ступио у велику школу, па је најбоље знао, шта за њу треба.

Беху то за мене значајни часи, јер се тада сурвала цела зграда мојих појмова и замишљаја, коју тако брижно и трудно подигоше поп Људевит, отац и цела атмосфера нашега мирног гнезда. Млади академичар беше радикал од пете до главе. Тумачећи ми римску историју, умеде тако добро да ми, при реформама браће Граха, усели своје гнушање и презрење према свакој олигархији, да се моја архишљахтићка начела расплинуше као дим. С каковом дубоком вером исповедаше, на прилику, мој млади учитељ, да се човек, који ће за мало доспети у моћни и у свему утицајни положај универзитетског студента, мора опростити од свију предрасуда и на ништа не гледати иначе, него са сажаљењем правога философа. У опште беше тога уверења, да је човек између осамнаесте и двадесет треће године живота најспособнији да влада светом и да стиче јака утицаја на цело човечанство, јер доцније постане идијот или конзервативац.

О људима, који нису ни ђаци ни професори, говораше са сажаљењем; имађаше ипак неке своје идеале, који му беху вас дан на језику. Први пут тада дознадох, да има на свету неки Молешот и Бихнер, два научењака, на које се најчешће позивао. Ваљало је чути нашег прецептора, с каквим је жаром говорио о научним тековинама у последње време, о великим истинама, што их је слепа, предрасудна прошлост угушивала, а најновији их научењаци нечувеном смелошћу подигли „из праха заборава“ и огласили целом свету. Развијајући таке мисли, тресе удиљ бујном кудравом косом и попуши сијасет папироса, уверавајући, да се тако у том извештио, да му је све једно, пуштао дим кроз нос или на уста, и да нема у Варшави човека, који би то могао, као он. За тим обично устане, заогрне плашт, на коме не беше ни половине дугмади, па исповеди, да се мора журити, јер има још данас „мајушни састанак“. Говорећи то тајанствено би зажмирио и додавао, да му сувише млађан век мој и Мирзин не допушта, да нас поближе обавести о том „састанку“, али да ћемо доцније и без његова обавештаја разумети, шта ће то рећи.

Уза све то, што се нашим родитељима у младоме академичару за цело не би здраво свидело, имађаше он заиста и својих добрих страна. Знађаше у прсте оно, што је нас учио, а при том беше прави фанатик науке. Ношаше подеране чизме, похабан плашт, чапку као старо гнездо, не имађаше никада ни пребијене паре, али мисао му никада не залажаше у личне бриге, јаде и оскудицу. Живљаше од страсти за науком! А за своју личну срећу није трьо главе. Ја и Мирза сматрасмо га као неко више, натприродно створење, као океан мудрости, као aукторитет, који се не може оборити. Држасмо као у воску, ако ико спасе човечанство у каковој опасности, то ће без сумње бити тај импозантни геније, који зар за цело мишљаше тако исто. Лепљасмо се уз његова начела, као на лепак. Што се мене тиче, ја сам можда ишао још даље од учитеља. Беше то природна реакција мога дотадањега васпитања, а мимо то збиља ми је млади академичар отворио врата у непознате светове науке, према којима круг мојих појмова беше врло мален. Засенут тим новим истинама, не имађах баш тако каде, да много мисли и снова жртвујем Хањи. С почетка, кад сам дошао, нисам се растављао са својим идеалом. Писма, што их добијах од ње, подстицаху ту ватру на олтару мога срца, али према океану идеја младога академичара цео наш сеоски мали свет, тако тих, миран, поче одмах да се дроби и смањује у мојим очима, а с њим скупа ако се и није изгубила, али се чисто лаком маглом завила слика Хањина. И Мирза се исто тако пустио земаљском стазом силовитих и преких реформа, а о Хањи мишљаше тим мање, што је према нашој соби био прозор, на коме обично сеђаше пансијонарка Ужа. Селим зар поче за њом уздисати, и по читаве дане погледаху једно на друго с два прозора, к'о две птичице из кавеза. Селим је најодлучније јемчио: „та или ни једна“. Бива па легне наузнако на постељу, па учи, Боже, учи, а после тресне књигом о земљу, ђипи, спопадне мене па вришти, смејући се као луд:

— О, моја Ужо, ала те љубим!

— Иди до беса, Селиме! — велим му.

— Ах, та ти ниси Ужа! — одговори обешењачки Селим, па се врати књизи.

На послетку приспеше испити. Положисмо и ја и Селим и матуру и пријамни испит за универзитет врло срећно, бесмо дакле већ слободни као птице, ал се још три дана забависмо у Варшави. Употребисмо то време, да начинимо себи академско одело и да светкујемо свечаност, коју наш учитељ сматраше преко потребном, т. ј. да удесимо нас тројица инаугурацијону пијанку ма у којој крчми.

После друге бутеле, кад се и мени и Селиму већ окретало у глави, а на образе нашега учитеља а сада колеге избила румен; наједаред необична разнеженост и воља за срдачне исповести освоји наша срца, а учитељ прозбори:

— Но, сад сте постали људи, моји дечарци, и свет вам је сад широм отворен. Сад се можете за-

бављати, расипати новац, владати се каваљерски, заљубљивати се, али ја вам кажем, да су то глупости. Такав спољашњи живот, без мисли, за коју се живи и бори, и то је глупост. Ал' да се живи разумно и да се мудро бори, ваља трезно гледати на све. Што се мене тиче, ја мислим, да трезвено гледам. Ја вам ни у шта не верујем, чега се не дотакнем, а то и вама светујем. Бог и вера, толико је путева живота и мисли на свету, а све је то у такој збрци, да треба ђаво би га знао какове главе, да не заблуди. Али ја се држим науке па крај. Ја не знам за шалу; ко каже, да је живот глупост, ја му не бих за то разбио бутеле о главу, али ту ти је наука. Да нема тога, протерао бих себи тане кроз главу. Ја мислим, да на то има свако права, и ја ћу то за цело учинити, чим у тој мери дотерам до вашака. Али ту се не дотера до вашака. Превариш се у свачему: љубиш, изневери те жена; верујеш, наиђе тренутак очајања; а над испитивањем, како инфузорије пробављају храну, можеш мирно седети до смрти, па се и не обазреш, кад ти једнога дана буде некако глупо, некако тамно, а то је већ и крај: пешчани са̂т, слика у илустрованим новинама, мање више глуп животопис, finita comedia! После ником ништа: ја вам дајем моју поштену реч, моје малише. Не верујте слободно у никакове лагарије. Наука, моје ветрогоње, то је све и сва. А мимо све то има још и ту добру страну, да. бавећи се о њој, можеш слободно ићи у подераним чизмама и спавати на сењаку. То ти је све један ђаво. Разумете ли?

— У здравље и у част науке! — ускликне Селим, коме се очи светлиле као жеравке.

Учитељ зглади горе грдну вунасту косу, испије чашу, за тим повуче дима, пусти кроз нос два огромна прамена, па продужи:

— Поред строгих наука — ти си се већ насвир'о, Селиме — поред строгих наука, ту је још философија, ту су идеје. И тим се живот допуњује. Само ја већма волим строгу науку. Философији, а особито идеално-реалној, кажем вам чак, да се смејем. То је бенетање. Иде бајаги за истином, али иде као пас за својим репом. Ја ни иначе не трпим празне речи, ја волим дела. Из воде не ћеш сира истискати. Идеје су већ нешто друго. За њих је вредно све и сва чинити, само ви и оцеви ваши идете глупим путевима. То вам ја кажем. Да живе идеје!

Искренусмо опет чаше. Главе нам се запушиле. Мрачна соба у крчми дође нам још мрачнија; на столу трепташе бледи пламичак од свеће: дим заклони слике повешане по зиду. Под прозором у дворишту певаше стари просијак побожну песму: „Света небеска, госпо анђелска!“ и у престанцима гуђаше тужну просјачку мелодију гуслама. Чудни ми осећаји испунише груди. Веровах речима учитељевим, али сам осећах, да није још све рекао, што може живот да испуни, да буде потпун.

Нечега ми није било, нека тешка чежња обузе ме преко моје воље: па под утиском заносних сањарија, вина и тренутне егзалтације, одазвах се тихо:

— А жена, господине! А жена, која љуби, одана, зар то ништа у животу није?

Селим поче певати:

Жена је превртљива:
Глуп је, ко јој верује!

Учитељ ме погледа особитим погледом, као да размишља о нечему другом, ал се одмах прибра па ће рећи:

— Охо! Већ је показао крајичак сентименталног уха. Знаш ли ти, да ће Селим много раније бити човек, него ти. Тебе ће даба однети. Чувај се, чувај се, кажем ти, да ти не стане на пут какова сукња, па да ти не отрује живот. Жена! жена! (ту учитељ, по обичају, зачкиљи). Знам ја мало ту робу. Не могу се потужити, бог и душа, не могу се потужити. Али знам и то, да ђаволу не треба пружати прста, јер ће зграбити целу руку. Жена, љубав! Сва је наша несрећа, што од глупости начинимо бог зна шта. Ако хоћеш да се тим забављаш као ја, ти се забављај, ал живота у то не улажи. Будите паметни, па за лажну робу не плаћајте праве новце. Мислите ли, да ја грдим жене? Није ми ни на крај памети. На против, ја их волим, само не дам, да ме моја рођена машта вуче за нос. Сећам се, кад сам се заљубио у неку Љољу, мишљах, на прилику, да јој је сукња светиња, а оно беше прост паргар. Ето то ти је. Зар она беше крива, што је ходила по блату, место да лети по небу? Не! То сам јој ја, глупак, силом створио крила. Мушкарац је по себи доста ограничена животиња. Носи ти овај или онај у срцу бог зна какав идеал, а јер при том осећа потребу да љуби, то, чим сретне ма какову гуску, вели у себи: „То је та.“ После увиди, да се преварио и због то мало обмане однесе га бес или постане идијот целог века.

— Ипак признајете, — рекох, — да мушко осећа потребу, да љуби, и сами за цело осећате ту потребу као и други.

Чисто приметни осмех прелети преко уста учитељевих.

— Свака се потреба — одговори он, — може различито да задовољи. Ја се држим свога. Напоменух већ, да од глупости не мислим, да је Бог зна шта. Ја сам трезан, бог и душа, трезнији него сада. Али сам видео много људи, којима се живот

покидао и заплео као конац због једне сукње; елем и опет кажем, да није вредно у то уложити цео живот, да има бољих ствари и виших циљева и да је љубав трице. У здравље трезвености!

— У здравље жена! — ускликне Селим.

— Добро! Не марим, — одговори учитељ. — То су мила створења, ако их и не треба узимати врло озбиљно. У здравље жена!

— У здравље Јужино! — дрекнем ја, куцајући у Селимову чашу.

— Стани! Сад је на мене ред — одговори. — У здравље . . . у здравље твоје Хање! Вредна је једна друге.

У мени се узбуни крв, а из очију синуше варнице.

— Ни речи, Мирза! — дрекнем. — Не спомињи ми тога имена у крчми.

Кад то рекох, треснем чашом о земљу, да се разлетила на хиљаду комада.

— Јеси л' полудео!? — викне учитељ.

Но ја не бејах баш полудео, само је гнев у мени ускипео и букнуо као ватра. Могах слушати све, што учитељ говори о женама, могло ми се то чак и свидети, могао сам се с њима исмевати као и други, али то све могах чинити за то, што нисам примењивао речи и шале на никога од мојих, јер ми ни не падаше на памет, да би се општа теорија могла примењивати на мила ми лица. Али кад чух име своје пречисте сиротице, избачено лакомислено у тој прљавој крчми у сред дима, ђубрета, празних бутела, чепова и циничнога разговора, мишљах, да сам чуо тако гнусно светотатство, да ми је тако окаљана и увређена Хања, да сам дошао збиља ван себе од љутине.

Мирза ме мало погледа зачуђено, али одмах за тим стаде и његово лице да се мрачи, очи му стадоше севати, на челу искочише жиле, црте се развукоше и заоштрише као у правог Татарина.

— Ти ми браниш говорити шта хоћу! — цикне шупљим гласом, који беше испрекидан брзим предисањем.

На срећу учитељ се умеша.

— Не заслужујете хаљина, које носите! — повиче. — Какви су то послови? Хоћете л' се тући, ил за уши вући, као мали ђаци? То су ми филозофи, који разбијају један другом стакло о главу! Срам да вас буде! Ви да расправљате о општим начелима и питањима? Срам да вас буде! Из борбе појмова у борбу на шаке! Окајте се ћорава посла! А ја сад кажем, да дижем ову чашу у част универзитета, и да сте будале, ако се сложно не куцнете и ако оставите ма једну капљицу у чашама.

Освестисмо се обојица. Селим се први поврати, ако и беше пијанији.

— Прости! — рече нежним гласом. — Ја сам глупак.

Загрлисмо се срдачно и искренусмо чаше до капи у част универзитета. За тим учитељ запева *Gaudeamus*.

Кроз стаклена врата на крчми завириваху трговачки послужитељи. На пољу се смркаваше. Бејасмо, што но веле, мртви пијани. Весеље нам доспело до зенита, па стаде полако да јења. Учитељ први паде у неку сету, па после неког времена рече:

— Све је то добро, али кад узмеш једно на друго, живот је глупост. То су све уметна средства, а што се коме у души догађа, то је нешто друго. Сутра је као и данас; та иста беда, четири гола зида, сламњача, подеране чизме и . . . тако без краја и конца. Рад па рад, а срећа . . . човек сам себе вара како може и заглушује . . . Сад здраво!

Говорећи то, метне на главу чапку с изломљеним качкетом, начини неколико механичних покрета, да закопча зар хаљину и онде, где не беше дугмади, запали папиросу и, махнувши руком, рече:

— Но, платите то, јер ја сам гоља, и остајте здраво! Можете ме се сећати или не. Све ми је једно. Ја нисам сентименталан. Здраво, моји честити дечаци! . . .

Последње речи изговори узбуђеним и нежним гласом, као у пркос оној изјави, да није сентименталан. Бедном срцу требаше љубави и оно беше способно да љуби као и свако друго, али невоља од детињства, сиротиња и равнодушност људска научише га, да се затвара само у себе. Беше то душа поносита, ватрена, па увек пуна бојазни, да је не одрину, кад се коме сувише срдачно приближи.

Остадосмо на час сами и под теретом неке туге. Беху то можда тужне слутње, јер нам више не беше суђено видети у животу нашега учитеља. Нит он сам, нит ми и сањасмо, да се у њиховим грудима заметнула клица смртне боље, којој не беше лека. Невоља, сувишно усиљавање, грозничав рад над књигом, бесане ноћи и гладовање убрзаше крај животу. С јесени, у почетку октобра, премину нам учитељ од сушице. За сандуком му не иђаше ни много колега, јер беху ферије, и само јадна мајка, која продаваше свете сличице и воштанице код доминиканске цркве, запеваше за сином, кога често није разумевала за живота, али га је, као и свака мајка, љубила.

(Наставиће се.)

НАРОДНА ТРАДИЦИЈА И НЕПОГРЈЕШИМИ ИСТОРИЦИ.

НАПИСАО СИНИША.

IV. ***Милош Обилић (Кобилић, Кобиловић) зет Лазарев.*** — „Непогрјешиви“ доказује, да се он право звао ***Кобилић*** и да *није* зет Лазарев.

Звао се Милош, као што га данас сав српски народ зове и како му име српске народне пјесме и приче предаше, *Обилић,* или како неки странци, калуђери и друга „наша браћа“ хоће, *Кобилић* или ***Кобиловић,*** па имао или три кобиле или ждријепце у свом грбу, то је мени са свијем све једно. Само опомињем, да су племићи у старо доба више пута мијењали своје предикате, јер презимена у смислу данашњем онда још није било. Да не дуљим лакрдије, опомињем само на грофове Хабсбург-а, који се од старине звали „Graf von Habichtsburg“ а послије то преврнуше у „Habsburg“. И данашњи дом „Hohenzollern“ звао се је на концу средњег вијека „Zollern“, а послије га видимо под именом „Brandenburg“ [1]) а данас се зове „Hohenzollern“.

За што не би био могао и Обилић Лазара замолити, да му се предикат промјени из *Кобилића* у *Обилић?* С тога ћу га ја, а са мном ваљда и сваки Србин, и одселе називати *Обилићем,* јер немам узрока тврдити са сестром Леке капетана и са поноситом Маром Бранковића, *„да ј' Милоша кобила родила“*.

И је ли Милош био Ерцеговац, Новопазарац, Поцерац или Рудничанин, то је Србу свеједно, јер је свакојако био *Србин, и то најбољи,* па је разумљиво, да би сваки рад бити с њиме у роду. Али нијекање, да је Милош зет Лазарев, угони у лаж сву народну традицију и све досадашње историке, те ме пригони, да се с тијем поближе бавим.

Истина је, да је Лазар имао само *пет кћери,* па и није могао имати уједанпут *шест живијех зетова.* Истина је, да је једна од њих била удата за Вука Бранковића, друга за Николу Горског (или Горјанског, Nicolaus de Gora) палатина мађарскога, трећа за Шишмана, цара Трновскога, четврта за Ђурђа Срацимировића, а пета за султана Бајазита. Али је „непогрјешими“ превидио, да је Шишман био вршњак са Лазаром, а друго: да је прије већ ожењен био са неком Маријом, кћерком неке Десиславе, која је у иночаству прозвана Дебора, и да му је, као што Јиречек у својој повјесници Бугара пише, кћи Лазарева била друга жена.

Кад се сјетимо, да је Никола Горски год. 1386. или 1387. у пратњи краљице Јелисавете и Марије, т. ј. кад их је пратио преко Хрватске у Далмацију, од бана Ивана Хорвата убијен, опазићемо, да је иза њега остала још сирота удовица, која је за — скоро педесет година старога — Шишмана још доста млада била.[1]) Кад промислимо даље, да је Шишман, коме су Турци онда већ били отели и Средац и Пирот, а брат му рођени, цар Видински, био противник, дочим му један други војвода оте Добручу, — сретан био, да се сроди с Лазарем, разумјећемо, да је он објеручке прихватио згоду, да у њега запроси кћер — удовицу палатина Николе Горског год. 1387.[2])

И сад ће нам изаћи на **5** кћери **6** зетова или по старости дјеца Лазарева:

1. Мара Бранковићева,
2. Вукосава Обилићева,
3. Деспина *Горског* а послије његове смрти жена *Шишманова,*
4. Јелена Ђурђа Срацимировића,
5. Високи Стеван,
6. Вук,
7. (Оливера) Милева Бајазитова. Ова посљедња је год. 1389. ваљда тек четрнаесту годину била навршила и пошла је као петнаестгодишња дјевојчица, да се жртвује Турчину за матер, браћу и род свој!

Сад је разумљиво, и да је Обилић већ 1371. могао бити зет Лазарев. Ето дакле! и ту не бунца на-

[1]) Фридрих велики у својим дјелима свагдје пише о својој кући „la maison de Brandebourg.

[1]) Деспот Ђурађ, син Вуков, умрьо је 1457. у својој деведесетој години, рођен је дакле 1367. Ако је Мара била најстарије дијете Лазарево (као што ће и бити), па ако се удала навршивши шеснаесту годину, онда се она родила 1350. По томе би Лазар, ако се у својој двадесетој години оженио, морао бити рођен око 1330. — Та година рођења пристаје и у ону претпоставу, да је мати Лазарева била прије љуба Душанова, па онда жена Припчева. А Шишман, кад му 1365. умрије отац, био је већ одрастао, зрио човјек, дакле стар скоро као и Лазар.

[2]) Гдекоји веле, да није Никола палатин, него његов син, Никола жупан Мачвански био зет Лазарев, позивајући се на неку листину од Сигисмунда, у којој се спомиње, да је Никола нагнао Лазара, господара рашког, *таста својега,* на покорност круни угарској. Но ја мислим, да је Сигисмунд у овој листини набрајао заслуге Николе палатина, оца жупанова, јер сукоб Лазара са Мађари, о којем Сигисмунд говори, био је по српским летописцима године 1374. и 1379. за Лајоша I. (види: Шафарик „Памятки, други доплнак“, стр. 74.) а за Сигисмунда и млађег Николе Горског не би рата Мађарâ са Лазарем. Лазар је своју кћер удао за Николу старијег ваљда још око 1366., још док је и сам био велики жупан, а млађи Никола добио је по смрти очиној у млађим годинама жупанство Мачванско као насљедије очино, као што је то био у Мађарској до нашијех времена обичај, постављати племе угледнијех великаша као насљедне жупане. Кад узмемо, да је Милена, Лазарево најмлађе дијете, године 1390. могла се, премда још млада, удати, можемо вјеровати, да би Деспина, која је одмах иза Маре рођена, била престара за млађег Николу.

род без основе, *него повјесничари, који су се нашли у шкрипцу ради зетства Милошева, заборавише мало поближе проучити повјест Маџарске и Бугара те сравњивати године,* па онда да како морадоше некога истиснути. Али чудо је, *да Србин мораде истиснути баш најсвјетлијег српског јунака из сродства Лазарева* а за љубав којекаквијем странцима и „*за инат*“ Панти. Али то и јест несрећа у нас, да наши повјесничари пишу повјест српску, не сравњујући ју са повјести другијех народа онијех времена, и презиром гледећи на народну традицију, па онда кад им што не изиђе на рачун а они *са неком пакленом радошћу окрену баш на срамоту српску,* да докажу истину оне пакосне пословице: *Што је наше, то је лоше.* А да сравњују повјесницу нашу онијех времена са повјесницом другијех народа, и са народном традицијом, нашли би може бити, да смо у гдјечему били бољи од многијех. (Свршиће се.)

ПРИЛОШЦИ И. РУВАРЦА.

а., О иноку, с којим је Растко одбегао у Св. Гору.

А „дијете Грујица“, а „Синиша“? Зар се не ћеш мало обазрети и на „дијете Грујицу“ и на „Синишу“ и захвалити им се лепо и одужити се и једном и другом за пажњу, коју поклонише твоме кнезу Лазару?

Ни драги Грчићу, не ћу! Истина, да је оно лажидете уједно и јако брбљаво дете, и да тога Синишу јако сврбе леђа, те да су обојица заслужили, да се узгред и уз пут обазрем на њих, али не ћу, јер бог зна, ко су и шта су те незнане и псевдонимне делије; кога ли су рода и племена, и ком реду и сталежу припадају они? Срби за цело нису, јер прави Србин и српски син не стиди се свога рођенога имена и Србин се не ће издавати за оно, што није, као што се на пр. „дијете Грујица“ издаје за сина најстаријега српскога ајдука, а Синиша за жестокога ревнитеља српскога рода, српства и србинства. У Руми се поговара, да је оно „дијете Грујица“ новосадски „Миша,“ и то онај зелени Миша, а Синиша ко је и од куда је, то ни Румљани не знају, но ја бих рекао, да ће и тај Синиша, као год и „Миша“ бити рода цинцарскога, или ако не цинцарскога а оно бугарскога. А ја сам се зарекао, да се не ћу никад више огледати с цинцаријом и с бугаријом због српства и србинства. Доста сам невоље имао с Пантом — и зар баш ја морам требити буве испод коже Мишине и растеривати свраб с леђа Синишиних?

А што се Змајована тиче, то се ни најмање немој чудити, Грчићу драги, Змајовановом оном радосном довику: „Бре аферим дијете Грујица“! Знао је Змајован, или ако није знао, то је слутио он, да ће то „дијете Грујица“ бити кост од кости и пут од пути његове, и слутећи тако што, није се могао уздржати, а да у радости сину маћедонског Влаха онако не довикне. Не ћу дакле — не ћу да знам за ту цинцарчад и за ту бугарчад — и не помињи ми више, Грчићу мој, те Мише и Синише, — те врућопише и шишмише, и те Кише! Пусти их, „нека, нек — зановетају, нека бенећу и нек клепећу ти апокрифни Срби, а у истини подметнути цинцари и бугари, — а мене остави на миру и пуштај ме, да преврћем књиге цароставне и да преврћући књиге те разбирам за онога чрнца или инока, с којим је Растко (Раско, Рашко, Радко и Рацко), најмлађи син Стефана Немање, великога жупана српског одбегао у Св. Гору.

Доментијан, који је први списао житије св. Саве, помиње неког чрнца, знајушта Св. Гору, и како га је Растко распитивао за Светогорце и како иноци живе у Св. Гори, но Доментијан не зна и не каже, ко је био тај чрнац и не каже, да је Растко с њим одбегао у Св. Гору, већ само каже, да премилостиви Бог **„вкеде (Растька) вь гороү светоүю свою н вьселн юго въ домь св. Пантелеимона. вь роүшькын монастырь,“** у ком су га манастиру и нашли послани, да га траже (в. издања Даничићева стр. 124.).

Но Теодосије, који је после Доментијана и по њему писао живот св. Саве, зна, да је инок онај био **„роүсннь родомь“** и да је тај Русин чрнац одвео Растка и довео га у руски манастир св. Пантелејимона (в. издања Даничићева стр. 6. 10. 12 и 13.).

У руском хронографу пак и у преписаном с њега српском цароставнику пише, да је Светогорац, с којим је Растко одбегао у Свету Гору, био *Србин* (Срблин) (в. Изборник А. Попова стр. 30.; Starine X., 52.; Гл. X. 257.; Гл. XXXII. 248.)

Све, што се у том хронографу (цароставнику) прича и повједа о св. Сави, све је то изведено из Теодосијева житија, само је по Теодосију инок онај био родом *Русин*, а по хронографском изводу *Србин*. Пита се, ко је правио извод тај из Теодосијева житија за хронограф, Србин или Русин?

Редактор Карловачког родослова српске господе за цело је био Србин, и он је знао за Теодосијево житије, и служио се њим, па и он вели: **„минхоү нѣкоемү роүснноү водѣщоү его** (Рашка) **н въ роүшкн монастнрь бывь постриже се“** (в. Шаф. Лет. стр. 59.).

Последњи пак родословац, а то је онај, који је

око половине прошлога века саставио „Родослов светих царей србских или илирических“ (в. Гл. V. 31.; Гл. XXXV. 18.) тешко да је био Србин родом, јер он тврди, да инок онај није био ни Русин ни Србин, већ „Славян“ а то ће рећи *Бугарин*, из бугарског манастира у Св. Гори Зографа, и он каже, да је Стратилат нашао „Радка“ у том бугарском манастиру а не у рушком, као што Доментијан и Теодосије пишу.

Но лако ћемо с Бугарином, — али шта ћемо с Русином и са Србином, и како и чим да изјаснимо замену старијег Русина са млађим Србином? Помиње ли св. Сава тога тобожњега путевођу свога, и шта он каже, како је доспео у Св. Гору?

Св. Сава поменуо је најмлађег сина свога оца и каже зањ: „**немогоу нарещи его сына, но робь. си створи, ꙗко и блоудныи сынь, оставивь благаго отьца и господина, и — матерь, и братию, — и обиажи все безоумиемь своимь, и отидохь вь страноу тоуждоу далече**“ (в. Живот св. Симеуна од св. Саве у Шаф. стр. 7.); а брат св. Саве, велики жупан Стефан, потоњи први венчани крањ српски, помињући у животу свога оца одлазак млађега брата из „мира“, каже само „**и вьзьмь крьсть свои и абие изиде невидимо**“ — и вели даље, да су га они, које је отац његов послао био да га траже, нашли у манастиру пресвете Богородице „**рекомые Ватофедь** (Влатопед) **вьзьмьша апостолскаго и ангельскаго обраꙁа**“ (Шаф. стр. 11.).

Сам св. Сава дакле не помиње а и брат његов Стефан не зна за инока; Доментијан мних (писао г. 1251.) помиње неког инока, али он не каже, да је с њим Растко одбегао у Св. Гору; Теодосије мних (писао на крају XIII. или почетком XIV. века) не само зна, да је Растко с тим иноком одбегао, већ зна и то, да је инок тај био Русин родом. Познији компилатор претворио је Русина у Србина, а најпознији истерао је или истесао је из „Русина или Србина“ Бугарина.

Тако пише у изворима.

А шта ћемо ми, — ми позни потомци наших старих родитеља и обновитеља, рећи?

Како који! Један, н. пр. Панта из Београда, држаће се најмлађег и последњег родословца, Троношца, и он ће вам, будући Бугарин, казати, да је онај Богом послани инок био родом Бугарин, и да се Радко закалуђерио у бугарском манастиру Зографу; други, на пр. ја, ако успишем кад што о св. Сави, држаћу се првога извора, (Стефана, брата Савиног), те не ћу ни поменути каквога инока, већ ћу просто рећи, да је Растко одбегао из двора очина у Св. Гору и тамо се покалуђерио у грчком манастиру Ватопеду; а трећи, Русовласи, држаће се Теодосија и Карловачкога родословца и написаће, да је Растко с иноком Русином одбегао и покалуђерио се у руском манастиру у Св. Гори; На послетку устаће четврти, Србенда, и држећи у левој руци књигу цароставну отворену, и показујући прстом од десне руке на место једно у отвореној тој књизи гневно ће повикати: какав Русин, какав ли Бугарин? Та Србин је био онај калуђер, који је одвео Растка — Саву Србина — у Св. Гору!

ОБЛИК И ВЕЛИЧИНА ЗЕМЉЕ.

ЦРТА ИЗ АСТРОНОМСКЕ ГЕОГРАФИЈЕ.

НАПИСАО ДР. П ПАДЕЈСКИ.

И данас ће се још много таквих наћи, који не могу да разумеју и да схвате: како је земља наша округла, и како се она за 24 сата око своје осовине — а за тим за 365 дана (т. ј. за једну годину) у пратњи месеца окрене један пут око сунца; — тим мање се могло то онда појмити, када су природне науке још на примитивном ступњу свог развитка биле, као у старо доба. И сами научењаци старог доба су учили: да је земља једна грдна плоча, да иста мирно стоји — а сунце, месец и звезде да се на једној страни т. ј. на истоку изнад ње дижу, а после на другој страни т. ј. на западу испод ње полако спуштају, те тако праве полукруг. Шта после са сунцем и другим планетама бива, нису умели сигурно да кажу. — *Питагора*, чувени математичар, који је у VI. веку пре Христа живео, дошао је до душе на ту мисао, да је земља округла; али за то своје мишљење није имао никаквих стварних доказа. (Бар се не зна за њих).

Први, који је на математској основи доказивао, да је земља округла, био је *Парменид*. (пол. V. в. пре Хр.) Леп и ваљан доказ је донео *Аристотел* (IV. в. пре Хр.). Из тога, што је на помраченом месецу земљина сенка округла, извео је, да и земља мора бити округла, јер само код округлих тела је сенка у сваком правцу округла.

Са *Птолемејем* из Александрије долази права научна система, која је све до почетка новог века владала. По тој системи је земља центрум у светском простору. Наука средњег века, која је толико стењала под притиском теологије, имала је у тој системи чврстог ослонца и доказа свом основном појму: да је човек средиште, савршенство и крајња сврха створења. Птолемеј, који је живео у првој половини

другог века п. Хр., извађао је, да је земља округла отуд: што кад лађом на мору путујемо, па се копну приближујемо — ми прво видимо главице од гора, које су близу обале, па онда њезине странице и на послетку тек саму обалу. То исто можемо приметити, кад стојимо на морској обали, па гледимо, како се лађа удаљује. У први мах видимо лепо целу лађу, онда све слабије; најпосле видимо једва само јадра, а за тим и њих нестане. Сваки, па и најпростији човек је приметио, кад иде из једног села у друго; прво види врх од куле, онда нешто боље саму кулу, па целу цркву и друге куће. А то је све отуд, што је земља округла и може се о том уверити, ма у ком правцу да човек иде.

Тек *Коперник* (год. 1473.) усудио се да устане и отворено каже: да земља није центрум у светском простору, већ да је планета, као и друге што су, и да се она око своје осовине а за тим у пратњи месечевој око сунца окреће; и да од сунца и зависи, јер од њега добива и светлост и топлоту, главне услове за опстанак живота. Може се мислити, какве је вике било против овог слободњаштва; јер тиме је цело средњевековно учење уздрмано; — али Коперник је остао чврст, непоколебив и неустрашим.

Законе пак, по којима се управо планете окрећу око сунца као и њихове путеве, откриће и на видик изнети тек *Кеплер,* који се за сто година касније родио (1571.)

Да земља слободно у светском простору, што кажу у ваздуху стоји, то се и тим доказало, што се око исте на све стране могло путовати. Први, који су земљу обишли, т. ј. пут око земље направили, били су Португисци под Magelhaen-ом год. 1519.—22.

Тек касније у новије доба почело се све више истраживати: каква та наша земља управо изгледа и колика је.

Тим истраживањем дошло се до тог, да је земља збиља округла (што је још и Питагора држао), али не правилно округла; већ по мишљењу једних да је налик на лимун, а по другима опет на наранџу. Једни су дакле држали, да је земља на половима испупчена, а други, да је на против наекватору. Ово последње мишлење је одржало победу; земља је до душе округла, али на половима нешто угнута, а на екватору мало испупчена. Облик тај је земља ротацијом добила. Према томе земља мора онда две осовине имати: једна што спаја полове — мања, а друга већа, која спаја две противне тачке на екватору.

Међу тим у најновије време појавило се и то мишљење; *да је земља елипсоид са три осовине*; по том би екватор била елипса, а не круг. Кад би то тако било, онда не би ни морска површина показивала: какав је прави облик земљин; јер та површина не би била чисто округла, као код кугле, већ у среди угнута; — а то с тога, што копно воду привлачи, те би тако море близу копна више било, него даље према средини. — Но то мишљење нема за сад још чврсте основе, нити се може тако одржати; а тек ћемо онда за сигурно знати, каква земља изгледа, када се иста на све стране премерила буде.

Још су научењаци старог доба покушавали, да премере нашу земљу и да тако дознаду њезину величину; но како су тада науке у опште још слабо развијене биле, те није ни згодних и ваљаних инструмената било — то је са свим природно, да нису могли до правог резултата доћи, и ако је Атињанин *Ератостен* прилично у том успео.

Величину земље можемо тако дознати, ако нађемо, колики је лук једног града на оном кругу, који кроз центрум кугле иде. Из тога се онда нађе величина целог круга и полупречника; а кад се то зна, онда нам је лако и друго шта дознати.

По други пут су премеравали земљу Арапи под калифом Ал-Мамумом, који је живео у првој половини деветог века (п. Хр.). Код Арапа су тада науке доста развијене биле, особито математика и астрономија; отуда су они и дошли лако на ту мисао, да премере земљу.

Први, који је у Европи мерење предузео, био је Француз Fernel, математичар а уједно и лекар (1525.). Он је дошао до лепог резултата; јер није велика разлика између величине, какву је он пронашао и оне, која данас важи. Али начин, каквим је он дошао до свог резултата, не може се данас препоручити, нити је сигуран за човека научењака.

Холанђанин W. Snellius (1617.) био је први, који је тригонометричким путем ишао и тражио резултат свом испитивању. Он се дакле с правом може сматрати за основаоца данашње методе мерења тријангулацијом. Наравно да је та метода још више усавршена и да су инструменти данас много бољи, него онда што су били. У чему се та тријангулација састоји, држим да није нужно да овде тумачим. Ко се у том нешто разуме и кога занима, тај ће и онако дознати.

Снелијус је још држао, да је земља потпуно округла. И тек при крају 17. века почело се од тог мишљења одступати. Ту је била француска академија, која је послала своје људе, да виде, шта је у ствари. Richer је био онај, који је изнео: да земља није потпуно округло тело.

На основу овога почеше сад два славна физичара и математичара: Huyghens (1625.—95.) и Newton (1642.—1726.) доказивати: да земља заиста није са свим округла, већ на половима нешто угнута, а на

екватору испупчена. За узрок томе су узели ротацију т. ј. окретање земље око своје осовине. То тврђење *Хајгеново* нашло је код француских научењака великог отпора; особито код Cassini-a, који је доказивао: да земља није на половима, већ на екватору угнута.

Тој жестокој парби, која је између Њутна и Хајгена с једне а Касинија и других с друге стране вођена, могло се само тако крај учинити, ако се поново пошље експедиција, која ће, колко је год могуће близу пола и екватора, мерење предузети. То је било год. 1735., кад су Bouguer и Condamine послани у Quito, у јужну Америку, да тамо свој задатак израде; а 1736. оду Maupertius и Clairant у Лапланд, да они опет тамо близу пола мерење изведу.

До каквог су резултата најпосле дошли? До таког, да је Њутн имао право. Њихови рачуни су то показали: да је земља заиста на половима угнута. Теорија Њутнова имала је са свим свог основа.

Бројеве тих експедиција нисам рад, да овде изнашам; а то с тога, што су исти касније опет нешто кориговани и што најпосле данас они не важе. Држим, да нам је доста овде, кад то знамо: да је величина једног града на меридијану код екватора већа изнађена, него на полу што је.

Од тог времена је већ толико пута мерење меридијана предузимано. Од тих је знатно оно у *источној Индији* на предгорју *добре наде* и др.; најзнатније и највеће до сад мерење предузето то је оно, што су *Руси* извели.

И у нашим данима се у Европи мерење изваћа, које је на заузимање Баварске предузето; она и издржава целу експедицију.

До 1841. године имали смо разне вредности за величину велике и мале осовине земљине. Свака експедиција је донела нешто разне бројеве. Тада је тек Bessel на основу више (10) разних донде најбољих резултата рачунањем и сравњивањем донео: да половина велике осовине земље као сереранда износи 6,377.397 m., а половина мале осовине 6,356.079. — Разлика пак међу та два броја показивала би, колико је угнутост на половима (Abplattung) $= \frac{\alpha - \beta}{\alpha} = \frac{1}{299.}$

Ови бројеви, које је Bessel израчунао, важили су све до скора. Но како је од тог времена мерење још више пута предузимано и много тачније изваћано, то се и они морали нешто променути.

Године 1878. је Clarke изнео нове резултате; а ту је имао при руци и оно важно мерење у источној Индији и оно, што су Руси извели. По његову рачуну је половина велике осовине, т. ј. полупречник екватора, 6,378.191; а половина мале осовине, т. ј. полупречник круга, који кроз оба пола иде — 6,356.457. Угнутост $\frac{\alpha - \beta}{\alpha} = \frac{1}{293.}$

Екватор износи	— —	40075322 m.
Површ. садрж. земље	—	510055232 gkm.
Кубична садржина	—	1083177773326 ckm.

Ове велике бројеве могли би на нешто краће свести а то је на геогр. миље, кад узмемо, да једна така миља округлим бројем износи 7420 m.

Кад знамо, да највећи брег на свету Gaurisankar у Хималајима, у Азији, износи 8840 m, па кад испоредимо ту висину са величином земљина полупречника, то ћемо се уверити, да је разлика врло знатна. Кад би направили куглу са полупречником од 60m, то би тај највећи брег на њој био само 1 dcm. висок. — Отуда се дакле и не узимају брегови у обзир, кад се говори: да ли је земља округла, или није.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— Уредник овог листа издао је своју *слику из живота српског народа у Славонији* под натписом *„Кавгa“*. Слика та, коју је после другог јој приказа на позорници критика са свим осудила, сад је прерађена и у овом је облику била приказана већ, и то у Сенти на први дан Духова ове године. После тога приказа изашла је у Сомборском „Бачванину“ (бр. 27. о. г.) оцена, која одобрава прераду. Уз комад је писац додао још неколико речи, којима у кратко износи, шта је било с комадом, док није добио овај облик, и гледа, да се оправда, што је ипак издао своје дело, ма да га је у своје време критика искасапила на мртво име. Књига је изнела четир табака, штампана је у штампарији Браће М. Поповића а може се по цену од 30 новчића добити у администрацији нашег листа.

— Као *седамнаеста* свеска *књига за народ* из задужбине *Петра Коњевића* изашло је из пера професора *Стеве Милованова тумачење народног веровања* о томе, *кад ће бити кише*.

— И Браћа Поповићи вредно издају књиге, али богме и наш млади сарадник *Рајко* не седи никад скрштених руку. Опет је неки дан угледао света један његов превод с пољског. То је роман *Болеслава Пруса* под натписом *„Палата и чатрља.“*

Исправци. У чланку „Народна традиција —“ у 30. броју на страни 475. десно у другом реду стоји *Богдана* а треба *Бодина;* на страни 477. пак лево доле, у примедби место *у Влахе* треба да стоји *у Бугаре.* У 31. броју у истом чланку на страни 489. десно 30. врста озго место *a овако* треба да стоји: *a свако*; на стр. 490. десно 3. врста озго место *оно не* треба *оно ко не*; а на истој страни 16. врста озго место *уживајући* треба *умивајући*.

САДРЖАЈ: Нимфа. Песма од Војислава. — Под багреном. Црта из паланачког живота. Написао Илија И. Вукићевић. — Тајна. Песма А. Гавриловића. – Дан рођења. (Свршетак.) — Неколико Леопардијевих пјесама. Превео Т. — Хања. IV. — Народна традиција и непогрјешими историци. IV. — Прилошци И. Руварца. a) О иноку, с којим је Растко одбегао у Св. Гору. — Облик и величина земље. Од Др. П. Падејског. — Ковчежић. Књижевне белешке.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 33. У НОВОМ САДУ 18. АВГУСТА 1888. ГОД. IV.

ШЕВА.

Зашто ми лебдиш весело
под рајским плавим сводом?
Зар твоја душа пјесничка
ил чежња за слободом
диже те у те крајеве,
у Божји златни двор,
гдје бјелих тамо анђела
чека те бујни хор?

Зар те са ове земљице
незнана жеља диже,
да не удреш крилом лагахним
црва, што св'јетом гмиже,
па да се чиста покажеш
сунцу, кад небом сја,
сунцу, што љагу свачију
открива, да се зна?

Зар ли те грози одјека
вјечитих земских јада?
Поштење новац купује,
невиност с глади пада;
ал сунце сјаје једнако,
једнако грије све,
нит му се лице сабире
гледајућ јаде те.

Јеси л' ти за то једини
створ, ког спопада туга,
кад људске гледаш невоље,
кад јад се јаду руга?
Крило те диже под небо,
ту стане земски вај,
ту ћерку своју поздравља
сунчани вјечни сјај.

Повише ове трулежи,
гдје срдашца се трују,
гдје мождани неваљале
узалуд нав'јек снују;
повише лажног благдана,
што с' људски зове сан,
твоје се царство простире,
спроваћаш сретни дан.

Тамо у вјечном вртлогу
вјетрова и живота;
там' око зрака сунчаних
твоја се пјесма мота;
тамо се гласи умиљни
шире кроз простор вас,
а небо дршће, мислећи,
небески да је глас.

Како се пјесма узвија
к обмами плавог свода,
јединој њој одјекују
простори и слобода;
јер шта са земље одл'јеће,
у црн се враћа јад;
што земско н'је, то небо ће
примити у свој склад.

Ој ти, која се уздижеш
лако у небо сјајно,
тумачи све, што човјеку
остаће нав'јек тајно;
кажи: је л' љубав створена
само за вишњи рај?
смије ли нас обасјати
онај божански сјај?

Јер љубав кад се пробуди
у слаткој души твојој,
не збориш тад другарици
на пустој земљи овој,
већ с' у вис дижеш пјевајућ'
нутрњи слатки жар,
и рек би славиш створитеља
за тако диван дар!

За љубав жарку позивљеш
вјетрове за свједоке,
сунашце, ваздух, просторе
и створове високе:
простори глас ти примају,
небо ти слуша над,
а сјетна те другарица
још жешће жели тад.

Ал љубав је на земљици
матер безбројних јада,
нав'јек је она квашена
сузама лажних нада;
у најљепшему заносу
нечег се срце бој',
јер на в'јеке под ногама
земља му хладна стој'.

Гдје се небеса простиру
у веселоме сјају,
гдје сунашце господује,
и простори гдје трају,
тамо ће љубав мезимче
звати на сладак збор,
тамо је њој царевање,
тамо је њезин двор.

Тамо се и ти узвијаш
лагахним крилом твојим,
куд ће те сестра пратити
сјетним певањем својим;
кад љубав дижеш у небо,
дижеш, што с' дићи да:
чему да за све остало
небесна зрака сја?

Ој шево! ти кô пјесник си,
који у пјесми својој
уплеће све, што ј' лијепа
нашô на земљи овој.
Он вишњем небу уздиже,
што земско није, све:
весеље, љубав, пјевање,
па миран онда мре.

Јосип Берса.

ПОД БАГРЕНОМ.

ПРИПОВЕТКА ИЗ ПАЛАНАЧКОГ ЖИВОТА.

НАПИСАО ИЛИЈА И. ВУКИЋЕВИЋ.

(Наставак.)

Код нас је, знаш већ, о Ђурђев-дану вашар. Ко какав посао имао, приграбио, да доврши. Вашар је ту, а једном га је у години. И ми запели. Од ране зоре звечи чекић и дувају мехови. Мајстор Милета већ да се од посла разглави. Заборави и на говор и на приговор. Чим зора. он за радом; чим руча, опет. Изгибосмо за једну недељу

Па у очи Ђурђев-дана, ја с мајстором и најстаријим калфом натоварих на кола, што нам је требало, па на вашариште. За прва два дана вашара и мајстор с нама. Газдарица само што једном дође, те нас обиђе . . . Није ни могла долазити. Кућа је сама.

За та два дана што се пазари, пазари; а знам, да се ни мајстор Милета не би потужио. Још оста трећи дан, више да се и занацлије провеселе — к'о људи. Ја одох с мајстором у варош, а оста калфа Обрад, да прикупи и, ако још шта могне, прода.

Кад дођосмо кући, рече ми мајстор:

— Мо'ш ли стићи до мрака у Златаре?

— Могу и пре.

— А ти хајд спреми, што ти ваља, па иди . . . а наксутра сабајле да си овде. Јес' чуо?

— Чуо сам.

— Е, сад се спреми, па кад будеш готов, дођи к мени.

К'о да ме ветар понесе. Спремих у једну торбу, шта ми је ваљало; затурих је на раме и одох мајстору.

Он сео на креветић у соби и гледа, како се газдарица спрема. Хоће мало заједно до вашара. Нешто се она устумарала. Преврће по столу крпе и хартице . . . подиза јастуке и мараме, видим: тражи нешто.

— А шта ти товаздан тражиш? — упита је мајстор.

— Та ону иглу, да прикачим мараму на либадету.

Баш ја да приђем мајстору, кад се он опет окрсте њој.

— Сад мани, кад нема.

— Ружно стоји овако.

— Ех, ружно! Мени си лепа и без игле, а за другог се ваљаде и не спремаш.

Она, како се сагла, да преврне неку крпицу, застаде тако и погледа га из коса.

— Бога ти, шта говориш?

— Па велим: за кога ли иглу тражиш. За мене ти не треба. Ко ли ће сад, мислим се, да запéва, што нема мерџана на марами?

Он то рече ил не рече, кад она писну. Бризну јој крв у лице, а либаде заигра к'о трепетљика.

— Зар то да дочекам кукавица!?

Мајстор Милета зину од чуда. Нашали се човек, а она на зло примила. У оном чуду поче сметено да се повлачи.

— Шта ти је сад!?... Ја се овамо шалим... а она онамо мисли: из истине је... Немој да си лу...

Газдарица, како прво планула, то јој лице зацрвенело, па од једном јој сва крв трже од лица. Нос јој чисто пожутео, а ноздрве оскочиле. Образи к'о восак, а очи, мислиш, секу.

— Није шала то... није шала. Ти ми одавна корак загледаш... Зар је то шала? Хајд, кад оно пре рече: што се на Мићу осмешкујеш, помислих: шалио се. Шта сам ја то учинила, да ме тако чуваш... реци: шта? Па ја јадница мислим, кад оно пре рече за оног Јокиног брата, да си казао, а не мислио... кад ме ти начини гору од Циганке... Каква шала, кажеш!... Где је ту шала? Зар ако сам хтела с тобом, као с човеком, да изађем, зар да ме тако водиш... Не ћу одавде жива нигде... чујеш: нигде!

Није то говор, као што се од људи чује, но као змијин писак. Па кад стаде да свлачи са себе одело: искида, што дограби.

Ја торбу с леђа па на врата. За мало ево и мајстора. Иде, као да је из казана изашао Зар му је и могло бити лако? Кад би поред мене, ја му приђох.

— Готов сам, — рекох.

Он диже на ме очи:

— Шта је?

— Готов сам

— Па шта хоћеш?

— Казао си ми ти, да идем у Златаре и да ти се јавим.

Он се обрецну:

— Иди, где знаш.

Брзо нађох врата.

Казах ја одмах нани, шта би код нас. Кад јој рекох, дође јој лице, као увек, кад се чему злу нада. Замисли се дубоко, па на једвице ће рећи, к'о да сама собом разговара:

— Не ваља то никако... не ваља, — па се окрете мени: — Чуј, сине, што ће нана да ти каже. Било тамо црно, бело, ти се не трпај. Нит пази за њим, нит за газдарицом. Не ће њима цветати у кући, к'о јако. Тешка је то болест, што лако не умине, но је још све подгрева. И мајстор ће те терати, да пазиш за њом, и она ће за њим. Извлачи се ти што мо'ш више! Ако ти то прекине пос'о, шта ће бити од нас сиротиње?... Ако ме волеш, ти ме послушај.

— Хоћу, нано, жива ми ти! — заклех јој се.

А ја већ, кад се у њу закунем, то је к'о свето. Па шта и имам светије!

Кад се вратих у радњу, чисто ме страх на оно и да помислим. Видех мајстора... изгледа, рекао бих, као увек што је. »Помирили се,« помислих. Кам' среће! И она је, видим, к'о и пре. Само мало потмуљенија у лицу, к'о рекао бих, још је љута.

Мајстор ме зовну себи.

— Како ти у селу? — запита ме.

— Лепо.

— Како ти је нана?

— Богу хвала, здрава.

— Кад оде, а ја се сетих, да ти хтедох дати који грош, па сам заборавио. На сад.

И газдарица ме припита за нану. Видим, мило јој је чути за нанино здравље.

Прође дан два. Ја, к'о што се нани обећах, гледам само на посао, а што се и мимо тога закачи за око, не крши се заклетва.

Ајак! Како изгледа, да је међу њима лепо, ни дај Боже онако к'о пре. К'о да су жицом привезани, па се мичу.

Ако мајстор назове Бога, и она ће се одазвати. Ако је он запита, тек му онда одговара. Па кад види, да је он гледа, а она ил обори главу преда се, ил је мало уздигне на више, па се некако пркосно осмешкује и ћути, к'о да су јој уста заливена.

Он и ако почне, досади му се припиткивати. Лепо се види: рад је, да заглади оно пре, ал она к'о јогуница.

Једном оде мајстор у чаршију и купи нешто за њу. Кад дође, он мени даде.

— На, вели, носи газдарици.

Однесох ја њој. Али ни да погледа на оно. Само рече:

— Остав' на астал.

Тај дан оста, где га ја оставих. Ни да га одви. Ни сутра дан није. Ни прекосутра. После, видим, нема га онамо. Како ја знам, морао је мајстор то где год склонити.

Он се лепо искида. Зар му је и било лако поред мртвог створа живити? Па још све чини, а она, к'о с неке висине да га гледа.

»Биће и томе крај,« мислим ја, »охладниће злоћа.« Ал онаке жене мани! Не попушта ништа од јогунства, ни колико црно испод нокта. Па још стаде и да га мучи.

Ако стане пред дућан, стоји по пола дана и како који момак ил млађи човек наиђе, а она за њим очима, док може да га види. И док тако гледа, све се онако осмешкује, к'о што само она уме. Сам пркос! А мајстор је види, шта чини (и она види, да је он гледа), па чим она пође очима за ким, а он зубе о зубе, к'о да шећер гризе. Ил уздане и силно и тешко, да би потресао свакога, у коме је човечија крв; ал она, к'о онај наковањ.

И већ кад му крв ускипи, а он ће јој рећи, кол'ко муку да растера:

— Ти стојиш ту?

Она ни главом да обрне. Запиљила у комшински оџак, а, к'о да јој залогај у устима, једва му одговори:

— Стојим.

— Што не седиш?

— Свеједно.

Он одману руком, к'о да нешто од себе гони, па ће опет:

— Би ли седила?

— Свеједно.

— Да донесе дете столицу?

— Нека . . . свеједно.

Одбије се и он. Па кад дограби чекић, мислиш, сплинуће се гвожђе!

Тако траја међу њима по задуже. Он се врте око ње и лепим и ружним, а она ни милом да приђе. Па, рекао бих, да га и омрзе. Знаш већ, кад кој' према кому охладни, што дуже бива, све га већма не мари

Неки пут гледам је, како гледа мајстора. Оне очи, лице, поглед . . . све вели: мрзим те. Да му се може десити, што му она жели, не би му било добро. Ни у чем да се види, ако не друго, оно бар хвалу: рани је, поји, одева . . . све је то његов труд и његов зној. Јок! К'о да то мора бити!

Пред светом се и крила. Чуо сам је, где каже: »Мој Милета ово ил оно«; ил: »Знам ја за то, ал Милета то не мари, а и мени није право, што он не гледа.«

Види, ваљаде, шта чини, па би да пред светом забашури.

Истина је, што кажу: у детета је меко срце. Ал би мога мајстора жалио свако, не само ја. Попустио човек и у погледу и у свему. Рад ради за лебац. Мрк му поглед, а и на души му, бој се, није светлије. Није к'о пре весео и разбибрига. Сад по некад у раду, видиш га, држи алат, па се загледао у шта било, а знам, где су му мисли. Пре сам чуо да уздане, кад му зној додија, а сад уздах, к'о пре смеј. И онако за друго се занемарио. Гар је у дућану . . . да бо'ме, сам ћумур. Ако се човек не пере, оно к'о из оџака да изађе. Пре се држао, к'о да памуком ради, а сад тек колико да се блато не запече. И . . . ко зна од куда му је то. Некад му се урежу бразде од ока ка носу, као да су му сузе текле. А још му очи пуне неке туге и тако жалостивне . . . тако жалостивне . . . жива жалост.

Док траја та, да речем, тишина, и би како би. Бар свет не завуче прсте у њихову кућу. Ал се и то ускомеша.

Ево како:

У нашем сокаку седео је неки Пера Думадић. Бог би га знао, шта је био по занату. Ја га не видох, да шта било ради. Оно имао је он к'о неки дућан, ал то колико да га не хапсе. Тај му дућанчић, да се човек добро искорачи, па би ногом од зида до зида, а још и то празно. Сав, да се каже, еспап, да му ко покупи, могао би стрпати у једну врећу Па лудоглав, и за то му требао шегрт — узео и он једно дете, да му помаже. Причали су, да има неку богату својту и да му она мало подмиче, а он по својој заради ни соли не би имао купити.

Ако га ко и види у дућану, ретко кад да није на огледалу. То му огледало и захватило читаву страну. Па још под огледалом прикачио полицу и по њој поређао неке кутије и чанчиће . . . корсем миришљаве масти. Па сила четака и још којечега — што већ иде уз то.

Досадило би се човеку онолико гледати и у што паметно, кол'ко се он огледа. И кад натрпа оне машчине и смрдљак на себе, дође, славе ми, к'о покис'о пет'о. Па још извуче малко мараму, да се крај види. Узме неку црну

тршчицу у руке и кад пође сокаком... Ама нису га џабе прозвали: Пера Замлата

Да нешто човек скине с њега оно блато и да га добро истрља песком, имао би да види и чега лепога. Раскрупњат, колико је доста за мушку снагу. Очи црне и округле. Нос прав. Лице мало, бледуњаво, па га још осуло лако руменило по образима. Ал он све то премаже којечим. Силом се гради ружан и хоће да се прави к'о господска девојка.

Како му онај дућан с ниже наше ковачнице, кад год пође у чаршију, а он прође мимо наше куће. И пре се он заносио поред моје газдарице, ал онда је друго било. Ако га је и погледала, к'о да каже: Боже, луд ли је! А од оно онда, она из пркоса и за њим очима, па га прати погледом и осмејком. Пера од радости запе носом у облаке, па се по трипут спотакне, док прође нашу ковачницу.

Учеста он поред наше куће. Мало мало па ево га. К'о чунак кроз разбој. И док се трпе, трпе и мајстор Милета. Ал кад се и мисли замрсише у човеку и кад крв паде на очи — заборави се, те се ни пред млађим не сакри. Како онај прође мимо дућана, а мајстору сену очи и док онај замакне, а он чим било тресне где дохвати. Па ваљаде да би себи одлакнуо, јекне, к'о да га секу. Чини се, к'о да је под земљом па га тамо даве. Тако некако. По некад, чини се, потегнуће оним великим чекићем за оним. Такав изгледа. Ил кад му се чини, нико га не гледа, а он обема рукама себе за косе, па цима, цима... да искида. Ил седне на ћепенак и отре длан о образ а удуби поглед у земљу и тако ћути и не трже се, док га ко не прене.

Једном чујем, где се калфа Обрад разговара са калфа-Видојем.

— Ама није друго, он је крив, — каже Обрад.

— Иди, брате, где је крив јадник, кад му се она попела на грбачу. Змија је оно, море!... Ја видох јогунице, ал ова је превршила у свачему.

— Ја велим, крив је мајстор, — рече Обрад.

— А што он?

— За то, што јој не вади црва.

— Чим да вади?

— Оплавком.

— Чим велиш?

— Оплавком... ево и овом држаљом.

— Зар да бије?!

— А што да не бије?

— Море, човече, није му то слушкиња но жена. Где да бије, шта говориш ти?

Калфа се Обрад мало испрси, као да је он мајстор.

— Да је моја, — рече, — ја бих њу свако јутро тако. Па бели, ил би се њој досадило пркосити ил мени тући. А ја се шале не бих мануо.

— Не дао ти Бог да тако радиш, а не би ти вајдило.

— Вајдило би.

Нешто и ја мишљах о томе. И би и не би било добро. Ако би му на очи учинила по вољи, би му кућу окаљала, кад је већ таке крви. Ал опет, како је нисам марио, чисто бих волео, да је мајстор Милета нешто као калфа Обрад... бар као што он рече да је.

* * *

Скоро и ја да постанем свој човек. Онај, који је био на том путу, па кад је већ почео и дане да броји, знаће, како је и мени било. Сваког дана кажем: дан мање, а ноћу читаве сате не спавам.. и зар сам једном у памети држао калфенску буквицу у рукама. Само ме је жегло: ако мајстор Милета окрене нешто наопако (а могло је лако бити). Шта бих онда? Нит је време да почнем изнова, нит ми је лако изгубити две године.

Већ како код њих би, тако се и продужи. Један дан прође, она као пре; и други исто. Ни недеље је нису мењале. Само што га већма омрзе. Што му име не помиње, и како тако, ал где може бега, а да се с њим не сусретне. Ако он уђе у кућу, она из куће у авлију. Он изађе у авлију, а њој се корсем нашао пос'о за дрвљаником. Све тако. Па ма шта он радио, она све наопако. Он, реци, тера пилиће. Живина к'о живина, ђубри по дворишту, а она баци кукуруз, да се окупе.

Имао је мајстор вољу, да седи под багреном у ладовини. Ту се и одмара и своју бригу брине. Она приметила то, па мало мало пропира нешто и сваки час износи, да суши; па где ће но око багрена, да човек нема где сести.

Ако седну за астал да једу, ћуте, к'о да су се тад први пут видели. Пропиње се она преко астала а не уме рећи: додај ми. Он, сиромах, што и одседи, тек глад да завара, па се после склони где било. Мрачан и невесео, к'о да му је цео свет пошао наопако. А она, чим њега нема, ил док се он склони, чисто

оживи Весело јој лице дође, к'о да јој је мило, што се онај онако једи.

И већ да не омутаве, по некад ће и рећи коју. То би им се могло на прсте избројати. И то није говор за разговор, но какве ситнице.

Ето, он дође да руча, па ће зловољно упитати:

— Је л' готов ручак?

А она, ако је метла чинију с јелом на астал, само ће одмахнути главом, као да каже: имаш очи.

Па заћуте. И како ручају, ручају, и док он узме чашу вина те попије, а вино ускисло. Мора рећи:

— Ово вино ускисло.

— На дну је, — вели она.

— Има л' још колико?

Она само смигне раменима, к'о вели: шта ја знам.

Једном га чујем, где јој говори. Глас му пун неке туге и мек као свила.

— Што гасиш ово огњиште? Шта ти је тешко у овој кући? Зар што се некад нашалих и у шали рекох оно, зар да то угаси све добро, што је пре било. Где бих икад помислио на зло и твоје неверство! Знаш, Богу хвала, оцу је своје дете најмилије, па и он ће некад рећи: обесио се! Зар би му он то пожелио? Тек каже! Ил кад мајка куне децу, зар им она мисли хрђаво, но јој прасне реч, а срце оста мајчино. Зашто бих те и могао корети за хрђаво, кад ништа не видох. И мислиш, зар се то онако каже? Сети се оног доба, кад се узесмо... Сети се наше среће. А како нам је сад! Дао бих за тебе све... све... Ево да кажу: на пољу је мраз и цича, да камен пуца, а ја да имам само ову кошуљу, и она да теби треба, скинуо бих је. Да си болна, па да је за те лека преко света, тражио бих. А овако, где ће нам добро обојима бити? Где да буде оно, што у срећна времена сновасмо? Како ми мрак дође, на душу ми се нешто слегне... дави ме целе ноћи. Дави... дави, да загуши. Од ноћи не спавам сат два, па и кад заспим, на мукама се нађем. Чим зора сване, прво ми је то на уму Шта ми је као сад овај живот? Шта ми вреди? Зар је живот само да се човек хлеба наједе и воде напије? Нисам ја марвинче и живинче... ни хлеба не ћу, само ми скини ову муку са срца. Зар ме душа, мислиш, не боли, кад ми сване празник, ил недеља, па свако са својом женом, и коме Бог дао деце, изађе ма где било, а ја с мојом ни речи дружевске да проговорим. Навуче ми се свецем мрак на очи, ни сунца не видим! Па да се још чему не надам, раскинуо бих то од једном... још ме то држи. Заборави, што је било... Ако ти је то мало, преклињем те: заборави!

А она му ни у очи не сме да погледа. Оборила главу преда се и поникнула очима... па ћути као кривац пред судијом. Кад он заста и причека, да му већ шта било одговори, једва рече:

— Ја и нисам тако мислила. Ал к'о велим, што би се он због мене једио... Није право!... Боље је, велим, да се склањам... и да ћутим.

Кажу, да човеку може да наседне крв на очи, па му дође час, кад се избезуми... кад није човек, те учини што-шта, да не може ни пред људима светлим образом, нит пред Богом чистом душом. Кад злоћа прекине везу, што везује срце и памет, онда ил срце прасне помамом, те се побесни, ил памет ради преко срца те се полуди. У оба се зла крв успали, па да се човек ватре ослободи, мора да пије. А с ким још памет тол'ко господари, да му не да, да се у вину удави, попусти му мало, па се начини од човека бесан звер.

Тако је било и с мојим мајстором. Једне вечери измакао мало до каване. И ваљаде је гасио ватру ракијом и одвише, кад дође кући: он страшан.

Очи цакле. Коса разбарушена и чисто се уковрцила. Лице му блеђе, а још се кожа затегла преко костију. Где су боре биле, чисто се дубље урезале.

Уђе у кућу, к'о да је хајдук. Ни помоз' Бог не рече.

Газдарица седи уз астал и неким се женским радом заузела. Он се сурва на столицу. Лупи лактом о астал, а главу метну на шаку. Газдарица само што једном 'ману очима на њега па брже трже, те запиње опет у рад.

Ћуте обоје. Он крупно и на махове дише. К'о дете после дугог плача. А она се и не миче, једва се види, како јој се хаљина набира. Тишина око њих... чак се чује, како игле косну једна о другу.

У један мах он силно уздану. Диже главу и очи на њу, па неким шупљим гласом викну:

— Где је вечера?

Она брзо остави рад и донесе чинију с јелом.

— Камо хлеба? — опет он, к'о пре.

Она му дотури и хлебац.

— И нож дај! — опет он, а глас му све рапавији.

Донесе му и нож.

Он одсече парче хлеба и кад хтеде да приђе јелу, к'о да се чега сети.

— А што ти не једеш?

— Вечерала сам.

Он искрљешти очима.

— Зар без мене?

— Ко би знао, кад ћеш ти доћи.

Он спусти хлеб на астал.

— Хоћу да вечераш са мном.

— Вечерала сам.

Он чисто рикну.

— Опет једи! — па опсова нешто страшно. — Кад ја кажем, да једеш: једи!

Она стоји на месту к'о закопана. Нит одговара, нит приђе.

— Једи! — цикну мајстор, и док да се трене, а она пред њим на патосу.

— Знаш ли, да ја могу да убијем!

Газдарица, како је он бацио, пала лицем патосу, и кад он рече оно, нит да диже главу, нит да закука. Само и опет пркосно рече:

— Уби ме!

К'о да га ножем удари! Потурну се преко ње, па јурну негде у мрак.

Сутра дан га видели, где спава на клупи под багреном. Стегао шаком наслон од клупе, а главу положио на мишицу. Мрко му лице, а још како га свежина јутрења мало прекрила, дошао, као да је тај час испустио душу.

(Свршиће се.)

ПОМЕНАК.

(САФИР.)

Ја узабрах један цветак,
Поменком га зову људи,
Узабрах га, да закитим
Њене миле, беле груди.

Ал ја цветак заборавих,
Кад сам пред њу дивну стао,
Заборавих, не сетих се,
Зашто сам га узабрао.

„Опомен' се, опомен' се,
Шта си млађан са мном хтео!“
Шапће цветак нежно, тихо —
Ни он није јаче смео.

А у мени срце гори
Од некога чудног плама;
Заборавих на поменак,
Заборавих себе сама.

Сава Д. Мијалковић.

ХАЊА.

ПРИПОВЕТКА ХЕНРИКА ШЕНКЈЕВИЋА

С ПОЉСКОГ ПРЕВЕО РАЈКО.

V.

Други дан после те наше пијанке дођоше коњи од старога Мирзе из Хожеља, те се ја и Селим кренусмо зором кући. Ваљало нам је путовати два добра дана, па се дигосмо још у свитање. У нашем дому још сви спаваху, само у соби на противној страни сину на прозору, у цвећу иље, жутога шебоја и фуксије, лице пансијонарке Јоже. Селим пребаци преко себе путничку торбу, метну академску чапку, па стаде на прозор спреман већ за пут, да покаже, да одлази, а на то му је одговорено из геранија меланхоличним погледом. Али кад једну руку метну на срце а другом посла пољубац, зарумени се лице међу цвећем, па се повуче брже боље у мрачно дно собе. Доле на дворском плочнику затутња бричка, запрегнута са четири бадра коња; време беше да се растаје и да се седа, али Селим оклеваше и стајаше упорно на прозору чекајући, неће ли још што видети. Но нада га превари и прозор остаде празан. Тек кад сиђосмо доле и пролажасмо мимо мрачно предсобље оне приземне собе, опазисмо на степеницама две беле чарапице, кестенасту хаљину, погнути труп и два сјајна ока, заслоњена руком, где гледе из сумрака у дневну светлост. Мирза одмах упаде у предсобље, а ја, седнувши у бричку, која стајаше поред предсобља, чух само неки шапат и неки одјек, врло налик одјеку пољубаца. После изиде Мирза, црвен, у полак смешљив, у полак узрујан, па седе уза ме. Кочијаш трже кајасе, ја и Мирза нехотице погледасмо на прозор; лице Јожино опет сијаше међу цвећем; још тренут: опружи се рука с белом махрамом; још један знак

на растанку и бричка испаде на улицу, возећи мене и лепи идеал сиротице Јоже.

Беше рана зора, град још спаваше; рујна зорина светлост титраше по прозорима успаваних кућерина; по гдегде какав весео братац, пролазник буђаше корацима успаван одјек; по негде стражар чисти улицу; кашто затандрчу кола с варивом, идући из села на градски трг. Иначе беше мирно и светло, хладовито и весело, као обично у летње јутро. Мајушна наша бричка, запрегнута са четири тешка коња, одскакиваше на плочнику, као кад се вуче орах на канапу. За мало обли нам лице оштри и хладни ћув од реке, затутња мост под коњским копитама и после вожње од по сата бејасмо иза преграде у сред широких поља и хране и шума.

Груди нам се надимаху од дивна јутарња поветарца, а очи уживаху у красној околици. Земља се буђаше иза сна; бисерна роса виси на мокром лишћу од дрвета и блиста на класју свакојаке хране. По живицама скакућу веселе птичице, поздрављајући шумним цвркутањем и ћућорењем лепи дан.

Шума и ливаде извијаху се из ране магле, као из повоја; овде онде на ливадама светлуца вода, по којој, у златном цвећу маслачковом, ходају роде. Ружичаст дим вије се горе из димњака сеоских кућа, лаки ветар повија као вале жуте слогове дозрелога жита и стреса с њих ноћну влагу. Радост беше свуда разливена; рекао би, да се све буди, живи и да цела околица пева:

Када рујна пукне зора,
Теби земља, Теби мора...

Како беше тада и нама на срцу, свако ће лако разумети, кад се опомене, како се је за млађаних година враћао кући у тако дивно летње јутро. Године детињства и зависности школске беху већ иза нас, размакао се на широко век младићски, као бујна степа пуна цвећа, с бескрајним видокругом; занимљива и незнана крајина, у коју се на пут подигосмо под добрим знамењем: млади, силни, рећи с крилима на рамених, као орлићи. Од свију блага на свету, највеће је благо младост, а од тога блага не издадосмо још, мимо све обиље његово, ни потуре.

Пут превањивасмо брзо, јер нас на свима главним станицама чекаху одморни коњи. Другога дана, након вожње кроз читаву ноћ, изишавши пред вече из шуме опазисмо Хожеље, или боље шиљасти вршак домаће мунаре, који се преливаше у блеску сунца на заходу. За мало се дочепасмо насипа, засађена врбама и калином, коме с обе стране беху две грдне уставе с млиновима и пиљанама. Праћаше нас само крекетање и квакање жаба, које пливаху по угрејаној води од дневне топлоте, и с једне и с друге стране зарасле травом. Видело се по свему, да се дан спрема на починак. Насипом се враћаху у мајурске стаје стада говеда и оваца, заслоњених облаком прашине. Овде и онде видиш гомилице људи са срповима, косама и грабљама на раменима, где хитају кући припевајући: „дана, ој дана!“ Ти честити људи задржаваху бричку, љубећи у руке и поздрављајући срдачно Селима. Мало било, па се сунце још већма наже западу и сакри до половине свој сјајни штитак иза рита. Још само злаћана, широка трака светлости одбијаше средом устава, а дрвета са њихових обала огледаху се на глаткој површини. Скренусмо мало на десно и одмах синуше бели зидови хожељског двора у сред липа, топола, јела и јасенова. На дворишту зазвони звонце позивајући чељад на вечеру а у исти мах се одазва са мунаре сетни и звучни глас домаћега мујезина, да огласи, да звездана ноћ с неба пада на земљу и да је Алах велик. Да не буде ваљда мујезин сам, изиде за часак рода, налик на етруски крчаг, из свога мирнога гнезда на врх дрвета више дворскога крова, подиже кљун горе к небу као тучно копље, за тим га спусти на груди, па заклепета, климајући главом као у поздрав. Погледах Селима. У очима му сузе, а у погледу сија несрављена, само њему јединому дана сласт и милина. Уђосмо у двориште.

Пред стакленим ходником сеђаше стари Мирза и вукући плави дим из чибука, гледаше радосним оком тај тихи и радни живот, што серојио на оној убавој слици. Спазивши свога сина, ђипи нагло с места, загрли га и стаде га притискивати на своје груди, јер ако и беше суров према сину, опет га љубљаше нада све. Одмах га запита за испите, па га после опет узе грлити. Стекла се и цела многобројна чељад, да поздрави младог господина, пси скакаху радосно око њега. Из ходника испаде у скоку припитомљена курјачица, фавориткиња старога Мирзе. „Зуља! Зуља!“ — викне на њу Селим, а она му скочи грдним шапама на рамена, лизну га по лицу, а после стаде скакати на около као луда, цвилећи и показујући од тешке радости страшне своје зубе.

Уђосмо на послетку у трапезарију. Разгледао сам Хожеље и све, што у њима беше, као човек, који тражи нешто ново. Није се ништа у њима променило; слике Селимових старих: пуковника и барјактара, вишаху као и пре по зидовима. Страшни Мирза, пуковник петихорски у време Собјескога, погледаше на ме као и пре косим, злокобним очима, али исечено мачевима његово лице долажаше ми још гадније и страшније. Највећма се променио Мирза, отац Селимов. Црна му се коса прогрушала, бујни брци скоро са свим побелели, а тип татарски све јаче избијаше у цртама. Ах! каква разлика беше међу старим Мирзом и Селимом, међу тим ликом

коштаним, суровим, па и оштрим, и тим лицем рећи анђеоским, сличним цвету, свежим и слатким. Али збиља тешко ми је описати ону љубав, с којом стари гледаше свога сина и с којом праћаше очима сваки његов покрет.

Не хтедох да их буним, па се стадох уклањати; али старац, гостољубив као прави племић пољски, одмах заокупи мене, стаде ме грлити и задржавати преко ноћ. Не хтедох пристати да ноћим, јер сам се журио кући, али морадох остати на вечери. Одох из Хожеља касно у ноћ и кад се примакох кући, већ влашићи изидоше на небу, а то ће рећи: беше већ поноћ. У селу се не светљаху прозори, само се из далека под шумом виђаше светлост из смоларе. Пред кућама штектаху пси. У липовом шеталишту, којим се иђаше нашем двору, беше мрачно, па ма како очи исколачио; неки човек прође мимо мене с коњима, певајући полугласно неку песмицу, али му лица не распознадох. Довезох се пред дворски ходник; на прозорима беше мрачно; видело се, да већ сви спавају: само пси испадоше са свију страна, па стадоше жестоко лајати око бричке. Сиђох се, па закуцах на врата; дуго не могох никога дозвати. Беше ми чисто мрско и неправо, јер мишљах, да ће ме изгледати и очекивати. Истом после некога времена, стаде светлост титрати по окнима од прозора, а сањив глас, у коме упознадох глас Франков, запита:

— Ко је?

Одазвах се. Франко ми откључа врата и одмах ми приђе руци. Запитах га, је ли све здраво?

— Здрави су — одговори Франко — само је стари господин отишао у град и истом ће се сутра вратити.

То рече, па ме уведе у трпезарију, запали лампу, која вишаше над столом и изиде да спреми чај. За часак остадох сам, са својим мислима и срцем, које живо куцаше; али тај тренутак трајаше врло кратко, јер за час дојури поп Људевит у ноћној хаљини, честита госпођа д' Ив исто тако у белини, у својим обичним папилотама и капи, и Касије, који је за месец дана раније дошао из школе на ферије. Поштене душе дочекаше ме свесрдно; дивљаху се моме узрасту; поп увераваше, да сам изишао људина, госпођа д' Ив, да сам се пролепшао. Поп Људевит, јадник, истом после неког времена стаде ме бојажљиво запиткивати о испитима и сведоџбама школским, а кад дознаде, како сам се владао, чак се расплака, притискујући ме на своје груди и називајући љубљеним дечаком. У то се зачу из друге собе тутањ босих ножица и упадоше две моје мале сестрице у кошуљицама само и капицама, вичући удиљ: „Хенлит дос'о, Хенлит дос'о!“ па ми поскакаше на колена. Бадава их госпођа д' Ив застиђивала, говорећи, да је то нечувено, да се такве две госпођице (једној беше осам, другој девет година) показују људима у таком „недоруху.“ Девојчице не питаху ни за што, него ме грљаху својим малим ручицама, притискујући своја лепа устанца на моје образе. Мало за тим запитах бојажљиво за Хању.

— О! наџикала је! — одговори госпођа д' Ив — одмах ће доћи амо, само се ваљ'да удешава.

И збиља нисам дуго чекао, јер можда за неких пет минута уђе у собу Хања. Погледах на њу и Боже! шта се десило за по године с том шеснаестгодишњом ситном и мршавом сиротицом. Предамном стајаше већ скоро дорасла девојка или бар девојка, која дорашћује. Стас јој дошао на меру и дивно се заокруглио. Боја на лицу беше јој деликатна, али здрава, на образима гораше румен, као одсев ране зоре. Здравље, младост, свежина, убавост удараше од ње као од руже у расцвету. Приметих, да ме радознало загледа својим великим плавим очима, али видех и то, да је морала разумети моје чуђење и утисак, који на мене учини, јер неки неописан осмех блуђаше у кутићима њених уста. У радозналости, којом гледасмо једно друго, скриваше се већ нека стидљивост момачка и девојачка. Охо! они срдачни односаји брата и сестре, детињски односаји, одоше некуд без трага, да се више не новрате.

Ах, како ли беше лепа с тим осмехом и с тихом радошћу у очима!

Светлост од лампе, која беше обешена над столом, падаше на њену сјајну косу. Обучена беше у црну сукњу и у неку исто тако црну, на брзу руку навучену хаљу, коју придржаваше руком на грудима под белим вратом; али у том оделу беше нека дивна нехатост, којој беше узрок журба, кад га је навлачила. Удараше од ње топлота од спавања. Кад се, у поздрав, дотакох њене руке, та рука беше топла, мека, аксамитна, а кад је додирнух, прође ме раскошна дрхтавица.

Променила се Хања и с поља и из нутра. Оставих је као просто девојче, у пола служинче; сад ти то беше госпођица, племенита израза на лицу и племенита кретања, а по томе се познаваше добро васпитање и навика на добро друштво. Из њених очију провириваше душа, пробуђена морално и умно. Престаде бити дететом са сваке стране: доказиваше то онај неописани осмех и нека врста невине кокетерије, с којом погледаше на мене, и по томе се могаше познати, да разуме, како смо данас далеко једно од другога. Увидех за мало и то, да је она некако надамном, јер ако и бејах печенији у науци, у животним приликама, у разумевању свакога стања, сваке речи, бејах још доста прост дечак. Хања беше сло-

боднија са мном, него ја с њом. Моја туторска и господска озбиљност отишла без трага, као лањски снег. Уз пут сам смислио, како ћу поздравити Хању, шта ћу с њом говорити, како ћу јој увек бити добар и благ, али се сви ти планови из темеља порушише. Изишло је некако на то, да је више она према мени долазила добра и умиљата, него ја према њој. Испрва не бејах с тим на чисто. али то више осећах, него што сам разумевао. Смислио сам, да је испитујем, шта је учила и шта је научила, како је провела време, беху ли госпођа д' Ив и поп Људевит с њом задовољни; а међу тим она, свеђер с оним осмехом у кутићима од уста, испитиваше мене, шта сам радио, шта сам учио и шта сам даље наумио. За чудо се све друкчије дешавало, него што сам замишљао. У кратко да кажем: наш се одношај са свим тумбе окренуо.

После разговора од једног сата разидосмо се сви на починак. Ја одох мало занесен, мало задивљен, мало обманут и утучен, али различим утисцима. Подстакнута и потпаљена на ново љубав стаде се тискати као пламен кроз пукотине запаљене зграде и за мало покри са свим те утиске. Да не дуљим: та слика Хањина, та слика девојачка, раскошна, пуна чари, онака, како је видех замамљиву, задахнуту топлотом сна, где с белом ручицом придржава неред одела на грудима и с распуштеном косом, узбунила беше моју младу уобразиљу и заслонила ми све.

Заспах с њеном сликом пред очима.

(Наставиће се.)

НАРОДНА ТРАДИЦИЈА И НЕПОГРЈЕШИМИ ИСТОРИЦИ.

НАПИСАО СИНИША.

V. Војена снага Лазарева и Муратова у битци Косовској 15. јуна 1389.

Историци налазе у војсци Лазаревој, осим Срба, и Бошњака и Мађара и Влаха и Бугара, а напосљетку и *„наше браће“* Хрвата — шта више у најновије доба раструби хрватски академик и наш особити пријашњи др. Рачки по свијету, да је у XIV. вијеку, под начелством Твртка, краља босанскога, утаначен био велики *„југославенски савез“* против Турака и — Мађара. На ту рачију меку пригризе и др. К. Ј. Јиречек у својој историји Бугара, а др. Армин Павић одмах основа план, како ће да сљуска српске народне пјесме у „југославенску Илијаду,“ те ено ти фра Грга преоте вијенац старцу Омиру и стрпа у шест пјесама у једну тикву људе, који да их

„— — — у један котао свариш,
Не би им се чорба помјешала“!*)

Да погледамо из ближега тај савез.

Твртко, чим погибе посљедњи Неманић, није имао пречег посла, него да се прогласи „краљ Србљем, Босни, Приморју и западним странам“. Као краљ Срба дао се је у *Милешеву* над моштима српског светитеља и просвјетитеља Немањића Саве 1378. крунисати.

Твртко је називао Немањиће својим прародитељима, јер је био унук *Јелене*, унуке српског (а послије сремског) краља Драгутина, брата Милутинова, која се је удала за босанскога бана *Стевана*, дједа Тврткова.

Но како је Твртко био уједно пришипетља и папе и Мађара, то је његово краљевство остало ондје, гдје му је било и банство, т. ј. у Босни, у оној земљи, гдје је патаренство и римска пропаганда у властели угушила *понос „народни српски“* те тијем посијала сјеме, из којега поникоше доцније босанске потурице. Од српскијех великаша повјерова му, као потомку Немањића, једини војвода хумски *Влатко*.

Но Твртко је показао, да је у њему уводњела и она посљедња кап крви Немањића, јер Немањићи стварају и увеличаваху своју државу мачем у десници, а Твртко, тобожњи Немањић, мислио је, да прикупи Душаново царство „на душеку све лулу пијући.“

Па шта је учинио тај „државни човјек“, како га Мајков назива, за уједињење српства или свега југославенства, осим што је искао од Дубровчана оне дације, које су плаћали цар-Стјепану, да се прокламирао краљем и да је хотио у општој забуни, која се у Мађарској послије смрти Лајоша I. изроди, онако без муке и напора да приквачи неке градове у далматинском приморју, којима су мађарски краљеви били господари.

Гдје је он на Косову? Завукао се, што но вели игуман Теодосије у Његошеву Лажицару *„као ћук за илотину,“* а послао Захумљане Србе, уз које пристаде још неколико неразнарођенијех босанскијех — да гину, уједно са Лазарем, да он може тијем мирније краљевати. За што није он сам као потомак Немањића покренуо свуколику снагу своје „краљевине“ на Косово, па се у битци као првак и јунак, раван Немањићима показао, те би га сви Срби — и исти Лазар, који се у својој скромности, прем крунисани цар, увијек називаше само „кнезом“ — као првог јунака и достојна потомка Немањића, признали за „краља Србљем.“ Али *ту је требало изнијети кожу*

*) Његош: Горски Вијенац.

на пазар, а Твртко, као и сви његови насљедници, „краљеви Србљем, Босни и к тому,“ били су јуначнији на јевику него на бојишту.

За то га нијесу Срби ни марили и за то је дрскост, из његова наслова изводити што друго, него његове сањарије — а не савез југославенски.

А хрватски бан Иван Хорват? За овога кажу, да је био на Косову. Ја то, премда га српска народна традиција не спомиње, порицати не ћу, али поричем одрјешито, да је он био ту као савезник хрватског народа или хрватске државе, — јер Хрватска у оно вријеме, уједно са сјеверном Далмацијом, бијаше, као и данас, спојена са Мађарском, па није могла сама за себе са страним државама савеза правити, него је бан Иван Хорват дошао на Косово као бјегунац или што но Нијемци веле: „fahrender Ritter,“ са неколико пратилаца. Иван Хорват био је присталица Карла маленога и противник краљице Јелисавете (удовице Лајоша I.) и њезине кћери краљице Марије, заручнице маркграфа бранденбуршког Сигисмунда, којега су Мађари позвали на свој престо.

Кад су, као што горе споменух, обадвије краљице године 1386. или 1387. пошле у Славонију и Хрватску да утишају народ, ухвати их Иван Хорват код Гора (Горјана) и пошто им сасјече пратњу и у њој *палатина Николу Горског*, одведе их као сужње у Нови град више Задра.

Но пошто је Карл малени већ у Будиму био убијен, одржа побједу странка краљичина те Сигисмунд буде закраљен а супруга му Марија из сужанства ослобођена, дочим јој матер Јелисавету Иван Хорват посјече. Сад Ивану Хорвату није било више мјеста у његовој бановини, те побјеже са неколико пратилаца најприје у Босну „краљу“ Твртку, па одатле, јер се ваљда и Твртко бојао, код себе га придржати,*) оде са својом пратњом — ваљда уједно са Хумљани — на Косово, „да се нађе јунак међ' јунаци.“

Сад ја питам, је ли то био какав савез Хрвата са Србима, ако међу Србе дође један хрватски јунак? На тај би начин сваки могао био године 1876. извести савез између Аустро-Угарске и Србије, јер је неки хиљадак људи одатле онамо прешло, да у Србији војују проти Турцима!!!

У средњем вијеку виђамо свуда примјера, да се јунаци са свију крајева Јевропе купе са својом пратњом, да војују под војводством којега славног и јуначког краља или војводе, те да стеку славу и привикну јуначкоме послу.

Кад но Премишлић Отокар II., краљ чешки, подиже војску на Прусе год. 1254., ишли су с њиме сви млађи витезови Немачке и остале западне Јевропе, и познато је, да је Рудолф, гроф хабсбуршки, послије цар немачки и побједитељ Отокаров, од њега том приликом добио „Ritterschlag“. А кад је тај исти Отокар год. 1260. завојевао на Мађаре, нађе се у битци код Кресенбруна у његовој војсци множина витезова и јунака од цијеле западне Јевропе: Нијемаца, Француза, Талијана, шта више и самијех Енглеза, дочим уз Белу IV. војеваху јунаци са истока: Срби, Бугари, Грци, Власи, Пољаци, и др. Па опет нигдје не каже ни прича ни повјесница, да су сви ти народи или државе биле у каквом савезу.

И на Немању војују браћа војском, у којој је било — осим Срба — Фруга, Турака и др. а и Милутин има чету фрушку т. ј. састављену од западнијех војника.

А шта да речемо у новије доба за војску Валенстајнову или Мансфелдову или за швајцарске гвардије у некојим државама? Све су то били или „fahrende Ritter“ или војници од заната, који се сад једном сад другом најмљивали, да се хљебом ране те су их Нијемци и прозвали: „Reisläufer“ т. ј. они, који трче за рижом (пилавом). За такве — по међународном праву — ни данас ниједна држава не прима одговорност на себе.

Борба Лазарева с Турци занимала је све хришћанске народе и јунаке у Јевропи. За крстоноснијех ратова ишли су они у Азију на Турке, а сад, чујући за борбу Срба са Турци, одоше Лазару. Колико се свијет хришћански — изузамши папу — радовао српској побједи, види се отуда, да су у Паризу, кад чуше, да је Мурат погинуо, мислећи, да је и турска војска пострадала, у великој богородичној катедрали (Nôtre-Dame) држали *„велико славословије.“* Сад ћемо разумјети, да је у војсци Лазаревој, без икаквијех савеза, могло бити неколико хиљада таковијех: „fahrende Ritter und Reisläufer“ од Мађара, Нијемаца, Чеха, Француза, Влаха, Бугара, Грка и Бог зна још каквијех, *али дебло војске било је ипак српско.*

Ни Шишман није био на Косову, јер, све да је хтјео, није могао, јер му је Мурат, узевши Пирот и Ниш, пресјекао пут. А како му је брат, који је владао над сјеверозападном Видинском страном као цар Бдински, био увјек у свадњи с њиме и већ с тога није био ни пријатељ с Лазаром, то се разумије, да војска цара Трновскога, Шишмана, није могла доћи ни преко видинске области; те тако и Бугари, који се године 1389. нашли у околу Лазареву, спадају у исту категорију као и остали странци.

Свакојако се може узети, да је, урачунавајући велики контингенат овијех странаца и одјељак Срба

*) Да се Твртко бојао освете краљице Марије и Сигисмунда, види се из уговора с Дубровником од године 1387. 9. Априла. Миклошић: Monumenta serb. CXCVII Караноствртковић: Споменици српски 17.

хумско-босанскијех под војводом Влатком, војска Лазарева, као што народна традиција каже, на *сто хиљада бораца* порасла била.

Турска војска прије Мурата I. састојала се само из коњице, јер је правому Турчину срамотно се чинило, пјешке војевати. Течајем времена стекли су до душе Турци нешто и пјешадије у контингентима трибутарних кнезова. Али тек Мурат, кад г. 1360. ступи на пријесто, побрину се, да створи сталну и редовну пјешадију, која ваља да је увјек спремна „скоком, куд он мигне оком."

То су били јеничари (т. ј. нове чете). У ту сврху отимали су Турци мушку дјецу хришћанску из онијех предјела, које су притиснули, па би их потурчили и послије за јеничаре васпитали.

К њима су долазили још и они хришћански одрасли младићи, које су чим тим примамили или пригнали, и још којекакви пустолови јевропски, који су ишли „трбухом за крухом", тако, да је већ прве године (1362.) јеничарски одјељак нарастао био на 12.000 пјешака. Мурат је овој новој пјешадији дао велике повластице; јеничарски ага био је иза великог везира први великодостојник војске и царства. Јеничари су били подјељени на четири класе и то: а) џемет т. ј. тјелохранитељи султанови; б) буљук т. ј. племенита гвардија (Nobel Garde), *у коју се сам султан морао уписати као прост гардиста;* в) сејмен и г) аџами-оглан т. ј. прости војници. — Ове и друге повластице намамише за мали час и правовјерне најбоље Турке, да се упишу у јеничаре, те тако порасте број те нове пјешадије на пречац тако, да их је год. 1382. већ било преко 120.000; а год. 1389. може се слободно узети, да их је на Косову било више од 150.000[1]). Јеничари су били увјек на цареву хљебу.

Из тога се види оштроумље Муратово, да је одмах познао, да у Јевропи не може војевати без пјешадије, и да је одмах пронашао начин, како да ју на брзу руку створи.

Кад јеничарским ортама прибројимо контингенте разнијех везира, паша, бегова и трибутарнијех емира, дахија и т. д., онда нам се неће чудно чинити, да је Мурат могао на Косову саставити 300.000 војске „опојене вјером пророковом, овејане у триста бојева."

Народна је дакле традиција и у томе погледу са свијем основана, да је било 100.000 српске, против 300.000 турске, војске.

Но како су хришћани у свијем ратовима проти Турцима (и у XVII. вијеку), премда увјек у мањини, често знали одржати побједу и проти трострукој већини, могла би се била одржати побједа и на Косову, да је свак чинио своју дужност.

Ето тако, мој „непогрјешиви" господине! Видите, да се даје из нашијех народнијех традиција извести повјесница истинита и права на основу здравога разума и критичког истраживања и без Орбинија, Дифрена, Стритера, Цинкајзена, Левенклауа и другијех, којијех ни набројати не ћу, и да нам није нужда њима за љубав нијекати ни *Богдана* ни *Југовиће*, ни *Милоша* ни *Милана* ни *Ивана* ни *Срђу Злопоглеђу* ни грлатога *Страхинића*[1]) бана, а ни *„матере биједе, вечере кнежеве."*

Они тамо су писали само да своме свијету покажу, да умију што написати и да покажу да знаду, да има некијех народа тамо „wo hinten weit in der Türkei die Völker an einander schlagen." Та сјетите се, молим вас, ваше младости, кад сте почели у школама учити ђеографију и историју, каквијех покора ту нијесте морали слушати и читати! Па погледајте у ђенералну Weiss-ову карту турске царевине од год. 1829. па ће те видјети у њој чудеса, те ће вам се чинити, да гдје-гдје имате пред собом предјеле мјесеца!

Па такови писци да су нама бољи аутори од наше народне пјесме и приче, која је од XIV. вијека проносила српску славу и српске јаде од оца на сина!

Па молим вас, зар су повјеснице и једнога народа у Јевропи у свему са оригиналним актима документиране? Па де, дирните у Вилима Тела, Роланда, Цида, Бајарда и друге, о којима се дивна чуда причају, па да видите, како ће сви на вас напасти као осе.

И мени су, који но сам дилетант, у очи пале многе погрјешке у историји српској, коју је досад написао г. Панта Срећковић, јер тај господин није себи труда узео, да по годинама сравњује поједине особе, па да израчуна, јесу ли могле заједно живјети или један другог рађати. Но за то се не мора Панта одмах — уједно са свима Биограђанима и Шумадинцима — да протјера „замашнијем ударцима" у „Турке, Грке и Цинцаре", него му треба изићи на сусрет са стварним основаним исправкама sine ira; јер и „непогрјешими" ваљда не ће хтјети, да се сви остали испурче, а он да остане „der letzte (Serben-) Mohikaner."

Ми смо сви у нашој повјесници мање више збуњени с тога, јер смо из младости све на туђинском

[1]) За бујук-Сулејмана год. 1521. било их је 249 орта (батаљуна) са више од 200.000 бораца.

[1]) Па све да је војска српска бројала само онолико, колико „непогрјешими" нагађа т. ј. 60.000 бораца, зар није ту морало бити и осим Мусића Стевана, Дмитра војводе, Вука и Влатка, још неколико војсковођа? Ја мислим, да би их у војсци од 60.000 морало бити бар једно *двадесет.*

основу учили.[1]) Сад нам треба само још да одбацимо сами своје најсветије успомене — народну традицију, — па ће се наши *„пријатељи“* одмах пожурити, да нам докажу, да је и оно апокрифно, што је у споменицима. За то *рат за нашу народну традицију проти сваком, ко у њу дирне*, као да нам је дирнуо у зеницу!

Не војујмо дакле „инат за инат“ један на другога, јер „у снопу је јачи прут“, не тјерајмо један другога из пакости или из пусте сујете у „Бугаре, Турке и Цинцаре“, јер нас је и онако мало, него исправљајмо се братски, усавршујмо се поучавајући један другога, а „**мѹдри акѡ ѕмїй, и благи акѡ голѹбїе**“, пазимо строго, да нијекањем овог ил онога не учинимо оно, што но Нијемац вели: „das Kind mit dem Bade ausschütten.“ Не потварајмо један другога са оним „нешто ради, нешто краде“ — него рецимо један другоме јеванђелски: **вса моѧ твоѧ и вса твоѧ моѧ, и прославихъ сѧ въ нихъ**; а раме уз раме станимо на биљегу против онијех злотвора, који краду наше српске пјесме и приче, па веле да су њихове, српски нам отимљу језик, премда му ни нагласка никад научити не могу, српско нам ниječу име, а ево сад већ ударише, да нам осакате и нашу повјесницу којекаквијем измишљотинама; — па онда, — ето мене к вами, мој „непогрјешими“! да вам метанишем, да вам пољубим освештану десницу и да ме ви причестите — онако по обичају Маркову — тулумином добра сријемскога вина.

[1]) Има у нас на гласу један истраживач српске повјеснице, који не може да изиђе на крај са Десом и Немањом, те тврди, да се оно, што Византинци пишу о Деси, тиче Немање. То је најлакши начин, ствар преломити, али ја мислим, да ће се нешто дубљим проницањем наћи мјеста и Деси поред Немање.

СРПСКИ ЈЕЗИК

У „ПОТОЊЕМ АБЕНСЕРАЖУ“

ПО ШАТОБРИЈАНУ СПЈЕВАО КЊ. НИКОЛА.

ЦЕТИЊЕ 1888. У КЊ. ЦРН ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ.

Лани је изашао чланак у „Гласу Црногорца“, гдје се писац тога чланка дохватио и мене, што сам бранио и тумачио, како Црногорци локал акузативом и акузатив локалом замјењују, као:

Ја у *Црну* стојат не ћу *гору*. —
У *колибу* ноћих Мркоњића. —
Сузе саме скачу *на очима*. —

Ја немам тога чланка при себи, нити му знам натписа, нити у којем је броју „Гласа Црногорца“ штампан, само се толико сјећам, да ми се замјерало, што сам те локале и акузативе Црногорске бранио, јер су то, по схваћању писца тога чланка, погрјешке. Да чудне филозофије, а још чудније смјелости! За велики дио народа српскога казати, да погрјешно говори! Ко може данас тврдити, да народ погрјешно говори, кад је народ творац језика. Та језик је израз духа народнога. Тако је некад мислио Милош Светић, који је хтио Вука да исправља. Ја пак кажем, да све, што је у једном језику, да све што народ говори, да је добро, јер језик не бива по вољи појединога човјека, него њега ствара дух читавога народа једнога. Чим народ један већи, тим и језик његов мора имати више центара, средокраћа, од којих језик са једнаким особинама све донде допире, докле допире међусобни саобраћај индивидуа. Тако имамо више дијалеката. Имамо дијалекат јужни са црногорским, херцеговачким, босанским и дубровачким, источни са ресавским и сремским, и западни. Ко може сада казати, који је дијалекат љепши од којега. Ја мислим, да су сви лијепи и мени није ни један љепши од другога. Кад би мене питали, којим дијалектом треба да пишемо у српској књижевности, ја бих одговорио: лирске пјесме требало би да пишемо источним дијалектом, јуначке пјесме јужним и то црногорским дијалектом, а науку југозападним дијалектом, т. ј. онијем дијалектом, којим је писао покојни Ђуро Даничић, јер он најбоље одговара старом словенском језику и свијем другим словенским језицима. Мени је дакле драг и мио један дијалекат као и други и све, како се у појединим крајевима говори, мени је добро и лијепо, јер тако народ говори, а језик не може истјецати ни од које друге стране, него једино од народа. А што народ говори, то је истинит, жив говор и њега не смије и не може нико поправљати и исправљати. Њега могу само тумачити и то тако тумачити, да се мора све оно оправдати, како је у њему. У „Потоњем Абенсеражу“ пјесник пјева црногорским дијалектом са свијем његовим особинама и по томе није истина, што у 29. бр. Vienca неко критикујући „Потоњега Абенсеража“ вели: Pjesnik je pridržao njeke osobine crnogorskoga dijalekta, ali ih upotrebljava veoma rijetko, ponajpače, ako je baš bila nužda zaradi metra. Колико је овдје ријечи, толико је неистине казано. Пјесник се баш држао са свијем дијалекта црногорскога и ја ћу овдје спо-

менути из „Потоњега Абенсеража" једну особиту особину црногорскога дијалекта, за коју није никад ни знао критичар Vienčev. Ја сам баш с том намјером и узео перо руке, да ту особину црногорскога дијалекта истакнем. На друге особине не ћу се ни освртати, јер су сваком познате, само их критичар Vienčev није могао видјети.

Глаголи четврте врсте, који пред наставком инфинитивне основе имају *з* и *с*, не мијењају по закону асимилације то *з* и *с* на *ж* и *ш*, као што бива то у другим крајевима српскога народа и у старом словенском језику. За ово наводим из „Потоњега Абенсеража" ове примјере:

Мирна мазга *носаше* га
По државы Боабдила,
Кад му стари летијаху
На хатове ка на крила. Стр. 9.
Абен-Амет *пролазаше*
Неком гором од Палмира,
Душа му је пуна туге,
Пуна туге и немира. Стр. 9.
А брод кад је угледала
Ђе с' примиче китној луци,
К њој с' упути, а *носаше*
Страх у груди, цв'јет у руци. Стр. 52.
Сваког љета по брдима
Од Малаге *излазате*,
А у она иста доба,
Кад јој драги *долазаше*. Стр. 90.

По другим крајевима српскога народа гласили би ти имперфекти као и у старом словенском језику: *ношаше, пролажаше, излажаше, долажаше,* али у опће на југу, а особито у Црној Гори не мијењају се пискава на непчана у овијем имперфектима. Ти су имперфекти у Црној Гори, по мојем мишљењу, постали по аналогији глагола пете врсте, као: *писаше, мирисаше, везаше, дизаше, мазаше*. Да не би ко мислио, да су ти имперфекти погрјешке српскога пјесника, који је обрадио „Потоњег Абенсеража", ја ћу гледати да докажем, да нијесу погрјешке, него баш праве особине јужнога дијалекта, особито црногорскога. Тако у „Горском Вијенцу" имамо овај примјер:

Једни сужњи бјеху приковани
У путама на веље бродове,
Те *возаху* по мору бродове. — 58.

У „Јуначком споменику" Мирка Петровића имамо ове примјере:

Јатаган *носах* у рукама. — 98.
Што *носаху* баше и бимбаше. — 136.

У „Како је пјевалица излијечио фра-Брну", од Сима Матавуља (види „Стражилово" 25., 26., 27. бр. о. г.), имамо ове примјере: „На другој стијени *висаше* платно, на коме бјеше насликана гомила људи и пред њима на једној трпезици јела и пилијер." — „По дну застора на светијем трпезама *висаху* лијепо оплетене чипке." — „Кнез је тесао неке паузнице, и сваки час *излазаше* пред врата. да види, мијења ли се вријеме.

У „Јавору" 27., 28.: „Нешто о Црногорскијем јунацима" од Филипа Шпадијера имамо ове примјере: „Шпадијери из Новог Пазара под Стефаном Црнојевићем, кога мјештани прозваше по дугој сабљи шпади, коју о појасу *носаше,* Шпадијер." — „Пред којом се с јужне стране *налазаше* и гроб Баја Пивљанина."

Из „Народних српских пјесама" од Вука имамо ове примјере:

Што им боље *пролазаху* ствари. III. 272.
А од силе два драга *просаше*. Херц. 51.
Испод сабље *излазаху* Турци. IV. 320.

Сви су писци ови, из чијих сам дјела вадио ове примјере, Црногорци, те нема сумње, да су имперфекти, које употребљава пјесник „Балканске царице" чисте особине црногорскога дијалекта. Да је рукопис српски „Потоњега Абенсеража" дошао у руке каквом књижевном ћифти, као што је онај у „Гласу Црногорца", он би ове имперфекте црногорске исправио, али пјесник „Балканске царице", као што јуначки излази непријатељу са својим прсима без бојазни на мегдан, тако исто и са својим књижевним делом онаквим, како га је он створио и у какво је рухо он га заодио, излази српском критичару на сусрет.

Другу сам особину примјетио у „Потоњем Абенсеражу," да се од треће врсте имперфекат прави на југу а особито у Црној Гори и од инфинитивне основе као и у старом словенском језику, н. п. *сједијаше* одговара потпуно старом словенском облику **сѣдѣаше**. У осталим крајевима прави се имперфекат ових глагола само од презенатске основе и гласи само *сјеђаше* или *сиђаше*. Оваки имперфекти од презенатске основе усвојени су у књижевном језику. Из „Потоњега Абенсеража" имамо ове примјере за имперфекат од инфинитивне основе:

Мирна мазга носаше га
По државы Боабдила,
Куд му стари *летијаху*
На хатове ка на крила. Стр. 9. —
Јер спрама ње *сједијаше*
И у њу се загледало
Једно момче прелијепо,
Но у образ бљедо мало. Стр. 58. —

За потврду оваких имперфеката ево неколико примјера и из „Горскога Вијенца":

Ту их љетње *горијаше* сунце. 58.
Око тебе пушке *грмијаху*. 68.
Вриштијаху хиљаду момаках. 68.
Да уз цара *сједијаше* мудра главо. 77.
Да код краља *сједијаше* мој младико. 77.

У „Како је пјевалица излијечио фра-Брну“ од Сима Матавуља (види „Стражилово“ бр. 25.) имамо ове примјере: Два коња *летијаху* пут њих. — На предњем мјесту *сједијаше* човјек са фесом на глави. —

Из „српских народних пјесама“ од Вука имамо ове примјере:

> Пољем иду, поље *звечијаше*. I. 42.
> Ал му Совљак огњем *горијаше*. IV. 183.
> Једном другу нога *горијаше*. II. 11.
> А трећему глава *горијаше*. II. 11.

И у Бранка има овијех имперфеката:

> *Гореаше* огањ без престанка. II. 16.

Ово су двије особине јужнога говора особито пак црногорскога дијалекта, које не знам јесу ли гдје год прибиљежене. Ове се дакле особине имају сматрати као особине, а не као погрјешке, као што би њеки хтјели. Шта више *сједијаше, грмијаху* још су правилнији облици према старим словенским облицима **сѣдѣаше, грьмѣахѫ** од *сјеђаше, грмљаху*.

Читајући „Потоњега Абенсеража“ спазио сам, да је пјесник „Балканске царице“ читао много пјесника Петра Петровића Његуша и да му је и сувише вјеровао, што се тиче језика, него што би требало. Тако Петар Петровић има ријеч *отачаство, величаство:*

> Тако ли се служи отачаству. Гор. вијен 9.
> *Величаство* витешке ти душе. Гор. вијен. 9.

Та ријеч долази и у „Потоњем Абенсеражу.“

> И Боабдил и пратња му
> У збјег собом понијеше
> Спомен првог *отачаства*,
> У изгнанству с ким се тјеше. Стр. 3.
> Али и то оне могу,
> Да мирисом опомену
> *Отачаство* — изгнанику
> Вазда рану отворену. Стр. 7.
> Али пустом узбуђењу
> Какви лијек да се даде,
> Док ђедова *отачаство*
> Не разгледа и позваде! Стр 15.

Ријеч *отачаство* одговара потпуно старој словенској ријечи **отьчьство**, али се мени чини, да је нигдје тако не говоре, него говоре *отачанство*. *Отачаство* је правилнија ријеч него *отачанство,* али бадава, ако се не говори нигде тако, онда јој нема мјеста у нашој књизи. Ја бих рекао, да је Петар Петровић Његуш тај облик из Србуља присвојио. Кад се на отац дода наставак *аство,* онда добијамо *отач-аство,* а то потпуно одговара ст. словенском облику **отьч-ьство**. Та би дакле ријеч потпуно била правилна према старој словенској ријечи, само кад би се говорила у народу, али ја то сумњам, за то бих молио књижевнике на Цетињу, да прибиљеже у „Гласу Црногорца“, да ли се говори *отачаство* у Црној Гори или не. *Отачанство* се говори у народу и та је ријеч прибиљежена у Вукову рјечнику. Та ријеч *отачанство* не одговара облику старом словенском **отьч-ьство**, а Даничић у својим „Основама“ држи, да одговара, само вели, да је *н* уметнуто у наставак *ьство* Ово тумачење Даничићево није добро, јер га не може ничим доказати. Треба доказати, да је *н* уметнуто и примјерима то потврдити. Ја мислим, да није *н* уметнуто у *отачинство,* него је *отачан-ство* морало постати по аналогији онијех ријечи, које бивају од придјева са наставком *ство,* као: *пијан-ство, поснан-ство, постојан-ство, достојан-ство*. По аналогији дакле овијех ријечи постале су и *отачанство, божанство* (од бог), *владичанство, свједочанство, човјечанство*. Тако се те речи говоре у народу, а није ми познато, да се говори: *отачаство, божаство, владичаство, свједочаство, човјечаство*.

Тако има још једна ријеч, коју је пјесник „Балканске царице“ примио из „Горскога Вијенца“, а то је *торжество, торжествовати*. Тако у „Горскоме Вијенцу“ имамо овај стих:

> Опет умна сила *торжествује*. 95.

А у „Потоњем Абенсеражу“ долази овај стих:

> Арапски се и шпањолски
> Витезови ту бориште
> И с *торжеством* од јунаштва
> То пољице прославише. Стр. 64.

Петар Петровић Његуш има у својим списима доста ријечи руских. Тако је руска ријеч и *торжествовати* и *торжество* и кад би хтјели ову ријеч употребити у српском језику, онда би на српском земљишту морала гласити *тржанство, тржанствовати*. Та ријеч долази од тръгъ *ἀγορά*, forum, с наставком ьство, дакле тръжьство *πανήγυρις*, celebritas, које би српски по аналогији *достојанство, постајанство* гласило *тржанство*. Свечаности и прослављања држала су се некад јавно на *тргу,* отуда дакле и *тржанство* да значи celebritas, свечаност, прослављање. Ово је скоро једина ријеч, коју је пјесник „Балканске Царице“ употребио у несрпском руху, иначе у опће по чистоти језика надвисује он Петра Петровића Његуша. Што критичар Vienčev вели: S toga se ne će nitko čuditi, što se slog ove pjesničke preradbe *gotovo svagdje* podudara s duhom našega jezika, ја мислим, да је то gotovo svagdje рекао у вјетар, јер не вјерујем, да би могао и један примјер навести из „Потоњега Абенсеража“, гдје се не подудара с духом српскога језика. За то бих ја хтио препоручити ову лијепу књигу српском свијету, али би заман била моја препорука, кад се не може нигдје добити, јер ево и ја сам једва дошао до ње тек преко пријатељства уредника овога листа.

Карловци. **Јован Живановић.**

КОВЧЕЖИЋ.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— *У програму српске велике гимназије Карловачке за школску годину 1887–8.* саопштена је на првом месту расправа младога професора *Милана Недељковића* под натписом *Историја као наставни предмет у гимназији.* Од неколико је година већ у програмима Карловачке гимназије стална рубрика: *Животописне црте добротворâ, професорâ и директорâ гимназије Карловачке.* Ту рубрику већином испуњава сам управитељ оногимназијски, *Стеван Лазић.* Ове је године на том месту саопштио биографију покојног директора *Јована Пантелића* и испратио га са неколико топлих и искрених речи.

— Изашла је ово дана *Гундулићева „Дубравка“* у издању књижаре Браће М. Поповића. Ово издање, прво ћирилицом, спремљено је по редакцији професора Армина Павића а по издању југославенске академије; има само незнатних измена. Увод са оценом и историјом Гундулићева приказања написао је овде *П. М.* и натраг је протумачио речи, које се никако не чују у нашим крајевима или се ретко употребљавају а долазе у „Дубравци.“

— *Никола Милан Симеоновић* написао је и у красну издању издао новелицу једну под натписом *„Катинка“.* Уз њу је још додао и три своје песмице па је све то приказао госпођама Загрепкињама, које су га преклане, кад је славно двадесетпетогодишњицу свога уметниковања, обрадовале даром.

— Са поуздане смо стране извештени, да се ћириловско издање Гундулићева *„Османа“* у велико већ штампа и то у двоје: као дивот-издање и као издање за народ.

— *J. Миодраговић,* управитељ учитељске школе у Нишу, латио се одиста похвале вреднога посла, да прикупи грађу *за народну педагогију* у Срба па сад јавља, да с послом својим дотле не ће изаћи на јавност, докле потпуно не буде готов, па ма то било и после неколико година; моли према томе и своје пријатеље скупљаче, да и они не хитају са прикупљањем грађе, но да гледају, да што више прикупе, па макар му је доставили и после године и више дана. Највише страхује, да ће му остати доста незаступљени крајеви српски ван краљевине Србије па с тога нарочито моли пријатеље овога посла ван Србије, да му буду на руци.

— *„Небо и земља“* зваће се немачки илустрован часопис за народ, што ће од 1 октобра о. г. излазити у Берлину а издаваће га дружина „Уранија“. Часопис ће тај обухватати астрономију и геологију и сва физикална и хемијска испитивања, која имају ближег космолошког интереса или су од особите важности с тога, што ће јасно и разговетно изнети пред очи природне науке и до чега се у њима дотерало.

— Ово је дана у Немачкој издано делце под натписом: *Глигорије Александровић Потемкин.* Издао га је *Фр. Ротермел* а рукопис је још из године 1790. до 1791. од Сен-Жана, некадањег тајника у кнеза Потемкина. Има у делцету том многих анегдота и ситница, које се односе на историју оног времена. Са строго историјског гледишта делце је ипак тек мање више пасквила, јер је тајник Потемкинов био погана језика те му је на милоснику царице Катарине II. све изгледало црно.

– „Etats du Danube et des Balkans“ par Leon Rousset (Paris, Hochette et Comp. 1888.), то је наслов новом делу, од ког је до сад изашла прва књига. У тој књизи описује Русе јужну Угарску, Ердељ, Хрватску, Славонију, Далмацију, Истрију, Босну, Херцеговину, Нови-Пазар и Црну Гору. Писцу се особито допада Ердељ и Далмација. Говорећи о Босни и Херцеговини, хвали писац аустријски утицај на развитак тих земаља.

ЧИТУЉА.

Умрьо је **Јаков Феодоровић Холовацки** (Головацки), галичко-руски књижевник. Поживио је 74 године. Учио је од године 1821. основне школе и гимназију у Лавову и ту се упознао са пољским, немачким и руским језиком и књижевношћу а посредством Јана Православа Кубека и са чешким. Хтео је да позна и остале Словене те је г. 1834. отишао у Кошице, да слуша философију, коју је после свршио у Пешти, ту је научио и српски. Даље философске и богословске науке свршио је у Лавову (1839.). Године 1848. постао је професор галичко-руског језика и руске књижевности на Лавовском свеучилишту. Осим тога је радио у разним одборима на развитку галичко-руског језика; тако је године 1849. позван био од министарства правде, да састави правничко-политичку терминологију за руски језик и онда је изашао речник под натписом: Juridisch-politische Terminologie; deutsch-ruthenische Separat-Ausgabe (у Бечу 1851.). Холовацки је у опште много радио на том, да ускрсне галичку т. зв. русинску књижевност те да малоруству извојује право књижевног живота. Но доцније се одао на велико руско наречје, као што су од прилике урадили и Костомаров и Шевченко. Од силних његових дела спомињемо по Viencu ова: Путовање по Русији галичкој и угарској (1833.—39.), Зборник народних песама у Галицији (1849.), Расправа о језику јужно-руском (1849.), Нацрт словенског бајословља (1860.), Лавовска руска епархија (1861.), Зборник галичкоруских речи (1861.)

У Будимпешти је 10. о. м. у 71. години свога живота умрьо **Август Трефор,** угарски министар просвете. Покојник је од три године амо био и председник мађарске научне академије. Што се тиче књижевничког му рада, то му је већи део списа разбацан по политичким и периодичним стручним листовима. Под натписом „Emlékbeszédek és tanulmányok“ (Посмртне беседе и студије) изашла је године 1881. збирка његових радова, у коју су ушли осим посмртних беседа још и неколико критичких есеја и путних слика о Русији, које је написао још у млађим годинама, и министарски му говор о задатку наставе

САДРЖАЈ: Шева. Песма Јосипа Берсе. — Под багреном. (Наставак.) — Поменак. (Сафир.) Превео Сава Д. Мијалковић. — Хања. V. — Народна традиција и непогрјешими историци. V. — Српски језик у „Потоњем Абенсеражу“ Од Јована Живановића. — Ковчежић. Књижевне белешке. — Читуља.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваког четвртка на читавом табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. на по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 ф. на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата администрацији „Стражилова“ у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 34. | У НОВОМ САДУ 25. АВГУСТА 1888. | ГОД. IV.

ПОД БАГРЕНОМ.

ПРИПОВЕТКА ИЗ ПАЛАНАЧКОГ ЖИВОТА.

НАПИСАО ИЛИЈА И. ВУКИЋЕВИЋ.

(Свршетак.)

Кад коњ узме ђем на зуб, ни ђаво га не задржа. А тако би се могло рећи и за људску лудост. Салети по кога рђава мис'о и окупи, да му за добру ни времена не остави. Па док та рђавштина зре, и не избија на видело, ал греје у срцу оно, што човека гони из људе. Док се још к'о навлаш провлачи по памети, и не познаје јој се моћ, ал кад и памет намучи и крв отрује, тешко оном, који од ње пати, а нит је добро за оне око њега.

Ето, пође човек по некад весео и ведар, к'о дете, без злобе и чега рђавог, просто рећи: голубијег срца, па ако му око мимогред загледало ма чију било ствар ил добро како, спопадне га махнита жеља, да оно украде. Ум и поштење веле: »Мани се!« А ђавоља сестра окупила: »Узми.« И док се то у њему ломи и бори, сасуши се, те дође к'о суварак од десет година. Бога ми, тако! И ако му је мекше срце и здравија намет, одржи се на правоме путу; ал коме је и крв мало застранила, пође за врагом.

Моја газдарица закаља, где и образ црвени. Док траја онај пркос — не подаде се рђавштини, ал кад јој то заврте главу — дограби је страст. Заборави се, те је и људи видели, где се ноћу разговара са оним Пером, што се зове трговац.

Једном — ми к'о обично радимо у ковачници. Ту и мајстор. Њега к'о мало да прође болест. Хоће да се и осмехне, па и прошали се кад и кад. Човек је то, навикне се и на зло, к'о и на добро.

Стежем ја шину на точкове Мићиних кола и занео се у свој посао.

— Је л' Мићи стежеш точкове?

— Мићи, — велим ја.

— Није ваљда њему?

— Баш њему.

— Не ће бит', — каже мајстор.

Ја загледах у точак. Знам, Мићин је.

— Баш Мићи, — рекох.

— А ја велим: Мићиним колима.

Сви у смеј — па и ја. Од мене пређе на другог. Па тако. Лакше је онда радити.

Ми у том тако и радимо и шалимо се, док удари од некуда деда Јоксим, што је био на хаџилуку. Дође до ковачнице и седе на ћепенак и, као сваки хаџија, поче претурати бројанице кроз прсте.

— Па како ти, деда-Јоксиме? — пита га мајстор.

— Богу хвала, Милета, добро; а шта оно . . . а ти . . . — Па застаде.

— Шта? — учини мајстор.

Деда Јоксим, к'о да се нешто буни . . . тако сметено мало пре поче. Па кад га мајстор запита, он тек да не ћути:

— Радиш ли?

— Радим, ја шта ћу. А ти?

— Ето тако, — каже хаџија. — Изађем до овог, до оног. Знам вас мале, па тек кажем: да видим моју децу

— Ако, ако, хаџијо!

Познајем ја, да се деда Јоксим није навратио к'о што рече: тек онако. Има нешто с њим.

— А је л' ово твоја капија? — запита мајстора.

— То? . . . Моја.

— Затвараш ли је ноћу?

— Па . . . затварам.

— И држи добро?

— Држи к'о градска . . . А што ти то питаш?

Хаџија се мало трже.

— Онако, тек да се разговарамо . . . Шта би друго?

Заста мало, а види се, баш би нешто хтео. Дошао је неким послом, бит' не може.

— О, Милета! — опет ће хаџија.

— Ој! — одазва се мајстор.

— Имам ти нешто рећи.

— На само.

— Јес'.

Газда пође на врата . . . да се мало одвоје од нас.

Хаџија се подиже, па ће онако у дизању рећи:

— Хајдемо мало на више.

— Можемо, можемо . . . што не! рече мајстор, па дохвати капу. Хајдемо ту до Ристе, већ се може и по чаша ракије . . . А шта то имаш?

— Хајде, казаћу ти.

Шта ли му хаџија каза, не знадох ни ја ни ико од млађих, ал је морало бити нешто не обично.

Кад се поврати мајстор од Ристе, а оно, 'прости Боже, к'о да се из раке диг'о. Па није бледоћа, као у болесна човека, но као кад се који поплаши, па га страх просече, те сва крв тргне срцу, а кожа остане бледа. И после. . . клецају му колена, као детету у дупку. Мора да га је хаџија чим било уплашио.

Уђе у ковачницу и стаде на своје место — где ради; ал се не маши за рад. Узе чекић, па лагано бије по наковању и лабаво га придржава, те чекић тандрче по гвожђу, к'о маљица по тобошу. Очи му заблеснуле неким сивим сјајем, к'о да су од челика, па се укочиле у дупљи, к'о да немају живота. Усне отворио — чини се, мало му је даха, па да би олакшао грудима. Стоја тако неко време к'о скамењен.

Па од једном истеже чекић у ћошак, а руком прекиде узицу, што везује кецељу; дограби капу и дуну на врата.

Чим он изађе, осу међу нама шапат.

— Шта ли ће то бити?

— Шта ли му хаџија каза?

— Чим ли га преплаши?

И свако пође по својој вољи да нагађа.

— Море, вели Обрад, прво поче питат' за капију . . да ли добро држи . . . да не буде који намислио?

— Шта?

— Да увуче прсте у туђе.

— Да краде? учини калфа Милоје.

— Па и то је . . . ал' ја велим за оно друго . . . да је . . . ама смео бих у сто живота, да се ту нешто врзма око оног . . . де, како му беше име . . . онога Замлате.

— Ти мислиш на Перу?

— За њега . . . море, свашта ту може бити. Ћут! ево мајстора.

Док могасмо гледати мајстора, он се од оног чуда не трже. У нас ни једног да погледа. Крије очи, к'о да је пред нама шта скривио. Дошао к'о дете, кад прозор разбије, па мисли, ко га погледа, свак' зна, шта је учинио.

А опет калфа Обрад како оно поменуо, оста за тим. »Смео бих« каже »на јеванђеље.« И ко зна!

Те ноћи мени се нешто разбио сан, па како ме умори лежање, а ја изађох мало у авлију, да се расхладим. Идем ја к'о слеп по дану.

Кад бих поред багрена, зазрех човека на клупи. Бо'ме заигра ми срце и пође коса уз брдо. Шта ја знам, шта му је хаџија казао? И ко мене тера, да ја газим у ватру без невоље. Завих мало у страну, па из коса викнух:

— Ко је то?

— Ја сам, Новица.

Оно био мајстор Милета. Кад опет легох, окупише ме мисли о томе. Види се, поноћ превалила, а он седи. Ко зна, чека л' кога ил' за шта друго? П' онда Обрад што оно каже и како је хаџија некако чудно говорио. П' онда онај Пера, како је без памети, могао је и то учинити. Па и газдарица сувише пустила образ... и шта ја још знам. Све се то сплело и згомилало као у клубе. Сан ми све размрси.

Кажем ја сутра дан калфама Кад Обрад чу, пљесну длановима:

— Ето, рекох ли ја!

На мајстору се познаје, да није спавао. Очи му замутнеле и сањиве Лице затамнело — к'о човеку, који целе ноћи није ока склопио.

Друге ноћи — к'о оно цареви синови, што чували златне јабуке — око оног доба изашао калфа Обрад. И те ноћи био мајстор под багреном. Још Обрад вели: видео му и пушку. Тешко да није мало дотурио. Па и калфа Видоје, кад му дође ред, мал' не виде више од свију.

Тек све би на једно, да мајстор Милета очекује неког. Само нисмо ка' још знали, да ли је тај незванко рад пилићима, ил је бацио око, за шта глава игра.

И то прође. Како мајстор преста да ноћу кога очекује, то се и ми одбисмо од стражарења. И да се он од онда не промени, могло би се рећи: није ничег ни било. Ал' он од онда загрде у свему. Дође к'о пропао човек. И држање и ход и поглед и . . . ам све . . . све му пође наопако! Па се још озли! Куче, маче, пиле туче, чим довати. Све бега од њега, к'о од распуштена детета. Па још за то и рећи и не рећи: ово оно. Животиња је. Ал' и нас много не припази. Крив му калфа један, крив други. Дрекну једном на мене — ни за шта. Сиротом Љуби звизну шамар, што му не знам није купио дувана, а није га ни слао. »Буди Бог с нама!« што рекао мој деда Стојко. Ил' ако није такав, а он се опет растужио до плача.

А газдарица, славе ми, ако у злу може ко бити јунак, баш је била. Знаш лед! а у једну руку, а у другу: лед, лед. Тако она! Лепим не ваља, ружним исто! И пусто ил' се чим дотера ил' јој даде неки ђаво, сваким даном све лепша. Све, што јој погледаш, к'о да каже: лепа сам. Попунила се, па обелела, па . . . вила горска! То ти је. Онај врат и грло, па рамена, па недра, море заврте главу у човека, па да је он не знам ко. Јес' славе ми! Зар да она пружи руку и да коме каже: наслон' главу, да се небеса стоваре, не би јаукнуо, па био он, шта био. И та сила женска, свим, што се може рећи, вели мом мајстору: мрзим те. А још га лаж вара, његова је.

* * *

Постадох и ја калфа. К'о да сам пола света добио! Оне ћу се радости сећати за живота.

Једне ноћи, ја — к'о свој човек, изашао мало да прогостим своје другове. Кад се повратих, поноћ превалила. Месец задњом половином осветлио, и доњи му рог над Мићиним оџаком. Како наша стаја дошла прам месеца, пала тама до пола наше авлије. Где се светлост домашила, дошло обасјано, као огледало према тамном зиду. Да човек добро загледа, могао би и у тамнини назрет', ако би кога било.

Како нисам навикао на пиће, једва сам чекао да прилегнем. Баш да притворим врата од собе, кад чух, где неко горе шапуће. Запиљех очима на више. Видех двоје под багреном.

Стегох дах, да ми не смета, и отворих уста, да би боље чуо.

Перин глас. И с њим газдарица. Оде свет наопако!

Једва се речи добаце до мене. И што чух, готово није за казивање.

— Зар те бије, вели Пера, тебе — па се наже њој.

Ја трену очима. Куд јој је образ!

— Да сам му ја био, не би му га мајки . . . а баш велиш, ногом хтеде . . . Јабучицу бих му извадио. Баш да га се отресемо. А?

— Како ћу, кад сам се венчала?

— Сирџиком.

— Иди, Перо, не ћу то да чујем.

— А ти беж' са мном.

— Куда ћемо?

— Широк је . . .

У то, к'о с дрвета да паде, нађе се међу њима мајстор. И како дође, већ докопао руком Перу за врат. Онај зајаука. А газдарица ни да се маче.

— Зар тако чуваш образ мојој кући? цикну мајстор

— Тако! каже она.

— А твоје име?

— Немам га!

— А ја?

— Мрзим те.

Он одману шуваком онако од лакта до шаке, те њу преко груди, да се она забатрга, мал' да падне.

— А ти, кукавицо?

У Пере мора да душа запела у носу, а страх га пресекао, те закрешта к'о креја:

— Она ме звала . . . нисам ја хтео . . .

— Ћут, гаду! Ви'ш ово! — па му показа песницу. Ту ти је гроб!

Рећи тако и јуначнијем човеку, па му ноге заклецају, а она слаботиња залелека:

— Немој по Богу . . . немој, Милета, среће ти . . .

— Ћут! цикну мајстор, каква срећа? По њој бих те задавио. Где си, смрти, где си, мајко!.. Чуј, што ћу рећи. Чуј, не чуо имена Бож'јег... Чуј, да заглувиш. Ја сам ову моју жену волео, к'о своја два ока . . . Волео сам је и волим је но себе. Шта ћу, кад ме она не мари! Не дам да јој и од кога буде криво . . . па ни од мене. Што узех уз њу, даћу ти. Ја с њом више не могу нит хоћу . . . нит она хоће. Ал ово затуви. Чуј, по сто пута ти велим: Нек она од тебе јаукне, ти се не пиши у живе. Док сам ја жив, бранићу је и туђу. Нек се она потужи, осушила ми се ова рука, Бог дао, ако те не заклала. Тако ми ње, убићу те! . . . Од овог је часа твоја, а ја ћу наћи пута и начина, да

пред светом скријем. И опет ти велим: Убићу те као пса... задавићу те, ако се она од тебе заплаче.

Глас у мајстора громовит, и к'о нешто надземаљско да говори. Да не разбираш речи људске, би се прекрстио.

— А теби, окрете се њој, теби, срећо моја, је л' теби право?

— Право ми је, вели она.

— И тако, зар тако да се растанемо? — па се лупи шаком по лицу.

Она ћути. Ко би знао, шта у њој ври.

— И ти, кућо моја, ти то учини?

Она нит се крену, нит се одазва.

— Јованка! јекну мајстор.

Њој заигра грудњак.

— Праштај, рече, ил да се убијем.

Мајстор ману тужно главом; занесе се к'о пијан, па пође у кућу.

* * *

Моја је ковачница преко пута мајстор-Милетине. Живимо лепо, к'о компије. Он се опет лепо оженио. И морао је Како ће празна кућа? Тешко да би га познао. Оронуо у свему. Биће нешто и од година.

ДВА ПЕСНИКА.

Два песника сретоше се на дверима божјег раја,
И како се сусретоше, подиже се силна граја,

Свадили се око тога и хтели се чак и тући:
Ко је од ког заслужнији и ко треба први ући?

Бог је чуо њину вику, па не знајућ', шта је тамо,
Он дозивље светог Петра: „Оче Петре, ходи амо.

„Неки тутањ чујем оздо и паклену неку грају,
Ко да врази целог пакла на царство ми јуришају.

„Мора да је страшно нешто, кад и мени бруји глава,
Иди, Петре, па разгледај, јер то није за бадава.“

Свети Петар журно сиђе, одакле се чује вика,
И застаде разјарена два сабрата, два песника.

Како су се дохватили за чупаве своје косе!
Па како ли изгребани један другог бурно носе!

Проговара први песник: „Заслужујем боље место,
Ја сам пев'о о слободи и страдао за њу често.

„Ударима моје лире будио сам бедног роба,
И слободу васкрсав'о из мрачнога њена гроба.

„Мојом песмом невољници васкрсење своје славе,
Од те песме осветничке крунисане стрепе главе.

„У њеноме они такту чују звекет из даљине,
И топовску страшну паљбу и шкрипање гилотине.

„Пусти, дакле, мене првог, да заузмем боље место,
Јер сам пев'о о слободи и страдао за њу често.“

Други песник проговара: „Заслуге су веће моје,
Моје песме вечном правдом и милошћу срца поје.

„Као тамјан што се диже са олтара у висине,
Моја тужна, чудна песма хорила се из долине.

„Хорила се тако болно, молила се тако чедно,
Да је често умекшала победничко срце ледно.

„Ах, колико сирочади над мојим се гробом моле,
Којима је моја песма ублажила тешке боле!

„Ја сам вид'о сузе њине и плакао с њима често,
Мени, дакле, и припада праведничко прво место.“

*

Светом Петру мучна беше ова вика, ова граја,
Па обојцу пушти с миром у пределе вечног Маја.

„Али знајте, рече Петар, не пуштам вас због стихова,
Него зато, што је Богу додијала ларма ова.“

Госпођинци. **Војислав.**

ХАЊА.

ПРИПОВЕТКА ХЕНРИКА ШЕНКЈЕВИЋА

С ПОЉСКОГ ПРЕВЕО РАЈКО.

VI.

Сутра дан устадох врло рано, па похитах у башту. Јутро беше лепо, пуно росе и мириса од цвећа. Пођох на врат на нос грабовом дрвореду, јер ми срце говораше, да ћу онде застати Хању. Али срце, које зар сувише нагињаше слутњи, превари се, јер Хање не беше онде ни од корова.

Истом после доручка нађох се с њом на само и запитах, не би ли се хтела проћи по башти. Пристала је радо, и отрчавши у своју собицу, врати се за час са великим сламним шеширом на глави, који јој осењиваше чело и очи, и са сунцобраном у руци. Испод тога шешира смешкаше се ђаволасто на ме, као да хоће да каже: „гледај, како сам лепа.“ Изидосмо скупа у башту. Наперим у грабови дрворед, а путем премишљах, како да започнем разговор са Хањом и о том, како Хања, која би то за цело боље умела од мене, не ће да ми помогне, него се рађе забавља мојом забуном. Иђах поред ње ћутећки, секући штапићем по лејама цвеће, док се Хања не засмеја и, хватајући за штапић, не рече:

— Господине Хенриче, шта вам је криво цвеће?

— Ех! Хања! није ми до цвећа, него ето видиш, не умем да започнем с тобом разговор; врло си се променила, Хања. Ах! те како си се променила!

— Добро, нека је и тако. Да ли се на то љутите?

— То не велим — одговорим полутужно — али ми то не иде у главу, јер ми се чини, да је она мајушна Хања, коју сам некада познавао, и ти, да су то два различита створења. Она је срасла с мојим успоменама, с . . . мојим срцем, као сестра, Хања, као сестра, а сад . . .

— А сад та (ту показа прстићем на себе) вам је туђа, зар не? — запита тихо.

— Хања! Хања! како можеш то и помислити?

— А збиља то је врло природно, и ако је можда тужно — одговори она. — Ви тражите у срцу некадашње братске осећаје према мени и не налазите их: ето то је све.

— Не, Хања! ја не тражим у срцу некадање Хање, јер она је увек онде; него је тражим у теби, а што се мога срца тиче . . .

— Што се вашег срца тиче — прекиде ме весело — домишљам, шта је с њим било. Остало је негде у Варшави, код каквог другог срећног срдашца. То је бар лако погодити!

Загледах јој дубоко у очи; не знађах ни сам, да ли ме куша, или се игра са мном мало окрутније, рачунајући на утисак, који је јуче па мене учинила и који ја не умедох сакрити. Али одмах се пробуди и у мени жеља, да се узјогуним. Помислих, да ми лице мораде бити врло комично, кад гледим на њу као притучено лане, елем савладам своје осећаје, који ме обузеше у тај мах, па одговорим:

— А да је збиља тако?

Чисто неприметан израз чуђења и неке зловоље пређе преко сјајног лица Хањиног.

— Ако је збиља тако — одговори — онда сте се ви променили, не ја.

Рекавши то, намршти се мало, и погледајући ме испод очију, иђаше неко време ћутећки, а ја се старах, да прикријем радосно узбуђење, које ме прође на њене речи. Она вели, мишљах у себи, ако другу

љубим, онда сам се ја променио, дакле она се није променила, дакле она мене . . .

И не смедох довршити од радости тај мудри закључак.

Уза све то нисам се ја, не, него се она променила. Та, пре по године мала девојчица, која не знађаше ни две у накрст, којој не би пало ни на ум да говори о осећајима, и којој би такав разговор био хинески језик, данас се разговараше тако слободно и течно, као да говори на изуст лекцију. Како ли се развио и изоштрио тај до скора детињски ум! Али с девојчицама се догађају такова чуда. Зар једна заспи у вече као дете, а у јутро се пробуди као девојка, с другим светом осећаја и мисли! Хањи, која беше сама од себе бистра, поучљива, осетљива, по године времена, прелаз шеснаесте године, друга друштвена сфера, наука, читане можда крадом књиге, све то беше довољно, чак и сувише.

Иђасмо дотле једно уз друго ћутећки. Прва ће Хања прекинути ћутање.

— Дакле то сте ви заљубљени, господине Хенриче?

— Може бити — одговорих с осмехом.

— То ће те ви гинути за Варшавом?

— Не, Хања. Волео бих да никад одавде не одлазим.

Хања ме нагло погледа. Хтеде јамачно нешто да каже, па заћута, али за час удари лако сунцобраном по хаљини и рече, као да одговара на своје рођене мисли:

— Ах, како сам ја детињаста!

— За што то велиш, Хања? — запитах.

— Е! ништа. Да седнемо на ту клупу, па да говоримо што друго. Јелте, како је одавде леп изглед? — запита наједаред са познатим ми осмехом на устих.

Села беше на клупу не далеко од дрвореда, под огромну липу, а отуда заиста беше врло леп изглед на језеро, гробље и шуму за језером. Хања ми га показиваше сунцобраном, али ја. ма да волим лепе изгледе, не имадох ни најмање воље да га гледим, јер прво, знао сам га са свим, а друго, имађах пред собом Хању, лепшу сто пута од свега, што беше око ње, а на послетку, мишљах о нечему другом.

— Како се онде лепо одбијају дрвета у води — говораше Хања.

— Видим, да си уметница — одговорим, не гледајући онамо, где су дрвета и вода.

— Попа Људевит ме учи цртати. О! ја сам много учила, док вас не беше код куће; хтела сам . . . али шта је вама? љутите ли се на мене?

— Не, Хања, не љутим се, јер се не бих умео љутити на тебе; него видим, да избегаваш моје питање и да се ето обоје играмо жмуре, место да разговарамо искрено и поверљиво, као некада. Можда ти то не осећаш, али мени је мрско, Хања! . . .

Те просте речи учинише само то, да се обоје ужасно збунисмо. Хања ми збиља пружи обе руке; ја стискох те руке можда сувише јако и, грозно! сагнувши се, пољубих руку заиста некако друкчије, него што тутору доликује. Најзад се обоје сметосмо, да не може бити горе; она поцрвене до ушију, ја исто тако, и на послетку заћутасмо, не знајући ни бе, како да започнемо тај разговор, који би требао да буде искрен и поверљив.

После погледа она на мене, ја на њу и опет нам удари румен у лице. Сеђасмо једно уз друго, као две лутке: чињаше ми се да чујем, како ми срце много брже бије. Наше стање беше несносно. Часом осетим, како ме нека рука хвата за огрлицу и хоће да ме баци пред њене ноге, а друга ме држи за косу па не да; наједаред Хања ђипи и рече брзим збуњеним гласом:

— Сад морам ићи; имам сат са госпођом д' Ив; ту је већ једанаест.

Пођосмо истим путем кући. Иђасмо као и пре ћутећки и ја као и пре секох штапићем главе цвећу, али она их више не сажаљеваше.

Лепо се повратише наши стари односи, нема се шта приговорити.

Боже! шта је са мном — помислих у себи, кад ме Хања остави самога. Бејах тако заљубљен, да ми се чак коса дизаше на глави.

У то надође поп Људевит, па ме поведе собом на мајур. Уз пут ми приповедаше много што шта, што се тицало нашег имања; не занимаше ме то ни најмање, али се претварах, да пажљиво слушам.

Брат мој Касије, који, користећи се вакацијом, целе дане провађаше ван куће, по шталама, у шуми, с пушком, на коњу или на чамцу, у тај мах баш учаше јахању младе коње из ергеле на мајурском дворишту. Кад спази мене и попу, докаса до нас на неком мркову, који се бацаше под њим као бесан, и даде нам прилике, да се дивимо његову облику, жестини и ходу, за тим одјаха и пође с нама. Обиђосмо скупа стаје, оборе, хамбареве и кренусмо баш у поље, кад али нам стиже глас, да је дошао отац, те нам се ваљало вратити кући. Отац ме поздрави тако од срца, као никада дотле. Кад дознаде за испите, загрли ме и рече, да хоће од сада да ме сматра као дорасла. И збиља се са свим друкчије владао према мени. Беше са мном и поверљивији и срдачнији. Одмах поче са мном говорити о пословима, који се тицаху нашега имања, повери ми, да је наумио докупити једно суседно имање, и запита мене, шта ја мислим. Досетих се, да он то намерно говори, да ми покаже, како озбиљно узима значај мој, као

дораслога и најстаријега сина у породици. А уз то видех, како се заиста радује и ужива у мени и напредовању мом у науци. Његовом родитељском поносу за чудо поласкаше сведоџбе, што их собом донесох. Приметих при томе, да испитује мој карактер, мисли, појмове о части и да ми намерно задаје различита питања, да по томе види, какав сам И да кажем, тај родитељски испит испаде срећно, јер ако и беху моји философски и друштвени назори куд и камо друкчији од очевих, ја не хтедох с њима излазити на среду, а у другим стварима не могосмо се разликовати. И тада се сурово, лавовско лице мога оца засветли, као икада. Обасу ме још тај дан даровима, поклони ми пар пиштоља, којима се не давно био са господином v. Zoll и на којима урезано беше још неколико двобоја, које је отац био у младости, служећи у војсци. На послетку добих дивна коња источне крви и стару сабљу прадедовску, на којој беше балчак обасут драгим камењем, оштрица широка, димишћија, са сликом Мајке Божје, која беше исписана златом на челику и с натписом: Исус, Марија! Сабља та беше један од најдрагоценијих наших породичних споменика, а уз то вечити од вајкада предмет уздисаја мојих и Касијевих, јер је секла железо као репу. Кад ми је даваше, исука је из каније, махну њом неколико пута, да је зажвиждало по ваздуху и синуло у соби; за тим начини њом крст над мојом главом и предајући ми рече: „У достојне руке! ја јој не учиних срамоте, немој ни ти!“ За тим падосмо један другом у загрљај, а сабљу дотле докопа одушевљено Касије, па ако и беше истом дечак од петнаест година, беше необично јак, те поче делити ударце, којих се не би постидео, што се тиче тачности и брзине, ни један искусни учитељ мачевања. Отац га задовољно погледа па рече:

— То ће бити делија; али и ти тако умеш, је ли?

— Умем, оче. С Касијем бих још подржао. Од свију другова, с којима сам учио мачевање, само ме један премашио.

— Који то?

— Селим Мирза.

Отац се напрћи.

— Ах! Мирза! Али ти мора да си јачи.

— За то само и смем, да се с њим подржим. Но, али са Селимом се ваљ'да не ћу никад бити.

— Ej! свашта бива — одговори мој отац.

Тај дан, после обеда, седасмо сви у пространом ходнику, који беше обрастао виновом лозом, и из кога беше изглед на грдно предворје и на хладовити пут у даљини, засађен липама. Госпођа д' Ив израђиваше иглом убрус за капелицу, отац и поп Људевит палили луле, срчући црну каву. Касије се врзао испред ходника, пратећи очима витлање ластавица по ваздуху, које би волео гађати из пушке, али му отац не хтеде допустити, а ја и Хања прегледасмо слике, што беху донесене иза границе, али као да нисмо ни мислили о сликама: мени бар оне беху добро дошле, да сакривам, испред других, погледе, што их бацах на Хању.

— Шта је збиља, како ти се свидела Хања? је ли ти много ружнија, господине туторе? — запита ме отац, погледајући шаљиво на девојче.

Ја загњурих још већма нос у слику, па одговорих иза хартије.

— Не знам, оче, је ли поружнила, али је израсла и променила се.

— Већ ми је господин Хенрик пребацио ту промену — уплете се слободно Хања.

Дивљах се, што је тако одважна и при себи: ја о том пребацивању не бих тако слободно споменуо.

— Не мари то, је ли ружнија, ил' се пролепшала — рече поп Људевит — главно је, да се учи и брзо и добро. Реците, госпођо, како је брзо научила француски?

Ваља знати, да поп Људевит, ако и беше врло образован човек, не знађаше француски и не могаше никако да научи, ма да је преко десет година провео под нашим кровом с госпођом д' Ив. А јадник имађаше ту слабост, па мишљаше, да без француског језика не може бити говора о вишем образовању.

— Не могу порећи, да се Хања не учи лако и радо — одговори госпођа д' Ив, али се ипак морам потужити господину на њу — додаде, окрећући се к мени.

— О! госпођо, шта сам опет скривила? — повиче Хања, склапајући руке.

— Шта си скривила? Сад ћеш се одмах изговарати — одговори госпођа д' Ив. — Замислите, господине, да та госпођица, чим уграби времена, одмах држ' роман, и ја имам нека повода да мислим, да, кад иде спавати, место да угаси свећу и спава, она још чита по читаве сате.

— То баш није најбоље; али ја бих чисто рекао, да се угледа на своју учитељицу — рече мој отац, који је волео да се противи госпођи д' Ив, кад је добре воље.

— О, молим, мени је четрдесет и пет година — одговори Французкиња.

— Гледајте само, никад то не бих рекао — одврати отац.

— Нисте добри, господине.

— Не знам, али само знам, ако Хања добија од куда романе, да нису из библиотеке, јер је кључ од библиотеке у попе Људевита. За то сва кривица пада на учитељицу.

И збиља госпођа д' Ив целога века читаше романе, а како је све нешто голицало, да их свима приповеда, морала је за цело приповедати и Хањи, за то се у полу шаљивим очиним речима крила и нека збиља, коју отац намерно хтеде да искаже.

— Погледајте господо, неко иде к нама — повиче наједаред Касије.

Погледасмо сви у тамну липову алеју и збиља на почетку њеном, можда још за читаву врсту далеко, угледасмо облак од прашине, који нам се приближаваше необичном брзином.

— Ко би то могао бити? да чудне брзине! — примети отац устајући. — Прашина је тако страшна, да се не може ништа разазнати.

Заиста беше ужасна запара; кише није било већ две недеље, па се по путевима дизаху праменови прашине иза сваког покрета. Гледасмо још мало бадава на облак, који се приближаваше и који већ не беше даље него за неколико десетина корака од двора, кад али се наједаред помоли из облака коњска глава, црвених, раширених ноздрва, ватрених очију и раздухане гриве. Бели коњ јураше у највећем трку, једва додирујући ногама земљу, а на њему, полегао татарски по коњском врату, не беше нико други, него мој пријатељ Селим.

— Ево Селима! ево Селима! — повиче Касије.

— Шта та луда ради? Капија затворена! — дрекнем, ђипивши с места.

Не беше већ каде, да се капија отвори, јер нико не би могао за времена притрчати; међу тим Селим потерао слепо као луд и беше зар сигурно, да ће се натаћи на летве, преко два аршина високе и горе заоштрљене.

— Боже! смилуј му се! — завапи поп Људевит.

— Капија! Селиме! Капија! — вриштах као суманут, машући марамом и трчећи као без душе преко дворишта. Наједаред се Селим, на неких пет корака од капије, исправи на седлу и муњевитим погледом измери летве. Затим допре до мене врисак женскиња, које седаху у ходнику и силовити топот копита: коњ скочи утропнице, хитну предње ноге по ваздуху и у највећем трку прескочи летве, не заставши ни тренутка.

Истом пред ходником устави га Селим тако, да му се копита зарила у земљу и скинувши шешир с главе, стаде махати њим као барјачићем, кликћући:

— Како сте, моја драга, мила господо! како сте? Клањам се, благородни господине! — повиче, клањајући се оцу — клањам се драги оче Људевите, госпођо д' Ив, госпођице Хања! Сад смо опет скупа! Vivat! Vivat!

То рече, па скочи с коња и предавши уздице Франку, који у тај мах истрча из предсобља, стаде се грлити с оцем и попом и љубити женске у руку.

Госпођа д' Ив и Хања беху још бледе од страха, али баш за то поздравише Селима, као здрава и читава, а поп Људевит рече:

— О лудаче, лудаче! колико нам страха зададе. Мишљасмо, да ти је крај.

— За што то?

— Та ето та капија. Како можеш тако слепо јурити.

— Слепо? Бре видео сам ја, да је капија затворена. Охо! имам ја праве татарске очи.

— И ниси се бојао прескакати?

Селим прсну у смех.

— Не! баш ни малко, оче Људевите. Но на послетку, то је заслуга мога коња, а не моја.

— Voila un brave garçon! — рече госпођа д' Ив.

— Богме јест! не би се сваки усудио — дода Хања.

— Хоћеш да кажеш — приметим ја — да не би сваки коњ прескочио, јер таковых би се људи више нашло.

Хања ме дуго гледаше:

— Не бих вам световала, да покушате.

За тим погледа Селима, а у очима јој се огледаше дивљење, јер збиља, узевши на ум смели скок младога Татара, који беше један од оних вратолома, што се увек допадају женскињама, ваљало га је видети, како је изгледао у том часу. Лепа црна коса просула му се по челу, образи му беху зажарени од брзе трке, очи сјајне, из којих врцаше веселост и радост. Кад стајаше сада поред Хање, гледајући јој радознало у очи, лепших двоје људи не би ни један уметник могао замислити.

Мене су страшно текнуле њене речи. Чињаше ми се да оно: „не бих вам световала, да покушате," изрече гласом, у којем трепташе неки тон ироније.

Погледах упитним погледом на оца, који је мало час огледао Селимова коња. Знао сам његову родитељску амбицију. знао сам, да је завидљив, кад ме ко ма у чему надмаши, а Селим му је због тога већ одавно био трн у оку; за то и мишљах, да се не ће противити, ахо усхтем показати, да нисам лошији јахач од Селима.

— Тај коњ врашки скаче, оче — рекох ја.

— Али и тај враг ваљано седи — промрмља отац. — А би ли ти тако умео?

— Хања сумња — одговорим мало опоро. — Могу ли покушати?

Отац се замисли, погледа на летве, на коња, на мене, па рече:

— Махни се.

— Та да! — пожалим се ја. — Боље да останем жена према Селиму.

— Хенриче! шта ти опет булазниш! — повиче Селим, пребацивши ми руку преко врата.

— Скачи! скачи, сине! само се добро намести! рече отац, коме беше увређен понос.

— Коња амо! — повичем на Франка, који проваћаше полако по дворишту уморена хата.

Хања наједаред ђипи.

— Господине Хенриче! — повиче — то сам ја повод свему томе. Ја не ћу, не ћу. Ви не ћете то чинити . . . због мене. И кад то говораше, гледаше ми у очи, као да би хтела да допуни погледом све, што није могла речима исказати.

Ах! за тај један поглед дао бих у тај мах последњу кап крви, али сад нити могох, нити хтедох уступити. Мој увређени понос беше тада јачи од свега, за то се савладах, па одговорих суво:

— Вараш се, Хања, ако мислиш, да си ти повод. Скакаћу, јер је мени тако воља.

(Наставиће се.)

ИЗ ХАЈНЕ-А.

1. Кад се двоје растављају,
Једно другом руку пружи,
Без краја се ту уздише,
Ту се плаче, ту се тужи.

Ми плакали онда нисмо,
Уздах горки пао није.
Сузе, тешки уздисаји
Дошли беху тек доцније.

2. Имаш бисер и рубине,
За чим човек жудом дише:
Ти најлепше очи имаш —
Мила моја, шта ћеш више?

Срце моје за те очи
Тму песама лепих пише,
У њима ћеш живет вечно —
Мила моја, шта ћеш више?

Те ме твоје очи лепе
Тако грозно намучише:
Ја пропадох због њих веће —
Мила моја, шта ћеш више?

Сава Д. Мијалковић.

ПРИЛОШЦИ И. РУВАРЦА.

б.) О имену и називу првога српскога цара.

Стефан краљ Урош III., отац првога цара српског Стефана, помињући у хрисовуљама својима (за епископију Призренску, у Гласнику књ. 49. стр. 361., и за задужбину своју, Високе Дечане, у Миклошићевом Зборнику стр. 90.) страдање своје а на име, како га је отац његов, послушавши зле саветнике своје, лишио света очију, додаје: „**И ꙗште кь семоу и вь ѕатоучениѥ вьдасть ме, и сь чеды моими прѣдати ме дрьжати вь Константинѣ градѣ цароу Андроникоу, рекше, ꙗко по семь не ꙗвити се имени моѥмоу ни чедомь моимь, ни видѣти ѕемлѥ отьчьствиꙗ моѥго.**“

Чеда та помињу се по имену у најстаријој повести о том краљу Стефану Урошу III. (види у Зборнику житија српске господе, тако званом Даниловом Родослову, изд. Даничић стр. 163.), где се каже, да је краљ Урош II. (Милутин), ослепивши сина свога Стефана, оправио га к тасту своме цару Андронику у Цариград са два сина његова, *Душаном* и *Душицом*.*) Покојни Даничић приметио је, да у Лавовском рукопису поменутих житија стоји *Душманом* место Душаном. У Рајићевом изводу из Даниловог родослова, прављеном у Хиландару год. 1758., стоји такође „Душманом“, па тако и у његовој Историји књ. II. 525. (прво издање). Прочитај и примјечаније 1., на стр. 602.

У житију пак истога краља Стефана Дечанскога, које је Григорије Цамбљак, дошавши после године 1393. из бугарске у српску земљу и бивши неко време игуманом у Дечанима, списао, каже се само, да је Стефан ослепљен и послан у Цариград и заточен тамо он „**и сь двоими его дѣтми, вторїи по младенству**

*) „Milutinus misit eúm (naturalem filium Stephanum) Constantinopolim ad socerum suum Andronicum, cum duobus filiolis, quorum unus brevi mortuus et alter Dussan appellatus) „in custodia tenendum,“ вели Павао Ритер (Витезовић) у „Origo, progressus et finis — domus Nemanjiae, ex Mauro Orbino,“ но то место није узето из Орбина, у којем га нема, већ из српског повесног извора.

носещінхъ възрасть" (Гласник XI. 50.); али Цамблак не помиње ни ту ни на страни 59., где каже, да је млађи од она два сина Стефанова умрьо у Цариграду, ни на стр. 63., где прича о повратку Стефановом из Цариграда, и где каже, да је Стефан сина, који се с њим из Цариграда вратио, предао деду његовом, краљу Милутину.

У руском хронографу а српском цароставнику има извод из поменутога житија, списанога Григоријем Цамблаком, но у том хронографском изводу помињу се по имену оно „двоје ђеце лудо", која су с оцем оправљена у Цариград. У Изборнику А. Попова пише на стр. 47.: „со двѣма дѣтьми, единъ оубо Дѹшмана нарицаемь а дрѹгын Дѹшана Стефанъ;" у Житомишљићком цароставнику (Гласник XXXII. 258.): „и сь двоими єго дѣтьми: єдинь оубо Дѹшмана нарицаетсе а дрѹги Дѹшань Стефань;" тако и у Гл. X. 265., и у Реметском цароставнику. Но на другом месту стоји у руском хронографу (Избор. 51.): „Стефанъ же сынъ его глаголемын Дѹшанъ. и опет на стр. 53.: „Стефанъ Душана", а Житомишљићки цароставник и извод онај у Гласнику X има: — — „глаголѥми Дѹшана." Но од куд у хронографу (цароставнику) тих имена „Душмана и Душана", кад у извору његовом тих имена никако нема?

Ја мислим, да је имена та у извод за хронограф уметнуо састављач хронографа, а узео их из Константиновог житија деспота Стефана Лазаревића, које му је било добро познато. Ко је дакле правио извод тај из Цамблаковог житија за хронограф и правећи извод тај утрпао у њ „Душмана и Душану"? Г. Стојан Новаковић мисли (Starine X. 51.), да је извод тај правио Србин у српској земљи, а други узимају, па и ја с њима, да је поменуто житије изводио за хронограф Рус у руској земљи.

Но о том на другом месту, а овде дужност ми је само констатовати, да Константин философ, родом Бугарин, око године 1431. доиста пише: „Дечанскын роди два сына: Доушмана и Доушаноу. Сь Доушана прѣстоупи прѣдѣлы отьць своихь и поставлѣєть се самовластьно царь" (Гласник XLII. 257.) и на другом месту (тамо 258.) „іако оть дьни царя Стефана Доушаноу рекомаго." И г. Панта се јако љути на тога бугарскога философа, и може бити већма него ја, који сам такође љут на тога Бугарина, али не из онога узрока, због којег се Панта ражљутио на њ. Г. Панти је неправо, што је Константин рекао, да је Душан преступио границе постављене оцима његовим, краљевима, а на име првим венчаним краљем и св. Савом, који је венчао на краљевство тога првога краља, брата свога, и који је управ установио краљевство, те, не задовољавајући се с називом краља, самовласно се поставио царем. А мени није само то право, што је тај Бугарин а грчки васпитаник мислио, да ће нас Србе задужити бог зна како, ако у животу деспота Стефана Лазаревића докаже и покаже, да је деспот тај изданак од лозе, која иде и допире чак до Ликинија мучитеља и Консте зеленога, односно до Константије, кћери тога Консте а сестре цара Константина великога и жене Ликинија мучитеља, родом Србина; или украће да кажем, што је он — Бугарин — градио родослов српске господе и што је он у том родослову први написао, да је Дечански родио два сина: *Душмана* и *Душану,* мислећи ваљда, да он боље зна, како се први српски цар, док још није био ни цар ни краљ, и како ли млађи његов братац звао и називао, него што је то непознати нам састављач оне најстарије повести о Стефану Дечанском, који је Србин био, знао. И колико се само због тога љутим на тога Константина философа, што је место краснога „Душан и Душица" написао „Душман и Душана", толико се двапут више морам љутити на српске родословце, који се повели за Бугарином, те и они бугарски или бугарећи пишу: „И роди два сина: Доушьмана и Доушаноу. Сьн же Дѹшана бысть краль, иж кралєвства венчань быст на царство и т. д. (Starine IX. 77.) Тако је у Загребачком, и у најкраћем родослову (тамо стр. 90.). Но у Пајсијевом опширнијем родослову стоји: — два сина: Доушмана и Дѹшана. И Дѹшань оуцарисе вь царствѹющоумоу градѹ; Доушмань же оцѹ непокорнь и т. д. (Летопис Матице Српске књ. 150. стр. 79.). — Primus filius Dusman (Дѹшмань), secundus Duschan (Дѹшань). — Duschman factus est czar Serviorum etc. (Arkiv III. 13.)

Нешто је из тих побугарених родослова и цароставника прешло и у летопис српске господе, не у онај први већ у познији летопис, у ком се каже: „(Краљ Дечански) роди два сына: прьви сии єго Стефань, иже бысть прьви царь Срблюмь, нарнчеть се Доушана; втори Симеонь; и опет мало даље: тоже лѣто въцари се сынь єго Стефань Доушана. (в. Гл. XI. 147; Гл. I. 165; Гл. LXIII. 57.; Летопис М. С. књ. XII. 48.); и због тога, што је тај други или познији летописац написао, да Стефан цар наричет се и Душ*ана*, морало се и у Даничићевом речнику из књижевних старина српских и у речнику, што га издаје хрватска академија у Загребу, уз „Душан" поменути и „Душана", као год што се у истим речницима уз Душан и Душица помиње и „Душман и Душмана."

Архимандрит Дучић помиње (в. Старине Хиландарске стр. 103.) запис у једном јеванђељу, писаном г. 6864. инд. 9., где се каже „вь то врѣме прѣстави се — прьви цар срьбски, сынь светаго краля Оуроша III. Стѣфан Доушана, ѥмоуже бѹди вѣчна паметь." И Виктор Григоровић (Пут. II. изд. 31.) про-

читао је „**Стѣфанъ Доушана**,“ но руски архимандрит Леонид каже (Гл. књ. 44. стр. 236.), да у том запису стоји Стефан Душан а не С. Душана.

Но било тако или онако, свакако запис тај није писао сувременик, већ га је дописао познији побугареник и тим се записом не може доказати, да су место „Душан“ још сувременици његови говорили и „Душана“.

Још ми остаје, да поменем, шта славни Троношац, илити шта најстароставнија између цароставних наших књига каже о личном имену цара Стјепана.

„**Сей** — реч је о цару Стјепану — **констинв быст великодушенъ, отъ Болгаръ нарицаемъ Душанъ, отъ Турковъ Душманъ, отъ наших же Силиїн; человѣкъ сей неспокоенъ (непокоанъ) ратолюбецъ властолюбецъ и сластолюбецъ, мало къ чемъ находилса сходенъ быти нравомъ породи своеа**“ итд. итд. (Гл. V. 66; Гл. XXXV. 39.) Ето, шта ти староставна књига каже, ко је цара Степана Душаном, ко ли Душманом назвао. Па сад, знајући то и какав је по нарави био први цар твој, — ћути и мируј, Србине!

„Stefano Duscian“ пише Мавро Орбини (p. 260), а Лукаревић вели на страни 48-мој: „Vuksan, vero Dussan (questa parola vol dire elemosinario*), figliuolo maggiore di Urosc; che poi sbattezandosi secondo il costume de suoi maggiori si fece domandare Stefano, e acquisto nome d' Imperatore di Servia, Grecia e Bulgaria.“

Но „Душан се није никад сам потписивао *Душан*“, вели Стојан Новаковић (Годишњица, VI. 43.)

И родитељ његов не зове га друкчије, но само „Стефан“ (Гл. 49. стр. 361. и 365.; Mikl. Mon. serbica p. 90.; ср. Данилов родослов, стр. 207.);

И у одломку најстарије повести српске о краљу, потоњем цару Стефану, у том родослову зове се он само *Стефан* (стр. 215. и даље); и први летописац српски, који је састављао летопис господе српске пре Константина философа, родом бугарина, зна само за цара *Стефана*.

И *јуначке* песме наше знају само за цара Стефана. Натписи у Вуковој збирци гласе: „*Душан* хоће сестру да узме“ и „Удаја сестре *Душанове*“ и „Женидба *Душанова*“ али песма ова почиње са

„Кад се жени *српски цар Стјепане*,“

а она друга:

„Није вино српски цар *Стеване*“

а прва:

„Боже мили, чуда великога!
Ев' остаде двоје сирочади:
Једно јесте српски цар *Стефане*“ и т. д.

У зборнику Гилфердинговом: Боснія и т. д. почетак песме (стр. 155.) гласи:

„Вино пије српски цар Стефане,
У Призрену, своме Цариграду,
а са сином својим, *цар-Шћепаном*“.

И у причама српског народа помиње се „силни цар Стефан“ (в. у Вукову речнику под „Котор“ и „Обил“.) Орбини вели на једном месту, да су Которани још у његово доба помињали „Stefano Imperadore“, називајући га у свом језику „Zar Stiepan“.

Па кад је то тако, што онда кличе тај Бранко:

„Све од мора Јадранскога
„И од града тог Белога,
„Све од оног Дренопоља,
„Што с' отеже мору црну,
„Све то *Душан* себи ягрну,
„(То учини Божа воља),
„*Душан, Душан, бујна река*,
„Србин јунак па до века!

Но то је поскочица, а у поскочици не пази се, шта ће се и може се свашта рећи!

Као краљ писао се цар Стефан: Стефан *четврти* (Mikl. Mon. 111.; Гл. XI.; Аѳонскіе акты од Т. Флоринског стр. 66.; Григоровића Пут II. изд. стр. 43. бр. 17. и стр. 44. бр. 22.); и у натпису (в. Јастребова Податци и т. д. стр. 61. и Милојевић од Величка Трпића стр. 96.) и запису (Старине Хиландарске од арх. Дучића стр. 99.) назива се он краљем Стефаном *четвртим*. А за што Стефан *четврти?*

До њега је било седам краљева од племена Немањина:

1. *Стефан* први венчани краљ,
2. Радослав краљ,
3. Владислав краљ,
4. Урош I. (храпави краљ),
5. *Стефан* (Драгутин).
6. Урош II. (Милутин),
7. Урош III.

Но сви ти краљеви додавали су имену свом име „Стефан“ или замењивали своје име тим именом, о чем види примере у Даничићеву речнику из књижевних старина под „Стефань“.

Осим три „Уроша“ било је два особна Стефана и према томе место Стефан четврти требао се Душан писати Стефан *трећи*; или ако су у рачун узети: *Стефан* Радослав и *Стефан* Владислав, — Стефан *пети*. Или да није изостављен из реда и рачуна Стефан (Драгутин), брат старији *деда* Душанова, Стефана Уроша II. (Милутина)? Или на послетку, да није Душан почео и у рачун узео Стефана Немању, св. Симеуна, којега он у својим хрисовуљама назива *првим господином* (владиком) земље српске? (Mikl. Mon. 133. и 136.; Гл. XXIV. 233.), те ако је почео од њега рачунати, био би Стефан првовенчани Стефан *други*, а Драгутин Стефан трећи и по томе он (Душан) Стефан четврти.

*) Фра Андрија Качић пише (Razgovor ugodni i t. d. издање Млетачко од 1801.) на стр. 40: Stipan — činjaše lemozinu toliko veliku da se izreći nemogaše, i zaradi toga imade ovo lipo ime: Stipan lemozinar.“

КУЛТУРНА ПИСМА ИЗ БЕОГРАДА.

ПИШЕ СВЕТИСЛАВ.

I.

Поштовани г. уредниче!

Спречен разним пословима не могадох до данас одговорити датоме обећању, да вам од времена на време пишем о важнијим појавама у књижевном и у опште културном раду у Србији. Признати вам морам, да сам био у великој недоумици, јер сам се уверио, размишљајући ових дана о предмету, којим бих позабавио поштоване читаоце вашега „Стражилова“, како није без разлога ово доба названо la saison morte. Ну, ово мртвило, којим се већ и иначе карактерише ово време, код нас је појачано још и више приликама, у којима се креће наш јавни политички живот, а позната је већ истина, да је књижеван и у опште културан рад у врло тесној свези са политичким стањем. Ту је зар и разлог, што се код нас, ма како да се пажљиво посматра, не опажају појаве од већег књижевног или културног значаја, које би биле дело *наших* дана.

Међу тим сваки, који мало пажљивије прати наш јавни и друштвени живот, мора приметити једну појаву, кадру, да у сваком родољубу пробуди зрачак наде на бољу будућност, а та је појава јачање народне свести и идеје о народном нам уједињењу, која се јавља — по оној зар народној: притиснуто јаче све на више скаче — као реакција прилика, у којима живимо, а понајбоље се огледа у поштовању оних наших великана, који су било својим књижевним радом било својим јунаштвом и пожртвовањем задужили свој народ.

Није давно било, када је наша великошколска омладина онако красно прославила тристагодишњицу славнога Гундулића. Народ из шабачког и подринског округа давао је пре неколико недеља у манастиру Чокешини помен неумрлој браћи Недићима, српским Леонидама, и том се приликом образовао одбор, који прикупља прилоге за подизање споменика јунацима. У Смедереву се спрема за 15. септембар прослава стогодишњице заслужног књижевника *Димитрија Давидовића,* „свог Србина“, и том ће приликом говорити г. *Милован Миловановић*, професор државног и међународног права у нашој великој школи, о животу, раду и заслугама Давидовићевим. У Београду се пак живо спрема за прославу стогодишњице творца наше нове књижевности, *Вука Караџића.* Прослава ће бити 8. 9. и 10. септембра, а у скоро ће изаћи детаљнији програм. За сад се зна, да ће се 8. у вече представљати у народном позоришту алегорија покојног Малетића „Апотеоза Караџићу“; 9. пре подне помен у цркви, а после подне свечан говор у дворани велике школе; 10. у вече подушје (банкет).

Па ипак сваки, који је мало више познат са нашим приликама, проникавши у суштину ових појава, мора заједно са Вл. М. Јовановићем запевати:

> Са свих страна само подигле се клике:
> „Подижимо, браћо, мртвим споменике —
> Нек се знају борци из времена давних,
> Нек се памте дела прадедова славних!“
> Ох, доста је мртвих, што им се свет диви,
> Ох, доста је мртвих, али нема живи'!
> Заман споменици, заман мртве стене,
> Када живих нема, да мртве замене!

Па кад је већ тако, да нас загушљива атмосфера данашњице гони, да на чистом зраку прошлости потражимо и хране својој нади на бољу будућност и подстрека својем патријотизму, нека је и мени дозвољено позабавити ваше поштоване читаоце некојим тековинама нашим из блиске нам прошлости, које *и данас* показују, и ако не великог напретка, а оно бар живога рада и воље, да се одрже и напредују. Међу те тековине на прво место долази наше археолошко друштво. Надам се, да не ће бити некорисно, писати штогод о његову постанку, раду и данашњем стању, јер се о свему том, на жалост, код вас мало зна; међу тим оно носи поносни назив *српско*, те данас припада и нама и вама.

*

Сви образовани народи појмили су, од колике је важности наука, која је себи ставила у задатак, да проучава радове од стварног градива, који су, служећи за подмирење какве свакидање државне било политичке било религијозне потребе, изражаји мисли и духовних покрета народа у извесном добу. Поред тога, што се испитивањем тих радова долази до познавања духовног стања извесног доба и народа, могу они, као материјални остаци живота минулих времена, да послуже као врло важан извор за историју, јер нас упознају са спољашњим приликама живота, са ступњем цивилизације, са узајамним свезама и односима, какви су постојали у времена, када се такви односи једва могу и замишљати.

Нису, истина, учени људи увек овако схваћали важност тих споменика из старина. Било је доба, а то је почетак археолошког рада, доба ренесансе, када су научници, поведени жељом за познавањем класичне књижевности, стали поклањати пажњу и споменицима класичне уметности; ну ти су споменици били за њих само од антикварске вредности, прибирали су их и чували само као реткости. Доцније се све то правилније стала појимати њихова

важност, и већ у III. перијоди археолошкога рада, крајем XVIII. века, знаменити је Немац Винкелман први одредио њихов прави и данас примљени значај и поставио основу научном обрађивању археологије и споменика, који су до тога времена у знатном броју били искупљени по разним збиркама, што је дало јачег полета тежњи за прикупљањем и чувањем њиховим.

С тога су и поникла многа друштва, која су себи ставила у задатак чување, прибирање и изучавање тих споменика; која су путем јавних публикација стала у народу будити и одржавати поштовање према њима, „јер су му они, споменици предака, извор за поуку и понос, и грађа за свестран рад данас и у будуће — а тиме се најбоље учи, да се воли постојбина, цени прошлост и крепи народна свест.“

Сви наши суседи, да и не говоримо о осталим народима, из рана су појмили и увидели, „колико духовне крепке и народно-васпитне снаге лежи у историјским и уметничким споменицима сјајних минулих векова и колико је снажне сведоџбе о политичкој зрелости у томе, кад народ поштује историјску и културну прошлост своју.“ И с тога видимо, да је у Румунији археолошко изучавање, почето још пре 13 година, стекло себи гласа и признања у страном свету научном. Бугарска је кнежевина одмах по ослобођењу предузела мере за одржање и чување историјских и уметничких споменика. У Босни и Ерцеговини отпочето је одмах по окупацији откопавање и изучавање на више места. Грци поред многих научних института, што их имају у Атини и по осталим местима, скоро све знатније државе европске, одликују се неуморним радом и ретким даровима за истраживање, одржавање и издавање старина. Хрвати су још пре 10 година добили своје археолошко друштво, које са признатим научним успехом врши своју задаћу.

Ми, Срби, остали смо били последњи, равнодушно гледајући, како нам из дана у дан пропадају споменици знатне вредности или нам се тако рећи испред носа износе из земље и попуњују стране збирке. То је био свакако знак наше мале пажње и немара према прошлости, која нам је извор снаге за садашњост и надања за будућност. Овај се нехат не може правдати оскудицом споменика, јер су балканско полуострво у опште, а српске земље на по се, биле од вајкада позорница знаменитих догађаја. Преко њих су прелазиле оне велике најезде варварске, којима нападна тачка бејаше Византија; на њима и око њих су вођене доцније борбе Римљана са тим варварима. Срби, пошто се населили у ове земље, морали су силом географског положаја подлећи двама утицајима са истока и запада, што, разуме се, није могло остати без утицаја и на споменике, који су израз њихова духа и њихових замишљаја, те тиме добију већу вредност и занимљивост за проучавање. За тим долазе најезде са истока и они силни ратови, који су по тим земљама вођени. Све те прилике јасно говоре, да је у тим земљама много споменика. И одиста их има „од разног градива, већих и мањих, и из доба, које није оставило бележака, и из доба римско-византиског, и из доба бурног комешања и потискивања разних народа, па и из времена владавине српске и турске. Већи део није откривен, а они, за које се зна, растурани су по разним местима и нису још изучени. У њима има много драгоцене грађе за историју прошлих времена и народа, који преко тих земаља пређоше, који су, у току векова, у тим земљама радили и живели.“

Неколико наших родољубивих књижевника увидеше, да је већ крајње време да се отресемо тог нашег нехата, и да је на народу српском, „да све то историско градиво на свет изнесе, да га очува од пропасти и растурања ван граница и да га скупи на места удесна за научни распоред и изучавање.“ Они прегоше и основаше 1883. године *Српско археолошко друштво*. Ти први оснивачи били су гг. *Мих. Валтровић, Драг. Милутиновић, Јован Бошковић, Светомир Николајевић, Јован Жујевић* — професори Велике Школе, *Јован Драгашевић* пуковник, арх. *Н. Дучић, Милан Милићевић*, и *Љуба Ковачевић*, професор учит. школе.

Српском арх. друштву је смер: „одржавати, прикупљати, изучавати и на свет издавати културне, историске и уметничке старине из свију перијода преисториског и историског живота на српској земљи.“ Циљ, као што се види, довољно широк, који прелази уске границе археологије у ужем смислу, која би обухватала само споменике архитектуре, скулптуре и сликарства. Ну, баш с тога и захтева велика средства, а по важности својој, било би достојно да постане *народно* подузеће. Имајући зар ово у виду, оснивачи су ставили у статут, да чланова има четир врсте: утемељача, помагача, повереника и радника, како би дали сваком родољубивом Србину прилике, да према своме знању и могућности потпомогне ово удружење. *Утемељач* плаћа најмање 120 динара, дајући годишње по 20 динара, а *помагач* плаћа годишње 6 динара и при упису 2 динара. Члану *поверенику* је дужност: достављати, где се и у ком се стању налазе старине у његовој околини; старати се, да се старине прикупљају, чувају од квара и растурања. Члан *радник* је онај, који управу помаже при издавању археолошког органа својим научним радовима. И повереник и радник су уз то и чланови помагачи. Уз овај главни

приход друштво добија своја новчана средства још и од могуђне потпоре приватних лица, добити од продатих књига и државне помоћи 800 динара.

Према своме чисто народноме задатку, — јер споменици припадају доиста целом народу као заоставштина предака, — била је врло оправдана нада, да ће се у Српству, — ту разумемо све Српство с обе стране Саве и Дунава, — наћи доста родољубивих синова, који ће овоме друштву материјално притећи у помоћ и олакшати му рад, који захтева велика новчана средства.

Међу тим, и ако је одзив у почетку био прилично повољан, зар за ондашње прилике, у даљем току друштвенога рада није се показивала онолика пажња према овоме друштву, колику су оснаваоци с правом могли очекивати, да би с успехом извршивали постављену задаћу друштвену.

Извештај о раду друштвеном прве, 1883., године показује нам, да се јавило 244 члана, од којих је било утемељача 55, а помагача 189. Из других крајева Српства изван Србије било је само — 13, и то 7 у Горњем Карловцу, 1 у Пешти, 1 у Бечу, сви помагачи, и по 1 утемељач на Цетињу, у Задру и Панчеву. Према броју интелигенције у тим крајевима доиста слаб одзив, коме ће свакако пре бити узрок непознавање него ли нехат, и нама остаје пријатна нада, да ће доћи једном време, када ће сваки Србин бити прожет уверењем, да се она духовна веза, која код нас замењује политичку и држи свест о заједници, најбоље показује у потпомагању онаквих друштава, која носе чисто народни карактер. За три године број чланова друштвених порастао је свега са — 44 члана, од којих су 7 из крајева ван Србије. Дакле, српско археолошко друштво броји данас 288 чланова, број, који нам доиста може поткрепити наду на бољитак, а нико, коме су познате прилике, у којима се креће наш јавни живот, не ће се чудити, што тај број није већи.

И ако нам у овој, тако да кажемо материјалној страни друштвеној остаје само нада на бољитак, то нам садржина „Старинара“, органа друштвеног, који излази ево већ 5 година, и радници, чији се број све то више множи, дају пуно основа, да се можемо радовати. Радост је тим већа, што се овако леп рад јавља у иначе доста нерадном добу.

Изузев откопавања у Костоцу, која су вршена уз припомоћ државну а под непосредном управом вредног трудбеника г. Валтровића, који је о врло повољним резултатима овог откопавања штампао опширан извештај у првим бројевима „Старинара“, и помоћи саветом, да се Градачка црква поправи у старом српском духу и стилу, друштво није могло показати на том пољу већег рада. Ну, у толико је интензивнији био књижевни рад у „Старинару“, који је обухватио не само предмете, који би спадали у праву археологију т. ј. предмете архитектуре, скулптуре и сликарства, него и све споменике епиграфске, дипломатске, сфрагистичке, нумизматичке итд., који не спадају у праву археологију, али су, међу тим, врло важан извор за расветљавање прошлости.

Па не само да је књижеван рад био и знатан и разнолик, него се и број радника поступно увећава. Тако се још у првим бројевима „Старинара“ сретамо са рано преминулим, вредним сарадником и утемељачем, пок. *Хугом Вајфертом*, који је у првим бројевима штампао једну врло знатну нумизматичку студију: „Споменици о узећу Београда од Турака године 1688., 1717. и 1789.,“ уз коју је приложио и дивно израђене таблице, које су о његовом трошку рађене у Бечу; даље са вредним учитељем Корчулским г. *Видом Вулетићем-Вукасовићем*, који је највише обрађивао старо-босанске натписе; са познатим историком г. *Љубом Ковачевићем;* са познатим војеним писцем г. *Ј. Мишковићем*; даље у последњој свесци „Старинара“, која нимало не заостаје за осталима, него још показује и напредак, сретамо се са једним новим сарадником, са нашим чувеним историком, високопречасним архимандритом *Иларијоном Руварцем*, који је „Старинара“ обогатио „Прилошцима и грађом за повест о српским манастирима“ и т. д. Али највреднији радник и управо оснивач и стуб археолошког друштва јесте познати наш професор и археолог г. *М. Валтровић.* Он је још из раније чувен са многих својих чланака о уметности опште, који су растурени по појединим листовима, и са дела Prodromos, којим је рад био да страни свет упозна са успесима рада свога и друга му г. *Др. Милутиновића* око снимања и испитивања споменика старе српске црквене архитектуре, живописа и скулптуре. А најобилнији му је рад у „Старинару.“ За ових пет година, од како „Старинар“ излази, нема броја, у којем се не би налазио и по који његов важан прилог, било то из праве археологије било из нумизматике, епиграфике и т. д. Код својих ђака је у великом поштовању са своје заузимљивости, приступачности и љубави, са којом предаје свој предмет.

Ако икоме, то се њему има захвалити, што Србија има своје археолошко друштво, и што то друштво и поред слабе државне помоћи и сразмерно малог одзива од стране интелигенције и у данашњим приликама напредује и показује рад, којим се ми Срби можемо поносити и веселити, јер нам показује, како код нас има услова, земљишта, воље и дара за сваковрстан користан рад, у пркос свима неприликама, које стају таквом раду на пут. —

Покушао сам, да ма у најкраћим потезима изнесем побуде, оснивање, рад и развитак српског археолошког друштва. На завршетку нека ми је дозвољено замолити поштоване читаоце „Стражилова“, да ме извине, ако сам дуже, него што је требало, морио њихово стрпљење и да ми допусте дати израза својој нади, да ће ово неколико редака подстаћи којег родољубивог брата, да ово друштво, колико му је могућно, потпомогне, јер оно, као чисто народно подузеће, то потпуно и заслужује.

ИЗ СРПСКИХ КРАЈЕВА.

БРШЉАНИЦА.*)

На пропланку Гарићких брда пружила се убава долина. По долини се нанизала два реда кућа покривених понајвише сламом. То је село *Бршљаница*. На први поглед ти се чини, да их нема ни десетак кућа; но кад станеш на згодније место, видећеш читав низ, кроз који да прођеш, треба ти у лаку руку читаво три четврти сахата.

По самом изгледу мора ти упасти у очи лепота предела, па и самог места, и ако ћеш одмах приметити, да је село сиромашно. Не има тога, кому се несу допали они високи јабланови посред села, који га управо и уздижу, те изгледа као каква мала варошица.

Бршљаница граничи са севера с *Гарићким горама,* с истока са шумом *Петковачом* и *Дишницом,* са запада с *Кестеновцем,* а с југа ти је отворен видик према *Пакрацу* и његовим горама.

Сви становници су ту *вере* православне. Ал народ не зна друкче да каже већ вере *српске*. Кад дође к судцу, па га судац пита: „Које си вере?“ — не ће никад казати друкче већ: „Српске.“

Народ се у Бршљаници бави највише *пољорадњом.* Али свака кућа има и свој виноград; но виногради слабо рађају. *Пчеларство* се ово последње неколико година почело прилично неговати, те сад већ свака друга кућа има пчела.

Своје *ношиво* прави себи сам народ од домаћег платна. Мушки носе лети прслук (зобунац), кошуљу, гаће и опанке; зими још чакшире и капут од даровца. (То је овчија вуна, за то у посебним млиновима приређена.) Женске, осим кецеље, са свим су у белини; а зими носе и кожух. Мушки наравно увек имају торбак преко себе; и торбак је од даровца. Тако и певају тамо:

„Хаљина му од даровца,
Сав је руњав као овца.“

Децу своју дају врло нерадо у школу. Иначе је народ питом и врло добар.

У околини и у Бршљаници има доста занимљивих народних обичаја. У Вуковом „Животу и обичајима народа српскога“ има прибележено нешто о српским народним обичајима по српским крајевима па и по Хрватској. Ал ово не нађох тамо. Па да га прибележим: О *Ђурђеву* оплете момак од буковог грања као кошницу тако велику, да се цео њом поклопи. Лицем на Ђурђев дан иде још с једним од куће до куће и код сваке певају:

„Добро јутро, добри господари,
Ево вама зеленога Ђурђа,
Мокар као водица,
Росан као росица.
Ђуро се стреса,
Да му дате меса;
Ђуро иде из планине,
Да му дате сланине;
Ђуру боли глава
За два за три јаја.“ и т. д.

Свако га дарива по чимгод, као што и сам иште у песми.

О Петрову иду *ладалице* То су четири девојке и с њима један мушкарац, који им носи кошару, па иду од куће до куће, те певају:

*) Драговољно уступамо места овом опису у нашем листу. И ми желимо, да се што више и што озбиљније поради на тој страни. *„Матица“* наша расписује толико година награду за опис *Фрушке Горе,* па никад ништа од тога. Не верујемо, да је то с тога, што ваљда нема у нас људи дораслих тому послу; него ће бити без сумње узрок то, што се ту иште, осим труда и знања, доста и трошка. „Матица“ не може на то више жртвовати, него што је одрисила, јер су јој новчана средства малена, а наше потребе велике. Тому се доскочити може овако, кад би наши писмени људи у народу (у првом реду свештеници и учитељи) сами бележили бар о свом месту, што виде и чују од народа самог, онако како ко може и уме. Дакако, да сваки тај опис тако не би могао бити свестран, дакако, да није сваки кадар испитивати и проучавати научно све одношаје и етнолошке и геолошке и историјске, и т. д.; али би нам било много поможено и тим. Има у нас по разним крајевима рушевина, водица, извора, кланаца, поља, потеса, и т. д. с разним именима, а за која су привезана у народу разна предања; има обичаја, који нису нигде побележени, а врло много могу да користе познавању народа нашег; и т. д. То бар побележити и штампати, већ је прилична добит. А стручном научењаку лакше ће бити временом проучавати их на своју руку. Белешке и описи ти треба да су само *верни* и *тачни.* Томе би могли доста допринети и наши ђаци, кад се о школским одморима баве код куће. Поред свега посла свога, што га тада имају, довољно им остаје времена и за ово. — И ми ћемо у „Стражилову“ сваком таком послу радо уступити места. — У.

„Ладо, Ладо, лијепо је Ладо,
Бог помагај, миле мајке,
Миле мајке и снашице,
Бог помагај твоме двору,
Твоме двору господскоме.
Свети Пера коло води,
А Никола бога моли,“ и т. д.

а крај сваког тог стиха припевају:

„Ладо, Ладо, лијепо је Ладо!“

Око Бршљанице има доста знаменитих места.

Пре не знам колико година беше тамо *манастир,* који се зваше по имену самог села. Манастир је тај разидан, а од њега је доцније подигнута црква у Бршљаници. Зашто је тај манастир пропао, ево једне приче, која живи у народу: Било у Бршљаници девет попова све из једне породице, па страшно мрзили калуђере. Увек гледали, да ухвате прилику, како да их оптуже и отклоне оданде. Изреда се њих осам и ни један ништа не учини. Последњи поп исте породице оптужи калуђере, да су испекли крадена вола, унели га у цркву и онде се частили. За то буду калуђери протерани, а манастирска добра припану народу. Но каже се, да су калуђери истерани на правди бога; а приповеда се још, да су три дана служили службу на голим коленима и проклињали ону поповску породицу до деветог колена. Као што народ верује, клетва се та и обистинила, јер су то сад тамо пуке сироте.

Не далеко од старог манастира има извор, који народ зове *Рајском водом.* За њу кажу, да је лек од очију. Вода извире из три храста, који су један поред другог. На средњем има икона мајке божије. Сваке године неки пут чита месни свештеник ту молитву и народ се скупља.

На сахат хода кроз шуму дижу се на брегу рушевине старог *Гарић-града.* Како је тај град пропао, прича се у народу овако: Некад је владао њим кнез *Гара*, богат и силан кнез. Турци га преким оком гледали, и наврзли се, да му освоје град, па га на послетку преваром и заузму. Још и данас здрави стоје бедеми и једна кула; а две куле су са свим скоро порушене. На врх бедема има израслих букава, које су своје жиле уплеле међу камење. На једној кули познаје се, како је стајао балкон; а камење, што провирује, врло је лепо изрезано.

*

Описах то незнатно српско сеоце за сад, како знадох и умедох. Изазвало ме на тај посао то, што видим, како се у нас врло мало разбира за наше крајеве. А нема сумње, да би се оваким послом дошло до много занимљивих података за познавање и проучавање разних наших места и њихове околине, народа и народних обичаја. Шат се у будуће у нас више пажње обрати и тому раду! **X.**

КОВЧЕЖИЋ.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— Набавили смо књигу „*Lyrische Dichtungen von Branko Radicsevics.* Aus dem Serbischen frei übersetzt von *Georg von Schulpe.* Дело је посвећено Његовом Величанству краљу Милану I. У предговору осврће се преводилац у кратко на народно песништво наше, описује Бранков живот, карактерише му појезију одушевљено и завршује, „како је настојавао, да неколико од тих песама на немачки језик преиначи, а опет да очува и прикаже фину, често шаљиву језгру и чудновату, нежну драж њихову.“ После Светозара Манојловића то је други песник, који се латио, да где које песме Бранкове пресади у немачку књижевност. Ми смо му захвални, што није пожалио труда, тим већма, што се у преводу јасно огледа не само песничка способност преводиочева, већ заиста и дух нашега песника. Такав превод, особито краћих, лирских песама, има тек праву вредност своју: читаоцу у духу и особини свога језика приказати дух и особину страног песника То је пак преводиоцу тако пошло за руком, да се где које песме читају као оригиналне, и ми смо уверени, да ће на Немца, који не зна српски језик и Бранка, учинити и такав утисак. Нама Србима, који смо с нашим народним песмама и с нашим великим песницима тако рећи одрасли, да како да се при читању и најбољег превода, и нехотице појављује и истиче дух и особина и нашег језика, те нам се непрестано чини, да је то све у српском језику ипак боље, много боље. Али ми не треба тако да судимо, ми себе, ма и силом, морамо замислити као читаоца Немца, јер само на тај начин можемо у добром преводу праву вредност наћи. Ми искрено поздрављамо песника-преводиоца и само бисмо желили, да обрати своју пажњу и на друге наше песнике, како би немачки свет упознао са многим красним бисером наше лирике. Он је у овој књижици, по свој прилици нехотице, већ приказао Немцима нашег Змај-Јована Јовановића, јер песма „Деда и унук“ није Бранкова. Обраћамо пажњу нашег света на приказано дело, које је уједно и у красном спољашњем руху угледало света.

САДРЖАЈ: Под багреном. (Свршетак) — Два песника. Песма од Војислава. — Хања. VI. — Из Хајна. Две песмице, превео Сава Д. Мијалковић. — Прилошци И. Руварца. 6.) О имену и називу првога српскога цара. — Културна писма из Београда. Пише Светислав. I. — Из српских крајева. Бршљаница. Од X. — Ковчежић. Књижевне белешке.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваког четвртка на читавом табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. на по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 ф. на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата администрацији „Стражилова“ у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 35. У НОВОМ САДУ 1. СЕПТЕМБРА 1888. ГОД. IV.

НА РАСТАНКУ.

Кроз сумрак, што се вије, заходног сунца зраци
Злаћаху Дунав плави и лаган трошни чун.
Још једном иза њ гледнух брежуљак онај мили,
На коме се зелењаше заветни, густи џбун.
У хладу његовоме често сам лешк'о тамо
И твојих коса смеђих милов'о лаки прам,
Тонећ у оку твоме са песмом уздисаја
Душу ми прихваташе милости слатке плам!

А лаки играху вали и чунић лећаше даље,
Обале већ се крију погледу жељеном;
О, с богом остај, мила! Незнане, стрме путе
Усуд ми стире саде у свету далеком.
На бурним таласима нија се срећа моја,
К'о листак устргнути, ког носи вихар клет;
Шта мари, где ће пасти, где ће се одморити!
Та све је једно њему, свуда је хладан свет.

Д. Ј. И.

ПАСТИР САВА.

ПРИЧА ИЗ СЕОСКОГА ЖИВОТА.

ОД В. МИЛАНА МАРИНА.

I.

сад га се често сетим. А није ни то тако давна било, од прилике пет шест година.

Био је пастир код газда-Ћире. Омален, смеђ, плавих сањалачких очију, малих наусница, свакоме је некако падао у очи. Не знам, шта је то тако на њему било, да смо га сви волели. Оно да рекнеш, био је пун говора — није; шаљивчина — није ни то; на супрот, био јеваздан ћутљив, сетан, невесео . . .

У крчму ретко кад да је и одлазио. Није ти тај ни пио вина, ама ни да гуцне, а ретко је кад пристао и с девојкама.

Враголасте наше цуре, па кад он прође поред њих, не могу а да не прсну у смеј.

»Гле, Соко, Саве, како нас обилази!«

»А враг би га знао, као да ћемо га изести . . . Та ми га већ и онако знамо!«

Он би тад већ био на другој страни, а чинио би се и невешт, као да и није поред њих прошао. Тек кад би одмакао далеко од рогља, осврнуо би се. Мало би стајао, онда би се упутио управо у кућу свога газде. Обишао би свој чопор у обору, помиловао би по које малено јагњешце, па би сео гдегод у прикрајак, а мисли би му се врзле по глави.

Ваљда би се тада сетио свога детињства. Сетио би се своје добре покојне нане и свог честитог оца. И он је некад био сретан, весео, задовољан. Трљао се и играо по шору са осталом дечурлијом, проваћао то лепо време весело, безбрижно. Али сад, сад је са свим друкчије.

Остао сам самохран без иког свога. Оно мало винограда, што му остало од оца, уби које лед, а које филоксера. Наишла велика »дација«, те овамо те онамо, а виноград са свим пропаде. Шта ће, куд ће, кукавац, већ хајд у пастире. Најмио се у добра газде, па му чува овце. Оно парче пастирског хлеба тако је слатко, ал је кад кад и горко. Он је то осећао, та био је тако добре и смирене душе, а мекана срца, па је увек и био сетан, суморан.

*

Сећам се оног мог уживања у селу, кад наступи вече.

С планине задухне хладан поветарац, а вечерња тама неприметно се стане спуштати. Безброј сјајаних звездица осуле би се по тамном небесном своду, издишући, трепирећи као оно сићава кандиоца у нашој маленој црквици на јутрењи.

У селу би се тад тишина, она свечана, сеоска тишина, што тако годи свакому, с вечерњим сутоном заједно спуштала . . . По кад кад тек узнемиривао би је по какав усклик, па би и опет све умукло, све би се предало тој свечаној тишини, тој дивној ноћи у мирисна наручја . . .

Тад би се с друге стране села, тамо далеко у даљини, као из дубљине црне таме зачуло тако умилно, тако дивно свирање из фруле, па би се преливало у тисућ гипких тонова и трила . . .

Ко није чуо оне дивне пастирске песме уз фрулу, оне идилске, и тужне и сетне народне мелодије?!

У сваком гласку том тако је узвишено изражено оно бујно осећање, што га осећа чисто, непокварено срце у пастира. Ти тако прости звуци знају да очарају и да занесу душу, срце и ум, да се диве тој тако простој народној уметности.

Ја бих тад седео у своме дворишту, па бих уживајући слушао те песме без речи, што их је пастир с фрулом тако жалосно извађао . . .

Знао сам, да то Сава свира. Заволео сам тог честитог момка још првих дана. Кад год би се вече спустило, дотерао би он овце на ледине тик близу села. Ту би пустио своме срцу на вољу, извадио би фрулу иза појаса, па би свирао до неко доба ноћи. Нежни они јагањци као да су разумели оно његово свирање, полегали би крај њега, па, преживајући ужватану траву, мирно би га слушали . . .

Ја сам волео то свирање а и лени пастирски живот.

Једном сам му и рекао:

»Знаш, Саво брате, да ти чисто завидим, што си пастир. Ти уживаш, благо теби! Леп је то живот.«

Он је само ћутао, а очима би ме неверујући а уједно и жалосно погледао . . .

II.

У нашем селу има доста газда. А како и да не? Велико село, а бо'ме ту су и грунтови. Толике њиве, виногради, воћњаци, а где је још и стока.

Кад би се онако баш бројале све газде, газда Ћира би био једно седми газда у селу. Нема толико земље, ал оно што има, то му је баш ваљано и уредно. Марљив и вредан човек, па се пашти, своју земљу обрађује, а и стоку негује. Кућа му је пуна, баш му ништа и не фали. Живи умерено, ал је и добричина.

Једни кажу:

»Е, лако је Ћири, лако! Шта их има у кући, свега њих петоро. Много се уноси, а мало се износи и троши!«

Оно баш право и да кажем, тако је. У Ћириној кући мало их је на броју. Он, његова жена, кћерка му Стојка, слуга и пастир Сава. Мушке деце Ћира није ни имао, ма да је то јако желио.

Да бо'ме, жао човеку, што му не ће име на сермији остати.

Ал је за ото своју Стојку двогубо љубио, и као ћерку и као сина. У њој је гледао сву своју срећу, сву своју радост.

А Стојка је и била девојка на своме месту. Лепушкаста, гаравуша мала, да ти чисто око стане, кад је гледиш. Бело оно њено лице као млеком умивено, а танак онај њен струк као у вите јеле. Кад иде кроз село, све јури-жури, а понос јој вири из очију.

Многи јој кажу:

»Не ваља, што је тако поношљива. Ал да бо'ме, таква јој је и мати. Куд ће ивер од кладе!«

Једном јој је рекао један момак у селу:

»Ајде, Стојка, да се волемо!«

Није да га је оштро погледала, као да га је погледом пресекла. Уста јој се напућише, а обрве се навукоше и — момак се посрамио.

О том је после говорило цело село дуго и дуго . . .

Момци је се клонили, а и девојке се слабо с њоме дружиле.

»Иш не праши! Подигла нос, као да ће у небо!« — вели Сока Гргурева за њу.

»Ју, за Бога, Соко, а што ти то диваниш? Зар не видиш, да је то врајла? — узе реч нека из Бошњакове куће, а по том дода заједљиво: »Ко ће с њоме, друго, кад смо јој ми паорке!«

А и било је баш тако.

Истина, да јој то ама баш ни мало није лепо стајало. Зар њу није ни најмање у срцу пекло, што је се другарице клониле и што су је момци јавно исмејавали?

»Шта ћеш у коло?« — рекла јој једном мати, — »кога има тамо? Све које ко.«

То дочуо газда Ћира, па се помами:

»Шта је учиш којешта! Нек иде, нек игра, а да шта ми је она, госпоја! А?! Избићу ја то и теби и њој из главе . . .«

Газда Ћира тако пред њом, а кад изашао на поље, а он се већ покајао, што је тако изгрдио. Но и ако се за то покајао, за друго се није. Давао је себи право, што јој је једном и то пребацио. А и како да не! Куд год се крене, цео свет га кори, што му је кћерка таква.

»Но Ћиро, а куд ће ти душа!« — вели му једном један добар пријатељ његов, — »а што си, Бога ти, подигао тако ону твоју Стојку?! Не чудим се њој, већ теби. Ти си бар паор као и ми, разборит си . . .«

И даље је хтео, али му Ћира махну руком, да ућути. Намргодио се, па отишао даље.

То га је пекло.

Дошао у двориште, а оно пастир Сава тера овце у обор, па броји.

»Саво, синко, је си ли што гладан?« — прекиде га он и мило га погледа. Јако га волео.

»И јесам и нисам, бато, шта да ти рекнем. А баш бих могао,« — рече Сава и седе на своје старо место.

Ћира сео до њега, а мало после стаде кћерку викати.

»Ој, ој!« одазва му се она из куће.

»Дед, донеси Сави да једе!«

Сава чуо њен глас из куће, па се чисто као насмеши. Извадио нож из појаса и поче се спремати да једе.

У том дошла Стојка.

Стала пред њега, па му пружа јестиво, а очима га тако мило мери. Засукала рукаве до лаката, па не знаш ил јој је рука беља од сира, што га је пружала, или сир од руке. Очи су јој некако чудновато сјале, а сиромах пастир Сава није смео у њих да погледи.

У срцу своме осећао је нешто мило, а рука му је неприметно задрхтала, кад се дотакла њене руке. Чисто се хтео да лати своје фруле, па да јој онако сетно, чедно засвира, да олакша ту милину, што му се тако ширила у грудима. Сваки онај комад суха хлеба, што је примао од ње, кад је полазио с чопором на поље, био му је тако кусан, тако сладак. А кад год је дотеривао овце у обор, па их бројао, увек би се збунио у бројању, кад би се она ту десила.

Обично је два три дана бивао од куће, и тад би се журио што пре да дође у свој обор, да је види.

У вече пак, кад би био на пољу крај оваца, латио би се своје фруле, па би у њу свирао дуго и дуго, а она му тада никад не би избивала из главе.

И сад није хтео да једе, ма да је био гладан, догод она није отишла. Тек кад се Стојка у кућу упутила, гледао је он за њом погледом љупким, погледом пуним тежње . . .

Осећаји његови множили се. Ћутао је, ал је много осећао. На ум му изађе његова пука сиротиња, а врела суза кану му из очију.

»Саво синко, ти као да плачеш?!« — рече му газда Ћира, па га помилова по глави као своје дете.

Но он је само гутао залогај по залогај хлеба, а с њим заједно и своју тугу, своју жалост . . .

*

Тек што се смркло, а из даљине се зачуше звуци Савине фруле. Он је свирао тако сетно, тако невесело . . .

III.

Дошло и пролеће.

Сад се већ тако у вече не чују девојачке песме, а пре, пре је, Боже мој, све врило. Особито кад се враћају у вече с рада у село.

Девојке се све поудавале, које јесенас, а које зимус. Остале саме швигарице.

Да, нису саме. Ту је још и газда-Ћирина Стојка.

»Она ће, крај њене луде памети, плести седе,« — рекне за њу тек по која млада.

Стојка је већ за удадбу. Њених се година другарице још лане поудавале. Но она нит је лане, нит ове године.

Неки веле за њу:

»Пробирач нађе отирач!«

А да је бар тако!

Ниједан момак није смео да завири у њену кућу. Бојали се зар, да се не осрамоте. Или нису смели, или баш нису хтели. Не знам.

Она је остала још онака иста, каква је и пре била, нит је ишла у коло, нит се с ким и дружила. Тек би кад-кад изашла у двориште и ту би дочекала Саву са овци. С њим је најбоље и најрадије диванила.

У њену срцу заче се нека наклоност према овом добром, ал сиротом момку. Њега је некако највoлела, с њиме се разговарала, па шта још више, и сажаљевала га је.

Једном му је рекла:

»Дед, Бога ти, Саво, посвирај шта!«

Њему није више требало. Радосно се латио фруле, па јој је свирао тако лепо, тако жалосно... Он јој је кроз фрулу говорио. Ти ситни звуци и гласови били су тако верни изрази његова осећања, његових мисли... Ох, да је Стојка те звуке разумевала!...

Ова фрула много јој казивала, много, много говорила. Чуј само како дивно свира, као да вели:

Немам љубе, немам никог свога,
Аој Стојка! Стојка!...

Она је слушала, слушала, па није ни дочекала краја. Била скочила па одскакутала у кућу.

Пред врати је дочека мати:

»Шта та тамо ленштина само свира! Зар још није помузао овце?! Што га не тераш.. Ал већ..«

А Сава је и даље свирао тако дивно, тако сетно невесело....

* * *

Газда Ћира од неког доба, па се човек к'о чисто променио. Нит се с ким дружи а још мање говори. Кад иде по улици, а он спусти главу, па нешто премишља, Шта му се, Боже мој, све то врзе по памети?

Једни веле:

»Као да су га, буди Бог с нама, вештице заманђијале. Погледајте га само, тај као да није чист.«

Други опет:

»Но, хвала Богу! човек здрав и читав, мало се забринуо, па одмах хука бука на њега. Не знам веле: није чист, није сам, и све које шта.«

Опет ће они први:

»Е, гле ти то њега, забринуо се, а не знам за шта. Шта му то тако фали, да се забрине? Кућа добра, пуна, сермија јака, па шта да му фали, а?!«

А они ће други:

»Ајд' ћутите већ једном, шта сте се ту успропадале!... Шта му фали, шта, то он зна најбоље... А знамо баш и ми. Зар то није брига, кад му дете прематори за удадбу, па нит да му се какав момак помоли у кући. А Стојка је баш лепа, само...«

То чула млада из Гргуреве куће, што се ономлане довела:

»Ију, свете и народу, шта они диване!.. Забринуо се за Стојку. Хој, хој, има она момка, да му нема пара. Леп је, наочит је, та сладак је, као да је на чокоту поникао!«

»А ко то?«

»Који је то?« завапише све у један глас, па јој се приближише.

»Ко?! Зар ви то још нисте знале!«

Па ће тек млада Гргурева онако да им шапне, да нико не чује.

»Та је л' истина?« — зачудише се све и пљеснуше се рукама.

»Да, да, истина, истина,« — вели млада.

»Онај Сава, пастир њин!« — чуде се опет.

»Да, Сава пастир,« — потврди млада.

»Ију!...«

»Хо, хо, хо!«

А тек ће једна:

»Та иди, Бога ти, ја то не верујем.«

А млада ће Гргурева да почне уверавати:

»Е, па кад не верујеш, а ти чуј. Ето синоћ ја и моја Лепа враћамо се с извора па поред авлије газда-Ћирине. Идемо ми нас две тако, па ћутимо, а тек ће моја Лепа: »гле, снајка, тамо, гледај само, гле!« Ја се осврнула, па погледала тамо, а оно Сава и Стојка...«

»Љубе се!« — упадоше јој све у реч.

»Не, није. Чујте само даље. Ја се осврнула па погледала тамо, а оно Сава и Стојка...«

»Грле се!« — прекиде је друга млада.

»Та стани, молим те, пусти ме, док све кажем... Ди сам само оно стала...«

»Ти погледала тамо, а оно,« — каже јој једна.

»Да, да. Ја се осврнула, па погледала тамо, а оно Сава и Стојка седе једно до друго, ево баш овако, па се нешто разговарају. Она се смеши, а он се смеши. Ја таман да дођем ближе, да чујем, шта то тако диване, а Сава поче у фрулу свирати... Она устала, па стала тако до њега са свим, па га гледа, гледа, мислиш не трепће. Док ти једном не скочи она и не одјури у кућу...«

Жене све стале па се чуде.

»Хе, хе, хе, — ето те славне наше врајле, милује се са чобанином. Тако јој и треба!«

»Да, да, нека, нека,« — додадоше остале...

Сутра дан већ пуче глас по селу:

»Врајла Стојка се воле са чобанином Савом.«

Већ је и спевали по једној песми:

Врајла Стојка све штудира,
Кога да избира.

За паора поћи не ћу —
Ја ћу за пастира — еј!
Ори се по селу . . .

*

То вече био Сава с овцима на пољу. Није ни мислио, а још мање знао, шта се о њему по селу говори и пева и да све село о њему бруји.

Дотерао овце на своје старо место, сео на своју опаклију, извадио хлебац и сир и стао јести.

Како му је само слатко пријао тај комад хлеба! То му је Стојка дала, кад је јутрос пошао од куће.

Ја сам опет седио у своме врту и нестрпељиво сам очекивао, да се жагор и ларма у селу смири, да чујем из даљине Савину фрулу, Савину тужну песму . . .

Таман умуче и последњи глас жагора у селу, а Савина се фрула зачу из даљине, тако дивно, тако сетно, невесело . . .

И месец се био појавио, кад су задњи звуци Савини до мене допрли. Још мало . . . и ено их умукоше са свим . . .

IV.

Газда Ћира сутра дан уранио рано. Нешто зловољан лати се своје палице и неприметно оде из куће. У глави му још зујала јучерања песма, у којој су му спевали кћерку са Савом.

»Таква срамота на моју ову седу главу!« говорио је путем сам себи. »Девојка ми изашла на глас . . . То нисам ни мислио да ћу дочекати! . . . Хм, хм! Па бар да је што и у истини. Оно, право да кажем, ни Сава није рђав, ал је ова моја поносита! . . . Да л' заиста Сава мисли што о њој?! . . .«

Сиромах газда Ћира још није могао да увиди, како Сава воли његову Стојку. Хтео је да пита Стојку за то, но она није била код куће, баш јуче у јутру била отишла у треће село својој тетки. Данас је тамо слава, па навалила по што по то. да тамо оде. И отишла је, па и није чула синоћну песму.

Ал Сава, он је тек ваљда чуо!

Врзло му се даље по памети:

»Ако је што у истини, онда боље нек се та ствар лепо сврши. Сава је добар, ваљан и честит момак. Ушао би ми у кућу, па би ми одржао сермију. Ал ако није ништа у ствари, онда, онда . . . Но то тек не може бити! Од куд свет то да зна. А свету се тек не могу уста запушити! . . .«

Мислио је и мислио сиромах човек, а чисто га је зној пробијао од силних мисли. Био се упутио управо Сави. Знао је од прилике оно место, где се сад Сава с овцама налази. Хтео је ма како да докучи бар од њега што, ако није могао од Стојке. Та целу боговетну ноћ није могао ни тренути, а све због тога.

»Па, ето,« уверавао је даље сам себе, »није ни то тако велика срамота, ако ми кћерка пође за пастира . . . Да, да, ето газда-Стевин зет, шта је био? Био прост слуга код њега, па још туђин, а Сава је наш, из нашег села. Био му отац поштен и вредан . . .«

Сава био баш устао и терао своје овце даље, кад зачу за собом бат ногу. Осврну се и види свог газду, где му иде.

Није ни слутио, шта му се спрема.

»Добро ј'тро, Саво!« поздрави га газда Ћира.

»Да Бог да, бато! А од куд ви тако?«

»Ето сам ти мало дошао, да видим, шта радиш.«

Сава сео, а и газда Ћира крај њега.

»Море, Саво«, почеће мало после он, »а кад си ти из села?«

»Још од прекјуче, бато.«

»А, тако! Па ниси ни чуо, шта је у селу?«

»Нисам«, рече Сава, а очима се узверио.

»Певају те момци и девојке.«

»Мене!« зачуди се Сава.

»Да, тебе, тебе! Па крај тебе и моју Стојку.«

Сава се узврпољио. Те речи шинуше га посред срца жива.

»Понда?« — оте му се плашљиво из груди.

Газда Ћира мало ћутао, па тек после настави:

»Јес' чуо, Саво синко, је л' ту шта истине?«

Сава онемио, ама ни да писне.

»Ако је то баш све тако, а оно нека и буде . . . Ја не ћу бити противан.«

Сава се саже и пољуби га у руку. Хтео је нешто да рекне, ал му се језик заплео, мислиш: не може даље. Томе се за цело баш ни у сну није надао . . .

*

Била слава у суседном селу, па и прошла.

Стојка дошла са ње, а код куће је сви радосно дочекаше, а особито газда Ћира и пастир Сава. А мој Боже, како и да не!

Стојка чула све . . .

Момци и швигарице баш испод њезиних

прозора удесили ону песму. Није да певају, све се ори . . .

»Обешењаци једни!« цикнула јој мати, »чуј, како нас срамоте! Ал већ . . .«

Стојка је само ћутала.

Да ли јој је годила, Боже мој, та песма?!

V.

Било је после тога у кући газда-Ћириној и повуци и потегни.

»Ако је то баш све тако, Стојка, онда — онда и нека буде!« говорио је газда Ћира.

»Шта!« осу се на њ жена му. »Море, Ћиро, јеси ли ти при себи?! За оног чобанина Саву!... Бре, виле у њега, нек ми се таки торња из куће!...«

Даље није могла, сва се задувала.

Газда Ћира стао код Стојке:

»Стојка, реци истину, до тебе је!«

Она сузила, па сагла главу.

»О-ћу!« оте јој се тако лагано из груди, да се једва чуло.

Мати њена сиктала је као гуја. Било вике и псовке по читав дан. Ту се десио после и попа, и тетка и чика, те овамо, те онамо, једва се то све некако смири . . .

»Па кад је њена воља!« заврши тетка.

* * *

Били сватови, па и прошли.

Сава узео Стојку. Ушао јој у кућу, па обоје сретни

Свет, као свет, свашта говори.

А млада Гргурева свуд говори:

»Бож' опрости, што већ морам тако да кажем! . . . Оно, зар сте ви биле слепе, па нисте видиле, шта је тамо и како је .. Девојка, па се ноћу врзе око момка! . . .«

»Ха! . . . То је дакле то! . . .« прихватише остале.

»Ал је Ћира још мудрији био! . . . Оно, бојао се човек, да му се не заплаче у кући, па дај шиљи Стојку чак у треће село код неке баба-Јоке, кажу, да јој да неко корење, она то зна. Па кад је видео, да ништ' не помаже, а он дај брже сватове . . .«

»Ију, друго, па зар је то баш све тако!« чуде се неке поругљиво.

»Да Бог да, не имала нигде мира, да Бог да . . . ако то све није тако! . . .«

Ту се десиле неке бабе, па кад чуше, шта је и како је, прекрстише се:

»Бож' опрости и свети Макевеје! . . . Ју, та тај ће свет скорим с неваљалства пропасти! . . .«

*

И од тог доба залуд сам очекивао свако вече пастира Саву, да опет онако дивно посвира . . .

Тек једном, кад сам био код газда-Ћире неким послом, десио се и он у соби.

»Саво, а ди ти је фрула?« питао сам га.

»О, мој господине, ту је она, чувам ја њу.«

»Па дед ми још једном посвирај онако, како само ти знаш!«

А и Стојка навалила на њега.

Он се лати фруле, па стаде свирати. Но та песма ни налик није била на оне пређашње. Ти звуци беху весели, а не сетни, жалосни. Та песма била је одјек његове радости, његове среће и задовољства . . .

ХАЊА.

ПРИПОВЕТКА ХЕНРИКА ШЕНКЈЕВИЋА

С ПОЉСКОГ ПРЕВЕО РАЈКО.

(Наставак.)

Кад то рекох, ако се и јесу сви опирали, осим оца, уседнем на коња, па јурнем у липову алеју. Франко отвори капију и одмах је за мном затвори. Бејах огорчен у души и скакао бих преко тих летава, да су још два пута више. Одјахавши за триста корачаја, окренем коња и пустим га у кас, који се за час промени у трку.

Наједаред приметим, да се седло пода мном љуља.

Било је једно од овога двога: или је пукао колан, кад је Селим мало час скакао, или га је Франко попустио, да коњ може одахнути, па или због глупости, или због заборава, није ми за времена то наспоменуо.

Сад већ беше доцкан. Коњ се у највећем трку примицаше летвама, а ја га више не хтедох задржати. Остао, пропао, — мишљах у себи. Обузело ме неко очајање. Стиснем грчевито коњу бокове: ветар ми звиждаше у ушима. Наједаред ми синуше летве испред очију, швиђнем бичем, осетих, како се дижем у ваздух, до ушију допре врисак из ходника,

у очима ми помрче и... за часак осетих се на земљи.

Ђипим на ноге.

— Шта је то било? — повичем. — Јесам ли слетио с коња? Онесвестио се?

Крај мене стајаше отац, поп Људевит, Селим, Касије, госпођа д' Ив и Хања, бледа као дувар, са сузама у очима.

— Шта ти је? Шта ти је? — довикују са свију страна.

— Баш ништа! Пао сам, ал нисам ја крив. Колан је пукао.

Збиља, иза кратке несвестице осећах се са свим здрав, само ми требаше да мало одахнем. Отац ми поче пипати руке, ноге и плећа.

— Не боли? — запита.

— Не. Са свим сам здрав и читав.

За час ми се поврати и дах. Бејах само љут, јер ми се чињаше, да се показујем смешним. А и морао сам изгледати смешан. Падајући с коња, прелетио сам као из пушке целу ширину пута, који иђаше око травника, и падох у траву, а због тога лактови и колена мога белога одела беху зелени од траве, а одело и коса у нереду. Но мимо све то, тај несрећни случај беше као наручен. Ето, мало час цело се наше друштванце занимаше са Селимом, као гостом и као новим гостом; сам му ја, до душе на рачун својих лактова и колена, преотех ту палму. Хања приписиваше удиљ себи, а да мимогред кажем, с правом, повод том вратоломном покушају, па се стараше, да добротом и умиљатошћу испашта своју несмотреност. У таким приликама брзо ми се поврати веселост, која пређе и на цело друштво, мало час онако престрављено и пренеражено. Забављасмо се, да не може бити боље; донесоше пaужину, при којој беше Хања домаћица, а после изидосмо у башту. У башти се Селим разуздао, као мало дете; смејао се, шалио се раскалашно, а Хања му помагаше од свег срца. На послетку ће рећи Селим:

— Ах, ал ћемо се сада у троје забављати!

— Волела бих, да знам — рече Хања — које је од нас највеселије?

— То сам јемачно ја — одговори.

— А можда сам ја? О, и ја сам од природе врло весела!

— А најмање је весео Хенрик — примети Селим. — Он је по себи озбиљан и мало меланколичан. Да је живео у средњем веку, постао би за цело „лутајући“ витез и трубадур, само што јест, јест; не уме певати! Али нас двоје — додаде, окрећући се Хањи — не би се никад боље могли наћи, све да смо се свећом тражили.

— Ја се с тим не слажем — рекох. — Ја мислим, да се само противне нарави слажу, јер једна има оне особине, којих друга нема,

— Хвала ти! — одговори Селим. — Признајем, да ти од природе волиш плакати, а госпођа Хања смејати се. На то могу још рећи: узмите се!...

— Селиме!

Селим ме погледа, па се стаде смејати.

— А шта је то, млади господине!? Ха, ха, ха! А сећаш ли се ти беседе Цицеронове pro Archia? Commoveri videtur juvenis, а то пољски звони: рекао бих, да је младић збуњен. Али то не значи ништа, јер ти славно и без узрока раке печеш.*) Госпођице Хања, он славно пече раке, а сад их је напекао и за себе и за вас.

— Селиме!

— Ништа, ништа. Хоћу да кажем, како ја мислим. Елем, ви господине плачко, и ви госпођице, госпођице смешка, узмите се. Ево, шта ће бити: он стане слинити, а ви ударите у смех; никад се не разумете: никад слоге, увек неслога, па какве су ми то сложне нарави. О, са мном је нешто друго! Ми би се смејали целога века, па крај.

— Ах! Шта ви говорите? — одговори Хања: ни пет, ни шест, стадоше се грохотом смејати.

Мени богме не беше ни најмање до смеха. Селим ни не сањаше, како ме је за срце ујео, кад је споменуо Хањи ту разлику између моје и њене нарави. Бејах љут као змија и за то се одазвах Селиму заједљиво:

— Твоје су мисли врло чудне, а још већма им се чудим, кад знам, да си некако слаб према меланколичним особама.

— Ја? — рече с непритворним чуђењем.

— Да! Споменућу ти само неки прозор, неколико фуксија на прозору и лице међу фуксијама. Дајем ти реч, да не знам, има ли још тако меланколична лица.

Хања стаде пљескати рукама.

— Охо! Сад чујем нешто ново! — повиче, смејући се. — А, лепо, господине Селиме! Лепо!

Мишљах, да ће се Селим збунити и покуњити; ал он само рече:

— Хенриче!

— Шта?

— Знаш, шта раде с онима, који имају предугачак језик?

И прсну у смех.

Хања га ипак стаде пецкати и наваљивати на њега, да бар каже име своје изабранице. Не премишљајући се дуго, рече: „Јужа!“ Али да је знао, шта

*) raka upiec—поцрвенити до ушију.

ће бити,ципилучио би својом искреношћу, јер му Хања не даде после мира до саме вечери.

— Је ли лепа? — питаше.

— Јест.

— Каква јој је коса, очи?

— Лепе, али не онаке, које ми се највећма допадају.

— А какове вам се допадају?

— Коса светла, а очи, да опростите, плаве, таке као те, у које сада гледам.

светлише, лице сину и најзад одговори нежним, пријетним гласом:

— Добро, не ћу се срдити, ако будете учтиви.

— Бићу, тако ми љубави према Мухамеду: бићу!

— А волите ли ви здраво свога Мухамеда?

— Као пси просјака.

И опет обоје прснуше у смех.

Но, а сад ми реците — заподене Хања па ново разговор — кога воли господин Хенрик? Питала сам га, али ми не хтеде да каже.

Стражилово — Бранков гроб

— Оо! господине Селиме!

И Хања се намршти. А Селим склопи руке, стаде се пренемагати и удварати и с оним својим несравњеним миљем у очима поче да говори:

— Госпођице Хања! немојте се љутити! Шта вам је скривило бедно Татарче? Немојте се љутити! дед' се насмејте.

Хања га гледаше и што га даље гледаше, све већма нестајаше облачка с њенога чела. Просто очарао ју. Осмејак заигра око њених уста; очи се за-

— Хенрик?... Знате шта (ту Селим погледа на ме испод ока), он можда још никога не воли, али ће волети. Охо! знам као свето кога! и што се мене тиче...

— Што се вас тиче?... — запита Хања, усиљавајући се да сакрије забуну.

— Учинио бих то исто. Али на послетку.... стан'те мало: можда он већ и воли.

— Молио бих те, Селиме, да се махнеш ћорава посла!

— Поштени мој деране! — рече Селим, грлећи ме око врата.

Ах, да знате, госпођице, како је он поштен и честит!

— О! знам ја то! — одговори Хања. — Сећам се, какав беше према мени после дедине смрти.

Облачак туге прелети сада између нас.

— Приповедаћу вам — говораше Селим, хотећи да окрене разговор на што друго, — приповедаћу вам, госпођице, како смо се, после испита за велику школу, опили скупа с нашим учитељем...

— Опили?

— Да! О то вам је таки обичај, који се не може мимоићи. Елем, кад смо се напили — ја сам вам тада био лакоуман – подигнем чашу у ваше здравље. Лудо сам урадио, ал' да сте видели Хенрика, како је ђипио: „Како ти смеш изговорити Хањино име на таком месту?“ вели он мени. „Јер то беше пијаначки ђумез. У мало се не почупасмо. Што јест, јест, он вас не да понижавати.

Хања ми пружи руку.

— Господине Хенриче! како сте добри.

Но добро — одговорим, дирнут речима Селимовим – али реци сама, Хања, није ли Селим исто тако поштен, кад приповеда тако што.

— О, чудна ми поштења! — рече Селим смејући се.

— Јест богме! — одговори Хања — обојица сте добри и вредни један другога, па ће нам бити скупа врло добро.

— Ви ћете нам бити краљица! — ускликне одушевљено Селим.

— Господо! Хања! Изволите па чај — одазва се од баштене веранде глас госпође д' Ив.

Вратисмо се на чај сви троје, што може бити добре воље. Сто беше постављен под верандом; свеће, у стакленим чирацима, гораху трепетљивом светлошћу, а лептирице, кружећи у лоју око свеће, удараху се о стаклене стране од чирака; лишће дивне винове лозе шушташе, узнихано топлим ноћним ћувом, а иза топола искочио велики златан месец. Последњи разговор између мене, Селима и Хање, улио нам неки мио, пријазан тон. Вече, тако тихо и мирно, утицаше и на старије. Лице очино и попа Људевита беше ведро као небо.

После чаја узе госпођа д' Ив бацати passyans, а отац се раздрагао као икада, јер је стао приповедати о старим временима, а то беше код њега увек знак добре воље.

— Опомињем се — вели — стајасмо близу некога села у Красноставском; ноћ, сећам се, беше мрачна, да ниси видео прста пред очима (ту повуче дим из луле, па га духну на свећу), човек изнурен као чивутска рага, стојимо тако мирно, а у то...

И ту наступи причање чудних и пречудних догађаја. Поп Људевит, који је то већ више пута чуо, ипак пола'ко престаде пушити, слушаше што пажљивије могаше, наместио наочаре на чело и, климајући главом, понављаше: „хм! хм!“ или узвикне: „Исусе, Маријо! — шта није било!“ Ја и Селим, наслонивши се један на другога, упиљисмо очи у оца и ловљасмо лакомо сваку његову реч; али утисци се не огледаху ни на једном лицу тако оштро, као на лицу Селимовом. Очи сѐ блистаху као жеравке, румен удараше на лице, источна ватрена природа бујаше као маслина. Тешко му беше издржати на једном месту. Госпођа д' Ив, погледавши на њега, насмеја се и показа га очима Хањи, а после га обе стадоше мотрити, јер занимљиво беше то лице, као огледало или водена површина, у којој се све одбија, што год се приближи.

Данас, кад се опоменем таких вечери, чисто ме текне у срце. Много је вала на води и облака на небу препловило од то доба, на ипак крилато сећање непрестано тиска пред очи таке слике сеоскога двора, тихе летње ноћи и таку породицу сложну, пуну љубави, срећну; стари, оседели ветеран прича онде о старом добу и шта је кад год доживео; у младих се искре очи, даље једно лишце, као пољски цветак... Хај! сила је вала на води и облака на небу препловило од то доба. (Наставиће се.)

КАКО ЈЕ НАПУЉСКА ОПШТИНА РАСВИЈЕТЛИЛА ГРАД.

(ПО А. ДИМА-У.)

Када је напуљска општина први пут расвијетлила град, господи лупежима (или лазарунима — као што им је у Напуљу име) не бијаху ти фењери нипошто по ћуди; за три вечера они их просто полупаше. Шта ће, шта не ће — након дуга разматрања ствари општинска полиција позове чувенога оца Рока, фратра проповиједника, који је увијек у најбољем споразуму био са жбирима, са судом и са двором. Како он у Напуљу, даде насликати на зиду једне уске и тамне улице слику св. Јосипа, па исте вечери ужди под њом воштану свијећу. Лазаруни му попустише, а он сутри дан другу воштаницу, па трећу, па четврту — а лупежи мирни. Пете вечери напокон отац Роко дигну свијеће а по-

стави велики и сјајни фењер. Него ми се људи досјетише очеве игре, те полупаше фењер, који је за цијељ њиховим ноћним работама сметао. Како фењер полупан, а отац Роко објави, да ће сутра велику бесједу у цркви држати.

...... Отац Роко попне се на говорницу, отвори уста — сви умукоше.

— Дјецо моја — рече — знајте, да сам ја наредио, да се наслика св. Јосипа на зиду оне улице, која носи његово име.

— Знамо, знамо — одговорише лазаруни.

— Дјецо моја, знајте, да сам ја поставио воштаницу под слику св. Јосипа.

— Знамо, знамо.

— Да сам ја главом поставио двије воштанице под слику св. Јосипа.

— Знамо, знамо.

— Напокон да сам ја поставио фењер под слику св. Јосипа.

— А зашто фењер њему, кад осталим свецима нема ни уљанице?

— Јер св. Јосип више моћи има него ли сви остали свеци, па и треба да се више штује на земљи.

— Ох! ох!

— Дакако! ту нема збора.

— Нама се ипак чини. да на небу сједи Господин, који има више моћи од њега!

— То је истина, ипак...

— А госпа?

— Та госпа је Јосипова жена, па од кад сте чули, да жена може више од мужа?

— А Исус?

— Исус му је син, а у кући отац заповиједа.

— Дакле св. Јосип може више од госпе?

— Дакако!

— И од Исуса?

— Без двојбе?

— А дену нам кажи, која је та његова моћ?

— Он прима у рај све оне, који су га частили и који су му се молили на земљи.

— Сви дакле у рај?

— Сви без разлике.

— Ма да су и најгору сакривили?

— И најгору!

— Дакле и лупежи?

— И лупежи.

— И хајдуци?

— И хајдуци.

— И разбојници?

— И разбојници.

На ове ријечи стали људи у цркви као да не вјерују.

— Зар двојите? — рече отац Роко. — Хоћете ли да вам причам, шта се је прије осам дана догодило Мастрилу?

— Хајдуку Мастрилу, кога су у Гајети осудили?

— Да, и објесили у Тераћини.

— Да чујемо! да чујемо! — скочише сви.

Отац Роко није друго ни тражио.

— Како већ знате — отпоче фратар — Мастрили је био лупеж и убојица без части и поштења. Али што ви не знате, то је, да се је Мастрили сваке вечери молио св. Јосипу. И овако му је молитва била: Оче свети, ја сам ти велики грешник, и друго не знам него да се теби молим у часу смрти своје, јер си ти једини светац, који ће се добрим успјехом мучити око Господина да ми дозволи да ступим у рај. Ја се дакле на тебе једина ослањам, велики св. Јосипе!

— Па за тим? — упиташе лазаруни.

— Шта за тим! Кад паде у руке правде, кад се нађе на оној љествици, кад га конопзагрли око врата, он запита, би ли му дозволили, да очита кратку молитву. Дозволили му. Он очита како већ знате, па весело скочи са љествице у зрак, и остаде висећи.

— Ја сам га својим очима гледао — приметну један од присутних.

— Па није ли истина, да је умрьо онако, као што сам вам ја причао?

— Чиста је истина!

Отац Роко прослиједи:

— Како Мастрили испустио душу, ено њему двије стазе — једна узбрдице, друга низбрдице. Не знајући, којом би, упути се он оном низбрдице. Ходијаше, ходијаше за један дан и за једну ноћ, па опет за један дан, кад напокон приспје до великих бакрених врата. Бијаху врата од пакла. Мастрили закуца, Плуто се показа:

— Откле си? — упита га.

— Са земље — одговори Мастрили.

— А шта ћеш од мене?

— Да ме пустиш унутра!

— А који си ти?

— Ја сам Мастрили.

— Нема амо мјеста за тебе. За вас твој живот ти друго нијеси радио него се молио св. Јосипу. Хајде, па ишти твога свеца.

— А гдје да га нађем, болан?

— На небу ћеш га наћи.

— А молим те, куда се иде на небо?

— Врати се путем, којим си дошао; кад дођеш на раскршће, наћи ћеш другу стазу, што узбрдице иде; оном ћеш у небо.

— Је ли могуће да погријешим пут?

— Није.

— Захваљујем на љубав!

— Молим, за оваку маленкост! — Плуто закључа врата, а Мастрили се упути стазом, што у небо води.

Ходијаше за један дан и за једну ноћ, па још за један дан. Напокон допре до неких врата; бијаху врата од раја.

— Откле си! — упита свети Петар.

— Из пакла — одговори Мастрили.

— А шта ћеш ти амо?

— Хтео би ући.

— А који си?

— Ја сам Мастрили.

— Како! — зачуди се св. Петар — ти си Мастрили! Лупеж Мастрили, убојица Мастрили? Па би у рај хтио?

— Онај ме доље не ће да прими у пакао; а треба, бре, да ме се негдје прими!

— А зашта те не примају у пакло?

— Јер сам за живота свога увијек частио св. Јосипа.

— Ево нам још једнога — замрмоши св. Петар. — Овако не ћемо никада свршити. Мени се, бога ми, додијало! Сваки смо дан на истоме! Хајде у ђавола!

— Бијах овај час код њега.

— А ти се врати!

— Хвала ти, далеко ми је. Има пет дана и четири ноћи да идем без престанка, па сам се и уморио. Гдје сам дошао, ту ћу и остати!

— Како! овдје ћеш остати?

— Да.

— Па уфаш, да ће ти се рајска врата отворити и проти мојој вољи?

— Уфам, Петре!

— А дену ми кажи, ко ће мене присилити, да ти их отворим?

— Богме св. Јосип! — И у све гласе Мастрили завиче: Свети Јосипе! Свети Јосипе!

— Ко ме зове? — одговори глас из далека.

— Ја! — рече Мастрили, спознајући одмах св. Јосипа, који је случајно онуда пролазио.

— Ево и њега амо! — замрмоши вратар раја.

— Шта се је догодило? — упита св. Јосип.

— Ништа — одговори св. Петар — апсолутно ништа.

— Како ништа! — раздере се Мастрили — зар за вас све ово ништа? Ви ме шаљете у ђавола доле, па не ћете да зовем у помоћ?

— Зашто шаљете овога човјека у пакао? — запита св. Јосип.

— Јер је убојица!

— Али он се је можда на смртном часу покајао.

— Умрьо је без покајања.

— Није истина! — завикну Мастрили.

— Коме си препоручио душу прије смрти? — упита св. Јосип разбојника.

— Вами, вами, велики св. Јосипе; вами и никоме другоме. Шта св. Петар говори, то је од саме зависти.

— А који си ти, дакле? — опет ће св. Јосип.

— Ја сам Мастрили.

— Шта! Ти си онај добри Мастрили, који се је сваке вечери мени молио?

— Ја сам главом.

— И прије смрти мени си се препоручио?

— Вами, само вами.

— А св. Петар не ће да те пусти унутра?

— Да ми не би вас, хотијах и наду изгубити.

— Мој мили св. Петре — рече други светац свечаним тоном — уфам, да ћете отворити врата овоме човјеку.

— Нипошто — одговори св. Петар. — Јесам ли ја вратар, или нијесам? Ако нијесте са мном задовољни, а ви ме отјерајте. Али док је мене овдје, врата ће се отварати, кад мене буде воља.

— Добро, кад је тако — рече св. Јосип — допустите да обавијестимо Господина о овоме послу. Њему не ћете занијекати право, да отвори врата, коме је њега воља!

— Нек вам буде! Хајдемо код Господина.

Свети Петар закључа врата, а Мастрили сједне на праг. Оба свеца нађоше Господина, гдје се бави око једног новог молитвеника.

— Ха! ха! — ускликну свемогући, слушајући буку, што су свеци правили пред вратима. Је ли да не могу имати часа мира! Шта ми се то увијек карате!

— Господине — рече свети Јосип — твој вратар не ће да прими оне, који су ме штовали на земљи.

— Господине — рече св. Петар — твој св. Јосип примио би у рај цијели свијет.

— А ја вам кажем, да сте ви себичњак! — утече му у ријеч Исусов отац.

— А ја вам кажем да сте ви несношљив — скочи св. Петар.

— Мук!!! — завика свемогући — да чујем, о чему се ради.

— Господине — започе св. Петар — јесам ли ја вратар на рајским вратима, или нијесам?

— Тако је, премда бих могао и бољега наћи, ипак....

— Имам ли ја право, да отварам и затварам врата онима, што куцају?

— Дакако; а ко је данас закуцао?

— Мастрили!

— Мастрили? онај лупеж?

— И хајдук!

— Хо! хо!

— И убојица!

— Хо! хо!

— И који је по црквама крао!

— Шта чујем! Па ти, Јосипе, хоћеш да таквога човјека примимо? Чуј, Петре! Забрањујем, да Мастрилу отвориш врата. Јеси ли ме разумио?

— Дивно, господине!

— Нећеш, дакле, да уђе? — рече св. Јосип.

— Не! — одврати свемогући.

— Кад је тако, слуга сам ти, Господине.

— Како! Шта је!

— Ја одлазим.

— Камо идеш, болан?

— Враћам се у Назарет. Нема ми кућевања, гдје ме се овако лијепо штује.

— А ти хајде, Јосипе.

— Не ћеш да ме задржиш?

— Нипошто.

— Покајаћеш се, Господине!

— Не мислим.

— Видјећемо.

— Добро; видјећемо.

— Слуга сам ти, Господине.

— Сретан пут, св. Јосипе.

— Хвала ти.

Господин се лати опет свога посла, св. Петар се поврати на врата, а св. Јосип, пошто узе путни штап, пође код госпе

Госпа је баш пјевала дивни *Stabat Mater* чувенога Перголезија, црквену пјесму, која је истом дошла била у рај. Њих једанаест хиљада дјевица пјеваху у хору; серафими, херувими, анђели и арханђели свираху и удараху, а Гавријел владао је орхестром.

— Пст! — учини св. Јосип, како ступи на праг.

— Шта је! — упита госпа.

— Треба да пођеш са мном.

— Камо?

— Шта ти је до тога! Јеси ли ми жена? Треба да слиједиш мужа.

Госпа даде знак цијелој дружини, и дјевице, серафими, херувими, анђели и арханђели пођоше за њом, пјевајући и свирајући.

— Добро је — рече св. Јосип; па оде у Исуса.

Нађе га, гдје поправља ново издање Маркова јевангеља.

— Шта је! —

— Треба да пођеш са мном.

— Камо?

— Шта ти је до тога! Јеси ли ти мој син? Треба да послушаш оца.

Исус даде знак, и дигоше се сви апостоли, свеци светице и мученици; а за њима иђаше госпа са својим двором. Сви се скупа упутише пут врата рајска, како им бијаше св. Јосип наредио. Путем нађоше духа светога, гдје се мирно разговара са голубицом Нојевљеве архе.

— Камо идете! — упита их дух свети.

— Идемо да правимо нови рај; од овога нијесмо задовољни.

— Јаох! шта је ово данас! Причекајте ме, идем код Господина да видим за овај посао.

И дух свети одлети, па стаде на раме господину.

— Шта је опет ново! — упита свемогући.

— Велику ти вијест носим: св. Јосип сели из раја!

— Ја сам га отјерао. Није више било могуће с њим мирно живити; као да је он господар!

— Па лијепи си посао учинио, Господине! Ено ти га, гдје води собом и госпу и Исуса.

— Је л' могуће!

— И дјевице, и анђеле и арханђеле и херувиме и серафине.

— Јаох нами!

— И апостоле и свеце и светице и мученике.

— Бјеже, дакле, сви?

— Сви до једнога.

— А ко ће са мном остати?

— Пророци Езехијел, Јеремија . . .

— Јаох! Ко би њиховом досадном друштву одолио!

— Ипак тако је; па ако не верујеш, а ти погледај са прозора.

Свемогући помоли главу, и видје, како се из раја бјежи.

— Шта да радимо? — упита дух свети.

— Ни сам не знам.

— Треба ипак да овој несрећи доскочимо.

— А како!

— Сазови опет св. Јосипа.

— Ја бих га сазвао, али ће ми он нове и теже услове поставити.

— Треба да их примиш; шта више оклијеваш, више ће он тражити.

— А ти ми га сазови — рече Господин.

Дух свети одлети, и ено га већ пред вратима раја.

— Господин те иште — шапну св. Јосипу.

— Напокон!

— Он ће ти учинити, шта ти буде воља.

— Знао сам, да ће овако свршити. Причекајте ме ви овдје пред вратима; у случају да се ја и свемогући не погодимо, да можемо одмах нашим путем. — И оде код Господина.

— Господине — рече св. Јосип — послушај ме; кад сам ја светац, имам право да пустим у рај све оне, који су ме частили на земљи; кад нијесам светац, морам сам из раја.

— Добро је, добро је; немојмо о томе више говорити.

— Напротив, одврати св. Јосип — треба да говоримо, иначе бити ће сутра опет свађе.

— Шта захтијеваш, кажи!

— Хоћу да буде мјеста у рају свима онима, који ме часте за живота њихова.

— Јаох! шта би било, кад би ја дао свакоме свецу оваку повластицу?

— Нијесу остали свеци као ја.

— Хајде да се погодимо!

— Што рекох, рекох.

— Погодимо се, св. Јосипе!

— Слуга сам ти, Господине — и оде.

— Шта! иде збиља? — рече Господин.

— Иде — одврати дух свети.

— Не ће да се сврне?

— Не ће.

— Не ће ни да полакше иде?

— Полакше? Трчи!

— Хајде за њим, и нека се врати.

Дух свети доведе опет св. Јосипа пред Господина.

— Пошто си ти овдје господар — рече свемогући — а ја нијесам, хоћу да ти погодим, како ти је воља.

— Позови биљежника, на то ће св. Јосип.

— Како! — ускликну Господин, ти немаш поуздања у моју поштену ријеч?

— *Verba volant* — рече св. Јосип.

— Сазовите дакле биљежника!

Биљежник дође; и данас вам св. Јосип има чисто и у реду написано, да он може примити у рај све оне, који га часте и који му се моле. Па сад питам ја вас — прослиједи отац Роко — хоће ли се овакав светац задовољити са једном воштаницом, као да је он светац другога или трећега реда? Не заслужује ли он феђер?

— И стотину феђера! — ускликнуше Лазаруни.

Сутра дан у вечер град лијепо расвијетљен, а Лазаруни викали:

— Живио свети Јосип! живио муж свете Марије! живио отац Исусов! доље са светим Петром!

Јосип Берса.

ЛИСТАК.

ПИСМО ПАВЛА СТАМАТОВИЋА ЈОВАНУ ХАЏИЋУ-СВЕТИЋУ.

Благородный Гдине,
мени высокопочитаемый!

Опростите момъ досадашнѣмъ ћутаню, когъ бы ми многостручне узроке излишно было извиненія ради наводити. — Съ настоећимъ писмомъ извелите примити све, што є досадъ пренебреженно было. Повративишійсе изъ Срема и Новогъ Сада приспѣмъ срећно у Пешту нашегъ 8. Октовра. Лѣтописъ и Пчелу застанемъ іоштъ незапочете у печатньи. Отъ ревностногъ Манипуланта претерпимъ отвећъ гнусно а незаслуженно притомъ привѣтствіе!? Честь Матице, кою ни еданъ овдашный членъ доняко познао ние, као што валя, изыскивала є, да Лѣтописъ за три недѣлѣ а тако исто и Пчела готови буду. Излазакъ двѣ части наєданпутъ судіо бы я да не бы соотвѣтствовао ни жельи читателя ни намѣренію учредника, ни цѣли заведенія, и шта іоштъ выше, како бы се немирногъ критіка груди съ таковымъ поступкомъ утѣшавале? Представите садъ станѣ мое. Печатня у туђимъ рукама — и то у каковомъ разстоянію — дѣйствія непріятельски тамо уплювака — краткость притомъ времена, изыскивала су, да 20 скоро мочала готови на време буду, ма отъ какове стране нѣке, скоро тако рећи, чрезвычайне помоћи. Та отнѣкудъ на срећу дође, и Лѣтописъ (ако и безъ Смѣсица поводомъ цензора невѣштогъ) съ Пчеломъ на време готовъ буде. —

Садъ о нѣчемъ другомъ. J. Стояновичь досадъ є само пренео J. Доброевичу кньиге, кои има скоро до двѣ хиляде частій. Шта ћемо съ ньима? єръ овдѣ немамъ никога питати. Хоћемо ли, гдѣ є веће число, цѣну спустити, а манѣмъ ону исту задержати, отвећь маломъ повысити? Хоћемо ли, као што смо већъ срећно започели были, покрай Лѣтописа іоштъ какову кньигу сваке четверти издавати, или само Лѣтописъ? Хоћемо ли кадъ на свѣту рачунъ Матичинъ очима видѣти, или ћемо и отсадъ погдѣкою крайцару отъ уста откидаюћи на жертвеникъ просвѣщенія — бездну незнанства безразсудно бацати? Ил' бы може быти, болѣ было, овай фантазіє човеске породъ „родолюбіє" ad exteras oras прогнати, и, несматраюћи ни на кога на свѣту, предатисе найнижой о свомъ и рода свогъ изображенію недѣятелности? Я іоштъ еданпутъ повторавамъ, но то само предъ вама, (єръ бы нѣки на нѣко користолюбіє могли помыслити, ни мало не сећаюћи се, да є нѣкима душама великолѣпный градъ съ простымъ селомъ равань, гражданско перо съ простомъ мотикомъ) да се сви послови Матичини, кромѣ новаца, съ коима се радо терговцы утѣшавају, каковомъ родолюби-

вомъ прилѣжномъ, поштенномъ и отъ ученне классе човеку предаду. Овдѣ ће већъ нѣки задерктати и рећи: „а гдѣ є такова касса?“ ни мало незнаюћи, шта є глава дѣятелна кадра учинити. — Лѣтописъ є пао и на 117 предчисленника, и попео доцніе на 500; овдѣ се мало ко сећа, да запита: откудъ то? Смѣмъ пророчествовати, да до 3 мѣсеца перво може быти.

Мене нѣки овдѣ желе (хотя безъ Богословіє!?) запопити, и по нѣкомъ времену за пароха Пештанскогъ имати, а други опетъ у Сербію позываю: оба су за мене и моя будуща намѣренія доста ласкателна. — Молимъ, изволите ме о овомъ съ вашимъ благимъ мнѣніємъ извѣстити. — Лѣтописъ изволите што скоріє послати. Прећашный є само по $1^1/_2$ поправлянъ. Дозволите ми, я ћу, ако не бы было доста матеріала, што годь додати, и орігінала и превода (изъ Pressburger Unterhalt. Blatt) о Чапловича похвали на Хорвата Диплом. Проф. и Рецензіа на то, а тако исто штогодь и за Смѣсице.

Пчела є производъ отвећъ краткогъ и узнемиренногъ труда бывшегъ. Редъ сочиненія, исвѣжество Манипулантски руку, у коима самь Пчелу пошавшій кући оставио, поремети, и мене сотымъ кодъ нѣки само румениломъ невинно поспе. Но колико є таковы, предъ коима бы се морао застидити?

Сѣверна ће Пчела свакій данъ излазити. Цѣна є 50 рублій. Карамзинъ є 30 р. Криловъ и многи други излазе: изволите ли што отъ овы имати, благовременно, т. є. што скоріє явите; Пчела се напредъ плаћа: я бы самъ у кумпаніи быо. — Я се и повторително усуђуємъ опоменути за Константина Міхаиловича, фізіка, касателно до штіпендіума; овдѣ и има, кои га сасвимъ незаслужую. Милостивой и обожаемой Госпожи цѣлуюћи руку, и како ньой тако и вама Благородный и премногоуважаємый Гдине привѣтствуюћій наступаюће празднике Рѫства, новогъ лѣта, Богоявленія Хрістова и св. Јоанна, вашъ тезоименитый данъ, съ неограниченнымъ высокопочитаніємъ, єсамъ вашегъ Благородія

у Пешти 14. Дек. наш. 1830.

покорнѣйшій и приверженнѣйшій
Павелъ Стаматовичъ.

КОВЧЕЖИЋ.

ГЛАСНИК.

(Стогодишњица Вука Стефановића Караџића.) Одбор за прославу стогодишњице Вука Стефановића Караџића издао је ових дана овај проглас: „Прошле године навршило се сто година од срећнога дана, 26. октобра 1787. год., када је у маленом селу Тршићу, у Јадру, угледао света Вук Стефановић Караџић. Живот је Вуков добра срећа српска, прави дар божјй српском народу. Рођен у време зло и мучно, у дане, кад се чињаше, да је скоро угашен живот српскога народа, Вук је стао на снагу у време јуначко, у дане, кад српски народ необичним напорима и прегоревањем себе сама показиваше свету да хоће живети, да је снажан и вољан и самом смрћу најбољих синова својих одринути смрт, која прећаше народном животу његову. Ово необично време, пуно славе и великих догађаја, надахнуло је крепку душу Вукову, и дало правац дубоком уму његову. Вук предузе, да на пољу духовнога рада, тихим али неодољивим оружјем науке, настави, утврди и усаврши добитке стечене за народни живот на бојном пољу. Кроз пуних педесет година Вук је истраживао и објављивао истине о српском језику и српском народу. Вукова је заслуга, што се бесцено благо српских народних умотворина изнесе на светлост у најчистијем и најлепшем облику. У том послу он је и предњачио и највише урадио, и његов је рад био и остао углед свима другим радницима и у нас и у осталих Словена. Вукова је заслуга, што се српска књижевност ослободила од несрпске одеће, и што су српска књига, школа и наука у чистом и лепом народном језику добиле најјачу помоћ за свој развитак и напредак. Вук је највише помогао, да се осећању народне јединце размакну тесне међе племенске и земљишне, и да се дух народни уздигне у свест о целини народној. Српско је родољубље, хвала богу, увек загревало српске груди; али се кроз дуго време свијало само на поједине делове српскога народа: тек од великих резултата Вукова рада добило је оно своју праву, једру садржину. Што је била само узвишена, скоро необична, мисао славнога Ивана Гундулића, што се огледало у песмама и причама Андрије Качића, што се показивало као добри савет ученога Доситија, то Вуковим радом поста дело живо и животворно! Обдарен од бога умом дубоким и јасним, надахнут духом народним, Вук Стефановић Караџић проведе сав свој век у раду, коме су једини покретачи: истина и корист народна. Тим радом прослави Вук и свој народ и себе сама. Слављениче, који си народ свој прославио, тебе благодарни народ слави и сада и вазда! Краљевина Србија, поштујући себе, хоће да на свечан начин ода поштовање своме славном сину. Српска краљевска влада одлучила је: Стогодишњица Вука Стефановића Караџића прославиће се о државном трошку нарочитом књижевном светковином у Београду. Одбор, који је од владе одликован задатком, да се стара о овој светковини, радио је најпре, да се светковини Вукове стогодишњице придружи и свечан пренос Вукових костију из Беча у Београд; али, на жалост, овај одборов рад није имао успеха, јер је тај пренос био везан за погодбе, које се нису могле примити, и још је преговарање о том задржало одбор, те се светковина морала одложити до сада. Остављајући да доцније изнесе свој рад, одбор има част објавити, да је, с одобрењем српске краљевске владе, одлучио: Стогодишњица Вука Стефановића Караџића светковаће се у Београду 8., 9. и 10.

септембра 1888. године. Главни ред светковине јесте овај: Септембра 8. У народном позоришту представљање се „Апотеоза Вуку Караџићу." Септембра 9. Пре подне служба божија и помен Вуку, после службе свечан ход к трибини пред Великом Школом, где ће бити прослава. После подне свечан говор о Вуку у сали Велике Школе и народна игра и весеље код споменика кнеза Михајила. У вече представа у позоришту за позване госте. Септембра 10. Пре подне свечан скуп у општинској кући. У вече подушје Вуку. У Београду 15. августа 1888. год. Председник одбора М. Ђ. Милићевић. Пословођа Анд. Николић. Чланови: Јован Бошковић, М. Бан, М. Валтровић, Свет. Вуловић, Љуб. Ковачевић, М. П. Шапчанин, Стев. Тодоровић, Кузман Т. Кузмановић, Пера Ђорђевић, Свет. Карапешић, Рад. Миленковић, Милош Цветић, Стеван Ћурчић."

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— Из *„Босанске Виле"* су о трошку истога листа у засебну књигу прештампане три *приповетке покојног Нике Х. П. Бесаровића* и то: *Мула Мехо, Ариф велики везир*, и *Ценетска хурија*. Све три су то црте из босанског живота а написао их је самоук приповедач, који ни потпуну основну школу није свршио а није ни много читао. Уредништво „Босанске Виле" у предговору ту књигу препоручује нарочито босанским мухамедовцима, јер су све три приче црпљене из њихова живота. Чист приход исте књиге употребиће се на подизање споменика покојном писцу. Цена је 70 новчића.

— Високопречасни архимандрит манастира Крушедола *Дамаскин Бранковић* издао је *Одломак из брачног права и то из партије о правом сродству, а наиме о природном, крвном, т. ј. сродству по крви и млеку као брачној сметњи*. То је управо превод — ако и у изводу с допунама а и поправкама — из монументалног дела професора дра *Јос. Жизмана* „Das Eherecht der orientalischen Kirche" а уметнуто је по што шта, што се односи на наше прилике у српској православној митрополији у Угарској па узет је обзир и на оба законодавства круне св. Стевана. Г. архимандрит је тај одломак из брачног права с тога дао штампати, да се даде прилика критици, да у њему употребљене називе за сродство прорешета.

— У листу „Revue internationale", што излази у Риму, у 18. свесци (за мај ове године) изашао је француски превод *Јанка М. Веселиновића* приповетке из сеоског живота под натписом *„Брата"*, што је угледала света лане у „Отаџбини" у свесци за август. Преводилац је А. Жирон.

— Вредни посредник између руске и немачке књижевности, Херман Раскошни, приказује у 35. броју „Magazin-a" немачкој публици руског песника *Аполона Николајевића-Мајкова*, те почиње овако: „Руски песник а није — песимиста! Руски песник, који је у сред суморне збиље очувао ведар поглед и весело срце и нама у лепом, звучном језику свога народа говори речима, које иду из срца те к срцу иду — прави, богодани песник!" Раскошни назива даље Мајкова највећим руским лиричарем новијег доба, који се не даје завести ни од чега, већ онако пева, како му срце казује.

СМЕСИЦЕ.

(Славне жене на самрти). 7. Марија Терезија, немачка царица и краљица Угарске и Чешке. Родила се 13. маја 1717. а била је јединица немачкому цару Карлу VI. а по прагматичкој санкцији, која је наследство на престо припала и женској линији, законита његова наследница. Била је од природе и телесно и душевно лепо развијена, ваљано васпитана и изображена. Године 1739. удала се за великог војводу од Тоскане, Фрању Стевана од Лотрингије, који је одрастао био на царских двориx. За њ је пошла из искрене наклоности. Марија Терезија љубила је од свег срца тог лепушкатог, доброћудног и нешто ветропира, али зато скроз ваљаног принца; но како је увидила, да он за владу над великим и пространим државама нема доста сталности у карактеру, јаке воље и истрајности, то га је подигла додуше до свог сувладара, али је сама управљала државом, а мужу свому, који је одан био уметности и знаностима, оставила је, да њих подиже и негује и осим тога да заступа и интересе трговине и заната, а тога се он, као што се чини, тако вешто латио, да крај тога није морао заборавити на своју корист те је стекао приватан иметак од својих двадесет милијона. Те његове уштеде тим већма ваља ценити, што је он новац тај силни заштедио у пркос многим ратовима и политичким непогодама. Тек што се наиме Марија Терезија после смрти свога оца 21. окт. 1750. на његов престо попела, подигне се кнезбирач Карло Алберт Баварски, да тражи права на наследне државе аустријске а Француска, Шпанија и остале силе и сувише су биле вољне потпомоћи га у том. Фридриху II., пруском краљу, који је био охрабрен тиме, учини се, да је та прилика згодна, те заиште шлеске кнежевине, на које је са своје стране за свој дом мислио да има права, те са 28.000 људи упадне у Шлеску. Како је у исто време и Француска убојна сила у Немачку продрла те се са војском Карла Алберта и са саксонским четама у Чешкој спојила, Шпањолци пак и Напуљци заузели аустријске земље у Италији, а Аустрија финанцијално раздешена била па осим чета, што су биле у Италији, могла скупити само 30.000 људи, то је у први мах изгледало, као да је Марији Терезији куцнуо суђени час те мора пропасти. Но она, смела и одрешита, каква је већ била, узме на руке свога најстаријег сина па оде у сабор угарских великаша, да њих призове у помоћ. Одушевљени њеном појавом и молбом јој, скупе ови војску па продру у Баварску, заузму је па онда пођу на Французе, којима је Марија Терезија пресекла тиме повратак, што је брже боље склопила с Фридрихом II. Бреславски мир, у којем му је уступила у Шлеској све, што је он дотле био освојио. Тиме се ствар окренула на боље. Чешка је била повраћена а савез сила, које се против ње сјединиле, распрштао се те се по смрти Карла Алберта наследник пристојним условима приволео на мир. Кад је онда године 1743. у Прагу била крунисана и 1745. свога мужа дала изабрати за немачког цара, живила је мирно, док се није дала навести, да се тобоже освети Фридриху II. за Шлеску. Ту се онда заплела у седамгодишњи рат, који је Аустрију стао највећих жртава у новцу и људима а завршен био тиме, да се признало и потврдило, да остане све, као што је пре рата. Смрт мужа јој, који је умрьо 18. Августа 1765., јако ју је потресла. Та родила му је шеснаесторо деце а живила с њим свагда у слови и љубави. Тај удар није нигда ни преболела те је покојному остала верна и одана све до своје смрти. Али колико јој је туга била велика и бол јој искрен, ипак никад није заборављала на своју дужност као владарка и мати. И даље јој је била главна задаћа, једнако матерински и неуморно се бринути за своје државе и за децу своју, па још и онда, кад је свога сина Јосифа II. подигла, да јој буде сувладар. Ма да је била побожна и добра католичкиња, ипак је била непоколебљива, где је ваљало одбити уплетање папино у њена права. Одстранила је она тортуру и грозне казне на смрт и поправила добротворне заводе, академије и школе, једном речи: чинила је своју дужност. Како је била разборита и практична, најбоље показује

писмо, што је писала кћери својој Марији Антоанети, кад се ова одвела у Париз за француског дофена. У том писму пише овако: „Ти си умиљата и подана, али се чувај, да у тим врлинама и лепим својствима не претераш. Ваља ми нарочито опоменути те, да у нежној љубави према мужу своме не дотераш дотле, да му постанеш досадна; ништа није тако деликатно, као тај окомак; ту наседну и најнежније и најчистије и оне, које се удаду по срцу. Ти треба да штедиш и најнбвиније миловање; треба да за тим идеш, да миловање то твој муж од тебе тражи и иште. У нашем веку пре свега нико не ће, да се мора устручавати; хрђавим је примерима дотле дошло, да човек може и без многог устручавања добро проћи. Што више ти своме мужу дајеш слободе, тражећи најмање устручавања и нежне пажљивости, тим ћеш бити љубазнија у његовим очима; он ће те тражити и одан ти бити. Највећма треба да пазиш на то, да те он свагда затекне у истом расположењу, истој услужности, истој предусретљивости. Гледај, да га забавиш, да се нигде боље не осећа. Да добијеш његово поверење, мораш гледати, да га заслужиш понашањем својим, својом дискрецијом. Нека ти се у срцу никада не залегне сумња и подозрење; сва се срећа у браку састоји у поверењу и сталној услужности. Колика ли је то срећа, имати увек уза се љубазну жену, којој је свагда главна брига то, да мужа свог усрећи, да га забави, утеши. Сви би браци били срећни, кад би се тако понашало; али све зависи од жене; она ваља да нађе праву средину, треба да задобије поверење свог мужа; никад не треба поверење то да на зло употреби, не треба њиме да се хваста нити да заповеда. У том је погледу твој положај исто тако деликатан, као што је био мој. Никад не дај да он осети твоју надмоћност (supériorité). Човек не зазире ни од каква труда, кад истинито и разумно љуби, у том сам погледу мирна. Није ти довзољена никаква кокетерија, никаква сујета, никога у томе не слушај. Покажи им, да си узвишена над тим будалаштинама. . . Удатој жени није довзољено, што девојци приличи. Друге би те одмах хтеле да надмаше. Не поверавај се никоме Једино мужу своме реци све. Ни ја не ћу за себе да иштем изузетка у том погледу, да те не бих привикла на претерану поверљивост. Жена треба да тежи, да је увек око свог мужа, онда не ће грешити. Ред у времену и домазлуку јесте душа мирног, срећног живота. Ја знам, да данас нико не верује у радост и весеље, где се ко ма и најмање устручава. Ја бих се с тим слагала, да нисам и сама искусила и да сваки дан не увиђам, да је истим људима, који се највише држе те максиме, сувише дуго време те су најмање срећни, ништа их више не весели, својим ћудима и чулима попуштају до крајности па их најпосле те ћуди тиранишу. Ја говорим о реду, који се даје у склад довести са вољом твога мужа. Ништа не треба да вам смета, да се у томе сложите. Ти треба све да жртвујеш, кад ваља њему се допасти или њему учинити по вољи, па онда немаш себи шта да пребациш. Ти имаш само да слушаш, пошто си своје примедбе благо и нежно изнела. То можеш урадити једаред; но ако се он реши баш за противно, теби остаје само да послушаш, и то тако, да се види, да радиш по својој увиђавности, а не да си као пристала на ову или ону модификацију.“ — Како је нежно Марија Терезија љубила свог мужа, доказала је и смрћу својом. Црнине никад није више скинула. Осамнаестог дана (дан његове смрти) сваког месеца затварала се сама те је по читаве сахате стојала у костурници Капуцинаца над Фрањиним гробом. Месеца, којега је он умрьо, одлазила је обично у Шенбрун и ту је проводила у сећању на њега, само су јој смели долазити у државним пословима. Кад је 10. октобра 1780. последњи пут отишла на његов гроб, откинуо се један једек од столице, на којој су је спустили Њој се то учинило као хрђаво знамење те је узравила: „Хоће да ме задржи! Скоро ћу ја за њим!“ Слутња се та дословно испунила. Већ се новембра разболела, но је још једнако радила, али је непрестано имала смрт пред очима. Последњега дана рекла је околици својој: „Сви сте ми забринути Ја се не бојим смрти; само нека ми бог даде јачине до издисаја!“ Кнезу Кауницу и Мађарима захвалила је на свагда указаној љубави и верности па их је молила, да љубав и верност ту пренесу и на њеног сина. За тим је свог сина, који се није од ње мицао, опоменула, да никад не превери вером својих отаца; па онда се у ватруштини дигла у наслоњачи (у постељи није могла да издржи од врућине). „Отворите проворе!“ Провори су одавна већ били отворени, а Јосиф је забринуто запита: „Шта сте ради Ваше Величанство?“ „Шта сам рада?“ узвраи умирући. „До њега, до мога Фрање. Ево ме, Фрањо! Ево ме к теби!“ То су јој биле последње речи. Било је то 29. новембра 1780.

(Сачуван пољубац Росинијев.) Било је то године 1860., кад се у Паризу приредио дилетантски концерт у част Росинију. Том се приликом десило, да је слављени маестро сујетном неком финансјеру, који је са више добре воље него дара свирао у виолончело, притиснуо пољубац на лице, које се сво зажегло од радости. То је признање наравно било само доказ учтивости Талијанчеве, нека врста реванше за труде и напоре дилетанта челисте. Али — тако бар разноси Фама, та пакосна сека, која се свагда нађе у послу — то одликовање славнога композисте толико је занело и усрећило финансјера, да се никако није могао решити, ту „реликвију“ музичара великана да спере профаним свакидашњим прањем. Кажу, да је с тога од онога часа волио престати прати лице, да би сачувао драгоцени пољубац Росинијев.

ОДГОВОР УРЕДНИШТВА.

Anonyme! Кад смо прочитали вашу јунакињу *Мару* у оној трагедији, постасмо у главном истог мњења као и они. Но за то не треба клонути. Initium durum.

САДРЖАЈ: На растанку. Песма. Од Д. Ј. И. — Пастир Сава. Прича из сеоскога живота. Од В. Милана Марина. — Хања. (Наставак.) — Како је Напуљска општина расвијетлила град. (По А. Дима-у.) Превео Јосип Берса. — Листак. Писмо Павла Стаматовића Јовану Хаџићу-Светићу. — Ковчежић. Гласник. — Књижевне белешке. — Смесице. — Одговор уредништва.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваког четвртка на читавом табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. на по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 ф. на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата администрацији „Стражилова“ у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 36. У НОВОМ САДУ 8. СЕПТЕМБРА 1888. ГОД. IV.

ВУК СТЕФАНОВИЋ-КАРАЏИЋ

роћ. 1787. † 1864.

СЛАВА ПРЕПОРОДИОЦУ СРПСКЕ КЊИГЕ,

СЛАВА НЕУМРЛОМ

ВУКУ СТЕФАНОВИЋУ-КАРАЏИЋУ!

итаоци нашега листа сетиће се ваљда још онога позива на челу 44. броју »Стражилова« од године 1886., у којем је поштовани наш сарадник а некада читач и писар славног Вука, професор Александар Сандић, подсетио српски свет, да се од онда на годину дана, лицем на Митров дан године 1887. навршује сто година, како се у лепом српском крају Јадарском, у селу Тршићу родио бесамртни наш Вук Стефановић Караџић. Рекао је Сандић тада, како стогодишњи дан рођења Вукова ваља да буде празник српски свенародни и слава та онака, и још већа од дивне оне светковине свесрпске о стогодишњици добротвора нам Саве Текелије — слава и прослава достојна преголемих заслуга старине Вука те достојна васцелог Српства — на видик Словенству и свему свету просвећеном!

И ево, то тако и би, мȁ и за скоро годину дана доцније. Данашњи, сутрашњи и прексутрашњи дан посвећен је у престоници српске краљевине успомени и слави великога Вука и слава је та одиста достојна и светлога спомена новијег нам првокњижевника а достојна и народа, који слави свога заслужника.

Коме Србину, који воли и цени своју књигу, да срце живље не закуца у данашњи светли дан, кад је народ српски захвалне душе прегнуо, да најдивнијом наградом, вечитим својим признањем, крунише преогромне заслуге једног од најдичнијих синова, што их је икад српска мајка родила и одојила! И ми пристајемо у глас са целим српским народом те на данашњи дан захвално кличемо:

Слава светлој успомени и предичном имену Вука Стефановића Караџића! Слава му на веке векова!

ХАЊА.

ПРИПОВЕТКА ХЕНРИКА ШЕНКЈЕВИЋА

С ПОЉСКОГ ПРЕВЕО РАЈКО.

(Наставак.)

Уто изби и десети сат. Селим ђипи, јер му беше наложено, да дође кући на конак. Одредисмо, да га цело друштво испрати још до крста, који беше на крају липове алеје, близу другог коловрата; а ја да идем на коњу још даље, чак иза ливада. Елем подигосмо се сви, осим Касија, који већ спаваше све у шеснаест.

Ја, Хања и Селим измак смо напред: обојица

провађасмо коње на уздама, а Хања међу нама, у средини. Троје старијих иђаше за нама. У алеји беше мрачно; месец, једва продирући кроз густо лишће, шараше сребрним печама мрачни пут.

— Хајд' да запевамо — рече Селим — коју стару песму, а лепу, на прилику о Филону.

— То се сад нигде више не пева — примети Хања — ја знам другу: „Ој с јесени, ој с јесени вене лишће на дрвећу!“ Сложише се на послетку, да певају најпре о Филону, беше то зар најмилија песма и попу и оцу, јер их подсећаше на старо добро време, а после: „О с јесени, ој с јесени!“ Хања наслони белу ручицу на гриву Селимова коња па запеваше:

„Већ месец зађе, пси се смирили,
А неко пљеска за гором;
То мене чека мој Филон мили
Под омиљеним јавором . . . .“

Кад завршише, захорише се из мрака за нама гласови старијих: „браво! браво! запевајте још што.“ Ја сам пратио, како сам могао, али не умедох добро певати, а Хања и Селим имађаху лепе гласове, особито Селим. Кашто, кад сувише запарам гласом у страну, обоје да пукну од смеха. После отпеваше још неколико песама, а дотле ја мишљах у себи: што та Хања држи руку на гриви Селимова коња, а не мога? Тај јој се коњ особито допадао. Час по привије се уз његов врат или га тапше руком, па заопуца: „коњицу мој, коњицу мој!“ а умиљата животиња дакће и фрчући пружа раширене ноздрве према њеној руци, као да тражи шећера. Све ме то тако текну, да се ражалостих на ново и не гледах ни на што, само на ону руку, која удиљ беше на гриви.

У то дођосмо до крста, код кога се завршиваше липова алеја. Селим узе свима говорити: „добру ноћ!“ пољуби у руку госпођу д' Ив, а хтеде пољубити и Хању, но она то не допусти и погледа на ме чисто плашљиво. За то, кад већ Селим сеђаше на коњу, приђе она к њему и стаде с њим разговарати. На месечини, коју на том месту не заслањаху липе, спазих, како су јој очи узнесене Селиму и како јој на лицу сија миље.

— Немојте заборавити господина Хенрика — рече му. — Лепо ћемо се увек забављати и скупа певати, а сад добру ноћ!

То рече, па му пружи руку, те се старији вратише с њом кући, а ја и Селим кренусмо до ливада.

Јахасмо неко време ћутећки отвореним путем без древета. Око нас беше тако јасно. да би могли пребројити иглице на ниском грмљу смрековом, које растијаше уз пут. Час по само фркну коњи или звекне стремен о стремен. Погледах Селима: беше замишљен, а очи му блуђаху по ноћним дубинама. Спопала ме нека неодољива жеља, да говорим о Хањи: осећах потребу, да исповедим коме све утиске тога дана, да претресем сваку њену реч, али баш ни маћи; не умедох са Селимом заподенути тај разговор. Али га Селим први заподену, јер наједаред, ни пет ни шест, него се наже к мени, загрли ме око врата, пољуби у образ, па ускликну:

Ах! мој Хенриче! како је лепа и мила та твоја Хања! Нека иде Јужа до сто врага!

Прође ме зима на тај усклик, као после наглог ћува зимскога ветра. Не одговорих ништа, само скидох руку Селимову са свога врата и отиснувши га хладно, јахах ћутећки даље. Видех, да се здраво збунио, па и заћутао, а мало за тим окрену се мени па ће рећи:

— Љутиш ли се, шта ли ти је?

— Баш си дете.

— Можда ми завидиш?

Уставих коња.

— Добру ноћ, Селиме!

Видело се, да не имађаше воље, да се још сада растаје, али опет махинално пружи руку. За тим отвори уста, као да ће нешто рећи, али ја брзо окренем коња и откасам кући.

— Добру ноћ! — довикне Селим.

Стајаше још мало на месту, а за тим одјаха полако својим путем.

Попустивши узде, пођох кораком даље. Ноћ беше лепа, тиха, топла; ливаде, покривене росом, изгледаху као широка језера; из њива допираху гласови препелица: букавци се одазиваху негде далеко у сити. Подигох очи звезданој безмерности; прохтело ми се да се молим Богу и плачем.

Наједаред зачух за собом тутањ од копита. Осврнем се: беше Селим. Дотера до мене, стиже ме и, препречивши ми пут, рече узрујаним гласом:

— Хенриче! вратих се, јер теби није нешто право. С почетка помислих: ако се љути, нека се љути! Али после ми се дало на жао. Не могох издржати. Реци ми, шта ти је? Можда сам ја одвише говорио с Хањом? Можда је ти љубиш, Хенриче?

Сузе ми стегоше грло и не умедох одмах ништа да одговорим. Камо среће, да учиних оно, за чим ме у први мах срце повуче, да се бацих на поштене груди тога момка, да се исплаках на њима и да признадох све! Ах! споменуо сам већ, кад год ми се у животу десило, да дође до срдачне исповести и да сам своје груди искрено откријем, увек ми је неки необуздани, упорни понос, кога би ваљало ломити пијуком, као стену, ледио срце и задржавао речи у устима. Колико ли ми је среће покварено у животу

тим поносом, колико ли пута доцније зажалих! па ипак у први мах не умедох се опрети.

Селим говораше: „жао ми те је!“ па ме узе сажалевати; то већ беше доста, да ми запуши уста.

Ћутах дакле, а он ме гледаше својим анђеоским очима и говораше с акцентом молбе и кајања у гласу.

— Хенриче! Можда је ти љубиш? Она ми се, видиш, допада, али то је и све. Ако ти хоћеш, не ћу више проговорити с њом ни речи. Реци: љубиш ли је ти? Што се срдиш на ме?

— Не љубим је и не срдим се на те. Нешто сам слаб. Пао сам с коња, ударио се. Ја је ни мало не љубим, да кажеш, е сам заљубљен, само сам пао с коња, па то ти је! Добру ноћ!

— Хенриче! Хенриче!

— Кажем ти и опет, да сам само пао с коња.

Опет се растадосмо. Селим ме пољуби на растанку и одјаха мирнији, јер заиста, могло се веровати, да сам због онога случаја тако зловољан; а ја остадох сам, срце ми стегла нека дубока туга, а сузе ме гњавиле у грлу: дирнула ме доброта Селимова, бејах љут на себе и проклињах сам себе у души, што сам га отиснуо од себе. Пустих коња у трк и за час бејах пред кућом.

Прозори на дворани беху осветљени и кроз њих допираше звук од гласовира. Предадох коња Франку и уђох у дворану. То Хања свираше неку песмицу, коју ја не знађах: свираше, кварећи с безобзирним дилетантским поуздањем мелодију, јер је не давно почела да учи, али и то беше и сувише довољно да занесе моју душу, много више заљубљену, него музикалну. Кад уђох, осмехну се на ме, не прекидајући свирања, а ја се спустих на фотељу према њој, па је стадох мотрити. Преко наслона могаше се видети њено мирно, ведро чело и правилно нацртане обрвице. Веђе јој беху спуштене, јер гледаше у прсте. Свираше још неко време, за тим устаде и подигавши очи на ме, рече мазним, нежним гласом:

— Господине Хенриче?

— Шта, Хања?

— Хтела сам нешто да вас питам . . . Аха! Јесте ли позвали Селима, да дође сутра?

— Не. Отац хоће, да сутра идемо у Устжице, јер је дошао од матере пакет за госпођу Устжицку.

Хања ућута и удари неколико тихих акорада, али очевидно чињаше то само махинално, мислећи о нечему другом, јер за час опет подиже очи на ме:

— Господине Хенриче?

— Шта је, Хања?

— Хтела сам нешто да вас питам . . . Аха! Је ли здраво лепа та Јужа из Варшаве, хоћете ли ми казати?

А! то беше већ сувише! Гнев, помешан с болом, стеже ми срце. Примакох се нагло гласовиру, а усне ми дрхтаху, кад јој одговорих:

— Није лепша од тебе. Можеш бити мирна. Можеш се смело такмичити с њом у лепоти пред Селимом.

Хања скочи као опарена са столице, а жарка румен увреде плану јој на лицу.

— Господине Хенриче! шта ви говорите?

— Оно, на што ти циљаш.

То рекавши зграбим шешир, поклоним јој се и изидем из собе.

VII.

Лако се досетити, како сам провео ноћ, после тих мука преко целога дана. Кад легох у постељу, понајпре се запитах, шта је било и рашта сам починио тако које шта тога дана? Одговор беше лак: ништа није било, т. ј. ни Селиму ни Хањи нисам могао ништа пребацити, што се не би могло растумачити, било пријазношћу, која нас све једнако спајаше, било радозналошћу, било узајамном симпатијом. Да је Селим омилео Хањи, а она њему, то беше више, него поуздано; али какво право имађах ја да се за то дурим и да замућујем мир свима. Нису дакле они криви, него сам ја: та мисао требаше да ме умири, али беше баш обратно. Ма како ја тумачио себи њихове узајамне одношаје, ма како понављао сам себи, да збиља није ништа било; ма како признавао, да сам им на неправди учинио многу непријатност, ипак осећах неку неисказану грожњу, где лебди нада мном у будућности: а за то, што та грожња беше неисказана, што се није дала навити, да се може што пребацити Мирзи или Хањи, беше за мене тим осетнија. Осим тога, врзло ми се још нешто по глави. Ево шта: немам никаква права, да им ишта пребацим, а ипак имам довољна повода да будем узнемирен. Беху то све суптилне, тако рећи непојмљиве ствари, у којима се ум мој, до јако једноставан, заплетао и мучио, као у тами и лавиринту. Осећах се просто изнурен и утучен, као после дуга путовања, а осим тога ми се још једна мисао, најгора и најмучнија, удиљ враћала у главу, да сам ја, баш ја, својом завишћу и својом неуљудношћу чикам то двоје против себе. О! шта сам осведочења стекао већ тада, ако и нисам имао никакова искуства. То се лако да одгоненути. Шта више: знађах, да ћу тим странпутицама и даље ићи не онамо, куда хоћу, него онамо, куда ме отисне чуство и друге честе тренутне и незнатне прилике, које ипак бивају важне и од којих често зависи срећа. Што се мене тиче, бејах врло несрећан, па ако се и могу моје муке учинити коме ништаве, ја

ипак кажем, да величина сваке невоље не зависи од тога, какова је она сама по себи, него од тога, како је ко осећа.

А ипак ништа није било! ништа још није било! Лежећи у кревету понављах те речи све дотле, док ми се мисли не почеше полако мутити, зилети и падати у обични сани неред. Свакојаке ствари почеше се с њима мешати. Очина причања, личности и догађаји у тим причањима спајаху се са садашњошћу, са Селимом, с Хањом и с мојом љубављу. Можда бејах и у малој грозници, тим пре, што сам се угрувао. Стењак запаљене свеће паде наједаред у чирак: потамни, за тим опет искочи плавичаст пламен, после мањи па још мањи, док најзад још једаред не блисну светлост на умору, мало јаче, па угасну. Морало је бити већ касно; под прозорима певаху петли: заспах тешким, нездравим сном, од кога се дуго не пробудих.

Сутрадан се показа, да сам преспавао доручак, а за то не могох видети ни Хање све до ручка, јер имађаше сат са госпођом д' Ив. Али за то сам се добро испавао, осоколио се, па не гледах више свет на тако црне наочаре. Мишљах у себи: бићу Хањи добар и пријазан, па ћу тим загладити јучерању своју дурљивост и напраситост. Међу тим нисам нешто узео на ум, а то је, да су Хању не само дирнуле моје последње речи, него су је и увредиле. Кад је Хања ушла с госпођом д' Ив на обед, полетих јој живо и нагло, као опарен. Ал' одмах се тргох, скупа са својом срдачношћу, не за то, што бих хтео то учинити, него за то, што бејах одбијен. Хања ми рече врло учтиво: „добар дан!" али тако хладно, да ме одмах прође воља да јој ласкам. После седе уз госпођу д' Ив и показиваше се целога ручка, да више и не примећује моје егзистенције. Признајем, да ми се у тај мах та егзистенција чињаше тако ништава и жалосна, да кад би ми ко давао за њу три гроша, рекао бих му, да преплаћује. Шта ћу, јадан, и како ћу? Пробудио се у мени пркос, па наумих, да вратим Хањи мило за драго. Чудна је то улога према особи, која се љуби више свега. Заиста сам могао рећи: „хуле ти уста, и ако срце плаче!" За целога ручка не проговорисмо ни речи једно с другим, него само преко кога трећег. Кад Хања, на прилику, каже, да ће пред вече бити кише, она се окрене госпођи д' Ив, а ја на то исто тако одговорим госпођи д' Ив, а не Хањи, да неће бити кише. То дурење и узајамно пецкање имађаше за мене и неке дражи. Волео бих знати, моја госпођице, како ћемо се владати у Устжицама, јер, вала, морамо ићи у Устжице, мишљах у себи. Намерно ћу је запитати што год у Устжицама пред странцима, а она ће морати одговорити и тако ће тај лед пући! Много сам зидао на тај боравак у Устжицама. До душе, с нама мора ићи и госпођа д' Ив, али шта ми то смета! Међу тим, стало ми је више до тога, да нико при столу не примети, да се ми срдимо једно на друго. Ако ко примети, мишљах, запитаће: да ли се срдимо; одмах ће све изићи на видело и све ће се дознати! Кад само помислих на то, удараше ми румен у образе, а страх ми стезаше срце. Али, да дивна чуда! приметих, да се Хања много мање тога боји, него ја; даље, да види моју бојазан, па је због тога кичељива. Осећах се пониженим, али не беше куда. Чекала ме Устжица, па се за њу ухватих, као утопљеник за сламку. Али очевидно имађаше и Хања то на уму, јер кад донесе, после обеда, оцу црну каву, пољуби га у руку и рече:

— Молим господине, могу ли ја да не идем у Устжице?

— Ах! ала је неваљалица, ала је неваљалица! та љубљена Хања, помислих у себи.

Али отац, који беше мало наглув, не чу у први мах, него пољубивши девојче у чело, рече:

— Шта хоћеш ти, девојко!

— Нешто бих вас молила.

— Шта то?

— Могу ли да не идем у Устжице?

— А за што, јеси л' болесна?

Ако каже, да је болесна, помислих опет, све пропаде, тим пре, што отац беше добре воље.

Но Хања није никад лагала, па ни у шали, и за то, место да се изговори да је боли глава, она одговори:

— Не: здрава сам, ал немам воље.

— Е онда ћеш ићи у Устжице, јер треба да идеш.

Хања се поклони и, без и једне речи, изиде. Ја бејах радостан из све душе и кад би само било згоде, како бих радо превукао који пут прстом преко прста, да јој напркосим.

Мало за тим ипак, кад остадох с оцем на само, запитах га, за што је заповедио, да она иде.

— Хоћу, да суседи свикну гледати у њој нашу рођаку. Кад Хања оде у Устжице, она некако замењује твоју мајку: разумеш ли?

Не само да сам разумео, него сам хтео да пољубим за ту мисао доброга оца.

(Наставиће се.)

НА СТРАШНОМ СУДУ.

Једног дана, ал далеко,
Кад се спомен већ изгуби,
Ти се не бој за нас двоје,
Не умире, који љуби —

Устаћемо из свог санка,
Згрејаћемо хладне груди,
Вечном ћемо суду прићи,
Да се свима редом суди.

Биће греха, биће казне,
На многе ће терет пасти,
А ти, чедо, ти ћеш смело
За нас, је ли, ово касти:

„Опростите, ми смо грешни,
„Згрешили смо неизмерно,
„Згрешили смо, што смо вазда
„Љубили се, вазда верно;

„А на земљи кад смо били.
„Међу људ'ма већ грех то је,
„По закону земаљскоме
„Ми смо кривци, нас обоје!“

Другог греха душа твоја
За нас двоје рећи не ће,
Е па за то љубав наша
Живот вечни проживеће.

Ни судије не ће дати,
Да о греху збориш даље.
Та зар не знаш, вечна правда
Те грешнике у рај шаље?

А. Гавриловић.

ДАНКА.

СЛИКА ИЗ ЖИВОТА.

Волеш ли децу? — Ако их не волеш, онда их не познајеш.

Ево ти на пример мале Данке. Лепо дете, са њеном распуштеном, дугом загаситом косом, коју једнако нестрпељиво разбацује, кад год крене својом упорном главицом; са њеним загаситим очима, које особиту способност имају, да пронађу скривене слаткише; са њеним ружичастим устима, којима ти слаткиши врло добро годе и која се тако лако набуре или расплачу, кад јој се што не да.

„Тако дакле!“ — неко ће рећи, „непослушно, досадно дете.“

О не! Само право дете; са свим као што треба да је.

Добри бог зна већ, за што је тако уредио, да деца баш деца буду. да су неки пут непослушна, да радо сваки час једу и радо за свашта питају.

Да питају! То ти Данка тек уме! То јој је право задовољство. Хоће свашта да зна. Пита непрестано. Врло често и не дочека одговора, јер пре но што и добије одговор, а она се сети опет чега другога, па пита. И тако ћерета, . . . и опет ћерета . . . и непрестано ћерета.

Али јој то тако лепо стоји. При том је тако умиљата, тако паметна.

Али тако паметна баш није, да се и за време олује не боји ни мало, те да сме у соби остати са свим сама.

Мати јој одмах по ручку отишла у походе; ни слушкиња није била код Данке. Међу тим непрестано севају муње и грми на пољу.

Данка дакле остала сама у соби и у левој руци држи јабуку, коју поред свега страха ипак не пушта из руке. Ал кад најпосле са свим „страшно“ загрме, а она побеже из своје собе, па дотрча у собу, где је отац нешто писао.

Он пише и сад. То је опроштајно писмо са животом. Био је то млад и богат трговац. Али све то до пре једнога сата. Хтео је својим добрим пријатељима да помогне, али га добри пријатељи преварише. Све његово богатство пропаде. На столу стајаше телеграм, у којем му се јавља, да је постао просјаком. Због тога престаде у својој тридесетој години бити млад: за један сат беше годинама остарио, оронуо, готов са животом, беше старац.

Као изгубљени рај стајаше прошлост за њиме: срећан његов живот са женом и дететом. Његова млада жена, која још никад није познала, шта је брига, којој је он обећао живот пун сјаја и среће, она сад да позна, шта је беда, сиротиња, срам!

Срам! Свет не ће да опрости, кад богат човек осиромаши. Он га отурује од себе; не познаје га више. А особито њему, који је због доброг срца тако лакомислено пропао, ко ће њему веровати? Свет ће рећи: варалица је, мора да је био варалица. Рећи ће и презреће га.

Па кад би му свет и опростио, да ли би он сам себи могао опростити? Да ли би могао својој жени,

која о свему томе није ништа ни слутила, казати: Трпи сад и сноси све због мене. И да ли је он, пошто јој је тако срећу разорио, и достојан те жртве?

Те мисли помрачаваху му свест; то га гоњаше на смрт.

За то је стао да пише и опроштајно писмо. Свим силама напрезаше мозак, да изнађе најбоље речи, те да разложи својој жени, како је све дошло, и да је моли за опроштење. Поред артије, на којој писаше, стајаше оружје. Чим доврши писмо, зграбиће га и онда —

На један пут спази на пиштољу малу ручицу.

Поред беснила олује није ни смотрио, да је Данка ушла у собу.

Пребледео од страха зграби дете за руку.

„Шта ћеш то?“ запита опорим гласом и окренутим лицем. Не могаде погледати детета, које ето хоће да начини сирочетом.

„Ја се бојим!“ рече Данка, „тако страшно сева. Хоћу да седим код тебе.“

Он не одговори ништа. него брже настави писање. Та моћи ће дете послати на поље и доцније и онда —

„Тата! а шта ти је то?“ питала је Данка.

„Пиштољ . . . да пуцам.“

„Је ли онакав, као што је Душко добио за Божић?“

Душко је комшинско дете. Душко је добио за Божић пиштољ од дрвета.

„Јесте. Него сад буди мирна. Остави ме да пишем.“

Али Данка не могаде дуго да ћути.

„Тата!“ поче опет, „а јеси ли и ти то добио за Божић? Хоћеш и ти да пуцаш из њега?“

Отац не одговори ништа, — он само писаше и писаше. Данка опет започе:

„Тата! Ко то тако грми једнако?“

„Благи Бо́га“, одговори отац.

„Знаш шта, ја ћу благог Бо́гу молити, да престане. Та то је тако страшно!“

И устанца јој се почеше тихо кретати.

Онда поче опет да пита.

„А је ли, тата, кад је Бо́гин рођен дан? Ја сам му нешто обећала за његов дан, ако престане.“

Отац писаше и даље, писаше о растројеном животу, самртним мукама и очајању и не окреташе главе на дете, које поред њега стајаше и ћереташе.

„Тата! А има ли и Бо́га деце? Они мора бити да добијају од њега лепе поклоне за Божић. Благи Бо́га има тако много лепих поклона. Тата? Знаш ли ти, где има Циганка? Ја сам маму питала, али она каже, да је мене Циганка донела, па одмах отишла далеко, далеко! Да ми је да је видим један пут. Душко каже, да је он њу видео, али Душко не зна, да ли је то баш она, што је мене донела.“

Најпосле хтеде да загризе јабуку. Али се одмах сети, да је мати забра́нила, да једе неољуштену јабуку. За то метне руку оцу на раме и задржи га у писању.

„Ољушти ми јабуку.“

Он се нагло окрете и хтеде да је грди. Али кад угледа оне верне очице, у којима се огледаше тако срдачна молба, а њега прође зловоља. Узе дакле перорез и поче да љушти јабуку. Данка гледаше, како он то ради.

„А зашто имају јабуке такву љуску? Најпре је Бо́га пусти да порасте, а после не смем да поједем и њу. Шта ће њој љуске? Је ли, да се не смрзне?“

„Да богме, зими, кад је хладно,“ одговори отац, пружајући јој ољуштену јабуку.

Она хтеде сад да загризе, али се сети опет нечега, па запита:

„Хоћеш и ти малко?“

Отац не могаде више да издржи. Узе је себи, подиже је на крило и покри јој лице пољупцима. Најзад, најзад могаде да се заплаче.

Данка мишљаше, да се он боји од олује па се поче опет и сама бојати и сузе јој ударише на очице.

„О, та то је тако страшно!“ поче шапутати. „Треба, тата, и ти да обећаш нешто Бо́ги, па ће престати.“

„А шта треба да му обећам, Данка?“

Данка се умеде сетити само онога, што она сама увек обећаје својим родитељима, кад су срдити на њу:

„Кажи само Бо́ги, да ћеш бити добар.“

То га текну у срце. Добар бити! Одрећи се живота а жену и дете оставити: — је ли то добар бити?

Он не одговори ништа.

„Је си ли му већ казао?“ запита после мале почивке. У тај мах јако севну.

„Кажи му!“ поче Данка наваљивати. И дрхтавим гласом поче се и сама молити Богу, и то поче са оним, што јој прво паде на памет, са вечерњом молитвом.

Идем спати, бога звати.
Благи оче, дај ми сна,
Да поспавам мирно ја.

Оче! одјекну у његовом срцу. И ти си отац, овог детета отац, које се нежно и поверљиво теби на груди припило, које тражи од тебе заштите и помоћи, а ти, ти хоћеш да бежиш од њега, да никад више не наднесеш својих очију над његовом постељицом, да га никад више не разбудиш из сна, и ма шта да му се деси, било срећно било несрећно: оно не ће више имати оца . . . . па ипак, зар није и то

боље, него да га мораш гледати како расте у сиротињи и жудно свачега?

И он се опет маши пера.

„Да је барем мати код куће!“ рече Данка узданувши. „Је л', тата, да је мама код куће, онда се не би ни ти бојао?“

„Заиста не,“ рече он из дубине душе. Што би се бојао, кад би она ту била, његова верна жена, кад би она поред њега била, готова, да све с њиме поднесе.

И опет севну и гром пуче. Данка се сети јутрење молитве, коју је пре неки дан таман била научила, па сад полу певајући, поче је читати као какву песму све слог по слог:

Мили Боже, ти овога јутра
Благослови родитеље моје;
И без бриге да би они били:
Дај да будем добро дете твоје.

„А сад престани!“ додаде одмах. Па онда наслони главицу на очеве груди.

Али отац не престаде и даље мислити. „И без бриге, да би они били, дај да будем добро дете твоје!“ Па да ли треба још чега, па да човек буде срећан? Родитељи, који те љубе, добро дете — је ли то већ срећа?

И са срца његова одговори неки тихан глас: То је срећа.

А свет? питаше га недовршено писмо са стола. Па сиротиња? па оскудица? Можеш ли поред свега тога ипак бити срећан?

Али онај тихи глас пришану опет: То је срећа. Тако му нешто са срца говораше и са њим се препираше.

Данка међу тим, све једнако држећи јабуку у руци, беше заспала. Она му ночиваше на грудима. Он се не могаде покренути с места а да је не разбуди. И тако не могаде даље писати.

Дугачак, дугачак и тежак сат времена прође. У том се стиша и олуја и сунце засија.

Указа се сунце а с њим и његова — жена.

Кад се појави на вратима, а он показа лицем најпре на Данку, а после мету прст на уста, за знак, да ваља ћутати. За тим јој показа телеграм и писмо. Она пребледе и погледа га питајући. У том се и њему разасветле пред очима: наже се и пољуби Данку у чело. Добра жена разумеде тај свети завет, приближи се мужу и мету руку на детињу главу.

И тако осташе обоје срећни и одважни, да за детињу срећу ступе у нов живот.

По немачком. **Јулка Ђ.**

ЋУТИ!

(Ida von Düringsfeld.)

Прст мећем хладно на уснице бледе
И зборим себи: ћути, ћути немо;
Ти страни људи, шта су они нама,
Да срце своје открити им смемо?

Болове твоје осећају л' они?
Знају л' ти штогод о жељама тајним?
Искрено небу повери се благом,
Месецу, сунцу и звездама сјајним.

Облаку мрком и валима плавим
И свакoм цветку — све поверит' смемо;
Ну само опет ступиш ли међ људе,
Сети се мене и тад ћути немо.

С. Д. Мијалковић.

ПРИЛОШЦИ И. РУВАРЦА.

в., Feyezkeo = Сланкамен.

Бонфиније пише у угарске историје а IV. декаде књизи другој на крају, да се у рату краља Матије с Чесима особито добро понели Стефан Запољанин, гроф сепешки, и Вук Деспот (Lupus Despotes), и да је за то краљ Матија обасуо првога многим почастима, а потребитом деспоту даровао је кастио *Feyezkeo* (Despotam egenum castello Feyezkeo donavit).

По Бонфинију пишу исто тако или мало друкчије и Левенклав (у Пандектима стр. 213. и у Историји мусулмана стр. 17. — „das castell *Feiczko*)“ и Орбин (стр. 342.): „Vuk — hebbe in dono da re Mattia un nobil castello chiamato Feiezco“, а Дифрен (Illyr. v. et. n. p. 71.) — „Vukus, Bonfinio Lupus adpellatus — a rege Mattia *F(r)iescam* castellum obtinuit.“

Рајић (III. 284. у II. изд.) пише, да: „Бранковичь дары учиненыя отъ краля Волку сице описуетъ: „второму же Волку деспоту, отечества своего имену, дарова градъ зовомый *Феіешкю, еже есть главатый камень*“ (ср. Гл. XXXV. 92.), па пошто је упутио читаоца још Бонфинију, — продужио је Рајић: „Сего

Деспота престолный градъ бѣ *Сланкамень,* идѣже и до нынѣ церковь отъ него созданная, и градскія стѣни уже развалени зрятся. Негли Сланкамень въ тое время унгарскимъ діалектомъ назывался главатый камень; неизвѣстно обаче есть, точію догадиваемся тому тако быти.“

Енгел (III. 444.): „„Seine ihm (Despot Vuk) vom König angewiesene Residenz war zu Slankamen, а на стр. 446.: „Der König Matthias verlieh ihm zu seinem Sitz das *Schloss Fejesko, wozu Slankamen gehörte,* а Феслер стари (V. 557.): an Wuk vergab der König *Szalankamen und Fejeskö,* и Катанчић (в. Гласник V. 192.) „и зато је од краља градић Сланкамен (Fejeskö) на поклон добио.“

Бонфиније је дакле први био, који је по имену поменуо град неки, који је краљ Матија Вуку деспоту поклонио и тај град пише се „Feyezkeo“. Но Бонфиније, угарски историк, био је родом Талијан, и бог зна, да ли је он добро записао име том граду, или да ли је штампар исправно наштампао добро написано име тога града? Може бити да Feyezkeo погрешно стоји место Feyerkeo (Fejérkő).

Nuncii Regnorum Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae издали су на свет г. 1790. fundamenta, quibus ostenditur tres inferiores Slavoniae comitatus semper ad jurisdictionem Regni et Bani Slavoniae pertinuisse, и ту промеморију прештампали су родољуби у Загребу г. 1832. У брошурици тој наћи ће читалац на стр. 10. поменут уговор бискупа Загребачког са Вуком деспотом (cum Lupo, Rasciae Despota) „quo castrum suum *Fejérkö,* nativo idiomate *Belaztena* in Slavonia situm Decimae submittit. Castrum hoc actu etiam in comitatu Posegano reperiri palam constat“ (Ср. Arkiv II. 426. ноту**). Вук деспот дакле држао је у Словињу (Slavonia) град, који се угарским језиком Fejérkö а нашим „Беластена“ називао, и тај град, који је тада лежао у Крижевачкој жупанији, поклонио је краљ Матија Вуку деспоту, а не Сланкамен или главати камен. У Срему држао је Вук Купиник и Беркасово са селима, што су градовима тима припадала. (Читај о том у VIII. књизи Рада југославенске академије расправу М. Месића. „Племе Бериславића“ стр. 53.—62.; и у „Starine“ књ. V. листине под бр. XV. XVII. XVIII. и XXII.).

Лукаревић не помиње ни Fejerkő ни Feyezkeo ни Fejezco ни Friesca, — али зна за *Белу Стену* и он пише на стр. 102.: „да Гргур, најстарији син деспоту Ђурђу Вуковићу, није имао деце, а најмлађи Лазар да је имао само три кћери, но за Стефана, средњега сина Ђурђевог, вели, да је осим Ђурђа, потоњег архијепископа Максима, и Јована, које му је родила жена његова а кћи Аријанитова, и коју он погрешно „Теодора“ место „Анђелина“ назива, имао још „et Vuk *naturale,* — che fu Generale d' Ungaria, celebrato da Bonfinio, il quale non procreo figliuoli“ — и даље вели, да се тај Вук родио у Белој Стјени у Хрватској а умр'о у Купјенику и да је сарањен у цркви св. Николе, (nacque in Biela Stiena nella Croatia et mori in Kupienik et fu sepelito in San Nicolo, bench' egli desiderasse fosse sotterato in Rausa.“)

Вук је био натурални син али не Стефана већ Гргура, старијега брата, који зе родио год. 1415. или 1416. и који се г. 1439. са Смедеревом предао турском цару Мурату, од кога је ослепљен год. 1441. и враћен оцу 1444. год. Вук се морао родити пре 1439. год., јер је већ год. 1458. тражио, да помоћу турском постане деспот у српској земљи а г. 1465. био је већ „non parvae apud regem (Matthiam) auctoritatis,“ као што Бонфиније (Dec IV. l. I. p. 542.) сведочи, а тада му је могло бити 27 и још која година.

Ко је Гргуру родио и где се родио Змај деспот Вук и где је одрастао он, ја не знам, јер не могу да верујем Лукаревићу, да се он у хрватској *Белојстени* родио. Или је Лукаревић нешто начуо али није добро разабрао за неку Белу Стену, коју је Вук деспот држао и поседовао; или је помешао због тога држања и поседовања Лукаревић ту Белу Стену са другом Белом Стеном, градом у Мачви, у којој се може бити Вук родио; — а где је и код кога је одрастао Змај огњени Вук, то ти каже песма:

„А краљ 'у Леђену граду) рани то діете лудо,
„Кад діете бѣше од крштеня,
„Доведоше и попа и кума
„Те крстише оно дѣте лудо
„Дивно су му име изабрали,
„Дивно име Змай-Огнѣный Вуче,
„Кад' онъ бѣше од годинѣ двіе,
„Кано друго е одъ петъ годинахъ,
„Кад' имаше петъ годинах данахъ,
„Како друго одъ десетъ годинах,
„Кадъ напуни до десетъ годинахъ,
„Поче носит' свіетло оруже
„Па иђаше на мейдане често
„А своє се стигнуо памети.

(*Пѣванія Церногорска и Херцеговачка сабрана Ч. Ч. Ц. стр. 280. и 281.*)

Дивна је то песма, но да ли је Вук Гргуровић одрастао у двору краља Леђанскога или пољскога и угарскога краља Владислава, то није ван сваке сумње стављено, шта више, могло би се рећи, да није; но то се овде не пита, већ се пита, која је то црква св. Николе, у којој је по Лукаревићу сарањен деспот Вук?

Ћирил Живковић, протосинђел и управитељ манастира Гргетега у Фрушкој гори (потоњи владика Пакрачки) записао је 1. јуна 1778. г., да је слушао

од Вићентија Поповића, епископа Вршачког, старца од 80 година, да му је у младости казивао Ђорђе, духовник Шишатовачки, ком је тада било осамдесет година, а исто тако да му је причао и Петар Чупић из Нерадина, старац од 100 година, да је слушао у детињству свом митрополита Исаију Ђаковића († 1708.), којега је он послуживао, где казује, да је Гргетег основао и саградио *Змај и Огњин Вук Бранковић*, деспот српски, и да га је тако назвао по имену свога оца Гргура. Храм је те цркве св. отац Никола и у припрати њеној на десној страни написан је „**Вукь деспоть основатель сеıє св. обители Гергетега лѣта 1471.**“ На та причања и казивања ја не полажем много а образ Вуков написан је тек услед тога записанога ћирилом причања. У Гргетегу има рукописни минеј и из записа на крају од г. 7134. = 1626. дознаје се, да је био „**Монастирь близь Купиника светога Николи, глаголемии Граковаць.**“ Може бити да је у том манастиру сарањен Вук деспот, који се по својој прилици преставио у Купинову 16. априла 1485. године.

Но то је само нагађање, а истина је само то, да Бонфинијев кастел Feyezkeo а управо Fejérkő није град Сланкамен у Срему на Дунаву, већ град Бела Стена у Славонији у негдашњој Крижевачкој жупанији.

г., Проклета Јерина.

У Милићевића делу: „Кнежевина Србија“ помиње се на много места „проклета Јерина.“ Не мораш тражити та многа места у том огромном делу, већ погледај у регистру његовом под „проклета Јерина“ па ћеш знати за тињи час, шта је све градила и саградила та „проклета Јерина“ у српској земљи, а на име да је она осим Смедерева градила Авалу, град на Сутесци, град на Девојачкој стени, град на Драгошевцу, на Островици, на Тресци, град Брвеник, град у Прилипцу, град Бован; да је зидала Словац, Кошљанске стене, Обоће; да је пробила Просеку, и да је њен друм од Пожаревца до Смедерева. Тако прича народ — вели г. Милићевић — и још прича тај народ, да је и град „Градину у Полимљу градила Ђурђева Јерина и да је с великом муком довела воду из планине Бјеласице с оне стране Лима, проведавши је чунковима испод Лима (в. Годишњицу, књ. IV. стр. 347.): да је „**старинную крѣпость Хиссаружигъ строила по преданію Єрина жена деспота Юріа Бранковича** (Гилфердинг Боснія и т. д. стр. 688.); да је она разорила град Ерцега Степана у селу Ерчегама (Гл. X. 335.).

Г. Матковић, тумачећи у Раду југосл. академије (књ. 56. стр. 174.) путопис Курипешићев од г. 1530., вели, да је његов градић Звечај (Zwetzay) често у српској историји спомињани Звечан град, „и да га је зидала пуница српскога краља Милутина, царица Ирена.“ Но то је узео Матковић из Јукићеве Босне стр. 45., који је чуо, где народ помиње Јерину, а он помислио, да ће то бити царица грчка Јерина, пуница Милутина краља. У Дневнику дубровачких посланика од године 1792., који је Енгел приопштио у „Geschichte des Freistaates Ragusa, Wien 1807:“ каже се за град Звечан, да га је, као што се казује, градила Јерина, жена Ђурђа деспота. У том истом дневнику помиње се на стр. 323. Скопље, „citta Uschiup, nella vicinanza della quale videro un *antiquo acquedotto* mezzo rovinato, volgarmente detto Gerina Ciupria cive Ponte di Jerina, moglie di Giorgio Despot. Исти тај аквенукт Скопљански спомињу и старији путници из XVI. и XVII. века (Starine X. 253.; Срб. Новине за г. 1857. бр. 10.), но ти старији путници не спомињу Јерине.

У књизи „Пут лицејских питомаца“, коју је саставио покојни Коста Поповић а на свет издала уједињена омладина српска г. 1867., помиње се одмах на стр. 3. „Јерина, жена слабога Ђурђа Смедеревца, коју народ зове „проклетом“. А зашто проклетом? Народ је за цело имао право, што ју је тако назвао. — — Упитај у Србији за сваку стару зидину, ко ју је зидао, свагда ће ти свако одговорити: „проклета Јерина“. Има градова у Србији, који су далеко били пре Јерине, ал је ово прешло тако рећи у крв од њених зала; ко хоће да зна њен карактер и њеног мужа, тај може најбоље дознати из српских народних песама.“ Тако млади лицејски питомци јестаственичког одељења, који су путовали по Србији год. 1863.

Но шта вели о том чувени М. С. Милојевић? У Путопису дела праве-старе Србије пише он у књизи I. на стр. 189.: „Што се тиче самог Краљевића Марка, њега треба двојити у Марка сина краља Вукашина, дакле правог и историјског, управо краља Марка, сина проклетог Вукашина краља, и Краљевића Марка српског или народног у песмама народним, који је у свом имену оличио тадашњи српски народ и његово стање. Тако је исто и тако звана проклета Јерина сама измишљотина, у којој је оличено тадање стање народа српског. *Од ове ваља разликовати другу историјску и праву Јерину, жену деспота Ђурђа Бранковића, поштену, честиту благу и добру душу, која за целог свога века о свом трошку једва подиже једно једито наше Смедерево.*“ Милојевић каже дакле, да ваља разликовати ту праву Јерину од оне проклете Јерине, те измишљотине пучке, но г. Панта неће да двоји и одваја једну од друге и да прави те разлике, и Панта пише: Ђурађ, син Вуков, Смедеревац и његово благочастиво и христољубиво подружије — *проклета Јерина*

и т. д. (Гл. LXIV. 336.). Да ли је знао — но како могу питати, да ли је знао г. Панта, како је ниско пао написавши то? јер знати то па опет написати тако, могао би само човек пуст, што Панта није никако. Г. Панта није дакле знао и тешко да ће икада сазнати и признати он, како се г. Милојевић оним разликовањем високо узнео над г. Пантом — а што се мене тиче, то не могу не радовати се, што сам се бар у једном питању могао позвати на самога Милојевића, изобретника разлике између „Блгара“ и „Бугара,“ против г. Панте, који је усвојио ту разлику те постојано и доследно и дан данас разликује Бугаре од Блгара, не марећи ни најмање, што се многи љуте на њега због тога разликовања. А како се тек ја овога часа морам љутити на њ, што између Блгара и Бугара прави разлику а између Јерине, жене Ђурђа Смедеревца, „те честите, поштене и благе душе“, и оне „проклете Јерине“ не ће да прави и не ће да призна, да има икакве разлике.

Ко је градио градове и пробијао стене и градио друмове у земљи, која се доцније по народима, који ју заузеше, назвала српска земља и земља хрватска и бугарска земља? Градили су их Римљани и дограђивали су их и обнављали Грци илити Ромејци. Бугари, Срби и Хрвати, кад су год могли, ружили су те грчке градове и још за Стефана Немању каже син његов истога имена: **„И градь Перьникь скроушикъ силою своєю и въ опоустѣніє сътвориши, И градь Стобь, и градь Ꙁемльнь, и градь Вельбоуждь, и градь Житомитьскь, и грд Скьпль, и градь Лѣсньскь, и градь Градьць, и градь Призрѣнь и градь сльвны Нишь, и градь Сврьлигь, и градь Равьнын, и градь Коꙁьль: тѣхь градовь сьскроушь и до конца основания ихь искорѣни, не оста бо камы на камени, иже несьскроушише се, иже и невоꙁдвигоше се и до сего дьне.“** То исто вели син писац житија свога оца, да је учинио он и са грчким градовима у Зети и Далмацији **„испровржже и раꙁдроуши (Дань градь, Сарьдоникии градь, Дривость, Росафь градь, рекомын Скьдьрь, градь Свочь, градь Льцинь, градь славьны Барь) и иꙁмѣни славоу ихь вь обраꙁь опоустѣния, грьчкою име истрѣбивь, да не именоуєть се име ихь отнюдь вь области той.“**

Прича се — пише Милићевић на стр. 1101. — да су градић Качан или Качер градили *Јелини.* За град „Љешак“ говоре — вели Гедеон Јуришић у Дечанском Првенцу на стр. 107. — да је *јелински.* Die Volkssage verstehet in Bosnien — приметио је Blau, Reisen in Bos. u. Herzegov. на стр. 30. под † † †) — unter dem Namen Grk im Allgemeinen die von der slavischen Einwanderung dort sesshaften Nationalitæten. So wird z. B. die Gründung der Burg Stari Grad bei Sarajewo den Grk-Königen zugeschrieben.“

Па како је и од куда је то, да се у Подунављу и у Шумадији скоро за сваку стару градину каже, да ју је градила Ђурђева Јерина? Житељство у тим земљама није староседилачко — па и казивање то, мислим, да није давнашње и да се оно тек у прошлом веку распрострло и раширило. А што је за име Ђурђеве Јерине прирастао епитет „проклета“, може бити да је узрок то име „Јерина.“ У грчкој царевини било је неколико царица, које се тако звале. Осим царице Јерине, ташти Милутинове, жене по опису грчких историка таке, од које да те Бог сачува, подсетиће те само још на царицу Јерину, која је јединца свога, цара Константина у оној истој двораниу којој га је родила, грозно *ослепити дала* (в. Fr. Chr. Schlosser's Geschichte der bilderstürmenden Kaiser S. 327.).

А у песмама и причама народнима ништа лакше и обичније, но помешати једно лице с другим и због неке сличности пренети на позније лице, што се односило и тицало старијег каквог лица.

НЕКЕ ПРИМЕДБЕ

НА ЧЛАНАК: „НАРОДНА ТРАДИЦИЈА И НЕПОГРЈЕШИМИ ИСТОРИЦИ.“

ОД ДРА ПАВЛА ПАДЕЈСКОГ.

„Па молим вас, зар су повјеснице и једнога народа у Јевропи у свему са оригиналним актима документиране? *Па де, дирните у Вилима Тела, Роланда, Цида, Бајарда и друге, о којима се дивна чуда причају, па да видите, како ће сви на вас напасти као осе.*“ — Тако вели *Синиша* у 33. броју а 524. страни овога листа. И ако ми у први мах не беше намера, да са својим примедбама, којих бих доста имао, на јавност излазим, то сам на послетку принуђен, јер не могу пропустити, а да не рекнем коју баш о самом Вилиму Телу, кога наш Синиша тако брани.

Прва реченица, коју сам горе навео, још може да важи, али друга никако. Историци се свагда трудили, да, колико је могуће, очисте историју од прича, гатака и народне традиције и да језгру, т. ј. чисту истину изнесу, да нам факта пруже. И што се тога тиче, морамо признати, да су доста успели, и ако много шта још црни вео покрива.

„Па де, дирните у Вилима Тела“ и т. д. — вели

Синиша; а ја ћу на то да одговорим: да није нужно, да га ми сад дирамо, кад су га други, и то баш његови земљаци, већ давно дирнули. Као год што код нас приче и народне песме о матери биједе кнежевој вечери, *о Југ-Богдану, Орђу Злопоглеђу* и др. не могу историји у очи да погледе, тако исто и приче о Вилхелму Телу и другима не могу да издрже строгу критику.

Када су оно изумрли херцози од Церингена (Zähringen) (1218.), који су у 11. и 12. веку као државни викари у Хелвецији (или да кажем у Швајцарској) владали, поцепала се та земља у више територија. Слободни градови, слободне општине, епископати — све је то потпало непосредно под врховништво немачког цара. Међу тим се почеле дизати две куће: грофова Савојских на југу, и Хабсбуршких на северу. Поседи Хабсбуршке династије лежали су у Елсасу, Швапској и Швајцарској. Ти поседи, особито они у Швајцарској, касније су још више проширени и повећани. Године 1239. буду исти на двоје подељени; на два сина Рудолфа *старог* (1199.—1232.) и то Албрехта и Рудолфа II.

Том поделом земаља буде и династија Хабсбуршка на две гране подељена: једну млађу, тако-звану Лауфенбуршку, коју је Рудолф основао, и другу старију, којој је отац Албрехт био, и која се чисто Хабсбуршком звала. Рудолф је имао у посед Schwyz, Sarnen, Stans, Sempach, пола тврђаве Лимбурга у Елсасу и Лауфенбург у Брајсгау; Албрехт пак је држао Aargau, Zürichgau, Sundgau, Breisgau, Sekingen и још друге градове. Као што се може видети. Хабсбурговци су били господари великог дела и баш језгре Швајцарске.

У борби Фридриха II. са папом била је старија лоза на страни царевој а млађа на страни папиној. Али и једни и други гледали су, да поседе своје повећају и господство у неким крајевима што више учврсте. Где су само као викари били, ту су на том радили, да једино они врховни господари постану. Међу тим борба између цара и папе даде први удар политици и господству Хабсбурговаца у Швајцарској. Швајцарци су увек тежили, да се ослободе разних господичића, државних викара и куратера, и да непосредно под немачку државу потпадну. Прво буде одузето викарство Хабсбурговцима над Ури а мало за тим (1240.) и над Швицом. Но за време интерегнума знали су Хабсбурговци да се опет утврде на старом месту. У том се деси да млађа Хабсбуршка лоза изумре и право на своје поседе пренесе на старију лозу; тако је ова опет уједини́ла све старе поседе. Кад је Рудолф из Хабсбуршке династије постао краљ, Швиц и Ури су искали, да им овај потврди оне слобоштине, које им је Фридрих уступио био. Али овај не хтеде то учинити, јер би тиме сам својој кући био шкодио. Да Хабсбурговци нису били омиљени у земљи, види се отуда, што су набрзо после смрти Рудолфове (1. авг. 1291.) Швиц, Ури и Унтервалд склопили *„вечити савез“* ради одбране против сваког нападаја (а овде су за цело највише Хабсбурговце подразумевали.). За борбе Адолфа од Насау и Албрехта од Аустрије дођу (1297.) Швиц и Ури опет непосредно под државу; а 1309. буде то исто и са Унтервалдом учињено. Тиме су савезници постигли оно, што су хтели. Они посташе слободни, а Хабсбуршка кућа изгуби господство над њима. То је био велик удар за династију Хабсбуршку и она је гледала сваку прилику, да рану своју залечи, да опет дође до својих старих поседа. Године 1315. месеца новембра крене се Леополд са одабраном војском против швајцарских шумадинаца; али га ови храбро дочекаше код Моргартена у својим брдима и сву му ритерску војску разбише. Хабсбурговци не имадоше куд, већ се оканише за сад својих претензија.

Та победа охрабри Швајцарце и они поновише свој стари савез. Што је у земљи већа слобода владала, то је углед старих господара све мањи бивао. Касније је тај савез још већи нарастао, јер ступише у њ Луцерн, Берн, за тим Цирих, касније Гларус, Цуг и др.

Ти догађаји родили су Вилхелма Тела с једне и Геслера с друге стране. Јуначка дела, која сви скупа починише, приписаше касније једном Телу. Разне приче о Вилхелму Телу и Геслеру почеше се тек у 16. веку развијати. *Међу тим Тел није историјска личност. Њега не спомиње ни један савремени хроникст.* То име се тек касније поче спомињати; и јуначка дела Телова поче тек млађи нараштај хвалити и узносити. Језгра свих прича и песама о Вилхелму Телу и Геслеру је та: *борба младе конфедерације за своју самосталност и слободу — а с друге стране обрана права, која су стари господари над тим земљама и народом себи присвајали.* — Јован из Винтертура, који је баш у то време живео, све догађаје, као и битку код Моргартена описао и после пораза Леополда видео, не спомиње баш ништа о Вилхелму Телу. Тако исто ни други савременици не знају ништа о Телу. Тек Melhior Russ, који је при крају 15. века живео, прича о Телу, како је морао јабуку с главе свог детета стрелом оборити.

Таке исте скаске могу се наћи и код других народа. Саксо Граматикус, који је писао Historia Danica до 1186., доноси нам исту таку причу; само што је тамо јунак *Токо.* Таква се скаска налази и код Норвежана, Исландеза па и Енглеза. Види се дакле, да јој није извор у Швајцарској.

Ако Синиша жели опширнију литературу о тим стварима — и то му могу дати.

Што смо рекли о Телу, то можемо рећи и о *Роланду. Историја не зна ни за каквог јунака Роланда*, нити за његова славна и јуначка дела. Њој је познат само Hrinodland, који је с Карлом великим на Сарацене ишао и у повратку у брдима од Баска погинуо.

О *Циду* би се већ више шта могло рећи. Он јесте историјска личност; а прославио се у непрестаној борби Хришћана против Сарацена у Шпанији. Цело име му гласи: Rodrigo Diaz di Bivar Cid et Campeador. Умрьо је 1099. год.

У 32. броју на 508. страни, где Синиша говори о презимену *Обилић* и *Кобилић*, стоји: да су племићи у старо доба више пута мијењали своје предикате .... На послетку вели: да не дуљим лакрдије опомињем само на грофове Хабсбурга, који се од старине звали „Graf von Habichtsburg“ а послије то преврнуше у Habsburg. И данашњи дом „Hohenzollern“ звао се на концу средњег вијека „Zollern“, а послије га видимо под именом „Brandenburg“, а данас се зове „Hohenzollern“.

Овде имам то да приметим, да ми пре свега не знамо, како се грофови Хабсбуршки од старине звали. Нама је само то познато, да је око половине 11. века подигнута на реци Ару у Швајцарској тврђава под именом Habichtsburg или Habechsburg, откуд после име (хабсбуршком) дому, за који ми не знамо, како се пре тога звао. Како је народу лакше било изговорити Habsburg (што је са свим природно) него Habichtsburg, то је онда тај назив и остао. Дакле нису грофови сами своје презиме мењали, већ је народ променио. Тај је исти случај и код Hengistburg — Hengstburg; Hengistfeld — Hengstfeld.

Што се тиче Хоенцолераца, то свако зна, да се у први мах звали само „Zollern“, али онај придев „Hohen —“ нису опет они сами узели, већ им га народ дао; прво са високе тврђаве, друго са пространог поседа и великих дела. Тај случај ћемо наћи и код Staufen и Hohenstaufen. Међу тим са придевом „Hohen —“ имамо толико имена, као: Hohenlinden, Hohenburg, Hohenfriedberg и т. д.

Што Хоенцолерци и име Brandenburg спомињу, то је отуд, што су после толико њих на послетку они господари те марке постали. La maison de Brandenburg хоће да означи ону кућу, која влада у Бранденбургу, а то је Хоенцолершка. То није никакво чудо. Ми смо видели напред, кад смо о Хабсбурговцима говорили, да се после поделе земаља млађа лоза звала Лауфенбуршка од тврђаве Lauffenburg, а стара се и даље звала Хабсбуршка од Хабсбурга.

Из свег овог излази то, да се Милош могао звати *Кобилић*; а ако је то презиме већ промењено у *Обилић*, то га је онда морао народ променити и то наравно касније тек — а то је за цело за то учинио, да не би на најглавнијем јунаку остало, да га је кобила дојила, и да се као за то и зове *Кобилић*. Да је пак Милош сам молио, да му се презиме промени, то не бих рекао да би му његова самосвест допустила.

На послетку хоћу још нешто да приметим, што се тиче удаје једне кћери Лазареве. Ја се потпуно слажем, да је Никола Гара *млађи* имао кћер Лазареву за жену. Откуд то? — Кад је оно после смрти Лајоша I. овладало у Угарској неко хаотично стање, ту је хтео и Твртко и Лазар да се користе; за то су и један и други потпомагали онај устанак у Хрватској. Лазар је упао у Мачву, а како је прошао, то се не зна. Толико нам је познато, да је Мачва и даље у угарским рукама остала. Кад је погинуо Никола Гара старији (25. јула 1386. а не или 1387.) постао је жупаном у Мачви син овога, Никола млађи. Међу тим је и Угарска добила свога краља у Жигмунду. Лазар сад, који се ради Мачве замерио Угрима, а ком је опет од Турака опасност претила, — по свој прилици да је ступио с Гаром у преговор. Лазар је том приликом дао *Николи* д р у г о м своју кћер за жену, а овај је ваљда обећао, да ће извинити Лазара и порадити на томе, да се склопи савез против навале турске. Тако бар ја држим. А да је удовица Гарина тек пошла за Шишмана, држим за немогуће, *јер се Шишман спомиње као зет Лазарев још пре смрти Николе Гаре*. Даље држим и то, да би се споменуло ваљда, да је за Шишманом удовица Гарина, јер она је у првом реду била удовица Гарина, па тек онда кћи Лазарева.

И ако бих имао још доста шта да приметим, то ћу се за сад само овим задовољити; а да није споменут Вилхелм Тел и Роланд. не бих ни с овим на јавност излазио.

БРАНИЧ СРПСКОГА ЈЕЗИКА.

ОД ЈОВАНА ЖИВАНОВИЋА.

1.) Преда мном је књижица „Одломак из брачног права и то: из партије о правом сродству, а наиме: о природном, крвном т. ј. сродству по крви и мдеку као брачној сметњи. Дамаскин Бранковић, крушедолски архимандрит. У Новом Саду. Штампарија А. Пајевића 1888.“ Кад човјек помисли, шта су

наши стари, калуђери били некад, па кад зна, да су они једини књижевници били, да су они неуморни трудбеници били за цркву и књижевност српску, да су они напунили све намастире и цркве српске дјелима својима, па кад ово испореди са данашњим приликама, онда нас мора ова мала књига архимандрита Дамаскина Бранковића разведрити у данашњим данима. **Чьстиꙑи чловѣкъ Доукъсъ чрьноризьць** рекао је Јовану ексарху бугарском: Попови **чьто ѥсть ино дѣло развѣ оучениꙗ; да ѥльма же ѥси слоужьбѫ тѫ приꙗлъ**, то и се **нѫжда ѥсть дѣлати**. Овдје се под **оучениѥмь** разумијева *писање*. Да пријеђемо на ствар. „Одломак из брачнога права“ израдио је г. Дамаскин Бранковић по чувеном дјелу др. Јос. Чизмана и таком дјелу не би имали шта замјерати, баш да се и разумијевамо у таквом послу. Г. Дам. Бранковић и не тражи то од критичара, него он иште, да се у његову дјелу, „употребљени (српски) називи за сродство прорешетају.“ Што се тиче језика, ова је књига заиста лијепим језиком српским написана и тако јасно и разумљиво, да је може сваки читати. Технички су изрази народни и што у народу нема, то је по народном калупу скројено, као што је н. п. првобратучеди, другобратучеди, трећебратучеди. Само не знам, шта ћемо са *деда-стрицем?* То ми се чини, да није добро. *Деда-стрицем* зове г. Бранковић дједина брата. Израз за дједина брата не може се у једној ријечи наћи. По што се — као што видим — узима стриц као главно у лози, то мислим да би српскије било назвати дједина брата *дједом по стричевој лози*. По овоме би требало и *баба-тетка* и *деда-ујак* измијенити. Г. Бранковић лијепо зове мушку лозу *род по крви*, а женску лозу *род по млијеку*. Тако народ каже и тако Вук има у својем српском рјечнику. Употребљавајући тако ове народне изразе хтио је г. Бранковић да буде још јаснији, те је гдје гдје *по крви и млијеку* разјашњавао и допуњавао другијем изразима. Тако он каже: *„род по млеку или танкој крви.“* Народ зна добро, шта је то *род по млијеку, род по крви*, јер је он сам те изразе и створио, за то није било потребно тумачења ради додавати још *по танкој крви*, ако тај израз *по танкој крви* није народан. Г. П. Будмани у Rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika код ријечи Drag вели: svojta po debeloj ili tankoj krvi. Мени није познато, да народ говори *род по дебелој или танкој крви*. Ја не знам талијански, али чисто бих на памет рекао, да ће *дебела и танка крв* бити по талијански.

Као што сам већ рекао, господин је Бранковић написао ову своју књижицу лијепим језиком и изрази су за сродство у њој народни, а што нема у народу, то је по народним изразима сковано. Само ми се не допада ријеч *родоначалник*, коју г. Бранковић употребљава. Ријеч *родоначалник* није српска, него руска. Та ријеч није добра као сложена ријеч, а и рухо јој је руско. У старом словенском језику гласи **начальникъ** и по томе мора српски гласити *начелник* или *начеоник*, а руски *началник*. А и као сложена ријеч *родоначелник* није добра по оном правилу, које сам ја открио, о чему сам на више мјеста у својој књизи „*О српском језику*“ говорио, тумачио и доказивао. Као што не ваља *градоначалник* него *градски начелник*, тако исто не ваља ни *родоначелник*, него *начелник рода* или *начелник роду*.

У осталом ми желимо г. Дам. Бранковићу од Бога здравља, да не би остали само при „Одломку из брачног права“ него како би цијело дјело могло угледати свијета, од којега би имали богослови велике користи а књижевност наша обогатила би се изврсним дјелом.

2.) У Rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika каже г. П. Будмани код ријечи gledalac ово: kod mnogijeh pisaca nahode se i nevaljali oblici *gledaoc* za nom. sing. i *gledaoca* za gen. plur. У истом rječniku стоји код ријечи *glodalac*: griješkom *glodaoc*. Ја не могу никад одобрити, да се каже, да су облици *гледаоц* и *глодаоц* неваљали облици. Г. П. Будмани ваљда мисли, да тијех облика нема у народу, да их народ не говори. Ако то мисли, онда би имао право. Али ако зна, да ти облици живе у народу, па ипак каже, да су неваљали, онда мислим, да љуто griјеши, што тако каже. Не могу пак замислити, да г. П. Будмани не зна, да народ српски говори и *гледаоц* и *глодаоц*, па кад зна, да тако народ говори, како онда може казати, да су ти облици неваљали Ја мислим, да је народ творац језика својега, те по томе све оно што он говори и како говори мора бити добро. Ако дакле заиста народ говори *гледаоц* и *глодаоц*, онда ти облици не могу бити неваљали. Ја сам без сваке сумње потпуно увјерен, да народ, особито у Сријему, говори *гледаоц* и по томе мислим, да је тај облик тако исто добар као и *гледалац*. Ми не смијемо никада казати за облик, који заиста живи у народу: овај и овај облик не ваља. То је погрјешно мишљење. Ваља дакле разликовати облике, који заиста живе у народу, од онијех облика, који такође живе у народу, али су према старијим словенским облицима и према облицима другијех словенских језика по нашем мишљењу правилнији. Ја знам, да у српском језику живи облик *гледалац* и *гледаоц* и по моме мишљењу не смије се казати, да је облик *гледаоц* неваљао, јер он заиста живи у језику. А кад живи, онда не може бити неваљао. Ријечју што у језику живи, то је добро и правилно, јер у њему нема неправилности, него све бива и све се мијења по законима. Не треба дакле бркати језик књижеван са

живим језиком, који има различне облике у појединим крајевима једнога народа. Ми за књижеван језик бирамо најправилније облике по својем мишљењу. При бирању српских облика за књижеван језик имамо ми на уму стари словенски језик и друге словенске језике. Који облици најбоље одговарају старим словенским облицима и облицима другијех словенских језика, те облике узимамо ми за књижеван језик и те облике држимо ми да су најправилнији. За то држимо ми, да је *гледалац* правилнији облик од *гледаоц*, што *гледалац* одговара старом словенском облику **глѧдальць**, што у старом словенском нема **глѧдаоць**, јер овај је облик доцнијега постања. *Гледаоц* је постао на чисто српском земљишту и не стоји у свези са старим словенским обликом **глѧдальць**. У српском језику живи дакле и *гледалац* и *гледаоц*. Добар је и један и други облик. Али се сад пита, који је бољи? Нама се чини, да је бољи онај, који одговара старом словенском облику и другијем словенским облицима. Па онај облик, који одговара старом словенском облику и другијем словенским облицима, тај ваља у књижевности и употребљавати. Такав је на примјер облик *гледалац* Али одмах морамо казати, да и облик *гледаоц* не смије се називати неваљалим, кад га народ говори и кад је постао на чисто српском земљишту. *Гледаоц* је постао по аналогији генитива, датива синг. и другијех падежа *гледаоца, гледаоцу* и т. д. По аналогији се овијех падежа оно *о* увукло и у номинатив синг. и ген. плурала и такав номинатив, који је постао по аналогији, тако је исто правилан, као и онај, који одговара старом словенском облику, и тај облик, који је постао по аналогији, временом ће у самом говору надјачати онај облик, који потпуно одговара старом словенском облику, као што видимо да су и облици у номина, који су постали по аналогији, надјачали облике, који одговарају старим словенским облицима, као што су дат. инстр. и лок плурала *орачима* мјесто *орачем, орачи, орачих*. Ови облици, који су постали по аналогији, као што су *орачима*, примљени су у књижеван језик и у академијски рјечник, па г. Будмани не каже да су неваљали. Ако је дакле *гледаоц* неваљао облик, онда су и дат. инст. и лок. множ. *орачима* неваљали. Па те облике г. Будмани употребљава у академијском рјечнику. Сви дакле облици, који живе у језику, правилни су и не смије их нико називати неваљалим, јер их је тако створио дух народни. За њих ваља у академијском рјечнику казати да су постали по аналогији и кад има поред њих истијех облика, који одговарају старим словенским облицима, онда ови имају првенство у књижевности.

3.) Ако ово, што ћу споменути, и не спада у „Бранич српскога језика“ а оно ће спадати у „Бранич српскога имена“. Књижара и штампарија Браће М. Поповића, кад ћирилицом какву књигу наштампа, те је пошље у Српство, онда се потписује *српска књижара и штампарија*, а кад какву књигу наштампа латиницом, те је пошље у Хрватство, онда се потписује само *knjižara i štamparija M. Popovića.* Ко би то Боже мој! могао погодити, за што то чине браћа Поповићи? За што се стиде својега народнога имена, кад шаљу својој браћи своја дјела? Лијепо је име српско и братско је име хрватско, али само се у то не смије уплетати никакво *ћарење*. Ја мислим, да овакве птице познају добро наша браћа Хрвати.

КОВЧЕЖИЋ.

ГЛАСНИК.

(Споменик Тодору Павловићу.) Из Карлова смо добили овај *позив на прославу подизања споменика Тодору Павловићу:* „Ево већ спаде копрена заборава са успомене на покојног *Тодора Павловића*, некадашњег новинара и књижевника српског. Шчишћена је прашина са споменика његова, што му га народ још пре двадесет и две године набави. За најкраће време биће овај споменик и подигнут у српској порти у Карлову, те ће свакоме проласнику бити стварним и видљивим доказом, да Србин уме ценити и уважавати рад трудбеника својих и да уме вратити моралан дуг, што га дугује ком великану своме. Освећење и откривење овог споменика одређено је за дан *Мале Госпојине 8. (20.) септембра* ове године. Тога дана треба да се стече у Карлову, у томе месту некадашњег поносног диштрикта велико-кикиндског, што више Срба родољуба из свију крајева српских, да би ова прослава била у потпуном смислу речи српска културна слава. С тога братски позивамо све покојникове ближе и даље сроднике, славне црквене и политичке општине, све наше задруге и сву браћу Србе, да ни по што не пропусте ову прилику српскога славља, него у што већему броју да се искупе на ову народну свечаност и братски састанак. У тој нади, да ће се што више браће одазвати овом српском и братском позиву нашем, кличемо: до срећна виђења, браћо! — Из седнице одбора за подизање споменика Тодору Павловићу, држане у Карлову 28. Августа (9. Септембра) 1888. год. *Шандор Бешлин*, председник, *Љубомир Лотић*, перовођа.“ — Програм те светковине овако је утврђен: 1. У 9 сахати пре подне литургија у српској Карловској цркви; 2. после литургије парастос у спомен покојнику, на којему ће говорити Љубомир Лотић, срп. народни учитељ; 3. свечано откривање споменика, којом ће приликом беседити ива-

сланик „Матице Српске“, Андрија М. Матић, гимн. професор; 4. у један сахат после подне банкет у Карловској великој гостионици, а за тим народно коло.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— У Бечком листу „die Presse“ у додатку уз број 250. од прошле суботе изашао је немачки превод *Мите Живковића* красне слике из Сарајева под натписом „*Враг ђевојка*“, која је први пут угледала света у Летопису Матице Српске у књизи 144. (свесци четвртој за годину 1885.). На немачки је приповетку ту превео *Велимир пл. Ђурковић*.

СМЕСИЦЕ.

(Колико могу људи да живе.) Почесто се пита, да ли је трајање живота човечјег у току векова нарасло или опало, нарочито кад се преко новина чује за којег стогодишњака, коме је још једнако тако добро, као француском научењаку Шеврељу, којем су пре неки дан славили 103. дан рођења. Но како се олако то пита, тако се тешко даје на то одговорити а да не буде приговора. Субјективна искуства и успомене појединаца не могу ни одсуђивати у питању, да ли су људи у току од 100 до 150 година почели мање да живе. Морамо шта више гледати, да ли нема можда статистикâ, које се протежу на већи број људи, односно, да ли из пређашњих временâ нема датâ о толикој старости, која се данас апсолутно не даје више достићи. Нема сумње, да данас у цивилизованом свету нема човека од 250 година. Кад би се дакле — наставља Рајнхолд С. Петерман у подужој расправи — могло доказати, да су у пређашња времена неколико људи дошли до те старости, то би онда не само доказало, да су поједини људи тада дочекивали већу старост, него би се могло још и то закључити, да је просеком живот дуже трајао. Али ће таквих доказа канда слабо бити. У старом завету дабогме читамо, да је Адам доживио 930, Метузалем чак 969 година. На жалост нико није видио крштено писмо и смртовницу Метузалемову те библији не можемо веровати већ с тога, што би по томе трајање века човечјег од Метузалема и Ноја до Аврама, а то је за једно хиљаду година, рапидно било опало за четир петине, а овамо од Аврама до данас, за 4000 година, релативно је врло мало опало. (Аврам је доживио само 175 година.) Но и сам Аврам спада још међу митска лица. Чим у јеврејској историји мало зора сване, наилазимо само још старце, каквих и данас још има; ту је Мојсије са 120 година, пророк Јелисеј са 110 година и т. д. Од прилике је тако и са осталим старим народима, који су своју прву историју тек забележили, кад се већ око ње обавила магла скаске. Сви својим митским праоцима дају врло дубоку старост, а кад огране сунце историје, да, још у прасковорје, већ се друкчије рачуна. Код Грка је философ Димокрит из Авдере, који је доживио 109 година, важио већ као престар човек, а најстарији, за кога су знали, био је философ Епименид са Крите, коме веле да је било 157 година. Код Римљана пак осим законодавца Аргантонија нико није прешао 120. годину. Јесте истина, да Плиније о некој глумици и некој играчици приповеда, да су у својој 100. односно 104. години још излазили на позорницу, али то није документирано. Свакако су Римљани могли подносити старије глумице него ми, јер су у њиховим грдним позориштима мими и онако морали узимати свакојаке личине и гледаоци нису имали стакла за увеличавање. Што се тиче историјских лицâ средњега и старога века, нарочито владарâ, то не знамо ни о коме, да је бог зна како већма остарио од немачког цара Вилхелма I. Цар Август је живио 76, Карло Велики 72 године. Ако се за Савла, Давида и Соломона каже, да су здраво дуго владали, јер је сваки 40 година седио на престолу, то се на то може приметити, да се у новије време још дуже владало и влада. Луј XIII. француски, његов син Луј XIV. и овога наследник Луј XV. владали су 33, 54 и 51, скупа 138 година, не рачунајући године, кад је за последњу двојицу било намештено регентство. Па нису ли од аустријских владара за последња два века владали: Леополд I. 47. година, Марија Терезија 40 година, цар Фрања 44 године? Та ето и дандањас у Јевропи има монархâ, који већ дуго седе на престолу, тако краљица Викторија 50 година, цар и краљ Фрања Јосиф ево 40 година. Уз то владари садашњости исто тако нису најстарији људи свога времена, као ни у старо доба што нису били. Констатовано је, да је у свима скоро земљама у Јевропи до данашњег дана било појединих људи, који су дочекали 139. па чак и 150. годину. Но тиме је и то доказано, да апсолутна старост, која се у појединим случајевима може достићи, од старога доба амо није опала. Оно било би још могуће да су људи у пређашње време просеком старији бивали, т. ј. од извесног броја новорођених више њих су достизали дубоку старост, него данас. На жалост се о томе не могу поставити тачни статистични податци. Морало се дакле латити других метода а најпростија је била та, да се сваке године дознала цифра становништва којега града или државе те се уједно констатовало, колико је људи умрло исте године. Но ту је опет статистичарима мрсило рачуне то, што се свет сељака. Промена становништва наиме у великим градовима чини те су добивене цифре нетачне а та је нетачност већа, него што би било замишљено опадање човечјег века, које би могло изнети тек мале делиће једне године, све кад би се посматрало сваких 25 или 50 година. Питање, да ли људи све мање живе, не може се дакле данас још решити, јер се у читавим државама тек од скора почиње свет бројати тако тачно, да ће тек доцније моћи одговорити сврси, да се определи средњи век човечји у нервозном столећу.

САДРЖАЈ: Слава препородиоцу српске књиге, слава неумрлом Вуку Стефановићу-Караџићу! (Уз слику.) — Хања. (Наставак.) — На страшном суду. Песма А. Гавриловића. — Данка. Слика из живота. По немачком Јулка Ђ. — Ћути! (Ida von Düringsfeld). Превео С. Д. Мијалковић. — Прилошци И. Руварца. в.) Feyeskeo=Сланкамен. г.) Проклета Јерина. — Неке примедбе на чланак: „Народна традиција и непогрјешими историци“. Од дра Павла Падејског. — Бранич српскога језика. Од Јована Живановића. — Ковчежић. Гласник. — Књижевне белешке. — Смесице.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваког четвртка на читавом табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. на по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 ф. на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата администрацији „Стражилова“ у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 37. У НОВОМ САДУ 15. СЕПТЕМБРА 1888. ГОД. IV.

КРАЈ.

Крену се ветар с југа,
Те гладак разби лед,
Ледене санте иду
У дањни недоглед.

Бујица таква брзо
Све даље одмиче,
А са њом кора туге
Лагано отиче.

На место леда цркву
У срцу дижем ја,
У њојзи нек се слави
Захвалност моја сва.

Захвалност небу, сунцу
И срећну часу том,
Захвалност вечној правди
И добром срцу твом.

А. Гавриловић.

ХАЊА.

ПРИПОВЕТКА ХЕНРИКА ШЕНКЈЕВИЋА

С ПОЉСКОГ ПРЕВЕО РАЈКО.

(Наставак.)

Око пет са̂ти ваљало нам се кренути. Хања и госпођа д' Ив облачиле се дотле горе, а ја заповедих да се запрегну лаке кочије за две особе, јер ми се прохтело да јашем на коњу. До Устжице беше подруга миља, елем при лепом времену могасмо врло пријатно путовати. Кад сиђе Хања одозго, обучена истина у црнину, али брижљиво, па и накинђурено, јер тако беше очина воља, не могох с ње очију скинути. Дође ми тако лепа, да одмах осетих, како ми срце одмекшава, а отпор и усиљена хладноћа одоше без трага. Али моја краљица прође поред мене баш краљевски, ни да ме погледа, ако се и јесам начинио умиљатим, како сам само умео. Мимогред да кажем, беше мало надурена, јер збиља не имаћаше воље да иде, ал' не за то, што је хтела мене да намучи, него због других, оправданијих разлога, као што сам се доцније и сам уверио.

Тачно у пет седох на коња, моје госпође у кочије, па се скупа кренусмо. Уз пут се држах Хањине стране, трудећи се свакојако, да сврати на се њену пажњу. Једанпут ме је и погледала, кад се коњ мој пропео на стражње ноге, измерила ме мирно од пете до главе; рекао бих, да се овлаш и насмејала и, то ме врло осоколи, али одмах за тим окрете се госпођи д' Ив, па поче с њом тако нешто разговарати, да се нисам могао плетати у разговор.

Стигосмо најзад у Устжицу и онде застадосмо Селима. Госпође Устжицке не беше код куће, беше само господар. две гувернанте: Францускиња и Немица и две госпођице: старија Љоља, вршњакиња Хањина, лепа и доста, по себи, замамљива девојка, кестенасте косе, и млађа Марија, још дете. Госпођице се, после поздрава, упутише у башту на јагоде, а мене и Селима узе собом господин Устжицки, да нам покаже своје ново оружје и нове псе за вепрове, које је набавио, за велике новце, чак из Вратиславе. Споменух већ, да је господин Устжицки био најстраснији ловац у целој околини, а уз то човек врло честит, добродушан и услужан као и богат. Имаћаше само једну ману, са које ми додијаваше, то јест, удиљ се смејао, за сваку реч ударао се рукама по трбуху, понављајући: „трице, господине мој! како се оно зове? но?“ Прозваше га за то трице-сусед или га зваху сусед како се зове.

Елем трице-сусед одведе нас у штенару, не узи-

мајући на ум, да би ми можда сто пута већма волели бити код госпођица у башти. Неко време слушасмо стрпљиво његове приче, док најзад ја не напоменух, да имам посла с госпођом д' Ив, а Селим ни пет ни шест, него одвали:

— Све је то лепо и красно, мој господине! пси су врло лепи, али шта би, кад ми обојица већма волемо, да идемо госпођицама?

Господин се Устжицки пљесну рукама по трбуху.

— Е па, трице, господине мој? како се оно зове? но? Кад је тако, ви идите, идем и ја с вама!

И одосмо. Но за мало се показа, да нисам имао шта тако здраво желети. Хања, која се држаше подаље од својих другарица, још ме удиљ гледаше преким оком и можда намерно забављаше се са Селимом: мене допаде, да забављам госпођицу Љољу. О чему сам разговарао с госпођицом Љољом, шта сам све трпао и како сам одговарао на њена пријазна питања? не знам, јер сам пратио удиљ Селима и Хању, прислушкујући сваку њихову реч, пазећи на сваки поглед и покрет. Селим то није приметио, ал' је приметила Хања, па намерно стане тише говорити или погледа, с нѐком кокетеријом, свога друга, коме је чисто ласкала та њена милошта.

„Стани мало, Хања, помислих у себи, кад ти мени чиниш на жао, чинићу и ја теби." И тако мудрујући, окренем се својој другарици. Заборавио сам споменути, да ме је госпођица Љоља врло радо гледала, и показивала ми то и сувише јасно. Елем почех бити према њој пријазан, удварах јој се и смејах се, и ако ми беше више до плача, него до смеха, а Љоља ме погледаше, сва зажарена, својим влажним, тамно-плавим очима и поче бивати некако романтично расположена.

Ах! да је знала, како сам је мрзио у тај мах. А ипак тако бејах зањат својом улогом, да сам учинио и нешто гадно. Ево шта: кад је госпођица Љоља, у разговору, начинила неку пакосну примедбу о Селиму и Хањи, а ја, ако се и јесам стресао у души од гнева, ипак јој не одговорих, као што би ваљало, него се само глупо насмеших и одбих је ћутањем. Ходасмо тако читав са̂т, за тим нам спремише паужину под жалосним кестеном, којега гране, спуштајући се крајевима чак до земље, чињаху као неки зелени свод над нашим главама. Сад сам тек увидео, да Хању није само због мене мрзило ићи у Устжице, него да је имала својих много оправданијих разлога.

Ево шта је било: госпођа д' Ив, као потомак старога француског племства и уз то образованија од других учитељица, поносила се од Францускиње, а особито од Немице из Устжица; а ове опет обе мишљаху, да су нешто боље од Хање, јер јој дед беше слуга. Али добро васпитана госпођа д' Ив не даде им прилике, да то осете, а оне отворено и чак неуљудно омаловажаваху Хању. Беше то обична женска пакост и амбиција, али ја не могох допустити, да моја драга Хања, сто пута вреднија од читаве Устжице, буде њихова жртва. Хања поднашаше то понижавање с тактом и пријатношћу, која беше украс њена карактера: ипак ју је то болело. Кад је госпођа Устжицка била код куће, тога није могло бити, али у тај мах се обе гувернанте послужише добром приликом. Чим је Селим сео поред Хање, одмах почеше шапутати и пецкати, а помагаше им по мало и госпођица Љоља, јер је завидела Хањи због лепоте. Одбио сам та пецкања неколико пута оштро, можда и сувише оштро, али за мало ме замени, мимо моју вољу, Селим. Видех, како муња гнева пређе преко његових обрва, али одмах дође к себи и умирен пресече подругљивим погледом гувернанте. Оштроуман, досетљив и разговоран, као мало ко у његовим годинама, за час их тако утуче на лој, да не знађаху, куда да се дену. Помагаше му у том госпођа д' Ив својим угледом и ја, који бих зар радо и излупао обе туђинке. И госпођица Љоља, не хотећи ме вређати, пређе на нашу страну и беше, ма и неискрено, два пут више пријазнија с Хањом, него обично. У кратко: наш тријумф беше *потпун*, ал' и опет на несрећу и на велику моју муку, главна заслуга и овај пут допаде Селима. Хања, која мимо цео такт, силом задржаваше сузе, које јој се тискаху на очи, стаде гледати на Селима, као на свога избавитеља, с захвалношћу и обожавањем. И тако, кад се дигосмо од стола и опет стадосмо шетати све двоје и двоје по башти, чух, како се Хања нагнула Селиму и шапнула му узбуђеним гласом:

— Господине Селиме! ја сам вам врло . . .

И прекиде нагло, бојећи се да не бризне у плач, а узрујаност, против њене воље, преузе мах.

— Госпођице Хања! не говоримо о томе. Немојте се на то освртати и . . . нека вас то не мучи.

— Видите и сами, како ми је тешко о том говорити, али хтедох, да вам се захвалим.

— Ал' за што? госпођице Хања! за што? Ја не могу поднети суза у вашим очима. Ја бих за вас радо . . .

Ту наједаред заћута, јер не умеде да нађе згодне речи, а можда је за рана приметио, да се сувише попустио осећајима, којих му беху препуне груди; елем само збуњен окрену главу, да се не види, како је узбуђен, и заћута.

Хања гледаше у њега расветљеним очима од суза, а ја већ бејах на чисто, шта је и како је.

Љубљах Хању свом снагом млађане душе, обожавах ју: љубљах ју онако, као што само на небу

љубе; љубљах јој стас, љубљах јој очи, сваки прамен косе, звук гласа; љубљах сваку њену хаљину, ваздух, који дисаше, а та ме љубав скроз прожимала и била не само у срцу, него у целом моме бићу: живљах само у њој и њоме, текла је у мени као крв, избијала из мене као топлота. Код других можда има још нешто поред љубави, мени беше цео свет у њој, иза ње ништа. За свет бејах слеп, глув и глуп, јер ми разум и чула беху забављена само тим јединим осећањем. Осећах, да горим као запаљена бакља и да ме прождире тај пламен и да гинем и да умирем. Шта беше та љубав? Велики глас, велики вапај душе другој души: „моја обожавана, моја света, моја љубљена, чуј ме!“ Сад више нисам питао, шта се збило, јер увидех, да Хања не одговара мени на ту срдачну молбу. Међу равнодушним људима, ходи човек, који жели љубави, као по шуми и виче и дозива као у шуми, чекајући, неће ли му се одазвати симпатичан глас, елем још ни за то нисам питао, шта се збило, јер ми се на моју љубав и на узалудни мој вапај одазваше два симпатична гласа: Селимов и Хањин! Дозиваху се узајамно гласом срдаца, дозиваху се на моју несрећу, не знајући ни сами за то. Једно другоме беху као шумски одјек и једно за другим иђаше, као што иде одјек за гласом. И шта могох ја учинити против те судбине, коју они могаху звати срећом — ја: несрећом? Шта сам могао учинити против тога поретка природиног, против те кобне логике ствари? Како да задобијем срце Хањино, кад га нека неодољива снага навија на другу страну?

Оделих се од друштва, па седох на баштенску клупу, а мисли ми шумљаху по глави, као јато преплашених птица. Обузе ме бес патње и очајања. Осећах, да сам, у сред родбине, међу милим и искреним срцима, ипак тако усамљен; цео свет ми дође тако пуст, сиротан, небо нада мном тако равнодушно на људску кривду, да и нехотице овлада у мени једна мисао над свима другима и заклони све и покри својим туробним миром. Име јој беше: смрт. А после: излазак из тога лавиринта и крај мукама и расплет читаве те тужне комедије и расцеп свију чворова, који ми бôно опасиваху душу, и отпочинак после мука; ах! онај отпочинак, којега бејах тако жељан: отпочинак таман, отпочинак ништавила, али тихи, вечити!

Бејах као човек изнурен сузама, патњом и сном. Да ми је заспати! заспати! мишљах у себи, по што по то, ма по цену живота. После опет из мирна, огромна, ведра неба, камо је давно одбегла моја детиња вера, долети још једна мисао као птица и спусти ми се на мозак. Мисао та беше у овим кратким речима:

А кад би ипак?...

Беше то ново врзино коло, у које ме утисну сила неумољиве судбине. Ох! страшно сам патио, и оданде, из оближње алеје допираху ми веселе речи или тихи полугласи разговорна друштва, око мене мирисаше цвеће, по дрвећу цвркутаху птице, спремајући се на починак; надамном се простираше ведро небо, зажарено вечерњом румењу: све беше мирно, срећно, ја једини болан и стиснутих зуба, жељах умрети, у сред тога бујнога живота.

Наједаред задрхтах: предамном зашушта женска хаљина.

Погледах: беше госпођица Љоља. Беше некако мирна и пријетна, гледаше ме с учешћем, а можда и више него с учешћем. У вечерњем блеску и сенкама, што их бацаху дрвета, дође ми некако бледа: расплетени, зар случајно, перчини просули јој се низ плећа.

У тај мах не осећах мржње према њој. Душо, једина милостива душо! — помислих — долазиш ли, да ме утешиш?

— Господине Хенриче! ви сте некако тужни, да нисте бôни?

— О, јест госпођице! болан сам, — завапим узрујан и зграбивши јој руку, притискох је на своје врело чело, за тим је страсно пољубих и утекох.

— Господине Хенриче? — повиче за мном потихо.

А у исти мах испадоше на скретњи од стазе Селим и Хања. Обоје видеше, шта је са мном било: видеше, како пољубих и притискох на чело Љољину руку: видеше то обоје, па се насмешише и погледаше једно у друго, као да ће рећи:

— Знамо, колико је сâти.

У то већ стиже и време, да се иде кући. Селимов пут одмах иза скретње завијаше на другу страну, ипак се бојах, да нас неће пратити. Журно уседох на коња и заокупих гласно, да је већ доцкан, да је време да идемо и ми и Селим. На растанку ми госпођица Љоља за чудо топло стиште руку, ал' ја јој не одвратих и тако се кренусмо на пут.

Селим одмах на скретњи нави, али први пут пољуби на растанку Хању у руку и Хања му то не брањаше. Престала ме већ забацивати. Беше и сувише мила и пријатна, те је заборавила све, што је било, али ја ту њену добру вољу тумачих, да не може бити горе.

Госпођа д' Ив одмах после неколико минута задрема и стаде клањати на све стране. Погледах Хању; не спаваше; очи јој беху раширене и сјајне, као од среће.

Није зар прекидала ћутања, беше очевидно и сувише забављена својим мислима. Истом близу куће

погледа у мене, па видећи да сам тако замишљен, рече:

— О чему ви тако мислите? Да не мислите на Љољу?

Не одговорих ни речи, само стиснух зубе и помислих: кињи ме, кињи, кад ти је то мило, ал' не ћеш извући из мене ни гласка. Но Хања збиља ни не сањаше, да ме кињи. Запитала ме, јер је имала право да запита.

Задивљена мојим ћутањем, понови још један пут питање. Опет ништа не одговорих. Сад мишљаше, да је то пркос још од пре, па тако и ућута.

ВЕРА, ЉУБАВ И НАДА.

За веру Христа Бога распеше гадни људи.
Његову веру штујем, она ми греје груди.
Кад познах тебе милу, не могох тајну крити:
Дадох ти веру тврду, да ћеш ми љуба бити.
Ох, веруј, чедо, веруј, док срце бурно бије!
Зар живот само вера, љубав и нада није?

Доћи ће некад време: срце ће лакше бити,
За прошле, хладне дане сузе ће очи лити,
У срцу биће зима, на глави седе власи...
Па зато, док си млада, нека те љубав краси!
Ох, љуби, чедо, љуби, док срце бурно бије!
Зар живот само вера, љубав и нада није?

У борби клонух, падох — то беше кобно доба:
Ја видех пропаст своју и слику црног гроба.
Ну дође нада жарка, ублажи чемер јада̂,
И ја се надам, скоро бићеш ми љуба млада!
Надај се, чедо, надај, док срце бурно бије!
Зар живот само вера, љубав и нада није?

Сава Д. Мијалковић.

АФРОДИТА.

РОМАН ИЗ СТАРЕ ЈЕЛАДЕ.

НАПИСАО ЕРНСТ ЕКШТАЈН.

Прва глава.

Било је то године петстотинапедесетпрве пре Христова рођења. Обала латамског залива сијала се у вечерњом осветљењу. На висини узанога друма, што је водио из Миласе у малоазијски поморски град Милит, стојао је, о палицу наслоњен, леп, једар младић. Његов хитон, на боре препасан, сав је био прашан. Са левог му плећа висио је о широком кајишу кожан свежљај, у којем су биле хаљине и алат уметника-образника. Аконтије из Миласе радио је био у радионици Атињанина вајара Фарака три године као ученик. Сад је мислио, да је доста јак, да би могао стати на своје ноге. Тако је онда употребио прилику, кад је племић један пријатељ мајстора из Атине пошао у Аликарнас. Покупивши своје нешто трања укрцао се с Атињанином у лађу па после брзе, сретне вожње доспео је до обале Мале Азије. Од Аликарнаса је пешке отишао до Миласе, провео је онде неколико недеља на скромном дому свога оца, који је био колар а на неколико стадија пред градским капијама имао нешто мало земље, па онда је почетком месеца Воједромијона — дакле пред јесен — пошао у славни поморски град Милит, чија позоришта и храмови, обасјани од сунца на заласку, сад пред њиме лежаху.

Неколико се минута одмарао те је, шћућуривши се на стрмени пута, појео комад јечмена хлеба и једну гранату. Сад се дигао па је свежим и слободним оком стао гледати по околици свуд унаоколо. Панорама је одиста била дивна. Лево град и трагасејска острва; даље сугорје Микале са врлетним предгорјем, што но се као грдан рт од каквога мача пружао у сиње море; а с друге стране обала залива са својим селима и летниковцима — све утонуло у прекомеран сјај.

„Није ми чудо," рече Аконтије сам себи, „што Милит тако милује вештине! Никада — па ни у Атини — нисам видио тако заносне игре у светлости, толико боја и црта!"

Стресе сад прашину с одела, још последњи пут погледа на онострану обалу затона, где су две снажне групе пинија у плавичасту блеску означавале ушће славнога Меандра, па онда пође даље, у себи се питајући, да ли ће будућа судба његова ићи у сличним вијузима као сребрнкаста ова река.

За мало па дође до простране летниковца. Радознало погледа преко ограде у перивој, који је кућу опкољавао са три стране Из сеничника наиме орила се раскалашна вика, гласно довикивање и церекање. Пет до шест младих људи у господском оделу канда

се баш тек дигли са пијанке па сад, настављајући добру вољу свога симпосијона, шећу кроз чардаклије и ловоровину.

„Видиш ли ти, Кононе, како сам ја имао право?“ зачу се сад глас црноока делије једног, коме ни силно вино није кадро било просути румен у бледо лице. „Ти мислиш, ваља само да тренеш, као Див, кад пољуља висове Олимпа. Али је Нејера чедна па је ни богати Конон не ће одмамити са стазе врлине.“

Ословљени, узрастан човек од својих тридесет година, најстарији у друштву, промери младога Олора подругљивим погледом.

„Мислиш ли ти, мој деране,“ рече пуним гласом, „ја можда гинем за кидонским јабукама, што расте по друму? Син Алкминин донео је јабуке Јесперида, а ко је њему сродан, тога мами баш оно, што је потешко. Баш с тога, што ми Нејеру означише као најчудноватији изузетак од правила, позвао сам је на обед, па одиста мени би и самоме жао било, да се одмах први пут подала, као ваша Лисистрата или Ника, што се вечито смеши. У осталом, није ли вам зар пало у очи, да је девојчуљак тај, при свој младости својој, права уметница? Још никад се у овој кући није тако мајсторски посвирало у двојнице, као што нам је свирала красна Нејера. Лисистрата ми је крај ње дошла, као Мида крај Аполона.“

„То се зове обилазити,“ смејао се Олор. „Ти славиш уметницу, јер не можеш да задобијеш жену.“

Сад се и остали умешаше у тугаљиви разговор, јер су сви знали, како је слава неодољивости за Конона, при свем том, што је мало јаче у годинах, право животно питање. Па ако се иначе штедила његова сујетност, после толико пехара најтежега кипарскога вина престали су обзири.

Што се више Конон трудио, да остане равнодушан и миран, тим је јасније избијао његов јед, нарочито сад, како је при шетњи и код њега почело да овлађује дејство попитога вина.

У тај се мах међу ијонским стубовима трема укаже диван лик девојачки, танка струка, окретан и лица живахна. Ко је красној Нејери тако погледао у блиставе очи, тај одиста не би помислио, да је фрулашица од својих друга са свим друкчија, што се тиче чедности. Те се очи сијале као у одсеву страсти; румене усне као да маме на пољубац, врелије још и жељније, него усне у обе друге, што закићене главе за Нејером изађоше.

Конон, на победу навикнути власник летниковца тог, са чудним смешењем погледа преко, као да је накан решити се на што смело.

Умиљато јављајући се, ишле су уметнице кроз средњи дрворед према капији. Изађоше на друм.

Две од њих, сањалица Ника и озлоглашена Лисистрата, савише у страну пут обале, где им је тога вечера у кући богата неког новичице ваљало пратити игру неколико Мисиркиња.

Нејера похита право до Милита. Поруб хаљине њене окрзне младога вајара, који је, у потаји занет раскошјем перивоја и сјајнога летниковца, за последњих минута непомично стајао и са најивним и безобзирним интересовањем уметничким посматрао, што се збива за оградом. Она му као зачуђено погледа у лице па откорача даље.

Аконтије погледа за њом. У златним је зрацима одсјајивала хаљина јој шафранове боје према плаветноме небу; светлуцава наруквица, црне власи, скрлетно црвенило узица на сандалама јој, које се у врло красном контрасту припиле око особене белине округластих јој чланака, све је то било прекрасно и дивота живописно.

Безазлено посматрање младога уметника наједаред би прекинуто. Нејера још ни сто корачаја није била одмакла од летниковца, а Конон, сав црвен у лицу, иза густога џбуна ловоровине изађе пред њу па јој у пут стане, у шали јој довикнувши: стој!

Она га питајући погледа.

„Слатка Нејера,“ смешио се Конон, који није приметио младога вајара те мислио, да је сам, „ти си пропустила те ниси понела уобичајени дар гостински.“

Нејера се дохвати за појас, камо је метнула сребрњаке, што јој пре поласка дао био Јеврота, роб Кононов.

„Ти се вараш, господару,“ одврати она крепко. „Ево мога ксенијона, ако ти је по вољи, да тако назовеш награду за незнатне моје услуге.“

„Није дар то, што си заслужила . . . У опште, ја признајем: израз дар гостински није био срећно изабран. Не ја, него ти, Нејера, ваља да дарујеш! За ружу из мог перивоја, што ти је у коси, дај ми ружу дивних твојих уста. То је тако адет у кући Кононовој. Ти видиш, друм је и горе и доле празан, па све и да види когод: умилној уметници нико не би замерио, јер сте ви створене за љубав! Пољуби ме, лане моје!

Хитар поглед испод трепавица красног девојчета полети до Аконтија, а раздрагани га Милићанин још никако није опазио. За тим ће учтиво:

„Ти се и опет вараш, сине Филипов!“ Нисмо ми створене за љубав, ми уметнице, него за службу бесамртној Муси. Ако си рад да љубиш, а ти отиди у Милит на трговиште, тамо ћеш наћи, што желиш; или још боље ожени се, племенити Кононе, јер ћеш лагано и остарити.

Јасан се смех заори за учтивом том пакошћу; пријатељи се наиме дошуњали за смелим освајачем

па су сад у највеселијој раскалашности стајали за грмом.

Смех тај учини те се и онако доста нестрпљиви Конон баш ражљути.

„Лудо мала!“ рече подругљиво. „Ваљало би богињи љубави на колених да рекнеш хвалу, кад се Конон понижава те се теби улагује! Мислиш ти, да те ја не провидим? Или хоћеш ваљда да ти верујем, е си сушта Артемида? Ти, којој из сваког ока читави тобоци љубавних стрела извирују? Мудра си, али ниси тако мудра, да би могла преварити Конона. Правиш се ретка и скупоцена, да би достигла што веће, него хитру шалу тренутка. Видиш, Нејера, без те промашене игре комедијашке можда би ми одиста пало било у памет, да те узмем за драгану свoју: сад пак мораћеш се задовољити с оним, што ти моја добра воља тек онако од ока овде на путу даде. Ево ти!“

Снажним рукама обавије изненађено девојче па се нагне, да своје усне притисне на њене. Али му се Нејера одупре снагом, каквој се није ни надао. Обе руке упре о његова прса па се тако енергично сагне у страну, да он није постигао цели своје.

Још се хрвали обоје, кад Аконтије приђе и богатога Милићанина нежно, но уједно и снажно, десницом о раме удари.

„Господине,“ рече учтиво, „немој заборавити, да за јака није лепо, на зло употребити своју надмоћ и у шали!“

Конон, кад је спазио странца, пусти фрулашицу. На чело му се попе врела румен.

„Ко си ти,“ запита, севајући очима, „те се усуђујеш напасти ме овде на сред пута као разбојник?“

„Коларски сам само син,“ одврати Аконтије с господственим држањем, „али сам рода слободна те по томе и у праву, бранити немоћне против прекршаја и племићâ и светле господе; јер ће и овде ваљда, као у Атини, владати закон, а не богаташка самовоља.“

„Безобразниче!“ дрекне Милићанин. „Нису којекакве доселице овде позвани, да над законом бдију, него оци нашега града, међу чије породице и моја спада. Баш ћу видити, да ли ће ми бескућник занатлија забранити да збијам шалу са раскалашном девојчуром!“

Док се Конон с Аконтијем тако протеривао, дотле је Нејера и нехотице побегла за леђа лепоме момку, који је одмах у ње разбудио био најживље симпатије. Како је Конон накан био да настави своју шалу, то се само од себе тако десило, да му је Аконтије стајао у путу.

„Молим те, да одеш мирно својим путем,“ рећи ће Конон усиљено равнодушно. „Заборавићу онда, да ти је насилничко мешање у туђе ствари било увреда за мене.

Аконтије се не маче с места. Можда је само био пренеражен те је тако круто и непомично стајао.

„Чујеш ли ти?“ повиче Милићанин, још једнако се савлађујући.

Како Аконтије и даље не одговори ништа, зграби га Конон, свладан напрасним бесом, за прса, у намери, да га силом отисне у страну. Но Аконтије је у исти мах руку му зграбио па је тако силно стиснуо, да је Конон, цикнувши, одмах испустио хитон младога вајара.

Другови Кононови, кад опазише, да је дошло до гужве, изађу из ловоровине па непристрасно стану мирити.

„Немаш право, Кононе,“ рече Олор. „С преваром и силом може најружнији сатир пољубити најдивнију нимфу. Шта дакле доказујеш ти, све кад би ти и пошло за руком, да савладаш крту Нејеру? А странац те само опоменуо, као глас твоје савести, која не би допустила толики прекршај против правила у животу.“

И остали се с тиме сложише тим пре, што Аконтије, кад се одбранио, није ни даље тражио боја а ни изгледао да се тријумфујући руга, него се *пред* богато одевеним младићима у умиљатој забуни стао извињавати. Сад се и Конону учинило да ће бити најбоље, да ствар бар спољашње узме олако. Доста му је било, да крадом бесно и презорно погледа на странца, па онда се упусти у шалу са друговима.

Док се тако друштво враћало у летњиковац, дотле је Аконтије уз Нејеру јездио ка граду. Било је са свим природно, да је Нејера младићу, који ју је одбранио од обести богатога Милићанина, промуцала неколико речи у захвалу, па како су обоје ишли једним путем, то није било узрока, да се растану, кад је захвала била казана. Аконтију се допало живахно биће младог девојчета, ма да га је жива ватра очију њених час по узнемиривала. Црте су Нејерине биле чудновата смеса умерене љупкости и пола угушене жесточине у осећању. Црте, које као да су доказивале кадрост необичне страсти, нису се истицале сувише јако и наметљиво: но Аконтије је на први поглед опазио, што би стотина других открили били тек после које године, па кад је то увидио, мало му је било неправо, ма да је иначе спрам девојчета осећао симпатију. Осећај њене захвале као да је далеко хтео да наткрили значење речи њених. Колареву је сину било тако, као да га тај осећај захвале обвија тајанственим мрежама те му тако одузима слободу душевног му кретања.

„Ти си родом из Милита?“ запита је мало после·

„Са острва сам Дромиска," одврати она. „Ено оданде!"

Покаже преко затона.

„Јесу ли ти родитељи још живи?"

Она лагано задрма главом.

„Нису, странче! Сирота је Нејера са свим сама у широком свету. Али како је теби име, да те од сад могу звати по имену...?"

Мало устежући се одговори јој Аконтије. Опет га је обузело оно чувство, као да га неко у мрежу плете. Но онда сам себи рече, да се подао будаласту уображењу; можда је то милост богова, који му тај пријатни и умиљати створ у сусрет доведоше; та сад не улази у Милит са свим као странац, него га прати биће, које заједно с њиме осећа. Те тако ти се он рашћерета, саопшти јој своје планове и наде па је на послетку запита за Меланипа, свештеника Афродитина, коме га је Фарак, мајстор Атињанин, препоручио. Нејера га извести, колико је и сама знала. Меланипа је свет знао као добра и љубазна човека; да ли је кадар озбиљно од хасне бити младићу, то није знала.

Друм се сад спуштао. Код идућег савијутка опажала се кроз винограде југоисточна капија.

Још неколико стадија, па си на мети," рече Нејера. „Стан је Меланипов десно на трговишту, преко пута двору архонтову. Свако, когагод запиташ, знаће те упутити. Ја те не могу пратити: била би то лоша препорука! Нас уметнице сматрају за разуздан свет..."

Аконтије јој зачуђено погледа у лице.

„Па немају баш ни неправо," дода она ђаволасто, „ма да глас целог рувета често сувише терети поједину."

Он озбиљно стане главом дрмати.

„Што сам до данас видио, то ме гони, да друкчије судим о уметницама Милићанкама," рече умиљато. „Ако ти је само по вољи, слободно ме прати!"

„Не, не! Не можеш ти залутати. Управо овде води пут до храма Дивова а оданде ћеш савити на лево. Ако си иначе рад бити ми пријатељ, примам то и бићу ти благодарна. Свако ме пре подне можеш наћи на улици крај пристаништа, где продајем цвеће и венце. Чудиш се, Аконтије? Живот је скуп у Милиту а," настави смешећи се, „Нејера је рада некад мужу свом да донесе леп мираз."

„У улици крај пристаништа?" понови Аконтије. „Тамо ти седиш?"

„О, не!" одговори девојче. „То би сувише било господски за овакав свет, као што сам ја, ма да су моји родитељи били некад имућни те ми никакав пророк не би био прорекао, да ће ми вештине, којима се бављах весеља ради, још бити хлеб насушни. Ја седим далеко у западној четврти. Боље да ти прећутим улицу и кућу, да не би, пролазећи кроз град, икада дошао у искушење, да распиташ за мене."

Прођоше кроз капију. На првом раскршћу застане Нејера.

„Овде се наши путеви разилазе," рече замишљено. „Нека богови благослове час, кад си у Милит ушао.

За један се тренутак није макла. Акontије јој пружи руку. Она умилно наклони главу, још му једаред захвали за обрану и заштиту па је онда нестане међу шарену вреву и тишму људи у великом граду.

Меланип, свештеник Афродитин, шетао се под стубовницима у дворишту, кад му роб јави, да је дошао странац неки. Како је био научен, у то доба бити сам те у тишини премишљати, мало се Меланипу у први мах чело натуштило. Но одмах је бора с чела нестало, кад је погледао у отворено лице младићево, који је скромно а уједно и сигурно ступио преда њ те му у руке дао писмо мајстора Атињанина.

Читајући писмо неколико је пута дигао паметно своје бистро око те је са све то више допадања стао гледати вити лик, чије држање и израз канда потпуно одговараше оном, што му је пријатељ из Атине речито разлагао.

„Дакле уметник," рече, кад је дочитао писмо, „па ученик Фараков! Пре десет дванаест ли година, кад сам се неколико месеци бавио у Атици, био сам срећан те познао честитога мајстора и загледао му у дивну радионицу. Да је човек био његов ученик, то је већ доста препоруке. Но ја овде читам, да ниједан твојих другова није био теби раван, ни по мару, ни по уметничку дару. Добро ми дошао, Аконтије! Прави дар је за мене од вајкада био предмет светих симпатија те ћу радо слабим својим силама потпомагати те и унапређивати, ма да је дар сам најбољи унапређивач свој. Пре свега пак — ти ћеш бити уморан и гладан. И боговима треба јела."

Док је Аконтије муцао неколико речи у захвалу, дотле је Меланип дозвао роба, који је младића довео био у аулу. Клитифонт, снажан, доброћудан делија, изађе из суседне екседре на врата, која су била ћилимом застрта. У екседри је баш запалио уљенице, јер се почело већ смркавати.

„Пријашко," рече Меланип Клитифонту, „де овоме младићу, госту нашем, удеси купатило па се онда побрини за вечеру."

Роб оде. За пет се минута врати са молбом, да странац пође за њим.

Аконтије је дотле са добрим својим домаћином седио на каменитој клупи под колонадама те му у

кратко разложио своје накане. Меланип га је стао хвалити, што је предузео себи, да штеди, што може више, и да се свега одрече, како би се свом снагом могао одати великом уметничком делу, кад и онако за први мах није принуђен радити за хлеб насушни.

„Нисам богат," додао је био Меланип; „а и држим, да су ред и умереност најбољи пријатељи оном, који ствара уметнине, с тога и теби препоручујем, да са то мало, што имаш, управљаш као што треба. Но ако би ти усанула средства, пре но што срећно довршиш рад, који си накан да створиш, а ти ми то без зазора реци. Толико има још Меланип у свако доба, да ревноме садругу утре стазу. Ја велим садругу; јер и уметник је свештеник вечне лепоте. На жалост ми закон забрањује, да ти дуже од једне ноћи дадем ноћишта у овој кући. Но ја познајем град и односаје му до најмање ситнице. Сутра зором помоћи ћу ти тражити: скроман па ипак удесан стан, у којем ћеш мирно моћи радити, лако ће се наћи."

Пошто се Аконтије у купатилу окрепио и прашни свој свакидашњи хитон заменио бољим, сео је с Меланипом за сто. Била је то проста вечера, што је Клитифонт на сто донео: јечмени хлеб, мед, хладно печење, бадеми и смокве; уз то је било вина с водом, какво би Конон са размаженим учесницима свога симпосијона зацело презрео био. Но весео је разговор зачињавао скромне залогаје. Што је дуже Аконтије слушао глас Афродитина свештеника, то му је све одлучнији бивао јасни осећај, да се овде срео са човеком праве наклоности а уз то особене несебичности, са свежом, усталачком личношћу, о чије је пријатељство вредно отимати се. Ко непозната човека са тако топлом усрдношћу дочекује како тај тек пријатеља мора да воле!

На три сата после заласка сунчева одведе свештеник Афродитин свога уморнога госта до иперојона, горњега спрата, где су биле гостинске собе. Ту је Јеварета, редуша, наместила била чисту постељу. Меланип пожели госту лаку ноћ па се онда сиђе низ степене, да и сам оде у своју ложницу, где набрзо и заспи, како је већ био унутрашње армоничан а уз то здрав човек. Аконтије пак још је добар један сат крај сретлости тињавога жишка свог ходао горе доле, час стао на прозор па стао гледати по стазама у башти и на кровове града, месечином обасјане, час је опет посматрао просте, али пуне стила фреско-слике — имитације славних ремек-дела — а при том се пола несвесно поваћао за игром својих мисли, које су боравиле час код злопоглеђе Конона, час код лепе Нејере, но највише код Меланипа. Све је топлији, све радоснији бивао осећај, што му душу прожимаше, што је више пред очи му изашло то одиста очинско лице. Да није било неке црте враголанства, што је свештенику око речитих усана лебдила, био би личио на Дива, како с оне стране Архипелага седи у храму Атинину. Но што је Меланипу недостајало до божанске озбиљности, тога је имао с друге стране обилно у човекољубљу и љубазности, која осваја срце. Аконтије је појмио, да тога човека не само да може поштовати и ценити, него га може љубити од свег срца.

Сутра дан у јутру, још није право ни свануло а Аконтије се дигне са постеље, освежен и окрепљен. Доле при земљи већ је одавна била нека полагласна живост. Меланип је рано устајао. Волео је, још пре но што се сунце роди, да изађе до обале, где је уживао гледајући море и дивни призор дана на устанку. Међу тим је редуша с робом почистила стан, опрала оба дворишта и држала у приправности акратисму — кришке хлеба с чистим вином.

Кад је Аконтије дошао у аулу, није се Меланип још вратио био са своје јутарње шетње. Тако је млади вајар имао каде да прозбори коју са врховним робом Клитифонтом. Није показао баш претерану радозналост но ипак је дознао од разговорнога слуге, да Меланип није удовац, као што је мислио Аконтије, него нежењен.

„Можда ти је чудно," шаптао је Клитифонт, „да први свештеник небеске Афродите тако чисто сам са собом у опреци живи; јер ко с дана у дан има да жртвује богињи, мислио би човек, тај би ваљало пре свију осталих да призна њену неодољивост, те да даде себи запалити машале Именејеве. Одиста, као што знаш, правило је, да су свештеници ожењени; у неким градовима то закон чак и прописује, па и Милиту би било правије, да се наш господар покорио том обичају. Али се против судбе не може дићи ниједан човек, па ни бесамртни богови."

Ту заћути, као да је од Аконтија очекивао питање какво. За тим са важним лицем настави: „Нико не зна подробније, али се говори, да је Меланип с тога остао нежењен, што отац девојке, која се младићу допадала, никако није хтео да му је даде. Била је то љубав, не као што су данас у обичају, површна и с поља само, него дубока и врела, као у старо време, кад је Леандар пливао по валима Јелеспонта, да види своју Ироју. А и она је њега, кажу, љубила; али ти знаш наш ијонски адет. Ретко се кад и мотри на то, да ли млада девојка воли или не. Меланип је био сиромах и од ниска порекла; њен отац пак био је зјело богат и рода племићкога те је присилио ћерку, да даде руку себи равну младожењи."

„Надам се," рече Аконтије, „што ми ти овде саопштаваш, нису тајне, које би ти ваљало крити."

„О не!" одговори Клитифонт. „Ја ти припове-

дам само познате ствари. Сваки деран у Милиту зна за Меланипову љубав у младости. Дабогме: ко је била та девојана, ко ју је просио, о томе нико не зна ништа поуздано, јер се ствар дешавала у тишини, а нико сад нема петље, да запита нашега господара. Толико стоји, да је обманути читаве године проживио у највећој тузи те никад више ни помислио, да дому своме нађе газдарицу.“

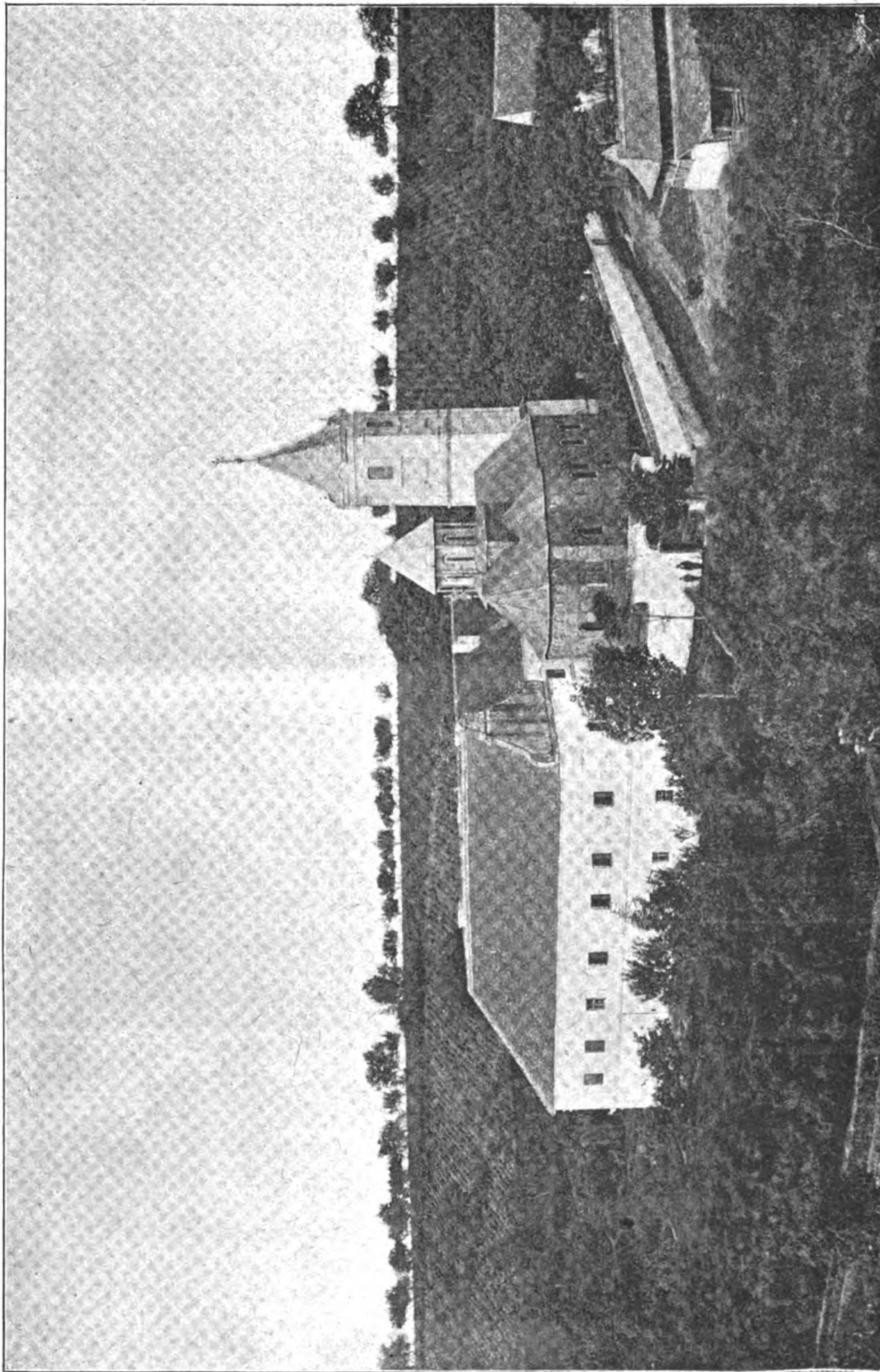

Манастир **Привина Глава** у Фрушкој Гори.

Са врата се зачуше кораци. Меланип уђе у аулу, пружи младићу руку па рече дубоким, звонким гласом:

„Диван дан, Аконтије! Сунце, које овде у дворишту једва позлаћује врх крова, на пољу је раза-

суло сво обиље најватренијих својих зрака. Заиста, кад тако погледам преко мора, вечито тајанственога, тада појмим, како је могла постати побожна скаска, да се Афродита, неограничена лепота, дигла из дубине морске. Народ вечито пита, од куда му дође који бог, јер народ оно, што је непојмљиво, мери земаљским мерилом: но лепше на то питање није зацело никад нико одговорио, него свежи мит о богињи, која се родила у пени морској."

„То је истина," одврати Аконтије. „Афродита, вечна лепота, неиспитљива је и недохитна као и дубина морска. Све, што је одиста лепо, загонетка је за нас; а највећа је загонетка жар, који плане са лепоте а ми га љубављу зовемо. Прави би уметник морао богињу тако приказати, да јој то загонетно, тајанствено буде као вео над лицем, које снева миле снове."

„Јеси ли рад, да то покушаш?" запита свештеник.

„Још не," одговори Аконтије скромно. „За тај ми покушај недостаје победоносно опробана рука, која се тек још мора навикнути на то, да ствара са свим самостално и без савета искуснога мајстора; па недостаје ми и женски пралик, са којега бих могао позајмити црте такве Афродите. Ти знаш: ништа не ствара уметник из себе. Што га од других људи одликује, јесте његов дар, да посматра и посмотрено да прикаже у уметничком делу. Но никада, па ни у улицама Атинским, нисам срео лице, које би одговарало лику, како га носим у срцу.

„Ја сам једну познавао," рече свештеник пола замишљено. „Но судбина је уништила, што је само длето могло овековечити."

Кад су доручковали, огрне услужни Клитифонт Меланипу иматијон око плећа па онда Меланип са младићем пође на трговиште, које се већ почело пунити силним мушкарцима из најразличнијих слојева народних.

Пут је Меланипа и Аконтија водио крај двора архонта Харидима. Било је то грдно здање, скоро као каква тврђава; са трговишта се видили само незглобни зидови и грдна капија са предворјем, тако званим пропилејоном. Кад су њих двојица пролавили, баш је архонт, опкољен сјајном свитом, изашао између стубова. Аконтије опази, да је свештеник Афродитин лако поруменио. Меланип се јави; Харидим се одјави са мирном учтивошћу аристократе, који је свестан свога положаја.

„Глава нашем граду," рече свештеник, кад са Аконтијем измаче подаље, „Харидим, строг, неприклонив човек, пре рођен за тираниду, него за достојанство архонта, али — то му морају признати и противници — одушевљен поштеном вољом и ватреним родољубљем."

„У истину," одврати Аконтије, „изгледа као владар; мора да воли и сјај, јер ја ни у Атини нисам видио такву свиту, на којој трепери само злато и скрлет. То је мал те не персијски!"

„Становништво милује ту гизду," рече свештеник. „Међу тим се не сме порећи, да је Харидим далеко од претераног раскошја источњачког. Ма да бегенише сјај, ипак је Грк. И у расипању свом има племените мере."

Ишли су тако даље. Улице су биле све уже и неугледније, па онда опет шире али још мање господске, док се обојица не задржаше пред бело окреченом кућом крајњега предграђа.

„Ту седи Коронида, удовица пафлагонског неког баштована," рече свештеник. „Оно мало просторија своје куће издаје под кирију а сама се задовољава с кујном. Још је пре кратког времена седио овде млад образник, који је обећавао много, али га на жалост у пићу убије прзница неки његов друг. Овде се на пољу слабо траже станови. Но ако Коронида и преко очекивања не буде имала празна стана, она ће нас упутити, где ћемо одмах наћи, што желимо."

Закуца на капију. Стара пријатна бака, с косом белом као снег, отвори. Меланип пружи руку уплашеној баки, допусти, да увела њена уста пољубе руку његову, па онда каже, рашта је дошао.

„Баш у добри час!" кликне Коронида. „Ходи само, часни Меланипе: покашћу ти, чиме могу послужити момче то. Празна је радионица оног Лиђанина, што га у пићу утукоше, а то вам је видна, угодна соба са широким вратима, па има и прозор."

С тим речима проведе њих двојицу преко дворишта до дугуљаста четверокута, где је некад Лиђанин боравио. Соба је саразмерно била пространа и видна; намештај наравно ограничавао се само на најнужније. Али шта је марио Аконтије за скупоцене ћилимове и за клупе од туча са пантерским ногама? Што је мање одаја та личила на доматијон у племићким кућама Атинским, тим је савршеније био он упућен, да сав украс живота свог потражи у сопственој својој творилачкој вештини.

Свота, коју је Коронида захтевала за стан заједно с раном, тако је била малена, да је он одмах пристао. За тренутак је израчунао, да ће тако са својом готовином моћи живити више него осам месеци. А шта се не би могло све десити за то време!

„То је дакле готово!" рече свештеник. „А сад, Аконтије — је ли, синко, то нећеш заборавити? — у кући Меланиповој затећи ћеш свагда пријатеља, који ће те раширених руку дочекати! Остај здраво — па желим ти среће за рад и радосна успеха свим твојим наканама!"

За тим остави младића сама с новом газдарицом.

Аконтије пак, одморивши се мало, оде у суседство, да купи свега, што му треба. Робови трговачки одмах су му покуповане ствари однели у стан: глине, свакојаког посуђа, неколико дасака а пре свега балван мрамора човекове висине; тај су балван метли међу врата и прозор. (Наставиће се.)

У СЛАВУ И СПОМЕН ТОДОРУ ПАВЛОВИЋУ.

ГОВОР АНДРИЈЕ М. МАТИЋА

О СВЕТКОВИНИ У КАРЛОВУ НА МАЛУ ГОСПОЈИНУ О. Г.

Поштовани зборе!

Давно је било смишљено и скоро изведено, а данас је ево извршено, што је српски народ дуговао своме врлом сину Тодору Павловићу, новинару и књижевнику српском. Св. црква благословила је и осветила споменик овај, који се диже близу оног места, где почивају утруђене кости вредног српског радника на пољу књиге и просвете српске.

Биће од старијих људи и одавде а и са стране, који су лично познавали врлог покојника; али многих има, који нити су га познавали лично, нити су можда иначе шта о њему чули.

Данас се ево прилика дала, да учинимо спомен врлом родољубу Тодору Павловићу, да освежимо спомен и сећање наше на њега, који је читавог свог века, док је жив био, мислио и радио само за српски народ.

„Матица Српска" уобичајила је, да се оним Србима, који имају заслуга за српски народ, држи у свечаној седници лицем на св. Саву спомен и говор у дворани Матичиној у Н. Саду. Такав је спомен и говор држао покојни др. Ј. Суботић пок. Тодору Павловићу о св. Сави год. 1871. Али и ову прилику није могла Матица Српска пропустити, а да се не сети по ново многогодишњег и вредног уредника Летописа и заслужног секретара Матице Српске, Тодора Павловића.

И Матица Српска, да покаже пијетет према заслужном покојнику, изаслала је двојицу својих чланова на ову светковину посвећења споменика, и мене упутила, да рекнем коју у славу и хвалу књижевнику и новинару српском Тодору Павловићу.

Према својим слабим силама, гледаћу, да вам представим живот пок. Тодора Павловића и рад његов на књизи и просвети српској.

Тодор Павловић родио се 1804. год. 14. фебруара овде у Карлову. Отац му је био Паво, а мати Јелисавета. Отац му је био занатом чизмар и уважен човек у овом месту, јер је много година био општински кнез.

Тодор Павловић свршио је славеносрпску школу у месту; кад је отац видио, да му синчић има воље и дара за науку, однесе га прво у Хацфелд да научи немачки језик, по том га је однео прву годину у гимназију Темишварску, другу годину ради штедње у Вел. Кикинду, трећу због мађарског језика у Сегединску, четврту пак годину у гимназију Карловачку. У Карловцих је свршио четврти, пети и шести гимназијски разред. Философију је слушао у Сегедину, а права у Пожуну, која је и довршио год. 1825. Из Пожуна дође у Пешту, где је учећи туђу децу себе издржавао и спремао се, да постане адвокатом. Практиковао је неко време код адвоката Ракића старијег и за тим, да рекнем речима Дав. Давидовића: „срећном судбином представи се и дође славном онога времена адвокату и српском и мађарском песнику Михајилу Витковићу у практику, од којега је срдачно љубљен био."

Корак овај Тодора Павловића био је за његову будућност врло важан, јер га је Михајило Витковић због његових способности и трудољубља заволео и велики труд од своје стране полагао, да тако способног младића изобрази. Тако је Т. Павловић постао адвокатом; и могао је бити знаменитим адвокатом Пештанским, да га родољубиво срце његово није вукло на друго што. Код Мих. Витковића упозна се Тод. Павловић са многим угледним људима онога доба, који га сви заволеше; ту га је упознао велики меценат српски Сава Текелија, који је Тод. Павловића као свога секретара у сваком важнијем предузећу до конца живота свога питао за савет.

Познанство ово од неоцењиве је вредности по православно Српство у аустро-угарској монархији, јер неуморном заузимању и посредовању Тодора Павловића имамо захвалити, што Сава Текелија није своју задужбину пренео прêко, онда у кнежевину, сада краљевину Србију. Тодор Павловић уверавао је и уверио Саву Текелију, да нам и овде Српство крепити ваља, јер и овај део српског народа у аустро-угарској монархији важан је део Српства. Стотинама година бранио је Србин ове крајеве и стекао нову отачбину, где му живити и напредовати ваља.

Тежак је то задатак био за покојног Тодора Павловића; јер ма да је Сава Текелија био јако образован човек, ипак у својим старачким годинама био је човек своје воље. Но ту је тешкоћу умео наш врли покојник савладати, јер је напослетку склонио

Саву Текелију, да своју задужбину оснује за Србе православне у аустро-угарској монархији и *бесмртни тестаменат Саве Текелије написао је Тодор Павловић својом руком.*

Кад је био Тодор Павловић горе на наукама, особито у Пожуну, имао је прилике, да упозна тамошњи свет, па је често у друштву својих садругова говорио, како су Срби у многом заостали за другим народима. Ту можемо рећи, да је заметак у души Тодора Павловића постављен, што је доцније радио једино на томе, како да се унапреди *црква, школа и књижевност српска.* Блесак у страном свету није га заслепио, нити га занео, па да своје заборави, и да се од свога отуђи, него га је шта више загрејао, да баш Србин буде и остане, па да ради, како да и српски народ може поћи на боље.

Његово српско родољубље нашло је ране и у кући мало час споменутог Михајила Витковића, познатога Србина, који је код Мађара био знаменит човек.

Витковић је био скроз српска душа. Мало је српски писао, али је ипак живио као прави Србин. У његовој се кући живило српски, осећало српски, говорило српски и певало српски. Човек Србин, који је дошао у домаћи круг Михајила Витковића, изашао је из њега као Србин душом и срцем, па ако је имао још и душевног дара, то је од Витковића отишао и као Србин на перу и на делу.

У таквој српској кући постао је и наш Павловић српским родољубом и угледним радином на пољу српског народног живота, особито српске књижевности, која је у оно доба била скоро једини излив народног живота.

Народни живот био је у то доба доста слаб; тада се појављивао тек као семе, које клија у земљи, а не као биљка, која има организован облик и форму.

Дани Рајића и Доситија беху прохујали; у јавном животу Срби су били упућени у калуђере и свештенике, у адвокате и војнике; све друго било је пред њима затворено. Жупаније су биле отворене само племићима, али врло мало српским племићима. У слободним краљевским градовима било је магистратских столица и за Србе, али је таквих градова било врло мало, а осим тога католицизам је и ту притешњавао српски елеменат.

И Видаковићева струја почела се губити; народна наша њива требала је јаче ране, па је ону Видаковићеву росицу упила и бујније кише тражила.

Давидовић је почео издавати „Србске Новине" у Бечу; то је био први покушај у нашем народном животу, да се створи орган, којим да се може дисати и говорити. Али је Давидовић морао прећи у Србију због неких приватних ствари; тиме је додуше прешла једна животворна искра на ону страну Саве, из које се касније тамо развила снажна струја животне топлоте, али у нашем народном животу у овим крајевима угасила се и та слаба искрица и ми остасмо опет у старом мраку.

Вук Ст. Караџић беше издао народне песме, али су оне биле само квасац за цов народан живот; у први мах народне песме нису нашле довољног одзива нити су разбудиле онај живот, који је у њима лежао као заметак. Тек доцније, и то са стране, Копитар и Грим показаше нам, каква моћ лежи у нашим народним песмама; тек онда сташе народне песме на све стране слати светлост и топлоту, загревати срца и духовима давати крила. Вук Караџић беше изазвао борбу на пољу књижевном између јоте и православија, на пољу језика између чисто народног и славено-српског. За ово је требало доста времена, да мисли сазру и да идеја своју силу развије; међу тим се унутрашњи процес развијао у тишини, и тек је кадикад, али врло ретко, севнуло и пукло из те духовне масе.

Глас арфе Шишатовачке, митроносног песника Лукијана Мушицког, беше прохујао као гром кроз духове народа, и духови се заталасаше силно; али као год што у физичном свету после сваког јачег потреса наступа тишина, исто тако и у духовном свету нашег народа наступила је после тога потреса тишина, али таква тишина, у којој резултати потреса сазревају и снагу добивају.

Животна сила у нашем народу била је дакле зањуљана, она је све више бујала, све се већма крепила, и чекала прилику и згоду, како да избије на јавност. Те прилике изазваше год. 1825. „Сербску Лѣтопис", коју су основали професори на Новосадској српској гимназији: Павле Шафарик и Ђорђе Магарашевић. Као трећи у овоме друштву био је тада млади Јован Хаџић (Милош Светић), који као чинилац онога доба заузима знаменито место у историји српске књижевности.

„Сербска Лѣтопис" постаде средиштем народног живота српског у овим крајевима. Ту се здружи све, што је у себи осећало живота и полета. Али народ није био довољно приправљен и Лѣтопис буде изложена опасности, да брзо престане, не имајући довољно потпоре да се може издржавати.

Та невоља створи „Српску Матицу".

Да би помогли Летопису, а да би могли издавати и друге српске књиге, сложи се мало друштво српских родољуба у Пешти. Чланови тога друштва плаћали су при ступању своме 40 фор. ср., како би се могао створити фонд за гореспоменуте цељи. На челу те дружине био је *Јован Хаџић* (М. Светић) и тако је он постао *основатељем* Матице Срп-

ске. Матица је издавала Летопис, а уз њега и још неколико књижица, с великим трудом и невољом, но у толико с већом заслугом; али се средства Матице Српске на скоро и брзо исцрпу.

Оваке су биле тада прилике. Задатак је био створити орган за народни живот, који се таласао већ у духовима народних чланова, али такав орган, који би имао услова за опстанак и напредак. Орган тај имао би бити лист, који би мисли народа у себе примао и даље пресађивао.

Потреба времена искала је дакле Летопис, тражила новине; али се види и то, да ти органи нису имали услова, како да се одрже.

Тражио се дакле човек, који ће то да учини, да одржи, што се указало као потребно, да допуни оно, што се појавило као нужно.

И нашао се човек за тај посао; тај човек беше наш врли покојник Тодор Павловић; и то је био прави задатак Павловићев; видићемо, како га је решио.

Сад ћемо да видимо, како је Павловић дошао у то коло, како он баш да добије тај задатак.

Магарашевић изда Летопис за г. 1829. па умре; Светић изда Летопис за год 1831. три части и остави га; Стаматовић изда као привремени уредник Летописа четврту чест за год. 1831. и прву чест за год. 1832.; онда Матица позове за уредника своме Летопису младог Пештанског адвоката Тодора Павловића, који се у кући Витковићевој упутио на поље српске књижевности. И тако поче Тод. Павловић уређивати Летопис М. Српске, почињући од друге части за год. 1832, а то је на броју 29. св. Летописа од почетка и уредио је свега 27 књига до 55. св. год. 1841.

Но међу тим се појави раздор међу члановима Матичиним, који је све жешћи бивао, док напослетку влада не забрани и Летопис и Матицу, која није имала вишег одобрења. То је било концем г. 1834.

Тако је престало књижевно деловање М. Српске.

Шта ће сад да буде? Изгледи по опстанак били су тим гори, што су сами чланови били противници јој и гонитељи.

Сад је ваљало имати човека, који ће својски да се заузме, да се Матица одржи, да влада одобрење изда, и да се набаве средства за издавање друштвеног органа. Ту је требало воље, пожртвовања, пријатеља и необичне истрајности.

Наравно, Павловић као секретар Матице Српске и уредник Летописа био је у првом реду позван да поради на том, како да се одржи Матица и да се продужи издавање Летописа.

У оно доба то је био врло тежак посао. Треба се сетити, какве су биле онда прилике у нашој отаџбини Угарској. У извесним слојевима наших суграђана Мађара појављивала се и на јавност избијала мисао и тежња, да се шири мађарски језик и онамо, где му по правди и правици места није. Све пак, што би томе сметало, сузбијало се на све могуће начине. Па су чак и највиши кругови у државној управи били заданути тим сувише мађарским духом. Кад је тако било, онда је зацело врло тежак посао био, добити од угарске, боље рећи мађарске канцеларије одобрење за један институт, који је тежњи времена, жељи меродавних кругова, и потреби мађарског елемента са свим противан био. Ту је требало и адвокатске вештине, и дипломатке еластичности и демократске жилавости и практична начина, да се дође до цели.

За тај посао Павловић је био таман на своме месту, и можда једини у оно време, који је могао што свршити.

Његова својства, спољашња и унутрашња, за то су га препоручивала. Спољашње је био угледан, оделом, понашањем, говором и ходом. Био је познат са свима знаменитијим људима онога доба у Пешти и Угарској. Не ћу ређати имена тих људи, доста што ћу казати, да су сви, који су онда имали гласа у јавности и утицаја у државном животу, познавали нашег Тодора Павловића и пријатељски га примали.

Па исто тако и са знаменитијим Србима онога доба био је Павловић у пријатељском односају.

И са нашим црквеним великодостојницима стајао је Павловић у ближем односају, као н. пр. с неумрлим песником нашим владиком Мушицким, с епископом Будимским Платоном, с митрополитом Станковићем, код којега је имао највећи уплив.

Па тако исто и са ондашњим књижевницима српским и старијим и млађим, био је Тодор Павловић лично познат.

Кад узмемо ово на ум, и оно, што због краткоће времена немам вам каде причати, онда ће нам бити јасно, што је мало час речено, да је Тодор Павловић био можда једини у оно доба, који је могао што и свршити.

И ма да се својим спољашњим и унутрашњим својствима знао довити и знао свугде наћи, ипак требало је дуго и много труда, дангубе и трошка, да се друштво „Матице Српске“ од краља Фердинанда V. потврди, и да му се орган „Летопис“ дозволи.

То је било концем 1836. године.

Тодор Павловић је дакле *обновитељ* „Матице Српске“; тиме се никако не смањује вредност Јовану Хаџићу (М. Светићу), којему припада прво место у пантеону „Матице Српске.“

И из другог разлога можемо и ваља да назовемо Тодора Павловића обновитељем „Матице Српске.“ Друштво „Матица Српска“ потрошило је, као што рекох, онда сав свој фонд. Томе се не треба чудити, јер није био велики, а издавање „Летописа“ и других књига било је скопчано са штетом.

Кад је од владе била Матица потврђена, у каси њеној није било ништа, ваљало је дакле доћи до новаца. И ту је Павловић врло много учинио. Он је чланове набављао и прилоге купио; на његов позив, његовим посредовањем и уз његов труд приступили су и наши великаши и поједине општине у Матицу Српску и са знатним своталиа уписивали се у њене чланове. О томе се можемо лако уверити; ваља нам узети у руке Летопис Матице Српске из оног доба, па ћемо у свакој свесци наћи кад мањи кад већи број нових чланова. Његовим трудом обновила се и ојачала моћ Матице Српске тако, да се могла одржати, и да јој је опстанак осигуран. У томе су послу помогле Павловићу и друге околности. Наиме, кад је била забрањена Матица и Летопис, схваћајући свој задатак, употреби Павловић све своје силе и своја средства, да створи други орган за народни живот. И то му је пошло за руком; год. 1835. почне издавати забавно-поучни лист: „Српски народни лист“, а од године 1836. и политичне новине: „Српске народне новине“. И једно и друго издавао је све до год. 1849.

Преврћући у последње време и једне и друге листове од више година, наилазио сам заиста на дивне ствари, на много златно зрно и из пера самога Павловића и из пера његових сарадника.

Но о томе други пут.

Тиме је Павловић решио своју задаћу; он је народу створио за оно доба органе за народни живот, од којих Летопис и данас постоји; новине пак његове уступиле су места другима, кад се живот народни већма развио, и кад су задобивени услови за издржавање политичких органа; а те услове створити у многом и многом припомогао је и Тодор Павловић, својим многогодишњим радом на пољу народног живота.

Тај рад учинио је, да се Павловић морао оставити адвокације и са свим се књижевности предати. Уредник и родољуб српски Тодор Павловић, који је највише времена трошио на књижевнисање, губио је мало по мало своје партаје, и његова канцеларија оста мало по мало празна. Свако ће знати, шта то значи, особито у оно доба, када је једна парница, као што се приповеда, ранила генерације адвоката. Павловић радећи на књижевном и народном пољу, себе је материјално са свим упропастио. Он је био упућен, да живи једино од своје књижевне радње. Но доходак од књижевне радње и данас је мршав и слаб, а онда је било још црње и горе, тако, да је Павловић после 20-годишњег труда, у последњим годинама живота свога живио од милости свога брата и неколико својих пријатеља.

То је била велика жртва, коју је Павловић принео на олтар српске књиге и просвете.

И ако споменути листови нису били толико бериђетни за Павловића у погледу материјалном, с друге стране стекао је преко њих велик углед и важност у народу. Издавач политичног листа био је велика сила у народу. Као таквом могло је испасти за руком, да Матица Српска добије оне чланове и оне прилоге, које је, као што је мало час речено, његовим трудом и његовим заузимањем добила. Његовим заузимањем постали су чланови у Матици Српској: барон Николић Рудњански, Сава Текелија, Станковић митрополит, и т. д. и т. д. читав низ имена српских, почевши од првих људи у народу па до последњег ратара.

Павловић је дакле скупио око Матице Српске све слојеве нашег народа.

Листовима својим био је Павловић на неоцењиву корист народу српском. „Народни Лист“ његов пружао је прилике млађим силама, да се вежбају на пољу књижевног народног живота, а његове „Народне Новине“ будиле су и јачале српску свест, која је пре њега доста успавана била.

Будећи свест пазио је, да не буде једностран; јер све оно, што је нашао у српском народу да је добро и лепо, то је хвалио, а што је убитачно и штетно, то је осуђивао. Знао је врло добро, да се напредак у сваком народу може постићи: *похвалом*, *укором* и *примером*. У свима његовим списима и што је сам списао, и што је други написао и дао, да се штампа у његовим листовима, било је тим духом задахнуто.

Српску свест особито је тиме будио, што је завео као секретар Матице Српске, да се у Матици Српској прославља свети Сава. То је било године 1840. Тада је покојни др. Јован Суботић лепим говором отворио ту прву народну светковину. Светковина та понављала се после сваке године а Павловић је сваки пут у својим листовима достојно и сјајно описивао те светковине. Услед тога за кратко време ретка је била која већа општина српска, где се св. Сава није свечано као први српски просветитељ славио. Данас пак и у оном пуком сеоцету српском свечано се слави празник светог Саве.

Држим, да сам доста осветлио положај, који је заузимао Павловић у животу нашег народа. Мислим, да сте видили, како је и какву је задаћу себи задао и да је потпуно извео на срећу нашег народа. Кад

све непомућеним оком прегледимо, морамо рећи, да је Тодор Павловић важну али тешку задаћу имао; да ју је великим трудом и многим жртвама извео, и да је знамените услуге учинио своме народу, од којих последице осећамо и ми а осећаће и будући нараштаји српски; . . . али морамо и то рећи, и да је крваво заслужио, да га се народ радо сећа и да га с благословом спомиње.

Година 1848., учини крај Павловићевом делању; грдни потреси од те године задрмаше његов уморени дух, и он мораде отићи са поља рада у стање мира и покоја.

Преставио се овде у Карлову 12. августа 1854. године (пре 34 године) у својој 50 години и почива чело олтара а овде му данас свечано осветисмо споменик, који му подигоше родољубиви Срби.

Није доживио дубоку старост, али је за свога средњега века много радио и доста урадио, а све без своје икакве користи, него једино на корист моралну и материјалну народу своме.

Рекао сам, да се у његовим листовима налазе многа златна зрна, која ваља сачувати од заборава. Не могу их све овде низати; али пре него што завршим, ипак морам то наговестити, да из свију Павловићевих поука и савета излази ово: ваља да пазимо на *цркву, школу и књижевност српску; то су три стожера, око којих се окреће судба српског народа у овим крајевима.* Многом нереду, који је онда био, а и данас га још има, у нашим јавним и приватним пословима: „узрок смо ми сами, и да би све наше потребе, сами, без туђе помоћи могли намирити, само кад би срца и душе имали. Нас та несрећа гони, да нам некако све оно најгоре испада за руком, што сами уређујемо. А зашто? Зато, што оће сваки само по његовој глави да буде.“

Ове је речи написао сам Павловић у својим „Српским Народним Новинама“ у бр. 27. од 9. априла 1842 год.

Био је добра срца. Пријатељ је био својим пријатељима, какав се само желити може. Као противник био је благ, а уважавао је заслуге и свога противника.

На пољу нашег народног живота био је у оно доба знаменит и чувен Србин, који заслужује, да му овде, где се диже овај скромни споменик, подигнут прилозима родољубивих Срба, и пријатељи и знанци а и млађи свет и унуци српски ускликну:

Слава ти, родољубе, и хвала на труду, који си поднео, на делима, која си учинио, и на жртвама, које си принео из љубави к народу а на корист и славу народа српског.

Слава Тодору Павловићу, врлом родољубу српском!

КОВЧЕЖИЋ

УЗ НАШУ СЛИКУ.

У ниједном крају, где се Срби у овој монархији населише, нема толико задужбина, као у Срему. Дивна Фрушка Гора са својим шумама и долинама, кроз које теку потоци, као створена је за тихи монашки живот. У сву дуж Фрушке Горе има дванаест манастира, за које се чисто не може рећи, који лепше и убавије лежи, а међу манастирима је тима и *Привина Глава*, коју данас у слици приказујемо читаоцима нашега листа. *Привина Глава* лежи на западном предгорју Фрушке Горе према Шиду, лево од друма, који води од Илока у Шид, у врло красном пределу. Не спада до душе међу најбогатије наше манастире, али ревну настојању и труду данашњег игумана *Теофана Косовца* може рећи хвалу, те је уређен, да не може бити боље. Храм цркве слави о летњем св. архангелу Гаврилу, 13. јулија, и тада се сваке године силан српски свет из околице и из подаље слегне онамо на молитву.

СМЕСИЦЕ.

(Религијозни назори Африканаца.) „Нахтигалово друштво“ саопштава, као што је познато, врло занимљиве белешке из „црнога дела света“. У листу „Ausland“ донео је Ритнер-Либек из такве једне белешке Меренскога у изводу ово: Нема томе бог зна колико времена, да би се иначе разумни људи некако са сажаљењем насмешили, кад би ко у опште говорио о религијозним назорима гаравих Африканаца. Тада се још мислило, да је Африканац једино суров, глупав обожавалац фетиша те се по том схватању конструјисао „фетишизам“ као нека врста особене религије, и то као најпримитивнији облик. Под том службом фетишу разумевало се поштовање, које као да црни дивљак указује ма каквом предмету, који му случајно особито падне у очи; свуд се мислило, да су мисли и назори о невидимом свету са свим непознати прастановнику Африке, па се отуд закључивало, да је прерано уносити онамо хришћанство; требали су тобоже Африканци најпре проћи прелазна стадија са тог суровог незнабоштва до хришћанске религије. Но ти се назори исказали, да не ваљају, јер у Африци у опште нема „фетишке религије“, према томе не може бити ни служитеља фетишу у оном смислу, како се пре узимало. И ту је, као што се то већ често дешавало, погрешно тумачење једне речи изазвало целу забуну. „Feitiço“ је реч португиска и значи „врачарија“, но уједно и „амајлија“. При вавилонској конфузији језикâ, што се у току векова на обалама западне Африке ради споразумљења међу црнцима и белцима, међу Африканцима и Јевропљанима десила, пришили су речи „Feitiço“ значење „светиња“, шта више, тим су именом стали означа-

вати сваки предмет, којем је Црнац давао нека религијозна значаја. Отуда, што је Африканац ствар коју назвао „Feitiço“, наравно да Јевропљанину ни из далека није било јасно, за што је Африканцу кућа која, змија или биљка света. Па с тога, што то није било јасно, дошло се до тог погрешног назора, да ни Црнца при религијозним му обредима не руководи никаква мисао те да његова „служба фетишу“ нема никаква дубљег погледа. Мало по мало се разишла тама, што је обвијала живот Црнаца; бељац није могао разумети Црнца, јер му није знао језика, а дуго времена требао, док га је научио. Пошто је неких 40 до 50 црначких и каферских језика постало књижевним језицима, није више тешко загледати у афрички душевни живот. Па кад човек разумно стане испитивати обичаје Африканаца, мора доћи до уверења, да је њихово, свакако често чудновато, делање основано на одређеним религијозним назорима. Полови религијозног мишљења у Црнаца јесу: вера у бога и вера у духове, Црнци су монотејисте и спиритисте; имају нејасну слутњу о бићу свагда сущтег, свемогућег бога; свуда, код свију племена, наћи ће човек име за „божанско биће“. „Молуньо“ зове се бог племенâ средње источне обале до јужно према реци Самбесу. Зулу-племена зову бога „Итонго“, а Басути и Бечуани зову га „Модимо“. Пита се сад, какав појам спајају они са својим богом. На основу досадањих испитивања изгледа, као да се афрички бог не замишља као „лице“. Басути н. пр. безлично употребљавају реч „Модимо“, која се слободно можо превести са „оно, што је највише“; они канда под том речи разумевају промисао, дух, свемоћ, као и Зулу-племена под речи „Итонго“. Како Црнац не познаје лична бога, то овај у скаскама не може долазити као биће, које ради; чак и у оним легендама, које извештавају о створењу рода људскога, не игра лични бог никакву улогу; на његово место као посредник долази полубог неки, кога Зулу-племена зову „Устулункулу“ а Басути „Хубеане“. За тога се каже, да је људе створио и да им и смрт шиље — од прилике иста улога, какву Прометеј игра у грчкој митологији. Са свим је погрешно име праčовека — демијурга — супституисати за име бога. Поштовања у нашем хришћанском смислу не указују Црнци ни богу, ни творцу; духе умрлих почитују службама, жртвама, молитвама, које се понајвише овначавају са истом основном речи, само што има личан предлог те се реч употребљава у смислу личне ознаке. „Дах“ — душа, дух — човеков враћа се у земљу к оцима, у државу мртвих; оданде се сенке враћају натраг на земљу — то је од прилике магловита представа Африканчева о умрлима. Колико је та представа тавна, толико се ипак јасно исказује у његовом поступању са мртвима. Сва племена приносе жртве умрлима, пре свега поглавицама; са поглавицом саране робовâ живих, са владаркама робињâ; кад умре краљ, закољу једног министра, да краљ на оном свету не буде без узглавља. Тако приповеда познати путник Висман за племе једно, које живи у јужном кориту Конга, како купује робовâ у велико једино у ту сврху, да се сваком умрлом саплеменику принесе жртва. Кафери кољу свом умрлом поглавици стотинама марве, којој рогове наслажу у гомилама поред гробова и над гробовима. Наиђе ли на народ зараза каква или суша, то се онда кољу нове жртве на гробовима краљевâ. И болести појединих лица су по мишљењу Црнаца дело духова појединих умрлих сродника, који заосталима још и после њихове смрти завиде и муче их. Духови ишту и марве; да би их човек умилостивио, мора им дати марве путем жртвовања; стане ли таква марва рикати, то јест стане ли призивати богове, то онда важи као повољно знамење. Крв се пролије на страну. Кости се сагору, тако исто и маст, а месо се преко ноћ обеси у колеби, да се духови осмоче њиме. У обичају су и течне жртве, пиво, млеко и т. д. Уз жртве се читају молитве, у којима се умрли призивљу поименце те се њима моли. Даље се духовима жртвују људи, кад се оснује село, кад се у пролеће њиве ору, кад се пође у рат, једном речи: при свим важнијим стварима; али се тада жртвују и животиње и пиће. Хереросi сваке године терају марву умрлога на његов гроб; ту стану лупати и викати: „Ху, ху! ево нас са твојим драгим воловима!“ Батлоке, племе у северној Трансвалији инсценују сваке године предачку славу; народ се слегне те оплакује покојнике. Даље се сипају течне жртве на цвеће, које је посађено по двориштима у спомен претцима као символ бесмртности; тужи се онда за једну ноћ вичући и појући. По томе се може рећи, да већина онога, што се до сад говорило о служби фетишу, стоји у свези са веровањем у духове; а ако се говорило о засебним „фетишким домовима“, то су биле куће, у којима је седио који поглавица, па је ту и сахрањен. По разним се местима виде „фетишке лутке“ — то су пластични, наравно спољашње сурови прикази *извесних* лица; човек се чуди, што Црнац змију гради „фетишем“ — змија није ништа друго до отеловљење добрих домаћих духова, нарочито поштују царску змију као утеловљење овог или оног поглавице. Од духова добија врач своја оракула, било тиме, што ти духови уђу у њ те из њега говоре, било тиме, што им се он моли а уз то баца коцке па се по њиховој констелацији дознаје прошло, садашње и будуће. Помоћу духова налази врач и „медицину“ — каткад баш праву, од траве и биља, већином пак амајлије у облику зубâ, канџи, камења, корења или прашака, које се носе око врата или у хаљинама, да би донеле срећу а одагнале несрећу. Ма колико да је поље, које сујевера тиме осваја, и ма како мрачна да је игра, која бива с тим амајлијама, и ма како да имамо права рећи за Африканца да верује у „фетиш“: ипак не зна он за „службу фетишу“! Свакако се пак не може дуже тврдити, да Африканац нема никакве религијозне представе, назори га његови шта више чине вештим, да прими хришћанство; једино ће оно некад сатрти његов страх од духова и смрти.

САДРЖАЈ: Крај. Песма А. Гавриловића. — Хања. (Наставак.) — Вера, љубав и нада. Песма Саве Д. Мијалковића. — Афродита. Роман из старе Јеладе. Написао Ернст Екштајн. — У славу и спомен Тодору Павловићу. Говор Андрије М. Матића о светковини у Карлову на малу Госпојину о. г. — Ковчежић. Уз нашу слику. (Манастир Привина Глава у Фрушкој Гори.) — Смесице.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваког четвртка на читавом табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. на по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 ф. на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата администрацији „Стражилова“ у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 39. У НОВОМ САДУ 29. СЕПТЕМБРА 1888. ГОД. IV.

КАКО ЈЕ ПЉЕВАЛИЦА ИЗЛИЈЕЧИО ФРА-БРНУ.

ПРИЧА СИМО МАТАВУЉ.

(Наставак.)

VIII. Разна приключенија у осам година.

Чули сте, како Бакоња проведе прву годину у манастиру, како је угодио свакоме и докле доприје у науци. Али треба што шта допунити. Главно је, што угоди стрицу, јер да не би тога, не би му помогле све остале његове врлине. А фра-Брни не бјеше тешко угодити. Бакоња би уранио и освијетљао му чизме, па му донеси хладне воде са чесме, пак здјелицу кафе од Балегана. За тијем, кад би стриц отишао на јутрењу, мали би простр'о кревет, спремио своју постељу у предњој ћелији, помео па обрисао прашину са покућства и са књига у полицама, истресао ћилим, па би чекао пред вратима, док се »Вра« (тако је у кратко звао фра-Брна) поврне, а онда би брзо ускочио у ћелије да позатвара прозоре, јер не могаше поднијети, да му ваздух струји у собе ни у илиштаку.

»Јеси ли затворија понистре?« питао би Вра с прага.

»Јесам, шјор!«

»Јеси ли све уредија?«

»Јесам, шјор!«

»Да ниси довата карте на тавулину?«

»Нисам, шјор!«

»Да ниси тица орлоће?«

»Нисам, шјор!«

»Е, сад ајде!«

Свако боговјетно јутро фратар би изређао та питања прије но што уђе у собу. На столу, на коме писаше, била је рпа картина, а малом бјеше забрањено ни прстом да се не дотакне које, него би их дујо слагао, чистећи гушчим пером прашину испод њих. За тијем, изваливши се у наслоњачи, Брне би извадио из џепова два златна сатића и ставио их преда се. То му бјеше велико уживање, то да слуша како клопоћу она два велика сата на стјенама и два мала пред њим. Имаше залих јоште неколико малијех. То му је, канда, подјаривало мишљење и стихове у глави. А толико се бјеше привикао томе, да би се ноћу пробудио, не само ако се један устави, него ако и два сложе куцање. Требало му је, да свакоме па по се чује глас.

Искрај стрица Бакоња би отрчао у цркву, да њу поспреми, а одатле у кујину ка доброме Балегану, да »струни росу са срца«, што веле наши. Ту би обично помогао јали оперушити тицу, јали ишчистити рибу, нацијепати дрвâ, или што му драго, ако ништа, постаћи огањ. Па онда би се умио, очешљао и очеткао, те опет отишао у стричеву ћелију, па се прибио у нугао и чекај за неколико. Ако Вра надме образе, уздахне, па одмах прегне главу, Бакоња дохвати један танки, одјељани прутић са полице, па га лагано удјене стрицу под кошуљу и чешка га по плећима. По што би то свршио, могао је без питања уклонити се, али прије тога ред му бјеше чекати, па макар уру дреждао. Ако би видио, да стрица баш не сврбе леђа, онда би шапућући запитао: »оћу ли у скулу?« а ако га је већ ишчешкао, онда би просто рекао: »одо' у скулу!« понесавши књижицу. Од ћелије обрнуо би другијем лактом тријема и закуцао три пута на некијем вратима између трпезарије и млијечара. Куцајући попијевао би:

»Молитвама свети' отацâ наши', господине Исукрсте, помилуј нас!«

»Амен!« отегао би неко изнутра, а на то

Бакоња отвори врата и уђи у неку мрачну и пространу собу, гдје би му најприје нос осјетио запах влаге и старијех прашљавијех књига. Бакоња би се поклонио фратру, који сједијаше под Исукрстом, уз дувар, иза стола, пак би се поклонио ђаконима Шкоранци и Чимавици, који сједијаху у предњој клупи, пак би на врх прста отишао у пету клупу. Између њега и ђаконâ, у трећем реду, налажаху се ђачићи: Мачак, Бујас и Лис, који би мрмољили своје лекције. Свуда наоколо бијаху полице пуне књижурина, различита облика и величине: неке заплоснате и велике, неке кусасте и дебеле, а готово сваку начели миши. Врх књига повјешане старинске слике на платну: Свети Фране, сух и безбрк, држи неку тичицу на длану и милује ју другом руком; свети Ловро, дуга врата, држи роштиљ, на коме су га крвници пекли; некакав трећи светитељ клечи у ваздуху, лакат над земљом, заковрнуо очима и дигао руке више главе; па онда свети Јеролим, сиједе браде до паса, повелика носа, крупнијех очију, које је јоште избуљио гледајући људску лубању, чисто као да се чуди он њој, а она њему; па онда Марија Магдалина, клекла и оборила главу, а низ голе јој бијеле плећи расплетена црна, густа коса: и, најпослије, некакав коштуњави светитељ, наслонио се на дугачку штаку, као на копље, а крај ногу му ован.

У пет иструлијех клупа, могло би сједјети најмање двадесет ђака, а сад их не бјеше до шест, бројећи и Бакоњу. Причало се, да је »скула« некад била тијесна — толико бјеше некад налога!

Гвардијан фра Пирија свако јутро почимаше предавање. Послије молитве он би испитивао Шкоранцу и Чимавицу и казивао им даље. То би трајало по уре највише. Њега би замијенио фра Дувало, који је такођер имао посла само са том двојицом. Тада би обично Бакоња уљегао. Дувала замијени фра Вртиреп, коме одговараху ђачићи. Бакоња је тек сад некога јада могао разумјети, а што она двојица прије говораху, то њему бјеше као турски. Овај причаше о крипостима свакојаким, стожерним, богословским, кршћанским, о дилима милости, о дужностима редовничким и т. д. о чудесима светаца и светица, о мудрости и великој науци отаца црквених. Еле, ако ће и из далека, нешто могаше и Бакоња разумјети. А по што учитељ остави Мачка, Бујаса и Лиса, изазвао би к себи Бакоњу, да по стоти пут ишчати глаголицу до краја. Фра Вртиреп у ријетко тражаше, да му Бакоња које слово напише, но би га похвалио препоручивши му да истраје и још би препоручио Шкоранци, да га притврди, па би отишао оставивши мјесто фра-Тетки. Сад и ђакони и ђачићи позатварај књиге и засједи сви у предњој клупи, фра Тетка прошета се горе, доле, испред њих, пак се раскорачи и замаха прутићем, а оно сви у глас запјевај Тјесногруди Шкоранца једва се чуо, а борами, ни Чимавица не могаше, али накнађаваху ђачићи, а особито Бакоња. Стара скулетина разлијегаше се од његова снажна и умиљата гласа, а фра-Тетки сијеваху очи од милине. »Тако, тако, дите, . . а, а, . . чекај . . де спусти мало, овако, ана:

»К . . х . . рсте, по-милуј нааас!«

»Браво!«

»Сад овако: Кр-сте! услиши наа-аас!«

»Киии-ри-је, е-лej-сон!«

»Дубље оно: амен! а растегни де: аа-меен!«

Иза тога Бакоња отрчи да звони на часове. Послије часова објед. По обједу фратри полијегај, а ђаци у скулу те полијегај и они по старинскијем клупама. Обично би се и Балеган к њима придружио. Тада Бакоња започми комендијати, да се сви превијаху од смијеха. Он умијаше говорити и ходити и све остало као Вра, као и други фратри. А приказивао је и Балегана, Шкоранцу и Чимавицу, пред истијем њима.

За тијем требаше му донијети стрицу воде и кафу, чешкати га по листовима, чешати кулаша, звонити на вечерњу и свршити још гдјекоју послужбицу, тијем је свршена работа.

Тако му се слагао дан за даном у манастиру. Кад приспје тргање, разиђоше се сви осим гвардијана, Балегана и Шкоранце. Бакоња остаде четири недјеље у виноградима преко воде, са фра-Тетком, те се упознаде са кметовима и са сељанима с реда. А свакоме омиле тај ђавољи Бакоња и његово се име разгласи по жупама св. Фране. Са тргања се врну као надојен, бијел и румен.

Онда ударише кише и постаде досаднији једнолични живот манастирски. Тако је трајало до нове године, а тада би ненаднијех догађаја.

(Наставиће се.)

ХАЊА.

ПРИПОВЕТКА ХЕНРИКА ШЕНКЈЕВИЋА

С ПОЉСКОГ ПРЕВЕО РАЈКО.

(Наставак.)

Одем, да потражим Евицу. Обе сестрице, које су раније обедовале од нас, беху у башти, где беше начињена детиња гимнастика. Евица сеђаше безбрижно на дрвеном сточићу, који беше обешен на четири конопца о попречну греду од љуљашке. Седећи, ћереташе сама са собом, тресијаше час по витицама своје злаћане главице и климаташе ногама.

Кад ме спази, насмеши се и пружи ми ручице. Узех је на руке и пођох дубље у алеју.

За тим седох на клупу и, посадивши Евицу поред себе, запитах:

— Шта си ми ти, Евице, радила васцели дан?

— Исла сам у сетњу с музем и Хањом — одговори девојчица, хвалишући се.

Селима је Евица звала својим мужем.

— А јеси л' била ваљана.

— Јесам.

— Лепо! Јер добра деца увек слушају, шта старији говоре, и пазе, да што науче. А сећаш ли се, шта је Селим говорио с Хањом?

— Заборавила сам.

— Ех! Можда се ипак макар мало сећаш?

— Заборавила сам.

— Ниси добра! Знај одмах, да те не ћу волети.

Девојчица узе трљати шаком једно око, а другим, сузним, погледаше на ме испод чела и набуривши се, као да ће заплакати, с искривљеним усницама, рече ми већ од суза уздрхталим гласом:

— Заборавила сам.

Шта ми је могла одговорити, сиротица? Заиста дођох сам себи глупав, а у исти мах ме обузе и стид, да говорим двоумно томе анђелку: да једно питам, а да са свим друго желим дознати. Уз то беше Евица мазупица целе куће и моја, па је не хтедох више мучити. Пољубим је у уста, помилујем и пустим.

Девојчица одмах отрча на љуљашку, а ја одох онако исто мудар, као и пре; ипак бејах уверен у души, да су Селим и Хања са собом на чисто.

Пред вече, у тај дан, рече ми Селим:

— Не ћу те видети недељу дана: одлазим.

— Куда? — запитах немарно.

— Отац ми налаже — одговори — да походим стрица у Шумној: морам се онде забавити какову недељу дана.

Погледах Хању. Тај глас не изазва на њеном лицу никаква утиска. Очевидно је Селим већ с њом унапред говорио.

На те речи само се насмешила и подигавши очи од посла, гледаше Селима мало враголасто, мало пркошљиво, а после рече:

— А да ли здраво волите ићи онамо?

— Као шаров на ланац! — одговори брзо; али се одмах присети и видећи, да се госпођа д' Ив, која није трпила ни најмање тривијалности, нешто прћи, додаде:

— Опростите за ту реч! Ја волим стрица; али видите, госпођо д' Ив ... мени је ту ... близу ... вас ... боље.

И говорећи то, погледа романтичним погледом госпођу д' Ив, на што сви прснуше у смех, па и госпођа д' Ив, јер ако и беше увредљива, беше Селиму необично наклоњена. Узе га ипак лако за ухо и рече са срдачним осмехом:

— Млади човече, могла бих ти бити мати!

Селим ју пољуби у руку, па мир; а ја помислих у себи: Боже, ала је разлика између мене и Селима! Да сам ја тако с Хањом као он, ја бих само сањао и гледао у небо. Где би ми онда било до шале! А он се смејао, шалио и био весео, као да није ништа.

Па и кад се топио од среће, беше увек весео. Кад се растајасмо, рече ми:

— Знаш, шта ћу ти рећи: хајде са мном!

— Не идем. Није ми ни на крај памети.

Хладни тон тога одговора чисто порази Селима.

— Чудан си ти постао — одговори. — Не могу да те познам од неко доба, али ...

— Доврши.

— Али заљубљенима се све прашта.

— Осим, ако нам не сметају — одговорим шупљим гласом.

Селим ме пресече проницавим погледом, као муњом, и шину ме до дна душе.

— Шта ти говориш?

— Велим, прво, да не идем; а друго, да се све не прашта!

Да не беху сви ту, кад се тај разговор заподео, Селим би јамачно одмах све разјаснио. Ја опет не хтедох изићи с бојом на среду, јер не имадох поузданих доказа. Видех ипак, да су моје последње речи узнемириле Селима, а поплашиле Хању. Оклевао је још неко време, одуговлачећи одлазак под ништавим изговорима, а после, уграбивши прилику, шапну ми на ухо:

— Узјаши коња. па ме прати. Хоћу да се с тобом поразговорим.

— Други пут — одговорим гласно. — Данас се осећам нешто слаб.

IX.

Селим заиста оде стрицу и задржа се онде не недељу, него десет дана. Тужно нам пролажаху дани у Љитвинову. Хања као да је бегала од мене и погледала ме као с тајним страховањем. Не имадох, до душе, намере, да с њом о ичему искрено разговарам, јер ми понос везиваше речи на устима, али она, не знам за што, намерно је тако удешавала, да се не нађе ни за часак са мном на само. У осталом, видело се, да уди. Порушила се и омршавила, а ја, гледајући с дрхтавицом њену чежњу, мишљах у себи: међер то није тренутни каприс девојачки, него, на несрећу, истинито и дубоко чуство! И сам бејах раздражљив, мргодан и тужан. Бадава ме отац, попа и госпођа д' Ив запиткиваху: шта ми је? да нисам болестан? Одговарах противно, а брига њихова само ме дражила. По целе дане проводих усамљен, на коњу, час у шумама, час на чамцу у шевару. Живљах као дивљак. Једном целу ноћ проведох у шуми с пушком и псом, уз ватру, коју сам нехотице подстицао. Кашто по по дана протраћим с нашим овчарем, који беше врачар и, подивљао од вечите самоће, скупљаше удиљ разне траве, испитиваше им особине, па и мене уведе у фантастични свет врачарија и предрасуда. Заиста, би ли ко веровао!? али беше тренутака, кад сам чезнуо за Селимом и за мојим „колом мука“, као што их обично називах.

Један пут ми пало на памет, да походим старога Мирзу у Хожељама. Стари држаше као у воску, да сам баш ради њега дошао; па ме дочека раширених руку. Али ја дођох због нечега другог. Пало ми на памет, да загледам у очи слици онога страшнога Мирзе, пуковника петихорског, из времена Собјескога. И кад посматрах те злокобне очи, што свуда прате човека, сетих се и својих дедова, којих слике вишаху у нашој друштвеној дворани; беху исто тако сурови, железни. Мој дух, због таких утисака, доспеде до чудне егзалтације. Самоћа, ноћна тишина, живот у природи, све би то требало да ме умири; али ја као да сам носио у себи отрован метак. Кашто се сав предам сањаријама, а онда ми буде још горе. Често, лежећи у каквом пустом куту у шуми или на чамцу у шевару, замишљах, да сам у соби Хањиној, да клечим пред њом, да јој љубим ноге, руке и одећу, да је зовем најмилијим, најслађим именима, а она ми меће своје обожаване ручице на врело чело, па вели: „Натрпео си се доста, заборавимо па све! То беше ружан сан! Ја тебе љубим, Хенриче!“ Али за тим дође јава и онда ми још страшније изгледаше она сура збиља, она мрачна, као облачан дан, моја будућност, вечито без ње, до краја живота без ње. Елем дивљао сам све већма; клонио сам се људи, па и оца, попа Људевита и госпође д' Ив. Касије, са својом деранском брбљавошћу, својом радозналошћу, вечитим смехом и вечитим несташлуком, дозлогрдио ми, да не може бити горе. А те поштене душе гледаху свакојако да ме разгале и трпљаху тајом због мога жалосног стања, не умејући га себи растумачити. Хања, било да се чему домишљала или не, јер је имала јака повода да верује, да ја љубим Љољу Устжицку, чинила је све и сва, да ме утеши. Бејах ипак тако осоран и према њој, да ми није могла речи рећи, а да се некако не страши. И сам отац, иначе суров и безобзиран, гледаше свакојако да ме расеје и да ме ма чиме заинтересује а уједно да ме при том и искуша. Више пута заподене са мном разговор, који би ме, као што мишљаше, морао занимати. Један дан, после обеда, изиде са мном у двориште и рече. гледајући у ме, да ме проникне:

— Да ли се теби кашто нешто чини? Хтео сам одавно да те питам: чини ли се теби, да се Селим нешто сувише врзе око Хање.

Кад се узме, како обично бива, морао бих се збунити и пасти у клопку. Али тако ми беше на срцу, да нисам ни мало задрхтао, те да се тако позна утисак, који учинише на мене очине речи и одговорим мирно:

— Не. Знам, да није тако...

Заболело ме љуто, што се отац у то меша. Мишљах, кад се само моје коже тиче, ја ћу сам и расправити.

— Стојиш ли добар за то! — запита отац.

— Селим воли неку пансијонку у Варшави.

— Јер знаш, ти си тек тутор Хањин, па треба да је чуваш.

Знађах, да добри отац за то само то говори, да подстакне у мени самољубље, те да ме забави чим другим и да измами моје мисли из тога врзиног кола, у коме се зар кретаху; али ја одговорим чисто опоро, немарно и зловољно:

— Од куда, да сам ја тутор. Ти писи био код куће, па ју је стари Миколај мени оставио, али ја нисам прави тутор.

Отац се намршти; знајући ипак, да тако пе ће изићи са мном на крај, окрене се друкчије. Осмехну се испод седих бркова, зачкиљи по војнички, ухвати ме лако за ухо и мало поверљиво, мало бајаги љутито запита:

— А да није теби Хања заврнула мозак? говори, деране, но?

— Хања? Ни најмање. А то би тек било занимљиво!

Лагао сам, као да сам се најмио, ал ми је ишло од руке боље, него што сам се надао.

— Онда је ваљда Љоља Устжицка? а?

— Љоља је кокета!

Оцу већ досади.

— Па кад не љубиш, кога се врага вучеш као новак после прве вежбе?

— Шта знам ја! Ништа ми није.

Али така искушавања, којих, од бриге, не штедише ни отац, ни поп Људевит, па ни госпођа д' Ив, мучише ме и додијаваху ми све већма. Залегоше се међу нама свакојаке неприлике. Планем и ражљутим се ма за шта. Поп Људевит назираше у том неке црте деспотичког карактера, које избијају с годинама и погледајући на оца, смешкаше се значајно и говораше: „не ће ивер далеко од кладе!“ Али при свему том нестане и њему кашто стрпљења. Међу мном и оцем дође неколико пута до врло немилих сукоба. Шта више, један пут о ручку, кад му, у препирци о племству и демократији, скресах у очи, е бих волео сто пута, да се нисам родио као племић: отац ми наложи, да излазим из собе. Женске ударише због тога у плач и читава два дана беху сви као утучени. Што се мене тиче, не бејах тада ни аристократа, ни демократа, бејах само заљубљен и несрећан. За начела, теорије и социјална уверења нисам тада баш ни трунка марио, а ако сам се борио за једне против других, чинио сам то само од раздражљивости, на пакост не знам коме, ни за што, као што сам се на пакост упуштао с поп-Људевитом у верске препирке, које се увек завршиваху треская ем врата. Једном речју, тровах живот не само себи, него и целој кући; за то, кад се Селим после десет дана вратио, чисто се свима свали камен са срца. Кад је дошао к нама, мене не беше код куће, јер сам тумарао на коњу по околици. Вратих се кући истом пред вече и одјахам право на мајур и онде ми момак, примајући од мене коња, одмах рече:

— Дошао је млади господин из Хожеља.

У тај мах допаде и Казимир, и понови ми тај глас.

— Знам већ — одговорим му сурово. — Где је Селим?

— Рекао бих, да је у башти с Хањом. Идем да га потражим

Пођосмо обоје до баште, али Казимир отрчи напред, а ја иђах за њим полако, хотимице се не журећи да га поздравим.

Нисам прешао ни педесет корака, а видим на скретњи од алеје опет Казимира, где се журно враћа.

Казимир беше велики спадало и лакрдијаш, па стаде још из далека правити гримасе и гестове, као мајмун; беше при том црвен, држаше прст на устих и смејаше се, а у исти мах задржаваше смех. Кад ми се приближи, повиче тихо:

— Хенриче! Хи, хи, хи! тссс!

— Шта ти је? — повичем зловољно.

— Тссс! Тако ми мајке! хи! хи! Селим клечи пред Хањом у хмељевом алтану. Душе ми!

Зграбих га одмах за руке и утискох прсте у њих.

— Ћути! Остани ту! Никоме ни речи, разумеш! Остани ту, ја сам идем, али ћути! ни речи пред ником, ако ти је живот мио!

Казимир узимаше из почетка целу ствар као шалу, ал' кад виде самртно бледило, које ми покри лице, очевидно се упрепасти и остаде на месту отворених уста, а ја полетим као луд хмељевом алтану.

Провукавши се хитро и тихо као змија кроз грање од сутеке, које опкољаваху алтан, доспем најзад до самога зида. Алтан беше начињен од летвица, те сам могао све и видети и чути. Гнусно прислушкивање не чињаше ми се тада гнусним. Лагано раскрилим лишће, па станем слуктити.

— Неко је ту близу! — допре до мене тихи, пригушен шапат Хањин.

— Не! то се тресе лишће на гранчицама — одговори Селим.

Погледах на њих кроз лишће. Селим не клечаше више пред Хањом, него сеђаше уз њу на ниској клупици. Она беше бледа, као крпа, очи јој беху затворене, глава сагнута и наслоњена на његово раме, он ју руком обухватио око паса и привукао к себи с милоштом и раскошју.

— Љубим те, Хања! Љубим! Љубим! — понављаше, шапћући страсно и, нагнувши главу, тражаше устима њена уста; а она се трзаше натраг, као да се брани од пољупца, па опет, уста им се нађоше, стопише и остадоше тако спојена, притиснута једно другом дуго, дуго, ах! мени се чињаше, да читаве векове.

А после ми се још чињаше, да су све пољупцима исказали, што су хтели једно другом рећи. Неки стид им устављаше речи. Имађаху доста смелости за пољупце, а не имађаху је за разговор. Беше мртва тишина а у тој тишини допираше до мене само брзи и страсни им дах.

Спопаднем рукама дрвене летвице од алтана и бојах се, да се не ће смрвити од тог грчевитог стиска. Смрче ми се пред очима, осећах вртоглавицу, земља бегаше испод мене у бескрајну дубљину. Али главу бих дао, да чујем, шта ће говорити; елем савладам се и удишући сувим устима ваздух, притиснувши чело уз летвице, слушах, бројећи сваки дах њихов.

Тишина трајаше још неко време, најзад поче Хања прва шапутати:

— Доста је већ! доста! Ја вам не смем у очи погледати. Хајдмо одатле!

И окрећући главу на страну, труђаше се, да се извије из његових руку.

— О, Хања! Шта је то са мном? Како сам срећан! — говораше Селим.

— Хајдмо одатле! Ту ће ко наићи.

Селим ђипи с места, очи му се засјаше, а ноздрве раширише.

— Нек цео свет дође! — одговори. — Ја љубим и казаћу то сваком у очи. Ја ни сам не знам, како се то збило. Борио сам се са собом, трпио, јер ми се чињаше, да те Хенрик љуби, а ти њега. Али сад не марим ни за што. Ти мене љубиш и сад ми је стало до твоје среће. О, Хања! Хања!

И опет запршта пољубац, а после Хања поче говорити нежним и чисто слабим гласом:

— Верујем, верујем, господине Селиме, али ја имам много да вам кажем. Мене ће за цело послати одавде за границу госпођи. Јер је госпођа д' Ив говорила с господином о томе: госпођа д' Ив мисли, да сам ја крива, што је господин Хенрик тако чудан постао. Мисле, да он мене љуби. Ја не знам ни сама, је ли тако или није. Има тренутака, кад бих рекла, да јесте. Ја га не разумем. Ја га се бојим. Осећам, да ће нам он стати на пут, да ће нас раставити, а ја . . .

И заврши скоро нечујним шапатом:

— Ја вас здраво, здраво волим!

— Слушај, Хања, — одговори Селим. — Никаква нас људска сила не ће раставити. Ако ми Хенрик забрани долазити амо, ја ћу ти писати. Имам ја, ко ће увек писмо донети. Долазићу и сам од оне стране, где је рибњак. У сумрачак изиди увек у башту. Али ти не ћеш одавде отићи. Ако би те хтели послати: ја не ћу дати, тако ми живога Бога! Хања, немој то ни спомињати, јер ћу полудити! О, злато моје! Злато моје!

Зграбивши јој руку, притисну је страсно на уста. Она ђипи, као опарена, с клупе.

— Чујем неке гласове: неко иде овамо! — повиче усплахирено. (Наставиће се.)

АФРОДИТА.

РОМАН ИЗ СТАРЕ ЈЕЛАДЕ.

НАПИСАО ЕРНСТ ЕКШТАЈН.

(Наставак.)

Трећа глава.

Прошло је неколико недеља, млади их је уметник провео у неуморну, живу раду. Како је Аконтије још само имао да изводи, не пак да изумева и образује — јер му је уметничко дело са свим својим појединостима стојало пред унутрашњим погледом — то је посао ванредно брзо напредовао. До незнатне једне црте, коју је ваљало најивније и детињастије схватити, но што је у Нејере, смео је Аконтије црту по црту скидати лице младог девојчета; сав је њен лик одговарао са свим ономе, што је он желио. Пунана па ипак у пупољку и млађана, изгледала је та „пастирка на повратку кући“, са припасаном хаљином и само пола покривеним горњим телом, дивно умилно, чисто би човек рекао: идилски, па Химон, корсак, у својој врсти исто тако ваљан модел као Нејера, био је са својом снажном мускулатуром врло крепка опрека бујном лику девојачком.

Сличност Нејерина са уметничким тим делом младога образника била је за гледаоца, који није од заната, ипак врло умерена, јер је она привидно тако незнатна промена око уста давала прилици битно друкчију физијогномију, и то тим више, што су Нејерине црте услед промене расположења јој сваки час скретале из нормалног положаја.

Чак је и Коронида, од које се није дуго могла затајати цела ствар, тврдила, да се модел не може познати.

Нејера се томе баш и радовала. Много јој је стало било до њенога гласа, па ма да би своме суседу сваку жртву била принела, ипак је мислила, да је боље с миром. Тако се није на њу посумњало, да је за новце стајала као модел; јер да је то урадила једино од своје воље, ипак јој то нико не би био веровао, кад је сирота била цвећарица и фрулашица. С друге ју је стране то жалостило, што Аконтије њено лице или не сматра за достојно, да га патвори без промене, или што му је то патворење, ако му је било у намери, тако несавршено испало за руком. Ово последње чинило се њој да издаје, како њега слабо интересује лик њен. Она би — тако јој се чинило — Аконтијево лице црту по црту на памет била образовала, да се само иjоле разумевала у уметности пластичарској. Аконтије се о тој тачци није изразио, ма да је Нејера више пута нишанила, да га испипа.

Са дрхтавим је нестрпљењем младо девојче пра-

тило дању судбину те прилике. У куини Коронидиној слуктила је па ни да дахне, кад Меланип, свештеник Афродитин, стане хвалити дело срдачним, али и не претераним речима. Што је свештеник говорио у славу дивнога рада, то се њој у узбуђености њеној чинило и сувише огодно. Меланип је по њену мишљењу требао признати, да је Аконтије први међу свим грчким уметницима; да, од како је света и века, није било такве прилике, која би се и из далека дала сравнити са том „пастирком“. Од чести је то било право одушевљење за уметност, чега јој је душа била пуна; она би се том делу била дивила, све да га је створио ковач Ђеј или чак и Конон, обесни аристократа. Но што се сва у тој једној мисли губила; што је скоро на свој сопствени занат заборављала, бринући се за судбину „пастирке на повратку кући“, то је имало дубљег корена; томе је разлог била врела њена страст за Аконтијем. Од првог оног састанка пред летниковцем Кононовим задобио је млади вајар срце њено, па што се неисказаније и тајније развијао тај жар, тим је све већма обузимао сваку мисао Нејерину. Кад га је гледала, како, у лицу лако румен, што се сав задао у посао, чекићем и длетом рукује, онда јој је у срцу и души беснила бура, какву Аконтије није ни слутио. Чисто би пред њим пала била на колена па ускликнула: „Уби ме, али једаред само притисни уста своја врело на моја, која хоће да сагоре од жеђи за љубављу твојом!“ Аконтије је и сувише био задубљен у свој посао и у ружичне снове о будућности, коју је себи обрицао по успеху тога првог свог већег дела, а да би и мотрио био на чудну њену узбуђеност. Живахност је њена њему била право пријатељство; осећао је као неку братску оданост према красном девојчету; мало по мало се тако свикао на њу, да чисто не би могао бити без ње, али је на њу мислио свагда са свим мирно, а да свакако покуша, упустити се с њоме у ветрењасту шалу, за то ју је и сувише ценио.

Прве десетине месеца Посејдеона, дакле од прилике о зимском сунцовврату, изложио је Аконтије јавно своју „пастирку на повратку кући“ на трговишту у дворници, која је нарочито за то била одређена.

Младић је у срцу зебао па се идућих дана затворио у своју радионицу. Робу, кога му је Меланип понудио, наредио је био, да гледаоцима разјасни, што треба, и да се упусти у погодбу, ако би ко рад био да купи дело. Сам не би био поднео, да чује, како му првенче куде или хвале; ма да лично није био познат ни са једним од оно много стотина њих, што су долазили у дворницу, ипак би био помислио, да му свако на челу мора прочитати, да је он створио дело то, које по свем свом саставу — о томе није било сумње — очевидно одступа од старинскога реда. Но је ли то одступање значило напредак или назадак? То је било питање, на које је сад Аконтије у тишини своје радионице сваког часа све са мање самопоуздања одговарао.

Док је он тако у грозничаву немиру ишчекивао гласа од роба Меланипова, дотле је Нејера била близу прилике, а срце јој је бурно ударало, како је прислушкивала, шта говоре скупљени гледаоци. Из очију су јој севнуле муње, кад би се који обестан делија усудио, да замери штогод пастирци. Но у главном је могла бити задовољна с оним, што је чула. Све се одлучније изјављивало јавно мишљење у прилог делу, па кад се Нејера у сумрак вратила до Аконтија, смела га је уверити, да је срећно прекужио прву пробу.

„Чекај само, док слава творевине твоје продре у народ,“ говорила му је ласкајући, „онда ће се скоро и међу богаташима и господом заподети натицање, ко да купи то дело. Већ сам данас видила двојицу или тројицу, како ми се чини чланове савета, који су ословили роба Меланипова, па, као што ја мислим, нису баш били од раскида . . . И Конон, безобразник онај, који још једнако у потаји за мном хода, и ако то од новијег доба ради предосторожно, јер се боји лепе Кидипе, коју би по што по то да добије — и Конон је с Олором био међу гледаоцима па је хвалио дело твоје; дабогме да није знао, да си ти дело то створио. Иначе би му, као што га ја познајем, све било гадно и промашено и јадно.“

Тако је она ћеретала те малодушнога Аконтија за час охрабрила и развеселила.

„Ти си баш мило чедо, Нејера,“ рече љубазно. Округло њено лицешце узео је у обе руке па јој задовољно смешећи се стане гледати у очи са дугим трепавицама. „Одиста,“ настави, „најбоља и највернија друга, какву сам могао зажелити. Ходи амо! У захвалу те морам пољубити.“

Лако додирне бујна њена уста. Она сва претрне. За тим нагло излети па гласно зајецавши падне у наручје старој Корониди, која је баш у тај мах прелазила преко дворишта.

„Шта ти је, дете?“ запита је бака. „Е гле, како је побледила, као да нема капи крви! Та ти дрхћеш као прут!“

„Баш си смешна!“ рече Нејера, прибравши се. „Само сам тако пресрећна, што толико хвале и уздижу пастирку нашега Аконтија! Ој, тако сам ти срећна, да не умем ни изрећи! Кад човек уметност воли па кад је и сам уметник, као ја што сам уметница, онда ништа не жели с већим жаром, него да прави дар надвлада пакост противничку.“

Аконтије је дотле дошао до врата. Дрмајући гла-

вом гледао је за њом, како је сад, и не опростивши се, даље похитала к изласку. Навикао се он на свакојаке особености у тог девојчета, но ово ни сам није разумео како га је дирнуло.

Сунце је већ давно зашло било; с оне стране затона, за латамским брежуљцима, дизао се јасно и сјајно мирни котур пунога месеца, сипајући све сјајнију светлост над град и пристаниште. Аконтије је био сувише узбуђен, а да би, као обично, при светлости лампе читао Одисију, чији су таласави ритми чисто у душу удањивали уметничку меру за дневни му посао. Те тако огрне иматијон па оде од куће, овога пута не омиљеним правцем у улицу крај пристаништа него до западних насипа на обали, где је кроз бујне засаде пут водио до пророчишта Аполона Дидимејца.

Неко је време стајао на висини обале па гледао на мирно озарено море. Ноћ је за чудо била блага за то доба године; никаква ћуха у ваздуху, никаква набора на површини, што се на далеко блистала. Као утва, откана плаво и сребрнасто, лежало је острво Ијетуса на западном окрајку небеса. Овде на пољу није било никога, јер су становници оно мало кућа, што допиру до западнога жала, још пре ноћи полегали. Само је двоје њих драгих прошло поред Аконтија. За тим је све било као изумрло.

Млади вајар у тихој побожности склопи руке. Са неописана му се усхита стану надимати немирне груди. Погледа на звездано небо, као да тамо тражи нешто бескрајно, чему нема речи.

Тако је дуго стајао у сановној занетости.

„Афродито,“ завапи најзад тихим гласом, „највиша, најмилокрвнија међу богињама, хвала ти! Сад ми се радосно срце нада, да ће некад смети приказати тебе саму и амвросијску ти милоту; јер ја осећам: прво моје тепање задобило је твоју милост. Пастирка — у твом сам је духу створио — несавршена, проста и минула, али ипак символ твоје узвишености. Ој, не остављај ме ни надаље! Дај, да ми душу опет очара и занесе успех!“

Дигне руке к небу пун страсна усрђа. Тако је овладао њиме занос те молитве, која му је потекла са срца, да није ни чуо, како се од оближње колебе амо заорише кораци, који су долазили све ближе. Тек га протегљаста сенка на путу пробуди из заноса. Погледавши у страну позна незграпни лик ковача Веја, који је на неколико корачаји од њега застао и нетренимице га гледао.

Аконтије се осећао непријатно изненађен, јер му је плахи, мрки делија слабо био симпатичан а двоструко му није добро дошао у свечаној узноситости оваквог расположаја. Ипак му назове обично „здраво!“ па га онда, чисто збуњено, запита, шта га тако доцне доводи амо на западну обалу.

„То сам ја рад тебе да питам,“ одврати му Веј. „Да њу не чекаш можда овде? Па није ли вам по вољи ту преко у шумици ,потражити убаво местанце за миловање у потаји?“

Док је то једва говорио, обадве је песнице стиснуо. У гласу му је звучала поруга очајничка.

Аконтије га је одмах схватио, јер је Нејера више му пута причала, како је ковач проси, а и он је сам опазио демонску страст, са којом је млади ковач гледао лепу фрулашицу. Па и то му је било одмах јасно, да Веј са свога гледишта мора бити разјарен, кад сравни љубазност Нејерину према њему, Аконтију, и омаловажење њено према јадноме просиоцу. Са свим је отворено наиме ковач запросио био руку лепе фрулашице, а поругљив осмех био је сав одговор Нејерин.

Ма да је ситуација била тако јасна, ипак се Аконтију учинило целисходно, да се претвори, као да се зачудио, тим више, што га је ипак то једно изненадило, да њега Веј не сматра толико за љубимца пријатеља, колико за љубавника Нејерина. Никад Аконтије, општећи с Нејером, није прекорачио границе неке учтивости; пољубац, што јој је вечерас у екстази свог уметничког тријумфа на усне притиснуо, био је нечувен догађај. Љубомора мора да је сиротом Веју замаглила очи.

„Ја те не разумем,“ рече Аконтије.

„Претворниче!“ шкргутао је Веј, приближивши му се за корак ближе. „То је баш оно, што ми крв гони у мозак, што си ти с поља тако хладан па се правиш, као да није ништа, а овамо је ипак у потаји мамиш твојом чувидом! Зар смеш рећи, да није у тебе залуђена? Док се ти ниси амо доселио у проклети ћумез маторе сводница, дотле ми је Нејера ипак овда онда рекла и по коју лепу реч; смео сам се надати, да ћу временом савладати крто јој срце. А сад! Све лепо и добро као да је ко отпирио: ружи ме и руга ми се, а теби се баца око врата па ти наравно — но, та ти најбоље знаш, како милотно она љуби и како одано!“

„Дакле то?“ узрази Аконтије.

„То, да!“ понови Веј, долазећи му све ближе. „Из баште сам Лаогорине прешао у Коронидину па сам се дошуњао у двориште, јер сам једаред већ хтео да будем на чисто. Па сад знам, и срце ми је занемило . . . Видиш, Аконтије, да нисам скочио те вас обоје о земљу бречио — ја и сад још не знам, како ми је то пошло за руком!“

За последњих је тренутака Аконтије осећао као неко милосрђе. Но сад му је изгледало, као да је узбуђени ковач мало забраздио у својој искрености.

„Ти канда лепо мислиш о мени," рече смешећи се. „Да се таква сатирска игра прикаже, треба *два* глумца: један, који бије, и други, који се даје бити. Никад нисам у себи осећао дара, да се латим улоге овог другога."

Поругљиви тон, којим је Аконтије изрекао те речи, распалиле су Веја до крајности.

„А ја ти кажем," стаде се дерати, пруживши руку у вис, као да замањује чекићем, „ти ћеш ту улогу за који дан одиграти, ако ми се сад одмах Дивом не закунеш, да ћеш се Нејере оканути, да је не ћеш пуштати у твоју радионицу и да не ћеш проговорити с њоме ни речи."

„Ти ниси при себи," одврати му Аконтије. „Иди кући, Веје, па одспавај тај ђор, што те мучи, јер ти мора да си ђорнут, кад захтеваш од мене такве будалаштине."

„Што рекох не порекох: — закуни се — или..."

„Но, или?" запита Аконтије намрштивши се.

„Но," шапне ковач, осврнувши се лево и десно, „ово је место доста саморано, а обала је близу . . . Успротивиш ли се те не урадиш, што ја иштем, угушићу те и бацити доле у море. Рећи ће се онда: лепи је Аконтије био пијан, залутао је па је с насипа пао . . ."

Аконтије мало пребледи.

„Твоје су шале сурове," рече студено

„Хоћеш ли се заклети?" запита Веј, ставши тик пред младог уметника. „Иначе ћу ти доказати, да ми је то горка збиља, што ти претим!"

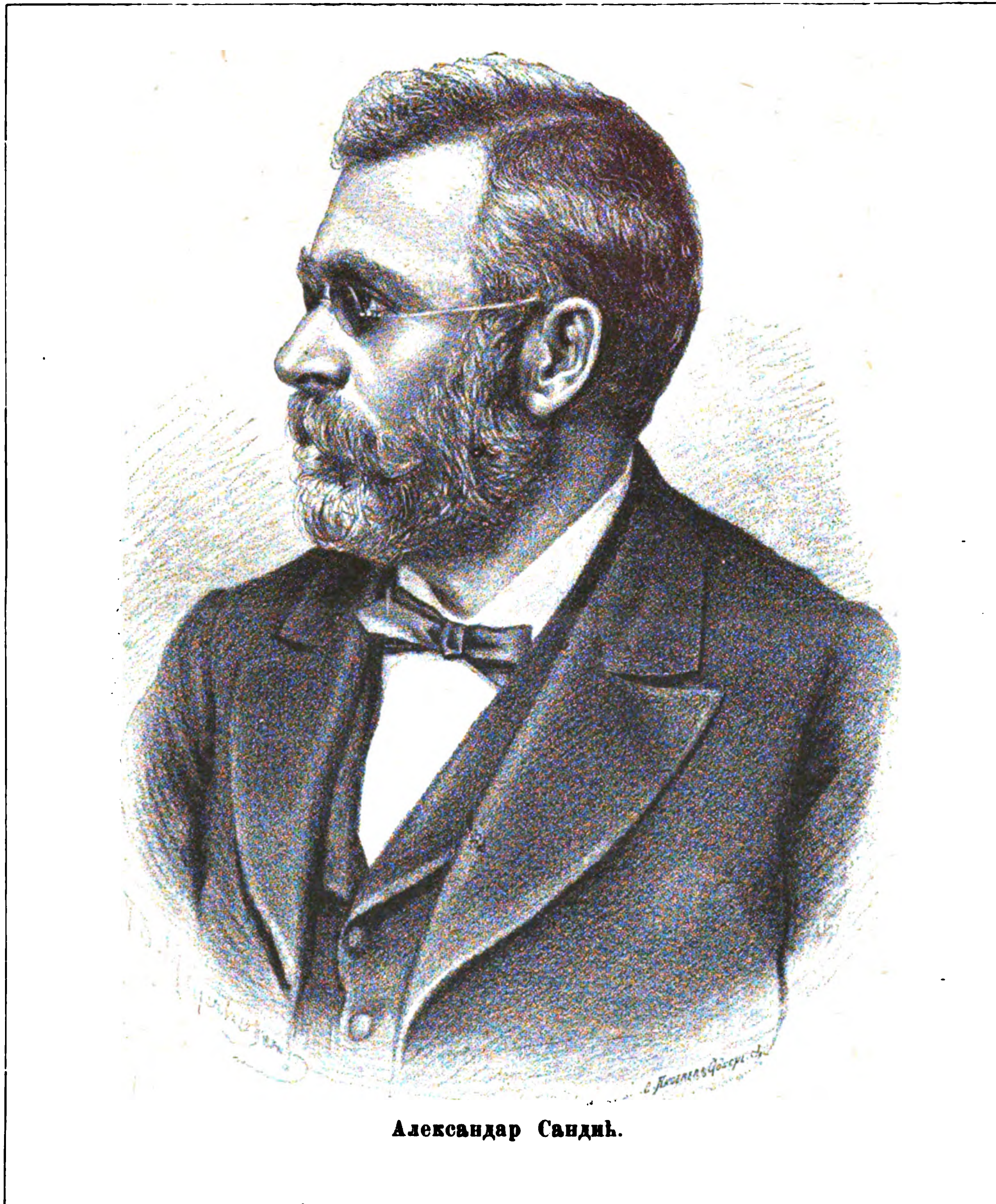

Александар Сандић.

То рекавши шчепа вајара за прса.

„Пусти ме!“ једва изусти Аконтије.

„Закуни се!“ опет ће ковач.

Младом уметнику подиђе крв у главу. Мозак му се чисто завртио; очи су му гореле као жива жеравица. Док си оком тренуо, већ је оберучке обухватио дежмекасти лик свог противника, дигао га са земље па га онда неодољивом снагом бречио о сечено камење на насипу.

„Тако!“ рече, оданувши од грднога напора. „Па сад још једаред покушај, да дирнеш ову одећу! Милосрђе је само и презрење јаднога ти беспила, што не ћу да те предам суду.“

Страховито грдећи дигао се Веј. Храмао је. Осим тога му је неочекивана снага и одважност противникова прилично расхладила убојичлук.

„Чекај се само!“ повикао је за Аконтијем, који је мирно пошао даље. „Да нисам исклизнуо, ти би сад стењао под овим песницама, као курјак, кад нагрне на њ руља паса. Чекај се, Аконтије, па се добро пази! Идући пут ћу се ја боље побринути.“

Аконтије му ништа не одговори. Са свим озловољен пође у кућу Коронидину.

Кад је са малом лампом од глине прешао преко дворишта, опазио је, да над вратима његове радионице виси грдан венац, лепо уплетене гранчице ловорове са акантом и миртом.

„Нејера!“ рече сам себи. „Да можда нема право бесомучни Веј? Па! Љубомора све види у светилу својих фантасама. Мени је Нејера другарица, добра сусетка, али она и не мисли на љубав. Ја сумњам, да би та лепирица у опште кадра била . . .“

За тим легне па је спавао све до зоре.

На два сахата пред по дне уђе стара Коронида у његову радионицу. Ново је нешто дознала о успеху „пастирке“. Један од најбогатијих Милитских младића, по имену Олор, кажу да је рекао робу, ком се ваљало погађати са купцима, да слободно иште и тро- и четвороструку цену; он, Олор, обвезује се, ако прилика до вечера не нађе купца, да ће он дупло платити првобитну цену. Готово подруг сахата му је тако говорила а младић ју је смешећи се слушао, он, који је иначе тврдовао са сваком четврти сахата. Пре но што се реши судбина „пастирке на повратку кући“, и онако се није могао ни прибрати а камо ли даље радити.

Око по дне, баш кад се уметник кренуо, да оде до свештеника Афродитина, да му овај подробније и струковњачкије саопшти што о пресуђивању изложенога дела, а оно уђе у двориште Нејера, дрхћући од узбуђења.

„Аконтије,“ рече усиљено мирно, „срећа је твоја заснована. Погоди, ко је купио „пастирку“!

„Та ја не познајем никога у Милиту, ко баш тако гине за уметношћу,“ одврати Аконтије а чисто не може да дане.

„Е, па рећи ћу ти! Први грађанин овога града, глава државе наше, Харидим, светли архонт, дошао је са својом ћерком Кидипом у дворницу па је изрекао важну реч: Ова је „пастирка“ дело мајсторско! За тим се обрнуо робу Меланипову па га је запитао, шта иште образник за своје дело. Кад је роб рекао цену, слегне Харидим раменима па рече: ‚Ту своту Харидим не може платити; увредио би град, којим управља, Ја дајем десет пута толико.‘ Па сад се стадоше на ново чудити и дивити, а мени је срце у грудих играло. Најзад, кад се светли архонт кренуо, рече робу: ‚Кажи Аконтију, како ме је занело његово дело, па да га молим, да још данас дође до мене, да прими новце и уверење о мом поштовању! Кад сам то чула, нисам могла дуже издржати. Што сам могла брже, отрчала сам, да ти јавим тај глас; једино сам се бојала, да си већ отишао од куће. Драги мој Аконтије, каква ли је то неизмерна срећа! Помисли само: Харидим, који је у свим питањима уметности овде најмеродавнији! Најбогатији међу свима Милићанима! Је ли ти пријатељство Меланипово већ толико било од хасне, да су ти првенче *очекивали* те име твоје у малом кругу стручњака познато било, пре но што си прилику изложио, то ће те наклоност архонтова са свим уздићи те ће дела твоја скоро сав свет тражити, да ћеш бити славан међу својим савременицима!“

„Добра девојко,“ рече Аконтије, „што моја дела немају сама у себи, то им не ће моћи дати никоји заштитник на свету. Међу тим, хвала ти те се тако заузимаш па си донела лепи тај глас. Ти рече, да је, и ћерка архонтова била тамо. Је ли се моје дело допало и Кидипи?“

Нејера га зачуђено погледа.

„Зар је ти познајеш?“ запита тихо.

„Меланип ми је чешће причао о њој; па онда: да човек ништа не зна о ћерци Харидимовој, морао би још скривеније живити, него ја. Сав је Милит хвали, како је лепа и умилна.“

„Претерују,“ одврати Нејера. „Истина је, лепа је; али ја не знам, очи њене гледе тако поносито и тако хладно . . . Теби се, Аконтије, зацело не би допала.“

„Баш сам радознао . . .“

Чудновата црта надражености дрхтала је око усана младог девојчета. Очи су севале; цео израз лица — донде у обраћају с Аконтијем вечит осмех и оданост — као да се изменио.

„Но,“ рече горко, „кад одеш данас до Харидима по новце, можда ћеш бити срећан те ухватити који

зрачак тога сунца. Моли се Афродити, да доведе лепу Кидипу из женских соба у радионицу архонтову.“

„То би било дивно,“ рече Аконтије, „јер одиста, долазим сам себи смешан, да још нисам видио најслављенију лепотицу у Милиту. И то ми је уметник! Али шта је теби, Нејера! Тако ми свију богова, мени се чини, ти се срдиш, што говорим о лепоти Кидипиној а овамо ми је пред очима дивни модел моје „пастирке“? Еј, ала сте сујетне, ви девојке! Преко мере!“

Гледао је, да ствар обрне на шалу, јер скоро онаки погледи Нејерини већма су га поплашили него јуче бруталност заљубљенога Веја.

„Ја сујетна?“ смејала се Нејера а није могла добро да савлада злу вољу своју? „А на што. Можда на ово лице, које је Аконтију било сувише лоше, а да га даде својој „пастирци“?“ Мислиш ли ти, ја не знам исто тако, као и ти сам, да нисам ни најмање налик на дело твоје, којем се сви диве? Не, Аконтије, то ти мене рђаво схваћаш! Да си имао бољу, никад ти не би ни на ум било пало . . . Само се једим, што ви мушкарци одмах дођете ван себе, кад ваља видити лутку, која у главном није ништа боље, него и ми остале. Да ли је нос или су обрве мало савијеније овако или онако, то вам тек не може испунити душу; али вама је, као да од тога зависи спас целога света.

Сад дође роб Меланипов. Он у мало одмеренијем облику понови све, што је Нејера већ јавила.

„Иди само одмах!“ рече Нејера, кад је роб опет отишао. „Видим по теби, како ти срце гори од нестрпљења, па бих се смела заклети, да је бенасто воштано лице Кидипино више криво, што си се ти тако узбунио, него успех и звучни злаћаци.“

„Чујеш, Нејера,“ рече Аконтије пола у шали па ипак прожет истином своје примедбе, „удај се за ковача Веја! По мени заслужује он трајну казну, јер ме је увредио; а како си се ти сад намргодила, чини ми се, био би по правди каштигован, кад би ти у његову дому била домаћица.“

„Срам те било, Аконтије!“ викне Нејера, бризнувши у плач.

„Зар ти не знаш за шалу? Ходи, дај ми руку, Нејера! Немој се срдити! Ево ти обећајем, да ћу гледати само на сјајне злаћаке а нимало на лице Кидипино, ако се какогод сретнем с њоме.“

Нејера није више чула. Није могла да свлада своју злу вољу па је отишла; корсака, који јој је у сусрет доскакутао, љутито је ударила, па и на самог седог Лаогору мало се осекла; он се зачудио, јер је лепа његова укућанка до сад била сушта радост и весеље.

„Чудновата зла коб,“ помисли Аконтије. „Јуче Вej — а данас она! Мора да сам промашио прави тон; то је отуда, кад је човек сметен. Е, сад та ствар не може тако даље трајати. Чисто сам пред собом руменим, кад морам себи рећи, да Вej можда има право, што подозрева. Да, да, тако је! Како ли сам само могао бити тако заслепљен? А ја је не љубим! Не, не! Друкчије то мора бити, кад човек осећа праву љубав.“

Одене се у најбоље своје хаљине па пође до двора архонтова. Вратар, коме је Харидим већ био рекао, да ће доћи уметник, упути га учтиво једном од робова, који су, дивно одевени, унаоколо стојали у дворишту андронитиде. Аконтија је чисто заслепио господски раскош величанственога дворишта. Кућа, ма како да је велелепна изгледала са трговишта, ипак није била с поља таква, да је човек могао и слутити грдну протегу, савршену сумеру, особену лепоту унутрашњих јој просторија. На високим ијонским стубовима чудновате красоте пред вратима одаја, у којима се живило, била је зрачна дворница, украшена свим благом пластике и сликарства. Десно посред колонада била је радионица архонтова, такођер ремек узвишене архитектонике, прекрасно орнаментована и раскошно намештена.

Дечак је један већ пријавио био младога уметника. Прекорачивши праг те одаје примети Аконтије лево близу застртих врата у страни аристократски-строги лик онога човека, кога је првог оног дана видио како излази из пропилејона на трговиште. Харидим је лако био пребацио једну ногу преко друге па се завалио у скрлетни кожни јастук столице од туча. Главу је наслонио на десну руку па је мирно испитујући гледао вајара, пре но што му је господственим мигом рекао добродошлицу.

Крај њега, наслоњен на довратак, стајао је обесни весељак, кога је Аконтије познао на друму, а то је био Конон, најбогатији међу млађим Милићанима; за њега је свет говорио, да ће сигурно бити зет архонтов. Одиста је Конон при свој својој бурној прошлости, коју су му строги умерењаци замерали, у Харидима необично био омиљен. Харидим је волео то, што је Конон поносит па владорад, а осим тога је за ствари државне боље знао, но што би се од њега очекивало, како се од толико и толико година сав био одао на халабучне симпосије и друга весеља. За последње се време Конон све већма зближавао архонту. Није имао никаква звања а био је млађи, те је тако мало по мало помагао архонту и заступао га, где је могло бити; знао је, да је та услужност најпоузданији пут до срца државника, који је додуше био частољубив, али лагано већ и мало отежао.

Кад је Аконтије ушао, претрнуо је Копон, ма да се иначе умео савлађивати. Није се он никада много бојао, што свет за њега говори ово или оно, али овде му је било непријатно, да се међу човеком, чију је ћерку просио, и уметником, који се сад ишчаурио као странац онај са јевромскога друма, сплео као неки одношај. Уз то је дошло још и огорчење на противника од тада. Претећи погледа вајара, као да хтеде рећи: „Добро те ја познајем!“ Но за тим се угледа на Харидима па се хладно одјави.

Аконтије није мотрио ни на његово одјављивање ни на претњу. Други је лик привукао на себе око његово, које је жеднило за лепотом, а лик је тај био тако чарован, тако заносан, да ни страхоштовање према пресветлој врховној глави града није кадро било зауздати плахи му усхит.

Лево, на неколико корачаја више према затку, стојало је девојче, које је по свему, што је Аконтије до тога часа чуо био, морала бити Кидипа, најлепша међу ћеркама великога Милита. Ијонска хаљина с рукавима, у лепом набору уздигнута над појасом, обвила је убави јој лик. Преко леђа и груди висио је живописно диплојдијон, нека врста пелерине, која као да је застирала па ипак издавала умилне непрекорна узраста. Бујну плаву косу свила је на потиљку у неуметан чвор; на темену је испрекрштано била испреплетена тавно плаветним тракама. Па небеско то лице, у којем је свака црта била савршена, без једноличности и млитавости савршенства! У том се лицу спајала лепота без и најмањега прикора са највишим женским умилем, монументално са благосном живошћу, узвишено са слађаним и милосним.

Аконтије је неколико тренутака стојао као ван себе пред том чаровном инкарнацијом божанскога свог идејала, о којем је одавна већ сневао. Ако је Афродита икада сашла са висова Олимпових, да хода међу људима па да са својим жарким смешењем срећу дели и блаженство, то је богиња та зацело боравила у амвросијском телу ове дивне девојане.

Али је не само *уметника* очарала неописана лепота Кидипина; и *човек*, младић врела осећаја, осетио је први пут у веку свемоћ неодољивога Јерота. Некако му је тешко било око срца, тешко и тиштало га је, да се не да описати, па ипак га је усхитио бол тај, ипак га не би дао био ни за све благо овога света. За то неколико тренутака, што прохујаше међу првим опојеним погледом на Кидипу и тренутком, кад се једва једаред прибрао, да послуша речи Харидимове, мислио је Аконтије да је више преживио, него до сад за свих дугих тамних година.

Што је Харидим зборио, било је добро мишљено, али је ипак тако опоро звучало у блажено слатко расположење прве љубави. Уљудна добростивост, коју му је указивао Харидим, хвале, којима га је соколио, све је то младом уметнику јасно пред очи износило размак међу њиме и сјајним домом архонтовим. У минуту, који је баш са свим био такав, да је могао порушити преграду међу високим и ниским те правдати само једно, неисказано, што пуни срце и свет, морао је напрасни тај одраз чисто смлавити младића. Понизно, готово скрушено пустио је, да се разлије над њим милост архонтова, као да је казна каква.

„Кад што ново створиш или узрадиш,“ настави Харидим, „а ти нам јави. Ја желим, идуће твоје дело, ако буде као што треба, да наместим у одаје ћерке моје Кидипе, пре но што је још, као твоју красну „пастирку,“ сав народ не види и не начуди јој се.“

Аконтије се наклони.

Сад тек први пут прозбори и Кидипа, а при звуку њенога гласа пређе младића језа милине.

„Створи нам дакле дело једно,“ рече умилно, „каквом се може радовати млада девојка — не сувише озбиљно и суморно. Ви уметници, кад вам за руком пође умилно, тако често прелазите на упорно и снажно, па рука, која је још јуче довршивала Иву, већ сутра започиње бесомучна кентавра.“

„Владичице,“ рече Аконтије, притиснувши десницу на срце, „бићеш задовољна.“

„Тако, а сад иди до хазнадара,“ отпусти га Харидим учтиво, но ипак недволично.

Аконтије изађе, заборавивши мал те не на поздрав у опроштај. Равнодушно прими новце. Остатак дана провео је непрекидно размишљајући у својој радионици.

(Наставиће се.)

ПРИЛОШЦИ И. РУВАРЦА.

д., Трилогија.

II. Кнез Криштофор Франкапан и „зал чловик.“

Иван Кукуљевић Сакцински почео је год. 1863. у Загребу издавати „Повестне споменике јужних Славена“ и у I. књизи тих споменика, у којој су листине хрватске (acta croatica), има под бројем CCXXII. (стр. 230.—232.) писмо, које је писао кнез Криштофор Франкапан у табору код Ивањића у Словињу последњег јула 1527. год. сењском бискупу Фрањи Јожефићу. Главан је садржај писма тога: „шта би ваљало чинити, да се Хрватска (које су господа и господичићи признали у почетку поменуте године

аустријског Фердинанда за свога краља) придобије за Запољу"; но то се мене ни најмање не тиче: мене се овде у овој трилогији тиче само почетак тога Криштовљевог писма.

Писмо то писао је Хрват Хрвату, Криштофор крчки сењски, модрушки кнез и прочаја, а *бан* и ђенерални капитан угарскога краља Јаноша Запољца у Хрватској и Словињу поменутом сењском бискупу, који је такођер пристао био уз истога краља Јаноша, хрватским (глаголским) писмом; и било би са свим у реду, да почетак тога писма, који ме се тиче, приопштим овде стародревнима хрватскима словима.

Но да то учиним, да се нешто разбирам, да умем писати писмо то, и кад би нешто уредник овога листа момак био и свладао све тешкоће, скопчане са штампањем глаголским писмом у Новом Саду, шта мислиш, драги читаоче, шта би рекло на то оно „дијете Грујица," и шта би рекао тек Грк-Миша? Зар не би рекао он, да ја опет дражим и хецујем своју српску браћу, приопштавајући место из хрватскога листа, које се и ње тиче, хрватски слови, у којима се она добро не разбира. А ја нећу, да тако и још друго што рекне Грк-Миша а тим г. Панти у Београду повода даде, да се слатко насмеје. Нећу дакле да себе излажем подсмеху од стране оностранаца и овостранаца, већ ћу истаћи дотично место српским писмом и начином.

Дотично место гласи дакле овако:

„Ва исукрсту високо почтовани господине бишкупе! снођка пријесмо ваша два листа — — и дви цедули, и веле љубвено и високо захваламо на гласих, ке нам пишете а навластито, да је *конац тамо злу чловику*, ча је круто добар глас и то је очита милост божја кралу и тому неволному Орсагу; да трибије да ти људи, ки су били под ним, да се гану одонле и да не стоје близу деспоту, за учувати се, да не буде послидна гора прве и пр."

Ето тако гласи то јероглифско место по транскрипцији мајстора, г. Јована Живановића, коме највише имаш благодарити, читаоче драги, што сад знаш, како гласи почетак писма кнеза Криштофора Франкапана, писанога у табору код Иванића дне 31. јула 1527. год. А знајући то можеш сад бити и благодушан и задовољан и не мораш се мучити разбијајући себи главу, као што сам се мучио и разбијао себи главу ја, тражећи одговора на питање: „А чијем се концу толико радује тај Запољин бан у табору код Иванића, тај Криштофор Франгепан? Та ко је био онај „зал човик," да се гласу о његовој смрти тако јако обрадовао честити *Крста* — као што покојни Месић и србољубиви г. Иван Кукуљевић крсте Криштофора Франкапана?

Ако не знаш, Србине и српски сине, ко је био тај „зал чловик": ако не знаш и не можеш да се осјетиш и досетиш, рашта се „круто добром гласу о концу тога злога чловика" обрадовао „најодличнији Хрват" (Rad XXII. 240.) и највећи војвода оне добе у Угарској и Хрватској" (Vienac за год. 1885. стр. 238.) а ти по данас знај, да је тај „зал чловик" био твој Јован цар, онај *црни човек* (fekete ember, le noir homme, l huomo negro, vir Niger, homo niger), који се у писмима краља Фердинанда I. и сестре његове Марије, удове краљице угарске (Gevay, Urkunden etc. I. стр. 73. 80. 81.), у Записнику М. Сануда у Млеткама (Arkiv XII. 282., 287.; Starine XV. 187. 188.) често спомиње, за кога се и на турској порти знало (Belii adparatus ad hist. hung. Posonii p. 174.), о ком су савременици [поп Ђурађ Сремац у „epistola de perdicione regni Hungarorum (Mon. Hung. historica, Scriptores I. 125.—172.)"]

Зермег у Швандтнеровом Зборнику II.; Ursinus Velius, de bello pannonico, изд. Коларово I. 6.) и познији кроничари угарски (Иштванфи. књ. 9.) и новији историци (Fessler-Klein III. 418.—421.; Franz Salomon: Ungarn im Zeitalter der Türkenherrschaft, Leipzig 1887. 312. 313.; Smolka Stanislav „Der schwarze Iván," превод с пољског у „Ungarische Revue" 1883. S. 260.—273.) а и наши (Стојачковић у Србском Народном Листу за год. 1843., у „Черте живота народа србског" стр. 14. и 15. и у Über die staatsrechtl. Verhältnisse der Serben in der Wojwodina, S. 8 и 9. Г. Витковић у Гласницима), нешто записали и писали свакојако, како је који знао и хтео. Црни Јован појавио се г. 1527. као метеор у доњим крајима угарским а те исте године и ишчезао је као метеор, и глас, да се скончао црни Јован, који се са војском борио за краља Фердинанда I. против војвода Јаноша краља, „побратима турског цара Сулејмана," стигао је у табор ђенералног капитана тога Јаноша краља 30. јула 1527. и на тај глас обрадовао се онако Хрват Криштофор Франгепан. *Хрват, најодличнији Хрват својег доба, радује се, што је погинуо црни човек, „зли чловик," Србин Јован цар.*

И од тог дана, кад је Крста Франкапан, који је неко време такођер сањао о круни на својој глави, почео онако писмо своје бискупу сењском Фрањи Јожефићу, тек што је минуо шездесет и који дан, а краљ Фердинанд I.; пишући из Будима дне 4. октобра 1527. тетки својој Маргити у Белгију, додао је на крају писма, како му је онај час стигао глас, да „Conte Christoffle — termine, — quest grant desaccroissement des mes ennemis de pardeca, car attendu la puissance que lauvit Il nestoit de moindres *et en soit a dieu attribue la gloire.*"

Крста Франкапан пао је 27. септембра 1527. под градом Вараждином — и снаха његова, *Мара*, кћи последњег деспота српског Јована, а синовица Максима владике, зацело је оплакала девера свог, „највећег војводу онога доба у Угарској и Хрватској,“ као што га назва г. Иван Кукуљевић Сакцински.

КРВАВА КИША.

ОД СТЕВЕ МИЛОВАЊОВА.

(Наставак.)

4. Кишу могу црвено обојадисати и неке животиње: веће или мање.

Било је више пута и забележено, како су неки лептири или и пчеле или и бубе по води обичну кишу преобратили са свим у крваву.

У почетку седамнаестот века падала је у југоисточној Француској јака крвава киша пуно по сата. Свет са свештеници на челу држао је, да је то ђаволски посао; можда су свештеници с намером баш и рекли, да је ту ђаво руке умешао. Кад се пак ова киша тачно испитала, а особито неколико капљица, које су пале на зид портански, нашло се, да су црвеној киши узрок лептири, који се тада појавили. Од тих лептирова ишла је нека црвена течност, која се овде онде разишла по предметима. Да је то доиста тако, доказивало је и то, што тих крвавих пега није било по оних местих, где лептирова није било: тако високо на кућама па и у неким крајевима саме вароши, међутим се нашле пеге и по местима покривенима, камо није могла доспети киша али су за то доспели лептири. Ма да је ова ствар јасна и чиста била, ипак лаковеран свет није могао се ослободити мисли, да ту није чист посао.

И сам *Реомир* наводи, како могу неки лептири кишу црвено да обојадишу. Ови лептири намноже се понекад тако много, да начине читаве облаке а пуштају црвену течност, која обојадише предмете у капљицама, као да је киша падала.

Пчеле бојадишу кишу већином у пролеће, кад први пут излећу у слободу.

Врло често обојадишу воду и ситне микроскопске животиње а више пута и ситне биљке, које се као плесан рашире по предметих. Овамо долази црвена плесан по хлебу. Хлебац више пута на влажном месту поцрвени од те плесни и изгледа као да је крвљу попрскан.

Неке животиње и биљке дакле претворе обичну лепу кишу у чудну, у крваву.

5. Лепше и опширније описане су две крваве кише: једна од године 1869. а друга од године 1870.

Године 1869. марта 10. дувао је у Напуљу врео ветар сироко. Као што обично оваки ветар тера по копну неку белу маглу, тако је то било и тога дана. Барометар је пао на 736 милиметара. Била је јака запара и час по па је падала киша и то или ситна а честа или крупна но ретка. Гдегод је кап пала, остало је трага као неком блату. Пеге су, из близа, биле мркожуте и изгледале су као пеге од воде, у којој је гвоздене рђе. Кад су комад артије натопили и на ветар изнели, за кратко време био је сав попадан ситно и црвенкасто. Ако се запитамо, откуд је дошао овај прах, није тешко одговорити. Ветар је дошао из Африке па и прашина. Самум ветар пренео је песак преко средоземног мора и донео га у Италију.

И доиста је песак дошао из пустиње Сахаре, јер је у Алжерији 9. марта тако јака олујина била, коју је ретко ко упамтио. Песак и прашина, који су падали са кишом и бојадисали је, подигнула је хала у Сахари и онда их пребацила у Европу, да ту обојадише кишу и да људима зада мала страха.

Године 1870. фебруарија 13. падала је крвава киша. И време пре ове кише нешто се мењало. Тако је већ 7. фебруарија барометар пао у Енглеској на 745 милиметара; притисак се дакле јако смањио: деветога је пао на обалама средоземног мора, десетога у Сицилији. Иза овог слабог притиска долазио је јак ветар и олујина на више места: у Риму је дувао три дана. У Италији и у Француској било је уз то врло хладно те је ноћу међу осмим и деветим фебруаријем у Риму и снег падао. Два дана за тим била је тишина, међу тим је у Африци био олуј те је дигао песак. Као што је ветрина отишла у Африку, тако се сад лепо враћала а собом носила песак са Сахаре те дванаестога пада већ барометар у Шпанији а тринаестога и четрнаестога дува јак јужњак у Шпанији и у Италији и тринаестога пада црвен прах са кишом заједно око Рима, четрнаестога ноћу код Ђенове падају црвене земљане груде а мало даље и црвен снег.

Из ова два примера, који су тачније описани, видимо, да има неких знакова, по којима се може познати, хоће ли бити крваве кише; уједно нам они тумаче и то, откуда по Италији и по јужној Европи у опште чешће да пада крвава киша.

Крваве кише у некој су свези са бурама, које иду или пре кише или бесне баш и после таке кише; барометар пада јаче пред кишу; небо је застрто

облацима чудне боје, понајвише црвенкасте, као оно кад долазе облаци, који носе код нас лед.

У јужној Европи су чешће крваве кише због тога, што на њих најпре наиђе прах и песак, који ветар у Африци дигне.

Ове кише доказују нам даље, да у африканској пустињи мора бити гвожђа у врло ситном праху.

Као што пада крвава киша, исто тако може да пада и крвав снег. Падао је таки снег на више места, но свуда је био узрок опет исти, као и крвавој киши, највише пак снег поцрвени од неких инфузорија, које живе по снегу у поларним пределима и на Алпима; но снег поцрвени и од неке жабокречине, која се такође туда налази те снег обојадише, кад је много ње на једном месту. Два су дакле важнија мњења о томе, откуда црвенога снега, но ниједно не каже, да таки снег пада, већ да боју добије тек кад је пао на земљу.

Не само да киша крвава пада, већ каткад има кише и са свим друге боје, тако беле као млеко итд.

6. Из свега овога видимо, да крвава киша може падати, али она није крв, како свет узима, него су јој капљице црвене. Капљице поцрвенити могу или од црвене земље или прашине, у којој имаде таких саставних делова, који води дају црвенкаст изглед; даље могу кишне капљице поцрвенити и од животиња, које се налазе по местих, где киша пада, шта више, неке животиње саме од себе дају по гдекоју кап црвене течности.

Споменути нам је, да више пута донесу и јаки ветрови из далека прах и пепео из вулкана а други пут и сама боја по телима створи од обичне кише, кад на тело већ падне, црвену кишу.

Крваве кише могу бити или утицајем минералних или животињских па чак и биљних тела.

Крваве кише најчешће падају у пролеће и у јесен око равнодневица, а то опет има тумачење своје у томе, што тада морају ветрови дувати. У оној борби зиме и лета или лета и зиме имају удела и ветрови а они покрећу и прах и земљу са собом.

7. Овим би били готови са крвавом кишом, могли би престати, но ипак ћу рећи коју још и о другим чудноватим кишама.

Истина је, у народу највише верују у крваву кишу и држе, да така доиста и пада, но има и других предрасуда и сада а било их је и увек о томе, каква све киша може да пада, или, шта све може да пада с кишом заједно.

Распрострто је доста мишљење, да и многе животиње падају у киши. Особито су жабе те среће, да народ верује, како падају из облака; исто тако падају и рибе.

Многи приповедају, како су видели, да жабе доиста падају и како су их жабе падањем својим тукле у шешир и у главу. Једанпут је, кажу, у Малој Азији толико жаба падало, да су биле пуне и куће и улице. Људи су затварали собе и силне жабе по њима потукли. По земљи ниси могао коракнути а да ниси наишао на жабу. Кад су те жабе доцније поцркале, тако су ударале, да су људи морали отићи из тога краја.

Жабе не падају никад из неба, него оне после пљуска у гомили излазе из својих рупа и скачу по земљи, сигурно храну тражећи или се баш ишетају на свеж зрак после кише.

У Напољу често се јављају жабе после кише.

Откуд жабе да падају, има једно мишљење, које тумачи уједно, откуд и рибе да падају: ветар дигне воду горе на једном месту, са водом дођу и те животиње у ваздух те на другом месту падну. Али никад се не може толико животиња дићи, да падају три дана, као што има забележено, да су једаред рибе падале тако дуго.

8. Не само да су људи пронашли, како жабе и рибе падају из облака, него су они записали, како могу падати и друге животиње па још и неразвијене потпуно.

Тако има записано, како је у Савојској године 1869. у јутро падао снег и по њему су нашли многе ларве од разних инсеката и још су живе биле.

Све ово бива отуда, што те ствари јаке ветрине а особито вихори понесу са собом у више регијоне ваздушне па их онда спусте на земљу.

Исто тако бива да пада и шашка, но то отуда долази, што се те животиње у гомили по милионима селе из једнога места у друго, док не опустоше свако и док и њима не дође крај.

Бивало је и у нашима крајевима, да су људи морали ићи на шашку са метлама, лопатама и другим справама. Тукли су је и у ископане јендечиће загртали. Но код нас је то ређе, у друге крајеве пак много чешће долази та несретна шашка.

Више пута захукају се у пролеће и кокице и облаком лете од места до места.

За ове животиње не каже нико да падају из облака, ма да их толико доиста падне и ма да толико квара начине, јер оставе иза себе саму пустош; више пута људи остану без хране, те се пате а неких пута принуђени су, да кувају и саме те животиње те да их једу. Осим свега кваре ваздух оваке животиње после смрти, јер ударају.

Би ли смели овде сетити се онога нашега, кад кажемо с подсмехом, да печене шеве падају из неба?

(Свршиће се.)

КОВЧЕЖИЋ.

УЗ НАШУ СЛИКУ.

Александар Сандић, професор старог словенског и српског језика и књижевности у српској великој гимназији Новосадској, кога данас читаоцима нашег листа у слици приказујемо, ради ево већ преко тридесет година на књижевном пољу а више од двадесет година наставља подмладак српски и учи га лепом матерњем језику. Сандић је за досадашњих тридесет и више година свога књижевнисања радио мал те не по свим листовима, нарочито на подлиску и пригодним белешкама. Кад ваља подсетити ма на који важнији момент у просветном кретању нашег народа, скоро је увек ту Сандић онај, који загреје и одушеви. И читаоци нашег листа имали су више пута прилике дивити се вешту перу његову и самосвојном оном начину, којим онако занимљиво уме да нам прича и о најневнатнијим можда приликама из тако зване полупрошлости. Језиком српским влада, као ретко ко у нас, те је права сласт читати његове саставке. Као учитељ труди се својски, да младим Србима омили изучавање српског језика те да некад од њих буду ваљани зналци матерњег језика, кад се по свршеним наукама пусте у живот, да народу своме умним радом својим користе. Сандић је од неког времена амо оболео те га болест спречава у вредну му раду. Није за идућу годину могао уредити ни свог „Годишњака", којем је кров толике и толике године био, што но реч, и мајка и бабајка. Уверени смо, да ће сваки пријатељ српске књиге и просвете од срца зажелити, да се вредни Сандић што скорије предигне и опорави, па да заповљеном снагом настави своју лепу трудбу.

ГЛАСНИК.

(Стогодишњица Димитрија Давидовића.) 18. овог месеца прослављена је у Смедереву успомена на књижевника и новинара српског *Димитрија Давидовића*, од чијег се рођења ево ове године навршује сто година. Открио се том приликом споменик на гробу му у Смедеревској црквеној порти чело олтара. Истог дана у вече била је забава, на којој је професор велике школе Београдске, М. Миловановић, говорио о значају и раду покојног Давидовића.

(Пренос костију браће Недића.) 10. Априла о г. одржан је био код манастира Чокешине у Србији парастос браћи *Недићима*, који са својих триста другâ на Лазареву суботу 1804. године у првим данима српске борбе за ослобођење погибоше на Липовици код села Чокешине. Приликом тога парастоса изабран је био из средине онде скупљеног народа одбор, који се има постарати, да се кости оба брата Недића пренесу са Липовца ка манастиру Чокешини те да се ту њима и њиховим друговима подигне споменик. Одбор тај јавља сад да ће се пренос костију браће Недића обавити 16. Априла идуће 1889. године.

(Стогодишњи спомен Ђорђу Радивојевићу, Томашевачком јунаку.) 11. овог месеца прослављен је у Томашевцу спомен капетану *Ђорђу Радивојевићу* и његовим друговима, који на Томашевачком вису 6. Октобра 1788. изгибоше за крст часни те осветлаше образ српском имену. Код скромног споменика, што га рођаци покојног капетана још године 1823. подигоше, одржан је парастос, на којем је појало Томашевачко српско црквено певачко друштво. То вече је у Томашевцу приређена била беседа у корист подизању споменика Радивојевићу и друговима му.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— Добили смо календар *„Орао"* за годину 1889. „Орао" је и ове године што може бити лепо уређен. За забаву се и опет побринуо сам уредник *Стеван В. Поповић*, саопштивши овде слику из сеоског живота под натписом „Јелка Божићева", а поуке су дали у овом „Орлу" све најприпознатији наши писци, као што су: *Јован Живановић, Мита Петровић, др. Јовановић Батут*, професор *Стева Милованов* и др. а има и из бележака покојног *Бабе Натошевића* врло красна два чланчића. Слике су махом лепе и скоро све нове, и што је најглавније, све, осим две, приказују српске прилике. Па видимо ту већином радове наших сликара. Ту је *Паја Јовановић*, ту *Тителбах*, ту *Урош Предић*. Уз три је слике сам *Змајован* спевао пропратне песме. Насловни је лик дра *Јосифа Панчића* а донесени су и ликови свију знатнијих покојника из ове године, тако: *Мите Поповића, Ђорђа Малетића, Велимира Валожића.* Приказан је у слици и заслужни покојни учитељ Земунски *Светозар Милетић.* Од живих наших заслужних људи приказани су: митрополит *Ђорђе Николајевић, др. Лаза Костић* у црногорском оделу, *Даворин Јенко, Паја Јовановић* и проф. *Димитрије Нешић.* У брвини толико о тој, одиста брижљиво и лепо уређеној књиви народној.

— Беседа *Јована Бошковића*, коју је приликом Вукове стогодишњице изговорио у дворници велике школе у Београду 9. о. м., изашла је у засебној књижици.

— Из Београда смо ово дана добили прву свеску *„Малог забавника"*, који излази сваке недеље под уредништвом *Стеве П. Видаковића.* Првој је свесци тој садржај ово: 1. Невероватан догађај. Прича Жила Лермина. 2. Ципеле господина министра, од Данијела Дарка. 3. Добар риболов. Новела Педра А. Аларкона. Свака свеска „Малог забавника" биће целина за себе.

— Књижарница и штампарија Јована Грчића у Великом Бечкереку издала је у другом поправљеном издању *Рачунице*, које је за други, трећи и четврти разред народне школе према наставном плану угарскога министарства и српског народног школског савета а по најбољим изворима написао учитељ *Аркадије Вуковић.*

САДРЖАЈ: Како је Пјевалица излијечио фра-Брну. (Наставак.) — Хања. (Наставак.) — Афродита. (Наставак.) — Прилошци. И. Руварца. д) Трилогија. II. Кнез Криштофор Франкапан и „зал чловик". — Крвава киша. (Наставак.) Ковчежић. Уз нашу слику. (Александар Сандић.) — Гласник. — Књижевне белешке.

„СТРАЖИЛОВО" излази сваког четвртка на читавом табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. на по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 ф. на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата администрацији „Стражилова" у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 40. У НОВОМ САДУ 6. ОКТОБРА 1888. ГОД. IV.

КАКО ЈЕ ПЈЕВАЛИЦА ИЗЛИЈЕЧИО ФРА-БРНУ.

ПРИЧА СИМО МАТАВУЉ.

(Наставак.)

На нову годину уждио сјевер, регби све понесе! Расклимане штице врху тријема и незакачени капци на прозорима лупатаху на све стране Фра Тетка, једини усталац од све браће, излазио је ноћу два три пута из своје ћелије, те обилазио млађупницу и све пећи, бојећи се, да вјетар не понесе откле жеравак и не нанесе га на трулину. У праскозорје сва четири звона огласише јутрењу, али им се звук једва могаше чути кроз вјетрену хупу. Фратри и ђаци, огрнути кабанима, протрчаше тријемом до цркве. И сва остала манастирска чељад, осим ђакона Шкоранце, окупише се на богомољу. Он је често изостајао, особито студенијех дана, те се нико не зачуди томе. Три најмлађа духовника обукоше се у црквене хаљине и служба отпоче. Бакоња и Мачак, у стихарима, кађаху пред њима. Балеган је вукао конопе иза оргуља, а фра Тетка куцукајући по зупцима тапкао је ногама, да их згрије, вртио је главом, да му се врат не укочањи, и кад год могаше уграбити, приносио је шаке к устима да дува у њих. Тако чињаху и сви остали, а уз то дераху се, сви скупа, иза свијех машица, јер збиља човјек се неког јада угрије пјевајући. Кад та дерба доприје до највећег нескладa, фра Тетка се наједи, па и он поче немилице ударати по зупцима, те из цијеви излијетаху свакојаки гласови, час као да волови ричу, час као кад мачке у вељању маучу. Сви се савлађиваху, да не дадну маха смијеху, али ђачић Бујас не мога, но га стаде гласан кикот. Али кад сунце грану, вјетар поче слабити, па мало по мало, утоли са свим. Онда се поврати склад. Свако се препаде своје гријешне работе, па да покаје, поче свакн умиљато појати. И тако при крају би милина!

Послије службе фратри одоше у трпезарију, а млађи за њима, пак се уставише пред вратима. Под Исукрстовом вечером бјеше већ поређано седам столица, те фратри посједаше, све по годинама и по старјешинству, овијем редом: Пирија, Наћвар, Тетка, Блитвар, Дувало, Срдар, Вртиреп и Жвалоња. По што посркаше каву, Балеган отвори врата раји. Најпрви приступи ђакон Чимавица, те цјелива гвардијана у руку и рече: »На здравље вам младо- лито! Дај боже да и' млого проживите!« Гвардијан му даде некакву књижицу црвенијех корица, па рече: Јево ти синко ови мали, али драгоцини дар. Ово је »Цвит Кршћански' Крипости« нашега ученога фра-Јеролима Алатовића. Шти је, синко, дан и ноћ, и ладај се по њој, зарад спасења душе своје. Амен!« — Ђакон га поново ћуки у руку, па то исто учини свакоме, понављајући исту честитку. За њим пријђоше ђачићи: Мачак, Бујас, Лис и Бакоња. Сваки прими по плету од гвардијана. За њима Балеган, и он прими маџарлију. За куваром честиташе: млинар Бобан, ковач Тртак, коњушар Стипан Зуза, пак возари Бељан и Дундак, а најзад чобани. Фра Пирија колендиса, кога више, кога мање, према годинама службовања. Чимавица дохвати са стола здјелу наранаца, па даде свакоме ђачићу по једну, а себи узе двије. Балеган разреза неколико јабука, и по што понуди служинчад, нали чашицу ракије, пак наздрави:

— У име божје, а за добар почетак! У здравље нашег доброг ћаће, припоштованог оца гвардијана, и свију редовника, који су оде, и који нису оде, и свега пука кршћанског и његовог поглавице светог оца папе! Живили!

— Живили! заграјаше млађи и почеше се обређивати.

Фратри поустајаше.

— А шта је с Ловрићем? Је ли му ко каву понија? запитаће гвардијан ђакона посред граје, па и не чекајући одговора, обрну му плећа.

Чимавица смигну раменима, пак изађе.

Дундака облијеколили другови, да наздрави свакоме фратру, а уз сваку здравицу да искапи по чашицу. Он се нећка и смије се, а све погледује фра-Пирију, коме — узгред буди речено — тај надимак не бје залуду дат. Фратар намигну, а на то Дундак у тињи час сали у се седам купица ракије.

— А нама, твојим друговима, зар не ћеш наздравити? Зар смо ми мачији кашаљ!? пита Стипан.

— Оће! Како да не! Мора! прихватише сви.

— Оћу валај ако ћете свему кршћанству, само има ли је? вели Дундак. Та он је једном за опклад попио по оке првотока у душак.

— Е, па де дајте му! Ала, почимљи!

— Не, но пека прије ишчати молитву! рече Бобан.

— Какву молитву!? запита оштро фра Тетка.

— Ма, дујо, нику ришћанску молитву! Чућеш је, па да пукнеш од смија! вели Тртак.

Фратри се згледаше смијуљећи се, а то посоколи Дундака; те размахну рукама. Направи се коло око њега. Он се прекрсти три пута по ришћанску, метаниса три пута, шапћући нешто, па прекрсти руке на грудима, диже главу и поче попјевајући:

»Зелембаћа козе враћа по дубоку, по широку, да напасе, да намузе, да накупи угњу масла, да намаже њојзи жвале, а сусјетки надимала! Надимљи се црни враже, кано Грци по полици. Они јесу добри ловци. Стријељаху једну гору и уватише тицу срнадицу. Из ње ваде талога, да намажу таколе. Таколи ричу, таколи бучу, таколи иду шешарскијем путем и налазе шешарскоје дијете. Дијете опанке киселило, прстом набадало, а зубма окруживало. Воли брате, Поповићу Прославићу, којино ће прочатити пробактити, господи помилуј, амин!«

Поново заче да клања и да се крсти. У сред те граје и смијеха допаде Чимавица, блијед као крпа, и косе му се накостријешиле. Једва једвице изговори:

— Зло! па гутну пљувачу и заврти главом и опет ће: »зло!«

— Зло Шкоранци? запита гвардијан.

При . . ми . . нуја!

— Шта рече, болан? повикаше.

— Јест . . умр'а! . . умр'а је! . . .

Сви потекоше у ђаконску ћелију, која се налазила између Наћвареве и Теткине. Јадни Шкоранца укочањио се, а отворене му очи. На кревету и на поду двије локвице крви. Крај њега на столићу неколико скленица љекарија. Хаљине му побацане врх покривача. Према његову, уз дувар, други кревет, на коме спаваше Чимавица.

По што се гвардијан разабра мало, засу грдњама Чимавицу.

— Гаде, губо, рђо, измету, смрдљива Чимавицо, тако ли си гледа' друга, а? Тако си се бринуја за њ! . . .

Сви навалише на ђакона, ко ће боље. Фра-Срдару не би доста, што га највише изружи, но му дарова прида, ћуши га два три пута, а да је могао од налоге у тијесној соби, ћаше га и ногом напипати.

Фра Брне надимље образе и држи се за трбух. Кад год био чуо јали видио што немило, одмах га ћаше заболети у кули. Таа-ко! таа-ко! понавља он и врти се на мјесту.

Сви грају. Балеган открио мртваца, па га куца кокицом по утонулу желуцу, а другом руком маха и говори нешто. Дундак стаде отварати скленице љекарија и сваку примирише, мрдећи се Бобан дигао суху ногу мртвога, па јој мјери прстима дебљину, чудећи се, гдје је и толико душа стојала. Једини Стипан саставио руке на крста и гледа мирно.

— Ма шта сам ја крив? Шта сам крив, за ране Исукрстове? кука ђакон, кад га једва већ допаде ред, да га чују. Шта сам мога учинити? Јето синоћ уватија га огањ и кашља је и знојија се, а ка' и сваку вече, бог зна откад! А то сте знали сви! Анци баш синоћке, у нике, би му лакше и разговарали смо се и смијали. Још рече, да ће јутроске на матутин, ако витак ујења, »ма исто немој ме будити, ако се сам не пробудим«, рече ми. А јутроске, посли први' звона, ја га два пута полако зовну': Иноценцо! Иноценцо! Па кад сам видија, да спава, јер сам мислија да спава, ја га остави', јер шта би друго чинија? . . .

— Таа-ко! Дакле он је приминуја још нoћеске? пита фра Брне зачуђен.

— Па то се зна! То се одма' види! вели Стипан.

— О, боже! боже! па овако? Без исповисти и без причешћа! јада се фра Пирија.

— Шта ћемо, де? Шта ти је, ту ти је!

Мање карабулине садак, па да се уреди што триба уредити! рече фра Тетка.

— Али шта сам ја крив? Шта сам мога учинити, за блажену дивицу? кука једнако Чимавица.

— Таа-ко! Ма болан ко тебе криви? Ко каже, да си што крив? тјеши га фра Брне.

Сад сви почеше тјешити ђакона.

— А за што ме онда сујете и бијете? пита јецајући.

— За што! за што! вели гвардијан. Јето тако! Потриба је човику искалити се, а ти си млађи, а . . . ајдемо! ајдемоте! да се трси што је триба! пак истура млађарију.

Стипан, који одавно имађаше зуб на фра-Срдара, излазећи простријеља га очима, па рече опрхо.

— Лако се искалити на нејачем и на млађем, али није право, а, крижа ми . .

— А шта, крижа ти? плану жестоки Срдар, шта би било, да сам тебе, а? де? . . .

Раздвојише их одмах

— О, о, о! поче тихи фра-Блитвар. Ти, Стипе, канда губиш ришпет редовницима, о! о!

— Ја, вире ми, дујо, мало марим, кад ко оће да табачи, па да је и бискуп, разумиш ли? А онај дитић није крив, а мене боли неправда...

Фра Срдар се загна на њ, али га срећом његовом уставише, јер ћаше награјисати.

Гвардијан с мјеста исплати најам Стипану и изагна га. Фра Брне, хучући једнако и држећи се за куљу, дарова му пет крунаша за то, што му је добро пазио Кулаша. И тако делија Стипан изнесе стопе из манастира.

Па онда послаше момка с писмом у Скрадин, мајстору Бортулу Ловрићу цревљару. У писму јавише му, да му је син Иноценцо ненадно преминуо и да ће укоп бити сутрадан.

Па онда обукоше мртваца и пренијеше у цркву, гдје му на поређе почеше чатити бдјења.

Бакоња је лио четверостручке сузе и није се мицао с крај лијеса, чему се свак зачуди. Он једини у манастиру бјеше јако растужен.

У фратарској трпезарији за објед̑ом заврже се жестока богословска распра. Фра Тетка доказиваше, да се о великијем годовима не може, без невоље, опојати мртав свећеник. Фра Дувало тврдио је противно. Пирија и Наћвар бијаху мишљења Дувалова, а остали пристајаху уз Тетку. Сваки се напрезао, да се сјети каквијех ријечи из светијех књига. којима би могао потврдити своје мишљење. Вртиреп се опкладио са Срдаром, да ће нешто наћи у некој књизи, па је с тога ходио у манастирску књижницу и изгубио опклад. Најзад, оста свак при своме мишљењу.

Сутрадан прије сунца дође мајстор Ловрић. Бијаше то чачурак, али жилав и окретан, дугачкијех црнијех бркова и црвена носа. Човјек му не би могао лако погодити године. Могао би имати четрдесет или шездесет. Он не показа превелике жалости. Најбоље га утјеши Дундак, с којим је до подне осушио оку мученице

— Виш! — рече му плачидруг. Он бијаше бриљузак, брате. Ти знаш, што ми у Котарима зовемо бриљузак? То је, знаш, јаје, које се излеже без коре. А он је био тако јаје, па је пукао од студени . . .

— Сакррр-мент! викаше мајстор. На кога се увргао, сакрмент!? Ја сам се двадесет година ломио по Талији, по Чешкој, бија сам три године у Бечу, четри године у Моравији, у Штирији, у Шлованији, у Герцу, Сализбургу, Шпилибергу, Тренту, Тријешту, Верони, Мантуви, Пјаченци, па у Унгарији, сву сам Унгарију обиша ка' овај длан, разумиш ли? Бија сам у врага дома! Ди нисам бија. Бија сам у папиној земљи и тука се с Французима. Дрежда' сам на пољу по ноћи, киснуја, одија пишке по десет ура на дан, па никада ни да сам се наладија. А он. . . што ти кажеш . . . бриљузак дође на свит без дуа! За то га и дадо' оде међу ове (рече шапатом) сите докоњаке, па, па, јето све једнако, сакррр. . . .

— Али, може бити, да баш њему утрнуше зуби с тога, што си ти ија незрила воћа? рече намигујући Дундак. коме се, као и свој манастирској чељади, закачила у памети по која изрека из светога писма.

— Сакрамент! Сакрамент!

Ловрића у млађијем годинама отправи опћина на силу у солдатију, јер цијела варош немаше мира од његова бакочења. Кад се, након двадесет година, врну дома, ожени се с једном слабуњавом а већ зрелом цуром, која имађаше нешто свога. У војсци научи цревљарски занат, па је у Скрадину пролазио лијепо. Он је израђивао обућу фратрима, с тога му и примише сина. То бјеше једини ђак, којему не бјеше род ниједан фратар. Жена Ловрићу умрије послије четири године, а ето видјесмо како син сврши у години осамнајстој свога јаднога вијека.

Па се опет поврну стари ред у манастиру.

(Наставиће се.)

ХАЊА.

ПРИПОВЕТКА ХЕНРИКА ШЕНКЈЕВИЋА

С ПОЉСКОГ ПРЕВЕО РАЈКО.

(Наставак.)

Одоше обоје, ако и није нико надолазио, нити надошао.

Вечерњи зраци сунчани сипаху на њих злаћани блесак, а мени тај блесак долажаше црвен, као крв. Стадох се и сам вући лагано кући. Одмах на завијутку од стазе, наиђох на Казимира, где вреба.

— Одоше. Видео сам их — шапну. — Реци ми, шта да радим?

— Протерај му тане кроз главу! — планем од љутине.

Казимир се зажари као ружа, а очи му синуше као фосфор.

— Добро! — одсече он.

— Стој! Не буди луд! Немој ништа почињати. Не мешај се у ништа и, на своје поштење, Казимире, ћути. Остави све мени. Ако ми устребаш, рећи ћу ти; али ником ни речи.

— Не бих писнуо, да ме пеку.

Иђасмо неко време ћутећки. Казимир беше сада проникнут тим важним питањем и наслућујући неке грозне догађаје, на које му је играло срце, погледа ме пламеним очима, па рече:

— Хенриче!

— Шта?

Шапутасмо обојица, ма да нас нико није слушао.

— Хоћеш ли се ти бити са Селимом?

— Не знам. Можда.

Казимир застаде и наједаред ми сави руке око врата.

— Хенриче! Златни мој! Срце моје! Једини мој брате! Ако се мислиш с њим бити, допусти, да ја то учиним. Ја ћу знати њему дати ветра. Да се ја огледам. Допусти, Хенриче, допусти!

Казимир је, једноставно, сањао о витешким делима, али ја осетих у њему брата, као никада до селе, па га притискох на груди из све снаге и рекох:

— Не, Казимире! Ја још ништа не знам. А после: он не би пристао. Ја још ништа не знам, шта ће бити. Међу тим реци, да ми за рана оседлају коња. Одјахаћу пред њим, докопаћу га на путу и поразговорити се с њим. Ти дотле пази на њих, али не дај да познаду, да знаш и о чему. Реци, да ми оседлају коња.

— Хоћеш ли понети оружје са собом.

— Пхи! Казимире! Та нема ни он оружја уза се. Не! Ја хоћу само да се с њим поразговорим. Буди миран, па терај одмах у стају.

Казимир скочи одмах по заповести, а ја се вратих лагано кући. Бејах као човек, кога ударе ушицом од секире у главу. Морам право рећи: не знађах, шта треба да радим; не знађах, како да се владам. Просто, дошло ми је, да јаучем из свега гласа.

Док још не бејах на чисто, јесам ли изгубио Хањино срце, горео сам од жеље, да то дознам; мишљах, било како му драго, пашће ми камен са срца: сад је несрећа подигла визир и ја гледах у хладно, ледено лице, у укочене јој очи и опет се нова неизвесност породи у срцу, не неисвесност о несрећи, него сто пута горе осећање своје немоћи: неизвесност, како да се с њом борим.

Срце моје беше препуно жучи, горчине и беснила. Гласи пожртвовања, гласи прегорења, који ми се некада често одзиваху у души: „Одреци се Хање ради њене среће; та ти се тек највећма мораш бринути за њену срећу: жртвуј се!“ таки гласи умукоше сада са свим. Анђео тихе туге, анђео дубоке сете и анђео суза одлетеше далеко од мене. Осећах се црвом, кога згазише, али заборавише, да има жаоку. Дадох се до јако гонити несрећи, као вук псима, али кад се нађох сувише у теснацу и шкрипу. почех, као вук, показивати им зубе. Нека нова, жива снага, којој име беше: освета, пробуди се у мом срцу. Почех осећати као неку врсту мржње према Селиму и Хањи. Изгубићу живот, мишљах у себи, изгубићу све, што се може изгубити на свету, ал не ћу дати, да то двоје буду срећни. Проникнут том мишљу, ухватих се за њу, као утопљеник за сламку. Пронађох, да имам рашта живети: хоризонат се расветлио преда мном; одахнух дубоко, врло дубоко и слободно, као никада до селе! Раштркане и поремећене мисли дођоше опет у један правац, злокобан по Селима и Хању. Кад се вратих кући, бејах скоро миран, хладан. У дворани сеђаше госпођа д' Ив, поп Људевит, Хања, Селим и Казимир, који се беше већ вратио из стаје и не одмицаше се од њих ни за један корак.

— Је ли готов коњ за мене? — запитах Казимира.

— Јесте.

— Пратићеш ме? — уплете се Селим.

— Могу. Идем до пластова, да видим, нема ли какове штете. Казимире, пусти ме да седнем на твоје место.

Казимир се уклони а ја седох уз Селима и Хању на наслоњачу, која беше под прозором. Нехотице ми дође на ум, како смо некад седели, тако давно, давно, одмах по смрти Миколајевој, онда,

кад је Селим приповедао причу о султану Харуну и врачари Љаљи. Али онда је мала још и уплакана Хањица наслонила злаћану главицу на моје груди и заспала; а данас та иста Хања, користећи се мраком, који се распростираше по дворани, стишће кришом руку Селимову. Онда нас све троје спајаше слатко чуство пријатељства, данас љубав и мржња скоро ће да отворе бој. По изгледу све беше мирно: љубавници се смешкаху једно на друго, ја бејах веселији, него обично, а нико не сумњаше, какова то беше веселост. У то ће госпођа д' Ив замолити Селима, да што засвира. Устаде, седе за гласовир и поче свирати једну мазурку Шопенову, а ја остадох неко време на само с Хањом на наслоњачи. Приметих, да пиљи у Селима, као маче у жижак, и да на крилих музике узлеће у светове сањарија, па одлучих, да је свучем на земљу.

— Је ли, Хања, — рекох, — како много дарова има тај Селим! — Свира и пева.

— О, јест! — рече.

— Па још како је дивно то лице! Погледај га сада.

Хања пође за мојим очима. Селим сеђаше у мраку, само му глава беше осветљена последњим зрацима вечерње румени, а у том блеску, с уздигнутим очима, изгледаше као занет, јер збиља и беше у тај мах занет.

— Је ли, како је леп, Хања? — поновим ја.

— Да ли га ви јако волите?

— Која му вајда од тога, али женске га љубе. Ах, како га је љубила она пансијонка Јужа!

На глатком челу Хањином искрснуше црте узнемирености.

— А он? — запита.

— Еј! Он данас љуби једну, сутра другу! Он никада не може дуго једну љубити. Така је то већ нарав. Ако ти када каже, да те љуби, не веруј му (ту стадох говорити с нагласком): њему ће стати до твојих пољубаца, не до твога срца; разумеш ли?

— Господине Хенриче!

— Збиља! Шта ја то говорим! Та то се бар тебе не тиче. А на послетку, где би ти, тако скромна, дала пољубац коме туђему! Хања, опрости ми, јер бих рекао, да сам те увредио и том претпоставком. Ти то не би никада допустила. Је ли, Хања, никада?

Хања ђипи и хтеде да оде, ал ја је зграбих за руку и силом је задржим. Усиљавах се, да будем миран, а беснило ме гњавило, као клештама, за грло. Осећах, да се заборављам.

— Одговори! — рекох, савлађујући гнев — иначе те не пуштам!

— Господине Хенриче, шта ви хоћете? Шта ви говорите?

— Ја велим ... ја велим ... — прошапутах кроз стиснуте зубе — ја велим, да немаш ни стида ни срама! Ха!

Хања клону, без снаге, натраг у наслоњачу; погледах је: бледа беше, као крпа. Али у мене не беше ни трунка смиловања према тој сиротици. Зграбих је за руку и стишћући ситне јој прстиће наставим:

— Слушај! Бејах пред твојим ногама, љубљах те више него цео свет ...

— Господине Хенриче!

— Да ћутим: видео сам и чуо све! Немаш стида! Ни ти, ни он!

— Боже мој! Боже мој!

— Немаш стида! Ја не бих смео пољубити крајичак твоје одеће, а он те љубио у уста. Сама си се наметала, да те пољуби! Хања, ја те презирем! Ја те мрзим!

Глас ми изумрьо у грудима. Стадох само одисати брзо и грабити ваздух, којега ми у грудима понестаде.

— Погодила си — рекох мало за тим — да ћу вас ја раставити. Ма ме главе стало, раставићу вас: макар морао убити тебе, њега и себе. Није оно истина, што ти мало час рекох. Он те љуби, он те не би изневерио, али ја ћу вас раставити.

— О чему тако живо расправљате? — запита наједаред госпођа д' Ив, која сеђаше на другом крају дворане.

Дође ми, да ђипим и да кажем све на глас, али се опаметих и одговорих бајаги мирним, и ако нешто испрекиданим гласом:

— Препиремо се, која је алтана у нашој башти лепша: од ружа или од хмеља?

Селим наједаред престаде свирати и погледа на нас пажљиво, а за тим са свим мирно одговори:

— Ја бих све друге дао за ону од хмеља.

— Немаш рђава укуса — одговорим ја. — Хања друкчије мисли. Је ли тако, госпођице Хања? — запитам.

— Јесте — рече тихо.

На ново осетих, да не могу дуже поднети тај разговор. Неки црвени котурови стадоше ми титрати пред очима. Скочих и, протрчавши кроз неколико соба до трапезарије, зграбих стакло с водом са стола и пљуснух је себи на главу. За тим, не знајући ни сам шта радим, треснем стаклом о земљу, да се распрштало на хиљаду комада, и стрчим доле на двориште.

Коњ мој и Селимов стајаху већ оседлани пред ходником. На часак јурнем још у своју собу, да се колико толико убришем од воде и кад то урадих, вратим се у дворану.

У дворани затекох попа Људевита и Селима у највећем пренеражењу.

— Шта је било? — запитам.

— Хања занемогла, пала у несвест.

— Шта? Како? — дрекнем, зграбивши попа за руку.

— Одмах, како ти изиде, груну она у гласан плач, а за тим онесвесну. Госпођа д' Ив одведе је у своју собу.

Не рекавши ни речи, полетим у собу госпође д' Ив. Хања је збиља грунула у гласан плач и пала у несвест, ал пароксизам беше већ прошао. Кад је спазих, заборавих на све и бацивши се на колена пред њеном постељом, као луд, не пазећи, што је ту госпођа д' Ив, крикнух:

— Хања, злато моје! Срце моје, шта ти је?

— Ништа! Сад ми није ништа! — одговори слабим гласом и покуша, да се насмеши. — Сад ми није ништа. Заиста ништа.

Преседих код ње неки четврт сата, За тим је пољубим у руку и вратим се у дворану. Није истина, нисам је мрзио! Љубио сам је већма, него икада! Али за то, кад спазих Селима у дворани, дође ми воља, да га удавим. О, њега, њега сам сада мрзио из дна душе.

И он и попа притрчаше одмах к мени.

— Но! Како је онде?

— Сад је добро.

И окренувши се Селиму, рекох му на ухо:

— Иди кући. Сутра ћемо се састати код хумића на крају шуме. Хоћу с тобом да говорим. Не ћу, да амо долазиш. Ми морамо једно с другим раскрстити.

Селиму удари крв у лице.

— Шта ће то рећи?

— Сутра ћу ти растумачити. Данас не ћу. Разумеш ли: не ћу. Сутра у шест сâти.

Кад то рекох, вратим се соби госпође д' Ив. Селим потрча за мном неколико корачаја, али застаде на вратима. После неколико минута видех га кроз прозор, где одлази.

Сеђах читав сат у соби, која беше до Хањине. Ући не могох, јер је, ослабивши од плача, заспала. Госпођа д' Ив, скупа с поп-Људевитом, оде на неки договор к оцу. Сеђах сам, све док не беше време чају.

За чајем приметих, да је и очево и поп-Људевитово и госпођино лице некако у полак тајанствено, у полак сурово. Признајем, да ме обузео неки немир. Нису ли се чему досетили? Беше то вероватно; јер, било како му драго, међу нама младима догађаху се данас доста неприродне ствари.

— Добио сам данас писмо од матере — рече ми отац.

— Како је са здрављем материним?

— Са свим добро. Али је узнемирена због тога' што се збива код куће. Хтела би да се скоро врати, али ја не допуштам: мора се бавити онде још два месеца.

— Због чега је мати узнемирена?

— Ваљда знаш, да у селу владају богиње? Бејах толико несмотрен, да сам јој о том писао.

Што јест, јест, ништа нисам знао, да у селу владају богиње. Можда сам, на послетку, и слушао о том, ал се јамачно тај глас одбио од мојих ушију, као од зида.

— Хоћеш ли ти, тата, ићи у походе мајци? — запитам.

— Видећу. Говорићемо о том.

— Ама ето је скоро година, како се драга госпођа бави за границом — рече поп Људевит.

— Мора ради здравља. Ову ће зиму већ моћи провести код куће. Пише, да се осећа много здравија, само чезне за нама и нема мира — одговори отац.

А за тим се окрену мени, па додаде:

— После чаја дођи у моју собу. Хоћу с тобом да говорим.

— Добро, оче.

Устадох и скупа са свима пођох Хањи. Беше јој са свим добро; хтеде и устати, али отац то не допусти. Око десет сати затутњи нека бричка пред ходником. Дође лекар Станислав, који се од по подне бавио по сеоским колебама. Прегледавши добро Хању, рече, да није ни најмање болесна, ал јој треба расејаности и отпочинка. Забранио јој учити, а препоручио, да се забавља и да буде весела.

Отац га упита за савет, је ли боље, да пошље куда мале сестрице, док не престане епидемија, или да их задржи код куће? Доктор га умири, велећи, да нема опасности; сам, нарочито, написа писмо матери, да се не брине. А после оде, да отпочине, јер се не могаше скоро држати на ногама од умора. Отпратих га са свећом у руци до собе, где ће са мном ноћити, па и самом ми дође воља, да већ легнем, јер сам био неисказано изнурен од утисака тога дана, кад ал уђе Франко и рече:

— Млади господине! Стари вас господин зове к себи.

Одох одмах. Отац сеђаше у својој соби за писаћим столом, на којему беше материно писмо. У соби беху још и поп Људевит и госпођа д' Ив. Срце ми немирно куцаше, као кривцу, који мора стајати пред судом, јер бејах скоро сигуран, да хоће да ме питају о Хањи. Отац поче са мном говорити о необично озбиљним стварима. Одредио је, да пошље сестрице с госпођом д' Ив у Копчан, стрицу, да се

мати умири. Но онда би Хања морала остати сама међу нама. Отац то није никако желео. За то, рече, што зна, да међу нама младима нешто бива, што он не ће да испитује, али му није по вољи; нада се ипак, да ће Хањин одлазак учинити свему крај.

Ту сви стадоше гледати на ме, да ме проникну, ал се не мало задивише, кад ја, место да се очајно опирем одласку Хањином, радосно пристадох на то. Ја сам просто рачунао, да ће се одласком Хањиним раскинути све свезе између ње и Селима. А при том нека нада, као блудећив огањ, засветлуца ми у срцу, да ћу главом ја, а не ко други, одвести Хању до наше мајке. Знађах, да отац не може ићи, јер жетва беше на прагу; знађах, да поп Људевит не беше никад за границом, елем остадох још само ја. Али то беше слаба нада, па за мало и угасну, као блудећив огањ, кад отац рече, да ће госпођа Устжицка за дан два ићи у морске купке и да је пристала, да узме собом Хању и да је одведе матери. Прексутра ваљаде Хањи кренути се на пут. То ме беше здраво растужило, ал опет ми свакојако беше милије, да Хања иде и без мене, него да остане. Уз то признајем, да ми неизмерну радост спремаше та помисао, шта ће учинити и како ће примити тај глас Селим, кад му га сутра однесем.

(Наставиће се.)

АФРОДИТА.

РОМАН ИЗ СТАРЕ ЈЕЛАДЕ.

НАПИСАО ЕРНСТ ЕКШТАЈН.

(Наставак.)

Четврта глава.

Од тога се дана Аконтије преобразио. Мира и задовољства у бићу његову као да је са свим нестало. Пре по дне се трудио да ради; али је Харида, коју је започео за Кидипу, лагано напредовала, при свем умилном моделу, што је срећно задобио био у лику Јефескиње једне, која је тих дана тек дошла у Милит. Нејера би те још како згодна била за нову творевину уметникову, но кад је из разговора Аконтијева разабрала, за кога он твори ту прилику, нипошто није хтела да настави своје дотадашње пријатељске услуге те је тако Аконтије морао отићи на коломат у улици крај пристаништа, где је по дужем узалудном тражењу смотрио ону Јефескињу.

После по дне није имао мира код куће, ма да је баш у то доба светлост била најзгоднија. Тада би врљао по побочним улицама око трговишта, сваки час пролазећи крај двора архонтова, не би ли спазио свилом застрти тетриван, у којем су Кидипу носили било у јавне перивоје било до обале морске. Па искрсне ли тада дивно украшени форијон са осморицом мисирских носача у трему двора, то је знао Аконтије тако удесити, да прође тик поред ћерке Харидимове; па ма како да је то могао а да га и не примете — јер гдегод се указао тетриван лепе Кидипе, гурала се светина са свију страна — ипак му је срце силно куцало, јер је мислио, ако га Кидипа спази, може то његово зближавање у потаји разложити као дрскост. Бојао се, да ће га видити, а ипак је то желио. Кад већ није могло бити, да буде његова, а оно бар нека дозна, како њега сажиже неугасив жар, како он само за њу живи. У осталом није се жацао само с тога, што је она ћерка архонтова и неизмерно богата, него више још с тога, што је тако дивотно лепа. Са исто толико петље, са колико Кидипу, запросио би био он и саму златну Афродиту.

Пет — или шест пута пратио је тако форијон лепог девојчета за прве три недеље после оног састанка. Ишао је за њом до дрвореда у градском перивоју; видио је, како под вазда зеленим растовима и маслинкама сиђе са тетривана па се са својом пратилицом лагано упути у шетњу; али је само из далека смео да гледа за ликом своје љубљене богиње.

Једаред му је срце зазебло са неисказане љубоморе. Десило се те је Конон, на кога је Аконтије са свим био заборавио, скоро случајно наишао туда па се придружио шетаћивој лепотици. Сад се тек Аконтије сетио свега; сетио се речи Кононових са Олором у метежу улице крај пристаништа. Како ли је поуздано говорио тада горди Милићанин! А сад — како ли се самосвесно владао, као да већ има права, поверљиво разговарати са ћерком Харидимовом!

Иза чворновитога дебла старе једне маслинке посматрао је Аконтије црте Кидипине, која је туда пролазила са просиоцем својим, а пратилица је тобоже обазриво и скромно застала неколико корачаји. У лепом се лицу није огледала ни радост ни зла воља. Са склопљених је усана беседила мирна равнодушност и не претерано поуздање; вајару се чак учинило, да примећује, како се око усана заиграо ироничан осмех. Не, тако не иде нева уз ђувегију. Конон мора да се преварио у рачуну. Најзад се десило, чега се прибојавао бледи Олор па је Кидипа дознала, да се Конон врзе око девојана Милит-

ских а овамо се пред њом прави, као да гине само за њом.

Сад је тек Аконтије осетио, како му је лепа Кидипа украла срце из недара. Помисао, да ће она некад бити туђа љуба, прошла му је кроза срце као отрован мач. Био је на чисто са собом, да то не ће моћи преживити.

Тако прођоше и опет неколико недеља. Дође пролеће те се међу озбиљније зеленило прекозимне вегетације помеша ведро зеленило младог лишћа и зеља и траве у клијању, што је по долинама и брежуљцима простирала свој ћилим, откан од цвећа.

Харида, коју је Аконтије длетисао, мало је по мало одмакла а уметник је био све мирнији и сталнији, што је дело напредовало. Док је радио, сневао је најчудноватије и најдрзновитије снове; са страшћу му расла је и развијала се и смела чежња за срећом. Афродита, бесамртна богиња, толико му је пута дошла у сан; корела га је са несмеличлука и слабости те му улила храбрости у душу. Нарочито последња јој појава била је жива, да си је се могао дотаћи.

„Аконтије," рекла му је богиња, „што си клонуо те сагнуо главу у закорелу одрицању? Пред мојим престолом не важи богатство ни спољашњи сјај, не важи господско порекло ни сила ни моћ владалачка, него лепота и жар млађани — и жртвени пламен срца, које верно љуби. Та сагни се над огледало потока, као негда Наркис, или узми сјајну ковину па се погледај! Јесам ли те зар ружнијим створила него сувоњавога Конона? Нисам ли ти зар дала отворено, племенито, мушки лепо лице и пламене очи, које би ваљало да умеју палити? Треба смети, треба хтети, Аконтије! Буди одважан и разборит! Задоби срце њено па си све задобио!"

Такве је снове млади уметник и будан даље сневао те су му ти снови давали зановљена полета, а већ је хтео са свим да клоне.

. . . Било је то око оних дана, кад су дан и ноћ једнаки, око по дне. Аконтије је после мале почивке опет узео у руке длето те стао длетисати подређену партију на подставку — модел га је данас омануо — кад наједаред Коронида као без душе утрчи у његову радионицу па испрекиданим речима јави, да му у походе долази сам пресветли архонт.

Одмах за тим дође Харидим преко дворишта с њиме и Кидипа, а робови, што су му били свита, остадоше код уласка.

„Како Аконтије не даје никаква гласа о себи," поче Харидим, „то наручивачу не остаје друго, него да се сам главом увери, како стоје ствари. Тако ми свију богова, кад човек погледа твоју радионицу, не би рекао, да је из таквога ћумеза могло изаћи тако слободно, снажно уметничко дело, као што је лепа ‚пастирка'!"

Стане тик уза зид па се дуго, испитујући загледа у готово довршену Хариду.

„Ти баш напредујеш, млади мајсторе!" рече најзад; „и, тако ми Дива, то ће нешто да значи, јер је првенче твоје било ненадмашно у својој врсти. Та Харида — да прекрасне умилности, да чистих црта! Па како лепо радиш косу! Ту дабогме на слепим очима — ах, ту још није са свим довршено. Баш ваља, млади мој пријашко, баш ваља! Шта велиш ти, Кидипа?"

„Ја сам сва срећна, што ће та прилика бити моја," одврати девојче, поглéдајући на непомичног Аконтија. Очи им се сусретоше па ма да је отмена девојана мислила, да сме сиротана странца тога уврстити у ред оних, које она може гледати без девојачког устручавања, јер нису допирали до сфере њенога живота, ипак је овде природа победила конвенцијоналност. Кидипа је поруменила па како је то осетила, то је опет поруменила — и то јаче — с тога, што се у први мах збунила. Одиста, није могла порећи, тај Аконтије би био достојан, да је стара порекла, потомак оних одабраних породица, које су одређивале судбину града. Ипак се једила на то, што ју је тако на мах снашло, тим више, што је опазила, да се испред Аконтија није скрила њена забуна, а она није желила, да младић и за час само помисли, е је кадар њу довести у забуну. Једила се сама на себе; но баш тај јед и јесте био повод, те се мисли њене за идућих часова бавиле једнако с Аконтијем и с успоменама на призор у његовој радионици.

Кад је Харидим с Кидипом отишао од младог вајара, био је Аконтије тако узбуђен, да му посао никако није хтео да иде од руке. Онај један поглед Кидипин тако је заталасао мрачне, неразумљиве побођаје надања му, да се од тога часа тврдо решио, да ће све и сва учинити, не би ли дошао до жуђене сврхе.

Прва му је помисао био сад Меланип, свештеник Афродитин.

Одавна је већ честити тај човек посматрао младића и чудни му обрт у бићу па овда онда и по којом речи издао, да провиди разлог том обрту. Аконтије је добро разумео, да га Меланип таквим наговестима хоће да нагони на исповест. Да од младића управо изнуди поверење, које он сам од своје воље није хтео да даде, за то је Меланип био и сувише нежна срца, но у очинској својој наклоности према Аконтију жалио се на његову неповерљивост, јер је с правом мислио, да је он, Меланип, пре многих других позван, да речју и делом буде на руци љубавнику-болеснику. Та он је био свештеник бесмртне

богиње, која није тражила несрећу љубавника него да им се испуни свака тајна тежња.

Лепу Јефескињу, која се задоцнила те сад тек дошла, пошље Ахонтије кући, огрне свој иматијон па пође до Меланипа. Затече свештеника у разговору са неколико њих црквењака. Пред врати је била велика пролетња светковина богињина па је ту ваљало много што шта разбистрити и урадити, не само, што се односило на сам култус, него и иначе свашта; јер се на Афродитину светковину са околних острва и суседних обала слегали у Милит силни странци, а њих је, по старом обичају, морао угостити град и заступници му. А у одбору, што је о тим стварима већао, председавао је свештеник Афродитин.

Чисто дрхћући од нестрпљења чекао је Аконтије, док се поданици свештеникови нису опростили. Онда га Клитифонт уведе у собу, где га Меланип дочека са финим смешењем. Аконтије је од стика разложио себи то смешење. Оно му је беседило, да му Меланип с чела чита ствар, ради које је амо дошао; оно му је наговештавало, да је Меланип предвидио његов долазак.

„Сине мој,“ поче Меланип, кад види, да је Аконтије збуњено замуцао па ни да макне даље, „хвала ти те сматраш у мени пријатеља и оца. Ништа човека у зрелијим годинама не весели, толико, као кад младићу може да углача пут па да га брижљиво проведе онуда, где је он, старији, негда поклизнуо или посрнуо. Хоћеш ли да ми се исповедиш, Аконтије? Хоћеш. — И тим је излишно постало твоје признање. Ти љубиш Кидипу, ћерку Харидимову.“

Аконтије зграби руку часнога свештеника па је целује. Није умео речи да прослови.

„Да, синко,“ настави Меланип, „ево већ неколико недеља, како ја знам за твоју тајну. Са врата̂ мога дома и са перистила црквеног посматрао сам, како ти, као но ловац, што вреба племениту дивљач, обилазиш око куће архонтове. Видио сам те, како идеш за тетриваном — па кад си ближе долазио, опажао сам врели жар Афродитин на лицу ти. Тада сам се заветовао бесмртним боговима, да ћу ти помоћи, да ти живот не прође тако без радости, као што је прошао мој; јер сам добро познао: то, што те тако силно узбуђује, то је права правцата, истинска, непрелазна љубав, која човека унесрећава или га чини неисказано срећним.“

Ту свештеник заћути. Облак дубока размишљања натушти се над лицем његовим. Тада настави:

„Што Кидипу љубиш — о сине мој, како ли ме то весели и како ми удвостручава саучешће у судбини твојој! Нека ти је знано, Аконтије — овога ти часа смем признати, јер љубав од младића чини зрела човека — нека ти је знано, синко, Кидипа је слика и прилика покојне своје матере Тојосе а та је Тојоса била сунце моме животу. Као сиромах сам младић дошао из Атике у Милит. О пролетњој свечаности Афродитиној видио сам Тојосу у храму и кад сам је видио, разбуктио се у мени пламен страсне љубави. Она се мојој страсти одазвала. У светилишту смо богињином дали веру једно другом, да ћемо се љубити до издисаја; безазлено, као блажена деца, гледали смо у будућност. Но Тојосин отац, строги и надувени архонт Креонт, одсмејао се просидби просјаковој те је силом приморао бојажљиву Тојосу, да пође за Харидима, потоњег му наследника. Тојоса је хтела да дође себи главе; само ју је љубав према матери, која је нама држала страну, одвратила од крајњег корака. На годину дана по свадби роди она мужу свом ћерку и умре. Та је ћерка бела Кидипа.“

„Твоја ми приповетка буди чудновате осећаје,“ рече Аконтије, по што су обоје подуже ћутали. „Ако је Кидипа, као што ти увераваш, слика и прилика своје покојне матере, шта ли си ти, драги мој заштитниче, морао препатити, кад си је изгубио! — Па сад одмах после тог осећаја туге, што ме обузео са твоје судбине, долази повођај себичности, коју ће Див опростити човеку, бо̂ну пребо̂ну са чежње. Ја себи велим, да ћеш ти, што си више поднео ради Тојосе, тим радије хтети помоћи мени у борби за Кидипу.“

„Одиста, тако је,“ одврати свештеник Афродитин. „Ја то сматрам као особену промисао богова, да сам баш ја на то одређен, да се за тебе заузмем те да тако чисто све загладим, што је пакосна судбина згрешила против величанства Јерота, који је господар свима и свакоме. Како ја познајем Кидипу — дабогме, једва је још и знам друкчије до ли по чувењу — има изгледа, да ће борба о њу успешнија бити, но што је била борба о Тојосу, претпоставивши наравно, да Кидипа тебе љуби. Тојоса је била сушта благост и прилагодност, што ћутећки подноси, но у Кидипи има нечег од крутог карактера њеног оца и деде — управо толико, да је чини сталном и одлучном а да ништа не закине од женске јој умилности. Једино одиста важно у целом том војном плану јесте то, да задобијеш њену љубав. Како је отмено васпитана и од детинства навикла на богатство и сјај, можда је сиротога вајара већ одавна гледала с тихим допадањем, а ни из далека није помислила, да може бити његова. Али то тихо допадање за први мах много вреди, а да си се ти њој допао, срећни Аконтије, за то ја имам најпоузданијих знамења.“

„Пријатељу мој! Мој оче! Како ли ме неиска-

зано усрећаваш! Није дакле то била само клапа, што је овладала мноме, кад је Харидим са дивном девојаком ушао у моју радионицу? Ој, та приповеди ми!“

„Ствар је проста те не треба много разлагања. Клитифонт је пријатељицу Кидипину разним услугама обвезао те је чуо из њених уста. Тиха побожност, с којом си ишао узастопце за њом, издајнички жар погледа твојих, јасна ти чежња крај толико бојажљивости и уздржавања — све је то у Кидипе изазвало у почетку пажњу, а за тим симпатије њене, па како си ти, при свој девојачкој скромности, којом се одликујеш, по стасу и узрасту једар и бујан Арес, то није чудо, кад око њено радије гледа тебе, него преживелог Конона, који ево већ толико месеци проси њену руку. Па сад још чујем, да је била у твојој радионици! То потврђује гласе Клитифонтове, но уједно и моју слутњу, да она ту ствар за сад — ако тако смем рећи — схваћа тек теоријски. Дошла је, да загледне младом Аконтију у лице, као што се човек пење на брежуљак, да ужива у далеку погледу преко мора. Игра сунца на таласима кадра је усхитити; игра тако невиних, нежних осећаја у цртама зажарена лица још је већма кадра усхитити. Твоја јој збуњеност ласка па помисао, да се леп, стасит младић, уз то још уметникобразник, диви њојзи, неизрециву јој сласт лије у душу. Даље још не иде њено размишљање; али праг, који дели такав расположај од праве љубави, врло је узан. па до тебе је стало, да га прекорачим брзо и сигурно.“

„Па шта да радим?“ муцао је Аконтије у неизмерноме миљу своме.

„Што ћу ти ја рећи, кад дође ора. За сад се надај и моли се Афродити, да пође за руком, што ја већ од неколико недеља за тебе смерам. Чудна је и смела моја идеја, па многи, који ствари пресуђује само по спољашњем виду, можда ће рећи — ако уздозна, да сам *ја* ту мисао покренуо — да ствар није достојна свештеника Афродитина. Јесте, ја признајем, Аконтије: девојану морамо *надмудрити* — али ће нам она у дну срца свога рећи хвалу, јер безазлена омча, коју ћемо лепотици замакнути за врат, даће јој маха у борби против воље очине. Те тако ја, строго узевши. радим *за њу* а не *против ње*. — Ли тога ради, да се уклоним испред крива тумачења овог будаластог света, желим, да остане тајна, да сам ја целу ствар покренуо: пред богињом пак, којој служим, осећа се моја душа чиста, јер је од вајкада у љубави слободно било и дозвољено свако средство, које не крњи туђа права. Богиња хоће, да се споје два срца, која су једно за друго, а где њен свештеник ту највећу срећу смртних људи тежи да унапреди, ту он поштује непрелазну свемоћ њених закона.“

„И ти ми одиста не можеш сад рећи, што тако жудим да дознам?“

„Још морам размислити појединости. Учи се стрпљењу, синко! Само толико ево можеш данас дознати: велика пролетња светковина бесмртне богиње биће, као што се ја надам, и пролетња светковина твоје срећне љубави. У храму, где сам ја некад Тојосу спасио, вериће се теби Кидипа, ако су још свете и неприкосновене заклетве златној Афродити. Дотле гледај да порастеш у милости Кидипиној и да оца њена толико бар задобијеш, да попусти онда, кад сама Афродита узговори за тебе.“

„Шта ли си ти то намеран?“ мрмљао је Аконтије сав узбуђен. „Добро! Стрпљиво ћу чекати, док ме не зовеш, док не рекнеш реч, која ће ми одгоненути твоју загонетку.“

Свештеник се и младић загрлише. С препуним срцем оде Аконтије од дома свештеникова. Меланип се као уморан пружи на почивало и наслони главу на руку.

„То нека буде моја освета, Харидиме!“ шапутао је сам себи; „а чини ми се, некад ћеш ми признати, да је та освета била племенита Заиста, Меланип, који се сад усуђује, да ти као зета доведе богодана млада уметника, он би, да су још будни у њему повођаји првих оних мучних времена, силом уплива, који му богиња даје, могао Кидипу упропастити и за навек је понизити као жену пустога разузданика. Могао би израдити, да Конона одреде за потоњег архонта те да се женидба твог будућег наследника са Кидипом, при свом њеном опирању пред скупштином герусије прокламује као захтев државне мудрости. Али не! Нека срећна буде Тојосина ћерка! Теби пак праштам ње ради оне нечисте сплетке, којима си ме надвладао.“

Док се свештеник тако задао у своје мисли и посматрања, дотле се Аконтије журио у западно предграђе. Тежио је за самоћом своје избе; метеж по улицама и шарена врева светска само га је гушила. И сувише се нагло судбина његова изменила; сувише се брзо одрека му без наде претворила у најрадосније уздање, те се морао за тим прибрати.

Сав занет у блажене своје снове уклонио је завесу са врата своје радионице па је ушао унутра. Огртач је бацио преко столице па се онда расејаним погледом обрнуо ка прилици своје готово довршене Хариде, а наједаред зачује за собом гласно јецање.

Осврне се.

За столом у куту шћућурила се Нејера, обе је руке обвила око колена а лице је сагла на руке.

„Ти овде?“ запита Аконтије зачуђено.

Она дигне лице, које је сво било обливено сузама.

„Да, ја, Аконтије,“ одговори некако грозно немарно. „Месецима сам долазила у ову радионицу и ти си ми за то захваљивао: је ли то сад одиста претерана смелост, кад употребим време твог одсуства те се још једаред замислим у срећне оне дане? Та ја знам, да је све већ прошло.“

„Ти плачеш, Нејера?“

„А што да не плачем?“ настави она истим гласом. Но већ се јасније опажало, како је та подана мирноћа усиљена. „Кад се исплачем, одлане ми измученом срцу, а тебе не буни. Та ваљда нисам нарицала и хаљине са себе дерала?“

„Зар не ћеш да устанеш?“ рече Аконтије сав збуњен. „Лепе твоје плаветне хаљине — прислонила си их уза лêп на зиду...“

„Није те ни бриге,“ жестоко му уђе у реч. „Мене као увео цветак газиш у прашину, а сад ето говориш ту о лêпу, као матора каква бáка! Шта марим ја за те јадне крпе? А теби хоћу ево последњи пут у брк да кажем, да не ћу трпити твоје издајство!“

Била је скочила. Очи су јој севале, како је сад стојала пред њиме.

„Моје издајство?“ понови он оклевајући.

„Да, да! Чуди се само и играј комедију! Зла ти се савест ипак огледа у бледом ти лицу. Пореци, ако можеш, да си ми се с почетка удварао, да си ме уверавао... Но, што ја још говорим? Свака је реч као у воду бачена!“

„*О чему* сам те ја уверавао?“ запита Аконтије озбиљно.

„Да ме љубиш! Да ћеш ме узети!“

„Ти ниси при себи. Кад ли сам ја икада...“

„Ћути!“ уђе му она љутито у реч. „‚Кад ли сам ја икада...‘ То је баш оно! Да си ми у сусрет изашао, као сви други, као Конон, који ми је давао накита, као Олор, који ме је који пут на силу пољубио, онда бих знала била: ја сам за Аконтија јадна игрaчка, за какву ви мушкарци сматрате девојче мога рувета! Но како си се ти према мени понашао као према поштеној девојци па ипак ме тако мило гледао, као да би ми да извадиш срце из недара, а овамо никад ниси повредио строги ред, то сам морала помислити, е је права љубав то, што ти је у души. Па тако је и било, тако ми свију богова, док те она проклета притворница не украде срцу моме. Признај само, Аконтије! Буди бар поштен, па ми реци истину!“

„Нејера, ти се вараш! Еј, да знаш, како ме тиште твоје речи; да можеш и слутити... Та буди паметна, Нејера! Не могу гледати, да ми плачеш — то ми је тешко на срцу.“

„Дакле ме ипак љубиш,“ повиче она страсно. Лице јој опет облију сузе. „Да, ти ме љубиш; само ону другу љубиш још врелије! Па с тога зар да ја увенем, а ти нигда не ћеш достићи, на што те навела твоја заслепљеност! Аконтије! Чуј сад, што ћу ти рећи...“

„Касније, Нејера. Сад си још сувише узбуђена, а да би знала, што тако говориш у ветар.“

„Ја добро знам, шта хоћу. Ваља да бираш једно од двога: или моју неугасиву љубав или неугасиву моју мржњу. Ја ћу бити или невеста и љуба Аконтије или душманка му до смрти. Ах, а ја ти се заклињем: још вернија можда него као љуба бићу као душманка, верна својој срџби и освети својој! Чујеш ли, Аконтије?“

Мрски њен тон чисто је трезнио Аконтија.

„Несрећно средство бираш, да љубав изазовеш,“ рече он: „претњу.“

„Да, ја претим, јер видим, да је сва доброта и нежност овде пропала. Творио си као разбојник и као крадљивац без части: сад ми се још ругаш!“

„Не ругам ти се, али не трпим, да ме обличиш. Морам имати обзира спрам махнитог ти расположења — иначе не знам....“

„Шта?“ викне Нејера а сва је пребледила. „Говори само са свим отворено!“

„Иначе бих морао Нејеру, ону негда тако благу Нејеру, замолити, да оде одавде, па да се никад више не врати.“

„О, тога се не бој, драговићу мој!“ смејала се она подругљиво. „Тако тек не ћеш Нејеру одгурнути. Но једно ти кажем: свим мајсторијама љубави и при свој милости велике и моћне господе, која те заштићавају, никада, док сам ја жива, не ћеш добити изабранице своје, па ма Харидим и учинио ту будалаштину, да своју ћерку даде добеглици сину коларском.“

То рекавши излети преко прага.

„Невероватно,“ рече Аконтије, погледавши за њом. „Сад тек појмим, шта ме је при оном првом састанку онако чудно дирнуло. То ти је прави демон, та Нејера. Тако бих јој радо остао био захвалан пријатељ, али ћу после свега овог добро урадити, ако јој, што узмогу више, скрећем с пута.

(Наставиће се.)

КРВАВА КИША.

ОД СТЕВЕ МИЛОВАНОВА.

(Свршетак.)

9. Као што с разлогом падају животиње више пута од горе, тако падају често и предмети из биљнога царства.

Више пута већ бивало је кише од самога лишћа, а где је мана, која је падала, кад су оно Чувути тумарали по пустињи! Мана их је и хранила неко време.

Па не само да пада мана, него и друга тела, која за храну служе; но то бива већином по пределих источних, тамо у Азији, где имаде таквога биља. Догађа се туда, да пада тако биље, које животиње, а особито овце, радо једу, шта више и хлебац месе од тих ствари.

Доста је у свету раширена вера у то, како сумпор пада са кишом. И овом приликом пада нешто са кишом, али сумпор не ће бити, ма да је падао прашак са свим налик на сумпор и ма да је прашак тај мирисао као и сумпор, кад су га упалили.

Како се ове кише са сумпором јављају највише близу вулканима, није никако немогуће, да им узрока треба тражити у вулканском избацивању. Близу Напуља пада така киша и чешће.

Сумпорне кише падају кад и кад у пролеће или у лето; капљице су жућкасте и изгледају као млеко, а кад се сасуше, остане прах као сумпор.

Оваке кише постају отуда, што јака ветрина понесе цветни прашак. који се помеша са воденом паром те из исте паре пређе и у капљице; капљице обојадише и са њима падне и на земљу.

Сумпорна киша, која пада у априлу, доноси највише цветни прашак од јове и лешњика; у мају је у киши прашак од брезовине и четинара; у друге месеце је прашак од другога дрвећа.

Киша, у којој има цветнога прашка, бела је и гушћа, са свим изгледа као млеко, отуд и има прибележено, како је с кишом падало и млеко или како су падале млечне кише. Па не само да су таке кише падале, него су и читави потоци били само млеко; по њима је текло млеко; текао је по њима и мед и млеко. Од куда таких потока, није тешко погодити, ако узмемо само на ум, да потоци у току своме могу пролазити преко разног земљишта и спирати га. Та зар наши планински потоци нису мутни, зар нису пуни земље, кроз коју и преко које долазе потоци?

Касије наводи кишу неку, која је била као млеко, па кад се у њу метнуо бакаран новац или суд а он је три дана остао светао и бео као сребро.

Како нам је познато, да многи метали у живи побеле, но да се та боја и отре кроз кратко време, то је са свим јасно, да је у тој киши морало бити живе. Питање је само, како је жива дошла до кише.

Киша може бити дакле разних и за сваку кишу има разлога а никако није то чудо какво и никако није у свези са људима.

10. Колико су људи нашли узрока многим кишама, толико има још киша, које се не могу да протумаче.

Права чуда од кише и некога падања од горе! Свет се плашио, свет је бога у помоћ призивао а све да се отресе беде ненадане, јер се увек бојао. да ће после таке кише доћи каква год несрећа.

Највише средњи век, који је у побожности сувише јак био, забележио је свакојаке чудне кише. Чисто нам се намеће, да помислимо, како је свет сујевернији био, што је побожнији био; чисто нам изгледа, да су људи глупавији и већма затучени, што се већма држе вере и закона. Средњи век показао је то и на другој страни.

Што год нису могли људи у старије доба на први мах разумети, све је било неком невидовном чудотворном силом и све је било чудо од бога, а приписивало се томе, што је, као бајаги, свет на горе окренуо и проневаљалио се.

Кажу, да је падала така киша, која је чинила по хаљинама праве крваве крстове. Без многог премишљања свет је говорио, како је то казна од бога, што су калуђери рђави били и што се у опште свет изопачио; то је био као миг за поправљање. И не само да је падала така киша, која је по хаљинама крстове чинила, него се могли таки крстови наћи, веле, и по самој голој кожи на људима; особито су жене биле много испрекрштане таким крстовима. Оне су страдале највише, за цело су горе биле од људи, па је требало то каквим чудом и показати.

Нека сирота и невина девица мењала је више пута хаљине своје и опет су крстови били на њој, чим се преобукла.

Што је још најчудноватије, у години 1874. писало је у једним француским новинама, како у Француској живи једна девојка, на којој су ране самога Господа Исуса Христа и крв из њих иде непрестано. Та девојка није од год. 1871. ништа ни јела.

То је доиста чудо! У осталом, зар се по селима нашима не проносе разна чуда, зар се не приповеда толико о тако званим аџијама? Зар Петровосело и Надаљ нису били изашли на глас са својих Јерусалимаца? Зар није било говора о служби у башти и

како је свет ишао аџијама као у манастир и како се тамо ослобађао болести и другога недуга?

Каквих приповедака и лагарија нема све у свету! Кад мало озбиљан и отресит човек чује то, а он мора да се крсти од чуда.

Да наведемо, по *Фламаријону*, још које чудо дивно, које се никако протумачити не може.

Ливије приповеда, како је 273. године после оснивања Рима падало месо са неба; комађе је било и ситно и крупно. Тице су јеле то месо, али нису могле све појести, но месо, које је остало, није се укварило нити се осећало по путу.

У Ирској падало је једаред тако нешто, што је са свим налик на масло-путер; кад је човек узео у руку, таки се отопило, а кад је бацио у ватру, нестало га је али се осећао гадан мирис.

Око половине осамнаестога века падала је у Алмерији у Гранади ватра из неба; ватра је упалила траву у пољу и више тога још и неке војнике.

Године 1695. десетог марта била је грозна бура у Шапилону на Сени: облак се горе сав упалио, те је цело небо било у пламену. Свет се устумарао и страшно уплашио; мислио је, да ће сва села у около погорети, јер су доиста варнице сврцале од горе баш онако, као кад ковачи кују а гвожђе прска са наковња. Кад су варнице спале а оне се неко време котрљале по земљи, поплавиле су за тим па онда их је нестало.

Ова ватрена киша падала је четврт часа и на широко но нигде се није ништа упалило нити је какве штете било. Кад је престала киша, падао је крупан снег.

Да скупимо.

У обичним приликама пада обична киша, у необичним и ванредним пак падати може разна киша, но свагда има, као што смо навели, томе природнога разлога; нека пада кад што и ванредно што из неба, но и томе мора бити разлога; има зацело забележено и таких киша, које никад нису могле падати нити ће кад падати, али људи у својој машти створе чудо од кише; од уста на уста преносила се тек нешто необичнија киша, која не може падати, свет пак држи, да се може збити и тако што. Блажени, који верују.

БРАНИЧ СРПСКОГА ЈЕЗИКА.

ОД ЈОВАНА ЖИВАНОВИЋА.

1.) У В. Јагића књижици „Zasluge Vuka Stefanovića Karadžića za naš narodni jezik“ на стр. 14. стоји: Prostu sinu prirode, mlagjahne, hitre pameti i bistra uma, ali bez nikakvih viših priprava, zapade sudbina, da ako i od drugih potaknut i opomenut, počuti krasotu te upozna dragocjenost ónoga blaga, koje iz pastirskih dneva u pameti *nosijaše*. Овде нам се намеће питање, какав је облик *носијаше?* Да ли има таквога облика у српском језику? И ако га има, треба ли га употребљавати у књижевном језику? Ђура Даничић у својим „Облицима српскога језика“ вели на стр. 103. ово: „Што у пјесмама има н. п. *носијаше,* то су погрјешке, које су се могле гдјегдје увући само стиха ради.“ Ја мислим, да нити има право Јагић, што пише у књижевном језику *носијаше,* нити има право Даничић, што каже, да је тај облик *носијаше* погрешка, која се могла увући само стиха ради. У књижевном језику ваља употребљавати имперфекат *ношах, ношаше,* јер је тај облик најобичнији у српском језику т. ј. највише се употребљава у народу, а друго тај облик одговара старом словенском облику **ношаахъ, ношааше** на длаку. А они облици у српском језику, који одговарају старим словенским облицима, имају првенство у књижевном језику по свом заједничком словенском облику, који ми држимо да је савршенији од оних облика, који су постали аналогијом. Тек кад заједничкога облика словенскога нема у језику, онда да богме да ће се употребљавати облик, који је постао аналогијом, који је поникао на чистом српском земљишту. По томе дакле заједнички је облик *ношах, ношаше,* јер одговара старом словенском облику **ношаахъ, ношааше** и тај имперфекат ваља употребљавати у књижевном српском језику. Дакле они, који пишу *носијах*, немају право што пишу тако и треба да пишу *ношах.* Што пак Даничић каже, да је *носијаше* погрешка, која се увукла у песме стиха ради, ја мислим да не ће бити истина. Ја мислим, да тај имперфекат има у српском језику и да је постао по аналогији имперфеката *видијах, горијах,* који живе још у језику као што сам показао у „Стражилову“ говорећи о „Потоњем Абенсеражу.“ Даничић дакле не ће имати право, што је држао, да су имперфекти као *носијаше* погрешке. *Носијаше* је имперфекат, који је постао по аналогији имперфеката *видијаше, горијаше,* а *ношах, ношаше* је имперфекат, који одговара старом словенском облику **ношаахъ, ношааше,** за то њега ваља употребљавати у књижевном језику, јер је он заједнички облик словенски. Ја сам, говорећи о језику у „Потоњем Абенсеражу“, показао, да у српском језику и то на југу живи још један облик имперфекта четврте врсте и тај облик гласи *носах, носаше,* који је та-

коће постао по аналогији и то по аналогији глагола пете врсте, као: *писах, писаше.* Дакле у српском језику живе три облика од имперфекта четврте врсте: *ношах, ношаше, носијах, носијаше* и *носах, носаше.* Први је постао на заједничкој основи са старим словенским обликом, друга два постала су по аналогији. Сви су дакле добри, јер живе у језику. Али се ипак пита, који има првенство на књижеван језик? Који дакле има првенство? Наравно онај, који одговара старом словенском облику, а то је *ношах, ношаше.*

2.) Г. Свет. Бајић пише у 38. бр. „Стражилова", како сам ја доказао потпуно, да *примедба* има у ген. плур. *примедаба,* а не *приметаба,* како је он мислио. Дакле била му је реч *примедба* добра. Али после краткога времена досети се, да ће бити боље српски *опаска* од *примедбе,* те из свега гласа вели: „на поље с њоме из српскога књижевнога језика!" Ја немам против овога ништа, само му морам казати, кад хоће да се пача у оваке ствари да се мора мало боље обути, јер је пре краткога времена говорио „као народни учитељ, који своје млађе српском језику обучавати и погрешке у језику исправљати има", да *тумачити* не ваља, него *толковати,* да је „коренита српска реч" и да је „постала из сложених *толико-колико.*" Овако је некада „етимологизирао" некадашњи професор у карловачкој гимназији Грка Доброплодни. Г. Бајићу, који се тако брине „за своје млађе" и који мисли, да је заронио у дубљину филолошку као патка у воду, а овамо јој вири реп над површином воде, сад се тек обавестио, да *примедба* има *примедаба* у ген. плур, а не *приметаба.* Кад је г. Бајић таки пуриста у језику, ја му се онда морам чудити, како може трпети Вукову реч *свештенички,* коју је споменуо у 38. бр. „Стражилова". Зна ли госп. Бајић, шта значи реч „*именица*", коју употребљава у истом броју „Стражилова?" Ја се чудим таквом пуристи, како је може употребљавати. *Именица* треба да значи супстантив, али не значи А шта значи? Ја не знам, шта значи, и молим г. Бајића да ми је растумачи етимологијски онако као *толковати.* Али му морам још то казати, да је ту реч ипак Даничић употребљавао, ма да не одговара ономе, чему би требало да одговара и ма да јој се не би могло право значење етимологијски ни казати. Шта сте ви сукнули на *примедбу,* кад *примедба* одговара потпуно свима захтевима српске речи, која је „тамна и неразумљива реч" само вама, а *толковати* од *толико-колико* то вам је разумљиво. А *именица* вам је разумљива, кад је употребљавате?! Ја бих вас молио, да је протумачите или, као што би ви казали, *протолкујете* и да што скорије пошљете уредништву „Стражилова", које молим да негледуша прими. Да је *опазити* српска народна реч а *приметити* руска и по облику свом ништа јој не смета да је и српска, то је стара ствар и свакако *опазити* као народна реч ваља да се пре употребљава од *приметити.* Али *приметити* није такога наказнога облика, да се апсолутно не сме употребљавати у књижевном језику, као што је г. Бајића *толковати* и *приметаба.* А ко у данашње дане доказује, да је *толковати* српска реч, а *тумачити* није, да генитив плур. од *примедба* гласи *приметаба,* а не *примедаба,* тај заиста треба да се разабира ради „својих млађих" шта „долази од горе, са меродавне стране".

КЊИЖЕВНОСТ.

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ.

Три збирке народних пјесама.

Ове године добисмо три повећа зборника народних пјесама. Поред тога и у повременим часописима, особито у „Босанској вили", изађе по која пјесма. Не узимајући у обзир, *ко* је те пјесме прибиљежио и *како* их је у свијет турио, морамо се из свега срца радовати, што се толика пажња поклања народним умотворинама. Нема још ни пуних осам десетина година, како се неумрли Вук вјештачком руком латио тога посла и ма да је он све до данас остао најкласичнији узор у том послу, ипак можемо се подичити и количином сабраног блага а и каквоћом.

Данас се већ свугдје код нас увиђа, да се треба журити с тијем послом. Мијења се и то веома нагло се мијења атмосфера, у којој је то дивно цвијеће никло и уцватило. Кад једном нестане погодаба за живот тијем њежним створовима српске виле, нестаће и њих. У земљама српским с ове стране Дунава и Саве, које су биле просвјети на ударцу, давно су већ умукле гусле и тек по која стара жена чува свете мошти у својим грудима, да их о крсном имену „уз астал" ускрсне и да их у угашеној машти данашњег потомства оживи. Али и те наше старе пјевачице мало по мало изумиру и односе у хладни гроб своју вјештину, а не остављају за со-

бом (на жалост!) замјене. Па и у Србији (особито од кад постаде краљевином) и Босни и Херцеговини (од окупације), у тим живим врелима нашег народног пјесништва јури већ западњачки дух на својем бијесном жељезном хату. Не вјерујем, да ће икоји просвијећен, свјестан Србин пожељети, да су остала она стара времена, кад су српски јунаци по земљи ходили тражећи боја и мегдана, када су се српски хајдуци по гори крили а гуслари им славу пјевали, али што јест, јест, не треба крити у кучине! Ова промена из старог патријархаонога доба у нов модерни вијек сувише је нагла. Да је среће, требало би да тај преврат иде постепено, природним током. Тако би из онога старог патријархаоног живота мало по мало никао и развио се нов, модеран српски свијет, коме би истина био покретач западњачки дух, али који би у својој језгри био сасма српски, био би развијенији, оплемењен српски дух.

Ово би био идејал умнога развитка српског народа, али гдје смо ми од тога идејала?! Ми смо данас не само политично поцјепани него и просвјетно. Ми не можемо да развијамо своје народне особине. У нашем образовању нема јединства. Српски подмладак се не одгаја у једном духу. Свака покрајина има своје са свијем одијељене прилике и утицаје, који ју центифугално образују. Ти туђински утицаји стоје међу нама као клинови и ако то стање устраје вијековима, тако ће нас отуђити и одродити, да ни брат брата познати не ће.

Љући нам је непријатељ данас западњачка просвјета, *ако се не узумијемо њоме паметно користити,* ако је не узумијемо вјешто пресадити у наш народ, него они Турчин, што нас је пет вијекова гњечио. Теже је данашње хајдуковање за слободу српскога духа, него Бајово и Лимово. Не знају се или је дајбуди веома тешко похватати путове и трагове тога новог непријатеља, који се као лупеж ушуња те нас подгриза. А највеће је зло, што се ми на те прилике и не осврћемо, него се својевољно бацамо новој струји у наручје: па шта нам буде — тако нас је то ново пиће опијанило.

Па гдје је управо српски дух? Је ли тај дух нешто невидљиво, ваздушасто, је ли то само нека фраза или тај дух има кости и меса? И ако има, гдје је тај дух најбоље приказан и оличен? у чем се огледа? Српски дух се огледа у свачем оном, *што је српски ум измислио и што је српска душа осјетила и на свијет изнела* ма којим начином. Све оно, што није позајмљено ни са стране донесено, него је као самораст никло у српском народу и особина је и својина једино српског народа, све то укупно зове се *српски дух.* Тај српски дух се појављује у стварном свијету у разним видовима и облицима, али је он у суштини својој свагда један исти. У дјелима, у обичајима, ношњи, рукотворима, а понајбоље у *језику и умотворинама народним* појављује се српски дух на видјело.

Све од овијех особина се временом мијењају и обичаји и ношња и укус, али догод народ остаје један исти, дотле је и језик његов у суштини свагда један исти, само што мијења свој спољашњи облик. Језик је прва умна творевина у сваког народа. Тек први коријени у језику дали су ослонца представама те су их уздигли до појма и тек онда је почело појамно мишљење. *Дакле без језика нема мишљења.* У коријенима свакога језика сачуване су прве представе и оно прво схватање појава и поглед на свијет, кад се човјек уздигао од животињске тупости до мисаонога бића. Васколико умно развиће огледа се у језику, јер је језик носилац свега умнога живота. По томе и у српском језику је највећма оличен српски дух. Немамо писане повјеснице, кроз какве мијене је прошао српски дух, докле је доспио до данашњег ступња: једино језик нам даје донекле обавјештаја. *Језик је најдраже благо свакога народа, зато га и треба бранити, чувати, неговати и — учити.*

Свака необична прилика и догађај у животу људском и у приватном и у јавном животу и у политици и у друштву и породици и на дому и у слободној природи утиче на живчани систем човјеков и рађа у човјеку најразличније осјећаје: жалост и радост, одушевљење и клонуће, храброст и бојазан, љубав и мржњу итд. Нај јаче од тијех осјећаја ужлијеби моћ памћења у мозак. Када фантазија те слике оживи, прекали их и човјек их говором искаже у прикладном облику, онда постаје *пјесништво.* Сваки народ, који боље, који горе, исказује своје осјећаје својим специфичним начином и својим језиком. И српски народ је природа обдарила необичном јачином осјећања и необично сионим језиком, којим тај свој осјећај исказује. У својим умотворинама исказује српски народ вањске утицаје и осјећаје, како их је он осјетио, описује живот, којим он живи, слика догађаје, које је он проживио а све начином специфичним и својим језиком. Српске народне умотворине су највјерније огледало српскога духа, најкарактеристичнији излив српске душе. Нешто српскије од народнијех умотворина нема на бијеломе свијету.

Што се више свједоџаба, знакова и обиљежја српскога духа прибере, тијем ће српски дух постати све одређенији, пластичнији и јаснији. За то се скупљају народне умотворине, народни обичаји, зато се подижу етнографски музеји и изложбе. Кад нам је већ природа дала таква дивна и красна обиљежја нашега народног духа, требало би, да и ми што

ревније настанемо, да створимо што вјернију и јаснију слику српскога духа. Он је највећи ареопаг при оцјењивању, шта је наше шта ли туђе. Туђа култура треба у њему да сагори, да се претопи у њега — онда можемо рећи без бојазни, да нам је народност обезбеђена.

За то у данашње вријеме, када се народно пјесништво клони заходу, сваки онај, који је способан за тај посао, не може себи већу задужбину подићи, него ако прибира народно благо. Да Вук није ништа урадио, само да је издао шест књига народнијех пјесама па би му име вјечито сјало у српској књижевности. Наша браћа Хрвати и овдје су паметнији од нас. Они су увидјели велику вриједност и користнародног пјесништва те њихова „Матица“ већ од неколико година доводи гусларе из Босне и прикупља пјесме и скоро ће ваља да и свијета угледати. Камо среће, да се и наша „Матица“ може тијем подичити. У овом листу се покушавало, да се ствар покрене (види „Стражилово“ од године 1886. бр. 9.) али „моје племе сном мртвијем спава.“ За то ствар и долази у непозване руке.

Кад се већ на важност народнијех умотворина полаже толико, онда да богме, да их не може ма ко скупљати и издавати. Па да видимо, у колико одговарају ове три збирке захтјевима, који се стављају на добру збирку нар. пјесама. Већ унапријед велим, да *потпуно* није ни један скупљач одговорио, а има богме који није баш никако.

Прве двије збирке су омање и издала их је књижарница браће М. Поповића. Натпис првој је: *Српске народне песме. Скупио их у Срему и за штампу удесио Григорије А. Николић.* I. Издање срп. књиж. и штамп. браће М. П. у Н. Саду 1888. вел. 8° стр. 265. Од стр. 5.—18. је скупиочев предговор. Од 18.—29. су „I. Сватовске пјесме“ 20 на броју. Од стр. 30.—248. су „женске, митолошке и јуначке песме“, свега их има 73. На III. мјесту су „тужбалице“, има их 5. И на крају је „Садржај.“

У „предговору“ уздиже скупљач народно пјесништво и истиче потребу скупљања народнијех пјесама. Послије наводи досадање збирке, које он зна, и одушевљено довикује омладини српској, да „бележи све, што се тиче имена српскога“. Облигатно се напада и „Матица“ наша, јер „ћути, не ће ништа за то да зна, нема је“. „Матица“ је постала права кеба иза појаса, коју свако и ма ко потрза и ма зашто. Зна се у „Матици“ за то, само немамо човјека за тај посао. Хрватска Матица за то може да издаје народне пјесме, јер има човјека, који је вјешт у том послу. Чим узимамо и ми таквога човјека, јамачно ће се и код нас окренути ствар на боље. Даље нам скупилац казује, од кога је коју пјесму чуо и прибиљежио. Ово је врло добро урадио, само је могао снаја-Станин (ваља да ће жена од 55 год. бити прије стрина или мајка него „снаја“ ?!) живот мало на краће описати и изнијети више података, који се тичу њене пјевачке вјештине. На крају признаје искрено г. Н., да „ова I. књига народних песама баш није уређена, као што је мислио и хтео“. Истина ја не знам, како је он „мислио и хтео“, али да збирка није најбоље уређена, то стоји. И онај његов разлог, да му послови нијесу допуштали, ни најмање га не извињава. Ко се овакога посла лати, тај узима на себе велику одговорност и ништа на свијету не може га оправдати. Но увјерен сам, да г. Н. прецјењује своју способност, ако мисли, да би боље уредио ову I. књигу, да је имао времена, јер ова збирка сведочи, да нема разумијевања за овакав посао.

Најдужа од овијех пјесама (бр. 56. Наход Момир) има 493 врсте а најкраћа (7. сватовска) 9. Најбоље од пјесама ове збирке не достижу ни средњу вриједност Вукових а таковних нема ни једна десетина, остале немају никакве вриједности. Дабогме да свему томе није крив само скупљач. Он је биљежио онако, како их је чуо и ништа није поправљао (као што сам вели). Ко ове пјесме прочита, а има осјећаја за народну поезију, знам, да ће с неком досадом а и тугом оставити на страну овај зборник г. Николића. Зар су ово сестре Вуковијех пјесама, зар ово чеда једне виле? Како је природа чудновата? Ондје љепота, полет, а овдје ругоба и проза! А обоје је један народ спјевао. Нема онога узвишеног пјесничког схватања, него често долазе најобичније прозајичне мисли. Гдје-гдје један неумјестан прозајичан израз поквари читав утисак. Види се по свему, да је естетичан укус пао у томе народу, који је ове пјесме спјевао. Како је прозајично ово мјесто у другој сватовској пјесми:

> Дели даре, Душанова мајко,
> Дели даре па пуштај сватове,
> Далеко је, мајко, *грофска* земља
> *Грофска* земља и *грофовска* сеја —

Или у 15. сватовској пјесми:

> Не бој се, граде, не ћу на тебе
> Не ћу на тебе већ мимо тебе,
> Већ мимо тебе у грофску земљу,
> Ди 'но грофиње платно белиду —

Друга једна опет ни мање ни више већ се удаје за рускога краља:

> Већ ме дају (браћа) за руског краља
> Да ја будем Рускиња госпоја.

Па таких неукусности и прозајичнијех мијеста налази човјек скоро на сваком листу. Многа пјесма (н. пр. II. 18., 21., 22., 27., 30.) са свијем је неразумљива; многе су у цијелости тако прозајичке, као да их је спјевао Максим Задрин, н. пр. II. 24.

25.) Стихови су понајвише веома рогобатни. Када пјевачица не зна, како ће да истеше десетарац, она изостави ма какав глас и ма гдје. Елизија се у опће не може нигдје одобрити, јер је то неприродно крњење језика. Ипак се нађе и у Вуковим нар. пјесмама, а и у најбољих умјетних пјесника по која, али те су се некако већ уобичајиле па не упадају у очи. Али оваке елизије су ужасне, н. пр.

И до сад си из *лов'* долазио —
Оно дати за *турск'* царевину —
Па га рани *Романиј'* за краља —
Не п' оделу већ по лицу белу —
На *глав'* мету стару капетину —
Све је *тридес'т јунак'* порушио —
Турц' играју, дете поиграва —
Ноћ' одлази, ноћу ми долази —
Да младенци *немај'* повођана, итд. итд.

Језик је у овијем пјесмама развучен, без свежине и снаге, без језгровитости и краткоће израза, која одликује класичне нар. пјесме. У многом су и облици језични искварени. У 3. лицу сад. вр. мн. долазе облици на -ду: рекнеду, састаједу, молиду. прославиду, отмеду, одлазиду и буд. вр. мислићеду. Гл. прилог сад. има оваких: лежајући, боловајући, стајајући. Па и овакав аорист: зачуде (3. л. једн.) Ове се гријешке могу чути свугдје скоро по Бачкој и Банату и тумаче се утицајем аналогије, али и аналогија има релативну вриједност; докле год се у већини народа чују правилни облици, морају се ови сматрати за гријешке. Не доликују ни оваке искварене и туђе ријечи у пјесми: вришко, тинта, папир, гроф, штоп (Stab војнички), очли (отишли); па тек како ово звони: Он се сиђе у собе *естрајске* (Extrazimmer)! Нађох и ове облике:

Ја *продаде*, где год што *имаде* (54. пјесма 15. ст.)
Па ја *дође* Старина Новаку. (55. пјесма 7. стих.)

Облици: *продаде, имаде, дође,* су аористи, али се овдје погрешно употребљавају као 1. л., јер су 3. лице. Из овога се види а и из свог искуства знам, да аорист у Бачкој и Банату скоро изумире. Прво лице једн. употребљава се за сву једнину а прво лице мн. за сву множину. Чуо сам у Банату у околини Кикиндској: А ми онда *одоше* (мј. одосмо.)

31. и 32. пј. нијесу народне а г. Н. их није познао по перју, него их је просто уврстио у своју књигу, као вели: нек су ту (злу не требале!) Очигледно је обадве спјевао какав калуђер или побожник, који се није баш бог зна колико разумијевао у пјесништву. Дикција је извјештачена и прозајична, често има сликова. Чудновато се подудара 32. пј. „Житије св. Алексија“ са рукописом, који је штампан у Новаковића „Примери књижевности и језика старога и српско-словенскога. Београд 1877.“ Сјем тога писао је Вићентије Ракић „Пѣсну историческу о жизни св. и праведнаго Алексия человѣка божия, сочинену у Будиму 1798. (послије у Будиму 1828. и Беогр. 1835.), која је била у своје вријеме веома омиљена. У каквом одношају стоји Ракићева пјесма према оном рукопису, не казује Новаковић нити ја могу рећи, јер немам при руци Ракићево дјело. Али испоредавши ову пјесму са поменутим рукописом, видјео сам, да је спјевана угледајући се на њ, јер се подудара са свијем често и у појединим ријечима. Од кога је Јелена Глумац (која је казивала у перо г. Николићу) примила ову пјесму. то би вриједно било знати. Али сама по себи нема та пјесма никакве вриједности. (Пошљедњи стих ове пјесме гласи од слова до слова „*Св име св. Алексије*“. По овоме се види, да г. Н. мора да је богослов, само је заборавио изнад *св.* титлу.)

Али далеко је од мене, да за све ове недостатке пре само кривим г. Н. Што су те пјесме таке, знак је, да је смисао за појезију у народу са свијем пао, укус се покварио па и сам језик да је изгубио снагу пјесничку те је постао неспособан за појезију. Али и ако то одвадим, ипак још много остаје г. Н. на души. Питам ја и запитаће свако, ко прочита ову књигу (а то му баш не желим), зашто је штампао г. Н. оне пјесме, које су, као што он вели, „варијанти“ Вуковијех пјесама. Варијанте (у Вука „опет то, мало друкчије“) имају велику вриједност, ако износе какву нову страну опјевана предмета те га допуњују или боље освјетљавају. Али ако је варијанта са свијем то исто, само другијем ријечима, или можда гора, онда баш нема смисла штампати таку пјесму. Имао је и Вук много таквих варијаната, али их није одмах штампао и тијем је и показао своје разумијевање у том послу. Ове варијанте г. Н. су праве карикатуре Вуковијех пјесама. Треба само испоредити 37. „Женидба краља Вукашина“ са Вуковом II. 25. пјесмом; (пјевачица не зна ни то, да се мати Краљевића Марка звала Јевросима а не Јелица!) или 56. „Наход Момир“ са Вуковом II. 30. па ће се видјети ужасна разлика. Али већина тијех варијаната су врло сумњиве природе. Баш ове двије мало час напоменуте пјесме па онда 23. (испореди у „Даници“ од 1865. год. народну пјесму „Јетрвица адамско колено“) 30. (види Вук II. 34.) 42. (Вук II. 29.) 46. (Вук II. 101.) 57. (Вук II. 52.) 58. (Вук II. 53.) — мени се чини, да све ове пјесме нијесу варијанте Вуковијех пјесама, које су у огради наведене, него да је пјевачица морала знати ове Вукове пјесме па је према њима сама спјевала нове. Јер другојачје не може се растумачити, од куда налазимо сасвијем једнаких или барем сличних мијеста, само веома растегнуто и искварено.

Г. Николић је ставио на своју збирку „I.“ а и

у предговору плаши нас, да ће „што скорије“ издати и II. књигу. Ја молим и преклињем г. Н., да се окани тога посла, јер му, као што I. књига свједочи, није дорастао. Не треба мислити, да је за скупљање народнијех умотворина доста да човјек зна писати или да умије уживати у народној појезији. Г. Н. се може одушевљавати и треба, али за редакцију народнога блага треба много више, него што је он показао својом I. књигом. Браћа М. Поповићи су издала у новије време много доброга, што им на похвалу служи, али овом књигом својом не ће се моћи подичити, *јер не само да нема никакве научне вриједности, него не може се препоручити ни као читанка народу.*

Друга збирка носи натпис: *Разне српске народне пјесме.* Сакупио по Боци Которској и околини Дубровачкој и тумач додао Милан Осветник. Издање српске књижаре и штампарије браће М. Поповића, у Новом Саду 1888.

У овој књизи има 26 пјесама. По дужини једна има само мање од сто стихова, 12 пјесама имају више од сто, 5 пјесама више од 200, 7 више од три стотине а једна више од 500 стихова. Говор је јужни, мјесто, гдје се збивају: крајина босанска и Далмација.

Ни ове пјесме не могу се метнути на прво мјесто по својој вриједности. Најбоље су тек средње каквоће, мјерећи их Вуковим пјесмама, но има и врло слабих (као н. пр. 1. 3. 4. 5.) Види се ипак по свему, да још није утрнуо осјећај за појезију у оном народу, који их је спјевао. Но за то ни ова редакција није поуздана и није удешена, као што би овакав посао захтијевао. Има истина одушевљен предговор и поговор, али се и њима ништа не вели о самим овијем пјесмама, од кога их је чуо скупљач, гдје (у којим мјестима поименце) се пјевају, како се пјевају, је ли текст вјерно прибиљежио и т. д. На сва ова питања би с правом тражили одговор, али нам их скупљач не даје. Добро је још, што је додао тумач из Краусова „Смајилагића Меха“. Боље и то него ништа.

Ове пјесме по своjем предмету спадају махом у трећу перијоду народнога пјесништва, тамо гдје и Вукова III. књига. Због својих редакцијоних гријешака не може се ова збирка употребити за научну сврху, али ипак може се препоручити народу за читање.

Но у опће би свјетовали књижарницу браће Поповића, да се овакијех послова више не лаћа и да народне пјесме не издаје прије него их прегледа какав зналац. Да имамо за тај посао људи спремних и вољних, требало би да се оснује одбор за скупљање народнога блага овијех наших крајева. Говори се истина, да је у нас изумрла појезија народна, да језик и предање народно опадају (донекле тако и јест), али ипак би се нашла још овдје, ондје по која старинска пјесма или прича, а ријечи и говорнијех фраза заиста има (изнио нам је г. Н. Радонић читаву збирку, којих нема у Вукову рјечнику) па за што да и једно зрнце пропадне? Кад се већ јављају поједини скупљачи, требало би их потпомоћи, а јавило би се јамачно и више њих. Из тако нагомилана градива могла би се одабрати лијепа збирка народнијех пјесама, које би биле достојне сестре Вуковијем, а збирка би одговарала и научнијем захтјевима. Овако морамо да дочекамо, да види свијета овакво чудо, као што је збирка Николићева а донекле и Осветникова.

Трећа збирка је најзанимљивија а и понајбоља и носи на челу натпис: *Narodne pjesme Muhamedovaca u Bosni i Hercegovini, sabrao Kosta Hörmann, savjetnik zem. vlade za Bosnu i Hercegovinu. Knjiga prva. Sarajevo 1888.* 8° 624 стр. — У збирци има 39 пјесама, најкраћа има 97 стихова а најдужа 1878 стихова, свега 22.745. стихова. Предговор стр. I.—XII., „Јуначке пјесме“ стр. 1.—574. Додатак стр. 582.—606. Тумач турских, арапских и персијских ријечи стр. 607.—620.

Ова збирка колико нас је обрадовала, толико нас је и сневеселила. Сневеселила нас је с тога, што ни ова збирка не може без зазора стати уз Вукове. Истина у додатку нам скупљач тумачи многе обичаје мухамедовске и опширније говори о појединим јунацима, који се спомињу у пјесмама, али се тај додатак не може похвалити, да је потпун. И у тумачу не нађосмо многе турске ријечи, које се иначе код нас нигдје не чују. Непоуздана је ова збирка и с тога, што скупљач није сам покупио ове пјесме, није их сам пренио из уста гусларских на хартију, него су му их послали пријатељи (које скупљач наводи на почетку књизи).

Велика је гријешка и то, што је мијењао г. Херман икавски говор на ијекавски. Ова привидно ситница, јасно показује, да г. Херман нема доста филолошкога разумијевања за овај посао. Једна врло важна и корисна страна народнијех пјесама је и то, што из њих можемо упознати језик онога краја, у којем је пјесма никла. Није требало, да се скупљач боји „мјешавине икавштине и ијекавштине“, у коју „пивач“ често пада. Каква је таква је та „мјешавина“, али ње има и дужност је свакога скупљача, да ту мјешавину што тачније изнесе, јер не може сваки онај, који хоће да проучава народни говор босанско-херцеговачки, тога ради ићи у Босну и Херцеговину. Тај посао добре збирке олакшавају. Ако се човјек већ боји мјешавине у језику, прије би упале

у очи оне силне турске ријечи у овијем пјесмама а скупљач ипак није дошао на ту мисао, да их избаци и да их замијени српским.

Не може се опростити г. сабирачу ни то, што очигледно мијеша политику у овакав чисто научан посао. Изгледа, као да је ово предузеће покренуто само за то, да се ласка једном дијелу становништва у Босни и Херцеговини. Ово може ићи у рачун „земаљској“ влади у Босни и Херцеговини, али трговање ово у књижевности и науци мора се најоштрије осудити. Јесу ли „Мухамедовци“, које је г. Херман истакао у натпису, засебан народ у Босни? Онда је требало, да је и Вук назвао своје пјесме: народне пјесме православнијех у Србији и т. д. И што тај „мухамедовски народ“ не пјева своје јунаке на „мухамедовском“ језику, него узимље српски? Данас није доба завaравања и замазивања очију, г. Хермане! Данас сија сунце, које се зове наука, и разгања сваку таму и маглуштину. Она признаје на балканском полуострву (гдје лежи и Босна и Херцеговина) само два словенска језика: српски и бугарски. Наука је исто што и природа, она ће побиједити, као и свагда, па узалуд нам закидате, г. Хермане, оно, што је наше. Ми као браничи јединства српског језика осуђујемо вас најоштрије!

Ко би хтио читати опширну и стручну критику на ове пјесме наћи ће у „Viencu“ бр. 30.—37. о. г. из пера проф. дра Л. Марјановића. Критичар „вијенчев“ је тако оштар, да пориче сваку вриједност овој збирци и жели, да се уништи прва књига. Ово може бити оправдано са гледишта једнога уређивача збирке народнијех пјесама „Матице Хрватске“, којему стоји за леђима читава гомила драгоцјеног блага, које ће скоро угледати свијета разлучено и уређено вјештом руком знаочевом. Поред све релативне вриједности овога издања ипак се не можемо придружити овом мишљењу, јер ове пјесме пружају нам толике новине и занимљивости а ипак нам долазе некако као стари познаници. Док не дође боља збирка, морамо се задовољити и овом.

Ово су пјесме, које пјева повелик и знаменит дио нашега народа. Наилажаху и дослије поједини скупљачи на овакве пјесме, али ово је прва збирка, у којој је прибрана већа количина пјесама, у којима наш народ Мухамедова закона опијева своје јунаке. Она нам првом даје прегледа ради своје количине. Једино с те стране и цијеним ја Херманову збирку, јер нам даје прилике, да завиримо у живот и у традицију наших Мухамедоваца. Ту нам се пјевају славна дела Ћуприлић-везира, Ђерзелез-Алије, бега Љубовића, Мустај-бега личкога, буљук-баше Мује и његова брата гојеног Халила, Османа Арнаута и бајрактарâ Орлановића, Ђулића, Врсића. Па ни Краљевић Марко није заборављен.

Само неколико пјесама овијех треба прочитати, па ће одмах упасти у очи, да је то иста она поезија, која ври из срца и душе крштеног дијела нашега народа, а опет се види разлика. Сви су ти јунаци по нарави и по души Срби, само су споља Турци. Још није у нас нико потање описао и расвијетлио тај занимљиви процес, како се укрстиле српске особине са османлијским. Резултат тога укрштаја је овај чудноватни живот наших Мухамедоваца: ни српски ни турски, али чини ми се много више српски у својој суштини него турски. Па такве су и пјесме. Свако назива себе „Турчином“, куне се „турском вјером“, назива „турски селам“, спомиње многе прилике и обичаје, који су могли постати само под утицајем Мухамедова закона, мијеша много турских ријечи (што доста квари ове пјесме), али то су по својему психикуму Словени, говоре лијепо српски и изливају своје осећаје истим средствима и истим начином, као и хришћанска браћа им. Чудновато чисто доликује, кад се човјек сјети, да се они исти, којима је султан божаство и којима је највећа жеља, да погину као „шехити“ за вјеру, братиме и сестриме, што је чисто српски обичај. Да богме, да прилике саме, у којима живљаху бегови босанско-херцеговачки, доносе собом, да су карактерне црте њихне мало другојачије него у хришћана, који бјеху вијековима проста раја. Све вас ту напомиње на господство: и држање и говор и одијело и стан. То је права аристократија босанска,

Чудна је заиста судбина овога нашег паћеничког и мукотрпног народа! Његова поезија је силна и не да се утаманити. Као онај полип, што му сваки одсечени дио тјера нов живот, тако је и повјесница расцијецила нас на двоје, али у сваком је дијелу остала пјесничка клица, која је послије почела тјерати на свој начин. Несретњи удес хтио је, да се та два уда српскога тијела покрве на штету грдну обојих а особито цјелине. И та несретна крвничка борба се огледа и у пјесми. Мухамедовска пјесма воли да пјева, како мухамедовски јунак гони и растјерује хајдуке, одмамљује ђауркињу и турчи је, а хришћански народ наш пјева обратно: како су хајдуци надбили Турке, како се Туркиња загледа у ђаура и оставља и оца и мајку и вјеру мухамедовску па бјежи с њим, да му буде љуба.

Али жалосна и крвничка трагедија је одиграна. Завеса је пала. Бацимо и ми тамну непровидљиву копрену преко тијех жалоснијех догађаја. Неумитни закон повјесничин је зар хтио да покаже у великој драматској слици, да је око за то тако дубоко ископано, што је то брат учинио. Доста бјеше суза. крви,

проклетства и вријеђања и на једној и на другој страни, а ко је кривљи или ко је више препатио, не питајмо, него гледајмо да будућношћу загладимо оно, што су наши несрећни дједови зар од велике невоље згријешили. Брат с братом се брзо свади али се брзо и помири. Миримо се и ми и ухватимо се у братско коло, јер нас је мало а велик, огроман је посао, који нас чека као модеран народ. Сама нам наша љута невоља и потреба довикује: „Покајте се, док имаде дана, док је доба, ђецо, покајте се!“

Толико стоји: ова збирка пјесама је један јак доказ више, да су и Мухамедовци и Хришћани, који овијем језиком говоре (а то је *срaски језик*) од једне крви и меса и по томе браћа рођена. Само треба времена и просвјете, да се завађена браћа опет зближе и замилују и онда — онда ће бити све добро. Г. Херман је овом збирком доказао баш противно оному, што је хтио да докаже. И само ради те нехотичне заслуге и цијеним ја ову прву књигу његове збирке.*)

Из свега досадашњега види се, да је овогодишња жетва на пољу народнијех умотворина била веома обилата, али да је плод доста слабе каквоће. Нека нас ова штета поучи, да *нијесмо доста рацијонални економи и да за добру жетву треба и много рада уложити.*

Тих. Рáдов. О.

*) Сад баш изађе трећа свеска једанаесте књиге Јагићева „Архива за словенску филологију“ у којој има на страни 424.—451. из пера *Ватрослава Јагића* врло лијепа и стручна критика на Херманову прву књигу нар. пјесама. Јагић врло умно карактерише дух мухамедовске народне поезије и испоређује их са српском нар. поезијом хришћанском. Критика ова ће много помоћи разумијевању овога дослије непознатог огранка српске народне поезије, за то се својом вриједношћу сама препоручује.

КОВЧЕЖИЋ.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— У једном од последњих бројева талијанског листа „*Scintilla*“ приказао је др. Ђ. Кјудина талијанској публици „*Поменик знаменитих људи српскога народа*“ од Милана Ђ. Милићевића. Ми смо у „Стражилову“ већ проговорили неколико речи о најновијем Милићевићевом делу, а сада ћемо нашим читаоцима изнети, што о „Поменику“ пише Кјудина. Талијански писац прво помиње Милићевићеву „Кнежевину и Краљевину Србију“, у којима се — вели — писац показује „као велики лингвиста, историчар и археолог.“ Даље набраја остала новија дела Милићевићева, па овако наставља: Сва ова дела обесмртише Милићевићево име не само у Србији, него и у целом књижевном свету Европе, а ове године издао је велику збирку знаменитих људи у Срба, који се одликоваху било на бојном, било књижевном или научном пољу, те тако подиже величанствени споменик прошле и садашње величине и страдања краљевине Србије. — Животи славних људи и владалаца, у неку су руку листићи велике историје грађанског живота, с тога и овом постојаном истраживању славе и величине српскога народа треба одати достојну пошту. — У овој књизи заслужују особиту пажњу животописи многих славних песника и књижевника српских. Због скучености простора напоменућемо: неумрлог црногорског владику Петра Петровића-Његоша, писца великог „Горског Вијенца“; Симу Милутиновића, који се прославио својом „Србијанком“ и многим другим делима; Вука Караџића, човека заслужна по српску књигу и српски језик, који је, по мишљењу великог Далматинца Николе Томазеа, више урадио но цела каква академија, и који је први написао српски речник, у који је прикупио 26.270. речи живог народног језика. — Са задовољством читате и животописе многих славних далматинских писаца, од којих ћемо поменути: Вука Врчевића из Рисна, у Боци Которској, који је издао лепу збирку јужно-словенских (ваљда српских?) пословица и много других знаменитих дела; Божидара Петрановића, који је умрьо 1875. год. у Млецима, и који је написао „Историју књижевности поглавитих на свијету народа од најстаријих времена до садашњега вијека“ и „Историју Богумила“, оба дела јако цењена; Стевана Љубишу, чувеног и ученог књижевника српског, који се такође занимао и талијанском књижевношћу, преведавши у лепим српским стиховима Дантеовог „Уголина“. — За тим Кјудина набраја поненке јунаке из нове историје краљевине Србије, па свој приказ завршује овим речима: „Врли г. Милићевић својим веома важним делима подигао је на висок степен српски језик, па као и у свима његовим делима, тако и у „Поменику“ дивите се гипкости, богатству и простоти српског народног језика. — Стил му је увек гладак, елегантан и лак. — Оваква дела требало би увести у све јавне школе ове наше ојађеле Далмације, где „Читанке“, које кипте варварским хрватским фразама, без икакве казне, кваре језик наше јадне омладине. — Опоменимо се једном и немојмо да и даље немилом хрваштином сакатимо лепи српски језик.“

— Прашка „Politik“ доноси у свом 264. броју од ове године у немачком преводу дра *Јована Величковића* црту из Београдског живота под натписом „*Ћифта*“, коју је написао *Мита Живковић* и саопштио је у „Отаџбини“ у свесци 76. (за Јули ове године). Преводилац је преводу дао натпис „Das grosse Loos“.

САДРЖАЈ: Како је Пјевалица излијечио фра-Брну. (Наставак.) — Хања. (Наставак.) — Афродита. (Наставак.) — Крвава киша. (Свршетак.) — Бранич српскога језика. — Књижевност. Три збирке народних пјесама. Оценио Тих. Рáдов. О. — Ковчежић. Књижевне белешке.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваког четвртка на читавом табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. на по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 ф. на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата администрацији „Стражилова“ у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 42. У НОВОМ САДУ 20. ОКТОБРА 1888. ГОД. IV.

ПРЕХВАЛА.

I.

„Све је било дивно, мило,
„Све је било пуно нада,
„А у земљи у словенској
„И сад где што љубав влада,
„Тим бесмртним светим пићем
„Сва сам срца испунила,
„И најбешње тигре љуте
„Тим бих леком укротила,
„Јер је љубав вазда свежа,
„Вазда крепка, вазда млада,
„Док је света, док је цвета,
„Вечна биће њена влада.
„Цветно доба и пролеће
„У животу младост жива
„Хоће л' среће, хоће л' сунца —
„Љубав чека, љубав снива.
„Од пастира у пољани,
„Куда свилно стадо гони,
„Па до места, где но стоје
„Владалачки двори они,
„Сви су моји поданици,
„Поврх свију моћна стојим,
„Благо њима, док им срећу
„Ја заснивам санком својим!
„Благо њима! . . . хтедне л' који
„Одупрет' се мојој сили,
„За њега су светли данци
„Сјајност своју изгубили!
„Ал' Прелимир, кнез травунски,
„Љубав јоште не познаје,
„Као да ме сила света
„У двобоју с њим издаје!
„Чинила сам, што сам знала
„— Зар је моја снага мала? —
„Ал' његова воља само
„И сада је још остала.
„О бојев'ма снива само,
„Та га мис'о вазда носи,
„К'о да б' хтео вољи мојој
„Да се смеје, да пркоси.
„А са њиме борити се
„Није мало, није лако,
„Покушаћу јоште једном
„— Али како? али како?“

Забринута дивна Лада,
Свети гласник мира, среће,
При заходу сунчаноме
Са зеленог виса слеће,
Па распустив крила лака,
Носећ' собом стрелу своју,
Право тамо иде, жури
Оном цветном перивоју,
Где Прехвала, јединица
Рашког кнеза Тихомиља,
По шарном се цвећу креће
Пуна баја, пуна миља,
Листићем се игра малим,
Цвећем кити косе своје,
Забавља се, а покрај ње
Другарице миле стоје.

Дође Лада; кад их спази,
Близу њих је тако стала,
Ни макла се није више,
. . . . Прехвалу је угледала.
Кол'ко лепа беше она,
Не би песма рећи могла,
А ни Лада не би нигда
Том причању припомогла,
Јер не збори часа тога,
Ниједна се речца не да,
Тек Прехвалу само тако
Занесено њу тек гледа,
Гледећи је, будна сања,
Боговских се прича сећа:
Да ће једном јавити се
Лепотица од свих већа!

Кад Прехвала дивна оде
За бедеме двору своме,
Гледала је Лада дуго
Занесено там' за њоме.

Дође себи: „стрелу ову
„Оружаћу њеним гледом,
„Пронећу је недирнуту
„Кроз крајеве даљне редом,
„До његовог дођ' ћу срца,
„Па ћу кренут' луком лаким,
„Тим ћу њега! тим ћу њега!
„Оружјем ћу силним, таким!“

II.

Кад је божје провиђење
Прелимира на свет дало,
— Тако каже једна прича —
Крваво је сунце сјало.
Кнез травунски од кад поста,
Он забаве не зна друге,
Већ бојеве тражи само
И крваве војне дуге,
Покорио тол'ке земље,
Где се слава њему вије,
Ал' к'о да му ни та слава,
Ни то јоште доста није.

Сунце сјајно целог дана
Грејало је па сад седа,
И кад тоне, зачуђено
На зидине тврде гледа,
Где на граду на бедему
Где Прелимир млади стоји,
Па снивајућ' о победи
Слуша где му старац броји
Све ратове, што је до сад
Сам Прелимир с другим био,
Колико је земље от'о,
Кол'ко блага задобио.
Па сад вели витез седи,
Да је, ето, дошло време,
Да са плећа свога збаци
То ратничко тешко бреме.
Чинио је доста крша,
Те му слави свет се диви,
Сад је доба, да за срце
И за себе сам проживи.

Насмеја се том Прелимир,
Па ће рећи: „добри старче,
„Таке речи могу — веле —
„Тек за младост што да значе.
„Ал' од куд је теби на ум
„Тако нешто сада пало?
„Зар не видиш тек почетак,
„Који збори: још је мало!?
„О огњишту тихе среће,
„Велиш, време ј', да се бринем,
„Да толики тежак пос'о
„Са рамена својих скинем!
„О љубави причаш некој —
„Не познајем таког чара,
„Моје срце не зна, да се
„Са њом слатко разговара.“

„„Послушај ме, велим, само,
„„Кајати се не ћеш за то,
„„Ти то не знаш, јер још нигда
„„Помишљао ниси на то.“„

„Да те слушам, па да гледам,
„Како грчки цар се диже,
„И са војком одабраном
„До капија наших стиже?
„На рашку се земљу крен'о,
„Освојит' је он се спрема,
„А на таком што рочишту
„Да пре њега мене нема?
„Слава моја нек се прича,
„Нек Прелимир вечно живи,
„Ко за име моје чује,
„Нек се мени вазда диви.
„Тихомиљ је јоште ост'о,
„Нек и њега више није,
„Па нек буду моје и те
„Недогледне просторије.
„Ако си се уморио,
„Седи тако, просто т' било,
„Ал' остави мене сама,
„Да размахнем вито крило,
„Јер ја жеље немам таке,
„О љубави не знам ништа,
„Љубав, живот, светли нади,
„Све је за ме сред бојишта!“

И одоше са бедема,
Да о тешкој војни зборе,
А из луга прикривена
Под бедемом мале горе
Појави се лака Лада,
Погледом му путе прати,
Осмехну се, па тек стаде
Лук на стрели запињати!

III.

Пружило се равно поље
Па дугачко и широко,

А над њиме плаво небо
Удаљено и високо.
Равним пољем а под небом
Скупила се војска бојна.
Оштре стреле, копља значе:
На прагу је љута војна,
Чадори се дигли бели,
Миздраци се златни сјају,
Упијају светле зраке,
Те се сунцем преливају.
Скупили се земље синци,
Рушиоци света мира,
Ал' куда ће, још не чуше
Од жупана Прелимира,
Не питају, нити жели
Који од њих то бар знати,
Куд он пође, кренуће се
Ти за њиме кобни свати.

Сред логора град је мален,
Ал' челична, тврда створа,
Ни гром силни није мог'о
Потрести га одозгора,
Већ толико има лета,
На далеко он се чуо,
У слави је у витешкој
Од свих напред одмакнуо,
Жупани га прослављају,
А са њима света доста,
Ал' се слава нагло диже,
Кад Прелимир жупан поста.
Па и сада гледа војску,
Где се око њега стекла,
Да заблиста сјај, кој' му је
При постанку судба рекла.
А у њему војводе су
На јуначком, светлом збору,
Са жупаном Прелимиром
На витешком договору.
Свак је ћут'о, млад Прелимир
Са престола кад се диг'о,
Кад прозбори громким гласом,
Врхунац је наде стиг'о:
„Зар мислите, мачи ови,
„Ово сјајно, суво злато,
„Ове токе и оружје
„Сковани су само за то,
„Да их рђа обавије,
„Да иструну у мртвилу,
„Кад не зборе пољем бојним;
„Да умукну у немилу?
„Срце ово у грудима
„Зар због тога само куца,
„Да к'о стена на припеци
„Остављено само пуца?
„Нек остане, који хоће,
„Ал' где треба снаге, крви,
„На бојишту крвавоме
„Путем Рашке бићу први!"

Ниједна се речца више
На том збору није чула,
Ал' је силна просторија
Другојаче одјекнула.
Засијаше бојни мачи,
Витоперни буздовани,
Нико живот свој не жали
Да изгуби, да стамани.
Кренула се војска Рашкој
Са победног овог вира,
Свак се жури, свак би хтео,
Да достигне Прелимира,
Ал' једно је жеља пуста,
Једно моћи — друго хтети,
Он је напред, а над њиме
У облаку Лада лети.
Он се крен'о, напред јури,
Нит' што види, нити чује,
А она се задовољна
Лаким летом осмејкује!

IV.

Задрктала силна Рашка,
Подигли се љући вали,
Устао је бес огњени,
Да је вечно у гроб свали.
За градом је други пао,
Тако редом, тако даље,
Судбина им црну срећу,
За злом једним друго шаље.
Тихомиљ се храбро бори,
Већ га само срце боли,
Али ко ће сили тол'кој
И олуји да одоли?
Још Оногошт град је ост'о,
Тихомиљ се с војском скрио,
Под каменим зидинама
Бој последњи да би био,
Са њиме је кћи Прехвала —
И два њена дична брата,
Што поштеди и остави
Немилосна судба рата.
И Прелимир с војском својом
Под Оногошт тврди пао,
Па га ланцем, па га војском
Тако љуто опасао.

Већ три дана и две ноћи
Што опсада града траје,
Нит' Тихомиљ к њима може,
Нити њима у град даје.
И трећа је ноћца пала
На зидине града тврда,
Па је превес метла црни
Преко доља, преко брда,
Као да се сама грози,
И крвава дела стиди,
Па би хтела да сакрије,
Нико живи да не види
Љуте битке, које крвцу
Из срдаца живих лију,
Да не види црно дело,
Где се сама браћа бију.

Ноћ је пала, а Прелимир
Логором се својим краде,
Да обиђе у потаји,
Да л' је ост'о ко без наде.
Уморена војска спава,
Тек по где где огањ гори,
А крај њега седе борци,
Докле са свим не догори.
Причају се чудне приче,
Чудни збори од старина,
О правили и о њеној
О чаробној купи вина.
Прелимир је даље иш'о,
Кад крај огња једног стаде,
Док ратнику једном старом
Чудна мис'о на ум паде:
О Прехвали лепотици
Стаде приче да избира,
— Чудне мисли навалише
На младога Прелимира.

Окрену се, оде тихо,
Ал' кад ватри другој крете,
И овде се са причама
О Прехвали лепој срете.
И готово срдит оде.
Приближи се свом чадору,
Да се преда лаком санку,
И жуђеном том одмору.
Ал' кад зора да се јави,
Да раздели дан од ноћи,
Тек Прелимир доби санка
И заклопи своје очи.
Чудан санак . . . Лада дошла,
Љубављу му санак чара,
Прехвалу му у сну води,
Да се са њом разговара.
Зора . . . јунак љутит скочи,
Сну се чуди, таре очи:
„Напред на град, наш нек буде
„Још измаком ове ноћи!“

V.

Подигла се војска љута,
Полетеше бојне чете,
Да разнесу камен сињи
И зидине неотете.
И већ ево испод града
Под бедеме војска стиже,
А на граду застава се
У вис бела на мах диже.
Прелимир је стао, гледа,
Шта ће ово сад да значи,
Војска стала и ниједан
Корак напред да корачи.

А на граду тешка врата
Отворише с' не без крика,
И отуда ево једног
Прелимиру коњаника:
„Господар ме к теби посл'о,
„Предају ти града нуди,
„Не одбијај, већ је прими,
„Корисна је — уман буди!
„Пустићеш га, да са кћерју
„И синцима својим иде,
„А ти, ето, заповедај
„Свим, што очи твоје виде,
„И још ћеш му оставити
„Да поведе своје људе.“
А Прелимир рукомману,
И прозбори: „нека буде!“

Највећа се отварају
Што на граду врата има,
Да последњи пут господар
Кроз њих прође са својима.
И Тихомиљ на жераву
Ево иде с војском целом,
А крај њега Прехвала је
У одору дугом, белом,
Низ плећа јој коса пала,
Туга јој се душом свила,
А из ока сузица јој
На златно се седло слила.
Оца гледа, он је тужан,
А у њој се срце пара,
Скупља сузе, да не лије
Младо срце из недара.

Прелимир их мирно чека,
К'о победник срећан сада,
Гледа славу своју нову,
Па се јоште већој нада.
А спрам њега Лада стала,
Па у руци држи стрелу,
О победи и та сања,
Носећ' љубав неувелу.
И већ ево Тихомиљ се
Са Прехвалом до њих спусти,
— Осмехну се дивна Лада,
Кад са лука стрелу пусти.
Прелимиру срце пара,
Умори га, па оживи,
У Прехвалу гледа само,
Гледа душом па се диви,
Разиграно срце скочи,
Он прозбори: „стани, кнеже,
„До сада је мржња била,
„Љубав од сад нек нас веже!
„Прехвала ће бити моја,
„То ми око њено вели,
„А награде, славе веће
„Душа моја и не жели!
„Владај даље земљом својом
„И у срећи и у миру,
„Буди вес'о, буди ведар
„Зету своме Прелимиру!“
У Прехвале срце куца,
Лице руди као ружа,
Па витезу Прелимиру
С руком срце своје пружа.
А Тихомиљ слави бога,
Међ собом се војске љубе,
Весели се клици чују,
Веселије гласне трубе.
Родило се сунце сјајно,
Те веселе свате гледа,
Па од сјаја, од милина
Плавом небу облак не да!

* * *

А Лада се вину лака,
Чујућ' песме где се оре,
Па одјезди право тамо
У словенске свете горе,
Те остави лук и стр'елу:
„Љубав сама нек се вије,
„Без љубави нека више
„Међ људима срца није!“

Андра Гавриловић.

АФРОДИТА.

РОМАН ИЗ СТАРЕ ЈЕЛАДЕ.

НАПИСАО ЕРНСТ ЕКШТАЈН.

(Наставак.)

Пета глава.

Лагано па је срећно дошла и прва декада месеца Јелафеволија. У граду Милиту, као и сваке године, врвили су силни странци, који се из близа и из далека слегли, од чести да задовоље религијозну своју потребу, од чести што су уживали у сјају разноврсних церемонија и веселом животу у те дане. Нарочито је трговиште и улица крај пристаништа добила са свим друкчији изглед. Достојанствене женске прилике, што су раде биле да моле милости у богиње за љубљене ћерке своје; ружичне девојане, које су више снаге мислиле да има њихова молитва, него молитва родитељска, јер се оне моле топлије и усрдније; лепушката момчадија, која није дошла да се моли, но да ужива; златом украшене јетере са Андра и Кипра; уз то силесија најразличнијих људи, жељних разоноде — све се то скупило у обасјаноме Милиту. Чак је ту било и варвара из земље Скићана, црнооких Персијанаца са цветастим чакширама и високом тијаром, Мисираца са огртачима и трговаца из Кампаније и Брутија.

Првога дана свечаног, што се провео у свакојаком спремању, свечаним литијама, а после и у богатим, мирисним симпосијама, мешао се Аконтије, по упутству свештеникову, са свим по вољи и ћефу међу силни народ; тај је први дан за намере Меланипове био без икаква значаја, па што се више Аконтије у шареној вреви улица и трговишта опирао унутрашњем нестрпљењу, које га је морило, тим боље по њега. Морао је гледати да остане свеж — тако је мислио свештеник — јер је свакако могло бити, да ће одсудни тренутак затражити ладнокрвности и одрешитости у младога уметника.

Другога дана ваљало је у храму да се одржи свети обред, којим се отварала права свечаност у славу богињину. Три најлепше и најгосподскије девојане, које су месеца Јелафеволија узеле седамнаесту годину, биле су за тај дан признате као посреднице међу богињом и народом.

Од трећега часа после заласка сунчева па до пред по дне морале су саме и одељено од свију осталих побожних молилаца остати у храму те се

приуготовљавати за свечану жртву, коју им је, кад се сунце највише дигне, ваљало принети богињи у виду по два бела голуба.

Те голубове нису клали, као што је иначе био обичај, него су их пуштали међу средње стубове прочеља у храму да одлете; како су летили и у ком правцу, отуда је народ разбирао, да ли ће Афродита и од сад дати граду милостиву своју заштиту те га чувати од непријатељске најезде, од скупоће и болезање, од воде и ватре, или је пред врати ма каква опасност. Како је архонт те голубове сваке године дао однеговати у мајуру једном на остриву Ијетуси, то су тице свагда мало се најпре пролепршале па онда одмах полетиле према свом завичају, дакле према западу; а тај је правац народ сматрао да навештава срећу, јер је на западу било море, из чије је дубљине, по јелинском миту, богиња угледала свет.

Међу избраницама, које су овога пута имале да изврше церемонију од старина, била је и плавуша Кидипа, најлепша и рода најгосподскијег. Свештеник је Афродитин своју смелу накану и замислио на тој основи, а није зазирао од тога, да часе приуготовљавања, што су их девојане проводиле у светилишту, употреби на то, да своју намеру изведе; уверен је био, да тиме не вређа величанство бесамртне богиње. Лепше жртве — говорио је сам себи — не ће светлој богињи свештеник њен нигда принети, но што је то, кад верној љубави помогне у борби са будаластом и убитачном предрасудом.

Аконтије је тога знаменитога дана од рана јутра остао код куће. Свештеник ће му Афродитин послати гласе. Младић, у светачну руху, ходао је у грозничаву неумору час са дворишта у башту час опет из баште натраг на двориште. Коронида, којој је било саопштено, да он у врло важној ствари очекује роба Меланипова, није се мицала са камените клупе пред капијом. И Аконтије је сваких пет минута излазио на капију а одавао тако чудну узбуђеност, да је Коронида брижно стала дрмати главом.

„Радосно је и срећно,“ рече, „што се надаш да ћеш чути: али те ја светујем, да се чуваш. Ко сувише нагло појури у сусрет радости, томе богови невидовне сметње међу на пут, којим греди. Остани равнодушан, Аконтије! Око, које мирно гледа, боље води до сврхе, него пола засењено, којем дрхтава чежња све приказује као у ружичастој магли! Та имам и ја нешто мало искуства, па ма да ми ти не ћеш да кажеш: провидим ја тебе! Јерот је само кадар тако узбунити човека.“

Младић није ни слушао, што га је Коронида тако разборито и поштено световала. Још пре но што је она довршила, већ је њега нестало. На ново је прошао кроз башту — овај је пут промене ради ишао стазом до малога виса, са којега је први пут погледао преко на њиву седога Лаогоре.

Успомена на страсну девојану, која му је негда тако благо и пријатељски изишла у сусрет а после се наједаред тако изменила, сад га је од неколико недеља амо први пут стала тиштати.

Кроз цело то време није видио Нејере. Коронида се испрва чудила, што нема фрулашице; но после је канда погодила, шта је у ствари, па како је опазила, да Аконтије бежи од тога, да јој разложи, то га није ни питала. Аконтије, све више и више занесен оном једном мишљу, коју му је свештеник раздувао до пламена, није имао каде да се брине и распитује за судбину младога девојчета. Једаред је само запитао Лаогору но дознао само, да се Нејера иселила из дотадашњег свог стања. Камо се преселила, да ли је у опште још у Милиту, шта је био разлог напрасном јој отказу — то Лаогора није знао да каже. Толико је било сигурно, да Нејера није више долазила у улицу крај пристаништа, на највећу радост супарница јој, које су погинуле за новцем.

Све је то младом уметнику прошло кроз главу, како је сад преко погледао преко миртова џбуна те спазио старога Лаогору крај снажнога му корсака. Тромо и тужно корачао је старац међу лејама а и Химон је спустио разбориту главу, као да и он тужи заједно са својим госом.

„Лаогора тугује за Нејером,“ рече Аконтије сам себи. „Како ли је била умиљата и лепа, кад је првога оног дана пришла старцу! Одиста, боли ме, да сам, ма и невин, ја узрок тој тузи; јер о том не треба ни да сумњам: Нејера је отишла из куће Лаогорине тога ради, да се са мном више не састаје. Нека ми богиња, којој посвећујем захвално своје срце, опрости, ако сам у обраћају с Нејером икада будаласто или неразмишљено што урадио! Али ја нисам ни слутио... а нико сам себи не може наредити: овде ћеш љубити а онде ћеш остати равнодушан!“

При свој тој извини, којом је гледао себе да опере, обузео му је душу осећај потајна прекора, па то му расположење сад, кад је накан био да уради одсудно нешто, није нимало прорицало срећу. Наједаред клоне, савлада га слутња, да ће у борби о Кидипу дуго и мучно морати откајати, што је, ма и без кажњиве намере, згрешио несрећној Нејери.

Туровне те мисли прекиде глас газдаричин.

„Ево гласника Меланипова!“

Дрхћући од радости полети Аконтије на двориште, где га је чекао Клитифонт.

„Господар те мој позива за данас на свечани

обед," рече роб. „У четир часа после подне очекује те у доматију."

Тако су уговорили били Акоитије и Меланип. Младић је знао, да му сад без оклевања ваља поћи у храм.

„Доћи ћу тачно," одговори. „Молим те, изреци господару твоме моју благодарност и прими за многу и многу ти услугу овај малени дарак."

Пружи робу златњак. Клитифонт га радосно прими па онда оде.

На неколико минута после тога рече Аконтије, обрнувши се Корониди: „Е тако сам дочекао глас, који сам тако жељно очекивао. На свечаном том обеду много ће се штошта важно решити за Аконтија. Ако ме волиш, а ти се моли боговима, да све пређе, као што ја желим. Међу тим ћу ја, као и јуче, мало да се прођем по трговишту и улици крај пристаништа. Не ћу дуже, но што је нужно, да сносим ову самораност код куће. Здраво, добра Коронидо!"

То рекавши оде од куће. Странпутицом дође до зачеља храма, где су мала вратаоца, окована бакром, водила у доњу зграду. Ту је била изба осредње величине, без прозора, а нешто је мало светлости долазило крозназиђај у облику камина. На зиду те просторије гореo је трорук чирак, који је сипао црвенкасту светлост на два тучна стола и неколико клупа и столица. За једним је столом седио Меланип а наслонио руку на округласт неки предмет, што је био увијен у белу тканину.

„Је ли те ко видио, кад си ушао?" запита свештеник, кад му је младић пришао.

„Не бих рекао. На узаној стази за храмом нема скоро никога а ја сам увребао згодан час."

„Јеси ли опет замандалио врата?"

„Јесам."

„Добро. А сад немој заборавити, што треба да кажеш, кад се ствар, као што ја у радости својој мислим да ће бити, изнесе пред сав народ, да се о њој расправља. Ево ти сад невинога средства нашем лукавству а ја идем горе у трем. А ти си се ушуњао — чујеш ли? — ушуњао без мога знања; глобу, коју по закону ваља да плати зналица, платићу ја, ако нас омаше ствар. Али нагласи, да си се само покорио свемоћи саме богиње, кад си то урадио."

Устане па дигне са стола увијени предмет. У белом је рупцу била велика жућкаста јабука

Како се Аконтије зачудио, да јабука ваља да буде тајанствено оруђе његове тако важне накане, настави Меланип:

„Оруђе, које ти дајем, одиста је једноставно, али ипак, ако све пође по жељи, јаче је, но што ти мислиш. Као оруђе, једноставна му је и употреба. С тога сам мислио, да је излишно, најпре ти много разлагати: ово мало речи, што ти сад имам да кажем, биће довољно. Ти знаш, више су од подруг часа већ оне три девојане у светилишту. Сад су довршиле молитву. Одмарају се мало. Како сам мало пре опазио, седи Кидипа лево од уласка на златној столици а њене две другарице селе једна на скрлетну друга на сребрну столицу. Знаћеш ваљда, да се по прастару обичају ненарушиво мора одржати сваки завет и свака заклетва, која се присегне у светилишту Афродитину, ако није човек рад да му на својту наиђе несрећа; па ако се одмах не поравна грех, онда може наићи зло на град и све становнике. Цео дакле Милит бдије над светињом таквих заклетава. Е па сад ваља твојој Кидипи у сикосу богињину измамити заклетву, да ће поћи за тебе. А заклеће се по свој прилици, ако ти отвориш светилишту врата са стране па пажљиво откотрљаш ову јабуку пред ноге љубљеноме девојчету. Ја ћу је ево нанову увити у овај рубац, јер ћеш тако сигурније моћи удесити, како да откотрљаш. Без рупца би јабука, како је глатка, сувише се далеко откотрљала; а Кидипа ваља да дигне јабуку са земље, не која од друге две девојане. Отвори полако, да се не зачује никакав шушањ, баци онда јабуку па онда немој ни да се макнеш. Чини ми се, што чујеш, занеће ти срце."

Мало бојажљиво погледа Аконтије свештенику Афродитину у очи. Но умиљати осмејак, што се сјао у сусрет сумњалу, даде му уверење, да Меланип збори са највећим поуздањем.

Свештеник се опрости а Аконтије онда узме завијену јабуку у десну руку па пође нуза степене. По тачном опису Меланипову добро је знао, где су она врата са стране. Али и без тога не би могао био промашити, јер су полајасни гласови младих девојана, које се сад на одмору разговарале, показивали већ правац, којим му је ваљало ићи.

Мала се врата отворише без шушња.

Аконтије провири унутра у сикос а срце му стаде силовито ударати. Поглед му паде управо на дивни профил Кидипин, која је главу мало окренула у страну. Обе друге девојане опазио је кроз узану пукотину међу довратком и окрајком врата. Што му је свештеник рекао да уради, то није било тешко урадити. Аконтије употреби тренутак, кад се Кидипа још већма окренула. Добро одмери хитац па јој баци јабуку баш пред ноге; рубац се услед бацаја у пола одвије а јабука се заустави.

„Како дође то амо?" запита Кидипа па се сагне.

„То ти мени реци," одврати једна јој другарица.

„Ниси зар ништа видила?" настави Кидипа, дижући јабуку са земље. „Јабука! Чудновато! Спада ли и то међу мистерије Афродитине? А ово — шта значи то? Не, то је непојмљиво!"

„Шта је?“ упиташе обе другарице.

Кидипа се сва зажарила у лицу.

„На јабуци има нешто написано.“

„Написано?“

„Тако ми свију бесмртних богова, ја то не разумем. Ијола, зар ти ниси видила, ко је бацио јабуку амо?“

„Нисам,“ одврати другарица. „Па де прочитај! Можда ће нам баш то, што је ту написано, разрешити загонетку.“

„Баш напротив! То је тек права загонетка. Боже да и не говоримо више о томе!“

Хтеде да скрије јабуку у недра.

„Шта?“ рече Ијола. „Од нас, твојих другарица, хоћеш у светилишту Афродитину да прикријеш тајну неку? А ко ти каже, да је јабука била теби намењена? Мислиш ли ти, да је то синак Пријамов дао најлепшој знамење свога обожавања? Де, слатка Кидипа! Немој нас мучити! Ти видиш, погибосмо од радозналости!“

То, што је Ијола нишанила с Паридом, учинило је своје, јер се Кидипа ничег није тако жацала, као тога, да изгледа сујетна.

„Ти се вараш, Ијола,“ рече, порумснивши опет. „Мени се само та ствар чини и сувише незнатна... Али ако желите, ја ћу прочитати. Има само неколико речи а баш су будаласте.“

Извади јабуку па стане читати:

„Ја, Кидипа, ћерка Харидимова, кунем се бесамртном Афродитом: Аконтије, вајар из Миласе, биће ми мили војно мој.“

Покуша да се насмеши али за чудо: мирна господственост, које је иначе било у њену смешењу, сад јој није пошла за руком. Можда је слутила, да ту има нечега више, но што би била пуста игра, ма да није умела да погоди намеру онога, који је то написао на јабуку.

„Кидипа,“ узрази Ијола, „шта учини?“ Зар не видиш, да је то замка? Мој ми је отац приповедио, да се, тако нешто збило у Дијанину храму на Дилу, па да је и онда важила заклетва. Ти си се заклела, Кидипа, јер ма што да сађе с твојих усана, кад у светилишту овом назовеш име богињино, то се не може порећи.“

„Ијола? Шта ти то говориш?“ на то ће Кидипа па устане са столице.

„Истину! Ти си се заклела, Кидипа!“

У тај се мах отворе врата са стране. Аконтије, који је све то сав радостан слушао, створи се посред девојана.

„Ти си се заклела, Кидипа!“ понови свечано. „Ако богиња још награђује и казни људе, одређујући им судбу, онда си ти моја; а ако погазиш реч, пропашћемо сви.“

„Шта је то? Мушки гласи међу изабраницама?“ зачује се сад са великих средњих врата. Меланип, са свештеничком врпцом око чела, уђе мирно, озбиљно и достојанствено. Поглед, којим је погледао младића, као да је понављао, што је свештеник младоме уметнику разложио био у часима озбиљна претресања. Овде у светилишту делао је Меланип као интерпрет велике оне масе, која је по свом начину схваћала службу богињи — а пред тим је народом дело Аконтијево било кажњиво. „Но чим се“ — тако је говорио неми поглед — „уклони званично достојанство те се одели привидно од збиље, онда сам ја опет, што сам и био — прави и истинити слуга небеске Афродите, па онда мало ценим облик према језгри и битности, него у мојим очима једно једино човекољубиво дело више вреди него сав сјај ових светковина.“

Меланип се обрне Ијоли па затражи обавештаја о томе, што се десило.

Девојче му стане причати.

За један мах Меланип као да је размишљао, но за тим рече Аконтију:

„Ти си постигао, за чим си тежио. Кидипа не може и не сме погазити свога завета. Ни сам њен отац, пресветли архонт, не ће се усудити, да тако увреди богињу и с њом побожни народ Милитски. Последице пак твога тријумфа, ма како теби изгледале ситне према оном, што си задобио, примићеш на себе: јер је закон свет као воља божанства. Одлази сад, Аконтије! Ја сам ти био одан те ћу промислити, шта ми ваља чинити, да ублажим гнев високога савета. По моме мишљењу ниједан грех није тако опростив, као грех, који у своју извину сме да се позове на страсну милошту; а да је ти милујеш, да ти тежиш само за њом самом, а не за ћерком најмоћнијега међу грађанима и наследницом толико милијона, за то ми јемчи чистота твоје душе, коју сам познао па је ценим, и бојажљивост, која чак и победиоца обележава.“

„Одиста, тако је!“ кликне Аконтије, метнувши десну руку на срце. „Тебе, само тебе, Кидипа, љубио бих, па ма ти била и најнезнатнија међу робињама! Благо твога оца и сјај имена твога не тражим! Само тебе, твоје небеско лице и срце твоје, које ће ме љубити, ако ми богиња узбуде милостива!“

Те је речи изговорио гласом најврелије страсти те нису промашиле дејства свог. Уз то је дошло још и то, што је цела ситуација била тако особена. Једном речи, потајна, пола још несвесна оданост, коју је Кидипа осећала према лепом младићу, разбукти

се наједаред, па што су већма охоле другарице канда сажалевале судбину Кидипину, тим се све живље у души дивнога девојчета стало будити опирање и снажна самосвест, која човеку даје снаге, да прекорачи границе предрасуда.

При свем том живом и значајном преображају не рече ни речи.

„Е хајде сад," окрене се Меланип младићу, који се сав сијао у радости, „да не буниш свету службу, што ће почети за који час. Молим те, ћерко Харидимова, немој да ти се мисли забаве тим, што се ту збило, него се мирно и побожно помоли богињи и даруј јој пролетње даре! Ти знаш, да то чиниш својој домовини!"

Још су неко време младе девојане мислиле о оном, што су доживиле. Но онда дођоше жарци, да отпрате даривалице до олтара. Девојане су у котарицама од жилавог ковиља носиле по два бела голуба, па кад су дошле до олтара, клекле су па положиле свој дар на скупоцено украшену плочу.

„Афродито!" саће сад са девојачких усана Кидипиних, „господарице свега, што дише, преславна победилице богова и људи, власнице толико храмова од истока до запада, са пуно чежње поштована у Пафу као и на висинама бесног Ерика, у Аматунту као и овде у нашем граду — чуј, о чуј ме! Благослови народ и моћне му владаре! Благослови град и побожне му госте! Благослови Милит!"

„Благослови Милит!" поновише обе другарице, а из сјајнога се одела подигоше шест облих девојачких руку према кипу богињину.

Сад је дошао још читав низ символских церемонија, а на пољу се на агори, сунцем обасјаној, народ све већма слегао, да не пропусти призор, кад се јавно укажу три најлепше Милићанке па кад полете свети голубови.

Кад се сунце највише дигло на небу, укаже се Меланип међу два средња стуба у перистилу; навести, да је бесамртној богињи принесена жртва, и срећно да су довршене молитве и сви други обреди, које прописује стари милитски обичај; већ, рече, долазе даривалице из жртвилишта у трем.

Андрија Лукић у улови Циганина.

Па се онда уклони. Одмах се за тим у дну стубовника засија нешто бело. У сјајном својем свечаном оделу, пунане руке голе до плећа, стадоше три девојане пред уласком у храм. Лак западни ветрић стаде се играти са цвећем лако оплетених венаца над ведрим челима. С левом су руком дигле мало горњу хаљину, те начиниле као недро; ту су скриле котарице са голубовима, којима је ваљало одлетити.

Кад је светина угледала млађане лепе и умилне девојане, — живе славопоје свемоћи богиње љубави — стала је клицати у неизмерну усхићењу. Обе другарице Кидипине поруменише; она пак као да није ни чула све те лепе речи, које се ње канда највише тицале. Озбиљно и непомично чекала је на знак ијониста, који су знали прорицати по лету тичјем те су одмах за девојкама изашли и наместили се свечано по угловима доњње зграде.

Дадоше знак. За тињи се час жагор на агори стиша те остаде само потмуло мрмљање. Три девојане дигоше оберучке отворене котарице па прозборише полугласно:

„Љубимци Афродитини, вратите се у скрлетно крило, са којега је поникла богиња!"

Живахна свечана свирка упаде сад чаровним гласима. Мал те не у исти мах полетише сви голубови из котарчица, неколико се тренутака залепршаше бојажљиво над светином па онда се упутише к западу. Наједаред грабљивица једна, која је дотле као тачка у плаветнилу небеском лебдила, муњевито хитро слети па зграби канџама првога голуба. Као да се руга, стаде са пленом својим шестарити око агоре па онда полети на југ према Дидиму.

Гласи неодобравања, сажаљења, бриге захорише се са свију страна. — Два седобрада ијонисте уклонише се са свог места а Меланип одведе младе девојане доле на агору, где их је очекивала њихова својта.

Ту је посред грдне свите стојао и архонт Харидим, који се сишао био са свог званичног почасног седишта у пропилеју дома свога, да из близа види Кидипу, која је била сав понос очинског му срца. Са чудним смешењем дочека девојану.

„Твој је то голуб био,“ рече отежући. Није могао човек пресудити, да ли су те речи значиле прекор или тугу, или је Харидим желио, да ствар узме олако, као човек, који је узвишен над предрасудама светине. Харидим одиста није баш бог зна како веровао у значај лета голубљег, али је знао, да народ у то верује. Помисао, да ће његову Кидипу сматрати некако као виновницу несреће, коју ће ијонисте прорећи по неудаћи уграбљеног голуба, немило га је дирнула те се тако колебао међу свакојаким опрекама, које је као искусан светски човек гледао да замаже равнодушном учтивошћу.

„*Мој* голуб?“ одврати Кидипа. „Ја сам ту била као заступница општине. Ако се богиња љути, то је заслужио Милит и пресветли савет . . .“

Сад ступи старији од двојице ијониста међу два средња стуба. Друг његов стојао је у страни уз Меланипа, коме је на глави била тијара.

Жагор се утиша.

„Милићани!“ поче ијониста јасним гласом, „будућност не лежи пред нама тако јасно и ведро, као ево већ од више година. Што сте баш сада доживили, значи неочекиване борбе и тешке невоље, које можемо само тако отклонити, ако сваки грађанин верно истраје онде, камо га је поставила воља бесмртних богова, ако сваки узврши своју дужност, ако се бојажљивије но икада будете клонили греха, омразе, насиља те не будете газили и вређали оно, што сте се заветовали и на што сте се заклели. Никакво зло дело нека од сад не обесвести земљиште града Милита: онда ће и овога пута без штете проћи тај крагуј, што нам прети миру!“

„Нека нам Афродита даде своју милост!“ захори се са хиљаду гласова кроз редове народа.

„Е па тако привидна та неудаћа има своју добру страну!“ обрне се Харидим својој ћерци. „Поновљено ободрење на врлину није сувише скупо плаћено ни са нешто спољашњег немира и омразе. Хајдемо сада, Кидипа! Сваки је час гужва несноснија: људи су моји једва у стању, да нас штите од лактова светине.“

Одиста се све већма гурала светина са свију страна. Сви су чудећи се, испитујући стали гледати у лице младој девојани, која је збуњено оборила очи. Из вреве се разабирали полујасни гласови, за Харидима загонетке, но за Кидипу разумљиви нишани на догађај у сикосу храма Афродитина. Као маћијом неком распрострео се по свој светини глас о смелом делу вајара из Миласе те се у све то већем узбуђењу стале већ причати најразличније појединости о наканама ћерке и пресветлог оца, пре но што је Харидим и у сну само слутио, шта се збило.

(Наставиће се.)

ПРИЛОШЦИ И. РУВАРЦА.

д., Трилогија.

III. Јанош, краљ угарски, честита Мехмед-бегу Јахијапашићу, господару српске земље.

(Наставак.)

Потражи, драги читаоче, „Угарску повест“ од Феслера-Клајна и у свесци III. те повести потражи страну 486. и прочитај примедбу или боље ноту — јер због „примедбе“ видим да се опет хоће да обнови рат између наших филолога и љубитеља филолошких зађевица, у који се ја нећу да плећем — коју ћеш наћи на тој страни, и кад прочиташ ту ноту Ернста Клајна, који је прерадио Феслерову повест Угарске, одмах ћеш се разведрити. У тој ноти или опасци каже Клајн од прилике ово: „Иштванфи подробно описује (XIII. 210.—216.) несретни исход Кацијанеровог похода од г. 1537.; но опис тај очевидно је нетачан и неисправан, и у опште се мора рећи, да цео тај ратни поход још ни данас (г. 1874.) није као што треба повеснички осветљен и јасно представљен, нити је време тога похода и завршне катастрофе тачно одређено. Расуло и уништење краљеве војске није се могло збити *првога децембра*, као што се обично узима, пошто је краљ Фердинанд већ 19. октобра, — као што се види из писма његовога од тога дана Бернхарду Клесу, кнезу-бискупу тријентском — знао, да му је војска у Славонији

пропала, „пошто се војводе и капитани као неверни пастири оставив овце своје, разбегли.“

То је приметио год. 1874. поменути прерађивач Феслерове Историје, а Франц Кронес (Handbuch der Geschichte Oesterreichs, III. S. 189.) већ сасвим одлучно и у кратко вели: „Niederlage Katzianer's bei Esseg am *10. Sept.*“; но ја бих рекао, да се ту тај градачки професор мало затрчао, јер из другог писма истога краља Фердинанда истоме бискупу Клесу, писанога из Беча, дне 11. октобра 1537. (Gévay: Urkunden etc. ad a. 1536.—1537. S. 41.) види се, да тада краљ Фердинанд још није знао, а право рећи није ни могао знати за пораз своје војске „in windischen Landen.“

Краљ Фердинанд дакле 11. октобра није знао, а 19. октобра, а зацело и дан два пре тога већ је знао, како му је прошла војска, коју је Kацијанеру, војсковођи свом, био поверио. Катастрофа је дакле морала наступити у првој половини месеца октобра. У старој једној књизи (Miles, Siebenburgische Chronik) нашао сам забележено на страни 28. ово: „Die grewliche Niederlag (in Slavonien) geschah den 12. October 1537.“

Од тога дана (12. окт.) имао је времена победоносни Мехмед бег Јахијапашић да јави побратиму свом, краљу Јаношу у Велики Варад за тај пораз војске краља Фердинанда I. а своју велику срећу, и краљ Јанош могао му је дне 30. октобра 1537. г. у граду Великом Вараду одговорити и честитати му ту победу, одржану над непријатељима честитога цара и својим непријатељима.

И да ти у кратко кажем: ја мислим, да је писмо оно, које је Јанош м. б. краљ угарски, хрватски, даматијски и т. д. писао г. 7046. месеца октобра 30. дне у граду Великом Вараду Мехмед-бегу Јахијапашићу, господару српске земље, санџаку смедеревском итд. у Београд, и које је писмо штампано у Миклошићевом зборнику српских споменика под бројем 479., — ја мислим, да је писмо то Јаношево *одговор* на писмо Мехмед-бегово о поразу хришћанске војске, коју је краљ Фердинанд послао, а војвода његов Јован Кацијанер повео био г. 1537. против Мехмед-бега, санџака *смедеревског и београдског* и сремског, Хозрев-бега, санџака *врхбосанског*, Џавер-бега, санџака *зворничког*, Мурат-бега, војводе Хозрев-беговог и од скора санџака клишког и т. д., или другим речима, да писмом тим *честита* краљ Јанош побратиму своме Мехмед-бегу Јахијапашићу због тог пораза, односно због те победе турског оружја.

Но најпосле, било писмо то којим му драго поводом писано, од куд оно у зборнику Миклошићеву и где нађе г. Миклошић то писмо краља Јаноша Мехмед-бегу Јахијапашићу Турчину; од куд га преписа г. Миклошић?

На та питања наша не даје нам г. Миклошић никаква одговора те нас је против свога обичаја у погледу тога и она друга два, у почетку овога прилошка поменута, писма, оставио у неизвесности, не казавши, од куд је преписао он та три писма и оно четврто, што је пред тима штампано. Ако је он сва та три писма преписао с оригинала у царској архиви, онда можемо мислити, да она нису ни дошла у руке онима, на које су била управљена, и онда слободно нам је још и даље ићи те мислити и представљати себи, како је морало бити жао краљу Јаношу у Великом Вараду, кад је дознао, да писмо његово од 30. Октобра 1537. без нумере, које је он онако накитио био, није дошло у руке јунаку Мехмед-бегу Јахијапашићу, ком је оно било намењено, већ да је на путу ухваћено и доспело у руке највећем душманину његовом, краљу Фердинанду; и како је тек краљу Фердинанду у Бечу морало бити, кад су му тумачи — а зна се, да је на двору његову било нарочитих српских тумача — протумачили и казали, шта пише у ухваћеном писму краља Јаноша, којег Фердинанд све до год. 1538. није називао и признавао за краља, но га је увек називао сепушким грофом (Zipser Graf) или ердељским војводом или просто *вајдом*, и како се Јанош вајда срдачно радује и искрено честита Мехмед-бегу београдском победу над турским и својим непријатељима?

Но пошто то даље мишљење зависи од неке препоставе, то ћу се оставити тих пустих даљих мишљења и домишљања и то тим пре, што је ипак већ у почетку год. 1538. и баш у граду Великом Вараду дошло до мира између краља Фердинанда I. и краља Јаноша. Нужда закон мења, и нуждом нагоњени погодише се оба угарска краља, односно мудри људи и с једне и с друге стране изнађоше начин, како да оба један покрај другог живити и краљевати могу. Начин се нашао, но то већ засеца у политику, која се мене не тиче; а друго, краљ Јанош, који је 30 октобра 1537. године честитао Мехмед-бегу Јахијапашићу, раскрстио је на скоро са свима за навек († 22. Јула 1540.).

Краљ Јанош даје Мехмед-бегу Јахијапашићу велику титулу називајући га „славним и узможним господаром српске“ земље, санџаком смедеревским, београдским, подунавским, посавским (по)сремским и многих других крајишних градова господарем.“

На латинском писму истога краља Јаноша од 15. Јула 1534., којим препоручује Антонија Врачића, препозита Будимског и свога секретара (којег шиље ad christianissimum Franciae Regem in certis et ar-

duis rebus et negotiis nostris) познатом нам већ *Хозрев-бегу*, гласи адреса: „Spectabili ac Magnifico Domino Huzreffbeg, *Sandchacho Samandrie et Belgradi*. Amico nostro charissimo. (Mon. Hung. hist., Scriptores vol. II. 342.).

Но исти Хозрев бег, санџак смедеревски у писму краљу Фердинанду из Београда у фебруару 1535. (Literae Bassae Nandorabbensis) пише се: „Hussrembegh Dominus Smiderene, Albe Regalis (sic!) Danubij et totius terrae *Siriae* Dominus“ (Gévay: Urkunden etc. ad a. 1535. p. 16.). То је дабогме превод а писмо је за цело писано српским језиком, као што се и из самог почетка писма тога види, где се каже: „Dei gratia et fortuna superum fortunati Cesaris Cesarum Rumaniae, Natoliae, Arabiae, *Agemschoga, Miserschoga* [*аџемскога* (персијскога), мисирскога (египатскога)] etc. те је и она титула Хозревова гласила у оригиналу: „Хусрем бег, санџак смедеревски, београдски, подунавски и господар српски (dominus totius terrae *Serbiae)*, ако оно „Siriae“ не стоји место Sirmiae (господар сремски). Но овде ми немамо посла с Хозрев-бегом већ с *Мехмед бегом Јахијапашићем* и у овом коментару на писмо краља Јаноша треба да се изближе упознамо с тим господаром *српске земље*, с тим Газијом, Мехмедом *Јахијапашићем*. Као што му презиме каже, био је тај Мехмед од рода Јахијапаше (*Jahjapašazade* Muhamed paša, *Jahiogli* Mehemet Baša). Но *Јахијапашић* био је и српским љетописцима познати Санџакбег смедеревски, а од кад је Београд предан Турчину и београдски господар, *Балибег*, за којег Иштванфи у кратко каже: „Praeerat Samandriae *Balibegus, e familia Jahia apud Turcas celebri* oriundus — vir acerrimus“. И тај Балибег (Балилъ бегъ, Балибаша наших летописа) Јахијапашић разбио је године 1515. 6. маја у недељу *Јаноша*, ердељскога војводу, под градом Жрновом (Хавалом), којом је приликом и Бакши (Pakši) Михаило погинуо (Шаф. Л. 83.; Гл. X.). А шта је млади ердељски војвода, потоњи краљ Јанош тражио у српској земљи; и с колико је хиљада војске дошао он, да отима поменути град од Турака, и какво је лукавство употребио речени санџакбег смедеревски, да заплаши војводу угарског те да побегне главом без обзира а војску да му Турци потуку и задобију све топове и бојне справе — о свему том казаће ти потанко толико пута поменути Иштванфи (књ. VI. 53, и 54. стр.) који ће ти и то казати, како су том приликом послужили твоји стари (Thraces, graeci ritus christiani) и помогли Балибегу, да разбије угарску војску. Само што се *времена* тиче, рекао бих, да је Иштванфи опет погрешио, јер док он вели, да војвода Јанош „contractis copiis ad *decem millium* capitum et peditum numerum, *Nonis Julii Danubium trajecit* ac tertiis castris ad *Cavallam seu Sarnonem* pervenit, бележе наши летописи, да је Јанош војвода разбијен а витез Пакши Михаљ — virtutis et fortitudinis eximiae juvenis — погинуо дне 6. маја у недељу. А г. 1515. био је доиста шести мај дан недељни па и познати поп Ђурађ Сремац на страни 71. вели: „solummodo (Hungari) in una camisia in *Maij mense* sedebant in castoribus suis.“

Балибег је с Мустафом санџаком врхбосанским — као што прича Иштванфи на страни 68. — год. 1520.*) заузео Сребрник, Тешањ и Сокол у Босни те тим уништио угарско *сребрничко* банство у Босни, а то је исто учинио он и са банством *Северинским* на Дунаву г. 1524. — и да знаш, како се често год. 1524. и 1525. и 1526. помиње тај Балибег, санџакбег београдски и смедеревски, у писмима папских посланика у Угарској, погледај само у индексу под „Balibeg Bassa Belgradensis“ од зборника „Relationes oratorum Pontificium (Magyarországi pápai követek jelentései 1524.—1526.), које релације пуне први том другога реда илити серије ad „Monumenta Vaticana Historiam Regni Hungariae illustrantia. Budapestini 1884.“

Да је Балибег Јахијапашић и на *Мухачу* био (29. Авг. 1526.), није нужно ни помињати, као ни то, да је он и при освајању сремских градова јако суделовао и господство над сремском покрајином добио: но како је већ године 1526. побољевао, није дуго после боја на Мухачком пољу живио, и он се у Априлу 1527. год. већ као мртав спомиње (Gévay, Urkunden etc. I. 37. 43. 44. 65. 70.) а за санџакбега смедеревског, београдског и господара српске земље дође — брат ли, син ли, синовац ли или братучед Бали-бегу Јахијапашићу, ја ти не умем казати — *Мехмед бег Јахијапашић*, онај исти Мехмед бег, ком је краљ Јанош 30. Октобра 1537. оно писмо писао.

Антоније Гевај, онај исти Gévay, на чији сам се зборник: „Urkunden und Actenstücke zur Geschichte der Verhältnisse zwischen Oesterreich, Ungern und der Pforte im XVI. und XVII. Jahrhundert. Wien. 1840.“ већ толико пута позвао, издао је у Бечу 1841. делце на мађарском језику *о будимским пашама* (A Budai pasák), а О. Антун Кнежевић, Бошњак из Варцара, реда С. О. Фрање Асирскога, издао је лањске године у Сењу књижицу: Carsko-turski namjestnici u Bosni-Ercegovini (godine 1463.—1878.). И да је ко од твог рода, о Србине и српски сине, сличну Гевајевој књижици — јер ова друга О. Антунова не

*) Савремени извори стављају освојење Сребрника и т. д. у годину 1512. (види о том Književnik II. 200.). У инштрументу о миру између Турске и Угарске, год. 1519. склопљеном, већ се Сребрник не спомиње.

вреди баш толико, да би ти могла за углед служити — написао и издао о санџакбезима и пашама смедеревским и београдским од године 1459. до почетка овога века, не бих се морао ја сад толико мучити с Мехмед-бегом Јахијапашићем, већ бих те просто упутио на ту књижицу о господарима српске земље после поменуте 1459. године. Мађари имају, или имали су свога *Антала* Геваја, Бошњаци, специфични Бошњаци имају свога О. *Антуна*, а ми Срби сиротани — и ми Срби имамо свога *Антонија*, и тај српски Антоније доста је писао, и да је хтео, могао је написати још више, но мени није познато, да је он написао што о Али-бегу и брату му Скендер-бегу, о Бали-бегу или о Мехмед-бегу и о Хозрев-бегу, а камо ли да је написао о турским пашама у Смедереву у XV. и о смедеревским и београдским пашама или санџакбезима у XVI. веку, по реду и од прилике макар само онако у кратко, као што је Антал Гевај о турским пашама у Будиму написао. И на таком малом дару били би му благодарни и не би захтевали, уверавамо га, да баш не би захтевали и приморавали га, да продужи, да напише тако што и о санџакбезима београдским у XVII. веку све до бега Карађорђија и до Коџа-Милоша. (Наставиће се.)

БРАНИЧ НАРОДНЕ ТРАДИЦИЈЕ.

НАПИСАО СИНИША.

Кад сам летос моју у „Стражилову“ обједодањену студију: „Народна традиција и непогрјешими историци“ писао, није ми било ни на крај памети, да заметнем кавгу, него сам само подигао глас проти пренаглом обарању онијех успомена, које народ као светињу сматра. Била ми је том приликом на уму и изрека преводиоца Иродотове повјести, г. дра А. Мусића, коју овдје наводим.

„Управо то“ — вели др. А. Мусић — „што је Иродот *без промјене прихватио живу традицију народа,* учинило је дјело његово *непрецјењивом ризницом најзнаменитијих вјести,* које су се, *у облику прича,* сувремеником и *каснијој* старини, не рјетко *и самом приповједачу чиниле измишљотинама, дочим је новије испитивање открило праву вриједност њихову.**)

Шта би било, да Иродот није побиљежио вјерно све оне приче, које је чуо, премда се неке и самом њему учинише невјероватне?

Погубило би се биле све, па новије потомство не би било никако кадро сравњивањем испитивати, што се у оно престаро доба у онијем крајевима догађало.

А да не би народне јелинске традиције у виду народнијех јуначкијех пјесама Илијаде и Одисеје, одакле би ми онако у ситно сазнали били за имена и сјајна дјела оних силених јунака, који но се у оној десетогодишњој борби прославише, па под зидинама Троје изгибоше или се сретно и весело кући вратише или кренуше пут запада, да оснују тамо нове државе?! — Сав тај драгоцјени бисер сачува нам народна традиција: *пјесма* и *прича,* и ја бих рад видјети тога смјелог критичара, који би се усудио њезину врједност за повјесницу порећи или ју са свијем одбацити.

*) Извадак из Иродотове повјести. Увод, написао др. А. Мусић Акад. књиж. Хартмана. Загреб.

Да су слике народне традиције течајем вјекова појетично искићене, зна свак, па и ја, али зна се и то, да им је језгра исторична. А ни с тога, што се налазе у разнијех народа приче — особито оне, које спомињу борбу за ослобођење — наличне једна другој, не смије се њихова истинитост аподиктично побијати, јер је борба за ослобођење почињала скоро свуда *завјером* или *убиством* тирана или његовог сатрапа. Убиство свршује увјек један човјек, а кад тиран падне, диже се свјетина, да збаци са себе јарам. *Посљедица* је борба народа за ослобођење. — Сицилијанска вечерња, завјера и устанак Стевана Доброслава (Војислава) проти Грцима и њиховом намјеснику Теофилу Еротику, и покољ у Црној Гори за владике Данила, што но га у „Горском Вијенцу“ онако лијепо искити владика Петар, швајцарска завјера на Ритлију, налик су једна другој као јаје јајету, па зар нијесу ипак свака за се историчне?

Знам ја, да се, баш као ево сад у нас, и у Нијемаца подигли били неки критичари, да оборе вриједност ове или оне народне приче и пјесме за повјесницу. Да како, да су ударили и на битност Вилхелма Тела. Али за то ипак нема ни данас ни једне, за средње немачке школе написане повјеснице, у којој та прича о Телу није до ижице по народној традицији испричана; у гдјекојима ћеш додуше наћи примједбу: „wird jedoch bezweifelt“, или: „die Ermordung Gesslers durch Tell ist eine Sage ohne kritischen Hintergrund“, и т. д., али многе ју доносе без икакве примједбе; а Мајеров конверзацијони рјечник, о којему се не ће рећи, да га нијесу писали учени људи и стручњаци, каже о Телу у XIV. св. стр. 392. ово: „Ritter Herrmann von Gessler von

Brunegg wurde Vogt der Lande Uri und Schwyz — — — — — — — — — — — — — — — —

Nachdem inzwischen *Gessler von Wilhelm Tells Pfeil gefallen*, ward in der Neujahrsnacht 1308. die Burg Rossberg von Jünglingen genommen, Sarnen aber von Landleuten mit List besetzt . . .“; даље вели на стр. 1119.: „Von Tells weiteren Schicksalen wird berichtet, dass er 1315. in der Schlacht bei Morgarten mitgefochten und 1354. in dem Schächenbache bei Rettung eines Kindes den Tod gefunden habe . . .“ па завршује: „Dürfte auch seine (Tell's) Existenz *nicht in Zweifel zu ziehen sein,* so ist doch seine Lebensgeschichte wohl sehr ausgeschmückt worden“ и т. д.

Зар се ту niјече историчнa битност Вилхелма Тела? —

Док се у Швајцарској показују споменици стари — ма били они и млађи од Телове добе — гдје је Тел са лађе ускочио и гдје је у шупљем сокаку Геслера убио, док се Bürglen дичи као његово рођено мјесто, не ће имена његова истиснути из повјеснице Швајцарске сви критичари свијета, ма да ће свак признати, да је његов чин течајем вјекова појетично искићен.

А тако исто је и са Роландом, па називали га Роланд, Орландо или Хринодланд; док је у Пиренејима *Роландова клисура* (Rolandsbresche), дотле ће се у повјесници његово име спомињати уз Карла великога.

Но шта да се ја угријавам за Тела и Роланда, који су мени страни, кад ево мени теже муке: да помогнем старцу *Југ-Богдану, да смије погледати у очи строгој повјесници!*

„У помоћ, дјецо! у помоћ, синци!
Светит' ме старца свет ви је дуг!“

Ено каже г. др. Падејски: „приче и народне пјесме о матери биједе вечери кнежевој, *о Југ-Богдану, Срђу Злопоглеђу* и др. *не могу историји у очи да погледе.*“

По народној је традицији тај занијекани Југ Богдан таст цара српског кнез-Лазара а отац царице Милице, жене Лазареве.

Милица није могла доћи на свијет без оца, дај дакле да јој га потражимо по српским споменицима. Један љетописац*) каже о пореклу Милице:

Вльканъ же, братъ Стефаноу прьвовѣнчаномоу кралю и Саве, роди сына Дмитра . . . сьи же роди сыны и дщере, Вратислава кнеза, и Вратиславь Вратка кнеза, и Вратко кнезъ Николу жоупана и Милицоу кнегиню и т. д.

По овоме би родослову били савременици:

*) Шафарик: Паматки: сказаніе о срьпскихъ господахъ, стр. 60.

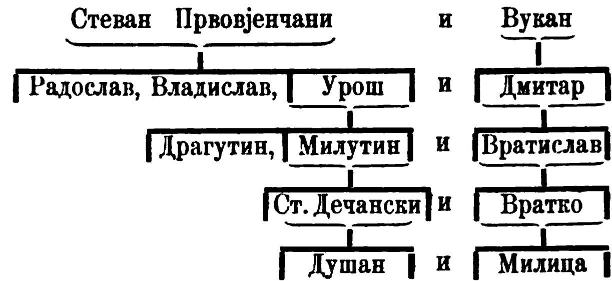

Милица би по томе родослову била вршњакиња Душанова, могла би дакле прије бити мати, него ли жена Лазарева.

Чини се, да је то осјетио и сам тај љетописац, јер одмах за тијем под III. читамо ово:*)

Краля Стефана братъ Вльканъ и егωва прѣвьноука Вратко кнезъ великыи, роди сыны и дщере, ωтъ нихъже бысть Милица кнегиня и т. д.

Овдје нам се јавља Милица као кћи једног *од дјеце* Вратковe т. ј. *унука* овога.

Одавле добијамо савременике:

По овоме родослову *може* бити Милица Лази суђеница, а по горњем не. Питање је, ко је један од онијех, „**отъ нихъже бысть Милица**“, што но га са Н. Н. назначих? *Ви* нам га не можете да кажете, а *ми дилетанти,* што но се држимо народне традиције, велимо, да је то онај Богдан, што но је за Душана био велики жупан измеђ Сера и Вардара *на јужном* пољу тадашње српске царевине, и да је овај, ваљда с тога, што се у освајању тијех *јужнијех* области за Душана прославио, *Југ Богдан.* Да је тај Богдан био у сродству са Немањићи, види се отуда, што га неки историци побркавају са Вратком, Жарком, Дејаном и Синишом, братом Душановијем. Народна традиција дакле не ће бити на рђаву путу, признајући тога Југ-Богдана, сина Вратковa, као оца Милице а таста цара кнез-Лазара.

И Срби ће добро учинити, да се држе народне традиције дотле, док им се друго јасно не докаже, јер Вратко, по сравњивању година, може бити дјед а не отац Миличин.

Можда је љетописац имао какав узрок не писати јасно? — Но о томе послије. (Свршиће се.)

*) Шафарик на истом мјесту, стр. 62,

БРАНИЧ СРПСКОГА ЈЕЗИКА.

ОД ЈОВАНА ЖИВАНОВИЋА.

1.) У Rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika, што га издаје jugoslav. akad. а обрађује П. Будмани, стоји код речи *глодати* ово: Griješkom se čini i inf. i oblici prošloga vremena od osnove sadašnjega vremena. То ће од прилике рећи: *глођати* постао је нехотице и по томе не ваља. А кад се узме, да *глођати* постаје нехотице, онда се мора узети, да је *глодати* постало хотимице. А то заиста не ће бити тако. Па онда, што се држи, да је постало нехотице, држи се, да је погрешно. Ја сам већ више пути казао, да је то мишљење погрешно. *Глодати* је словенски заједнички облик, који у старом словенском језику гласи *глодати,* руски *глодать,* чешки *hlodati,* а *глођати* је нов облик, који је постао на чистом српском земљишту по аналогији презенатске основе. По што презенатски облици гласе *глођем, глођеш,* императив: *глођи,* парт. през. *глођући,* то је у српском језику по аналогији ових облика постао и инфинитив *глођати.* Дакле *глођати* није постао нехотице, није погрешан облик, него је постао по закону аналогије и у Срему никако друкчије и не гласи, него *глођати.* Ако је *глођати* погрешан облик, онда су и од *хотети* погрешни облици *хоћеш, хоће, хоћемо, хоћете.* Али других облика и нема тај глагол у презенту, осим тих. Па тако су већ и у старом словенском језику постали по аналогији другога раздела пете врсте: *хоштеши, хоштетъ, хоштемъ, хоштете.* Тако и од *спати* били би погрешни облици *спим, спиш, спи,* али друкчијих и нема у српском језику, а тако гласе и у старом словенском језику **съплю, съпиши, съпитъ.** Дакле је већ у старом слов. језику прешао тај глагол из пете врсте по аналогији у други раздео треће врсте. Тако би од *ткати* били погрешни облици: *ткам, ткаш, тка,* али се друкчији и не говоре у целом Срему. Од истога глагола *ткати* били би погрешни облици и: *чем, чеш, че, чемо, чете, чу,* али се овако говоре на југу. А најмање се можда говори у српском народу онај презенат од овога глагола, који би најправилнији био према облицима старим словонским **тъкѫ, тъчеши, тъчетъ, тъчемъ, тъчете, тъкѫтъ,** који гласе у српском *чем, чеш, че, чемо, чете, тку.* Кад дакле има у нашем језику таквих речи, који и немају других облика него једино који су постали по аналогији, и кад се ти облици сматрају за правилне, онда се морају сви облици сматрати за правилне, ма да поред њих има и таквих облика, који стоје на заједничкој основи словенској. Ја дакле мислим, да је *глођати* тако исто правилан облик као и *глодати,* јер заиста живи у језику. А све, што живи у језику, то је створио дух народни и мора дакле бити добро. На други рачун иде, који ће се облик употребљавати у књижевном језику. Ја сам то већ више пута казао, да првенство у књижевном језику има онај облик, који стоји на заједничкој основи словенској, од онога облика, који је на чистом земљишту српском постао, другим речима, који је постао по аналогији. *Глођати* је дакле правилан облик као и *глодати,* али у књижевном језику ваља само употребљавати *глодати.*

2.) Госп. П. Будмани пише увек у Rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika „*којијех*“, „*којијем*“. Даничић пак у истом Rječniku, док га је обрађивао, писао је те облике „*којих*“, „*којим*“. На југу се говоре и једни и други облици. Облици *којих, којим* стоје на законима гласовним и одговарају старим словенским облицима *моихъ, моимъ,* а облици *којијех, којијем* постали су аналогијом *тијех, тијем,* који одговарају старим словенским облицима *тѣхъ, тѣмъ.* По моме схваћању правилни су и једни и други облици. како они, који стоје на законима гласовним, тако и они, који постају аналогијом. Али у књижевном језику имају првенство они облици, који стоје на законима гласовним од оних, који постају аналогијом. Дакле у књижевном језику ваља употребљавати *којим, којих,* а не *којијем, којијех.* Између облика *којих, којим* и *којијех, којијем* така је иста разлика, каква је између *глодати* и *глођати.* Као што је облик *глођати* постао по аналогији презенатских облика *глођем, глођеш,* тако су исто и облици *којијех, којијем* постали по аналогији првога раздела прономиналне деклинације *тијех, тијем,* те кад *глођати* не треба употребљавати у књижевном језику српском, онда не треба употребљавати ни облика *којијех, којијем.* За књижеван језик ваља дакле употребљавати оне облике, који стоје на заједничкој словенској основи, који дакле одговарају старим словенским и других словенских језика облицима.

3.) Госп. П. Будмани пише у Rječniku код речи gluh ово: „Komparativ postaje nastavkom *j,* te se *hj* mijenja na *š: gluši* (kod onoga dijela našega naroda što kaže *gluv, j* se mijenja na *lj: gluvlji*). Ја мислим, да ово није коректно казано. Не може се *j* мењати на *љ*, него се по закону асимилације умеће епентеско *л* између лабијалних сугласних и *j.* Некад је гласио и облик *глувји* без *л*, као што видимо код старих дубровачких песника ове облике: *Подунавје, коnје, узглавје, оклоnје, дубје.* А и данас чују се у Херцеговини таки облици без епентескога *л*, н. пр.: *одламјати, сломјен, иросиије, благосивјати, благословјено, куnјен* (вид. Српске нар. приповијетке од

В. Врчевића). Али у свима осталим крајевима српскога народа чује се евфонско или епентеско *л* између лабијалних сугласних и *j*. Ја мислим, да би коректније правило овако гласило: између лабијалних сугласних и *j* умеће се евфонско или епентенско *л*, а не „*j* se mijenja na *lj*“.

4.) У Rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika долази реч galijica, код које се наваћају примери. Тај дакле облик *галијица* служи у Rječniku као савршен облик, ма да се помиње, да стоји у Вукову речнику *галијца*. Питање је овде, који је облик бољи и да ли се говоре оба у народу. Истина наводе се примери, у којима долази облик *галијица*, али ја мислим, да се није требао облик *галијица* узети за главно, под којим се расправља и примери наводе. Ја мислим, да се *галијица* нигде не говори, него *галица*, као што је и у Вукову речнику забележено, само што је код Вука забележено *галијца* по уобичајеном писању са *j*. Вуково *галијца* једнако је *галица*. Ја сам у својој књизи „О српском језику“ на стр. 66. писао и доказивао, да треба писати *Карађорђин, Илин, Марин*, а не *Карађорђијн, Илијн, Маријн*. Па из истих разлога, које сам тамо споменуо, да ваља писати *Илин, Марин*, ваља дакле писати и *галица* место *галијца*, *тепсица* место *тепсијца*, *ћелица* место *ћелијца*. Дакле Вуково *галијца* ништа друго није него наша *галица*. Вук дакле није прибележио, да се где год говори *галијица*, он зна само, да се говори *галијца=галица*. Па и ја мислим, да се не говори *галијица* него *галица*. У свима оваким речима контрахује се *ији* у *и*, као *ту̏рпи̑ца, тѐсти̑ца, ћѐли̑ца, ћу̏пи̑ца, ћу̏рди̑ца, ха̏рти̑ца, чи̏ви̑ца, ку̏ти̑ца, бу̏рги̑ца, ра̏ки̑ца*. Тако се те речи са контрахованим *и̑* изговарају. А да се два *и* контраховало у једно *и*, показује нам јасно акценат дуг, који је на *и̑*. Мени није познато, да се где год ове речи изговарају неконтраховано, као: *турпијица, тестијица, ћелијица, ћупријица, ћурдијица*. Ја мислим, да се ове речи нигде овако неконтраховано не изговарају. Па кад се ове речи не изговарају неконтраховано, онда се и *галица* не изговара неконтраховано *галијица*. Вук је дакле добро забележио *галијца=галица*. А кад се не изговара *галијица*, онда није тако требала та реч ни ући у академијски речник као главно, под којом се расправља и наводе примери. На послетку морамо споменути, да има оваквих речи, код којих се оно *ији* не контрахује, а то су речи, које у *ији* на првом *и* имају акценат н. пр. *змѝјица*.*)

5) У Rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika долази реч *gimnazij*, узета из Шулекова речника. Из овога речника много је што шта непоуздано унето у академијски речник, као што ћу ја доцније показати. Тако је и ова реч *гимназиј* рђаво посрбљена, јер наставка *иј* уз супстантива нема данас у српском језику. Истина Хрвати gimnasium зову *гимназиј*, али то су књижевници дали облик тој речи. Лепше је обличје добила та реч код Срба. Срби зову gimnasium *гимназија*. Наставка *иј*, којим постају супстантива, нема данас у српском језику и он се замењује наставком *ије* или *ија*. Речи с наставком *ијъ* више нема у српском језику, као што су ове у старом словенском језику: **чръвий, продавьчий, гвоздий, мравий, жрѣбий, нетий, Григорий, Георгий, Димитрий**. Све ове речи добијају или наставак *ије* или *ија*. Где које имају и један и други н. пр. *Викентије* и *Викентија, Танасије* и *Танасија*. Речи старе словенске с наставком *чий* у српском имају само наставак *џија*: *хвалџија, рачунџија, сапунџија*. Мени несу познате оваке речи да имају у српском језику наставак *иј*, осим *јуниј* и *јулиј*, па и те речи наши књижевници данас пишу *јун, јул*, осећајући инстиктивно, да је наставак *иј* у српском језику изумрьо. Дакле ми кажемо место чръвий *црв*, место жрѣбий *ждреб*, место мравий *мрав*, место Григорий *Григорије*, па онда кажемо *Викентије* и *Викентија, Тимотије* и *Тимотија*, а супстантива с наставком *иј* није ми познато да има у нашем језику. За то је само добро обличје *гимназија*.

*) Вид. „Основе“ од Ђ. Даничића, стр. 317.

КОВЧЕЖИЋ.

УЗ НАШУ СЛИКУ.

Не варамо се канда, кад тврдимо, да дружина српског народног позоришта не дође међу нас и не оде од нас а да не прикаже Сиглигетијева „*Циганина*“ у преводу Ј. М. Шимића. И никад тај „Циганин“ да дотужи, свагда он у српској публици налази захвалних гледалаца. Што је то тако, заслуга је познатога нашег уметника **Андрије Лукића**, који свог „Живка“ даје скроз и скроз промишљено, оригинално и вешто до најмање ситнице. Ми данас лик његов приказујемо у тој улози и том приликом изјављујемо искрену своју жељу, да би ваљани наш уметник још дуго и много као реван и одличан члан народне позоришне дружине и својим „Циганином“ а и осталим створовима свога труда и мара забављао српску публику и лепа јој уживања прибављао. У то име нека га Бог подржи здрава и чила!

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

Професори др. *Ђорђе Дера* и *Благоје Бранчић*, писци *Мађарско-српског речника*, који је требао бити готов у току ове јесени, јављају, да ће тај речник, са неких невидовних сметња у штампању, које су сада са свим отклоњене, изићи нешто касније, најдаље до наше нове године. Јављајући то својим уписницима, продужују уједно рок уписивању на свој речник до краја ове године по досадашњу му цену т. ј. 3 ф. 50 н. у готову новцу. Доцније ће речник бити много скупљи.

— Вредни преводилац српских приповедака на немачки *Јован Величковић* превео је и штампао до сад три слике из народног живота српског од *П. Адамова*, и то: „*Опет је био данас*“ у 294. бр. „Agr. Zeitung“-а 1887., као што смо саопштили у 19. бр. нашег листа од г. 1887. на стр. 304.; „*Преконоћ*“ у 43. бр.; и „*Сиромах Јоле*“ у 117. бр. Прашке „Politik“-е о. г.

САДРЖАЈ: Прехвала. Спев Андре Гавриловића. — Афродита. (Наставак.) — Прилошци И. Руварца. д) Трилогија. III. Јанош, краљ угарски, честита Мехмед-бегу Јахијапашићу, господару српске земље. (Наставак.) — Бранич народне традиције. Написао Синиша. — Бранич српскога језика. — Ковчежић. Уз нашу слику. (Андрија Лукић у улози Циганина.) — Књижевне белешке.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 43. У НОВОМ САДУ 27. ОКТОБРА 1888. ГОД. IV.

РЕЗИГНАЦИЈА.

Не питај за те боле,
Што душу моју море;
Не питај, какав пако
У крви, срцу, горе!

Ох, одлази, мрачна сени!
Зашто оружаш канџе љуте?
Ја познајем твоје путе,
Тебе шаље дух паклени.

Пуста је душа моја;
Одавна све ми узе:
Надежду, љубав, веру;
Па зар ћеш и те сузе?

Не, немој тугу љуту,
Нека ме она теши;
Зар на том стрмом путу
Срећа се коме смеши?
Кад муња плаховита
Храстове спржи гране,
Ко може да извида
Самртне, тешке ране?

Не, никоме! Па ни томе,
Кога мрачни демон прати
У понору пакленоме
Ти не можеш лека дати!
Иди, иди, мрачна сени,
Зашто пружаш канџе љуте?
Та и нако све је прошло,
Све су наде прекинуте!

Рушчук, октобра 1888. Д. Ј. И.

КАКО ЈЕ ПЉЕВАЛИЦА ИЗЛИЈЕЧИО ФРА-БРНУ.

ПРИЧА СИМО МАТАВУЉ.

(Наставак.)

Некада су слуге јеле у манастиру, али десетак година прије овијех догађаја фратри саградише, за наличјем манастирским, између вигња и коњушнице, кућу за млађе. То је доста пространа зграда, а подијељена је на троје: средина је ограђена ниским зидом, при дну којега је са три стране камени коломат; при четвртој је стијени пећ за хљеб; на сред поплочаног пода налазе се два гвоздена пријеклада, гдје се зими налажу читава бремена дрвâ: са страна су двије клијети; у једној се храни пића, а у другој бијели смок. Цијела се кућа зове нова мађупница, премда би то име доликовало само средњој прегради. У старој мађупници*) суши се сланина зими и по вечери грију се у њој фратри и ђаци. У некадашњем млијечару гњију старе црквене ствари, златоткане хаљине, слике, поломљена кандила итд.

У новој мађупници бјеше овај ред. Јутром послије будионице Балеган оде тамо, гдје су већ на окупу сви. Балеган изнесе из »магазина« ракије и наточи свакоме по чашицу. Млинара и ковача — па и Стипана докле бјеше — допадаше чешће и друга. За тијем, ако је мрсно доба, отвори млијечар, па им даде прегршт сланога скорупа, да зачине пуру; ако ли је посни дан, дадне им здјелицу уља за зачин. Па онда двојици овчара, говедару, двојици возара, двојици коњушара, одреже по пô сомуна јечмена хљеба и прида по шаку сухијех расплашћенијех смокава, или по шаку ми-

*) У прошлим бројевима погрешно је било штампано „млађупница“. Ур.

јешнога сира. То је свакоме храна до мрака. Млинар и ковач готовљаху себи ужину на по се. Вечера им опет бјеше заједничка, а Балеган би с јутра одредио и дао што треба, обично сланине са киселим купусом, а уз пости боба, граха и зелени, кад је има. Вечеру су готовили на пореће, докле не дође Букар, а откад он дође, поче замијењивати свакога у свачем: просто постаде измећар све манастирске чељади. Млађи коњушар, неки Шкељо из Леђевице, докле Стипан бјеше у манастиру, био је прости чистибаша, а сад не хоћаше ни она четири седланика да прочеше, но је Букар тимарио и њих и оно шест товарнијех коња; па је згртао и износио ђубре; метао им; решетао зоб. Једино што би се Шкељо удостојао да му помогне повести коње на појиште: а, као што смо видјели, Бакоња је већ с почетка радо помогао Стипану у томе, те Шкељо бјеше сувишан.

Чим би Букар свршио јутром свој тешки посао у коњушници, спопао би га или Бобан, или Тртак, просто ко га прије уграби. Хајде сад да вуче мјехове у вигњу, да удара великијем маљем, или да растовара и на плећима носи вреће угља, што би возом дошле; па онда у млину да засипље у кошеве, да купи брашно; да у сред зиме гази у воду, ако се што закачило међу кашике, ако је уставу вода понијела, или се јажа затрпала. Кад бијаше помлиоца и поковаоца испреко воде, Букар се некога јада помагао; дали би људи, ко лулу дувана, ко мало мрса, или по који новчић — дали би поштогод људи и ако су се на сав мах ругали глупоме Буковичанину. Али кад Крка нарасте, нема приступа прековођанима, те му ред бјеше работати без зачина. Бобан је запињао вршке сваке вечери, те прије митио чобане, да му их пред зору ваде, а сад је то Букар чинио; ако изнесе који мренић, допао би га један или два, али пастрве не окуси никада. А Бобан је брао лијеп новац од фратара за рибу! А кад Букара не требаху ни млинар ни ковач, онда га одиста требаху возари, да вуче за ланцану тешки сплав, у коме они сједијаху, смијући се и пушећи. Па га требоваху свакога часа Балеган и ђаци, па у вече и чобани. А што је за чудо, колико су му сви досађивали и брецали, он се никад не намрди, нити рече: не ћу! не могу! Но је био презадовољан и у оно мало тренутака, кад би га пустили да предуши, »пио« је из своје луле. »Камо те, Букару!« »Ја? је ли? Ево ме, jà! Пушти ме, вире ти, да испијем по луле!« одговарао је обично.

У полак вечере дошао би опет Балеган да подијели свакоме по чашу половника, Бобану и Тртку по више. Ћаше понекад и који од фратара, понајчешће Срдарина, доћи с њим, да види, нема ли какве потрице, или штете у стоци. Иза тога, у повратку, Балеган би закључао врата на манастиру и кључ предао гвардијану.

Тако је било свакога, осим једнога дана у години — о чему ћемо доцније.

Једне вечери, у јеку зиме, засијала мјесечина кроз омеч, би рекао: прољетна је ноћ! Духовници, више из обичаја но што им бјеше потреба, попосједили мало у старој мађупници, пак се разиђоше. Ђачићи узели међу се Бакоњу, пак, све идући за фратрима, нешто му шапћу, размахују рукама, крсте се. Он се као нешто шчиња; као хоће ли, не ће ли пристати на нешто. Најзад Лис набури уста пут њега, као из презрења, а на то му Бакоња пружи хитро руку, пак се тако исто нагло рукова и са Мачком и са Бујасом, пак претече стрица, да му отвори ћелију, која је најближа мађупници.

— Таа-ко! Уф! Ватрица ме разгријала, па ћу с миста заспати, ка' заклан. Добра ноћ! Добра ноћ свима! вели фра-Брне.

— Добра ноћ! Добра ноћ! здраве се сви.

Седмера врата зашкрипјеше, пак мандели изнутра зазвечаше, пак до мало наста тишина.

Кад мјесец доприје, гдје је мјесто сунцу у ручена доба, повирје крајчићем свога котура иза црквенога крова, те се свјетлост разли по авлији. У тај исти мах Лис отшкрину врата своје ћелије, па погледа пут мјесеца, пак на врх прстâ изађе на тријем, држећи обућу у руци. Пак измиље Мачак, и он бос, и махну руком Лису и пође к њему. Нијесу се ова двојица још ни састали, ето ти Бујаса

— Бештија! Кушмељ од Кушмеља! Ако не изађе, страх ме да нас не просочи! вели љутито Лис.

— То није кадар!... То није кадар!... шапће Мачак. Причекајмо га још мало, исто је рано!...

— Ајдемо прид Наћвареву камару, па ћу се ја и накашљати у нике, ако устриба! рече Бујас.

И сва тројица, држећи обуће у рукама, прођоше, као какве утваре, тријем унаоколо.

Чекали су комад, али у неке шкргну ман-

дал, врата се наелак отворише и Бакоња се промоли, блијед и сав дрхти.

— Не бој се!... Не буди сметен!... Та, шта! Но излази!... Та знаш, да га ни лубарде не би пробудиле у првоме сну! — соколе га другови.

— Ајме мени!... Ајме ти је меника! шапти Бакоња, али пође за њима низа степенице у авлију.

Бујас и Мачак отрчаше пред подрум, гдје бијаху полошке прислоњене дрвене љестве, које они понијеше и исправише уза зид од гробља, што за десетак лаката везује цркву за кујину. Лис шђеде најпрви да се попне, али га устави Бујас.

— Јеси ли при себи? А ди је оно!... знаш?... пак нагну шаком пут уста, да га подсјети на пиће.

На то Лис откаса сâм к подруму, а Бујас истрча као веверица уза љестве, пак узјаха на зид и стаде се обувати. За њим се пропе Мачак, пак Бакоња, те сва три јашући на зиду чекаху Лиса, који се теже успентра, јер ношаше нешто о рамену објешено. Сад она два прва истегоше љестве, пак их преметнуше на другу страну и наслонише на повисок гроб, који је био одмах под зидом. Одиста гроб покојног фра-Фелицијана Фелицијановића, на који је морао попети се и Шкоранца, кад се оно јавио Балегану. Ђаци се, чисто нехотице, зауставише, гледајући неколико редова бијелијех гробова, освијетљених месечином, па онда једанак саставише погледе на најновији и најбјељи гроб, што је завршивао трећи ред.

— Јадни мој, добри Иноценцо! рече Лис, прекрстивши се. Бог да те прости, и ти си више од једном овуда слазио!... Изрецимо барем по једну здраву Марију за његов покој! рече он, пак брзо сађе у гробље.

Другови му, шапћући молитву, стигоше га, па положише љестве врх Фелицијана, пак у трк изађоше из гробља, на коме врата бјеху увијек притворена.

— Сад ода'нимо најприје! рече Лис, кад бијаху на тратини према новој мађупници! А ти, Бакоња, у памет се! Ми, јево овако, чинимо има четри године, кад год Кркà нарасте, те нема ни у млину, ни у вигњу, приковођана... Кад смо оно најприје... знам да је било оне зиме, кад је Стипан доша'...

— Вридни наш Стипан! прекиде га Бујас и уздахну... Онај Срдарина! Онај Срдарина!...

— Остави сад јадиковање! — настави Лис. Дакле, разумиш ли, Бакоња, јево је пета година, да ми тамо иђемо на сило! (Показа му руком пут нове мађупнице, откуда се чула велика граја). Нико то од фратара није наслутија, нити може, а слуге нас не смију одати, јер им није у интересу. Дакле, у памет се!... Не велим, да би ти мога' изневерити нас, али ка' бојим се да Срдар како не нањуши па да те не искуша. Ти знаш, какав је он...

— Не ће мене, крижа ми! поче Бакоња..

— Ма, јопет, још једну рич...

— Ајде прођи се предикања! прекиде Мачак, па крену пут мађупнице. Шта да га ту катекижаш, кад сâм зна да би га нађвар отира, да дозна!

Бујас удари петом у врата. Неко изнутра отвори врата, а од силне свјетлости заблијештише ђацима очи.

— Добро сте дошли! вичу им изнутра. Улазите! Сидајте!

— Баш сте добро дошли, посли толико времена, а још с образом! рече Бобан, који искочи на сусрет и скиде капу.

— Реко' ли ја, да ће они доћи с образом, а? Видите ли!? настави Бобан, примивши од Лиса бурачу вина. Па и Јерковић, соко од сокола! Први пут к намикаре на посило, а Јерковићу? Ама баш липо, ама баш добро! Дакле садак ти заминујеш Чимавицу? Ама је замина баш добра! Добро дошли! Сидајте!...

Њих четири сједоше на коломат, између Тртка и Бобана. Остали: Шкељо, Дундак, Бељан, чобани, говедар, посадили се један до другога, сви на коломату, а од силне јаре заклањаху лице рукама. Наложили бреме клада. А што и не би? Дрвљаник сложен од наслона до вигња, а дрва се не купују, него се посијеку у Лећевици, у манастирском гају, између Госпојина.

— Па како људи? Како се живи, а? пита Лис.

— Вире ми, није лоше, а јето, ако бог подржи, с вама добро! одазва се Шкељо, намигујући другу до себе.

— Баш добро, и липо, и братски, и како баш триба! Поче сладити лукави Тртак. Ми смо сви слуге светога Вране. Оно, да речемо, нисмо сви једнаци, јер ни прсти на руци нису једнаци; нико је мисник, нико дијак, нико, борме, измећар; али, јопет, сви смо један другоме потрибни. Је ли тако, браћо?

— Тако је, тако! заграјаше сви.

— Е, па у то име да сте ми здрави! на-

стави Тртак, примивши бурачу од Бобана, који у тај час предуши. За здравље ови' вридни' дијака и њиове липе младости. Бог им дај, да доживе оно, за чим иђу!

Слуге поустајаше и скидоше капе.

— А у овој прилици триба се ситити још двају њиови' другова, од који' је један у животу, а други је у божјем двору! Дакленка, прид душу и за покој повојна вра-Ловрића!

— Амен! запојаше сви у глас.

— А за здравље Чимавице, ди год бија!

— Живијааа!

Почеше се обређивати.

— Валај нам је јадни Шкоранца од вајде и мртав! рече један чобанин Лису. Промисли, господине дијаче, откад је њега бог узеја, па се јето прочуло, да се диже, не сми ти отада вражи приковођанин амокарце у крађу! Сви можемо спавати без бриге.

— Ка онај, кога је бог благословија и жива и мртва! дода други.

Сад се заврже разговор о свачем, а највише о прошлим сијелима. Сви се с љубављу сјећаху Стипана и његове шале, које почеше повиједати.

— Ма ди вам је Букар? запита Бујас. Ја га залуду тражим очима?

— Јено га тамо у запећку. Он је заспа, има и дви уре. Ану, ану, прикините говор, па ће те чути, како рче! вели Шкељо.

Ућуташе. Заиста ркаше, како не би тројица, да саставе заједно.

— Па да га зовнете! рече Лис.

Говедар га гурну ногом.

— Дижи се!

— Је ли ја? пита Букар

— Ти, магарчино, а да ко је други у твојој кожи? Диг' се, де, одма, зову те дијаци.

Грго се примаче к огњишту, гарав, пепељав и сваке боје, а још разбарушене косе и распас.

Ђаке спопаде смијех.

— Дајте му одма да наздрави! заповједи Лис.

Букар изрече нешто сметено, на нагну бурачом.

— Пиј, пиј, колико год мош! виче му Лис, весео, што ће га опјанити.

Након двадесет гутљаја, Букар предуши, ваљајући својим крупним очима.

— Још! још! вичу ђаци, и ако то не бјеше мило осталијема.

— Грго опет нагну: кљука! кљука! докле се наду као тенац, пак сједе на сред пода и поче пунити лулу.

Сад га сви облијеколише, задијевајући га на стотину начина. А он брбља нешто, брбља, докле му поче запињати језик.

У неке рећи ће му Бобан:

— Ајде, Грго, обађи наслон и шталу, јер је ред да ники од нас то чини, ако ће и сваке дви уре, а ти си најмлађи по служби! Ајде!

— Јел' ја, јел!? тепа Букар. Све ћ' те п'слушати, а-ма-ма све, све при . . н . . ко дан, али с'д, на 'ву уру, ја, а-ја! . . .

— А за што не сад?

— А-ја-јак! Да мене Шк . . шко-ран-ранца . . . ву . . . у . . . у. — Пак одгмиза опет у запећак, гдје онај час захрка.

— Страшљив је ка' коза!

— Ма ћемо му оправити једне ноћи! намигну Бујас на поласку.

Ђаци истим редом и начином вратише се у манастир.

(Наставиће се.)

УСПОМЕНЕ НА ЈУЛИЈАНУ АРСЕНИЈЕВИЋЕВУ.

(РОЂ. 6. ФЕБР. 1868. † 2. СЕПТ. 1888.)

I. Младост.

Хај, јесте ли вид'ли зору како плави?
Јесте л' вид'ли росу на зеленој трави?
Јесте л' вид'ли цветак у пупољку своме?
Или светлост дивну каму бисерноме?
Јесте л' вид'ли тицу, кад рашири крила?
Е, таква је, таква Јулијана била!

Лепа, млада, бајна, врлина је краси!
Расплела је меке и свионе власи
Па весело гледа у звездице мале.
Па весело гледа на жуборне вале,
Па весело гледа, како зора руди,
А песмица мила отме се из груди!

Певала је млада, к'о славуј у лугу,
Певала је радост, певала и тугу,
А глас јој је био тако нежан, мио,
К'о ситан је талас тихо роморио:
„Ох, да сретних дана, да живота цветна!
„Оче, мајко, сејо, ја сам тако сретна!“

II. Чежња.

У слободном часу, кад је жеља мине,
Лагана се мис'о к'о на крилих вине,
На пос'о се тежак целим бићем дала,
Па је дуго, дуго, о свему читала, —
Песма, свирка, то је, што је младу крепи,
О блажено доба! О узоре лепи!

Читала је много, учила се млада,
У томе јој светла почиваше нада!
Умор није знала, ал' је умор свлад'о,
Полако се тело подривало младо!
Ма она се опет над књигом househ наднела,
У мисли се бујне млађана занела!

Гле, песмице ево, што је она створи!
О младости цветној свакареч'ца збори.
Ох, та то је извор њена срца млада,
У њојзи је живот, радост, срећа, нада!
О спомене дивни! О песмицо бајна!
О младости лепа, али — малотрајна!

III. Доброта.

Тиха благост беше на ведром јој лику,
Помагала ј' увек бледу мученику;
„Ох, молим те, мајко, Ох молим те, оче,
„Погледајте оно малено сироче!
„Погледајте оног, што у болу ћути!
„Његови су нади грозно растргнути!

И њена је рука вазда помоћ дала,
И њојзи је млоги рек'о: хвала! хвала!
„Ти си тако добра, — ти си тако мила!"
И она је тада врло срећна била!
Били су јој ведри и весели дани,
Хвалили јој срце млоги сиротани!

IV. Појезија.

Ево песме њене — полетарци млади,
Ево њене тужне, јадне *посмрчади*:

Жеља.

„Тишина свуда већ влада,
„Поноћ ће бити сад!
„Млоги са сузним очима
„Свој живот куне млад!

„Док једни мирно сада
„Сањају слађан сан,
„Други се моле богу:
„Не шаљи, боже, дан!

Читам неку књигу,
После опет пишем!
И то све оставим,
Па само — уздишем!

3. децембра 1887.

Последња јој песма ова, што сад следи,
У њојзи су боли и спомени бледи:

„Зар већ морам оставити,
„Започети рад?
„Зар те морам изгубити,
„Мој животе млад?

„Ох, болести, остави ме,
„Не ломи ми моћ!
„Кад почети пос'о свршим,
„Тад ми можеш доћ'!

„Мен' се живет' сад тек мили!
„Ма да нисам сретна ја!
„Само здравља, боже, дај ми,
„Па ћу имат све и сва!!...

20. фебруара 1888.

Зар у овој песми није боља љута!
Зар то није одјек срца растргнута?...

V. Смрт.

Последње је доба, — последњи су часи,
Млађахни се живот поч'о већ да гаси!
На постељи мекој — у сред тиха стана,
Лежи тешко болна млада Јулијана!
Очи су јој тамне, уста модро-бледа;
На њима се конац живота огледа!

Тужан поглед пао на милу јој нâну,
Дохватила ј' њену руку уздрхтану:
„Где је отац, мајко?" Бледа с' усна миче.
„Ту сам, ћери моја! — јадни отац кличе.
„Где је мила сеја, сунце моје драго!
„Ту сам, болна сејо, моје бесцен-благо!

Скупише се рêдом око болне ћери,
У побожној тузи, у побожној вери...
Пред иконом горе кандиоце мало,
Болано је чедо тихо задрхтало,
На уснама лебде опроштајни гласи...
И млађан се живот за навек угаси...

Београд, 2. септембра 1888. **Љубинко.**

ХАЊА.

ПРИПОВЕТКА ХЕНРИКА ШЕНКЈЕВИЋА

С ПОЉСКОГ ПРЕВЕО РАЈКО.

XI.

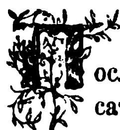

После разговора с оцем, који трајаше око по сата, вратим се у своју собу, ал' нисам већ ни легао. Израчунао сам, да морам бар у четири сата поћи од куће, ако мислим да у пет стигнем до Вахове колебе, елем не имадох још ни три пуна сата времена. Међу тим за мало дође и поп Људевит, да види, нисам ли болестан, после оног махнитог јахања, и да види, јесам ли се пресвукао, јер сам дошао кући мокар као моча. Но мени беше све једно: прокиснути или не прокиснути. Попа наваљиваше на ме, да одмах легнем у постељу, али ја се рашћеретах, па тако прође читав сат.

Причао ми још подробно, шта му је говорио стари Мирза.

Показало се из тога причања, да је Селим учинио просту лудост, али, као што говораше оцу, није знао на ино. Мишљаше, кад један пут уграби Хању, отац неће имати куда, него дати свој благослов, а ми: дати Хању. Изиде и то на видело, да се, после разговора са мном, не само дописивао с Хањом, него се и састао с њом и баш тада је и наговорио да одбегне. Девојчица ако и није била на чисто са последицама тога корака, опирала му се инстинктивно из све снаге; али Селим је салеташе својим молбама и својом љубављу. Изнео јој уз то пред очи то бегство као прост прелаз у Хожеље, после кога би били спојени за увек и срећни. Уверио ју, да ће је после сам одвести натраг к нама, али већ као своју вереницу, да ће мој отац на све пристати, и ја ћу морати пристати, а још више, да ћу се лако утешити Љољом Устжицком. Најзад заклињаше Хању, мољаше и преклињаше. Говораше јој, да би он за њу жртвовао све, па и живот свој; да неће преживети растанка: да ће се утопити, убити или отровати. А за тим јој се баци пред ноге и учини толико, да је девојче на све пристало. Одмах удесише бегство и кренуше из места. Хања се престрашила и сузама га преклињаше, да се врати: али он не хтеде, јер, као што оцу говораше, заборавио беше онда на цео свет.

Тако приповедаше попу Људевиту стари Мирза, а приповедаше му можда и за то, да га увери, да, ако се и усудио Селим на тај луди корак, усудио се ипак у доброј намери. Имајући све то на уму, поп Људевит се не љућаше као отац, кога је разјарила незахвалност Хањина. По мишљењу попа Људевита, Хања не беше незахвална, беше само заведена грешном, „светском" љубављу. За то подели попа и мени неколико моралних поука о светским осећајима, али ја ни најмање не узимах за зло Хањи, што јој љубав беше светска, само бих живот свој дао за то, да буде друкчије управљена. Према Хањи осећах највеће милосрђе, а уз то ми беше већ тако срцу прирасла, да, кад бих је хтео откинути, морао бих зар срце раскинути. Замолих још попа, да се заузме за њу код оца и да му разјасни њен поступак тако исто, као што га је мени разјаснио, за тим се опростим с њом, јер хтедох да останем сам.

Кад изиде попа, скинем са зида ону славну, стару сабљу, коју ми отац дарова, и пиштоље, да приредим све за јутрашњи сукоб. О том сукобу не имадох до јако ни каде, ни воље да размишљам. Хтедох да се бијем на живот и смрт: па то је све. Бејах уверен, да ме Селим неће преварити. Отарем пажљиво сабљу меком ватом, на широкој плавој оштрици не беше ни најмање шкрботине, и ако јој беше већ две стотине година, и ако се насекла, у своје време, шлемова и панцира и напила много крви шведске, татарске и турске. Златни натпис: „Исус, Марија!" блисташе јасно на њој; огледах оштрицу: танка беше као нит свилене лептирице; плави туркуси на балчаку као да се осмехују, као да моле руку да их ухвати и завитла.

Кад сврших са сабљом, латих се пиштоља, јер не знађах, какво ће оружје Селим изабрати; натопим зејтином вату и платнене крпице за танад, па онда обадва пажљиво набијем. Већ је свитало. Беше трећи сат. Кад сврших посао, бацим се на фотељу, па станем размишљати. И тако премишљајући о том догађају и о оном, што ми је поп Људевит приповедао, све се боље уверавах, да сам свему, што се год догодило, и сам доста крив. Питах себе, јесам ли, као што треба, испунио туторске дужности, које ми повери стари Миколај и одговорих: не. Да ли мишљах само на Хању, не на себе? одговорих: не! До кога ми је највише стало у тој целој ствари? Просто до мене самога. Па још Хања, то умиљато, без обране створење, беше међу нама, као голубица у гнезду грабљивих птица. Не могох угушити у себи оне ужасно гадне помисли, да смо је ја и Селим кидали међу собом, као примамљив плен, а у тој борби, где је грабљивцима највише стало до себе, највише трпљаше она, која најмање беше крива. Ето за који сат ћемо поделити за њу последњи мегдан. Гадне, тешке беху те мисли. Показало се, да цео тај наш племићски свет беше сувише суров за Хању. Мајке моје, на несрећу, не беше одавна код куће, а ми

мушкарци имађасмо незграпне руке, па повредисмо тај нежни цвет, што га судбина баци међу нас. Кривица падаше на целу нашу кућу и ту кривицу ваљаде спрати мојом крвљу, или Селимовом.

Бејах спреман и на једно и на друго.

У то поче дневна светлост све јаче и јаче провиривати кроз моје прозоре. Испред прозора стадоше цвркутати ласте, да поздраве рану зору. Угасих свећу, што гораше на столу: беше већ доста видно. На домаћем сату у дворани изби јасно полак четири. „Но! сад је време!“ помислим у себи и заогрнувши кабаницу преко леђа, да сакријем оружје, ако би ме ко срео, изидем из собе.

Пролазећи мимо кућу, опазим да су врата од главног предсобља, која преко ноћ затвараху о железне лавовске чељусти, већ у велико отворена. Јемачно је неко изишао из куће, морадох се дакле добро узети на ум, да се с њим не састанем. Шуњајући се лагано, крај дворишта, липовој алеји, обзирах се пажљиво на све стране, али ми се чињаше, да све, у наоколо, још мирно спава. Истом у алеји подигох смело главу, сигуран, да ме из куће већ нико неће опазити. Јутро, после јучерање буре, беше ведро и лепо. У алеји ме чисто занесе медени мирис росних липа. Скренем на лево, ковачници, воденици и гробљу, јер онуда ми ваљаде ићи, да дођем до Вахове колебе. Под утицајем свежа јутра и погоде нестаде без трага и сна и умора. Чисто се осоколих, а нека слутња у срцу говораше ми, да ћу ја победити у тој борби, која ће се за који час заметнути. Селим је, до душе, гађао из пиштоља као мајстор, али нисам ни ја горе гађао: на сабљи ме, истина, надмашивао вештином, али за то ја бејах много јачи од њега, толико јачи, да је једва могао издржати на сабљи моје ударце. „На послетку, како било, мишљах у себи: то је крај, па ако се не развеже, оно ће се расећи тај гордијев чвор, који ме већ тако давно стеже и гуши.“ А уз то је Селим, у доброј или рђавој намери, учинио велику кривду Хањи, мора дакле за ту кривду искихати.

Размишљајући тако, стигох до рибњака. Из ваздуха падаше магла и пара на воду. Свитање обоји сјајно огледало на рибњаку небеском румењу. Рано јутро истом се рађаше; ваздух беше све провиднији и беше свуда широм свеже и погодно и рујно и тихо; само из шевара долажаше ми до ушију квакање дивљих патака. Бејах већ близу уставе и моста, кад ал' наједаред застадох, као укопан.

На мосту стајаше мој отац; забацио руке за леђа, а у рукама му угашена лула; стајаше наслоњен на ограду од моста и гледаше замишљено на воду и рану зору. Јемачно не могаше ни он заспати, као ни ја, па изиде, да се надише јутарњег ваздуха, а можда и да прегледи којегде по господарству.

Не могох га одмах спазити, јер сам ишао страном, а не путем, а уз то ми и врбе заслањаху ограду од моста; не бејах ипак даље од десет корака. Сакријем се за врбу, не знајући ни сам, шта сад да радим.

Али отац нит' се миче нит' помиче. Погледах га: на лицу му се огледаше брига и неиспаваност. Прелеташе очима по рибњаку и мрмљаше јутарњу молитву. Са свим чисто ми допрло до ушију:

„Здрава Марија, милости пуна, Господ с тобом!“ Одатле поче тихо шапутати, а за тим опет гласно:

„И благословен плод утробе твоје. Амин.

Досадило ми тако стајати за врбом и наумим да се украдем преко моста. То ми беше лако, јер отац беше окренут води, а осим тога, као што већ споменух, беше наглув, јер је још као војник оглувио од силне рике топовске. Ступајући пажљиво, стадох прелазити преко моста, да се дочепам врба с ону страну, ал', на несрећу, даске беху рђаво понамештане, па једна залупкара, а отац се осврну:

— Шта ти ту радиш? — запита.

Поцрвеним као рак.

— Идем да се прођем, оче, само да се прођем.

Али отац ми приђе и, одгрнув мало кабаницу, којом се брижљиво увих, показа на сабљу и пиштоље, па рече:

— А шта је то?

Не беше куда: ваљало је признати.

— Е па да ти све кажем — рекох — идем да се бијем с Мирзом.

Мишљах, да ће отац планути гневом, али, на моје чудо, не плану, само запита:

— Ко је кога позвао?

— Ја њега.

— Без питања, без очина знања?

— Позвах га јуче, у Устжици, одмах после потере. Не могох те, оче, ни за што питати а, на послетку, бојах се да ћеш ми забранити.

— И погодио си. Враћај се кући. Остави све то мени.

Срце ми се стеже тако бо̂но и очајно, као никада дотле.

— Оче — рекох — заклињем те свим, што ти је свето, успоменом дедином, не брани ми да се бијем с Татарином. Сећам се, како си ме звао демократом и љутио се на ме због тога. Ето сад сам увидео, да тече у мени крв дедина и твоја. Оче, он је учинио криво Хањи! па зар да му се то опрости? Нека не кажу људи, да је наш род допустио, да се учини кривда сироти и да је није осветио. Ја сам врло крив: ја је љубљах, а теби не рекох о том ни

речи, ал' ти се заклињем, све да је не љубим, ради тога, што је сирота, дома нашег ради и имена нашега ради учинио бих то исто, што сада чиним. Савест ми вели, да је то племенито — и ти ми, оче, нећеш то порећи; па кад је тако, онда не верујем, да ћеш ми ти бранити, да будем племенит: ја не верујем, оче, не верујем! Оче! сети се, Хања је окаљана, а ја сам позвао, ја сам задао реч. Знам, мекше и пријазније: узнесе очи горе и тешка, крупна суза, права очинска суза, кану ми на чело! Тешко се бораше сам са собом, јер бејах зеница његова ока и љубљаше ме више свега на свету, па се бојаше за ме, али најзад сагне седу главу и рече тихим, једва чујним гласом:

— Нека те води бог отаца твојих, иди, сине, иди, да се бијеш с Татарином.

Милка Гргурова.

да сам још млад, ал' зар младић нема исто тако поштења и части, као и зрео човек? Ја сам позвао, дао реч, а ти си ме толико пута учио, да је част први закон племићски. Ја сам задао реч, оче. Хањи је учињено криво, на нашем дому је љага и ја дадох реч. Оче! оче!

И притиснувши му усне на руку, расплаках се као мало дете; мољах и преклињах оца: и све што му више говорах, постајаше му сурово лице све

Падосмо један другом у загрљај. Отац ме притиште к себи и дуго, дуго ме држаше на својим грудима.

После ипак дође к себи од узбуђења, па ми рече чврсто и веселије:

— А ти сад удри, сине, да се до неба чује!

Пољубих га у руку, а он ће:

— На сабље, или на пиштоље?

— Он бира.

— А сведоци?

— Без сведока. Ја верујем њему, а он мени. Шта ће нам сведоци, оче?

И опет му се обесих о врат, јер беше време да идем.

Одмакнувши за једну дуж, осврнух се: отац стајаше још на мосту и благосиљаше ме из далека светим крстом. Први зраци сунца падоше на високи му стас, па га опточише као неким светлим кругом. И тако у светлости, подигнутих руку, дође ми тај седи ветеран, као стари орао, који благосиља из далека своје тиче, шиљући га крилата небу под облаке у живот, који му и самом некад најмилији беше.

Ах! срце ми тада беше тако гракнуло, толико беше у мене поуздања, вере и жара, чини ми се, кад би не један, него десет Селима чекало ме код Вахове колебе, сву бих десеторицу одмах позвао, да се огледамо.

Најзад стигох до колебе. Селим ме чекаше на крај шуме. Признајем: кад га смотрих, осетих у срцу нешто онако, што осећа курјак, кад гледа на свој плен. Погледасмо један другоме у очи грозно, радознало. Селим се променио за та два дана; дође ми мршав и ружан, а можда се мени само тако чињаше, да је гадан: очи му се грозничаво сијаху, уснице дрхтаху.

Пођосмо обојица одмах дубље у шуму, ал' целим путем не проговорисмо ни речи. Најзад, нашавши мали пропланак у борику, застадох и рекох:

— Ту ћемо. Пристајеш ли?

Климну главом и поче раскопчавати сурдут, да га скине за двобој.

— Бирај! — рекох, показујући му пиштоље и сабљу.

Показа на сабљу, јер њу понесе са собом: турску, криву дамаскињу.

Дотле ја збацих сурдут: поће и он да то учини, ал' најпре извади из џепа писмо.

— Ако погинем, молим те, предај то госпођици Хањи.

— Не примам.

— Нису никакве тајне, него објашњења.

— Добро, дај амо!

Разговарајући тако, засукасмо рукаве до кошуља. Сад ми истом поче срце живље куцати. Најзад Селим зграби за балчак; исправи се, намести се борачки, изазивачки, поносито и држећи сабљу водоравно више главе, рече у кратко:

— Готов сам.

Наместих се и ја исто тако, па наслоних сабљу на његову сабљу.

— Јеси ли?

— Јесам.

— Почнимо.

Насрнух одмах на њега тако силно, да је морао устукнути неколико корака, а уз то једва могаше издржати на сабљи моје ударце; ипак на сваки ударац одговараше ударцем тако брзо, да се ударац и одговор разлегаху скоро у исти мах. Румен га обли по лицу; ноздрве се раширише, очи искочише косо по татарски и стадоше сипати муње. Неко време могаше се чути само звека челичних оштрица и звиждање наших груди при дисању. Селим за час увиде, да мора подлећи, ако борба дуже устраје, јер ће га изневерити и снага и плућа. Крупне капље зноја искочише му већ по челу, а при дисању све већма хрипаше. Ал' тада га истом и обузе неко беснило, као убојна махнитост. Од кретања му се разбарушила коса, па пала по челу, а у отвореним устима светлуцаху бели, стиснути зуби. Рекао би, пробудила се у њему и подивљала татарска природа, осећајући сабљу у руци и њушећи крв пред собом. Па ипак беше у мене превага: исто беснило, а више снаге! Већ једном не издржа ударца и крв му бризну из левог рамена; после неколико секунада крзну га опет баш вршак моје сабље по челу. Страшан беше у тај мах с том црвеном пругом од крви, која беше у полак помешана са знојем и тецијаше низ лице на уста и браду. Чињаше се, да га то успаљује. Прискакиваше к мени и одскакиваше, као рањен тигар. Врх његове сабље вио се страшном брзином огњена грома око моје главе, рамена и груди. Тешком муком одбијах те махните ударце, тим пре, што сам више мислио на то, да их сам задајем. Кашто дотерамо један до другога тако близу, да нам скоро груди ударе у груди. Наједаред Селим одскочи, сабља звижну око мојих слепих очију; али одбих је тако силно, да Селимова глава остаде, за час, не заклоњена; измерих ударац, који би је могао расцепити на двоје и.... као да ме гром удари наједаред у лубању; вриснух: „Исусе, Марија!“ сабља ми испаде из руке и, као муњом шинут, падох лицем на земљу.

(Свршиће се.)

ПРИЛОШЦИ И. РУВАРЦА.

д., Трилогија.

III. Јанош, краљ угарски, честита Мехмед-бегу Јахијапашићу, господару српске земље.

(Наставак.)

Лепо је, што знаш, Србине и српски сине, ко је био и какав је јунак био твој Змај-Деспот Вук и Деспот Јован од Купиника и браћа Јакшићи од Нађлака и Милош Биомушевић у равном Банату и Дели-Радич Божић и Павао Бакић од Лака, који, служећи краљу угарском и круни угарској, прославише се понајвише у бојевима с Турци и по Босни и у српској земљи, на Сави и на Дунаву, по Срему, Бачкој и по Банату, у Ердељу и у прекодравским земљама. И како само да се не поносиш, Србине, кад се сетиш само, шта се о јунаку првопоменутом рекло у већу млетачком дне 25. Августа 1478. год. „Magnum est nomen — рекло се — et reputatio apud Turchos, et item magna est virtus in re militari despoti Vuchi Servie;“ и шта је о поменутом на крају Павлу Бакићу пропалатин и историк угарски Никола Иштванфи, испричавши, како је он у боју код Иванке танетом у главу згођен пао, изрекао. „Baquitij caede divulgata — написао је он — cui nemo inter omnes nostrarum copiarum duces, militari sollertia ac ingentis animi fortitudine erat conferendus magnus timor totis castris incussus est, quando nemo jam superesset, quo ductante, dimicanteque, victoria de Turcis speranda esset.“

Да се смрћу Павла Бакића са свим расуо остатак хришћанске војске, то и Таде Смичиклас у II. делу повести хрватске на страни 35. каже, само је то мука, што г. Тадија још нешто каже, што до данас не каза нико. Г. Таде Смичиклас каже танкогласовито, да је Павао Бакић Хрват био — но о том ћемо се разговарати с тим похрваћеним „Влахом“ из Жумберка после, јер још није дошао на ред Павао Бакић, већ је на реду Мехмед бег Јахијапашић, који је главу Бакићеву с Лодроновом и Магеровом главом, са зарођеним јунацима и драгоценијим пленом послао на дар цару Сулејману. — Шта сам оно хтео рећи? Да, хтедох ти напоменути, драги читаоче, да је лепо знати и паметовати јунаке своје и њихова јуначка дела и крваве бојеве и мејдане с Турци, али уз то да се треба упознати и с крајишким санџакбезима и пашама и војводама турским, који су опремали и предводили турске чете и ордије и који су понајвише раширили турско господство на овој страни, *служећи се у том ширењу турског господства и мишицама и умом људи твога рода и твога потлаченога народа.* Па зар то није трагично? И зар нисам имао право, што сам ова три прилошка трилогијом назвао? Србин Дмитар из Ковина и његова остарела мајка; — Србин Јован цар, који, молећи угарску господу, да престану војевати на њ, зове их и позива, да заједнички терају Турке из Срема; Србин Павао Бакић на једној, и Јанош краљ, старином Бошњак, и Хозрев бег и Мехмед бег Јахијапашић, санџакбези Београдски, и Крста Франкапан — но немој захтевати, јер не могу даље, не могу „infandos renovare dolores!“ — не даље, већ натраг, јер мени приложнику не приличи увијати се у патос и патетичним узвицима повода дати озбиљним и трезним читаоцима, да могу помислити, да их зато толико заводим и оне лико питам и 'нако узвикујем, што не знам ништа да кажем о Мехмед-беху Јахијапашићу, а хтео бих да што то и о њему, ком је Јанош краљ оно писмо наменио, напишем. Истина је цела, да ја о Мехмед-бегу Јахијапашићу врло мало знам, но срећа наша, што поменути горе Антал Гевај зна о њему више, и он, помињући у поменутој већ књижици на стр. 6. као *трећег* пашу у Будиму тог нашег Мехмеда Јахијапашића (Jahjapasazade Muhammed pasa) пише о њему од речи до речи овако:

„Bodoni bég (Pecsevi, 11b.) 1527-ben vég-szendrei (Radosics Balás Rauber Kristóf lájbaki püspökhöz; Buda, aprilis' 16-d. 1527.), 1534-ben aprilis' elején moreai (Pecsevi, 58-b.) bégnek neveztetik; 1542-ben september 2-dikán anatoliai pasává tétetik (Lutfi 93-b.); egynéhany nap múlva nyugodalomra bocsáttatik; 1543-ban május 16-dikban budai pasának neveztetik (Szinan csaus, 55-a); 1548-ban hihetőképen januárius' vége felé meghal.“

С дипломатском тачношћу исписао сам ти, драги читаоче, место то из књижице, коју сам пре десетак година, и сам не знам зашто, у некој антикварској књижари купио; aber frage nur nicht wie!“ Не питај, колике ме је муке стало, док сам само то место исписао и не чекај, да ти ја протумачим и коментаришем то место, тај сумарни исказ о прелазењу Мехмед-бега Јахијапашића из једног санџака те у други, из једног пашалука у други пашалук, док није дошао за пашу у Будим, где се смирио и умрьо у почетку године 1548. Ето ти твога Антонија, па кад није хтео да потпуно одговори имену свом и да напише кратке бијографије турских санџакбегова у српској земљи, а он нек бар сада протумачи и нек нама, који не разумемо мађарски, каже, шта је пре четрдесет и толико година нацртао Антал Гевај о Мехмеду Јахијапашићу, да и ми знамо и не тумарамо. Но међутим, док љу-

бав не покрене Антонија на дело то духовне милости, нек мени буде слободно натуцати. Знао сам и поменуо сам већ, да је г. 1527. на место Бали-бега Јахијапашића, који се с пролећа те године преставио, постављен за санџак-бега смедеревског и београдског Мехмед Јахијапашић, али нисам знао, да је он пред тим био *видински* санџак бег (bodoni bég), као што турски повесничар Печеви и по њему Антал Геваj пишу. С позивом на истог Печевију вели исти Антал, да је Мехмед Јахијапашић г. 1534. у Априлу месецу постављен муријским санџак-бегом (moreai begnek), али Геваj не помиње, да се он отуд опет вратио у Београд год. 1536., а свакако морао се он отуд вратити и опет бити господар српске земље и санџак смедеревски и београдски и сремски и т. д., јер како би иначе могао у Септембру дочекати хришћанску војску у утврђеном логору код Осека и после заокупити, расути и уништити ту војску код Иванке дне 12. Окт. **1537.** и тако „sine sanguine suorum tanta potitus victoria — као што Иштванфи пише — effuse laetus in eadem planicie sub praetoriano tabernaculo eam noctem transegit, divisitque suis munera, prout cujusvis merita ferebant“ — и после јавити за ту своју победу побратиму своме, краљу Јаношу у Великом Вараду?

Но осим тога ево шта је познати Аловиз (Aloysius) Грити писао под 5. Мартом 1534. (Gévay, Urkunden etc. ad a. 1534. p. 118.) Веспазијану Задранину. „Novum Bassam Bosnae, qui *Mechmetbeg Michalogli**) vocatur — писао је Грити — suo auxilio et favore in eum Sanzachatum positum esse, — facta est enim mutatio trium Sanzachorum. Prima est, quod Hussrefbeg, primus Bassa Bosne, in locum *Mechmetibegi, Sanzachi Albae graecae,* et iste Mechmetbeg in Graeciam in sanzachatum istius Mechmetbeg Michalogli, qui nunc Bassa bosnensis est, successit“, а то ће рећи: почетком г. 1534. премештен је Мехмед бег Јахијапашић у Грчку (Мурeју) а на његово место дошао је у Београд Хозрев или Хузрев бег из Босне, а босанским пашом постављен је Мехмед бег Михаљогли, који је пре тога био санџак муријски или грчки. Но кад овај Мехмед бег Михаљогли год. 1536. у Босни умре, повраћен је Хозрев бег опет у Босну а Мехмед бег Јахијапашић врати се из Грчке опет у Београд, о чем пише из Беча дне 12. априла 1536. помепути Веспазијан Задранин, како је у Пешти од Турака чуо, да је *Мехмедбег,* qual prima era Sanzacho de Belgrado, e *stato remesso dal Imperador suo nel Sanzachato de Belgrado, et oltra de questo creato Capitanio generale de tutta la Ongaria con commissione di pigliarla* (Gévay, Urkunden etc. ad a. 1536. p. 105.).

Мехмед бег Јахијапашић враћен је не само г. 1536. из грчке у српску земљу, већ је именован и ђенералним капитаном или заповедником турске војске на крајини угарској и наложено му је, да пљени и пустоши угарску а нарочито хрватску и словинску земљу, што је он с поменутим босанским Хозрев-бегом одмах и још исте те 1536. г. отпочео.

*) Краљ Фердинанд I. у писму цару Сулејману пише тога Мехмед-бега „Mechmetbeg Mihalbekowith“ (Михал-беговић).

(Наставиће се.)

БРАНИЧ НАРОДНЕ ТРАДИЦИЈЕ.

НАПИСАО СИНИША.

(Свршетак.)

Што се тиче питања, је ли био *старији* Никола Горски (de Gara) зет Лазарев, то сам ја црпио моје податке из Мајкова.[1]) — Рачки додуше у својој расправи: „Покрет на славенском југу“,[2]) нагађа, позивом на codex diplom. Fejér-а, да је зет Лазарев био *млађи* Никола, али се из оног уломка, што но га Рачки наведе, то не може разабрати, а на другом мјесту каже сам Рачки о Fejér-у: „у опће Фејеров codex diplomaticus с критичког гледишта је *веома кукаван*“.[3]) Ја сам се дакле с разлога, које у мојој реченој студији наведох, волио држати Мајкова, него Рачкова *кукавног* Фејéра.

Да се Шишман *прије смрти старијег* Николе спомиње као зет Лазарев, ја још нијесам нигдје читао, те молим, да ми се каже тај извор, да се и ја увјерим.

А ја ћу ево да наведем, одакле сам црпио. То је књига: Geschichte des südöstlichen Europa unter der Herrschaft der Roemer und Türken von J. B. Schels. Wien 1827. Овај Шелс био је као ц. кр. капетан и мајор уредник часописа: „Oesterreichische Militair-Zeitschrift“ у Бечу (чини ми се, од год. 1820. овамо) кроз више година. За њега је тај Militair-Zeitschrift био узор војене литерарне публицистике. Њему је било на расположењу и војена архива (Kriegs-Archiv) и дворска библиотека у Бечу, а радња његова свједочи, да је и једну и другу приљежно прогледао. У реченом Zeitschrift-у је Шелс описао и српски устанак под Карађорђем и борбу

[1]) Историја српског народа; превод Даничићев, стр. 83.
[2]) Рад југослав. акад. 3. стр. 88.
[3]) Рад југослав. акад. 3. стр. 137.

Срба од год. 1804. до год. 1813. са политичног и војеног гледишта боље него и један Нијемац. За то ми се и чинило, да га могу као аутора сматрати, и то тијем више, јер се не угријава ни за једну странку, него само хладнокрвно факта биљежи и критикује.

Тај Шелс пише у поменутој историји југоистока Јевропе у II. књизи на страни 546. ово: „Der serbische Kaiser oder Fürst Lazar fasste 1387. den Entschluss, sich der Abhängigkeit, in welche ihn der Vertrag mit dem Sultan geführt, zu entziehen, zahlte demselben den verfallenen Tribut nicht mehr und gab ihm keine Hilfstruppen. Die Könige Sigmund von Ungarn und Twardko von Bosnien — — — den Georg Straschimir Balza — — — und Castriotto — — — forderte er zur Theilnahme auf, und ***den König Sisman von Bulgarien gewann er, indem er denselben mit einer Tochter vermälte.***“ У колико ја њемачки разумијем, каже овај писац, да је Лазар год. 1387., кад је наканио, да султану откаже васалство, Шишману дао кћер, да га придобије у савез са собом. А будући да је Шишман тада већ био удовац и близо педесетој години старости, слободно је помислити, да је за њ прије пристајала удовица Николина а кћи Лазарева, него млада дјевојка.

Сад још нешто. Наши калуђерски љетописи — бар они, које сам ја читао — не само да не спомињу Југ-Богдана, Срђу Злопоглеђу и Страхињ-бана, као ни многе друге, нашијем критичарма *дубијовне* особе, него они не спомињу нигдје ни јунака над јунацима *Милоша Обилића,* а овога ваљда не смије ни најпакоснији критичар да баци за плот.

Ево да прођемо кроз неке љетописе. Један [1]) прича: **кнеѕь Лаѕарь с моуратомь бравь се на косовоу, обои падають тамо** —

Други:[2]) **бывшоу же сьнтію и сьраженію на полю глаголемомь косовоу, тоу падѣть онь неѵьстнкій царь (моурать) посредѣ раѕбоя мрьтвь — тоу бысть сынь юго бaюѕнть главоу юмоу ѡтсекь** (sic!)

Трећи:[3]) **вь лѣто ҂ѕѡчѕ** (6897=1389) **бысть сьинтіе и сьраженіе на косовоу, тоу погибе царь моурать и кнеѕь Лаѕарь** — — — а ни један од тијех „*преподобнихь отьць нашихь*“ ни словцем не спомиње, да је *Милош Обилић Мурата још прије битке пробуразио,* него шта више *лаже* један, да му је Бајазид главу одсјекао!

Јуначко дјело Милошево морадосмо ми из другијех аутора и из народне традиције научити.

Man merkt die Absicht und wird verstimmt, рекао би Нијемац.

Ја сам већ у студији о народној традицији напоменуо, како су манастири, у којима су писани наши љетописи од XV. вијека овамо, били под уплившом племена Бранковића, које их је или подигло, или — јер су од *њега само* могли очекивати богате *записе* и *прилоге.*

Зар је чудо, да су љетописци тијех манастира упињали се из петнијех жила, да све уклоне, што би могло нахудити слави дома Бранковића? А будући да је Обилић био противник Бранковићев, *морало* се његово свијетло име муком премучати, да не баци у таму имена Бранковића! — А будући да се Обилић није могао муком пријећи, као зет Лазарев, ваљало је записати, да је Лазар имао *само пет* кћери,[1]) па их све поудао, а да за Милоша не остане ни једна, те тако да о њему ни говора не треба, као да га није ни било![2])

Ако дакле Шишман није узео удовицу Николе Горског, него дјевојку, кћер Лазареву, као што наши критичари тврде, ко нам јамчи, да ти наши честити љетописци — међу којима је један рођени Бранковић (Владика Максим) — нијесу par ordre du Moufti *хотимице изоставили из броја кћери Лазаревијех Милошеву Вукосаву,* само да не морају споменути Милоша и успоредити га као пашанца са Вуком? Јер ако је Вук Бранковић и могао сваком другом пашанцу — с нешто мало безобразлука — у очи да погледи, морао је ипак, чим Милош преда њ стане, *ником поникнути.* За то нема за Милоша мјеста у тијем љетописима ни као зета Лазарева ни као оног највећег јунака, који је нанешену му љагу са образа опрао крвљу српскога крвника Мурата у средини силне турске војске, унапријед добро знајући, да то гигантско подузеће и његову главу иште!

Па кад премучати могоше Милоша, зар је чудо, да су премучали и Југ-Богдана, таста и *приврженика* Лазарева, и остале *јунаке,* који су уз Лазара умјели погинути за крст часни и слободу златну, дочим је Вук гледао, само да спасе своју главу или, pardon! да спасе *бјегством* живот од 12.000 српскијех војника на Косову, што му неки „*патријоти*“ у заслугу урачунаше!

Ја сам ове љетописце небројено пута читао, али се нијесам никада био кадар отрести чувства, да су они — нарочито онај, што но га Шафарик приписује владици Максиму — *и истог Лазара у неколико сматрали као неки уљувак у дому Немањину.*

Тај владика Максим Бранковић, или, како се

---

[1]) Шаф. Паматки. Сказаніе о госп. сръпскых. Стр. 62.

[2]) На истом мјесту, стр. 72.

[3]) На истом мјесту, стр. 74.

[1]) Владика Максим спомиње само *двије: Мару* Вукову и *Деспину* Бајазитову. Види Шафарик Пам. скав. о сръпских господахъ, стр. 62., врста 10. и 29.

[2]) И само да их брже разудају, даје један Бајазиду *Деспину* а други *Оливеру.* Види горенаведене споменике Шафарикове.

прије, но што се покалуђери, звао: деспот Ђурађ, син мајке Ангелине, пише овако: »**Кратко кнеζь великыи роди сыны и дщеры, ѡть ныхже бысть Милица кнегиня, иже нареѵена бысть Єѵгеніа монахіа. роди .г. сыны:**[1]) **стефана деспота и влька и лаζара и мароѵ. Мара нын Влька Бранковнћа, ѡть югоже гюргь деспоть и лаζар и грьгоѵрь** и т. д.“ А *кнез Лазар, супруг Миличин и цар српски,* спомиње се тек послије само као отац деспота Стевана, или, што но Нијемац вели, као: der Mann seiner Frau![1]) Да није с његовом погибијом скопчана пропаст на Косову, чини ми се, да га не би био ни споменуо!

Ето то су, мој господине, разлози, да се мени чини народна традиција чистији извор, него ови калуђерски љетописи од XV. вијека овамо, и да *овима* за љубав — без *јаснијих* доказа — из српског пантеона не смијемо износити ни једног лица, у које Србин по народној традицији са нежним пијететом гледи.

[1]) С ким? То каже тек послије, и да ли су јој дјеца произишла из законског брака, то не каже, јер Лазара спомиње само као оца Стеванова.

[2]) Читај Шаф. Паматки: сказаніе о срьпск. господахь, страна 62. врста 7. до 21.

О БИБЕРУ.

ОД М. ПЕТРОВИЋА.

Што је накит у оделу, то је зачин у јелу. Тежња људи била је од вајкада управљена за једним и другим. Па као што се код накита не задовољава човек оним, што му може дати његова околина, тако се и код зачина цене највише они, који су расли у страним, далеким крајевима. Што су даљи и тежи били путови, којима се дошло до неке ствари, у толико већу вредност има она у очима људи. Жудња за даљином, коју не познајемо и која је због тога увек пуна тајне, као да је већ рођењем урезана у човечје груди, па као што се она исказује у многом другом, тако и у стварима куса.

Од страних зачина не долази к нама ни један у већој множини него бибер. Годишња производња бибера цени се на 25 милијона килограма и трећина тога потроши се у Европи. У Европи је дакле биберисање јела највећма обљубљено.

Бибер је плод једне дуговечне биљке, која се рачуна међу шибове. Домовина тога шиба је у јужној и југоисточној Азији, нарочито га налазимо на обали малабарској, на Малаци и сундским острвима. У тим далеким, топлим крајевима расте бибер самоник, али се много и гаји због велике користи, коју доноси. Од новијег доба гаје га људи и у тропској Америци.

Бибер-дрво је прилично угледно, пење се као оно винова лоза на дрвеће, на мотке и на стене, у кратко на све, што може да дохвати. Тако се попне гдекад до 15 метара у висину. Цвета у мају или јуну. Цветови су му поређани у класовима, који доле висе, а дуги су 7 до 10 центиметара. Шест месеца траје дак се плод развије као што треба. Плод му изгледа као округла бобица. На сваком класу налазе се по 20—30 таквих бобица. Оне су у почетку зелене, после поцрвене, а кад потпуно дозру, онда пожуте.

Бибер се већином бере, док су бобице још недозреле. Берба почиње одмах, чим доње бобице на класу почну да се румене. Недозреле бобице суше се на сунцу или на ватри и после се по тежини, величини и боји разделе у поједине сорте. Што је бибер раније обран, у толико су му зрна после сушења тежа, тврђа и црња, толико бољи кус имају и у толико им је већа цена у трговини. Од сушења се збрчи спољашња љуска на зрну, те ради тога изгледа му површина смежурана.

Бибер, који се на тај начин добија, зове се *црн бибер.* У трговини се разликују поглавито три врсте: 1) тврд или тежак, 2) полутврд и 3) лак бибер. Од најбољих врста бибера иду 16—20 зрна на 1 грам. Највише је на цени малабарски бибер, који има велика црна зрна. У аустро-угарску трговину долази највише сингапорски и пенангски бибер.

Сем црног бибера има још и *бео бибер.* Он долази са исте биљке, са које и црн бибер, само се за бео бибер оставе бобице на дрвету, да потпуно сазру. Тада се беру и кроз две недеље потопе у морску или у кречну воду, од чега се црна спољашња љуска раскока. За тим се бобице кратко време суше на сунцу и најпосле се рукомољуште. Ради тога изгледа бео бибер жућкасто-бео и гладак. Ма да је са њега љуска скинута, ипак зато није ситнији, него је напротив још нешто крупнији од црног бибера, јер зрна му долазе од зрелих бобица.

Бибер има врло оштар кус, чисто штипа, кад се окуси. Има особит, јак, ароматичан мирис, који се најјаче осећа, кад се бибер туца. Кад се његова прашина удише, тера на кашаљ, а кад дође у нос, мора се кијати. Бео бибер је у свему много блажији него црни, од части има и други кус, који многи сматрају за финији.

Бибер је прилично скупа роба и због тога није све чист, прави бибер, што се продаје под тим именом. Код читавих зрна није превара тако лака, јер

се већ очима даје брзо открити. Ипак је бивало, да су бибер правили од брашна, гуме и т. д., па та зрна мешали са правим зрнима. Кад се таква вештачка зрна потопе у воду, онда се она обично брзо распадну, а и по кусу се даје одмах познати, да нису бибер.

Али много више него у зрну продаје се бибер утуцан. Ту су широм отворена врата преварама. Већ *Ђока Поповић* пише у свом делу „Познавање робе“ (Београд 1852.), да „у утуцан црни бибер међу варалице окорела и утуцана леба, а безобразници прашине.“ И данас има још пуно таквих „варалица“ и „безобразника.“

Писац је пролетос имао да испита бибер, што се продаје по трговинама у Сомбору. Од седам испитаних врста беше само једна чиста роба. Остале беху мешане са страним стварима нарочито све са брашном.

У бибер мешају свакојако брашно, житно, ражно, јечмено, од елде, па и од жира. Много се меће у бибер и утуцан хлеб. У јужној Француској врло је честа превара са утуцаним коштицама од маслине. Још мешају бибер са мекињама од бадема, које заостану после цеђења бадемовог уља, даље са кором од дрва, па и са самим трињем од дрва. Налазили су са бибером помешане и минералне материје као што је прашина, песак, гипс и т. д.

Не може се рећи, да су страна тела, која се обично мешају са бибером, шкодљива за здравље. Ти додатци ублажују баш напротив љутину бибера, те би се то мешање могло у неку руку назвати корисним.

Али пошто трговци немају иначе обичај, да се много старају за здравље својих муштерија, то закон не захтева од њих ту пажњу ни код бибера, него сматра свако мешање са страним телима као превару, која подлежи казни. А да се такве преваре открију, за то има данас наука доста средстава на руци.

БРАНИЧ СРПСКОГА ЈЕЗИКА.

ОД ЈОВАНА ЖИВАНОВИЋА.

1.) Читао сам Narodne pjesme Muhamedovaca u Bosni i Hercegovini, sabrao Kosta Hörmann. Prva knjiga. Sarajevo. Zemaljska štamparija 1888., а читао сам на њих преоштру критику од проф. др. Л. Марјановића. Мени се те песме не чине тако лоше као што их је изнео у својој критици г. Марјановић. Ја не ћу овде да браним г. Хермана, али морам казати, да је многа замерка г. Марјановића неоправдана. Тако г. Марјановић замера, што није г. Херман оне силне турске речи заменио српским. Овака се замерка мора осудити. Г. Херман је погрешио, што је неке песме из западнога говора пренео на јужни. Ово он сам каже и то му се мора замерити. Што се језика тиче — колико сам ја кадар расудити — ја бих рекао, да није г. Херман ништа мењао. Тако нема право г. Марјановић кад вели: „невероjатно да се инструментал кретања слаже са сваким глаголом, тако н. пр. Када бидеш пољем Стамболскијем.“ Ја се чудим г. Марјановићу, који је толико читао народне песме, да му није познат оваки инструментал уз глагол, који показује бивање. У Вуковим народним песмама има таквих примера доста, где је мицање замењено бивањем н. п. Кад су били пољем широкијем, Кад бјеше гором зеленом (види Синт. Даничића.) Ја држим дакле, да г. Херман није нигде језика мењао, али има нешто по мом мишљењу, што је поправљао, а то је не само да је западни говор пренео на јужни, него је и овај јужни говор удесио да је свугде једнак како у Босни тако и у Херцеговини, да изгледа као југозападни говор, који је Вук и Даничић изабрао за књижеван језик. Г. Херман је дакле удешавао дијалекат на калуп књижевнога дијалекта српскога. Бошњаци изговарају *дј* и *тј* као *дј* и *тј*, али у где којим речима сливају *дј* и *тј* у *ђ* и *ћ*. То несам приметио да долази у песмама г. Хермана. У овим песмама долази увек *дј* и *тј*. У Херцеговини опет ретко *дј* и *тј* остаје несливено у *ђ* и *ћ*. Тако и сам др. Краус у „Смаилагић Мехи“ вели: *Dj* se sad kô *d-j*, sad ko *gj* izgovara. Тако у Smailagić Mehi имамо *наћерати*: Pa *naćerah* konja do kočija, и т. д. А г. Херман је све ово на један калуп извео, за то бих рекао, да његове песме несу верно преписане, што се дијалекта тиче, а то је велика погрешка. Срамота је заиста, да још не знамо људски, како се у ком крају српском говори. Ако и где то треба да знамо из верно сакупљених и прибележених народних умотворина. Ко се може у оваком каосу наћи? Др. Краус бележио је друкчије, а Херман друкчије, а чујте опет. како вели г. М. С. Милојевић да говоре Срби Мухамедовци по варошима у нахији сарајевској, зворничкој и тузланској. Ја ћу од чуда навести једну песму такву из његове збирке из књиге треће:

Вук и Мара.

Два се града *напорједу* граде,
Једно Јајце и друго Јеверце.
Јајце гради *Вуке Јајканине*,
А јеверце јеверкиња Мара.
Порукује Јајканине Вуке:
„Ја бога ти јеверкињо Маро!

Ја сам *ћуо*, и људи ми кажу:
Да си, Маро, *прјеља танкопрјеља*,
Танкопрјеља и предобра прања.
Јево, теби џерџеф и преслица,
На *прјеслици* мисирско *врјетено*,
Опрједи ми *гаче* и кошуљу,
Опрједи ми и одкај ми, Маро,
Оно друго што остане, душо,
Прједи себи свилену кошуљу,
У којој *чеш* мени долазити,
Долазити сана боравити!“
Одрућује јеверкиња Мара,
У одруци вако *накрикује:*
Ћујеш мене, *Јајканину Вуке*,
Ја сам *ћула и луди* ми кажу:
Да си, *Вуке*, добар *кујунђија;*
Ево теби с грла *тетрјејинке*,
Сакуј мени станак и брдила,
И остало што разбоју *трјеба*,
Оно друго што остане, *Вуке*,
Сакуј себи токе на јелеке,
У *кему чеш* по менека *дојчи*,
Ако ли ми не сакујеш, *Вуке*,
Ето, мене на твојега Јајца,
Узечу ти Јајце на срамоту,
А тебека за роба мојега
Да ме двориш и да ми робујеш. (Стр. 44.)

Кад ће се, Боже мој, наћи човек, који ће верно и потанко већ један пут обележити дијалекте у Босни и Херцеговини? Ја сам ово имао да кажем на „Народне пјесме,“ што их је скупио г. Херман, а ко хоће још боље да се обавести о њима, нека чита критику у 40. броју „Стражилова“ од Тих. Радова О. и у Archiv-у für slavische Philologie. XI. Band. 3. Heft од В. Јагића.

2.) У 23. броју „Стражилова“ од ове године долази реч *седење*. Ја ћу овде овај облик растумачити и показати, да ли се може и треба употребљавати у нашем књижевном језику. Оваки се супстантиви употребљавају и говоре у Срему, Бачкој и Банату а и на пољу Косову и праве се од другога глаголскога придева. Одговарају потпуно оваким супстантивима старим словенским. У старом словенском језику праве се оваки супстантиви као и у српском језику од другога глаголскога придева. У другом разделу треће врсте праве глаголи други глаголски придев од инфинитивне основе. Тако н. пр. од **видѣти** гласи други глаголски придев **видѣнъ**, а кад се на тај придев дода наставак **нѥ**, онда добијамо супстантив **видѣниѥ**. Тако и од глагола **сѣдѣти** гласи други глаголски придев **сѣдѣнъ**, а од њега с наставком **ниѥ** супстантив **сѣдѣниѥ**. У српском се језику такође некад правио тај други глаголски придев од инфинитивне основе. Али данас имамо само један такови придев начињен од инфинитивне основе и то само у источном говору, који гласи *триен*. Да је оваких глаголских придева од инфинитивне основе било више, види, се из супстантива као што је *седење*, који се говоре у Срему, Банату и Бачкој. На пољу Косову има оваких супстантива и из четврте врсте глаголске начињених, али по аналогији другога раздела треће врсте. Тако од *братимити* гласи други глаголски придев *братимљен*, али по аналогији *видѣнъ* има од њега супстантив *братимење* н. п.

Хајде мене мору на закуке
На мирење и на *братимење*. Вук III. 211.

Ови супстантиви, који се говоре у Срему, Бачкој и Банату, одговарају потпуно старим словенским супстантивима с истим наставком н. п. *седење* — **сѣдѣниѥ**. Али при свем том не смеју се такви супстантиви употребљавати у књижевном језику. А за што? За то што је у српском језику већ давно изумрьо други глаголски придев, који би се правио од инфинитивне основе у другом разделу треће врсте. Данас се у свима крајевима српскога народа прави тај придев у споменутој врсти само од презенатске основе. Тако од *видети* гласи други глаголски придев *виђен* а не *виден*, дакле правилнији је онда и супстантив *виђење* од *видење*. Тако и од *седети* морао би гласити други глаг. придев, кад би га било, *сеђен*, те по томе и супстантив од њега начињен *сеђење* правилнији је од *седење*. Данас дакле нема других глаголских придева од инфинитивне основе начињених, за то не могу се ни супстантиви од тих основа начињени примити у књижеван језик. А да треба супстантиве оваке од презенатских основа употребљавати, сведочи нам не само што се други глаголски придеви праве од презенатске основе у другом разделу треће врсте у целом народу српскоме, него што се и таки супстантиви на целом југу и западу нашега народа говоре, који су начињени од других глаг. придева, који су постали од презенатске основе. Тако се на југу и западу говори само *виђење, сеђење*, те тако ваља и да се пише у књижевном језику српском.

КЊИЖЕВНОСТ.

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ.

ИСТИНСКЕ ПРИЧЕ, автобиографија у одломцима од Драгашевића. 1888. Београд, штампа Медецијан и Кимановић. — 8. стр. 180. — Цена 1 динар.

Пре два три дана, пролазећи поред једне књижарнице, паде ми у очи у „аузлогу“ једна жута књига са насловом попреко. Зауставим се и прочитам: „Автобиографија — Истинске приче — Драгашевић

— 1.“ — Знам, да је свака аутобиографија — била она и најнезнатније личности — врло интересантна, јер у њој читалац нађе много драгоцено зрнце, из ње може да дозна оно што није знао, она може да му објасни необјашњено; једном речи из аутобиографије — особито знаменитих људи — човек се може многом чему научити, и, ово је најглавније, из ње може да схвати минуло време и да боље разуме људе и прилике, у којима се они кретали. Видећи пак на књизи име Драгашевића, још се већма заинтересовах. Аутобиографија једнога скоро пензијонованог пуковника, једног ђенералштабног официра, који је учествовао у сва три наша рата, једнога песника, географа, професора академије и велике школе, заиста мора бити врло важна, помислих. При том се сетих, да сам једном читао у „Јавору“, да „Драгашевић спада у људе, који имају своју прошлост,“ па, без икаквог даљег премишљања, уђем у књижарницу, извадим динар и купим књигу.

Још у путу прочитах на насловном листу садржај: Биљани Петак — Прва распутица — Фаталан зајам — Тајанствени просијак — Први полазак у „горња места“ — „Благородни“ и „Високородни“. Некако ми не иђаше у главу оно „Истинске приче“ и „Аутобиографија.“ Аутобиографија у причама!.. Али се с тим измирих. Рекох: па писцу је слободно да пише у каквом год облику хоће. Он је свој животопис могао написати и у стиховима, па никоме ништа. Зашто, дакле, да не пише у виду прича?!

Чим дођох кући, с највећим нестрпљењем расекох књигу и почех је читати, држећи црвени „плајваз“ у руци! Ово је код мене врло ружна навика, с тога пријатељи не ће ни да ми позајмљују књиге. — Ти их, брате, ишараш, — обично ми веле.

Еле, прочитао сам књигу од почетка до краја (баш нисам изоставио ни мото: „Кад о другом читаш, мисли и на себе; — Код тог другог има, што с' тиче и тебе“), и, право да кажем, цео се мој првашњи занос разбио о хладне њене странице!

Дуго сам мислио, како управ треба узети ову књигу: или као приче, или као аутобиографију? Као приче, кад не би било Лазаревића, Адамова и Веселиновића, биле би можда добре; али после њих...!! Као аутобиографија опет не одговара ономе, што се с правом тражи од једне аутобиографије. У осталом можда ћемо праву аутобиографију још и добити у наставку од писца, јер не знамо, значи ли оно „1“ на корицама: један динар или прва свеска.

Драгашевић је започео аутобиографију са својом деветом годином и довео је до официрства; али би све то могло да стане на неколико страница. Из целог његовог причања читалац не може да створи ни једну праву и потпуну слику. Своје ђаковање писац је врло површно изложио, тако, да не можемо да дознамо, какво је тада било школовање у Србији, какав ли опет тадањи ђачки живот, који је увек пун интересантности. Место оне веселе детиње душе, он нам преставља суморног дечка од девет година, који је и сувише озбиљан и мислен, и који већ тада, при својим предузећима, мисли на рачун! Код тог деветгодишњег детета има таквих мисли, које би биле претеране и за свршеног матуранда. — Једино, што нас је мало загрејало, то је причање о ђачком позоришту, но и то је врло површно. Можда за то не би ни дознали, да позориште није проузроковало, да Драгашевић изгуби „благодјејање“ у гимназији.

Драгашевић свога читаоца ни најмање не упознаје са ондашњим друштвеним животом, са људима, с којима је долазио у додир, са својима професорима и друговима, као што није обратио пажњу ни на народне обичаје, који се данас све то више губе е Србији.

У опште, мање више, све је развлачено. Да нам писац каже, да је он написао једном посланику св. Андрејске скупштине предлог, да се укину титуле „благородни“ и „високородни“, требало му читавих 46. страница. Међу тим ово је могла да буде једна од најлепших слика, јер је у једном тако интересантном моменту, као што је била св. Андрејска скупштина, писац био академац.

Ипак најбоље је „Први полазак у горња места,“ јер је овде писац више причао а мање филозофисао. При том је, треба му признати, врло лепо окарактерисао Милетићев политички рад.

Драгашевићу као да је главни задатак био да напише неколико листића из филозофије и морала, па ма то филозофисање и резоновање било са свим настрано и непојамно, као што је и цело његово писање суморно, што се даје објаснити пишчевим темпераментом. Он сам на једном месту вели: „Пре ми је поглед био (бар тако су ми онда говорили) доста примамљив и више враголаст; а сада такав, да се човек од њега поплаши.“ (Стр. 94). — Из Драгашевићевог писања видите човека патријоту; али видите и човека мизантропа, човека чудног, човека, кога не можете да разумете, човека ни на небу ни на земљи.

Какве чудне мисли и резоновања веју кроз Драгашевићеву књигу, посведочиће ови његови ставови:

„Ја онда нисам знао, шта је то народ, па да га волим као сада; ал сам још мање знао, да школа човека одваја од народа, па — да ја то не чиним.

„До душе школа не треба то да чини; али код нас чини . . .

„Ни једна установа код нас није поникла из нас.

„Све, што имамо, ми смо примили од туђина, па смо за то и један другоме туђини. Нити ми разуме-

мо народ, нити народ разуме нас. Он куса чорбу, ми једемо супу; он у вече вечера, ми у вече ручамо — и шта још ту нема. Цео наш одношај према њему у томе је, што ми хоћемо да га одродимо, а он се не да. Народ нема разлога; он има инстинкт. Ал инстинкт, — то и ви знате, — он је анђео хранитељ у свима приликама, које прост мозак не може да прозна. —" (Стр. 24.—25.)

. . . , ...

„Веровање у судбину није тако глупо, као што хоће да оцене неки. Њу одричу баш они исти, који и о Богу не мисле боље. А прост човек верујући у Бога, тек верује у судбину. Код њега није ово супротица, него узајмица. Штогод му се деси у животу доброг, он — благодари Богу; ал штогод би му се десило лошег, он — да не би вређао Бога, јер га се боји — приписује судбини. А и добро и зло долази, — тако прост човек верује — по одредби неког другог, а не од његове властите воље." (Стр. 28.—29.).

„Бор је одржала планина, а човека судбина . . ." (Стр. 55.).

. . . .

„У достачности и довољству човек би могао тек Богу да благодари, не да га моли; ал је благодарност врлина одвећ нежна, те је човек, — животиња исто тако грамзива као и друге — не може сваки да појми. . . ." (Стр. 28.)

„Да није Бог наредио, да се нађе и по који добар човек, људи би били животиње." (Стр. 62.).

. . . .

„Но — свака је хисторија загонетка. Који мисли, да је нешто било онако, како у хисторији пише, тај се вара. Њу мораш најпре да одгонеташ.

„Данашња је хисторија састав, у коме су можда само наслови истинити. Она угледа неки факт; па тражећи му постанак, заплива у митологију. Можда су стари Грци исто тако мислили о многој хисторији, кад су имали реч митисторија, што ће (*верно препису̂јемо*) рећи измишљена хисторија.

„Сваки писац данас друго што подмеће људима, који су пре нас нешто радили. Неки хоће некога да по што по то узвиси, а некога на силу Божију понизи. Сирота Јерина оста „проклета" ни крива ни дужна, а манити Урош доспео у календар, и сам не зна за што.

„Често је узрок оваквом чему она српска пословица: „мајка ћерку кара, снаји преговара." Зар нису хисторици последњих сто година Цезара катраном намазали? А зашто? — Зато, што он, давно већ иструнуо у земљи, нема у својој руци „жандара," који би господина писца у ладовину, а можда и на вешала посадили . . .

„Сваки дакле друго што износи, него што јесте. Ал кад се то чини и са људима живима, онда није чудо за оне, који су давно прашина. Они не могу сведочити. До душе живима се већином кади; и шта више, због живих често се и мртвима на гроб тамњан меће . . .

„Данашња је дакле хисторија више скаска, него друго што. Истина, она може бити и науком, ал — не свакоме. —" (Стр. 75.—76.).

С овим у свези стоји и ово: Драгашевић прича, како је народним посланицима писао тужбе бадава. Ово се тако прочуло, те неки Ужичани зауставе караван свој пред академијом, и запиташе, „да ли ту борави онај, што га кнез поставио да пише народу бађава"? . . . (Стр. 156.) Овоме Драгашевић додаје следеће на стр. 156.:

„Кад би какав Панта Срећковић или Љуба Ковачевић после 50 година наишли у народу на оваку (ужичку) причу као традицију, они би, поред осталих врлина, придали кнезу Милошу и ову . . . па — можда би каквом законодавцу још на ум пало, да такво што и установи . . ."

. . . .

„Психологија и физиологија не могу се једна од друге да одвоје. Каква би ти душа изгледала, ако не знаш функције тела? И шта би ти могло тело да каже, ако не знаш, у чему је душа! Душа не стоји према телу као брашно према воденици; она није ни буков жир! Душа је дуга —

„Но ја нисам ове науке учио, па их знам; ја их само осећам. Ал теорија и није ништа друго, него оно, што неко зна, па написао за оног, који то не зна. А колико сама теорија може да вреди, казаће вам сваки, који је без писања постао калиграф. Грдна ли је то благодет, кад дете мете књигу под главу, да би сутра лекцију знало! . ." (Стр. 77.—78.)

. . . .

„Ја сам био Лаокон, — — јесте ли видели кадгод ту ужасну слику? — јесте ли је видели, како се грдне змије обмотале око њега и сина му, па га стежу и уједају, и њега и сина, а он их кида — — кида их са себе, кида са сина, али под силном стегом много јачих змија и отрова њихова, — обоје издишу у самртним боловима?! — јесте ли могли гледати ту грозну слику, а да вам се кожа грозом не најежи, да вам се душа из дна не потресе, да вам се срце ледом не смрзне, и изнемогло тело ужасом не клоне.

„Јесте, — ја сам био Лаокон! . . . (Стр. 90.).

Све ово (и мало више) с тога, што је писац изгубио „благодејање" у гимназији! . . .

„И љубав мајке према сину огромна је љубав. Али нерви њени већ су, или под теретима у живо-

ту ослабили, или у борби против јада и недаће отупили, те не могу увек да изјаве сву функцију себе прегоревне крајности (*верно преписујемо*).

„И љубав жене према мужу, где је има, није малена. Али она ма како да постаје, обично после расти из клице материјалног па нека и моралног егоизма, па ће хватајући корена у оној светињи вишега хоризонта вечне природе, она може често, па и лако, и да истаји, задржавајући само спомен од прошлога сна . . .“ (Стр. 91.) — Ово, да би доказао, да је најсветија и „себе прегоревна“ љубав сестре према брату.

. . . .

„Дакле ваља се женити за раније, те свој пород оставити и у духовном смислу као свој.

„Та ваљда нису били будале стари Грци, што су и о *томе* закон имали, па ни стари Римљани, који су неке бракове забрањивали. А ми у „образованој“ Европи морамо сами да о томе мислимо, кад нам је држава оставила скоро све на милу вољу. До душе и наука европска више је бриге (па и успеха) показала спрам стоке, него према човеку, „образу и подобљу Божјем“ . . .“ (Стр. 101.).

. . . .

„Да се на ово многозначајно питање (зашто стари воле оно, што постоји, а млади траже ново) одговори тако, како би одговор тај био свакоме увиђаван као истинит и погођен, можда би добро, а можда још и потребно било, позвати у помоћ суврему физиологију, која би, као грађу за добар одговор, најпре протумачила неке механичне појаве у колективе, то јест, да нам покаже, како је зрно песка ствар истина ситна, али тврда, те може и најтврђи зуб да скрха, и најоштрији нож да отупи; а гомила тог истог песка ствар мека па и течна, и може, као оно вода, да и најјачег човека удави . . .“ (Стр. 145.).

? ? ? ? ? ? ? ? ? ? ? ? ? ? ? ! ! ! ! ! ! ! ! ! ! ! ! ! ! !

Овај ред знакова једино је, што можемо с наше стране казати на ове настране и разбацане мисли. Њих има још два пута оволико; али је за нас довољно и ово.

Треба да додамо, да писац греши, кад вели: „Прву реч лепу, пуну топлу српску реч научио сам у Пожаревцу.“ (Стр. 69.). Не поричемо, да у Пожаревцу Драгашевић није *чуо прву* српску реч, кад се тамо родио; али у Пожаревцу није могао *научити лепу* српску реч. — Такође нам је неразумљив овај став: „Па се није родио ни у Шумадији, која од пакости сама себе једе . . . .“

* * *

Као што се читаоци могли уверити из појединих навода, у „Истинским причама“ стил је крут, војнички, а на многим местима писац се неразумљиво изражава. У овој се књизи канда најбоље огледа оно Бифоново: „стил је човек.“ У опште књига је ова писана највећим немаром и непажњом. Синтактичних, граматичних и ортографских погрешака толико има, да се човек не може довољно начудити. Ми не ћемо да их по именце наводимо (и ако смо их побележили на књизи), јер их је сигурно читалац опазио, читајући Драгашевићеве ретке, које смо ми доста опширно цитирали. Поред тих погрешака код писца налазимо и неких чудних облика, који се не дају ничим правдати, па непажњом пишчевом увукло се чак и облика јужнога говора. — Свему овоме треба додати и силасет штампарских погрешака, јер неке ортографске и граматичне неправилности не би другчије могли објаснити.

На завршетку не смемо прећутати, да Драгашевић, пише: матика, место мотика. Он вели, да се матика говори у Браничеву, и налази, „да је тако правилније.“ Ово брани старим повељама, где се спомиње једна мера Мьть., јер мисли, да је то корен речи „*мотика.*“ Писац даље вели у напомени, да му се чини, да и реч *мотка* „долази одовуд.“ — Дакле од сада да гу вичемо матка, а не мотка! . . . Ово сигурно није: „по законима филологије, особито оне, коју су нам основали Германци, а нама је предали они, који међ Немцима учише српски,“ — („Истинске приче,“ стр. 154.)

У осталом ова књига има и својих добрих страна: хартија је фина, штампа укусна, а цена малена.

Београд, октобра 1888.

Дан. А. Живаљевић.

УЗ НАШУ СЛИКУ.

Милка Гргурова, понос и дика краљевског српског позоришта београдског, стоји данас на највиђенијем месту међу својим друговима и другама те се слободно и без зазора сме похвалити, да је данас прва мимска уметница у Српству. Па ко познаје *Милку Гргурову*, тај јој сваки од свег срца радо признаје, да се има чиме подичити, јер је она богодани свој дар истрајним и озбиљним радом до савршенства развила. За годину две дана навршиће се четврт века, како је Гргурова пошла трновитом стазом уметничкога рада и народ српски зацело не ће пропустити а да јој том приликом не искаже своје најискреније признање и не ода достојну пошту благо-

творној њеној трудби. Дична пак уметница може са задовољством и поносом погледати натраг на минуле године свог уметниковања а свеопште ће јој признање омилити и даљи рад на шат са божјом вољом још дуго и дуго задивљавала и усхићавала српски свет дивним творевинама свога јединственога дара и још јединственијега жара, који јој у грудима букти за идеалом њеним, за обожаваном уметношћу. У то име дај боже те здрава и чила дочекала и доскорашњу своју славу па и после ње остала у роду своме вињена и чувена до послетка!

ГЛАСНИК.

(**„Коло младих Срба“** у Будимпешти 1887-8. год.) Од сарадника нашег *Тих. Рāдова О.* добили смо пре неки дан овај извештај: Књижевно друштво „Коло младих Срба“ навршило је ове године осму годину својега живота. Као јавно књижевно друштво српско и као друштво, у којем се знаменит део научне омладине одгаја, вредно је да о овом „Колу“ и његову раду чује и шира публика. За то ћемо у најглавнијим потезима нацртати рад друштвени у прошлој години. У прошлој години имало је друштво 13 седница и то 10 редовних, 2 ванредне и 1 свечану. Прва седница беше 10. (22.) окт. 1887. год. и на њој буду изабрани: за председника по ново *Лаза Милошев* чиновник, за потпредседника после жестоке борбе *Милан Поповић* медицинар, за перовођу *Лаза Грујић* медицинар и *Божидар Борђошки* техничар, а после на место овога *Душан Грбић* правник, за благајника *Миша Миљковић* трговац, за књижничара *Душан Сперњак* философ а за надзорника *Бошко J. Петровић* трговац. Живот друштвени текао је преко целе године мирно и озбиљно, осим што је на првој седници позната и често срамоћена мањина ђачке омладине хтела да тероризује већину и да помоћу занатлијских момака (са свих страна баш за ту прилику покупљених) протури своје кандидате. Но већина је достојанствено одбила недостојне насртаје на друштво и изабрала је оне за часнике, који су заслужили. Мањина на то иступи из друштва и у намери, да смету друштво, примаме све скоро занатлије, опадајући пред њима друштво и чланове му, и оснују занатлијску читаоницу. Ово само за то бележим, да види Српство, ко су ти, који у овако чисто књижевно и просветно друштво уносе неку ситничарску политику и ради ње стављају на коцку и живот самога друштва. Но бољетица је срећно преболована и може бити баш за то, што су ти за овако друштво недозрели елементи иступили, ова друштвена година може се убројити у најплодније и најобилатије. На десет редовних седница читали су се ови радови и у овом реду: 1. Тихомир Остојић: О телесном вежбању. 2. Милутин Јакшић: Дилетантизам у нашој књижевности. 3. Лаза Грујић: Одломак из Сиглигетијеве трагедије „Кнез Бориш“ (превод). 4. Стеван Бугарски: Какав је живот на дну мора. 5. Тихомир Остојић: О Германцима (филолошка студија). 6. Лаза Секулић: Зашто нам није потребна писмена критика (с обзиром на прилике друштва „Кола“). 7. Тихомир Остојић: Српски обичаји као основа српске културе. 8. Милутин Јакшић: Деоба Врлића, приповетка, (читао на две седнице). 9. Илија Белеслијин: Критика на „Деобу Врлића“. 10. Стеван Бугарски: О фотографовању. 11. Тихомир Остојић: О српском језику. I. (о језику у опће и о индијскојевропским језицима). После свакога од ових предавања водила се дискусија између чланова, кад већа кад мања, а увек озбиљно и стварно. Свака дискусија је поправљала и допуњавала предавање и разливала је по свем друштву неко хармонично расположење те се може рећи, да су овакe згодно потакнуте дискусије биле најлепши часови у друштвеном животу „Кола“ О св. Сави придружило се и „Коло младих Срба“ опћем поклучу омладине српске те је у свечаној седници прославило 300-годишњицу славнога српскога песника Дубровчанина *Ивана Гундулића.* Слава ова је прослављена веома лепо и то овим тачкама: 1. Божидар Борђошки декламује Змајеву „Песму о песми“. 2. Тихомир Остојић чита своју расправу „О Ивану Гундулићу“. 3. Јефта Стојаковић декламује Ђуре Јакшића „Барјактаровиће“. 4. Тихомир Остојић чита VIII. певање Гундулићева „Османа“. 5. Збор пева светосавску песму „Воскликнемъ љубовію“. Друштво је поздравило бечком академском друштву „Зори“ славу Гундулићеву телеграмом а добило је честитке по жици од „Зоре“, уредништва „Браника“ и великошколаца Дубровчана у Бечу. Особито се ова последња одликује топлином те је доносимо у целини: „Дубровчанима на великијем школама у Бечу срце у грудима од весеља игра, кад виде, гдје се Српство натјече, ко ће достојанственије прославити успомену српскога пјесника Гундулића, сина нашег милог Дубровника, те српске Атине. Напред, мила браћо, с девизом: *Србин без разлике вјере!* Побједа је наша! Др. Папи, Грачић, Марић, Будмани, Кулић, Фабрис-Колендић, Алексић, Симинијати, Трошић, Бачић Рубрицијус, Таувовић, Вокета, Кнежевић.“ — Кад је летос преминуо у Будиму у великој сиротињи несрећни *Мита Поповић*, песник српски, узело је друштво сахрану његову у своје руке и приредило је поглавито заузимањем председника г. Лазе Милошева пристојан погреб. Том приликом је издало друштво позив на народ српски, да се купе прилови. Од прилога, које је друштво скупило, исплаћен је завод, где се покојник лечио, издата је припомоћ удовици песниковој и купљен је леп споменик. Друштво је умолило Змаја, да напише стих, који би се урезао у споменик и Змај се тој молби и одазвао. Споменик ће се скорим и подићи на будимском гробљу, где је Мита Поповић сахрањен и том приликом приредиће друштво парастос. У 13. ванредној седници од 17. септембра о. г. изабрало је друштво *Милана Поповића* мед. и *Тихомира Остојића* фил. и послало их је о својем трошку на прославу Вука Караџића у Београд (о малој Госпођи), да тим чином покаже, колико високо цени епохалан и бесамртан рад оца српске новије књижевности и једнога од највећих унапредилаца српске народне идеје. Потакло се и питање о издавању „Алманаха“ прошле године. Друштво је у начелу примило предлог, да се изда „Алманах“, али дабогме главно питање је у овој ствари, да ли ће бити радова и по количини и по каквоћи. Особито се пренебрегава у оваким ђачким „Алманасима“ каквоћа. Но ако „Коло“ мисли већ издавати овакову књигу, треба да изда или честиту или никакву. Видећемо, хоће ли бити у „Колу“ детића за овај посао. — На првој седници овогодишњој установило се друштво овако: председник по ново *Лаза Милошев*, потпредседник: *Милутин Јакшић*, свршен богослов а сад правник, перовођe: *Коста Николић* техн. и *Бранислав Станојевић* правник, благајник опет *Михајило Миљковић* трговац, књижничар: *Божидар Јефтић* правник, надзорник: *Бошко J. Петровић* трговац. — Желимо, да „Коло младих Срба“ и ове године чврсто и непоколебиво корача својој мети и да и ове године тако лепо испуњава своју узвишену задаћу: *неговање матерњег језика и развијање друштвене и српске свести у члановима!*

(**Извештај о раду и кретању дружине „Побратимства“ у Београду у 1887—8-ој години.**) Читамо у „Одјеку“: „Побратимство“, литерарно друштво ђака вел. школе, имајући често због свог материјалног стања прилике и по-

требе, да апелује на одзив и помоћ поштоване публике, ставило је у 35. члану својих статута у дужност управи својој, да почетком сваке школске године изнесе на јавност извештај о стању и раду своме, како би и шири круг знао, шта се и како ради. Управа „Побратимства," схватајући потпуно сву важност поменутога члана, сматра за своју најпријатнију дужност, да изнесе на јавност извештај о раду своме и дружинском за прошлу 1887—8. школску годину. За време од 4. октобра 1887. па до краја маја о. г. одржало је „Побратимство" 11 редовних састанака, на којима се радило, како се и колико се могло у смислу друштвених штатута, који одређују за циљ друштву: узајамно упознавање, обавештавање и заједнички рад на пољу науке. „Побратимство" је одмах у почетку свога рада, у другој својој седници, гајећи братске осећаје према својој браћи Црногорцима и од свега срца жалећи њихов јадни положај, који је настао са гладне године и сиротиње, решило: да им помогне са своток од 50 динара и да отвори упис на добровољне улоге Како се прошле године навршило 300 година од рођења најславнијега песника и најбољега представника дубровачке књижевности, славнога Србина *Ивана Гундулића;* како се свуда, где се цене и поштују заслуге великих људи, почело са мало демонстративнога карактера и тенденције спремати за прославу тога знаменитога дана; како се даље код нас, у Пијемонту Српства, није ничим и нигде показивала ни најмања жеља, да и ми, који смо за то највише позвани, тај дан достојно прославимо: то је „Побратимство", поимајући значај поезије Гундулићеве и важност прославе тога дана, на трећем свом састанку решило једногласно: *да прославу тога дана узме у своје руке.* Но, како је било остало врло мало времена за спремање такве једне прославе, која је по схваћању „Побратимства" требала и морала бити достојна и места, у којем се прославља, и величине значаја песника, који се прославља: то је друштво сву своју пажњу за пуна два месеца скренути морало на спремање за тај свечани дан. Захваљујући пажњи и добровољном одзиву свију лица и корпорација, којима се друштво обраћало за помоћ, савет и суделовање, тај је знаменити дан прослављен достојно угледа српске престонице. Поред свих не малих трошкова пало је од те прославе чиста прихода 1134 динара, који су намењени на подизање споменика слављеникова. Пре и после прославе вођена је доста жива преписка између акад. ђачких друштава „Зоре," „Србадије" и „Побратимства" о предлогу, који је потекао иницијативом „Побратимства", да три дружине издаду заједничку „Споменицу", у којој би биле штампане све песме и беседе, изговорене тога дана, као јасан знак оне духовне везе, која нас, ма како географијски удаљене, ипак осећајима блиске и једним истим надама задахнуте, спаја и држи у чврстој заједници. Овај је предлог одушевљено прихваћен, и радови, истина прилично касно, послани. Но, које то, што се онда закаснило са слањем радова, које пак друге, за онај мах непредвиђене, неприлике, о којима ће доцније бити реч, допринеле су, те „Споменица" ни до данас није штампана. Управа се међу тим нада, да ће све те неприлике бити скоро уклоњене те ће „Споменица" бити штампана за један до два месеца дана. Ово закашњење не ће зар моћи окрњити значај и важност такве књиге. Осим овога „Побратимства" се живо коснула несрећа, које су допали због поплаве и пожара наша браћа с обе стране Саве и Дунава, те је решило: да им притече у помоћ са 30 динара, који су предати „друштву светог Саве." Ово је једна страна рада друштвеног, која је у толико важнија, што показује правац мишљења и осећања омладине, којој је „Побратимство" преставник. — Рад на науци и књижевности, као друго и главно поље рада друштвеног, није могао бити, због горе поменутих узрока, тако обилан, као што се могло и требало очекивати у овој години, али нека нам је допуштено поменути, није био ни незнатан, нарочито ако се узме на ум, да је остао за тај рад мали број састанака. На друштвеним састанцима читани су ови радови: 1. „Прилог нашој географској терминологији," од J. Цвијића. Примљен без реферовања. Писац га је штампао у „Просветном Гласнику." 2. Prigodom tristagodišnjice Ivana Gundulića. Izdala Dubrovačka omladina. Реферат Светислава С. Симића. Примљен и штампан у „Одјеку." 3. „Чија је Мара Петрова?" приповетка Рад Кандића. Поводом ове приповетке, коју су критиковали Сава Маринковић и Богдан Јанковић, отворила се жива дебата, која је трајала неколико састанака и остала недовршена. 4. „Госпођа Томићка," приповетка Милорада J. Митровића. 5. „О приповеткама Лазе К. Лазаревића," одломак из студије „О нашим новијим приповедачима" од Јакова Продановића: Радови, који су били пријављени, али нису могли бити читани због недостатка у времену, јесу: 1. „Шта је то енциклопедија права?" с руског од Мил. Нолићевића. 2. „О вулканима и земљотресима," с немачког од Ђ. Мелентијевића. 3. „Борба за опстанак у друштву и животу," од Свет. Матића. 4. „Рудиментни појави у друштву и животу," израдио Драг. Павловић. 5. „Неколико речи поводом књиге La Macedoine au point de vue historique, ethnographique et philologique par Ofeïkoff", од Свет. Симића. Број чланова друштвених, који је у почетку био достигао цифру од 100, знатно се смањивао, док није у јуну месецу спао на 15. Јасан знак немарности, која се не може ничим правдати, а нарочито када се после онако лепо прослављене тристагодишњице Гундулићеве с правом могла очекивати већа заузимљивост од стране великошколске омладине. Но ипак се зар смемо надати, да ће идућа година у овом погледу бити боља. Захваљујући високој пажњи Његовога Величанства, које је изволело приликом прославе Гундулићеве подарити „Побратимству" три стотине динара на чисто дружинске потребе, „Побратимство" је било у могућности, да своју библиотеку знатно умножи, не дајући никакве забаве, куповином стручних књига, које су нашој библиотеци оскудевале. Тако исто и Њено Величанство, наша узвишена Краљица, није престала поклањати своју високу пажњу нашем друштву, него је и ове године изволела обдарити књижницу друштвену са неколико стручних дела. Управа сматра за своју најпријатнију дужност изјавити и овом приликом своју најтоплију захвалност високим дародавцима и свима, који су друштво у току ове године помогли, било саветом и суделовањем приликом прославе Гундулићеве, било одзивом и прилогом на сам дан прославе, било поклоном разних књига. Београд, 15. септ. 1888. г. Председник „Побратимства" Светислав Ст. Симић. Деловођа Живојин Балугџић.

САДРЖАЈ: Резигнација. Песма од Д. J. И. — Како је Пјевалица излијечио фра-Брну. (Наставак.) — Успомене на Јулијану Арсенијевићеву. Од Љубинка. — Хања. XI. — Прилошци И. Руварца. д) Трилогија. III. Јанош, краљ угарски, честита Мехмед-бегу Јахијапашићу, господару српске земље. (Наставак.) — Бранич народне традиције. (Свршетак.) — О биберу. Од М. Петровића. — Бранич српскога језика. — Књижевност. Истинске приче. Аутобиографија у одломцима, од Драгашевића. Оцена и приказ Дан. А. Живаљевића. — Ковчежић. Уз нашу слику. (Милка Гргурова.) — Гласник.

„СТРАЖИЛОВО" излази сваког четвртка на читавом табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. на по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 ф. на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата администрацији „Стражилова" у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 44. У НОВОМ САДУ 3. НОВЕМБРА 1888. ГОД. IV.

АНДРИЈА ХУМСКИ.

ТРАГЕДИЈА У ПЕТ ЧИНОВА.

НАПИСАО АНДРА ГАВРИЛОВИЋ.

ОСОБЕ:

Радослав, краљ рашки и травунски.
Краљица Ана, његова жена а кћи ослепљеног солунског цара Тодора.
Владислав, брат краљев, доцније краљ.
Властољуб, кнез.
Даница, његова кћи.
Цвета, њена дадиља.
Растислав, **Радош**, **Милутин**, војводе у краљевој војсци.
Радан, краљев пехарник.
Станислав, збачен властелин.
Андрија, велики независни кнез хумски, синовац Немањин а стриц Радославу и Владиславу.
Богдан, **Радослав**, његови синови.
Новица, жупан у Хуму.
Завиша, војвода у Хуму.
Петар Волеславић, кнез дубровачки.
Тодор Крусић, властелин дубровачки.
Божидар, млад племић у Дубровнику.
Вериславић, **Мишетић**, посланици дубровачки.
Старац.
Стражар.
Војводе краљеве и хумске, властела већа дубровачког, војници краљеви и хумски.

Време: прва половина XIII. века.

ПРВИ ЧИН.

Пред градом краља Радослава у Паунима. — Вече.

ПОЈАВА ПРВА.

Владислав, Властољуб и Станислав.

Владислав. Време је тако згодно приспело!
И последњег се тврдог ослонца
Са падом таста свога лишио.
Јер цар солунски Тодор збачен је,
И к'о ослепљен роб је постао,
Те у Бугарској живи остављен.
Сад у Солуну и код Бугара
За Радослава нема помоћи.
Властољуб. Властела овде маха отимље,
Уз тебе све је.
Владислав. Али Андрија?
Властољуб. Он самостално води преговор,
Дубровчани му нуде савеза,
Од краља брзо са свим отпаде.
Знамење мрзи самог краљевства,
Жупанскога је реда заступник,
Повучен живи, Хумом управља,
Одлучан и строг, решљив, одважан
Стариј' му син је, Богдан, чуо сам,
Ивер од истог дуба отпао,
За млађег веле опет друкчије,
Мирнији да је, ил што б' рекао:
Од срца више.
Владислав. Позват' Андрију,
Била би сада прва потреба,
Јер умеша л' се у ту заверу,
Плећима својим све ће сносити.
Уз краља стане л', биће невоље.
Станислав. За Богдана сам чуо, говоре,
Да се од некуд овде налази,
Готово више кришом долази,
По кад што тајно земљу об'лази.
Властољуб. У тешкој мржњи сад сам с Андријом,
Па опет брзо морам чинити,
С ума ми никад јоште не слази,
Од њега морам вазда презати.
Рећи ћу, да се за то дигосмо,
Поредак стари земљи вратити,
Жупанско доба с нова славити.
Поверује ли, можда пристаће,
А пристане ли, себ' је убио,
Радослав падне л', ред је на њега.
Хајдемо, ја ћу тражит' Богдана.

Владислав и Властољуб одлазе.

ПОЈАВА ДРУГА.

Станислав (сам). Када га слушаш, би се заклео,
Из њега љубав, благост говори.
Сад Радослава мрзи страхотно
А за то само, што се надао,
Да ће му ћерка постат' краљица,
На престо када дође Радослав,
А нада није делом постала.
Сад с Владиславом кује заверу,
Јер он му даде речцу поштену,
Буде ли краљем, зет му постати.
Сирото дете, јадна Даница!
Не слути, мирно сања о срећи,
Док отац са њом води продају.
Са њим се нигда не бих здружио,
Ал морам вратит' сјаја пређашњег.
Тек Владислав га може вратити.
Ха, пехарника ево краљева!
За њега држе, да би пристао.

ПОЈАВА ТРЕЋА.

Станислав и Радан.

Станислав. Хеј, пријатељу, врло радо бих
Нешто те пит'о.
Радан. Питај слободно.
Станислав. Кад облак скрије зраке сунчеве,
Те бацив своју сенку голему
У мутан вео земљу обвије —
Кад душа слаже јаде на јаде,
Са даном сваким боле гомила,
Те од тог зида зграду велику,
Да ту под сводом силна терета
Једнога дана тужне прилике,
И сама може болно клонути —
У таком часу, брале, шта мислиш,
Да личи више мушком поносу:
Ил се под таквим болом савити,
У таму мртву духом тонути,
Или ће бити боља прилика
Завитлат' мачем тако далеко,
Да урез, где се мачем дотакло,
Потоњем свету прича слободно:
И смртан човек влада муњама?!
Радан. И суза, можда, неком приличи,
И уздах, можда, лечи некада,
Ал' време није томе за мене.
Знадем, што питаш, рећ' ћу искрено:
Зашло је сунце моје љубави,
У крило ноћно дан ми утон'о,
У срцу, где се пламен развио
Те светле искре небу летеле,
Сада се слажу санте големе;
А падне л' који зрачак сунчани
На глатко лице леда дебела,
Не топив леда сам се замрзне.
Такова студен све ће смрзнути,
Ал само не ће моју освету,
У њој се она спрема борити,
Од ње се она учи ломити
У бурном свету жеље варљиве.
Станислав. Од тог је доба доста протекло,
Како се о том поче зборити
Међ људ'ма најпре тајно, шапатом,
А после, богме, све то гласније.
Тол'ко те пута хтедох питати,
Ал ми се увек речца претргла,
На устима ми вазда застала,
Кад спазих твоје чело мргодно,
Кад видех твоје тамне погледе.
И сада, веруј, нисам на чисто.
Јер ко ће све то моћи веров ат',
Што се по свету прича, проноси.
Радан. У том је, видиш, доста истине,
Ја сам је волео, исту краљицу.
Љубави, кажу, има различне,
О томе не знам, питај мудрије,
Али то беше огањ пламени,
Што се у срцу моме затек'о.
Ту се подиг'о, ту ме опек'о.
Краљица знаде многе опсене,
Гркиња вешта разним тајнама,
О томе можеш свуда слушати,
Чарањем краљу памет заводи.
Мађије своје, веруј, пријане,
На мени да је вешто пробала.
Вече је било, вече заносно,
Вид'о сам, где се хитро спустила
Из двора свога врту хитајућ';
Стај'о сам тамо к'о у пламену,
А лахор мане л' лаким крилима,
Мирис ми душе њене доноси.
Погледах горе небу плаветном,
А месец срећан плива пучином,
Те љуби звезде жарком милином.
Светлила ноћна љубе с' међ собом!
И ја се кретох, хтедох дотаћи
Уснама својим румен лица јој.
Чуо сам кикот смеха њезина,
Сећам се, да се брзо скупише,
А шта је даље било, причаће
Та бајна ноћца, која сагледа
У чару своме тако недело.
Ја више нисам сунца видео,
А месец сјајни тек сам гледао
Кроз мален отвор мрачне тамнице.
Једнога дана ево долазе,

Скидају ланца тешке окове,
Слободан — веле. Како слободан?
Душа ми беше вазда слободна,
А то је било мучно снивање.
И отад живим само, веруј ми,
Да спремим оном, који ми намете
Онакав санак, јаву страшнију.
Станислав. Па ти их опет служиш честито.
Радан. Не знадох најпре, што ме пустише,
Бездушан повод таке милости
Ја сам тек после мог'о дознати.
Краљица хтеде опет играт' се
Са срцем мојим ради забаве.
Ал ја се склањах, пазих, чувах се,
Гајећи мржњу. чеках освету.
Па добро беше дошло за мене,
Пехарник краљев хоћу л' постати.
До душе има мож'да довољно,
О таком чину који снивају,
Ал то је само сенка за мене,
Јер прошлост моја беше друкчија,
Властелин можда први у земљи.
Тол'ко сам мог'о као пехарник
Вечним их санком све успавати,
Ал нисам хтео — хтедох да видим
Тренутак макар само једини
С престола њега доле свргнутог
А са њим и њу, горду Гркињу.
Станислав. Па чекамо ли згодна времена
Сатреће све нас.
Радан. Када угледам
Мач против краља један истргнут,
Други ће бити мач ми челични.
А време кад се споро примиче,
Пођимо сами року на сусрет.
Станислав. Не брин' се, брале, само одлучно,
Време је дошло, рок се примак'о.
Ти знадеш, мене како лишише
Земаља мојих, славна живљења,
Да тиме, веле, казне неверу.
Невера он је нашег закона,
А Гркиња га учи лукава
По византиски нама владати.
На овом месту чућеш за тренут
Заверу спремну против престола.

(Оду.)

ПОЈАВА ЧЕТВРТА.

Властољуб и **Богдан** долазе у разговору.

Богдан. По старој оној, кнеже, навици,
Са млеком што је јоште сисамо,
С колена даље мржња прелази.
Па како можеш јоште мислити,
Да ћемо моћи од сад заједно
Једноме циљу сложно служити?
Доста је, мислим, што још можемо
Зборити мирно један са другим.
Властољуб. Мећер сам грдно себе варао,
Што држах, да ће време загладит'
Пређашњих дана старе грехове!
Богдан. Време је, кнеже, лепо открило,
Како се њиме мало добило.
Властољуб. Жупане, имаш право на жалост.
Али ко уме опет слушати,
Шта само време данас говори,
Тај чује јасно: напред, на дело!
Богдан. Не знам, шта време данас говори,
Језика таквог нисам учио,
Поноћ казује црну садашњост
А ведар данак доба прошлости.
Властољуб. Време ми даје строгу заповест,
Да брзо крвљу оно исправим,
Спрам оца твога што сам згрешио.
Твој отац оста вазда заштитник
Жупанског доба, реда племенског,
Он није хтео једну државу
Са једним силним краљем на челу.
Друкчије онда ја сам мислио,
Ми бесмо вазда разна мишљења.
Па када умре Стеван Немањић,
Као краљ први српским земљама,
Твој отац, кнеже, стари Андрија,
Мишљаше тада назад вратити
Ток свију ствари српске државе.
Препрека тад му бејах највећа,
А сад тек видим, да се преварих.
Богдан. Не мислим, кнеже, да ћеш успети,
Погрешке таке лако загладит'.
Властољуб. Понудићу му своју мишицу
У овом часу са свим погодном.
А, мислим, стари вођа лавова
Да није мог'о лако заспати.
Богдан. Не спава, јесте, али шта снује,
О том ти не бих знао причати.
Од оног дана, када Радослав
На главу стави круну краљевску,
Врлетном кршу ми се склонисмо,
Одатле никуд није ишао,
Премишља мисли, мало говори.
Властољуб. Па с тога мени беше милије,
Кад сазнах, да си амо сишао,
На који данак само оставив
Поносно гнездо орла крилатог.
Богдан. Мој отац, кнеже, стари Андрија,
А са њим и ми, деца његова,
Живећи тако у тој самоћи,

Стекли смо, веруј, тврду копрену,
Која нам чува срца самотна,
Па треба много речи, разлога,
Копрена што год докле попусти.
С тога се нигда не бих примио,
Свом оцу о том ма шта зборити.

ПОЈАВА ПЕТА.

Долазе: **Владислав, Станислав, Радан, Растислав, Радош, Милутин** и више војвода. — Вече све дубље.

Властољуб. У срећан час сте амо приспели,
А делу нашем бог ће помоћи!
Растислав. Нек тренут овај братске љубави
Донесе живот неком, неком — смрт!
Радош. Нек вазда буде горког спомена
За неког само, али за нас не!
Милутин. За оног, кој' га својим делима
— Неделом боље — до сад заслужи.
Властољуб. А треба л', браћо, име изрећи?
Има л' међ' нама кога, што не зна
У кротком лику зверске навике?
Многи. Краљ и краљица!
Властољуб. А треба л' рећи, шта се чинило?
Ко не зна понос српски погажен?
И ко се не ће од нас стидети,
Када се сети, ко нас предводи,
Ко земљом српском данас управља?
Ко је виновник љута пораза,
Те земље крвљу скупо плаћене
Око Вардара брзо губисмо?
Који је владар само именом,
А делом, чујте жена управља?
Чија ће крвца љагу опрати
Са српског рода, нашег поноса?
Растислав. Ми знамо краља, своју несрећу,
Радослав нека за то пропадне!
Радош. Живота ево, доле с Гркињом!
Милутин. Злата ћу дати, не ћу штедет' крв!
Радан. За час сам овај бога молио,
А бог је добар, па ми дарова.
Многи. Са краљем доле!
Владислав. Срца говоре!
Море се силно пење, уздиже,
А у том мору наша држава
Валима лута, ломи с', крши се.
На пос'о браћо, крму држимо,
Обали брод наш нека заброди,
Огњиште своје када спасемо,
Какав ће нови пламен планути,
То ћемо после сами гледати.
Властољуб. Ил већ и у том има примера.
Ви знате кнеза хумског, Андрију,
Сваке се везе с краљем одрек'о,
Честито домом својим управља,
А Хум под њиме цвета усрећен.
Не грешим, можда, што ћу казати,
Да и он спрема мача челична,
На чело нама да се постави.
На ту ме мис'о ево наводи,
Што се на овом збору затек'о
И Богдан, крило старог сокола.
Богдан. Случај ме амо до вас доведе.
Прилике тешке, жиће мучније!
Јест, треба стати једном одлучно
На браник части, свога имена.
Желим вам спаса, желим успеха,
Као што душом трнем, када бих
С обале глед'о тамо далеко,
Како се морнар, тешко уморен,
Последњег пута бије с валима,
Што су се дигли да га оборе.
Ах' хоћу ли вам моћи помоћи,
Хоће ли капка крви ил' зноја
И с мен' се слити, не знам казати,
— Јер јоште живи стари Андрија.
Растислав. Андрија живи, жив нам и био!
Али о њему ништа до сада
Одавно нисам мог'о сазнати.
Радош. Што велиш, да се ор'о крилати
У своме гнезду крепак налази,
То може само сиве соколе
На теже после брже повести.
Милутин. Па шта нам ради седа старина?
Мало ће ко што знати о њему.
Богдан. С кршева оних гледа около,
Како све тоне, даље пропада,
Како се људи радо варају,
Одричу бога, савест презиру.
Радан. А мисли л' кад год доле слетети?
Мисли ли мача свога вадити?
Би л' и он с нама хтео пристати?
Би ли нас скоро напред повео?
Богдан. Усамљен живећ' дане проводи,
Кад очи склопи, снива прошлости,
Баци ли поглед с оних кршева,
Од куда амо сунце исходи,
Тада тек стеже своју десницу,
Дубоке боре чела његова
Још веће дођу, али никоме
Ни речи једне тада не рекне.
Падне ли вече, ноћца долази,
Да санком свежим људе одмори,
Из одаје ћу тад му зачути
У немој ноћи тежак уздисај.
То душа стара даје одушке
Болима љутим, тешким ранама.

Тол'ко га пута зора затиче,
А ока свога није ни свео.
Каткад бих рек'о, чека тренуте,
С грмљавом амо да вас походи.
Ипак вам не бих смео тврдити,
Да би се овом часу одазв'о.

Владислав. И тако можда часа чекајућ'
Стари ће витез снагом клонути,
Јер дани лете, време пролази,
Дубока старост брзо долази.

Богдан. Када се дигне вихор страхотни
По земљи српској против престола,
Све, што год могу, све ћу чинити,
Само о једном не смем тврдити,
Да кренем свога оца Андрију.

Властољуб. Задаћа така тешка одиста,
Ал у толико хвала чистија!
Учини само дома код њега,
На прошлост нека стави заборав,
Нека нас прими као другове,
К'о браћу своју, децу сироту,
А друго биће моја задаћа.

Богдан. Све, што сам вид'о, што сам сазнао,
Све ћу му рећи, све ћу причати,
Ал хоће л' опет с вама с' кренути,
Не дајем речи, свога имена.

Властољуб. Пружи нам руку, да он пристаје!

Станислав. Положи мача поред нашега!

Растислав. Ево ти руке!

Богдан. Опет — не могу!

Радош. И опет: самом делу помози!

Богдан (колеба се). Помоћ' ћу, али —

(Чује се ловачки рог у близини.)

Властољуб. Из лова крањ се враћа с краљицом.

(Склоне се лево и десно за жбунове.)

ПОЈАВА ШЕСТА.

Краљ Радослав и краљица Ана са војводама и ловцима. Воде једног **старца.**

Краљ Радослав. Нек соколари носе соколе,
Водите хате, брзе хртове,
Сам ћу отићи, не ћу бунити
Светину луду, града целога.
Зликовца овог, што се дрзнуо
За издајника земље молити,
У тврде ланце, тврђе окове!
Нека се каје, нек се научи
Краљевског сјаја боље штовати.

Старац. Милост! О, милост! Није издајник.
За сина мољах, своју потпору.

Краљица Ана. Ја не знам, нисам никад слушала,
Нико ми до сад није причао,
Каква би земља бити морала,
Робови где би с' тол'ко подигли,
Са краљем да би смели зборити,
А јоште мање за шта молити.

Краљ Радослав. Мој деда, чедо, силни Немања,
Обичај тај је био увео,
Млађега свога жељу саслушат'.
Па кад на престо његов диже се
Мој отац, знадеш, Стеван Немањић,
Није им ни он нигда кратио
Пред престо краљев стати смирено,
Молбе и жеље своје изрећи.

Краљица Ана. Навика глупа, чудан обичај!
Што неко некад хтеде чинити,
Не мораш данас за њим пристати,
Нит' мораш, нит' ћеш више чинити.

Краљ Радослав. Негдашње радње оца ил' деде
И данас народ с хвалом спомиње.

Краљица Ана. Досада тешка, да бог сачува!
Пусти ме, сама дома ићи ћу,
А ти се с њима туна погоди.
Направи барем мало пролаза.

Краљ Радослав (војводама). К'о што сам рек'о!

(Оду).

Старац. Милост! Ох, милост!

(Одведу га)

ПОЈАВА СЕДМА.

Владислав и **остали** излазе иза заклона.

Владислав. Јесте ли вид'ли?

Растислав. Грдне срамоте!

Радош. Велика брука!

Милутин. Тешка несрећа!

Станислав. Са брега камен то се одрин'о,
Пред собом крши, ломи, отима,
До нас је дош'о, нас ће смрвити.

Властољуб. Ил' ће се о нас мож'да разбити,
Комади од њег' тек ће причати:
У Срба беше јоште поноса,
О кој' се разби сила паклена!

Богдан. И моје груди брана нек буду,
Где ће се сила страшне бујице,
Матицом што се пени, уздиже,
Ваљајућ' дрвље, стење студено,
— У лаку пену само разлити!
Ево вам руке, крви и срца,
Ја вадим мача против престола,
На ком се вију гује, акрепи,
Што крвцу роду стално сисају.
Овог се часа крећем Андрији,
А ви се жур'те за мном ускоро,
Јер ја вам речју дајем потврде,
Да пријатељу своме хитате,
Да ће вас врло радо видети
У своме дому седа старина.

(Вади мач, а за њим и остали.)

Не бој се, земљо славе вечите,
Стубови витки, стојте весело,
Јер вама хита кита витеза,
Која ће за вас крвцу пролити,
Рад спаса вашег богу с' молити!
У братској слози много се може,
Кунем се, браћо. Помози, боже!

(Укрштају мачеве.)

ПРОМЕНА.

Пред бедемима замка кнеза Андрије у Хуму. — Ноћ.

ПОЈАВА ОСМА.

Пред великим вратима шета **стражар.** Долази **Завиша.**

Завиша. Ниси опазио никаква знака?

Стражар. Ништа. А и шта бих имао да опазим? Ноћ већ дубока, а богме и хладна. Али и време му је, јер је јесен у велико завладала.

Завиша. Лето је дошло и прошло, јесен издише. а код нас никакве промене. Све је, што нам казује разлику, само то, што око зими гледа бео покривач а лети суро стење с једне и скоро пусто, зеленило с друге стране.

Стражар. А кад слушам, да причају, како је некада овде било, заплакао бих се као мало дете.

Завиша. Некада је и кнез Андрија био друкчији. Волео је весеље, буран живот, веселе ноћи. А лов је био — кажу — тако сјајан, да данас ни код краља нема такве светковине. Кад се крене збор витезова у сјајној опреми на бесним ждралима, па кад зајечи ловачки рог — ех, то беше живот!

Стражар. Волео бих видети такав тренутак, ма се никад и не кренуо са том господом. А данас ти се скоро све већ и заборавило. Колико има, како се овим крајем није разлегао рог ловачки! А зверад ће ми једнога дана и уши одгристи. Е, ал' тако хоће наш господар, а онда мора бити и нама право.

Завиша. Па опет господара воле сви у Хуму.

Стражар. А ко би могао њега и мрзити? Он је истина строг али и правичан. Слабога помаже. Кад пре оно долажаху војводе и жупани, да га питају, хоће ли примити неке људе, што проповедају нову веру, он им је — а то су баш чули многи — рекао: „кад их гоне из других крајева српске земље, пустите их, нека нађу уточишта у мом закриљу.“

Завиша. То беху Богомили. Он им не тражи ни пара нити каквих радова, јер што му овако одељеном треба, то узимље од оближњих жупа. — Мир, неко долази.

ПОЈАВА ДЕВЕТА.

Властољуб и пређашњи.

Властољуб. Божја вам помоћ!

Завиша. И теби увек!

Властољуб. Пријатељ вашег кнеза честитог,
Из града идем краља српскога,
Са важним послом амо долазим.

Завиша. Приступи ближе, брате незнани,
У замак хајд'мо кнезу нашему.

Властољуб. На овом месту — ишту послови —
Са кнезом вашим да се састанем.

Стражар. Идем, да јавим.

Властољуб. Властољуб, реци, кнез му долази.

Стражар оде.

Завиша. Хај, тол'ко дана, па и година,
Овуда како ретко пролази
Весео путник послом путујућ!
Нит' гости амо скоро дођоше,
Да рујним вином, збором живахним
Прекрате своје дуге часове.
Песма се, тол'ко има времена,
Веселог срца, браће безбрижне,
Са овог крша није зачула,
Самоћа ова све нас отуђи.

Властољуб. Па је л' ти тешко тако млађаном
Живота дане тако трајати?
Не жели л' можда душа живахна
Забаве друге, лепше радости,
Весела лова, сложне дружине,
Часа бурнијег, жића бујнијег?

Завиша. Докле је јоште кнеза Андрије,
Не ћу са овог крша слазити.
А јунак жеље знаде обуздат'.

Властољуб (у себи). У Хуму сви ће тако казати.
Па опет мора сад још крочити.
Јер кад га тако воле манито,
Опасниј' биће, ако остане.

ПОЈАВА ДЕСЕТА.

Пређашњи. Андрија, носећи у руци хлеб и со; за њим **момци** са буктињама.

Андрија (стане на врата).
С несане ноћи будан стај'о сам,
У дому своме да те дочекам.

Властољуб. А с овим часом све се склонило,
Некада што се криво чинило.

Андрија. Нек тако буде, тамни заборав
Дубином својом нека покрије,
Нек баци превез преко прошлости.

Властољуб. Од краља гоњен теби долазим
С једином кћерју, благом јединим.
Примиш ли мене, она долази
У пратњи бојне моје дружине.
А кад се тамо вратим са тобом,
Нек нема више оног страшила,
С престола краљем што се назвало!

Андрија. Знамењем таким радо почињем,

У име божје гост ми постајеш.
Властољуб (прима хлеб)
На хлебу овом ја се заклињем,
Да часа овог не ћу никада
Презрети, кнеже. Бог нек чује то!
Андрија. На хлебу овом и ја кунем се,
Да си ми од сад мио пријатељ.
К'о госта драгог да те замолим,
Приступи, кнеже, двору мојему,
Да сложним радом напред крочимо
За једну сврху, једно надање! (Улазе.)

Завеса пада.

КАКО ЈЕ ПЉЕВАЛИЦА ИЗЛИЈЕЧИО ФРА-БРНУ.

ПРИЧА СИМО МАТАВУЉ.

(Наставак.)

Зачуди се фратар, што му синовац не доноси воде и жераве у мангаљу, по што је звоно огласило јутро; зовну га два, три пута залуду, пак се диже престрављен и отиде у предњу ћелију, а кад тамо Бакоња слатко спава.

— Та-ако!! осијече се фра Брне, пак брзо дохвати са полице онај прутић, којим га је мали чешао по леђима, и њим ошину синовца.

— Та-ако, је ли, магаре од магарета! Почеја си се већ господити, а!? Да те ја будим, је ли?...

Колико год на уранку тај колач бјеше немио Бакоњи, опет му прва помисао би: »благо мени, кад стриц не зна!« — пак весео отиде по воду, пак по огањ. Али по што брзо распреми камаре и крену на јутрењу, обузе га сумња, да који од фратара није дознао, или Балеган, који му иђаше у сусрет.

— А шта си ти ноћас радија, а? запита га кувар из даљега.

Бакоњи се прекиде дах и ноге му почеше клецати.

— Питам те: зар ниси спава ноћас, кад ниси мога' устати раније, него да ја звоним!

— Бо...лија ме трбу'! досјети се Бакоња.

— А, трбу' те болија! рече блаже Балеган. А, мој синко, за што идêш онлико? За што си ија онлику рибу 'синоћке? Ајде, ајде брже нареди што триба! рече, давши му кључ од цркве.

Бакоња се нешто прибра, али му дрхташе трска у руци, те с муком запали свијеће. Мувајући се по цркви, мољаше се: »Мој липи свети Фране! Ослободи ме овога пута, па јево ти се за... (ћаше да рече: заклињем се, али се предомисли)... па јево ти давам рич, да не ћу више!«

Фратри уђоше, те посједаше у двије клупе, са двије стране великог олтара. На десно сједоше: Пирија, Наћвар и Тетка; до њих Бујас и Мачак. На лијево: Блитвар, Дувало и Вртиреп; до њих клекоше на голе плоче: Лис и Бакоња. Срдарине тога јутра бјеше ред да служи. Кад би он обрнуо њима плећи, а лице к олтару, онда је Бакоња гледао своје другове, који чеврљаху молитве, као обично, зијехајући; али кад би се Срдар окренуо пут њих, да их благосиље, онда би Бакоња оборио главу, јер се бојаше његова оштра погледа, који би могао продријети до дна душе Бакоњине, те видјети велику тајну — ако већ не зна за њу!

По што духовници изађоше, он крену лагано за њима, перећи уши да ухвати што говоре. А кад пролазаше трпезаријом, држао се зида, готов да загребе, ако Срдар сјекне пут њега: »а ди си ти бија ноћас, а, мали Јерковићу, а?« Јер, све му се чињаше, чим онај отвори уста, да ће чути то кобно питање. Али Срдарина сједе да срче кафу, не осврћући се ни на кога. Онда Бакоња одахну и поче се удварати Балегану више но обично, а по што заложи, удари да прича којешта и да се смије. Другови му, мамурни, гледаху га зачуђени, па га оставише. Онда он замоли шјор-Грга, да га исприча у стрица, што кувар и учини. За тијем се Бакоња јави фра-Тетки, питајући га, треба ли му што. Послије тога ослободи се чак да понуди Срдару своју службу.

— Баш ми трибају мала клишта. Ајде и' донеси из вигња! нареди Срдар.

Весели Бакоња сврну најприје у нову мађупницу, гдје не затече никога, пак отрча у млин, гдје нађе Букара сама. Бакоњи се учине, да колико је нагло крочио преко прага, да је у Букара са свим друкчији израз лица него ли обично. Али то му се само треном превиђе, јер на његово питање, шта се осамио, онај поче својим вјечитим: »је ли ја, је ли?«, гледајући глупо. Одатле оде ка ковачу, који се разговараше са млинарем, те прихвати клије-

шта, препоручујући обојици да не одаду тајну. Јоште у скули био је веома помњив, у цркви о часовима хитар, што је опазио и стриц му.

— Данас ти је синовац вридан мимо браћу! рече Срдар за обједом.

— За то, што је добио јутроске маренду! одговори Наћвар, па исприча што је било и додаде на по уста: »а сад ми је жа', јер сам послин дозна', да га је болија дроб!«

То чу Мачак пак повједи дружини, а на то се Бакоњи отпетља срце, те удари у плач. Залуду су га другови тјешили, залуду га је и Балеган мазио — он једнако лијаше сузе. Доцније у скули умири се нешто, али кад почеше говорити, да ће исти вечери на сијело, он плану:

— Да бог дâ ја ногу сломија, ако ћу тамо више! Ти си ми крив, ти си ме навеја! поче корити Лиса.

— Па добро, не триба да се кунеш, ни да се инадиш! Не моли те нико, а не нагони те нико! одговори Лис мирно. Ми смо толико година ишли без тебе, па се нисмо стављали да нам ко фали. А велиш, да сам ја крив! Право велиш! Крив сам те доста, што сам те држа за друга!...

— Не ћемо тако! умијеша се Бујас, него ћемо да будемо прави другови. Што је теби тешко, то ја разумим, јер је и мени тешко било с почетка. Ти мислиш, да је велики гри', провеселити се мало у ово доба, уз месојеђе, а у нашим годинама! Ја не вељу, да баш није гри', али је са свим мали, управ гришак, који се може опрати са николико круница и николико дана покоре уз пост... а знаш, видија си лани, ми се не исповидамо овим дуовницима, него дође један с двора. Дакле, те ствари боље ја знам него ти, ка' што су боље знали од мене покојан Шкоранца и Чимавица...

— Није то, него је он страшљив! рече Мачак.

— Ти лажеш! викну Бакоња. Нисам ја страшљив, нити је ико мој! Нисам ја из Брстранова, окле си ти, ди су људи ка' козе!.. Јест, ка' козе, јер би један наш тира' вас педесет...

Умал што не дође до руку. Бујас му објасни:

— Ма, не вели он, Иве, да си страшљив од стра', него, знаш, од стрица, да де дозна, па да те не истира. А јево ти се кунем, да до тога дође, трибало би да нас сва четри истирају, јер би ми сва четри клекли на колина, па рекли: »Немојте! јер колико је он крив, ми смо десет пута више! Дакле, оразуми се, болан, па иђемо вечерас!«

— Не ћу! па не ћу!

Нећкао се два дана, а они не хтједоше без њега. То га, може бити, дирну, те трећега пристаде, те сва четири истијем путем и начином одоше на сијело, понијевши опет бурачу вина, које би Лис кришом наточио.

У мађупници им се нијесу надали.

Они се зачудише затекавши слуге већ накиђене. Пред Бобаном, који бјеше прекрстио ноге иза пријеклада, стојаше велика дижва.

— Река' сам ја, људи, да ће дођи благослов! викну Шкељо, па поигра, машући капом.

— И ја сам то говорија, а ви: не! не!... тпу на на вас, него да се тријемо овом бљутом!... тпу на вас! прихвати Дундак.

— Ма ви, људи, не дангубите и без нас! рече Лис. Окле то, да ми је знати?...

Бељан рашири руке и погледа врх себе у чађави димњак. »Од бога! а ја оклен?«

— А што лажеш, пасу један! рече Бобан, а језик му је запињао. А што крити од наши' ортакâ,.. баш нека знају, јер триба да знају, па кад они постану редовници, нека боље пазе своје вирне слуге! Је ли вако, браћо, је ли? Ево виш, (обрну се Бакоњи, који сједе до њега), виш-ли магазин, а? Брава му је цила ка' мој длан — а мош видити, ако не вирујеш. И врата су здрава, и све, помоз боже, а јопет, а сасвин тин: ш-ш ш! вино у дижву...

— Кроз трстику, на моју душу! рече Мачак.

— Јок! не угонета: а-ја! то не би ваљало! Друкчије се то чини, дите моје!.. А јопет што јест, то је Стипанова мирита... Дакле, једне вечери сидимо ти ми оде, снуждени ка' ришћани уз пост, а мој ти Стипан поче:

»Магазин је покривен даскама, а даске прибијене клинцима, то знамо, али за што су клишта? За што нам је ковач друг? За што су нам грла сува, а вода нас раздваја од крчама? И за што, најпослинак, ми служимо светога Франу — милостив нам бија! — а губави Балеган дили нам пиће ка' свето уље...

— Е, рђа га убила! рече Дундак.

— Не прикидај старијега! осијече се Бобан, пак настави: »е... ди оно остадо'? А, да! Млого је још ствари пита' вридни Стипан, на које нико није умија одговорити, али исте вечери одбисмо једну даску, пак се спушти онај, који је међу нама најтањи и најжеднији, Дундак. Посли тога, јето, кад и кад отачемо, боме,

опрезно и не по млого, јер, јер, враг је и Балеган...

— Ма је ово боље! запита Мачак, куцкајући прстима по бурачи. Ово ћемо најприје у здравље вриднога Стипана! Да је жив и здрав, ди бија да бија!

— Живија-аааа! сложише сви у глас.

Послије ђака обредише се лакомо слуге, као да су се дочепали хладне воде у пучини љета.

— Ја би' да пролијемо ову бљуту! вели Дундак.

Један чобанин уграби му дижву, пак стаде преручивати у тиквице.

— Не ћемо тако, него ће ваљати ово намикарце сутра.

— Оставите мало од тога Букару и викните га! рече Бујас.

— Да.. да.. а знаш шта још? шапну Тртак. Мало ракије да му приспемо, те ће му прије задимити у мозгу.

— Тако, тако!... Ајд' амо, Букару! Ооо Букарууу!

Довукоше га и опјанише много брже, него ли прије, а и ђаци одоше раније.

Како је ријека једнако набрекнута била, сијело је бивало неколико ноћи засопке. Бакоња се навикну, те је могао и устајати раније. Колико је с прва затезао, сад је први он наваљивао да се иде; а да се забашури траг, био је он вјештији од другова.

Тако је трајало до уставака месојеђа, а тај дан бијаше доцкан те године, бијаше у половини марта. Тога дана у вече скупљале би се слуге у старој мађупници, у манастиру, и слободно бјеше и њима и ђацима провеселити се.

Послије часова, Шкељо, омрчена носа, дочека фратре пред црквом.

— Овај је почеја зарана! вели фра Тетка.

— Ја сам доша' да јавим ништо вра-Брни ... Трибаће, дујо, још данас потковати Кулаша, јер је обосија у обе придње.

— Та-ако! А ти ајде одма'! Нека се нареди све што триба, а јево мене за тобом.

— Ајдемо и ми, кад је вако липо вриме! рече гвардијан, пак одшеташе сви, и ђаци за њима, до пред вигањ.

Тамо се окупили момци, сваки омрчен по мало, а Букар сав црн као Арапин; око врата му објесили вијенац лука, а за пас му тиснули ожег.

— Нема ту говора о поткивању! вели Нађвар. Рипа' би се и ђава а камо ли не плашљив коњ!

— Анци! Баш и триба овако! опази Срдар. Нека се учи!.. Изведите ви њега!

Букар изведе Кулаша, који је пратиоца попријеко гледао. Бакоња га поче миловати. Шкељо му поднесе зоб у решету. Три, четири момка опколише га, растегнувши коноп, којим ће му стегнути ноге, да се превали — јер је био упоран до зла бога, нити је било другога начина да се поткује. С тога је фра Брне увијек хтио да гледа ту работу.

Кулаш прињуши зоб, пак опрезно поче зобати, ваљајући крупним очима од једнога до другога. Слуге, мислећи да је већ згода, повукоше коноп за крајеве, али коњ уграби прије, те се пропе, одигавши Букара, пак се, два три пута заособ, баци ногама. Кад му се опет примакоше, он учеста гађати и поче трчати око Букара, који је чврсто држао оглав.

— Држ' добро! Држ! вичу му.

Фра Брне се појуначи, те се примаче, а Кулаш за'рза и напери пут њега копита, и да Букар не повуче свом снагом к себи, разби коњ своме господару куљу. Па онда чисто побјесни, те се и фратри и слуге одмакоше.

— Држи, Грго, држи!

Букар, јадник, вуче, што икада може, тако да му је оглав длане прежуљила, пак најзад потрча уза њ мало.

Коњ оте мах и потече у сав трк.

Онда видјеше чудо.

Видјеше гдје човјек трчи упоредо с коњем!

— Пушти га! пушти! довикују сви.

Букар не пусти, него скрати оглав, па ни стопе да заостане, те се није могло знати, ко је бржи.

— Може ли се ово очима вировати!? рече, крстећи се, Срдар. Је ли ово сметени Букар? Је ли човик, или пас?

— Брзи су Буковичани, оца им њиова! вели Бобан. Али је ово јопет прико изма!...

Коњ и Букар пролећеше испред цијелога низа кућа, пак савише дуж ријеке. Фратри, ђаци и слуге, препријечише између вигња и мађупнице, те стадоше према води.

Сад видјеше друго чудо

Кад је коњ допр'о до неке врбе, преплаши се, шта ли, пак поскочи малко на страну, а у тај мах Букар му уплете прсте у гриву, пак скочи на њ, полегну се и потјера га у сав трк крајем острва, те га изгубише с очију.

— Е, ово је за приповист! вели Бакоња, ударајући се руком по стегну. Да може 'ваки бињација бити ко му драго, а не сметени Буковичанин! Е, ово је за приповест!...

Сви заграјаше, пак прекидоше, видећи, гдје Кулаш мртвуљасто враче под Букаром Из коња је цурио зној, а коњушар не изгуби онај вијенац лука око врата, ни ожег иза паса.

— А си га укротија!.. А си соко! вичу му другови.

— Је ли ја? је ли? Ја ка' вељу....

— Носи те враг, бештијо! проговори Наћвар, који једва дође к себи од чуда. Нагрди ми коња, бештијо!.. Уведи га, Шкељо, и истари добро!...

— Је ли ја? је ли? Ја ка' вељу...

— Ма да ниси ти онај из Зеленграда, што може скочити из бачве у бачву? пита га Срдарина.

Сви се начеташе око њега.

– Како то? рече гвардијан.

— Ма прича' ми је фра Мартин Карињанин, који је бија парок у њи', да у Зеленграду бише човик, који је мога' утећи коњу најбржему и да је мога' трупачки скочити из бачве у бачву!.. Ђава би га зна', каза' ми је и име, али сам заборавија...

— Да ниси ти тај, Грго, болан?.. Кажи, јеси ли?

— Је ли ја? је ли? Ја ка' вељу...

— Немате рашта питати га за што! умијеша се Тртак. Никада вам не ће одговорити на оно, што га питате, него се онда више смете... Пуштите ви мене!.. Слушај, Грго! Ако си капац скочити из бачве, ајде рецимо и на ледину, а не у другу бачву, даће ти дуовници плету?... Оћеш ли?..

Грго се чешкаше, а веђе му затрепташе.

— Даћемо му и дви плете! рече Тетка.

— И три! прида неки.

— И шест!.. Шест тврди' плета! прекиде Срдарина.

— Чујеш! Шест тврди' плета, јадан не бија! Ајд! ајд! — па га одгуркаше пред мађупницу, гдје слуге изваљаше једну бачву, од прилике петнајстачу и увалише га у њу.

— Дакленка: оп! викну Дундак.

Букар промоли црну главу.

— Доли! доли! вичу сви. Чучни, па: оп!

— Ја би ништо река'! затутњи Букар у бачви.

— Па реци! Шта је!

— Ја ка' вељу, ако прибијем гњате...

— Па биће твоје! Нека те враг носи! издера се Срдарина. Кад си већ ту, мораш скакати, па оба сломија. Ајде: оп!...

Букар излеће трупачки и стаде право пред њима.

— Бравооо! викну најпрви гвардијан, пљештући рукама. Сви запљескаше и дадоше му одмах новце...

По подпе се и ђаци обукоше у машкаре, те заједно са слугама манитаху све до првијех хладова, а тада се измише и преобукоше, пак сви пођоше у цркву на опросну молитву. Из цркве слуге пођоше у стару мађупницу, гдје им Балеган бјеше спремио масну вечеру и вина изобила. Мало доцније дођоше фратри и ђаци, пак сједоше на по се, иза пријеклада.

Бобан, тепајући, наздрави гвардијану.

Бујас — маличак и он весео — ослободи се — пак понука Букара, да он напије.

Гргу очи закрвавиле, љуља се, пак започе здравицу, без главе и репа, већ како он могаше.

Фратри се превијаху од смијеха.

Тако је трајало до поноћи, а тада је ред био да зазвоне звона, знак да почимље велики пост.

Слуге, колијећући се, пођоше и понијеше Букара, јер није већ знао за себе.

Балеган их испрати и закључа врата на манастиру — пак се утиша све.

(Наставиће се.)

АФРОДИТА.

РОМАН ИЗ СТАРЕ ЈЕЛАДЕ.

НАПИСАО ЕРНСТ ЕКШТАЈН.

Шеста глава.

На по сахата после тих догађаја седио је Харидим у великој једној изби у андронитиди па чекао Кидипу, која је хтела најпре да скине свечано одело, да се мало заложи па да онда оцу приповеди, како се њој свидило све о свечаности. Харидим је очигледно био нерасположен. Робови на пољу пред уласком у избу дошаптавали су то један другом а по свему им се видило, да чисто хоће да запитају: „Шта ли ће нам господар тек рећи, кад дозна, на што се осмелио млади Аконтије?“ Ни један у целој гомили не би се био усудио, да саопшти архонту оно, што је сад већ продрло било до у најкрајње кутиће града Милита.

Eво ти и Кидипе. Но тек што је прешла преко прага, а роб јави, да је неко дошао у походе. Био

је то Конон. који је искао, да га пусте пред архонта, па колико је Харидим жалио, што га баш сад буне у разговору с Кидипом, толико опет није могао да одбије свога узданика, већ с обзиром на то, шта ће помислити роб.

Блед, само тик под очима грозничаво зарумењен, уђе Конон. Већма по типару но икада до сада јави се своме покровиоцу па се онда упне, да лепој Кидипи тобоже равнодушно рекне неколико усрдних речи — од прилике као човек, који је сигуран па не ће више да се отима о милост него само још мора мало да се улагује. Но глас му је звучио тако неприродно, тако туђински, да је Харидим брзо био на чисто, е Конон мора да савлађује страстан какав узбуђај.

„Шта је теби?“ запита га, заваливши се у столицу.

„Господару,“ промуца Конон а уз то погледа Кидипу, „не могу да се начудим, што тебе и ћерку пресветлог овог дома нађох ево тако мирне и тихе. Или ти зар можда не знаш, шта се десило? Да није Кидипа прећутала целу ствар у уверењу, да није бог зна шта важно?“

„О чему ти то збориш?“

„О неделу безочног Аконтија.“

Обрне се Кидипи:

„Ја сад одиста видим, да ниси ништа јавила о том догађају; али се ти вараш, ако мислиш, да тако олако ваља узети тај прекршај. Стаће муке и велике разборитости, да се могнемо одупрети последицама тога безобразлука, јер у народу држе страну издајици, па ако те не мрзи изаћи на трговиште, можеш чути, како бурно светина потврђује неприкосновеност те тобожње заклетве.“

Харидим се лагано био дигао.

„Говориш ли ти у сну?“ запита, набравши чело. „Где се заклела Кидипа, кад — и шта?“

„Не замери ревности мојој,“ одврати Конон, „што сам заборавио да ти разложим, што у Милиту свет у свом чуду једно другом прича. Е а ти чуј па онда одмах да се посаветујемо, шта нам ваља чинити; јер што се већма ствар одуговлачи, то све опасније расти расположај у корист грешникову.“

У кратко сад Конон саопшти све. Кидипа је ћутећки слушала. Но Харидим је сваки час прекидао приповедача узвицима негодовања и презирања.

Кад је Конон свршио, прође Харидим неколико пута кроз избу. За тим стане пред Кидипу па је запита:

„Но, дијете? Шта велиш ти за тај догађај? Је ли све тако, како нам је Конон саопштио?“

„Од прилике је све тако,“ одговори Кидипа. „Нешто је већ домишљено али је у главном све истина.“

Харидим слегне раменима.

„Дива ми, да дрскост тога делије није тако и сувише бљутава и смешна, могао бих се још и наљутити! Је ли човек још кад год чуо такво што? Рукодеља, једва да је што више него роб, па дигао похотно своје око до ћерке Харидимове! Скитница једна, просјак лажљиви!“

Кидипа је ћутећки гледала у земљу. Кад јој је отац тако стао ружити Аконтија, дигне она наједаред главу. Испод дугих трепавица блесну пламен зрак, усне јој се стадоше мицати; но онда се утиша те не одговори ништа, но је чисто са задовољењем слушала даље, што је Конон у истој скали стао износити на Аконтија. Било јој је сад тако око срца, као да двоструко великодушно ради, кад места даје у зачетку оданости према Аконтију, јер је противник смелога момчета тако безобзирно навестио рат и под ноге стао бацати сваку правду. Да, предрасуде, које је дотле и сама гајила, вера у непрепловни јаз међу њоме и Аконтијем, страхоштовање према прастаром роду, од којега је истицала — све се то сад стало лелујати; јер — тако је она мислила — ред, који човека, као што је честити и племенити Аконтије, куд и камо ниже меће него надутога и мрскога Конона — такав ред зацело да није могао одговарати правој, неизопаченој вољи божјој. Те тако је Конон морао искусити, да од неправедна ружења нема горег средства, да љубав драгане према супарнику охладни.

Опет почне Конон.

„Ти се љутиш, Харидиме, и одиста се љутиш с разлогом. Но слушај, шта ти још горе прети. Чуо сам то од Олора — но канда зна већ сав свет. Аконтије, у уверењу, да је Кидипа озбиљски везана, још ће данас, можда већ за који час, доћи до тебе и запросити ћерку твоју себи за љубавцу. Архонт му не може одрећи! тако вели народ а Аконтије канда је истог мишљења.“

Харидим се јетко насмеје.

„Де нека покуша!“ рече поругљиво. „Пређе ли преко овог прага као повредилац мога достојанства, то ће одавде изаћи само у окових! У тавницу с проклетником, који мисли да може надмудрити архонта Милитског!“

С радошћу је опазио Конон, да огорчење Харидимово расти са сваком речју.

„Господару,“ рече смешећи се, „ако ћеш мене послушати, чувај се непромишљених накана. Још свима у ушима звони изрека ијонисте оног, а како је народ већ тако расположен, може ипак разложити као вероломство, што би само била праведна казна издајици.“

„Ја ћу пркосити народу, кад греди стазом лудости!“ викне Харидим. „Ходи амо, Кидипа! Докашћу

ја светини тој, да *ја* располажем руком ћерке своје, а не глуп случај или детињска ћуд усијане главе. Ја знам, Кононе, да ти љубиш Кидипу и да већ одавна жудиш за њом, да буде твоја. Времену бих био оставио, да ускори вашу свезу; но сад ме баш гоне, да без зазора употребим своје очинско право. Силом тога права ево вас заручујем, а теби, мој Кононе, остављам, да одредиш дан, кад ћете се венчати.“

Лице се Кононово сво зажари. Промуцавши неколико страсних речи у захвалу, зграби руку архонтову па је принесе на своје усне. За тим се са чудном поданошћу, које није у њ било ни у обраћају с Харидимом, обрне Кидипи. Ћутећки и непомично стојало је девојче крај тучнога кипа, у малом налика споменику оном у улици крај пристаништа. Девојачке њене црте, иначе тако благе и љупке, сад су први пут одавале очигледну сличност са крутим, одрешитим лицем славнога јој прадеде, који је изгледао да непрестано заповеда и непрестано одриче. Но пре но што је Конон могао њојзи прословити и једну реч, као гром из ведра неба зачују се ове речи: „Аконтије, вајар из Миласе, моли узоритога архонта, да га пусти преда се.“

Кад је роб пријавио Аконтија, наједаред је оживила Кидипа; образи јој се зажарише, усне се расклопише а груди јој се стадоше надимати, као да траже даха. Конон се чисто пренеразис, реч му застала у грлу, обе се руке стискоше у песницу. Но тек Харидим! Тај је узалуд гледао да свлада своје узбуђење; роба, који му је срамни тај глас донео, тако је погледао, као да је рад да га стрмоглавце натраг гурне преко прага.

„Хоћеш ли га пустити преда се?“ запита Конон, кад Харидим још никако не рече ни црно ни бело.

„Хоћу. Баш сам рад да видим, докле ће делија тај терати свој безобразлук и шта ли ће навести, да својој занесењачкој комедији иоле даде нека права. Протесилају, реци му да уђе!“

Полак минута прође у запету чекању, док се Аконтије не указа на вратих.

„Да сте ми здраво!“ назове им он чисто клонулим гласом.

Нико се не одзове.

„Ја дођох,“ настави Аконтије, „да заиштем опроштење у архонта за дело, које ми је наложио сам бесмртни Јерот.“

Наједаред умукне. Сад је тек опазио љутита бледа лица у оба мушкарца, који су га гледали као пардосани из заседе. У Конона га тај душмански поглед није изненадио; није њега Конон ни до сада баш лепо гледао. Но како ли се променило лице архонтово, које је иначе било тако мирно и господствено! Аконтије је са свим био спреман на то, да ће пасти у немилост, да ће наићи чак на огорчење; да га није на то навео Меланип, у опште се не би био ни усудио доћи у дом Харидимов, јер је нада његова при свему, што се збило, била на врло лабаву темељу; но душмански поглед, који га је из оштрих очију Харидимових чисто секао, превазилазио је и крајње, чега се сиромах Аконтије плашио.

Конон, који је приметио његову збуњеност, уживао је, што му је супарник тако понижен. Што се несигурније осећао Аконтије, тим се пре могло претпоставити, да ће љутита једна реч Харидимова доста бити, да потисне младића натраг у границе потчињенога му положаја. Од своје ће воље Аконтије изјавити, да се каје, што је учинио ону лудорију, па да се одриче свака и најмањег права. Том је изјавом онда Харидим ослобођен те не мора са своје стране одбијати и одрицати, па бар сујеверни народ не ће имати разлога, да се озловољи и узбуди, а Конон је знао, како би лако у те дане Афродитине славе, где толике хиљаде врве по улицама, и најмања зла воља могла дати повода озбиљним превратима. Одавна је већ у Милиту била јака странка, која је час отвореније, час сакривеније опозицију терала против савета а нарочито против особе архонтове, а једаред је већ дошло било скоро до отворена конфликта — тада наиме, кад је била реч о избору посланства у Атину и Коринт. Конон, колико се иначе слабо натицати могао с Харидимом у државничком таленту, ипак је овде бистрије умео да провиди чудну ту ситуацију, јер је Харидим у неизмерноме свом поносу и самосвести својој презирао народ и сувише се мало обзирао на противничку струју.

„Ја дођох,“ настави млади вајар, „ако је дична Кидипа вољна, да бесамртној богињи веру одржи...“

„Да си ћутао!“ прекине га у речи Харидим, који се дуже није могао да свлада. „Дошао си, да довршиш, што си у светилишту богињину започео. Но ја сам накан, тако те дочекати, како заслужујеш.“

За час се стиша па ућути. По неумољиву изразу лица му могло се очекивати, да ће још тога часа заповедити, да Аконтија ухапсе. Одиста су на пољу на дворишту мислили робови, да се цело то не ће добро свршити. Очекивали су сваки час буру па су слуктили, хоће ли их архонт позвати; но није било, како се они надали.

Харидим се предомислио.

Учинило му се, да достојанство своје крњи, кад ту ствар узима сувише озбиљно. После мале почивке почне са свим друкчије. У придушену му се гласу огледало, како тобоже одбија заслепљеноме грешнику на младост па лако-иронично сажаљева јадника, који се усудио затражити пријатељство узвишенога дома

владалачког. Што се архонт више уживио у ту своју срећну улогу, тим је био све задовољнији са собом и са одиста генијалним расплетом, који му је дошануло његово оштроумље. Извињавао је, бранио је сад Аконтија. Ерот, силни тај делија, завео је младића на стрме врлети. Појмљиво је било, да се заљубљеник, кад га је једаред обузео занос чежње му, није страшио ни најсмелијега покушаја. Харидим је то опростио; шта више вољан је био да младоме уметнику при свем том прекршају милостиво сачува топло саучешће своје те да никако уметник не испашта, што је човек овде згрешио, — ако се Аконтије сад у последњем часу опамети те отворено изјави, да није добро урадио.

Срџба архонтова надражила би била младића на отпор, на енергичан бој; ова пак напрасна мирноћа, ова снисходљивост, ово сажаљење збунило га је и обезоружало. Сад је више но икада осећао, да је тежио за нечим, што не може бити. Хладна равнодушност у цртама Кононовим, који се добро чувао, да презорним држањем не одузме важност речима, што их је Харидим изговорио, учвршћавала је младога уметника у немирноме му расположају. Дакле и Конон канда сматра целу ствар као малу неприлику, коју није вредно ни у претрес узети!

Можда Аконтије скоро не би могао био свладати тај осећај скрушености; можда би се ћутећки био повукао, да тек доцније покуша обновљен нападај — да му се поглед није сусрео са очима Кидипиним. Од онога часа, кад је ступио на праг, са свим је задобио за себе Кидипино срце. Дивни лик младићки, тако племенит, снажан па ипак сав обузет љупкошћу чувствена зазора, у са свим се новој светлости указао девојчету, што љуби. Кидипа је сад опазила да Аконтије и у сјајној околини тих мраморних стубова, тих бујних ћилимова, тих златотканих завеса ништа не губи, да изгледа господски и као владар, чак и кад се разговара са силним архонтом. — Тако јој нестаде и последње бојажљивости те што је из очију њених сад засијало у сусрет младићу, то је била права милошта, која се без устручавања диви, која се до љубљеног предмета диже а не мисли, да слази до њега са висине своје.

Аконтије је разумео тај поглед. Нов му живот проструји кроза све жиле. Стресе са себе, чиме му је лукава речитост архонтова тако намамно душу опчинила, па чврстим гласом прозбори:

„Харидим не зна за моју накану. На што сам се усудио, није се десило у заносу напрасна надахнућа, него је било промишљено и урађено са чврстом одлуком, да се изведе до краја У сикосу храма Афродитина заклела се Кидипа, да ће бити моја; ја је сад узимам за реч. Архонте града Милита, ја просим твоју ћерку!“

„Будало!“ промрмља Конон.

За тим се обрне Харидиму:

„Смем ли му одговорити?“

„Не,“ забрани архонт. „Шта би му и могао рећи? Твоји разлози не ће више израдити, но што су израдили моји; па одиста чисто ми је бљутаво, да добра савета дајем занесењаку. Одговори му ти, Кидипа. Реч једна од тебе можда ће га исцелити те ми уштедити нужду, да га каштигујем.“

Лепа Кидипа спусти очи.

„Бабо,“ рече, „бојим се, да ћеш се ражљутити; али ћеш и сам морати признати: на што се ко закуне у сикосу Афродитину, то мора и одржати.“

„Шта то значи?“ запита Харидим.

„Завет се не сме погазити!“ настави Кидипа, „тако је опоменуо ијониста. Ћерка Харидимова пре свију осталих становника Милитских мора слушати, што се ту наређује; јер она је сама била некако као пророчица неудаће, која прети Милиту.“

Харидим разрогачио очи па их не скида с девојчета.

„Тако ти свију богова, разумем ли ја добро?“

„Да, бабо! Аконтије ће ми бити војно мој — јер сам се тако заклела. А ти, који бдијеш над свим законом, не ћеш ваљда хтети, да ја оскврним свој завет.“

„И ти смеш јадну ту маштанију заветом да назовеш?“

„Вараш се, бабо. Завет је свака присега, која нам у светилишту у име Афродитино сађе с усана. Ако није била воља небеске богиње, да се заветујем, што је онда тако удесила, да ја јасно и разговетно прочитам, што је Аконтије написао? Ти знаш, кад штићеници Афродитини пламте правом љубављу, онда им она допушта и лукавство; нама пак не приличи с богињом се препирати и мудровати.“

„Несрећна девојко,“ викне Конон сав ужаснут, „зар хоћеш да се жртвујеш?“

„Да се жртвујем?“ кликне Кидипа. „Знај, Кононе, да Афродита, где даје милости, штићенику своме не дарује само руку обећане драгане, него и срце јој и душу. Ја љубим Аконтија.“

Настаде тишина после те изјаве.

Харидим и Конон убезекнули се са неочекиваног тог обрта Аконтије чисто задрхтао од тешке среће и миља; на слепим му је очима врила крв; дигао је руке, као да хоће на срце да притисне љубљено девојче; али није могао ни словца да изусти.

„Натраг!“ зачу се најзад претња Харидимова. „Хоћеш ли да те за точак вежем као издајника Иксиона? Нигда више не ћеш ти прећи овога прага,

који је обешчастило твоје недело. На поље, проклетниче! Па да се Кидипа заветовала у свим храмовима овога града, ја бих порушио, што је и онако већ ништаво. Кононе, отпрати вереницу своју до дворишта гинеконитиде! онде ме причекајте! Ја ћу се донде побринути, да у будуће будемо поштеђени са таквим налепама."

„Господару," рече Аконтије, побледивши, „преклињем те . . ."

„Јеси чуо, одлази одавде!" викне разјарени архонт.

„Остај здраво, Аконтије!" зачу се глас Кидипин. „Уздај се у Афродитину милост."

Скоро ван себе изађе Аконтије на двориште. Погледи робова јасно су му казивали, да није остало тајна оно, што се десило у одаји архонтовој. Колебајући се међу клонулошћу и блаженством пође кроз пространи ходник. И ту је срео неколико слугу, који су га чудно гледали. Пред њима је морао поцрвенити. Тако је онда доспео у пропилејон, што је о неколико степена био виши од трговишта.

„Ево га! То је Аконтије, љубимац богињин! Благо њему! Да живи Аконтије!" орило се са свију страна.

„Како ли ће се Конон жестити!" повиче суров глас плећатог неког радника.

„Баш аферим! И право је, да пропадне тај, што презире народ!" промумла други један а јасан се смех заори по трговишту те повуче са собом и удаљеније, који нису знали, о чему је реч.

Три до четир роба изашли су били с Аконтијем. Око њих се сад свет стао гурати па их увукоше у грају, а Аконтије је још једнако стојао међу предњим стубовима пропилејона, као да не схваћа, шта то тако чудно узбуђује те гомиле.

Баш је хтео да се сиђе низа степене а оно се диже нова граја. Робови су били испричали, како Харидим одбија смелога просиоца. Светина стаде мрмљати, мумлати, гурати се, те је изгледало као кад се море стане комешати пред буру.

„Стој!" повиче најпредњи, уједно и најдрзовитији. „Хоћеш ли зар и ти сам да допринесеш, да се погази заклетва те да град буде каштигован за ту опачину? Изведи неву своју, Аконтије! Не бежи као кукавица! Архонт се мора покорити, где богиња заповеда."

Не знајући шта да ради те бојажљиво гледајући у тишму опази Аконтије бледо, духовито лице младога Олора, који му се јављао храбрећи га. За тим види, како се Олор окренуо светини те јој стао нешто говорити. Вајар није могао чути, шта то млади Милићанин говори; али да његово живахно гестикулисање иште то исто, што су му довикивали из предњих редова, то је познао по дејству. Десет се до двадесет руку дигло, као да потврде глас народа а за тих десет двадесет дођоше их и стотина. „Заклињемо се Кипридом, да ћемо бранити право и задану веру!" тако се орила заклетва, коју је Олор узбуђеној светини метнуо у уста, па све се даље напред гурали до дворане пропилејона.

Није то била само лична оданост према Аконтију, што је навело младога Олора и присталице му на ту грајевиту демонстрацију, него политичка намера. Олор, још до скоро равнодушан према државним стварима, јер је живио пола за уживање а пола за знанствене студије, на ново је био посвећен у тежње оних незадовољника, који нису одобравали једнострано, свим новотаријама противно држање савета те гледали да мало обрну начела, по којима се у Милиту владало. За неколико је недеља Олор у тој странци заузео положај, какав је одговарао његовом личном уважењу и ванредној му обдарености. Главни је захтев те странке био, да се савет у напредњачком смислу допуни двадесеторицом чланова, које би ваљало бирати из тако званих нових породица; но за тим битно да се измене и архонтско достојанство, које је мало по мало постајало наследно, јер је савет већ бацио био око на Конона, будућега зета архонтова, те да се тако избегне оно, што је бојажљивцима изгледало, да се не даје избећи, а то је: тираника. Ништа дакле тој опозицијоној странци није могло тако добро доћи, као случај у храму Афродитину. Буде ли Аконтије зет Харидимов, то је онда властољубиви Конон уклоњен за свагда; а о томе, да ће можда Аконтије узети на себе улогу Кононову, није већ због тога могло бити ни речи, што он није био рођен у Милиту и није имао грађанског права. Према томе је захтевала политичка тактика, да се брани светиња оне заклетве те да се Аконтијева нада потпомогне, а незадовољници су безобзирце послушали тај захтев. Нигда још нису тако од речи до речи узели исказ ијонисте, нигда још нису тако живо изнели пред очи опасност, коју је прорекао исказ, као овде у тишми на агори. Глас о држању Кидипину још је већма раздувао жеравицу. Имали су тако савезницу у сред окола непријатељскога. Са мало само смелости и вештине па је победа сигурно њихова.

Ларма са трговишта продре и у дворе архонтове. Архонт се најпре зачуди шта је, но кад дознаде подробније, баш се ражљути. Остави Конона сама с Кидипом па изађе на пропилејон, којем се на најдоње степене народ већ попео. Аконтије се наслонио на најпредњи стуб па се замислио.

Кад се указао господар, гомила мало устукне. Само се Аконтије није ни макао.

„Шта сте ради?" повиче архонт, кад се вика мало стишала.

Опет се из гомиле диже до сто руку.

„Хоћемо, да се испуни, што се Кидипа заветовала,“ заори се у хору.

Харидим побледи.

„Милићани,“ викне снажним гласом, ко би од вас — па био ма и најнезнатнији занатлија из предграђа, трпио, да му се незвани плету у његове породичне послове? Сваки је слободан човек господар у својој кући: дајте дакле исто право и архонту па не усуђујте се од сад вређати онога, коме сте дужни одавати част и поштовање.“

„Ми те поштујемо и ценимо, али ваља и ти да испуниш завет,“ одгонене народ.

Архонт се осврне око себе. С обе стране пропилејона стојало је шест до осам људи на стражи, а имали су копља и сјајне штитове, округле као јаје. Харидим је осећао, како га је спопао гнев, како је само о концу висило па да људима својим довикне кобне речи: „Растерајте ми светину с трговишта!“ — То би зацело био крај његовој влади, па сад оружани стражари послушали његов налог или не. Није се могло ни замислити, да ће тако мало њих стражара моћи одолети светини а овде је одсуђивала незадовољничка странка.

Харидим је то канда осећао па се с тога и савладао; покуша срећу у некој благостивности, која је звонила некако извештачено.

„Пријатељи и грађани!“ рече, скрстивши руке. „Ја се одиста чудим. Очевидно сте ви на криву путу; лажно су вас известили о ономе, што се збило у сикосу храма Афродитина. Но мени је баш стало до тога, да се моме Милиту разложи прави склад целе ствари. Сутра у ово доба јавиће вам одавде са степена пропилејона гласник, како се све десило; увидићете онда, да сте лакрдију узели за свету збиљу, да се Кидипа није никад ни заклела.“

Светина се на те речи ускомеша но наједаред се стиша, као да је когод очарао. Нико сад од себе гласка да даде. А шта је било? Сама је Кидипа изашла била из врата па стала до архонта, склопивши руке.

„Опрости, бабо!“ рече плачући. „Није народу лажно јављено, него вођи његову. Што се по Милиту прича, сушта је истина. Ја сам се свечано заклела: Аконтије из Миласе биће мој војно. Па немој дакле да се опиреш томе. Не љути ми се, бабајко мој, но положи руке твоје Кидипе у руку драгога ми Аконтија па ћеш тако покасти, да штујеш богињу и свету реч ијонисте.

Харидим није кадар био да прослови и једну реч него ју је узверено само гледао, а она се онда сађе низа степене па приђе Аконтију.

„Ево, узми ме!“ рече смешећи се.

Народ стаде бурно клицати, Аконтије ухвати девојану за руку а Кидипа се, сва срећна пресрећна па ипак бојажљиво, осврне своме оцу.

„То не ће бити!“ викне Харидим, као да се наједаред пробудио. „Шчепајте га, људи! Несрећника, који ми залуди ћерку, водите у тамницу. Напред! што оклевате?“

Било је прекасно. Кад је народ видио, да се прети Аконтију, а он ти се онда тек стаде комешати. Па ни силовиту опомену Кононову, који је дотле стојао мало натраг, не послуша ни један од оружаних.

„Мир, Милићани!“ продера се громак неки глас. „Ево хоће честити Олор да беседи.“

„Узорити главару овога града,“ поче млади племић. „У име овога узбуђенога становништва, које стрепи за твоје добро и за своје, преклињем те: не опири се вољи богињиној! Ти познајеш свет па знаш како људи суде. Не мисле сви грађани као ја и ево пријатељи, што су ту с нама. Непријатељски елементи вребају само згодан тренутак, па да покваре свети ред. Тешко онда општини и онима, који је заступају, ако се деси несрећа, која би се могла разложити као казна богињина за то, што се погазила њој задана вера. Видиш, господару — све и да се није Кидипа заветовала — а она сама признаје, да јесте — ти би као мудар руковођа наше судбе морао ипак ићи за тим, да се задана вера одржи, јер сав Милит *верује* у то. То баш и јесте терет и брига узоритих звања, да им носиоци не могу делати, као најнезнатнији у народу. Моћ и величанство задају и дужности, ограничавају слободу ономе, који их извршава, приморавају човека, да угуши самољубље и све себичне тежње. Како је истина, што ја говорим и како савршено исказујем вољу целокупнога грађанства, то нека докаже одобравање, са којим ће народ пристати уз усклик: „Да живи Аконтије, зет Харидимов!“

Олорова је беседа раздрагала и равнодушније. Из хиљаде се грла заори по трговишту: „Да живи Аконтије, зет Харидимов!“

Шкргућући зубима уђе Конон у кућу. Појмио је, да је за сад он изгубио. А и Харидим, поплашивши се елементарне те силе, којом му је воља народа закуцнула на врата дворима, и не знајући, како да тумачи, што га оружани његови људи не слушају, са свим се смео. Жудња за владом била је у њ снажнија, него аристократска гордост и понос породични. Како је јогунасто, како презорно иначе појединца дочекивао из гомиле тих жестоких букача: пред свима њима уједаред се преобразио.

„Подај Аконтију руку!“ продере се онај громки глас од мало час. „Народ тако хоће, а народ овде заповеда!“

И гле, Харидим, владар-архонт, највећи племић међу племићима, пригну главу. Несигурна крока прође Аконтију — и са победоносним смешењем угледа бледи Олор призор, каквом се и у најсмелијим својим сновима није ни надао. Аконтије, вајар из Миласе, левом је руком држао Кидипу за руку а десном оца њена — пред целим народом примљен у крило те породице, којој се нису никад смели приближити ни први и најслављенији младићи у Милиту.

(Наставиће се.)

ГЛАСНИК.

(Кружокъ славянскій) зове се дружина, коју је крајем фебруара о. г. основала пољска и малоруска омладина у Лавову (Лембергу). Доносимо овде годишњи извештај тога друштва, као што га је донео „Одјек“ по малоруском листу „Товариш“-у, што поче недавно излазити у Лавову: „Иницијатор и вођа дружини био је г. *Радован Кошутић*, Србин, који је ради студија својих о словенству пробавио два семестра на универзи нашој. Смер је „Колу словенском“, да упозна чланове своје с културним животом, литературом и науком словенском. Да би постигло задатак свој, скупљало се „Коло словенско“ правилно сваке среде из почетка у дворани „Читаонице академијске“, а доцније у универзитету. На седницама читана су разна предавања, а чланови су водили врло живе дебате. На првој главној скупштини изабрало је „Коло словенско“ дра *А. Каљину*, проф. слов. филологије у Лавовској универзи, за протектора свог. Проф. Каљина долазио је на сваку седницу, узимао последњу реч при дискусијама и ауторитетом бранио „Коло словенско“ од разних сумњичења, од полицијских инсинуација и денунцијација. „Коло словенско“ има неколико Бугара, а међу почасне чланове рачуна: проф. Пташицког из Петрограда, дра Прохаску историчара, дра Кл. Ханкевича, дра Сјемјењскога и друге. Осим предавања старао се одбор „Кола словенског“, да чланови науче што више словенских језика и за то је г. Л. Барски предавао Пољацима првог течаја *малоруски* по три сахата недељно, а другог течаја г. Кошутић четири сахата недељно *српски* језик. На српском језику било је редовно до 40 слушалаца. У одбор били су изабрани: *Радован Кошутић* за председника, *Лудвиг Барски* (Русин) за перовођу, *Антоније Сјењицки* (Пољак) за благајника. — Месеца маја приредило је „Коло словенско“ *Гундулићево вече*, на ком је Р. Кошутић читао своју расправу: *„И. Гундулић, српски песник епохе дубровачке“*. — Између осталих предавања и реферата читао је Р. Кошутић: *„Хајдук Вељко Петровић*, јунак из устанка српског 1804.—12.“, па: *„Опадање и препорођај књижевности четке“* и *„Препорођај књижевности словачке“*. Предавања су држали чланови или пољским или малоруским језиком. — И ове је године обновило друштво свој рад.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— Из „Хришћанског Весника“ прештампана је у засебну књижицу расправа пароха *Димитрија Руварца* под натписом *„Како је постао данашњи број заповедних празника код Срба?“*

— *„Лепе туђинке“* зваће се збирка песама, које је са страних језика препевао омиљени песник *Вл. М. Јовановић*, кога читаоци нашег листа врло добро познају, јер је један од највреднијих и највернијих сарадника нашем „Стражилову“. У збирку ће ту ући преко сто песама а заступљени ће бити немачки (Лесинг, Шилер, Биргер, Клајст, Хелдерлин, Фрајлиграт, Фалерслебен, Хајне и др.), француски (Лафонтен, Беранже, Виктор Иго, Алфред де Мисе, Франсоа Копе и др.), енглески (Burns, Moore и др.), руски (Пушкин, Хомјаков, Љермонтов и Некрасов), румунски, грчки и мађарски (Гарај и Петефија) песници. Једна трећина препева штампана је по листовима а две трећине нису до сад још угледале света. Збирку ће издати А. А. Славуј, штампар у Шапцу, но само тако, ако се до божића ове године пријави довољно претплатника. Цена ће бити један динар. — Била би одиста жалост, кад ова збирка, коју унапред можемо својски препоручити пријатељима лепог песништва, не би могла изаћи на свет са нехата и слаба одзива читалачке публике. Та Вл. М. Јовановић је песник чистога соја те заслужује више него обичну пажњу.

— Наш поштовани сарадник *Марко Цар* саопштио је био један део својих успомена с пута у Италију под натписом „Венеција“ у подлиску Задарског „Српског гласа“ (бр. 7.—20. о. г.) па је сад те занимљиве и духовите своје белешке издао и у засебној књизи. Тај је путопис, као што смо већ једаред (види 22. бр. „Стражилова“ од ове године стр. 352.) јавили нашим читаоцима, имао угледати света као саставан део опширније књиге под натписом „Из нове Италије“, но писац је, као што каже, због многих цедања морао одустати од своје намере.

— Под уредништвом нашега цењеног сарадника дра *Лазе Томановића*, који се из Ерцег-Новог преселио на Цетиње те онде управља државном штампаријом, изаћи ће концем овог месеца, после пуних педесет година, *„Грлица“*, црногорски календар са шематизмом.

САДРЖАЈ: Андрија Хумски. Трагедија у пет чинова. Написао Андра Гавриловић. Први чин. — Како је Ђјевалица излијечио фра-Брну. (Наставак.) — Афродита. (Наставак.) — Ковчежић. Гласник. — Књижевне белешке.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваког четвртка на читавом табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. на по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 ф. на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата администрацији „Стражилова“ у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 45. У НОВОМ САДУ 10. НОВЕМБРА 1888. ГОД. IV.

ПЕСИМИСТА.

авно ми је срце замрзло у грудма;
Давно ми је, тужном, досадно међ људма.
Минула ме срећа; минуле ме сласти;
Минула ме љубав; минуле ме страсти —
Увео је давно венац мојих жеља.
Још остало беше мало пријатеља,
Али, хвала богу, и с њима се раста';
Једва ми у дому прави покој наста —
Посвађали смо се.

Беху млади људи, пуни наде живе,
Што год, сретни, виде, свачему се диве;
Све им песму мами из веселих груди —
Беху жељни света, беху жељни људи.
Ја се таман смирим, да ме јади море,
А они се стекну, па хоће да зборе...
Али, хвала богу, и с њима се раста';
Једва ми у дому прави покој наста —
Посвађали смо се.

Често — нојца тиха крила развија,
А слатки се санак око мене свија,
И таман да летнем најмилијим летом,
И да се опростим с овим клетим светом,
А њихова песма под прозором јекне,
Па ме из сна буди, па ме тужно текне...
Али, хвала богу, и с њима се раста';
Једва ми у дому прави покој наста —
Посвађали смо се.

Душа им је била, да зборе о слави
И о некој звезди, што ће да се јави,
Па да Српство води уjeљеној мети,
Где се више не ће ни Сливница клети;
Где се нико не ће одрицати слоге —
Причали су вазда своје жеље многе...
Али, хвала богу, и с њима се раста';
Једва ми у дому прави покој наста —
Посвађали смо се.

Чисто ми се с груди неки камен свали!
Како који седне, таки живот хвали,
И помиње с диком девојке и жене,
Те у мени буди слатке успомене,
Па кад се насмеше из прошлости на ме,
Сузе ми се купе у очима саме...
Али, хвала богу, и с њима се раста';
Једва ми у дому прави покој наста —
Посвађали смо се.

Све би некуд хтели — у село, у поље.
Увек су приправни, увек добре воље.
До мира им није, све немира траже —
Несташлуком својим и јаде ублаже,
Па и мене дижу, да и мене воде,
Мисле, да и мени њине жеље годе...
Али, хвала богу, и с њима се раста';
Једва ми у дому прави покој наста —
Посвађали смо се.

Беху неискусни, па чили и смели —
И на само небо радо би се пели!
Па гледају с миљем дане из далека —
Сваки, пун уздања, на будућност чека,
Као да ће земља правац да измене,
К'о да ће се због њих свет да преокрене...
Али, хвала богу, и с њима се раста';
Једва ми у дому прави покој наста —
Посвађали смо се.

И сад сам на миру. По цео дан лежим —
Нити куда идем, нити куда тежим.
Тако ћу лежећи и под земљу ићи —
Ни сандуку моме нико не ће прићи.
Умрећу без пара, умрећу без жеља;
Беше нешто мало вајних пријатеља,
Али, хвала богу, и с њима се раста';
Једва ми у дому прави покој наста —
Посвађали смо се.

Вл. М. Јовановић.

ЈЕДАН ДАН
У МИНИСТАРСТВУ УНУТРАШЊИХ ПОСЛОВА.

ИЗ БЕЛЕЖАКА М. Ђ. МИЛИЋЕВИЋА.

Једнога дана навалице сам у кратко бележио послове, које сам пословао у министарству унутрашњих дела. Записивао сам их оним редом, којим су ишли, без додатака и без украса. Тако:

Најпре потписах 11 преписаних актова, који се, по разним предметима, шаљу нижим властима на даљи рад. Иза тога раздадох на »реферисање« и на рад оно, што је јутрос донесено »с протокола«, то јест писма неколиких окружних начелника о разним појавима и приликама у њиховим окрузима, које држе да вреди јавити. Прочитавши све и забележивши на свакком у кратко садржину, оставих на страну, да могу о сваком известити г. министра, кад имадне каде саслушати ме.

Така је министарска наредба за те ствари.

После тога, почињу јављања:

1-во. Уђе стари г. Матија Бан, који долази само ради виђења. Старац је провео неколике месеце у Цариграду, на одмору; видео је онамо доста и чудио се, вели, многом којечем. Цариград опада, вели г. Бан. Велики имаћници, предвиђајући катастрофе, које се неминовно спремају на Босфору, из раније се селе у Јевропу. Турци пак кочопере се, мислећи, да могу срести догађаје.

Г Бан је гледао садашњег султана, када у петак иде у џамију. Прати га, вели, велика, одабрана и лепо одевена гарда. Докле султан приступа к џамији, дотле с мунаре мујезин виче на арапском језику ове речи:

— Сећај се, да над тобом има неко, силнији од тебе! То је један једини Бог!

Данашњи султан, Абдул-Хамид, прича г. Бан даље, има нешто, што се ређе виђа у обичних харемских султана. Док је још био принц и док је живео од онога, што му је султан-брат давао, имао је једнога сарафа (мењача), по имену Зарифију. Тај му је сараф више пута давао новаца на зајам, ма да се није свакад могао надати враћи.

Кад се принц зацари, зовну свога Зарифију, учини га својим главним сарафом, и одликова га као свога пријатеља.

Зарифија се разболи и оде у Париз да тражи лека. Кад се враћао из Париза, султан му је изаслао свој вапор на сусрет и позвао га, да одседне у двору. Зарифија, правдајући се својом слабошћу, отклони царску понуду. Тада султан зовне свога синчића (шипарца од 10 година) и рекне му:

— Да идеш Зарифији, да га пољубиш у руку, и да му кажеш: »Добро дошао!« Разговарајући с њиме немој опраштити очи у њега, као што чине бестидни Јевропљани, него смерно гледај преда се!

Дете изврши заповест оца султана; врати се у двор и каже, шта је урадило.

— Могао си се чудити, рекао му је тада султан отац, што сам ти дао таку заповест; а немој се чудити! Зарифија је био мој пријатељ и онда, кад није могао мислити, да ћу бити цар. Данас или сутра бићеш и ти цар. Упамти добро, да чуваш старе пријатеље, који су султанима потребнији него другим људима, али којих они, на жалост, у толико мање имају, у колико их више требају.

Тако прича г. Бан; али, видећи колико се других људи пријављује мени, диже се и оде.

2-го. Уђе један сељак из ваљевске нахије.

— За Бога, господине! виче он, као да је Буковина: — одузе ми суд све имаће! Пустите ме краљу, да се тужим!

— Брате, краљ не обара судских пресуда! Жали се већему суду.

— Ја желим, да изиђем пред краља; он нека пресече: црно или бело!

С доста муке склоних га, да иде г. министру правде.

3-ће. Улази један господин и почиње:

— Ја сам практикант И. П. Служим дванаест година; већ ме срамота од света, што не авансујем. Молим вас, да ме унапредите!

— Лепо! Ви се зовете И. П., ево ћу забележити ваше име; разгледаћу ваше кондуите и, у прилици, поменућу г. министру. Ако не буде од вас пречих, унапредиће вас.

— Од мене пречих нема; ја то знам поуздано.

— Тим боље! Сад можете ићи.

— Могу ли се надати?

— Наравно!... Надајте се!...

Оде.

4-то. Улази некакав г. Барач.

— Молим, господине, почиње он: — ја сам трговац; родом сам из Хрватске; учио сам се у Бечу; живео сам дуже времена у Швајцарској и у Русији. Овдашња полиција нешто на мене сумња. И мене и мога ортака беде, да смо нихилисте, а нисмо, верујте!...

— О том ћете изволети говорити са самим г. министром, само малко причекајте.

5-то. Улази једна баба, стара и већ се сирота погурила од година.

— Мој син био пратикан, па изгубио; молим вас, примите га опет.

— А са чега је изгубио службу?

— Обедили га, да се опија; а он је сада оставио свако пиће.

— Добро, стрина; сад вам не умем ништа казати, докле ствар не разгледам.

Записах име бабину сину, и она, сирота, оде.

6-то. Изасланици новинарског друштва! јавља момак.

— Замолите, да уђу.

Улазе два господина.

— Желите ли говорити са мном?

— Желели бисмо с г. министром, а ако не можемо с њиме, говорићемо с вама.

— Изволите сести и малко очекнути: господин министар је сада у послу.

Седоше.

Да не изгледа немарно према гостима, да се не би рекло, да увећавам своје послове, оставих све на страну, па се пустих с њима у разговор о времену, о суши, о киши, о новинама, о мешању туђих речи у српски језик итд. итд.

Хвала г. министру, брзо их узе, те ја продужих примати друге.

7-мо. Сељак из Кладова, Влах по пореклу и од српског језика зна само неколико првих падежа од неколико именица и неколико неодређених начина од глагола.

Тако оскудним језиком и потоцима грозних суза поче сиромах описивати своју невољу. Он вели, да се је, још с некима, доселио из Ердеља у Кладово пре 10—12 година; да је њима кладовска општина била дала земље, коју су обрађивали и хранили се. Сад им општина ту земљу узима и они немају о чем да живе.

Њега упутих дотичном г. министру, који води бригу о општинским земљама.

8-мо. Улази нека Београђанка и још с врата почиње плакати.

— Шта ви желите?

— Господине, за име Божије! Моја је кућа; дала сам две хиљаде дуката! Ја ником нисам на досаду. Није истина, да се на мене жале комшије. Власт ме тера из куће. Куда ћу сада и што ћу с кућом у невреме?

Више превијање и држање жалиње, него њене речи, казаше ми, да се она жали на одредбе санитетскога закона. За то и рекох:

— Водите госпођу господину начелнику санитета. Њена жалба иде у оно одељење.

Оде, бришући сузе.

9-то. Метар Клинац из Оповића, човек виђен на очи, и још с таковским крстом на прсима. Он ми даје записку од ађутанта, г. Франасовића, у којој овај моли, да се види, шта жели овај човек.

— Господине! почиње Метар одмах: — ја молим, да се он одмах ухапси, па ћу онда ја довести сведоке, који ће казати и посведочити, да је он бунтовник...

— А ко то, болан?

— Наш кмет, Секулић.

— А шта ради он, црна му мајка!

— Он мене све једнако хапси, што ја њему терам трагове. Његов је дед био с Ђаком на Опленцу; његов је отац био с Вучићем на Метином брду, а и он сада буши; то ја знам. Него ви њега ухапсите!...

— Јеси ли то јављао капетану?

— Јављао сам; али, знаш, капетан има силу послова, па некако ту ствар ради лабаво.

— Заповедићемо ми капетану, да баш ту ствар извиди најозбиљније. Ја ћу ти дати на капетана писмо; очекни мало, докле се напише...

Метар излази, да очекне писмо, а на вратима срета га

10-то. Г. Ђ. Недић, капетан среза Космајског, који је дошао другим послом, па се зачуди, кад виде Метра, да од мене излази.

На моје питање: Познаје ли Метра, и какав је човек? капетан се осмехну, слеже раменима и рече:

— То је, управо, последњи човек у Оповићу; осуђиван је за крађу неколико пута. И сад кмет трага, куд се дела некака крмача, па је сва прилика, да је и њу појео Метар или његов син.

— А од куд му орден?

— Орден је био неког његовог далеког рођака, који је умрьо без порода, па Метар шче-

пао орден и обесио га себи о недра. Тамо га не сме да носи, него овде, где га не познају.

— Како је да је, ви Метрову доставу извидите најозбиљније.

— Разумем, господине! Извидећу; али ће се, верујте, сав Оповић зачудити и насмејати, кад чује, да неко у Београду и Метру Клинцу верује...

Капетан слеже раменима, поклони се и оде.

11-то. Улази један Јеврејин и једна Јеврејка, која плаче, као да јој је неко умрьо.

— Шта ви желите?

Жена, гушећи се плачем, одавија вас дан дугачку крпу, из које вади молбеницу. Из молбенице се види: да је Аврамова унука лечила неке жене. Полиција београдска, по санитетском закону, каштиговала је за то са 100 динара глобе. Сад она моли за краљеву милост.

— Упитаћемо, преко власти, општину о вашем владању, велим ја: — па ће се тек онда видети, можемо ли молити за милост или не можемо.

— Хвала вам, господине! вели она, и обоје се поклањају и излазе.

12-то. Долази момак и јавља, да ме зове г. министар. Одох. Г. министар тражи нека објашњења; даје неке наредбе и, кад то сврши, отпусти ме, да наставим примања.

13-то. Улази секретар с гомилом актова и реферује усмено: »Смедеревско начелство сад је у граду, у државној кући. Та кућа треба војсци. Начелство се мора иселити. Где да га сместимо?«

— Кад округ своје куће нема, нека начелство узме једну приватну кућу под кирију.

— На колико времена?

— На годину или три — како је пробитачније.

Он одлази.

14-то. Улази момак и јавља, да још има људи, који чекају.

— Пуштај!

Улази један Новосељанин (Циганин) из Крнула у Шабачком округу.

— Које добро?

— Зло, господине! Не може да се живи. Немам куд Уби ме ту код тебе!...

— Од кога ти је зло?

— Од општине; од кмета Лазе; од капетана; од начелника. Не може да се живи! Моја земља, господине; купио сам; имам тапију; за 15 дуката, једнога коња, и једну узду са свиленим кићанкама, сад...

— То је све лепо: али зашто се жалиш сада?

— Терају ме из моје куће, с моје земље...

— Да ли није твоја земља у гори?

— Није, господине; била је шума; сад се исекла; остало све голо као длан, на! (показује длан).

— Сад те терају у село?

— Јесте, господине!

— Добро! Иди ти кући; ми ћемо писати начелнику да нам јави, шта је то. Онда ће ти се казати, шта да радиш.

— Немам куд кући, господине. Хоће кмет да ме ухапси. Ту ћу код вас да лежим, док не дође одговор.

И хоће да легне на тле!

— Иди ти, иди! Докле се ствар не расправи, не ће те нико дирати; а после — како си радио, онако мораш и проћи.

С тешком муком изађе из собе, бришући сузе.

15-то. Улази г. Петар Кречаревић, професор.

— Одавно чекам, не могу да добијем ред, да уђем к вама. Мене гони велика невоља.

— Молим, да чујемо!

— Мој рођак (имерек), родом из Аустроугарске, био онамо некакав чиновник, што рукује новцем; оставио ту службу, предао рачуне све уредно и поштено; прешао овамо, и добио службу овде. Сад одонуда стигла некаква потера, да је, божем, утајао неке туђе новце; и њега су, за то, затворили. Молим вас, ево мене за јамца, само га пустите!

— Ту вашу понуду не можемо примити ми (у министарству). Можете је учинити власти, која је ставила руку на вашега рођака. Она ће одлучити: може ли примити ваше јамство или не може?

— Али је мој рођак затворен по захтевању оностранске власти.

— Ако је тако, онда је оностранска власт дужна, у 8 дана, дати доказе: да њега треба затворити. Не дадне ли она тих доказа за 8 дана, наша ће га власт пустити и без вашега јамства.

— Хвала вам! Слуга сам!

Оде.

16-то. Улази један сељак из Брзохода, у Пожаревачкој.

— Које добро, брате?

— Зло, господине!

— Какво?

— Велико зло!

— На кога се плачеш?

— На општинског ћату Живка. Закупио пет села: он писар, он кмет, он одборник; оглоби толики народ. Мене са свим зацрни. Бог да му суди!

— Шта ти је учинио?

— Кад беше први рат. Ми хоћемо на границу. Мене спопали дужници. Продају ми кућу. Писар срески Таса, убио га Бог, каже мени: »Пусти нека Живко узме твоју кућу; па ће ти је вратити, кад саставиш паре, да му вратиш онолико, колико он сада положи за твоју кућу.« Ја пристанем. Живко узе моју кућу буд за што. И рекоше ми, да ће тај наш уговор записати на онај акт о продаји. Сада, хвала Богу, ја саставио паре и дајем Живку, а Живко каже: »Одлази! Ја сам кућу купио за себе; нисам за тебе!« Ја тражим у срескoј канцеларији онај акт о продаји. Нађоше ми га, али није записано оно, што смо говорили. Писар Таса није записао ништа. И тако ми кућа оде у бесцење. Не знам што ћу ни куда ћу?

— Како казујеш, теби је тешко помоћи. Моли Живка, нека ти, Бога ради, врати кућу.

— Не зна Живко за Бога; он зна само за паре и за имаће — ватра му га изгорела!

Оде — проклињући.

17-то. Улази сељак из Бањана ваљевских, човек виђен на очи и лепо одевен.

— Шта ви желите?

— Рад сам говорити насамо с господином министром.

— Г. министар је сада у послу.

— Али ја чекам од јуче, а имам нешто важно да му кажем.

Одем министру и замолим, да прекине све друго, те да прими овога човека, који Бог зна шта доноси!

Прими га.

Ја, међу тим, потписах, што беше донесено с преписа. и вратих »на експедицију.«

Ево излази онај Бањанац. За њим дође и министар. носећи молбеницу, коју му је тај сељак дао, и у којој тражи: да се њему да механско право у селу Бањанима! То је било оно важно, што је он желео самом министру ка каже!...

18-то. Улази неки почасни поручик, салутира војнички, и вели:

— Ја сам почасни поручик (имерек), желим изаћи пред г. министра нутрених дела. Обрекао ми г. војни министар, узети ме сада у мобилизацију (комбинацију?), али може заборавити, па да га овај подсети.

— Записаћу ваше име и даћу га г. министру.

— Разумем! рече он, одсалутира и оде.

19-то. Улази једна жена из Степојевца, и даје ми некаку дугачку признаницу, како су некаке изабране судије примиле своју дневницу, кад су неку задругу делиле.

— Шта си рада ти, снахо? упитах ја.

— Нисам ја радила ништа, одговори она дугим акцентом колубарским: — него, ето, »копромишљени« суд судио, па нема да дође пресуда. Спасоје потплатио ћату; ћатина жена каже мене: »Тебека нема ништа! Иди ти под грм!«...

— На кога се тужиш ти, снахо?

— Тужим се на кмета Симу; тужим се на Спасоја; на ћату; на попа Теофила. Поп тражи своје; не гледа што ја немам!...

Дозвах вешта писара, и рекох, да гледа како схватити шта тражи ова жена, па то да стави »на протокол.«

20-то. Улази и јавља се католички свештеник Тондинија.

— Нисте ли ви онај, за кога су неке београдске новине јавиле, да је погинуо у Рипњу?

— Онај главом; али хвала Богу, не само да нисам погинуо, као што видите: него вам се не могу сит нахвалити љубазношћу и добротом народа, куд сам год прошао.

— Ви, оче, некако долазите с оног света. Право је, да вас види г. министар: изволите к њему...

21-во. Јавља се г. гроф Бреда.

С грофом иде и г. Куртије. Кажу ми, да им је одређена за данас аудијенција, па ето чекају дуго.

— Они, које прима г. министар, рекох ја: — дошли су пре вас. Изволите сести и малко очекнути.

— Овај свештеник, рече г. Куртије смешећи се: — чини ми се, дошао је после нас?

— Имате право; али је он необичан изузетак. Он долази с онога света!

— Како, с онога света? упита гроф.

— Г. Тондинија, католички свештеник, кога сте сад видели, путовао је дуж пруге железничке, те радницима, који су већином католици, носио утеху вере њихове. Неке београдске новине разгласе, да су сељаци у Рипњу, божем

мрзећи на владу и на железницу, убили тога свештеника. Глас тај примиле су и новине туђе, тако да је сав свет прочитао, да је г. Тондинија погинуо, а он је, ето, жив и здрав, и не може да се нахвали љубазношћу и гостољубљем народа, кроз који је путовао.

— Одиста, такав гост заслужује први корак, рече г. Бреда.

22-го. Отварају се врата из ребарне собе. Промаља се само глава г. Мијаила Барловца.

— Само да ме видите, да сам овде, вели он — ја ћу после!...

23-ће. Практиканат (имерек):

— Чуо сам, господине, да ме хоћете да авансујете за писара начелству окружном.

— Може бити.

— Молим вас, немојте; ја не могу ићи. Овде имам кондиција; радим у адвоката. .

— Ваша је воља; не морате...

— Ја сам узимао све у рачун, па не могу никако...

— Лепо, лепо; не морате!

Поклони се; оде.

24-то. Поп Иван Стојаковић.

— Господине, запишта овај својим танацким гласом: — молим вас, дајте ми један динар — да ручам.

— Хвала Богу, овај је кратак; само да их не буде много с оваким захтевом!

Прими; оде.

25-то. Момак уноси карту, на којој пише:

„EMILE DE LAVELEYE

prie Monsieur le Ministre de l' interieur de bien vouloir lui indiquer l' heure, à laquelle il pourait le voir demain“ (Емило Лавлеј моли господина министра унутрашњих дела, да благоволи одредити му час, у који га може видети сутра.)

Одмах замолих одличнога госта да уђе, и да приседне у мене, докле га г. министар могне примити.

С г. Лавлејем уђе и г. Вавасер, који му служи као тумач, где би затребало. Седоше оба и започе се обични разговор. Г. Вавасер, видећи на столу књигу »Кнежевину Србију«, показа је г. Лавлеју, додавши, да сам ја књизи писац. Уважени научник, осменувши се малко, исприча, како је њему, кад је дошао на университет за професора, неки колега рекао:

— N' écrivez jamais; cela ne sert à rien, et vous fait des ennemis ou des jaloux (не пишите никад; то не помаже ништа, а ствара вам непријатеље или завидљивце.)

Г. Лавлеј додаде, да је њему тај савет дошао доцне, а мени, богме, још доцније, са свим у недоба!...

Не знам, да ли писање што помаже, а непријатеља и завидљиваца има доста и без писања.

Славни научник желео је путовати у Цариград преко Србије и Бугарске. О, с коликом смо му радошћу дали поштанска кола и објаву на власти, а и г. Вавасер га је пратио чак до Софије.

И он оде г. министру.

26-то. Момак уноси писмо од државне штампарије.

Отворих га и прочитах:

*Господине! По налогу министра просвете. бр. 13.097., управа вас моли, да изволите платити државној штампарији дуг, који дугујете за штампање „Школе“ и других списа, и да одредите, чим га обезбеђујете до исплате.**)

Уздануx; збрисах с чела крупан зној.

27-мо. Уђе експедитор с неким актом.

— Господине! рече он: — ви сте добили орден св. Саве II. реда, за књижевне заслуге?

— То је било давно; што ће вам сада?

— Канцелар ордена тражи од вас сада 300 динара!

— За што?

— За то одликовање!

— Хвала Богу: ко се својим књижевним радом овако двојако одликује, бар је заклоњен од завидљиваца!... Нека г. благајник буде љубазан одбијати ми од плате, док не измири 300 динара.

— А онај други дуг чим обезбеђујете?

— За бога; зар се све мора урадити за један дан? Данашњем дану и ово је бриге доста!.....

*) Рат је оглашен 20. јуна 1876., дакле на половини „Школине“ године. Тада сам имао вересије од „Школе“ преко 700 дуката. Од те суме две трећине су пропале, а трећина, која се наплаћивала мало по мало, морала се је употребити онда, када смо ми чиновници имали само 10 дуката плате на месец. Ето то је кратка историја овом мом дугачком дугу!...:.

ХАЊА.

ПРИПОВЕТКА ХЕНРИКА ШЕНКЈЕВИЋА

С ПОЉСКОГ ПРЕВЕО РАЈКО.

XII.

Шта је било са мном за дуго, не знам и не опомињем се. Кад се пробудих, лежах на леђи у соби и на очиној постељи, а отац сеђаше уза ме на наслоњачи, završене главе, блед и затворених очију. Прозори беху позатварани, на столу гораху свеће, а у великој тишини, која се простираше по соби, слушах само шеталицу на сату. Неко време гледах несвесно у таван и сабирах лениво мисли, за тим покушах да се макнем, али ми сметаше несносан бол у глави. Тај ме бол подсећаше на све, што се догодило, те се одазвах тихим, ослабелим гласом!

— Оче!

Отац се тргже и наже се нада мном. Радост, помешана са нежношћу, огледаше се на његовом лицу и он рече:

— Боже! хвала ти! дошао је к себи. Шта је, сине? шта?

— Оче, јесам ли се ја био са Селимом?

— Да, мило моје! немој о том мислити!

Часком настаде ћутање, а после запитах:

— Оче? А ко ме је донео из шуме у собу?

— Ја те донесох на рукама; али не говори ништа; не мучи се.

Није прошло ипак ни пет минута, а ја опет стадох да запиткујем. Само говорах врло лагано:

— Оче!

— Шта, чедо моје?

— А шта је било са Селимом?

— Онесвестио се и он, јер је изгубио много крви. Дао сам га одвести у Хожеље.

Хтедох још да питам за Хању и мајку, али осетих, да ме опет оставља свест. Причини ми се, да су неки црни и жути пси стали играти, на две ноге, поред моје постеље и ја се загледах у њих. Час ми се опет причује глас сеоске вруле, час место сата, који беше обешен према мојој постељи, назирах неко лице, које провириваше иза зида, па се наизменично сакриваше за њега. Не беше то потпуна несвест, него само ватруштина и збрка у мислима; морало је ипак трајати доста дуго. Часомице ми беше мало боље и онда распознавах у полак лица око своје постеље: био то отац, попа, Казимир или лекар Стах. Сећам се, да међу тим лицима не беше ми једнога, али се не могох досетити којега; знам ипак, да осећах, да га нема и да сам га инстинктивно тражио. Једном заспах ноћу тврдо и пробудих се истом пред зору. Свеће још гораху на столу. Бејах некако врло, врло слаб. Наједаред опазим једно лице, нагнуто над постељу; то лице одмах не познадох, али кад га видех, беше ми тако добро и мило, као да сам већ умрьо и примљен на небесима. Беше то неко анђеоско лице, али тако анђеоско, тако свето, добро, са оним сузама, које се тихо низаху низ образе, да ми чисто дође и самом да се заплачем. Али онда ми се врати искра свести, разведри ми се у очима и повиках слабо и тихо:

— Мама!

Анђеоско се лице саже мојој мршавој руци, што лежаше непомично на покривачу и притисну на њу уста. Усиљавах се да се подигнем, али осетих опет бол у чеоним костима, па само завапих:

— Мајко! боли!

Моја мати, јер она то беше, поче мењати ледне облоге на мојој глави. Увек ми то завијање задаваше много мука, али сада те слатке, миле руке с таком брижљивом нежношћу почеше се кретати око моје бедне, посечене главе, да не осећах ни најмањег бола и почех шапутати:

— Добро! О, добро ми је сада!

Од тада бејах већ свеснији, само у вече падох у ватру. Привиде ми се тада Хања, ако је и не видех никада код себе, кад бејах при свести. Али привиђаше ми се увек у некој опасности. Час насрташе на њу вук, црвених очију, час је опет одвлачи неко, као да је Селим и као да није Селим, јер лице беше обрасло црном длаком, а на глави беху рогови. Тада кашто вриштах, а кашто мољах и преклињах вука или тога рогатога, врло учтиво и покорно, да је не одвуку. У таким тренутима метне ми мати руку на чело и одмах нестане тих злих приказа.

На послетку ме остави ватруштина са свим, дођох потпуно к себи, али то не беше знак, да сам здравији. Уплела се још нека друга болест, нека нечувена слабост и од тога почех очевидно гаснути. По читаве дане и ноћи гледах укочено у једну тачку на тавану. Бејах као при свести, али равнодушан према свему. Нисам марио ни за живот, ни за смрт, ни за лица, која бдијаху над мојом постељом. Примах утиске, видех све, што око мене бива; опомињах се свега, али не имађах доста снаге, да саберем мисли и да осећам. Једном у вече почех, очевидно, борити се с душом. Наместише поред моје постеље велику, жуту свећу, за тим видех поп-Људевита у стихару. Даваше ми причешће, за тим ме помаза светим миром, а при том тако јецаше, да у мало не паде у несвест. Матер изнесоше онесвешћену из собе; Казимир урлаше од плача уза зид и

чупаше косу с главе: отац сеђаше склопљених руку, Видех то све са свим добро, али бејах са свим равнодушан и гледах као обично мртвим, укоченим погледом у таван, у заставицу од постеље чело ногу или на прозор, кроз који упадаху бели, сребрни праменови месечине.

Најзад нагрну на сва врата у собу чељад; вриска, јецање и лелек, који удеси Казимир, напунише целу собу, само отац сеђаше, као и пре, као стена; али најзад, кад сви клекоше, а попа почео говорити литанију, па прекинуо, јер не могаше од суза, отац наједаред ђипи и рикнувши: „О! Исусе! Исусе!" стропошта се, колики је дуг, на под. У тај мах осетих, да ме крајеви прстију на рукама и ногама, почињу зепсти, обузе ме нека чудна сањивост и зевање. „Аха! то ја умирем!" помислим у себи и заспим.

Али збиља заспах, место да умрем, и то заспах тако добро, да се нисам будио двадесет и четири сата и тако се окрепих, да ми ни самом није ишло у главу, шта се је са мном десило. Нестаде моје равнодушности, јак, млади организам победи и саму смрт и буђаше се за нов живот с новом снагом. Сад се опет дешаваху око моје постеље таки призори радости, да их не бих умео ни описати. Казимир просто помахнитао од среће. Приповедаху ми доцније, да су одмах после двобоја, кад ме отац донесе рањена кући, а лекар не стајаше одмах добар за мој живот, поштенога Казимира морали затварати, јер просто иђаше у лов на Селима, као на дивљу звер и закле се, ако ја умрем, да ће га убити, где га нађе. Срећом и Селим беше мало рањен, па мораде и сам неко време одлежати.

Али, међу тим, беше ми сваким даном све лакше. Враћаше ми се жива жеља, да живим. Отац, мати, попа и Казимир, бдијаху, дан и ноћ, над мојом постељом. Како сам их тада љубио, како ми тешко беше, кад које од њих изиде из моје собе. Али скупа са животом, поче се и старо чуство према Хањи одзивати на ново у моме срцу. Кад се пробудих из онога сна, који сви сматраху као почетак вечнога сна, одмах запитах за Хању. Одговори ми отац, да је здрава, али је отишла с госпођом д' Ив и са сестрицама стрицу, јер богиње узимају све већма маха у селу. Рече ми још том приликом, да јој је већ опростио, да је заборавио и препоручи ми да будем миран. Доцније ипак често разговарах о њој с матером, а кад она виде, да ме тај предмет највећма занима, заподираше и сама разговор, а завршиваше га анђеоским, или нечувеним речима, да ће, кад оздравим, одмах разговарати с оцем о многом којечему, што ће мени бити врло мило, само треба да сам миран и да се бринем, како ћу што пре стати на снагу.

Говорећи то, смешкаше се тужно, а мени се прохте да плачем од радости. Кашто се ипак догађаше у кући нешто тако, што ми није давало мира, чак ми задавало страха. На пример, једном у вече, када мати сеђаше код мене, уђе слуга Франко и позва је у Хањину собу.

Одмах седох у постељи.

— Зар је Хања дошла? — запитах.

— Није! одговори мати. — Није дошла. Он ме зове у Хањину собу, јер онде рече и међу нове тапете.

Кашто ми се чињаше, као да облак тешке, а рђаво скривене туге, лежи на челу особа око мене. Не знађах ништа, шта бива, а моја питања забашуриваху ма чим. Питах Казимира, одговараше ми као и други, да је у кући све добро, да ће се сестре, госпођа д' Ив и Хања скоро вратити и, најзад: да будем миран.

— А од куда та сета? — запитам.

— Ево, ја ћу ти све казати. Селим долази са старим Мирзом сваки боговетни дан овамо. Селим очајава по читаве дане, плаче, хоће да те види по што по то, а наши се родитељи боје, да би ти та посета шкодила.

Насмејах се.

— Ала је Селим паметан! — рекох. — Мало ми лубању не размрска, а сад за мном плаче. А шта је збиља: мисли ли још увек на Хању?

— Иди махни, није му ни на крај памети. Не знам на послетку, нисам га о том питао, али мислим, да се је он ње већ са свим одрекао.

— То је питање!

Свакојако ће је неко други добити: буди само миран!

Ту се Казимир стаде кревељити, па додаде обешењачки:

— Знам и ко. Само да Бог даде, да . . .

— Шта, да?

— Да се што пре врати — додаде брзо.

Те ме речи са свим умирише. После два дана у вече, сеђаху код мене и отац и мати. Почесмо ја и отац играти шаха. Мало за тим изиде мати, оставивши отворена врата, кроз која се видео читав ред соба, а на крају тога реда беше Хањина соба. Погледах онамо, али не могох ништа догледати, јер све собе, осим моје, беху неосветљене, а врата од Хањине собе, у колико могох назрети у мраку, беху затворена.

Наједаред уђе онамо неко, као да је лекар Стах, па не затвори врата за собом.

Срце ми немирно закуца. У соби Хањиној беше светлост.

Светлост та падаше као сјајна пруга у мрачну суседну дворану, а мени се учини, да у тој сјајној

прузи видим танахне увојке дима, који се мотаху, као што се мота прашина у сунчаној светлости.

Мало по мало, па осетих у носу неки неисказан задах, који сваким часом беше све јачи и јачи. Наједаред ми се коса најежи на глави: распознадох мирис од смрековине.

— Оче! шта је то? викнем силовито, свалившп шах заједно с кутијом на земљу.

Отац ђипи збуњен, јер и сам осети тај проклети мирис, и затвори, брже боље, врата од собе.

— Ништа, није ништа! — одговори брзо.

Али ја већ бејах на ногама и ма да се још љуљах, ипак нагох брзо к вратима.

— За што онде каде смрековином? — вриснем — ја хоћу да идем тамо!

Отац ме ухвати преко среде.

— Нећеш ићи онамо: ја ти забрањујем!

Обузе ме очајање, те, зграбивши за завој на глави, дрекнем љутито:

— Па добро! Али се заклињем, да ћу здерати завој и раздрапати рану својим рођеним рукама. Хања је умрла! ја хоћу, да је видим!

— Хања није умрла, дајем ти поштену реч! — викаше отац, зграбивши ме за руку и натежући се са мном. — Поболела се, али сад је здравија! Смири се! смири! Зар није још доста несреће! Приповедићу ти све, само лези. К њој не можеш ићи. То би јој дошло главе. Умири се! лези. Кунем ти се, да јој је боље.

Снага ме остави и клонух на постељу, понављајући само!

— Боже мој! Боже мој!

— Хенриче! дођи к себи. Јеси л' жена? Буди човек. Она више није у опасности. Обећах, да ћу приповедати све и приповедићу, али само док саберен снагу. Наслони главу на јастук. Тако, видиш. Покри се, па мирно лези.

Бејах послушан.

— Сад сам миран, само брже, оче, брже. Да већ један пут дознам све, шта је и како је. Је ли јој збиља боље? Шта јој је било?

— Е па слушај: оне ноћи, кад ју Селим оте, беше бура. Хања имађаше на себи само лаку хаљиницу. Покисла је до голе душе. Осим тога, присео јој и тај луди корак. У Хожељама, од куда је Мирза довезе, не имаде се у шта преобући, те се у тој истој мокрој хаљини амо вратила. Још тај исти дан стала је трести грозница. Други дан, стара Венгровска не умеде задржати језика и приповеди јој, шта се с тобом догодило. Рекла јој чак и то, да си убијен. За цело јој је то шкодило. У вече беше већ ван себе. Лекар не знађаше дуго, шта јој је, док на послетку . . . знаш: у целом селу владаху, па још и сада владају богиње: Хања је добила богиње.

Зажмурих, јер ми се чињаше, да и сам долазим ван себе; најзад рекох:

— Причај ми, оче, даље, та ја сам миран.

— Било је тренутака — говораше даље отац — кад беше у великој опасности. Онај исти дан, кад мишљасмо, да је теби крај, беше и она скоро на умору. Али за обоје вас наишла је у исти мах срећна криза. Данас она, као и ти, полако оздравља. За коју недељу биће са свим здрава. Ах, каквога ти покора не беше у кући!

Отац заврши, па ме гледаше пажљиво, као да се бојаше, да неће његове речи сувише потрести мој, још удиљ, слаби мозак; а ја лежах непомично. Дуго тако ћутасмо. Сабирах мисли и разабирах се у новој несрећи. Отац устаде и поче ходати крупним корацима по соби, погледајући на мене, од времена на време.

— Оче? — рекох после дуга ћутања.

— Шта је, синко?

— Да ли је, да ли је . . . врло богињава?

Глас ми беше миран и тих, али срце ми лупаше гласно, докле очекивах одговор.

— Јест! — одговори отац. — Као што обично бива после богиња. Можда неће бити никаква трага. Данас још има, али ће нестати, за цело ће нестати.

Окренух се зиду: осећах, да ми је горе, него обично.

За недељу дана ипак бејах већ на ногама, а после две недеље видех Хању. Ах! нећу ни покушавати да описујем, шта је било с оним дивним, идеалним лицем. Кад, јадница, изиде из своје собе и кад ју први пут спазих, ако се и јесам зарекао, да нећу показати на себи ни најмање узбуђења, ипак наједаред занемогох и онесвестих се, као мртвац.

О! како је страшно поружнила!

Кад ме пробудише из несвестице, Хања плакаше гласно и за собом јемачно и за мном, јер и ја бејах још више налик на сенку, него на човека.

— То сам све ја крива! — понављаше јецајући — ја сам крива.

— Хањице, сестрице моја! не плачи, ја ћу те увек љубити! — повичем и ухватим је за руку, хотећи да је принесем устима, као некада.

Наједаред се стресох и тргох уста натраг. Те руке, некада тако беле, нежне и лепе, беху сада гадне. Црне пеге осуле се по њима, а уз то беху рапаве, управо одвратне.

— Ја ћу те увек љубити! — понових с усиљавањем.

Лагао сам. Имађах у срцу огромно, сузно мило-

срђе и љубав братску, али старо осећање беше одлетело, као што птица одлети, без трага.

Изидох у башту и у оној истој хмељевој алтани, где Селим и Хања први пут признадоше једно другом да се љубе, плаках тако, као после смрти драге особе.

Јер и збиља, некадања Хања беше за мене умрла, или боље, љубав моја беше умрла и у срцу остала после ње само пустош и бол, као од незацељене ране, и успомена, која истискиваше сузе на очи.

Сеђах тако дуго и дуго! Тихо јесење вече поче горети у црвеном жару, који се преливаше по крунама од дрвета. Тражише ме по кући, најзад уђе отац у алтану.

Гледаше ме и поштоваше моју тугу.

— Јадно дете — рече — Бог те је тешко кушао, али уздај се у њега! Он увек зна, шта ради.

Наслоних главу на очине груди и неко време ћутасмо обојица.

У неке ће речи отац:

— Миловао си ју врло, па кажи ми: кад бих ти рекао: дајем ти ју, подај јој руку за цео живот, шта би ми ти одговорио?

— Оче! — одговорих — љубав је могла прнути од мене, али поштење никада: ја сам готов.

Отац ме срдачно пољуби.

— Нека те Бог благослови. Познајем те; али то није твоја обвеза, није твоја дужност: то је Селимова дужност.

— Хоће л' доћи он овамо?

— Доћи ће скупа са својим оцем. Отац његов већ за све знаде.

Пред вече дође збиља Селим. Кад виде Хању, зацрвени се, а после пребледе као крпа. Неко време могаше се познати на његову лицу тешка борба срца са савешћу.

Видело се, да је и од њега одлетела она крилата птица, којој је име: љубав. Али савладао се племенити момак: устао, пружио руке, а за тим пао пред Хању на колена и повикао:

— Хања! ја са́м увек један те један: ја те нећу оставити никада, никада!

Бујне сузе ударише Хањи низ образе, ипак отисну полако Селима.

— Не верујем, не верујем, да ме може ко сада љубити — рече — а за тим сакри лице рукама и повика:

— О! како сте сви ви добри и племенити! само сам ја најмање племенита, највише грешна; али сад је већ свему крај: ја сам већ друга!

И бадава салеташе стари Мирза, бадава мољаше Селим, не хтеде му дати руке. Први олуј живота сломи тај лепи цвет, истом што се расцветао. Јадно девојче! требаше јој сада, после буре, каково свето и мирно склониште, где би могла умирити савест и уљуљати срце.

И нашла је то тихо и свето склониште: постала је милосрдна сестра.

Доцније нови догађаји и једна страшна бура учинише, да сам је на дуго изгубио из очију.

Но после неколико година спазих је из ненада: мир и тишина огледаше се у тим анђеоским цртама; трагови страшне болести ишчилеше са свим; у црној хаљини и белом манастирском шеширу лепа беше као никада, али то већ беше надземаљска лепота: више анђеоска, него људска.

АФРОДИТА.

РОМАН ИЗ СТАРЕ ЈЕЛАДЕ.

НАПИСАО ЕРНСТ ЕКШТАЈН.

(Наставак.)

Седма глава.

Идућег јутра држао је савет Милитски седницу, која је трајала неколико сахата.

Пре свега се расправљале ствари спољашње политике, нарочито о томе, да се свечано посланство пошље у Коринт. Једногласно се донела одлука, да се пред крај месеца спреми лађа, која ће осим изасланика и њихове сјајне свите понети још и тма божја скупоцених дарова за најодличније коринтске државнике

Кад се довршила та тачка и још неке друге, дође реч и на Аконтијеву ствар. Харидим се опорим изразима стаде тужити на држање грађанства. Тврдио је, да су Олор и странка противничка поткупили прост народ те су тако на недозвољен начин њега натерали да уради, што иначе не би био урадио. Сакупљеном савету сад оставља, да ништавим прогласи обећање, што је народ од архонта изнудио, те тиме свету да покаже, да у Милиту влада правда и правица, а не сила и самовоља.

Но савет је већ са свим био под упливом јавнога мишљења. Опазило се то, како је на прост народ од утицаја била ма и не својевољна одлука архонтова, па како је наједаред нестало оне зебње, коју је изазвало слово ијонисте. Уз то је још и један из чете героната, који је био очевидац случаја

на трговишту, чудећи се изјавио, да не појми, како то пресветли архонт говори о неком натеривању и приморавању. Кад се каква бурно изражена жеља задовољи, тим никако није ико присиљен на штогод против закона; задату реч ваља сматрати за светињу; куд би то одвело, кад би главар државни дао примера невери и поводљивости? — Те тако ти богме савет једногласно закључи, замолити архонта, да се не опире више тако очевидно израженој вољи богињиној, него да остане при оном, на што је већ био пристао, да наиме Кидипу даде за верну љубавцу вајару из Миласе.

Дрхћући од потајне љутње оде Харидим из скупштине. У радионици својој затекне Конона, који га је подуго већ чекао.

„Пред геронтима је ствар пропала!“ повиче Харидим сав разгневљен. Жестоко баци огртач преко столице, као да хтеде рећи: Имао бих вољу, бацити вам тако пред ноге достојанство архонтско. За тим настави:

„Ти се чудиш, Кононе? Дабогме, кад промислим, и мене чело тишти, као терет несносне срамоте, двоструко несносне, јер је скупштина формално у праву. Одиста, да располажем сад са неколико стотина трачких или сицилиских најамника место ових јадних златоштитих назови-чета — знао бих ја, шта би ми ваљало чинити. А овако су ми руке везане. Морам ћутати па трпити.“

„Нечувено!“ промрмља Конон.

„До тебе је, да заштитиш своје право,“ настави Харидим. „Брани, што сам ти поверио! Осигурај се, да твоја буде девојана, за којом си погинуо од тешке љубави! Ја, архонт, не могу и не смем да се противим законитој одлуци савета: но ти — твоје су руке одрешене. Зграби свако оружје, које ти дође до руку! Немој подносити, да ти се Милит смеје, да ти се руга као срамно оманутоме, коме расту зазубице!“

Конон се горко насмеје. „Немам ни ја трачких најамника,“ рече. „Но ипак се још надам, да ћу победити, ако ми дадеш времена. Ти све говори: да!, кадгод будеш у шкрипу; али одлажи ствар, колико можеш. Имаћеш доста излика, ма да се ја бојим, да ти Аконтије, једаред признат за твога зета, не ће дати мира.“

„Дрској халабури изаћи ћемо у сусрет разборито и мирно,“ рече Харидим. „Ради ти само, како знаш, али ми не вређај закона! Олор — о томе не сумњам — ће ти оштро гледати на прсте. Како ли је речито бранио тога занатлијског сина, ма да је зацело знао, да си ти запросио руку Кидипину!“

„Отпадник је то,“ одврати Конон. „Некад ми је био друг и пријатељ; то јест, признајем, од почетка је некако... Али нек се добро пази?“

„Виде ли Кидипу?“ запита архонт.

„Хитимице, у пропилејону. Баш су је носили до дру́ге јој Ијоле.“

„Како ти се јавила?“

„Учтиво, као свагда.“

Конон се сад опрости, а Харидим гледајући за њим, стане главом дрмати.

„Не уме да јој задобије срце,“ рече сам себи. „Непојмљиво! Човек његових разноврсних лепих способности! Дабогме, нису Јероту бадава очи везане.

Међу тим је стигло и по дне. При свем свом несрећном расположењу пође Конон по старом обичају у улицу крај пристаништа. Како је пролазио крај споменика Креонтова, спази међу цвећарицама, које су у тај пар баш стале пред подставак кипа, лепу Нејеру. Јако се њој изненадио. Одавна је већ Нејере нестало било, као да је у земљу пропала. Данас је први пут опет искрсла. Па како је ту сад стојала, у отворено жутој одећи, у црној јој коси испреплетене пролетње руже, учинила му се лепша него икада. Очи су јој биле веће но иначе; у цртама је њеним био неки особено одуховљен израз; па ипак јој се образи руменили, као да се натичу с цвећем, што је красило косу њену. Није дабогме био онај цват од некада, него жар грозничава узбуђења, што је тако обмањивао. Иста Нејера, што је сад изгледала тако ружична и пуна живота, бледа је и изнурена устала била с постеље, пошто је васцелу ноћ преплакала. При јучерашњем случају била је и она; видила је, како је Аконтије сав блажен узео Кидипу за руку; чула је, како је народ њему клицао. У срцу њеном, које се дотле при свој обмани још једнако било надало, пробудио се туп осећај очајања и жудње за осветом. Па та је жудња у бесаним часима ноћним мало по мало добила јасна облика. Ваљало је спречити оно, што није кадра била поднети — па куд нукло да пукло! Пре но што допусти, да Аконтије другој буде војно, волела је упропастити омрзнутог идола својој страсној чежњи. Е дакле у борби против немиле судбе њене био је Конон, презрени младожења, природни њен савезник. С њим је заједно ваљало ковати планове. Њему, одличном и узможном аристократи, треба само бодљу љубоморе забадати све дубље и дубље у срце те му рањени понос све то већма наједати цејем поруге, па ће га зацело довести у безобзиран расположај, какав је нуждан био Нејери.

Прва јој је помисао била, да га потражи на дому његову. Но то би се могло хрђаво тумачити. А и, кад је подробније промислила, увидила је, да ће више постићи, ако презренога ђувегију јавно надражи. Те

тако опет узме своју котарицу, која је дуго већ сва прашна лежала у куту. Још дрхћући од узбуђења поћашње јој невоље, похити, покрај ковачнице Вејеве, до дома оног баштована, који јој је пре давао робу. Кад се оданде враћала, опази ковача у вратих. Јави му се чисто нежно, јер јој је било сад тако, као да мора сав свет задобити за себе и за своје намере, као да не може доста пријатеља да стече у борби против Аконтија. Дежмекасти је Веј сав побледио од тешка чуда и радости; заборавио је, да јој се одјави, па је још дуго стојао као укопан и укочено за њом гледао, кад је она већ давно ишчезла за углом прве улице.

За младе је племиће Милитске био то читав догађај, кад се лепа Нејера опет тако из ненада указала на споменику архонта Креонта те стала продавати своје миомирно благо. Одмах се скупили око ње. И Конон је заборавио на срџбу своју и своју невољу те се приближио умилној продавачици.

Очи се Нејерине засјаше. Тако се брзо није надала да ће јој се испунити жеље.

„Лепо чедо, јеси ли још жива?“ запита Конон, пришавши јој. „Пролепшала си се још . . . Да ниси ваљда боловала, Нејера? Или те је Афродита оковала?“

„Ни једно ни друго,“ одврати Нејера равнодушно.

„Да дивних ружа и љубичица!“ настави Конон. „Па како су красно везане!“

Пружи руку за најлепшим стручком, но Нејера десном руком покрије котарицу, као да му брани цвеће.

„Не дирај!“ рече гласно.

„А што?“ запита Конон. „Да није ко већ наручио то цвеће?“

„Није. Али теби не продајем ништа.“

Конон се насмеје.

„Е а за што, мала лудице?“

„За то, што презирем кукавицу, коме је просјак преотео невесту.“

Конон побледи.

„Јеси ли ти при себи?“ шапне, набравши чело.

„Са свим сам ја при себи. Вршим само своје право. Ја могу купца бирати, како ми се свиди; а људи, које презирем . . .“

„Безобразнице!“ прсне Конон, јер је на уснама осталих слушалаца опазио поругљиво смешење.

Па онда захвати у котарицу. Нејера га зграби над зглобом.

„Даље!“ викне страсно, јер ју је сад надвладала успомена на њену невољу. „Мислиш ли ти, да је мени тако лако отети што, као теби?“

Смешење слушалаца разви се сад у смех. Обесног Конона и онако нико није баш марио. Уживао је свако, што га је Нејера тако насадила.

„Бештијо!“ дрекне Конон, отимајући се од ње. Како је жестоко тргао њену руку, испаде котарица. С лева и с десна зачули се јасни гласи негодовања и саучешћа.

„Тако,“ рече Конон, „сад ћеш, надам се, пристати на то, да ми кажеш цену роби твојој; јер, што је једаред лежало у прашини, то у Милиту нема купца.“

Нејера покрије лице рукама. Заплакала се. За тим наједаред почне блажије.

„Добро,“ рече оклевајући. „Постигао си, што си хтео. Морам узети злата од тебе, јер само тако могу исплатити баштована.“

У том се тренутку публика живо стаде кретати.

„Кидипа!“ прође глас кроз народ.

Одиста је то био форијон лепе ћерке архонтове, што се указао на улици а сав се сјао од злата и скрлета. Кидипа се враћала од Ијоле. Наслонивши лепу главу љупко на пуначку руку, завалила се у јастуке у носиљци, час овде, час онде се одјављујући народу и очаравајући подједнако срца свију. У Милиту, као и свуда, где је било Грка, дивили се младости и лепоти. Кад се рекло: „Кидипа!“ сав је свет поврвио онамо, где се указао дивни лик девојачки. Само је остао Конон — и Нејера.

Цвећарица употреби одмах згодну ту прилику.

„Кононе,“ рече, „не љути се на мене, што сам у узбуђењу своме изговорила речи, које су те морале увредити. Од како те знам, високо сам те штовала, те тако нисам могла поднети, да те у запећак отера странац рода незнатна, тебе, потомка тако славних предака. Ако ми опростиш, Кононе, па ми поверујеш, помоћи ћу ти, да натраг задобијеш изгубљену невесту.“

„Ти?“ рече Конон презорно.

„Да, ја!“

Глас јој је звонио тако поуздано, да се Конон зачудио.

„Како би то могло бити?“

„То ћеш чути, док ја најпре дознам, да ли ти је Нејера и сувише ниска за такве услуге.“

„А ти говори! Ако имаш средство какво, које изгледа разборито а може бити од успеха, то бих био луда, кад те не бих послушао.“

„Е па добро! Чуј дакле: ја имам сведока, да Аконтије хули богове; још више, да је архонту радио о глави.“

„Ти си у грозници.“

„Што зборим, за то сам ја одговорна.“

За тим дода тихо:

„Па ако сведоци, које ти ја доведем, не достану,

шта би могло богатом, моћном Конону сметати, да им број допуни?“

„Како то?“ запита Конон пребледивши, јер је у пола већ погодио њену намеру.

„Злато је кадро на свашта навести,“ рече Нејера.

Конон јој продирући погледи у лице.

„Девојко, какав је демон у теби?“ запита чудећи се. „Хоћеш ли зар да ме увериш, да је то саучешће према мени и мојој судбини, што те тако узбуђује? Или и ти спадаш међу оне, који незаситимо теже за златом?“

„Ја? О не!“ рече Нејера горко. „Ја не ценим злато, ја га презирем. Саморано бих у пустињи живила, далеко од свега, што краси и реси, кад би ваљало теби докасти, да ја за себе ништа, ама баш ништа не тражим.“

„То онда љубиш Аконтија!“ викне Конон наједаред.

„Ја га мрзим,“ рече Нејера одлучно. „Да га љубим, зар бих онда ишла за тим, да га упропастим? Не, Кононе! Само ме гони чувство справедљивости и пријатељство спрам тебе, који си ми све једнако био одан.“

Претварајући се, као да је збуњена, спусти очи.

„Да,“ настави, „нисам ја то заборавила. Зар ме ниси свагда звао слатком Нејером? Ниси ли ми зар славио љупкост? Ниси ли ми зар хвалио уметност? Доста за сад. Кидипа, којој се сав свет диви, прошла је већ. Гомила блесала, што за њом отрчаше, као хајка за зверком, враћа се. Није овде место, да се разговарамо о тако важној ствари. Ако ти је по вољи да чујеш даље, а ти дођи вечерас на два часа после заласка сунчева на западну обалу, онамо, где се улица Посидонова скреће на друм, што води у Дидим. Од сад морамо пазити, да нас нико не смотри заједно.“

„Добро. Доћи ћу.“

Конон лагано оде одатле а Нејера се још мало задржи крај свог полузгаженог цвећа. Младићи је стадоше сад учтиво тешити и ласкавим се речима тужити, што тако дуго није долазила. Она је онда стала грдити Конона, да је не само кукавица, него и безобзиран и насилник. Но после је, као што се чинило, гледала да заборави непријатни случај. Узевши под руку једну од осталих цвећарица, које су распродале своју робу, шетала се по шареној гомили, шалила се и смејала, са добро је претвореним интересовањем слушала, што јој прича друга њена, која јој је приповедала чудан доживљај с Олором, — па најзад је пристала на понуду двојице Атињана, да се с њима одвезе преко до залива, који је био пун пунцат лађа. Оба су младића били обожаваоци њене другарице; но један од њих као да је био вољан, да своје симпатије пренесе на Нејеру, а ова, колико се до сад уклањала испред аристократске омладине на пристаништу, кокетовала је сад са очевидним весељем.

„Гле ти мире!“ чује Нејера где јој неко за леђи рече, кад је ушла у лађицу; „сад се једва једаред и она опрљила!“

Нејера се насмеши. Летимична црта бола прелети јој преко зажареног лица. Заклопи очи, но одмах за тим ватрено погледа младога Атињанина.

Два је пуна сата пловила лађица по глаткој води. Био је пролетњи дан одиста амвросиске дивоте Из свију вртова дуж обале вирило је бујно руменило ружа и свеже, сунцем обасјано зеленило. Свирка, коју је у пола разносио лаки дах зрака над морем, орила се на води — па кад су умукли ти гласи, удесила је песму Нејерина друга гласом чистим као кристал. Потпуно задовољство, потпуно блаженство исказивало се у тим бујним ритмима. Лађица са та два млађана пара као да је била символ мирна, слатка жића, којем не прети никаква бура. И Нејера сад стаде певати, тако лако и ђаволасто, да нико није ни слутио, шта се збива у измученим грудима тога девојчета.

Кад су изашли на суво, похити Нејера у западну четврт градску. Од како је отишла од старога Лаогоре, седила је сад ту у удаљеној колеби једној код мужа и жене неслободна порекла. Није морала проћи ни крај куће Коронидине ни крај Вејеве ковачнице, кад је од стана свога хтела у град. За сво то време, од како је отишла од Лаогоре, само је касно у ноћ свирала у фрулу, но то тек толико, колико јој је нужно било, да стече, од чега ће живити; у осталом је живила повучено тако, да су и Лаогора и Коронида мислили, да је нестала. И Вej ју је недељама узалуд тражио, но кад ју је најпосле нашао, тако га је она предусрела, да није ни мислио више, да ће ју икад смети ословити. Тек је по кад кад шуњао се за њом, кад би она изашла из колебе; но она га није ни опажала; тако је са свим била занета у ту једну мисао, која је овладала била њом.

Кад је сад ушла у јадну своју колебу, није, као иначе, скупоцено своје одело метла у сандук, да се преобуче у простије. Баш напротив: узела је огледало од ковине, погледала се унутра, згладила косу, јаче је придела цвеће, што се овде онде већ мало било отпустило, наслонила је главу у руку па је села чело ногу своје постеље. Тако је размишљала и сневала скоро читав сахат. Најзад, кад се сунце већ клонило западу, изађе из куће и пође у ковачницу Вејеву.

Ту је за тај дан посао већ био обустављен. Нуз ватру, која се већ гасила, седио је мален, сав из-

гарављен деран, на колених му чинијица па у њој полако пере руке. Она га запита, где му је мајстор, а он јој руком покаже полаотворена врата. Нејера онда пође даље па уђе у пријатно намештену избу, где је Веј са својом шездесетгодишњом матером нешто мало вечерао.

Кад се Нејера указала, скочи плећати делија, а стара се бака, мрмљајући нејасне речи, лагано повуче.

„Ти — Нејера?“ промуца Веј, нашавши најзад речи. „Тако ти свију богова, шта тебе доведе амо?“

„То ћеш чути,“ насмеши се она, пружајући му руку. „Јесмо ли сами?“

„Видиш, да ми се мати уклонила. Не може да те позна па мисли, да се каква персиска краљевска ћерка забунила амо у ову пећину. Како се ти блисташ, Нејера! Да дивна ли златна одела! Ах, па да чудних погледа, Нејера! Реци, што ме тако гледаш, као да хоћеш срце из груди да ми ишчупаш? Проводиш ли шалу са мном или сад другојачије мислиш, но пре, кад си ме мрзила?“

„Ја?“ смејало се девојче. „Никад свог века нисам ја тебе мрзила — па ако сам ти просидбу одбила, то сам само за то урадила, што нисам марила ни за какву везу, која би ми ограничила слободу. Сад, Веје брате, друкчије мислим. Погле амо! Како ти се допадам? Јесу ли ми усне још тако свеже и тако румене као лане? Моји образи јесу ли још тако једри? руке моје тако снежне? Шта велиш? Би ли волео, да пођем за тебе?“

Ковач сав задрхће. Нејера му је дошла била са свим близу. Сад му метне обе руке на снажна плећа па га сирински погледа.

„Би ли волео?“ запита још једаред.

Требало је мало времена, док се радник уверио, да се Нејера не шали. Па онда паде на колена као ван себе, обгрли оберучке виту девојану па јој бурно, незграпно стане љубити боре одеће јој. Са горким задовољењем гледала је Нејера доле у њега.

„Устани!“ рече најзад. „Не би ли окусио, како се моје усне љубе?“

Непомично је отрпила страсни пољубац, што је Вej, охрабрен тако, притиснуо на дивна јој уста.

За тим, како је он — осмеливши се све већма — њу притиснуо уза се, одгурне га наједаред.

„Чекај!“ рече живо. „Тако олако не ће Веј пожњети, за чим је месецима узалуд чезнуо. Чуј сад, шта од тебе иштем, ако озбиља хоћеш, да пођем за тебе!“

„Говори, Нејера! Говори!“ муцао је Веј, једва још нешто при себи.

Она га узме за руку. Тако се меко и чаровно упили мали прстићи у квргасту песницу, да се Веј сав стресао.

„Е а ти чуј.“ рече она укратко: „Аконтије, вајар из Миласе, до дна душе ме је увредио. Никад још, од како људи памте, није невино пријатељство награђено било са таквом незахвалношћу, никад није тако било злостављено. Не тражи од мене, да ти даље говорим. Морала бих поруменити, кад бих само и наговестила, шта се Аконтије усудио. Па како сам гледала, да нађем заштитника и осветника, то сам се одмах сетила тебе па сам себи рекла, како је то било будаласто, што сам верност твоју и оданост тако из чисте ћуди девојачке презрела. Заклела сам се дакле, да ћу поћи за тебе, ако се узасмем надати, да ће твоја одважност по заслузи казнити обест Аконтијеву. *Како* ћеш то постићи, то ја не питам. Можемо се дабогме о том и посаветовати, али ћеш најбоље ти сам морати измислити. Али мораш постићи, то тражим од тебе. Проклетника тога мораш унесрећити, мораш га осрамотити. Да, ако ништа боље не знаш, а ти гледај, како ћеш га смаћи са света — само ми набави одмазде за страшне увреде. Хоћеш ли, Веју — па уздаш ли се, да ћеш моћи урадити, што од тебе иштем?“

Под трепавицама радниковим засија и засева. Израз лица му постаде скоро као у риса. Стара његова мржња на Аконтија са обновљеном се жестином разгорела. Лукав осмех заошињи му широка, похотна уста. Шапућући стаде зборити:

„Заповедај само, слатка Нејера: твој те Вej слуша. Да тебе добијем и проклетника оног да казним, ту се ничега не плашим. Једно само признајем: што могу лукавством постићи, то нерадо тражим од отворене силе.“

„Право имаш!“ одврати Нејера.

Она му онда шапне онако нешто, као што је дошапнула била Конону на споменику у улици крај пристаништа.

Веј се одмах загрејао. Појмио је, да је тај пут, ако предосторожно пође њиме, најсигурнији и најмање опасан: само појединости није одобравао. Мисао је његова одмах с почетка одлетила до стаблика у Дидиму, где је у сред најдубље самоће шумске не далеко од светилишта живио чудан неки делија. Човек тај, од својих педесет година, по имену Финтија, био је послужилац свештеника Аполонова, но је у тајној свези био са опасном неком руљом гусара са Лемна, који су на основу његових саопштаја пре две и по године несрећно покушали били, да се искрцају на обалу не далеко од Дидима те да украду благо из храма. Само је случајем осујећен био тај покушај; но од то су доба удвостручили пажњу тако, да је Финтија мало по мало све већма стао очајавати, е ће икада тим путем доћи до жуђенога блага. Са тим Финтијом, је Веј још од онда био познат,

кад се и њему досадио посао те је, најпре на Андру а после на Лемну, с гусарима пријатељевао, док га страх, да ће се све открити, а можда и кајање није приморало, да се окане тога пустог и опасног живота. Дуго је после лутао овамо онамо, док није најзад дошао у Милит При свечаности једној у гају Аполона Дидимејца састао се са пређашњим својим другарем. Обојица, и ковач и црквењак, имали су доста узрока, да прошлост своју оставе у тами; ни један се дакле није плашио другога; шта више се сутрадан развила нека поверљивост те је Финтија, угрејан од винца, саопштио Веју смеле накане, које су њега, Финтију, под тако теготним околностима, довеле биле у светилиште. Трудио се чак, да придобије ковача за савезника; но Вej се чинио глув. Сад се под утиском онога, што му је рекла Нејера, сетио свог друга, који је био тако лукав и тако смео и тако грамзив за новцем, чије су наде од толико времена амо висиле о концу; који би без сумње вољан био, жртвовати несигурни свој део на плену, кад би ко донео сигурне готове новце. Финтија сам нека промисли и изнађе поближе. Сутра, чим зора сване, мислио је Веј да оде до њега.

О свему је томе ковач тек по нешто наговестио. Али је то нешто било доста за Нејеру. Она није ни сумњала, да ће Конон жртвовати и највеће своте, да купи себи помоћнике, ако се ствар само разборито и сигурно удеси. Те тако оде од радника, нежно га још похваливши. Вej пак, коме се срце стегло од тешке милине, стаде некако чудно клицати, баш као кад се дивља каква зверка чему обрадује.

(Наставиће се.)

ПРИЛОШЦИ И. РУВАРЦА.

д., Трилогија.

III. Јанош, краљ угарски, честита Мехмед-бегу Јахијапашићу, господару сриске земље.

(Наставак.)

Турски цар Сулејман — као што краљ Јанош из великога Варада под 13. јулом 1536. јавља Урбану Баћану — поручио је Фердинанду по његовом посланику, „да Пожегу и Словиње врати краљу Јаношу, јер ће иначе сву ту земљу огњем и мачем опустити“ (Gévay ad a. 1536. p. 116.), а из писама краља Фердинанда, писаних из Градца дне 17. окт. те исте 1536. године Алексију Турзону (Thurzó), Мехмед-бегу Јахијапашићу и султану Сулејману (l. c. p. 140.—143.) види се, да претња та није била гола претња, јер се краљ у њима жали, да Турци непрестано налећу, пустоше и плене по Пожези и по Словињу — homines vestros continuas incursiones in *Posgam et Regnum nostrum Sclavoniae* facere — и да је Мехмед бег Јахијапашић јавио Словинцима, да ће их оставити на миру, ако се с драге воље подложе Јаношу краљу; а у писму од 20. нов. 1536., жалећи се великом везиру Ајаз-паши, напомиње Фердинанд краљ, како је паша биоградски са силном војском навалио на његову словинску краљевину и да је тринаест градова отео, заузео и освојио.

Шимун, загребачки бискуп, одметнувши се међу тим од краља Јаноша и прешавши на страну краља Фердинанда, испричава се писмом, писаним дне 3. децембра 1536. у Дубрави, и наводи узроке, због којих не може оставити своје отацбине и следовати позиву краљеву. Прочитај, драги читаоче, писмо то бискупа Шимуна, које ћеш наћи у Pray Epistolae procerum II. 68.—70., и писмо Јована арцибискупа Лундског, поклисара и повереника цара Карла V., које је он истом цару писао дне 22. августа 1536. из Великога Варада, (в. Mon. Hungariae hist. Diplomataria. I. 363.), где је преговарао о миру између оба такмаца за угарску круну, — и прочитавши оба писма та сазнаћеш, какво је од прилике било јадно и очајно стање пука те године у словинској земљи, и како су словинска господа, они јунаци и *оци*, које толико помиње г. Таде Смичиклас у својој повести хрватској, бранили земљу словинску од Турака. По њима, по тој свадљивој, бесној и немилостивој према пуку господи словинској, по тима Смичикласовим *оцима* била би већ год. 1537. потпала под Турке та земља словинска (крижевачка, вараждинска и загребачка жупанија).

Краљ Фердинанд слао је од г. 1527. сваке скоро године нове и нове посланике и поклисаре у Цариград, да испросе мир од Турчина, и кад му је већ досадило то узалудно шиљање посланика и дарова, и кад је на послетку и сам увидио, да „non oratores ad irrisionem, sed exercitus ad ultionem in Turciam esse mittendos,“ одлучи се год. 1537., за ово друго, и војска његова, којој је за главног војводу одредио Крањца Ивана Кацијанера, стала се искупљати у Копривници, у словинској земљи. Чехе је довео гроф Алберт Шлик, Аустријанце гроф Хардек, Тиролце гроф Лодрое, Штајерце земаљски капетан Иван Унгнад, и Корушце Ерасм Мајер, а Словинци и „Хрвати — вели Таде Смичиклас — сабирали су се око Лауша Пекрија и *Павла Бакића*“. Но Иштванфи, који је то боље знао, пише о Павлу Бакићу овако: Paulus Baquitius ex *Ungaria* peculiarem validamque alam *Thracibus* veteranis intermixtam et multis proeliis

exercitatam secum habebat; is, quamquam paulo ante a Ferdinando vacationem militiae impetraverat, *nec in Illyricum proficisci obligatus erat,* tamen, quia commune periculum urgebat, et cum Cociano jam inde ab urbis usque Viennensis obsidione, quam una sustinuerant, conjunctissimi animis erant, *extraordinaria quadam conditione* ultro militandum sibi constituerat; et ab omnibus quarumvis nationum militibus ob singularem fortitudinem et rei militaris peritiam, magno in pretio et honore habebatur."

Краљ Фердинанд пуно се уздао у ту своју војску од 24 хиљаде момака, међу којима је било осам хиљада које лаких које тешких коњаника — но ти, драги читаоче, већ знаш, шта је учинила и како је прошла та војска краља Фердинанда. Добро би било, кад бих умео, и јако ми је жао, што не умем, што се ни најмање не разумевам у војничким и ратним стварима, те ти не могу описати потанко експедицију те војске од Копривнице до Осека и натраг од Осека до Иванке, где је заглавила, — и јуначку невољу и муке, које су с неразборитог вођства снашле и пратиле ту војску. (Свршиће се.)

КОВЧЕЖИЋ.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— Из „Малих новина", што излазе у Београду, доноси „Застава" неке занимљиве податке о нашој књижевности. Један Србин израчунао је, да укупан *број претплатника на новине*, што у Србији излазе, износи 6.590. Од отог броја њих 681 примају све политичке листове, 249 све научне, а 450 све забавне, остали претплатници по 1, 2, а највише 3 разна листа. Ту нису урачунати разни органи појединих надлештва, као „Војни лист", „Гласник министарства просвете", и т. д., а тада би, разуме се, тај број био много већи. Што се тиче претплатника на књиге, најсрећније су приче и романи, шале и забаве, па тек онда озбиљне књиге, а међу овима школске, као обавезне за ђаке, од којих су само неколико штампане у 10.000 примерака, иначе једва пролазе 2—3.000, које се опет продају у току неколико десетина година.

— *Радован Кошутић* позива на претплату на други део својих *„Пламенова"*. Охрабрило га је, вели, одушевљење, којим је српска публика примила први део његових „Пламенова" — (како ли то отужно звони, кад ко *сам* за своје песме каже, да су одушевљено примљене!) — и повољна оцена са стране многих словенских листова, а није га застрашило игнорисање или глупо исмевање (додуше врло смерно и пристојно за млада песника!) извесних органа новинарства српског (а који ли су, боже, то органи?) и ћутање омладине српске (е није него је ваљда омладина у глас требала да кликне „осана!"?). Он, вели, чини своје, а ко се без разлога блатом баца на њега, каља себе; не налази он за вредно ни да му одговори (међер су они — Кошутић консеквентно употребљава о себи nos majestaticum! — на некој недогледној висини па са милостивим снисхођењем гледе на „умну сиротињу!") Први део „Пламенова", колико се још сећамо, био је приказан „омладини на Балкану", овај ће се други приказати ником другом, но баш свом „народу српском" а трећи ће још већма раширити руке па пригрлити све „Словене". Но млади се песник боји, да не ће српска публика хтети стрпљиво причекати на трећи део, па с тога ће у другом делу брже боље штампати и неке песме из трећег дела. Мари ти тај за то, што ће „глуп" свет тим пре доћи до прилике, да „игнорује" и „исмева"; рачуна он опет на „одушевљење" па не би га застрашиле ни митраљезе!

ЧИТУЉА.

У Суботици је умрьо 29. окт. у 77. својој години **Јован Христифоровић.** Оставши без порода, завештао је *све своје имање, око 10.000 фор., српској православној деци, која ће се учити науци лечничкој, мерничкој, економској или шумарској.* Стипендиста ће бити по четворица, који ће примати из закладе, док су у родитеља, по 200 фор., а кад пође на страну, по 400 фор. стипендије. Закладом ће руковати српска црквена општина у Суботици. Пошто Суботичани већ имају Остојићеву закладу посебно за Суботичку децу, нова добротвор свога народа искључио је с тога из своје закладе баш Суботичане, а наменио је своју потпору *свој српској православној деци из Аустро-Угарске.* — Покојник је био, као што пише дописник „Браников" из Суботице, целога века свога добар Србин и са својих многих друштвених врлина мио свима. Сва Суботица и околина познавала је „браца-Јоцу", без кога није било веселога друштва, а нарочито не лова на ситнију и крупнију дивљач, јер је био страстан и врло срећан ловац. Пре буне био је мањи чиновник у Суботичком магистрату, али се брзо повукао у мир. Сахрањен је 31. окт. уз велико саучешће Суботичана, црквене општине и певачког друштва. У цркви се опростио с покојником у име пријатеља Ст. В. Поповић, а на гробу Божидар Вујић. — Слава новом добротвору народа свог!

— Умрла је ово дана у Вршцу и народна добротворка **Јулијана Обрадовићка,** која је још пре две године завештала сво своје имање Матици Српској на књижевне цели с тим, да се има капитализовати, док не достигне свету од 30.000 форината. Нека је светао спомен овој племенитој Српкињи!

САДРЖАЈ: Песимиста. Песма Вл. М. Јовановића. — Један дан у министарству унутрашњих послова. Из бележака М. Ђ Милићевића. — Хања. XII. — Афродита. (Наставак.) — Прилошци И. Руварца. д) Трилогија. III. Јанош, краљ угарски, честита Мехмед-бегу Јахијапашићу, господару српске земље. (Наставак.) — Ковчежић. Књижевне белешке. — Читуља.

„СТРАЖИЛОВО" излази сваког четвртка на читавом табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. на по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 ф. на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата администрацији „Стражилова" у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 46. У НОВОМ САДУ 17. НОВЕМБРА 1888. ГОД. IV.

АЛХИМИЧАР.

I.

Читаоци моји мили!
Сретнији би људи били,
Да крај ове приче моје
Није такав као што је.
Али опет са свим нову
Лакрдију чујте ову.

*

Пред ногама сињорине,
Црнооке Арабеле,
Клечи витез из туђине;
Из Палерма ил' Тоскане,
Ил' гди цвати славна Брента,
Или некуд из Тарента —
Одакле је?.. Бог га знао!
Но у Рим је синоћ пао.
Коврџаста руса коса
На плећи му пала доле,
А очи је чисто моле.
Док му чело огњем гори,
Руку диг'о па јој збори.

Алфонсо.

Арабело, цвеће моје,
Које сањам у самоћи,
У звездане, летње ноћи;
Које зовем са сузама,
И дан када светли влада,
И кад сетно вече пада,
И царује ноћна тама —
На моје се смилуј сузе,
Дај ми покој, што ми узе!

Нисам путник са јабане;
Од порекла ја сам стара;
Љуби мене, mia cara!
Отаџбина и слобода
Кад у своје бурне дане
Зваху децу на мегдане,
Моји претци, вазда славни,
Браниоци беху главни.
Памте Гвелфи сабљу моју,
Што к'о муња плану света,
Кад у љутом паде боју
Храбри Манфред, краљ јуначки,
У подножју Беневета.

Или кажи, шта би хтела,
Да заслужим љубав твоју?
Поклањам ти главу своју
И сву крвцу срца врела —
Учинићу све, што жели
Племенита Арабела.

Арабела.

О јуначе с Беневета!
Заклетва је моја света,
Коју и ти мораш знати:
Ја ћу оном руку дати,
К'о у тајне природине
Светлим својим умом зађе,
И мудрости камен нађе.
Хоћу да сам вечно жива,
Хоћу да сам вечно млада;
Хоћу мојом женском душом
Да пролеће вечно влада.
Тек за љубав таквом пићу,
Carissimo, жена бићу.

Насмеја се Арабела,
Спусти вео преко лица;
Засмеја се свита цела
Од несташних госпођица —
Али витез горе скочи.
Одважношћу и весељем,
Синуше му црне очи.
Са чела му паде тама,
Он удари мамузама.

Алфонсо.

Ја, Алфонсо, ту што стојим,
Витештвом се кунем својим,
Да ћу дарак тај донети,
Ил' донети ил' умрети!
Буди верна дотле мени,
И у сваком искушењу
Услова се опомени.

II.

Кроз пустаре африканске,
Где царује жега јака,
Лутао је мудри витез
У мантији учењака.
Гледао је мртво море,
Кад га светли месец злати,
И Либијске тавне горе.
Глед'о зору са Ливана
И одломке древних дана
Рамзесова света трона —
И скупљао чисту росу
Са светлога Јерихона.

Тамо, куда Бореј душе,
И царује бледа тама,
По северним пољанама,
Он је мрачан спомињао
У заносу душе вреле
Драго име Арабеле.
Слушао је шум и грохот,
Кад се санта откинута
К'о стаклена сјури гора
У чељусти отворене
Севернога сињег мора . . .
Али свуда — ту и тамо,
Лик је њезин вид'о само.

Често пута сретаху га
Младе цуре, бајне жене,
Са венцима окићене,
У вијору бурне страсти.
Ал' он тада окреташе
Своју мрачну, бледу главу,
Презирући слатку јаву.
Јер Алфонсо није им'о
Других мисли, других жеља.
Но да вечни живот нађе —
И беше му много слађе,
Да се склони од весеља.

Једне ноћи седео је
На обали мртвог мора
И слушао тихи ветар,
Што с Либијских душе гора.
А пред њиме, по обали,
Шумели су вечни вали.

Ватра гори. И дим густи,
Губећи се преко равни,
С развала се диже пусти'
Што крај мора остављене,
Од векова стоје давни'.
Месец светли. И тек кад-кад
Ако допре до обала
Крик хијене и шакала.

Алфонсо.

О ви звезде на висини!
О лахоре по долини!
О ти бледа, тиха ноћи!
Чујете ли тугу моју?
Видите ли сузе моје,
Које лијем у самоћи?
Ти месече хладна лика
Што спокојно озараваш,
Бледо чело љубавника —
Дубоке ми откри тајне,
Да просвети душу моју
Лик истине вечно-сјајне.

Тако витез преклињаше
Сјајне звезде у тишини,
Али звезде трептијаху,
Као ситне трепетљике,
Равнодушно на висини —
Док од једном, из ненада.
Под земљом се тутањ зачу.
На колена витез пада;
Срце дрхти, чело гори,
Јер се пред њим Самрт створи.

Самрт.

О човече! утри сузе,
Истина ти вечна вели,
Коју тако жељно тражиш:
Поврати се Аравели.
А кад будеш стиг'о тамо,
Ти се мене сети само,
И све ће ти јасно бити.
Истина се, од тог часа,
Испред тебе не ће крити.

Тако Самрт сврши говор
А Алфонсо, пун ужаса,
Без покрета и без гласа,
Слушао је речи њене —
И једва је од стра̂ мог'о
Да се свега опомене.

III.

Педесет је пута сунце
Окружило своје путе,
И венуло росно цвеће,
Жарко лето и пролеће,
Испред даха зиме љуте —
И беле су руже свеле,
На грудима Арабеле.

Једног дана на двориште
Поноситих њених двора
Непознати путник паде,
Са далека сиња мора. .
Осим тоге и шешира
Није им'о више ништа;
А био је блед и свео,
К'о учена, мрачна сабласт
Са Болоњских училишта.
Кад уморан доле сађе,
Он старицу једну нађе.

Путник.

О старице непозната!
Аравела је ли овде?
Где су света, рајска врата,
У блаженство која воде
Сушту верност овог света,
Храброг борца с Беневета?

У мантији учењака,
Из далеких идем страна.
У земљама вечног мрака
И у царству мајских дана
Лутао сам, спомињући,
У заносу срца врела,
Драго име — Арабела.

Са севера путник блуди
И на кедру ливанскоме
Што се гордо краси њиме,
Чита њено мило име.
И замишљен дуго ћути,
И нагађа повест тајну,
И његово срце слути
Све болове, што их човек
У имену једном рече.
А кад после врела дана
Сањалачко падне вече,
Он у шушњу брсних грана
Чује тугу и јецање,
И уздахе са Ливана —
И у земљи вечна снега
Он се после сећа њега.

Старица.

Реч је твоја тако слатка,
Ал' за мене није више;
Протекла је младост кратка,
Ружа моја не мирише —
Одавна је она свела,
Да никада не процвета . . .
О јуначе с Беневета!
Ја сам главом Арабела.

Чекала сам много дана,
Сањала те многе ноћи,
И тебе сам спомињала
Са кајањем у самоћи:
Ах, витеже, то је беда,
Твоја коса већ је седа.
Не треба ми вечни живот,
Одмора ми желе кости.
Мој несретни љубавниче!
Опрости ми, ах, опрости.

Упрепашћен витез стаде,
Гледајући укочено
На збабано лице њено.
И тада му на ум паде
Реч, коју му Самрт рече,
Кад се јави оно вече.
То је, дакле, мудрост цела?
То ли онај вечни живот,
Што га хтеде Арабела?

IV.

Читаоци моји мили!
Сретнији би људи били,
Да крај ове приче моје
Није такав, као што је.
Али опет, са свим нову,
Снисходљиво, до свршетка
Лакрдију чујте ову.

У дворима Арабеле,
Лежи витез бледа лика,
Сушта слика мученика.
А на пољу сунце сија,
Ветар душе и ћарлија,
И уноси, кроз шалоне,
Заношљиви, слатки мирис
Од ружице и цитроне.

Осануо данак мајски
И пролеће трепти јасно.
Све цвркуће, кличе, пева,
И у шумном таласању
Смех се хори тако гласно.
Тамо звуци од гитаре
С гондола се златних хоре,
Гомилама што крстаре
И дубоко секу море;

Са цркава јечи звоно . . .
И сви ови разни гласи,
Сливају се к'о таласи,
У брујање монотоно.
А Алфонсо болан лежи,
Грозница га смртна јежи.

Око њега у мислима
Цвет учених стоји људи,
Сваком жалост стегла груди.
Ту Ајзенбарт славни с њима,
С поштовањем гледа њега;
С њиме његов Fachcollega
Доктор Санград, што га свако
К'о учена мужа знаде,
Као звезду из Гранаде.

Сви су они чули давно
Алфонсово име славно,
Па сад редом сви му траже,
Да им тајну своју каже:
Шта је дозн'о о истини,
Која живот вечним чини?

А Алфонсо болно јекну
И горки га осмех узе.
Мач ледени груд му текну
А с очију угашених
Потекоше вреле сузе.

Алфонсо.

Дознао сам, о Санграде!
И ви друге звезде јасне
Из Болоње и Гранаде
И са целе земље красне!
Дознао сам . . . Што бих крио?
Да сам целог свога века,
Са обликом од човека,
Прост магарац само био.
А сад с богом, моји драги!
Мене одмор зове благи.

*

Душе ветар преко равни,
Кроз године и столећа,
Душе преко хумка славни',
Чијих вечних становника
Потомак се с тугом сећа —
И разноси болни мирис,
У јесење, мутно доба,
С Алфонсова тужна гроба . . .

Војислав.

КАКО ЈЕ ПЈЕВАЛИЦА ИЗЛИЈЕЧИО ФРА-БРНУ.

ПРИЧА СИМО МАТАВУЉ.

(Наставак.)

Бакоњи бучаше глава, кад се пробуди и сједе на својој постељици, пак дохвати суд и попи, зар, по оке воде у душак, јер му гораше у утроби. »А да како мора бити Букару!« помисли он, па се стаде смијати, сјетивши се свијех јучерашњих лакрдија. За тијем лагано устаде и примаче ухо ка кључаници, да чује, бакља ли се стриц на кревету. Наћвар је снажно дисао и по тихо јечао кад и кад, по чему се знало, да слатко спава. Погледа на часовник, а тамо прва ура дана, по фратарском начину, или шест ура од поноћи. Он се обуче брзо, али без вардања, узе суд, црквени кључ тисну за пас, те изађе.

Бјеше се почело прозирати. Небо се навунило; од мора дуваше силна бјелојужина, што пробија влагом и дебеле зидове. Бакоња тешковољан попостаја мало на тријему и једва се накани да закуца на гвардијанова врата, да прими кључ од авлије, па кроза пожраку и вјетруштину стиже пред цркву и одзвони будионицу, два пута дуље но обично, јер бјеше први дан великога поста. Одатле, једнако невесео, отиде на чесму, гдје сједе и заклони лице рукама, пак се поче молити:

— Боже и свети Вране, опростите ми моје неподопштине! (Ову ријеч бјеше научио у манастиру). Дајте ми времена, да се покајем, да постанем добар дијак, прије него ли стриц дозна моју кривицу! . . . А ако ли Вра дозна све, пак ме истира, утопићу се, а кући не ћу, вируј ми, мој липи свети Вране! . . . А ти знаш, ко ме навеја, да се скитам по ноћи, да гледам, како се твоја мука краде! А ја не бих никад сам на ту миса' доша', никад, ли! . . Дакле, смилујте се, Боже и свети Вране, меника гришнику! . . .

Да је у његовој власти било, по свој прилици, не би се он тога часа смиловао својим друговима, ни слугама, осим Букара, па ни фратрима, осим стрица и Срдарине, — него би их свијех радо у Крци подавио. а најрадије Тртка и Бобана, за које некад мишљаше да су честити и душевни људи. Предочи му се

и Стипан, некад мили Стипан, а сад црњи од ђавола, јер тај манити Котаранин бјеше зачетник сваке »неподопштине.« Па онда стаде мислити о свему, што је доживио у четрнаест мјесеца и стаде испоређивати оно, што је некад мислио о манастиру и манастирској чељади, са онијем, што је сад знао...

Неколико капљица дажда паде му на руке, те се прену из сањарије и поче се умивати, шапћући, што је често од стрица слушао:

— Окропиши мен испосом и очишту се.. Умијеши мен и паче снига убиљу се!

Па захваћајући пуне грсти хладне воде, исплака добро сву главу, шију и груди, и гле! од једном му паде тешка гука са срца! од једном му се душа умири! Одиста га је анђео ошкропио и умио од безакоња, чувши његово искрено кајање. Бакоња погледа пут истока, гдје иза брдељака и кроз облачине сунце цикну. Погледа свуда око себе и учиње му се, да су главице и стабла и кукови — и све ствари, што му бјеху пред очима, некако као замишљене и озбиљне, као да сва природа осјећаше, е је настао часни пост, доба кајања и великих и тешких молитава. Бакоња, потресен до дна срца, прекрсти се и поклони према сунцу, па хитрим кораком врну се натраг, мислећи о лијепим службама црквеним уз пост, замишљајући сама себе, кад буде велике недјеље пјевао муку господинову у пуној цркви а пролјетни мирис буде допирао с двора. Прековођани питају: је ли оно мали Јерковић, што онако липо пива?... Алал му вира, брате!.. — Бакоњи све кика растијаше на ту помисао, пак се толико одобровољи, да се из далека јави Дундаку, који голуждрав бјеше изишао пред мађупницу. »Та и они су кршћани! Исповидиће се, па ће им Бог опростити!... А како би било, да отиђем онамо, да и' поразбудим? То би прва корист била, што би јутрос мога' учинити манастиру! Баш да одем!« Бакоња остави суд пак отрчи пред мађупницу. Дундак бјеше оставио отворена врата, али се нико не мицаше. Бакоња их заокупи:

— Чобани! Ковачу! Млинару! Дижите се! Сунце је грануло! Шкељо! Устај и пробуди Грга!

Неки промрмољише нешто, али ни један не скочи на ноге.

Враћајући се, Бакоња се живо сјети јучерашње трке и скакања Букарова. »Нема ти, брате, што Буковичани!« поче се разговарати сам собом. »Промисли, овај сметењак, он је један с реда, па шта је кадар учинити! А да какви су они, што би човик пробра'!... Скочити из бачве, то је млого, али скочити из бачве у бачву, то је примлого, а Срдар се куне, да је истина!... Па оно, што је синоћке прича' гвардијан да је својим очима гледа'! У Обровцу, вели, на сајму, један ришћанин из Буковице принија је натоварена коња преко Зрмање! Липо, вели, подвија му се под трбу', па му прикупија све четри ноге, па га одига' на плећима, па га принија с краја на краја моста!.. А и Грго каже, да њиов ковач може у рукама сломити најбољу коњску потковицу!... Па зар нису ти Буковичани змајеви људски?. Е, јесу, брате! Ма ћу и ја научити да скочим на коња, кад трчи, па обе ноге сломија!«... Бакоња се устави крај суда, па гледа себе како трчи упоредо с коњем, па од једном ђипац на њ! То бива о проштењу, пред мноштвом народа, а свјетина му пљацка рукама и свак узвикује од чуда. За тијем Бакоња наређује, да се извањају двије бачве велике, свака виша од човјека, пак уђе у једну, пак из ње скочи у другу. Тада се народ чисто помами, јер су Далматинци много занешени за такијем работама!...

Кад се сагну по суд, оде му поглед пут коњушке, те видје, да су врата притворена. Опет остави суд и заборави на стрица, пак потече онамо. У тај мах удари дажд. Бакоња гурну у врата и с прага поче тепати: »Кујас! а ди си, мој Кујас!« јер му коњ познаваше глас, те би му се увијек одазвао ржући. Али му се »Кујас« не јави. Бакоња уђе и видје.. правије да речемо не видје ни Кулаша, ни Брњаша Срдарева, ни Дората Блитварева, ни Вранца Вртирепова, ни два најбоља товарна коња. »А ди су остали?« запита Бакоња. Оне четири мрцине, што грижаху из јасала, погледаше га зловољно, пак обрнуше главе од њега, као да ћаху рећи: »нас не питај!« Бакоња, као без душе, отрча к мађупници. Хиљада му мисли пролети кроз главу, а једну устави. »Биће онај сметењак извео и' да и' пере!«

Слуге се облачаху и мијаху.

— Ди је Букар? једва изговори.

— Он се, брате, загна у сан, пак му остаје јоште комад, дакле допре до краја! вели Шкељо.

Тада Бакоња прикупи сву пару и сву снагу, пак се издера, да је свима у ушима зазвонило:

— Није до шале, зло вам јутро!... Брзо ван, нестало је коња!... Разумите ли?... Ко-

њушка је отворена и нема четри седланика и двије сејсане!

Разумјеше, богме, па потекоше за њим.

Коња нема, али брава није развртана.

— Ти си, Шкељо, заборавија закључати синоћ! рече ковач

— Нисам ја, него Букар је заборавија....

— Мучи, бештијо! викну ковач. »Букар је заборавија!!« А нисмо ли га понили синоћке ка' мртва?... Него, ја мислим, да није зла. Коњи не били привезани, а врата отворена била, па пошли к води. Ајдемоте трагом!...

Земља је била влажна, те се трагови јасно распознаваху, али међу коњским копитама бјеше и људскијех стопа. За иста трагови иђаху к води, али од воде не бјеше их ни на лијево, ни на десно.

Сви се укочањили.

— Ма како је ово? пита Бакоња.

— Потопили се, на моју душу! поче Дундак, трљајући црвене очи. Дојадио им живот, па липо сложно и договорно рекли: ајде да се утопимо! И што рекли, то извршили, ка што јето видите...

— Ти се шалиш, кад није до шале!..

На то Дундак удари у смијех и поврну:

— А да шта ћу друго, кад оћете да бенетате? Видите липо коњски траг, али видите и босе стопе приковођана, а видите и говеђе папке...

— Јест, Исуса ми! прекиде га говедар. Јево и волујског трага!.. Ајме мени, биће повели и...! — пак отрча пут наслона, остали за њим. Говедар, чим би пред вратима, обрну се к њима и рашири руке. Допадоше сви. Врата разврнута. Уљегоше сви заједно, као гужва.

— Ајме мени, нема Китоње, нема Свилоње, нема Плавоње!...

— А што и' набрајаш? прекиде га Дундак. Нема плуг волова, ни дви краве музаре — оно, што је најгоре било. — Пак поче да попијева, као поскочицу:

„Шест моји' вочића
„И дви краве музаре!
„И дви краве музаре!

Одатле пођоше у стојницу, 'гдје затекоше све у реду.

— А шта ће им ситнеж? вели Дундак. »И дви краве музаре! И дви краве музаре!«... Дај ми каву с мликом!... Нема млика, шјор!... А за што нема млика?... За то, што су приковођани повели краве, шјор!... А за што су и' повели?... За то, што нису имали своји', шјор!...

Сви му се другови смијаху, онако не баш грохотом, али тек смијаху се, а Бакоња блијед, простријеља их очима и стаде да их грди:

— И ви сте слуге светога Вране!.. И ви ли сте поштени кршћани!...

— Полако, ти мали! одсијече се на њ млинар. Ниси ти још ста' да заповидаш и да бректиш, него ајде за својим послом!...

За тијем се млинар зацрвени, а очи му плануше, па искочи вичући, колико га грло служаше:

— А ко је момак!.. А за светога Врану и његове ране, покраде се манастир!.. Берија! Бее ри-јааа! Амо те, амо, бее-ри-ја!

Сви заберијакаше као помамни, Дундак највише.

— У звона! у звона! и пуцајте! виче млинар. Бее ри-јааа!

Тројица се објесише о конопе, те заљуљаше сва четир звона; остали прихватише оружје из мађупнице, те учеста пуцњава, као да се крајина завргла.

Дажд је једнако лио.

Свијех седам фратара, и Балеган осми, искочише из манастира. Фра Брне, без мантије. огрнут кабаном, држи се за кушу. Срдар први допаде ка гомили слугу.

— Шта је?... Шта би?...

Чим разумједе, шта је, потече к води, слуге за њим, ђаци за слугама, фратри остали и Балеган за ђацима. Потоњи бијаху на муци, јер не могаху стићи ни дознати, шта се догодило.

— Нико се утопија! вели стењући Пирија.

— Сигурно, то је! прихвати Дувало.

— Та-а-а-ко! Па шта-а ћемо му ми!

— Али, може бити, да је и што друго!

Срдарина кад виђе, да се трагови не размећу, потече дуж ријеке ка броду. Остали сви, истим редом, за њим. Бакоња сустопице за Срдаром. Кад стигоше испод русја, али нема ни сплава, ни лађа.

Дундак зазвијука и завитла руком.

Срдар га погледа.

— Шта мислиш, Дундаче?

— Мислим, да су и' потопили, ако су имали вримена... ја ли пуштили низ воду, знајући, да ће у море.

— А зар не би могли ди запети?

— Могло би и то бити, јер вода није велика.

— То ћемо најприје видити! рече Срдар,

па поче опет касати, истијем путем натраг. — Је ли све коње повело? запита у трку Бакоњу.

— Не . . . остала су четри товарна!

— Ајд . . соколићу . . ти си најбржи . . ајд потеци, па . . изведи . . сва четри . .

Бакоња као стријела одлети. Залуду га стриц, који с осталијема чекаше гомилу, устављаше, мали се не устави.

— Шта је, за бога? питају сви у глас.

— Како шта је? викну љутито Срдар. Зар још не знате, да смо покрадени! . . .

У то Бакоња доведе четири голе сејсане.

Слуге почеше потање причати.

Срдар окрочи понајбоље кљусе, па га нагоњаше у воду, али кљусе не шће.

— Удрите га! виче Срдар.

— Не за бога у воду! . . . Нека враг носи, што је понија, а чувај се ти! моли гвардијан. Сви почеше да га одвраћају.

Стотинак најближих прековођана, људи, жена, дјеца, чуло звона и пушке, пак трче. А кад угледаше фратре и слуге у гомили, крај воде, стаде и њих вика.

— Удрите, кад вељу, и за мном ко оће! виче Срдар.

Бакоња први ћуши ногом кљусе, па онда му припомогоше. Коњче загази, пак мало по мало ослободи се и заплива. Вода га је носила попријеко, Срдар је махао рукама и обадао га петама, и он у води до паса. Удри, удри, пак преплива.

Прековођани стигоше и сви једанак заграјаше, а тако исто манастирска чељад с друге стране, те заглушише једни друге.

У тој карабулини Бакоња узјаха на другога коња и угна га у воду.

За њим узјаха Шкељо на трећега, и пође за ђачићем.

Четврта мрцина бијеше болесна од бљуте, те једва крачаше по земљи. На њој ћаше Вртиреп, тобоже, да пријеђе воду, али га одвратише.

Бакоњин коњ два пута потону, те маломе остајаше само глава изван воде. Диже се велика вика.

— Спасите дите! . . Ко је пливач? . . Спасите дите! викаше фра Брне.

Дундак, за колико би се човјек прекрстио, изу се, свуче беневреке и гуњ, пак заплива у студену Крку.

Бакоња се не бијеше препао, него вртијаше главом, да не треба помоћи; пак се присјети, попусти оглав, а измаче се на сапи, као што бијеше Шкељо одмах учинио. Обојица изађоше на крај у исти мах. Дундак се врну.

Срдар загрли и пољуби у чело Бакоњу, пак сва три коњаника кренуше низ воду и поведоше народ за собом.

— Сад ви сви ајте на скелу, да будете у помоћи, ако довезу сплав! Нареди гвардијан.

— А ди је Букар? пита Тетка.

— Јади га знали! Како се синоћ облока', зар још спава! одговори неки.

— Е, па зовите и њега, јер би он мога' ваљати колико вас три. Ајте!

Слуге пођоше гдје им би наређено, а фратри и ђаци пут манастира.

— Ајте ви отворите цркву, јер није разлог, да јутрос не буде службе! рече Дувало ђацима.

— Ово није могло бити без домаће издаје! Ово се види да је домаћи прст! поче гвардијан хучући.

— И ја сам то одма' промислија'! И ја сам одма' посумња', а знате на кога?

— На кога?

— На Стипана, валај! рече Дувало.

— Добра ти је та! повикаше сви, осим фра-Брне.

— А шта ти мислиш, Брне? пита га Вртиреп.

— Ја мислим, како онај галијот умало не заглави! А истираћу га! Одма ћу га данаc истирати . . .

— Ајде, човиче, остави сад то! Дите се занило . . баш јуначко дите! . . а јопет споради кога умал што не заглави? Јопет споради тебека . . . Него, кажи, што мислиш о овоме послу? . .

— Ја мислим, да ми је враг понија двиста талира, јето ти шта мислим. А шта ми помаже, да се дозна, ко је кривац? Шта ми помаже, да и' десет мушкетају. Коња више ја не види', јер је он досад, може бити, на турској граници . . .

— Тако је, вире ми! прихвати гвардијан. Четри седланика, рачунај, по дви ста талира с оправом, пак два добра товарна, метни по педесет, то је девет стотина талира, па шест волова и дви краве, метнимо не више но по двадест, то је сто и шездесет. О, сад додај два бродића и сплав, рецимо јопет стотинак талира — то ти је око дванајст стотина очишћено јутрос на чисту сриду!

— Додај половину те суме за зогове и за други трошак око тога! рече Тетка.

— Тако је, боме! . . . Јето тако је! Алт-

фокс да ће се приковођани припасти од Шкоранце!

— Е, оца им њиова!.. Е, сапеја и' свети Фране!.. А притајали се били, баш нарочно! А Стипан, нико до Стипан коловођа!.. псује Дувало.

— Кључ је понија Јерковић! срете их Лис.

— Јето ти сад!.. Ама исто нећемо без јутрење... Ајде у вигањ сам, па донеси што триба, да разврнемо мала врата. Исто ће лако цедити. Ајд! ајд! рече Пирија, који бјеше црвен као рак.

Ђак пође.

Фра Брне, држећи се једнако за куљу, замлијечи очима, пак ће им:

— Ја, браћо, не могу више! Једва сам и довле допра! Стоји ми врка у дробу, ка' кад купус ври!

Пак пође лагано уза степенице.

(Наставиће се.)

АФРОДИТА.

РОМАН ИЗ СТАРЕ ЈЕЛАДЕ.

НАПИСАО ЕРНСТ ЕКШТАЈН.

(Наставак.)

Осма глава.

Прошао био месец Јелафеволијон; месец Мунихијон донео је прерану летњу жегу. Ипак се првог судског дана у месецу, баш кад је сунце највише стојало, безбројна гомила света гурала по трговишту и суседним улицама, нестрпљиво чекајући на крај расправе, што се од мал те не три пуна сахата водила у дворани герусије.

Акontију, вајару из Миласе, ваљало се пред саветом правдати против тешке оптужбе. Конон га је оптужио, да је издајник. Рече, да се Акontије спанђао с гусарима острва Лемна па намерио, да помоћу неких сазавереника, за које се до сад још није могло дознати ко су и шта су, даде гусарима прилике да се искрцају у Милиту. Многи су и многи сведочили против Акontија. Био је ту пре свију ковач Веј, који је једног вечера на обали западнога предграђа прислушкивао разговор оптужеников са двојицом непознатих. Ту је била фрулашица Лисистрата, која је, ма и не без опирања, приповедала, како јој је Акontије обрицао новаца, да у мреже своје улови архонта па да тако као милосница главара државног дође до важних печата, који су тобоже Акontију требали, да изопачи заповести и налоге разним чиновницима града Милита. Био је ту и Финтија, и сам из дружбе гусара са Лемна, који је из сигурног скровишта удаљеног неког острва писао архонту и изјавио, да је вољан открити цео план, ако му се само даде реч, да њему не ће бити ништа.

Већ се од неколико дана амо ни о чему другом није ни разговарало у Милиту. Акontија су одмах после првих исказа Финтијиних ухапсили те га одвели у државну тавницу. Данас је ваљало да му герусија одсуди судбину. Мишљење је у народу било подељено. Већина се погнула под теретом онога, што је држала за истину. Мањина пак, којој је на челу стојао Олор са својим пријатељима, сматрала је цело као вешти удешај Кононов те није пропустила, да тај назор и распростре, колико може. Чак се и у кругу саветника нашло неколико сумњала, тим пре, што је личност таква угледа, као што је био Меланип, свечано изрекла, да по свему, што је на Акontију посмотрио, о младом уметнику не може ни помислити, да је кадар издајством и срамном незахвалношћу одужити се граду, који га је пријатељски и љубазно дочекао. Ипак је стање младићево изгледало и сувише опасно. Што је час по продирало на поље на препуну агору, није кадро било поткрепити наде Олора и пријатеља му. Конон је тужбу извео са реском консеквенцијом. Једно је само изненађивало свакога: Конон, ма да је по његову излагању кривица била ван сваке сумње, ипак није, као што је захтевао закон, предлагао смртну казну, него је младића као заслепљена и заведена препоручивао милости герусије и искао изгнанство.

„Зла савест!“ рекоше присталице Олорове. „Не ће руку своју да окаља невином крвљу, јер се боји Ериниja. Али да лаже и вара, не би ли по што по то себи с врата скинуо супарника, па све да му поткопа част и срећу, то се њему не чини да је грех.“

На један сахат после по дне прође узбуђено мрмљање кроз гомиле народа. Герусија је изрекла пресуду. По Кононову предлогу гласила је та пресуда на доживотно изгнанство, а и да се узапти све, што је Акontије донде стекао длетом својим. Још ће се истог вечера пресуда и извршити, јер није било призива против ње, и то ће се употребити прилика, што иде државна лађа у Коринт. Посланство је Милитско добило налог, да осуђеног издајицу у дну лађе понесе са собом те да га на по пута остави на обали острва Ринеје. Онде, где је Милит имао мајушну насеобину, могли су изгнаника ставити доста под над-

зор, да би му се бегство препречило, тим пре, што је Ринеја скоро само са суседним Дилом била у обраћају.

Погнуте главе ево ти Акontија из суднице. Крај њега је корачао Меланип. На смућеном лицу младога уметника био је исписан крут бол, па бојажљиво, као да поглед на ту несрећу свима срце у грудима залеђује, стаде гомила уступати лево и десно па се не зачу ни један од оних гласова, којима лако огорчени народ иначе поздравља осуђена душмана отаџбини.

„Надај се још!“ рече Меланип, десном руком нежно обухвативши Акontија. „Уздај се у богињу, која не може тако олако разорити, што је саграђено њеном вољом и милошћу. Она хоће да те искуша, Акontије, да ли ћеш истрајати у тој тешкој невољи. И од сада подижи срце своје до њене сјајне висине! Слави њу и веруј у неисцрпимост њене моћи: тако ћеш онда победити!“

Акontије није био у стању одговорити му. Ма колико да се пред светом савлађивао, ипак је и сувише страшан био пад са врхунца среће и блаженства у понор беде и изгнанства. Сузе му помрачише поглед. Стаде јецати.

„Немој сумњати,“ настави Меланип, „да ћу ја и тренутак само седити на миру а да не раздерем мрежу злобних твојих противника. Једно, пријатељу мој, нека те теши: Кидипа је уверена о невиности твојој, као и ти сам, те ће ти остати верна; јер је слободан избор срца њена одлучио за тебе, ма да изгледа, као да ју је когод на то навео.“

Кад је Меланип заћутао, дође Олор са племићким достојанством њима двојици у сусрет.

„Ево ти моје руке, Акontије,“ рече доста гласно, да су могли чути бар њих стотина из народа. „Ја не кудим пресуду герусије, јер је славна скупштина без сваке сумње судила по најбољем знању свом: али као људи могу погрешити, а да су погрешили, о томе није нико већма уверен, него ја. Буди ми пријатељ, Акontије!“

Већ то, што је осуђеник тако у поверљивој близини са Афродитиним свештеником ходио, није остало без утицаја на светину; но тек речи милитског аристократе подејствоваше на сав народ. Свештеник је могао тако радити из милосрђа, могао је праштати и најцрњем грешнику. Но Олор, ако није са свим уверен био о невиности осуђениковој, без сумње би се био чувао, да му и назове добар дан, а камо ли да га тако топло предусрета и о свом пријатељству уверава. Па је непосредно после тога, чим се објавила пресуда, невероватно брзо порастао број оних, који се одлучили за Акontија.

Кад их је Олор ословио, за час су застали били Акontије и Меланип. Како су сад пошли даље, засветли се из шарене гомиле бела женска одећа. Акontије погледа онамо те опази муњевне очи Нејерине. Како цвећарица та није ни долазила на расправе, у опште се њено име није ни један једини пут споменуло међу исказима сведока, то Акontије није ни слутио, да му је њена освета израдила жалосну ту судбину. И непријатни они призори, које је с њоме проживио, устукнуше испред лепих, сунчаних часова прве му уметничке трудбе у Милиту, коју је зачињавала свагда весела Нејера. Преко лица његова прелети турован зрачак благодарности, тајне симпатије. Сетио се времена, кад је, пун ружичних нада, длетисао „пастирку на повратку кући“. Кад је сад угледао Нејеру, учинило му се, као да се вратио у мирне оне дане, па што је тако топло и болно осећао, то се очигледно исказивало у цртама му.

Нејера примети то те хладни тријумф, што јој се при свем савлађивању саме себе сијао у очима, наједаред одбеже испред другог једног осећаја. Било јој је, као да је свим ранама, које је задала противнику, озледила саму себе. И она се опоменула лепе прошлости и вреле тајне милоште, која јој отела била мир па је ипак тако неизмерно била усрећила. Дабогме да је одмах за тим планула при помисли, да је Акontије презрео њену љубав, али се није тако нагло дала одагнати успомена. Нешто ју је гонило одавде из вреве на трговишту. Дотле је осећала охоло, дивље задовољство, а сад је наједаред била тако клонула. Похита кући; замандали се у ускоj својој пустој изби, зајеца из стегнутих груди па се баци на постељу.

Међу тим Акontије са Меланипом оде до стана свештеникова. Још су три сахата имали каде, док лађа не пође. Клитифонт, верни роб, по налогу свога господара доведе у ред ствари у кући Коронидиној, плати, што је још преостало, па као једину имовину, коју су судије оставиле изгнанику, донесе кожни онај свежљај, што је донео са собом из Миласе у Милит. Аконтије је свакако гледао, да се још једаред састане с Кидипом, но то није могло бити, јер је Харидим своју ћерку држао под најстрожијим надзором. Те тако проведоше њих двојица остатак дана у озбиљну разговору. Аконтије, с почетка неутешим, мало је по мало бивао све мирнији. Меланип је знао острво Ринеју, јер је и сам био онде — стеновита адица без икакве лепоте, но ипак кад и кад овлажена кишом громовника Кронијона и, као и најлепша острва у архипелагу, опкољена пучином грднога мора, чији су жуборни вали преносили поздраве са жала милитског. На северозападној обали, која је била мање стрменита, него остале, успевала је маслина а међу јечмиштима расли су сјајни примози и тавно

овчије руно. Милитски лађари, што су овде настанили читаво село, били су честити људи, који ће изгнанику бити пријатељи те га потпомагати, ако му устребају. Отац бледога Олора једаред је читаву годину дана провео на Ринеји, па кад му је Милит дозволио, да се врати, непрестано је уздизао понашање колониста те је израдио, да им је држава-матица опростила прописани данак за три олимпијаде...

Тако је свештенику пошло за руком, да младића мало охрабри.

Кад се сунце приклонило заласку, укрца се Аконтије у тријиру, којој се ваљало навести на море, чим се спусти мрак. Како га је осим оба архонтова копљаника још и Меланип допратио, то је вођа посланства изгнаника дочекао са неком обзирношћу. Допустио му је, докле му је воља, да остане на палубу те да се слободно креће. Меланип благодари учтивоме државнику, загрли још једаред младога уметника па се онда повуче натраг. Одмах за тим дадоше знак, да се дигну котве.

Мирно су и лагано пловили те крај трагасејских острва пројездили у отворени архипелаг. Над височима латамске планине, чији су највиши врхови обасјани били вечерњом светлошћу, стојао је бледи месец те обрицао ведру, тиху ноћ. Све се даље губио град у помрчину. Једнолики жубор на хрптици и размерно дизање и спуштање весала у бледом том сребрном сумраку двоструко је успављивало Аконтија. Није им још право ни за леђи било трогилско предгорје, а он, уморан од силног узбуђења преко дан, оде доле да легне. Брже је заспао, но што се и надао био, тако је наишла на њ нека учмалост после горке борбе. Ипак му сан није био покрепан. Непрекидно се мучио, да раздере свакојаке мреже, што му их је Конон бацао преко главе. Па кад је већ мислио, да је овде савладао препреку коју, то му се онде са невероватном, окорношћу одупрла нова, опаснија, изненаднија, — неодређена по садржају и облику, али ју је тешко и болно осећао као зауставу сопствене воље. Био је то онај стереотипни сан несвесна неумора, какав обично прати душевну и телесну грозницу.

Скоро у исто време, кад је посланичка тријира дигнула котве, навезла се на море из удаљена једног залива корасних острва лађа, која је, ако са истом брзином весла као и милитски брод, управо међу Самом и Аргијом морала пресећи курс овога. То је било страшило архипла: Халаца, тријира гусара са Лемна, чврста и окретна, као ни једна више лађа, што је бродила јелинским морем. С почетка мало крманећи на југ, држала се Халаца после два сахата прилично тачно западног правца. Заповедник њен, Инијох разбарушене браде, голијатска лика и варварске физијогномије, седио је са два своја уздапика па се нагли над црнкаст пергаменат, који је у сировим обрисима приказивао обалу мале Азије и западне половине архипла. Час по па се попне на палуб те се стане договарати са неким трећим, који се наслонио на катарку па гледа у звезде.

Већ се по немом држању лађара у грдној лађи видило, да Халаца вреба нешто важно. И одиста је бацила око на посланичку лађу града Милита. Конон, који се бојао Олора и његове странке, што је с дан у дан бивала све већа, а и иначе мучен био унутрашњим немиром, који увек узастопце иде за злочином, стрепио је, да ће му Аконтије и у даљини остати опасан противник те да не ће мировати, док овако или онако не изнесе на видик своју невиност. А нико није могао препречити, да Олор и Меланип буду у обраћају с изгнаником; на расположај се народа није дало трајно рачунати; а ко би знао, каквим ће се случајем изменити ситуација Аконтијева? Да мрскога супарника са свим одстрани, било је само *једно* средство, ако се Конон није мислио да лати крајњега — убиства из потаје: ваљало му је за свагда одузети личну слободу. Те тако је у споразуму с гусарем Финтијом дошао на ту мисао, да осуђеника, пре но што приспе до места, камо су га одредили, одведу до којег великог сајма, где се робови продају, па да га ту продаду далеко куда у коју варварску земљу Азије. Финтија је то покренуо, знајући дабогме, да ће том приликом за гусаре са Лемна осим најамнине, коју ће платити Конон, још читав рабош добитка створити се. Посланици су наравно уза се имали и готова новца, како би се у Коринту господски могли показати, и не рачунајући драгоцене даре, које су са собом понели у име града за најодличније личности у савету коринтском. Гусари су обрекли, да ће посланство пустити да на миру даље плови, кад отму Аконтија, а за то је Финтија стајао добар својом главом. А препреденом се црквењаку чинило, да се са свим лепо даје и дословно испунити та реч а и мало мимогред што наћарити.

Од неколико је већ дана амо Олвију, громорном Инијоху, јављено било све, што му је ваљало знати, те се тако он сигурно и поуздано латио посла. У лађи Милићана било је до душе и оружаних људи, али једва да их је било половина бораца, колико на Халаци. Има већ пет или шест година, како се за тај крај архипла мислило да је са свим сигуран. Гусари са Лемна, у толико и толико прилика потиснути, све се већма повлачили на северну половину. Нико није ни у сну више сневао, да ће они икада још доћи на југ, а то тим више, што се још свако сећао, како су грозно судили Атињани момчадији са две гусарске лађе. И не узевши у обзир то, да је у њега

више оружаних смео се Олвије надати, да ће му много користити и то, што противници и не стрепе ни од каква нападаја. Осим тога су момци на посланичкој лађи, као што је Олвије знао, без изузетка били парадни војници, који се никад нису борили.

На један час после по ноћи јаве Инијоху, да се у правцу Милитске обале види лађа једна. Величина брода, што се брзо приближавао, и свечани стежићи, који су били необично дугачки и широки те се као заставе вили по зраку јасне, месечином обасјане ноћи, разговетно су казивали гусарима, да им је пред очима сврха смеле им накане. Онога часа нареди Олвије, да се спреме за бој. Ако милитска тријира не усхте драговољно пристати на захтеве Халацине, онда ће противницу по свим правилима борбе на мору закачити.

Сад су обе лађе растављене биле само простором од стотинак аршина. Милићани су од Халаце мислили, да је каква атичка трговчарка те су према томе, не слутећи никакво зло, пазили једино на то, да се не сударе; но крмар се дабогме зачудио, што тобожња трговачка не само да не бежи с пута, него баш директно улази у курс Милитске лађе. Кад је то приметио вођа посланства, а он заповеди, да престану веслати, па како ни то није помогло, нареди, да весла окоме у воду те да тако зауставе лађу.

И Халаца сад стане лакше пловити. Олвије, гусарски старешина, изађе са свим напред на лађу па громким гласом стане викати преко воде, како има да у важној ствари преговара са заповедником тријире.

„Ко сте ви?“ зачује се са лађе Милићана.

„Морнари, као и ви,“ поврне Инијох. „Чудна нас невоља гони, да вам пут прекинемо за неколико тренутака. На обали Икарије изгубисмо белога Ејета, нашег певача и шаљивчину. А ја се тада заверих, да ће нам прва лађа, коју сретнемо, надокнадити тај губитак. Допустите дакле, да пређемо у вашу лађу па да из ваше момчадије изаберемо, ко нам се свиди. Да бисте пак у напред знали, коме ћете ту молбу испунити, то чујте: ја сам Олвије, голијат са Лемна, а овај брод то је Халаца, за чије сте славне походе у Тесалију, Македонију и Троаду зацело већ чули.“

Момци на гусарској лађи грохотом се насмејаше. Са тако јасном поругом и тако на развлак није Олвије још никада говорио. А на лађи Милићана, кад Олвије спомену име Халаца, наједаред настаде страх и трепет. Посланство је било склопљено из образованих државника, благих стараца и лепих младића; али су ти људи имали више достојанства него снаге, више умиља и духа него личне храбрости. Најкукавичкије се показали војници герусије. „Пропали смо!“ ишло је од уста до уста. „Нема нам помоћи!“

Жалосно је било погледати, како је час овде, час онде по који саветник, кога је ларма иза сна тргла, са разбарушеном косом, којекако пребацивши иматијон преко плећа, стао преклињати војнике, да не клону духом и да не забораве, како је дично умрети за отаџбину. Ако је било икојег незгодног средства, да се клонулост тих новака претвори у снагу и отпор, то је зацело најнезгодније средство била дрхтава немоћ њихових застрављених ободравалаца.

Олвијева је тријира долазила све ближе и ближе те је он приметио, како се Милићани ушепртљили па је по томе познао, како се ту нема бојати озбиљна отпора. Задовољан је био с тиме па је само чекао, да у противника страх још већма узме маха. Тако ће онда Халаца победити можда и без икаква напора.

Главар посланства гледао је већ по дужности својој да нагласи, како је нужно, да се одупру. Но што је делија тај говорио, звонило је тако сувопарно, тако теоријски, да га ни за час нису слушали. И не запитавши га, стане један од посланика на губац па гласно повиче преко до Халаце:

„Ми смо вољни преговарати с вама, ако захтеви ваши нису неправедни. Реците нам, шта желите, како би се знали посаветовати.“

Олвије прсну у смех а смеху се његову као одјек одазва звекет оружја у његових другова.

Међу тим се од силне хуке пробудио и Аконтије. Стаде слуктити. Вика је све јаче расла. Мора да се догодило што необично. Скочи, обуче брзо свој хитон с рукавима па полети нуза степене. У тај мах зазвучи оружје још јаче. На месечини се сјали оклопи и копља. Па сад диже гусарски старешина громки свој глас:

„Напуните нам највећи свој крчаг чистим златом па нам дајте да изаберемо накнаду за изгубљеног Ејета — онда вам не ће бити ништа!“

На то Милићани заграјаше на својој лађи. Неки од посланика одануше душом; били су доста богати, да тај захтев могу испунити, а да ли ће једног од момчадије одвести у робље, то је њима било све једно. Други, који су свој новац исто тако волели, као и слободу своју, стадоше уздисати из дубине душе; но ни они никако не нађоше друга пута. Нико није ни мислио на отпор, ма да је тријира изврсно била саграђена а и за чудо окретна, ма да војници герусије нису, као момчадија на Халаци, наизменце веслали, него су до пре који час лежали на меким ћилимовима.

Кад је изгнани Аконтије видио ту јадничку ни-

штетност, подиће му крв у образе. Дође до поглавице посланства па му крепким гласом овако стаде говорити:

„Ако поносни Милит не обесвећује то, што ће се за њ оружја латити изгнаник, а ви ми дајте мач. Хоћу и ја да се борим за славу дичнога Милита."

Сви погледаше задивљени у лепи лик младићки, што овде први прозбори праву мушку реч. Вођа се посланства намршти. Обузе га неко чувство стида па га стаде тиштати те му чисто лакну, кад се стаде брецати на плашљиве другове, чији га је пример био завео. И у једнога од младића пробуди се нешто као кајање. Са грозничавом живахношћу пристаде уз речи вођине па се стаде клети боговима, да ће се пре побити на смрт и живот, но што ће се драговољно повиновати закључку, који срамоти Милит и посланство. Но све то нимало не подејствова на застрављену већину. Већ је дежмекасти онај саветник, што је мало час говорио обесном Олвију, својеручно донео сребрни крчаг, а други један клекао пред фењер крмаров па на таблици стао рачунати, колико ће свирепи данак изнети за сваког појединог. Трбушати суд прогутао је грдну своту. Сав готово новац, што се нашао на лађи, није био доста, да се крчаг напуни, па су са страхом већ мислили, како ће Олвије искати таоце, који ће му јемчити за накнадну исплату уговорене своте.

Међу тим је Инијох био великодушнији, но што су мислили Милићани. Четир његова момка пређоше на Милитску лађу, разгледаше плен, па кад им се ревносни саветник заклео, да се узоритом Олвију не затајава ни једна драхма, изјавише, да су задовољни.

За тим један од њих — брат Олвијев — настави: „Е, а сад други услов! Кад сам дошао на палубу ваше тријире, чуо сам име Аконтије. Ко се од вас зове тако?"

Двадесет руку у исти мах указаше на вајара из Миласе.

„Је ли то онај исти Аконтије, што уме онако дивно цртати и на мрамору образовати?"

Саветник, који је мало час рачунао, рече да јесте.

„То ја онда *њега* иштем, да буде роб нашем главару," загрми гусар. „Ко такве вештине знаде, знаће и иначе веселити."

„Дабогме," прихвати саветник; „пева ти тај те још како, па ти је мајстор у пликтрону . . ."

Аконтије дође тик до старог кукавице.

„Ти се канда здраво журиш, да срамну ту трговину свршиш," рече с презрењем. „Или се можда бојиш за своју русу главу? Знај, једниче, да ми рука ова, која је у служби дичној музи гледала да ствара лепо, није и сувише драгоцена а да тебе њоме каштигујем, сад би ти труле зубе сасуо у то худо грло."

Саветник се у чуду забленуо па онда пошао у страну, у потаји грдећи Аконтија.

„Напред!" стадоше журити гусари. „Хајде за нама, Аконтије!"

„У робље!" насмеје се вајар поругљиво. „Од своје воље не ћу!"

То рекавши полети на губац, да скочи у дубљину. Но двојица од војника, бојећи се, ако Аконтије умакне, да ће један од њих отићи у робље, — јер су обојица били узрасне и громорне делије — зграбише га од остраг за хитон. За тињи му час везаше руке наопако. Те тако га одведоше заједно са златним пленом. Гусари стадоше клицати па се онда Халаца крене к северозападу а лађа Милитског посланства пође натраг, јер без новаца и скупоцених дарова није вајде било ићи у Коринт.

(Наставиће се.)

ПРИЛОШЦИ И. РУВАРЦА.

д., Трилогија.

III. Јанош, краљ угарски, честита Мехмед-бегу Јахијапашићу, господару српске земље.

(Свршетак.)

Стручњак, који по првим изворима успише о тој Коцијановој експедицији, казаће, ко је крив и зашто је онако кукавички пропала та војска краља Фердинанда, која се дигла да истера Турке из поседнутих градова у Словињу и Пожези.

Краљ Фердинанд у отпису свом од 27. окт. 1537., којим наређује, да се држи сабор (congregatio) у Дубрави и уједно обзнањује, да је на место Ивана Кацијанера поставио за врховног капетана Николу Јуришића, baronem de Güns (Кисег) — помиње, како су његови капетани и војсковође, које је он оправио био у Словиње, „mandatorum nostrorum immemores inconsulte, imo praepostero ordine, relictis post se commeatibus, ultra hostes exercitum duxerint, seque ex potiori loco in apertum quasi periculum rejicientes, ab hostibus circumcludi passi fuerint" (в. Monumenta comitialia Regni Hungariae II. tom. p. 171.—272. Horvát és Tótországi gyűlések.). Фердинанд не криви само врховног војводу, већ у опште капетане и војсковође, а савремени писац Зермег (у Швандтнера II. — lib. II. §. IX.) сваљује свуколику кривицу на јединог Кацијанера: „Imprudens enim dux — вели

он — dum festinaret, relictis post sese multis arcibus, Turcarum praesidio refertis, ad obsidendum Eszecum, ***confisus in promissis Rascianorum, qui se ei auxilio futuros promiserant,*** longe diversam, quam sperabat, fortunam expertus est.“ Но уз то треба прочитати и оно, што Кацијанер у својој писменој одбрани помиње и што Бидерман у „Die Serbenansiedlungen in Steiermark und im Warasdiner Grenz-Generalate, Graz 1883. на стр. 5. и 6. наводи. „Namentlich drangen die *„ungarischen Herrn“* — каже се ту — auf das Vorrücken in diese Gegend (Осечко поље), in dem sie behaupteten, „es sey ein voll Land, die Rätzen werden uns genug zuefüren, auch noch zu uns fallen.“ Daraufhin lagerte sich das Heer vor Essegg. ***Diese Erwartung ging allerdings nicht in Erfüllung,*** obschon der serbische Reiteroberst Paul Bakić den Feldzug mitmachte und durch Kundschafter mit den Serben zu Ermany im Voraus sich in's Einvernehmen gesetzt hatte.“ Срби (Thraces, Rasciani, Ratzen или Rätzen) дакле, који су становали око Осека или на Осечком пољу, обећавали су, да ће, чим стигне хришћанска војска, и сами устати против Турака и да ће бити доста ране за војску. У та обећања поуздаше се војсковође и похиташе к Осеку, оставивши за собом многе градове, у којима су биле турске посаде. Но Срби нити усташе нити помагаху храном хришћанску војску, те су не само тим, већ и дојављивањем о невољама, које је трпила хришћанска војска, и претицањем и заседама помогли Турцима, да распу и униште ту хришћанску војску — и с тога назива Иштванфи Србе „Rascianos ancipitis inconstantiae ac certioris perfidiae homines.“

Но да ли су ти Срби, који су под Турцима живили, тако перфидни били, то нека стручњак, нек наш Синиша расправи, а ја имам, да у овом коментару на писмо Јаноша краља од 30. октобра 1537. истакнем, да је у окршају код Иванке Србин ***Павао Бакић*** погинуо и уз њега многи српски јунаци, које Иштванфи поименце помиње. Павао Бакић пребегао је крајем 1525. или почетком 1526. из српске земље у Угарску и те исте године био је у боју на Мухачком пољу на страни хришћанске војске. За тим је пристао уз краља Јаноша, но после боја код Токаја (27. септембра 1527.) пређе на страну краља Фердинанда и остао му је веран до смрти. Не треба да ти ја кажем, већ сам можеш знати, како се краљ Јанош морао обрадовати, чувши од Јесе балија чауш баше, да је у окршају код Иванке Павао Бакић пао, да су му Јаничари главу одсекли и да је главу ту Мехмед бег Јахијапашић послао цару у Цариград.

А ко је био и зашто је из српске земље овамо на ову страну прешао и како се од г. 1526.—1537. понео тај Павао Бакић?

Један Хрват или похрваћеник пише, да је Павао Бакић Хрват био, а други похрваћеник а старином Морлак, вели у књизи: Pasmina Slavoserbska po Hervatskoj, на стр. 41., да је он родом „Tribal, koj od kerstjanina postade muhamedovac, opet kerstjanin, opet muhamedovac, opet kerstjanin“ и да је издајом његовом Бебек — хтео је рећи: Бодо — ухваћен.

А шта рече оно Ибрахим паша велики везир на дивану дне 12. јуна 1531. посланицима краља Фердинанда: Леонхарду, грофу von Nogarola, и Јосифу von Lamberg: „Wer hat aber — рекао је Ибрахим паша у брк тим посланицима краља Фердинанда — eurn hern erönt? wer wil In haben? wer dient Im? etbo ein turk fallent (Török Balint) und ein ***Wakitsch Paul, der ein diep in unsern land ward und ist von uns entrunen, damit man In nit derhangen hab***; solich leut unterhalt eur her!“ (Gévay Urkunden etc. ad a. 1531. p. 29.).

У „Ungarische Revue für das J. 1885.“ помиње се на стр. 298. der ***Paul Bakits*** betitelte Antrittsvortrag Ludwig Thallóczy's, и да се у том фортрагу Лауша Талоција овако карактерише Павао Бакић: „Er war ein tapferer Husar, ein habgieriger, ränkesüchtiger Oligarch mit türkischen Charakterzügen, den schliesslich 1537. eine türkische Kugel niederstreckte.“ Као што видиш, читаоче драги, имао бих повода и прилика ми се даје, да ти причам овде мало опширније о твом Павлу Бакићу, и ја сам с почетка мислио, да се збиља упустим у расправљање питања, која се тичу Павла Бакића, но сад сам се предомислио и нећу да пишем о Павлу Бакићу, док год не прочитам у српском преводу тај први академијски фортраг тога Лауша Талоција, који је приликом једном обећао, да ће ми послати на српски преведену ту историјску расправу о Павлу Бакићу, што он до данас није учинио. На страну Ибрајим паша и његова изрека о Павлу Бакићу! Враг нека носи морозног оног и уврнутог моровлаха! С Тадијом ћу се већ како тако споразумети, али радо бих се огледао с оним маџарским академиком због Павла Бакића. Ако је јунак, нека омогући са своје стране то јуначко огледање.

ПИСМО УРЕДНИКУ „СТРАЖИЛОВА".

Поштовани пријатељу!

Ви знате добро, да ја несам оштар суђа (судија), те за то несам узео перо ни сад да немилостиво судим, него, ако је могуће, да исправим, што је за исправљање. Сваки књижевник може издати своје дело, ма и лоше вредности, о своме трошку. То му не може нико стати на пут, јер он је сам одговоран за своје дело. Друкчије је то, кад чије дело издаје какво књижевно друштво. Ту није само одговоран писац пред безмитном критиком него и цело књижевно друштво. Ако дело каквога писца није добро, књижевно га друштво не ће примити, не ће га штампати. Ако је пак пишчево дело добро, али има ипак које каквих погрешака, онда књижевно друштво ваља те погрешке пре свега да поправи, па онда то дело да штампа, јер пред безмитном критиком одговоран је не само писац него и књижевно друштво. Тако је требао и књижевни одбор „Матице српске" мало боље прегледати чланак с натписом „Преглед повеснице словенских књижевности", пре него што га је штампао у најновијој књизи „Летописа Матице српске". Поштовани пријатељу! мени се чини, да сте и ви члан књижевном одбору „Матице српске," за то вас лепо молим, да се не нађете увређени, што ћу казати, да је одбор књижевни врло површно прегледао „Преглед повеснице словенских књижевности". Ја ћу вам у овом писму показати са неколико примера, да је истина, што пишем. Ја не знам писца, који је писао споменути чланак а не знам ни одборника, који је критиковао тај чланак и одобрио, да тако као што је уђе у „Летопис", за то су ми сад одрешене руке, да напишем слободније своје мишљење о њему. Ако сте ви случајно писали критику на споменути чланак, онда молим, да ово моје писмо одмах издерете, да му се не зна ни трага, јер несам рад да вас пријатељ ваш јавно укорава, да несте савесно вршили дужност своју. Ако пак несте писали ви, а ви онда пропустите ово писмо у „Стражилово", јер — верујте ми — није писано са злом намером него са тежњом да други чланци с натписом „Преглед повеснице словенских књижевности" изиду бољи и савршенији. У „Прегледу повеснице словенских књижевности" на стр. 124. (Летопис књига 155.) стоји: „Срби са својим огранцима: правим Србима, Хрватима и Словенцима или Крањцима." Ако ово Миклошић ушчита, мора се ухватити за трбух од смеха. Дакле *Словенци* су огранак *српски* и *Словенцима* је дакле опће име *Срби?!* Писац је требао проучити упоредну граматику свију словенских језика од Миклошића, пре него што је почео писати о словенским књижевностима. И упоредна граматика свију словенских језика од Миклошића требала му је да служи за извор при писању „Прегледа повеснице словенских књижевности", па не би онда упао у оваку страшну погрешку. Није довољно при оваком послу узети само пред себе Обзоръ исторіи славянскихъ литературъ А. Н. Пыпина и В. Д. Спасовича па из њих преводити или изводе правити. Ако Пипин има криво мишљење о овој ствари у првом свом издању од год. 1865., не сме писац српски данас тако судити. Да вас заиста — поштовани пријатељу! — уверим, да је писац ово криво мишљење црпао из Пипина Историје, ево навешћу из ње оно место, које га је преварило, те се љуто огрешио о науку о језицима и неправду учинио Словенцима, називајући их Србима. То место у Пипину гласи овако: Переходимъ къ сербскому племени. Въ обширномъ смыслѣ это имя, какъ было уже замѣчено, обнимаетъ цѣлое славянское племя, которое стали называть въ послѣднее время „иллирійскимъ" и „южно-славянскимъ", т. е. обнимаетъ кромѣ собственыхъ Сербовъ, также Далматинцевъ разныхъ названій, Хорватовъ, Славонцевъ, Корутанъ. Въ слѣдующемъ теперъ историческомъ изложеніи мы будемъ говорить прежде всего о собственно-сербскомъ племени. Собственно-сербско племе то је код писца „прави Срби". Ко би се данас могао позивати на ово место Пипина!!!

На стр. 126. стоји: „*Бугари* су у старо доба запремали много већу просторију, али, како дођоше Мађари, Половци и Печенези у Панонију и Трансилванију и пропаде им царство, сузише се и границе старој постојбини њиховој. Пре тога пак беху они и у тима земљама на северу Дунава, као у Румунској, Ердељу, данашњој Угарској до Будимпеште, а на другој страни до Карпата на изворима Тисе, дакле у свима земљама, где сада владају Мађари и Румуни." Народ овај, о којем је овде говор, није се звао Бугари него *Словени*. То су они *Словени*, код којих су у Панонији проповедали реч Божју св. Ћирило и Методије; то су они *Словени*, чији је језик постао црквен и књижеван код Руса, Срба, Бугара и Хрвата; то су они *Словени*, које погрешно писац споменутога чланка назива Бугарима; то су они *Словени*, о којима „*писац*" не зна ништа казати и које и не спомиње у својем чланку; то су они *Словени*, чији је језик најкласичнији језик међу свима словенским; то су они *Словени*, чији се језик данас учи у свима гимназијама словенским и без којега се данас не може научно изучавати и знати ни један језик словенски; то је језик онога народа, који је некад живео у Панонији и који се звао *Словенима*,

а не *Бугарима;* то је језик онај, који се разлеже и данас по православним српским, руским и Бугарским црквама у славу Божју; то су они *Словени,* којима писац споменутога чланка не зна права имена.

На стр. 127. стоји: „*Хрвати* живе у Хрватској; осим тога имају своја насеља у западној Угарској до Пожуна, који се језик нешто разликује од *обичнога хрватског.* Иначе се Хртватима зову и неки становници у Турској Хрватској, у северном приморју и на отрвима.“ Овде за цело не би нам знао дати рачуна ни сам писац о томе, шта је овде све нам наказивао. Како нам је овде он казао, изгледа као да Хрвати у Угарској до Пожуна несу баш са свим таки Хрвати као они на острвима јадранскога мора, јер вели: „*иначе* се Хрватима зову и неки становници на острвима“, а језик можда им је не знам какав. Ми пак знамо, да су прави коренити Хрвати на острвима јадранскога мора заједно са онима, који живе у Угарској до Пожуна. Да би могао одредити, где ова наша најближа браћа живе, требао је „писац“ прочитати књигу од Франа Курелца о „Jačkim“ песмама, па онда нам је требао казати још, који је то „*обични хрватски језик*“.

На страни истој стоји: *Словенци* (Крањци, Винди и т. д.) живе у неком делу Штајерске, у Корушкој, Крањској, Илирском приморју, неком делу праве Хрватске и Истрије.“ То је тако, као да је писац казао: *Срби* (*Сремци, Раци* и т. д.) живе ту и ту. Словенци се једе, кад их зовемо *Крањцима,* као што и нама није повољно, кад нас по страним новинама зову *Рацима.* Није ли то смешно и жалосно, да се у „Летопису српском“ зову *Словенци Виндима* и још и т. д. а под тим и т. д. можда је писац мислио и *Кучебере. Словенци* се зову *Словенци* и никако друкчије. Они су наша најрођенија браћа после Хрвата. Њихов је језик најсроднији старом словенском, најкласичнијем језику међу свима словенским језицима.

На истој страни стоји, да се Лужички Срби „деле *по говору* на Горње и Доње Лужичане“. Шта овде значи *по говору?* Ми знамо, да се Лужичани деле по језику на Горње и Доње Србе. То су два различна словенска језика.

На стр. 128. стоји: „*Бугарско* Остромирово јеванђеље.“ Да који ученик у осмом разреду каже професору А. Сандићу, да је Остромирово јеванђелије *бугарско,* добио би од њега другу класу.

На истој страни стоји: „слов. *огањ,* нем. Feuer, санскр. агнис, лат. ignis,“ Шта значи пишчево оно *слов.?* Ваљда *словенски,* али *огањ* није *словенски* него *српски.* Кад се овако што испоређује, онда се узима стари словенски облик, који је ближи санскриту и латинском него српски. Тако стари словенски облик *огнь-(в)* са свим одговара латинском *igni-s,* докле је српски облик већ нешто поремећен: *огањ.*

На истој страни стоји: „Из Византије хришћанство примише Бугари, Срби и Руси заједно са божјом службом на *народном* језику.“ Ми знамо, да црквен језик код ових народа није народни него стари словенски, којем су изменили неке гласове према гласовима својега језика, те тако посташе књижевни дијалекти: бугарскословенски, српскословенски, хрватскословенски и рускословенски.

На истој страни стоји: „Браћа Ћирило и Метод беху проповедници словенски, *који први пронађоше словенску буквицу* зготовивши је поглавито *по облику грчких слова,* преведоше на *словенски* језик свето писмо и друге литурђијске књиге, проповедајући Словенима хришћанску веру.“ Ако се може у опће о изумевању буквице говорити, онда је св. Ћирило изумео глаголицу, а не ћирилицу, као што мисли писац. Данас нема ни једног научника, који би говорио о пријоритету ћирилице. Данас би била срамота доказивати, да је глаголица старија од ћирилице. Та је ствар већ одавно свршена и кад би је сад опет започели, чудили би нам се други Словени, да се код нас сад тек о том пише и да несмо на чисто са том стварју. Нека дакле г. писац прочита Slovjensko pismo od Fr. Račkoga, па ће видети, да је требао још 1861. знати, да је глаголица старија од ћирилице. Нека прочита апологију „**о писменехъ чрьнориζьца Храбра**“, који је скоро био савременик св. Ћирилу и Методију, јер вели: **сѫть бо ѥште живи, иже сѫть видѣли ихъ,** т. ј. св. Ћирила и Методија, па ће без сваке сумње стећи уверење о пријоритету глаголице. Нека прочита 21. и 22. број „Данице“ Ђорђа Поповића од године 1865., где сам ја изнео доказе научника Миклошића о пријоритету глаголице, па ће видети, како је љуто погрешио, што је у данашње дане написао у „Летопису“ српском, да „св. Ћирило пронађоше буквицу по облику грчких слова.“ Нека прочита живот св. Климента, ученика св. Ћирила и Методија, који је издао Миклошић и у којем стоји: *ἐσοφίσατο δὲ καὶ χαρακτῆρας ἑτέρους γραμμάτων πρὸς τὸ σαφέστερον ἢ οὓς ἐξεῦρεν ὁ σοφὸς Κύριλλος,* а то ће рећи, да је св. Климент изумео друге облике слова, који су јаснији него што је изумео св. Ћирило, а то је ћирилица. Из овога се види, да је „писац“ требао ову ствар проучити па онда тек сести па писати. Није то тако само зграбити Добровскога, па сести па писати. Добровски има великих заслуга за словенску филологију, али његово мишљење о овој ствари не вреди ништа данас.

Писац каже у истој реченици: Св. Ћирило и Методије и преведоше на *словенски* језик свето писмо.“ Који је то *словенски* језик? Који га је народ словенски говорио и где је томе народу отаџбина била? Чујте, шта нам „писац“ на ова питања одговара, чујте, а ко је чудан нек се чуду чуди! Ево шта каже: „Сва је прилика, да је тај језик у прва времена био народни језик свију словенских племена, што живљаху између Балкана и Дунава.“ Ја на ово нећу одговарати, него само бележим, да је 1888. године било ово штампано у „Летопису“ српском.

На стр. 129. стоји: „На том је језику писано Остромирово Евангеліе.“ Чистим старим словенским језиком, језиком св. Ћирила и Методија није писано Остромирово јеванђелије, него су написани ови споменици: Зографско јеванђелије, издао В. Јагић; Клочев Глаголита, издао Копитар; Асеманов јеванђелистар, издао Рачки и Грнчић; Codex Marianus, издао В. Јагић; Euchologium. Glagolski spomenik Sinai brda, izdao Dr. L. Geitler; Psalterium. Glagolski spomenik manastira Sinai brda, izdao Dr. Geitler; Супрасалски кодекс, издао Милошић; Саввина књига, издао Ј. Срезњевски у Древніе славянскіе памятники юсоваго письма. То су чисти стари словенски споменици, а „писац“ се требао обавестити о свему овом, пре него што је узео перо да пише о овим стварима.

На стр. 129. стоји: „Поред ћирилице бејаше у старо доба и глаголица, која је *налик* на ћирилицу (!!!), али у својим облицима нешто *измајсторисана* (!!!). Не зна се зацело, како је постала глаголица, али сва је прилика, да су је *пронашли далматински Словени* (!!!!!), код којих се доцније и задржала и по *римској вери изменила* (!!!!!).“ Ко је чудан нек се чуду чуди! Поштовани пријатељу! Ја мислим, да би било смешно обарати озбиљно данас ово мишљење, кад већ знају и врапци по Словенству, како ова ствар у науци стоји. Као што сам напред казао, ја не знам писца споменутога чланка. Али био ко му драго писац, држим, да се он неће на мене срдити и једити; јер би жалосно било, да смо ћутке прешли преко његова увода у словенске књижевности. Како би јадни и кукавни изгледали пред ученим Словенством, кад би ћутке гледали оваке несмисли, које изидоше у органу књижевнога друштва српскога „Матице Српске“. Ја мислим, да ћете ми, како писац поменутога чланка тако и ви, као члан књижевнога одбора, опростити, што сам мало оштрији био, јер несам ово написао из зле намере, него да би се писац боље сабрао при израђивању својега задатка, а ви опет при оцењивању треба на његово дело да гледате кроз дурбин од биљура и то развучен не на седам него на девет коленаца. Тако ће само моћи што добро изаћи. Достојанство књижевнога друштва иште, да се оваке ствари не узимају о лако. Задаћа, коју је себи писац одредио, врло је тешка, и мислим, да би се боље извела, кад би се више њих нашло, да око ње раде, јер није шала „повесницу словенских књижевности“ писати. Поштовани пријатељу! Ја овим завршујем своје писмо, желећи, да вам се што скорије појави у „Стражилову“ какав критичар, који познаје добро руску књижевност, како би „писцу“ изнео погрешке и у овој књижевности, јер се не може помислити, да их неће бити поред онако сакатога увода.*)

Карловци. **Јован Живановић.**

*) Ми смо ово писмо поштованога нашег сарадника саопштили без и најмање измене, онако, како нам га је послао. О самој ствари, о којој се овде расправља, не можемо са своје стране ништа говорити, ради смо само разјашњења ради толико рећи, да уредник овога листа јесте до душе и за ову годину члан књижевном одбору Матице Српске, но да ни он, а ни икоји члан том одбору нису добили, да прегледе „Преглед словенских књижевности“, пре но што је ушао у Летопис. Колико се сећамо, секретар Матице Српске као уредник Летописа просто је само саопштио у седници, да ће тај Прегледући у прву свеску, што долази. Је ли сад рекао и то, да је он расправу прочитао те јемчи за њену ваљаност, или није, то се више не сећамо, доста то, да је књижевни одбор то схватио као ствар уредникову, те тако мислимо да не ћемо погрешити и неправедни бити, ако кривицу са књижевног одбора и појединих му чланова свалимо на плећа уреднику Летописа.

Уред.

САДРЖАЈ: Алхимичар. Од Војислава. — Како је Пјевалица излијечио фра-Брну. (Наставак.) — Афродита. (Наставак.) — Прилошци И. Руварца. д) Трилогија. III. Јанош, краљ угарски, честита Мехмед-бегу Јахијапашићу, господару српске земље. (Свршетак.) — Писмо уреднику „Стражилова“. Од Јована Живановића.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваког четвртка на читавом табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. на по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 ф. на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата администрацији „Стражилова“ у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 47. У НОВОМ САДУ 24. НОВЕМБРА 1888. ГОД. IV.

ПОРУКА.

Плава дико,
Рузмарин је ник'о!
Руже цвате,
Купи, дико, свате!

Па ми оди,
Па м' одавде води,
Јер ћу млада
Угинут' од јада.

Ово дана
Рече моја нана,
Да ће стари
Цинцар дођи с дари.

Цинцар-„тата“
Има силна злата,
Пак ће, младу,
За њег' да ме даду.

Ајао, Нико!
Моја лепа дико,
Слатка туго,
Не заостај дуго!

Није Мара
За цинцара стара;
Није љуба
За — „деду“ без зуба,

Већ за млада
Момка, пуна с лада,
Што, кад љуби, —
Шкрипи бели зуби.

У Бечу, 13. Новембра 1888.

Светозар Манојловић, капетан.

СВОЈ ГРЕХ.

ПРИПОВЕТКА ИЗ ПАЛАНАЧКОГ ЖИВОТА.

НАПИСАО ИЛИЈА И. ВУКИЋЕВИЋ.

Ничег нема, за шта не би могао рећи, како је теби воља. Неко, узми, рекао ово, ти оно, па сваки за своје зап'о и мож' отићи и руса глава, ал' оста за својим. Ком' је шта лепо, ком' није, а трећи вели ни лепо ни ружно, па залудног разговора за читаву зимску ноћ, а никад на добар крај да се изађе. Од вајкада је то тако! У томе је што кажу: разговор.

А некад запне језик о непце, па се сплете реч и занемиш као у страху, а хтео си рећи: добро се добром враћа. Прво што у животу и чујеш, кажу ти: добро добро вуче, а некад сагнеш главу и очима земљу мериш, а све од своје доброте. Не дао Бог да је увек тако — ал' бива! Ето, узео неки неку под своје, чувао је и пазио као рођено. К'о вели: сирота је, без рода је, гладна је. Севап је помоћи, па док је удомио, а она занела главу у страну, и све друго мани, ал проноси речи о кући, где да бираш, горе да не нађеш.

Ил' био неком тутор и старатељ, Бога ради, па ти после пришива: поједе ме тутор, а чувао му мал к'о свој. Па то човек олако и прими и заборави, ал' кад рођена крв удари низа страну, и кад од свога срце заболи, е боље је копати му мотиком гроб на очи, но му рећи: ни лепо ни ружно! Срце боли! Од литре га меса очувао до снаге и све, што је на њему и у њему, твоје је, а дочекаш, да те ногом оту-

рује. Ту нит' је за памет паметно, ни за лудост лудо, но и нема у себи ичег човечијег, до очију, да врат не сломије, и хрђаво срце, да зло чини.

Покојни Милоје Стокућа — тешко да га знате, био је зле среће к'о нико његов. Та за леб ако је и имао више од других, ал' му је друга мука замесила јад у наћве. Није друго но као да је на свадби воштаницу запалио! Како му се које дете роди, данас га крсти, па му се још ни на име није свик'о, а зови попа да га опаја! Тако њих неколико! На зло се не поменуло, ал' покопа равно петоро, а ни једно га оцем не зовну.

Па ваљаде што га та нёвоља напала, сруши се у њему онај изглед човечији, те дође к'о да у шуми живи. Као кад поток нађе дёру, па се налије у каку рупчагу те се вода устоји и замути којечим и усмрди, да се болештина угњезди.

Не запамти светла дана нит' виде икад, како лепо светли звезда божја.

И тако — док му једном освану и шесто. Милоје слеже раменима, тешко да му оних петоро на очи не дођоше, ал' тек сину нека нада. Траја нада за годину и одржа, па за другу — и одржа. Па како детету дан више, а он к'о да се подмлађује. Сво зло затури у заборав па оберучки стиште срећу. Колко му срцу беше, чак се поред добра и продетињио.

Седне тако поред свога Пајкана и што је другим људима час два, он не зна, шта је доста. Отег'о му се језик од тепања.

— Дед' роде, реци: тата!

А Пајкан отеже нешто по свом знању и умењу.

— Дела та — та!

— А . . а!

— Дед' та . . . та, па да да тата пара . . . ево на, ге толто је . . . да да тата . . . та . . та.

И мутавко стреви згоду, рече и Пајкан: тата.

А Милоје згрну шаком све паре, па носи својој Мари.

— На, вели, завежи па остави. Па кад Пајкан дорасте, а ја ћу му рећи: на сад! То сам ти дао, кад си био волишни, што си рек'о тата . . . завежи све, па мети у орман . . . Ама немој ти после рећи ово, оно. Те паре не дирај. Имам ја других пара за друго.

И где крпу и сиграчку нађе, носи кући к'о врабац сламке у гњездо. Купи сабљу, па донесе и вели Пајкану:

— На, да сечеш Турке . . . сеци, сеци, а он беж' беж'.

Ил' купио добош па одмах:

— Татин добошар . . . дррр . . . добошар.

Ил' купи оног ђавола с тасовима, па још с врата лупа њима и вели:

— Ево ге . . . татин пајац!

Да покупи све, што покуљова, дућан с отим да отвори.

Па то и манути, ал' док Пајкан поче да се разбира, ако што затражи, сва ће кућа наопако, ал' мора бити по његовом. Род, не род, све то за Пајканом.

— Не дам ја, вели Милоје, ни јао да викне. Имам ја свега, нема он за шта да јауче.

Ни Мара, к'о мајка, да се чује. Па још да је дете знало своју силу, би сијасет починило.

Јединче и једина нада па тако!

Очува га као штрк своје јаје. Пиљи цео дан у њега, не зна рећи: доста је.

Стиже Пајкану и седма година. Ал' се и не радовали, како је.

Смежурана му кожа, к'о да су га шурили. Бледуњаво к'о недозрела дуња, а упупавело, као да га је што испијало. Тешко и да је имало на себи меса. Очи му утекле у главу, па избија из њих неко болесно светлуцање — као слаб жижак у трави. Руке му пале до колена, нит' да речеш грбаво, нит' да није. Прозри му се кожа, види се, рекао би, кост. Тако је све, као кад би труло дрво обојио зеленилом, да га начиниш младим. Није имало снаге ни ципеле дићи, а мазница; ако не ћути, плаче, ако плаче, и петао бега у компилук. Све Милоје да распуди! И хајд' за то, кућа је његова, ал' нек му ко рече: Павле, а не: Пајкане, Милоје одмах с њим на среду, па с тим тад и више — ако да Бог!

Каза му Алекса бојаџија, да би вели добро било, да му Пајкан што било ради, хоће вели да закржљави.

Прсну Милоје, к'о жижак над водом.

— Кад ће велиш да закржљави, не ћеш више захватати воде са мог бунара.

Бојаџија зину од чуда.

— Славе ми, рече, ако ниси луд! А вала, ако је за то, ићи ћу за воду и на Саву па макар и не долазио на твој бунар.

— И не ћеш!

— И не ћу!

Дошао му једном Радоје кавеџија. Звао га сам Милоје, да му ракију прода, те дошао да види и да се погоде. Разговарају се тако о цени и сваки угађа за себе, док се Радоју оте око за кућом.

— А чи ти је, упита, онај шврћа?

Милоје очима за кућу, па кад виде, он се чисто дурну и кроз зубе рече:

— Мој Пајкан.

— Зар он? Што ли то не расте . . . Море, вере ми, оста мали! Не годи ли му храна, шта ли?

Милоје окренуо главу, па гледа корсем негде, а само силом, да не чује Радоја, па ће тек:

— Нисмо гладнице!

— Не велим то — трже се Радоје — но к'о рек'о бих, слабуњав је.

— Здрав је!

— Нека му је од Бога, а . . . па колика је велиш последња цена?

— Николика!

Радоје учкиљи очима.

— Рече л' сад по шест од оке.

— Не продајем!

Радоје се изјери:

— Па шта си ме звао?

— Нисам те звао!

— Шта ниси?!

— Нисам!

— Јеси!

— Нисам!

Радоје плану, па потеже дланом. Да Милоје не мače главом, по сред би га образа.

— Јој погибох, залелека Милоје, па наже на дрвљаник за сакиру.

Радоје докопа подупирач с врата.

Излетише жене. Стаде запевка и кукњава! Направи се вашар без Цигана и растадоше се као душмани.

Радоје с капије маше песницом и прети:

— Запамтићеш ти, коме си ракију продавао!

А Милоје затвара магазу и не остаје дужан:

— Зар ти моју децу да храниш?

— Вала ћемо се питати па нек се после тужи, коме је до суда!

— Цео дан једеш проју и пасуљ, па си мене нашао да учиш.

Стиже Пајкан за школу. Једва Милоје себе свлада — ал и мораде!

— Не бих га, вели, дао тамо . . . и шта ће. Не ће он мени за писара! Имаће и овако лепо да живи. Ни ја му нисам много писмен, па шта ми к'о фали? Знам ја многе писмене, па ако не просе, знам да не дају.

Ал' нешто срам од света — друго је сад време, нешто силом — кажу и мора се, диже се он сам с Пајканом па учитељу.

— На ти га, рече, господине, а молим те . . . знаш, дете је, игра му се, па му немој баш тражити све у длаку. А од мене ти не ће криво бити . . . Људи смо, па знаш, требаћемо једно другом.

— Како ћу осталима, тако ћу и њему, каже учитељ.

— Та ти већ знаш како треба, само ја рекох . . . дете је, па ете . . . то. Припази га, не ће ти бити криво.

— Терати га и мучити не ће нико . . . а што рече, да га одвајам од друге деце, е то, брате, не могу . . . то не иде . . . сви су они мени једнаки!

Тако му рече, на томе га и остави. После вели, да је Милоје говорио:

— Попустиће и тај ћоса (учитељ је био млад). Док само савије зима а зине ладна соба, доћи ће он мени. Сиротиња је све то! Могао би му у соби коло играти, тако ништа нема!

Ал' што рече, то не дочека! Те године нема дана да се Пајкан не потужи. Милоје све свеце изређа и сву муку окоми на Мару, ал' немаде друго шта!

Кад друга година, диже се он код другог учитеља, као пре код првог. Кад дође кући, а он весео. Каже Мари:

— Море жено, добро је то, кад човек има посла са старијим човеком. Има човек пиљеж ситан. Ту жена, ту деце, па зна, како му кад треба да чини. Ето ја мало, онај мало, па се позна у кући. А онај ни бркова није имао, а овамо се пући, к'о да ми је он господин начелник. Сад ће бити Пајкану, к'о код своје куће; све сам то с учитељем угодио.

Па после отишао те преточио аковче лањске комовице, што му за њу давали сто пара од оке, и посла учитељу руке ради.

Те године, веле, причао учитељ Пајканов:

— Најбоље ми је ђаче Милојево дете.

А већ Милоје где се није похвалио. Ког' стигне, а он ће:

— Зна, вели, рачун на памет. Ја затворим књигу, а он к'о да гледа. Говори, говори . . . не стаје. Па ти још тамо нешто научио, мани! Све се мислим, где му стаде тол'ко знање.

И тако би још за две године. Дотури му се Пајкан и до веће школе. Посла га Милоје и тамо! Ал Пајкан не састави ни добра три месеца, па га испратише кући.

— И не треба му више, каже Милоје, школа и наука. Ако је научио и оволико, доста му је. Баш га, вели, и не научио, да пише

онако циврасто, нећу га ја ни за писара ни за попа!

Тако Пајкан дође, па тако пође да живи! Чим осети мало слободе, а он где стигне — ту је! Ако је на коњу, као лудо! Ако је у колима, калдрму да избије! Ако је на својим ногама, да их поломи!

Сване ли дан, а он прво Милоју:

— Дај, тато, пара!

А Милоје руку у чекмеже, па колко заграби:

— На мало.

Па друго му је на језику:

— Ја ћу, тато, данас тамо и тамо — где већ буде.

— Иди, вели Милоје, само се чувај.

А Пајкан већ изашао из дућана, па ће онако с леђа:

— Нисам ја дете, да ме учиш!

Тако дани, тако ноћи! Па кад већ и бог види, да треба шта било да ради, зовну га Милоје и уведе у дућан.

— Ето, синко, све, што је у дућану, све је твоје. Тражи, . . . располажи, продај, купи . . . све к'о што бих и ја. Ја сам се богу молио за замену, па, хвала му, ето стиже ми ти. Сад ја могу да одмарам своје старе кости. Знам, на ком' ми је имање, а што је моје, и твоје је . . . Свакомћу рећи: Ја ти се више у дућан не мешам, тамо је мој Пајкан, па ено ти њега. Ето велим ти, од сад си овде газда!

Пајкан ману очима по рафовима и око себе. Нека отужна воња — на влажну земљу, удари му у нос. Дође му онај дућан као подрум и горе. Ту, виде, мора затворити своју слободу, па би радо рекао: нека, сад, тато, ал' Милоје упрьо очи у њега па не скида.

Он сави мало главу и рече:

— Бојим се, не ћу моћи сам.

Како велиш, сам? Имаћеш помоћи . . . Сваки ће ти помагати. Ето ти калфа, Триша . . . Шта би он радио, но да се у дућану . . . Ти. . А! па и ја сам ту. Што не знаш, реци само мени . . . И ја ћу ту. Ти, велим, само да си газда.

Пајкан поче опет да се извлачи.

— Бојим се, невешт сам, а после, тешко је с тим светом имати посла. А знаш, и грдан је пос'о.

— Па бо'ме да се и навикнеш. Ако данас не ћеш, сутра ћеш. Сутра се мора . . . једном се, знаш, мора. А провео си се, велим, доста.

— Ама, отеже Пајкан, ја бих . . . ал' ето ти, па Триша, па . . . а ја, ви'ш, и слаб сам.

Већ и Милоја заголица гуша. Види, не ће, а нит' каже, кад ће. Дође му криво, па тек као љутито рече:

— Па зар никад да не радиш?

Дочека га на то Пајкан по својој ћуди.

— Па кад си ме за то родио, боље да си ме поред оних петоро саранио!

Нађе да се покаже! Милоју се сави нешто око срца, заигра му усна и под оком јагодице и тек блесну кап преко ока те се скотрља на бркове.

Нађе га реч изненада, па се и не прибра.

— А што ме, рече, на њих сећаш! Зар ја, мислиш, не бих волео, да сад свима пос'о тражим, но што им се за душу богу молим? И да желиш, да сам те поред њих закопао! Грдно си ми добро видео . . . Што не рече: нека, тато, још мало; ил' већ тако што . . . но ме . . . то ми нађе. Па лепо, сине, могу ја још. Не ћемо ми још гладовати. Ето виш, седећу ја и од јако овако у дућану. Причекаћу ја, док сам не дођеш.

Нит' је Пајкан знао, шта је казао, нит' се сузи надао, па се чисто збуни пред Милојем:

— Немој тако да се љутиш, тато. Не велим ја да не радим. Само велики је, реко' пос'о, а радићу ја. Ето заједно ћемо, не ћу ја дати, да се ти сам мучиш.

— Лепо, лепо! И боље је тако. Ја ћу ти и показати, што не би знао.

— То ја велим, а ти се ражали, па . . .

— Та помену ми оне јадничиће, па . . . ех, шта ћу, кад је тако . . . јадничићи моји!

Па ману руком преко чела и ока, тек да руком превуче.

После кад Милоје с Маром узео разговарати о радњи а он каже:

— Чудан ти је овај наш Пајкан. Ја не могу себи да дођем кад и кад. Седи са мном у дућану, ако сам и ја цео дан. На а̓ ја на једна врата, он на друга. Не знам, и шта да мислим и да кажем, ал' се све нешто прибојавам, шта ће он, кад мене нема.

Заборавила Мара одавно, да се у то меша, па тек тад као из неба рече:

— Много си му пуштао на вољу, па се олењио.

Милоје виде истину, па поче да се опире:

— А зар му ја желим зла! Ако му чиним, отац сам му.

— Много му чиниш, каже Мара.

— Хајде де . . . знам ја већ! . . . Женска је памет у носу! Намирисала бајаги неко зло

па ми стала ту, к'о квочка око полога. Не видим ја ту бог зна шта! Рекох само, да се разговарамо, а она заинтачила к'о ... к'о ... та не знам и шта да кажем.

Сирота Мара, и од Бога је мало завезана, али је још и његове речи мало забунише, па запе и оком и језиком, те само блеји у Милоја.

— Па шта ја ... а ти ... а ја ништа ...

— Шта ја, шта ти! Ама ја сам крив! Сто пута кажем: не ћу њој ни словца, па ме ђаво тера, те после ватам гребу од муке ... Шта си ми се ту раскокотала? Какока, кокока.. чиниш му, чиниш му. Ако му чиним! Чуј ти, ако хоћеш, што ја кажем, ако не ћеш, а ти прсте у уши ... А овамо после ... А где ли је то Пајкан? Рече л' ти шта? Где ли оде?

Остави Мара сву злу вољу и као да није ничег било, рече:

— Отишао је у комендију.

— Е? у комендију ... Ако је ... нек иде... Ја то некад нисам мог'о ... Сиромах сам био, а он може, па нек иде ... Треба човеку све да види ... Све, што може ...

Што је Пајкан хтео, то је Милоју рек'о, а већ после Милоја нит' је кога и било, да што каже.

Мара само ручак да зготови и рубину чисту да да, а за друго, нит' јој ко рек'о »оди 'вамо«, нит' се сама звала

Од дета остала, тако ... да се каже завезана ... ил' рећи тепава. К'о да је, не знам кад, шта пресекло. Била је што кажу: види по свету, очи има! Мирна, ни мрава да нагази, и никад; потамо се, да рђаво каже.

Да ко стран бáне пред њу, остојао би пред њом за читав оченаш, док би се разабрала. Тако гледа и ћути. Јес' паметна, ама као да је све од неког срамота. А трпељива за причу. Грди, псуј, све што знаш, њој право. Ни речи да врати.

Једном дошао Милоје из чаршије, нешто мало кисео и мрзовољан. Како уђе у кућу, запе на праг, те за мал' да загрли фуруну, па му Мара за то крива! Стаде да ређа и окупи све, што је сто пута казао. Она ћути! Њему већ и догрдило!

— Та реци шта, да се свађамо!

Њој као смешно то, развукла усне па тихо и благо, као мирис од босиока, рече:

— Не знам шта ћу.

Милоје лупи шаком по колену.

— Е зло је, имати злу жену, ал је вала горе имати брљиву овцу ... како не знаш? Реци ма шта.

— Па шта да кажем ... Не знам шта ћу.

— Ето кажи: брљива овца.

Она у смеј.

— Дед: брљива овца.

— Па ето, вели Мара кроз смех, брљива овца.

— Ето тако ... Баш си ти, Маро, права овца.

Па није, да се право каже, ни хрђаво тако чељаде. А има их па кад окупе, — да бог сачува! Пуца небо од вике! Та мора да је имао онај ђаво у бунару грдну муку.

А овака красно. Ти реци: тако и тако. Њој лепо. Ти овако. Опет лепо!

(Наставиће се.)

АНДРИЈА ХУМСКИ.

ТРАГЕДИЈА У ПЕТ ЧИНОВА.

НАПИСАО АНДРА ГАВРИЛОВИЋ.

ДРУГИ ЧИН.

Одаја у двору кнеза Андрије. Лево узвишено место са престолом.

ПОЈАВА ПРВА.

Цвета и **Радослав**, млађи син кнеза Андрије.

Цвета. Суморно стење, дивља природа,
Ал опет тако пуно заноса,
Што чаром својим душу занима.

Радослав. О суморности стења сивога,
О кршу овом, томе немилу,
Душа ће моја знати причати.

Цвета. Ово је место, тако рекла бих,
Превишњи творац за то створио,
Да човек, кога јади прогоне,
Који се клони врења људскога,
У часовима свога сумора
Имадне где се душом склонити.
И то је оно, што ће опити
У тврдом стењу крша врлетног,
— Али за живот није одиста.

Радослав. Који је преш'о подне живота,
Румено вече коме излази,
Може се склонит', да у тишини

Одмори кости тела ломнога.
Али за младост то је гробница.
Цвета. Зар младост нема друге забаве?
Радослав. Ведрије дане она доноси,
Радости, које старост односи,
Весео живот, бурне прилике,
То је за доба крепке младости.
И овде има бурна живота,
Крене се вихор, оркан љутити,
Заблесну муње, треште громови,
Тврде се стене муњом парају.
И у том часу беса страхотна
Пролије небо сузе такове,
Да оне собом, кад се сакупе,
Ваљају снагом стене студене,
Растове собом носе велике.
Цвета. Ал за те стене није, ваља да,
Ничији живот силом прикован?
Радослав. Чисто бих рек'о, да је одиста
Са туђим и мој живот прикован.
Цвета. У тако кад бих смела вероват',
Дубином душе ја бих плакала.
Радослав. На жалост све је цела истина.
Дани и ноћи мени једнаке,
Све, што год имам, што ми остало,
С уздахом да се сећам прошлости.
Цвета. На од кад живот тако пролази?
Радослав. Не бројим дане нити недеље,
И месецима сам рачун помео,
За годином се ниже година.
Цвета. А кад ће и то једном престати?
Радослав. То не знам рећи, можда са — гробом.
Спрема се покрет из тог мртвила,
Можда ће то ми дати прилике,
Да живот од сад буде ведрији.
Можда ћу тада у том времену
И краљевог се града дотаћи.
Цвета. У граду нашем беше л' икада?
Радослав. Био сам тамо, таких тренута
Опомињем се вазда весело.
Цвета. Онда је мучно овде живети,
У стењу овом дане трајати.
Радослав. Па опет јутрос гледах за чудо,
Где кнегињица оком веселим
Гледа на ову мирну самоћу.
Цвета. По граду живот буран, шумовит,
Њојзи је давно прош'о из воље,
Она не мрзи људе, веселост,
Али је мало жељна тишине,
Без сјаја, блеска, мирна живота.
Радослав. Обилно душа тога налази.
Цвета. Ал ево и ње, где нам долази.

ПОЈАВА ДРУГА.

Пређашњи и Даница.

Цвета (Даници). Кнежевић светли сад ми причаше,
Како се теби овде допада.
Даница (Поклони се).
Јест, занима ме, куда погледам,
Планински живот миран, спокојан.
Цвета. Још занимљивије ће бити за тебе,
Кнежевић кад ти буде причао
Прилике овог горског живота,
— А мене други зову послови. (Оде.)

ПОЈАВА ТРЕЋА.

Радослав и Даница.

Радослав. Међ несмисленим тврдим стенама
Шта ти се тако може допасти?
Даница. Куд се окренем, што год погледам,
На прошле дане све ме подсећа,
Детињске дане, прве радости.
Али се данас сећам јасније
Нечега, што још нисам, истина,
До данас нигда смела са ума,
Скинула с душе или са срца.
Радослав. И ја се сећам, веруј, дивотно,
Кад сада, после тол'ко година,
У тебе гледам, с тобом говорим,
Сећам се оних дана убавих,
У двору вашем што сам провео.
Даница. И ничег више ти се не сећаш?
Радослав. И оног твога збора веселог,
Детињске твоје душе блажене.
Даница. А ја се сећам јоште потпуно
И оног часа, туге препуног,
Између дома наших оцева
Заклета мржња кад је настала.
Тол'ко сам пута чула, како је
С поругом отац љутит помињ'о
Жеље и наде оца твојега.
Ал ти ћеш — је ли? смем ли вероват'? —
Опростит' све то, кад је настало
Љубави доба, доба радости?!
Радослав. Опростићу му, хоћу од срца.
Ал ко ће мени онда платити
Уздахе тол'ке, тол'ка мучења,
Несане ноћи прошле толике.
Даница. Ал ваљда не ћеш рану раздират',
Не мислиш тиме оца вређати?
Радослав. Не мислим вређат', ал' ћу тражити
За таке боле, таке увреде,
Достојну да ми даде накнаду.
Даница. Не разумем ти речи значење.
Радослав. Он онда не ће ништа чинити,
Само ће теби дати дозволу,

Да цену таку платиш код мене
Једино својом светом — љубављу!
Даница (збуњено). О томе нисмо речи повели.
Радослав. Ал моје срце то ми говори,
Симе се мисли баве у мени,
О том ми покрет душе говори,
Јер ја те љубим, љубим ватрено!
Даница (у борби). Чело ми гори, брзо дихање,
(пође)
Пусти ме, души мало да лакнем,
Одавде да се, кнеже, уклоним.
Радослав (задржи је).
Опрости, што ћу с ума сметнути
Домаћинову дужност спрам госта,
Те ти тој жељи не ћу попустит'.
Реци ми само, да ли не грешим,
Што се од тебе надам љубави?!
Даница. Ја не знам — дозволи, кнеже! —
Радослав. Реци, кажи ми! (Ухвати је за руку.)
Даница. Из душе кад ми љубав говори,
Кад жеље своје не знам сакрити,
Јасно ћу рећи: љубим, љубим те!
Радослав. Срцу је доста — уст'ма пољубац!
(Пољуби је.)
Не желим више, доста за мене,
За мученика доста насладе!
На пољу зима већ је стегнула,
Ал срцу моме, души топло је!
Живот нам не ће тећи досадно
У овим овде мрским клапцима.
Погледај овде с овог прозора,
Далеко сунце куда залази,
У морску оно тоне пучину,
Тамо је живот, срећа, веселост,
Тамо ће и наш живот протицат'
К'о бистар поток цветном пољаном.
Гондола мала верно служиће,
По глатком валу лако пливајућ',
А месец озго сјајан гледаће
Највећу срећу свода под собом,
Живот ће цветат'... ходи овамо,
(Води је другом прозору.)
Са овог овде окна погледај,
Далеко видиш плаве брегове,
Српски су лузи, српски градови,
И краљев град се блиста у магли,
И тамо живот наш ће протећи
Љубави препун, среће довољан.
Свуда ћу ићи, свуд те водити,
Куд срце хоће, душа куд жели.
Даница. Сјајано сунце, што се подижеш,
Баш кад ми хтеде заћи западу!
Ал отац, отац да л' ће бранити?
Радослав. Да си га чула, кад је зборио
Са оцем мојим, кад је рекао,
Да му је од сад сврха једина
Са домом нашим љубав, искреност. —
То да си чула, не би стрепила
За срећу наших дана будућих.
Хвала му, што ми сумњу одбаци,
Хвала и теби, хвала судбини!
Даница. Станислав амо ево долази,
Ја ћу се склонит'; с богом остани!
Радослав. За тобом ето и мен' ускоро.
Даница оде.

ПОЈАВА ЧЕТВРТА.

Радослав, долази **Станислав.**

Станислав. У целом замку живо спремање,
Честити кнез се снажно зауз'о,
Да, кад се једном сила подигне,
Препреке целе буду сломљене.
А ти си само тако замишљен.
Радослав. Замишљен збиља бејах до сада,
Јер сва ми беше мис'о остала
У сјајном добу моје прошлости.
Ал данас што бих био замишљен,
И од сад што бих свету тајио
Веселост своју, срећу, напредак!
Станислав. Дакле се и ти надаш, на боље
Да ће се српском земљом кренути,
Када се сврши, што се зачело?
Радослав. У српској земљи? Кад се доврши?
А, да, зацело... биће, дакако!
Станислав. А сумње нема, таком витезу
Срце ће онда бити пуније,
Душа ће бити много крепчија.
Радослав. Душа је моја крепка, весела,
На изглед сјајан када помислим,
Срце је моје пуно, препуно,
Што срце хтеде, бог је схватио.
Станислав. Истину кажем, не разумем то.
Радослав. Не разумеш ме? Да ли одиста?
Зар тако брзо младост пролази?
Зар санак тако нагло одлази?
А ја сам вазда, — што бих тајао —
Држао, да би дуже трајао!
Станислав. О томе кад ми тако говориш,
Ти љубиш, брате, могу тврдити.
Радослав. Кад можеш тврдит', не ћу одрећи.
Станислав. Тол'ко сам смео, тол'ко могадох,
А кад бих даље смео зборити,
Погодити бих можда могао,
За којом срце тако уздише.
Радослав. Ти не ћеш моћи више читати
Са чела мога моје намере,

Не ћеш, јер сам ћу све ти казати.
Не ћу ти крити, немам ни за што,
Кад оцу њеном жељу саопштим,
И ти ћеш тада сазнат' јамачно;
А кад ћеш знати врло ускоро,
Што не би боље сада сазнао?
Станислав. Рекох, да, кад бих смео зборити,
Мог'о бих жељу и погодити.
У том се, видим, нисам варао,
Твоје ми речи дају потврде.
Радослав. И ти је, велиш, знадеш одиста?
Станислав. Узалуд речи не бих трошио.
Радослав. Ти ћеш је рећи?
Станислав. Ако затреба.
Лепа је збиља као зорица,
Румени корал њених усница,
Па таласаста коса велика,
Да смртном болу даде мелема!
Даницу знадем душе ведрије,
У свету нема лепше, милије.
Радослав. Твоје су речи мисли, жеље ми.
Та и ти знадеш кротко зборити!
Станислав. И ја сам негда знао мекшије,
Ал прође доба, дође невоља,
За мене нису таки часови.
Тек тебе само могу световат',
Затреба л' за њу, ти све учини.
Радослав. И учинићу, све ћу приносит'
На жртву богу ради богиње!
Опрости, што те сама остављам,
Витеже! С богом, брате по срцу,
Јер њојзи морам брзо хитати! (Оде.)

ПОЈАВА ПЕТА.

Станислав сам. „И учинићу, све ћу приносит'
„На жртву богу ради богиње!“
То сам и хтео, даље гледаћу,
Устреба л', збиља све да жртвујеш.

ПОЈАВА ШЕСТА.

Станислав, долази **Властољуб.**

Властољуб. Свуда те тражим — пази опрезно,
Ни један тренут немој пустити,
Ни један часак немој часити,
Јер вруће гвожђе ваља ковати.
Станислав. Ако си и ти тол'ко постиг'о,
Кол'ко сам бодро оком пазио
На сваке знаке, свако кретање —
Задовољан ћу бити успехом.
Властољуб. С Андријом морам бити непрекид,
Са њиме главно морам свршити.
Станислав. Па кол'ко до сад имаш успеха?
Властољуб. Андрија ће нам дати помоћи,
Ал' тол'ко само не ћу од њега,
Већ нагнаћу га, да се преломи
На страну једну, нама на корист.
Учини л' тако, себ' је сломио.
Станислав. Војводе, што су до сад приспеле,
За устанак су против престола.
Властољуб. Тек само онај стари Новица
На то се мршти, јасно прозирем,
Андрији сваког часа говори,
На страни са њим јасан, отворен,
А преда мном је доста сакривен,
На речи моје тек се намршти,
Ил вртећ главом смагне обрве.
Станислав. Ако је један, баш к'о ни један.
Властољуб. Ал на Андрију може утицат'.
Станислав. Па опет све ће бити онако,
Како узахте стари Андрија.
Још не знам, Богдан није л' кренуо
Са вером, својом речју поштеном.
Властољуб. Богдан је сталан при тој одлуци.
Андрију он је једва склонио
Да се са нама почне мирити.
Ал млађи брат му, знадеш, Радослав,
Нешто ми мисли, ћути на збору,
Премишља доста својом памећу.
Станислав. За Радослава немој бринути,
Та тица сама леће у клопку.
Не бој се мисли, што је смислио,
Све скупа, што је мишљу досег'о,
То је, да теби служи примерно.
Властољуб. Истина буде л', што си казао,
У чему могу наћи узрока?
Станислав. На таке зборе, тако питање,
Остајем теби дужан одговор.
А баш ако те копка толико,
И узрока томе да би сазнао,
Запитај боље — своју Даницу.
Властољуб. Говориш збиља? Добро, питаћу.
Ал нека, не ћу, ти ћеш мотрити.
То ће нам донет' доста користи,
Готови с краљем када будемо,
Кад се с Андријом ваља борити,
У њему ћемо доста добити. (Оду.)

ПОЈАВА СЕДМА.

Андрија и Новица.

Новица. Како сам чуо, шта се десило,
У двор сам теби одмах похит'о
И не чекајући твога позива.
Тек овде видех, да је истина.
Андрија. Ја опет мислим, нисам грешио,
Са њима што сам тако чинио.

Никад се нисам, опет, кајао,
Кад год сам тебе у чем послуш'о.
Новица. И овог часа још ме послушај.
Андрија. Ал овог пута само дозволи,
Да видиш, да си себе варао,
Што си и даље на њег' сумњао.
Богдана да си само слушао,
Страхоте, које знаде причати,
У срцу би ти крвцу следиле.
Тад не би глед'о, не би питао,
Противу тога са ким устајеш.
Новица. Ја Властољуба добро познајем,
О добру нигда не мож' мислити,
И знам му ону жицу зависти
И злобе клете, гнусне издаје.
Сада ти, видим, чини по вољи,
Гледа, погађа мисли т' скривене,
И што тек мислиш, он ће изрећи,
Ал веруј, све то није искреност.
Он те се боји, кад је најсилниј',
У санку своме преза од тебе,
Отуда ласке, хвале велике.
Са света жели да те уклони,
Ил да те дотле бедним учини,
Да жељи каквој, смеру његовом,
Опасан нигда бити не можеш.
Андрија. Он данас има веће задаће,
И противника има мрскијег,
Да Радослава краља уништи,
А са њим знаке силе краљеве.
Прот Радослава, њега самога,
С мањом се силом ја бих дигао,
Ал против краља, тога значаја,
Даћу што имам крви, живота.
Разуми добро, друже искрени,
Када би овде било питање,
Да место једног други заседне
На сјајан престо краља силнога,
Да круна златна, круна краљевска
Са једне главе пређе на другу,
— Кад већ не блиста к'о што требаше
По старом праву, старом наслеђу —
Мачем бих овим редом секао,
Ма брат ми рођен круну носио.
Ја краља не ћу, добро разуми,
Противу тога, круне, престола,
Снагом се старом, ево, подижем.
Новица. Ал шта ти, брате, даје разлога,
Да мислиш, они тако верују.
Властољуб није л' једном слагао?
Ко једном слаже, више не веруј.
Андрија. И сам сам дуго тако мислио
А с тим се не би много успело.
Сад к'о покајник тражи опроштај,
И ја му дадох, али сети се:
Последњу јоште нисам рекао!

ПОЈАВА ОСМА.

Пређашњи. Долазе: **Богдан, Радослав, Станислав, Властољуб, Завиша, Растислав, Радош, Милутин** и више хумских војвода. — **Андрија** се попне на престо.

Властољуб. Чуо сам давно речи мудраца:
На важном збору мало зборити,
У важном послу много творити.
Па опет морам оно изрећи,
К'о мора што ми душу терети.
Када се диг'о стари Немања,
Јединство целе српске државе
С јединством вере, једним престолом
У српској земљи да нам учини,
— Никада није мог'о мислити,
Да ће још где где људи остати
Истога доба, да ће дочекат'
О томе збора, једном како ће
Са плећа свога, плећа народног
Скинути такав терет големи,
К'о што је круна краља српскога.
Истина, беше људи мудријих,
Који се нигда нису слагали
Са таком мишљу, новом уредбом,
Који су вазда стални остали
При својој жељи, својој одлуци,
Докле су други само лутали
По густој тами наде нејасне.
Таких је људи мало, премало,
Ал тим им више сјају имена
Вечите славе, светла спомена!
К'о таког данас, браћо, поздрављам
На овом збору, где се стекосмо
О спасу зборит' своје отаџбе,
— К'о таког, велим, ево поздрављам
Светлога кнеза хумског, Андрију,
Кој' је у тами нашег живота
Једини тако светло сијао,
Да се сад, ево, брзо купимо
Около њега, да нас избави,
К'о што се морнар бесне пучине
Окреће жељно крају ономе,
С обале од куд светлост долази,
Да, разгонивши мрака густину,
До његове му доспе зенице!
Завиша. Тол'ко је доба до сад протекло,
Од кад нас, кнеже, ниси позвао,
— Не на збор сјајни, збора не треба,
Где памет твоја делом управља —
Већ од кад од нас ниси тражио

Ни блага силна зарад ратова,
Ни мача сјајна, мача челична,
Ни крвце наше, крви румене.
Па нам је данас два пут милије,
Што си се крен'о, стари ратниче,
Ти реци само, сви ће вршити.

Растислав. Толике жртве радо стављати!
Ја не знам, шта би могло пречити,
Намере какве могле склонити
Онога, који силом управља,
Кој' влада громом, влада муњама!

Новица. У свему имаш право, војводо,
Ал опет треба знати на чисто,
Прот кога ваља громом стрељати
И звати небо, муње у помоћ.
Јер, знадеш, ко се игра громима,
На свашта не ће муње кретати.
За сјајну сврху, сјајну опрему!

Властољуб. Свечана сврха иште свакада
Одлуке ради тренут свечани.
Па бих, жупане, тебе молио,
Да сумњом каквом не би кварио,
Ил нехотице можда помео
Тренутак свечан радње светлије.

Новица. Где сумњи места нема по себи,
Сумња се нигда не ће јавити.

Властољуб. Ни овде за њу места не беше.

Новица. Још нисам сумњу био изрек'о,
А ти се тако брзо утаче.
Хтео сам само —

Андрија. Чујте и мене!
Толико лета ове зидине
Гледале несу збора оваква,
А данас и ја, ево, устајем,
Престаје моје тол'ко ћутање,
И ја се крећем, да вам прозборим
За данас реч'ма, после — делима.
Данас ме зове доба прошлости,
Што негда паде, да га подигнем.
Рука се моја ретко дизала,
А кад се дигла, није клонула,
Докле до краја није свршила
Започет пос'о, дело смишљено.
Зове ме уздах тол'ких срдаца,
Зову ме дуси старих витеза,
Који су живот себи узели,
Кад наста доба гњиле трулости.
Ја видим јасно, где се повраћа
У срца српска вера, надање,
Дух, што је био скоро изумрьо.
Враћа га закон правде вечите,
Враћа га воља бога вишњега,
Враћа га клетва лета толиких
На оне, који ногом згазише,
Што беше негда славом венчано;
За то се дижем, том да помогнем.
За то сам до сад само живео,
А кад се часи ближе последњи,
Са том ћу вером и да издахнем.
У вама видим редом витезе,
У које, ето, сад се враћају
Витешки дуси скоре прошлости,
У вама гледам наду последњу,
За то ћу с вама или — пред вама.
Ал опет велим и сад на збору:
Последњу јоште нисам рекао!

Станислав. Ал и ту једну речцу последњу
На уснама ти видим засталу,
Ти ћеш је, кнеже, је ли, изрећи?

Андрија. Изрекнем ли је — нема повратка.

Радош. Повратка нема, он нам не треба,
За то ти, веруј, крвљу јамчимо.

Милутин. Узми нам живот, вере не буде л'.

Властољуб. Не треба на то нигда мислити,
Где срце збори, душа говори.
Воља је јака, крепка мишица,
А шта ће бура после створити,
Не знам, да л' мисли да ти погодим,
Кад смело кажем: ти нам примером
За срећу свију путе казујеш!

Завиша. За срећу свију крочи поносно!

(Вади мач.)

Богдан. Уз децу своју мача извади!

(Вади мач.)

Радослав. Пред оца с братом молбу износим!

(Вади мач.)

Остали (ваде мачеве). За народ! За срећу свију!

Новица. За народ? Можда њему одиста!
За срећу свију? Хајде, нек буде!
Ал добро пази, кнеже, хоће ли
За срећу твоју —

Андрија. Реч'ца последња,
А преко ње ми нема повратка!
О себи данас не ћу мислити.
Када је дошло доба гњилости,
Кад није било наде никакве,
Старога духа кад је нестало,
Када се склони тамо далеко,
Да више нигда сенке не види
Од српске земље, српских крајева,
— Са бедра скидох мача пламена
Никада да га више не узмем.
Данас га узех, сад га припасах,
У корицама се јоште налази,
А кад га једном отуд истргнем,

У њих се може само вратити
Окићен славом, сјајном победом.

(Вади мач.)

У име светог душе заноса,
У име славе, старог поноса,
У име сјајног негда имена,
За срећу рода, нашег племена!

Завеса пада.

АФРОДИТА.

РОМАН ИЗ СТАРЕ ЈЕЛАДЕ.

НАПИСАО ЕРНСТ ЕКШТАЈН.

(Наставак.)

Девета глава.

Милиту се међу тим прокљувило, да је Меланип потпомогао лукавство Аконтијево у Афродитину сикосу. Па кад се сад лађа са посланицима вратила, ништа не урадивши, те се дознало, како су прошли са гусарском лађом, дигли се гласови, који су тврдили, да је то с тога, што је Афродита увређена, а она, као богиња, што је из мора проистекла, даје поспешан или непоспешан пут по мору. Многи су то, што су Аконтија однели, сматрали као ослобођење, при свем том, што су многе околности говориле против тога; ти су тврдили, да су сазавереници вајара из Миласе све и сва чинили, да свога друга спасу из руку Милићана. С тобожњим плановима гусара довела се у свезу намишљена женидба Аконтијева са лепом Кидипом. Аконтије је, веле, на милост и немилост хтео да изда град гусарима те је с тога и тежио за положајем, у којем би могао добити утицаја на јавне ствари.

Конон је све и сва чинио, да те гласе подрањује и шири. Сад, по што је Аконтије био уклоњен, окомио се Кононов гнев на Афродитина свештеника, кога је он и опет сматрао као правог виновника свему злу. Црквењак је један прислушкивао, кад се оно одсудно договарао свештеник с Аконтијем, па је тај црквењак све одао. Из Меланипове је главе изашло оно лукавство. које је Харидимовој ћерци измамило онај завет. То је било доста разлога, да га се боје, јер се могло предвидети, да свештеник не ће одмах напустити свога изгнанога штићеника, него ће гледати да се сложи са странком Олора и свију оних, који су Аконтија држали за невина.

Случај са лађом посланства дао је сад жељену прилику, да се на јавно мишљење упливише Конону по ћуди. Ако је увређена Афродита — као што је то већ наговестио несретни свршетак жртве с голубовима — онда се лако могло мислити, да је узрок богињиној немилости у држању свештениковом. Да је од вајкада већ био обичај, уносити светске ствари у обреде религијознога култуса, да је нарочито пролетња светковина у Милиту, што се тиче љубавне замаме, давала као неку повластицу: то Конон и његови плахи другови нису хтели да признају. Одиста се у Милиту никад није чуло, да је у таквим, по себи дозвољеним варанцијама бесмртнога Јерота умешан био и свештеник. Уз то је још и црквењак, који је одао Меланипа, по Кононову наговору искитио причу своју свакојаким додатцима.

Те тако се наскоро после повратка изаслане тријире изродило неко негодовање. које се све више и више заоштрило у гнев на Афродитина свештеника. Становништво се канда радовало, што су нашли предмет, на којем су могли искалити своје срце, а нарочито свој страх од гусара. Што је Олвије са злогласном својом дугачком Халацом допрео до мирне воде крај кораских острва, што је био тако дрзак те је са званичном лађом града Милита с неба па у ребра поступио, као са малом каквом теретаром трговаца са обале морске, па је и опљачкао, то је свима изгледало да прориче велико зло и невољу. Афродиту је ваљало умилостивити а то је могло бити само онда, ако онај, који ју је увредио, несмотрени, при свим својим седим власима још и сувише младићке крви Меланип искија своју будалаштину.

Пред станом се свештениковим скупила грдна гомила света. Дошло је до халабучне демонстрације. Онда су у реду отишли до скупилишта герусије те ту упорним изразима захтевали, да савет испита тај случај те да промисли, може ли Меланип и даље остати у свом чину.

Афродитин свештеник, до дна душе потресен, нагло се реши на нешто. Кад се герусија на Кононово заузимање састала, дође ти Меланип и незван пред њу па замоли, да га саслушају.

„Честита господо,“ стаде говорити чврстим гласом, „мени је познато, о чему ћете се још данас саветовати, било сад да хоћете, било да не ћете, јер глас народа присиљава чак и мудраце и ладнокрвне људе, да га саслушају. Милиту треба одмазде — не толико за то, што узбуђена светина мени у грех уписује, колико за то, што је сам Милит скривио: за то, што су му посланици млакоње и кукавице. Ево

се ја нудим, да будем жртва — јер заиста, мој понос не би поднео, да вашом пресудом или чак суровом снагом светине будем принуђен на оно, чега се од своје воље хоћу да латим. Светли геронти, ја полажем свој чин као свештеник Афродитин у ваше руке те идем на годину дана у изгнанство на острво Икарију. Кад прође тај рок, чекаћу ваш допис, којим ћете ме звати, да се вратим. Не дође ли тај допис, ја Милита више не ћу видити.“

Герусија, обрадовавши се том сретном излазу, који је обрицао, да ће умирити узбуђени народ, а не морају се ипак употребити мере, које би можда кадре биле повредити достојанство свештеничког чина, благодари Меланипу на великодушној му понуди те је прими са неколико учтивих фраза.

На два дана после тога укрцао се Меланип у лађу. Пратио га је један једини роб. Клитифонт је са још двојицом остао у Милиту, да пазе на кућу, која је била приватно имање њиховога господара.

На Икарији је тада владао тиранин Филострат, мудар, умерен и красоуман владар, с материне стране род породици младога Олора, но у осталом не баш особито одан Милиту, који је становницима Икарије свакојаких тешкоћа чинио у трговини и обрту и нарочито пловидбу по латамском заливу допуштао само тако, да Икарија плаћа грдну царину. Меланип је у Дракану на Икарији имао давнашњег пријатеља; успомена на то пријатељство била је узрок, те је одмах помислио на Икарију, чим се већ решио, да се уклони из Милита. По што је пред сакупљеним саветом то острво означио као сврху свога пута, дошао му је Олор у кућу па му понудио писма, да их однесе Филострату, а Меланип је ту услугу благодарно примио.

Те тако ти се он са писмима Олоровим после десет сахата вожње искрца код Дракана на обалу.

Пријатељ, кога је Меланип прво хтео да потражи, умрьо је био пре неколико недеља. Тим је усрдније тиранин Филострат примио усамљеника.

„Радујем се,“ рече монарх, „те ми из Милита једаред дође и што добро, по што смо и ја и моји кроз толике године искусили само омразно и зло. Тако ми богова, кад не бих био тога уверења, да је мир, чак и жртвама откупљен, благослов за народе, а рат, све и кад све постигне, што жели, проклетство — ја бих одавна већ показао био Милићанима, да Филостратове убојне галије нису орахове љуске. Но овако се све још надам, доћи ће једаред у Милиту на крмило већина, која ће схватити, да су моји захтеви не само грађанима Икарије, него и самим Милићанима од користи.“

За тим је питао за Олора, који је, вели, један од оно мало паметних глава, што их Милит цени и уважава, преревностан философ, а сад се опет помало плеће у државне ствари.

„Има две године“, настави, „како сам последњи пут видио тога духовитог младића. Било је то у Коринту. Састали смо се само па смо свега тек неколико речи проговорили. Али сам му ја већ тада прорицао велику и лепу будућност. После, цењени мој госте, кад легнемо за ручак, мораш ми о њему опширно све саопштити — пре свега о тим чудним догађајима, које ми Олор у свом писму само наговешћује. Тај Конон по свему, што могу да погодим, канда ће још у засенак бацити архонта Харидима. Јадни Милит!“

Први ручак на дому владареву већ је скоро потврдио чврсту пријатељску везу, која ће се за неколико недеља развити међу Меланипом и Филостратом. Некадашњег свештеника необично је симпатично дирнула простодушност, искреност и честитост монархова. Није то био један од оних деспота, који сисају народу крв на памук те рахат живе о муци својих поданика. Баш напротив: Филострат је у свему био штедљив, само је било једно поље, на којем није штедио злато, а то је била уметност. Доматија и дворане његових двора сјале се у дивоти прекрасних сликарија. Ремек-дела атинских и коринтских вајара красила су колонаде. А ако је уз пут свраћао какав рапсод, који је певао старе песме о гневу Ахилејеву и о лутању божанскога Лајертовића, то га није пустио а да га најпре богато не обдари.

Било је четир недеље, како је Меланип дошао на Икарију, а такав се један рапсод јави баш на гозби, на којој су славили дан рођења тиранинова. Певао је долазак Одисијев у земљу Фејачана те пожњео бучно повлађивање. Дан је тај био буран; још су тмасти облаци били над крововима града Дракана, те је домаћин са својим гостима радосно дочекао час, кад се у трапезарији упалиле уљенице: јер су тако у златном сјају витиља, који су мирно горели, заборавили на суморност на пољу и јадну јој светлост.

Тада један од великаша, што су били у свити владаревој, јави, да се северозападно од насипа на пристаништу разбила лађица те је, наишавши на стеновиту обалу, бацила на суво младића једног, који сад у несвести лежи у колеби суседног неког рибара.

„Одисије на обали Фејачана!“ рече Филострат. „Чудно ми је то, те се тако десило баш као што нам певач овај час опева. Хајде да и ми њега онако примимо, као што су Фејачани примили Лајертова сина.“

За тим се обрне младићу, који је донео глас:

„Иди ти сам, Ксимија; увери се, да се ништа не пропусти, да се спасе тај човек. Кад нам Дракан

хвале, да је гостољубив, треба онда и да буде такав. Ако је жив још човек тај, као што се по твом извештају смемо надати, и ако је слободна рода а ти га дај донети амо у двор, ако то може бити без опасности. Ако је пак роб, а ти га подај пристанишном надзорнику да га подвори. Но ако му је душа већ одлетила у доњи свет, учини све по обреду и по обичају; нека га наместе, где је заштићен од оскврне; мѐтни му овол под језик па се онда побрини, да га сарaне."

Младић оде. Није прошао ни један сахат а ево њега натраг. Странац је, вели, жив, вратила му се свест; из Миласе је, и рода је слободна, с тога су га донели у двор владарев; зове се Аконтије.

Кад је то чуо Меланип, ђипи наједаред. На велику своју жалост и бригу кроз цело последње време није добио гласа о свом штићенику. Сад је случај сам довео несталога, суровом руком дабогме, као да судбина испуњава тако клетву непријатељског којег божанства, али ипак пријатељу на радост и весеље а и — тако се надао свештеник — сиротом Аконтију на даље спасење.

И Филострат се обрадовао. Име младога уметника чуо је био већ толико пута од Меланипа. Израз правог задовољства, који му је прешао преко мушког лепог лица, јемчио је свештенику, да ће Аконтије на дворима тираниновим примљен бити исто тако милостиво, као што је примљен и он.

Већ је другог дана Филострат позвао младића заједно са свештеником у своју радионицу. Вајар је понашањем својим одмах задобио владара; није овај тражио ништа друго, до ли да младога уметника трајно веже за Икарију. Задатака за творилачки му дух било је у Дракану више, но што је и нужно: пре свега достојан кип Зевсов, којим ће се украсити нови храм у средишту градском, а за тим још много попрсја, којима је Филострат желио да уреси аулу својих двора — то је била идеја-љубимица владарева, која се до сад само за то није могла извести, што ликови, купљени од разних уметника, по стилу и величини нису били један другом слика и прилика.

И монарх и свештеник су једва чекали, да им Аконтије исприповеди, шта је даље било с њиме. Шећући под грдним макљеновима у башти приповедао је Аконтије, што је Филострат хтео да зна.

„Кукавице са лађе милитског посланства," тако поче млади вајар, „добро су код куће јавили, као што је било, да су мене гусари однели на Халацу. Сопствену своју јадност и жалосну улогу, коју је Милит играо у тој ствари, канда су прећутали. А изненадићете се и разлозима, са којих су ме гусари заробили. Саопштио их ми је брат главарев још одмах оног часа. Конон је потплатио гусаре; на *мене* је било наперено све; мене, Аконтија, ваљало је уклонити с пута, јер је изгнанство на острво Ринеју Конону изгледало сувише малено јемство, да сам му се ја за навек уклонио с пута."

„Несретник!" промрмља Меланип.

„Али од куда то," запита Филострат, „да теби главарев брат то каже?"

„Ко би то знао? Он ми је рекао, како му се допала моја одриситост, кад сам једном милитском саветнику у брк казао истину; па онда и мој напрасни покушај да побегнем: како сам наиме појурио на губац, да скочим у море. Такви људи посред свог безакоња имају често природан осећај за оно, што је право и поштено — а ја сам према кукавицама милитским био у праву. Доста то, тако сам добио доказа, да је истина оно, што сам одмах с почетка знао али нисам доказати могао: да Конон против мене све то ради."

„Баш добро!" рече Меланип. „На жалост нам тај доказ мало користи, јер немамо сведока. Олвијев брат тешко да ће хтети изаћи пред милитски суд, да сведочи против Конона."

„То и ја увиђам," потврди Аконтије.

„Па камо те је онда однела Халаца?" запита Филострат.

„Најпре на острво Лемнос, где је лађа неко време стојала. Онде је на жалост Олвијев брат отишао на суво, да пође с експедицијом неком на трачку обалу. Одмах се за тим Халаца навезе опет на море, па сад се збило оно, што сам мислио да ћу отклонити моћи наклоношћу Олвијева брата. У Јефесу, камо смо за неколико дана стигли, продадоше ме неком трговцу, што купује па продаје робове. Није ми ништа хаснило, што сам му пребацивао подлост и издајство. Закон му је давао права, а ја сам се узалуд опирао против премоћи његове; везаше ми руке наопако те се тако морадох решити, да се подам судбини својој, — али сам у потаји вребао прилику да одбегнем. Није прошло ни три дана а мене купи богат неки трговац, који је од куће своје са Сама дошао био у Јефес. Одведе ме са собом у главни град тога острва а оданде на северну обалу, где у сеновиту заливу има диван летниковац. Неко сам га време служио послушно и вољно, не бих ли се само осигурао од њега. А јуче у јутру, тек што је свитало, дигнем се те изведем, што сам одавна већ био намислио. Узмем са собом нешто мало јела, па се дошуњам до обале и одрешим лаћицу, што је ту била привезана; на њој се увек возио власник весеља и разоноде ради. Мислио сам да доспем само до кораског ког острва, где сам се надао да ћу наћи људи, који ће ми бити на руци да доспем до Аликарнаса. Тада ме насред пучине морске изненади

бура. Три, четир сахата борио сам се очајнички против непогоде, док ме није најпосле изневерила снага. Тада легнем на дно лађице, заклопим очи па ћу тако да чекам смрт. Тако сам био изнурен, да сам при свој буци на неколико тренутака задремао, но сам се нагло тргао, кад је јак удар задрмао малу лађицу. Пред вече на ново покушам да се спасем, али ми се на несрећу прекрха весло. Те тако сам, све да ми је и достајало снаге и вештине, са свим остављен био ћуди елемената. Тада, у највећем очајању, диже ми се срце у молитви до Афродите. Учини ми се, као да ми се небеска богиња указује у облацих — а на лицу њену Кидипине црте. Дрекнем од чуда па обнесвеснем. Кад ми се свест вратила, био сам на обали града Дракана у колеби рибарској.“

„А Филострат, владар Икарије, вели ти, да си добро дошао на ову обалу,“ рече монарх. „Меланип ти је пријатељ: то би већ доста било, да ми улије саучешћа спрам тебе и твоје судбе. Овде ћеш ти творити и образовати по вољи, — а ја, који познајем уметнике, ја знам, да ти ништа боље не могу дати, до ли слободна поља да развијеш красну своју делатност. Веруј ми, Афродита је то била, што те је избавила из буре и нужде, па њој у славу нека први лик, што будеш длетисао, понесе њене божанске црте. Чим се са свим опоравиш, гледај да ми почнеш посао. С попрсјем Афродитиним рад сам да отворим низ ликова божанских у аули мојој.“

Аконтије му не умеде доста рећи хвалу. Та за њега није било бољег мелема у тузи му, од уметничког образовања.

Већ се сутрадан латио посла. Сав зажарен у лицу месио је гипку глину па за недељу је дана готов стојао пред сузним му очима нацрт, по којем је даље хтео, да длетише. Била је то богиња, какву је он себи још као дете замислио, најсавршенији идејал женске лепоте и умилности: Афродита владарица богова и људи; — али је била у свакем потезу и Кидипа, ћерка Харидимова, она једина, коју љуби и за којом га чежња непрестано мучи. Није био више кадар да одели девојану од богиње; њих две су му биле једно; љубав његова и побожност му стопила се у том предивном лику. Па ако је икоји смртан човек изгледао достојан, да тим ликом украси свој дом, то је био Филострат, мудри, добри и праведни владар Икарије. Кидипа да буде анђео хранитељ тим дворима: не, то није било обесвећење, то је исто тако, као кад се у храм метне лик којег бога.

Кад је Филострат видио попрсје од глине, сав се занео. Загрлио је младог уметника па га пољубио.

„Само те пријатељством могу наградити за то уметничко дело,“ рече сав радостан. „Што иначе имам, и сувише је малено.“

Меланип је познао пралик овом лику, што је тако занео Филострата, али је ћутао. Хтео је младићу да уштеди бол, који је сваки пут из нова букнуо, чим се само спомене Кидипино име. Свештеник је од неколико дана амо постао малодушан и забринут. Верни његов Клитифонт јавио му је нешто, из чега се видило, да непрекидне махинације Кононове нису биле са свим без успеха.

Допис је Клитифонтов овако гласио:

„Одзивајући се поновљеној твојој заповести јављам ти, господару, што држим, да је од важности за тебе. За дом се твој као и до сад бринемо а с дана се у дан све више надамо, да ће се драги наш господар што скорије вратити у Милит. Расположење народа, колико ја то умем пресудити, мало се међу тим изменило. Конон се канда упео из петиних жила, да тебе, драгога нашег господара, народ омрзне још већма. Уз то се труди, да распростре други неки глас, којем ти мора да знаш истину; јер Конон га није баш са свим измислио; били су чак лађари са Икарије овде у пристаништу, који су то поновили и потврдили — до душе са неким порекама, што се тиче појединости. У једној се само тачци не слаже с истином, о томе сам уверен, осим ако се ти, драги мој господару, ниси преварио у младоме Акontију и страсној његовој љубави. Приповедају наиме, да је Акontије са Лемна — други опет кажу са Јефеса — кришом умакао па је отишао на острво Икарију, јер је знао, да си тамо ти, његов заштитник. Дотле није ствар баш ни најмање страшна; јер ја не верујем, што се данас на трговишту говорило: да се Милитски савет спрема, да тиранину Филострату замери и да га замоли, да не трпи даље Акontија на Икарији него да га, према закључку герусије, даде одвести на острво Ринеју. Конон до душе смишља, да то изради. Но ово је важно и има сумњивих последица: што се са свим на сигурно каже, да се Акontије утешио те вољно и весело твори, и ради по налогу тиранинову а никако канда и не мисли више да се врати у Милит те је већ и запросио руку неке Драканке. Глас тај, који ми по свему, што сам о теби чуо, изгледа невероватан, наравно да убија Кидипу, јер и мождашња писма изгнанога Акontија не долазе у њене руке, него их Харидим одстрањује а ћерка му за њих ништа не дозна. Харидим, који је после осуде Акontијеве чвршће него икада одлучио, да своју ћерку што пре даде Конону, сад заједно с овим чини све и сва, да Кидипину верност према Акontију подрма. Те тако јој са свију страна допаркују па јој казују, шта се све говори за њеног вереника. До јуче се — то сам чуо од сестре једног капиције — Кидипина друга Ијола, по свој прилици

по Харидимову налогу, трудила, да јој разложи, како је ње недостојно, да тако слепо верује, а уз то је нагласила, како је љубав њена без надежде те како је у интересу града Милита, ако онај, кога јача странка сматра као будућег архонта, за садашњега главара буде привезана тако тесним везама породичним. Па онда је приповедила још неке нове чудне ствари, а чула их је, рече, од очина пријатеља неког. Тај пријатељ — не рекоше ми, како се зове — каже, да је сам био у Икарији те се уверио, да је Аконтије већ све удесио са својом будућом. Једном речи, све, што је кадро разуверити остављену и усамљену невесту, све се то употребило, пак ако Кидипа на поновљено питање Аконтијево и није одговорила баш одлучно: да!, то ипак није ни тако безусловно и одрешито рекла ни не!, као до сад. Шта више, заискала је неколико недеља да се промисли — а шта то у таквим случајевима значи, то зна свако, ко је икад имао посла са светом. Ја бих наравно волио да дознам, да ли је Аконтије одиста на Икарији, па ако је то истина, да ли су онда основани и они гласови, што се о њему проносе. Можда је ипак све то измислио Конон. Како ли би се радо примио, да Кидипи однесем каква гласа; но по свему, што сам посматрао, не може то бити; отац је њен опколио троструком стражом а ниједан се роб не сме усудити, да уради што мимо заповести Харидимове. Здраво, господару! Ја се молим свима боговима, да те чувају и штите.“

То је писмо оневољило свештеника. Дотле је свикао, да *ради* што за свога штићеника — јер је његов обраћај с Клитифонтом пре свега пред очима имао Аконтијеву судбину — а сад, кад је чуо, шта се у Милиту ради, видио је, да је осуђен на то, да скрсти руке. Кад Клитифонт не може да дође до Кидипе, онда није хасне шиљати другог којег. А Аконтије не би могао отићи у Милит, а да се сигурној смрти у шаке не преда.

Те тако свештеник за овај мах закључи, да се стрпи и да причека. Но већ се другога дана покајао, што је тако клонуо. Сам је себи говорио, како нема права, тако са свим очајавати о судби драгога свог Аконтија, само с тога, што не види изласка у лавиринту тих прилика. Мудар, искусан човек, који није тако непосредно дирнут том невољом, можда ће још наћи помоћи. Тако онда Меланип своју бригу повери владару Филострату.

(Наставиће се.)

КЊИЖЕВНОСТ.

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ.

ШКОЛЕ СРБА У УГАРСКОЈ И ХРВАТСКОЈ од пресељења под патријархом Чарнојевићем 1690. године до почетка овог столећа, написао *Петар Деспотовић*. Свеска прва (од 1690.—1740.) Крагујевац, „Шумадиска штампарија.“ Цена свесци 50 пара динарских или 25 новчића.

Г. Петар Деспотовић познат је већ као писац на овоме пољу. Он је у „Просветном Гласнику“ врло лепо и исцрпљиво описао школе српске за време Марије Терезије.

Целу ову расправу поделио је писац на 3 свеске.

У I. свесци је на првоме месту кратак поглед на насеобине српске у Угарској и Хрватској до почетка овога столећа. Ту је кратко историја у наведеним насеобинама у политичном, економном и просветном животу. Писац долази до резултата: „српски народ у Угарској није имао повољних услова за развиће политичког а још мање за развиће економног живота, но најнеповољније услове имао је на пољу просвете.“

На другом месту у свесци овој долазе „школе Срба угарских“ од 1690—1740. године. Одељак има свега осам делова: I. Општа посматрања, II. Литература, III. Шта су митрополити, владике и народни сабори радили за школе, IV. Наредбе владе, што се односе на српске школе, V. Основне школе, учитељи и настава по тим школама, VI. Поступак при настави и учебници, VII. Виши школски заводи и VIII. Закључна посматрања.

Из овога наведенога види се већ, од какве је вредности за сваког Србина а особито за школског човека у нас Срба књижица од г. Деспотовића. Прегледамо ли ју нешто опширније, вредност ова још ће се више показати.

У „општим посматрањима“ описује се опширније сеоба Срба у Аустрију, њихов живот овде, њихова права и дужности, за тим се прелази на главну тему, на културни развитак и на оно, што му је у опште на путу стајало: ратови против Турака, учествовање у наследном шпанском рату, у рату са Француском, и утишавање ракоцијеве буне, за тим верска нетолеранција од католичког свештенства.

Под „Литературом“ наводе се рукописи у оно доба и шта је сметало развијању литературе те, на последку, како се почео увлачити руско-словенски језик.

У делу под III. каже сам наслов, о чему се расправља. Ту се наводе закључци скупштина општинских и епархиских и саборских, за тим молбе, жалбе и представке, које су за тим ишле, да се уреди просветно стање у Срба, и уједно се опширније описује рад појединих великодостојника српских у истом правцу а набраја се и какве су школе дизали.

У четвртом делу долази писац до закључка, да се „царска влада на многе представке српскога народа, што се односише на школе, није много обзирала.“

Пети део врло је занимљив, особито онде, где је говор о учитељима. Овај део каже, да су учитељи већином били и свештеници а други учитељи били су врло слабо спремљени; према плати — од 6 ф. годишње — били су и учитељи оспособљени.

Шести део је о педагогији и о учебницима и овај је још занимљивији од пређашњега дела. Онај поступак при настави вредно је прочитати. Није доста, што су школе биле ретке и којекакве, но и педагогија је била така, да се не да исказати; батине су биле врло добро педагошко средство. У овом делу је опширно описан први буквар, где су наведена и два правила тадање методике, од којих оно за учитеље гласи: „Не стреј младенца наказовати. Аште бо жазлом бијени јего не умрет од него, ти же бијеј јего жезлом душу јего избавиши от злије смрти.“

И последња два дела су од велике вредности.

Г. Деспотовић задужио је јако овим делом својим српски народ; дело баца јасан поглед на наше просветне прилике у ономе добу. Изведено је опширно и доиста вештачки. Г. писац је употребио све и сва, да нам што потпуније представи предмет, којега се латио, и ми му морамо на томе захвални бити, а веће захвале не треба му, него да се тако вредна књига што више растури у народ. Не само да треба учитељи да читају ову расправу но готово сваки, који читати знаде. Штета је само, што није цело дело у један пут угледало света.

Како писац каже, да ће друга свеска тек ондаући у штампу, кад се од ове прве толико прода, да се трошак подмирити може — а како би велика штета и грехота било, да света не угледа цело дело, то топло препоручујемо ову свеску свакоме Србину.

Књига се може добити у књижарама браће М. Поповића и Луке Јоцића.

Стева Милованов.

Штованим читаоцима

ПРЕД НОВУ ГОДИНУ.

Још која недеља дана да прође, пак ће нам доћи нова година, кад обично започињу листови нови течаји, те с тога излазе обично нови позиви на претплату, како би се листовима осигурао даљи опстанак.

И листови имају своју борбу за опстанак . . .

Па како стојимо у томе погледу са нашим листовима, на име са ова два српска белетристичка листа, што у Новом Саду излазе, „*Јавором*“ и „*Стражиловом*“?

Читаоци наравно виде: листови излазе уредно, сваки број дође претплатнику у своје време, дакле мора бити да нигде ништа не запиње.

Али ипак има нечега, што читаоци не виде, него што издавачи само *осећају*.

А то је она црна авет — *дефицит*, што је толике српске листове прогутао, те је — међу нама буди речено — зинуо већ и на ова два новосадска листа, што их потписани уређујемо и у друштву са одличним српским књижевницима и пишемо.

Уредници, издавачи и власници „*Јавора*“ и „*Стражилова*“ одлучише се на нешто, што držе да ће томе јаду у неколико помоћи; а да заиста и помогне, то стоји до увиђавности и потпоре од стране читалачке публике српске.

Ми одлучисмо да ова два наша књижевна листа спојимо у *један једини*, не би л' тако *прикупили у једно коло и књижевнике-сараднике и читаоце-претплатнике*, те да би онда лист тај могао што боље одговорити задаћи својој и намери истакнутој.

Наша је публика на жалост већ навикнута да гледа код јавних радника наших све неко *цепање* и *неслогу*, па шат се сада, као што се надамо, обрадује ево овде нашој *слози* и *сједињењу*, те нас својски потпомогне, па да видимо, да у слози има спаса, да у јединству има благослова, а то ћемо онда увидети и искусити, ако нам лист буде напредовао, потпомогнут живо и од књижевника родољубивим сарадништвом и од читалаца обилном претплатом.

„*Јавор*“ и „*Стражилово*“ се спајају дакле у један лист и то у овоме виду: „*Стражилово*“ као млађе новије књижевно подузеће престаје од нове године излазити, а уредник му *Јован Грчић* биће са *др. Илијом Огњановићем* заједно уредник „*Јавора*“, који ће од нове године на повећаном формату и на бољој хартији излазити.

Оволико за сада штов. читаоцима „*Јавора*“ и „*Стражилова*“ ради знања а што даље буде требало, дознаће штов. публика из самога заједничкога листа нам „*Јавора*“ у своје време.

У Новом Саду, 10. новембра 1888.

Др. И. ОГЊАНОВИЋ,
уредник „Јавора“.

ЈОВАН ГРЧИЋ,
уредник „Стражилова“.

САДРЖАЈ: Порука. Песма Светозара Манојловића. — Свој грех. Приповетка из паланачког живота. Написао Илија И. Вукићевић. — Андрија Хумски. Други чин. — Афродита. (Наставак.) — Књижевност. Школе Срба у Угарској и Хрватској. Написао Петар Деспотовић. Оцена Стеве Милованова. — Поштованим читаоцима пред нову годину.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 48. У НОВОМ САДУ 1. ДЕЦЕМБРА 1888. ГОД. IV.

СВОЈ ГРЕХ.

ПРИПОВЕТКА ИЗ ПАЛАНАЧКОГ ЖИВОТА.

НАПИСАО ИЛИЈА И. ВУКИЋЕВИЋ.

(Наставак.)

Замомчи се Пајкан. Од чега оно Милоје рече да се прибојава, и убоја се! Седе Пајкан донекле поред њега у дућану, ал' кад му дотужи трговање, а он диже руке од кантара, па пође по свету, што но веле: к'о гусак по магли. Диг'о главу, мисли: први је до цара! Па како дубоко Милојево чекмеже, то он покупова, где што нађе.

Што најбоље донесу трговци, у њега је! Што је скупо, он купи! Па накупи око себе неколико њих — да се каже другова — као и он, што су, те се не чује, само где не стиже. Оно и други се неки тако разапињу, ал' он свима таким за дику.

Ако је да се коме натруни што, па да човеку после преседа и шала и пошалица, ту је Пајкан замесио. Треба л' коме шта подметнути — нађе он, да из камена вади. Па кад се после потражи, а он себе у крај, те све други повлачи.

Па . . . Јес' и то га стиже! Да кажем и ја, к'о што рече Цветко Мајдић: »Допала се корсем момку, бајаги Миља девојка.«

— Полудићу, вели, за њом.

Ко му не може у очи рећи, шане иза леђа:

— Би полудео, кад би имало шта лудети.

А та, што је звали »сека Миља«, чудо од женског света. Јединче, к'о и Пајкан, па што јој на вољу код куће пуштали, осладило јој, па после од сваког тражи.

Кад свет чуо за њу и Пајкана, прими то, као што би и свака.

— Нашла, каже, врећа закрпу.

И још:

— Да су три града у једном, не би се згодније нашли.

А Пајкан за се, где стигне и могне, свуд ће к'о пијан о њој:

— Кад на њу, вели, мислим, срце ми игра, а кад је, вели, видим, не знам гди сам.

А све да питаш о тој »сека-Миљи«, сви би ти на једно рекли:

За око к о слатка гурабија. Белолика и вижљава — ма не био то Пајкан, сваком би бљуснула вода на уста, кад је види Очи су јој биле — ето, да има нешто црн ћилибар ил' мрко дугме седевско, па да се сравни. Сјаје к'о јутрења роса. Ал' уз сјај пријања и нека друга сила, па ни сам не би знао, да л' би к њој ил' од ње. Није то женски поглед, што се виђа у младе девојке, но к'о да је триста школа изучила, па после гледа на све, као да вели: знам ја то. Ил' да к'о кроз подсмех каже: и ти си ми нешто!

Руке јој беле — к'о да су од ове хартије. Чиста женска кожа, још мека к'о памук, и бела, к'о цвет у ђурђевка. Тешко да је та рука држала варјачу, а камо л' запела око огњишта. Да јој је неко силно господство, па само руке да чува. Ал' где се кућа кући, ту се убраздају урези и рука се храпави од жуљева. А где ће она замочити оно перје у туршију! Тек за лепо су: лепе.

Па што очи, што руке! Лепота је сва. Кад се креће, к'о да се на федерима љуља. Кад тако где пође и оком на шта превали — к'о да упали! Оне усне црвене — к'о да је који сложио цвет од каранфила и — ко би знао, ал' мора да миришу на ружу и сладе к'о мед!

Прокљувио и Пајкан, а већ и знало се, да и она њега погледа. Заврже се оно мало памети у њему. Ако је где види, не зна шта ће

»од зорôвâ«... И небо да није високо, руком би се за њ машио.

Говорили су и на само. Кад се женио Бисин Воја, био ту Пајкан а и Миља. Док се њих двоје, к'о бејаги, нашли једно поред другог.

— Их, вели он, ал је коло... Шта велиш?

— К'о коло,... ни дубоко ни високо.

Пајкан запе. Дочека га лепо.

— Право велиш: мало је.

— Није мало. Где би веће?

Пајкан готово забрљави.

— Па што рече: ни дубоко, ни...

— Није бо'ме бунар, да је дубоко, а није ни небо, да је високо. Коло к'о коло.

— А јес'... ви'ш ње! А ја мислим за оно друго.

И заћуташе!

Док »сека Миља« одби раменима и жмирну левим оком.

— И ви сте ми момци! рече.

Пајкан се мало изнесе.

— Што к'о ми?

Она к'о пре, кресну оком и одби раменима, па ће опет:

— Пих, рече, момци... а да је више стараца, било би и коло веће.

Не схвати је Пајкан, шта хтеде, па да не ћути, рече:

— Јес!

— Пих!... И ти велиш: јес!

— Шта велим ја!... Јок, није.

— Од куд није?

Шта и да каже! Ако јес, није. Ако није, јес!

Пајкан завуче прсте под шеширић, те му се он навали на леву страну, па к'о неки, кад се из сна пробуди, рече:

— Е, па... велиш и то... та јес!

Тако су први пут!

После опет њих двоје пркосили и ко зна шта још говорили, тек хвалио се Пајкан:

— Воли ме, вели, воли... не умем да ти кажем, како ме воли!

Па да свет не загледа и не пиљи на њих, нашли, где ће да се и састају.

Има Миља неку својту, рекоше: тетка јој — трећа кућа од њене, и тетка к'о тетка, попустила мазници.

Свако вече Пајкан од сумрака чека пред капијом, кад ће Миља тамо, па кад оде, а он к'о случајно прош'о тамо, па се тек навратио. Ко би га и питао, шта ће тамо!

Њих двоје у разговору отишли, к'о да јој је прстен дао!

— Велика је ваша кућа, вели Миља, бојим се не ћу моћи — а сама сам. Шта ми Мара може помоћи? А ја опет тако да радим — не ћу! Волем ја овако! Знаш ли ти... сад ја у руке ни иглу не узмем!... Уживам!

Пајкан, к'о дете, кад се боји да јабуку не изгуби, све јој обећа:

— Какав пос'о велиш? Ако ја шта радим, то ћеш и ти. Не знаш ти мога тату... Нема море таке добричине нигде... Само му ја кажем: »Немој тато, да се Миља што мучи, ни сламку дићи не ћеш... А после живићемо... што да говорим... видећеш!

У Миље срце празно, па би, да га којечим попуни. Слатко јој је, кад јој обећава. Само да га дражи, каже!

— Да још почекам, можда бих бољу срећу дочекала... Овако да се окујем, а још се честито нисам ни надевовала.

— Какву бољу срећу!? Где ћеш боље? Све ћу ја за тебе... Свилу господску... најбољу, што има, ти ћеш носити. Па шта мислиш за прстење и минђуше! Пуне руке и уши... по три пара! Па ће тата да купи хинтов и коње, па кад се возимо, оно мислиш игра земља... Ја сам се возио два пут! Па после ћемо и тамо у Београд! Тамо је тек нешто! Што су тамо комендије! Није као ово овде. Тамо тек хоп! отвори се нешто, па изађе ђаво... па после фррр... па се спусти вила... онако одозго, не држи се! И све говори нешто, говори, говори, а ђаво ушао у пањ... чудеса!... После вила убила ђавола и ђаво мртав па све: è è... јечи, вила нешто говори, а ђаво: è... После дошао један човек па стао... а страшан, боже... страхота. А вила оде, а он стао! Море само док одемо. Купићемо и оне рибе, што пливају.

— Које рибе?

— Црвене... пливају. Све овако, па овако!

И Пајкан запе рукама око себе.

— Зар има?!

— Пун прозор.

— Како прозор?

— Тако прозор!... Има нешто, па у то рибе, па на прозор.

— Има ли много? пита Миља.

— Тамо зар?... у Београду?

— Јес.

— Милион!... Шта ти мислиш! слади Пајкан све лепше. Па панорама и овако слике — он ману руком према очима. — Обесили човека за ноге... мере га, шта ли?... мора

да га мере, а он виси . . . Везали га, па мора. Све му руке овако . . . на ниже! . . . И точак, па к'о ватра нешто . . . Па има море . . . Па... и онај човек . . .

— А што га мере?

— Па мере га . . . мере за то.

— Да ли га продају?

— Да бо'ме да га продају.

— А што продају?

— Нисам питао . . . имало је ту сијасет чуда, ко би се још сетио!

Миљу већ заголицала тол'ка чудеса — препунило јој се срце! Није шала, чега тамо нема, па би већ и одвугла према Пајкану, ал' к'о мисли: не гине јој.

— Јеси л' вид'о онај мерџан у Зорке?

— Онај на марами?

— Јес . . . ал је леп!

— Шта је оно — ништа . . . баш ништа није. Море, што су тамо мерџани . . .

— А има л' овде к'о Зоркин?

Пајкан поче да трепље очима, к'о да се присећа, па рече:

— Нешто не знам.

— Има, има . . . Видела сам ја код оног Чивутина на ћошку . . . Знаш оног на ћошку?

— Знам! . . . Онамо до Стојана.

— Јес.

— Леп мерџан! к'о за себе Миља рече.

Пајкан одмах:

— Е, вели, ако има Зорка, и ти ћеш. Не дам ја да има који што боље од тебе. Сабајле ћу ја код Чивутина, да купим.

— Немој рећи коме.

— Не ћу.

Кад је после другарице питале за мерџан, вели: купила ми тетка Лена . . . Нађе изговор! К'о да је сиротој Лени лако дати три жута, а већ знају за њене паре. Знало се то одмах, од куд јој. Но тек младеж — хоће да се шали!

Како се Пајкан нађе с Миљом, попе се и Милоју зорли брига на врат. Ретко кад, да му не узме и потроши сав пазар од једне недеље. Испрва Милоје вели: Нека га! Чуо био за Миљу, ал' кад Пајкан поче да једном руком згрће, а другом просипа, зовну га себи.

— Ја, рече, прегледах тефтере за ово две три недеље, па ми по књигама хрђаво испало. Дед, вере ти, да заједно видимо.

Па изнесе тефтер и како која страна, а оно по неколико пута: »Пајкану нешто«, »нешто узе Пајкан«. А овамо нема пара.

Хтео Милоје да сам Пајкан види, а тај се гради, к'о и да не види и не чује.

— Ал' ти од неког времена страћи тол'ке паре, најзад рече Милоје.

Пајкан учкиљи очима.

— Колке паре?

— Па ето гле! . . . Овде има . . . па ево овде има . . . па ево има, па . . .

— А што пребројаваш? Сам си ми давао.

Милојеману руком по брку.

— Јесам, рече, ал' баш је много.

Оном зажарио образ, а пркос ушао у очи, па се к'о осица окрете Милоју:

— Много си се оштетио?!

— Како нисам. Види шта је.

Пајкан стиште зубима усне и ману главом.

— Па кад ти је, рече, много а ја ти од сад ни паре не ћу . . . Купи и чувај за бели свет, ја ти више не ћу затражити . . . Видим ја, срећа је то моја. Ако грош потрошим, оно се дигла вика: упропасти имање!

Утрнуло мало срце и у Милоја. Пецну га реч дубоко, ал' се не умекша. Само рече:

— Море да су грошеви, но дукатима се броји. Ако ћеш, да не просиш под старост, а ти се мани таке ђаволије . . . Знам ја, куд трошиш паре!

— Куд? писну Пајкан.

— Рекох ти: знам.

— Па куд!

— Код Чивутина.

Пајкан избечи очи на Милоја.

— Зар тако, тато?

— Све сам чуо. Купио си неке минђуше, па мерџан, па код златара Јове иглу, па код...

Стеже Пајкан прсте у песницу од силне злоће, па само ману очима на Милоја и пођe.

— Ако ти затражим више, мањкао!

— За то и немој тражити.

— Добро, тато!

Тако Пајкан Милоју, ал' шта ће Миљи? У ње зинуло срце, па ако шта лепо види, одмах: купи ми!

Истину су рекли Милоју. Купио јој Пајкан све оно. И минђуше и мерџан и иглу. Све, што рече.

После опет рекла Миља Пајкану.

— Ала бих волела онаку гривну, к'о у Босе.

Шта ће сад? Милоје не да, а пара нема.

Рече јој прво:

— Нема у тате за сад пара.

А к'о да она мари шта.

— Па то ли ми је, што рече, твоје богаство?

Пајкан сави главу, па poћута мало, к'о да што смишља, па рече:

— Купићу!

Кад други дан, а неко отворио калаузом Милојево чекмеже и диго' близу десетак дуката.

У Милоја прели жуч! Чим виде Пајкана, а он к'о из неба:

— Зар да ме крадеш?

Пајкан плану. Ко зна од куд му је црвенило.

— Шта рече?

— Обио си ми чекмеже.

Пајкан се лупи песницом у груди.

— Зар ја, тато?

— Ти! Ко ће други?

— А зар ја?... Ту је и Триша по цео дан, па зар он није мог'о ... и што мени треба толке паре.

— Не греши душу о оног момка... А треба ти паре, знам ја! Кад си већ загазио у незнању, боље је, тражи ми, но тако!

Пајкану наиђоше сузе. Ал није суза, што срцу олакшава, но што је пасјалук гони.

— Још ћеш ми и хлеб да укратиш!

— Иди одатле! плану Милоје.

— Идем у свет!

— Иди где знаш!

Пође Пајкан — што рече у свет. Дође до дрвене ћуприје. Преко ћуприје види се друм, отишао без трага... Где не стиже! Види то Пајкан, ал где ће по њему?

— Не ћу, вели сам, тамо, но идем мом Миши — једном од оних његових — па ћеш ме звати себи. Не мо'ш ти без мене. А после ћемо вала се разговарати!

И погоди Пајкан! Колко Милоју стало, да одржи своје, ал' му дође жао, те посла, ког' нађе, да види, где ће му дете.

Донеше му глас, да је код тога Мише. Јес мање бриге, кад је у вароши, ал' опет чуће се за срамоту, а већ му је и додијало. Пође сам Пајкану.

Дочека га Пајкан, к'о да га тад први пут виде.

— Хајде море кући... Где ћеш се прибијати по којечијим кућама, поред свога крова! зовну га Милоје лепо.

Пајкан крекну к'о напето гајде.

— Немам ја, вели, куће.

— Како немаш? А чија је оно тамо?

Оно је газда-Милоја Стокуће.

— Чија рече?

— Газда-Милоја Стокуће.

Закамени се Милоје, кад чу. Забленуо очима, као да му је који капке подупр'о.

— И ти то рече?

— К'о да није!

— Лепо, сине, ... лепо!

Па се окрете и пође. Кад би под небом. а он диже очи на више, загледа у оно густо плаветнило, заста к'о скамењен. Па текману рукама себи више главе и уговрци прсте од руку и отхукну:

— Праведно ли ме казниш, боже!

(Наставиће се.)

АНДРИЈА ХУМСКИ.

ТРАГЕДИЈА У ПЕТ ЧИНОВА.

НАПИСАО АНДРА ГАВРИЛОВИЋ.

ТРЕЋИ ЧИН.

Соба у двору Властољубовом.

ПОЈАВА ПРВА.

Даница и Цвета.

Цвета. И ти га волиш?
Даница. Волим одиста,
У њему ми је цело надање.
Цвета. А да он тебе љуби ватрено,
Доказа имаш?
Даница. Имам довољно.
Докле је ова зима трајала,
Док беше спрема, журба велика
Скупљајућ' војску, не знам што ће им,
-- Свакога другог дана божјега
Коњаник мени отуд доходи,
Од њега право носећ' гласове.
А сад, када су мрази пустили,
Кад нема више журбе, спремања,
Када се ближи благо пролеће,
И мојој срећи сунце заблиста.
(Гледа кров провор.)
Ено га, Цвето, где ми долази,
Ка двору нашем брзо хитајућ'.
(Ухвати је за руку.)
Погледај само... али опрости,
Ја морам ићи њему на сусрет. (Оде.)

ПОЈАВА ДРУГА.

Цвета (сама). Ал све се бојим наглог обрта
У твојој срећи, твојој судбини.

Од куда нагла тол'ка промена
Код оца њеног према Андрији?
За срећу чију или несрећу?
Јер, где је време јако мењљиво,
Громови нису ретки с муњама. (Оде.)

ПОЈАВА ТРЕЋА.

Андрија, Радан, Властољуб и Станислав дођу у разговору.

Андрија. До краља јоште нисам дошао,
Ја не знам, да л' је чуо за мене?
Радан. Могу ти рећи, буди уверен,
Не само није чуо за тебе,
Већ и не сања, шта се приправља.
Буднија ј' од њег много краљица,
Па опет не зна ништа о томе,
Какав ће сутра дан јој сванути.
Андрија. А је ли даље све још готово,
У граду врата да се отворе,
Капије тврде, сметња велика,
За тренут све то када затреба?
Радан. Не брини ништа, све је готово.
Андрија. Војска је моја са свим спремљена,
Стрпљења нема скоро ни код ког.
Још ноћ'ца само да се преброди,
А када гране дан нам сјајани,
Донеће собом славу пропалу,
И одлетеле наде, санове.
Властољуб. И друга војска стоји спремљена,
Војводе прве, први витези,
На твоју само гледећ' заповест.
Андрија. На миг ће само од мен' чекати,
А дужност ће нам дати заповест,
Дужност спрам земље, према прошлости.
Радан. Тренутак згодан да се започне,
И мило ми је, што је остало,
Да први почнем дивску освету.
Андрија. Сутра се, чујте, више не ћемо,
До тога часа нигде видети,
Да би се свака сумња избегла.
Уз краља ти ћеш бити, краљицу,
К'о што ти дужност беше до сада.
Радан. О свему тачно бриге водићу.
А сад се морам брзо журити,
Да не би каква сенка сумњања
На сјајност славе напред допала.
Андрија. А ја ћу ићи војсци у поље,
Да вође буду вазда готове.
Богдан је тамо, али не шкоди:
Опрезност већа, већа победа!
(*Андрија* и *Радан* оду.)

ПОЈАВА ЧЕТВРТА.

Властољуб и Станислав.

Властољуб. Јеси ли чуо речи последње:
„Опрезност већа, већа победа!“?
Колико за нас има значаја
У таком збору, таким речима!
Станислав. И опет могу рећи слободно,
Ништа се од нас није пустило,
Што нама може ићи у корист,
А да се није тачно спремило.
Не дигосмо ли народ на њега,
На Радослава, против престола?
Не кренусмо ли старог Андрију?
Не тајисмо ли добро до сада
Од њега наше праве смерове?
Још ноћца једна нека протече,
А дан ће сутра сумњу решити.
Властољуб. За Владислава све су војводе
Тек осим оних, што их доведе
Из Хума јуче собом Андрија,
А војска ту је, где су војводе.
Станислав. За Владислава све ће гинути,
— Ал Владислав нам ево долази.

ПОЈАВА ПЕТА.

Пређашњи и Владислав. Здраве се.

Владислав. Са пријатељима се својим здравити,
Најлепше мора пасти човеку,
Од брата свога ко је остављен.
Властољуб. Остављен само, можда, рад' тога,
Да брата себи нађе у другом.
Владислав. И наш'о сам га, наш'о искреног,
Не једног, него браће толике,
Што мис'о моју својом назваше,
За то вам хвала, хвала велика.
Властољуб. К'о што сам пређе био казао,
Около тебе све се скупило,
Што мачем крепко може владати,
Јунаци, први људи, мужеви.
Владислав. С њима сам био, ево, до сада.
Станислав. Андрија сад је тамо отиш'о,
А није добро њега пустити.
У стаду вуку није рђаво,
Ал за чуваре биће опасно.
За њиме идем, траг му пратити. (Оде.)

ПОЈАВА ШЕСТА.

Владислав и Властољуб.

Владислав. Пропала земља, народ пропада,
Посрнула је снага витешка,
Оружје српско рђа попала.
И Хум се, ето, са свим одметн'о,
А Дубровчани, верни навици
Од старог доба, вазда ласкати,
Ласкају краљу, самом престолу,
А свуда маха више отимљу.
Ја немам, кнеже, другог позива,

До само спасти земљу пропалу,
Па тим уморен снагу крепити
У слатком миљу срећна живота.
Стојиш ли, кнеже, на тој обвези,
Што утврђена беше међ нама?
Властољуб. О томе само, веруј, и мислим.
Владислав. А мисли л' тако твоја Даница?
То, кнеже, не ћеш моћи тврдити.
А кад би ипак што год рекао,
Све што би било: сумња с основом.
Властољуб. Ти на то немој нигда мислити,
Она је јоште млада, неука,
Па не разуме срећу сјајану,
Која ка њојзи сама прилази.
Владислав. Ал опет, опет —
Властољуб. Немаш разлога,
Отуд се ништа немој бојати.
(За себе.) Кад није друго, морам лагати,
Да не би пажњу на то скретао,
Те, оставивши што је на прагу,
Мислима својим даље блудио.
(Гласно.) Ти не знаш јоште пламен милости,
Како те она љуби искрено,
А туга, што јој видиш на челу,
Казује само њену бојазан,
Како се чисто боји, страхује,
Да не ће среће таке дочекат'.
Владислав. Истину тврдиш?
Властољуб. К'о отац знадем,
Пред тобом ово смело говорим.
Владислав. То би ми било доста вечито
Да снагу крепим светлим надама,
А камо л' само ноћцу једину.
Сад с богом, кнеже! (Оде.)

ПОЈАВА СЕДМА.

Властољуб (сам). Даница мора бити његова,
За краљицу је она рођена,
А ја ћу онда земљом владати.
Од Радослава, сина Андриј'ног,
Чувати морам, морам држати
У немој тајни своје намере;
Андрија падне л', са њим Радослав,
Овако још би мог'о сметати.
Заповедићу јој, хтела не хтела,
Кад буде срећна, биће весела.
И Радослава, знадем, не воли,
Не тако силно, тако заносно.

ПОЈАВА ОСМА.

Властољуб. Радослав и **Даница** улазе, држећи се за руке.

Радослав. Из врелог срца, топле љубави,
У свому вере, наде, радости,
Од тебе тражи кћи ти благослов.
(Сагне главу, и држи руком *Даницу*, која је клекла.)
Даница. Од оца тражим благи благослов
За Радослава и још за мене,
Од оца тражим, отац даће га
За срећу кћери своје једине!
Властољуб (потресен, у забуни).
Још ова нека ноћ нам протече,
Још сутра само, само сада не!
Даница. Љубављу својом кћери једине
Благослов', оче!
Властољуб (полугласно). Да тешка часа!

ПРОМЕНА.

Велика престона дворана краља Радослава у Паунима.

ПОЈАВА ДЕВЕТА.

Дубровачки посланици **Бериславић** и **Мишетић.**

Бериславић. За овај дан је сјајност спремљена,
Какову ретко до сад виђасмо
На двору кога краља српскога.
Са свију страна хите војводе,
И сваки води војске гомилу.
У двору журба, према велика,
Краљица, веле, хоће дивотно,
У сјају овај дан да прослави.
За то су зване тол'ке војводе
Из сваког краја земље краљеве.
Мишетић. Ал осим сјаја, осим украса,
Раскошно што га тако приправља
По обичају грчком краљица,
И осим силе, војске велике,
Около града што је полегла,
— Зар ниси ништа више видео?
Бериславић. И видео сам неке знакове,
И начуо сам неке гласове,
А све, што видех, што сам слушао,
Све ми на једно опет излази.
Мишетић. Па и то једно хајде изреци,
Када га и ја знадем извесно.
Бериславић. Војводе силне, војска њихова
И народ скупа много не воле
Ни краља, јоште мање краљицу.
Мишетић. То њега мекост сама наводи
На путе, којим не би никада
Мислио можда ногом крочити.
Краљица данас земљом управља.
Бериславић. У свему, што сам овде видео,
Наш'о сам само једног излаза,
Властела који радо наводи.
Мишетић. С престола, мислиш, да га оборе?
Бериславић. С престола јесте њега, краљицу,

Па сјајну круну краља српскога
На главу ставе брата млађега,
Да Владислава њоме оките.

Мишетић. И Владислав се, мислим, подиг'о,
Увек на тајне иде зборове,
Тако сам барем нешто начуо
Од једног, што је са њим у свези,
Ал даље ништа нисам сазнао,
Скупе му беху речи, причања.

Бериславић. Па нека буде, дође л' Владислав,
Дубровник с њим ће бити пријатељ.

Мишетић. А поврати л' се опет Радослав,
Добије л' опет круну краљевску,
Шта мислиш, он би силан постао,
А пријатељство с њим је скинуто,
Он би нам мог'о тада постати
К'о непријатељ страшан одиста.

Бериславић. И за то одмах има излаза.
За тај се случај ваља спремити
У напред јоште, падне л' Радослав.
Не плати л' главом, крвљу, животом,
У Дубровник ће се, можда, склонити.
По обичају старом нашему
Примљен ће бити са свим краљевски.
О томе не ће знати Владислав.
Са Радославом ће нама допасти
Прилика згодна цене велике,
Јер Владислав ће свашта дават' нам,
Са Радославом да нас завади,
А Радослав ће нам обећавати,
И подвезаће се све нам чинити,
На престо српски врати л' с' икада.
Тако ће браћа, браћа рођена,
Отимати се, ко ће што више
За Дубровник нам мили радити.

Мишетић. Добра је мис'о, хвале вредна је.
Свакако није лоше запазит'
Још сада, шта се спрема, готови,
Да би се могло после олако
На равну страну бродом кренути.

Бериславић. Све данас што се краљу доноси
Из Дубровника, скупи дарови,
Свила и скерлет — све ће платит' нам
Добити оне, које можемо
У таком добу стећи за себе.

Мишетић. Погледај, ево, где нам долази
Андрија Хумски а наш савезник.
Тол'ко се лета није видео
На сјајном двору краља српскога.
О њем се сада доста говори,
Његове мисли вредно ј' дознати.

ПОЈАВА ДЕСЕТА.

Пређашњи и Андрија.

Бериславић. У сјајном двору краља српскога,
К'о гости само где се стекосмо,
Ми поздрављамо кнеза Андрију,
К'о пријатеља града нашега.
Нек пријатељство вечно остане!

Андрија. Не жељах, да ме икад видите
У сјајном двору краља српскога.
Ал случај често оно доноси,
О чему нисмо никад мислили.

Мишетић. Неколико сам пута ходио
По земљи српској ради послова,
Које је наша мала држава
Са краљевином силном имала,
Па нигда, кнеже, нисам видео
На двору овом тебе на збору.

Андрија. На збор код краља, краља српскога
Сад први пут сам, ево, дошао.

Бериславић. На понос само можеш служити
Сјајноме збору, где се затекнеш,
И краљ ће, знадем, тако мислити,
Јер он те, држим, цени веома,
Ако сам себе у том не варам.

Андрија. О томе не знам ништа казати,
Ал чудо не би било никако,
Ако се у том јако превариш.

Бериславић. Зар, можда, може бити и тога?

Андрија. И то ће бити ближе истини.

Бериславић. Ал узрок, кнеже, мисли таковој?

Андрија. Па прост је узрок, са свим основан:
Каковом мером будеш мерио,
Таком ће ти се увек враћати.

Мишетић. Тако је богме, стара истина.

Бериславић (за себе). Противу краља и он устаје,
За то је амо једном сишао,
Бар могу са њим јасно зборити,
Не кријућ мисли. (Гласно.) Кнеже честити!
Данашњи дан би треб'о да буде
Најлепша слава српске државе.
А ви сте, видим, многе војводе,
Кнежеви светли, тол'ка властела,
На челу своме боре набрали,
К'о да са зором раном од јутрос
Осван'о није данак весели.

Андрија. И није, нит' ће икад сванути,
С престола тама кад се просипље.

Мишетић. Таму ће, кнеже, светлост прогнати,
Са лица вашег боле одгнати.

Андрија. Не сине л' данас светлост сјајана,
Тама ће вечно нама владати.

Бериславић. Синуће, кнеже, о том говоре
Деснице ваше, ваше заслуге.

И треба тако, време долази,
Дубровник, кнеже, смеђу тврдити,
Радо би светлост глед'о сјајнију,
С престола српског кад би засјала.
Андрија. Ал' шта би рек'о стари Дубровник,
Када би једном и тог нестало,
Тог места, где је некад светина
Попела неког, да јој засија
Светлошћу неком али варљивом,
Лажљивим сјајем, срамном поругом?
Бериславић. Престола, мислиш, кад би нестало,
Краљевске власти, силе, значаја?
Мишетић (за себе). А то би нама дошло и боље.
Андрија. Јест, свега тога кад би нестало,
Па кад би, чуј ме, само остало,
К'о што је било доба срећнијег —
Бериславић. Дубровник тад би тебе славио,
К'о носиоца мисли такове.
Јер ми смо вазда, веруј, причали,
К'о мали што смо давно слушали,
Како је негда било међ' вама.
И том би увек наш'о помоћи
Од нашег сјајног града на мору.
Андрија. И народ цео мен' ће помоћи,
Војводе прве, сама властела.
Бериславић. Хајдемо онда, таке прилике
Заслужују нам пажњу повећу,
Повише збора, више мишљења. (Оду.)

ПОЈАВА ЈЕДАНАЕСТА.

Властољуб и Станислав.

Властољуб. Тако је дакле са свим готово,
И, што је главно, не зна Андрија.
Станислав. Не слути ништа — могу тврдити.
Властољуб. Крај и с њим нек се једном учини,
Још данас одмах.
Станислав. Рећи не могу,
Да л' ће се данас моћи чинити.
Властољуб Измакне ли се, биће опасно.
Стало нас доста труда, времена,
Докле га ето једном кретосмо,
А после биће сила малена,
Одупрети се тешкој навали.
Станислав. Ал удружи ли се данас војска му
Са Радослављевом војском, момцима,
Свачега може бити, веруј ми.
Можда ће боље бити причекат',
Скупити војске силу велику,
Са Владиславом се тамо кренути.
Ипак ти, велим, рећи не могу,
Шта ће се збити, шта ли чинити.
Властољуб. У цркви краљ је, са њим краљица,
А с њима друге наше војводе,
Да не би сумња пала ненадно.
Станислав. Из цркве иду, с богом остани!
Властољуб. Одважно само!
Станислав. Немој бринути!

(*Станислав* оде, а *Властољуб* се повуче дубоко у крај.)

ПОЈАВА ДВАНАЕСТА.

Краљ **Радослав**, краљица **Ана, Радан, Андрија, Новица, Радослав, Растислав, Радош, Милутин, Завиша** и велик број војвода. Са друге стране улази **Бериславић**, а за њим **Мишетић** носи на сребрној табли хлеб, со и златан пехар вина. Краљ и краљица на престолу. Радан ниже престола до краља.

Краљ Радослав (устаје).
На збору видим прву властелу,
Стубове свега мога краљевства.
Са милошћу вас здравим краљевском,
Нек сами собом овде чујете
О трајној вези, коју постављам
Између свога светлог краљевства
И Дубровника града блистава.
Нек носиоци тога знамења
Слободно приђу моме престолу!

Посланици прилазе.

Бериславић. Пресветли краљу, круно блистава,
Носим ти поздрав с топлим жељама
Од кнеза свога, већа градскога.
Године ове нек се обнове
Сви пријатељски наши односи,
То беше жеља града целога,
И кнеза нашег, већа, властеле.
Скерлет и свила — мали поклони —
Што веће шаље твоме престолу,
У ризници се твојој находе.
А овде, ево, у знак верности
И пријатељских наших услуга
У име већа, града, вла теле
Хлеб, со и вино теби носимо.

Мишетић подноси.

Краљ Радослав (узима пехар).
Ја пријатељство ценим високо,
А добре везе с таквим суседом
Долазе мени два пут милије.
К'о што се рубин сија блиставо
У сјају своме овог пехара,
Кваљевски престо нек би сијао
Кроз дуга лета, целе векове!

(Испије и пружа пехарнику *Радану*.)

Радан скрсти руке на прса.

Краљ Радослав. Придржи пехар! Ил си заспао?

Радан се не миче.

Краљ Радослав. Шта видим сада —

Краљица Ана (устаје нагло). Са њим у пропаст!
Милости нема, нема —
Андрија (ступи напред). Станите!
У српској земљи нема витеза,
Пехара кој' би теби примио!
Краљ Радослав. Зар ти је глава —
Краљица Ана. Смрт свима! Или —
Андрија. Нисам свршио.
Друкчију имам здравит' здравицу.
У српској земљи нема витеза,
Пехара кој' би теби примио!
Не рекох, чујеш, само олако,
Истину велим, ил' ћеш мислити,
Да ништа није од твог недела
И до нас свуда силно допрло?
Зар мислиш, сјајност круне злаћене
Толика беше, тако велика,
Заслепит' очи да је могла нам,
Те да у сјају твога престола
Видели нисмо срамну ругобу,
Како се руга српском имену,
Како се смеје нашој прошлости?
Данас је, ево, свима свануло,
И за то велим, нема витеза,
Од тебе кој' би пехар примио.
Силази доле с трошна престола,
К'о што му сјајност беше варљива!
На ватру престо, пламен огњени!
Властољуб (ступи напред).
Дошло је доба да се видимо
У двору твоме мало друкчије,
На рочиште смо овде сазвани,
Рочиште свију твојих недела,
Ти знадеш мене, знадеш другове,
Стоструко што ми платит' дугујеш,
Дошло је доба, такој наплати!
Краљица Ана. Ти силу силом!
Краљ Радослав. Слуге, војводе!
Властољуб. Не зови војске, против тебе је!
Погледај тамо, слушај усклике,
С урнебесом како долазе!
Андрија. У пламен престо!
Властољуб. У пламен престо! Или још боље:
У пламен њега с клетом Гркињом,
А престо даље нека остане,
Нек на њем седи њега достојан,
Нек круну носи краља српскога.
Андрија. С престолом доле, знаком краљевским!
Властољуб. Чујете л' оне громке усклике,
Од војске амо како долазе.
Чујете л' име чије спомињу?
Владислав краљем српским постаје.

За то су се време посланици уклонили на страну. Око Властољуба се скупила већа а око Андрије мања група. Неколико пута чула се јака вика с поља, звекет оружја, трубе, звона и усклици. — Један придржи пехар.

ПОЈАВА ТРИНАЕСТА.

Пређашњи. Војводе, војска и народ са **Станиславом** уносе **Владислава**. Обе групе истргну мачеве. **Краљ Радослав** и **краљица Ана** опкољени мачевима силазе с престола, на који подижу остали **Владислава**. За све то време у дворани и на пољу усклици: „Живео Владислав!“

Андрија. Ја једва себи мало долазим!
Јесте ли људи —

ПОЈАВА ЧЕТРНАЕСТА.

Пређашњи. Богдан улази брзо с голим мачем.

Богдан. Издаја, оче!
Војводе, војска вером кренуше.
Ал наше што је, стоји честито,
У страшном гневу маче витлају,
Тренутка сваког крв ће лйнути.
Андрија. Ха! Сад ми са свим јасно постаје,
С очију мојих паде обмана,
Сад видим људе у свој нискости,
Где паду своме јуре стрмоглав.
Ал' овим није јоште готово,
Истргнут мач ми, смрт је на њему,
Његовог врха ко се дотакне,
У загрљају ће њеном клонути.
Противу краља руку подигох,
Сад краљем није више Радослав,
Са мном ће ићи, ја сам заштита.

Расклањају мачеве, те *краљ*, водећи клонулу *краљицу*, прилази групи око *Андрије*.

Андрија. Свршисте дакле — ал ја почињем!
Јунаци, синци, моје војводе,
Из пакла овог брзо склон'мо се,
Друкчије да се амо вратимо
У пак'о опет, паклу судити.
За муњом, знајте, громи долазе,
А за тим иде киша крвава!

Краљ, краљица, Андрија, Богдан, Радослав, Новица, Завиша и још *неколико војвода* излазе.

ПОЈАВА ПЕТНАЕСТА.

Остали без њих.

Властољуб. За њима брзо!
Владислав (пружајући мачем за њима).
Јесте, за њима,
Ал кад се скупи сила велика.
Облаку само облак прилази!
Уз муњу само гром се налази!

Завеса пада.

АФРОДИТА.

РОМАН ИЗ СТАРЕ ЈЕЛАДЕ.

НАПИСАО ЕРНСТ ЕКШТАЈН.

(Наставак.)

Десета глава.

а три дана после тога био је на дворима монарха Филострата један од оних симпосија, што су их свуда хвалили и уздизали, где год се чула јелинска реч. У Филостратовој дворани, што је сва окићена била цвећем, није владала ни ијонска мекушност ни вијотска претераност, него савршена армонија одиста идеалног уживања. Ако се иначе грчка теревенка није могла завршити, а да мал те не сви гости у пехару не оставе своју свест, то је овде Вах био сам бог, што бриге скида, што подстиче и одушевљава, што човека чини кадрим, да осећа и чини све, што је лепо и племенито. Свирало се ту у фрулу, дивне су играчице умилно играле, но међу тим се и разговарало па се богме крај све неусиљености у спољашњем облику додиривала често и најважнија питања уметности и живота, државништва и философије, чак се по кад кад таква питања и решавала. Нису шупље свакидашње главе, којима је једина одлика била племићки род, општиле са честитим тим владарем: шта више је Филострат без обзира на име и порекло бирао себи пријатеље свугде онде, где је опажао милу нарав, велику обдареност и племенит карактер.

Тако се понаслањали по јастуцима око великога кратира па се сладили соком лозе са Хија, а наједаред Ксимија, који је вешт био у томе, да сваку новину први дозна, мало одоцњено уђе у дворану те са особеном свечаношћу кликне:

„Слава владаоцу, чија нас чврста мишца штити и ода зла брани! У Милиту се искрцали гусари!“

„Не може бити!“ одзову му се са свију клупа.

„Де приповеди, шта је било,“ рече Филострат. „Од куда ти дође тај глас?“

„Доле на пристаништу иде од уста до уста. Олвије се са својом Халацом ноћу усудио до насапа на обали источног предграђа, где се зидови стрмо спуштају до мора те изгледа, као да се ту нико не може искрцати. Секирама се и по мердивенах успентрали на грдно сечено камење па су онда њих тридесеторица рупили унутра у град; пре но што се поплашени грађани разабрали, већ су пробили били у светилиште Афродитино, покрали један део црквенога блага и одвукли богињин кип. Док је архонт скупио своје људе, већ се Халаца навезла на море.“

„А што ће им кип?“ запита философ један из Јепира.

„То је тако Олвије лукаво прорачунао,“ одврати Ксимија. „Кип Афродитин важи у народу као најснажнија заштита граду. Пророштво је неко прорекло, да ће бити чуда и покора у граду, ако тога кипа нестане. Свакако је овај први уграбак Олвијев био само увод у већи нападај; па нада се дакле он, да ће му то пророштво бити савезник те ће становништво, које се и онако већ са свим одвикло од рата, клонути и подати се.“

„Нечувено!“ узрази Филострат. „Једна једина лађа — и Милит, тај велики, богати, моћни град! Дабогме, они живе рахат и пливају у сласти, а кукавичлук посланства, што је одређено било да оде у Коринт, мора да је охрабрио смелога гусара.“

„Одиста, господару, тако је. Кажу, да је Олвије на челу својим гусарима у очи рекао застрављеном свештенику — недостојном наследнику нашега часног Меланипа — да је с тога баш и дошао на град, што је тако без по муке савладао био посланичку лађу. Ако је Конон, противник нашем Аконтију, збиља најмио густаре на онај први нападај, онда је издаја та већ ево уродила врло чудним плодом.“

„Божанство се свети,“ рече Филострат.

Није још право ни одјекнула монархова реч а сипало један дође до Ксимије па му пришапне, да на уласку у аулу чека његов роб Керик и жели, да се разговори са својим господарем.

„Опет глас!“ кликне Ксимија, задовољно се смешећи. „Керику сам своме заповедио, да ми од стика јави, ако се нова која лађа оданде из Милита увезе у пристаниште.“

„Реци му да уђе,“ прихвати Филострат.

Керик, деран од својих четирнаест година, разборита погледа, уђе у дворану, јави се владару па онда осталим гостима те на миг монархов стане овако причати:

„Хранитељу Икарије, овај се час довезе двовесларка са бегунцима из Милита. Град је освојен. Страшни је Олвије са осам лађа надвладао војнике архонтове, геронте је оковао, све је зидове посео те власт узео у своје руке. Са свију страна све се то већа чета пустахија скупља а он их све прима у своју војску. Као тиранин граду Милиту издаје заповести и наредбе свима грађанима; налаже им, да издаду оружје и сваки по петину свога имања. Који послушају, тима не ће бити ништа; неке пак, који се опирали, онога је часа метнуо на грозне муке па их погубио; куће су њихове најпре опустошили

па их онда запалили. Архонт се Харидим са педесет оружаних људи опшанчио у својим дворима. С њиме је и нешто војника герусијиних, па како није баш тако лако пробити зидове силне те зграде, то ће се канда неколико дана моћи одупрети. Конон, који је уз њега био први међу племићима, побегао је на врат на нос у Пријину а и већи део становништва је умакао, што лађом, што сувим. Кад сам се пожурио амо горе, да вам ово јавим, видила се још и друга једна лађа, о којој такођер слуте, да вози милитске бегунце. До сад је зацело већ ушла у пристаниште. Ако ти је право, господару, одох ја брже натраг на обалу.

„Та то су баш чудне изненаде,“ рече Филострат. „Осам лађа, — дакле читава флота! Ипак не разумем, како су могли тако лако освојити град, као што је Милит. Је ли, деране: ниси ли чуо, како се зову ти, што су дошли?“

„Рекоше ми, али ја нисам баш пазио; са свим су нека страна имена.“

„Пријатељи,“ поче владар, дигнувши се, „није племенито, да се човек несрећи, чак и противника свог, у потаји или шта више и јавно радује. С тога хоћу сад да угушим у себи повођај, што се у мени буди. Једно само смем овде изрећи: за нас Икарцеова неудаћа Милићана није ни од какве штете. Ма ко да буде господар у Милиту: ниједна влада не ће већма шкодити трговини нашега острва, него досадашња са својим тесногрудим појмовима о правом интересу приморaца; ниједна се не ће већма опрети мојим основаним разлозима, мојим молбама, да, чак и претњама мојим. Ми се не треба да бојимо навале гусара; наше су лађе чврсте и пуне момчадије; грађани су наши увежбани у оружју, а кадри су подносити свакојаке муке и невоље; обала се наша на свим тачкама са једнаком сигурношћу и лакоћом даје штитити. Ја се дакле ни мало не жестим са неудаће града Милита, па и ако ми је жао појединаца, који су пали на жртву судбини, то бих ипак као вођа ове државе склон био мислити, да је догађај тај, што нам ево јави овај деран, поспешан.“

На Ксимијин миг уклони се дечко. У исти мах уђе слуга и преда владару писмо, додајући, да је ствар здраво хитна.

Монарх стане читати.

„Од Олора,“ и нехотице му се отме из уста. „Овај се час искрцао. Са Харидимом је био затворен у дворима архонтовим. Но после је попустио молбама Харидимовим те му је пошло за руком, да умакне, и овде у Дракану… Да, да, то је чудновато…“

Чело му се набора.

„Добро,“ рече најзад. „Олор ми је род, већ га с тога разлога не могу одбити.“

Обрне се слузи.

„Реци гласнику, који је ово донео, да ћу овде у овој дворани примити онога, што је написао ово писмо.“

Гости већ са свим и заборавили на пиће; радознали су били, шта ће сад бити. Но Филострат ни мало да се загреје за целу ствар.

„Бићете сведоци па ћете чути, какве нам гласе носи,“ рече смешећи се. За тим дода мало срдитије:

„Зар не погађате? А иначе баш умете да решавате још и теже загонетке! Та дошао је тај, да тражи, што не може бити. По налогу Харидимову заискаће у нас помоћи против гусара.“

„*У нас* помоћи?“ викне Ксимија. „*Ми*, ми зар да се боримо за Милит, што суседе своје тако пази? То ми звони као лакрдија.“

„Али је тако. Ко вређа, тај дуго не памти.“

Мало прође па ево ти Олора са неколико младих људи. Господствено и достојанствено уђоше у дворану. Филострат нареди те им свакоме даду по чашу лепе руменике. Тада поче Олор нешто несигурним гласом:

„Чудићеш се, уважени Филострате, што се Милит у грозној беди својој обраћа баш теби. Одиста ја, који сам од вајкада жалио, што Милит тако неправедно поступа с Икаријом, ја најбоље осећам, како је опречно наше држање. Па зацело бих озбиљно саветовао био архонту да одустане од своје намере, кад не бих заједно с њиме тврдо убеђен био, да ниједан суседни град ни острво није тако у стању одолети сили гусара. као владар Икарије. Ако нам дадеш помоћи, нуди ти архонт у награду, не само да ти обилно надокнади ратне трошкове, него да ти одобри све ухаре, за којима си до сад са становницима латамског залива узалуд тежио. Спаси дакле потиштену браћу па се сети, да је човечија судба колебљива.“

„Не дам вам помоћи,“ рече Филострат са свим одлучно. „Хоће ли ми Милит моћи надокнадити и крв толико грађана икарских, што ми их рат потамани? Па онда: Што ми ви ту нудите, то ћу ја добити, чим се стално отклони влада Харидимова; јер само се он и његове пришипетље, а не грађани, противе томе, што ја тражим. — Да помогнем одиста пријатељском граду, не бих штедио крви својих грађана, а ни своје рођене, но да странце, или чак и непријатеље са сопственом опасношћу спасем од пропасти — то ти немој мислити да ће урадити ико, ко је при здравој свести.“

„Али промисли …“

„Све сам промислио. Уз то још — ја знам подробније, но што ти слутиш, шта је довело до тога, да су гусари навалили на Милит. Владари града

тога нека сносе последице свога нитковлука. Сами су богови то тако удесили. Ко у лудилу живи те крочи кривудавом стазом греха и порока, тај нека се ни мало не чуди, ако се најпосле сурва у понор."

„С том ме поруком дакле отпушташ?"

„Тебе не! Ти остани, докле ти је воља, као гост и добродошао пријатељ на моме дому!"

Олор тужно задрма главом.

„То би се звало издати своју домовину," рече с нагласком. „Харидим зацело да није био архонт мени по ћуди; али сад он једини још заступа стари Милит. Уз њега ћу се борити па и — погинути. Здраво!"

„Тебе ради желим среће оружју вашем. У осталом — не могу инако."

Олор се наклони. Пође онда лагано.

„Господару, можеш!" зачу се сад наједаред узбуђени глас младога вајара.

Зачуђено погледаше сви у смелога младића. И Олор се обрнуо.

„Да, господару," настави Аконтије све живље, „можеш, па ако дозволиш, то ћу ти ову своју тврдњу доказати, као математичар своје правило."

Филострат се намршти.

„А ти говори!" рече најзад. „Чудно ми је додуше, да млађи мисли да може поучити старијег; али сам ја од увек умео подносити опирање, кад истиче из добре намере."

„Господару, из најбоље," поврне Аконтије. „Не само благостање града Милита, него и твоје, да, и будућност свију Јелина имам пред очима, кад те ево преклињем: Не дај да гусари доврше свој покор. На лошу земљишту никад не ће дрво понети здрава плода. Све да Олвије и оснује нову државу у Милиту, остаће грешник и разбојник, варвар, који не поштује међународно право. Милит као држава гусара грози најпре и најпре Саму па онда и Икарији. Све, што смо племенита од отаца добили у наслеђе, пропашће, ако га се брутална рука Олвијева дотакне. А да ће држава, којој је први закон крађа и насиље, стећи силесију грађана и бораца, да се онамо мора стећи све, што је опако и неваљало, те се ту збратимити на свако недело, о томе не ћеш ваљда сумњати. Е па тако дакле ваља у зачетку зауставити ту пропаст, да не би после прогутала и суседе."

Аконтије умукне. Гости стадоше одобравајући мрмљати. Филострат пак мирно задрма главом.

„Ваљало би то још причекати," рече најпосле. „Ти канда ипак прецењујеш кртост тих гусара. Кад буду једаред у меку, скровиту гнезду, тешко да ће зажелити, да оно, што су задобили, новим странствовањем метну на коцку. Па ако би то ипак урадили, било би још увек каде, да им се у споразуму са осталим градовима јелинским пут препречи. А Харидим и његове пришипетље нека сад искијају, што су згрешили, та до њих је само било стало, да у народу Икарије добију савезника. Ко хоће што да добије, мора умети и давати. Прастару ту истину погазили су Милићани ногама."

„Господару," настави Аконтије, „не Милићани, него заслепљене им вође. Но невоља је и њима очи отворила. Зар да град, зар да толики грађани, који нису одобравали држање герусије и архонта плате за будалаштине моћника својих? То не може бити да је воља праведнога Филострата!"

Са заносном је речитошћу извео даље ту мисао; подсетио је владара на оно, што је мало час Ксимијин деран причао, како су грађани збуњени и поремећени а како су гусари обесни и свирепи, гледао је да опише очајање тих људи, што су, тражећи помоћи завичају своме, са опасношћу свог живота дошли на Икарију па се сад морају вратити а гризе их и једе осећај, да ништа не може задржати пропаст опсађеника. Дивни младић, прожет жаром све то врелијег одушевљења, исправио се па му све варнице лете из очију а говори Филострату не као молилац, него скоро као врач, који објављује вољу божанства. Та снажна, страсна па ипак у покретима својим одмерена лепота подејствова на чисто уметнички дух Филостратов готово још неодољивије, него гвоздена логика речи Аконтијевих. Па како је и Меланип топло потпомогао младића, то наједаред монарх попусти осећајима, који му се већ давно почели будити у грудима. Као оно кад је видио прекрасно попрсје Афродитино, тако је и сад пред свима загрлио младића те ти онда, узбуђено му гледајући у зажарено лице, кликне:

„Е добро, Аконтије! Теби, мађионичару, који тако силно умеш да ганеш срце свима, пошло је и ово за руком: ти си ми истргао мач из корица а ја ћу га у име богова понети да ослободим Милит."

Мал те не сви гости поздравише ово решење Филостратово живахним повлађивањем.

Олор, који је све то са уласка био посматрао, уђе сад опет, наклони се пред Филостратом па му одушевљеним речима захвали у име грађанства и главара државног.

„Одиста," дода, гледајући час у Филострата, час у Аконтија, „ја не знам, коме овде више да се дивим: владару, који противништво од толико година претвара у пријатељство, или уметнику, који је заборавио неправду осуде те гониоце своје узима у обрану. Ако је жртва Филостратова претегнула на кантару дела, то се Аконтије можда још узвишенији показао по души и нарави, та претрпио је он нај-

горе, што се може десити слободну човеку. Без зазора смем то рећи, јер не говорим овде пред каквим краљем вавилонским или персиским, него пред владарем Икарије, најплеменитијим међу Јелинима."

Аконтије, који је такођер захвалио Филострату, приђе сад Олору.

„Не прецењуј ми веледушје," рече полагласно. „Зар није Харидим отац мојој Кидипи? Збори, Олору: где је она? Давно ми је већ на језику то питање. Је ли обезбеђена?"

„Надам се, да јесте, кад је ето Филострат пристао. Невеста је твоја у дворих архонтових."

„Дакле је и она затворена, и њу је дакле опколила разбојничка руља? Мислио сам, да ће тако бити."

„Могла је умаћи, да је с Кононом хтела да бежи. Молио ју је тај и преклињао; но она не ће па не ће. Па и јесте, да је с Кононом отишла лађом, сад се већ не би дало више натраг. То би се звало издати Аконтија и дати руку издајнику."

„Како ли је срчана моја Кидипа!" кликне Аконтије сав блажен „Помисао, да ћу заједно са савладаним градом ослободити и љубавцу своју, удвостручиће ми убојни бес против Олвија. Та умем ја мачем исто тако владати, као и длетом."

Владар Икарије, како је већ био задобивен за ту ствар, још истога часа изда нужне налоге. Хвала изврсној организацији целокупне државе, нарочито ратне флоте, која је у свако доба била на мети а најбоља била у свом источном архиплу, већ се трећега дана по доласку Олорову могло кренути. Како се није ишло толико за тим, да дође до битке на мору, колико за тим, да се што пре у Милиту искрцају, то је Филострат својим ратним лађама додао баш подоста лађа за превоз, у којима је било пуно грађана и најамника. Те тако се мало после заласка сунчева навезоше на море а испратише их благослови и усклици заосталих, који су били тврдо уверени, да је ствар, за коју Филострат полази у бој, добра и праведна; већ и за то, што је он брани.

(Наставиће се.)

ПИСМО УРЕДНИКУ „СТРАЖИЛОВА".

Поштовани пријатељу!

Захваљујем вам на „Великом Годишњаку", календару за годину 1889. За дар ваш мислим да ће бити најбоље уздарје, ако вам кажем искрено своје мишљење о „Великом Годишњаку". Ја сам „Велики Годишњак" прочитао и морам вам искрено казати, да се ни мало не слажем са вашим сарадником Б., који у 41. броју „Стражилова" вели да је „Велики Годишњак" „народна књига", да је „брижљиво састављена и тако уређена, да не уступа нимало својим досадањим друговима те је ми с правом препоручујемо нашем народу. Садржина је обилна и одабрана". Ја бих рекао, да „Велики Годишњак" нити је „народна књига", нити има „обилну и одабрану садржину". Ја ћу овде узети на око само чланке за поуку, а забава ме се не тиче, јер наш народ не треба забаве. Њему треба поуке и опет поуке и то поуке економске. А забава би могла пристати у оваку књигу само онда, кад би била испреплетана економским поукама. Таке треба приповетке писати за народ, које ће га не само забављати него уједно и у економији поучавати. Али то сад на страну, ја ћу овде само да бацим поглед на економске чланке, који су у „Великом Годишњаку." Ја сам више пута писао, да је наш народ бистар, да он има народне свести можда више него и који други народ. Али то није довољно за његов опстанак. Народна свест није довољна да се може само тим оружјем борити за свој опстанак. Поред све народне свести наш народ мора пропасти у борби за живот, ако се не наоружа економским оружјем. Може се наш народ поносити и дичити својим српским именом колико год хоће, он мора у данашњој љутој борби за живот пропасти, ако буде сиромашио, ако се не буде економски подизао, ако не буде заволео економски рад из свега срца својега, ако не буде стекао праве економске свести. Треба дакле у народу подизати праву економску свест, да може конкурисати са другим народима у љутој борби за живот. Али код нас се за то најмање бринуло. На свашта се пре гледало и за свашта се бринуло, само се на оно није гледало, од чега управо зависи наш живот. Ми имамо позориште, имамо позоришних дружина, које крстаре по народу забављајући га и дижући му народну свест. Али јадна је то забава, кад су нам џепови сваким даном све празнији. Пазимо дакле да нам се џепови са свим не испразне, јер ако дотле дотерамо, онда ћемо поред све те велике народне свести постати туђи робови. Праву дакле економску свест ваља дизати у народу. А права економска свест не може се подићи китњастим фразама, као што су чланци економски у „Годишњаку", него озбиљном поуком о рационалној економији. Док не стечемо зимске вечерње економске школе за сељаке, од којих би било праве користи, као што сам показао у својој књижици „Какве нам ваља подизати економске школе", дотле ваља писати популарне чланке из рационалне економије, ваља изложбе приређивати и држати зими

села економска, на којима би се чула жива реч о рационалној економији. А шта налазимо у „Годишњаку“? Налазимо такове чланке из економије, као да се до сад није никад чула реч у нашој књижевности о економији. Тако се у чланцима о економији пише у „Годишњаку“, као да досад није ништа писано, као да досад није излазио толико година „Сељак“, као да није излазила „Привреда“, као да није излазио „Тежак“ и још излази, као да није изашла још никаква књига о економији. „Годишњак“ не зна нас ни о чем да поучи у економији, него нам тек почиње сладити економију. Речју што има у њему о економији, то или су просте фразе, од којих сељак нема никакве користи, или погревци са стола покојнога и незаборављенога Натошевића, као што су „Десет заповеди за воћаре“. Писац овога чланка мора бити да је врло наиван. Он мисли, да наш народ баш не зна ништа о воћарству. Зна наш народ доста о воћарству, те треба њега учити оно, што он не зна. Има већ четрнаест година, како сам и ја заволео економију, особито пчеларство, које мислим да сам добро проучио и што се теорије и што се праксе тиче. Па што се тиче праксе несу ми ни радње виноградске непознате и мислим да карловачки виноградари могу смело погледати у очи Бабоу, директору виноградарске школе у Клостернајбургу, што се тиче њихове радње виноградске. Њих учити, како се реже виноград, како се полаже, то би била смешна ствар. Шта не знају Карловчани? Не знају подрумарство. Ту требају Бабоа, ту требају Миту Петровића, да их поуче, како би свој производ за достојну цену могли продавати. Зна наш народ, како се саде воћке, него „Годишњак“ требао би мало даље да коракне од сађења воћака, треба да зна, шта наш народ не може знати, па у том да га поучава, како би могао са странцима конкурисати у воћарству. Та за Бога докле ћемо се бавити са уводом у економију?! Коракнимо један пут даље. Та погледајмо на календар „Орао“, који сваке године све нове и новије ствари доноси из економије и не расипа се у празним фразама. Да се види, како се „Годишњак“ топи у фразама, навешћу нешто из њега, што више одговара придики, него економском чланку: „Сељак ваља да је Богу благодаран; та читава природа, све што је око њега, зове га, да Богу благодари: јарко сунце изјутра, које му осветљује његов посао, песме веселих тица, свеж изглед усева, звездано небо са свима својим красотама, златно зрело класје и читав род годишњи. Благо човеку, који разуме тај тихи говор природин, који своју наду полаже у Бога и сваки дан у срцу му је благодаран на свему, што му даје и пружа! Бриге и несреће, које не штеде ниједног човека, неће га тако лако сломити, нити ће очајавати, као онај што ће клонути и очајавати, који је у мислима својим далеко од Бога“. Наш народ има вере у Бога. Он сваки рад почиње с Богом и сваки рад свршује с Богом, али не зна рационално економију водити и писац чланка о „правом сељаку“ требао је поред китњастих речи, поред придиковања барем што год из рационалне економије поучити сељака. Али ми то не налазимо у њему.

Пчеларски је чланак написао г. Св. Ш. Нинић. У њему препоручује почетницима просте кошнице, а за ђерзонке вели да несу за почетнике. А осим тога вели, да се у неку руку може рационално пчеларити и са простим кошницама, говорећи овако: „Ако прост кованција зна да сачува пчеле од сувишнога ројења т. ј. ако из сваке кошнице пусти само по један рој, те на тај начин држи само јаке кошнице; ако зна да очисти кошнице од многих непотребних и штетних трутова, најпосле, ако се при берби не лаћа опет оног нечовечног поступка: да пчеле убија и тек тако мед побере, већ зна да побере сувишан мед, а да му пчеле у животу остану — онда се за тога кованцију већ не може рећи, да пчелари неразумно, јер он ће од пчела својих у простим кошницама за цело лепе користи имати.“ Из целога чланка види се, да госп. Св. Ш. Нинић мисли, да је почетницима лакше пчеларити са простим кошницама, напротив пак са ђерзонкама да ће им бити врло тешко и вели: „почетник је (кад пчелари са ђерзонкама) својим пчелама тако лош слуга, да им само квари посао, а ни у чему им не помаже.“ Ја се с овим ни мало не слажем. Ко хоће данас да пчелари и да има од својега пчеларења користи, тај мора рационално пчеларити. А рационално може се пчеларити само са ђерзонкама. Г. Св. Ш. Нинић греши, кад препоручује почетницима просте кошнице, а још већма греши, кад мисли, да почетници могу рационално пчеларити са простим кошницама. Са простим кошницама рационално пчеларити може само онај, који је велики мајстор у пчеларењу. Почетник док види један пут како се ради са ђерзонком, он ће схватити. Он ће играјући, док један пут види, зауставити ројење у ђерзонци, а у простој кошници не ће моћи никад, као што је на послетку у простој кошници и немогуће зауставити ројење за јамачно. Шта више у простим кошницама пчеле се страшно роје, а у ђерзонкама врло ретко. Па представимо себи каквога почетника, који пчелари са простим кошницама, у крају, где је мршава паша, тај ће бити готов за годину дана са пчеларењем. Кошнице ће му се изројити, добиће слабе ројеве, који ће зими пропасти, а меда, разуме се, не ће добити ни капи. Ту ће се почетнику воља за пчеларењем одмах у почетку угушити. Ја сам ове године од тридесет

ђерзонака добио седам метарских центи меда, а од педесет простих кошница несам добио ништа меда. Паша је била врло мршава и пчеле су ми само ухватиле липу. Дакле за цветања липе, а то траје петнаест дана, могло се само рационалним пчеларењем у ђерзонкама доћи до меда, а у просте кошнице уђе ук заројењем баш онда, кад треба да се сабира мед, а зауставитиројење у оваким кошницама простим, то су празне речи. Па на послетку и да зауставим ројење, шта сам тим добио, кад матица непрестано носи јаја и запрема места, где би пчеле истоваривале мед. Па онда шта значи то: „ако зна да очисти кошнице од многих непотребних и штетних трутова“? Чистити кошнице од трутова т. ј. хватати их, то већ није рационално, јер центама меда потроше пчеле на исхрањивање уљева трутовских. Кад пчелар један пут да да му матица трутове залеже, онда већ ће отићи неколико центи меда на исхрањивање уљева. Рационално је, не дати матици да носи јаја трутовска. А томе се може стати на пут само у ђерзонци. На послетку морам приметити г. Св. Ш. Нинићу, какав је грдан посао не убијати пчеле у простим кошницама. Ту треба прво велики мајстор да је онај пчелар, који хоће то да изведе, а друго тај се посао ни мало не рентира, ко зна, како се то ради. У ђерзонкама се само не убијају пчеле, а у простим кошницама морају се убијати, ко хоће с користи да пчелари са тим кошницама. Ја бих дакле почетницима препоручио, да почну пчеларити са ђерзонкама, јер је с њима лакше пчеларити, него с простим, а друго почетник ће имати већега уживања и радости, ако буде одмах почео пчеларити са ђерзонкама. Ђерзонка ће му се учинити као каква књига, коју ће моћи преврнути где год хоће и наћи у њој шта год хоће. Наравно да пре него што почне пчеларити, мора добити од кога какве такве поуке. Ја мислим, да ће ово г. Св. Ш. Нинић увидети, јер га познајем као некадашњега свога ваљанога ученика и доброга пчелара.

Нека ми на послетку опрости г. уредник „Великога Годишњака“, којега познајем као ваљана књижевника и устаоца за све што иде на добро нашем сиромашном народу, што сам му можда неповољан суд изрекао за чланке економске. Ја мислим, да томе није крив уредник, што у „Годишњаку“ не изидоше бољи чланци економски, него наше јадне прилике, а можда су томе криви и издаваоци, јер се не може лако заборавити она српска народна песма, која у њихову издању гласи овако:

Od Turaka malo tko pobježe
Osim kurva na kulašu Tale
I sa njime Tanković Osmane;
Od Hrvata malo tko pogibe.

Карловци. **Јован Живановић.**

КЊИЖЕВНОСТ.

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ.

***ВЕНЕЦИЈА.** Успомене с пута из Италије. Написао Марко Цар. — У Задру, печатњом И. Водицке. 1888. 8-а стр. 125.*

Писац ове књиге — Марко Цар — познат је српској публици са својих лепих радова, и за њега се с правом може казати, да је једини српски фељтониста. Изображен на богатим изворима талијанске и француске књижевности, попримио је од прве елеганцију стила, а од друге лакоћу писања. Одатле њему она вештина, да и најобичније ствари заодене, можда и не скупоценим, али кицошким и лепим рухом, те његове радове читате с највећом сласћу. Ипак Марку Цару српски народ дугује много већу захвалност, што је на себе примио тешку, али корисну дужност, да буде посредник између Срба и Талијанаца, између једне и друге књижевности. Још пре неколико година Цар је превео на талијански језик по неки производ наше књижевности. Данас је озбиљан сарадник талијанске ревије „Rivista Contemporanea“, коју у Фиренцији уређује Анђело Де Губернатис. У њој се Цар с времена на време појављује са лепим чланцима о српској књижевности и српским књижевницима. Вреди поменути, осим осталога, његове студије о Његушу, Вуку и Змају. Прва је преведена и на српски (у „Немањи“), а друга је, у спомен Вукове стогодишњице, засебно прештампана.

С друге стране опет, пишући о талијанској књижевности, упознаје српски народ са духовним животом Талијанаца. У овај ред у неколико долази и најновија Царева књига „*Венеција*“.

На последњој страни, у белешци, писац вели: „Овај је путопис имао угледати свијета као саставни дио опширније књиге под насловом „*Из нове Италије*“. У ту књигу имала су ући, поред овијех путнијех биљежака, још и разна проучавања о најно-

вијој италијанској књижевности. Укупна књига имала је опсизати до 300 страница. Но, због разнијех недаћа, те овдје није нужно напомињати, морао је писац да од своје намјере одустане; не само то, него је био принуђен и да првобитну основу овога путописа преиначи, што је, наравно, дало повода многом недостатку у погледу садржаја, па и самога облика радње.“ — Жалити је, што „разне недаће“ осујетише пишчеву намеру, особито што је морао изоставити „проучавања о најновијој италијанској књижевности“, која је српском народу скоро са свим непозната. Надајмо се, да ће временом ишчезнути те „недаће“, а сада се задовољимо и овим.

Млетке су писца просто очарале и он нема довољно речи, којима би испричао све, што је тамо видео; али за чудо: Цар почне да описује Млетке, па се изгуби у уметничком животу Млетака, тако да би овој књизи боље доликовао наслов „*Венецијанска уметност*“. Писац уђе у дуждеву палату и стане вам је описивати; али тамо види слике Тинторета и Веронеза, па заборави, што је почео, и заносно прича о сликама и сликарима. Тако је скоро свуда. Описи појединих предела, зграда и храмова теку хладно, међу тим су пуни одушевљења и жара описи појединих слика и статуа. С тога су и најлепше оне странице, посвећене Ђамбелину, Ђорђону, Тицијану, Веронезу и Тинторету, славним млетачким сликарима. Истина овде је Цар много позајмио од Тена Готјеа, Блана и других страних и талијанских писаца, који су му и иначе много помогли. Интересантни су му и ретци о бављењу Бајрона, Гетеа и Де Мисеа у Млетцима. Огрешили би се, кад не би признали, да су му и друге партије лепе, особито цртање покварености млетачког живота од XV. века па до пропасти републике светога Марка. У опису дуждеве палате знао је згодно да утка догађај са Кањошем Мацедоновићем. Ипак, као што већ напоменусмо, ово је доста бледо, и ако овде онде засветлуца по која сјајна искра.

Никако не одобравамо писцу она досадна извињавања, како нема довољно речи; „нећу да се упуштам у потанкости“; „ко да достојно опише овај расап умјетничког генија?“; итд., итд. Знамо, да „путописац треба да саздаје своја општа упечатљења“ (!), као што такође знамо, да он није позван, „да уређује каталоге“, с тога то од њега и не тражимо; али не допуштамо ни да нас он тиме узнемирује, кад читамо. Признајемо, да је за по неке описе заиста тешко наћи речи, али их ипак треба тражити и наћи, као што их је знао наћи и мој и Царев љубимац Де Амичис за свој божанствени „Цариград“, и који се при онаквим чудесним и јединственим описима: пазара, свете Софије, сараја, харема и пожара нигде не потужи на оскудицу речи, већ ниже бисер и драго камење, као да га из вреће вади.

Пишући о откривању споменика Гарибалдију, Цар се упустио у политику и осуђује Депретиса, Робиланта и данашњег талијанског премијера Криспија, Овоме баш нимало није било места у овој књизи, тим мање, што сувремена политичка критика увек се огреши о појединца, било да га хвали, било да га куди. За то је позвана историја, која ће свачија дела оценити хладно и неумитно. Криспи је, признајемо, као опозиционар осуђивао политику пок. Робиланта, а данас иде његовим трагом. Зашто? — Да не буде оно, што Његуш вели:

„Ко на брдо, ак' и мало стоји,
„Више види, но онај под брдом“...

Као и у свима досадањим Царевим радовима, и у овој је књизи стил врло елегантан, а језик, осим неких омањих неправилности, леп. Само препоручујемо писцу, да се у будуће чува провинцијализама, који, и ако су звучни, опет се не смеју употребљавати у књижевности. Има провинцијализама, које други делови српских народа и не разумеју, а има опет и таквих речи, које и у Далмацији говоре, а које, кад би у Србији изговорили у каквом друштву, били би смешни. — Осим овога Цар пише: *најпрви* и *најпотоњи*, што је бесмислица, јер ни пред првим ни пред последњим не може још неко да буде. Место: продавачица, пише *продавалица*, а место смртни: *умрлици*. *Бостан* не значи, што би Немац рекао Blumengarten, као што Цар употребљава ову реч, него место, засејано дињама и лубеницама (в. Вуков „Рјечник“). Код Цара налазимо и неколико хрватских речи, које су се у Далмацију увукле преко школских књига, штампаних у Загребу, али којих се и треба чувати. Штампарских погрешака има прилично, ну није им се ни чудити, када помислимо, да је ова књига штампана у сред талијанске вароши. Иначе је књига врло укусно штампана, да би јој на томе могла позавидети многа друга, која излази из наших београдских штампарија.

Ипак све ове, и језичне и штампарске, омашке не ће читаоцу сметати, да се пријатно позабави са овом књигом.

Београд, новембра 1888.

Дан. А. Живаљевић.

САДРЖАЈ: Свој грех. (Наставак.) — Андрија Хумски. Трећи чин. — Афродита. (Наставак.) — Писмо уреднику „Стражилова“. Од Јована Живановића. — Књижевност. Венеција. Успомене с пута из Италије. Написао Марко Цар. Приказ Дан. А. Живаљевића.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 49. У НОВОМ САДУ 8. ДЕЦЕМБРА 1888. ГОД. IV.

ГАТКА О ПУСТИЊИКУ.

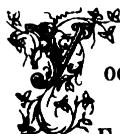

У осами, у планини,
  Где до неба земља стиже,
Где се облак низак чини,
  Високо се стење диже.
А у стени, у пећини,
  Живео је старац један —
Беше богат у тишини,
  А богаством беше бедан.
На далеко од све славе
  Пун је био свете бриге,
И подиз'о није главе
  Са некакве свете књиге.
Није знао за сјај руха,
  Ни за градске шумне ноћи —
Жељан беше божјег духа
  И молитве у самоћи.
И бог му је молбе прим'о,
  И надземну моћ му дао —
Сто година већ је им'о,
  А не беше малаксао.
У лицу је румен био,
  А стасом је био дичан,
Сед је био, али чио,
  И животом необичан.
Није био к'о остали,
  Што у миру среће траже,
И који су вољом мали,
  Па страст грешну постом блаже.
Није јео само зеље
  И корење сочног биља,
Имао је чудне жеље —
  Да и месо благосиља.
Па и млеко и сир бео,
  Па и рибе, кад је им'о,
Све је хтео, све је јео,
  И на поклон радо прим'о.
А поклона беше доста,
  Поклоника беше много,
Врло ретко ко год оста,
  Да му није чим помог'о:
Ил молитвом, ил саветом,
  Ил пророчком својом снагом,
Ил поуком каквом светом,
  Или својом речју благом.
То зачули оци мирни,
  Што мантију црну носе,
Што презиру блесак дерни
  А од бога злато просе.
И владика брижна лика
  Посла брзо једног брата,
Да обиђе пустиника,
  И на мрсу да га хвата.

Брат се смерни таки диже,
  Да грешнога старца нађе,
И у гору када стиже
  По горскоме кршу зађе.
Нађе старца пред пећином,
  Где печено прасе једе
А залива рујним вином,
  Па крај њега љутит седе.
„Зар ти, старче, тако,“ рече,
  „Цениш своје власи седе?
Зар се тако небо тече?
  Зар пустиник месо једе?
Ја сам послан од владике —
  Он ти свети налог шиље:
Да се спасеш од повике,
  Да окренеш јести биље.
Још је рек'о отац свети,
  Да му са мном пођеш таки —
Иначе ће он проклети
  Твог живота корак сваки!“

Насмеши се старац седи,
  Па с калетом таки пође;

Нит ромори, нит говори,
Док до неког гробља дође.
То бејаше кобно место,
Где зликовце мачем секу,
Где се живот гаси често,
Ал где сузе ретко теку.
Старац на гроб један ступи,
И палицу у вис диже,
Па о земљу ногом лупи,
И гробној се хумци приже,
Па громотним својим гласом
Подземноме праху збори:
„Заклињем те душе спасом,
Искрено ми одговори:
Је л' у јелу, ил у делу?
Што ти главу мач одсече?“ —
„„Не у јелу, већ у делу!““
Из гроба му нешто рече.

Подиже се старац седи,
Па с калетом даље пође;
Он се смеши, кале једи,
Док до неког стења дође.
Девет беше каменова,
Све обликом људска тела —
Девет беше то синова,
Што их мајка све проклела.
Старац пред кам један ступи,
И палицу у вис диже,
Па по каму њоме лупи,
И каму се мало приже,
Па громотним својим гласом
Студеноме каму збори:
„Заклињем те душе спасом,
Искрено ми одговори:
Је л' у јелу, ил у делу?
Што вас мајка у кам створи?“ —
„„Не у јелу, већ у делу!““
Студен камен одговори.

Подиже се старац седи,
Па се путем даље крете;
Он се смеши, кале једи,
Док девојку младу срете.
Беше лепа, беше мила —
Ал под пасом чедо носи,
Очи земљи оборила
А сузама лице роси.
Старац до ње дође мирно,
И палицом појас таче,
И чим га је мало дирн'о,
Зачу, како дете плаче.
Ал говори старац седи:
„Тако било живо, здраво.
Проговори, пробеседи,
Кажи божјем слузи право:
Је л' у јелу ил у делу?
Шта те грешно чедо створи?“
„„Не у јелу, већ у делу!““
Дете плачућ' одговори.
„А чије си, чедо мило,
Ко те свету на дар прин'о?“
А дете се заплакало:
„„Владичино, владичино!““

Подиже се старац седи,
Па с калетом даље пође;
Он се смеши, кале једи,
Док до градских врата дође.
Ћутећи су кроз град прошли,
Тоскајућ се кроз светину,
Докле, најзад, нису дошли
Пред палату владичину.
Уђе кале с пустиником,
Па га води у капелу,
А на само пред владиком
Испричао згоду целу.
Владика се у вај даде —
Побледи му пуно лице,
Па од муке брже стаде
Да претура бројанице.
Најзад, брижан, тихо поче:
„Зло се, богме, грдно спрема...
Мени сада, драги оче,
Спасенија другог нема —
Него иди, узми злата,
Па му реци, нек одлази,
Нека ми се скине с врата,
Нек ми више не долази!“

Узе кале тањир злата,
Те засија дукат пусти,
Ал, чим беше испред врата,
Пола себи у џеп спусти.
А с оном се другом полом
За час обре у капели,
Па с притворним, тешким болом
Пустинику смерно вели:
„Владици се зло десило —
У болест је тешку пао,
Али му је врло мило,
Што си му се одазвао.
И сад овај тањир злата
На поклон ти са свим шаље,
Па те моли, као брата,
Да одавде идеш даље.
Болест му је тешка здраво —
Минула га већ и нада,

Па му не би било право,
Да са њега још ко страда."

Мирно слуша старац седи,
Што му брижни кале збори,
А дукате сјајне гледи —
Сваки као ватра гори,
Па подиже десну руку,
И овако зборит' узе:
„Откри, боже, сваку муку,
И покажи сваке сузе!"
И промеша сјајно злато,
Што к'о жива ватра гори,
А оно се одмах на то
У крваве сузе створи.

Неста трага дукатима —
Остадоше саме сузе,
И парица међу њима,
И ту пару старац узе,
Па је на длан зборан меће,
И овако сетан рече:
„Ти си цигла израз среће,
Тебе циглу правдом стече!"
Задржа је, па се крете,
И у гору своју диже,
Те, шапћући речи свете,
Неутруђен у њу стиже.

* * *

Вл. М. Јовановић.

СВОЈ ГРЕХ.

ПРИПОВЕТКА ИЗ ПАЛАНАЧКОГ ЖИВОТА

НАПИСАО ИЛИЈА И. ВУКИЋЕВИЋ.

(Наставак.)

Рекли су стари: навика је једна мука а одука две, па још где се с одуком укида и све и сва, е бо'ме ретко је и наћи кога, који ће себи рећи; Не ћу више! А где још други другог одучава: мани то! К'о слепак чир. Ако га, реци, за врат залечиш, он ће на чело! Уђе нека лудост човеку у крв, па после буши памет к'о сврдлом. Па још док сазре! Има све, знаш, мере, али кад се у том мера премери, те претегне ђуле на том кантару, онда мо'ш рећи: и луд је, и бесан је и... већ што ти на уста дође, а да не згрешиш. А за све то науке нема! Нит' је добро пустити узде тој вољи, нит је лако затегнути. Чини, што ти драго, извртиће се зло бит не може. Човек је то! Па то било зло, које хоћеш.

Па тако би и с Пајканом. Врати се он брзо Милоју. Оно и онда би попустио, али му се могло. А кад му глад рече: помоз' Бог! он реч под ноге, па код газда-Милоја Стокуће. Милоје га већ прими — ја шта ће!

Ал' како онда рече, да паре његове не ће — одржа. Нудио му Милоје, види га, нема, а он:

— Заклех се да не ћу!

Па — ко би знао зашто — и повукао се. Није ту више од њега ларме к'о пре. Нигде га не мо'ш видети. Само се не одваја од оног његовог Мише и још једног трећег, коме ако Бог зна звање и имање. За све је, веле, тај готов и све уме.

Па њих троје, к'о три свеца! Ако дођу Пајкану, забију се у оџаклију — па катанац на резу — нико да им не уђе. Ту шапућу, шапућу... све као да нешто спремају. Враг би знао шта!

Милоје види, да је с Пајканом друго, али од куд тај ветар дуну, никако да се присети. Само тек себе да разговара, каже Мари:

— Не радујем се ја томе миру. Волео бих ја, да ми је он као пре, но што се ућутао као глуво доба. Мора да неки ђаво забада нокте у његов пос'о. Само нешто ништа не видим.

Једном Пајкан рече Мињи, кад се њој опет нешто допало:

— У завади сам с татом, па му не могу тражити. Ал' причекај мало, па ћеш видети, шта ја могу.

— А где ћеш наћи?

— Видећеш! Тек се не ће бројати, к'о до сад.

— Знам ја тебе, вели Миња смичући раменима, хвалџија си ти!

— Ко? ја?! Светога ми крста, биће пара к'о плеве... Ала само да знаш! Чекај!

И пође! Једног дана њих троје чаршију да преврну. Не знаш ко је пијанији. А вике, Бого, све бруји!

За шта руку пружи — сам динар. К'о да су им џепови светог Саве кеса.

Узе Пајкан Мињи нешто, да је, рече, обрадује. Кад јој даде, заигра јој срце к'о у мачета.

— Баш те, вели, волем.

А он, мислиш, да полети.

— Реци, шта да ти купим . . . Хоћеш ли и оно . . . оно . . . за овде — па показа грло.

— Ђердан?

— Ја. Ђердан. Хоћеш?

— Купи!

— Сутра ћу донет' . . . А баш . . . рече, волиш ме?

Не падоше трепавице на лепо око, но чисто заигра сјај, к'о у каке . . .

— Волим те, к'о два ока своја.

— И ја тебе!

А Милоје у највећем чуду! Никако да се довије, од куд Пајкану тол'ки новци. Да му је, мисли, ко позајмио . . . много је . . . не би без његова знања . . . да је на шта добио . . . опет како . . . зна да . . . то никако! Да је ово, да је оно . . . Аја! Ама да једно бар нађе! А како онај од њега не затражи, тешко му би, да га пита.

Већ кад освоји чудо по чаршији, зовну себи Пајкана.

— Од куд теби толке паре?

Поглед у Милоја невесео. Упорно упр'о очи на Пајкана. Оном заиграше живци. Неки страх к'о да му кроз срце прође . . . Глас му заигра, кад рече:

— Добио сам!

— Како добио?

— Неки дан препродао сам једну њиву, па добио триест дуката.

— Како препродао?

— Па купих за триест, па док се макох, дадоше ми шесет.

— А ко ти то продао?

— Не ћу то да кажем.

— Што не ћеш?

— Молио ме човек.

Милоје се трже.

— Да није, црни брајко, на картама?

— Јок, душе ми!

— Дај Боже!

На неко време после, а пође неки глас чаршијом. Ако двоје троје стоје, а они међу собом нешто шапућу па с часа на час ће по који рећи: »Стокућа« ил' »сирома Милоје!«

Неколико навлаш прођоше поред Милојева дућана па к'о сваки, кад што мисли да види — а не сме рећи шта — само запиње у њ, к'о да се пита: зна ли?

Милоје седи на столици пред дућаном, пуши из чибука, па тако маше очима на шта било, и отпоздравља, ко му Бога назове.

За мало, па с ћошка изби и Пуја пандур из началства. Иде чаршијом, к'о да га је шта сплело. Иде и премишља:

— Чудно ти је, мисли, ово пандурство. Хајд' кад носим позив ил' протокол! Хајде де, то већ и није бо' зна шта. Ил' кажу: Вежи, Пујо, тог', украо је то и то . . . Вежем бо'ме! Није ми криво . . . К'о за оног Циганина, што украо коња. Ја њега мртвачки веза, а свет вели: Немо' тако, Пујо, грехота је! . . . Кака грехота? . . . »Немој, брате . . . јој, боли« . . . А коњ? . . . Није то грехота . . . Грехота је омрсити се у часни пост и на Крстов дан! Ама . . . ето сад! Како ћу сад? . . . Везао бих пре десет . . . шта десет? Све бих Цигане повезао, да ми није само оном отићи . . . тек он мени: шта је, Пујо? Шта знам да кажем? Ма: »дед', Пујо, ракију!« Џаба му и ракија . . . Само како да му кажем? Ето знам, како ће бити. Седи Милоје . . . седи лепо . . . овако, а ја станем . . .

— Помоз Бог, Пујо!

Пуја, како се био зан'о, и прошао би Милоја, да му он не довикну.

Кад га спази, к'о да на страшило нагази. Паде му тојага из руке, те тандркну по калдрми.

— Шта је, Пујо? Шта си се море препао?

— Шта . . . Паде ми штап!

— Па дигни де!

Пуја се саже и диже.

— Куд си пош'о? пита га Милоје.

»Ето сад!« помисли Пуја, па тек стаде отезати:

— А знаш ти . . . наш пос'о . . . у началству сам. Судимо, брате. А свет . . . како да кажем . . . ето по некад згреши . . . ето тек: крив је . . . па после прав је, па после . . . судимо, то ти је од нас.

— Шта је теби? чуди му се Милоје. Нема те већег зипарала, а сад си ми стао отезати, к'о млада удовица . . . Мора да ти нису све козе код куће.

— А што нису . . . све су . . . немам ја козе, но ето . . . и да кажем, кажу зло . . . ко зна . . . хоће да подмећу, па веле: крив је . . а после није . . . а после, прво мора се звати тамо . . . кажу . . .

Милоје сав у чуду.

— Па куд си пош'о?

— Рекли ми . . . вала . . . довде.

— Куд?

— Рекли: ту! Код тебе!

У Милоја поће да се коса кострешн и ударише жмарци низ тело.

— Шта ћеш?

Пуја опет к'о пре.

— Та . . . а није да се каже . . . ал веле, па рекли, кажу: зовни га . . .

Милоју залупа срце, па готово дрекну:

— Реци једном, шта си напао дробити . . . кога тражиш?

— Твог Пајкана.

— А што?

Пуји поче опет штап измицати из прстију.

— Рекли мени . . . веле да је. Ама може да није . . . може да је . . .

— Шта је? викну Милоје па спопаде Пују за рамена те га поче дрмусати. Говори!

— Правно је — рече Пуја тихо.

— Шта?

Пуја к'о да га ко залепи Ни макнут

— Говори!

— Правио . . . пра . . . вио . . . паре.

— Лажне? јекну Милоје.

Заигра пандуру брк . . . пође му рука сама преко очију, те збриса сузу с образа . . . и к'о детету му глас заигра, кад рече:

— Та ако није . . . ја велим . . .

И не виде, како је с Милојем . . . У јадника очи к'о шљиве а лице к'о ланена крпа. Па тек почеше да му се вију пред очима зеленкасти и жућкасти облачићи . . . прво један по један, па од једном к'о да пламен сукну и стаде к'о чигра да се врти . . . снага поче да малаксава . . . к'о да му ко жиле опушта и затеже. Клону на столицу а руке му, к'о у мртвог, склизнуше низ тело. И док му очас нека сила збриса ону ватру пред очима те поче да му зуји у глави и да му се чаршија нија к'о љуљашка. Сави се мало на страну — па к'о трошна зграда, кад попусти дирек — преврне се преко столице.

— Еј! људи! дрекну Пуја. Дајте воде! Газда-Милоје, газда-Милоје . . . Еј, Милоје . . . Та ево гле! . . . Шта си лег'о? Шта ти . . . Еј, воде!

Притрчаше најближи те прснуше водом по Милоју. Пуја га стао дрмусати, а налива кантом, те млаз ударио по целом лицу.

Милоје диже капке од очију. У њима нека тмина и к'о да је то отвор, где се у дубини крије страшило. Без сјаја . . . к'о премазано огледалце . . . Погледа по свима око себе . . . погледа, погледа па док му грунуше крупне сузе.

Ослони се Пуји о раме и откоракну да пође. Па само ману главом на све око себе, к'о да би рек'о:

— Шта ћу, кад је тако!

На прагу заста Мару. Тек чула била да је пао. Ко би знао, шта она зна! Изгледа к'о да ни мисли нема. Па још види у Милоја сузе!

Он заста пред њом. Погледа је, да би је провидео. Ал' поглед застао на очи мајчине. Па њој да каже!

И прели се срце сузом. Стопи се реч са уздахом, кад рече:

— И последњег сина саранисмо!

(Свршиће се.)

АНДРИЈА ХУМСКИ.

ТРАГЕДИЈА У ПЕТ ЧИНОВА.

НАПИСАО АНДРА ГАВРИЛОВИЋ.

ЧЕТВРТИ ЧИН.

Дворана градског већа у Дубровнику.

ПОЈАВА ПРВА.

Крусић и Бериславић.

Крусић. За кратко време доста сазнаде.
Бериславић. И још бих више, али прилике
Баш нису биле тако повољне,
На посланичка се права пазило
Тек мало само или нимало,
Многи ме корак стао жртава,
А и главу ми беше чувати.
Крусић. Безвлашће, велиш, земљу покрило,
Властелин сваки тежи за себе.
Бериславић. Ал сви су били опет сагласни,
Кад краља беше свргнут' с престола.
Од Владислава се другом надаху,
Ал ја бих рек'о, смео тврдити,
У свему да се грдно варају.
Крусић. У Владиславу мислиш?
Бериславић. Јесте, у њему,
Он ће им сили краја учинит'.
Крусић. А данас како стоји Владислав?
Бериславић. Данас је силан; ја бих рекао,
За нас би било много згодније,
Да савез с нама и са Андријом
До сада није већ ни постојао,
Јер то нам може много сметати,
Са Владиславом сворит' опреку,
А то тек није мала незгода.

Крусић. Андрија баш је с тога дошао,
Позивајући се на тај уговор,
Потпоре од нас тражи, савеза.

Бериславић. Он чини, што би сваки чинио,
На томе месту кој' би с' затек'о.
То ради с тога, што му требамо.
Друкчије опет треба чинити
Са наше стране, већа нашега.

Крусић. Такови људи, к'о што ј' Андрија,
Своју би дану реч'цу држали,
Па ма их стало главе, живота.

Бериславић. Верујем, али наше прилике,
Опрезност, мудрост зборе друкчије.

Крусић. Ал Андрија се нада утврдо,
Потпоре да ће од нас добити.

Бериславић. Та оно не би било најбоље,
Андрију одбит са свим напразно,
Те раскинути с њиме савеза,
Пре него што би нови уговор
Са Владиславом дон'о друкчије
Између њега и нас односе.
Јер није мудро, није паметно
Са двојцом одмах на мах кидати.
Обоје треба тако држати,
К'о паду циља, њег' се клонити.
А за Андрију рећи не могу,
И ако сâм је себи остављен,
Да ће тек тако лако пропасти,
К'о што би савез са њим обновљен
Навући мог'о граду нашему
Од краља српског мутне облаке,
Да се над нашим вију главама.

Крусић. До сад се увек тако држасмо.
Не ђугласисмо л' савез с Андријом?
А нисмо л' одмах тебе послали,
Да Радославу дадеш поклоне,
Те да му причаш, да га увериш
О миру, нашим добрим жељама?

Бериславић. Ја сам све лепо кнезу казао,
И разложио сам већу властелском,
Шта се у српским збива земљама,
Шта може бити, каквог обрта
У тима ствар'ма гледат' можемо.

Крусић. Твоја ће онда бити претежна.

Бериславић. И мислим, да је така одлука
На већу нашем већем готова,
Ил' ће за који тренут постати.
Свакако, велим, мучне прилике,
Изговор добар често вредан је
Колико војска силе големе;
До сад је било тога међ' нама,
А буде л' и сад, ствар је спасена.

ПОЈАВА ДРУГА.

Прећашњи и Андрија.

Андрија. Када смо скоро, прошле године,
Правили савез, мен' се чинило,
Да беше мање доба протекло,
Споразум докле беше постигнут.
А сада ево, кад сам дошао,
На уговорен се савез позвати,
Нешто се посли крећу спорије.

Бериславић. Па знадеш, кнеже, мњења различна,
Мишљење с' сваког мора саслушат'.

Андрија. Ја дођох само своје тражити
По уговореном напред савезу.

Крусић. Безбрижно, кнеже, можеш чекати.
Уверен буди, свака одлука
У већу нашем што се доноси,
Да мора дихат' правдом, истином.

Андрија. Зар неправично пођох тражити
По споразуму ваше потпоре?
Неистином ли смете назвати
Наводе моје, моје основе?

Крусић. Ни у сну, кнеже, нисам снивао,
О томе спора бити да може,
О истиности, правди основа,
Са којим дође помоћ тражити.
Једно сам само хтео казати,
Безбрижно можеш чекат' одлуку,
Јер она мора бити честита,
Прошлости нашој к'о што приличи.

Андрија. Безбрижно чекат? празни говори!
К'о да сам дош'о снаху тражити
За сина свога једног ил' другог,
Па све је већем напред готово,
Деца се воле, дају оцеви,
Тек само мало да се причека,
Сваког је дана мираз све већи.
Безбрижно чекат'! Збора пустога!
А не питаш ме, не ћеш хајати,
Владислав хоће л' тол'ко чекати,
Ил' можда силу скупив голему,
Коју је пак'о млеком дојио
А лаж јој била први учитељ,
Са њоме хита дому мојему,
А пред њим бедна нејач измиче,
И старци седи, деца немоћна,
Што скупа не хте главе савити
Пред отмичарем, вођом издаје,
За њима он се жури страхотно,
Па да би вид'о, куд се склањају,
Колебе трошне пламом сажиже,
Да облак огњем, димом испуни,
Да небо клетву на њег' не чује.
— А ти ми велиш, могу безбрижно

И на тенане чекат' одлуке!
Безбрижно, велиш, саме небриге!
Крусић. Не жести нам се, драги пријане,
Нисам те хтео врећат' речима.
Андрија. Не врећаш реч'ма, али веће ће
Увредити ме својим делима,
Не буде л' данас с послом готово.
Бериславић. Данас ће бити све то готово,
Још овог часа можда свршују.
Андрија. Три дана чеках на ту одлуку.
Крусић. Четвртог дана ти ћеш чути је.
Андрија. Данас је дан тај.
Крусић. Данас и биће.
Ја идем њима — биће свршено.
Андрија. На часе, кажи, бројим чекање.

(**Андрија** на једну а они на другу страну оду.)

ПОЈАВА ТРЕЋА.

Радослав и **Божидар** седну крај једног прозора.

Радослав. Хај, брале, то се зове живљење!
Ко очи склопи једном за свагда,
Тај има збиља за чим жалити!
Божидар. Па како ти се, велиш, допада?
Радослав. На то ти не бих мог'о казати.
Упитај тицу, кад је испустиш
Из гвозденога њеног кавеза
Те летне крилом лаким на више,
Ка небу главу, творца славећи,
Па ћеш тад знати, мени како је.
Божидар. Ал' ниси јоште лепо разглед'о
Све занимљивости града нашега.
Радослав. Ни глед'о не бих, кад бих могао
Одолет' срцу, жељи пламеној,
Јер вратим ли се своме кавезу,
Теже ће самцу пасти судбина.
Од кад се, видиш, кретох отуда
Са оцем, братом, војском, народом,
Остављајући града краљева,
— Вазда сам био сломљен, суморан,
Овде сам душом јаком дануо.
Божидар. Јер живот овде збиља протиче
К'о тренут један, срећом испуњен.
Радослав. Из дана у ноћ лепше, дивније!
Божидар. Погледај море плаво онамо
К'о небо ведро света божјега,
То море знаде много причати
О летњој ноћи, кад се обаспе
Одозго небо ситним звездама,
Па кол'ко звезда видим у мору,
Толико скоро лаких лађица,
Што тихо плове.
Радослав. Да дивне ноћи!
Божидар. Море их носи, нија, љуљушка,
Љубавним санком, надом појено.
Радослав. Да благо срцу ту у прсима!
Божидар. Та зар је једно срце кликнуло
У првом миљу сласти небеске,
У другом срцу нашав одзива?
А срећу таку море проноси
Ширином света, свуда причајућ',
Заслађен уздах прве радости.
Радтслав. Ал' у мом срцу вихор крене л' се,
Он носи собом моје уздахе,
Те тако трајем дане жалосне.
Божидар. Ал' море знаде, веруј, пријане,
И другар бити, другар искрени.
Не један уздах душе рањене
У валове је шумне сакрило,
Ни броја нема оним сузама,
Које је оно ћутећ' примило
Са меког срца, брижно кријући.
Јер море знаде тајне чувати!
Радослав. К'о брижна мајка децу рођену.
Божидар. Или к'о Млеци своје намере.
Радослав. И Млеци, јесте, ах, Млеци! Млеци!
Божидар. А јеси л' био кад у Млецима?
Радослав. Једном сам право тамо ходио,
Доста је доба од тад протекло,
Али у души све ми остало.
Божидар. Не заборављају с' таки спомени!
Радослав. Опет бих жељно тамо ишао,
Да новим сјајем светлост обнове.
Са њом бих иш'о тамо далеко,
У заборав бих све то предао,
Што бола, јада беше до сада.
Божидар. Да, право ти си нешто рекао
О њојзи, својој, знадеш, љубави.
Радослав. Не завидећи срећи твојојзи,
Пожалио сам своју судбину.
Све, брате, беше, веруј, готово,
До благослова је дошло очева,
Ваљаше с краљем само свршити,
Ал' тај тренутак врати омразу
И мржњу измеђ' наших домова.
Божидар. И ти је љубиш?
Радослав. Јесте, љубим је!
И љубићу је, докле узбуде
У срцу моме крви ватрене.
Божидар. О Властољубовој кћери, Даници,
Од некога сам доста слушао,
О лепотици града краљева.
Лепа је, нема сумње, одиста?
Радослав. Од ког си не знам причу слушао,
Али ко био, што ти причаше,
Није ти мог'о, знадем, казати

Врлине њене, узор, украсе.
Па и ја не знам, кад се примакнем,
Када се руке њене дотакнем.

Божидар. Љубави вредна таког витеза!

Радослав. Ти не знаш, али ја ћу причати,
А ти ћеш само добро слушати.
Последња ноћ је била панула,
Последња ноћца силе боговске.
На трону своме кад је седео,
Врховни бог је силно желео,
Весеље једно самих богова.
Са богињама су дошли богови,
К'о заштитници свега на земљи.
Месец је био огњем плануо,
Ситне су звезде сјајно сијале,
Боговски пир се горе славио,
Нектар се лио, свет је спавао,
Јер над њим лебде силни богови:
Ситни су звуци песме веселе
Разлегали се сводом широким,
И бог је уст'о духа веселог.
С престола свога кад се подиг'о,
Жељу је своју гласно изрек'о:
За спомен ове ноћи веселе
Боговска сила нека сатвори
Споменик један доле људима,
Свет нек се сећа моћи божије,
И таке ноћи бурно веселе.
Така је жеља нашла одјека
У жељи свију других гостију.
Споменик поста. Прво је пришла
Богиња праве свете љубави,
Даде му срце силни осећај,
Отвори очи, ноћи нестаде.
Прилазиле су редом богиње,
Богови с њима, сила са неба.
Сваки је дао, што је имао
Најлепши урес свога знамења.
Готов је био споменик такав.
Звекнуше чаше, кондири сјајни,
Весеље опет, ал' ево сада
Лагано стаде, песма престаде,
Боговску снагу санак затек'о
На томе месту, делу таковом.
Склопише очи, снага издаде,
Што беше снажно, силно, боговско,
Том споменику сваки предаде,
На поклон силе своје најлепше.
Склопише очи, па их нестаде,
Никад се више не ће подићи.
Бар за ме нема више светлости,
Без њеног сјаја, њене милости!
Тако је, ето, *она* постала.
Једно је само тада остало,
Заборавили су силни богови,
Сметоше с ума саме богиње,
Пехаром да се куцну, дотакну,
Рад' среће новог створа небнога.
Јер срећа није другар доброти,
Јербо је срећа често варљива!

(Занесено гледа на море.)

Божидар (устаје). О створу божјем прича дивотна!
Па збогом, брале, не ћу сметати
Мислима твојим, твојим сновима.

(**Радослав** не чује.)

Не чује више, сам се занео
У шарне слике маште велике,
У море гледа, с' морем говори,
И сам је море жеља, обмана.
Нек иде прича, нек се кушају,
Таки се друзи радо слушају! (Оде.)

ПОЈАВА ЧЕТВРТА.

Радослав (сам, гледа на море.)
Варљива срећа, збиља? одиста?
Не верујеш ли, гледај онамо
На равно лице мора широка,
Где бела пена хита обали,
Куда је лаган лахор заводи.
Стићи ће, мислиш? Ко ће тврдити?
Ено где ветар креће силније,
Малени вали већ се подижу,
На врху вала пена блистава,
Опет је ено, али причекај . . .
Нема је више, вал је разноси,
А место ње се друга подиже.
Је л' срећа така или судбина,
Ко знаде рећи? Ко ће Даници
Однети тужног срца уздисај?
Ко ли ће мени знати казати,
Какви јој боли душу терете?
Нада л' се чему, ил' је пропало
У животу јој свако надање?
Далеко отуд кад би бродила,
Сагледало би је око будно ми.
Оно је види, и кад не гледа.
Душом је гледећ' душу сажижем!

(Занесе се у мисли. — За тим нагло устаје.)

Она је болна . . . мож'да умире,
То санак беше. Сан ли одиста?
Дубровник бео, ја сам у њему,
А она дaљно, тако далеко.
Не, ја већ не смем часа часити,
Похитат' морам својој љубави —
Што тугом вене, љубав избави!

ПОЈАВА ПЕТА.

Пређашњи и Андрија.

Андрија. Тренута сваког спреман буди ми,
Да можеш брзо са мном кренути.
Зову нас тамо наши кршеви,
Да тврдим стењем крвцу лијемо,
Ил' издајничку крвцу ил' нашу.
Радослав. Стенама, крвљу? . . . добро, сећам се,
Спреман сам готов.
Андрија. Тако и треба.
И ја сам готов, спреман, одлучан,
Да име своје крвљу искупим;
Кад гнездо нисам мог'о чувати,
Живећи тамо мирно у њему,
Могу му стати као одбрана,
Нек моје прси заклон буду му.
Још сада ћемо чути извештај,
Одлуку збора целе властеле.
Рек'о сам, што сам им'о зборити,
Дао сам, што сам им'о давати,
Обећах, што се вратит' узмогне,
На стари сам се позв'о уговор,
На пријатељске тол'ке услуге,
Што дужан нисам био чинити,
Застрашио сам брзи одговор,
Јер немам дана, немам времена,
За мудричења, дуге погодбе.
Радослав. А од Богдана гласа никаква!
Андрија. На пос'о Богдан журно прилег'о
Оправља града тврде зидине,
Улаке шаље, купи другове.
Ти ћеш се данас њему журити,
Одавде кад се дома кренемо,
А ја ћу прво свратит' онима,
Под крило своје што сам уз'о их,
Богумила ћу се брзо дотаћи,
Са собом што их будем довео,
Умножиће нам војску свакако.
Радослав. Они ће с' кренут'?
Андрија. Држим извесно.
(*Радослав* оде у дубину дворане и гледа кроз провор.)

ПОЈАВА ШЕСТА.

Пређашњи, краљ Радослав и краљица Ана.

Краљ Радослав. Једна нас судба амо доводи.
Андрија. Различни пути — једно ноћиште.
Краљ Радослав. Ноћиште ово не ће за дуго,
Како се мени чини, трајати.
Андрија. Још данас идем одмах одавде.
Краљ Радослав. О Владиславу гласа икаква?
Андрија. Никаква до сад; могу слутити,
Какви ће први бити гласови.
Краљ Радослав. А од Дубровника помоћ обвезна?
Андрија. Још тренут на то само чекаћу.
Краљ Радослав. Ја се не надам каквој помоћи
Отуда, што би много значила.
Дочекали су ме сјајно, раскошно,
Примише мене са свом почашћу,
Краљевској круни која припада.
И о помоћи беше говора,
Војеном силом да ми помогну.
И ја им рекох: бог ли дозволи,
Те се на краљев престо изнова
С друкчијом силом, снагом попењем,
Слободни нек су у мом краљевству,
На трговима дајем слободе,
У целој земљи јаке заштите,
Царине не ћу, данка никаква,
За винограде не ћу наплате.
Додадох јоште: овај уговор
Ни брат ми рођен, нити братучед,
Од моје нико целе властеле
Да не сме нико силом кварити,
Толико дадох, боље обећах,
Очекујући помоћ њихову.
Ал опет велим: слаби изгледи!
Андрија. На уговоре таке, савезе,
И ја бих метн'о свога печата,
Уговор кад би данас вредио;
Не може везат' срца варљива,
Кад реч је сада слаба залога
Краљ Радослав. Учиних, што сам чинит' могао;
Не надајући се добру отуда,
За данак неки морем силазим,
У Драч ћу ићи, тражит' заштите.
Андрија. Сам ћеш се кренут'?
Краљ Радослав. Не, са краљицом.
(краљици).
Је л', чедо, да сам вазда бивао
Искрени тумач жеља, мисли ти?
И сада, је ли, нисам грешио,
Тим ћемо роду бити ближе ти,
Ослободићеш се мрких погледа,
На које ниси могла никада
Научити се, мирно гледати.
Оданде после даље, јужније,
Што ближе југу, бићеш крепчија,
И веселија, бићеш мирнија.
Је л' да и сада, када говорим,
У жеље срца твога прозирем,
И ти ћеш са мном ићи одавде.
То кнез нас хумски пита Андрија,
Не заборави, ко то говори,
Крај свега прошлог, жеља супротних,
Избавилац је нашег живота!
Краљица Ана (гордо). Јесте! (окрене главу).

ПОЈАВА СЕДМА.

Пређашњи. Кнез Болеславић са већем

Кнез Болеславић. С овога места, светла господо,
Устајем, вољно вама изрећи
У име своје, већа целога,
У име града радост велику,
Што вас на дому своме видимо,
Краља од земље српске с краљицом.
И светлога кнеза хумског, Андрију,
Са Радославом, младим војводом,
Истина, нису таке прилике,
Да срцу више воље дајемо,
Изјављујући своје љубави
И оданости наше искрене.
За дане таке вазда господа
Дубином душе своје молимо,
И у тој молби, жељи, надању,
Долазим теби сада, Андрија,
Витешки кнеже Хума поносна,
Одлуку већа с болом истиним
Доставит', или да је оплачем.
Пријатељство нам беше од вајкад
С јунаком таким лепо богаство,
Нека би господ дао вечити,
И од сад трајно да нам узбуде,
Докле нас срца служе слабачка,
Док грешна душа даје живота!
Савез смо вољни даље држати,
То речју часном могу тврдити,
И дође л' кад год тренут немили,
Да се он мора силом кидати,
Република ће града нашега
К'о жалост општу тај дан сматрати.
И поред свега, што сам рекао,
Ми нисмо моћни ништа чинити
По уговореној нашој обвези,
Сила је мала, ми смо немоћни.
Када би можда мог'о чекати
Бар месец дана, ти би дочек'о
Малену помоћ војске савезне
Од најамника наше државе.
Једини господ нек не дозволи
Да овај случај даде повода
Између нас тој тешкој омрази!
Ми ћемо њему слати молитве,
Нека ти даде срећну победу!

Андрија. Уговор пада, савез раскинут,
Јер погазили сте речи задане!
Мол'те се богу, да бих пропао,
Нека ми више не да победе,
Јер ето мене онда ка вама
Да срушим легло грозних сплетака,
Нека му трага више не буде!

ПОЈАВА ОСМА.

Пређашњи. Завиша.

Завиша. Опрости, кнеже, немам времена,
По обичају веће поздравит'
Јер и нам шаљу друкче поздраве.

Андрија. Говори брзо —

Завиша. Добро, нађох те.
Голема сила војске велике
Са Владиславом се право кренула
У срце Хума робећ', палећи —

Андрија. Не треба више, и то много је!
Ти, Радославе, брзо за нама.
У вучје легло сад су ступили.
А ви још даље држ'те зборове,
Погане школе срама, преваре!
На збору да је, да вас затекнем,
Последњи да вам читам опроштај!

(*Андрија, Радослав и Завиша оду.*)

ПОЈАВА ДЕВЕТА.

Пређашњи без њих.

Крусић. Увреда то је!

Многи. За њим мачеве!

Кнез Болеславић. Оставите их, нека пролазе,
У крило смрти нека одлазе.
А тројца брзо спремни нек буду,
Да Владиславу носе поздраве!

Краљ Радослав (краљици).
Склон'мо се и ми, све је пропало!

Краљица Ана. Ах!

Завеса пада.

КАКО ЈЕ ПЈЕВАЛИЦА ИЗЛИЈЕЧИО ФРА-БРНУ.

ПРИЧА СИМО МАТАВУЉ.

(Наставак.)

— Брне сујма на своје! рече Дувало жмиркајући, па поче кашљати.

— Можемо и ми сујмати на . . своје! надостави Тетка, па крену с дружином уз авлију.

Лис бијеше угнао клин поред кључанице, мучећи се да тури резену натраг. Бујас и Мачак надгледаху работу, а каткад упираху рамена у врата.

— Проклета задува! Јево! на! не могу кркнути, него ми је ред лећи! рече Дувало, кад се обрнуше, пак ценећи се отиде.

— Домаћа.. домаћа.. и домаћа издаја! зачe Тетка. Промислите само ово: лупежи су могли знати све, што у нас бива на синоћњу вече; знали су, рецимо, да су слуге у манастиру до касно и да ће се облокати и приспати јутроске: знали су....

— Није трибе помишљати на домаћу издају за то! прекиде га Вртиреп, — јер колико је скитача служило овдинак, особито од како се загвардијанија фра Вице, па кашње разметнуло трагове по Котарима, по Буковици, по Промини и по Шибенској крајини!? А година гладна, и пук се покварија, те је галијотима лако било наћи присташа; доста им је било рећи: »ајмо на Височац, који је пун блага божјега! Пун ка шипак!«...

— Тако је, вире ми! прекиде њега Блитвар. Ка' да чујем Стипана, ди то говори!... А знате ли, ди је садак, проклетник? Јено га, веле, служи у калуђела у Косову!.. Он, он је посрид овога посла....

— Ма, причекајте да свршим! викну Тетка. Притрпите се, па ћете имати кад казати сваки своју!.. Ја не вељу, да Стипан није посрид тога, или да јест, или да би мога' бити Петар а не бити Пава'... то су све ситна нагађања!.. Ја сам тија рећи, да лупежи нису могли довести сплав и бродиће отклен доклен! ни привести онлико живо, па га одјавити прико наши' земаља, између наши' кметова, по видној ноћи — то нису могли учинити без руке помоћи из куће! А кад вељу: домаћа рука! не мислим само слуге, него и најближе приковођане, разумите!.. Вирујте ви мени, међу онима, што малопринак отрчаше низ воду, има и', који се смију под брком!.. Ми смо, болан, окољени непријатељима!.. Ми и' ранимо и одивамо, болан!.. Сто сам вам пута река' и јопет ћу вам рећи: грђи су од ркаћâ!...

— Немој, болан, тако! вели Вртиреп.

— Јесу, јесу грђи, јер ркаћи барем отворено и гласовито говоре: удри по буњевцу! удри по буњевачком! Тако говоре, па пик! Барем си на чисто ш њима! А наше губе, кад спомену име светога Фране, топе се, тобож, од богољубности, а овамо кад год што могу очопре нам, и кожу би нам здерали...

— Ма, да имаш барем прове! вели Блитвар.

— Шта прове?.. Какве прове!?... Зар се нису зимус притајали били и, тобоже, се припали од пудалине!.. А за што то? За то, да нам га боље задру, кад се најмање будемо надали!.. Па, је ли тако било? Јест!.. А што ми притврђује сујму, да су и слуге у договору с лупежима, то је, што су онога сметењака опили!... За што су Букара онако синоћке ошокендали? Да није с тога, што су се бојали, да би будалина мога' устајати по ноћи?... Шта би ти река', фра-Вице, а?.. Ма, збиља, шта је тебика?

— Меника је зло! одговори гвардијан, коме се и лице и шија бјеху зајаприли, а вратне жиле набрекле. Зло, брате! Бије ми у слипим очима и блишти ми се и све ка' да ми мрави гмижу по десној нози и руци...

— Па ајде, брате, лези, ајде се поткрипи мало!..

— Ајде! ајде! заокупише га.

— Не, не, боље ми је на арији! Још...

У тај мах заглуши их силна граја из цркве. Ђаци бјеху разврнули врата и ушли, па их одмах стаде вика.

Фратри протрнуше.

— Који је враг јопет?.. Шта се јопет догодило?.. рече Вртиреп, потекавши.

Лис искочи блијед и накостријешен.

— Поробило цркву, дуовници!

— Поробило цркву! викну Блитвар, па потрча.

— Поробило! понови Тетка, касајући за њим.

Гвардијан се заколијећа као пресјечено стабло и паде наузнак.

Њих шестина стадоше се мотати у сумраку, дерући се иза свега мозга. Нијесу смјели раздвајати се, као да лупежи бјеху јоште у засједи, нити су знали, шта ће, но им очи летијаху од олтара до олтара, на којима већ не бјеше ништа златна, ни сребрена. Ни једнога кандила не бјеше оставило. Свете трпезе испреметане; бијели потрпежњаци на њима издерани и искаљани; по поду разбацало свијеће, књиге, палме... еле, не друкчије него као да су Јањичари цркву плијенили...

— Отвор'! издера се Вртиреп и надвика остале, па потече к великијем вратима, а за њим сви. Врата бјеху запатана изнутра са два дебела крачуна у сумит. Сви једанак, као да се бијаху договорили, повукоше за гвоздене гужве, али врата не попустише. Тада их отворише у све ширине и тек тада видјеше све грдило по цркви, те одоше најприје пред велик олтар.

Тунак покор учињело, да се прича, докле је фратара! Светом Франи дигло с главе златну круну и с груди прегршти драгоцјених завјета, што се бјеше прикупило бог зна откад! По као да то не бјеше доста, него му још провртило ножем једно око и угљеном начинила брке, црне дугачке брке до ушију!.. Па понијело испред њега велико сребрено канђело, што би брало, да га је напунити, двије оке вршком; па понијело испод њега лијепо израђену кућицу, у којој се хранила пресвета оштија; па понијело велику старинску причесну чашу, што је више дуката ваљала, но колико би у њу стануло; па понијело шест тешкијех свијетњака са трпезе, — лијепа старина, коју су стари фратри још из Босне донијели; па понијело ... а што не понесе те је ваљало? Ђаше зар мања штета бити, да је сав манастир изгорио, но што је покраден само велики олтар!

Фратри и ђаци занијемили.

Балеган утрча са раширеним рукама, па на сред цркве обрну се три четири пута у ковитлац, као да вјетар завитла њим, па потече к вратима, пак се врати вичући: »умр'а је! умр'а је!« па опет отрча к вратима и стиште и стаде вући најдебљи коноп, што виси пред лијевим прагом, па прикупи и остала три конопа и поче звонити одскачући лакат од земље, а једнако је викао.

Помислише, да се свргао с памети, те бојажљиво кренуше к њему, али с малијех врата угледаше Наћвара, који махаше рукама, вичући:

— Та за бога излазите!

Поискакаше.

Јадни фра Вице лежи на сред авлије; лице му помодрило; десно око склопио, а лијево издрељио ...

Дувало загрнут раканцем са кревета, виче с тријема:

— Ко га је убија?.. Је ли, ко га је убија? ...

Сви изгубише свијест, мотајући се сад око гвардијана; сви говоре у један мах. У неке Наћвар и Дувало разумјеше, да је и црква поробљена, па уђоше у њу, па стадоше гледати око себе, па један другоме у очи, сумњајући, је ли сан или је јава. Прену их граја, што је допирала испред цркве, те стадоше на праг, али не могоше изаћи од конопа и Балегана, који је онако скакао.

— Прикини! рече једва већ Дувало, али га кувар не послуша. Тад га Дувало зграби за турин и поче му куцати главом о зид. Фра Брне их остави и пође пут слугу, који трчаху у гомили.

— Ајде одма' ... ти, овај, стани ... потрчите прико воде ... један тамо, а два овамо! ... збори Наћвар.

— Ама шта је, дуовниче, шта се опет догодило? питају млађи.

— Та-а-ко! Ка' што сам река'! Гвардијан је умр'а, па један ...

— Умр'а гвардијан!? ...

— То се зна, да је умр'а, него сви слушајте мене! поче Дувало, тискајући пред собом Балегана .. Чујте, даклен! ...

— Стани! ... Натраг! ... викну Вртиреп, који као да из облака паде међу њих ... Амокарце не улазите, него брзо ајте наоколо у манастир! Па одгура фратре и Балегана у цркву, закрачуна врата и изађе пред њима у авлију.

Слуге грунуше с друге стране, те настаде метеж и вика, какве нико од све те чељади запамтио не бјеше.

— О' шта је умр'а? ... Како? ... Кад... О, Исусе! ... А цркву је поробило! ... Ко вели? ... Је ли могуће? ...

Сви нагоше да ће у цркву. Вртиреп се раскорачио, па их одбија, а кад видје, да га не слушају, помами се, истргну Бељану пушку иза паса, натегну је и напери јој грлић пут њих, те узмакоше.

— Погани а не људи! Не ћете у разлог, докле вас човик манито не утира! ... Амо ти, Бујасу, стани прид врата и не пуштај никога!.. А ви, што сте се изгубили, ка' бува у врећи, макните се, помозите што год ... Дај ми когод ножић! ...

Тетка се узврпољио; тиска час једну, час другу руку у промаје од мантије и пипље око себе. Фра Брне трља трбушину, надимље образе. Дувало се згрчио и покрио главу раком. Блитвар издрељио очи у Дундака, који вас мокар дрхташе и смијаше се на сав мах. Балеган загрлио двојицу ђака, па кука као покајница.

— Доста већ! викну Вртиреп што је икад могао и напери кубуру пут Тетке, Блитвара, Дувала, Наћвара, Балегана, ђака и слугу свијех редом, докле се измакоше и ућуташе.

— Ножић ми дај когод!

Дадоше му неку кустуру.

Он клече крај гвардијана, туривши пушку за коноп, пак му распара мантију на грудима и прислони ухо на срце.

— Жив је јоште!... Одришите му подвезе и све што је свезана на њемука!...

Ђаци прионуше да то учине.

— Сад ти, Бељане, и ти, Бобане, донесите штрамац из његове камаре, али живо! живо! вели Вртиреп, па окрочи гвардијана, разреза му од шаке до рамена оба рукава, разгали му мишице и пререз а му жиле.

Крв млазну.

— Воде сад донесите!

— Е, вридни фра-Баре, баш вридни! проговори Тетка.

— Таа-ко! ко ће ка' он!?...

Вртиреп их погледа презирно.

— Није ми триба ваше фале! А какви сте се јутроске показали... е!.. е!..

— Шта ћеш! Ја сам болећа срца!..

— А.. то је!.. То помаже доста!... Дајте амо ту воду!

Пуну ромијенцу излише по глави и на груди болеснику, па га положише на душек и пренијеше у ћелију. Ту остадоше два ђака, а сви остали одоше у трпезарију, гдје Вртиреп на брзу руку написа два листа.

— Јево једна књига суду, а друга ликару! вели оп, трескајући хартијама о длан. Даклен који је од вас најбржи? Који може припливати, па дати све маове ногама, а?

Слуге се згледаху.

— Не дангубите! Пет талира јабука је ономе, ко пође!

Одазва се Бебан:

— Није то због дара, ни због... оно... него... овај, ка' мислимо који је најбржи. Приплива' би најбоље Дундак, али се бојим, да би запр'а на ногама. А ако уми пливати, најбрже ће од исприко воде Букар, разуми се...

— А, збиља, ди је Букар? Јесте ли га оставили на возу?

— Е, вире ми, сад га се сити'! Никоме прије не паде на памет!..

— Он, по прилици, јоште спава!..

— Зар је он таки спавало?...

— Није, него синоћке...

— Знамо, знамо... доста о томе, него ајде по њ који вас!

Пође један чобанин.

А тада Бебан достави:

— Боље би било, дујо, да припливају двојица, тројица, па да нађу коње прико воде, јали ако не могну сами даље, да придаду књиге коме момчету тамока...

— Може се и тако!

Овчар се врати.

— Нема га, дујо, нигди, ни у мађупници, ни у коњушки, ни у наслопу... Ђава би га зна'... А јено се скупило свитине...

— А ко зна да није баш он и покра' коње и поара цркву! рећи ће Дундак, кад кренуше.

Слуге се смијаху томе.

— Теби је, погрдо, увик до спрдње! поче га карати Блитвар. Све смишљаш, како ћеш засмијати чељад, кад им није до смија! А мени је баш за миса', шта је од онога сиромаја Букара?

— Не триба му се бојати глави, дуовниче! рећи ће Бељан. Он се прила', па се забија дигод у шипрази, јер је страшив ка' коза. А измилиће, кад огладни...

Вртиреп, Тетка и Млинар иђаху најпрви, договарајући се, кога ће одабрати, па се сложише, да пошљу Дундака и најмлађег чобанина Батака.

Кад заминуше виган, угледаше множ пука на другој страни.

Дундак и Батак свукоше се, узеше писма у зубе и запливаше.

— Дајте им суве аљине тамокаааа!.. И два коња за њи', два коњааа!.. Биће вам све намирено тројструко, струкоооо! Извика Бобан, па то исто поновише један за другим сви млађи, а фратри махаху рукама.

— Боже мој, што ти је здрав човик! Пливати у се доба! а ја би' црка', чини ми се, да само палац скквасим у воду! вели фра Брне.

Људи с друге стране пружише пасове низ воду, те олакшаше пливачима излазак. Па се начеташе око њих, па једна гомила пође с њима пут села, а већи дио крену нуз ријеку.

— Ајте, момци, јопет на воз, па чим би угледали сплав, дођи који, да јави! нареди Вртиреп.

— Дакленка, ово је домаћа издаја! Дакленка, нису нас ркћине поарале и цркву оцквриниле, него су то наше губе учиниле. је ли фра-Ловре?.. Остајеш ли при томе, а, фра-Ловре? поче задјевати он, кад се враћаху.

А Тетка позеленио у лицу и поникао ником.

Одазва се Блитвар:

— Вирама сам и ја тако мислија, све докле нисам видија, да је цркву такло, а кад сам видија, да је њу такло, е.. онда сам проминија миса', разуми се. А па и ти си одмака посујма' на Стипана! Реци да ниси!..

— Ја.. јесам, јесам, али, ја.. ја ни садак не вирујем, да Стипан није ришћанин!...

— Таа-ко!.. Та-ако!.. А ниси ти то никад прије река!..

— Не би ни саде, него му је то извит, само да задива! наједи се Дувало... Па ми се, човик, заглаварија од јутроске, па табачи, ко сам, ја сам!...

— Па још с оружјем напада редовнике...

— Па није писа' провинцијалу, ка' што ред бијаше, него ка' мисли: »ја сам већ гвардијан!«....

Кад стигоше пред манастир, имало је до руку доћи, јер је Вртиреп на сваку њихову грку изасипао стотину отровнијех и одмјерио им неколико пута од шаке до лакта. Али их Тетка умири. Тетка је мучао, докле свађа не доприје до вршка, па онда их искара свијех. »До мало ће се згрнути овдинак били свит на ово чудо и на овај наш покор, па би само мањкало да се побијете!.. Срамота!... Ајдемо сад к оном невољнику, нашем брату, да га обађемо најприје, пак ћемо у цркву, јер не знамо још ни куда су лупежи ушли!« заврши Тетка.

Тако и учињеше.

Обађоше Пирију, који је једнако био у несвијести, али је дисао нешто јаче, пак одоше сва петина да прегледају цркву. И опет стадоше најприје пред велики олтар.

— Стравично ми је и погледати свеца вако брката а кроз оно му свитли! рече Блитвар.. О, мој липи свети Фране, а што и' сапеја ниси!

— Ма јево трагова од мокри' опанчина! опази Тетка. Јево иђу на десно, јево видиш, пут саскристије

Сви кренуше за њим у ризницу, која се избочила у фратарско гробље, а улазак је у њу иза олтара св. Јеролима, првога с десне стране вељега.

Свуд у наоколо бјеху старинске скриње од ораховине, пуне црквенијех ствари и хаљина; скриње бијаху обијене и испреметане, а двије клупе из цркве довучене под једини прозорак, који бијаше разјапљен.

— Ма како је ово могло учинити, ако бога знаш! викну Блитвар.

— Липо и мудро! вели Вртиреп. Три, четри човика с полугама поткопали прагове, па и' обалили; јер да су разврћали решетке, трибало би им два пута више времена. Види се, да је све у напридак знало и процинило, како ће, јер се зид с ове стране мрви ка' крув, а не ваља ни јапно, ни камен...

Блитвар се попе на клупе и промоли главу кроз отвор.

— Јест, Исукрста ми, ка' што ти кажеш!.. Јево решетке циле цилцате, и три се прага држе заједно, а четврти је на дви поле...

— А има ли трагова? Да им није што испало ту? питају.

— Не виђу ништа!

— Јево виђу ја! рече Тетка, сагнувши се под клупе, одакле диже једну лулу.. Јево гледајте!

Бјеше дрвена симсија врло лијепо ишарана, привезана мједеном верижицом о криви камиш.

— Делиска лула, брате!.. Ка' ајдучка. Из оваки' не пуше »наше губе«! вели Вртиреп. Али, јопет не ваља губити образа ркаћима!..

— Доста, човиче, доста! прекрши га Тетка.. Ајмо да брзо пригледамо, па ћемо учинити да се ово зазиђе бубуљима и цркву ћемо запечатити, док дође комишијун. Ајмо, браћо, јер ми је јад овденак бити...

Вратише се у цркву, пак зарeђаше да прегледају остале олтаре.

Светоме Јеролиму бјеше такођер дигло круну и свијетњаке и кандило испред њега, али га није нагрдило.

— Имали су, галијоти, ришпета, јер је брадат ка' какав њиов калуђер! промрмља Вртиреп.

Одатле се примакоше к олтару св. Викентија Перејра, којега безбожници бјеху замазали. Тако исто и св. Рока, што лијечи гомилу кужне чељади С друге стране, на првоме олтару, св. Брнард клечи на једноме хумку и раширио руке. С крај на крај платна; колико бјеше широко, растегло му угљеном брке, те бјеху дуљи но он. Ни фратри се не могоше уздржати од смијеха.

— Ма, виру им њиову, како су имали вримена играти се јоште!.. рећи ће неки.

— То је прилика, да су још с вечера ушли! вели Тетка.

Св. Доминику, који држи у руци грану пôме, направило сарук око пробријане главе и омрчило му нос. Најпослије Христифору, који носи на плећима голо дијете Христа, омрчило стегна и између стегана.

Грдило. На све стране грдило!

Смућени пођоше у трпезарију, гдје им Балеган изнесе граха и сухе рибе.

— Евалај ти га, Грго!... Јопет ти мислиш на свој поса.. а тако и триба!

— А што ће се, дуовници, де! Све је воља божја! Његова је воља да човик иде докленка је жив... Али, вирујте ми, ово ми је понило десет година живота!... Ја сам бија изван се-

бека јутроске, а још је нико има' душе да ми удара главом о зид!...

Дувало поче јако кашљати.

— Та-ако! Десет година, велиш? Таако! Ја би приста и на петнајст за менека...

— Не бојим ти се ја, Брне, за то.. Ниси ти баш примека срца... онај... јеси на први ма', али те брзо прође! Али меника је пунта овдинак, и остаће, докле се не изуларим! — показа Блитвар на срце.

— Не бојим вам се ја обама за то! Прикужићете и ово и грђе. Него се чувајте оба да вам... крк!... да вам жила не прсне, ка ономе, јер сте тусти и лине тилесине. С тога би боље било да постите по старинску, да постите све до ускрса! каже им Вртиреп.

— Прођимо се шале!.. Прођимо се задивања на ови црни дан!.. Таако!.. Је ли икада ваки дан освануја у кући св. Фране!?..

— Јест, вирама, и грђи' бивало онда, кад су Турци биснили по нашим крајевима...

— Бивало је, може бити, грђи' фратрима, али ни онда није никад светац наш обркатија и оћорија!...

— Е, платили, да бог да, платили наши ископаници!...

Тртак допаде.

— Јето и сплава и два брода! Већ су се примакли и пуни су свитине!..

— Добро је и то у овликом злу! рече Вртиреп, кренувши први.. А да нисам се нада, валај, ни њима... Биће запели о раките, прије слапова...

— Ама, ја не би' пушта' пуно пука амока... барем за данас...

— То ће уредити фра Јаков, не мислите!.. Ди је он, ту је ред! опази Тртак.

Бјеше вјетар утолио.

Срдар и Бакоња и с њима десетак приковођана бијаху у сплаву, који су други вукли конопима, јер весла бјеху лупежи потопили. Два бродића, пуна чељади, привезаше за сплав.

— Све сам разумија и знам! викну Срдар браћи. Ништа ми не говорите, ни ричи једне..

— Добро, али на што ће овлики народ? обрну талијански Вртиреп... Знаш, ја би да остану ови што су с тобом, а они у бродићима нека се врну!...

— Како год знаш и оћеш!.. Видиш ли, да не могу на ногу стојати, ни очима гледати?.. А биће још добро, ако кожом не платим!...

За иста бјеше човјек као да је десет година тавновао. Он се упути лагано к манастиру.

За њим се извуче Бакоња, па Шкељо. Оба се једва на ногу' држаху.

Опет настаде и потраја метеж, пак се разиђоше. Фратри отидоше да се одморе; возари и неколицина с њима осташе да чекају љекара и суђе, а остале слуге и сељаци у мађупницу.

Бакоња је неколико пута опочивао до ћелије.

Дочека га стриц:

— Таако! несрићо, божјаче, губо, изроде, магаре од магарета...

Бакоња, не хајући већ ни за што, дохвати суд пак се нали воде, пак се свуче го и преобуче сухе хаљине.

— Таако, безобразниче.. прида мном да се свлачиш, је ли!... Шта би' ја још дочека', кад би те трпија?.. Али је ово последњи разговор међу намика, за то не ћу те ни прстом дотаћи!... Послидњи је ово разговор међу нами, вируј ти фра-Брни, а у фра-Брне нису дви ричи!.. Сутра зором нека те враг носи, откуд те и донија!... Ти да ми се јуначиш!.. Ти да на коњу припливаш Крку!... Губо од губе! Губо од губе!.. Угледа' се момак на онога манитова!.. А бија би исти он, упљунути он!.. Красан мисник, валај!.. Али не ће тога бити, него ћеш козе пасти!...

Ћаше и даље фра Брне, но Бакоња леже и заспа онај час, те стрицу не оста друго но лупну својим вратима, па леже и он.

(Наставиће се)

БРАНИЧ СРПСКОГА ЈЕЗИКА.

ОД ЈОВАНА ЖИВАНОВИЋА.

1.) У Rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika вели г. П. Будмани код речи *doći* за part. praet. act. I. *дошав,* како је постао од *дошад,* ово: s nastavkom *v* pred kojijem ispada *d: došav.* Г. П. Будмани мисли, да је *дошав* постало од *дошадв* па је у овом облику *д* испало. Ја мислим да ово тумачење није добро. *В* није наставак за part. praet. act. I. него је *ъш* наставак за све врсте а *в* се умеће зева ради између основе инфинитивне и наставка *ъш* код оних глагола, којима се основа свршује на самогласно слово. Тако у старом словенском језику у првој врсти додаје се основи инфинитивној наставак *ъш,* да

се добије part. praet. act. I. н. п. плет-ъ, ген. сингул. плет-ъш-а; несъ, несъша; пекъ, пекъша. Али кад се основа инфинитивна свршује на самогласно слово, онда се мора зева ради уметнути *в* н. п. би-в-ъ, ген. синг. би-в-ъш-а. Овде је дакле *в* уметнуто зева ради. И у другој врсти свршује крња основа на сугласно слово, за то у старом словенском и гласи тај part. praet. act. I. без *в* н. п. двиг-ъ, ген. синг двиг-ъш-а. У осталим врстама свршује се основа инфинитивна на самогласно слово, за то им и part. praet. act. I. долази са уметнутим *в* зева ради, н. п. видѣ-в-ъ, ген. син. видѣ-в-ъш-а, хвали-в-ъ, хвали-в-ъш-а, писа-в-ъ, писа-в-ъш-а, коупова-в-ъ, коупова-в-ъш-а. Тако је исто било и у српском језику. У првој врсти гласили су ти part. praet. act. I. без *в*, кад се основа инфинитивна свршивала на сугласно слово, н. п. *вргши, врхши, извукши, изрекши.* Али од шеснаестога века помешали су се ови part. praet. act. I. са истим облицима глагола пете врсте као *писав, делав, брав,* те гласе данас *вргавши, врхавши, извукавши, изрекавши,* као и *писавши, делавши, бравши.* Ови облици *вргавши, плагавши, изракавши* не могу се никако друкчије протумачити него аналогијом, као што сам ја то већ показао у својој књизи „О српском језику“ на стр. 127. Овде пак хтео сам само да покажем, да *в* није наставак у *писа-в-ъ,* него је зева ради уметнуто између два вокала, а *дошав* је по аналогији постало као што је *писав.*

2.) У Rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika код речи Gabrijel стоји biblično ime. Ја не знам, за што *библички?* Та реч долази од *библија.* Кад се на основу ове речи *библиј* дода наставак *ски,* онда ћемо добити *библијски,* а не *библички.* У старом словенском језику од **алодапиꙗ** имамо **алодапийскъй**, од **Антиохиꙗ антиохийскый**, од **Арьмѣниꙗ арьмѣнийскый**, од **архиерей архиерейскый**, од **витий витийскый**, од **балий балийскый**. Па тако исто и у српском језику имамо од *абаџија абаџијски,* од Баја *бајски,* од Мехадија *мехадијски,* од нахија *нахијски,* од дахија *дахијски,* од комшија *комшијски,* од кумпанија *кумпанијски,* од ракија *ракијски,* од сапунџија *сапунџијски,* од Сентадрија *Сентандријски,* од сератлија *сератлијски,* од спахија *спахијски,* од терзија *терзијски,* од тобџија *тобџијски,* од туфекчија *туфекчијски,* од ћуприја *ћупријски,* од ханџија *ханџијски,* од харачлија *харачлијски,* од хаџија *хаџијски,* од чамџија *чамџијски,* од чаругџија *чаругџијски,* од чаршија *чаршијски.* Тако и од *библија* мора гласити придев *библијски,* а не *библички. Библијски* употребљавао је Даничић и г. Ваљавац у Rječniku hrv. ili srp. jezika, а никад *библички.* Тако пише г. П. Будмани и *теологички* место *теологијски* и *иперболички* место *иперболски.*

3.) У Rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika пише г. П. Будмани код речи Dagarğić *кожана торба.* Овде ћемо да се запитамо, треба ли писати у књижевном језику *кожан, кожна, кожно* или *кожан, кожана, кожано?* Да ово решимо, морамо прво загледати, како је у старом словенском језику. У старом словенском језику има кожьнъ, кожьна, кожьно а то је у српском *кожан, кожна, кожно.* Кожьнъ се налази се у једном од најстаријих старих словенских споменика у супрасалском кодексу. *Кожанъ* пак налази се тек у једном српскословенском споменику из шеснаестога века: кожана риза, (вид. Lexicon Миклошићев). Већ по томе, што се *кожьнъ* налази у истом старом словенском споменику, а *кожанъ* у српскословенском тек из шеснаестога века, заслужује за нас кожьнъ више пажње. Кожьнъ и кожанъ долази од *кожа,* само први придев има наставак *ьнъ,* а други *ѣнъ.* У српском језику има придева и с једним и с другим наставком, али оних с наставком *ьнъ* има тако много, да се где који с наставком *ѣнъ,* којих има мало, скоро изгубио међу њима. Тако се и *кожан, кожана, кожано* помешао са придевима с наставком *ьнъ кожан, кожна, кожно* и скоро се по свима крајевима српскога народа говори *кожан, кожна, кожно. Кожан, кожана, кожано* говори се ваљда само у Дубровнику. Кад дакле знамо, да у чистом старом словенском језику има само кожьнъ, и кад знамо, да се у српском језику највише говори *кожан, кожна, кожно* и кад знамо, да је Вук, велики дух филолошки, у свом српском речнику прибележио тај придев овако: *кожан, жна (жана), но,* онда држим да *кожан, кожна, кожно* има више права да живи у књижевном језику, него *кожан, кожана, кожано.*

4.) У Rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika код речи Dar на стр. 274. стоји: što nevjesta daje svatovima i *muževoj* porodici. Мени није познато, да се где год говори посесиван придев *мужев, мужева, мужево.* По свој прилици да се тако где год на југу и говори, а облик му је такав, да му се не може ништа приговорити. Али је познато, да се од речи *муж* и *син* праве посесивни придеви са два наставка. са наставком *ов* и *ј,* дакле муж-ов-ј-и = муж-евл-ј-и = *мужевљи;* син-ов-ј-и = син-ов-л-ј-и = *синовљи. Мужевљи* и *синовљи* су облици обични, који се свугде говоре и имају право да се у књижевном језику употребљавају пре него *мужев,* који се можда говори тек у којем крајичку српскога народа.

5.) У Rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika код речи *Gega* стоји: čovjek iz sjeverne Arbanije, riječ *arbanaška.* Овај би придев *арбанашки* морао долазити од супстантива *Арбанаш,* али таквога супстантива нема. Супстантиви пак место *Арбанаш* долазе у

Rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika *Арбанас, Арбанаса, Arbanasin.* А од ових супстантива не може гласити придев *арбанашки,* него *арбанаски.* Истина у Rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika има и придев *арбанашки* прибележен да долази у mon. serb. и два пута у народним песмама од Вука, али се на то не смемо обазирати, кад знамо законе гласовне, по којима од *Арбанас, Арбанаса* или *Арбанасин* мора придев гласити само *арбанаски* и никако друкчије. Ја сам ово растумачио у својој књизи „О српском језику“ и показао, да од *Данев* не може гласити придев *данешки* него *данески,* па тако исто и од *Арбанас* не ваља *арбанашки,* него *арбанаски.* Ко хоће о овом боље да се обавести, нека прочита у споменутој књизи шта се говори на стр. 133. и 134. У Вукову речнику долази само *арбанаски.* Латински му говори, *Арбанаски* заноси. У књижевном дакле језику има места само облик *арбанаски.*

ТРИОД ЦВЕТНИ,

ШТАМПАН У МРКШИНОЈ ЦРКВИ 1566.

ОД ВЛ. КРАСИЋА.

Павле Ј. Шафарик, коме ваља да смо захвални, што нам је описао многе старинске српске књиге, описујући у своме чланку „Uebersicht der slowenischen Kirchenbücher, welche vom Ende des fünfzehnten bis zum Anfange des siebzehnten Jahrhunderts in Venedig, Serbien, Walachien und Siebenbürgen in Druck erschienen sind“, у „Anzeige-Blatt für Wissenschaft und Kunst Nro. XLVIII., 1829.“, на стр. 24. Триод цветни, штампан 1566. у Мркшиној цркви, вели, да ексемплари од исте књиге, које је он имао у руци, нису били потпуни, нису имали почетка, за то му ни опис није могао бити потпун. У библиотеци српске учитељске школе карловачке има један врло добро очуван ексемплар, који је донесен амо из требињске цркве, не далеко од Карловца. За то бих рекао, да ће бити вредно, да ту књигу опишем, користећи се напоменама Шафариковим, и да испишем веома интересантни поговор, којега Шафарик није свега објавио.

Ова је књига штампана у кватернионима. Има по 26 врста на једној страни; нема кустоса ни броја по странама. Сигнатура је ћириловска. Листови 1., 2., 3. и 4. сигнирани су са а҃, а҃ II. а҃ III. и а҃ IIII. и т. д. Последњи кватернион обележен је са к҃з, а иза њега долазе још два несигнирана листа. На листу а҃ II има изнад стихира икона: у среди је Христос, с десне стране св. Симеон, а са леве св. Сава; на листу є҃ II налази се икона распетија Христова. Лист з҃ II има с друге стране дрворезну икону васкресенија Христова. На седмом листу к҃а кватерниона налази се слика вазнесења Христова, а на листу к҃д III види се силазак св. духа на апостоле. Уз ивицу, поред врста, налазе се по гдегде насликане рибице, неке су црне, неке црвене. Те су рибице обично окренуте главом према врсти, у којој се налази реч „слава“; ал’ има и неконсеквенције у стављању тих знакова. Шафарик је мислио о тим знацима ово: по што у Срба реч „слава“ не значи само славу црквену, него и част (Festmahl-*ὀργεωνικα*) — а грчки и српски монаси у старо доба нису смели јести меса ни рибе и само им је изнимице било допуштено да се часте рибом: за то је у њих била риба символ части или славе, па су смелом метонимијом тај символички белег стављали за знак „славе“ доксологијске.

На претпоследњем листу овога цветнога триода чита се поговор, који гласи овако:

Понеже въ троици покланꙗеми Богъ благоизволи оукрасити црковь свою различними книгами. Тоже и азъ Хрїстоу рабь ꙗеромонахъ Мардарїе, благодатїю божїею желанїе имехь и любовь кь божественымь црквамь. Молих се вьсеблагомоу владицѣ Хрїстоу моемоу, да ми поспѣшить кь желанїю моемоу да сьврьшим и сїе дѣло еже начех дѣлати: сы пендикостарь, Богоу на славоу, а на похвалоу вьсем светым, и хрїстїаномь на ползоу. Понеже самыслихь врѣме старости мое, ꙗко врѣме сьмрьтное приближает се, и житїе наше не многоврѣмено, ꙗкоже пророчьствоуеть нелъжны пророкь Давидь днїе лѣть нашихь вьнихже о҃, аште ли же вь силахь п҃ лѣть множае ихь троудь и болѣзнь. Сего ради троудихомь се о семь дѣлѣ божїемь хотенїемь елико вьзмогохомь постигноути, понеже бо вь вѣлицѣи ноужди и тоузѣ о сем троудихомь се. Молю же юнїе и сьвьзрастнїе и старїе, аште не роукою нь езыкомь, аште боудеть что погрѣшено поюште любве ради исправлꙗите и нась троудивших се о семь благословите а не кльните, да и вы оулоучите оуслышати страшна и нелицемѣрна соудїе глась, еже речеть ѡдѣсноую стоештимь: прїидѣте благословени оца моего и наслѣдоуите оуготованное вам царствїе ѡть сьложенїа мироу, иже боуди вьсемь намь оулоучити благодатїю божїею аминь. Тогда же многимы царствїи царствоуюштоу великомоу цароу тоурскомоу соултань Соулеиманоу. Прьваго же архїепископа и просветителꙗ и оучителꙗ срьбскаго новаго по истинѣ апо-

стола кѵрь Савы. Прѣстоломь пѣкскымь светителствоуюштоу архїепїскопоу кѵрь Макарїю.

Съвръши се сїа света и божьственаа книга глаголѥма пендикостарь при храмоу светаго възнесенїа.... ѥсть Мрькшина цркиа, ѿть бытїа вь лѣто ҂з.о.д. (7074), а ѿть рождьства Хрїстова ҂а.ф.ѯ.г. (1566.), кроугь соунцоу з҃, а лоуни е҃, златo число и҃, основанїе кн҃, епакта з҃, мѣсеца септемвра а҃ дьнь.

Прїи всеѡсвештенномь митрополїте смедеревскѡмь кѵрь Захарїи и при їгоумѣноу же мрькшинскомоу ѥромонахоу кѵрь Савы.

И троудише се здѣ грѣшнїи рабь божїи попь Живко и рабь божїи дїакь Радоулъ.

КОВЧЕЖИЋ.

ГЛАСНИК.

(Споменик † Мити Поповићу.) 11. (23.) новембра о. г. приредило је „Коло младих Срба“ у Будимпешти парастос несретноме песнику српском Мити Поповићу. После парастоса осветио је прота Јерем. Мађаревић уз појање ђачког певачког друштва а у присуству многе српске публике споменик на гробу песникову у срп. Будимском гробљу. Споменик је пирамида од белога мрамора, висока заједно с постољем два и по метра. Под врхом пирамиде уреван је повећи повлаћен крст, а око њега венац, испод тога ове речи:

МИТА ПОПОВИЋ
дични песник српски
1841.—1888.

Твој живот држао се
о грани наших нада,
а клонуо си, пао си
не с твојих, - с наших јада.
Сад наше сузе теку
на гробак великана;
и ту ће да се леде
до бољих, лепших дана.

Споменик овај подиже заузимањем „Кола младих Срба“ — народ српски.

Споменик је подигнут од новца, који је потекао од прилога, што су их дарежљиви Срби приложили, да се подмире трошкови око лечења Митина у Шварцерову заводу и око погреба. Прилога је пало свега 1337 фор. 77 новч. — Част нека је „Колу младих Срба“ на заузимању и народу српском на дарежљивости, а слава песнику, који је то од свог рода заслужио!

(Споменик славном писцу хрватском Августу Шеноји) подигла је Матица Хрватска. 1. Новембра о. г. освећен је тај споменик а осветио га је каноник и чувени књижевник др. *Фрања Рачки*. По освећењу отпојало је хрватско типографско певачко друштво „Слога“ молитву од Хутковског а за тим је професор Хуго Бадалић изговорио свечану беседу. Онда је опет „Слога“ певала и то песму „На гробу“ од Ајзенхута. Споменик је дело славнога хрватског уметника *Ивана Рендића*. Види се на споменику томе попрсје Шенојино а урезане су латиницом ове речи:

АВГУСТ ШЕНОА
1838. † 1881.

Прерано нам попуцаше жице
Гласне твоје богодухе лире,
Ал с њих вазда песме будилице
Љубав к роду по хрватству шире,
Увек живе приповести твоје,
Где нам слике прошлих дана стоје.

(„Коло младих Срба“ у Будимпешти. — Педесетгодишњица Текелијанума.) „Коло младих Срба“ закључило је, да о св. Сави прослави педесетгодишњицу Текелијина завода. Летос 18. августа о. г. навршило се, до душе, педесет година, како је неумрли добротвор народа српскога Сава Текелија основао свој васпитни завод у Пешти. Али како Текелијанум беше прошле године у неприлици, јер Пештански градски магистрат беше запео оком за њ. да га откупи, поруши и на његову земљишту прошири своје просторије, то се дакако није дан тај могао прославити. Но како је изглед, да ће Текелијин завод остати, где је, јер се Пештанска црквена општина, која рукује њим, од како је оно пре неку годину одузета управа „Матици Српској“, одлучно изразила, да „Текелијанум није општини на продају, јер је он одређен да буде „вечно обиталиште“ српских ђака, као просветни завод служи он општој културној цели домовине и није потребно, да га мађистрат потискује, јер он може варошку кућу поширити на другу страну и боље и згодније, но што би то на земљишту, које је уочио и које је за варошке цели малено.“ „Коло младих Срба“ приредиће о св. Сави *беседу уславу педесетгодишњице* Текелијина завода. Изабран је одбор, који ће распитати се, промислити се и посаветовати се о свему, што је потребно, да беседа осветла образ омладини. — Приликом освећења споменика на гробу Мите Поповића сетило се „Коло“ и других покојника Срба, који почивају у Будимском гробљу. Тако је походило гроб и споменик рано преминулога оца српске народне и уметничке музике и песме, *Корнелија Станковића*, — гроб честите добротворке Будимске и Пештанске општине, *Ане Николића*, која је пре триест година завештала и оставила знатно имање своје обема општинама, — и гроб свога пријатеља, рано преминулога *Љубомира Мађаревића*, те отпојала и на тим гробовима „Вјечнаја памјат“. — „Коло“ је наумило, да на пролеће даде обновити споменик на гробу Корнелија Станковића, који је на заузимање српске омладине подигао српски народ наскоро после смрти Корнелијеве а зуб времена га сада изглодао и оштетио. — Осим тога наумило је „Коло“, да обнови споменик и на гробу, у ком почивају младе кости неуморнога и оштроумнога српскога критичара и књижевника *Косте Руварца*. Заузеће се, да скупи у родбине покојникове и у пријатеља срп. књиж. рада, колико буде потребно, да се тај гроб отме забораву, те да уз гробове *Наума* и *Јелене Бозде*, уз гроб *Светозара Милутиновића* буде лако приступан онима, који траже гробове заслужних синова свога рода, да се на њима бар тихом молитвом одуже признањем према родољубивом раду њихову. — После свега тога, а имајући на уму и досадањи похвални рад „Кола младих Срба“, с потпуним признањем, изнећемо овде још и ове речи дописника „Браникова“ (бр. 135.), по ком ову белешку

и доносимо: „Сваки Србин, био он ма где, може се радовати, што имамо у срцу угарске престонице дружину честитих, младих, родољубиних Срба, која не само што подржава и развија у својим члановима све лепе и племените особине нашега народа, него се сваком приликом ревносно заузима и за све оно, што иде у прилог свести, части и добру нашега народа. Више вреди овај тихи, истрајни и родољубиви рад ове дружине него другде хука и бука."

(Извештај срп. акад. друштва „Зоре" у Бечу.) Као обично, тако и ове године срп. акад друштво „Зора" сматра за своју дужност, да изнесе на јавност свој рад прошле године, из кога би се могло разабрати, у колико је ово друштво одговорило своме позиву, у колико је одговорило својој дужности прама својој непосредној околини српској и прама српском народу у опште. Но пре него што приступимо специјалном извештају, потребно је свакако, да означимо цел овог друштва, која је била у виду ствараоцима његовим пре двадесет и пет година, и која је и данас према друштвеном склопу, према моћи друштвеној, да ову цел што успешније постигне, једна те иста Цел је овога друштва, да буде стално огњиште синовима српског народа, који су дошли, да се у овом туђем свету образују, на ком огњишту треба да се загревају љубави к оном, што је српско, љубави према свом народу. Крај овог огњишта треба да разабира српска омладина о свим појавама у српској књижевности и животу народном. Али понајглавнија цел друштвена јест, да чланови покушају самостално радити, донети који књижевни рад, те тако потицати поједине чланове, да буду радници што спремнији на књижевном пољу. Ове године је „Зора" издржавала читаоницу, умножила своју библиотеку са 70 књига, набављала све главније српске књижевне и политичне новине, дала прилике сваком Србину на великим школама овде, да дође и у „Зориној" читаоници и даље се храни душевном српском храном, да измене мисли онај Србин из Далмације са оним из поносне Босне и кршне Херцеговине, Хрваћанин са оним из краљевине Србије и са оним из Угарске, и сви једни с другим; и ту је „Зора" успела и ове године, а не знамо, да ли има кога, који би могао тврдити, да ово није важан а можда и најважнији задатак овог друштва. „Зора", схваћајући време и прилике, у којим српски народ живи и „Зора" делује, посветила је велик део времена, да са културном прославом славног српског песника И. Гундулића манифестује, да се на њеном огњишту једнако греју Срби католичке и православне вере, да је и друштво са часном задаћом, да проповеда мисао оца српске књижевности, Вука Караџића, мисао о Српству сва три закона; изабрала је средства, којима ће овом прославом што успешније помоћи ширењу оне Вукове спасоносне мисли. Да ли је у том успела, нек јавно мњење суди. Извесно је, да је овом прославом у својој најближој околини извршила „Зора" своју велику дужност према себи самој, јер је својим члановима из српског Дубровника, већином римокатоличке вере, засведочила, да је „Зора" само српска, која служи Вуковој мисли о српству, па за тим према српским бечким грађанима, јер им је овом прославом дала прилике, да чују српску реч и песму, да у њима оживе, туђинштином можда ослабели, српски осећаји. Па кад се узме у обзир, да је овај рад „Зорин" заиста електрисао српске духове, да је српско православно свештенство из кршне Херцеговине у духу учествовало с нама у слави Србина И. Гундулића римокатолика, а српски Дубровник уз „Зору" у овој слави своје српско осећање онако достојанствено манифестовао, онда „Зора" не жали ни времена ни труда, што је око ове славе утрошила. Уз овај успех, што је овом прославом доиста помогла српској свести, нарочито у неким крајевима српским, она је отпремила одбору за подизање Гундулићева споменика 191 форинту, 2 дуката и 10 динара. — Према своме програму „Зора" је ове године узела на себе једну задаћу, сажаљевајући, што се позванији нису били хватили тога посла, задаћу, коју је према својим за то сувише малим материјалним средствима, опет успешно извршила. Преко 60.000 стихова српских народних песама наше мухамеданске браће у Босни и Херцеговини прикупила је „Зора", те опремила управи „Коларчева фонда", да их изда, те да Србин чита и ове своје умотворине у правоме руху. — Осим рада „Зорина" у горе поменутом смеру, није ове године оскудевало ни књижевних радова Поједини чланови „Зорини" излазили су пред друштво са расправама, причама и критикама. *А. Фабрис* читао је расправу о *И. Гундулићу*. коју је друштво послало братској дружини „Побратимству" у Београд, чијем се позиву, да се заједнички изда споменица о прослави И. Гундулића, „Зора" радосно одазвала. Члан *Ј. Максимовић* читао је своју причу „*Божић под ведрим небом*", *Д. Мицић*: „*A la mode*", слике из бечког ђачког живота, *С. Вукановић*: „*Усрећили је*", приповетку, *М. Иванчевић*: „*Слике с пута*" *Ј. Радивојевић-Вачик*: „*Сакунтала*" превод с немачког, *П. Јовичић*: критику на приповетку: „Усрећили је". *Мицић*: то исто. Ови радови читани су на седницама, на којима се водила, дискусија о њима, у којој су живо учествовали сви чланови — Седница је било свега тринаест, и то осам редовних и пет ванредних. — Чланова је било у почетку уписаних 74, а до краја године остало их је 65. — Друштво, високо поштујући задаћу друштва „Св. Саве", са припомоћи чланова и из своје благајне уписало се за утемељача тога друштва, а тако исто и за редовног члана „Матице Српске". — Тако је ето друштво „Зора" радило у двадесетпетој години свога опстанка, и ступајући у овој новој школској години у другу четвртину стољећа свога живота, намерава, да о Св. Сави прослави свој 25-годишњи јубилеј, уздајући се, да ће с њоме душевно учествовати цео српски народ. У Бечу, 29. окт. (10. нов.) 1888. Председник: *Милан Ј. Пеканац*, правник. Тајник: *Ђорђе Марић*.

(„Славіја". академско-књижевно друштво у Грацу), основано је почетком ове школске године међу универзитетским слушаоцима свију словенских народности у Грацу. Цел је друштву, да зближава и упознаје све Словене у градачкој универзи. Друштво је имало 2. (14.) нов. о. г. прву своју редовну скупштину, у којој се конституисало. Изабрало је у управни одбор за председника: медицинара *Николу Пајића*, за потпредседника медицинара *Николу Жибарскога*, за пословођу философа *Филипа Горупа*, за тајника медицинара *Павла Ћулумовића*, за благајника медицинара *Уроша Борића*, за књижничара медицинара *Едварда Чернака*, за одборнике: медицинара *Арсена Видака*, правника *Мату Врбњака* и фармацевту *Ивана Медића*. Ако се у овом друштву озбиљно уради, нема сумње, да ће отуд бити користи не само за чланове друштвене, него и за свако словенско племе, када би се узајамно лично познавање проширило и на познавање књижевних и просветних прилика словенских па доцније то пренело и у јавни живот. Свезе, које човек стече у младости, у ђаковању, тек доцније могу да буду од последица Камо среће, да наше универзитетлије Срби употребе згодну прилику, те да се са осталима Словенима, гдегод су, боље упознају. С тога се надамо од овога друштва истрајној вољи и озбиљном раду. Па у то име: Сретно!

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— Имамо да прибележимо једну лепу намеру, која се засновала у Београду у колу млађих приповедача, који се до сад с успехом огледали у писању српских приповедака. По тој намери изашао би можда почетком нове године *зборник приповедака* наших млађих приповедача. Као што дознајемо, умољени су, да приложе у тај зборник по једну своју још нигде нештампану причу: *Сима Ј. Аврамовић, П. Адамов, Јанко М. Веселиновић, Илија И. Вукићевић, Милутин Ј Илић, Симо Матавуљ и Бранислав Ђ. Нушић.*

— *Мојо Медић*, професор у кр. вел. реалци у Земуну, јавља, да је дао у штампу и да ће до Божића бити доштампана приповетка *Последња грофица Бранковићка.* Ову приповетку написао је немачки *Н. К Сопрон*, а податке црпео је у Земунској градској архиви, кад ју је претресао пабирчећи грађу за „*Монографију Земуна.*“ Приповетка засеца у Наполеоново доба, а у њој је нацртан ондашњи живот у Земуну тако вешто, чисто се читаоцу чини, као да и сам гледа, шта се све догађа по њему, и како су грађани сложно прискочили у помоћ невиној суграђанци својој, којој је бездушник један хтео да одузме главу, кад јој образ не могаше да метне под ноге своје. У приповетку су уткане и многе цртице из српскога устанка, које су дотле непознате биле, а и судбина породице Димитрија Анастасијевића-Сабова, оснивача гимназијског фонда у Карловцима. Та његова снаха назвала се грофица Бранковићка. Приличан део ове приповетке преведен је у ланскоме „Бранику“, па јер се тај уломак допао читалачкој публици, то се професор Медић латио и такога посла, те је ову приповетку целу превео на српски. Да му превод буде што лепши и бар без крупнијих погрешака, дао је проф. Јовану Живановићу, да рукопис прегледа. Купиоцима претплате на ову књигу даје преводилац девети комад на дар. Књига ће имати око 10 табака средње осмине, штампа се на лепој хартији а у новој штампарији; цена јој је за претплатнике 60 новч., а њима ће се слати о преводиочеву трошку. Претплату ваља слати на адресу преводиочеву.

— Под натписом „*Књижевна зрнца*“ покупио је *Јаша Томић* своје подлиске, који су разбачени по нашим („Застави“, „Српском Колу“, Вршачком „Српству“) и страним (Münchner allg. Zeitung, Parlamentär, Tribune и др.) листовима па их је након издати у десет књига. Изашла је већ прва књига а донела је подлиске, који говоре о заточеничком свету. Биће међу тим књижицама, које ће се бавити разним друштвеним питањима. Прва је књига изнела пет штампаних табака а од прилике толико ће износити и свака. Може се по цену од 20 новчића добити у свима нашим књижарама.

— Из „Невена“ је у засебну књижицу отштампана приповетка *Косте Николића* под натписом „*Стојан*“.

— Издањем књижарнице Браће М. Поповића изашла је ово дана као друга свеска збирке „Из српског живота“ приповетка *Стевана В. Поповића* под натписом „*Шумарева ћерка*“, која је први пут угледала света у „Српским илустрованим новинама“ године 1881.

— Из „Гласа истине“ прештампана је расправа *Јакова Халовацкога о унијаћењу у Далмацији у првој четвртини овога столећа*, коју је с руског превео *Јован П. Јовановић*.

— Као X. *Глас српске краљевске академије* изашла је *Стојана Новаковића* посланица академији наука философских под натписом „*Српска краљевска академија и неговање српског језика*“. Учени писац је ту своју посланицу посветио спомену Вука Стефановића Караџића о стогодишњици његова рођења а прочитана је на свечаном скупу академије 10. Септембра ове године.

— Из „Одјека“ је у засебну књигу отштампана расправа *Стојана М. Протића о Македонији и Македонцима.*

— *Таса Ј. М.* намерио је да изда своје белешке, у којима износи јадно и невољно друштвено стање у престоници српске краљевине. Општи је натпис тим белешкама „*Београд у тами*“. Прва је књига већ изашла. Натпис јој је „*Кесароши*“ а писац је у њој „покушао малчице подићи завесу, да се види тама, која Београд покрива“; на завршетку позива оне „горе“, да се побрину, да буде што више школованих, јер ће онда бити мање и апшених. Књигу је издала књижарница синова Велимира Валожића, штампана је у краљевској српској државној штампарији у Београду а цена јој је овде за нас 50 новчића.

„Заставин“ дописник из Букурешта И—ћ пише у „Застави“ (бр. 174.), да ће скоро изаћи нове *српске народне песме у француском преводу*. Преводилац је *Арса Поповић*, краљ. срп. артиљ. официр у оставци, а сада варошки мерник у Букурешту. Превео је много српских песама и народних и вештачких, те ће их штампати у Паризу у две књиге. У првој биће доста већих јуначких а и много женских песама. — Осим тога превео је исти преводилац, још 30 песама на *румунски* и *руски* језик, од којих су неке већ штампане у повременим часописима. Дописник вели: „Као српски државни питомац преводилац је у Паризу студирао дуже времена француску књижевност и језик са свима његовим нијансама. Стручњаци у овом послу, који су прегледали Поповићев превод српских народних песама, тврде, да се са њим не ћемо постидити пред Французима.“ — Српских народних песама има већ од више преводилаца Француза у француском језику, које у везаном слогу које у прози, тако од Али-буе-а, Тањандијера, Дозона.

— Бележимо овде један глас из румунског народа о *узајамној књижевности између Срба и Румуна*. У „Застави“ је недавно изашла у преводу с румунскога прича од *Негруција*: „Госпођа Настасика“. Сад читамо у истом листу белешку о томе, како су то неки румунски листови прихватили. „Romanulu“, „Romania Libera“ и „Bukarester Tagblatt“ донели су белешке, у којима се радују, што се српски листови почињу интересовати за румун. књижевне производе. Српски новинар Иван Иванић штампао је недавно и опет у „Застави“ чланчић о румунској краљици, која је по Јевропи позната као песник под именом Carmen Sylva. На то је Букурешка „La Libertè Roumaine“ донела чак један чланчић, у ком између осталога и ово каже: „Ми се необично радујемо, што се српски листови почели живље интересовати за наше књижевне производње. Тог случаја једва да је и било до сад и с наше и с њихне стране. Ми смо Србима врло блиски, нас везују многи заједнички интереси, а ту је и верско сродство. Управо је досадањи немар с обе стране за најжешћу осуду. Ми смо тежили, да упознамо далеке стране народе, а за Србе смо слабо распитивали. Нека би овај корак „Заставин“ подстрекао и друге, а највећма румунске и српске писце, па нека би се живље развио рад с обе стране а ради упознавања та два блиска народа и њихове књижевности.“ Жеља је ова заиста оправдана, а поље широко.

САДРЖАЈ: Гатка о пустињику. Песма Вл. М. Јовановића. — Свој грех. (Наставак.) — Андрија Хумски. Четврти чин. — Како је Пјевалица излијечио фра-Брну. (Наставак.) — Бранич српскога језика. — Триод цветни, штампан у Мркшиној цркви 1566. Од Вл. Красића. — Ковчежић. Гласник. — Књижевне белешке.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 50. У НОВОМ САДУ 15. ДЕЦЕМБРА 1888. ГОД. IV.

ОВИДИЈЕ.

На суром, далеком понту, где борје столетно краси
Томитске пределе мрачне, — у земљи магле и снега,
Публије замишљен седи. На харфу, поред њега,
Седе му пале власи.
Вали суморно брује. Над гордом његовом главом
Орао одважно кличе, шуми и шири лет;
А кроз урвине тавне, гонећи снажног вепра,
Јуначки звижди Гет.
И небо, земља и море, све се у магли скрива . . .
И ветар, што с мора душе, уздише тихо с њим:
Седи прогнаник занет, Тибарске обале снива,
И с њима горди Рим.
Сунце се лагано гаси. — А ветар звижди и тоне
И мразним крилима својим лелуја седу влас,
И тихо дотиче струне и струне суморно звоне,
К'о кад умире глас.

*

О горди, развратни Риме! ти сузе вид'о му ниси,
Но зато он вечно живи а вечна мумија ти си.
Царице векова давних, где му је гробница света?
Под мутним, суморним небом варварских и дивљих Гета.

Војислав.

СВОЈ ГРЕХ.

ПРИПОВЕТКА ИЗ ПАЛАНАЧКОГ ЖИВОТА.

НАПИСАО ИЛИЈА И. ВУКИЋЕВИЋ.

(Свршетак.)

Мању време косом, па ког крајем ког окрајком, тек сави снопље и здену своје жито у крстине, да раздреши на судноме дану. Пуно света под божијим сводом — к'о звезда, па како коса захватала, тако и обарала, док једног дана мању и над Милојевом Маром. К'о што је живела, тако је и умрла! Ни смртни је час не промени!

Оста Милоје сам к'о недогорео пањ на чистој ледини. Сам, без свога, без икога! Јадно му је, што му ко и дође. Наврати се кад и кад која добра душа од комшија . . . па док седи, лепо види како јадник пије чемер из препуне чаше.

Дуги дани, дуге ноћи, а мисао краја нема. Сам па претреса: шта је било! Одвија и кида кончић по кончић из тог големог клубета. Црна боја обојила жицу, а грдан грех зачемерио живот. И што дан прибере и одвије, сан и ноћ расеје и док узри, те ето опет мући хране и

снаге. Да ко почне црпети те изворе — црпео би од прве зоре до последње ноћи, па тек би рекао: Почео је!

И пета година зашла, како Пајкан робује! Пет година не доби гласа од њега — до ако другог пита те шта чује.

Није му муке до старости и слабости — године му дотежале, ал' је тешко до заборава. А грешник, заклео се да га не помене!

Ал што га грех гризе, то боли.

За младости . . . а давно је било, био је . . . да ко каже: силеџија ил' бесан . . . олашио би. Здрав и жив па га здравље занело, те му се чини: свуд је к'о тепсија равно . . . Па летње ноћи ил' свежи и чврсти јесењи дани . . ил' топла пећка загрејала зими малу собу . . . успалила се крв и силан живот ударио кроз дамаре. И . . . закопа се једног часа! Лечили га и лишћем и травом па рекоше излечили. А било је паметних људи — многи му говорили:

— Окај се женидбе себе ради. Куд ће ти душа, ако ти пород буде: ко кљасто, ко слепо, ко без памети. Сви ће твоји пред црквом да гуслају . . . Веруј Богу, било је тако . . . знамо, а биће тако. Ако ти се и одржи род, нек те Бог види, ал' се не ћеш сунца насунчати ни добра нажелети . . .

Хоће ја, вели Милоје, па ето! Па сад да му је се вратити у назад, би и пијуком и маљем млатио хрђавштину — ал' где је те силе!

Сваким даном свија му се нека облачина више главе. Кад зором очи отвори, а облак све ниже. А по том мраку чудна слова трепте. Све вијуге и кукасте шаре, па се скупљају и растежу, примичу и одмичу и како кад наиђу, увек једно те једно исписано . . . и само то: Свој грех!

Ако му ко дође, о том што и разговара.

Најчешће га обиђе деда Аксентије.

— Та мрдни се мало, човече! Шта си запао у тај ћумез? Загушићеш се, вели Аксентије.

— Нису ми још гроб ископали.

— Хајде, мани то! Постао си к'о жена.

— Ни жена нисам!

Деда Аксентије већ не зна шта ће.

— И други су децу губили па . . .

— Е мој брате, мој Аксентије. Сто греха ја носим. Сваког оног црва душа на мене пада. Па је тешко! Ја сам петоро смрти гледао, петоро нади закопао, петоро пута премирао. Па ти шесто очувао, шесто размазио, шесто код очију ослепио, шесто . . . ето закопао. Па ти, мој брате, мој Аксентије! Уцвелих и сараних и седму невину душу! Моја Мара, мој Аксентије! за божу је срећу била. А ја јој гробље дадох. Па срамоту, па самовање! И кад руке скрсти и очи склопи, а туђа суза паде за њом. Па мој брате, мој Аксентије, није то све. Где стигох, плаћах . . . да га сачувам . . . лагах и долагивах . . . никад у очи чисто и бистро да погледах. Па заћорио к'о последњи човек, мислим, свет ми завиди и што ко рек'о, а ја сам свему крај тражио и — наопако нашао . . . Па још има греха! Стекох — Богу хвала на милости, да ми се познавало. Отац ме је самог оставио, да му славу очувам. А ја угасих свећу пред иконом, запретах сам жишку на свом огњишту! . . . Све своје у темељ сатрх!

Дуге су ми ноћи, ал' сан је кратак. Често ми се јавља у сну које од оних малих . . . Осећам како ме руком милује. А кад дан сване, ја сам без икога . . . Усних ту скоро Мару. Дошла ми, па се смеје . . . «Оди,» вели, «Милоје . . . женим дете» . . . Које дете? питам је ја . . . «Драгојла,» вели Мара . . . То ми је био првенац.

Па мој брате, мој Аксентије, знаш ли, шта је робија? Туца камен! Чини ми се, колко он пута маљем у камен, толко пута мени јекне у грудима. Колико зноја проспе . . . толко ми, чини ми се, крви на очи наиђе!

Па . . .

Деда Аксентије погнуо главу . . . Очима прати колутиће од дувана, а мислима отишао негде у даљину . . Кроз тишину чује Милојев глас и разбира реч по реч . . . па би кад и кад мануо главом, к'о да каже:

— Божја воља!

Па док опет ко не наиђе, Милоје се сам собом и теши и разговара.

Цео би дан преседио ма где У дућан ретко да дође. Оставио све момку и Богу, па како буде.

Док траја лето и лепо време, вас цели дан је под дудом, а кад окупи ветар и јесење кише, он у оџаклију.

Славу одслави са кандилом. Да га ко могаше видети о том дану, би се од жалости скаменио.

Кад освану дан, на који је свецу служио и госте дочекивао — он сам у празној оџаклији!

Стеже му се срце па тужно загледа по празној одаји. Тишина к'о у ноћи.

На пољу киша иде к'о никад. По прозорима се вијугају бразде од капљица — а свуд бара, где оком баци. Спустила се нека густа

и сива магла — па на све належе. Кад ветар дуне, крене лишће с грана... Само се понесе по зраку тамо овамо, и већ га ветар дохватио и понео с маглом заједно својим путем... да се о који оронуо и поцрнео плот заустави.

Ако ко прође поред прозора, савио главу и увукао врат у лисичину, а руке у џепове, па што пре промиче, да стигне пос'о.

Да неко с висине гледа на ову земљу, мислио би, да јој свећу пале!

Милоја стегло нешто у грудима — цепа му се нешто дубоко унутра... уз само срце, к'о да ко на тенане платно дере.

— Данас ми слава, вели сам а немо гледа на замагљен прозор Некад сам је славио — их, како је било! А ето сад ни свеће нисам запалио. А где је за мене слава... Ја сам своју славу одавна угасио... Тек живим да се мучим!... Ех, да је нека божија сила, па да све обрнем... и славио бих...

Ал' што сила бож'ја не учини, ту му мисао разви крила:

Прекривен астал белим чаршавом а на њему сребрн чирак и велика свећа, па до чирака колач и кита босиљка и чинија бистре воде... Чекају попа да пресече... Мара ми вели: Сиђи де, Милоје, до подрума, па види, које вино претачу. А ја велим: Тамо је Драгојло, а кад је он, к'о и ја да сам. Миљко изашао да види, иде ли прота... А ја шта знам?... Све ми деца раде. Тек онако одем у женску собу, а тамо ми једна сна полива жито шећером, друга реди колаче по тањирима а трећа ручак спрема... Колке сам госте позвао! Мали Милоје тера мачку испод кревета, и све тепа: »Срећна сава, срећна сава... мацо, мацо!« Па кад ја уш'о а он: »Дедо сава... дедо сава!«

Па се свуд спрема... свуд пече. Ту ако ћеш жена за ракију, ту жена за ђаконију а све велим: моје и моје деце!

Па дош'о прота, а шесторо ми деце... све то људи! Окрећу с њиме колач.

... Прота пева: Исаије ликуј, а они окрећу. Ја тек с краја придржавам... Слава су ми они!

Па прота узео чашу с ракијом, да се Богу захвали и жито благослови па мени наздравља:

— »Нек ти је срећна слава, домаћине... Нек ти у кући цвета све к'о пољско цвеће. И остала три сина оженио, к'о ова три! Нек ти шест снаја роде свака девет унучића. Ја сечем колач по божијем закону, на много места, ал' твоја ми кућа одвојила. Свуд кажем: срећан човек! Код њега је и жедна да напоји и гладна да нахрани. Кад му видиш децу, не знаш, које је од кога боље и лепше! Па су му снаје кућенице, дворе свекра и свекрву к'о своје родитеље. Па ти се, брате мој, и позна је. Нек те Бог и од сад гледа, ал' знам, да ти је срцу топло. То је човеку, што се и нада и радује. Спаси Бог!«

— На спасеније, сви кажемо.

Па после људи и пријатељи. Ја само седим, а деца нас дворе... К'о да их гледам. Драгојло ми личаше на мене!... Црна му је коса била к'о угљен, а бео у лицу, бео к'о јабука! Па ми Миљко био лепота! Па ми Милош био лепота! Све к'о да гледам... Јадна Мара пиљи у њих... гледа, гледа, к'о да каже: красни су ми! Па ми...

Пуче земља пред њим! Све што празно виде, прогута амбис. Само сам... нигде ни живе душе, а још срце препуно туге!

Узе стакло са зетином, те насу у кандило пред иконом и запали. Стаде па погледа на свеца. Од светлости дошла стара слика, к'о нека света амајлија. Круна му се прелива, а хаљина црвена пламти к'о крв.

Милоје диже руку челу.

— Свети Лука, света славо моја! Види ме и погледај ме! Учини код Господа, да ме својим оком погледа... Замоли му се, да ми ове муке прекрати.

Свети Лука, славо моја! Ја ти свећу не запалих — угасила ми се одавна!.. Ја ти жито не начиних... видиш, никог немам! Ја те светог не поменух... пропао сам! Нит' те позвах да ми помогнеш... грдни су ми греси. Путови су твоји к Богу; кад га видиш, свето лице! замоли га, славо моја!, да ме себи прими! Славо моја, угодниче божји... све ми јаде знаш. Сав грех ја носим, па ми се сети оног јадника, што се мучи к'о црв. Реци му: Кад ти је отац умирао, заклињ'о те је: поправи се... лакше ће ми муке бити, ако ми добар икад свећу запали. Па свети Лука, славо моја! Погледај на сиротог друга мога... Мару моју... закрили је... Сети се петоро татиних тичица.. петоро мртве деце моје! Отац им без њих славу слави... Отац се за њихове душе Богу моли... замоли Бога за грешну душу моју!

* * *

Прође јесен.

Застрла белина земљу, те је само шара суро џбуње и још где је ветар снег дигао, види се црна ледина.

Једног дана дође деда Аксентије Милоју, па од чуда запе оком: Милоје весео.

— Како си? Шта радиш? пита га Аксентије.

— Ето спремам се, вели Милоје.

— А куда ћеш?

— Пред Господа!

Деда Аксентије запиље у Милоја. Да није, помисли, јадник, мало . . .

— А ко ти то рече?

— Знам ја.

— Снио си ваљаде, шта ли?

— Знам ја.

— Па сви ћемо . . . Ал' без суђена дана, знаш, нема . . .

— Дошао је мени мој дан . . .

— Ех, ти знаш!

— Знам вала, . . . Скоро ће ми и Пајкана пустити.

Аксентије разрогачи очи . . . »Сиромах човек!« помисли.

— Је л' писао?

— Није . . . онако ја знам.

— Па је л' ти то онако шта дошло, ил' си чуо? Мора да је некако.

— Јес.

— Како?

— Надам се, шану Милоје.

— То ли је! рече Аксентије, а гласом мало учини, к'о да би рек'о: и јес нешто!

Милоје се намргоди.

— А што ме, рече, питаш, кад ми не верујеш. Нисам те ја ни звао, да ме запиткујеш... Шта ти мислиш! . . . Ја ти рекох . . . Шта да се не надам! Пустиће га бо'ме. . . . већ су га пустили! . . . Видићеш ти до недеље . . . Ех, морам да ћутим . . . морам, па за то, ето. . . ал' морам . . .

— А што да ћутиш?

— Е што? . . . тако . . . Рекли ми: ћути! Деца ми рекла. Ни да писнем . . . јеси чуо, ни да писнем, (па дану прстом, к'о да прети) . . . Деца рекла — па се наже Аксентију до ува — и Мара ми рекла . . . »ћути, ћути! Милоје! ћути!« Ето . . .

Кад изађе деда Аксентије, само што тужно ману главом.

Стиже субота вече. Хучи кошава и гором и пољем. Оштар ветар к'о нож. Где наиђе, сече! Ситан се снег роји по ваздуху к'о перје . . . Не знаш, ил с неба пада ил се са земље диже. . Ни ока не да отворити, свуд засипље, а студен и рупицу на хаљини нађе! Све живо топлу собу нашло, само ко мора, гази по злу времену!

Милоје весео легао. Оно, што рече Аксентију, откравило га. Навалио се на узглавак па се загледао у таванице. Док се оне занијаше, те се отворише нека чудна врата, па блесну отуд светлост к'о сунчева . . .

А тамо чуда! . . . К'о грдно неко поље, пуно цвећа и дрвећа . . . Па свет неки иде, иде, броја му нема! И како који наиђе на врата, а он се загледа у Милоја и осмејкује се... А тамо . . . горе у врху, види опет, к'о неко око . . . само око, а сјајно к'о жеравица и опет благо! . . . Милоју нешто мило иде по телу. . . к'о да му крв голица . . . Па после чује неки глас: и тај ће, вели, овамо.

Петао негде огласи поноћ. То куца клепало на небесима, тако веле. Сад све душе Бога виде . . . »Куца клепало! . . . Куца клепало!« пролази му кроз мисли . . . А . . . све би нешто рек'о . . . све се упиње, ал' снаге нема . . . док поче све да тампи . . . неста свега. Ни цвећа ни дрвећа! . . . Само још стоји оно око онако јарко и благо.

У пећи последња жишка догорева . . . Пред иконом кандило трепери, а већ му пламен воду хвата . . . кад-кад цврксне, те се пламен заигра и светлост мане по соби . . . Од једном наиђе тишина . . . Немо доба, ни чега да се чује! Па тек к'о из даљине шумну кошава. Ују к'о да се у даљини о камени гребен ломи и . . . док стиже, те кроз оџак дуну у пећ. Жишка сену и утрну. Жижак клону у кандилу и мрак сави крило. Тишина к'о и пре, само се тамо у даљини чује бес ветра, и како стара греда на слемену тужно пуцка и цијуче, к'о да вели: смрт, смрт, смрт!

КАКО ЈЕ ПЈЕВАЛИЦА ИЗЛИЈЕЧИО ФРА-БРНУ.

ПРИЧА СИМО МАТАВУЉ.

Узамрчак пробуди се Наћвар нешто вољнији; диже се и отвори врата, пак се примаче к синовцу; гледао је и гледао лепог кланца, који је у сну био згоднији; најпошљедње гурну га лагано ногом.

— Дижи се, Иве! . . . Устани. моје дите и донеси воде! . . .

Бакоња, јако зачуђен, пође. — Чинило му се, да је протекла година, а не један дан, откад је пошљедњи пут ходио на чесму; чинило

му се, да се он прометнуо у неко друго чељаде, и да се све око њега скрози измијенило; да је манастир много мањи, а тако исто и црква; да је вода око острвца широка као море, и да се око воде, свуд наоколо, налазе неки дивови, од којих стрепе чак и свеци у цркви, којима ни св. Фране не може ништа, но им допушта, да му око ископају. Обузе га велика туга и страх, и вјера му се помјери, те не знадијаше, коме да се моли, по што не бјеше навикао да се обрће правце к богу; плачући горко, зажели смрт, пријеку, невидовну смрт, која би га једнијем махом макла искрај злијех људи, искрај нејакијех светаца, који нијесу кадри ни себе одбранити, а камо ли ће њега!... Али до мало обузеше га друкчији осјећаји: ражали му се нешто на манастирске светитеље. на Франу, Јеролима, Виценца Перејра, Рока, Брнарда, Доминика и Христифора; види их поништене, па му се ражали, па би хтио да их утјеши, јер му се тога маха чињаше, да је над њима... Па онда се препаде од те помисли и стаде се бусати у груди, јер му се призрје, да су свеци страшнији онако накажени и да су могућнији, него ли што бијаху прије... »Они су се притајали, па чекају вриме, кад се нико не буде већ нада' освети, да ударе из небу'а на проклетнике!« сину му кроз памет и крв му запламти од бјеснила, те стисну шаку и зашкргута зубима... Сад гледа себе у фратарским мантијама на помамну коњу, са голом сабљом у руци; за њим се слегао вас кршћанлук, колико га је од мора до Козјака и Велебита, све, брате, по избор момци, коњици и пјешаци. Бакоњин коњ као и да не стаје на земљу, но као муња облијеће ту силну војску, а он на њему, држећи у лијевој руци крст, у десној ђорду, соколи љуте ратнике, па пред свима прегази неки дуг мост, про неке широке воде и стани се у неку пространу раван. Ту сад најприје уреди војску, па под шатором очати свету мису, као што некада чињаху фра Иван Капиштран и Шурић дон Стипан, прије него би на Турке јуришали. (Писме о тијем двама јунацима, како их је спивао фра Качић, слушао је Бакоња више пута од Лиса.) За тијем војвода Бакоња опет појаха Дора од мегдана, и крену пред својима да тражи дивове. Иду, иду преко ширине, све тутњи пусто поље под њима. Кад бјеху одмакли подоста, сјети се војвода, да је и фра Срдарина међу војницима, па га стаде тражити, а кад га нађе, ижљуби се с њим, и с мјеста га постави за главара лијевоме крилу, а брата Шкемба метну на крај деснога, а сам пред свима. Па онда сила шену зорније, те стаде поља виша јека; али након помањег размака, но пређе, угледаше високе планине и под њима страшне дивове, који бјеху развили бојна крила, да се једва могаху прегледати. Тада малакса срчаност војницима, па и војводи. Он стаде и устави војску, па страшнијем гласом ишчати тропар светоме Франу најприје, па свој седморици манастирскијех светаца; што је даље чатио, то му је глас бивао јачи, па најпослије постаде као глас грома, те се и самоме војводи кожа јежила. (Свих седам тропара беше научио на памет већ прве године.) Кад сврши молитве, гледајући пут неба, обрну се к непријатељима, али тамо мјесто џинова... Буковичке гоље и раскалашени Котарани!... Тад се поврати срчаност војводи, те викнув: »јуриш на ркаћине!« погна коња у сав трк, а сви остали за њим... А ркаћи плећи даше, и бјежати сташе!... Боже мили, што се од од њих чини!... Кршћанлук их сијече, гази, куће им и цркве руши и спаљује, вјеша им калуђере за брадине!... Стаде цилик ркачке дјечурлије, стаде помагања женскијех глава, стаде граја и треска на све стране, — а Бакоња да се растопи од милине...

Враћајући се са чесме, видје, гдје су се људи скупили пред мађупницом и гледају пут воза. Погледа и он, ал отуда иду четири лацманина на коњима и пред њима Дундак и Патак. Кад се лацмани примакоше, сељаци и слуге поскидаше капе. Бакоњи узаври, јер је мрзио капутлије, без разлике вјере, као што их мрзе сви далматински тежаци. »Валај и' не би чека' гологлав, па да су четри претура!« рече љутито Бакоња Балегану, с којим се срете.

— Један јест претур! вели кувар.

Бакоња смигну раменима па уђе, али, како стрица не затече у ћелији, истрча пред манастир.

Господа бјеху већ одјахала. Млађи се начетали око њих. Бакоња прихвати једну кожњу торбицу, коју му пружио бјеше неки штрк ускогаћа, живолазан, оштре риђе брадице и доста млад и прикладан — колико се видило кроза сутон.

— Ко је ова јарчина? запита Дундака.

— А ово је господин ликар, jà! одговори гласовито возар, пак надостави шапатом: — чини ми се, да је ркаћина, а чини ми јоште,

да му није мржа капљица него меника, јер му је нос ка' паприка.

— Ликар! понови у себи Бакоња. Дакле је цркла она стара брадата коза, што смо је срили приколаник!?...

Господа »запркелаше«, разгледајући манастир, па у неке ударише у грохотан смијех.

— А које је претур, а, Дундаче?

— Јено она баба! одговори возар, показујући прстом некога безбркога и пристара чачура, плосната лица и кратка носа.

— А ко је она губа... онај куљеша погурени, без врата, а под носом му десет длака?

— Оно је ађунта!

— А онај мршави дугоња, онај козји светац?

— Јади га знали... писар... ја ли други какав рувијан!... Оца им очина! Колико сам муке видија трчећи прид њима ка' пас!... Па барем да ми се напојници надати!...

У то фратри изађоше на сусрет; клањају се, рукују се и жагоре сви једанак, па Тетка и Срдар поведоше љекаре к болеснику, а суђа, пристав и писар пођоше с осталим фратрима у трапезарију.

— Камо ли торба? запитаће медик, улазећи у ћелију.

— Јево је носим! рече опрхо Бакоња.

Мачак, Бујас и Лис, који готово цио дан двораху Пирију, измакоше се. Фратри стадоше с једне стране кревета, љекар с друге, гледајући дуго болесника; па му опипа стопе, стегна, трбух, ожичицу и груди; па му отвори зажето око, које се склопи, чим маче прсте; па му затвори друго, а оно се опет отвори; па га ухвати иза шаке и извади свој сатић из џепа; па, најпослије напрћи усни, намргоди се и приђе к Тетки.

— Је ли он?... нагну палцем врху усана.

Фра Тетка ћакну језиком; Срдар макну обрвама.

У тај мах уђе Вртиреп.

— Шта то?

— Је ли пијо овај чоек?

— Јест, вирама, мало и одвише.

— Хм! хм!... Т'е, чиниће се, што се може!... Дакле вако: вруће опеке на поплате; ладне крпе на груди; то све на измјену!... Па 'нда по неколике капљице од неке љекарије, што ћу оставити — можете ик измијешати с водом и залијевати га жлицом...

— Често?

— Дааааа!... Ф-ф!... Сваке уре за сад, а ако се освијести, онда након сваке двије уре, и тако све помање. А сад! — медик изврну длан и рече нешто талијански, на што фратри обрнуше гвардијана потрбушке и свукоше му гаће...

Да је ко неколико тренутака прије Бакоњи рекао, е ће се тога црнога дана још чему зачудити, Бакоња не би хтио вјеровати; али кад видје, што редовници учинише од гвардијана, запањи се Бакоња од чуда. Залуду се домишљао, на што то; најпрече му се учиње, да ће љекар прислонити ухо на.. издушак. Али љекар узе од њега торбу, отвори је, те извади неку дебелу зашиљену цијев, па умочи шиљак у здјелу воде, а потегну к себи неку шипку из цијеви, па утисну шиљак у издушак и штрцну онамо воду.

— Вако ћеш му чињети три пута на дан; у јутро, у подне и у вече! рече му медик, додавши му штрцаљику.

— Ја!? пита Бакоња блијед и уздрхта вас.

— Ти, или ко му драго! прида онај, не обзирући се.

— Не би' ја то чинија ни своме ћаћи!..

Љекар га погледа смијући се, а Вртиреп скочи и залијепи га по образу.

— Мрш! козару звրљевски!.. Мрш! Ти да ми се размећеш! па га истура из ћелије.

Бакоња једва дође к себи од чуда и од јада. А чим се мало разабра, прва му мисао би, да потражи у кујињи онај велики шиљасти нож, па да га утјера у трбух Вртирепу, кад изађе. И заиста пође по нож, али се устави на вратима од трпезарије, гдје грајаху фратри и гости. Како ће између њих? Врати се и стаде шетати тријемом, смишљајући, како би трсио Вртирепа.

У то сва три ђака изађоше.

— Ајде, Иве, с нами!

— Како с вами!?.. Зар не видисте, шта учини од мене Вртиреп!?

— А шта ћеш му?... Ако ћемо право, грубо си одговорија?

— Како грубо?.. Зар ја..

— Не лудуј, болан! Зар је срамота чинити лаватив болеснику?.. Та Балеган то чини сваки петнајст дана фра-Тетки, а и меника је два пута чинија... Него ајде с намика. Измолили смо, да нас замине дви слуге до по вечери. А наложиће се ватра овди, у старој мађупници, ди ће приковођани ноћити. А спавати не ће нико вражје мрве ноћас, то се већ разуми.. Дакле, оди! заврши Лис.

Бакоња не хтједе, но шеташе даље.

Након неколико врнуше се ђаци са слугама, а до мало изађе љекар с Тетком, за њима Срдарина и Вртиреп.

Бакоња се укрути; очи му пламћаху. Срдару не умаче то, те се устави крај и задржа друга.

— Јеси чуја, Ловре, ниси има' право да га бијеш! Ако икад, то данас није замирита! Па још додаде нешто талијански, на што ће Вртиреп:

— Баш, баш, фалија сам! Идак сам и отрован, па не знам шта радим, али јето . . . јето нека ме, Иве, притрпи!

Иве удари у плач.

Тјешили су га најљепше, докле најзад пољуби руку Вртирепу и пође за њима.

У трпезарији послије вечере отвори се разговор, те сва четири ђака збише се на вратима. Безбрки суђа канда бјеше велик шаљивац, јер се сви смијаху, кад он говораше талијански. Куљави пристав климаше главом кад и кад и испијаше чашу за чашом. Сухи писар хотијаше да покаже, како је размажен, те је ситно јео и сркутао, а гледаше — бож опрости! — као госпа од милосрђа. Љекар, одмах послије јела, закурњавио дебелу цигарину, па жмури и куца прстима по трпези.

Говор је најприје био о покрађи. Суђа је причао, да су четири латинске цркве поробљене те зиме: на Врпољцу крај Шибеника, у Петрову пољу, у Чулишићу и негдје у Котарима крај Бенковца. Нагађању не бјеше краја. Спомињаху Миљевчане, Каличане, Промињане, од онијех. што су ближи Крци. Говорило се о путовима испријека, о зоговима, о хајдучким ортацима, о чети Радекиној, која зимује по Котарима и иза Приморја, а љети се станује по босанским планинама, и допире чак до србијанске границе.

Судац је почешће мијешао и нашки, јер фратри не бјеху најбоље вјешти талијанштини; једини фра Тетка што говораше лијепо у томе језику, а остали, за невољу, умијаху исказати шта мисле.

— Шве на Радека! Шве на Радека. а друга галијота шине краја на његово конто! — вели он. А ди је то Радека? . . . Може он аривати ту, ту, ту, на шва миштo? Ето, мој гошподин, шетри колона пандура, што увика шета тамо вамо по Буковиша, по Котаре од једна шела до друга, од монтања до монтања, а Радека нима!

— Нима! богме! рече Срдарина смијући се.

— Нима! корпо де дијо! А колика ше јашпра шпенжа жа шпијуна, која каже пандура: ето Радека! А Радека каже: ето пандура! . . Је тако, мој гошподин? . . . Ја кажа: у Далмашија има педешт хиљади ајдука! Шве диштрет: Жадар, Бенковаш, Обровaш Киштање. Пак: по диштрит Шкрадин, по диштрит Шибеник — то шве ајдуки, вируј мена, гошподин! . . Ту нима римедјо него вишала пјантати на швако пунто! . . Вишала, корпо дела мадона! . . .

Преметнуше разговор на болесника.

— Дакле, дотуре, ви не можете ништа посигурно рећи? пита Тетка.

— Хе, хе, ништа! Може остати, а може и умријети . . .

— Чудне мудрости! шапну Бакоња друговима. Мудра ли је ова јарчина ркачка!

— То знамо! прихвати Вртиреп, али шта је виша прилика?

На то љекар испири дугачак млаз дима, зажмури и поче да објашњује, шта је капља. Каза им, да кад је узета лијева страна тијела, да су онда прсле жиле у мозгу с десне стране. Толико су разумјели, а даље ништа, јер је доктор чисто сам себи говорио, настојећи, да сам себе разумије. Бакоња утуви неку чудну ријеч, коју је онај често понављао . . . Како оно? . . Да: хипе-ремија. Ако буде хиперемија . . .

— Ма о'шта долази та проклета болест? пита Наћвар.

— Долази, кад се много једе и много пије, а ништа не ради.

— Та-ако! А јесам ли ја подложан?

— Разумије се, и ви и сва ова господа ваша браћа, осим онога! (показа фра-Срдара) . . . Калуђери често умиру од капље. То се . . .

Дувало га прекиде:

— Је ли прилике, да би се мога' освијестити?

— Т'е, може и то бити. Ако буде хиперемија . . .

— С врагом и Јеремија! пресјече Дувало. Ми би ради знати, оће ли доћи к себи, да га с богом наредимо.

— Ааа, тоо! поврну подругљиво љекар. То је много важно, то! Ја бик му желијо. да се не освијести, ако има умријети, јер је боље свршити овако . . . Најпослије, све један ђаво!

— Све једно јест, што се тиче тила, али душа . . .

— Душа је пуша! . . . На: п! прекиде њега папричасти доктор . . . Бог! Душа! Ти-

јем се плаше дјеца! . . . Канда ви вјерујете у те бапске . , .

Бакоњи се учиње, да ће се тога часа земља просјести и прогутати манастир! . . . Шта! Зар има учених људи, који не вјерују да има бога и душе!? . . . И то љекар рече у очи фратрима!? . . . И на то га нико не уђутка, него се још Тетка и Срдар насмијаше, а свијем осталима би, као да чуше најобичнију ријеч!?

— Разумисте ли, шта рече јарац? запита Бакоња дружину, али му се нико не одазва.

Послије ријечи љекаревих настаде тајац, па онда суђа и пристав почеше бранити вјеру у опће, а величати католичку на по се. Разумије се, да сви фратри с њима бјеху на једној страни, а доктор сам на другој. Овај је с прва порицао све, али кад они почеше пјевати хвале латинству, он стаде бранити православље — да боље не ћаше ни патриара.

Кад судија видје, е се људи загријаше, он вјешто обрну на шалу, те их засмија.

Поустајаше.

— Ви, господо, изволите лећи, јер вам је то од потрибе послин толиког пута! . . . Ајте, дицо, отпратите господу! рече Тетка.

Четири ђака изнијеше запаљене воштанице и испратише госте у двије ћелије, већ приређене за њих; пак свврнуше у стару мађупницу, гдје гораше велики огањ, а око њега посједало оно десетак прековођана, те се разговарају и пију.

Не прође много, дође Балеган.

— Камо дијаци? . . . Ајте у цркву, одма'!.. А и ви, људи, изађите, да испратите присветога . . .

— А зар га није украло? шапну Бакоња.

— Мучи! . . То не триба да чују . . Ајте! ајте!

Ђаци затекоше фратре гдје се облаче, те и они навукоше стихара и спопадоше дуплијере. Бакоња не бјеше дотле улазио у поробљену цркву, те кад погледа око себе, свијест му се обрну. Он пође најпрви клепећући звонцем; за њим другови му са дуплијерима; за њима духовници; Тетка је носио свето уље, јер причесне чаше већ не бјеше; за духовницима Балеган и сељаци. Тијем редом, кроз густу помрчину, прођоше авлију, па уза степенице, па тријемом, до гвардијанове ћелије. Фратри и ђаци бобоњаху молитве. Тетка помаза светијем уљем болесникове вјеђе; слијепе очи, нос, образе, груди, стегна и длане. Сви остали фратри редом благословише рукама свога у Исукрсту брата, па пођоше на опочинак. У ћелији осташе Тртак и Бобан. Ђаци и прековођани скупише се опет у мађупницу, гдје се и Дундак — сам између слугу — обрете.

Заметну се разговор, пак се, мало по мало, разграна. Бакоња је спонашао суђу. Дундак стаде причати много о њему, шта га је путем питао и како говори. »И ако ми није било до смија, јопет сам се смија ка' дите! . . Како не ћеш, госпе ти! У нике ме запита: — Жна, ти, ришћаншки поп у Брибир? — Знам, вељу! — Добра шовик! вели. Има попија и два шина женшка, два липа, ка' ружа! корпо де дијо!.. Како ви жвате оно пуленто, што ше на машло вари, што шини: фуј, фуј, фуј? — Да није цицвара, реко! — Браво! јешт шишвара! Попија ми шварило шишварo, поп уби јагњето, а липа вино, шакраменто! — То сте му били у госте? вељу. — Не, била шам у комишијун. Тамо убило шовик! . . .

Један младић, кмет манастирски поче и он да казује, како је имао парницу с братом ради дијела. — С почетка бише један ађунта Шибенчанин, који је липо говорија нашки; али на другој удјенци не би већ њега — свргло га, шта ли — него ова баба. Казујем ја њему, шта је и како је, а он мени све једну, по сто пута једно, ев' овако: — Она жемљишта оранишa, крај они поток, крај они брат, раждилити на шетри егвали поршјони вра ви, ражуми!? — Не разумим, богме, нити је на четри дила! — Ма како не ражуми? Диваним ја туршко, ебраико о нашко? — Не вељу ја, да не диваниш нашки, али . . .

— Ма рашта нам ћесар дава судце, који нас не разумију? . . .

— А оно купи, болан, мисто! Ко да више, нек засиде . . .

Бакоња се наслуша свакојака разговора и о свему, што никад не ћаше чути у Звјрљеву, пак уморан оде у ћелију и заспа обучен Пробудише га звона сложило у сва четири. Он, онако траповијесан, искочи на тријем. Не бјеше никога видјети. Оде у мађупницу, али ни тамо никога. Оде у ћелију гвардијанову, али она празна; кревет лијепо прострт, под ометен — све у реду, као да је Пирија изишао у шетњу. Бакоњи се коса накостријеши, па потече као манит. Срете Мачка, који излажаше из трпезарије.

— Шта је? . . Зар је умр'а?

Мачак завитла руком и рече:

— Изоглавио се!

— А кад?

— Таман у цик зоре; па смо одма' пробудили фратре, и одма' га окупали, присвукли и принили у цркву. Одма' су послати приковођани, да јаве редовницима по жупама. Један је отиша' у Шибеник с писмом провинцијалу; знаш, трибаће одма изабрати новога гвардијана, а биће ти стриц по сигуро, по сигуро! . . . Други је поша' у Скрадин, да доведе мазала, да поправи свеце на брзу руку . . . Донеће се и свитњака и кандела из Шибеника . . . Има штете у цркви, знаш колико? Прико десет иљада талира . . . А за Букара се мисли да се утопија, јер га нигди нема. Врази би га знали! ако није приплива'! Бештија! О њему се пуно диванило, покле си ти изаша поћаске из мађупнице . . . А . . .

— А ди су лацмани?

— Понија је враг и њи'. Јутроске, кад је сунце грануло, отишли су у цркву, па пописали, што је нестало, па попили кафу, па отишли . . .

У томе разговору стигоше пред цркву. Гвардијан је лежао на штицама, јер се скриња наручила у Скрадин. Чело главе му стојаху Наћвар и Тетка и чатијаху молитве. Бакоња пољуби мрца у руку, па оде разгледати од олтара до олтара. Из ризнице искочи Бакоња кроз прозор у гробље и стаде њушкати. Нађе једну арбију. Чим је узе у руке, пребляједи а удари се руком по челу; стајао је као скамењен за неколико, пак тури арбију у кружат и замишљен пође наоколо к новој мађупници. Тамо нађе самога Шкеља, коме цокоћаше зуб о зуб.

— Уватила те грозница, је ли?.. А ди су други?

— Нема никога. Све отишло тамо амо по села' . . .

Бакоња се маши у кружат, али се брзо предомисли, те отиде ћутке у кујину к Балегану, да руча. Ни њему, ни никоме не проговори о арбији, но је добро кријаше.

Већ до подне слеже се бијели свијет у манастир. Од самога рода покојнога Пирије из Загоре бјеше дошло око двадесет, што мушке, што женске чељади. У прве хладове стиже пет фратара, височачкијех постриженика, са парохија. Бакоња четири њих гледао бјеше и прије, о проштењу, на име: Жвалињу, Пињату (стрица Чимавичина), Лилића и Било . . . . Али једнога, некога Муждоњу, први пут видје тада. Бјеше то средовјечан човјек, висок, танак од паса на више, али у сапима широк за двојицу. Па бијаше врљав, велика носа, а горња му губичина отромбољила се, као стару коњу.

У манастиру карабулина, каква се не може ни замислити. Пеку се пецива, мијеси хљеб, вино се точи. Свијет једнако придолази. Фратри чате на измјену, мазало и златар раде по цркви.

Сутра дан за рана стиже и провинцијал — старкеља, кола меса и на полак слијеп.

Фратри пронијеше Пирију три пута око манастира, па, кад већ бог шћеде, ставише га у земљу. То је било пред подне. Народ руча, пак се разиђе.

Манастирска чељад одахну.

У попасна доба, у трпезарији, би избор новога гвардијана. «Ждребја паде на Наћвара,» по пророчеству Мачкову; али тога ради не би никакве славе, јединому Бакоњи што кика растијаше, него је, лукавац, крио.

Провинцијал исте вечери отиде во своја си. Тај човјек у двадесет и четри уре, што је провео на Височцу, не изговори зар двадесет и четри ријечи; до душе спавао је барем осамнаест.

Фра Муждоња је љубокрвно гледао Бакоњу; једнако је пристајао за њим и шалио се. Бакоња каза то својим друговима, који га с тога узеше у потпрд; повједише му у ухо неке работе, са чеса се он црвенио. И да тај добросретњи фра Муждоња не крену с осталом четворицом, ћаше се одиста брука догодити, ћаше га Бакоња нагрдити.

Па настаде тишина у кући св. Фране; велика тишина, као но ти иза великијех потреса

Четвртог или петог јутра послије укопа јави Шкељо, да су превезли пандури.

— Има и' више од десет! вели момак.

Фратри, ђаци и све слуге искупише се под брјестове, пред манастиром.

— Јето их! викну неко.

Дванаест пандура иђаху к њима; једанаест у гомили, а један пред њима.

Дивни момци, без два, три! Не зна се, који је од кога прикладнији и стаситији! На свакоме: токе, капоран с пуцама, за пасом чит кубурâ, у понекога нож; свакоме о рамену ја ли штуц, јал' шешана.

— Помози бог! духовници! викну арамбаша, скинувши капу, на којој беше кита, што му је до рамена досизала.

— Помоз' бог! називљу један за другим, њих девет, пак стадоше иза свога главара. Тројица их зарећаше да љубе руке фратрима, вичући: «ваљен Исус!»

— Бог вам помога! И вазда бија фаљен Исус и Марија! отпоздрављају фратри.

— Сидајте, људи!.. Донес' ракију, дите!.. Посједаше на клупе.

Бакоњи прионуле очи уз лијепе момке, лијепо рухо и оружје.

— Нема ти што ришћанин! вели он у себи.. Јево овдинак три наша, три одабрана, по свој прилици, па нису ни нанеси прима овима!... Па како ти се држи, курва ркачка, како ооло гледа, ка' да је мали цар!.. А не би ни један назва': фаљен Исус! нити би руку пољубија фратру, да му главу одсичеш!... Држи своје, брате!... Али јопет, боже ми опрости, милији су ми него ли наши!..

— Чусмо лијепо, дуовници, и разабрасмо за све, што се догодило, поче арамбаша. Срдар нас је посло то толико да преслушамо слуге, свакога на по на се... А већ рад другога нема рашта дангубити, но нам је ред прије попаснијe' доба на рочиште к срдару. Дакле, овђенак ћемо, пред вама, испитати слуге.

То није дуго трајало, јер шта су слуге умјеле казати до то да су се опјаниле, па у јутро не затекле животињу, а већ за цркву дознадоше тек око подне.

— Да је овдинак Букар, он би сигурно боље исприча'! рече Дундак, кад се опет окупише.

— Он би сад почеја: — Јели ја? Је ли? надостави Бељан, смијући се.

Сви ударише у смијех, сјећајући се заврзана.

— А ко бјеше тај... како га зовете... Букар? пита арамбаша.

— Сметењак један, што је у нас служија ни пуне четри недиље; па га нестало од прикојуче! одговори неки од фратара.

— А одакле бјеше и чеговић?

— Бија је из Зеленграда и зва' се Грго Прокаса...

Арамбаша и другови му погледаше једног окоштог пандура, који заврти главом.

— Ја сам, дуовници, из Зеленграда, али у нас нема тога презимена...

Манастирци се стадоше згледати.

— А кажите ми, какав бјеше на очи тај чоек? пита даље арамбаша.

— Бија је висок, сув, велике главе, очију сири'...

Арамбаша скочи као опарен. Сви му другови поклисаше.

— Један му брк бјеше дуљи од другога, је ли?.. Бјеше још јаво руњавије' груди, а танкије' ногу, је ли? пита он.

— Јест! изрече Срдарина, блијед као крпа.

— Тодорина! на моју душу. Тодорина!.. Нико други до Тодорина главом! виче арамбаша, пљескајући дланом о стегно.

— Он!.. Он!.. Он! вичу пандури.

— Какав Тодорина?.. Који Тодорина?.. Шта је тај Тодорина?...

— Тодорина Драгчевић из Голубића!. Највећи ајинин, што га је икад земља дала!.. Десна рука Радекина... О, оца му очева, чудна срца!... Он се приподобити, да је сметен, и доћи да служи!...

— Ајмо те момци, ајмоте живо, јер немамо већ рашта губити вријеме! рече главар.

— Јево има још ово! рећи ће Бакоња, извадивши арбију из кружата... Ово сам наша' у гребљу...

— Арбија Букарова! повикаше слуге у глас.

— Да, наша' сам је, ка' што рево', у гребљу, куда су излазили, и одма' сам је позна', али нисам тија говорити до згоде.

Донијеше и ону ишарану лулу.

— Ово је ајачка лула! рекоше намах пандури... Збогом остављате, збогом!...

Пођоше.

. . . .

Нека замисли, ко може, како је то откриће пренеразило сваку духату душу у кући св. Фране и у свијех седам његовијех жупа.

— Букар припредени ајинин... Букар десна рука Радекина!!! Букар, који нас је за нос вука' мисец дана!!!

— Е, е, то је само ришћанин кадар учинити! рече једном Бакоња... Ја, кад се добро промислим, ја би' скинуја капу пред Букаром!... Јашто, јашто! Срце је то, памет је то, лукавство је то, оца му очина!...

*

О проштењу Бакоња је пред цијелим народом гонио коња (којега бјеше купио Срдарина) и загоне скочио на њ, — као оно Букар...

Кушмељ, Осињача, Крива и Галица бјеху такођер међу народом, па се топљаху од милине, слушајући, како народ хвали Бакоњу.

— Е, онај мали Јерковић, е оца му очина, какав ће оно змај бити с временом!

У вече се задуго Бакоња разговарао са својима, а највише с матером.

— Моје дите, моје липо дите, ништа ти не вали, нег да добро отвориш очи, па да држиш

чврсто свој липи крув! рече мати на поласку грлећи га и цјеливајући по сто пута.

Бакоња се тужно насмија.

— Моја мајко, кад сам бија дите, мени се смишно чинило кад би рекли: — отвори очи!.. Ја сам тада дрељија очи и чудија се, зашто ми то говориш . . . А садак су ми и' овди добро отворили, те видим и жмурећи. Збогом!

То рече Бакоња на крају друге године!

А да шта ће рећи на крају осме? . . .

(Наставиће се.)

АФРОДИТА.

РОМАН ИЗ СТАРЕ ЈЕЛАДЕ.

НАПИСАО ЕРНСТ ЕКШТАЈН.

(Наставак.)

Једанаеста глава.

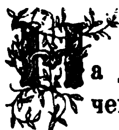

На дворима су архонтовим међу тим узалуд чекали гласе од Олора.

Већ ради утиска, што ће на суседне земље учинити, кад Милит са свим освоје и покоре, морадоше се гусари упети из петиних жила, да што брже сатру отпор Харидима и мале му посаде.

Чули су, да је Олор умакао у Икарију и погодили су сврху том путу. Но како су већ годинама ствари стојале међу Милитом и Икаријом, могли су без по бриге сумњати у успех тога посланства, па зацело би Филострат у толико мање вољан био умешати се те помоћи Харидиму, у колико је сигурнија победа гусарима те у колико им савршеније град буде у рукама. За три дана, како се Олор из Милита украо, дваред су јуришали на голему грађевину, но оба их је пута сузбила Харидимова момчадија. Људи се ти борили очајничком храброшћу. Кад је архонт Олвијев позив, да се преда, јогунасто одбио, онда се Олвије заверио: чим то последње браниште града Милита поруши, не ће ниједан Милићанин спасти своју русу главу. Знали су за ту заклетву људи Харидимови те су волели погинути у боју, него допанути мука и срамоте.

Пред онај дан, кад ће се кренути икарска флота, добије Олвије глас, да Филострат хити у помоћ Милићанима. Глас је тај не само појачао у њему грозничаву тежњу, да дворе архонтове освоји, него и мучну бригу, са којом је гледао да осујети сваки саобраћај опсађеника са иким ван двора архонтових. Харидим није смео знати, да Филострат долази да га опсаде ослободи — иначе ће Олвије изгубити најјачега свога савезника, што се за њ борио унутри у дворима посред непријатеља: страх наиме, да Олору није испало за руком, што је хтео да изради. Тај страх може ипак најпосле довести до тога, да Олвијеви непријатељи клону, пре но што приспе ратна сила од Икарије, а кад двори архонтови дотле падну гусарима шака, то је онда — и не узимајући морални утисак те отме — у њиховим рукама врло важан и крепак подупорањ.

Док се Олвије са стратишком вештином, којој се у тога сировога чеда природина двоструко морао свако чудити и дивити, спремао на трећи и, као што се надао, одлучни јуриш — огорчен, што су му убојна средства непотпуна, дао је начинити рушизидове са гвозденим главама и иначе целисходне справе —; док је осим тога са највећом ревношћу организовао обрану обале те од свакојаких битанага, што се са свију страна стекли у Милит, док си оком тренуо, образовао добро дисциплиновану војску, док је на разним тачкама подигао насипе и саградио зидове — ту су му најугледнији грађани града Милита морали работати —: дотле је стање у архонтових двориx одиста дошло већ, што но реч, до паса.

Пре свега једно: нагло им почело нестајати јела и пића. Архонт наравно није био спремљен на то, да израни толике неочекиване госте; а гусари су тако из ненада рупили, да је још добро било, што се Милићани могли опшанчити. Нико се у онај мах није ни сетио, да набави заире. Те тако се морало трошити оно, што је случајно у кујни, подруму и јестичарама било нагомилано за приватну потребу архонтова дома. Сва та залиха, сама по себи обилна, већ се трећег дана тако смањила, да је Харидим наредио, да се најпредострожније дели. Он сам, размажени набигузица и раскошник, разборито рачунајући на утицај, што ће тиме произвести, подвргао се са свим закону те поделе те за себе и најближу своју околину није тражио више, но што је одобрено било најнижем од најамника. Али ни та натега није могла на дуго зауставити удес. Лако се могло прорачунати, кад ће се последња мерица самлети и од ње лебац умесити, кад ће се последњи крчаг вина искапити, а то већ није више било тако ни далеко.

У очајноме томе стању, како никаква абера не би са Икарије, почеше већ одважнији губити наду. Бадава се архонт са мишљу и персоном попео на кров палате своје, па изгледао на отворено море, а сваки га је час могла згодити стрела или копље којега

гусара. Ни да искрсну на хоризонту жељене лађе, а ни чамац, са којега је верном Олору, ако крај свег тог, што ће се прерушити, и крај све своје одисејске мајсторије не узмогне допрети до палате, ваљало дати уговорени знак, како му је испала мисија. Гусарске су тровесларке крстариле, доклегод је око могло догледати; никоја се друга лађа за свију тих дана није усудила запловити морем ту близу Милита те се Харидим све већма мрштио, кад је, сишавши се са свога посмотришта, улазио у кулу, која је све звечила од силна оружја. Само је још механички момчадија остајала на одређеним местима. Могло се предвидити, да гусари не ће наићи на достатан отпор, ма да је иначе, под обичним околностима, врло лако било одбранити дворе архонтове.

Трећега часа после по дне опазише стражари, што су били намештени за потпрсницима плоснате стреје, да су гусари на агори и даље ниже на главној улици, што се сучељава са трговиштем, поставили као неки убојни ред а и иначе се по њима јасно видило, да се спремили да јуришају. Стесали су од најгроморнијег пињолова стабла, што су га само могли наћи, тако зван кријос, грдан зидодер, па су га њих једно двадесеторица довукли до сред трговишта; гвоздена му глава наперена је била на зид лево од стубова пропилејона. Како с прочеља није било прозора а оно мало, не баш обимних „тирида" с обе стране зграде од чести било затрпано, од чести их поседи стрелци, што гађају отрованим стрелама, то је ваљало само пробити зид; кад се једаред провали, лако је онда даље јуришати, па је свакако то још најсигурнији изглед на скорашњи ресултат, јер двори архонтови, и ако су били грдосија од здања, тек ипак нису били акропољ.

Кад опсађеници добише тај глас, настаде жестоко узбуђење у великој аули, где је већина момчадије преко дан била скупљена. Гладни и уморни — половина их је и преконоћ морала стојати под оружјем — није ниједан више осећао нужне снаге за отпор. Наједаред је нестало оне очајничке смелости, што им је још мало час крепила душу: та то и јесте особено код јаких узбуђаја, да нагло плану али одмах и издану.

Да Филострат хоће да помогне, то би његове лађе одавна већ биле на догледу — то је са трепетном несигурношћу ишло од уста до уста а свакога је поразило.

Најзад, ма да је сам архонт био код момчадије те мрким погледом сматрао знаке све то већој клонулости, усуди се један те предложи: нека се упусте у преговоре па да покушају, да ли ће барем један део посаде — можда на кога коцка падне — добити да може слободно из града отићи.

Тај је предлог само требало споменути па га сви прихватише са грозничавом страсношћу. Шта више, на некима се најамницима видило, да баш не би били од раскида, да на божју вересију пређу гусарима те негледуш да пусте, да главар гусара пресуди, је ли му милије, врбовати нових другара, или ће их према заклетви својој исећи на комаде. Шта у опште вреди заклетва таквом човеку, као што је Олвије? У гневу се заклео; а гнев се тај мора утишати, ако се архонтови двори — још пре но што почне нови јуриш — предаду на милост и немилост.

Харидим је ћутећки слушао, како се то, ма и само наговешћујући и у пола разумљиво, тик до њега стало расправљати. На лице му удари румен; — но за тим побледи као мртвац. Разјарио се на те бунџије и престравио се од ужасне судбе, која га је чекала. Обешчашћен ће бити, свирепо ће га погубити, или — сам се мора убити: то су биле мете страшнога раскршћа, на којем је сад стајао. Покушао је да говори; још је једаред хтео да му се заори заповеднички глас те да тако изнуди послушност, кад већ није кадар улити храбрости: али га издаде глас. Са модрих му усана сађе само хрипац страха и ужаса. Па кад је најзад ипак нашао речи — ништетно, без свезе и без достојанства, које импонује просту човеку —: тада је у очима момчадије већ био проиграо. Одговорише му грохотним смејом.

„Ти сам," повиче један од најбезочнијих, „ти сам осећаш, како је све узалуд. Па за кога и чега ради да се боримо? Дабогме, поносу би архонтову било већ право, кад би се ми сви ваљали у крви, пре но што гусари нађу пута до његове милости. Можда ће — ваљда тако ти мислиш — главар гусара са страхом и поштовањем стати пред јунака, који је пустио, да други за њ гину. Можда ће се задовољити с откупнином, што је нађе у твојим ковчезима и сандуцима. Но и ми смо од крви и меса, исто тако, као и ти, па се нама чини да је пробитачније, да Олвије *тебе* закоље на жртву, *нас* пак да поштеди!"

„Несретниче!" викне Харидим, зграбивши делију тога за прса те га одгурнувши тако, да је посрнуо. Био је то трачки један најамник. Са свом жестином свога племена настави ти сад тај, извукавши мач из корица:

„Покушај дер то још једаред, па ћу се ја већ побринути, да Олвије с тобом више не натеже!"

За тим се обрне својим земљацима:

„Браћо," рече, „скупите се око мене! Нама је ваљда све једно, а служили Олвију а служили савету града Милита. Сви су вам то разбојници и

хуље! А Олвијеву милост не можемо боље извојевати, него ако без устезања отворимо капије па му издамо Харидима. Ја вам стојим добар, да ће га радост умилостивити и ублажити. А најпосле, у најгорем случају није горе умрети на агори него овде у аули.“

Шест до осам гласова загрмише, да се слажу с њиме. Остали ни да се макну. Неки се канда запањили са подле те издаје; но већина их били су равнодушни. У себи се по свој прилици надали, да је назор Трачанина тога основан, — па и ако баш нису били вољни, да сами дигну руку на освећено лице архонтово, то ипак многи нису били од раскида, да, колико могу, извуку хасне отуд, што остали буду урадили.

„Напред!“ рикну трачки најамник, који је први почео бунити. „Зар ћемо чекати, док зидодер лупи о зид? Ђаволски би то ослабило утицај на Олвија. Попни дер се ти, Месимврије, па подај гусарима знака, да си рад да говориш. Ми ћемо дотле овде бити спремни. Није вајде, Харидиме, да се опиреш. Ти за нас све — то је поштеније, него обратно.“

Са три своја друга навали на Харидима, да га зграби. Архонт је извукао био свој мач, у намери, да прободе првога, који му се приближи. Број оних, што су пристали на издају оног Трачанина, канда је бивао све већи. — Са агоре се у тај мах зачује дивље клицање: непријатељи су здрављали Олвија, који је, сишавши се са степена опљачканога храма Афродитина, стао њима на чело. То је клицање кобно звонило опсађеницима. Мислили су, да ће одмах непријатељи јуришати те тако ти Трачани, који су услед одважнога држања архонтова мало стали били оклевати, сад са утростручени бесом нагрну на њега.

„Стојте!“ зачу се кроза звекет мачева јасан женски глас. Била је то Кидипа. Хитро, као но Артемида, што греде по шумама, изађе ти чила девојана иза стубова те задржа руку најпредњем бунтовнику. Сви погледаше у дивно девојче, како стаде међу противнике, са лако заврнутим скутама, бела јој плећа у пола разголићена а лепо лице све гори у унутрашњем узбуђењу. Куд и камо претежнији део Харидимове момчадије били су Јелини, а за јелинско око, ма било и најпростијега човека, кад види што лепо, то је за њ штогод божанствено, то га задобије, занесе. Никад није Кидипа тако савршено личила на идеал умилности, што савлађује људе и богове, на небеску Афродиту, као сад. А још огорчење са неправде давало јој је лику нешто узвишено, заповеднички. Па још је нешто сијало у очима њеним — зрак победничког одушевљења, који се канда једва једвице слагао са прекорним изразом пуначких уста. Све јој је то давало неописана чара. Било је тако, као да је сама Афродита сишла међу људе, да утиша распру и да препречи сурово насиље. Па кад је прозборила а очин врат оберучке обавила и заклела се, да ће груди бабајка свога својим телом штитити, тада се спустише мачи најамнички те ти сви чисто побожно нагоше слушати, што је она даље беседила.

„Истрајте, браћо!“ говорила је пророчким гласом. „Све, све ће вам се опростити. само ако још овај последњи бојак издржите. Помоћ је близу: оком духа свога видим их где долазе, видим јунаке, који ће окончати недела Олвијева. Афродита, Зевсова ћерка, ноћас ми се у сну јавила, метла ми је руку на врело чело па се насмешила. Ма шта да је згрешила Меланипова ревност у корист штићенику му Аконтију —: богиња је сад опростила. Опет ће она штитити Милит, а нова прилика божанства њена красиће храм у Милиту, лепша и небеској богињи милија од оне, што је однеше гусари. Истрајте, преклињем вас! Немојте ни сумњати, да ово богиња говори из мене; та од куда бих ја, јадан, слаб створ, била толико одважна те тако на супрот стала вама, јогунастим мушкарцима, и одгањала вас са стазе, којом прегнусте поћи!“

Није лепа Кидипа одиграла никакву комедију. Верно је и дословце исприповедала унутрашњи доживљај. Њена речитост, умилност свакога јој покрета, женска достојанственост целога јој држања — све је то кадро било занети. Те тако јој свероваше, као што јој се задивили, кад је међу њих дошла. Одушевљени усклици јавише јој накану оружане чете, да хоће да послушају свети ободрај те јуначки хоће да се боре, кад је Афродита уз њих. Страсни онај Трачанин, прелазећи из једне крајности у другу, пао пред ноге лепој девојани, стао јој љубити поруб хаљине па је са сузним очима узео молити, да ходатајка буде за њ у Харидима, да му овај опрости грех.

Посланика, коме је са потпрсника стреје ваљало преговарати са гусарима, згоди стрела баш кад хтеде да отвори уста. У аули узеше то као казну Афродитину те се тако окрепише у васкрслу поуздању.

Олвије не даде маха утицају тога тренутка, да ослаби и да се потре. Док си оком тренуо, задрма се зграда из темеља. Кријос је свом снагом јурнуо био о зид.

Сви сад полетише у пространу одају, којој је спољашњи зид тако био задрман. Летимичан им је већ поглед показао, да не ће требати баш много пута поновити јуриш па да се зид са свим сруши. До под позлаћене греде распукао се леп. У дугуљастом се трупу са обе стране навалне тачке одљу

сну̑о креч са дивном сликом тивског неког уметника. У саму се зиду једва опажало, где је кријос главом лупио.

Одмах ти сад опшанчише врата доматијона, на која се излазило на поље. Лупи кријос и по други пут, и по трећи пут. А кад четврти пут, зачу се страшна праска. Срушила се половина зида и неколико греда. Грдна се прашина диже те појури преко барикаде на врата.

Гусари поздравише тај успех са дивљом риком победничком. За тим настаде тишина, од које се човеку груди стезале. На обадве се стране чекало, да пређе облак прашине. Онда нагоше гусари, да отклоне рушевину, камење и греде. Пролом је био доста широк, да су оплите одмах с успехом могле нападати.

На четврт часа после тога нападоше ту, но у исти мах поновише оно, што су пре били покушали, то јест да навале на главни улазак и на зидове са стране, где су на посаде по тиридама ударали дугачким копљима. Од отрованих се стрела бранили сад дрвеним, кожом превученим штитовима, које је Олвије брже боље дао начинити.

Тако на свим тачкама у исти мах нападнути, и то са дурашношћу и одважношћу, која је са сваким часом канда све расла, осетише опсађеници брзо, да им је клонуло поуздање и снага. Но сад је дабогме било већ доцкан, да се лате онога, што им је Трачанин онај био предложио. Није прошло ни четврт часа а прво је двориште палате било заузето. Све једнако се борећи повукла се посада у друго двориште. Но и ту није могла дуго пркосити премоћи гусара, јер се непријатељи сад попели на кров па стали од горе бацати копља и стреле.

Сам Олвије, ван себе од беса и љутине, био је међу првима. Све је опадао број оних, што се скупили око архонта као око средишта свог. Харидим је својом руком више нападача смакнуо, но сад, како му је Олвије долазио све ближе, спусти мач на неколико тренутака, сав клонуо и изнурен.

„Стојте!“ повикне гусар, обрнувши се својима. „Победа је наша. А тај тврдоглави седи Милићанин, који канда не зна, шта значи заклетва Инијоха Олвија, гледајте да ми падне шака здрав читав. Судбина, коју сам њему одредио, нека будућим нашим противницима служи за пример, како нас не ваља срдити. Чујеш ли, Харидиме? Сујетна будало, што мишљаше, да ћеш са шаком људи пркосити нама? У осталом реци дер ми, пресветли мој архонте, што не ћеш добродошлицом и уобичајеним даром да дочекаш победиоца? Где је Кидипа, дивно чедо твоје? Хвалили су ми је, како је лепа и бајна. Е дакле, Кидипа нека ми буде ксенијон — у име отштете за невољу, коју нам је проузроковао њен отац. Без све шале, скоро ћемо имати другог посла а не да јуришамо на дворе усијаних смушењака.“

Мислио је при том на флоту Филостратову, за коју је знао, да се одавна већ кренула.

„Кидипа, моје дете . . .“ промуца Харидим у очајању. „Ево ти мене и свега мог блага; — уби ме, — али ако ијоле још поштујеш бесмртне богове, а ти поштеди *њу*, која је била срећа и понос мога живота.“

„Та никакво ја зло не смерам да урадим слаткој твојој Кидипи,“ рече гусар. „Биће ми драгана, јер јунаку приличи лепотица, а победилац има права разгледати по перивоју те одабрати себи најмирнији цветак. Изведи ми је, Харидиме! Ти ћеш ми је сам допратити до одаје моје!“

„Никад ни до века!“ крикне Харидим. „Ој, сад видим, како ме казне бесмртни богови! Вајар из Миласе био је обести мојој сувише низак, а да ми буде зет, а ево ћу сад дочекати, да ће подлац осрамотити ми дете.“

„Драгана Олвијева да буде —“ смејао се Олвије. „Ти, море, не умеш да цениш ту почаст. А сад: где је?“

Још је он говорио, кад Кидипа, бледа а без суза, изађе на двориште. У својој је спаваћој одаји клечећки дигла била руке Афродити и молила у ње спасења. За тим, кад су јој до ушију допрли безочни гласи, одмандалила је врата па изашла на аулу. У десној јој је руци био нож.

„Ево ме!“ рече са јасним презрењем. „Дођох, да ти кажем, да се вараш! Овај ће ме нож ослободити, пре но што ме и додирне твоја рука.“

Олвије ју чисто пренеражено стане гледати а она се онда обрне Харидиму па му рекне:

„Још ти је мач у руци, бабајко мој. Знам, да и ти нећеш подносити, да сурови ови грешници искале своје срце на теби. Поћи ћеш ти за мном у дубоки ад, где напитак из вала Лите сваку тугу и чежњу гаси.“

Док је то говорила, није пазила, да је одостраг из гомиле гусара један делија кришом јој се довукао до за леђа. Наједаред осети на зашачју сурову мушку руку. Нож јој испаде из руке.

„Тако!“ кликне Олвије, исклибивши зубе. „Баш аферим, Лисија, то си паметно урадио. Не, луче моје: не ћеш ти у ад са пресветлим бабајком твојим, него на меке душеке са Олвијем, коме си се допала. Даћеш ти мени бујне усне твоје да их љубим, и допустићеш, да ми рука милује по злаћеним ти власима. Снежне твоје груди —“

Није довршио. Замашно копље пројури о педаљ само више главе Кидипине па пробије гршу харамији. Као рањен бик скочи упропнице, посрне два

три корака натраг па онда сав обливен крвљу стропошта се на земљу. Скоро у исти мах прецепи мач куждраву главу гусару, што је обухватио Кидипу. Од врта се зачу звекет оружја и дивља вика: са четом одабране икарске омладине дојури на двориште Аконтије, вајар из Миласе. Јасна врева, што настаде на агори, доказа, да се и онде разбуктила борба.

Док су војници Филостратови, што дојурише за Аконтијем, за тињи час гусаре из дворане пораслерали, поубијали или похватали, дотле је Аконтије сав блажен загрлио Кидипу.

„Једва! Једва!" муцала је она, притискујући лице на груди ослободиоца свога. „Знала сам ја, да ћеш доћи."

Харидим се пренеразио од чуда па нетренимице гледа на дивно двоје младих, што се загрлили. Није смео да се приближи младићу: тако га је са свим свладао срам и кајање. Сав жар своје благодарности могао је тек исказати Филострату, који је после једног часа са Ксимијом, Олором и Меланипом ушао у палату и пружио десницу архонту, као да он, Филострат, треба да моли заштиту и да се заборави политичка заћевица, која је Икарију донде делила од Милита. Некада онако окорели и закопчани архонт сав се преобразио. Сад је дознао, што је само послутио био, кад је Аконтијево копље згодило Олвија: да је Конон био издајник, да је оптужба против Олора било злобна игра и да се он, Харидим, понизио, да тој игри послужи као оруђе.

„Али тако ти свију богова", запита после, „како сте тако у последњем часу чисто изникли из земље, као но Јасонови они змаји, а непријатељи вас нису ни опазили?"

„Е да, опазили су они нас већ", одврати Филострат. „Само за вас и за ове проклетнике, што вас потискоше амо у аулу палате, дођосмо из ненада као гром из ведра неба. Дабогме мало је неочекивано чета мојих јунака и онде на пољу напала, јер не дођоше с мора; тако не би — то је било јасно — могао био за руком испасти прави нападај, како сам ја замишљао. Не, Харидиме: са југа смо ми дошли, од Дидима амо; није нас мрзило обилазити, како би што сигурније могли из небуха напасти на непријатеље. На тако смо слаб отпор наишли, да смо били већ скоро у средишту града, пре но што је главна војска гусарска и дочула за нас. Ја се упутим на агору а Аконтије пође на саразмерно слабо одељење оних, што су на дом твој од остраг нагрнули — а шта је даље било, то знаш. Међу тим су гусари већином попадали или смо их похватали. Неколико њих — међу њима на вељу моју жалост и брат Олвијев — побегоше на лађе па одјездише на север. Но како смо се већ једаред почели да разрачунавамо са тим опасним рушимирима, то ћу их ја што пре потражити по скровиштима им, како бих једаред за свагда истребио сво то пасје легло."

(Свршиће се.)

КЊИЖЕВНОСТ.

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ.

ПОУКЕ МОРАЛНЕ И ГРАЂАНСКЕ, основи права и државног газдинства, по француском од Пјера Лалоа, према српским земаљским законима за српску омладину удесио Ђ. Козарац. Ова је књига награђена из књижевнога фонда Илије М. Коларца. — Београд, штампано у краљевској српској државној штампарији 1888. — Цена 1 динар и по. — 8-на стр. VIII. 280.

Сејите мисли, да никну дела.
Мантегаца „Testa."

Данашњи министар просвете и црквених послова, г. др. Владан Ђорђевић, наредио је да се у првом и у другом разреду гимназија и реалака предаје по два часа недељно: морал и познавање грађанских дужности. Ова министрова наредба као да је и изазвала књигу, с којом ћемо се позабавити.

За кога је писао Француз Лалоа књигу, по којој је Козарац удесио своју, и да ли је она добро примљена у Француској, не спада у наш задатак. Пред нама је књига *„Поуке моралне и грађанске"* — књига, која је намењена српској омладини, и по којој се данас предаје у школи. Она нас се тиче оваква, какву је пружио Ђ. Козарац, с тога нам се одмах и истиче питање врло важно: да ли ће ова књига користити „младим читаоцима", којима се Козарац обраћа; да ли ће она постићи свој задатак: да оплемени млађану читаочеву душу? — Жао нам је, што на ово питање морамо дати негативан одговор. Ово ћемо и доказати.

Племенити млађана срца, напајати их родољубљем и развијати код њих грађанске врлине, заиста је један од најважнијих школиних задатака, не мање ва-

жан од саме науке, када се помисли, да једва петина ђака, и то средњих школа, сврши своје школовање. Остали се одају занату, трговини, или другим занимањима, где прилике или околности постављају преграду између њих и књиге. Оно васпитање, што су однели из школе, то им је за цео живот; какво сте семе посејали, такве ћете и грађане имати. Очевидно је дакле, да су од преке потребе књиге, из којих ће се и деца и људи поучити ономе, што је добро и племенито; што ваља а што не ваља; из којих ће се упознати са најважнијим земаљским установама и законским одредбама; и из којих ће разабрати за свој народ, научити се љубити га и за њега живети и гинути.

Из ових разлога обрадовасмо се, кад чусмо, да је штампана ова Козарчева књига, и ако она није прва са таквим задатком. Да не ређамо старије књиге „моралног поученија“, напоменућемо Милићевићеву „*Школицу за грађанска права и дужности*“ (Београд 1873.) и Банове „*Моралне и политичке искрице из словенске историје*“ (Београд 1888.) — Прва је врло добро погодила пут, којом јој треба ићи, и Милићевић је кратким, али лепим, цртицама изнео све оно, што је најпрече из грађанских дужности и права, не заборављајући на морално васпитање, на отаџбину и на цео српски народ. Књига је подељена у три дела: 1. Просте поуке за малу децу; 2. Поуке за младиће о друштвеним правима и дужностима; 3. Државно стање Србије. У овом трећем делу, испричавши у кратко мене српског народа од Косова до васкрснућа Србије, износи организацију исте, и исписује главне тачке из устава. — Како је ова књига са свим ретка, добро би било, кад би писац приредио друго поправљено издање према данашњем нашем друштвеном животу. — Друга пак (Банова) намењена је Краљевићу Александру, кога писац подсећа, да уз круну „стоји и голема одговорност пред историјом“, те га саветује, да читајући ову књигу размишља „о великим примерима људске врлине.“ Бан се ограничио на примере великих историских људи, не износећи грађанске дужности и с њима скопчана права. Он је дакле само половину израдио.

Хрвати као да су мало срећнији од нас. Они су прерадили Де Амичисово „Срце“, то ново еванђеље за децу, и превели, поред осталога, две Томазеове књиге: „Savjeti mladeži“ и „Ob uzgoju“ — несрећан наслов, али красна књига, коју најискреније свакоме препоручујемо. О овој последњој пише проф. Мита Петровић: У књизи „Об узгоју“ налазе се Томазеове мисли о домаћем и јавном васпитању, које би он да упути на здравије основе. Писац има увек на уму будућност талијанскога народа, али патриотски његови смерови имају потпуну ваљаност и за нас. Свуд се наглашује одгајање у народном духу и народност као темељ васпитању. — — — — За млађе читаоце било је нужно напоменути, да је Томазео поклонио једно дело и нашој књижевности, које још и данас има велику вредност. То су „*Искрице*“, које су три пута (1844., 1848. и 1849.) штампане, а пуне су топлог славенског родољубља и дубоких мисли. Неколико тих искрица штампано је у предговору. Како је Томазео љубио свој „словински народ“, види се одмах из прве искрице, у којој вели, да би радосно умрьо, кад би се могао уфати, да ће његова драга Далмација „бити прстен златних веригах, које ваља да слободно свежу све кћери славенске матере наше.“ Младим људима, који иду у стран свет на науке, саветује у 25. искрици: „Ви младићи, који идете у туђе земље искати знање, које вам земља ваша не даје, будите уфање и весеље, а не жалост и страх отачбине тужне. Спомињајте се вавиек ње, уздержите језик њезин; учите и друге језике, али да вам туђи неизтиера материног из серца, да не буде рат и дубина у мислима вашим.“ Заиста свака та искрица вредна је злата. Па како красно и љупко пише Томазео својим матерњим језиком, да је управо и данас сласт читати његове „Искрице“*) („Јавор“ бр. 50. — 1887.)

Али, вратимо се главном задатку — Козарчевој књизи.

Књига је ова подељена на тринаест глава: Породица, школа и доба занатскога ученишства — Добре нарави (морал) — Друштво — Занимање — Радници и господари радње — Ратар — Трговац — Државни чиновник — Домаћин — Грађанска права — Држава — Администрација или управа земаљска по струкама — Права и дужности српског грађанина. — Свака од ових глава дели се на: правила, питања, приче и кратки садржај. Писац вели: „Најпре треба *по неколико* пута пажљиво и разговетно прочитати сва правила једнога раздела, н. пр. о породици. Кад је то учињено, онда се читају питања, која су стављена на дно листа. Ко је добро разумео и упамтио правила, која је прочитао, тај ће сад на свако питање умети и одговор дати. Правила не треба учити од речи до речи. Кад се тако сврше сви раздели једне главе, онда је тек дошао ред, да се читају приче, које ће читалац, како коју прочита, и сам испричати, не учећи, ни приче као ни правила, од речи до речи на памет. Кад је и то свршено, онда се најпосле научи *кратки садржај* те главе, и то на изуст.“

*) О, каквом ли би захвалношћу задужио свој народ овај, који би ову златну Томазеову књижицу ћирилицом прештампао.

Такав рецепт даје Козарац, и кад и то поменусмо, можемо слободно прећи на правила, која треба најпре прочитати. Ми смо их прочитали *„по неколико“* пута, истина не *„разговетно“*, али *„пажљиво“*, и сада ћемо о њима проговорити неколико речи, па баш ако хоћете, могли би *разговетно* исписати и неколика правила.

Прво и прво ова су правила досадна и за матора човека, камо ли за децу; досадна су већ и с тога, што су преведена, а Козарац као да је доста натезао са превођењем. Ова правила, која су у неку руку моралне изреке, требало би да су кратка, језгровита, и лепо заокружена, па кад их једном прочитамо, да нам остану у памети; али она таква нису. Она су доста развучена, неотесана и опора. — Чујте по нека:

„Савлађуј у себи *страсне прохтеве* за јелом, пићем и уживањем, који би од тебе створили изелицу, пијаницу и скитницу; — *леност,* која би од тебе начинила створ другима бескористан, а себи самом на досади; — *себичност и таштину*, због чега би те људи омрзнули; — *завист,* са које би ти несрећан и презрен постао; — *срдитост и пакост,* које би те наводиле на рђаве поступке од свакојаке руке.“

*

„Добро здравље одржавати, нарушено здравље поправити можеш *добром хигијеном.*“

*

„Кад будеш домаћин или старешина задруге, а ти удеси домаћи задружни живот угодан својим *правилним* и према сваком подједнако *правичним* поступцима.“

*

„Доноси кући што зарадиш. Човек, који троши новце по крчмама (механама), прави је погани (!) *саможивац.*“

*

„Никад не дигни руку на своју жену нити рђаво с њоме поступај. Човек, који злоставља своју жену, то је кукавица.“

*

Многа и многа од ових правила више се пута понављају; ваљда да се боље утуве, а има их и врло несрећних. Н. пр.:

„Ако се карташ или коцкаш, ма и на најмањи новац, па у картању или коцкању подваљујеш, учинио си *крађу.* Ако се не карташ на новце, па карте удесиш, крив си за лаж и превару.“ (стр. 54.) Верујте, овако стоји од речи до речи у овој књизи, која се зове: „Поуке моралне и грађанске!“ — Ради бисмо били знати, шта би радио г. Козарац, *директор* I. београдске гимназије, кад би затекао три четири своја ђака, који се коцкају „на најмањи новац“, а не „подваљују“ један другоме?... Еј, свете, свете!... Али тако је то, кад се морал тражи у туђини, а на своје се и не обазире. Никола Томазео писао је 1858. год. уредништву загрепскога „Невена“ ове златне речи: „Чувајте се изрека из туђега народа, кад их већ има наш (српски) језик доста.“ Ове речи требало би да чују и упамте сви. Та наше народне пословице и народне песме пружају више моралне поуке (и то здраве, српске) но што ће их пружити триста Козарчевих Лалоа. Па колико ли би се драгоцених зрнца могло покупити из Његуша, колико опет из „Тројебратства“ и „Тројесестарства“ од Милутиновића.

„Туђу чујај, него и сам смишљај,
„Ипак своју све сљедит не морај,
„Ко ни туђу, ако није боља.
„Ништ с' не муч' упитати вјешта
„Не стиди се и не околишај,
„Не размичи и не оклијевај
„Нечје боље примит' и вршити.
„И сам знадош пословицу стару,
„Ја ћу ти је само навјестити:
„„Није града у једном камену,
„Није војске у самом јунаку,
„Ни у циглој све мудрости глави.““

Та сами ови, Симини, стихови вреде више од целе Лалоаљеве млатњаве, који ти вели:

„Можеш се користити и *поштеним* забавама: у празнике ухвати се у коло, али свагда буди образан према женскињу. *Ко не поштује жену ил' девојку, тај је покварена срца и необразован човек, он је метнуо свој образ под ноге.*“ — И ово је за први и други разред гимназије и реалке!... Та дајте Српчићима здраве и једре хране, напајајте их пићем, које ће распламтети њихову душу, које ће их окрепити, и које од њих не ће начинити мајмуне, већ праве Србе.

„Правила не треба учити од речи до речи“ вели Козарац; али он их је тако удесио и стилизовао, да их се ђак не може друкчије сетити, већ ако их научи на изуст. Кратки садржај пак треба учити на изуст, а сама та околност, па све и да је најбоља књига, одбити ће ђаке. Напослетку питамо ми свакога, шта је ђаку првога и другога разреда гимназије и реалке потребно ово, што он мора научити на изуст:

„1. Породица је основана на браку. Брак је у животу најозбиљнији корак.

„2. Муж и жена дужни су једно другом бити верни, једно другом угађати и узајамно се помагати.

„3. Они се морају слагати, те да добро одгаје своју децу и да добро кућу куће.

„4. Они морају удесити своје издатке спрам доходака, али не треба да потроше све што зараде и

приме, већ нека помишљају на своју старост и на будућност своје деце.

„5. Човек, који троши кућанске новце, прави је гад (!) и несрећа.

„6. Човек, који злоставља своју жену, јесте кукавица.

„7. Срећан ти је човек, који мари за својту, који живи са својима и за своје.

„8. Малолетник стоји под заштитом земаљских закона.“ (Стр. 178—9.)

Лепо; али после овога, и после поуке, како се воде трговачке књиге, како се вуче меница, после банкротства и т. д., ми с правом можемо да се запитамо: за кога је управо „удешавана“ ова књига? За млађе ђаке, или за раденике, занатлије и трговачке калфе? — Место одговора на то питање, додаћемо, да је наше мишљење, да су излишна била и „правила“ и „кратки садржај.“ Излишна и с тога, што се све то понавља у причама.

Повећи је низ прича, и њихов је задатак, да објасне и допуне правила. Приче су главни део књиге; али нису и најлепши, као што би требало да буде.

Преда мном лежи Мантегацина књига „Testa“ (Глава), коју је он написао за младиће. Читао сам је у исто доба, кад и Козарчеве „Поуке“, па каква грдна разлика! Мантегаца, као и Де Амичис, знао је најзрелија и најозбиљнија питања да заодене лепим приповедачким рухом, те је и старо и младо чита у највећој сласти. Признајемо, да је у опште за децу тешко писати, особито тенденцијозне књиге; али се треба промучити, а ко не може, тај не треба ни да пише. Књиге, као што је ова Козарчева, треба да су писане лако, лепим слогом и лепим језиком. Тенденцију треба прикрити појетским плаштом, треба, као што Тасо вели:

„. . . all'egro fanciul porgiamo aspersi
„Di soave licor gli orli del vaso
„Succhi amari ingannato ei beve
„E dall' inganno suo vita riceve.“

Да, треба му чашу, у којој је за њега горак лек, засладити, па ће он преварен то попити, а превара та повратиће му живот. Тако и у овим приповеткама, никада не треба допустити да тенденција превлада. Разним занимљивим епизодама треба дете заинтересовати за причу, и он је прочита, позабави се, а из ње нешто научи. Овакве књиге треба да буду забавне, треба их омилити деци, треба да онај час, кад се овај предмет предаје, деци буде најпријатнији, с тога и осудисмо „правила“ и „кратак садржај“ у Козарчевој књизи. Из истих разлога не можемо похвалити ни приче. Две су главне мане овим причама. Прво, што то и нису никакве приче, јер у њима, осим тенденције, нема ништа друго. (Срећан изузетак чини само прича *„Дед Миленко и његов последник“*, која заслужује сваку пажњу и признање). Друго, што је многим од тих прича такав садржај, да ће му се насмејати и најнаивнији ђак, који иоле зна своју отаџбину.

Прерађивати неко дело, врло је тешка ствар у опште, а понајтеже је опет прерађивати она дела, која на себи носе печат народносни. Ту треба пазити, да се пренесе оно, што је подесно за народ, коме се намењује; треба изоставити све оно, што се коси са обичајима и установама народа, у који се преноси, једном речи, треба имати пред очима народ, за који се прерађује и удешава књига. Међу тим многи мисле, да се цела прерада састоји у томе, што ће се страна имена и вароши заменити српскима. У ову је погрешку упао и Козарац. У његовој књизи ћете наћи много којешта, што је за Француску и Французе оправдано, и што је код њих узакоњено, док је код нас Срба са свим противно. Можда у Француској царинарнице и лепе беле марке на путнички пртљаг, пошто га прегледају; али код наших царинарница то још није уобичајено. Но ово је ситница. Има друга много крупнија бесмислица. — У Француској, а и у Италији, врше се избори посланика *по листама,* и Лалоа је, пишући књигу за Французе, згодном приликом уплео и те листе, а Козарац, не водећи нимало пажње о нашим законима о избору, прича својим „младим читаоцима“, како и у Србији Јованча Дончевић гласа по листи! . . . Ко не верује, ево му нека чита:

„У каквој ли ће бити неприлици онога дана, када буде први пут ишао на скупштинско или општинско бирадиште! Неће умети ни име да запише кандидату, кога буде бирао. Десиће му се, што се десило једном моме познанику, неписменоме бирачу Јованчи Дончевићу.

„Да би попунио *изборну листу,* обрати се он једнога дана једноме своме другу. Овај, пун неумесне шале, напише на *листи: Глупан,* и сам разнесе по селу шта је урадио.

„Кад су у вече бројали гласове, сви су гласачи били ту, па и Јованче.

„Председник прочита *листу . . .*“ (стр. 13. III.)

Боже мој, а ми у Србији (осим окружних вароши), бирамо посланике преко повереника! . . . Али ко зна, можда је Козарац предвиђао промену устава, па помислио, да ће нов устав узаконити изборе по листама, те да ова књига буде савремена и за доцнија покољења! — Оваквих примера могли би још навести; али на што нам то, кад је књига ова и тако награђена из Коларчевог фонда?! . .

Да се баш и насмејемо избору по листама; да опростимо, што г. Рајко Станић има неку велику

штампарију у Србији (не у Београду), која има школу за мушку и женску децу, која има свирачко друштво, и „чији се зидови оките грањем и венцима од цвећа“, па се у вече игра (*Господар радње*); да примимо за готов новац, да село Михаиловац „на реци Власини“, (и ако тога села нема ни у Власотиначком срезу ни у целом Нишком округу) има пожарну чету и стрељачку дружину (*Добрило Пајић, председник општине михаиловачке*); да поверујемо, да је *једини* обућар у Параћину, још пре *равно* двадесет година имао звонце на вратима (*Једно вечерње почело код Стеве*); да поверујемо на послетку и то, да се по Скопљу може причати, да је Вук Марић, скопљански трговац, изгубио на коцки „најмање педесет хиљада динара“, и да је турски суд у том истом Скопљу осудио неког Токсића за *оговарање* на „шест месеца затвора и на пет стотина динара глобе“, а на име накнаде штете да Вуку исплати хиљаду динара, — не каже се у сребру или у злату — (*Оговарало и опадач*). — Све ово, и много друго, да примимо, па да ћутимо; али нам се ваљда не ће замерити, ако кажемо, да нема смисла причати, да је фабрика у Параћину подигнута на акције, и да оне својим акционарима дају „од прилике седам на сто“. Та свако дете зна, да су ту фабрику подигла два Немца (Минх и Шумпетер). Као што ова фабрика није подигнута акцијама, тако исто није истина, да „под надзором министра финансије“ постоји некакво „друштво за помагање остарелих и изнемоглих радника“ (прича XV.). — Зашто дакле деци причати неистине? Зашто им износити оно, што не постоји? Зашто им причати о неком селу Михаиловцу, на реци Власини, кад се село Михаиловац налази у јагодинском, смедеревском и крајинском округу? . . . Ваљда је то да деца боље познају своју земљу?

Прича ових има и доста глупих, а врхунац глупости достигла је „*Добар шарлатан*“. У по некима опет има пуно бесмислица. Чујте само Стеву обућара (онога из Параћина, што има звонце на вратима) о ракији и дувану: „С ракијом је Стева на чисто, да је никако не ваља пити, док је човек млад, јер она смета (не да) да порасте брада; па би онда додао: „А богме треба браду пустити да порасте, јер куда би се иначе дели наши бербери?“

„За дуван вели Стева, да га пуши само тога ради, да се не би замерио влади, кад она буде узела у своје руке продају дувана, јер отуд држави пада велики доходак. Али би онда додао, да влада у том погледу не мисли на децу, и да човек има времена да пропуши, кад постане бирач народнога посланика. Међу тим Стева пуши дневно по једну лулу дувана и ни мрву више; он вели, да од многог пушења почађаве душници (душњаци), и да за душнике нема оџачара.“

У многим причама опет није јасно изведено оно, што се хоће. Упућујемо читаоца, нека прочита XXV. причу (*Порезникова поука*), па ће се и сам уверити. Особито је слабо изведено причање о порези и прирезу, као и на што држава троши добивени новац. Колико ли је то боље код Милићевића у „Школици.“ — У овој причи има по што шта, што се коси са постојећим (нека нам прође ова реч) законима. Тако Козарац вели: „Сваке године народна скупштина одреди и утврди, колико пореза треба да плати цела Србија“ (стр. 247). — Ово не стоји. Скупштина само решава буџет, у коме се налази и партија за непосредну порезу, а цифра је одређена по прошлом годишњем приходу. Даље вели: „у свакој се општини бира порески одбор, који одређује, колико свака пореска глава у општини треба да плати порезе, а колико приреза“ (стр. 248.) — Ово је по старом закону, када су саме општине разрезивале порезу. Данас плаћа сваки према своме имању и приходу. Прирез се не може разрезивати, јер се он плаћа процентуално на сваки динар порезе. Порески одбор пак у појединим местима, ту је с тога, да руководи прорачунавање порезе, да води надзор, је ли свак праведно пријавио своје имање и доходак, да чува интерес државе и појединаца, и да прима жалбе, ако би се коме што неправо хтело наплатити.

И ако не би требало, опет има по више оваквих погрешака. У једној напомени Козарац вели: „Варош Београд и Ниш бирају по два посланика“. По уставу само Београд бира *два* посланика, а све друге вароши по једнога; два би могле бирати само онда, када би имале преко 3500 пореских глава, што није случај ни код једне вароши.

У Србији има 632 општине, а не 627, као што каже Козарац.

Чувари, или, као што их Козарац зове „стражари јавне безбедности“, укинути су још 1884. године, с тога није ни било потребе, да их Митар брани и да им правда опстанак.

На страни 208. стоји: „црквене општине плаћају свештенике прирезом“. — Свештеници се не плаћају прирезом, него им нуријаши од домаћинске главе дају годишње по два динара, што се зове *бир*. Бир им држава купи уз порезу, како не би долазило до свађе између попа и нуријаша.

На истој страни стоји и ово: „Судова има двојаких: *грађански* суд и *кривични* суд. — У Француској, Белгији и другим државама подељени су судови; али код нас у Србији нису. Кад се већ повела реч о судовима, требало је поменути и београдски варошки и трговачки суд. Поред окружних на

челства требало је поменути управу вароши Београда и Мајдан Пека.

— На страни 225. читамо: „Сви Срби, којима је 1. јануара неке године 20 година, састављају за ту годину *укупан број* (контингенат) обавезника, који су дужни служити под заставом. Они вуку коцку у окружном месту“. — И ово је по старом закону о устројству војске, а данас нема коцке, него сваки грађанин, који је способан, треба да буде војник. Ко је неспособан, а није са свим сиротнога стања, плаћа *војницу*, о којој Козарац ништа не говори.

На страни 231. стоји: „Србија је у војничком погледу подељена на пет *дивизија: шумадинску, дунавску, тимочку, моравску* и *дринску*. Свака је дивизија састављена из *4 пука*, сваки пук састављају *2 батаљона*. Осим *пешадије* има свака дивизија по један ескадрон *коњице* 5 батерија *артиљерије*, 1 чету *пијонира*, 1 чету *возара*“. — И ово је погрешно. — Србија је војнички подељена на пет *дивизиских области*: моравску, дринску, дунавску, шумадинску и тимочку. Свака дивизиска област дели се на *3 пуковска округа*, а сваки пуковски округ на *4 батаљонска среза*. Осим *пешадије*, шумадинска, дунавска и дринска дивизија дају: по *два*, а моравска и тимочка по *један и по ескадрон*, 6 батерија *артиљерије*, 1 чету *пијонира* и *1 возарски ескадрон*.

Да не дуљимо, биће довољно и оволико. Ипак не смемо прећутати, да су врло слабо прецизиране дужности појединих министарстава. Зар министар унутрашњих дела само „руководи управу над окрузима, над срезовима и над општинама? — баш ништа више?!

Кад смо довде срећно дошли, можемо се још запитати: У коликој је мери у овој књизи заступљено родољубље? — На жалост, ни на ово питање не можемо дати повољна одговора. Оног правог, свежег и једрог родољуба у овој ћете књизи узалуд тражити. Има једна прича *(Борба пред Пиротом)*, у којој има нешто родољубља; али то је више касање за колима дневне политичке струје. Можда је ова прича код Лалоа врло важна; али она није таква у српској преради. У њој се додирује Сливница и изливају се грдње на Бугаре, а то нема смисла. Ако смо се с Бугарима и тукли, ништа за то. Данас смо ипак упућени једни на друге, с тога и не треба ширити мржњу између нас и Бугара. Сам рат показао нам је, да бисмо као савезници *били* јаки против трећега. У осталом ми имамо много пречих непријатеља од Бугара!... У тој истој *причи* говори се и о уједињењу Српства; али за чудо Козарац не нађе да је дужан проговорити коју реч о томе Српству! Зашто бар не помену српске земље, у којима Срби живе? Зар је какав crimen, српској деци проговорити о Босни и Херцеговини?!...

Видесмо дакле, каква је ово књига, видесмо, што се у њој прича, видесмо, како зла има више но добра, видесмо, да није удешена за „младе читаоце“, видесмо много што шта. Видесмо... да, видесмо ми, али не видеше они у коларчевом фонду, који ову књигу наградише. Ако је покојни Илија М. Коларац оставио свој новац, да се награђују овакве књиге, боље да га није ни остављао. Грех на вашу душу, који сте позвани да чувате завештаочев аманет!

Ко је ову књигу препоручио? Ко ли је о њој реферисао? — Не ћемо да питамо, само би препоручили Коларчевом фонду, а поред њега Матици Српској, па и Академији и Главном Просветном Савету, да на корицама оних дела, која награђују, буде увек и име оних, на основу чијег је реферата издата награда. Нека се бар зна, ко прима моралну одговорност!

Београд, новембра 1888.

Дан. А. Живаљевић.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— Из Велике Кикинде добили смо шест свешчица нове неке позоришне библиотеке, у којој излазе преводи не баш одабраних и бог зна како нових глума са мађарског, немачког и руског. У првој је свесци старо Кишфалудијево „Szeget szeggel“, које је у српском преводу већ изашло ове године у „Јавору“. Заступљен је у овој збирци већ и Kotzebue, но и Жирарденовица (преко Лаубе-а до душе). Прве две свеске (Кишфалудијево „Клин клином“ и Коцебуова „Љубоморна жена“) управо су т. зв. посрбе, какве се код нас фабрикују тиме, што се само туђа имена замену звучним српскима. Свакој је свесци цена 20 новчића.

САДРЖАЈ: Овидије. Песма од Војислава. — Свој грех. (Свршетак.) — Како је Цјевалица излијечио фра-Брну. (Наставак.) — Афродита. (Наставак.) — Књижевност. Поуке моралне и грађанске. По француском Ђ. Козарац. Оцена Дан. А. Живаљевића. — Ковчежић. Књижевне белешке.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 51. У НОВОМ САДУ 22. ДЕЦЕМБРА 1888. ГОД. IV.

*
* *

Кад су пророчка слова, пред силним Валтазаром,
Писана небесном руком, планула огњеним жаром —
Пред троном великог цара збуњени стајаху старци,
И горди сатрапи с њима и волхви и мудраци
И група Араба црних. Јехова, што светом влада,
Речи је писао ове.

Из мрачне тавнице тада
Валтазар изведе ропче отрока-Данијела:
И он подиже очи и цару прочита смис'о
Речи, што их је руком Јехова пред њиме пис'о.
А већ у зору Перзи јурнуше с помамном силом,
И мрачни анђео смрти зашуме широким крилом —
Над главом силнога цара… Валтазар у битци паде
И тако пропашћу својом потврду пророштву даде.

Ја стресам са ове приче прашину заборава,
И вас на гробље водим, у којем Валтазар спава:
О, браћо, о, друзи врли! Дигнимо високо чело,
Да Валтазару сваком истину кажемо смело.
А ког је Јехова избр'о, том реч нек грми смела,
К'о жарке, пророчке речи отрока-Данијела.

Војислав.

АНДРИЈА ХУМСКИ.

ТРАГЕДИЈА У ПЕТ ЧИНОВА.

НАПИСАО АНДРА ГАВРИЛОВИЋ.

ПЕТИ ЧИН.

На бедемима града кнеза Андрије у Хуму.

ПОЈАВА ПРВА.

Богдан и Завиша.

Богдан. Тако су, дакле, вером мануле
Те варалице старе, вечите?
У њима вере ко би имао
После толиких тешких обмана!
То гнездо лажи, подлих сплетака
Ја бих желео руком крвавом
Да га разорим, да га разнесе
Вихор са ових наших кршева,
Ни трага више да му не буде.
На дивном месту тол'ка ругоба!

Завиша. За тим се с кнезом одмах окретох
У она места, где се склонише,
Те Богумили живет' стадоше.
Дођосмо тамо, кнезу староме
Тренутак сваки поста годином,
Јер амо хита што пре приспети,
И Богумиле хтеде позвати
На браник хумске наше државе.
Затекосмо их, бесмо приспели
На завршетку њихне молитве,
Са свештеником својим зборише,
Он им је чудне приче причао.
Кнез им је рек'о, за шта долази,
Да с правом тражи, што је искао.
Ал свештеник му на то прозбори,
Да закон њихов, њихна наука
Налаже њима људе штедити,
Да се од крви грозе човечје,
Да је то, не знам коме, противно.

Богдан. И даље ваљда знаде причати
Од лудих прича глупљи садржај!

Завиша. Јест, беше поч'о врло широко
И на дугачко вести придике
О спасу душе, телу грешноме,
О божјој сили, спасу, сатани,
Сатанајила неког спомиње,
И друге ствари стаде ређати,
Не знаш од које која чуднија,

Да ми се коса поче дизати.
И уверен сам, могу казати,
При себи, веруј, није ни био,
Када је тако нама зборио.
Богдан. И ништа друго није рекао?
А обећа ли какве услуге?
Завиша. Обећа богме помоћ велику?
Да ће се за нас богу молити,
Не да нам даде срећну победу,
Јер победимо ли, крвцу лијемо л',
Грешнији тада много бићемо,
Већ ће се смерно богу молити,
Да нас на праве путе изведе,
У коло њихно да нас приведе.
Богдан. Па збиља знаде лепо причати!
Завиша. И лепше јоште можда б' китио,
Да бритким мачем није Андрија
Сулуди говор крају привео.
Притворан од њих није ниједан,
Ал сви су можда умом кренули,
Те у том стању лудо, махнито,
Са главама се својим играју.
Богдан. Ал' кнеза нема.
Завиша. У прву жупу он је свратио,
Још кренут', што се дићи узмогне.
За часак мислим амо приспеће.
Богдан. А тај је часак, ето, дошао,
У граду ј', ево амо долази.

ПОЈАВА ДРУГА.

Пређашњи и Андрија.

Андрија. Готово је ли, јеси л' спремио
За незванога госта дочеке?
Богдан. Све, што се има, све је спремљено.
Андрија. Што сада нема, не ће ни бити,
Толико што сам собом довео
Последња помоћ то је за свагда
Са тим шта буде. Где је Радослав?
Богдан. Из Дубровника се није вратио.
Андрија. Пре мене отуд он је пошао
И упутио се право овамо,
Да теби буде помоћ на делу.
Богдан. Очима ја га нисам видео.
Андрија. Залут'о није л'? Смешан разговор!
Да непријатеља није сусрео?
У ропство пао? Не ћу мислити,
И тако да се могло десити.
Вазда сам вама тако зборио:
Боље и гробом, само не робом!
А он је, знадем, наук примио.
Погин'о можда, ил се олако
На брзом коњу амбис пролазећ'
У недогледан понор сурвао?
Не, није могло [illegible] тако да буде,
Овде се мора данас [illegible] затећи,
Крвава кад се игра заи[illegible]
Уз танку свирку стреле, цили[illegible]та!
Богдан. Уз бедеме су тврди опкопи,
Њих није тако лако пробити,
Капије тврде, врата гвоздена,
Лагуми добри, своди камени.
Код свакот дела војске малене
По један храбри стоји војвода,
Те, гледећ' даљно тамо у маглу,
Спокојно чека часа страшнога.
Андрија. Мало их има, сила малена,
Ал јоште мање да их узбуде,
Не би ми душа стара клонула,
Док само траје мисли једине
За шта се борим, за шта подигох,
И докле с вама, својим синцима,
Крило ми старо буде летало,
А клоне л' перо које у њему,
И срцу биће часак последњи.
Нада се не ће нигда склонити;
У себи што но има живота,
Животом мора светим живети.
Властољуб крену вером заданом,
И Дубровчани савез згазише,
И раздераше срамно уговор,
И Богумили даље осташе
К'о незахвални мојим добрима,
— Па опет вера доба бољега
У моме срцу није умрла,
Пламтеће жаром, док не престане
У груд'ма срце моје куцати,
И на тој ватри вазда грејаћу
Остарелу ми душу мучену,
Од јаве што се ледом замрзла,
Надање да се не би претргло,
Да вере не би духу нестало!

ПОЈАВА ТРЕЋА.

Пређашњи. Новица.

Новица. С бедема чете њихне угледах,
Како се венцем крећу планине,
Овамо граду ближе слазећи.
Андрија. У самрт само брзо хитају
Богдан. Многи ће наћи ту под бедемом
За кости своје станак вечити.

(Чује се глас трубе.)

Завиша. Посланик њихов ево долази.
Андрија. Колена свине л', добро свршиће с',
Затражи л' што год, крај је говору,
После ће стреле, копља зборити.

ПОЈАВА ЧЕТВРТА.

Пређашњи. Растислав као посланик.

Растислав. Од Владислава, краља српскога,
Ја хитам теби, кнеже честити.
И краљ те силни лепо поздравља,
Да не ће моћи више држати
У стези своје моћне војводе
И војску њихну, жељну бојева.
Андрија. Па нек их пусти, киша с стрелама
Из града лепо моћ' ће хладити
Узаврелу крвцу таке господе.
Растислав. Он скида с себе тежак одговор,
Што ће се крвца браће рођене
На овом пољу силно пролити.
Андрија. Истини ко се једном замери,
Ко одговора правди дугује,
Шта га се људско тиче мишљење!
Растислав. И он је наш'о излаз из тога.
Андрија. И ја га знадем — збори, да видим.
Растислав. Мудрост би вазда теби зборила,
Да предлог овај радо прихватиш.
Владислав тражи града предају,
У њему ти ћеш даље владати,
И Хумом својим, земљом васцелом,
Признајућ' њега, краља српскога,
За старијега, кнеже, од себе.
Клетвеник његов дакле да будеш.
Андрија. Друкчији излаз ја сам спремио.
Нек Владислав ми дође овамо,
Нек проба речју својом меканом,
Измолит' опрост својим грешкама,
Можда ће моћи стриц се смиловат'.
Растислав. Последњег да те пута замолим,
Не одби, кнеже, такве понуде.
Андрија. Јунаци јесте л', јесте л' мужеви,
Друкчије дајте граду понуде:
Копље, мач, стрела нека говоре!
Растислав. У нашем стану краљ ће жалити,
До тога што ће доћи морати,
А с краљем то ће срце парати
Највише твоме сину рођеном.
Радослав, знадеш, да је са нама.
Богдан. Радослав, велиш?
Андрија. Шта ћеш рећи још?
Прошло је доба таким варкама,
Радослав кад би био са вама,
Он не би мог'о син ми остати.
Растислав. Ја, кнеже, онда морам жалити,
Што ни то тебе не мож' сврати
Са пута твога, куд си пошао.
Још једном, кнеже —
Андрија. Што рекох — рекох!

Растислав оде.

ПОЈАВА ПЕТА.

Пређашњи без **Растислава.**

Андрија. Једна ми само оста утеха,
Која ће вазда бол ми блажити,
Што оно, са мном што се затекло,
Остаде верно часу последњем,
Што моју мис'о, моје намере,
Са мном још деле моји синови.
Новица. Твоја је била једна погрешка,
Са Властољубом што си ступио
У савез опет, себе везујућ'.
Андрија. И добро једно то је донело;
Данас ће бити крај му сплеткама,
А мач ће овај споре решити.

(Чује се глас трубе.)

Богдан. То труба гласи, ено одлази
Посланик њихов њином логору,
Из круга нашег већ је измак'о.
Андрија. Тренута сваког напад чекајмо.
Тол'ко је пута случај решио
Крваву борбу дана целога,
Све ми се чини, не ћу грешити,
Што мислим, да ће данас Радослав
Појавом својом помоћ' победи.
За то га отац вазда спремљаше.
На овом крилу ти ћеш, Новице,
Управљат' војском, ти је водити,
На другом Богдан, ја ћу средином.

Андрија и *Богдан* оду.

ПОЈАВА ШЕСТА.

Новица и Завиша.

Новица. Ето их, ближе нама надиру,
На бедеме су прве ступили.
К'о облак сунце када заклони,
Безбројне стреле светлост смрачише.
Завиша. Па опет сунце склонит' не могу,
Те исто тако наши редови,
Од стрела облак кад их претури,
Устају смело.
Новица. Напред ка њима!

(Оду.)

ПОЈАВА СЕДМА.

Два војника нагло улазе.

Први војник. Видиш ли што?
Други војник. Пред собом смрт!
Први војник. А осећаш ли што?
Други војник. Осећам радост, што ћу гипути
Уз таквог кнеза.
Први војник. У помоћ њему!
Тамо је страшна сила налегла! (Оду.)

ПОЈАВА ОСМА.

Богдан и **Станислав** борећи се.

Станислав. На леглу старог вука нађосмо.
Богдан. У легло ко је зашʼо вучије,
Нек се не мисли дома враћати.

(Рани га јако.)

Станислав (испусти мач). Свршено!

(Посрћући оде.)

ПОЈАВА ДЕВЕТА.

Богдан и **Радош.**

Радош. Није још!

(Бори се са *Богданом.*)

Богдан. За њим ћеш и ти.
Радош. Још он ће видетʼ смрт ти ледену.

(Оду борећи се.)

ПОЈАВА ДЕСЕТА.

Новица са голим мачем. Бојна вика и звекет оружја све већи.

Новица. Све више стежу ланац гвоздени
Од својих бојних, љутих редова.

(Види се пламен.)

Код последњег се бију бедема,
Већ пламен лиже кулу, стубове.

(Стресе се стрелом рањен.)

То стрела беше, што ме окрзну!
Рђаво неко луком управља,
Код груди толʼких руку налази.
Да срце ово стрелом раскиде,
Боље би било, да још не видим
Последњи где нам зраци умиру.
Кад смрт ми не сме доћи на ноге,
Ја њојзи радо идем на сусрет. (Оде.)

ПОЈАВА ЈЕДАНАЕСТА.

Пламен све већи. **Андрија** и **Властољуб** улазе борећи се.

Андрија. На овом месту ниси лʼ тврдио,
Ниси лʼ се вером овде заклињʼо?
На овом месту хоћу да умреш.
Властољуб. Кад си га тако дуго памтио,
И крвљу треба да га залијеш
При пламу саме своје постеље.
Андрија. Од погане ти крви лажљиве
Провреће земља места овога,
Отрова извор ту ће потећи.

(*Властољуб* рањен посрће.)

На томе месту! Не ћеш макнути!

(Прободе га. *Властољуб* пада мртав за кулису.)

У пакʼо тако све бих послао!

ПОЈАВА ДВАНАЕСТА.

Андрија и **Богдан.**

Андрија. Шта носиш мени?
Богдан. Крваву рану!
И црне гласе —
Андрија. Држе се јоште?
Богдан. Што је остало — а мали број је —
Бије-сʼ честито. Завиша паде
Славно, витешки! Измучен, рањен
Смрт је тражио!
Андрија. Младости крепка!
Богдан. И Новица је рана допао,
За који часак —
Андрија. Друже младости!
И мене чекај, с тобом ходићу,
Док најпре свршим посʼо на земљи.
Богдане, напред! Није пропало,
Док један живи!

(Чују се звона.)

Богдан. Ја сам казао,
Да звонким гласом с цркве малене
Тренутке града гласе последње!
Андрија. Последњи часи нису приспели,
Јоште се надам.

(Чује се јак тресак.)

ПОЈАВА ТРИНАЕСТА.

Пређашњи. Неколико војника долазе одступајући.

Андрија (стане пред њих). Момци, куд ћете?
Један војник. На граду већ је пала капија,
Коњица хитра, заклон тражимо,
Последњи отпор дати одавде.
Андрија. Ви напред, за мном! Ја ћу јурнути,
Плашљиве њихне чете разгнати!

(Пођу, али *Андрија* нагло стане.)

Шта видим јоште својим очима?!.
Ха, сад је јасно!
Напред, витези!
Богдане, напред! Води соколе!

(*Богдан* са војницима оде.)

ПОЈАВА ЧЕТРНАЕСТА.

Андрија (сам). Да није само, можда, обмана?!
Обмана? Јесте, па опет није.
Јасно је, али — признатʼ не могу.
Крв моја с њима иде упоред.
Радослав збиља оца издао!
Ја морам пасти, крај је животу,
Последњи час је куцнʼо надама,
Вери у свету, правди, истини.
Ил, можда, није?
Нисам прозрео
У тајне кутке срца човечјег?

Схватио, можда, нисам куцањ му?
Преживех, збиља, давно већ себе
Мислима, душом, срцем, жељама,
А свуд се ново ствара, подиже.
У самом себи ја сам носио
Пропасти клицу, себ' сам створио
Од крви своје друкчу подлогу.
Ал' ја ћу умрет' као Андрија,
Садашњост пре нег' морам учити.

(Преломи свој велики мач.)

Нека те нико више не паше,
Свршио ти си своју задаћу!

(Узме један мач са пода)

Последњи бедем нек се поруши!

(Удара се у прса, и пада.)

ПОЈАВА ПЕТНАЕСТА.

Два војника нагло долазе.

Први војник. У помоћ тамо!
(Спази Андрију.)
Кнез је погин'о!
(Сагне се.)
Лагано, жив је.
Други војник. Све је пропало!

(Однесу Андрију.)

(Међу тим се полагано утишава бојна вика и звекет оружја. Звона престану, а пламен бива све слабији.

ПОЈАВА ШЕСНАЕСТА.

Растислав са краљевом војском. Весели усклици.

Растислав. Освојен град је, и Хум је пао.
У круни краља нашег новога
Још један алем нек се заблиста!

ПОЈАВА СЕДАМНАЕСТА.

Владислав са војводама. — Усклици: *„Живео!“*

Владислав. Јунаку свако хвала нека је!
Нека је проста крвца ливена!
Пролеће ново сад је донело
Оружју нашем нову победу.
Отвор'те врата граду гвоздена,
Да војска брже може улазит'.

(Оде, а за њим сви, сем *Растислава*.

ПОЈАВА ОСАМНАЕСТА.

Растислав. Долази **Милутин.**

Милутин. Војна нас ова доста је стала.
Растислав. Отпор је био храбар, челичан.
Милутин. Јер Андрија га беше спремао.
Станислав паде, за њим Властољуб,
Радош је мртав, гледај онамо,
Прекрили поље тол'ки лешеви.
И Радослав је —
Растислав. Где је? Шта је с њим?
Милутин. Несрећа га је вазда пратила.
Противник беше, али срце ми
У грудма пуца, кад га погледам.
Не беше тајна, он је волео
Властољубову ћерку, Даницу,
И она њега, али Властољуб
Друкчије на то оком гледаше.
Андрија с краљем оде прогнаним,
И Радослав се крете са оцем,
Ал срцем беше тамо остао.
И када пође граду овамо,
Из Дубровника брзо хитајућ',
Не стиже амо; вођен љубављу
Јездио он је право Даници,
Која је била болна самртно
Од оног часа тужног растанка.
Живе је није дома затек'о.
У стану нашем тад се нашао,
Те с нама амо поћи мораде,
Погружен беше тешким болима.
Глед'о је борбу с немим бледилом,
А кад на граду врата падоше,
Косну се све то срца заспалог,
К'о иза санка да се прену,
Узвикнув: „Оче, брате, отаџбо!“
На жераву је амо јурнуо,
И сумње нема, доста б' страдали,
Да смо га сама тако пустили,
До последњег би се часа борио,
Препреку опет тешку створио,
— А сад је доцкан, не ће сметати.

ПОЈАВА ДЕВЕТНАЕСТА.

Пређашњи. Радослав.

Радослав. За умом идућ' срце изгубих,
Тражећи њега душом пропадох!
Растислав. Утеш' се јоште —
Радослав. Нема утехе!

ПОЈАВА ДВАДЕСЕТА.

Пређашњи. Владислав са војводама. Са друге стране **Радан**

Радан. Дубровачко их веће послало,
У име града да те поздраве,
Те посланици теби хитају.
Владислав. Нек причекају, кажи, војводо,
Са њима краљ ће, кажи, зборити,
Кад буде им'о воље, времена.

Радан оде.

ПОЈАВА ДВАДЕСЕТПРВА.

Владислав. А шта је с кнезом хумским, Андријом?
Милутин. Рањена тешко ево доносе.

ПОЈАВА ДВАДЕСЕТДРУГА.

Пређашњи. Доносе **Андрију** са завојима на грудима, и спуштају га, ослањајући се на бедем.

Радослав (клекне крај њега).
Оче! Ох, оче!
Андрија. Ко је? Ко је то?
Радослав. Радослав, син ти!
Андрија. Није никада!
С Богданом шта је, сином једином?
Милутин. У ранама је, чека издисај.
Андрија. Нек благословен му спомен остане!
Владислав (потресено, за себе).
Отац ми беше такмац у круни,
А син ми беше такмац љубави!
Даница умре, није м' љубила,
Срећа је моја тиме заспала,
А ко ће рећи, ко ће казати,
Каква ме јоште чека судбина!
(Тужно окреће главу.)
Андрија. Па то је син ми, браћа, другови,
Па и ја, ево, сада умирем!
Радослав. Не, оче! Ево, ја сам крај тебе,
Радослав иште опрост од оца,
Изреци само, душу спаси ми!
Андрија. Разумем прошлост, али не могу,
Јер онда не бих био Андрија!
Радослав. И краљ нек чује —
Андрија (спази Владислава).
И то сам данас чути морао!
(Раздире завој)
Вечито нека —
Радослав. Опроштај реци!
(*Андрија* умире.)
Радослав (очајно).
Доцкан је, доцкан — крај је учињен
Његовом болу, мојим надама!

КАКО ЈЕ ПЈЕВАЛИЦА ИЗЛИЈЕЧИО ФРА-БРНУ.

ПРИЧА СИМО МАТАВУЉ.

(Наставак.)

очетком треће године Бакоњина ђаковања, у манастиру је све ходило тêлеиле, што реку Далматинци.

Нови старјешина поста млитавији него што бјеше прије, те попустише дуге без обруча; а и без тога нико немаше воље ни на што. Будионица само што би забрецала; јутрења би се (боже опрости!) прегризла; иза ручка фратри би одмах у размет, без икаква збора и договора; Балеган већ не надгледаше што се ради у мађупници; ђаци би испред часова попосједили у скули, а учитељи чешће не дођи, но дођи; молитвени часови попотрај неколико тренутака; објëдовало би се као да ће се на војску, па с мјеста сваки духовник у своју ћелију, (осим Срдарине, који би — кад би било лијепо вријеме — узјахао на свога новог Дората и повео Шкеља, па преко воде); ђаци би се опет окупили у скулу, али да лешкају до вечерњих звона; Балеган би отишао у цркву и ту клечао по двије, три уре, те би често вечера била лоше зготовљена и судови остали неопрани; па се трси вечерња, брзо као у опклад; па тако исто и вечера; па најпослије: — Добра ноћ! Добра ноћ! један другоме, па обрни један другом пете и разбјегни се, као да их вихор разнесе!

Баш: теле-иле!

Али фра Тетка, чим се запатај, припали лулу, па ходај горе доле по узаној ћелији; пуши човјек, нешто бобоњи у себи, пије воду, пљуцка, хода и хода, докле не сустане, а то би понекад бивало тек пред зору. Из јутра кад би му ђаци растворили прозоре, курњавио би дим кроза њих, као из димњака. Брне му једном замјери: — Немој тако, брате, јер ћеш пропасти прије вримена!« А Тетка ће њему, ни пет ни шест, но: — »Не брини за то, Брне! Има причи'.. млого причи' ствари, за које би трибало да се бринеш!«

Срдарина је на вас мах јегленисао са Шкељом. Није доста што се од по дна до мрака не раздвајаху, што се »кланчаху по кметови' ка' обаћетни пси« (рече једном Вртиреп), него се ноћу затвараху у ћелију, гдје се разлијегала граја и кикоћање. И њему опази један пут гвардијан да је то против регула. А на то ће Срдар опрхо: — »А ко се већ овдинак држи регула, Брне, болан?? А, јопет, ако ти је криво, што примам Шкеља, дај ми једног дијака да ме разговара, па ми не триба Шкељо!«

Знао је Срдарина, да ће тијем зачепити уста и гвардијану и свакојем фратру, осим иноко-

сног фра-Тетке; јер ниједан од њих не ћаше искрај себе пустити свога стражара.

Бујас је сваке вечери читао стрицу Блитвару, докле би га ушикао. А шта је читао? Што му драго, па и на прескок, па и наопако, само нека се тороче, — као што неки млинари не могу заспати, ако им се витао не обрће, макар кош био празан.

Мачак Шкопић имао је тежег посла са ујаком Дувалом, који је двије уре по вечери бањао ноге у млакој води; за тијем му је сестрић сипао на број неколико капаља неке љекарије, која, тобож, утољује задуху и кашаљ; а за тијем на презуру додаваше му нека зрнца, што ублажују болове у ожичици, јер сипљиви Дувало сваке вечери јеђаше, колико би доста било здравој двојици, те га сваке готово ноћи хваташе рачац.

Ни Лису Антуловићу не бјеше лако. По што му стриц Жвалоња отиде на жупу, приби се Лис уз Вртирепа. Овај ти од неког доба поче пити ракију иза вечере, мезетећи је орасима и бијелим луком; па кад би се фратрина ражестила, стала би грдити све и свакога, а највише новога гвардијана. Лис мораше ћутке и пажљиво слушати, што Вртиреп рига; ако би момче закуњало, скочио би фратар да га бије.

Али од свијех ђака најтеже бјеше Бакоњи. Откад умрије Пирија и откад похараше манастир, стриц Наћвар изгуби сан; једва ако би по двије три уре иза обједа проспавао. Прије и послије тога бјеше љут као змија, али је љутњу крио пред браћом и пред свима осим синовца, на коме би се често искалио. То толико дојади Бакоњи, да је неколико пута смишљао стругнути дома, али би се стриц осјетио синовчевој накани, па би га удобрио, мазећи га. Фра Брне чисто подјетињи. Час би плакао, час се срчио и псовао, час би клекао на сред ћелије, нагонећи малога да му помогне молити се. А најдосаднији бијаше по вечери. Најприје би навио и за дуго с великом помњом прегледао она четири часовника на стјенама и она четири шпагара. То би трајало, док му се не би очи заблијештиле; па онда би се извалио да га Бакоња чешколи по листовима; за тијем би се обрнуо потрбушке, да га бише по затиљку и да га прутићем голица између плећи. И то би обично трајало, докле сам Бакоња не би престао, а тада већ не би минуло без ријечи. Али се мали увјерио, да стриц не може без њега, па му је могло бити да учини штогод и по својој, и да по маличак пркоси.

А како је шјор Грге проводио ноћи? Добри Балеган, чим би распремио сто, стао би шетати по пространој трпезарији, пребирући зрна на бројаницама и нагињући чешће букарицом — јер откад несрећа снађе свету кућу, он је тражио утјехе у молитви и — — у вину.

Ето, рашта је дању све ишло теле-иле; рашта су сви устајали подбухли и тешковољни, не друкчије него као да су цијеле ноћи крше ломили.

Није се бу̀чало као оно иза смрти Шкоранцине, али голема штета, руг међу ркаћинама и устравица покојног Пирије, остави силан траг међу манастирском чељађу; осјећало се јако, с тога се није бу̀чало.

Да ли баш у свој манастирској чељади?

Ва истину, по свјема приликама.

Тртак и Бобан с немара одбише помлиоце и поковце, те већ готово нико не наваљиваше из пријека. Та двојица по цио дан разапињаху вршке и завађаху се ради тога с Дундаком и Бељаном, који мишљаху да имају прече право на рибу. Два пастира и говедар (други говедар бјеше напустио најам) изгоњаху стоку у ручења доба, а сјављиваху је много прије но што дан нагне, то толико да се може рећи, е је пасла. А то се и видјело па животињи: свакоме браву и говечету могаше човјек пребројити ребра из далека. Шкељу — видјели смо већ — сав посао бјеше да тимари Дората Срдарова и да се »кланча као обаћетан пас«; оне четири мрцине, што су некада залуду гризле у манастирској коњушки, бјеху дате кметима у наполицу.

Али с вечера ковач, млинар, два чобанина, говедар и оба возара, сва седморица братски засједи око добра огња, па крвљу Исусовом струшуј росу и тугу са срца. Заиста нијесу имали шта завидјети Шкељу, и ако се овај разметао у фратарској сувоти. »На част му, брате!« рече једном неки од њих, »само да нас не просочи!...« »Ко да нас просочи?« викну Дундак. »Ко... оца му очина!? Зар Шкељо? Зар онај пожмиреп? А да ли није и он лока' с намикарце дви године! Па сад ми се чоко погосподија, нити главе обрће на нас, ка' да смо губави! Рувијан од рувијана!...« »Муч! То не спомињи!« брекну Тртак... »А шта не спомињи? да је пожмиреп, је ли? Јоли да је рувијан? А да за што га је онај приграија?...« »Па тако! Иђу међу кметове ради...« »Међу кметице, ради лине Јанице!...«

исправи Дундачина, пак тисну прст у ухо и запоја из свега мозга:

„Љуби, дујо, нека село плаћа,
„Али чувај не ...... гаћа!...

»Муч!« повика једанак неколицина.

»А шта: муч! Кога да се бојим?...«

»Букара!« шапну некоји.

Дундак преблијеђе и заваља очима на лијево и на десно, па поврну, готово шапћући:

— Ви се канда спрдате, али, госпе ми, ја сам га кињија и магарчија, али мање него ли иједан од вас, а госпе ми, не ће он то заборавити, ни оставити брез освете!

— Муч! Муч! мучукаху га сви, јер сваки претрну од тијех ријечи. Неки се обазрије, баш као да му Букар бјеше иза леђа; неки издређи очи пут врата; неки чак гледну у димњак.

А тај њихов страх посоколи веселог Дундака, те стаде да виче:

— Оће, госпе ми и госпина сина и светога ми Вране, коме је он око ископа', оће се осветити Тодорина!... Тодорина, jà!.. Тодорина, болан!... Тодорина, што је увик пита' је ли ја, је ли?... Кога смо ми прозвали да је Букар... Који нам се чинија, да је сметени сламоња!... М' ајде што привари нас неуке, али како је вука' за нос учене редовнике!... Ајде реци сад, да је Букар!... Он, од кога дршће вас пук с обе стране Велебита!...

Те их ријечи парише, као да им је бацао жераву у образе, те се узврполише. Бељан клиси да притврди врата, ако и бјеху закрачуната. Говедар приђе с плећи Дундаку, и запуши му уста рукама.

– То није братски од тебека! поче Тртак медено, пак надостави лагано, а све сатко, а све опрезно (баш као да га Букар слушаше из запећка), правдајући себе и другове, што су кињили славнога Тодорину, готово правдајући и њега за све, што је учинио. Пак заврши, молећи дружину, да заклетвом обреку е *га* не ће већ спомињати.

И сви страшнијем клетвама то обећаше и сутра дан ни један не — одржа ријеч, него завргоше говор о *њему* и о покрађи, као но ти о ономе, што им најживље у памети бјеше.

Па тако сваке ноћи.

Претресали су у најтање оно, што је и свако дијете знало у жупама св. Фране, на име: коње и говеда пројавили су Тодоринови јатаци преко Велебита, и продали их у Грачацу. То је било баш онда, кад су пандури тражили кривце по приморским пазарима... А гдје доспје пусто злато и сребро црквено? То се почисто не знадијаше, него се нагађаше, да је благо прешло преко руку једноме трговцу на Кистањама, некоме познатом јатаку хајдучком и препредењаку, »коме не би свијћом наша' пара у сви' седам краљевина, што и' је на свиту.« Кистањца је прометало и потрзало по суду, залуду.

Тако је бивало ноћу у мађупници.

Тако су пролазили кратки зимски дани на Височцу, у почетку треће године Бакоњина ђаковања.

Виђенији преквођани, кметови и други људи, што би у то вријеме доходили к цркви, бијаху прихваћени као крвници, те се одбише и одвратише остали пук од манастира.

У томе протече цио сијечањ и полак вељаче. Једнога дана бану Кушмељ у манастир.

— Откуд ти овде? Шта је? запита зловољно Наћвар, чим га видје.

— Ја да виђу тебека и оно дите. Барица навалила, знаш...

— Таа-ко! Мога си учинити су мање! Мене си јево видија, а и дите види, па ајде збогом!

И Брне му затвори врата у образ.

Кнезу затрепта брчина. Обазрије се да види, је ли гдје кога, па пљуну на врата од ћелије, па диже торбицу с пода и крену тријемом, а како набаса на отворену трпезарију, пријеђе њу и другу ђачку, па стаде на вратима од кујине.

— Ваљен Исус, о вра-Грго!

Балеган стругаше рибу. Он нанишани једним оком госта, па прихвати:

— Вазда Исус!... Ајде, брате, доли гвардијану!

Кушмељу се отегну лице.

— Ма нисам доша' да просим, него питам, ди ми је дите?

— Ајде, брате, доли гвардијану! понови кувар и обори главу.

Кушмељу се стегну срце, јер посумња, да му се сину није што догодило, па потече натраг, обиђе сав тријем наоколо, сиђе и улезе у цркву, али нема ни душе живе. Тад се поврати у авлију и викну као у сред планине:

— Оooo, Иве Јерковићууу!

Једанак се врата поотвараше на ћелијама и фратри поискакаше и ђаци из скуле.

— Шта је?... Шта би?... Ко оно виче?...

Кушмељ се укрутио и зинуо.

— Носи те враг, магарино једна! Ту си доша' да ревеш! Мрш! издера се брат му.

Али Бакоња слети и објеси се оцу о врат, па га изведе пред манастир.

— Баш ти фала, гвардијане, што си назва' брата правим именом! рече Вртиреп, па шмигну у ћелију. Та ријеч смути и остале, те се измакоше.

— А моје дите, какав си то? Што си ми ископнија тако? Што ти је било? Зна' сам ја, слутија сам ја, да ниıпто јест! А и Барица је баш уснила ништо ружно . . .

— Ма мени није ништа зло! прекиде га Бакоња. Ја нисам болестан.

— А да за што си тако ископнија?

— Јето за то што нисам задовољан; што би радији да сам код тебе, него ли што сам овдинак . . .

— Ма како то, болан?

— Ма јето тако! Овдинак је све пошло суноврат. Нико никога не гледа липим оком, него би једно друго отровало, да може . . Да те бог сачува, ћаћа, како је сад овдинак. А ја не учим ништа, не радим ништа, а по ноћи не да ми стриц спавати.

— Ма шта се, даклен, догодило? . .

— Ма знаш шта се догодило! Поарали манастир, умр'а Пирија . . .

— Ма то је давно било, дите! Кад смо били овди о проштењу, бише већ сви разабрани, и Брне је био јоште весеја, и . . .

— То је све истина, али сад не знам како ни зашто, позлидило се, све је ка' потровано.. Води ме, ћаћа, води ме кући . .

— Не лудуј, дите! брекну мудри кнез, обзирући се на све стране. Ајдемо подаље, јер би нас овди мога' когод чути.

Пођоше чак у русје и ту шетаху до обједа, па Бакоња остави ћаћу у мађупници, а он се врати у манастир. Послије јела опет се састаше код воза и сити наразговараше. По што се Бакоња исплака, те му одлакну срцу, поче пропиткивати за ово и оно у кући и у селу, те дознаде за много што шта, између осталога да се Кењо најмио код некога ришћанина богатца у Скрадину; да се стрицу Чагљини отворила рана на нози, управ да је на листу живина, те да не ће прекужити; да се Цонтрона жестоко завадила са Прдуљом Рорином; да Осињача не говори ни с једном, ни с другом; да је Ркалина одлежао два мјесеца у тавници, јер је »билодано приватија једно бравче Лећевичко«; да се цура Ћукова удава у Борају . . По што кнез истресе сину сав свјет, што га донесе под капом, стаде и он питати за много шта, и дознаде много шта, између осталога, да Вртиреп не може подносити фра-Брну, и ако је Вртирепова родбина дужна стрицу стотину талијера, што им је дао на камату отрагу много година; да ни остали фратри нијесу одвише пријатељски према стрицу; да се Срдарина спајдао с неком пуштеницом у кметовима, те да му је мозак попила — барем тако се говори међу млађима; да су сви манастири далматински послали по штогод Висовцу, »те се у новцу намирила штета, ако се није и принамирила«...

Пак сусташе обојица и умукоше. Дуго сјеђаху обојица, гледајући преда се, док ће Бакоња, погледав на сунце!

— Ја би' да иђеш, да стигнеш за видила.

— Не ћу, синко, макац одовлен, него сутра зором . . .

— Ма знаш, да се јопет стриц не најиди...

— Ма, валај, пука од јида, овди ћу коначити! Уставија ме, болан, ковач на вечеру. Поштенији је ковач, вире ми, него . . .

— Добро, ти остани, али се немој јављати тамокарце! . .

— Велиш ли? запита кнез, а очи да му испадну, колико их бјеше избуљио . . . А ја сам се, синко, нада' да ће ми дати десетак талира, да платим земљарину и да купим . . .

— Аја! Аја, богме, ћако! Немаш рашта ни пр‌ословити за то! . . . Него, ја ћу гледати, кад видим згоду, да и' како искучим. А, богме, дотле стрпи се, зајми дигод . . .

На томе се растадоше, јер се огласи вечерња.

Заиста се кнез Кушмељ није кајао што преноћи у мађупници. Иза масне вечере, било је вина изобиља, било је јеглене, да се он превијао од смијеха. Кнез причаше без зазора, шта је радио у младости; како је »привађао« стоку са стрицем Јуретом; како се вјешто више пута бранио на суду: »умија сам ватати пунте, ка' вокат какав!« како је једном некоме украо мазгу под товаром. »Иђем ја« вели »из града, кад ли ди се сврће к Скрадину, али прида мном човик, зачармија главу и гони прид собом натоварену мазгу. Не бијаше међу оним странама никога дуата, а сунце на западу. Лито — баш у пучини лита. Шта ће му чалма око главе, убија га бог!? По томе сам одма разумија да је сметен. Што ће ми пасти на ум? Што и ђаволу! Кад бија човик на једној завојици, затрчем се ја у све маове, па викнем без дуа:

— Биж! — реко — потира!

— Каква потира? пита човик, а припаде се ка' женетина.

— Не знам шта је, него је то војска, силна војска!.. Зар не чујеш пушке!?... Биж! јадниче! погинућеш лудо, јер убијају кога год сриту... Ка' да је против нашега краља ника сила... Шта ли... али је зло, биж! биж! вичем ја све то боље и учем од муке; а он збиља повирова, па и он у све маове, а остави мазгу. Ја се онда пригнем под међу, докле он одмаче, пак пририжем ножем колан и свалим товар, пак узјашем на голу мазгу, пак: ајде-де! ајдац! скрадинском цестом. По што одмако' два три пушкомета, видим зачармљену главу; причацем трчаше к мени и чу' да виче, и мета' је јарчина из мале пушке. А ја онда сврнем, па мотај се око оградина, тамо амо, док му заметнем траг, и кад је бија на возу скрадинскоме, ја сам онда бија у Билицама, код једнога познаника, коме сам приручија живо. Допало нас је по петнајст талира на главу, нас два... И вирујте, браћо, ове ми свете крви Исусове, никоме још то нисам казива' јево двадесет година; али виђу, да сам међу пријатељима и да могу говорити... А, јопет, то је давно било!

Разумије се да га сви обасуше хвалама. Дундак рече:

— Е, не могу се начудити, госпе ми и госпина ми сина!.. Ја ти кажем јево у брк, да се не могу начудити!.. Ја сам чуја сто пута рећи: Кушмељ, брат Нађварев, то је бештија! то је спрдња свега Чврљева!... Ану сад види има ли му шерета друга!.. Ја ти то кажем у брк!..

Сви потврдише Дундакове ријечи. А кнез ће скромно, кезећи се:

— За млого се тако вели, jà! А они, за које се вели, и јесу лукави.

Тако је, богме! Ето за примјер Букар. Па засуше све о Букару, дивећи му, узносећи га, мимо људе.

— А, они су... они су одвојили, ркаћи! телиш буковички ркаћи! телиш они што су близу Велебита!... Они су мештри, jà!... Мештри свакоме, а над њима нема мештра!... Кршћански лупежи, сви у буљук, нису ни врнчаница од опанчине једноме вишту Буковичанину, болан! заврши Кушмељ, лијегајући.

У зору отиде, прилично траповијесан.

А у манастиру оста чама, као што бјеше и прије његова доласка. Једино Бакоња бијаше малчак ведрији.

Десетак дана након тога измоли Лис, да га пусте кући, у Пргомет. Исте вечери, кад он крену, Вртиреп не дође на вечеру, него поручи, да га боли глава. Нађвар и Бакоња легоше доцкан, као обично. Стриц тек што заклља, пробуди се, јер опази, да му се један часовник уставио, а на његово велико чудо утолио му се нотњик, и ако беше пун уља и стијењ био у реду! Нађвару се прекиде дах од страха, пак се поисправи на кревету. За колико се он миголјио, устави се и други часовник, пак одмах трећи, па и четврти. Нађвар рикну. Бакоња се прену и брзо отвори стричева врата и убаса у помрчину, али чу кораке, лаке кораке босијех ногу и нешто бијело прође мимо њ, и врачунић забруја, па *оно* изађе на тријем. Маломе су ноге клецале и срце било, да прсне, али опет имаде толико срчаности, да искочи пред ћелију, пак стаде беријакати.

Допадоше сви фратри, осим Вртирепа, и сви ђаци.

— Шта је?

— Не знам ни сам шта је... Може бити да је велико зло! вели Бакоња дршћући.

Уђоше с видјелом. Фра Брне дахће, držeћи се за кулју. Мало по мало освијести се и ослободи, пак исприча, шта је опазио. Тако исто и мали.

Тетка се наједи и махну руком испред чела, тобож: е је гвардијан извиштао. Али и он претрну, кад му стриц и синовац показаше часовнике. Свакоме се коса накостријеши.

— Ја сам видија устравицу, прича мали, али за што да јој се чују корацп?... И вирујте да су кораци отишли и уставили се прид камаром фра-Ловре. И још би се заклеја, да ми се чинило, да су његова врата шкрипула прије него ћу заберијакати! Пришапта он фра-Тетки.

Стари се на то удари дланом по челу, па посла свијех да опет легну, а он оста сам до дана са фра-Брном.

На велико чудо ђацима Нађвар бјеше миран сутра дан, нити је Бакоња што даље говорио о чудном догађају.

Али по тада Бакоња би добро обишао испод кревета и испод дивана, прије но што би стриц легао.

Па опет наста тишина, мртва тишина у манастиру.

По многијем знацима видје Вртиреп, да се открио његов зли покушај, па, мјесто да се постиди, поста безочнији, те у свакој прилици поче задијевати фра-Брну; а како је овај мирне душе подносио његове уврједе и још му се смијао, то већма раздражи Вртирепа, те изгуби сваку мјеру. Једном, послије обједа, исприча, да је Кушмељ украо био братова коња, оно преколани, па се обило о Миљевчане. »Промислите, је ли мало бездушан тај човик? Онога истога дана кад му је син доша' на наше јасле, онога истога дана тако је показа' своју 'арност брату! Па кад се ситим, да је тај лупеж ија с намика, за истим столом . . еј! еј!« .. Фра Брне је блиједио и црвенио слушајући то. Заусти да нешто одговори, али га претече Тетка: — »Немој, болан, притиравати! Та, ми сви липо знамо како је било! Коња су украли рођаци Јере Јозова . . . како се оно зову? . . . а, да! Кркотићи! Па се мали Иве ситија да је то њиов поса', па је отиша' у Чврљево, па он и отац нашли коња и довели!« . . . »Тако је, тако!« потврди Блитвар. »А што су бацили кривицу на Миљевчане, то би, бора ми, сваки од нас учинија!« . . . »Па, мој драги, знаш ли што ћу ти рећи? придаде Срдарина. »Нека сваки тури руку у свој џеп и наћи ће мрвица! Ти имаш браће и рођака, и родбина ти је велика, па јесу ли сви чисти? А може се баш питати: је ли иједан чист? . . . Ја би' зна' штогод и о њима!« . . .

Вртиреп видећи да његова не пријања. него напротив да га круто сузбијају, збуни се и стаде се правдати: да он онако бјеше чуо од другијех, али да је ипак Брна покрао његов род! .. Одмах за тијем, смијући се на силу, пребаци овако: »А да чујте сад ову, па пореците, ако будете могли! Тај кнез Јере Јозов Кушмељ бија је ту скорице овдинак. То знате, али не знате може бити да је ноћија у мађупници и да се прилично накитија, па приповида' своја јунаштва. Сад ћете чути из моји' уста његове влаште ричи, па ако не узвирујете, зовните слуге, и њи' питајте« . . .

Фратри се згледаше. Дувало му хитро намигну.

Вртиреп тада поче, баш онако, од ријечи до ријечи, како је Кушмељ казивао. Што је даље говорио, то је вјештије подражавао напита сељака: пљуцкао је као он, одбијао је тобоже димове, чешкао се по глави и размахивао је рукама. С прва би развукао усне гдјекоји, али у потоњу, кад доприје до онога, како је Кушмељ украо мазгу испод товара ономе сметењаку, почеше се смијати на сав мах. На ту већ необичну грају поустајаше ђаци иза стола и примакоше се к вратима. У тај мах Вртиреп посокољен удари шаком о сто и заврши: »јето какви су Јерковићи! А могу рећи и ово: »колико и' је од старине било у нашем реду, ни један није бија поштен!« . . .

Бакоња зашкргута зубима и погну се, као лавић кад се спрема да скочи на свој плијен, али га Бујас и Мачак одвукоше натраг. »Убићу га, није друге!« говораше мали. »Ово је други пут, у мање од по године, што ме доводи у напаст!« . . . па бризну плакати.

Фратри умукоше, јако смућени. Гвардијан, блијед као крпа, устаде.

— Та-ако, је ли? . . Је ли то таако? . . . Ја непоштен и сви моји? . . Ја то нисам заслужија од вас, фра-Баре! . . . Бог ми је свидок и моја савист, да ја то нисам заслужија! А лако би' се мога' осветити, и сад овде ричима, и другим начином, само кад би тија. Али ја то не ћу, јер држим да се бог служи с вамикарце, да ме куша и да ме педипше! И тако ће бити, докленка његова буде воља. Амен!« Пак се прекрсти и изађе.

— Јеси чуја, Баре! рече Срдарина оштро, гужвајући покољенак. — Са мном ћеш имати посла други пут, ако пријеђеш границе, јеш чуја! . . . Јер што је млого, млого! — пак изађе, а за њим и остали.

Ето којим се начином разби лед у манастиру, након толико времена! Сваки се покаја, што је и за часак одступио од већ уобичајеног правила, те потада сједијаху заједно што се мање могло, а бјежаху један од другога што се више могло. Брне и Баре не говораху међу собом, а тако исто ни Срдарина с Баром.

Лис се поврати с почетком лажујка мјесеца, баш некако о годовном несретнога догађаја. Ударише прољетње кише и вјетрови, јаче но минулијех година, те то зло вријеме ојача чаму. У манастиру је сваки био као отровна гуја. У мађупници на против пировало се на сав мах. Бакоња је копнио и тражио самоћу. Понајвише би сједио у својој ћелији, тужећи за Чврљевом и за очинском кућом, као за изгубљеним рајем. Завиђаше брату Шкембу и сестрама Галици и Крњви; зажелио се бјеше стричева Чагљине, Шунде, Ркалине, Роре и њихове дјеце, па чак и Кркотића. Брне се већ не могаше искаљивати на њ, јер мали мало ма-

раше-за стричеве ријечи. Једном га удари, а Бакоња скупи оно своје пртљажице, па право к возу. Дундак и Бељан, разумјевши шта је, не хтедоше га превести, него јавише гвардијану, који дође и поче најприје оштро да га одвраћа са зла пута, па кад виђе да то не помаже, обрну: миле, лале. »Мој синак, дакле ја нисам већ капац ни да те покарам! Та-ако? Дакле, ја немам већ власти ни над тобом? Та-ако! А за твоје је добро, ако те и лупим, ако ...« »Ви ме кињите и магарчите ни за што, а ја се сломи' вас у комаде, дању и ноћу око вас! Па не ћу више! Омрза' ми је живот. Пуштите ме кући! Ако ме не привезете, ја ћу скочити у Крку, па ако исплива', исплива', ако не, све једно! Али на у манастир не ћу! ...« »А кога ћеш врага код куће?« умијеша се Дундак. »Зар ћаћи на здилу! Од онога, што му притиче, је ли? Ја би' га пуштија, госпе ми, баш да видим ...« »А шта да видиш, губаво старогонче!« поврну јетко Бакоња. »Шта би видија? ... Никада не би' поста' старогонче, ка' ти што си, него ако се не би мога' прираните својим, ја би' наша' службе! Кад се Кењо Кркотић мога' најмити у Скрадину ...« Прекиде га Срдарина, по којега бјеше гвардијан поручио по Бељану, знајући какву власт има над малим. Срдар га поведе на страну, те након кратка разговора пође с њим пут манастира. Брне се заплака, кад уђе у ћелију. »Боже мој, што сам дочека', да ме и моји остављају, кад је свак против мене! ... Боже мој, узми ме к себика, ако би вако и надаље имало бити! ... Те ријечи потресоше срце Бакоњи, те и он стаде плакати и заиска стрицу опроштење. Пак се умирише и наставише живљење у чами, као и дотле.

Али је и томе морао бити крај. Развријеми се; сунце припече, те измами честопупицу; послије недеље дана разви се лист и ластавице долетјеше и остале птице почеше ћепиркати, те усред пјесме преодјену се природа у свјеже миришљаво рухо. Бакоња с друговима поче се веркати по острвцу. Крв му се поврати у лице и веселост у очи. Пуста младост, лако ли се појми иза свакога зла, што је снађе! И фратри измиљеше, те сједијаху, као и прошлијех годинâ пред манастиром. Добри фра Тетка покуша једном да измири завађену браћу у Исукрсту. Би му на празно. »Та осим свију други' разлога, који вас на то гоне, није ли наста' велики пост, доба кајања и праштања! Па шта би рекла свитина прико воде, која се и тако одбила од цркве? Зар мислите, да се тамока не зна све шта ми радимо (загледа се добро у очи Срдару) и како живимо међу собом!« говораше Тетка. Али другом успје, јер се није служио пернатијем ријечима. »Ако ћете ви тако, ја ћу селити одавле. Јер, вире ми, до тога ми је дошло! Баш сте права дица, јогунаста дица. Дакле, мир! Одма' се мирите, или се и ја завађам с вамика!« На то се Наћвар и Вртиреп пољубише, пак Вртиреп и Срдарина. То је било под брјестовима. Врапци врху њих, у лиснатим честама, цвркутаху, а кад то видјеше, узвреше од радости.

Тртак и Бобан прионуше на рад, и ако не од своје воље. Чобанин поче раније јавити стоку, јер им је љепше било по тратинама, него у чађавој маћупници. Шкељо се савијао и око сејсанâ, само да се у послу нађе, јер му Дувало запријети, да ће га отјерати. Возарима свану, што се ковач и млинар, једва већ, оканише рибања.

(Свршиће се.)

АФРОДИТА.

РОМАН ИЗ СТАРЕ ЈЕЛАДЕ.

НАПИСАО ЕРНСТ ЕКШТАЈН.

(Свршетак.)

Дванаеста глава.

Муњевном је брзином чак и у најдаље четврти предграђа продрьо био глас о повратку Аконтијеву и да њему и великодушноме му ходатајству у Филострата ваља рећи хвалу, што се Милит избавио из руку клетих гусара. Тај глас сам би већ био довољан, да докаже младићеву невиност; та онај, који ето разби гусаре, не може никако бити њихов другар. Но сад још дође уз то и вест о томе, да Конон није у заблуди био као Харидим, него је злобно и пакосно сувим златом потплатио лажне сведоке те тако учинио злочин, који се по законима Милитским казни тиме, што се кривцу узапти сво имање па се он онда изагна.

Тако дочује то и Веј, што је ишло од уста до уста.

Од како је Аконтије био осуђен, није сиромаку Веју било баш најбоље. Нејера, која је жудила била

за осветом, кад је јєдаред постигла сврху мрских својих сплетака, није у уверењу о том успеху баш никако пожњела жељену задовољштину те је тако сад омрзла и на сиротог Веја, према коме је дотле била са свим равнодушна. Узалуд ју је опомињао ковач, да испуни, што је обећала. Нејера му се у брк смејала и подругљиво му говорила: Издајицама човек не мора одржати реч. А кад би видила, да он у очајању не зна шта ће него стане махати као помаман, онда би га мало поутешила, да ће бити боље, само нека причека — као год оно кад дужник веровницима својим ма чиме замаже очи. Но Веј је најзад осетио, да му се она од своје воље, а да је догађаји на то не присиле, никад покорити не ће. Те тако је мрзовољно и сваки дан све туровније гледао свога посла а непрестано се колебао међу две накане: или ће стрпљиво чекати и истрајати или ће наједаред ствар пресећи. Ово га је друго чисто стало мамити, кад се Олвије искрцао са својим гусарима. Финтија, жарац у гају крај Дидима, давно се већ опет придружио био гусарима. Па то је могао урадити и Веј. Не би му то била првина. Али се ипак колебао, јер се у потаји бојао, може Олвије бити побеђен па ће онда он, Веј, бити приморан, да оде из Милита од обожаване своје Нејере.

До дна душе озлојеђен, не знајући, да ли да се радује тријумфу гусара, не знајући, да ли да се и он помоли или да се скрије, провео је тако дане до одсуднога боја.

Сад из небуха наиђе невоља.

Глас, да је Конону здерана образина с лица, да ће осветник закон на одговор повући и сукривце дрскога грешника, свега га је поразио.

Бежи! Бежи! То му је сад била једина мисао, коју је могао да схвати — али не без *ње;* та она је сад у његовој власти.

Још пре него што умакне, може Нејеру, ако му се успротиви, потказати као прву и праву виновницу свему злу.

Три ретка надрљати па ноћу приковати на капију поглаварства, па доста — ако му се не свиди, да је боље, да важни тај документ повери којој цвећарици са Креонтова споменика. Нејеру су те цуре мрзиле, што су млади племићи о њу се највећма отимали. Пакосна супарница зацело не би пропустила даље јавити оптужбу — а Конон би, ако ико, знао употребити ту ствар, да себе опере. По положају његову, а и како је био вешт у изумевању и претварању, не би му било тешко, највећи део кривице, ако не сву, свалити на осветљивост Нејерину те ствар тако приказати, као да Финтију и Веја није подмитило аристократско злато, него намамна умилност младога девојчета. Све се то дало натукнути на цедуљици, а Конону, лукавој тој глави, ваљало је само натукнути...

Веј је сад знао, којом стазом треба да пође. Одмах се даде на посао. Напише ту цедуљу, убедније и опширније, но што је у почетку ствар и замислио био. За тим покупи своје трање, узме оно нешто мало новца па се упути до стана Нејерина. Крила га је мрачна ноћ, јер је месец стојао још под хоризонтом. Свежљај је метнуо под огртач, цедуља му је била о појасу а жилаво ју је својом руком притиснуо.

Трипут је морао ударити о врата, док му је газда отворио. Укућани баш хтели сви да легну. Усиљено равнодушно запита Веј за Нејеру. Род јој је, рече, па данас је с Икарцима дошао у Милит. — Газда, с глиненим жишком у руци, најпре му испитујући погледа у узбуђено лице, но ипак му покаже улаз у одају девојчину.

Кроз пукотинаста се дрвена врата промаљала светлост жишка. Газда оде у своју избу а Веј се лагано довуче до Нејериних врата. Срце му је ударало, мислиш: искочиће. Стаде слуктити. Чудни му гласи допреше до ушију, пола јецање, пола мрмљање. Врата су била само притворена; изнутра дакле није превучена била засовница. Веј мало отшкрине. На сламњачи угледа Нејеру, распуштене косе, сузних очију; наслонила главу на руке па се загледала у жижак.

„Нејера!“ прозбори Веј полагласно, а како га она не чу, он онда — у уверењу, да му је победа сигурна — пређе преко прага.

Девојче се лагано дигне, обрише сузе па прослови:

„Ти, Веју? Како ли уђе у кућу? Та забранила сам ти...“

„Опасност се не обзире на такве забране. Зар си ти цео дан у самоћи преседила, кад не знаш, што јури по свим улицама?“

„Све ја знам,“ одврати Нејера

„И то, да си издана?“

„Ја? Ти и Финтија и лукава Лисистрата! Шта се *мене* тиче та ствар?“

„Нејера! Зар ме ниси ти натентала, да сведочим против Аконтија?“

„Добро; али то зна само Конон и ти. Конон ће се добро промислити, пре но што се икад врати у Милит, а ти —“

„А ја ћу ћутати, ако ми Нејера једва једаред одржи реч. Као што ме видиш, готов сам да одем из Милита; али не сам, него с тобом. Хоћу сад да пожњем, што сам посејао. Спреми се, пре но што буде доцкан! Још ћемо се овог часа кренути.“

„Ја? С тобом? Јеси ли ти поманитао?“

„Мораш, Нејера! Ја те не пуштам! Мораш бити моја, а ја ћу те, тако ми вишњих богова, пазити као зеницу ока свога, и ценити, као што свештеник цени лик божји! Хајде Нејера! Та веруј ми! Зар ти и не слутиш, како ми душа хоће да увене од неизмерне чежње? Па шта ти и преостаје? Немој ни сумњати. да ће те Конон издати, да си и ти крива! Мораш бегати и ти, као и ја. Пак зар хоћеш сама да пођеш у туђину, без заштите?“

„Не ћу ја бегати,“ рече Нејера тужно.

Веј се чисто запањио од чуда па ни да се макне. Но онда му наједаред испод густих обрва засија демонски жар. Дохвати се за појас, извади цедуљу па је незграпно метне Нејери пред очи.

„Ево ти, читај!“ застење промукло.

„Шта је то?“ запита Нејера.

„Читај само!“ понови он. „Овај ће листак, још пре но што сунце огране, доћи у праве руке, ако ме и на даље узвучеш за нос!“

Њене очи прелете преко сврачијих ногу на листу.

„Ради, што знаш!“ рече хладно.

„Урадићу ја то, Нејера!“ продере се на то он тако јако, да она и нехотице устукне. „Урадићу ја то! Тебе, чељаде ниска порекла, која немаш никаква преимућства, као сукривац ти Конон, затвориће на толике и толике године, — можда ће те погубити — чујеш ли, Нејера: погубиће те! Но то и јесте мени по вољи! Боље да пропаднеш, него да се други наужива твоје љубави! Питам те још једаред: волијеш ли поћи *са мном* или са живодерима герусије?“

Нејера покрије лице рукама.

А Веј, сматрајући то за поспешан знак, настави:

„Надаш ли се ти још једнако слаткоме Аконтију, ти заслепљена будало? У аули двора архонтових, пред очима њена оца, обгрлио је Аконтије лепу Кидипу, па ће још пре првог уштапа одвести љубавцу своју у свој дом. Ти си канда вољна стојати на путу, кад сватови пођу младожењи у кућу, те клицати заједно с народом? Одиста, ја иначе не знам, шта тебе може држати овде у пустом Милиту. Или ти чак мислиш, да се касније, тобоже као пријатељица, ушуњаш у дом срећнога ђувегије те да тако странпутицом дођеш до онога, што на праву путу не можеш да постигнеш? Не варај саму себе! Ти знаш, како страсно, како неизмерно љуби Аконтије своју Кидипу, како је телом и душом —“

„Не даље!“ крикне Нејера, а сва бледа као самрт. „Имаш право. Нема мени више станка у Милиту. Идем ја за тобом. Блага немам да понесем. Огрнућу само огртач па онда хајдмо у туђину!“

С клина скине борасти огртач па га пребаци о плећа. Па онда тужно пружи руку Веју, који је немо у заносу сваки њен покрет очима гутао.

„Јадни Веју!“ рече она туровно. „Ако ме одиста тако неизмерно волиш, као што кажеш, онда нека ти богови опросте, што си згрешио — себи и мени.“

Узме за тим жижак па посветли преко дворишта и кроз узани, ниски ходник до врата. Пре но што изађоше на улицу, прстима угаси витиљ.

„Тако!“ рече. „Као да никад није ни горео. Којим ћемо путем?“

„Дидимским друмом. На својих двадесет стадија према југу савија тамо путања лево на друм, што води у Миласу и Аликарнас.“

„У Миласу,“ понови Нејера.

Ћутећки су корачали кроз улице, што су крај свег узбуђења тога дана биле са свим пусте. За десет су минута стигли до насапа на обали западне стране, где је друм скретао према Дидиму. Било је то исто оно место, где је некад Веј у љубоморном своме бесу напао био на Аконтија.

Море је било мирно. У величанственој је диботи небо развило звездани свој чадор над пучином и обалама, што се губиле у даљини.

„Из тих је блиставих валâ искрсла она,“ рече Нејера, ставши тик на ивицу зида; „ту је искрсла Афродита, свемоћна богиња, што људима даје толико среће и толико јада. Недра сињега мора њен су завичај; ко онде легне да отпочине, тај ће наћи покоја на срцу богињину, све ако му је она милост своју и одрекла, док је по земљи ходио. Афродита, небеска богињо, ја сам ти згрешила, кад сам хтела да изнудим оно, што даје само твоја милост; кад сам у осветничкој мржњи стала гонити баш онога, кога ми је душа ипак љубила — ој, тако врело, тако неугасиво, како је икад које девојче љубило. Опрости ми те не дај, да ми душа неспокојно блуди, кад ми јадно, трошно тело не сахране по обреду!“

„Шта је теби, Нејера?“ запита Веј, који је на два корака у страни стојао те само у пола разумео прошаптане речи.

Сад загрмеше тешки кораци преко гата; у светлости звезда засијаше шлемови и оружје. Били су то оружаници високог савета, што су већ доста поодавно вребали одбеглога злочинца па најпосле у стану Нејерину добили поуздана гласа.

„Нејера!“ крикну Веј, а сав се пренеразио.

Но она га није чула. Последњи пут још завитла рукама, па онда скочи у дубину. Вода два три пута јаче удари о сечени камен. Вртлог се стане кужељити те изашље своје кругове далеко по огледалу морском. За тим је било све глатко и мирно, као пре тога.

Пре но што се Веј умео макнути, већ су до њега стигли војници герусијини. Није се опирао. Грозни га је случај са свим скаменио. Није сад било за њ ничега више важна, ничег страшна. Погнуте главе ишао је у сусрет судбини својој.

Сутрадан је у јутру по Милиту свуд био повраћен стари ред. Харидим, који је многе грешке и заблуде своје владавине жаром своје љубави према отаџбини и храброшћу одбране своје противничкој странци из успомене истиснуо, на ново је узео у руке владу, но није заборавио, шта је дужан опозицији. Први му је чин унутри био то, што је допунио герусију неколицином њих, који се држали напредњачких идеја племенитога Олора. А њега самог одабрао је Харидим, да му буде лични помоћник и саветник, и био је готов уступити му важан уплив на одредбе архонтова достојања. Први чин у спољашњим стварима био је савез с Икаријом и то, што је уклонио застареле сметње, што су дотле сметале слободну обраћају међу тим острвом и земљиштем града Милита.

Меланип, коме је герусија одмах на ново понудила достојанство свештеника Афродитина, није хтео да се прими више. Искуство га је — рече — поучило, да се он са својим назорима о правом бићу богиње сувише удаљава од схваћања осталих Милићана. Њему је доста то уверење, да је при свему, што му се може пребацити, бесмртној богињи жртвовао најдивнију жртву, што јој је икоји свештеник кадар жртвовати: спојио је два срца, што љубе једно друго а немилосна их судба са хиљадом препрека гледала да растави. Једну ће само службу још одслужити светилишту богињину: замолиће високи савет, да лик Афродитин, што га украдоше гусари и у бегству са собом на Лемнос однесоше, надокнади рука онога уметника, који је пре свију јелинских уметника позван на то: рука младога Аконтија. Он, Меланип, зна, да ће у богиње, кад је прикаже Аконтије, лице узорније и небескије заносити душе, но чак и ремеци славних Атињана. За то му јемчи дивотни лик, што је уметник створио за владара Икарије...

Конон, кад је дознао, да је све изашло на видело, побегне из Пријине у Пафлагонију. Тек после много година изради му великодушни Аконтије те се врати у Милит.

А око половине новога месеца заорише се улице града Милита од сватовске кликe и песме, која је величала венчање младога вајара са Харидимовом ћерком. Пространи, дупком настањени град изгледао је као једна једина свечаносна дворана, тако је сав био искићен цвећем. Свима се из очију сијала срећа и задовољство па доцне су у ноћ на агори и дуж недогледне улице крај пристаништа гореле буктиње. Небеска је свирка шуштила око талама, где је најлепша нева града Милита пред војном својим скинула вео — Кидипа, земаљска прилика бесмртне Афродите.

ПИСМО УРЕДНИКУ „СТРАЖИЛОВА“.

Драги уредниче!

У броју 48. овог цењеног листа има писмо из Карловаца, које ти је писао г. Јован Живановић. Не мислим то врећати, али ти морам замерити, како си могао то писмо уврстити у свој лист а без икакве примедбе. Та „Стражилово“ је у првој линији лист за забаву, а тамо г. Ј Живановић рече „...јер наш народ не треба забаве.“ Ја мислим, да је г. Ј. Живановић са свим на кривом путу, кад такво што тврди. То је тако исто екстремно, као што је екстремно оно, што се у неким српским круговима — не ћу да кажем, где — „јеједневно“ само забавља, па био пост или мрс, и ништа више, и ако случајно само један дан прође без забаве, онда већ очајавају!

У овај мах не могу о томе опширно говорити, наиме, да ли наш народ треба или не треба забаве, јер си ми дао мало места у своме листу, будући је крај године ту, па започете ствари морају бити доштампане. У кратко о томе само ћу толико рећи, да за Србе не постоји никаква екстра „српска психологија“. Српски народ, као и сваки други народ, има својих психолошких особина; но да је та особина, *да му не треба забаве,* то г. Ј. Живановић не може ничим доказати. Та за одржање душевне еластичности забава је баш потребна; главно је, да је забава паметна. Но несрећа је у томе, што се наш народ — рецимо истину — не уме паметно забављати, и то почевши од горе па до доле, а није несрећа у томе, кадикад се и забављати.

Г. Ј. Живановић има свакојако право, што каже, да „„Годишњак“ не зна нас ни о чем да поучи у економији.“ Наравно, ту г. Живановић себе подразумева. Да богме да он у „Годишњаку“ не може ни наћи за себе штагод ново; та он прати економску књижевност, и сам пише на њојзи. Ми не ћемо, јер не можемо поучавати г. Живановића у економији; а што спомиње „Сељака“, „Привреду“, „Тежака“ итд. итд. то све зна он и њих можда *једна стотина* у нашем народу; али има ту *хиљада и хи-*

љада Срба, који не сањају ни о „Тежаку“, ни о „Привреди“ итд. и којима заиста треба економију сладити. За те је „Годишњак“; а критици је задатак, да каже, да ли уме „Годишњак“ добро економију сладити.

Према својим приликама гледам, да што више сазнам, шта се и код других народа пише по календарима, у првој линији у Немаца, па сам се уверио, да по њиховим календарима има само онога из економије, што се може наћи по књигама и листовима економским. Па зато ипак тамо нико не замера, што у календаре долазе, као што вели г. Ј. Живановић, „погревци“. Та са свим је умесно, што је тако, јер књиге и листове у опште, па дакле и економске, читају *само стотине,* а календари иду у хиљаде и хиљаде руку.

Јесте, то су погревци, али коме? Г. Ј. Живановићу и његовој стотини другова, али не и хиљадама, који читају „Годишњак“, па можда само „Годишњак“. „Погревци“: „Десет заповеди за воћаре“ нису са стола покојног Натошевића; ја сам их нашао у календару: „Illustrirter oberoesterreichischer Volksbildungskalender für das Jahr 1885.“, и отуд на српски превео. И уверен сам, да томе немачком календару нико то замерио није, ма да у Немаца има књига и листова економских не *на стотине,* него *на хиљаде!*

Само се у Срба замера!

Не знам, шта да кажем на оно, чиме хоће г. Ј. Живановић да докаже, како се „„Годишњак“ топи у фразама“, те наводи неколико редова из једног тамо чланка, за који вели, да „више одговара придики, него економском чланку.“ Бог с вама! Ја мислим, да ту не може и не сме бити баш никакве замерке! Та зар је придика коме на штету! Заиста лепо мњење има г. Ј. Живановић о придики! Кад г. Ј. Живановић вели, да је чланак у „Годишњаку“ под натписом „Прави сељак“ више придика, него економски чланак, ја немам ништа против тога; само то велим, да и таквих придика, као што је чланак „Прави сељак“, треба нашем народу, а особито нашем сељаку.

Ја бих рекао, да г. Ј. Живановић слабо познаје наше сељаке, кад има такво високо мишљење о њима. Много што шта недостаје нашем сељаку, и у тој — останимо при ознаци — придики, казује се нашем сељаку многа и многа истина, о чему ваља увек придиковати, и казује се лепо, да забави, али и да поучи, јер човечијој души прија свака поука већма, кад је у лепој одећи. Та сељак треба и за чиме вишим да тежи, а не само да сазна, како се сеје жито, како се ђубри њива, како се ране краве итд. једном речју, како ће доћи до земних блага; има он душу, коју треба пitати друкчијом раном, а не онаквом, каквом се пита његово тело.

То пред мојим очима нису фразе, као што вели г. Ј. Живановић, него похвале достојна „придика“, коју би сваки наш сељак ваљало на изуст да научи!

Што се тиче приговора на чланак пчеларски у „Годишњаку“, ја држим, да је свакојако основано мишљење у данашњем свету: прво простије па онда сложеније, прво обичније, па онда необичније, прво мање, па онда веће. Да богме, да је г. Ј. Живановићу као изврсном пчелару ђерзонка на првом месту. Па ни г. Св. Ш. Нинић није против ђерзонака, само вели, да је за *почетнике* згоднија проста кошница. Па нашто онда приговора? Та свако признаје предност ђерзонци у рационалном пчеларењу. Али је умесно, што г. Св. Ш. Нинић вели, да су и просте кошнице од хасне. Та знамо из историје, да су људи толико хиљада година пчеларили једино простим кошницама, и имали отуд хасне. Од куд сада наједанпут, да се само од ђерзонке може имати користи? Приговор је са свим неоснован; г. Св. Ш. Нинић хтео је својим чланком, да докаже само то, да су за *почетнике* пчеларе просте кошнице згодније, па кад се увеџбају с простим кошницама, онда нек се лаћају ђерзонака, а ја велим, колико сам га умео схватити, да је у своме чланку то заиста и доказао!

Морам већ престати, ма да бих имао још много што-шта казивати. Но ја мислим, да је и ово доста, да сам и с ових неколико речи довољно показао, да г. Ј. Живановић нимало није имао право, што је замерио „Годишњаку“ за год. 1889., а најмање су ту криви штогод издаваоци његови, с којима нека се г. Ј. Живановић разрачунава на другом месту због оне строфе, јер све, што је у „Годишњаку“ *забаве и поуке, изашло је једино с мојим знањем и благословом а нешто и с мојим трудом.*

При крају још једну. Г. Ј. Живановић мало је похвалио „Орла“, против којега ја ништа немам, добар је и „Орао“, добар је и „Годишњак“, сваки одговара својој цељи — „Годишњак“ је покудио. Један сељак овде у Новом Саду, иначе трезвен човек, који воле и да се „забавља“, кад сврши своје сељачке послове, али с читањем поучних и забавних књига, рекао ми је ових дана, да је прочитао и „Орла“ и „Годишњака“ за год. 1889., и рече: боље му се допада „Годишњак“, него ли „Орао“!

На то ништа не ћу да надовезујем, него се у највећој љубави праштам и са г. Ј. Живановићем и са тобом, драги уредниче!

Нови Сад на св. Ану 1888.

Андрија М. Матић.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.

Бр. 51.

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 52. | У НОВОМ САДУ 29. ДЕЦЕМБРА 1888. | ГОД. IV.

КАКО ЈЕ ПЈЕВАЛИЦА ИЗЛИЈЕЧИО ФРА-БРНУ.

ПРИЧА СИМО МАТАВУЉ.

(Свршетак.)

ако живну манастирска чељад, након полугодишњег мртвила. Бакоња поче учити псалтир. По цијело јутро чеврљаше: **Блаженъ моужъ иже не идетъ на съвѣтъ нечъстивыхъ.** Свакога јутра научио би, ако ће и по три стиха, а хваташе и ријечи својијех другова. Једном ће рећи Мачку: — »ја ћу ти казати на памет вас почетак од онога што ти учиш! — »Де, провај!« вели Мачак. А Бакоња зажмури. »Гледајте, вели, оћу ли изоставити коју рич!« Сва тројица гледаху у књигу. Тада он поче: **Блаженъіи Григории поставьенъ бъістъ патриархъ с҃тѣи цръкви римьстѣи, а прѣжде патриаршъства цръноризьць бѣ въ манастыри с҃тааго апостола Андрѣа** и т. д. Знао је трећину тога житија на узуст. Другови се чуђаху његову силну памтењу, као и фра Тетка његову умиљату гласу. Овај га је учио пророчанства, што се жаловито певају у нашем језику, велике недјеље. Не би доста, што је пјевао у цркви, него га нагоњаху да им пјева и у трпезарији, особито по вечери.

По ускрсима фра Брне поста јако мишљељив. Не бјеше зловољан, но је једнако кутрио и затварао се у ћелију. Фра-Тетки, који га братски запита за узрок, одговори: »није на зло, него на учију, а зна ће, ако бог да, све кршћанство, што радим«. И тако све једнако бјеше с њим до Спасова, а тога дана служио је он велику мису. За објелом разговарао се весело, пак од једном извади им из мантије неколико исписаних листова. стави их преда се и закуца прстима по њима.

— Шта је то? пита Вртиреп.

— Ово је . . а најбоље је да чујете, ако ћете ми поклонити мало појме (помње)! . . .

— Оћемо ја, како не! вели Тетка и подсмијехну се, трљајући вилицу.

— Дакле чујте: Зафална Писма Господину, Који Нас Је Избавија Од Биде У Прилици Кад је бија Поробљен Манастир . . .

— Коме Господину? пита Срдар.

— Па богу . . господину богу, човиче, а да коме? вели Брне.

— Па како нас је ослободија, кад је све понило!? опази Дувало.

— Е, ослободија нас је зар да нас не побију . . Борме то је јопет ништо! рече Тетка.

— Ма, људи божји, стрпите се мало, па ћете разабрати. Дакленка јево како се писма почимље:

„Кад Господин оће да педи-пше,
„Кад у милости оће да кара,
„Ником шаље ружње, ником липше,
„Никог болест, никог муња пара . .

— Баш ми се почетак не свиђа! прекиде га Блитвар.

— Неваља то зрно боба! додаде Дувало.

— Ма како ти можеш судити, кад и не знаш што је писма! наједи се фра Брне.

А Дувало њему вруће:

— Не ваља зрно боба ни та, ни ниједна твоја писма! То говоре и паметнији од менека, само што ти у очи не ће да реку! . . . Јето исти фра Ловре (Тетка), који је река . . .

— Ја? . . . Шта сам ја река'? Кад? . . . Немој ти, знаш, замећати . . .

Заграјаше сви. Неки мири; неки хоће да сврне говор на друго; Вртиреп гура у стегно Дувала и нешто му шапће иза леђа, докле он избаци најкрупнију:

— Не само што не ваља, него би трибало забранити те писме, да се свит не руга с намика . . .

Та покоси Наћвара по сред срца, те једва

једвице устаде и отиде. Цијело по подне шетао је по русју са фра-Тетком. За вечером бијаше миран и напрезао се да се шали. Таки је био, док минуше Тројице, те већ свак заборави што је било.

Али трећи дан Духова, по вечерњи, нађе се Брне на само са Дувалом.

— Је ли ти! Шта мисле твоји за онај дуг? Вриме је већ истекло поодавно, а мени би трибало главно.

Дувалу се прекиде и оно мало паре у грудима, пак, пошто се прибра, постаде умиљан.

— Ја сам . . онај . . с Крстом говорија, паа . . мислили смо да те молимо да рок продуљиш до по јесни, знаш, кад се литина прикупи; па д' ако се што прода, и што и сувише, па ћемо намирити. А дотле ако ћеш и повећати добит на новце . . .

— Не, не, не . . . ја оћу главно у руке, најдаље до данашњега дана! Ако не платите, ја ћу с картама наприд! — па му обрну плећа и затвори се у ћелију.

Дувало сутрадан крену у Брстраново, а трећи дан врати се са братом Крстом. Бијеше то човјек са свим малога раста, широкијех плећи, руку готово до кољена, зуба као у коња, плосната лица и ћос. Права наказа људска, а још задјенуо пушку за пас. Бакоња стрекну, кад га видје испред ћелије, а насмија, се кад му чу глас, јер врејаше као коза.

— Ваљен Исус, дијаче! Је ли овдинак вра Брне?

— Јест! одговори Бакоња, па јави стрицу. Наћвар изиде пред врата.

— Јеси ли донија јаспре?

Крсто скиде капу, пољуби му коноп, пак се измаче, клањајући се неколико пута засопке.

— Дакле? . . .

— Ја би' има' ништо мало говора, с вамика на само . . .

— Јеси ли донија јаспре? . .

— Ја нисам, да речем, али . . .

— Нема ту: »али«, него кад ниси донија, ајде, брате, збогом, а ја знам што ћу! рече Наћвар, па му затвори врата у лице.

— Идак је ништо дуовник . . Валимо те, боже, оће ли се разидити до колико? пита Шкопић.

— Нема ти вајде да чекаш, ни да га јопет задиваш, јер би горе учинија. Него ајде к брату, па се ш њим посавитуј! одговори Бакоња, који бијеше дивно разумио, што покреће стрица.

Крсте је ручао с братом и с Мачком у ћелији, нити је већ излазио, но да крене откуд бјеше и дошао.

Брне по вечери тога истога дана прозбори нешто са Срдарином, па кад му Бакоња унесе свијећу и назва добру ноћ, он ће му, гладећи се по трбушини:

— Онај . . . пробудићеш ме прије зоре, па ћеш отрчати и рећи Шкељу, да прочеше и нареди коња фра-Ловрина, јер ћу у Скрадин . . Та-ако! . . . Паа и ти ћеш са мном . . .

Бакоњи заигра срце.

— Ја у Скрадин?

— Даа! Онај . . шта оно јоште? Метни ми нову мантију у зобницу, јеси разумија! . . Ајде! . .

Бакоња бјеше разумио једно: да ће у Скрадин!

Та једина ријеч подјари му читав рој мисли, те сједе на постељици.

Никада није био у Скрадину!

За иста то бјеше чудновато. Он, клапац од петнаест година, а још дијак већ три године, па да ниједном не оде у Скрадин! Тражио је узрок, рашта никад не би — а није могао наћи. Скрадин му је на три корака, а прилика је било сила — барем откад је у манастиру, — па ни једном. Како то? Бог би знао. Има множ питања, на која човјек не може одговорити друкчије до: ето тако! Бакоња је знао на памет имена свију главнијих трговаца, занатлија, крчмара — толико је слушао о њима од манастирских слугу. Па знао је од прилике, гдје је који кућом, је ли у средини вароши, или даље, те би могао причати коме, и да тај вјерује, е је збиља Бакоња био у Скрадину . . .

По што сунце грану, кренуше.

Кад стигоше на цесту — уру ваљда од воде — видјеше доста народа у разнијем ношњама. Неки су гонили по штогод на коњима и магаради; неки ношаху о раменима кокоши и туке; сретоше и крда ситне и крупне стоке; сретаху и људи на коњима; један ркачки поп, крупан, а риђе браде до паса, прође мимо њих,назвавши бога, па кад му момак, што је ишао пред њим, рече нешто, поп устави коња, заклони очи од сунца пак ће весело:

— О, фра-Брне! Ви сте то! А мени се учиње да је неко други, па ћедок наприједа.

— О, ви сте то, оче Ђеросиме! Добар сустиг! Па како сте? Како вам госпоја? . . .

Бакоња не могаше и дотле да се чудом начуди свему, што му очи стријељаху, а кад виђе, како му се стриц лијепо здрави са ркаћи-

ном, чисто се запањи, па напери уши да хвата, шта говоре. Али кад бјеху на врх једне узбрдице, угледа он широку воду.

— А шта је оно, Шкељо?

— Па оно је море!

— Па то ми је море!!... Вода ка' и друга!

— А да шта би ти тија да буде, реци ми! вели Шкељо смијући се. Или поље, или крш, или шума, или вода — шта друго може бити на свиту?... Али ова вода, мој синак, види колика је! Ти то ниси ни у сну снива'. Има ли јој краја тамо, к западу? А Бог зна ди јој је крај! Онамо, у оној дубодолини слива се Крка. А онамо иза они' страна је Шибеник. Видиш ли?

— А што су оне ка' гуке на мору, тамо далеко?

— Оно нису гуке, оно су школьи. Ја сам бија на једноме, што се зове: Злосеља. А, мој брате, да видиш, како липо живи чељад тамокарце!...

— Шта? Има чељади!

— Како не! Сви су кршћани ка' и ми, само што друкчије говоре, — заносе мало. Не кажу: шта! шта ћеш? него ча! ча тјеш? А страшљиви су ка' козе, па им се свит одовуда руга...

— Ма то су бодули?

— Да, бодули...

У тај мах зазврчаше иза њих кола. Бакоња и Шкељо скочише на страну. Пролетјеше четвера, петера кола, дигнувши силну прашину.

Кад прашина паде, угледа Бакоња у питомој продолини крај мора неколико низова лијепих кућа.

— Је ли ово Скрадин?

— Јес! Сад ћемо сврнути у Павасовића сигурно, да се дујо измије и нареди. А и ти ћеш се зар преобући. Је ли ти то роба!...

Скрадин!

Међер све бјеше друкчије, него што је Бакоња замишљао. Бјеше ли љепше или ружније, не би умио казати, али тек бјеше са свим друкчије!

Дујо и поп сјахаше пред једном дугачком кућом, на пушкомет од вароши. Бјеше пред њом доста кола и људи, жена и дјевојака. Сви поустајаше пред свећеницима.

— Дајте по једну кафару и воде за умити се! рече на вратима фра-Брне.

— Одма', господине! одазва се неки гласић. Заповидајте у камару!

Брне, поп, и Бакоња за њима, пођоше уза дрвене степенице у доста лијепу и чисту одају. За њима уђе девојчица, Бакоњиних година од прилике, стасита плавуша, великијех очију, а лица, да би могао писати по њима. На њој бјеше плава, набрана сукња, кличана опрегљача; на ногу црвене бјечве и мјестве; на грудима чиста извежена кошуља: косе, сплетене у два бича, савила око главе, као вијенац.

Бакоњу подиђоше жмарци, кад угледа вреницу.

Никада он не виђе таке дјевојке и тако одјевене.

Мала им донесе воде, па кафу. Кад стаде пред њим, он се збуни и сплете и проли кафу, а она се хитро преви, да сачува опрегљачу.

Стриц то не видје, јер се бјеше заговорио с попом Ђеросимом.

— Е, опрости! вели Бакоња.

— А, ништа, jȁ! То је мала ствар. Има каве готове. Сад ћу ти другу донити! рече мала смијући се.

— О, да ми је увике с тобом бити, па макар никад никога више не гледа'! Па макар ни Скрадина не видија! помисли Бакоња и уздахну. Први је пут у своме животу тако што помислио, и први пут у своме животу тако уздахну...

Кренуше даље прашњавом цестом, протурујући се кроза народ.

— Ма је ли увик ов'лико свита у Скрадину? пита Бакоња.

— Не, jȁ! вели Шкељо. Вако ти је само пазарним даном, и то не вазда.

Уђоше међу два низа високијех кућа. Народ загуши улицу. Поп сврну некуда на лијево. Фра Брне иде први, синовац за њим, последњи Шкељо, водећи Дората. Тако пређоше сву дугачку улицу, па ти се зауставише пред неком ониском али дугачком кућом, на којој бјеху широка врата.

— Ајде питај, има ли камара и оће ли бити ручак за нас! нареди стриц синовцу.

Бакоња, коме се свијест обрташе у вртолац, успентра се уза камене степенице и устави се на слару, пред вратима.

— Еј, има ли кога у кући? викну он, трескајући у врата.

— Има, богу фала, имааа! одазва се женски глас, пак истрча једра женица, ђаволастијех очију; биће имала око тридесет и пет година. А који си ти?

— Има ли камара и ручак за стрица?

— За кога стрица?

— За фра-Брну из Височца.

— Има, душо!... Нек заповида одма', ако ће! А ти си фра-Брнин синовац?... Фра-Брне Јерковића? О, липото моја, па и ти ћеш се зафратрити? .. Тако шестан и згодан да ми се зафратриш!... Чекај да те тетка пољуби! (Цјелива забленута Бакоњу.) А шта ти је у шудару?... Твоја робица!... Дај амо, липото моја!... Ајде зови стрица, нека заповида наприд!...

Бакоња сађе, не знађаше ни сам како, и каза фратру, пак оба уђоше у кућу. Шкељо уведе Дората у шталу.

Крчмарица дочека фратра на слару и пољуби му руку, питајући се с њим. Брне уђе у једну собу.

— А ти, липото, можеш се приобући код мене у кужини, јер су све камаре узете. Оди, оди! — Узе га за руку и поведе за собом, па му даде сточић, да сједне, па му изу опанке, и свуче гаће, као малом дјетету, те га више она обуче, него што се сам обукао.

— А како си ми сад шестан, липото. Ајде кроз п'јацу! Помамиће се цуре за тобом!... Па ти да се зафратриш, јадна ти мајка!...

Брне оде у суд, а Бакоња са Шкељом зађоше кроз пазар.

Бакоња не зна куда ће прије главу обрнути. Дућани вру. Народ се тиска. У тишми, на једној пољаници, видје стрица Шунду, гдје држи за конопац свинче. Бакоња се брзо окрену, да се не сукоби с њим, па пође к цркви, која бјеше према њему.

— А ди ћеш? пита га Шкељо.

— Па у ову цркву.

— А то је ришћанска! Ајде баш да видиш.

Бакоња зину пред иконостасом, пунијем брадатијех светаца. Попостаја маличак, пак изађоше.

— Поведи ме у Алвиревића, е би купија штогод! рече Бакоња.

— А зар имаш јаспри? запита Шкељо, жмирећи.

— Имам ... пет, шест плета.

— Е, мој брајко, онда ћемо најприје у опалат, да ми купиш цигаљ. Па пође пред њим, преко улице, застајући сваког часа, докле мине чељаде, или живинче. Бакоња, крачући за њим, назрије стрица на челу улице; око њега се скупила гомилица сељака, међу којима Бакоња познаде ону наказу Шкопића, Дувалова брата. Брне је размахивао рукама и — ваљда — вичући, препирао се, јер се чељад заустављаше подаље од њих.

— Јев' ово је опалат! рече Шкељо, кад стадоше пред нека врата са стаклима, затворена, врху којих бјеше прикована округла плоча од тенећке и на њој насликан орао са двије главе. С обје стране бијаху два ћепенка затворена стаклима; у њима наслагано бреме некаквијех замотака, а на боковима од прозора вишаше неколико редова камиша с лулама и »шпица« сваке врсте. На три корака од опалта сучелила се те шапћу тројица људи у црвенијем копоранима, са китама на капама.

— Ко су оно, Шкељо?

— Шта ја знам, ко су!.. Биће колонаши, ко ли!.. Ајдемо, болан!... Што си се забленуја!

Бакоња им се примаче полако. Један од тројице обазрије се, те ће му мрко:

— Шта се ти шуњаш, а?

Мали се зацрвење, али се брзо прибра и рече: — Помози бог, јунаци!

— Бог ти помого!

— Како си, арамбаша?

— Добро, вала богу! Како ти?... Здрав освано! вели човјек, гледајући пажљиво.

— Ја виђу да ме не познајеш!.. Ја сам дијак из Височца. Знаш кад сте додили?..

— Знам, како не бик знао! одговори арамбаша, па му обрну плећи.

— Ако ћете по један цигаљ.. Драго би ми било да вас почастим...

— Е, вала... оћемо, кад ти је мило!

Шкељо, који дотле држаше руку на кључаници, смијући се, уљезе први.

— Дај ми солдатски' цигаља?

— А и ја ћу један таки! додаде арамбаша.

— Ми ћемо дувана! вели пандур. Дај нам један пак од онога кусца, крупнога.

— Млого вам је то! опази старјешина.

— Није! како млого!... Узми и ти више цигаља. Па и ти, Шкељо!.. Камо ко?

Кад рече: камо ко? видје иза тезге, у прикрајку, једну лијепу женску главу. Два црна, крупна ока гледаху га, некако сувише пажљиво. Цурица то бјеше, од петнаест, шеснаест година. Она остави на тезгу књигу, из које читаше, па скочи хитро да послужи. Бакоња у своме вијеку не видје виткијега стаса и бјељих руку. Он се маши за расклопљену књигу и загледа се у њу; гледа, гледа, и не може чуду да се начуди. Слова нијесу латинска, но нека су глаголска, на пр. ь, ф, ω, ш, а друга некако наносе на глаголска! Па женска — и то цурица — штије!.. Дакле су жеске у Скрадину

писмене? питаше сам себе момчић. Па какав је ово језик?...

— Е, вала дијаче!.. Баш ти вала!.. С добријем врнути!.. Поздрави вратре!.. заокупише га пандури, ручећи се с њим, пак брзо изађоше. А он је намјерио да их пита што за Букара, а они гле! одоше. Шкељо закурњавио некакав дугачак црни цигар, на лик превлаке; други метнуо за ухо, а неколикијема вираху сламени овршци иза кружата.

— Дакле, ви можете то читати, господине? пита госпођица, смијући се љубазно.

Господине! — Први пут га неко тако назва, а још каква га уста назваше!... О! кад би бог хтио учинити једно чудо — да се Бакоњи напуне џепови жутијех цекина, рецимо — па да је дарује.

— Ја не умим, госпојо, и баш се чудим, који је то језик налик на наш!

— Како: на наш?

— Он је дијак у Висовцу, синовац гвардијанов, ја! објасни јој Шкељо.

— Аааа! отегну дјевојчица. И ви ћете се зафратрити!!.. Оно је језик српски... Дакле, десет цигара, то је педесет; два пака дувана, то је двадесет и пет, свега седамдесет и пет! додаде она.

— Шта седамдесет и пет??

— Крајцера.. Дајте ми четри плете, да вам врнем кусур.

Бакоњи задрхта рука, кад је тури у џеп. Видје, али доцкан, на какве је пријатеље награисао, па да забашури како му је, поче кашљати, пак незграпно прими неколико новчића и изађе.

— Вире ми се ова ришћанка загледала у тебека! поче Шкељо пред вратима... Само како те гледала! како те гледала! Еј, да си моје памети!.. Знаш ли ти да она има три куће овде, а јединица је у мајке, која ће отегнути до мало, јер је болешљива...

Бакоња ништа не чу од тога, но је ходио оборене главе. мислећи: од шест плета остају ми дви и николико крајцара! Еј, памети! памети!

— А зар не ћемо к Алвиревићу, ка' што си говорија?... Ако ћеш, онда је амока!..

На то прекипје Бакоњи, те ће Шкељу гњевно:

— Ајд' се вуци, галијоте најздњи! пак се раздвоји и крену противнијем правцем.

Зврљао је кроза свјетину, зловољан, не пазећи хоће ли га ко очепити и гурнути, те су му знала стопала и плећи. Један му се преководјанин јави и запита га, рашта је дошао у варош. »Доша' сам са стрицем« вели, па онда му сину једна мисао. »Вире ти, знаш ли ди је суд? Поведи ме, ако умиш, јер ми је триба наћи стрица!« »Јево... није далеко. Ајдемо!« и пође пред њим, па га остави пред неком ониском кућом. Бакоња је дотле мислио, да је судница бар три пута већа од манастира, те се јако зачуди, видјевши да на њој нема н' око пет прозора. На уласку бјеше гомила сеоске чељади. »Молим вас, познаје ли ко фра-Брну из Висовца?.. Да није овдинак?« пита Бакоња »Тако га јади познали, како га ја познајем!« одазва се неки козји глас, па из гомиле промигољи главом Крсте Шкопић. »Горика је, ископаник мој, а мислим да ће сад изаћи — ногу сломија, да бог да и свети Вране!.. А ти си то, дијаче!.. Ја те нисам позна'!... А ко би те позна', како си се нађинђерија!... Ја знам, кад си иша' у плисњавој кошуљи и у беневрецима излизаним, а сад те стриц заодија — таман, госпе ми, ка' да си Марасовића син!..

Бакоња се зацрвени и уђе кроз врата, али је чуо што је и даље наказа говорила.

— Ископа ме — није друге — него до темеља ископа ме, бездушник! причаше Шкопић сељацима. Учинија ми је зваће за сто и педесет талира главнога, што ми је зајмија бија приколани, и за тридесет талира добити — па не ће да причека до Лучине, него навалија сад: дај! — па јето претур му да' карту да ме роби, и робиће ме кроз осам дана, кукав ти сам..

— Ма, је ли истека давно рок? питају га.

— Јес — ту скорице, болан, него сам се узда' у брата; он се бише подјемчио, пак се нешто загризли међу собом, пак Наћвар да се њемукарце освети, оће да умете менекарце...

— А ко ти је брат?...

— Вратар, болан. Јарчина ка' и он, па се завадили, па не ће да ме искупи!.. Јарчине вратарске, оба,... оца им!..

У то фра Брне сиђе низа степенице, црвен као рак, дувајући као цигански мијех.

— Таа-ко! Ти ме ту чекаш! Ајмо на ручак, јер је подне прошло! вели синовцу.

Сељаци се размакоше. Шкопић скиде капицу и преви се.

— Дујо мој, да сам ти припоручен! Смилуј се на менекарце, ка' што ће бог на тебекарце!.. Добри мој, честити, липи вра-Брне...

Фратар отресе рукама, као да ћаше рећи: знам те ја и што ми желиш! па убрза мимо њ. Али Шкопић застопице за њима, мољакајући

као просјак. Кад бјеху пред крчмом, Бакоња се обрну:

— Губо једна брезобразна, а шта си малопренка говорија, а?

— Остави га! остави! брекну стриц, турнувши малога пред собом.

— Ја говорија!? . . . Шта сам говорија!? .. Ја!? пита Крсте, али они већ бјеху на слару.

— А ди сте ви већ, дујо? викну крчмарица, која у тај мах пронесе боцу вина . . . Заповидајте амо, брже. Они су, богмека, сви ручали.

С врата, која она отвори, суну дувански дим и засу се смијех и граја. Бакоња се зачуди, кад видје за дугачкијем столом попа Ђеросима, до њега два помлађа фратра, до њих пет, шест људи у варошкој пошњи, до овијех двије жене и још два попа ришћанска.

Брну бјеху оставили мјесто у прочељу, а одмах до њега, с десне, Бакоњи. Овај се мало пчињао и нећкао да сједне на тако одлично мјесто, али сви навалише на њ. »Липото моја, сиди и ћ, кад ти се каже!« виче крчмарица, поспремајући испред осталијех. »А бегениш га?« пита гласовито један поп ришћански, гладећи браду. »Дала би за њ три царева града, да сам млађа!« вели ђаволанка. »А, реците да није шесан, да није ка' уписан! . . Па да се та липота зафратри!« . . . »Е, тобоже, фалиће му невиста, кад се зафратри!« рече један од варошана, (по свој прилици Шибенчанин). »Питајте ове дује, умиду ли се помоћи?« . . .

Сад настаде масна шала, као но ти иза обједа међу путницима. Бакоња и оне двије женице црвењаху се. Остали, сви осим замишљена гвардијана, смијаху се и задијеваху Бакоњу.

Послије обједа, као обично, фра Брне леже. Бакоња га је, као обично, чешкао по листовима. Вра зажмурио једним оком, а другим гледа неку слику, — голуждраву жену, што вишаше у мјеДену оквиру према њему.

— Та-ако! Па како ти се чини да је у Скрадину? пита синовца зијехајући.

— Липо . . Баш прилипо! . . . Него би' вас молија покорно за ништо! . .

— А што?

— Да ми дате коју јаспру, да купим два, три шудара, капицу, карте и један ножић, триба ми . . .

— Добро, добро! . . па кашње . .

— Али ја би' пазарија, док се ви пробудите . . Ако заповидате! — рече мали, чешкајући га лаганијом руком — да обрнете плећи, да вас мало прогладим по плећима! . .

Стриц га послуша и у обртању извади један крунаш и рече: на! Бакоња га слатко цмокну у руку. Тад Вра извади још један и даде му га.

Весели Бакоња чисто поигравајући искочи из крчме, умакавши газдарици, која га ћаше опет да цјелива. Шкељо је сједио на слару, курњавећи пусти цигар.

— Река' ти је стриц да се не мичеш одовлен, него да чекаш док се пробуди, јер ће се одма' полазити. А ја ћу се сад вратити! — вели Бакоња, па потече ван

На улици бјеше много мање народа, него ли пред подне. »Ди је Алвиревића бутига?« запита једну бабу, што је ходила пред њим, жвачући хлеба.

— Кога Алвиревића, шинко?

— Па Алвиревића, што продаје робу!

— А, а, а! . . . Жнам, жнам, дите, то је онај . . . жнам . . . што . . .

Бакоња је мину и стиже човјека некога, па и њега исто припита. Пред човјеком иђаху двије женске, које се једанак обрнуше и потекоше к њему,

— Иве! . . . А ти си то, Иве! . . . О, душо моја, види га! . . . Види, ко би га позна'! . . .

Бакоњи готово навријеше сузе од јада, али нема куд ни камо, но се љуби с њима и пита за здравље.

Бјеху то Прдуља Рорина и Бакрица, ћи стрица Шунде.

— Ми ћемо те повести, душо! вели стрина, и поће с њим упоредо, савивши му руку око врата. Бакоња је стискао зубе, да не излапе педесети дио од онога, што му навријe на уста, а звјерао је на десно и на лијево, види ли ко, како га је прљава баба загрлила, њега онако гиздава. Кад бјеху према »опалту«, он се истрже и размакну се од њих.

— А овде ти је и стриц, душо, знаш ли? Оћеш ли да га потражимо? . . . Њему би било ка' да сунце види! . . . А ти и јеси наше сунце...

— Не, не, немам кад, него ајдемо брзо, јер ће стриц устати, пак ћемо одма' у манастир! . .

У дућану Алвиревића бјеше налога — највише жена. Два, три шегртића не могу да одоле. Али један, видјевши га зар онако лијепо одјевена, растура гомилу жена, па рече:

— Шта заповидате?

Сви се погледи стекоше на њ.

— Дајте шудара!

— Фини', или прости'?

— Паа . . . осридњи'.

Шегрт се насмија, погледавши значајно своје другове.

Не би му куд камо, но мораде купити стрини и родици по мараму и по печу сапуна. Па онда Прдуља напомену му, да би срамота била, да не пошље штогод матери и сестрама. А на то све женске, што их бјеше у дућану, зажагорише, питајући ко је и откуда је. Њему би, као да је запао у пакао. Једна невјеста — по ношњи, Буковичанка — боцну га палцем у стегно и простријела га црнијем очима. Бакоњи запламтише образи, а учиње му се, да му се капица на глави обрће у вртолац, те онако збуњен примаше све, што је шегрт нудио, а упропасти се, кад му онај рече, да је рачунa: »два талира, мање три карантана«. Плати, па побјеже. Није крочио ни десет пута, али се срете с некијем дроњом, у изношеном шибенском одијелу, што је све климало око њега. Дроњо задудучио цигар, а накривио капицу, пак се раскорачи, кад би према њему, и пружи му руку, не вадећи цигара из зуба.

— О, Иве! . . . Зар ме не познајеш!? . . . Стани! . . .

— Носи те враг, лупежино губава! вели Иве, погледавши га косо, пак убрза.

Бјеше Кењо.

Кењо удари на сав мах у смијех. Хо! хо! хо! мога господина! Хо! хо! хо! уши гладна, што си се наждрла у манастирини, па мислиш: ко сам! ја сам! . . . А рувијану вратарски! викаше братанић. Народ се обазирао. Неки докоњаци стали на вратима, пак се и они смију. Почеше се отварати прозори и помаљати главе. — »Хо! хо! хо! рувијану!« виче злица, посокољен, што је примамио пажњу. »Стани, таволизу, шпијуну, измећару вратарски! . . .

Бакоња, дршћући као прут, обрну се од једном и да ће потећи пут Кења, али у тај исти мах бану преда њ гомила господе и госпођа. Бакоња познаде суђу и пристава, што су долазили у манастир, па их поздрави капицом и отиде у крчму.

У авлији Дорат чекаше оседлан. До мало сађе фра Брне и узјаха одмах, те кренуше, савивши другом, тјешњом улицом, што иде упоредо са главном. Та улица бијаше пуста, али по прозорима виђаше се чељади, највише женске. Бакоња успори корак и диже главу поносито. На једноме прозору, некако у средини улице, промолиле двије женске главице, једна љепша од друге. Једна отрже каранфил из лонца, па га хити преда њ, али он прође. Тада једна баба, што стајаше пред вратима сусједске куће, прекрсти се, рекавши:

— Како си дивљи, младићу! . . . Госпојица ти баца цвит, а ти ни мукајет! . . . Ааа! то не ваља! . . .

На то се Бакоња поврну, сагну се, узе цвијет, па скиде капу и лијепо се поклони, а оне двије цуре заруменише се више него он.

Па онда покаса фра Брне тратином, што се одмах надовезује улици. Шкељо је трчао поред коња, Бакоња за њима. Дохватише се прашљаве цесте и до мало бјеху поред крчме Павасовића. Сунце је залазило. Сврнуше, да се преобуку, па кренуше даље. Како је излазио за стрицем, видје малу плавојку, што га је кафом служила. За петлама испод груди имала је ружу. Бакоња се живо обазрије на лијево и на десно, па видјевши да нико не види, пружи јој каранфил. А мала се зајапри и узе цвијет, помириса га, пак извуче ружу те је њему даде и — побјеже.

— Ајде, оо Иве! викну Шкељо.

Бакоња тури руку у кружат, пак потече. Срце му је страшно играло. Читаву уру не проговори ријечи, него се одмицао од Шкеља. Бјеше чисто као пијан. Често се хваташе за главу и питао сам себе: а ма од шта ми је ово? У тихој љетној ноћи, вјетар је пиркао с мора, звијезде су кријесиле, славуји ћепиркаху. Бакоња је све то уживао и прошлијех година, али му се никада не учиње тако дивно. Поред свега тога, спопадала га је туга, те је уздисао, а и за то је питао: ама од шта ово? . . .

Кад се сутра дан у манастиру пробудио, не бјеше добре воље. Скрадин — тај Скрадин, побркао му бјеше сав ред у мозгу! Шта ли му се није врзло по њему!

Бакоња, узимљући хаљине, нађе ружу већ оперутану. Он покупи листиће, па их сложи у ковчежић, врх новијех хаљина, па закључа ковчег и сахрани кључ међу књиге, у полицу — што дотле никад не бјеше учинио . . .

Све до по госпођину-дне бијаше једнако зле воље, али се од једном развесели.

Велики, ненадни догађај деси се.

Фра Тетка бјеше отишао у своје село и доведе отуда синовца »заминика у светоме реду, ако бог рече«.

Бјеше то красно дјетешце од десетак година, здраво као јабука и напредно, мимо дјецу.

Прозваше га »Бутре«.

Бутре — није да бјеше весео, него бијаше сушто весеље и доброта, те с мјеста свакоме у манастиру приону за срце, а Бакоњи највише.

Разумије се, да је Бутре замијенио одмах Бакоњу у нижим работама — баш као што је Бакоња замијенио био Мачка. У скули Бакоња се премјести у средњу клупу. Други дан поведе он Бутра у цркву и ту му свечано предаде — метлу.

— Бићемо пријатељи, прави пријатељи, али ме мораш штовати ка' свога старијега! А твој поса' већ знаш шта је! И ово још да ти кажем: ти си већ чуја да ме зову Бакоњом! али ме ти не смиш звати тако! — рече Бакоња.

Тако заврши Иве Јере Јозова Јерковића трећу годину ђаковања.

ПОЗОРИШТЕ И УМЕТНОСТ.

(Ида Добринковићева), млада Српкиња уметница, настанила се овде у нашој вароши. Госпођица је с ванредним успехом свршила курс на будимпештанској музичкој академији те је на поласку оданде добила најлепше сведоџбе о музичком образовању свом и најласкавије препоруке са меродавне стране. Радујемо се, што је Ида Добринковићева намерила остати овде у нашој средини, јер је сматрамо, да је позвана, да овдашњем српском становништву, које прилично маћејски поступа са лепом уметношћу музичком, омили и ослади красну свирку. У то се име надамо, да ћемо имати скоро прилике, на концертном подију угледати госпођицу и надивити се виртуозној њеној свирци.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— Прича *Сима Матавуља „Како је пјевалица излијечио фра-Брну“* завршена је за сад у данашњем броју нашег листа са трећом годином Бакоњина ђаковања. Како „Стражилово“ престаје излазити, то ће писац у засебној књизи издати сву причу, која ће бити управо роман, јер ће обухватати цео живот далматински, све сталеже и народ обе вере. Са причом је том писцу намера, да покаже, како васпитање и прилике утичу на карактер. У своје ће време Матавуљ позвати српску читалачку публику на претплату, а ми смо уверени, да ће се публика његовом позиву својски одазвати.

— Накладна штампарија (чија?) у Великој Кикинди прегла'је да под натписом *„Из природе“* изда сабране списе врсног нашег *Мите Петровића*. Изашла је прва књига у угледну издању. У ту је прву књигу стало једанаест чланака, од којих су пет (Како је унутра у земљи, Млеко као храна, Посуђе у кујни и у кући, Ново купатило у Бачкој, Како све пролази на овом свету) први пут угледала света у нашем листу. Писац је чланке поново прегледао и где треба допунио, те ће и они читаоци, који су те радове већ читали, наћи у њима још доста ствари, које су нове. Најтоплије препоручујемо ову књигу српској читалачкој публици,

— У издању накладне штампарије (опет чије?) у Великој Кикинди изашла је шаљива игра *Божидара Борђоткег* под натписом: *Свилени рубац*, која је по препоруци Милана Савића и уредника овог листа добила јесенас од Матице Српске 100 форината награде.

— У „Литерарном прегледу“, што је ове године изашао као додатак уз 25. бр. пољскога листа „Kraj“, што излази у Петрограду, изашла је у преводу слика из српскога народнога живота: *„Преконоћ“* од *П. Адамова* из прве књиге његове: „На сéлу и прéлу“.

— Из нашег је листа у засебну књигу прештампана трагедија *Андре Гавриловића „Андрија Хумски“*.

У ИМЕ ОПРОШТАЈА.

Завршујући с овим бројем издавање „Стражилова“ праштам се овде са милим сарадницима својим, којима љубав и пријатељство не ћу заборавити, док сам жив. Хвала им по сто пута, а у уверењу, да су и они радосно поздравили спајање мога листа с „Јавором“, молим их најусрдније, да мени и поштованоме мом садругу дру Илији Огњановићу буду са истом готовошћу и пријатељством на руци, да нам се „Јавор“ одржи свеж и угледан у корист просвети српској, којој сви жртвујемо умну своју снагу. У то име им свима кличем: **До скора виђења у „Јавору“!**

ЈОВАН ГРЧИЋ.

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТОЗАРА МИЛЕТИЋА У Н. САДУ.